TO̱'ON NDIOS
ÑA KÁ'A̱N XA̱'A̱ JESUCRISTO

El Nuevo Testamento

To̱'on Sa̱vi̱ (mixteco)
de
Alacatlatzala, Guerrero

LigaBíblica®
INTERNACIONAL

Primera edición
El Nuevo Testamento
Tọ'on Sạvi (mixteco) de Alacatlatzala, Guerrero
mim 16-054 6.5C

©2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Versión electrónica ©Wycliffe Bible Translators, Inc. 2022

Licencia Creative Commons
(Reconocimiento-NoComercial-SinObraDerivada 4.0 Unported)
• Compartir — Usted es libre de copiar, distribuir y comunicar públicamente la obra.
• Reconocimiento — Debe reconocer los créditos de la obra.
• No comercial — No puede utilizar esta obra para fines comerciales.
• Sin obras derivadas — No se puede alterar, transformar o generar una obra derivada.
https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.es

Prólogo

Libro yó'o kúu ñii xiiña nōō Tō'on Ndios ña nāní Biblia tō'on sa'an, ta xiiña yó'o kúu ña ndátō'on xā'ā Jesucristo, ta nāní ña Nuevo Testamento. Ta kómí ña ōkō ūxā libro, ta ñii ñii nīvi na ká'vi tō'on nōō libro yó'o naki'in na ñavā'a nōō Ndios. Kuīyā xīnā'á nīvi na nītaa Nuevo Testamento yó'o, xí'in tō'on griego nītaa na ña. Ta ndā kīvī kīxá'á nītaa na ñayó'o tāndā vitin, xa nīya'a yatin ōvī mil kuīyā. Ta tīxin ndi'i kuīyā yó'o kuā'ā ní nīvi na ká'ān inkā nōō tō'on xa nāndaxin na Tō'on Ndios yó'o, ta vitin xa yá'a ñii mil quiniento nōō tō'on kúu ña. Ta saá xa kuā'ā ní millón kúu nīvi na xa vā'a ká'vi Tō'on Ndios xā'ā Jesucristo xí'in tō'on mīi na. Ta vitin ndó'ó, na kúu nīvi na ká'ān tō'on sāvī, vā'a ka'vi ndó Tō'on Ndios yó'o.

Ta ñii ñii nōō tō'on ōn sīví ñii káchí kúu ña xí'in ndi'i tō'on, ta tō'on sāvī ōn sīví ñii káchí kúu ña xí'in tō'on griego án tō'on sa'an. Ta saá ni, tō'on sāvī kómí ña ndi'i ñakuíká mīi ña ña táxi kā'ān nīvi ndi'i ña kóni na kā'ān na, ta saá tō'on sāvī yó'o kúchiño ña ndatō'on ña tō'on Ndios xí'in nīvi na ká'vi ña'á.

Prólogo

El Nuevo Testamento forma parte de las Sagradas Escrituras, mejor conocidas como la Biblia. Consta de veintisiete libros y cada uno es proveedor de ricas bendiciones al que lo lee. El Nuevo Testamento fue escrito originalmente en el idioma griego, pero a través de casi dos mil años se ha traducido a más de mil quinientos idiomas. En la actualidad, millones de personas de miles de pueblos pueden leerlo en su propio idioma.

El vocabulario y la gramática del mixteco son muy distintos a los del griego, y también a los del español, sin embargo, el mixteco posee abundantes formas gramaticales y un rico vocabulario que pueden expresar a fondo el significado del original en griego.

Aclaraciones sobre el alfabeto del mixteco de Alacatlatzala

La mayoría de los sonidos del mixteco de Alacatlatzala son semejantes a los del español y se escriben con las mismas letras en los dos idiomas. A continuación se presentan algunas letras del alfabeto mixteco que no se encuentran en el español, y otras que se usan de una manera diferente.

El signo (') representa el "**saltillo**", un pequeño corte de voz que se hace en la garganta. El saltillo puede encontrarse entre dos vocales, o entre una vocal y una consonante. Observe en los siguientes ejemplos la diferencia entre la pronunciación de las palabras de la izquierda (con ') y las palabras de la derecha (sin '):

ve'e	casa	**veé**	pesado
ñi̱'ma̱	humo	**ñi̱ma̱**	cera
ya'a̱	chile	**yaa**	canción
ko̱'o̱	plato	**ko̱o̱**	culebra
to̱'on	palabra	**to̱ón**	negro

Cuando la **n** se encuentra al final de una palabra, esto indica que la vocal o vocales que la preceden se pronuncian con el aire saliendo por la nariz. Observe en los siguientes ejemplos la diferencia entre las palabras de la izquierda (con **n** al final) y las palabras de la derecha (sin **n** al final):

ta̱an	temblará	**ta̱a**	hombre
yitin	izquierda	**yiti̱**	ocote
síkón ra	él es alto	**síkó ra**	él vende

La letra **nd** se pronuncia como un solo sonido, pronunciando la **n** al mismo tiempo que la **d**. Es muy semejante al sonido **nd** que se encuentra en las palabras en español "tienda" y "cuando". Ejemplos:

nduchu̱	frijoles	**si̱ndi̱ki̱**	buey, vaca
nda'a̱ ra	su mano	**ti̱nduyu**	chilacayote

La letra **x** se pronuncia como el sonido que hace un cohete cuando se eleva. Ejemplos:

xa̱'a̱ ra	su pie	**vi̱xin**	frío
xi̱ki̱	loma	**nduxú**	gallina

El mixteco es un idioma tonal, es decir, cada vocal se pronuncia con un tono distinto. Hay tres niveles de tonos: **alto**, **bajo** y **medio**. El tono **alto** se indica con un acento sobre la vocal. El tono **bajo** se indica subrayando la vocal. El tono **medio** no tiene marca escrita. Ejemplos:

ñoó	noche	**yukú**	cuál
ñoo	pueblo	**yuku̱**	montaña
ño̱o̱	palma	**yu̱ku̱**	hoja

La mayoría de los verbos en el tiempo futuro empieza con tono **medio**. Es por eso que la primera vocal de los verbos en tiempo futuro no lleva marca escrita. Sin embargo, hay algunos verbos en el tiempo futuro que empiezan con tono bajo, el cual se marca subrayando la primera vocal del verbo. Ejemplos de verbos en tiempo futuro:

sata ra	él comprará	**kuxu ra**	él comerá
ta'ví na ña	ellos quebrarán una cosa	**ku̱su̱n ra**	él dormirá

Los verbos en el tiempo presente empiezan con tono **alto** el cual se escribe con un acento sobre la primera vocal del verbo. Ejemplos:

sáta ra	él compra	**xíxi ra**	él come
tá'ví na ña	ellos quiebran una cosa	**kísi̱n ra**	él duerme

Los verbos en el tiempo pasado empiezan con tono **bajo** el cual se escribe subrayando la primera vocal del verbo. Ejemplos:

sa̱ta ra	él compró	**xi̱xi ra**	él comió
ta̱'ví na ña	ellos quebraron una cosa	**ni̱ki̱si̱n ra**	él durmió

Para expresar la negación, todos los verbos en el tiempo pasado requieren de prefijo **ni̱-** o **ní-** que se presenta con un **guión**. Así se distingue de **ni̱** sin guión que se presenta, también en el tiempo pasado, pero en los verbos sin negación. Ejemplos del negativo de verbos en el tiempo pasado:

ni̱-sata ra, o̱n vása ní-sata ra	él no compró
ni̱-xixi ra, o̱n vása ní-xixi ra	él no comió
ni̱-ndasi̱ ña, o̱n vása ní-ndasi̱ ña	no se cerró
ni̱-kisi̱n yó, o̱n vása ní-kisi̱n yó	no dormimos

Índice

	Abreviatura	Página
Mateo	Mt.	1
Marcos	Mr.	98
Lucas	Lc.	156
Juan	Jn.	258
Hechos	Hch.	340
Romanos	Ro.	449
1 Corintios	1 Co.	498
2 Corintios	2 Co.	543
Gálatas	Gá.	571
Efesios	Ef	588
Filipenses	Fil.	604
Colosenses	Col.	615
1 Tesalonicenses	1 Ts.	626
2 Tesalonicenses	2 Ts.	635
1 Timoteo	1 Ti.	640
2 Timoteo	2 Ti.	653
Tito	Tit.	661
Filemón	Flm.	667
Hebreos	He.	670
Santiago	Stg.	701
1 Pedro	1 P.	712
2 Pedro	2 P.	724
1 Juan	1 Jn.	731
2 Juan	2 Jn.	742
3 Juan	3 Jn.	744
Judas	Jud.	746
Apocalipsis	Ap.	750

Tọ'on ñavạ'a xạ'ạ Jesucristo ña nịtaa tạMateo

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ naxịị síkuá Jesucristo

(Lc. 3:23-38)

1 Yó'o vạxi kịvị naxịị síkuá Jesucristo; tạyó'o kúu ra sạ'ya ñani síkuá tạrey David, tạyó'o kúu sạ'ya ñani síkuá tạAbraham na xịndọo xịnạ'á.

2 TạAbraham xịkuu yivá tạIsaac; tạIsaac xịkuu yivá tạJacob; tạJacob xịkuu yivá tạJudá xí'in inkạ nañani ra. 3 TạJudá xịkuu yivá tạFares xí'in tạZara, ta si'í ọvị tạyó'o xịnaní ñá Tamar. TạFares xịkuu yivá tạEsrom; tạEsrom xịkuu yivá tạAram. 4 TạAram xịkuu yivá tạAminadab; tạAminadab xịkuu yivá tạNaasón; tạNaasón xịkuu yivá tạSalmón. 5 TạSalmón xịkuu yivá tạBooz, si'í tạBooz xịnaní ñá Rahab. TạBooz xịkuu yivá tạObed, si'í tạObed xịnaní ñá Rut. TạObed xịkuu yivá tạIsaí. 6 TạIsaí xịkuu yivá tạrey David ta tạyó'o xạ'nda chiño nọọ naIsrael, ta tạrey David xịkuu yivá tạSalomón. Ta si'í tạSalomón xịkuu ñá nạki'in tạDavid tá nịxi'ị yiị ñá tạnọó, tạ xịnaní Urías.

7 TạSalomón xịkuu yivá tạRoboam; tạRoboam xịkuu yivá tạAbías; tạAbías xịkuu yivá tạAsa. 8 TạAsa xịkuu yivá tạJosafat; tạJosafat xịkuu yivá tạJoram; tạJoram xịkuu yivá tạUzías. 9 TạUzías xịkuu yivá tạJotam; tạJotam xịkuu yivá tạAcaz; tạAcaz xịkuu yivá tạEzequías. 10 TạEzequías xịkuu yivá tạManasés; tạManasés xịkuu yivá tạAmón; tạAmón xịkuu yivá tạJosías. 11 TạJosías xịkuu yivá tạJeconías xí'in inkạ ñani ra. Xịndọo nayó'o ñoo Israel ta kịvị saá kịxaạ nañoo Babilonia ta kịxá'á na káni tá'an na xí'in naIsrael, ta kụndeé naBabilonia nọọ nayó'o. Ta saá tịin na naIsrael kuạ'ạn na xí'in na ñoo Babilonia.

12 Ta saá tạJeconías xịkuu yivá tạSalatiel; tạSalatiel xịkuu yivá tạZorobabel. 13 TạZorobabel xịkuu yivá tạAbiud; tạAbiud xịkuu yivá tạEliaquim; tạEliaquim xịkuu yivá tạAzor. 14 TạAzor xịkuu yivá tạSadoc; tạSadoc xịkuu yivá tạAquim; tạAquim xịkuu yivá tạEliud. 15 TạEliud xịkuu yivá tạEleazar; tạEleazar xịkuu yivá tạMatán; tạMatán xịkuu yivá tạJacob. 16 TạJacob xịkuu yivá

ta̱José, ta ta̱José xi̱kuu yii̱ ñáMaría, ta ñáyó'o xi̱kuu si'í ta̱Jesús, ta̱ kúu Cristo.[a]

17 Ta saá ni̱ya'a u̱xu̱ ko̱mi̱ nave'e ra, na xi̱kuu xii̱ síkuá Jesucristo ña ki̱xá'á nda̱ kui̱ya̱ xi̱taku̱ ta̱Abraham ta̱nda̱ kui̱ya̱ xi̱taku̱ ta̱David. Ta tuku ni̱ya'a u̱xu̱ ko̱mi̱ nave'e ra, ña ki̱xá'á nda̱ kui̱ya̱ xi̱taku̱ ta̱David ta̱nda̱ kui̱ya̱ nañoo Babilonia ti̱in na naIsrael kua̱'a̱n na ñoo Babilonia. Ta ni̱ya'a inka̱ u̱xu̱ ko̱mi̱ nave'e ra, ña ki̱xá'á nda̱ kui̱ya̱ ke̱e nañoo Israel ni̱xa̱'a̱n na ñoo Babilonia ta̱nda̱ kui̱ya̱ ka̱ku Jesucristo.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña ka̱ku Jesucristo

(Lc. 2:1-7)

18 Ki̱vi̱ ka̱ku Jesucristo si'a ni̱xi̱yo. ÑáMaría ñá kuu si'í ra, ni̱xi̱yo ini ñá tonda̱'a̱ ñá xí'in ta̱José. Ta ta̱yó'o, ta̱'án ka̱ tonda̱'a̱ ra xí'in ñá, ta ku̱nda̱a̱ ini ra ñó'o sa̱'ya ñá, ta o̱n si̱ví sa̱'ya ta̱José kía̱, chi ña ñó'o kúu ña sa̱'ya Nímа̱ Ndios. 19 Ta ta̱José, ta̱ kóni kuu yii̱ ñáMaría, ñii ta̱a va̱'a ní ini kúu ra, ta ni̱-xiin ra ndato̱'on ra xí'in ni̱vi ña ñó'o sa̱'ya ñáMaría ta sakuka'an ra no̱o̱ ñá. Ta saá chi̱ka̱a̱ ini ra sandakoo se'é ra ñá, ña o̱n koni ndi'i ni̱vi ñayó'o. 20 Tá xáni si̱ni̱ ra sandakoo ra ñá, ta ñoó ni̱ki̱si̱n ta̱José ta ni̱xa̱ní ra ñii ñaángel ke̱e no̱o̱ Ndios ki̱xi ña no̱o̱ ra, ta káchí ña saá xí'in ra:

—Tata José, sa̱'ya ñani síkuá ta̱rey David kúu ún, o̱n kuyi̱'ví ini ún naki'in ún ñáMaría koo ñá xí'in ún, chi sa̱'ya ñá ña kaku, sa̱'ya Nímа̱ Ndios kúu ña. 21 Tá kaku ta̱a sa̱'ya ñá, ta chinóo ún ki̱vi̱ ra kunaní ra Jesús.[b] Saá kunaní ra, chi ta̱ saka̱ku nani̱vi xa̱'a̱ kua̱chi na kuu ra —káchí ñaángel xí'in ta̱José.

22 Ta ndi'i ñayó'o ni̱xi̱yo, chi saá xíni̱ ñó'ó kundivi ña ni̱ka̱'a̱n Ndios xí'in ta̱profeta[c] xi̱na̱'á, chi ta̱profeta ni̱taa ra si'a:

23 Ñáña'a̱ lo'o, ñá yii̱ ñá ta̱'án to̱nda̱a ta̱a, ta ke̱e sa̱'ya ñá, ta
sakaku ñá ñii ta̱a lo'o,
ta kunaní ra Emanuel,

káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa ta̱profeta xi̱na̱'á. Ta ki̱vi̱ "Emanuel" kóni kachí ña saá: Ndios yóo ra xí'in yó.

24 Ta saá na̱káxín ini ta̱José, ta nda̱koo ra, ta ki̱sa ndivi ra tá yóo ndi'i ña ni̱ka̱'a̱n ñaángel xí'in ra, ta na̱ki'in va̱'a ra ñáMaría ndu̱u ñá ñásí'í ra. 25 Ta ta̱José xí'in ñáMaría o̱n vása ní-ki̱si̱n xí'in tá'an na a̱nda̱ ki̱vi̱ ka̱ku sa̱'ya ñá, ta saá ta̱José chi̱nóo ra ki̱vi̱ ta̱lo'o ka̱ku yó'o kunaní ra Jesús.

---

[a] **1:16** To̱'on "Cristo" kóni kachí ña: Ta̱a ta̱ ti'ví Ndios ña saka̱ku ra ni̱vi.
[b] **1:21** Ki̱vi̱ "Jesús" kóni kachí ña: Ndios sáka̱ku ra ni̱vi.
[c] **1:22** Naprofeta kúu ni̱vi na ká'a̱n ndoso to̱'on Ndios.

Ñayó'o ká'an xa'a nandíchí na nákoni kimi kivi kixaa na xito na taJesús

2 TaJesús kaku ra ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea, ta taHerodes xikuu rey ñoo estado Judea. Ta saá kixaa nandíchí na nákoni kimi ñoo Jerusalén; nayó'o kixi na chí noo vaxi kana ño'o. [2] Ta saá kixá'á na ndáka to'on na nañoo Jerusalén, káchí na si'a:

—¿Míkía kaku talo'o ta kuu rey noo ndó'ó najudío?[a] Chí noo vaxi kana ño'o xini ndi ñii kimi, ta saá kundaa ini ndi xa kaku ra, ta vitin vaxi ndi yó'o ña kasa to'ó ndi ra —káchí nandíchí.

[3] Kivi xini so'o tarey Herodes to'on ña nika'an nandíchí yó'o, ta nindi'i ní ini ra. Ta ñii ki'va saá nindi'i ini nañoo Jerusalén. [4] Ta saá tarey Herodes kana ndi'i ra naná'no noo nasutu, ta kana ra ndi'i na sáná'a ndayí Ndios, ta kixaa ndi'i nayó'o noo ra. Ta nindaka to'on ra nayó'o, míkía kaku Cristo. [5] Ta nayó'o ndakuiin na, káchí na saá:

—Ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea yó'o kaku ra, chi saá káchí to'on Ndios ña nitaa taprofeta xina'á, káchí ña saá:

[6] Ñoo Belén, ña ndá'vi ndaa estado Judea,
kúu ña ñii ñoo ña ndáya'ví ní ka noo ndi'i ñoo;
chi nda ñoo yó'o kixi ta kuiso chiño,
ta kundaa ra nañoo Israel,

káchí to'on Ndios ña nitaa taprofeta —káchí na ndíso chiño noo nañoo judío xí'in tarey Herodes.

[7] Ta saá taHerodes kana se'é ra nandíchí na nákoni kimi, ta nayó'o kixaa na noo ra, ta nindaka to'on ra na, ndá kivi kúu ña nitivi naye'e kimi xini na. Ta saá ndato'on na xí'in ra, ta kundaa ini ra. [8] Ta ti'ví ra na kua'an na ñoo Belén, ta nika'an ra si'a xí'in na:

—Kua'an ndó ñoo Belén, ta nandukú ndó míchí yóo talo'o. Tá xini ndó ra, ta saá ndikó tuku ndó yó'o ta ndato'on ndó xí'in i, ta saá yi'i ko'on i kasa to'ó i ra —káchí taHerodes xí'in na.

[9] Ta kivi ndi'i xini so'o na ña nika'an tarey, ta saá kee na kua'an na. Ta kimi tí xini na, kua'an si'na rí noo na, ta nixaa rí ta xikanóo rí noo kándú'u talo'o. [10] Tá xini na xikanóo tíkimi yó'o, ta saá kusii ní ini na. [11] Ta niki'vi na ini ve'e, ta xini na talo'o xí'in si'í ra ñáMaría. Ta saá xikuxítí na noo talo'o, ta kisa to'ó na ra. Ta nakuiná na xaton válí na, ta saní'i na ra ñaoro, xí'in xuxa va'a ña yá'ví ní, xí'in nduta va'a tá támi xá'an naní rá mirra. [12] Ta Ndios ti'ví ra xani noo nandíchí yó'o, ta saá kundaa ini na ña on ndikó

---

[a] **2:2** Najudío kúu nasa'ya ñani síkuá taIsrael ta xinaní Jacob xina'á.

na ñoo noo yóo tarey Herodes. Ta saá ndikó na kuano'o na inka yichi, ta on vása ní-ndikó ka na yichi noo kixi na.

Ñayó'o ká'an xa'a nave'e taJesús kivi kua'an na ñoo Egipto

13 Tá kee nandíchí na nákoni kimi kuano'o na, ta ñoó nikisin taJosé ta nixaní ra ñii ñaángel kee noo Ndios kixi ña noo ra, ta káchí ña saá xí'in ra:
—Ndakoo ún, ta naki'in ún tikuá'á lo'o xí'in si'í ra, ta kama kee ndó ko'on ndó anda ñoo Egipto, ta kán kundoo ndó anda kivi ka'an i xí'in ún, saá ndikó ndó. Chi tarey Herodes nandukú ra tikuá'á lo'o, chi kóni ra ka'ni ña'á ra —káchí ñaángel xí'in taJosé.
14 Ta xandikon ñoó saá taJosé xí'in ñáMaría ndakoo na, ta naki'in na tikuá'á lo'o, ta kee na kua'an na anda ñoo Egipto. 15 Ta ñoo yó'o nixiyo na anda kuiya nixi'i tarey Herodes. Saá kundivi to'on Ndios ña nitaa taprofeta xina'á, káchí ña saá: "Kana i sa'ya i vaxi ra ña kee ra ñoo Egipto, ta no'o ra ñoo ra", káchí to'on Ndios.

Ñayó'o ká'an xa'a tarey Herodes kivi xa'nda chiño ra ka'ni na ndi'i navalí

16 Tá tarey Herodes kundaa ini ra nandíchí na nákoni kimi sandá'ví na ra, ta nisaa ní ra. Ta saá naká'án ra ña ndato'on na xí'in ra ama kaku talo'o. Ta saá xa'nda chiño ra noo natropa ña ka'ni ndi'i na nataa válí na ovi kuiya ta chí nino na ndóo ñoo Belén xí'in inka na ñoo yatin. Ta saá kua'a ní navalí nixi'i, kisa natropa.
17 Ta saá kundivi ña nitaa taprofeta Jeremías, kachí ra saá:
18 Xini so'o na xáku ní ña'a ñoo Ramá,
ndeé ní xáku ñá, ta kúchuchú ní ini ñá;
ñáRaquel kúu ñá, xáku ní ñá xa'a sa'ya ñá,
ta on vása xiin ñá kindoo ini ñá ña kua'a ní nataa válí nixi'i, káchí to'on Ndios, ña nitaa taJeremías xina'á.
19 Ta nixi'i tarey Herodes, ta taJosé yóo ra ñoo Egipto, ta ñoó nikisin ra ta nixaní ra ñii ñaángel kee noo Ndios kixi ña noo ra, ta ndato'on ña xí'in ra:
20 —Ndakoo ún, ta naki'in ún tikuá'á lo'o xí'in si'í ra, ta no'o ndó ñoo Israel, chi xa nixi'i na kóni ka'ni tikuá'á lo'o —káchí ñaángel xí'in ra, tixin xani kixi noo ra.
21 Ta saá ndakoo taJosé xí'in ñáMaría, ta naki'in na tikuá'á lo'o, ta kuano'o na ñoo Israel. 22 Ta kivi xini so'o taJosé to'on taArquelao sa'ya taHerodes kúu ta nakuiso chiño noo estado Judea, ta niyi'ví ní ra ko'on ra ñoo yó'o. Ta tuku nixaní ra ñii ñaángel nika'an ña xí'in ra, ña on ko'on ka ra estado Judea, ta saá

ki̱'in ra kua̱'a̱n ra inka̱ yichi̱ ña kua̱'a̱n estado Galilea. 23 Ta ni̱xa̱a̱
ra estado yó'o, ta na̱kani ini ra va̱'a ka̱ ko̱'o̱n ra koo ra ñoo Nazaret,
ñii ñoo ndíko̱n ndaa estado Galilea. Ta saá ku̱ndivi to̱'on ni̱ka̱'a̱n
naprofeta, ka̱chí na saá xa̱'a̱ ta̱ ti'ví Ndios saka̱ku ra na ñoyívi: "Ñii
ta̱ñoo Nazaret kuu ra", káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Juan, ta̱ sákuchu ni̱vi

(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

3 Ta saá ni̱ya'a kua̱'a̱ ní kui̱ya̱, ta ki̱xa̱a̱ ta̱Juan ta̱ sákuchu ni̱vi,
ni̱xa̱a̱ ra no̱o̱ yóo yuku̱ yi̱chí estado Judea. Ta ni̱xa̱a̱ kua̱'a̱ ní
ni̱vi xi̱ni̱ so̱'o na ña ni̱ka̱'a̱n ndoso ra xí'in na. 2 To̱'on yó'o kúu ña
ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—O̱n vása ke'é ka̱ ndó ña o̱n vá'a, ta nandikó ini ndó xa̱'a̱ ña
o̱n vá'a ke̱'é ndó, chi xa yóo yatin ní yichi̱ ña xá'nda chiño Ndios
kutaku̱ yó —káchí ta̱Juan xí'in na.
3 Xa̱'a̱ ta̱Juan yó'o ni̱taa ta̱profeta Isaías xi̱na̱'á, ka̱chí ra saá:
Ta no̱o̱ yóo yuku̱ yi̱chí ko̱'o̱n ra ka̱'a̱n ndoso ra, kachí ra saá:
"Ná koo ti'va ini ndó, saá chi ya̱chi̱ kixa̱a̱ mi̱i ta̱Ká'no no̱o̱ yó;
kindaa ndó ña o̱n vá'a sási no̱o̱ ndó, ta saá va̱'a kuchiño
naki'in ndó ra", kachí ta̱a ta̱ koo yuku̱ yi̱chí,
saá káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa ta̱Isaías xi̱na̱'á.
4 Tiko̱to̱ ta̱Juan ku̱va̱'a ña xí'in yisi̱ tícamello, ta nó'ni ñii ñá'ño
ñii̱ kiti̱ to̱ko̱ ra. Ta xíxi ra ti̱ka ndíama xí'in ño̱ño̱ tíyóko̱ válí yóo
yuku̱. 5 Ta ni̱vi nañoo Jerusalén, xí'in na ndóo ndi'i saá kua̱'a̱ ka̱
ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea, xí'in na ndóo yatin yu'u̱ yu̱ta
Jordán va̱xi na, ta ki̱xa̱a̱ na ña koni̱ so̱'o na to̱'on ña ká'a̱n ndoso
ta̱Juan. 6 Ta saá xi̱ni̱ so̱'o na, ta ki̱xá'á na ná'ma na xa̱'a̱ kua̱chi na.
Ta ta̱Juan sa̱kuchu ra nayó'o yu̱ta Jordán.
7 Ta ta̱Juan xi̱ni ra va̱xi kua̱'a̱ ní naná'no no̱o̱ najudío, na kúu
nafariseo xí'in nasaduceo, chi kóni na kuchu na, kasa ta̱Juan. Ta
ta̱Juan ni̱ka̱'a̱n ra to̱'on yó'o xí'in na:
—Ta ndó'ó, ¡sa̱'ya ko̱o̱ xati̱ kúu ndó! ¿Yu kúu na ni̱ka̱'a̱n xí'in
ndó kuchu ndó, ta saá saka̱ku xí'in mi̱i ndó ña o̱n saxo̱'vi̱ Ndios
ndó'ó ki̱vi̱ ña va̱xi? 8 Tá ndixa na̱ndikó ini ndó ta kóni ndó ko̱'o̱n
ndó yichi̱ Ndios, ta xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ña va̱'a ndatán
kóni Ndios. 9 Saá chi o̱n vá'a kani si̱ni̱ ndó ndí xa̱'a̱ ña kúu ndó
sa̱'ya ñani síkuá ta̱Abraham, Ndios saka̱ku ra ndó'ó. Ta ká'a̱n i̱ xí'in
ndó, Ndios kúchiño ra ndasa ra yu̱u̱ yó'o ni̱vi na kuu sa̱'ya ñani
síkuá ta̱Abraham. 10 Ta ni̱vi na o̱n vása kísa ndivi ña kóni Ndios,
ndatán yóo yito̱n tón kóon kui̱'i o̱n vá'a nda'a̱, saá yóo na no̱o̱
Ndios. Ta Ndios xa yóo ti'va ra xí'in yáchá si̱i̱n ña ka'nda ra ndi'i
yito̱n tón o̱n vása kóon kui̱'i va̱'a nda'a̱, ta ka'nda ra nó, ta taan ra

nó kokoo nó nooo xíxii ño'oo. 11 Ta yii'ii, sákuchu ii ndó'ó xí'in takuií, ña
kundaaa ini niivi ña ndixa nandikó ini ndó. Ta taa taa vaxi sataa ii kúu
taa ndeé kaa nooo yii'ii. Ta yii'ii kúu ñii taa kísa chiño kuiti nooo ra. Ta
tayó'o sakuchu ra ndó'ó xí'in mii Nímaa Ndios, ña yóo ndatán yóo
ño'oo xíxii. 12 Xa yóo ti'va ra kasa nani ra xa'aa kuachi niivi, ta ke'é ra
xí'in niivi ndatán ké'é niivi xí'in ndikiin trigo ña xa'nda na ta saxixin
na ña. Saá chi tayó'o nata'ví ra niivi na va'a nooo na oon vá'a. Ta taxi
va'a ra niivi na va'a ña kundoo na ve'e ra, ta taan ra niivi na oon vá'a
nooo xíxii ño'oo, ta ndaa ñii kiivii oon nda'vaa ña —káchí taJuan xí'in na.

Ñayó'o ká'aan xa'aa taJuan kiivii sakuchu ra taJesús

(Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22)

13 Ta saá kee taJesús estado Galilea, ta kixaa ra nooo yóo taJuan
yu'uu yuta Jordán, ta taJesús nduukú ra nooo taJuan ña sakuchu ña'á
ra. 14 Ta taJuan nii-xiin ra sakuchu ra taJesús, káchí ra saá xí'in ra:
—Oon vása xíniii ñó'ó sakuchu ii yó'ó. Yó'ó kúu taa xíniii ñó'ó
sakuchu ún yii'ii va —káchí taJuan xí'in taJesús.
15 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—Va'a kaa sakuchu ún yii'ii vitin, saá chi xíniii ñó'ó kasa ndivi yó
ndi'i ña xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús.
Ta saá niinoo ini taJuan, ta sakuchu ra taJesús. 16 Tá ndii'i
sakuchu ña'á ra, ta taJesús keta ra yu'uu yuta. Ta nixonaa ñoyívi
niino nooo ra, ta xiini ra vaxi noo Nímaa Ndios, ndatán vaxi noo ñii
tísaata, saá vaxi noo ña, ta xikanóo ña nooo ñíndichi ra. 17 Ta niivi na
ndóo yu'uu yuta xiniii soo'o na too'on Ndios nikaa'an ra ndaa ñoyívi niino,
káchí ra saá:
—Tayó'o kúu Sa'ya ii, taa kí'vi ní ini ii xíni ii, ta kúsii ní ini ii xíni ii
ra —káchí Ndios xa'aa taJesús.

Ñayó'o ká'aan xa'aa taJesús kiivii ñaníma ndiva'a ká'no xito ndoso ña ra

(Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13)

4 Ta saá Nímaa Ndios nikaa'an ña xí'in taJesús koo'on ra yukuu
yichí, chi ñaníma ndiva'a ká'no koto ndoso ña ra, chi kóni ña
sandá'ví ña ra.
2 Ta ndaa loo'o oon vása ní-xixi taJesús, chi nixiyo soo'on ra oovii siikoo
ndiví xí'in oovii siikoo ñoó, ta saá xí'ii ní ra sooko. 3 Ta kixaa ñandiva'a
ká'no nooo taJesús ña koto ndoso ña ra, ta nikaa'an ña xí'in ra too'on
yó'o, káchí ña saá:
—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta va'a ka'nda chiño ún nooo yuu
ña ndóo yó'o ná nduu ña sitaa va'a —káchí ña xí'in ra.

4 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in ñaníma ndiva'a:
—Toon Ndios káchí ña saá: "On siví nina ña xíxi nivi kúu ña
xíni ñó'ó ña kutaku na. Ta xíni ñó'ó kandixa va'a na toon Ndios,
ta saá kutaku na", káchí toon Ndios —káchí taJesús xí'in ñaníma
ndiva'a.
5 Ta saá ñaníma ndiva'a ká'no nika'an ña xí'in taJesús koon
ra xí'in ña, ta nixaa na yíta na sini torre ve'e ñoo ká'no ñoo
Jerusalén, 6 ta nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:
—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta sakana xí'in mii ún nda nino,
chi saá káchí toon Ndios:

Ndios ti'ví ra ángel ña chindeé na yó'ó, ta kundaa va'a
na yó'ó.
Ta naángel natiin na yó'ó kanóo ún noo nda'a na,
koto nakava ún noo yuu, ta takué'e ún,

káchí toon Ndios —saá káchí ñandiva'a xí'in taJesús.
7 Ta ndakuiin taJesús:
—Saá tuku káchí toon Ndios: "On vá'a koto ndoso yó Ndios"
—káchí taJesús xí'in ñaníma ndiva'a.
8 Ta sondi'i ñandiva'a ká'no nika'an tuku ña xí'in taJesús koon
ra xí'in ña, ta saá ndaa na ñii yuku síkón ní, ta ñandiva'a saná'a ña
ra ndi'i ñoo ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñakuíká ñoyívi. 9 Ta saá
nika'an ñandiva'a xí'in ra, káchí ña:
—Tá kuxítí ún noo i ta kasa toó ún yi'i, ta saá taxi i ndayí
nda'a ún kuu ún taká'no noo ndi'i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñakuíká
kómí ña —káchí ñandiva'a xí'in ra.
10 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ña:
—¡Kuta'a ún noo i, yó'ó, ñaníma ndiva'a ká'no Satanás!, chi
káchí toon Ndios saá: "Ndasaá kuiti Ndios kasa toó yó, ta kasa
ndivi yó xí'in ra, ta on kasa toó yó, ni on kasa ndivi yó xí'in inka
na", káchí toon Ndios —saá nika'an taJesús xí'in ñaníma ndiva'a.
11 Ta saá ñandiva'a sandakoo ña ra, ta kee ña kua'an ña, ta saá
kixaa naángel chindeé na taJesús, taxi na ndi'i ña xíni ñó'ó noo ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña kixá'á ra kísa ndivi ra chiño Ndios

(Mr. 1:14-15; Lc. 4:14-15)

12 Kivi xini soo taJesús xa'a ña chikaa na taJuan ini ve'e kaa,
ta ndikó taJesús kuano'o ra estado Galilea. 13 Ta nixaa ra ñoo
Nazaret, ta kee tuku ra kua'an ra koo ra ñoo Capernaum, ña
nákaa yatin yu'u mini, noo yóo yatin ñoo noo ndóo sa'ya ñani
síkuá taZabulón xí'in inka taNeftalí. 14 Ta saá kundivi ña nika'an
taprofeta Isaías kuiya xina'á, ta kachí ra saá:

15 Ñoo nǫǫ ndóo sa̱'ya ñani síkuá ta̱Zabulón xí'in inka̱ ta̱Neftalí,
nákaa̱ ña yatin yu'u̱ mi̱ni, inka̱ yu'u̱ yu̱ta Jordán.
Ta estado Galilea, ta kán ndóo sava ni̱vi na ǫn vása kúu najudío, ni ǫn vása ndíkǫn na yichi̱ najudío.
16 Nda̱tán ndóo na naa ní ini, án na naa ní nǫǫ, saá ndóo na, chi ǫn vása táku̱ na nǫǫ Ndios.
Ta ñii ki̱vi̱ koni na ñii ño'ǫ ká'no yé'e, ña ye'e ña nǫǫ na ta̱nda̱ níma̱ na, chi Ndios taxi ra ña kunda̱a̱ ini na ñava̱'a ña ná kundikǫn na yichi̱ ra, ta ǫn ndi'i xa̱'a̱ na nǫǫ ra,
káchí tǫ'on Ndios ña ni̱taa ta̱Isaías xi̱na̱'á.
17 Ta saá ki̱xá'á ta̱Jesús ká'a̱n ndoso ra tǫ'on Ndios xí'in ni̱vi, káchí ra saá:
—Ta vitin ǫn vása ke'é ka̱ ndó ña ǫn vá'a, ta nandikó ini ndó, chi xa yóo yatin ní yichi̱ ña xá'nda chiño Ndios kutaku̱ yó —káchí ta̱Jesús.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ ka̱na ra kǫmi̱ ta̱a na táva tia̱ká, ña kundikǫn na sa̱ta̱ ra

(Mr. 1:16-20; Lc. 5:1-11)

18 Tá kua̱'a̱n ta̱Jesús yu'u̱ mi̱ni Galilea, ta xi̱ni ra ǫvi̱ ta̱a, ñii ra na̱ní Simón ta inka̱ ki̱vi̱ ra kúu Pedro, ta inka̱ ta̱a na̱ní ra Andrés, ñani ta̱Simón yó'o kúu ra. Ta ǫvi̱ ta̱a yó'o sákana na ñonǫ ini takuií, chi na táva tia̱ká kúu na. 19 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:
—Na'a ndó kundikǫn ndó yi̱'i̱, ta saná'a i̱ ndó'ó ndasaá nakaya ndó ni̱vi kundikǫn na yichi̱ Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in na.
20 Ta xa̱ndi̱kǫn sa̱ndakoo nata̱a yó'o ñonǫ na, ta xi̱kundikǫn na kua̱'a̱n na sa̱ta̱ ta̱Jesús.
21 Ta ta̱Jesús kua̱'a̱n ka̱ ra, ta xi̱ni ra inka̱ ǫvi̱ ta̱a, ta̱Jacobo xí'in ñani ra ta̱Juan, sa̱'ya ta̱Zebedeo. Ndóo na ini tón barco xí'in yivá na, sánda'a na ñonǫ na. Ta ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Na'a ndó kundikǫn ndó yi̱'i̱.
22 Ta xa̱ndi̱kǫn sa̱ndakoo nata̱a yó'o tón barco na, ta sa̱ndakoo na yivá na, ta xi̱kundikǫn na kua̱'a̱n na sa̱ta̱ ta̱Jesús.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ sa̱ná'a ra kua̱'a̱ ní ni̱vi

(Lc. 6:17-19)

23 Ta saá xíka ta̱Jesús kua̱'a̱n ra ndi'i saá ñoo ndá'vi ndaa estado Galilea, ta sáná'a ra ni̱vi ve'e ñǫ'o sinagoga, ta ká'a̱n ndoso ra tǫ'on ñava̱'a xa̱'a̱ yichi̱ ña xá'nda chiño Ndios, ta saá sánda'a ra ni̱vi na

ndeé ndó'o ndi'i saá nọọ kuẹ'ẹ. 24 Ta kịxá'á nịxịtạ ní'nó tọ'on xạ'ạ
tạJesús ndi'i saá ñoo Siria, ta nịvi kuạ'ạn na xí'in na ndeé ndó'o
ta nịxaạ na nọọ yóo ra estado Galilea. Ta na ndeé ndó'o yó'o,
sava na kómí nímạ ndivạ'a, sava na xí'ị yị'í, sava na ọn kịví kaka,
ta tạJesús sạnda'a ra ndi'i nayó'o. 25 Kuạ'ạ ní nịvi na kẹe estado
Galilea, na kẹe ñii xiiña nọọ nạní Decápolis, na kẹe ñoo Jerusalén,
xí'in inkạ kuạ'ạ ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea, ta na kẹe inkạ
tá'ví yu'ụ yụta Jordán, nạkutá'an na ta kuạ'ạn na sạtạ tạJesús.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạJesús kịvị nịkạ'ạn ndoso ra xí'in nịvi ñii xịkị

5 Ta xịni tạJesús kịxaạ kuạ'ạ ní nịvi, ta saá ndạa ra ñii xịkị, ta
xịkoo ra, ta kịxaạ naxíka xí'in ra yatin nọọ ra ña konị sọ'o na
ña kạ'ạn ra.

Tọ'on yó'o sạná'a tạJesús xạ'ạ nịvi na ní'i ñavạ'a táxi Ndios nda'ạ na, ta nákaạ ñasịị nímạ na

(Lc. 6:20-23)

2 Ta kịxá'á tạJesús sáná'a ra na, káchí ra saá xí'in na:
3 —Tá kúu ndó nandá'ví, na kúndạạ ini ndí xínị ñó'ó ndó Ndios,
ta xạ'ạ ñayó'o nákaạ ñasịị nímạ ndó, chi kúu ndó nịvi na ndíkọn
yichị nọọ xá'nda chiño Ndios.
4 ’Tá kúchuchú ini ndó ndạ xáku ndó xạ'ạ ñoyívi yó'o, ta xạ'ạ
ñayó'o nákaạ ñasịị nímạ ndó, chi vạxi ñii kịvị Ndios ndasa vạ'a ra
ini ndó.
5 ’Tá na nịnọ ini kúu ndó, ta xạ'ạ ñayó'o nákaạ ñasịị nímạ
ndó, chi vạxi ñii kịvị ndi'i ño'ọ ñoyívi yó'o kuu ña naki'in ndó,
káchí Ndios.
6 ’Tá nándukú ndó Ndios, ndạtán nịvi na xí'ị ní sọko án na yíchị
ní takuií nándukú na ña kuxu na, án ña ko'o na, ta xạ'ạ ñayó'o
nákaạ ñasịị nímạ ndó, chi ñii kịvị Ndios taxi ra ña kutú ini ndó
xí'in ñavạ'a.
7 ’Tá kúndá'ví ini ndó xíni ndó inkạ nịvi, ta xạ'ạ ñayó'o nákaạ
ñasịị nímạ ndó, chi Ndios kundá'ví ini ra koni ra ndó'ó.
8 ’Tá ndino'o ní ini ndó kúu ndó nịvi na vạ'a nọọ Ndios, ta xạ'ạ
ñayó'o nákaạ ñasịị nímạ ndó, chi vạxi ñii kịvị xí'in nduchụ nọọ
ndó koni ndó Ndios.
9 ’Tá ndó'ó kúu na kísa chiño ká'ạn tọ'on vạ'a xí'in nịvi ña
kundọo vạ'a na xí'in tá'an na, ta xạ'ạ ñayó'o nákaạ ñasịị nímạ ndó,
chi Ndios naki'in vạ'a ra ndó'ó chi sạ'ya ra kúu ndó.

10 ’Tá yóo nivi na ké'é ñandivaa'a xí'in ndó chi tákuu ndó ndaatán
kóni Ndios, ta xaa'aa ñayó'o nákaaa ñasii níma ndó, chi kúu ndó nivi
na ndíkoon yichi nooo xá'nda chiño Ndios.
11 ’Tá yóo nivi na kándivaa'a xí'in ndó, ta sáxoo'vi na ndó'ó, ta
ká'aan na ñavatá xaa'aa ndó chi ndíkoon ndó yii'i, ta xaa'aa ñayó'o nákaaa
ñasii níma ndó. 12 Kivi ña kundeé ndó nooo ña xó'vi ndó, ta ná kusii
ní ini ndó, chi ká'no ní ñavaa'a taxi Ndios ndaa'aa ndó ñoyívi nino.
Nanivi na xitaku xinaa'á saxoo'vi ní na naprofeta, ta ñii kii'va saá nivi
saxoo'vi na ndó'ó vitin, chi ndíkoon ndó yii'i —káchí taaJesús xí'in na.

Tooo'on yó'o saaná'a taaJesús ndasaá xíni ñó'ó kutaku nivi na ndíkoon ña'á

(Mr. 9:50; Lc. 14:34-35)

13 Ta tuku káchí taaJesús saá xí'in naxíka xí'in ra:
—Ndaatán yóo ñii yoo'vaa ña chíkaaa yó xí'in ña kuxu yó, saá yóo
ndó'ó nooo nanivi ñoyívi yó'o. Tá yóo ñii ña oon vása yoo'vaa, ta oon
kuchiño kaa nduvaa'a ña. Ta oon vása xíni ñó'ó kaa ñii yó'o, ta vaa'a kaa
ná kuitaa ña yichi nooo ya'a nivi ta kundooso na ña.
14 ’Ndaatán yóo ño'oo ña yé'e, saá yóo ndó'ó nooo nivi ñoyívi yó'o.
Ñii ñoo ña yóo sini yukuu, oon siví ña yóo se'é kúu ña, ta ndi'i nivi
kúchiño koni na ña. 15 Tá nivi nátoon na ño'oo, ta oon vása chíkaaa
se'é na ña, ta chínóo na ña nooo síkón, ta saá náye'e ña nooo ndi'i
nivi na ndóo ve'e. 16 Ta saá ndó'ó, tá kutaku ndó ndaatán kóni
Ndios ta naye'e ndó ndaatán yóo ño'oo yé'e ñoyívi yó'o, ta saá nanivi
koni na ñavaa'a ke'é ndó, ta kasa ká'no na Yivá yó Ndios, taa yóo
ñoyívi nino —káchí taaJesús xí'in na.

Tooo'on yó'o saaná'a taaJesús xaa'aa ndayí nitaa taaMoisés

17 Ta tuku káchí taaJesús saá xí'in na:
—Oon kani ini ndó ndí yii'i kóni i sandi'i i xaa'aa ndayí Ndios, ni
oon kani ini ndó ndí yii'i kóni i sandi'i i xaa'aa tooo'on Ndios ña nitaa
naprofeta xinaa'á. Oon siví xaa'aa ñayó'o kúu ña kixaaa i; yii'i vaxi i kasa
ndivi i tooo'on ña nikaa'aan Ndios. 18 Ndixa ká'aan i xí'in ndó, ta kivi
yóo kaa ñoyívi nino xí'in ñoyívi yó'o, ta oon nondaa ndaa ñii letra, ta
ndaa ñii punto nooo ndayí tooo'on Ndios ña nitaa taaMoisés, ta ndixa
kundivi ndi'i ña. 19 Ta saá tá yóo ñii taaa ta yá'a ndoso ra ñii ndayí
yó'o, vará ña lo'o ní kúu ña, ta saá tuku sáná'a ra inkaa nivi ña ya'a
ndoso na ndayí yó'o, ta Ndios káchí ra tayó'o kúu taa lo'o ní kaa
nooo ndi'i inkaa na ndíkoon yichi Ndios. Tá yóo ñii taaa ta kísa ndivi
ra ndayí yó'o, ta sáná'a ra inkaa nivi ña kasa ndivi na ña, ta Ndios
káchí ra tayó'o kúu taa ká'no ní kaa nooo ndi'i inkaa na ndíkoon yichi

ra. [20] Lo'o ní kísa ndivi nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios ña
kóni Ndios. Ta ndó'ó, xíni ñó'ó kasa ndivi va'a ka ndó ndi'i ña kóni
Ndios. Yi'i ká'an i xí'in ndó, tá on kasa ndivi ndó ñayó'o, ta saá on
kuchiño ndó ki'vi ndó noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús ña on vá'a saa ini nivi koni na inka nivi

(Lc. 12:57-59)

[21] Ta taJesús nika'an tuku ra saá xí'in nivi:
—Xa xini so'o ndó ña nika'an namaestro na saná'a ndayí Ndios
xina'á. Nika'an na xí'in naxii síkuá yó, káchí na saá: "On ka'ni
ndó nivi. Tá ñii taa xa'ni ra inka taa, ta saá xíni ñó'ó ko'on ra noo
nachiño ña kasa nani na xa'a kuachi ra", káchí namaestro. [22] Ta
vitin yi'i ká'an i xí'in ndó, tá yóo ñii taa ta sáa ní ini ra xíni ra
ñani ra, ta ta sáa ini yó'o ndíso ra kuachi noo Ndios. Tá yóo ñii
taa ká'an ra to'on ña kándiva'a ra xí'in ñani ra, ta ta ká'an to'on
yó'o ndíso ra kuachi noo nachiño ná'no. Tá yóo ñii taa ká'an ra
to'on ña sátavi chi'ña ra ñani ra, káchí ra saá: "Takí'ví kúu ún", ta
tayó'o kúu taa ta kua'an yichi noo ko'on ra ndaya noo xíxi ño'o
ndi'i saá kivi.
[23] 'Tá kua'an ndó taxi ndó ñasóko noo Ndios ve'e ño'o ká'no, ta
náká'án ndó yóo tañani ndó ta on vá'a kóni ra xíni ra ndó'ó, saá
chi xáni sini ra on vá'a ke'é ndó xí'in ra, [24] ta on taxi ndó ñasóko
noo Ndios, sandakoo na'á ndó ña, ta ko'on ndó ta kuaku ndá'ví
ndó noo tañani ndó ña nakutá'an va'a ndó xí'in ra, ta saá ndikó
ndó taxi ndó ñasóko noo Ndios.
[25] 'Tá ñii nivi kóni na taxi na kuachi xa'a ndó noo nachiño, tá
ta'án ka xaa ndó ve'e chiño, ta kama ndukú ndeé ndó kasa nani
ndó kuachi xí'in na. Saá chi tá on kasa nani ndó kuachi xí'in na, ta
yiyo nataxi na ndó'ó nda'a tajuez. Ta tajuez nataxi ra ndó'ó nda'a
tapolicía, ta ko'on ndó ve'e kaa. [26] Ndixa ká'an i xí'in ndó, on kee
yachi ndó ve'e kaa chi on tava na ndó'ó anda ná cha'vi ndó ndi'i
si'ún ña níká ndó —káchí taJesús xí'in nivi.

To'on yó'o saná'a taJesús xa'a kuachi ña kí'vi taa xí'in ña'a ñá on siví kúu ñásí'í ra

[27] Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:
—Xa xini so'o ndó ña nika'an namaestro na saná'a ndayí Ndios
xina'á, káchí na saá: "On vá'a kusun ñii taa xí'in ñii ña'a ñá on siví
kúu ñásí'í ra", káchí namaestro. [28] Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, tá ñii

ta̱a xíto ra ñii ña'a̱ ta kóni ra ku̱su̱n ra xí'in ñá, ta ta̱yó'o xí'in níma̱
ra xa ni̱ki̱'vi ra kua̱chi xí'in ñá.
29 ’Tá nduchu̱ no̱o̱ ndó kúu ña chínda'á ndó'ó kua̱n ki̱'vi ndó
kua̱chi, ta saá va̱'a ka̱ tava ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va̱'a ka̱
sandañó'ó ndó ñii ñá'ño yi̱kí ko̱ñu ndó, no̱o̱ ña ko̱'o̱n ndó xí'in
ndi'i yi̱kí ko̱ñu ndó nda̱ya. 30 Tá nda'a̱ ndó kúu ña chínda'á ndó'ó
kua̱n ki̱'vi ndó kua̱chi, ta saá va̱'a ka̱ kandoso ndó ña ta sakana
ndó ña. Chi va̱'a ka̱ sandañó'ó ndó ñii ñá'ño yi̱kí ko̱ñu ndó, no̱o̱ ña
ko̱'o̱n ndó xí'in ndi'i yi̱kí ko̱ñu ndó nda̱ya —káchí ta̱Jesús xí'in na.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús ña o̱n vá'a sandakoo va̱'a ta̱a ñásí'í ra

(Mt. 19:9; Mr. 10:11-12; Lc. 16:18)

31 Ta tuku káchí ta̱Jesús saá:
—Ni̱ka̱'a̱n namaestro xi̱na̱'á, káchí na saá: “Tá ñii ta̱a kóni ra
sandakoo va̱'a ra ñásí'í ra, ta saá xíni̱ ñó'ó taxi ra ñii tutu nda'a̱
ñá ña ká'a̱n ndí sa̱ndakoo va̱'a ra ñá”, káchí namaestro. 32 Ta yi̱'i̱
ká'a̱n i̱ xí'in ndó, tá ñii ña'a̱ ñá yóo yii̱ o̱n vása ní-ki'vi ñá kua̱chi
xí'in inka̱ ta̱a, ta yii̱ ñá o̱n ko̱ó yichi̱ kómí ra sandakoo va̱'a ra ñá.
Tá ñii ta̱a sándakoo va̱'a ra ñásí'í ra, ta ñáyó'o tonda̱'a̱ tuku ñá, ta
yii̱ ñá ta̱no̱ó ndíso ra kua̱chi, chi ke̱'é ra ña ki̱'vi ñá kua̱chi xí'in
inka̱ ta̱a. Ta ta̱a ta̱ tonda̱'a̱ xí'in ñáyó'o ki̱'vi ra kua̱chi xí'in ñá, chi
ñásí'í ta̱no̱ó kúu ñá no̱o̱ Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in na.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ni̱vi to̱'on ká'a̱n na

33 Ta káchí ta̱Jesús saá:
—Xa xi̱ni̱ so̱'o ndó ña ni̱ka̱'a̱n namaestro xí'in naxii̱ síkuá yó
xi̱na̱'á, káchí na saá: “Tá chíná'a ndó Yivá yó Ndios ña kasa ndivi
ndó ñii chiño, ta saá xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ña ká'a̱n ndó”,
káchí namaestro. 34 Ta yi̱'i̱ ká'a̱n i̱ xí'in ndó, o̱n vása va̱'a chiná'a
ndó Yivá yó Ndios. Ni o̱n vá'a chiná'a ndó xa̱'a̱ ñoyívi ni̱no. O̱n
vása va̱'a ka̱'a̱n ndó saá, chi ñoyívi ni̱no kúu no̱o̱ xá'nda chiño
Ndios. 35 Ni o̱n vá'a chiná'a ndó xa̱'a̱ ñoyívi yó'o. O̱n vása va̱'a
ka̱'a̱n ndó saá, chi Ndios kúu ta̱ká'no no̱o̱ ñoyívi yó'o. Ni o̱n vá'a
chiná'a ndó xa̱'a̱ ñoo Jerusalén. O̱n vása va̱'a ka̱'a̱n ndó saá, chi
ñoo Jerusalén kúu ñoo no̱o̱ koo ta̱Rey ká'no. 36 Ni o̱n vá'a chiná'a
ndó xa̱'a̱ si̱ni̱ ndó. O̱n vása va̱'a ka̱'a̱n ndó saá, chi o̱n kuchiño mii̱
ndó nasama ndó ñii yisi̱ si̱ni̱ ndó nduu ña ña yaa án ña to̱ón. 37 Ta
saá tá ká'a̱n ndó, káchí ndó saá: “Kasa ndivi yó chiño yó'o”, ta saá
xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó ña; tá ká'a̱n ndó, káchí ndó saá: “O̱n vása

kasa ndivi yó ñayó'o”, ta saá o̱n kasa ndivi ndó ña. O̱n vása xíni̱
ñó'ó chinóo ndó ka̱'a̱n ndó inka̱ to̱'on ña kandixa ni̱vi ndó'ó, chi
inka̱ to̱'on ña chinóo ndó va̱xi ña si̱ni̱ ñandiva̱'a —káchí ta̱Jesús.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús ña o̱n ndikó ni'i ni̱vi ña o̱n vá'a ke̱'é natá'an na xí'in na

(Lc. 6:29-30)

38 Ta tuku káchí ta̱Jesús saá xí'in ni̱vi:
—Xa xi̱ni̱ so̱'o ndó ña ni̱ka̱'a̱n namaestro xi̱na̱'á, káchí na saá:
“Tá yóo ñii ta̱a sa̱takué'e̱ ra nduchu̱ no̱o̱ inka̱ ta̱a, ta yóo nda̱yí ñii
ki̱'va saá satakué'e̱ na nduchu̱ no̱o̱ mi̱i ra. Tá yóo ñii ta̱a ka̱ni ra
yu'u̱ inka̱ ta̱a ta ta̱yó'o na̱kava ñii no̱'o ra, ta yóo nda̱yí ñii ki̱'va
saá kani na yu'u̱ ra ta nakava ñii no̱'o mi̱i ra”, káchí namaestro.
39 Ta yi̱'i̱ ká'a̱n i̱ xí'in ndó, o̱n ndikó ni'i ndó ña o̱n vá'a xí'in ni̱vi
na sa̱takué'e̱ ndó'ó. Tá káni ni̱vi xa̱'nda̱ nda'a̱ na no̱o̱ ñii ndó, ta o̱n
kani tá'an ndó xí'in na, ta va̱'a ka̱ taxi ndó ná kani na inka̱ tá'ví
no̱o̱ ndó. 40 Tá yóo ni̱vi ká'a̱n kua̱chi na xa̱'a̱ ndó no̱o̱ nachiño, ta
kóni na kindaa na kotó ndó, ta va̱'a ka̱ taxi ndó kotó ndó xí'in inka̱
tika̱chí ndó nda'a̱ na. 41 Tá yóo ni̱vi kísa ndu̱xa̱ na xí'in ndó kuiso
ndó ña̱'a ña ko̱'o̱n ndó xí'in na ñii kilómetro, ta va̱'a ka̱ ko̱'o̱n ndó
xí'in na o̱vi̱ kilómetro. 42 Tá yóo ni̱vi ndúkú na ña̱'a no̱o̱ ndó, ta
va̱'a taxi ndó ña ndúkú na nda'a̱ na. Tá yóo ni̱vi ndúkú na ña satati
ndó na, ta saá ndó'ó, satati ndó na —káchí ta̱Jesús.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús xíni̱ ñó'ó kuki'vi ini ni̱vi koni na ni̱vi na sáa̱ ini xíni ña'á

(Lc. 6:27-28, 32-36)

43 Ta tuku káchí ta̱Jesús saá xí'in na:
—Xa xi̱ni̱ so̱'o ndó ña ni̱ka̱'a̱n namaestro xi̱na̱'á, káchí na saá:
“Kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó, ta kusaa̱ ini ndó koni ndó
na sáa̱ ini xíni ndó'ó”, káchí namaestro. 44 Ta yi̱'i̱ ká'a̱n i̱ xí'in ndó,
kuki'vi ini ndó koni ndó na sáa̱ ini xíni ndó'ó, ta ndukú ndó no̱o̱
Ndios ña ke'é ra ña va̱'a xí'in na sáta̱vi̱ chi'ña ndó'ó. Ta ke'é ndó
ña va̱'a xí'in ni̱vi na o̱n xi̱in koni ndó'ó, ta ka̱'a̱n ndó xí'in Ndios
xa̱'a̱ ni̱vi na sáxo̱'vi̱ ndó'ó. 45 Tá ké'é ndó ña va̱'a xí'in ni̱vi na sáa̱
ini xíni ndó'ó, ta saá ni̱vi kunda̱a̱ ini na ndixa kúu ndó sa̱'ya Yivá
yó Ndios, ta̱ yóo ñoyívi ni̱no. Chi Ndios ké'é ra ña va̱'a xí'in ndi'i
ni̱vi; chíndú'u̱ ra ña ye'e ño̱'o no̱o̱ ni̱vi na o̱n vá'a xí'in no̱o̱ ni̱vi na
va̱'a, ta sákoon ra sa̱vi̱ no̱o̱ ni̱vi na va̱'a xí'in no̱o̱ ni̱vi na o̱n vá'a.
46 Tá kí'vi ini ndó xíni ndó ndasaá kuiti ni̱vi na kí'vi ini xíni ndó'ó,
ta o̱n kundati ndó naki'in ndó ña va̱'a no̱o̱ Ndios, chi nda̱ ndi'i ni̱vi

na káya si'ún xa'a nagobierno kí'vi ini nayó'o xíni na nivi na kí'vi
ini xíni ña'á. 47 Tá ká'an ndó to'on to'ó xí'in ndasaá kuiti natá'an
ndó, ta, ¿yu kúu ka ví ñava'a ké'é ndó noo inka nivi?, chi nda
nivi na on vása kándixa Ndios ká'an na to'on to'ó xí'in tá'an na.
48 Ndatán yóo Yivá yó Ndios tava'a, tayii, tandaa, ñii ki'va saá xíni
ñó'ó kutaku ndó —káchí taJesús xí'in nivi.

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá xíni ñó'ó chindeé nivi nandá'ví

6 Ta tuku nika'an taJesús xí'in nivi, káchí ra saá:
—Tá ké'é ndó ñava'a ña kóni Ndios, ta kasa kuenda xí'in
mii ndó ña on ke'é ndó ñava'a yó'o xa'a ña koto inka nivi. Saá chi
tá ndasaá kuiti ké'é ndó ñava'a xa'a ña kanóo va'a to'on ndó noo
inka nivi, ta saá Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi nino, on taxi ra nda
ñii ñava'a nda'a ndó. 2 Ta saá, tá sání'i ndó si'ún nda'a nandá'ví, ta
on ka'an ndoso ndó xí'in ndi'i nivi ña ké'é ndó saá. Chi nivi na ovi
yu'u, tá sání'i na si'ún nda'a nandá'ví, ta ká'an ndoso na xí'in ndi'i
na ndóo ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso na xí'in nivi yichi, chi
kóni na ña kasa to'ó ña'á na, saá chi ké'é na ñava'a xí'in nandá'ví.
Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñato'ó ña náki'in na ovi yu'u nda'a inka
nivi xa'a ña chíndeé na nandá'ví, kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in
na; saá chi on koó ka ñava'a naki'in na kivi ña vaxi noo Ndios.
3 Ta saá ndó'ó, tá sání'i ndó si'ún nda'a nandá'ví, ta va'a ka ña on
koni nda ñii nivi yukía taxi ndó, vará natá'an ndó kúu na, ta on
ndato'on ndó xí'in na, 4 ta saní'i se'é ndó ña'a nda'a nandá'ví. Ta
saá Yivá yó Ndios, ta xíto ña ké'é se'é ndó, taxi ra ñava'a nda'a ndó
xa'a ña saní'i ndó —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá va'a ka'an nivi xí'in Ndios

(Lc. 11:2-4)

5 Ta káchí taJesús saá xí'in na:
—Tá ká'an ndó xí'in Ndios, ta on ke'é ndó ndatán ké'é nivi na
ovi yu'u. Chi nayó'o kúsii ní ini na yíta na noo xíto ndi'i nivi ve'e
ño'o sinagoga, án yíta na yichi noo xíto kua'a ní nivi ña ká'an na
xí'in Ndios. Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, ñato'ó ña náki'in na ovi yu'u
nda'a inka nivi xa'a ña ká'an na xí'in Ndios, kúu ñii laá kuiti ñava'a
naki'in na; saá chi on koó ka ñava'a naki'in na noo Ndios. 6 Ta ndó'ó,
tá kóni ndó ka'an ndó xí'in Ndios, ta ki'vi ndó ini ve'e ndó, ta nakasi
ndó yé'é ndó, ta saá ka'an ndó xí'in Ndios. Ta Yivá yó Ndios, taa
ta on vása kúchiño ndó koto ndó xí'in nduchu noo ndó, xíto ra ña
ké'é se'é ndó, ta taxi ra ñava'a nda'a ndó xa'a ña ká'an ndó xí'in ra.

7 ’Tá ká'an ndó xí'in Ndios, ta on ka'an ndó to'on ña on vása
ndáya'ví, ndatán ká'an nivi na on vása ndíkon Ndios, chi xáni sini
na Ndios koni so'o ra na xa'a ña kua'a ní to'on ká'an na. 8 On vá'a
ka'an ndó xí'in Ndios ndatán ká'an nayó'o, chi Yivá yó Ndios xíni
va'a ra yu kúu ña xíni ñó'ó noo ndó ta ta'án ka ndukú ndó ña noo
ra —káchí taJesús xí'in na.
9 Ta tuku káchí ra saá:
—Tá ká'an ndó xí'in Ndios, saá kachí ndó:
Tata Yivá yó, ta yóo ñoyívi nino,
ná kanóo síkón ní ñato'ó ún.
10 Ná kama kixaa kivi ka'nda chiño ún noo ndi'i nivi.
Ndatán yóo ñoyívi nino kísa ndivi ndi'i na ña kóni ún, ñii
ki'va saá ñoyívi yó'o ná kasa ndivi ndi'i nivi
ña kóni ún.
11 Ndi'i saá kivi taxi ún ña xíni ñó'ó kuxu ndi.
12 Ta kasa ká'no ini ún xa'a kuachi ndi, ndatán kísa ká'no ini
mii ndi xa'a nivi na ké'é ña on vá'a xí'in ndi.
13 Tá xó'vi ndi tondó'ó, ta chindeé ún ndi'i ña on ki'vi ndi
kuachi, ta sakaku ún ndi'i noo ndi'i ña on vá'a.
Chi yó'ó kúu ta xá'nda chiño, yó'ó kúu ta kómí ndee, ta ndi'i
nivi kasa ká'no na yó'ó ndi'i saá kivi ña vaxi. Saá
ná koo ña.
Saá ka'an ndó xí'in Ndios —káchí taJesús xí'in na.
14 Ta káchí ka ra saá xí'in na:
—Tá kasa ká'no ini ndó xa'a nivi na ké'é ñandiva'a xí'in ndó, ta
saá Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi nino, kasa ká'no ini ra xa'a ndó.
15 Tá on kasa ká'no ini ndó xa'a kuachi nivi, ta saá Yivá yó Ndios
on kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá xíni ñó'ó koo so'on nivi

16 Ta káchí taJesús xí'in na:
—Tá yóo so'on ndó ña kasa to'ó ndó Ndios, ta on ndasa chuchú
ndó noo ndó, ndatán yóo noo nivi na ovi yu'u, chi nayó'o sáná'a
na ña chuchú noo na, ña kundaa ini inka nivi ña yóo so'on na.
Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñato'ó ña náki'in na ovi yu'u nda'a inka
nivi xa'a ña yóo so'on na, kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in na; saá
chi on koó ka ñava'a naki'in na noo Ndios. 17 Ta ndó'ó, tá yóo
so'on ndó, ta nakata ndó noo ndó, ta nacho'on ndó sini ndó. 18 Ta
saá nivi on kundaa ini na ña yóo so'on ndó. Ta Yivá yó Ndios, taa
ta on vása kúchiño ndó koto ndó xí'in nduchu noo ndó, xíto ra ña
ké'é se'é ndó, ta taxi ra ñava'a nda'a ndó xa'a ña yóo so'on ndó
—káchí taJesús xí'in na.

Tọ'on yó'o sạná'a tạJesús xạ'ạ ñakuíká ndino'o yóo ñoyívi nịno

(Lc. 12:33-34)

19 Ta tuku káchí tạJesús saá xí'in na:
—Ọn ndukú ndó taan vạ'a ndó ñakuíká ñoyívi yó'o, chi ñoyívi yó'o yóo tikisin xáxi ndi'i rí ña, ta inkạ ñakuíká kivi kuxé'é ña ta ndi'i xạ'ạ ña, án nakuí'ná kivi kị'vi na ve'e ndó ta kasa kuí'ná na ñakuíká ndó. 20 Vạ'a kạ kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni Ndios, ta saá kukomí ndó ñakuíká ndino'o ñoyívi nịno, chi ñoyívi nịno ọn kọó tikisin, ni ọn kuxé'é ñạ'a, ni nakuí'ná ọn kịví kasa kuí'ná na ñakuíká ndino'o ña yóo ñoyívi nịno. 21 Saá chi nọọ ñó'o ñakuíká kómí ndó, kán yóo nímạ ndó xí'in sịnị ndó —káchí tạJesús.

Tọ'on yó'o sạná'a tạJesús xạ'ạ ño'ọ yé'e ini nịvi

(Lc. 11:34-36)

22 Ta tuku nịkạ'ạn tạJesús xí'in nịvi, káchí ra saá:
—Ndạtán yóo ño'ọ ña yé'e, saá yóo nduchụ nọọ yó. Tá vạ'a yóo nduchụ nọọ ndó, ta vạ'a yé'e ndi'i ini ndó, saá vạ'a kundạạ ini ndó ñandạạ. 23 Tá ọn vása vạ'a yóo nduchụ nọọ ndó, ta naa ní ini ndó. Saá chi xáni sịnị ndó xíka ndó xí'in ño'ọ yé'e, ta ọn sịví ñandạạ kúu ña. Ta saá, ¡ndạchun naa ní ini ndó! —káchí tạJesús.

Tọ'on yó'o sạná'a tạJesús xạ'ạ sị'ún

(Lc. 16:13)

24 Ta tuku káchí tạJesús saá xí'in na:
—Ndạ ñii tạa ọn kịví kasa chiño ra nọọ ọvị patrón. Tá yóo ọvị patrón ra, ta kivi kuki'vi ini ra koni ra ñii ra, ta kusaạ ini ra koni ra tạ inkạ. Ta kivi kusịị ini ra kasa chiño ra xí'in ñii ra, ta ọn kua'a ra kasa chiño ra xí'in tạ inkạ. Tọ'on yó'o káchí ña saá: Tá Ndios kúu tạ xá'nda chiño nọọ yó, ta ọn kịví taxi yó ka'nda chiño sị'ún nọọ yó —káchí tạJesús.

Tọ'on yó'o sạná'a xạ'ạ Ndios táxi ra ña xínị ñó'ó nda'ạ ndi'i sạ'ya ra

(Lc. 12:22-31)

25 Ta tuku káchí tạJesús saá xí'in na:
—Ta ká'ạn ị xí'in ndó, ọn kundi'i ini ndó xạ'ạ ña xínị ñó'ó kutakụ ndó, ni ọn kundi'i ini ndó mí kixi ña kuxu ndó, ña ko'o ndó, ni ọn kundi'i ini ndó xạ'ạ tikọtọ ña kundixin ndó ñoyívi yó'o,

saá chi níma̱ yó ndáya̱'ví ní ka̱ ña no̱o̱ ña xíxi yó, ta yi̱kí ko̱ñu yó
ndáya̱'ví ní ka̱ ña no̱o̱ tiko̱to̱ yó. 26 Ta koto ndó ndasaá táku̱ tísaa,
ni o̱n vása chí'i rí, ni o̱n vása nákaya rí ña xáxi rí, ni o̱n vása táan
va̱'a rí ña xáxi rí. Mi̱i Yivá yó Ndios, ta̱ yóo ñoyívi ni̱no, táxi ra ña
xáxi tísaa yó'o. Ta ndó'ó, ndáya̱'ví ní ka̱ ndó no̱o̱ tísaa. 27 Ta ndó'ó,
o̱n si̱ví xí'in ña ndí'i ní ini ndó kúu ña kúchiño ndó sakua'no síkón
ka̱ ndó xí'in mi̱i ndó, chi ñii la̱á Ndios kúu ta̱ xá'nda chiño ndasaá
ki̱'va síkón koo ndó.
28 '¿Nda̱chun ndí'i ini ndó xa̱'a̱ tiko̱to̱ ña xíni̱ ñó'ó ndó? Koto
ndó ndasaá livi ndáxaa yita ña yóo yuku̱; yita yó'o o̱n vása kísa
chiño ña, ni o̱n vása kísa va̱'a ña tiko̱to̱ ña. 29 Ta ndixa ká'a̱n i̱ xí'in
ndó, vará ta̱rey Salomón, ta̱kuíká ní xi̱kuu ra, ta xi̱komí ní ra kua̱'a̱
ní tiko̱to̱ va̱'a, ta yita ña yóo yuku̱ livi ní ka̱ ña no̱o̱ tiko̱to̱ va̱'a
ña xi̱ndixin ta̱yó'o. 30 Vará nda̱ lo'o ki̱vi̱ táku̱ yita válí yuku̱, chi
ñii ki̱vi̱ ndáxaa ña, ta inka̱ ki̱vi̱ ndá'va̱ ña, ta saá táan na ña ini
xito̱n ko̱ko̱ ña, ta Ndios ndáa ra ña, ta ndátón sákundixin ra ña.
Ñayó'o sáná'a ndí Ndios ndáa va̱'a ra ndó'ó, chi ndó'ó ndáya̱'ví
ní ka̱ ndó no̱o̱ yita válí. ¿Nda̱chun lo'o ní kándixa ndó Ndios ña
kundaa ra ndó'ó? 31 Ta saá o̱n kundi'i ini ndó, ta ni o̱n ka̱'a̱n ndó,
kachí ndó saá: "¿Mí kixi ña kuxu yó? ¿Mí kixi ña ko'o yó? ¿Mí kixi
ña kundixin yó?", o̱n kachí ndó saá. 32 Chi ni̱vi na o̱n vása ndíko̱n
Ndios kúu ni̱vi na ndí'i ní ini xa̱'a̱ ñayó'o. Ta Yivá yó Ndios xíni̱
va̱'a ra yu kúu ndi'i ña xíni̱ ñó'ó yó. 33 Ta mi̱i ndó, ndino'o ini ndó
ná kundiko̱n ndó yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios, ta kasa ndivi ndó
ndi'i ña kóni mi̱i ra, ta ndixa Ndios taxi ndi'i ra ña xíni̱ ñó'ó nda'a̱
ndó. 34 Ta saá o̱n kundi'i ní ini ndó xa̱'a̱ ña koni̱ ñó'ó no̱o̱ ndó ki̱vi̱
ña va̱xi. Ndi'i saá ki̱vi̱ kómí ndó tondíni, ta Ndios xíni̱ ra taxi ra
ndi'i ña xíni̱ ñó'ó nda'a̱ ndó ki̱vi̱ vitin. Ta o̱n kundi'i ini ndó xa̱'a̱
ki̱vi̱ taa̱n —káchí ta̱Jesús xí'in ni̱vi.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús ña o̱n vá'a ka̱'a̱n ni̱vi to̱'on ña o̱n vá'a xa̱'a̱ inka̱ na

(Lc. 6:37-38, 41-42)

7 Ta káchí ta̱Jesús saá xí'in na:
—O̱n ka̱'a̱n ndó to̱'on ña o̱n vá'a xa̱'a̱ inka̱ ni̱vi, saá chi
kua̱chi kúu ña no̱o̱ Ndios, ta̱a ta̱ kasa nani xa̱'a̱ ndi'i kua̱chi ni̱vi ñii
ki̱vi̱ va̱xi. 2 Nda̱tán ka̱'a̱n ndó to̱'on ña o̱n vá'a xa̱'a̱ inka̱ ni̱vi, saá
ka̱'a̱n Ndios ña o̱n vá'a xa̱'a̱ ndó. Nda̱tán yóo ki̱'va taxi ndó nda'a̱
inka̱ ni̱vi, ta mi̱i ki̱'va yó'o taxi Ndios nda'a̱ ndó. 3 Nda̱tán yóo ni̱vi
na kí'in va̱'a kuenda ña nákaa̱ ñii mi̱'í lo'o nduchu̱ no̱o̱ ñani tá'an
na, ta o̱n vása kí'in na kuenda ña nákaa̱ ñii yito̱n ká'no nduchu̱
no̱o̱ mi̱i na, ta saá yóo ndó'ó, chi kí'in va̱'a ndó kuenda ña kua̱chi

lo'o ké'é natá'an ndó, ta o̱n vása kí'in ndó kuenda ña kua̱chi ká'no
ké'é mi̱i ndó. [4] Tá ñii yito̱n ká'no nákaa̱ nó nduchu̱ no̱o̱ ndó, ta o̱n
vá'a ka̱'a̱n ndó xí'in ñani ndó, kachí ndó saá: "Taxi ún ná tava i̱
mi̱'í lo'o nákaa̱ nduchu̱ no̱o̱ ún", kachí ndó. [5] Tá saá ké'é ndó, ta,
¡ni̱vi na o̱vi̱ yu'u̱ kúu ndó'ó! Chi si'na xíni̱ ñó'ó tava ndó yito̱n
nákaa̱ nduchu̱ no̱o̱ ndó, ta saá kuchiño va̱'a koto ndó ña tava ndó
mi̱'í lo'o nákaa̱ nduchu̱ no̱o̱ ñani ndó.

[6] 'O̱n taxi ndó ña̱'a ñayi̱i Ndios nda'a̱ tí ina ko̱to̱ sandi'i rí xa̱'a̱
ña, ta ndikó rí kaxi rí ndó'ó. Ta o̱n kata ndó ñakuíká ndó no̱o̱ tíkini̱
ko̱to̱ kundo̱so̱ rí ña —káchí ta̱Jesús xí'in na.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús ndasaá ndukú ni̱vi no̱o̱ Ndios

(Lc. 11:9-13; 6:31)

[7] Ta tuku káchí ta̱Jesús saá xí'in na:

—O̱n sandakoo ndó ndúkú ndó ña xíni̱ ñó'ó ndó no̱o̱ Ndios, saá
chi ndixa taxi ra ña nda'a̱ ndó. Ta ni o̱n sandakoo ndó nándukú
ndó Ndios, saá chi ndixa naní'i ndó ra. Ta ni o̱n sandakoo ndó
kána ndó yé'é yichi̱ Ndios, saá chi ndixa nakuiná ra ña ki̱'vi ndó
yichi̱ ra. [8] Chi ndi'i ni̱vi na ndúkú no̱o̱ Ndios ña xíni̱ ñó'ó na, ta
naki'in na ña. Ta ndi'i ni̱vi na nándukú Ndios, naní'i na ra. Ta ndi'i
ni̱vi na kána Ndios, ta nakuiná ra yé'é ra ña ki̱'vi na yichi̱ ra.

[9] 'Tá yóo ñii sa̱'ya ndó, tá ndúkú ra si̱ta̱ va̱'a no̱o̱ ndó, ta o̱n ki̱ví
taxi ndó yu̱u̱ nda'a̱ ra, chi sa̱'ya ndó kúu ra. [10] Tá ndúkú ra ñii
tia̱ká no̱o̱ ndó kuxu ra, ta o̱n ki̱ví taxi ndó ñii ko̱o̱ nda'a̱ ra, chi
sa̱'ya ndó kúu ra. [11] Vará ndó'ó kúu ndó ni̱vi na o̱n vá'a, ta saá ni,
táxi ndó ñava̱'a nda'a̱ sa̱'ya ndó. Ta Yivá yó Ndios, ta̱ yóo ñoyívi
ni̱no, kúu ra ta̱ va̱'a ní ka̱ no̱o̱ ni̱vi, ta ndixa taxi ra ñava̱'a nda'a̱
ndi'i ni̱vi na ndukú ña no̱o̱ ra.

[12] 'Ñii ki̱'va nda̱tán kóni ndó ke'é ni̱vi ñava̱'a xí'in ndó, saá ke'é
ndó ñava̱'a xí'in na. Tá ké'é ndó saá, ta kísa ndivi ndó ña ni̱ka̱'a̱n
nda̱yí Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés xí'in to̱'on ña ni̱taa naprofeta xi̱na̱'á
—káchí ta̱Jesús.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús xa̱'a̱ yichi̱ no̱o̱ kutaku̱ ni̱vi xí'in Ndios

(Lc. 13:24)

[13] Ta káchí tuku ta̱Jesús xí'in na:

—Ta xíni̱ ñó'ó ndixa xa'a ndó ndee̱ ña ki̱'vi ndó yé'é ña táñó ní
ña ko̱'o̱n ndó yichi̱ Ndios. Chi yóo inka̱ yichi̱ ña ndíka̱ ní, ta ndíka̱
ní kúu yé'é ña; ta yichi̱ yó'o kua̱'a̱n ña no̱o̱ ndi'i xa̱'a̱ ni̱vi, ta kua̱'a̱
ní ni̱vi kua̱'a̱n na yichi̱ yó'o. [14] Ta yichi̱ táñó ña kómí yé'é táñó,

kúu ña kuạ'ạn nọọ kutakụ nịvi xí'in Ndios ndi'i saá kịvị, ta lo'o ní nịvi kúu na nání'i yichị táñó yó'o ta ndíkọn na ña —káchí tạJesús.

Tọ'on yó'o sạná'a tạJesús ndasaá nákoni yó nịvi na sáná'a tọ'on vatá

(Lc. 6:43-44)

15 Ta tuku káchí tạJesús saá xí'in na:
—Koto vạ'a ndó chi yóo naprofeta vatá. Xáni ini ndó navạ'a kúu na xạ'ạ ña livi ní tọ'on sáná'a na, ta ọn xíni ndó ndí ña ọn vá'a yóo ini na, chi kóni na sandá'ví na ndó'ó. 16 Koto ndó yukíạ ké'é na, tá yóo ña ọn vá'a ké'é na, ta saá kundạạ ini ndó ọn sịví na sáná'a tọ'on Ndios kúu na. Ndạ ñii nịvi ọn kịví ka'nda na tíuva nda'ạ tón ñiñọ, ni ọn kịví ka'nda na tíhigo nda'ạ tón vi'ndạ. 17 Ndi'i yitọn tón vạ'a, kóon kuị'i tí vạ'a nda'ạ nó, ta ndi'i yitọn tón ọn vá'a, kóon kuị'i tí ọn vá'a nda'ạ nó. 18 Ndạ ñii yitọn tón vạ'a, ọn kịví koon kuị'i tí ọn vá'a nda'ạ nó. Ta ndạ ñii yitọn tón ọn vá'a, ọn kịví koon kuị'i tí vạ'a nda'ạ nó. 19 Ta tạa tạ kómí yitọn, tạyó'o ka'nda ra ndi'i yitọn tón kóon kuị'i tí ọn vá'a nda'ạ, ta chikaạ ra nó nọọ ño'ọ kọkọ nó. 20 Ndạtán yóo yitọn xí'in kuị'i nó, saá yóo nịvi xí'in ña ké'é na. Ta saá nakoni ndó nịvi na sáná'a ñavatá, chi ké'é na ña ọn vá'a —káchí tạJesús xí'in na.

Tọ'on yó'o sạná'a tạJesús xạ'ạ nịvi na kí'vi yichị Ndios

(Lc. 13:25-27)

21 Ta káchí tuku tạJesús saá xí'in na:
—Tá yóo nịvi na ká'ạn xí'in ị: "Yó'ó kúu tạKá'no tạ xá'nda chiño nọọ ndị", káchí na xí'in ị, ta ọn sịví ndi'i nịvi na ká'ạn tọ'on yó'o kúu na kúchiño kị'vi nọọ xá'nda chiño Ndios. Ndasaá nịvi na kísa ndivi ña kóni Yivá ị Ndios, tạ yóo ñoyívi nịno, nayó'o kúu na kúchiño kị'vi na yichị ra. 22 Kịvị ña vạxi tá kasa nani Ndios xạ'ạ kuạchi nịvi, ta kuạ'ạ ní nịvi kachí na saá xí'in ị: "Tata, Tata, ndíso ndị tọ'on nịxạ'ạn ndị ta nịkạ'ạn ndoso ndị tọ'on ún nọọ nịvi, ta xí'in tọ'on ún tạva ndị ñaníma ndivạ'a, ta xí'in tọ'on ún kuạ'ạ ní milagro kẹ'é ndị nọọ nịvi", kachí na. 23 Ta yị'ị ndakuiịn ị, kachí ị xí'in nayó'o: "Ọn sịví na ndíkọn yị'ị kúu ndó, kuta'a ndó nọọ ị, chi na ndivạ'a kúu ndó'ó", kachí ị xí'in na —káchí tạJesús xí'in nịvi.

Tọ'on yó'o sạná'a tạJesús ndí xíni ñó'ó nivi kasa ndivi na ña ká'ạn ra

(Lc. 6:47-49; Mr. 1:22)

24 Ta káchí tuku tạJesús saá xí'in na:
—Ndạtán yóo ñii tạa tạ ndíchí ní sini, ta tạyó'o vạ'a kísa vạ'a
ra ve'e ra sạtạ yụụ chée kútụ, saá yóo nivi na xíni sọ'o tọ'on i,
ta kísa ndivi na ña ká'ạn i xí'in na. 25 Ta ndeé ní kóon sạvi, ta
xá'no ní yụta, ta xạ'ạ ve'e tạyó'o ndeé ní káni takuií, ta saá ndeé
ní káni tạchi ve'e ra, ta ve'e yó'o ọn vása ní-nakava ña, chi xạ'ạ
ve'e yó'o nákaạ kútụ ña sạtạ yụụ chée. 26 Ndạtán yóo ñii tạa tạ ọn
vása ndíchí sini, ta tạyó'o kísa vạ'a ra ve'e ra nọọ yóo yọtí vitá,
saá yóo nivi na xíni sọ'o tọ'on ña ká'ạn i, ta ọn vása kísa ndivi
na ña. 27 Ta ndeé ní kóon sạvi, ta xá'no ní yụta, tạndạ xạ'ạ ve'e
tạyó'o ndeé ní káni takuií, ta ndeé ní káni tạchi ve'e yó'o, ta saá
ọn vása ní-kundeé ña, ta nạkava ña ta ndi'i xạ'ạ ña —káchí tạJesús
xí'in nivi.
28 Tá tạJesús ndi'i nikạ'ạn ra xí'in na, ta nạka'nda ini ndi'i nivi
xạ'ạ ña xíni sọ'o na ña sáná'a ra, 29 chi sáná'a ra na ndạtán sáná'a
ñii tạa tạ kómí ndạyí, ta inkạ namaestro na sáná'a ndạyí Ndios,
nayó'o sáná'a na ndạtán sáná'a nivi na ọn vása kómí ndạyí.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạJesús kivi sạnda'a ra ñii tạ ndeé ndó'o kuẹ'ẹ tá'yí

(Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)

8 Ta saá kẹe tạJesús ta vạxi noo ra xiki, ta kuạ'ạ ní nivi
xikundikọn na sạtạ ra. 2 Ta kixaạ ñii tạa tạ ndeé ní ndó'o kuẹ'ẹ
tá'yí ña nạní lepra. Kixaạ ra xikuxítí ra nọọ tạJesús, ta káchí ra saá
xí'in ra:
—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yi'i nọọ kuẹ'ẹ ña ndó'o i
—káchí tạ ndeé ndó'o xí'in tạJesús.
3 Ta tạJesús chinóo ra nda'ạ ra sọkọ tạyó'o, ta nikạ'ạn ra:
—Kóni i chindeé i yó'ó. ¡Nda'a ún! —káchí tạJesús xí'in ra.
Ta xạndikọn sạña kuẹ'ẹ tá'yí xí'in ra, ta ndụvạ'a ra. 4 Ta saá
nikạ'ạn tạJesús xí'in ra:
—Ọn ndatọ'on ún xí'in ndạ ñii nivi. Ta vitin kọ'ọn ún nọọ tạsụtụ
ná koto ra yó'ó ña kundạạ ini ra xa ninda'a ún. Ta kuni'i ún ndi'i
ñasókọ ña xá'nda chiño ndạyí Ndios ña nitaa tạMoisés, ta taxi ún
ñayó'o nda'ạ Ndios ña kundạạ ini nivi xa ninda'a ún —káchí
tạJesús xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ta kísa chiño noo ñii taká'no noo natropa

(Lc. 7:1-10)

5 Ta saá taJesús nikí'vi ra ñoo Capernaum. Ta ñoo yó'o yóo ñii
tañoo Roma, ta ndíso chiño ra xí'in ñii ciento natropa, ta kixaa ra
noo taJesús, xaku ndá'ví ra, 6 káchí ra saá xí'in ra:
—Tata, yóo ñii taa ta kísa chiño noo i, ta ndeé ní ndó'o ra,
kándú'u ra ve'e i, on kiví kanda ra, ta xó'vi ní ra.
7 Ta nikaʼan taJesús xí'in ra:
—Koʼon i xí'in ún veʼe ún ña sandaʼa i ra.
8 Ta ndakuiin ta ndíso chiño xí'in natropa, káchí ra saá:
—Tata, yó'ó kúu ta ká'no ní noo i, ta yi'i kúu ta nino ní noo ún,
ñakán on vása va'a ko'on ún ve'e i. Chi kómí ún ndayí ña kuiti
ka'nda chiño ún noo kue'e, ta nduva'a ta kísa chiño noo i. 9 Kúndaa
ini i xa'a ndayí, chi yóo na xá'nda chiño noo i, ta kísa ndivi i ña
ká'an na xí'in i; ta yi'i xá'nda chiño i noo inka natropa, ta kísa
ndivi na ña ká'an i. Tá yi'i ká'an i xí'in ñii tatropa ña ko'on ra, ta
saá kua'an ra. Tá kána i inka ra, ta saá vaxi ra. Tá ká'an i xí'in ta
xíka chiño noo i kasa ndivi ra ñii chiño, ta kísa ndivi ra ña —káchí
ra xí'in taJesús.
10 Ta taJesús naka'nda ini ra xíni so'o ra to'on yó'o, ta nikaʼan
ra xí'in nivi na ndóo xí'in ra:
—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá ñoo Israel ta'án nakutá'an i
xí'in ñii taa ta kándixa Ndios ndatán kándixa tayó'o, ta ni on sivi
tajudío kúu ra. 11 Ká'an i xí'in ndó, ta vaxi ñii kivi ka'an Ndios viko
ñoyívi nino, ta kixaa kua'a ní nivi, na kixi noo vaxi kana ño'o, ta
inka na kixi noo kuan ketá ño'o, ta kixaa na vaxi ndi'i saá xiiña
ñoyívi. Ta kundoo na kuxu na xí'in naxii síkuá yó taAbraham,
taIsaac xí'in taJacob. 12 Najudío kúu na si'na chitóni Ndios kundoo
na xí'in ra viko ñoyívi nino, ta kua'a ní nayó'o on xiin na kandixa
na Ndios. Ta Ndios on taxi ra ki'vi na on vása kándixa ña'á kuxu
na noo yóo viko, ta ko'on na noo yóo yavi naa, noo kuaku ní na,
noo ndeé ní xo'vi na —káchí taJesús xí'in nivi.
13 Ta nikaʼan taJesús xí'in ta ndíso chiño xí'in natropa, káchí
ra saá:
—Vitin va'a, no'o ún ve'e ún. Ta xa nduva'a ta kísa chiño noo ún
xa'a ña kándixa ún yi'i —káchí taJesús.
Ta mii hora nikaʼan taJesús ñayó'o, nduva'a ta ndeé ndó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ña'a ñásiso taPedro

(Mr. 1:29-31; Lc. 4:38-39)

14 Ta saá kua'an taJesús ve'e taPedro. Ta nixaa ra ta xini ra ña'a
ñásiso taPedro, kándú'u ñá noo xito, ndeé ní ndó'o ñá kue'e ka'ni.
15 Ta chinóo ra nda'a ra sata nda'a ñá, ta xandikon saña kue'e xí'in
ñá ta nduva'a ñá. Ta saá ndakoo ñá, ta kixá'á ñá kísa ndivi ñá ña
kuxu na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra kua'a ní na ndeé ndó'o

(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)

16 Tá xikuaa kua'an kuñoó kúu ña, ta kua'a ní nivi kua'an na
xí'in natá'an na noo taJesús; sava na kómí níma ndiva'a. Ta sava
na kómí inka noo kue'e. Ta taJesús xa'nda chiño ra noo ndi'i
ñaníma ndiva'a kee ña, ta tava ra ña, ta saá tuku sandúva'a ra
ndi'i na kómí inka noo kue'e. 17 Ña ke'é ra ndi'i ñayó'o kúu ña
kisa ndivi ra ña nitaa taprofeta Isaías xina'á xa'a taa ta ti'ví Ndios
ñoyívi yó'o, kachí ra saá: "Kindaa ra ndi'i kue'e ña xó'vi yó, ta
nduva'a yó", kachí taIsaías xina'á.

Ñayó'o ká'an yo'vi ní kundikon nivi taJesús

(Lc. 9:57-62)

18 Ta xini taJesús kua'a ní nivi xino nduu na noo ra, ta nika'an
ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Ná ko'yo inka xiiña noo mini.
19 Ta saá kixaa ñii tamaestro ta sáná'a ndayí Ndios, ta nika'an
ra xí'in taJesús, káchí ra saá:
—Tata, kundikon i sata ún, nda mí ko'on ún ta ko'on i xí'in ún
—káchí ra.
20 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—Tíñokuii kómí rí kavua noo kísin rí, ta tísaa kómí rí taka rí
nda'a yiton noo kísin rí, ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, on koó ve'e i
noo kusun i —káchí taJesús xí'in ra.
21 Ta inka ta ndíkon xíni so'o ña sáná'a taJesús, nika'an ra saá
xí'in ra:
—Tata, kóni i kundikon i yó'ó. Ta si'na taxi ún ña kundati i
nda ná kivi yivá i, ta sandúxun i ra, ta saá kundikon i yichi ún
—káchí ra.
22 Ta nika'an taJesús xí'in ra, káchí ra saá:

—Nivi na on vása ndino'o táku noo Ndios, va'a sandúxun na natá'an na nandií. Ta yó'ó, xíni ñó'ó kundikon ún yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sayaa ra tachi xí'in takuií mini

(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)

23 Ta saá niki'vi taJesús ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra. 24 Ta kixá'á ndeé ní káni tachi na'á noo takuií, ta kixá'á nákutú takuií ini tón barco. Ta taJesús kándú'u ra kísin ra ini tón barco. 25 Ta naxíka xí'in ra sanakáxín na ini ra, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata, ¡sakaku ún ndi'i! ¡Yiyo ní ka'a ndi'i yó xí'in takuií, chi kuan ketá tón barco ini mini!

26 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—¿Ndachun yí'ví ní ndó? ¿Ndachun on vása kándixa ndó Ndios ndáa ra ndó'ó?

Ta ndakoo taJesús, ta xa'nda chiño ra noo tachi na'á xí'in takuií mini. Ta saá kutásin tachi na'á xí'in takuií mini, ñii yaa yaa kuu. 27 Ta naka'nda ní ini na, ta nindaka to'on tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? ¡Chi nda tachi na'á xí'in takuií mini xíni so'o to'on ká'an ra! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi tava ra níma ndiva'a xikomí ovi taa

(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

28 Ta nixaa taJesús inka tá'ví yu'u mini noo ndóo nañoo Gadara. Ta ovi taa ta kómí níma ndiva'a kixaa na noo ra. Ta ovi tayó'o sakán kee na kavua noo ndúxun nandií, chi kavua yó'o táku nataa yó'o. Kue'e ní na, ta nda ñii nivi on kiví ya'a na yichi yu'u kavua noo táku ovi tayó'o. 29 Ta ovi tayó'o xini na vaxi taJesús, ta kixá'á ñandiva'a ña kómí na xí'in ndi'i ndee ña nika'an ña, ta káchí ña saá:

—¿Yukía kóni ún ke'é ún xí'in ndi vitin?, chi yó'ó taJesús kúu Sa'ya Ndios. ¿Án kixaa ún vitin saxo'vi ún ndi'i?, saá chi ta'án kixaa kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi —káchí ña xí'in taJesús.

30 Ta yatin yó'o xíka kua'a ní tíkini xíxa'an rí. 31 Ta ndi'i níma ndiva'a xaku ndá'ví ña noo taJesús, káchí ña saá:

—Táná tava ún ndi'i ko'on ndi, ta taxi ún ki'vi ndi ini tíkini kaa.

32 Ta nika'an taJesús saá xí'in ña:

—Va'a, ¡ki'vi ndó ini rí!

Ta saá kee ndi'i níma ndiva'a ña xikomí ovi tayó'o, ta nixaa ña ta niki'vi ña ini ndi'i tíkini, ta ndi'i tíkini xino rí kua'an rí, ta

sakoyo xí'in mii rí ta'vi, noo nikoyo rí ini mini, ta nika'a ndi'i rí ta nixi'i ndi'i rí.
33 Ta nivi na ndáa kini xino na kua'an na ndato'on na xí'in
nañoo, yukía ndo'o kini sana na, ta ndato'on na yukía ndo'o ovi
taa ta xikomí níma ndiva'a. 34 Ta saá ndi'i nañoo kee na kua'an na
noo yóo taJesús. Tá xini na ra, ta xaku ndá'ví na noo ra ná kee ra
ko'on ra inka ñoo.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ta on kiví kanda

(Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26)

9 Ta saá taJesús ndaa ra tón barco, ta ndikó ra kua'an ra inka
xiiña noo mini, ta naxaa ra ñoo ra. 2 Ta saá sava nivi vaxi na
xí'in ñii ta ndeé ndó'o noo taJesús, kánóo ra noo xito, ñísokó na,
chi on kiví kanda ra. Tá taJesús xini ra ña kándixa na ndí kúndeé
ra sanda'a ra tatá'an na, ta nika'an taJesús xí'in ta ndeé ndó'o,
káchí ra saá:
—Ñani, on kuyi'ví ún. Vitin xa kisa ká'no ini i xa'a kuachi ún
—káchí taJesús.
3 Ta sava na sáná'a ndayí Ndios xini so'o na ña nika'an taJesús,
ta xáni sini na saá: "¿Ndachun kándiva'a tayó'o xí'in Ndios? ¿Án
xáni ini ra mii ra kúu Ndios?", káchí na, xáni sini na. 4 Ta taJesús
xíni ra yukía xáni sini nayó'o, ta nika'an ra saá:
—¿Ndachun xáni sini ndó ña on vá'a yó'o? 5 ¿Yukía yo'vi ka
ka'an i xí'in ta on kiví kanda? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña ndoo
kuachi ra? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña nakundichi ra, ta ko'on
xá'á ra? 6 Ta vitin sanda'a i tayó'o, ta saá kundaa ini ndó'ó ndí
yi'i kúu ta kómí ndayí Ndios ñoyívi yó'o ña nakata i kuachi nivi
—káchí taJesús xí'in na.
Ta saá nika'an ra xí'in ta ndeé ndó'o:
—Nakundichi ún ta ná kuiso ún xito ún, ta no'o ún vitin —káchí
taJesús xí'in ra.
7 Ta nakundichi tayó'o, ta kuano'o ra ve'e ra. 8 Ndi'i na yíta yó'o
naka'nda ní ini na xíto na ndasaá keta ra kuano'o ra, ta kisa ká'no
ní na Ndios, chi taxi ra ndayí ra nda'a nivi.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra taMateo ña kundikon ra sata ra

(Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32)

9 Ta saá taJesús kee ra kua'an ra, ta xini ra ñii taa naní ra
Mateo, yóo ra kísa chiño ra noo káya ra si'ún xa'a nagobierno ñoo
Roma. Ta nika'an taJesús xí'in taMateo, káchí ra saá:

—Na'a, kundikon ún sata i —káchí ra xí'in ra.

Ta saá nakundichi taMateo, ta kua'an ra sata taJesús.

10 Tá nixaa taJesús xí'in naxíka xí'in ra ve'e taMateo, ta kixaa
kua'a ní na káya si'ún xa'a nagobierno xí'in kua'a ní inka na kánóo
to'on ña on vá'a xa'a, ta xikundoo na xíxi na xí'in taJesús. 11 Ta
nafariseo xini na yu kúu nivi ndóo xíxi xí'in taJesús, ta nika'an na
xí'in naxíka xí'in taJesús, káchí na saá:

—On vása va'a ñayó'o. ¿Ndachun xíxi taMaestro xí'in nivi na
káya si'ún xa'a nagobierno, xí'in inka na kánóo to'on ña on vá'a
xa'a? —káchí nafariseo xí'in na.

12 Ta xini so'o taJesús yukía nika'an na, ta nika'an ra saá
xí'in na:

—Nivi na on vása ndeé ndó'o, on vása xíni ñó'ó nayó'o na kasa
tatan ña'á, ta nivi na ndeé ndó'o kúu na xíni ñó'ó kutátán. 13 Xíni
ñó'ó kundaa ini ndó yukía kachí Ndios noo to'on ra, ña káchí saá:
"Kóni i ña kundá'ví ini ndó koni ndó inka nivi, ta ke'é ndó ñava'a
xí'in na. Tá on xiin ndó kundá'ví ini ndó koni ndó nayó'o, ta saá
on vása kusii ini i ña soko ndó nda'a i", kachí Ndios. On siví xa'a
nanivi va'a kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o. Ta xa'a nanivi on vá'a kúu
ña kixaa i, ta kana i na ña nandikó ini na ta kundikon na yichi
Ndios —káchí taJesús xí'in nafariseo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yóo so'on nivi

(Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)

14 Ta naxíka xí'in taJuan ta sakuchu nivi, kixaa na noo taJesús,
ta nindaka to'on na ra:

—Kua'a ní yichi yóo so'on ndi, ta yóo so'on nafariseo. Ta naxíka
xí'in mii ún, ¿ndachun nda ñii kivi on vása yóo so'on na?

15 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii taa ta tonda'a, ta ndi'i nivi na yóo viko yó'o xíxi
na, ta on kiví kuchuchú ini na, saá chi yóo ka tayó'o xí'in na. Ta
kivi ña vaxi on kóo ka ra xí'in na. Ta saá kía koo so'on na.

16 "Tá yóo tikoto ña yatá, ta nda ñii nivi on sanda'a na ña xí'in
tikoto xaá, saá chi tá nakata na ña, ta nduu lo'o ña xaá, ta nasita
ña tikoto yatá, ta kini ka ta'nda tikoto yatá yó'o. 17 Ta vino xaá, ta
nda ñii nivi on vása taan na rá ini ñii yatá, saá chi ta'nda ñii yó'o,
ta kuita ndi'i távino ta ndi'i xa'a ñii. Xíni ñó'ó taan na távino xaá
ini ñii xaá, ta saá kundeé rá koo rá, ta ñii xaá yó'o on ta'nda ña
—káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanataku ra ñii ñálo'o ñá nixi'i, ta sanda'a ra ñii ñáña'a ñá nitondaa nda'a tikoto ra

(Mr. 5:21-43; Lc. 8:40-56)

18 Tá ká'an taJesús xí'in na, ta saá kixaa ñii ta xá'nda chiño
noo nañoo judío, ta kixaa ra xikuxítí ra noo taJesús, ta nika'an ra,
káchí ra saá xí'in ra:
—Tata, sakán nixi'i ñálo'o sa'ya i. Ná ko'on ún xí'in i ve'e i, ta
ná chinóo ún nda'a ún sini ñá, ta nataku ñá —káchí tayó'o xí'in
taJesús.
19 Ta saá nakundichi taJesús, ta kee ra kua'an ra sata tayó'o,
ta naxíka xí'in ra kua'an na xí'in ra ve'e tayó'o. 20 Ta yóo ñii
ña'a kua'an ñá xí'in nivi na kua'an sata taJesús. Ta xa uxu ovi
kuiya ndeé ní ndó'o ñá kue'e xíta nii. Ta kixaa ñá sata taJesús, ta
nitondaa nda'a ñá yu'u tikoto ra, 21 chi xáni ini ñá saá: "Tá lo'o
kuiti ná tondaa nda'a yó tikoto ra, ta saá nduva'a yó", xáni sini ñá.
22 Ta ndikó koo taJesús ta xini ra ñá, ta káchí ra saá xí'in ñá:
—On kuyi'ví ún, nana. Xa nduva'a ún chi kándixa ini ún yi'i.
Ta saá xandikon nduva'a ñá, ta niyaa xíta nii ñá.
23 Ta nixaa taJesús ve'e ta xá'nda chiño. Ta xini ra na tívi tilalí,
ta xini ra kua'a ní nivi ndá síso kúu na, xáku ní na xa'a ñálo'o ñá
nixi'i. 24 Ta nika'an ra xí'in na:
—Kua'an ndi'i ndó ke'é. Ñálo'o yó'o on vása ní-xi'i ñá, ñá kísin
kuiti kúu ñá —káchí ra.
Ta saá kusiki na taJesús ta nixaku ndaa na ra. 25 Ta ti'ví ra ndi'i
nivi kua'an na ke'e, ta niki'vi ra noo kándú'u ñálo'o, ta tiin ra
nda'a ñá, ta ndakoo ñá. 26 Ta saá nixita ní'nó to'on xa'a ña nataku
ñálo'o yó'o ndi'i saá ñoo.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ovi takuáá

27 Ta kee taJesús kua'an ra, ta ovi takuáá ndíkon ra sata ra
kua'an ra, ta ndá'yi ovi saá takuáá, káchí ra saá:
—Tata, sa'ya taDavid,[a] ¡ná kundá'ví ini ún koni ún ndi'i!
—káchí ovi takuáá yó'o.
28 Tá niki'vi taJesús ñii ve'e, ta kixaa ovi takuáá yó'o noo ra, ta
nindaka to'on ra ovi tayó'o, káchí ra xí'in ra:
—¿Án kándixa ndó yi'i kúchiño i sanda'a i ndó'ó?
—Oon, Tata, kándixa ndi yó'ó —káchí ovi takuáá.

---

[a] **9:27** "Sa'ya taDavid" kóni kachí ña: Taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi. On vása kóni kachí ña sa'ya mii tarey David, ta kuiti kóni kachí ña sa'ya ñani síkuá ra.

29 Ta saá nitondaa nda'a ra nduchu noo takuáá yó'o, ta nika'an
ra xí'in ra:
—Xa'a ña kándixa ndó yi'i saá nda'a ndó vitin.
30 Ta nduva'a ovi ra saá, va'a nakoto nduchu noo ra. Ta taJesús
nika'an ra xí'in ra:
—Kuenda koo ndó, on ndato'on ndó xí'in nda ñii nivi ndasaá
nduva'a ndó.
31 Ta saá ni, tayó'o kee ra ta sakuita ní'nó ndi'i ra to'on xa'a
yukía ke'é taJesús xí'in ra ndi'i saá ñoo yatin.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii tañí'í

32 Tá kee ovi ta xikuu takuáá kuano'o ra, ta inka nivi kixaa na
noo taJesús xí'in ñii taa tañí'í chi kómí ra níma ndiva'a. 33 Ta tava
taJesús níma ndiva'a ña kómí tayó'o, ta saá kúchiño kixá'á ka'an
ta xikuu tañí'í. Ta naka'nda ní ini nivi na yíta yó'o, ta nika'an na,
káchí na saá:
—¡Nda ñii yichi on ta'án koni ndi ñava'a yó'o ñoo Israel!
—káchí na.
34 Ta nafariseo na xini yukía nindo'o tañí'í, káchí na saá:
—Tayó'o táva ra níma ndiva'a xí'in ndee ñandiva'a ká'no ña
ndíso chiño xí'in ndi'i ñandiva'a —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kúndá'ví ní ini ra xíni ra nivi

35 Ta saá kua'an taJesús ndi'i saá ñoo ná'no xí'in ñoo válí, ta
sáná'a ra nivi ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso ra to'on ñava'a
xa'a yichi ña xá'nda chiño Ndios, ta saá sánda'a ra nivi na xó'vi
ndi'i saá noo kue'e. 36 Tá xito ra ndi'i nivi na ndíkon sata ra, ta
kúndá'ví ní ini ra xíni ra na, chi ndeé ní xó'vi na. Ta on kiví
chindeé xí'in mii na, ta ni on koó nivi na chindeé ña'á. Ndatán
yóo ndikachi tí on koó taa ta ndáa rí, saá yóo nivi yó'o. 37 Ta saá
nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Ndatán yóo kui'i ña xa yóo ti'va nakaya, saá yóo nivi na xa
yóo ti'va kundikon yi'i, ta on koó nivi kasa chiño noo i nakaya na
nayó'o. 38 Ta saá kuaku ndá'ví ndó ndukú ndó noo Ndios ña ti'ví
ra inka nivi ña kasa ndivi na chiño ra ñoyívi yó'o —káchí taJesús
xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nakaxin ra uxu ovi taa, ta taxi ra ñandayí nda'a nataa yó'o

(Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

10 Kana taJesús uxu ovi naxíka xí'in ra, ta kixaa na noo ra, ta taxi ra ndayí nda'a na ña tava na níma ndiva'a ña sáxo'vi inka nivi, ta taxi ra ndayí nda'a na sanda'a na ndi'i noo kue'e.
2 Ta na uxu ovi taa yó'o nani na apóstol.[a] Ta ñii ñii taapóstol yó'o nani si'a: si'na ñii ra nani Simón ta inka kivi ra kúu Pedro; inka ra nani Andrés, ñani taSimón kúu ra; inka ra nani Jacobo, xí'in ñani ra taJuan, sa'ya taZebedeo kúu ovi tayó'o; 3 inka ra nani Felipe; inka ra nani Bartolomé; inka ra nani Tomás; inka ra nani Mateo, tayó'o xikuu ta nakaya si'ún xa'a nagobierno; inka ra nani Jacobo, sa'ya taAlfeo kúu ra; inka ra nani Lebeo ta inka kivi ra kúu Tadeo; 4 inka ra nani Simón, ta kúu ta ndíkon partido nani ña cananeo; inka ra nani Judas Iscariote. Tayó'o xikuu taa ta nitondaa nisikó kuí'ná taJesús nda'a na sáa ini xíni ña'á.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi ti'ví ra naapóstol ko'on na ka'an ndoso na to'on ra

(Mr. 6:7-13; Lc. 9:1-6)

5 Ta ti'ví taJesús uxu ovi naapóstol ko'on na ka'an ndoso na to'on ra, ta káchí ra xí'in na saá:
—On ko'on ndó noo inka nivi na on siví kúu najudío, on ki'vi ndó nda ñii ñoo naSamaria. 6 Ta ko'on ndó noo najudío ñoo Israel, chi ndatán yóo ndikachi tí ndañó'ó noo xito'o rí, saá yóo nayó'o. 7 Tá kua'an ndó, ta ka'an ndó xí'in na to'on yó'o, kachí ndó saá: "Xa yóo yatin ní yichi va'a ña xá'nda chiño Ndios kutaku yó", kachí ndó xí'in na. 8 Ta sanda'a ndó nivi na ndeé ndó'o, ta sanataku ndó nivi na nixi'i, ta sanda'a ndó nivi na ndeé ndó'o xí'in kue'e tá'yí nani lepra, ta tava ndó níma ndiva'a ña saña ña nivi. Ta saní'i i ndó'ó ndayí ña kasa ndivi ndó ndi'i ñayó'o, ta on vása xíni ñó'ó cha'vi ndó ña. Ta saá, tá ke'é ndó ñava'a xí'in nivi, ta on ndukú ndó ña cha'vi na ndó'ó.
9 'Tá kua'an ndó chiño yó'o, ta on kuni'i ndó si'ún ko'on ndó, 10 ni leká ndó, ni inka tikoto ndó, ni inka nduxan ndó, ni on kuni'i ndó yiton.[b] Chi ndó'ó kómí ndó ndayí naki'in ndó ña xíni ñó'ó noo ndó, nda'a nivi na ke'é ndó ñava'a xí'in.

---

[a] **10:2** To'on "apóstol" kóni kachí ña: Nivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.
[b] **10:10** Yiton yó'o ñii kúu nó xí'in taton, án garrote.

11 ’Tá nixaa ndó ñii ñoo ká'no án ñii ñoo lo'o, ta nandukú ndó
nivi va'a; tá naní'i ndó na, ta saá kundoo ndó ve'e na nda tondaa
kivi kee ndó ñoo nayó'o. 12 Tá kua'an ki'vi ndó ve'e noo kundoo
ndó yó'o, ta ka'an ndó to'on yó'o xí'in nivi: “Ná koo ndi'i ñava'a
ini nivi na yóo ve'e yó'o”, kachí ndó. 13 Tá nayó'o naki'in va'a na
ndó'ó ve'e na, ta saá kivi kasa ndivi Ndios ñava'a nduukú ndó noo
ra xa'a nayó'o. Tá on xiin na naki'in va'a na ndó'ó, ta on vása
naki'in na ñava'a nduukú ndó noo Ndios xa'a na, ta ñava'a yó'o
ndikó ña sata mii ndó. 14 Tá yóo nivi na on xiin naki'in va'a na
ndó'ó, ta on xiin na koni so'o na to'on ka'an ndó, ta saá kee ndó
ve'e na án ñoo na, ta ko'on ndó, ta sakisin ndó xa'a ndó ña nakoyo
yaa.[a] 15 Ndixa ká'an i xí'in ndó, tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios
xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o ndeé ka yo'vi saxo'vi
ra nañoo yó'o noo nivi na on vá'a na xindoo ñoo Sodoma xí'in ñoo
Gomorra kuiya xina'á —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a naapóstol ña xo'vi ní na kivi ña vaxi

16 Ta tuku nika'an taJesús xí'in na, káchí ra saá:
—Ti'ví i ndó'ó ko'on ndó ka'an ndoso ndó to'on i xí'in nivi. Ta
kasa kuenda ndó, chi ndatán ko'on ndikachi ma'ñó tíndiva'yí saá
ko'on ndó, chi yóo ní nivi na máñá na kóni ke'é ñandiva'a xí'in
ndó. Ta saá ndíchí ní koo ndó noo na, ta kuu ndó nivi nandaa noo
na. 17 Koto va'a ndó noo nivi, chi taxi na kuachi xa'a ndó noo na
ndíso chiño xí'in ve'e ño'o sinagoga, ta kani na ndó'ó xí'in kuártá.
18 Tiin na ndó'ó ko'on ndó xí'in na noo nachiño ná'no án noo tarey,
ta taxi na kuachi xa'a ndó noo nayó'o, chi ndó'ó kúu na ndíkon
yichi i. Tá kundoo ndó noo nachiño yó'o, ta saá kukomí ndó yichi
ka'an ndó to'on ñava'a xa'a i xí'in nayó'o ta xí'in inka nivi na on
vása kúu najudío. 19 Táná tiin na ndó'ó, ta on kundi'i ini ndó xa'a
to'on ña ndakuiin ndó, saá chi mii kivi ña kundo'o ndó ñayó'o,
Ndios taxi ra to'on ña ka'an ndó. 20 Chi on siví to'on mii ndó kúu
ña ka'an ndó, saá chi Níma Yivá yó Ndios kúu ña taxi to'on ka'an
ndó xí'in na.
21 ’Kivi ña vaxi sava nataa taxi na kuachi xa'a ñani na noo
nachiño, ta sava na kúu yivá taxi na kuachi xa'a sa'ya na noo
nachiño. Ta sava na kúu sa'ya kasa toon na noo yivá si'í na, ta
taxi na kuachi xa'a mii yivá si'í na yó'o noo nachiño, ta nachiño
ka'an na, kachí na saá: “Va'a, ná kivi nayó'o”, kachí na. 22 Ndi'i
nivi kusaa ini na koni na ndó'ó chi na ndíkon yichi i kúu ndó. Tá

[a] **10:14** Ña sakisin na xa'a na ta koyo yaa, káchí ña saá: Nivi na on xiin koni so'o, nayó'o nákuiso na kuachi noo Ndios.

o̱n sandakoo ndó yichi̱ i̱ ta kundiko̱n va̱'a ndó ña, nda̱ no̱o̱ ndi̱'i
ña xo̱'vi̱ ndó ñoyívi yó'o, ta Ndios saka̱ku ra ndó'ó ña kutaku̱ ndó
xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi. 23 Tá ni̱vi saxo̱'vi̱ na ndó'ó ñii ñoo,
ta saá kama kee ndó ko̱'o̱n ndó inka̱ ñoo. Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó,
ta nda̱ ta̱'án ndi'i ka̱'a̱n ndoso ndó to̱'on Ndios no̱o̱ ndi'i saá ñoo
Israel, ta yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios, ndikó tuku i̱ ñoyívi yó'o.
24 ’Ñii ta̱ sákuá'á, o̱n vása kúu ra ta̱ ká'no ka̱ no̱o̱ ta̱maestro ra,
ta ñii ta̱mozo o̱n vása kúu ra ta̱ ká'no ka̱ no̱o̱ ta̱ xá'nda chiño no̱o̱
ra. 25 Ta ta̱ sákuá'á kúchiño nduu ra nda̱tán yóo ta̱maestro ra, ta
ta̱mozo kúchiño nduu ra nda̱tán yóo ta̱ xá'nda chiño no̱o̱ ra. Ñii
ki̱'va saá kundo'o ndó xí'in i̱ chi ni̱vi ni̱ka̱'a̱n na xa̱'a̱ i̱, sa̱kunaní na
yi̱'i̱ Beelzebú,[a] ta ñii ki̱'va saá ka̱'a̱n na xa̱'a̱ ndó, chi ndíko̱n ndó
yichi̱ i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'a̱n ña o̱n kuyi̱'ví yó ni̱vi

(Lc. 12:2-9)

26 Ta tuku ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús, káchí ra saá:
—Ta saá o̱n kuyi̱'ví ndó no̱o̱ ni̱vi na kándiva̱'a xí'in ndó. Xíni̱
ñó'ó ka̱'a̱n ndoso ndó xa̱'a̱ i̱ xí'in na, chi nda̱tán yóo ña yóo se'é,
saá yóo to̱'on ñava̱'a xa̱'a̱ i̱. Ta nda̱ ñii ñava̱'a nákaa̱ se'é o̱n ki̱ví
koo se'é ña ndi'i saá ki̱vi̱, ta xíni̱ ñó'ó nati̱vi ña. 27 To̱'on ña ká'a̱n
se'é i̱ no̱o̱ naa xí'in ndó, ndato̱'on ndó ña xí'in ndi'i ni̱vi ki̱vi̱ ndiví
yé'e ño̱'o; ta to̱'on ña ká'a̱n ya̱a̱ i̱ xí'in kuiti ndó, ta kuita ndó si̱ni̱
ve'e ta ka̱'a̱n ndoso ndó to̱'on yó'o. 28 O̱n kuyi̱'ví ndó no̱o̱ ni̱vi na
kóni ka'ni ndó'ó, chi o̱n kuchiño na sandi'i na xa̱'a̱ níma̱ ndó. Va̱'a
ka̱ kuyi̱'ví ndó no̱o̱ Ndios, chi Ndios kivi sandi'i ra xa̱'a̱ yi̱kí ko̱ñu
ndó xí'in níma̱ ndó, ta sakana ra ndó'ó nda̱ya.
29 ’Koto ndó tísaa válí, ñii si̱'ún lo'o kúu ya'vi o̱vi̱ rí. Tá o̱n si̱ví
ña káchí ini Ndios kúu ña, ta nda̱ ñii tísaa lo'o o̱n ki̱ví nakava rí
no̱o̱ ño'o̱ ta kivi̱ rí, chi Ndios ndáa ra ndi'i rí. 30 Ta ndó'ó, Ndios
ma̱ni̱ ní ka̱ ra ndó'ó, chi xíni̱ ndi'i ra ndasaá kúu yisi̱ si̱ni̱ ndó. 31 Ta
ndixa ndáa va̱'a ra ndó'ó, ña̱kán o̱n kuyi̱'ví ndó, chi kua̱'a̱ ní ka̱
ndáya̱'ví ndó no̱o̱ tísaa válí —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'a̱n yu kúu ni̱vi ndakuii̱n ta̱Jesús xa̱'a̱

(Lc. 12:8-9)

32 Ta ni̱ka̱'a̱n tuku ta̱Jesús xí'in na, káchí ra saá:
—Ni̱vi na ndákuii̱n xa̱'a̱ i̱ no̱o̱ ni̱vi ñoyívi yó'o, ta yi̱'i̱ ñii ki̱'va
saá ndakuii̱n i̱ xa̱'a̱ na no̱o̱ Yivá i̱ Ndios, ta̱ yóo ñoyívi ni̱no. 33 Ta

---

[a] **10:25** Inka̱ ki̱vi̱ na̱ní Satanás ña kúu níma̱ ndiva̱'a ká'no, kúu Beelzebú.

nivi na on xiin ndakuiin xa'a i, ta yi'i on ndakuiin i xa'a nayó'o noo
Yivá i Ndios, ta yóo ñoyívi nino —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an ña on vása yóo yu'ú nivi xa'a taJesús

(Lc. 12:51-53; 14:26-27)

34 Ta nika'an tuku taJesús, káchí ra saá:
—On kani sini ndó ndí ña kundoo va'a ndó xí'in natá'an ndó,
kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o, chi xa'a ña nata'ví i nivi kúu ña kixaa i.
Ndatán yóo ñii espada siin tá'ví ña ñii ña'a ovi ñá'ño, saá yóo
to'on i. Saá chi sava nivi kándixa na to'on i, ta inka nivi on vása
kándixa na to'on i. 35 Sava nataa ko'on na yichi i, ta sava nataa
sa'ya na ko'on na inka yichi. Sava náña'a ko'on ná yichi i, ta sava
náña'a sa'ya ná ko'on ná inka yichi. Sava náña'a ko'on ná yichi i,
ta xano ná ko'on ná inka yichi. Ta saá kundaa ini yó ndí on vása
kivi koo yu'ú nivi xa'a i. 36 Ta nivi na on kua'a kutá'an xí'in nivi na
ndíkon yichi i, kuu nivi natá'an mii na na táku ve'e na.
37 'Ndi'i nivi na kóni ko'on yichi i, xíni ñó'ó kuki'vi ní ka ini na
koni na yi'i noo nave'e mii na. Tá nivi kí'vi ka ini na xíni na yivá
na, án si'í na, án sa'ya na noo yi'i, ta saá nayó'o on vása kómí na
ndayí kundikon na sata i. 38 Ndi'i nivi na on xiin kusokó tón cruz
mii na,[a] ta on xiin na kasa ndivi na to'on i, ta nayó'o on vása kómí
na ndayí kundikon na yichi i. 39 Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña
kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta on xiin na xo'vi na xa'a i, ta nayó'o
on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndí'i ini
ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i, nayó'o
kúu nivi na kutaku xí'in i —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ña naki'in nivi na kándixa taJesús

(Mr. 9:41)

40 Ta tuku nika'an taJesús saá:
—Ndi'i nivi na náki'in va'a ndó'ó, chi na ndíkon yi'i kúu ndó, ta
nayó'o náki'in va'a tuku na yi'i. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a yi'i,
ta nayó'o náki'in va'a na Ndios, ta kúu ta ti'ví yi'i vaxi i. 41 Ndi'i
nivi na náki'in va'a ñii taprofeta, chi ká'an ndoso ra to'on Ndios,
ta nayó'o ñii ki'va naki'in na ñava'a xí'in taprofeta nda'a Ndios. Ta
ndi'i nivi na náki'in va'a ñii tava'a, chi tava'a ní kúu ra, ta nayó'o
ñii ki'va naki'in na ñava'a xí'in tava'a yó'o nda'a Ndios. 42 Ndi'i
nivi na táxi lo'o takuií vixin ko'o ñii ndó'ó, chi na ndíkon yi'i kúu

---

[a] **10:38** To'on kusokó na tón cruz mii na kóni kachí ña: Xíni ñó'ó koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndákuiti kivi na xa'a ña ndíkon na taJesús.

ndó, vará on siví naná'no kúu ndó, ta ndixa ká'an i xí'in ndó, nayó'o naki'in na ñava'a nda'a Ndios kivi ña vaxi —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nika'an ra xí'in naxíka xí'in taJuan, ta sakuchu nivi

(Lc. 7:18-35)

11 Tá ndi'i saná'a taJesús uxu ovi naxíka xí'in ra, ta kee ra kua'an ra sáná'a ra nivi kua'a ní ñoo estado Galilea, ta ká'an ndoso ra to'on Ndios xí'in na.

2 Ta taJuan taa ta sakuchu nivi, nákaa ra ini ve'e kaa, ta xini so'o ra xa'a ndi'i ñava'a ké'é taJesús xí'in nivi, ta ti'ví ra ovi naxíka xí'in ra kua'an na noo taJesús, ta nixaa na noo ra, 3 ta nindaka to'on na ra, káchí na saá:

—¿Án yó'ó kúu taa ta ndáti ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'o, án kundati ka ndi inka ra?

4 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in taJuan, káchí ra saá:

—Ná ndikó ndó noo taJuan, ta ndato'on ndó xí'in ra ña xíni so'o ndó ta ña xíni ndó yó'o. 5 Chi xa xini ndó nivi na xikuu nakuáá, ta xa va'a xíto na vitin. Ta nivi na on vása ní-kivi kaka, ta vitin xa va'a xíka na. Ta nivi na xikuu na ndeé ní ndó'o xí'in kue'e tá'yí naní lepra, ta vitin xa ndundii na. Nivi na kaku só'ó, ta vitin xa va'a xíni so'o na. Ta nivi na nixi'i, nataku na. Ta vitin nandá'ví xíni so'o na to'on ñava'a ká'an ndoso i. Ta ndi'i ña xini so'o ndó ta xito ndó kísa ndivi i yó'o, saá ndato'on ndó xí'in taJuan. 6 Ta taa ta kándixa yi'i, tá on sandakoo ra yi'i, vará on kasa ndivi i chiño ña ndáti ra, ta nákaa ñasii níma tayó'o —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in taJuan.

7 Ta saá kee na kuano'o na, ta taJesús kixá'á ká'an ra xí'in nivi na ndóo noo ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ta kivi nixa'an ndó xito ndó taJuan noo yuku yichí, ¿yukía ndáti ndó koto ndó? ¿Án ndáti ndó koto ndó ñii tón toyoó tón kísin ní, kísa tachi? Ó'on, on siví saá. 8 ¿Án ká'án ndó koto ndó ñii taa ta va'a ní tikoto ndíxin? Ó'on, chi nivi nakuíká na va'a ní tikoto ndíxin on vása ndóo na yuku yichí, nayó'o ndóo na ve'e ná'no ña livi ní. 9 ¿Án nixa'an ndó xito ndó ñii taprofeta? Saá va, taJuan kúu ñii taprofeta ndino'o, ta ká'no ní ka chiño kisa ndivi taJuan noo chiño kisa ndivi inka naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á. 10 Ta kuiya niya'a ñii taprofeta nitaa ra to'on Ndios xa'a taJuan, to'on Ndios ña káchí saá:

Tayó'o kuu ta xíka chiño noo i, ta ti'ví i ra ko'on si'na ra noo
taKá'no ta ti'ví i ñoyívi.
Ta ndasa va'a ra yichi ña ko'on taKá'no ta ti'ví i sakaku
nivi ñoyívi,
saá nika'an Ndios xa'a taJuan xina'á.
11 Ta nika'an tuku taJesús xí'in na, káchí ra saá:
—Ñandixa ká'an i xí'in ndó, on koó inka taprofeta ká'no ka noo taJuan, ta sakuchu nivi. Ta saá ni, taa ta nino ní ka yóo noo ndi'i inka nivi na náki'in yichi ña xá'nda chiño Ndios, ta tayó'o kúu ta ká'no ka noo taJuan —káchí taJesús xí'in na.
12 Ta nika'an tuku ra saá xí'in na:
—Nda kivi kixá'á taJuan ká'an ndoso ra to'on Ndios tanda vitin, yóo nivi na chíkaa ndee ndiva'a ña sandi'i na xa'a yichi Ndios.
13 Yóo ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á, ta yóo to'on Ndios ña nitaa inka naprofeta. Ta ndi'i ñayó'o nika'an ña yu kúu ña koo nda xina'á tanda kivi kixá'á nika'an ndoso taJuan, taa ta sakuchu nivi. 14 To'on Ndios xina'á káchí ña ndí taprofeta Elías ndikó ra ñoyívi yó'o kivi ta'án ka kixaa ta ti'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o. Xíni ñó'ó kundaa ini ndó ndí xa kundivi to'on yó'o, saá chi ndatán nixiyo taElías saá yóo taJuan, taa ta sakuchu nivi. 15 Ndi'i ndó'ó nivi na yóo so'o, xíni ñó'ó chikaa so'o ndó ña ká'an i xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.
16 Ta nika'an tuku ra saá xí'in na:
—¿Ndasaá yóo nivi na ndóo ñoyívi yó'o vitin? Ndatán yóo navalí na sásíki noyá'vi, saá yóo na. Sava navalí ká'an na xí'in inka navalí tá'an na, 17 káchí na saá: "Tá tivi ndi música livi xa'a ndó, ta ni-xiin ndó kata xá'á ndó. Tá xita ndi yaa ndá'ya ní ña xíta na noo ndúxun na nixi'i, ta ni-xiin ndó kuaku ndó", káchí navalí.
18 Ndatán yóo navalí yó'o, saá yóo ndó, chi taJuan on vása ní-xixi va'a ra, ta nda ñii kivi on vása ní-xi'i ra vino, ta káchí ndó xa'a ra: "Tayó'o kómí ra níma ndiva'a." 19 Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kixaa i ñoyívi yó'o, ta xíxi va'a i, ta xí'i i vino, ta káchí ndó saá xa'a i: "Ta ndeé ní xíxi ra, ta kua'a ní xí'i ra. Ta kúsii ní ini ra xíka ra xí'in na káya si'ún xa'a nagobierno, xí'in inka nivi na kánóo on vá'a to'on xa'a", saá káchí ndó xa'a i. Ta ndi'i nivi na kómí ñandíchí Ndios, kúu na ké'é ñava'a, ta ñayó'o sáná'a ndí ñandíchí Ndios kúu ñandaa —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a nañoo na on xiin koni so'o ña ká'an taJesús

(Lc. 10:13-15)

20 Ta saá kixá'á taJesús nika'an ndoso ra to'on yo'vi ña sáa ra noo nañoo noo ke'é ra kua'a ní milagro xí'in nivi, saá chi ni-xiin

na ndikó koo ini na ña sandakoo na ña o̱n vá'a ké'é na. Nika̱'a̱n ra
xí'in nani̱vi ñoo yó'o, káchí ra saá:
[21] —¡Ndá'ví ní ndó, ni̱vi nañoo Corazín! ¡Ndá'ví ní ndó, ni̱vi
nañoo Betsaida! Chi va̱xi ñii ki̱vi̱ ña xo̱'vi̱ ní ndó. Saá chi kui̱ya̱
xi̱na̱'á tá ní xini ví nañoo Tiro xí'in nañoo Sidón milagro ña ké'é i̱
xí'in ndó vitin, níkúu, ta nandikó ní ka̱ ini nayó'o, ta nakundixin
na tiko̱to̱ ndayí no̱o̱, ta chika̱a̱ na ya̱a̱ no'o̱ si̱ni̱ na ña kúchuchú
ní ini na xa̱'a̱ kua̱chi na. [22] Ta ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, to̱nda̱a ñii
ki̱vi̱ ña kasa nani Ndios xa̱'a̱ kua̱chi ndi'i na ñoyívi yó'o, ta ki̱vi̱
yó'o xo̱'vi̱ ní ndó'ó, nañoo Corazín xí'in nañoo Betsaida. Ndeé ka̱
yo̱'vi̱ saxo̱'vi̱ Ndios ndó'ó no̱o̱ ni̱vi na o̱n vá'a na xi̱ndo̱o ñoo Tiro
xí'in ñoo Sidón. [23] Ta ndó'ó, nañoo Capernaum, ¿án xáni si̱ni̱ ndó
kanóo va̱'a ní to̱'on ndó nda̱ ñoyívi ni̱no? ¡O̱n vása! Ta ndá'ví ní
ndó, chi Ndios ti'ví ra ndó'ó ko̱'o̱n ndó ni̱no̱, nda̱ nda̱ya. Saá chi
kui̱ya̱ xi̱na̱'á tá ní xini ví nañoo Sodoma milagro ña ké'é i̱ xí'in ndó
vitin, ta nañoo Sodoma o̱n ndi'i xa̱'a̱ na, níkúu. [24] Ta ndixa ká'a̱n i̱
xí'in ndó, to̱nda̱a ñii ki̱vi̱ ña kasa nani Ndios xa̱'a̱ kua̱chi ndi'i ni̱vi
ñoyívi yó'o, ta ki̱vi̱ yó'o xo̱'vi̱ ní ndó'ó, nañoo Capernaum. Ndeé
ka̱ yo̱'vi̱ saxo̱'vi̱ Ndios ndó'ó no̱o̱ ni̱vi na o̱n vá'a na xi̱ndo̱o ñoo
Sodoma —káchí ta̱Jesús.

Ñayó'o ká'a̱n, ná kixi ni̱vi nakindée na no̱o̱ ta̱Jesús

(Lc. 10:21-22)

[25] Ta saá ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra xí'in Ndios, káchí ra saá:
—Tata Yivá i̱, kísa ká'no i̱ yó'ó. Yó'ó kúu ta̱Ká'no ta̱ xá'nda
chiño no̱o̱ ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ña yóo ñoyívi ni̱no. Kísa
ká'no i̱ yó'ó chi xa sa̱ná'a ún nayó'o, na ni̱no̱ ini kúu na, ta kúnda̱a̱
ini na ñava̱'a xa̱'a̱ ún. Ta chi̱se'é ún ñava̱'a yó'o no̱o̱ inka̱ ni̱vi na
na̱ní nandíchí, xí'in na na̱ní na ká'vi ta ti'va ní yóo ñoyívi yó'o,
[26] chi saá káchí ini ún ke'é ún xí'in ndi'i ni̱vi, Tata —káchí ta̱Jesús
xí'in Ndios.
[27] Ta tuku ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ni̱vi, káchí ra saá:
—Yivá i̱ Ndios ta̱xi ra ndi'i ñava̱'a nda'a̱ i̱. Nda̱ ñii ni̱vi o̱n vása
xíni̱ na ini yi̱'i̱, ta̱a ta̱ kúu Sa̱'ya Ndios, ta ñii la̱á mi̱i Ndios kúu ta̱
xíni̱ va̱'a ini yi̱'i̱. Ta nda̱ ñii ni̱vi o̱n vása xíni̱ na ini Yivá i̱ Ndios,
ta ñii la̱á yi̱'i̱, ta̱a ta̱ kúu Sa̱'ya ra, kúu ta̱ xíni̱ ini ra, ta ni̱vi na
na̱ka̱xin i̱ taxi i̱ koni̱ na ini ra. [28] Ndi'i ndó'ó ni̱vi na xa kúna̱a̱ ní
no̱o̱ ndi'i chiño, ta veé ní ndíso ndó, na'a ndó no̱o̱ i̱, ta yi̱'i̱ taxi i̱ ña
nakindée ndó. [29] Nakuiso ndó xí'in i̱ ña ndíso i̱ ta kasa chiño ndó
xí'in i̱, ta kandixa ini ndó yi̱'i̱, ta sakuá'á ndó yichi̱ i̱, chi ta̱a ta̱
ya̱a̱ ini ta̱ ndá'ví ini kúu i̱, ta saá naní'i ndó ña koo va̱'a ini ndó,
ta nakindée níma̱ ndó. [30] Saá chi ña nakuiso ndó xí'in i̱ ta ña kasa

chiño ndó xí'in i, on vása yo'vi ní ña, ta ni on vása veé ní chiño yó'o —káchí taJesús xí'in nivi.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kómí ra ndayí ka'nda chiño ra xa'a kivi yii ña nákindée najudío

(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

12 Ñii kivi yii ña nákindée najudío, ta taJesús xí'in naxíka xí'in ra kua'an na yá'a na ma'ñó noo yóo yita trigo. Ta naxíka xí'in taJesús kixá'á na xí'i ní na soko, ta saá xa'nda na yoko ta kindaa na soo trigo, ta xaxi na trigo. [2] Ta xini nafariseo ña ke'é nayó'o, ta nika'an na saá xí'in taJesús:

—Naxíka xí'in ún niya'a ndoso na ndayí Ndios chi xa'nda na trigo, ta on vá'a kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó, káchí ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á.

[3] Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—¿Án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios noo ká'an ña xa'a xii síkuá yó tarey David xí'in natá'an ra, kivi nixi'i ní na soko? [4] Saá chi kuiya xina'á niki'vi nayó'o ini ve'e Ndios, ta xixi na sita va'a ñayii vará on siví sutu xikuu na. Ta káchí ndayí Ndios saá: "Ndasaá sutu kuiti kúchiño kuxu sita va'a ñayii." [5] Ta xa ka'vi ndó ndayí Ndios ña ká'an on kiví kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó. Ta nasutu kísa ndivi na chiño ve'e ño'o ká'no kivi yii ña nákindée yó, ta on koó kuachi ndíso na xa'a ñayó'o. [6] Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, yi'i kúu taa ta kómí ní ka ndayí noo ve'e ño'o ká'no. [7] To'on Ndios káchí ña saá: "Kóni i ña kundá'ví ini ndó koni ndó inka nivi, ta ke'é ndó ñava'a xí'in na. Tá on xiin ndó kundá'ví ini ndó koni ndó nayó'o, ta saá on vása kusii ini i ña sóko ndó nda'a i", kachí Ndios. Tá va'a ná kundaa ini ndó to'on yó'o, níkúu, ta saá on chikaa kuachi ini ndó koni ndó nivi na on koó kuachi kómí. [8] Yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kómí i ndayí ka'an i yukía va'a ke'é yó kivi yii ña nákindée yó —káchí taJesús xí'in nafariseo.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii taa ta yichí nda'a

(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)

[9] Ta kee taJesús kua'an ra, ta niki'vi ra ve'e ño'o sinagoga. [10] Ta yóo ñii taa, ta yichí nda'a kúu ra, ta on vása kánda ña. Ta ndóo nafariseo xíto na yu kúu ñii ña on vá'a ke'é taJesús, ña kuchiño chikaa na kuachi sata ra. Ta saá nindaka to'on na ra:

—¿Yukía káchí ndayí Ndios ña kándixa yó? ¿Án kúchiño sanda'a yó nivi kivi yii ña nákindée yó?

11 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xíʼin na:
—Tá ñii ndóʼó kómí ndó ñii ndikachi sana ndó, ta nákava rí ñii
yavi kónó kivi yii ña nákindée yó, ta, ¿yukía keʼé ndó? ¿Án on
koʼon ndó tava ndó kiti sana ndó tí nakava? 12 ¡Ta kuaʼa ní ka
ndáyaʼví ñii taa noo ñii kiti sana yó! Ta ndixa ñavaʼa kúu ña keʼé
yó chiño vaʼa kivi yii ña nákindée yó.
13 Ta saá nikaʼan taJesús xíʼin taa ta yichí ndaʼa:
—Sanakaa ún ndaʼa ún vitin —káchí ra.
Ta tayóʼo sanakaa ra ndaʼa ra, ta nduvaʼa ña. Ndatán yóo inka
ndaʼa ra ña vaʼa, saá kindoo ña. 14 Ta kee nafariseo kuaʼan na, ta
kixáʼá na káʼan na xíʼin táʼan na ndasaá koo kaʼni na taJesús.

Ñayóʼo káʼan xaʼa ña nitaa ñii taprofeta xaʼa taJesús

15 Ta taJesús xíni ra yukía xáni ini nafariseo, ta keta ra veʼe ñoʼo
sinagoga ta kuaʼan ra. Ta kuaʼa ní nivi xikundikon na sata ra, ta
saá sandaʼa ra ndiʼi na ndeé ndóʼo. 16 Ta nikaʼan ra xíʼin na:
—On kaʼan ndó xíʼin nda ñii nivi xaʼa ña keʼé i.
17 Ñayóʼo nikaʼan ra, ta saá kundivi toʼon ña nikaʼan Ndios xíʼin
taprofeta Isaías xinaʼá. Ta toʼon yóʼo nitaa taIsaías ña nikaʼan
Ndios xaʼa taa ta tiʼví ra sakaku nivi ñoyívi yóʼo, káchí ña saá:

18 Yóʼo yóo taa ta nakaxin i ña kasa chiño ra noo i,
ta kíʼvi ní ini i xíni i ra, ta kúsii ní ini i xíni i ra.
Ta nataxi i Nímaa i ini ra,
ta saá kaʼan ndoso ra ñandaa xíʼin ndiʼi nivi.
19 On naa ra, ta ni on kutee ra, ta on ndaʼyi ndaa ra xíʼin nda
ñii nivi.
Ta on ndaʼyi ra koʼon ra yichi ña koni soʼo nivi.
20 Ndatán yóo ñii taa ta on vása kaʼno ka ñii tón tamá táʼnó
chi tón xa táʼnó kúu nó, saá yóo taa ta nakaxin i,
ta ndatán yóo ñii taa ta on vása ndaʼva ka ñii tímá tón xa
kána ñiʼma yiʼva, saá yóo taa ta nakaxin i,
chi ta kundáʼví ini kuu ra koni ra nivi nandáʼví na vitá ini,
na on kiví chindeé xíʼin mii,
anda kundeé ra noo ndiʼi ña on váʼa ta chinóo síkón ra
ñavaʼa ñandaa.
21 Ta ndiʼi nivi na ñoyívi yóʼo xíʼin ndinoʼo nímaa na kundati
na ra ña keʼé ra ñavaʼa ta sakaku ra na,
kachí Ndios, nitaa taIsaías xinaʼá.

Ñayó'o ká'an, nivi nika'an na xa'a taJesús kómí ra ndee ñaníma ndiva'a

(Mr. 3:19-30; Lc. 11:14-23; 12:10)

22 Ta nivi kua'an na ña kua'an ñii taa ta kómí níma ndiva'a xí'in
na noo taJesús, ta kixaa na noo yóo ra. Taa ta ndeé ndó'o yó'o
kúu ra takuáá ta ñí'í ra, ta taJesús sanda'a ña'á ra, ta saá kúchiño
nakoto ra ta naka'an ra. 23 Ta ndi'i nivi na ndóo yó'o naka'nda ní
ini na xini na ña ke'é taJesús, ta nika'an na, káchí na saá:
—¿Án tayó'o kúu tasa'ya ñani síkuá taDavid, ta ndáti yó ti'ví
Ndios kixaa?
24 Ta xini so'o nafariseo ña nika'an nivi yó'o, ta saá nika'an
tá'an na:
—Xí'in ndee ñaBeelzebú,[a] ña kúu ñaká'no noo ndi'i níma
ndiva'a, táva tayó'o níma ndiva'a —káchí na.
25 Ta taJesús xíni ra ndi'i ña xáni ini nafariseo, ta nika'an ra saá
xí'in na:
—Tá yóo ñii ñoo, ta on vása yóo yu'ú nivi, ta nata'vi tá'an na,
ta kixá'á na káni tá'an na xí'in natá'an na, ta kama ní ndi'i xa'a
ñoo yó'o. Tá yóo ñii ve'e noo nata'vi tá'an na, ta káni tá'an na,
ta ndi'i xa'a nivi ve'e yó'o. 26 Tá ñaníma ndiva'a ká'no Satanás
nátava ña ini nivi níma ndiva'a tá'an ña, níkúu, ta saá nata'vi tá'an
ñandiva'a ta káni tá'an ña xí'in tá'an ña, ta yachi ní ndi'i xa'a yichi
ña. 27 Mii ndó ká'an ndó ndí xí'in ndee ñaníma ndiva'a ká'no táva i
ñandiva'a. Tá ndixa saá xáni ini ndó, ta na ndíkon sata ndó na táva
ñandiva'a, ¿míchí vaxi ndee nayó'o táva na ñandiva'a? Na ndíkon
sata ndó kachí na on siví ndee ñaníma ndiva'a ká'no kúu ña kómí
na kivi tava na ñandiva'a. Ta saá kixaa ñii kivi na ndíkon sata
mii ndó yó'o kuu na kasa nani xa'a kuachi ndíso ndó chi ñavatá
ká'an ndó xa'a i. 28 Ta yi'i, kómí i ndee Níma Ndios ña tava i níma
ndiva'a, ta ña ké'é i yó'o káchí ña saá: vitin kixaa kivi ña kíxá'á
xá'nda chiño Ndios noo nivi ñoyívi yó'o.
29 'Ta yóo ñii taa ndeé ní ndaku, ta nivi on kúchiño ki'vi na ve'e
ra ña kindaa na ñakuíká kómí ra. Si'na xíni ñó'ó katón na ra, ta
saá kuchiño ki'vi na kindaa na ndi'i ñakuíká kómí ra. Ndatán yóo
taa ndeé ní ndaku yó'o, saá yóo ñaníma ndiva'a ká'no.
30 'Ndi'i nivi na on vása yóo yu'ú xí'in i, nayó'o kúu na on xiin
koni na yi'i. Ta ndi'i nivi na on vása chíndeé yi'i nakaya na nivi ña
kundikon na yichi Ndios, nayó'o kúu na sákuita ní'nó nivi ña on
kundikon na yichi Ndios.

---

[a] **12:24** Inka kivi naní Satanás kúu Beelzebú.

31 ’Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra
xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é nivi, ta kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a
ndi'i to'on ña ká'an ndiva'a na xí'in Ndios. Ta ndi'i nivi na ká'an
ndiva'a xí'in Níma Ndios,[a] ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a nivi
yó'o. 32 Ta nivi na ká'an ndiva'a xí'in yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ta
Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a na. Ta nivi na ká'an ndiva'a
xí'in Níma Ndios, ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a nayó'o vitin,
ni ndi'i saá kuiya ña vaxi —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an, ndatán yóo níma nivi, saá yóo to'on ña ká'an na

(Lc. 6:43-45)

33 Ta tuku nika'an taJesús xí'in na, káchí ra saá:
—Tá yóo yiton tón va'a, ta saá kóon kui'i tí va'a nda'a nó. Tá
yóo yiton tón on vá'a, ta saá kóon kui'i tí on vá'a nda'a nó. Tá xíto
ndoso ndó kui'i tí yóo nda'a yiton, ta saá kundaa ini ndó án tón va'a
kúu nó, án tón on vá'a kúu nó. Ndatán yóo yiton, saá yóo nivi. 34 Ta
ndó'ó, ká'an i xí'in ndó, ¡sa'ya koo xati kúu ndó! Chi mii ndó kúu
nivi na on vá'a, ta ñakán on kúchiño ka'an ndó to'on va'a. Ndatán
yóo níma nivi, saá yóo to'on ña ká'an na. 35 Nivi na kómí níma va'a,
ká'an na to'on va'a. Ta nivi na kómí níma on vá'a, ká'an na to'on
on vá'a. 36 Ta ká'an i xí'in ndó, kixaa ñii kivi ña kasa nani Ndios
xa'a ndi'i nivi ñoyívi yó'o, ta koni ñó'ó ndi'i nivi taxi na kuenda
xa'a ndi'i to'on ña on vá'a nika'an na. 37 Chi xa'a to'on mii ndó
ña nika'an ndó, Ndios kasa nani ra xa'a ndó'ó, ta saá ka'an ra án
kundoo ndó xí'in ra, án ko'on ndó ndaya —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi kivi ndukú na ñii milagro noo taJesús

(Mr. 8:12; Lc. 11:29-32)

38 Ta sava nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios nika'an na xí'in
taJesús, káchí na saá:
—Tata maestro, kóni ndi ña ke'é ún ñii milagro noo ndi.
39 Ta ndakuiin taJesús:
—¡Nivi na ndiva'a ní ini, na on vása kándixa Ndios kúu ndó'ó!
Saá chi ndúkú ndó ñii milagro noo i ña kandixa ndó ndí taa ta kixi
noo Ndios kúu i. Ta on ke'é i inka milagro ña koto ndó, chi va'a ka
xíni ñó'ó kundaa ini ndó ña nindo'o taprofeta Jonás kuiya xina'á.
40 Ta taJonás xinakaa ra uni ndiví, ta uni ñoó tixin títiaká ká'no.
Ta saá yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kunakaa i uni ndiví, ta uni ñoó

---

[a] **12:31** Ñii to'on ña ká'an ndiva'a xí'in Níma Ndios kúu ña ká'an nivi ndí ndee ña kísa ndivi chiño va'a kúu ndee ña vaxi noo níma ndiva'a ká'no.

tixin ño'o. 41 Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a nivi ñoyívi yó'o,
ta nañoo Nínive chikaa na kuachi sata ndó'ó na tákú vitin. Saá
chi xini so'o na ña nika'an taJonás xí'in na, ta nandikó ini na ta
kandixa na Ndios. Ta yi'i, taa ta yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no
ka noo taJonás, ta on xiin ndó koni so'o ndó ña ká'an i. 42 Tá kixaa
kivi kasa nani Ndios xa'a nivi ñoyívi yó'o, ta saá tuku ñii ñáreina,
ñá nixa'nda chiño noo ñoo naní Sabá xina'á, chikaa ñá kuachi sata
ndó'ó na tákú vitin. Chi ñáreina yó'o xíká ní nixa'an ñá xini so'o ñá
to'on ña nika'an tarey Salomón, chi ta ndíchí ní sini xikuu ra. Ta
yi'i, taa ta yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka noo taSalomón, ta
on xiin ndó koni so'o ndó to'on ña ká'an i —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi saná'a ra xa'a níma ndiva'a

(Lc. 11:24-26)

43 Ta tuku nika'an taJesús xí'in na:
—Tá ñii níma ndiva'a sáña ña ñii taa, ta saá kua'an ña noo
yuku yichí ña nandukú ña noo nakindée ña. Tá on vása nání'i ña
noo nakindée ña, 44 ta xáni ini ña saá: "Ndikó yó ndi'vi yó ini taa
noo kee yó vaxi yó", káchí ña. Ta ndíkó ña, náxaa ña noo yóo taa
noo kee ña, ta nákoto ña vichí ini ra. Ndatán yóo ñii ve'e niti'ví
ta ndasa livi na, saá yóo ini taa yó'o. 45 Ta ndíkó níma ndiva'a
kua'an ña, ta nándukú ña inka níma ndiva'a, ta nání'i ña uxa níma
ña ndiva'a ní ka noo mii ña. Ta ndíkó koo ña, ta kua'an uxa níma
ndiva'a yó'o xí'in ña, ta kíxaa ndi'i ña nakoo ña ini taa yó'o. Ta saá
xó'vi ní ka ra vitin noo ña si'na. Saá kundo'o ndó'ó na ndóo ñoyívi
yó'o vitin tá on xiin ndó koni so'o ndó to'on i —káchí taJesús
xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi kixaa si'í taJesús xí'in ñani ra

(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

46 Tá ká'an ka taJesús xí'in nivi, ta saá kixaa si'í ra xí'in nañani
ra, ta yíta na ke'e noo yóo ra, ta kóni na ka'an na xí'in ra. 47 Ta ñii
taa ndato'on ra xí'in taJesús:
—Tata, si'í ún xí'in nañani ún yíta na ke'e, ta kóni na ka'an na
xí'in ún —káchí ra.
48 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in tayó'o:
—¿Yu kúu si'í i? ¿Ta yu kúu nañani i?
49 Ta saná'a nda'a ra naxíka xí'in ra, ta nika'an ra, káchí ra saá:
—Yó'o ndóo si'í i xí'in nañani i. 50 Chi nivi na kísa ndivi ña kóni
Yivá i Ndios, ta yóo ñoyívi nino, nayó'o kúu ñani i xí'in ki'va i xí'in
si'í i —káchí taJesús.

Cuento yó'o ndátọ'on xạ'ạ tạ chí'i ndikịn trigo

(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

13 Ta mịi kịvị yó'o kẹta tạJesús ñii ve'e ta kuạ'ạn ra, ta nịxaạ
ra xịkoo ra yu'ụ mịni. [2] Ta kịxaạ kuạ'ạ ní nịvi nọọ ra, ta saá
ndạa ra ñii tón barco ta xịkoo ra sạtạ tón barco nọọ mịni, ta ndi'i
nịvi yó'o yíta na yu'ụ takuií. [3] Ta kịxá'á ra ndátọ'on ra kuạ'ạ ní
cuento ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:

—Saá ndọ'o ñii tạa tạ chí'i ndikịn trigo. [4] Ta kịxá'á ra xíta ní'nó
ra ndikịn trigo ña chi'i ra nọọ ño'ọ. Ta sava ña nịkọyo yichị, ta
kịxaạ tísaa ta xạxi rí ña. [5] Sava ndikịn nịkọyo nọọ yásín ní ño'ọ
sạtạ yụụ, ta ndikịn yó'o kama ní nịndụtạ ña, chi ọn vása kuíkon
nọọ ño'ọ yó'o. [6] Ta kẹta ñọ'o ta nịyịchị ña, ta ndị'i xạ'ạ ña, saá
chi nị-kee kónó tio'o ña. [7] Ta sava ña nịkọyo mạ'ñó tón ñiñọ, ta
nịndụtạ ña, ta nị-kuchiño kua'no ña, saá chi xạ'no tón ñiñọ yó'o
ta xạ'ni ndutạ nó ña. [8] Ta sava ndikịn nịkọyo nọọ ño'ọ vạ'a ña
kuíkon. Ta nịndụtạ ña, ta xạ'no ña, ta kuạ'ạ ní nịxịyo ndikịn yita
yó'o. Sava yita tạxi ña ñii ciento ndikịn, sava yita tạxi ña ụnị sịkọ
ndikịn, ta sava yita tạxi ña ọkọ ụxụ ndikịn. [9] Ndi'i ndó'ó nịvi na
yóo sọ'o, xínị ñó'ó chikaạ sọ'o ndó ña ká'ạn ị xí'in ndó —káchí
tạJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'ạn ndạchun tạJesús sáná'a ra nịvi xí'in cuento

(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)

[10] Ta kịxaạ naxíka xí'in ra nọọ ra, ta nịndạkạ tọ'on na ra:

—¿Ndạchun xí'in cuento sáná'a ún nịvi?

[11] Ta ndạkuiịn ra, nịkạ'ạn ra xí'in na:

—Ta ndó'ó, kúndạạ ini ndó tọ'on ña ñó'o se'é ña yọ'vị ní ña
ká'ạn xạ'ạ yichị nọọ xá'nda chiño Ndios, chi saá tạxi Ndios nda'ạ
ndó. Ta inkạ nịvi kuiti xínị sọ'o na tọ'on yó'o, ta ọn vása kúndạạ
vạ'a ini na yukía káchí ña. [12] Ta nịvi na kúndạạ ini tọ'on ká'ạn ị, ta
Ndios taxi ra ña kundạạ vạ'a kạ ini na ña, ta nịvi na ọn xịin kundạạ
ini tọ'on ña ká'ạn ị, ta ña lo'o tọ'on xịnị sọ'o na ta sandañó'ó na
ndi'i ña. [13] Xạ'ạ ñayó'o kúu ña sáná'a ị nịvi xí'in cuento: Vará xíto
na, ta ọn vása xínị na ñandạạ. Vará xínị sọ'o na, ta ọn vása chíkaạ
sọ'o na, ni ọn vása kúndạạ ini na ña ndátọ'on ị. [14] Ta saá kísa ndivi
na tọ'on ña nịtaa tạprofeta Isaías xịnạ'á, ña káchí: Ndios káchí
ra saá:

"Vará xínị sọ'o ní na, ta ndạ ñii kịvị ọn kundạạ ini na ña xínị
sọ'o na.
Vará xíto ní na, ta ndạ ñii kịvị ọn kundạạ ini na yukía
xíto na.

15 Ta níma̱ ni̱vi yó'o xa ku̱tá'yá yu̱u̱ ña.
Ta nákasi kútu̱ na so̱'o na,
ta nákasi na nduchu̱ no̱o̱ na,
chi o̱n xi̱in na koto na,
ni o̱n xi̱in na koni̱ so̱'o na.
Ña ké'é na saá kúu ña o̱n xi̱in na kunda̱a̱ ini na ñanda̱a̱,
ni o̱n xi̱in na ndikó na kixi na no̱o̱ i̱ ña sanda'a i̱ na”,
káchí Ndios, káchí ta̱profeta xi̱na̱'á.
16 ’Ta mi̱i ndó, nákaa̱ ñasi̱i̱ níma̱ ndó chi xíto ndó ñava̱'a ké'é i̱,
ta xíni̱ so̱'o ndó ña ká'a̱n i̱ xí'in ndó. 17 Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó,
kui̱ya̱ xi̱na̱'á ni̱xi̱yo kua̱'a̱ ní naprofeta xí'in inka̱ ni̱vi na ni̱xika
nda̱kú no̱o̱ Ndios, ta ndi'i nayó'o ku̱too na koto na ña xíto ndó
vitin, ta ni̱-kuchiño na, ta ku̱too na koni̱ so̱'o na ña xíni̱ so̱'o ndó
vitin, ta ni̱-kuchiño na —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'a̱n ta̱Jesús nándaxin ra cuento xa̱'a̱ ta̱a chí'i ndiki̱n trigo

(Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)

18 Ta tuku ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra:
—Ta vitin koni̱ so̱'o ndó yukía̱ káchí cuento xa̱'a̱ ta̱ chí'i ndiki̱n
trigo. 19 Ndiki̱n ña ni̱ko̱yo yichi̱ ndáto̱'on ña xa̱'a̱ ni̱vi na xíni̱ so̱'o
xa̱'a̱ yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios, ta nayó'o o̱n vása kúnda̱a̱ ini
na, ta saá va̱xi ñandiva̱'a ká'no ta táva ña to̱'on Ndios ña xi̱ni̱ so̱'o
na. 20 Ta ndiki̱n ña ni̱ko̱yo no̱o̱ yu̱u̱ ndáto̱'on ña xa̱'a̱ ni̱vi na xíni̱
so̱'o to̱'on Ndios, ta xa̱ndi̱ko̱n náki'in va̱'a na ña, ta kúsii̱ ní ini na.
21 Ta yá'a ñii kání̱ lo'o, tá kíxá'á va̱xi ña xó'vi̱ na, án inka̱ ni̱vi o̱n
xi̱in ka̱ na koni ña'á na xa̱'a̱ ña kándixa na to̱'on Ndios, ta nayó'o
xa̱ndi̱ko̱n sándakoo na yichi̱ Ndios, ta o̱n xi̱in ka̱ na kandixa na,
saá chi o̱n ta̱'án chikaa̱ va̱'a ini na to̱'on Ndios. 22 Ta ndiki̱n ña
ni̱ko̱yo no̱o̱ tón ñiño̱ ndáto̱'on ña xa̱'a̱ ni̱vi na xíni̱ so̱'o to̱'on Ndios.
Ta saá chiño yóo ñoyívi yó'o sándi'i ní ini na, ta kíxá'á na kísa
chiño na ña kukomí na kua̱'a̱ ní ñakuíká ñoyívi yó'o, ta saá o̱n xi̱in
ka̱ na kutaku̱ na nda̱tán ká'a̱n to̱'on Ndios. 23 Ta ndiki̱n ña ni̱ko̱yo
ño'o̱ va̱'a ña kuíkon ndáto̱'on ña xa̱'a̱ ni̱vi na xíni̱ so̱'o to̱'on Ndios,
ta kándixa ini na ña. Nayó'o kúu na kúndeé nduu ni̱vi na va̱'a ini
ta ke'é na kua̱'a̱ ní ñava̱'a no̱o̱ Ndios. Nda̱tán yóo ñii ndiki̱n ña táxi
o̱ko̱ u̱xu̱ ndiki̱n, ta inka̱ ndiki̱n ña táxi u̱ni̱ si̱ko̱ ndiki̱n, ta inka̱
ndiki̱n ña táxi ñii ciento ndiki̱n, saá yóo ni̱vi na kándixa ndino'o
ini to̱'on Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndátọ'on ña xạ'ạ yita trigo xí'in kụ'ụ na'á

24 Ta ndạtọ'on tạJesús inkạ cuento ña saná'a ra nịvi, káchí
ra saá:
—Ndạtán yóo ñii tạa chí'i ra ndikịn trigo, saá yóo yichị nọọ
xá'nda chiño Ndios. 25 Kịvị kísịn tạ chị'i trigo ta kísịn ndi'i tạ kísa
chiño nọọ ra, ta kịxaạ ñii tạa tạ sáạ ini xíni ña'á, ta chị'i ra ndikịn
kụ'ụ na'á nọọ ño'ọ nọọ xa chị'i na ndikịn trigo, ta saá kẹta ra
kuạ'ạn ra. 26 Ta nịndụtạ trigo ta xạ'no ña, ta kịxaạ kịvị kána yokọ
ña, ta saá xíni nịvi ndí kụ'ụ na'á xá'no ña mạ'ñó yita trigo. 27 Ta
na kísa chiño nọọ tạa tạ chị'i trigo kịxaạ na nọọ ra, ta nịkạ'ạn
na xí'in ra: "Tata, ¿án ọn vása kuiti ní-chi'i ún ndikịn trigo? Ta
vitin yóo kuạ'ạ ní kụ'ụ na'á xí'in trigo. ¿Míchí kịxi ña?", káchí
na. 28 Ta ndạkuiịn tạ chị'i trigo: "Ñii tạa tạ sáạ ini xíni yị'ị kịxi ra
chị'i ra kụ'ụ na'á." Ta na kísa chiño nọọ ra nịndạkạ tọ'on na ra:
"¿Án kóni ún to'on ndị ndi'i kụ'ụ na'á?" 29 Ta ndạkuiịn ra, káchí ra
saá: "Ó'on, ọn to'on ndó kụ'ụ na'á kọtọ to'on ndó trigo xí'in ña.
30 Vạ'a ná taxi yó kua'no xí'in tá'an ña ạndạ kịvị ka'nda yó ña. Ta
kịvị tạ'ndạ ña ta kạ'ạn ị xí'in na xá'nda, kachí ị saá: Ka'nda ndi'i
ndó ña, ta tava síín ndó trigo, ta ki'in ndó kụ'ụ na'á, ta katón nomi
ndó ña ta kọ'ọn ña kọkọ ña; ta saá taan vạ'a ndó ndikịn trigo yakạ
ve'e ị", kachí tạa tạ chị'i trigo xí'in na kísa chiño nọọ ra —káchí
tạJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndátọ'on xạ'ạ ndikịn mostaza

(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)

31 Ta ndạtọ'on tạJesús inkạ cuento ña saná'a ra nịvi, káchí ra
saá xí'in na:
—Ndạtán yóo ñii ndikịn mostaza ña chị'i ñii tạa ño'ọ ra, saá yóo
yichị nọọ xá'nda chiño Ndios. 32 Ta ndikịn mostaza kúu ña válí ní
kạ nọọ ndi'i ndikịn yóo ñoyívi yó'o, ta kịvị ndútạ ña ta ndúu ña ña
ká'no ní kạ nọọ ndi'i inkạ ñatạtạ chí'i nịvi. Kịvị xạ'no ña, ta ndụu
ña ñii tón yitọn ká'no, ta kíxaạ tísaa kísa vạ'a rí tạkạ rí nda'ạ nó.

Cuento yó'o ndátọ'on xạ'ạ levadura

(Lc. 13:20-21)

33 Ta tuku ndạtọ'on tạJesús inkạ cuento, káchí ra saá:
—Ndạtán yóo levadura ña nạsaka nịvi xí'in yuxạn sịtạ vạ'a, saá
yóo yichị ña xá'nda chiño Ndios. Vará lo'o ní levadura nạsaka nịvi
xí'in ụnị ko'ndo ná'no yuxạn harina, ta kụndeé ña sạnaño ña ndi'i
yuxạn yó'o.

Ñayó'o ká'an ndachun sáná'a taJesús nivi xí'in cuento

(Mr. 4:33-34)

34 Ta kivi nika'an taJesús xí'in nivi, ta ndasaá kuiti xí'in cuento
saná'a ra na; on vása ní-saná'a ra nayó'o xí'in inka noo to'on. 35 Saá
kisa ndivi ra to'on Ndios ña nitaa ñii taprofeta xina'á, ña káchí saá:
Ka'an i xí'in nivi xí'in cuento;
ta ndato'on i xí'in na xa'a to'on ña nixiyo se'é nda kivi kisa
va'a i ñoyívi yó'o tanda kivi vitin,
kachí Ndios, nitaa taprofeta xina'á.

Ñayó'o ká'an taJesús nándaxin ra cuento xa'a yita trigo xí'in ku'u na'á

36 Ta nindayi taJesús nivi, ta nikí'vi ra ve'e. Ta kixaa yatin
naxíka xí'in ra noo ra, ta nika'an na xí'in ra:
—Nandaxin ún noo ndi yukía kóni kachí cuento xa'a ku'u na'á
xí'in yita trigo.
37 Ta ndakuiin ra, káchí ra saá xí'in na:
—Taa ta chi'i ndikin trigo kúu yi'i, taa ta kixi noo Ndios. 38 Ta
ño'o noo chi'i ra kúu ñoyívi yó'o, ta ndikin trigo kúu nivi na
kua'an yichi Ndios. Ta ku'u na'á kúu nivi na ndíkon yichi ñaníma
ndiva'a. 39 Ta taa ta sáa ini ta chi'i ku'u na'á kúu ñaníma ndiva'a
ká'no. Ta kivi ña ka'nda na trigo xí'in ku'u na'á kúu kivi sondí'í
ñoyívi yó'o, ta na ka'nda kúu naángel. 40 Ndatán náto'on nivi ku'u
na'á noo ño'o chi'i na, ta ka'mi na ku'u na'á yó'o noo xíxi ño'o, saá
ke'é naángel kivi sondí'í ñoyívi yó'o. 41 Yi'i, taa ta kixi noo Ndios,
ti'ví i naángel ko'on na tava na ndi'i nivi na chú'u inka nivi ke'é
na ña on vá'a, ta tava na ndi'i nivi na ke'é ña on vá'a. 42 Ta taan
na nivi yó'o noo ndeé ní xíxi ño'o, noo kuaku ní na ta xo'vi ní na.
43 Ta ndi'i nivi na kísa ndivi ña kóni Ndios kundoo na noo xá'nda
chiño Yivá yó Ndios, ta ndatán yóo ña yé'e ño'o, saá naye'e nivi
yó'o. Ndi'i nivi na yóo so'o, xíni ñó'ó chikaa so'o na ña ká'an i xí'in
na —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndáto'on xa'a ñakuíká ña yóo se'é

44 Ta tuku ndato'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra
saá xí'in na:
—Ñii ñakuíká yóo se'é tixin ño'o, ta ñii taa naní'i ra ña, ta
kúsii ní ini ra, ta tuku chikaa se'é ra ña, ta nixa'an ra nisikó ndi'i
ra ña kómí ra, ta saá ndikó ra sata ra ño'o yó'o noo chikaa se'é

ra ñakuíká. Ndatán yóo ñakuíká yó'o, saá yóo yichi noo xá'nda chiño Ndios.

Cuento yó'o ndátoon xa'a yuu livi

45 Ta ndatoon taJesús inka cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:
—Ñii taa ta síkó ña'a ndúkú ra yuu livi ní ña ndáya'ví ní naní ña perla. 46 Ta naní'i ra ñii yuu livi ña ndáya'ví ní, ta nixa'an ra nisikó ndi'i ra ña kómí ra, ta saá ndikó ra sata ra yuu livi yó'o. Ndatán yóo yuu livi ña ndáya'ví ní, saá yóo yichi ña xá'nda chiño Ndios.

Cuento yó'o ndátoon xa'a ñonoo ña táva na tiaká

47 Ta ndatoon taJesús inka cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:
—Ndatán yóo ñii ñonoo ña chíkaa na ini mini, ta kua'a ní noo tiaká táva na, saá yóo yichi ña xá'nda chiño Ndios. 48 Tá chútú ñonoo, ta násita na ña yu'u takuií. Ta saá nákaxin na ndi'i tiaká tí va'a ta táan na rí ini chikiva, ta xáta na tí on vá'a. 49 Saá kundo'o nivi kivi sondí'í ñoyívi yó'o: ta kixaa naángel ta nata'ví na nivi na va'a xí'in na on vá'a, 50 ta na on vá'a kuita na koon na noo xíxi ño'o ndi'i saá kivi, noo kuaku ní na ta xo'vi ní na.

Ñayó'o ká'an taJesús xa'a ñakuíká xaá xí'in ñakuíká yatá

51 Ta taJesús nindaka toon ra naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—¿Án kúndaa ini ndó ndi'i ña nika'an i xí'in ndó?
—Kúndaa va'a ini ndi, Tata —káchí na.
52 Ta nika'an taJesús xí'in na, káchí ra saá:
—Ndi'i na sáná'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés ta ndíkon na yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta ndatán yóo ñii taa xí'in ve'e ra noo ñó'o ñakuíká yatá xí'in ñakuíká xaá, saá yóo nayó'o. Ta saá kúchiño na koni ñó'ó na ñakuíká xaá xí'in ñakuíká yatá —káchí ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nixiyo ra ñoo Nazaret

(Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)

53 Ta ndi'i ndatoon taJesús cuento ña sáná'a ra na, ta kee ra kua'an ra. 54 Ta naxaa ra ñoo mii ra, ta kixá'á ra sáná'a ra nivi ve'e ñoo sinagoga. Ta naka'nda ní ini na, ta káchí na xí'in tá'an na saá:
—¿Míkía sakuá'á tayó'o ndi'i ña xíni ní ra? ¿Míkía kee ndee ña ké'é ra milagro xí'in nivi? 55 ¿Án on siví tayó'o kúu sa'ya tacarpintero? ¿Án on siví si'í tayó'o kúu ñá naní María? ¿Án on siví ñani taJacobo, taJosé, taSimón xí'in taJudas kúu ra? 56 ¿Án

on ndixa ndóo kiva ra ñoo yó yó'o? ¿Míkía kixi ña xíni ní tayó'o?
—káchí na.
57 Ta ni-xiin na koni so'o na ña ká'an ra. Ta nika'an taJesús,
káchí ra saá xí'in na:
—Ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o kísa to'ó na taprofeta, ta nañoo mii
ra xí'in nave'e mii ra on xiin na kasa to'ó na ra —káchí ra.
58 Ta saá on vása ní-ke'é ra kua'a ní milagro xí'in na, chi ni-xiin
na kandixa na ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ña nixi'i taJuan, ta sakuchu nivi

(Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)

14 Ta kivi yó'o tarey Herodes, ta xá'nda chiño noo nañoo
estado Galilea, xini so'o ra ndi'i ñava'a ña ke'é taJesús, 2 ta
nika'an ra xí'in na kísa chiño noo ra:
—TaJesús yó'o kúu taJuan, ta sakuchu nivi, ta nixi'i ra ta vitin
nataku ra, ñakán kómí ra ndee ké'é ra ndi'i milagro yó'o vitin
—káchí tarey.
3–4 Nika'an taHerodes to'on yó'o chi xáni sini ra xa'a ña on vá'a
ke'é ra xí'in taJuan. Chi taJuan nika'an ra kua'a ní yichi xí'in
taHerodes, káchí ra saá:
—Ndayí Ndios ña nitaa taMoisés káchí ña, on koó yichi
naki'in ún ñásí'í ñani ún koo ñá xí'in ún —káchí ra.
Saá chi taHerodes xa nitonda'a ra xí'in ñáHerodías ñásí'í
taFelipe ta kúu ñani mii ra. Ta taHerodes, xa'a ña sakusii ra ini
ñásí'í ra yó'o, xa'nda chiño ra noo natropa ña tiin na taJuan, ta
katón na ra ta chikaa na ra ini ve'e kaa.
5 Ta taHerodes kóni ra ka'ni ra taJuan, ta ni-kuchiño ra chi yí'ví
ra noo nivi, chi nivi xáni ini na ndí taJuan kúu ra profeta. 6 Ta ñii
kivi kana viko nixino kuiya taHerodes, ta ñásá'ya ñáHerodías kata
xá'á ñá noo ndi'i na ndóo viko yó'o, ta kúsii ní ini taHerodes xíni
ra ñá, kata xá'á ñá. 7 Ta saá chiná'a ra Ndios ña taxi ra nda'a ñálo'o
yó'o ndi'i ña ndukú ñá noo ra. 8 Ta si'í ñá nika'an ñá xí'in sa'ya ñá
yukía ndukú ñá noo tarey, ta saá nika'an ñálo'o yó'o xí'in tarey:
—Chinóo ún sini taJuan, ta sakuchu nivi, noo ko'o ña ndíka, ta
taxi ún ña nda'a i.
9 Ta kúchuchú ní ini tarey ña xini so'o ra ña nduukú ñálo'o, ta saá
ni, xa'nda chiño ra ña kasa ndivi na ña ndukú ñá noo ra, xa'a ña
xini so'o ndi'i na ndóo viko yukía nika'an ra xí'in ñálo'o ña chiná'a
ra Ndios. 10 Ta ti'ví ra natropa kua'an na ve'e kaa, ta kandoso na
sikon taJuan. 11 Ta saá ní'i na sini taJuan kánóo ña noo ko'o ta taxi
na ña nda'a ñálo'o, ta ñálo'o yó'o nataxi ñá ko'o yó'o nda'a si'í ñá.

12 Ta naxíka xí'in tạJuan kịxạạ na ve'e kạạ, ta nạkuiso na yịkí
kọ̱ñu ra, ta nịxạ'ạn na sạndúxụn na ña. Ta saá kịxạạ na nọọ yóo
tạJesús, ta ndạtọ'on na xí'in ra yukíạ nịndo'o tạJuan.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạJesús kịvị tạxi ra xịxi ọ'ọn mil tạa

(Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

13 Ta kịvị xịnị sọ̱'o tạJesús ña nịndo'o tạJuan, ta saá kẹẹ ra
kuạ'ạn ra ini tón barco, ta nịxạạ ra ñii xiiña nọọ ọn kọ̱ó nịvi. Ta
saá xịnị sọ̱'o nịvi mí kuạ'ạn tạJesús, ta kẹẹ na kuạ'ạn xá'á na sạtạ
ra. 14 Tá nọo tạJesús tón barco, ta xịni ra kuạ'ạ ní nịvi, ta kúndá'ví
ní ini ra xíni ra na, ta sạnda'a ra nịvi na ndeé ndó'o. 15 Ta xa
nịkuaa ní kúu ña, ta saá nịtọndạa yatin ụxụ ọvị naxíka xí'in ra, ta
nịkạ'ạn na xí'in ra:

—Tata, nọọ ndóo yó vịchí ní, ta nịkuaa ní kúu ña vitin. Vạ'a
ti'ví ún ndi'i nịvi yó'o ná kọ̱'ọn na ñoo válí yatin ña ndukú na sata
na ña kuxu na —káchí naxíka xí'in ra.

16 Ta ndạkuiịn tạJesús, nịkạ'ạn ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Ọn vása xíni ñó'ó kọ̱'ọn na. Mịi ndó taxi kuxu na —káchí ra.

17 Ta nịkạ'ạn na saá:

—Ọn kọ̱ó kuạ'ạ ñaxíxi. Yóo kuiti ọ'ọn sịtạ vạ'a ta ọvị kúu tiạká.

18 Ta nịkạ'ạn tạJesús saá xí'in na:

—Taxi ndó ña yóo nda'ạ ị.

19 Ta saá nịkạ'ạn ra xí'in nịvi kundọo ndi'i na nọọ yita síi. Ta
kị'in ra ọ'ọn sịtạ vạ'a xí'in ọvị tiạká, ta xịto ndaa ra ñoyívi nịno, ta
nịkạ'ạn ra, káchí ra:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún tạxi ún ñaxíxi.

Ta tạ'ví ra sịtạ vạ'a, ta tạxi ra ña nda'ạ naxíka xí'in ra, ta nayó'o
nạtaxi na ña nda'ạ ndi'i nịvi na ndóo yó'o. 20 Ta nạni ña xịxi ndi'i
nịvi ndạ nịxaa ini na. Tá ndị'i xịxi na, ta naxíka xí'in tạJesús
sạkutú na ụxụ ọvị chikiva xí'in ña kịndọo ndoso, chi nị-kundeé
nanịvi kuxu ndi'i na ña. 21 Ta ndi'i na xịxi yó'o xịkuu na ñii ọ'ọn
mil tạa, xí'in inkạ kuạ'ạ ní násí'í xí'in kuạ'ạ ní naválí.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạJesús ña xíka ra nọọ mịni

(Mr. 6:45-52; Jn. 6:16-21)

22 Ta saá tạJesús xạ'nda chiño ra nọọ naxíka xí'in ra ña ndaa na
tón barco ta kọ̱'ọn si'na na nọọ ra ndạ inkạ xiiña nọọ mịni, saá chi
nịndọo ra ndạyi ra ndi'i nịvi. 23 Tá ndị'i nịndạyi ra nịvi, ta ndạa
ra kuạ'ạn ra yukụ nọọ kạ'ạn ra xí'in Ndios. Ta saá nịkẹtá ñọ̱'o
ta kụnaa, ta yóo mató'ón ra yukụ yó'o, 24 ta tón barco kánóo nó
mạ'ñó mịni. Nị-kuchiño kọ̱'ọn kạ nó chi ndeé ní káni tạchị xí'in

takuií ta sákuiko ní ña tón barco. 25 Ta xa yatin kóni tivi kúu ña,[a]
ta taJesús xíka xá'á ra noo takuií vaxi ra noo kánóo tón barco.
26 Tá xini naxíka xí'in ra ndí xíka ra noo mini, ta saá niyi'ví ní na,
ta xí'in ndi'i ndee na nika'an na:
—¡Ñii ñí'ná kúu ñakaa! —káchí na.
27 Ta saá kama nika'an taJesús xí'in na:
—On kundi'i ini ndó, chi yi'i va kúu i. On kuyi'ví ndó —káchí
taJesús xí'in na.
28 Ta nika'an taPedro, káchí ra saá:
—Tata, tá ndixa yó'ó kúu ún, ta ka'nda chiño ún noo i ta ná
kundoso i noo takuií ta xaa i noo ún.
29 —Na'a —káchí taJesús xí'in ra.
Ta taPedro noo ra tón barco, ta kixá'á ra xíka xá'á ra noo takuií
ña xaa ra noo taJesús. 30 Ta xini ra ndeé ní vaxi tachi, ta niyi'ví ní ra,
ta kixá'á ra kua'an nikeтá ra ini mini, ta xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra:
—Tata, ¡sakaku ún yi'i! —káchí ra.
31 Ta taJesús xandikon sanakaa ra nda'a ra, ta tiin ra taPedro,
ta nika'an ra xí'in ra:
—¡Taa ta lo'o ní kándixa ini yi'i kúu yó'ó! ¿Ndachun xíka ini ún,
ta on vása kándixa ún yi'i chindeé i yó'ó?
32 Ta saá ndaa na tón barco, ta niyaa tachi. 33 Ta na ñó'o ini tón
barco xikuxítí na noo taJesús, ta kisa to'ó na ra, nika'an na saá
xí'in ra:
—¡Ndixa yó'ó kúu ún Sa'ya Ndios! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra nivi ñoo Genesaret

(Mr. 6:53-56)

34 Niya'a na mini ta nixaa na inka xiiña, ta noo na tón barco
ñoo Genesaret. 35 Ta nakoni naniivi ñoo yó'o yu kúu taJesús, ta saá
ti'ví na nivi ndato'on na xí'in inka na ñoo yatin ña kixaa taJesús.
Ta nayó'o kixaa na xí'in na ndeé ndó'o noo ra. 36 Ta xaku ndá'ví
na noo ra ña taxi ra tondaa nda'a na ra, vará lo'o yu'u tikoto ra, ta
ndi'i nivi na nitondaa nda'a ña'á nduva'a na.

Ñayó'o ká'an yu kúu nivi na yakua noo Ndios

(Mr. 7:1-23)

15 Ta sava nafariseo xí'in sava na sáná'a ndayí Ndios kixi na
ñoo Jerusalén, ta kixaa na noo taJesús, ta nindaka to'on
na ra:

---

[a] **14:25** Ña cuarta vigilia nákaa ña tixin kaa uni xí'in kaa iño xitaan.

2 —¿Ndachun yá'a ndoso naxíka xí'in ún noo ña saná'a naxii
síkuá yó xina'á? Chi on vása ndá'á na ta xíxi na —káchí na xí'in
taJesús.
3 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá xí'in na:
—Ta ndó'ó, ¿ndachun yá'a ndoso ndó ndayí ña xá'nda chiño
Ndios, ta kísa ndivi ndó ña saná'a naxii síkuá ndó xina'á? 4 Chi
Ndios nika'an ra, kachí ra saá: "Kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa
to'ó ndó si'í ndó", ta "Xíni ñó'ó kivi ndi'i nivi na kándiva'a xí'in
yivá na án xí'in si'í na", kachí Ndios. 5 Ta ndó'ó, sáná'a ndó káchí
ndó yóo yichi ka'an ñii taa xí'in yivá ra ta xí'in si'í ra, kachí ra saá:
"On kúchiño i chindeé i ndó'ó, saá chi xa nika'an i taxi i ndi'i ña
kómí i nda'a Ndios", kachí ra. 6 Ta xa'a ña ká'an ra ñayó'o káchí
ña saá: On vása xíni ñó'ó ka kasa to'ó ra yivá ra, ta on vása xíni
ñó'ó ka kasa to'ó ra si'í ra. Ta saá chíkaa nino ndó to'on Ndios xa'a
ña ndíkon ndó yichi mii ndó. 7 ¡Na ovi yu'u kúu ndó'ó! Ta ñandaa
kúu to'on Ndios ña nitaa taprofeta Isaías xa'a ndó kuiya xina'á, ña
káchí saá:
8 Nivi yó'o kísa to'ó na yi'i xí'in ndasaá kuiti to'on kée
yu'u na,
ta nímá na xíká ní yóo ña noo i, chi on vása ndino'o ini na
kísa to'ó na yi'i.
9 Ta nda mani kísa to'ó na yi'i,
chi sáná'a na nivi ña kúu ndayí mii na, ta on vása sáná'a na
nivi ña xá'nda chiño i noo na,
kachí Ndios —káchí taJesús xí'in nafariseo ta xí'in na sáná'a ndayí.
10 Ta taJesús kana ra nivi vaxi na noo ra, ta nika'an ra saá
xí'in na:
—Koni so'o ndó, ta kundaa ini ndó ña ka'an i xí'in ndó. 11 Ña
xíxi nivi ta ña kí'vi yu'u na, ta on vása ndása ña nduu nivi na
yakua noo Ndios. Ta to'on ña on vá'a vaxi yu'u nivi, ta ñayó'o
ndása ña nduu nivi na yakua noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.
12 Ta naxíka xí'in ra kixaa na noo ra, ta nindaka to'on na ra:
—¿Án xíni ún ña nisaa ní nafariseo ña xíni so'o na to'on ña
nika'an ún xí'in na?
13 Ta ndakuiin ra:
—Ndatán yóo ku'u ña on vása ní-chi'i Yivá yó Ndios, ta xíni
ñó'ó to'on ndi'i ra ña, saá yóo nafariseo yó'o. 14 Ta saá on kani sini
ndó xa'a na. Ndatán yóo nakuáá tíin na nda'a inka nakuáá kua'an
na yichi, saá yóo nayó'o. Tá ñii takuáá tíin ra nda'a inka takuáá
kua'an na yichi, ndiovi ra saá koyo ta'vi.
15 Ta ndakuiin taPedro, nika'an ra, káchí ra saá:
—Nandaxin ún noo ndi cuento saná'a ún xa'a ña ndasaá nduu
nivi na yakua noo Ndios.

16 Ta nikaʼan taJesús xíʼin na:
—¿Án ñii kiʼva ndatán yóo inka nivi, saá yóo ndóʼó? ¿Án taʼán kundaa ini ndó? 17 Ndiʼi ña xíxi nivi kíʼvi ña yuʼu na ta xáa ña tixin na, ta saá yáʼa ña xíta ña. 18 Ta toʼon ña on váʼa vaxi ña yuʼu na chi káku ña níma na, ta ñayóʼo ndása ña nduu nivi na yakua noo Ndios. 19 Chi ndiʼi ña on váʼa xáni ini nivi káku ña níma na. Ta chíndaʼá ña na keʼé na ndiʼi saá noo ña on váʼa, ña kúu ña xáʼni na inka nivi, xíʼin ña kíʼvi taa kuachi ñoyívi xíʼin inka ñaʼa ñá on siví kúu ñásíʼí ra, án kíʼvi ñaʼa kuachi ñoyívi xíʼin taa ta on siví kúu yii ñá, xíʼin ndiʼi inka noo ñakini ña keʼé nivi xíʼin inka ñaʼa án taa. Ta inka ña on váʼa keʼé na kúu ña kísa kuíʼná na, xíʼin ña káʼan na ñavatá, xíʼin ña kándivaʼa na xíʼin inka nivi. 20 Ndiʼi ñayóʼo kúu ña ndása ña nduu nivi na yakua noo Ndios. Tá ña on vása ndáʼá nivi ña kuxu na, ñayóʼo on vása ndása ña nduu na nivi yakua noo Ndios —káchí taJesús.

Ñayóʼo káʼan xaʼa ñii ñaʼa ñá kixi xíká ta kandixa ñá taJesús

(Mr. 7:24-30)

21 Ta kee taJesús xíʼin naxíka xíʼin ra, ta kuaʼan na ñii xiiña noo yóo yatin ñoo Tiro xíʼin Sidón. 22 Ta ñii ñáCanaán[a] vaxi yatin ñá noo kuaʼan ra, ta xíʼin ndiʼi ndee ñá nikaʼan ñá, káchí ñá siʼa xíʼin ra:
—Tata, saʼya taDavid, ¡ná kundáʼví ini ún koni ún yiʼi! Saʼya i ñáloʼo ndeé ní xóʼvi ñá, chi kómí ñá níma ndivaʼa —káchí ñá.
23 Ta on vása ní-ndakuiin taJesús nda ñii toʼon. Ta saá naxíka xíʼin ra kixaa na noo ra, ta xaku ndáʼví na noo ra:
—Kaʼan ún xíʼin ñáyóʼo ná koʼon ñá, saá chi ndáʼyi ní ñá vaxi ñá sata yó.
24 Ta nikaʼan taJesús:
—Ndios tiʼví ra yiʼi vaxi i kuiti noo nañoo Israel, chi ndatán yóo ndikachi tí ndañóʼó noo xitoʼo rí, saá yóo nayóʼo —káchí ra.
25 Ta ñáñaʼa yóʼo nitondaa yatin ñá, ta xikuxítí ñá noo taJesús, ta nikaʼan ñá xíʼin ra:
—Tata, ¡chindeé ún yiʼi!
26 Ta ndakuiin ra, nikaʼan ra:
—On vása vaʼa tava nivi sita vaʼa ña xíxi saʼya na ta sakana na ña noo tí ina kuxu rí ña.

[a] **15:22** Nixiyo ñii xiiña xinaní Canaán xinaʼá, ta nivi na xitaku yóʼo on siví najudío xikuu na, ta nanivi xindoo yóʼo nixaa na xindoo na ñii xiiña noo naní Fenicia yatin ñoo Tiro xíʼin Sidón.

27 Ta nikan'an ñá xí'in ra, káchí ñá saá:
—Ndixa, Tata. Ta saá ni, tí ina xíxi rí ña chachi kóyo yu'u mesa xito'o rí —káchí ñá.
28 Ta taJesús nika'an ra:
—Nana, kónó ní chikaa ún ña ndáa ini ún yi'i. Ta kasa ndivi i ña ndúkú ún noo i —káchí ra.
Ta ñálo'o sa'ya ñáña'a yó'o mii hora yó'o nduva'a ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra kua'a ní nivi na ndeé ndó'o

29 Ta saá taJesús kee ra kua'an ra yu'u mini Galilea. Ta ndaa ra ñii yuku ta xikoo ra. 30 Ta kua'a ní nivi kixaa na noo ra, ta xí'in nayó'o kixaa nivi na on kiví kaka xá'á, nivi nakuáá, nivi nañí'í, nivi na lavó nda'a, nivi na lavó xa'a, xí'in inka na ndeé ndó'o ndi'i saá noo kue'e kixaa na noo taJesús. Ta sanda'a ra ndi'i na ndeé ndó'o yó'o. 31 Ta saá naka'nda ní ini nivi xíni na ndí na xikuu nañí'í ká'an na, na xikuu na lavó nda'a xí'in na lavó xa'a nduva'a na, na xikuu na on kiví kaka xá'á xíka na, na xikuu nakuáá xíto na. Ta ndi'i nivi kisa ká'no na ta kisa too'ó na Ndios ta xá'nda chiño noo naIsrael.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi taxi ra xixi komi mil taa

(Mr. 8:1-10)

32 Ta taJesús kana ra naxíka xí'in ra vaxi na noo ra, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Kúndá'ví ní ini i xíni i nivi, chi xa uni kivi ndóo na yó'o ta on koó ña kuxu na. On xiin i ti'ví i na no'o na koto kivi nduú na yichi, chi xí'i ní na soko —káchí ra.
33 Ta ndakuiin naxíka xí'in ra:
—¿Míkía sata yó sita va'a kuxu ndi'i nanivi, chi vichí ní káa yó'o?
34 Ta nindaka too'on taJesús naxíka xí'in ra:
—¿Ndasaá sita va'a kómí ndó?
Ta ndakuiin na:
—Yóo uxa sita va'a xí'in lo'o tiaká válí.
35 Ta saá nika'an ra xí'in nivi kundoo ndi'i na noo ño'o. 36 Ta ki'in ra uxa sita va'a xí'in lo'o tiaká, ta nika'an ra, káchí ra saá:
—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.
Ta ta'ví ra sita va'a yó'o, ta ta'ví ra tiaká, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o nataxi na ña nda'a nivi kuxu na. 37 Ta nani ña xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na. Tá ndi'i xixi na, ta naxíka xí'in taJesús sakutú na uxa chikiva sita va'a xí'in tiaká ña kindoo

ndoso, chi ni-kundeé nivi kuxu ndi'i na ña. 38 Ta ndi'i nivi na xixi
yó'o xikuu na komi mil taa xí'in inka kua'a ní násí'í xí'in kua'a ní
naválí. 39 Ta taJesús nika'an ra nindayi ra nivi yó'o ta kuano'o na,
ta saá ndaa ra tón barco, ta kua'an ra ñii xiiña naní ña Magdala.

Ñayó'o ká'an xa'a nafariseo xí'in nasaduceo kivi ndukú na ñii milagro noo taJesús

(Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56)

16 Ta nafariseo xí'in nasaduceo kixaa na noo taJesús. Ta kóni
koto ndoso na ra, káchí na saá xí'in ra:
—Ke'é ún ñii milagro ña kundaa ini ndi, tá ndixa Ndios
ti'ví yó'ó.
2 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in na:
—Tá nikuaa, tá kukuá'á noo sakán niketá ño'o, ta ká'an ndó,
káchí ndó saá: "Va'a ní koo kivi taan." 3 Tá xitaan, tá kukuá'á ndi'i
noo sakán vaxi kana ño'o, ta ká'an ndó, káchí ndó saá: "On vása
va'a koo kivi vitin." ¡Nivi na ovi yu'u kúu ndó'ó! Xíni va'a ndó ña
kúu seña ña káchí ndasaá koo kivi, ta, ¿ndachun on vása kúndaa
ini ndó yukía kóni kachí ña xíto ndó xí'in ña xíni so'o ndó ké'é i
vitin? 4 ¡Nivi na ndiva'a ní ini, na on vása kándixa Ndios kúu
ndó'ó! Saá chi ndúkú ndó ñii milagro noo i ña kandixa ndó tá taa
ta kixi noo Ndios kúu i. Ta yi'i on ke'é i inka milagro ña koto ndó,
chi va'a ka xíni ñó'ó kundaa ini ndó ña nindo'o taprofeta Jonás
kuiya xina'á.
Ta saá kee taJesús kua'an ra xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a levadura nafariseo

(Mr. 8:14-21)

5 Ta ndaa na tón barco ta kua'an na niya'a na inka xiiña noo
mini, ta naxíka xí'in taJesús nandoso na kuni'i na sita va'a ko'on
na. 6 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Koto va'a ndó. On naki'in ndó levadura nafariseo xí'in
nasaduceo.
7 Ta nika'an naxíka xí'in ra xí'in tá'an na, káchí na saá:
—Ká'an ra saá xí'in yó chi on koó sita va'a ní'i yó.
8 Ta kundaa ini taJesús yukía nika'an xí'in tá'an na, ta káchí ra
saá xí'in na:
—Na on vása kándixa kúu ndó. ¿Ndachun ká'an xí'in tá'an ndó:
"On koó sita va'a ní'i yó", káchí ndó? 9 ¿Án ta'án kundaa ini ndó?
¿Án nandoso ndó ña ta'ví i o'on sita va'a xíxi na o'on mil taa, ta
nindoo kua'a ní ka chikiva sita va'a? 10 ¿Án nandoso ndó xa'a uxa

sitạ vạ'a xíxi na komi mil tạa, ta nindoo kuạ'ạ ní kạ chikiva sitạ
vạ'a? [11] ¿Ndạchun on vása kúndạạ ini ndó chi on siví xạ'ạ sitạ
vạ'a kúu ña ká'ạn i xí'in ndó vitin? Koto vạ'a ndó, on naki'in ndó
levadura nafariseo xí'in nasaduceo —káchí ra xí'in naxíka xí'in ra.
[12] Ta saá kundạạ ini na on siví xạ'ạ levadura ña ñó'o xí'in sitạ
vạ'a kúu ña ká'ạn tạJesús xạ'ạ. Ta ña ká'ạn ra xạ'ạ xí'in na kúu ña
koto vạ'a na noo to'on ña sáná'a nafariseo xí'in nasaduceo.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạPedro kivi nikạ'ạn ra ndí tạJesús kúu Cristo tạ ti'ví Ndios sakạku nivi ñoyívi yó'o

(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-21)

[13] Ta kixaạ tạJesús ñii xiiña noo yóo yatin ñoo Cesarea Filipo,
ta nindạkạ to'on ra naxíka xí'in ra:
—¿Yukíạ káchí nivi xạ'ạ i yu kúu i?
[14] Ta ndạkuiin na, káchí na saá:
—Sava nivi ká'ạn yó'ó kúu ún tạJuan, tạ sạkuchu nivi. Sava na
ká'ạn yó'ó kúu ún tạprofeta Elías. Ta inkạ na ká'ạn yó'ó kúu ún
tạJeremías án inkạ tạprofeta tạ xitakụ xinạ'á.
[15] Ta nindạkạ to'on ra na:
—Ta mii ndó, ¿yukíạ káchí ndó yu kúu i?
[16] Ta ndạkuiin tạSimón Pedro, nikạ'ạn ra:
—Yó'ó kúu Cristo, tạa tạ ti'ví Ndios sakạku nivi ñoyívi yó'o, ta
kúu ún Sạ'ya Ndios tạtákụ.
[17] Ta nikạ'ạn tạJesús xí'in ra:
—Ñavạ'a ní kẹ'é Ndios xí'in ún, tata Simón, sạ'ya tạJonás, chi
on siví nivi kúu na sạná'a yó'ó ñandạạ yó'o. Ta Yivá i Ndios, tạ yóo
ñoyívi nino, kúu tạ sạná'a yó'ó. [18] Ndixa ká'ạn i xí'in ún, ta vitin
sakunaní i yó'ó Pedro,[a] ta sạtạ yụụ yó'o[b] kasa vạ'a i ve'e ño'o i
noo nakutá'an ndi'i nivi na kandixa yi'i, ta ndạ ñii kivi on ndi'i
xạ'ạ ña, chi ndeẹ ña xá'ni nivi, on kuchiño kundeé kạ ña noo nivi
na kándixa yi'i, ta kutakụ ndino'o na ndi'i saá kivi. [19] Ta nataxi i
nda'ạ ún llave ña nakuiná ún yé'é noo ki'vi nanivi yichi noo xá'nda
chiño Ndios. Ta Ndios taxi ra ndạyí nda'ạ ún ña kạ'ạn ún yu kúu
ñavạ'a ta yu kúu ña on vá'a ke'é nivi ñoyívi yó'o. Ta saá koo yu'ú
ra xí'in ún xạ'ạ ndi'i ñayó'o —káchí ra xí'in tạPedro.
[20] Ta tạJesús nikạ'ạn ra xí'in na:
—Ta on kạ'ạn ndó xí'in ndạ ñii nivi ndí yi'i kúu Cristo, tạa tạ
ti'ví Ndios sakạku nivi ñoyívi yó'o.

---

[a] **16:18** To'on griego "petros" kivi Pedro, kóni kachí ña: yụụ lo'o.
[b] **16:18** To'on griego "petra" kóni kachí ña: yụụ ká'no.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ndáto'on ra ña ka'ni na ra

(Mr. 8:31–9:1; Lc. 9:22-27)

21 Nda kivi yó'o kixá'á taJesús ndáto'on ra xí'in naxíka xí'in
ra ndí xíni ñó'ó ko'on ra ñoo Jerusalén. Ta ñoo yó'o naxikua'a
noo najudío, xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu
saxo'vi ní na ra. Ta ka'ni na ra, ta kivi uni nataku ra, kasa Ndios.
22 Ta saá taPedro tava síín ña'á ra, ta kixá'á ra ninaa ra xí'in
taJesús xa'a ña nika'an ra, ta taPedro nika'an ra, káchí ra saá xí'in
taJesús:

—¡Ná on taxi Ndios kundo'o ún ñayó'o, Tata! ¡Nda ñii kivi on
kundo'o ún saá!

23 Ta ndikó koo taJesús ta nika'an ra xí'in taPedro, káchí ra saá:

—¡Kuta'a ún noo i, ñandiva'a ká'no! Ta yó'ó taPedro sási ún
noo i ña on kasa ndivi i ña kóni Yivá i Ndios. On vása xáni ini ún
ndatán xáni ini Ndios. Ta kuiti xáni ini ún ndatán xáni ini nivi
—káchí taJesús xí'in taPedro.

24 Ta nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndi'i nivi na kóni kundikon yi'i xíni ñó'ó sandakoo na ndi'i
ña káchí ini mii na, ta kusokó na tón cruz mii na[a] ta kundikon na
sata i. 25 Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi
yó'o, ta on xiin na xo'vi na xa'a i, ta nayó'o on kuchiño na kutaku
na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndí'i ini ndukú kutaku va'a na
ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i, nayó'o kúu nivi na kutaku
xí'in i. 26 Tá kómí nivi ndi'i ñakuíká ñoyívi yó'o, ta on vása táku
ndino'o na noo Ndios, ta nda mani kúu ña. Saá chi on kuchiño na
cha'vi na xí'in ndi'i ñakuíká kómí na xa'a ña kutaku na xí'in Ndios.
27 Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, vaxi ñii kivi ndikó i ñoyívi yó'o
xí'in ndi'i ndee ña va'a ña livi yé'e Yivá i Ndios, ta kixaa naángel
xí'in i, ta saá cha'vi i ñii ñii nivi xa'a ndi'i ñava'a án ña on vá'a
ke'é na ñoyívi yó'o. 28 Ndixa ká'an i xí'in ndó, sava ndó'ó na ndóo
vitin, kutaku ka ndó ña kivi koni ndó yi'i, kivi ndikó i ñoyívi yó'o
ña ka'nda chiño i noo ndi'i nivi —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi nataxa taJesús, xini uni taxíka xí'in ra

(Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)

17 Niya'a iño kivi ta taJesús nakaxin ra uni taxíka xí'in ra,
taPedro, taJacobo xí'in taJuan ta kúu ñani taJacobo yó'o,
ta kua'an na xí'in ra ñii yuku síkón. 2 Ta kán xini na nasama noo

---

[a] **16:24** To'on kusokó na tón cruz mii na kóni kachí ña: Xíni ñó'ó koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndákuiti kivi na xa'a ña ndíkon na taJesús.

ta̱Jesús. Nda̱tán yé'e ño̱'o saá náye'e no̱o̱ ra. Ta ndu̱yaa tiko̱to̱ ra. Nda̱tán yóo ño'o̱ ña yé'e saá yóo tiko̱to̱ ra. 3 Ta saá ni̱ti̱vi ta̱Moisés xí'in ta̱Elías, ndáto̱'on na xí'in ta̱Jesús. 4 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Pedro xí'in ta̱Jesús:

—Tata, va̱'a ní ndóo yó yó'o. Tá kóni ún, ta kasa va̱'a ndi̱ u̱ni̱ tia̱'va, ñii ña koo mi̱i ún, ñii ña koo ta̱Moisés, ta inka̱ ña koo ta̱Elías —káchí ta̱Pedro xí'in ra.

5 Tá ká'a̱n ka̱ ta̱Pedro, ta no̱o ñii vi̱ko̱ ña yé'e nda̱ no̱o̱ ñíndichi ra xí'in nata̱a yó'o, ta ni̱sa'vi ndi'i na ti̱xin vi̱ko̱. Ta ti̱xin vi̱ko̱ yó'o ki̱xi to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n Ndios, káchí ra saá:

—Ta̱yó'o kúu Sa̱'ya i̱, ta̱ kí'vi ní ini i̱ xíni i̱, ta kúsii̱ ní ini i̱ xíni i̱ ra. Ta koni̱ so̱'o va̱'a ndó to̱'on ña ká'a̱n ra —káchí Ndios.

6 Tá xi̱ni̱ so̱'o naxíka xí'in ta̱Jesús to̱'on yó'o, ta xi̱kundee ndi'i na no̱o̱ ño'o̱, ta ni̱yi̱'ví ní na. 7 Ta ta̱Jesús ki̱xaa̱ ra no̱o̱ na, ta ni̱to̱nda̱a nda'a̱ ra na, ta ni̱ka̱'a̱n ra saá xí'in na:

—Ndakoo ndó. Ta o̱n kuyi̱'ví ndó.

8 Tá na u̱ni̱ yó'o na̱koto ndaa na, ta nda̱ ñii ni̱vi o̱n ko̱ó ka̱ ní-xini na, nda̱ ñii la̱á kuiti ta̱Jesús ñíndichi no̱o̱ na.

9 Tá va̱xi noo na yuku̱ yó'o, ta ta̱Jesús xa̱'nda chiño ra no̱o̱ na, káchí ra saá xí'in na:

—O̱n ndato̱'on ndó xí'in nda̱ ñii ni̱vi ña sa̱kán xi̱ni ndó. Tá kixaa̱ ki̱vi̱ kivi̱ i̱ ta nataku̱ i̱, saá kivi ndato̱'on ndó xí'in ni̱vi —káchí ra xí'in na.

10 Ta naxíka xí'in ra ni̱nda̱ka̱ to̱'on na ta̱Jesús, káchí na saá:

—¿Nda̱chun ká'a̱n na sáná'a nda̱yí Ndios ndí si'na xíni̱ ñó'ó kixi ta̱Elías, ta saá kixaa̱ ta̱a ta̱ ti'ví Ndios saka̱ku ra ni̱vi ñoyívi yó'o? —káchí na.

11 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús:

—Ndixa ta̱Elías si'na xíni̱ ñó'ó kixaa̱ ra, ta ndasa va̱'a ndi'i ra ña̱'a. 12 Ta yi̱'i̱ ká'a̱n i̱ xí'in ndó, xa ki̱xi ta̱Elías, ta o̱n vása ní-nakoni ni̱vi ra, ta ke̱'é na xí'in ra ndi'i ña o̱n vá'a káchí ini mi̱i na. Ñii ki̱'va sa̱xo̱'vi̱ na ta̱yó'o, saá saxo̱'vi̱ na yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in na.

13 Ta saá ku̱nda̱a̱ ini naxíka xí'in ra ndí ta̱Jesús ká'a̱n ra xa̱'a̱ ta̱Juan, ta̱ sa̱kuchu ni̱vi.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ sa̱nda'a ra ñii ta̱lo'o ta̱ kómí níma̱ ndiva̱'a

(Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)

14 Ta ki̱xaa̱ ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra no̱o̱ nákutá'an kua̱'a̱ ní ni̱vi, ta ñii ta̱a ki̱xaa̱ yatin ra no̱o̱ ta̱Jesús, ta xi̱kuxítí ra no̱o̱ ra. 15 Ta ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, kundá'ví ini ún koni ún tạlo'o sạ'ya ị. Saá chi tạ xí'ị yị'í kúu ra, ta ndeé ní kini xó'vị ra. Kuạ'ạ ní yichị nákava ra nọọ xíxị ño'ọ, ta kuạ'ạ ní yichị nákava ra ini takuií. 16 Nịxạ'ạn ra xí'in ị nọọ naxíka xí'in ún, ta ọn vása ní-kuchiño na sanda'a na ra —káchí ra.

17 Ta ndạkuiịn tạJesús, nịkạ'ạn ra xí'in nịvi:

—¡Nịvi na toon ní ini kúu ndó'ó, ta ọn xịin ndó kandixa ndó Ndios! ¿Ndasaá kạ kịvị xínị ñó'ó kutakụ ị xí'in ndó? ¿Ndạ ama kundeé ini ị xí'in ndó? Ta vitin, vạ'a taxi ndó ná kixi tạlo'o yó'o nọọ ị —káchí ra.

18 Ta kịxaạ tạlo'o ta tạJesús xạ'nda chiño ra nọọ nímạ ndivạ'a ña kee ña. Ta ñanímạ ndivạ'a yó'o kẹe ña, ta xạndịkọn ndụvạ'a tạlo'o.

19 Ta kịxaạ naxíka xí'in tạJesús nọọ ra, ta nịndạkạ tọ'on se'é na ra:

—¿Ndạchun ọn vása ní-kuchiño ndị tava ndị nímạ ndivạ'a yó'o?

20 Ta ndạkuiịn tạJesús, káchí ra xí'in na:

—Ọn vása ní-kuchiño ndó chi xínị ñó'ó kandixa kạ ndó Ndios. Ndixa ká'ạn ị xí'in ndó, tá kandixa ndó Ndios vará ndạ lo'o kuiti, ndạtán yóo ndikịn mostaza lo'o ní ña, ta xạ'ạ ña lo'o kuiti kandixa ndó, ñayó'o taxi ña kukomí ndó ndeẹ ña kạ'ạn ndó xí'in yukụ ká'no ñíndichi yó'o: "Kuta'a ún yó'o ta kuạ'ạn ún inkạ xiiña kaạ", kachí ndó, ta yukụ ká'no ñíndichi yó'o kuta'a ña. Saá chi tá kándixa lo'o ndó Ndios, ta kuchiño ndó kasa ndivi ndó ndi'i ñạ'a. 21 Ta ñanímạ ndivạ'a tá'an ña xịkomí tạlo'o yó'o, xínị ñó'ó koo so'on ndó ta kạ'ạn ní ndó xí'in Ndios, saá kuchiño tava ndó ña —káchí tạJesús.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạJesús ndátọ'on tuku ra xạ'ạ ña kivị ra

(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)

22 Ta yóo tạJesús xí'in naxíka xí'in ra estado Galilea, ta nịkạ'ạn ra xí'in na:

—Ñii kịvị ña vạxi ñii tạa nataxi ra yị'ị, tạ kúu tạa tạ kịxi nọọ Ndios, nda'ạ nịvi. 23 Ta nayó'o ka'ni na yị'ị, ta tọndạa kịvị ụnị natakụ ị, kasa Ndios —káchí ra xí'in na.

Ta kúchuchú ní ini naxíka xí'in ra xịnị sọ'o na tọ'on yó'o.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ ña chá'vi na sị'ún ve'e ñọ'o ká'no

24 Tá nịxaạ tạJesús xí'in naxíka xí'in ra ñoo Capernaum, ta na káya sị'ún nạní dracma xạ'ạ ve'e ñọ'o ká'no kịxaạ na nọọ tạPedro, ta nịndạkạ tọ'on ña'á na:

—¿Án ọn vása chá'vi tạMaestro sị'ún xạ'ạ ve'e ñọ'o ká'no?

25 Ta ndakuiin taPedro, káchí ra saá:
—Chá'vi va ra ña —káchí ra.
Ta saá taPedro nikí'vi ra ve'e, ta si'na nika'an taJesús xí'in ra, káchí ra saá:
—¿Yukía xáni ini ún, Simón? Narey ñoyívi yó'o, ¿yo noo nivi ndúkú na si'ún? ¿Án ndúkú na si'ún noo nañoo mii na, án ndúkú na si'ún noo nivi na inka ñoo?
26 Ta ndakuiin taPedro:
—Ndúkú na ña noo nivi na inka ñoo.
Ta nika'an taJesús:
—Ta nañoo mii narey on vása chá'vi na. 27 Ta saá ni, xa'a ña on sasaa yó na, va'a ka kua'an ún mini, ta sakana ún ini takuií yi'va ña kómí kaa chikí'í noo ña satiin yu'u títiaká, ta títiaká tínoó tiin ún nakuiná ún yu'u rí, ta naní'i ún ñii si'ún, ta koon ún ve'e ñoo'o ká'no, ta cha'vi ún xa'a yi'i xí'in xa'a mii ún —káchí taJesús xí'in taPedro.

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu taká'no ka noo xá'nda chiño Ndios

(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

18 Ta kixaa naxíka xí'in taJesús noo ra, ta nindaka too'on na ra:
—¿Yu kúu taká'no ka noo xá'nda chiño Ndios?
2 Ta saá kana taJesús ñii talo'o, ta nika'an ra xí'in talo'o yó'o kundichi ra ma'ñó noo naxíka xí'in ra. 3 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá on vása ndasa nino xí'in mii ndó, tá on vása nduu ini ndó ndatán yóo ini naválí, ta on kiví ki'vi ndó noo xá'nda chiño Ndios. 4 Ta taa ta ndása lo'o xí'in mii, ndatán yóo talo'o yó'o, ta tayó'o kúu taká'no ka noo xá'nda chiño Ndios. 5 Ndi'i nivi xa'a ña kándixa na yi'i, ta náki'in va'a na naválí, kóni kachí ña saá, ndí yi'i náki'in va'a na —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yiyo ki'vi nivi kuachi

(Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2)

6 Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá xí'in na:
—Tá yóo nakuálí na ndíkon yi'i, ta nivi na chínda'á nakuálí yó'o ki'vi na kuachi, ¡ndá'ví ní nivi yó'o! Va'a ka si'na inka nivi ná katón na ñii yuu ká'no sikon nayó'o, ta sakana ña'á na noo kónó va'a ini takuií, ña on chinda'á na nakuálí ki'vi na kuachi. 7 ¡Ndá'ví ní nivi ñoyívi yó'o!, saá chi ndi'i kivi yóo kua'a ní ña on vá'a ña chínda'á nivi ki'vi na kuachi. ¡Ta ndá'ví ní ka nivi na chínda'á inka nivi ki'vi na kuachi!

8 ’Tá ñii nda'a ndó án ñii xa'a ndó kúu ña chínda'á ndó'ó kuan
ki'vi ndó kuachi, ta saá va'a ka kandoso ndó ña ta sakana ndó
ña. Chi va'a ka kutaku ndó xí'in ñii laá nda'a ndó án ñii laá xa'a
ndó, noo ña ko'on ndó xí'in ovi nda'a ndó ta xí'in ovi xa'a ndó
ndaya noo xíxi ño'o ndi'i saá kivi. 9 Tá ñii nduchu noo ndó kúu ña
chínda'á ndó'ó kuan ki'vi ndó kuachi, ta va'a ka tava ndó ña ta
sakana ndó ña. Chi va'a ka kutaku ndó xí'in ñii laá nduchu noo
ndó, noo ña ko'on ndó xí'in ovi nduchu noo ndó ndaya —káchí
taJesús xí'in na.

Cuento yó'o ndáto'on xa'a ñii tíndikachi ndañó'ó

(Lc. 15:3-7)

10 Ta ndato'on tuku taJesús ñii cuento ña saná'a ra na, káchí
ra saá:
—Koto va'a ndó ña on kani sini ndó na on vása ndáya'ví kúu
naválí yó'o. Ká'an i xí'in ndó, naángel na ndáa naválí yó'o ndóo na
ndi'i saá kivi xí'in Yivá i Ndios, ta yóo ñoyívi nino. 11 Saá chi yi'i,
taa ta kixi noo Ndios, kixaa i ñoyívi yó'o sakaku i nivi na ndañó'ó.
12 ’¿Yukía xáni ini ndó? Tá yóo ñii taa kómí ra ñii ciento
ndikachi sana ra, ta ñii rí ndañó'ó, ta saá, ¿án on sandakoo ra tí
komi siko xa'on komi kundoo mii rí yuku, ta ko'on ra nandukú ra
tí ndañó'ó? 13 Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá naní'i ra rí, ta kusii ní ka
ini ra xa'a tí naní'i ra noo ndi'i inka tí komi siko xa'on komi sana
ra. 14 Ndatán yóo ta ndáa ndikachi, saá yóo Yivá yó Ndios, ta yóo
ñoyívi nino. On xiin ra ndañó'ó nda ñii nivi noo ra —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó kasa ká'no ini nivi xa'a natá'an na

(Lc. 17:3)

15 Ta tuku nika'an taJesús xí'in na:
—Tá yóo ñii tatá'an ún, ta ke'é ra ña on vá'a xí'in ún, ta xíni
ñó'ó ko'on mató'ón ún ka'an ún xí'in ra ña on ke'é ka ra ña on vá'a
saá xí'in ún. Tá tayó'o chikaa so'o ra ña ká'an ún, ta ndikó ini ra
xa'a ña on vá'a ke'é ra, ta saá tuku nakoo va'a ra xí'in ún ta nakoo
va'a ra xí'in Ndios. 16 Tá tayó'o on xiin ra koni so'o ra ña ká'an ún,
ta saá kana ún ñii án ovi nivi ko'on na xí'in ún, ta noo nayó'o ka'an
tuku ún xí'in ra. Ta saá kasa ndivi ún to'on Ndios, ña káchí ndí xíni
ñó'ó ovi án uni nivi na ndakuiin kasa ndaa xa'a kuachi. 17 Ta saá
ni, tá tayó'o on xiin ra koni so'o ra ña ká'an uni ndó xí'in ra, ta saá
ndato'on ndó xí'in na ve'e ño'o yukía ke'é ra. Tá on xiin ra koni
so'o ra ña ká'an na ve'e ño'o, ta ke'é ndó xí'in tayó'o ndatán yóo

ña ké'é ndó xí'in ta̱ o̱n vása kándixa Ndios, án nda̱tán yóo ña ké'é ndó xí'in ñii ta̱a ta̱ káya si̱'ún xa̱'a̱ nagobierno ñoo Roma, saá ke'é ndó xí'in ta̱yó'o.

18 ’Ta Ndios taxi ra nda̱yí nda'a̱ ndó ña ka̱'a̱n ndó yu kúu ñava̱'a ta yu kúu ña o̱n vá'a ke'é ni̱vi ñoyívi yó'o. Ta saá koo yu'ú ra xí'in ndó xa̱'a̱ ndi'i ñayó'o.

19 ’Ta ká'a̱n i̱ xí'in ndó, tá yóo yu'ú o̱vi̱ ndó ñoyívi yó'o xa̱'a̱ ña ndukú ndó no̱o̱ Ndios, ta saá Yivá i̱ ta̱ yóo ñoyívi ni̱no kasa ndivi ra ña. 20 Saá chi no̱o̱ nákutá'an o̱vi̱ án u̱ni̱ na ndíko̱n sa̱ta̱ i̱ ta ká'a̱n na xí'in i̱, ta yi̱'i̱ yóo i̱ xí'in nayó'o —káchí ta̱Jesús.

21 Ta saá ta̱Pedro ni̱to̱nda̱a yatin ra no̱o̱ ta̱Jesús, ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on ña'á ra:

—Tata, ¿ndasaá yichi̱ xíni̱ ñó'ó kasa ká'no ini i̱ xa̱'a̱ ta̱a ta̱ ké'é ña o̱n vá'a xí'in i̱? ¿Án va̱'a anda̱ u̱xa̱ yichi̱ kasa ká'no ini i̱ xa̱'a̱ ra?

22 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús:

—O̱n vása ká'a̱n i̱ xí'in ún anda̱ u̱xa̱ yichi̱ kasa ká'no ini ún xa̱'a̱ ra, ká'a̱n i̱ xí'in ún anda̱ u̱ni̱ si̱ko̱ u̱xu̱ yichi̱ u̱xa̱, saá kasa ká'no ini ún xa̱'a̱ ra.

Cuento yó'o ndáto̱'on xa̱'a̱ o̱vi̱ ta̱a níká

23 Ta nda̱to̱'on ta̱Jesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Nda̱tán yóo ñii ta̱rey kóni ra ndasa va̱'a ra kuenda xí'in na kísa chiño no̱o̱ ra, saá yóo no̱o̱ xá'nda chiño Ndios. 24 Ta yóo ñii ta̱a ta̱ kísa chiño no̱o̱ ta̱rey, ta níká ra no̱o̱ ta̱rey u̱xu̱ mil si̱'ún na̱ní talento.[a] Ta ki̱vi̱ ki̱xá'á ta̱rey ndása va̱'a ra kuenda, ta ni̱vi ki̱xaa̱ na xí'in ta̱ níká yó'o. 25 Ta o̱n vása ní-kuchiño taxa'vi ra si̱'ún ta̱rey, ta saá xa̱'nda chiño ta̱rey ña si̱kó na ra kuu ra esclavo, nda̱tán kasa chiño kiti̱ saá kasa chiño ra no̱o̱ xito'o ra. Ta xa̱'nda chiño tuku ta̱rey ña si̱kó na ñásí'í ra xí'in sa̱'ya ra, xí'in ndi'i ña kómí ra ña cha'vi ra ndi'i ña níká ra. 26 Ta saá ta̱ kísa chiño yó'o xi̱kuxítí ra ta xa̱ku ndá'ví ra no̱o̱ ta̱rey, káchí ra saá: “Tata, kundá'ví ini ún koni ún yi̱'i̱, ta saá cha'vi ndi'i i̱ si̱'ún ña níká i̱ nda'a̱ ún.” 27 Ta saá ku̱ndá'ví ini ta̱rey xi̱ni ra ta̱yó'o, ta ki̱sa ká'no ini ra xa̱'a̱ ña níká ra, ta ta̱xi ra nda̱yí kua̱'a̱n ndíka̱ ta̱yó'o. 28 Ta saá ta̱ kísa chiño yó'o ke̱e ra kua̱'a̱n ra, ta yichi̱ na̱kutá'an ra xí'in inka̱ ta̱tá'an mi̱i ra ta̱ níká no̱o̱ ra ñii ciento si̱'ún válí na̱ní denario.[b] Ta ti̱in ra si̱ko̱n ta̱ níká lo'o yó'o no̱o̱ ra ta ki̱xá'á ra sákuá'na ña'á ra, káchí ra saá xí'in ra: “¡Cha'vi yi̱'i̱ vitin ña níká ún no̱o̱ i̱!” 29 Ta saá ta̱tá'an ra ta̱ níká lo'o yó'o xi̱kuxítí ra ta xa̱ku ndá'ví ra no̱o̱ ra, ta káchí ra saá:

---

[a] **18:24** Ñii talento kúu si̱'ún ña kúu ya'vi ñii ta̱a ta̱ ki̱sa chiño xa̱'o̱n kuiya̱.
[b] **18:28** Ñii denario kúu si̱'ún ña kúu ya'vi ñii ta̱a ta̱ ki̱sa chiño ñii ki̱vi̱.

“Kundá'ví ini ún koni ún yi̱'i̱, ta cha'vi ndi'i i̱ ña níká i̱ nda'a̱ ún.”
30 Ta ni̱-xiin ra kundati ra. Ta saá chi̱kaa̱ ra ta̱ níká lo'o yó'o no̱o̱
ra ini ve'e ka̱a a̱nda̱ cha'vi ra ndi'i ña níká ra. 31 Ta inka̱ na kísa
chiño no̱o̱ ta̱rey xi̱ni na ña ndó'o ta̱ níká lo'o, ta kúchuchú ní ini
na, ta ni̱xa̱'a̱n na nda̱to̱'on na xí'in ta̱rey ndi'i ña xi̱ni na ndo̱'o
ta̱ níká lo'o yó'o. 32 Ta saá ta̱rey ka̱na ra ta̱ ki̱sa ká'no ini ra xa̱'a̱
yó'o, ta ki̱xaa̱ ra no̱o̱ ra, ta ta̱rey ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ra, káchí ra saá:
“¡Yó'ó ta̱a ndiva̱'a kúu ún! Ki̱sa ká'no ini i̱ xa̱'a̱ ndi'i ña níká ún
no̱o̱ i̱, chi xa̱ku ndá'ví ún no̱o̱ i̱. 33 Ñii ki̱'va nda̱tán ki̱sa ká'no ini i̱
xa̱'a̱ ún, saá xíni̱ ñó'ó kasa ká'no ini ún xa̱'a̱ ta̱tá'an ún ta̱ níká
lo'o no̱o̱ ún.” 34 Ta ta̱rey ni̱saa̱ ní ini ra, ta chi̱kaa̱ ra ta̱yó'o ini
ve'e ka̱a, ta xa̱'nda chiño ra ña saxo̱'vi̱ ña'á na a̱nda̱ kixaa̱ ki̱vi̱
ña cha'vi ndi'i ra ña níká ra. Saá ndi̱'i cuento lo'o yó'o —káchí
ta̱Jesús.
35 Ta tuku káchí ta̱Jesús saá:
—Nda̱tán ke̱'é ta̱rey yó'o, ñii ki̱'va saá ke'é Yivá i̱ Ndios xí'in
ndó, tá o̱n xi̱in ndó kasa ká'no ndino'o ini ndó xa̱'a̱ natá'an ndó.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ sa̱ná'a ra ña o̱n vá'a sandakoo va̱'a ta̱a ñásí'í ra

(Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)

19 Ta ndi̱'i ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na, ta saá ke̱e ra estado Galilea
ta kua̱'a̱n ra estado Judea ña nákaa̱ inka̱ tá'ví yu'u̱ yu̱ta
Jordán. 2 Ta kua̱'a̱ ní ni̱vi xi̱ndiko̱n na sa̱ta̱ ra, ta sa̱nda'a ra na
ndeé ndó'o.
3 Ta sava nafariseo ki̱xaa̱ na no̱o̱ ra ña koto ndoso ña'á na, ta
ni̱ka̱'a̱n na xí'in ra:
—¿Án yóo yichi̱ ñii ta̱a sandakoo va̱'a ra ñásí'í ra xa̱'a̱ ña káchí
ini mi̱i ra?
4 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, káchí ra saá:
—¿Án o̱n vása ní-ka'vi ndó to̱'on Ndios ña ká'a̱n xa̱'a̱ ki̱vi̱ ki̱sa
va̱'a Ndios ñoyívi yó'o? Chi Ndios ki̱sa va̱'a ra ñii ta̱a xí'in ñii ña'a̱.
5 Ta ni̱ka̱'a̱n Ndios: “Xa̱'a̱ ñayó'o ñii ta̱a sandakoo ra yivá ra ta
sandakoo ra si'í ra ña tonda̱'a̱ ra xí'in ñásí'í ra, ta na o̱vi̱ yó'o nduu
na ñii ni̱vi”, káchí to̱'on Ndios. 6 Ta saá, o̱n si̱ví ka̱ o̱vi̱ ni̱vi kúu na,
saá chi ñii ni̱vi kúu na no̱o̱ Ndios. Ta ni̱vi na sa̱nakutá'an Ndios,
nda̱ ñii inka̱ ni̱vi o̱n vá'a sata'ví tá'an na nayó'o —káchí ta̱Jesús
xí'in na.
7 Ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on nafariseo ta̱Jesús:
—Ta saá, ¿nda̱chun ta̱xi ta̱Moisés nda̱yí nda'a̱ ta̱a ña kasa va̱'a
ra tutu xa̱'a̱ ña sandakoo va̱'a ra ñásí'í ra, ta ka̱'a̱n ra nda̱yi ra ñá
ko̱'o̱n ñá?

8 Ta ndakuiin taJesús:
—TaMoisés taxi ra ndayí ña sandakoo va'a nataa ñásí'í na chi
ndó'ó najudío ni-xiin ndó chikaa ndó to'on Ndios ini ndó. Chi
xina'á kivi kixá'á ñoyívi on vása ní-chitóni Ndios sandakoo va'a
taa ñásí'í ra. 9 Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, tá ñii ña'a ñá yóo yii ta on
vása ní-ki'vi ñá kuachi xí'in inka taa, ta yii ñá on koó yichi kómí
ra sandakoo va'a ra ñá. Tá ñii taa sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta
tonda'a tuku ra, tayó'o ki'vi ra kuachi xí'in ñásí'í ra ñáovi. Ta taa
ta tonda'a xí'in ñáña'a ñá nindoo, kisa yii ñá, ta tayó'o ki'vi ra
kuachi xí'in ñá, chi ñásí'í tanoó kúu ñá noo Ndios —káchí taJesús
xí'in nafariseo.
10 Ta naxíka xí'in ra nika'an na, káchí na saá xí'in taJesús:
—Tá on koó yichi sandakoo va'a taa ñásí'í ra, ta va'a ka on
tonda'a ra.
11 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—Yóo nivi na on kiví naki'in to'on yó'o. Ta ndasaá kuiti nivi
na chindeé Ndios kuchiño naki'in va'a to'on yó'o. 12 Yóo taa ta on
vása tónda'a chi saá kaku ra. Yóo inka taa ta on kúchiño koni ñó'ó
ra ña'a, saá chi xa'nda na ra ña on koni ñó'ó ka ra ña'a. Ta yóo
inka taa ta chíkaa ini on tonda'a, saá chi kóni ra kasa chiño ra noo
Ndios. Ndi'i taa ta va'a kúchiño naki'in to'on yó'o, xíni ñó'ó kasa
ndivi ra ña —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi chinóo ra nda'a ra sini naválí

(Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17)

13 Ta kixaa nivi xí'in naválí noo yóo taJesús ña chinóo ra nda'a
ra sini na, ta ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a na. Ta naxíka xí'in ra
nika'an na xí'in nivi yó'o:
—On kixi ndó xí'in naválí yó'o —káchí na.
14 Ta nika'an taJesús saá:
—Taxi ndó naválí ná kixi na noo i, on kasi ndó noo na ña kixi
na, chi nivi na ndíkon yichi noo xá'nda chiño Ndios, ndatán yóo
naválí yó'o, saá yóo na.
15 Ta chinóo ra nda'a ra sini naválí yó'o, ta saá kee ra kua'an ra
inka xiiña.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii taa takuíká ní

(Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30)

16 Ta ñii taa kixaa ra noo taJesús, ta nika'an ra, káchí ra saá:
—Tata maestro, taa va'a ini kúu ún, ¿ndá chiño va'a xíni ñó'ó
ke'é i, ta taxi Ndios ña kutaku i xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi?

17 Ta ndakuiin taJesús:
—¿Ndachun ká'an ún yi'i kúu taa va'a ini? Saá chi on koó nda
ñii nivi va'a ini, ñii laá Ndios kuiti kúu ta va'a ndino'o ini. Tá
kóni ún kutaku ún xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi, ta xíni ñó'ó
kasa ndivi ún ndayí ra.
18 Ta saá nindaka to'on tayó'o taJesús, káchí ra:
—¿Ndá ndayí xíni ñó'ó kasa ndivi i? —káchí ra.
Ta ndakuiin taJesús;
—On ka'ni ún nivi, on ki'vi ún kuachi ñoyívi xí'in inka ña'a
ñá on siví kúu ñásí'í ún, on kasa kuí'ná ún ña kómí nivi, on
ka'an ún ñavatá xa'a inka nivi, 19 ta kasa to'ó ún yivá ún, ta
kasa to'ó ún si'í ún, ta ñii ki'va ndatán kí'vi ini ún xíni ún xí'in
mii ún, saá kuki'vi ini ún koni ún natá'an ún —káchí taJesús
xí'in ra.
20 Ta saá ndakuiin tayó'o, nika'an ra xí'in taJesús:
—Yi'i nda lo'o i kísa ndivi i ndi'i saá ndayí yó'o. ¿Án yóo inka
chiño kúmani kasa ndivi i? —káchí ra.
21 Ta ndakuiin taJesús:
—Tá kóni ún kuu ún ta va'a ndino'o ini, ta kua'an ún sikó ún
ndi'i ñakuíká kómí ún, ta saní'i ún si'ún nda'a nandá'ví. Ta saá
kukomí ún ñakuíká ndino'o xí'in Ndios ñoyívi nino. Tá ndi'i
ke'é ún ñava'a yó'o, ta kixi ún kundikon ún yi'i —káchí taJesús
xí'in ra.
22 Ta xini so'o tayó'o ña nika'an taJesús, ta kúchuchú ní ini ra,
ta kee ra kua'an ra, saá chi kua'a ní ñakuíká kómí ra.
23 Ta nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Ndixa ká'an i xí'in ndó, yo'vi ní ki'vi nakuíká yichi noo xá'nda
chiño Ndios. 24 Tuku ká'an i xí'in ndó, vará yo'vi ní tá kuchiño
ñii tícamello ya'a rí yavi xa'a túkú, ta yo'vi ní ka kuchiño ya'a
ñii takuíká yé'é ña ki'vi ra yichi noo xá'nda chiño Ndios —káchí
taJesús xí'in na.
25 Ta naxíka xí'in ra xini so'o na ña nika'an taJesús, ta naka'nda
ní ini na, ta nindaka to'on na ra:
—Tá yo'vi ní ki'vi nakuíká yichi Ndios, ta, ¿yu kúu nivi kuchiño
ki'vi yichi Ndios ta kundoo na xí'in ra?
26 Ta taJesús xito ra noo na, ta nika'an ra xí'in na:
—Nivi on kúchiño na sakaku xí'in mii na, ñii laá Ndios kúu ta
kúchiño sakaku ña'á. Ndios kúchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. On
koó ña yo'vi noo Ndios.
27 Ta nika'an taPedro xí'in ra:
—Ta mii ndi, xa sandakoo ndi ndi'i ñava'a ña xikomí ndi, xa'a
ña ndíkon ndi sata ún. ¿Yu kúu ñava'a naki'in ndi xa'a ñayó'o?
—káchí ra.

28 Ta nikaʼan taJesús xíʼin na:
—Ndixa káʼan i xíʼin ndó, tá kixaa kivi ña nduxaá ñoyívi, ta yiʼi, taa ta kixi noo Ndios, koo i táyi káʼno tón livi ña kaʼnda chiño i, ta mii ndó na ndíkon yiʼi kundoo ndó uxu ovi táyi náʼno, ta kaʼnda chiño ndó noo na uxu ovi tiʼvi nivi nañoo Israel. 29 Ta ndiʼi nivi na sandakoo veʼe na, án ñani na, án kiʼva na, án yivá na, án siʼí na, án ñásíʼí na, án saʼya na, án ñoʼo na, xaʼa ña chikaa ini na koʼon na yichi noo xáʼnda chiño Ndios, ta nayóʼo nakiʼin na ñavaʼa noo Ndios. Ñoyívi yóʼo Ndios taxi ra ndaʼa na kuaʼa ní ka ñavaʼa, anda ñii ciento ñavaʼa xaʼa ñii ñii ñavaʼa ña sandakoo na. Ta saá ñoyívi nino Ndios taxi ra ña kutaku na xíʼin ra ndiʼi saá kivi ña vaxi. 30 Ta saá kuaʼa ní nivi nanoó nduu na nivi nasondíʼí, ta nivi nasondíʼí vitin nduu na nivi nanoó —káchí taJesús xíʼin na.

Cuento yóʼo ndátoʼon xaʼa nivi na kísa chiño xíʼin tíuva

20 Ta ndatoʼon taJesús ñii cuento ña saná'a ra na:
—Ndatán yóo ñii taa ta kómí ñoʼo, saá yóo yichi noo xáʼnda chiño Ndios. Ta tayóʼo kee ra veʼe ra xitaan ní, ta kuaʼan ra ndukú ra na kasa chiño xíʼin ra noo ñoʼo noo nataan ra tón uva. 2 Ta naníʼi ra nivi, ta nikaʼan ra xíʼin na: “Chaʼvi i ndóʼó ñii siʼún denario[a] tá koʼon ndó kasa chiño ndó kivi vitin noo ñoʼo i noo nataan i tón uva.” Ta saá kuaʼan na kasa chiño na. 3 Ta kaa iin xitaan[b] tuku kuaʼan ra, ta xini ra sava nivi ndóo na noyáʼvi chi on koó chiño kómí na. 4 Ta nikaʼan ra xíʼin na: “Koʼon ndó kasa chiño ndó noo ñoʼo i noo nataan i tón uva, ta chaʼvi i ndóʼó ña kúu yaʼvi ndó.” Ta saá kuaʼan na kasa chiño na noo ra. 5 Ta kaa uxu ovi ta tuku kaa uni xikuaa[c] tuku kee ra kuaʼan ra, ta naníʼi ra nivi na kasa chiño noo ra. 6 Ta kaa oʼon xikuaa[d] tuku kee ra kuaʼan ra, ta naníʼi ra inka nivi na ndóo mii ta on koó chiño kómí na. Ta nindaka toʼon ra na: “¿Ndachun ndiví ndaa ndóo mii ndó yóʼo, ta on vása kísa chiño ndó?” 7 Ta ndakuiin na: “Chi nda ñii nivi on vása ní-kaʼan xíʼin ndi kasa chiño ndi xíʼin na.” Ta saá nikaʼan ra xíʼin na: “Ndóʼó koʼon ndó kasa chiño ndó noo ñoʼo i noo nataan i tón uva, ta nakiʼin ndó ña kúu yaʼvi ndó.” 8 Tá xikuaa nikeetá ñoʼo kúu ña, ta ta xíʼin ñoʼo noo kísa chiño na nikaʼan ra xíʼin ta ndíso chiño noo na kísa chiño noo ra, káchí ra saá: “Kana ún na kísa

---

[a] **20:2** Ñii denario kúu siʼún ña kúu yaʼvi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.
[b] **20:3** Kaa iin xitaan naní ña kaa uni noo nañoo Roma, chi kaa nó noo nañoo Roma kúu kaa uxa xitaan.
[c] **20:5** Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa iño noo nañoo Roma, ta kaa uni xikuaa naní ña kaa iin noo nañoo Roma.
[d] **20:6** Kaa oʼon xikuaa naní ña kaa uxu ñii noo nañoo Roma.

chiño kixi na yó'o, ta cha'vi ún na. Si'na kixá'á ún cha'vi ún na
nikí'vi sondí'í, ta sandi'i ún cha'vi ún na si'na nikí'vi kisa chiño.”
9 Ta kixaa na nikí'vi kisa chiño kaa o'on xikuaa, ta ñii ñii na naki'in
na ñii sí'ún denario. 10 Ta saá kixaa na nikí'vi noó na xitaan ní
kixá'á kisa chiño, ta nayó'o ndáti na naki'in ka na sí'ún. Ta ñii ñii
nayó'o naki'in na ñii laá sí'ún denario. 11 Ta kixá'á na ká'an kuáchí
na noo taa ta xí'in ño'o noo kisa chiño na, 12 káchí na saá xí'in ra:
“Nivi na kisa chiño ñii laá hora, ta naki'in na sí'ún ñii ki'va ndatán
yóo ña naki'in ndi'i na kisa chiño ndiví ndaa, ta ndeé ní kisa chiño
ndi ta ñi'ní ní nixi'i ndi.” 13 Ta ndakuiin taa ta xí'in ño'o, káchí ra
saá xí'in ñii tayó'o: “Tata migo, on vása ké'é i nda ñii ña on vá'a
xí'in ún. ¿Án on vása ní-kindoo yu'ú ún xí'in i naki'in ún ñii sí'ún
denario? 14 Va'a ná ki'in ún sí'ún ún ta kuano'o ún vitin. Saá chi
yi'i káchí ini i cha'vi i ñii sí'ún ta kísa chiño sondí'í ndatán yóo ña
cha'vi i yó'ó. 15 ¿Án on koó yichi kómí i ke'é i ña kóni i xí'in sí'ún i?
¿Án kísa kuíni ini ún chi ta va'a ini kúu i xí'in nivi?”, káchí ta xí'in
ño'o xí'in ta kísa chiño noo ra. 16 Ta saá nivi nanoó nduu na nivi
nasondí'í, ta nivi nasondí'í vitin nduu na nivi nanoó. Saá chi Ndios
nákana ra kua'a ní nivi, ta lo'o kuiti kúu na nakaxin ra —káchí
taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ndáto'on ra xa'a ña kivi ra

(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)

17 Ta kua'an taJesús yichi kuan ndaa ñoo Jerusalén, ta tava síín
ra uxu ovi naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:
18 —Ta vitin kua'an yó yichi kuan ndaa ñoo Jerusalén, ta ñii
taa nataxi ra yi'i, ta kúu taa ta kixi noo Ndios, nda'a naná'no noo
nasutu, xí'in nda'a na sáná'a ndayí Ndios. Ta nayó'o kachí na yi'i
xíni ñó'ó kivi i, 19 ta nataxi na yi'i nda'a na on vása kúu najudío
ka'ni na yi'i. Ta kusiki ní na yi'i, kuaku ndaa na yi'i, kani ní na yi'i
xí'in kuártá, ta sondi'i ka'ni na yi'i nda'a tón cruz. Ta kivi uni
nataku i —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a si'í taJacobo xí'in taJuan kivi nduku ñá ñii ñava'a noo taJesús

(Mr. 10:35-45)

20 Ta saá kixaa si'í taJacobo[a] xí'in taJuan, sa'ya taZebedeo kúu
ra, ta kixaa ñá xí'in ovi sa'ya ñá noo taJesús, ta xikuxítí ñá chi
ndukú ñá ñii ñava'a noo ra. 21 Ta nika'an taJesús xí'in ñá:

---

[a] **20:20** TaJacobo, inka kivi ra kúu Santiago.

—¿Ndá ñavaa'a kóni ún ke'é i xí'in ún?, nana.

Ta ndakuiin ñá:

—Tata, kivi kixá'á ún ka'nda chiño ún ñoyívi, taxi ún ná koo ñii saa'ya i táyi tón kundichi siin kua'á ún ta inka ra koo táyi tón kundichi siin yitin ún.

22 Ta ndakuiin taJesús, nikaa'an ra xí'in ovi saa'ya ñá:

—On vása kúndaa ini ndó yukía ndúkú ndó noo i xaa'a mii ndó. ¿Án ndixa kúndeé ndó xoo'vi ní ndó ndatán xoo'vi yii'i?

Ta ndakuiin na ovi yó'o:

—Kúchiño va ndi —káchí na xí'in taJesús.

23 Ta nikaa'an taJesús xí'in na:

—Ndixa xoo'vi ní ndó ñii ki'va ndatán xoo'vi yii'i. Ta on kúchiño taxi i ndayí kundoo ndó táyi tón kuita siin kua'á i xí'in siin yitin i. Saá chi Yivá i Ndios kúu taa ta chitóni yu kúu nivi kundoo táyi kán —káchí taJesús xí'in ovi tayó'o.

24 Ta xini soo'o inka uxu naxíka xí'in taJesús yukía ndukú ovi taa yó'o noo ra, ta kixá'á na nisaa ní na xini na ta ovi yó'o. 25 Ta taJesús kana ra vaxi ndi'i na noo ra, ta nikaa'an ra xí'in na:

—Xíni ndó na ndíso chiño noo na ñoo inka xiiña, nayó'o kísa ká'no xí'in mii na, ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na noo nivi. 26 Ta mii ndó, on vá'a kutaku ndó saá. Tá ñii taa kóni ra kuu ra taká'no noo ndó'ó, xíni ñó'ó nduu ra ta kasa chiño noo ndó. 27 Tá ñii taa kóni ra kuu ra tanoó noo ndó'ó, xíni ñó'ó nduu ra tamozo noo ndó. 28 Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kixi i xaa'a ña chindeé i nivi, ta on siví xaa'a ña chindeé nivi yi'i kúu ña kixi i. Ta taxi xí'in mii i ña kivi i, ta xí'in ñayó'o cha'vi i ña vaa'a saña kuaa'a ní nivi noo ndi'i ña on vá'a ndíso na —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xaa'a taJesús kivi sanda'a ra ovi takuáá

(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)

29 Ta saá kee taJesús xí'in naxíka xí'in ra ñoo Jericó, kuaa'an na yichi, ta kuaa'a ní nivi ndíkon kuaa'an sata na. 30 Ta ndóo ovi takuáá yu'u yichi yó'o, ta xini soo'o ra yá'a taJesús yichi, ta xí'in ndi'i ndee ra nikaa'an ra, káchí ra saá:

—Tata, saa'ya taDavid, ¡ná kundá'ví ini ún koni ún ndii'i! —káchí ra.

31 Ta nivi na kuaa'an yichi nikaa'an na xí'in ra:

—¡Kasi ndó yu'u ndó! —káchí na.

Ta ni-chikaa soo'o ovi takuáá ña nikaa'an na xí'in ra, ta kixá'á ra ndeé vaa'a ka ká'an ra:

—Tata, saa'ya taDavid, ¡ná kundá'ví ini ún koni ún ndii'i! —káchí ra.

32 Ta xikundichi taJesús yichi yó'o, ta kana ra ovi takuáá kixi ra noo ra, ta taJesús nindaka to'on ra takuáá yó'o:
—¿Yukía kóni ndó ke'é i xí'in ndó? —káchí ra.
33 Ta ndakuiin ovi takuáá, káchí ra saá:
—Tata, kóni ndi sanda'a ún nduchu noo ndi, ta va'a koto ndi —káchí ra.
34 Ta kundá'ví ní ini taJesús xini ña'á ra, ta nitondaa nda'a ra nduchu noo ra. Ta xandikon nduva'a nduchu noo ovi ra saá, ta xa va'a xíto ra, ta saá nakundikon ovi ra saá sata taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi niki'vi ra ñoo Jerusalén

(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

21 Kivi kua'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra yichi ña kua'an ñoo Jerusalén, ta nixaa na ñoo Betfagé, ña nákaa noo xiki tón Olivo. Ta taJesús nika'an ra xí'in ovi naxíka xí'in ra, 2 káchí ra saá:
—Kua'an ndó ñoo ña xíto ndaa ndó kaa. Tá nixaa ndó ñoo kaa, ta naní'i ndó ñii burra nó'ni rí, ta ñii sa'ya rí xí'in rí. Ta ndaxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí yó'o. 3 Tá yóo nivi na ndaka to'on ndó'ó: "¿Ndachun ndáxin ndó kiti yó'o?", kachí na xí'in ndó, ta ndakuiin ndó, kachí ndó saá xí'in na: "TaKá'no noo yó xíni ñó'ó rí, tá ndi'i xíni ñó'ó ra rí, ta kama ní nataxi ra rí nda'a ndó", kachí ndó xí'in na —káchí taJesús.
4 Ta ndi'i ñayó'o nixiyo, chi saá xíni ñó'ó kundivi ña nika'an Ndios xí'in taprofeta, chi taprofeta nitaa ra to'on ña káchí saá:
5 Ka'an ún xí'in nañoo Jerusalén:[a]
"Koto ndó, taRey ñoo ndó vaxi ra noo ndó,
ta ndá'ví ini kúu ra, yóso ra ñii burro,
yóso ra ñii burro lo'o, sa'ya tí ndíso ñaveé",
káchí to'on Ndios.
6 Ta kua'an ovi naxíka xí'in taJesús, ta kisa ndivi na chiño ndatán yóo ña nika'an taJesús xí'in na. 7 Ta saá ndikó na kixaa na noo taJesús xí'in burra ta xí'in sa'ya rí. Ta chinóo na tikoto na sata rí, ta saá nakoso taJesús ta kua'an ra yichi. 8 Ta kua'a ní nivi chindoo na tikoto na yichi noo yá'a ra kua'an ra, ta sava nivi xa'nda na noo nda'a tón yiton ta chindoo na nó yichi ña ya'a ra sata nó, saá kísa to'ó na ra. 9 Ta nivi kua'an si'na noo ra xí'in na ndíkon kua'an sata ra, ndeé ní kúsii ini na, ta ká'an na, káchí na saá:

---

[a] **21:5** Inka kivi naní ñoo Jerusalén kúu Sion.

—¡Kasa ká'no yó Ndios xa̱'a̱ sa̱'ya ta̱David yó'o! ¡Ná ke'é Ndios ñava̱'a xí'in ta̱yó'o, ta̱a ta̱ ki̱xaa̱ xí'in nda̱yí Ndios! ¡Ná kanóo síkón ñato̱'ó Ndios! —káchí ni̱vi na kua̱'a̱n xí'in ta̱Jesús.

10 Ta ta̱Jesús ni̱ki̱'vi ra ñoo Jerusalén, ta ndi'i nañoo yó'o ñii ni̱si̱so̱ na, ndáka̱ to̱'on na ta ká'a̱n na xí'in tá'an na:

—¿Yu kúu ta̱yó'o? —káchí na.

11 Ta nda̱kuii̱n ni̱vi na kua̱'a̱n xí'in ta̱Jesús:

—Ta̱yó'o kúu ta̱Jesús, ta̱profeta ta̱ ke̱e ñoo Nazaret estado Galilea —káchí na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ ta̱va ra ndi'i na síkó ke̱'e yé'é ve'e ño̱'o ká'no

(Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

12 Ta ni̱ki̱'vi ta̱Jesús ke̱'e yé'é ve'e ño̱'o ká'no, ta ki̱xá'á ra táva ndi'i ra na síkó xí'in na sáta ña kee na ko̱'o̱n na. Ta sa̱ndiva ra mesa ni̱vi na sáma si̱'ún, ta xa̱ta ra táyi̱ na síkó tísa̱ta. 13 Ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ndi'i na:

—Saá káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á: "Ve'e i̱ kunaní ña ve'e no̱o̱ ko̱'o̱n ni̱vi ña ka̱'a̱n na xí'in i̱", káchí to̱'on Ndios. Ta ndó'ó, o̱n vása va̱'a ké'é ndó, chi sa̱nduu ndó ve'e yó'o ñii kavua̱ nakuí'ná —káchí ta̱Jesús xí'in na.

14 Ta saá ni̱vi nakuáá xí'in ni̱vi na o̱n ki̱ví kaka ki̱xaa̱ na no̱o̱ ta̱Jesús ve'e ño̱'o ká'no yó'o, ta sa̱nda'a ra na. 15 Ta na sáná'a nda̱yí Ndios xí'in naná'no no̱o̱ nasu̱tu̱ ni̱saa̱ ní na xíni na ta̱Jesús, chi xi̱ni na ndi'i milagro ke̱'é ra, ta xi̱ni̱ so̱'o na ni̱ka̱'a̱n naválí na yíta ke̱'e yé'é ve'e ño̱'o ká'no, xí'in ndi'i ndee̱ na káchí na saá:

—¡Kasa ká'no yó Ndios xa̱'a̱ sa̱'ya ta̱David yó'o!

16 Ta na sáná'a nda̱yí Ndios xí'in naná'no no̱o̱ nasu̱tu̱ ni̱nda̱ka̱ to̱'on na ta̱Jesús:

—¿Án xíni̱ so̱'o ún yukía̱ ká'a̱n naválí yó'o?

Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, káchí ra saá:

—Oon, xíni̱ so̱'o i̱ ña ká'a̱n na. Ta ndó'ó, ¿án o̱n vása ní-ka'vi ndó to̱'on Ndios, no̱o̱ káchí ña saá?:

Ndios chi̱tóni̱ ra ka̱'a̱n naválí ñato̱'ó xa̱'a̱ ra.
Nda̱ yu'u̱ naválí xí'in yu'u̱ naválí pá'á na chíchín naki'in ra ñato̱'ó,

káchí to̱'on Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in na.

17 Ta sa̱ndakoo ta̱Jesús naná'no yó'o ta kua̱'a̱n ra ñoo Betania, no̱o̱ ni̱ki̱si̱n ra ñii ñoó.

Ñayó'o ká'an xa'a ña sátavi chi'ña taJesús tón higo

(Mr. 11:12-14, 20-26)

18 Ta xitaan ní kúu ña, ta kee taJesús ñoo yó'o ndikó ra kua'an
ra ñoo Jerusalén, ta xí'i ní ra soko. 19 Ta xini ra ñii tón higo yatin
yu'u yichi, ta nixaa yatin ra noo ñíndichi nó, ta ni-naní'i ra nda
ñii kui'i nda'a nó. Nina yuku kuiti yóo nda'a nó. Ta saá nika'an ra
xí'in tón higo yó'o, káchí ra saá:
—On koon ka kui'i nda'a ún nda ñii kivi ña vaxi —káchí ra.
Ta xandikon niyichi tón higo yó'o. 20 Ta xini naxíka xí'in ra
yukía nindo'o tón higo yó'o, ta naka'nda ní ini na, ta nindaka to'on
na taJesús:
—¿Ndachun kama ní niyichi tón higo yó'o? —káchí na xí'in ra.
21 Ta ndakuiin taJesús:
—Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá kándixa ndino'o ini ndó Ndios, ta
on vása xíka ovi ini ndó, ta saá kuchiño kasa ndivi ndó ndatán yóo
ña ke'é i xí'in tón higo yó'o. Tá ka'an ndó, kachí ndó saá xí'in ñii
xiki ká'no: "Kuta'a ún ta ko'on ún sakana xí'in mii ún noo mini",
ta saá koo ña. 22 Tá kándixa ndino'o ini ndó Ndios, ta naki'in ndó
ndi'i ña ndukú ndó noo ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ndayí ña kómí taJesús ke'é ra chiño

(Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

23 Ta kixaa taJesús ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no ta sáná'a ra nivi, ta
naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu kixaa na noo ra, ta
nindaka to'on na ra:
—¿Míkía kixi ndayí ké'é ún ñayó'o? ¿Yu kúu na taxi ndayí
nda'a ún ke'é ún chiño yó'o saá? —káchí na xí'in ra.
24–25 Ta ndakuiin taJesús:
—Ta yi'i kóni i ndaka to'on i ndó'ó ñii laá to'on. ¿Míkía kixi
ndayí taJuan sakuchu ra nivi? ¿Án taxi Ndios ndayí nda'a ra? ¿Án
nivi kúu na taxi ndayí nda'a ra ña sakuchu ra nivi? Tá ndakuiin
ndó ña ndáka to'on i ndó'ó, ta saá ka'an i xí'in ndó míkía kixi ndayí
ké'é i chiño yó'o —káchí taJesús xí'in na.
Ta saá kixá'á na ká'an tá'an xí'in mii na:
—¿Ndasaá koo ndakuiin yó vitin? Chi táná ka'an yó Ndios taxi
ndayí nda'a taJuan, ta saá ndaka to'on taJesús mii yó: "¿Ndachun
on vása ní-kandixa ndó ña nika'an ra?" 26 Táná ka'an yó nivi kuiti
kúu na taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá yiyo ní sasaa yó nañoo, chi
nayó'o kándixa na ndí taJuan xikuu ra ñii taprofeta —káchí na,
ká'an tá'an na.

27 Ta saá ndakuiin na, káchí na si'a xí'in taJesús:
—On xíni ndi yu kúu na taxi ndayí nda'a taJuan —káchí na.
Ta saá taJesús nika'an ra xí'in na:
—Ta ni yi'i, on ka'an i xí'in ndó míkía kixi ndayí kómí i ña ké'é i chiño yó'o —káchí ra.

Cuento yó'o ndáto'on xa'a ñii taa ta kómí ovi sa'ya

28 Ta taJesús nindaka to'on ra na:
—¿Yukía kani sini ndó xa'a ña kóni i ndato'on i xí'in ndó vitin? Saá ndo'o ñii taa, kómí ra ovi sa'ya ra. Ta nika'an ra xí'in sa'ya ra tanoó, káchí ra saá: "Sa'ya i, ko'on ún vitin kasa chiño ún noo ño'o i noo nataan i tón uva." 29 Ta ndakuiin sa'ya ra: "On ko'on i", káchí ra, ta saá niya'a ñii káni lo'o ta nandikó ini ra, ta nixa'an ra kisa chiño ra. 30 Ta saá taa ta kómí ovi sa'ya yó'o nika'an ra xí'in inka sa'ya ra, ñii ki'va nika'an ra xí'in tanoó. Ta ndakuiin sa'ya ra taovi yó'o, káchí ra saá: "Va'a, tata, ko'on i", káchí ra, ta tayó'o on vása ní-xa'an ra kasa ndivi ra chiño. 31 Ta vitin, ¿yukía xáni ini ndó? ¿Ndá sa'ya tayó'o kúu ta kisa ndivi ña xa'nda chiño yivá ra? —káchí taJesús.
Ta ndakuiin na:
—Tanoó kúu ta kisa ndivi chiño ña kóni yivá ra —káchí na.
Ta saá nika'an taJesús xí'in na:
—Ndixa ká'an i xí'in ndó, nivi na káya si'ún xa'a nagobierno, xí'in náña'a ná kísin xí'in kua'a ní taa, kúu na si'na ka kúchiño ki'vi noo ndó yichi noo xá'nda chiño Ndios. 32 Chi taJuan kixi ra noo ndó ña saná'a ra ndó'ó ndasaá va'a kutaku ndó noo Ndios, ta ni-xiin ndó kandixa ndó ra. Ta na káya si'ún xa'a nagobierno xí'in náña'a ná kísin xí'in kua'a ní taa, nandikó ini na ta kandixa na ña nika'an ra. Ta ndó'ó xini ndó ndi'i ñayó'o, ta ni-xiin ndó nandikó ini ndó, ta on vása ní-kandixa ndó ra —káchí taJesús.

Cuento yó'o ndáto'on xa'a nivi na on vá'a na táti ño'o noo yóo tón uva

(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

33 Ta nika'an taJesús:
—Koni so'o ndó inka cuento ña saná'a i ndó'ó. Saá ndo'o ñii taa, nataan ra tón uva. Ta kisa va'a ra ñii nama xino nduu ña ndi'i noo ño'o noo nataan ra tón uva. Ta xata ra noo ño'o ña kisa va'a ra ñii noo ko'on ndutá tíuva, ta kisa va'a ra ñii torre noo kundoo nivi kundaa na tón uva yó'o.

’Ta saá sa̱tati ra ño'o̱ ra xí'in tón uva ra inka̱ ni̱vi, ta ke̱e ra
ku̱a'a̱n ra inka̱ ñoo xíká ní. 34 Ta ki̱xa̱a̱ yatin ki̱vi̱ ña ka'nda na
tíuva yó'o, ta ta̱a ta̱ xí'in yito̱n tón uva ti̱'ví ra namozo ra ku̱a'a̱n
na naki'in na sava tíuva ña kuu ya'vi ra. 35 Ta ni̱vi na táti ño'o̱ no̱o̱
yóo tón uva ti̱in na namozo yó'o, ta ka̱ni ní na ñii ta̱yó'o, ta xa̱'ni
na ñii ta̱tá'an ta̱yó'o, ta ko̱on na yu̱u̱ inka̱ ra. 36 Ta ta̱a ta̱ xí'in yito̱n
tón uva ti̱'ví ra ku̱a'a̱ ka̱ namozo ku̱a'a̱n na naki'in na tíuva, ta ñii
ki̱'va ni̱ndo'o nano̱ó, saá ndó'o nayó'o.

37 ’Ta saá ta̱a ta̱ xí'in yito̱n tón uva ti̱'ví ra sa̱'ya mi̱i ra ku̱a'a̱n
ra no̱o̱ na táti ño'o̱, chi xa̱ni ini ra: “Ndixa kasa to̱'ó na sa̱'ya mi̱i
yó.” 38 Ta na táti ño'o̱ xi̱ni na kíxa̱a̱ ta̱lo'o sa̱'ya ra, ta ni̱ka̱'a̱n na
xí'in tá'an na, káchí na saá: “Ta̱ka̱a̱ kúu sa̱'ya ta̱ na̱taan tón uva, ta
sa̱'ya ra yó'o kúu ta̱ naki'in ñakuíká xí'in ño'o̱ yó'o táná kivi̱ yivá
ra. Na'a ndó ná ko'yo̱ ka'ni yó ra, ta kindo̱o yó xí'in ndi'i ñakuíká
ra”, káchí na. 39 Ta saá ti̱in na ra, ta sa̱kana na ra nda̱ sa̱ta̱ na̱ma̱ ña
xi̱no nduu no̱o̱ yóo tón uva, ta xa̱'ni na ra. Saá ndi̱'i cuento yó'o
—káchí ta̱Jesús.

40 Ta ta̱Jesús ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra ni̱vi na xi̱ni̱ so̱'o cuento yó'o:

—¿Yukía̱ xáni ini ndó? Ki̱vi̱ ndikó ta̱a ta̱ xí'in yito̱n tón
uva, ¿yukía̱ kundo'o ni̱vi na táti ño'o̱ no̱o̱ yóo tón uva, kasa ta̱
xí'in ño'o̱?

41 Ta nda̱kuii̱n na, káchí na saá:

—O̱n kundá'ví ini ra koni ra ni̱vi na o̱n vá'a na táti ño'o̱ no̱o̱
yóo tón uva, ta sandi'i ra xa̱'a̱ na. Ta satati tuku ra ño'o̱ ra inka̱
ni̱vi, ta nataxi na tíuva nda'a̱ ra ña kuu ya'vi ra —káchí na.

42 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:

—¿Án o̱n vása ní-ka'vi ndó to̱'on Ndios, ña káchí saá?:

Yóo yu̱u̱ ña ni̱-xiin ni̱vi na kísa va̱'a ve'e koni̱ ñó'ó na,
ta mi̱i yu̱u̱ yó'o ndu̱u ña yu̱u̱ ñano̱ó nákaa̱ xa̱'a̱ ve'e.
Ndios kúu ta̱ ki̱sa ndivi saá, ña̱'a livi ní kúu ña ke̱'é Ndios,
ta mi̱i yó náka'nda ini yó xíni yó ñayó'o, káchí ni̱vi,

káchí to̱'on Ndios. 43 Ta saá ká'a̱n i̱ xí'in ndó, Ndios tava ra ndó'ó
no̱o̱ xá'nda chiño ra, ta taxi ra kundo̱o inka̱ ni̱vi no̱o̱ xá'nda chiño
ra, ta ni̱vi yó'o kúu na kasa ndivi ña kóni Ndios. 44 Ndi'i ni̱vi na
naki'i ta nakava na sa̱ta̱ yu̱u̱ ña nduu ñano̱ó yó'o, ni̱vi yó'o ndi'i
xa̱'a̱ na; ta yu̱u̱ yó'o, tá nakava ña sa̱ta̱ ni̱vi, ta chi'ma ña na, nda̱
nduu na ya̱a̱ —káchí ta̱Jesús xí'in na.

45 Ta xi̱ni̱ so̱'o nafariseo xí'in naná'no no̱o̱ nasu̱tu̱ cuento ña
nda̱to̱'on ta̱Jesús, ta ku̱nda̱a̱ ini na cuento yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ mi̱i
na. 46 Ta saá xa̱ni si̱ni̱ na ndúkú na ndasaá koo tiin na ra, ta o̱n
vása ní-kuchiño na, chi yí'ví na ko̱to̱ sa̱a̱ nañoo, chi ndi'i nañoo
kándixa na ta̱Jesús kúu ra ñii ta̱profeta.

Cuento yó'o ndátọ'on xa̱'a̱ yu kúu ni̱vi na kuxu vikọ ká'no xí'in Ndios

(Lc. 14:15-24)

22 Ta tuku nda̱tọ'on ta̱Jesús ñii cuento ña saná'a ra nafariseo
xí'in naná'no nọọ nasu̱tu̱, káchí ra saá:
2 —Nda̱tán yóo ñii ta̱rey xa̱ki̱n ra ñii vikọ ká'no ña tonda̱'a̱ sa̱'ya
ra, saá yóo yichi̱ nọọ xá'nda chiño Ndios. 3 Ta mi̱i ki̱vi̱ vikọ ti̱'ví ra
namozo ra kua̱'a̱n na nakana na ni̱vi na xa nda̱tọ'on ra xí'in koo
vikọ yó'o, ta ni̱-xiin na kixi na. 4 Ta saá tuku ti̱'ví ra inka̱ namozo
ra, káchí ra saá: "Kọ'ọn ndó ka̱'a̱n ndó si'a xí'in ni̱vi na ka̱na i̱:
Xa yóo ndivi ndi'i ña kuxu ndó. Xa ni̱xi'i̱ si̱ndi̱ki̱ xí'in inka̱ kiti̱ tí
ndu'u̱ sa̱na̱ ta̱rey kuxu ndó; xa yóo ti'va ndi'i ña̱'a. Kama ndó kixi
ndó vikọ tonda̱'a̱, kachí ndó xí'in na", káchí ta̱rey xí'in namozo.
5 Ta ni̱vi na ka̱na ra yó'o ni̱-xiin na kọ'ọn na vikọ, ta sava na ke̱e
kua̱'a̱n nọọ chi̱'i na, ta inka̱ na kua̱'a̱n nọọ kísa chiño na. 6 Ta inka̱
na ti̱in na namozo ta̱rey, ta sa̱xọ'vi̱ ña'á na, ta xa̱'ni ña'á na. 7 Ta
xi̱ni̱ sọ'o ta̱rey ña ni̱ndo'o namozo ra, ta saá ndeé ní ni̱sa̱a̱ ra. Ta
ti̱'ví ra natropa ña sandi'i na xa̱'a̱ ndi'i ni̱vi na xa̱'ni namozo ra ta
chika̱a̱ na ño'ọ ña kọkọ ndi'i ñoo nayó'o. 8 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ra xí'in
inka̱ namozo ra: "Xa yóo ndivi ndi'i vikọ tonda̱'a̱, ta ni̱vi na si'na
ka̱na i̱ kixi vikọ, ọn vása kómí ka̱ na nda̱yí kixi na. 9 Ta vitin kọ'ọn
ndó ndi'i yichi̱ nọọ nákutá'an ni̱vi ta nakaya ndó na ná kixi na
vikọ." 10 Ta saá ke̱e namozo kua̱'a̱n na yichi̱, ta na̱kaya na ndi'i
ni̱vi na na̱ní'i na yichi̱, nava̱'a án na ọn vá'a kúu na, ta saá chútú
nda̱a̱ ve'e nọọ yóo vikọ tonda̱'a̱.
11 'Ta ki̱xa̱a̱ ta̱rey vikọ ta chi̱ndeé ra na na̱kutá'an yó'o, ta
na̱koto ra ñii ta̱a ọn vása ndíxin ra tikọtọ yaa ña ndíxin na ñó'o
vikọ tonda̱'a̱.[a] 12 Ta ni̱nda̱ka̱ tọ'on ra ta̱yó'o: "Tata, ¿nda̱chun
ni̱ki̱'vi ún yó'o, ta ọn kọó tikọtọ yaa ndíxin ún?" Ta ta̱yó'o ọn vása
ní-kunda̱a̱ ini ra ndasaá koo ndakuii̱n ra. 13 Ta ta̱rey ni̱ka̱'a̱n ra
xí'in namozo ra: "Katón ndó nda'a̱ xí'in xa̱'a̱ ta̱yó'o ta tava ndó ra
ke̱'e, ta chika̱a̱ ndó ra nọọ naa ní, nọọ ndeé ní kuaku ra, nọọ ndeé
ní xọ'vi̱ ra", káchí ta̱rey. 14 Saá chi Ndios nákana ra kua̱'a̱ ní ni̱vi,
ta lo'o kuiti kúu na na̱ka̱xin ra —káchí ta̱Jesús.

---

[a] **22:11** Si'a ni̱xi̱yo vikọ tonda̱'a̱ xi̱na̱'á: ta̱a ta̱ ká'a̱n vikọ yó'o
sání'i ra tikọtọ yaa kundixin ñii ñii ni̱vi na ki̱'vi kuxu nọọ vikọ.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ ña chá'vi nịvi kota nda'ạ nagobierno

(Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)

15 Ta saá nafariseo kẹe na kuạ'ạn na, ta nạkoo yu'ú na ndasaá
koo ndukú na ña kạ'ạn tạJesús tọ'on ọn vá'a ña kuchiño na chikaạ
na ra kuạchi. 16 Ta tị'ví na na ndíkọn sạtạ na xí'in na ndíkọn
partido tạHerodes, ta kịxaạ na nọọ tạJesús, ta nịkạ'ạn na saá
xí'in ra:

—Tata maestro, xínị ndị yó'ó kúu ún tạa tạ ká'ạn ñandạạ, ta
sáná'a ún ñandạạ xạ'ạ yichị Ndios. Ta ọn vása ndí'i ini ún ña ká'ạn
nịvi xạ'ạ ña sáná'a ún, ta ọn vása nákạxin ún nịvi, ta ñii kị'va
ká'ạn ún xí'in ndi'i na. 17 Ta saá kạ'ạn ún yukíạ xáni ini ún. ¿Án
vạ'a cha'vi yó kota nọọ tạrey César ñoo Roma? ¿Án ọn vá'a cha'vi
yó ña? —káchí na xí'in ra.

18 Ta tạJesús kúndạạ ini ra ndí kóni na koto ndoso na ra, ta
nịkạ'ạn ra xí'in na:

—¡Na ọvị yu'ụ kúu ndó'ó! ¿Ndạchun kóni ndó koto ndoso ndó
yị'ị? 19 Taxi ndó sị'ún ña chá'vi ndó kota ná koto ị nọọ ña.

Ta sạná'a na ñii sị'ún nạní denario.[a] 20 Ta saá nịndạkạ tọ'on
ra na:

—¿Yo nạ'ná, ta yo kịvị kúu ña yóo nọọ sị'ún yó'o?

21 Ta ndạkuiịn na:

—Sị'ún yó'o kómí ña nạ'ná xí'in kịvị tạrey César.

Ta saá nịkạ'ạn tạJesús xí'in na:

—Taxi ndó nda'ạ tạrey César ña kúu kuenda ra, ta taxi ndó
nda'ạ Ndios ña kúu kuenda Ndios —káchí tạJesús xí'in na.

22 Ta xịnị sọ'o na ña nịkạ'ạn ra xí'in na, ta nạka'nda ní ini na.
Ta saá sạndakoo na ra, ta kẹe na kuạ'ạn na.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ nịvi nịxi'ị ta nạtakụ na

(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)

23 Ta mịi kịvị yó'o, nasaduceo kịxaạ na nọọ tạJesús. Nasaduceo
yó'o kúu naná'no na sáná'a ta ká'ạn na ndí na nịxi'ị ọn vása natakụ
kạ na. Ta nịndạkạ tọ'on na tạJesús:

24 —Tata maestro, ndạyí Ndios ña nịtaa tạMoisés, káchí ña saá:
"Tá ñii tạa nịxi'ị ra, ta ọn kọó sạ'ya ra ní-xiyo xí'in ñásí'í ra, ta
ñani ra xínị ñó'ó tondạ'ạ ra xí'in ñá nịndọo yó'o, ña kivi koo sạ'ya
na. Ndạtán koo sạ'ya tạ nịxi'ị, saá koo sạ'ya nayó'o", káchí ndạyí
ña nịtaa tạMoisés. 25 Ta, ¿yukíạ káchí yó'ó xạ'ạ ñayó'o? Chi saá
ndọ'o natá'an ndị, ụxạ ñani kúu ra. Tạnọó tọndạ'ạ ra xí'in ñii ña'ạ,

---

[a] **22:19** Ñii denario kúu sị'ún ña kúu ya'vi ñii tạa tạ kịsa chiño ñii kịvị.

ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra taovi tondá'a ra
xí'in ñáña'a yó'o. 26 Ñii ki'va ndo'o tanoó, saá ndo'o inka ñani ra.
Taovi nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra tauni tondá'a
ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra
takomi tondá'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na.
Ta ñani ra tao'on tondá'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó
sa'ya na. Ta ñani ra taiño tondá'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra,
ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tauxa tondá'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta
nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. 27 Ta saá nixi'i mii ñáña'a yó'o. 28 Ta
kivi natakú ndi'i na nixi'i, ¿yukú taa kuu yii ñáña'a yó'o?, chi ndi'i
taa uxa ñani nixiyo ra xí'in ñá —káchí na xí'in taJesús.
29 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in na:
—Sándá'ví xí'in mii ndó, chi naa ní ini ndó, on vása kúndaa
ini ndó ña ká'an to'on Ndios, ni on vása kúndaa ini ndó ña kúu
ndee Ndios. 30 Saá chi kivi natakú nivi na nixi'i, on vása tondá'a ka
na ñoyívi nino, ni on vása taxi na sa'ya na tondá'a na xí'in inka
nivi. Ndatán yóo naángel ñoyívi nino, saá koo nivi na kundoo
xí'in Ndios. 31 Xa'a ña natakú na nixi'i, ¿án on vása ní-ka'vi ndó
yukía nika'an Ndios xí'in taMoisés xina'á? Kachí ra saá: 32 "Yi'i
kúu Ndios, ta taAbraham, taIsaac, xí'in taJacob kísa to'ó ra yi'i
vitin", kachí Ndios. Ta xí'in to'on yó'o kúndaa ini yó ndí táku ka
xii síkuá yó yó'o, chi na ndixa nixi'i on kuchiño na kasa to'ó na
Ndios —káchí taJesús xí'in na.
33 Ta xini so'o nivi ña nika'an ra xí'in nasaduceo, ta naka'nda ní
ini na.

Ñayó'o ká'an xa'a ndayí ña xíni ñó'ó ní ka noo inka ndayí

(Mr. 12:28-34)

34 Ta nafariseo xini so'o na ndí taJesús sayaa ra yu'u nasaduceo
ta on vása ní-naní'i ka na ña ka'an na xí'in ra, ta saá nafariseo
nakutá'an xí'in tá'an mii nayó'o. 35 Ñii tafariseo yó'o kúu ñii taa
ta xíni va'a ndayí ña nitaa taMoisés, ta nindaka to'on ra ña koto
ndoso ra taJesús, káchí ra saá:
36 —Tata maestro, ¿ndá ndayí Ndios kúu ña xíni ñó'ó ní ka noo
ndi'i inka ndayí? —káchí ra.
37 Ta ndakuiin taJesús:
—Ndayí ña xíni ñó'ó ní ka kúu ñayó'o: "Kuki'vi ini yó koni
yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i níma yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i
sini yó." 38 Ñayó'o kúu ndayí ñanoó, ña xíni ñó'ó ní ka. 39 Ndatán
sáná'a ndayí ñanoó, saá sáná'a ndayí ñaovi, káchí ña saá: "Ñii
ki'va ndatán kí'vi ini yó xíni yó xí'in mii yó, saá kuki'vi ini yó koni
yó natá'an yó." 40 Ovi ndayí yó'o kúu ña ná'no va'a, ta kúu ña noo

kaku ndi'i inka ndayí ña nitaa taMoisés, ta noo ñayó'o kee ndi'i to'on ña saná'a naprofeta xina'á.

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu nave'e Cristo

(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)

41 Ta ndóo ka nafariseo, ta taJesús nindaka to'on ra na, 42 káchí
ra saá xí'in na:
—¿Yukía xáni ini ndó xa'a Cristo? ¿Yu kúu nave'e tayó'o?
Ta ndakuiin na:
—Ñii sa'ya ñani síkuá tarey David kuu ra —káchí na.
43 Ta saá nika'an ra si'a xí'in na:
—Tá ndixa Cristo kuu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, ¿ta
ndachun nika'an tarey David xa'a Cristo, kachí ra: "TaKá'no noo i
kúu ra"? Chi Níma Ndios nika'an ini taDavid, ta nitaa ra to'on
yó'o, ña káchí saá:
44 Ndios nika'an ra xí'in taKá'no noo i:
"Koo ún xí'in i siin kua'á i noo táyi tón to'ó yó'o,
tanda kivi taxi i koyo ndi'i na káni tá'an xí'in ún tixin
xa'a ún", kachí Ndios,
nitaa taDavid xina'á. 45 Xí'in to'on yó'o taDavid kachí ra Cristo
kúu taKá'no noo ra. Ta, ¿mí kúchiño kúu Cristo sa'ya ñani síkuá
taDavid? —káchí taJesús xí'in na.
46 Ta nda ñii nayó'o ni-kuchiño ndakuiin na nda ñii to'on ña
nika'an ra xí'in na, tanda kivi yó'o ni-xiin ka na ndaka to'on na ra
ña koto ndoso na ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi chikaa ra kuachi sata nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios

(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

23 Ta saá taJesús nika'an ra xí'in nivi, ta xí'in naxíka xí'in ra,
káchí ra saá:
2 —Nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios kómí na yichi
nandaxin na ndayí ña nitaa taMoisés. 3 Ta saá xíni ñó'ó kasa ndivi
ndó ndi'i ña ká'an na xí'in ndó. Ta on kutaku ndó ndatán táku
nayó'o, chi ña sáná'a na ndó'ó on vása kísa ndivi mii na. 4 Chi
nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios ké'é na ndatán ké'é nivi na
kátón chiño veé ní ta yo'vi ní kuiso nivi, ta sákuiso na ña sata inka
nivi, ta mii na nda lo'o on xiin na tindaa na chiño veé ta yo'vi ní
yó'o. 5 Ndi'i ña ké'é na kúu xa'a ña kóni mii na ña koto inka nivi ta
ka'an na ndí va'a ní nivi kúu nafariseo xí'in na sáná'a ndayí. Ta
nayó'o kátón ndaa na ta'ya na ñii caja lo'o noo ñó'o tutu kómí

to̱'on Ndios, ta inka̱ caja lo'o kátón ndaa na nó no̱o̱ chi̱yo̱ nda'a̱ na,
ta tón o̱vi̱ caja válí kátón nayó'o kúu tón ná'no ka̱ no̱o̱ caja inka̱
ni̱vi. Ta ndíxin na tiko̱to̱ ña tákaa̱ yi'va̱ nání ní ka̱ no̱o̱ ñayi'va̱ yu'u̱
tiko̱to̱ inka̱ ni̱vi. 6 Ta no̱o̱ yóo viko̱ xíxi, ndúkú na kundo̱o na no̱o̱
táyi̱ ná'no tón to̱'ó. Ta kútoo ní na kundo̱o na táyi̱ tón ná'no tón
to̱'ó yóo ve'e ño̱'o sinagoga. 7 Ta xíka na no̱yá'vi, ta kóni na ña
kasa to̱'ó ní ni̱vi na, kóni na ña ka̱'a̱n ni̱vi xí'in na, kachí na saá:
“Rabí, Rabí.”[a]

8 ’Ta ndó'ó, o̱n vása va̱'a ke'é ndó ña ndáti ndó ñii ki̱'va saá
ka̱'a̱n ni̱vi xí'in ndó, kachí na: “Rabí”, chi ñii la̱á kúu ta̱a ta̱Maestro
no̱o̱ ndó, ta ndi'i ndó'ó kúu ndó ñani ndó xí'in tá'an ndó. 9 Ta o̱n
ka̱'a̱n ndó “Yivá i̱” kachí ndó xí'in nda̱ ñii ta̱a, saá chi ñii la̱á kúu
Yivá yó Ndios, ta̱ yóo ño̱yívi ni̱no. 10 Ta o̱n taxi ndó ka̱'a̱n na xí'in
ndó “Ta̱ká'no” kachí na, chi ñii la̱á kúu Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ ndó. 11 Ta
ta̱ ká'no ní ka̱ no̱o̱ ndó'ó kuu ta̱ kasa chiño no̱o̱ ndó. 12 Chi ndi'i na
kísa ká'no xí'in mi̱i nduu na nani̱no̱ ní, ta ndi'i na kísa ni̱no̱ xí'in
mi̱i nduu na naná'no ní, kasa Ndios xí'in na —káchí ta̱Jesús.

13 Ta ni̱ka̱'a̱n tuku ta̱Jesús xí'in nafariseo ta xí'in na sáná'a
nda̱yí Ndios, káchí ra saá:

—¡Ñii ki̱vi̱ xo̱'vi̱ ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a nda̱yí Ndios!
¡Na o̱vi̱ yu'u̱ kúu ndó! Chi nákasi ndó yichi̱ ña o̱n ya'a nani̱vi ña
ki̱'vi na yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios. Ta ni mi̱i ndó, o̱n xi̱in ndó
ki̱'vi ndó yichi̱ yó'o.

14 ’¡Ñii ki̱vi̱ xo̱'vi̱ ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a nda̱yí Ndios!
¡Na o̱vi̱ yu'u̱ kúu ndó! O̱n vá'a ké'é ndó chi kíndaa ndó ve'e náña'a̱
ná ni̱xi'i̱ yii̱. Tá ndi̱'i ke̱'é ndó saá, ta xí'in ñavatá ini ndó, xá'a̱n
ndó ve'e ño̱'o sinagoga, ta na'á ní ká'a̱n ndó xí'in Ndios. Ké'é ndó
saá xa̱'a̱ ña kóni ndó kani si̱ni̱ ni̱vi ndí ndó'ó kúu nava̱'a ní no̱o̱
Ndios. Ta xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ké'é ndó, Ndios saxo̱'vi̱ ka̱ ra ndó'ó no̱o̱
inka̱ ni̱vi.

15 ’¡Ñii ki̱vi̱ xo̱'vi̱ ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a nda̱yí Ndios!
¡Na o̱vi̱ yu'u̱ kúu ndó! Saá chi kua̱'a̱n ndó ndi'i saá xiiña nda̱ no̱o̱
mi̱ni, ta ndúkú ndó ni̱vi na kundiko̱n yichi̱ ndó. Ta ni̱vi na ndíko̱n
yichi̱ ndó, ndása ndó nayó'o ni̱vi na ndiva̱'a ní ka̱ ini no̱o̱ ndó, ta
ndixa ko̱'o̱n nayó'o nda̱ya xí'in ndó.

16 ’¡Ñii ki̱vi̱ xo̱'vi̱ ní ndó'ó, chi sáná'a ndó ni̱vi ko̱'o̱n na yichi̱
ña káchí mi̱i ndó, ta ndixa mi̱i ndó nakuáá kúu ndó, o̱n vása xíni
ndó yichi̱! Saá chi ká'a̱n ndó, káchí ndó saá: “Tá ñii ni̱vi ká'a̱n na
chíná'a na xa̱'a̱ ve'e ño̱'o ká'no, ta o̱n vása xíni̱ ñó'ó kasa ndivi
na to̱'on na. Tá ká'a̱n na chíná'a na xa̱'a̱ ñaoro ña yóo ve'e ño̱'o
ká'no, ta saá ndixa xíni̱ ñó'ó kasa ndivi na ña ká'a̱n na”, káchí ndó.

---

[a] **23:7** To̱'on “Rabí” kóni kachí ña: Tata Maestro.

17 ¡Nakí'ví kúu ndó ta nakuáá kúu ndó! ¿Yukía kúu ñaká'no xíni
ñó'ó ní ka? ¿Án ñaoro, án mii ve'e ño'o ká'no?, saá chi ve'e ño'o
ká'no kúu ña ndása yii ndi'i ñaoro ñó'o ini ña. 18 Ta tuku ká'an
ndó: "Tá ñii nivi ká'an na chíná'a na xa'a namá yii ve'e ño'o ká'no,
ta on vása xíni ñó'ó kasa ndivi na to'on na. Tá ká'an na chíná'a
na xa'a ña sóko na noo Ndios ña ndóso noo namá yó'o, ta saá
ndixa xíni ñó'ó kasa ndivi na ña ká'an na", káchí ndó. 19 ¡Nasó'ó
ta nakuáá kúu ndó'ó! ¿Yukía kúu ñaká'no xíni ñó'ó ní ka? ¿Án ña
sóko nivi nándoso noo namá, án mii namá yii ve'e ño'o ká'no?, saá
chi namá ve'e ño'o ká'no kúu ña ndása yii ndi'i ñasóko ña nándoso
noo ña. 20 Chi nivi na chíná'a xa'a namá yii ve'e ño'o ká'no, nayó'o
chíná'a na xa'a ndi'i ñasóko ña nándoso noo namá yó'o, 21 ta nivi
na chíná'a xa'a ve'e ño'o ká'no, nayó'o chíná'a na Ndios, ta yóo
ve'e ño'o ká'no. 22 Ta nivi na chíná'a xa'a ñoyívi nino, nayó'o
chíná'a na xa'a tón táyi ká'no Ndios, ta chíná'a na xa'a mii Ndios,
ta yóo ñoyívi nino.

23 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios!
¡Nivi na ovi yu'u kúu ndó! Saá chi táxi ndó nda'a Ndios ñii ko'ndo
ña tava ndó tixin ña uxu ko'ndo ña kúu ñii ñii noo yuku válí ña xíxi
yó,[a] ta on vása kísa ndivi ndó chiño ña xíni ñó'ó ní ka noo Ndios.
Chi noo Ndios ña xíni ñó'ó ní ka kúu ña ke'é yó ñandaa xí'in inka
nivi, ña kundá'ví ini yó koni yó ndi'i nivi, ta chikaa ndino'o ini yó
ña kandixa yó Ndios. Xíni ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ná'no yó'o
noo Ndios. Ta saá ni, on sandakoo ndó kasa ndivi ndó inka chiño
válí noo ra. 24 ¡Ndó'ó sáná'a ndó nivi ko'on na yichi, ta mii ndó
nakuáá kúu ndó! Ké'é ndó ndatán ké'é nivi na xí'i takuií ta si'na
sáxixin na títikon lo'o ta koko na tícamello ñó'o xí'in takuií xí'i na.

25 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios!
¡Na ovi yu'u kúu ndó! Nákata ndó sata vaso xí'in sata ko'o, ta ini
mii ndó chútú ní ñakuí'ná, ta on vása táku ndó ñandakú. 26 ¡Ndó'ó
nafariseo nakuáá kúu ndó! Si'na xíni ñó'ó ndasa ndii ndó níma
ndó, ta saá ndundii ndi'i mii ndó noo Ndios.

27 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios!
¡Na ovi yu'u kúu ndó! Ndatán yóo ñii ve'e yaa noo ndúxun nivi
na nixi'i, saá yóo ndó'ó, chi yaa ní sata ve'e yó'o ta tixin ña nina
chútú leke xí'in ndi'i ña tá'yí. 28 Ndatán káa nivi na va'a ní, saá
káa ndó noo inka nivi, ta níma ndó chútú ña on vá'a xí'in ñavatá.

29 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios!
¡Na ovi yu'u kúu ndó! Livi ní kísa va'a ndó ve'e noo nindúxun
naprofeta xina'á, ta saá livi ní ndása va'a ndó noo nindúxun
inka nivi na va'a. 30 Ta ká'an ndó: "Tá ní xitaku yó xina'á kuiya

[a] **23:23** Yuku válí yó'o kúu mino castila xí'in eneldo xí'in comino.

xitaku naxii síkuá yó, ta ndá lo'o on chindeé yó nayó'o ña ka'ni
na naprofeta", káchí ndó. 31 Ta xí'in to'on yó'o ná'ma mii ndó ña
kúu ndó sa'ya ñani síkuá na xa'ni naprofeta xina'á. 32 ¡Ta vitin va'a
saxino ndó kasa ndivi ndó ña kixá'á ké'é naxii síkuá ndó xina'á!
33 '¡Sa'ya koo xati kúu ndó'ó! ¿Ndasaá kuchiño sakaku xí'in mii
ndó ña on ko'on ndó ndaya? 34 Ta saá ti'ví i naprofeta na ká'an
ndoso to'on i, ta ti'ví i nandíchí na xíni to'on i, ta ti'ví i na sáná'a
to'on i ta ka'an na xí'in ndó. Ta ndó'ó ka'ni ndó sava nayó'o, ta
inka na katakaa ndaa ndó ña kivi na nda'a tón cruz, ta sava na kani
ndó xí'in kuártá ve'e ño'o sinagoga, ta sava nayó'o ñii ñii ñoo ndó
taxin ndó na. 35 Ta sata mii ndó nakava kuachi xa'a ña nixita nii
ndi'i nivi na va'a xina'á, ta kixá'á ña xí'in ña nixi'i taAbel,[a] ta ndi'i
ña xí'in ña nixi'i taZacarías, sa'ya taBerequías. Ta nivi xii síkuá
ndó xa'ni na taZacarías kivi xindichi ra ma'ñó ña kúu yé'é ve'e
ño'o ká'no xí'in ña kúu nama yii noo sóko na ña'a noo Ndios. 36 Ta
ndixa ká'an i xí'in ndó, sata mii ndó nivi na táku vitin, nakava
kuachi xa'a ña nixita nii ndi'i nava'a yó'o —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xaku taJesús xa'a ñoo Jerusalén

(Lc. 13:34-35)

37 Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá:
—¡Ñañoo Jerusalén, ndó'ó kúu na xá'ni naprofeta, ndó'ó kúu na
kóon yuu nivi na ti'ví Ndios ña chindeé na ndó'ó! ¡Kua'a ní yichi
káchí ini i nakaya i ndó'ó, ndatán ñii nduxú si'í nákaya rí sa'ya rí
tixin ndixin rí, ta ni-xiin ndó kundaa i ndó'ó! 38 Ta vitin sandakoo
Ndios ve'e ño'o ndó, ta kuu vichí ña ta nduxun ña. 39 Ta ndixa
ká'an i xí'in ndó, ñañoo Jerusalén, on koto ka ndó yi'i nda tondaa
kivi ka'an ndó to'on yó'o: "Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, taa ta
kixaa xí'in ndayí Ndios", kachí ndó xa'a i.

Ñayó'o ká'an xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén ndi'i xa'a ña ñii kivi ña vaxi

(Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)

24 Ta saá taJesús keta ra ve'e ño'o ká'no ta kua'an ra, ta
naxíka xí'in ra nixaa yatin na noo ra, ta kixá'á na ká'an na
xí'in ra xa'a ve'e ño'o yó'o. 2 Ta nika'an taJesús xí'in na:

---

[a] **23:35** TaAbel xikuu sa'ya taAdán xí'in
ñáEva, ta tayó'o nixi'i ra, ke'é ñani ra taCaín.

—¿Án xíto ndó ndi'i ñayó'o? Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, nda ñii ka yuu on kóo ka sata inka yuu. Saá chi ñii kivi ña vaxi tani ve'e ño'o yó'o ta ndi'i xa'a ña —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a xa yatin kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o

(Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

3 Ta saá kua'an na xiki tón Olivo ta xikoo taJesús noo ño'o, ta naxíka xí'in ra xito na on koó ka nivi, ta kixaa na noo ra, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata, kóni ndi ndato'on ún xí'in ndi, ¿ama koo saá ña kachí ún? ¿Ndá seña kuu ña koni ndi ña kundaa ini ndi ña xa yatin kixi tuku ún, ta kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o? —káchí na.

4 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Koto va'a ndó ña on sandá'ví nivi ndó'ó. 5 Saá chi kua'a ní taa kixaa, ta kivi kixaa ñii ñii na, ta ka'an na xí'in ndó, kachí na saá: "Yi'i kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o", kachí na xí'in ndó, ta sandá'ví na kua'a ní nivi. 6 Ta koni so'o ndó yóo kuachi xá'ni tá'an na ñoo yatin, ta xá'ni tá'an na ñoo xíká, ta on kuyi'ví ndó. Chi xíni ñó'ó kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá ni, ta'án kixaa kivi ñasondí'í ñoyívi yó'o. 7 Kivi ña vaxi nakuita nivi na ñoo ná'no ka'ni tá'an na xí'in nivi na inka ñoo ná'no, ta ñoo noo yóo narey ka'ni tá'an na xí'in inka ñoo noo yóo inka narey. Ta kua'a ní xiiña taan noo ño'o, ta koo ní soko, xí'in ndi'i noo kue'e. 8 Ñayó'o kuiti kuu ña kixá'á ña xo'vi ní nivi.

9 'Sava nivi tiin na ndó'ó ko'on ndó xí'in na, ta nataxi na ndó'ó nda'a nachiño ná'no, ta saxo'vi na ndó'ó, ta ka'ni na sava ndó'ó. Ndi'i nivi ñoyívi yó'o kusaa ini na koni na ndó'ó chi na ndíkon yi'i kúu ndó. 10 Ta kivi kundivi ñayó'o saá, kua'a ní nivi sandakoo na yichi i, ta kusaa ní ini na koni na xí'in tá'an mii na, ta sandá'ví xí'in tá'an mii na nataxi na natá'an na nda'a nachiño. 11 Ta nakuita kua'a ní naprofeta vatá sandá'ví na kua'a ní nivi. 12 Ndeé ní kua'no ka ña on vá'a, ta kua'a ní nivi sandakoo na ña kuki'vi ini na koni tá'an na. 13 Ta nivi na on vása sandakoo yichi i, ta kundikon va'a na ña, nda kixaa kivi ndi'i ña xo'vi na ñoyívi yó'o, ta Ndios sakaku ra na ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. 14 Ta nivi na ndíkon yi'i ndato'on na xa'a i xí'in ndi'i nivi na ndóo ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o ña kundaa ini na to'on i, ta saá kixaa kivi ñasondí'í ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

15 Ta ndó'ó na ká'vi to'on yó'o xíni ñó'ó kundaa ini ndó to'on yó'o ña nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Kuiya xina'á taprofeta Daniel nika'an ra xa'a ña on vá'a
ñakini ña sandi'i xa'a ñayii. Ta kixaa kivi koto ndó yóo ña on vá'a
ñakini yó'o ve'e ño'o ká'no, 16 ta ndi'i nivi na ndóo estado Judea
yó'o, xíni ñó'ó kee na ta kono na ko'on na noo yóo yuku síkón.
17 Tá nivi nándoso na sini ve'e na, ta nayó'o on vá'a noo na naki'in
na ña kómí na ve'e na. 18 Tá nivi ñó'o yuku, ta nayó'o, on vá'a
ndikó ka na ve'e na naki'in na tikachí na. 19 ¡Ndá'ví ní náña'a ná
ñó'o sa'ya, ta ndá'ví ní náña'a ná yóo sa'ya válí na chíchín, chi
ndeé ní koo ña xo'vi ná kivi kundivi ñayó'o saá! 20 Ndukú ndó noo
Ndios ña on kuu ña kivi vixin ní, ni kivi yii ña nákindée yó ña
kundo'o ndó saá. 21 Nda kivi nóó ña kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o
tanda vitin, nanivi xó'vi na. Ta kivi koo ña on vá'a yó'o saá, ndeé
ní ka xo'vi ndi'i nivi. Ta nda ñii ka kivi ña vaxi on xo'vi ka na
ndatán xo'vi na kivi yó'o. 22 Ta xa'a ña kúndá'ví ini Ndios xíni ra
nivi na nakaxin ra ndíkon yichi ra kúu ña chitóni ra salo'o kivi
xo'vi nivi ñoyívi yó'o. Tá on vása ní-chitóni ra saá, níkúu, ta nda
ñii nivi on kiví kaku na noo ña xó'vi na.

23 'Tá yóo ñii nivi na ka'an xí'in ndó: "Yó'o yóo Cristo ta ti'ví
Ndios sakaku na ñoyívi yó'o", án "Koto ndó, kaa yóo ra", kachí na
xí'in ndó, ta on kandixa ndó na. 24 Chi nakuita kua'a ní navatá ta
ka'an na, kachí na si'a: "Yi'i kúu Cristo ta ti'ví Ndios", ta inka na
ka'an, kachí na: "Yi'i kúu taprofeta ta ká'an ndoso to'on Ndios", ta
on siví nandaa kúu na. Navatá yó'o tondaa na ke'é na milagro ña
sandá'ví na nivi, tanda yatin kuchiño sandá'ví na nivi na nakaxin
Ndios kundikon yichi ra. 25 Vitin kúndaa ini ndó ndi'i ñayó'o, chi
xa ndato'on i xí'in ndó. 26 Ta saá tá ka'an nivi xí'in ndó, kachí
na: "Koto ndó noo yóo yuku yichí, chi kán yóo taa ta ti'ví Ndios
sakaku na ñoyívi yó'o", kachí na, ta on ko'on ndó noo yóo yuku
yichí koto ndó ra. Tá ka'an tuku na xí'in ndó: "Koto ndó ini ve'e,
chi yó'o yóo taa ta ti'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o", kachí na, ta
on kandixa ndó ña ka'an na. 27 Ndatán yóo taxa ña náye'e ñoyívi,
kíxá'á ña náye'e ña nda noo kána ño'o tanda noo ndétá ño'o náye'e
ña, saá koo kivi ndikó i ñoyívi yó'o. 28 Tá xíto ndó míkía ndáchí
kua'a ní tioko chée,[a] ta saá kúndaa ini ndó míchí kándú'u ñii kiti
tí nixi'i. Ñii ki'va saá kundaa ini ndó seña ña kachí xa yatin ní
tondaa kivi ña ndikó i ñoyívi yó'o —káchí taJesús.

---

[a] **24:28** To'on griego ña káchí "tioko chée" ta tuku káchí ña "tasin yá'á."

Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a xa yatin kixaa kivi ndikó taJesús ñoyívi yó'o

(Mr. 13:24-37; Lc. 21:25-33; 17:26-30, 34-36)

29 Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá xí'in na:
—Ta kivi ndi'i ña xo'vi nivi, xandikon ña ño'o ká'no yé'e kunaa noo ña, ta tíyoo on vása naye'e ka rí, ta tíkimi kee rí ñoyívi nino ta koyo rí, ta ndi'i ña kómí ndee yóo ñoyívi nino kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o. 30 Ta ndi'i nivi koni na ñii seña ñoyívi nino ña saná'a ña ndikó yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ta saá ndi'i nañoo ñoyívi yó'o kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na. Ta saá ndi'i nivi koni na yi'i, ta vaxi i ma'ñó viko, xí'in ndee ká'no, xí'in ndi'i ña yé'e livi. 31 Xí'in ña ndá'yi trompeta, yi'i ti'ví i naángel ko'on na nakaya na ndi'i nivi na nakaxin i na kúu na ndíkon yichi i. Ta nivi yó'o kee na ndi'i saá xiiña noo ño'o ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi nino, ta kixaa na noo i.
32 'Ta ndó'ó, sakuá'á ndó ta kundaa ini ndó ña sáná'a yiton tón higo: Tá xa vaxi nduxaá nó, ta nákoo yuku yúta nda'a nó, ta saá kúndaa ini ndó xa nikuyatin ní kixaa savi. 33 Ta kivi xíto ndó xa kua'an kundivi ndi'i ñayó'o ña ndato'on i xí'in ndó, ta saá kundaa ini ndó xa vaxi kuyatin kivi ndikó i ñoyívi yó'o. 34 Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, nivi na xíto kixá'á seña yó'o kutaku ka na nda ndi'i kundivi ndi'i ña ndato'on i xí'in ndó. 35 Ña ñoyívi nino xí'in ña ñoyívi yó'o ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta to'on i on ndi'i xa'a ña, ta kindoo ña ndi'i saá kivi.
36 'Nda ñii nivi on vása xíni na ama ndikó i, ni nivi na ndóo ñoyívi yó'o, ni naángel na ndóo ñoyívi nino. Ta ñii laá Ndios Tata Yivá yó kúu taa ta xíni ama ndikó i ñoyívi yó'o.
37 'Ñii ki'va xitaku nivi kivi nixiyo taNoé, saá kutaku na kivi kuyatin ndikó i ñoyívi yó'o. 38 Saá chi kivi xitaku taNoé xina'á ndi'i nivi xíxi na, xí'i na, ta tónda'a na, ta táxi na tonda'a sa'ya na, saá yóo na nda nitondaa kivi niki'vi taNoé ini tón barco. 39 Ta on vása ní-kundaa ini na yukía kundo'o na anda kivi kixá'á nikoon savi na'á, ta saá tani ndi'i na ta nika'a na xí'in takuií ta nixi'i ndi'i nivi yó'o. Saá chi on vása ní-xiyo ti'va na, ta ñii ki'va saá on vása koo ti'va nivi kivi ndikó i ñoyívi yó'o. 40 Tá ovi taa kísa chiño ra yuku, ta naki'in i ñii tayó'o ko'on ra xí'in i, ta inka ra ndoo. 41 Tá ovi násí'í yóo ná ndíko ná, ta naki'in i ñii ñá ko'on ñá xí'in i, ta inka ñá ndoo.
42 'Ta saá ndó'ó, kundoo ti'va ndó chi on vása xíni ndó ama ndikó yi'i, taKá'no noo ndó, ñoyívi yó'o. 43 Ta kundaa va'a ini ndó ñayó'o: Tá ñii taa yóo ra ve'e ra, ta xíni ra ama kixaa takuí'ná, ta saá koo ti'va ra ta on taxi ra ki'vi takuí'ná yó'o kasa kuí'ná ra ñakuíká kómí ra ve'e ra. 44 Ta saá ndó'ó xíni ñó'ó kundoo ti'va

ndó, saá chi ndikó i̱ ñoyívi yó'o ñii ki̱vi̱ ña o̱n vása ndáti ndó
—káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ni̱vi na kísa chiño xí'in ndino'o ini

(Lc. 12:41-48)

45 Ta ni̱ka̱'a̱n tuku ta̱Jesús, káchí ra saá:
—¿Ndasaá ke'é ñii ta̱ká'no xí'in ñii ta̱a ta̱ kísa chiño xí'in
ndino'o ini no̱o̱ ra? Ta ta̱ká'no yó'o sakuiso chiño ra ta̱yó'o ña taxi
ta̱yó'o kuxu ni̱vi na yóo ve'e ta kasa kuenda ra xí'in ve'e yó'o.
46 Ta saá kunakaa̱ ñasi̱i̱ nímа̱ ta̱ kísa chiño xí'in ndino'o ini ki̱vi̱
ndikó ta̱ká'no no̱o̱ ra, ta koto ra va̱'a ní ki̱sa ndivi ra chiño. 47 Ta
ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, ta̱ká'no yó'o taxi ra nda'a̱ ta̱ kísa chiño
xí'in ndino'o ini, ña kuiso chiño ra xí'in ndi'i ña̱'a ve'e ta̱ká'no
yó'o. 48 Tá yóo ñii ta̱a ta o̱n vása kísa chiño ra xí'in ndino'o ini ra,
ta xáni si̱ni̱ ra saá: "Xa na'á ní kuáchi̱ ta̱ká'no no̱o̱ yó, o̱n vása xíni̱
yó ndá ki̱vi̱ ndikó ra", xáni si̱ni̱ ra. 49 Ta saá kíxá'á ra ndi'i saá ki̱vi̱
káni ra na kísa chiño xí'in ra, ta ñii ki̱'va saá kíxá'á ra ndi'i saá ki̱vi̱
xíxi ra ta xí'i ra xí'in na xí'i ní. 50 Ta ñii ki̱vi̱ ña o̱n vása ndáti ra, ni
hora ña o̱n vása yóo ti'va ra, ta ndikó ta̱ká'no no̱o̱ ra. 51 Ta ta̱ká'no
no̱o̱ ra yó'o saxo̱'vi̱ ní ña'á ra, ta ti'ví ña'á ra ko̱'o̱n ra no̱o̱ ndóo
ni̱vi na o̱n vá'a na o̱vi̱ yu'u̱, no̱o̱ kuaku ní na ta no̱o̱ xo̱'vi̱ ní na
—káchí ta̱Jesús xí'in na.

Cuento yó'o ndáto̱'on xa̱'a̱ u̱xu̱ násí'í ná ta̱'án tonda̱'a̱

25 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús, káchí ra saá:
—Ná ndato̱'on i̱ ñii cuento xí'in ndó ndasaá koo ki̱vi̱
ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o. Saá ndo̱'o u̱xu̱ násí'í ná ke̱e kua̱'a̱n
no̱o̱ yóo viko̱ tonda̱'a̱ ñii ñátá'an ná. Ta ná u̱xu̱ yó'o ní'i ná ño'o̱
tóo̱n ta ke̱e ná kua̱'a̱n ná nakutá'an ná xí'in ta̱a ta̱ tonda̱'a̱. 2 Ta o̱'o̱n
násí'í yó'o ná ndíchí ní si̱ni̱ ta xa yóo ti'va ná, ta inka̱ o̱'o̱n násí'í
ná o̱n vása ndíchí si̱ni̱ ni o̱n vása yóo ti'va ná. 3 Ta o̱'o̱n náña'a̱ ná
o̱n vása ndíchí si̱ni̱ yó'o, vará ní'i ná ño'o̱ tóo̱n, ta o̱n vása ndíso
ka̱ ná aceite ña chikaa̱ ná ini ño'o̱ yó'o. 4 Ta ná o̱'o̱n ndíchí si̱ni̱,
ndíso ka̱ ná ki̱si ñó'o aceite xí'in ño'o̱ tóo̱n. 5 Ta xa na'á ní ni̱kuáchi̱
ta̱ kóni tonda̱'a̱, o̱n ko̱ó ra kíxaa̱, ta u̱xu̱ násí'í yó'o ka̱ni ma'ná ná
ta ni̱ki̱si̱n ná. 6 Ta ma̱'ñó ñoó xi̱ni̱ so̱'o u̱xu̱ saá náña'a̱ ká'a̱n ni̱vi:
"¡Xa va̱xi ta̱a ta̱ tonda̱'a̱! ¡Kee ndó naki'in va̱'a ndó ra!", káchí
na. 7 Ta saá nda̱koo u̱xu̱ násí'í yó'o, ta ki̱xá'á ná kasa ndivi ná ña
natoo̱n ye'e va̱'a ño'o̱ ná. 8 Ta o̱'o̱n náña'a̱ ná o̱n vása ndíchí si̱ni̱
ni̱ka̱'a̱n ná xí'in náña'a̱ ná xa yóo ti'va: "Taxi lo'o ndó aceite nda'a̱
ndi̱, saá chi kóni nda̱'va̱ ño'o̱ ndi̱", káchí ná. 9 Ta nda̱kui̱i̱n násí'í ná

xa yóo ti'va: “Ọn kúchiño taxi ndi̱ aceite, chi ọn kunani ña koni̱
ñó'ó ndó'ó xí'in ndi̱'i̱. Va̱'a ka̱ kua̱'a̱n ndó nọọ síkó na aceite ta sata
ndó ña koni̱ ñó'ó mii̱ ndó”, káchí ná. 10 Tá kua̱'a̱n násí'í ná ọn vása
ndíchí si̱ni̱ ña sata ná aceite, ta ki̱xaa̱ ta̱a ta̱ tonda̱'a̱. Ta násí'í ná
ndíchí si̱ni̱ ná xa yóo ti'va xí'in ño'ọ tóọn na̱kutá'an ná xí'in ra, ta
ni̱ki̱'vi ná xí'in ra vikọ tonda̱'a̱. Ta ndási̱ kútu̱ yé'é ve'e nọọ yóo
vikọ. 11 Ta saá násí'í ná ọn vása ndíchí si̱ni̱, ndi̱kó ná ki̱xaa̱ ná ta
ka̱na ná, káchí ná saá: “¡Tata, tata, nakuiná ún yé'é ná ki̱'vi ndi̱
vikọ!”, káchí ná. 12 Ta nda̱kuii̱n ta̱ tonda̱'a̱, káchí ra saá: “Ndixa
ká'a̱n i̱ xí'in ndó, ọn vása xíni̱ i̱ ndó'ó”, káchí ra xí'in násí'í ná ọn
vása ndíchí si̱ni̱ ni ọn vása yóo ti'va. Saá ndi̱'i cuento lo'o yó'o
—káchí ta̱Jesús.

13 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ka̱ ta̱Jesús xí'in na:

—Ta saá ndó'ó, kundọo ti'va ndó chi ọn vása xíni̱ ndó ama
ndikó yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi nọọ Ndios —káchí ra xí'in na.

Cuento yó'o ndátọ'on xa̱'a̱ si̱'ún ta̱xi ta̱patrón nda'a̱ u̱ni̱ na kísa chiño nọọ ra

(Lc. 19:11-27)

14 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús, káchí ra saá:

—Ná ndatọ'on i̱ inka̱ cuento xí'in ndó ndasaá koo ña ka'nda
chiño Ndios ñoyívi yó'o. Saá ndọ'o ñii ta̱a si'na ka̱ kee ra kọ'ọn ra
ñii chiño inka̱ ñoo, ta ka̱na ra na kísa chiño nọọ ra, ta ki̱xaa̱ na, ta
sa̱kuiso chiño ra na ñakuíká kómí ra.

15 ”Ta̱xi ra ñii bolsa ká'no si̱'ún ña kómí ọ'ọn talento[a] nda'a̱ ñii
ta̱ kísa chiño nọọ ra, ta inka̱ bolsa si̱'ún ña kómí ọvi̱ talento nda'a̱
inka̱ ra, ta ñii bolsa si̱'ún ña kómí ñii talento nda'a̱ ta̱u̱ni̱, saá chi
xíni̱ va̱'a ra ndasaá kísa chiño ñii ñii ta̱ kísa chiño nọọ ra. Ta saá
ke̱e ra kua̱'a̱n ra. 16 Ta̱a ta̱ na̱ki'in ọ'ọn bolsa ná'no si̱'ún, ta ni̱xa̱'a̱n
ra sa̱ta ra ta ni̱si̱kó ra, ta saá na̱ki'in ra inka̱ ọ'ọn bolsa ná'no si̱'ún.
17 Ñii ki̱'va ki̱sa chiño ta̱a ta̱nọó saá ki̱sa chiño ta̱ọvi̱ yó'o xí'in ọvi̱
bolsa ná'no si̱'ún, ta na̱ki'in ra inka̱ ọvi̱ bolsa ná'no si̱'ún sa̱ta̱ ña.
18 Ta ta̱u̱ni̱ na̱ki'in ñii bolsa ká'no si̱'ún, ta xa̱ta kónó ra ñii yavi̱
nọọ ño'ọ, ta sa̱ndúxu̱n ra si̱'ún ta̱patrón ra.

19 ”Ta ni̱ya'a kua̱'a̱ ní ki̱vi̱, ta saá ndi̱kó ta̱patrón na̱xaa̱ ra ve'e
ra, ta kóni ndasa ra kuenda xí'in na kísa chiño nọọ ra. 20 Ta ki̱xaa̱
ta̱ na̱ki'in ọ'ọn bolsa ná'no si̱'ún, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱patrón: “Tata,
ta̱xi ún ọ'ọn bolsa ná'no si̱'ún nda'a̱ i̱, ta vitin yó'o naki'in ún ña,
ta naki'in ún inka̱ ọ'ọn bolsa ná'no si̱'ún ña na̱ki'in i̱ sa̱ta̱ ña xa̱'a̱
ña ki̱sa chiño i̱ ña”, káchí ra. 21 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱patrón: “Va̱'a ní ki̱sa

[a] **25:15** Ñii talento kúu si̱'ún ña kúu ya'vi ñii ta̱a ta̱ ki̱sa chiño xa̱'ọn kui̱ya̱.

ndivi ún chiño. Va̱'a ní ta̱mozo kúu ún. Va̱'a ní kúchiño kundaa
ini i̱ yó'ó. Ta sakuiso chiño i̱ yó'ó kua̱'a̱ ní ka̱ ña̱'a, saá chi va̱'a ní
ki̱sa ndivi ún chiño lo'o yó'o. Ta vitin na'a ki̱'vi ún ve'e i̱ ta kusii̱
ní ini ún xí'in i̱", káchí ta̱patrón. 22 Ta ta̱ na̱ki'in o̱vi̱ bolsa ná'no
si̱'ún ki̱xaa̱ ra no̱o̱ ta̱patrón, ta ni̱ka̱'a̱n ra: "Tata, ta̱xi ún o̱vi̱ bolsa
ná'no si̱'ún nda'a̱ i̱, ta vitin yó'o naki'in ún ña, ta naki'in ún inka̱
o̱vi̱ bolsa ná'no si̱'ún ña na̱ki'in i̱ sa̱ta̱ ña xa̱'a̱ ña ki̱sa chiño i̱ ña",
káchí ra. 23 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱patrón: "Va̱'a ní ki̱sa ndivi ún chiño. Va̱'a
ní ta̱mozo kúu ún. Va̱'a ní kúchiño kundaa ini i̱ yó'ó. Ta sakuiso
chiño i̱ yó'ó kua̱'a̱ ní ka̱ ña̱'a, saá chi va̱'a ní ki̱sa ndivi ún chiño
lo'o yó'o. Ta vitin na'a ki̱'vi ún ve'e i̱ ta kusii̱ ní ini ún xí'in i̱",
káchí ta̱patrón. 24 Ta ta̱ na̱ki'in ñii bolsa ká'no si̱'ún ki̱xaa̱ ra, ta
ni̱ka̱'a̱n ra: "Tata, xíni̱ va̱'a i̱ yó'ó kúu ñii ta̱a ta̱ ndeé ní ini. Yó'ó
kúu ta̱ nákaya ña̱'a no̱o̱ o̱n vása ní-chi'i ún, ta náki'in ún ñava̱'a
no̱o̱ o̱n vása ní-kisa chiño ún. 25 Ta ni̱yi̱'ví ini i̱, ta ni̱xa̱'a̱n i̱ chi̱kaa̱
se'é i̱ si̱'ún ún yavi̱ kónó ti̱xin ño'o̱. Ta vitin yó'o naki'in ún si̱'ún ún
ña ta̱xi ún nda'a̱ i̱", káchí ra. 26 Ta nda̱kuii̱n ta̱patrón, káchí ra saá:
"¡Yó'ó kúu ta̱mozo ndiva̱'a, ta̱ xúxán ní! Tá xa xíni̱ ún yi̱'i̱ kúu ta̱
nákaya ña̱'a no̱o̱ o̱n vása ní-chi'i i̱, ta náki'in i̱ ñava̱'a no̱o̱ o̱n vása
ní-kisa chiño i̱, 27 ta, ¿nda̱chun ni̱-chikaa̱ va̱'a ún si̱'ún i̱ ini ve'e no̱o̱
tá'vi̱ si̱'ún? Ta ki̱vi̱ ndi̱kó i̱, naki'in i̱ si̱'ún i̱ xí'in si̱ki̱ ña, níkúu",
káchí ta̱patrón. 28 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ta̱patrón xí'in ni̱vi na ndóo xí'in
ra: "Kindaa ndó nda'a̱ ra bolsa ká'no si̱'ún, ta taxi ndó ña nda'a̱ ta̱a
ta̱ kómí u̱xu̱ bolsa ná'no si̱'ún. 29 Ta ndi'i ni̱vi na va̱'a xíni̱ kukomí
si̱'ún, ta nayó'o naki'in ka̱ na kua̱'a̱ ka̱ si̱'ún. Ta ni̱vi na o̱n vása
xíni̱ ndasaá va̱'a kukomí na si̱'ún, ta̱nda̱ ñalo'o kómí na, nondaa ña
nda'a̱ nayó'o. 30 Ta ta̱mozo ta̱ o̱n vása kísa chiño va̱'a, tava ndó ra
ke̱'e no̱o̱ naa ní, no̱o̱ kuaku ní ra ta xo̱'vi̱ ní ra", káchí ta̱patrón. Ta
ndi̱'i cuento lo'o yó'o —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ndasaá koo ki̱vi̱ sondí'í ndikó ta̱Jesús ñoyívi yó'o

31 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:

—Ta ki̱vi̱ ndikó i̱ ñoyívi yó'o, yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios, ndikó i̱
xí'in ndi'i ñalivi ña yé'e, xí'in ndi'i naángel, ta saá koo i̱ no̱o̱ táyi̱
tón ká'no tón to̱'ó no̱o̱ ka'nda chiño i̱. 32 Ta ni̱vi na kixi ndi'i
saá xiiña ñoyívi yó'o kixaa̱ na nakutá'an na no̱o̱ i̱, ta nata'ví i̱
nayó'o nda̱tán náta'ví ñii ta̱a ndikachi sa̱na̱ ra xí'in ti̱sú'u̱ sa̱na̱ ra.
33 Nda̱tán yóo ñii ta̱a chíndoo ra tíndikachi sa̱na̱ ra no̱o̱ yóo nda'a̱
kua'á ra, ta títi̱sú'u̱ sa̱na̱ ra chíndoo ra rí no̱o̱ yóo nda'a̱ yitin ra, saá
chindoo i̱ nani̱vi na va̱'a no̱o̱ yóo nda'a̱ kua'á i̱ ta ni̱vi na o̱n vá'a
chindoo i̱ na no̱o̱ yóo nda'a̱ yitin i̱. 34 Ta yi̱'i̱, ta̱Rey, ka̱'a̱n i̱ xí'in

nivi na ndóo noo yóo nda'a kua'á i: “Ndó'ó kúu na naki'in ñava'a
nda'a Yivá i. Vitin na'a ndó ki'vi ndó noo xá'nda chiño Ndios, saá
chi nda ñanoó kivi kixá'á ñoyívi ndó'ó kúu na chitóni ra naki'in
ndi'i ñava'a ra. 35 Chi kivi nixi'i i soko ta ndó'ó taxi ndó ña xixi i.
Kivi niyichi i takuií ndó'ó taxi ndó takuií xi'i i. Ta kivi nixiyo xíká i
noo ñoo i, ta ndó'ó taxi ndó ñii xiiña noo xindú'u i nakindée i.
36 Kivi on koó tikoto i ní-xiyo, ta ndó'ó taxi ndó tikoto xindixin i.
Kivi ndeé ní saxo'vi kue'e yi'i ta ndó'ó nixaa ndó nika'an ndó to'on
va'a xí'in i. Kivi xinakaa i ini ve'e kaa ta nixa'an ndó chindeé ndó
yi'i”, kachí i xí'in na. 37 Ta saá nivi na va'a ini yó'o ndaka to'on
na yi'i, kachí na saá: “Tata, ¿ama xini ndi yó'ó nixi'i ún soko ta
taxi ndi ña xixi ún? ¿Ama xini ndi yó'ó niyichi ún takuií ta taxi
ndi takuií xi'i ún? 38 ¿Ama nixiyo xíká ún noo ñoo ún ta taxi ndi
ñii xiiña noo xindú'u ún nakindée ún? ¿Ama xini ndi yó'ó on koó
tikoto ún ní-xiyo ta taxi ndi tikoto nda'a ún xindixin ún? 39 ¿Ama
xini ndi saxo'vi ní kue'e yó'ó, án xini ndi yó'ó xinakaa ún ini ve'e
kaa ta nixa'an ndi chindeé ndi yó'ó?” 40 Ta yi'i, taRey, ndakuiin i,
ka'an i xí'in na: “Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá yichi chindeé
ndó nivi nandá'ví ní na ndíkon yi'i, ndí yi'i kúu ta chindeé ndó
saá”, kachí i xí'in na.

41 ’Ta yi'i, taRey, ka'an i xí'in na ndóo noo yóo nda'a yitin i:
“Kuta'a ndó noo i, ndó'ó na ndíso chi'ña. Kua'an ndó ko'on ndó
noo xíxi ño'o ña on vása nda'va ndi'i saá kivi, chi Ndios kisa va'a
ra ño'o xíxi yó'o ña xo'vi ní ñaníma ndiva'a ká'no xí'in ndi'i inka
níma ndiva'a tá'an mii ña. 42 Saá chi kivi nixi'i i soko ta ndó'ó
ni-taxi ndó ña kuxu i. Kivi niyichi i takuií, ta ndó'ó ni-taxi ndó
takuií ko'o i. Kivi nixiyo xíká i noo ñoo i, ta ndó'ó ni-taxi ndó ñii
xiiña kandú'u i nakindée i. 43 Kivi on koó tikoto ní-xiyo kundixin i,
ta ndó'ó ni-taxi ndó tikoto nda'a i. Kivi ndeé ní saxo'vi kue'e yi'i án
kivi xinakaa i ini ve'e kaa ta ndó'ó ni-xa'an ndó chindeé ndó yi'i”,
kachí i xí'in na. 44 Ta nivi na on vá'a yó'o ndaka to'on na yi'i, kachí
na saá: “Tata, ¿ama xini ndi yó'ó nixi'i ún soko? ¿Ama xini ndi yó'ó
niyichi ún takuií? ¿Ama xini ndi yó'ó nixiyo xíká ún noo ñoo ún?
¿Ama xini ndi yó'ó on koó tikoto ní-xiyo kundixin ún? ¿Ama xini
ndi ndeé ní saxo'vi kue'e yó'ó?, ¿ama xini ndi yó'ó xinakaa ún ini
ve'e kaa, ta on vása ní-chindeé ndi yó'ó?” 45 Ta yi'i ndakuiin i,
ka'an i xí'in na: “Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá yichi ña on vása
ní-chindeé ndó nivi nandá'ví ní na ndíkon yi'i, ndí yi'i kúu ta on
vása ní-chindeé ndó saá”, kachí i xí'in na. 46 Ta na on vá'a yó'o
ko'on na noo xo'vi ní na ndi'i saá kivi ña vaxi, ta nivi na va'a ko'on
na kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ña ká'an tá'an nivi tiin na taJesús

(Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

26 Ta ndi'i saná'a taJesús ndi'i to'on yó'o nivi, ta saá nika'an
ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra:
2 —Xíni ndó kúmani ovi kivi ña tondaa kivi kana viko Pascua.[a]
Ta nataxi na yi'i, taa ta kixi noo Ndios, nda'a nivi na on xiin koni
yi'i ña katakaa ndaa na yi'i ña kivi i nda'a tón cruz —káchí ra xí'in
na.
3 Ta saá mii kivi yó'o na sáná'a ndayí Ndios xí'in naxikua'a
noo najudío xí'in naná'no noo nasutu, nakutá'an ndi'i na yé'é
ve'e taCaifás, ta taCaifás yó'o kúu taká'no noo ndi'i nasutu. 4 Ta
nika'an tá'an ndi'i nayó'o ndasaá koo kasa va'a na kuachi vatá xa'a
taJesús, ta tiin na ra ña ka'ni ña'á na. 5 Ta nika'an na, káchí na saá:
—On kuchiño tiin yó ra kivi viko, koto koni ndi'i naniivi ñoo
yó'o, ta siso na nda'yi na, ta kani tá'an na, ta koo ní kuachi
—káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii ña'a kivi chikaa ñá nduta támi xá'an sini taJesús

(Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

6 Ta yóo taJesús ñoo Betania ve'e taSimón, ta xikomí kue'e tá'yí
naní ña lepra. 7 Tá yóo taJesús xíxi ra noo mesa, ta kixaa yatin
ñii ña'a ní'i ñá ñii yuyu ña kuva'a xí'in yuu naní alabastro, tixin
ña ñó'o nduta tá xá'an támi ní, ta nduta yó'o kúu tá yá'ví ní. Ta
chikaa ndi'i ñá rá sini taJesús. 8 Ta naxíka xí'in ra xini na ñayó'o ta
nisaa ní na, ta nika'an na:
—¿Ndachun sandi'i ña'a yó'o xa'a nduta yá'ví ní? 9 Va'a ka
ná sikó ñá nduta yó'o ta kua'a ní si'ún naki'in ñá, níkúu, ta saá
kuchiño chindeé ñá nandá'ví —káchí na.
10 Ta xini so'o taJesús yukía nika'an na, ta nika'an ra saá
xí'in na:
—¿Ndachun ká'an ndó sándi'i ndó ñáyó'o? Chi ñava'a kúu ña
ke'é ñá xí'in i. 11 Ndi'i saá kivi yóo nandá'ví xí'in ndó. Ta yi'i,
salo'o ní ka kivi yóo i xí'in ndó. 12 Chikaa ñá nduta tá xá'an támi
sini i ña kisa ti'va ñá yikí koñu i ña nduxun ña. 13 Ndixa ká'an i
xí'in ndó, ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o noo ka'an ndoso na to'on
ñava'a xa'a i, ndato'on na xí'in nivi yukía ke'é ñáyó'o. Ta saá
naká'án nivi xa'a ñava'a ke'é ñá xí'in i —káchí taJesús xí'in na.

---

[a] **26:2** Pascua najudío kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xina'á.

Ñayó'o ká'an xa'a taJudas ndasaá kindoo ra xí'in naná'no ña nataxi ra taJesús nda'a na

(Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

14 Ta saá taJudas Iscariote, ta kúu ñii ta uxu ovi xíka xí'in
taJesús, kee ra nixa'an ra noo naná'no noo nasutu, 15 ta nindaka
to'on ra na:
—¿Ndasaá si'ún taxa'vi ndó yi'i tá nataxi i taJesús nda'a ndó?
—káchí ra xí'in na.
Ta saá taxa'vi na ra oko uxu si'ún ñaplata. 16 Tanda saá kixá'á
ndúkú taJudas ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'a na.

Ñayó'o ká'an xa kua'an kuñoó ta xixi taJesús xí'in naxíka xí'in ra

(Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

17 Ta nitondaa kivi kixá'á viko xíxi najudío sita va'a ña on koó
levadura kómí,[a] ta naxíka xí'in taJesús kixaa na noo ra, ta nindaka
to'on ña'á na:
—¿Míkía kóni ún kasa ndivi ndi ña kuxu yó viko Pascua?
—káchí na.
18 Ta ndakuiin taJesús:
—Kua'an ndó, ta kua'an ki'vi ndó ñoo Jerusalén, ta kua'an
ndó ve'e ñii taa ta xíni tá'an xí'in yó, ta ka'an ndó si'a xí'in ra:
"TaMaestro káchí ra ndí xa kíxaa yatin kivi kasa ndivi ra chiño
ká'no. Ta ve'e ún kóni ra kuxu ra viko Pascua xí'in naxíka xí'in ra",
saá kachí ndó xí'in taa —káchí taJesús.
19 Ta naxíka xí'in ra nixa'an na, ta kisa ndivi na ña kuxu ra xí'in
na viko Pascua, ndatán xa'nda chiño taJesús noo na.
20 Tá kua'an kuñoó, ta kixaa taJesús xí'in uxu ovi naxíka xí'in
ra, ta xikundoo na noo mesa kuxu na. 21 Tá ndóo na xíxi na, ta
nika'an taJesús xí'in na:
—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñii ndó'ó kúu taa ta sikó kuí'ná yi'i ta
nataxi ra yi'i nda'a nivi na sáa ini xíni yi'i —káchí ra.
22 Ta ndi'i nayó'o kúchuchú ní ini na, ta ñii ñii na nindaka to'on
na taJesús:
—Tata, ¿án yi'i kúu ta ká'an ún xa'a?
23 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra xí'in na:
—Ñii ndó'ó ta sáchii sita va'a ini ko'o xí'in i, tayó'o kúu ta sikó
kuí'ná yi'i noo na sáa ini xíni yi'i. 24 Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios,

---

[a] **26:17** Viko yó'o kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xina'á.

ndixa xo̱'vi̱ ní i̱ ta kivi̱ i̱, nda̱tán ni̱taa naprofeta xi̱na̱'á. Ta, ¡ndá'ví
ní ta̱a ta̱ si̱kó kuí'ná yi̱'i̱ no̱o̱ na sáa̱ ini xíni yi̱'i̱! Va̱'a ka̱ níxi̱yo o̱n
kaku ta̱yó'o, níkúu —káchí ta̱Jesús xí'in na.
25 Ta ta̱Judas, ta̱ kúu ta̱ si̱kó kuí'ná ta̱Jesús no̱o̱ na sáa̱ ini xíni
ña'á, ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra ta̱Jesús:
—Maestro, ¿án yi̱'i̱ kúu ta̱ ká'a̱n ún xa̱'a̱?
Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús:
—Saá va, yó'ó kúu ra —káchí ra.
26 Tá xíxi ka̱ na, ta̱Jesús ki̱'in ra si̱ta̱ va̱'a, ta ni̱ka̱'a̱n ra
xí'in Ndios:
—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi ta̱xi ún si̱ta̱ va̱'a kuxu ndi̱
—káchí ra.
Ta ta̱'ví ra si̱ta̱ va̱'a, ta ta̱xi ra ña nda'a̱ ñii ñii naxíka xí'in ra
kuxu na. Ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Naki'in ndó kuxu ndó si̱ta̱ va̱'a yó'o, chi ñayó'o kúu yi̱kí
ko̱ñu i̱.
27 Ta ki̱'in ta̱Jesús ñii copa ña ñó'o vino, ta ni̱ka̱'a̱n ra
xí'in Ndios:
—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi ta̱xi ún nduta̱ ko'o ndi̱ yó'o
—káchí ra.
Ta ta̱xi ra copa ñó'o vino yó'o nda'a̱ ñii ñii naxíka xí'in ra, ta
ni̱ka̱'a̱n ra saá xí'in na:
—Ndi'i ndó, ko'o ndó táyó'o. 28 Chi nduta̱ yó'o kúu ni̱i̱ i̱ ña
kui̱ta̱. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u̱ ra pacto xa̱á ña ka̱'a̱n ndasaá
ndoo ndi'i kua̱chi nani̱vi, ta saá kuchiño kundo̱o va̱'a na xí'in ra
ndi'i saá ki̱vi̱. 29 Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, o̱n ko'o ka̱ i̱ vino nda̱ kixaa̱
ki̱vi̱ nakutá'an yó no̱o̱ xá'nda chiño Yivá yó Ndios. Ta saá ko'o i̱
távino xa̱á xí'in ndó —káchí ta̱Jesús.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús, ká'a̱n ra ndí ta̱Pedro ka̱'a̱n ra o̱n vása xíni̱ ña'á ra

(Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

30 Ta ndi̱'i xi̱ta na ñii yaa ña ká'a̱n xa̱'a̱ Ndios, ta ke̱e na kua̱'a̱n
na xi̱ki̱ tón Olivo. 31 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:
—Ñoó vitin ndi'i ndó'ó sandakoo ndó yi̱'i̱, chi saá kundivi to̱'on
Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á, ña káchí saá: “Satakué'e̱ i̱ ta̱a ta̱ ndáa
tíndikachi, ta tíndikachi yó'o kui̱ta̱ ní'nó ndi'i rí”, ka̱chí Ndios.
32 Ta ki̱vi̱ nataku̱ i̱, ko̱'o̱n si'na i̱ ña kundati i̱ ndó'ó ñoo estado
Galilea —káchí ta̱Jesús xí'in na.
33 Ta ta̱Pedro nda̱kuii̱n ra, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱Jesús:
—Tata, tá ndi'i ni̱vi sandakoo na yó'ó, ta yi̱'i̱ o̱n sandakoo i̱ yó'ó.
34 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ra:

—Ndixa ká'ạn i xí'in ún, tạ'án kạ kana nduxú chée ñoó vitin, ta xa ụni yichi nikạ'ạn ún xí'in nivi ña ọn vása xíni ún yi'i —káchí tạJesús xí'in ra.

35 Ta nikạ'ạn tạPedro xí'in ra:

—Tata, tạndạ xíni ñó'ó kivi i xí'in ún, ta ndạ ñii yichi ọn vása kạ'ạn i ọn vása xíni i yó'ó —káchí tạPedro.

Ta ñii káchí saá nikạ'ạn ndi'i kạ naxíka xí'in tạJesús.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạJesús ña kúchuchú ní ini ra ká'ạn ra xí'in Ndios

(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)

36 Ta tạJesús kuạ'ạn ra, ta naxíka xí'in ra kuạ'ạn na xí'in ra, ta nixaạ na ñii nọọ nạní Getsemaní, ta nikạ'ạn ra xí'in na:

—Kundọo ndó yó'o ta ná kọ'ọn i kạ'ạn i xí'in Ndios —káchí ra.

37 Ta nikạ'ạn ra xí'in tạPedro, ta xí'in ọvi sạ'ya tạZebedeo, kuạ'ạn na xí'in ra ta nixaạ na, ta kixá'á tạJesús kúchuchú ní ini ra ta ndí'i ní ini ra. 38 Ta nikạ'ạn ra xí'in ụni tạyó'o:

—Ndeé ní kúchuchú ini i ạndạ ñii kóni ña kivi i. Kundati ndó yó'o ta kundito ndó, ọn kụsụn ndó —káchí tạJesús xí'in na.

39 Ta tạJesús kẹe ra kuạ'ạn ra ñii xiiña xíká kạ lo'o, ta xikuxítí ra ta xikundee ra ndạ nitọndạa tạ'yạ ra nọọ ño'ọ, ta nikạ'ạn ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá mii i, tá kuchiño, ta ọn taxi ún ña xọ'vi ní i yó'o. Ta saá ni, ọn kundivi ña kóni mii i, ta vạ'a kạ ná kundivi ña kóni mii ún —káchí tạJesús xí'in Ndios.

40 Ta saá nạkundichi ra ta ndikó ra kixaạ ra nọọ ndóo ụni naxíka xí'in ra. Ta ndi'i nayó'o kísin na. Ta tạJesús nikạ'ạn ra xí'in tạPedro:

—¿Án ọn vása kúchiño ndó kundito ndó xí'in i vará ñii hora? 41 Ọn kụsụn kạ ndó ta kundito ndó kạ'ạn ndó xí'in Ndios ña ọn nakava ndó kuạchi. Ndó'ó yóo ini ndó ke'é ndó ñavạ'a, ta ọn kúchiño ke'é ndó ñavạ'a yó'o xí'in ndeẹ mii ndó —káchí tạJesús xí'in na.

42 Ta yichi ọvi tuku ndikó tạJesús kuạ'ạn ra kạ'ạn ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá mii i, tá xíni ñó'ó xọ'vi i ña yọ'vi ní yó'o, ta vạ'a kạ saá ná koo ña kóni mii ún —káchí ra.

43 Ta ndikó tuku ra kixaạ ra nọọ ndóo naxíka xí'in ra, ta nạní'i ra na kísin na, saá chi ndeé ní xí'i na ma'ná. 44 Ta yichi ụni ndikó tuku ra kuạ'ạn ra, ta nikạ'ạn ra xí'in Ndios ndạtán yóo tọ'on ña si'na nikạ'ạn ra. 45 Ta tuku ndikó ra kixaạ ra nọọ naxíka xí'in ra, ta nikạ'ạn ra xí'in na:

—¿Án va̱'a ku̱su̱n ka̱ ndó ta nakindée ka̱ ndó? Koto ndó, xa ni̱to̱nda̱a hora ña nataxi na yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios, nda'a̱ ni̱vi na o̱n vá'a. 46 Ndakoo ndó, ná ko'yo̱. Ta koto ndó, yó'o va̱xi ta̱ nataxi yi̱'i̱ nda'a̱ nani̱vi na sáa̱ ini xíni yi̱'i̱ —káchí ta̱Jesús.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ndasaá ti̱in na ta̱Jesús

(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

47 Tá ta̱'án ka̱ ndi'i ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na, ta ki̱xaa̱ ta̱Judas ta̱ kúu ñii ta̱ u̱xu̱ o̱vi̱ xíka xí'in ta̱Jesús. Ta ki̱xaa̱ kua̱'a̱ ní ni̱vi xí'in ra, ta ní'i na espada xí'in yito̱n. Naxi̱kua̱'a̱ no̱o̱ najudío xí'in naná'no no̱o̱ nasu̱tu̱ xa ti̱'ví na ni̱vi yó'o ña tiin na ta̱Jesús. 48 Ta ta̱Judas xa si'na ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na ndasaá nakoni na ta̱Jesús, káchí ra si'a:

—Ta̱a ta̱ chindeé i̱ xí'in ña chi̱to i̱ no̱o̱ kúu ta̱Jesús. Ta tiin ndó ra —káchí ra xí'in na.

49 Ta saá ni̱to̱nda̱a yatin ra no̱o̱ ta̱Jesús, ta ni̱ka̱'a̱n ra:

—Kua'a, Tata Maestro —káchí ra.

Ta ni̱chi̱to ra no̱o̱ ta̱Jesús. 50 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ra:

—Tata, kasa ndivi ún ñachiño va̱xi ún.

Ta saá ni̱vi na yóo xí'in ta̱Judas ni̱to̱nda̱a yatin na no̱o̱ ta̱Jesús ta ti̱in na ra.

51 Ta ñii ta̱xíka xí'in ta̱Jesús ta̱va ra espada, ta ka̱ndoso va̱'a ra ñii so̱'o ta̱ kísa chiño no̱o̱ ta̱ká'no no̱o̱ nasu̱tu̱. 52 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ta̱xíka xí'in ra yó'o:

—Taxi va̱'a ún espada ún no̱o̱ nákaa̱ va̱'a ña, saá chi ndi'i na xá'ni xí'in espada ñii ki̱'va saá tuku kivi̱ nayó'o xí'in espada. 53 ¿Án o̱n vása kúnda̱a̱ ini ún kúchiño ndukú i̱ no̱o̱ Yivá i̱ ta tiká'an kuiti ti'ví ra kua̱'a̱ ní mil[a] naángel kixaa̱ na chindeé na yi̱'i̱? 54 Táná ti'ví ra naángel, ta o̱n vása kuchiño kasa ndivi i̱ to̱'on Ndios ña káchí xíni̱ ñó'ó kundo'o i̱ ñayó'o —káchí ra xí'in ta̱xíka xí'in ra.

55 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in inka̱ ni̱vi:

—¿Án xáni si̱ni̱ ndó ta̱kuí'ná kúu i̱? ¿Nda̱chun va̱xi ndó no̱o̱ i̱ ní'i ndó espada xí'in yito̱n ña tiin ndó yi̱'i̱? Ta yi̱'i̱, ndi'i saá ki̱vi̱ ni̱xi̱yo i̱ sáná'a i̱ ni̱vi ve'e ño̱'o ká'no, ta ni̱-tiin ndó yi̱'i̱. 56 Ta ndi'i ñayó'o kundo'o i̱ vitin, chi saá xíni̱ ñó'ó kundivi to̱'on Ndios ña ni̱taa naprofeta —káchí ta̱Jesús.

Ta ndi'i naxíka xí'in ra sa̱ndakoo na ta̱Jesús, ta xi̱no na kua̱'a̱n na.

---

[a] **26:53** To̱'on griego káchí ña: Ndios ti'ví ra u̱xu̱ o̱vi̱ legión naángel. Ñii legión natropa xi̱komí ña ko̱mi̱ mil a̱nda̱ i̱ño̱ mil ni̱vi.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kixaa ra noo nachiño

(Mr. 14:53-65; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

57 Ta saá nivi na tiin taJesús, nixaa ra xí'in na ve'e taCaifás,
ta kúu taká'no noo nasutu. Ta ve'e tayó'o xa nakutá'an ndi'i
naxikua'a noo najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios. 58 Ta taPedro
ñii xíká ndíkon ra kua'an ra sata taJesús anda nixaa ra ve'e tasutu
ká'no. Ta xikoo ra xí'in napolicía ke'e ve'e tasutu yó'o ña koto ra
yukía kundo'o taJesús.

59 Ta naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu xí'in ndi'i
inka nachiño naní na Junta Suprema nándukú na nivi na ka'an
to'on vatá ña kuva'a kuachi xa'a taJesús, ta saá kuchiño nataxi na
ra nda'a nivi ña ka'ni na ra. 60 Vará kua'a ní nivi kixi na nika'an na
ñavatá xa'a taJesús, ta on vása ní-naní'i na kuachi ra ña ka'ni na
ra. Ta sondi'i kixaa ovi taa ta vatá yu'u, 61 ta nika'an nayó'o saá
xa'a taJesús:

—Tayó'o nika'an ra, kachí ra: "Yi'i kúchiño i sandi'i i xa'a ve'e
ño'o ká'no, ta tixin ña uni kivi tuku kasa va'a i ña", kachí taJesús
—káchí ovi taa yó'o.

62 Ta saá taká'no noo nasutu nakundichi ra, ta nindaka to'on ra
taJesús:

—¿Án on vása ndákuiin ún yu'u na? ¿Yukía kachí ún xa'a to'on
ña ká'an nayó'o xa'a ún?

63 Ta taJesús tásiín yóo ra, on vása ní-ndakuiin ra. Ta tuku
nika'an taká'no noo nasutu xí'in ra:

—Ta xá'nda chiño i noo ún chiná'a ún Ndios tatáku, ta ka'an ún
ñandaa xí'in ndi, ¿án Cristo ta ti'ví Ndios kúu ún? ¿Án ndixa Sa'ya
Ndios kúu ún? —káchí ra.

64 Ta ndakuiin taJesús:

—Saá va, mii ún nika'an. Ta yi'i tuku ká'an i xí'in ndó, kivi ña
vaxi koto ndó yi'i, taa ta kixi noo Ndios, xa yóo i noo táyi tón yóo
siin kua'á Ndios, taa ta kómí ndi'i ndee. Ta koni ndó yi'i ndikó i
ñoyívi yó'o, ta vaxi i ma'ñó viko —káchí taJesús.

65 Ta taká'no noo nasutu ndi'i xini so'o ra ñayó'o, ta nisaa ní ra,
ta ndata ra tikoto mii ra, ta nika'an ra:

—¡Tayó'o kándiva'a kini ra xí'in Ndios! On vása xíni ñó'ó ka
yó inka nivi taxi na kuachi xa'a ra. Ndó'ó xini so'o ndó ña on vá'a
nika'an ra. 66 ¿Yukía xáni ini ndó ke'é yó xí'in tayó'o? —káchí ra
xí'in naná'no na kúu nachiño.

Ta ndakuiin nayó'o:

—Yóo kuachi ra. Ta xíni ñó'ó kivi ra —káchí na.

67 Ta kixá'á na kúndaa na tásii yu'u na noo ra, ta káni na ra
xí'in yikí nda'a na, ta inka na xí'in xa'nda nda'a na káni na noo ra,
68 ta káchí na saá xí'in ra:
—Tá Cristo kúu ún, ta ka'an ún xí'in ndi, ¿yukú ndi kani yó'ó?
—káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taPedro kivi nika'an ra uni yichi on vása xíni ra taJesús

(Mr. 14:66-72; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

69 Ta yóo taPedro ke'e ve'e taká'no noo nasutu, ta kixaa ñii ña'a
ñá kísa chiño noo nave'e yó'o, ta nika'an ñá xí'in taPedro, káchí
ñá saá:
—Saá tuku yó'ó kúu ún ñii ta nixika xí'in taJesús, ta kixi estado
Galilea —káchí ñá.
70 Ta noo ndi'i na ndóo yó'o taPedro nika'an ra, káchí ra saá:
—On vása kúndaa ini i yukía ká'an ún xí'in i.
71 Ta saá kee ra yé'é ke'e ve'e yó'o, ta yóo inka ña'a ñá kísa
chiño noo nave'e yó'o, ta xíni ñá taPedro, ta nika'an ñá xí'in
nanivi, káchí ñá saá:
—Tayó'o kúu ñii ta nixika xí'in taJesús, ta kixi ñoo Nazaret
—káchí ñá.
72 Ta taPedro tuku nika'an ra nda chiná'a ra Ndios ña káchí
ra saá:
—On vása xíni i takaa —káchí ra.
73 Ta niya'a ñii káni lo'o, ta nanivi yíta yó'o nitondaa yatin na
noo taPedro, ta nika'an na xí'in ra, káchí na saá:
—Ndixa yó'ó kúu ún ñii tatá'an taJesús, chi xí'in to'on ña
ká'an ún kúndaa ini ndi kee ún estado Galilea —káchí na.
74 Ta kixá'á taPedro xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra, káchí ra saá:
—Xa nika'an i xí'in ndó, on vása xíni i takaa. ¡Ndios ná saxo'vi
ra yi'i tá ñavatá ká'an i! —káchí ra.
Ta xandikon kana ñii nduxú chée. 75 Ta saá naká'án taPedro
to'on ña nika'an taJesús xí'in ra: "Ta'án ka kana ñii nduxú chée ta
xa uni yichi nika'an ún xí'in nivi ndí on vása xíni ún yi'i." Ta kee
taPedro ke'e, ta ndeé ní xáku ra xí'in ndino'o ini ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ña nataxi na taJesús kua'an ra noo taPilato

(Mr. 15:1; Lc. 23:1-2; Jn. 18:28-32)

27 Ta nitivi inka kivi ta ndi'i naxikua'a noo najudío xí'in
naná'no noo nasutu nakutá'an na ta nakoo yu'ú na ña ka'ni

na tạJesús. [2] Ta saá kạtón na ra, ta kuạ'ạn ra xí'in na, ta nịxaạ na nạtaxi na ra nda'ạ tạgobernador Poncio Pilato.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ ña nịxi'ị tạJudas

[3] Ta tạJudas tạ nạtaxi tạJesús nda'ạ naná'no nọọ nasụtụ, xịnị ra ndí chịkaạ ini nayó'o ka'ni na tạJesús, ta kúchuchú ní ini ra ta ndịkó ini ra xạ'ạ ñayó'o, ta sạndikó ra ọkọ ụxụ sị'ún ñaplata nda'ạ naxịkuạ'ạ nọọ najudío xí'in naná'no nọọ nasụtụ. [4] Ta nịkạ'ạn tạJudas xí'in na, káchí ra saá:

—Nịkị'vi ị kuạchi nạtaxi ị nda'ạ ndó tạa tạ vạ'a tạ ọn kọó kuạchi kómí, ña ka'ni ndó ra.

Ta ndạkuiịn na, nịkạ'ạn na xí'in tạJudas:

—Ọn vása ndí'i ini ndị xạ'ạ ña kẹ'é ún. Ọn sịví kuạchi mịi ndị kía, kuạchi mịi ún kía —káchí na xí'in ra.

[5] Ta saá tạJudas nịxạ'ạn ra sạkana ra sị'ún ñaplata ini ve'e ñọ'o ká'no, ta kẹe ra kuạ'ạn ra. Ta nịxaạ ra ñii xiiña ta sạkuá'na xí'in mịi ra.

[6] Ta naná'no nọọ nasụtụ nạkaya na sị'ún ñaplata yó'o, ta nịkạ'ạn na, káchí na saá:

—Ọn kịví taan yó sị'ún yó'o ini caja ve'e ñọ'o ká'no nọọ ñó'o ña sókọ nanịvi, chi sị'ún ña chạ'vi yó xạ'ạ ña kivị ñii tạa kía —káchí na.

[7] Ta saá nạkoo yu'ú na, ta sạta na xí'in sị'ún yó'o ñii ño'ọ nạní "Ño'ọ tạ kísa chiño xí'in ño'ọ kisín", ta tạxi na ña nda'ạ nịvi na kẹe inkạ ñoo ña vạ'a nduxụn natá'an na kịvị nịxi'ị na. [8] Ta saá sákunaní na ño'ọ yó'o "Ño'ọ Nịị" ạndạ kịvị vitin. [9] Ta kụndivi ña nịkạ'ạn tạprofeta Jeremías xịnạ'á, kạchí ra saá: "Nạki'in na ọkọ ụxụ sị'ún ñaplata, ña ndáyạ'ví ña kivị ra, ñayó'o kúu ya'vi chịnóo naIsrael, [10] ta xí'in sị'ún yó'o sạta na 'Ño'ọ tạ kísa chiño xí'in ño'ọ kisín', ndạtán yóo ña nịkạ'ạn Ndios xí'in ị", kạchí tạprofeta.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạPilato ña nịndạkạ tọ'on ra tạJesús

(Mr. 15:2-5; Lc. 23:3-5; Jn. 18:33-38)

[11] Ta ñíndichi tạJesús nọọ tạgobernador Pilato, ta tạyó'o nịndạkạ tọ'on ra tạJesús, káchí ra xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey nọọ najudío? —káchí ra.

Ta ndạkuiịn tạJesús:

—Tọ'on mịi ún káchí yị'ị kúu tạrey.

[12] Ta naxịkuạ'ạ nọọ najudío xí'in naná'no nọọ nasụtụ tạxi na kuạchi xạ'ạ tạJesús nọọ tạPilato, ta tạJesús ndạ ñii tọ'on ọn vása ní-ndakuiịn ra nọọ na. [13] Ta saá tạPilato nịndạkạ tọ'on ra tạJesús:

—¿Án o̱n vása xíni̱ so̱'o ún ndi'i ña ká'a̱n na xa̱'a̱ ún?
14 Ta ta̱Jesús nda̱ ñii to̱'on ni̱-xiin ra ndakuii̱n ra. Ta na̱ka'nda
ní ini ta̱Pilato xa̱'a̱ ñayó'o.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Pilato ni̱ka̱'a̱n ra xíni̱ ñó'ó kivi̱ ta̱Jesús

(Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38–19:16)

15 Ñii ñii viko̱ Pascua ta̱gobernador sáña ra ñii ta̱ nákaa̱ ini ve'e
ka̱a ko̱'o̱n ndíka̱ ra. Ta najudío káxin na yu kúu ta̱yó'o. 16 Ta yóo
ñii ta̱ kánóo ní to̱'on xa̱'a̱ ta nákaa̱ ra ini ve'e ka̱a, na̱ní ra Barrabás.
17 Ta na̱kutá'an kua̱'a̱ ní ni̱vi no̱o̱ ta̱gobernador, ta ta̱Pilato ni̱nda̱ka̱
to̱'on ra na, káchí ra saá:
—¿Yukú ta̱a kóni ndó saña i̱ ko̱'o̱n ndíka̱? ¿Án saña i̱ ta̱Barrabás?
¿Án saña i̱ ta̱Jesús, ta̱a ta̱ sákunaní ni̱vi Cristo? —káchí ra.
18 Saá chi ku̱nda̱a̱ ini ta̱Pilato ndí na kísa kuíni̱ ini xíni ta̱Jesús
kúu na, ña̱kán na̱taxi na ra nda'a̱ ra.
19 Ta ta̱Pilato yóo ra no̱o̱ táyi̱ no̱o̱ kísa nani ra xa̱'a̱ kua̱chi, ta
ñásí'í ra ti̱'ví ñá ña ndato̱'on ñá xí'in ra: "O̱n kasa nani ka̱ ún xa̱'a̱
kua̱chi ta̱yó'o, saá chi ta̱a ta̱ o̱n ko̱ó kua̱chi kúu ra, chi ñoó ndive'e
kini ní ni̱xa̱ní i̱ xa̱'a̱ ra, ta ndí'i ní ini i̱", káchí ñá.
20 Ta naxi̱kua̱'a̱ no̱o̱ najudío xí'in naná'no no̱o̱ nasu̱tu̱ chú'u
na ni̱vi ña ndukú na ko̱'o̱n ndíka̱ ta̱Barrabás, ta ndukú na ña kivi̱
ta̱Jesús. 21 Ta ta̱gobernador tuku ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra na:
—¿Yukú ta̱ o̱vi̱ yó'o kóni ndó saña i̱ ko̱'o̱n ndíka̱? —káchí
ta̱Pilato xí'in na.
Ta nda̱kuii̱n na:
—Saña ún ta̱Barrabás ko̱'o̱n ndíka̱ ra —káchí na.
22 Ta ta̱Pilato ni̱nda̱ka̱ to̱'on tuku ra na:
—¿Ta yukía̱ koo ta̱Jesús, ta̱a ta̱ na̱ní Cristo? —káchí ta̱Pilato.
Ta ndi'i na nda̱kuii̱n na, káchí na saá:
—¡Ná kivi̱ ra! ¡Katakaa̱ ndaa ún ra nda'a̱ tón cruz! —káchí na.
23 Ta saá tuku ni̱nda̱ka̱ to̱'on ta̱Pilato na:
—¿Yu kúu kua̱chi ni̱ki̱'vi ra?
Ta ndeé ka̱ ni̱ka̱'a̱n nayó'o, káchí na saá:
—¡Katakaa̱ ndaa ún ra nda'a̱ tón cruz!
24 Ta ku̱nda̱a̱ ini ta̱Pilato o̱n vása xi̱in ka̱ na chikaa̱ so̱'o na to̱'on
ra, ta ki̱xá'á na ndeé ka̱ ni̱si̱so̱ na. Ta xa̱'nda chiño ra no̱o̱ na kísa
chiño xí'in ra taxi na takuií nda'a̱ ra, ta saá nda̱'á ra no̱o̱ nani̱vi,
káchí ra saá:
—Yi̱'i̱ o̱n vása kuiso i̱ kua̱chi xa̱'a̱ ña kivi̱ ta̱va̱'a yó'o. Mi̱i ndó
kuiso kua̱chi xa̱'a̱ ña kivi̱ ra —káchí ta̱gobernador xí'in ni̱vi.
25 Ta ndi'i ni̱vi nda̱kuii̱n na, káchí na saá:

—¡Mii ndi xí'in sa'ya ndi kuiso ndi kuachi xa'a ña kivi tayó'o! —káchí na.

26 Ta saá taPilato saña ra taBarrabás. Ta xa'nda chiño ra noo natropa ña kani na taJesús xí'in kuártá ña nó'ni kaa siin noo, ta katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

27 Ta natropa tagobernador, kua'an taJesús xí'in na ve'e chiño ká'no, ta nixaa na ta nakaya na ndi'i ka natropa, ta xino nduu ndi'i na ra. 28 Ta kindaa na ndi'i tikoto ndíxin taJesús ta sakundixin na ra ñii tikoto kuá'á, ndatán yóo tikoto ndíxin tarey, 29 ta kisa va'a na ñii corona ñiño ta chinóo na ña sini ra. Ta taxi na nda'a ra ña tiin ra ñii yiton xí'in nda'a kua'á ra, ta xikuxítí na noo ra ña kúsiki na ra, ta xáku ndaa na ra, ká'an na si'a xí'in ra:

—¡Ná koo va'a taRey noo najudío! —káchí na.

30 Ta kundaa na tásii yu'u na noo ra, ta tón yiton taxi na nda'a ra tuku kindaa na nó, ta suku na nó sini ra. 31 Ta ndi'i na kúsiki na ra ta xáku ndaa na ra, ta saá kindaa na tikoto kuá'á ndíxin ra ta tuku sakundixin na ra tikoto mii ra. Ta kua'an ra xí'in na ña katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz

(Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

32 Ta kee natropa, ta kua'an taJesús xí'in na, ta nakutá'an na xí'in ñii taa ta kixi ñoo Cirene, naní ra Simón, ta natropa kisa nduxa na xí'in tayó'o ña kuiso ra tón cruz taJesús.

33 Ta nixaa na ñii xiiña naní ña Gólgota, ña kóni kachí Leke Sini Ndií. 34 Ta natropa taxi na vino tá nasaka xí'in nduta yova ní ko'o ra, ta taJesús xito ndoso ra lo'o nduta yó'o, ta ni-xiin ra ko'o ra rá.

35 Ta saá katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz, ta natropa nata'ví na tikoto ra. Chikaa na ndati ña koto na yukú ñii ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o tikoto taJesús. Ta saá kundivi ña nitaa taprofeta xina'á xa'a taJesús, kachí ra ndí ta'ví na tikoto ra ta chikaa na ndati xa'a tikoto ndíxin nino ra, saá nitaa ra xa'a taJesús. 36 Ta xikundoo na ndáa na ra. 37 Ta chinóo kútu na ñii tón viti lo'o sini tón cruz, ta noo tón viti yó'o nakaʼyi to'on ña ká'an xa'a kuachi ra, ta káchí ña saá: "Tayó'o kúu taRey noo najudío."

38 Ta katakaa ndaa na ovi takuí'ná siin taJesús, ñii takuí'ná tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi siin kua'á ra, ta inka ra tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi siin yitin ra. 39 Ta nanivi yá'a yichi noo tákaa ndaa taJesús kándiva'a ní na xí'in ra, ta káva na sini na, 40 káchí na saá xí'in ra:

—Yó'ó kúu taa ta nikaʼan: “Yiʼi sandi'i i xaʼa ve'e ño'o ká'no, ta tixin ña uni kivi tuku kasa vaʼa i ña”, kachí ún, ta vitin, ¡sakaku xí'in mii ún! Tá ndixa Saʼya Ndios kúu ún, ta saá, ¡sanoo xí'in mii ún ndaʼa tón cruz! —káchí na xí'in ra.

41 Ta ñii kiʼva saá nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naxikuaʼa noo najudío xí'in naná'no noo nasutu kúsiki na ra ta xáku ndaa na ra, ká'an na xí'in ra:

42 —Tayó'o sakaku ra inka nivi, ta on vása kiví sakaku xí'in mii ra vitin. Tá ndixa kúu ra taRey ñoo yó Israel, ta ná sanoo xí'in mii ra ndaʼa tón cruz vitin, ta saá kandixa yó ra. 43 Ta tayó'o nikaʼan ra ndáa ini ra Ndios. Tá ndixa Ndios kí'vi ini ra xíni ra tayó'o, ta Ndios ná sakaku ña'á ra vitin, chi nikaʼan tayó'o: “Yiʼi kúu Saʼya Ndios”, kachí ra —saá ká'an na, xáku ndaa na ra.

44 Ta ñii kiʼva saá ovi takuí'ná tákaa ndaa sii ra kúsiki ña'á ra ta kándivaʼa ra xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an ndasaá nixi'i taJesús

(Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

45 Ta nitondaa kaa uxu ovi maʼñó ndiví, ta kixá'á kúnaa ndi'i ñoyívi anda kaa uni xikuaa.[a] 46 Ta kaa uni kúu ña, ta saá ndeé vaʼa nikaʼan taJesús, káchí ra saá:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —káchí taJesús. To'on yó'o káchí ña saá: Tata Yivá mii i, Tata Yivá mii i, ¿ndachun sandakoo ún yiʼi?, káchí ña.

47 Ta sava nivi na yíta yatin yó'o, xini so'o na ña nikaʼan ra, ta káchí na saá:

—Tayó'o kána ra taprofeta Elías ña chindeé ña'á ra —káchí na.

48 Ta xandikon ñii tayó'o xino ra kuaʼan ra, ta sachii ra ñii tikoto kuíkon xí'in vino yiyá, ta chinóo ra ñayó'o noo yiton, ta ndikó ra taxi ra ko'o taJesús. 49 Ta inka nivi nikaʼan na saá xí'in tayó'o:

—On ke'é ún ra. Ná koto yó án kixi taElías sakaku ña'á ra —káchí na.

50 Ta saá taJesús xí'in ndi'i ndee ra nikaʼan ra, ta nixi'i ra. 51 Tá mií saá xandikon nindata maʼñó tikoto tákaa Cuarto Yii ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ña nindata ña chi nino ta noo ña nda nino. Ta nitaan noo ño'o, ta ñayuu ná'no chachi ña. 52 Ta nixona noo ñó'o na nixi'i, ta nataku kuaʼa ní nivi na xikuu na kandixa Ndios. 53 Ta kivi nataku taJesús, ndee nayó'o noo nindukun na, ta nikiʼvi na ñoo yii Jerusalén, ta kuaʼa ní nivi xini na nayó'o.

---

[a] **27:45** Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa iño noo nañoo Roma, ta kaa uni xikuaa naní ña kaa iin noo nañoo Roma.

54 Ta ta̱ ndíso chiño xí'in ñii ciento natropa, yóo ra xí'in inka̱
natropa ndáa na ta̱Jesús. Ta nayó'o xi̱ni na ni̱ta̱an no̱o̱ ño'o̱, ta xi̱ni
na ndi'i ña yi̱yo ní ni̱ya'a, ta ni̱yi̱'ví ní na, ta ni̱ka̱'a̱n na:
—Ndixa ta̱yó'o xi̱kuu Sa̱'ya Ndios —káchí na.
55 Ta nda̱ xíká yíta kua̱'a̱ ní násí'í xíto ná. Náyó'o kúu ná
xi̱ndiko̱n sa̱ta̱ ta̱Jesús chíndeé ná ra kísa chiño ná no̱o̱ ra, ta ke̱e
ná xí'in ra estado Galilea ta ki̱xa̱a ná ñoo Jerusalén. 56 Ñii ñáyó'o
kúu ñáMaría Magdalena, inka̱ ñá kúu ñáMaría, si'í ta̱Jacobo xí'in
ta̱José, ta inka̱ ñá kúu si'í ta̱ o̱vi̱ sa̱'ya ta̱Zebedeo.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña ni̱ndu̱xu̱n ta̱Jesús

(Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

57 Ta xikuaa ta xa kua̱'a̱n kunaa kúu ña, ta ki̱xa̱a ñii ta̱kuíká,
ta̱ ki̱xi ñoo Arimatea, na̱ní ra José. Ta̱yó'o kúu ñii ta̱ xi̱ndiko̱n
sa̱ta̱ ta̱Jesús. 58 Ta ni̱xa̱'a̱n ra no̱o̱ ta̱Pilato, ta ndu̱kú ra yi̱kí ko̱ñu
ta̱Jesús ña sandúxu̱n ra ña, ta ta̱Pilato xa̱'nda chiño ra no̱o̱ natropa
ña nataxi na ña nda'a̱ ra. 59 Ta ni̱xa̱a ta̱José ta na̱ki'in ra yi̱kí ko̱ñu
ta̱Jesús, ta chi̱súku ndaa ra ña xí'in ñii tiko̱to̱ ndii ña o̱n vása
ya̱kua̱. 60 Ta ni̱xa̱'a̱n ra ta chi̱ka̱a va̱'a ra yi̱kí ko̱ñu ta̱Jesús ini
kavua̱ ña xa̱á ña sa̱kán ki̱sa va̱'a ra ini. Ta saá na̱kasi ra yé'é kavua̱
yó'o xí'in ñii yu̱u̱ ká'no, ta ke̱e ra kua̱no'o̱ ra. 61 Ta ni̱ndo̱o ñáMaría
Magdalena xí'in inka̱ ñáMaría, ndóo na yatin no̱o̱ yóo kavua̱ yó'o.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ natropa na ndáa no̱o̱ ni̱ndu̱xu̱n ta̱Jesús

62 Ta inka̱ ki̱vi̱ ña kúu ki̱vi̱ yi̱i ña nákindée najudío, ta nafariseo
xí'in naná'no no̱o̱ nasu̱tu̱ ni̱xa̱a na no̱o̱ ta̱Pilato. 63 Ta ni̱ka̱'a̱n na,
káchí na saá xí'in ra:
—Tata, náká'án ndi̱ ña ni̱ka̱'a̱n ta̱ vatá yu'u̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ xi̱taku̱
ra, ni̱ka̱'a̱n ra si'a: "Tá ni̱xi'i̱ i̱ ta ti̱xin ña u̱ni̱ ki̱vi̱ natakṵ i̱", ka̱chí
ra. 64 Ña̱kán ka'nda chiño ún no̱o̱ natropa ná nakasi kútu̱ va̱'a
na kavua̱ no̱o̱ ni̱ndu̱xu̱n ra a̱nda̱ to̱nda̱a ki̱vi̱ u̱ni̱, ta saá ni̱vi na
xi̱ndiko̱n sa̱ta̱ ra, ko̱to̱ kixi na ñii ñoó, ta tava na yi̱kí ko̱ñu ra ta
ndato̱'on na xí'in ni̱vi, kachí na saá: "Xa na̱taku̱ ra", kachí na. Ta
to̱'on yó'o sandá'ví ní ka̱ ña nani̱vi no̱o̱ ña sa̱ndá'ví mi̱i ra na xí'in
to̱'on ra —káchí naná'no no̱o̱ najudío.
65 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Pilato xí'in na:
—Va̱'a, yóo natropa, ná ko̱'o̱n na xí'in ndó. Ta nakasi va̱'a ndó
yé'é kavua̱ no̱o̱ ni̱ndu̱xu̱n ra —káchí ra.
66 Ta ni̱xa̱'a̱n na ta ki̱sa kútu̱ va̱'a na yé'é kavua̱, ta xa̱ki̱n na ñii
sello yé'é ña o̱n no̱na̱ ña, ta saá ni̱ndo̱o natropa yatin yé'é kavua̱
ña kundaa na ña.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi natakuu ra

(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

28 Ta niya'a kivi yii ña nákindée najudío, ta nitivi inka kivi;
ñayó'o kúu kivi noó semana ña kúu domingo, ta ñáMaría
Magdalena xí'in inka ñáMaría nixaa ná koto ná noo nindúxun
taJesús. [2] Ta xandikon ndeé ní nitaan noo ño'o, saá chi ñii ángel
kee noo Ndios nda ñoyívi nino, noo ña ñoyívi yó'o, ta kixaa ña ta
sakuta'a ña yuu ndási yé'é kavua, ta xikoo ña sata yuu yó'o. [3] Ta
ñaángel yó'o náye'e ní ña, ndatán náye'e ñii taxa, ta tikoto ña
yaa ní ña, ndatán yaa kaxin saá yóo ña. [4] Ta natropa na ndáa yé'é
kavua ndeé ní niyi'ví na xini na ña, ñii kísin nino na xí'in ña yí'ví
na, ta saá nakoyo na noo ño'o ta ndañó'ó ini na. Ndatán ñii ki'va
yóo na nixi'i, saá yóo na ndóo na. [5] Ta ñaángel nika'an ña xí'in
násí'í yó'o:

—On kuyi'ví ndó, saá chi yi'i xíni i ndí ndó'ó nándukú ndó
taJesús, taa ta katakaa ndaa na nda'a tón cruz. [6] On koó ka ra yó'o,
chi xa natakuu ra, ñii ki'va yóo to'on ña nika'an ra xí'in ndó, saá
yóo ña. Na'a ndó koto ndó noo chinóo na ra. [7] Ta saá kama ní
ko'on ndó ta ndato'on ndó xí'in na nixika xí'in ra, kachí ndó saá
xí'in na: "Xa natakuu ra, ta ko'on si'na ra noo ndó ña kundati ra
ndó'ó estado Galilea. Kán koni ndó ra", kachí ndó xí'in na. Ñayó'o
kúu to'on ña ndáto'on i xí'in ndó —káchí ñaángel xí'in násí'í yó'o.

[8] Ta saá násí'í yó'o vará nda yí'ví ní ná, ta kúsii ní ka ini ná, ta
kama ní kee ná xíno ná kua'an ná ndato'on ná xí'in na nixika xí'in
taJesús. [9] Ta xandikon taJesús nakutá'an ra xí'in náña'a yó'o yichi,
ta chindeé ra ná ta nika'an ra si'a xí'in ná:

—Kua'a, nana. Ná koo ñava'a ini ndó —káchí ra xí'in ná.

Ta nixaa yatin ná noo ra, ta xikuxítí ná ta nomi ná xa'a ra ta
kisa to'ó ná ra. [10] Ta taJesús nika'an ra xí'in ná:

—On kuyi'ví ndó. Kua'an ndó ndato'on ndó xí'in na nixika
xí'in i ná ko'on na estado Galilea, ta kán koni na yi'i —káchí ra
xí'in ná.

Ñayó'o ká'an xa'a ña ndato'on natropa na xindaa yé'é kavua noo nindúxun taJesús

[11] Ta kee násí'í kua'an ná, ta sava natropa na xindaa yé'é kavua
ndikó na kua'an na ñoo ká'no, ta ndato'on na xí'in naná'no noo
nasutu ndi'i ña nixiyo xini na. [12] Ta naná'no noo nasutu nakutá'an
na xí'in naxikua'a noo najudío, ta nakoo yu'ú na taxi na kua'a ní
si'ún nda'a natropa, [13] ta nika'an na, káchí na saá xí'in na:

—Si'a koo ka̱'a̱n ndó xí'in ni̱vi xa̱'a̱ ña ni̱xi̱yo xi̱ni ndó, kachí ndó si'a: “Tá kísi̱n ndi̱ ñoó koni, ta na ni̱xika xí'in ta̱Jesús ni̱xaa̱ na, ta ki̱sa kuí'ná na yi̱kí ko̱ñu ra, ta kua̱'a̱n na xí'in ña”, saá kachí ndó xí'in ni̱vi. 14 Tá ta̱gobernador koni̱ so̱'o ra to̱'on yó'o, ta mii̱ ndi̱ ndakuii̱n xa̱'a̱ ndó, ña o̱n sakuiso ra kua̱chi ndó'ó —káchí naná'no xí'in natropa.

15 Ta saá natropa na̱ki'in na si̱'ún ta ki̱sa ndivi na chiño ña ni̱ka̱'a̱n na xí'in na. Ta to̱'on yó'o kúu ña ni̱xi̱ta̱ ní'nó no̱o̱ ndi'i najudío a̱nda̱ ki̱vi̱ vitin.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ña sa̱kuiso chiño ra naxíka xí'in ra

(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

16 Ta saá na u̱xu̱ ñii naxíka xí'in ta̱Jesús kua̱'a̱n na estado Galilea, ta ni̱xaa̱ na yuku̱ no̱o̱ ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús ko̱'o̱n na. 17 Ta xi̱ni na ra ta ki̱sa to̱'ó na ra, vará sava nayó'o ni̱xika ini na án ndixa kúu ta̱yó'o ta̱Jesús. 18 Ta ni̱xaa̱ yatin ta̱Jesús no̱o̱ na ta ni̱ka̱'a̱n ra saá xí'in na:

—Ndios ta̱xi ra ndi'i nda̱yí ña ka'nda chiño i̱ no̱o̱ ndi'i na ndóo ñoyívi ni̱no xí'in ñoyívi yó'o. 19 Ta saá ká'a̱n i̱ xí'in ndó: Kua̱'a̱n ndó ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o ta saná'a ndó nani̱vi ndasaá koo kundiko̱n na yichi̱ i̱, ta sakuchu ndó na xí'in ki̱vi̱ Yivá yó, xí'in ki̱vi̱ yi̱'i̱ ta̱Sa̱'ya ra, ta xí'in ki̱vi̱ Níma̱ Ndios. 20 Ta saná'a ndó na ña kasa ndivi na ndi'i to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó. Ta ndixa yi̱'i̱ koo i̱ xí'in ndó ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi a̱nda̱ ki̱vi̱ sondí'í ñoyívi yó'o. Saá ná koo ña —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Tọ'on ñavạ'a xạ'ạ Jesucristo ña nịtaa tạMarcos

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạJuan, tạ sákuchu nịvi

(Mt. 3:1-12; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

1 Si'a kíxá'á tọ'on ñavạ'a xạ'ạ Jesucristo, Sạ'ya Ndios, [2] tá yóo ña
nịtaa tạprofeta Isaías, tạa tạ nịkạ'ạn ndoso tọ'on Ndios kuịyạ
xịnạ'á. Nịtaa ra ña nịkạ'ạn Ndios xí'in tạa tạ ti'ví ra sakạku na
ñoyívi yó'o, kạchí ra saá:

Ti'ví ị ñii tạ xíka chiño nọọ ị kọ'ọn si'na ra nọọ ún,
ña ndasa vạ'a ra yichị nọọ kọ'ọn ún.
[3] Ta nọọ yóo yukụ yịchí kọ'ọn ra kạ'ạn ndoso ra, kachí
ra saá:
"Ná koo ti'va ini ndó, saá chi yạchị kixaạ mịi tạKá'no nọọ yó;
kindaa ndó ña ọn vá'a sási nọọ ndó, ta saá vạ'a kuchiño
naki'in ndó ra", kachí tạa tạ koo yukụ yịchí,

kạchí tạIsaías xịnạ'á. [4] Saá kịxaạ tạJuan nọọ yóo yukụ yịchí ta ñii
xiiña nọọ yóo takuií sạkuchu ra nịvi, ta nịkạ'ạn ndoso ra xí'in nịvi,
káchí ra saá:

—Ọn vása ke'é kạ ndó ña ọn vá'a, ta nandikó ini ndó xạ'ạ ña ọn
vá'a kẹ'é ndó ña kasa ká'no ini Ndios xạ'ạ kuạchi ndó, ta saá na'a
ndó kuchu ndó —káchí ra.

[5] Ta nịvi nañoo Jerusalén, xí'in na ndóo ndi'i saá kuạ'ạ kạ ñoo
ña ndá'vi ndaa estado Judea vạxi na, ta kịxaạ na ña konị sọ'o na
tọ'on ká'ạn ndoso tạJuan. Ta saá xịnị sọ'o na, ta kịxá'á ná'ma na
xạ'ạ kuạchi na, ta tạJuan sạkuchu ra nayó'o yụta Jordán.

[6] Ta tạJuan ndíxin ra tikọtọ ña kụvạ'a xí'in yisị tícamello, ta
nó'ni ñii ñá'ño ñiị kitị tọkọ ra. Ta xíxi ra tịka ndíama xí'in ñọñọ
tíyókọ válí yóo yukụ. [7] Ta nịkạ'ạn ndoso ra, káchí ra saá xí'in nịvi:

—Sạtạ yị'ị vạxi ñii tạa tạ ndeé kạ nọọ yị'ị. Ta yị'ị kúu ñii tạ kísa
chiño kuiti nọọ ra. [8] Yị'ị sákuchu ị ndó'ó xí'in takuií, ta tạ vạxi
sakuchu ra ndó'ó xí'in mịi Nímạ Ndios —káchí tạJuan xí'in na.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạJuan kịvị sạkuchu ra tạJesús

(Mt. 3:13-17; Lc. 3:21-22)

[9] Ta saá kẹe tạJesús ñoo Nazaret estado Galilea, ta kịxaạ ra nọọ
yóo tạJuan, ta tạJuan sạkuchu ra tạJesús yụta Jordán. [10] Ta kẹta

taJesús yu'u yuta, ta xini ra nixona ñoyívi nino noo ra, ta xini ra vaxi noo Níma Ndios, ndatán vaxi noo ñii tísata, saá vaxi noo ña, ta xikanóo ña noo ñíndichi ra. 11 Ta nivi na ndóo yu'u yuta xini
soo na too'on Ndios nika'an ra nda ñoyívi nino, káchí ra saá:
—Yó'ó kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xíni i, ta kúsii ní ini i xíni i
yó'ó —káchí Ndios.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi ñaníma ndiva'a ká'no xito ndoso ña ra

(Mt. 4:1-11; Lc. 4:1-13)

12 Ta xandikon Níma Ndios nika'an ña xí'in taJesús koon ra
xí'in ña noo yóo yuku yichí. 13 Ta ovi siko kivi yóo taJesús noo
yuku yichí yó'o, yóo ra noo táku tíkiti yukú, ta ñaníma ndiva'a
ká'no xíto ndoso ña ra. Ta saá kixaa naángel, ta chindeé na ra, taxi
na nda'a ra ña xíni ñó'ó noo ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña kixá'á ra kísa ndivi ra chiño Ndios

(Mt. 4:12-17; Lc. 4:14-15)

14 Kivi chikaa na taJuan ini ve'e kaa, ta taJesús kua'an ra estado
Galilea, ta nika'an ndoso ra too'on ñava'a xa'a Ndios xí'in nivi,
15 káchí ra saá:
—Xa kixaa kivi ña chitóni Ndios. Ta xa yóo yatin ní yichi ña
xá'nda chiño Ndios kutaku yó. On vása ke'é ka ndó ña on vá'a,
ta nandikó ini ndó ta kandixa ndó too'on ñava'a yó'o —káchí ra
xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra komi taa na táva tiaká ña kundikon na sata ra

(Mt. 4:18-22; Lc. 5:1-11)

16 Tá kua'an taJesús yu'u mini Galilea, ta xini ra taSimón[a] xí'in
ñani ra taAndrés, nayó'o sákana na ñono ini takuií, chi na táva
tiaká kúu na. 17 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Na'a ndó kundikon ndó yi'i, ta saná'a i ndó'ó ndasaá nakaya
ndó nivi kundikon na yichi Ndios.
18 Ta xandikon sandakoo nataa yó'o ñono na, ta xikundikon na
kua'an na sata taJesús.

---

[a] **1:16** Inka kivi naní taSimón kúu Pedro.

19 Ta lo'o ka̱ kua̱'a̱n ta̱Jesús, ta xi̱ni ra ta̱Jacobo xí'in ñani ra
ta̱Juan, sa̱'ya ta̱Zebedeo, ndóo na ini tón barco sánda'a na ñono̱
na. 20 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:
—Na'a ndó kundiko̱n ndó yi̱'i̱.
Ta saá sa̱ndakoo nata̱a yó'o yivá na ta̱Zebedeo, ta sa̱ndakoo na
inka̱ na kísa chiño no̱o̱ na, ta xi̱kundiko̱n na kua̱'a̱n na sa̱ta̱ ta̱Jesús.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ na̱kutá'an ra xí'in ñii ta̱a ta̱ kómí níma̱ ndiva̱'a

(Lc. 4:31-37)

21 Ta ni̱xaa̱ na ñoo Capernaum, ta ndi'i saá ki̱vi̱ yii̱ ña nákindée
najudío ta̱Jesús kí'vi ra ve'e ño̱'o sinagoga sáná'a ra ni̱vi. 22 Ta
na̱ka'nda ini ni̱vi xíni̱ so̱'o na ña ká'a̱n ra, chi sáná'a ra na nda̱tán
sáná'a ñii ta̱a ta̱ kómí nda̱yí, ta inka̱ namaestro na sáná'a nda̱yí
Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés xi̱na̱'á, nayó'o sáná'a na nda̱tán sáná'a
ni̱vi na o̱n vása kómí nda̱yí. 23 Ta ve'e ño̱'o sinagoga yóo ñii ta̱a ta̱
kómí níma̱ ndiva̱'a, ta ñii ndeé ní ni̱ka̱'a̱n ñandiva̱'a, káchí ña saá:
24 —Yó'ó kúu Jesús ta̱ñoo Nazaret, ta, ¿nda̱chun sándi'i ún
ndi̱'i̱? ¿Án xa ki̱xaa̱ ún sandi'i ún xa̱'a̱ ndi̱? Xíni̱ va̱'a i̱ yu kúu ún,
yó'ó kúu Ta̱a ta̱Yii̱ ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios —káchí ña xí'in ra.
25 Ta ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ñandiva̱'a, káchí ra saá:
—¡Kasi yu'u̱ ún ta saña ún ta̱yó'o!
26 Ta níma̱ ndiva̱'a ndeé ní sa̱kisin ña ta̱yó'o, ta ni̱nda̱'yi ní ña,
ta saá sa̱ña ña ta̱yó'o. 27 Ta ndi'i na ndóo na̱ka'nda ini na xi̱ni na
ñayó'o, ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on xí'in tá'an mi̱i na:
—¿Yukía̱ yó'o? ¿Án inka̱ ndee̱ xa̱á sáná'a ra mi̱i yó vitin? Kómí
ra nda̱yí xá'nda chiño ra no̱o̱ níma̱ ndiva̱'a ta kísa ndivi ña ña
ká'a̱n ra —káchí na.
28 Ta kama ní ni̱xi̱ta̱ ní'nó to̱'on xa̱'a̱ ta̱Jesús ndi'i ñoo
estado Galilea.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ sa̱nda'a ra ña'a̱ ñási̱so ta̱Simón

(Mt. 8:14-15; Lc. 4:38-39)

29 Tá ke̱e na ve'e ño̱'o sinagoga yó'o, ta kua̱'a̱n ta̱Jesús xí'in
ta̱Jacobo xí'in ta̱Juan, ta ni̱xaa̱ na ve'e ta̱Simón xí'in ñani ra
ta̱Andrés. 30 Ta ña'a̱ ási̱so ta̱Simón kándú'u̱ ñá no̱o̱ xi̱to, ndeé ní
ndó'o ñá kue̱'e̱ ka'ni̱. Tá ki̱xaa̱ ta̱Jesús ta nda̱to̱'on na xí'in ra ña
ndó'o ñá. 31 Ta saá ta̱Jesús ni̱to̱nda̱a yatin ra no̱o̱ kándú'u̱ ñá, ta
ti̱in ra nda'a̱ ñá chindeé ra ñá ndakoo ñá. Ta xa̱ndi̱ko̱n sa̱ña kue̱'e̱
xí'in ñá ta ndu̱va̱'a ña̱, ta ki̱xá'á ñá kísa ndivi ñá ña kuxu na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra kua'a ní na ndeé ndó'o

(Mt. 8:16-17; Lc. 4:40-41)

32 Tá xikuaa niketá ño'o, ta kua'a ní nivi kua'an na xí'in natá'an
na, na ndeé ndó'o, xí'in inka na kómí níma ndiva'a, ta nixaa na
noo taJesús. 33 Ta saá kua'a ní nañoo nakutá'an na yé'é ve'e noo
yóo taJesús, 34 ta sanda'a ra kua'a ní na ndeé ndó'o, chi kua'a ní
noo kue'e yóo xí'in na. Ta tava ra kua'a ní níma ndiva'a xikomí
sava na, ta on vása ní-taxi ra ka'an nda ñii níma ndiva'a yó'o, chi
ñaníma ndiva'a xíni ña yu kúu ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nika'an ndoso ra to'on va'a kua'a ní ñoo estado Galilea

(Lc. 4:42-44)

35 Ta xitaan ní ta naa ka, ndakoo taJesús ta kee ra kua'an ra ñii
xiiña noo on koó nivi, ta nika'an ra xí'in Ndios. 36 Ta taSimón xí'in
natá'an ra kee na kua'an na nandukú na ra, 37 ta naní'i na ra, ta
nika'an na saá xí'in ra:
—Kua'a ní nivi nándukú na yó'ó.
38 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—Ko'on yó ndi'i ñoo yatin ña ka'an ndoso i to'on va'a xí'in nivi,
chi xa'a ñayó'o kúu ña kixaa i —káchí ra xí'in na.
39 Ta xíka ra ndi'i saá ñoo estado Galilea, ta kí'vi ra ve'e ño'o
sinagoga ña ka'an ndoso ra to'on va'a xa'a Ndios, ta táva ra kua'a
ní níma ndiva'a ña kómí nivi.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii taa ndeé ndó'o kue'e tá'yí

(Mt. 8:1-4; Lc. 5:12-16)

40 Ta ñii taa, ndeé ní ndó'o ra kue'e tá'yí ña naní lepra, ta kixaa
ra noo yóo taJesús, ta xikuxítí ra noo ra, ta xaku ndá'ví ra, káchí
ra saá:
—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yi'i noo kue'e ña ndó'o i.
41 Ta taJesús kúndá'ví ní ini ra xíni ra tayó'o, ta chinóo ra nda'a
ra soko tayó'o, ta nika'an ra:
—Kóni i chindeé i yó'ó. ¡Nda'a ún!
42 Ta xandikon saña kue'e tá'yí xí'in ra, ta nduva'a ra. 43 Ta saá
taJesús nindayi ra tayó'o, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:
44 —On ndato'on ún xí'in nda ñii nivi. Ta vitin ko'on ún noo
tasutu ná koto ra yó'ó ña kundaa ini ra xa ninda'a ún. Ta kuni'i ún

ndi'i ñasókọ ña xá'nda chiño ndạyí Ndios ña nịtaa tạMoisés,
ta taxi ún ñayó'o nda'ạ Ndios ña kundạạ ini nịvi xa nịnda'a ún
—káchí tạJesús xí'in ra.
45 Ta kẹe ra kuạ'ạn ra, ta ndạ víkạ ndạtọ'on ra xí'in nịvi ña
ndọ'o ra, ta nịxịtạ ní'nó tọ'on ndasaá ndạ'a ra, kịsa tạJesús. Xạ'ạ
ñayó'o tạJesús ọn vása kịví kị'vi kạ ra inkạ ñoo, ta kuạ'ạn ra yóo
ra ñii xiiña nọọ ọn kọó nịvi. Ta saá ni, kuạ'ạ ní nịvi na kẹe ndi'i
saá ñoo kíxaạ na nọọ ra.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạJesús kịvị sạnda'a ra tạ ọn kịví kanda

(Mt. 9:1-8; Lc. 5:17-26)

2 Nịya'a sava kịvị ta tạJesús ndịkó tuku ra ñoo Capernaum, ta
nanịvi xịnị sọ'o na ña ndịkó ra. 2 Ta xạndịkọn kuạ'ạ ní nịvi
nạkutá'an na ve'e nọọ yóo ra, ta nị-kunani kundọo ndi'i na ve'e
yó'o, ni ndạ yé'é ọn vása ní-kunani kundọo na. Ta ká'ạn tạJesús
tọ'on ñavạ'a xạ'ạ Ndios xí'in ndi'i na. 3 Ta kọmị tạa ñísọkó na ñii
xịto nọọ kánóo tạ ọn kịví kanda, ta kuạ'ạn na ve'e nọọ yóo tạJesús.
4 Ta nị-kuchiño kị'vi na xí'in tạyó'o ini ve'e nọọ yóo tạJesús chi
chútú ní nịvi. Ta saá ndạa na sịnị ve'e, ndíso na xịto nọọ kánóo
tạ ọn kịví kanda, ta kịndaa na sava chíyó ña nịxọnạ ñii yavị nọọ
kúchiño sanoo na tạyó'o nọọ tạJesús. 5 Tá tạJesús xịni ra ña
kándixa na kọmị tạa yó'o ndí kúndeé ra sanda'a ra tạtá'an na, ta
nịkạ'ạn tạJesús xí'in tạ ndeé ndó'o, káchí ra saá:
—Ñani, vitin xa kịsa ká'no ini ị xạ'ạ kuạchi ún —káchí tạJesús.
6 Ta ndóo sava na sáná'a ndạyí Ndios, ta xịnị sọ'o na ña nịkạ'ạn
tạJesús, ta xáni sịnị na saá: 7 "¿Ndá ndạyí kómí tạyó'o kạ'ạn ra
saá? Kándivạ'a ra xí'in Ndios. Chi kúndạạ ini yó ndí ñii lạá Ndios
kómí ndạyí kasa ká'no ini ra xạ'ạ kuạchi nịvi." 8 Ta xạndịkọn
tạJesús xịnị ra yukíạ xáni sịnị nayó'o, ta nịkạ'ạn ra saá xí'in na:
—¿Ndạchun xáni sịnị ndó ña ọn vá'a yó'o? 9 ¿Yukíạ yọ'vị kạ
kạ'ạn ị xí'in tạ ọn kịví kanda? ¿Án yọ'vị kạ kạ'ạn ị xí'in ra ña ndoo
kuạchi ra? ¿Án yọ'vị kạ kạ'ạn ị xí'in ra ña nakundichi ra, ta ná
kuiso ra xịto ra ta kọ'ọn xá'á ra? 10 Ta vitin sanda'a ị tạyó'o, ta saá
kundạạ ini ndó'ó ndí yị'ị kúu tạ kómí ndạyí Ndios ñoyívi yó'o ña
nakata ị kuạchi nịvi —káchí tạJesús xí'in na.
Ta saá nịkạ'ạn ra xí'in tạ ndeé ndó'o yó'o:
11 —Nakundichi ún ta ná kuiso ún xịto ún, ta no'ọ ún vitin
—káchí tạJesús xí'in ra.
12 Ta xạndịkọn nạkundichi tạyó'o, ta nạkusọkó ra xịto ra, ta kẹe
ra kuạno'ọ ra, xịni ndi'i nịvi. Ta ndi'i nayó'o nạka'nda ní ini na, ta
kịsa ká'no ní na Ndios, nịkạ'ạn na saá:
—¡Tạ'án koni yó ñavạ'a yó'o! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra taLeví ña kundikon ra sata ra (inka kivi nani taLeví kúu Mateo)

(Mt. 9:9-13; Lc. 5:27-32)

13 Ta niya'a ñayó'o, ta kua'an taJesús xíka ra yu'u mini Galilea.
Ta kua'a ní nivi kixaa na noo ra, ta kixá'á ra sáná'a ra na. 14 Ta
yá'a ra kua'an ra, ta xini ra taLeví sa'ya taAlfeo, yóo ra kísa chiño
ra noo káya ra si'ún xa'a nagobierno ñoo Roma. Ta nika'an taJesús
xí'in ra, káchí ra saá:

—Na'a, kundikon ún sata i —káchí ra.

Ta saá nakundichi taLeví, ta kua'an ra sata taJesús.

15 Tá nixaa taJesús xí'in naxíka xí'in ra ve'e taLeví, ta kixaa
kua'a ní na káya si'ún xa'a nagobierno xí'in kua'a ní inka na kánóo
too'on ña on vá'a xa'a, ta xikundoo na xíxi na xí'in taJesús, chi
kua'a ní nayó'o kúu na kua'an sata ra. 16 Ta nafariseo xí'in sava na
sáná'a ndayí Ndios xini na yu kúu nivi ndóo xíxi xí'in taJesús, ta
nika'an na xí'in naxíka xí'in taJesús:

—On vása va'a ñayó'o. ¿Ndachun xíxi ra xí'in nivi na káya
si'ún xa'a nagobierno, xí'in inka na kánóo too'on ña on vá'a xa'a?
—káchí na.

17 Ta xini soo'o taJesús yukía nika'an na, ta nika'an ra saá
xí'in na:

—Nivi na on vása ndeé ndó'o, on vása xíni ñó'ó nayó'o na kasa
tatan ña'á, ta nivi na ndeé ndó'o kúu na xíni ñó'ó kutátán. On siví
xa'a nivi va'a kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o. Ta xa'a nivi on vá'a kúu
ña kixaa i, ta kana i na ña nandikó ini na ta kundikon na yichi
Ndios —káchí ra xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yóo so'on nivi

(Mt. 9:14-17; Lc. 5:33-39)

18 Nafariseo xí'in na ndíkon sata taJuan yóo so'on na. Ta kixaa
sava nivi noo taJesús, ta nindaka too'on na ra:

—Kua'a ní yichi yóo so'on na ndíkon sata taJuan, ta yóo so'on
nafariseo. Ta naxíka xí'in mii ún, ¿ndachun nda ñii kivi on vása
yóo so'on na?

19 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii taa ta tonda'a, ta ndi'i nivi na yóo viko tonda'a
yó'o xíxi na, ta on kiví koo so'on na, saá chi yóo ka tayó'o xí'in na.
20 Ta kivi ña vaxi on kóo ka ra xí'in na. Ta saá kía koo so'on na.

21 'Tá yóo tikoto ña yatá, ta nda ñii nivi on sanda'a na ña xí'in
tikoto xaá, saá chi tá nakata na ña, ta nduu lo'o ña xaá, ta nasita
ña tikoto yatá, ta kini ka ta'nda tikoto yatá yó'o. 22 Ta nduta vino

xa̱á, ta nda̱ ñii ni̱vi o̱n vása taan na rá ini ñii̱ yatá, saá chi ta̱'nda̱ ñii̱ yó'o, ta kui̱ta̱ ndi'i tánduta̱ vino ta ndi'i xa̱'a̱ ñii̱. Xíni̱ ñó'ó taan na tánduta̱ vino xa̱á ini ñii̱ xa̱á —káchí ta̱Jesús.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús kómí ra nda̱yí ka'nda chiño ra xa̱'a̱ ki̱vi̱ yii̱ ña nákindée najudío

(Mt. 12:1-8; Lc. 6:1-5)

23 Ñii ki̱vi̱ yii̱ ña nákindée najudío, ta ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra, kua̱'a̱n na yá'a na ma̱'ñó no̱o̱ yóo yita trigo. Ta naxíka xí'in ta̱Jesús ki̱xá'á na xá'nda na yoko̱ ta ki̱ndaa na so̱o̱ trigo, ta xa̱xi na trigo. 24 Ta xi̱ni nafariseo ña ke̱'é nayó'o, ta ni̱ka̱'a̱n na saá xí'in ta̱Jesús:

—Naxíka xí'in ún ni̱ya'a ndoso na nda̱yí Ndios chi xa̱'nda na trigo, ta o̱n vá'a kasa chiño yó ki̱vi̱ yii̱ ña nákindée yó, káchí nda̱yí Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés xi̱na̱'á.

25 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, káchí ra saá xí'in na:

—¿Án o̱n vása ní-ka'vi ndó to̱'on Ndios no̱o̱ ká'a̱n ña xa̱'a̱ xii̱ síkuá yó ta̱rey David xí'in natá'an ra, ki̱vi̱ ni̱xi'i̱ ní na so̱ko? 26 Kui̱ya̱ xi̱na̱'á xi̱taku̱ ta̱Abiatar ta̱ ndíso chiño no̱o̱ ndi'i nasu̱tu̱, ta ni̱ki̱'vi ta̱rey David ini ve'e Ndios, ta xi̱xi ra si̱ta̱ va̱'a ñayii̱ vará o̱n si̱ví su̱tu̱ xi̱kuu ra. Ta ta̱xi ra si̱ta̱ va̱'a yó'o nda'a̱ natá'an ra xi̱xi na. Ta káchí nda̱yí Ndios saá: "Ndasaá su̱tu̱ kuiti kúchiño kuxu si̱ta̱ va̱'a ñayii̱" —káchí ta̱Jesús xí'in na.

27 Ta káchí ka̱ ra saá xí'in na:

—Xa̱'a̱ ni̱vi kúu ña ki̱sa va̱'a Ndios ki̱vi̱ ña nákindée yó, o̱n si̱ví xa̱'a̱ ki̱vi̱ ña nákindée yó kúu ña ki̱sa va̱'a ra ni̱vi. 28 Yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios, kómí i̱ nda̱yí ka̱'a̱n i̱ yukía̱ va̱'a ke'é yó ki̱vi̱ yii̱ ña nákindée yó —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ sa̱nda'a ra ñii ta̱a ta̱ yi̱chí nda'a̱

(Mt. 12:9-14; Lc. 6:6-11)

3 Ñii ki̱vi̱ ta̱Jesús ni̱ki̱'vi tuku ra ve'e ño̱'o sinagoga, ta yóo ñii ta̱a ta̱ yi̱chí nda'a̱, ta o̱n vása kánda ña. 2 Ta ndóo sava nafariseo ña nándukú na ndasaá chika̱a na ku̱achi sa̱ta̱ ta̱Jesús. Ta xíto naní na yukía̱ ke'é ta̱Jesús, án sanda'a ra ta̱yó'o, chi ki̱vi̱ yii̱ ña nákindée na kúu ña. 3 Ta ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱a ta̱ yi̱chí nda'a̱ si'a:

—Na'a kundichi ún ma̱'ñó no̱o̱ ndi'i ni̱vi yó'o.

4 Ta saá ta̱Jesús ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra ni̱vi:

—¿Yukía̱ káchí nda̱yí Ndios xa̱'a̱ ki̱vi̱ yii̱ ña nákindée yó? ¿Án o̱n vása ndixa káchí ña ke'é yó ña̱va̱'a ta o̱n ke'é yó ñandiva̱'a? ¿Án

o̱n vása ndixa káchí ña va̱'a sakạ̱ku yó ni̱vi ta o̱n sandi'i yó xạ̱'a̱ na? —káchí ra.

Ta nayó'o ndạ̱ ñii na o̱n vása ndákuii̱n, tási̱ín ndóo na. [5] Ta tạ̱Jesús nạ̱koto va̱'a ra no̱o̱ ndi'i na, ta ni̱saạ̱ ra xi̱ni ra na, ta kúchuchú ní ini ra chi na toon ní ini kúu na. Ta ni̱kạ̱'ạ̱n ra xí'in tạ̱a tạ̱ yi̱chí nda'a̱:

—Sanakaạ̱ ún nda'a̱ ún vitin —káchí ra.

Ta tạ̱yó'o sạ̱nakaạ̱ ra nda'a̱ ra, ta ndụ̱va̱'a ña. [6] Ta ke̱e nafariseo kuạ̱'ạ̱n na, ta ki̱xá'á ká'ạ̱n tá'an na xí'in na ndíko̱n partido tạ̱Herodes ndasaá koo ka'ni na tạ̱Jesús.

Ñayó'o ká'ạ̱n xạ̱'a̱ kuạ̱'a̱ ní ni̱vi ndóo na yu'ụ̱ mi̱ni

[7] Ta tạ̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra ke̱e na kuạ̱'ạ̱n na yu'ụ̱ mi̱ni Galilea. Ta kuạ̱'a̱ ní ni̱vi na ki̱xi ndi'i saá ñoo estado Galilea kuạ̱'ạ̱n na sạ̱tạ̱ ra. [8] Tá xi̱ni̱ so̱'o ni̱vi na inkạ̱ ñoo ñavạ̱'a ké'é tạ̱Jesús, ta kuạ̱'a̱ ní na ki̱xaạ̱ no̱o̱ ra. Nayó'o ke̱e na ndi'i saá xiiña, ña kúu ñoo Jerusalén xí'in inkạ̱ kuạ̱'a̱ ñoo estado Judea, kuạ̱'a̱ ñoo estado Idumea, kuạ̱'a̱ ñoo ña ñó'o inkạ̱ tá'ví yụ̱ta Jordán, xí'in kuạ̱'a̱ ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Tiro, xí'in ñoo Sidón. [9] Ta tạ̱Jesús ni̱kạ̱'ạ̱n ra xí'in naxíka xí'in ra ña koo ti'va ñii tón barco lo'o, ña ndaa ra sạ̱tạ̱ tón yó'o, saá chi yóo kuạ̱'a̱ ní ni̱vi, ta chútú ní na no̱o̱ ra, ta yi̱yo ní chinda'á na ra ta nakava ra ta takué'e̱ ra. [10] Ta xa sạ̱nda'a ra kuạ̱'a̱ ní ni̱vi, ñạ̱kán inkạ̱ na ndeé ndó'o kóni na tọ̱ndạ̱a yatin na ra ạ̱ndạ̱ tiin na ra ña koni na nda'a na. [11] Ta ni̱vi na kómí nímạ̱ ndivạ̱'a xi̱ni na ra, ta xi̱kuxítí na ndạ̱ no̱o̱ ño'o̱ no̱o̱ ra, ta xí'in ndi'i ndee̱ na ni̱kạ̱'ạ̱n na, káchí na saá:

—¡Yó'ó kúu ún Sạ̱'ya Ndios!

[12] Ta tạ̱Jesús xạ̱'nda chiño ra no̱o̱ ndi'i ñaníma̱ ndivạ̱'a ña o̱n ndato̱'on ña yu kúu ra.

Ñayó'o ká'ạ̱n xạ̱'a̱ tạ̱Jesús ki̱vi̱ nạ̱kạ̱xin ra ụ̱xụ̱ o̱vi̱ tạ̱a, ta tạ̱xi ra ñandạ̱yí nda'a̱ na

(Mt. 10:1-4; Lc. 6:12-16)

[13] Ta saá tạ̱Jesús ndạ̱a ra ñii xi̱ki̱ ta kạ̱na ra na nạ̱kạ̱xin ra vạ̱xi no̱o̱ ra, ta ki̱xaạ̱ na nakutá'an na xí'in ra. [14] Ta nạ̱kạ̱xin ra ụ̱xụ̱ o̱vi̱ tạ̱a, ña kasa chiño na xí'in ra, ta ko̱'o̱n na kạ̱'ạ̱n ndoso na to̱'on ñavạ̱'a xí'in ni̱vi inkạ̱ ñoo, [15] ta kukomí na ndạ̱yí ña sanda'a na na ndeé ndó'o, ta kukomí na ndạ̱yí ña tava na nímạ̱ ndivạ̱'a ña sáxo̱'vi̱ inkạ̱ ni̱vi. [16] Ta ñii ñii tạ̱ ụ̱xụ̱ o̱vi̱ yó'o nạ̱ní ra si'a: ñii ra nạ̱ní Simón, ta tạ̱Jesús sạ̱kunaní ña'á ra Pedro; [17] inkạ̱ ra nạ̱ní Jacobo, xí'in ñani ra tạ̱Juan, sạ̱'ya tạ̱Zebedeo kúu o̱vi̱ tạ̱yó'o, ta tạ̱Jesús

nachinóo ra inka kivi ña ovi saá tayó'o ña kúu Boanerges; to'on
yó'o kóni kachí ña: Ndason ní tachi na ká'an na, ndatán ndá'yi
savi, saá ká'an na; 18 inka ra naní Andrés; inka ra naní Felipe; inka
ra naní Bartolomé; inka ra naní Mateo;[a] inka ra naní Tomás; inka
ra naní Jacobo, sa'ya taAlfeo; inka ra naní Tadeo; inka ra naní
Simón ta kúu ta ndíkon partido naní ña cananeo; 19 inka ra naní
Judas Iscariote. Tayó'o xikuu taa ta nitondaa nisikó kuí'ná taJesús
nda'a na sáa ini xíni ña'á.

Ñayó'o ká'an, nivi nika'an na xa'a taJesús kómí ra ndee ñaníma ndiva'a

(Mt. 12:22-32; Lc. 11:14-23; 12:10)

Ta saá taJesús kuano'o ra ñoo Capernaum, ta niki'vi ra ñii ve'e,
20 ta kua'a ní nivi tuku nakutá'an na ve'e yó'o, ta chútú ní nivi
anda ni ni-kivi kuxu ra xí'in naxíka xí'in ra. 21 Tá xini so'o nave'e
ra ñayó'o, ta kixaa na naki'in na ra no'o ra xí'in na ve'e na, chi
káchí na saá:

—Ta sána ini kúu ra.

22 Ta na sáná'a ndayí Ndios na kixi ñoo Jerusalén, nika'an na saá:

—Ñaká'no noo ndi'i níma ndiva'a, naní ña Beelzebú,[b] tíin ní ña
taJesús yó'o. Xí'in ndee ñaká'no noo ndi'i níma ndiva'a táva tayó'o
ñaníma ndiva'a —káchí na.

23 Ta taJesús kana ra na vaxi na noo ra, ta ndato'on ra xí'in na
ñii cuento ña saná'a ra na:

—¿Ndasaá kúchiño ñaníma ndiva'a ká'no tava ña níma ndiva'a
tá'an mii ña? 24 Tá yóo ñii ñoo, ta on vása yóo yu'ú nivi, ta nata'vi
tá'an na, ta kixá'á na káni tá'an na xí'in natá'an na, ta kama ní
ndi'i xa'a ñoo yó'o. 25 Tá yóo ñii ve'e noo nata'vi tá'an na, ta káni
tá'an na, ta ndi'i xa'a nivi ve'e yó'o. 26 Ta ñaníma ndiva'a ká'no
Satanás xí'in ndi'i níma ndiva'a tá'an ña, táná nata'vi tá'an ña án
ná kani tá'an ña xí'in tá'an mii ña, ta yachi ní ndi'i xa'a yichi ña.

27 'Tá yóo ñii taa ndeé ní ndaku, ta nivi on kúchiño ki'vi na ve'e
ra ña kindaa na ñakuíká kómí ra. Si'na xíni ñó'ó katón na ra, ta
saá kuchiño ki'vi na kindaa na ndi'i ñakuíká kómí ra. Ndatán yóo
taa ndeé ní ndaku yó'o, saá yóo ñaníma ndiva'a ká'no.

28 'Ndixa ká'an i xí'in ndó, Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra
xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é nivi, ta kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a
ndi'i to'on ña ká'an ndiva'a na xí'in Ndios. 29 Ta ndi'i nivi na ká'an

---

[a] **3:18** Inka kivi naní taMateo kúu Leví.
[b] **3:22** Inka kivi naní Satanás kúu Beelzebú.

ndivạ'a xí'in Nímạ Ndios,[a] ta Ndios ọn kasa ká'no ini ra xạ'ạ nịvi yó'o, saá chi nakuiso na kuạchi ña ọn vá'a yó'o ndi'i saá kịvị ña vạxi.
30 Nịkạ'ạn tạJesús saá xí'in na, saá chi na sáná'a ndạyí Ndios nịkạ'ạn na si'a:
—Nímạ ndivạ'a tíin ña tạyó'o —káchí na xạ'ạ tạJesús.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ kịvị kịxaạ nañani tạJesús xí'in si'í ra

(Mt. 12:46-50; Lc. 8:19-21)

31 Ta saá kịxaạ nañani tạJesús xí'in si'í ra. Ta yíta na kẹ'e nọọ yóo ra, ta tị'ví na nịkạ'ạn na kana na ra kixi ra nọọ na. 32 Ta nịvi na ndóo xínị sọ'o ña ká'ạn tạJesús, ndạtọ'on na xí'in ra, káchí na saá:
—Tata, si'í ún xí'in nañani ún yíta na kẹ'e, ta ndúkú na yó'ó —káchí na.
33 Ta ndạkuiịn tạJesús, nịkạ'ạn ra xí'in na:
—¿Yu kúu si'í ị? ¿Ta yu kúu ñani ị?
34 Ta nạkoto ra nọọ ndi'i nịvi na ndóo nọọ ra, ta nịkạ'ạn ra, káchí ra saá:
—Yó'o ndóo si'í ị xí'in ñani ị. 35 Chi nịvi na kísa ndivi ña kóni Ndios, nayó'o kúu ñani ị xí'in kị'vạ ị xí'in si'í ị —káchí tạJesús.

Cuento yó'o ndátọ'on xạ'ạ tạa chí'i ndikịn trigo

(Mt. 13:1-9; Lc. 8:4-8)

4 Ta tuku kịxá'á tạJesús sáná'a ra nịvi yu'ụ mịni. Ta kịxaạ kuạ'ạ ní nịvi nọọ yóo ra, ta saá ndạa ra ñii tón barco, ta xịkoo ra sạtạ tón barco nọọ mịni, ta ndi'i nịvi yó'o yíta na yu'ụ takuií. 2 Ta kịxá'á ra ndátọ'on ra kuạ'ạ ní cuento ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:
3 —Konị sọ'o ndó cuento yó'o. Saá ndọ'o ñii tạa tạ chí'i ndikịn trigo. 4 Ta kịxá'á ra xíta ní'nó ra ndikịn trigo ña chi'i ra nọọ ño'ọ. Ta sava ña nịkọyo yichị, ta kịxaạ tísaa ta xạxi rí ña. 5 Sava ndikịn nịkọyo nọọ yásín ní ño'ọ sạtạ yụụ, ta ndikịn yó'o kama ní nịnduṭạ ña, chi ọn vása kuíkon nọọ ño'ọ yó'o. 6 Ta kẹta ñọ'o ta nịyịchị ña, ta ndị'i xạ'ạ ña, saá chi nị-kee kónó tio'o ña. 7 Ta sava ña nịkọyo mạ'ñó tón ñiñọ, ta nịnduṭạ ña, ta nị-kuchiño kua'no ña, saá chi xạ'no tón ñiñọ yó'o ta xạ'ni ndutạ nó ña, ñạkán nị-kuchiño taxi ña ndikịn. 8 Ta sava ndikịn nịkọyo nọọ ño'ọ vạ'a ña kuíkon. Ta nịnduṭạ ña, ta xạ'no ña, ta kuạ'ạ ní nịxịyo ndikịn yita yó'o. Sava yita tạxi ña ọkọ ụxụ ndikịn, sava yita tạxi ña ụnị sịkọ ndikịn, ta sava yita tạxi ña ñii ciento ndikịn.

---

[a] **3:29** Ñii tọ'on ña ká'ạn ndivạ'a xí'in Nímạ Ndios kúu ña ká'ạn nịvi ndí ndeẹ ña kísa ndivi chiño vạ'a kúu ndeẹ ña vạxi nọọ nímạ ndivạ'a ká'no.

9 Ta nikaʼan ka taJesús:
—Ndiʼi ndóʼó nivi na yóo soʼo, xíni ñóʼó chikaa soʼo ndó ña
káʼan i xíʼin ndó —káchí taJesús xíʼin na.

Ñayóʼo káʼan ndachun taJesús sánáʼa ra nivi xíʼin cuento

(Mt. 13:10-17; Lc. 8:9-10)

10 Tá xa kee nivi kuanoʼo na, ta nindoo taJesús xíʼin uxu ovi
naxíka xíʼin ra xíʼin inka na ndíkon sata ra, ta nindaka toʼon ñaʼá
na yukía káchí cuento ña ndatoʼon ra. 11 Ta saá nikaʼan ra xíʼin na:
—Ta ndóʼó kúndaa ini ndó toʼon ña ñóʼo seʼé ña yoʼvi ní ña
káʼan xaʼa yichi noo xáʼnda chiño Ndios, chi saá taxi Ndios ndaʼa
ndó. Ta inka nivi kuiti xíni soʼo na toʼon yóʼo, ta on vása kúndaa
vaʼa ini na yukía káchí ña. 12 Ta saá kundivi ña nitaa ñii taprofeta
xinaʼá, kachí ra: “Vará xíto na, ta on vása xíni na ñandaa. Vará
xíni soʼo na, ta on vása chíkaa soʼo na, ni on vása kúndaa ini na
ña ndátoʼon i. Ñakán on vása nándikó ini na, ta Ndios on kúchiño
kasa káʼno ini ra xaʼa na”, káchí toʼon Ndios —káchí taJesús.

Ñayóʼo káʼan taJesús nándaxin ra cuento xaʼa taa chíʼi ndikin trigo

(Mt. 13:18-23; Lc. 8:11-15)

13 Ta saá taJesús nikaʼan ra xíʼin na:
—¿Án on vása kúndaa ini ndó yukía káchí cuento yóʼo? Tá
on vása kúndaa ini ndó ñayóʼo, ta, ¿ndasaá kundaa ini ndó inka
cuento ña ndatoʼon i xíʼin ndó? 14 Ta cuento yóʼo káchí ña saá:
Taa ta chíʼi ndikin trigo ñii kiʼva yóo ra xíʼin ñii taa ta káʼan
ndoso toʼon Ndios xíʼin nivi. 15 Sava nivi ndatán ndóʼo ndikin ña
nikoyo yichi, saá ndóʼo na. Saá chi xíni soʼo na toʼon yóʼo, ta kíxaa
ñandivaʼa káʼno ta táva ña toʼon Ndios ña xini soʼo na. 16 Sava nivi
ndatán ndóʼo ndikin ña nikoyo noo yuu, saá ndóʼo na. Saá chi xíni
soʼo na toʼon Ndios, ta xandikon nákiʼin vaʼa na ña, ta kúsii ní
ini na. 17 Ta yáʼa ñii kání loʼo, tá kíxáʼá vaxi ña xóʼvi na, án inka
nivi on xiin ka na koni ñaʼá na xaʼa ña kándixa na toʼon Ndios, ta
nayóʼo xandikon sándakoo na yichi Ndios, ta on xiin ka na kandixa
na, saá chi on taʼán chikaa vaʼa ini na toʼon Ndios. 18 Ta sava nivi
ndatán ndóʼo ndikin ña nikoyo noo tón ñiño, saá ndóʼo na. Saá chi
xíni soʼo na toʼon Ndios, 19 ta chiño yóo ñoyívi yóʼo sándiʼi ní ini
na, ta kíxáʼá na kísa chiño na ña kukomí na kuaʼa ní ka ñakuíká
ñoyívi yóʼo, ta chíkaa ní ini na kasa ndivi na ña kúsii ini mii na, ta
saá on xiin ka na kutaku na ndatán káʼan toʼon Ndios. 20 Ta sava
nivi ndatán ndóʼo ndikin ña nikoyo ñoʼo vaʼa ña kuíkon, saá ndóʼo

na. Saá chi xíni̱ so̱'o na to̱'on Ndios, ta náki'in va̱'a na ña, kándixa na ña, ta kúndeé na nduu na ni̱vi na va̱'a ini, ta ké'é na kua̱'a̱ ní ñava̱'a no̱o̱ Ndios. Nda̱tán yóo ñii ndiki̱n ña táxi o̱ko̱ u̱xu̱ ndiki̱n, ta inka̱ ndiki̱n ña táxi u̱ni̱ si̱ko̱ ndiki̱n, ta inka̱ ndiki̱n ña táxi ñii ciento ndiki̱n, saá yóo ni̱vi na kándixa ndino'o ini to̱'on Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndáto̱'on xa̱'a̱ ndasaá yóo ño'o̱ tóo̱n

(Lc. 8:16-18)

21 Ta nda̱to̱'on ta̱Jesús xí'in na inka̱ cuento ña saná'a ra na:
—Tá nátoo̱n yó ñii ño'o̱, ta o̱n chika̱a̱ se'é yó ña ti̱xin ñii yaxi̱n án ti̱xin xi̱to. O̱n vása ké'é yó saá, ta va̱'a ka̱ chinóo yó ña no̱o̱ síkón ña naye'e ndi'i ña. 22 Kúnda̱a̱ ini yó ndí ndi'i ña yóo se'é vitin, ñii ki̱vi̱ ña va̱xi nati̱vi ndi'i ña, ña koni̱ ndi'i ni̱vi ña. 23 Ndi'i ndó'ó ni̱vi na yóo so̱'o, xíni̱ ñó'ó chika̱a̱ so̱'o ndó ña ká'a̱n i̱ xí'in ndó —káchí ta̱Jesús xí'in na.
24 Ta tuku ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:
—Kani va̱'a ini ndó xa̱'a̱ ña xíni̱ so̱'o ndó. Nda̱tán yóo ki̱'va cho'on ndó, saá koo ki̱'va cho'on Ndios xí'in ndó. Ta ndó'ó na va̱'a xíni̱ so̱'o, Ndios taxi ra kua̱'a̱ ka̱ ña kunda̱a̱ ini ndó ña xíni̱ so̱'o ndó. 25 Ni̱vi na kúnda̱a̱ ini ñanda̱a̱ vitin, kunda̱a̱ ka̱ ini na ki̱vi̱ ña va̱xi, ta ni̱vi na o̱n xi̱in kunda̱a̱ ini ñanda̱a̱ vitin, ta ki̱vi̱ ña va̱xi Ndios kindaa ndi'i ra ñalo'o kúnda̱a̱ ini na.

Cuento yó'o ndáto̱'on xa̱'a̱ ndasaá xá'no yita trigo

26 Ta tuku ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ni̱vi:
—Nda̱tán ndó'o ndiki̱n ña xi̱ta ní'nó ñii ta̱a ña chi̱'i ra no̱o̱ ño'o̱, saá yóo yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios. 27 Ta ta̱yó'o án ta̱ kísi̱n án ta̱ ndíto kúu ra, ta saá yá'a ñoó ta yá'a ndiví, ta o̱n vása xíni̱ ra ndasaá ndúta̱ ndiki̱n trigo yó'o, ta xá'no ña no̱o̱ ño'o̱. 28 Ño'o̱ chíndeé ña ndiki̱n ña ndu̱ta̱ ña; si'na kuu ña nda̱tán ñii ku̱'u̱ kuíi̱, ta saá koo yoko̱ ña, ta sondi̱'i koo ndiki̱n ña. 29 Tá xa ni̱xi̱no̱ va̱'a ñatrigo, ta tí'ví ra ni̱vi ka'nda na ña, chi xa ki̱xa̱a̱ ki̱vi̱ ka'nda na ña —káchí ta̱Jesús.

Cuento yó'o ndáto̱'on xa̱'a̱ ndiki̱n mostaza

(Mt. 13:31-32; Lc. 13:18-19)

30 Ta ni̱ka̱'a̱n tuku ta̱Jesús, káchí ra saá xí'in na:
—¿Ndasaá yóo yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndato̱'on yó ña nandaxin yó xa̱'a̱ ña? 31 Nda̱tán yóo ñii ndiki̱n

mostaza, saá yóo yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios. Válí ní ka̱ ndiki̱n yó'o no̱o̱ ndi'i ndiki̱n yóo ñoyívi yó'o. 32 Tá xa chi̱'i ni̱vi ndiki̱n yó'o, ta xá'no ña ta ndúu ña ña ká'no ní ka̱ no̱o̱ ndi'i inka̱ ñata̱ta̱ chí'i ni̱vi. Ta nándika tón nda'a̱ ña no̱o̱ táxi ña ku̱nda̱ti̱ nandoso tísaa —káchí ta̱Jesús.

Ñayó'o ká'a̱n nda̱chun sáná'a ta̱Jesús ni̱vi xí'in cuento

(Mt. 13:34-35)

33 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ni̱vi kua̱'a̱ ní ka̱ cuento ña saná'a ra na xa̱'a̱ yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios. Nda̱to̱'on ra xí'in na xí'in cuento válí yó'o ña va̱'a kúchiño kunda̱a̱ ini na. 34 Ta o̱n vása ní-saná'a ra nayó'o xí'in inka̱ no̱o̱ to̱'on. Tá kíndo̱o mató'ón ra xí'in naxíka xí'in ra, ta na̱ndaxin ndi'i ra cuento yó'o no̱o̱ na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ sa̱ya̱a̱ ra ta̱chi̱ xí'in takuií mi̱ni

(Mt. 8:23-27; Lc. 8:22-25)

35 Ta ki̱vi̱ yó'o tá kua̱'a̱n kuñoó, ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra xí'in u̱xu̱ o̱vi̱ naxíka xí'in ra:

—Ná ko'yo̱ inka̱ xiiña no̱o̱ mi̱ni.

36 Ta ni̱nda̱yi ra ni̱vi, ta naxíka xí'in ra nda̱a na kua̱'a̱n na xí'in ta̱Jesús ini tón barco. Ta kua̱'a̱ ka̱ tón barco ndíko̱n kua̱'a̱n xí'in na. 37 Ta ki̱xá'á ndeé ní káni ta̱chi̱ na'á no̱o̱ takuií, ta̱nda̱ kua̱'a̱n ndaa takuií ta na̱kutú rá ini tón barco, ta ki̱xá'á nó kua̱'a̱n ke̱tá nó ini takuií. 38 Ta ta̱Jesús sa̱ta̱ tón barco kándú'u̱ ra kísi̱n ra ta kánóo si̱ni̱ ra no̱o̱ ñii ka̱chi̱. Ta naxíka xí'in ra sa̱nakáxín na ini ra, ta ni̱ka̱'a̱n na xí'in ra:

—¡Tata Maestro! ¿Án o̱n vása ndí'i ini ún, yi̱yo ní ka̱'a̱ ndi'i yó xí'in takuií, chi kua̱'a̱n ke̱tá tón barco ini mi̱ni?

39 Ta nda̱koo ta̱Jesús, ta xa̱'nda chiño ra no̱o̱ ta̱chi̱ na'á xí'in takuií mi̱ni:

—¡Koo ya̱a̱ ndó, koo tási̱ín ndó! —káchí ra.

Ta saá ni̱ya̱a̱ ta̱chi̱ ta takuií mi̱ni ñii ya̱a̱ ya̱a̱ na̱koo rá. 40 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra:

—¿Nda̱chun yí'ví ní ndó? ¿Nda̱chun o̱n vása kándixa ndó Ndios ndáa ra ndó'ó?

41 Saá ni, ni̱yi̱'ví ka̱ na, ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on tá'an na:

—¿Yu kúu ta̱yó'o? ¡Chi nda̱ ta̱chi̱ na'á xí'in takuií mi̱ni xíni̱ so̱'o to̱'on ká'a̱n ra! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi tava ra níma ndiva'a xikomí ñii taa

(Mt. 8:28-34; Lc. 8:26-39)

5 Ta saá nixaa taJesús xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra inka tá'ví yu'u
mini noo ndóo nañoo Gadara. [2] Tá noo taJesús tón barco, ta
ñii taa ta kómí níma ndiva'a kee ra kavua noo ndúxun nandií, ta
kua'an ra ña nakutá'an ra xí'in taJesús. [3] Ta tayó'o táku ra kavua,
ta nda ñii nivi on vása kiví katón na ra, ni xí'in cadena kaa. [4] Xa
kua'a ní yichi kátón na nda'a ra, kátón na xa'a ra, tanda ñii válí
válí cháchi cadena kaa, ta tá'nda ña, ni on vása kúchiño ña kuno'ni
ña ra. Nda ñii nivi ni-kundeé na xí'in ra. [5] Ndiví ñoó ndá'yi ra
xíka ra noo ndúxun na, ñii ki'va saá ndá'yi ra xíka ra noo yuku, ta
sátakué'e ra ñii koñu mii ra xí'in yuu. [6] Tá xini ra taJesús nda xíká
ka, ta xíno ra nixaa ra xikuxítí ra noo taJesús. [7] Ta kixá'á ñaníma
ndiva'a ña kómí ra xí'in ndi'i ndee ña nika'an ña, ta káchí ña saá:

—¿Yukía kóni ún ke'é ún xí'in i? Chi yó'ó taJesús kúu Sa'ya
Ndios taKá'no. Tanda noo Ndios ká'an i xí'in ún, on saxo'vi ún yi'i
—káchí ña xí'in taJesús.

[8] Nika'an ña si'a, saá chi taJesús xa kixá'á ra táva ra níma
ndiva'a, káchí ra saá:

—¡Níma ndiva'a, kee ún ta saña ún tayó'o!

[9] Ta taJesús nindaka to'on ra níma ndiva'a:

—¿Ndasaá naní ún?

Ta ndakuiin ña:

—Naní ndi Legión chi kua'a ní kúu ndi.

[10] Ta xáku ndá'ví ña noo taJesús ña on ti'ví ra ndi'i ñaníma
ndiva'a ko'on ña inka xiiña. [11] Ta yatin noo yóo ñii yuku, xíka
kua'a ní tíkini xíxa'an rí. [12] Ta ndi'i ñaníma ndiva'a xaku ndá'ví ña
noo taJesús, káchí ña saá:

—Ti'ví ún ndi'i ko'on ndi ki'vi ndi ini ndi'i tíkini kaa —káchí ña.

[13] Ta taJesús taxi ra ña ndukú níma ndiva'a. Ta saá kee ndi'i
níma ndiva'a ña xikomí tayó'o, ta nikí'vi ña ini ndi'i tíkini. Ta ovi
mil kúu tíkini yó'o. Ta ndi'i tíkini xíno rí kua'an rí, ta sakoyo xí'in
mii rí ta'vi, noo nikoyo rí ini mini, ta nika'a ndi'i rí ta nixi'i ndi'i rí.

[14] Ta nivi na ndáa kini xíno na kua'an na ndato'on na xí'in na
ndóo ñoo xí'in na ndóo yuku, ña ndo'o kini sana na. Ta saá kixaa
nivi xíto na yukía ndo'o tíkini xí'in taa ta xikomí níma ndiva'a.
[15] Ta kixaa na noo yóo taJesús, ta yó'o xini na yóo ta xikomí kua'a
ní níma ndiva'a, xa ndíxin ra tikoto, ta xa nakoo va'a sini ra. Ta
nanivi yó'o niyi'ví ní na. [16] Ta nivi na xa xini ña nixiyo ndato'on
na xí'in inka nivi yukía ndo'o tayó'o xí'in ndi'i tíkini. [17] Ta saá
kixá'á nivi xáku ndá'ví na noo taJesús ña kee ra ko'on ra inka ñoo.

18 Tá ndaa taJesús ini tón barco, ta ta xikomí nímą ndivą'a xąku
ndá'ví ra noo ra:
—Taxi ún ná ko'on i xí'in ún —káchí ra.
19 Ta taJesús ni-xiin ra taxi ra ko'on ra, ta niką'ąn ra xí'in tayó'o:
—No'o ún ve'e ún vitin, ta ndato'on ún xí'in natá'an ún xą'ą
ñaká'no ní ke'é Ndios xí'in ún, ta ndasaá kundá'ví ní ini ra xí'in ún
—káchí taJesús.
20 Ta saá kee tayó'o kuąno'o ra, ta kixá'á ra ndáto'on ra xí'in
nivi na ndóo ndi'i ñoo noo ño'o Decápolis, ta ká'ąn ra xą'ą ñaká'no
ní ke'é taJesús xí'in ra. Ta ndi'i na ndóo yó'o nąka'nda ní ini na.

Ñayó'o ká'ąn xą'ą taJesús kivi sąnatakु ra ñii ñálo'o ñá nixi'i, ta sąnda'a ra ñii ña'ą ñá nitondąa nda'ą tikoto ra

(Mt. 9:18-26; Lc. 8:40-56)

21 Tá tuku ndikó taJesús xí'in tón barco, ta naxaą ra ndą yu'u
mini noo kee ra kuą'ąn ra, ta kuą'ą ní nivi nąkutá'an na xí'in ra
yu'u takuií yó'o. 22 Ta kixaą ñii tą xá'nda chiño xí'in ve'e ño'o
sinagoga, nąní ra Jairo. Ta xini ra taJesús, ta xikuxítí ra noo ra,
23 ta ndeé ní xąku ndá'ví ra noo ra, káchí ra saá:
—Tata, ndeé ní ndó'o ñálo'o są'ya i, xa ñá yóo kivi kúu ñá. Ná
ko'on ún xí'in i ve'e i, ta ná chinóo ún nda'ą ún sini ñá, ta nda'a ñá
ta kutakु ką ñá —káchí taJairo xí'in taJesús.
24 Ta kee taJesús kuą'ąn ra xí'in taJairo ve'e ra. Ta kuą'ą ní nivi
ndíkon na sątą ra ndą ñii chínda'á na ra. 25 Ta yóo ñii ña'ą kuą'ąn
ñá xí'in nivi na kuą'ąn sątą taJesús, ta xa uxु ovi kuiyą ndeé ní
ndó'o ñá kue'e xítą nii. 26 Xó'vi ní ñá chi xa nixą'ąn ñá noo kuą'ą
ní ndotor, ta sąndi'i ñá si'ún ñá. Ta on vása ní-kuchiño nduvą'a ñá,
ta ndeé ní ką ndó'o ñá. 27 Ta xini so'o ñá xą'ą taJesús, ta kixaą ñá
sątą ra xí'in nivi, ta nitondąa nda'ą ñá tikoto ra, 28 chi xąni sini ñá:
"Tá lo'o kuiti ná tondąa nda'ą yó tikoto ra, ta saá nduvą'a yó", xáni
sini ñá. 29 Tá nitondąa nda'ą ñá tikoto ra, ta saá xąndikon niyąą
xítą nii ñá, ta kundąą ini ñá ndí xa ndą'a ñá. 30 Ta taJesús kundąą
ini ra kee lo'o ndee ra. Ta ndikó koo ra, ta nindąką to'on ra nivi:
—¿Yukú ndó nitondąa nda'ą tikoto i? —káchí ra.
31 Ta naxíka xí'in ra ndąkuiin na:
—Xíto ún ndí kuą'ą ní nivi ta ñii chínda'á tá'an na ta chínda'á
na yó'ó, ta, ¿ndąchun ndáką to'on ún: "Yukú ndó nitondąa nda'ą
tikoto i"?
32 Ta taJesús xito ra noo nivi nándukú ra yukú na nitondąa
nda'ą tikoto ra. 33 Ta ñáña'ą yó'o, ta yí'ví ñá ndą kísin ñá, chi
kundąą ini ñá yukía kuvą'a xí'in ñá, ta kixaą ñá xikuxítí ñá noo

taJesús, ta ndatoon ñá ndi'i ñandaa xí'in ra. 34 Ta nikan taJesús
xí'in ñá:
—Nana, xa nduva'a ún chi kándixa ini ún yi'i. Ta vitin no'o ún,
ta ná koo va'a ini ún chi nduva'a ún, xa kee kue'e yó'ó.
35 Tá ká'an ka taJesús xí'in ñáyó'o, ta saá kixaa nivi na kee ve'e
taJairo, ta nika'an na xí'in taJairo:
—Sa'ya ún xa nixi'i ñá. ¿Ndachun sándi'i ka ún taMaestro yó'o?
36 Ta xini soo taJesús ña nika'an na, ta nika'an ra xí'in taJairo:
—On kuyi'ví ún. Kundaa va'a ini ún yi'i.
37 Ta ni-xiin ra kundikon nivi sata ra, kuiti taxi ra koon uni
naxíka xí'in ra na kúu taPedro, taJacobo, xí'in taJuan, ñani
taJacobo yó'o. 38 Ta nixaa taJesús ve'e taJairo, ta xini ra kua'a ní
nivi ndá síso kúu na, xáku ní na chi kúchuchú ní ini na xa'a ñálo'o
ñá nixi'i. 39 Ta niki'vi taJesús ini ve'e, ta nika'an ra xí'in na:
—¿Ndachun xáku ní ndó? Ñálo'o yó'o on vása ní-xi'i ñá, ñá
kísin kuiti kúu ñá —káchí ra.
40 Ta saá kusiki na taJesús ta nixaku ndaa na ra. Ta tayó'o ti'ví
ra ndi'i na kua'an na ke'e, ta ndasaá kuiti xí'in yivá ñálo'o xí'in si'í
ñá xí'in uni taxíka xí'in ra, niki'vi ra noo kándú'u ñálo'o. 41 Ta tiin
ra nda'a ñá, ta nika'an ra xí'in ñá:
—Talita cumi —káchí ra. Too'on aramaico yó'o káchí ña: Ñálo'o,
ká'an i xí'in ún, ndakoo ún.
42 Ta xandikon ndakoo ñá, nakundichi ñá, ta kixá'á ñá xíka ñá,
chi uxu ovi kuiya kómí ñá. Ta naka'nda ní ini na ndóo yó'o. 43 Ta
xa'nda chiño taJesús noo na ña on ndato'on na xí'in nda ñii nivi
yukía ndo'o ñálo'o, ta nika'an ra xí'in nave'e ñá taxi na kuxu ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nixiyo ra ñoo Nazaret

(Mt. 13:53-58; Lc. 4:16-30)

6 Ta taJesús kee ra kuano'o ra ñoo ra, ta naxíka xí'in ra kua'an
na xí'in ra. 2 Tá kixaa kivi yii ña nákindée najudío, saá kixá'á
ra sáná'a ra nivi ve'e ño'o sinagoga, ta kua'a ní na xini soo ña
nika'an ra, naka'nda ní ini na, ta káchí na saá:
—¿Míkía sakuá'á tayó'o ndi'i ñayó'o? ¿Mí kixi ña ndíchí ní ra,
ta míkía kee ndee ña ké'é ra milagro xí'in nivi? 3 ¿Án on siví tayó'o
kúu carpintero? ¿Án on siví si'í tayó'o kúu ñáMaría? ¿Án on siví
ñani taJacobo, taJosé, taJudas xí'in taSimón kúu ra? ¿Án on ndixa
ndóo ki'va ra ñoo yó yó'o? —káchí na.
Ta ni-xiin na kandixa na ra. 4 Ta nika'an taJesús, káchí ra saá
xí'in na:
—Ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o kísa to'ó na taprofeta, ta nañoo mii
ra xí'in nave'e mii ra on xiin na kasa to'ó na ra —káchí ra.

5 Ta saá o̱n vása ní-ke'é ra nda̱ ñii milagro xí'in nañoo yó'o.
Kuiti chi̱nóo ra nda'a̱ ra sava na ndeé ndó'o, ta nda̱'a nayó'o. 6 Ta
ta̱Jesús na̱ka'nda ini ra chi nañoo mi̱i ra ni̱-xiin na kandixa na ra.
Ta saá ke̱e ra kua̱'a̱n ra ñii ñii ñoo válí yatin sáná'a ra ni̱vi.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ ti̱'ví ra u̱xu̱ o̱vi̱ naxíka xí'in ra ko̱'o̱n na ka̱'a̱n ndoso na to̱'on ra

(Mt. 10:5-15; Lc. 9:1-6)

7 Ta ka̱na ra u̱xu̱ o̱vi̱ naxíka xí'in ra va̱xi na no̱o̱ ra, ta ki̱xá'á ra
tí'ví ra o̱vi̱ o̱vi̱ na ko̱'o̱n na ñii ñii ñoo, ta ta̱xi ra nda̱yí nda'a̱ na ña
tava na níma̱ ndiva̱'a ña sáxo̱'vi̱ inka̱ ni̱vi. 8 Saá ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Tá kua̱'a̱n ndó chiño yó'o, ta o̱n kuni'i ndó ña kuxu ndó, ni
leká ndó, ni si̱'ún ndó o̱n kuni'i ndó. Ta kuiti va̱'a kuni'i ndó ñii
yito̱n[a] ko̱'o̱n ndó. 9 Va̱'a ko'on ndu̱xa̱n xa̱'a̱ ndó, ta o̱n kuiso ka̱ ndó
inka̱ tiko̱to̱ ña nasama ndó —káchí ta̱Jesús xí'in na.
10 Ta ni̱ka̱'a̱n ka̱ ra xí'in na:
—Tá ni̱xaa̱ ndó inka̱ ñoo, ta ve'e no̱o̱ naki'in va̱'a na ndó'ó,
kundo̱o ndó nda̱ to̱nda̱a ki̱vi̱ kee ndó ñoo nayó'o. 11 Tá yóo ñii ñoo
no̱o̱ o̱n xi̱in ni̱vi naki'in va̱'a na ndó'ó, ta o̱n xi̱in na koni̱ so̱'o na
to̱'on ka̱'a̱n ndó, ta saá kee ndó ñoo yó'o, ta ko̱'o̱n ndó, ta sakisin
ndó xa̱'a̱ ndó ña nako̱yo yaa̱. Saá saná'a káxín ndó ndí nayó'o
nákuiso na kua̱chi no̱o̱ Ndios, chi o̱n xi̱in na koni̱ so̱'o na to̱'on ra.
Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, to̱nda̱a ñii ki̱vi̱ ña kasa nani Ndios xa̱'a̱
kua̱chi ndi'i ni̱vi ñoyívi yó'o, ta ki̱vi̱ yó'o ndeé ka̱ yo̱'vi̱ saxo̱'vi̱ ra
nañoo yó'o no̱o̱ ni̱vi na o̱n vá'a na xi̱ndo̱o ñoo Sodoma xí'in ñoo
Gomorra kui̱ya̱ xi̱na̱'á —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.
12 Ta saá ke̱e u̱xu̱ o̱vi̱ naxíka xí'in ra ni̱xa̱'a̱n na ni̱ka̱'a̱n ndoso
na xí'in ni̱vi ndí xíni̱ ñó'ó nandikó ini na ta sandakoo na kua̱chi
na. 13 Ta ta̱va na kua̱'a̱ ní níma̱ ndiva̱'a ña xi̱komí ni̱vi, ta chi̱kaa̱
na aceite olivo si̱ni̱ án no̱o̱ kí'vi̱ yi̱kí ko̱ñu ni̱vi na ndeé ndó'o, ta
nda̱'a na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña ni̱xi'i̱ ta̱Juan, ta̱ sa̱kuchu ni̱vi

(Mt. 14:1-12; Lc. 9:7-9)

14 Ta ta̱rey Herodes xi̱ni̱ so̱'o ra ña kánóo va̱'a to̱'on xa̱'a̱ ta̱Jesús
xa̱'a̱ ndi'i ñava̱'a ña ke̱'é ra. Ta ni̱ka̱'a̱n ra saá:
—Ta̱yó'o kúu ta̱Juan, ta̱ sa̱kuchu ni̱vi, ta ni̱xi'i̱ ra ta vitin na̱taku̱
ra, ña̱kán kómí ra ndee̱ ké'é ra ndi'i milagro yó'o vitin —káchí ra.
15 Inka̱ na ká'a̱n:

---

[a] **6:8** Yito̱n yó'o ñii kúu nó xí'in ta̱to̱n, án garrote.

—Taprofeta Elías kúu tayó'o —káchí na.

Ta inka na ká'an:

—Ta ká'an ndoso to'on Ndios kúu tayó'o, ndatán nixiyo naprofeta xina'á, saá yóo ra —káchí na.

16 Ta xini so'o taHerodes ña nika'an na xa'a taJesús, ta nika'an ra:

—Yi'i xa'nda chiño i ña kandoso na sikon taJuan. Ta vitin nataku ra —káchí ra.

17–18 Nika'an taHerodes to'on yó'o chi xáni sini ra xa'a ña on vá'a nike'é ra xí'in taJuan. Chi taJuan nika'an ra kua'a ní yichi xí'in taHerodes, káchí ra saá:

—Ndayí Ndios ña nitaa taMoisés káchí ña, on koó yichi naki'in ún ñásí'í ñani ún koo ñá xí'in ún —káchí ra.

Saá chi taHerodes xa nitonda'a ra xí'in ñáHerodías ñásí'í taFelipe ta kúu ñani mii ra.

Ta taHerodes, xa'a ña sakusii ra ini ñásí'í ra yó'o, xa'nda chiño ra noo natropa ña tiin na taJuan, ta katón na ra, ta chikaa na ra ini ve'e kaa. 19 Ta ñáHerodías sáa ní ini ñá xíni ñá taJuan ta kóni ñá ka'ni ñá ra. Ta ni-kuchiño ñá; 20 chi taHerodes yí'ví ra noo taJuan, ta ndáa ña'á ra chi xini ra tava'a kúu taJuan, tayii kúu ra. Ta xíni so'o ra to'on ña ká'an taJuan ta ñii sándi'i ña ini taHerodes, ta saá ni, kúsii ini ra xíni so'o ra to'on ká'an taJuan. 21 Ta sondi'i ñáHerodías naní'i ñá ndasaá koo ka'ni ñá taJuan. Ñii kivi taHerodes nixino ra kuiya ta kana viko ra, ta saá taxi ra kuxu na ndíso chiño xí'in ra, xí'in na ndíso chiño noo natropa ra, xí'in naxikua'a ñoo estado Galilea. 22 Ta kixaa ñása'ya ñáHerodías kata xá'á ñá noo na, ta kúsii ní ini taHerodes xí'in na ndóo viko yó'o xíni na ñá, kata xá'á ñá. Ta tarey nika'an ra xí'in ñálo'o:

—Ndukú ún nda ndá ñava'a kóni ún noo i, ta taxi i ña nda'a ún.

23 Ta tuku nika'an ra xí'in ñá:

—Chíná'a i Ndios taxi i nda yukía ndúkú ún noo i, anda ta'ví sava i ñakuíká kómí i ta taxi i ña nda'a ún.

24 Ta kee ñá nixa'an ñá nika'an ñá xí'in si'í ñá:

—¿Ndá ñava'a ndukú i noo tarey?

Ta ndakuiin si'í ñá:

—Ndukú ún noo ra sini taJuan ta sakuchu nivi.

25 Ta kama ndikó ñá noo tarey ta nika'an ñá xí'in ra:

—Kóni i ña chinóo ún sini taJuan ta sakuchu nivi, noo ko'o ña ndíka, ta taxi ún ña nda'a i.

26 Ta kúchuchú ní ini tarey ña xini so'o ra ña nduku ñálo'o, ta saá ni, xa'a ña xini so'o ndi'i na ndóo viko yukía nika'an ra xí'in ñálo'o ña chiná'a ra Ndios, ni-kuchiño nasama ra ña nika'an ra xí'in ñá. 27 Ñakán xandikon ti'ví ra ñii tatropa kua'an ra ve'e kaa

ki'in ra sini taJuan. 28 Ta nixaa tayó'o, ta kandoso ra sikon taJuan,
ta ní'i ra sini taJuan kánóo ña noo ko'o taxi ra ña nda'a ñálo'o, ta
ñálo'o yó'o nataxi ñá ko'o yó'o nda'a si'í ñá.
29 Tá xini so'o naxíka xí'in taJuan yukía ndo'o ra, ta kixaa na
ve'e kaa ta nakuiso na yikí koñu ra, ta nixa'an na sandúxun na ña
ñii kavua. Saá ndi'i historia xa'a ña nixi'i taJuan, kisa taHerodes.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi taxi ra xixi o'on mil taa

(Mt. 14:13-21; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

30 Ta ndikó uxu ovi naxíka xí'in taJesús naxaa na noo ra, ta
ndato'on na xí'in ra ndi'i ña ke'é na, ndato'on na ndi'i ña saná'a
na nivi. 31 Ta kua'a ní nivi yóo, na kua'an na kíxaa, ñakán on kiví
kuxu na. Ta saá nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:
—Na'a ndó ko'on ndó xí'in i noo on koó nivi ña nakindée yó ñii
kani lo'o.
32 Ta saá kee na kua'an na xí'in tón barco noo on koó nivi. 33 Ta
kua'a ní nivi xini na kee taJesús xí'in naxíka xí'in ra kua'an na. Ta
kua'a ní nayó'o kee na ñoo, ta kua'an xá'á na anda xíno na, ta
nixaa si'na na noo nakutá'an na xí'in taJesús. 34 Tá noo taJesús tón
barco, ta xini ra kua'a ní nivi, ta kúndá'ví ní ini ra xíni ra na, chi
ndatán yóo ndikachi tí on koó ta ndáa, saá yóo nivi yó'o. Ta saá
kixá'á ra sáná'a ra na kua'a ní ñava'a. 35 Ta xa nikuaa ní kúu ña, ta
saá nitondaa yatin uxu ovi naxíka xí'in ra, ta nika'an na xí'in ra:
—Tata, noo ndóo yó vichí ní, ta nikuaa ní kúu ña vitin. 36 Va'a
ti'ví ún ndi'i nivi yó'o ná ko'on na rancho án ñoo válí ña yóo yatin
ña ndukú na sata na ña kuxu na.
37 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:
—Mii ndó taxi kuxu na —káchí ra.
Ta nika'an na xí'in ra:
—¿Án ko'on ndi xí'in ovi ciento si'ún denario,[a] ta sata ndi sita
va'a ña kuxu na?
38 Ta nindaka to'on taJesús na:
—¿Ndasaá sita va'a kómí ndó? Kua'an ndó koto ndó —káchí ra.
Ta xini na ndasaá kúu ña yóo, ta nika'an na xí'in ra:
—O'on sita va'a ta ovi tiaká yóo.
39 Ta taJesús xa'nda chiño ra noo naxíka xí'in ra ña nata'ví na
ñii ti'vi ñii ti'vi nivi kundoo na noo yita síi. 40 Ñakán xikundoo na
kua'a ti'vi ña ciento nivi ta kua'a ti'vi ña ovi siko uxu nivi. 41 Ta
saá ki'in taJesús o'on sita va'a xí'in ovi tiaká, ta xito ndaa ra ñoyívi
nino, ta nika'an ra, káchí ra saá:

---

[a] **6:37** Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta ta'ví ra sita va'a, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o nataxi na ña nda'a ndi'i nivi na ndóo yó'o. Ta ta'ví ra ovi tiaká ta nataxi na rí nda'a ndi'i nivi. 42 Ta nani ña xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na, 43 ta naxíka xí'in taJesús naki'in na uxu ovi chikiva sita va'a xí'in tiaká ña kindoo ndoso, chi ni-kundeé naniivi kuxu ndi'i na ña. 44 Ta ndi'i na xixi yó'o xikuu na ñii o'on mil taa.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña xíka ra noo mini

(Mt. 14:22-27; Jn. 6:16-21)

45 Ta saá taJesús xa'nda chiño ra noo naxíka xí'in ra ña ndaa na tón barco ta ko'on si'na na noo ra nda inka xiiña noo mini noo yóo ñoo Betsaida, saá chi nindoo ra ndayi ra ndi'i nivi. 46 Ta ndi'i nindayi ra nivi, ta ndaa ra kua'an ra yuku noo ka'an ra xí'in Ndios. 47 Ta saá niketá ño'o ta kunaa, ta kánóo tón barco ma'ñó mini, ta yóo mató'ón ra yuku yó'o. 48 Ta xini taJesús naxíka xí'in ra ñii ndeé kísa chiño na xí'in tón barco ña ko'on nó, chi ndeé ní káni tachi ta sándikó ña nó. Ta xa yatin kóni tivi kúu ña,[a] ta taJesús xíka xá'á ra noo takuií vaxi ra noo kánóo tón barco. Ta kixá'á ra yá'a ra yatin noo yóo tón barco. 49 Ta xini naxíka xí'in ra ndí xíka ra noo mini, ta xani sini na ndí kuiti ñí'ná kúu ña. Ta nindá'yi ní na, 50 chi ndi'i na xini na, ta niyi'ví ní na. Ta saá kama nika'an taJesús xí'in na:

—On kundi'i ini ndó, chi yi'i va kúu i. On kuyi'ví ndó —káchí taJesús xí'in na.

51 Ta ndaa ra tón barco noo ndóo na, ta niyaa tachi. Ta naka'nda ní ini na ndóo na, 52 chi nasó'ó ní kúu na, ta on vása kúndaa ini na yu kúu taJesús, ta ni on vása kúndaa ini na mí vaxi ndee ra ña ké'é ra ña kúchiño ra taxi ra xíxi kua'a ní nivi.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra nivi ñoo Genesaret

(Mt. 14:34-36)

53 Niya'a na mini ta nixaa na inka xiiña noo yóo ñoo Genesaret noo katón ndaa na tón barco. 54 Tá noo na tón barco, ta naniivi na yíta yó'o xandikon nakoni na taJesús. 55 Ta naniivi yó'o xino na kua'an na ndi'i saá ñoo yatin ndato'on na xí'in ndi'i nivi, ta nivi na xini so'o ñayó'o, nakuiso na nivi ndeé ndó'o ta kua'an na xí'in na noo taJesús. 56 Ta nda mí xiiña xáa taJesús, án ñoo válí, án ñoo ná'no, án rancho, ta naniivi chindoo na na ndeé ndó'o noo yá'a ra.

---

[a] **6:48** Ña cuarta vigilia nákaa ña tixin kaa uni xí'in kaa iño xitaan.

Ta xaku ndá'ví na noo ra ña taxi ra tondaa nda'a na ra, vará lo'o yu'u tikoto ra, ta ndi'i nivi na nitondaa nda'a ña'á nduva'a na.

Ñayó'o ká'an yu kúu nivi na yakua noo Ndios

(Mt. 15:1-20)

7 Ta sava nafariseo xí'in sava na sáná'a ndayí Ndios kee na ñoo Jerusalén, ta kixaa na noo taJesús. [2] Ta xini na ndí sava naxíka xí'in taJesús ni-nda'á na ndatán chindú'u naxii síkuá na xina'á, ta xixi na. Ta nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios nika'an na xa'a naxíka xí'in taJesús, káchí na saá:

—Na ndíso kuachi kúu nayó'o.

[3] (Saá chi nafariseo xí'in inka najudío si'na vivíi ndá'á na ta saá xíxi na, chi kísa ndivi na ña saná'a naxii síkuá na xina'á. [4] Tá kivi xá'an na sata na noyá'vi, ta ndíkó na ve'e na, si'na nákata na ndi'i ña sata na, ta saá vivíi ndá'á na ta kuxu na. Ta kísa ndivi na kua'a ní inka ña saná'a naxii síkuá na xina'á, ña nákata na vaso, xí'in kisi, xí'in ndi'i kaa ña xíni ñó'ó na, ta saá nákata na noo xindoo na xíxi na.) [5] Ta nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios nindaka to'on na taJesús:

—¿Ndachun on vása kísa ndivi naxíka xí'in ún ña saná'a naxii síkuá yó xina'á, ña si'na vivíi nda'á na ta kuxu na?, chi na on vása ndá'á, nayakua kúu na noo Ndios.

[6] Ta taJesús ndakuiin ra:

—¡Na ovi yu'u kúu ndó'ó! Ta ñandaa kúu to'on Ndios ña nitaa taprofeta Isaías xa'a ndó kuiya xina'á, kachí Ndios saá:

> Nivi yó'o kísa to'ó na yi'i xí'in ndasaá kuiti to'on kée yu'u na,
> ta níma na xíká ní yóo ña noo i, chi on vása ndino'o ini na kísa to'ó na yi'i.
> [7] Ta nda mani kísa to'ó na yi'i,
> chi sáná'a na nivi ña kúu ndayí mii na, ta on vása sáná'a na nivi ña xá'nda chiño i noo na,

kachí Ndios, nitaa taIsaías. [8] Xa sandakoo ndó ndayí ña xá'nda chiño Ndios, xa'a ña ndíkon ndó kísa ndivi ndó ña sáná'a nivi ndasaá xíni ñó'ó nakata ndó kisi xí'in vaso. Ta kísa ndivi ndó kua'a ní inka ña sáná'a na ña ñii kúu xí'in ñayó'o —káchí taJesús xí'in na.

[9] Ta tuku nika'an ra xí'in na:

—Xáa noo ndó ndayí ña xá'nda chiño Ndios, ta kuiti kísa ndivi ndó ña saná'a naxii síkuá ndó xina'á. [10] Chi ndayí Ndios ña nitaa taMoisés káchí ña saá: "Kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó si'í ndó", ta "Xíni ñó'ó kivi ndi'i nivi na kándiva'a xí'in yivá na án xí'in si'í na", kachí Ndios. [11] Ta ndó'ó, sáná'a ndó káchí ndó yóo

yichi̱ ka̱'a̱n ñii ta̱a xí'in yivá ra ta xí'in si'í ra, kachí ra saá: “O̱n
kúchiño i̱ chindeé i̱ ndó'ó, saá chi xa ni̱ka̱'a̱n i̱ taxi i̱ ndi'i ña kómí i̱
nda'a̱ Ndios”, kachí ra. 12 Ta ñayó'o kúu ñava̱'a no̱o̱ ndó'ó, ña o̱n
vása xíni̱ ñó'ó ka̱ kasa to̱'ó ra yivá ra, ta o̱n vása xíni̱ ñó'ó ka̱ kasa
to̱'ó ra si'í ra. 13 Ta saá chíkaa̱ ni̱no̱ ndó to̱'on Ndios xa̱'a̱ ña ndíko̱n
ndó yichi̱ mi̱i ndó, ta sáná'a ndó yichi̱ mi̱i ndó inka̱ ni̱vi. Ta kísa
ndivi ndó kua̱'a̱ ní ka̱ ña o̱n vá'a ña ñii kúu xí'in ñayó'o —káchí
ta̱Jesús xí'in na.
14 Ta ta̱Jesús ka̱na ra ni̱vi va̱xi na no̱o̱ ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra saá
xí'in na:
—Koni̱ so̱'o ndi'i ndó, ta kunda̱a̱ ini ndó ña ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó.
15 Ña xíxi ni̱vi ta ña kí'vi yu'u̱ na, ta o̱n vása ndása ña nduu ni̱vi
na ya̱kua̱ no̱o̱ Ndios. Ta to̱'on ña o̱n vá'a va̱xi yu'u̱ ni̱vi, ta ñayó'o
ndása ña nduu ni̱vi na ya̱kua̱ no̱o̱ Ndios. 16 Ndi'i ndó'ó ni̱vi na yóo
so̱'o, xíni̱ ñó'ó chikaa̱ so̱'o ndó ña ká'a̱n i̱ xí'in ndó —káchí ta̱Jesús
xí'in na.
17 Tá sa̱ndakoo ra ni̱vi yó'o, ta ni̱ki̱'vi ra ve'e, ta naxíka xí'in ra
ni̱nda̱ka̱ to̱'on ña'á na yukía̱ káchí cuento yó'o ña sa̱ná'a ra. 18 Ta
ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—¿Án ñii ki̱'va nda̱tán yóo inka̱ ni̱vi, saá yóo ndó'ó? ¿Án ta̱'án
kunda̱a̱ ini ndó? Ndi'i ña xíxi ni̱vi ta kí'vi ña yu'u̱ na, ta o̱n vása
ndása ña ña nduu na ni̱vi ya̱kua̱ no̱o̱ Ndios. 19 Ña xíxi ni̱vi o̱n
vása xáa̱ ña níma̱ na, kuiti xáa̱ ña ti̱xin na, ta saá yá'a ña xíta̱ ña
—káchí ra.
Xí'in to̱'on yó'o ta̱Jesús káchí ra ndi'i ña xíxi ni̱vi ñandii kúu ña.
20 Ta ni̱ka̱'a̱n ka̱ ra xí'in na:
—Ña o̱n vá'a va̱xi níma̱ ni̱vi kúu ña ndása ña nduu ni̱vi na
ya̱kua̱ no̱o̱ Ndios. 21 Chi ndi'i ña o̱n vá'a xáni ini ni̱vi káku ña níma̱
na. Ta chínda'á ña na ke'é na ndi'i saá no̱o̱ ña o̱n vá'a, ña kúu
ña kí'vi ta̱a kua̱chi ñoyívi xí'in inka̱ ña'a̱ ñá o̱n si̱ví kúu ñásí'í ra,
án kí'vi ña'a̱ kua̱chi ñoyívi xí'in inka̱ ta̱a ta̱ o̱n si̱ví kúu yii̱ ñá,
xí'in ndi'i inka̱ no̱o̱ ñakini ña ké'é ni̱vi xí'in inka̱ ña'a̱ án ta̱a, xí'in
kua̱chi ña xá'ni ni̱vi inka̱ ni̱vi, 22 xí'in ña kísa kuí'ná na, ta xí'in ña
kóni na kukomí na ndi'i ñakuíká, ta xí'in ña ké'é na ndi'i saá no̱o̱
ña o̱n vá'a, ta xí'in ña sándá'ví na ni̱vi, ta xí'in ña nda̱ lo'o o̱n vása
násita xí'in mi̱i na no̱o̱ ña ké'é na ña o̱n vá'a, ta xí'in ña kísa kuíni̱
na, ta xí'in ña ká'a̱n vatá na, ta xí'in ña kúsii̱ ini na kísa ká'no
xí'in mi̱i na, ta xí'in ña xáni ini na ndi'i no̱o̱ ña o̱n vása ndáya̱'ví.
23 Ndi'i ña o̱n vá'a yó'o va̱xi ini ni̱vi ta ndása ña nduu na naya̱kua̱
no̱o̱ Ndios —káchí ta̱Jesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii ña'a ñá kixi xíká ta kandixa ñá taJesús

(Mt. 15:21-28)

24 Ta kee taJesús xí'in naxíka xí'in ra, ta kua'an na ñii xiiña noo
yóo yatin ñoo Tiro xí'in Sidón. Niki'vi ra ñii ve'e, ta on xiin ra ña
koni nivi míchí yóo ra, ta ni-kivi koo se'é ra noo na. 25 Ta ñii ña'a,
yóo ñii ñálo'o sa'ya ñá, ta kómí ñálo'o yó'o níma ndiva'a. Tá ña'a
yó'o xini ñá míchí yóo taJesús, ta kixaa ñá ta xikuxítí ñá noo ra.
26 Ñii ña'a on siví ñájudía kúu ñá, nave'e ñá kee na ñoo Grecia, ta
kaku ñá ñoo Siria Fenicia. Ta xaku ndá'ví ñá noo taJesús tava ra
níma ndiva'a sáxo'vi sa'ya ñá. 27 Ta nika'an ra xí'in ñá:

—Si'na xíni ñó'ó taxi ndi ña kuxu sa'ya ndi nda xáa ini na, saá
chi on vása va'a tava nivi sita va'a ña xíxi sa'ya na, ta sakana na
ña noo tí ina kuxu rí ña —káchí ra.

28 Ta ndakuiin ñá:

—Ndixa, Tata. Ta saá ni, tí ina ñó'o tixin mesa xíxi rí ña chachi
ña sákoyo naválí noo ño'o —káchí ñá.

29 Ta taJesús nika'an ra:

—Xa'a to'on ñava'a ndakuiin ún, vitin no'o ún ve'e ún, xa kee
níma ndiva'a ña saxo'vi sa'ya ún.

30 Ta naxaa ñá ve'e ñá, ta kándú'u sa'ya ñá noo xito, on koó ka
níma ndiva'a kómí ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sandúva'a ra ñii taa só'ó ta ñí'í ra

31 Ta saá kee taJesús ñii xiiña yó'o noo yóo yatin ñoo Tiro ta
niya'a yatin ra ñoo Sidón, ta kua'an ra niya'a ra ñii xiiña naní ña
Decápolis, ta nixaa ra yatin mini Galilea. 32 Ta ñii taa tasó'ó ta ñí'í
ra kua'an ra xí'in sava nivi, ta kixaa na ta nduukú na noo taJesús ña
chinóo ra nda'a ra tayó'o xa'a ña sanda'a ña'á ra. 33 Ta taJesús tava
síín ra tasó'ó yó'o, ta chikaa ra nduku nda'a ra ini so'o tayó'o. Ta
chikaa ra tásii yu'u ra noo nduku nda'a ra ta chiso ra tásii yó'o noo
yáa tasó'ó tañí'í. 34 Ta nakoto ndaa taJesús ñoyívi nino, ta si'na ñii
kónó va'a tava ra tachi ra, ta nika'an ra to'on yó'o:

—¡Efata!

To'on aramaico yó'o káchí ña: ¡Ná nona!

35 Ta nika'an ra saá, ta xandikon nixona so'o tayó'o, ta nduva'a
yáa ra, ta kúchiño kixá'á va'a ká'an ra. 36 Ta taJesús xa'nda chiño
ra noo na xini ña ke'é ra, ña on ndato'on na xí'in nda ñii nivi
ndasaá nda'a tayó'o. Vará nika'an ka ra xí'in na ndúkú ra ñayó'o
noo na, ta saá ni, nduxa ndato'on na xí'in inka nivi ndasaá nduva'a
tasó'ó. 37 Ta naka'nda ní ini na ndóo na, káchí na saá:

—Tayó'o ké'é ra ndi'i ñava'a. Sánda'a ra nasó'ó ta va'a xíni so'o na, ta nañí'í va'a ká'an na —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi taxi ra xixi komi mil nivi

(Mt. 15:32-39)

8 Ñii kivi nakutá'an kua'a ní nivi xí'in taJesús. Ta on koó ña kuxu na, ta taJesús kana ra naxíka xí'in ra vaxi na noo ra, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
2 —Kúndá'ví ní ini i xíni i nivi, chi xa uni kivi ndóo na yó'o ta on koó ña kuxu na. 3 Xí'i ní na soko, ta on xiin i ti'ví i na no'o na koto kivi ndúú na yichi, chi sava na kixi na xíká ní —káchí ra.
4 Ta ndakuiin naxíka xí'in ra:
—¿Míkía sata yó sita va'a kuxu ndi'i nanivi, chi vichí ní káa yó'o? —káchí na.
5 Ta nindaka to'on taJesús naxíka xí'in ra:
—¿Ndasaá sita va'a kómí ndó?
—Yóo uxa sita va'a —káchí na.
6 Ta saá nika'an ra xí'in nivi kundoo ndi'i na noo ño'o. Ta ki'in ra uxa sita va'a yó'o, ta nika'an ra, káchí ra saá:
—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.
Ta ta'ví ra sita va'a yó'o, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o nataxi na ña nda'a nivi kuxu na. 7 Ta yóo sava tiaká válí, ta nika'an ra táxa'vi ña'á Ndios, ta taxi ra rí nda'a naxíka xí'in ra ña taxi na rí nda'a nivi kuxu na. 8 Ta nani xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na. Ta naxíka xí'in taJesús naki'in na uxa chikiva sita va'a xí'in tiaká ña kindoo ndoso. 9 Ta ndi'i na xixi yó'o xikuu na komi mil nivi. Ta taJesús nika'an ra nindayi ra nivi yó'o, ta kuano'o na.
10 Ta saá ndaa ra tón barco xí'in naxíka xí'in ra, ta kua'an ra ñii xiiña naní ña Dalmanuta.

Ñayó'o ká'an xa'a nafariseo kivi ndukú na ñii milagro noo taJesús

(Mt. 16:1-4; Lc. 12:54-56)

11 Ta nafariseo kixaa na noo taJesús. Ta ká'an na to'on kuáchí xí'in ra ña kóni na koto ndoso na ra, káchí na saá:
—Ke'é ún ñii milagro ña kundaa ini ndi tá ndixa Ndios ti'ví yó'ó.
12 Ta taJesús ñii kónó va'a tava ra tachi ra, ta nika'an ra xí'in na:
—¿Ndachun ndúkú ndó'ó ña ke'é i ñii milagro koto ndó?, chi xa nike'é i kua'a ní milagro. Ndixa ká'an i xí'in ndó, on ke'é ka i inka milagro noo ndó.

13 Ta saá tạJesús sạndakoo ra na, ta tuku ndạa ra tón barco,
kuạ'ạn ra inkạ xiiña nọọ mịni.

Ñayó'o ká'ạn tạJesús ndạtọ'on ra xạ'ạ ña ọn vá'a sáná'a nafariseo

(Mt. 16:5-12)

14 Ta kẹe naxíka xí'in tạJesús kuạ'ạn na xí'in tón barco yó'o,
ta nạndoso na kuni'i na sịtạ vạ'a kọ'ọn na, kuiti ñii lạá sịtạ vạ'a
nákaạ ndíso na kuạ'ạn na. 15 Ta nịkạ'ạn tạJesús xí'in na:
—Koto vạ'a ndó, ọn naki'in ndó levadura[a] nafariseo, xí'in
levadura tạHerodes —káchí ra.
16 Ta nịkạ'ạn naxíka xí'in ra xí'in tá'an na, káchí na saá:
—Ká'ạn ra saá xí'in yó chi ọn kọó sịtạ vạ'a ní'i yó.
17 Ta kụndạạ ini tạJesús yukíạ nịkạ'ạn xí'in tá'an na, ta káchí ra
saá xí'in na:
—¿Ndạchun ká'ạn xí'in tá'an ndó: "Ọn kọó sịtạ vạ'a ní'i yó",
káchí ndó? ¿Án ọn vása xíni ndó, ta kúndạạ ini ndó? ¿Ndạchun
toon ní ini ndó ta ọn xịin ndó kandixa ndó? 18 Yóo nduchụ nọọ
ndó ta ọn vása xíto ndó. Yóo sọ'o ndó ta ọn vása xíni sọ'o ndó. ¿Án
ọn vása náká'án ndó ña xịni ndó? 19 Tá tạ'ví i ọ'ọn sịtạ vạ'a ña
xịxi ọ'ọn mil nịvi, ¿ndasaá chikiva sạkutú ndó sịtạ vạ'a ña kịndọo
ndoso nạki'in ndó?
—Ụxụ ọvị chikiva sịtạ vạ'a nạki'in ndị —káchí na, ndạkuiịn na.
20 —Tá tạ'ví i ụxạ sịtạ vạ'a xạ'ạ na kọmị mil nịvi, ¿ndasaá
chikiva sạkutú ndó sịtạ vạ'a ña kịndọo ndoso nạki'in ndó?
—káchí ra.
Ta ndạkuiịn na:
—Ụxạ chikiva nạki'in ndị.
21 Ta nịkạ'ạn ra xí'in na:
—Ta saá ni, ¿án ndạ vitin ọn kịví kundạạ ini ndó?

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạJesús kịvị sạnda'a ra ñii tạkuáá ñoo Betsaida

22 Ta kịxaạ na ñoo Betsaida, ta ñii tạa tạkuáá nduchụ nọọ
kuạ'ạn ra xí'in nịvi, ta kịxaạ na nọọ tạJesús, ta xạku ndá'ví na
nọọ ra ña tọndạa nda'ạ ra tạkuáá ña nakoto nduchụ nọọ ra. 23 Ta
tạJesús tịin ra nda'ạ tạkuáá ta kuạ'ạn ra xí'in ra, kẹe ra ndạ nọọ
ñoo lo'o yó'o. Tá chịnóo tạJesús tásịi yu'ụ ra nduchụ nọọ tạkuáá,
ta chịnóo ra nda'ạ ra sạtạ tạyó'o, ta nịndạkạ tọ'on tạJesús ra:

---

[a] **8:15** Levadura kúu ña yiyá ña sánaño yuxạn.

—¿Án xa va̱'a xíto ún vitin?
24 Ta nda̱ní'i ra no̱o̱ ra xíto ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱Jesús:
—Xíto i̱ nata̱a, nda̱tán káa yito̱n saá káa na, ta xíka na
—káchí ra.
25 Ta tuku ni̱to̱nda̱a nda'a̱ ta̱Jesús sa̱ta̱ nduchu̱ no̱o̱ ta̱yó'o. Ta
ni̱xo̱na̱ nduchu̱ no̱o̱ ra, ta ndu̱va̱'a ra, ta̱nda̱ va̱'a xíto káxín ra ndi'i
ña yóo. 26 Ta ta̱Jesús ti̱'ví ra ta̱yó'o kua̱no'o̱ ra ve'e ra, ta káchí ra
saá xí'in ra:
—O̱n ki̱'vi ún ñoo lo'o yó'o, ta o̱n ndato̱'on ún xí'in ni̱vi ndasaá
nda̱'a ún.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Pedro ki̱vi̱ ni̱ka̱'a̱n ra ndí ta̱Jesús kúu Cristo ta̱ ti̱'ví Ndios saka̱ku ni̱vi ñoyívi yó'o

(Mt. 16:13-20; Lc. 9:18-21)

27 Ta ke̱e ta̱Jesús kua̱'a̱n ra xí'in naxíka xí'in ra ñii xiiña no̱o̱
yóo yatin ñoo Cesarea Filipo. Tá kua̱'a̱n ra yichi̱, ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra
naxíka xí'in ra:
—¿Yukía̱ káchí ni̱vi xa̱'a̱ i̱ yu kúu i̱?
28 Ta nda̱kuii̱n na, káchí na saá:
—Sava ni̱vi ká'a̱n yó'ó kúu ún ta̱Juan ta̱ sa̱kuchu ni̱vi. Sava na
ká'a̱n yó'ó kúu ún ta̱profeta Elías, ta inka̱ na ká'a̱n yó'ó kúu ún
inka̱ ta̱profeta ta̱ xi̱taku̱ xi̱na̱'á.
29 Ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra na:
—Ta mi̱i ndó, ¿yukía̱ káchí ndó yu kúu i̱?
Ta nda̱kuii̱n ta̱Pedro, ni̱ka̱'a̱n ra:
—Yó'ó kúu Cristo, ta̱a ta̱ ti̱'ví Ndios saka̱ku ni̱vi ñoyívi yó'o.
30 Ta ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Ta o̱n ka̱'a̱n ndó xí'in nda̱ ñii ni̱vi yu kúu i̱.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ndáto̱'on ra ña ka'ni na ra

(Mt. 16:21-28; Lc. 9:22-27)

31 Ta saá ki̱xá'á ta̱Jesús ndáto̱'on ra xí'in naxíka xí'in ra ki̱vi̱ va̱xi
naxi̱kua̱'a̱ no̱o̱ najudío, xí'in na sáná'a nda̱yí Ndios xí'in naná'no
no̱o̱ nasu̱tu̱ o̱n kua'a na kandixa na ra ta saxo̱'vi̱ ní na ra. Ta ka'ni
na ra, ta ki̱vi̱ u̱ni̱ nataku̱ ra, ke'é Ndios. 32 Ta ni̱ka̱'a̱n káxín ra xí'in
na xa̱'a̱ ña xo̱'vi̱ ra. Ta ta̱Pedro ta̱va síín ra ta̱Jesús, ta ki̱xá'á ni̱na̱a
ra xí'in ta̱Jesús xa̱'a̱ ña ni̱ka̱'a̱n ra. 33 Ta ndi̱kó koo ta̱Jesús xíto ra
no̱o̱ naxíka xí'in ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱Pedro, káchí ra saá:
—¡Kuta'a ún no̱o̱ i̱, ñandiva̱'a ká'no! Ta yó'ó ta̱Pedro o̱n vása
xáni ini ún nda̱tán xáni ini Ndios. Ta kuiti xáni ini ún nda̱tán xáni
ini ni̱vi —káchí ta̱Jesús xí'in ta̱Pedro.

34 Ta saá kana taJesús ndi'i nivi vaxi na noo ra, ta kana ra
naxíka xí'in ra, ta nikaʼan ra xí'in na:
—Ndi'i nivi na kóni kundikon yi'i xíni ñó'ó sandakoo na ndi'i
ña káchí ini mii na, ta kusokó na tón cruz mii na[a] ta kundikon
na sata i. 35 Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku vaʼa na
ñoyívi yó'o, ta on xiin na xo'vi na xaʼa i, ta nayó'o on kuchiño na
kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndí'i ini ndukú kutaku
vaʼa na ñoyívi yó'o, xaʼa ña kundikon na yi'i ta ndato'on na to'on i
xí'in nivi, nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in i. 36 Tá kómí nivi ndi'i
ñakuíká ñoyívi yó'o, ta on vása táku ndino'o na noo Ndios, ta nda
mani kúu ña. 37 Saá chi on kuchiño na cha'vi na xí'in ndi'i ñakuíká
kómí na xaʼa ña kutaku na xí'in Ndios. 38 Kuaʼa ní nivi na táku
vitin kúu na on vá'a, na on vása kándixa Ndios. Ta saá tá yóo nivi
na kúka'an noo xaʼa yi'i xí'in xaʼa to'on i noo inka nivi, ta saá yi'i,
taa ta kixi noo Ndios, kuka'an noo i xaʼa nayó'o noo Ndios kivi ña
ndikó i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ña vaʼa ña yé'e ña kómí Yivá i
Ndios, ta kixaa naángel yii xí'in i —káchí taJesús xí'in na.

9 Ta nikaʼan taJesús xí'in na:
—Ndixa káʼan i xí'in ndó, sava ndó'ó na ndóo vitin, kutaku
ka ndó ña kivi koni ndó ña xá'nda chiño Ndios xí'in ndee ká'no ra
—káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o káʼan xaʼa kivi nataxa taJesús, xini uni taxíka xí'in ra

(Mt. 17:1-13; Lc. 9:28-36)

2 Niya'a iño kivi ta taJesús nakaxin ra uni taxíka xí'in ra,
taPedro, taJacobo xí'in taJuan, ta kuaʼan na xí'in ra ñii yuku síkón.
Ta kán xini na nasama noo taJesús. 3 Ta nataxa tikoto ra, nduu yaa
kachi ña, ta nda ñii nivi ñoyívi yó'o on kívi nakata na tikoto ña
yaa ní ndatán yóo tikoto ra. 4 Ta saá nitivi taMoisés xí'in taElías,
ndáto'on na xí'in taJesús. 5 Ta nikaʼan taPedro xí'in taJesús:
—Tata Maestro, vaʼa ní ndóo yó yó'o. Vaʼa ná kasa vaʼa ndi
uni tiaʼva, ñii ña koo mii ún, ñii ña koo taMoisés, ta inka ña koo
taElías —káchí taPedro xí'in ra.
6 Nikaʼan taPedro saá chi on vása kúndaa ini ra yukía kaʼan ra,
chi na yí'ví ní kúu uni na saá. 7 Ta noo ñii viko chée nda noo yíta
nataa yó'o, ta nisa'vi na tixin viko, ta tixin viko yó'o kixi to'on ña
nikaʼan Ndios, káchí ra saá:
—Tayó'o kúu Saʼya i, ta kí'vi ní ini i xíni i. Ta koni so'o vaʼa ndó
to'on ña kaʼan ra —káchí Ndios.

---

[a] **8:34** To'on kusokó na tón cruz mii na kóni kachí ña: Xíni ñó'ó koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndákuiti kivi na xaʼa ña ndíkon na taJesús.

8 Ta nakoto na, ta xandikon nda ñii nivi ni-xini ka na, nda ñii
laá kuiti taJesús ñíndichi noo na.
9 Ta vaxi noo na yuku yó'o, ta taJesús xa'nda chiño ra noo na
ña on ndato'on na xí'in nda ñii nivi xa'a ña sakán xini na. Tá kixaa
kivi kivi ra ta natakú ra, saá kivi ndato'on na xí'in nivi. 10 Ta
chikaa va'a na ña xini na ini mii na, ta on vása ní-ndato'on na
ñayó'o xí'in inka nivi. Ta nindaka to'on xí'in tá'an na yukía káchí
ña "natakú ra." 11 Ta nindaka to'on na taJesús:
—¿Ndachun ká'an na sáná'a ndayí Ndios ndí si'na xíni ñó'ó kixi
taElías, ta saá kixaa taa ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi ñoyívi yó'o?
—káchí na.
12 Ta ndakuiin taJesús:
—Ndixa taElías si'na xíni ñó'ó kixaa ra, ta ndasa va'a ra
ndi'i ña'a. Ta, ¿ndachun káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'á,
taa ta kixi noo Ndios xíni ñó'ó xo'vi ní ra ta naníivi kuchiton
na ra? 13 Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, xa kixi taElías, ta ke'é
na xí'in ra ndi'i ña on vá'a káchí ini mii na, ndatán káchí
to'on Ndios ña nitaa na xa'a ra kuiya xina'á —káchí taJesús
xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii talo'o ta kómí níma ndiva'a

(Mt. 17:14-21; Lc. 9:37-43)

14 Ta kixaa taJesús xí'in uni taxíka xí'in ra noo ndóo inka naxíka
xí'in ra, ta xini ra nakutá'an kua'a ní nivi noo na, ta na sáná'a
ndayí Ndios náa na xí'in naxíka xí'in taJesús. 15 Ta nivi xini na
taJesús, naka'nda ini na, ta xíno na nixaa na noo ra chindeé ña'á
na. 16 Ta taJesús nindaka to'on ra nivi yó'o:
—¿Yukía náa ndó xa'a xí'in na?
17 Ta ñii tatá'an naníivi yó'o ndakuiin ra:
—Tata maestro, kixaa i xí'in talo'o sa'ya i noo ún, chi níma
ndiva'a tíin ní ña ra ta on kiví ka'an ra. 18 Tá tíin ña ra sákana ña ra
noo ño'o, kée chikiño yu'u ra, anda nákaxi no'o ra, ta nda'a ra xí'in
xa'a ra ñii kútoon ña ta kísin ña. Xa nindukú i noo naxíka xí'in ún
ña tava na níma ndiva'a yó'o, ta on vása ní-kuchiño na —káchí ra.
19 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in na:
—¡Nivi na on xiin kandixa Ndios kúu ndó'ó! ¿Ndasaá ka kivi
xíni ñó'ó kutakú i xí'in ndó? ¿Nda ama kundeé ini i xí'in ndó? Ta
vitin, va'a taxi ndó ná kixi talo'o yó'o noo i —káchí taJesús.
20 Ta kixaa talo'o noo taJesús. Tá níma ndiva'a xini ña taJesús,
ta xandikon tiin ña talo'o, ta kini ní sakisin ña ra, ta nakava ra noo

ño'o̱ ta ki̱xá'á ra kée nda'a̱ ra, kée xa̱'a̱ ra. Ta kée chikiño yu'u̱ ra.
21 Ta ta̱Jesús ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra yivá ta̱lo'o:
—¿Ama ki̱xá'á ra ndó'o ra kue̱'e̱ yó'o?
Ta ni̱ka̱'a̱n yivá ta̱lo'o:
—Ki̱xá'á ña xí'in ra nda̱ lo'o ra. 22 Kua̱'a̱ ní yichi̱ sákana ña ra
no̱o̱ xíxi̱ ño'o̱, ta kua̱'a̱ ní yichi̱ sákana ña ra ini takuií, chi kóni ña
ka'ni ña ra. Tá kúchiño ún, ta chindeé ún ndi̱'i̱. Kundá'ví ini ún
koni ún ndi̱'i̱, ta sanda'a ún ra —káchí yivá ta̱lo'o.
23 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús:
—¿Nda̱chun ká'a̱n ún, án kúchiño i̱? Ta mi̱i ún, ¿án kúchiño ún
kandixa ún Ndios? Chi xí'in ni̱vi na kándixa, ta Ndios kúchiño ra
kasa ndivi ra ndi'i saá no̱o̱ ñava̱'a xí'in na.
24 Ta xa̱ndi̱ko̱n yivá ta̱lo'o ni̱ka̱'a̱n ra:
—Kándixa i̱ Ndios. Chindeé ún yi̱'i̱ ná kandixa ka̱ i̱.
25 Ta xi̱ni ta̱Jesús kua̱'a̱ ní ka̱ ni̱vi xíno na kixaa̱ na no̱o̱ ra, ta
ni̱ka̱'a̱n ra xí'in níma̱ ndiva̱'a, káchí ra saá:
—Níma̱ só'ó, níma̱ ñí'í, yi̱'i̱ xá'nda chiño i̱ no̱o̱ ún, kee ún ta̱lo'o
ta o̱n tiin ka̱ ún ra —káchí ra.
26 Ta ni̱nda̱'yi níma̱ ndiva̱'a, ta tuku sa̱kisin ña ra ta sa̱kana ña
ta̱lo'o no̱o̱ ño'o̱, ta saá ke̱e ña ra. Nda̱tán káa ta̱ ni̱xi'i̱, saá káa
ta̱lo'o kándú'u̱ ra, ta kua̱'a̱ ní ni̱vi ni̱ka̱'a̱n na:
—Ni̱xi'i̱ ra —káchí na.
27 Ta ta̱Jesús ti̱in ra nda'a̱ ta̱lo'o ta nda̱ní'i ña'á ra, ta na̱kundichi
ta̱lo'o.
28 Tá ni̱ki̱'vi ta̱Jesús ve'e, ta naxíka xí'in ra ni̱nda̱ka̱ to̱'on se'é
na ra:
—¿Nda̱chun o̱n vása ní-kuchiño ndi̱ tava ndi̱ níma̱ ndiva̱'a yó'o?
29 Ta nda̱kui̱in ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Saá chi ñaníma̱ ndiva̱'a tá'an ña xi̱komí ta̱lo'o yó'o, xíni̱ ñó'ó
koo so'on ndó ta ka̱'a̱n ní ndó xí'in Ndios, saá kuchiño tava ndó ña
—káchí ta̱Jesús.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ndáto̱'on tuku ra xa̱'a̱ ña kivi̱ ra

(Mt. 17:22-23; Lc. 9:43-45)

30 Ta ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra ke̱e na ñoo yó'o ta ni̱ya'a na
ñii xiiña estado Galilea. Ta ta̱Jesús ni̱-xiin ra ña kunda̱a̱ ini ni̱vi
míchí kua̱'a̱n ra, 31 saá chi xíni̱ ñó'ó saná'a ra naxíka xí'in ra, ta
ki̱xá'á ra ká'a̱n ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Ñii ki̱vi̱ ña va̱xi ñii ta̱a nataxi ra yi̱'i̱, ta̱ kúu ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱
Ndios, nda'a̱ ni̱vi. Ta nayó'o ka'ni na yi̱'i̱, ta to̱nda̱a ki̱vi̱ u̱ni̱
nataku̱ i̱, ke'é Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in na.

32 Ta naxíka xí'in ra o̱n vása ní-kundaa̱ ini na yukía̱ káchí to̱'on
ña ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na, ta yí'ví na ndaka̱ to̱'on na ra yukía̱ kóni
kachí ña ká'a̱n ra.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ yu kúu ta̱ká'no ka̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios

(Mt. 18:1-5; Lc. 9:46-48)

33 Ta ki̱xaa̱ ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra ñoo Capernaum. Ta yóo
ta̱Jesús ve'e, ta ni̱ndaka̱ to̱'on ra na:
—¿Yukía̱ náa ndó xa̱'a̱ va̱xi yó yichi̱?
34 Ta nayó'o tási̱ín ndóo na, o̱n vása ndákuii̱n na, chi yichi̱
ni̱na̱a na xí'in tá'an na xa̱'a̱ yu kúu ta̱ ká'no ka̱ no̱o̱ ndi'i na. 35 Ta
xi̱koo ta̱Jesús no̱o̱ táyi̱, ta ka̱na ra u̱xu̱ o̱vi̱ naxíka xí'in ra va̱xi na
no̱o̱ ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Tá ñii ta̱a kóni ra kuu ra ta̱ká'no, xíni̱ ñó'ó nduu ra ta̱ kísa
ni̱no̱ xí'in mi̱i, ta kuu ra ta̱ kísa chiño no̱o̱ inka̱ ni̱vi.
36 Ta ka̱na ra ñii ta̱lo'o, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ra nakundichi ra
ma̱'ñó no̱o̱ naxíka xí'in ra. Ta nda̱ní'i ra ta̱lo'o yó'o ta xi̱nomi ndaa
ña'á ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
37 —Ndi'i ni̱vi xa̱'a̱ ña kándixa na yi̱'i̱, ta náki'in va̱'a na naválí,
kóni kachí ña saá: ndí yi̱'i̱ náki'in va̱'a na. Ta ndi'i ni̱vi na náki'in
va̱'a yi̱'i̱, kóni kachí ña saá: ndí náki'in va̱'a na Ndios, ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱
ki̱xaa̱ i̱.

Ñayó'o ká'a̱n, ni̱vi na o̱n vása sáa̱ ini xíni ta̱Jesús, nayó'o kúu na yóo yu'ú xí'in ra

(Lc. 9:49-50; Mt. 10:42)

38 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Juan xí'in ta̱Jesús:
—Tata Maestro, xi̱ni ndi̱ ñii ta̱a táva ra níma̱ ndiva̱'a. Xá'nda
chiño ra no̱o̱ níma̱ ndiva̱'a xí'in nda̱yí ún, káchí ra. Ta ni̱ka̱'a̱n ndi̱
xí'in ra sandakoo ra ña ké'é ra saá, chi o̱n si̱ví ta̱ ndíko̱n sata̱ ún
xí'in ndi̱ kúu ra.
39 Ta ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—O̱n kasi ndó no̱o̱ ra, chi yóo yu'ú ta̱kán xí'in mi̱i yó. Nda̱ ñii
ni̱vi na ké'é milagro xí'in inka̱ ni̱vi ta xá'nda chiño na xí'in nda̱yí i̱,
o̱n ki̱ví kama ní ka̱'a̱n na ña o̱n vá'a xa̱'a̱ i̱, 40 chi ni̱vi na o̱n vása
sáa̱ ini xíni mi̱i yó, nayó'o kúu na yóo yu'ú xí'in mi̱i yó. 41 Ndixa
ká'a̱n i̱ xí'in ndó, ndi'i ni̱vi na táxi lo'o takuií ko'o ñii ndó'ó, chi
ndíko̱n ndó yi̱'i̱ ta̱ kúu Cristo, nayó'o naki'in na ñava̱'a nda'a̱ Ndios
ki̱vi̱ ña va̱xi —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yiyo ki'vi nivi kuachi

(Mt. 18:6-9; Lc. 17:1-2)

42 Ta tuku nika'an taJesús saá xí'in na:
—Tá yóo nakuálí na ndíkon yi'i, ta nivi na chínda'á nakuálí
yó'o ki'vi na kuachi, ¡ndá'ví ní nivi yó'o! Va'a ka si'na inka nivi ná
katón na ñii yuu ká'no sikon nayó'o, ta sakana ña'á na noo kónó
va'a ini takuií, ña on chinda'á na nakuálí ki'vi na kuachi. 43 Tá ñii
nda'a ndó kúu ña chínda'á ndó'ó kuan ki'vi ndó kuachi, ta saá va'a
ka kandoso ndó ña. Chi va'a ka kutaku ndó xí'in ñii laá nda'a ndó,
noo ña ko'on ndó xí'in ovi nda'a ndó ndaya noo xíxi ño'o ndi'i saá
kivi, 44 noo on vása xí'i títikusú, ta ni on vása ndá'va ño'o ña xíxi.
45 Tá ñii xa'a ndó kúu ña chínda'á ndó'ó kuan ki'vi ndó kuachi, ta
saá va'a ka kandoso ndó ña. Chi va'a ka kutaku ndó xí'in ñii laá
xa'a ndó, noo ña ko'on ndó xí'in ovi xa'a ndó ndaya noo xíxi ño'o
ndi'i saá kivi, 46 noo on vása xí'i títikusú, ta ni on vása ndá'va ño'o
ña xíxi. 47 Tá ñii nduchu noo ndó kúu ña chínda'á ndó'ó kuan ki'vi
ndó kuachi, ta va'a ka tava ndó ña. Chi va'a ka kutaku ndó xí'in
ñii laá nduchu noo ndó, noo ña ko'on ndó xí'in ovi nduchu noo
ndó ndaya, 48 noo on vása xí'i títikusú, ta ni on vása ndá'va ño'o
ña xíxi.
49 ’Ta saá ndi'i na kóni ko'on yichi Ndios xíni ñó'ó koo ti'va na
ña xo'vi lo'o na vitin ña nduu na nandii noo Ndios. 50 Ña va'a kúu
ñii yo'va. Tá yóo ñii ña on vása yo'va, ta on kúchiño ka nduva'a
ña. Ndixa xíni ñó'ó kuu ndó nivi na va'a ndatán yóo ñii yo'va, ta
xíni ñó'ó ke'é ndó ñava'a xí'in nivi, ta vivíi kutaku ndó xí'in ndi'i
na —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi saná'a ra ña on vá'a sandakoo va'a taa ñásí'í ra

(Mt. 19:1-12; Lc. 16:18)

10 Ta taJesús kee ra ñoo Capernaum ta kua'an ra estado Judea
ta nixaa ra inka tá'ví yu'u yuta Jordán. Tuku nakutá'an
kua'a ní nivi noo ra, ta ndatán yóo chiño ké'é ra ndi'i saá kivi,
tuku sáná'a ra nivi. 2 Ta sava nafariseo kixaa na noo ra ña koto
ndoso ña'á na, ta nika'an na xí'in ra:
—¿Án yóo yichi ñii taa sandakoo va'a ra ñásí'í ra?
3 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—¿Yukía ká'an ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á?
4 Ta nika'an na:
—TaMoisés taxi ra ndayí nda'a taa ña kasa va'a ra tutu xa'a ña
sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta ka'an ra xí'in ñá ndayi ra ñá ko'on ñá.

5 Ta ndakuiin taJesús:

—TaMoisés nitaa ra ndayí yó'o chi ndó'ó najudío ni-xiin ndó chikaa ndó to'on Ndios ini ndó. 6 Ta xinaá kivi kixá'á kísa va'a Ndios ñoyívi yó'o, kisa va'a ra ñii taa xí'in ñii ña'a. 7 Xa'a ñayó'o ñii taa sandakoo ra yivá ra ta sandakoo ra si'í ra ña tonda'a ra xí'in ñásí'í ra, 8 ta na ovi yó'o nduu na ñii nivi. Ta saá, on siví ka ovi nivi kúu na, saá chi ñii nivi kúu na noo Ndios. 9 Ta nivi na sanakutá'an Ndios, nda ñii inka nivi on vá'a sata'ví tá'an na nayó'o —káchí taJesús xí'in na.

10 Ta nikí'vi na ve'e, ta naxíka xí'in taJesús tuku nindaka to'on ña'á na xa'a to'on yó'o. 11 Ta ndakuiin taJesús:

—Tá ñii taa sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o ki'vi ra kuachi xí'in ñásí'í ra ñáovi. 12 Tá ñii ña'a sandakoo va'a ñá yii ñá, ta tonda'a tuku ñá, ñáyó'o ki'vi ñá kuachi xí'in yii ñá taovi —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi chinóo ra nda'a ra sini naválí

(Mt. 19:13-15; Lc. 18:15-17)

13 Ta kixaa nivi xí'in naválí noo yóo taJesús ña chinóo ra nda'a ra sini na, ta ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a na, ta naxíka xí'in ra nika'an na xí'in nivi yó'o:

—On kixi ndó xí'in naválí yó'o —káchí na.

14 Tá xini so'o taJesús ña nika'an naxíka xí'in ra, ta nisaa ra xa'a ñayó'o. Ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Taxi ndó naválí ná kixi na noo i, nda lo'o on kasi ndó na ña kixi na, chi nivi na ndíkon yichi noo xá'nda chiño Ndios, ndatán yóo naválí yó'o, saá yóo na. 15 Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá on xiin ndó kasa nino xí'in mii ndó noo Ndios, ndatán nino yóo ini naválí yó'o, ta on kívi ki'vi ndó yichi noo xá'nda chiño Ndios.

16 Ta ndaní'i ra ta xinomi ndaa ra ñii ñii naválí yó'o, ta chinóo ra nda'a ra sini na ta nduukú ra ñava'a noo Ndios xa'a na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii taa takuíká ní

(Mt. 19:16-30; Lc. 18:18-30)

17 Tá naki'in taJesús kua'an ra, ta ñii taa xíno ra kixaa ra noo taJesús, ta xikuxítí ra noo ra, ta nindaka to'on ña'á ra:

—Tata maestro, taa va'a ini kúu ún, ¿ndá chiño va'a xíni ñó'ó ke'é i, ta taxi Ndios ña kutaku i xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi?

18 Ta ndakuiin taJesús:

—¿Ndachun ká'an ún yi'i kúu taa ta va'a ini? Saá chi on koó nda ñii nivi va'a ini, ñii laá Ndios kuiti kúu ta va'a ndino'o ini.

19 Xíni̱ ún ndayí ña xa̱'nda chiño Ndios kasa ndivi ni̱vi. Ka̱chí Ndios
xí'in ni̱vi saá: “Ọn ki̱'vi ndó kua̱chi ñoyívi xí'in inka̱ ña'a̱ ñá ọn si̱ví
kúu ñásí'í ndó, ta ọn ki̱'vi ndó kua̱chi ñoyívi xí'in ta̱a ta̱ ọn si̱ví
kúu yii̱ ndó, ọn ka'ni ndó ni̱vi, ọn kasa kuí'ná ndó ña kómí ni̱vi, ọn
ka̱'a̱n ndó ñavatá xa̱'a̱ inka̱ ni̱vi, ọn sandá'ví ndó ni̱vi ña kindaa
ndó ña kómí na, ta kasa tọ'ó ndó yivá ndó, ta kasa tọ'ó ndó si'í
ndó”, saá káchí nda̱yí Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in ra.
20 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱yó'o:
—Yi̱'i̱ nda̱ lo'o i̱ kísa ndivi i̱ ndi'i saá nda̱yí yó'o —káchí ra.
21 Ndi̱'i xi̱ni̱ sọ'o ta̱Jesús ta xi̱to káxín ra nọọ ta̱yó'o xa̱'a̱ ña
nda̱tọ'on ra, ta ni̱ki'vi ini ta̱Jesús xíni ña'á ra.
—Kúma̱ni̱ inka̱ chiño kasa ndivi ún. Kua̱'a̱n ún si̱kó ún ndi'i
ñakuíká kómí ún, ta saní'i ún si̱'ún nda'a̱ nandá'ví. Ta saá
kukomí ún ñakuíká ndino'o xí'in Ndios ñoyívi ni̱no. Tá ndi̱'i
ke̱'é ún ñava̱'a yó'o, ta kixi ún kundikọn ún yi̱'i̱, ta koo ti'va ún
xọ'vi̱ ún xa̱'a̱ i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in ra.
22 Ta xi̱ni̱ sọ'o ta̱yó'o ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús, ta kúchuchú ní ini ra.
Ta ke̱e ra kua̱'a̱n ra, saá chi kua̱'a̱ ní ñakuíká kómí ra.
23 Ta ta̱Jesús xíto ra nọọ ndi'i naxíka xí'in ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra
xí'in na:
—¡Nda̱chun yọ'vi̱ ní ki̱'vi nakuíká yichi̱ nọọ xá'nda chiño Ndios!
24 Naxíka xí'in ra na̱ka'nda ini na xi̱ni̱ sọ'o na tọ'on yó'o. Ta
tuku ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús:
—¡Nda̱chun yọ'vi̱ ní ki̱'vi ni̱vi yichi̱ nọọ xá'nda chiño Ndios
xa̱'a̱ ña ndáa ní ini na ñakuíká na! 25 Vará yọ'vi̱ ní tá kuchiño ñii
tícamello ya'a rí yavi̱ xa̱'a̱ túkú, ta yọ'vi̱ ní ka̱ kuchiño ya'a ñii
ta̱kuíká yé'é ña ki̱'vi ra yichi̱ nọọ xá'nda chiño Ndios —káchí
ta̱Jesús xí'in na.
26 Ta naxíka xí'in ra na̱ka'nda ní ka̱ ini na, ta ni̱ka̱'a̱n xí'in
tá'an na:
—Tá yọ'vi̱ ní ki̱'vi nakuíká yichi̱ Ndios, ta, ¿yu kúu ni̱vi kuchiño
ki̱'vi na yichi̱ Ndios ta kundọo na xí'in ra?
27 Ta ta̱Jesús xi̱to ra nọọ na, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Ni̱vi ọn kúchiño na saka̱ku xí'in mii̱ na, ñii la̱á Ndios kúu ta̱
kúchiño saka̱ku ña'á. Ndios kúchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. Ọn
kọó ña yọ'vi̱ nọọ Ndios.
28 Ta ki̱xá'á ta̱Pedro ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱Jesús:
—Ta mii̱ ndi̱, xa sa̱ndakoo ndi̱ ndi'i ñava̱'a ña xi̱komí ndi̱, xa̱'a̱
ña ndíkọn ndi̱ sa̱ta̱ ún.
29 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in u̱xu̱ ọvi̱ naxíka xí'in ra:
—Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, ndi'i ni̱vi na sa̱ndakoo ve'e na, án
ñani na, án ki̱'va̱ na, án yivá na, án si'í na, án ñásí'í na, án sa̱'ya
na, án ño'ọ na, xa̱'a̱ ña kundikọn na yi̱'i̱ ta ndatọ'on na tọ'on i̱ xí'in

nivi, 30 ta nayó'o naki'in na ñavaa'a noo Ndios. Ñoyívi yó'o Ndios
taxi ra ndaa'a na kuaa'a ní ka ñavaa'a, anda ñii ciento ñavaa'a xaa'a ñii
ñii ñavaa'a ña sandakoo na, ña kúu ve'e na, xí'in ñani na, xí'in kiva
na, xí'in si'í na, xí'in saa'ya na, xí'in ño'o na, ta taxi ra ña xo'vi na
xaa'a ña kundikon na yii'i. Ta ñoyívi nino Ndios taxi ra ña kutaku na
xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. 31 Ta saá kuaa'a ní nivi nanoó nduu na
nivi nasondí'í, ta nivi nasondí'í vitin nduu na nivi nanoó —káchí
taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xaa'a taJesús tuku nikaa'an ra ndí xíni ñó'ó kivi ra

(Mt. 20:17-19; Lc. 18:31-34)

32 Ta kuaa'an na yichi kuan ndaa ñoo Jerusalén, ta taJesús
kuaa'an si'na ra noo nanivi, ta nayó'o naka'nda ní ini na, ta yí'ví na
ndíkon na kuaa'an na sata ra. Ta tava síín taJesús na uxu ovi xíka
xí'in ra, ta ndato'on ra xí'in na yukía kundo'o ra.
33 —Ta vitin kuaa'an yó ñoo Jerusalén, ta ñii taa nataxi ra yii'i, ta
kúu taa ta kixi noo Ndios, ndaa'a naná'no noo nasutu, xí'in ndaa'a
na sáná'a ndayí Ndios. Ta nayó'o kachí na yii'i xíni ñó'ó kivi i, ta
nataxi na yii'i ndaa'a na on vása kúu najudío ka'ni na yii'i. 34 Ta
kusiki na yii'i, kuaku ndaa na yii'i, kundaa na tásii yu'u na noo i,
kani ní na yii'i xí'in kuártá, ta sondii'i ka'ni na yii'i. Ta kivi uni
nataku i —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xaa'a taJacobo xí'in taJuan kivi nduku na ñii ñavaa'a noo taJesús

(Mt. 20:20-28)

35 Ta taJacobo[a] xí'in taJuan, saa'ya taZebedeo, nitondaa yatin na
noo taJesús, ta nikaa'an na xí'in ra:
—Tata Maestro, kóni ndi ke'é ún ñii ñavaa'a xí'in ndi.
36 Ta ndakuiin taJesús:
—¿Ndá ñavaa'a kóni ndó ke'é i xí'in ndó?
37 Ta ndakuiin na:
—Tata, tá kixaa kivi ka'nda chiño ún ñoyívi, taxi ún ná koo ndi
táyi tón kundichi siin kua'á ún xí'in táyi tón kundichi siin yitin ún.
38 Ta nikaa'an taJesús xí'in na:
—On vása kúndaa ini ndó yukía ndúkú ndó noo i xaa'a mii ndó.
¿Án ndixa kúndeé ndó xo'vi ní ndó ndatán xo'vi yii'i?
39 Ta ndakuiin na ovi yó'o:
—Kúchiño va ndi —káchí na xí'in taJesús.

---

[a] **10:35** TaJacobo, inka kivi ra kúu Santiago.

Ta nikaan taJesús xí'in na:

—Ndixa xo'vi ní ndó ñii ki'va ndatán xo'vi yi'i, [40] ta on kúchiño taxi i ndayí kundoo ndó táyi tón kuita siin kua'á i xí'in siin yitin i. Saá chi Yivá i Ndios kúu taa ta chitóni yu kúu nivi kundoo táyi yó'o —káchí taJesús xí'in ovi tayó'o.

[41] Ta xini so'o inka uxu naxíka xí'in taJesús yukía ndukú ovi taa yó'o noo ra, ta kixá'á na nisaa ní na xini na taJacobo xí'in taJuan. [42] Ta taJesús kana ra vaxi ndi'i na noo ra, ta nikaan ra xí'in na:

—Xíni ndó na ndíso chiño noo na ñoo inka xiiña, nayó'o kísa ká'no xí'in mii na, ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na noo nivi. [43] Ta mii ndó, on vá'a kutaku ndó saá. Tá ñii taa kóni ra kuu ra taká'no noo ndó'ó, xíni ñó'ó nduu ra ta kasa chiño noo ndó. [44] Tá ñii taa kóni ra kuu ra tanoó noo ndó'ó, xíni ñó'ó nduu ra tamozo noo ndi'i ndó. [45] Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kixi i xa'a ña chindeé i nivi, ta on siví xa'a ña chindeé nivi yi'i kúu ña kixi i. Ta taxi xí'in mii i ña kivi i, ta xí'in ñayó'o cha'vi i ña va'a saña kua'a ní nivi noo ndi'i ña on vá'a ndíso na —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra takuáá taBartimeo

(Mt. 20:29-34; Lc. 18:35-43)

[46] Ta kixaa na ñoo Jericó. Tá kee taJesús kua'an ra xí'in naxíka xí'in ra xí'in kua'a ní nivi ñoo yó'o, ta yóo ñii takuáá naní ra Bartimeo, sa'ya taTimeo, yóo ra yu'u yichi. Ta ndáka chi'ña si'ún kúu ra noo na yá'a yichi yó'o. [47] Tá xini so'o ra yá'a taJesús, tañoo Nazaret, ta kixá'á ra xí'in ndi'i ndee ra nikaan ra, káchí ra saá:

—Tata Jesús, sa'ya taDavid,[a] ¡ná kundá'ví ini ún koni ún yi'i! —káchí ra.

[48] Ta nivi na kua'an yichi nika'an na xí'in ra:

—¡Kasi ún yu'u ún! —káchí na.

Ta ni-chikaa so'o takuáá ña nikaan na xí'in ra, ta kixá'á ra ndeé va'a ka ká'an ra:

—Tata, sa'ya taDavid, ¡ná kundá'ví ini ún koni ún yi'i! —káchí ra.

[49] Ta xikundichi taJesús yichi yó'o, ta nika'an ra xí'in nivi yó'o:

—Kana ndó ra ná kixi ra noo i.

Ta saá kana na takuáá, káchí na xí'in ra:

—Chikaa ún ndee ini ún. Nakundichi ún, chi kána ra yó'ó kixi ún noo ra —káchí na xí'in ra.

---

[a] **10:47** "Sa'ya taDavid" kóni kachí ña: Taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi. On vása kóni kachí ña sa'ya mii tarey David, ta kuiti kóni kachí ña sa'ya ñani síkuá ra.

50 Ta saña ra tikachí ra, ta ñii kandeta ra nakundichi ra, ta kixaa
ra noo taJesús. 51 Ta nikaʼan taJesús xíʼin ra:
—¿Yukía kóni ún keʼé i xíʼin ún?
Ta ndakuiin takuáá:
—Tata Maestro, kóni i sandaʼa ún nduchu noo i ta vaʼa koto i
—káchí ra.
52 Ta nikaʼan taJesús xíʼin ra:
—Vaʼa kuanoʼo ún. Xa nduvaʼa nduchu noo ún, saá chi
kándixa ún yiʼi.
Ta xandikon ndaʼa nduchu noo ra, ta xa vaʼa xíto ra, ta saá
nakundikon ra sata taJesús.

Ñayóʼo káʼan xaʼa taJesús kivi nikiʼvi ra ñoo Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

11 Kivi kuaʼan taJesús xíʼin naxíka xíʼin ra yichi ña kuaʼan ñoo
Jerusalén, ta nixaa na ñoo Betfagé yatin ñoo Betania. Ñoo
yóʼo ñóʼo ña noo xíto ndaa xiki tón Olivo. Ta taJesús nikaʼan ra
xíʼin ovi naxíka xíʼin ra, 2 káchí ra saá:
—Kuaʼan ndó ñoo ña xíto ndaa ndó kaa. Tá nixaa ndó ñoo kaa,
ta naníʼi ndó ñii burro loʼo nóʼni rí, tí taʼán koso na kúu rí. Ta
ndaxin ndó rí ta kixi ndó xíʼin rí yóʼo. 3 Tá yóo nivi na ndaka toʼon
ndóʼó: “¿Ndachun ndáxin ndó burro yóʼo?”, kachí na xíʼin ndó, ta
ndakuiin ndó, kachí ndó saá xíʼin na: “TaKáʼno noo yó xíni ñóʼó rí,
tá ndiʼi xíni ñóʼó ra rí, ta kama ní nataxi ra rí ndaʼa ndó”, kachí
ndó xíʼin na —káchí taJesús xíʼin ovi naxíka xíʼin ra.
4 Ta saá kuaʼan na, ta nixaa na ñoo, ta naníʼi na ñii burro loʼo
nóʼni ndaa rí noo keʼe yatin yéʼé ñii veʼe, ta ndaxin na rí.
5 Ta sava na ndóo nindaka toʼon ñaʼá na:
—¿Ndachun ndáxin ndó rí? —káchí na.
6 Ta saá ndakuiin ovi tayóʼo ñii kiʼva ndatán nikaʼan taJesús
xíʼin na, ta na ndóo yóʼo taxi na ndayí kuaʼan burro xíʼin na. 7 Ta
saá ndikó na kixaa na noo taJesús xíʼin burro loʼo, ta chinóo na
tikoto na sata rí, ta saá nakoso taJesús ta kuaʼan ra yichi. 8 Ta
kuaʼa ní nivi chindoo na tikoto na yichi noo yáʼa ra kuaʼan ra, ta
sava nivi xaʼnda na noo ndaʼa tón yiton, ta chindoo na nó yichi
noo yáʼa ra kuaʼan ra, saá kísa toʼó na ra.
9 Ta nivi na kuaʼan siʼna noo ra xíʼin na ndíkon kuaʼan sata ra,
ndeé ní kúsii ini na, ta káʼan na, káchí na saá:
—¡Kasa káʼno yó Ndios! ¡Ná keʼé Ndios ñavaʼa xíʼin tayóʼo, taa
ta kixaa xíʼin ndayí Ndios! 10 ¡Ná keʼé Ndios ñavaʼa xíʼin yó kivi
ña kixáʼá kaʼnda chiño ra noo yó, ndatán nikaʼan Ndios xíʼin xii

síkuá yó tarey David! ¡Ná kanóo síkón ñato'ó Ndios! —káchí nivi na kua'an xí'in taJesús.

11 Ta taJesús nikivi ra ñoo Jerusalén ta nikivi ra yé'é ve'e ño'o ká'no. Ta xito káxín ra noo ndi'i ña'a ña yóo ini ve'e ño'o. Ta saá ndikó ra ñoo Betania xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra, chi xa nikuaa ní kúu ña.

Ñayó'o ká'an xa'a ña sataví chi'ña taJesús tón higo

(Mt. 21:18-19)

12 Ta inka kivi ta kee na ñoo Betania ta kua'an na ñoo Jerusalén, ta taJesús xí'i ní ra soko. 13 Ta xini ra nda xíká ní ñii tón higo ta yóo yuku kuíi nda'a nó, ta saá kua'an ra koto ra án on koó kuii'i nda'a nó. Tá nitondaa yatin ra noo yóo yiton yó'o, ta nda ñii kuii'i on koó, nina yuku kuiti yóo chi ta'án kixaa kivi ña koon higo. 14 Ta saá nika'an taJesús xí'in yiton tón higo, káchí ra saá:

—Nda ñii ka kivi ña vaxi, nda ñii nivi on kaxi na nda ñii kuii'i nda'a ún —káchí ra.

Ta naxíka xí'in ra xini so'o na ña nika'an ra xí'in yiton yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi tava ra ndi'i na síkó kee yé'é ve'e ño'o ká'no

(Mt. 21:12-17; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

15 Ta nixaa na ñoo Jerusalén, ta taJesús nikivi ra kee yé'é ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ra táva ra ndi'i na síkó xí'in na sáta ña kee na ko'on na. Ta sandiva ra mesa nivi na sáma si'ún, ta xata ra táyi na síkó tísata, 16 ta on vása ní-taxi ra ya'a nda ñii nivi na ndíso ñakía'vi yé'é ve'e ño'o. 17 Ta kixá'á ra saná'a ra nivi, káchí ra saá:

—Saá káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'á: "Ve'e i kunaní ña ve'e noo ko'on ndi'i nivi ña ka'an na xí'in i", káchí to'on Ndios. Ta ndó'ó, on vása va'a ké'é ndó, chi sanduu ndó ve'e yó'o ñii kavua nakuí'ná —káchí taJesús xí'in na.

18 Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu xini so'o na ña nika'an ra, ta kixá'á na ndúkú na ndasaá koo ka'ni na taJesús, chi yí'ví ní na noo ra, xa'a ña ndi'i nivi náka'nda ini na xíni so'o na ña sáná'a ra. 19 Ta xa kóni kuñoó kúu ña, ta taJesús kee ra ñoo Jerusalén ta ndikó ra ñoo Betania.

Ñayó'o ká'an xa'a ña niyichi tón higo

(Mt. 21:20-22)

20 Ta inka kivi xitaan ní, ndakoo na ta kua'an tuku na yichi ñoo
Jerusalén, ta xini na xa niyichi tón higo, nda tio'o xa'a nó niyichi.
21 Ta naká'án taPedro to'on ña nika'an taJesús xí'in tón higo, ta
nika'an ra xí'in taJesús:
—Tata Maestro, koto ún, niyichi tón higo tón sataví chi'ña ún
kivi koni.
22 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in naxíka xí'in ra:
—Kandixa ndino'o ini ndó Ndios. 23 Ndixa ká'an i xí'in ndó, nda
yukú ndó'ó ka'an ndó xí'in ñii xiki ká'no, kachí ndó si'a: "Kuta'a ún
ta ko'on ún sakana xí'in mii ún noo mini", tá on vása xíka ovi ini
ndó, ta ndixa kandixa ndó kasa ndivi ña ña nika'an ndó xí'in ña, ta
saá kundivi ña. 24 Ta ká'an i xí'in ndó, tá kandixa ndino'o ini ndó
Ndios, ta naki'in ndó ndi'i ña ndukú ndó noo ra. 25 Tá ká'an ndó
xí'in Ndios, tá on vá'a kóni ini ndó xíni ndó inka nivi, ta va'a ka
kasa ká'no ini ndó xa'a na, ta saá Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi
nino, kivi kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó. 26 Tá on xiin ndó kasa
ká'no ini ndó xa'a inka nivi, ta saá Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi
nino, on kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñandayí ña kómí taJesús ke'é ra chiño

(Mt. 21:23-27; Lc. 20:1-8)

27 Ta kixaa tuku na ñoo Jerusalén. Ta xíka taJesús noo ke'e
yé'é ve'e ño'o ká'no, ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naxikua'a noo
najudío xí'in naná'no noo nasutu kixaa na noo ra, 28 ta nindaka
to'on na taJesús:
—¿Míkía kixi ndayí ké'é ún ñayó'o? ¿Yu kúu na taxi ndayí
nda'a ún ke'é ún chiño yó'o saá? —káchí na xí'in ra.
29–30 Ta ndakuiin taJesús:
—Ta yi'i kóni i ndaka to'on i ndó'ó ñii laá to'on. ¿Míkía kixi
ndayí taJuan sakuchu ra nivi? ¿Án taxi Ndios ndayí nda'a ra? ¿Án
nivi kúu na taxi ndayí nda'a ra ña sakuchu ra nivi? Tá ndakuiin
ndó ña ndáka to'on i ndó'ó, ta saá ka'an i xí'in ndó míkía kixi ndayí
ké'é i chiño yó'o —káchí taJesús xí'in na.
31 Ta saá kixá'á na ká'an tá'an xí'in mii na:
—¿Ndasaá koo ndakuiin yó vitin? Chi táná ka'an yó Ndios taxi
ndayí nda'a taJuan, ta saá ndaka to'on taJesús mii yó: "¿Ndachun
on vása ní-kandixa ndó ña nika'an ra?" 32 ¿Án kivi ka'an yó nivi
kuiti kúu na taxi ndayí nda'a taJuan? —káchí na, ká'an tá'an na.

Ká'an tá'an na saá chi yí'ví na kotọ saa nañoo, chi ndi'i nañoo
kándixa na ndí taJuan xikuu ra ñii taprofeta. 33 Ta saá ndakuiin
na, káchí na si'a xí'in taJesús:
—Ọn xíni ndi yu kúu na taxi ndayí nda'a taJuan —káchí na.
Ta saá taJesús nika'an ra xí'in na:
—Ta ni yi'i, ọn ka'an i xí'in ndó míkía kixi ndayí kómí i ña ké'é i
chiño yó'o —káchí ra.

Cuento yó'o ndátọ'on xa'a nivi na ọn vá'a na táti ño'ọ nọọ yóo tón uva

(Mt. 21:33-46; Lc. 20:9-19)

12 Ta kixá'á taJesús ká'an ra xí'in na, ndatọ'on ra ñii cuento
ña saná'a ra na, káchí ra saá:
—Saá ndọ'o ñii taa, nataan ra tón uva. Ta kisa va'a ra ñii nama
xino nduu ña ndi'i nọọ ño'ọ nọọ nataan ra tón uva. Ta xata ra nọọ
ño'ọ ta kisa va'a ra ñii nọọ ko'on ndutạ tíuva, ta kisa va'a ra ñii
torre nọọ kundọo nivi kundaa na tón uva yó'o. Ta saá satati ra
ño'ọ ra xí'in tón uva inka nivi, ta kẹe ra kua'an ra inka ñoo xíká
ní. 2 Ta kixaa yatin kivi ña ka'nda na tíuva yó'o, ta ta xí'in yitọn
tón uva ti'ví ra ñii tamozo ra kua'an ra naki'in ra sava tíuva ña
kuu ya'vi ra. 3 Ta nivi na táti ño'ọ nọọ yóo tón uva tiin na tamozo
yó'o, ta kani ní na ra, ni-xiin na taxi na rí nda'a ra, ta saá ndikó
vichí ra kuano'ọ ra. 4 Ta taa ta xí'in yitọn tón uva tuku ti'ví ra inka
taa kua'an ra naki'in ra tíuva. Ta kọon na yuu ra, ta'ví na sini ra,
ta sakuka'an na nọọ ra, ta taxin na ra ndikó ra kuano'ọ ra ve'e
tapatrón. 5 Ta taa ta xí'in yitọn tón uva tuku ti'ví ra inka tamozo
kua'an ra, ta xa'ni na tayó'o. Ta saá ti'ví tuku ra kua'a ní namozo
kua'an na, ta kani ní na sava nayó'o, ta xa'ni na sava nayó'o.
6 ”Ta saá ọn kọó ka inka na kúchiño ti'ví ra kọ'ọn, ta nindọo ñii
taa ta kúu sa'ya mii ra, ta kí'vi ní ini ra xíni ra sa'ya ra yó'o. Ta
saá ti'ví ra sa'ya ra kua'an ra nọọ nivi na táti ño'ọ, chi xani ini ra:
“Ndixa kasa tọ'ó na sa'ya mii yó”, ká'án ra. 7 Ta na táti ño'ọ xini
na kíxaa talo'o sa'ya ra, ta nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:
“Takaa kúu sa'ya ta nataan tón uva, ta sa'ya ra yó'o kúu ta naki'in
ñakuíká xí'in ño'ọ yó'o táná kivi yivá ra. Na'a ndó ná ko'yọ ka'ni
yó ra, ta kindọo yó xí'in ndi'i ñakuíká ra”, káchí na. 8 Ta saá tiin
na ra, ta xa'ni na ra, ta sakana na yikí kọñu ra nda sata nama ña
xino nduu nọọ yóo tón uva. Saá ndi'i cuento yó'o —káchí taJesús.
9 Ta taJesús nika'an ra xí'in nivi na xini sọ'o cuento yó'o:
—¿Vitin yukía ke'é taa ta xí'in yitọn tón uva? Ká'an i xí'in ndó,
ndikó ra naxaa ra, ta sandi'i ra xa'a nivi na táti ño'ọ ra. Ta tuku
satati ra ño'ọ ra inka nivi.

10 ’¿Án o̱n vása ní-ka'vi ndó to̱'on Ndios, ña káchí saá?:
Yóo yu̱u̱ ña ni̱-xiin ni̱vi na kísa va̱'a ve'e koni̱ ñó'ó na,
ta mi̱i yu̱u̱ yó'o ndu̱u ña yu̱u̱ ñano̱ó nákaa̱ xa̱'a̱ ve'e.
11 Ndios kúu ta̱ ki̱sa ndivi saá, ña̱'a livi ní kúu ña ke̱'é Ndios,
ta mi̱i yó náka'nda ini yó xíni yó ñayó'o, káchí ni̱vi,
káchí to̱'on Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in na.
12 Ta saá xa̱ni si̱ni̱ na ndúkú na ndasaá koo tiin ña'á na, chi ku̱nda̱a̱ ini na cuento ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús ndí ká'a̱n ña xa̱'a̱ na. Ta ni̱-kuchiño tiin na ra, chi yí'ví na ko̱to̱ saa̱ ni̱vi na ndóo yó'o. Ta saá ke̱e na kua̱'a̱n na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña chá'vi ni̱vi kota nda'a̱ nagobierno

(Mt. 22:15-22; Lc. 20:20-26)

13 Ta ti̱'ví na sava nafariseo xí'in na ndíko̱n partido ta̱Herodes kua̱'a̱n na no̱o̱ ta̱Jesús ña sati̱ví na ñii to̱'on ka̱'a̱n ta̱Jesús. 14 Ta ki̱xaa̱ na no̱o̱ ta̱Jesús, ta ni̱ka̱'a̱n na si'a xí'in ra:
—Tata maestro, xíni̱ ndi̱ yó'ó kúu ún ta̱a ta̱ ká'a̱n ñanda̱a̱, ta o̱n vása ndí'i ini ún ña ká'a̱n ni̱vi xa̱'a̱ ña sáná'a ún, ta o̱n vása náka̱xin ún ni̱vi, ta ñii ki̱'va ká'a̱n ún xí'in ndi'i na. Sáná'a ún ñanda̱a̱ xa̱'a̱ yichi̱ Ndios. Ta vitin kóni ndi̱ nda̱ka̱ to̱'on ndi̱ yó'ó, ¿án va̱'a cha'vi yó kota no̱o̱ ta̱rey César ñoo Roma? ¿Án o̱n vá'a cha'vi yó ña? —káchí na xí'in ra.
15 Ta ta̱Jesús kúnda̱a̱ ini ra ndí na o̱vi̱ yu'u̱ kúu na, kóni na koto ndoso na ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—¿Nda̱chun kóni ndó koto ndoso ndó yi̱'i̱? Taxi ndó ñii si̱'ún ná koto i̱ no̱o̱ ña.
16 Ta ta̱xi na ñii si̱'ún nda'a̱ ra, ta xíto ra ña, ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra na:
—¿Yo na̱'ná, ta yo ki̱vi̱ kúu ña yóo no̱o̱ si̱'ún yó'o?
Ta nda̱kuii̱n na:
—Si̱'ún yó'o kómí ña na̱'ná xí'in ki̱vi̱ ta̱rey César —káchí na.
17 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:
—Taxi ndó nda'a̱ ta̱rey César ña kúu kuenda ra, ta taxi ndó nda'a̱ Ndios ña kúu kuenda Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in na.
Ta na̱ka'nda ní ini na chi va̱'a ní ni̱ka̱'a̱n ra.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ni̱vi ni̱xi'i̱ ta na̱taku̱ na

(Mt. 22:23-33; Lc. 20:27-40)

18 Nasaduceo ki̱xaa̱ na no̱o̱ ta̱Jesús. Nasaduceo yó'o kúu na naná'no na sáná'a ta ká'a̱n na ndí na ni̱xi'i̱ o̱n vása nataku̱ ka̱ na. Ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on na ta̱Jesús:

19 —Tata maestro, ndayí Ndios ña nitaa taMoisés, káchí ña saá:
“Tá ñii taa nixi'i ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo xí'in ñásí'í ra, ta
ñani ra xíni ñó'ó tonda'a ra xí'in ñá nindoo yó'o, ña kivi koo sa'ya
na. Ndatán koo sa'ya ta nixi'i, saá koo sa'ya nayó'o”, káchí ndayí
ña nitaa taMoisés. 20 Ta, ¿yukía káchí yó'ó xa'a ñayó'o? Chi saá
ndo'o taa, uxa ñani kúu ra. Tanoó tonda'a ra xí'in ñii ña'a, ta nixi'i
ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. 21 Ta ñani ra taovi tonda'a ra xí'in
ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra
tauni tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o. Ñii ki'va ndo'o tanoó xí'in taovi,
saá ndo'o tauni yó'o, nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. 22 Ta
ñani ra takomi tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó
sa'ya na. Ta ñani ra tao'on tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i
ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra taiño tonda'a ra xí'in ñáña'a
yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tauxa tonda'a ra
xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta saá nixi'i mii
ñáña'a yó'o. 23 Ta kivi nataku ndi'i na nixi'i, ¿yukú taa kuu yii
ñáña'a yó'o?, chi ndi'i taa uxa ñani nixiyo ra xí'in ñá —káchí na
xí'in taJesús.

24 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Sándá'ví xí'in mii ndó, chi naa ní ini ndó, on vása kúndaa
ini ndó ña ká'an to'on Ndios, ni on vása kúndaa ini ndó ña kúu
ndee Ndios. 25 Saá chi kivi nataku na nixi'i, on vása tonda'a ka
na ñoyívi nino, ni on vása taxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inka
nivi. Ndatán yóo naángel ñoyívi nino, saá koo nivi na kundoo xí'in
Ndios. 26 Xa'a ña nataku na nixi'i, ¿án on vása ní-ka'vi ndó yukía
nika'an Ndios xí'in taMoisés xina'á, kivi xini ra yiton ñiño xíxi nó?
Kachí ra saá: “Yi'i kúu Ndios, ta taAbraham, taIsaac, xí'in taJacob
kísa to'ó ra yi'i vitin”, kachí Ndios. 27 Ta xí'in to'on yó'o kúndaa
ini yó ndí táku ka xii síkuá yó yó'o, chi na ndixa nixi'i on kuchiño
na kasa to'ó na Ndios. Sána ini ndó chi on vása kúndaa ini ndó ndí
nivi na nixi'i tuku nataku na —káchí taJesús xí'in nasaduceo.

Ñayó'o ká'an xa'a ndayí ña xíni ñó'ó ní ka noo inka ndayí

(Mt. 22:34-40)

28 Ñii taa ta sáná'a ndayí Ndios kixaa ra xini so'o ra ña nika'an
tá'an na. Ta kundaa ini ra va'a ní ndakuiin taJesús yu'u na, ta saá
nindaka to'on ra taJesús:

—Tata, ¿ndá ndayí Ndios kúu ña xíni ñó'ó ní ka noo ndi'i
inka ndayí?

29 Ta ndakuiin taJesús:

—Ndayí ña xíni ñó'ó ní ka kúu ñayó'o: “Koni so'o ndó, naIsrael,
Ndios Yivá yó kúu ñii laá Ndios. 30 Kuki'vi ini ndó koni ndó

Ndios xí'in ndi'i níma ndó, xí'in ndi'i ini ndó, xí'in ndi'i sini ndó, xí'in ndi'i ndee ndó.” Ñayó'o kúu ndayí ñanoó, ña xíni ñó'ó ní ka. 31 Ndatán sáná'a ndayí ñanoó, saá sáná'a ndayí ñaovi, káchí ña saá: “Ñii ki'va ndatán kí'vi ini ndó xíni ndó xí'in mii ndó, saá kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó.” On koó ka inka ndayí ña ndáya'ví ní ka noo ovi ndayí yó'o —káchí taJesús.

32 Ta ta sáná'a ndayí Ndios nika'an ra:

—Va'a ní ká'an ún, Tata Maestro. Ñandaa ká'an ún yóo ñii laá Ndios, ta on koó ka inka Ndios. 33 Ña kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i níma yó, xí'in ndi'i sini yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i ndee yó, ta ña kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó ndatán kí'vi ini yó xíni yó xí'in mii yó kúu ña ndáya'ví ní ka noo ndi'i ña soko yó xí'in ña ka'mi yó noo nama yii ve'e Ndios —káchí ta sáná'a ndayí.

34 Tá taJesús xini so'o ra va'a ní ndíchí nika'an ta sáná'a ndayí, ta káchí ra saá xí'in ra:

—Yatin ní yóo ún ña ki'vi ún yichi noo xá'nda chiño Ndios.

Ta saá nda ñii nivi ni-xiin ka na ndaka to'on na ra ña koto ndoso ña'á na.

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu nave'e Cristo

(Mt. 22:41-46; Lc. 20:41-44)

35 Ta taJesús saná'a ra nivi yé'é ve'e ño'o ká'no, ta káchí ra saá xí'in na:

—¿Ndachun na sáná'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á káchí na ndí Cristo, ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi, kuu ñii sa'ya ñani síkuá tarey David? 36 Chi Níma Ndios nika'an ini taDavid, ta nitaa ra to'on yó'o, ña káchí saá:

Ndios nika'an ra xí'in taKá'no noo i:
“Koo ún xí'in i siin kua'á i noo táyi tón to'ó yó'o,
tanda kivi taxi i koyo ndi'i na káni tá'an xí'in ún tixin
xa'a ún”, kachí Ndios,

nitaa taDavid xina'á. 37 Xí'in to'on yó'o taDavid kachí ra Cristo kúu taKá'no noo ra. Ta, ¿mí kúchiño kúu Cristo sa'ya ñani síkuá taDavid? —káchí taJesús xí'in na.

Ta kua'a ní nivi ndóo yó'o, ta kúsii ní ini na xíni so'o na ña nika'an ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi chikaa ra kuachi sata na sáná'a ndayí Ndios

(Mt. 23:1-36; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

38 Ta taJesús saná'a ka ra na, káchí ra saá:
—Koto va'a ndó on kundikon ndó yichi nivi na sáná'a ndayí Ndios, chi kuiti ká'vi na ndayí ta on vása kasa ndivi na ña. Kísa ká'no xí'in mii na, kúsii ní ini na kundixin na tikoto va'a, ta kua'an vaxi na noo nivi ña koto ña'á na. Ta xíka na noyá'vi, ta kóni na ña kasa to'ó ní nivi na, 39 ta kútoo ní na kundoo na táyi tón ná'no tón to'ó tón yóo ve'e ño'o sinagoga. Ta noo yóo viko xíxi, ndúkú na kundoo na noo táyi ná'no tón to'ó. 40 Ta ké'é na ña on vá'a, chi kíndaa na ve'e náña'a ná nixi'i yii. Ta ndi'i ke'é na saá ta xí'in ñavatá ini na, xá'an na ve'e ño'o sinagoga, ta na'á ní ká'an na xí'in Ndios. Ké'é na saá xa'a ña kóni na kani sini nivi ndí nayó'o kúu nava'a ní noo Ndios. Ta xa'a ña on vá'a ké'é na, Ndios saxo'vi ka ra nayó'o noo inka nivi —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a si'ún ña nisoko ñii ña'a ñá nixi'i yii

(Lc. 21:1-4)

41 Ta saá xikoo taJesús yé'é ve'e ño'o ká'no, yatin noo ñíndichi caja ña ñó'o si'ún xa'a Ndios. Ta xito ra nivi táan na si'ún ini caja. Ta nakuíká táan na kua'a ní si'ún ini caja yó'o. 42 Ta kixaa ñii ña'a ndá'ví ñá nixi'i yii, táan ñá ovi si'ún kuálí ini caja, ta lo'o ní ndáka si'ún yó'o. 43 Ta taJesús kana ra uxu ovi naxíka xí'in ra vaxi na noo ra, ta nika'an ra xí'in na:
—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñándá'ví yó'o taxi ñá ví'í ka si'ún noo ña taxi nakuíká, 44 chi nakuíká, vará taxi na kua'a ní si'ún, ta kindoo ví'í ka ña nda'a mii na. Ta ñándá'ví yó'o, vará lo'o ní si'ún ní'i ñá, ta taxi ndi'i ñá si'ún ña kómí ñá, ta saá sandakoo ñá ndi'i ña xíni ñó'ó ñá —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén ndi'i xa'a ña ñii kivi ña vaxi

(Mt. 24:1-2; Lc. 21:5-6)

13 Ta saá taJesús keta ra ve'e ño'o ká'no ta kua'an ra, ta ñii taxíka xí'in ra nika'an ra xí'in ra:
—Tata Maestro, koto ún, ¡ndachun ná'no ní yuu ñó'o kuva'a ve'e ño'o yó'o! ¡Ndachun livi ní ve'e ño'o yó'o!
2 Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—¿Án xíto ún ndi'i ñalivi yó'o? Ndạ ñii kạ yụụ ọn kóo kạ sạtạ inkạ yụụ. Saá chi ñii kịvị ña vạxi tani ve'e ñọ'o yó'o ta ndi'i xạ'ạ ña —káchí tạJesús.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ seña ña saná'a xa yatin kixaạ kịvị sondí'í ñoyívi yó'o

(Mt. 24:3-28; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

3 Ta saá kuạ'ạn na xịkị tón Olivo ña nákaạ nọọ xíto ndaa ve'e ñọ'o ká'no. Ta xịkoo tạJesús nọọ ño'ọ, ta tạPedro, tạJacobo, tạJuan xí'in tạAndrés xịto na ọn kọó kạ nịvi, ta kịxaạ na nọọ ra, ta nịkạ'ạn na xí'in ra:

4 —Tata, kóni ndị ndatọ'on ún xí'in ndị, ¿ama koo saá ña kạchí ún? ¿Ndá seña kuu ña koni ndị ña kundạạ ini ndị xa kúyatin ndi'i xạ'ạ ve'e ñọ'o ká'no yó'o? —káchí na.

5 Ta ndạkuiịn tạJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Koto vạ'a ndó ña ọn sandá'ví nịvi ndó'ó. 6 Saá chi kuạ'ạ ní tạa kixaạ, ta kịvị kixaạ ñii ñii na, ta kạ'ạn na xí'in ndó, kachí na saá: "Yị'ị kúu Cristo, tạa tạ tị'ví Ndios sakạku nịvi ñoyívi yó'o", kachí na xí'in ndó, ta sandá'ví na kuạ'ạ ní nịvi.

7 'Ta konị sọ'o ndó yóo kuạchi xá'ni tá'an na ñoo yatin, ta xá'ni tá'an na ñoo xíká, ta ọn kuyị'ví ndó. Chi xínị ñó'ó kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá ni, tạ'án kixaạ kịvị ñasondí'í ñoyívi yó'o. 8 Kịvị ña vạxi nakuita nịvi na ñoo ná'no ka'ni tá'an na xí'in nịvi na inkạ ñoo ná'no, ta ñoo nọọ yóo narey ka'ni tá'an na xí'in inkạ ñoo nọọ yóo inkạ narey. Ta kuạ'ạ ní xiiña tạan nọọ ño'ọ, ta koo ní sọko, ta nakuita nanịvi chi ndi'i ní ini na, ta saạ ní ini na, ta kani tá'an na xí'in natá'an na. Ñayó'o kuiti kuu ña kixá'á ña xọ'vị ní nịvi.

9 'Ta ndó'ó, kundaa xí'in mịi ndó, chi tiin na ndó'ó kọ'ọn ndó xí'in na, ta nataxi na ndó'ó nda'ạ nachiño ná'no, ta kani ní na ndó'ó ve'e ñọ'o sinagoga. Taxi na kuạchi xạ'ạ ndó nọọ nagobernador án nọọ narey chi na ndíkọn yị'ị kúu ndó. Tá kundọo ndó nọọ nachiño yó'o, ta saá kukomí ndó yichị kạ'ạn ndó tọ'on ñavạ'a xạ'ạ ị. 10 Si'na nịvi na kándixa yị'ị xínị ñó'ó kạ'ạn ndoso na tọ'on ñavạ'a xạ'ạ ị nọọ ndi'i nịvi na ndóo ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o, ta saá kixaạ kịvị sondí'í. 11 Tá tiin na ndó'ó kọ'ọn ndó xí'in na, ta chikaạ na kuạchi xạ'ạ ndó nọọ nachiño, ta ọn kundi'i ini ndó xạ'ạ tọ'on ña ndakuiịn ndó. Saá chi mịi kịvị ña kundo'o ndó saá, Ndios taxi ra tọ'on ña kạ'ạn ndó nọọ nayó'o, chi ọn sịví mịi ndó'ó kuu na kạ'ạn nọọ na, ta Nímạ Ndios ña yóo ini ndó kuu ña kạ'ạn. 12 Kịvị ña vạxi sava natạa taxi na kuạchi xạ'ạ ñani na nọọ nachiño, ta sava na kúu yivá taxi na kuạchi xạ'ạ sạ'ya na nọọ nachiño. Ta sava na kúu sạ'ya kasa toon na nọọ yivá si'í na, ta taxi na kuạchi xạ'ạ mịi yivá si'í

na yó'o noo nachiño, ta nachiño ka'an na saá: “Ná kivi nayó'o.”
13 Ndi'i nivi kusaa ini na koni na ndó'ó chi na ndíkon yichi i kúu
ndó. Tá on sandakoo ndó yichi i ta kundikon va'a ndó ña, nda
kixaa kivi ndi'i ña xo'vi ndó ñoyívi yó'o, ta Ndios sakaku ra ndó'ó
ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí taJesús.
14 Ta ndó'ó na ká'vi to'on yó'o, xíni ñó'ó kundaa ini ndó to'on
yó'o ña nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Kuiya xina'á taprofeta Daniel nika'an ra xa'a ña on vá'a
ñakini ña sandi'i xa'a ñayii. Ta kixaa kivi koto ndó yóo ña on vá'a
ñakini yó'o ve'e ño'o ká'no, ta ndi'i na ndóo estado Judea yó'o,
xíni ñó'ó kee na ta kono na ko'on na noo yóo yuku síkón. 15 Tá
yóo nivi ta nándoso na sini ve'e na, ta nayó'o on vá'a noo na
ndi'vi na naki'in na ña kómí na ve'e na. 16 Tá yóo nivi ta ñó'o na
yuku, ta nayó'o, on vá'a ndikó ka na ve'e na naki'in na tikachí na.
17 ¡Ndá'ví ní náña'a ná ñó'o sa'ya, ta ndá'ví ní náña'a ná yóo sa'ya
válí na chíchín, chi ndeé ní koo ña xo'vi ná kivi kundivi ñayó'o
saá! 18 Ndukú ndó noo Ndios ña on kuu ña kivi vixin ní ña kundo'o
ndó saá. 19 Nda kivi noó ña kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o tanda vitin,
nanivi xó'vi na. Ta kivi koo ña on vá'a yó'o saá, ndeé ní ka xo'vi
ndi'i nivi. Ta nda ñii ka kivi ña vaxi on xo'vi ka na ndatán xo'vi na
kivi yó'o. 20 Ta xa'a ña kúndá'ví ini Ndios xíni ra nivi na nakaxin
ra ndíkon yichi ra kúu ña chitóni ra salo'o kivi xo'vi nivi ñoyívi
yó'o. Tá on vása ní-chitóni ra saá, níkúu, ta nda ñii nivi on kívi
kaku na noo ña yo'vi ní xó'vi na.
21 ’Tá yóo nivi na ka'an xí'in ndó: “Yó'o yóo Cristo ta ti'ví Ndios
sakaku na ñoyívi yó'o”, án “Koto ndó, kaa yóo ra”, kachí na xí'in
ndó, ta on kandixa ndó na. 22 Chi nakuita kua'a ní navatá ta ka'an
na, kachí na si'a: “Yi'i kúu Cristo taa ta ti'ví Ndios”, ta inka na
ka'an, kachí na: “Yi'i kúu taprofeta ta ká'an ndoso to'on Ndios”, ta
on siví nandaa kúu na. Navatá yó'o tondaa na ke'é na milagro ña
sandá'ví na nivi, tanda yatin kuchiño sandá'ví na nivi na nakaxin
Ndios kundikon yichi ra. 23 Ta ndó'ó koto va'a ndó, chi vitin
kúndaa ini ndó ndi'i ñayó'o, chi xa ndato'on i xí'in ndó —káchí
taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a xa yatin kixaa kivi ndikó taJesús ñoyívi yó'o

(Mt. 24:29-35, 42-44; Lc. 21:25-36)

24 Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá xí'in na:
—Ta kivi kán, tá ndi'i ña xó'vi nivi, ta ña ño'o ká'no yé'e kunaa
noo ña, ta tíyoo on vása naye'e ka rí, 25 ta tíkimi kee rí ñoyívi nino
ta koyo rí, ta ndi'i ña kómí ndee yóo ñoyívi nino kanda ña ta kisin

ndi'i ñayó'o. 26 Ta saá ndi'i nivi koni na yi'i, taa ta kixi noo Ndios,
ta vaxi i ma'ñó viko, xí'in ndee ká'no, xí'in ndi'i ña yé'e livi. 27 Ta
yi'i ti'ví i naángel ko'on na nakaya na ndi'i nivi na nakaxin i na
kúu na ndíkon yichi i. Ta nivi yó'o kee na ndi'i saá xiiña noo ño'o
ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi nino, ta kixaa na noo i.
28 'Ta ndó'ó, sakuá'á ndó ta kundaa ini ndó ña sáná'a yiton tón
higo: Tá xa vaxi nduxaá nó, ta nákoo yuku yúta nda'a nó, ta saá
kundaa ini ndó xa nikuyatin ní kixaa savi. 29 Ta kivi xíto ndó xa
kua'an kundivi ndi'i ñayó'o ña ndato'on i xí'in ndó, ta saá kundaa
ini ndó xa vaxi kuyatin kivi ndikó i ñoyívi yó'o. 30 Ta ndixa ká'an i
xí'in ndó, nivi na xíto kixá'á seña yó'o kutaku ka na nda ndi'i
kundivi ndi'i ña ndato'on i xí'in ndó. 31 Ña ñoyívi nino xí'in ña
ñoyívi yó'o ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta to'on i on ndi'i xa'a ña, ta
kindoo ña ndi'i saá kivi.
32 'Nda ñii nivi on vása xíni na ama ndikó i, ni nivi na ndóo ñoyívi
yó'o, ni naángel na ndóo ñoyívi nino, ni yi'i taa taSa'ya Ndios. Ta
ñii laá Ndios Tata Yivá yó kúu taa ta xíni ama ndikó i ñoyívi yó'o.
33 'Ta saá ndó'ó, koto va'a ndó, kundoo ti'va ndó ta ka'an ndó
xí'in Ndios, chi on vása xíni ndó ama ndikó i ñoyívi yó'o. 34 Ndatán
ke'é ñii taa ta kua'an xíká, saá ké'é i xí'in ndó. Saá chi tayó'o
sandakoo ra ve'e ra, ta taxi ra ndayí nda'a namozo ra, ta ñii ñii na
sakuiso ra na chiño, ta xa'nda chiño ra noo ta ndáa yé'é ve'e ra ña
koo ti'va ra. 35 Ta ká'an i xí'in ndó, kundito ndó chi on vása xíni
ndó ama ndikó i, án kua'an kuñoó, án ma'ñó ñoó, án xitaan naa ka
ta kána nduxú chée, án xitaan nitivi, kuu ña ndikó i. 36 Koto va'a
ndó koto ñii kama ndikó i, ta naní'i i ndó'ó ndóo ndó kísin ndó.
37 Ta to'on ká'an i xí'in ndó, ká'an i xí'in ndi'i nivi: Ná kundoo ti'va
ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña ká'an tá'an nivi tiin na taJesús

(Mt. 26:1-5; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

14 Ta kúmani ovi kivi ña tondaa kivi kana viko Pascua,[a] xí'in
inka viko noo xíxi najudío sita va'a ña on koó levadura
kómí. Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu ndúkú na
ndasaá koo kasa va'a na kuachi vatá xa'a taJesús, ta tiin na ra ña
ka'ni ña'á na. 2 Ta nika'an na, káchí na saá:
—On kuchiño tiin yó ra kivi viko, koto koni ndi'i nanivi ñoo
yó'o, ta siso na nda'yi na, ta kani tá'an na, ta koo ní kuachi
—káchí na.

---

[a] **14:1** Pascua najudío kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xina'á.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii ña'a kivi chikaa ñá nduta támi xá'an sini taJesús

(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

3 Ta yóo taJesús ñoo Betania ve'e taSimón, ta xikomí kue'e tá'yí naní ña lepra. Tá yóo taJesús xíxi ra noo mesa, ta kixaa yatin ñii ña'a ní'i ñá ñii yuyu ña kuva'a xí'in yuu naní alabastro, tixin ña ñó'o nduta tá xá'an támi ní, tá kuva'a xí'in yuku nardo kúu rá, ta nduta yó'o kúu tá yá'ví ní. Ta nixa'no ñá sikon yuyu yó'o ta chikaa ndi'i ñá rá sini taJesús. 4 Ta sava na ndóo nisaa ní na xíni ña'á na, ta nika'an na xí'in tá'an na:

—¿Ndachun sandi'i ña'a yó'o xa'a nduta yá'ví ní? 5 Va'a ka ná sikó ñá nduta yó'o ta uni ciento si'ún denario[a] naki'in ñá, níkúu, ta saá kuchiño chindeé ñá nandá'ví —káchí na, ká'an na.

Ta ká'an na to'on on vá'a xí'in ñá.

6 Ta taJesús nika'an ra xí'in na:

—On ka'an ndó to'on kuáchí xí'in ñáña'a yó'o. ¿Ndachun sándi'i ndó ñá? Chi ñava'a kúu ña ke'é ñá xí'in i. 7 Ndi'i saá kivi yóo nandá'ví xí'in ndó ta kúchiño chindeé ndó na. Ta yi'i, salo'o ní ka kivi yóo i xí'in ndó. 8 Ñáña'a yó'o ke'é ñá ñava'a, chikaa ñá nduta tá xá'an támi sini i ña kisa ti'va ñá yikí koñu i ña nduxun ña. 9 Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o noo ka'an ndoso na to'on ñava'a xa'a i, ndato'on na xí'in nivi yukía ke'é ñáyó'o. Ta saá naká'án nivi xa'a ñava'a ke'é ñá xí'in i —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJudas ndasaá kindoo ra xí'in naná'no ña nataxi ra taJesús nda'a na

(Mt. 26:14-16; Lc. 22:3-6)

10 Ta saá taJudas Iscariote, ta kúu ñii taa ta uxu ovi xíka xí'in taJesús, kee ra nixa'an ra noo naná'no noo nasutu ña nataxi ra taJesús nda'a na. 11 Ta kusii ní ini na xini so'o na ña nika'an taJudas xí'in na, ta nayó'o nika'an na xí'in ra:

—Tá nataxi ún ra nda'a ndi, ta taxa'vi ndi yó'ó —káchí na.

Ta saá kixá'á ndúkú taJudas ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'a na.

---

[a] **14:5** Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

Ñayó'o ká'an xa kua'an kuñoó ta xixi taJesús xí'in naxíka xí'in ra

(Mt. 26:17-29; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

12 Ta nitondaa kivi kixá'á viko xíxi najudío sita va'a ña on koó
levadura kómí, ta ñii ñii ve'e na, xá'ni na ndikachi lo'o ña náká'án
na viko Pascua. Ta naxíka xí'in taJesús nindaka to'on na ra:
—¿Míkía kóni ún kasa ndivi ndi ña kuxu yó viko Pascua?
—káchí na.
13 Ta saá ti'ví taJesús ovi naxíka xí'in ra, káchí ra saá xí'in na:
—Kua'an ndó, ta kua'an ki'vi ndó ñoo Jerusalén, ta nakutá'an
ndó xí'in ñii taa ndíso kisi takuií, ta kundikon ndó ko'on ndó sata
ra, 14 ta ve'e noo ki'vi ra, ka'an ndó xí'in taa ta xí'in ve'e yó'o:
"TaMaestro ti'ví ndi'i vaxi ndi ndaka to'on ndi yó'ó: ¿Míkía yóo
ñii cuarto ve'e ún noo kuxu ra viko Pascua xí'in ndi'i, naxíka xí'in
ra?", kachí ndó. 15 Ta saá taa ta xí'in ve'e saná'a ra ndó'ó míkía
yóo ñii cuarto ká'no ve'e ra ña kánóo piso ovi, noo yóo ndi'i ña
xíni ñó'ó ndó. Ta ve'e yó'o kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua
—káchí taJesús xí'in na.
16 Ta ovi naxíka xí'in ra kee na kua'an na, ta nikí'vi na ñoo
Jerusalén, ta naní'i na ndatán yóo ña nika'an taJesús xí'in na, ta
kisa ndivi na ña kuxu na viko Pascua.
17 Tá kua'an kuñoó, kixaa taJesús xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra.
18 Ta ndóo na xíxi na noo mesa, ta nika'an taJesús xí'in na:
—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñii ndó'ó na xíxi xí'in i kúu taa ta sikó
kuí'ná yi'i, ta nataxi ra yi'i nda'a nivi na sáa ini xíni yi'i —káchí ra.
19 Ta kixá'á nayó'o kúchuchú ní ini na, ta ñii ñii na nindaka
to'on na taJesús:
—Tata, ¿án yi'i kúu ta ká'an ún xa'a?
Ta inka na nika'an:
—¿Án yi'i kúu ra?
20 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra xí'in na:
—Ñii ndó'ó ta uxu ovi kúu ra, ta sáchii sita va'a ini ko'o xí'in i,
tayó'o kúu ta sikó kuí'ná yi'i noo na sáa ini xíni yi'i. 21 Ta yi'i, taa
ta kixi noo Ndios, ndixa xo'vi ní i ta kivi i, ndatán nitaa naprofeta
xina'á. Ta, ¡ndá'ví ní taa ta sikó kuí'ná yi'i noo na sáa ini xíni yi'i!
Va'a ka níxiyo on kaku tayó'o, níkúu —káchí taJesús xí'in na.
22 Tá ndóo ka na xíxi na, taJesús ki'in ra sita va'a, ta nika'an ra
xí'in Ndios:
—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún sita va'a kuxu ndi
—káchí ra.
Ta ta'ví ra sita va'a, ta taxi ra ña nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra
kuxu na. Ta nika'an ra xí'in na:

—Naki'in ndó kuxu ndó sita va'a yó'o, chi ñayó'o kúu yiki koñu i.
23 Ta ki'in taJesús ñii copa ña ñó'o nduta vino, ta nika'an ra
xí'in Ndios:
—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún nduta ko'o ndi yó'o
—káchí ra.
Ta taxi ra copa ñó'o nduta vino yó'o nda'a na, ta ndi'i na xí'i na
rá, 24 ta nika'an ra saá xí'in na:
—Nduta yó'o kúu nii i ña kuita. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u
ra pacto xaá ña ka'an ndasaá kuchiño naki'in nivi ñava'a Ndios.
25 Ndixa ká'an i xí'in ndó, on ko'o ka i nduta vino nda kixaa kivi
nakutá'an yó noo xá'nda chiño Ndios. Ta saá ko'o yó tándutа vino
xaá —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús, ká'an ra ndí taPedro ka'an ra on vása xíni ña'á ra

(Mt. 26:30-35; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

26 Ta ndi'i xita na ñii yaa ña ká'an xa'a Ndios, ta kee na kua'an
na xiki tón Olivo. 27 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Ñoó vitin ndi'i ndó'ó sandakoo ndó yi'i, chi saá kundivi to'on
Ndios ña nitaa na xina'á, ña káchí saá: "Satakué'e i taa ta ndáa
tíndikachi, ta tíndikachi yó'o kuita ní'nó ndi'i rí", kachí Ndios.
28 Ta kivi nataku i, ko'on si'na i ña kundati i ndó'ó ñoo estado
Galilea —káchí taJesús xí'in na.
29 Ta taPedro nika'an ra xí'in taJesús:
—Tata, tá ndi'i nivi sandakoo na yó'ó, ta yi'i on sandakoo i yó'ó.
30 Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—Ndixa ká'an i xí'in ún, ta'án ka kana nduxú chée ovi yichi ñoó
vitin, ta xa uni yichi nika'an ún xí'in nivi ña on vása xíni ún yi'i
—káchí taJesús xí'in ra.
31 Ta xí'in ndi'i ndee ra nika'an taPedro, káchí ra saá:
—Tata, tanda xíni ñó'ó kivi i xí'in ún, ta nda ñii yichi on vása
ka'an i on vása xíni i yó'ó —káchí taPedro.
Ta ñii káchí saá nika'an ndi'i ka naxíka xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña kúchuchú ní ini ra ká'an ra xí'in Ndios

(Mt. 26:36-46; Lc. 22:39-46)

32 Ta nixaa na ñii noo naní Getsemaní, ta nika'an taJesús xí'in
naxíka xí'in ra:
—Kundoo ndó yó'o táná ko'on i ka'an i xí'in Ndios —káchí ra.

33 Ta nikaʼan ra xíʼin taPedro ta xíʼin taJacobo xíʼin taJuan,
kuaʼan na xíʼin ra ta nixaa na, ta kixáʼá taJesús kúchuchú ní ini ra
ta ndíʼi ní ini ra. 34 Ta nikaʼan ra xíʼin uni tayóʼo:
—Ndeé ní kúchuchú ini i andaa ñii kóni ña kivi i. Kundati ndó
yóʼo ta kundito ndó, on kusun ndó —káchí taJesús xíʼin na.
35 Ta taJesús kee ra kuaʼan ra ñii xiiña xíká ka loʼo, ta xikuxítí
ra ta xikundee ra nda noo ñoʼo, nduukú ra noo Ndios, tá kúchiño ví,
ta on taxi Ndios xoʼvi ra. 36 Ta káchí ra xíʼin Ndios saá:
—Tata Yivá mii i, xíni vaʼa i yóʼó kúchiño kasa ndivi ún ndiʼi
saá ñaʼa. Ta ña kóni i kúu ña on taxi ún ña xoʼvi i. Ta saá ni, on
kundivi ña kóni mii i, ta vaʼa ka ná kundivi ña kóni mii ún —káchí
taJesús xíʼin Ndios.
37 Ta saá nakundichi ra, ta ndikó ra kixaa ra noo ndóo uni
naxíka xíʼin ra. Ta ndiʼi nayóʼo kísin na. Ta taJesús nikaʼan ra xíʼin
taPedro:
—¿Án kísin ún? ¿Án on vása kúchiño ún kundito ún vará
ñii hora?
38 Ta nikaʼan ra xíʼin uni naxíka xíʼin ra:
—On kusun ka ndó ta kundito ndó kaʼan ndó xíʼin Ndios ña
on nakava ndó kuachi. Ndóʼó, yóo ini ndó keʼé ndó ñavaʼa, ta
on kúchiño ndó keʼé ndó ñavaʼa yóʼo xíʼin ndee mii ndó —káchí
taJesús xíʼin na.
39 Ta tuku ndikó taJesús kuaʼan ra, ta nikaʼan ra xíʼin Ndios
ndatán yóo toʼon ña siʼna nikaʼan ra. 40 Ta ndikó tuku ra kixaa ra
noo ndóo naxíka xíʼin ra, ta naníʼi ra na kísin na, saá chi ndeé ní
xíʼi na maʼná. Ta nayóʼo on vása xíni na yukía kaʼan na xíʼin ra.
41 Ta yichi uni nixaʼan ra ta nikaʼan ra xíʼin Ndios, ta ndikó ra
kixaa tuku ra noo ndóo naxíka xíʼin ra, ta nikaʼan ra xíʼin na:
—¿Án vaʼa kusun ka ndó ta nakindée ka ndó? Koto ndó, xa
nitondaa hora ña nataxi na yiʼi, taa ta kixi noo Ndios, ndaʼa nivi na
on váʼa. 42 Ndakoo ndó, ná koʼyo. Ta koto ndó, yóʼo vaxi ta nataxi
yiʼi ndaʼa naniivi na sáa ini xíni yiʼi —káchí taJesús.

Ñayóʼo káʼan xaʼa ndasaá tiin na taJesús

(Mt. 26:47-56; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

43 Tá taʼán ka ndiʼi kaʼan taJesús xíʼin na, ta kixaa taJudas ta
kúu ñii ta uxu ovi xíka xíʼin taJesús. Ta kixaa kuaʼa ní nivi xíʼin ra,
ta níʼi na espada xíʼin yiton. Naxikuaʼa noo najudío xíʼin na sáná'a
ndayí Ndios xíʼin naná'no noo nasutu xa tiʼví na nivi yóʼo ña tiin
na taJesús. 44 Ta taJudas xa siʼna nikaʼan ra xíʼin na ndasaá nakoni
na taJesús, káchí ra siʼa:

—Taa ta chindeé i xí'in ña chito i noo kúu taJesús. Ta tiin ndó ra
katón ndó ra ta ko'on ra xí'in ndó noo naná'no —káchí ra xí'in na.
45 Ta saá kixaa ra, ta nitondaa yatin ra noo taJesús, ta nika'an
ra:
—Kua'a, Tata Maestro.
Ta nichito ra noo taJesús. 46 Ta saá nivi na yóo xí'in taJudas
xandikon tiin na taJesús.
47 Ta ñii ta ndíkon sata taJesús tava ra espada, ta kandoso va'a
ra ñii soo'o ta kísa chiño noo taká'no noo nasutu. 48 Ta nika'an
taJesús xí'in nivi na tiin ña'á:
—¿Án xáni sini ndó takuí'ná kúu i? ¿Ndachun vaxi ndó noo i
ní'i ndó espada xí'in yiton ña tiin ndó yi'i? 49 Ta yi'i, ndi'i saá kivi
nixiyo i sáná'a i nivi ve'e ñoo'o ká'no, ta ni-tiin ndó yi'i. Ta ndi'i
ñayó'o kundo'o i vitin, chi saá xíni ñó'ó kundivi toon Ndios ña
nitaa naprofeta —káchí taJesús.
50 Ta ndi'i naxíka xí'in ra sandakoo na taJesús, ta xino na
kua'an na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii talo'o ta kua'an sata taJesús

51 Ta ñii talo'o ndíkon ra kua'an ra sata taJesús, ta ní'no ra ñii
laá tikoto ndíka noo, ta nivi tiin na ra, 52 ta tayó'o sandakoo ra
tikoto ndíka noo nda'a na, ta kee ra yálá ra xino ra kua'an ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kixaa ra noo nachiño

(Mt. 26:57-68; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

53 Ta saá nivi na tiin taJesús, nixaa ra xí'in na noo taká'no noo
nasutu. Ta nakutá'an ndi'i naxikua'a noo najudío xí'in na sáná'a
ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu. 54 Ta taPedro ñii xíká ndíkon
ra kua'an ra sata taJesús anda nixaa ra ve'e tasutu ká'no. Ta xikoo
ra xí'in napolicía nasaa ra yatin noo xíxi ño'o kee ve'e yó'o.
55 Ta naná'no noo nasutu xí'in ndi'i inka nachiño naní na Junta
Suprema nándukú na nivi na ka'an toon vatá ña kuva'a kuachi
xa'a taJesús, ta saá kuchiño nataxi na ra nda'a nivi ña ka'ni na ra,
ta ni-kuchiño naní'i na kuachi ra. 56 Chi kua'a ní nivi nika'an na
toon vatá xa'a ra, ta ña nika'an na on vása ní-nakutá'an toon na.
57 Sava na nakuita na nika'an na ñavatá xa'a ra, káchí na saá:
58 —Ndi'i xini soo'o ndi nika'an ra, kachí ra: "Yi'i sandi'i i xa'a
ve'e ñoo'o ká'no yó'o ña kisa va'a nivi, ta tixin ña uni kivi kasa
va'a i inka ve'e ñoo'o ña on siví kuva'a xí'in nda'a nivi kuu ña",
kachí taJesús —káchí na.
59 Ta ni-kuchiño nakutá'an toon ña nika'an na.

60 Ta tạká'no nọọ nasụtụ nạkundichi ra mạ'ñó ndi'i na ndóo
yó'o, ta nịndạkạ tọ'on ra tạJesús:
—¿Án ọn vása ndákuiịn ún yu'ụ na? ¿Yukía kachí ún xạ'ạ tọ'on
ña ká'ạn nayó'o xạ'ạ ún?
61 Ta tạJesús tásịín yóo ra, ọn vása ní-ndakuiịn ra ndạ ñii tọ'on.
Ta tạká'no nọọ nasụtụ tuku nịndạkạ tọ'on ña'á ra:
—¿Án Cristo tạ tị'ví Ndios kúu ún? ¿Án ndixa Sạ'ya Ndios
kúu ún? —káchí ra.
62 Ta ndạkuiịn tạJesús:
—Oon, yị'ị kúu ị. Ta kịvị ña vạxi koto ndó yị'ị, tạa tạ kịxi nọọ
Ndios, xa yóo ị nọọ táyị tón yóo sịin kua'á Ndios, tạa tạ kómí ndi'i
ndeẹ, ta koni ndó yị'ị ndikó ị ñoyívi yó'o, ta vạxi ị mạ'ñó vịkọ
—káchí tạJesús.
63 Ta tạká'no nọọ nasụtụ ndị'i xịnị sọ'o ra ñayó'o, ta nịsaạ ní ra,
ta ndạta ra tikọtọ mịi ra, ta nịkạ'ạn ra:
—Ọn vása xínị ñó'ó kạ yó inkạ nịvi taxi na kuạchi xạ'ạ ra.
64 Ndó'ó xịnị sọ'o ndó ndí nịkạ'ạn ra ñii kúu ra xí'in Ndios, ta
ñii kuạchi ká'no ní nọọ Ndios kúu ña nịkạ'ạn ra saá. ¿Yukía
xáni ini ndó ke'é yó xí'in tạyó'o? —káchí ra xí'in naná'no na
kúu nachiño.
Ta ndi'i nayó'o nịkạ'ạn na ndí yóo kuạchi ra, ta xínị ñó'ó kivị ra.
65 Ta sava na kịxá'á na kúndaa na tásịi yu'ụ na nọọ ra, ta nạkasi
na nọọ ra ta káni na ra xí'in yịkí nda'ạ na, ta káchí na saá:
—Tá tạprofeta tạ xínị vạ'a kúu ún, ta saá kạ'ạn ún xí'in ndị,
¿yukú ndị kạni yó'ó? —káchí na xí'in ra.
Ta napolicía xí'in xạ'ndạ nda'ạ na kạni na nọọ ra.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạPedro kịvị nịkạ'ạn ra ụnị yichị ọn vása xínị ra tạJesús

(Mt. 26:69-75; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

66 Ta yóo tạPedro kẹ'e ve'e tạká'no nọọ nasụtụ, ta kịxaạ ñii ña'ạ
ñá kísa chiño nọọ nave'e yó'o. 67 Ta xịni ñá tạPedro yóo ra násaạ ra
yatin nọọ xíxị ño'ọ, ta xịto káxín ñá nọọ ra, ta nịkạ'ạn ñá xí'in ra:
—Saá tuku yó'ó kúu ún ñii tạ nịxika xí'in tạJesús, tạ kịxi ñoo
Nazaret —káchí ñá.
68 Ta tạPedro nịkạ'ạn ra, káchí ra saá:
—Ọn vása xínị ị tạkaạ, ni ọn vása kúndạạ ini ị yukía kạ'ạn ún
xí'in ị.
Ta saá kẹe ra yé'é kẹ'e ve'e yó'o. Ta kạna ñii nduxú chée. 69 Ta
ñáña'ạ kísa chiño yó'o xịni tuku ñá ra, ta nịkạ'ạn ñá xí'in nanịvi,
káchí ña saá:
—Tạyó'o kúu ñii tạtá'an tạJesús —káchí ñá.

70 Ta ta̱Pedro tuku ni̱ka̱'a̱n ra:
—O̱n vása xíni̱ i̱ ta̱kaa̱ —káchí ra.
Ta ni̱ya'a ñii káni̱ lo'o, ta nani̱vi yíta yatin no̱o̱ ta̱Pedro, ta
ni̱ka̱'a̱n tuku na xí'in ra saá:
—Ndixa yó'ó kúu ún ñii ta̱tá'an ta̱Jesús, chi ki̱xi ún estado
Galilea, saá chi nda̱tán ká'a̱n nakán saá ká'a̱n ún —káchí na.
71 Ta ki̱xá'á ta̱Pedro xí'in ndi'i ndee̱ ra ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra saá:
—Xa ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó, o̱n vása xíni̱ i̱ ta̱kaa̱. ¡Ndios ná saxo̱'vi̱
ra yi̱'i̱ tá ñavatá ká'a̱n i̱! —káchí ra.
72 Ta xa̱ndi̱ko̱n ka̱na nduxú chée yichi̱ o̱vi̱. Ta saá na̱ká'án
ta̱Pedro to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ra: "Ta̱'án ka̱ kana nduxú
chée o̱vi̱ yichi̱ ñoó vitin, ta xa u̱ni̱ yichi̱ ni̱ka̱'a̱n ún xí'in ni̱vi ndí o̱n
vása xíni̱ ún yi̱'i̱." Ta kúchuchú ní ini ta̱Pedro, ta ki̱xá'á ra ndeé ní
xáku ra ña náká'án ra to̱'on yó'o.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña na̱taxi na ta̱Jesús kua̱'a̱n ra no̱o̱ ta̱Pilato

(Mt. 27:1-2, 11-14; Lc. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

15 Ta ni̱ti̱vi inka̱ ki̱vi̱ xita̱a̱n ní, ta naná'no no̱o̱ nasu̱tu̱
na̱kutá'an na xí'in naxi̱kua̱'a̱ no̱o̱ najudío xí'in na sáná'a
nda̱yí Ndios xí'in ndi'i inka̱ nachiño na kúu Junta Suprema, ta
na̱koo yu'ú na yukía̱ ke'é na xí'in ta̱Jesús. Ta saá ka̱tón na ta̱Jesús,
ta kua̱'a̱n ra xí'in na, ta ni̱xaa̱ na na̱taxi na ra nda'a̱ ta̱gobernador
Pilato. 2 Ta ta̱Pilato ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra ta̱Jesús, káchí ra xí'in ra:
—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey no̱o̱ najudío? —káchí ra.
Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús:
—To̱'on mi̱i ún káchí yi̱'i̱ kúu ta̱rey.
3 Ta naná'no no̱o̱ nasu̱tu̱ ta̱xi na kua̱'a̱ ní kua̱chi xa̱'a̱ ta̱Jesús.
4 Ta ta̱Pilato tuku ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra ta̱Jesús:
—¿Án o̱n ndakuii̱n ún yu'u̱ na? ¡Koni̱ so̱'o ún ndí kua̱'a̱ ní
kua̱chi táxi na xa̱'a̱ ún!
5 Ta ta̱Jesús nda̱ ñii to̱'on ni̱-ndakuii̱n ra. Ta na̱ka'nda ní ini
ta̱Pilato xa̱'a̱ ñayó'o.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Pilato ni̱ka̱'a̱n ra xíni̱ ñó'ó kivi̱ ta̱Jesús

(Mt. 27:15-31; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38–19:16)

6 Ñii ñii viko̱ Pascua ta̱gobernador sáña ra ñii ta̱ nákaa̱ ini ve'e
ka̱a ko̱'o̱n ndíka̱ ra. Ta najudío káxin na yu kúu ta̱yó'o. 7 Ta yóo ñii
ta̱a na̱ní ra Barrabás, nákaa̱ ra ini ve'e ka̱a xí'in natá'an ra, chi ki̱sa
toon na ta ka̱ni tá'an na xí'in naná'no na xá'nda chiño no̱o̱ na, ta
xa̱'ni na ni̱vi. 8 Ta kua̱'a̱ ní ni̱vi na̱kutá'an na no̱o̱ ta̱gobernador, ta
ki̱xá'á na ndúkú na no̱o̱ ra ña saña ra ñii ta̱ nákaa̱ ini ve'e ka̱a, chi

saá ké'é tagobernador ñii ñii kuiya. 9 Ta taPilato nindaka to'on ra
nivi yó'o, káchí ra saá:
—¿Án kóni ndó saña i taRey noo ndó'ó najudío? —káchí ra
xí'in na.
10 Saá chi kundaa ini taPilato ndí naná'no noo nasutu na kísa
kuíni ini xíni taJesús kúu na, ñakán nataxi na ra nda'a ra. 11 Ta
naná'no noo nasutu yó'o chú'u na nivi ña ndukú na ko'on ndíka
taBarrabás. 12 Ta taPilato tuku nika'an ra xí'in na:
—¿Yukía koo taa ta sákunaní ndó taRey noo ndó najudío?
13 Ta ndakuiin na, nika'an na:
—¡Ná kivi ra! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.
14 Ta saá tuku nindaka to'on taPilato na:
—¿Yu kúu kuachi niki'vi ra?
Ta ndeé ka nika'an nayó'o, káchí na saá:
—¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz!
15 Ta taPilato kóni ra kasa ndivi ra ña kóni nivi, ta saá saña ra
taBarrabás, ta xa'nda chiño ra noo natropa ña kani na taJesús xí'in
kuártá ña nó'ni kaa siin noo, ta katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.
16 Ta natropa, kua'an taJesús xí'in na ve'e chiño ká'no, ta nixaa
na ta nakaya na ndi'i ka natropa. 17 Ta kindaa na tikoto ndíxin
taJesús ta sakundixin na ra ñii tikoto ndí'í, ndatán yóo tikoto
ndíxin tarey, ta kisa va'a na ñii corona ñiño ta chinóo na ña sini
ra. 18 Ta kixá'á na ká'an na si'a xí'in ra:
—¡Ná koo va'a taRey noo najudío! —káchí na, kúsiki na ra.
19 Ta suku na tón yiton sini ra, ta kundaa na tásii yu'u na noo
ra, ta xikuxítí na noo ra ña kusiki na kísa to'ó na ra. 20 Tá ndi'i ña
kúsiki na ra ta xáku ndaa na ra, ta saá kindaa na tikoto ndí'í ndíxin
ra, ta tuku sakundixin na ra tikoto mii ra. Ta kua'an ra xí'in na ña
katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz

(Mt. 27:32-44; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

21 Ta nakutá'an na xí'in ñii taa ta kixi ñoo Cirene naní ra Simón,
tayó'o kúu yivá taAlejandro xí'in taRufo, ta ndee ra yuku kuano'o
ra yichi ñoo Jerusalén. Ta natropa kisa nduxa na xí'in tayó'o ña
kuiso ra tón cruz taJesús.
22 Ta kua'an taJesús xí'in na, ta nixaa na ñii xiiña naní ña
Gólgota, ña kóni kachí Leke Sini Ndií. 23 Ta natropa taxi na nduta
vino tá nasaka xí'in nduta mirra ko'o ra, ta taJesús ni-xiin ra ko'o
ra nduta yó'o. 24 Ta saá katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz, ta

natropa nata'ví na tikoto ra. Chikaa na ndati ña koto na yukú ñii
ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o tikoto taJesús.
25 Nitondaa kaa iin xitaan,[a] ta katakaa ndaa na ra nda'a tón
cruz. 26 Ta chinóo kútu na ñii tón viti lo'o sini tón cruz, ta noo
tón viti yó'o nakaʼyi to'on ña ká'an xa'a kuachi ra, ta káchí ña
saá: "Tayó'o kúu taRey noo najudío." 27 Ta katakaa ndaa na ovi
takuí'ná siin taJesús, ñii takuí'ná tákaa ndaa nda'a tón cruz tón
ñíndichi siin kua'á ra, ta inka ra tákaa ndaa nda'a tón cruz tón
ñíndichi siin yitin ra. 28 Saá kundivi to'on Ndios ña nitaa naprofeta
xina'á xa'a taa ta ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'o, káchí ña
saá: "Kani sini nivi ñii kúu ra xí'in nivi na on vá'a, na toon ní ini",
káchí ña.
29 Ta nanivi yá'a yichi noo tákaa ndaa taJesús kándiva'a ní na
xí'in ra, ta káva na sini na, káchí na saá xí'in ra:
—Yó'ó kúu taa ta nika'an: "Yi'i sandi'i i xa'a ve'e ño'o ká'no, ta
tixin ña uni kivi tuku kasa va'a i ña", kachí ún, 30 ta vitin, ¡sakaku
xí'in mii ún, ta sanoo xí'in mii ún nda'a tón cruz! —káchí na
xí'in ra.
31 Ta ñii ki'va saá na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo
nasutu kúsiki na ra ta xáku ndaa na ra, ká'an na xí'in tá'an na,
káchí na saá:
—Tayó'o sakaku ra inka nivi, ta on vása kiví sakaku xí'in mii ra
vitin. 32 Tá ndixa kúu ra Cristo, taRey ñoo yó Israel, ta ná sanoo
xí'in mii ra nda'a tón cruz vitin ña koto yó, ta saá kandixa yó ra
—káchí na.
Ta na ovi tákaa ndaa xí'in ra kúsiki ña'á na ta kándiva'a na xí'in
taJesús.

Ñayó'o ká'an ndasaá nixi'i taJesús

(Mt. 27:45-56; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

33 Ta nitondaa kaa uxu ovi ma'ñó ndiví, ta kixá'á kúnaa ndi'i
ñoyívi anda kaa uni xikuaa.[b] 34 Ta kaa uni kúu ña, ta saá ndeé va'a
nika'an taJesús, káchí ra saá:
—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —káchí taJesús. To'on yó'o káchí
ña saá: Tata Yivá mii i, Tata Yivá mii i, ¿ndachun sandakoo ún
yi'i?, káchí ña.
35 Ta sava nivi na yíta yatin yó'o, xini so'o na ña nika'an ra, ta
káchí na saá:

---

[a] **15:25** Kaa iin xitaan naní ña kaa uni noo nañoo Roma, chi kaa noó noo nañoo Roma kúu kaa uxa xitaan.
[b] **15:33** Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa iño noo nañoo Roma, ta kaa uni xikuaa naní ña kaa iin noo nañoo Roma.

—Koni̱ so̱'o ndó, ta̱yó'o kána ra ta̱profeta Elías ña chindeé ña'á ra —káchí na.

36 Ta ñii ta̱yó'o xíno ra kua̱'a̱n ra, ta sa̱chii ra ñii tiko̱to̱ kuíkon xí'in vino yiyá, ta chi̱nóo ra ñayó'o no̱o̱ yito̱n, ta ndi̱kó ra taxi ra ko'o ta̱Jesús, ta ni̱ka̱'a̱n ta̱yó'o xí'in ni̱vi:

—O̱n ke'é ndó ra. Ná koto yó án kixi ta̱Elías sanoo ña'á ra —káchí ra.

37 Ta saá ta̱Jesús xí'in ndi'i ndee̱ ra ni̱ka̱'a̱n ra, ta ni̱xi'i̱ ra. 38 Tá mií saá xa̱ndi̱ko̱n ni̱nda̱ta̱ ma̱'ñó tiko̱to̱ tákaa̱ Cuarto Yii̱ ve'e ño̱'o ká'no, ta ki̱xá'á ña ni̱nda̱ta̱ ña chí ni̱no ta no̱o ña nda̱ ni̱no̱. 39 Ta ta̱ ndíso chiño xí'in ñii ciento natropa, yóo yatin ra no̱o̱ tákaa̱ ndaa ta̱Jesús, ta xi̱ni̱ so̱'o ra ñii ndeé ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús ta ni̱xi'i̱ ra, ta ta̱ ndíso chiño yó'o ni̱ka̱'a̱n ra saá:

—Ndixa ta̱yó'o xi̱kuu Sa̱'ya Ndios —káchí ra.

40 Ta nda̱ xíká yíta kua̱'a̱ ní násí'í xíto ná. Ñii ñáyó'o kúu ñáMaría Magdalena, inka̱ ñá kúu ñáMaría, si'í ta̱José xí'in ta̱Jacobo ta̱lo'o, ta inka̱ ñá kúu ñáSalomé. 41 Náyó'o kúu ná xi̱ndiko̱n sa̱ta̱ ta̱Jesús, chi̱ndeé ná ra, ki̱sa chiño ná no̱o̱ ra estado Galilea. Ta yíta kua̱'a̱ ní inka̱ násí'í ná ndíko̱n sa̱ta̱ ra, ná ki̱xaa̱ xí'in ra ñoo Jerusalén yó'o kúu ná.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña ni̱ndu̱xu̱n ta̱Jesús

(Mt. 27:57-61; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

42 Ta ki̱vi̱ viernes kúu ña, ta ki̱vi̱ yó'o kísa ndivi na ndi'i ña xíni̱ ñó'ó na xa̱'a̱ ki̱vi̱ yii̱ ña nákindée na. Ta xikuaa ta xa kua̱'a̱n kunaa kúu ña, xa yatin ní to̱nda̱a hora ña kixá'á ki̱vi̱ ña nakindée na. 43 Ta ki̱xaa̱ ta̱José, ta̱ ki̱xi ñoo Arimatea, ta kúu ra ta̱chiño ká'no ta̱tá'an naJunta Suprema. Ta ndáti ra ki̱vi̱ kixá'á ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o. Ta o̱n vása ní-yi'ví ra, ta ni̱xa̱'a̱n ra no̱o̱ ta̱Pilato ndu̱kú ra yi̱kí ko̱ñu ta̱Jesús ña sandúxu̱n ra ña. 44 Ta na̱ka'nda ní ini ta̱Pilato xi̱ni̱ so̱'o ra ña kama ní ni̱xi'i̱ ta̱Jesús, ta ka̱na ra ta̱ ndíso chiño xí'in ñii ciento natropa va̱xi ra, ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on ña'á ra:

—¿Án ñanda̱a̱ ni̱xi'i̱ ta̱Jesús? —káchí ra.

45 Ta ta̱ ndíso chiño yó'o ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra:

—Ndixa xa ni̱xi'i̱ ta̱Jesús.

Ta saá ta̱Pilato ta̱xi ra yichi̱ nda'a̱ ta̱José naki'in ra yi̱kí ko̱ñu ta̱Jesús. 46 Ta ta̱José sa̱ta ra ñii tiko̱to̱ va̱'a, ta ni̱xaa̱ ra ta sa̱noo ra yi̱kí ko̱ñu ta̱Jesús nda'a̱ tón cruz, ta xí'in tiko̱to̱ va̱'a yó'o chi̱súku ndaa ra yi̱kí ko̱ñu ta̱Jesús. Ta ni̱xa̱'a̱n ra ta chi̱kaa̱ va̱'a ña'á ra ini kavua̱, ta na̱kasi ra yé'é kavua̱ yó'o xí'in ñii yu̱u̱ ká'no. 47 Ta ñáMaría Magdalena xí'in ñáMaría si'í ta̱José xi̱to ná míkía̱ chi̱nóo na yi̱kí ko̱ñu ta̱Jesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi natakU ra

(Mt. 28:1-10; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

16 Ta niya'a kivi yii ña nákindée najudío, ta ñáMaría
Magdalena xí'in ñáSalomé, xí'in ñáMaría si'í taJacobo, sata
ná ña'a ña xá'an támi ña ko'on ná chikaa ná ña yikí koñu taJesús.
2 Ta xitaan ní ta sakán keta ño'o, kivi noó semana ña kúu domingo,
kua'an ná noo nindUxUn taJesús. 3 Ta ká'an xí'in tá'an mii ná,
káchí ná saá:
—¿Yu kúu na chindeé mii yó ña sakuta'a na yUU ña nona ki'vi
yó kavua yó'o? —káchí ná.
4 Ta saá nixaa ná, ta nakoto ná on vása ndási ka yé'é kavua xí'in
yUU ká'no. 5 Ta niki'vi ná ini kavua. Ta xini ná ñii taa yóo ra siin
kua'á noo xindú'U yikí koñu taJesús, ta ndíxin ra ñii tikoto kání,
yaa ní ña, ta násí'í yó'o niyi'ví ní ná. 6 Ta saá nika'an ra xí'in ná:
—On kuyi'ví ndó. Ndó'ó nándukú ndó taJesús tañoo Nazaret,
taa ta katakaa ndaa na nda'a tón cruz. Xa natakU ra. On koó ka ra
yó'o. Koto ndó noo chinóo na ra. 7 Ta kua'an ndó ta ndato'on ndó
xí'in taPedro xí'in inka na nixika xí'in ra, kachí ndó saá xí'in na:
"Ko'on si'na taJesús noo ndó ña kundati ra ndó'ó estado Galilea.
Kán koni ndó ra, tá yóo ña nika'an ra xí'in ndó", kachí ndó xí'in na
—káchí taa yó'o xí'in násí'í yó'o.
8 Ta saá násí'í yó'o kee ná yé'é kavua, ta xíno ná kua'an ná, yí'ví
ní ná anda kísin ná kua'an ná. Ta ni-xiin ná ndato'on ná xí'in nda
ñii nivi, saá chi yí'ví ní ná.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nitivi ra noo ñáMaría Magdalena

(Jn. 20:11-18)

9 Ta saá taJesús natakU ra xitaan ní kivi noó semana ña kúu
domingo. Ta si'na nitivi ra noo ñáMaría Magdalena ñá xa tava ra
uxa níma ndiva'a xikomí. 10 Ta saá kua'an ñá ndato'on ñá xí'in na
nixika xí'in ra. Ta naní'i ñá nayó'o, ndóo na kúchuchú ní ini na ta
xáku ní na. 11 Ta xini so'o na ña nika'an ñá xa natakU taJesús, saá
chi xa xini ñá ra, ta ni-xiin nayó'o kandixa na ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nitivi ra noo ovi na xindikon sata ra

(Lc. 24:13-35)

12 TaJesús, kivi nitivi ra yichi noo ovi nivi na kua'an yukU, ta
on vása ná'a ka ra tá si'na xa na'a ra. 13 Ta na ovi yó'o ndikó na

ta nixaa na noo yóo inka na xindikon sata taJesús, ta ndato'on na xí'in nayó'o ña xa xini na ra, ta na xini so'o ñayó'o ni-xiin na kandixa na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña sakuiso chiño ra naxíka xí'in ra

(Mt. 28:16-20; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

14 Ta saá taJesús nitivi ra noo na uxu ñii naxíka xí'in ra, tá ndóo ka na noo mesa. Ta ndeé ní nika'an ra xí'in na on vá'a ké'é na xa'a ña ni-xiin na kandixa na ña nataku ra, chi kísa só'ó xí'in mii na, saá chi ni-xiin na koni so'o na to'on ña nika'an nivi na xini xa nataku ra. 15 Ta saá nika'an ra xí'in na:

—Kua'an ndó ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o ta ka'an ndoso ndó to'on ñava'a xa'a i noo nivi. 16 Nivi na kandixa yi'i ta kuchu na, ta saá Ndios sakaku ra na ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta nivi na on vása kandixa yi'i, nayó'o kuachi ndíso na ta kuachi ñayó'o taxi ña ña xo'vi ní na ndi'i saá kivi ña vaxi. 17 Ta vitin ká'an i xí'in ndó, milagro yó'o koo xí'in na kándixa yi'i: xí'in ndayí i ta xí'in kivi i tava na níma ndiva'a; ta ka'an na inka noo to'on xaá ña on vása ní-sakuá'á na; 18 tá ñii sana tiin na tíkoo xati ta on kóo ña kundo'o na; tá ñii sana ko'o na táveneno ta on kóo ña kundo'o na; ta chinóo na nda'a na sini án noo kí'vi na ndeé ndó'o ta nduva'a na. Milagro yó'o kuu ña kunakaa xí'in na kándixa yi'i —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña ndaa ra kuano'o ra ñoyívi nino

(Lc. 24:50-53)

19 Tá ndi'i nika'an taJesús saá xí'in na, ta ndaa ra kuano'o ra ñoyívi nino, ta xikoo ra siin kua'á Ndios. 20 Ta saá na nixika xí'in ra kixá'á na kua'an na ka'an ndoso na to'on Ndios noo nivi ndi'i saá xiiña. Ta mii taJesús chíndeé ra na ña yóo milagro xí'in nivi. Xa'a ñayó'o nivi na xito milagro yó'o ta na nixika xí'in taJesús kúndaa ini na ndí to'on ká'an ndoso na kúu ñandaa. Saá yóo ña.

To̱'on ñava̱'a xa̱'a̱ Jesucristo ña ni̱taa ta̱Lucas

Ta̱Lucas táa ra to̱'on yó'o kua̱'a̱n ña nda'a̱ ta̱Teófilo

1 “Tata Teófilo, xa kua̱'a̱ ní ni̱vi ni̱taa na xa̱'a̱ ña ndixa ke̱'é
Jesucristo xí'in yó. [2] Ta ñii ki̱'va nda̱tán yóo to̱'on ña sa̱ná'a na
xi̱ndiko̱n sa̱ta̱ ra, saá yóo ña ni̱taa na. Ta̱nda̱ ki̱vi̱ ki̱xá'á Jesucristo
kísa chiño ra ñoyívi yó'o, xi̱ni na ña ke̱'é ra, ta xi̱ni̱ so̱'o na ña
sa̱ná'a ra, ta nayó'o ni̱ka̱'a̱n ndoso na to̱'on ra. [3] Ta saá tuku yi̱'i̱
xa sa̱kuá'á va̱'a i̱ ndi'i ña ke̱'é ra xí'in ndi'i ña sa̱ná'a ra nda̱ ki̱vi̱
ki̱xaa̱ ra ñoyívi yó'o. Ta xáni si̱ni̱ i̱ va̱'a ná taa i̱ to̱'on ña ndaa̱ yó'o,
nda̱tán ni̱xi̱yo ña, ta ti'ví i̱ tutu yó'o xaa̱ ña nda'a̱ ún, Teófilo ta̱
to̱'ó. [4] Ta saá kundaa̱ va̱'a ini ún ñandaa̱ kúu ña xa sa̱ná'a na yó'ó
xa̱'a̱ Jesucristo”, káchí ta̱Lucas xí'in ta̱Teófilo.

Ñii ángel ña ki̱xi no̱o̱ Ndios ká'a̱n ña kaku ta̱Juan, ta̱ sakuchu ni̱vi

[5] Ki̱vi̱ ta̱rey Herodes xá'nda chiño ra no̱o̱ nañoo estado Judea,
ni̱xi̱yo ñii su̱tu̱ na̱ní ra Zacarías. Ta̱yó'o kúu ñii ta̱ náta'an xí'in ñii
ti'vi su̱tu̱, ta ki̱vi̱ ti'vi nasu̱tu̱ yó'o na̱ní Abías. Ñásí'í ta̱Zacarías
yó'o na̱ní ñá Elisabet, ta mi̱i ra xí'in ñásí'í ra kúu nasa̱'ya ñani
síkuá ta̱su̱tu̱ Aarón. [6] Ta̱Zacarías xí'in ñásí'í ra ñáElisabet ni̱vi
nandaa̱ kúu na no̱o̱ Ndios, ta kándixa ndi'i na ña xá'nda chiño
Ndios, ta inka̱ ni̱vi ni̱-kuchiño naní'i na to̱'on ña ka̱'a̱n o̱n vá'a na
xa̱'a̱ ta̱Zacarías xí'in ñásí'í ra. [7] Ta o̱n ko̱ó sa̱'ya na, chi ñánóma kúu
ñáElisabet, ta ñáyó'o xí'in yi̱i ñá na xi̱kua̱'a̱ ní kúu na.

[8] Ta saá ni̱to̱ndaa ki̱vi̱ nasu̱tu̱ natá'an ta̱Zacarías ki̱xaa̱ na kasa
chiño na no̱o̱ Ndios ve'e ño̱'o ká'no ña nákaa̱ ñoo Jerusalén.
[9] Chi̱kaa̱ na ndati̱ xí'in yu̱u̱ válí chi saá ké'é na ña koto na yukú
chiño kukomí ñii ñii su̱tu̱. Ta saá ke̱ta ña ta̱Zacarías ni̱ni'i ra chiño
ña ki̱'vi ra Cuarto Yi̱i̱ ña nákaa̱ ini ve'e ño̱'o yó'o, ta ka'mi ra xuxa
va̱'a ña ndóso no̱o̱ mesa tón yi̱i̱. [10] Ki̱vi̱ ni̱ki̱'vi ta̱Zacarías Cuarto Yi̱i̱
ña ka'mi ra xuxa va̱'a no̱o̱ Ndios, ta ndi'i ni̱vi ndóo na ndáti na ke̱'e
ña kúu yé'é ve'e ño̱'o, ta ká'a̱n na xí'in Ndios. [11] Ta saá ñii ángel
ki̱xi no̱o̱ Ndios ki̱xaa̱ ña no̱o̱ ta̱Zacarías, ñíndichi ña si̱i̱n kua'á mesa
tón yi̱i̱ no̱o̱ xíxi̱ xuxa va̱'a. [12] Ta xi̱ni ra ñaángel, ta ki̱xá'á ndí'i ní
ini ra, ta yí'ví ní ra. [13] Ta saá ni̱ka̱'a̱n ñaángel xí'in ra:

—Tata Zacarías, o̱n kuyi̱'ví ún, chi Ndios xi̱ni̱ so̱'o ra ña
ni̱ka̱'a̱n ún xí'in ra, ta ke'é ra ñii ñava̱'a xí'in ndó: koo sa̱'ya ún xí'in
ñásí'í ún ñáElisabet, ta chinóo ndó ki̱vi̱ ra kunaní ra Juan. 14 Ki̱vi̱
kaku sa̱'ya ndó, ta kusii̱ ní ini ndó'ó. Ta kusii̱ ní ini inka̱ ni̱vi ki̱vi̱
kaku ra, 15 chi no̱o̱ Ndios sa̱'ya ndó kuu ra ñii ta̱a ta̱ ká'no. Ta
nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n ko'o ra vino, ni o̱n ko'o ra inka̱ nduta̱ tá sáxíini
ni̱vi. Ta̱nda̱ ki̱vi̱ kixá'á ra kunakaa̱ ra ti̱xin si'í ra, ta chútú níma̱
ra xí'in ñandee̱ Níma̱ Ndios. 16 Ta saá chindeé ra kua̱'a̱ ní naIsrael
sanandikó ra níma̱ na ña ko̱'o̱n na yichi̱ Ndios. 17 Nda̱tán ñii ki̱'va
ni̱xi̱yo ndee̱ Níma̱ Ndios xí'in ta̱profeta Elías xi̱na̱'á, saá koo Níma̱
Ndios xí'in sa̱'ya ndó yó'o. Ta kukomí ra yichi̱ ka̱'a̱n ra xí'in ni̱vi
ña nakutá'an va̱'a na kúu yivá xí'in sa̱'ya na. Ta chindeé ra ni̱vi na
o̱n xi̱in koni̱ so̱'o ña nduu na ni̱vi na va̱'a kandixa Ndios. Saá sa̱'ya
ndó yó'o chindeé ra naIsrael ña koo ti'va na naki'in na Ta̱a ta̱Ká'no
no̱o̱ yó —káchí ñaángel xí'in ta̱Zacarías.

18 Ta nda̱kuii̱n ta̱Zacarías, ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra ñaángel, káchí ra saá:

—¿Ndasaá koo kunda̱a̱ ini i̱ ña kundivi ña ká'a̱n ún xí'in i̱?,
chi vitin ta̱xi̱kua̱'a̱ ní kúu i̱, ta saá tuku ñáxi̱kua̱'a̱ ní kúu ñásí'í i̱
—káchí ta̱Zacarías xí'in ñaángel.

19 Ta nda̱kuii̱n ñaángel, ni̱ka̱'a̱n ña xí'in ta̱Zacarías.

—Yi̱'i̱ na̱ní i̱ Gabriel, ta ndi'i saá ki̱vi̱ ñíndichi i̱ no̱o̱ Ndios. Ta
mi̱i Ndios kúu ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱ va̱xi i̱ ka̱'a̱n i̱ ñava̱'a yó'o xí'in ún. 20 Ta
vitin xa̱'a̱ ña o̱n vása ní-kandixa ún to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ún, o̱n
kuchiño ka̱ ka̱'a̱n ún nda̱ ñii to̱'on nda̱ kixaa̱ ki̱vi̱ kundivi to̱'on
yó'o. Ta ndixa va̱xi ñii ki̱vi̱ ña kundivi ndi'i ña ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ún
—káchí ñaángel xí'in ta̱Zacarías.

21 Ta ni̱vi na ndóo ndáti ke̱'e, ká'a̱n xí'in tá'an na ña kuáchi̱
ní ta̱Zacarías, ta ki̱xá'á na ndí'i ní ini na xa̱'a̱ ra. 22 Ta saá ke̱ta
ta̱Zacarías, ta ni̱-kuchiño ka̱'a̱n ra xí'in na. Ta ku̱nda̱a̱ ini na ndí
Ndios ti̱'ví ra ñii ña ni̱ti̱vi no̱o̱ ta̱yó'o ini Cuarto Yi̱i̱ ve'e ño̱'o. Ña̱kán
kía̱ ni̱-kuchiño ka̱'a̱n ka̱ ra xí'in na, nda̱ sáná'a kuiti ra xí'in nda'a̱ ra.

23 Ta ni̱to̱nda̱a ki̱vi̱ ndi̱'i ki̱sa chiño ta̱Zacarías ve'e ño̱'o, ta
kua̱no'o̱ ra. 24 Ta saá ni̱ya'a lo'o ki̱vi̱, ta ñásí'í ra ñáElisabet ni̱ke̱e
sa̱'ya ñá. Ta ni̱xi̱yo ñá o̱'o̱n yo̱o̱ ini ve'e ñá, ta nda̱ lo'o o̱n vása
ní-keta ñá. Ta ni̱ka̱'a̱n ñá, ka̱chí ñá saá: 25 "Ndios ke̱'é ra ñava̱'a
xí'in i̱, xa ni̱taxi ra ñii ñato̱'ó ká'no nda'a̱ i̱ chi vitin koo ñii sa̱'ya i̱,
ta ki̱ndaa ra ña kúka'an no̱o̱ i̱ no̱o̱ ni̱vi", ka̱chí ñá.

To̱'on yó'o káchí ñaángel ña ki̱xi no̱o̱ Ndios ki̱vi̱ ni̱ka̱'a̱n ña xí'in ñáMaría

26 Xa i̱ño̱ yo̱o̱ ñó'o sa̱'ya ñáElisabet ta saá ti̱'ví Ndios ñaángel
Gabriel kua̱'a̱n ña ñoo Nazaret, ña nákaa̱ estado Galilea. 27 Kua̱'a̱n

ña koto ña ñii ñákuáan lo'o nani ñá María, ñá ta'án tondaa nda
ñii taa kúu ñá. Ta xa ndási ña tonda'a ñá xí'in ñii taa nani ra
José, sa'ya ñani síkuá tarey David kúu ra. 28 Ta nixaa ñaángel noo
ñáMaría yó'o ta chindeé ña'á ña, nika'an ña, káchí ña saá:
—¡Kua'a, nana! Yó'ó kúu ñá nini'i ñava'a noo Ndios, ta yóo ra
xí'in ún. Ta ke'é ra ñava'a ní ka xí'in ún noo ndi'i inka násí'í.
29 Ta ñáMaría xini ñá ñaángel yó'o, ta xini so'o ñá to'on ña
nika'an ña, ta kixá'á ndí'i ní ini ñá, xáni sini ñá: "¿Ndachun nika'an
ñaángel to'on yó'o xí'in yó?" 30 Ta saá ká'an ka ñaángel xí'in ñá:
—On kuyi'ví ún, chi Ndios taxi ra ñii ñato'ó ní nda'a ún. 31 Ta
vitin kee sa'ya ún, ta kivi kaku talo'o sa'ya ún, ta chinóo ún kivi ra
kunaní ra Jesús.[a] 32 Ta kuu ra taa ta ká'no, ta sakunaní na ra Sa'ya
Ndios taKá'no, ta Ndios taxi ra ña kuu tayó'o tarey ká'no. Ndatán
nixiyo xii síkuá ra tarey David, saá koo ra. 33 Ta ka'nda chiño ra
noo naIsrael, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ndee ra, ta kuu ra tarey
ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí ñaángel xí'in ñáMaría.
34 Ta saá ndakuiin ñáMaría:
—¿Ta ndasaá koo ñayó'o?, chi nda ñii taa on ta'án tondaa yi'i
—káchí ñá xí'in ñaángel.
35 Ta ndakuiin ñaángel:
—Ta Níma Ndios kixaa ña xí'in ún, ta ndee Ndios taKá'no kixaa
ña ndatán ñii kundati koo ña, ta nakundixin níí ndi'i ún ña. Ñakán
sa'ya ún kuu ra ñii taa yii, ta kunaní ra Sa'ya Ndios. 36 Ta ñáve'e ún
ñáElisabet xa ñó'o sa'ya ñá. Vará ñáxikua'a ní kúu ñá, ta on kiví
koo sa'ya ñá, káchí nivi, ta vitin xa iño yoo ñó'o sa'ya ñá. 37 Saá chi
Ndios kúchiño ra kasa ndivi ra ndi'i chiño, on koó nda ñii chiño ña
yo'vi noo Ndios —káchí ñaángel xí'in ñáMaría.
38 Ta ndakuiin ñáMaría, káchí ñá saá:
—Yi'i kúu ñá kísa chiño noo Ndios, ta va'a ná ke'é ra xí'in i
ndatán yóo ña nika'an ún xí'in i —káchí ñáMaría xí'in ñaángel.
Ta saá kee ñaángel kua'an ña.

To'on yó'o ká'an ñáMaría kua'an ñá koto ñá ñáElisabet

39 Ta niya'a lo'o kivi, ta kee ñáMaría, nómi ñá kua'an ñá ñoo ña
nákaa ma'ñó yuku estado Judea. 40 Ta nixaa ñáMaría, ta niki'vi ñá
ve'e taZacarías, ta nika'an ñá to'on chindeé ñá ñáElisabet. 41 Tá
xini so'o ñáElisabet ña chindeé ñáMaría, ta kandeta sa'ya ñá tixin
ñá, ta Níma Ndios kixaa ña, ta sakutú ña níma ñáElisabet xí'in
ndee Ndios. 42 Ta xí'in ndi'i ndee ñá nika'an ñá xí'in ñáMaría,
káchí ñá saá:

---

[a] **1:31** Kivi "Jesús" kóni kachí ña: Ndios sákaku ra nivi.

—¡Ta ká'no ní ka ñava'a ke'é Ndios xí'in ún noo ndi'i inka
násí'í ñoyívi yó'o! ¡Ta ká'no ní ñava'a ke'é ra xí'in sa'ya ún! 43 Ta,
¡ndachun Ndios ke'é ra ñava'a xí'in i ña taxi ra kixaa ún koto ún yi'i!
¡Yu kúu yi'i, ta vaxi ún koto ún yi'i! Chi yó'ó kúu si'í taKá'no noo i.
44 Xini so'o i to'on chindeé ún yi'i, ta saá sa'ya i kandeta ra tixin i chi
kúsii ní ini ra. 45 Ta nákaa ñasii níma ún, chi kándixa ún Ndios ña
kasa ndivi ra ña nika'an ra xí'in ún —káchí ñáElisabet xí'in ñáMaría.
46 Ta nika'an ñáMaría saá:
Xí'in níma i kísa ká'no i Ndios.
47 Kúsii ní ini i chi Ndios sakaku ra yi'i.
48 Ndios ndáa ra yi'i, vará ndasaá kuiti ñándá'ví ñá kísa
chiño noo ra kúu i.
Ñakán nivi na táku vitin xí'in nivi na kutaku kivi ña vaxi
sakunaní na yi'i: Ña'a ñá nákaa ñasii níma, kachí
nivi xa'a i.
49 Saá chi Ndios ta kómí ndee ká'no, ke'é ra kua'a ní ñava'a
xí'in i.
¡Taa tayii kúu Ndios!
50 Ta kivi vitin xí'in kivi ña vaxi Ndios kúndá'ví ini ra xíni ra
nivi na kísa to'ó ña'á.
51 Ndios xí'in ndee mii ra kisa ndivi ra kua'a ní chiño ná'no.
Ta xí'in ndee ra xata ní'nó ra nivi na kísa ká'no xí'in mii.
52 Ta Ndios sanoo ra nda nino nivi naná'no ñoyívi yó'o, na
kúu na ña'a ní ini,
ta ndaní'i síkón ra nivi na on vása ña'a ini ña nduu
na naná'no.
53 Ndios taxi ra kua'a ní ñaxíxi nda'a nivi nandá'ví na
xí'i soko,
ta taxi ra nivi nakuíká kua'an vichí na.
54 Ndios chindeé ra naIsrael,
ndi'i saá kivi kúndá'ví ini ra xíni ra na,
55 chi saá nika'an ra xí'in xii síkuá yó taAbraham, ta xí'in
ndi'i sa'ya ñani síkuá tayó'o.
Ndios káchí ra kundá'ví ini ra koni ra mii yó ndi'i saá kivi
ña vaxi,
káchí ñáMaría.
56 Ta saá nindoo ñá, nixiyo ñá xí'in ñáElisabet uni yoo, ta kee
ñá kuano'o ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi kaku taJuan, taa ta sakuchu nivi

57 Tá xa nitondaa kivi kaku sa'ya ñáElisabet, ta kaku ñii taa
lo'o. 58 Ta saá kundaa ini nave'e ñá xí'in na xíni tá'an xí'in ñá ndí

Ndios ke̱'é ñava̱'a xí'in ñá ña ka̱ku sa̱'ya ñá. Ta saá kúsii̱ ní ini ndi'i
na xí'in ñá. 59 Ta ni̱to̱nda̱a ki̱vi̱ o̱na̱ ka̱ku tikuá'á lo'o yó'o, ta ki̱sa
ndivi na costumbre na̱ní ña circuncisión xí'in ra ña kóni kachí
xá'nda na lo'o ñii̱ si̱ni̱ ñate̱e ra. Ta kóni na sakunaní na ra Zacarías,
chi saá na̱ní yivá ra. 60 Ta ni̱ka̱'a̱n si'í ra ñáElisabet, káchí ñá saá:
—O̱n ki̱ví saá, va̱'a ná kunaní ra Juan —káchí ñá.
61 Ta nda̱kuii̱n na, káchí na:
—¿Nda̱chun kóni ún kunaní ra saá? Nda̱ ñii nave'e ún o̱n ko̱ó
na̱ní saá —káchí na.
62 Ta sa̱ná'a nda'a̱ na no̱o̱ yivá ra ndasaá kóni ra kunaní sa̱'ya ra.
63 Ta saá ndu̱kú ra ñii vi̱ti̱ no̱o̱ na, ta ta̱a ra ki̱vi̱ no̱o̱ tón vi̱ti̱ yó'o:
“Kunaní ra Juan.” Ta na̱ka'nda ini ndi'i na. 64 Ta saá xa̱ndi̱ko̱n
ta̱Zacarías ki̱xá'á kúchiño ka̱'a̱n ra, ta kísa ká'no ra Ndios. 65 Ta
ndi'i ni̱vi na ndóo yó'o na̱ka'nda ini na, ta ki̱xá'á na sákui̱ta̱ ní'nó
na to̱'on xa̱'a̱ ñayó'o ndi'i saá ñoo ña ñó'o yuku̱ estado Judea. 66 Ta
ndi'i ni̱vi na xi̱ni̱ so̱'o ña ndo̱'o ta̱Zacarías, xáni ini na xa̱'a̱ ña, ta
ni̱nda̱ka̱ to̱'on tá'an na, káchí na saá:
—¿Yu kuu tikuá'á lo'o sa̱'ya ta̱Zacarías ki̱vi̱ kuká'no ra? —káchí
na, chi kúnda̱a̱ ini na ndí kómí ta̱lo'o yó'o ndee̱ Ndios.

Xí'in to̱'on yó'o ta̱Zacarías kísa ká'no ra Ndios

67 Ta Níma̱ Ndios sa̱kutú ña ini ta̱Zacarías xí'in ndee̱ Ndios, ta
ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra saá:
68 Ná kasa ká'no yó Ndios, ta̱ xá'nda chiño no̱o̱ mii̱
yó naIsrael,
Ndios chi̱ndeé ra ni̱vi nañoo yó na kúu na ndíko̱n ña'á, ta
sa̱ka̱ku ra yó.
69 Ta ti̱'ví ra ñii ta̱a ta̱ndeé ní, ta kixa̱a̱ ra saka̱ku ra mii̱ yó.
Ta̱ndeé yó'o kúu ñii sa̱'ya ñani síkuá ta̱rey David, ta̱a ta̱ ki̱sa
chiño no̱o̱ Ndios kui̱ya̱ xi̱na̱'á.
70 Saá yóo ña ki̱ndo̱o Ndios xí'in naxii̱ síkuá yó naIsrael, chi
Ndios ta̱xi ra to̱'on ra nda'a̱ naprofeta ña ni̱ka̱'a̱n
ndoso na kui̱ya̱ xi̱na̱'á, ka̱chí na saá:
71 Ndios saka̱ku ra mii̱ yó no̱o̱ na sáa̱ ini xíni yó, ta saka̱ku ra
mii̱ yó no̱o̱ ndi'i ni̱vi na o̱n xii̱n koni yó.
72 Xi̱na̱'á ku̱ndá'ví ini Ndios xi̱ni ra naxii̱ síkuá yó,
ta kasa ndivi ra to̱'on ra ña chi̱ndú'u̱ ra ke'é ra xí'in na.
73 Ni̱ka̱'a̱n Ndios xí'in xii̱ síkuá yó ta̱Abraham
74 ña ndixa saka̱ku ra mii̱ yó no̱o̱ ni̱vi na sáa̱ ini xíni yó,
ña̱kán o̱n kuyi̱'ví yó kasa chiño yó no̱o̱ Ndios.

75 Ta kuu yó nivi na ndakú ini, na nataxi xí'in mii noo Ndios,
saá kasa ndivi yó chiño noo ra ndi'i saá kivi ña
kutaku yó,
káchí taZacarías.
76 Ta saá nika'an ra xí'in tikuá'á lo'o sa'ya ra, káchí ra saá:
Yó'ó, talo'o, kivi kuká'no ún, ta kuu ún taprofeta ta ka'an
ndoso to'on Ndios.
Ndasa va'a ún yichi xa'a ña kivi kixaa Taa taKá'no noo yó,
taa ta vaxi ñoyívi yó'o, ta yó'ó kuu ta ko'on si'na
noo ra.
77 Ta saná'a ún nivi ndasaá koo ña sakaku Ndios nivi na
ndíkon ña'á,
chi kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na.
78 Sandoo ra ndi'i kuachi yó chi Ndios kúu ra ta ká'no ní ini.
Ñakán ti'ví ra ñii taa ta yóo ñoyívi nino, ta ndatán yóo ño'o
ña yé'e, saá yóo taa ta ti'ví ra.
Kivi kixaa ra ñoyívi yó'o, ta ndatán yóo ñii kivi xaá, saá
koo ña.
79 Saá chi ke'é ra ña naye'e ño'o noo nivi na xíka yichi naa
noo yóo ña on vá'a,
ta saá kuchiño naki'in na ko'on na yichi va'a, ta kunakaa
ñava'a ini na,
káchí taZacarías xí'in tikuá'á lo'o sa'ya ra.
80 Ta saá talo'o taJuan yó'o xa'no ra, ta nduu ra ñii taká'no xí'in
ndee Níma Ndios. Ta kee ra kua'an ra, ta táku ra yuku yichí tanda
nitondaa kivi kixá'á ra ká'an ndoso ra to'on Ndios noo nañoo mii
ra naIsrael.

Ñayó'o ká'an xa'a ña kaku Jesucristo

(Mt. 1:18-25)

2 Kuiya saá xa'nda chiño tarey Augusto ña ndakoo ñii censo
ndi'i nivi. 2 Censo yó'o kúu ñanoó ndakoo kuiya xá'nda chiño
tagobernador Cirenio noo na táku ñoo estado Siria. 3 Ta saá ndi'i
nivi nixa'an na ñoo noo xitaku xii síkuá na, ta nákа'yi kivi na.
4 Ñakán kía kee taJosé ñoo ra Nazaret ña ndá'vi ndaa estado
Galilea, ta kua'an ra ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea, chi
taJosé kúu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, taa ta xitaku ñoo Belén
kuiya xina'á. 5 Ta kee taJosé kua'an ra, ta kua'an ñáMaría xí'in ra
naka'yi kivi na, chi xa kindoo taJosé tonda'a ra xí'in ñá, ta ñáyó'o
xa ñó'o sa'ya ñá. 6 Ta nixaa na ñoo Belén, ta nitondaa kivi kaku
sa'ya ñá. 7 Ta saá kaku ñii taa lo'o, sa'ya noó ñá kúu ra, ta chisúku
ndaa ñá ra xí'in tikoto, ta chindú'u ñá ra ini yiton noo xíxa'an kiti,

chi o̱n vása ní-naní'i na ve'e no̱o̱ kindo̱o na, saá chi xa chútú ndi'i ve'e no̱o̱ kísi̱n ni̱vi na xíka yichi̱.

Naángel na ki̱xi no̱o̱ Ndios ni̱ka̱'a̱n na xí'in ni̱vi na ndáa ndikachi

8 Tá ñoó ka̱ku sa̱'ya ñáMaría, ta yuku̱ yatin ñoo Belén, ndóo na
ndáa ndikachi. 9 Ta saá ke̱ta ñii ñaángel ña ki̱xi no̱o̱ Ndios, ta livi
ní, ta ká'no ní náye'e ño'o̱ ña ke̱e no̱o̱ Ndios, ta náye'e ña no̱o̱ ndóo
na ndáa ndikachi, ta ni̱yi̱'ví ní ndi'i na. 10 Ta ni̱ka̱'a̱n ñaángel xí'in
na, káchí ña saá:
—O̱n kuyi̱'ví ndó, chi va̱xi i̱ ndato̱'on i̱ ñava̱'a xí'in ndó, ta o̱n
si̱ví ndasaá ñii ñava̱'a xa̱'a̱ ndó'ó kúu ña ká'a̱n i̱, ta vitin ká'a̱n i̱
ñava̱'a xa̱'a̱ ndi'i ni̱vi, xa̱'a̱ ña kusii̱ ní ini na xí'in ndó. 11 Ki̱vi̱ vitin
ka̱ku ñii ta̱lo'o ñoo ta̱rey David, ta ta̱lo'o yó'o kúu Ta̱a ta̱ Saka̱ku
ndó'ó. Ta Cristo Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó kúu ra.[a] 12 Ta ñayó'o koto
ndó ña kunda̱a̱ ini ndó ndí to̱'on ña ká'a̱n i̱ kúu ñanda̱a̱, chi naní'i
ndó ta̱lo'o nísúku ra tiko̱to̱, ta nákaa̱ ra ini yito̱n no̱o̱ xíxa'an kiti̱
—káchí ñaángel xí'in na ndáa ndikachi.
13 Ta xa̱ndi̱ko̱n ki̱xaa̱ kua̱'a̱ ní ka̱ naángel, ta na̱kutá'an na xí'in
ñaángel yó'o. Ta ki̱xá'á na kasa ká'no na Ndios, káchí na saá:
14 ¡Ná kanóo síkón ñato̱'ó Ndios, ta̱ yóo ñoyívi ni̱no!
Ná koo va̱'a ini ni̱vi ñoyívi yó'o, na kúu ni̱vi na kúsii̱ ini
Ndios xíni ra,
káchí naángel.
15 Tá ndi̱'i ñayó'o, ta saá ndi'i naángel kua̱no'o̱ na ñoyívi ni̱no.
Ta na ndáa ndikachi ni̱ka̱'a̱n xí'in tá'an na, káchí na saá:
—Vitin ko̱'o̱n yó ñoo Belén koto yó yu kúu ña yóo xa̱'a̱ ña
ni̱ka̱'a̱n ñaángel ña ti̱'ví Ndios ki̱xi no̱o̱ yó —káchí na.
16 Ta saá kama ke̱e na kua̱'a̱n na nandukú na tikuá'á lo'o, ta
ni̱xaa̱ na na̱naní'i na ta̱José xí'in ñáMaría xí'in tikuá'á lo'o, nákaa̱ ra
ini yito̱n no̱o̱ xíxa'an kiti̱. 17 Tá xi̱ni na tikuá'á lo'o, ta nda̱to̱'on
na ndi'i ña ni̱ka̱'a̱n ñaángel xa̱'a̱ ra. 18 Ta ndi'i ni̱vi na xi̱ni̱ so̱'o
to̱'on ña nda̱to̱'on na ndáa ndikachi, na̱ka'nda ní ini nayó'o. 19 Tá
ñáMaría chi̱kaa̱ va̱'a ñá to̱'on yó'o níma̱ ñá, ta na̱kani ní si̱ni̱ ñá
xa̱'a̱ ña. 20 Ta saá ndi'i na ndáa ndikachi, kua̱no'o̱ na, ta ki̱sa ká'no
na ta ki̱sa to̱'ó na Ndios, chi kúsii̱ ní ini na xa̱'a̱ ndi'i ña xi̱ni na
xí'in ndi'i ña xi̱ni̱ so̱'o na. Ñii ki̱'va nda̱tán yóo ña ni̱ka̱'a̱n ñaángel
xí'in na, saá yóo ña.

---

[a] **2:11** To̱'on "Cristo" kóni kachí ña: Ta̱a ta̱ ti'ví Ndios ña saka̱ku ra ni̱vi.

TaJosé xí'in ñáMaría kua'an na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén ña taxi na tikuá'á lo'o Jesús nda'a Ndios

21 Tá nitondaa kivi ona kaku tikuá'á lo'o, ta kisa ndivi na
costumbre naní circuncisión xí'in ra, ña kúu ña xá'nda na lo'o ñii
sini ñatee ra, ta sakunaní na ra Jesús, chi saá nika'an ñaángel xí'in
ñáMaría kivi ta'án ka kee sa'ya ñá.
22 Ta nitondaa kivi kasa ndivi taJosé xí'in ñáMaría ña ká'an
ndayí Ndios ña nitaa taMoisés. Ndayí yó'o káchí ña yukía ke'é
ña'a xa'a ña kaku sa'ya ñá, ta kukomí ñá yichi ki'vi tuku ñá ve'e
ño'o. Ta saá taJosé xí'in ñáMaría kee na kua'an na xí'in tikuá'á
lo'o Jesús, chi kóni na taxi na ra nda'a Ndios ve'e ño'o ká'no ñoo
Jerusalén. 23 Saá chi ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á káchí
ña si'a: "Ndi'i taválí tanoó sa'ya nivi, xíni ñó'ó taxi na ra nda'a
Ndios", káchí ndayí. 24 Ñakán kía kua'an na ve'e ño'o ká'no ña
soko na kiti válí noo Ndios, chi yóo inka ndayí Ndios ña káchí
saá: "Nivi nandá'ví xíni ñó'ó soko na ovi tíndúlú án ovi tísata noo
Ndios xa'a ña kaku sa'ya na", káchí ndayí Ndios ña nitaa taMoisés
kuiya xina'á.
25 Ta ñoo Jerusalén, yóo ñii taa naní ra Simeón, taa tandaa kúu
ra, ta kísa to'ó ní ra Ndios, ta yóo Níma Ndios xí'in ra. Ta taSimeón
yó'o ndáti ra taa ta ti'ví Ndios sakaku nivi naIsrael. 26 Ta Níma
Ndios xa nika'an ña xí'in taSimeón yó'o:

—On kivi yachi ún, si'na koni ún Cristo, taa ta ti'ví Ndios
—káchí Níma Ndios xí'in ra.

27 Ta nixaa taJosé xí'in ñáMaría xí'in tikuá'á lo'o Jesús ve'e
ño'o ká'no ña kasa ndivi na ña ká'an ndayí Ndios. Ta mii kivi yó'o,
Níma Ndios xa nika'an ña xí'in taSimeón ña ko'on ra ve'e ño'o
yó'o. 28 Ta saá taSimeón nakutá'an ra xí'in na, ta tiin ra xinomi
ndaa ra tikuá'á lo'o Jesús, ta kixá'á ra kísa ká'no ra Ndios, káchí
ra saá:

29 Tata, yó'ó kúu taKá'no noo ndi'i ña yóo.
Ta vitin va'a taxi ún ña kivi i chi xa yóo va'a ini i vitin,
chi xa kisa ndivi ún ña nika'an ún xí'in i.
30 Xa xini i tikuá'á lo'o yó'o, taa ta ti'ví ún sakaku nivi
ñoyívi yó'o.
31 Noo ndi'i nivi kisa ndivi ún ñava'a.
32 Ndatán yóo ño'o ña yé'e saá yóo tikuá'á lo'o yó'o, chi
saná'a ra yichi ún noo nivi na on vása kúu
naIsrael.
Ta xa'a tayó'o, kanóo síkón ñato'ó naIsrael na kúu na ndíkon
yó'ó,

káchí taSimeón xí'in Ndios.

33 Ta tạJosé xí'in ñáMaría nạka'nda ini na ndóo na, ña xịnị sọ'o
na ña nịkạ'ạn tạSimeón xạ'ạ tikuá'á lo'o Jesús. 34 Ta saá tạSimeón
nịkạ'ạn ra xí'in na, káchí ra saá:
—Ndios ke'é ra ñavạ'a xí'in ndó, ná chindeé kạ ra ndó'ó —káchí
ra xí'in na.
Ta nịkạ'ạn kạ ra xí'in ñáMaría, si'í tikuá'á lo'o Jesús, káchí
ra saá:
—Ndios chịtónị ra sạ'ya ún yó'o kuu ra tạa tạ sakạku kuạ'ạ ní
naIsrael. Ta saá ni, sava naIsrael ọn kua'a na naki'in vạ'a na ra,
ta nayó'o ndi'i xạ'ạ na. Sạ'ya ún yó'o saná'a ra nịvi xạ'ạ Ndios, ta
kuạ'ạ ní nịvi ọn kandixa na ra. 35 Ña ké'é nịvi yó'o kúu ña saná'a
yukíạ xáni sịnị na. Ta saá, nana, tọndạa ñii kịvị tạ'vị nímạ ún;
ndạtán xạ'nda ña xí'in espada, saá kundo'o nímạ ún, chi kuchuchú
ini ún xạ'ạ sạ'ya ún —káchí tạSimeón xí'in ñáMaría.
36 Ta ini ve'e ñọ'o ká'no yó'o yóo ñii ñáprofeta, nạní ñá Ana. Ñii
sạ'ya tạFanuel kúu ñá, ta xịị síkuá ñá xịkuu tạAser, ta ñáxịkuạ'ạ ní
kúu ñá. Kịvị xịkuu ñá ñálo'o, nịtondạ'ạ ñá, ta nịxịyo ñá xí'in yịị
ñá ụxạ kuịyạ, ta saá nịxi'ị ra. 37 Ta ñáAna kịndọo kuáạn ñá, ta
nịxịnọ ñá kọmị sịkọ kọmị kuịyạ. Ta ndiví ñoó yóo ñá, kísa ká'no ñá
Ndios, ta ndạ ñii kịvị ọn vása kéta ñá ve'e ñọ'o. Yóo kịvị ọn vása
xíxi ñá chi yóo so'on ñá, ká'ạn ñá xí'in Ndios. 38 Ta kịxaạ ñáAna
nọọ yóo ñáMaría xí'in tạJosé xí'in tikuá'á lo'o Jesús, ta nịkạ'ạn ñá
xí'in Ndios:
—Tata Ndios, táxa'vi ún, chi tị'ví ún tikuá'á lo'o yó'o kịxaạ ra
ñoyívi yó'o —káchí ñá.
Ta nịkạ'ạn ñá xạ'ạ tạJesús xí'in ndi'i nịvi na kúu na ndáti ndí
Ndios sakạku ra nañoo Jerusalén.

ÑáMaría, tạJosé xí'in tikuá'á lo'o Jesús kuạno'ọ na ñoo Nazaret

39 Kịvị ndị'i kịsa ndivi na ña ká'ạn ndạyí Ndios ña nịtaa
tạMoisés xịnạ'á, ta saá tạJosé xí'in ñáMaría xí'in tikuá'á lo'o Jesús
nạki'in na kuạno'ọ na ñoo Nazaret estado Galilea. 40 Ta ñoo yó'o
xạ'no tạlo'o Jesús, ta ñii ñii kuịyạ ndụu ndeé kạ ra. Ta ndụu ra tạ
ndíchí ní sịnị, ta Ndios kúsịị ní ini ra xíni ña'á ra.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi nindoo talo'o Jesús ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén

41 Ndi'i saá kuiya taJosé xí'in ñáMaría xá'an na viko Pascua[a]
ñoo Jerusalén. 42 Kivi nixino taJesús uxu ovi kuiya, ta kee ra kua'an
ra xí'in na viko yó'o, chi saá nixiyo costumbre na. 43 Ta kivi ndi'i
viko, ta naki'in na kuano'o na, ta nindoo taJesús ñoo Jerusalén,
ta on vása ní-xini taJosé ni ñáMaría ña nindoo ra. 44 Xáni ini na
án vaxi taJesús xí'in inka nave'e na án vaxi ra xí'in inka natá'an
na, ká'án na. Saá kúu, ta xa niya'a ñii kivi xíka na kua'an na yichi,
ta saá kixá'á na nándukú na ra xí'in ñii ñii nave'e na, xí'in ñii
ñii natá'an na. 45 Ta on koó ra, ni-naní'i na. Ta saá ñáMaría xí'in
taJosé ndikó na kua'an na ñoo Jerusalén nandukú na ra.
46 Tanda kivi uni naní'i na taJesús ve'e ño'o ká'no, yóo ra ma'ñó
namaestro na sáná'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á. Xíni
so'o talo'o Jesús ña ká'an namaestro yó'o, ta ndáka to'on ra na.
47 Ta ndi'i nayó'o naka'nda ini na xíni so'o na ña ká'an taJesús chi
va'a ní sini ra, ta ndíchí ní to'on ndakuiin ra. 48 Ta kixaa taJosé
xí'in ñáMaría, xini na talo'o Jesús, ta naka'nda ini na xíto na, ta
nika'an si'í ra xí'in ra:
—Talo'o, ¿ndachun ke'é ún saá xí'in ndi? Yivá ún xí'in yi'i,
nandukú ndi yó'ó, ta ndí'i ní ini ndi xa'a ún.
49 Ta saá ndakuiin taJesús:
—¿Ndachun nandukú ndó yi'i? ¿Án on vása xíni ndó ndí chiño
Yivá i xíni ñó'ó kasa ndivi i? —káchí ra.
50 Ta on vása ní-kundaa ini na yukía kóni kachí to'on ña nika'an
ra xí'in na.
51 Ta saá kee taJesús ñoo Jerusalén xí'in taJosé xí'in ñáMaría, ta
kuano'o na ñoo Nazaret. Ta naxaa na kán, ta ndi'i saá kivi chikaa
so'o ra ta kisa ndivi ra ndi'i ña ká'an yivá ra xí'in si'í ra. Ta si'í ra,
níma mii ñá chikaa va'a ñá ndi'i ña ndó'o ñá xí'in taJesús. 52 Ta
xa'no taJesús, ta nduu ká'no ka ra, ta kuu ndíchí ka sini ra. Ta
Ndios xí'in nivi kúsii ní ini na xíni na ra.

TaJuan, taa ta sákuchu nivi, ká'an ndoso ra noo nivi xa'a yichi Ndios

(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

3 Kuiya xa'on xá'nda chiño tarey Tiberio noo ndi'i ñoo ña ndá'vi
ndaa ñoo Roma, tagobernador Poncio Pilato xá'nda chiño ra

---

[a] **2:41** Pascua najudío kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xina'á.

nọọ nañoo estado Judea, tạrey Herodes xá'nda chiño ra nọọ nañoo
estado Galilea, tạrey Felipe, ta kúu ñani tạHerodes yó'o, xá'nda
chiño ra nọọ nañoo estado Iturea xí'in Traconite, ta tạrey Lisanias
xá'nda chiño ra nọọ nañoo Abilinia. 2 Ta tạsụtụ Anás xí'in tạsụtụ
Caifás kúu tạná'no nọọ ndi'i nasụtụ ñoo Israel. Ta mịi kuịyạ yó'o
Ndios nịkạ'ạn ra xí'in tạJuan, tạ yóo yukụ yịchí, tạ kúu sạ'ya
tạZacarías. 3 Ta kẹe tạJuan kuạ'ạn ra ndi'i saá xiiña yatin yụta
Jordán. Ta nịkạ'ạn ndoso ra tọ'on Ndios xí'in nịvi, káchí ra saá:
—Ọn vása ke'é kạ ndó ña ọn vá'a, ta nandikó ini ndó xạ'ạ ña ọn
vá'a kẹ'é ndó ña kasa ká'no ini Ndios xạ'ạ kuạchi ndó, ta saá na'a
ndó kuchu ndó —káchí ra, ká'ạn ra xí'in nịvi.
4 Ta xạ'ạ tạJuan yó'o nịtaa tạprofeta Isaías xịnạ'á, kạchí ra saá:
Nọọ yóo yukụ yịchí kạ'ạn ndoso ra, kachí ra saá:
"Ná koo ti'va ini ndó, saá chi yạchị kixaạ mịi tạKá'no nọọ yó.
Kindaa ndó ña ọn vá'a sási nọọ ndó,
ta saá vạ'a kuchiño naki'in ndó ra", kachí tạa tạ koo
yukụ yịchí.
5 "Saá chi vạxi kịvị tá ndi'i nọọ kónó nduu ndaa ña,
ta ndi'i yukụ nduu ña yosọ.
Ndi'i yichị yạkua nduu ndạkú ña,
ta ndi'i yichị yụụ ní, ndundii ña, ta nduvạ'a ña.
6 Ta ndi'i nịvi ñoyívi yó'o koni na yu kúu tạ ti'ví Ndios ña
sakạku ra na",
káchí tọ'on Ndios ña nịtaa tạIsaías xịnạ'á.
7 Ta kuạ'ạ ní nịvi nịxaạ na nọọ yóo tạJuan, chi kóni na sakuchu
ra na, ta nịkạ'ạn ra xí'in na, káchí ra saá:
—¡Ndó'ó, sạ'ya kọọ xatị kúu ndó! ¿Yu kúu na nịkạ'ạn xí'in ndó
kuchu ndó, ta saá sakạku xí'in mịi ndó ña ọn saxọ'vị Ndios ndó'ó
kịvị ña vạxi? 8 Tá ndixa nạndikó ini ndó ta kóni ndó kọ'ọn ndó
yichị Ndios, ta xínị ñó'ó kasa ndivi ndó chiño vạ'a ndạtán kóni
Ndios. Saá chi ọn vá'a kani sịnị ndó ndí xạ'ạ ña kúu ndó sạ'ya
ñani síkuá tạAbraham, Ndios sakạku ra ndó'ó. Ta ká'ạn ị xí'in ndó,
Ndios kúchiño ra ndasa ra yụụ yó'o nịvi na nduu sạ'ya ñani síkuá
tạAbraham. 9 Ta nịvi na ọn vása kísa ndivi ña kóni Ndios, ndạtán
yóo yitọn tón kóon kuị'i ọn vá'a nda'ạ, saá yóo na nọọ Ndios. Ta
Ndios xa yóo ti'va ra xí'in yáchá sịin ña ka'nda ra ndi'i yitọn tón
ọn vása kóon kuị'i vạ'a nda'ạ, ta ka'nda ra nó, ta taan ra nó kọkọ
nó nọọ xíxị ño'ọ —káchí tạJuan, ká'ạn ra xí'in na.
10 Ta saá nịndạkạ tọ'on na tạJuan:
—¿Yukía vạ'a xínị ñó'ó ke'é ndị ña ọn xọ'vị ndị saá? —káchí na.
11 Ta ndạkuiịn tạJuan, nịkạ'ạn ra:
—Tá yóo ñii tạa, ta kómí ra ọvị tikọtọ, ta xínị ñó'ó taxi ra ñii
tikọtọ nda'ạ tạa tạ ọn kọó ndạ ñii tikọtọ kómí. Tá yóo ña xíxi

ñii taa, ta xíni ñó'ó taxi ra ña kuxu taa ta on koó ñaxíxi —káchí taJuan xí'in na.
12 Ta sava nivi na káya si'ún noo nagobierno ñoo Roma kixaa
na noo taJuan chi kóni na sakuchu ra na, ta nika'an na xí'in ra:
—Maestro, ¿yukía va'a xíni ñó'ó kasa ndivi ndi?
13 Ta ndakuiin ra:
—On sandá'ví ndó nivi, ta kuiti naki'in ndó si'ún ña káchí
nagobierno xí'in ndó.
14 Ta sava natropa kixaa na nindaka to'on na ra:
—Ta mii ndi, ¿yukía va'a xíni ñó'ó kasa ndivi ndi?
Ta ndakuiin taJuan, nika'an ra xí'in na:
—On kasa kuí'ná ndó si'ún inka nivi, ta on ka'an ndó ñavatá
xa'a na. On ka'an kuáchí ndó xa'a ya'vi ndó, ta kusii ní ini ndó xí'in
ña chá'vi na ndó'ó xa'a chiño ké'é ndó —káchí taJuan xí'in na.
15 Ta kua'a ní nivi ndáti na ña kixaa Cristo, taa ta ti'ví Ndios ña
sakaku ra na, ta xáni ini na saá: "¿Án on siví mii taJuan kúu ra?"
16 Ta taJuan nika'an ra xí'in na:
—Yi'i sákuchu i ndó'ó xí'in takuií, ta sata yi'i vaxi ñii taa ta
ndeé ka noo yi'i. Ta yi'i kúu ta kísa chiño kuiti noo ra. Ta ta ndeé
ka noo i vaxi sata i, ta sakuchu ra ndó'ó xí'in mii Níma Ndios,
ña yóo ndatán yóo ño'o xíxi. 17 Xa yóo ti'va ra kasa nani ra xa'a
kuachi nivi, ta ke'é ra xí'in nivi ndatán ké'é nivi xí'in ndikin trigo
ña xa'nda na ta saxixin na ña. Saá chi tayó'o nata'ví ra nivi na va'a
noo na on vá'a. Ta taxi va'a ra nivi na va'a ña kundoo na ve'e ra,
ta taan ra nivi na on vá'a noo xíxi ño'o, ta nda ñii kivi on nda'va
ño'o yó'o.
18 Ta xí'in kua'a ní to'on ndíchí, ndato'on taJuan xí'in nivi ña
nandikó ini na, ta saá tuku nika'an ndoso ra to'on va'a xa'a Ndios
xí'in na. 19 Ta xa'a tarey Herodes, nika'an taJuan, káchí ra saá:
"On vá'a ke'é tarey Herodes, chi tonda'a ra xí'in ñásí'í ñani mii ra
taFelipe", káchí ra, nika'an ra noo nivi. Ta taJuan nika'an ka ra
xa'a kua'a ní inka ña on vá'a ke'é taHerodes yó'o. 20 Ta xí'in ndi'i
ña on vá'a yó'o, taHerodes ke'é ka ra inka ña on vá'a ní ka ña
chikaa ra taJuan ini ve'e kaa.

Ñayó'o ká'an xa'a taJuan kivi sakuchu ra taJesús

(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)

21 Ta kivi ta'án kunakaa taJuan ini ve'e kaa, ta sakuchu ra kua'a
ní nivi. Ta saá sakuchu ra taJesús. Tá ká'an ka taJesús xí'in Ndios,
ta nixona ñoyívi nino noo ra, 22 ta vaxi noo Níma Ndios. Ndatán
ná'a tísata vaxi noo rí, saá kixi noo ña, ta xikanóo ña noo ñíndichi

ta̱Jesús. Ta ni̱vi na ndóo yu'u̱ yu̱ta xi̱ni̱ so̱'o na to̱'on Ndios ni̱ka̱'a̱n ra nda̱ ñoyívi ni̱no, káchí ra si'a:

—Yó'ó kúu Sa̱'ya i̱, ta̱ kí'vi ní ini i̱ xíni i̱, ta kúsii̱ ní ini i̱ xíni i̱ yó'ó —káchí Ndios.

To̱'on yó'o ká'a̱n yu kúu naxii̱ síkuá ta̱Jesús

(Mt. 1:1-17)

23 Tá ni̱xi̱no̱ ta̱Jesús o̱ko̱ u̱xu̱ kui̱ya̱, ta ki̱xá'á ra sáná'a ra ni̱vi.
Xáni ini ni̱vi ndí sa̱'ya ta̱José kúu ra. Ta ta̱José kúu sa̱'ya ta̱Elí.
24 Ta ta̱Elí kúu sa̱'ya ta̱Matat, ta ta̱Matat kúu sa̱'ya ta̱Leví, ta ta̱Leví
kúu sa̱'ya ta̱Melqui, ta ta̱Melqui kúu sa̱'ya ta̱Jana, ta̱Jana kúu
sa̱'ya ta̱José. 25 Ta̱José kúu sa̱'ya ta̱Matatías, ta̱Matatías kúu sa̱'ya
ta̱Amós, ta̱Amós kúu sa̱'ya ta̱Nahum, ta̱Nahum kúu sa̱'ya ta̱Esli,
ta̱Esli kúu sa̱'ya ta̱Nagai. 26 Ta̱Nagai kúu sa̱'ya ta̱Maat, ta̱Maat
kúu sa̱'ya ta̱Matatías, ta̱Matatías kúu sa̱'ya ta̱Semei, ta̱Semei
kúu sa̱'ya ta̱José, ta̱José kúu sa̱'ya ta̱Judá. 27 Ta̱Judá kúu sa̱'ya
ta̱Joana, ta̱Joana kúu sa̱'ya ta̱Resa, ta̱Resa kúu sa̱'ya ta̱Zorobabel,
ta̱Zorobabel kúu sa̱'ya ta̱Salatiel, ta̱Salatiel kúu sa̱'ya ta̱Neri.
28 Ta̱Neri kúu sa̱'ya ta̱Melqui, ta̱Melqui kúu sa̱'ya ta̱Adi, ta̱Adi kúu
sa̱'ya ta̱Cosam, ta̱Cosam kúu sa̱'ya ta̱Elmodam, ta̱Elmodam kúu
sa̱'ya ta̱Er. 29 Ta̱Er kúu sa̱'ya ta̱Josué, ta̱Josué kúu sa̱'ya ta̱Eliezer,
ta̱Eliezer kúu sa̱'ya ta̱Jorim, ta̱Jorim kúu sa̱'ya ta̱Matat, ta̱Matat
kúu sa̱'ya ta̱Leví. 30 Ta̱Leví kúu sa̱'ya ta̱Simeón, ta̱Simeón kúu sa̱'ya
ta̱Judá, ta̱Judá kúu sa̱'ya ta̱José, ta̱José kúu sa̱'ya ta̱Jonán, ta̱Jonán
kúu sa̱'ya ta̱Eliaquim. 31 Ta̱Eliaquim kúu sa̱'ya ta̱Melea, ta̱Melea
kúu sa̱'ya ta̱Mainán, ta̱Mainán kúu sa̱'ya ta̱Matata, ta̱Matata kúu
sa̱'ya ta̱Natán. 32 Ta̱Natán kúu sa̱'ya ta̱David, ta̱David kúu sa̱'ya
ta̱Isaí, ta̱Isaí kúu sa̱'ya ta̱Obed, ta̱Obed kúu sa̱'ya ta̱Booz, ta̱Booz
kúu sa̱'ya ta̱Salmón, ta̱Salmón kúu sa̱'ya ta̱Naasón. 33 Ta̱Naasón
kúu sa̱'ya ta̱Aminadab, ta̱Aminadab kúu sa̱'ya ta̱Aram, ta̱Aram
kúu sa̱'ya ta̱Esrom, ta̱Esrom kúu sa̱'ya ta̱Fares, ta̱Fares kúu sa̱'ya
ta̱Judá. 34 Ta̱Judá kúu sa̱'ya ta̱Jacob, ta̱Jacob kúu sa̱'ya ta̱Isaac,
ta̱Isaac kúu sa̱'ya ta̱Abraham, ta̱Abraham kúu sa̱'ya ta̱Taré, ta̱Taré
kúu sa̱'ya ta̱Nacor. 35 Ta̱Nacor kúu sa̱'ya ta̱Serug, ta̱Serug kúu
sa̱'ya ta̱Ragau, ta̱Ragau kúu sa̱'ya ta̱Peleg, ta̱Peleg kúu sa̱'ya
ta̱Heber, ta̱Heber kúu sa̱'ya ta̱Sala. 36 Ta̱Sala kúu sa̱'ya ta̱Cainán,
ta̱Cainán kúu sa̱'ya ta̱Arfaxad, ta̱Arfaxad kúu sa̱'ya ta̱Sem, ta̱Sem
kúu sa̱'ya ta̱Noé, ta̱Noé kúu sa̱'ya ta̱Lamec. 37 Ta̱Lamec kúu sa̱'ya
ta̱Matusalén, ta̱Matusalén kúu sa̱'ya ta̱Enoc, ta̱Enoc kúu sa̱'ya
ta̱Jared, ta̱Jared kúu sa̱'ya ta̱Mahalaleel, ta̱Mahalaleel kúu sa̱'ya
ta̱Cainán. 38 Ta̱Cainán kúu sa̱'ya ta̱Enós, ta̱Enós kúu sa̱'ya ta̱Set,
ta̱Set kúu sa̱'ya ta̱Adán, ta̱Adán kúu sa̱'ya Ndios.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi ñaníma ndiva'a ká'no xito ndoso ña ra

(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)

4 Ta níma taJesús chútú ní ña xí'in ndee Níma Ndios, ta kee
ra yuta Jordán, ta Níma Ndios nika'an ña xí'in ra ko'on ra
noo yóo yuku yichí. [2] Ta ovi siko kivi yóo taJesús yuku yichí,
ta ñaníma ndiva'a ká'no xíto ndoso ña ra, chi kóni ña sandá'ví
ña ra. Ta nda lo'o on vása ní-xixi taJesús, chi nixiyo so'on ra
ovi siko kivi, ta saá xí'i ní ra soko. [3] Ta kixaa ñaníma ndiva'a
ká'no noo ra ña koto ndoso ña ra, ta nika'an ña xí'in ra, káchí
ña saá:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta va'a ka'nda chiño ún noo yuu
ña ndóo yó'o ná nduu ña sita va'a —káchí ña xí'in taJesús.

[4] Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in ñaníma ndiva'a:

—To'on Ndios káchí ña saá: "On siví nina ña xíxi nivi kúu ña
xíni ñó'ó kutaku na. Ta xíni ñó'ó kandixa va'a na to'on Ndios, ta
saá kutaku na", káchí to'on Ndios —káchí taJesús xí'in ñaníma
ndiva'a.

[5] Ta saá ñaníma ndiva'a ká'no nika'an ña xí'in taJesús ko'on ra
xí'in ña, ta ndaa na ñii yuku síkón ní, ta ñandiva'a saná'a ña ra
ndi'i ñoo ña yóo ñoyívi yó'o, [6] ta nika'an ñaníma ndiva'a xí'in
taJesús, káchí ña saá:

—Taxi i ndayí nda'a ún kuu ún taká'no noo ndi'i ñoyívi yó'o, ta
taxi i ndi'i ñakuíká xí'in ndi'i ñava'a nda'a ún. Saá chi ña'a mii i
kúu ndi'i ña, ta yóo yichi i taxi i ña nda'a nivi na káchí ini mii i
xíni i. [7] Tá kuxítí ún noo i, ta kasa to'ó ún yi'i, ta taxi i ndi'i ña
kómí i nda'a ún —káchí ñaníma ndiva'a xí'in taJesús.

[8] Ta taJesús ndakuiin ra, nika'an ra xí'in ña:

—¡Kuta'a ún noo i, yó'ó, ñaníma ndiva'a ká'no Satanás! Chi
káchí to'on Ndios saá: "Ndasaá kuiti Ndios kasa to'ó yó, ta kasa
ndivi yó chiño ra, ta on kasa to'ó yó, ni on kasa ndivi yó chiño inka
na", káchí to'on Ndios —saá nika'an taJesús xí'in ñaníma ndiva'a.

[9] Ta saá ñaníma ndiva'a ká'no nika'an ña xí'in taJesús ko'on
ra xí'in ña, ta nixaa na yíta na sini torre ve'e ño'o ká'no ñoo
Jerusalén, ta nika'an ñaníma ndiva'a xí'in ra:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta sakana xí'in mii ún nda nino,
[10] chi saá káchí to'on Ndios:

Ndios ti'ví ra ángel ña chindeé na yó'ó ta kundaa va'a
na yó'ó.
[11] Ta naángel natiin na yó'ó kanóo ún noo nda'a na,
koto nakava ún noo yuu, ta takué'e ún,

káchí to'on Ndios —káchí ñaníma ndiva'a xí'in taJesús.

12 Ta ndakuiin taJesús:
—Saá tuku káchí to'on Ndios: “On vá'a koto ndoso yó Ndios”
—káchí taJesús.
13 Ta ndi'i xito ndoso ñaníma ndiva'a taJesús, ta kee ña kua'an
ña, ta ndáti ña inka kivi ña ndikó ña koto ndoso ña ra.

TaJesús kixá'á ra kísa ndivi ra chiño Ndios

(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

14 Ta saá ndikó taJesús kua'an ra, ta naxaa ra estado Galilea, ta
ndee Níma Ndios yóo ña xí'in ra. Ta nixita ní'nó to'on xa'a ra ñii
ñii ñoo. 15 Ta taJesús sáná'a ra nivi na nákutá'an kua'a ní ve'e ño'o
sinagoga ña yóo estado Galilea yó'o. Ta ndi'i nivi na xíni so'o ña
ká'an ra, va'a ní ká'an na xa'a ra.

TaJesús naxaa ra ñoo Nazaret

(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

16 Ta taJesús naxaa ra ñoo Nazaret noo xa'no ra. Ta ndi'i saá
kivi yii ña nákindée najudío xá'an ra ve'e ño'o sinagoga. Ta saá
ñii kivi yii, nakundichi ra ña ka'vi ra to'on Ndios noo inka nivi na
nakutá'an ve'e ño'o yó'o. 17 Ta taxi na nda'a ra to'on Ndios ña
nitaa taprofeta Isaías xina'á. Ta taJesús nandika ra ña, ta naní'i ra
noo ká'an ña saá:

18 Níma Ndios yóo ña xí'in i,
ta nakaxin ña yi'i vaxi i ña ndato'on i to'on va'a xí'in
nandá'ví.
Ti'ví ña yi'i ña sandúva'a i nivi na tá'vi níma.
Ta ti'ví ña yi'i vaxi i saña i na nó'ni ndaa xí'in kuachi na.
Ti'ví ña yi'i sanda'a i nduchu noo nakuáá, ña va'a koto na,
ta sakaku i nivi na xó'vi noo ña sáxo'vi ña'á.
19 Ta ti'ví ña yi'i vaxi i ka'an ndoso i xí'in nivi ndí vitin
nitondaa kivi Ndios chindeé ra na,

káchí to'on Ndios ña nitaa taIsaías ña ka'vi taJesús.
20 Ta saá nakasi taJesús tutu yó'o, ta nataxi ra nda'a taa ta xíka
chiño noo ve'e ño'o sinagoga, ta xikoo ra, ta ndi'i nivi ndáti na, xíto
na noo taJesús. 21 Ta kixá'á taJesús ká'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Mii kivi vitin, Ndios xa kisa ndivi ra to'on ra ña xini so'o ndó
ka'vi i —káchí taJesús xí'in na.
22 Ta ndi'i nivi va'a ní ká'an na xa'a ra. Ta naka'nda ini na ndóo
na, chi va'a ní ká'an ra. Ta nindaka to'on tá'an na:
—¿Án on siví sa'ya taJosé kúu tayó'o? ¡Ndachun va'a ní xíni ra!
—káchí na.

23 Ta saá nikaʼan taJesús xíʼin na:

—Kúndaa ini i ndí kóni ndó kaʼan ndó xíʼin i: “Ndotor, kasa tatan xíʼin mii ún.” Saá chi xini soʼo ndó xaʼa ñavaʼa ke'é i ñoo Capernaum, ta vitin kóni ndó ña ñii kiʼva saá keʼé i ñavaʼa ñoo i yóʼo —káchí ra xíʼin na.

24 Ta saá nikaʼan ka ra xíʼin na, káchí ra saá:

—Ndixa káʼan i xíʼin ndó, nda ñii taprofeta, on vása nákiʼin vaʼa na ra ñoo mii ra. 25 Nakáʼán ndó toʼon Ndios xaʼa taprofeta Elías, taa ta nikaʼan ndoso toʼon Ndios xinaʼá. Kivi nixika taElías ñoyívi yóʼo, ta Ndios ke'é ra ña on vása ní-koon savi uni kuiya sava, ta ndiʼi nivi ndeé ní nixiʼi na soko. 26 Tá mií saá ñoo Israel nixiyo kuaʼa ní náñaʼa nándáʼví, ná nixiʼi yii. Ta saá ni, Ndios on vása ní-tiʼví ra taElías koʼon ra nda ñii veʼe náñaʼa yóʼo ná táku ñoo Israel ña nataxi ná ñaxíxi ndaʼa ra. Ta ñii ñoo xíká naní Sarepta, ña nákaa noo ñoʼo naní Sidón, kúu ñoo noo tiʼví Ndios taElías kuaʼan ra koo ra veʼe ñii ñaʼa ndáʼví ñá nixiʼi yii. 27 Ta inka kuiya xinaʼá taprofeta Eliseo nikaʼan ndoso ra toʼon Ndios xíʼin nivi, ta nixiyo kuaʼa ní naIsrael na xindeé ní ndóʼo kueʼe táʼyí naní ña lepra. Ta Ndios on vása ní-sandaʼa ra nda ñii nivi nañoo Israel na xikomí kueʼe lepra, ta Ndios sandaʼa ra ñii laá taNaamán, taa tañoo Siria xikuu ra. Tayóʼo on siví taIsrael xikuu ra, ta tayóʼo kúu taa ta sandaʼa Ndios —káchí taJesús xíʼin na.

28 Tá nivi na ndóo veʼe ñoʼo sinagoga ñoo Nazaret xíni soʼo na toʼon ña nikaʼan taJesús, ta nisaa ní na xini na ra. 29 Saá nakuita na, ta tiin na ra, ta tava na ra noo ñoo, ta kuaʼan na xíʼin ra ñii xiki síkón. Saá chi kóni na sakana na ra nda nino noo kónó. 30 Ta on vása ní-kuchiño na sakana na ra, chi taJesús niyaʼa ra maʼñó na, ta naki'in ra kuaʼan ra.

TaJesús nakutáʼan ra xíʼin ñii taa ta kómí nímá ndivaʼa

(Mr. 1:21-28)

31 Ta nixaa taJesús ñoo Capernaum estado Galilea, ta kindoo ra yóʼo. Ta ndiʼi saá kivi yii ña nákindée najudío, kíʼvi ra veʼe ñoʼo sinagoga, ta sáná'a ra nivi. 32 Ta naka'nda ini nivi xíni soʼo na ña káʼan ra, chi sáná'a ra na ndatán sáná'a ñii taa ta kómí ndayí.

33 Ta veʼe ñoʼo sinagoga yóʼo yóo ñii taa ta kómí nímá ndivaʼa, ta ñii ndeé ní nikaʼan ñandivaʼa, káchí ña saá:

34 —Yóʼó kúu taJesús tañoo Nazaret, ta, ¿ndachun sándiʼi ún ndiʼi? ¿Án xa kixaa ún sandiʼi ún xaʼa ndi vitin? Xíni vaʼa i yu kúu ún, yóʼó kúu Taa taYii ta kixi noo Ndios —káchí ña xíʼin taJesús.

35 Ta saá nikaʼan taJesús xíʼin ñandivaʼa, káchí ra saá:

—¡Kasi yuʼu ún ta saña ún tayóʼo!

Ta níma̱ ndiva̱'a sa̱nakava ña ta̱ ndeé ndó'o nda̱ no̱o̱ ño'o̱, no̱o̱ ndi'i ni̱vi. Ta saá sa̱ña ña ra, ta nda̱ lo'o o̱n vása ní-satakué'e̱ ña ra.
36 Ta ndi'i ni̱vi na ndóo, na̱ka'nda ini na xi̱ni na ñayó'o, ta ni̱nda̱ka̱
to̱'on xí'in tá'an mi̱i na:
—¿Yukía̱ yó'o? ¡Saá chi kómí ra ndee̱ xí'in nda̱yí, ta xá'nda
chiño ra no̱o̱ níma̱ ndiva̱'a, ta kísa ndivi ña ña ká'a̱n ra! —káchí na.
37 Ta kama ní ni̱xi̱ta̱ ní'nó to̱'on xa̱'a̱ ta̱Jesús ndi'i ñoo ña
ñó'o yatin.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ sa̱nda'a ra ña'a̱ ñási̱so ta̱Simón

(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)

38 Ta ke̱e ta̱Jesús ve'e ño̱'o sinagoga yó'o, ta na̱ki'in ra kua̱'a̱n ra
ve'e ta̱Simón[a] ta ni̱xaa̱ ra ve'e ta̱yó'o. Ta ña'a̱ ñási̱so ta̱Simón ndeé
ní ndó'o ñá kue̱'e̱ ka'ni̱. Ta ni̱ndukú na ñava̱'a no̱o̱ ta̱Jesús chindeé
ra ñá. 39 Ta saá ta̱Jesús ni̱to̱nda̱a yatin ra no̱o̱ kándú'u̱ ñá, ta kíxá'á
ra xá'nda chiño ra no̱o̱ kue̱'e̱ ña saña ña ñáyó'o. Ta xa̱ndi̱ko̱n sa̱ña
kue̱'e̱ xí'in ñá, ta ndu̱va̱'a ñá. Ta nda̱koo ñá, ta ki̱xá'á ñá kísa ndivi
ñá ña kuxu na.

Ta̱Jesús sánda'a ra kua̱'a̱ ní na ndeé ndó'o

(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)

40 Tá xikuaa ni̱ke̱tá ño̱'o, ta kua̱'a̱ ní ni̱vi kua̱'a̱n na xí'in natá'an
na, na ndeé ndó'o, ta ni̱xaa̱ na no̱o̱ ta̱Jesús. Ta ta̱Jesús ni̱to̱nda̱a
nda'a̱ ra ñii ñii na, ta sa̱ndúva̱'a ra na. 41 Ta ta̱va ra kua̱'a̱ ní níma̱
ndiva̱'a xi̱komí sava na. Tá ke̱e níma̱ ndiva̱'a ni̱vi, ta xí'in to̱'on
ndason ni̱ka̱'a̱n ña xí'in ta̱Jesús, káchí ña saá:
—Yó'ó kúu Sa̱'ya Ndios —káchí ña.
Ta ta̱Jesús o̱n vása ní-taxi ra ka̱'a̱n ka̱ ñaníma̱ ndiva̱'a, chi xíni̱
ña Cristo kúu ra.

Ta̱Jesús ká'a̱n ndoso ra to̱'on Ndios kua̱'a̱ ní ñoo estado Galilea

(Mr. 1:35-39)

42 Tá ni̱ti̱vi inka̱ ki̱vi̱, ke̱e ta̱Jesús kua̱'a̱n ra ñii xiiña no̱o̱ o̱n ko̱ó
ni̱vi. Ta kua̱'a̱ ní ni̱vi ke̱e na kua̱'a̱n na nandukú na ra. Ta ni̱xaa̱ na
no̱o̱ ta̱Jesús, ta o̱n xi̱in na taxi na kee ra ko̱'o̱n ra inka̱ ñoo. 43 Ta
ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:

---

[a] **4:38** Inka̱ ki̱vi̱ na̱ní ta̱Simón kúu Pedro.

—Xíni ñó'ó ka'an ndoso i to'on ñava'a xa'a yichi Ndios noo nivi
na inka ñoo, chi xa'a ñayó'o Ndios ti'ví ra yi'i vaxi i ñoyívi yó'o
—káchí ra xí'in na.
44 Ta saá taJesús kee ra kua'an ra kua'a ní ve'e ño'o sinagoga
estado Galilea, ta ká'an ndoso ra to'on Ndios noo nivi.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra nataa ña kundikon na ra

(Mt. 4:18-22; Mr. 1:16-20)

5 Ñii kivi ñíndichi taJesús yu'u mini ká'no naní Genesaret.[a] Ta
kua'a ní nivi vaxi ta'a na noo ra, chi kóni na koni so'o na to'on
Ndios. 2 Ta taJesús xini ra ovi tón barco yíta nó yu'u mini chi xa
noo nataa na táva tiaká, ta kixá'á na nákata na ñono na yu'u takuií.
3 Ta taJesús ndaa ra ñii tón barco, tón barco taSimón kúu nó. Saá
nduukú taJesús ña sakuta'a lo'o ka ra nó ma'ñó takuií. Ta xikoo
taJesús ini tón barco yó'o, ta kixá'á ra sáná'a ra nivi na yíta yu'u
takuií. 4 Tá ndi'i nika'an ra xí'in nayó'o, ta nika'an ra xí'in taSimón:

—Vitin va'a sakuta'a ún tón barco noo kónó va'a takuií yó'o, ta
sakana ni'ni ndó ñono ña ná kako'on tiaká —káchí taJesús xí'in ra.
5 Ta ndakuiin taSimón, káchí ra saá:

—Tata Maestro, xa nikisa chiño ndi niño ñoó, ta nda ñii tiaká
on vása ní-tava ndi. Ta vitin tuku sakana ni'ni ndi ñono, chi saá
xa'nda chiño ún noo ndi.
6 Ta sakana ni'ni na ñono ini takuií, ta kua'a ní tiaká nikako'on.
Nichútú ndaa rí ini ñono, tanda kixá'á ña tá'nda ña xí'in ña veé ní
tiaká. 7 Ta xí'in nda'a na kana na natá'an na, na ñó'o ini inka tón
barco, ña kixi na chindeé ña'á na. Ta saá kixaa nayó'o, ta sakutú na
ovi tón barco xí'in tiaká. Ta chútú ndaa tón barco, ta ña veé ní ndíso
nó kixá'á nó kuan ketá nó ini takuií. 8 Tá xini taSimón ña chútú
ndaa tón barco, ta xikuxítí ra noo taJesús, ta nika'an ra xí'in ra:

—Yi'i kúu taa ta kómí kuachi, ta yó'ó kúu tayii. Ñakán on vása
kómí i yichi kutá'an i xí'in ún —káchí taSimón xí'in taJesús.
9 Chi taSimón yó'o xí'in natá'an ra, naka'nda ini na ta niyi'ví na
ña xíto na chútú ndaa tón barco xí'in tiaká. 10 Ta ñii saá niyi'ví ovi
sa'ya taZebedeo, naní na Jacobo xí'in Juan, ta ñii káchí kísa chiño
na xí'in taSimón, ta uni taa yó'o kúu ta xí'in yiton tón barco. Ta
nika'an taJesús xí'in taSimón:

—On kuyi'ví ún. Saá chi vitin kíxá'á ún inka chiño, ña kúu
ña nakaya ún nivi kundikon na yichi Ndios —káchí taJesús xí'in
taSimón.

---

[a] **5:1** Inka kivi naní mini Genesaret kúu mini Galilea.

11 Ta saá natava na tón barco nda̱ noo̱ yichí yu'u̱ mini, ta
sa̱ndakoo na ndi'i ña kómí na, ta xikundikon na kua̱'a̱n na sa̱ta̱
ta̱Jesús.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús kivi sa̱nda'a ra ñii ta̱a ta̱ ndeé ndó'o kue̱'e̱ tá'yí

(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)

12 Ñii kivi yóo ta̱Jesús ñii ñoo, ta kixaa̱ ñii ta̱a ndeé ní ndó'o ra
kue̱'e̱ tá'yí ña na̱ní lepra. Tá xini ra ta̱Jesús, ta kixaa̱ ra noo̱ ra, ta
xikuxítí ra nda̱ chindú'u̱ ra ta̱'ya̱ ra noo̱ ño'o̱, ta xa̱ku ndá'ví ra noo̱
ta̱Jesús, káchí ra saá:
—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yi'i noo̱ kue̱'e̱ ña ndó'o i
—káchí ra xí'in ta̱Jesús.
13 Ta ta̱Jesús chinóo ra nda'a̱ ra so̱ko̱ ta̱yó'o, ta nika̱'a̱n ra:
—Kóni i chindeé i yó'ó. ¡Nda'a ún! —káchí ra xí'in ra.
Ta xa̱ndikon sa̱ña kue̱'e̱ tá'yí xí'in ra, ta ndu̱va̱'a ra. 14 Ta
ta̱Jesús xa̱'nda chiño ra noo̱ ra, káchí ra saá:
—O̱n ndato̱'on ún xí'in nda̱ ñii nivi. Ta vitin ko̱'o̱n ún noo̱ ta̱su̱tu̱
ná koto ra yó'ó ña kunda̱a̱ ini ra xa ninda'a ún. Ta kuni'i ún ndi'i
ñasóko̱ ña xá'nda chiño nda̱yí Ndios ña nitaa ta̱Moisés, ta taxi ún
ñayó'o nda'a̱ Ndios ña kunda̱a̱ ini nivi xa ninda'a ún —káchí
ta̱Jesús xí'in ra.
15 Ta nixita̱ ní'nó to̱'on xa̱'a̱ ña ke̱'é ta̱Jesús, ta kua̱'a̱ ní nivi
kua̱'a̱n na nakutá'an na noo̱ ta̱Jesús ña koni so̱'o na to̱'on ña ká'a̱n
ra, ta kóni na sanda'a ra na noo̱ ndi'i kue̱'e̱ ndó'o na. 16 Ta kua̱'a̱
ní yichi ta̱Jesús xá'a̱n ra ñii xiiña noo̱ o̱n ko̱ó nivi, ña ka̱'a̱n ra
xí'in Ndios.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús kivi sa̱nda'a ra ta̱ o̱n kiví kanda

(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

17 Ñii kivi ta̱Jesús sáná'a ra nivi, ta ndóo sava nafariseo xí'in
inka̱ na sáná'a nda̱yí Ndios ña nitaa ta̱Moisés xina̱'á. Kixi sava
nayó'o kua̱'a̱ ñoo estado Galilea, ta sava na kixi ñoo Jerusalén xí'in
inka̱ kua̱'a̱ ñoo estado Judea. Ta ndóo na xíni so̱'o na ña ká'a̱n
ta̱Jesús, ta ndee̱ Ndios yóo xí'in ra ña sanda'a ra nivi. 18 Ta va̱xi
ko̱mi ta̱a ńíso̱kó na ñii xito noo̱ kánóo ñii ta̱a ta̱ o̱n kiví kanda, ta
kixaa̱ na ve'e noo̱ yóo ta̱Jesús. Ndúkú na ki'vi na xí'in ta̱ o̱n kiví
kanda ini ve'e yó'o, chi kóni na chindú'u̱ na ra noo̱ ta̱Jesús ña
sanda'a ña'á ra. 19 Ta chútú nda̱a̱ nivi, ta ni-kuchiño ki'vi na xí'in
xito noo̱ kánóo ta̱ o̱n kiví kanda. Ta saá nda̱a na sini ve'e, ndíso na
xito noo̱ kánóo ra, ta kindaa na sava chíyó ña nixona̱ ñii yavi noo̱

kúchiño sanoo na tayó'o noo taJesús. 20 Tá taJesús xini ra komi taa
yó'o kándixa na ndí kúndeé ra sanda'a ra tatá'an na, ta nika'an ra
xí'in ta ndeé ndó'o, káchí ra saá:
—Ñani, vitin xa kisa ká'no ini i xa'a kuachi ún —káchí taJesús
xí'in ra.
21 Ta nafariseo xí'in inka na sáná'a ndayí Ndios xini so'o na ña
nika'an taJesús, ta kixá'á na xáni sini na saá: "¿Ndá ndayí kómí
tayó'o ká'an ra saá? ¿Án xáni ini ra mii ra kúu Ndios? Chi kúndaa
ini yó ndí ñii laá Ndios kómí ndayí kasa ká'no ini ra xa'a kuachi
nivi", xáni sini na.
22 Ta taJesús xíni ra yukía xáni sini nayó'o, ta nika'an ra
xí'in na:
—¿Ndachun xáni sini ndó ña on vá'a yó'o? 23 ¿Yukía yo'vi ka
ka'an i xí'in ta on kiví kanda? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña ndoo
kuachi ra? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña nakundichi ra ta ko'on
xá'á ra? 24 Ta vitin sanda'a i tayó'o, ta saá kundaa ini ndó'ó ndí yi'i
kúu ta kómí ndayí Ndios ñoyívi yó'o ña nakata i kuachi nivi.
Ta saá nika'an ra xí'in ta ndeé ndó'o yó'o:
—Nakundichi ún ta ná kuiso ún xito ún, ta no'o ún vitin —káchí
taJesús xí'in ra.
25 Ta saá noo ndi'i nivi na yíta yó'o, xandikon nakundichi
tayó'o, ta nakusokó ra xito ra, ta naki'in ra yichi kuano'o ra ve'e
ra. Ta kísa ká'no ní ra Ndios chi nda'a ra. 26 Ndi'i nivi naka'nda ní
ini na, ta kísa ká'no na Ndios. Ta kixá'á na yí'ví ní na, ká'an na:
—¡Ndachun ñava'a ní xini ndi kivi vitin! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra taLeví ña kundikon ra sata ra (inka kivi naní taLeví kúu Mateo)

(Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

27 Ta saá taJesús kee ra kua'an ra, ta xini ra ñii taa naní ra Leví,
yóo ra kísa chiño ra noo káya ra si'ún xa'a nagobierno ñoo Roma.
Ta nika'an taJesús xí'in taLeví, káchí ra saá:
—Na'a kundikon ún sata i —káchí ra xí'in ra.
28 Ta taLeví sandakoo ra ndi'i ña kómí ra, ta nakundichi ra, ta
kua'an ra sata taJesús.
29 Ta saá taLeví kisa ndivi ra ñii viko ká'no ve'e ra xa'a taJesús.
Ta kua'a ní na káya si'ún xa'a nagobierno xí'in kua'a ní inka na
kánóo to'on ña on vá'a xa'a, nixiyo na ve'e yó'o xíxi na xí'in
taJesús. 30 Ta nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios, xini na yu kúu
nivi ndóo xíxi xí'in taJesús. Ta saá nika'an na xí'in naxíka xí'in
taJesús si'a:

—Ọn vása vạ'a ñayó'o. ¿Ndạchun xíxi ndó xí'in nịvi na káya sị'ún xạ'ạ nagobierno, xí'in inkạ na kánóo tọ'on ña ọn vá'a xạ'ạ? —káchí na.

31 Ta saá nịkạ'ạn tạJesús xí'in na:

—Nịvi na ọn vása ndeé ndó'o, ọn vása xíni̱ ñó'ó nayó'o na kasa tạtạn ña'á, ta nịvi na ndeé ndó'o kúu na xíni̱ ñó'ó kutátán. 32 Ọn sịví xạ'ạ nịvi vạ'a kúu ña kịxaạ i̱ ñoyívi yó'o. Ta xạ'ạ nịvi na ọn vá'a kúu ña kịxaạ i̱, ta kana i̱ na ña nandikó ini na ta kundikọn na yichị Ndios —káchí tạJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ ña yóo so'on nịvi

(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)

33 Ta nịkạ'ạn nịvi xí'in tạJesús:

—Kuạ'ạ ní yichị na ndíkọn sạtạ tạJuan yóo so'on na, ta ká'ạn na xí'in Ndios, ta ñii kị'va saá yóo nafariseo. Ta naxíka xí'in mịi ún, ¿ndạchun ndạ ñii kịvị ọn vása yóo so'on na? —káchí na.

34 Ta ndạkuiịn tạJesús, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii tạa tạ tondạ'ạ, ta ndi'i nịvi na yóo vikọ tondạ'ạ yó'o xíxi na, ta ọn kịví koo so'on na, saá chi yóo kạ tạyó'o xí'in na. 35 Ta kịvị ña vạxi, ọn kóo kạ ra xí'in na. Ta saá kíạ koo so'on na.

36 Ta saá ndạtọ'on tạJesús ọvị cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii tikọtọ ña yatá, ta ndạ ñii nịvi ọn ka'nda na tikọtọ xạá ña sanda'a na nọọ tikọtọ yatá. Saá chi tikọtọ ña xạá ndi'i xạ'ạ ña, ta ñii ñá'ño tikọtọ xạá ọn vása vạ'a kuna'a ña ña nakutá'an ña xí'in ña yatá. 37 Ta ndutạ vino xạá, ta ndạ ñii nịvi ọn vása taan na rá ini ñii̱ yatá. Saá chi tạ'ndạ ñii̱ yó'o, ta kuịtạ ndi'i tándutạ vino, ta ndi'i xạ'ạ ñii̱. 38 Xíni̱ ñó'ó taan na tándutạ vino xạá ini ñii̱ xạá, ta saá kundeé rá koo rá, ta ñii̱ xạá yó'o ọn tạ'ndạ ña. 39 Ta nịvi na kúsii̱ ini xí'i tándutạ vino yatá ọn xịin na ko'o na tándutạ vino xạá, chi ká'ạn na: "Tándutạ vino yatá kúu tá vạ'a kạ nọọ tándutạ vino xạá", káchí na —káchí tạJesús xí'in na.

TạJesús kómí ra ndạyí ka'nda chiño ra xạ'ạ kịvị yii̱ ña nákindée najudío

(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)

6 Ñii kịvị yii̱ ña nákindée najudío, ta tạJesús xí'in naxíka xí'in ra, kuạ'ạn na yá'a na mạ'ñó nọọ yóo yita trigo. Ta naxíka xí'in tạJesús kịxá'á na xá'nda na yokọ ta kịndaa na sọọ trigo, ta xạxi na trigo. 2 Ta xịni nafariseo ña kẹ'é nayó'o, ta nịkạ'ạn na:

—¿Ndachun yá'a ndoso ndó ndayí Ndios?, chi xa'nda ndó trigo, ta on vá'a kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó, káchí ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á —káchí nafariseo.

3 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá xí'in na:

—¿Án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios noo ká'an ña xa'a xii síkuá yó tarey David xí'in natá'an ra kivi nixi'i na soko? 4 Saá chi kuiya xina'á nikí'vi tarey David ini ve'e Ndios, ta xixi ra sita va'a ñayii, vará on siví tasutu xikuu ra. Ta taxi ra sita va'a yó'o nda'a natá'an ra xíxi na. Ta káchí ndayí Ndios saá: "Ndasaá sutu kuiti kúchiño kuxu sita va'a yii" —káchí taJesús xí'in na.

5 Ta káchí ka ra saá xí'in na:

—Yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kómí i ndayí ka'an i yukía va'a ke'é yó kivi yii ña nákindée yó —káchí taJesús xí'in nafariseo.

TaJesús sanda'a ra taa ta yichí nda'a

(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)

6 Ta inka kivi yii ña nákindée najudío, taJesús nikí'vi ra ve'e ño'o sinagoga, ta kixá'á ra sáná'a ra nivi. Ta yóo ñii taa, ña yichí kúu nda'a kua'á ra, ta on vása kánda ña. 7 Ta ndóo sava nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios, nándukú na ndasaá chikaa na kuachi sata taJesús. Ta xíto naní na yukía ke'é taJesús, án sanda'a ra tayó'o, chi kivi yii ña nákindée na kúu ña. 8 Ta taJesús xíni ra ña xáni ini nayó'o, ta nika'an ra xí'in taa ta yichí nda'a:

—Na'a kundichi ún ma'ñó noo ndi'i nivi yó'o.

Ta saá nakundichi ra ta kixaa ra. 9 Ta taJesús nindaka to'on ra nivi:

—¿Yukía káchí ndayí Ndios xa'a kivi yii ña nákindée yó? ¿Án on vása ndixa káchí ña ke'é yó ñava'a, ta on ke'é yó ñandiva'a? ¿Án on vása ndixa káchí ña sakaku yó nivi, ta on sandi'i yó xa'a na? —káchí ra.

10 Ta taJesús nakoto va'a ra noo ndi'i na, ta nika'an ra xí'in taa ta yichí nda'a:

—Sanakaa ún nda'a ún vitin —káchí ra.

Ta tayó'o sanakaa ra nda'a ra, ta nduva'a ña. 11 Ta nafariseo nisaa ní ini na, ta kixá'á na ká'an na xí'in tá'an na ndasaá koo ka'ni na taJesús.

TaJesús nakaxin ra uxu ovi taa ña kasa ndivi na chiño ra

(Mt. 10:1-4; Mr. 3:13-19)

12 Ñii kivi kee taJesús kua'an ndaa ra ñii xiki ña ka'an ra xí'in Ndios. Niño ñoó nika'an ra xí'in Ndios. 13 Ta nitivi inka kivi. Ta

kana ra na ndíkon sata ra vaxi na noo ra, ta nakaxin ra uxu ovi taa,
ta sakunaní ra na apóstol.[a] 14 Ta ñii ñii ta uxu ovi apóstol yó'o naní
ra si'a: ñii ra naní Simón, ta taJesús sakunaní ña'á ra Pedro; inka
ra naní Andrés, ñani taSimón kúu ra; inka ra naní Jacobo; inka ra
naní Juan; inka ra naní Felipe; inka ra naní Bartolomé; 15 inka ra
naní Mateo; inka ra naní Tomás; inka ra naní Jacobo, sa'ya taAlfeo
kúu ra; inka ra naní Simón, taa ta ndíkon partido naní ña zelote
kúu ra; 16 inka ra naní Judas, sa'ya taJacobo kúu ra; inka ra naní
Judas Iscariote, tayó'o xikuu taa ta nitondaa nisikó kuí'ná taJesús
nda'a na sáa ini xíni ña'á.

TaJesús sanda'a ra kua'a ní nivi

(Mt. 4:23-25)

17 Ta noo yuku vaxi noo taJesús xí'in na nakaxin ra kaka xí'in
ra, ta kixaa na ñii yoso. Ta nakutá'an kua'a ní nivi na ndíkon sata
ra xí'in inka na kixaa noo ra. Sava nayó'o kixi na ñoo Jerusalén
xí'in kua'a ka ñoo estado Judea, inka na kixi ñoo Tiro xí'in ñoo
Sidón, ña ñó'o yatin yu'u takuií mini. Kixaa na koni so'o na to'on
ña ka'an taJesús xí'in na, ta ndúkú na ña sanda'a ra nivi na ndeé
ndó'o kue'e. 18 Ta taJesús tava ra ndi'i níma ndiva'a, ta sanda'a ra
na ndeé ndó'o. 19 Ndi'i nayó'o kóni na tondaa na taJesús, saá chi
ndee Ndios kée ña ra, ta sánda'a ña na.

Ká'an taJesús yu kúu na náki'in ñava'a táxi Ndios nda'a na, ta nákaa ñasii níma na

(Mt. 5:1-12)

20 Ta saá xíto taJesús noo naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:
—Tá kúu ndó'ó nandá'ví, na kúndaa ini ndí xíni ñó'ó ndó Ndios,
ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii níma ndó, chi kúu ndó nivi na ndíkon
yichi noo xá'nda chiño Ndios.
21 ’Tá nándukú ndó Ndios, ndatán nivi na xí'i ní soko nándukú
na ña kuxu na, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii níma ndó, chi Ndios taxi
ra ña kutú ini ndó xí'in ñava'a.
’Tá kúchuchú ini ndó tanda xáku ndó xa'a ñoyívi yó'o, ta xa'a
ñayó'o nákaa ñasii níma ndó, chi vaxi kivi Ndios sakutú ka ra ñasii
ní níma ndó.
22 ’Tá yóo nivi ta sáa ini na xíni na ndó'ó, ta on xiin na kutá'an
va'a na xí'in ndó, ta kándiva'a na xí'in ndó ta chíkaa na ñato'ó ndó
nda nino chi ndíkon ndó yi'i, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii níma ndó.

---

[a] **6:13** To'on “apóstol” kóni kachí ña: Nivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

23 Kivi ña kundeé ndó xó'vi ndó si'a, ta ná kusii ní ini ndó, chi
ká'no ní ñava'a taxi Ndios nda'a ndó ñoyívi nino. Naniví na xitaku
xina'á saxo'vi ní na naprofeta, ta ñii ki'va saá sa'ya ñani síkuá na
saxo'vi na ndó'ó vitin, xa'a ña ndíkon ndó yi'i.

TaJesús ká'an yu kúu nivi xo'vi kivi ña vaxi

24 '¡Ndá'ví ní ndó'ó nakuíká!, chi kúsii ní ini ndó xí'in ña yóo
ñoyívi yó'o.
25 '¡Ndá'ví ní ndó'ó na chútú tixin vitin!, chi vaxi kivi ña on kóo
ka ña kuxu nda'a ndó, ta kivi ndó soko.
'¡Ndá'ví ní ndó'ó na sii ní xáku vitin!, chi vaxi kivi ña kuchuchú
ní ini ndó tanda kuaku ndó.
26 '¡Ndá'ví ní ndó'ó na va'a ní ká'an ndi'i nivi xa'a vitin! Saá chi
xina'á xii síkuá ndó ñii ki'va saá va'a ní nika'an na xa'a naprofeta
vatá —káchí taJesús xí'in na.

Nivi na sáa ini xíni yó, xíni ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó na

(Mt. 5:38-48; 7:12)

27 Saá nika'an ka taJesús xí'in na, káchí ra saá:
—Kóni i ka'an ka i xí'in ndó'ó na xíni so'o ña ká'an i: Kuki'vi ini
ndó koni ndó nivi na sáa ini xíni ndó'ó, ta ke'é ndó ñava'a xí'in
nivi na on xiin koni ndó'ó. 28 Ndukú ndó noo Ndios ña ke'é ra
ñava'a xí'in nivi na sátavi chi'ña ndó'ó, ta ka'an ndó xí'in Ndios
xa'a nivi na kándiva'a xí'in ndó. 29 Tá káni nivi xa'nda nda'a na
noo ñii ndó, ta on kani tá'an ndó xí'in na, ta va'a ka taxi ndó ná
kani na inka tá'ví noo ndó. Tá ñii nivi kíndaa na tikachí ndó, ta
va'a taxi ndó ña kindaa na nda kotó ndó. 30 Tá yóo nivi na ndúkú
ña'a noo ndó, ta va'a taxi ndó ña ndúkú na nda'a na. Tá yóo nivi
na kíndaa ña kómí ndó nda'a ndó, ta on ndukú ndó nataxi na ña
kindaa na nda'a ndó. 31 Ta ñii ki'va ndatán kóni ndó ke'é nivi
ñava'a xí'in ndó, saá ke'é ndó ñava'a xí'in na.
32 'Saá chi tá kí'vi ini ndó xíni ndó ndasaá kuiti nivi na kí'vi ini
xíni ndó'ó, ta on vása ká'no ñayó'o noo Ndios, chi inka nivi, vará
na on vá'a kúu na, ta saá ni, kí'vi ini nayó'o xíni na nivi na kí'vi
ini xíni ña'á. 33 Tá ké'é ndó ñava'a xí'in ndasaá kuiti na ké'é ñava'a
xí'in ndó, ta on vása ká'no ñayó'o noo Ndios, chi inka nivi, vará na
on vá'a kúu na, ta saá ni, ké'é na ñava'a xí'in nivi na ké'é ñava'a
xí'in na. 34 Tá sátati ndó ña kómí ndó ndasaá kuiti nda'a nivi na
ndáti ndó nataxi ña nda'a ndó, ta on vása ká'no ñayó'o noo Ndios,
chi nda nivi na on vá'a sátati na ña kómí na nda'a natá'an na, chi
xáni sini na ñii kivi naki'in tuku na ña satati na. 35 Ta ndó'ó, xíni

ñó'ó kuki'vi ini ndó koni ndó nivi na sáa ini xíni ndó'ó. Ke'é ndó ñava'a xí'in na, ta satati ndó na ña kómí ndó, vará on vása ndáti ndó naki'in tuku ndó ña satati ndó. Ta saá kuchiño naki'in ndó ñava'a taxi Ndios nda'a ndó. Chi ñava'a ke'é ndó saná'a ña ndixa kúu ndó sa'ya Ndios taKá'no. Chi Ndios ké'é ra ñava'a xí'in nivi na on vá'a, ta xí'in nivi na on xiin nakoni ndi'i ñava'a vaxi noo Ndios.
36 Kundá'ví ini ndó koni ndó inka nivi, saá chi Yivá yó Ndios kúu ta kúndá'ví ní ini xíni ndi'i nivi.

On ka'an yó to'on ña on vá'a xa'a inka nivi

(Mt. 7:1-5)

37 ’Tá on ka'an ndó ña on vá'a xa'a inka nivi, ta Ndios on ka'an ra ña on vá'a xa'a ndó'ó. Tá on satavi chi'ña ndó inka nivi, ta Ndios on satavi chi'ña ra ndó'ó. Tá kasa ká'no ini ndó xa'a kuachi inka nivi, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó. 38 Tá taxi ndó ñava'a nda'a inka nivi, ta saá Ndios taxi ra ñava'a nda'a ndó. Ndatán yóo ki'va chútú ña sákutú ni'i na, tanda kóyo ndaa mii ña, saá koo ki'va ña taxi Ndios nda'a ndó. Ndatán yóo ki'va ña taxi ndó nda'a inka nivi, ta mii ki'va yó'o taxi Ndios nda'a ndó —káchí taJesús xí'in na.
39 Ta ndato'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na. Nika'an ra, káchí ra saá:
—¿Án kúchiño ñii takuáá tiin ra nda'a inka takuáá ña ko'on ra ñii yichi? On kúchiño, chi ovi ra saá koyo ta'vi. 40 Tá yóo ñii ta sákuá'á, ta on kuchiño kuu ra ta ká'no ka noo tamaestro ra. Ta saá ni, tá ndi'i sakuá'á ní ra, ta kuchiño tondaa ra koo ra ndatán yóo tamaestro ra —káchí taJesús.
41 Ta ndato'on taJesús inka cuento ña saná'a ra, káchí ra saá xí'in na:
—Ndatán yóo nivi na kí'in va'a kuenda ña nákaa ñii mi'í lo'o nduchu noo ñani tá'an na, ta on vása kí'in na kuenda ña nákaa ñii yiton tón ká'no nduchu noo mii na, ta saá yóo ndó'ó, chi kí'in va'a ndó kuenda ña kuachi lo'o ké'é natá'an ndó, ta on vása kí'in ndó kuenda ña kuachi ká'no ké'é mii ndó. 42 Tá nákaa ñii yiton ká'no nduchu noo ndó, ta on vá'a ka'an ndó xí'in ñani ndó, kachí ndó saá: “Taxi ún ná tava i mi'í lo'o nákaa nduchu noo ún”, kachí ndó. Tá ké'é ndó saá, ta, ¡nivi na ovi yu'u kúu ndó'ó! Chi si'na xíni ñó'ó tava ndó yiton nákaa nduchu noo ndó, ta saá kuchiño va'a koto ndó ña tava ndó mi'í lo'o nákaa nduchu noo ñani ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ña ké'é nivi sáná'a yukía yóo ini na

(Mt. 7:17-20; 12:33-35)

43 —Nda ñii yiton tón va'a, on kiví koon kui'i tí on vá'a nda'a
nó, ta nda ñii yiton tón on vá'a, on kiví koon kui'i va'a nda'a nó.
44 Tá xíto ndó kui'i nda'a yiton, ta saá kúndaa ini ndó ndá yiton
kúu nó. Yiton tón ñiño ta on vása kóon tíhigo ni tíuva nda'a nó.
45 Tón yiton sáná'a saá: Nivi na kómí níma va'a, ká'an na to'on
va'a. Ta nivi na kómí níma on vá'a, ká'an na to'on on vá'a. Saá chi
ndatán yóo níma nivi, saá yóo to'on ña ká'an na —káchí taJesús
xí'in na.

Xíni ñó'ó kasa ndivi nivi ña ká'an taJesús xí'in na

(Mt. 7:24-27)

46 Ta saá nika'an ka ra xí'in na:
—Ta ndó'ó, ¿ndachun ká'an ndó yi'i kúu taKá'no noo ndó, ta on
xiin ndó kasa ndivi ndó ña ká'an i xí'in ndó? 47 Ta vitin ndáto'on i
xí'in ndó ndasaá yóo nivi na xíni so'o to'on i ta kísa ndivi na ña
ká'an i xí'in na. 48 Ndatán yóo ñii taa ta ndíchí sini, saá yóo na.
Saá chi taa ta ndíchí sini xáta kónó ra ta kísa va'a ra ve'e ra sata
yuu chée kútu. Tá ndeé ní kóon savi, ta xá'no ní yuta, ta xa'a ve'e
tayó'o ndeé ní káni takuií, ta ve'e ra on vása ní-nakava ña, chi xa'a
ve'e yó'o nákaa kútu ña sata yuu chée. 49 Ta ndatán yóo ñii taa ta
on vása ndíchí sini, ta tayó'o kísa va'a ra ve'e ra noo yóo yotí vitá,
saá yóo nivi na xíni so'o to'on ña ká'an i, ta on vása kísa ndivi na
ña. Tá ndeé ní kóon savi, ta xá'no ní yuta, tanda xa'a ve'e tayó'o
ndeé ní káni takuií, ta on vása ní-kundeé ña, ta nakava ña ta ndi'i
xa'a ña —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús sanda'a ra ñii taa ta kísa chiño noo ñii ta ndíso chiño xí'in natropa

(Mt. 8:5-13)

7 Tá ndi'i nika'an taJesús xí'in na, ta ndikó ra kuano'o ra ñoo
Capernaum. 2 Ta yóo ñii tañoo Roma ta ndíso chiño xí'in ñii
ciento natropa kúu ra, ta ndeé ní ndó'o ñii ta kísa chiño noo ra nda
yóo ña kivi ra. Ta tapatrón ra kí'vi ní ini ra xíni ña'á ra. 3 Ta xini
so'o ra to'on ña nika'an nivi xa'a taJesús, ta ti'ví ra sava naxikua'a
noo najudío ko'on na ndukú na noo taJesús kixi ra sanda'a ra ta
kísa chiño noo ra. 4 Kivi nixaa naxikua'a noo taJesús, ta kixá'á na
xáku ndá'ví na noo ra, ká'an na xí'in ra:

—Tata, vaxi ndi ndúkú ndi ñamani noo ún sanda'a ún ta kísa chiño noo ta ndíso chiño xí'in natropa ñoo Roma. Taká'no yó'o kúu ñii taa ta va'a ní, ta xa'a ñayó'o va'a chindeé ún ra. 5 Saá chi kí'vi ní ini ra xíni ra mii yó nañoo Israel, ta kisa va'a ra ve'e ño'o sinagoga ñoo yó —káchí na xí'in taJesús.

6 Ta saá kee taJesús kua'an ra xí'in na. Ta xa yatin xaa na ve'e noo kándú'u ta ndeé ndó'o, ta ta ndíso chiño xí'in natropa ti'ví ra sava natá'an ra kua'an na ka'an na xí'in taJesús si'a:

—Tata, si'a káchí tatá'an ndi, ta ndíso chiño noo natropa ñoo Roma: On vá'a sandi'i ka ini ún ña kixi ún ve'e ra. Saá chi xáni sini ra yó'ó kúu ta ká'no ní noo ra, ta ta nino ní kúu ra noo ún. Ñakán on vá'a ki'vi ún ini ve'e ra, 7 ni on vása kómí ra yichi kixaa ra noo ún, xáni sini ra. Ta kómí ún ndayí ña kuiti ka'nda chiño ún noo kuee, ta nduva'a ta ndeé ndó'o, káchí ra. 8 Kúndaa ini ra xa'a ndayí, chi yóo na xá'nda chiño noo ra, ta kísa ndivi ra ña ká'an na xí'in ra; ta mii ra xá'nda chiño ra noo inka natropa, ta kísa ndivi na ña ká'an ra. Tá ká'an ra xí'in ñii tatropa ña ko'on ra, ta saá kua'an ra. Tá kána ra inka ra, ta saá vaxi ra. Tá ká'an ra xí'in ta xíka chiño noo ra kasa ndivi ra ñii chiño, ta kísa ndivi ra ña, saá káchí ta ndíso chiño noo natropa, ta ti'ví ra ndi'i ka'an ndi to'on yó'o xí'in ún —káchí na xí'in taJesús.

9 Ta taJesús naka'nda ini ra xini so'o ra to'on yó'o, ta nika'an ra xí'in nivi na ndóo xí'in ra:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá ñoo Israel ta'án nakutá'an i xí'in ñii taa ta kándixa Ndios ndatán kándixa tayó'o, ta ni on sivi tajudío kúu ra —káchí taJesús xí'in na.

10 Ta saá na kixi xí'in chiño ndikó na kuano'o na. Tá naxaa na ve'e ta ndíso chiño xí'in natropa, ta xini na xa nduva'a taa ta kísa chiño noo ra.

TaJesús sanatakU ra sa'ya ñii ña'a ñándá'ví

11 Tá ndi'i ñayó'o, ta kee taJesús kua'an ra xí'in naxíka xí'in ra ñii ñoo nani ña Naín. Ta kua'a ní nivi kua'an na sata ra. 12 Ta nixaa na yatin noo ñoo, ta nakutá'an na xí'in nivi ñísokó na xaton noo nákaa ñii ta nixi'i kua'an na sandúxun na ra. Ta nixi'i yó'o kúu talo'o, ñii laá ra saá kúu sa'ya si'í ra, ta nixi'i ra, ta nindoo mató'ón si'í ra, chi ñá xa nixi'i yii kúu ñá. Ta kua'a ní natá'an ñá kua'an na xí'in ñá. 13 Ta xini taJesús ñáyó'o, ta nata'ví ní ini ra xini ña'á ra, ta nika'an ra xí'in ñá:

—On kuaku ún —káchí ra xí'in ñá.

14 Ta nixaa yatin ra, ta nitondaa nda'a ra xaton noo nákaa talo'o
nixi'i. Ta nivi na ñísokó xaton, xikuita na, ta taJesús nika'an ra
xí'in talo'o nixi'i, káchí ra saá:
—Talo'o, ká'an i xí'in ún, ¡ndakoo ún! —káchí taJesús xí'in ra.
15 Ta nataku ra, ta ndaní'i lo'o xí'in mii ra, ta xikoo ra, ta kixá'á
ra ká'an ra. Ta taJesús nataxi ra talo'o yó'o nda'a si'í ra. 16 Ta ndi'i
nivi na yíta yó'o kixá'á na yí'ví na, ta ká'an na ñava'a xa'a Ndios,
káchí na saá:
—Ñii taprofeta ká'no xa kixaa ra noo yó. Ndios xa kixaa ra
chindeé ra nañoo ra —káchí na.
17 Ta saá nixita ní'nó to'on xa'a taJesús ndi'i saá ñoo estado
Judea, xí'in inka ñoo ñó'o yatin estado Judea.

TaJuan, ta sákuchu nivi, ti'ví ra naxíka xí'in ra kua'an na ndaka to'on na taJesús

(Mt. 11:2-19)

18 Ta nivi naxíka xí'in taJuan taa ta sákuchu nivi, nixa'an na
koto na ra, chi nákaa ra ini ve'e kaa, ta nika'an na xí'in ra xa'a
ndi'i ña ké'é taJesús. Ta taJuan kana ra ovi naxíka xí'in ra, 19 ta
ti'ví ra na kua'an na noo taJesús, ña ndaka to'on na ra si'a:
—¿Án yó'ó kúu taa ta ndáti ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi
yó'o, án kundati ka ndi inka ra?
20 Ta saá, nixaa naxíka xí'in taJuan noo taJesús, ta nika'an na
xí'in ra:
—TaJuan ta sákuchu nivi, ti'ví ra ndi'i vaxi ndi ndaka to'on ndi
yó'ó: "¿Án yó'ó kúu taa ta ndáti ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi
yó'o, án kundati ka ndi inka ra?" —káchí na xí'in ra.
21 Ta mii hora kixaa nayó'o noo taJesús, ta sanda'a ra kua'a ní
nivi na ndeé ndó'o ndi'i saá noo kue'e, ta tava ra níma ndiva'a
kómí nivi, ta sanda'a ra nduchu noo nakuáá ña koto va'a na. 22 Ta
ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in taJuan:
—Ná ndikó ndó noo taJuan, ta ndato'on ndó xí'in ra ña xini
so'o ndó, ta ña xini ndó yó'o. Chi xa xini ndó nivi na xikuu nakuáá,
ta xa va'a xíto na vitin. Ta nivi na on vása ní-kivi kaka, ta vitin xa
va'a xíka na. Ta nivi na xikuu na ndeé ní ndó'o xí'in kue'e tá'yí
naní ña lepra, ta vitin xa ndundii na. Ta nivi na kaku só'ó, ta
vitin xa va'a xíni so'o na. Ta nivi na nixi'i, nataku na. Ta vitin
nivi nandá'ví xíni so'o na to'on ñava'a ká'an ndoso i. Ta ndi'i ña
xini so'o ndó ta xito ndó kísa ndivi i yó'o, saá kachí ndó ndato'on
ndó xí'in taJuan. 23 Ta taa ta kándixa yi'i, tá on sandakoo ra yi'i,
vará on kasa ndivi i chiño ña ndáti ra, ta nákaa ñasii níma tayó'o
—káchí taJesús xí'in naxíka xí'in taJuan.

24 Ta saá kee na kuano'o na, ta taJesús kixá'á ká'an ra xí'in nivi
na ndóo noo ra, káchí ra saá:
—Ta kivi nixa'an ndó xito ndó taJuan noo yuku yichí, ¿yukía
ndáti ndó koto ndó? ¿Án ndáti ndó koto ndó ñii tón toyoó tón
kísin ní kísa tachi? Ó'on, on siví saá. 25 ¿Án ká'án ndó koto ndó ñii
taa ta va'a ní tikoto ndíxin? Ó'on, chi nivi na va'a ní tikoto ndíxin
ta kómí na ñakuíká, on vása ndóo na yuku yichí, nayó'o ndóo na
ve'e ná'no ña livi ní. 26 ¿Án nixa'an ndó xito ndó ñii taprofeta? Saá
va, taJuan kúu ñii taprofeta ndino'o, ta ká'no ní ka chiño kisa
ndivi taJuan noo chiño kisa ndivi inka naprofeta na nika'an ndoso
to'on Ndios xina'á. 27 Ta kuiya niya'a ñii taprofeta nitaa ra to'on
Ndios xa'a taJuan, to'on Ndios ña káchí saá:
Tayó'o kuu ta xíka chiño noo i,
ta ti'ví i ra ko'on si'na ra noo taKá'no ta ti'ví i ñoyívi.
Ta ndasa va'a ra yichi ña ko'on taKá'no ta ti'ví i sakaku
nivi ñoyívi,
saá nika'an Ndios xa'a taJuan xina'á.
28 Ta nika'an tuku taJesús xí'in na, káchí ra saá:
—Ñandixa ká'an i xí'in ndó, on koó inka taprofeta ká'no ka noo
taJuan, ta sakuchu nivi. Ta saá ni, taa ta nino ní ka yóo noo ndi'i
inka nivi na náki'in yichi ña xá'nda chiño Ndios, ta tayó'o kúu ta
ká'no ka noo taJuan —káchí taJesús xí'in na.
29 Ta nañoo yó'o xí'in na káya si'ún xa'a nagobierno ñoo Roma
xini so'o na to'on yó'o, ta xáni sini na ndí ña chitóni Ndios ñandaa
kúu ña. Saá chi xa nixa'an na noo taJuan ta sakuchu ra na. 30 Ta
nafariseo xí'in inka namaestro na xíni va'a ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés, ni-xiin na naki'in na ñava'a ña chitóni Ndios xa'a na, chi
ni-xiin na taxi na sakuchu taJuan na. 31 Ta saá kixá'á ká'an taJesús
xí'in nivi:
—¿Ndasaá yóo nivi na ndóo ñoyívi yó'o vitin? 32 Ndatán yóo
naválí na sásíki noyá'vi, saá yóo na. Sava naválí ká'an na xí'in inka
naválí tá'an na, káchí na saá: "Tá tivi ndi música livi xa'a ndó, ta
ni-xiin ndó kata xá'á ndó. Tá xita ndi yaa ndá'ya ní ña xíta na
noo ndúxun na nixi'i, ta ni-xiin ndó kuaku ndó", káchí naválí.
33 Ndatán yóo naválí yó'o, saá yóo ndó, chi taJuan on vása ní-xixi
va'a ra, ta nda ñii kivi on vása ní-xi'i ra vino, ta káchí ndó xa'a ra:
"Tayó'o kómí ra níma ndiva'a." 34 Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios,
kixaa i ñoyívi yó'o, ta xíxi va'a i, ta xí'i i vino, ta káchí ndó saá
xa'a i: "Ta ndeé ní xíxi ra, ta kua'a ní xí'i ra. Ta kúsii ní ini ra xíka
ra xí'in na káya si'ún xa'a nagobierno, xí'in inka nivi na kánóo
on vá'a to'on xa'a", saá káchí ndó xa'a i. 35 Ta ndi'i nivi na kómí
ñandíchí Ndios, kúu na ké'é ñava'a, ta ñayó'o sáná'a ndí ñandíchí
Ndios kúu ñandaa —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús nixaa ra kuxu ra ve'e tafariseo Simón

36 Ñii tafariseo naní Simón kana ra taJesús ko'on ra ve'e ra
kuxu ra. Ta taJesús kee ra kua'an ra, ta nixaa ra ve'e tafariseo
yó'o, ta xikoo ra kuxu ra. 37 Ta ñii ña'a, ñáñoo yó'o kúu ñá, ta
kánóo on vá'a to'on xa'a ñá, ta xini so'o ñá ndí nixaa taJesús ve'e
taSimón. Ta kee ñá kua'an ñá xí'in ñii yuyu ña kuva'a xí'in yuu
naní alabastro, ta chútú ñayó'o xí'in nduta tá xá'an támi, tá yá'ví
ní kúu rá. 38 Ta nixaa ñá, xikuxítí ñá xa'a taJesús, ta xáku ñá, ta
xí'in tánoo ñá, kixá'á ñá nákata ñá xa'a ra, ta náyakón ñá xa'a ra
xí'in yisi sini ñá. Ta chikaa ñá ndi'i ndutá tá xá'an támi xa'a ra,
ta chíto ñá xa'a ra. 39 Ta xito tafariseo ña ké'é ñá xí'in taJesús, ta
kixá'á ra xáni sini ra saá: "Tá ndixa taprofeta ndino'o kúu tayó'o,
níkúu, ta kundaa ini ra ndí ña'a yó'o ñá kánóo on vá'a to'on xa'a
kúu ñá", xáni ini tafariseo. 40 Ta taJesús nika'an ra saá xí'in ra:

—Tata Simón, yóo ña kóni i ka'an i xí'in ún —káchí ra.

Ta ndakuiin taSimón, káchí ra saá:

—Va'a, ka'an ún xí'in i, Tata Maestro —káchí ra.

41 Ta taJesús ndato'on ra ñii cuento xí'in ra, nika'an ra káchí
ra saá:

—Saá ndo'o ovi taa ta níká si'ún noo ñii ta satati si'ún. Ñii taa
níká ra o'on ciento si'ún denario, ta inka ra níká ovi siko uxu si'ún
denario. [a]42 Ta nda ñii ra on vása kómí ra si'ún cha'vi ra ña níká
ra. Ta saá ta satati si'ún kisa ká'no ini ra xa'a ndiovi nayó'o, on
vása ka níká na. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús.

Ta nindaka to'on ra taSimón:

—¿Yukía xáni sini ún? ¿Yukú ñii ta ovi yó'o kuki'vi ka ini ra
koni ra ta satati si'ún ra?

43 Ta ndakuiin taSimón, káchí ra saá:

—Taa ta níká kua'a ní ka si'ún kúu taa ta kuki'vi ka ini koni ra
ta satati si'ún ra —káchí ra.

Ta nika'an taJesús xí'in taSimón:

—Ndixa ká'an ún —káchí ra.

44 Ta ndikó koo ra xíto ra noo ña'a, ta nika'an ra xí'in taSimón:

—¿Án xíto ún ñáyó'o? Chi ñáyó'o nakata ñá xa'a i xí'in tánoo
ñá, ta nayakón ñá xa'a i xí'in yisi sini ñá. Ta yó'ó, tá niki'vi i
ve'e ún, ta on vása ní-taxi ún takuií nakata i xa'a i, 45 ta on vása
ní-chindeé ún yi'i xí'in ña chíto ún noo i. Ta ñáyó'o chíto ñá xa'a i,
nda niki'vi i ve'e ún tanda vitin on vása sándakoo ñá chíto ñá
xa'a i. 46 Ta yó'ó, on vása ní-chikaa ún aceite sini i ña kasa to'ó ún
yi'i. Ta ñáyó'o chikaa ñá ndutá tá xá'an támi xa'a i. 47 Ta vitin

---

[a] **7:41** Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

kóni i̱ ka̱'a̱n i̱ xí'in ún: Vará kua̱'a̱ ní kua̱chi xi̱komí ñáyó'o, ta ki̱sa
ká'no ini i̱ xa̱'a̱ ndi'i ña. Kí'vi ní ini ñá xíni ñá yi̱'i̱, saá chi xíni̱ ñá
kua̱'a̱ ní kua̱chi ñá ki̱sa ká'no ini i̱ xa̱'a̱. Ta inka̱ ni̱vi, na kómí lo'o
kua̱chi, ta kasa ká'no ini i̱ xa̱'a̱ ña, nayó'o lo'o kuiti kuki'vi ini na
koni na yi̱'i̱ —káchí ra xí'in ta̱Simón.
48 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ñáyó'o:
—Xa ki̱sa ká'no ini i̱ xa̱'a̱ kua̱chi ún, nana —káchí ra xí'in ñá.
49 Ta inka̱ na ndóo no̱o̱ mesa, ki̱xá'á na ká'a̱n tá'an na, káchí
na saá:
—¿Yu kúu ta̱yó'o, ta kísa ká'no ini ra xa̱'a̱ kua̱chi? Chi ñii
la̱á Ndios kómí ra yichi̱ ña kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ kua̱chi ni̱vi
—káchí na.
50 Ta ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ña'a̱:
—Xa̱'a̱ ña kándixa ún yi̱'i̱, Ndios sa̱ka̱ku ra yó'ó. Ta vitin ná koo
va̱'a ini ún ta kua̱no'o̱ ún ve'e ún —káchí ra xí'in ñá.

Ñayó'o ká'a̱n yu kúu násí'í ná chíndeé ta̱Jesús

8 Ta saá ke̱e ta̱Jesús, kua̱'a̱n ra kua̱'a̱ ní ñoo ná'no xí'in ñoo válí,
ká'a̱n ndoso ra no̱o̱ ni̱vi to̱'on ñava̱'a xa̱'a̱ yichi̱ no̱o̱ xá'nda
chiño Ndios. Ta xí'in ra kua̱'a̱n u̱xu̱ o̱vi̱ naapóstol, 2 xí'in násí'í ná
ndíko̱n sa̱ta̱ ra. Sava násí'í yó'o ndeé xi̱ndo'o ná kue̱'e̱, ta ta̱Jesús
sa̱nda'a ra ná. Ta ta̱va ra níma̱ ndiva̱'a xi̱komí inka̱ ná, ta ndu̱va̱'a
ná. Ñii ñáña'a̱ yó'o na̱ní ñá María Magdalena, ta xi̱komí ñá u̱xa̱
níma̱ ndiva̱'a, ta ta̱Jesús ta̱va ra ndi'i ña, ta ndu̱va̱'a ñá. 3 Inka̱ ñá
na̱ní Juana, ñá kúu ñásí'í ta̱Chuza, ta̱a ta̱ ndíso chiño xí'in ve'e
ká'no ta̱rey Herodes. Inka̱ ñá na̱ní Susana, ta kua̱'a̱ ní ka̱ násí'í
ndíko̱n sa̱ta̱ ta̱Jesús, ta chíndeé ná ra xí'in ña xíni̱ ñó'ó ra nda'a̱ ra.

Ta̱Jesús ndáto̱'on ra cuento xa̱'a̱ ta̱a ta̱ chí'i ndiki̱n trigo

(Mt. 13:1-9; Mr. 4:1-9)

4 Ta na̱kutá'an kua̱'a̱ ní ni̱vi na ke̱e ñii ñii ñoo, kua̱'a̱n na koni̱
so̱'o na ña ka̱'a̱n ta̱Jesús, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na ñii cuento ña saná'a
ra na, ta káchí ra saá xí'in na:
5 —Saá ndo̱'o ñii ta̱a ta̱ chí'i ndiki̱n trigo. Ta ki̱xá'á ra xíta ní'nó
ra ndiki̱n trigo ña chi'i ra no̱o̱ ño'o̱. Ta sava ña ni̱ko̱yo yichi̱, ta ni̱vi
xi̱ndo̱so̱ na ña, ta ki̱xa̱a tísaa ta xa̱xi rí ña. 6 Sava ndiki̱n ni̱ko̱yo no̱o̱
yásín ní no̱o̱ ño'o̱ sa̱ta̱ yu̱u̱, ta ndiki̱n yó'o kama ní ni̱ndu̱ta̱ ña, ta
ni̱yi̱chi̱ ña, ta ndi̱'i xa̱'a̱ ña, chi o̱n vása yóo ko̱'yo no̱o̱ ño'o̱ yó'o.
7 Ta sava ña ni̱ko̱yo ma̱'ñó tón ñiño̱, ta ni̱ndu̱ta̱ ña, ta ni̱-kuchiño
kua'no ña, saá chi xa̱'no tón ñiño̱ yó'o, ta xa̱'ni nduta̱ nó ña. 8 Ta
sava ndiki̱n ni̱ko̱yo no̱o̱ ño'o̱ va̱'a ña kuíkon. Ta ni̱ndu̱ta̱ ña, ta

xa̱'no ña, ta kua̱'a̱ ní ni̱xi̱yo ndiki̱n yita yó'o, nda̱ sava yita ta̱xi ñii ciento ndiki̱n —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Tá ndi̱'i cuento yó'o, ta saá xí'in ndi'i ndee̱ ra ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:

—Ndi'i ndó'ó ni̱vi na yóo so̱'o, xíni̱ ñó'ó chikaa̱ so̱'o ndó ña ká'a̱n i̱ xí'in ndó —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'a̱n nda̱chun ta̱Jesús sáná'a ra ni̱vi xí'in cuento

(Mt. 13:10-17, 18-23; Mr. 4:10-12, 13-20)

9 Ta saá naxíka xí'in ta̱Jesús ni̱nda̱ka̱ to̱'on na ra:

—¿Yukía̱ kóni kachí cuento yó'o? —káchí na.

10 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:

—Ta ndó'ó, Ndios ta̱xi ra ña kúnda̱a̱ ini ndó to̱'on ña ñó'o se'é ña yo̱'vi̱ ní ña ká'a̱n xa̱'a̱ yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño ra. Ta inka̱ ni̱vi kuiti xíni̱ so̱'o na cuento ña ndáto̱'on i̱ xí'in na, ta o̱n vása kúnda̱a̱ va̱'a ini na yukía̱ káchí ña. Ta saá ku̱ndivi to̱'on Ndios ña káchí saá: "Vará xíto na, ta o̱n vása xíni̱ na ñanda̱a̱. Vará xíni̱ so̱'o na, ta o̱n vása chíkaa̱ so̱'o na, ni o̱n vása kúnda̱a̱ ini na ña ndáto̱'on i̱", káchí to̱'on Ndios —káchí ta̱Jesús.

11 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ka̱ ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Vitin ká'a̱n i̱ xí'in ndó yukía̱ káchí cuento yó'o xa̱'a̱ ta̱ chí'i ndiki̱n trigo. Ndiki̱n ña chi̱'i ta̱a ndáto̱'on ña xa̱'a̱ to̱'on Ndios. 12 Ndiki̱n ña ni̱ko̱yo yichi̱ ndáto̱'on ña xa̱'a̱ ni̱vi na xíni̱ so̱'o to̱'on Ndios, ta saá va̱xi ñandiva̱'a ká'no, ta táva ña to̱'on Ndios ña xi̱ni̱ so̱'o na, ko̱to̱ kandixa na Ndios ta saka̱ku ra na. 13 Ta ndiki̱n ña ni̱ko̱yo no̱o̱ yu̱u̱ ndáto̱'on ña xa̱'a̱ ni̱vi na xíni̱ so̱'o to̱'on Ndios, ta xa̱ndi̱ko̱n náki'in va̱'a na ña, ta kúsii̱ ní ini na. Ta yá'a ñii kání̱ lo'o, tá kíxá'á va̱xi ña xó'vi̱ na án ña xíto ndoso ña'á, ta nayó'o sándakoo na yichi̱ Ndios, ta o̱n xi̱in ka̱ na kandixa na, saá chi o̱n ta̱'án chikaa̱ va̱'a ini na to̱'on Ndios. 14 Ta ndiki̱n ña ni̱ko̱yo no̱o̱ tón ñiño̱ ndáto̱'on ña xa̱'a̱ ni̱vi na xíni̱ so̱'o to̱'on Ndios. Ta saá chiño yóo ñoyívi yó'o sándi'i ní ña ini na, ta kíxá'á na kísa chiño na ña kukomí na kua̱'a̱ ní ñakuíká ñoyívi yó'o, ta chíkaa̱ ní ini na kasa ndivi na ña kúsii̱ ini mi̱i na, ta saá o̱n xi̱in ka̱ na kutaku̱ na nda̱tán ká'a̱n to̱'on Ndios. 15 Ta ndiki̱n ña ni̱ko̱yo ño'o̱ va̱'a ña kuíkon ndáto̱'on ña xa̱'a̱ ni̱vi na kúu na ndino'o ini náki'in to̱'on Ndios. Saá chi ni̱vi yó'o xíni̱ so̱'o na to̱'on Ndios, ta kándixa na ña. Ta nayó'o o̱n vása sándakoo na yichi̱ Ndios, ta kúndeé na nduu na ni̱vi na va̱'a ini, na ke'é kua̱'a̱ ní ñava̱'a no̱o̱ Ndios. Nda̱tán yóo yita trigo ña táxi kua̱'a̱ ní ndiki̱n, saá yóo ni̱vi na va̱'a yó'o —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

TaJesús ndátoon ra cuento ña sáná'a ndasaá yóo ño'o tóon

(Mr. 4:21-25)

16 Ta saá nika'an ka taJesús, káchí ra saá:
—Tá nátoon yó ñii ño'o, ta on chikaa se'é yó ña tixin ñii yaxin án tixin xito. On vása ké'é yó saá, ta va'a ka chinóo yó ña noo síkón ña va'a naye'e ña, ta ndi'i nivi na ki'vi ve'e kuchiño koto na ña. 17 Kúndaa ini yó ndí ndi'i ña yóo se'é vitin, ñii kivi ña vaxi natívi ndi'i ña, ña koni ndi'i nivi ña, ta kundaa ini na xa'a ña.
18 'Ta xíni ñó'ó kundaa xí'in mii ndó ña koni soo va'a ndó. Saá chi nivi na kúndaa ini ñandaa vitin, ta kivi ña vaxi kundaa ka ini na. Ta nivi na on xiin kundaa ini ñandaa vitin, ta kivi ña vaxi Ndios kindaa ndi'i ra ñalo'o kúndaa ini na.

TaJesús ká'an yu kúu si'í ra xí'in ñani ra

(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)

19 Ñii kivi kixaa si'í taJesús xí'in nañani ra, ta ni-kuchiño na tondaa na noo ra, chi chútú ní nivi ve'e yó'o. 20 Ta ñii taa ndatoon ra xí'in taJesús, káchí ra saá:
—Tata, si'í ún xí'in nañani ún yíta na ke'e, ta kóni na ka'an na xí'in ún —káchí ra.
21 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Nivi na xíni soo toon Ndios ta kísa ndivi na ña, nayó'o kúu nañani i xí'in si'í i —káchí ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sayaa ra tachi xí'in takuií mini

(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)

22 Ñii kivi taJesús nikí'vi ra ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:
—Ná ko'yo inka xiiña noo mini —káchí ra.
Ta kee na kua'an na. 23 Ta kua'an tón barco noo takuií, ta taJesús xikandú'u ra nikisin ra. Ta kixá'á ndeé ní káni tachi na'á noo takuií, ta takuií kixá'á rá nákutú rá ini tón barco, ta tón yó'o kóni ketá nó ini takuií. 24 Saá nataa naxíka xí'in taJesús sanakáxín na ini ra, ta nika'an na xí'in ra:
—¡Maestro! ¡Maestro! ¡Yiyo ní ka'a ndi'i yó xí'in takuií mini! —káchí na xí'in ra.
Ta ndakoo taJesús, ta xa'nda chiño ra noo tachi na'á xí'in takuií mini. Ta saá kutásin tachi na'á xí'in takuií mini, ñii yaa yaa kuu.
25 Ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:
—¿Ndachun on vása kándixa ndó Ndios ndáa ra yó? —káchí ra.

Ta nayó'o yí'ví ní na, ta nakaʼnda ní ini na ndóo na, ta nindaka toʼon tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? Chi xá'nda chiño ra noo tachi na'á xí'in takuií mini, ta xíni soʼo ña toʼon ká'an ra —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi tava ra níma ndiva'a xikomí ñii taa

(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)

26 Nixaa barco inka tá'ví yu'u mini noo ndóo nañoo Gadara.
27 Tá noo taJesús tón barco, ta nakutá'an ra xí'in ñii tañoo Gadara, ta tayó'o kómí ra níma ndiva'a. Xa kua'a ní kuiya xíka yálá ra, ta on xiin ra koo ra ve'e ra, ta táku ra kavua noo ndúxun na nixi'i.
28 Tá xini ra taJesús, ta nixaa ra xikuxítí ra noo taJesús, ta xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra:

—¿Yukía kóni ún ke'é ún xí'in i? Chi yó'ó taJesús kúu Sa'ya Ndios taKá'no. Ta xáku ndá'ví i noo ún ndí on saxoʼvi ún yi'i —káchí ra xí'in taJesús.

29 Nika'an ra si'a, saá chi taJesús xa kixá'á ra táva ra níma ndiva'a, káchí ra saá:

—¡Níma ndiva'a, kee ún ta saña ún tayó'o! —káchí taJesús.

Kivi niya'a, níma ndiva'a kua'a ní yichi tiin ña tayó'o. Vará inka nivi xindaa na ra, ta xí'in cadena kaa kua'a ní yichi chikatón na nda'a ra, chikatón na xa'a ra, ta ni-kuchiño ña, ta ña nakundeé ra kama chachi cadena kaa yó'o, xí'in ndee ñaníma ndiva'a xikomí tayó'o. Ta ñandiva'a kisa nduxa ña xí'in ra kua'an ra yóo ra noo yuku yichí. 30 Ta saá taJesús nindaka toʼon ra tayó'o, nika'an ra saá:

—¿Ndasaá naní ún?

Ta ndakuiin ra:

—Naní ndi Legión.

Nika'an ra saá chi kua'a ní kúu níma ndiva'a kómí ra. 31 Ta xáku ndá'ví níma ndiva'a noo taJesús, ña on ti'ví ra ndi'i ña koʼon ña yavi ña kónó ní ña on vása ndi'i kónó. 32 Ta yatin yóo ñii yuku, xíka kua'a ní kini xíxa'an rí. Ta ndi'i níma ndiva'a xaku ndá'ví ña noo taJesús, káchí ña saá:

—Ti'ví ún ndi'i koʼon ndi ki'vi ndi ini ndi'i tíkini kaa —káchí ña.

Ta taJesús taxi ra ña ndukú níma ndiva'a. 33 Ta saá kee ndi'i níma ndiva'a ña xikomí tayó'o, ta nikiʼvi ña ini ndi'i tíkini. Ta ndi'i tíkini xíno rí kua'an rí, ta sakoyo xí'in mii rí ta'vi, noo nikoyo rí ini mini, ta nika'a ndi'i rí ta nixi'i ndi'i rí.

34 Ta nivi na ndáa kini xini na ñayó'o, ta xíno na kua'an na ndatoʼon na xí'in na ndóo ñoo xí'in na ndóo yuku, ña ndoʼo kini

sanaa na. 35 Ta saá kixaa nivi xíto na yukía ndo'o tíkini ta yukía
ndo'o taa ta xikomí níma ndiva'a. Ta kixaa nivi yó'o noo yóo
taJesús, ta xini na ta xikomí kua'a ní níma ndiva'a, yóo ra yatin
xa'a taJesús, ta xa ndíxin ra tikoto, ta xa nakoo va'a sini ra. Ta
naniivi yó'o niyi'ví ní na. 36 Ta inka nivi na xini ndasaá nduva'a ta
xikomí níma ndiva'a ndato'on na xa'a ña ke'é taJesús. 37 Ta ndi'i
na ndóo ñoo Gadara yó'o kixá'á na xáku ndá'ví na noo taJesús ña
kee ra ko'on ra inka ñoo. Saá chi yí'ví ní na. Ta ndaa taJesús ini
tón barco xí'in naxíka xí'in ra ta kua'an na. 38 Ta kivi ndaa taJesús
ini tón barco, ta ta xikomí níma ndiva'a xaku ndá'ví ra noo ra:
—Taxi ún ná ko'on i xí'in ún —káchí ra.
Ta taJesús ni-xiin ra taxi ra ko'on ra, ta nika'an ra xí'in tayó'o:
39 —No'o ún ve'e ún vitin, ta ndato'on ún xí'in natá'an ún xa'a
ñaká'no ní ke'é Ndios xí'in ún —káchí taJesús.
Ta saá kee tayó'o kuano'o ra, ta kixá'á ra ndáto'on ra xí'in ndi'i
nañoo ra yu kúu ñava'a ke'é taJesús xí'in ra.

TaJesús sanatakU ra ñii ñálo'o ñá nixi'i, ta sanda'a ra ñii ñáña'a ñá nitondaa nda'a tikoto ra

(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

40 Tá tuku ndikó taJesús xí'in tón barco, ta naxaa ra nda yu'u
mini noo kee ra kua'an ra, ta kua'a ní nivi kúsii ní ini na nakutá'an
na xí'in ra, chi ndáti na ndikó ra. 41 Ta kixaa ñii ta xá'nda chiño
xí'in ve'e ño'o sinagoga, naní ra Jairo. Tá xini ra taJesús, ta
xikuxítí ra noo ra, ta ndeé ní xaku ndá'ví ra noo ra ña ko'on ra
xí'in ra ve'e ra. 42 Saá chi ñii laá kuiti ñálo'o kúu sa'ya taJairo, ta
kómí ñá uxu ovi kuiya, ta ndeé ní ndó'o ñá, xa ña yóo kivi kúu
ñá. Ta kee taJesús kua'an ra xí'in taJairo ve'e ra. Ta kua'a ní nivi
ndíkon na sata ra nda ñii chínda'á na ra.
43 Ta yóo ñii ña'a kua'an ñá xí'in nivi na kua'an sata taJesús, ta
xa uxu ovi kuiya ndeé ní ndó'o ñá kue'e xíta nii. Ta xa nixa'an ñá
noo kua'a ní ndotor, ta sandi'i ñá si'ún ñá. Ta on vása ní-kuchiño
nduva'a ñá. 44 Ta vitin vaxi ñá sata taJesús, ta nitondaa nda'a ñá
yu'u tikoto ra, ta saá xandikon niyaa xíta nii ñá, ta nda'a ñá.
45 Ta nika'an taJesús:
—¿Yukú ndó nitondaa nda'a yi'i? —káchí ra.
Ta ndi'i nivi ká'an na:
—On sivi yi'i nitondaa nda'a yó'ó —káchí na.
Ta taPedro xí'in inka naxíka xí'in taJesús nika'an na xí'in ra:
—Tata Maestro, yóo kua'a ní nivi ta ñii chínda'á tá'an na, ta
chínda'á na yó'ó, ta ndáka to'on ún: ¿Yukú ndó nitondaa nda'a
tikoto i?, káchí ún —káchí na xí'in ra.

46 Ta ndakuiin taJesús, ká'an ra:
—Xíni i ndí ñii nivi nitondaa yi'i, chi kúndaa ini i kee lo'o ndee i
—káchí ra.
47 Ta saá kundaa ini ñáña'a yó'o ndí on kúchiño koo se'é ka ñá,
ta kixá'á yí'ví ñá nda kísin ñá, ta kixaa ñá xikuxítí ñá noo taJesús.
Ta noo ndi'i nivi, kixá'á ñá ndato'on ñá ndachun nitondaa nda'a
ñá tikoto ra, ta xandikon nduva'a ñá. 48 Ta nika'an taJesús xí'in ñá:
—Nana, xa nduva'a ún chi kándixa ini ún yi'i. Ta vitin no'o ún,
ta ná koo va'a ini ún.
49 Tá ká'an ka taJesús xí'in ñáyó'o, ta saá kixaa nivi na kee ve'e
taJairo, ta nika'an na xí'in taJairo:
—Sa'ya ún xa nixi'i ñá. ¿Ndachun sándi'i ka ún taMaestro yó'o?
50 Ta xini soo taJesús ña nika'an na, ta nika'an ra xí'in taJairo:
—On kuyi'ví ún. Kundaa va'a ini ún yi'i, ta nduva'a sa'ya ún
—káchí ra.
51 Ta nixaa taJesús ve'e taJairo, ta ni-xiin ra kundikon nivi sata
ra, kuiti taxi ra ko'on uni naxíka xí'in ra na kúu taPedro, taJacobo,
xí'in taJuan. Ta taxi ra ndayí ña ki'vi yivá ñálo'o xí'in si'í ñá ini
ve'e xí'in ra. 52 Ta ndóo kua'a ní nivi xáku ní na chi kúchuchú ní
ini na xa'a ñálo'o ñá nixi'i. Ta nika'an taJesús xí'in na:
—On kuaku ndó, chi ñálo'o yó'o on vása ní-xi'i ñá, ñá kísin
kuiti kúu ñá —káchí ra.
53 Ta saá kusiki na taJesús ta nixaku ndaa na ra, chi xini na
ndí nixi'i va'a ñá. 54 Ta taJesús tiin ra nda'a ñálo'o, ta nika'an ra
xí'in ñá:
—Ñálo'o, ká'an i xí'in ún, ¡ndakoo ún! —káchí ra.
55 Ta saá nataku ñá, ta xandikon ndakoo ñá. Ta nika'an taJesús:
—Taxi ndó ña'a ná kuxu ñá —káchí ra.
56 Ta yivá ñá xí'in si'í ñá naka'nda ini na ndóo na, ta taJesús
xa'nda chiño ra noo na, káchí ra saá:
—On ndato'on ndó xí'in nda ñii nivi xa'a ña nataku sa'ya ndó
—káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ti'ví ra uxu ovi naxíka xí'in ra ko'on na ka'an ndoso na to'on ra

(Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)

9 Ñii kivi taJesús kana ra uxu ovi naxíka xí'in ra, ta kixaa na
noo ra, ta taxi ra ndee xí'in ndayí nda'a na ña tava na níma
ndiva'a ña sáxo'vi inka nivi, ta taxi ra ndee xí'in ndayí nda'a na ña
sanda'a na ndi'i noo kue'e. 2 Ta ti'ví ra na ko'on na ka'an ndoso na
xa'a yichi ña xá'nda chiño Ndios, ta sanda'a na nivi na ndeé ndó'o.
3 Nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Tá kua̱'a̱n ndó chiño yó'o, ta nda̱ ñii ña̱'a o̱n kuni'i ndó ko̱'o̱n
ndó: o̱n kuni'i ndó yito̱n,[a] ni leká ndó, ni ña kuxu ndó, ni si̱'ún ndó,
ni inka̱ tiko̱to̱ ndó. 4 Tá ni̱xaa̱ ndó inka̱ ñoo, ta ve'e no̱o̱ naki'in
va̱'a na ndó'ó, kundo̱o ndó nda̱ to̱nda̱a ki̱vi̱ kee ndó ñoo nayó'o.
5 Tá yóo ñii ñoo no̱o̱ o̱n xi̱in ni̱vi naki'in va̱'a na ndó'ó, ta saá kee
ndó ñoo yó'o ta ko̱'o̱n ndó, ta sakisin ndó xa̱'a̱ ndó ña nako̱yo yaa̱.
Saá saná'a káxín ndó ndí nayó'o nákuiso na kua̱chi no̱o̱ Ndios, chi
o̱n xi̱in na koni̱ so̱'o na to̱'on ra —káchí ta̱Jesús xí'in na.
6 Ta saá ke̱e naxíka xí'in ta̱Jesús, ta kua̱'a̱n na ndi'i ñoo, ta ká'a̱n
na xí'in ni̱vi to̱'on ñava̱'a xa̱'a̱ yichi̱ Ndios, ta sa̱nda'a na ni̱vi na
ndeé ndó'o.

Ta̱rey Herodes xíka ini ra xa̱'a̱ ta̱Jesús

(Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)

7 Ta ta̱rey Herodes, xi̱ni̱ so̱'o ra xa̱'a̱ ndi'i ñava̱'a ña ke̱'é ta̱Jesús,
ta o̱n vása xíni̱ ra yukía̱ kúu to̱'on ña ndixa xa̱'a̱ ta̱Jesús. Saá chi
sava ni̱vi ká'a̱n na si'a:
—Ta̱Jesús kúu ta̱Juan, ta̱ sa̱kuchu ni̱vi, ta ni̱xi'i̱ ra ta vitin
na̱taku̱ ra —káchí na.
8 Ta inka̱ na ká'a̱n:
—Ta̱profeta Elías, ta̱a ta̱ ni̱ka̱'a̱n ndoso to̱'on Ndios xi̱na̱'á, vitin
ki̱xaa̱ tuku ra ñoyívi yó'o —káchí na.
Ta inka̱ na ká'a̱n:
—Ta̱Jesús kúu inka̱ ta̱profeta ta̱ xi̱taku̱ xi̱na̱'á, ta vitin na̱taku̱ ra
—káchí na.
9 Ta ta̱rey Herodes ni̱ka̱'a̱n ra:
—Yi̱'i̱ kúu ta̱ xa̱'nda chiño ña kandoso na si̱ko̱n ta̱Juan. ¿Ta yu
kúu ta̱yó'o ta̱ ká'a̱n na xa̱'a̱ vitin? —káchí ra.
Ta ki̱xá'á ra ndúkú ra ndasaá kuchiño koni ra ta̱Jesús.

Ta̱Jesús ta̱xi ra xi̱xi o̱'o̱n mil ta̱a

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

10 Ta ndi̱kó u̱xu̱ o̱vi̱ naapóstol na ti̱'ví ta̱Jesús, ta na̱xaa̱ na no̱o̱
ra, ta nda̱to̱'on na xí'in ra ndi'i ña ke̱'é na. Ta saá ta̱Jesús ka̱na ra
nayó'o ña ko̱'o̱n na xí'in ra inka̱ xiiña no̱o̱ o̱n ko̱ó ni̱vi, ta ni̱xaa̱
na yatin ñoo Betsaida. 11 Ta saá ni̱vi xi̱ni̱ so̱'o na míchí kua̱'a̱n
ta̱Jesús, ta ke̱e na kua̱'a̱n na sa̱ta̱ ra. Ta ki̱xaa̱ na no̱o̱ ra, ta ta̱Jesús
na̱ki'in va̱'a ra na. Sáná'a ra na xa̱'a̱ yichi̱ ña xá'nda chiño Ndios,
ta sa̱nda'a ra ni̱vi na ndeé ndó'o.

---

[a] **9:3** Yito̱n yó'o ñii kúu nó xí'in ta̱to̱n, án garrote.

12 Ta xa nikuaa ní kúu ña, ta saá nitondaa yatin na uxu ovi xíka
xí'in taJesús, ta nikaʼan na xí'in ra:
—Tata, vaʼa ti'ví ún ndi'i nivi yó'o ná koʼon na rancho án ñoo
válí ña yóo yatin, ta nandukú na noo kusun na ñoó vitin, ta sata na
ña kuxu na, chi noo ndóo yó vichí ní yó'o.
13 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xí'in naxíka xí'in ra:
—Mii ndó taxi kuxu na —káchí ra.
Ta nikaʼan na saá:
—On koó kuaʼa ñaxíxi. Yóo kuiti oʼon sita vaʼa ta ovi kúu tiaká.
¿Án kóni ún koʼon ndi ñoo sata ndi ña kuxu ndi'i nivi yó'o? —káchí
na xí'in ra.
14 Chi yóo kuaʼa ní nivi, nda oʼon mil taa ndóo. Ta nikaʼan
taJesús xí'in naxíka xí'in ra:
—Nata'ví ndó nivi ñii ti'vi ñii ti'vi kundoo na, ta ovi siko uxu
nivi kúu ñii ñii ti'vi —káchí ra.
15 Ta nikaʼan na xí'in nivi, ta xikundoo ndi'i na. 16 Ta saá ki'in
taJesús oʼon sita vaʼa xí'in ovi tiaká, ta xito ndaa ra ñoyívi nino, ta
nikaʼan ra, káchí ra saá:
—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ñaʼá ún taxi ún ñaxíxi.
Ta taʼví ra sita vaʼa, ta taxi ra ña ndaʼa naxíka xí'in
ra, ta nayó'o nataxi na ña ndaʼa ndi'i nivi na ndóo yó'o.
Ta taʼví ra ovi tiaká ta nataxi na rí ndaʼa ndi'i nivi. 17 Ta
nani ña xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na. Tá ndi'i xixi na,
ta naxíka xí'in taJesús naki'in na uxu ovi chikiva sita vaʼa
xí'in tiaká ña kindoo ndoso, chi ni-kundeé nanivi kuxu ndi'i
na ña.

TaPedro káʼan ra taJesús kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi ñoyívi yó'o

(Mt. 16:13-20; Mr. 8:27-30)

18 Ta saá ñii kivi taJesús káʼan mató'ón ra xí'in Ndios, ta ndasaá
kuiti naxíka xí'in ra yóo na xí'in ra. Tá ndi'i nikaʼan taJesús, ta
nindaka toʼon ra na:
—¿Yukía káchí nivi xaʼa i yu kúu i? —káchí ra.
19 Ta ndakuiin na, káchí na saá:
—Sava nivi káʼan yó'ó kúu ún taJuan, ta sakuchu nivi. Sava na
káʼan yó'ó kúu ún taprofeta Elías, ta inka na káʼan yó'ó kúu ún
inka taprofeta ta xitaku xinaʼá.
20 Ta taJesús nindaka toʼon ra na:
—Ta mii ndó, ¿yukía káchí ndó yu kúu i?
Ta ndakuiin taPedro, nikaʼan ra:
—Yó'ó kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o.

21 Ta ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Ta o̱n ka̱'a̱n ndó xí'in nda̱ ñii ni̱vi yu kúu i̱.

Ta̱Jesús ndáto̱'on ra ña ka'ni na ra

(Mt. 16:21-28; Mr. 8:31–9:1)

22 Ta ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ka̱ ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra si'a:
—Yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios, ki̱vi̱ va̱xi naxi̱kua̱'a̱ no̱o̱ najudío, xí'in na sáná'a nda̱yí Ndios xí'in naná'no no̱o̱ nasu̱tu̱ o̱n kua'a na kandixa na yi̱'i̱ ta saxo̱'vi̱ ní na yi̱'i̱. Ta ka'ni na yi̱'i̱, ta ki̱vi̱ u̱ni̱ nataku̱ i̱, saá ke'é Ndios.
23 Tá ndi̱'i ni̱ka̱'a̱n ra ñayó'o, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ndi'i ni̱vi na ndóo yatin:
—Ndi'i ni̱vi na kóni kundiko̱n yi̱'i̱ xíni̱ ñó'ó sandakoo na ndi'i ña káchí ini mi̱i na, ta ñii ñii ki̱vi̱ kuso̱kó na tón cruz mi̱i na[a] ta kundiko̱n na sa̱ta̱ i̱. 24 Ndi'i ni̱vi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku̱ va̱'a na ñoyívi yó'o, ta o̱n xi̱in na xo̱'vi̱ na xa̱'a̱ i̱, ta nayó'o o̱n kuchiño na kutaku̱ na xí'in Ndios. Ta ni̱vi na o̱n vása ndí'i ini ndukú kutaku̱ va̱'a na ñoyívi yó'o, xa̱'a̱ ña kundiko̱n na yi̱'i̱, nayó'o kúu ni̱vi na kutaku̱ xí'in i̱. 25 Tá kómí ni̱vi ndi'i ñakuíká ñoyívi yó'o, ta o̱n vása táku̱ ndino'o na no̱o̱ Ndios, ta nda̱ ma̱ni̱ kúu ña.
26 Ta ni̱vi na kúka'an no̱o̱ xa̱'a̱ yi̱'i̱, ta kúka'an no̱o̱ na xa̱'a̱ to̱'on i̱ no̱o̱ inka̱ ni̱vi, ta saá yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios, kuka'an no̱o̱ i̱ xa̱'a̱ nayó'o no̱o̱ Ndios ki̱vi̱ ña ndikó i̱ ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee̱ ña va̱'a ña yé'e ña kómí Yivá i̱ Ndios xí'in naángel yi̱i̱, na kixaa̱ xí'in i̱.
27 Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, sava ndó'ó na ndóo vitin, kutaku̱ ka̱ ndó ña kivi koni ndó ñava̱'a ká'no no̱o̱ xá'nda chiño Ndios.

Ki̱vi̱ nátaxa ta̱Jesús, xi̱ni u̱ni̱ ta̱xíka xí'in ra

(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)

28 Ni̱ya'a yatin o̱na̱ ki̱vi̱, ta na̱ka̱xin ta̱Jesús u̱ni̱ ta̱xíka xí'in ra, ta̱Pedro, ta̱Jacobo xí'in ta̱Juan, ta kua̱'a̱n na xí'in ra ñii yuku̱ síkón, ña ka̱'a̱n ra xí'in Ndios. 29 Tá mií ká'a̱n ra xí'in Ndios, ta na̱sama no̱o̱ ta̱Jesús, ta nátaxa tiko̱to̱ ra, ndu̱yaa ní ña. 30 Ta saá ni̱ti̱vi ta̱Moisés xí'in ta̱Elías, ndáto̱'on na xí'in ta̱Jesús. 31 Ta ñii ká'no ña náye'e, ta xi̱no nduu ndi'i ña no̱o̱ yíta na ká'a̱n xí'in ta̱Jesús. Ni̱ka̱'a̱n na ndasaá koo kee ra ñoyívi yó'o, chi xa yatin to̱nda̱a ki̱vi̱ ña nakuita nani̱vi ñoo Jerusalén ta ka'ni na ra. 32 Vará ta̱Pedro xí'in inka̱ o̱vi̱ natá'an ra kóni ní na ku̱su̱n na, ta saá ni, ku̱chiño na

---

[a] **9:23** To̱'on kuso̱kó na tón cruz mi̱i na kóni kachí ña: Xíni̱ ñó'ó koo ti'va ni̱vi ña xo̱'vi̱ na ta ndákuiti ki̱vi̱ na xa̱'a̱ ña ndíko̱n na ta̱Jesús.

xindito na, ta xini na ñaká'no náye'e, ta xino nduu ña taJesús xí'in
ovi taa na yóo xí'in ra. 33 Tá xa yatin ko'on na ovi yó'o, ta nika'an
taPedro xí'in taJesús:
—Tata Maestro, va'a ní ndóo yó yó'o. Tá kóni ún, ta kasa va'a
ndi uni tia'va, ñii ña koo mii ún, ñii ña koo taMoisés, ta inka ña
koo taElías.
Nika'an taPedro saá chi on vása kúndaa ini ra yukía ká'an ra.
34 Tá ká'an ka taPedro, ta noo ñii viko chée nda noo ñíndichi ra
xí'in nataa yó'o, ta nisa'vi ndi'i na tixin viko, ta niyi'ví ní na. 35 Ta
tixin viko yó'o kixi to'on ña nika'an Ndios, káchí ra saá:
—Tayó'o kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xíni i. Ta koni so'o va'a ndó
to'on ña ka'an ra —káchí Ndios.
36 Tá xini so'o na to'on yó'o, ta ni-xini ka na ovi taa ta nika'an
xí'in taJesús, nda ñii laá kuiti taJesús ñíndichi noo na. Ta naxíka
xí'in taJesús on vása ní-ndato'on yachi na xí'in nda ñii nivi xa'a ña
xini nayó'o.

Ñayó'o ká'an taJesús sanda'a ra ñii talo'o ta kómí níma ndiva'a

(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)

37 Ta nitivi inka kivi, ta ndikó taJesús vaxi noo ra yuku xí'in
taPedro, taJuan, xí'in taJacobo, ta nakutá'an na xí'in kua'a ní nivi
na kixaa noo na. 38 Ta ñii tatá'an nanivi yó'o, xí'in ndi'i ndee ra
nika'an ra xí'in taJesús:
—Tata maestro, kundá'ví ini ún koni ún talo'o sa'ya i. On koó ka
inka sa'ya i, 39 ta kua'a ní yichi ñaníma ndiva'a tíin ña ra, ta ndá'yi
ní ra, ta ndeé ní sákisin ña ra, tanda kée chikiño yu'u ra. Sátakué'e
ní ña ra, ta on xiin ña saña ña ra. 40 Ta xa xaku ndá'ví i noo naxíka
xí'in ún tava na níma ndiva'a yó'o, ta on vása ní-kuchiño na
—káchí ra.
41 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in na:
—¡Nivi na toon ní ini kúu ndó'ó, ta on xiin ndó kandixa ndó
Ndios! ¿Ndasaá ka kivi xíni ñó'ó kutaku i xí'in ndó? ¿Nda ama
kundeé ini i xí'in ndó? —káchí ra.
Ta saá nika'an taJesús xí'in yivá talo'o ta kómí níma ndiva'a:
—Na'a xí'in sa'ya ún —káchí ra.
42 Ta kixaa talo'o yatin noo taJesús, ta níma ndiva'a tuku tiin
ña ra, ta sakana ña ra noo ño'o, ta kini ní sakisin ña ra nda kée
nda'a ra xí'in xa'a ra. Ta taJesús xa'nda chiño ra noo níma ndiva'a
ña kee ña. Ta ñaníma ndiva'a yó'o kee ña, ta xandikon nduva'a
talo'o, ta taJesús nataxi ra talo'o yó'o nda'a yivá ra. 43 Ta ndi'i nivi
naka'nda ní ini na, chi xini na ñandee ká'no kómí Ndios.

Yichi̱ o̱vi̱ ta̱Jesús ká'a̱n ra xa̱'a̱ ña xo̱'vi̱ ra ta kivi̱ ra

(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

Ta na ndóo yó'o na̱ka'nda ini na xa̱'a̱ ñava̱'a ke̱'é ta̱Jesús, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in naxíka xí'in ra:

44 —Chikaa̱ va̱'a so̱'o ndó to̱'on ña ká'a̱n i̱ xí'in ndó vitin. Ñii ki̱vi̱ ña va̱xi ñii ta̱a nataxi ra yi̱'i̱, ta̱ kúu ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios, nda'a̱ ni̱vi —káchí ta̱Jesús.

45 Ta naxíka xí'in ra o̱n vása ní-kunda̱a̱ ini na yukía̱ káchí to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na, saá chi o̱n vása ní-taxi ya̱chi̱ Ndios ña kunda̱a̱ ini na. Ta yí'ví ní na nda̱ka̱ to̱'on na ra yukía̱ kóni kachí ña ká'a̱n ra.

Naxíka xí'in ta̱Jesús náa na xa̱'a̱ yu kúu ta̱ ká'no ka̱ no̱o̱ ndi'i na

(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

46 Ñii ki̱vi̱ naxíka xí'in ta̱Jesús ki̱xá'á na náa na xí'in tá'an na xa̱'a̱ yu kúu ta̱ ká'no ka̱ no̱o̱ ndi'i na. 47 Ta xíni̱ ndi'i ta̱Jesús yukía̱ xáni ini na, ta ka̱na ra ñii ta̱lo'o, ta ki̱xaa̱ ra xi̱kundichi ra sii̱n ta̱Jesús. 48 Ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndi'i ni̱vi xa̱'a̱ ña kándixa na yi̱'i̱, ta náki'in va̱'a na naválí, kóni kachí ña saá: ndí yi̱'i̱ náki'in va̱'a na. Ta ndi'i ni̱vi na náki'in va̱'a yi̱'i̱, káchí ña saá: ndí náki'in va̱'a na Ndios, ta̱a ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱ va̱xi i̱. Saá chi ta̱a ta̱ kúu ta̱ ni̱no̱ ka̱ no̱o̱ ndó, ta̱yó'o kúu ta̱ ká'no ka̱ no̱o̱ ndi'i ndó —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ni̱vi na o̱n vása sáa̱ ini xíni ta̱Jesús, nayó'o kúu na yóo yu'ú xí'in ra

(Mr. 9:38-40)

49 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Juan xí'in ta̱Jesús:

—Tata Maestro, xi̱ni ndi̱ ñii ta̱a táva ra níma̱ ndiva̱'a. Xá'nda chiño ra no̱o̱ níma̱ ndiva̱'a xí'in nda̱yí ún, káchí ra. Ta ni̱ka̱'a̱n ndi̱ xí'in ra sandakoo ra ña ké'é ra saá, chi o̱n si̱ví ta̱ ndíko̱n sa̱ta̱ ún xí'in ndi̱ kúu ra —káchí ra xí'in ta̱Jesús.

50 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra:

—O̱n kasi ndó no̱o̱ ra, chi yóo yu'ú ta̱kán xí'in mi̱i yó. Saá chi ni̱vi na o̱n vása sáa̱ ini xíni mi̱i yó, nayó'o kúu na yóo yu'ú xí'in mi̱i yó —káchí ta̱Jesús xí'in ra.

Ta̱Jesús ká'a̱n ra ndí ta̱Jacobo xí'in ta̱Juan o̱n vása xíni̱ na mí va̱xi to̱'on ña ká'a̱n na

51 Ta xa va̱xi ki̱vi̱ ndikó ta̱Jesús ko̱'o̱n ra ñoyívi ni̱no, ta chi̱ka̱a
ini ra ko̱'o̱n ra ñoo Jerusalén. 52 Ta saá ti̱'ví ra sava na xíka chiño
no̱o̱ ra, ná ko̱'o̱n na ñii ñoo estado Samaria ña kasa ndivi na ña
xa̱a̱ ra. 53 Ta nañoo kán ni̱-xiin na naki'in na ta̱Jesús, chi xíni̱
na ndí kóni ra ko̱'o̱n ra ñoo Jerusalén.[a] 54 Ta o̱vi̱ ta̱a ta̱xíka xí'in
ta̱Jesús, ta̱Jacobo xí'in ta̱Juan, xi̱ni na ndí ni̱-xiin ni̱vi nañoo
Samaria yó'o naki'in va̱'a na ta̱Jesús, ta ni̱ka̱'a̱n nata̱a yó'o xí'in
ta̱Jesús:

—Tata, ¿án kóni ún ndukú ndi̱ no̱o̱ Ndios chika̱a̱ ra ño'o̱ ta
ka'mi ña ndi'i ni̱vi nañoo yó'o?, chi saá ki̱sa ta̱profeta Elías ku̱iya̱
xi̱na̱'á —káchí na xí'in ta̱Jesús.

55 Ta ndi̱kó koo ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:

—Ndó'ó, o̱n vása va̱'a ká'a̱n ndó saá, 56 chi o̱n si̱ví xa̱'a̱ ña
sandi'i i̱ xa̱'a̱ ni̱vi kúu ña ki̱xa̱a̱ i̱ ñoyívi yó'o, ta yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱
Ndios, ta̱ va̱xi saka̱ku ni̱vi kúu i̱ —káchí ra.

Ta saá ke̱e na kua̱'a̱n na inka̱ ñoo.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ni̱vi na kóni kundiko̱n sata̱ ta̱Jesús

(Mt. 8:19-22)

57 Kua̱'a̱n ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra yichi̱, ta na̱kutá'an na
xí'in ñii ta̱a, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱Jesús si'a:

—Tata, kundiko̱n i̱ sata̱ ún, nda̱ mí ko̱'o̱n ún ta ko̱'o̱n i̱ xí'in ún
—káchí ra.

58 Ta nda̱kui̱in ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra:

—Tíñokuii kómí rí kavua̱ no̱o̱ kísi̱n rí, ta tísaa kómí rí ta̱ka̱ rí
nda'a̱ yito̱n no̱o̱ kísi̱n rí, ta yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios, o̱n ko̱ó ve'e i̱
no̱o̱ ku̱su̱n i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in ra.

59 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in inka̱ ta̱a:

—Na'a kundiko̱n ún sata̱ i̱ —káchí ra.

Ta nda̱kui̱in ta̱yó'o, ni̱ka̱'a̱n ra:

—Va̱'a Tata, ta si'na taxi ún ña kundati i̱ nda̱ ná kivi̱ yivá i̱, ta
sandúxu̱n i̱ ra, ta saá kundiko̱n i̱ yichi̱ ún —káchí ra.

60 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ra:

—Ni̱vi na o̱n vása ndino'o táku̱ no̱o̱ Ndios, va̱'a sandúxu̱n na
natá'an na nandi̱í. Ta yó'ó, yóo inka̱ chiño ña xíni̱ ñó'ó ní ka̱ kasa
ndivi ún: Va̱'a ko̱'o̱n ún ka̱'a̱n ndoso ún to̱'on xa̱'a̱ yichi̱ no̱o̱ xá'nda
chiño Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in ra.

---

[a] **9:53** Ni̱vi naSamaria o̱n xi̱in na koni na ni̱vi naIsrael na ndóo ñoo Jerusalén.

61 Ta nika'an inka taa, káchí ra saá xí'in taJesús:
—Kóni kundikon i yó'ó, Tata, ta si'na taxi ún ná ko'on i ndayi i
nave'e i —káchí ra.
62 Ta saá ndakuiin taJesús, káchí ra:
—Tá yóo ñii ta tá'ví noo ño'o, ta tiin ra xa'a yata, ta ndikó koo
ra nakoto ra chí sata ra, ta on vása va'a kasa chiño ra. Ndatán yóo
tayó'o, saá yóo nivi na kíxá'á kua'an yichi Ndios, ta on xiin na
sandakoo na yichi yatá. Ta nayó'o on vása va'a kasa chiño na yichi
Ndios —káchí taJesús xí'in ra.

TaJesús ti'ví ra uni siko uxu taa kua'an na ka'an na xí'in nivi xa'a yichi Ndios

10 Ta ndi'i ñayó'o, ta taJesús nakaxin ra uni siko uxu taa, ta
ti'ví ra na, ovi ovi na kua'an si'na na ndi'i saá ñoo, ta saá
xaa mii taJesús. 2 Ta ta'án ka ko'on na ta nika'an taJesús xí'in na:
—Ndatán yóo kui'i ña xa yóo ti'va nakaya, saá yóo nivi na xa
yóo ti'va kundikon yi'i, ta on koó nivi kasa chiño na noo i nakaya
na nayó'o. Ta saá kuaku ndá'ví ndó ndukú ndó noo Ndios ña
ti'ví ra inka nivi ña kasa ndivi na chiño ra ñoyívi yó'o. 3 Ta vitin
kua'an ndó kasa ndivi ndó chiño xa'a Ndios. Ta ndó'ó, ndatán yóo
ndikachi válí ma'ñó tíndiva'yí, saá koo ndó, chi yóo kua'a ní nivi
na on vá'a ini noo ko'on ndó. 4 Tá kua'an ndó, ta on kuni'i ndó
si'ún, ni leká ndó, ni inka nduxan ndó. Ta on kuita ndó ndato'on
ndó xí'in nivi yichi. 5 Tá nixaa ndó noo kua'an ndó, ta ve'e noo xaa
ndó, ka'an ndó xí'in nivi: "Ná koo va'a ini ndó'ó na ndóo ve'e
yó'o", kachí ndó xí'in na. 6 Tá yóo nivi na va'a ini ve'e yó'o, ta
ndixa ná koo va'a ini na. Tá on koó nivi na va'a ini ve'e yó'o, ta
saá ñava'a nika'an ndó xa'a nayó'o, on ndoo ña xí'in na, ta ndikó
ña xí'in mii ndó. 7 Ta noo naki'in va'a nivi ndó'ó, ta kundoo ndó
ve'e nayó'o. Ta va'a kuxu ndó ta ko'o ndó nda ndá ña taxi na nda'a
ndó. Ndó'ó kísa ndivi ndó chiño ña chindeé nayó'o, ta saá yóo
ndayí xa'a ña taxi na ña kuxu ndó. Saá chi ndi'i nivi na kísa chiño
kómí na ndayí naki'in na ya'vi na. 8 Tá xaa ndó ñii ñoo, ta nivi
naki'in va'a na ndó'ó, ta va'a kuxu ndó ña taxi na nda'a ndó, 9 ta
sanda'a ndó nivi na ndeé ndó'o, ta ka'an ndó saá xí'in na: "Xa yóo
yatin yichi noo xá'nda chiño Ndios", kachí ndó xí'in na. 10 Tá xaa
ndó ñii ñoo, tá on vása náki'in va'a nivi ndó'ó, ta kee ndó kua'an
ndó yichi ñoo yó'o, ta ka'an ndó si'a: 11 "Ná sakisin ndi xa'a ndi
ña nakoyo yaa ñoo ndó. Xí'in ñayó'o kundaa ini ndó ndí mii ndó
kúu na ndíso kuachi, chi ni-xiin ndó koni so'o ndó to'on Ndios. Ta
kundaa ini ndó ndí xa yóo yatin yichi noo xá'nda chiño Ndios",
kachí ndó xí'in na. 12 Ta ká'an i xí'in ndó, tondaa ñii kivi ña kasa

nani Ndios xa̱'a̱ kua̱chi ndi'i ni̱vi ñoyívi yó'o. Ta ki̱vi̱ yó'o ndeé ka̱ yo̱'vi̱ saxo̱'vi̱ Ndios nañoo yó'o no̱o̱ ni̱vi na o̱n vá'a na xi̱ndo̱o ñoo Sodoma kui̱ya̱ xi̱na̱'á —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ñayó'o ka̱'a̱n xa̱'a̱ nañoo na o̱n xi̱in koni̱ so̱'o ña ká'a̱n ta̱Jesús

(Mt. 11:20-24)

13 Ta̱Jesús ká'a̱n ka̱ ra, káchí ra saá:
—¡Ndá'ví ní ndó, ni̱vi nañoo Corazín! ¡Ndá'ví ní ndó, ni̱vi nañoo Betsaida! Chi va̱xi ñii ki̱vi̱ ña xo̱'vi̱ ní ndó. Saá chi kui̱ya̱ xi̱na̱'á tá xini ví ni̱vi nañoo Tiro xí'in nañoo Sidón milagro ña ké'é i̱ xí'in ndó vitin, níkúu, ta nandikó ní ka̱ ini nayó'o, ta nakundixin na tiko̱to̱ ndayí no̱o̱, ta chika̱a na ya̱a no'o̱ si̱ni̱ na ña kúchuchú ní ini na xa̱'a̱ kua̱chi na. 14 Ña̱kán kía̱, tá to̱nda̱a ñii ki̱vi̱ ña kasa nani Ndios xa̱'a̱ kua̱chi ndi'i ni̱vi ñoyívi yó'o, ¡ta ki̱vi̱ yó'o xo̱'vi̱ ní ndó'ó, nañoo Corazín xí'in nañoo Betsaida! Ndeé ka̱ yo̱'vi̱ saxo̱'vi̱ Ndios ndó'ó no̱o̱ ni̱vi na o̱n vá'a na xi̱ndo̱o ñoo Tiro xí'in ñoo Sidón. 15 Ta ndó'ó, ni̱vi nañoo Capernaum ¿án xáni si̱ni̱ ndó kanóo va̱'a ní to̱'on ndó nda̱ ñoyívi ni̱no? ¡O̱n vása! Ta ndá'ví ní ndó, chi Ndios ti'ví ra ndó'ó ko̱'o̱n ndó ni̱no̱, nda̱ nda̱ya —káchí ta̱Jesús xí'in na.
16 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ka̱ ta̱Jesús xí'in u̱ni̱ si̱ko̱ u̱xu̱ ta̱a, káchí ra:
—Ndó'ó kómí ndó nda̱yí i̱ ndato̱'on ndó xí'in ni̱vi. Ta ndi'i ni̱vi na naki'in va̱'a to̱'on ña ká'a̱n ndó, to̱'on yi̱'i̱ kúu ña naki'in na. Ndi'i ni̱vi na o̱n xi̱in naki'in ndó'ó, ta yi̱'i̱ kúu ta̱ o̱n xi̱in na naki'in na. Ta ndi'i na o̱n xi̱in naki'in yi̱'i̱, Ndios kúu ta̱ o̱n xi̱in na naki'in na, chi Ndios kúu ta̱a ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱ va̱xi i̱ —káchí ta̱Jesús.
17 Ta saá ni̱xa̱'a̱n na u̱ni̱ si̱ko̱ u̱xu̱ ta̱a, ta ni̱to̱nda̱a ki̱vi̱ ndikó na, ta kúsii̱ ní ini na, ta ki̱xaa̱ na no̱o̱ ta̱Jesús, ta ni̱ka̱'a̱n na si'a:
—Tata, nda̱ níma̱ ndiva̱'a ki̱sa ndivi ña ña xa̱'nda chiño ndi̱ no̱o̱ ña xí'in nda̱yí ún.
18 Ta nda̱kui̱in ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra saá:
—Xi̱ni i̱ ñandiva̱'a ká'no Satanás ke̱e ña ñoyívi ni̱no, ta na̱kava ña nda̱ no̱o̱ ño'o̱. Nda̱tán káa ñii ta̱xa̱, saá káa ña na̱kava ña nda̱ no̱o̱ ño'o̱. 19 Xa ta̱xi i̱ ndee̱ i̱ nda'a̱ ndó ña kuchiño kundo̱so̱ ndó sa̱ta̱ tíko̱o̱ xí'in títisi̱'ma̱, ta kundeé ndó no̱o̱ ndi'i ndee̱ ñandiva̱'a, ta nda̱ lo'o o̱n kuchiño ña satakué'e̱ ña ndó'ó. 20 Ndó'ó, kúsii̱ ní ini ndó vitin, xa̱'a̱ ña kúchiño ndó xá'nda chiño ndó no̱o̱ níma̱ ndiva̱'a. Ta va̱'a ná kusii̱ ní ka̱ ini ndó chi Ndios xa ni̱ka'yi ra ki̱vi̱ ndó no̱o̱ tutu ña yóo ñoyívi ni̱no —káchí ta̱Jesús xí'in na.

TaJesús kúsii ní ini ra

(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

21 Ta mii hora yó'o, ta Níma Ndios sakutú ña níma taJesús xí'in ñasii, ta nika'an ra xí'in Ndios si'a:
—Tata Yivá i, ¡kísa ká'no i yó'ó! Yó'ó kúu Taa taKá'no ta xá'nda chiño noo ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ña yóo ñoyívi nino. Kísa ká'no i yó'ó, chi xa saná'a ún nayó'o, na nino ini kúu na, ta kúndaa ini na ñava'a xa'a ún. Ta chise'é ún ñava'a yó'o noo inka nivi na naní nandíchí, xí'in na naní na ká'vi ta ti'va ní yóo ñoyívi yó'o, chi saá káchí ini ún ke'é ún xí'in ndi'i nivi, Tata —káchí taJesús xí'in Ndios.
22 Ta nika'an ka ra saá:
—Yivá i Ndios xa taxi ra ndi'i ñava'a nda'a i. Nda ñii nivi on vása xíni na ini yi'i, taa ta kúu Sa'ya Ndios, ta ñii laá mii Ndios kúu ta xíni va'a ini yi'i. Ta nda ñii nivi on vása xíni na ini Yivá i Ndios, ta ñii laá yi'i, taa ta kúu Sa'ya ra, kúu ta xíni ini ra, ta nivi na nakaxin i taxi i koni na ini ra —káchí taJesús.
23 Ta saá nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Nákaa ñasii níma ndó chi xíto ndó ñava'a ké'é i ñoyívi yó'o.
24 Ta kuiya xina'á nixiyo kua'a ní naprofeta xí'in kua'a ní narey, ta ndi'i nayó'o kutoo na koto na ña xíto ndó vitin, ta ni-kuchiño na. Ta kutoo na koni soo na ña xíni soo ndó vitin, ta ni-kuchiño na —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra cuento xa'a ñii taa ta va'a tañoo Samaria

25 Ta saá kixaa ñii tamaestro ta xíni va'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á, ta nindaka toon ra taJesús, chi kóni ra koto ndoso ña'á ra, káchí ra saá:
—Tata maestro, ¿yukía ke'é i, ta taxi Ndios koo i xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi? —káchí ra.
26 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—¿Yukía káchí ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á? ¿Yukía ká'vi ún noo ndayí yó'o? —káchí ra.
27 Ta ndakuiin tayó'o, nika'an ra saá:
—Saá káchí ña: "Ná kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i níma yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i ndee yó, xí'in ndi'i sini yó. Ñii ki'va ndatán kí'vi ini yó xíni yó xí'in mii yó, saá kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó", káchí ndayí Ndios —káchí ra xí'in taJesús.
28 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Va'a ní ká'an ún. Tá kasa ndivi ún ndayí yó'o, ta Ndios taxi ra ña kutaku ún xí'in ra —káchí taJesús xí'in tayó'o.

29 Ta kóni tamaestro yó'o kasa ndaa ra xa'a mii ra noo taJesús,
ta ñakán tuku nindaka to'on ra taJesús, nika'an ra saá:
—¿Yu kúu natá'an yó?
30 Ta ndakuiin taJesús, ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ña'á ra,
káchí ra saá:
—Saá ndo'o ñii taa kee ra ñoo Jerusalén, ta kua'an ra yichi ña
kua'an ñoo Jericó. Tá kua'an noo ra, ta kana koyo sava nakuí'ná
yichi yó'o, ta sasi na ra, kisa kuí'ná na ndi'i ña kómí ra, kindaa na
tikoto ra, kani ní na ra, satakué'e ní na ra nda salo'o kivi ra. Ta
sandakoo na ra, ta kua'an na. 31 Ta saá vaxi ñii sutu, ta nixaa ra
noo kándú'u taa ta takué'e, ta xini kuiti ña'á ra, ta niya'a xíyo ra,
ta kua'an ra. 32 Ta saá vaxi inka taa, tatá'an naLeví, na kúu na
ndíso chiño xí'in ve'e ño'o ká'no. Kixaa ra noo kándú'u ta takué'e,
ta xini kuiti ña'á ra, ta niya'a xíyo ra, ta kua'an ra. 33 Ta saá vaxi
inka taa tañoo Samaria, ta kixaa ra noo kándú'u ta takué'e. Tá xini
ña'á ra, ta kundá'ví ní ini ra xini ra ta takué'e yó'o. 34 Ta nixaa
yatin ra noo ra, ta kixá'á ra chíkaa ra aceite xí'in vino noo takué'e
tayó'o ña kasa tatan ña'á ra. Ta chikatón ra tikoto ndi'i saá noo
takué'e ra. Ta ndaní'i ña'á ra, ta sandaa ña'á ra sata tíburro sana
ra, ta naki'in ra kua'an ra xí'in ra ñii ve'e noo kísin na xíka yichi, ta
saá xindaa ña'á ra. 35 Tá nitivi inka kivi, ta taxi taa taSamaria yó'o
ovi si'ún denario[a] nda'a ta xí'in ve'e yó'o, ta nika'an ra xí'in ra:
"Kundaa lo'o ún ta takué'e yó'o ná ndoo lo'o ra ve'e ún. Tá ni-nani
si'ún yó'o kutátán ra, ta chinóo ún si'ún mii ún, ta saá cha'vi i yó'ó
kivi ndikó i", káchí ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús
xí'in tamaestro ta sáná'a ndayí Ndios.
36 Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—Uni taa niya'a noo kándú'u taa ta takué'e yó'o. ¿Yukú taa
ke'é ñava'a ndatán ké'é tatá'an ra xí'in ra? —káchí taJesús.
37 Ta ndakuiin ra, nika'an ra:
—Taa ta ke'é ñava'a xí'in ra kúu tatá'an ra —káchí ra xí'in
taJesús.
Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—Kua'an ún, ta ndatán ke'é ta kundá'ví ini xini ta takué'e yó'o,
saá ke'é ún xí'in inka nivi —káchí taJesús xí'in ra.

TaJesús nixaa ra ve'e ñáMarta xí'in ñáMaría

38 Kua'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, ta nixaa na ñii ñoo lo'o.
Ta ñii ña'a naní ñá Marta naki'in ñá na, ta nikí'vi na ini ve'e ñá.
39 Ta ñáMarta yóo ki'vi ñá naní María, ta kixaa ñáMaría xikoo ñá

[a] **10:35** Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

yatin xa'a taJesús, ta xíni so'o ñá yukía ndáto'on ra. 40 Ta ñáMarta
ndí'i ní ini ñá chi yóo kua'a ní chiño kasa ndivi ñá. Ta kixaa ñá
noo taJesús, ta nika'an ñá xí'in ra:
—Tata, ¿án on vása ndí'i ini ún, chi ñii laá mii i kísa chiño i?
Chi ki'vi i sandakoo ñá ndi'i chiño, ta kóni i ña ka'an ún xí'in ñá ná
chindeé ñá yi'i —káchí ñá xí'in taJesús.
41 Ta ndakuiin ra:
—Nana, ndí'i ní ini ún chi yóo kua'a ní chiño. 42 Ta ñii chiño
kúu ña xíni ñó'ó ka noo ndi'i inka ña kísa ndivi ún. Ki'vi ún
ñáMaría xa nakaxin ñá kasa ndivi ñá chiño ña xíni ñó'ó ka, chi yóo
ñá, xíni so'o ñá to'on ña ká'an i. Ta nda ñii nivi, on vá'a kindaa na
chiño yó'o nda'a ñá —káchí taJesús xí'in ñáMarta.

TaJesús sáná'a ra ndasaá va'a ka'an nivi xí'in Ndios

(Mt. 6:9-15; 7:7-11)

11 Ñii kivi nika'an taJesús xí'in Ndios, ta ñii taxíka xí'in ra
kixaa ra noo ra, ta nika'an ra xí'in ra:
—Tata, kóni ndi ña saná'a ún ndi'i ndasaá ka'an ndi xí'in Ndios,
saá chi taJuan ta sakuchu nivi saná'a ra naxíka xí'in ra ndasaá koo
ka'an na xí'in Ndios.
2 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Tá ká'an ndó xí'in Ndios, saá kachí ndó:
Tata Yivá yó, ta yóo ñoyívi nino,
ná kanóo síkón ní ñato'ó ún.
Ná kama kixaa kivi ka'nda chiño ún noo ndi'i nivi.
Ndatán yóo ñoyívi nino kísa ndivi ndi'i na ña kóni ún, ñii
ki'va saá ñoyívi yó'o ná kasa ndivi ndi'i nivi
ña kóni ún.
3 Ndi'i saá kivi taxi ún ña xíni ñó'ó kuxu ndi.
4 Ta kasa ká'no ini ún xa'a kuachi ndi, chi saá kísa ká'no ini
mii ndi xa'a nivi na ké'é ña on vá'a xí'in ndi.
Tá xó'vi ndi tondó'ó, ta chindeé ún ndi'i ña on ki'vi ndi
kuachi, ta sakaku ún ndi'i noo ndi'i ña on vá'a,
saá ka'an ndó xí'in Ndios —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.
5 Ta saá ndato'on ra xí'in na inka cuento ña saná'a ra na, nika'an
ra si'a:
—Ñii ma'ñó ñoó, ta ñii ndó'ó ko'on ndó ve'e tamigo ndó, ta
ka'an ndó xí'in ra: "Ñani, ¿án kúchiño ún taxi ún uni sita va'a
nda'a i?, 6 chi ñii tamigo i xíka ra viaje, ta sakán kixaa ra ve'e i, ta
on koó ña'a noo i taxi i kuxu ra", kachí ndó. 7 Ta tamigo ndó yó'o
on keta ra ve'e ra, ta ndakuiin ra, kachí ra saá: "On sandi'i ún yi'i.
Xa ndási kútu yé'é i, ta xa kándú'u i xí'in sa'ya i, ñakán on kiví

ndakoo i̱ taxi i̱ si̱ta̱ va̱'a nda'a̱ ún”, kachí ra xí'in ndó. 8 Vará ta̱migo
ndó kúu ra, ta o̱n kua'a ra ndakoo ra taxi ra ña kuxu ndó. Ta xa̱'a̱
ña o̱n xi̱in ndó sandakoo ndó sándi'i ndó ra, ta ndixa ndakoo ra
taxi ra ndi'i ña xíni̱ ñó'ó nda'a̱ ndó. 9 Cuento lo'o yó'o sáná'a ña
si'a: O̱n sandakoo ndó ndúkú ndó ña xíni̱ ñó'ó ndó no̱o̱ Ndios, saá
chi ndixa taxi ra ña nda'a̱ ndó. Ta ni o̱n sandakoo ndó nándukú
ndó Ndios, saá chi ndixa naní'i ndó ra. Ta ni o̱n sandakoo ndó
kána ndó yé'é yichi̱ Ndios, saá chi ndixa nakuiná ra ña ki̱'vi ndó
yichi̱ ra. 10 Chi ndi'i ni̱vi na ndúkú no̱o̱ Ndios ña xíni̱ ñó'ó na, ta
naki'in na ña. Ta ndi'i ni̱vi na nándukú Ndios, naní'i na ra. Ta ndi'i
ni̱vi na kána Ndios, ta nakuiná ra yé'é ra ña ki̱'vi na yichi̱ ra.
11 ”Tá yóo ñii sa̱'ya ndó, tá ndúkú ra si̱ta̱ va̱'a no̱o̱ ndó, ta o̱n ki̱ví
taxi ndó yu̱u̱ nda'a̱ ra, chi sa̱'ya ndó kúu ra. Tá ndúkú ra ñii tia̱ká
no̱o̱ ndó kuxu ra, ta o̱n ki̱ví taxi ndó ñii ko̱o̱ nda'a̱ ra, chi sa̱'ya ndó
kúu ra. 12 Tá ndúkú ra ñii ndi̱vi̱ no̱o̱ ndó, ta o̱n ki̱ví taxi ndó tisi̱'ma̱
nda'a̱ ra, chi sa̱'ya ndó kúu ra. 13 Vará ndó'ó kúu ndó ni̱vi na o̱n
vá'a, ta saá ni, táxi ndó ñava̱'a nda'a̱ sa̱'ya ndó. Ta Yivá yó Ndios,
ta̱ yóo ñoyívi ni̱no, kúu ra ta̱ va̱'a ní ka̱ no̱o̱ ni̱vi, ta ndixa taxi
ra Níma̱ ra nda'a̱ ndi'i ni̱vi na ndukú ña no̱o̱ ra —káchí ta̱Jesús
xí'in na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ni̱vi na ni̱ka̱'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús kómí ra ndee̱ ñaníma̱ ndiva̱'a

(Mt. 12:22-30; Mr. 3:19-27)

14 Inka̱ ki̱vi̱ ta̱Jesús táva ra ñii níma̱ ndiva̱'a ña kómí ñii ta̱a
ta̱ñí'í. Tá ke̱e níma̱ ndiva̱'a, ta saá va̱'a na̱ka̱'a̱n ra. Ta na̱ka'nda ini
ni̱vi na xi̱ni ñayó'o. 15 Ta sava na ni̱ka̱'a̱n na xa̱'a̱ ta̱Jesús:
—Xí'in ndee̱ ñaBeelzebú,[a] ña kúu ñaká'no no̱o̱ ndi'i níma̱
ndiva̱'a, táva ta̱yó'o níma̱ ndiva̱'a —káchí na.
16 Ta inka̱ ni̱vi kóni koto ndoso na ta̱Jesús, ta ndu̱kú na no̱o̱ ra
ña ke'é ra ñii milagro ña saná'a ra no̱o̱ na ña ndixa kómí ra ndee̱
Ndios. 17 Ta ta̱Jesús xíni̱ ra ña xáni ini na, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Tá yóo ñii ñoo, ta o̱n vása yóo yu'ú ni̱vi, ta na̱ta̱'vi̱ tá'an na,
ta ki̱xá'á na káni tá'an na xí'in natá'an na, ta kama ní ndi'i xa̱'a̱
ñoo yó'o. Tá yóo ñii ve'e no̱o̱ na̱ta̱'vi̱ tá'an na, ta káni tá'an na,
ta ndi'i xa̱'a̱ ni̱vi ve'e yó'o. 18 Ta ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no Satanás,
táná tava ña ini ni̱vi níma̱ ndiva̱'a tá'an ña, níkúu, ta saá nata̱'vi̱
tá'an ñandiva̱'a ta kani tá'an ña xí'in tá'an ña, ta ya̱chi̱ ní ndi'i
xa̱'a̱ yichi̱ ña. Ndáto̱'on i̱ to̱'on yó'o xí'in ndó, chi káchí ndó xí'in
ndee̱ ñandiva̱'a ká'no táva i̱ níma̱ ndiva̱'a. 19 Ta yi̱'i̱, tá xí'in ndee̱

[a] **11:15** Inka̱ ki̱vi̱ na̱ní Satanás kúu Beelzebú.

ñaníma ndiva'a ká'no táva i níma ndiva'a, níkúu, ta nivi na ndíkon sata ndó, ¿míchí vaxi ndee na táva na níma ndiva'a? Na ndíkon sata ndó káchí na on siví ndee níma ndiva'a ká'no kúu ña kómí na kivi tava na níma ndiva'a. Ta saá kixaa ñii kivi nivi na ndíkon sata mii ndó yó'o kuu na kasa nani xa'a kuachi ndíso ndó, chi ñavatá ká'an ndó xa'a i. 20 Ta yi'i, kómí i ndee Ndios ña tava i níma ndiva'a, ta ña ké'é i yó'o káchí ña saá: vitin kixaa kivi ña kíxá'á xá'nda chiño Ndios noo nivi ñoyívi yó'o.

21 'Tá yóo ñii taa, ta ndeé ní ndaku ra, ta kómí ra espada ná'no xí'in inka ña xíni ñó'ó kundaa ra ve'e ra xí'in ndi'i ñakuíká ra, ta saá nivi nakuí'ná on kuchiño na ki'vi na ini ve'e ra. 22 Tá ñii kivi kixaa inka taa ta ndaku ka noo taa ta xí'in ve'e yó'o, ta kundeé ra noo ta xí'in ve'e yó'o, ta kindaa ra ndi'i ñakuíká kómí tayó'o, ta nata'ví ra ña xí'in natá'an ra. Ndatán yóo ta ndeé ní ndaku, saá yóo ñaníma ndiva'a ká'no. Ta ndatán yóo ta ndeé ka noo ra, saá yóo yi'i —káchí taJesús xí'in na.

23 Ta nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i nivi na on vása yóo yu'ú xí'in i, nayó'o kúu na on xiin koni na yi'i. Ta ndi'i nivi na on vása chíndeé yi'i nakaya na nivi xa'a ña kundikon na yichi Ndios, nayó'o kúu na sákuita ní'nó nivi ña on kundikon na yichi Ndios —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús saná'a ra xa'a níma ndiva'a

(Mt. 12:43-45)

24 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Tá ñii níma ndiva'a sáña ña ñii taa, ta saá kua'an ña yuku yichí ña nandukú ña noo nakindée ña. Tá on vása nání'i ña noo nakindée ña, ta xáni ini ña saá: "Ndikó yó ndi'vi yó ini taa noo kee yó vaxi yó", káchí ña. 25 Ta ndíkó ña, náxaa ña noo yóo taa noo kee ña. Ta nákoto ña, ndatán yóo ñii ve'e niti'ví ta ndasa livi na, saá yóo ini tayó'o. 26 Ta ndíkó níma ndiva'a kua'an ña, ta nándukú ña inka níma ndiva'a. Ta nání'i ña uxa níma ña ndiva'a ní ka noo mii ña. Ta ndíkó koo ña ta kua'an uxa níma ndiva'a yó'o xí'in ña ta kíxaa ndi'i ña nakoo ña ini tayó'o. Ta saá xó'vi ní ka ra vitin noo ña si'na —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an yu kúu nivi na kómí ñasii ini táxi Ndios

27 Tá ká'an ka ra xí'in nivi, ta ñii ña'a ñá ñíndichi ma'ñó ndi'i nivi, xí'in ndi'i ndee ñá nika'an ñá xí'in ra saá:

—¡Ndachun nákaa ñasii ní ini si'í ún, chi sakaku ñá yó'ó ta sakua'no ñá yó'ó! —káchí ñá.

[28] Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—¡Ta ví'í ka ñasii nákaa ini nivi na xíni so'o to'on Ndios ta kísa ndivi na ña! —káchí ra xí'in ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi na ndúkú ñii milagro noo taJesús

(Mt. 12:38-42; Mr. 8:12)

[29] Tá kua'a ní nivi nakutá'an na ta kixaa yatin na, ta taJesús kixá'á ra ká'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Nivi na táku ñoyívi yó'o vitin kúu na na ndiva'a ní ini. Saá chi ndúkú na ñii milagro noo i ña kandixa na ndí taa ta kixi noo Ndios kúu i. Ta on ke'é i inka milagro ña koto na, chi va'a ka xíni ñó'ó kundaa ini na ña nindo'o taprofeta Jonás kuiya xina'á. [30] Saá chi nañoo Nínive kundaa ini na ndasaá nindo'o taJonás, ta nandikó ini na. Ta ñii ki'va saá nivi na táku vitin koni na ña kundo'o i, ta nivi na kundaa ini xa'a ñayó'o nandikó ini na. [31] Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a nivi ñoyívi yó'o, ta ñii ñáreina, ñá nixa'nda chiño noo ñoo naní Sabá xina'á, chikaa ñá kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Chi ñáreina yó'o xíká ní nixa'an ñá xini so'o ñá to'on ña nika'an tarey Salomón, chi ta ndíchí ní sini xikuu ra. Ta yi'i, ta yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka noo taSalomón, ta on xiin ndó koni so'o ndó ña ká'an i. [32] Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a na ñoyívi yó'o, ta saá tuku nañoo Nínive chikaa na kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Saá chi xini so'o na ña nika'an taJonás xí'in na, ta nandikó ini na ta kandixa na Ndios. Ta yi'i, taa ta yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka noo taJonás, ta on xiin ndó koni so'o ndó to'on ña ká'an i —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús saná'a ra xa'a ño'o yé'e ini nivi

(Mt. 5:15; 6:22-23)

[33] Ta nika'an taJesús xí'in na, káchí ra saá:
—Ta nivi, tá nátoon na ño'o, ta on vása chíkaa se'é na ña, ta chínóo na ña noo síkón ña va'a naye'e ña, ta ndi'i nivi na ki'vi ve'e kuchiño koto na. [34] Ndatán yóo ño'o ña yé'e, saá yóo nduchu noo yó. Tá va'a yóo nduchu noo ndó, ta va'a yé'e ndi'i ini ndó, saá va'a kúndaa ini ndó ñandaa. Tá on vása va'a yóo nduchu noo ndó, ta naa ní ini ndó. [35] Ñakán kía xíni ñó'ó koto va'a xí'in mii ndó án ndixa xíka ndó noo yé'e. Tá xáni sini ndó xíka ndó xí'in ño'o yé'e, ta on siví ñandaa kúu ña, ta saá, ¡ndachun naa ní ini ndó! [36] Tá ndixa yé'e ño'o ini ndó, ta nda lo'o on vása naa ini ndó, ta saá ño'o ña yé'e ini ndó ndatán yóo ñii ño'o ká'no yé'e noo xíka ndó, saá koo ña.

Ta̱Jesús chi̱kaa̱ ra kua̱chi sa̱ta̱ nafariseo xí'in na sáná'a nda̱yí Ndios

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 20:45-47)

37 Ta ndi̱'i ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na, ta ñii ta̱fariseo ka̱na ra
ta̱Jesús ko̱'o̱n ra ve'e ra kuxu ra. Ta ta̱Jesús kua̱'a̱n ra xí'in ta̱fariseo
ve'e ra, ta ni̱xaa̱ ra, ta xi̱koo ra kuxu ra. 38 Ta na̱ka'nda ini ta̱fariseo
xíto ra o̱n vása ní-nda'á ta̱Jesús, nda̱tán ki̱'va yóo nda̱yí mi̱i na.
39 Ta ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ra:

—Ndó'ó nafariseo nákata ndó sa̱ta̱ vaso xí'in sa̱ta̱ ko̱'o̱. Ta ini
mi̱i ndó chútú ní ñakuí'ná xí'in ña o̱n vá'a. 40 ¡Nda̱chun kí'ví ní
ndó! ¿Án o̱n vása xíni̱ ndó mi̱i Ndios, ta̱a ta̱ ki̱sa va̱'a ña kúu sa̱ta̱
yó, mi̱i ra kúu ta̱ ki̱sa va̱'a ini yó? 41 Tá ndino'o ini ndó taxi ndó
ñava̱'a ndó ña chindeé ndó nandá'ví, ta saá ndundii ini ndó.

42 '¡Ñii ki̱vi̱ xo̱'vi̱ ní ndó'ó, nafariseo! Vará táxi ndó nda'a̱ Ndios
ñii ko'ndo ña ta̱va ndó ti̱xin ña u̱xu̱ ko'ndo ña kúu ñii ñii no̱o̱ yu̱ku̱
válí ña xíxi yó,[a] ta o̱n vása kísa ndivi ndó chiño ña xíni̱ ñó'ó ní no̱o̱
Ndios. Chi no̱o̱ Ndios ña xíni̱ ñó'ó ní kúu ña ke'é yó ñanda̱a̱ xí'in
inka̱ ni̱vi, ta kuki'vi ini yó koni yó Ndios. Xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó
chiño ná'no yó'o no̱o̱ Ndios, ta saá ni, o̱n sandakoo ndó kasa ndivi
ndó inka̱ chiño válí no̱o̱ ra.

43 '¡Ñii ki̱vi̱ xo̱'vi̱ ní ndó'ó, nafariseo! Kútoo ní ndó kundo̱o ndó
táyi̱ tón ná'no tón to̱'ó yóo ve'e ño̱'o sinagoga. Saá tá xíka ndó
no̱yá'vi, ta kóni ndó ña kasa to̱'ó ní ni̱vi ndó'ó.

44 '¡Ñii ki̱vi̱ xo̱'vi̱ ní ndó'ó, nafariseo xí'in natá'an ndó! Saá chi
nda̱tán yóo ño'o̱ no̱o̱ ni̱ndu̱xu̱n na ni̱xi'i̱, ta o̱n vása tívi ña tá'yí
ñó'o ti̱xin ño'o̱, saá yóo ndó'ó —káchí ta̱Jesús xí'in na.

45 Ta ñii ta̱maestro ta̱ xíni̱ va̱'a nda̱yí Ndios ni̱ka̱'a̱n ra xí'in
ta̱Jesús:

—Tá chíkaa̱ ún kua̱chi sa̱ta̱ nafariseo yó'o, ta ñii ki̱'va saá
chíkaa̱ ún kua̱chi sa̱ta̱ ndi̱ —káchí ra.

46 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra saá:

—¡Ñii ki̱vi̱ xo̱'vi̱ ní ndó'ó, na xíni̱ va̱'a nda̱yí Ndios! Chi sákuiso
ndó ni̱vi chiño veé ní, ta yo̱'vi̱ ní kuiso na. Ta mi̱i ndó, nda̱ lo'o o̱n
xi̱in ndó tindaa ndó chiño veé ta yo̱'vi̱ ní yó'o.

47 '¡Ñii ki̱vi̱ xo̱'vi̱ ní ndó'ó, na xíni̱ va̱'a nda̱yí Ndios! ¡Na o̱vi̱
yu'u̱ kúu ndó! Livi ní kísa va̱'a ndó ve'e no̱o̱ ni̱ndu̱xu̱n naprofeta
xi̱na̱'á. Ta naxii̱ síkuá mi̱i ndó kúu na xa̱'ni naprofeta yó'o. 48 Xí'in
ñayó'o kúnda̱a̱ ini yó ñii kúu ini ndó xí'in ini naxii̱ síkuá ndó. Chi
naxii̱ síkuá ndó kúu na xa̱'ni naprofeta xi̱na̱'á, ta ndó'ó kúu na kísa
va̱'a ve'e no̱o̱ ni̱ndu̱xu̱n na.

---

[a] **11:42** Yu̱ku̱ válí yó'o kúu mi̱no castila xí'in yu̱ku̱ yo̱va̱.

49 ’Ñakán kía Ndios nika'an ra to'on ndíchí xa'a ndó saá: “Ti'ví i
naprofeta ña ka'an ndoso na to'on i xí'in nañoo Israel, ta ti'ví i
naapóstol ña kasa ndivi na chiño i, ta nañoo yó'o, on kua'a na
naki'in va'a na nda ñii na ti'ví i, ta ka'ni na sava na, ta saxo'vi na
inka na”, kachí Ndios. 50 Ta sata mii ndó nivi na táku vitin, nakava
kuachi xa'a ña nixita nii ndi'i naprofeta, tá nda kixá'á kivi noó
tanda vitin. 51 Saá chi kixá'á ña xí'in ña nixi'i taAbel,[a] ta ndi'i ña
xí'in ña nixi'i taZacarías. Ta naxii síkuá ndó xa'ni na taZacarías
kivi xindichi ra ma'ñó ña kúu yé'é ve'e ño'o ká'no xí'in ña kúu
nama yii noo sóko na ña'a noo Ndios. Ta ndixa ká'an i xí'in ndó,
sata mii ndó na táku vitin, nakava kuachi xa'a ña nixita nii ndi'i
nava'a yó'o.

52 ’¡Nii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xíni va'a ndayí Ndios! Ndatán ké'é
ñii taa ta chíkaa se'é llave, saá ké'é ndó. Saá chi sási ndó noo nivi
na kóni ki'vi yichi Ndios, ta ni mii ndó xiin ndó ki'vi ndó yichi ra
—káchí taJesús xí'in na.

53 Tá ká'an taJesús xí'in na, ta nafariseo xí'in inka na sáná'a
ndayí Ndios, nisaa ní na, ta kixá'á na sándi'i ní na ra xí'in to'on,
54 chi kóni na ña nakava ra ka'an ra to'on ña on vá'a, ta saá
kuchiño na taxi na kuachi xa'a ra noo nachiño.

TaJesús sáná'a ra naxíka xí'in ra ña on ke'é na ndatán ké'é nafariseo na ovi yu'u

12 Kua'a ní mil nivi nakutá'an na noo taJesús, ñii chútú ndaa
na tanda xíndoso na xa'a tá'an na. Ta taJesús kixá'á ra
ká'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Koto va'a ndó on ko'on ndó yichi nafariseo, chi na ovi yu'u
kúu na. Ndatán yóo levadura ña kísa chiño se'é xí'in yuxan, saá
yóo yichi nafariseo. 2 Ta nda ñii ña nákaa se'é on kívi koo se'é ña
ndi'i saá kivi, chi ñii kivi nativi ña. Ndi'i ña ndási noo nivi, ta vaxi
kivi koni ndi'i na ñayó'o. 3 Ñii kivi ndi'i to'on ña nika'an se'é ndó
noo naa, koni so'o ndi'i nivi ñayó'o kivi ndiví yé'e ño'o. Ta to'on
ña nika'an yaa ndó xí'in natá'an ndó ini ve'e ndó, ta vaxi kivi ndaa
nivi sini ve'e na, ta ka'an ndoso na to'on yó'o ña koni so'o ndi'i
inka nivi —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

---

[a] **11:51** TaAbel xikuu sa'ya taAdán xí'in
ñáEva, ta tayó'o nixi'i ra, ke'é ñani ra taCaín.

Ñayó'o ká'an ña on kuyi'ví yó nivi

(Mt. 10:28-31)

4 Saá nikaʼan ka taJesús:
—On kuyiʼví ndó noo nivi na kóni kaʼni ndóʼó, chi on kúchiño
na sandiʼi na xaʼa níma ndó. 5 Vaʼa ka kuyiʼví ndó noo Ndios, chi
Ndios kivi sandiʼi ra xaʼa yikí koñu ndó, ta kómí ra ndee sakana ra
ndóʼó ndaya. Ñakán kía, vaʼa ka kuyiʼví ndó noo Ndios.
6 ’Koto ndó tísaa válí: ovi siʼún válí kúu yaʼvi oʼon rí. Ta Ndios
on vása nándoso ra xaʼa ndá ñii tísaa loʼo yóʼo, ta ndáa ra ndiʼi rí.
7 Ta ndóʼó, Ndios mani ní ka ra ndóʼó, chi xíni ndiʼi ra ndasaá kúu
yisi sini ndó. Ta ndixa ndáa vaʼa ra ndóʼó, ñakán on kuyiʼví ndó,
chi kuaʼa ní ka ndáyaʼví ndó noo tísaa válí —káchí taJesús xíʼin
naxíka xíʼin ra.

Ñayóʼo káʼan ña xaʼa nivi na ndákuiin xaʼa taJesús noo inka nivi ñoyívi yóʼo

(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 Ta saá nikaʼan ka taJesús xíʼin na, káchí ra saá:
—Nivi na ndákuiin xaʼa i noo nivi ñoyívi yóʼo, ta yiʼi, ñii kiʼva
saá ndakuiin i xaʼa na noo naángel xíʼin Ndios. 9 Ta nivi na on
xiin ndakuiin xaʼa i, ta yiʼi on ndakuiin i xaʼa nayóʼo noo naángel
xíʼin Ndios.
10 ’Ta ndiʼi nivi na káʼan toʼon ndivaʼa xíʼin yiʼi, taa ta kixi noo
Ndios, ta Ndios kúchiño kasa káʼno ini ra xaʼa na. Ta ndiʼi nivi na
káʼan toʼon ndivaʼa xíʼin Níma Ndios,[a] ta Ndios on kasa káʼno ini
ra xaʼa nivi yóʼo —káchí taJesús.
11 Ta nikaʼan ka ra xíʼin naxíka xíʼin ra, káchí ra saá:
—Tá tiin na ndóʼó koʼon ndó xíʼin na, ta taxi na kuachi xaʼa ndó
noo nachiño án noo naná'no veʼe ñoʼo sinagoga, ta on kundiʼi ini
ndó xaʼa toʼon ña ndakuiin ndó. 12 Saá chi mii kivi ña kundoʼo ndó
ñayóʼo, Níma Ndios taxi ña toʼon ña kaʼan ndó —káchí taJesús.

TaJesús ndátoʼon ra ñii cuento ña saná'a ra na xaʼa ñakuíká

13 Ñii taa ta yóo xíʼin ndiʼi nivi na ndóo xíni soʼo ña káʼan
taJesús, kixaa ra noo ra ta nikaʼan ra xíʼin ra saá:

---

[a] **12:10** Ñii toʼon ña káʼan ndivaʼa xíʼin Níma Ndios kúu ña káʼan nivi ndí ndee ña kísa ndivi chiño vaʼa kúu ndee ña vaxi noo níma ndivaʼa káʼno.

—Tata maestro, ka'an ún xí'in ñani i ndí xíni ñó'ó nata'ví ra ñakuíká ña kindoo kivi nixi'i yivá ndi, ta taxi ra lo'o ñakuíká yó'o nda'a i —káchí ra xí'in taJesús.

14 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá:

—Tata, ¿ndachun xáni ini ún yi'i kúu tachiño án juez ta tá'ví ñakuíká xí'in ndó? —káchí taJesús xí'in ra.

15 Ta nika'an taJesús xí'in ndi'i nivi na ndóo yó'o:

—Kasa kuenda xí'in mii ndó ña on vása kútoo ndó koo kua'a ní ñakuíká nda'a ndó. Saá chi tá kómí ndó ví'í ní ñakuíká, ta on vása chíndeé ñakuíká ndó'ó ña kutaku va'a ndó noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

16 Ta saá nika'an ra ñii cuento ña saná'a ra na:

—Saá ndo'o ñii taa takuíká, ta kómí kua'a ní ño'o. Ta va'a ní keta ra xí'in ña chi'i ra, ta chútú ve'e ra xí'in ña kuxu ra. 17 Ta kixá'á ra xáni ini ra: "¿Yukía ke'é yó vitin? On vása yóo ka míchí taxi va'a yó ña kómí yó", káchí ra. 18 Ta saá nika'an ra: "¡Áan! Xíni va yó mí taxi va'a yó ña. Sandi'i yó xa'a ve'e yatá, ta kasa va'a yó inka ve'e xaá ña ká'no ka noo kunani ko'on ndi'i ndikin trigo mii yó, xí'in ndi'i ka ña kómí yó. 19 Ta ndi'i nakoo va'a ña kómí yó, ta ka'an yó xí'in mii yó, kachí yó saá: Vitin yóo kua'a ní ña kómí yó, ta náni ñayó'o kuxu yó kua'a ní kuiya. Ta va'a ní kuiti nakindée yó, kuxu va'a yó, ko'o va'a yó, ña kusii ní ini yó chi yóo ví'í ní ña kómí yó", xáni ini takuíká yó'o. 20 Ta nika'an Ndios xí'in ra: "¡Yó'ó kúu taa ta kí'ví!, saá chi ñoó vitin kivi ún. Ta ndi'i ña kómí ún, ñava'a inka nivi nduu ña", kachí Ndios xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o. 21 Ndatán ndo'o takuíká yó'o, saá kundo'o ndi'i nivi na kómí ñakuíká ñoyívi yó'o, tá on vása kómí na ñakuíká ndino'o ñoyívi nino xí'in Ndios —káchí ra.

Ndios táxi ra ña xíni ñó'ó nda'a ndi'i sa'ya ra

(Mt. 6:25-34)

22 Ta saá nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ta ká'an i xí'in ndó, on kundi'i ini ndó xa'a ña xíni ñó'ó kutaku ndó, ni on kundi'i ini ndó mí kixi ña kuxu ndó, ni on kundi'i ini ndó xa'a tikoto ña kundixin ndó ñoyívi yó'o. 23 Saá chi níma yó ndáya'ví ní ka ña noo ña xíxi yó. Ta yiki koñu yó ndáya'ví ní ka ña noo tikoto yó. 24 Koto ndó ndasaá táku títika ka, ni on vása chí'i rí, ni on vása nákaya rí ña xáxi rí, ta on koó ve'e rí noo táan va'a rí ña xáxi rí. Ta Ndios táxi ra ña xáxi títika ka yó'o. Ta ndó'ó, ndáya'ví ní ka ndó noo títika ka yó'o. 25 Ta ndó'ó, on siví xí'in ña ndí'i ní ini ndó kúu ña kúchiño ndó sakua'no síkón ka ndó xí'in mii ndó, chi ñii laá Ndios kúu ta xá'nda chiño ndasaá ki'va síkón koo

ndó. 26 Ọn vása kúchiño ndó ke'é ndó ñayó'o, vará lo'o ní chiño
kúu ña. Ta saá, ¿ndạchun ndí'i ní kạ ini ndó xạ'ạ inkạ ñạ'a?
27 'Koto ndó ndasaá livi ndáxaa yita ña yóo yukụ; yita yó'o ọn
vása kísa chiño ña, ni ọn vása kísa vạ'a ña tikọtọ ña. Ta ndixa
ká'ạn ị xí'in ndó, vará tạrey Salomón, tạkuíká ní xịkuu ra, ta
xịkomí ní ra kuạ'ạ ní tikọtọ vạ'a, ta yita ña yóo yukụ, livi ní kạ ña
nọọ tikọtọ vạ'a ña xịndixin tạyó'o. 28 Vará ndạ lo'o kịvị táku yita
válí yukụ, chi ñii kịvị ndáxaa ña, ta inkạ kịvị ndá'vạ ña, ta saá
táan na ña ini xịtọn kọkọ ña, ta Ndios ndáa ra ña, ta livi ndátón
sákundixin ra ña. Ñayó'o sáná'a ndí Ndios ndáa vạ'a ra ndó'ó, chi
ndó'ó ndáyạ'ví ní kạ ndó nọọ yita válí. ¡Ndạchun lo'o ní kándixa
ndó Ndios ña kundaa ra ndó'ó! 29 Ọn kundi'i ini ndó xạ'ạ mí kixi
ña kuxu ndó, án mí kixi ña ko'o ndó, án mí kixi inkạ ña xínị ñó'ó
ndó. 30 Chi nịvi na ọn vása ndíkọn Ndios kúu nịvi na ndí'i ní ini
xạ'ạ ñayó'o. Ta Yivá yó Ndios xínị vạ'a ra yu kúu ndi'i ña xínị ñó'ó
nọọ ndó. 31 Ta mịi ndó, ndino'o ini ndó ná kundikọn ndó yichị nọọ
xá'nda chiño Ndios, ta ndixa Ndios taxi ndi'i ra ña xínị ñó'ó nda'ạ
ndó —káchí tạJesús xí'in na.

Xínị ñó'ó kukomí yó ñakuíká ñoyívi nịno

(Mt. 6:19-21)

32 Ta nịkạ'ạn kạ tạJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Ndạtán yóo ñii ti'vi ndikachi sạnạ ị, saá yóo ndó'ó. Ta ọn
kuyị'ví ndó, chi kúsịị ini Ndios taxi ra nda'ạ ndó ñavạ'a kómí ra
nọọ xá'nda chiño ra. 33 Sịkó ndó ña kómí ndó, ta taxi ndó sị'ún
nda'ạ nịvi nandá'ví. Ta saá kukomí ndó ñakuíká ndino'o ñoyívi
nịno xí'in Ndios. Ta ndạ ñii kịvị ọn ndi'i xạ'ạ ñakuíká yó'o, chi
ñoyívi nịno ọn kọó tikisin, ni ọn kuxé'é ñạ'a, ni nakuí'ná ọn kịví
kasa kuí'ná na ñakuíká ndino'o ña yóo ñoyívi nịno. 34 Saá chi nọọ
ñó'o ñakuíká kómí ndó, kán yóo nímạ ndó xí'in sịnị ndó.

Xínị ñó'ó koo ti'va yó ña ndikó tạJesús

35 'Ndi'i saá kịvị namozo ndíxin na tikọtọ ta ní'i na ño'ọ náye'e,
saá yóo ti'va na naki'in na tạká'no nọọ na. Ta ndạtán ndóo ti'va
namozo yó'o, saá koo ti'va ndó'ó. 36 Ndáti namozo yó'o ña ndikó
tạká'no nọọ na, chi kuạ'ạn ra vikọ tondạ'ạ. Ta ndạtán ndáti nayó'o
saá kundati ndó'ó ña ndikó ị. Saá chi ndạ ndá hora ndikó tạká'no
ta kani ra yé'é, ta ndóo ti'va namozo ra ña xạndịkọn nakuiná na
yé'é nọọ ra, ta naki'in vạ'a na ra. 37 Ta kunakạạ ñasịị nímạ namozo
tá ọn vása kísịn na, ta yóo ti'va na nakuiná na yé'é ña kị'vi tạká'no
nọọ na. Ndixa ká'ạn ị xí'in ndó, tạká'no yó'o katón ra toalla tịxin

ra, ta chinóo ra ñaxíxi nọọ mesa ña kuxu namozo ra. 38 Ta kunakaạ
ñasii̱ níma̱ namozo tá kundọo ti'va na ndạ ndá hora ndikó tạká'no,
án mạ'ñó ñoó, án xa vạxi ti̱vi.[a] 39 Ta kundạạ vạ'a ini ndó ñayó'o:
Tá ñii tạa yóo ra ve'e ra, ta xíni̱ ra ama kixaạ tạkuí'ná, ta saá koo
ti'va ra ta ọn taxi ra ki̱'vi tạkuí'ná yó'o kasa kuí'ná ra ña yóo ve'e
ra. 40 Saá tuku ndó'ó, xíni̱ ñó'ó kundọo ti'va ndó, chi ndikó i̱ ñoyívi
yó'o ñii ki̱vi̱ ña ọn vása ndáti ndó —káchí tạJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ ni̱vi na kísa chiño xí'in ndino'o ini

(Mt. 24:45-51)

41 Ta tạPedro ni̱ndạkạ tọ'on ra tạJesús, ni̱kạ'ạn ra saá:
—Tata, ¿án ndasaá xí'in mi̱i ndi̱ naxíka xí'in ún ndạtọ'on cuento
yó'o, án ndạtọ'on ún ña xạ'ạ ña saná'a ún inkạ ni̱vi? —káchí ra
xí'in tạJesús.
42 Ta ndạkui̱in tạJesús, ni̱kạ'ạn ra:
—¿Ndasaá ke'é ñii tạká'no xí'in ñii tạa tạ kísa chiño xí'in
ndino'o ini nọọ ra? Ta tạká'no yó'o sakuiso chiño ra tạyó'o ña taxi
tạyó'o kuxu ni̱vi na yóo ve'e ta kasa kuenda ra xí'in ve'e yó'o. 43 Ta
saá kunakaạ ñasii̱ níma̱ tạ kísa chiño xí'in ndino'o ini ki̱vi̱ ndikó
tạká'no nọọ ra, ta koto ra vạ'a ní ki̱sa ndivi ra chiño. 44 Ta ndixa
ká'ạn i̱ xí'in ndó, tạká'no yó'o taxi ra nda'ạ tạ kísa chiño ndino'o
ini, ña kuiso chiño ra xí'in ndi'i ñạ'a ve'e tạká'no yó'o. 45 Tá yóo
ñii tạa ta ọn vása kísa chiño ra xí'in ndino'o ini ra, ta xáni si̱ni̱ ra
saá: "Xa na'á ní kuáchi̱ tạká'no nọọ yó, ọn vása xíni̱ yó ndá ki̱vi̱
ndikó ra", xáni si̱ni̱ ra. Ta saá kíxá'á ra ndi'i saá ki̱vi̱ káni ra natạa
xí'in náña'ạ na kísa chiño xí'in ra, ta ñii ki̱'va saá kíxá'á ra ndi'i
saá ki̱vi̱ xíxi ní ra, ta xí'i ní ra, nina tạxíini kúu ra. 46 Ta ñii ki̱vi̱ ọn
vása ndáti ra, ni hora ña ọn vása yóo ti'va ra, ta ndikó tạká'no nọọ
ra. Ta tạká'no nọọ ra yó'o saxọ'vi̱ ní ña'á ra, ta ti'ví ña'á ra kọ'ọn
ra nọọ ndóo ni̱vi na ọn vá'a, na ọn vása kísa ndivi ña xá'nda chiño
tạká'no nọọ na.
47 'Tá yóo ñii tạmozo, ta xa xíni̱ ra yukía̱ kóni tạká'no nọọ ra,
ta ọn vása ní-xiin ra kasa ndivi ra ña, ni ọn vása ní-xiyo ti'va ra
ki̱vi̱ ndikó tạká'no nọọ ra, ta saá ndeé ní xọ'vi̱ tạyó'o. 48 Ta inkạ
tạmozo, vará ké'é ra ña ọn vá'a, chi ọn vása xíni̱ ra yukía̱ kóni
tạká'no nọọ ra, ta lo'o xọ'vi̱ ra. Saá chi tá Ndios táxi ra kuạ'ạ ní
ñavạ'a nda'ạ ni̱vi, ta ndáti ra nayó'o kasa ndivi na kuạ'ạ ní chiño
vạ'a. Tá Ndios sákuiso ví'í ní kạ chiño ni̱vi, ta ndáti ra nayó'o kasa
ndivi na kuạ'ạ ní kạ chiño vạ'a —káchí tạJesús.

---

[a] **12:38** Ña segunda vigilia xí'in ña tercera vigilia
ñó'o ña ti̱xin kạa i̱i̱n ñoó xí'in kạa ụni̱ xitạạn.

Ñayó'o ká'an ña nata'vi tá'an nivi xa'a taJesús

(Mt. 10:34-36)

49 Ta nika'an taJesús saá:
—Ndatán yóo ño'o ña xá'mi mi'í, saá koo chiño ña kasa ndivi i
ñoyívi yó'o. ¡Kóni i kama ní tondaa kivi ña kasa ndivi i chiño yó'o!
50 Xíni ñó'ó xo'vi ní i, ta ndí'i ní ini i nda kixaa kivi ña xo'vi ní i.
51 On kani sini ndó ndí ña kundoo va'a ndó xí'in natá'an ndó, kúu
ña kixaa i ñoyívi yó'o, chi xa'a ña nata'ví i nivi kúu ña kixaa i.
52 Chi ndi'i kivi ña vaxi ñii ve'e on vása koo yu'ú ndi'i na xa'a i. Tá
ndóo o'on nivi ñii ve'e, ta uni na kundikon yi'i, ta ovi na on vása
kándixa na yi'i. Tá ovi na ko'on yichi i, ta uni na on vása kándixa
na yi'i. 53 Vará nave'e kúu na, on kívi koo yu'ú na: ñii taa ko'on
ra yichi i, ta sa'ya ra talo'o ko'on ra inka yichi; ñii talo'o ko'on ra
yichi i, ta yivá ra ko'on ra inka yichi; ñii ña'a ko'on ñá yichi i, ta
sa'ya ñá ñálo'o ko'on ñá inka yichi; ñii ñálo'o ko'on ñá yichi i, ta
si'í ñá ko'on ñá inka yichi; ñii ña'a ko'on ñá yichi i, ta xano ñá
ko'on inka yichi; ñii ña'a ko'on ñá yichi i, ta siso ñá ko'on inka
yichi. Ta saá kundaa ini yó ndí on vása kiví koo yu'ú nivi xa'a i
—káchí taJesús.

Nanivi xíni ñó'ó kundaa ini na ña kóni kachí ña ké'é taJesús

(Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)

54 Ta saá nika'an taJesús xí'in kua'a ní nivi na ndóo xí'in ra:
—Tá xíto ndó vaxi viko noo kuan ketá ño'o, ta xíni ndó yukía
koo, chi kachí ndó yachi ní koon savi, ta ñandaa kía. 55 Tá xíto
ndó vaxi tachi chí sur, ta saá kachí ndó ñi'ní ní koo kivi vitin, ta
ñandaa kía. 56 ¡Nivi na ovi yu'u kúu ndó!, chi xíni ndó yukía koo tá
xíka tachi, ta xíni ndó yukía koo tá xíto ndó vaxi viko. ¿Ndachun
on vása kúndaa ini ndó yukía kóni kachí ña xíto ndó xí'in ña xíni
so'o ndó ké'é i vitin? —káchí taJesús xí'in na.

Kama xíni ñó'ó ka'an ndó xí'in na táxi kuachi xa'a ndó ña kindoo mani ndó xí'in na

(Mt. 5:25-26)

57 —¿Ndachun on vása kasa nani mii ndó kuachi xí'in ñava'a
ñandaa? 58 Tá ñii nivi kóni na taxi na kuachi xa'a ndó noo nachiño,
tá ta'án ka xaa ndó ve'e chiño, ta kama ndukú ndeé ndó kasa nani
ndó kuachi xí'in na. Saá chi tá on kasa nani ndó kuachi xí'in na, ta
yiyo nataxi na ndó'ó nda'a tajuez. Ta tajuez nataxi ra ndó'ó nda'a
tapolicía, ta ko'on ndó ve'e kaa. 59 Ndixa ká'an i xí'in ndó, on kee

yachi ndó ve'e kaa chi on tava na ndó'ó anda ná cha'vi ndó ndi'i si'ún ña níká ndó —káchí taJesús xí'in nivi.

Xíni ñó'ó yó nandikó ini yó ta ko'on yó yichi Ndios

13 Mii kivi yó'o, sava nivi kee na kua'an na, ta nixaa na noo taJesús. Ta saá kixá'á na ká'an na xí'in ra:

—Sava na estado Galilea na ñó'o yé'é ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén, xa'ni na kiti tí sóko na nda'a Ndios. Ta tagobernador Pilato xa'nda chiño ra noo natropa ka'ni na ndi'i nivi yó'o. Ta saá nii nivi na nixi'i yó'o xí'in nii kiti tí xa'ni na nasaka ña —káchí na xí'in taJesús.

2 Ta ndakuiin taJesús, ká'an ra xí'in na:

—¿Án xáni ini ndó nivi na estado Galilea yó'o xikuu nivi na on vá'a ní ka noo inka nivi, ñakán nixi'i na saá? 3 Ó'on, on siví na on vá'a ní ka ni-xikuu na noo inka nivi. Ta mii ndó, tá on xiin ndó nandikó ini ndó ta sandakoo ndó ña on vá'a ké'é ndó, ta saá tuku ndi'i xa'a ndó'ó. 4 ¿Yukía xáni sini ndó xa'a xa'on uni nivi na nixi'i chi nakava torre ñoo Siloé sata na? ¿Án xáni ini ndó na nixi'i yó'o xikuu na nivi on vá'a ní ka noo inka nañoo Jerusalén? 5 Ó'on, on siví saá. Ta ndó'ó, tá on xiin ndó nandikó ini ndó, ta sandakoo ndó ña on vá'a ké'é ndó, ta saá tuku ndi'i xa'a ndó'ó —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra cuento ña sáná'a ndasaá ke'é Ndios xí'in nivi na on vása kísa ndivi to'on ra

6 Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento xí'in na xa'a ña saná'a ra na, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taa xí'in yiton tón higo, tón ñíndichi noo ño'o ra. Ñii kivi kixaa ra nándukú ra kui'i nda'a tón yiton yó'o, ta nda ñii rí, on vása ní-naní'i ra nda'a nó. 7 Ta saá taa ta xí'in yiton nika'an ra xí'in taa ta ndáa ño'o ra: "Xa uni kuiya vaxi i nándukú i kui'i nda'a tón yó'o, ta on koó rí. ¿Ndachun kundichi ka nó?, chi sándi'i i xa'a ño'o i xí'in nó. Va'a ka'nda ún yiton yó'o", káchí taa ta xí'in yiton yó'o. 8 Ta ndakuiin ta ndáa ño'o ra, nika'an ra: "Tata, taxi ún ña kundichi nó inka kuiya, ta kata tíkuita i xa'a nó, ta taan i si'ví kiti xa'a nó, ta saá koto yó án on kóo kui'i nda'a nó. 9 Tá on kóo kui'i koon nda'a nó, ta saá va'a ka'nda yó nó", káchí ra xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

TạJesús sánda'a ra ñii ña'ạ ñá toso sạtạ

10 Ñii kịvị yịị ña nákindée najudío, yóo tạJesús ini ve'e ñọ'o
sinagoga ta sáná'a ra nịvi. 11 Ta yóo ñii ña'ạ, ta xạ'ọn ụnị kuiyạ
ndeé ndó'o ñá kuẹ'ẹ. Saá chi nímạ ndivạ'a tíin ña'á, ta ọn vása táxi
ña nduu ndạkú sạtạ ñá, ta xí'in ñanduxạ xíka toso ñá. 12 Tá xịni
tạJesús ñáña'ạ ndeé ndó'o yó'o, ta nịkạ'ạn ra xí'in ñá kixi ñá nọọ
ra, ta káchí ra si'a:

—Nana, vitin xa nduvạ'a ún, ọn vása ndeé ndó'o kạ ún —káchí
ra xí'in ñá.

13 Ta saá chịnóo ra nda'ạ ra sạtạ ñá, ta xạndịkọn nduu ndạkú
sạtạ ñá, ta kịxá'á ñá kísa ká'no ñá Ndios. 14 Ta tạká'no nọọ na ve'e
ñọ'o sinagoga yó'o, sáạ ní ini ra xạ'ạ ña sạnda'a tạJesús ñáyó'o,
chi kịvị yịị ña nákindée najudío kúu ña, ta ọn vá'a kasa chiño nịvi
kịvị yó'o. Ta nịkạ'ạn ra saá:

—Yóo ịñọ kịvị kasa chiño yó ñii ñii semana. Ñạkán vạ'a kixi
ndó ịñọ kịvị yó'o nduvạ'a ndó, ta kịvị yịị ña nákindée yó ọn vá'a
kixi ndó ña nduvạ'a ndó —káchí tạká'no xí'in nịvi na ñó'o ini ve'e
ñọ'o sinagoga.

15 Ta saá ndạkuiịn tạJesús, nịkạ'ạn ra xí'in na:

—¡Na ọvị yu'ụ kúu ndó!, chi ká'ạn ndó ọn vá'a sanda'a ị nịvi
kịvị yịị ña nákindée yó. Ta mịị ndó, vará kịvị yịị nákindée yó kúu
ña, ta mạnị ní ndó kitị sạnạ ndó. Chi tá yóo sịndịkị án burro sạnạ
ndó ta yíchị ní rí takuií, ta saá ndaxin ndó rí kọ'ọn rí ko'o rí takuií.
16 Ta ña'ạ yó'o, ñii kị'va kúu ñá sạ'ya ñani síkuá tạAbraham ndạtán
kúu mịị yó, ta xa xạ'ọn ụnị kuiyạ ndeé ndó'o ñá xí'in kuẹ'ẹ ña ké'é
ñandivạ'a Satanás xí'in ñá. Ta saá, ¿án ọn vá'a ndaxin ị ñá, ta saña
kuẹ'ẹ ñá, vará kịvị yịị ña nákindée yó kúu ña? —káchí tạJesús
xí'in na.

17 Tá xịnị sọ'o nayó'o ña nịkạ'ạn tạJesús, ta saá kúka'an nọọ
ndi'i na, ta ndeé kạ sáạ ini na xíni na tạJesús. Ta inkạ nañoo yó'o,
kúsiị ní ini na xạ'ạ ñavạ'a ña ná'no kẹ'é tạJesús xí'in na.

TạJesús ndạtọ'on ra ñii cuento xạ'ạ ndikịn mostaza

(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

18 Ta nịkạ'ạn kạ tạJesús xí'in nịvi, káchí ra saá:

—¿Ndasaá yóo yichị nọọ xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento
ndatọ'on yó ña nandaxin yó xạ'ạ ña? 19 Ndạtán yóo ñii ndikịn lo'o
mostaza, ña chị'i ñii tạa ño'ọ ra, ta ndútạ yitọn ká'no, tạndạ vạxi
tísaa kísa vạ'a rí tạkạ rí nda'ạ nó, saá yóo yichị nọọ xá'nda chiño
Ndios —káchí ra xí'in na.

Ta̱Jesús nda̱to̱'on ra ñii cuento xa̱'a̱ levadura

(Mt. 13:33)

20 Saá tuku ni̱ka̱'a̱n ra:
—¿Ndasaá yóo yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento
ndato̱'on yó ña nandaxin yó xa̱'a̱ ña? 21 Nda̱tán yóo levadura ña
na̱saka ni̱vi xí'in yuxa̱n si̱ta̱ va̱'a, saá yóo yichi̱ ña xá'nda chiño
Ndios. Vará lo'o ní levadura na̱saka ni̱vi xí'in u̱ni̱ ko'ndo ná'no
yuxa̱n harina, ta ku̱ndeé ña sa̱naño ña ndi'i yuxa̱n yó'o —káchí ra
xí'in na.

Yé'é ña ki̱'vi ni̱vi yichi̱ Ndios kúu yé'é táñó

(Mt. 7:13-14, 21-23)

22 Ta kua̱'a̱n ta̱Jesús yichi̱ ñoo Jerusalén, ta yá'a ra ñoo válí
xí'in ñoo ná'no, ta sáná'a ra ni̱vi na ñii ñii ñoo no̱o̱ kua̱'a̱n ra. 23 Ta
saá ñii ta̱a ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra ta̱Jesús, káchí ra si'a:
—Tata, ¿án saka̱ku Ndios lo'o ní ni̱vi, án kua̱'a̱ ní ni̱vi saka̱ku
ra?
Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra:
24 —Yé'é no̱o̱ ki̱'vi ni̱vi yichi̱ Ndios táñó ní ña, ña̱kán xíni̱ ñó'ó
ndixa xa'a ndó ndee̱ ña ki̱'vi ndó. Saá chi ki̱vi̱ ña va̱xi kua̱'a̱ ní ni̱vi
ndukú na ki̱'vi na, ta o̱n kuchiño ka̱ ki̱'vi na. 25 Ñii ki̱vi̱ ta̱ká'no
nakasi ra yé'é, ta o̱n kuchiño ka̱ ki̱'vi ndó. Tá kindo̱o ndó ke̱'e ki̱vi̱
kán, ta kani ní ndó yé'é, ta kuaku ndá'ví ndó no̱o̱ ra ña nakuiná ra
yé'é ki̱'vi ndó, ta saá ndakuii̱n ra: "O̱n vása xíni̱ i̱ ndó'ó, ni o̱n vása
xíni̱ i̱ mí ki̱xi ndó", kachí ra xí'in ndó. 26 Ta saá ka̱'a̱n ndó xí'in ra:
"Xíni̱ ún ndi̱'i̱, tata, chi xi̱xi ndi̱, ta xi̱'i ndi̱ xí'in ún, ta ni̱xika ún
ñoo ndi̱ sa̱ná'a ún ndi̱", kachí ndó xí'in ra. 27 Ta ka̱'a̱n ra xí'in ndó:
"Xa ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó ña o̱n vása xíni̱ i̱ míchí ki̱xi ndó. O̱n si̱ví na
ndíko̱n yi̱'i̱ kúu ndó, kuta'a ndó no̱o̱ i̱, chi na ndiva̱'a kúu ndó'ó",
kachí ra xí'in ndó. 28 Ta saá ko̱'o̱n ndó no̱o̱ kuaku ní ndó, no̱o̱ ndeé
ní xo̱'vi̱ ndó, chi koni ndó ta̱Abraham xí'in ta̱Isaac, xí'in ta̱Jacob,
xí'in ndi'i naprofeta na ni̱ka̱'a̱n ndoso to̱'on Ndios xi̱na̱'á, koto
ndó ndóo na no̱o̱ yóo Ndios. Ta ndó'ó, o̱n kívi ki̱'vi ndó no̱o̱ yóo
ra, ta ndo̱o ndó ke̱'e. 29 Ta kixi ni̱vi na kee ndi'i saá xiiña ñoyívi
yó'o nakutá'an na kuxu na viko̱ Ndios. 30 Ta kua̱'a̱ ní ni̱vi na kúu
nasondí'í nduu na nano̱ó, ta kua̱'a̱ ní ni̱vi na kúu nano̱ó nduu na
nasondí'í —káchí ta̱Jesús xí'in na.

TaJesús xáku ra xa'a nañoo Jerusalén

(Mt. 23:37-39)

31 Ta mii kivi yó'o, kixaa sava nafariseo noo taJesús, ta nika'an
na xí'in ra:
—Va'a ka kee ún ta ko'on ún inka xiiña, chi tarey Herodes kóni
ra ka'ni ra yó'ó —káchí na.
32 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Kua'an ndó noo ñokuii Herodes, ta ka'an ndó xí'in ra:
"Kivi vitin xí'in kivi taan tava i níma ndiva'a ña tíin sava nivi,
ta sanda'a i inka na ndeé ndó'o, tanda kivi uni sandi'i i chiño i",
saá kachí ndó xí'in taHerodes. 33 Xíni ñó'ó ko'on i kivi vitin xí'in
kivi taan xí'in kivi yisa, ta saá xaa i ñoo Jerusalén. Saá chi nda ñii
naprofeta, on vá'a kivi na inka ñoo —káchí taJesús xí'in na.
34 Saá kixá'á ra ká'an ka ra:
—¡Ñañoo Jerusalén, ndó'ó kúu na xá'ni naprofeta, ndó'ó kúu na
kóon yuu nivi na ti'ví Ndios ña chindeé na ndó'ó! ¡Kua'a ní yichi
káchí ini i nakaya i ndó'ó, ndatán ñii nduxú si'í nákaya rí sa'ya rí
tixin ndixin rí, ta ni-xiin ndó kundaa i ndó'ó! 35 Ñakán vitin Ndios
sandakoo ra ve'e ño'o ndó, ta kuu vichí ña ta nduxun ña. Ta ndixa
ká'an i xí'in ndó, ñañoo Jerusalén, on koto ka ndó yi'i nda tondaa
kivi ka'an ndó to'on yó'o: "Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, taa ta
kixaa xí'in ndayí Ndios", kachí ndó xa'a i —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús sanda'a ra ñii taa ta ndeé ndó'o xí'in kuiño

14 Ñii kivi yii ña nákindée najudío, kua'an taJesús ve'e ñii
taká'no noo nafariseo kuxu ra xí'in na. Ta ve'e yó'o ndóo
inka nafariseo, xíto naní na taJesús. 2 Saá chi yóo ñii taa ta ndeé
ndó'o xí'in kue'e kuiño. 3 Ta taJesús nindaka to'on ra nafariseo
xí'in sava namaestro na xíni va'a ndayí Ndios, káchí ra saá:
—¿Yukía káchí ndayí Ndios ña nitaa taMoisés? ¿Án káchí ña
va'a sanda'a yó nivi kivi yii ña nákindée yó, án káchí ña on vá'a
sanda'a yó na? —káchí ra xí'in na.
4 Ta on vása ní-ndakuiin na yu'u ra. Ta taJesús, chinóo ra
nda'a ra sata ta ndeé ndó'o, ta sanda'a ña'á ra. Ta saá ti'ví ña'á
ra kuano'o ra ve'e ra. 5 Ta tuku nindaka to'on taJesús nafariseo,
nika'an ra saá:
—Ta ndó'ó, ¿án on ndixa kísa chiño ndó kivi yii ña nákindée
yó? Saá chi tá ñii kivi yii ñii burro sana ndó, án ñii sindiki sana
ndó nakava rí ini takuií noo kónó, ta, ¿án on kama ko'on ndó tava
ndó rí? —káchí ra xí'in na.
6 Ta on vása ní-naní'i na to'on ña ndakuiin na.

TąJesús sáná'a ra nįvi ña ǫn kasa ká'no xí'in mįi na

7 Tá kįxąą nįvi kuxu na, ta xįni tąJesús kútoo na koo na nǫǫ táyį
tón tǫ'ó ní ką. Ta saá ndątǫ'on tąJesús xí'in na, káchí ra saá:
8 —Tá kǫ'ǫn ndó ñii vikǫ tondą'ą, ta ǫn ndukú ndó koo ndó táyį
tón tǫ'ó ní, chi kivi kixąą inką nįvi na ná'no ką nǫǫ ndó'ó. 9 Ta saá
tąa tą ká'ąn vikǫ tondą'ą ką'ąn ra xí'in ndó: "Taxi ndó táyį ndó ná
koo inką naná'no yó'o", kachí ra xí'in ndó. Ta saá kuka'an nǫǫ ndó
chi ndųxą kǫ'ǫn ndó koo ndó inką táyį tón yóo sątą. 10 Ñayó'o kúu
ñavą'a ke'é ndó tá kuą'ąn ndó vikǫ tondą'ą: koo ndó nǫǫ táyį tón
yóo sątą. Ta saá tąa tą ká'ąn vikǫ kixąą ra ką'ąn ra xí'in ndó: "Ñani
yó, na'a ndó koo ndó nǫǫ táyį tón tǫ'ó yó'o", kachí ra xí'in ndó. Ta
saá kanóo vą'a ní ñatǫ'ó ndó nǫǫ ndi'i inką na xíxi nǫǫ mesa xí'in
ndó. 11 Saá chi ndi'i nįvi na kísa ká'no xí'in mįi, ñii kįvį kuka'an
nǫǫ na. Ta nįvi na kísa nįnǫ xí'in mįi nduu na naná'no na tǫ'ó
—káchí tąJesús xí'in na.
12 Ta saá nįką'ąn ra xí'in tą xí'in ve'e yó'o:
—Tá xákįn ún ñii vikǫ ve'e ún, ta ǫn nakana ún natá'an ún, ni
ñani ún, ni nakuíká tá'an ún, chi nayó'o nakana tuku na yó'ó, ta
saá taxa'vi na yó'ó. 13 Tá xákįn ún vikǫ ve'e ún, ta vą'a ką kana ún
nįvi nandá'ví, na ǫn kǫó ña kómí, xí'in nįvi na ǫn kįví kaka, xí'in
nįvi na nįchi'ña, xí'in inką nįvi nakuáá. 14 Ná kǫ'ǫn nayó'o kuxu na
xí'in ún, ta saá kunakąą ñasįį ini ún. Saá chi nayó'o ǫn kuchiño na
taxa'vi na yó'ó xí'in inką vikǫ. Ta Ndios taxa'vi ra yó'ó kįvį nataku
na nįxi'į na xįkuu na vą'a ini —káchí tąJesús xí'in ra.

TąJesús ndátǫ'on ra cuento ña saná'a ra yu kúu nįvi na kuxu vikǫ ká'no xí'in Ndios

(Mt. 22:1-10)

15 Tá xįnį sǫ'o ñii tąa tą yóo nǫǫ mesa xí'in tąJesús ña nįką'ąn
ra, ta nįką'ąn ra xí'in tąJesús, káchí ra saá:
—¡Nákąą ñasįį ní ini nįvi na kuxu vikǫ nįno nǫǫ xá'nda chiño
Ndios! —káchí ra.
16 Ta ndątǫ'on tąJesús ñii cuento ña saná'a ra na:
—Saá ndǫ'o ñii tąa xąkįn ra ñii vikǫ ká'no, ta kąna ra kuą'ą ní
nįvi. 17 Tá kįxąą hora kuxu na, ta tį'ví ra ñii mozo ra ką'ąn ra xí'in
nįvi kixi na vikǫ, chi xa kįsa ndivi ndi'i ra ña kuxu na. 18 Saá kęe
tąmozo, kuą'ąn ra ką'ąn ra xí'in ñii ñii nįvi ná kǫ'ǫn kuxu vikǫ
yó'o. Ta nanįvi yó'o kįxá'á na ndúkú na nǫǫ ra ña kasa ká'no ini ra
xą'ą na, chi ǫn kúchiño kǫ'ǫn na vikǫ. Ñii ra nįką'ąn: "Sąkán sąta į
lo'o ño'ǫ ta ndųxą kǫ'ǫn į koto į ña. Ta saá xáku ndá'ví į nǫǫ ún ña
kasa ká'no ini ún, ǫn kuna'a į kǫ'ǫn į xí'in ún vikǫ", káchí ra. 19 Ta

inka̱ ra nika̱'a̱n: “Sa̱kán sa̱ta i̱ o̱'o̱n yunta si̱ndi̱ki̱, ta kóni ko̱'o̱n lo'o i̱ koto ndoso i̱ rí. Xáku ndá'ví i̱ no̱o̱ ún ña kasa ká'no ini ún, chi o̱n kuna'a i̱ ko̱'o̱n i̱ xí'in ún”, káchí ra. [20] Ta inka̱ ra nika̱'a̱n: “Sa̱kán to̱nda̱'a̱ i̱, ta saá o̱n ki̱ví ko̱'o̱n i̱ viko̱ ve'e ta̱ká'no no̱o̱ ún”, káchí ra. [21] Ta saá ndi̱kó ta̱mozo, ta na̱xa̱a̱ ra no̱o̱ ta̱ká'no no̱o̱ ra, ta nda̱to̱'on ra xí'in ra: “Nda̱ ñii na ka̱na ún ni̱-xiin kixi”, káchí ra. Ta ta̱ká'no yó'o ni̱sa̱a̱ ní ini ra, ta xa̱'nda chiño ra no̱o̱ ta̱mozo ra: “Kua̱'a̱n ún ndi'i saá yichi̱ ná'no, ndi'i saá yichi̱ válí ñoo yó'o, ta nakaya ún ni̱vi nandá'ví, na o̱n ko̱ó ña kómí, xí'in ni̱vi na o̱n ki̱ví kaka, xí'in ni̱vi na ni̱chi'ña, xí'in ni̱vi nakuáá, ta kixi na xí'in ún ña kuxu na viko̱ yó'o”, káchí ta̱ká'no xí'in ta̱mozo ra. [22] Ta saá ke̱e ta̱mozo ni̱xa̱'a̱n ra na̱kaya ra ni̱vi yó'o. Tá ndi̱kó ra na̱xa̱a̱ ra, ta nda̱to̱'on ra xí'in ta̱ká'no no̱o̱ ra: “Xa ni̱kisa ndivi i̱ ndi'i ña ni̱ka̱'a̱n ún xí'in i̱, ta saá ni, yóo ka̱ no̱o̱ kundo̱o ni̱vi na kivi kuxu viko̱ yó'o”, káchí ra. [23] Ta nda̱kuii̱n ta̱ká'no, ni̱ka̱'a̱n ra saá: “Tuku ko̱'o̱n ún yichi̱ ná'no xí'in yichi̱ válí kasa ndu̱xa̱ ún xí'in ni̱vi ná kixi ndi'i na, ta̱nda̱ chútú nda̱a̱ na ve'e i̱. [24] Chi ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ún, ndi'i nano̱ó na ka̱na i̱ kuxu ve'e i̱, ni̱-xiin na kixi na. Ta nda̱ ñii nayó'o o̱n vása kuxu ka̱ na viko̱ i̱”, káchí ta̱ká'no xí'in ra. Saá ndi̱'i cuento lo'o —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ta̱Jesús ká'a̱n ra ndí xo̱'vi̱ ní ni̱vi na kundiko̱n yichi̱ ra

(Mt. 10:37-38)

[25] Ñii ki̱vi̱ kua̱'a̱n ñii ti'vi ni̱vi xí'in ta̱Jesús yichi̱, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:

[26] —Ndi'i ni̱vi na kóni ko̱'o̱n yichi̱ i̱ xíni̱ ñó'ó kuki'vi ní ka̱ ini na koni na yi̱'i̱ no̱o̱ yivá na, án no̱o̱ si'í na, án no̱o̱ sa̱'ya na, án no̱o̱ ñásí'í na, án no̱o̱ ñani na xí'in ki̱'va̱ na. Ta saá tuku xíni̱ ñó'ó kuki'vi ka̱ ini na koni na yi̱'i̱ no̱o̱ mi̱i na. Tá o̱n xi̱in na kasa ndivi na saá, ta o̱n kúchiño na kundiko̱n na yi̱'i̱. [27] Ndi'i ni̱vi na o̱n xi̱in kuso̱kó tón cruz mi̱i na,[a] ta o̱n xi̱in na kasa ndivi na to̱'on i̱, ta nayó'o o̱n kúchiño na kundiko̱n na sa̱ta̱ i̱ —káchí ta̱Jesús.

[28] Ta nda̱to̱'on ra xí'in na o̱vi̱ cuento válí ña saná'a ra na, ni̱ka̱'a̱n ra saá:

—Tá ñii ndó'ó kóni ndó kasa va̱'a ndó ñii ve'e, ta, ¿án o̱n si'na kani va̱'a si̱ni̱ ndó án nani si̱'ún kuva̱'a ña ta̱nda̱ xi̱no̱ ve'e ndó? [29] Saá chi tá kixá'á ndó lo'o kuiti xa̱'a̱ ve'e, ta ndi̱'i si̱'ún ndó, ta ndi'i nani̱vi kuaku̱ ndaa na ndó'ó, ta ka̱'a̱n na saá xa̱'a̱ ndó: [30] “Nakí'ví kúu ni̱vi yó'o, ki̱xá'á na kísa va̱'a na ve'e, ta ni̱-kundeé

---

[a] **14:27** To̱'on kuso̱kó na tón cruz mi̱i na kóni kachí ña: Xíni̱ ñó'ó koo ti'va ni̱vi ña xo̱'vi̱ na ta ndákuiti kivi̱ na xa̱'a̱ ña ndíko̱n na ta̱Jesús.

na xinoo ña”, kachí na xa'a ndó. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.
31 Ta taJesús nika'an ra inka cuento xí'in na, káchí ra saá:
—Tá yóo ñii tarey kóni kani tá'an ra xí'in inka tarey, ta saá si'na kani va'a sini ra án kundeé uxu mil natropa kómí ra kani tá'an na xí'in oko mil natropa kómí inka tarey. 32 Tá xáni sini ra on vása kúndeé natropa kómí ra, tá xíká ka lo'o vaxi inka tarey ta kani tá'an xí'in ra, ta saá va'a ka ti'ví ra na xíka chiño noo ra koon na noo tarey yó'o ña kasa nani na kuachi xí'in ra. Ta saá kuchiño va'a kutaku ndi'i na. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús.
33 Ta nika'an ka ra:
—Ta saá ndi'i ndó'ó na kóni koon yichii, xíni ñó'ó kani sini ndó án kundeé ini ndó ndañó'ó ndó ndi'i ña kómí ndó xa'a i. Tá xíto ndó on kuchiño ndó, ta on kívi kuu ndó nivi na ndíkon yi'i —káchí taJesús xí'in na.

Nivi na sándakoo yichi taJesús, tá yóo ñii ña on vása yo'va ka, saá yóo nayó'o

(Mt. 5:13; Mr. 9:50)

34 Saá ndato'on taJesús inka cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:
—Ña va'a kúu ñii yo'va. Tá yóo ñii ña on vása yo'va, ta on kuchiño ka nduva'a ña. 35 Ñii ña on vása yo'va ka, on vása va'a ka ña nasaka ña xí'in ño'o, ni on vása va'a nasaka yó ña xí'in abono. Ta on vása ndáya'ví ka ñii ña on vá'a yó'o, ta va'a ka ná kuita ña. Ndi'i ndó'ó nivi na yóo so'o, xíni ñó'ó chikaa so'o ndó ña ká'an i xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

Cuento yó'o ndáto'on ña xa'a ñii tíndikachi ndañó'ó

(Mt. 18:10-14)

15 Ñii kivi sava taa ta káya si'ún koon nda'a nagobierno, ta inka nivi na kánóo on vá'a to'on xa'a, kixaa ndi'i na koni so'o na ña ká'an taJesús. 2 Ta saá nafariseo xí'in sava na sáná'a ndayí Ndios, kixá'á ká'an kuee na xa'a taJesús, ta nika'an na saá:
—On vá'a taa kúu tayó'o, chi náki'in va'a ra nivi na on vá'a, tanda xíxi ra xí'in na —káchí na.
3 Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:
4 —Tá ñii ndó'ó kómí ndó ñii ciento ndikachi sana ndó, ta ñii rí ndañó'ó, ta saá, ¿án on sandakoo ndó tí komi siko xa'on komi kundoo mii rí yuku, ta koon ndó nandukú ndó tí ndañó'ó nda

mí naní'i ndó rí? 5 Tá naní'i ndó rí, ta kusii̱ ini ndó, ta tiin ndó rí
chinóo ndó rí so̱ko̱ ndó, ta kua̱n ndixi ndó xí'in rí. 6 Tá naxaa̱ ndó
ve'e ndó, ta nakana ndó ndi'i nave'e ndó xí'in natá'an ndó, ta ka̱'a̱n
ndó xí'in na: "Ná kusii̱ ní ini ndó xí'in i̱ chi na̱ní'i i̱ tíndikachi sa̱na̱ i̱
tí nda̱ñó'ó", kachí ndó xí'in na. 7 Ta ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, nda̱tán
kusii̱ ní ini ndó xa̱'a̱ tíndikachi yó'o, saá kusii̱ ní ini Ndios koni ra
ñii ta̱a án ñii ña'a̱ na na̱ndikó ndino'o ini, ta na̱ki'in na kua̱'a̱n na
yichi̱ ra. Kúsii̱ ka̱ ini Ndios xíni ra ñii nayó'o no̱o̱ ña kúsii̱ ini ra
xíni ra kua̱'a̱ ní inka̱ ni̱vi na va̱'a, na o̱n vása xíni̱ ñó'ó nandikó ka̱
ini —káchí ta̱Jesús.

Cuento yó'o ndáto̱'on xa̱'a̱ ñii si̱'ún ña nda̱ñó'ó

8 Ta ta̱Jesús nda̱to̱'on ra inka̱ cuento ña saná'a ra na, káchí
ra saá:
—Tá yóo ñii ña'a̱ kómí ñá u̱xu̱ si̱'ún ñaplata,[a] ta nda̱ñó'ó ñii
si̱'ún yó'o, ta saá, ¿án o̱n ndixa nato̱on ñá ño'o̱, ta kixá'á ñá ti'ví ñá
ve'e ñá, ta nandukú va̱'a ñá a̱nda̱ naní'i ñá si̱'ún ña nda̱ñó'ó? 9 Tá
naní'i ñá si̱'ún, ta kana ñá natá'an ñá xí'in na ndóo yatin ve'e ñá,
ta ndato̱'on ñá xí'in na: "Ná kusii̱ ini ndó xí'in i̱ chi na̱ní'i i̱ si̱'ún i̱
ña nda̱ñó'ó", kachí ñá xí'in na. 10 Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, nda̱tán
kúsii̱ ini ñáyó'o, saá kúsii̱ ini naángel na yóo xí'in Ndios xíni na
ni̱vi na na̱ndikó ndino'o ini, ta na̱ki'in na kua̱'a̱n na yichi̱ Ndios
—káchí ta̱Jesús xí'in na.

Cuento yó'o ndáto̱'on xa̱'a̱ ndasaá ke̱'é ñii ta̱a xí'in o̱vi̱ sa̱'ya ra

11 Ta ta̱Jesús sa̱ná'a ra ni̱vi xí'in inka̱ cuento xa̱'a̱ Ndios, káchí
ra saá:
—Saá ndo̱'o ñii ta̱a, kómí ra o̱vi̱ sa̱'ya ra. 12 Sa̱'ya ra ta̱ kúu ta̱lo'o
ni̱ka̱'a̱n ra xí'in yivá ra: "Tata, ñakuíká ña naki'in i̱ tá ni̱xi'i̱ ún,
vitin taxi ún ña nda'a̱ i̱", káchí ra xí'in yivá ra. Ta saá yivá ra ta̱'ví
ra ndi'i ñakuíká, ta na̱taxi ra ña nda'a̱ ndio̱vi̱ sa̱'ya ra. 13 Ta ni̱ya'a
lo'o kuiti ki̱vi̱, ta sa̱'ya ra ta̱ kúu lo'o ni̱si̱kó ra ndi'i ña na̱ki'in ra,
ta na̱kuiso ra ndi'i si̱'ún, ta ke̱e ra kua̱'a̱n ra inka̱ ñoo xíká. Ta ñoo
kán sa̱ndi'i ndi'i ra si̱'ún ra, chi nda̱ lo'o ni̱-nasita xí'in mii̱ ra, ta
ke̱'é ra ndi'i no̱o̱ ña o̱n vá'a ña káchí níma̱ mii̱ ra. 14 Ta ni̱to̱nda̱a
ki̱vi̱ sa̱ndi'i nda̱a̱ ra si̱'ún ra, ta saá ki̱xaa̱ ki̱vi̱ káni so̱ko ndi'i ñoo
kán. Ta ta̱lo'o yó'o, o̱n vása ní'i ka̱ ra ña kuxu ra. 15 Ta saá ke̱e ra
kua̱'a̱n ra, ta na̱ní'i ra chiño no̱o̱ ñii ta̱a ñoo kán. Ta ta̱yó'o xa̱'nda
chiño ra no̱o̱ ta̱lo'o yó'o kundaa ra tíkini̱. 16 Ta xí'i̱ ní ta̱lo'o yó'o

---

[a] **15:8** Si̱'ún ñaplata yó'o na̱ní ña to̱'on griego "dracma."

soko, nda kóni ra kuxu ra ña xáxi tíkini, ta on vása táxi na ña nda'a
ra kuxu ra. 17 Ta saá kixaa ñii kivi naki'in sini ra ñava'a, ta xáni
ini ra saá: “Ndi'i namozo ve'e yivá i xíxi va'a na, ta yi'i, on koó ña
kuxu i, xa yatin yóo ña kivi i xí'in soko. 18 Ta vitin ndikó i no'o i
noo yivá i, ta ka'an i xí'in ra si'a: Tata, niki'vi i kuachi noo Ndios ta
niki'vi i kuachi noo mii ún. 19 Ñakán on vása kómí ka i ndayí kuu i
sa'ya ún, ta va'a ñii ki'va tá ké'é ún xí'in namozo ún, saá ke'é ún
xí'in i vitin”, xáni ini talo'o yó'o. 20 Ta naki'in ra kuano'o ra ñoo ra
noo yóo yivá ra.

’Ta nda noo xíká tívi vaxi talo'o, ta nakoto yivá ra, ta kundá'ví
ní ini yivá ra xini ña'á ra, ta kee yivá ra xíno ra kua'an ra nakutá'an
ra. Tá nixaa ra, ta nomi ra sa'ya ra, ta nichito ra noo tayó'o. 21 Ta
saá kixá'á sa'ya ra ká'an ra xí'in yivá ra: “Tata, niki'vi i kuachi
noo Ndios, ta niki'vi i kuachi noo mii ún. Ñakán on vása kómí ka i
ndayí kuu i sa'ya ún”, káchí ra xí'in yivá ra. 22 Ta yivá ra nika'an ra
xí'in namozo ra: “Kama ko'on ndó ki'in ndó tikoto ña va'a ní ka ña
kundixin sa'ya i yó'o, ta taxi ndó nduxan ña ko'on xa'a ra, ta taxi
ndó se'e ña kunakaa nda'a ra. 23 Ta ko'on ndó tiin ndó ñii sindiki
lo'o tí kúu tí ndu'u sana i, ta ka'ni ndó rí ña koo viko xa'a sa'ya i ta
ndikó. 24 Chi ndeé ní kúchuchú ini i xa'a sa'ya i, ndatán nixiyo ta
nixi'i saá nixiyo ra noo i, ta vitin kúsii ní ini i, chi táku ra ndikó ra
ndixaa ra. Taa ta ndañó'ó xikuu ra noo i, ta vitin naní'i i ra”, káchí
yivá talo'o xí'in namozo ra. Ta saá kixá'á na ká'an na viko ve'e ra,
ta kúsii ní ini ndi'i na.

25 ’Ta inka sa'ya ra tanoó kísa chiño ra yuku, ta kuan ndixi ra
ve'e ra, ta kixaa yatin ra sata ve'e, ta xini so'o ra música ña tívi na
xí'in ña sáká'a na, ta xini so'o ra ña káta xá'á na. 26 Ta saá kana
ra ñii tamozo, ta nindaka to'on ña'á ra: “¿Yukía kúu ni?”, káchí
ra. 27 Ta ndakuiin tamozo, nika'an ra: “Ta ñani ún ndikó ndixaa, ta
yivá ún xa'ni ñii sindiki lo'o tí ndu'u ña ka'an ra viko, chi kúsii ní
ini ra ña ndixaa va'a ñani ún”, káchí ra. 28 Ta saá nisaa ní ñani ra
tanoó yó'o, ta ni-xiin ra ndi'vi ra ve'e noo yóo viko. Ta keta yivá
ra xaku ndá'ví ra noo ra ndi'vi ra ve'e. 29 Ta ndakuiin ra, káchí ra
saá: “Xa kua'a ní kuiya kisa chiño i noo ún, ta ndi'i saá kivi kisa
ndivi i ña ká'an ún. Ta saá ni, nda ñii tisú'u lo'o on vása ní-taxi ún
nda'a i ña kasa ndivi i viko xí'in na náta'an xí'in i. 30 Ta sa'ya ún ta
ndikó ndixaa vitin, sandi'i ra ndi'i si'ún mii ún xí'in náña'a tani ra,
ta xa'a tayó'o xa'ni ún sindiki lo'o tí ndu'u ña yóo viko”, káchí ra
xí'in yivá ra. 31 Ta ndakuiin yivá ra, nika'an ra: “Sa'ya i, ndi'i saá
kivi yóo ún xí'in i, ta ndi'i ña kómí i, ña'a mii ún kúu ndi'i ña. 32 Ta
xíni ñó'ó koo viko ña kúsii ní ini yó, chi ndatán nixiyo ta nixi'i saá
nixiyo ñani ún noo i, ta vitin ndatán yóo ta nataku saá yóo ra. Ta

ndąñó'ó nǫǫ i xikuu ra, ta vitin nąní'i i ra”, káchí yivá ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí tąJesús xí'in na.

TąJesús ndątǫ'on ra cuento xą'ą ñii tą ndíso chiño

16 Ta tąJesús ndątǫ'on ra inką cuento xí'in naxíka xí'in ra ña saná'a ña'á ra:

—Saá ndǫ'o ñii tąkuíká xí'in tą ndíso chiño xí'in ñakuíká ra. Ta inką tąa nixaą ra nǫǫ tąkuíká ndątǫ'on ra xí'in ra: “Tata, tą ndíso chiño xí'in ñakuíká ún sándá'ví ra yó'ó, chi ǫn vá'a kísa chiño ra xí'in ñakuíká ún”, káchí ra. [2] Ta saá tąkuíká kąna ra tą ndíso chiño xí'in ñakuíká ra, ta nindąką tǫ'on ña'á ra: “¿Án ñandąą kúu tǫ'on ña ndátǫ'on na xí'in i xą'ą ún? Ta vitin taxi ún ndi'i tutu kuenda nda'ą i, ta ǫn vása kasa chiño ką ún xí'in i”, káchí tąkuíká xí'in ra. [3] Ta tą ndíso chiño yó'o kixá'á xáni ini ra saá: “¿Yukíą koo vitin? Ta tąká'no nǫǫ yó ǫn xiin ką ra kasa chiño yó xí'in ra, ta ǫn vása kúndeé yó kata yó xí'in pico, ta ná ko'yǫ ndąką chi'ña yó, ta kuka'an ní nǫǫ yó. [4] ¡Áan! ¡Vitin kixaą sini yó ndá chiño ke'é yó! Ke'é yó ñavą'a xí'in nivi na níká nǫǫ tąpatrón yó, ta saá nayó'o naki'in vą'a na mii yó koo yó ve'e na”, xáni ini ra. [5] Ta saá kixá'á ra kána ra ñii ñii na níká nǫǫ tąpatrón ra. Ta nindąką tǫ'on ra tąnǫó: “¿Ndasaá níká ún nǫǫ tąpatrón i?”, káchí ra. [6] Ta ndąkuiin tąyó'o, káchí ra saá: “Kǫmi mil litro aceite ña xíxi kúu ña níká i.” Ta niką'ąn tą ndíso chiño xí'in ra: “Vą'a naki'in ún tutu ña káchí kǫmi mil litro níká ún, ta nasama yó ndá ǫvi mil litro kuu ña níká ún vitin”, káchí ra.[a] [7] Ta kąna ra inką tąa, ta nindąką tǫ'on ña'á ra: “¿Ndasaá níká ún nǫǫ tąpatrón i?”, káchí ra. Ta ndąkuiin tą níká, niką'ąn ra: “Ñii mil chikiva trigo kúu ña níká i”, káchí ra. Ta niką'ąn tą ndíso chiño xí'in ra: “Naki'in ún tutu, ta nasama yó ña káchí tutu ndá ǫnąą ciento chikiva kuníká ún”, káchí ra.[b] [8] Tá xini sǫ'o tąkuíká yukíą ke'é tą ndíso chiño yó'o, ta niką'ąn tąkuíká yó'o xí'in ra: “Tąa tą ndíchí ní sini kúu ún, chi xíni vą'a ún ndasaá kasa ndivi ún ña keta vą'a xí'in mii ún”, káchí ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí tąJesús.

Ta tuku niką'ąn ra:

—Cuento yó'o káchí ña ndí nandíchí ní kúu nivi na ndíkǫn yichi ǫn vá'a ñoyívi yó'o, chi xíni vą'a na ndasaá kasa ndivi na xí'in natá'an na ña keta vą'a xí'in mii na. Ta nivi na ndíkǫn yichi Ndios lo'o kuiti xíni na ndasaá kasa ndivi na xí'in natá'an na, ña

[a] **16:6** Kǫmi mil litro ndutą kúu ñii ciento barril, ta ǫvi mil litro kúu ǫvi sikǫ uxu barril.
[b] **16:7** Ñii mil chikiva trigo kúu ñii ciento medida trigo, ta ǫnąą ciento chikiva kúu kǫmi sikǫ medida trigo.

keta va̱'a xí'in mi̱i na no̱o̱ Ndios. 9 Ña̱kán ká'a̱n i̱ xí'in ndó, si̱'ún
ndó ña yóo ñoyívi o̱n vá'a yó'o, va̱'a ka̱ chindeé ndó inka̱ ni̱vi
xí'in ña, ta ni̱vi na naki'in si̱'ún yó'o nduu na migo ndó. Ta saá,
tá to̱nda̱a ki̱vi̱ ña o̱n vása ndáya̱'ví ka̱ si̱'ún ñoyívi yó'o, ta koo na
naki'in va̱'a ndó'ó koo ndó ñoyívi ni̱no.
10 'Ta̱a ta̱ va̱'a ini, tá va̱'a kísa ndivi ra chiño válí, ta saá ta̱yó'o
va̱'a kasa ndivi ra chiño ná'no. Ta ta̱a ta̱ o̱n vá'a ini, tá o̱n vá'a kísa
ndivi ra chiño válí, ta ta̱yó'o o̱n vá'a kasa ndivi ra chiño ná'no.
11 Ta ndó'ó, tá o̱n vá'a kísa ndivi ndó xí'in ñakuíká ñoyívi o̱n vá'a
yó'o, ta saá, ¿án xáni si̱ni̱ ndó taxi Ndios ñakuíká ndino'o nda'a̱
ndó ñoyívi ni̱no? 12 Chi ndi'i ña kómí ndó ñoyívi yó'o o̱n si̱ví
ñakuíká mi̱i ndó kúu ña, ta kúu ña kuiti ña sa̱tati Ndios ndó'ó. Ta
saá tá o̱n vása kúchiño vá'a kasa ndivi ndó xí'in ñakuíká sa̱tati
Ndios ndó'ó ñoyívi yó'o, ta saá, ¿án xáni si̱ni̱ ndó taxi ra ñakuíká
ndino'o kukomí ndó ñoyívi ni̱no?
13 'Nda̱ ñii ta̱a o̱n ki̱ví kasa chiño ra no̱o̱ o̱vi̱ patrón. Tá yóo o̱vi̱
patrón ra, ta kivi kuki'vi ini ra koni ra ñii ra, ta kusaa̱ ini ra koni
ra ta̱ inka̱. Ta kivi kusii̱ ini ra kasa chiño ra xí'in ñii ra, ta o̱n kua'a
ra kasa chiño ra xí'in ta̱ inka̱. To̱'on yó'o káchí ña saá: Tá Ndios
kúu ta̱ xá'nda chiño no̱o̱ yó, ta o̱n ki̱ví taxi yó ka'nda chiño si̱'ún
no̱o̱ yó —káchí ta̱Jesús.
14 Tá xi̱ni̱ so̱'o nafariseo to̱'on yó'o, ta ni̱xaku̱ ndaa na ta̱Jesús,
chi kútoo ní na si̱'ún. 15 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:
—Ndó'ó, na o̱n vása ndino'o ini kúu ndó, chi kuiti ké'é ndó
chiño ña ká'án nani̱vi ndí nava̱'a kúu ndó, ta Ndios xíni̱ va̱'a ra ini
ndó. Yóo chiño ña xáni si̱ni̱ ni̱vi kúu ña ñava̱'a ní no̱o̱ na, ta o̱n si̱ví
ñava̱'a kúu ña no̱o̱ Ndios, ta ña̱kán sáa̱ ini ra xíni ra chiño yó'o
—káchí ta̱Jesús xí'in na.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ nda̱yí Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés xi̱na̱'á

16 Ta ni̱ka̱'a̱n ka̱ ta̱Jesús, káchí ra saá:
—Ki̱vi̱ ki̱xaa̱ ta̱Juan ta̱ sákuchu ni̱vi, xa yóo nda̱yí Ndios ña
ni̱taa ta̱Moisés xi̱na̱'á, xa yóo to̱'on Ndios ña ni̱taa naprofeta. Ta
saá ki̱xá'á ká'a̱n ndoso i̱ to̱'on ñava̱'a xa̱'a̱ yichi̱ ña xá'nda chiño
Ndios, ta ndi'i ni̱vi chíkaa̱ na ndee̱ ña kua̱n ki̱'vi na yichi̱ yó'o.
17 'Vará yo̱'vi̱ ní yóo ña ndasaá koo ndi'i xa̱'a̱ ñoyívi yó'o xí'in
ñoyívi ni̱no, ta yo̱'vi̱ ní ka̱ yóo ña ndasaá ndi'i xa̱'a̱ ña ká'a̱n nda̱yí
Ndios. Ta nda̱ ñii lo'o chíín o̱n sa̱ma̱ nda̱yí Ndios, ta ndixa ndi'i
nda̱yí yó'o kundivi ndi'i nda̱a̱ ña —káchí ta̱Jesús.

TaJesús sáná'a ra ña on vá'a sandakoo va'a taa ñásí'í ra

(Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

18 Ta nika'an taJesús, káchí ra saá:
—Tá ñii taa sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o ki'vi ra kuachi xí'in ñásí'í ra ñáovi. Ta taa ta tonda'a xí'in ñáña'a ñá nindoo, kisa yii ñá, ta tayó'o ki'vi ra kuachi xí'in ñá, chi ñásí'í tanoó kúu ñá noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndáto'on ra cuento xa'a takuíká xí'in taLázaro

19 Ñii kivi ndato'on taJesús ñii cuento xí'in nivi ña saná'a ra na, káchí ra saá:
—Saá ndo'o ñii takuíká, ta ndíxin ra tikoto ña yá'ví, tikoto ñalino va'a color ndí'í ndíxin ra, ta va'a ní xíxi ra ndi'i saá kivi. 20 Ta nixiyo inka taa tandá'ví naní ra Lázaro, ndeé ní ndó'o ra, yóo kue'e ndi'i tá'yí yikí koñu ra, ta kándú'u ra yé'é ve'e takuíká yó'o. 21 Ta taLázaro kóni ra kuxu ra ña kóyo xa'a tón mesa takuíká. Tanda tí ina kixaa rí ti'vi ndaa rí noo tá'yi yikí koñu ra. 22 Saá nitondaa ñii kivi ta nixi'i taLázaro, ta naángel naki'in na ra, ta kua'an ra xí'in na ña kutaku ra ñoyívi nino, noo yóo xii síkuá yó taAbraham. Ta saá kixaa kivi nixi'i takuíká ta nindúxun ra. 23 Ta takuíká yó'o xó'vi ní ra noo yóo ra xí'in inka na nixi'i, ta nakoto ndaa ra, ta xini ra nda xíká yóo taAbraham, ta siin ra yóo taLázaro. 24 Ta takuíká xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra xí'in taAbraham, káchí ra saá: "Tata yivá i Abraham, kundá'ví ini ún koni ún yi'i, ta ti'ví ún taLázaro ko'on ra saketá nduku nda'a ra takuií, ta chikaa ra lo'o takuií noo yáa i ña ná ndiko lo'o ña, chi xó'vi ní i yó'o noo xíxi ño'o", káchí takuíká. 25 Ta ndakuiin taAbraham, nika'an ra: "Sa'ya i, naká'án ún kivi xitaku ún ñoyívi, va'a ní nixiyo ún. Nixiyo ndi'i ña káchí ini ún, ta taLázaro yó'o nina ña on vása va'a xikomí ra. Ta vitin taLázaro va'a ní yóo ra yó'o, ta yó'ó xó'vi ní ún. 26 Ta on kiví ya'a taLázaro ko'on ra chindeé ra yó'ó, chi yóo ñii ta'vi ká'no, ta nda ñii ndi on kiví ya'a ndi xaa ndi noo yóo ndó, ni ndó'ó, on kiví ya'a ndó kixi ndó yó'o", káchí taAbraham xí'in takuíká. 27 Saá ká'an tuku takuíká: "Tata Abraham, xáku ndá'ví i noo ún ka'an ún xí'in taLázaro ná ko'on ra ve'e yivá i, 28 noo ndóo o'on ñani i. Saá chi kóni i ña va'a ndato'on ra xí'in ndi'i ñani i ña nandikó ini na, koto kixi na noo yóo i, noo xó'vi ní i", káchí ra. 29 Ta nika'an taAbraham xí'in ra: "Ñani ún xa kómí na to'on Ndios ña nitaa taMoisés xina'á, ta xa kómí na to'on Ndios ña nitaa inka naprofeta. Va'a ná chikaa so'o na to'on yó'o", káchí ra. 30 "Ó'on, tata", káchí takuíká. "On chikaa so'o na to'on ña nitaa

nakán. Ta saá tá ñii ta̱ ni̱xi'i̱ nandikó ra ñoyívi, ta ndato̱'on ra xí'in na, ta ndixa nandikó ini na", káchí ra. 31 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Abraham: "Ó'on, o̱n si̱ví saá. Tá o̱n xi̱in na koni̱ so̱'o na to̱'on Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés xí'in inka̱ naprofeta xi̱na̱'á, ta ni o̱n kandixa na ña ka̱'a̱n ta̱ ni̱xi'i̱, táná nandikó ra ka̱'a̱n ra xí'in na", káchí ta̱Abraham xí'in ra. Saá ndi̱'i cuento lo'o yó'o —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ndá'ví ní ni̱vi na chínda'á inka̱ ni̱vi ki̱'vi na kua̱chi

(Mt. 18:6-7, 21-22; Mr. 9:42)

17 Ñii ki̱vi̱ ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra:
—Ndi'i saá ki̱vi̱ kua̱'a̱ ní ña o̱n vá'a yóo ña chínda'á ni̱vi ki̱'vi na kua̱chi. Ta, ¡ndá'ví ní ka̱ ni̱vi na chínda'á inka̱ ni̱vi ki̱'vi na kua̱chi! 2 Ta va̱'a ka̱ si'na inka̱ ni̱vi ná katón na ñii yu̱u̱ ká'no si̱ko̱n nayó'o, ta sakana ña'á na no̱o̱ kónó va̱'a ini takuií, ña o̱n chinda'á na nakuálí ki̱'vi na kua̱chi. 3 Koto va̱'a xí'in mi̱i ndó ña o̱n ke'é ndó ña o̱n vá'a. Tá yóo ñii ta̱tá'an ndó, ta ké'é ra ña o̱n vá'a xí'in ndó, ta saá ka̱'a̱n ndó xí'in ra ña o̱n ke'é ka̱ ra ña o̱n vá'a saá xí'in ndó. Tá ta̱yó'o nandikó ini ra, ta xíni̱ ñó'ó kasa ká'no ini ndó xa̱'a̱ ra. 4 Tá yóo ñii ta̱a u̱xa̱ yichi̱ ña ñii ki̱vi̱ ke̱'é ra ña o̱n vá'a xí'in ndó, ta u̱xa̱ yichi̱ saá na̱ndikó ini ra ta xáku ndá'ví ra no̱o̱ ndó, ta xíni̱ ñó'ó kasa ká'no ini ndó xa̱'a̱ ta̱yó'o —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ni̱vi na kándixa Ndios kómí na ndee̱ ká'no

5 Ta saá ni̱ka̱'a̱n naxíka xí'in ta̱Jesús xí'in ra, káchí na saá:
—Tata, chindeé ún ndi̱'i̱ ña kandixa va̱'a ní ka̱ ndi̱ Ndios —káchí na.
6 Ta nda̱kui̱in ta̱Jesús, káchí ra saá:
—Ñii ndiki̱n mostaza, lo'o ní ña. Ta ndó'ó, tá kandixa ndó Ndios, vará nda̱ lo'o kuiti, nda̱tán yóo ndiki̱n mostaza, ta xa̱'a̱ ña lo'o kuiti kandixa ndó, ñayó'o taxi ña kukomí ndó ndee̱ ka'nda chiño ndó no̱o̱ yito̱n ká'no tón sicómoro yó'o, ta kasa ndivi nó to̱'on ndó. Tá ka̱'a̱n ndó xí'in yito̱n yó'o: "Kuta'a ún, ta kua̱'a̱n ún kunakaa̱ ún ini takuií", ta kasa ndivi yito̱n yó'o ña ka̱'a̱n ndó —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Xíni̱ ñó'ó kasa ndivi va̱'a yó chiño xa̱'a̱ ta̱ká'no no̱o̱ yó

7 Ta nda̱to̱'on ta̱Jesús inka̱ cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:
—Tá yóo ñii ta̱mozo ndó, ta kísa chiño ra ño'o̱ ndó, án ndáa ra kiti̱ sana̱ ndó, ta va̱xi ra ve'e ndó, ¿yukía̱ ka̱'a̱n ndó xí'in ra? ¿Án ka̱'a̱n ndó xí'in ra ña kuiti nakindée ra ta kuxu ra? 8 O̱n ka̱'a̱n ndó

saá, chi ndixa ka'nda chiño ndó nǫǫ ra ña si'na kasa vạ'a ra ñaxíxi, ta taxi ra ña kuxu ndó. Tá ndị'i xị̱xi ndó'ó, ta kạ'ạn ndó xí'in ra vạ'a ná kuxu ra. 9 Ta ǫn kundati ra kạ'ạn ndó xí'in ra: “Táxa'vi ún”, chi kuiti kị̱sa ndivi ra chiño nǫǫ mị̱i ra. 10 Ndạtán yóo tạmozo yó'o, saá yóo ndó'ó nǫǫ Ndios. Tá kị̱sa ndivi ndó ndi'i ña xạ'nda chiño Ndios nǫǫ ndó, ta vạ'a kạ'ạn ndó: “Ǫn sị̱ví namozo ti'va ní kúu ndị̱, ta ǫn vása ní-kisa ndivi ndị̱ ñii chiño ká'no ní, ta kuiti kị̱sa ndivi ndị̱ chiño ña xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndị̱”, kachí ndó —káchí tạJesús xí'in na.

TạJesús sánda'a ra ụxụ tạa xí'in kuẹ'ẹ tá'yí nạní ña lepra

11 Tá kuạ'ạn tạJesús ñoo Jerusalén, ta ni̱ya'a ra yichị̱ nǫǫ nákutá'an ño'ǫ naSamaria xí'in ño'ǫ naGalilea. 12 Saá ni̱xaạ ra yatin nǫǫ ñoo lo'o, ta nạkutá'an ra xí'in ụxụ tạa, ta ndi'i nayó'o ndeé ní ndó'o na xí'in kuẹ'ẹ tá'yí nạní ña lepra. Ta xíká lo'o yíta na. 13 Ta saá kị̱xá'á na xí'in ndi'i ndeẹ na, ká'ạn na xí'in tạJesús:

—¡Tata Maestro, kundá'ví ini ún koni ún ndị̱'ị̱!

14 Tá xị̱ni tạJesús na ndeé ndó'o yó'o, ta ni̱kạ'ạn ra xí'in na:

—Kuạ'ạn ndó nǫǫ sụtụ ná koto ra ndó'ó án xa ni̱nda'a ndó —káchí ra xí'in na.

Saá kẹe na kuạ'ạn na yichị̱, ta ǫn vása kạ ndeé ndó'o na, xa ndụvạ'a ndi'i na. 15 Ñii tạa nạkoto ra xa ndụvạ'a ra, ta ndị̱kó ra kuạ'ạn ra, ta ndeé ní kísa ká'no ra Ndios. 16 Tá ni̱xaạ ra nǫǫ tạJesús, ta xị̱kuxítí ra, tạndạ nǫǫ ño'ǫ ni̱tǫndạa tạ'yạ ra, ta ni̱kạ'ạn ra, káchí ra saá:

—Táxa'vi ún sạnda'a ún yị̱'ị̱ —káchí ra.

Ta tạyó'o ǫn sị̱ví tạIsrael kúu ra, kị̱xi ra ñoo estado Samaria. 17 Ta tạJesús ni̱ndạkạ tǫ'on ra ni̱vi na ndóo xí'in ra:

—¿Án ǫn sị̱ví ụxụ kúu tạa tạ ndụvạ'a? ¿Ndạchun ñii lạá tạyó'o ndị̱kó? ¿Míkía yóo inkạ natạa tá'an tạyó'o? 18 Chi ñii lạá tạyó'o, ta ǫn sị̱ví tạIsrael kúu ra, ta ndị̱kó ra ta kísa ká'no ra Ndios —káchí tạJesús xí'in na.

19 Ta saá ni̱kạ'ạn tạJesús xí'in tạa tạ ndụvạ'a:

—Nakundichi ún, ta kuạno'ǫ ún. Xa ndụvạ'a ún chi kạndixa ún yị̱'ị̱ —káchí tạJesús xí'in ra.

Nafariseo ni̱ndạkạ tǫ'on na tạJesús ama tǫndạa kị̱vị̱ ña ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o

(Mt. 24:23-28, 36-41)

20 Ñii kị̱vị̱ nafariseo kị̱xaạ na nǫǫ tạJesús, ta ni̱ndạkạ tǫ'on ña'á na, káchí na saá:

—¿Ama kixaa̱ ki̱vi̱ kixá'á Ndios ka'nda chiño ra ñoyívi yó'o?
—káchí na.

Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ká'a̱n ra:

—Yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios, o̱n si̱ví ñii ña kúchiño koni
yó kúu ña. 21 Ña̱kán kía̱ nda̱ ñii ni̱vi o̱n kívi ka̱'a̱n na: "Yó'o yóo
ña", ni o̱n kívi ka̱'a̱n na: "Kaa̱ yóo ña." Saá chi yichi̱ no̱o̱ xá'nda
chiño Ndios xa ki̱xaa̱ ña, yóo ña ma̱'ñó ndó —káchí ta̱Jesús xí'in
nafariseo.

22 Ta ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Va̱xi ki̱vi̱ ña kachí ní ini ndó koto ndó yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱
Ndios. Kachí ini ndó koo i̱ xí'in ndó, vará ñii ki̱vi̱, ta o̱n kuchiño
ka̱. 23 Ta saá ka̱'a̱n ni̱vi xí'in ndó: "¡Koto ndó! Yó'o yóo ra", án
"Kaa̱ yóo ra", kachí na, ta o̱n kandixa ndó na. 24 Nda̱tán yóo ta̱xa̱
ña náye'e ñoyívi, kíxá'á ña náye'e ña nda̱ no̱o̱ kána ño̱'o ta̱nda̱
no̱o̱ ndétá ño̱'o náye'e ña, saá koo ki̱vi̱ ndikó i̱ ñoyívi yó'o. 25 Ta
si'na xíni̱ ñó'ó xo̱'vi̱ ní i̱, ta ni̱vi na táku̱ ñoyívi yó'o vitin o̱n kua'a
na kandixa na yi̱'i̱. 26 Ñii ki̱'va xi̱taku̱ ni̱vi ki̱vi̱ ni̱xi̱yo ta̱Noé, saá
kutaku̱ na ki̱vi̱ kuyatin ndikó i̱ ñoyívi yó'o. 27 Saá chi ki̱vi̱ xi̱taku̱
ta̱Noé xi̱na̱'á ndi'i ni̱vi xíxi na, xí'i na, ta tónda̱'a̱ na, ta táxi na
tonda̱'a̱ sa̱'ya na, saá yóo na nda̱ ni̱to̱nda̱a ki̱vi̱ ni̱ki̱'vi ta̱Noé ini tón
barco. Ta saá ki̱xá'á ni̱koon sa̱vi̱ na'á, ta ta̱ni ndi'i ni̱vi ta ni̱ka̱'a̱ na
xí'in takuií, ta ni̱xi'i̱ ndi'i ni̱vi yó'o. 28 Ñii ki̱'va nda̱tán xi̱taku̱ ni̱vi
ki̱vi̱ xi̱taku̱ ta̱Noé, saá xi̱taku̱ ni̱vi ki̱vi̱ xi̱taku̱ ta̱Lot xi̱na̱'á. Saá chi
xíxi na, xí'i na, sáta na, síkó na, chí'i na, ta kísa va̱'a na ve'e na.
29 Ta ki̱vi̱ ña ke̱e ta̱Lot xí'in nave'e ra ñoo Sodoma, Ndios sa̱ko̱yo
ra ño'o̱ xíxi̱ xí'in ño'o̱ ká'ndi na̱ní ña azufre ki̱xi ña ñoyívi ni̱no,
ta ndi'i ni̱vi ñoo yó'o ni̱xi̱xi̱ na ta ndi̱'i xa̱'a̱ na. 30 Ñii ki̱'va nda̱tán
ni̱xi̱yo ni̱vi na xi̱taku̱ xi̱na̱'á xí'in ta̱Noé án xí'in ta̱Lot, saá kutaku̱
na ki̱vi̱ ndikó i̱ ñoyívi yó'o, ta ki̱vi̱ yó'o ndi'i ni̱vi nakoni na ndí yi̱'i̱
kúu ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios.

31 'Ta ki̱vi̱ ña ndikó i̱, tá ni̱vi nándoso na si̱ni̱ ve'e na, ta nayó'o
o̱n vá'a noo na naki'in na ña kómí na ve'e na. Tá ni̱vi ñó'o na
yuku̱, ta nayó'o, o̱n vá'a ndikó ka̱ na ve'e na naki'in na ña kómí na.
32 Naká'án ndó yukía̱ ndo̱'o ñásí'í ta̱Lot ki̱vi̱ ke̱e ñá ñoo Sodoma.[a]
33 Ndi'i ni̱vi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku̱ va̱'a na ñoyívi yó'o,
ta nayó'o o̱n kuchiño na kutaku̱ na xí'in Ndios. Ta ni̱vi na o̱n vása
ndí'i ní ini ndukú kutaku̱ va̱'a na ñoyívi yó'o, xa̱'a̱ ña kundiko̱n na
yi̱'i̱, nayó'o kúu ni̱vi na kutaku̱ xí'in i̱.

34 'Ki̱vi̱ ndikó i̱ ñoyívi yó'o, ta naki'in i̱ sava ni̱vi ko̱'o̱n na xí'in i̱,
ta sava na ndo̱o. Tá o̱vi̱ ni̱vi kísi̱n na ñii no̱o̱ xi̱to, ta naki'in i̱ ñii na,

---

[a] **17:32** Ñásí'í ta̱Lot na̱ndikó ñá na̱koto ñá sa̱ta̱
ñá, ta yi̱kí ko̱ñu ñá ndu̱u ña ñii̱, ta ni̱xi'i̱ ñá.

ta inka na ndo. 35 Tá ñii ve'e yóo ovi násí'í ndíko ná, ta naki'in i
ñii ñá, ta inka ñá ndo. 36 Tá ovi taa kísa chiño ra yuku, ta naki'in i
ñii tayó'o, ta inka ra ndo —káchí taJesús.
37 Ta naxíka xí'in taJesús nindaka to'on ña'á na, káchí na saá:
—¿Míkía kundivi ñayó'o?, Tata —káchí na.
Ta ndakuiin taJesús nika'an ra:
—Tá xíto ndó míkía ndáchí kua'a ní tioko chée,[a] ta saá kúndaa
ini ndó míchí kándú'u ñii kiti tí nixi'i. Ta kivi ña ndikó i, ndi'i nivi
kundaa ini na xa'a ñayó'o —káchí taJesús.

On sandakoo yó ká'an yó xí'in Ndios

18 Ñii kivi ndato'on taJesús ñii cuento xí'in naxíka xí'in ra.
Xí'in cuento yó'o sáná'a ra na ña on nakava ini na ka'an na
xí'in Ndios, ta xíni ñó'ó ka'an na xí'in Ndios ndi'i saá kivi. 2 Ta
káchí taJesús saá:
—Saá ndo'o ñii tajuez yóo ra ñii ñoo, ta on vása kísa to'ó ra
Ndios, ni on vása kísa to'ó ra nda ñii nivi. 3 Ta ñoo yó'o, yóo ñii
ña'a, ñá nixi'i yii kúu ñá, ta ñáyó'o kua'an ñá ndi'i saá kivi noo
tajuez ña kasa nani ra kuachi xa'a ñá. Nika'an ñá saá xí'in ra: "Ná
kasa nani ún ñandaa xí'in i, chi yóo ñii taa, ta sáa ini ra xíni ra
yi'i, kóni ra sandá'ví ra yi'i", káchí ñá xí'in tajuez. 4 Ta on vása
xiin tajuez chindeé ra ñá. Ta niya'a kua'a ní kivi, ta saá xani ini
tajuez: "Vará on vása kísa to'ó i Ndios, ni on vása kísa to'ó i nivi,
5 ta chindeé i ña'a yó'o, chi sándi'i ní ñá yi'i, ta on vása kúndeé
ka ini i, chi vaxi ñá sándi'i ñá yi'i ndi'i saá kivi. Ta ñakán kasa
nani i ñandaa xa'a ñá", káchí tajuez. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí
taJesús.
6 Ta nika'an ka ra xí'in na:
—Koni so'o va'a ndó to'on nika'an tajuez. Vará ta on vá'a kúu
ra, ta kisa ndivi ra ñandaa xí'in ñáña'a yó'o, chi ndi'i saá kivi xáku
ndá'ví ñá noo ra. 7 Ta Ndios kúu tava'a tandaa. ¿Án on vása ndixa
Ndios kasa nani ra ñandaa xí'in nivi na nakaxin ra, na kúu na xáku
ndá'ví noo ra ndiví ñoó? ¿Án xáni sini ndó ña na'á ní kundati na,
ta saá ndakuiin Ndios yu'u na? 8 Ndixa ká'an i xí'in ndó. Ndios
kama ní kasa nani ra ñandaa xa'a na. Ta yi'i, on vása xíni i, ¿án
naní'i i nivi na ndixa kándixa yi'i, kivi ña ndikó i ñoyívi yó'o?
—káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

---

[a] **17:37** To'on griego ña káchí "tioko chée" ta tuku káchí ña "tasin yá'á."

Cuento yó'o ká'an xa'a ñii tafariseo xí'in ñii taa ta nákaya si'ún ko'on nda'a nagobierno ñoo Roma

9 Ta saá taJesús nika'an ra xí'in nivi na xáni sini kuiti mii na
kúu nava'a, ta xáni sini na inka nivi, on vása va'a nayó'o. Ta
taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra nayó'o:
10 —Saá ndo'o ovi taa nixa'an ra ve'e ño'o ka'an ra xí'in
Ndios. Ñii tayó'o kúu tafariseo ta inka ra kúu ta káya si'ún xa'a
nagobierno. 11 Ta tafariseo ñíndichi ra, ta ká'an ra xa'a mii ra,
káchí ra saá: "Tata Ndios, táxa'vi ún, yi'i on vása yóo i ndatán yóo
inka nivi, chi on siví ta kísa kuí'ná kúu i, ni on siví ta on vá'a kúu i,
ni on siví ta kísin xí'in inka ña'a kúu i, ni on vása yóo i ndatán yóo
taa ta ñíndichi kaa, ta káya si'ún xa'a nagobierno. 12 Taa ta va'a
kúu i chi ovi kivi ñii ñii semana yóo so'on i. Ta tá'ví i uxu ko'ndo
si'ún ña kómí i. Ta ñii ko'ndo yó'o táxi i nda'a ún. Saá ké'é i ndi'i
saá kivi", káchí ra xí'in Ndios. 13 Ta inka taa ta káya si'ún xa'a
nagobierno ñíndichi ra xíká lo'o. Ta kisa nino xí'in mii ra noo
Ndios, ta ni on xiin ra koto ra ñoyívi nino, ta kuiti xíto ra noo ño'o.
Ta kúchuchú ní ini ra nda káni ra kándíká ra, ta nika'an ra xí'in
Ndios si'a: "Tata Ndios, kundá'ví ini ún koni ún yi'i, vará ta on vá'a
kúu i", káchí ra. 14 Ndixa ká'an i xí'in ndó, kivi kuano'o tayó'o ve'e
ra kindoo va'a ra noo Ndios. Ta tafariseo, on vása ní-kindoo va'a
ra noo Ndios. Saá chi ndi'i nivi na kísa ká'no xí'in mii noo Ndios,
ta Ndios chikaa ra nayó'o nino. Ta nivi na kísa nino xí'in mii noo
Ndios, ta Ndios chinóo va'a ra ñato'ó na —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús chinóo ra nda'a ra sini naválí

(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

15 Ta kixaa nivi xí'in nakuálí noo yóo taJesús ña chinóo ra nda'a
ra sini na, ta ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a na, ta naxíka xí'in ra
nika'an na xí'in nivi yó'o:
—On kixi ndó xí'in nakuálí yó'o —káchí na.
16 Ta taJesús kana ndi'i ra nakuálí vaxi na noo ra, ta nika'an ra
xí'in naxíka xí'in ra:
—Taxi ndó nakuálí ná kixi na noo i, nda lo'o on kasi ndó na ña
kixi na, chi nivi na ndíkon yichi noo xá'nda chiño Ndios, ndatán
yóo nakuálí yó'o, saá yóo na. 17 Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá on xiin
ndó kasa nino xí'in mii ndó noo Ndios ndatán nino yóo ini nakuálí
yó'o, ta on kívi ki'vi ndó yichi noo xá'nda chiño Ndios —káchí
taJesús.

Ñii tạchiño kuíká ní ká'ạn ra xí'in tạJesús

(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)

18 Ñii tạchiño kịxaạ ra nọọ tạJesús, ta nịkạ'ạn ra, káchí ra saá:
—Tata maestro, tạa vạ'a ní ini kúu ún. ¿Ndá chiño vạ'a xíni̱
ñó'ó ke'é i̱ ta taxi Ndios ña kutakụ i̱ xí'in ra ndi'i saá kịvị̱ ña vạxi?
19 Ta ndạkuiịn tạJesús, nịkạ'ạn ra:
—¿Ndạchun ká'ạn ún yị̱'i̱ kúu tạa tạ vạ'a ini? Saá chi ọn kọó
ndạ ñii nị̱vi vạ'a ini, ñii lạá Ndios kuiti kúu tạ vạ'a ndino'o ini.
20 Xíni̱ ún ndạyí ña xạ'nda chiño Ndios kasa ndivi nị̱vi. Kạchí Ndios
xí'in nị̱vi saá: "Ọn ki̱'vi ndó kuạchi ñoyívi xí'in inkạ ña'ạ ñá ọn si̱ví
kúu ñásí'í ndó, ta ọn ki̱'vi ndó kuạchi ñoyívi xí'in tạa tạ ọn si̱ví
kúu yii̱ ndó, ọn ka'ni ndó nị̱vi, ọn kasa kuí'ná ndó ña kómí nị̱vi, ọn
kạ'ạn ndó ñavatá xạ'ạ inkạ nị̱vi, ta kasa tọ'ó ndó yivá ndó, ta kasa
tọ'ó ndó si'í ndó", saá káchí ndạyí Ndios —káchí tạJesús xí'in ra.
21 Ta nịkạ'ạn tạyó'o:
—Yị̱'i̱ ndạ lo'o i̱ kísa ndivi i̱ ndi'i saá ndạyí yó'o —káchí ra.
22 Tá xịni̱ sọ'o tạJesús ña ndạkuiịn ra, ta nịkạ'ạn tuku ra xí'in ra:
—Kúmạni̱ inkạ chiño kasa ndivi ún. Kuạ'ạn ún si̱kó ún ndi'i
ñakuíká kómí ún, ta saní'i ún si̱'ún nda'ạ nị̱vi nandá'ví. Ta saá
kukomí ún ñakuíká ndino'o xí'in Ndios ñoyívi nị̱no. Tá ndị̱'i kẹ'é ún
ñavạ'a yó'o, ta kixi ún kundikọn ún yị̱'i̱ —káchí tạJesús xí'in ra.
23 Tá xịni̱ sọ'o tạyó'o ña nịkạ'ạn tạJesús, ta kúchuchú ní ini ra,
saá chi kuạ'ạ ní ñakuíká kómí ra. 24 Tá xịni tạJesús ña kúchuchú ní
ini ra, ta nịkạ'ạn ra saá:
—¡Ndạchun yọ'vị̱ ní ki̱'vi nakuíká yichị̱ nọọ xá'nda chiño Ndios!
25 Vará yọ'vị̱ ní tá kuchiño tícamello ya'a rí yavị̱ xạ'ạ túkú, ta yọ'vị̱
ní kạ kuchiño ya'a ñii tạkuíká yé'é ña ki̱'vi ra yichị̱ nọọ xá'nda
chiño Ndios —káchí tạJesús xí'in na.
26 Ta nị̱vi na xịni̱ sọ'o tọ'on yó'o, nịndạkạ tọ'on na tạJesús:
—Tá yọ'vị̱ ní ki̱'vi nakuíká yichị̱ Ndios, ta saá, ¿yu kúu nị̱vi
kúchiño ki̱'vi na yichị̱ Ndios, ta kundọo na xí'in ra?
27 Ta ndạkuiịn tạJesús, nịkạ'ạn ra saá:
—Nị̱vi ọn kúchiño na sakạku xí'in mii̱ na, ñii lạá Ndios kúu tạ
kúchiño sakạku ña'á. Ndios kúchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. Ọn
kọó ña yọ'vị̱ nọọ Ndios —káchí tạJesús.
28 Ta saá nịkạ'ạn tạPedro xí'in ra:
—Ta mii̱ ndi̱, xa sạndakoo ndi̱ ndi'i ñavạ'a ña xi̱komí ndi̱, xạ'ạ
ña ndíkọn ndi̱ sạtạ ún.
29 Ta ndạkuiịn tạJesús, nịkạ'ạn ra:
—Ndixa ká'ạn i̱ xí'in ndó, ndi'i nị̱vi na sạndakoo ve'e, án yivá
na, án si'í na, án ñani na, án ki̱'vạ na, án ñásí'í na, án sạ'ya na,
xạ'ạ ña chíkaạ ini na kọ'ọn na yichị̱ nọọ xá'nda chiño Ndios, 30 ta

nayó'o naki'in na kua̱'a̱ ní ka̱ ñava̱'a taxi Ndios nda'a̱ na ñoyívi yó'o. Ta ñoyívi ni̱no Ndios taxi ra ña kutaku̱ na xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi.

Yichi̱ u̱ni̱ ká'a̱n ta̱Jesús kivi̱ ra

(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)

31 Ta ta̱Jesús, ka̱na ra ndi'i saá u̱xu̱ o̱vi̱ naxíka xí'in ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Ta vitin kua̱'a̱n yó yichi̱ kua̱n ndaa ñoo Jerusalén, ta ñoo kán kundivi ndi'i to̱'on Ndios ña ni̱taa naprofeta xa̱'a̱ yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios. 32 Nataxi na yi̱'i̱ nda'a̱ na o̱n vása kúu najudío, ta kuaku̱ ndaa na yi̱'i̱, kandiva̱'a na xí'in i̱, ta kundaa na tási̱i yu'u̱ na no̱o̱ i̱.
33 Ta kani ní na yi̱'i̱ xí'in kuártá, ta sondi̱'i ka'ni na yi̱'i̱. Ta ki̱vi̱ u̱ni̱ nataku̱ i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in na.
34 Ta naxíka xí'in ra ni̱-kunda̱a̱ ini na yukía̱ kóni kachí to̱'on yó'o, chi ña xi̱nakaa̱ se'é no̱o̱ na xi̱kuu ña.

Ta̱Jesús sa̱nda'a ra ñii ta̱kuáá ta̱ yóo ñoo Jericó

(Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)

35 Ñii ki̱vi̱ kua̱'a̱n ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra, ta kua̱'a̱ ní ni̱vi ndíko̱n na kua̱'a̱n na sa̱ta̱ ra. Ta xa yatin xáa̱ ra ñoo Jericó, ta ñii ta̱kuáá yóo ra yu'u̱ yichi̱, ta ndáka̱ chi'ña ra si̱'ún no̱o̱ ni̱vi na yá'a yichi̱ yó'o. 36 Tá xi̱ni̱ so̱'o ta̱kuáá yó'o ñii síso̱ yá'a kua̱'a̱ ní ni̱vi kua̱'a̱n na yichi̱, ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra na:
—¿Yukía̱ koo vitin?
37 Ta ni̱ka̱'a̱n na xí'in ra:
—Ta̱Jesús ta̱ñoo Nazaret kúu ta̱ yá'a yó'o.
38 Tá xi̱ni̱ so̱'o ra ñayó'o, ta ki̱xá'á ra xí'in ndi'i ndee̱ ra ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra saá:
—Tata Jesús, sa̱'ya ta̱David,[a] ¡ná kundá'ví ini ún koni ún yi̱'i̱! —káchí ra.
39 Ta ni̱vi na kua̱'a̱n si'na yichi̱ ni̱ka̱'a̱n na xí'in ra:
—¡Kasi ún yu'u̱ ún! —káchí na.
Ta ni̱-chika̱a so̱'o ta̱kuáá ña ni̱ka̱'a̱n na xí'in ra, ta ki̱xá'á ra ndeé va̱'a ka̱ ká'a̱n ra:
—Tata, sa̱'ya ta̱David, ¡ná kundá'ví ini ún koni ún yi̱'i̱! —káchí ra.

---

[a] **18:38** "Sa̱'ya ta̱David" kóni kachí ña: Ta̱a ta̱ ti̱'ví Ndios ña saka̱ku ra ni̱vi. O̱n vása kóni kachí ña sa̱'ya mi̱i ta̱rey David, ta kuiti kóni kachí ña sa̱'ya ñani síkuá ra.

40 Ta xikundichi taJesús yichi yó'o, ta xa'nda chiño ra noo nivi
ña koon na ki'in na takuáá ta kixi ra xí'in na noo ra. Tá kixaa
takuáá noo taJesús, ta taJesús nindaka toon ña'á ra, nika'an
ra saá:
41 —¿Yukía kóni ún ke'é i xí'in ún?
Ta ndakuiin takuáá:
—Tata, kóni i sanda'a ún nduchu noo i ta va'a koto i —káchí ra.
42 Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—Va'a, xa nduva'a nduchu noo ún, saá chi kándixa ún yi'i.
43 Ta xandikon nda'a nduchu noo ra, ta xa va'a xíto ra, ta saá
nakundikon ra sata taJesús, ta kixá'á ra kísa ká'no ra Ndios. Tá
xini nivi yó'o ndí taJesús sanda'a ra takuáá, ta ndi'i nivi yó'o
kixá'á na kísa ká'no na Ndios.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús xí'in taZaqueo

19 Ta nixaa taJesús ñoo Jericó, ta kua'an ra yichi ma'ñó ñoo
yó'o. 2 Ta yóo ñii taa takuíká naní ra Zaqueo, taa ta ndíso
chiño xí'in nivi na káya si'ún xa'a nagobierno kúu ra. 3 Ta kóni ra
koto ra yu kúu taJesús, ta on vása kúchiño ra, chi chútú ní nivi.
Saá chi taZaqueo kúu ra taa ta kuítí ní. 4 Ta saá kee ra, xíno ra
kua'an si'na ra, ta nixaa ra noo kúmani ya'a taJesús. Ta taZaqueo
ndaa ra nda'a ñii yiton tón sicómoro ká'no, ña kuchiño koni ra
taJesús. 5 Ta nixaa taJesús xa'a yiton noo kánóo taZaqueo, ta
nakoto ndaa ra, ta xini ra taZaqueo, ta nika'an ra xí'in ra:
—Tata, xandikon noo ún chi xíni ñó'ó kindoo i ve'e ún kivi vitin
—káchí taJesús.
6 Ta saá xandikon noo taZaqueo, ta kúsii ní ini ra naki'in ra
taJesús ve'e ra. 7 Tá xini nivi ñayó'o, ta kixá'á na kándiva'a na xí'in
taJesús, ká'an na, káchí na saá:
—On vá'a koo taJesús ve'e taZaqueo, chi ta on vá'a kúu ra
—káchí na.
8 Ta taZaqueo nakundichi ra nika'an ra xí'in taJesús:
—Koto ví, Tata, vitin ta'ví i ndi'i ñakuíká kómí i, ta taxi i ñii
sava ñayó'o nda'a nandá'ví. Tá yóo nivi na sandá'ví i kindaa i ña
xikomí na, ta vitin taxi i nda'a na komi yichi ka ñayó'o —káchí ra
xí'in taJesús.
9 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Kivi vitin Ndios sakaku ra tayó'o xí'in nave'e ra, chi ñii ki'va
ndatán xii síkuá yó taAbraham kandixa ra Ndios, saá kándixa
taZaqueo vitin. Ta saá kúndaa ini yó taZaqueo kúu ñii sa'ya
ndino'o taAbraham. 10 Yi'i, ta kúu taa ta kixi noo Ndios, vaxi i

nandukú i̱ ta sakaku i̱ ni̱vi na ndañó'ó noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Cuento xa'a namozo na ndíso chiño xí'in uxu si̱'ún

(Mt. 25:14-30)

11 Ta ni̱vi na kua'an sata taJesús xíni̱ so'o na to'on ña ká'an ra,
ta xa yatin xaa ra ñoo Jerusalén, ta xáni si̱ni̱ ni̱vi vitin tondaa ki̱vi̱
Ndios kixá'á ra ka'nda chiño ra noo na ñoyívi yó'o. Ta saá taJesús
ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, 12 káchí ra saá:
—Saá ndo'o ñii taká'no, kóni ra ko'on ra inka ñoo xíká, ta
ndikó ra, chi ñoo xíká yó'o sakuiso na chiño ra kuu ra tarey ñoo
ra, ta ka'nda chiño ra noo nañoo ra. 13 Tá xa yatin tondaa ki̱vi̱
kee taká'no yó'o ko'on ra, ta kana ra uxu namozo ra, ta ki̱xaa
na noo ra. Ta taxi ra ñii si̱'ún naní mina[a] nda'a ñii ñii namozo,
ta ni̱ka'an ra xí'in na, káchí ra saá: "Kasa chiño ndó si̱'ún yó'o
nda ki̱vi̱ ndikó i̱", káchí ra xí'in na. 14 Ta ni̱vi nañoo ra on xi̱in na
koni na ra, ñakán ti̱'ví na sava natá'an na ko'on na ka'an na xí'in
mi̱i tarey ká'no ñoo xíká, kachí na saá: "On vása kóni ndi̱ tayó'o
nduu ra tarey, ta ka'nda chiño ra noo ndi̱", kachí na. 15 Ta saá
ni, ni̱xa'an ra, ta nduu ra tarey, ta ndi̱kó ra ñoo ra. Ta ni̱ka'an ra
xí'in namozo ra: "Vitin ko'on ndó kana ndó uxu taa ta taxi i̱ si̱'ún
nda'a, ná kixi na yó'o ña kundaa ini i̱ ndasaá si̱'ún naki'in nayó'o
sata si̱'ún ña taxi i̱ nda'a na", káchí ra. 16 Ta tanoó ki̱xaa ra, ta
kachí ra saá: "Tata, ki̱sa chiño i̱ si̱'ún ña taxi ún nda'a i̱, ta naki'in i̱
uxu si̱'ún sata ña", káchí ra. 17 Ta káchí tarey: "Va'a, tamozo va'a
kúu ún. Va'a ní ki̱sa ndivi ún xí'in chiño ña lo'o, ta vitin táxi i̱
yó'ó nduu ún taa ta ka'nda chiño noo uxu ñoo", káchí tarey xí'in
tamozo yó'o. 18 Ta tamozo ovi̱ ki̱xaa ra noo tarey, ta ni̱ka'an ra:
"Tata, ki̱sa chiño i̱ si̱'ún ña taxi ún nda'a i̱, ta naki'in i̱ o'on si̱'ún
sata ña", káchí ra. 19 Ta ndakuiin tarey, ni̱ka'an ra xí'in ra: "Va'a,
ta vitin taxi i̱ yó'ó nduu ún ta ka'nda chiño noo o'on ñoo", káchí
ra. 20 Ta ki̱xaa inka tamozo noo tarey, ta ni̱ka'an ra: "Tata, yó'o
yóo si̱'ún ña taxi ún nda'a i̱. Taxi va'a i̱ ña, chi̱súku ndaa i̱ ña xí'in
tikoto. Ni̱-xiin sandañó'ó i̱ ña, 21 chi yí'ví i̱ noo ún. Saá chi yó'ó
kúu ñii taa ta ndeé ní ini, chi kíndaa ún si̱'ún vará on vása ní-kisa
chiño ún, ta nákaya ún ña'a noo on vása ní-chi'i ún", káchí tamozo
xí'in tarey. 22 Ta ni̱ka'an tarey xí'in ra: "¡Tamozo ndiva'a kúu yó'ó!
Ta xí'in to'on ña ni̱ka'an mi̱i ún, vitin sanakuiso i̱ kuachi yó'ó.
Káchí ún ndí yi̱'i̱ kúu ta ndeé ini, taa ta kíndaa si̱'ún vará on vása
ní-kisa chiño i̱, ta yi̱'i̱ nákaya ña'a noo on vása ní-chi'i i̱, káchí ún.

---

[a] **19:13** Ñii mina kúu si̱'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta ki̱sa chiño uni̱ yoo.

23 Tá ndixa ñayó'o kúu ña xáni ini ún, ta saá, ¿ndachun ni-chikaa
va'a ún si'ún i ini ve'e noo tá'vi si'ún?, ta kivi ndikó i, naki'in i
si'ún i xí'in siki ña, níkúu", káchí tarey xí'in tamozo on vá'a yó'o.
24 Ta nika'an tarey xí'in na ndóo xí'in ra: "Kindaa ndó si'ún nda'a
tayó'o, ta taxi ndó ña nda'a taa ta kómí uxu si'ún", káchí ra. 25 Ta
ndakuiin na, nika'an na: "Tata, tayó'o xa kómí ra uxu si'ún", káchí
na. 26 Ta nika'an tarey: "Ta ndi'i nivi na va'a xíni kukomí ña'a, ta
nayó'o naki'in ka na ñava'a. Ta nivi na on vása xíni ndasaá va'a
kukomí na ña'a, tanda ñalo'o kómí na, nondaa ña nda'a nayó'o.
27 Ta vitin tóndaa kivi kasa nani i kuachi xa'a nivi na on xiin koni
yi'i, nivi na on xiin taxi yi'i kuu taa ta ka'nda chiño noo na. Va'a
ko'on ndó ki'in ndó na ta kixi na yó'o, ta saá ka'ni ndó na noo i",
káchí tarey xí'in na. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús.

Niki'vi taJesús ñoo Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Jn. 12:12-19)

28 Ta ndi'i nika'an taJesús to'on yó'o, ta naki'in ra kua'an ra
yichi ñoo Jerusalén. 29 Ta nixaa ra yatin ñoo Betania xí'in ñoo
Betfagé, ña ñó'o noo xiki tón Olivo. Ta taJesús nika'an ra xí'in ovi
naxíka xí'in ra, 30 káchí ra saá:

—Kua'an ndó ñoo ña xíto ndaa ndó kaa. Ta nixaa ndó ñoo kaa,
ta naní'i ndó ñii burro lo'o nó'ni rí, tí on ta'án koso na kúu rí. Ta
ndaxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí yó'o. 31 Tá yóo nivi na ndaka to'on
ndó'ó: "¿Ndachun ndáxin ndó burro yó'o?", kachí na xí'in ndó, ta
ndakuiin ndó, kachí ndó saá xí'in na: "TaKá'no noo yó xíni ñó'ó
rí", kachí ndó xí'in na —káchí taJesús xí'in ovi naxíka xí'in ra.

32 Ta saá kua'an na, ta nixaa na ñoo ta naní'i na burro lo'o. Ñii
ki'va ndatán yóo ña nika'an taJesús xí'in na, saá yóo ña naní'i na.
33 Tá ndáxin na burro lo'o, ta nivi xí'in sana tíyó'o, nindaka to'on
ña'á na:

—¿Ndachun ndáxin ndó rí? —káchí na.

34 Ta ndakuiin na, káchí na saá:

—Mii taKá'no noo yó xíni ñó'ó rí —káchí na xí'in na.

35 Ta saá ndikó na kixaa na noo taJesús xí'in burro lo'o, ta
chinóo na tikoto na sata rí, ta nakoso taJesús ta kua'an ra yichi.
36 Tá yóso ra rí, kua'an ra yichi, ta kua'a ní nivi chindoo na tikoto
na yichi noo yá'a ra kua'an ra, saá kísa to'ó na ra. 37 Tá kixá'á ra
vaxi noo ra xiki tón Olivo, ta ndi'i nivi na ndíkon sata ra kúsii ní
ini na, ta kixá'á na ndeé ní ká'an na, ta kísa ká'no na Ndios xa'a ña
kua'a ní milagro ke'é ra, xini na. 38 Nika'an na saá:

—¡Ná ke'é Ndios ñavạ'a xí'in tạrey yó'o, tạa tạ kịxạa xí'in ndạyí Ndios! ¡Vitin Ndios taxi ra koo vạ'a nịvi xí'in ra ñoyívi nịno! ¡Ná kanóo síkón ñatọ'ó Ndios! —káchí na.

39 Ta sava nafariseo kuạ'ạn na xí'in nịvi yó'o, ta nịkạ'ạn na xí'in tạJesús:

—Tata maestro, kạ'ạn ún xí'in na ndíkọn sạtạ ún, ña ọn kạ'ạn na saá —káchí na.

40 Ta nịkạ'ạn tạJesús xí'in na:

—Táná kạ'ạn ị xí'in nayó'o ndí tásịín koo yu'ụ na, ta saá ndạ yụụ ndóo yó'o kixá'á ña ndeé ní kasa ká'no ña yị'ị —káchí ra xí'in na.

41 Ta kịxạa tạJesús yatin ñoo Jerusalén. Tá xịni ra ñoo yó'o, ta kịxá'á ra kúchuchú ní ini ra, ta xáku ra xạ'ạ nịvi nañoo yó'o, 42 ta nịkạ'ạn ra saá:

—¡Kóni ní ị vitin kundạạ ini ndó yu kúu ña kivi taxi koo vạ'a ini ndó! Saá chi ña nákaạ se'é nọọ ndó kúu ña vitin, ta ọn kịví koni ndó ña. 43 Ta vạxi ñii kịvị ndi'i na sáạ ini xíni ndó'ó kono nduu ndi'i na ñoo ndó, ta nakasi na ndi'i yichị ndó, ta ọn kuchiño kee ndó ñoo ndó. Ta ndi'i saá xiiña ñoo ndó, kixá'á nịvi yó'o kani tá'an na xí'in ndó. 44 Ta sandi'i na xạ'ạ ndi'i ve'e ndó, ta sandi'i na xạ'ạ ndi'i ndó'ó. Ọn ndọo kạ ndạ ñii yụụ ndíso tá'an nạmạ ve'e ndó ña koto ndó, chi ndi'i xạ'ạ ve'e ndó. Saá kundo'o ndó chi kịvị kịxạa ị ña sakạku ị ndó'ó, ta nị-xiin ndó nakoni ndó yị'ị —káchí tạJesús xí'in nañoo Jerusalén.

TạJesús tạva ra ndi'i na síkó kẹ'e yé'é ve'e ñọ'o ká'no

(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

45 Ta nịxạa na ñoo Jerusalén, ta tạJesús nịkị'vi ra kẹ'e yé'é ve'e ñọ'o ká'no, ta kịxá'á ra táva ra ndi'i nịvi na síkó xí'in nịvi na sáta, ña kee na kọ'ọn na. 46 Ta nịkạ'ạn ra xí'in na:

—Saá káchí tọ'on Ndios ña nịtaa na xịnạ'á: "Ve'e ị kuu ve'e nọọ kọ'ọn nịvi ña kạ'ạn na xí'in ị", káchí tọ'on Ndios. Ta ndó'ó, ọn vása vạ'a ké'é ndó, chi sạnduu ndó ve'e yó'o ñii kavuạ nakuí'ná —káchí tạJesús xí'in na.

47 Ndi'i saá kịvị tạJesús xíka ra sáná'a ra nịvi ini ve'e ñọ'o ká'no ñoo Jerusalén yó'o, ta na sáná'a ndạyí Ndios xí'in nachiño ná'no xí'in naná'no nọọ nasụtụ, ndúkú na ndasaá koo ka'ni na tạJesús. 48 Ta nị-kivi naní'i na ndasaá ka'ni na ra, chi ndi'i nịvi kúsiị ini na xínị sọ'o na tọ'on ña ká'ạn ra.

Ndayí ña kómí taJesús ke'é ra chiño

(Mt. 21:23-27; Mr. 11:27-33)

20 Ñii kivi yóo taJesús ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta sáná'a ra nivi, ká'an ra xí'in na to'on ñava'a xa'a yichi Ndios. Ta saá na sáná'a ndayí Ndios xí'in naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu kixaa na noo taJesús, [2] ta nika'an na xí'in ra si'a:

—Ka'an ún xí'in ndi, ¿míkía kixi ndayí ké'é ún ñayó'o? ¿Yu kúu na taxi ndayí nda'a ún ke'é ún chiño yó'o saá? —káchí na.

[3] Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ta yi'i kóni i ndaka to'on i ndó'ó ñii laá to'on, ta va'a ndakuiin ndó yu'u i. [4] ¿Míkía kixi ndayí taJuan sakuchu ra nivi? ¿Án taxi Ndios ndayí nda'a ra? ¿Án nivi kúu na taxi ndayí nda'a ra ña sakuchu ra nivi? —káchí taJesús xí'in na.

[5] Ta saá kixá'á na ká'an tá'an xí'in mii na:

—¿Ndasaá koo ndakuiin yó vitin? Chi táná ka'an yó Ndios taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá ndaka to'on taJesús mii yó: "¿Ndachun on vása ní-kandixa ndó ña nika'an ra?" [6] Táná ka'an yó nivi kuiti kúu na taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá yiyo ní sasaa yó nañoo, ta kixá'á na tiin na yuu, ta koon na mii yó, chi ndi'i nivi yó'o kándixa na ndí taJuan xikuu ra ñii taprofeta —káchí na, ká'an tá'an na.

[7] Ta saá ndakuiin na, káchí na si'a xí'in taJesús:

—On xíni ndi yu kúu na taxi ndayí nda'a taJuan —káchí na.

[8] Ta saá taJesús nika'an ra xí'in na:

—Ta ni yi'i, on ka'an i xí'in ndó míkía kixi ndayí kómí i ña ké'é i chiño yó'o —káchí ra.

Cuento yó'o ndáto'on xa'a nivi na on vá'a na táti ño'o noo yóo tón uva

(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

[9] Ta saá taJesús ndato'on ra inka cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taa, nataan ra tón uva, ta saá satati ra ño'o ra xí'in tón uva inka nivi, ta kee ra kua'an ra koo ra inka ñoo kua'a ní kivi. [10] Ta kixaa yatin kivi ña ka'nda na tíuva yó'o, ta ta xí'in yiton tón uva ti'ví ra ñii tamozo ra kua'an ra naki'in ra sava tíuva ña kuu ya'vi ra. Ta nivi na táti ño'o noo yóo tón uva tiin na tamozo yó'o, ta kani ní na ra, ni-xiin na taxi na rí nda'a ra, ta saá ndikó vichí ra kuano'o ra. [11] Ta taa ta xí'in yiton tón uva tuku ti'ví ra inka taa kua'an ra naki'in ra tíuva. Ta nikandiva'a na xí'in ra, ta kani ní na ra, ta sakuka'an na noo ra, ta taxin na ra ndikó ra kuano'o

ra ve'e tapatrón. 12 Ta taa ta xí'in yiton tón uva tuku ti'ví ra inka
tamozo kua'an ra, ta tiin na ra, ta satakué'e ní na ra, ta taxin na ra,
kuano'o ra.
13 'Ta saá taa ta xí'in yiton tón uva nika'an ra: "¿Yukía koo ke'é
yó vitin? Va'a ka ti'ví yó sa'ya yó, ta kí'vi ní ini yó xíni yó. Tá nivi
na táti ño'o yó nakoni na sa'ya yó yó'o, ta kasa to'ó na ra", káchí
ra. 14 Ta nivi na táti ño'o xini na kíxaa talo'o sa'ya ra, ta nika'an na
xí'in tá'an na, káchí na saá: "Takaa kúu sa'ya ta nataan tón uva, ta
sa'ya ra yó'o kúu ta naki'in ñakuíká xí'in ño'o yó'o táná kivi yivá
ra. Na'a ndó ná ko'yo ka'ni yó ra, ta kindoo yó xí'in ndi'i ñakuíká
ra", káchí na. 15 Ta saá tiin na ra, ta sakana na ra nda sata namá ña
xino nduu noo yóo tón uva, ta xa'ni na ra. Saá ndi'i cuento yó'o
—káchí taJesús.
Ta taJesús nika'an ra xí'in nivi na xini so'o cuento yó'o:
—¿Vitin yukía ke'é ta xí'in yiton tón uva? 16 Ká'an i xí'in ndó,
ndixa ndikó ra naxaa ra ta sandi'i ra xa'a nivi na táti ño'o ra. Ta
tuku satati ra ño'o ra inka nivi —káchí taJesús xí'in na.
Ta ndakuiin nivi, nika'an na:
—¡Ná on taxi Ndios kundo'o ndi saá! —káchí na.
17 Ta taJesús xíto ra noo na, ta nika'an ra xí'in na:
—¿Án on vása kúndaa ini ndó ña kóni kachí to'on Ndios ña
nitaa na xina'á, ña káchí saá?:
Yóo yuu ña ni-xiin nivi na kísa va'a ve'e koni ñó'ó na,
ta mii yuu yó'o nduu ña yuu ñanoó nákaa xa'a ve'e,
káchí to'on Ndios. 18 Ndi'i nivi na kaki'i ta nakava na sata yuu yó'o
ndi'i xa'a na. Ta yuu yó'o, táná nakava ña sata nivi, ta chi'ma ña
na nda nduu na yaa —káchí taJesús xí'in na.
19 Ta saá naná'no noo nasutu xí'in na sáná'a ndayí Ndios xani
sini na ndúkú na ndasaá koo tiin ña'á na, chi nayó'o kundaa ini na
cuento ña nika'an taJesús ndí ká'an ña xa'a na. Ta ni-kuchiño tiin
na ra, chi yí'ví na koto saa nivi na ndóo yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi nivi kota nda'a nagobierno

(Mt. 22:15-22; Mr. 12:13-17)

20 Ta saá naná'no noo nasutu xí'in na sáná'a ndayí Ndios ti'ví na
sava nivi ña koto ndoso na taJesús. Ña ká'an na ndatán ká'an nivi
na ndino'o ini, saá ka'an nayó'o xí'in taJesús, chi kóni na ña sativí
na ñii to'on ká'an ra, ta kuchiño na taxi na kuachi xa'a ra noo
tagobernador. 21 Saá kixaa na noo taJesús, ta nika'an na xí'in ra:
—Tata maestro, xíni ndi yó'ó kúu ún taa ta sáná'a ñandaa. Ta
on vása nákaxin ún nivi, ta ñii ki'va ká'an ún ñandaa xí'in ndi'i
na, ni on vása násama ún to'on ún, ta sáná'a ún ñandaa xa'a yichi

Ndios. 22 Ta vitin kóni ndi̱ ndaka̱ to̱'on ndi̱ yó'ó, ¿án va̱'a cha'vi yó
kota no̱o̱ ta̱rey César ñoo Roma? ¿Án o̱n vá'a cha'vi yó ña? —káchí
na xí'in ra.
23 Ta ta̱Jesús kúnda̱a̱ ini ra ndí na o̱vi̱ yu'u̱ kúu na, kóni na koto
ndoso na ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—¿Nda̱chun kóni ndó koto ndoso ndó yi̱'i̱? 24 Taxi ndó ñii si̱'ún
ná koto i̱ no̱o̱ ña. ¿Yo na̱'ná, ta yo ki̱vi̱ kúu ña yóo no̱o̱ si̱'ún yó'o?
—káchí ta̱Jesús xí'in na.
Ta nda̱kuii̱n na:
—Si̱'ún yó'o kómí ña na̱'ná xí'in ki̱vi̱ ta̱rey César —káchí na.
25 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:
—Taxi ndó nda'a̱ ta̱rey César ña kúu kuenda ra, ta taxi ndó
nda'a̱ Ndios ña kúu kuenda Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in na.
26 Ta saá ni̱-kuchiño naní'i na to̱'on ña taxi na kua̱chi xa̱'a̱
ta̱Jesús no̱o̱ nachiño. Ta na̱ka'nda ini na chi va̱'a ní ni̱ka̱'a̱n ra, ta
ni̱-naní'i na ña ndakuii̱n na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ni̱vi ni̱xi'i̱ ta na̱taku̱ na

(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

27 Nasaduceo ki̱xaa̱ na no̱o̱ ta̱Jesús. Nasaduceo yó'o kúu na
naná'no na sáná'a ta ká'a̱n na ndí na ni̱xi'i̱ o̱n vása nataku̱ ka̱ na.
Ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on na ta̱Jesús:
28 —Tata maestro, nda̱yí Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés káchí ña saá:
“Tá ñii ta̱a ni̱xi'i̱ ra, ta o̱n ko̱ó sa̱'ya ra ní-xiyo xí'in ñásí'í ra, ta
ñani ra xíni̱ ñó'ó tonda̱'a̱ ra xí'in ñá ni̱ndo̱o yó'o, ña kivi koo sa̱'ya
na. Nda̱tán koo sa̱'ya ta̱ ni̱xi'i̱, saá koo sa̱'ya nayó'o”, káchí nda̱yí
ña ni̱taa ta̱Moisés. 29 Ta, ¿yukía̱ káchí yó'ó xa̱'a̱ ñayó'o? Chi saá
ndo̱'o ta̱a, u̱xa̱ ñani kúu ra. Ta̱no̱ó to̱nda̱'a̱ ra xí'in ñii ña'a̱, ta ni̱xi'i̱
ra, ta o̱n ko̱ó sa̱'ya ra ní-xiyo. 30 Ta ñani ra ta̱ovi̱ to̱nda̱'a̱ ra xí'in
ñáña'a̱ yó'o, ta ni̱xi'i̱ ra, ta o̱n ko̱ó sa̱'ya na ní-xiyo. 31 Ta ñani ra
ta̱u̱ni̱ to̱nda̱'a̱ ra xí'in ñáña'a̱ yó'o, ta ni̱xi'i̱ ra, ta o̱n ko̱ó sa̱'ya na
ní-xiyo. Ta ñani ra ta̱ko̱mi̱ to̱nda̱'a̱ ra xí'in ñáña'a̱ yó'o, ta ni̱xi'i̱
ra, ta o̱n ko̱ó sa̱'ya na. Ta ñani ra ta̱o̱'o̱n to̱nda̱'a̱ ra xí'in ñáña'a̱
yó'o, ta ni̱xi'i̱ ra, ta o̱n ko̱ó sa̱'ya na. Ta ñani ra ta̱i̱ño̱ to̱nda̱'a̱ ra
xí'in ñáña'a̱ yó'o, ta ni̱xi'i̱ ra, ta o̱n ko̱ó sa̱'ya na. Ta ñani ra ta̱u̱xa̱
to̱nda̱'a̱ ra xí'in ñáña'a̱ yó'o, ta ni̱xi'i̱ ra, ta o̱n ko̱ó sa̱'ya na. 32 Ta
saá ni̱xi'i̱ mi̱i ñáña'a̱ yó'o. 33 Ta ki̱vi̱ nataku̱ ndi'i na ni̱xi'i̱, ¿yukú
ta̱a kuu yi̱i ñáña'a̱ yó'o?, chi ndi'i ta̱a u̱xa̱ ñani ni̱xi̱yo ra xí'in ñá
—káchí na xí'in ta̱Jesús.
34 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, káchí ra saá xí'in na:
—O̱n vása kúnda̱a̱ va̱'a ini ndó xa̱'a̱ ñoyívi ni̱no xí'in Ndios. Saá
chi ñoyívi yó'o kúu no̱o̱ tónda̱'a̱ ta̱a xí'in ña'a̱, ta táxi na sa̱'ya na

tondạ'ạ na xí'in inkạ na. 35 Ta kịvị natakụ nịvi na nịxi'ị, ọn vása
tondạ'ạ kạ na ñoyívi nịno, ni ọn vása taxi na sạ'ya na tondạ'ạ na
xí'in inkạ nịvi. 36 Ta nịvi nạtakụ ọn kuchiño kivị kạ na, ta ndạtán
yóo naángel saá koo nịvi na kundọo xí'in Ndios. Sạ'ya ndino'o
Ndios kuu nayó'o, xạ'ạ ña natakụ na. 37 Xạ'ạ ña natakụ na nịxi'ị,
mịi tạMoisés nịtaa ra tọ'on ña kísa ndạạ ndí nịvi na nịxi'ị xíni
ñó'ó natakụ na. Saá chi ñii kịvị xịni tạMoisés yitọn ñiñọ xíxị nó,
ta saá nịkạ'ạn Ndios xí'in ra, kạchí ra saá: "Yị'ị kúu Ndios nọọ
tạAbraham, tạIsaac, xí'in tạJacob, ta nayó'o kísa ká'no na yị'ị",
kạchí Ndios xí'in tạMoisés. 38 Ta xí'in tọ'on yó'o kúndạạ ini yó ndí
tákụ kạ xịi síkuá yó yó'o. Ndó'ó káchí ndó na nịxi'ị kúu na, ta nọọ
Ndios nayó'o tákụ na, chi na ndixa nịxi'ị ọn kúchiño na kasa ká'no
na Ndios —káchí tạJesús xí'in nasaduceo.
39 Ta nịkạ'ạn sava na sáná'a ndạyí Ndios:
—Vạ'a ní ká'ạn ún, tata maestro —káchí na xí'in tạJesús.
40 Ta saá nasaduceo nị-xiin kạ na ndạkạ tọ'on na ra ña koto
ndoso na ra.

Ñayó'o ká'ạn Cristo kúu tạ ká'no kạ nọọ tạrey David

(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)

41 Ta tạJesús nịndạkạ tọ'on ra na ndóo xí'in ra:
—¿Ndạchun káchí na ndí Cristo, tạ ti'ví Ndios sakạku ra nịvi,
kuu ñii sạ'ya ñani síkuá tạrey David? 42 Chi mịi tạrey David nịtaa
ra nọọ tutu nạní ña Salmos, kạchí ra saá:
Ndios nịkạ'ạn ra xí'in tạKá'no nọọ ị:
"Koo ún xí'in ị siịn kua'á ị nọọ táyị tón tọ'ó yó'o,
43 tạndạ kịvị taxi ị kọyo ndi'i na káni tá'an xí'in ún tịxin
xạ'ạ ún", kạchí Ndios,
nịtaa tạDavid xịnạ'á.
44 Xí'in tọ'on yó'o tạDavid kạchí ra Cristo kúu tạKá'no nọọ ra.
Ta, ¿mí kúchiño kúu Cristo sạ'ya ñani síkuá tạDavid? —káchí
tạJesús xí'in na.

TạJesús chíkaạ ra kuạchi sạtạ na sáná'a ndạyí Ndios

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54)

45 Tá xíni sọ'o ndi'i nịvi, ta nịkạ'ạn tạJesús xí'in naxíka xí'in ra,
káchí ra saá:
46 —Koto vạ'a ndó ọn kundikọn ndó yichị nịvi na sáná'a ndạyí
Ndios, chi kuiti ká'vi na ndạyí ta ọn vása kasa ndivi na ña. Kísa
ká'no xí'in mịi na, kúsiị ní ini na kundixin na tikọtọ vạ'a, ta
kuạ'ạn vạxi na nọọ nịvi ña koto ña'á na. Ta xíka na nọyá'vi,

ta kóni na ña kasa to̱'ó ní ni̱vi na, ta kútoo ní na kundo̱o na
táyi̱ tón ná'no tón to̱'ó yóo ve'e ño̱'o sinagoga. Ta no̱o̱ yóo viko̱
xíxi, ndúkú na kundo̱o na no̱o̱ táyi̱ ná'no tón to̱'ó. 47 Ta ké'é
na ña o̱n vá'a, chi kíndaa na ve'e náña'a̱ ná ni̱xi'i̱ yii̱. Ta ndi̱'i
ke̱'é na saá ta xí'in ñavatá ini na, xá'a̱n na ve'e ño̱'o sinagoga,
ta na'á ní ká'a̱n na xí'in Ndios. Ké'é na saá xa̱'a̱ ña kóni na kani
si̱ni̱ ni̱vi ndí nayó'o kúu nava̱'a ní no̱o̱ Ndios. Ta xa̱'a̱ ña o̱n vá'a
ké'é na, Ndios saxo̱'vi̱ ka̱ ra nayó'o no̱o̱ inka̱ ni̱vi —káchí ta̱Jesús
xí'in na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ si̱'ún ña ni̱so̱ko̱ ñii ña'a̱ ñá ni̱xi'i̱ yii̱

(Mr. 12:41-44)

21 Ta ta̱Jesús yóo ra yé'é ve'e ño̱'o ká'no, ta xi̱to ra ni̱vi
nakuíká táan na si̱'ún ini caja ña ñó'o si̱'ún xa̱'a̱ Ndios. 2 Ta
xi̱ni ra ñii ña'a̱ ñándá'ví ñá ni̱xi'i̱ yii̱, táan ñá o̱vi̱ si̱'ún kuálí ini
caja, ta lo'o ní ndáka̱ si̱'ún yó'o. 3 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in naxíka
xí'in ra:
—Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, ñándá'ví yó'o ta̱xi ví'í ka̱ ñá
si̱'ún no̱o̱ ña ta̱xi nakuíká. 4 Chi nakuíká, vará ta̱xi na kua̱'a̱
ní si̱'ún, ta ki̱ndo̱o ví'í ní ka̱ ña nda'a̱ mii̱ na. Ta ñándá'ví
yó'o, vará lo'o ní si̱'ún ní'i ñá, ta ta̱xi ndi'i ñá si̱'ún ña kómí
ñá, ta saá sa̱ndakoo ñá ndi'i ña xíni̱ ñó'ó ñá —káchí ta̱Jesús
xí'in na.

Ta̱Jesús ká'a̱n ra xa̱'a̱ ki̱vi̱ ndi'i xa̱'a̱ ve'e ño̱'o ká'no ñoo Jerusalén

(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)

5 Ta sava naxíka xí'in ta̱Jesús ká'a̱n tá'an na ndí livi ní yóo yu̱u̱
ñó'o ku̱va̱'a ve'e ño̱'o ká'no, ta livi ní ná'a inka̱ ña sa̱ní'i ni̱vi koo
ini ve'e ño̱'o yó'o. Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:
6 —Ñii ki̱vi̱ ña va̱xi ndi'i ñalivi ña xíto ndó ve'e ño̱'o yó'o, ndi'i
xa̱'a̱ ña, ta nda̱ ñii ka̱ yu̱u̱, o̱n kóo ka̱ sa̱ta̱ inka̱ yu̱u̱. Saá chi tani
ve'e ño̱'o ta ndi'i xa̱'a̱ ndi'i ña —káchí ta̱Jesús.

Xíni̱ ñó'ó koo ti'va yó xa va̱xi ki̱vi̱ sondí'í

(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)

7 Ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on na ta̱Jesús:
—Tata Maestro, ¿ama koo saá ña ka̱chí ún? ¿Ndá seña kuu ña
koni ndi̱ ña kunda̱a̱ ini ndi̱ ña xa yatin ndi'i xa̱'a̱ ve'e ño̱'o ká'no
yó'o? —káchí na.

8 Ta ndakuiin taJesús:

—Koto va'a ndó ña on sandá'ví nivi ndó'ó. Saá chi kua'a ní taa
kixaa, ta kivi kixaa ñii ñii na, ta ka'an na xí'in ndó, kachí na saá:
"Yi'i kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o, ta xa
yatin tondaa kivi kixá'á ka'nda chiño i noo na ñoyívi yó'o", kachí
na xí'in ndó. Ta on kundikon ndó sata nivi na ká'an saá xí'in ndó.
9 Ta koni so'o ndó yóo kuachi xá'ni tá'an na ñoo yatin, ta xá'ni
tá'an na ñoo xíká, ta on kuyi'ví ndó. Chi xíni ñó'ó kundivi ndi'i
ñayó'o, ta saá ni, ta'án ka kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o.

10 'Kivi ña vaxi nakuita nivi na ñoo ná'no ka'ni tá'an na xí'in
nivi na inka ñoo ná'no, ta ñoo noo yóo narey ka'ni tá'an na xí'in
inka ñoo noo yóo inka narey. 11 Ta kua'a ní xiiña ndeé ní taan noo
ño'o, ta koo ní soko, ta kua'a ní ñoo kunakaa ndi'i noo kue'e, ta
ñoyívi nino koo seña ná'no koni na, ta yi'ví ní nivi.

12 'Ta saá ni, tá ta'án ka kixaa kivi kundivi ñayó'o, ta xo'vi ní
ndó'ó, chi sava nivi tiin na ndó'ó, ta nataxi na ndó'ó nda'a naná'no
ve'e ño'o sinagoga, ta taan na ndó'ó ini ve'e kaa. Taxi na kuachi
xa'a ndó noo nagobernador án noo narey chi na ndíkon yi'i kúu
ndó. 13 Tá kundoo ndó noo nachiño yó'o, ta saá kukomí ndó yichi
ka'an ndó to'on ñava'a xa'a i. 14 Ta on kundi'i ini ndó xa'a to'on ña
ndakuiin ndó noo nachiño, 15 chi yi'i taxi i to'on xí'in ñandíchí sini
ndó, ta saá ka'an ndó xí'in na. Ta nivi na on xiin koni ndó'ó, on
kívi naní'i na to'on ña ndakuiin na yu'u ndó. 16 Ta kivi ña vaxi, ta
yivá ndó, án si'í ndó, án ñani ndó, án inka nave'e ndó, án migo
ndó chikaa na kuachi sata ndó, ta ka'ni na sava ndó'ó. 17 Ndi'i nivi
ñoyívi yó'o kusaa ini na koni na ndó'ó chi na ndíkon yi'i kúu ndó.
18 Ta Ndios kundaa va'a ra ndó'ó, ta nda ñii yisi sini ndó, on taxi
ra ña ndi'i xa'a ña. 19 Tá on vása sandakoo ndó yichi i, ta kundikon
va'a ndó ña, nda kixaa kivi ndi'i ña xo'vi ndó, ta Ndios sakaku ra
ndó'ó ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

20 'Tá xíto ndó xa xino nduu natropa ñoo Jerusalén yó'o, ta saá
kundaa ini ndó xa kixaa kivi ndi'i xa'a ña. 21 Ta kivi yó'o, ndi'i
nivi na ndóo estado Judea yó'o, xíni ñó'ó kono na ko'on na noo
yóo yuku síkón. Ta ndi'i nivi na ndóo ñoo Jerusalén xíni ñó'ó
kee ndi'i na ko'on na. Ta ndi'i nivi na ndóo yuku, on vá'a ndi'vi
na ñoo Jerusalén. 22 Saá chi kivi yó'o Ndios xíni ñó'ó saxo'vi ra
nañoo Jerusalén, ta saá kundivi ndi'i to'on ra ña nitaa na xina'á.
23 ¡Ndá'ví ní náña'a ná ñó'o sa'ya, ta ndá'ví ní náña'a ná yóo sa'ya
válí na chíchín kivi kán!, chi ndeé ní koo ña xo'vi nivi ñoyívi, ta
ndeé ní saxo'vi Ndios nañoo yó'o. 24 Natropa ka'ni na sava nivi
xí'in espada, ta tiin na inka nivi ko'on xí'in na kua'a ní ñoo xíká,
ta kán kasa nduxa na xí'in na ña kasa chiño na. Ta nivi na on siví

najudío kúu, kuu na ka'nda chiño nọọ nañoo Jerusalén. Saá koo
tạndạ tọndạa kịvị ña chịtóni Ndios —káchí tạJesús xí'in na.

Kuạ'ạ ní koo seña ña kạ'ạn xa yatin ndikó tạJesús ñoyívi yó'o

(Mt. 24:29-35, 42-43; Mr. 13:24-37)

25 Ta saá nịkạ'ạn tạJesús xí'in na:
—Kịvị xa yatin ndikó ị ñoyívi yó'o koni ndó seña ñoyívi nịno:
koto ndó koo seña xí'in kịmi, xí'in yọọ, xí'in ñọ'o ká'no ña yé'e. Ta
ndi'i nịvi ñoyívi ndi'i ní ini na, ta yị'ví ní na koni na takuií mịni,
chi ndeé ní nị'ị rá ta nakuita ní yạkạ rá nọọ rá. 26 Sava nịvi ndạ
kivị ndụú na xí'in ña yí'ví ní na, ta ọn vása kundạạ ini na yukíạ
kundo'o ñoyívi yó'o. Saá chi ndi'i ña kómí ndeẹ yóo ñoyívi nịno
kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o. 27 Ta saá ndi'i nịvi koni na yị'ị, tạa
tạ kịxi nọọ Ndios, ta vạxi ị mạ'ñó vịkọ, xí'in ndeẹ ká'no, xí'in ndi'i
ña yé'e livi. 28 Tá kíxá'á xíto ndó seña ña nịkạ'ạn ị xí'in ndó, ta vạ'a
kusiị ní ini ndó, ta koto ndaa ndó ñoyívi nịno, chi xa vạxi kuyatin
kịvị ndikó ị sakạku ị ndó'ó —káchí tạJesús xí'in na.
29 Ta saá ndạtọ'on tạJesús ñii cuento ña saná'a ra na:
—Vạ'a koto ndó yitọn higo, án ndi'i inkạ yitọn. 30 Tá xa vạxi
nduxạá nó ta nákoo yụkụ yútạ nda'ạ nó, ta saá kúndạạ ini ndó
xa nịkuyatin ní kixaạ sạvị. 31 Ta kịvị xíto ndó xa kuạ'ạn kundivi
ndi'i ñayó'o ña ndạtọ'on ị xí'in ndó, ta saá kundạạ ini ndó xa vạxi
kuyatin kịvị kixá'á ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o.
32 ’Ta ndixa ká'ạn ị xí'in ndó, nịvi na xíto kixá'á seña yó'o
kutakụ kạ na ndạ ndị'i kụndivi ndi'i ña ndạtọ'on ị xí'in ndó. 33 Ña
ñoyívi nịno xí'in ña ñoyívi yó'o ñii kịvị vạxi ndi'i xạ'ạ ña, ta tọ'on ị
ọn ndi'i xạ'ạ ña, ta kindọo ña ndi'i saá kịvị.
34 ’Ta koto vạ'a xí'in mịi ndó ña ọn nduu ndó nịvi nasó'ó, na ọn
vása kandixa kạ Ndios. Ọn kutakụ ndó ndạtán káchí nímạ mịi ndó,
ni ọn kuu ndó nịvi na xíini, ni ọn kuu ndó nịvi na ndí'i ní ini xạ'ạ
chiño ñoyívi yó'o. Saá chi xínị ñó'ó koo ti'va ndó kundati ndó yị'ị,
kọtọ naka'nda ini ndó kịvị ndikó ị. 35 Chi ndạtán kama ní nákava
ñonọ sakakọ'on ña kitị, saá kixaạ kịvị ña ndikó ị nọọ nịvi na ndóo
ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o. 36 Ta ndó'ó, xínị ñó'ó kundọo ti'va ndó
ndi'i saá kịvị xạ'ạ ña ndikó ị. Ndi'i saá kịvị ndukú ndó nọọ Ndios
ña taxi ra ndeẹ ña kuchiño kundeé ndó nọọ ndi'i ña yọ'vị vạxi, ta
saá kuchiño kuita ndó nọọ yị'ị kịvị ndikó ị ñoyívi yó'o —káchí
tạJesús xí'in na.
37 Ta ndi'i saá kịvị tạJesús sáná'a ra nịvi ve'e ñọ'o ká'no ñoo
Jerusalén, ta xa kuạ'ạn kuñoó, kée ra xá'ạn ra xịkị tón Olivo. 38 Ta

ndi'i saá xitaan vaxi nivi ve'e ño'o yó'o ña koni so'o na to'on ña ká'an taJesús.

Ká'an tá'an na ndasaá kuchiño tiin na taJesús

(Mt. 26:1-5, 14-16; Mr. 14:1-2, 10-11; Jn. 11:45-53)

22 Xa nikuyatin ní kana viko Pascua,[a] ta viko yó'o naIsrael xíxi
na sita va'a ña on koó levadura kómí. [2] Ta na sáná'a ndayí
Ndios xí'in naná'no noo nasutu ndúkú na ndasaá koo ka'ni se'é na
taJesús, chi yí'ví na noo nivi na ndíkon sata ra.
[3] Ta ñandiva'a ká'no Satanás nikí'vi ña ini taJudas Iscariote ta
kúu ñii taa ta uxu ovi xíka xí'in taJesús. [4] Ta saá kee ra nixa'an ra
noo naná'no noo nasutu xí'in naná'no noo napolicía na ndáa ve'e
ño'o ká'no, ta nika'an ra xí'in na ndasaá koo nataxi ra taJesús
nda'a na. [5] Ta kusii ní ini na xini so'o na ña nika'an taJudas xí'in
na, ta nayó'o nika'an na xí'in ra:
—Tá nataxi ún ra nda'a ndi, ta taxa'vi ndi yó'ó —káchí na.
[6] Ta taJudas kindoo ra saá xí'in na, ta kixá'á ndúkú ra ndasaá
koo nataxi ra taJesús nda'a na. Ndúkú ra kivi ña on koó kua'a ní
nivi xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an xa kua'an kuñoó ta xixi taJesús xí'in naxíka xí'in ra

(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

[7] Saá nitondaa kivi viko najudío xíxi na sita va'a ña on koó
levadura kómí, ta ñii ñii ve'e na xá'ni na ndikachi lo'o ña náká'án
na viko Pascua. [8] Ta nika'an taJesús xí'in taPedro xí'in taJuan,
káchí ra:
—Kua'an ndó kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua.
[9] Ta ndakuiin na, nika'an na:
—¿Míkía kóni ún kasa ndivi ndi ña?
[10] Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Kua'an ndó, ta kua'an ki'vi ndó ñoo Jerusalén, ta nakutá'an
ndó xí'in ñii taa ndíso kisi takuií, ta kundikon ndó ko'on ndó sata
ra nda naxaa tayó'o ve'e ra noo ki'vi ra, [11] ta ka'an ndó xí'in taa
ta xí'in ve'e yó'o, kachí ndó saá: "TaMaestro ti'ví ndi'i vaxi ndi
ndaka to'on ndi yó'ó: ¿Míkía yóo ñii cuarto ve'e ún noo kuxu ra
viko Pascua xí'in ndi, naxíka xí'in ra?", kachí ndó. [12] Ta saá taa
ta xí'in ve'e saná'a ra ndó'ó míkía yóo ñii cuarto ve'e ra ña kánóo

---

[a] **22:1** Pascua najudío kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xina'á.

piso ǫvi̱, nǫǫ yóo ndi'i ña xíni̱ ñó'ó ndó. Ta ve'e yó'o kasa ndivi
ndó ña kuxu yó vikǫ Pascua —káchí ta̱Jesús xí'in na.
13 Ta ke̱e na kua̱'a̱n na, ta ni̱ki̱'vi na ñoo Jerusalén, ta na̱ní'i na
nda̱tán yóo ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na, ta ki̱sa ndivi na ña kuxu na
vikǫ Pascua.
14 Ta xikuaa ta xa kua̱'a̱n kunaa, ki̱xa̱a̱ ta̱Jesús xí'in u̱xu̱ ǫvi̱
naxíka xí'in ra, ta xi̱kundǫo na nǫǫ mesa kuxu na. 15 Ta ni̱ka̱'a̱n
ta̱Jesús xí'in na:
—Xa na'á ní kóni i̱ kuxu i̱ xí'in ndó vikǫ Pascua yó'o, ki̱vi̱ si'na
ka̱ nǫǫ ña kixa̱a̱ ña xǫ'vi̱ i̱. 16 Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, ǫn kuxu ka̱ i̱
xí'in ndó inka̱ vikǫ Pascua nda̱ ndixa kasa ndivi i̱ chiño ña kasa
nda̱a̱ xa̱'a̱ vikǫ yó'o, ta̱nda̱ nakutá'an yó nǫǫ xá'nda chiño Ndios
—káchí ta̱Jesús xí'in na.
17 Ta saá ki̱'in ta̱Jesús ñii copa ña ñó'o vino, ta ni̱ka̱'a̱n ra
xí'in Ndios:
—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi ta̱xi ún nduta̱ ko'o ndi̱ yó'o
—káchí ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in naxíka xí'in ra:
—Ki'in ndó ña ñó'o vino yó'o, ta ñii ñii ndó ko'o lo'o ndó.
18 Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, ǫn ko'o ka̱ i̱ vino ta̱nda̱ ki̱xa̱a̱ ki̱vi̱
nakutá'an yó nǫǫ xá'nda chiño Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in na.
19 Ta ki̱'in ra si̱ta̱ va̱'a, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in Ndios:
—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi ta̱xi ún si̱ta̱ va̱'a kuxu ndi̱
—káchí ra.
Ta ta̱'ví ra si̱ta̱ va̱'a, ta ta̱xi ra ña nda'a̱ ñii ñii naxíka xí'in ra
kuxu na. Ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Naki'in ndó kuxu ndó si̱ta̱ va̱'a yó'o, chi ñayó'o kúu yi̱kí
kǫñu i̱ ña taxi i̱ xa̱'a̱ ndó. Ta nda̱tán ta̱'ví i̱ si̱ta̱ va̱'a ña kuxu ndó
vitin, saá ki̱vi̱ ña va̱xi ta'ví ndó si̱ta̱ va̱'a ta kuxu ndó ña xa̱'a̱ ña
naká'án ndó yi̱'i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in na.
20 Ta ndi̱'i xi̱xi na, ta ki̱'in ta̱Jesús copa ña ñó'o vino, ta ni̱ka̱'a̱n
ra:
—Nduta̱ yó'o kúu ni̱i i̱ ña kui̱ta̱ xa̱'a̱ ndó'ó. Ta xí'in ñayó'o Ndios
chindú'u̱ ra pacto xa̱á ña ka̱'a̱n ndasaá kuchiño naki'in ndó ñava̱'a
Ndios.
21 ’Ta vitin ñii ndó'ó na xíxi xí'in i̱ kúu ta̱a ta̱ si̱kó kuí'ná yi̱'i̱
nǫǫ ni̱vi na sáa̱ ini xíni yi̱'i̱. 22 Ta yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi nǫǫ Ndios, ndixa
xǫ'vi̱ ní i̱ ta kivi̱ i̱, nda̱tán chi̱tóni̱ Ndios. Ta, ¡ndá'ví ní ta̱a ta̱ si̱kó
yi̱'i̱ nǫǫ ni̱vi na sáa̱ ini xíni yi̱'i̱! —káchí ta̱Jesús xí'in na.
23 Ta ki̱xá'á naxíka xí'in ra ni̱nda̱ka̱ tǫ'on tá'an na yukú ta̱a
nataxi ta̱Jesús nda'a̱ na sáa̱ ini xíni ña'á.

Naxíka xí'in tạJesús náa ní na xạ'ạ yu kúu tạká'no kạ

24 Ta saá kịxá'á na náa ní na xạ'ạ yu kúu tạ ká'no kạ nọọ ndi'i
na. 25 Ta nịkạ'ạn tạJesús xí'in na:
—Narey na xá'nda chiño nọọ na ñoo inkạ xiiña, nayó'o kísa
ká'no xí'in mịi na, ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na nọọ nịvi. Ta
narey yó'o sákunaní xí'in mịi na: Na vạ'a ní ké'é chiño ña chindeé
na nịvi. 26 Ta mịi ndó, ọn vá'a kutakụ ndó saá. Ọn kasa ká'no xí'in
mịi ndó, ta vạ'a kạ kasa nịnọ xí'in mịi ndó. Tá ñii tạa kúu tạká'no
nọọ ndó'ó, ta xínị ñó'ó nduu ra tạ kasa chiño nọọ ndó —káchí
tạJesús xí'in na.
27 Ta saá nịndạkạ tọ'on tạJesús naxíka xí'in ra:
—¿Yukíạ káchí ndó? ¿Yu kúu tạká'no kạ, án tạa tạ xíxi nọọ
mesa, án tạa tạ kísa chiño nọọ tạ xíxi? ¿Án ọn ndixa tạká'no kạ kúu
tạ xíxi nọọ mesa? Ta yị'ị, vará tạKá'no nọọ ndó kúu ị, ta ndạtán
ké'é tạ kísa chiño nọọ ndó, saá ké'é ị xí'in ndó.
28 'Ta ndó'ó kúu na xịndọo xí'in ị kịvị ña nịya'a ị kuạ'ạ ní
tondó'ó yọ'vị, ta ọn vása ní-sandakoo ndó yị'ị. 29 Ta yị'ị taxi ị
ndạyí nda'ạ ndó ña ka'nda chiño ndó, ndạtán Yivá ị Ndios xa tạxi
ra ndạyí nda'ạ ị ka'nda chiño ị. 30 Ta ñạkán kuchiño kuxu ndó ta
ko'o ndó xí'in ị nọọ mesa nọọ xá'nda chiño yị'ị, ta kundọo ndó ụxụ
ọvị táyị ná'no, ta ka'nda chiño ndó nọọ na ụxụ ọvị ti'vi nịvi nañoo
Israel —káchí tạJesús xí'in na.

TạJesús ká'ạn ra ndí tạPedro kạ'ạn ra ña ọn vása xínị ña'á ra

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

31 Ta nịkạ'ạn tạJesús xí'in tạPedro, káchí ra saá:
—Simón, Simón, ¡koto ví!, chi ñandivạ'a Satanás xa ndụkú ña
yichị nọọ Ndios ña ndeé ní koto ndoso ña ndó'ó. Ndạtán ndó'o
ndikịn trigo kịvị sáxixin na ña, saá kundo'o ndó. 32 Ta yị'ị, xa xạku
ndá'ví ị nọọ Ndios xạ'ạ ún xạ'ạ ña ọn sandakoo ún kándixa ún yị'ị.
Ta yó'ó, ta ndị'i nịya'a ñayó'o ta tuku kundikọn ún yichị ị, ta saá
chindeé ún natá'an ún ña vạ'a kundikọn na yichị ị xí'in ún —káchí
tạJesús xí'in tạPedro.
33 Ta ndạkuiịn tạPedro, nịkạ'ạn ra:
—Tata, yóo ti'va ị kọ'ọn ị xí'in ún ndạ ve'e kạa, án ndạ kivị ị
xí'in ún —káchí ra xí'in tạJesús.
34 Ta ndạkuiịn tạJesús, nịkạ'ạn ra xí'in ra:
—Ndixa ká'ạn ị xí'in ún, tạ'án kạ kana nduxú chée ñoó vitin,
ta xa ụnị yichị nịkạ'ạn ún xí'in nịvi ña ọn vása xínị ún yị'ị —káchí
tạJesús xí'in ra.

Xa yatin kixaa̱ ña koto ndoso na ndíko̱n sa̱ta̱ ta̱Jesús

35 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ra xí'in inka̱ naxíka xí'in ra:
—Náká'án ndó ki̱vi̱ ña ni̱ya'a, ki̱vi̱ ti̱'ví i̱ ndó'ó ni̱xa̱'a̱n ndó
kua̱'a̱ ní ñoo ni̱ka̱'a̱n ndó to̱'on ñava̱'a xa̱'a̱ Ndios. Vará o̱n ko̱ó leká
ní-xini'i ndó, ni o̱n ko̱ó inka̱ ndu̱xa̱n ní-xini'i ndó, ta, ¿án ki̱sa ma̱ni̱
ñii ña̱'a xíni̱ ñó'ó ndó? —káchí ta̱Jesús xí'in na.
Ta nda̱kuii̱n na, ni̱ka̱'a̱n na xí'in ra:
—Ó'on Tata, o̱n ko̱ó ña̱'a ní-kisa ma̱ni̱ nda'a̱ ndi̱ ki̱vi̱ ni̱xa̱'a̱n
ndi̱ —káchí na.
36 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:
—Ta vitin yóo inka̱ ña ndáto̱'on i̱ xí'in ndó: Tá kómí ndó si̱'ún,
kuni'i ndó ña. Tá o̱n ko̱ó espada ní'i ndó, ta va̱'a si̱kó ndó tika̱chí
ndó ta sata ndó espada kuni'i ndó. 37 Chi vitin tónda̱a ki̱vi̱ ña
kundivi to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á xa̱'a̱ i̱, káchí ña saá: "Ñii
ki̱'va nda̱tán xó'vi̱ ta̱a ta̱ o̱n vá'a, saá kundo'o ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱
Ndios", káchí ña. Ta ndi'i to̱'on Ndios ña ni̱taa na xa̱'a̱ i̱ xíni̱ ñó'ó
kundivi ndi'i ña —káchí ta̱Jesús xí'in na.
38 Ta nda̱kuii̱n naxíka xí'in ra, ni̱ka̱'a̱n na:
—Tata, yó'o yóo o̱vi̱ espada —káchí na.
Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra:
—Xa va̱'a —káchí ra.

Ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra xí'in Ndios no̱o̱ na̱ní Getsemaní

(Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

39 Saá ke̱e ta̱Jesús ñoo Jerusalén, na̱ki'in ra kua̱'a̱n ra xi̱ki̱ tón
Olivo, no̱o̱ xá'a̱n ra kua̱'a̱ ní yichi̱ tá'an ñoó. Ta naxíka xí'in ra
ndíko̱n na sa̱ta̱ ra. 40 Ta ni̱xaa̱ na, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Ndukú ndó no̱o̱ Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña kundeé ndó
no̱o̱ ña va̱xi koto ndoso ndó'ó, ta o̱n nakava ndó kua̱chi —káchí
ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.
41 Ta saá ta̱Jesús ke̱e ra kua̱'a̱n ra ñii xíká ka̱ lo'o, ta ñii ki̱'va
no̱o̱ nakava yu̱u̱ ña sákana yó xí'in nda'a̱ yó, saá kúu ñaxíká kua̱'a̱n
ra no̱o̱ na, ta xi̱kuxítí ra ká'a̱n ra xí'in Ndios:
42 —Tata Yivá mi̱i i̱, tá kóni ún, ta o̱n taxi ún ña xo̱'vi̱ ní i̱ yó'o.
Ta saá ni, o̱n kundivi ña kóni mi̱i i̱, ta va̱'a ka̱ ná kundivi ña kóni
mi̱i ún —káchí ta̱Jesús xí'in Ndios.
43 Ta saá ñii ñaángel ña ki̱xi no̱o̱ Ndios, ki̱xaa̱ ña no̱o̱ ta̱Jesús
taxi ña ndee̱ ra. 44 Ta ki̱xá'á xó'vi̱ ní ta̱Jesús xí'in ña ndí'i ní ini
ra, ta xí'in ndi'i níma̱ ra ni̱ka̱'a̱n ra xí'in Ndios, ta ni̱xi̱no̱ tátii̱n
ra. Nda̱tán yóo nii̱, saá ni̱xi̱yo tátii̱n ra, ta na̱ko̱yo tátii̱n ra nda̱
no̱o̱ ño'o̱.

45 Ta ndi̱'i ni̱ka̱'a̱n ra xí'in Ndios, ta na̱kundichi ra ndi̱kó ra
ki̱xaa̱ ra no̱o̱ naxíka xí'in ra. Ta nayó'o ni̱-kuchiño kundeé na xí'in
ña kúchuchú ní ini na, ta ña̱kán ni̱ki̱si̱n ndi'i na. 46 Ta ni̱ka̱'a̱n
ta̱Jesús xí'in na:
—¿Nda̱chun kísi̱n ní ndó? Va̱'a ndakoo ndó, ta ndukú ndó no̱o̱
Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña o̱n vása nakava ndó kua̱chi —káchí
ra xí'in na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ndasaá ti̱in na ta̱Jesús

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Jn. 18:2-11)

47 Ta ta̱'án ka̱ ndi'i ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na, ta ki̱xaa̱ ñii ti'vi ká'no
ni̱vi no̱o̱ ra. Ta ta̱Judas Iscariote ta̱ kúu ñii ta̱ u̱xu̱ o̱vi̱ xíka xí'in
ta̱Jesús, va̱xi si'na ra, ta ki̱xaa̱ ra, ta kóni ra chi̱to ra no̱o̱ ta̱Jesús ña
chindeé ña'á ra. 48 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ra:
—Tata Judas, ¿án xí'in ña chi̱to ún no̱o̱ i̱, nataxi ún yi̱'i̱ nda'a̱
ni̱vi na sáa̱ ini xíni yi̱'i̱? —káchí ra xí'in ra.
49 Tá naxíka xí'in ta̱Jesús xi̱to na ñayó'o, ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on
ña'á na:
—Tata, ¿án kani ndi̱ nayó'o xí'in espada? —káchí na.
50 Ta xa̱ndi̱ko̱n ñii ta̱xíka xí'in ta̱Jesús ta̱va ra espada, ta
ka̱ndoso va̱'a ra so̱'o kua'á ñii ta̱a ta̱ kísa chiño no̱o̱ ta̱ká'no no̱o̱
nasu̱tu̱. 51 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:
—Xa va̱'a, o̱n ke'é ka̱ ndó saá —káchí ra.
Ta ni̱to̱nda̱a nda'a̱ ra so̱'o ta̱a ta̱kué'e̱, ta sa̱nda'a ra ña. 52 Ta
saá ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in naná'no no̱o̱ nasu̱tu̱, xí'in naná'no no̱o̱
napolicía na ndáa ve'e ño̱'o ká'no, xí'in inka̱ naxi̱ku̱a'a̱, na kóni
tiin ña'á:
—¿Án xáni si̱ni̱ ndó ta̱kuí'ná kúu i̱? ¿Nda̱chun va̱xi ndó no̱o̱ i̱
ní'i ndó espada xí'in yito̱n ña tiin ndó yi̱'i̱? 53 Ta yi̱'i̱, ndi'i saá ki̱vi̱
ni̱xi̱yo i̱ sáná'a i̱ ni̱vi ve'e ño̱'o ká'no, ta ni̱-tiin ndó yi̱'i̱. Ta vitin
ni̱to̱nda̱a ki̱vi̱ Ndios taxi ra ña kasa ndivi ndó chiño ña kóni mi̱i
ndó, ta ki̱vi̱ vitin kúu ña ndeé ka̱ xá'nda chiño ñandiva̱'a no̱o̱
ñoyívi yó'o —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ta̱Pedro ni̱ka̱'a̱n ra u̱ni̱ yichi̱ o̱n vása xíni̱ ra ta̱Jesús

(Mt. 26:57-58, 69-75; Mr. 14:53-54, 66-72; Jn. 18:12-18, 25-27)

54 Ta saá ti̱in na ta̱Jesús, ta kua̱'a̱n ra xí'in na, ni̱xaa̱ na ve'e
ta̱ká'no no̱o̱ nasu̱tu̱. Ta ta̱Pedro ñii xíká ndíko̱n ra kua̱'a̱n ra sa̱ta̱
ta̱Jesús a̱nda̱ ni̱xaa̱ ra ve'e yó'o. 55 Ta xa̱'mi na ño'o̱ ke̱'e ve'e
ta̱ká'no no̱o̱ nasu̱tu̱, ta na̱kutá'an sava ni̱vi xi̱ndo̱o na yatin no̱o̱
xíxi̱ ño'o̱. Ta ta̱Pedro xi̱koo ra xí'in nayó'o. 56 Ta ñii ña'a̱ ñá kísa

chiño nọọ nave'e yó'o, xịni ñá tạPedro yóo ra yatin nọọ xíxị ño'ọ,
ta xịto káxín ñá nọọ ra, ta nịkạ'ạn ñá:
—Tạyó'o kúu ñii tạ nịxika xí'in tạJesús —káchí ñá.
57 Ta ndạkuiịn tạPedro, nịkạ'ạn ra:
—Nana, ọn vása xíni ị tạ ká'ạn ún xạ'ạ —káchí ra.
58 Ta nịya'a ñii káni lo'o, ta saá ñii tạa xịni ra tạPedro, ta
nịkạ'ạn ra xí'in ra:
—Saá tuku yó'ó kúu ún ñii tạtá'an tạJesús —káchí ra.
Ta ndạkuiịn tạPedro, nịkạ'ạn ra:
—Tata, ọn sịví yị'ị kúu tạ nịxika xí'in ra —káchí ra.
59 Ta saá nịya'a inkạ hora, ta inkạ tạa nịkạ'ạn ra:
—Ndixa tạyó'o kúu ñii tạ nịxika xí'in tạJesús, chi tạñoo estado
Galilea kúu ra —káchí ra.
60 Ta ndạkuiịn tạPedro, nịkạ'ạn ra:
—Ọn vása kúndạạ ini ị yukía ká'ạn ún xí'in ị.
Tạndạ tạ'án kạ ndi'i kạ'ạn tạPedro, ta kạna ñii nduxú
chée. 61 Ta saá ndịkó koo tạJesús xịto káxín ra nọọ tạPedro.
Ta nạká'án tạPedro tọ'on ña nịkạ'ạn tạJesús xí'in ra:
"Tạ'án kạ kana ñii nduxú chée ta xa ụnị yichị nịkạ'ạn ún
xí'in nịvi ndí ọn vása xíni ún yị'ị." 62 Ta kẹe tạPedro kẹ'e,
ta kúchuchú ní ini ra, ta ndeé ní xáku ra xí'in ndino'o
ini ra.

Napolicía kúsiki na tạJesús

(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

63 Ta saá napolicía na ndáa tạJesús, kịxá'á na xákụ ndaa na ra,
ta káni ní na ra. 64 Ta nạkasi na nọọ ra ta káni na ra xí'in yịkí nda'ạ
na, ta káchí na saá:
—Tá tạprofeta kúu ún, ta kạ'ạn ún xí'in ndị, ¿yukú ndị kạni
yó'ó? —káchí na xí'in ra.
65 Ta xí'in kuạ'ạ ní tọ'on kini kándivạ'a na xí'in tạJesús.

Napolicía nạtaxi na tạJesús nda'ạ nachiño nạní na Junta Suprema

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

66 Ta saá nịtịvi inkạ kịvị, ta nạkutá'an ndi'i naxịkuạ'ạ nọọ
najudío, xí'in naná'no nọọ nasụtụ, xí'in na sáná'a ndạyí Ndios,
nạkutá'an ndi'i na ndóo na ve'e chiño. Ta kuạ'ạn tạJesús xí'in
napolicía, ta nịxaạ na nọọ nachiño na kúu naJunta Suprema. Ta
nayó'o nịkạ'ạn na xí'in tạJesús:
67 —Kạ'ạn ún xí'in ndị, ¿án Cristo tạ tị'ví Ndios kúu ún?

Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra:
—Ndaʼ manii kaʼan i xíʼin ndó yiʼi kúu ra, chi on vása kandixa
ndó yiʼi. 68 Ta ndaʼ manii ndakaʼ toʼon i ndóʼó, chi on ndakuiin ndó
yuʼu i, ni on kuaʼa ndó saña ndó yiʼi. 69 Ta ndiʼi saá kivi ña vaxi,
yiʼi, taa taʼ kixi noo Ndios, koo i noo táyi tón yóo siin kuaʼá Ndios,
taa taʼ kómí ndiʼi ndee —káchí taJesús xíʼin na.
70 Ta saá nindakaʼ toʼon na ra:
—¿Án kóni kachí ún ndí Saʼya Ndios kúu yóʼó? —káchí na.
Ta ndakuiin ra, nikaʼan ra:
—Ndixa káchí mii ndó, yiʼi kúu Saʼya Ndios —káchí ra.
71 Ta saá nikaʼan na xíʼin natáʼan na:
—On vása xíni ñóʼó yó inkaʼ nivi taxi na kuachi xaʼa tayóʼo, chi
mii yó xini soʼo yó káchí ra kúu ra Saʼya Ndios, ta xíʼin toʼon yóʼo
kándivaʼa ra xíʼin Ndios —káchí na.

Ñayóʼo káʼan ña taxi na kuachi xaʼa taJesús noo tagobernador Pilato

(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5; Jn. 18:28-38)

23 Ta saá nakuita ndiʼi na, ta kuaʼan taJesús xíʼin ndiʼi na,
tandaʼ nixaa na noo tagobernador Pilato. 2 Ta kixáʼá na táxi
na kuachi xaʼa taJesús noo ra, nikaʼan na, káchí na saá:
—Xini ndi tayóʼo sánáʼa ra nañoo yó ña sandakoo na yichi
vaʼa. Káʼan ra xíʼin na ña on váʼa taxi na kota ndaʼa tarey César.
Ta káʼan ra mii ra kúu Cristo, ña kóni kachí mii ra kúu ñii tarey
—káchí na xíʼin taPilato.
3 Ta taPilato nindakaʼ toʼon ra taJesús, káchí ra xíʼin ra:
—¿Án ndixa yóʼó kúu ún Rey noo najudío? —káchí ra.
Ta ndakuiin taJesús:
—Toʼon mii ún káchí yiʼi kúu tarey.
4 Ta saá nikaʼan taPilato xíʼin nanáʼno noo nasutu, ta nikaʼan ra
xíʼin nivi, káchí ra:
—Ndaʼ ñii kuachi tayóʼo on vása ní-naníʼi i, on koó xaʼa ña kivi
ra —káchí taPilato.

Nixaa taJesús noo taHerodes

5 Ta tuku tuku ndeé kaʼ nikaʼan na xíʼin taPilato saá:
—Xíʼin toʼon ña sánáʼa tayóʼo sásaa ra nivi ndiʼi saá ñoo estado
Judea ña kani táʼan na xíʼin nagobierno. Kixáʼá ra ñoo estado
Galilea sásaa ra nivi, tandaʼ ñoo Jerusalén yóʼo sásaa ra nivi xíʼin
toʼon ña on váʼa káʼan ra.

6 Tá xiṉi sọ'o taPilato ñayó'o, ta niṉdaka tọ'on ra na, nika'an
ra saá:
—¿Án tañoo estado Galilea kúu tayó'o? —káchí ra.
7 Tá kundaa ini taPilato ndí taJesús kúu ñii taa tañoo estado
Galilea, ta nika'an ra:
—Ta tarey Herodes kúu ta ndíso chiño kasa nani kuachi yó'o
—káchí taPilato.
Ta saá ti'ví taPilato taJesús kua'an ra nọọ taHerodes, chi
taHerodes yóo ra ñoo Jerusalén kivi yó'o. 8 Ta taHerodes kúsii
ní ini ra ña xíni ra taJesús, chi xa na'á ní kóni ní ra koni ra
taJesús. Saá chi xa xiṉi sọ'o taHerodes kua'a ní tọ'on ña ká'an
nivi xa'a taJesús, ta kóni ra taJesús ke'é ra ñii milagro ñava'a
nọọ ra. 9 Ta kua'a ní yichi taHerodes niṉdaka tọ'on ra taJesús,
ta nda ñii tọ'on ni-xiin ra ndakuiin ra. 10 Ta naná'no nọọ nasutu
xí'in na sáná'a ndayí Ndios, ta ndeé ní ka ká'an na, chíkaa na
kuachi sata taJesús nọọ taHerodes. 11 Ta saá taHerodes xí'in
natropa ra kixá'á na ké'é na ña ọn vá'a xa'a ña sakuka'an na
nọọ taJesús, ta kusiki na ra. Ta ní'i na ñii tikọtọ livi, ndatán
yóo tikọtọ ndíxin tarey, ta chiṉóo na ña sata taJesús xa'a ña
kuaku ndaa na ra. Ta saá tá ndi'i kusiki na ra, ta taHerodes
sandikó ra taJesús kua'an tuku ra nọọ taPilato. 12 Ta kivi yó'o
taHerodes xí'in taPilato kixá'á ra ndúu migo tá'an ra, chi kivi
xina'á tanda kivi yó'o taHerodes xí'in taPilato ni-xiin ra koni
tá'an ra.

TaPilato káchí ra xíni ñó'ó kivi taJesús

(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15; Jn. 18:39–19:16)

13 Ta taPilato kana ra ndi'i naná'no nọọ nasutu xí'in inka
naná'no nọọ naIsrael xí'in ndi'i inka nivi, 14 ta nika'an ra xí'in na,
káchí ra saá:
—Ndó'ó kúu nivi na taxi kuachi xa'a taJesús nọọ i. Nika'an
ndó xí'in i xa'a ra ña xíka ra chú'u ra nivi ña kani tá'an na xí'in
nagobierno, káchí ndó. Ta xito ndoso va'a i ra nọọ ndi'i ndó, ta
ọn vása ní-naní'i i nda ñii kuachi ña chikaa ndó sata ra. 15 Ta ni
taHerodes ni-naní'i ra kuachi tayó'o, ñakán sandikó tuku ña'á ra
vaxi ra nọọ i. Ọn vása ní-naní'i i kuachi ndeé sata tayó'o, ta saá
ọn vása xíni ñó'ó kivi ra. 16 Ta va'a kuiti natropa kani na ra xí'in
kuártá, ta saña i ra kọ'ọn ndíka ra —káchí taPilato xí'in na.
17 Saá chi ñii ñii vikọ Pascua tagobernador xíni ñó'ó saña ra ñii
taa ta nákaa ini ve'e kaa, kọ'ọn ndíka ra. 18 Ta nda ñii nivi ni-xiin
na saña ra taJesús, ta ñii yu'ú kúu ndi'i nivi yó'o, káchí na saá:

—¡Ná kivi̱ ta̱yó'o! ¡Va̱'a saña ún ta̱Barrabás ko̱'o̱n ndíka̱ ra! —káchí na.

19 Ta̱Barrabás yó'o nákaa̱ ra ini ve'e ka̱a, chi ki̱sa toon ra ta ka̱ni tá'an ra xí'in naná'no na xá'nda chiño no̱o̱ nañoo ra, ta xa̱'ni ra ni̱vi. 20 Ta ta̱Pilato kóni ra saña ra ta̱Jesús, ta tuku ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ni̱vi ndí saña ra ta̱Jesús. 21 Ta ndeé ní ka̱ ni̱ka̱'a̱n na:

—¡Ná kivi̱ ta̱Jesús! ¡Katakaa̱ ndaa ún ra nda'a̱ tón cruz! ¡Katakaa̱ ndaa ún ra nda'a̱ tón cruz!

22 Ta yichi̱ u̱ni̱ ni̱ka̱'a̱n ta̱Pilato xí'in na:

—¿Yu kúu kua̱chi ni̱ki̱'vi ra? O̱n vása nání'i i̱ nda̱ ñii kua̱chi ndeé sa̱ta̱ ra, o̱n vása xíni̱ ñó'ó kivi̱ ra. Va̱'a ka̱ saxo̱'vi̱ ní i̱ ra, ta saña i̱ ra ko̱'o̱n ndíka̱ ra —káchí ta̱Pilato xí'in na.

23 Ta ni̱-xiin ni̱vi yó'o, ta tuku ndeé ní ká'a̱n na:

—¡Ná kivi̱ ta̱Jesús! ¡Katakaa̱ ndaa ún ra nda'a̱ tón cruz! —káchí na.

Naná'no no̱o̱ nasu̱tu̱ xí'in inka̱ ni̱vi, ñii yu'ú ndi'i na, ni̱ka̱'a̱n na xíni̱ ñó'ó kivi̱ ta̱Jesús. Ta saá ku̱chiño na to̱nda̱a to̱'on na xa̱'a̱ ña kóni na. 24 Ta ta̱Pilato xa̱'nda chiño ra ña kasa ndivi na xí'in ta̱Jesús ña kóni ni̱vi yó'o. 25 Ta sa̱ña ra ta̱a ta̱ na̱ka̱xin na ko̱'o̱n ndíka̱, vará xi̱nakaa̱ ra ini ve'e ka̱a xa̱'a̱ ña ka̱ni tá'an ra xí'in nagobierno, ta xa̱'ni ra ni̱vi. Ta saá ta̱Pilato na̱taxi ra ta̱Jesús nda'a̱ na ña ke'é na xí'in ra nda̱tán yóo ña kóni mi̱i na.

Kátakaa̱ ndaa na ta̱Jesús nda'a̱ tón cruz

(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32; Jn. 19:17-27)

26 Ta saá ke̱e natropa, ta kua̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na, ta na̱kutá'an na xí'in ñii ta̱a ta̱ ki̱xi ñoo Cirene, na̱ní ra Simón, ta ndee̱ ra yuku̱ kua̱no'o̱ ra yichi̱ ñoo Jerusalén, ta natropa ki̱sa ndu̱xa̱ na xí'in ta̱yó'o ña kuiso ra tón cruz ta̱Jesús.

27 Ta kua̱'a̱ ní ni̱vi ndíko̱n na kua̱'a̱n na sa̱ta̱ ta̱Jesús. Sava náña'a̱ ná ndíko̱n sa̱ta̱ ra, ndeé ní xáku ná, nda̱ ndá'yi ná, chi kúchuchú ní ini ná xa̱'a̱ ra. 28 Ta ndi̱kó koo ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ná:

—Ndó'ó, náña'a̱ ñoo Jerusalén, o̱n kuaku ndó xa̱'a̱ i̱, ta xa̱'a̱ mi̱i ndó, xí'in xa̱'a̱ sa̱'ya ndó kuaku ndó. 29 Chi va̱xi ki̱vi̱ ña xo̱'vi̱ ní nañoo Jerusalén, ta ka̱'a̱n ni̱vi saá: "Nákaa̱ ñasi̱i̱ níma̱ náña'a̱ nóma, ná o̱n ko̱ó sa̱'ya, ta nákaa̱ ñasi̱i̱ níma̱ náña'a̱ ná o̱n ko̱ó sa̱'ya válí na chíchín", kachí na. 30 Tá to̱nda̱a ki̱vi̱ kixá'á xo̱'vi̱ ní ni̱vi, ta ka̱'a̱n na saá: "Va̱'a ka̱ ná nakava yuku̱ sa̱ta̱ yó, ta va̱'a ka̱ ná sandúxu̱n xi̱ki̱ mi̱i yó ña o̱n xo̱'vi̱ ka̱ yó", kachí ni̱vi. 31 Tá taxi Ndios ke'é ni̱vi ña o̱n vá'a yó'o xí'in yi̱'i̱, vará ta̱a ta̱ o̱n vása kómí

kuachi kúu i, ta ñii kivi ña vaxi ndeé ka xo'vi nivi na kómí kuachi
—káchí taJesús.[a]
32 Ta nixiyo ovi taa ta kómí kuachi, ta kua'an ra xí'in natropa
xa'a ña kivi ra xí'in taJesús. 33 Ta nixaa na ñii xiiña naní ña Leke
Sini Ndií, ta yó'o katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz. Ta
katakaa ndaa na ovi taa ta kómí kuachi, ñii tayó'o tákaa ndaa
nda'a tón cruz tón ñíndichi sii kua'á taJesús, ta inka ra tákaa
ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi sii yitin taJesús. 34 Ta saá
nika'an taJesús xí'in Ndios:
—Tata Yivá i, kasa ká'no ini ún xa'a nivi na xá'ni yi'i, chi on
vása kúndaa ini nayó'o yukía ké'é na —káchí ra.
Ta natropa nata'ví na tikoto ra, chikaa na ndati ña koto na
yukú ñii ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o tikoto taJesús. 35 Ta xíto
nivi ña ndó'o taJesús, ta naná'no noo naIsrael xáku ndaa na ra, ta
ká'an na:
—Tayó'o sakaku ra inka nivi. Ta va'a ka ná sakaku xí'in mii
ra vitin, tá ndixa kúu ra Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku mii yó
—káchí na.
36 Ta natropa nixaa yatin na xa'a tón cruz noo tákaa taJesús,
ta xáku ndaa na ra. Chikaa na nduta vino yiyá yu'u ra ña ko'o ra,
37 ta nika'an na xí'in ra:
—Tá ndixa taRey noo najudío kúu yó'ó, ta va'a sakaku xí'in
mii ún vitin —káchí na xí'in taJesús.
38 Ta chinóo kútu na ñii tón viti lo'o sini tón cruz. Ta noo tón
viti yó'o nakaʼyi uni noo to'on ña kúu to'on griego, latín, xí'in
hebreo, ña ká'an xa'a kuachi ra, ta káchí ña saá: “Tayó'o kúu taRey
noo najudío.”
39 Ta ñii ta kómí kuachi, tákaa ndaa ra nda'a tón cruz sii
taJesús, kixá'á ra kándiva'a ra xí'in ra, nika'an ra saá:
—Tá Cristo, taa ta ti'ví Ndios vaxi sakaku mii yó kúu ún, ta
vitin sakaku xí'in mii ún ta sakaku ún ndi'i —káchí ra xí'in taJesús.
40 Ta inka ta kómí kuachi, ta tákaa ndaa nda'a tón cruz inka sii
taJesús, ndakuii ra nika'an ra xí'in tayó'o:
—¡On vá'a káchí ún saá! ¿Án on vása yí'ví ún noo Ndios?, chi
vitin kivi yó. 41 Ta yó'ó xí'in yi'i, xo'vi yó xí'in ñandaa, chi ndixa
niki'vi yó kuachi. Ta tayó'o, on koó kuachi ndíso ra —káchí ra
xí'in inka tatá'an ra.
42 Ta saá nika'an ra xí'in taJesús:
—Tata, tá tondaa kivi ka'nda chiño ún noo kixá'á kuu ún rey, ta
naká'án ún xa'a i —káchí ra.

---

[a] **23:31** To'on griego káchí ña saá: Tá ke'é nivi ña on vá'a xí'in yiton
tón kuíi vitin, ta kini ka ke'é na ña on vá'a xí'in yiton yichí kivi ña vaxi.

43 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xíʼin ra:
—Kivi vitin koo ún xíʼin i noo yóo Ndios, noo yóo ndiʼi ñavaʼa
ña livi ní —káchí ra.

Ñayóʼo káʼan ndasaá nixiʼi taJesús

(Mt. 27-45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

44 Ta nitondaa kaa uxu ovi maʼñó ndiví, ta kixáʼá kúnaa ndiʼi
ñoyívi anda kaa uni xikuaa.[a] 45 Ta kunaa ndiʼi, ta on vása yéʼe ka
ñoʼo. Ta nindata maʼñó tikoto tákaa Cuarto Yii veʼe ñoʼo káʼno.
46 Ta saá taJesús xíʼin ndiʼi ndee ra nikaʼan ra xíʼin Ndios:
—Tata Yivá i, ndaʼa mii ún táxi i nímaa i.
Ta ndiʼi nikaʼan ra saá, ta nixiʼi ra.
47 Ta yóo ñii taa ta ndíso chiño xíʼin ñii ciento natropa, ta xini
ra ndiʼi ña yiyo ní niyaʼa, ta kisa káʼno ra Ndios, nikaʼan ra saá:
—Ndixa tayóʼo xikuu ñii tavaʼa, ta on vása ndíso kuachi
—káchí ra.
48 Ta kuaʼa ní nivi xikuita yatin na noo yóo tón cruz, ta xito na
yukíaa nindoʼo taJesús. Ta saá ndikó na kuanoʼo na, ta káni na
kándíká mii na kuaʼan na, chi kúchuchú ní ini na. 49 Ta nda xíká
yíta kuaʼa ní nivi na xíni táʼan vaʼa xíʼin taJesús, ta saá tuku yíta
náñaʼa ná xindikon sata taJesús, nda kivi kee ra estado Galilea
tanda kixaa ra ñoo Jerusalén, ta vitin xíto ná yukíaa ndóʼo taJesús.

Ñayóʼo káʼan xaʼa ña nindukun taJesús

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)

50 Nixiyo ñii tavaʼa tatoʼó, naní ra José, ta kúu ra tachiño táʼan
naJunta Suprema. Kúu ra tañoo Arimatea, ña nákaa estado Judea.
51 Ta ndáti ra kivi kixáʼá kaʼnda chiño Ndios ñoyívi yóʼo. Vará ñii
kúu ra xíʼin natáʼan ra naJunta Suprema na ndukú kivi taJesús,
ta on vása ní-xiyo yuʼú ra xíʼin nayóʼo. 52 Ta taJosé yóʼo nixaʼan
ra noo taPilato, ta ndukú ra yikí koñu taJesús ña sandúxun ra ña.
53 Ta saá nixaa ra ta sanoo ra yikí koñu taJesús ndaʼa tón cruz, ta
xíʼin ñii tikoto vaʼa chisúku ndaa ra yikí koñu taJesús. Ta nixaʼan
ra ta chikaa vaʼa ra ña ini kavua ña xaá, noo nda ñii nivi on taʼán
ndukun. 54 Ta kivi viernes kúu ña, ta kivi yóʼo kísa ndivi najudío
ndiʼi ña xíni ñóʼó na xaʼa kivi ña nákindée na. Ta xikuaa ta xa
kuaʼan kunaa, xa yatin ní tondaa hora ña kixáʼá kivi ña nakindée
na.

---

[a] **23:44** Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa iño noo nañoo Roma, ta kaa uni xikuaa naní ña kaa iin noo nañoo Roma, chi kaa noó noo nañoo Roma kúu kaa uxa xitaan.

55 Ta náña'a̱, ná xi̱ndikon sa̱ta̱ ta̱Jesús nda̱ estado Galilea ta̱nda̱
ñoo yó'o, kua̱'a̱n ná sa̱ta̱ ta̱José, ta xi̱ni ná kavua̱ noo̱ sa̱ndúxu̱n na
ta̱Jesús, ta xi̱to ná míkía̱ chi̱nóo na yi̱kí ko̱ñu ra. 56 Ta saá kua̱no'o̱
ná ta ki̱sa ndivi ná ta̱ta̱n ña xá'an támi ña chikaa̱ ná yi̱kí ko̱ñu
ta̱Jesús. Ta na̱kindée ná ki̱vi̱ yi̱i̱, chi saá ki̱sa ndivi ná ña ká'a̱n
nda̱yí Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ki̱vi̱ na̱taku̱ ta̱Jesús

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)

24 Ta ni̱ti̱vi inka̱ ki̱vi̱; ñayó'o kúu ki̱vi̱ noó semana ña kúu
domingo, ta náña'a̱ yó'o ní'i ná ta̱ta̱n ña xá'an támi ki̱sa
va̱'a ná, ta kua̱'a̱n ná noo̱ ni̱ndu̱xu̱n ta̱Jesús. 2 Ta ni̱xaa̱ yatin ná
noo̱ ni̱ndu̱xu̱n ra, ta na̱koto ná o̱n vása ndási̱ ka̱ yé'é kavua̱ xí'in
yu̱u̱ ká'no. 3 Ta ni̱ki̱'vi ná ini kavua̱, ta o̱n ko̱ó ka̱ yi̱kí ko̱ñu ta̱Jesús
ní-xini ná. 4 Ta ndí'i ní ini ná, ta xíka si̱ni̱ ná yukía̱ koo ke'é ná.
Ta xa̱ndi̱ko̱n xi̱ni ná o̱vi̱ ta̱a yíta yatin ra noo̱ ná, ndíxin ra tiko̱to̱
yaa ña náye'e táxa. 5 Ta ni̱yi̱'ví ní náña'a̱ yó'o, ta xi̱kuxítí ná nda̱
ni̱to̱nda̱a ta̱'ya̱ ná nda̱ noo̱ ño'o̱. Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱a ta̱ ndíxin tiko̱to̱ yaa
ña náye'e táxa xí'in ná:

—¿Nda̱chun nándukú ndó ñii ta̱ táku̱ noo̱ sándúxu̱n na na
ni̱xi'i̱? 6 O̱n ko̱ó ka̱ ra yó'o. ¡Xa na̱taku̱ ra! Naká'án ini ndó ña
ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ndó ki̱vi̱ ni̱xi̱yo ra estado Galilea, 7 chi ni̱ka̱'a̱n
ra saá: "Xíni̱ ñó'ó tiin na yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi noo̱ Ndios, ta nataxi na
yi̱'i̱ nda'a̱ ni̱vi na o̱n vá'a, ta katakaa̱ ndaa na yi̱'i̱ nda'a̱ tón cruz,
ta kivi̱ i̱. Tá to̱nda̱a ki̱vi̱ u̱ni̱, ta nataku̱ i̱", káchí ta̱Jesús xí'in ndó
—káchí naángel xí'in náña'a̱ yó'o.

8 Saá na̱ká'án ini ná to̱'on ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ná, 9 ta ndi̱kó
ná kua̱'a̱n ná, ta nda̱to̱'on ná xí'in mi̱i na u̱xu̱ ñii ni̱xika xí'in
ta̱Jesús, ta nda̱to̱'on ná xí'in inka̱ na xi̱ndiko̱n sa̱ta̱ ra. 10 Náña'a̱
yó'o na̱ní ná: María Magdalena, Juana, xí'in inka̱ ñáMaría, ñá kúu
si'í ta̱Jacobo. Ta ni̱xi̱yo inka̱ ka̱ náña'a̱ xí'in ná. 11 Ta ni̱vi na xi̱ni̱
so̱'o ña ká'a̱n náña'a̱ yó'o, ni o̱n vása kándixa na ña ká'a̱n ná, chi
nda̱tán yóo to̱'on ña o̱n vása ndáya̱'ví, saá yóo ña noo̱ ni̱vi yó'o.

12 Ta ta̱Pedro xa̱ndi̱ko̱n na̱kundichi ra, ta xi̱no ra kua̱'a̱n ra nda̱
ni̱xaa̱ ra noo̱ ni̱ndu̱xu̱n ta̱Jesús. Ta xi̱kundee ra, xi̱to ra noo̱ xi̱nakaa̱
yi̱kí ko̱ñu ta̱Jesús, ta o̱n ko̱ó ka̱ ña ní-xini ra. Nda̱ tiko̱to̱ ra kuiti
ndóo noo̱ xi̱ndú'u̱ yi̱kí ko̱ñu ra. Saá na̱ka'nda ini ra, kua̱no'o̱ ra,
chi o̱n vása kúnda̱a̱ ini ra yukía̱ ndo̱'o yi̱kí ko̱ñu ta̱Jesús.

Ta̱Jesús na̱kutá'an ra xí'in o̱vi̱ ni̱vi na kua̱'a̱n ñoo Emaús

(Mr. 16:12-13)

13 Ta mi̱i ki̱vi̱ yó'o o̱vi̱ ni̱vi na xi̱ndiko̱n sa̱ta̱ ta̱Jesús, ke̱e na
kua̱'a̱n na ñoo Emaús. Nda̱ ñoo Jerusalén ta̱nda̱ ñoo Emaús kómí
ña u̱xu̱ ñii kilómetro.[a] 14 Ta ndio̱vi̱ na saá ká'a̱n tá'an na xa̱'a̱ ña
ndo̱'o ta̱Jesús ñoo Jerusalén. 15 Tá ta̱'án ka̱ ndi'i ka̱'a̱n tá'an na
kua̱'a̱n na yichi̱, ta ki̱xaa̱ ta̱Jesús na̱kutá'an ra xí'in na, ta ki̱xá'á ra
kua̱'a̱n ra xí'in na. 16 Ta ni̱-kuchiño na nakoni na ta̱Jesús, chi Ndios
ke̱'é ra ña o̱n nakoni na ra. 17 Ta ta̱Jesús ni̱nda̱ka̱ to̱'on ña'á ra:

—¿Yu kúu ña ndáto̱'on ndó xa̱'a̱, kua̱'a̱n ndó yichi̱ yó'o? Ta,
¿nda̱chun kúchuchú ní ini ndó? —káchí ta̱Jesús xí'in na.

18 Ta ñii nayó'o na̱ní Cleofas, nda̱kuii̱n ra, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in
ta̱Jesús:

—Ndi'i ni̱vi na ndóo ñoo Jerusalén xíni̱ na yu kúu ña ni̱xi̱yo
ki̱vi̱ sa̱kán ni̱ya'a. ¿Án yó'ó kúu si̱ín la̱á ta̱a, ta̱ o̱n vása ní-xini̱ ña
ni̱xi̱yo? —káchí ta̱Cleofas xí'in ta̱Jesús.

19 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús:

—¿Yo xa̱'a̱ ká'a̱n ndó? ¿Yukía̱ ni̱xi̱yo? —káchí ra.

Ta nda̱kuii̱n na, ni̱ka̱'a̱n na:

—Ká'a̱n ndi̱ xa̱'a̱ ta̱Jesús ta̱ñoo Nazaret. Ta̱yó'o xi̱kuu ra ñii
ta̱profeta, ta ndeé ní ni̱xi̱yo ñava̱'a ke̱'é ra, ta to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ra
xi̱komí ña ndee̱ no̱o̱ ni̱vi ta no̱o̱ Ndios. 20 Ta naná'no no̱o̱ nasu̱tu̱
xí'in inka̱ na xá'nda chiño no̱o̱ yó, ti̱in na ra, ta ta̱xi na kua̱chi
xa̱'a̱ ra no̱o̱ nagobierno, ta ña̱kán xa̱'ni na ra nda'a̱ tón cruz. 21 Ta
ndi̱'i̱, xi̱ndati ndi̱ ta̱Jesús yó'o kúu ta̱a ta̱ va̱xi saka̱ku nañoo mi̱i
yó naIsrael. Ta ki̱vi̱ vitin ni̱xi̱no̱ u̱ni̱ ki̱vi̱ ña ni̱xi'i̱ ra. 22 Ta saá
ni, sava náña'a̱ nátá'an ndi̱ nda̱to̱'on ná xí'in ndi̱ to̱'on ña ta̱xi
na̱ka'nda ní ini ndi̱ vitin, chi xita̱a̱n ní ki̱vi̱ vitin ni̱xa̱'a̱n náyó'o no̱o̱
ni̱ndu̱xu̱n ta̱Jesús, 23 ta ni̱-naní'i ka̱ ná yi̱kí ko̱ñu ra. Ta ndi̱kó ná
kua̱no'o̱ ná, ta ni̱ka̱'a̱n ná xí'in ndi̱'i̱, ta xí'in inka̱ na xi̱ndiko̱n sa̱ta̱
ta̱Jesús ndí xi̱ni ná naángel na ni̱ka̱'a̱n xí'in ná xa na̱taku̱ ta̱Jesús.
24 Ta sava natá'an ndi̱ ni̱xa̱'a̱n na no̱o̱ ni̱ndu̱xu̱n ta̱Jesús. Nda̱tán
ni̱ka̱'a̱n náña'a̱ xí'in na, ta saá ndixa yóo ña, ta o̱n vása ní-xini ka̱
na ta̱Jesús —káchí nayó'o xí'in ta̱Jesús.

25 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:

—¿Án kí'ví si̱ni̱ ndó? ¡Nda̱chun yo̱'vi̱ ní kandixa ndó ndi'i to̱'on
ña ni̱taa naprofeta, na ni̱ka̱'a̱n ndoso to̱'on Ndios xi̱na̱'á! 26 ¿Án o̱n
ndixa naprofeta ka̱chí na ndí Cristo ta̱ ti'ví Ndios xíni̱ ñó'ó xo̱'vi̱ ní

---

[a] **24:13** U̱xu̱ ñii kilómetro kúu u̱ni̱ si̱ko̱
estadio, ña kúu ki̱'va ña xi̱cho'on nañoo griego.

ra, ta kivi kundivi ñayó'o, ta ki'vi ra noo ka'nda chiño ra, ta kasa
ká'no ní na ra? —káchí taJesús xí'in na.
27 Ta saá kixá'á taJesús xí'in to'on Ndios ña nitaa taMoisés
xina'á, ta saná'a ra xa'a to'on ña nitaa ndi'i inka naprofeta.
Ndato'on káxín ra xí'in na yukía káchí ndi'i to'on Ndios yó'o xa'a
mii ra.
28 Ta nixaa na ñoo Emaús, ta taJesús xito ya'a ra ko'on ra. 29 Ta
xaku ndá'ví na noo ra, nika'an na xí'in ra:
—Kindoo ún ve'e yó'o xí'in ndi, chi xa nikuaa ní kúu ña —káchí
na xí'in taJesús.
Ta niki'vi ra ve'e xí'in na. 30 Ta ndóo ndi'i na noo mesa, ta
taJesús ki'in ra sita va'a, ta nika'an ra xí'in Ndios:
—Táxa'vi ún xa'a ñayó'o kuxu yó.
Ta ta'ví ra sita va'a, ta taxi ra ña nda'a na. 31 Ta xí'in ña ke'é
taJesús saá, Ndios taxi ra ña nakoni na taJesús kúu ra. Ta xandikon
ndañó'ó ra noo na. 32 Ta nika'an na xí'in tá'an na:
—¿Án on ndixa nda kandeta mii níma yó vaxi yó kivi nika'an ra
xí'in yó yichi, ta ndato'on káxín ra xí'in yó yukía kóni kachí to'on
Ndios ña nitaa na xina'á? —káchí na.
33 Ta saá xandikon nakuita na, ta ndikó na kua'an tuku na ñoo
Jerusalén. Ta kixaa na noo ndóo uxu ñii naapóstol xí'in naxíka
xí'in na. 34 Ta nayó'o nika'an na xí'in na ovi kixaa yó'o:
—¡Ñandaa kía nataku taJesús taKá'no noo yó! TaSimón Pedro
xa xini ña'á ra —káchí na.
35 Ta saá na ovi nivi kixaa yó'o, ndato'on na xí'in na ndóo ndí
nakutá'an na xí'in taJesús kivi kua'an na yichi ñoo Emaús. Ta
nika'an na tá mii xíni na tá'ví taJesús sita va'a ña taxi ra nda'a na
kuxu na, ta saá nakoni na ra.

TaJesús nakutá'an ra xí'in naxíka xí'in ra

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Jn. 20:19-23)

36 Ta ta'án ka ndi'i ndato'on na, ta kixaa taJesús xikundichi ra
ma'ñó na, ta káchí ra saá:
—¡Ná koo ñava'a ini ndó! —káchí ra.
37 Ta niyi'ví ní na xini na taJesús, chi kuiti ká'án na ndí níma ra
kúu ña. 38 Ta saá nika'an taJesús xí'in na:
—¿Ndachun yí'ví ní ndó? ¿Ndachun xíka ini ndó án ndixa yi'i
kúu taJesús? 39 Koto ndó nda'a i yó'o, koto ndó xa'a i yó'o, ta saá
kundaa ini ndó yi'i kúu taJesús. Tondaa nda'a ndó yi'i, ta saá
kundaa ini ndó, chi níma on koó koñu ña, ni leke ña on koó; ta yi'i,
kúchiño koto ndó leke i xí'in koñu i —káchí ra xí'in naxíka xí'in ra.

40 Ta saá sạná'a ra nda'ạ ra xí'in xạ'ạ ra nọọ xịño'o clavo.
41 Vará ndạ kúsịị ní ini na, ta ọn kịví kandixa na tạJesús kúu ra, ta nạka'nda ní ini na. Ta nịkạ'ạn ra xí'in na:
—¿Án yóo lo'o ñaxíxi? —káchí ra.
42 Ta tạxi na ñọñọ tíyókọ xí'in ñii ñá'ño tiạká tí yatan nda'ạ ra.
43 Ta kị'in ra ña, ta xạxi ra ña nọọ ndi'i na. 44 Ta nịkạ'ạn tạJesús xí'in na:
—Ta kịvị nịxika ị xí'in ndó, ta ndạtọ'on ị xí'in ndó ndí xínị ñó'ó xọ'vị ní ị, chi saá kasa ndivi ị ndi'i tọ'on Ndios ña ká'ạn xạ'ạ ị, ña kúu ndạyí ña nịtaa tạMoisés xí'in tutu ña nịtaa inkạ naprofeta, xí'in tutu nạní ña Salmos. Ta ñii kị'va ndạtán káchí tọ'on Ndios yó'o xạ'ạ ị, saá kịsa ndivi ị —káchí tạJesús xí'in na.
45 Saá vivíi ndạtọ'on tạJesús xí'in na ña kundạạ vạ'a ini na tọ'on Ndios yó'o ña nịtaa na xịnạ'á. 46 Ta nịkạ'ạn ra xí'in na:
—Tọ'on Ndios ña nịtaa na xịnạ'á káchí ña ndí Cristo xínị ñó'ó kivị ra, ta natakụ ra kịvị ụnị. 47 Saá na kándixa ra kixá'á na kạ'ạn ndoso na tọ'on ra nọọ nịvi nañoo Jerusalén, ta kạ'ạn ndoso na tọ'on ra nọọ ndi'i nịvi nañoo ñoyívi yó'o. Ta xí'in ndạyí mịi ra, ndatọ'on na xí'in nịvi ndí xínị ñó'ó ndikó ini na ta sandakoo na ña ọn vá'a, ta saá Ndios kasa ká'no ini ra xạ'ạ kuạchi na. 48 Ta ndó'ó kúu na xínị vạ'a xạ'ạ ndi'i ñayó'o, ta kúchiño ndó ndakuiịn ndó xạ'ạ ña. 49 Vạxi kịvị ti'ví ị ñavạ'a ña nịkạ'ạn Yivá ị Ndios ndixa kixaạ ña nọọ ndó. Ta xínị ñó'ó kundati ndó ñoo Jerusalén ndạ kịvị naki'in ndó ndeẹ ña kixi ñoyívi nịno —káchí tạJesús xí'in na.

TạJesús ndạa ra kuạno'ọ ra ñoyívi nịno

(Mr. 16:19-20)

50 Ta saá kuạ'ạn tạJesús xí'in na ndíkọn sạtạ ra, ta nịxaạ na yatin nọọ ñoo Betania. Ta tạJesús ndạní'i ra nda'ạ ra, ta nịkạ'ạn ra xí'in na:
—¡Ná ke'é Ndios ñavạ'a xí'in ndó!
51 Ta ndị'i nịkạ'ạn ra ñayó'o, ta ndạa ra kuạno'ọ ra ñoyívi nịno.
52 Ta saá na ndíkọn tạJesús kịsa ká'no na ra, ta ndịkó na kuạno'ọ na ñoo Jerusalén, ta kúsịị ní ini na. 53 Ta ndi'i saá kịvị ndóo na ve'e ñọ'o ká'no ñoo Jerusalén, kísa ká'no na Ndios. Saá yóo ña.

Tọ'on ñavạ'a xạ'ạ Jesucristo ña nịtaa tạJuan

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ Jesucristo, tạa tạ kúu Tọ'on Ndios

1 Ndạ tạ'án kạ kixá'á kuvạ'a ndi'i ña yóo ñoyívi, xa yóo Tọ'on Ndios. Ta Tọ'on Ndios xa yóo ña xí'in Ndios ndạ si'na, ta Tọ'on yó'o kúu mịi Ndios. 2 Tọ'on Ndios yó'o xa yóo ña xí'in Ndios ndạ si'na kạ nọọ ndi'i ñạ'a. 3 Xí'in Tọ'on yó'o Ndios kịsa vạ'a ra ndi'i ña yóo ñoyívi nịno xí'in ña yóo ñoyívi yó'o. Ta ndi'i ña yóo, kụvạ'a ña xí'in mịi Tọ'on Ndios. Ta ndạ ñii ña yóo, ọn vása ní-kuvạ'a ña xí'in inkạ ndeẹ án inkạ tọ'on. 4 Ta Tọ'on Ndios yó'o kúu tạa tạ tákụ ndino'o, ta ndeẹ ña táxi kutakụ ndi'i nịvi, káku ña nọọ ra. Ta ndạtán yóo ño'ọ ña yé'e nọọ nịvi ña táxi kuchiño koto na, saá yóo tạa yó'o. 5 Ta ndi'i saá kịvị ndạtán yóo ño'ọ ña yé'e nọọ naa ní, saá yóo ra, ta ñanaa ní yó'o, ndạ lo'o ọn vása kúchiño ña nda'va ña ño'ọ yé'e yó'o.

6 Nịxịyo ñii tạa tạ tị'ví Ndios ña kạ'ạn ndoso ra tọ'on Ndios nọọ nịvi, ta tạyó'o xịnaní ra Juan. 7 Ta Ndios tị'ví ra tạyó'o ña ndakuiịn ra xạ'ạ tạa tạ yóo ndạtán yóo ño'ọ ndino'o ña yé'e. Ta tạJuan yó'o ndạtọ'on ra xí'in nịvi xạ'ạ tạa yó'o xạ'ạ ña kuchiño kandixa na ra. 8 Ta ndixa tạJuan yó'o ọn sịví mịi ra xịkuu ño'ọ ndino'o ña yé'e, ta ndasaá kuiti kịxi ra ndatọ'on ra tọ'on ña ndạạ xạ'ạ tạa tạ kúu ño'ọ ndino'o. 9 Ta saá kịxạạ kịvị kạku tạJuan, ta lo'o kuiti nịya'a, ta kạku tạa tạ kúu ño'ọ ndino'o. Ta ño'ọ ndino'o yó'o yé'e nọọ ndi'i nịvi na tákụ ñoyívi xạ'ạ ña kuchiño koto na yu kúu yichị vạ'a.

10 Ta tạa tạ kúu ño'ọ ndino'o kịxạạ ra ñoyívi yó'o, ta xịtakụ ra xí'in nịvi. Vará ndi'i nịvi xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi kụvạ'a ña xí'in ndeẹ ra, ta nanịvi ñoyívi yó'o ní-nakoni na yu kúu ra. 11 Tạyó'o kịxạạ ra nọọ nịvi na kúu nañoo mịi ra, ta nayó'o nị-xiin na naki'in na ra. 12 Ta saá ni, nịxịyo sava nịvi na nạki'in vạ'a ña'á, ta kạndixa na ra. Ta nda'ạ nịvi yó'o na nạki'in vạ'a ña'á, tạxi ra ndạyí nduu na sạ'ya Ndios. 13 Ta nịvi na ndụu sạ'ya Ndios, nayó'o kạku xạá na, ta ọn vása ní-kaku tuku na ñii kị'va ndạtán si'na kạku na tịxin si'í na. Saá chi ọn sịví xạ'ạ ña kóni yivá si'í na kúu ña tuku kạku xạá na. Ta xạ'ạ ña kóni Ndios kúu ña ndụu nịvi sạ'ya mịi Ndios.

14 Ta Tọ'on Ndios ndụu ña ñii tạa ndino'o, ta xịkomí ra yịkí kọñu nịvi, ta xịtakụ ra xí'in ndị ñoyívi yó'o. Ta xịni ndị ñavạ'a

ká'no ña livi ní ña kómí ra. Ta mii ñavaa'a ká'no ña livi ní ña kómí Ndios kúu ña kómí ra, chi ñii laá mii ra kúu Saa'ya Ndios, ta taa taa ndixa ndaaa ndino'o ini kúu ra, ta chútú ini ra xí'in ndi'i saá noo ñavaa'a. 15 Ta taJuan ndakuiin ra ñandaaa xaa'a taa yó'o taa kúu Too'on Ndios, ta nikaa'an ra, káchí ra saá:

—Vará yii'i si'na kaaku i noo taayó'o, ta ndixa taa taa ká'no noo yii'i kúu ra, chi on taa'án kaa kutakuu i tixin si'í i, ta xa tákuu taayó'o —káchí taJuan, taa taa sákuchu nivi, xaa'a Jesucristo, taa taa kúu Too'on Ndios.

16 Ta taa yó'o, chútú ndaaa ini ra xí'in ndi'i saá noo ñavaa'a. Ta mii yó, xa náki'in yó kuaa'a ní ñavaa'a táxi ra nda'aa yó ñii ñii kivi. 17 Kuiya xinaa'á, nda'aa xii síkuá yó taMoisés, Ndios taxi ra ndayí ña xaa'nda chiño noo yó. Ta saá kixaa Jesucristo ñoyívi yó'o, ta taxi ra ña kúndaaa ini yó ñavaa'a ká'no ña yóo ini Ndios, ta taxi ra ña kúndaaa ini yó ñandaaa ndino'o. 18 Ndaa ñii nivi on taa'án koni na Ndios xí'in nduchuu noo mii na. Ta Jesucristo saná'a ra mii yó yu kúu Ndios ta ndasaá yóo ini Ndios, chi yóo ra xí'in Ndios ta xíni vaa'a ña'á ra, ta ñii laá mii ra kúu Saa'ya Ndios.

Too'on yó'o ká'an ña xaa'a taJuan, taa taa sákuchu nivi

(Mt. 3:11-12; Mr. 1:7-8; Lc. 3:15-17)

19 Ñii kivi yóo taJuan sáná'a ra nivi, ta naná'no noo najudío na tákuu ñoo Jerusalén tii'ví na sava nasutuu xí'in sava naLeví, na kúu na ndíso chiño xí'in ve'e ñoo'o ká'no, kuaa'an na ndakaa too'on na taJuan. Ta nixaaa na noo taayó'o, ta nikaa'an na xí'in ra, káchí na saá:

—¿Yu kúu yó'ó? —káchí na xí'in ra.

20 Ta taJuan on vása ní-yi'ví ra kaa'an ra xí'in na, ta ndakuiin ra, káchí ra saá:

—On siví yii'i kúu Cristo, taa taa ti'ví Ndios sakaaku nivi —káchí ra xí'in na.

21 Ta tuku nindakaa too'on na ra, káchí na saá:

—¿Ta yu kúu yó'ó? ¿Án yó'ó kúu taprofeta Elías?

Ta nikaa'an taJuan xí'in na:

—On siví taElías kúu yii'i —káchí ra.

Ta nindakaa too'on kaa na ra, káchí na saá:

—¿Án yó'ó kúu inkaa taprofeta ká'no taa ndáti ndii kixaaa?

Ta ndakuiin taJuan, nikaa'an ra saá:

—On siví yii'i kúu taprofeta ndáti ndó —káchí ra.

22 Ta saá nikaa'an kaa na xí'in ra, káchí na saá:

—Vaa'a kaa'an ún xí'in ndii yu kúu ún, chi xíni ñó'ó ndikó ndii ta ndatoo'on ndii xí'in nivi na tii'ví ndii vaxi ndii. Ta vitin kaa'an ún xí'in ndii ndixa yu kúu ún.

23 Ta nikaʼan taJuan xíʼin na, káchí ra saá:
—Yiʼi kúu taa ta nikaʼan taprofeta Isaías xaʼa, chi kuiya xinaʼá taprofeta Isaías yóʼo nitaa ra toʼon Ndios ña káchí saá: Ñii kivi noo yóo yuku yichí koo ñii taa, ta ndeé ní kaʼan ndoso ra noo nivi, kachí ra saá: “Ndatán yóo ña ndasa ndakú nivi yichi, ta nakuiná na yichi yóʼo noo ña kixaa takáʼno, ta ñii kiʼva saá xíni ñóʼó nakuiná ndó ini ndó ña koo tiʼva ndó nakiʼin ndó Taa taKáʼno noo yó”, káchí toʼon Ndios ña nitaa taIsaías kuiya xinaʼá —káchí taJuan xíʼin na.
24 Ta sava na kixaa noo taJuan yóʼo kúu na nafariseo, 25 ta nafariseo yóʼo nindaka toʼon na taJuan, káchí na saá:
—Tá on siví Cristo kúu ún, ta ni on siví taElías kúu ún, ta ni on siví inka taprofeta káʼno kúu ún, ta saá, ¿ndachun sákuchu ún nivi? —káchí na xíʼin ra.
26 Ta ndakuiin taJuan, nikaʼan ra xíʼin na:
—Xíʼin takuií kuiti sákuchu i nivi. Ta ndixa xa yóo ñii taa ta táku ñoo Israel xíʼin ndó vitin, ta on taʼán koni ndó ra. 27 Tayóʼo kúu taa ta vaxi sata i. Ta taa ta káʼno ní noo i kúu ra, ta yiʼi kúu taa ta nino ní ka noo ra. Yiʼi kúu ta kísa chiño kuiti noo ra —káchí taJuan xíʼin na.
28 Saá ndoʼo taJuan xíʼin nivi yóʼo yatin ñoo Betábara[a] ña nákaa yuʼu yuta Jordán noo sákuchu taJuan nivi.

Toʼon yóʼo káʼan ña xaʼa ña nakutáʼan taJuan xíʼin taJesús

29 Ta saá nitivi inka kivi, ta taJuan nakoto ra vaxi taJesús, ta nikaʼan ra xíʼin nivi, káchí ra saá:
—¡Koto ndó! Tayóʼo kúu taa ta tiʼví Ndios kivi xaʼa kuachi nivi. Ndatán yóo ndikachi loʼo tí sóko nivi noo Ndios ña kasa káʼno ini ra xaʼa kuachi na, saá yóo tayóʼo. 30 Tayóʼo kúu taa ta ndatoʼon i xíʼin ndó xaʼa. Nikaʼan i xíʼin ndó ndí vaxi ñii taa sata i, ta taa ta káʼno noo i kúu ra, chi kivi kaku i, xa táku ra. 31 Ta siʼna on vása ní-kundaa ini i tá tayóʼo kúu taa ta tiʼví Ndios sakaku ra mii yó. Ta yiʼi sákuchu i nivi xíʼin takuií, chi saá kísa ndivi i ña kóni Ndios xaʼa ña kuchiño nañoo Israel nakoni na yu kúu tayóʼo —káchí taJuan xíʼin nivi.
32 Ta saá nikaʼan ka taJuan xaʼa taJesús, káchí ra saá:
—Yiʼi xini i ndasaá kixi noo Níma Ndios nda ñoyívi nino, ta noo ña ndatán vaxi noo ñii tísata, ta xikanóo ña noo ñíndichi taJesús. 33 Siʼna on vása ní-kundaa ini i tá tayóʼo kúu taa ta tiʼví Ndios sakaku ra mii yó, ta mii Ndios ta tiʼví yiʼi sakuchu i nivi, nikaʼan ra

[a] **1:28** Inka kivi ñoo Betábara kúu Betania.

xí'in i̱, ka̱chí ra saá: “Ñii ki̱vi̱ koto ún Níma̱ i̱ ndasaá kixi noo ña nda̱ ñoyívi ni̱no, ta kanóo ña no̱o̱ ñíndichi ñii ta̱a, ta ta̱yó'o kúu ta̱a ta̱ sakuchu ni̱vi xí'in Níma̱ i̱”, ka̱chí Ndios xí'in i̱. [34] Ta vitin xa xi̱ni i̱ ñayó'o nda̱tán yóo ña ni̱ka̱'a̱n Ndios xí'in i̱, ta saá ká'a̱n i̱ ñanda̱a̱ xí'in ndó ndí ta̱Jesús yó'o kúu Sa̱'ya Ndios —káchí ta̱Juan xí'in na.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ o̱vi̱ ta̱a ta̱ ki̱xá'á xíka xí'in ta̱Jesús

[35] Ta ni̱ti̱vi inka̱ ki̱vi̱, ta tuku yóo ta̱Juan xí'in o̱vi̱ naxíka xí'in ra. [36] Ta xi̱ni ta̱Juan ni̱ya'a ta̱Jesús kua̱'a̱n ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Koto ndó ka̱a̱, chi ta̱a ta̱ kua̱'a̱n ka̱a̱, nda̱tán yóo ndikachi lo'o tí sóko̱ ni̱vi no̱o̱ Ndios xa̱'a̱ kua̱chi na, saá yóo ra —káchí ta̱Juan.

[37] Tá xi̱ni̱ so̱'o o̱vi̱ ta̱a yó'o ña ká'a̱n ta̱Juan, ta xa̱ndi̱ko̱n ki̱xá'á na ndíko̱n na kua̱'a̱n na sa̱ta̱ ta̱Jesús. [38] Ta saá ta̱Jesús na̱ndikó koo ra ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra na, káchí ra saá:

—¿Yukía̱ ndúkú ndó?

Ta nda̱kuii̱n na, ni̱nda̱ka̱ to̱'on na ra, káchí na saá:

—Tata Rabí, ¿míkía̱ yóo ve'e no̱o̱ kíndo̱o ún vitin? —káchí na xí'in ra. (Ta to̱'on Rabí kóni kachí ña Maestro.)

[39] Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na, káchí ra saá:

—Na'a ndó ko̱'o̱n ndó xí'in i̱ ta koni ndó mí yóo ña —káchí ra xí'in na.

Ta saá kua̱'a̱n na xí'in ra nda̱ ve'e no̱o̱ kíndo̱o ra. Tá ni̱xaa̱ na ve'e yó'o, ta xa ni̱to̱nda̱a ka̱a ko̱mi̱ xikuaa kúu ña,[a] ta ki̱ndo̱o na ve'e yó'o xí'in ra nda̱ inka̱ ki̱vi̱.

[40] Ñii ta̱yó'o na̱ní Andrés, ta kúu ra ta̱a ta̱ xa xi̱ni̱ so̱'o ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Juan, ta ki̱xá'á ra ndíko̱n ra sa̱ta̱ ta̱Jesús. Ta̱Andrés yó'o kómí ra ñii ñani ra, ta̱ na̱ní Simón Pedro. [41] Ta saá kama ní ke̱e ta̱Andrés yó'o kua̱'a̱n ra nandukú ra ñani ra ta̱Simón Pedro. Tá ni̱xaa̱ ra ta na̱ní'i ña'á ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Xa na̱kutá'an ndi̱ xí'in ta̱a ta̱ kúnda̱a̱ ini ndi̱ kúu ta̱Mesías —káchí ra. (To̱'on Mesías kúu to̱'on hebreo ña kóni kachí Cristo to̱'on griego.)

[42] Ta saá ta̱Andrés xa̱ndi̱ko̱n kua̱'a̱n ra, ta kua̱'a̱n ñani ra xí'in ra, ta ni̱xaa̱ na no̱o̱ yóo ta̱Jesús. Ta ta̱Jesús xi̱to káxín ra no̱o̱ ta̱a ta̱ kúu ñani ta̱Andrés yó'o, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Yó'ó kúu ta̱Simón, sa̱'ya ta̱Jonás. Ta vitin kunaní ún Cefas —káchí ra. (Ta ki̱vi̱ Cefas kúu to̱'on arameo, ta kóni kachí ña Pedro to̱'on griego, ta o̱vi̱ ki̱vi̱ yó'o kóni kachí ña yu̱u̱.)

---

[a] **1:39** Ka̱a ko̱mi̱ xikuaa na̱ní ña ka̱a u̱xu̱ no̱o̱ nañoo Roma, chi ka̱a no̱ó no̱o̱ nañoo Roma kúu ka̱a u̱xa̱ xita̱a̱n.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña tạJesús kạna ra tạFelipe xí'in tạNatanael ña kundikọn na sạtạ ra

43 Ta nịtịvi inkạ kịvị, ta xáni sịnị tạJesús kọ'ọn ra ñoo estado
Galilea. Ta kẹe ra kuạ'ạn ra, ta nịxaạ ra ñoo yó'o, ta nạní'i ra
tạFelipe. Ta nịkạ'ạn ra xí'in ra, káchí ra saá:
—Na'a, kundikọn ún sạtạ ị —káchí tạJesús xí'in tạFelipe.
44 Ñoo Betsaida estado Galilea kúu ñoo mịi tạFelipe yó'o. Ta saá
tuku tạSimón Pedro xí'in tạAndrés kúu na nañoo yó'o. 45 Ta saá
tạFelipe kẹe ra kuạ'ạn ra nándukú ra tạNatanael. Tá nạní'i ña'á ra,
ta nịkạ'ạn ra xí'in ra, káchí ra saá:
—Xa nạkutá'an ndị xí'in ñii tạa tạ kúu tạ ndáti yó chi kuịyạ
xịnạ'á tạMoisés xí'in inkạ naprofeta nịtaa na xạ'ạ tạyó'o. TạJesús
sạ'ya tạJosé kúu ra, ta kúu ra tạñoo Nazaret —saá nịkạ'ạn tạFelipe
xí'in tạNatanael.
46 Ta ndạkuiịn tạNatanael, káchí ra saá:
—Ñoo Nazaret, ¿káchí ún? ¿Án ndixa kúchiño kee ñii tạvạ'a
ñoo yó'o? —káchí tạNatanael xí'in tạFelipe.
Ta ndạkuiịn tạFelipe, káchí ra saá:
—Na'a kọ'ọn ún xí'in ị, ta koto ún —káchí ra. Ta kẹe na kuạ'ạn
na.
47 Ta saá tạJesús xịni ra tạNatanael vạxi yatin ra nọọ yóo ra, ta
nịkạ'ạn tạJesús, káchí ra saá:
—Tạyó'o kúu tạIsrael ndino'o. Tạa tạ ndạạ ini kúu ra, ta ndạ
lo'o ọn vása sándá'ví ra nịvi —káchí ra.
48 Ta ndạkuiịn tạNatanael, káchí ra saá:
—¿Ndasaá vạ'a xínị ún yị'ị, tata?
Ta ndạkuiịn tạJesús, nịkạ'ạn ra xí'in ra:
—Ọn tạ'án kạ xaạ tạFelipe kana ra yó'ó, ta xa xịni ị yó'ó, yóo ún
xạ'ạ yitọn tón higo —káchí ra.
49 Ta ndạkuiịn tạNatanael, káchí ra saá:
—Tata Rabí, ndixa yó'ó kúu Sạ'ya Ndios, yó'ó kúu tạa tạRey,
tạká'no nọọ naIsrael.
50 Ta ndạkuiịn tạJesús, káchí ra saá:
—¿Án kuiti kándixa ún yị'ị xạ'ạ ña nịkạ'ạn ị xí'in ún ndí xịni ị
yó'ó kịvị yóo ún xạ'ạ yitọn tón higo? Ta saá ni, vạxi ñii kịvị koni
kạ ún ñaná'no ní kạ nọọ ñayó'o —káchí tạJesús xí'in tạNatanael.
51 Ta nịkạ'ạn tạJesús xí'in ndi'i nịvi na ndíkọn sạtạ ra, káchí
ra saá:
—Ña ndixa ndạạ ká'ạn ị xí'in ndó ndí ñii kịvị ña vạxi koni ndó
ndasaá nọnạ ñoyívi nịno, ta saá koni ndó kuạ'ạ ní naángel Ndios
na kuạ'ạn ndaa ndạ ñoyívi nịno ta na vạxi noo ndạ ñoyívi yó'o,
nọọ yóo yị'ị, tạa tạ kịxi nọọ Ndios —káchí tạJesús xí'in na.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ ñii vikọ tondạ'ạ ñoo Caná

2 Nịtọndạa kịvị ụnị, ta kạna vikọ tondạ'ạ ñoo Caná ña nákaạ
estado Galilea. Ta ñáMaría ñá kúu si'í tạJesús xa yóo ñá nọọ
koo vikọ yó'o. 2 Ta nịvi na ká'ạn vikọ yó'o xa kạna na tạJesús xí'in
naxíka xí'in ra ña koo na vikọ yó'o. Ta saá kẹe na kuạ'ạn na, ta
nịxaạ na nọọ yóo vikọ tondạ'ạ. 3 Tá yóo na vikọ yó'o, ta saá ndị'i
ndutạ vino tá xí'i nịvi, ta ndạ lo'o kạ rá ọn kọó. Ta saá ñáMaría si'í
tạJesús nịkạ'ạn ñá xí'in ra, káchí ñá saá:
—Ndị'i ndạạ ndutạ vino, ta ọn kọó kạ rá ko'o nịvi na kịxaạ
—káchí ñá xí'in tạJesús.
4 Ta ndạkuiịn tạJesús, káchí ra saá xí'in si'í ra:
—¿Ndạchun ndátọ'on ún tondíni yó'o xí'in ị, nana?, chi ọn tạ'án
tọndạa hora ña chịtóni Ndios ña kasa ndivi ị chiño ná'no —káchí
tạJesús xí'in si'í ra.
5 Ta saá nịkạ'ạn ñá xí'in nịvi na kísa chiño nọọ na ká'ạn vikọ
yó'o, káchí ñá saá xí'in na:
—Ndi'i ña ka'nda chiño sạ'ya ị nọọ ndó, vạ'a kasa ndivi ndó ña
—káchí si'í tạJesús xí'in na kísa chiño vikọ yó'o.
6 Yatin nọọ yóo tạJesús yíta ịñọ kịsi yụụ ná'no, chi najudío xíni
ñó'ó na takuií tá ñó'o ini kịsi yó'o ña kasa ndivi na ndạyí na, ña
káchí ndasaá xíni ñó'ó nda'á na xạ'ạ ña koo na nịvi na ndii nọọ
Ndios. Ta ñii ñii kịsi yụụ yó'o kúndeé ña ko'on kọmị sịkọ litro án
ndạ ñii ciento litro takuií ini ña. 7 Ta nịkạ'ạn tạJesús xí'in nịvi na
kísa chiño nọọ na ká'ạn vikọ, káchí ra saá xí'in na:
—Sakutú ndạạ ndó takuií ini ndi'i kịsi yó'o —káchí ra xí'in na.
Ta kịxá'á na sákutú ndạạ na takuií ini ndi'i kịsi yó'o. 8 Ta
nịkạ'ạn tuku tạJesús xí'in na, káchí ra saá:
—Vitin tava ndó lo'o rá ta taxi ndó rá nda'ạ tạ ndíso chiño xí'in
vikọ yó'o —káchí tạJesús.
Ta saá kẹ'é nịvi na kísa chiño yó'o. 9 Tá tạ ndíso chiño xí'in vikọ
xịto ndoso ra ndutạ yó'o, ta ọn sịví kạ takuií kúu rá, chi ndụu rá
vino. Ta tạyó'o ọn vása ní-xini ra míchí kịxi távino yó'o, ta ndasaá
kuiti na kísa chiño nọọ ra xíni na míchí kẹe rá. Ta saá tạ ndíso
chiño xí'in vikọ kạna ra tạa tạ tọndạ'ạ, 10 ta nịkạ'ạn ra xí'in ra,
káchí ra saá:
—Inkạ nịvi si'na táxi na vino tá vạ'a ní kạ ko'o nịvi na kịxaạ
vikọ. Ta saá, xa kuạ'ạ ní vino vạ'a yó'o xí'i na, ta saá tạa tạ sákana
vikọ táxi ra vino tá nịnọ ní kóni ko'o nịvi na kịxaạ vikọ. Ta yó'ó,
nị-ke'é ún saá, chi chịkaạ vạ'a ún vino tá vạ'a ní, tạndạ vitin
tạva ún rá ta tạxi ún rá ko'o yó —káchí ra xí'in tạ tọndạ'ạ yó'o.
11 Ta seña yó'o kúu ñanọó kẹ'é tạJesús, ta ñoo Caná ña nákaạ
estado Galilea kúu nọọ kẹ'é ra ña. Xí'in ñavạ'a yó'o tạJesús sạná'a

ra ndee̱ ká'no ña livi ní kómí ra. Ta naxíka xí'in ta̱Jesús ka̱ndixa na ra.
12 Ta ndi̱'i ni̱ya'a ñayó'o, ta ke̱e ta̱Jesús kua̱'a̱n ra. Ta si'í ra, xí'in ñani ra, xí'in naxíka xí'in ra, kua̱'a̱n na xí'in ra, ta ni̱xaa̱ na ñoo Capernaum, ta xi̱ndo̱o na ñoo yó'o lo'o kuiti ki̱vi̱.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ ta̱Jesús ta̱va ra na síkó ke̱'e yé'é ve'e ño̱'o ká'no

(Mt. 21:12-13; Mr. 11:15-18; Lc. 19:45-46)

13 Ta xa va̱xi yatin ki̱vi̱ kana viko̱ Pascua najudío[a] ñoo Jerusalén, ta ta̱Jesús ke̱e ra kua̱'a̱n ra viko̱ yó'o. 14 Ki̱xaa̱ ra no̱o̱ yóo ke̱'e yé'é ve'e ño̱'o ká'no ñoo Jerusalén, ta yó'o xi̱ni ra ni̱vi na síkó tísi̱ndi̱ki̱, na síkó tíndikachi, xí'in na síkó tísa̱ta. Ta yóo inka̱ ni̱vi na sáma si̱'ún.[b] 15 Tá ta̱Jesús xi̱ni ra nayó'o, ta ki̱'in ra ñii tu̱chu káni̱, ta ki̱sa va̱'a ra ñii kuártá xí'in tu̱chu yó'o. Ta xí'in kuártá yó'o ki̱xá'á ra táva ra ndi'i ni̱vi na síkó yó'o, ta saá kama ke̱e ndi'i na kua̱'a̱n na xí'in tíndikachi ta xí'in tísi̱ndi̱ki̱ síkó na. Ta ta̱Jesús sa̱ndiva ra mesa ni̱vi na sáma si̱'ún, ta ni̱xi̱ta̱ ní'nó ndi'i si̱'ún na. 16 Ta xa̱'nda chiño ra no̱o̱ ni̱vi na síkó tísa̱ta, káchí ra saá xí'in na:
—¡Tiin ndó tava ndó tísa̱ta yó'o! O̱n vá'a sanduu ndó ve'e Yivá i̱ ñii no̱yá'vi —káchí ra xí'in na síkó tísa̱ta.
17 Ta saá naxíka xí'in ra na̱ká'án na ña káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á xa̱'a̱ ña ke̱'é ta̱Jesús yó'o vitin, chi káchí ña saá: "Ñii ni̱xi̱no̱ sáa̱ i̱ xí'in ña ká'u̱n ini i̱ xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ké'é ni̱vi xí'in ve'e Yivá i̱ Ndios", káchí to̱'on Ndios.
18 Ta najudío na xi̱ni ña ke̱'é ra saá ni̱nda̱ka̱ to̱'on na ta̱Jesús, káchí na saá:
—¿Ndá milagro ke'é ún koni ndi̱ ña saná'a ún kunda̱a̱ ini ndi̱ ña ndixa kómí ún nda̱yí ke̱'é ún saá xí'in ve'e ño̱'o yó'o? —káchí na xí'in ra.
19 Ta nda̱kui̱in ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra:
—Táná sandi'i ndó xa̱'a̱ ve'e ño̱'o yó'o, ta saá ti̱xin ña u̱ni̱ ki̱vi̱ kasa va̱'a i̱ ña ta tuku nakundichi ña —káchí ta̱Jesús xí'in na.
20 Ta nda̱kui̱in tuku najudío, ni̱ka̱'a̱n na xí'in ra, káchí na saá:
—O̱vi̱ si̱ko̱ i̱ño̱ kui̱ya̱ xa ki̱sa chiño ni̱vi xa̱'a̱ ña ki̱sa va̱'a na ve'e ño̱'o ká'no yó'o. Ta yó'ó, ¿án xáni si̱ni̱ ún ndí kúchiño ún kasa va̱'a ún ve'e ño̱'o yó'o ti̱xin ña u̱ni̱ kuiti ki̱vi̱?

---

[a] **2:13** Pascua najudío kána ña u̱xa̱ ki̱vi̱ xa̱'a̱ ña náká'án na ndasaá Ndios sa̱ka̱ku ra naxi̱i̱ síkuá na no̱o̱ nañoo Egipto kui̱ya̱ xi̱na̱'á.
[b] **2:14** Ndi'i kiti̱ yó'o kúu kiti̱ tí so̱ko̱ ni̱vi no̱o̱ Ndios xa̱'a̱ kua̱chi na. Ta sama na si̱'ún chi ndasaá kuiti si̱'ún najudío kúu ña xíni̱ ñó'ó na ña kuchiño sata na kiti̱ ta so̱ko̱ na rí ve'e ño̱'o ká'no.

21 Ta ta̱Jesús o̱n si̱ví xa̱'a̱ ve'e ño̱'o ká'no ña nákaa̱ ñoo Jerusalén
yó'o kúu ña ká'a̱n ra, chi ta̱yó'o ká'a̱n ra xa̱'a̱ yi̱kí ko̱ñu mi̱i ra.
22 Ta naxíka xí'in ta̱Jesús o̱n vása kúndaa̱ ini na ñayó'o, ta̱nda̱
ki̱xaa̱ ki̱vi̱ ña ni̱xi'i̱ ta̱Jesús ta ti̱xin ña u̱ni̱ ki̱vi̱ na̱taku̱ ra, ta̱nda̱
saá na̱ká'án na to̱'on yó'o, ta ka̱ndixa na to̱'on Ndios ña ni̱taa na
xi̱na̱'á, ta ka̱ndixa na to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xi̱ni̱ so̱'o na vitin.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ta̱Jesús xíni̱ va̱'a ra ini ndi'i ni̱vi

23 Ta yóo ta̱Jesús ñoo Jerusalén no̱o̱ kána viko̱ Pascua, ta ñii ñii
ki̱vi̱ kána viko̱ Pascua yó'o, ke̱'é ra kua̱'a̱ ní milagro ña xi̱ni ni̱vi, ta
kua̱'a̱ ní ni̱vi yó'o ki̱xá'á na kándixa na ra. 24 Ta ta̱Jesús o̱n vása
ndáa ini ra ni̱vi yó'o chi xíni̱ ra ndasaá yóo ini ndi'i ni̱vi. 25 Ni o̱n
vása ní-xini̱ ñó'ó ra inka̱ ni̱vi ña ndato̱'on na xí'in ra, chi xa xíni̱
va̱'a ra ndasaá yóo ini ndi'i ni̱vi.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ ta̱Jesús xí'in ñii ta̱a ta̱ na̱ní Nicodemo

3 Ni̱xi̱yo ñii ta̱a ta̱ na̱ní Nicodemo, ta̱fariseo kúu ra, ta ñii ta̱ká'no
no̱o̱ najudío kúu ra, ta ta̱tá'an nachiño na̱ní Junta Suprema
kúu ra. 2 Ta ñii ñoó, ta xa ñoó ní kúu ña, ke̱e ta̱Nicodemo kua̱'a̱n
ra, ta ni̱xaa̱ ra no̱o̱ ta̱Jesús, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ra, káchí ra saá:
—Tata Rabí, xíni̱ ndi̱ yó'ó kúu ñii ta̱maestro ta̱ ti̱'ví Ndios,
chi nda̱ ñii ni̱vi o̱n vása kúchiño ke'é na milagro nda̱tán yóo ña
ké'é ún, tá o̱n ko̱ó Ndios yóo xí'in na —saá káchí ta̱Nicodemo xí'in
ta̱Jesús.
3 Ta nda̱kui̱in ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra:
—Ñandixa ká'a̱n i̱ xí'in ún, nda̱ ñii ni̱vi o̱n ki̱ví ki̱'vi na yichi̱ no̱o̱
xá'nda chiño Ndios tá o̱n kaku tuku na inka̱ yichi̱ —káchí ta̱Jesús
xí'in ra.
4 Ta saá ta̱Nicodemo ni̱nda̱ka̱ to̱'on tuku ra ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra:
—¿Ndasaá kuchiño ke'é ñii ta̱xi̱kua̱'a̱ ña tuku kaku ra?, chi o̱n
kuchiño ndikó tuku ra ndi̱'vi ra ti̱xin si'í ra ta kaku ra inka̱ yichi̱
—káchí ra.
5 Ta nda̱kui̱in ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra saá:
—Ñandixa ká'a̱n i̱ xí'in ún, xíni̱ ñó'ó kaku ni̱vi xí'in takuií ta
xí'in Níma̱ Ndios. Tá o̱n ke'é na saá, ta o̱n kuchiño na ki̱'vi na yichi̱
no̱o̱ xá'nda chiño Ndios. 6 Ndi'i ni̱vi na káku ti̱xin si'í kómí na ko̱ñu
xí'in níma̱ ni̱vi, chi ni̱vi kúu na. Ta ni̱vi na káku xí'in ndee̱ Níma̱
Ndios kúu ni̱vi na ndixa táku̱ Níma̱ Ndios ini. 7 Ta saá o̱n naka'nda
ini ún xa̱'a̱ to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ún ndí xíni̱ ñó'ó kaku tuku ni̱vi
inka̱ yichi̱. 8 Nda̱tán yóo ta̱chi̱ saá yóo Níma̱ Ndios, chi ta̱chi̱ xíka

ña yó'o ta xíka ña kaa̱, ta o̱n vása xíni̱ yó míchí va̱xi ña, ni o̱n vása
xíni̱ yó míchí kua̱'a̱n ña. Ndasaá kuiti xíni̱ so̱'o yó mí ní'i̱ ña. Ñii
ki̱'va saá yóo ña xí'in ni̱vi na ka̱ku xa̱á xí'in ndee̱ Níma̱ Ndios. Saá
chi o̱n kúchiño koto yó ndasaá kísa chiño Níma̱ Ndios ini ni̱vi yó'o
—káchí ta̱Jesús xí'in ta̱Nicodemo.
9 Ta ta̱Nicodemo ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra ta̱Jesús, káchí ra saá:
—¿Ndasaá kuchiño koo ña ká'a̱n ún xa̱'a̱, tata?
10 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ra:
—Yó'ó kúu ta̱maestro ta̱ká'no no̱o̱ nañoo Israel. ¿Nda̱chun o̱n
vása kúndaa̱ ini ún ña ká'a̱n i̱ xí'in ún? 11 Ñandixa ká'a̱n i̱ xí'in ún
ndí mii̱ ndi̱ ká'a̱n ndi̱ xa̱'a̱ ña xíni̱ ndi̱, ta ndákuii̱n ndi̱ xa̱'a̱ ña xi̱to
ndi̱, ta ndó'ó o̱n xii̱n ndó kandixa ndó to̱'on ká'a̱n ndi̱ xí'in ndó.
12 Ta vitin ndáto̱'on i̱ xí'in ndó xa̱'a̱ ña yóo ñoyívi yó'o, ta o̱n vása
kándixa ndó yi̱'i̱. Ta saá yo̱'vi̱ ní ka̱ kandixa ndó yi̱'i̱ táná ndato̱'on i̱
xí'in ndó xa̱'a̱ ña yóo ñoyívi ni̱no no̱o̱ yóo Ndios.
13 'Nda̱ ki̱vi̱ no̱ó ta̱nda̱ ki̱vi̱ vitin o̱n ta̱'án ndaa nda̱ ñii ni̱vi
ñoyívi ni̱no ta noo tuku na nda̱ ñoyívi yó'o. Ta ndasaá kuiti yi̱'i̱
kúu ñii la̱á ta̱a ta̱ ke̱e ñoyívi ni̱no no̱o̱ yóo Ndios, ta no̱o i̱ ki̱xaa̱ i̱
ñoyívi yó'o. 14 Kui̱ya̱ xi̱na̱'á ki̱vi̱ ni̱xi̱yo ta̱Moisés yuku̱ yi̱chí, ta xí'in
ka̱a ña na̱ní bronce ki̱sa va̱'a ra ñii ko̱o̱, chi saá ni̱ka̱'a̱n Ndios xí'in
ra ke'é ra. Ta ta̱Moisés ka̱ni ndichi ra ñii yito̱n ta no̱o̱ yito̱n yó'o,
ka̱takaa̱ ndaa ra ko̱o̱ yó'o. Ta ndi'i ni̱vi na ndeé ndó'o, tá ndasaá
kuiti xi̱to ndaa na ko̱o̱ ka̱a yó'o, ta ndu̱va̱'a ndi'i ni̱vi na ke̱'é saá.
Ta ñayó'o xi̱kuu ñii ña chi̱ndú'u̱ Ndios ña saná'a ra ndasaá kundo'o
yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios, chi ñii ki̱vi̱ ña va̱xi ni̱vi ñoyívi yó'o kani
ndichi na ñii yito̱n síkón ta katakaa̱ ndaa na yi̱'i̱ no̱o̱ yito̱n yó'o.
15 Saá kundo'o i̱ xa̱'a̱ ña ndi'i ni̱vi na kandixa yi̱'i̱, ndixa kutaku̱ na
xí'in Ndios ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi, ta nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n ndi'i xa̱'a̱ na
—káchí ta̱Jesús xí'in ta̱Nicodemo.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra ni̱vi

16 Ta ni̱ka̱'a̱n ka̱ ta̱Jesús xí'in ta̱Nicodemo, káchí ra saá:
—Kí'vi ní ini Ndios xíni ra ni̱vi ñoyívi yó'o, ña̱kán ti̱'ví ra yi̱'i̱,
ta kúu ñii la̱á Sa̱'ya ra no̱o̱ ra, ta ki̱xaa̱ i̱ ñoyívi yó'o, ta ndi'i ni̱vi
na ndino'o kandixa yi̱'i̱, o̱n ndi'i xa̱'a̱ nayó'o, ta ndixa kutaku̱ na
xí'in Ndios ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi. 17 O̱n si̱ví xa̱'a̱ ña ko̱'on ni̱vi no̱o̱
xo̱'vi̱ ní na kúu xa̱'a̱ ña ti̱'ví Ndios yi̱'i̱, ta̱a ta̱ kúu Sa̱'ya mii̱ ra, ña
ki̱xaa̱ i̱ ñoyívi yó'o. Ta Ndios ti̱'ví ra yi̱'i̱ xa̱'a̱ ña kasa ndivi i̱ chiño
ña kuchiño saka̱ku ra ni̱vi ñoyívi yó'o no̱o̱ ndee̱ ña o̱n vá'a.
18 'Saá chi ndi'i ni̱vi na ndino'o kándixa yi̱'i̱, o̱n ko̱'on na no̱o̱
xo̱'vi̱ ní na. Ta ndi'i ni̱vi na o̱n xii̱n kandixa yi̱'i̱ kúu ni̱vi na ndíso
kua̱chi no̱o̱ Ndios, ta xíni̱ ñó'ó ko̱'on na no̱o̱ xo̱'vi̱ ní na. Saá chi

ni-xiin na kandixa na yi'i, taa ta kúu ñii laá Sa'ya Ndios. 19 Ñayó'o
kúu xa'a ña Ndios ká'an ra ndí nivi ndíso na kuachi noo ra: vará xa
kixaa i ñoyívi yó'o, ta yi'i kúu Ño'o ndino'o yé'e, ta kua'a ní nivi
on xiin na koni na Ño'o yó'o. Nda víka, kúsii ní ka ini na xíni na
ñanaa ní, chi kútoo ní na ké'é na ña on vá'a. 20 Ta ndi'i nivi na ké'é
ña on vá'a, nayó'o sáa ini na xíni na Ño'o ndino'o yé'e, ta ni on
xiin na kuyatin na noo ña, chi yí'ví na koto natívi ndi'i ña on vá'a
ke'é na. 21 Ta saá ni, nivi na ké'é ñava'a, nayó'o ndixa kúsii ini na
kúyatin na noo yóo Ño'o yé'e, chi saá natívi káxín ndí ké'é na
chiño va'a kuiti xí'in ndee Ndios —káchí taJesús xí'in taNicodemo.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña ndakuiin taJuan xa'a taJesús

22 Ta ndi'i niya'a ñayó'o, ta saá kee taJesús kua'an ra. Ta naxíka
xí'in ra kua'an na xí'in ra nda ñoo estado Judea, ta sakán lo'o kivi
ndóo na ñoo yó'o, ta sákuchu na nivi. 23 Ta ñii ki'va saá yóo taJuan
sákuchu ra nivi inka ñoo naní Enón ña nákaa yatin ñoo Salim, chi
yatin ñoo yó'o yóo kua'a ní takuií. Ta kua'a ní nivi kixaa na noo
ra, ta sakuchu ra na. 24 Saá chi on ta'án kixaa kivi tiin na taJuan
ko'on ra ve'e kaa.
25 Ta ñii kivi saá sava naxíka xí'in taJuan kixá'á na náa na xí'in
inka najudío chi on vása yóo yu'ú na xa'a ndasaá xíni ñó'ó kuchu
nivi án ndasaá xíni ñó'ó nda'á na xí'in takuií ña koo ndii na noo
Ndios. 26 Ta saá kixaa nayó'o noo taJuan ta nika'an na xí'in ra:
—Tata Rabí, ¿án náká'án ún taa ta nixiyo xí'in ún inka tá'ví
yu'u yuta Jordán, taa ta ndato'on ún xa'a xí'in ndi? Ta vitin yóo
ra inka xiiña sákuchu ra nivi, ta ndi'i nivi kua'an na noo yóo ra
—káchí nayó'o xí'in taJuan.
27 Ta ndakuiin taJuan nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:
—Nda ñii nivi on kiví kasa ndivi na chiño va'a, tá on siví Ndios
kúu ta taxi ndayí xí'in ndee nda'a na ña ke'é na saá. 28 Xa xini
so'o ndó ña nika'an i xí'in ndó: "On siví yi'i kúu Cristo, taa ta ti'ví
Ndios sakaku nivi. Ta yi'i ndasaá kuiti kúu i taa ta ti'ví Ndios vaxi
si'na noo Cristo ña chindeé i nivi koo ti'va na xa'a ña kixaa ra",
saá nika'an i xí'in ndó. 29 Ta vitin ndatán yóo ñii taa ta xa yóo ti'va
naki'in ra ñii ña'a ñá kuu ñásí'í ra, saá yóo Cristo. Ta yi'i ndatán
yóo tamigo taa ta tonda'a yó'o, saá yóo i, chi tamigo ra kúsii ní ini
ra ña xíni so'o ra to'on ña ká'an taa ta tonda'a yó'o. Ta ñii ki'va
saá chútú ñasii ini i vitin, chi xa kixaa Cristo ta xíni so'o i to'on ra.
30 Ta ñato'ó tayó'o xíni ñó'ó kua'no ka ña, ta yi'i xíni ñó'ó nduu i
ta nino ní ka noo ra —káchí taJuan xí'in naxíka xí'in ra.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ tạa tạ kịxi nọọ Ndios

31 Ta nịkạ'ạn kạ tạJuan, káchí ra saá:
—Tạa tạ kịxi nọọ Ndios kúu ra tạa tạká'no nọọ ndi'i ña yóo. Ta nịvi na kạku ñoyívi yó'o kúu na nịvi ñoyívi yó'o, ta ndasaá kuiti ká'ạn na xạ'ạ ña yóo ñoyívi yó'o. Ta tạa tạ kịxi ñoyívi nịno nọọ yóo Ndios, kúu ra tạa tạká'no nọọ ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi nịno. 32 Tạyó'o ndákuiịn ra ká'ạn ra ña ndixa ndạạ xí'in nịvi xạ'ạ ña xịnị sọ'o ra, ta xạ'ạ ña xịni ra, ta nịvi ọn xịin na kandixa na tọ'on ká'ạn ra. 33 Ta saá ni, yóo sava nịvi na kándixa ta náki'in vạ'a na tọ'on ra, ta nịvi yó'o ndákuiịn na ndí Ndios kúu tạndạạ ndino'o. 34 Ta tạa tạ tị'ví Ndios ká'ạn ra ndasaá kuiti tọ'on Ndios, ta Ndios ndi'i saá kịvị sákutú ra xí'in Nímạ ra ini tạyó'o. 35 Kí'vi ní ini Ndios xíni ra Sạ'ya ra, ta saá Ndios tạxi ra ndi'i ndeẹ xí'in ndi'i ndạyí nda'ạ ra, ta kúu ra tạa tạká'no nọọ ndi'i ña yóo. 36 Ndi'i nịvi na kándixa Sạ'ya Ndios kúu nịvi na ndino'o tákụ nọọ Ndios ndi'i saá kịvị. Ta ndi'i nịvi na ọn xịin kandixa Sạ'ya Ndios kúu nịvi na ọn vása tákụ nọọ Ndios, ta kịvị ña vạxi Ndios saxọ'vị ní ra nịvi yó'o —káchí tạJuan.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ ñii ña'ạ ñáñoo estado Samaria

4 Nafariseo xịnị sọ'o na ndí kuạ'ạ ní kạ nịvi ndíkọn sạtạ tạJesús vitin nọọ nịvi na ndíkọn sạtạ tạJuan, ta tạJesús sákuchu ra kuạ'ạ ní kạ nịvi nọọ tạJuan káchí na, ká'ạn na. 2 Ta ọn sịví mịi tạJesús kúu tạ sákuchu nịvi, chi naxíka xí'in ra kúu na sákuchu nịvi. 3 Ta kịvị xịnị sọ'o tạJesús ña ká'ạn nịvi saá xạ'ạ ra, ta kẹe ra ñoo estado Judea ta kuạno'ọ ra ñii ñoo estado Galilea.
4 Ta saá ndụxạ xíni ñó'ó ya'a ra mạ'ñó estado Samaria. 5 Ta nịxaạ ra ñii ñoo nạní Sicar, ña nákaạ yatin nọọ yóo ño'ọ ña nịtaxi tạJacob nda'ạ sạ'ya ra tạJosé kuịyạ xịnạ'á ní.[a] 6 Ta pozo ña kịsa vạ'a tạJacob kuịyạ xịnạ'á yóo kạ ña ñoo yó'o. Ta xa yatin tóndạa mạ'ñó ndiví[b] kúu ña, ta kịxaạ tạJesús nọọ yóo pozo yó'o, ta kúnaạ ní ra, chi xíká ní kịxi ra, ta saá xịkoo ra nakindée lo'o ra.
7 Ta kịxaạ ñii ña'ạ ñáñoo Samaria ña tava ñá takuií pozo yó'o, ta tạJesús nịkạ'ạn ra xí'in ñá, káchí ra saá:
—Nana, ¿án taxi lo'o ún takuií ko'o ị? —káchí ra xí'in ñá.
8 Ta ọn kọó naxíka xí'in tạJesús, chi kuạ'ạn na ñii ñoo yatin ña sata na ña kuxu na xí'in ra. 9 Ta ndạkuiịn ñáña'ạ, nịkạ'ạn ñá saá xí'in tạJesús:

---

[a] **4:5** Tạ̱Jacob yó'o kúu xịị síkuá najudío xí'in nañoo Samaria.
[b] **4:6** Kạa ụxụ ọvị ndiví nạní ña kạa ịñọ nọọ nañoo Roma.

—Yó'ó kúu tajudío ta yi'i kúu ñii ña'a ñáñoo Samaria. ¿Ndachun ndúkú ún noo yi'i taxi i takuií ko'o ún? —káchí ñá. (Saá chi najudío on vása náta'an va'a na xí'in nañoo Samaria.)

10 Ta saá ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ñá:

—Tá xíni ví ún ñava'a ña kóni Ndios taxi ra nda'a ún, ta tá xíni ví ún yu kúu yi'i, ta saá ndukú ún noo i takuií ko'o ún, ta yi'i taxi i rá nda'a ún. Ta takuií tá taxi i nda'a ún kúu takuií tá kómí ndee ña taxi rá kutaku ndino'o nivi —káchí taJesús xí'in ñá.

11 Ta ndakuiin ñáña'a yó'o, nika'an ñá, káchí ñá saá:

—Tata, on vása ní'i ún nda ñii ña kuchiño tava ún takuií, ta kónó ní ñó'o rá pozo yó'o. Ta saá, ¿míkía vaxi takuií tá ká'an ún xa'a? 12 ¿Án ká'no ka ndee kómí ún noo ndee ña xikomí xii síkuá yó taJacob?, chi taJacob sandakoo ra pozo yó'o xa'a ndi, na kúu sa'ya ñani síkuá ra, chi tayó'o xí'in sa'ya ra xi'i na takuií pozo yó'o kuiya xina'á, ta ñii ki'va saá xi'i kiti sana ndi'i na —káchí ñá xí'in taJesús.

13 Ta taJesús ndakuiin ra nika'an ra xí'in ñá:

—Ndi'i nivi na xí'i takuií pozo yó'o, ñii káni lo'o yá'a, ta tuku yichi na takuií. 14 Ta ndi'i nivi na ko'o takuií tá taxi i nda'a na, nayó'o nda ñii kivi on yichi ka na takuií. Saá chi takuií tá taxi i ko'o nivi nduu rá ñii pozo ká'no ní ini na, ta nda ñii kivi on ndoko takuií yó'o. Ta nivi na ko'o takuií tá taxi i on kivi na, chi takuií tá taxi i kómí rá ndee ña taxi rá kutaku ndino'o nivi ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí taJesús xí'in ñáñoo Samaria.

15 Ta ndakuiin ñá káchí ñá saá:

—Tata, taxi ún nda'a i takuií tá ká'an ún xa'a ná ko'o i. Ta saá on yichi ka i takuií nda ñii kivi, ta ni on kuikó ka i takuií ndi'i saá kivi —káchí ñá xí'in taJesús.

16 Ta tuku ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ñá:

—Kua'an ún kana ún yii ún, ña kixaa ra xí'in ún yó'o —káchí ra xí'in ñá.

17 Ta ndakuiin ñá, nika'an ñá xí'in ra:

—On koó yii i kómí i, tata —káchí ñá.

Ta taJesús nika'an ra xí'in ñá:

—Ñandixa kúu ña ká'an ún ndí on koó yii ún, nana, 18 chi xa o'on taa xikuu yii ún, ta taa ta yóo xí'in ún vitin on siví yii ún kúu ra. Ñandixa kúu ña ká'an ún ndí on koó yii ún kómí ún, nana —káchí taJesús xí'in ñá.

19 Ta ndakuiin tuku ñá nika'an ñá:

—Tata, vitin kúndaa ini i ndí yó'ó kúu ñii taprofeta. 20 Ta vitin, tata, ¿yukía káchí ún?, chi yuku ká'no xíto yó kaa kúu xiiña noo nivi naxii síkuá ndi kisa ká'no na Ndios, ta ndó'ó najudío káchí

ndó xíni ñó'ó kasa ká'no yó Ndios ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén
—káchí ñá xí'in taJesús.
21 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ñá, káchí ra saá:
—Kandixa ún ña ndato'on i xí'in ún vitin, nana. Xa yatin vaxi
kivi ña on koni ñó'ó ka ko'on nivi yuku kaa, ni on koni ñó'ó ka
ko'on na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén xa'a ña kasa ká'no na
Ndios. 22 Vitin ndó'ó, nivi nañoo Samaria, xí'in ñanaa ini ndó kísa
ká'no ndó Ndios, chi on ta'án kundaa ini ndó xa'a ra. Ta mii ndi
najudío xíni ndi yu kúu Ndios taa ta kísa ká'no ndi, chi Ndios
chitóni ra ndí tixin nañoo judío kixi ñii taa ta sakaku nivi. 23 Xa
yatin ní vaxi kivi, ta xa vitin kúu kivi ña nivi na kúu na ndixa
kasa ká'no Yivá i Ndios, nayó'o xíni ñó'ó kasa ká'no na ra xí'in ña
ndino'o níma na, ta xí'in ña xíni na to'on ndixa xa'a ra. Saá chi
Yivá i nándukú ra nivi ña kasa ká'no na ra saá. 24 Ndios kúu Níma
ndino'o, ta saá nivi xíni ñó'ó ña koo Níma Ndios ini na ña kuchiño
va'a kasa ká'no na ra, ta xí'in ña ndino'o ndaa ini na xíni ñó'ó kasa
ká'no na ra.
25 Ta ndakuiin ñá, nikа'an ñá, káchí ñá saá:
—Xíni i ndí ñii kivi kixaa taMesías, taa ta ti'ví Ndios sakaku ra
mii yó. Ta tayó'o tuku sákunaní na ra Cristo. Ta kivi kixaa tayó'o,
ta saná'a ra mii yó ña nandaxin ra ndi'i ña xíni ñó'ó kundaa ini yó
—káchí ñá xí'in taJesús.
26 Ta ndakuiin taJesús nika'an ra xí'in ñá:
—Yi'i, taa ta ká'an xí'in ún, kúu taa ta ká'an ún xa'a —káchí ra
xí'in ñá.
27 Ta saá kixaa naxíka xí'in taJesús, ta naka'nda ini na xini na
ña ká'an ra xí'in ñii ña'a. Ta nda ñii nayó'o ni-ka'an na xí'in ra yu
kúu ña ndáka to'on ra ñá, án yu kúu ña ndáto'on ra xí'in ñáña'a
yó'o. Tásiín kuiti yíta na. 28 Ta saá ñáña'a ñoo Samaria sandakoo
ñá kisi ña xíni ñó'ó ñá xíkó ñá takuií noo yóo pozo yó'o, ta ndikó
ñá kuano'o ñá ñoo ñá. Tá naxaa ñá, ta nika'an ñá xí'in naniivi ñoo
ñá, káchí ñá saá xí'in na:
29 —Na'a ndó koto ndó ñii taa ta nika'an xí'in i xa'a ndi'i ña
ke'é i. ¿Án on siví Cristo kúu tayó'o? —káchí ñá xí'in nivi ñoo ñá.
30 Ta saá kee nayó'o ña kua'an na noo yóo taJesús. 31 Ta on
ta'án ka kixaa ñáña'a yó'o xí'in nivi noo yóo taJesús, ta naxíka
xí'in taJesús xaku ndá'ví na noo ra, káchí na xí'in ra saá:
—Tata Rabí, na'a kuxu ún —káchí na.
32 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Yóo ñaxíxi kómí yi'i, ta ndó'ó on vása xíni ndó yu kúu ña
—káchí ra xí'in na.
33 Ta naxíka xí'in ra ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:
—¿Án xa kixi nivi taxi na xixi ra? —káchí na.

34 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xíʼin na, káchí ra saá:
—Ñaxíxi ndinoʼo kúu ña kasa ndivi i ta saxino i ña kóni Ndios,
taa ta tiʼví yiʼi kixaa i. 35 Yóo toʼon ña káʼan saá: “Tá chíʼi yó ndikin
trigo, ta ndáti yó yaʼa komi yoo, ta saá nákaya yó yoko trigo ña
nakiʼin yó ndikin ña”, káchí toʼon ña xíni yó. Ta saá ni, on vása
xíni ñóʼó kundati ka yó, ta vitin ná kixáʼá yó nakaya yó ña xa
nixino. Saá chi vitin koto ndó kaa, kuaʼa ní nivi vaxi. Ta ndatán
yóo kuaʼa ní yoko trigo ña xa nixino, ta xa yóo tiʼva ña nakaya yó
ña, saá yóo nivi na vaxi yóʼo. 36 Ta ndixa Ndios chaʼvi ra ndóʼó na
kúu na nakaya nivi yóʼo ña kiʼvi na yichi ra. Ta inka nivi siʼna
chiʼi na toʼon Ndios ini nayóʼo, ta saá na chiʼi yóʼo kusii ní ini na
xíʼin ndó xaʼa ña kiʼvi nivi yichi Ndios ta kutaku na xíʼin ra ndiʼi
saá kivi ña vaxi. 37 Yóo inka toʼon káchí saá: “Yóo nivi na chíʼi, ta
inka kúu nivi na nákaya ña xa nixino”, káchí toʼon ña xíni yó. Ta
ñandaa kúu ña káʼan toʼon yóʼo, 38 chi ndatán yóo nivi na chiʼi, saá
yóo nivi na siʼna nikaʼan toʼon Ndios xíʼin nañoo Samaria yóʼo. Ta
ndóʼó, ndatán yóo nivi na kixáʼá nakaya ña xa nixino noo chiʼi inka
nivi, saá yóo ndóʼó. Saá chi inka nivi xa ndeé ní kisa chiño na xíʼin
nayóʼo, ta ñakán kía xa yóo tiʼva na vitin ña kiʼvi na yichi Ndios.
Ta ndóʼó, on vása ní-kisa chiño ndó xíʼin nayóʼo, ta yiʼi tiʼví i ndóʼó
ña nakaya ndó nivi yóʼo ña kiʼvi na yichi Ndios. Xíni ñóʼó kundaa
ini ndó ndí inka nivi kúu na ndeé ní kisa chiño, ta ndóʼó vitin
nakiʼin ndó yaʼvi xaʼa chiño nayóʼo —káchí taJesús xíʼin naxíka
xíʼin ra.
39 Kuaʼa ní nivi naSamaria, na kúu na táku ñoo yóʼo, kandixa
na taJesús chi chikaa soʼo na toʼon ña ndatoʼon ñáñaʼa ñoo mii na
xíʼin na, káchí ñá saá: “Tayóʼo ndatoʼon káxín ra xíʼin i xaʼa ndiʼi ña
ke'é i”, káchí ñá xíʼin nivi nañoo ñá. 40 Ta saá kixaa nañoo Samaria
yóʼo noo taJesús, ta xaku ndáʼví na noo ra ña ná ndoo ra xíʼin na
ñoo na, ta taJesús nixiyo ra ovi kivi ñoo nayóʼo. 41 Ta saá kuaʼa ní
ka nivi kandixa na taJesús chi chikaa soʼo na toʼon ña nikaʼan ra
xíʼin na. 42 Ta nikaʼan na xíʼin ñaʼa ñáñoo mii na yóʼo, káchí na saá:
—Siʼna kandixa ndi ra xaʼa toʼon ña ndatoʼon ún xaʼa ra. Ta
vitin kándixa vaʼa ndi ra chi xini soʼo ndi toʼon ña nikaʼan mii ra,
ta kúndaa ini ndi ndí ndixa tayóʼo kúu Cristo, Taa ta Sakaku nivi
ñoyívi yóʼo —káchí na xíʼin ñá.

Toʼon yóʼo káʼan ña xaʼa ña sandaʼa taJesús saʼya ñii tachiño káʼno

43 Tá niyaʼa ovi kivi nixiyo taJesús ñoo Samaria, ta saá kee ra
kuanoʼo ra ñoo estado Galilea. 44 Ta taJesús xa nikaʼan ra ndí nda
ñii taprofeta on vása kísa toʼó na ra ñoo mii ra. 45 Ta saá ni, kivi

naxaa taJesús ñoo estado Galilea, ta nanivi ñoo yó'o va'a ní naki'in
na ra. Kua'a ní nivi na estado Galilea yó'o nixiyo na ñoo Jerusalén
kivi kana viko Pascua, ta xa xini na ndi'i ñava'a ke'é taJesús xí'in
nivi ñoo Jerusalén yó'o.
46 Ta saá taJesús kee tuku ra kua'an ra ñoo Caná ña nákaa
estado Galilea, ta kixaa taJesús ñoo yó'o. Ta ñoo Caná yó'o kúu
noo ke'é taJesús ña takuií nduu rá vino. Ta yóo ñii taa ta kixi ñoo
Capernaum, ta kúu ra tachiño ká'no ta kísa chiño noo tarey, ta
ndeé ní ndó'o sa'ya ra ta kándú'u nda ñoo Capernaum. 47 Tá xini
so'o tachiño ká'no yó'o ndí kixaa tuku taJesús ñoo Caná, chi kee
ra estado Judea, ta saá kua'an ra ta nixaa ra xaku ndá'ví ra noo
taJesús ña ko'on tayó'o xí'in ra ña sanda'a ra talo'o sa'ya ra, ta
ndeé ní ndó'o, ta xa nda yóo ña kivi talo'o yó'o. 48 Ta ndakuiin
taJesús nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:
—Ndó'ó, on xiin ndó kandixa ndó yi'i. Tanda ke'é i milagro
koni ndó, án nda ke'é i ñava'a ña naka'nda ini ndó koni ndó, tanda
saá kixá'á ndó kandixa ndó yi'i —káchí taJesús.
49 Ta ndakuiin tachiño ká'no ta kísa chiño noo tarey, káchí
ra saá:
—Tata, kama ní ko'on ún xí'in i koto kivi talo'o sa'ya i
—káchí ra.
50 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ra:
—Va'a, tata, kuano'o ún vitin, chi talo'o sa'ya ún on kivi ra,
kutaku ka ra —káchí taJesús xí'in taká'no yó'o.
Ta tayó'o ndixa kandixa ra to'on ña nika'an taJesús xí'in ra,
ta kee ra kuano'o ra. 51 Tá kua'an ra yichi noo kuano'o ra, ta
nakutá'an ra xí'in sava na kísa chiño noo ra vaxi na. Ta nayó'o
nika'an na xí'in taká'no noo na, káchí na saá:
—Tata, táku talo'o sa'ya ún, xa nduva'a ra vitin —káchí na
xí'in ra.
52 Ta nindaka to'on taká'no noo na, káchí ra saá xí'in na:
—¿Ama kixá'á saña kue'e xí'in talo'o sa'ya i? —káchí ra.
Ta ndakuiin na, nika'an na:
—Tá nitondaa kaa ñii xikuaa kivi koni[a] kúu ña saña kue'e ka'ni
xí'in ra —káchí na xí'in taká'no noo na.
53 Ta saá taká'no yó'o naká'án ra ndí mii hora yó'o kúu ña
nika'an taJesús xí'in ra ndí on kivi sa'ya ra. Ta saá tachiño ká'no
yó'o xí'in ndi'i nave'e ra kandixa na taJesús.
54 Ñayó'o kúu milagro ñaovi ke'é taJesús ñoo estado Galilea, ta
ke'é ra ñava'a yó'o kivi ndikó ra kixaa ra, ña nixa'an ra ñoo Judea.

---

[a] **4:52** Kaa ñii xikuaa naní ña kaa uxa noo nañoo Roma.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ tạJesús sạnda'a ra ñii tạa tạ ọn kịví kaka

5 Tá ndị'i ñayó'o, ta saá kẹe tạJesús estado Galilea, ta kuạ'ạn ra
ñoo Jerusalén nọọ koo ñii vikọ ká'no ña sakana najudío. [2] Ta
ñoo Jerusalén yó'o nákaạ ve'e ñọ'o ká'no, ta ve'e ñọ'o ká'no yó'o
xịno nduu ña xí'in ñii nạmạ ká'no, ta ñii yé'é ña kómí nạmạ yó'o
nạní ña Yé'é Ndikachi. Ta yatin yé'é yó'o yóo ñii pozo ká'no, ta
tọ'on hebreo nạní pozo yó'o Betesda. Ta yu'ụ pozo yó'o xịno nduu
ña xí'in ọ'ọn tiạ'va ña ọn vása ndásị xạ'ạ. [3] Ta ndi'i saá kịvị kuạ'ạ ní
nịvi na ndeé ndó'o ndóo na ini tiạ'va yó'o. Nayó'o kúu nịvi nakuáá
xí'in nịvi na yọ'vị ní xíka, xí'in nịvi na ọn kịví kanda. Ta nayó'o
yóo na ndáti na kixá'á kanda takuií pozo, chi kóni na kị'vi na ini
takuií yó'o xạ'ạ ña nduvạ'a na nọọ kuẹ'ẹ ndó'o na. [4] Saá chi ndạ
ama ví yóo kịvị ña ñii ñaángel ña kẹe nọọ Ndios nóo ña, ta kíxaạ
ña sákanda ña takuií pozo yó'o. Ta saá ndi'i nịvi na ndeé ndó'o
nákundeé na ña xaạ na nọọ yóo pozo, ta ñii nịvi na si'na kúchiño
noo ndạ yu'ụ takuií ta kí'vi na ini takuií pozo, ta xạndịkọn ndúvạ'a
nịvi yó'o. [5] Ta ini ñii tiạ'va ña xịno nduu pozo yó'o, kándú'ụ ñii
tạa tạ ndeé ndó'o, chi ọn kịví kanda xạ'ạ ra. Ta xa ọkọ xạ'ọn ụnị
kuịyạ yóo ña ọn vása kúchiño kaka ra. [6] Ta saá kịxaạ tạJesús, ta
xịni ra tạ kándú'ụ yó'o. Ta ndạtọ'on na xí'in tạJesús ndí xa na'á ní
ndeé ndó'o tạyó'o. Ta saá tạJesús nịndạkạ tọ'on ra tạ ndeé ndó'o
yó'o, káchí ra saá xí'in ra:

—¿Án kóni ún nduvạ'a ún nọọ kuẹ'ẹ ndó'o ún?

[7] Ta ndạkuiịn tạ kándú'ụ, nịkạ'ạn ra:

—Tata, ọn kọó ndạ ñii nịvi chindeé yị'ị ña kuchiño kị'vi ị ini
takuií. Saá chi kịvị kíxaạ ñaángel sákanda ña takuií, ta yị'ị ndúkú
ndeé ị kị'vi ị ini takuií, ta ọn tạ'án kạ xaạ ị, ta inkạ nịvi yạchị kạ
kí'vi na ini takuií nọọ ị —káchí ra xí'in tạJesús.

[8] Ta saá nịkạ'ạn tạJesús xí'in ra:

—Ta vitin nakundichi ún ta ná kuiso ún xịto ún, ta xa vạ'a kaka
xá'á ún —káchí tạJesús xí'in ra.

[9] Ta saá xạndịkọn ndụvạ'a tạyó'o, ta nạkundichi ra, ta nạkusọkó
ra xịto ra, ta kịxá'á ra kuạ'ạn xá'á ra. Ta ñii kịvị yịị ña nákindée
najudío kúu kịvị ña sạnda'a tạJesús tạyó'o. [10] Tá naná'no nọọ
najudío nạkutá'an na xí'in tạa tạ ndạ'a yó'o, ta nịkạ'ạn na xí'in ra
káchí na saá:

—Vitin kúu kịvị yịị ña nákindée yó, ta nịya'a ndoso ún ndạyí
xạ'ạ kịvị yịị yó'o, chi ñísọkó ún xịto ún xíka ún —káchí na xí'in ra.

[11] Ta ndạkuiịn tạa tạ ndụvạ'a yó'o, nịkạ'ạn ra xí'in na, káchí
ra saá:

—Taa ta sanda'a yi'i nika'an ra xí'in i: “Ná kuiso ún xito ún ta va'a ko'on xá'á ún”, káchí ra xí'in i —saá káchí ra xí'in na.

12 Ta nindaka to'on na ra:

—¿Yu kúu taa ta nika'an xí'in ún ndí ndaní'i ún xito ún ta va'a ko'on xá'á ún? —káchí na xí'in ra.

13 Ta taa ta nduva'a yó'o on vása xíni ra yu kúu taa ta sanda'a ña'á, chi kama ní niya'a taJesús ma'ñó noo chútú nivi, ta kua'an ra inka xiiña. 14 Ta niya'a lo'o, ta saá taJesús nakutá'an ra xí'in taa ta nduva'a yó'o ini ve'e ño'o ká'no, ta nika'an ra xí'in ra:

—Koto ún, vitin xa nduva'a ún, ta saá on ki'vi ka ún kuachi, chi koto kixaa inka ña ndeé ní ka kundo'o ún —káchí taJesús xí'in ra.

15 Ta saá taa ta nduva'a yó'o kee ra kua'an ra, ta nixaa ra ndato'on ra xí'in naná'no noo najudío, káchí ra saá:

—TaJesús kúu taa ta sandúva'a yi'i —káchí ra xí'in na.

16 Ta saá naná'no noo najudío kixá'á na sáa ní ini na, ta nduku na ndi'i noo ña on vá'a ña kúchiño ke'é na xí'in taJesús, tanda tondaa na ña ka'ni na ra, kóni na. Saá chi kivi yii ña nákindée najudío kúu kivi ña taJesús sandúva'a ra tayó'o, ta káchí na ndí taJesús niya'a ndoso ra ndayí chi kisa chiño ra kivi yii, káchí na. 17 Ta saá taJesús nakutá'an ra xí'in naná'no yó'o, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i saá kivi kísa chiño Yivá i Ndios, ñakán ndi'i saá kivi kísa chiño i —káchí ra.

18 Ta saá naná'no noo najudío nisaa ka na, ta ndeé ka ndúkú na ka'ni na taJesús, chi xáni sini na ndí niki'vi ra ovi kuachi ndeé ní. Xáni sini na ndí niya'a ndoso ra ndayí xa'a kivi yii, ta inka kuachi ra kúu ña ká'an ra ndí Ndios kúu Yivá ra, ña kóni kachí ñii kúu ra xí'in Ndios.

To'on yó'o ká'an ña taJesús, taa ta kúu Sa'ya Ndios, kómí ra ndayí

19 Ta nika'an taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndí on koó nda ñii chiño ké'é i xí'in ndayí mii i, chi Yivá i Ndios kúu taa ta táxi ndayí nda'a i ke'é i ndi'i chiño, ta ndasaá kuiti ké'é i chiño ña xíni i ké'é Yivá i. Ta ñii ki'va ndatán ké'é Yivá i, saá ké'é yi'i, taa ta kúu Sa'ya ra. 20 Saá chi kí'vi ní ini Yivá i xíni ra yi'i, taa ta kúu Sa'ya ra, ñakán sáná'a ra yi'i ke'é i ndi'i noo ñava'a, ndatán yóo ña ké'é mii ra. Ta ndixa saná'a ra yi'i ke'é i ñava'a ná'no ka noo ñayó'o, tanda naka'nda ní ini ndó koni ndó ña ke'é i. 21 Saá chi ndatán Yivá i Ndios sanataku ra nivi na nixi'i, saá yi'i, taa ta kúu Sa'ya ra, taxi i ña kutaku ndino'o ndi'i nivi na kúu na kóni i ke'é i saá xí'in. 22 Yivá i Ndios

o̱n vása kísa nani ra kua̱chi nda̱ ñii ni̱vi, ta nda'a̱ yi̱'i̱, ta̱a ta̱ kúu
Sa̱'ya ra, ta̱xi ra nda̱yí ña kasa nani i̱ ndi'i kua̱chi ni̱vi, [23] chi Ndios
kóni ra ndí ndi'i ni̱vi ná kasa to̱'ó na Sa̱'ya ra, nda̱tán ñii ki̱'va kísa
to̱'ó na mi̱i ra. Ta ndi'i ni̱vi na o̱n xi̱in kasa to̱'ó yi̱'i̱, nayó'o o̱n vása
kísa to̱'ó na Yivá i̱ Ndios, ta̱a ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱ ki̱xa̱a i̱.
[24] ’Ña ndixa nda̱a̱ ká'a̱n i̱ xí'in ndó ndí ndi'i ni̱vi na chíka̱a so̱'o
to̱'on ká'a̱n i̱, ta kándixa na Yivá i̱ Ndios, ta̱a ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱, ta nayó'o
kúu ni̱vi na ndino'o táku̱, ta kutaku̱ na ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi. Saá
chi ni̱vi yó'o sa̱ndakoo va̱'a na ña kua̱'a̱n na yichi̱ no̱o̱ ndi'i xa̱'a̱
na, ta vitin kua̱'a̱n na yichi̱ Ndios no̱o̱ táku̱ ndino'o na ndi'i saá
ki̱vi̱. [25] Ña ndixa nda̱a̱ ká'a̱n i̱ xí'in ndó ndí ni̱vi na o̱n ta̱'án kukomí
Níma̱ Ndios, nda̱tán yóo na ni̱xi'i̱, saá yóo nayó'o. Ta̱nda̱ ki̱vi̱ vitin
ta̱nda̱ ki̱vi̱ va̱xi ni̱vi yó'o koni̱ so̱'o na to̱'on ña ka̱'a̱n yi̱'i̱, ta̱a ta̱ kúu
Sa̱'ya Ndios. Ta ndi'i ni̱vi na chika̱a so̱'o to̱'on i̱, nduu na ni̱vi na
kutaku̱ ndino'o. Ta vitin xa ki̱xa̱a ki̱vi̱ ña kundivi ndi'i ñayó'o saá.
[26] Yivá i̱ Ndios kúu ta̱a ta̱táku̱ ndino'o, ta ndi'i ndee̱ ña táxi kutaku̱
ni̱vi, káku ña ini Ndios. Ta ñii ki̱'va saá yi̱'i̱, ta̱a ta̱ kúu Sa̱'ya Ndios,
kúu ta̱a ta̱táku̱ ndino'o, ta ndi'i ndee̱ ña táxi kutaku̱ ni̱vi, káku ña
ini i̱, chi saá ta̱xi Ndios nda̱yí nda'a̱ i̱. [27] Ta saá tuku ta̱xi Ndios
nda̱yí nda'a̱ i̱ ña kasa nani i̱ kua̱chi ni̱vi, chi yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱
ra. [28] O̱n naka'nda ini ndó ña xi̱ni̱ so̱'o ndó to̱'on ña xa ni̱ka̱'a̱n i̱
xí'in ndó vitin, chi va̱xi ki̱vi̱ ni̱vi na ni̱xi'i̱ ta ni̱ndu̱xu̱n na, nayó'o
koni̱ so̱'o na to̱'on i̱, [29] ta nataku̱ na, ta ndakoo na, ta sandakoo na
ñáñá no̱o̱ ni̱ndu̱xu̱n na. Ta ni̱vi na ni̱xi'i̱ ta nataku̱ yó'o, tá xi̱kuu na
ni̱vi na ke̱'é ñava̱'a, ta nayó'o kutaku̱ na xí'in Ndios. Ta tá xi̱kuu na
ni̱vi na ke̱'é ña o̱n vá'a, ta nayó'o ko̱'o̱n na no̱o̱ xo̱'vi̱ ní na —káchí
ta̱Jesús xí'in na.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ndasaá kúnda̱a̱ ini yó ndí ta̱Jesús kómí ra nda̱yí Ndios

[30] Ta ni̱ka̱'a̱n ka̱ ra xí'in na, káchí ra saá:
—O̱n si̱ví xí'in nda̱yí mi̱i i̱ kasa nani i̱ kua̱chi ni̱vi, ta xí'in nda̱yí
ña ta̱xi Ndios nda'a̱ i̱ kúu ña kasa nani i̱ kua̱chi ni̱vi. Ñii ki̱'va
nda̱tán ká'a̱n Ndios xí'in i̱, saá kasa nani i̱ kua̱chi ni̱vi. Ta xí'in
ñanda̱a̱ kasa nani i̱ kua̱chi na, chi o̱n si̱ví xí'in ña kóni mi̱i i̱ kúu
ña kasa nani i̱ kua̱chi ni̱vi, ta kasa nani i̱ xa̱'a̱ kua̱chi na nda̱tán
kóni Ndios, ta̱a ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱ ki̱xa̱a i̱. [31] Tá ndasaá kuiti mi̱i i̱ kuu ta̱
ndakui̱in xa̱'a̱ i̱, ta saá o̱n vása ndáya̱'ví ña ká'a̱n i̱ no̱o̱ ñii ta̱juez,
vará to̱'on ña nda̱a̱ kúu ña ká'a̱n i̱. [32] Ta ndixa yóo inka̱ ta̱a ta̱
ndákui̱in xa̱'a̱ i̱, ta yi̱'i̱ xíni̱ i̱ ndí ta̱yó'o ká'a̱n ra ñanda̱a̱ xa̱'a̱ i̱.
[33] Ta ndó'ó, xa ti̱'ví ndó na xíka chiño no̱o̱ ndó kua̱'a̱n na no̱o̱
ta̱Juan, ta̱a ta̱ sákuchu ni̱vi, ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on na ra xa̱'a̱ i̱. Ta ta̱yó'o

ndąkuiin ra, nikąʼąn ra ñandąą xąʼą i. 34 Ta yiʼi, on vása xíni ñóʼó i
nivi ña ndakuiin na xąʼą i. Ta saá ni, káʼąn i xíʼin ndó xąʼą tąJuan,
chi kóni i ña kandixa ndó toʼon ña ndąą nikąʼąn ra xąʼą i. Ta saá
Ndios kuchiño sakąku ra ndóʼó. 35 Ta ndątán yóo ñoʼo loʼo ña ndeé
ní yéʼe, saá nixiyo tąJuan. Ta ñii kání loʼo kutoo ní ndó xíni ndó
ñoʼo ña yéʼe yóʼo, chi sáná'a ña ndóʼó yichi ña ndąą. 36 Ta yóo inką
ña ndákuiin xąʼą i, ta ña káʼno ką ndáyąʼví noo toʼon ña nikąʼąn
tąJuan kúu ñayóʼo. Saá chi chiño ña sąkuiso Ndios yiʼi ña kasa
ndivi i, chiño yóʼo kúu ña ndákuiin xąʼą i, chi chiño ña kísa ndivi i
sáná'a káxín ña noo ndóʼó ndí Yivá i Ndios kúu tąa tą tiʼví yiʼi
kasa ndivi i ña kóni ra. 37 Ta mii Ndios tąa tą tiʼví yiʼi kúu inką tą
ndákuiin xąʼą i. Ta ndóʼó, on tąʼán koni soʼo ndó toʼon ra, ta ni on
vása xíni ndó ndasaá káa ra, 38 ta ni on vása nákąą toʼon ra nímą
ndó. Saá chi on xiin ndó kandixa ndó yiʼi, tąa tą tiʼví Ndios. 39 Ndiʼi
saá kivi ndeé ní sákuáʼá ndó ta káʼvi ndó toʼon Ndios ña nitaa na
xinąʼá, chi xáni sini ndó ndí toʼon yóʼo chindeé ña ndóʼó ña kutaku
ndó xíʼin Ndios ndiʼi saá kivi ña vąxi. Ta mii toʼon Ndios yóʼo kúu
ña ndákuiin xąʼą i, 40 ta ndóʼó, on xiin ndó kixi ndó noo i xąʼą ña
taxi i kutaku ndinoʼo ndó xíʼin Ndios.

41 ʼOn vása ndúkú i ña kasa káʼno nivi yiʼi. 42 Ta xíni vąʼa i
ndasaá yóo ini ndóʼó, ta xíni vąʼa i on vása kíʼvi ini ndó xíni ndó
Ndios. 43 Yiʼi kixąą i xíʼin ndąyí Yivá i Ndios, ta ndóʼó on xiin ndó
nakiʼin vąʼa ndó yiʼi. Táná kixąą inką tąa xíʼin ndasaá kuiti ndąyí
mii ra, ta ndóʼó nakiʼin vąʼa ndó tąyóʼo. 44 Tá on xiin ndó keʼé ndó
ña kóni Ndios, ta saá on kuchiño kandixa ndó yiʼi. Saá chi ndiʼi mii
ndó ndixa sándiʼi ndó ini ndó ña ndukú ndó ndasaá vąʼa kuchiño
kasa káʼno ndó xíʼin táʼan mii ndó. Ta ndą loʼo on vása sándiʼi ndó
ini ndó ña ndukú ndó keʼé ndó ña xíni ñóʼó xąʼą ña kasa káʼno
Ndios ndinoʼo mii ndó. 45 Ta yiʼi, on taxi i kuąchi xąʼą ndó noo
Ndios. Saá chi mii tąxii síkuá ndó tąMoisés kúu tąa tą taxi kuąchi
xąʼą ndó noo Ndios. Ta ndóʼó ndáa ini ndó tąMoisés ndakuiin ra
kąʼąn ra ñavąʼa xąʼą ndó noo Ndios, ta tąMoisés ndixa on vása
ndakuiin ra saá xąʼą ndó. 46 Saá chi kuiyą xinąʼá tąMoisés nitaa ra
toʼon Ndios xąʼą i, ta on vása kándixa ndó toʼon yóʼo. Tá ndixa
ndinoʼo ini ndó kandixa ndó toʼon ña nitaa tąMoisés, níkúu, ta saá
kuchiño kandixa ndó yiʼi. 47 Tá on vása kúchiño ndó kandixa ndó
toʼon ña nitaa tąMoisés, ta saá, ¿ndasaá kuchiño kandixa ndó toʼon
ña káʼąn i xíʼin ndó vitin? —káchí tąJesús xíʼin na.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ta̱Jesús ta̱xi ra ña xi̱xi kua̱'a̱ ní ni̱vi

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17)

6 Ta ndi̱'i ni̱ya'a ñayó'o, ta saá ta̱Jesús nda̱a ra tón barco xí'in
naxíka xí'in ra, ta kua̱'a̱n na xí'in ra inka̱ tá'ví yu'u̱ mi̱ni na̱ní
Galilea. Yóo inka̱ ki̱vi̱ mi̱ni yó'o, na̱ní ña Tiberias. 2 Kua̱'a̱ ní ni̱vi
ndíko̱n na kua̱'a̱n na sa̱ta̱ ta̱Jesús chi xa xi̱ni na milagro va̱'a ke̱'é
ra ña sa̱nda'a ra ni̱vi na ndeé ndó'o. 3 Ta ni̱xaa̱ tón barco yu'u̱
takuií mi̱ni, ta no̱o ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra. Ta saá na̱ki'in ra
kua̱'a̱n ndaa ra ñii xi̱ki̱, ta naxíka xí'in ra kua̱'a̱n na sa̱ta̱ ra. Ta saá
ni̱xaa̱ ra no̱o xi̱ki̱, ta xi̱koo ra ta ñii saá xi̱kundo̱o naxíka xí'in ra.
4 Ta ki̱vi̱ yó'o kúu ki̱vi̱ ña yatin kana viko̱ Pascua najudío.[a] 5 Ta
ta̱Jesús nda̱ní'i ra no̱o ra, ta xi̱ni ra kua̱'a̱ ní ni̱vi va̱xi, ta ni̱nda̱ka̱
to̱'on ra ñii ta̱xíka xí'in ra, ta̱ na̱ní Felipe, káchí ra saá xí'in ra:

—Tata Felipe, ¿míkía̱ sata yó si̱ta̱ va̱'a kuxu ni̱vi yó'o? —káchí
ta̱Jesús xí'in ra.

6 Ta xa xíni̱ va̱'a ta̱Jesús yukía̱ ke'é ra xa̱'a̱ ña kuxu ni̱vi, ta saá
ni, ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra ta̱Felipe chi kóni ra koto ndoso ra ta̱yó'o. 7 Ta
nda̱kuii̱n ta̱Felipe, ni̱ka̱'a̱n ra:

—Táná ko̱'o̱n yó xí'in o̱vi̱ ciento si̱'ún denario,[b] ta o̱n kunani
si̱'ún yó'o ña sata yó vará nda̱ lo'o ní ña kuxu ñii ñii ni̱vi, chi ví'í
ní ni̱vi kúu nayó'o —káchí ta̱Felipe xí'in ta̱Jesús.

8 Ta saá ta̱Andrés, ta̱ kúu ñii ta̱xíka xí'in ta̱Jesús, ta ñani
ta̱Simón Pedro kúu ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱Jesús, káchí ra saá:

9 —Ñii ta̱lo'o yó'o ní'i ra o̱'o̱n si̱ta̱ va̱'a ña ku̱va̱'a xí'in cebada,
ta ní'i ra o̱vi̱ tia̱ká válí. Ta lo'o ní kúu ña, ta o̱n kunani ña kuxu
ndi'i ni̱vi —káchí ta̱Andrés xí'in ta̱Jesús.

10 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in nata̱a naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ka̱'a̱n ndó xí'in ni̱vi ná kundo̱o na —káchí ra.

Saá chi yóo kua̱'a̱ ní yita síi no̱o va̱'a kundo̱o ni̱vi yó'o. Ta saá
ndi'i ni̱vi xi̱kundo̱o na, ta yatin o̱'o̱n mil kúu nina ta̱a, xí'in kua̱'a̱
ní ka̱ ña'a̱ xí'in naválí. 11 Ta saá ki̱'in ta̱Jesús o̱'o̱n si̱ta̱ va̱'a yó'o, ta
ni̱ka̱'a̱n ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ún xa̱'a̱ si̱ta̱ va̱'a yó'o —káchí ra.

Ta saá ta̱xi ra ña nda'a̱ naxíka xí'in ra, ña nata'ví na ña kuxu
ndi'i ni̱vi. Ta ñii káchí saá ke̱'é ta̱Jesús xí'in o̱vi̱ tia̱ká válí, ta na̱ni rí
xi̱xi ndi'i ni̱vi. Ta ndi'i ni̱vi yó'o xi̱xi na nda̱ ni̱xaa ini na. 12 Tá ndi̱'i
xi̱xi nayó'o, ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Nakaya ndó ndi'i ña kíndo̱o ndoso yó'o, ña o̱n ku̱ita̱ nda̱ lo'o
ña xí'in mi̱'í —káchí ra xí'in na.

---

[a] **6:4** Pascua najudío kána ña u̱xa̱ ki̱vi̱ xa̱'a̱ ña náká'án na ndasaá Ndios sa̱ka̱ku ra naxii̱ síkuá na no̱o nañoo Egipto ku̱iya̱ xi̱na̱'á.

[b] **6:7** Ñii denario kúu si̱'ún ña kúu ya'vi ñii ta̱a ta̱ ki̱sa chiño ñii ki̱vi̱.

13 Ta saá nakaya ndi'i na ña kindoo ndoso noo ña xixi na, ña
xikuu o'on sita va'a válí. Ta xí'in ñayó'o sakutú na uxu ovi chikiva
sita va'a. 14 Tá xini nivi milagro yó'o ña ke'é taJesús, ta saá kixá'á
na ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:
—Ndixa tayó'o kúu mii taprofeta ká'no ta ndáti yó kixaa ñoyívi
yó'o —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.
15 Ta kúndaa ini taJesús ña xáni sini nivi yó'o ña kasa nduxa na
xí'in ra nduu ra rey noo na, ta saá kama kee mató'ón ra kua'an ra,
ta kua'an ndaa ra ñii xiki.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taJesús xíka xá'á ra noo takuií mini

(Mt. 14:22-27; Mr. 6:45-52)

16 Tá xa kua'an kuñoó kúu ña, ta naxíka xí'in taJesús naki'in na
kua'an na yu'u takuií mini, 17 ta ndaa na ini tón barco, ta kua'an
na ñoo Capernaum. Ta xa naa kúu ña, ta taJesús on ta'án ndikó
ra kixaa ra noo na. 18 Ta saá kua'an na xí'in tón barco noo takuií
mini, ta kixá'á ndeé ní káni tachi ta sákanda ní ña takuií yó'o. 19 Ta
nayó'o, xí'in ndi'i ndee na síta na takuií xí'in yiton ña chínda'á tón
barco kua'an nó, ta xa kua'an na ñii o'on án ñii iño kilómetro noo
takuií,[a] ta saá nakoto na vaxi xá'á taJesús noo takuií mini yó'o,
ta kixá'á na yí'ví ní na. Ta xa yatin vaxi ra noo tón barco ñó'o na,
20 ta nika'an taJesús xí'in na:
—On kuyi'ví ndó, chi yi'i va kúu i —káchí ra xí'in na.
21 Ta saá kúsii ní ini na, ta naki'in na taJesús ndaa ra tón barco
xí'in na, ta kama ní nixaa na noo kua'an na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a kua'a ní nivi nándukú na taJesús

22 Ta nitivi inka kivi, ta inka tá'ví yu'u mini yó'o, xa ndóo nivi
ndáti na kixaa taJesús, chi xini na ñii laá barco nixiyo yu'u takuií
yó'o, ta saá kundaa ini na ndí taJesús on vása ní-ndaa ra ini tón
barco yó'o, ta ndasaá kuiti naxíka xí'in ra ndaa na ini tón barco
yó'o, ta xa kua'an na xí'in nó. 23 Ta saá xito na sava barco tón kixi
ñoo Tiberias kixaa nó yu'u takuií mini yó'o. Ta ndi'i tón barco yó'o
kixaa nó mii xiiña yatin noo xixi na sita va'a ña taxi taJesús nda'a
na, kivi si'na nika'an ra taxi ra ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios. 24 Ta
saá kundaa ini na on koó taJesús ní-kixaa, ni on koó naxíka xí'in
ra yóo ka na yó'o, ta saá naniivi yó'o ndaa na ini tón barco tón kixi
ñoo Tiberias, ta kua'an na ñoo Capernaum nandukú na taJesús.

---

[a] **6:19** O'on án iño kilómetro kúu oko o'on án oko uxu estadio, ña kúu ki'va xicho'on nañoo griego.

**Tọ'on yó'o ká'ạn ndí tạJesús kúu ra
sịtạ vạ'a ndino'o ña táxi kutakụ nịvi**

25 Ta saá nanịvi yó'o nịxaạ na inkạ tá'ví yu'ụ takuií mịni yatin
ñoo Capernaum, ta nạní'i na tạJesús. Ta saá nịndạkạ tọ'on na ra,
káchí na xí'in ra:
—Tata Rabí, ¿ama kịxaạ ún yó'o? —káchí na.
26 Ta ndạkuiịn tạJesús, nịkạ'ạn ra xí'in na:
—Ta ndixa ká'ạn ị xí'in ndó ọn sịví xạ'ạ ña xịni ndó milagro
ña kẹ'é ị nọọ ndó kúu ña nándukú ndó yị'ị. Ta xạ'ạ ña tạxi ị sịtạ
vạ'a xịxi ndó ạndạ nịxaa ini ndó kúu ña nándukú ndó yị'ị. 27 Ọn
vá'a tá ndasaá kuiti sandi'i ndó ini ndó ña ndúkú ndó ña kuxu
ndó, chi ñayó'o ña yạchị ní tá'yị kúu ña. Ta vạ'a kạ chikaạ ndó
ndeẹ ña ndukú ndó inkạ nọọ ñaxíxi ña ọn vása tá'yị. Ta yị'ị, tạa
tạ kịxi nọọ Ndios, taxi ị ña kuxu ndó sịtạ vạ'a ña kómí ndeẹ ña
taxi kutakụ ndino'o ndó, ta ndạ ñii kịvị ọn ndi'i xạ'ạ ndó. Saá chi
Yivá ị Ndios xa tạxi ra ndạyí ra nda'ạ ị ña ke'é ị saá —káchí tạJesús
xí'in na.
28 Ta saá nịndạkạ tọ'on na ra, káchí na xí'in ra:
—¿Yukía xíni ñó'ó ke'é ndị ña kivi kasa ndivi ndị chiño ña kóni
Ndios? —káchí na xí'in tạJesús.
29 Ta tạJesús ndạkuiịn ra, nịkạ'ạn ra saá:
—Ñayó'o kúu ña kóni Ndios ke'é ndó ña kasa ndivi ndó chiño
ña kóni ra: xíni ñó'ó kandixa ndó yị'ị, tạa tạ tị'ví ra —káchí tạJesús
xí'in na.
30 Ta saá nịndạkạ tọ'on tuku na ra:
—¿Ndá milagro kúu ña ke'é ún nọọ ndị ña koni ndị, ta saá
kandixa ndị ndí yó'ó kúu ún tạa tạ tị'ví Ndios? Ta vitin, ¿yu kúu
ña ke'é ún? 31 Chi naxịị síkuá yó xịxi na sịtạ vạ'a ña nạní maná kịvị
nịxịyo na yukụ yịchí. Ta xạ'ạ ñayó'o káchí tọ'on Ndios ña nịtaa na
xịnạ'á: "Tạxi ra sịtạ vạ'a ña kịxi ñoyívi nịno, xịxi na", káchí tọ'on
Ndios —káchí na xí'in tạJesús.
32 Ta ndạkuiịn tạJesús nịkạ'ạn ra xí'in na:
—Ña ndixa ndạạ ká'ạn ị xí'in ndó, ọn sịví tạMoisés xịkuu tạ
tạxi sịtạ vạ'a ña kịxi ñoyívi nịno xịxi na, ta Yivá ị Ndios kúu tạ
tạxi ña xịxi naxịị síkuá yó. Ta vitin Ndios táxi ra nda'ạ ndó sịtạ
vạ'a ndino'o ña kịxi ñoyívi nịno. 33 Ta sịtạ vạ'a ndino'o ña táxi
Ndios kúu tạa tạ kịxi nọọ Ndios ta nọo ra ta kịxaạ ra ndạ ñoyívi
yó'o, ta tạyó'o ndixa taxi ra kutakụ ndino'o nịvi —káchí tạJesús
xí'in na.
34 Ta ndạkuiịn na, nịkạ'ạn na xí'in ra:
—Tata, ndi'i saá kịvị taxi ún sịtạ vạ'a yó'o nda'ạ ndị ña kuxu
ndị ña —káchí na xí'in tạJesús.

35 Ta ndakuiin taJesús nika'an ra xí'in na:

—Yi'i kúu sita va'a ndino'o, ta táxi i ña kutaku ndino'o nivi. Ta nivi na ndíkon yi'i nda ñii kivi on kivi ka na soko, ta nivi na kándixa yi'i nda ñii kivi on yichi ka na takuií. 36 Xa ndato'on i xí'in ndó to'on yó'o, ta tuku ká'an i xí'in ndó vitin ndí ndó'ó, vará xíto ndó yi'i xí'in nduchu noo ndó, ta on xiin ndó kandixa ndó yi'i. 37 Ta nivi na chitóni Yivá i Ndios kundikon na sata i, ndi'i nayó'o kixaa na noo i. Ta naki'in va'a i ndi'i na kixaa noo i, ta nda ñii kivi on vása taxin i nda ñii nayó'o ña kuxíká na noo i. 38 Chi yi'i kee i noo Yivá i Ndios ta kixaa i ñoyívi yó'o xa'a ña kasa ndivi i ña kóni Yivá i, taa ta ti'ví yi'i vaxi i. Ta on siví xa'a ña kóni mii i kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o. 39 Ta Yivá i, taa ta ti'ví yi'i vaxi i, kóni ra ña on sandañó'ó i nda ñii nivi na taxi ra nda'a i. Ta saá tá kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o, ta sanataku i ndi'i nivi yó'o. 40 Yivá i Ndios kóni ra ndí nivi na xíni yi'i ta kándixa na yi'i, ta ndi'i nayó'o kutaku ndino'o na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi, ta kivi sondí'í, yi'i sanataku i ndi'i nivi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

41 Ta saá kixá'á najudío ká'an on vá'a na xa'a taJesús, chi nika'an ra, káchí ra saá: "Yi'i kúu sita va'a ndino'o ña kixi noo Ndios", káchí ra. 42 Ta kixá'á na ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Án on siví tayó'o kúu taJesús sa'ya taJosé?, chi xíni va'a yó yivá ra, xí'in si'í ra. Ta saá, ¿ndachun ká'an ra kee ra ñoyívi nino noo yóo Ndios? —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

43 Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—On ka'an kuáchí ka ndó to'on on vá'a xa'a i xí'in tá'an ndó. 44 Saá chi tá Yivá i Ndios, taa ta ti'ví yi'i vaxi i, on vása chíkaa ra ini nivi ña kixaa na noo i ña kundikon na yi'i, ta nda ñii nivi on kuchiño ke'é na saá. Ta tá kixaa kivi sondí'í, ta ndixa yi'i sanataku i ndi'i nivi yó'o, na kúu na ndíkon yi'i. 45 To'on Ndios ña nitaa naprofeta kuiya xina'á káchí ña saá: "Mii Ndios saná'a ra ndi'i nivi", káchí to'on yó'o. Ta ndi'i nivi na chikaa so'o to'on ña sáná'a Yivá i Ndios ta sakuá'á na ña, nayó'o kixaa na noo i.

46 'Ndixa nda ñii nivi on ta'án koni na Ndios xí'in nduchu noo na, ta ndasaá kuiti yi'i, taa ta kixi noo ra kúu taa ta xa xini ña'á. 47 Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó: Ndi'i nivi na kándixa yi'i kúu nivi na táku ndino'o ndi'i saá kivi. 48 Yi'i kúu sita va'a ndino'o, ta kómí i ndee ña taxi i ña kutaku ndino'o nivi. 49 Vará naxii síkuá yó xina'á xixi na sita va'a ña naní maná kivi nixiyo na yuku yichí, ta saá ni, nixi'i ndi'i nayó'o. 50 Ta yi'i kúu sita va'a ña kixi noo Ndios. Táná kuxu nivi sita va'a yó'o, ta saá on kivi ka na, ta kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi ña vaxi. 51 Yi'i kúu sita va'a ña táku, ña kixi noo Ndios, ta noo ña kixaa ña ñoyívi yó'o. Táná kuxu nivi sita

va̱'a yó'o, ta ndixa o̱n ndi'i xa̱'a̱ na, ta ni̱vi yó'o kutaku̱ na ndi'i
saá ki̱vi̱. Si̱ta̱ va̱'a ña ká'a̱n i̱ xa̱'a̱ yó'o kúu ko̱ñu i̱ ña so̱ko̱ i̱ xa̱'a̱
ndi'i ni̱vi ñoyívi yó'o ña kuchiño kutaku̱ na ndi'i saá ki̱vi̱ —káchí
ta̱Jesús xí'in na.
52 Tá najudío na ndóo yó'o xi̱ni̱ so̱'o na to̱'on yó'o, ta saá ki̱xá'á
na náa na xí'in tá'an na, chi o̱n vása kúnda̱a̱ ini na to̱'on ni̱ka̱'a̱n
ta̱Jesús. Ta ni̱ka̱'a̱n na, káchí na saá:
—¿Ndasaá ke'é ta̱yó'o ña taxi ra ko̱ñu ra kuxu yó? —káchí na.
53 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Ña ndixa nda̱a̱ kúu to̱'on yó'o: Ni̱vi na o̱n kuxu ko̱ñu i̱ ni o̱n
ko'o na ni̱i̱ i̱, nayó'o ndixa o̱n kutaku̱ ndino'o na. 54 Ta ndi'i ni̱vi na
xíxi ko̱ñu i̱ ta xí'i na ni̱i̱ i̱, nayó'o kúu ni̱vi na ndixa táku̱ ndino'o,
ta ki̱vi̱ sondí'í, yi̱'i̱ sanataku̱ i̱ nayó'o. 55 Saá chi ko̱ñu i̱ kúu ñava̱'a
ndino'o xíxi ni̱vi, ta ni̱i̱ i̱ kúu ñava̱'a ndino'o xí'i ni̱vi. 56 Ndi'i ni̱vi
na xíxi ko̱ñu i̱ ta xí'i na ni̱i̱ i̱ kúu ni̱vi na ñii yóo xí'in i̱, ta yi̱'i̱ ñii
yóo i̱ xí'in nayó'o. 57 Ndios ta̱a ta̱táku̱ ndino'o, ti̱'ví ra yi̱'i̱, ta yi̱'i̱
táku̱ ndino'o i̱ chi táku̱ Ndios. Ta ñii ki̱'va saá ndi'i ni̱vi na kuxu
ko̱ñu i̱, nayó'o kutaku̱ ndino'o na chi táku̱ i̱. 58 Yi̱'i̱ kúu si̱ta̱ va̱'a
ndino'o ña ke̱e ñoyívi ni̱no no̱o̱ yóo Ndios. O̱n vása ñii kúu si̱ta̱
va̱'a yó'o xí'in si̱ta̱ va̱'a ña na̱ní maná ña xi̱xi naxi̱i̱ síkuá yó xi̱na̱'á.
Saá chi, vará xi̱xi na si̱ta̱ va̱'a maná yó'o, ta saá ni, ni̱xi'i̱ ndi'i na.
Ta ndi'i ni̱vi na kuxu si̱ta̱ va̱'a ndino'o ña kúu ko̱ñu i̱, ta ni̱vi yó'o
kutaku̱ ndino'o na ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi —káchí ta̱Jesús xí'in na.
59 Ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra to̱'on yó'o ki̱vi̱ yóo ra sáná'a ra ni̱vi ve'e
ño̱'o sinagoga ñoo Capernaum.

To̱'on ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús kómí ña ndee̱ taxi ña kutaku̱ ndino'o ni̱vi

60 Tá xi̱ni̱ so̱'o na ndi'i to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús yó'o, ta kua̱'a̱ ní
ni̱vi na ndíko̱n sa̱ta̱ ra, ki̱xá'á na ká'a̱n tá'an na, káchí na saá:
—To̱'on yó'o yo̱'vi̱ ní ña. ¿Yu kúu ni̱vi kuchiño kandixa na to̱'on
yó'o? —káchí na xí'in tá'an na.
61 Ta kúnda̱a̱ ini ta̱Jesús ña ká'a̱n o̱n vá'a na xa̱'a̱ to̱'on nda̱to̱'on
ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na, káchí ra saá:
—¿Án to̱'on ña nda̱to̱'on i̱ xí'in ndó sándi'i ña ini ndó? 62 Ta saá,
¿ndasaá ka̱ ví naka'nda ní ini ndó táná koto ndó yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi
no̱o̱ Ndios, ki̱vi̱ ndikó i̱ ndaa i̱ ñoyívi ni̱no no̱o̱ si'na ni̱xi̱yo i̱? 63 Ñii
la̱á Níma̱ Ndios kómí ña ndee̱ ña taxi ña kutaku̱ ndino'o ni̱vi, ta
ndee̱ ña kómí yi̱kí ko̱ñu ni̱vi o̱n vása kúndeé ña taxi ña kutaku̱
ndino'o nda̱ ñii ni̱vi. To̱'on ña ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó kúu to̱'on Níma̱
Ndios ta kómí ña ndee̱ ña taxi ña kutaku̱ ndino'o ndó. 64 Ta saá ni,

sava ndó'ó o̱n vása kándixa ndó to̱'on ña ká'a̱n i̱ xí'in ndó —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Chi nda̱ ki̱vi̱ no̱ó xa ku̱nda̱a̱ ini ta̱Jesús yu kuu ni̱vi na o̱n kandixa ña'á, ta ku̱nda̱a̱ ini ra yu kuu ta̱a ta̱ ko̱'o̱n si̱kó kuí'ná ña'á nda'a̱ ni̱vi na sáa̱ ini xíni ña'á. 65 Ta saá ni̱ka'a̱n ka̱ ra xí'in na:

—Ña̱kán kía̱ xa nda̱to̱'on i̱ xí'in ndó ndí nda̱ ñii ni̱vi o̱n kuchiño na kixaa̱ mi̱i na no̱o̱ i̱ ña kundiko̱n na yi̱'i̱, tá o̱n vása chíkaa̱ Ndios ini na ke'é na saá —káchí ta̱Jesús xí'in na.

66 Ta̱nda̱ ki̱vi̱ saá kua'a̱ ní ni̱vi na xi̱ndiko̱n sa̱ta̱ ta̱Jesús, sa̱ndakoo na ra, ta o̱n vása ka̱ kua'a̱n na sa̱ta̱ ra. 67 Ta saá ta̱Jesús ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra na u̱xu̱ o̱vi̱ xíka xí'in ra, ta ni̱ka'a̱n ra saá xí'in na:

—Ta ndó'ó, ¿yukía̱ káchí ini ndó? ¿Án kóni ndó sandakoo ndó yi̱'i̱ nda̱tán ni̱vi yó'o sa̱ndakoo na yi̱'i̱? —káchí ra xí'in na.

68 Ta nda̱kuii̱n ta̱Simón Pedro ni̱ka'a̱n ra:

—Tata, ¿yu kúu ka̱ ví inka̱ ta̱a ta̱ kuchiño ndi̱ kundiko̱n ndi̱?, chi ñii la̱á yó'ó kúu ta̱a ta̱ ká'a̱n to̱'on ña kómí ndee̱ ña taxi kutaku̱ ndino'o ni̱vi. 69 Xa kándixa va'a ndi̱ yó'ó, ta xíni̱ ndi̱ yó'ó kúu Cristo, ta̱a ta̱ ti̱'ví Ndios saka̱ku ni̱vi ñoyívi yó'o ta kúu ún Sa̱'ya Ndios ta̱tákú —káchí ta̱Pedro xí'in ta̱Jesús.

70 Ta ta̱Jesús nda̱kuii̱n ra ni̱ka'a̱n ra, káchí ra saá:

—¿Án o̱n ndixa mi̱i yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱ na̱ka̱xin mi̱i u̱xu̱ o̱vi̱ ndó'ó ña kundiko̱n ndó yi̱'i̱?, ta ini ñii ndó'ó nákaa̱ ñaníma̱ ndiva̱'a —káchí ta̱Jesús xí'in na.

71 Káchí ra saá xa'a̱ ta̱Judas sa̱'ya ta̱Simón Iscariote, chi ta̱Judas yó'o kúu ñii ta̱tá'an na u̱xu̱ o̱vi̱ xíka xí'in ta̱Jesús, ta va̱xi ki̱vi̱ ta̱Judas yó'o si̱kó kuí'ná ra ta̱Jesús nda'a̱ na sáa̱ ini xíni ña'á.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña nañani ta̱Jesús o̱n ta̱'án kandixa na ra

7 Ta saá ta̱Jesús xíka ra kua'a̱ ní ñoo ña ñó'o estado Galilea, chi o̱n xi̱in ra kaka ka̱ ra ñoo ña ñó'o estado Judea, chi naná'no no̱o̱ najudío ndúkú na ka'ni na ra. 2 Ta saá xa yatin tónda̱a ki̱vi̱ ña sákana najudío viko̱ ká'no, ña na̱ní viko̱ ve'e tia̱'va.[a] 3 Ta nañani ta̱Jesús ki̱xaa̱ na no̱o̱ ra, ta ni̱ka'a̱n na xí'in ra, káchí na saá:

—¿Án o̱n vá'a sandakoo ún ñoo válí yó'o ta ko̱'o̱n ún ñoo ná'no ña ñó'o estado Judea?, chi ñoo kán kua'a̱ ní ka̱ ni̱vi na ndíko̱n sa̱ta̱ ún kuchiño koto na milagro ke'é ún. 4 Tá ndixa ké'é ún chiño ná'no, ta, ¿nda̱chun o̱n vása saná'a ún ña no̱o̱ ndi'i ni̱vi ña kuchiño na koni na ña ké'é ún? Chi nda̱ ñii ta̱a o̱n to̱nda̱a ra kuu ra ta̱ká'no, tá ta̱yó'o kísa chiño se'é ra —káchí nañani ta̱Jesús xí'in ra.

---

[a] **7:2** Viko̱ yó'o kána ña u̱xa̱ ki̱vi̱ xa'a̱ ña náká'án na ndasaá Ndios chi̱ndeé ra naxi̱i̱ síkuá na ki̱vi̱ xi̱taku̱ na no̱o̱ ño'o̱ yi̱chí kui̱ya̱ xi̱na̱'á.

5 Nañani ra nikaʼan na saá xíʼin ra chi on taʼán kandixa na ra.
6 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xíʼin na:
—On koʼon i viko vitin chi on taʼán tondaa kivi ña chitóni Ndios. Ta mii ndó, nda ndá ka kivi kúu ña vaʼa koʼon ndó, 7 chi nanivi ñoyívi yóʼo on kiví kusaa ini na koni na ndóʼó. Ta yiʼi, sáa ní ini nivi yóʼo xíni na yiʼi, chi káʼan káxín i xíʼin na xaʼa ña on váʼa kéʼé na. 8 Ta vaʼa kuaʼan ndó viko vitin, ta yiʼi, on koʼon i xíʼin ndó, chi on taʼán kixaa kivi ña chitóni Ndios koʼon i —káchí taJesús xíʼin nañani ra.
9 Ta saá nindoo ra ñoo estado Galilea.

Toʼon yóʼo káʼan ña xaʼa ña ndatoʼon taJesús xíʼin nivi na ndóo viko veʼe tiaʼva

10 Ta nañani taJesús kee na kuaʼan na viko ña kána ñoo Jerusalén. Ta saá niyaʼa loʼo kivi, ta kee taJesús kuaʼan seʼé ra viko yóʼo, ña on vása koni nivi kuaʼan ra. 11 Ta najudío na ndóo viko yóʼo nándukú na taJesús, ta káʼan na xíʼin táʼan na, káchí na saá:
—¿Míkía yóo taJesús? —káchí na.
12 Ta kuaʼa ní nivi káʼan na ndátoʼon na xíʼin táʼan na xaʼa taJesús. Sava na káʼan xaʼa ra vaʼa ní taa kúu ra, ta inka na káʼan xaʼa ra on vása vaʼa taa kúu ra, chi ta sándáʼví kuiti nivi kúu ra, káchí na. 13 Ta ndiʼi nivi na káʼan yóʼo, ndasaá kuiti xíʼin táʼan mii na káʼan na, chi on xiin na ña koni soʼo naná'no noo najudío xaʼa ña ndatoʼon na. Saá chi yíʼví na noo naná'no yóʼo.
14 Ta tóndaa kivi ña kúu mii maʼñó viko yóʼo, ta taJesús nixaa ra veʼe ñoʼo káʼno, ta kixáʼá ra sánáʼa ra nivi na ndóo yóʼo. 15 Tá najudío xini soʼo na ña káʼan taJesús sánáʼa ra, ta naka'nda ini na xaʼa ña xini soʼo na, ta nikaʼan na, káchí na saá:
—¿Ndachun vaʼa ní xíni tayóʼo?, ta on vása ní-kaʼvi ra kuaʼa ní kuiya veʼe noo káʼvi na —káchí na.
16 Ta saá nikaʼan taJesús xíʼin na:
—On siví toʼon mii i kúu ña sánáʼa i, ta sánáʼa i toʼon Ndios, taa ta tiʼví yiʼi. 17 Ta ndiʼi nivi na chíkaa ini ña kasa ndivi na ña kóni Ndios, nivi yóʼo kúu na kúchiño kundaa vaʼa ini ndí án ndixa xíʼin ndayí Ndios sánáʼa i nivi, án kuiti xíʼin ndayí mii i sánáʼa i na. 18 Ta taa ta káʼan xíʼin ndayí mii, tayóʼo káʼan ra ña kasa káʼno xíʼin mii ra noo nivi. Ta taa ta ndúkú ña kanóo síkón ñatoʼó inka taa ta tiʼví ñaʼá, ta taa ta ndúkú ñayóʼo kúu ta káʼan ña ndixa ndaa, ta on koó ñavatá ini tayóʼo.
19 ’¿Án on siví ñandaa kúu ña taMoisés taxi ra ndayí Ndios ndaʼa naxii síkuá yó? Ta nda ñii ndóʼó on vása kándixa ndó ndayí yóʼo. Ta vitin, ¿ndachun kóni ndó kaʼni ndó yiʼi?

20 Ta ndakuiin na, nikaʼan na xíʼin ra, káchí na saá:
—Yóʼó, ¡ndixa nákaa níma ndivaʼa ini ún, ta sáka ní ña sini ún!
¿Yu kúu nivi kóni kaʼni yóʼó? —káchí na xíʼin ra.
21 Ta ndakuiin taJesús:
—Ñii milagro keʼé i noo ndó, ta ndiʼi ndóʼó nakaʼnda ní ini ndó,
chi keʼé i ñavaʼa yóʼo kivi yii. 22 Ta mii ndó, kivi yii ña nákindée
ndó, ta saá ni, kísa chiño ndó. Saá chi tá ñii talo'o saʼya ndó nixino
ra ona kivi mii kivi yii, ta nduxa kasa ndivi ndó costumbre ña naní
circuncisión,[a] chi saá kísa ndivi ndó ña xaʼnda chiño taMoisés noo
naxii síkuá yó. (Ta on siví taMoisés kúu tanoó xaʼnda chiño ña
kasa ndivi nivi ña naní circuncisión yóʼo, chi on taʼán ka kixaa kivi
kaku taMoisés, ta naxii síkuá yó taAbraham, taIsaac, xíʼin taJacob
xa kisa ndivi na ñayóʼo.) 23 Ta xaʼa ña on xiin ndó yaʼa ndoso ndó
noo ndayí taMoisés, ta nduxa kasa ndivi ndó chiño loʼo ña naní
circuncisión, vará mii kivi yii kúu ña. Ta saá, ¿ndachun sáa ini ndó
xíni ndó yiʼi xaʼa ña kisa ndivi i chiño vaʼa, chi sandaʼa i ñii ta
ndeé ndóʼo, vará kivi yii xikuu ña? 24 Tá ndasaá kuiti xíto ndó ña
keʼé nivi, ta on vása kúchiño kasa nani ndó xaʼa ña keʼé na. Saá
chi xíni ñóʼó kundaa ini ndó yu kúu ña ndixa ndaa, ta saá kuchiño
kasa nani ndó xaʼa nivi án ndixa ndíso na kuachi —káchí taJesús
xíʼin na.

Toʼon yóʼo káʼan ña ndí on vása kúndaa ini nivi án ndixa taJesús kúu Cristo

25 Ta saá sava nivi na táku ñoo Jerusalén káʼan táʼan na, káchí
na saá:
—¿Án on siví tayóʼo kúu taa ta kóni nachiño náʼno kaʼni na?
26 Ta vitin yóʼo yóo ra, káʼan ndoso ra noo yó, ta nda ñii nanáʼno
on vása káʼan na xíʼin ra. ¿Án xáni sini nachiño náʼno yóʼo ndí
tayóʼo kúu Cristo, taa ta tiʼví Ndios sakaku mii yó? 27 Ta tayóʼo
on kiví kuu ra Cristo, chi xáni sini yó ndí nda ñii nivi on koni na
míchí kixi Cristo. Ta taJesús yóʼo, xíni yó ndá ñoo kixi ra —káchí
na, káʼan na xíʼin táʼan na.
28 Ta yóo taJesús sánáʼa ra nivi veʼe ñoʼo káʼno, ta saá ndeé ka
ndaníʼi ra tachi ra, ta nikaʼan ra:
—¿Án ndixa xíni ndó yiʼi? ¿Án ndixa xíni ndó míkía kixi i? On
siví xíʼin ndayí mii i kúu ña kixaa i ñoyívi yóʼo, ta yiʼi kixaa i xíʼin
ndayí Ndios, taa ta tiʼví yiʼi, ta tayóʼo kúu taa tandaa ndinoʼo. Ta

---

[a] **7:22** Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xáʼnda na loʼo ñii sini ñatee talo'o. Keʼé na saá xaʼa ña taxi na ra ndaʼa Ndios.

ndó'ó, o̱n vása xíni̱ ndó ra. [29] Ta yi̱'i̱, xíni̱ va̱'a i̱ ra chi ki̱xi i̱ no̱o̱ ra,
ta ta̱yó'o ti̱'ví ra yi̱'i̱ ki̱xaa̱ i̱ ñoyívi yó'o —káchí ta̱Jesús, ká'a̱n ra.
[30] Tá xi̱ni̱ so̱'o na ña ni̱ka̱'a̱n ra, ta ki̱xá'á na ndúkú ndeé na tiin
na ra, ta nda̱ ñii ni̱vi ni̱-kuchiño na to̱nda̱a na tiin na ra, chi o̱n
ta̱'án to̱nda̱a ki̱vi̱ ña chi̱tóni̱ Ndios. [31] Ta kua̱'a̱ ní ni̱vi ka̱ndixa na
ra, ta ká'a̱n na, káchí na saá:
—Ndixa ta̱yó'o kúu Cristo, chi o̱n ki̱ví kixaa̱ inka̱ ta̱a ta̱ kuchiño
ke'é milagro ná'no ka̱ no̱o̱ ña ké'é ta̱yó'o —káchí na, ká'a̱n na.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña nafariseo ti̱'ví na napolicía ña tiin na ta̱Jesús

[32] Ta nafariseo xi̱ni̱ so̱'o na ña nda̱to̱'on ni̱vi xa̱'a̱ ta̱Jesús. Ta saá
nafariseo yó'o xí'in naná'no no̱o̱ nasu̱tu̱ ti̱'ví na napolicía na ndáa
ve'e ño̱'o ká'no ña ko̱'o̱n na tiin na ta̱Jesús. [33] Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús
xí'in ni̱vi:
—Ñii káni̱ lo'o koo ka̱ i̱ xí'in ndó, ta saá ko̱'o̱n i̱ ndikó i̱ no̱o̱ yóo
ta̱a ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱ ki̱xaa̱ i̱. [34] Ta saá nandukú ndó yi̱'i̱, ta o̱n kuchiño
ndó naní'i ndó yi̱'i̱, ta ni o̱n kuchiño ndó ko̱'o̱n ndó no̱o̱ koo i̱
—káchí ra xí'in na.
[35] Ta saá naná'no no̱o̱ najudío ká'a̱n tá'an na, káchí na saá:
—¿Míkía̱ ko̱'o̱n ta̱yó'o? ¿Nda̱chun ká'a̱n ra ko̱'o̱n ra no̱o̱ o̱n kívi
naní'i yó ra? ¿Án ko̱'o̱n ra ñoo xíká ña kúu ñoo griego no̱o̱ táku̱
kua̱'a̱ ní najudío? ¿Án ko̱'o̱n ra ñoo kán ña saná'a ra nagriego?
[36] Chi o̱n vása kúnda̱a ini yó yukía̱ káchí to̱'on ká'a̱n ra, chi ni̱ka̱'a̱n
ra ndí nandukú yó ra ta o̱n vása naní'i yó ra, ta ni o̱n kuchiño yó
xaa̱ yó no̱o̱ ko̱'o̱n ra koo ra —káchí na, ká'a̱n na xí'in tá'an na.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ no̱o̱ kaku kua̱'a̱ ní yu̱ta xí'in takuií tá táku̱

[37] Ta ni̱to̱nda̱a ki̱vi̱ sondí'í viko̱ yó'o, ta mi̱i ñayó'o kúu ki̱vi̱
ká'no ní ka̱. Ta saá na̱kundichi ta̱Jesús, ta xí'in ndi'i ndee̱ ra
ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra saá:
—Ndi'i ni̱vi na yíchi̱ ní takuií, va̱'a kixi na no̱o̱ i̱, ta taxi i̱ takuií
ko'o na. [38] Ta ni̱vi na kandixa yi̱'i̱, ta ini nayó'o kaku takuií tá
táku̱, ta na̱ndika takuií yó'o kua̱'a̱n rá, ta nduu rá kua̱'a̱ ní yu̱ta
ná'no, chi saá káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á —káchí ta̱Jesús
xí'in na.
[39] Kua̱'a̱ ní yu̱ta ná'no xí'in takuií tá táku̱ yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱
Níma̱ Ndios ña naki'in ni̱vi na kandixa ta̱Jesús. Ta ki̱vi̱ ni̱ka̱'a̱n ra
ñayó'o, ta o̱n ta̱'án ka̱ naki'in ni̱vi Níma̱ Ndios saá, chi o̱n ta̱'án

tonda̱a ki̱vi̱ ña ndi̱kó ta̱Jesús ñoyívi ni̱no noo yóo ñalivi ká'no xí'in Ndios.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña náta̱'vi̱ tá'an ni̱vi xa̱'a̱ ta̱Jesús

40 Tá xi̱ni̱ so̱'o na ña ká'a̱n ta̱Jesús, ta sava ni̱vi ni̱ka̱'a̱n na, káchí na saá:
—Ñanda̱a̱ kía̱ ta̱yó'o kúu ta̱profeta ká'no ta̱ ndáti ndi̱ kixaa̱ —káchí na.
41 Ta inka̱ na ká'a̱n, káchí na saá:
—Ta̱yó'o kúu Cristo, ta̱a ta̱ ti̱'ví Ndios saka̱ku ra mi̱i yó —káchí na.
Ta sava na ká'a̱n:
—O̱n ki̱ví kuu ta̱yó'o Cristo chi Cristo o̱n ki̱ví kuu ra ta̱ ki̱xi ñoo estado Galilea. 42 To̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á káchí ña Cristo kuu ra ñii sa̱'ya ñani síkuá ta̱rey David, ta kaku ra ñoo Belén ña nákaa̱ estado Judea noo̱ xi̱taku̱ ta̱rey David, káchí to̱'on Ndios —káchí na, ká'a̱n na.
43 Ta saá ki̱xá'á na náta̱'vi̱ tá'an na xa̱'a̱ ta̱Jesús, chi o̱n vása kúchiño ñii koo yu'ú na xa̱'a̱ ra. 44 Sava na kóni na tiin na ra ña ko̱'o̱n ra ve'e ka̱a, ta nda̱ ñii na ni̱-kuchiño ña tonda̱a na tiin na ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ndí napolicía na̱ka'nda ini na ña xi̱ni̱ so̱'o na to̱'on ta̱Jesús

45 Ta saá napolicía ndi̱kó na ki̱xaa̱ na noo̱ ndóo nafariseo xí'in inka̱ naná'no noo̱ nasu̱tu̱. Ta nayó'o ni̱nda̱ka̱ to̱'on na napolicía yó'o:
—¿Nda̱chun ni̱-tiin ndó ta̱Jesús kixi ra yó'o xí'in ndó? —káchí na.
46 Ta nda̱kuii̱n napolicía ni̱ka̱'a̱n na:
—Nda̱ ñii yichi̱ o̱n ta̱'án koni̱ so̱'o ndi̱ ñii ta̱a ká'a̱n ra to̱'on nda̱tán ká'a̱n ta̱yó'o —káchí na.
47 Ta nda̱kuii̱n nafariseo, ni̱ka̱'a̱n na, káchí na saá:
—¿Án xa sa̱ndá'ví ra ndó'ó? 48 Chi nda̱ ñii naná'no ñoo yó'o, ta nda̱ ñii mi̱i ndi̱ nafariseo o̱n vása kándixa ndi̱ ra. 49 Ta ni̱vi na chíkaa̱ so̱'o ña ká'a̱n ra, nayó'o kúu na o̱n vása xíni̱ va̱'a ndayí Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés, ta ni̱vi na ni̱ta̱vi̱ chi'ña kúu nayó'o —káchí nafariseo xí'in napolicía.
50 Ta ñii ta̱fariseo ta̱ yóo xí'in nayó'o kúu ta̱Nicodemo, ta ta̱yó'o kúu ta̱a ta̱ ya̱chi̱ ka̱ ni̱xa̱'a̱n ra ñii ñoó noo̱ ta̱Jesús. Ta vitin ká'a̱n ra xí'in nafariseo yó'o, káchí ra saá:

51 —Ndayí Ndios ña nitaa taMoisés ña kándixa yó káchí ña saá:
Tá yóo nivi taxi kuachi xa'a ñii taa, ta saá si'na nachiño xíni ñó'ó
koni so'o na to'on ña ka'an mii ra ndakuiin ra xa'a ra. Ta saá
nachiño kuchiño kasa nani na xa'a ra án ndíso ra kuachi. Saá káchí
ndayí ña kándixa yó —káchí taNicodemo xí'in na.
52 Ta ndakuiin na, nika'an na xí'in ra:
—¿Án yó'ó kúu tatá'an ra? ¿Án tañoo Galilea kúu yó'ó xí'in
ra? Xíni ñó'ó ka'vi va'a ún to'on Ndios ña nitaa na xina'á, ta saá
kundaa ini ún ndí nda ñii taprofeta on ta'án kee ra ñoo estado
Galilea —káchí na xí'in taNicodemo.
53 Ta saá kee ndi'i na kuano'o na ve'e na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii ña'a ñá nikí'vi kuachi xí'in ñii taa

8 Ta taJesús kua'an ra, ta kua'an ndaa ra ñii xiki ña naní Xiki
tón Olivo. 2 Ta nitivi xitaan inka kivi, ta ndikó taJesús, kixaa
ra ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén. Ta saá kixaa ñii ti'vi ká'no nivi
noo ra, ta xikoo ra, ta kixá'á ra sáná'a ra nivi yó'o. 3 Ta saá sava
nafariseo xí'in nataa na sáná'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés kuiya
xina'á, vaxi na noo taJesús. Ta kixaa na noo ra xí'in ñii ña'a, ñá
tiin na, chi naní'i na ñá tá'an mii kí'vi ñá kuachi xí'in ñii taa ta on
siví yii ñá kúu, káchí na. Ta kani ndichi na ñáña'a yó'o ma'ñó noo
ndóo kua'a ní nivi, yatin noo yóo taJesús. 4 Ta saá nafariseo xí'in
nataa na sáná'a ndayí nika'an na xí'in taJesús, káchí na saá:
—Tata maestro, naní'i ndi ñáña'a yó'o tá'an mii kí'vi ñá kuachi
xí'in ñii taa ta on siví yii ñá kúu. 5 Ta ndayí Ndios ña nitaa taMoisés
xina'á xá'nda chiño ña ndí xíni ñó'ó koon yó yuu ndi'i náña'a
ná ké'é saá, anda kivi ná. Ta yó'ó, ¿yukía káchí ún xa'a ñayó'o?
—káchí na xí'in ra.
6 Saá nindaka to'on na taJesús chi ndúkú na ña nakava ra
kuachi, ñakán kuchiño na taxi na kuachi xa'a ra noo nachiño.
Ta taJesús on vása ní-ndakuiin ra yu'u na, ta chindee ra noo ra,
ta xí'in nduku nda'a ra, kixá'á ra táa ra noo ño'o. 7 Ta tuku tuku
ndáka to'on na yu kúu ña ke'é na xí'in ñáña'a yó'o. Ta saá taJesús
ndaní'i ra noo ra, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Yukú ndó'ó na on koó nda ñii kuachi kómí, ta vitin kuu ndó
nanoó sakana yuu sata ñáña'a yó'o —káchí taJesús xí'in na.
8 Ta tuku chindee ra noo ra, ta taa ra xí'in nduku nda'a ra noo
ño'o. 9 Ta nivi yó'o xini so'o na ña nika'an ra xí'in na, ta saá ñii ñii
na kee na kua'an na. Si'na kee na xikua'a ní ka, ta saá xikundikon
ndi'i inka na, kua'an na. Ta saá siín laá kuiti ñáña'a yó'o nindoo
ñíndichi noo taJesús. 10 Ta taJesús ndaní'i ra noo ra, ta nindaka
to'on ra ñáña'a yó'o, káchí ra xí'in ñá:

—Nana, ¿míchí kua̱'a̱n ni̱vi na chi̱kaa̱ kua̱chi sa̱ta̱ ún? ¿Án o̱n ko̱ó nda̱ ñii nayó'o yíta na ká'a̱n na ndí xíni̱ ñó'ó kivi̱ ún? —káchí ra xí'in ñá.

11 Ta nda̱kuii̱n ñá, ni̱ka̱'a̱n ñá:

—O̱n ko̱ó ka̱ nda̱ ñii ni̱vi na ká'a̱n xíni̱ ñó'ó kivi̱ i̱ yíta yó'o, Tata.

Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra saá:

—Ta ni yi̱'i̱, o̱n ka̱'a̱n i̱ ndí xíni̱ ñó'ó kivi̱ ún, nana. Ta vitin kua̱no'o̱ ún, ta o̱n ki̱'vi ka̱ ún kua̱chi —káchí ta̱Jesús xí'in ñá.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ta̱Jesús kúu ño'o̱ ndino'o yé'e

12 Ta saá ta̱Jesús tuku ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ni̱vi na ndóo ve'e ño̱'o yó'o:

—Yi̱'i̱ kúu ño'o̱ ndino'o yé'e no̱o̱ ni̱vi ñoyívi. Ta ndi'i ni̱vi na kundiko̱n yi̱'i̱, o̱n ko̱'o̱n ka̱ na yichi̱ naa ní ña o̱n vá'a, chi kukomí na ño'o̱ ndino'o ña taxi kutaku̱ ndino'o na —káchí ta̱Jesús.

13 Ta nafariseo ni̱ka̱'a̱n na xí'in ra, káchí na saá:

—Ndasaá kuiti mi̱i ún ká'a̱n ún ndákuii̱n ún xa̱'a̱ ún, ta o̱n ko̱ó inka̱ ni̱vi ndákuii̱n xa̱'a̱ ún. Ta saá ña ká'a̱n ún xa̱'a̱ mi̱i ún, o̱n vása ndáya̱'ví ña no̱o̱ ndi̱ —káchí na xí'in ta̱Jesús.

14 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:

—Vará ndákuii̱n i̱ xa̱'a̱ mi̱i i̱, ta saá ni, ña ndáya̱'ví kúu to̱'on ña ká'a̱n i̱, chi xíni̱ va̱'a i̱ míchí ki̱xi i̱, ta xíni̱ va̱'a i̱ míchí ko̱'o̱n i̱. Ta ndó'ó, o̱n vása xíni̱ ndó míchí ki̱xi i̱, ta ni o̱n vása xíni̱ ndó míchí ko̱'o̱n i̱. 15 Ta ndó'ó, ndasaá kuiti xí'in ñandíchí si̱ni̱ ni̱vi kísa nani ndó xa̱'a̱ kua̱chi inka̱ ni̱vi. Ta yi̱'i̱, o̱n vása kísa nani i̱ xa̱'a̱ kua̱chi nda̱ ñii ni̱vi vitin. 16 Ta saá ni, táná kasa nani i̱ xa̱'a̱ kua̱chi ni̱vi, ta xí'in ña ndixa nda̱a̱ ke'é i̱ saá. Chi o̱n si̱ví ñii la̱á mi̱i i̱ kasa nani i̱ xa̱'a̱ kua̱chi ni̱vi, ta Yivá i̱ Ndios, ta̱a ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱, ñii yóo ra xí'in i̱ ña kasa nani ndi̱ xa̱'a̱ kua̱chi ni̱vi. 17 Yóo nda̱yí ña kísa ndivi ndó ña káchí ndí xíni̱ ñó'ó koo o̱vi̱ ni̱vi, tá ñii koo yu'ú to̱'on ña ndakuii̱n na o̱vi̱ yó'o, ta saá va̱'a kandixa yó ña ká'a̱n na, chi saá kísa nda̱a̱ na xa̱'a̱ kua̱chi, káchí nda̱yí ña kísa ndivi ndó. 18 Ta yi̱'i̱ kúu ñii ta̱a ta̱ ndákuii̱n xa̱'a̱ mi̱i i̱, ta Yivá i̱, ta̱a ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱, kúu inka̱ ta̱ ndákuii̱n xa̱'a̱ i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in na.

19 Ta saá ni̱nda̱ka̱ to̱'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—¿Míkía̱ yóo Yivá ún? —káchí na.

Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:

—O̱n vása xíni̱ ndó yi̱'i̱, ni o̱n vása xíni̱ ndó Yivá i̱. Tá kunda̱a̱ ini ndó yu kúu i̱, níkúu, ta saá ndixa kunda̱a̱ ini ndó yu kúu Yivá i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in na.

20 Ndi'i to̱'on yó'o ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na ki̱vi̱ yóo ra ve'e ño̱'o ká'no ñoo Jerusalén, chi yóo ra sáná'a ra ni̱vi na ndóo yatin no̱o̱

yíta caja nọọ táan na sị'ún ña sókọ nịvi nọọ Ndios. Ta ndạ ñii nịvi nị-tiin na ra ña nataxi na ra nda'ạ nachiño, chi ọn tạ'án tọndạa kịvị chitóni Ndios saá ke'é na xí'in ra.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña ndí tạJesús ọn sịví tạa tạ ñoyívi yó'o kúu ra

21 Ta saá nịkạ'ạn tạJesús xí'in na:
—Yạchị ní kee ị kọ'ọn ị, ta ndó'ó nandukú ndó yị'ị, ta ọn kuchiño ndó naní'i ndó yị'ị. Saá chi ọn xịin ndó ndikó ini ndó xạ'ạ kuạchi ndíso ndó, ta ndixa kivị ndó xí'in kuạchi ndíso ndó. Ta saá ọn kịví kọ'ọn ndó ta xaạ ndó nọọ kọ'ọn ị —káchí ra.
22 Ta naná'no nọọ najudío ká'ạn na xí'in tá'an na, káchí na saá:
—Ọn kịví kọ'ọn yó nọọ kọ'ọn ra, káchí ra. ¿Án xáni sịnị ra ka'ni xí'in mịi ra, ñạkán nịkạ'ạn ra saá? —káchí na ká'ạn na xí'in tá'an na.
23 Ta nịkạ'ạn tạJesús xí'in na, káchí ra saá:
—Ndi'i ndó'ó kúu ndó nịvi ñoyívi yó'o, ta ndasaá kuiti ndíkọn ndó yichị ñoyívi yó'o. Ta yị'ị, tạa tạ kẹe ñoyívi nịno kúu ị, ta ọn vása ndíkọn ị yichị ñoyívi yó'o. 24 Xa ndạtọ'on ị xí'in ndó ndixa kivị ndó xí'in kuạchi ndíso ndó. Saá chi tá ọn vása kándixa ndó tọ'on ña ndạtọ'on ị xạ'ạ ị xí'in ndó yu kúu yị'ị, ta ndixa kivị ndó xí'in kuạchi ndíso ndó —káchí tạJesús xí'in na.
25 Ta saá nịkạ'ạn na xí'in ra:
—Ta yó'ó, ¿yu kúu ún? —káchí na xí'in ra.
Ta ndạkuiịn ra, nịkạ'ạn ra xí'in na:
—Tạndạ kịvị kịxá'á ị ká'ạn ị xí'in ndó, xa ndátọ'on ị xí'in ndó yu kúu ị. 26 Yóo kuạ'ạ ní ña kúchiño kạ'ạn ị xí'in ndó xạ'ạ ña ọn vá'a ké'é ndó. Saá chi tạa tạ tị'ví yị'ị vạxi ị kúu tạndạa ndino'o, ta ñii kị'va saá ndạtán yóo tọ'on ña xíni sọ'o ị ká'ạn ra, saá yóo ña ká'ạn ị xí'in nịvi ñoyívi yó'o —káchí tạJesús xí'in na.
27 Ta nịvi yó'o ọn vása ní-kundạa ini na ndí tạJesús ká'ạn ra xạ'ạ Yivá ra Ndios. 28 Ta saá nịkạ'ạn kạ tạJesús xí'in na, káchí ra:
—Ta ñii kịvị tiin ndó yị'ị ta ndaní'i ndó yị'ị, tạa tạ kịxi nọọ Ndios, ta katakaạ ndaa ndó yị'ị ñii nọọ síkón. Ta saá kundạa ini ndó yu kúu ị. Ta kịvị yó'o ndixa kundạa ini ndó ndí ndạ ñii chiño ọn vása kísa ndivi mató'ón ị ña, ta ni ọn vása ká'ạn ị tọ'on ña vạxi kuiti sịnị mịi ị. Ndasaá kuiti tọ'on ña ká'ạn Yivá ị xí'in ị, ñayó'o kúu ña ká'ạn ị xí'in nịvi. 29 Tạa tạ tị'ví yị'ị vạxi ị, yóo ra xí'in ị ndi'i saá kịvị, ta ndạ ñii kịvị ọn vása sándakoo mató'ón ra yị'ị, chi ndi'i saá kịvị kísa ndivi ị chiño ña kúsiị ini ra xíni ra —káchí tạJesús xí'in na.

30 Tá xíni̱ so̱'o na ña ni̱ka̱'a̱n ra, ta kua̱'a̱ ní ni̱vi na ndóo yó'o
ka̱ndixa na ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ndí ña ndixa nda̱a̱ ndino'o kúu ña sáña ni̱vi ko̱'o̱n ndíka̱ na no̱o̱ ña o̱n vá'a

31 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in najudío na xa ka̱ndixa ña'á:
—Ta ndó'ó, tá ñii ñii ki̱vi̱ va̱xi chika̱a̱ so̱'o ndó to̱'on i̱, ta kasa
ndivi ndó to̱'on ña sáná'a i̱ ndó'ó, ta saá kuu ndó ni̱vi na ndino'o
ini ndíko̱n ndó yi̱'i̱. 32 Ta saá koni̱ va̱'a ndó yu kúu ña ndixa nda̱a̱
ndino'o, ta ñanda̱a̱ ndino'o yó'o kúu ña saña ndó ña kuchiño ko̱'o̱n
ndíka̱ ndó —káchí ta̱Jesús xí'in na.
33 Ta nda̱kuii̱n na, ni̱ka̱'a̱n na, káchí na saá:
—Ndi̱'i̱ kúu ndi̱ sa̱'ya ñani síkuá ta̱Abraham, ta nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n
vása ní-xikuu ndi̱ namozo na o̱n vása kómí nda̱yí sandakoo na
chiño ña kísa chiño na no̱o̱ napatrón na. ¿Nda̱chun ká'a̱n ún xí'in
ndi̱ ñii ki̱vi̱ va̱xi sa̱ña̱ ndi̱ ko̱'o̱n ndíka̱ ndi̱?
34 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Ña ndixa nda̱a̱ kúu to̱'on ká'a̱n i̱ xí'in ndó: Ndi'i ni̱vi na ké'é
ña o̱n vá'a, nayó'o yóo na nda̱tán yóo namozo na kísa chiño no̱o̱ ña
o̱n vá'a, chi ña o̱n vá'a yó'o kúu ña xá'nda chiño no̱o̱ na. 35 Nda̱ ñii
ni̱vi na ndasaá kuiti kísa chiño no̱o̱ ta̱ká'no, o̱n vása kómí nayó'o
nda̱yí kutaku̱ na ve'e ta̱ká'no ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi. Ta ta̱a ta̱ kúu
sa̱'ya mi̱i ta̱ká'no xí'in ve'e, ndixa kómí ta̱yó'o nda̱yí kutaku̱ ra ve'e
yivá ra ndi'i saá ki̱vi̱. 36 Ta saá ndixa tá Sa̱'ya mi̱i Ta̱a ta̱Ká'no kúu
ta̱a ta̱ saña ndó'ó ko̱'o̱n ndíka̱ ndó no̱o̱ ña o̱n vá'a, ta mi̱i ña ndixa
nda̱a̱ ko̱'o̱n ndíka̱ ndó, ta ña o̱n vá'a o̱n kukomí ka̱ ña nda̱yí ka'nda
chiño ña no̱o̱ ndó. 37 Xíni̱ va̱'a i̱ ndó'ó kúu ndó sa̱'ya ñani síkuá
ta̱Abraham. Ta saá ni, kóni ndó ka'ni ndó yi̱'i̱, chi o̱n xi̱in ndó
naki'in va̱'a ndó to̱'on i̱ ña kutaku̱ ña ini ndó. 38 Yi̱'i̱ ká'a̱n i̱ xí'in
ndó ndasaá kuiti ña xi̱ni i̱ ta xi̱ni̱ so̱'o i̱ no̱o̱ ni̱xi̱yo i̱ xí'in Yivá i̱. Ta
ndó'ó, ké'é ndó ndasaá kuiti ña xíni̱ so̱'o ndó ká'a̱n yivá ndó xí'in
ndó —káchí ta̱Jesús xí'in na.

To̱'on yó'o ká'a̱n yu kúu yivá ni̱vi na o̱n xi̱in naki'in ñanda̱a̱

39 Ta nda̱kuii̱n na, ni̱ka̱'a̱n na xí'in ta̱Jesús:
—Ta̱Abraham kúu yivá ndi̱ —káchí na xí'in ra.
Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:
—Tá sa̱'ya ndino'o ta̱Abraham kúu ndó, ta saá ko̱'o̱n ndó
kundiko̱n ndó yichi̱ ra, níkúu. 40 Ta ndó'ó, o̱n vása ndíko̱n ndó
yichi̱ ta̱Abraham, chi kóni ndó ka'ni ndó yi̱'i̱, ta yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱
ká'a̱n to̱'on ña nda̱a̱, ña kúu to̱'on ña xi̱ni̱ so̱'o i̱ ni̱ka̱'a̱n Ndios

xí'in i̱. Ta ta̱Abraham, o̱n vása ní-ke'é ra nda̱tán ké'é ndó vitin.
41 Ta ndó'ó, ké'é ndó nda̱tán yóo ña ké'é mi̱i yivá ndó —káchí ra
xí'in na.
—O̱n si̱ví sa̱'ya sáká kúu ndi̱. Chi xíni̱ ndi̱ ñii la̱á kúu yivá ndi̱,
ta̱ kúu Ndios —káchí na xí'in ra.
42 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:
—Tá ndixa Ndios kúu yivá ndó, ta saá kuki'vi ini ndó koni
ndó yi̱'i̱, chi yi̱'i̱ ke̱e i̱ no̱o̱ Ndios, ta ki̱xa̱a i̱ yóo i̱ yó'o vitin. Ta o̱n
vása ní-kixa̱a i̱ xí'in nda̱yí mi̱i i̱, ta xí'in nda̱yí Ndios ki̱xa̱a i̱, chi
Ndios kúu ta̱a ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱ va̱xi i̱. 43 ¿Nda̱chun o̱n vása kúnda̱a̱ ini
ndó to̱'on ña ká'a̱n i̱ xí'in ndó? O̱n vása kúchiño ndó kunda̱a̱ ini
ndó chi o̱n xi̱in ndó chika̱a̱ so̱'o ndó to̱'on i̱. 44 Saá chi yivá ndó
kúu ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no, ta ndó'ó kóni ndó kasa ndivi ndó ña
o̱n vá'a ña sakusii̱ ndó ini yivá ndó. Ta̱nda̱ ki̱xá'á ki̱vi̱ no̱ó ta̱nda̱
vitin ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no yó'o kúu ña xá'ni ni̱vi. Ta ñandiva̱'a
ká'no yó'o, nda̱ lo'o o̱n vása ndíko̱n ña yichi̱ nda̱a̱, saá chi nda̱
lo'o o̱n vása yóo ña ndixa nda̱a̱ ini ña. To̱'on ña vatá ká'a̱n ña
kúu to̱'on ña káku ini mi̱i ña, chi ndixa nina ñavatá kuiti kúu
ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no, ta kúu ña yivá ndi'i ñavatá. 45 Ta yi̱'i̱,
ká'a̱n i̱ ñanda̱a̱ xí'in ndó, ta xa̱'a̱ ñayó'o, o̱n xi̱in ndó kandixa
ndó yi̱'i̱. 46 ¿Án yóo ñii ndó'ó na kúchiño naní'i ndó ta kasa nda̱a̱
ndó xa̱'a̱ ñii ña o̱n vá'a ke̱'é i̱? Tá to̱'on ña ndixa nda̱a̱ kúu ña
ká'a̱n i̱ xí'in ndó, ta saá, ¿nda̱chun o̱n xi̱in ndó kandixa ndó to̱'on
ká'a̱n i̱? 47 Ndi'i ni̱vi na kúu sa̱'ya ndino'o Ndios chíka̱a̱ so̱'o na
to̱'on ña ká'a̱n ra. Ta ndó'ó, o̱n si̱ví sa̱'ya Ndios kúu ndó, ña̱kán
o̱n vása chíka̱a̱ so̱'o ndó to̱'on ña ká'a̱n Ndios —káchí ta̱Jesús
xí'in na.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ndí o̱n ta̱'án ka̱ kaku ta̱Abraham ta xa yóo ta̱Jesús

48 Ta nda̱kuii̱n sava najudío, ni̱ka̱'a̱n na xí'in ta̱Jesús, káchí
na saá:
—¿Án o̱n si̱ví ndixa yó'ó kúu ún ta̱ñoo Samaria? ¿Án o̱n si̱ví
ndixa kúu ún ta̱a ta̱ kómí ñii ñaníma̱ ndiva̱'a ña sáka ní si̱ni̱ ún?
49 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—O̱n ko̱ó níma̱ ndiva̱'a kómí i̱, ta ndixa kísa to̱'ó i̱ Yivá i̱ Ndios.
Ta ndó'ó, nda̱ lo'o o̱n vása kísa to̱'ó ndó yi̱'i̱. 50 Ta o̱n vása ndúkú i̱
ña kasa ká'no ni̱vi yi̱'i̱. Ta saá ni, yóo inka̱ Ta̱a ta̱Ká'no, ta ta̱yó'o
kúu ta̱ ndúkú ña kasa ká'no ni̱vi yi̱'i̱, ta mi̱i ra kúu ta̱ kísa nani
xa̱'a̱ kua̱chi xí'in ñanda̱a̱. 51 Ña ndixa nda̱a̱ ká'a̱n i̱ ndí ndi'i ni̱vi na
chíka̱a̱ so̱'o to̱'on ña sáná'a i̱, o̱n kivi̱ nayó'o, ta kutaku̱ na ndi'i saá
ki̱vi̱ va̱xi —káchí ta̱Jesús xí'in na.

52 Ta saá najudío nika'an na xí'in ra, káchí na saá:
—Vitin xíni va'a ndi ndí ndixa kómí ún níma ndiva'a, chi
nina to'on sána ká'an ún. Saá chi mii taxii síkuá yó taAbraham
xí'in ndi'i inka naprofeta na nika'an to'on Ndios xina'á, nayó'o
nixi'i ndi'i na. Ta yó'ó, káchí ún ña táná chikaa so'o nivi to'on ña
sáná'a ún, ta nda ñii kivi on kivi na. 53 ¿Án xáni sini ún kúu ún ta
ká'no ka noo taAbraham, xii síkuá yó? ¿Án xáni sini ún kúu ún ta
ká'no ka noo inka naprofeta? Ndi'i nayó'o, xa nixi'i na. ¿Yu kúu
yó'ó, ñakán kísa ká'no xí'in mii ún? —káchí na xí'in ra.
54 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in na:
—Ta yi'i, táná kasa ká'no xí'in mii i, ta on vása ndáya'ví ña ké'é i
saá. Ta Yivá i kúu taa ta kísa ká'no yi'i, ta Yivá i yó'o kúu Ndios taa
ta kísa ká'no ndó, káchí ndó. 55 Ta ndó'ó, on vása xíni ndó Yivá i
Ndios, ta yi'i xíni va'a i ra. Chi tá yi'i ná ka'an i on vása xíni i ra, ta
kuu i ñii taa ta ká'an to'on vatá kuiti, ñii ki'va ndatán yóo mii ndó
ká'an ndó nina to'on vatá. Ta ña ndixa ndaa kúu ña xíni va'a i Yivá i
Ndios ta chíkaa so'o i to'on ká'an ra. 56 Kuiya xina'á taxii síkuá ndó
taAbraham kúsii ní ini ra xa'a ña nika'an Ndios xí'in ra ndí koto ra
ña kixaa i ñoyívi yó'o. Ta saá ndixa xini taAbraham kixaa i ñoyívi
yó'o, ta kusii ní ini ra xini ra ñayó'o —káchí taJesús xí'in na.
57 Ta nika'an najudío xí'in taJesús, káchí na saá:
—Ni on ta'án kukomí ún ovi siko uxu kuiya, ta ká'an ún xa
xini ún taAbraham. ¿Ndasaá kuchiño kandixa ndi ña ká'an ún?
—káchí na xí'in ra.
58 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in na:
—Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndí kivi on ta'án ka kaku
taAbraham, xa yóo i ta xa táku i —káchí ra.
59 Tá ndi'i xini so'o na to'on yó'o, ta nisaa ní ka ini na xini na
taJesús, ta kixá'á na tíin na yuu, ña kóni na koon na yuu ra ña
ka'ni na ra. Ta taJesús niki'vi ra ma'ñó nivi, ta ni-kuchiño na koni
ka na ra, ta kee ra ve'e ño'o ká'no kua'an ra.

To'on yó'o ká'an ña taJesús sanda'a ra ñii taa takuáá

9 Ta taJesús xíka ra kua'an ra, ta nakutá'an ra xí'in ñii taa
takuáá. Ta tayó'o, takuáá nduchu noo kúu ra kaku ra. 2 Ta
naxíka xí'in taJesús nindaka to'on na ra, káchí na saá:
—Tata Rabí, ¿yukú na ndíso kuachi, xa'a ña kaku tayó'o kuáá
nduchu noo ra? ¿Án yivá ra xí'in si'í ra, án mii ra ndíso kuachi xa'a
ña kaku kuáá ra?
3 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—On siví kuachi mii ra kúu ña, ni on siví kuachi yivá ra xí'in
si'í ra kúu ña kaku ra saá. Tayó'o kaku kuáá ra xa'a ña kuchiño

koto nivi chiño va'a ña kasa ndivi Ndios xí'in ra. [4] Vitin kúu kivi
ndiví yé'e ño'o, ta xíni ñó'ó yó kasa ndivi yó chiño Ndios, taa ta
ti'ví yi'i kixaa i. Saá chi vaxi ña kuñoó, ta saá tá kixaa ñanaa ní,
ta nda ñii nivi on kívi ka kasa chiño na. [5] Ta ndi'i kivi ña yóo ka i
ñoyívi yó'o, yi'i kúu i ño'o yé'e noo ndi'i nivi ná saná'a i yichi ña
ndaa —káchí taJesús xí'in na.
[6] Ta saá taJesús, chikaa ra tásii yu'u ra noo ño'o noo ñíndichi
ra, ta kisa va'a ra lo'o nda'yi xí'in tásii yu'u ra, ta chinóo ra lo'o
nda'yi yó'o sata ndiovi nduchu noo takuáá yó'o, [7] ta nika'an ra
xí'in takuáá, káchí ra saá:
—Va'a vitin kua'an ún pozo naní Siloé, ta nakata ún nduchu
noo ún xí'in takuií pozo yó'o —káchí taJesús xí'in ra. (Ta to'on
Siloé kóni kachí ña: Taa ta ti'ví na kua'an.)
Ta saá kee takuáá kua'an ra noo yóo pozo yó'o, ta nixaa ra, ta
nakata ra nduchu noo ra xí'in takuií pozo. Ta saá ndikó ra kuano'o
ra ve'e ra, ta xa va'a xíto nduchu noo ra, chi xa nduva'a ra. [8] Ta
nivi na táku yatin noo yóo ra, xí'in inka nivi na xini ña'á kivi
xindukú chi'ña ra si'ún noo na, nayó'o nika'an na, káchí na saá:
—¿Án on siví tayó'o kúu taa ta nixiyo xindukú chi'ña si'ún noo
nivi? —káchí na, ká'an na.
[9] —Ndixa tayó'o kúu ra —káchí sava na.
Ta inka na nika'an:
—Ó'on, on siví tayó'o kúu ra, ndasaá kuiti ná'a ra ndatán ná'a
ta xindukú chi'ña —káchí na.
Ta mii ra, nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Ndixa yi'i kúu taa ta xikuu takuáá ta xindukú chi'ña —káchí
ra xí'in na.
[10] Ta saá nindaka to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:
—¿Ndasaá va'a xíto nduchu noo ún vitin? —káchí na xí'in ra.
[11] Ta ndakuiin ra, nika'an ra:
—Taa ta naní Jesús kisa va'a ra lo'o nda'yi ta chinóo ndaa ra ña
sata nduchu noo i. Ta nika'an ra xí'in i ko'on i nakata i noo i xí'in
takuií tá ñó'o ini pozo Siloé. Tá ndi'i kisa ndivi i ñayó'o, ta saá va'a
tívi xíto i —káchí ra xí'in na.
[12] —Ta vitin, ¿míkía yóo ta ke'é saá xí'in ún? —káchí na xí'in ra.
—On vása xíni i —káchí ra.

To'on yó'o ká'an ña nafariseo nindaka to'on na taa ta xikuu takuáá

[13] Ta nivi kóni na ndí taa ta xikuu takuáá yó'o ko'on ra xí'in na
noo nafariseo, ta saá kee ra kua'an ra xí'in na. [14] Saá chi ñii kivi
yii ña nákindée najudío kúu kivi ña taJesús kisa va'a ra nda'yi

ta chinóo ra lo'o ña sata nduchu noo takuáá, ta va'a nátivi xíto
tayó'o. 15 Ta saá nixaa ra xí'in na, ta nafariseo nindaka to'on na
taa ta xikuu takuáá yó'o, káchí na xí'in ra:
—¿Ndasaá va'a xíto nduchu noo ún? —káchí na.
Ta ndakuiin ra, nika'an ra xí'in na:
—Chinóo ndaa ra lo'o nda'yi sata nduchu noo i, ta saá nakata i
noo i xí'in takuií, ta xí'in ña ke'é i saá va'a xíto i vitin —káchí ra.
16 Ta sava nafariseo nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:
—Taa ta ke'é saá xí'in tayó'o on kiví kuu ra ñii taa ta kixi noo
Ndios, chi on vása kísa to'ó ra ndayí Ndios ña káchí on vá'a kasa
chiño yó kivi yii —káchí na, ká'an na.
Ta inka na ká'an, káchí na saá:
—Ndixa taa ta va'a kúu ra chi nda ñii taa ta on vá'a on kúchiño
ra ke'é ra milagro va'a ndatán yóo ña ké'é tayó'o —káchí na.
Ta saá on vása kivi koo yu'ú na xa'a taJesús. 17 Ta tuku nindaka
to'on nafariseo taa ta xikuu takuáá:
—Ta, ¿yukía káchí yó'ó xa'a ra? Chi yó'ó kúu taa ta sanda'a ra
nduchu noo.
Ta ndakuiin taa ta xikuu takuáá, nika'an ra xí'in na:
—Ñii taprofeta kúu ra —káchí ra.
18 Ta naná'no noo najudío on xiin na kandixa na ndí ndixa
tayó'o xikuu takuáá ta vitin nduva'a ra. Ta saá kana na yivá ra
xí'in si'í ra vaxi na ña kasa ndaa na ndi'i ñayó'o. 19 Ta saá nindaka
to'on na yivá tayó'o xí'in si'í ra, káchí na saá:
—¿Án ña ndixa ndaa tayó'o kúu sa'ya ndó? Chi kaku ra kúu ra
takuáá, káchí ndó, ta vitin, ¿ndachun va'a xíto ra?
20 Ta ndakuiin yivá ra xí'in si'í ra, káchí na saá:
—Ndixa xíni ndi tayó'o kúu sa'ya ndi, ta xíni ndi ta kaku kuáá
kúu ra. 21 Ta on vása xíni ndi ndachun va'a xíto ra vitin, ni on vása
xíni ndi yu kúu taa ta sanda'a nduchu noo ra. Va'a ndaka to'on
ndó mii sa'ya ndi yó'o ndasaá yóo ña nduva'a nduchu noo ra, chi
xa tachée kúu mii ra vitin, ta va'a kúchiño ra ndakuiin ra xa'a mii
ra —káchí na xí'in naná'no noo najudío yó'o.
22 Nika'an yivá ra xí'in si'í ra saá, chi yí'ví na koto naná'no noo
najudío saxo'vi ña'á na, chi naná'no yó'o xa xa'nda chiño na ndí
nda ñii nivi on ka'an na kachí na ndí taJesús kúu Cristo, taa ta
ti'ví Ndios. Ta ndi'i nivi na ká'an saá on kívi ki'vi ka na ini ve'e
ño'o sinagoga, ni on kívi kutá'an ka na xí'in inka najudío, káchí
naná'no yó'o. 23 Ta xa'a ña yiyo kundo'o na saá, yivá ta xikuu
takuáá xí'in si'í ra ndakuiin na nika'an na: "Sa'ya ndi xa kúu
ra tachée vitin, va'a ka ndaka to'on ndó mii ra", káchí na xí'in
naná'no noo najudío.

24 Ta saá tuku kạna nafariseo tạa tạ xịkuu tạkuáá, ta nịkạ'ạn na
xí'in ra:
—Vạ'a kasa ká'no ún Ndios xạ'ạ ña vạ'a xíto nduchụ nọọ ún.
Saá chi mịi ndị, xínị ndị ña tạJesús yó'o kúu tạa tạ ké'é ña ọn vá'a
—káchí na xí'in ra.
25 Ta ndạkuịịn ra, nịkạ'ạn ra saá:
—Ọn vása lo'o xínị ị tá tạa tạ ké'é ña ọn vá'a kúu ra. Ta ñii lạá
ñandixa xínị vạ'a ị kúu ñayó'o: tạkuáá xịkuu ị, ta vitin vạ'a xíto ị
—káchí ra.
26 Ta tuku nịndạkạ tọ'on na ra:
—¿Yukíạ kẹ'é ra xí'in ún? ¿Ndasaá yóo ña vạ'a xíto nduchụ
nọọ ún vitin? —káchí na.
27 Ta tuku ndạkuịịn ra, nịkạ'ạn ra, káchí ra saá xí'in na:
—Xa ndạtọ'on ndi'i ị xí'in ndó ndasaá kẹ'é ra xí'in ị, ta ọn xịin
ndó kandixa ndó ña nịkạ'ạn ị. ¿Ndạchun kóni ndó tuku inkạ yichị
ndatọ'on ị xí'in ndó ndasaá kẹ'é ra xí'in ị? ¿Án saá tuku mịi ndó
vitin kóni ndó kundikọn ndó ra xí'in ị? —káchí ra xí'in na.
28 Tá ndị'i xịnị sọ'o na ña nịkạ'ạn tạyó'o, ta kịxá'á na sáạ ní ini
na xíni na ra, ta kándivạ'a na xí'in ra, káchí na saá:
—Yó'ó kúu tạa tạ ndíkọn sạtạ tạa tạ ké'é ña ọn vá'a yó'o. Ta
ndị'ị kúu na ndixa ndíkọn yichị tạMoisés, tạxịi síkuá yó. 29 Chi xínị
ndị ndixa Ndios nịkạ'ạn ra xí'in tạMoisés, ta tạJesús yó'o, ọn vása
xínị ndị míchí kịxi ra —káchí na.
30 Ta ndạkuịịn ra, nịkạ'ạn ra xí'in na, káchí ra saá:
—Ndixa náka'nda ini ị xínị sọ'o ị tọ'on ká'ạn ndó, chi ká'ạn
ndó ọn vása xínị ndó míchí kịxi ra, ta tạyó'o kúu tạa tạ sạnda'a
nduchụ nọọ ị. 31 Ta xínị yó ndí Ndios ọn vása chíkaạ sọ'o ra tọ'on
ña ká'ạn nịvi na ké'é ña ọn vá'a. Ta Ndios ndixa chíkaạ sọ'o ra
tọ'on ña ká'ạn nịvi na kísa tọ'ó ña'á, na kúu na kísa ndivi ña kóni
ra. 32 Tạndạ kịvị nọó kụvạ'a ñoyívi yó'o, tạndạ kịvị vitin ndạ ñii
nịvi ọn tạ'án konị sọ'o na xạ'ạ ñii tạa tạ sạnda'a nduchụ nọọ ñii
tạ kạku kuáá, ta vạ'a xíto ra. 33 Tá ọn vása ní-kixi tạa yó'o nọọ
Ndios, ta saá ọn kóo ndeẹ kukomí ra ke'é ra ñavạ'a —káchí ra
xí'in na.
34 Ta ndạkuịịn na, nịkạ'ạn na xí'in ra:
—¡Tạa tạ kómí chi'ña kúu yó'ó! ¡Ndạ kịvị kạku ún tạndạ vitin
tạa tạ ọn vá'a kúu ún! ¿Án xáni sịnị ún kúu ún tạa tạ ndíchí kạ,
ñạkán kóni ún saná'a ún ndị'ị? —káchí na xí'in ra.
Ta saá tạxin vạ'a na ra ve'e ñọ'o sinagoga, ta kuạ'ạn ra kẹ'e.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña ndí nịvi na ọn xịin kandixa ñandạạ, ndạtán yóo nakuáá, saá yóo nayó'o

35 Kịvị xịnị sọ'o tạJesús ña tạxin vạ'a na tạa tạ xịkuu tạkuáá
yó'o, ta ọn taxi kạ na kị'vi ra ini ve'e ñọ'o sinagoga, ta saá tạJesús
nạndukú ra tạyó'o, ta nạní'i ña'á ra, ta nịkạ'ạn ra xí'in ra, káchí
ra saá:
—¿Án kándixa ún tạa tạ kịxi nọọ Ndios? —káchí ra xí'in ra.
36 —¿Yu kúu tạyó'o, tata? Kạ'ạn ún xí'in ị, chi kóni kandixa ị ra
—káchí ra, ndạkuiịn ra.
37 Ta nịkạ'ạn tạJesús xí'in ra:
—Xí'in nduchụ nọọ ún xa xịni ún ra, tạa tạ ká'ạn xí'in ún vitin
kúu ra —káchí ra.
38 Ta saá ndạkuiịn ra, nịkạ'ạn ra xí'in tạJesús:
—Tata, tạKá'no nọọ ị kúu ún, kándixa ị yó'ó —káchí ra, ta kịsa
ká'no ña'á ra.
39 Ta tạJesús nịkạ'ạn ra, káchí ra saá:
—Kịxaạ ị ñoyívi yó'o xạ'ạ ña sanatịvi ị ndasaá yóo ini nịvi,
án nịvi na kándixa ñandạạ kúu na, án nịvi na ọn xịin kandixa
ñandạạ kúu na. Ta saá nịvi na ọn kịví koto, chi ndixa nakuáá kúu
na, sanda'a ị nduchụ nọọ nayó'o ña vạ'a koto na. Ta nịvi na vạ'a
xíto, tá ọn xịin na kandixa na tọ'on ña ndạạ, ta nayó'o kuạ'ạn na
yichị ọn vá'a ña kúu nọọ naa, ta tọndạa na koo na ndạtán yóo
nịvi nakuáá.
40 Ta sava nafariseo yíta na yó'o, ta xịnị sọ'o na ña nịkạ'ạn
tạJesús, ta nịndạkạ tọ'on na ra, káchí na saá xí'in ra:
—¿Án kóni ún kachí ún ndí ndị'ị kúu nịvi nakuáá? —káchí na
xí'in ra.
41 Ta ndạkuiịn tạJesús, nịkạ'ạn ra:
—Tá ndixa ndó'ó kúu ndó nịvi nakuáá, níkúu, ta saá ọn vása
ndíso ndó kuạchi xạ'ạ ña ọn vása xíto nduchụ nọọ ndó. Ta ndó'ó,
vará káchí ndó ndí vạ'a ní xíto nduchụ nọọ ndó, ta ọn xịin ndó
koto ndó ñandạạ, ni ọn xịin ndó kandixa ndó ña. Ta xạ'ạ ñayó'o,
ndíso kạ ndó kuạchi nọọ Ndios —káchí tạJesús xí'in na.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ ñii tạa tạ vạ'a ndáa tíndikachi

10 Ta saá tạJesús ndạtọ'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, káchí
ra saá xí'in na:
—Ña ndixa ndạạ ká'ạn ị xí'in ndó tọ'on yó'o. Tá yóo ñii korra
nọọ kísịn tíndikachi, ta kịxaạ ñii tạa, ta tạyó'o nạkundeé ra kị'vi
ra ñii xiiña nọọ ọn sịví yé'é kúu, ta ña kẹ'é ra saá táxi ña kundạạ
ini yó ndí tạyó'o ọn sịví tạa tạ vạ'a kúu ra, ta tạyó'o kúu ra tạa

tąkuí'ná. [2] Tá yóo inką tąa tą kixąą, ta xíto yó tąyó'o kuąn ki'vi ra
yé'é korra nǫǫ ñó'o tíndikachi, ta saá kúndąą ini yó ndí ndixa
tąyó'o kúu ra tąa tą ndáa tíndikachi yó'o. [3] Ta inką tąa tą ndáa
yé'é ña ndási korra nǫǫ ñó'o tíndikachi, tá xíto tąyó'o vąxi tąa tą
ndáa ndikachi, ta nakoná ra yé'é ña ki'vi tąa tą ndáa tíndikachi. Ta
tąa tą ndáa tíndikachi yó'o kána ra, ká'ąn ra ñii ñii kivi tíndikachi
sąną ra ña kundikǫn rí sątą ra. Ta saá ñii ñii tíndikachi yó'o xíni
sǫ'o rí tąchi tąyó'o, ta kée rí kuą'ąn rí ndíkǫn rí sątą ra. [4] Tá ndi'i
kęe ndi'i tíndikachi sąną ra, ta saá kuą'ąn si'na ra, ta ndi'i tíyó'o
ndíkǫn rí kuą'ąn rí sątą ra. Saá chi vą'a xíni rí tąchi xito'o rí. [5] Ta
tíndikachi yó'o ǫn vása kǫ'ǫn rí sątą inką tąa, chi ǫn vása xíni rí
ra. Ndą víką xíno rí nǫǫ tąyó'o, chi ǫn vása nákoni rí tąchi ká'ąn
ra —káchí tąJesús, ndątǫ'on ra xí'in na.

[6] Ndątǫ'on ra cuento yó'o xí'in nivi ña saná'a ra na, ta nayó'o
ǫn vása ní-kundąą ini na yukía kóni kachí cuento yó'o.

Tǫ'on yó'o ká'ąn ña ndí tąJesús yóo ra ndątán yóo ñii tąa tą vą'a ndáa tíndikachi

[7] Ta saá tąJesús tuku niką'ąn ra xí'in na:

—Ña ndixa ndąą ká'ąn i xí'in ndó: Ndątán yóo yé'é korra nǫǫ
ndási ñó'o tíndikachi, saá yóo i. Ta nivi na ndíkǫn yi'i, ndątán yóo
ndikachi sąną i saá yóo na. [8] Ta ǫn tą'án ką kixąą i ñoyívi yó'o, kixi
kuą'ą ní nivi na ǫn vá'a, ta nakuí'ná xikuu ndi'i na. Ta nayó'o
ndukú na ña kundikǫn tíndikachi kǫ'ǫn rí sątą na, ta ni-kuchiño
na, chi tíndikachi sąną i ǫn vása ní-chikąą sǫ'o rí ña niką'ąn na
xí'in rí. [9] Ta ñii ląá yé'é yóo, ta yi'i kúu yé'é yó'o. Ta ndi'i nivi na
ki'vi ñii ląá yé'é yó'o, ta sakąku i nayó'o. Ta nayó'o, ndątán yóo
tíndikachi tí vivíi ndáa i, saá yóo na, chi táxi i ña kǫ'ǫn ndíką na ta
chindeé i na ña ndixa naní'i na ña xíni ñó'ó na ña vą'a kutaku na.

[10] ’Ta nivi nakuí'ná, ndasaá kuiti vąxi na xą'ą ña kasa kuí'ná na
nivi na kúu tíndikachi sąną i, án xą'ą ña ka'ni ña'á na ta sandi'i
na xą'ą na. Ta yi'i, kixąą i xą'ą ña taxi i ña ndixa ndąą kutaku
nivi na kúu tíndikachi sąną i, ta kixąą i xą'ą ña ví'í ní vą'a kutaku
nayó'o na kúu na ndíkǫn yi'i. [11] Ta yi'i ndątán yóo tąa tą vą'a ndáa
ndikachi saá yóo i. Saá chi ndixa tąa tą vą'a ndáa tíndikachi táxi
xí'in mii ra ndą kivi ra xą'ą rí. [12] Ta tąa tą ǫn siví xito'o tíndikachi
kúu, ta ndáa ra ndikachi xą'ą ña ki'in ya'vi ra si'ún, tąyó'o ǫn vása
vą'a chíkuenda ra xí'in rí. Chi tąyó'o, tá xíto ra vąxi tíndivą'yí ña
ka'ni rí tíndikachi, ta saá yí'ví ra ta kama xíno ra kuą'ąn ra, ta
sándakoo ra tíndikachi yó'o. Ta saá kí'vi tíndivą'yí ña satakué'ę
rí, ta sákuitą ní'nó rí ndi'i tíndikachi yó'o. [13] Ta tąa tą kísa chiño

kuiti xa̱'a̱ si̱'ún, ta̱yó'o xíno ra kua̱'a̱n ra, chi o̱n si̱ví sa̱na̱ ra kúu tíndikachi, ni o̱n vása kí'vi ini ra xíni ra rí.
14 ’Ta yi̱'i̱ o̱n vása ké'é i̱ nda̱tán ké'é ta̱yó'o, chi yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱ va̱'a ní ndáa tíndikachi sa̱na̱ i̱. Yi̱'i̱ xíni̱ va̱'a i̱ ndikachi sa̱na̱ i̱, ta tíndikachi sa̱na̱ i̱ xíni̱ va̱'a rí yi̱'i̱. 15 Ñii ki̱'va saá mi̱i Yivá i̱ xíni̱ va̱'a ra yi̱'i̱, ta yi̱'i̱ xíni̱ va̱'a i̱ Yivá i̱. Ta ndixa kí'vi ní ini i̱ xíni i̱ tíndikachi sa̱na̱ i̱, ta̱nda̱ yóo ti'va i̱ taxi xí'in mi̱i i̱ ña kivi̱ i̱ xa̱'a̱ rí.
16 Yóo inka̱ ndikachi sa̱na̱ i̱ ta o̱n ko̱ó rí ñó'o xí'in tí xa ndíko̱n sa̱ta̱ i̱ vitin. Ta xíni̱ ñó'ó ko̱'o̱n i̱ nakaya i̱ rí ña kundiko̱n rí sa̱ta̱ i̱. Ta saá tíyó'o chika̱a so̱'o rí to̱'on i̱, ta tíyó'o xí'in tí xa yóo xí'in i̱, nduu ndi'i rí ñii la̱á kuiti ti'vi ndikachi sa̱na̱ i̱, ta ñii la̱á yi̱'i̱ kuu ta̱a ta̱ ndáa ndi'i tíndikachi sa̱na̱ i̱ yó'o.
17 ’Yivá i̱ Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra yi̱'i̱ chi yi̱'i̱ taxi xí'in mi̱i i̱ ña kivi̱ i̱ xa̱'a̱ tíndikachi sa̱na̱ i̱. Ta taxi xí'in mi̱i i̱ ña kivi̱ i̱ saá xa̱'a̱ ña tuku naki'in xí'in mi̱i i̱ ta nataku̱ i̱. 18 Nda̱ ñii ni̱vi o̱n vása kómí na nda̱yí kindaa na ña táku̱ i̱. Ta yi̱'i̱ xí'in ña káchí ini i̱, taxi xí'in mi̱i i̱ ña kivi̱ i̱. Saá chi kómí i̱ nda̱yí ña taxi xí'in mi̱i i̱ ña kivi̱ i̱, ta kómí i̱ nda̱yí ña tuku naki'in xí'in mi̱i i̱ ta nataku̱ i̱. Kómí i̱ nda̱yí yó'o chi saá xa̱'nda chiño Yivá i̱ no̱o i̱ ña ke'é i̱ saá —káchí ta̱Jesús xí'in na.
19 Tá ndi̱'i xi̱ni̱ so̱'o na to̱'on yó'o, ta tuku ni̱ta̱'vi̱ tá'an najudío. O̱n vása kúchiño koo yu'ú na xa̱'a̱ ta̱Jesús. 20 Kua̱'a̱ ní nayó'o ká'a̱n na, káchí na saá:
—Ta̱Jesús yó'o kúu ta̱a ta̱ sána si̱ni̱, chi kómí ra ñii níma̱ ndiva̱'a. Nda̱ ma̱ni̱ koni̱ so̱'o yó ña ká'a̱n ra —káchí na.
21 Ta inka̱ najudío yó'o ká'a̱n na, káchí na saá:
—O̱n si̱ví saá, chi ñii ta̱a ta̱ kómí níma̱ ndiva̱'a o̱n vása kúchiño ka̱'a̱n ra to̱'on nda̱tán ká'a̱n ta̱yó'o. ¿Án yóo ñii níma̱ ndiva̱'a ña kómí ndee̱ ña sandúva̱'a ña ñii ta̱kuáá? —káchí na, ká'a̱n na xí'in tá'an na.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ naná'no no̱o najudío kóni na ka'ni na ta̱Jesús

22 Ta saá ni̱to̱nda̱a yo̱o vi̱xin, ta kána viko̱ ká'no ñoo Jerusalén, ña kúu viko̱ xa̱'a̱ ña náká'án najudío ndasaá naxi̱i̱ síkuá na tuku na̱taxi na ve'e ño̱'o ká'no nda'a̱ Ndios kui̱ya̱ xi̱na̱'á. 23 Ta ta̱Jesús xíka ra ñii xiiña ña na̱ní Corredor ta̱rey Salomón, ña nákaa̱ no̱o yóo ke̱'e ve'e ño̱'o ká'no yó'o. 24 Ta naná'no no̱o najudío ki̱xi ta'a na no̱o ra, ta xi̱no nduu na ra, ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on na ra, káchí na saá xí'in ra:
—¿Ndasaá ka̱ ki̱vi̱ ya'a, ta saá kasa nda̱a̱ ún xa̱'a̱ mi̱i ún ña kunda̱a̱ ini ndi̱ yu kúu ún? Tá yó'ó kúu Cristo, ta̱a ta̱ ti̱'ví Ndios saka̱ku ra mi̱i ndi̱, ta va̱'a ka̱'a̱n káxín ún xí'in ndi̱ vitin ndí sivi kúu ún —káchí na xí'in ra.

25 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xíʼin na:
—Xa nikaʼan i xíʼin ndó yiʼi kúu ra, ta on xiin ndó kandixa
ndó yiʼi. Yóo kuaʼa ní milagro vaʼa ña kéʼé i, ta xíʼin ndayí Yivá i
Ndios kéʼé i ndiʼi ña. Ta ndiʼi ñavaʼa yóʼo kúu ña ndákuiin xaʼa i
ta sánáʼa ña noo ndóʼó yu kúu i. 26 Ta ndóʼó, on xiin ndó kandixa
ndó yiʼi chi on vása yóo ndó ndatán yóo tíndikachi sana i. 27 Chi
ndiʼi nivi na yóo ndatán yóo tíndikachi sana i, nayóʼo nákoni na
tachi i ña káʼan i xíʼin na. Ta yiʼi, xíni vaʼa i ndiʼi nayóʼo, ta ndiʼi
nayóʼo ndíkon na sata i. 28 Yiʼi táxi i ña ndixa kutaku na ndiʼi saá
kivi ña vaxi, ta nda ñii kivi on ndiʼi xaʼa na. Ta nda ñii nivi on
kuchiño na kindaa na nayóʼo ndaʼa i. 29 Yivá i Ndios kúu taa ta
taxi nivi yóʼo ndaʼa i. Ta Yivá i kúu taa ta káʼno vaʼa ka noo ndiʼi
nivi. Ta xaʼa ñayóʼo, nda ñii nivi on kuchiño na kindaa na nda ñii
nayóʼo ndaʼa ra. 30 Ta yiʼi xíʼin Yivá i Ndios, ñii laá kúu ndi —káchí
taJesús xíʼin na.
31 Ta saá najudío yóʼo tuku natiin na yuu ña koon na ra, chi
kóni na kaʼni na ra. 32 Ta taJesús nikaʼan ra xíʼin na:
—Noo ndóʼó xa keʼé i kuaʼa ní milagro vaʼa xíʼin ndayí Yivá i.
Ta vitin, ¿ndá ñavaʼa keʼé i kúu ña kóni ndó kaʼni ndó yiʼi xaʼa?
—káchí ra xíʼin na.
33 Ta naná'no noo najudío yóʼo ndakuiin na, káchí na saá
xíʼin ra:
—On siví xaʼa ña milagro vaʼa keʼé ún kúu ña kóni ndi kaʼni ndi
yóʼó, ta xaʼa toʼon ña on váʼa káʼan ún xaʼa Ndios kúu ña kóni ndi
kaʼni ndi yóʼó, chi vará ndasaá kuiti ñii taa kúu ún, ta káʼan ún xaʼa
mii ún kúu ún Ndios —káchí na xíʼin ra.
34 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xíʼin na:
—¿Án on vása ndixa yóo ñii xiiña noo káʼan toʼon Ndios ña
káchí saá: “Ndatán yóo ndios válí saá yóo ndó”?, kachí Ndios xíʼin
naná'no noo naxii síkuá ndó kuiya xinaʼá. 35 Ta xíni yó toʼon Ndios
ña nitaa na xinaʼá ñandaa ndinoʼo kúu ña, ta nda ñii kivi on vása
násama ña. Ta toʼon yóʼo káchí ndí mii Ndios kúu taa ta nikaʼan
xíʼin nivi na nakiʼin toʼon ra kuiya xinaʼá, ta káchí ra saá: “Ta
ndóʼó, ndatán yóo ndios válí, saá yóo ndó”, káchí ra xíʼin na. 36 Ta
ndixa mii Ndios yóʼo kúu taa ta nakaxin yiʼi, ta tiʼví ra yiʼi kixaa i
ñoyívi yóʼo ña kasa ndivi i chiño ra. Ta saá, ¿ndachun káʼan ndó
xíʼin i ndí yiʼi káʼan i toʼon ña on váʼa xaʼa Ndios chi káʼan i, káchí i
kúu i Saʼya Ndios? 37 Ta yiʼi, tá on vása kéʼé i chiño vaʼa, ndatán
yóo ña kéʼé Yivá i Ndios, ta saá on vása xíni ñóʼó kandixa ndó ndí
toʼon ndaa káʼan i xíʼin ndó. 38 Ta saá ni, tá ndixa kísa ndivi i chiño
vaʼa ndatán yóo ña kéʼé Yivá i Ndios, ta saá xíni ñóʼó kandixa ndó
ndí toʼon ndaa káʼan i xíʼin ndó. Tá on xiin ndó kandixa ndó toʼon
ña káʼan i, ta saá xíni ñóʼó kani sini ndó xaʼa milagro vaʼa ña kéʼé i.

Ta saá kundaa ini ndó ndí ñandixa kúu ña ká'an i xí'in ndó, ta kandixa ndó ndí Yivá i Ndios táku ra ini i, ta yi'i táku i ini Yivá i Ndios —káchí taJesús xí'in na.
39 Ta saá naná'no noo najudío yó'o tuku ndukú na tiin na ra ña chikaa na ra ini ve'e kaa, ta ni-kuchiño na, chi taJesús nikaku ra, kua'an ndíka ra.
40 Ta ndikó taJesús, kua'an ra inka tá'ví yu'u yuta Jordán, ta nixaa ra noo si'na taJuan nixiyo ra, sákuchu ra nivi, ta yu'u yuta yó'o kindoo taJesús. 41 Ta kua'a ní nivi nixaa na noo yóo ra. Nivi yó'o ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:
—TaJuan on vása ní-ke'é ra nda ñii milagro, ta saá ni, ndi'i to'on ña nika'an ra xa'a taJesús yó'o kúu to'on ña ndixa ndaa —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.
42 Ta mii xiiña yó'o noo nixaa na, kua'a ní nivi kandixa na taJesús.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña nixi'i taLázaro

11 Ta ñoo Betania yóo ñii taa naní ra Lázaro, ta ndeé ní ndó'o ra. Ta mii ñoo yó'o táku ñáMaría xí'in ñáMarta, ná kúu ki'va ra. 2 Ta ñáMaría ñá kúu ki'va taLázaro yó'o kúu ña'a ñá chikaa nduta tá xá'an támi ní xa'a taJesús, ta nayakón ñá xa'a ra xí'in yisi sini ñá. 3 Ta xa'a ña ndeé ndó'o taLázaro, náki'va ra ñáMaría xí'in ñáMarta ti'ví ná ñii ta xíka chiño noo ná, kua'an ra noo taJesús, ña ka'an ra xí'in ra. Ta nixaa ra, ta káchí ra saá:
—Tata, vitin ndeé ní ndó'o taa ta kúu ta kí'vi ini mii ún xíni ún —káchí tayó'o xí'in taJesús.
4 Tá xini so'o taJesús ñayó'o, ta nika'an ra:
—On siví xa'a ña kivi taLázaro kúu ña ndeé ní ndó'o ra vitin. Ta ña ndeé ní ndó'o ra kúu xa'a ña kua'a ní nivi chinóo síkón na ñato'ó Ndios, ta ñii ki'va saá chinóo síkón na ñato'ó yi'i, taa ta kúu Sa'ya Ndios.
5 Ta taJesús kí'vi ní ini ra xíni ra ñáMarta xí'in ki'vi ñá ñáMaría, xí'in ki'va ná taLázaro. 6 Ta kivi xini so'o ra ndí ndeé ní ndó'o taLázaro, ta saá ni, kindoo ka ra ovi ka kivi noo yóo ra. 7 Tá niya'a ovi kivi yó'o, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Vitin kee yó ndikó tuku yó ko'on yó ñoo estado Judea —káchí ra.
8 Ta naxíka xí'in ra nika'an na, káchí na saá:
—Tata Rabí, sakán lo'o kivi niya'a, naná'no noo najudío na ndóo ñoo estado Judea, salo'o kuiti, ta ka'ni na yó'ó xí'in yuu, níkúu. ¿Ndachun kóni ún ndikó tuku yó ñoo yó'o? —káchí na.

9 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in na:
—¿Án on ndixa uxu ovi hora kómí ñii ndiví ña yé'e ño'o? Ta taa ta xíka ndiví, on vása káchi'i xa'a ra ña'a, chi va'a yé'e ño'o noo yichi xíka ra. 10 Ta taa ta xíka ñoó naa, tayó'o káchi'i xa'a ra kua'a ní ña'a, chi on koó ño'o ye'e yichi noo kua'an ra —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.
11 Ta saá nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:
—Taa tamigo yó taLázaro kísin ra vitin, ta ko'on i ña sanakáxín i ini ra.
12 Ta saá ndakuiin naxíka xí'in ra, nika'an na:
—Tata, tá ta kísin kúu ra, ta saá kúndaa ini yó ndí ta xa kua'an nduva'a kúu ra —káchí na.
13 Nayó'o on vása kúndaa ini na ña ká'an taJesús, chi kóni kachí ra nixi'i taLázaro, ta nayó'o xáni sini na ndasaá kuiti kísin taLázaro. 14 Ta saá taJesús nika'an káxín ra xí'in na, káchí ra saá:
—TaLázaro xa nixi'i ra. 15 Ta kúsii ini i ña on vása ní-xiyo i xí'in taLázaro kivi nixi'i ra, chi ña ndó'o ra saá kúu ñava'a xa'a mii ndó. Saá chi ñayó'o chindeé ña mii ndó ña kandixa va'a ndó yi'i. Ta ko'yo vitin koto yó noo kándú'u ra —káchí taJesús xí'in na.
16 Ta ñii taxíka xí'in taJesús naní ra Tomás, ta kúu ta sakunaní na taKuátí, nika'an ra xí'in inka naxíka xí'in taJesús:
—Va'a ko'on ndi'i yó xí'in ra xa'a ña kivi yó xí'in ra —káchí ra.

Toon yó'o ká'an ña ndi'i nivi na kándixa taJesús kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi

17 Tá nixaa na ñoo Betania, ta xini so'o taJesús ña xa niya'a komi kivi nindunun taLázaro yó'o. 18 Ta ñoo Betania yó'o nákaa yatin ña ñoo Jerusalén, ñii uni kilómetro kúu ñaxíká.[a] 19 Ta kua'a ní najudío xa kixaa na ñoo Betania yó'o, chi nayó'o kóni na chikaa na ndee ini ñáMaría xí'in ñáMarta, chi kúchuchú ní ini náyó'o xa'a ña nixi'i takiva náña'a yó'o. 20 Tá kixaa nivi ndato'on na ndí vaxi taJesús, ta xini so'o ñáMarta to'on yó'o, ta kee ñá kua'an ñá nakutá'an ñá xí'in ra. Ta ñáMaría kindoo ñá ve'e. 21 Ta nixaa ñáMarta noo taJesús, ta nika'an ñá xí'in ra, káchí ñá saá:
—Tata, tá nixiyo ún xí'in ndi yó'o, níkúu, ta on kivi takiva i.
22 Ta saá ni, vitin kúndaa ini i ndí Ndios ndixa taxi ra nda'a ún nda kúu ka ñava'a ndukú ún noo ra —káchí ñáMarta xí'in taJesús.
23 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ñá, káchí ra saá:
—Taa takiva ún natakú ra —káchí ra.

---

[a] **11:18** Uni kilómetro kúu xa'on estadio.

24 Ta ndakuiin ñáMarta:

—Xa xíni i ndí ndixa nataku ra, ta ñayó'o kundivi kivi sondí'í ñoyívi, chi kivi saá ndi'i nivi na nixi'i nataku na —káchí ñá xí'in ra.

25 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá:

—Yi'i kúu ndee ña táxi nataku nivi na nixi'i, ta yi'i kúu ndee ña táxi kutaku ndino'o nivi. Ndi'i nivi na kándixa yi'i, vará kixaa ñii kivi ña kivi na, ta nayó'o ndixa kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi vaxi. 26 Ta ndi'i nivi na kúu na táku ndino'o chi kándixa na yi'i, nayó'o nda ñii kivi on ndi'i xa'a na. ¿Án kándixa ún to'on yó'o ña ká'an i xí'in ún? —káchí taJesús xí'in ñáMarta.

27 Ta ndakuiin ñá, nika'an ñá:

—Ndixa, Tata, kándixa i to'on ká'an ún, ta kándixa i yó'ó kúu Cristo, Sa'ya Ndios, taa ta xindati ndi ña ti'ví Ndios, ta vitin xa kixaa ra ñoyívi yó'o —káchí ñáMarta xí'in taJesús.

To'on yó'o ká'an ña taJesús xáku ra noo ninduxun taLázaro

28 Ta saá ndikó ñáMarta kuano'o ñá, ta naxaa ñá ve'e ñá. Ta kana ñá ki'vi ñá ñáMaría kixi ñá noo ñá, ta nika'an se'é ñá xí'in ñáyó'o, káchí ñá saá:

—TaMaestro kixaa ra yatin noo ñoo yó'o, ta kána ra yó'ó ko'on ún noo ra —káchí ñá.

29 Tá xini so'o ñáMaría to'on yó'o, ta kama ní nakundichi ñá, ta kee ñá kua'an ñá noo yóo taJesús. 30 Ta taJesús on ta'án ka ki'vi ra ñoo Betania, ta yóo ka ra mii xiiña noo nakutá'an ñáMarta xí'in ra. 31 Ta najudío na xa kixaa ndóo ve'e noo táku ñáMaría xí'in ñáMarta xa'a ña chíkaa na ndee ini náyó'o, xito na kama ní nakundichi ñáMaría, ta kee ñá kua'an ñá, ta saá kee na kua'an na sata ñá, chi xani sini na: "Kua'an ñá noo ninduxun taLázaro ña kuaku ñá xa'a ra", saá xani sini na.

32 Ta nixaa ñáMaría noo yóo taJesús, ta xikuxítí ñá xa'a ra, ta nika'an ñá xí'in ra, káchí ñá saá:

—Tata, tá nixiyo ún xí'in ndi yó'o, níkúu, ta on kivi taki'va i —káchí ñá.

33 Tá xito taJesús xáku ní ñáMaría, ta xáku ní natá'an ñá na kixaa xí'in ñá, ta saá ña xíto ra yó'o nda sakanda ña ini ra, ta nita'vi ní ini ra. 34 Ta nindaka to'on ra na, káchí ra saá:

—¿Míkía sandúxun ndó ta nixi'i?

Ta ndakuiin na, nika'an na:

—Na'a, ko'on ún xí'in ndi ta koni ún noo ninduxun ra —káchí na.

35 Ta ta̱Jesús ki̱xá'á ra xáku ní ra. 36 Ta sava najudío na ndóo
yó'o, ni̱ka̱'a̱n xí'in tá'an na, káchí na saá:
—Koto ndó, ndeé ní kí'vi ini ra xi̱ni ra ta̱a ta̱ ni̱xi'i̱ —káchí na,
ká'a̱n na.
37 Ta inka̱ na ká'a̱n xí'in tá'an na, káchí na saá:
—Ta̱yó'o sa̱nda'a ra nduchu̱ no̱o̱ ta̱kuáá. ¿Nda̱chun o̱n vása
ní-xiyo ra ña chíndeé ra ta̱Lázaro ña o̱n kivi̱ ra, níkúu? —káchí na.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ ta̱Jesús sa̱natakṵ ra ta̱Lázaro

38 Ta tuku nda̱ mi̱i níma̱ ta̱Jesús kánda ña xí'in ña kúchuchú
ní ini ra, ta kua̱'a̱n ra, ta ni̱xaa̱ ra no̱o̱ yóo kavua̱ no̱o̱ ni̱ndṵxṵn
ta̱Lázaro. Ta xi̱ni ra ñii yṵṵ veé ña ká'no ní, ña va̱'a ndási̱ yu'ṵ
kavua̱ yó'o. 39 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ni̱vi na yíta yó'o, káchí
ra saá:
—Tiin ndó yṵṵ ña ndási̱ yu'ṵ kavua̱ yó'o, ta sakuta'a ndó ña
—káchí ra xí'in na.
Ta ni̱ka̱'a̱n ñáMarta xí'in ra, káchí ñá saá:
—O̱n vá'a vitin, Tata, chi xa ni̱xi̱no̱ ko̱mi̱ ki̱vi̱ ni̱xi'i̱ ra, ta saá xa
xá'an tá'yí ní ra vitin —káchí ñá.
40 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ñá, káchí ra saá:
—¿Án o̱n vása nákáán ún ña ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ún, nana? Chi
ni̱ka̱'a̱n i̱ tá kandixa ún yi̱'i̱, ta saá koni ún ñava̱'a ká'no ña táxi ña
kua̱'a̱ ní ni̱vi chinóo síkón na ñato̱'ó Ndios —káchí ra xí'in ñá.
41 Ta saá sa̱kuta'a na yṵṵ ña ndási̱ yu'ṵ kavua̱ no̱o̱ ni̱ndṵxṵn
ta̱Lázaro. Ta ta̱Jesús na̱koto ndaa ra ñoyívi ni̱no, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in
Ndios, káchí ra saá:
—Tata Yivá i̱, táxa'vi ún chi xíni̱ so̱'o ún xa̱'a̱ ña ndúkú i̱ no̱o̱ ún
vitin. 42 Xíni̱ va̱'a i̱ ña ndi'i saá ki̱vi̱ xíni̱ so̱'o ún ña ká'a̱n i̱ xí'in ún,
ta vitin ká'a̱n i̱ to̱'on yó'o, saá chi kóni i̱ ña kunda̱a̱ ini ni̱vi na yíta
yó'o ndí yó'ó kúu ta̱a ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱ ki̱xaa̱ i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in Ndios.
43 Ta ndi̱'i ni̱ka̱'a̱n ra to̱'on yó'o xí'in Ndios, ta xí'in ndi'i ndee̱
ra ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱Lázaro, káchí ra saá:
—Lázaro, keta ún, ta na'a ún yó'o —káchí ra.
44 Ta saá ta̱Lázaro, ta̱a ta̱ xa ni̱xi'i̱ kúu ra, ta na̱takṵ ra vitin, ta
ke̱ta ra ti̱xin kavua̱, ta ki̱xaa̱ ra xi̱kundichi ra no̱o̱ ni̱vi na yíta yó'o.
Ta yi̱kí ko̱ñu ta̱Lázaro násúku ndaa ndi'i ña xí'in tiko̱to̱ ña chi̱súku
na ra ki̱vi̱ ni̱ndṵxṵn ra. Ta si̱ni̱ ra xí'in no̱o̱ ra násúku ndaa ña xí'in
inka̱ tiko̱to̱. Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:
—Ndaxin ndó ra no̱o̱ tiko̱to̱ ña nó'ni ra, ta sa̱ña̱ ra ko̱'o̱n ndíka̱
ra —káchí ta̱Jesús xí'in ni̱vi.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña naná'no nọọ najudío xịkoo yu'ú na ndasaá koo ka'ni na tạJesús

(Mt. 26:1-5; Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2)

45 Ta saá najudío, na kuạ'ạn xí'in ñáMaría nịxaạ na nọọ yóo
tạJesús, xịni na ñavạ'a yó'o kẹ'é tạJesús ña sạnatakụ ra tạLázaro,
ta kuạ'ạ ní nayó'o kạndixa na tạJesús. 46 Ta inkạ najudío yó'o
kuạ'ạn na, ta nịxaạ na nọọ nafariseo ta ndạtọ'on na xí'in na yukía
kẹ'é tạJesús xí'in tạLázaro. 47 Ta nafariseo xí'in nasụtụ ná'no
nọọ najudío kạna na nịvi na kúu nachiño ná'no, na nạní Junta
Suprema, ta nạkutá'an na. Ta saá kịxaạ na, ta ká'ạn na xí'in tá'an
na, káchí na saá:

—¿Yukía ke'é yó vitin? Chi tạJesús yó'o ké'é ra kuạ'ạ ní
milagro. 48 Táná taxi yó ña ke'é kạ ra saá, ta ndi'i nịvi kixá'á na
kundikọn na ra. Ta saá yịyo ní sakaku ra kuạchi xí'in nagobierno
ñoo Roma, ta kama ní nachiño ñoo Roma ti'ví na natropa ta sandi'i
na xạ'ạ nañoo yó Israel, ta ñii saá sandi'i na xạ'ạ ve'e ñọ'o ká'no
ñoo yó —káchí na, ká'ạn na.

49 Ta ñii sụtụ tạtá'an naJunta Suprema yó'o, nạní ra Caifás, ta
kuịyạ yó'o xịkuu ra tạsụtụ ká'no nọọ ndi'i nasụtụ, ta nịkạ'ạn ndoso
ra xí'in natá'an ra naJunta Suprema, káchí ra saá:

—¿Án nakí'ví kúu ndó?, ¡chi ọn vá'a xáni sịni ndó! 50 Ọn vása
kúndạạ ini ndó ndí vạ'a kạ kúu ña kivị ñii tạa xạ'ạ nịvi ñoo yó,
kọtọ ndi'i xạ'ạ ndi'i yó nañoo Israel —káchí ra xí'in na.

51 Ta ọn sịví sịni mịi ra kúu ña kạku tọ'on yó'o ña nịkạ'ạn ra
saá, ta tọ'on ña kẹe nọọ Ndios kúu ña. Saá chi chịtóni Ndios tạsụtụ
ká'no kuu tạa tạ kạ'ạn tọ'on ña káchí ndí tạJesús kivị ra xạ'ạ ndi'i
nañoo Israel. 52 Ta ọn sịví ndasaá kuiti xạ'ạ nañoo Israel kúu ña
kivị tạJesús, ta kivị ra xạ'ạ nịvi na tákụ ndi'i xiiña ñoyívi. Saá
ke'é ra xạ'ạ ña nakaya ra nịvi na kúu sạ'ya Ndios, na ndóo ndi'i
saá xiiña nọọ ño'ọ, ña nduu na ñii ti'vi nịvi xí'in ra. 53 Ta kịvị
nạkutá'an naJunta Suprema yó'o, ta xịkoo yu'ú na, ta chịkaạ ini
na ka'ni na tạJesús.

54 Ta ñạkán tạJesús ọn vása ní-xika tívi kạ ra nọọ nịvi, ta kẹe
ra ñoo estado Judea yó'o, ta nịxaạ ra ñii ñoo lo'o nạní Efraín, ña
nákaạ yatin nọọ yóo yukụ yịchí. Ta kịndọo ra yó'o xí'in naxíka
xí'in ra.

55 Ta saá xa yatin tóndạa kịvị ña kasa ndivi najudío vikọ
Pascua.[a] Ta kuạ'ạ ní nịvi kẹe na ñoo na, ta kuạ'ạn na ñoo
Jerusalén. Ña si'na kạ tạ'án kana vikọ Pascua yó'o, kuạ'ạn na xạ'ạ

---

[a] **11:55** Pascua najudío kána ña ụxạ kịvị xạ'ạ ña náká'án na ndasaá Ndios sạkạku ra naxịị síkuá na nọọ nañoo Egipto kuịyạ xịnạ'á.

ña kasa ndivi na ndayí ña nitaa taMoisés kuiya xina'á. Ndayí yó'o ká'an ña ndasaá ke'é na xí'in mii na ña koo ndii na noo Ndios xa'a viko yó'o. 56 Ta nixaa na ñoo Jerusalén, ta nandukú ní na taJesús ndiníí xiiña ñoo Jerusalén yó'o. Ta nakutá'an na yíta na ke'e yatin yé'é ve'e ño'o ká'no, ta ndáka to'on tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukía xáni sini ndó? ¿Án xáni sini ndó kixaa taJesús viko Pascua yó'o? —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

57 Ta nafariseo xí'in nasutu ná'no noo najudío xa si'na xa'nda chiño na noo nivi, káchí na saá:

—Tá yóo nivi na xíni míkía yóo taJesús, ta nayó'o xíni ñó'ó ndato'on na xí'in nachiño ná'no ña kuchiño tiin na ra —káchí naná'no yó'o, xa'nda chiño na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñáMaría chikaa ñá ndutа xá'an támi xa'a taJesús

(Mt. 26:6-13; Mr. 14:3-9)

12 Ta iño kivi yachi ka on ta'án kixá'á viko Pascua, ta ndikó tuku taJesús kixaa ra ñoo Betania noo yóo taLázaro. Ta taLázaro yó'o kúu taa ta xa nixi'i, ta taJesús sanataku ña'á ra. 2 Ta nixaa taJesús ñii ve'e noo xakin na ñii viko lo'o ña kísa to'ó na taJesús. Ta ñáMarta xíka ñá táxi ña xíxi nivi na ndóo viko yó'o, ta taLázaro kándú'u ra noo yóo tón mesa, xíxi ra xí'in taJesús. 3 Ta saá inka ñáki'va taLázaro ñáMaría, kixaa ñá noo yóo xa'a taJesús. Ní'i ñá ñii yuyu ña sava litro[a] chútú ña xí'in ndutа va'a tá xá'an támi, naní rá nardo, tá yá'ví ní kúu rá. Ta ñáMaría chikaa ñá rá xa'a taJesús, ta yákón ñá xa'a ra xí'in yisi sini ñá. Ta siko ña xá'an támi ndutа yó'o, nixita ní'nó ndi'i ña ini ve'e yó'o. 4 Ta ñii taxíka xí'in taJesús, naní ra Judas Iscariote, sa'ya taSimón kúu ra, ta on vá'a kóni tayó'o xa'a ña ke'é ñáña'a yó'o saá. TaJudas yó'o kúu taa ta sikó kuí'ná taJesús nda'a nivi na sáa ini xíni ña'á. 5 Ta nika'an taJudas, káchí ra saá:

—¿Ndachun on vása ní-sikó ñá ndutа yó'o xí'in ya'vi rá ña kúu uni ciento si'ún denario,[b] ta saní'i ñá si'ún yó'o nda'a nivi nandá'ví, níkúu? —káchí taJudas xí'in na.

6 Ta on siví xa'a ña ndixa kí'vi ini ra xíni ra nivi nandá'ví kúu ña nika'an taJudas saá, chi taJudas kúu taa ta ndíso chiño xí'in si'ún ña xíni ñó'ó taJesús xí'in naxíka xí'in ra. Ta yóo sava kivi taJudas kísa kuí'ná ra lo'o si'ún yó'o. 7 Ta taJesús ndakuiin ra, nika'an ra xí'in taJudas, káchí ra saá:

---

[a] **12:3** Sava litro ndutа kúu ñii libra.
[b] **12:5** Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

—Ọn sandi'i ún ñáña'ạ yó'o chi ñavạ'a kẹ'é ñá xí'in ị. Saá chi chịkaạ vạ'a ñá ndutạ yó'o ña konị ñó'ó ñá rá kịvị vitin xạ'ạ ña kasa ti'va ñá yịkí kọñu ị, chi xa yatin kíxaạ ña kivị ị ta ndụxụn ị. 8 Ta ndó'ó, ndi'i saá kịvị yóo nandá'ví xí'in ndó, ta yị'ị, salo'o ní kạ kịvị yóo ị xí'in ndó —káchí tạJesús xí'in nịvi na ndóo vikọ lo'o yó'o.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña ndí kóni na ka'ni na tạLázaro

9 Kuạ'ạ ní najudío xịnị sọ'o na ña kịxaạ tạJesús ñoo Betania, ta kuạ'ạn na koto na ra, ta ñii saá kóni na koto na tạLázaro tạa tạ xịkuu tạ nịxi'ị, ta tạJesús sạnatakụ ña'á ra. 10 Ta saá naná'no nọọ nasụtụ na kúu na xa yóo yu'ú ña ka'ni na tạJesús, ta vitin nạkoo yu'ú nayó'o ña ka'ni na tạLázaro. 11 Kóni na ka'ni na tạLázaro chi kuạ'ạ ní najudío xa sạndakoo na yichị nasụtụ yó'o, ta kịxá'á na ndíkọn na sạtạ tạJesús, chi sạnatakụ ra tạLázaro.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ kịvị nịkị'vi tạJesús ñoo Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40)

12 Ta nịtịvi inkạ kịvị, ta chútú ní nịvi ñoo Jerusalén chi xa kóni kixá'á vikọ Pascua, ta nịvi na nákutá'an yó'o xịnị sọ'o na vitin kixaạ tạJesús ñoo Jerusalén yó'o. 13 Ta saá kẹe na kuạ'ạn na, ta xạ'nda na nọọ ndạ'ạ tón yitọn ñọọ, ta ní'i na kuạ'ạ ní ñọọ yó'o, ta kuạ'ạn na nakutá'an na xí'in tạJesús yichị nọọ vạxi ra. Ta xí'in ndi'i ndeẹ na, nịkạ'ạn na, káchí na saá:

—¡Ná kasa ká'no yó Ndios! ¡Ná ke'é Ndios ñavạ'a xí'in tạyó'o, tạa tạ kịxaạ xí'in ndạyí Ndios! ¡Ná ke'é Ndios ñavạ'a xí'in tạyó'o tạa tạ kúu Rey, tạká'no nọọ naIsrael! —káchí na, ká'ạn na.

14 Ta tạJesús xa nạní'i ra ñii burro lo'o ta yóso ra vạxi ra. Saá kịsa ndivi ra ña káchí tọ'on Ndios ña nịtaa na xịnạ'á, ña káchí saá:

15 Ọn kuyị'ví ndó, nañoo Jerusalén.
Koto ndó, yó'o vạxi tạa tạ kúu Rey nọọ ndó,
vạxi ra yóso ra ñii burro lo'o,

saá káchí tọ'on Ndios ña nịtaa na xịnạ'á.

16 Ta naxíka xí'in tạJesús ọn vása ní-kundạạ ini na yukíạ kóni kachí ndi'i ña xíto na yó'o. Ta saá ni, kịvị ndị'i kụndivi ña nịxi'ị tạJesús ta nạtakụ ra ta ndịkó ra ndạa ra ñoyívi nịno, tạndạ saá nạká'án na tọ'on Ndios ña nịtaa na xịnạ'á xạ'ạ tạJesús. Ta saá kụndạạ ini na ndí ndi'i ña kẹ'é nịvi xí'in tạJesús kúu ña kịsa ndivi na tọ'on Ndios yó'o.

17 Nịxịyo kuạ'ạ ní nịvi na xịni tạJesús kịvị sạnatakụ ra tạLázaro. Chi tạ xa nịxi'ị xịkuu ra, ta nịndụxụn ra tịxin kavuạ, ta saá kịxaạ

ta̱Jesús, ta ka̱na ra ta̱Lázaro xí'in ki̱vi̱ ra, ta sa̱natakṵ ña'á ra.
Ta ni̱vi na xi̱ni ñayó'o xa̱ta ní'nó na to̱'on xa̱'a̱ ñava̱'a yó'o ke̱'é
ta̱Jesús. 18 Ña̱kán kía̱ ndi'i ni̱vi na xi̱ni̱ so̱'o to̱'on yó'o, ke̱e na
kua̱'a̱n na ña nakutá'an na xí'in ta̱Jesús yichi̱ no̱o̱ va̱xi ra ña kixa̱a̱
ra ñoo Jerusalén. 19 Ta xa̱'a̱ ñayó'o nafariseo ni̱ka̱'a̱n na xí'in tá'an
na, káchí na saá:
—¡Nda̱ ma̱ni̱ kúu ña ndukú yó kundeé yó no̱o̱ ta̱yó'o! ¡Koto
ndó! Ndi'i saá ni̱vi ñoyívi yó'o ndíko̱n na sa̱ta̱ ta̱Jesús vitin —káchí
na, ká'a̱n na xí'in tá'an na.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ni̱vi na inka̱ ñoo na̱ndukú na ta̱Jesús

20 Ta sava ni̱vi na ki̱xa̱a̱ ñoo Jerusalén ña kasa to̱'ó na Ndios
viko̱ Pascua kúu na inka̱ ñoo, ta ká'a̱n na to̱'on griego. 21 Ta sava
nagriego yó'o ki̱xa̱a̱ na no̱o̱ ñii ta̱xíka xí'in ta̱Jesús ta̱ na̱ní Felipe,
ta̱a ta̱ ke̱e ñoo Betsaida estado Galilea kúu ra. Ki̱xa̱a̱ nagriego no̱o̱
ta̱Felipe yó'o, ta ni̱ka̱'a̱n na xí'in ra, káchí na saá:
—Tata, kóni ndi̱ koto ndi̱ ta̱Jesús —káchí na xí'in ra.
22 Ta ta̱Felipe ni̱xa̱'a̱n ra nda̱to̱'on ra xí'in inka̱ ta̱xíka xí'in
ta̱Jesús, ta̱ na̱ní Andrés, ta ndio̱vi̱ na saá ke̱e na kua̱'a̱n na, ta ni̱xa̱a̱
na no̱o̱ ta̱Jesús ña ndato̱'on na xí'in ra xa̱'a̱ ña kóni nagriego yó'o.
23 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra saá:
—Xa kíxa̱a̱ yatin ní ki̱vi̱ ña yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios, kasa
ndivi i̱ chiño ká'no, ta xa̱'a̱ ñayó'o Ndios kasa ká'no ra yi̱'i̱, ta
kanóo síkón ñato̱'ó i̱. 24 Ta ña ndixa nda̱a̱ ká'a̱n i̱ xí'in ndó tá yóo
ñii ndiki̱n trigo, ta tá o̱n chi'i ni̱vi ndiki̱n yó'o, ta kindo̱o mató'ón
ña. Ta saá ni, tá chi'i ni̱vi ndiki̱n trigo yó'o ti̱xin ño'o̱, ta saá ndixa
ta̱'vi̱ so̱o̱ ña, ta ndṵta̱ ña ta kua'no ña, ta nduu ña kua̱'a̱ ní ndiki̱n
trigo. Ta nda̱tán yóo ndiki̱n trigo ña chi'i ni̱vi ti̱xin ño'o̱ saá yóo i̱
chi xíni̱ ñó'ó kivi̱ i̱, ta ndṵxṵn i̱, ta natakṵ i̱. Ta xa̱'a̱ ña kundo'o i̱
saá, kua̱'a̱ ní ni̱vi kutakṵ na xí'in Ndios. 25 Ta nda̱tán yi̱'i̱ táxi xí'in
mi̱i i̱ ña kasa ndivi i̱ ña kóni Ndios, ñii ki̱'va saá ni̱vi na ndíko̱n
yichi̱ i̱, xíni̱ ñó'ó na taxi xí'in mi̱i na ña ke'é na ña kóni Ndios. Chi
ndi'i ni̱vi na ndasaá kuiti kúsii̱ ini kutakṵ va̱'a ñoyívi yó'o, nayó'o
ndañó'ó na no̱o̱ Ndios. Ta ndi'i ni̱vi na o̱n vása ndí'i ní ini xa̱'a̱ ña
kutakṵ va̱'a na ñoyívi yó'o, nayó'o kúu na naní'i yichi̱ nda̱a̱ ña va̱'a
kutakṵ na xí'in Ndios. 26 Ndi'i ni̱vi na kóni kasa chiño no̱o̱ i̱, xíni̱
ñó'ó kundiko̱n na yichi̱ i̱, ta saá nda̱tán yóo ña ké'é i̱, saá ke'é na.
Ta Yivá i̱ Ndios kasa to̱'ó ra ndi'i ni̱vi na kúu na kísa chiño no̱o̱ i̱.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña tạJesús ndạtọ'on ra xí'in nịvi ndasaá koo ña kivị ra

27 ’Ta vitin ndí'i ní ini ị, ta xáni ní ini ị yukíạ kạ'ạn ị xí'in Ndios.
¿Án ndukú ị nọọ Yivá ị Ndios ña sakạku ra yị'ị nọọ ña xọ'vị ní ị?
Ó'on, ọn kạ'ạn ị saá, chi xạ'ạ ña kasa ndivi ị chiño yọ'vị ní, ndạ
kivị ị kúu ña kịxaạ ị ñoyívi yó'o —káchí tạJesús.
28 Ta saá nịkạ'ạn tạJesús xí'in Ndios, káchí ra saá:
—Tata Yivá ị, vitin kasa ndivi ún chiño xạ'ạ ña kasa ká'no nịvi
yó'ó ta chinóo síkón na ñatọ'ó ún —káchí tạJesús xí'in Ndios.
Ta saá xịnị sọ'o ra tạchị tọ'on Ndios ña kịxi ñoyívi nịno ña
nịkạ'ạn ña, káchí ña saá:
—Xa kịsa ndivi ị chiño ká'no ña kịsa ká'no nịvi yị'ị, ta chịnóo
síkón na ñatọ'ó ị, ta tuku inkạ yichị ke'é ị saá —káchí tọ'on nịkạ'ạn
ña xí'in ra.
29 Ta nịvi na ndóo xí'in tạJesús xịnị sọ'o na tạchị yó'o, ta sava
nịvi xạni sịnị na án ndá'yi sạvị. Ta inkạ na nịkạ'ạn, káchí na:
—Ñii ángel ña kịxi nọọ Ndios nịkạ'ạn ña xí'in ra —káchí na,
ká'ạn na.
30 Ta tạJesús nịkạ'ạn ra xí'in na:
—Ọn sịví xạ'ạ yị'ị kúu ña nịkạ'ạn tạchị yó'o, ta nịkạ'ạn tạchị
yó'o xạ'ạ ña chindeé ña ndó'ó ña ndixa kandixa ndó yị'ị. 31 Vitin
xa yatin kíxaạ kịvị ña kasa nani Ndios xạ'ạ kuạchi nịvi ñoyívi yó'o.
Ta saá ñanímạ ndivạ'a ká'no, ña kúu ña xá'nda chiño nọọ nịvi
ñoyívi yó'o vitin, Ndios sakana ra nímạ yó'o kọ'ọn ña kẹ'e nọọ naa
ní. 32 Ta yị'ị, kịvị ndaní'i nịvi yị'ị nọọ síkón, ta xí'in ñayó'o ke'é ị
ña ndi'i nịvi kixaạ na nọọ ị —káchí tạJesús xí'in na.
33 Nịkạ'ạn ra tọ'on yó'o ña ndatọ'on ra xí'in nịvi ña kundạạ ini
na ndí kivị ra nda'ạ tón cruz. 34 Ta ndạkuiịn nịvi, nịkạ'ạn na, káchí
na saá:
—Xa kạ'vi ndị tọ'on Ndios ña nịtaa na kuiyạ xịnạ'á ña káchí
xạ'ạ Cristo, tạa tạ ti'ví Ndios. Ta tọ'on yó'o káchí ña ndí Cristo
kutakụ ra ndi'i saá kịvị ña vạxi. Ta yó'ó káchí ún ndí ndaní'i na tạa
tạ kịxi nọọ Ndios, ta sandaa na ra nda'ạ tón cruz. Ta, ¿yu kúu tạa
tạ ká'ạn ún xạ'ạ, tạ káchí ún kúu tạa tạ kịxi nọọ Ndios? —káchí na
xí'in ra.
35 Ta ndạkuiịn tạJesús, nịkạ'ạn ra xí'in na:
—Ndạtán yóo ño'ọ ndino'o yé'e, saá yóo ị, ta salo'o kuiti kạ kịvị
yóo ị xí'in ndó. Xínị ñó'ó kundikọn ndó yichị ị ña yé'e ndino'o,
kọtọ ñii kama naki'in yichị ña naa ndó'ó. Chi nịvi na xíka yichị naa
ọn vása xínị nayó'o míchí kuạ'ạn na. 36 Yị'ị kúu Ño'ọ ndino'o yé'e,
ta vitin kịvị ña yóo kạ ị xí'in ndó, xínị ñó'ó kandixa ndó yị'ị. Ta

saá nduu ndó nivi na kuaʼan yichi noo yéʼe Ñoʼo ndinoʼo —káchí taJesús xíʼin na.

Ta ndiʼi nikaʼan ra saá, ta kee ra kuaʼan ra, ta nixaa ra ñii xiiña noo chiseʼé xíʼin mii ra koto naníʼi nanivi ra.

Toʼon yóʼo káʼan ña kuaʼa ní najudío ni-xiin na kandixa na taJesús

37 Vará taJesús xa keʼé ra kuaʼa ní milagro xini nivi, ta saá ni, ni-xiin na kandixa na ra. 38 Ta xíʼin ña on kandixa na ra, kisa ndivi na ña nikaʼan toʼon Ndios ña nitaa taprofeta Isaías kuiya xinaʼá, ña káchí saá:

Yivá yó Ndios, loʼo ní nivi kandixa na toʼon ún ña ndatoʼon i xíʼin na.
Ni on vása ní-kundaa ini na ndí xíʼin ndee mii ún kúu ña kisa ndivi i ndiʼi chiño náʼno ña xini na,

káchí toʼon ña nitaa taIsaías xinaʼá. 39 Vitin kísa ndivi najudío yóʼo ndatán yóo ña nitaa taIsaías kuiya xinaʼá, chi ni-kuchiño na kandixa na taJesús. Ta inka xiiña noo toʼon Ndios ña nitaa taIsaías xinaʼá, káchí ña saá xaʼa nivi yóʼo:

40 On vása ní-xiin na nakoni na ta koʼon na yichi ña kúu ñandaa,
ñakán kía Ndios taxi ra ña nduu nayóʼo ndatán yóo nivi nakuáá,
chi on vása kúchiño na koni na ñandaa.
Ta xaʼa ña ni-xiin na kandixa na ñandaa, Ndios taxi ra ña nduu toon ní ka ini na,
nduu na nivi na on vása kúchiño kandixa ñandaa.
Ta xaʼa nivi yóʼo, Ndios nikaʼan ra, kachí ra saá:
“Nda loʼo ni-xiin na nandikó ini na,
ta ni-xiin na kixi na noo i xaʼa ña sandaʼa i na ña vaʼa kutaku na yichi ndaa”,

kachí Ndios noo toʼon ra ña nitaa taIsaías kuiya xinaʼá. 41 TaIsaías yóʼo xikuu ñii taprofeta ta nikaʼan ndoso toʼon Ndios kuiya xinaʼá, ta xini ra ndiʼi ndee ña livi káʼno ña kómí taJesús ñoyívi nino. Ta saá taIsaías nitaa ra toʼon yóʼo, ña ndátoʼon xaʼa ña ndóʼo taJesús kivi táku ra ñoyívi yóʼo.

42 Vará sava nachiño náʼno noo najudío kándixa na taJesús ndí ndixa kúu ra taa ta tiʼví Ndios, ta on vása ní-xiin na kaʼan na saá xíʼin inka nivi chi yíʼví na noo nafariseo. Saá chi nafariseo xa xaʼnda chiño na ndí ndiʼi nivi na kándixa ndí taJesús kúu Cristo, taa ta tiʼví Ndios vaxi, nayóʼo on kuchiño ka na kiʼvi na ini veʼe ñoʼo sinagoga, káchí nafariseo. 43 Ndiʼi nivi na kúu na yíʼví kaʼan

ña kándixa na ta̱Jesús, nayó'o xáni si̱ni̱ na ndí ña ndáya̱'ví ní ka̱ kúu ña kanóo va̱'a ñato̱'ó na no̱o̱ ni̱vi ñoyívi yó'o, ta xáni si̱ni̱ na lo'o ní ndáya̱'ví ña kúu ña kanóo va̱'a ñato̱'ó na no̱o̱ Ndios.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ndí to̱'on ta̱Jesús kúu ña kasa nani xa̱'a̱ kua̱chi ni̱vi

44 Ta saá xí'in ndi'i ndee̱ ra, ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ni̱vi, káchí
ra saá:
—Ta ni̱vi na kándixa yi̱'i̱, nayó'o o̱n si̱ví ñii la̱á mii̱ i̱ kándixa
na, ta kándixa na Ndios, ta̱a ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱ ki̱xaa̱ i̱. 45 Ta ni̱vi na xíni
yi̱'i̱, nayó'o xíni na Yivá i̱ Ndios, ta̱a ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱ ki̱xaa̱ i̱. 46 Yi̱'i̱ kúu
Ño'o̱ ndino'o yé'e ñoyívi yó'o. Ta ndi'i ni̱vi na ndixa kándixa yi̱'i̱,
nayó'o o̱n ko̱'on ka̱ na yichi̱ no̱o̱ naa. 47 Ta ndi'i ni̱vi na kuiti xíni̱
so̱'o to̱'on ña ká'a̱n i̱, ta o̱n xii̱n na kasa ndivi na ña, ta o̱n si̱ví yi̱'i̱
kúu ta̱a ta̱ kasa nani xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ké'é nayó'o. Saá chi o̱n si̱ví
xa̱'a̱ ña kasa nani i̱ xa̱'a̱ kua̱chi ni̱vi kúu ña ki̱xaa̱ i̱ ñoyívi yó'o, ta
xa̱'a̱ ña saka̱ku i̱ ni̱vi ñoyívi yó'o kúu ña ki̱xaa̱ i̱. 48 Ta ni̱vi na o̱n
xii̱n koni yi̱'i̱, ta ni o̱n xii̱n na kandixa na to̱'on i̱, ta ndixa xa yóo
ña kasa nani xa̱'a̱ kua̱chi nayó'o. Chi tá ki̱xaa̱ ki̱vi̱ sondí'í ñoyívi
yó'o, ta mii̱ to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in nayó'o kasa nani xa̱'a̱ kua̱chi na
ña kúu ña o̱n vása ní-xiin na chikaa̱ so̱'o na to̱'on yó'o. 49 Chi xí'in
nda̱yí Yivá i̱ Ndios ká'a̱n i̱ to̱'on ña ndáto̱'on i̱ xí'in ndó. Ta o̱n si̱ví
ndasaá kuiti to̱'on mii̱ i̱ kúu ña ká'a̱n i̱. Saá chi Yivá i̱ Ndios kúu ta̱a
ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱ ki̱xaa̱ i̱, ta xa̱'nda chiño ra ndá to̱'on kúu ña ka̱'a̱n i̱ xí'in
ndó, ta xa̱'nda chiño ra yu kúu ña saná'a i̱ ndó'ó. 50 Ta yi̱'i̱, xíni̱
va̱'a i̱ ndí ña xá'nda chiño Yivá i̱ Ndios kúu ña táxi kutaku̱ ndino'o
ni̱vi ndi'i saá ki̱vi̱. Ta ñii ki̱'va nda̱tán yóo to̱'on ña xa̱'nda chiño ra
ka̱'a̱n i̱, saá ká'a̱n i̱ xí'in ni̱vi —káchí ta̱Jesús xí'in na.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña na̱kata ta̱Jesús xa̱'a̱ ñii ñii naxíka xí'in ra

13 Ta o̱n ta̱'án ka̱ kixá'á kana viko̱ Pascua,[a] ta ta̱Jesús xíni̱ ra
ña xa yatin ní to̱nda̱a ki̱vi̱ ña kee ra ñoyívi yó'o, ta ndikó ra
no'o̱ ra no̱o̱ yóo Yivá yó Ndios. Ndi'i saá ki̱vi̱ ta̱Jesús xa kí'vi ní ini
ra xíni ra ni̱vi na kándixa ña'á ñoyívi yó'o, ta vitin ki̱xaa̱ ki̱vi̱ ña
saná'a ra na ndasaá ndixa ndeé ní kí'vi ini ra xíni ra na, chi nda̱
lo'o o̱n ndi'i ña kí'vi ini ra xíni ra na.
2 Ta xikuaa ní, xa kóni kunaa kúu ña, ta saá yóo ta̱Jesús xíxi ra
xí'in naxíka xí'in ra. Ta ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no xa chi̱kaa̱ ña ini

---

[a] **13:1** Pascua najudío kána ña u̱xa̱ ki̱vi̱ xa̱'a̱ ña náká'án na ndasaá Ndios sa̱ka̱ku ra naxii̱ síkuá na no̱o̱ nañoo Egipto kui̱ya̱ xi̱na̱'á.

taJudas Iscariote, sa'ya taSimón, ña nataxi ra taJesús nda'a nivi na sáa ini xíni ña'á. 3 Ta taJesús kúndaa ini ra ndí Yivá ra Ndios xa taxi ra nda'a ra ndi'i ndayí noo ndi'i ña yóo, ta xíni taJesús ña kixi ra noo Ndios ta vitin yachi ní ndikó ra no'o ra. 4 Ta saá nakundichi ra ta tava ra tikoto káni ña kánóo sata tikoto ndíxin ra, ta chinóo va'a ra ña ñii xiiña, ta saá katón ra ñii toalla toko ra. 5 Chikaa ra takuií ini ñii kaa ña kónó ini, ta kixá'á ra nakata ra xa'a ñii ñii taxíka xí'in ra. Ta xí'in toalla yákón ra xa'a ñii ñii tayó'o.

6 Tá kixaa ra noo yóo xa'a taSimón Pedro, ta nika'an taPedro xí'in ra:

—Tata, yó'ó kúu taa taká'no noo i. ¿Án nakata ún xa'a i?

7 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:

—Vitin on vása kúndaa ini ún yukía kóni kachí ña ké'é i yó'o, ta ñii kivi vaxi kundaa va'a ini ún xa'a ñayó'o —káchí taJesús xí'in taPedro.

8 —On vá'a saá, Tata —káchí taPedro xí'in taJesús —nda ñii kivi on taxi i nakata ún xa'a i —káchí ra.

Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—Tá on taxi ún nakata i xa'a ún, ta on kuchiño ka ún kuu ún taa ta ndíkon yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

9 Ta ndakuiin taPedro, nika'an ra:

—Tá saá yóo ña ká'an ún, Tata, ta va'a ka on nakata ún ndasaá kuiti xa'a i, ta nakata ún nda nda'a i tanda sini i —káchí taPedro xí'in taJesús.

10 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:

—Ndi'i nivi na xa chichi takuií, na xa yóo ndii ndi'i sata koñu kúu nayó'o, ta ndasaá kuiti xíni ñó'ó ndoo xa'a na. Ta ndó'ó, nanivi ndii kúu ndó, ta saá ni, on siví ndi'i ndó kúu nivi ndii —káchí ra xí'in na.

11 Nika'an ra saá xí'in na, chi xíni ra yu kúu taa ta nataxi kuí'ná ña'á nda'a nivi na sáa ini xíni ña'á.

12 Tá ndi'i nakata ra xa'a naxíka xí'in ra, ta nakundixin ra tikoto ra, ta tuku nakoo ra noo yóo tón mesa, noo xíxi ra xí'in na. Ta saá nindaka to'on ra na, káchí ra saá xí'in na:

—¿Án kúndaa ini ndó yukía kóni kachí ñachiño ke'é i ña nakata i xa'a ndó? 13 Chi ndó'ó káchí ndó yi'i kúu taKá'no noo ndó, ta káchí ndó xí'in i kúu i taMaestro ndó, ta ñandaa kúu ña káchí ndó saá. 14 Ta xa'a ña kúu i taMaestro ndó, ta xa'a ña kúu i taKá'no noo ndó, ndixa xíni ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ndatán yóo ña kisa ndivi i xí'in ndó, tanda kasa nino ka xí'in mii ndó ta saá koo ti'va ndó nakata ndó xa'a tá'an ndó. 15 Saá chi xa chindú'u i ña ke'é i yó'o ña saná'a i ndó'ó, ta ñii ki'va saá xíni ñó'ó ke'é ndó xí'in tá'an ndó. Yi'i kisa nino xí'in mii i xa'a ña chindeé i ndó'ó, ta ñii ki'va

saá xíni ñó'ó kasa nino xí'in mii ndó xa'a ña chindeé tá'an ndó.
16 Ña ndixa ndaa kúu to'on yó'o: Nda ñii tamozo on vása kúu ra ta
ká'no ka noo ta xá'nda chiño noo ra, ta nda ñii taa ta tí'ví tapatrón
ko'on chiño noo ra, on vása kúu tayó'o ta ká'no ka noo tapatrón ta
ti'ví ña'á ko'on ra chiño. 17 Ta ndó'ó, tá ndixa kúndaa ini ndó to'on
yó'o, ta saá ná kunakaa ñasii ini ndó xa'a ña kisa ndivi ndó ña.
18 'On vása ká'an i saá xa'a ndi'i ndó, chi xíni va'a i ini ñii ñii
ndó'ó na kúu nivi na nakaxin i. Ta yóo to'on Ndios ña nitaa na
kuiya xina'á, ña káchí saá: "Ñii taa ta yóo xíxi sita va'a xí'in i, vitin
tayó'o nduu ra ta sáa ini xíni yi'i", káchí to'on Ndios. Ta ndi'i to'on
Ndios yó'o xíni ñó'ó kundivi ña. 19 Ndáto'on i ñayó'o xí'in ndó vitin
ña on ta'án ka kundivi ña. Ta saá tá kixaa kivi ña kundivi ndi'i
ñayó'o, ta kandixa ndó ndí Yi'i Kúu i taa ta kixi noo Ndios.[a] 20 Ña
ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó, ndi'i nivi na náki'in va'a nivi na ti'ví i
ko'on chiño noo i, ña ké'é na saá kóni kachí ña náki'in va'a na
yi'i. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a yi'i, ña ké'é na saá kóni kachí ña
náki'in va'a na Ndios, taa ta ti'ví yi'i vaxi i —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña taJesús ká'an ra ndí ñii taa sikó kuí'ná ña'á ra

(Mt. 26:20-25; Mr. 14:17-21; Lc. 22:21-23)

21 Ta saá taJesús kónó ní nákaa ña ndí'i ní ini ra, nda sákisin ña
níma ra, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:
—Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó vitin ndí ñii ndó'ó kúu taa
ta sikó kuí'ná yi'i ta nataxi ra yi'i nda'a nivi na sáa ini xíni yi'i
—káchí ra xí'in na.
22 Ta naxíka xí'in ra nakoto na noo tá'an na, ta xáni sini na yu
kúu taa ta ká'an taJesús xa'a. 23 Ta ñii taxíka xí'in taJesús, ta kúu
ta kí'vi ní ini taJesús xíni ra, yóo yatin ra siin taJesús, 24 ta taSimón
Pedro nixika nda'a ra noo tayó'o ña ndaka to'on ra taJesús yu kúu
taa ta ká'an ra xa'a. 25 Ta saá tayó'o ndikó koo ra ta nakoto ra noo
taJesús, ta nindaka to'on ña'á ra, káchí ra saá:
—¿Yu kúu taa ta ká'an ún xa'a, Tata? —káchí ra.
26 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Kúu ra taa ta taxi i nda'a sita va'a ña chindaxin i yó'o —káchí
taJesús.
Ta chindaxin ra sita va'a ta taxi ra ña nda'a taJudas Iscariote ta
kúu sa'ya taSimón. 27 Ta taJudas naki'in ra sita va'a yó'o, ta xixi ra
ña, ta saá xandikon ñaníma ndiva'a ká'no naní Satanás niki'vi ña
ini ra. Ta taJesús nika'an ra xí'in ra:

---

[a] **13:19** To'on hebreo ña káchí "Yi'i Kúu i" kúu kivi Ndios ndino'o.

—Va̱'a kama kasa ndivi ún chiño ña chi̱ka̱a ini ún ke'é ún
—káchí ra xí'in ta̱Judas.

28 Ta nda̱ ñii naxíka xí'in ra na ndóo xíxi no̱o̱ mesa, o̱n vása
kúnda̱a̱ ini na nda̱chun ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús saá xí'in ta̱Judas. 29 Saá
chi ta̱Judas kúu ta̱ ndíso chiño xí'in si̱'ún ña sáta na ña xíni̱ ñó'ó
ta̱Jesús xí'in ndi'i naxíka xí'in ra, ta saá sava na xáni si̱ni̱ na ndí
ta̱Jesús ká'a̱n ra xí'in ta̱Judas ña ko̱'o̱n ra sata ra ña koni̱ ñó'ó na
xa̱'a̱ viko̱ Pascua, án ká'a̱n ra xí'in ta̱Judas ña taxi ra lo'o si̱'ún
nda'a̱ ni̱vi na kúu nandá'ví. 30 Tá ndi̱'i xi̱xi ta̱Judas si̱ta̱ va̱'a ña ta̱xi
ta̱Jesús nda'a̱ ra, ta ke̱e ra kua̱'a̱n ra ke̱'e. Ta xa ñoó ní kúu ña.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ ñii nda̱yí xa̱á, xa̱'nda chiño ta̱Jesús no̱o̱ na kándixa ña'á

31 Ta ndi̱'i ke̱e ta̱Judas, kua̱'a̱n ra ke̱'e, ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in
na ni̱ndo̱o xí'in ra, káchí ra saá:

—Vitin kasa ndivi i̱ ñii ñava̱'a ká'no, ta xa̱'a̱ ñayó'o ni̱vi kasa
ká'no na yi̱'i̱ ta chinóo síkón na ñato̱'ó yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios.
Ta ñii ki̱'va saá kasa ká'no na Ndios ta chinóo síkón na ñato̱'ó ra,
xa̱'a̱ ñava̱'a ká'no yó'o ña kasa ndivi i̱. 32 Ndixa xí'in ñava̱'a ña kasa
ndivi i̱ vitin, yi̱'i̱ chinóo síkón i̱ ñato̱'ó Ndios. Ta mi̱i Ndios chinóo
síkón ra ñato̱'ó yi̱'i̱. Ta ya̱chi̱ ní kasa ndivi Ndios saá. 33 Ta ndó'ó,
sa̱'ya mi̱i i̱, salo'o kuiti ki̱vi̱ yóo ka̱ i̱ xí'in ndó, ta vitin ndato̱'on i̱
xí'in ndó nda̱tán yóo to̱'on ña xa ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in naná'no no̱o̱
najudío, ki̱vi̱ ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in na, ka̱chí i̱ saá: “Nandukú ndó yi̱'i̱, ta
o̱n kuchiño ndó ko̱'o̱n ndó no̱o̱ ko̱'o̱n i̱”, saá ka̱chí i̱ xí'in na, ta ñii
ki̱'va saá ká'a̱n i̱ xí'in ndó'ó vitin. 34 Ta vitin ndato̱'on i̱ xí'in ndó
xá'nda chiño i̱ no̱o̱ ndó ñii nda̱yí xa̱á, ña káchí saá: Ndixa kuki'vi
ní ini ndó koni tá'an ndó. Ñii ki̱'va nda̱tán kí'vi ini i̱ xíni i̱ ndó'ó,
saá kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó. 35 Tá ndixa kí'vi ini ndó xíni
tá'an ndó, ta xa̱'a̱ ñayó'o ndi'i ni̱vi kunda̱a̱ ini na ndí ndó'ó kúu
ni̱vi na kándixa yi̱'i̱ ta ndíko̱n ndó yi̱'i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ta̱Jesús nda̱to̱'on ra ndí ta̱Pedro ka̱'a̱n ra u̱ni̱ yichi̱ ña o̱n xíni̱ ña'á ra

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Lc. 22:31-34)

36 Ta ta̱Simón Pedro ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra ta̱Jesús, káchí ra saá:

—Tata, ¿míchí ko̱'o̱n ún?

Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra:

—Vitin o̱n ki̱ví ko̱'o̱n ún xí'in i̱ no̱o̱ ko̱'o̱n i̱. Ta saá ni, tá ndi̱'i
ni̱ya'a kua̱'a̱ ní ki̱vi̱, ta saá kuchiño ún ko̱'o̱n ún no̱o̱ ko̱'o̱n i̱ —káchí
ta̱Jesús.

37 Ta ta̱Pedro ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra saá:
—Tata, ¿ndachun o̱n ki̱ví ko̱'o̱n i̱ xí'in ún vitin? Chi yi̱'i̱, xa yóo ti'va i̱ nda̱ kivi̱ i̱ no̱o̱ ún —káchí ta̱Pedro xí'in ta̱Jesús.
38 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱Pedro:
—¿Án ndixa kía̱ xa yóo ti'va ún kivi̱ ún no̱o̱ i̱? Ña ndixa nda̱a̱ ká'a̱n i̱ xí'in ún vitin, tá o̱n ta̱'án ka̱ kana nduxú chée ñoó vitin, ta xa u̱ni̱ yichi̱ ni̱ka̱'a̱n ún xí'in ni̱vi ña o̱n vása xíni̱ ún yi̱'i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in ta̱Pedro.

To̱'on yó'o ká'a̱n ñii la̱á Jesucristo kúu yichi̱ ña xaa̱ ni̱vi no̱o̱ yóo Ndios

14 Ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—O̱n kundi'i ini ndó. Ndixa ndino'o ini ndó kandixa ndó Ndios, ta ndixa ndino'o ini ndó kandixa ndó yi̱'i̱. 2 Ve'e Yivá i̱ Ndios ñoyívi ni̱no ká'no ní ña. Yóo kua̱'a̱ ní xiiña no̱o̱ va̱'a kutaku̱ ndi'i ndó. Tá o̱n si̱ví ñanda̱a̱ kúu ña ká'a̱n i̱ xa̱'a̱ ve'e Yivá i̱, níkúu, ta nda̱ lo'o o̱n ndato̱'on i̱ saá xí'in ndó. Ta vitin ko̱'o̱n i̱ ña kasa ndivi i̱ xiiña no̱o̱ va̱'a kutaku̱ ndó. 3 Tá ndi̱'i ki̱sa ndivi i̱ xiiña no̱o̱ va̱'a kutaku̱ ndó ve'e Yivá i̱, ta ndikó i̱ ñoyívi yó'o ña naki'in i̱ ndó'ó ta ko̱'o̱n ndó xí'in i̱. Ta saá nda̱ mi̱i no̱o̱ táku̱ i̱, ndó'ó kutaku̱ ndó xí'in i̱ ndi'i saá ki̱vi̱. 4 Ndó'ó, xa xíni̱ ndó yichi̱ ña ndasaá kuchiño xaa̱ ndó no̱o̱ ko̱'o̱n i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.
5 Ta ñii ta̱xíka xí'in ta̱Jesús, na̱ní ra Tomás, ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra, káchí ra saá:
—Tata, o̱n vása xíni̱ ndi̱ míchí ko̱'o̱n ún, ta saá, ¿ndasaá koo kuchiño koni̱ ndi̱ yichi̱?
6 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ra:
—Yi̱'i̱ kúu yichi̱ ña kuchiño xaa̱ ni̱vi no̱o̱ Ndios, ta yi̱'i̱ kúu no̱o̱ káku ñanda̱a̱ ndino'o, ta yi̱'i̱ kúu ndee̱ ña táxi kutaku̱ ndino'o ni̱vi. O̱n ko̱ó inka̱ yichi̱ ña kuchiño xaa̱ ni̱vi no̱o̱ Ndios: ñii la̱á yi̱'i̱ kúu yichi̱ ña taxi xaa̱ ni̱vi no̱o̱ Ndios ta kutaku̱ na xí'in ra. 7 Ta ndó'ó, tá ndixa xíni̱ ndó yi̱'i̱, ta saá ndixa koni̱ ndó Yivá i̱ Ndios. Ta̱nda̱ vitin ta̱nda̱ ndi'i ki̱vi̱ va̱xi, xa xíni̱ va̱'a ndó ra, ta xí'in nduchu̱ no̱o̱ ndó xa xi̱ni ndó ra —káchí ta̱Jesús xí'in na.
8 Ta inka̱ ta̱xíka xí'in ta̱Jesús, na̱ní ra Felipe, ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra saá:
—Tata, saná'a ún ndi̱'i̱ ndasaá kuchiño koni ndi̱ Yivá yó Ndios, ta ñayó'o kuiti kúu ndi'i ña xíni̱ ñó'ó ndi̱.
9 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ra:
—Xa kua̱'a̱ ní ki̱vi̱ yóo i̱ xí'in ndó, ta, ¿án o̱n ta̱'án koni̱ ún yi̱'i̱, tata? Ndi'i ni̱vi na xíni yi̱'i̱, nayó'o ñii káchí xíni na Yivá i̱. Ta saá, ¿nda̱chun ká'a̱n ún xí'in i̱ xíni̱ ñó'ó saná'a i̱ ndó'ó ndasaá kuchiño

koni ndó Yivá i̱? 10 ¿Án o̱n ta̱'án kandixa ún ndí yi̱'i̱ táku̱ i̱ ini Yivá i̱
ta Yivá i̱ táku̱ ra ini mi̱i i̱? To̱'on ña ká'a̱n i̱ xí'in ndó, o̱n si̱ví ndasaá
kuiti to̱'on mi̱i i̱ kúu ña, chi to̱'on Yivá i̱ Ndios kúu ña. Saá chi
Yivá i̱ táku̱ ra ini mi̱i i̱, ta chiño mi̱i ra kúu ña kísa ndivi i̱. 11 Va̱'a
kandixa ndó to̱'on ña ká'a̱n i̱ xí'in ndó ndí yi̱'i̱ táku̱ i̱ ini Yivá i̱ ta
Yivá i̱ táku̱ ra ini mi̱i i̱. Tá o̱n ki̱ví kandixa ndó yi̱'i̱ xa̱'a̱ to̱'on yó'o,
ta va̱'a kandixa ndó yi̱'i̱ xa̱'a̱ milagro ñava̱'a ke̱'é i̱ no̱o̱ ndó ña
sáná'a yu kúu i̱. 12 Ña ndixa nda̱a̱ ká'a̱n i̱ xí'in ndó, ndi'i ni̱vi na
kándixa yi̱'i̱ kúchiño na ke'é na ñii ki̱'va nda̱tán yóo chiño ké'é i̱.
Ta ndixa nayó'o ke'é na chiño ña ná'no ka̱ no̱o̱ chiño ke̱'é i̱, chi
yi̱'i̱ ndikó i̱ no̱o̱ Yivá i̱. 13 Ta ndó'ó na kándixa yi̱'i̱, tá xí'in nda̱yí
ki̱vi̱ i̱, ndukú ndó ñava̱'a ña xíni̱ ñó'ó ndó, ta yi̱'i̱ kasa ndivi i̱ ndi'i
ña ndukú ndó. Ta xa̱'a̱ ña ke'é i̱ saá, ni̱vi kasa ká'no na Yivá yó ta
chinóo síkón na ñato̱'ó ra. 14 Tuku ká'a̱n i̱ xí'in ndó'ó na kúu ni̱vi
na kándixa yi̱'i̱: Tá xí'in nda̱yí ki̱vi̱ i̱ ndukú ndó ñava̱'a, ta yi̱'i̱ kasa
ndivi i̱ ndi'i ña ndukú ndó no̱o̱ i̱ —káchí ta̱Jesús.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ Níma̱ Ndios koo ña xí'in ni̱vi na kándixa ta̱Jesús

15 Ta ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ka̱ ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Ta ndó'ó, tá kí'vi ini ndó xíni ndó yi̱'i̱, ta saá kasa ndivi ndó
ña xá'nda chiño i̱ no̱o̱ ndó. 16 Ta yi̱'i̱, ndukú i̱ no̱o̱ Yivá yó Ndios
ta ndixa ti'ví ra Níma̱ ña na̱ní "Níma̱ ña chíka̱a̱ ndee̱ ini ni̱vi", ta
kutaku̱ ña xí'in ndó ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi. 17 Ta Níma̱ yó'o saná'a
ña ndó'ó ndasaá kuiti ña ndixa nda̱a̱ ndino'o. Ta ni̱vi na ndíko̱n
yichi̱ o̱n vá'a ñoyívi yó'o o̱n vása kúchiño na naki'in na Níma̱
yó'o, saá chi o̱n vása kúchiño koto na ña, ni o̱n vása xíni̱ na ña.
Ta ndó'ó, ni̱vi na kándixa yi̱'i̱, ndixa xíni̱ ndó Níma̱ yó'o, chi yóo
ña xí'in ndó vitin, ta ki̱vi̱ ña va̱xi kunaka̱a̱ ña ini ñii ñii ndó'ó.
18 Ta yi̱'i̱, o̱n sandakoo mató'ón i̱ ndó'ó, ña kutaku̱ ndó nda̱tán táku̱
naválí xi̱ndá'ví na o̱n ko̱ó yivá si'í. Ta yi̱'i̱ ya̱chi̱ ní ndikó i̱ ta kixa̱a̱ i̱
no̱o̱ ndó. 19 Ti̱xin ña salo'o ki̱vi̱, ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ o̱n vá'a ñoyívi
yó'o, o̱n kuchiño ka̱ na koto na yi̱'i̱. Ta ndó'ó, o̱n kundo'o ndó saá,
chi ndixa koto ka̱ ndó yi̱'i̱. Ta xa̱'a̱ ña ndixa ndino'o táku̱ i̱, ndó'ó
ndixa ndino'o kutaku̱ ndó. 20 Ki̱vi̱ kundivi ñayó'o saá, ta ndó'ó
ndixa kunda̱a̱ ini ndó ndí yi̱'i̱ táku̱ i̱ ini Yivá i̱, ta ndó'ó táku̱ ndó ini
yi̱'i̱, ta yi̱'i̱ táku̱ i̱ ini ndó'ó. 21 Ndi'i ni̱vi na náki'in va̱'a ña xá'nda
chiño i̱ no̱o̱ na, ta kísa ndivi na ña, nayó'o sáná'a na ndí ndixa kúu
na ni̱vi na kí'vi ini xíni yi̱'i̱. Ta ndi'i ni̱vi na kí'vi ini xíni yi̱'i̱, ta
Yivá i̱ Ndios ndixa kuki'vi ini ra koni ra nayó'o. Ta saá tuku yi̱'i̱
ndixa kuki'vi ini i̱ koni i̱ nayó'o ta taxi xí'in mi̱i i̱ no̱o̱ na, ña koni̱
va̱'a na yi̱'i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in na.

22 Ta saá inka̱ ta̱xíka xí'in ta̱Jesús, na̱ní ra Judas (ta o̱n si̱ví
ta̱Judas Iscariote kúu ta̱yó'o), ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱Jesús, káchí ra saá:
—Tata, ¿nda̱chun taxi ún ndasaá kuiti mi̱i ndi̱ kuu ni̱vi na
kuchiño koni̱ va̱'a yó'ó? ¿Nda̱chun o̱n vása ke'é ún saá xí'in ndi'i
ni̱vi ñoyívi yó'o ña kuchiño koni̱ na yó'ó?
23 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ra:
—Ndi'i ni̱vi na kí'vi ini xíni yi̱'i̱, ni̱vi yó'o kasa ndivi na to̱'on i̱.
Ta Yivá i̱ Ndios kuki'vi ini ra koni ra nayó'o, ta Yivá i̱ xí'in yi̱'i̱
ndixa kixaa̱ ndi̱ no̱o̱ nayó'o, ta kutaku̱ ndi̱ xí'in na. 24 Ta ni̱vi na o̱n
vása kí'vi ini xíni na yi̱'i̱, nayó'o o̱n vása kísa ndivi na to̱'on i̱. Ta
o̱n si̱ví ndasaá kuiti to̱'on yi̱'i̱ kúu ña ká'a̱n i̱, ta ndixa kúu ña to̱'on
Yivá yó Ndios, ta̱a ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱ ki̱xaa̱ i̱.
25 'Ndi'i ñayó'o ndáto̱'on i̱ xí'in ndó ki̱vi̱ yóo ka̱ i̱ xí'in ndó vitin.
26 Ta kixaa̱ ki̱vi̱ Yivá yó Ndios ti'ví ra Nímа̱ ña chíkaa̱ ndee̱ ini
ni̱vi, ta xí'in nda̱yí ki̱vi̱ i̱ ti'ví ra Nímа̱ yó'o, ta kixaa̱ ña kutaku̱ ña
ini ndó, ta saná'a ña ndó'ó ndi'i ña xíni̱ ñó'ó kunda̱a̱ ini ndó, ta
sanaká'án ña ndó'ó ndi'i to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó.
27 'Ta vitin táxi i̱ ña kunakaa̱ ñava̱'a ini ndó. Ta ñava̱'a yó'o
kúu ña káku ini i̱, ta sání'i i̱ ña ndó'ó. Ta ñava̱'a yó'o ña táxi i̱ ña
kunakaa̱ ña ini ndó, o̱n si̱ví ñii kúu ña xí'in ña táxi ni̱vi na ndíko̱n
yichi̱ ñoyívi yó'o nda'a̱ ndó ña koo va̱'a ini ndó. Ta saá ndó'ó ni̱vi
na kándixa yi̱'i̱, vitin xá'nda chiño i̱ no̱o̱ ndó: O̱n kundi'i ini ndó,
ta ni o̱n kuyi̱'ví ini ndó. 28 Xa xi̱ni̱ so̱'o ndó ña ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó
ndí kee i̱ ko̱'o̱n i̱ vitin, ta kixaa̱ ñii ki̱vi̱ ndikó i̱ no̱o̱ ndó. Tá ndixa
ndino'o kí'vi ini ndó xíni ndó yi̱'i̱, ta saá kusii̱ ní ini ndó ña kunda̱a̱
ini ndó kua̱'a̱n i̱ no̱o̱ yóo Yivá yó, chi Yivá yó kúu ta̱a ta̱ ká'no ka̱
no̱o̱ yi̱'i̱. 29 Ta xa nda̱to̱'on i̱ xí'in ndó ndi'i ñayó'o vitin tá o̱n ta̱'án
ka̱ kundivi ña. Ta saá tá kixaa̱ ki̱vi̱ kundivi ndi'i ña nda̱to̱'on i̱ xí'in
ndó, ta koni ndó ña, ta saá kandixa ka̱ ndó yi̱'i̱.
30 'O̱n vása kua̱'a̱ ní ka̱ ndato̱'on i̱ xí'in ndó vitin, chi xa va̱xi
ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no ña kúu ña xá'nda chiño no̱o̱ ni̱vi na ndíko̱n
yichi̱ ñoyívi yó'o. Ta saá ni, ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no yó'o nda̱ lo'o o̱n
vása xá'nda chiño ña no̱o̱ yi̱'i̱. 31 Ta yi̱'i̱, ndasaá kuiti kísa ndivi i̱ ña
xá'nda chiño Yivá i̱ Ndios no̱o̱ i̱. Ta xa̱'a̱ ña kísa ndivi i̱ saá, kunda̱a̱
ini ni̱vi ndí ndixa kí'vi ní ini i̱ xíni i̱ Yivá i̱ Ndios. Ta vitin, nakuita
ndó, na'a ndó ko̱'o̱n ndó xí'in i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña,
nda̱tán yóo mi̱i tón uva ndino'o, saá yóo ta̱Jesús

15 Ta saá ta̱Jesús nda̱to̱'on ra inka̱ cuento ña saná'a ra naxíka
xí'in ra, káchí ra saá:

—Ta yi̱'i̱, ndatán yóo mi̱i tón uva ndino'o, saá yóo i̱. Ta Yivá i̱ Ndios ndatán yóo taa ta ndáa tón uva xí'in ndi'i nda'a nó, saá yóo ra. [2] Ta xá'nda ra ndi'i nda'a tón uva noo on vása kóon tíuva. Ta nda'a tón uva noo va'a kóon rí, náka'nda tuku lo'o ra noo ña, ña taxi ña va'a ka koon tíuva. [3] Ta to'on ña ni̱ka'an i̱ xí'in ndó, ndatán yóo ña si̱in xá'nda, ta kindaa ña ndi'i ña on vása va'a yóo ini ndó, saá yóo to'on yó'o. Ta vitin ni̱vi na ndundii kúu ndó xa'a ña chi̱kaa so'o ndó to'on ña ni̱ka'an i̱ xí'in ndó. [4] Ta saá xíni̱ ñó'ó koo ndó xí'in i̱ ndi'i saá ki̱vi̱, ta yi̱'i̱ koo i̱ xí'in ndó'ó. Saá chi táná ta'nda, ta nandoso xíká yo'o nda'a tón uva, ta ña nandoso xíká yó'o, on vása kúchiño mi̱i ña taxi ña nda ñii kui̱'i. Ñayó'o sáná'a ña ndó'ó tá on vása ñii yóo ndó xí'in i̱, ta saá on kuchiño ndó ke'é ndó nda ñii ñava'a.

[5] 'Yi̱'i̱, ndatán yóo mi̱i tón uva ndino'o saá yóo i̱, ta ndó'ó, ndatán yóo yo'o nda'a tón uva yó'o, saá yóo ndó'ó xí'in i̱. Tá ñii yóo ndó'ó xí'in i̱, ta yi̱'i̱, ñii yóo i̱ xí'in ndó, ta saá ndixa ké'é ndó kua'a ní chiño va'a. Ta chiño yó'o ndatán tíkui̱'i va'a ní ña kóon nda'a tón uva saá yóo ña. Ta saá ni, tá yóo yo'o nda'a tón uva ña ni̱ta'nda nandoso xíká, ñayó'o on kuchiño ña taxi ña koon nda ñii kui̱'i nda'a ña. Ta ñii ki̱'va saá, tá on vása ka ñii yóo ndó xí'in i̱, ta nda ñii chiño va'a on kuchiño ndó ke'é ndó. [6] Ta ni̱vi na kúxíká noo yi̱'i̱, ta on vása ñii yóo ka na xí'in i̱, nayó'o ndatán yóo nda'a tón uva ña ni̱ta'nda nandoso xíká ta ni̱yi̱chi̱ ña, saá yóo na noo i̱. Ta nda'a ni̱yi̱chi̱ yó'o, ni̱vi nakaya na ña, ta taan na ña noo yóo ño'o xíxi̱, ta koko ña.

[7] 'Ta ndó'ó, tá ñii yóo ndó xí'in i̱, ta to'on i̱ táku̱ ña ini ndó, ta saá va'a ndukú ndó noo Yivá i̱ Ndios nda ndá ka ña kóni ndó, ta ndixa taxi ra ña ndúkú ndó nda'a ndó. [8] Ta vitin ñayó'o ke'é ndó xa'a ña chinóo síkón ndó ñato'ó Ndios noo inka ni̱vi: Xíni̱ ñó'ó nduu ndó ni̱vi na va'a ini, na kísa ndivi ña kóni Ndios, ta saá saná'a ndó ndixa kúu ndó ni̱vi na ndíkon yi̱'i̱ —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

[9] Ta ni̱ka'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ñii ki̱'va ndatán kí'vi ini Yivá i̱ Ndios xíni ra yi̱'i̱, saá kí'vi ini i̱ xíni i̱ ndó'ó. Ta saá ñii ñii ki̱vi̱ ná kutaku̱ ka ndó ti̱xin ña kí'vi ní ini i̱ xíni i̱ ndó'ó, ta on sandakoo ndó yi̱'i̱. [10] Tá kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño i̱ noo ndó, ta saá ñii ñii ki̱vi̱ kutaku̱ ndó ti̱xin ña kí'vi ní ini i̱ xíni i̱ ndó'ó. Saá chi yi̱'i̱, ñii ki̱'va saá kísa ndivi i̱ ña kóni Yivá i̱ Ndios, ta ndi'i saá ki̱vi̱ táku̱ i̱ ti̱xin ña kí'vi ní ini ra xíni ra yi̱'i̱.

[11] 'Ndato'on i̱ ñayó'o xí'in ndó chi kóni i̱ ña ndixa ná kusii̱ ní ini ndó'ó. Chi mi̱i ñasii̱ ña káku ini mi̱i i̱, kóni i̱ ndí ná kunakaa ñasii̱ yó'o ini ndó'ó, ta saá kuu ndó ni̱vi na kusii̱ ndino'o ini. [12] Ña

xá'nda chiño i̱ no̱o̱ ndó kúu ñayó'o: Ndixa kuki'vi ini ndó koni
tá'an ndó, nda̱tán kí'vi ini i̱ xíni i̱ ndó'ó. 13 Saá chi ta̱a ta̱ ndixa
ká'no ní ka̱ kí'vi ini xíni natá'an kúu ta̱a ta̱ táxi xí'in mi̱i nda̱ kivi̱ ra
xa̱'a̱ nayó'o. 14 Ta ndó'ó, táná kasa ndivi ndó ña ká'a̱n i̱ xí'in ndó,
ta kuu ndó ni̱vi na náta'an va̱'a xí'in i̱. 15 O̱n ka̱'a̱n ka̱ i̱ xí'in ndó
kúu ndó ndasaá kuiti na kísa chiño no̱o̱ i̱, chi ni̱vi na kísa chiño
no̱o̱ ñii ta̱ká'no o̱n vása xíni̱ na yu kúu ña xáni si̱ni̱ ta̱ká'no yó'o
ke'é ra. Ta yi̱'i̱ sa̱kunaní i̱ ndó'ó namigo i̱ na náta'an va̱'a xí'in i̱, saá
chi xa nda̱to̱'on i̱ xí'in ndó ndi'i ña sa̱ná'a Yivá i̱ Ndios yi̱'i̱. 16 O̱n
si̱ví mi̱i ndó kúu ni̱vi na na̱ka̱xin kundiko̱n ndó yi̱'i̱, ta yi̱'i̱ kúu ta̱a
ta̱ na̱ka̱xin i̱ ndó'ó ña kundiko̱n ndó yi̱'i̱, ta sa̱kuiso chiño i̱ ndó'ó
ña kasa ndivi ndó kua̱'a̱ ní chiño va̱'a. Ta chiño va̱'a yó'o koo ña
nda̱tán yóo kui̱'i va̱'a ña koo na'á ní ki̱vi̱. Ta saá Yivá i̱ Ndios taxi
ra nda'a̱ ndó ndi'i ña ndúkú ndó no̱o̱ ra xí'in nda̱yí ki̱vi̱ i̱. 17 Ñayó'o
kúu ña xá'nda chiño i̱ no̱o̱ ndó: Kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó
—káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ ñoyívi yó'o, sáa̱ ini na xíni na ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ ta̱Jesús

18 Ta ni̱ka̱'a̱n ka̱ ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Tá ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ o̱n vá'a ñoyívi yó'o sáa̱ ini na xíni na
ndó'ó, ta saá naká'án ndó ndí si'na ka̱ ñii ki̱'va saá ke'é na xí'in i̱.
19 Táná koo yu'ú ndó xí'in ni̱vi ñoyívi yó'o, ta saá nani̱vi ñoyívi
yó'o kuki'vi ini na koni na ndó'ó. Ta ndó'ó, o̱n si̱ví na ndíko̱n yichi̱
o̱n vá'a ñoyívi yó'o kúu ndó, chi yi̱'i̱ na̱ka̱xin i̱ ndó'ó ña sandakoo
ndó yichi̱ o̱n vá'a yó'o xa̱'a̱ ña kundiko̱n ndó yichi̱ i̱. Ña̱kán kía̱ ni̱vi
na ndíko̱n yichi̱ o̱n vá'a ñoyívi yó'o sáa̱ ní ini na xíni na ndó'ó.
20 Naká'án ndó to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó saá: “Nda̱ ñii ta̱mozo o̱n
vása kúu ra ta̱ ká'no ka̱ no̱o̱ ta̱ xá'nda chiño no̱o̱ ra”, káchí i̱ xí'in
ndó. Ta to̱'on yó'o kóni kachí ña ñii ki̱'va ké'é na xí'in yi̱'i̱, Ta̱a
ta̱Ká'no no̱o̱ ndó, saá ke'é na xí'in ndó'ó na kísa chiño no̱o̱ i̱. Ni̱vi
ñoyívi yó'o sa̱xo̱'vi̱ na yi̱'i̱, ta saá ndixa saxo̱'vi̱ na ndó'ó. Ta saá
ni, ni̱xi̱yo ni̱vi na chi̱ka̱a̱ so̱'o to̱'on i̱, ta ñii ki̱'va saá koo ni̱vi na
chika̱a̱ so̱'o to̱'on ña ka̱'a̱n ndó xí'in na. 21 Saá ke'é ni̱vi xí'in ndó
chi ndó'ó kúu na ndíko̱n yichi̱ i̱. Chi ni̱vi na kua̱'a̱n yichi̱ o̱n vá'a
ñoyívi yó'o o̱n vása xíni̱ na Ndios, ta̱ kúu ta̱a ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱ ki̱xa̱a̱ i̱.
22 ’Tá o̱n vása ní-kixi i̱ no̱o̱ na, tá ni o̱n vása ní-ndato̱'on i̱ xí'in
na, níkúu, ta saá o̱n vása ndíso na kua̱chi no̱o̱ ña nda̱to̱'on i̱ xí'in
na. Ta vitin o̱n ki̱ví kachí na o̱n vása ndíso na kua̱chi, chi ni̱ka̱'a̱n i̱
xí'in na yu kúu ñanda̱a̱, ta ni̱-xiin na kasa ndivi na ña nda̱to̱'on i̱
xí'in na. 23 Ndi'i ni̱vi na sáa̱ ini xíni yi̱'i̱ kúu na sáa̱ ini xíni Yivá i̱
Ndios. 24 Xa ki̱sa ndivi i̱ kua̱'a̱ ní milagro ná'no, ta nda̱ ñii ni̱vi, ta

ni si'na ta ni vitin, o̱n vása ní-ke'é na ñava̱'a nda̱tán yóo ñamilagro ki̱sa ndivi i̱ ñoyívi yó'o. Tá o̱n vása ní-ke'é i̱ saá, níkúu, ta ni̱vi o̱n vása ndíso na kua̱chi xa̱'a̱ ña ni̱-xiin na kandixa na yi̱'i̱. Ta ndixa xi̱ni na milagro ke̱'é i̱, ta saá ni, sáa̱ ní ini na xíni na yi̱'i̱, ta ñii ki̱'va saá, sáa̱ ini na xíni na Yivá i̱ Ndios. 25 Saá ké'é ni̱vi yó'o chi to̱'on Ndios xíni̱ ñó'ó kundivi ña. Ta ñii xiiña no̱o̱ to̱'on Ndios yó'o va̱xi nda̱yí ña ni̱taa ta̱Moisés kui̱ya̱ xi̱na̱'á, ta káchí ña saá: "Sáa̱ ini ni̱vi xíni na yi̱'i̱, vará nda̱ lo'o o̱n ko̱ó xa̱'a̱ ña ké'é na saá", káchí to̱'on Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

26 Ta ni̱ka̱'a̱n ka̱ ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Va̱xi ki̱vi̱ kixaa̱ Níma̱ Ndios no̱o̱ ndó, ta Níma̱ yó'o kúu ña chíkaa̱ ndee̱ ini ni̱vi, ta ndáto̱'on ña ndasaá kuiti ñanda̱a̱ ndino'o xí'in ni̱vi. Níma̱ yó'o kee ña no̱o̱ Ndios ta kixaa̱ ña no̱o̱ ndó, chi yi̱'i̱ ti'ví i̱ ña xí'in nda̱yí Yivá i̱, ta Níma̱ Ndios yó'o ka̱'a̱n ña xí'in ndó ndi'i ñanda̱a̱ xa̱'a̱ i̱. 27 Ta saá ndó'ó kuu ndó ni̱vi na ka̱'a̱n xa̱'a̱ i̱ ndi'i ñanda̱a̱ xí'in inka̱ ni̱vi, saá chi nda̱ ki̱vi̱ ki̱xá'á i̱ kísa ndivi i̱ chiño Yivá i̱ ñoyívi yó'o, ndó'ó kúu ni̱vi na ki̱xá'á kísa chiño xí'in i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

16 Ta ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ka̱ ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i to̱'on yó'o xa ni̱ka̱'a̱n i̱ ña xí'in ndó xa̱'a̱ ña o̱n sandakoo ndó yichi̱ i̱. 2 Chi va̱xi ki̱vi̱ tá naná'no no̱o̱ najudío o̱n taxi ka̱ na ki̱'vi ndó ini ve'e ño̱'o sinagoga. Ta va̱xi ki̱vi̱ ni̱vi kani si̱ni̱ na ndí ñava̱'a ní kúu ña ke'é na ña ka'ni na ndó'ó, chi xí'in ña ké'é na saá kúu ñava̱'a kasa ndivi na ña kóni Ndios, saá kani si̱ni̱ mi̱i na. 3 Saxo̱'vi̱ na ndó'ó saá, chi nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n ta̱'án koni̱ ndixa na Yivá yó Ndios, ta ni o̱n ta̱'án koni̱ ndixa na yi̱'i̱. 4 Ta vitin xa nda̱to̱'on i̱ xí'in ndó ñayó'o, ta saá tá kixaa̱ ki̱vi̱ ña kundo'o ndó ñayó'o, ta saá naká'án ndó to̱'on yó'o ña ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó —káchí ta̱Jesús.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ chiño ña kasa ndivi Níma̱ Ndios

Ta ni̱ka̱'a̱n ka̱ ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ta ki̱vi̱ ki̱xá'á ndó kísa ndivi ndó chiño xí'in i̱, o̱n vása ní-ka'a̱n i̱ xí'in ndó ndasaá kundo'o ndó xa̱'a̱ i̱, chi yóo ka̱ i̱ xí'in ndó. 5 Ta vitin ndikó i̱ no'o̱ i̱ no̱o̱ ta̱a ta̱ ti̱'ví yi̱'i̱ ki̱xaa̱ i̱, ta nda̱ ñii ndó'ó o̱n vása ndáka̱ to̱'on ndó yi̱'i̱ míchí ko̱'o̱n i̱. 6 Ta saá ni, vitin kúchuchú ní ini ndó xa̱'a̱ ña xi̱ni̱ so̱'o ndó ña ká'a̱n i̱ ko̱'o̱n i̱. 7 Ta ña ndixa nda̱a̱ ká'a̱n i̱ xí'in ndó ndí ñii ñava̱'a xa̱'a̱ ndó kúu ña ko̱'o̱n i̱. Saá chi tá o̱n vása ko̱'o̱n i̱, ta o̱n kívi kixaa̱ Níma̱ ña na̱ní Níma̱ ña chíkaa̱ ndee̱ ini ni̱vi. Ta yi̱'i̱, táná ko̱'o̱n i̱, ta ti'ví i̱ Níma̱ yó'o kixaa̱ ña no̱o̱ ndó. 8 Tá ki̱vi̱ kixaa̱ Níma̱ Ndios yó'o, ta saná'a ña ni̱vi ñoyívi yó'o ña kunda̱a̱ va̱'a ini na yu kúu na ndíso kua̱chi no̱o̱ Ndios, ta kunda̱a̱ va̱'a ini na yu kúu nava̱'a nanda̱a̱, ta kunda̱a̱ va̱'a

ini na ndixa Ndios kasa nani ra xa̱'a̱ ndi'i ni̱vi na ndíso kua̱chi.
9 Saá chi Níma̱ Ndios yó'o chindeé ña ni̱vi ña kunda̱a̱ ini na ndí
ndíso na kua̱chi xa̱'a̱ ña ni̱-xiin na kandixa na yi̱'i̱. 10 Ta Níma̱
Ndios chindeé ña ni̱vi ña kunda̱a̱ ini na ndí yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱ va̱'a, ta̱
nda̱a̱, saá chi yi̱'i̱ ndikó i̱ no'o̱ i̱ no̱o̱ Yivá i̱ Ndios, ta ndó'ó o̱n kívi
koni ka̱ ndó yi̱'i̱ ñoyívi yó'o. 11 Ta Níma̱ Ndios chindeé ña ni̱vi ña
kunda̱a̱ ini na ndixa Ndios kasa nani ra xa̱'a̱ kua̱chi na, chi xa ki̱sa
nani ra kua̱chi ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no, ña kúu ña xá'nda chiño no̱o̱
ni̱vi ñoyívi yó'o, ta ndixa xo̱'vi̱ ní ñandiva̱'a yó'o xa̱'a̱ kua̱chi ndíso
ña —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.
12 Ta ni̱ka̱'a̱n ka̱ ra xí'in na, káchí ra saá:
—Yóo kua̱'a̱ ní ka̱ to̱'on ña kóni i̱ ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó, ta o̱n ka̱'a̱n i̱
ña xí'in ndó vitin, chi vitin o̱n kúchiño kundeé ndó koni̱ so̱'o ndó
ndi'i to̱'on yó'o. 13 Tá kixa̱a̱ Níma̱ Ndios, nina ñanda̱a̱ ndato̱'on
ña xí'in ndó, ta saná'a káxín ña ndó'ó ndasaá va̱'a kundiko̱n ndó
yichi̱ ña nda̱a̱. Saá chi Níma̱ Ndios yó'o o̱n vása ka̱'a̱n ña ndasaá
kuiti to̱'on mi̱i ña, ta ka̱'a̱n ña nda̱tán yóo mi̱i to̱'on ña xi̱ni̱ so̱'o
ña ni̱ka̱'a̱n Ndios, saá ka̱'a̱n ña xí'in ndó. Ta Níma̱ Ndios yó'o
ndato̱'on ña xí'in ndó yukía̱ koo ki̱vi̱ ña va̱xi. 14 Ta chinóo síkón ña
ñato̱'ó i̱ no̱o̱ ni̱vi, chi ndi'i ñandíchí ña kómí i̱, Níma̱ Ndios naki'in
ña ñayó'o, ta taxi ña ñandíchí yó'o nda'a̱ ndó ña kunda̱a̱ ini ndó
ndi'i ñanda̱a̱. 15 Ndi'i ñava̱'a kómí Yivá i̱ kúu ñava̱'a kómí i̱. Ña̱kán
kía̱ ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó ndí Níma̱ Ndios naki'in ña ñandíchí i̱, ta taxi
ñandíchí yó'o nda'a̱ ndó ña kunda̱a̱ ini ndó ndi'i ñanda̱a̱ —káchí
ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ndí va̱xi yatin ki̱vi̱ ña naxíka xí'in ta̱Jesús kusii̱ ní ini na

16 Ta ni̱ka̱'a̱n ka̱ ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Salo'o ka̱ kuiti kúma̱ni̱ ta o̱n koni ka̱ ndó yi̱'i̱, ta saá ya'a lo'o
kuiti ki̱vi̱ ta tuku koni ka̱ ndó yi̱'i̱. Saá chi salo'o ka̱ ki̱vi̱ kúma̱ni̱,
ta ndikó i̱ no'o̱ i̱ no̱o̱ yóo Yivá i̱ Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka
xí'in ra.
17 Ta sava naxíka xí'in ra ni̱ka̱'a̱n na xí'in tá'an na, káchí na saá:
—¿Yukía̱ kóni kachí to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ra xí'in yó? Chi ni̱ka̱'a̱n ra
salo'o ka̱ kuiti kúma̱ni̱ ta o̱n koni ka̱ yó ra. Ta saá ya'a lo'o kuiti
ki̱vi̱ ta saá tuku koni yó ra, saá chi ko̱'o̱n ra no̱o̱ yóo Yivá ra, káchí
ra. ¿Yukía̱ kóni kachí to̱'on yó'o ña ni̱ka̱'a̱n ra xí'in yó?
18 Ta tuku ndáka̱ to̱'on tá'an na, káchí na saá:
—¿Yukía̱ kóni kachí to̱'on "salo'o kuiti kúma̱ni̱"? O̱n vása
kúnda̱a̱ ini yó yukía̱ kóni kachí ra xí'in to̱'on yó'o —káchí na,
ká'a̱n na.

19 Ta ta̱Jesús xíni̱ ra ndí kóni na nda̱ka̱ to̱'on na ra xa̱'a̱ to̱'on ña
ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na, ta saá tuku ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra xí'in na:
—¿Án kóni ndó kunda̱a̱ ini ndó yukía̱ káchí to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n i̱
xí'in ndó ña káchí saá: "Salo'o ka̱ kuiti kúma̱ni̱ ta o̱n koni ka̱ ndó
yi̱'i̱, ta saá ya'a lo'o kuiti ki̱vi̱ ta tuku koni ndó yi̱'i̱"? 20 Ña ndixa
nda̱a̱ kúu to̱'on yó'o ndí ndó'ó kuaku ndó ta ndá'ví ní ka̱'a̱n ndó,
ta mi̱i ki̱vi̱ yó'o nani̱vi ñoyívi yó'o va̱'a ní koni na, ta kusi̱i ní ini
na. Ta ndó'ó, vará lo'o kuiti ki̱vi̱ kuchuchú ní ini ndó, ta saá kixa̱a̱
ñasi̱i ní, ta kunaka̱a̱ ña ini ndó. 21 Nda̱tán yo̱'vi̱ ndó'o ñii ña'a̱ ñá
xa kóni kaku sa̱'ya, saá kundo'o ndó. Ndeé ní xó'vi̱ ña'a̱ yó'o tá'an
mi̱i xa yatin kaku sa̱'ya ñá. Ta saá, tá ndi̱'i ni̱ya'a ka̱ku sa̱'ya ñá,
ta kúsi̱i ní ini ñá. Ta saá nándoso ñá xa̱'a̱ ndi'i ña yo̱'vi̱ ní ni̱xo̱'vi̱
ñá, chi kúsi̱i ní ini ñá xa̱'a̱ ña ka̱ku inka̱ ta̱a ñoyívi yó'o. 22 Nda̱tán
yóo ña ni̱ndo'o ña'a̱ yó'o, saá koo ña kundo'o ndó ki̱vi̱ va̱xi, chi
kuaku ní ndó ta kuchuchú ní ini ndó xa̱'a̱ ña ko̱'o̱n i̱. Ta saá kixa̱a̱
ki̱vi̱ ña ndikó tuku i̱ xí'in ndó, ta kusi̱i ní ini ndó, ta nda̱ ñii ni̱vi o̱n
kuchiño na kindaa na ñasi̱i kunaka̱a̱ ini ndó.
23 'Ta ki̱vi̱ yó'o o̱n vása ndáka̱ to̱'on ka̱ ndó yi̱'i̱. Ta ña ndixa
nda̱a̱ kúu to̱'on ña ká'a̱n i̱ xí'in ndó vitin: Ndi'i ña ndukú ndó no̱o̱
Yivá i̱ Ndios xí'in nda̱yí ki̱vi̱ i̱, Yivá i̱ ndixa taxi ra nda'a̱ ndó ndi'i
ña ndúkú ndó no̱o̱ ra. 24 Ta̱nda̱ vitin o̱n ta̱'án ndukú ndó nda̱ ñii
ñava̱'a no̱o̱ Ndios xí'in nda̱yí ki̱vi̱ i̱. Ta vitin va̱'a ndukú ndó ña
kóni ndó no̱o̱ Ndios, ta naki'in ndó ña, ta saá kunaka̱a̱ ndino'o
ñasi̱i ini ndó.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña
ta̱Jesús ku̱ndeé ra no̱o̱ ñandiva̱'a ñoyívi yó'o

25 'Nda̱ ki̱vi̱ xíni̱ tá'an yó ta̱nda̱ vitin nda̱to̱'on i̱ xí'in ndó ta
sa̱ná'a i̱ ndó'ó xí'in to̱'on ña yo̱'vi̱ kunda̱a̱ ini ndó. Ta vitin ki̱xa̱a̱
ki̱vi̱ ña o̱n ka̱'a̱n ka̱ i̱ xí'in ndó xí'in to̱'on yo̱'vi̱, ta ndixa ndato̱'on
káxín i̱ xí'in ndó xa̱'a̱ Yivá i̱. 26 Ta ki̱vi̱ kunda̱a̱ ini ndó to̱'on yó'o,
ta saá mi̱i ndó, xí'in nda̱yí ki̱vi̱ i̱, ndukú ndó ña xíni̱ ñó'ó ndó no̱o̱
Ndios. O̱n vása koni̱ ñó'ó kuaku ndá'ví i̱ no̱o̱ Ndios xa̱'a̱ ndó, 27 chi
ndixa mi̱i Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra ndó'ó. Saá chi ndó'ó kí'vi ní
ini ndó xíni ndó yi̱'i̱, ta kándixa ndó yi̱'i̱ ki̱xi i̱ no̱o̱ Ndios. 28 Ke̱e i̱
no̱o̱ Yivá i̱ Ndios ta ki̱xa̱a̱ i̱ ñoyívi yó'o. Ta vitin kee i̱ ñoyívi yó'o ta
ndikó i̱ no'o̱ i̱ no̱o̱ Yivá i̱ Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.
29 Ta nda̱kui̱in naxíka xí'in ra, ni̱ka̱'a̱n na, káchí na saá:
—Vitin to̱'on ña káxín ní kúu ña ká'a̱n ún xí'in ndi̱. Vitin o̱n
vása ká'a̱n ún to̱'on ña yo̱'vi̱ ní kunda̱a̱ ini ndi̱. 30 Ta vitin kúnda̱a̱
ini ndi̱ ndí ña ndixa o̱n ko̱ó nda̱ ñii ña o̱n vása xíni̱ ún. Tá o̱n ta̱'án
ka̱ nda̱ka̱ to̱'on ni̱vi yó'ó, xa xíni̱ ndi'i ún ña xáni si̱ni̱ na. Ta xa̱'a̱

ñayó'o kándixa ndi yó'ó kúu ún taa ta kixi noo Ndios —káchí na
xí'in taJesús.
31 Ta saá taJesús nika'an ka ra xí'in na:
—¿Án ndixa kándixa ndó yi'i vitin? 32 Ta yachi ní kixaa ña
kuita ní'nó ndi'i ndó, ta saá ñii ñii ndó no'o ndó ve'e mii ndó. Ta
sandakoo mató'ón ndó yi'i. Ta ndixa on vása koo mató'ón i chi
Yivá i Ndios yóo ra xí'in i. 33 Ndato'on i ñayó'o xí'in ndó ña on
kundi'i ní ini ndó, ta ná koo ñava'a ini ndó xa'a ña ñii yóo ndó
xí'in i. Vará ndixa ndeé ní xo'vi ndó ñoyívi yó'o, ta on kuyi'ví ndó
ta chikaa ndee xí'in mii ndó, chi yi'i xa kundeé i noo yichi on vá'a
ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña nduukú taJesús noo Ndios

17 Ta ndi'i ndato'on ra ñayó'o xí'in naxíka xí'in ra, ta saá
taJesús nakoto ndaa ra ñoyívi nino, ta nika'an ra xí'in
Ndios, káchí ra saá:
—Tata Yivá i, xa kixaa mii kivi ká'no ní. Ta vitin yi'i, taa ta
kúu Sa'ya ún, ndúkú i noo ún ña chinóo síkón ún ñato'ó i noo nivi.
Ñava'a yó'o ndúkú i noo ún xa'a ña chinóo síkón i ñato'ó mii ún
noo nivi. 2 Yó'ó kúu taa ta taxi ndayí nda'a yi'i ña kuu i taa taká'no
noo ndi'i nivi, xa'a ña taxi i ndi'i saá kivi kutaku ndino'o ndi'i nivi
na kúu na taxi ún nda'a i. 3 Yó'ó kúu ñii laá Ndios ndino'o, ta yi'i
kúu Jesucristo, taa ta ti'ví ún kixaa i ñoyívi yó'o ña sakaku i nivi.
Ta saá tá tondaa nivi koni ndixa na yó'ó, ta koni ndixa na yi'i
Jesucristo, ta ña ke'é na saá kúu ña táxi kutaku ndino'o nivi ndi'i
saá kivi.
4 'Ta vitin xa kisa ndivi i ndi'i chiño ña taxi ún nda'a i, ta xa'a
ñayó'o kua'a ní nivi kasa ká'no ní na yó'ó. 5 Ta vitin, Tata Yivá i,
chinóo síkón ún ñato'ó i noo mii ún. Ñii ki'va ndatán nixiyo síkón
ñato'ó i kivi xitaku i xí'in ún ñoyívi nino si'na tá on ta'án ka kuva'a
ñoyívi yó'o, saá ná koo ña.
6 'Nivi na taxi ún nda'a i ña kundikon na yi'i, ta saná'a va'a i
nayó'o ña kundaa ini na xa'a ún. Nivi na nakaxin ún kúu na, ta
taxi ún na nda'a i ña kundikon na yi'i, ta ndixa chikaa so'o na
to'on ún. 7 Ta vitin nivi yó'o kúndaa ini na ndí ndi'i ña taxi ún
nda'a i kúu ña vaxi noo mii ún, 8 chi nika'an i xí'in na ndi'i to'on
ña taxi ún ña ndato'on i xí'in na. Ta ndi'i to'on yó'o naki'in va'a na
ña, ta xa kundaa ini na ndí ndixa yi'i kee i noo ún, ta kándixa na
ndí yó'ó kúu taa ta ti'ví yi'i kixaa i ñoyívi yó'o.
9 'Xa'a nivi yó'o na ndíkon yi'i ndúkú i noo ún, ta on vása
ndúkú i noo ún xa'a nivi na ndíkon yichi on vá'a ñoyívi yó'o.
Ndúkú i noo ún xa'a nivi na taxi ún nda'a i, chi nivi na nakaxin

mii ún kúu nayó'o. 10 Chi ndi'i nivi na ndíkon yi'i kúu na ndíkon
yó'ó, ta ndi'i nivi na ndíkon yó'ó kúu na ndíkon yi'i. Xa'a ña ké'é
nayó'o kúu ña kánóo síkón ñato'ó i.
11 'Ta yi'i, on kóo ka i ñoyívi yó'o, chi salo'o kivi kúmani ta
ndikó i no'o i noo mii ún ñoyívi nino, ta nivi na ndíkon yi'i kundoo
ka na ñoyívi yó'o. Tata Yivá i, taa ta kúu ta ndino'o yii, xáku
ndá'ví i noo ún ña xí'in ndayí kivi ún kundaa va'a ún nivi na taxi ún
nda'a i. Kundaa va'a ún nayó'o xa'a ña ñii kuu na. Ñii ki'va ndatán
ñii kúu mii yó, saá ná kuu nayó'o. 12 Ta kivi nixiyo i xí'in nivi na
ndíkon sata i ñoyívi yó'o, ta ndi'i saá kivi xindaa i nayó'o na kúu
na taxi ún nda'a i. Ta xí'in ndayí kivi ún xindaa i na, ta saá nda
ñii nayó'o ni-ndañó'ó na noo i. Ndasaá kuiti taa ta ndíkon yichi
ñandiva'a kúu taa ta ndañó'ó noo i. Saá nixiyo xa'a ña kundivi
to'on mii ún ña nitaa na xina'á xa'a tayó'o.
13 'Vitin ndikó i xaa i noo ún, Tata Yivá i. Ta ña yóo ka i ñoyívi
yó'o, ká'an i to'on yó'o ña koni so'o nivi na ndíkon yi'i ña kusii ini
na. Ndatán ñii ki'va chútú ini i xí'in ñasii, saá ná kutú ñasii ini
nayó'o. 14 Xa ndato'on i to'on ún xí'in nayó'o na kúu na ndíkon yi'i.
Ta nivi na ndíkon yichi ñoyívi yó'o sáa ini na xíni na nayó'o, saá
chi nivi na ndíkon yi'i on vása ñii yóo yu'ú na xí'in nivi na ndíkon
yichi on vá'a ñoyívi yó'o. Ta ñii ki'va saá yi'i, on vása ñii yóo yu'ú i
xí'in nivi na ndíkon yichi on vá'a ñoyívi yó'o. 15 Ta on vása ndúkú i
noo ún ña tava ún nivi na ndíkon yi'i ña sandakoo na ñoyívi yó'o,
ta ndixa ndúkú i noo ún ña kundaa va'a ún nivi yó'o noo ña on
vá'a ndi'i kivi táku ka na ñoyívi yó'o. 16 Nivi na ndíkon yi'i on vása
ndíkon na yichi on vá'a ñoyívi yó'o, chi yi'i on vása ndíkon i yichi
on vá'a yó'o. 17 Tata Yivá i, chindeé ún nayó'o ña chikaa soo na
to'on mii ún ña kúu ña ndixa ndaa, ta xí'in ñayó'o, ndasa ndii ún
ini na. 18 Ndatán yóo ña ti'ví ún yi'i kasa ndivi i chiño ña kóni ún
ñoyívi yó'o, saá yóo ña ti'ví i nivi na ndíkon yi'i ña kasa ndivi na
chiño ña kóni ún ñoyívi yó'o. 19 Ta táxi ndino'o xí'in mii i kasa
ndivi i ña kóni ún. Ta xa'a ña ké'é i saá, na ndíkon yi'i nduu na nivi
na nataxi ndino'o xí'in mii ña kasa ndivi na ña kóni ún.
20 'On siví ndasaá kuiti xa'a nivi na ndíkon yi'i vitin kúu ña
xáku ndá'ví i noo ún, ta xáku ndá'ví i noo ún xa'a nivi na kundikon
yi'i kivi ña vaxi, chi nayó'o kúu na kandixa to'on ña ndato'on
na ndíkon yi'i vitin. 21 Xáku ndá'ví i noo ún xa'a ndi'i nivi na
kundikon yi'i ña chindeé ún na ña ñii kuu ndi'i na. Ndatán yó'ó
táku ún ini mii i, ta yi'i táku i ini mii ún, ñii ki'va saá kóni i ndí nivi
yó'o kutaku na ini mii yó. Saá ná koo ña xa'a ña kundaa ini nivi
ñoyívi yó'o ndí ndixa yó'ó kúu taa ta ti'ví yi'i kixaa i ñoyívi yó'o.
22 Mii ñava'a ká'no ña taxi ún nda'a i kúu ñava'a ká'no táxi i nda'a
nivi na ndíkon yi'i xa'a ña ñii kuu ndi'i na, ñii ki'va ndatán ñii kúu

mii yó. 23 Chi yi'i kutaku i ini nivi yó'o, ndatán yó'ó táku ún ini
mii i. Ta saá ñii nduu ini ndi'i yó, ta xa'a ñayó'o nivi ñoyívi yó'o
kundaa ini na ndí yó'ó kúu taa ta ti'ví yi'i kixaa i ñoyívi yó'o, ta
kundaa ini na ndí ndixa ñii ki'va ndatán kí'vi ini ún xíni ún yi'i,
saá kí'vi ini ún xíni ún nivi na ndíkon yi'i.
24 'Tata Yivá i, ndúkú i noo ún xa'a ndi'i nivi na taxi ún nda'a i,
chi kóni i ña xaa nayó'o kutaku na xí'in i ñoyívi nino. Ndixa kóni i
ña koto na ñava'a ká'no ña livi yé'e ña kómí i chi taxi ún ñava'a
yó'o nda'a i. Saá ke'é ún xí'in i, chi si'na tá on ta'án kuva'a ñoyívi,
ta xa kí'vi ini ún xíni ún yi'i. 25 Tata Yivá i, yó'ó kúu taa ta ndino'o
ndaa. Vará nivi na ndíkon yichi on vá'a ñoyívi yó'o on vása xíni
na yó'ó, ta yi'i xíni va'a i yó'ó, ta nivi na ndíkon sata i xíni na ña
ti'ví ún yi'i kixaa i ñoyívi yó'o. 26 Xa saná'a i nayó'o ndi'i ña kúu ña
xíni ñó'ó kundaa ini na xa'a ún, ta on vása sandakoo i ña saná'a i na
ndi'i ña xíni ñó'ó kundaa ini na xa'a ún. Ta xa'a ñayó'o ndatán ñii
ki'va kí'vi ini ún xíni ún yi'i, ñii ki'va saá kuki'vi ini na koni tá'an
na. Ta saá tuku yi'i kutaku i ini na —káchí taJesús xí'in Ndios.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña tiin na taJesús

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53)

18 Tá ndi'i nika'an taJesús xí'in Ndios, ta kee ra kua'an ra, ta
naxíka xí'in ra kee na ndíkon na kua'an na sata ra. Niya'a
na ñii yivi naní ña Cedrón. Ta inka tá'ví yu'u yivi yó'o yóo ñii
jardín, ta kixaa taJesús xí'in naxíka xí'in ra, ta nikí'vi na jardín
yó'o. 2 Ta taJudas, ta kúu ta nisikó kuí'ná taJesús nda'a na sáa
ini xíni ña'á, xa xíni ra noo yóo jardín yó'o, chi yó'o kúu xiiña
noo kua'a ní yichi xixa'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra. 3 Ta saá
taJudas kixaa ra yó'o, ta ñii ti'vi natropa xí'in napolicía na ndáa
ve'e ño'o ká'no kixaa na xí'in ra. Sava nafariseo xí'in sava naná'no
noo nasutu ti'ví na napolicía yó'o ña tiin na taJesús. Sava nayó'o
ní'i na candil noo xíxi ño'o, sava na ní'i na yiton noo kánóo ño'o
ña xíxi, ta sava na ní'i espada. 4 Ta taJesús xa kúndaa ndi'i ini ra
yukía xíni ñó'ó kundo'o ra, ta nakundichi ra kua'an ra nakutá'an
ra xí'in na kixaa yó'o, ta nindaka to'on ra na, káchí ra saá xí'in na:
—¿Yukú ta ndúkú ndó? —káchí ra xí'in na.
5 Ta ndakuiin na:
—Ndúkú ndi taJesús, tañoo Nazaret —káchí na.
—Yi'i Kúu i —káchí taJesús xí'in na.[a]
Ta taJudas, ta kúu ta nisikó kuí'ná taJesús, ñíndichi ra xí'in na.
6 Tá xini so'o na to'on nika'an taJesús: "Yi'i kúu i", káchí ra, ta

[a] **18:5** To'on hebreo ña káchí "Yi'i Kúu i" kúu kivi Ndios ndino'o.

kama kixá'á na kua'an símá na chí sata, ta ndiva na nikoyo na noo
ño'o. 7 Ta saá tuku nindaka to'on taJesús na, káchí ra saá xí'in na:
—¿Yukú ta ndúkú ndó? —káchí ra.
Ta tuku ndakuiin na, káchí na saá:
—Ndi'i ndúkú ndi taJesús, tañoo Nazaret —káchí na.
8 —Xa nika'an i xí'in ndó yi'i kúu ra —káchí taJesús xí'in na.
—Tá yi'i kúu taa ta ndúkú ndó, ta saá taxi ndó ndí nivi na yóo
xí'in i ná ko'on ndíka na —káchí taJesús xí'in na.
9 Xí'in to'on yó'o kundivi to'on ña sakán nika'an taJesús xí'in
Ndios, chi nika'an ra, káchí ra saá: "Tata Yivá i, nda ñii nivi na
taxi ún nda'a i, on vása ní-sandañó'ó i na", káchí taJesús xí'in
Ndios. 10 Ta taSimón Pedro tava ra espada, ta kandoso va'a ra so'o
kua'á ñii taa ta naní Malco, ta kúu taa ta kísa chiño noo taká'no
noo nasutu. 11 Ta saá taJesús xa'nda chiño ra noo taPedro, nika'an
ra xí'in ra:
—Chikaa va'a ún espada ún, saá chi Ndios chitóni ra ña yo'vi
xo'vi i, ta ndixa kasa ndivi i ndi'i ña yo'vi yó'o —káchí taJesús xí'in
taPedro.

To'on yó'o ká'an ña nixaa taJesús noo tasutu ká'no

(Mt. 26:57-58; Mr. 14:53-54; Lc. 22:54)

12 Ta saá natropa xí'in ta ndíso chiño xí'in na, ta xí'in napolicía
na ndáa ve'e ño'o ká'no, tiin na taJesús, ta katón na ra. 13 Ta saá
nixa'an ra xí'in na noo ñii tasutu ká'no ta naní Anás, ta kúu siso
taCaifás. Ta kuiya yó'o taCaifás kúu taká'no noo ndi'i nasutu ñoo
Israel. 14 Ta mii taCaifás yó'o kúu taa ta xa si'na ndato'on xí'in
najudío ndí va'a ka xíni ñó'ó ñii laá taa kivi xa'a nivi nañoo Israel,
koto ndi'i na ndi'i xa'a.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taPedro ñíndichi ra ke'e ve'e taAnás

(Mt. 26:69-70; Mr. 14:66-68; Lc. 22:55-57)

15 Ovi taa taxíka xí'in taJesús ndíkon na sata ra kua'an na, ta
nixaa na ve'e tasutu ká'no taAnás. Ñii tayó'o kúu taSimón Pedro,
ta inka ra kúu taa ta xíni tá'an xí'in tasutu ká'no yó'o, ñakán taxi
na niki'vi tayó'o xí'in taJesús ke'e ve'e tasutu yó'o. 16 Ta taPedro
nindoo ra ñíndichi ra yatin yé'é. Ta saá tatá'an ra yó'o, taxíka xí'in
taJesús, ta kúu ta xíni tá'an xí'in tasutu, keta ra ta nika'an ra xí'in
ñáña'a ñá ndáa yé'é. Ta saá taxi ñá niki'vi taPedro. 17 Ta ñáña'a ñá
ndáa yé'é yó'o nindaka to'on ñá taPedro, káchí ñá saá xí'in ra:
—¿Án on siví yó'ó kúu ún ñii taxíka xí'in taa ta ñíndichi kaa?
—káchí ñá.

Ta ndakuiin taPedro:

—¡On vása! On siví yi'i kúu ra —káchí ra.

18 Ta ndeé ní vixin ñoó yó'o, ta na kísa chiño noo nave'e sutu yó'o xí'in inka napolicía na ndáa ve'e ño'o ká'no, xá'mi na ño'o, ta yíta na yatin noo xíxi ño'o ña nasaa na. Ta taPedro ñíndichi ra xí'in na násaa ra.

To'on yó'o ká'an ndí tasutu ká'no xito ndoso ra taJesús

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Lc. 22:66-71)

19 Ta tasutu ká'no kixá'á ra ndáka to'on ra taJesús xa'a nivi naxíka xí'in ra, ta ndáka to'on ña'á ra xa'a to'on ña saná'a ra nivi.
20 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra, káchí ra saá:

—Kivi saná'a i nivi, ta on vása ní-saná'a se'é i na, chi saná'a i na ve'e ño'o válí sinagoga xí'in ve'e ño'o ká'no noo nákutá'an ndi'i najudío, ta nda ñii to'on se'é ni-ka'an i xí'in na. 21 ¿Ndachun ndáka to'on ún yi'i ndá to'on kúu ña saná'a i nivi? Va'a ka ná ndaka to'on ún nivi na xini so'o ña saná'a i, chi nayó'o xíni na yu kúu ña nika'an i xí'in na —káchí taJesús xí'in tasutu ká'no.

22 Tá ndi'i xini so'o ra ñayó'o, ta ñii tapolicía ta ndáa ve'e ño'o ká'no, ta kúu ta ñíndichi yatin siin taJesús, kani ra noo taJesús xí'in xa'nda nda'a ra, ta nika'an ra xí'in ra:

—¿Ndachun ndákuiin ún saá yu'u tasutu ká'no? —káchí ra.

23 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in tayó'o:

—Tá on vá'a nika'an i, ta vitin yó'ó ka'an ún xí'in i yu kúu to'on on vá'a nika'an i. Ta tá to'on va'a nika'an i, ta, ¿ndachun kani ún yi'i? —káchí ra xí'in ra.

24 Ta saá tasutu Anás ti'ví ra taJesús, nó'ni ka ra, kua'an ra xí'in na noo taCaifás, ta kúu tasutu ká'no noo ndi'i inka nasutu noo najudío.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taPedro nika'an tuku ra on vása xíni ra taJesús

(Mt. 26:71-75; Mr. 14:69-72; Lc. 22:58-62)

25 Ta yóo taSimón Pedro noo ke'e ve'e taAnás, ñíndichi ra násaa ra yatin noo xíxi ño'o. Ta ñii taa nindaka to'on ra taPedro, káchí ra saá:

—¿Án on siví yó'ó kúu ñii taxíka xí'in tayó'o? —káchí ra xí'in taPedro.

Ta ndakuiin taPedro:

—¡On vása! On siví yi'i kúu ra —káchí ra.

26 Ta ñíndichi yatin ñii ta̱ kísa chiño no̱o̱ ta̱su̱tu̱ ká'no, ta ta̱yó'o
kúu ñii ta̱ve'e ta̱a ta̱ xa̱'nda ta̱Pedro so̱'o. Ta ta̱ kísa chiño yó'o
ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra ta̱Pedro, káchí ra saá:
—¿Án o̱n ndixa yó'ó kúu ñii ta̱a ta̱ xi̱ni i̱ xí'in ta̱Jesús no̱o̱ yóo
jardín? —káchí ra xí'in ta̱Pedro.
27 Ta nda̱kuii̱n ta̱Pedro, káchí ra saá:
—O̱n si̱ví yi̱'i̱ kúu ra —káchí ra. Ta xa̱ndi̱ko̱n mií saá ka̱na
nduxú chée.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ ta̱Jesús ni̱xaa̱ ra no̱o̱ ta̱gobernador Pilato

(Mt. 27:1-2, 11-31; Mr. 15:1-20; Lc. 23:1-5, 13-25)

28 Ta xita̱a̱n ní kúu ña, ta napolicía xí'in ta̱Jesús, ke̱e na ve'e
ta̱Caifás ta kua̱'a̱n na ve'e ká'no no̱o̱ yóo ta̱Pilato, ta̱a ta̱ñoo Roma
kúu ra, ta kúu ra ta̱gobernador ta̱ xá'nda chiño no̱o̱ najudío. Ta
najudío na chíkaa̱ kua̱chi sa̱ta̱ ta̱Jesús, ndíko̱n na kua̱'a̱n na xí'in
napolicía yó'o, ta ni̱xaa̱ na ke̱'e ve'e ká'no yó'o. Ta najudío yó'o
ni̱-xiin na ki̱'vi na ini ve'e yó'o, ta yíta na ke̱'e. Saá chi yóo nda̱yí
najudío ña káchí ndí o̱n ki̱ví ki̱'vi na ve'e ni̱vi na o̱n vása kúu
najudío. Chi tá ya'a ndoso na nda̱yí yó'o, ta nduu na ni̱vi ya̱kua̱
no̱o̱ Ndios, ta o̱n kuchiño na kuxu na viko̱ Pascua.[a] 29 Ta saá
ta̱Pilato ke̱e ra ve'e ra ta ki̱xaa̱ ra nda̱ ke̱'e no̱o̱ yíta najudío yó'o,
ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra na xa̱'a̱ ta̱Jesús, káchí ra saá xí'in na:
—¿Ndá kua̱chi kúu ña sákuiso ndó ta̱yó'o? —káchí ta̱Pilato
xí'in na.
30 Ta nda̱kuii̱n na, káchí na saá:
—Tá o̱n si̱ví ñii ta̱a ta̱ kómí kua̱chi kúu ra, ta o̱n vása kixi ndi̱
nataxi ndi̱ ra nda'a̱ ún, níkúu —káchí na xí'in ta̱Pilato.
31 Ta nda̱kuii̱n ta̱Pilato, ni̱ka̱'a̱n ra saá:
—Va̱'a ka̱ naki'in ndó ra ko̱'o̱n ra xí'in ndó ña kasa nani mi̱i
ndó xa̱'a̱ kua̱chi ra, nda̱tán yóo nda̱yí mi̱i ndó najudío —káchí ra
xí'in na.
Ta nda̱kuii̱n najudío, ni̱ka̱'a̱n na:
—Ta̱Jesús yó'o xíni̱ ñó'ó kivi̱ ra, ta mi̱i ndi̱ najudío, o̱n vása
kómí ndi̱ nda̱yí taxi ndi̱ kivi̱ ni̱vi na kómí kua̱chi, chi ndasaá kuiti
nachiño ñoo Roma kúu na kómí nda̱yí taxi ña kivi̱ ni̱vi na kómí
kua̱chi —káchí na xí'in ta̱Pilato.
32 Xí'in ña ni̱ka̱'a̱n na to̱'on yó'o, ku̱ndivi to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n
ta̱Jesús ndasaá koo kivi̱ ra. Saá chi tá nachiño ñoo Roma káchí na

---

[a] **18:28** Pascua najudío kána ña u̱xa̱ ki̱vi̱ xa̱'a̱ ña nákáʼán na ndasaá Ndios sa̱ka̱ku ra naxii̱ síkuá na no̱o̱ nañoo Egipto kui̱ya̱ xi̱na̱'á.

ndí nivi ndíso na kuachi ña táxi kivi na, ta saá katakaa ndaa na
nivi yó'o nda'a tón cruz nda kivi na. 33 Ta saá taPilato ndikó ra
nikí'vi ra ini ve'e ra, ta xa'nda chiño ra ná kixi taJesús noo ra. Ta
saá kixaa taJesús noo ra, ta nindaka to'on ña'á ra, káchí ra saá:
—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey noo najudío? —káchí ra xí'in ra.
34 Ta ndakuiin taJesús:
—¿Án káku to'on yó'o sini mii ún ña ká'an ún xí'in i saá? ¿Án
káku to'on yó'o sini inka nivi, ta xini so'o ún ña, ta saá ká'an ún
xí'in i? —káchí taJesús xí'in ra.
35 Ta ndakuiin taPilato, káchí ra saá:
—¿Án xáni sini ún tajudío kúu i? Ta yó'ó, tajudío kúu mii ún, ta
nivi nañoo mii ún xí'in nasutu ná'no ve'e ño'o ñoo ún kúu na táxi
kuachi xa'a ún noo i vitin. ¿Ndá kuachi kúu ña nikí'vi ún? —káchí
taPilato xí'in taJesús.
36 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá:
—On siví ñoyívi yó'o kúu noo xá'nda chiño i. Tá ñoyívi yó'o
kúu noo xá'nda chiño i, níkúu, ta saá nivi na ndíkon yi'i kani tá'an
na xa'a i, ña on taxi na yi'i nda'a nivi na sáa ini xíni yi'i. Ta ndixa
ñoo ká'no noo xá'nda chiño i on vása ndá'vi ndaa ña ñoyívi yó'o
—káchí taJesús xí'in taPilato.
37 Ta tuku nika'an taPilato xí'in ra:
—¿Án kóni kachí to'on yó'o ndí ndixa ñii tarey kúu yó'ó?
—káchí ra xí'in taJesús.
Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá:
—To'on mii ún káchí yi'i kúu tarey. Ta yi'i ndákuiin i xa'a i,
ká'an i ndí kixaa i ñoyívi yó'o ta kaku i xa'a ña saná'a i yu kúu
ñandaa. Ta ndi'i nivi na ñii yu'ú yóo xí'in ñandaa chíkaa so'o na
to'on ña ká'an i xí'in na —káchí taJesús xí'in taPilato.
38 Ta ndakuiin taPilato, káchí ra saá:
—¿Yu kúu mii ñandaa? —káchí ra.
Ta saá tuku keta taPilato, ta nika'an ra xí'in najudío, káchí
ra saá:
—Nda ñii kuachi tayó'o ni-kuchiño naní'i i xa'a ña kivi ra. 39 Ta
vitin kixaa viko Pascua, ta ndi'i saá viko yó'o sáña i ñii taa ta
nákaa ini ve'e kaa ña kee ra ko'on ndíka ra. ¿Án kóni ndó ña saña i
tayó'o, ta kúu Rey noo ndó'ó najudío? —káchí taPilato xí'in na.
40 Ta ndakuiin na, ta xí'in ndi'i ndee na, nika'an na, káchí
na saá:
—Ó'on, on saña ún tayó'o. Va'a ka saña ún taBarrabás ná ko'on
ndíka ra —káchí na xí'in taPilato.
Ta taBarrabás yó'o xikuu ñii taa takuí'ná.
19 Ta saá taPilato xa'nda chiño ra noo natropa kani na taJesús
xí'in kuártá ña nó'ni kaa siin noo. 2 Ta saá natropa kisa va'a

na ñii corona ñiño chinóo na sini ra. Ta sakundixin na ra xí'in ñii tikoto ndí'í toón, ndatán yóo tikoto capa ndíxin tarey. Ta ke'é na saá xa'a ña kuaku ndaa na ra ta xa'a ña kusiki na taJesús. [3] Ta natropa yó'o nika'an na xí'in ra, káchí na saá ña kusiki na ra:

—¡Ná koo va'a taRey noo nañoo judío! —káchí na, kúsiki na taJesús.

Ta natropa yó'o tuku tuku ká'an na xí'in ra kúsiki na ra saá, ta xí'in xa'ndá nda'a na kani na noo ra.

[4] Ta tuku keta taPilato nika'an ra xí'in najudío, káchí ra saá:

—Koto ndó yó'o, vaxi ra xí'in i. Ta saá kuchiño kundaa ini ndó ndí nda ñii kuachi on vása ní-naní'i i kómí ra —káchí ra xí'in na.

[5] Ta kixaa taJesús ndíxin ra tikoto capa ndí'í toón, ta kánóo corona ñiño sini ra, ta ñíndichi ra noo nivi yó'o. Ta nika'an ka taPilato, káchí ra saá:

—Koto ndó, yó'o yóo ra —káchí ra xí'in na.

[6] Tá nasutu ná'no xí'in na ndáa ve'e ño'o xito na ñíndichi taJesús, ta xí'in ndi'i ndee na, nika'an na, káchí na saá:

—¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na, ká'an na xí'in ndi'i ndee na.

Ta ndakuiin taPilato, nika'an ra xí'in na:

—Ndó'ó, ná ki'in mii ndó ra, ta ná ko'on ra xí'in ndó, ta katakaa ndaa ndó ra nda'a tón cruz. Saá chi yi'i, nda ñii kuachi ni-kuchiño naní'i i kómí ra —káchí ra xí'in na.

[7] Ta ñii toon ká'an najudío, káchí na saá:

—Kómí ndi ndayí ña káchí xíni ñó'ó kivi ra, chi ká'an ra ndí mii ra kúu Sa'ya Ndios —káchí na xí'in taPilato.

[8] Tá xini so'o taPilato to'on yó'o ña nika'an na, ta niyi'ví ní ra. [9] Ta saá tuku ndikó taPilato nindi'vi ra ini ve'e ra, ta kana ra taJesús ta kixaa ra noo ra, ta nindaka to'on ña'á ra, káchí ra xí'in ra saá:

—¿Míchí kee ún? —káchí ra.

Ta taJesús, nda lo'o on vása ní-ndakuiin ra.

[10] Ta tuku nindaka to'on taPilato ra:

—¿Án on xiin ún ndakuiin ún yu'u i? ¿Án on vása xíni ún yi'i kómí i ndayí ña saña i yó'ó ko'on ndíka ún, ta kómí i ndayí ka'ni i yó'ó nda'a tón cruz? —káchí ra xí'in taJesús.

[11] Ta saá ndakuiin taJesús nika'an ra xí'in taPilato:

—Tá on koó ndayí ña taxi Ndios nda'a ún, ta on kiví ka'nda chiño ún noo i. Ta saá taa ta nataxi yi'i nda'a ún kúu taa ta ndíso kuachi ndeé ní ka noo kuachi ña ndíso yó'ó —káchí taJesús xí'in taPilato.

12 Tá xini̱ so̱'o ta̱Pilato ñayó'o, ta saá ndu̱kú ra ndasaá koo
kuchiño saña ra ta̱Jesús ko̱'o̱n ndíka̱ ra. Ta najudío tuku tuku ká'a̱n
na xí'in ndi'i ndee̱ na, káchí na saá:
—Táná saña ún ta̱yó'o, ta saá o̱n si̱ví ka̱ ta̱migo ta̱rey César
kúu ún, chi ndi'i ni̱vi na ndása rey xí'in mi̱i, nda̱tán ke̱'é ta̱yó'o,
kúu na ni̱vi na sáa̱ ini xíni ta̱rey César —káchí najudío xí'in
ta̱Pilato.
13 Tá xini̱ so̱'o ta̱Pilato ñayó'o, ta saá ta̱va ra ta̱Jesús nda̱ ke̱'e
no̱o̱ ni̱vi ña kuchiño koto na ra. Ta saá xi̱koo ta̱Pilato no̱o̱ ñii táyi̱
tón to̱'ó, tón ñíndichi ñii xiiña ña na̱ní Yoso̱ Ndíka̱,[a] ta tuku na̱ní
ña Gabata to̱'on hebreo. 14 Ta xa yatin ma̱'ñó ndiví[b] kúu ña, ta ki̱vi̱
yó'o xa yatin kixá'á viko̱ Pascua. Ta saá ta̱Pilato ni̱ka̱'a̱n ra xí'in
najudío, káchí ra saá:
—Yó'o yóo ta̱Rey ta̱ká'no no̱o̱ ndó —káchí ra xí'in na.
15 Ta nda̱kuii̱n na xí'in ndi'i ndee̱ na, ni̱ka̱'a̱n na, káchí na saá:
—¡Ná kivi̱ ra! ¡Ná kivi̱ ra! ¡Katakaa̱ ndaa ún ra nda'a̱ tón cruz!
—káchí na.
Ta ta̱Pilato ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra na, káchí ra saá:
—¿Án kóni ndó yi̱'i̱ katakaa̱ ndaa i̱ ta̱Rey no̱o̱ ndó nda'a̱ tón
cruz? —káchí ra xí'in na.
Ta nda̱kuii̱n nasu̱tu̱ ná'no, káchí na saá:
—Ñii la̱á rey no̱o̱ ndi̱ kúu ta̱rey César —káchí na.
16 Ta saá, ta̱Pilato na̱taxi ra ta̱Jesús nda'a̱ natropa ña katakaa̱
ndaa na ra nda'a̱ tón cruz.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ ña ka̱takaa̱ ndaa na ta̱Jesús nda'a̱ tón cruz ta ni̱xi'i̱ ra

(Mt. 27:32-50; Mr. 15:21-37; Lc. 23:26-49)

17 Ta saá ti̱in na ta̱Jesús, ta sa̱kuiso na ra yito̱n tón cruz ña
kua̱'a̱n ra xí'in na no̱o̱ kivi̱ ra. Ta ni̱xaa̱ ra ñii xiiña no̱o̱ na̱ní Leke
Si̱ni̱ Ndi̱í, ta to̱'on hebreo na̱ní ña Gólgota. 18 Ta yó'o kúu no̱o̱
ka̱takaa̱ ndaa na ta̱Jesús nda'a̱ tón cruz. Ta saá tuku ni̱xi̱yo ka̱ o̱vi̱
ta̱a, ta ñii ta̱yó'o, ka̱takaa̱ ndaa na ra nda'a̱ tón cruz tón ñíndichi
si̱i̱n kua'á ta̱Jesús, ta inka̱ ta̱yó'o ka̱takaa̱ ndaa na ra nda'a̱ tón cruz
tón ñíndichi si̱i̱n yitin ta̱Jesús. 19 Ta ta̱Pilato xa̱'nda chiño ra ña
chinóo ndaa na ñii vi̱ti̱ si̱ni̱ tón cruz no̱o̱ tákaa̱ ndaa ta̱Jesús. Ta
káchí letra ña ni̱ka̱'yi̱ no̱o̱ tón vi̱ti̱ saá: "Ta̱yó'o kúu ta̱Jesús, ta̱ñoo
Nazaret, ta̱Rey no̱o̱ najudío", káchí ña. 20 Kua̱'a̱ ní najudío ká'vi
na letra yó'o, chi yatin ní ñoo Jerusalén kúu no̱o̱ ka̱takaa̱ ndaa na

---

[a] **19:13** Yoso̱ yó'o ku̱va̱'a ña xí'in yu̱u̱ ña ta̱an ni̱vi no̱o̱ ña.
[b] **19:14** Ka̱a u̱xu̱ o̱vi̱ ndiví na̱ní ña ka̱a i̱ño̱ no̱o̱ nañoo Roma.

tąJesús nda'ą tón cruz. Ụni nọọ tọ'on kúu ña niką'yi nọọ tón vịtị yó'o, ña kúu tọ'on hebreo, tọ'on latín, xí'in tọ'on griego, ta ñii káchí ká'ąn tọ'on yó'o. 21 Ta saá nasụtụ ná'no nọọ najudío kuą'ąn na ką'ąn kuąchi na nọọ tąPilato. Tá nixaą na, ta niką'ąn na, káchí na saá xí'in ra:

—Ọn vása vą'a ká'ąn letra ña káchí tąJesús yó'o kúu tąRey nọọ ndi̱ najudío. Vą'a ką ka'yi ún inką letra ña kachí: "Tąyó'o káchí ra mi̱i ra kúu Rey" —káchí na, ká'ąn na xí'in tąPilato.

22 Ta ndąkuii̱n tąPilato niką'ąn ra xí'in na:

—Tọ'on ña xa niką'yi̱ yó'o, saá koo ña, ọn nasama ką i̱ ña —káchí tąPilato xí'in na.

23 Tá ndi̱'i ką́takaą ndaa na tąJesús nda'ą tón cruz, ta saá kọmi̱ natropa yó'o nąta'ví na tikọtọ ra, ta ñii ñii na nąki'in lo'o ña. Ta ki̱ndọo ñii tikọtọ káni̱ tąJesús, ta ni̱-xiin na ndata na ña, chi kúu ña ñii níí ká'no tikọtọ, ña ọn vása ní-kuku na. 24 Ta natropa niką'ąn tá'an na, káchí na saá:

—Ọn ndata yó tikọtọ yó'o. Vą'a ką chikaą yó ndati̱, ta ka'nda chiño ña yukú yó naki'in tikọtọ yó'o —káchí na.

Saá ni̱xi̱yo ña ke̱'é na, ta kụndivi ña ká'ąn tọ'on Ndios, ña ni̱taa na xi̱ną'á, ña káchí saá: "Nata'ví na tikọtọ i̱, ta chikaą na ndati̱ xą'ą tikọtọ níí ká'no ña xi̱noo sątą tikọtọ xi̱ndixin i̱", káchí tọ'on Ndios, ña ni̱taa na xi̱ną'á, ta ndątán ká'ąn tọ'on yó'o saá ke̱'é natropa xí'in tikọtọ tąJesús.

25 Yatin xą'ą tón cruz nọọ tákaą ndaa tąJesús, yíta sava násí'í. Ñii ñá kúu ñáMaría, si'í tąJesús, inką ñá kúu ki̱'vi̱ ñáMaría yó'o, inką ñá kúu ñásí'í tąCleofas, nąní ñá María, ta inką ñá nąní María Magdalena. 26 Tá tąJesús xi̱ni ra si'í ra ñíndichi ñá yó'o ta xi̱ni ra ñii tąxíka xí'in ra, tą kúu tąa tą kí'vi ní ini ra xíni ra. Ta saá tąJesús ni̱ką'ąn ra xí'in si'í ra, káchí ra saá:

—Nana, tąyó'o kuu są'ya ún —káchí ra xí'in ñá.

27 Ta saá ni̱ką'ąn ra xí'in tąxíka xí'in ra:

—Tata, ñáyó'o kuu si'í ún —káchí ra xí'in ra.

Tąndą ki̱vi̱ yó'o nduu ñáMaría si'í ra, tąndą ki̱vi̱ saá ki̱xá'á ñá táku̱ ñá ve'e tąyó'o.

28 Tá ndi̱'i ni̱ya'a ñayó'o, ta tąJesús kúndąą ini ra ndí xa ki̱sa ndivi ra ndi'i chiño ña tąxi Ndios nda'ą ra kasa ndivi ra, ta saá ni̱ką'ąn ra tọ'on xą'ą ña kundivi tọ'on Ndios ña ni̱taa na xi̱ną'á, káchí ra saá:

—Yíchi̱ ní i̱ takuií —káchí ra.

29 Yóo ñii ki̱si ña ñó'o vino yiyá, ta saá sąchii na ñii tikọtọ kuíkon xí'in vino yiyá ta ką́tón na ña nọọ ñii yitọn káni̱, nąní nó hisopo, ta ndąní'i na nó, ta chi̱kaą na ña yu'ụ tąJesús, ta xi̱to ndoso ña'á ra. 30 Tá ndi̱'i xi̱'i ra lo'o vino yiyá yó'o, ta saá ni̱ką'ąn tąJesús:

—Nixino chiño i —káchí ra.
Ta saá nakuiko sini ra ta nixi'i ra.

Toʼon yóʼo káʼan ña tivi na tón lanza siin kándíká taJesús

31 Kivi yóʼo kísa ndivi najudío ña kana viko Pascua inka kivi ña
kúu ñayii ní. Ta xaʼa ñayóʼo najudío ni-xiin na kindoo yikí koñu
ndií nivi na nixiʼi ña kutakaa ndaa ka ña ndaʼa tón cruz. Ta saá
nixaʼan na ndukú na noo taPilato ña kaʼnda chiño ra noo natropa
ña koʼon na kaʼno na yikí xaʼa nataa na tákaa ndaa ka ndaʼa tón
cruz, ña kama ní kivi na. Ta saá kuchiño sanoo na yikí koñu nayóʼo
ña on taʼán ka kixáʼá kivi yii. 32 Ta saá natropa naki'in na ndayí ta
kixaa na, ta kixáʼá na xáʼno na yikí xaʼa ñii ñii taa ta tákaa ndaa ka
siin taJesús. 33 Ta kixaa na kóni na kaʼno na yikí xaʼa taJesús, ta
nakoto na xa nixiʼi ra, ta saá on vása ní-xaʼno na yikí xaʼa ra.
34 Ta ñii tatropa yóʼo tivi ra tón lanza siin kándíká yikí koñu
taJesús. Ta ña keʼé ra saá, kee kuaʼa ní nii xíʼin takuií noo tivi
ra tón lanza yóʼo. 35 Ta yiʼi, taa ta ndátoʼon toʼon yóʼo xíʼin ndó,
nixiyo i xini i ndiʼi ñayóʼo, ta ña ndixa ndaa kúu toʼon ña káʼan i
xíʼin ndó. Ta xíni vaʼa i ndí ñandixa kúu toʼon yóʼo, ta ndátoʼon i
ña xíʼin ndó xaʼa ña kandixa ndó ndí taJesús kúu taa ta tiʼví Ndios
sakaku ra mii yó. 36 On vása ní-xaʼno na yikí xaʼa taJesús chi xíni
ñóʼó kundivi toʼon Ndios, ña nitaa na xinaʼá, káchí ña saá: “Nda
ñii yiki ra, ni-xaʼno na”, káchí ña. 37 Ta inka xiiña noo toʼon Ndios
káchí saá: “Koto ndaa na taa ta tivi na tón lanza siin kándíká”, saá
káchí toʼon Ndios.

Toʼon yóʼo káʼan ña xaʼa ña nindukun taJesús

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56)

38 Tá ndiʼi niyaʼa ñayóʼo, ta ñii taa naní ra José, tañoo Arimatea
kúu ra, nixaa ra nikaʼan ra xíʼin taPilato, ndukú ra noo ra ña taxi
ra yikí koñu taJesús xaʼa ña sandúxun ra ña. Ta taJosé yóʼo, vará
kúu ra taa ta kándixa taJesús, ta tayóʼo ni-taxi ra ña kundaa ini
nivi ña kándixa ra taJesús, chi yíʼví ra noo naná'no noo najudío.
Ta saá taxi taPilato ndayí ndaʼa taJosé, ta naki'in ra yikí koñu
taJesús, ta kuaʼan ña xíʼin ra ña sandúxun ra ña. 39 Ta saá tuku
kixaa taNicodemo noo yóo taJosé. TaNicodemo yóʼo kúu ra taa ta
ñii ñoó naa nixaʼan ra noo taJesús ña nindaka toʼon ñaʼá ra. Ta
vitin taNicodemo yóʼo níʼi ra oko uxu kilo ña xáʼan támi, ña naní
mirra xíʼin inka ña naní áloe.[a] 40 Ta saá taNicodemo xíʼin taJosé

[a] **19:39** Oko uxu kilo kúu ñii ciento libra.

nakiʼin na yikí koñu taJesús, ta chisúku ndaa na ña xíʼin tikoto vaʼa ña naní lino. Ta tikoto yóʼo, siʼna sakuchu na ña xíʼin ña xáʼan támi ña níʼi taNicodemo, chi saá kísa ndivi najudío xíʼin yikí koñu na nixiʼi xaʼa ña sandúxun na ña. 41 Ta yatin noo xitakaa ndaa taJesús ndaʼa tón cruz nixiyo ñii jardín noo nixiyo ñii kavua noo vaʼa nduxun nivi. Ta kavua yóʼo kúu ña xaá, chi nda ñii nivi on taʼán nduxun na ini ña. 42 Ta ini kavua xaá yóʼo sandúxun na yikí koñu taJesús, chi nákaa kavua yóʼo yatin noo yíta tón cruz. Ta kama ní keʼé na saá, chi saloʼo ní kúmani ta kixáʼá kivi yii viko Pascua, ta kivi nákindée najudío kúu ñayóʼo.

Toʼon yóʼo káʼan ña xaʼa ña nataku taJesús

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12)

20 Ta xitaan kivi noó semana, ña kúu domingo, táʼan naa ka kúu ña, ta ñáMaría Magdalena nixaa ñá noo yóo kavua noo nindunun taJesús. Ta nakoto ñá on koó ka yuu ña xindasi yéʼé kavua yóʼo, xa kutaʼa ña. 2 Ta saá ndikó ñá, xíno ñá kuanoʼo ñá ndatoʼon ñá xíʼin taSimón Pedro xíʼin inka taa ta nixika xíʼin taJesús. Ta tayóʼo kúu taa ta kíʼvi ní ini taJesús xíni ra. Ta nikaʼan ñáMaría Magdalena xíʼin ovi na saá:

—Nivi xa nitava na yikí koñu Taa taKáʼno noo yó, on koó ka ña yóo noo nindunun ra. Ta on vása xíni ndi míchí nixaʼan na chinóo na ña —káchí ñá xíʼin ovi tayóʼo.

3 Ta saá taPedro xíʼin inka ta nixika xíʼin taJesús kama kee na kuaʼan na koto na noo nindunun taJesús. 4 Ovi na saá xíno ní na kuaʼan na, ta ñii ra ndeé ka xíno kuaʼan, ta tayóʼo kúu ta nixaa siʼna ka noo taPedro. 5 Ta ta siʼna ka nixaa yóʼo, xikundee ra xíto ra tixin kavua noo nindunun yikí koñu taJesús, ta xini ra tikoto ñalino vaʼa ña chisúku ndaa na yikí koñu taJesús, ñayóʼo kuiti xini ra, ta saá ni, ni-kiʼvi ra ini kavua yóʼo. 6 Ta saá nixaa taPedro, ta nikiʼvi ra ini kavua, ta saá tuku xini ra tikoto ña chisúku ndaa na yikí koñu taJesús. 7 Ta saá tuku xini ra tikoto ña chisúku ndaa na sikon ra tanda sini taJesús. Ta tikoto yóʼo, vivíi nitaʼno vaʼa ña, kándúʼu síín ña ñii xiiña. 8 Ta saá, taa ta siʼna nixaa noo nákaa kavua, nikiʼvi ra tixin kavua yóʼo. Tá xini ra tikoto kándúʼu síín ña ñii xiiña yóʼo, ta saá kandixa ra ña ndixa nataku taJesús. 9 Ta kivi yóʼo nataa na nixika xíʼin taJesús on taʼán kundaa ini na toʼon Ndios ña nitaa na xinaʼá ña káchí ndí xíni ñóʼó kivi taJesús, ta saá nataku ra, káchí toʼon yóʼo. 10 Ta saá ndikó taPedro xíʼin inka ta nixika xíʼin taJesús, kuanoʼo na veʼe na.

Tọ'on yó'o ká'ạn ñáMaría Magdalena xịni ñá tạJesús

(Mr. 16:9-11)

11 Ta ñáMaría Magdalena nịndọo ñá yé'é kavuạ, ta xáku ñá chi
kúchuchú ní ini ñá xạ'ạ tạJesús. Ta saá xịkundee ñá xịto ñá tịxin
kavuạ, 12 ta xịni ñá ọvị naángel ndíxin na tikọtọ yaa ní, ta ndóo na
nọọ xịndoso yịkí kọñu tạJesús. Ñii ñaángel yóo ña chi nọọ nịxịyo
xạ'ạ tạJesús, ta inkạ ñaángel yóo ña chi nọọ nịxịyo sịnị ra. 13 Ta
nịkạ'ạn naángel xí'in ñáMaría Magdalena, káchí na saá:

—Nana, ¿ndạchun xáku ún? —káchí na xí'in ñá.

Ta ndạkuiịn ñá, nịkạ'ạn ñá:

—Nịvi nạki'in na yịkí kọñu Tạa tạKá'no nọọ ị, ta ọn vása xínị ị
míchí nịxạ'ạn na chịnóo na ña —káchí ñá.

14 Ta saá nạndikó koo ñá, nạkoto ñá chí sạtạ ñá, ta xịni ñá
ñíndichi tạJesús yó'o, ta ọn vása ní-nakoni ñá tạJesús kúu ra. 15 Ta
nịkạ'ạn ra xí'in ñá, káchí ra saá:

—Nana, ¿ndạchun xáku ún? ¿Yu kúu na nándukú ún? —káchí
ra xí'in ñá.

Ta xáni sịnị ñá tạyó'o kúu tạa tạ ndáa jardín, ta nịkạ'ạn ñá
xí'in ra:

—Tata, ¿án yó'ó kúu tạa tạ nạki'in yịkí kọñu tạ nịnduxun yó'o?,
ta kạ'ạn ún xí'in ị míchí nịxạ'ạn ún chịnóo ún ña, ta kọ'ọn ị naki'in ị
ña ta sandúxun ị ña —káchí ñá xí'in ra.

16 Ta saá nịkạ'ạn tạJesús kịvị ñá:

—¡María! —káchí ra xí'in ñá.

Ta tuku nạkoto ñá nọọ ra, ta nạkoni ñá ndí tạJesús kúu ra, ta
nịkạ'ạn ñá xí'in ra:

—¡Tata Raboni! —káchí ñá xí'in ra. (Tọ'on "Raboni" kúu tọ'on
hebreo ña kóni kachí Maestro.)

17 Ta nịkạ'ạn tạJesús xí'in ñá, káchí ra:

—Ọn tiin ún yị'ị vitin, chi ọn tạ'án ndikó ị nọọ yóo Yivá ị. Vạ'a
kọ'ọn ún ndatọ'on ún xí'in inkạ na ndíkọn yị'ị ndí xa yatin ní
ndikó ị kọ'ọn ị nakutá'an ị xí'in Yivá ị. Ta Yivá ị kúu Yivá ndó'ó, ta
mịi ra kúu Ndios mịi ị, ta kúu ra Ndios mịi ndó, saá kachí ún xí'in
na —káchí tạJesús xí'in ñáMaría Magdalena.

18 Ta saá ñáMaría Magdalena ndịkó ñá kuạno'ọ ñá ndatọ'on ñá
xí'in na nịxika xí'in tạJesús. Tá nịxaạ ñá nọọ na, ta nịkạ'ạn ñá xí'in
na, káchí ñá saá:

—¡Xịni ị tạJesús Tạa tạKá'no nọọ yó! —káchí ñá, ta ndatọ'on ñá
xí'in na ndi'i tọ'on ña nịkạ'ạn tạJesús xí'in ñá.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña na nịxika xí'in tạJesús xịni na ra

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49)

19 Ta mịi kịvị yó'o, ña kúu kịvị domingo, xa kuạ'ạn kunaa kúu
ña, ta na nịxika xí'in tạJesús, nạkutá'an na ini ñii ve'e, ta nạkasi
kútụ na yé'é ve'e yó'o, chi yí'ví na nọọ naná'no nọọ najudío. Ta
saá xati'va kịxaạ tạJesús xịkundichi ra mạ'ñó na, ta chịndeé ra na,
káchí ra saá xí'in na:

—¡Ná koo ñavạ'a ini ndó! —káchí ra.

20 Ta saá tạJesús sạná'a ra nda'ạ ra, ta sạná'a ra sịin kándíká ra
nọọ tạkué'ẹ ra. Ta kúsịi ní ini na ña xíni na ra, tạa tạ kúu tạKá'no
nọọ na. 21 Ta tuku nịkạ'ạn tạJesús xí'in na:

—¡Ná koo ñavạ'a ini ndó! Ndạtán tị'ví Yivá ị yị'ị, saá ti'ví ị
ndó'ó kọ'ọn ndó kasa ndivi ndó chiño nọọ ị.

22 Ta saá tạJesús tịvi ra tạchị yu'ụ ra nọọ yíta na, ta nịkạ'ạn ra
xí'in na, káchí ra saá:

—Naki'in ndó Nímạ Ndios ini ndó. 23 Ta saá tá kísa ká'no ini
ndó xạ'ạ kuạchi nịvi, ta saá ọn kóo kạ kuạchi kuiso na. Tá ọn vása
kísa ká'no ini ndó xạ'ạ kuạchi nịvi, ta saá nayó'o ndíso kạ na
kuạchi na —káchí tạJesús xí'in na nịxika xí'in ra.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ tạTomás
ọn vása kándixa ra tá ndixa tákụ tạJesús

24 Ta ñii tạtá'an na ụxụ ọvị tạa na nịxika xí'in tạJesús nạní ra
Tomás, ta saá tuku sạkunaní na ra tạKuátí, ta tạyó'o ọn kọó ra
ní-xiyo xí'in natá'an ra kịvị kịxi tạJesús nọọ na. 25 Ta natá'an ra
yó'o nịkạ'ạn na xí'in ra, káchí na saá:

—¡Xa xịni ndị mịi Tạa tạKá'no nọọ yó! —káchí na xí'in ra.

Ta tạTomás ndạkuiịn ra, káchí ra saá:

—Ndạ kị'va koni ị yavị nọọ xịnakaạ clavo nda'ạ ra, tạndạ kị'va
sakị'vi ị nduku nda'ạ ị yavị yó'o, ta sakị'vi ị nduku nda'ạ ị nọọ
yóo yavị sịin kándíká ra, tạndạ saá kandixa ị ña ká'ạn ndó xí'in ị
—káchí tạTomás xí'in na.

26 Ta saá nịya'a ọnạ kịvị, ta tuku nạkutá'an na nịxika xí'in
tạJesús mịi ve'e nọọ si'na nịtịvi ra nọọ na kịvị nạtakụ ra. Ta vitin
yóo tạTomás xí'in na. Ta tuku ndásị kútụ yé'é ve'e nọọ nạkutá'an
na, ta saá tuku xati'va kịxaạ tạJesús nọọ na, ta chịndeé ra na, káchí
ra saá xí'in ra:

—¡Ná koo ñavạ'a ini ndó!

27 Ta saá nịkạ'ạn ra xí'in tạTomás, káchí ra:

—Na'a kixi ún, ta chikaạ ún nduku nda'ạ ún yó'o, nọọ yóo yavị
nda'ạ ị, ta koto ún ña. Ta chikaạ ún nduku nda'ạ ún nọọ yóo yavị

siin kándíká i. Ta saá on kuu ka ún taa ta on vása kándixa, ta va'a
kuu ún taa ta kándixa ñandaa —káchí taJesús xí'in taTomás.
28 Ta saá ndakuiin taTomás, nika'an ra, káchí ra saá:
—¡Yó'ó kúu Taa taKá'no noo i! ¡Yó'ó kúu Ndios mii i, ta
ndíkon i! —káchí ra xí'in taJesús.
29 Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—Xa'a ña xini ún yi'i, vitin kándixa ún yi'i. Ta nákaa ñasii ini
nivi na on ta'án koni yi'i, ta saá ni, kándixa na yi'i —káchí taJesús
xí'in taTomás.

Toon yó'o ká'an ña xa'a ndachun nitaa taJuan tutu yó'o

30 Ta taJesús ke'é ra kua'a ní ka milagro, xini nivi na ndíkon
sata ra, ta on vása ní-taa i noo tutu yó'o xa'a ndi'i ñava'a ke'é ra.
31 Ta ndi'i too'on ña vaxi noo tutu yó'o, nitaa i ña xa'a ña kundaa
ini ndó'ó ndí taJesús kúu Cristo, ta kúu ra Sa'ya Ndios. Táná ndixa
kandixa ndó ra, ta saá ndee ra xí'in ndayí ña kómí kivi ra taxi ña
kutaku ndino'o ndó'ó.

Toon yó'o ká'an kixaa taJesús noo uxa na nixika xí'in ra

21 Tá ndi'i niya'a ñayó'o, ta inka yichi kixaa taJesús noo na
nixika xí'in ra yu'u mini ña naní Tiberias.[a] Si'a nixiyo kivi
kixaa ra noo na: 2 Nakutá'an sava na nixika xí'in taJesús yu'u
mini yó'o, ndóo na. Nayó'o kúu taSimón Pedro, xí'in taTomás ta
sakunaní na taKuátí, xí'in taNatanael, ta kúu tañoo Caná estado
Galilea, xí'in ovi sa'ya taZebedeo, xí'in inka ovi taa ta kúu ta nixika
xí'in taJesús. 3 Ta nika'an taSimón Pedro xí'in na, káchí ra saá:
—Koon i tava i tiaká xí'in ñono —káchí ra.
Ta ndakuiin na, nika'an na xí'in ra:
—Koon ndi xí'in ún —káchí na.
Ta saá ndaa na tón barco, ta kua'an na noo takuií mini. Ta ñii
níí ñoó ndúkú na tava na tiaká xí'in ñono, ta nda ñii rí ni-kuchiño
na tava na.
4 Ta xa kua'an kixá'á tivi xitaan kúu ña, ta saá ñíndichi taJesús
yu'u takuií mini, ta na nixika xí'in ra yó'o on vása ní-kuchiño
na nakoni na ndí taJesús kúu ra. 5 Ta nda xíká ka noo ñíndichi
taJesús, nika'an ra xí'in na:
—Nañani yó, ¿án kómí ndó tiaká kuxu yó? —káchí ra xí'in na.
Ta ndakuiin na:
—Ó'on, nda ñii tiaká ni-kuchiño ndi tava ndi, tata —káchí na.

---

[a] **21:1** Mini Tiberias, inka kivi ña kúu mini Galilea.

6 Ta saá nikaʼan tuku taJesús xíʼin na, káchí ra:
—Sakana niʼni ndó ñono ini takuií, chí siin kuaʼá tón barco, ta
saá tava ndó tiaká —káchí ra xíʼin na.
Tá keʼé na saá, ndatán nikaʼan ra xíʼin na, ta kuaʼa ní tiaká
chútú ini ñono, ta on vása ní-kundeé na tava na ñono, chi kuaʼa ní
tiaká ñóʼo ini ña. 7 Ta ñii ta nixika xíʼin taJesús, ta kúu ta kíʼvi ní
ini taJesús xíni ra, nikaʼan ra xíʼin taSimón Pedro, káchí ra:
—¡Mii Taa taKáʼno noo yó kúu ra! —káchí ra.
Tá xini soʼo taSimón Pedro ñayóʼo, ta saá kama nakundixin ra
tikoto ra, ña kúu ña tava ra xaʼa ña kisa chiño ra, ta sakana xíʼin
mii ra noo takuií ña kama koʼon ra ta xaa ra noo ñíndichi taJesús.
8 Ta inka nivi na ñóʼo ini tón barco, síta na ñono noo chútú tiaká,
ta kuaʼan na xíʼin tón barco sata taPedro. Saá chi yatin yuʼu takuií
yóʼo xindichi tón barco: ñaxíká xindichi nó xikuu ñii ciento metro.[a]
9 Tá kixaa na xíʼin tón barco yuʼu takuií, ta noo na tón barco yóʼo,
ta xini na ñii ñoʼo xíxi noo kánóo ñii tiaká yátan rí, ta saá tuku xini
na sita vaʼa. 10 Ta nikaʼan taJesús xíʼin na, káchí ra saá:
—Taxi ndó loʼo tiaká tí sakán tava ndó xíʼin ñono ña kuxu yó
—káchí ra xíʼin na.
11 Ta taSimón Pedro, ndaa tuku ra tón barco, ta nasita ra ñono
noo ñóʼo tiaká, nasita ra ña nda yuʼu takuií noo yóo ñoʼo yichí. Ta
kuaʼa ní tiaká, ta nina tí náʼno ñóʼo ini ñono, ta kúu rí nda ñii
ciento ovi siko uxu uni tiaká náʼno. Vará kuaʼa ní tiaká ñóʼo, ta veé
ní, ta on vása ní-taʼndá ñono yóʼo. 12 Ta taJesús nikaʼan ra, káchí
ra xíʼin na:
—Naʼa ndó kuxu yó —káchí ra.
Ta nda ñii na nixika xíʼin ra ni-ndaka toʼon na ra yu kúu ra, chi
xa nakoni na taJesús, Taa taKáʼno noo na kúu ra. 13 Ta saá taJesús
tiin ra sita vaʼa, ta taxi ra loʼo ña ndaʼa ñii ñii na nixika xíʼin ra. Ta
saá taʼví ra tiaká, ta taxi ra loʼo rí ndaʼa ñii ñii na.
14 Nda kivi nataku taJesús tanda vitin, ñayóʼo kúu yichi uni ña
kixaa ra noo na nixika xíʼin ra.

Toʼon yóʼo káʼan xaʼa ña uni yichi taJesús nindaka toʼon ra taPedro

15 Tá ndiʼi xixi na, ta taJesús nindaka toʼon ra taSimón Pedro,
káchí ra saá:
—Yóʼó taSimón, saʼya taJonás, ¿án kíʼvi ka ini ún xíni ún yiʼi
noo ña kíʼvi ini nayóʼo xíni na yiʼi? —káchí ra.

---

[a] **21:8** Ñii metro ñii kúu ña xíʼin ovi codo, ña kúu kiʼva xicho'on
nañoo Israel. Ta saá ñii ciento metro kúu ovi ciento codo.

Ta ndakuiin taSimón Pedro, káchí ra saá:
—Oon, Tata, Taa taKá'no noo i kúu ún, xíni ún ndí kí'vi ini i xíni i yó'ó —káchí ra xí'in taJesús.
Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ra:
—Taxi ún ñava'a ña xíni ñó'ó ña kixá'an tíndikachi válí sana i —káchí ra xí'in taSimón Pedro.
16 Ta tuku yichi taJesús nindaka to'on ña'á ra, káchí ra saá:
—Yó'ó taSimón, sa'ya taJonás, ¿án kí'vi ini ún xíni ún yi'i? —káchí ra.
Ta tuku ndakuiin taPedro, nika'an ra, káchí ra saá:
—Oon, Tata, Taa taKá'no noo i kúu ún, xíni ún ndí kí'vi ní ini i xíni i yó'ó —káchí ra.
Ta saá taJesús ndakuiin ra:
—Vivíi kundaa ún tíndikachi sana i —káchí ra.
17 Ta ña yichi uni taJesús nindaka to'on ra taSimón Pedro, káchí ra saá:
—Yó'ó taSimón, sa'ya taJonás, ¿án kí'vi ini ún xíni ún yi'i? —káchí ra.
Ta taPedro kúchuchú ní ini ra, chi uni yichi taJesús nindaka to'on ña'á ra, káchí ra: "¿Án ndixa kí'vi ini ún xíni ún yi'i?" Ta saá ndakuiin ra, nika'an ra xí'in taJesús, káchí ra saá:
—Tata, Taa taKá'no noo i kúu ún, yó'ó kúu taa ta xíni ndi'i ña yóo ini nivi, ta xíni ún ña ndixa kí'vi ini i xíni i yó'ó —káchí ra.
Ta tuku nika'an taJesús xí'in ra:
—Taxi ún ñava'a ña xíni ñó'ó kixá'an tíndikachi sana i —káchí ra.
18 Ta nika'an ka ra xí'in taPedro, káchí ra saá:
—Ñandaa ká'an i xí'in ún, tá kivi xikuu ún talo'o, ta xa'nda chiño ún ndá tikoto xikoni mii ún xindixin ún, ta ñii ki'va saá xa'nda chiño ún ndá mí kóni mii ún ko'on ún xixa'an ún. Ta kivi kuu ún taa ta xikua'a ní, ta inka nivi kuu na ka'nda chiño noo ún xa'a ña nandika ún nda'a ún, ta nivi yó'o sakundixin na yó'ó tikoto, ta xí'in ñanduxa ko'on ún xí'in nayó'o noo on vása kóni ún ko'on ún —káchí taJesús xí'in taPedro.
19 Ta xí'in to'on yó'o taJesús saná'a ña'á ra ndasaá koo kivi taPedro, ta xa'a ña kivi ra yó'o chinóo síkón ra ñato'ó Ndios. Ta saá tuku nika'an taJesús xí'in taPedro, káchí ra saá:
—Na'a, kundikon ún sata i —káchí ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taJuan, taa ta nitaa tutu yó'o

20 Ta taPedro ndikó koo ra nakoto ra sata ra, ta xini ra ndí ndíkon ñii taa ta kúu inka ta nixika xí'in taJesús, taa ta kí'vi ní

ini tạJesús xíni ra kúu tạyó'o. Ta tạyó'o kúu tạa tạ sạkán lo'o
kịvị nịya'a xịnoo sịnị ra mịi kándíká tạJesús, ta nịndạkạ tọ'on ra
tạJesús, kạchí ra: “¿Yu kúu tạa tạ sịkó kuí'ná yó'ó nọọ nịvi?”, kạchí
ra xí'in tạJesús. 21 Ta tạPedro xịni ra tạyó'o vạxi ra, ta nịndạkạ
tọ'on ra tạJesús, káchí ra saá:
—Tata, tạKá'no nọọ ị, ¿yukía kundo'o tạyó'o? —káchí ra.
22 Ta ndạkuiịn tạJesús:
—Tá kóni ị ña kutakụ ra ndạ kịvị ndikó ị ñoyívi yó'o, ¿yukía
ndó'o ún ndíni ún xạ'ạ tạyó'o? Ta yó'ó, xínị ñó'ó kundikọn ún yị'ị
—káchí ra xí'in tạPedro.
23 Ñạkán kía nịxịta ní'nó tọ'on xạ'ạ tạyó'o ña ọn kivị ra, chi saá
ndạtọ'on xí'in tá'an inkạ na nịxika xí'in tạJesús. Ta tạJesús ọn
vása ní-ka'ạn ra ña ọn kivị tạyó'o. Saá chi nịkạ'ạn ra: “Tá kóni ị
ña kutakụ tạyó'o ndạ kịvị ndikó ị ñoyívi yó'o, ta, ¿yukía ndó'o ún
ndíni ún xạ'ạ tạyó'o?”, kạchí tạJesús.
24 Ta yị'ị kúu tạyó'o, tạa tạ nịxika xí'in tạJesús, ta ndákuiịn ị
xạ'ạ ndi'i ñayó'o, ta yị'ị kúu tạa tạ nịtaa tọ'on yó'o, ta xínị yó ndi'i
ña ndạkuiịn ị xạ'ạ kúu ñandạạ.
25 Yóo kuạ'ạ ní inkạ chiño kịsa ndivi tạJesús ñoyívi yó'o, ta ọn
vása ní-taa ị ndi'i ña kịsa ndivi ra. Saá chi táná taa ị ndi'i ñayó'o,
níkúu, ta xínị ñó'ó kuu ña kuạ'ạ ní tutu, ta xáni sịnị ị ndí ọn vása
kunani ñoyívi yó'o ña kutú tutu yó'o. Saá ná koo ña.

Tutu yó'o ká'an xa'a chiño ña kisa ndivi naapóstol na sakuiso chiño Jesucristo

To'on yó'o ká'an ndí taJesús kindoo ra xí'in nivi na kándixa ña'á ña ndixa kixaa Níma Ndios kutaku ña ini na

1 Ñayó'o kúu tutu ñaovi tí'ví i xaa nda'a ún, tata Teófilo. Tutu
ñanoó nitaa i ndato'on i xa'a ndi'i ña ke'é taJesús, ta xí'in
ndi'i ña saná'a ra, nda kivi kixaa ra ñoyívi yó'o [2] tanda kivi ndaa
ra kuano'o ra ñoyívi nino. Ta saá kivi on ta'án ndaa ra ñoyívi
nino, ta xí'in ndee Níma Ndios, taJesús nika'an ra xa'nda chiño ra
noo nataa na nakaxin ra kuu naapóstol ña kasa chiño na noo ra.[a]
[3] Tá ndi'i ña nixo'vi ní taJesús ta nixi'i ra ta nataku ra, ta saá ovi
siko ka kivi nixiyo ra ñoyívi yó'o, ta nitivi ra kua'a ní yichi noo
naapóstol yó'o, ta xí'in mii ra saná'a káxín ra noo na ndí ña ndaa
nataku ra, ta ndixa kúu ra ta táku, ta ndato'on ra xí'in na xa'a yichi
noo xá'nda chiño Ndios.
[4] Ñii kivi ña nakutá'an taJesús xí'in naapóstol yó'o, ta xa'nda
chiño ra noo na, nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:
—On kee ndó ñoo Jerusalén yó'o vitin, ta kundati ndó nda ná
kixaa mii ñava'a ña kindoo Ndios xí'in ndó ti'ví ra kixaa ña noo
ndó. Mii ñava'a yó'o kúu ña xa ndato'on i xí'in ndó xa'a. [5] Xíni ndó
ndí sakán lo'o kuiya niya'a, taJuan nixiyo ra sakuchu ra nivi xí'in
takuií, ta tixin ña lo'o ní kivi vaxi, ta ndó'ó kuchu ndó xí'in Níma
Ndios —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an xa'a taJesús ndaa ra kuano'o ra ñoyívi nino

[6] Ñii kivi nakutá'an taJesús xí'in naapóstol, ta nindaka to'on na
ra, káchí na saá xí'in ra:
—Tata, ¿án vitin xa nitondaa kivi kindaa ún ndee nda'a nañoo
Roma, ta kixá'á mii ún ka'nda chiño ún noo nañoo yó naIsrael?
Ta saá ñoo mii yó tuku kukomí ña ndee ña ka'nda chiño ña noo
mii yó.

---

[a] **1:2** To'on "apóstol" kóni kachí ña: Nivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

7 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xíʼin na:
—Ndios on taxi ra ña kundaa ini ndó ama kasa ndivi ra chiño
ra. Ñii laá mii Ndios kómí ra ndayí kaʼnda chiño ra ndá kivi ta ndá
hora kundivi ña chitóni ra kasa ndivi ra xíʼin nivi ñoyívi yóʼo.
8 Ta ndóʼó, kivi ña kixaa Níma Ndios ña kutaku ña ini ndó, ta saá
nakiʼin ndó ndee Ndios, ta kuu ndó nivi na ndakuiin xaʼa i. Siʼna
kixáʼá ndó ndato'on ndó xaʼa i xíʼin nivi na táku ñoo Jerusalén, ta
saá ko'on ndó ndiʼi ñoo ña yóo estado Judea, ta saá ko'on ndó ndiʼi
ñoo ña yóo estado Samaria, ta saá ko'on ndó ndiʼi ñoo ña yóo ndiʼi
xiiña ñoyívi yóʼo. Ta ndiʼi ñoo yóʼo ndato'on ndó xíʼin nivi xaʼa i
—káchí taJesús xíʼin na.
9 Ta ndiʼi nikaʼan ra, ta saá Ndios sandaa ra taJesús kuaʼan noʼo
ra ñoyívi nino. Ta naapóstol na niyita xíʼin ra yóʼo, xíto na kuaʼan
ndaa ra nda nino, tanda nixaa ra nda noo kánóo viko yaa. Ta saá
ni-taxi ka viko yóʼo koto na ra. 10 Tá yíta na xíto ndaa ka na ñoyívi
nino, ta xatiʼva nakoto na yíta ovi taa xíʼin na, ndíxin nataa yóʼo
tikoto yaa ní, 11 ta ovi nataa yóʼo nikaʼan na xíʼin na, káchí na saá:
—Ndóʼó, nataa nañoo estado Galilea, ¿ndachun yíta ndó xíto
ndaa ndó ñoyívi nino? Chi Ndios xa nakiʼin tuku ra taJesús,
kuanoʼo ra ñoyívi nino vitin. Ta ndatán ndaa ra kuanoʼo ra ñoyívi
nino vitin, ñii kiʼva saá ñii kivi vaxi tuku ndikó ra kixi ra ñoyívi
yóʼo —káchí ovi nataa yóʼo xíʼin naapóstol na yíta yóʼo.

Toʼon yóʼo káʼan yu kúu taa ta nakuiso chiño noo taJudas

12 Ta saá naapóstol yóʼo noo na noo xiki tón Olivo ta kuanoʼo na
nda ñoo Jerusalén. Xiki tón Olivo yóʼo yatin yóo ña ñoo Jerusalén:
ñaxíká yóo ña kúu ñii kilómetro.[a] 13 Tá niki'vi na ñoo Jerusalén,
ta saá naxaa na ñii veʼe, ta ndaa na ñii cuarto ña kánóo noo yóo
piso ovi noo ndóo na. Ta naapóstol na ndóo yóʼo kúu taPedro,
taJacobo, taJuan, taAndrés, taFelipe, taTomás, taBartolomé,
taMateo, taJacobo ta kúu saʼya taAlfeo, xíʼin taSimón ta kúu
tatáʼan napartido zelote, xíʼin taJudas ta kúu saʼya inka ta naní
Jacobo. 14 Ndiʼi nataa yóʼo nákutáʼan na xíʼin nañani taJesús xíʼin
siʼí ra ñáMaría xíʼin inka násíʼí ná xindikon sata taJesús. Ta ndiʼi
nivi yóʼo, nákutáʼan na ndiʼi saá kivi, ta ñii yuʼú yóo na káʼan na
xíʼin Ndios.
15 Ta kixaa ñii kivi ña nakutáʼan ñii ciento oko nivi na kándixa
taJesús, ta yóo na káʼan na xíʼin Ndios. Ta saá nakundichi taPedro,
ta nikaʼan ra, káchí ra xíʼin na saá:

---

[a] **1:12** Ñii kilómetro kúu ñakáni ña kivi kaka
nivi kivi yii ña nákindée na, káchí ndayí najudío.

16 —Natá'an yó, xíni̱ ñó'ó kundivi ndatán káchí to̱'on Ndios ña
ni̱taa ta̱rey David kui̱ya̱ xi̱na̱'á, chi Níma̱ Ndios ta̱xi ña to̱'on ña
ni̱taa ra ña ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Judas Iscariote, ta̱ xi̱kuu ta̱ xi̱ni'i yichi̱ ni̱vi
na ti̱in ta̱Jesús. 17 Ta ta̱Judas xi̱kuu ra ñii ta̱tá'an mi̱i ndi̱, na kúu
ta̱a na ni̱xika xí'in ta̱Jesús, ta ñii káchí ki̱sa chiño ra xí'in ndi̱. 18 Ta
saá ni, ni̱si̱kó ra ta̱Jesús, ta ki̱'in ra si̱'ún xa̱'a̱ ña ke̱'é ra ña o̱n vá'a
yó'o, ta xí'in si̱'ún yó'o sa̱ta ra ñii ño'o̱. Ta saá ni̱xaa̱ ra no̱o̱ yóo
ño'o̱ sa̱ta ra yó'o, ta xa̱'ni xí'in mi̱i ra, ta na̱kava ra no̱o̱ ño'o̱ yó'o.
Tá na̱kava ra, ta si̱ni̱ ra ka̱ni ña no̱o̱ ño'o̱, ta ni̱nda̱ta̱ ti̱xin ra nda̱
ke̱e xiti ra. 19 Ta ndi'i ni̱vi nañoo Jerusalén xi̱ni̱ so̱'o na ña ndo̱'o
ta̱Judas ni̱xi'i̱ ra. Ña̱kán sa̱kunaní na ño'o̱ ña sa̱ta ra Acéldama, ta
ki̱vi̱ yó'o kóni kachí ña: Ño'o̱ no̱o̱ ni̱xi̱ta̱ ni̱i. 20 Xí'in ñayó'o ku̱ndivi
ña káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa na kui̱ya̱ xi̱na̱'á, saá chi ñii xiiña no̱o̱
tutu ña na̱ní Salmos, káchí ña saá:

Va̱'a ka̱ ná koo vi̱chí ve'e ra,
nda̱ ñii ni̱vi ná o̱n kutaku̱ ka̱ na ini ve'e ra,

káchí to̱'on Ndios. Ta inka̱ xiiña no̱o̱ to̱'on Ndios káchí ña saá:

Xíni̱ ñó'ó inka̱ ta̱a nakuiso chiño no̱o̱ ra,

káchí to̱'on Ndios —káchí ta̱Pedro ká'a̱n ra.

21 Ta tuku ni̱ka̱'a̱n ta̱Pedro, káchí ra saá:

—Ta vitin xíni̱ ñó'ó naka̱xin yó ñii ta̱a ta̱ nakuiso chiño no̱o̱
ta̱Judas. Ta ta̱a yó'o xíni̱ ñó'ó kuu ra ñii ta̱a ta̱ ñii káchí ni̱xika xí'in
yó ki̱vi̱ xi̱ndiko̱n yó sa̱ta̱ ta̱Jesús, 22 nda̱ ki̱vi̱ ta̱Juan sa̱kuchu ra
ta̱Jesús, ta̱nda̱ ki̱vi̱ nda̱a ta̱Jesús ñoyívi ni̱no. Saá chi ta̱a ta̱ naka̱xin
yó xíni̱ ñó'ó kuu ra ñii ta̱a ta̱ ñii káchí kuchiño ndakui̱in xí'in yó
no̱o̱ ni̱vi, ña ndato̱'on ra ndí ndixa na̱taku̱ ta̱Jesús —káchí ta̱Pedro,
ká'a̱n ra.

23 Ta saá ni̱ka̱'a̱n na ki̱vi̱ o̱vi̱ ta̱a ta̱ kuchiño nakuiso chiño no̱o̱
ta̱Judas. Ta ñii ra na̱ní Matías, inka̱ ra na̱ní José. Ta ta̱José yó'o
yóo inka̱ ki̱vi̱ ra ña kúu Barsabás; ta inka̱ ki̱vi̱ sa̱kunaní na ra kúu
Justo. 24 Ta saá ndi'i ni̱vi na na̱kutá'an yó'o ni̱ka̱'a̱n na xí'in Ndios,
káchí na saá:

—Tata Ndios, yó'ó kúu Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ ndi̱, ta xíni̱ ún níma̱
ndi'i ni̱vi, ña̱kán ndúkú ndi̱ no̱o̱ ún saná'a ún no̱o̱ ndi̱, yukú ñii
ta̱ o̱vi̱ yó'o na̱ka̱xin ún 25 kuu ñii ta̱apóstol ta̱ nakuiso chiño no̱o̱
ta̱Judas, chi xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ke̱'é ta̱Judas sa̱ndakoo ra chiño ña
sa̱kuiso chiño ún ra, ta ni̱xi'i̱ ra, ta saá kua̱'a̱n ra ñii xiiña no̱o̱ xíni̱
ñó'ó ko̱'o̱n ra —káchí na, ká'a̱n na xí'in Ndios.

26 Ta saá chi̱ka̱a̱ na suerte ña kunda̱a̱ ini na yu kuu ta̱a ta̱
nakuiso chiño no̱o̱ ta̱Judas. Ta saá ta̱a ta̱ ke̱ta nakuiso chiño kúu
ta̱Matías. Ta saá ndu̱u ra ñii ta̱tá'an naapóstol. Ta saá tuku ndu̱u
na u̱xu̱ o̱vi̱ naapóstol.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ kịvị kịxaạ Nímạ Ndios ñoyívi yó'o

2 Xa nịya'a ụxạ semana nạtakụ tạJesús, ta kịxaạ kịvị ña kána
vikọ ña nạní Pentecostés.[a] Ta ndi'i nịvi na kándixa tạJesús
nạkutá'an na ndóo na ini ñii ve'e. [2] Ta xati'va xịnị sọ'o na ña ní'ị,
vạxi noo ña ñoyívi nịno. Ta ndạtán ní'ị tạchị ndeé ní, saá ní'ị ña.
Tá kịxaạ ña, ta sạkutú ña xí'in ña ní'ị yó'o ini ve'e nọọ ndóo nịvi
yó'o. [3] Ta saá xịni na ndạtán yóo yáạ ño'ọ xíxị, saá yóo ña xíto na.
Ta nịtạ'vị yáạ ño'ọ yó'o, xịkundoso ña nịno yatin sịnị ñii ñii nịvi
na ndóo yó'o. [4] Ta saá Nímạ Ndios, nịkị'vi ña ta sạkutú ña ini ñii
ñii nịvi yó'o, ta kịxá'á na ká'ạn na kuạ'ạ ní nọọ tọ'on ña ká'ạn nịvi
inkạ ñoo xíká, tọ'on ña ọn vása ní-sakuá'á na ká'ạn na, chi Nímạ
Ndios tạxi ña ká'ạn na tọ'on yó'o.

[5] Ta mịi kịvị yó'o, ñoo Jerusalén nạkutá'an kuạ'ạ ní nịvi najudío
na kúu na ndíkọn Ndios xí'in ña ndino'o ní ini na. Nịvi yó'o kịxi na
ndi'i saá ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Roma, ta kuạ'ạ ní nọọ tọ'on ká'ạn
na. [6] Tá nayó'o xịnị sọ'o na ña ndeé ní ní'ị ini ve'e nọọ nákutá'an
nịvi na xịndikọn sạtạ tạJesús, ta saá nạkutá'an kuạ'ạ ní nịvi yó'o,
ta kuạ'ạn na koto na yu kúu ña ndeé ní ní'ị, chi ọn vása kúndạạ ini
na ndạchun ní'ị ña saá. Ta náka'nda ní ini ndi'i nayó'o nọọ tọ'on
ña xíni sọ'o na, saá chi ñii ñii nịvi yó'o xíni sọ'o na tọ'on ña ká'ạn
mịi nañoo na. [7] Ndixa náka'nda ini na nọọ ña xíni sọ'o na, ta ká'ạn
xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Ndạchun vạ'a ní ká'ạn nayó'o tọ'on mịi yó? ¿Án ọn ndixa
kúu nayó'o nịvi nañoo estado Galilea? [8] ¿Ndasaá vạ'a kúchiño
kạ'ạn nayó'o kuạ'ạ ní nọọ tọ'on ña kúu tọ'on ñii ñii ñoo nọọ kịxi
yó? [9] Saá chi kịxi yó kuạ'ạ ní ñoo ña ñó'o kuạ'ạ ní xiiña, ña nạní:
Partia, Media, Elam, Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, Asia,
[10] Frigia, Panfilia, xí'in Egipto. Ta inkạ yó kịxi ñii xiiña ña nạní
Libia, kẹe yó ñoo ña nákaạ yatin ñoo Cirene. Ta inkạ yó kúu nịvi
na kịxi ñoo Roma. Sava yó kúu nịvi najudío, ta inkạ yó kúu nịvi na
xịndikọn inkạ yichị, ta chịkaạ ini yó ndíkọn yó yichị najudío, ta
ñii kị'va ndạtán yóo ña kísa tọ'ó najudío Ndios, saá ké'é yó vitin.
[11] Sava yó kịxi ñoo ña nạní isla Creta,[b] ta sava yó kịxi yó ñii xiiña
ña xíká nạní Arabia. Vará nịvi na kịxi kuạ'ạ ní ñoo xíká kúu yó, ta
saá ni, vitin ñii ñii mịi yó vạ'a xíni sọ'o yó tọ'on ña ká'ạn nañoo
mịi yó, ta kúndạạ ini yó tọ'on ña ká'ạn nịvi yó'o xạ'ạ ñavạ'a ká'no
ña livi xa kẹ'é Ndios —saá káchí nịvi na kịxi ndi'i saá ñoo ña yóo
ndi'i xiiña ña ndá'vi ndaa ñoo Roma.

---

[a] **2:1** Vikọ yó'o sákana najudío ñii ñii kuịyạ xạ'ạ ña taxi na
ña táxa'vi ña'á nda'ạ Ndios xạ'ạ ña nạkaya na nọọ ña chị'i na.
[b] **2:11** Tọ'on "isla" kóni kachí ña xạ'ạ ño'ọ
yịchí, ta takuií mịni xíno nduu ndi'i rá ña.

12 Tá naka'nda ini na ndóo na, ta ká'an na ndáka to'on xí'in
tá'an na, káchí na saá:
—¿Yukía kóni kachí ñayó'o?, chi on koó ñayó'o ní-xiyo
—káchí na.
13 Ta saá ni, sava nivi yó'o xáku ndaa na, xíto na nivi na ká'an
kua'a ní noo to'on, ta tuku ká'an na, káchí na saá:
—Nayó'o va xi'i ní na, ñakán xíini ní na vitin —káchí na.

To'on yó'o ká'an ndí taPedro nika'an ndoso ra to'on xa'a taJesús noo kua'a ní nivi

14 Ta saá taPedro nakundichi ra xí'in inka ukxu ñii naapóstol, ta
kixá'á ra ndeé ní ká'an ndoso ra noo ndi'i nivi na ndóo yó'o, ta
káchí ra saá:
—Natá'an yó, ndó'ó na kúu najudío, ta inka ndó'ó na kee inka
xiiña ta kixaa ndó ñoo Jerusalén yó'o, vitin koni so'o ndó ña
ndato'on i xí'in ndó, 15 chi sava ndó'ó xáni sini ndó ndí naxíini kúu
ndi, ta on siví ñandaa kúu ña xáni sini ndó saá, chi xitaan ní kúu
ña, ni on ta'án tondaa kaa iin xitaan kúu ña.[a] 16 Ta ña xíto ndó
yó'o kúu ña kundivi to'on Ndios ña nitaa taprofeta Joel, taa ta
nika'an ndoso to'on Ndios kuiya xina'á. Nitaa taJoel, kachí ra saá:
17 Saá ká'an Ndios:
Tá xa yatin vaxi kivi ñasondí'í ñoyívi yó'o,
ta saá ti'ví i Níma i ko'on ña koo ña xí'in nivi ndi'i saá
xiiña ñoyívi.
Ta yi'i taxi i ña ka'an nivi to'on ña káku Níma i,
ta ka'an ndoso na to'on yó'o noo inka nivi.
Án sa'ya ndó ña'a kúu ná, án sa'ya ndó taa kúu na,
ta yi'i Ndios taxi i ndee ña ka'an ndoso na to'on i noo
inka nivi.
Ta ndó'ó na kúu nivi nakuáchí, ta taxi i ña tivi noo ndó koto
ndó ña kóni i kundaa ini ndó.
Ta ndó'ó na kúu nivi naxikua'a, ta taxi i ña xaní ndó ña
saná'a i ndó'ó ña kóni i kundaa ini ndó.
18 Ta kivi saá ti'ví i Níma i ko'on ña koo ña xí'in ndi'i nivi na
kúu na kísa chiño noo i,
ta saá ka'an ndoso na noo inka nivi to'on ña káku Níma i.
19 Ta ke'é i ñaná'no ñoyívi nino ña koto nivi,
ta on vása kundaa ini na yukía kóni kachí ña,
ta naka'nda ní ini nivi koto na ña.

---

[a] **2:15** Kaa iin xitaan naní ña kaa uni noo nañoo Roma,
chi kaa nóó noo nañoo Roma kúu kaa uxa xitaan.

Ta ke'é i̱ inka̱ ñaná'no ñoyívi ño'o̱ ña koto ni̱vi xa̱'a̱ ña
saná'a i̱ ndee̱ i̱ no̱o̱ na.
Saá chi koto na kua̱'a̱ ní ni̱i̱ kui̱ta̱ no̱o̱ ño'o̱,
ta koto na ndeé ní xíxi̱ ño'o̱,
ta koto na kua̱'a̱ ní ñi̱'ma̱ koo.
20 Ta ño̱'o ká'no ña yé'e ndiví kunaa no̱o̱ ña.
Ta yo̱o̱ tí yé'e ñoó naa kukuá'á no̱o̱ rí,
ta nda̱tán yóo ni̱i̱ kuá'á, saá kuá'á koo no̱o̱ rí.
Tá ndi̱'i ku̱ndivi ndi'i ñayó'o, ta saá kixa̱a̱ mi̱i ki̱vi̱ ká'no ña
kasa nani i̱ xa̱'a̱ kua̱chi ndi'i ni̱vi, káchí Ndios.
21 Ta ki̱vi̱ saá ndi'i ni̱vi na ka̱'a̱n ndukú no̱o̱ Ndios ña chindeé
ra na,
ta Ndios koni̱ so̱'o ra ña ka̱'a̱n na, ta saka̱ku ra ni̱vi yó'o,
káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa ta̱profeta Joel kui̱ya̱ xi̱na̱'á.
22 'Natá'an yó nañoo i̱ Israel, chika̱a̱ so̱'o ndó to̱'on yó'o ña
ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó xa̱'a̱ ta̱Jesús ta̱ xi̱taku̱ ñoo Nazaret. Mi̱i Ndios
ti̱'ví ra ta̱Jesús, ta ta̱xi ra ndee̱ nda'a̱ ra ña ke̱'é ra kua̱'a̱ ní chiño
ná'no, ke̱'é ra ñava̱'a ña chi̱ndeé ra ni̱vi, ta na̱ka'nda ini ni̱vi xi̱to
na ñava̱'a yó'o, ta ke̱'é ra ñava̱'a ña ki̱sa nda̱a̱ no̱o̱ ni̱vi ndixa kómí
ra nda̱yí Ndios ke̱'é ra saá. 23 Ndios xa xi̱ni̱ ra yukía̱ kundo'o
ta̱Jesús ñoyívi yó'o, ta nda̱tán chi̱tóni̱ Ndios, saá ku̱ndivi ña. Ta
sava ndó'ó, na kúu ñañoo i̱ najudío ti̱in ndó ra, ta ni̱xa̱'a̱n ndó, ta
na̱taxi ndó ra nda'a̱ ni̱vi na sáa̱ ini xíni ña'á. Ta ñii yu'ú ni̱xi̱yo ndó
xí'in ni̱vi na o̱n vá'a yó'o ña xa̱'ni na ra xí'in ña ka̱takaa̱ ndaa na
ra nda'a̱ tón cruz. 24 Ta Ndios ni̱-taxi ra ña kindo̱o ta̱Jesús kuu ra
ta̱ndi̱í ndi'i saá ki̱vi̱, ta saá Ndios sa̱nataku̱ ña'á ra. Ndee̱ ña xá'ni
ni̱vi ni̱-kuchiño kundeé ña no̱o̱ ta̱Jesús, saá chi lo'o kuiti ki̱vi̱ xi̱kuu
ra ta̱a ta̱ ni̱xi'i̱, ta saá na̱taku̱ ra. 25 Ñayó'o yóo yu'ú ña xí'in to̱'on
ña ni̱ka̱'a̱n ta̱rey David kui̱ya̱ xi̱na̱'á xa̱'a̱ ta̱Jesús, chi ka̱chí ra saá:
Ndi'i saá ki̱vi̱ xíto i̱ Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ i̱,
yóo ra xí'in i̱, ta xa yóo ti'va ra chindeé ra yi̱'i̱.
Va̱'a ndáa ra yi̱'i̱ ña o̱n nakava i̱ ke'é i̱ ña o̱n vá'a.
26 Ta saá kúsii̱ ní ini i̱ ta ká'a̱n i̱ to̱'on si̱i̱ ní.
Vará ñii ki̱vi̱ kivi̱ i̱ nda̱tán ndi'i ni̱vi kivi̱ na,
yóo va̱'a ini i̱, ta o̱n vása kúchuchú ini i̱.
Saá chi ndáa ini i̱ yó'ó, Tata Ndios.
27 Ña o̱n vása taxi ún koo níma̱ i̱ ndi'i saá ki̱vi̱ no̱o̱ ndóo ni̱vi
na ni̱xi'i̱,
ni o̱n taxi ún ña ta̱'yi̱ yi̱kí ko̱ñu i̱ ti̱xin ñáñá.
Chi ta̱a ta̱ na̱ka̱xin ún kasa chiño no̱o̱ ún kúu i̱, ta ta̱a ta̱yi̱i̱
kúu i̱.
28 Yó'ó Tata Ndios, xa sa̱ná'a ún yi̱'i̱ yichi̱ va̱'a no̱o̱ kúsii̱
ini ún kutaku̱ i̱.

Ta sakutú ún ini i xí'in ñasii mii ún, chi ndi'i saá kivi yóo ún xí'in i,
saá káchí to'on ña nitaa taDavid kuiya xina'á —káchí taPedro xí'in
nivi na nakutá'an yó'o.
29 Ta saá nika'an ka taPedro xí'in na ña saná'a ra na yukía kóni
kachí to'on yó'o:
—Natá'an yó, najudío, ndato'on káxín i xí'in ndó xa'a taDavid
chi xii síkuá yó kúu ra. Xíni yó ñandaa kúu ña nixi'i taDavid ta
ninduxun ra. Tanda kivi vitin yatin ní nákaa ño'o noo ninduxun
ra, ta ndixa xa nita'yi koñu ra tixin ñáñá. Ñakán kía kúndaa ini
yó ndí on siví xa'a taDavid kúu ña ká'an to'on ña káchí on ta'yi
yikí koñu ra. Saá chi xí'in to'on yó'o nika'an taDavid xa'a taJesús.
30 TaDavid xikuu taprofeta, taa ta nika'an to'on ña taxi Níma Ndios
nda'a ra ka'an ra. Ta taDavid xíni ra ndí ndixa ñii kivi kundivi
to'on ña kindoo Ndios xí'in ra, chi to'on ña chiná'a mii Ndios kasa
ndivi ra kúu ña. Nika'an Ndios xí'in taDavid, kachí ra saá: "Ndixa
kía ñii kivi ke'é i ña ñii sa'ya ñani síkuá ún kuu ra taRey ñoo Israel,
ndatán yóo ún vitin saá koo ra", kachí Ndios xí'in taDavid xina'á.
31 Ta Ndios saná'a ra saá noo taDavid ña kundaa ini ra ndasaá
kundo'o Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi ñii kivi vaxi. Saá
nitaa taDavid to'on ña káchí saá: Ndios on vása taxi ra ña ndi'i saá
kivi koo níma ra noo ndóo nivi na nixi'i, ni on taxi ra ña ta'yi yikí
koñu ra tixin ñáñá yó'o, kachí tarey David. 32 Ta vitin xa kundivi
to'on ña nitaa taDavid xina'á, chi Ndios xa sanataku ra taJesús, ta
mii taJesús yó'o kúu taa ta nitaa taDavid xa'a. Ta ndixa xa nataku
taJesús, saá chi mii ndi, na nixika xí'in ra ndákuiin ndi xa'a ña
xini ndi nixi'i ra ta nataku ra, ta xini ndi ra táku ra. 33 Ta xini ndi
taJesús kua'an ndaa ra ta kuano'o ra ñoyívi nino, ta xikoo ra tón
táyi ká'no, tón ñíndichi siin kua'á Ndios. Ta saá naki'in ra Níma
Ndios ña taxi Yivá yó Ndios nda'a ra, ta taJesús ti'ví ra Níma Ndios
yó'o kixaa ña koo ña xí'in ndi'i, nivi na kándixa ña'á, ndatán yóo
ña kindoo ra xí'in ndi. Ta vitin ña xíni ndó xí'in ña xíni so'o ndó
yó'o kúu ña kisa ndivi ra to'on ña kindoo ra xí'in ndi. 34 Ta xíni yó
ndí on siví taDavid xí'in yikí koñu ra kúu taa ta ndaa ñoyívi nino.
Saá chi nitaa tarey David to'on Ndios ña ká'an xa'a taa ta ti'ví
Ndios sakaku ra mii yó, ta kachí taDavid saá:

Ndios nika'an ra xí'in taKá'no noo i, kachí ra saá:
"Koo ún táyi ká'no yó'o, tón ñíndichi siin kua'á i,
35 tanda tondaa kivi sakoyo i tixin xa'a ún ndi'i na káni tá'an xí'in ún", saá kachí Ndios,

nitaa taDavid kuiya xina'á.
36 'Ta saá ndi'i ndó'ó nañoo i naIsrael, vará sava ndó'ó xa'ni ndó
taJesús, chi katakaa ndaa ndó ra nda'a tón cruz, ta vitin xíni ñó'ó

kundaa va'a ini ndó ndí Ndios xa taxi ra ndayí nda'a mii taJesús yó'o ña kúu ra Taa taKá'no noo ndi'i yó, ta kúu ra Cristo, taa ta xindati yó ti'ví Ndios ña sakaku ra mii yó —káchí taPedro, ká'an ra xí'in na.

37 Tá nivi na xini soo ña ká'an taPedro yó'o, kixá'á na ndí'i ní ini na, tanda nita'vi sava níma na xa'a ña xini soo na ká'an ra xí'in na. Ta saá nindaka too'on na taPedro xí'in inka naapóstol tá'an ra, káchí na saá:

—Natá'an yó, ka'an ndó xí'in ndi, ¿yukía kasa ndivi ndi vitin? —káchí na.

38 Ta ndakuiin taPedro:

—Xíni ñó'ó nandikó ini ndó ta sandakoo ndó kuachi ndó ta ki'vi ndó yichi noo xá'nda chiño Ndios. Ta saá ki'vi ndó kuchu ndó xí'in ndayí kivi taJesús taa ta kúu Cristo. Ta saá Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó ta naki'in ndó Níma ra kutaku ña ini ndó, 39 chi saá kindoo Ndios ke'é ra xí'in ndó ta xí'in sa'ya ndó ta xí'in nivi na ndóo kua'a ní ñoo xíká. Ndixa Ndios taxi ra Níma ra kutaku ña ini ndi'i nivi na kúu na kana Ndios ña kundikon na yichi ra —káchí taPedro xí'in na.

40 Si'a ndato'on taPedro, ta ká'an ka ra xí'in na, ndúkú ra noo na ña chikaa soo na too'on ña ká'an ra. Ta káchí ra saá:

—Taxi ndó ña sakaku Ndios ndó'ó koto ñii káchí xo'vi ndó xí'in nivi na toon ní ini, na kúu na táku yichi on vá'a —káchí taPedro xí'in na.

41 Ta saá mii kivi ndato'on taPedro saá xí'in na, ta ñii uni mil nivi kandixa na too'on ña nika'an ra xí'in na. Ta saá chichi na xí'in takuií chi kandixa na taJesús, ta chikaa ini na kundikon na yichi ra. Ta xí'in nivi yó'o, nduu kua'a ní ka nivi na kándixa taJesús. 42 Ta saá ñii ñii kivi ndíkon ka na sákuá'á na ta kísa ndivi na ña sáná'a naapóstol, ta táxi xí'in mii na ña vivíi kutaku xí'in tá'an na, ta kua'a ní yichi nákutá'an na xíxi na, ta tá'ví na sita va'a xíxi na ña náká'án na taJesús ndasaá nixi'i ra xa'a na, ta táxi xí'in mii na nakutá'an na ña ka'an na xí'in Ndios.

Too'on yó'o ká'an ndasaá xitaku ndi'i nivi nanoó kandixa taJesús

43 Ta ndi'i nivi naka'nda ini na xíto na ñava'a ná'no ke'é naapóstol noo na, chi xí'in ndee Ndios naapóstol ke'é na kua'a ní chiño va'a xito na. 44 Ta ndi'i nivi na kándixa taJesús ñii yu'ú yóo ndi'i nayó'o. Ta ñii ñii na taxi na ña xikomí na xa'a ña koni ñó'ó ndi'i natá'an na, ta on vása sí'nda nixiyo ini na. 45 Tá xíto na ndí yóo natá'an na na kándixa taJesús, ta yóo ní ña kúmani noo

nayó'o, ta saá síkó na ña kómí na, ta náki'in na si̱'ún, ta náta'ví
na si̱'ún nda'a̱ ni̱vi na xíni̱ ñó'ó ña. Ta táxi na nda'a̱ ni̱vi yó'o ñii
ki̱'va nda̱tán yóo ña kúma̱ni̱ kuiti nda'a̱ ñii ñii na. 46 Ta saá ndi'i
saá ki̱vi̱ nákutá'an na ve'e ño̱'o ká'no ña yóo ñoo Jerusalén no̱o̱
kísa ká'no na Ndios. Ta saá tuku nákutá'an na sava ve'e natá'an
na, ta tá'ví na si̱ta̱ va̱'a xíxi na xa̱'a̱ ña nákáʼán na ndasaá ni̱xi'i̱
ta̱Jesús xa̱'a̱ na. Ta xí'in ñasii̱ ní ini na, ta xí'in ña ndino'o ní ini
na nákutá'an na ta xíxi na xí'in tá'an na. 47 Ñii ñii ki̱vi̱ nákutá'an
na kísa ká'no na Ndios, ta kánóo va̱'a ní ñato̱'ó na no̱o̱ inka̱ ni̱vi.
Ta ñii ñii ki̱vi̱ Ndios sáka̱ku ra ni̱vi na kúu na ka̱na ra ña kandixa
na ta̱Jesús ta kundiko̱n na yichi̱ ra. Ta saá kua̱'a̱ ka̱ ndu̱u ni̱vi na
kándixa ta̱Jesús.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndasaá nda̱'a ñii ta̱a ta̱ o̱n ki̱ví kanda xa̱'a̱

3 Ñii ki̱vi̱ ka̱a u̱ni̱ xikuaa kúu ña,[a] ta ta̱Pedro xí'in ta̱Juan
kua̱'a̱n na ve'e ño̱'o ká'no ñoo Jerusalén, chi hora yó'o kúu ña
nákutá'an najudío ndi'i saá ki̱vi̱ xa̱'a̱ ña ká'a̱n na xí'in Ndios. 2 Ta
saá ni̱xa̱a̱ na ñii yé'é ña na̱ní Yé'é Livi no̱o̱ kí'vi ni̱vi yoso̱ ndíka̱ ña
yóo ke̱'e ve'e ño̱'o ká'no. Ta xi̱ni na ñii ta̱a ta̱ o̱n ki̱ví kanda xa̱'a̱,
chi saá ka̱ku ra. Ta ta̱yó'o kándú'u̱ ra yé'é yó'o, saá chi ndi'i saá
ki̱vi̱ natá'an ra ndíso na ra, ki̱xa̱a̱ na chi̱ndú'u̱ na ra yó'o xa̱'a̱ ña
nda̱ka̱ chi'ña ra si̱'ún no̱o̱ ni̱vi na yá'a yé'é yó'o. 3 Ta saá ta̱a ta̱ o̱n
ki̱ví kanda xa̱'a̱ yó'o, xi̱ni ra ta̱Pedro xí'in ta̱Juan kua̱'a̱n ki̱'vi na
yé'é yó'o, ta saá ni̱nda̱ka̱ chi'ña ra si̱'ún no̱o̱ na. 4 Ta ta̱Pedro xí'in
ta̱Juan xi̱to káxín na nduchu̱ no̱o̱ ta̱a ta̱ o̱n ki̱ví kanda xa̱'a̱ yó'o, ta
ni̱ka̱'a̱n ta̱Pedro xí'in ra, káchí ra saá:

—Tata, koto káxín ún no̱o̱ ndi̱ —káchí ra.

5 Ta saá ta̱a yó'o xi̱to káxín ra no̱o̱ na, chi xáni si̱ni̱ ra ndí taxi
na si̱'ún nda'a̱ ra. 6 Ta ta̱Pedro ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ra:

—O̱n ko̱ó si̱'ún ní'i i̱ taxi i̱ nda'a̱ ún, ta saá ni, yóo ña kómí i̱
ña taxi i̱ nda'a̱ ún vitin. Xí'in nda̱yí ki̱vi̱ Jesucristo ta̱ñoo Nazaret,
xá'nda chiño i̱ no̱o̱ ún nakundichi ún, ta kixá'á ún ko̱'o̱n xá'á ún
vitin —káchí ta̱Pedro xí'in ra.

7 Ta ta̱Pedro ti̱in ra nda'a̱ kua'á ta̱a yó'o, ta ki̱xá'á ra ndáníʼi
ña'á ra, tá mií saá xandi̱ko̱n na̱ko'on ndee̱ xa̱'a̱ ra, ta na̱ko'on ndee̱
si̱ko̱n xa̱'a̱ ra, ta na̱kundichi ra, 8 ta kama ní ki̱xá'á ra xíka ra. Ta
na̱ki'in ra kua̱'a̱n ra xí'in ta̱Pedro, ta xí'in ta̱Juan, no̱o̱ yoso̱ ndíka̱
ña yóo ke̱'e yé'é ve'e ño̱'o ká'no. Ta na̱kutú ñasii̱ ini ra, ta ki̱xá'á
ra kándeta ni'ni ra xí'in ña kúsii̱ ní ini ra, ta xíka ra kísa ká'no ra
Ndios. 9 Ta saá ni̱vi na ndóo no̱o̱ yóo yoso̱ ndíka̱ ke̱'e ve'e ño̱'o

[a] **3:1** Ka̱a u̱ni̱ xikuaa na̱ní ña ka̱a i̱i̱n no̱o̱ nañoo Roma.

ká'no yó'o, xíto na tayó'o, ta va'a xíka xá'á ra, ta kísa ká'no ra
Ndios. [10] Ta xí'in ña xíto nivi nduva'a taa yó'o, ta ndixa naka'nda
ini na, tanda yí'ví na ndóo na, chi nakoni na tayó'o xikuu taa ta
on vása ní-kivi kanda xa'a, ta xindú'u ra yé'é ña naní Yé'é Livi, ña
xindaka chi'ña ra si'ún noo nivi.

Too'on yó'o ká'an xa'a ña ndato'on taPedro xí'in nivi na nakutá'an Corredor taSalomón

[11] Ta taa ta nduva'a yó'o tiin ra nda'a taPedro xí'in nda'a
taJuan, ta ni-xiin ra saña ña'á ra. Ta ndi'i nivi náka'nda ini na xíni
soo na ña nduva'a tayó'o, ta xíno na vaxi na koto na noo yóo ra
xí'in taPedro ta xí'in taJuan, ñii xiiña corredor, ña naní Corredor
taSalomón. Ta corredor yó'o xino nduu ña yoso ndíka ke'e ve'e
ño'o ká'no. [12] Tá xíto taPedro nakutá'an nivi yó'o, ta nika'an ra
xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó naIsrael, ¿ndachun náka'nda ini ndó xíto ndó ña
nduva'a tayó'o? ¿Ndachun xíto ndó noo ndi? ¿Án xáni sini ndó
xí'in ndee mii ndi kúu ña sanda'a ndi tayó'o, chi va'a ní nivi kúu
ndi? On vása saá, chi xí'in ndee taJesús nduva'a tayó'o. [13] Ta mii
Ndios taa ta kisa to'ó naxii síkuá yó, na kúu taAbraham, taIsaac
xí'in taJacob, mii Ndios yó'o kúu taa ta chinóo síkón ñato'ó Sa'ya
ra taJesús, taa ta kisa ndivi chiño ña ndáya'ví ní. Ta saá ni, sava
ndó'ó kúu nivi na nataxi taJesús yó'o nda'a nachiño ñoo Roma ña
ka'ni na ra. Ta kivi nixaa ra noo tagobernador Pilato, ta nika'an
ndó ña on vá'a xa'a ra. Vará nika'an taPilato ndí kóni ra saña ra
taJesús ko'on ndíka ra, ta ndó'ó ni-xiin ndó ke'é ra saá. [14] On vása
ní-xiin ndó naki'in va'a ndó taJesús, taa ta kúu taNdaa, ta kúu
taYii, ta nda víka nduku ndó noo taPilato ña saña ra inka taa, ta
kúu ta xá'ni nivi. [15] Ta saá xa'ni ndó taa ta kúu ñii laá kuiti ta
kúchiño sakutaku ndino'o mii yó ndi'i saá kivi. TaJesús yó'o, vará
nixi'i ra, ta Ndios sanataku ña'á ra, ta mii ndi kúu nivi na xini ña
nataku ra, ta ndákuiin ndi xa'a ra ña ndixa nataku ra. [16] Ta xa'a ña
kándixa ndi taJesús ta ndáa ini ndi ndayí kivi ra, ta xa'a ñayó'o
nduva'a tayó'o, taa ta xikuu ta on kiví kanda xa'a. Ndixa xa'a ña
ndáa ini ndi taJesús, sanda'a ndino'o ra tayó'o, taa ta xíto ndó
ñíndichi ra noo ndó yó'o.

[17] 'Natá'an yó, xíni i ndí ndó'ó, ta xí'in naná'no noo ndó, on
vása ní-kundaa ini ndó yu kúu taJesús, ñakán xa'ni ndó ra. [18] Ta
saá ni, ndi'i ña nixo'vi taJesús kúu ña kundivi to'on Ndios ña nitaa
naprofeta xina'á, chi ñii káchí nitaa ndi'i naprofeta na nika'an
ndoso to'on Ndios xina'á, nitaa na kachí na ndí xíni ñó'ó xo'vi ní
Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku ra mii yó, kachí naprofeta xina'á.

19 Ta vitin ndó'ó, xíni ñó'ó nandikó ini ndó, ta sandakoo ndó
kuachi ndó, ta ki'vi ndó yichi Ndios. Ta saá kasa ká'no ini ra xa'a
kuachi ndó. Ta saá ndixa kixaa kivi ña Ndios taxi ra ña nakindée
ndó. 20 Ta ñii kivi Ndios ti'ví tuku ra taJesús, ndikó ra ñoyívi yó'o.
Saá chi nda si'na Ndios chindú'u ra taJesús kuu ra Cristo, taa ta
sakaku nivi noo ña on vá'a. 21 Ñakán xíni ñó'ó kundati ka taJesús,
taa ta kúu Cristo, ñoyívi nino nda kixaa kivi ña Ndios ndasa xaá ra
ndi'i ña kuva'a yóo ñoyívi. Ndatán nixiyo kivi xina'á tá on ta'án
ka ki'vi nivi kuachi saá koo ña. Saá chi xí'in ñayó'o kundivi to'on
Ndios ña nika'an ndoso naprofeta kuiya xina'á. 22 Ñii taprofeta ta
nitaa to'on Ndios xina'á xikuu taMoisés, ta tayó'o nitaa ra xa'a
Cristo, kachí ra saá: "Ñii kivi ña vaxi Ndios ti'ví ra ñii taprofeta
ndatán yóo yi'i. Ta tayó'o kixi ra ñoo yó Israel, ta ka'an ndoso ra
to'on Ndios noo nivi ñii ki'va ndatán yi'i nika'an ndoso i to'on
Ndios noo ndó. Ta saá xíni ñó'ó chikaa so'o va'a ndó ndi'i ña ka'an
ra xí'in ndó. 23 Táná koo nivi na on kua'a chikaa so'o to'on ka'an
ra, ta tava yó nivi yó'o ña on kuu ka na nivi nañoo Ndios", saá
nitaa taMoisés xina'á.
24 'Ta taprofeta Samuel, ta xí'in ndi'i saá naprofeta na kixi
sata ra, ndi'i nayó'o nika'an ndoso na to'on Ndios ña káchí xa'a
ndasaá koo kivi ña táku yó vitin. 25 Ta ndó'ó kúu sa'ya ñani síkuá
naprofeta yó'o, ta saá vitin ndó'ó kúchiño naki'in ndó ñava'a ña
kúu ña kindoo Ndios xí'in naxii síkuá yó ña kasa ndivi ra xí'in
na. Saá chi kuiya xina'á Ndios nika'an ra xí'in taxii síkuá yó
taAbraham, kachí ra saá: "Xa'a ña ke'é taa tasa'ya ñani síkuá ún,
yi'i ndixa ke'é i ña ndi'i nivi ñoyívi naki'in na ñava'a", kachí Ndios
xí'in ra. Ta vitin mii yó kúu nivi na xa naki'in ñava'a ní nda'a
Ndios, ndatán yóo ña kindoo ra xí'in taAbraham. 26 Kivi Ndios ti'ví
ra Sa'ya ra taJesús kixaa ra ñoyívi yó'o, ta saá si'na kixaa ra noo
mii yó najudío xa'a ña ke'é ra ñava'a xí'in yó. Saá chi kixaa ra xa'a
ña chindeé ra mii yó ña nandikó ini yó ta sandakoo yó ña on vá'a,
ta kundikon yó yichi Ndios —káchí taPedro xí'in nivi na nakutá'an
yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a taPedro xí'in taJuan yíta na noo nachiño naJunta Suprema

4 Tá mií yóo ka taPedro xí'in taJuan, ká'an ndoso na to'on Ndios
noo nivi, ta kixaa sava nasutu xí'in taká'no noo napolicía
na kúu na ndáa ve'e ño'o ká'no, ta kixaa inka naná'no na kúu
nasaduceo. 2 Sáa ní ini na kixaa na, chi taPedro xí'in taJuan
ndáto'on na sáná'a na nivi ndí ndixa nataku taJesús, ta káchí na
ká'an na ndí ndi'i nivi na kándixa taJesús, nivi yó'o, ndatán xa

nataku̱ taJesús saá nataku̱ na ki̱vi̱ ña va̱xi. 3 Ta saá napolicía ti̱in
na ta̱Pedro xí'in ta̱Juan, ta ta̱an ña'á na ini ve'e ka̱a, no̱o̱ xi̱ño'o na
nda̱ inka̱ ki̱vi̱, saá chi xa ni̱kuaa ní kúu ña, ta o̱n vása ní-kuna'a
ka̱ kasa nani na kua̱chi xa̱'a̱ nayó'o. 4 Ta saá ni, xa kua̱'a̱ ní ni̱vi
kúu na xi̱ni̱ so̱'o to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Pedro, ta ni̱vi yó'o ki̱xá'á na
kándixa na ta̱Jesús. Ta saá xa̱'no ti'vi ni̱vi na kándixa ta̱Jesús, ta
ni̱to̱nda̱a o̱'o̱n mil kúu nata̱a na xa ka̱ndixa.
5 Ta ni̱ti̱vi inka̱ ki̱vi̱, ta na̱kutá'an naná'no no̱o̱ naIsrael xí'in
naxi̱ku̱a'a̱ ta xí'in namaestro na sáná'a nda̱yí Ndios ña ni̱taa
ta̱Moisés, na̱kutá'an na ña koo junta ñoo Jerusalén. 6 Ta ta̱ká'no
no̱o̱ ndi'i nasu̱tu̱, na̱ní ra Anás yóo ra xí'in na. Ta ndóo nave'e ra na
kúu ta̱Caifás, ta̱Juan, ta̱Alejandro xí'in sava ka̱ inka̱ nave'e ta̱su̱tu̱
ká'no yó'o. 7 Ta saá ti̱'ví na napolicía ko̱'o̱n na tava na ta̱Pedro
xí'in ta̱Juan ve'e ka̱a. Ta ni̱xa̱'a̱n napolicía ta na̱ki'in na na ñó'o
ve'e ka̱a, ta ndi̱kó napolicía, ta va̱xi ta̱Pedro xí'in ta̱Juan xí'in na,
ta ki̱xa̱a na no̱o̱ yóo nachiño. Ta saá nachiño ki̱xá'á na nda̱ka̱ to̱'on
na ta̱Pedro xí'in ta̱Juan, káchí na saá:
—¿Ndasaá ke̱'é ndó sa̱nda'a ndó ta̱yó'o, ta̱a ta̱ o̱n ki̱ví kanda
xa̱'a̱ xi̱kuu ra? ¿Yu kúu na ta̱xi ndee̱ án nda̱yí nda'a̱ ndó ke'é ndó
saá? —káchí nachiño xí'in ta̱Pedro ta xí'in ta̱Juan.
8 Ta ta̱Pedro, chútú ini ra xí'in Níma̱ Ndios, ta nda̱kuii̱n ra
ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra saá:
—Nachiño xí'in naxi̱ku̱a'a̱ ñoo yó Israel, ká'a̱n i̱ xí'in ndó vitin.
9 ¿Án ndixa táxi ndó kua̱chi xa̱'a̱ ndi̱ chi ke̱'é ndi̱ ñava̱'a xí'in ñii ta̱a
ta̱ xi̱kuu ta̱ o̱n ki̱ví kanda xa̱'a̱? ¿Án ndixa kóni ndó kunda̱a ini ndó
ndasaá ndu̱va̱'a xa̱'a̱ ra? 10 Ta saá vitin ká'a̱n ndi̱ ndáto̱'on káxín
ndi̱ xí'in ndó'ó ña kunda̱a ini mi̱i ndó ta kunda̱a ini ndi'i nañoo yó
naIsrael ndí xí'in ndee̱ ta̱Jesús ta̱ñoo Nazaret ndu̱va̱'a ta̱yó'o. Mi̱i
ta̱Jesús yó'o kúu ta̱a ta̱ ka̱taka̱a ndaa ndó nda'a̱ tón cruz, ta ni̱xi'i̱
ra, ta Ndios sa̱nataku̱ ña'á ra. 11 Ta xa̱'a̱ ta̱Jesús yó'o káchí to̱'on
Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á, káchí ña saá: “Yóo ñii yu̱u̱ ña ni̱-xiin ni̱vi
na kísa va̱'a ve'e koni̱ ñó'ó na, ta vitin mi̱i yu̱u̱ yó'o ndu̱u ña yu̱u̱
ká'no ní ka̱, chi nákaa̱ ña xa̱'a̱ ve'e ta ndíso ña ve'e”, káchí to̱'on
Ndios. Ta nda̱tán yóo yu̱u̱ yó'o, saá yóo ta̱Jesús vitin. 12 Ta ñii la̱á
ta̱Jesús kúchiño saka̱ku ra mi̱i yó, chi nda'a̱ ñii la̱á ta̱Jesús Ndios
ta̱xi ra ndee̱ ña saka̱ku ra ni̱vi. Ta ndixa o̱n ko̱ó ka̱ nda̱ ñii ni̱vi, ni
nda̱ ñii inka̱ ña yóo ñoyívi kómí ndee̱ Ndios ña kúchiño saka̱ku ña
mi̱i yó —saá ni̱ka̱'a̱n ta̱Pedro xí'in nachiño.
13 Ta ndi'i nachiño yó'o, na̱ka'nda ini na ndóo na, xíni̱ so̱'o na
to̱'on ká'a̱n ta̱Pedro xí'in to̱'on ká'a̱n ta̱Juan. Saá chi o̱n vása yí'ví
o̱vi̱ ta̱a yó'o, ta xí'in ña ndino'o ní ini na ni̱ka̱'a̱n ndoso na to̱'on
no̱o̱ nachiño ná'no yó'o. Ta nachiño yó'o kúnda̱a ini na ndí ta̱Pedro
xí'in ta̱Juan lo'o ní ka̱'vi na escuela, ta saá ni, va̱'a ní ká'a̱n na. Ta

saá nachiño yó'o naká'án na ndí taPedro xí'in taJuan xikuu nataa
na nixika xí'in taJesús. 14 Ta nachiño yó'o xíto na ña ñíndichi taa
ta xikuu ta on kiví kanda xa'a, ta vitin nduva'a ra. Ta saá on vása
ní-ni'i na to'on ña ndakuiin na, ta ndá tásiín kuiti ndóo na. 15 Ta
saá xa'nda chiño na noo taPedro xí'in taJuan kee na ko'on na ke'e
ña kuchiño ka'an tá'an mii nachiño yó'o na kúu naJunta Suprema.
16 Ta nika'an tá'an na, káchí na saá:
—¿Yukía ke'é yó xí'in ovi taa yó'o vitin? Chi ndi'i nivi na táku
ñoo Jerusalén yó'o xíni na ña ke'é na ovi taa yó'o ñii ñava'a ká'no
ní. Ta mii yó on kiví ka'an yó kachí yó ndí on siví ñandaa kúu ña
ke'é na ñava'a yó'o. 17 ¿Yukía kúchiño yó ke'é yó ña on kuita ní'nó
to'on ndi'i saá xiiña xa'a taa ta nduva'a yó'o? Va'a ka ná ka'an yó
xí'in na ovi taa yó'o ña sandakoo na ká'an ka na xa'a taJesús xí'in
nivi, chi tá on xiin na chikaa so'o na ña xá'nda chiño yó noo na, ta
saá saxo'vi yó na —káchí nachiño, ká'an na.
18 Ta kana na taPedro xí'in taJuan ña ndikó nayó'o. Ta saá
kixaa na, ta nachiño xa'nda chiño na noo nayó'o, káchí na saá:
—Ndaa ñii ka kivi on ka'an ka ndó ndaa ñii to'on xa'a taJesús, ta
ndaa ñii ka nivi on saná'a ka ndó na xí'in ndayí kivi taJesús —káchí
nachiño ná'no xí'in taPedro ta xí'in taJuan.
19 Ta saá taPedro xí'in taJuan ndakuiin na, káchí na saá:
—Kani sini ndó ta ndakuiin ndó, ¿yu kúu ña ndaa ka noo
Ndios? ¿Án va'a ka kasa ndivi ndi ña kóni ndó'ó, án va'a ka kasa
ndivi ndi ña kóni Ndios? 20 Saá chi ndi'i, on kúchiño sandakoo ndi
ká'an ndi xí'in nivi xa'a ña xini ndi, ta xa'a ña xini so'o ndi —káchí
na xí'in nachiño ná'no yó'o.
21 Ta ndakuiin nachiño nika'an na, káchí na saá:
—Táná ka'an ka ndó xa'a taJesús, ta ndixa saxo'vi ní ndi ndó'ó
—káchí na.
Ta saá saña na taPedro xí'in taJuan kua'an ndíka nayó'o. Saá
chi nachiño ni-ni'i na yichi ndasaá kuchiño saxo'vi ña'á na, chi
ndi'i inka nivi kúsii ní ini na ña nduva'a taa ta xikuu ta on kiví
kanda xa'a. Ta xa'a ñava'a ká'no yó'o, nivi kisa ká'no ní na Ndios.
22 Saá chi taa ta xikuu ta on kiví kanda xa'a ta nduva'a ra, yá'a ovi
siko kuiya kómí ra.

To'on yó'o ká'an ña ndí nivi na kándixa taJesús ndúkú na ñava'a noo Ndios

23 Tá nachiño saña na taPedro xí'in taJuan, ta kee na kua'an
na, ta nixaa na ñii ve'e noo nákutá'an natá'an na na kúu nivi na
kándixa taJesús. Ta saá taPedro xí'in taJuan ndato'on na xí'in na
ndí nachiño ná'no xí'in nasutu ná'no ndeé ní xa'nda chiño na noo

na ña o̱n vása ka̱'a̱n ka̱ na to̱'on xa̱'a̱ ta̱Jesús. 24 Tá ndi̱'i xi̱ni̱ so̱'o
na to̱'on yó'o, ta saá ndi'i ni̱vi na na̱kutá'an yó'o ki̱xá'á na ká'a̱n na
xí'in Ndios, káchí na saá:
—Tata Yivá yó Ndios, yó'ó kúu Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ ndi̱, ta yó'ó
kúu ta̱a ta̱ ki̱sa va̱'a ñoyívi ni̱no xí'in ñoyívi yó'o, ta ki̱sa va̱'a ún
takuií mi̱ni. Ta yó'ó kúu ta̱a ta̱ ki̱sa va̱'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o,
xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi ni̱no, xí'in ndi'i ña yóo ini takuií. 25 Ta xii̱
síkuá ndi̱ ta̱David xi̱kuu ñii ta̱a ta̱ ki̱sa chiño no̱o̱ yó'ó, ta Níma̱ ún
ni̱ka̱'a̱n ña ini ra, ta ni̱taa ra to̱'on yó'o:
Ña ma̱ni̱ kúu ña sáa̱ ini ni̱vi na ñoo xíyo xíni na Ndios,
ta ña ma̱ni̱ kúu ña xáni si̱ni̱ ni̱vi ndasaá koo ña kundeé na
no̱o̱ ra.
26 Narey xí'in inka̱ naná'no na xá'nda chiño no̱o̱ ni̱vi ñoyívi
yó'o na̱kutá'an na,
ta na̱koo yu'ú na xa̱'a̱ ña kani tá'an na xí'in Ndios.
Ta na̱koo yu'ú na xa̱'a̱ ña kani tá'an na xí'in ta̱a ta̱ sakuiso
chiño Ndios kuu ra Cristo, ta̱a ta̱ saka̱ku ni̱vi,
ka̱chí ta̱David xi̱na̱'á.
27 ’Ta xa ku̱ndivi ña ni̱ka̱'a̱n ta̱David, chi ñoo Jerusalén yó'o
na̱kutá'an ta̱rey Herodes xí'in ta̱gobernador Pilato xí'in inka̱ ni̱vi
na ñoo xíyo, ta xí'in sava nañoo yó naIsrael, ta ndi'i nayó'o na̱koo
yu'ú na ña ka'ni na Sa̱'ya ún ta̱yii̱ ta̱Jesús, ta̱a ta̱ na̱ka̱xin ún ta
sa̱kuiso chiño ún ra ña saka̱ku ra ni̱vi. 28 Ta saá nachiño ná'no
xí'in inka̱ naná'no yó'o ki̱sa ndivi na nda̱tán yóo ña nda̱ xa si'na
chi̱tóni̱ ún kundivi, Tata Yivá yó Ndios. Ta xí'in nda̱yí ún ku̱ndivi
ndi'i ña ni̱xo̱'vi̱ ní ta̱Jesús. 29 Ta vitin ndúkú ndi̱ no̱o̱ ún ña koni̱
so̱'o ún ndá to̱'on kúu ña ká'a̱n nachiño xa̱'a̱ ndi̱, chi káchí na ndí
saxo̱'vi̱ ní na ndi̱'i̱ xa̱'a̱ ña ndato̱'on ndi̱ to̱'on xa̱'a̱ ta̱Jesús. Ta xa̱'a̱
ñayó'o, vitin ndúkú ndi̱ no̱o̱ ún ña chikaa̱ ún ndee̱ ún ini ndi̱ ña o̱n
kuyi̱'ví ndi̱ ka̱'a̱n ndoso ndi̱ to̱'on ún no̱o̱ ni̱vi. 30 Ta ndúkú ndi̱
no̱o̱ ún ña saná'a ún ndee̱ ún no̱o̱ ni̱vi xí'in ña sanda'a ún kua̱'a̱
ní ni̱vi na ndeé ndó'o. Ta taxi ún nda'a̱ ndi̱ ndee̱ ta̱Jesús, ta̱ kúu
Sa̱'ya ún ta̱yii̱, xa̱'a̱ ña ke'é ndi̱ milagro xí'in inka̱ ñava̱'a ná'no ña
taxi naka'nda ini ni̱vi —káchí na, ndu̱kú na no̱o̱ Ndios.
31 Tá ndi̱'i ni̱ka̱'a̱n na xí'in Ndios, ta ki̱xá'á táan ní no̱o̱ yóo ve'e
nákutá'an na. Ta Ndios sa̱kutú ra xí'in Níma̱ ra ini ndi'i ni̱vi na
na̱kutá'an yó'o. Ta saá chútú Níma̱ Ndios ini na, ta nda̱ lo'o o̱n
vása yí'ví na, ta ki̱xá'á na ká'a̱n ndoso na to̱'on Ndios no̱o̱ ni̱vi.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ni̱vi na kándixa ta̱Jesús ñii káchí xíni̱ ñó'ó na ndi'i ñava̱'a kómí na

32 Ndi'i ni̱vi na kándixa ta̱Jesús, ñii yu'ú ta ñii níma̱ xi̱kuu na,
ta nda̱ ñii ni̱vi yó'o ni̱-ka'a̱n na káchí na ndí ndi'i ñava̱'a kómí na
ña koni̱ ñó'ó mi̱i na kuiti kúu ña. Nda̱ víka̱, ta̱xi na ndi'i ñava̱'a
kómí na, ña koni̱ ñó'ó ndi'i natá'an na. 33 Ta xí'in ndee̱ Ndios,
ndi'i naapóstol o̱n vása sándakoo na ña ndáto̱'on na xí'in ni̱vi ña
ndixa na̱taku̱ ta̱Jesús. Ta Ndios ke̱'é ra kua̱'a̱ ní ñava̱'a xí'in ni̱vi na
kándixa ta̱Jesús. 34 Ta saá nda̱ ñii ni̱vi na kándixa ta̱Jesús o̱n vása
ní-kisa ma̱ni̱ ka̱ ña xíni̱ ñó'ó no̱o̱ na. Saá chi ni̱vi na xi̱komí ve'e, án
ni̱vi na xi̱komí ño'o̱, nayó'o ni̱si̱kó na ña xi̱komí na, ta na̱ki'in na
ndi'i si̱'ún, 35 ta ta̱xi na ña nda'a̱ naapóstol xa̱'a̱ ña nata'ví na si̱'ún
yó'o. Ta naapóstol yó'o ta̱xi na ña nda'a̱ ni̱vi, ñii ki̱'va nda̱tán yóo
ña xíni̱ ñó'ó ñii ñii na. 36 Ni̱xi̱yo ñii ta̱a na̱ní ra José, ta kúu ra sa̱'ya
ñani síkuá ta̱Leví. Ke̱e ra ñoo isla Chipre, ta naapóstol sa̱kunaní na
ra Bernabé, chi ki̱vi̱ Bernabé kóni kachí ña: Ta̱a ta̱ sándúva̱'a ini
ni̱vi. 37 Ta ta̱Bernabé yó'o ni̱si̱kó ra ñii ño'o̱ ra, ta ta̱xi ra ndi'i si̱'ún
nda'a̱ naapóstol ña nata'ví na ña ta taxi na ña nda'a̱ ni̱vi na xíni̱
ñó'ó si̱'ún yó'o.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ta̱Ananías xí'in ñáSafira ni̱ka̱'a̱n na to̱'on vatá

5 Ta ñii ta̱a na̱ní ra Ananías xí'in ñásí'í ra na̱ní ñá Safira ni̱si̱kó
na ñii ño'o̱ na. 2 Ta si̱'ún ña na̱ki'in na xa̱'a̱ ño'o̱ ni̱si̱kó na,
ñii tá'ví si̱'ún yó'o chi̱ka̱a va̱'a na. Ta inka̱ tá'ví si̱'ún, ta̱Ananías
ta̱xi ra ña nda'a̱ naapóstol xa̱'a̱ ña koni̱ ñó'ó ni̱vi nandá'ví. Ta saá
ta̱Ananías ki̱xa̱a ra taxi ra si̱'ún yó'o nda'a̱ ta̱Pedro, ta ni̱ka̱'a̱n ra
xí'in ra, káchí ra saá:

—Ñayó'o kúu ndi'i si̱'ún na̱ki'in ndi̱ xa̱'a̱ ño'o̱ ni̱si̱kó ndi̱
—káchí ra.

Ta ñásí'í ra ñáSafira ni̱xi̱yo yu'ú ñá xí'in ra ña ke̱'é ra saá.

3 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Pedro xí'in ta̱Ananías:

—Tata, ¿nda̱chun ta̱xi ún ña ni̱ki̱'vi níma̱ ndiva̱'a ká'no Satanás
ini ún ña xá'nda chiño ña no̱o̱ ún ña ka̱'a̱n ún to̱'on vatá xí'in Níma̱
Ndios? Chi ka̱chí ún ñayó'o kúu ndi'i si̱'ún ña na̱ki'in ún xa̱'a̱ ño'o̱
ni̱si̱kó ún, ta o̱n si̱ví ñanda̱a̱ kúu ña ni̱ka̱'a̱n ún, chi ki̱ndo̱o ñii
tá'ví si̱'ún nda'a̱ ún. 4 Tá o̱n ta̱'án ka̱ si̱kó ún ño'o̱ ún, ¿án o̱n ndixa
xi̱komí ún nda̱yí si̱kó ún ña án o̱n si̱kó ún ña?, chi ño'o̱ mi̱i ún
xi̱kuu ña. Ta vitin xa ni̱si̱kó ún ña ta na̱ki'in ún si̱'ún xa̱'a̱ ña, ta,
¿án o̱n si̱ví si̱'ún mi̱i ún kúu ndi'i ña na̱ki'in ún? Ta xi̱komí ún nda̱yí
ke'é ún xí'in si̱'ún yó'o ñii ki̱'va nda̱tán kóni ún. Ta saá, ¿nda̱chun

nikan'an ún ton'on vatá xí'in ndin? Ta on siví ndasaá kuiti ndin'in kúu na nikan'an ún ton'on vatá xí'in, ta xí'in min Ndios nikan'an ún ton'on vatá —káchí tanPedro xí'in tanAnanías.

5 Tá ndin'i xinin son'o tanAnanías ton'on yó'o, ta nixin'in ra, ta nakava yikí koñu ra ndan noon ño'on. Ta ndi'i nivi na xinin son'o ña ndon'o tanAnanías niyin'ví ní na. 6 Ta saá nakuita sava tan kuáchí, ta chitíví na yikí koñu tanAnanías xí'in tikoton, ta kuan'an na sandúxun na ña.

7 Sakán niya'a unin hora nixin'in tanAnanías, ta kixaan ñásí'í ra, ta ñáyó'o, on tan'án konin ñá yukían ndon'o yiin ñá. 8 Ta tanPedro nindakan ton'on ña'á ra, káchí ra saá xí'in ñá:

—¿Án ñandaan sin'ún yó'o kúu ndi'i ña nakin'in ndó xan'an ño'on nisikó ndó? —káchí tanPedro xí'in ñáSafira.

Ta ndakuiin ñá, nikan'an ñá:

—Ñandaan va ñayó'o kúu ndi'i sin'ún nakin'in ndin, tata —káchí ñá.

9 Ta nikan'an tanPedro xí'in ñá:

—¿Ndanchun yó'ó xí'in yiin ún nixiyo yu'ú ndó ña koto ndoso ndó Nímin Ndios? Ta vitin natan kuáchí na nixan'an sandúxun yikí koñu yiin ún xa ndikó na kixaan na ta yíta na yé'é. Ta saá tuku natan kuáchí yó'o yíta ti'va na naki'in na yikí koñu min ún kon'on ña xí'in na ña sandúxun na ña —káchí tanPedro xí'in ñá.

10 Ta xandikon nixin'in ñá, ta nakava yikí koñu ñá ndan noon ño'on. Ta tuku nikin'vi natan kuáchí, ta xito na ña ndixa nixin'in ñá, ta saá naki'in na yikí koñu ñá, ta kuan'an na sandúxun na ña ñii xiiña siin noon nindúxun yikí koñu yiin ñá. 11 Ta ndi'i nivi na kándixa tanJesús, ta xí'in inkan nivi na xinin son'o ndasaá nixiyo ña nixin'in tanAnanías xí'in ñásí'í ra, ta niyin'ví ní ndi'i nivi yó'o.

Ton'on yó'o ká'an xan'an ñavan'a ná'no ken'é naapóstol

12 Ta saá xí'in ndeen Ndios, naapóstol kixá'á na ké'é na kuan'an ní milagro xí'in inkan ñavan'a ná'no ña náka'nda ini nivi xíto na. Ta ñii ñii kivin ndi'i nivi na kándixa tanJesús nákutá'an na Corredor tanSalomón ña kúu ñii tá'ví corredor ña xino nduu yoson ndíkan ken'e ve'e ñon'o ká'no ñoo Jerusalén. 13 Ta inkan nivi yí'ví na nakutá'an na xí'in nayó'o. Ta saá ni, kánóo síkón ní ñaton'ó nivi na kándixa tanJesús. 14 Ta ñii ñii kivin nduu kuan'an ní kan nataa xí'in náña'an na kúu na kandixa tanJesús, ta nitondaa kúu na ñii ti'vi ká'no ní nivi. 15 Ta saá kuan'an ní nivi tava na ndi'i nave'e na na kúu na ndeé ndó'o, ta ndíso ña'á na, ta kuan'an na, ta chindoo na nivi na ndeé ndó'o yó'o noon xito án noon yivin, ña yóo na ndáti na yu'un yichin noon ya'a naapóstol. Chi xáni ini na vará ndan kundatin tanPedro ná ya'a satan nivi na ndeé ndó'o yó'o, ta saá nduvan'a na. 16 Kuan'an ní nivi na kee ndi'i saá ñoo ña yóo yatin ñoo Jerusalén, vaxi na ndíso na

nave'e na, na kúu na ndeé ndó'o, án kúu na na xó'vi̱ xa̱'a̱ ña ké'é ñaníma̱ ndiva̱'a xí'in na, ta ki̱xaa̱ na no̱o̱ yóo naapóstol, ta ndu̱va̱'a ndi'i nayó'o.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí nachiño sa̱xo̱'vi̱ ní na naapóstol

17 Ta ta̱a ta̱ká'no no̱o̱ ndi'i nasu̱tu̱, ta xí'in nata̱a nasaduceo,[a]
na kúu naxíka xí'in ra, na̱kutú ini na xí'in ña kuíni̱ na xíni na
naapóstol. 18 Ta saá nachiño yó'o xa̱'nda chiño na no̱o̱ napolicía, ta
nayó'o ti̱in na naapóstol ta ta̱an ña'á na ini ve'e ka̱a. 19 Ta saá tá xa
ñoó kúu ña, ta Ndios ti̱'ví ra ñii ñaángel ña nakoná ña yé'é ve'e
ka̱a, ña kee naapóstol ko̱'o̱n ndíka̱ na. Ta ke̱e na kua̱'a̱n na xí'in
ñaángel, ta ni̱ka̱'a̱n ñaángel xí'in na, káchí ña saá:
20 —Ko̱'o̱n ndó ve'e ño̱'o ká'no, ta ka̱'a̱n ndoso ndó to̱'on va̱'a
no̱o̱ ni̱vi na na̱kutá'an no̱o̱ yóo yoso̱ ndíka̱ ke̱'e ve'e ño̱'o yó'o, ta
ndato̱'on ndó xí'in na ndasaá kuchiño kutaku̱ ndino'o na no̱o̱ Ndios
ndi'i saá ki̱vi̱ —káchí ñaángel xí'in naapóstol.
21 Tá ni̱ti̱vi inka̱ ki̱vi̱, ta kua̱'a̱n naapóstol no̱o̱ yóo yoso̱ ndíka̱
ke̱'e ve'e ño̱'o ká'no, ta ki̱xá'á na sáná'a na ndi'i ni̱vi, ñii ki̱'va
nda̱tán ni̱ka̱'a̱n ñaángel xí'in na.
Ta saá ki̱xaa̱ ta̱ká'no no̱o̱ nasu̱tu̱ xí'in ndi'i natá'an ra, ñii xiiña
no̱o̱ ki̱ndo̱o na nakutá'an na. Ta ka̱na na inka̱ naxi̱kua̱'a̱ na kúu
naJunta Suprema ña kixaa̱ na nakutá'an na xí'in na. Tá na̱kutá'an
nayó'o, ta saá ti̱'ví na napolicía na ndáa ve'e ño̱'o ká'no ña ko̱'o̱n
na tava na naapóstol ta kixaa̱ na no̱o̱ naJunta Suprema yó'o. Saá
chi nachiño yó'o xáni si̱ni̱ na ndí naapóstol ñó'o ka̱ na ini ve'e ka̱a.
22 Tá napolicía ni̱xaa̱ na no̱o̱ yóo ve'e ka̱a, ta o̱n ko̱ó ka̱ naapóstol
ní-naní'i na. Ta saá kama ní ndi̱kó na ki̱xaa̱ na no̱o̱ naJunta
Suprema, ta nda̱to̱'on na xí'in nayó'o, 23 káchí na saá:
—Ni̱xa̱'a̱n ndi̱ no̱o̱ yóo ve'e ka̱a, ta ndási̱ kútu̱ yé'é ve'e ka̱a
yó'o, ta xi̱ni ndi̱ natropa yíta na ndáa na yé'é. Ta saá na̱koná ndi̱
yé'é, ta o̱n ko̱ó ka̱ ni̱vi ñó'o ini ve'e ka̱a yó'o —káchí na, nda̱to̱'on
na xí'in naJunta Suprema.
24 Tá ta̱ká'no no̱o̱ nasu̱tu̱ xí'in natá'an ra, ta xí'in ta̱ká'no no̱o̱
napolicía xi̱ni̱ so̱'o na ña nda̱to̱'on napolicía yó'o, ta na̱ka'nda ní
ini na. Ta xáni si̱ni̱ na yukía̱ koo yó'o vitin, ta ká'a̱n na ndáka̱ to̱'on
tá'an na, káchí na ndasaá keta ñayó'o vitin. 25 Tá mií saá ki̱xaa̱ ñii
ta̱a no̱o̱ yóo naJunta Suprema, ta nda̱to̱'on ra xí'in na, káchí ra saá:
—Koto ndó ví, mi̱i nata̱a na ta̱an ndó ini ve'e ka̱a, vitin yíta na
no̱o̱ yóo yoso̱ ndíka̱ ke̱'e ve'e ño̱'o ká'no, ta sáná'a na ni̱vi —káchí
ra xí'in na.

---

[a] **5:17** Sava nasaduceo xí'in sava nafariseo kúu naJunta Suprema no̱o̱ najudío.

26 Ta saá napolicía na ndáa ve'e ño'o xí'in ta̱ká'no no̱o̱ napolicía
yó'o, ke̱e na kua̱'a̱n na no̱o̱ yóo yoso̱ yó'o, no̱o̱ yíta naapóstol
sáná'a na ni̱vi. Ta saá napolicía xí'in ñato̱'ó ki̱sa ndivi na chiño ña
ti̱in na naapóstol, saá chi yí'ví na ko̱to̱ sasaa̱ na ni̱vi na xíto ña ké'é
na, chi táná saa̱ ni̱vi yó'o, ta koon na yu̱u̱ sata̱ napolicía. 27 Ta saá
naapóstol kua̱'a̱n na xí'in napolicía yó'o, ta ki̱xaa̱ na no̱o̱ naJunta
Suprema. Ta ta̱ká'no no̱o̱ nasu̱tu̱ ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na, káchí ra saá:

28 —Xa xa̱'nda chiño ndi̱ no̱o̱ ndó ña o̱n ka̱'a̱n ka̱ ndó xí'in nda̱yí
ki̱vi̱ ta̱Jesús. Ta, ¿nda̱chun só'ó ní ndó ña o̱n xi̱in ndó kasa ndivi
ndó to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ndi̱? Ta vitin ni̱vi na ndóo ndi'i saá xiiña
ñoo Jerusalén xa xi̱ni̱ so̱'o na to̱'on ña sáná'a ndó xa̱'a̱ ta̱Jesús. Ta
ndó'ó ndúkú ndó sakuiso ndó kua̱chi sa̱ta̱ ndi̱ ña xa̱'ni ndi̱ ta̱Jesús
yó'o —káchí ta̱ká'no no̱o̱ nasu̱tu̱ xí'in naapóstol.

29 Ta nda̱kuii̱n ta̱Pedro xí'in inka̱ naapóstol, ta ni̱ka̱'a̱n na, káchí
na saá:

—Ña xíni̱ ñó'ó ní ka̱ kía̱ kasa ndivi ndi̱ ña kóni Ndios no̱o̱ ña
kasa ndivi ndi̱ ña kóni ni̱vi. 30 Mi̱i Ndios, ta̱a ta̱ ki̱sa to̱'ó naxii̱ síkuá
yó kui̱ya̱ xi̱na̱'á, kúu ta̱a ta̱ sa̱nataku̱ ta̱Jesús, ta̱a ta̱ xi̱kuu ta̱ ni̱xi'i̱
chi ndó'ó ka̱takaa̱ ndaa ndó ra nda'a̱ tón cruz, ta ni̱xi'i̱ ra. 31 Tá
ndi̱'i na̱taku̱ ta̱Jesús ta nda̱a ra ñoyívi ni̱no, ta Ndios ta̱xi ra xi̱koo
ta̱Jesús no̱o̱ táyi̱ tón to̱'ó, tón ñíndichi no̱o̱ yóo nda'a̱ kua'á Ndios
ñoyívi ni̱no, ta ta̱xi ra nda̱yí nda'a̱ ta̱Jesús ña kúu ra Ta̱a ta̱Ká'no
no̱o̱ ndi'i ni̱vi ñoyívi yó'o. Mi̱i Ndios ta̱xi ra nda̱yí nda'a̱ ta̱Jesús
kúu ra Ta̱a ta̱ Sáka̱ku ni̱vi no̱o̱ ña o̱n vá'a. Ta ta̱Jesús ke̱'é ra saá chi
kóni ra ndí nañoo yó naIsrael nandikó ini na ta sandakoo na kua̱chi
na, ta saá kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ kua̱chi na. 32 Ta mi̱i ndi̱ kúu ni̱vi
na ndákuii̱n ká'a̱n ndi̱ ñandixa xa̱'a̱ ta̱Jesús. Ta Nímа̱ Ndios kúu ña
ñii káchí ndákuii̱n xí'in ndi̱ ká'a̱n ña ñanda̱a̱ xa̱'a̱ ta̱Jesús. Ta mi̱i
Nímа̱ Ndios yó'o kúu ña xa ta̱xi Ndios ña táku̱ ini ndi'i ni̱vi na kísa
ndivi ña kóni Ndios —káchí ta̱Pedro xí'in nachiño Junta Suprema.

33 Tá naJunta Suprema yó'o xi̱ni̱ so̱'o na ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Pedro
xí'in na, ta ni̱sa̱a̱ ní ini na, ta̱nda̱ kóni na ka'ni na ndi'i naapóstol
yó'o. 34 Ta saá yóo ñii ta̱fariseo na̱ní ra Gamaliel, ta̱a ta̱tá'an
naJunta Suprema kúu ra, ta kúu ra ta̱a ta̱ sáná'a nda̱yí Ndios ña
ni̱taa ta̱Moisés xi̱na̱'á, ta ndi'i ni̱vi kísa to̱'ó na ra. Ta̱Gamaliel yó'o
na̱kundichi ra, ta xa̱'nda chiño ra ña kee naapóstol ko̱'o̱n na ke̱'e
ñii káni̱ lo'o, 35 ta saá ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ndi'i ni̱vi na kúu naJunta
Suprema, káchí ra saá:

—Natá'an yó, nata̱a ñoo Israel, va̱'a vivíi ná kani si̱ni̱ ndó yu
kúu ña xíni̱ ñó'ó ke'é ndó xí'in nata̱a yó'o. 36 Nákа'án ndó sa̱kán
lo'o kui̱ya̱ ni̱ya'a ni̱xi̱yo ñii ta̱a xi̱naní ra Teudas, ta ni̱ka̱'a̱n ra
xi̱kuu ra ñii ta̱a ta̱ ká'no ní, káchí ra xa̱'a̱ mi̱i ra. Ta sa̱nakutá'an ra
kua̱'a̱ ní ni̱vi, ta̱nda̱ ni̱to̱nda̱a na xi̱kuu na ko̱mi̱ ciento ta̱a na kúu

na xi̱ndikon sa̱ta̱ ra. Ta ki̱xa̱a̱ ñii ki̱vi̱, ta xa̱'ni na ta̱Teudas yó'o,
ta saá ndi'i nata̱a na xi̱ndikon sa̱ta̱ ra ni̱xi̱ta̱ ní'nó na ta kua̱'a̱n na
inka̱ ñoo. Ta saá nda̱ ñii ni̱vi on vása ní-ka'a̱n ka̱ na xa̱'a̱ ta̱Teudas,
ta ña ma̱ni̱ xi̱kuu ndi'i ña ke̱'é ra. 37 Ta saá ni̱ya'a lo'o kui̱ya̱, ta saá
ni̱toṉda̱a kui̱ya̱ ña nda̱ní'i na censo, ta ni̱xi̱yo inka̱ ta̱a xi̱naní ra
Judas. Ta̱yó'o ke̱e ra ñoo estado Galilea, ta xi̱kuu ra ñii ta̱ká'no,
ta kua̱'a̱ ní ni̱vi xi̱ndikon na sa̱ta̱ ra. Ta saá ki̱xa̱a̱ ñii ki̱vi̱, ta xa̱'ni
na ta̱Judas yó'o, ta saá tuku ndi'i nata̱a na xi̱ndikon sa̱ta̱ ra, ni̱xi̱ta̱
ní'nó ndi'i na. 38 Ta xa̱'a̱ ña kúnda̱a̱ ini yó ña ni̱ndo'o nata̱a yó'o,
ndáto̱'on i̱ xí'in ndó vitin ndí va̱'a ka̱ ná saña ndó nata̱a yó'o ko̱'on
ndíka̱ na, ta on sandi'i ka̱ ndó na. Saá chi, tá ndasaá kuiti to̱'on ta̱a
kúu ña sáná'a na noo̱ ni̱vi, ta saá ña ké'é nata̱a yó'o on kundeé ña,
ta kama ní ndi'i xa̱'a̱ ña. 39 Ta saá ni, tá to̱'on Ndios kúu ña sáná'a
na, ta ndó'ó on kuchiño kundeé ndó noo̱ ña, ta ña ma̱ni̱ kúu ña
ndukú ndeé ndó kasi ndó noo̱ nata̱a yó'o, chi ko̱to̱ yóo ndó saá
káni tá'an ndó xí'in mi̱i Ndios —káchí ta̱Gamaliel xí'in naJunta
Suprema.

40 Ta saá naJunta Suprema chi̱ka̱a̱ so̱'o na ña nda̱to̱'on
ta̱Gamaliel xí'in na. Ta xa̱'nda chiño na noo̱ napolicía na ndáa ve'e
ño̱'o ká'no ña tuku kana na naapóstol ña kixa̱a̱ na noo̱ nachiño
yó'o. Ta saá nachiño xa̱'nda chiño na noo̱ napolicía ña kani na
naapóstol yó'o xí'in kuártá. Ta saá xa̱'nda chiño na noo̱ naapóstol
ña on ka̱'a̱n ka̱ na nda̱ ñii to̱'on xa̱'a̱ ta̱Jesús, ta sa̱ña ña'á na ña
ko̱'on ndíka̱ na. 41 Ta saá naapóstol, xí'in ñasi̱i̱ ní ini na, ke̱e na
kua̱'a̱n na. Saá chi xáni si̱ni̱ na ndí ká'no ní ñato̱'ó ta̱xi Ndios nda'a̱
na, ña ta̱xi ra ña ni̱xo̱'vi̱ na xa̱'a̱ ña nda̱to̱'on na noo̱ ni̱vi to̱'on va̱'a
xa̱'a̱ ta̱Jesús. 42 Ta ndi'i saá ki̱vi̱ xíka naapóstol sáná'a na ni̱vi na
kúu na na̱kutá'an noo̱ yóo yoso̱ ndíka̱ ke̱'e ve'e ño̱'o ká'no. Ta ndi'i
ki̱vi̱ kée na kua̱'a̱n na kua̱'a̱ ní ve'e noo̱ na̱kutá'an ni̱vi ña koni̱ so̱'o
na to̱'on xa̱'a̱ ta̱Jesús. Ta nda̱ lo'o on vása sándakoo na ká'a̱n ndoso
na to̱'on va̱'a ña káchí ndí ta̱Jesús kúu ra Cristo, ta̱a ta̱ ti̱'ví Ndios
saka̱ku ra ni̱vi.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndasaá na̱ka̱xin na u̱xa̱ ta̱a na chindeé ni̱vi nandá'ví na kúu na kándixa ta̱Jesús

6 Ta ki̱vi̱ saá, tá va̱xi kua'no kua̱'a̱ ní ka̱ ni̱vi na ndíko̱n yichi̱
ta̱Jesús, ta saá ki̱xá'á káku ñii kua̱chi chi sava ni̱vi najudío na
kándixa ta̱Jesús kúu ni̱vi na ká'a̱n to̱'on hebreo, ta inka̱ sava na
ká'a̱n na to̱'on griego. Ta ni̱vi na ká'a̱n to̱'on griego ká'a̱n kuáchí
na xa̱'a̱ ni̱vi na ká'a̱n to̱'on hebreo, ta ni̱ka̱'a̱n na xí'in naapóstol,
káchí na saá:

—Ñii ñii kivi ña náta'ví na ñaxíxi nda'a náña'a ndá'ví ná nixi'i yii, ta on siví ñandaa kúu ña ké'é na, chi kua'a ka ñaxíxi táxi na nda'a náña'a ndá'ví ná kúu nátá'an mii na, ná ká'an to'on hebreo, ta lo'o ní kuiti ñaxíxi táxi na nda'a náña'a ndá'ví ná kúu nátá'an mii ndi ná ká'an to'on griego —saá ká'an na, ndáto'on kuáchí na xí'in naapóstol.

2 Ta saá ndi'i na uxu ovi naapóstol nakana na ndi'i nivi na kándixa taJesús vaxi na nakutá'an na, ta saá kixaa na. Ta naapóstol nika'an na xí'in na, káchí na saá:

—Chiño ña sakuiso chiño Ndios ndi'i kúu ña ka'an ndoso ndi to'on Ndios noo nivi. Ta saá on vá'a sandakoo ndi chiño yó'o xa'a ña kasa ndivi ndi inka chiño ña kúu ña náta'ví ndi ña xíxi nivi ta táxi ndi ña nda'a nandá'ví. 3 Ta vitin, ñayó'o kúu ña ndáto'on ndi xí'in ndó'ó, nañani yó xí'in nákí'va yó na kándixa taJesús. Nandukú ndó uxa taa, na kúu nataa na kánóo va'a ñato'ó xa'a, ta kúu nataa na ndíchí sini, ta kúu nataa na chútú ini xí'in Níma Ndios. Tá nakaxin ndó uxa taa yó'o, ta mii ndi naapóstol sakuiso chiño ndi nayó'o ña kasa ndivi na chiño ña kúu ña nata'ví na ñaxíxi, ta taxi na ña nda'a nivi nandá'ví. 4 Ta saá mii ndi ndi'i saá kivi nataxi xí'in mii ndi ña ka'an ndi xí'in Ndios, ta ka'an ndoso ndi noo nivi to'on Ndios —káchí naapóstol xí'in nivi na nakutá'an yó'o.

5 Ta ndi'i nivi na nakutá'an yó'o kúsii ini na xa'a ña xini so'o na to'on nika'an naapóstol, ta nakoo yu'ú na ke'é na saá. Ta saá nakaxin na uxa taa ña kasa ndivi na chiño ña nata'ví na ñaxíxi ta taxi na ña nda'a nandá'ví. Ta taa tanoó nakaxin na naní ra Esteban, taa ta chútú ní Níma Ndios ini, ta kúu ra taa ta xí'in ndino'o ní ini kándixa Ndios. Inka taa ta nakaxin na naní ra Felipe, inka ra naní Prócoro, inka ra naní Nicanor, inka ra naní Timón, inka ra naní Parmenas, inka ra naní Nicolás. TaNicolás yó'o kúu tañoo Antioquía, ta on vása kúu ra tajudío, ta xina'á chikaa ini ra xa'a ña ndíkon ra yichi najudío, ta saá kandixa ra to'on xa'a taJesús ta vitin ndíkon ra yichi ra. 6 Tá ndi'i nakaxin na uxa taa yó'o, ta saá kee na kua'an na, ta kua'an na uxa taa yó'o xí'in na, ta kixaa na noo naapóstol. Ta naapóstol yó'o chiso na nda'a na sini na uxa taa yó'o, ta nika'an na nduku na noo Ndios xa'a na.

7 Ta saá nixita ní'nó to'on Ndios, ta kua'a ní ka nivi nañoo Jerusalén nandikó ini na, ta kandixa na taJesús, ta saá tuku kua'a ní nasutu judío kandixa na taJesús ta nikí'vi na yichi ra.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ ña tịin na tạEsteban kuạ'ạn ra xí'in na nọọ naJunta Suprema

8 Ta tạEsteban kúu ñii tạa tạ kómí ndeẹ Ndios, ta Ndios tạxi ra
ñavạ'a ndạ'ạ ra ña kúchiño ke'é ra kuạ'ạ ní milagro ná'no xí'in
inkạ ñavạ'a ña tạxi nạka'nda ní ini nịvi. 9 Ta saá ni, ñii ti'vi nịvi na
kúu na ve'e ñọ'o sinagoga ña nạní Ve'e Ñọ'o Esclavos Libertados,
nayó'o ọn vása yóo yu'ú na xí'in ña ká'ạn tạEsteban, ta kịxá'á na
náa na xí'in ra. Vará najudío kúu ndi'i nayó'o, ta si'na sava nayó'o
xịtakụ na ñoo Cirene, inkạ na xịtakụ ñoo Alejandría, inkạ na
xịtakụ estado Cilicia, inkạ na xịtakụ estado Asia, ta vitin nạkutá'an
ndi'i na ñoo Jerusalén. 10 Ta Nímạ Ndios yóo ña ini tạEsteban, ta
nina tọ'on ndíchí Ndios ká'ạn ra xí'in nịvi yó'o na náa xí'in ra, ta
nị-kuchiño na naní'i na tọ'on ña ndakuiịn na yu'ụ ra. 11 Ta saá
chạ'vi se'é na inkạ nịvi ña kạ'ạn na ndakuiịn na tọ'on vatá xạ'ạ
tạEsteban. Ta nịkạ'ạn na tọ'on vatá, káchí na saá:

—Xịnị sọ'o ndị tạEsteban kándivạ'a ra xạ'ạ tọ'on ña sạná'a xịị
síkuá yó tạMoisés, ta kándivạ'a ra xạ'ạ mịị Ndios —káchí nịvi,
ká'ạn na tọ'on vatá.

12 Ta xí'in tọ'on yó'o sạsaạ na ini namaestro na sáná'a ndạyí ña
nịtaa tạMoisés, ta sạsaạ na ini naxịkuạ'ạ naná'no nọọ najudío, ta
sạsaạ na ini kuạ'ạ ní inkạ nịvi. Ta saá tịin na tạEsteban ta kuạ'ạn ra
xí'in na nọọ naJunta Suprema, na kúu nachiño ná'no nọọ najudío.
13 Ta saá tị'ví na nịvi na vatá, kuạ'ạn na ta kịxaạ na nọọ naJunta
Suprema, ta ndạkuiịn na, nịkạ'ạn na tọ'on vatá, káchí na saá:

—Ndi'i saá kịvị tạEsteban yó'o ndạ lo'o ọn vása sándakoo ra
ká'ạn ra tọ'on ndivạ'a xạ'ạ ve'e ñọ'o ká'no yịị, ta ñii kị'va saá ọn
vása sándakoo ra ká'ạn ra tọ'on ndivạ'a xạ'ạ ndạyí Ndios ña nịtaa
tạMoisés xịnạ'á. 14 Ta xịnị sọ'o ndị ña nịkạ'ạn ra káchí ra ndí
tạJesús tạñoo Nazaret sandi'i ra xạ'ạ ve'e ñọ'o ká'no ñoo Jerusalén
yó'o, ta nasama ndi'i ra yichị ña ndíkọn mịị yó najudío, ta yichị
yó'o kúu ña sạná'a tạxịị síkuá yó tạMoisés —káchí nịvi na vatá
xí'in nachiño Junta Suprema.

15 Ta ndi'i nachiño yó'o nạkoto káxín na nọọ tạEsteban, ta xịni
na nọọ ra ndạtán káa nọọ ñii ñaángel saá káa nọọ ra.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndasaá ndạkuiịn tạEsteban nọọ naJunta Suprema, ta xạ'ni na ra

7 Ta saá tạká'no nọọ nasụtụ nịndạkạ tọ'on ra tạEsteban, káchí
ra saá:

—Tata, ¿án ndixa kía ká'ạn nayó'o ndákuiịn na táxi na kuạchi
xạ'ạ ún?

2 Ta ndakuiin taEsteban, káchí ra saá:

—Ndó'ó, nañani yó ta naxikua'a ná'no yivá ñoo yó, vivíi koni
so'o ndó ña ka'an i xí'in ndó vitin. Xíni yó ndí mii Ndios, taa ta kúu
taKá'no ndino'o, nitivi ra noo xii síkuá yó taAbraham kivi xitaku
tayó'o ñoo estado Mesopotamia, ta on ta'án ka kee ra ko'on ra
kutaku ra ñoo Harán, 3 ta nika'an Ndios xí'in ra, kachí ra saá: "Ta
vitin kee ún ñoo ún, sandakoo ún natá'an ún, ta ko'on ún kutaku ún
inka xiiña ña saná'a i noo ún", kachí Ndios xí'in taAbraham. 4 Ta
kee taAbraham ñoo ra ña naní Caldea ta kua'an ra ña kutaku
ra ñii ñoo ña naní Harán. Ta saá nixi'i yivá ra, ta Ndios ti'ví ra
taAbraham kee ra ñoo Harán yó'o ta kixaa ra ñoo noo táku yó
vitin. 5 Ta Ndios on vása ní-taxi ra nda lo'o ño'o nda'a taAbraham
ña kuu ña ño'o mii ra, ta saá ni, nika'an ra xí'in ra, kachí ra saá:
"Ñii kivi ndi'i saá ño'o ña kúu ño'o Canaán nduu ña ño'o mii
nasa'ya ñani síkuá ún", kachí Ndios xí'in taAbraham xina'á. Ta
kivi nika'an Ndios saá, ta taAbraham on koó nda ñii sa'ya ra kómí
ra. 6 Ta nika'an Ndios inka yichi xí'in taAbraham, kachí ra saá:
"Nasa'ya ñani síkuá ún kutaku na inka ñoo xíyo, ta komi ciento
kuiya xo'vi na ñoo yó'o. Saá chi nduu na esclavo ña kasa chiño
na noo napatrón na, ta on vása kukomí na ndayí ña sandakoo na
chiño yó'o. 7 Tá ndi'i ya'a komi ciento kuiya, ta yi'i Ndios saxo'vi i
nivi na ñoo xíyo yó'o, na kúu na saxo'vi nasa'ya ñani síkuá ún. Ta
saá taxi i ña kee nasa'ya ñani síkuá ún ña ko'on ndíka na, ta kixaa
na noo i ñoo yó'o xa'a ña kasa ká'no na yi'i", kachí Ndios xí'in
taAbraham. 8 Ta saá Ndios xa'nda chiño ra noo taAbraham ña kasa
ndivi ra costumbre ña naní circuncisión.[a] Ta ñacircuncisión yó'o
kúu ñii seña ña kóni kachí ndí taAbraham xí'in nasa'ya ra ta xí'in
ndi'i nasa'ya ñani síkuá ra kuu na nivi nañoo Ndios. Ta saá tá
sa'ya ra taIsaac nixino ra ona kivi ra, ta taAbraham kisa ndivi ra
costumbre circuncisión xí'in ra. Ta ñii ki'va saá kisa ndivi taIsaac
costumbre circuncisión xí'in sa'ya ra taJacob, ta taJacob kisa ndivi
ra costumbre circuncisión xí'in na uxu ovi taa sa'ya ra, ta nayó'o
kúu naxii síkuá yó na uxu ovi ti'vi naIsrael.

9 'Ta niya'a lo'o kuiya, ta saá sava nasa'ya taJacob kisa kuíni
ini na xíni na ñani na taJosé, tanda nitondaa na nisikó na ra nda'a
nivi nañoo Egipto ña ko'on ra kuu ra esclavo ta on vása kukomí ra
ndayí ña sandakoo ra chiño tapatrón ra taEgipto. Ta saá ni, Ndios
nixiyo ra xí'in taJosé, 10 ta sakaku ra taJosé noo ndi'i ñayo'vi
nixo'vi ra. Ta Ndios ke'é ra ñava'a xí'in taJosé, chi taxi ra ñandíchí
sini taJosé, ta taxi ra ña tarey Faraón kúsii ini ra xíni ra taJosé

---

[a] **7:8** Costumbre najudío ña naní "circuncisión"
kúu ña xá'nda na lo'o ñii sini ñatee talo'o.

yó'o. Ta xa'a ñayó'o tarey yó'o sakuiso chiño ra taJosé ña xa'nda chiño ra noo ndi'i nivi na xitaku ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa Egipto, ta tuku sakuiso chiño ra taJosé ña xikuu ra taká'no noo ndi'i nivi na kísa chiño ve'e tarey Faraón.

11 ’Ta saá kixaa kivi ña nivi nañoo Egipto xí'in nivi na táku noo ño'o Canaán, ndeé ní nixo'vi na soko, chi on vása yóo ka ña kuxu na. Ta ñii ki'va saá nixo'vi na soko naxii síkuá yó taJacob xí'in nave'e ra chi kivi saá xitaku na noo ño'o Canaán. 12 Ta kivi xini so'o taJacob yóo ña xíxi nivi ñoo Egipto, ta ti'ví ra nasa'ya ra ko'on na ñoo Egipto xa'a ña sata na ña kuxu na. Ñayó'o xikuu yichi nóó nixa'an na ñoo Egipto. 13 Ta yichi ovi nixa'an nañani taJosé, ta nixaa na ñoo Egipto ña sata na ña kuxu na noo taJosé, ta nika'an taJosé xí'in na, kachí ra saá: “Yi'i kúu ñani ndó taJosé”, kachí ra xí'in na. Ta saá inka nivi na xini so'o ñayó'o kua'an na ta nixaa na noo tarey Faraón, ta ndato'on na xí'in ra ndí nataa na kixaa ñoo Egipto yó'o kúu nañani taJosé. 14 Ta saá taJosé kana ra yivá ra taJacob, ña kixi ra kutaku ra ñoo Egipto xí'in ndi'i nave'e ra. Ta ndi'i nave'e ra xikuu na uni siko xa'on nivi. 15 Ta saá taJacob xí'in ndi'i nave'e ra sandakoo na ñoo na, ta kixaa na kutaku na ñoo Egipto. Ta sa'ya taJacob xí'in sa'ya ñani síkuá ra xikuu naxii síkuá yó naIsrael. Ta niya'a kua'a ní kuiya, ta nixi'i taJacob, ta saá tuku niya'a kua'a ní kuiya, ta nixi'i nasa'ya ra na kixaa xí'in ra ñoo Egipto. 16 Ta saá sandúxun na yikí koñu taJacob, ta sandúxun na yikí koñu sa'ya ra noo ño'o ña xa sata taAbraham xí'in si'ún cha'vi ra noo sa'ya taHamor xina'á. Ta ño'o noo nindúxun yikí koñu nayó'o yóo ña ñoo Siquem ña ndá'vi ndaa ñoo mii yó naIsrael vitin.

17 ’Tá xa yatin tóndaa kivi ña Ndios kasa ndivi ra to'on ña kindoo ra xí'in xii síkuá yó taAbraham, ta xa nixina ní nivi naIsrael na táku ñoo Egipto, ta xa kua'a ní nivi kúu na. 18 Ta saá kixá'á xá'nda chiño ñii tarey ñoo Egipto, ta tarey yó'o on vása ní-xini so'o ra to'on xa'a ñava'a ke'é taJosé kuiya xina'á. 19 Ta xí'in ñandíchí sini ra, tarey yó'o sandá'ví ra ndi'i nivi nañoo Israel, naxii síkuá yó, ta kisa nduxa ra xí'in na ña tiin na naválí chíchín sa'ya na, ta ko'on na xí'in na ña sandakoo mii na naválí yó'o nda ñii noo xíká xa'a ña kivi na. 20 Ta mii kuiya saá kaku taMoisés, ta Ndios kúsii ini ra xíni ra talo'o yó'o. Ta nave'e talo'o Moisés yó'o xindaa na ra uni yoo kuiti, 21 ta saá xa'a ña kasa ndivi na ndayí tarey, tiin na ra ña nixa'an na ñii xiiña noo sandakoo na ra. Ta ñii ña'a ñá kúu sa'ya tarey Faraón, naní'i ñá taMoisés lo'o yó'o, ta naki'in ñá ra, ta kuano'o ra xí'in ñá ve'e ñá, ta ndatán yóo sa'ya mii ñá saá nduu ra. 22 Ta saá naEgipto saná'a va'a na ra ndi'i ñandíchí mii na, ta taMoisés sakuá'á ra ndi'i ña saná'a na ra. Ta saá taMoisés nitondaa

ra xikuu ra ñii taa taká'no ní, ta ndíchí ní ra ta ti'va ní ra ka'an ra
xí'in nivi, ta ñii kiva saá ti'va ní ra kasa ndivi ra ndi'i noo chiño.
23 ’Tá nixino taMoisés ovi siko kuiya, ta chikaa ini ra ko'on ra
koto ra nañoo ra naIsrael. 24 Ta saá kee ra ta nixaa ra noo kísa
chiño nañoo ra noo naEgipto. Ta xini ra ñii taEgipto káni ní ra
ñii taIsrael. Ta saá taMoisés niki'vi ra ña chindeé ra taIsrael, ta
xa'ni ra taEgipto yó'o. 25 Ta xani sini taMoisés ndí nivi naIsrael
va'a kuchiño kundaa ini na ndí Ndios ti'ví ña'á ra vaxi ra sakaku
ra na noo naEgipto. Saá xani sini taMoisés, ta nivi naIsrael on
vása ní-kundaa ini na ñayó'o. 26 Tá nitivi inka kivi, ta kua'an
taMoisés, koto ra nañoo ra naIsrael, ta nixaa ra, ta xini ra ovi
naIsrael káni tá'an na, ta nika'an ra xí'in na: “Koto ndó ví. Ndó'ó,
nataa Israel, ndatán yóo ñani mii ndó saá yóo ndó xí'in tá'an ndó.
Ta saá, ¿ndachun káni tá'an ndó? ¿Ndachun kóni ndó satakué'e
ndó tá'an ndó?”, kachí taMoisés xí'in na. 27 Ta ndakuiin taa ta kani
ní tatá'an ra, nika'an kue'e ra xí'in taMoisés, kachí ra saá: “¿Yu
kúu na taxi ndee nda'a ún ña kuu ún taa taká'no ta xá'nda chiño
noo ndi? ¿Yu kúu na taxi ndayí nda'a ún ña kuu ún tajuez ña kasa
nani ún xa'a kuachi ndi? 28 ¿Án vitin kóni ún ka'ni ún yi'i ndatán
xa'ni ún taEgipto kivi koni?”, kachí ra xí'in taMoisés. 29 Tá xini so'o
taMoisés ña nika'an tayó'o, ta niyi'ví ra, ta kama kee ra kua'an
xíká ra ñii xiiña ña naní Madián, ña nákaa ñoo xíyo. Ta yó'o nixiyo
ra, xitaku ra, ta saá tonda'a ra xí'in ñii ña'a, ta kaku ovi sa'ya na.
30 ’Ta saá niya'a ovi siko kuiya, ta ñii kivi yóo taMoisés noo
ño'o yichí ña nákaa yatin noo yóo yuku ña naní Sinaí. Ta noo ño'o
yichí yó'o ñíndichi ñii tón ñiño ndíxin níí nó xí'in ña kua'a yáa
ño'o ña xíxi, ta ma'ñó ño'o yó'o nitivi ñii ñaángel noo taMoisés.
31 Ta naka'nda ní ini ra xito ra ñayó'o. Ta nitondaa yatin ka ra ña
koto va'a ra ña xíxi yó'o, ta xini so'o ra to'on Ndios ña kixi mii
noo xíxi ño'o. 32 Ta nika'an ña, kachí ña saá: “Yi'i kúu i Ndios, ta
naxii síkuá ún taAbraham, taIsaac xí'in taJacob kisa to'ó na yi'i”,
kachí Ndios xí'in taMoisés. Ta niyi'ví ní taMoisés, tanda kixá'á ra
kísin nino mii ra, ñíndichi ra, ta ni-xiin ra koto ka ra noo yóo ño'o
xíxi. 33 Ta saá nika'an Ndios xí'in ra: “Tava ún nduxan ún ña ñó'o
xa'a ún, chi ño'o noo ñíndichi ún ño'o yii kúu ña. 34 Ndixa ñandaa
kía xa xíto i ña ndasaá ndeé ní xó'vi nivi naIsrael, na kúu nañoo i,
na táku ñoo Egipto, ta xa xíni so'o i ña ndeé ní tána na ta ndá'yi na
xí'in ña yo'vi ní xó'vi na, ñakán kixaa i ña sakaku i na noo nivi na
sáxo'vi ña'á. Ta vitin kixi yatin ún noo i, ta ti'ví i yó'ó no'o ún ñoo
Egipto”, kachí Ndios xí'in taMoisés.
35 ’Tá ndikó taMoisés naxaa ra ñoo Egipto, ta naxii síkuá yó
ni-xiin na naki'in va'a na ra, ta nika'an na xí'in ra, kachí na saá:
“¿Yu kúu na taxi ndayí nda'a ún kuu ún taká'no ta ka'nda chiño

nǫǫ ndi̱? Ta, ¿yu kúu na ta̱xi nda̱yí nda'a̱ ún kuu ún ta̱juez ña kasa nani ún xa̱'a̱ kua̱chi ndi̱?”, ka̱chí na xí'in ra. Ta ta̱Moisés yó'o kúu ta̱a ta̱ ti̱'ví Ndios ña kuu ra ta̱ ka'nda chiño nǫǫ naxii̱ síkuá yó nañoo Israel ta saka̱ku ra na nǫǫ nañoo Egipto. Ta mi̱i Ndios sa̱kuiso chiño ra ta̱Moisés ke'é ra saá, ki̱vi̱ ni̱ti̱vi ñaángel nǫǫ ra nǫǫ ñíndichi tón ñiñǫ xíxi̱. 36 Ta ta̱Moisés ta̱va ra ni̱vi nañoo Israel ti̱xin ñoo Egipto, ta ke̱e na kua̱'a̱n na xí'in ra. Ta saá tá ǫn ta̱'án ka̱ kee na, ta Ndios ta̱xi ra ndee̱ nda'a̱ ta̱Moisés ña ke̱'é ra kua̱'a̱ ní milagro ña sa̱ná'a ra nǫǫ naEgipto ndí ta̱ndeé ní kúu Ndios. Ta ki̱vi̱ ni̱xaa̱ nañoo Israel yatin nǫǫ yóo yu'u̱ takuií mi̱ni, ña na̱ní Mar Rojo, ta Ndios ke̱'é ra inka̱ milagro xa̱'a̱ ña kuchiño ya'a naIsrael, ta xaa̱ na nda̱ inka̱ xiiña yu'u̱ mi̱ni. Ta saá ki̱vi̱ xi̱taku̱ nañoo Israel ǫvi̱ si̱kǫ kui̱ya̱ nǫǫ yóo ño'ǫ yi̱chí, ta Ndios ta̱xi ra ndee̱ nda'a̱ ta̱Moisés ña ke̱'é ra ví'í ní ka̱ milagro xa̱'a̱ ña chindeé ra nañoo Israel. 37 Ta ta̱Moisés yó'o ni̱ka̱'a̱n ra xí'in naxii̱ síkuá yó, ka̱chí ra saá: “Ñii ki̱vi̱ ña va̱xi Ndios ke'é ra ña ñii ta̱Israel, kuu ra ñii ta̱profeta, nda̱tán yóo yi̱'i̱”, ka̱chí ta̱Moisés xí'in na. 38 Ta mi̱i ta̱Moisés yó'o kúu ta̱a ta̱ xi̱taku̱ xí'in naxii̱ síkuá yó ǫvi̱ si̱kǫ kui̱ya̱ nǫǫ ño'ǫ yi̱chí. Ta ñii ñaángel Ndios ni̱ka̱'a̱n ña xí'in ta̱Moisés nǫǫ yuku̱ ña na̱ní Sinaí, ta ta̱xi ña tǫ'on Ndios nda'a̱ ra, ta tǫ'on yó'o ni̱taa ra, ta ta̱xi ra ña nda'a̱ naxii̱ síkuá yó, ña nayó'o ta̱xi na ña nda'a̱ nasa̱'ya na, ta saá nda̱ vitin nayivá mi̱i yó ta̱xi na tǫ'on Ndios yó'o nda'a̱ yó. Ta tǫ'on Ndios yó'o kúu ña táxi ndino'o kutaku̱ yó nda̱tán kóni Ndios.

39 ’Ta naxii̱ síkuá yó ǫn vása ní-xiin na kasa ndivi na tǫ'on ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Moisés xí'in na, nda̱ víka̱ ki̱sa toon ní ini na nǫǫ ra, ta̱nda̱ ku̱too ní na ndikó na ñoo Egipto, chi níma̱ na xa ndi̱kó ña ñoo kán. 40 Ta saá ni̱ka̱'a̱n na xí'in ta̱Aarón, ta̱a ta̱ kúu ñani ta̱Moisés, ka̱chí na saá: “Kasa va̱'a ún ídolo ña kuu ndios válí xa̱'a̱ ña kǫ'ǫn si'na ña nǫǫ yó ña kuni'i ña yichi̱ yó nǫǫ kǫ'ǫn yó xí'in ña, saá chi ǫn vása xíni̱ ndi̱ yukía̱ ndǫ'o ta̱Moisés ta̱a ta̱ ta̱va yó ke̱e yó ñoo Egipto ta ki̱xaa̱ yó yó'o vitin”, ka̱chí na xí'in ta̱Aarón. 41 Ta saá ki̱sa va̱'a na ñii na̱'ná si̱ndi̱ki̱ ña xi̱kuu ndios ña ki̱sa tǫ'ó na. Ta saá xa̱'ni na kiti̱ tí kúu tí ni̱sǫkǫ na nǫǫ na̱'ná si̱ndi̱ki̱ yó'o. Ta saá sa̱kana na ñii vikǫ ká'no ña ki̱sa tǫ'ó na na̱'ná si̱ndi̱ki̱, ta kúsii̱ ní ini na xíni na ñandios vatá yó'o ña kúu ña ki̱sa va̱'a mi̱i na. 42 Xa̱'a̱ ñayó'o Ndios sa̱ña ra na ke'é na ña kóni na, ta ta̱xi ra ña kasa ká'no na ndi'i ña ki̱sa va̱'a Ndios ña chi̱ndú'u̱ ra koo ñoyívi kaa̱. Ta saá ki̱sa ká'no na ki̱mi xí'in yǫǫ ta xí'in ñǫ'o ña yé'e ndiví. Kui̱ya̱ xi̱na̱'á ta̱profeta Amós ni̱taa ra tǫ'on Ndios xa̱'a̱ ña ke̱'é na, ta tǫ'on Ndios yó'o káchí ña saá:

Ndios ká'a̱n ra xí'in ni̱vi nañoo Israel, káchí ra saá:
“Ña ǫvi̱ si̱kǫ kui̱ya̱ xi̱taku̱ ndó nǫǫ ño'ǫ yi̱chí,

¿án ndixa nọọ yi̱'i̱ ni̱sọkọ ndó kiti̱ sana̱ ndó xí'in inka̱ ña kómí ndó?
43 Ọn si̱ví saá, chi ve'e ñọ'o tia̱'va ñaídolo Moloc, ña kúu ndios vatá, kúu ña xi̱ndiso ndó ni̱xika ndó nọọ ño'ọ yi̱chí.
Ta saá tuku xi̱ndiso ndó inka̱ ñaídolo na̱ní ña Renfán, ña kúu na̱'ná ki̱mi.
Ta ñaídolo Moloc xí'in ñaídolo Renfán yó'o kúu ñandios vatá ña ki̱sa va̱'a mi̱i ndó xa̱'a̱ ña kasa tọ'ó ndó ña.
Ña̱kán kía̱ saxọ'vi̱ i̱ ndó'ó, nañoo Israel, chi taxi i̱ nda̱yí nda'a̱ na ñoo xíká ña kundeé na nọọ ndó, ta tiin na ndó'ó,
ta xí'in ñandụxa̱ kọ'ọn ndó xí'in na inka̱ ño'ọ xíyo, ña nákaa̱ nda̱ xíká ka̱ nọọ ñoo Babilonia.
Saá ke'é i̱ xí'in ndó ña saxọ'vi̱ i̱ ndó'ó", ka̱chí Ndios xí'in naIsrael,
káchí tọ'on ña ni̱taa ta̱profeta xi̱na̱'á —káchí ta̱Esteban ká'a̱n ra xí'in na.
44 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ka̱ ta̱Esteban xí'in na, káchí ra saá:
—Kui̱ya̱ xi̱takụ naxi̱i síkuá yó nọọ ño'ọ yi̱chí, ta ni̱xi̱yo ve'e ñọ'o mandiado xí'in na. Ta ve'e ñọ'o yó'o xi̱kuu seña ña sáná'a ndí Ndios yóo ra xí'in na. Ta mi̱i Ndios xi̱kuu ta̱ sa̱ná'a ta̱Moisés ndasaá koo ña kasa va̱'a ra ve'e ñọ'o mandiado yó'o, ta ni̱vi naIsrael ki̱sa va̱'a na ña ñii ki̱'va nda̱tán Ndios sa̱ná'a ra na. 45 Ta saá, tá ọn kọó ka̱ ta̱Moisés tákụ ra xí'in na, ta ta̱Josué kúu ta̱ na̱kuiso chiño xí'in na, ta naxi̱i síkuá yó na̱kuiso na ve'e ñọ'o mandiado, ta kua̱'a̱n ña xí'in na, ta saá ni̱xaa̱ na nọọ ño'ọ Canaán. Ta ni̱xi̱yo ve'e ñọ'o mandiado yó'o xí'in na ki̱vi̱ ka̱ni tá'an na xí'in ni̱vi na xi̱takụ nọọ ño'ọ Canaán yó'o. Ta Ndios chi̱ndeé ra naxi̱i síkuá yó, ta kụndeé na nọọ ni̱vi naCanaán ta na̱ki'in na ño'ọ na ña kutakụ na. Ta ve'e ñọ'o mandiado yó'o ki̱ndọo ña xí'in naxi̱i síkuá yó ta̱nda̱ ki̱vi̱ xá'nda chiño ta̱rey David nọọ naIsrael. 46 Ndios kúsi̱i ní ini ra xíni ra ta̱David, ta ta̱David ndụkú ra ñava̱'a nọọ Ndios ña taxi ra kasa va̱'a ra inka̱ ve'e ñọ'o Ndios ña na'á ní kundichi. Ta ve'e ñọ'o yó'o kuu nọọ ni̱vi naIsrael[a] kasa tọ'ó na Ndios ndino'o. 47 Ta ọn si̱ví ta̱rey David xi̱kuu ta̱a ta̱ ki̱sa va̱'a ve'e ñọ'o ká'no yó'o xa̱'a̱ Ndios, chi ta̱Salomón sa̱'ya ta̱rey David xi̱kuu ta̱a ta̱ ki̱sa va̱'a ña. 48 Ta saá ni, Ndios ọn vása xíni̱ ñó'ó ra ñii ve'e ñọ'o ña kísa va̱'a ni̱vi ña kutakụ ra ini ña, chi Ndios yóo ra ndi'i saá xiiña ñoyívi. Saá ni̱taa ñii ta̱profeta kui̱ya̱ xi̱na̱'á tọ'on ña ka̱chí Ndios saá:
49 Nda̱tán yóo táyi̱ tón tọ'ó ká'no, saá yóo ñoyívi ni̱no,

---

[a] **7:46** Inka̱ ki̱vi̱ na̱ní ta̱Jacob kúu Israel.

chi ndạ ñoyívi nịno kúu nọọ xá'nda chiño ị nọọ ndi'i nịvi xí'in ndi'i inkạ ña yóo.
Ta ndạtán yóo ñii xiiña nọọ nákindée xạ'ạ ị, saá yóo ñoyívi nọọ ño'ọ nọọ táku nịvi.
Ta, ¿ndasaá ví kuchiño koo ñii ve'e ñọ'o ña kịsa vạ'a nịvi ña taxi na kutaku ị?
Ta, ¿ndasaá ví kuchiño nịvi kasa vạ'a na ñii ve'e nọọ koo ị nakindée ị?
50 Saá chi yị'ị kúu tạa tạ kịsa vạ'a ndi'i ña yóo ñoyívi nịno xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi nọọ ño'ọ",
kạchí Ndios, nịtaa ñii tạprofeta xịnạ'á.
51 Ta saá nịkạ'ạn kạ tạEsteban xí'in nachiño Junta Suprema, káchí ra saá xí'in na:
—¡Ndạchun só'ó ní ndó!, ta xíká ní yóo ini ndó nọọ Ndios, chi ọn xịin ndó konị sọ'o ndó tọ'on ra. Ta ndạtán kẹ'é naxịị síkuá yó xịnạ'á, ñii kị'va saá ké'é ndó vitin, chi kísa toon ndó nọọ Ndios. Ndi'i saá yichị ọn xịin ndó chikaạ sọ'o ndó tọ'on ña ká'ạn Nímạ Ndios xí'in ndó. 52 Ta kuịyạ xịnạ'á naxịị síkuá yó sạxọ'vị na ndi'i naprofeta na nịkạ'ạn ndoso tọ'on Ndios, tạndạ xạ'ni na ndi'i nịvi na ndạtọ'on xí'in na ndí ñii kịvị Ndios ti'ví ra ñii tạa tạ kúu tạNdạạ ña kixi ra ñoyívi yó'o ña sakạku ra nịvi. Ta kịvị kịxi tạa tạNdạạ yó'o, ta mịi ndó kịsa kuínị ini ndó xịni ndó ra ta nạtaxi ndó ra nda'ạ nachiño, ta xạ'ni na ra. 53 Vará mịi naángel na kịxi nọọ Ndios xịkuu na tạxi tọ'on Ndios nda'ạ naxịị síkuá yó, ta vitin ọn xịin ndó chikaạ sọ'o ndó tọ'on yó'o —káchí tạEsteban xí'in nachiño Junta Suprema.
54 Tá xínị sọ'o nayó'o ña ká'ạn tạEsteban xí'in na, ta kịxá'á na sáạ ní kạ ini na xíni na ra, tạndạ nákaxi na nọọ nọ'o na xí'in ñasáạ na. 55 Ta chútú ini tạEsteban xí'in Nímạ Ndios, ta nạkoto ndaa ra ñoyívi nịno, ta xịni ra mịi ña livi ní ká'no ña yé'e nọọ yóo Ndios, ta xịni ra tạJesús ñíndichi ra nọọ yóo nda'ạ kua'á Ndios, 56 ta nịkạ'ạn tạEsteban xí'in nachiño, káchí ra saá:
—¡Koto ndó ví! Nạnọnạ ñoyívi nịno, ta xíto ndaa ị, ta xíni ị tạJesús, tạa tạ kịxi nọọ Ndios, ñíndichi ra nọọ yóo nda'ạ kua'á Ndios —káchí tạEsteban.
57 Tá xínị sọ'o na tọ'on ña ká'ạn tạEsteban, ta xí'in nda'ạ na nạkasi na sọ'o na chi ọn xịin na konị sọ'o kạ na tọ'on ña ká'ạn ra xí'in na. Ta xí'in ña sáạ ini na, ndeé ní nịndạ'yi na, ta ñii nạkuita ndi'i na, ta tịin na ra. 58 Ta ñọo na tạEsteban kuạ'ạn ra xí'in na, ta kẹe na ñoo yó'o, ndạ nịxaạ ra xí'in na ñii xiiña nọọ ọn kọó nịvi, ta kịxá'á na kóon na yụụ tạEsteban ña ka'ni na ra. Tạndạ tạva na tikọtọ na, tạndạ ndasaá kuiti tikọtọ maá na ndíxin na, ña vạ'a kạ kuchiño koon na yụụ tạEsteban. Ta tikọtọ ña tạva na, chịndoo na

ña nǫǫ yóo xa̱'a̱ ñii ta̱a ta̱ naní Saulo, ta ta̱yó'o ndáa ra tikǫto̱ na.
59 Tá'an ndeé kóon ka̱ na yu̱u̱ ta̱Esteban, ta ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra saá:
—Tata Jesús, yó'ó kúu Ta̱a ta̱Ká'no nǫǫ i̱, ta vitin ndúkú i̱ nǫǫ ún ña naki'in ún níma̱ i̱ —káchí ta̱Esteban xí'in ta̱Jesús.
60 Ta saá xi̱kuxítí ra ta xí'in ndi'i ndee̱ ra ni̱ka̱'a̱n ra:
—Tata Jesús, vitin ná kasa ká'no ini ún xa̱'a̱ ña ǫn vá'a yó'o ña ké'é na xí'in i̱ —káchí ra.
Tá ndi̱'i ni̱ka̱'a̱n ra to̱'on yó'o, ta saá ni̱xi'i̱ ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ta̱Saulo sáxo̱'vi̱ ní ra ni̱vi na kándixa ta̱Jesús

8 Tá ta̱Saulo xi̱ni ra ña xa̱'ni na ta̱Esteban, ta yóo yu'ú ra xí'in ni̱vi na xa̱'ni ta̱yó'o.
Ta mi̱i ki̱vi̱ ña xa̱'ni na ta̱Esteban, ta ñoo Jerusalén kua̱'a̱ ní ni̱vi ki̱xá'á na ndeé ní sáxo̱'vi̱ na ni̱vi na ndíkǫn yichi̱ ta̱Jesús. Ña̱kán kía̱ ni̱xi̱ta̱ ní'nó na, ta sava na kua̱'a̱n na kutaku̱ na inka̱ ñoo ña ñó'o estado Judea, ta sava na kua̱'a̱n na kutaku̱ na inka̱ ñoo ña ñó'o estado Samaria. Ta ndákuiti naapóstol kúu na ni̱ndǫo ñoo Jerusalén. 2 Ta sava nata̱a na kúu na ndino'o ini kísa to̱'ó Ndios, ni̱xa̱'a̱n na ta na̱ki'in na yi̱kí kǫñu ta̱Esteban ta sa̱ndúxu̱n na ña, ta saá ndeé ní xáku na xa̱'a̱ ña ni̱xi'i̱ ra. 3 Ta ta̱Saulo ki̱xá'á ra ndeé ní sáxo̱'vi̱ ra ni̱vi na ndíkǫn yichi̱ ta̱Jesús. Kí'vi ra ñii ñii ve'e nǫǫ táku̱ ni̱vi yó'o, án ta̱a kúu na, án ña'a̱ kúu ná, ta táva ra na ve'e na, ta yǫ'vi̱ ñóo ra na, ta táan ra na ini ve'e ka̱a.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ni̱vi na kándixa ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ndoso na to̱'on xa̱'a̱ ra nǫǫ ni̱vi nañoo Samaria

4 Ta ni̱vi na kándixa ta̱Jesús na kúu na ni̱xi̱ta̱ ní'nó, tá kua̱'a̱n nayó'o inka̱ xiiña, ta ki̱xá'á na ká'a̱n ndoso na to̱'on va̱'a xa̱'a̱ ta̱Jesús nǫǫ ni̱vi na táku̱ ñoo nǫǫ kua̱'a̱n na. 5 Ta saá tuku ta̱Felipe ke̱e ra ñoo Jerusalén ta kua̱'a̱n ra ta ni̱xaa̱ ra ñoo Samaria. Ta saá ki̱xá'á ra ká'a̱n ndoso ra to̱'on va̱'a nǫǫ ni̱vi ñoo yó'o, káchí ra ndí ta̱Jesús kúu Cristo ta̱a ta̱ ti̱'ví Ndios ki̱xaa̱ ra saka̱ku ra ni̱vi. 6 Ta kua̱'a̱ ní ni̱vi na̱kutá'an na, ta xí'in ña ndino'o ini na xíni̱ sǫ'o na to̱'on ña ká'a̱n ta̱Felipe xí'in na, saá chi xa xi̱ni na kua̱'a̱ ní milagro ke̱'é ta̱Felipe nǫǫ na xí'in ndee̱ Ndios. 7 Ta̱Felipe ta̱va ra níma̱ ndiva̱'a kua̱'a̱ ní ni̱vi, ta ki̱vi̱ kée ñaníma̱ ndiva̱'a ña xi̱komí ni̱vi, ta ndá'yi ní ña kée ña. Ta saá tuku ta̱Felipe sa̱nda'a ra kua̱'a̱ ní ni̱vi, ta sava nayó'o xi̱kuu ni̱vi na ǫn ki̱ví kanda, ta sava na xi̱kuu ni̱vi na ǫn ki̱ví kaka xá'á. 8 Ta xa̱'a̱ ña kua̱'a̱ ní ñava̱'a ké'é ta̱Felipe, kúsii̱ ní ini ni̱vi ñoo yó'o.

9 Ta ñoo yó'o táku̱ ñii ta̱a na̱ní ra Simón, ta̱a ta̱ kísa chiño xí'in
magia kúu ra, ta xa̱'a̱ ñaná'no ña ke̱'é ra no̱o̱ ni̱vi nañoo Samaria,
na̱ka'nda ini na xíni na ña. Ta xí'in ñayó'o sa̱ndá'ví ra ni̱vi, chi
xáni si̱ni̱ ni̱vi yó'o ndí ta̱Simón yó'o kúu ñii ta̱a ta̱ ká'no ní. 10 Ndi'i
ni̱vi nañoo yó'o, án nakuíká kúu na, án nandá'ví kúu na, ta xí'in
ña ndino'o ini na xíni̱ so̱'o na ña nda̱to̱'on ta̱Simón yó'o xí'in na.
Ta ni̱vi yó'o nda̱ ni̱to̱nda̱a na ni̱ka̱'a̱n na, káchí na saá:
—Ta̱Simón yó'o ndixa kómí ra ndee̱ ká'no Ndios —káchí na.
11 Ta xa kua̱'a̱ ní kui̱ya̱ ni̱vi yó'o kándixa na to̱'on ña ká'a̱n
ta̱Simón chi na̱ka'nda ini ndi'i na xíni na ñaná'no ke̱'é ra ña kúu
ña sa̱ndá'ví ra na. 12 Ta ki̱vi̱ ki̱xaa̱ ta̱Felipe ñoo yó'o, ta ki̱xá'á ra
ká'a̱n ndoso ra to̱'on va̱'a xa̱'a̱ yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios, ta
nda̱to̱'on ra xí'in ni̱vi xa̱'a̱ Jesucristo. Ta saá kua̱'a̱ ní nata̱a, ta
kua̱'a̱ ní náña'a̱, ka̱ndixa na to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Felipe xí'in na, ta
saá sa̱kuchu ra ndi'i ni̱vi yó'o. 13 Ta̱nda̱ mi̱i ta̱Simón ka̱ndixa ra
to̱'on xa̱'a̱ Jesucristo, ta ta̱Felipe sa̱kuchu ra ta̱yó'o. Ta saá ta̱Simón
nda̱ mí xiiña kua̱'a̱n ta̱Felipe, ta saá ndíko̱n ra kua̱'a̱n ra xí'in
ra, ta náka'nda ní ini ra xíni ra milagro ná'no ké'é ta̱Felipe xí'in
ndee̱ Ndios.
14 Tá naapóstol na ndóo ñoo Jerusalén xi̱ni̱ so̱'o na ndí xa
na̱ki'in va̱'a ni̱vi nañoo Samaria to̱'on Ndios, ta saá ti̱'ví na ta̱Pedro
xí'in ta̱Juan, ta kua̱'a̱n nayó'o ñoo Samaria. 15 Tá ni̱xaa̱ ta̱Pedro
xí'in ta̱Juan ñoo yó'o, ta ni̱ka̱'a̱n o̱vi̱ nata̱a yó'o xí'in Ndios, ndu̱kú
na no̱o̱ ra ña ti'ví ra Níma̱ ra kixaa̱ ña kutaku̱ ña ini ni̱vi na
nákutá'an yó'o. 16 Saá chi ni̱vi yó'o o̱n ta̱'án naki'in na Níma̱ Ndios,
ta ndasaá kuiti chi̱chi na xí'in nda̱yí ki̱vi̱ ta̱Jesús. 17 Ta̱Pedro xí'in
ta̱Juan chi̱so ra nda'a̱ ra si̱ni̱ ñii ñii ni̱vi yó'o na ka̱ndixa ta̱Jesús, ta
saá na̱ki'in na Níma̱ Ndios kutaku̱ ña ini ñii ñii na.
18 Ta ta̱Simón xi̱ni ra ña chi̱so naapóstol nda'a̱ na si̱ni̱ ñii ñii
ni̱vi yó'o, ta saá Ndios ta̱xi ra Níma̱ ra kutaku̱ ña ini na. 19 Ta xa̱'a̱
ñayó'o, ni̱ka̱'a̱n ta̱Simón xí'in naapóstol, káchí ra saá:
—Vitin ní'i i̱ si̱'ún ña cha'vi i̱ ndó'ó, tá taxi ndó ndee̱ nda'a̱ i̱ ña
ñii ki̱'va saá chiso i̱ nda'a̱ i̱ si̱ni̱ ni̱vi ta saá ni̱vi yó'o naki'in na Níma̱
Ndios —káchí ra xí'in naapóstol.
20 Ta nda̱kui̱in ta̱Pedro ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ra:
—Ta, ¡va̱'a ka̱ Ndios ná sandi'i ra xa̱'a̱ si̱'ún mi̱i ún! Ta, ¡ná
sandi'i ra xa̱'a̱ mi̱i ún xí'in si̱'ún! Saá chi ñii ña o̱n vá'a ká'no kúu
ña xáni ini ún ña kúchiño ún sata ún Níma̱ Ndios xí'in si̱'ún, chi
Níma̱ Ndios o̱n si̱ví ñakía'vi kúu ña, ta ña sání'i Ndios kuiti kúu
ña. 21 Ta yó'ó, nda̱ lo'o o̱n vása kómí ún nda̱yí ña kasa chiño ún
xí'in ndi̱ no̱o̱ Ndios, chi o̱n vá'a yóo níma̱ ún no̱o̱ Ndios. 22 Ta
vitin nandikó ini ún, ta sandakoo ún ña o̱n vá'a ké'é ún, ta xí'in ña
ndino'o ini ún kuaku ndá'ví ún no̱o̱ Ndios, ta saá ndásana kuiti

kuchiño Ndios kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ní xa̱ni ini ún.
23 Chi xíto i̱ no̱o̱ ún ndí kónó ní nákaa̱ ña sáa̱ ini ún, ta nákaa̱ ña
kuíni̱ ini ún, ta ña o̱n vá'a kúu ña xá'nda chiño no̱o̱ ún, ta nda̱
lo'o o̱n vása yóo ndee̱ mi̱i ún ña sandakoo ún ké'é ún ña o̱n vá'a
—káchí ta̱Pedro xí'in ta̱Simón yó'o.
24 Ta nda̱kuii̱n ta̱Simón, káchí ra saá:
—Vitin ndúkú i̱ no̱o̱ ndó ña kuaku ndá'ví ndó no̱o̱ Ndios xa̱'a̱ i̱
ña kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ i̱ ko̱to̱ kundivi to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ndó xa̱'a̱ i̱
—káchí ta̱Simón xí'in naapóstol.
25 Ta saá naapóstol yó'o nda̱to̱'on ka̱ na to̱'on ña ndákuii̱n
ñanda̱a̱ xa̱'a̱ ta̱Jesús, ta̱a ta̱ kúu Cristo, ta ni̱ka̱'a̱n ndoso na to̱'on
Ndios yó'o no̱o̱ ni̱vi nañoo Samaria yó'o. Ta ke̱e naapóstol kua̱'a̱n
na kua̱'a̱ ní ñoo válí ña ñó'o yatin ñoo Samaria, ta ñii ki̱'va saá
ki̱sa ndivi na chiño ña ndáto̱'on na ñava̱'a xa̱'a̱ ta̱Jesús no̱o̱ ni̱vi. Ta
ndi̱'i ki̱sa ndivi na chiño yó'o, ta naapóstol tuku ndi̱kó na kua̱'a̱n
no'o̱ na ñoo Jerusalén.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Felipe ña ni̱xaa̱ ra na̱kutá'an ra xí'in ñii ta̱a ta̱Etiopía

26 Ñii ki̱vi̱ ñii ñaángel ña ki̱xi no̱o̱ Ndios ni̱xaa̱ ña, ni̱ka̱'a̱n ña
xí'in ta̱Felipe, káchí ña saá:
—Nakundichi ún, ta ko̱'o̱n ún chí sur, ta ko̱'o̱n ún yichi̱ ña yá'a
no̱o̱ ño'o̱ yi̱chí, ña kúu yichi̱ ña kée ñoo Jerusalén ta kua̱'a̱n ña nda̱
ñoo Gaza —káchí ñaángel xí'in ta̱Felipe.
27 Ta saá na̱kundichi ta̱Felipe, ta ke̱e ra kua̱'a̱n ra. Ta mi̱i yichi̱
no̱o̱ kua̱'a̱n ra yó'o, na̱kutá'an ra xí'in ñii ta̱a ta̱ ki̱xi ñii xiiña ña
na̱ní Etiopía. Ta̱yó'o kúu ra ñii ta̱ká'no, chi ndíso chiño ra xí'in
ndi'i si̱'ún ñáreina ñá na̱ní Candace, ñá xá'nda chiño no̱o̱ ndi'i
ni̱vi na táku̱ ndi'i ñoo ña yóo Etiopía yó'o. Ta ta̱a ta̱ká'no yó'o xa
ni̱xa̱'a̱n ra ñoo Jerusalén ña ki̱sa ká'no ra Ndios, 28 ta vitin ndi̱kó ra
kua̱'a̱n no'o̱ ra ñoo ra. Ta yóo ra ini ñii tón carreta, tón síta kuáyí
kua̱'a̱n rí. Ta ta̱a ta̱Etiopía yó'o ká'vi ra ñii tutu ña kúu to̱'on Ndios,
ta mi̱i no̱o̱ ká'vi ra kúu to̱'on ña ni̱taa ta̱profeta Isaías xi̱na̱'á. 29 Ta
saá ni̱ka̱'a̱n Nímа̱ Ndios xí'in ta̱Felipe, káchí ña saá:
—Vitin kua̱'a̱n ún, ta ná kutá'an yatin ún xí'in tón carreta kaa̱
—káchí ña.
30 Ta ta̱Felipe xíno ra kua̱'a̱n ra, ta ni̱xaa̱ ra na̱kutá'an ra xí'in
tón carreta, ta xi̱ni̱ so̱'o ra to̱'on Ndios ña ni̱taa ta̱profeta Isaías ña
ká'vi ta̱Etiopía yó'o. Ta ta̱Felipe ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra ta̱ ká'vi yó'o,
káchí ra saá xí'in ra:
—¿Án kúnda̱a̱ va̱'a ini ún yu kúu ña kóni kachí to̱'on ña
ká'vi ún, tata? —káchí ra.

31 Ta ndakuiin taEtiopía, nikaʼan ra:
—¿Ndasaá kuchiño i kundaa vaʼa ini i ña káʼvi i?, tata, chi on
vása nániʼi i nda ñii nivi na kúchiño nandaxin toʼon yóʼo noo i
—káchí taEtiopía xíʼin taFelipe.
Ta saá nikaʼan ra xíʼin taFelipe ña ná ndaa ra tón carreta, ta
koʼon ra xíʼin ra.
32 Ta mii xiiña noo toʼon Ndios ña káʼvi taEtiopía kúu ña
káchí saá:
Ndatán kuaʼan ñii ndikachi xíʼin xitoʼo rí noo kaʼni na rí, saá
kuaʼan ra.
Ta ndatán tásiín yóo ñii ndikachi kivi xátá na yisi rí, saá
yóo ra,
chi nda ñii toʼon on vása ní-kaʼan ra.
33 Ta sakukaʼan na noo ra, ta nda loʼo on vása ní-kisa ndivi
na ñandaa xíʼin ra.
On koó saʼya ra ní-xiyo, saá chi yachi ní xaʼni na ra
ta on vása ní-xitaku ka ra ñoyívi noo ñoʼo,
káchí toʼon Ndios ña nitaa taprofeta Isaías kuiya xinaʼá, ña kúu ña
káʼvi taEtiopía yóʼo.
34 Ta nindaka toʼon ra taFelipe, káchí ra saá:
—Vitin kaʼan ún xíʼin i, ¿yo xaʼa káʼan taprofeta Isaías yóʼo?,
¿án káʼan ra xaʼa mii ra?, ¿án xaʼa inka nivi káʼan ra? —káchí ra,
nindaka toʼon ra taFelipe.
35 Ta saá taFelipe kixáʼá ra sánáʼa ra taEtiopía yóʼo, ña nandaxin
ra yukía kóni kachí toʼon ña nitaa taprofeta Isaías ña kúu ña káʼvi
ra yóʼo, ta sánáʼa ra ña nandaxin ra yukía kóni kachí kuaʼa ní inka
toʼon Ndios ña nitaa na xinaʼá, tanda nixaa ra ndátoʼon ra toʼon
vaʼa xaʼa taJesús. 36 Ta saá kuaʼan ka na yichi xíʼin tón carreta,
ta nixaa na ñii xiiña noo ñóʼo takuií. Ta nikaʼan taEtiopía, káchí
ra saá:
—Yóʼo ñóʼo takuií. ¿Án yóo ka inka chiño kúmani kasa ndivi i,
ta saá vaʼa kuchiño kuchu i vitin? —káchí ra xíʼin taFelipe.
37 Ta nikaʼan taFelipe:
—Tá ndixa xíʼin ña ndinoʼo ini ún kándixa ún Jesucristo, taa ta
ndatoʼon i xíʼin ún xaʼa, ta saá vaʼa kuchu ún vitin —káchí taFelipe
xíʼin ra.
Ta ndakuiin ra nikaʼan ra:
—Ndixa xíʼin ña ndinoʼo ini i kándixa i ndí Jesucristo kúu Saʼya
Ndios —káchí taEtiopía.
38 Ta saá nikaʼan ra xíʼin taa ta xáʼnda chiño noo kuáyí ña
nakundichi tón carreta. Ta saá xikuiin tón carreta, ta noo taFelipe
xíʼin taEtiopía, ta nikiʼvi na ini takuií. Ta saá taFelipe sakuchu ra
tayóʼo. 39 Tá ndiʼi kundivi ñayóʼo, ta kee na ini takuií, ta xandikon

saá Nímạ Ndios nạki'in ña tạFelipe kuạ'ạn ra xí'in ña inkạ xiiña.
Ta tạEtiopía yó'o nị-xini kạ ra tạFelipe, ta saá nạki'in ra kuạ'ạn
no'ọ ra, ta chútú ñasịị ini ra. 40 Ta saá nịtịvi tạFelipe ñii ñoo nạní
Azoto. Ta kịxá'á ra ndátọ'on ra tọ'on vạ'a xạ'ạ tạJesús nọọ ndi'i
nịvi ñoo yó'o, ta ñii kị'va saá ndạtọ'on ra xí'in nịvi ndi'i saá ñoo
nọọ yá'a ra, kuạ'ạn ra, tạndạ nịxaạ ra ndạ ñoo Cesarea.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndasaá nạsama ini tạSaulo ta kịxá'á ra kándixa ra tạJesús ta ndíkọn ra yichị ra

(Hch. 22:6-16; 26:12-18)

9 Ta tạSaulo xí'in ña sáạ ini ra xíka ra ká'ạn ra ña yọ'vị saxọ'vị ra
nịvi na ndíkọn yichị tạJesús, ta ká'ạn ra ndí xínị ñó'ó kivị ndi'i
na. Ta saá nịxạ'ạn ra nọọ tạká'no nọọ nasụtụ, 2 ta ndụkú ra tutu ña
taxi ndạyí nda'ạ ra kọ'ọn ra ve'e ñọ'o sinagoga ñoo Damasco, ta
tiin ra ndi'i natạa xí'in ndi'i náña'ạ na kúu na ndíkọn yichị tạJesús.
Ta saá ndikó na xí'in ra ñoo Jerusalén, nọọ taan ra ndi'i na ini
ve'e kạa. 3 Ta saá tạSaulo kẹe ra kuạ'ạn ra. Tá xa yatin xaạ ra ñoo
Damasco, ta ñii kama kẹe ño'ọ ñoyívi nịno, ta ndeé ní náye'e ña
ra, ta xịno nduu ña nọọ ñíndichi ra. 4 Ta tạSaulo nạkava ra ndạ
nọọ ño'ọ, ta xịnị sọ'o ra tọ'on ña nịkạ'ạn xí'in ra, káchí ña saá:
—Saulo, Saulo, ¿ndạchun ndíkọn ún ña sáxọ'vị ún yị'ị? —káchí
tọ'on xí'in ra.
5 Ta ndạkuiịn tạSaulo, nịndạkạ tọ'on ña'á ra:
—¿Yu kúu yó'ó, Tata? —káchí ra.
Ta nịkạ'ạn tọ'on yó'o:
—Yị'ị kúu ị Jesús, tạa tạ ndíkọn ún sáxọ'vị ún. Ta xí'in ña kísa
toon ún nọọ ị, kuiti sátakué'ẹ xí'in mịi ún —káchí ra.[a]
6 Ta saá tạSaulo ñii kísin nịno ra, ta yí'ví ní ra, ta nịndạkạ tọ'on
ra, káchí ra saá:
—Tata, ¿yukíạ kóni ún ke'é ị vitin? —káchí ra.
Ta ndạkuiịn tạJesús, káchí ra saá:
—Ta vitin nakundichi ún ta kọ'ọn ún kị'vi ún ñoo Damasco,
ta saá ti'ví ị ñii tạa xaạ ra ndatọ'on ra xí'in ún xạ'ạ ña xínị ñó'ó
ke'é ún —káchí tạJesús xí'in tạSaulo.
7 Ta natá'an tạSaulo na kuạ'ạn xí'in ra, ñii nạka'nda ini na yóo
na, chi xịnị sọ'o na tọ'on ña ká'ạn ta ọn vása ní-kundạạ ini na
yukíạ káchí ña, ni ọn kọó ndạ ñii nịvi ní-xini na. 8 Ta tạSaulo
nạkundichi ra ta nạkuiná ra nduchụ nọọ ra, ta ọn vása kivi kạ koto
ra, chi kụkuáá nduchụ nọọ ra. Ta saá natạa tá'an ra tịin na nda'ạ

[a] **9:5** TạJesús kóni kachí ra ndí tạSaulo ké'é ra ndạtán ké'é ñii tísịndịkị tí toon ini, ta káxá'á rí mịi nọọ sịin kạa ña nákaạ nọọ yạtạ kísa chiño rí, ta saá sátakué'ẹ xí'in mịi rí.

ra ta kuạ'ạn ra xí'in na ndạ ñoo Damasco. 9 Ta ụni̱ ki̱vi̱ ni̱-kivi koto
ra ta ndạ lo'o ni̱-xixi ra, ni ndạ lo'o ndutạ ni̱-xi'i ra.
10 Ta ñoo Damasco yó'o táku̱ ñii tạa, tạ ndíkọn yichi̱ tạJesús
kúu ra, ta nạní ra Ananías. Ta ni̱ti̱vi tạJesús nọọ ra ta ni̱kạ'ạn ra
xí'in ra, káchí ra saá:
—¡Tata Ananías!
Ta ndạkuii̱n tạAnanías, ni̱kạ'ạn ra:
—Yó'o yóo i̱, Tata —káchí ra.
11 Ta ni̱kạ'ạn tạJesús xí'in ra:
—Kuạ'ạn ún yichi̱ ña nạní Yichi̱ Ndạkú ta xaạ ún ve'e ñii tạa tạ
nạní Judas, ta ve'e yó'o ndạkạ tọ'on ún ni̱vi án xíni̱ na mí yóo
ñii tạa tạ nạní Saulo, ta tạñoo Tarso kúu ra. Saá chi tạSaulo yó'o
yóo ra ve'e tạJudas, ta vitin xa ká'ạn ra xí'in i̱. 12 Ta xa tạxi i̱ ña
ni̱ti̱vi nọọ ra ñii tạa tạ nạní Ananías ña ki̱xaạ ra nọọ ra, ta chi̱so ra
nda'ạ ra si̱ni̱ ra ña kivi nakoto nduchụ nọọ ra —káchí tạJesús xí'in
tạAnanías.
13 Ta tạAnanías ni̱kạ'ạn ra xí'in tạJesús, káchí ra saá:
—Tata, xa kuạ'ạ ní ni̱vi ndạtọ'on na xí'in i̱ ndí tạSaulo yó'o xa
kẹ'é ra kuạ'ạ ní ña ọn vá'a xí'in ni̱vi nañoo Jerusalén, na kúu na
ndíkọn yichi̱ ún. 14 Ta vitin ki̱xaạ ra ñoo yó'o, ta kómí ra ndạyí
ña tạxi naná'no nọọ nasụtụ nda'ạ ra xạ'ạ ña tiin ra ndi'i ni̱vi na
ndíkọn yichi̱ ún na táku̱ ñoo Damasco yó'o, ta taan ra na ini ve'e
kạa —káchí tạAnanías xí'in tạJesús.
15 Ta ni̱kạ'ạn tạJesús xí'in ra:
—Kuạ'ạn ún koto ún tạSaulo, chi tạyó'o kúu tạa tạ nạkạxin i̱ ña
koni̱ ñó'ó i̱ ña kọ'ọn ra kạ'ạn ndoso ra tọ'on xạ'ạ i̱ nọọ ni̱vi na ọn
vása kúu najudío, ta kọ'ọn ra nọọ ni̱vi na kúu narey ñoo xíyo,
ta kọ'ọn ra nọọ najudío[a] ña ndatọ'on ra xí'in na xạ'ạ i̱. 16 Ta yi̱'i̱
saná'a ndi'i i̱ ra xạ'ạ ña kuạ'ạ ní yọ'vi̱ xíni̱ ñó'ó xọ'vi̱ ra xạ'ạ i̱
—káchí tạJesús xí'in tạAnanías.
17 Ta saá kẹe tạAnanías kuạ'ạn ra ta ni̱xaạ ra ve'e nọọ yóo
tạSaulo, ta ni̱ki̱'vi ra ini ve'e yó'o. Tá xi̱ni ra tạSaulo, ta chi̱so ra
nda'ạ ra si̱ni̱ ra, ta ni̱kạ'ạn ra xí'in ra, káchí ra saá:
—Ñani i̱ Saulo, tạJesús, Tạa tạKá'no nọọ yó, kúu tạa tạ
nạkutá'an xí'in ún yichi̱, ta mi̱i tạJesús yó'o ti̱'ví ra yi̱'i̱ vạxi i̱ xạ'ạ
ña vạ'a nakoto tuku nduchụ nọọ ún, ta ti̱'ví ra yi̱'i̱ xạ'ạ ña sakutú
ra ini ún xí'in Nímạ Ndios —káchí tạAnanías xí'in tạSaulo.
18 Ta xati'va ndạtán yóo nduchu sạtạ tiạká saá yóo ña kẹe
nduchụ nọọ tạSaulo, ta ni̱kọyo ña ndạ nọọ ño'ọ, ta saá vạ'a nạkoto
tuku nduchụ nọọ ra. Ta nạkundichi ra, ta tạAnanías sạkuchu ña'á
ra chi xa kạndixa ra tạJesús. 19 Ta saá tạSaulo xi̱xi ra, ta nạki'in ra

[a] **9:15** Tọ'on "najudío" kóni kachí ña: Sạ'ya ñani síkuá tạIsrael.

ndee̱ ra. Ta ni̱xi̱yo ta̱Saulo xí'in ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ ta̱Jesús ñoo Damasco lo'o ka̱ ki̱vi̱.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ta̱Saulo ndáto̱'on ra to̱'on va̱'a xa̱'a̱ ta̱Jesús xí'in ni̱vi nañoo Damasco

20 Ta saá ta̱Saulo kama ní ki̱xá'á ra kua̱'a̱n ra ñii ñii ve'e ño̱'o sinagoga ñoo Damasco yó'o, ta ká'a̱n ndoso ra to̱'on va̱'a xa̱'a̱ ta̱Jesús no̱o̱ ni̱vi. Ndáto̱'on ra xí'in na ndí ndixa ñanda̱a̱ ta̱Jesús kúu Sa̱'ya Ndios. 21 Ta ndi'i ni̱vi na xi̱ni̱ so̱'o ña ká'a̱n ta̱Saulo, na̱ka'nda ini nayó'o, ta ká'a̱n na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Án o̱n si̱ví ta̱yó'o kúu ta̱a ta̱ xíka sáxo̱'vi̱ ní ni̱vi ñoo Jerusalén na kúu na ndíko̱n yichi̱ ta̱Jesús? ¿Án o̱n si̱ví ta̱yó'o kúu ta̱a ta̱ ki̱xa̱a̱ ñoo Damasco yó'o chi kóni ra tiin ra ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ ta̱Jesús xa̱'a̱ ña ko̱'o̱n na xí'in ra ña taxi ra kua̱chi xa̱'a̱ na no̱o̱ nasu̱tu̱ ná'no ñoo Jerusalén? —saá káchí na, ká'a̱n na xa̱'a̱ ta̱Saulo.

22 Vará saá ká'a̱n na xa̱'a̱ ra, ta ñii ñii ki̱vi̱ Níma̱ Ndios táxi ka̱ ndee̱, ta táxi ka̱ ñandíchí nda'a̱ ta̱Saulo, xa̱'a̱ ña va̱'a ní ndato̱'on ra xí'in ni̱vi xa̱'a̱ ta̱Jesús. Ta najudío na táku̱ ñoo Damasco, na kúu na xi̱ni̱ so̱'o ña ká'a̱n ra, o̱n vása nání'i na to̱'on ndasaá ndakuii̱n na yu'u̱ ra. Saá chi to̱'on ndáto̱'on ra káxín ní na̱ndaxin ña ndí ta̱Jesús kúu Cristo, ta̱a ta̱ ti̱'ví Ndios saka̱ku ni̱vi.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ndasaá ni̱ka̱ku ta̱Saulo no̱o̱ najudío

23 Ta ni̱ya'a kua̱'a̱ ní ki̱vi̱, ta najudío na̱kutá'an na ta chi̱kaa̱ ini na ka'ni na ta̱Saulo. 24 Yóo yé'é ná'no na̱ma̱ yu̱u̱ ña xi̱no nduu ñoo Damasco, ta ndiví ñoó ni̱vi na kóni ka'ni ta̱Saulo yóo na, ndáa na yé'é ná'no yó'o, chi ndáti na ya'a ta̱Saulo ñii yé'é yó'o ña kee ra ko̱'o̱n ra, ta saá kuchiño tiin na ra ta ka'ni na ra. Ta saá ni, inka̱ ni̱vi nda̱to̱'on na xí'in ta̱Saulo ña chi̱kaa̱ ini najudío yó'o ke'é na xí'in ra. 25 Ta saá ñii ñoó nata̱a na sákuá'á no̱o̱ ta̱Saulo, chi̱ndeé na ra ña ni̱ki̱'vi ra ini ñii chikiva ká'no, ta chi̱ko'ni na ña, ta sa̱noo na chikiva yó'o sa̱ta̱ na̱ma̱ yu̱u̱, ta ni̱xaa̱ ña nda̱ no̱o̱ ño'o̱, ta ni̱ka̱ku ra kua̱'a̱n ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Saulo ndi̱kó ra ki̱xaa̱ ra ñoo Jerusalén

26 Ta saá na̱ki'in ta̱Saulo ndi̱kó ra kua̱'a̱n ra nda̱ ñoo Jerusalén, ta ndu̱kú ra nakutá'an ra xí'in ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ ta̱Jesús ñoo kán, ta ni̱vi yó'o yí'ví ní na no̱o̱ ra. Ta ni̱-taxi na ki̱'vi ra nakutá'an ra xí'in na, chi o̱n vása kándixa na ndí ta̱Saulo xí'in ña ndino'o ini ra ndíko̱n ra yichi̱ ta̱Jesús vitin. 27 Ta saá ta̱Bernabé chi̱ndeé ra

tạSaulo ña kuchiño nakutá'an ra xí'in naapóstol. Saá chi tạBernabé yó'o kạna ra tạSaulo kọ'ọn ra xí'in ra nọọ naapóstol ña koni na ra. Ta saá tạBernabé ndạtọ'on ra xí'in naapóstol xạ'ạ ña ndọ'o tạSaulo yichị kịvị kuạ'ạn ra ñoo Damasco, ta káchí tạBernabé saá:

—Kịvị kuạ'ạn tạSaulo yó'o yichị ña kuạ'ạn ñoo Damasco, ta nọọ ra nịtịvi tạJesús Tạa tạKá'no nọọ yó, ta nịkạ'ạn tạJesús xí'in ra. Ta xạ'ạ ñayó'o, tạSaulo nạsama ini ra ta xạndịkọn nduu ra ñii tạa tạ ñii káchí kándixa tạJesús xí'in yó. Ta saá kịvị nịxịyo kạ tạSaulo ñoo Damasco, ta ọn vása ní-yi'ví ra ndátọ'on ra xí'in nịvi tọ'on vạ'a xạ'ạ tạJesús —káchí tạBernabé, ndạtọ'on ra xí'in naapóstol.

28 Tá xịnị sọ'o naapóstol ña ndạtọ'on tạBernabé, ta saá vạ'a tạxi na ña nịkị'vi tạSaulo nakutá'an ra xí'in na ndíkọn yichị tạJesús na tákụ ñoo Jerusalén yó'o. Ta saá tạSaulo kịxá'á ra xíka ra xí'in naapóstol, ta kuạ'ạn ra ndi'i saá xiiña ñoo Jerusalén, 29 ta ọn vása yí'ví ra ndátọ'on ra tọ'on vạ'a xạ'ạ tạJesús nọọ nịvi. Ta ká'ạn ra xạ'ạ tạJesús xí'in najudío na kúu na ká'ạn tọ'on griego, ta nayó'o kịxá'á na sáạ ní ini na xíni na ra, tạndạ kóni na ka'ni na ra. 30 Ta saá xịnị sọ'o naapóstol ndí kóni nịvi ka'ni na tạSaulo, ta nịkạ'ạn na xí'in ra ña vạ'a kạ ná kee ra kọ'ọn ra xí'in na ndạ inkạ ñoo ña nạní Cesarea. Tá nịxaạ ra xí'in na ñoo yó'o ta tuku tị'ví na ra ña no'ọ ra ndạ ñoo ra ña nạní Tarso, nọọ kạku ra.

31 Ta saá, nịya'a kuạ'ạ ní kịvị ña vạ'a xịndọo nịvi na ndíkọn yichị tạJesús, na kúu na tákụ ñoo ña ñó'o estado Judea xí'in estado Galilea ta xí'in estado Samaria. Saá chi ọn kọó nịvi na saxọ'vị ña'á, ta Nímạ Ndios chịndeé ña ndi'i nịvi na kándixa tạJesús ña ñii ñii kịvị vivíi kạ ta ndino'o kạ ini na kuạ'ạn na yichị ra. Ta kuạ'ạ ní kạ nịvi kạndixa na tạJesús. Ta saá nịvi na kándixa tạJesús nduu na ñii ti'vi ká'no ní kạ.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ ña ndasaá nduvạ'a tạEneas

32 Ta tạapóstol Pedro kẹe ra kuạ'ạn ra ta xáạ ra ñii ñii ñoo ña xíto ra nịvi na kándixa tạJesús. Ta saá nịxaạ ra ñii ñoo ña nạní Lida ña koto ra nịvi na ndíkọn yichị tạJesús. 33 Ta ñoo yó'o nịxaạ ra nọọ kándú'ụ ñii tạa tạ nạní Eneas, ta tạyó'o kúu ñii tạa tạ ọn kịví kanda, ta xa ọnạ kuịyạ kúu ña ọn kịví kaka xá'á ra, ta kuiti kándú'ụ ra nọọ xịto ra. 34 Ta nịkạ'ạn tạPedro xí'in tạEneas yó'o, káchí ra saá:

—Tata Eneas, vitin Jesucristo sánda'a ra yó'ó. Nakundichi ún, ta ndasa vịị ún xịto ún —káchí tạPedro xí'in ra.

Ta saá xạndịkọn nạkundichi ra. 35 Ta ndi'i nịvi na tákụ ñoo Lida xí'in ndi'i nịvi na tákụ ñii xiiña yatin, ña nạní Sarón, na kúu

na xini ndasaá nduva'a taEneas, ndi'i nivi yó'o ndikó ini na ta kandixa na taJesús.

Toon yó'o ká'an ña nixi'i ñáTabita ta natakuñá

36 Ta ñoo Jope tákuñii ña'a ñá ndíkon yichi taJesús, ta naní
ñá Tabita (ta kivi Tabita toon griego kúu Dorcas). Ndi'i saá kivi
ñáyó'o táxi xí'in mii ñá ké'é ñá chiño va'a, ta chíndeé ñá nivi na
kúu nandá'ví. 37 Ta saá ñii kivi kixá'á ndeé ní ndó'o ñá ta nixi'i
ñá. Ta nivi na kúu natá'an ñá sakuchu na yikí koñu ndií ñá ta
nachinóo na ña noo xito tón ñíndichi piso ovi ve'e ñá. 38 Yatin ñoo
Jope yó'o nákaa ñoo Lida, noo yóo taPedro. Tá xini soo nivi na
ndíkon yichi taJesús ndí yatin yóo taPedro, ta saá ti'ví na ovi taa
kua'an na ña ka'an na xí'in taPedro. Ta saá nixaa na noo yóo ra, ta
xaku ndá'ví na noo ra, káchí na saá xí'in ra:

—Kama ní kixi ún xí'in ndi ñoo Jope —káchí na.

39 Ta saá kee taPedro kua'an ra xí'in na, ta nixaa na ve'e
ñáTabita, ta nika'an na xí'in taPedro, káchí na saá:

—Ndaa ún xí'in ndi piso ovi —káchí na.

Ta saá nixaa na noo kándú'u yikí koñu ñáTabita ñá nixi'i. Ta
kua'a ní náña'a ndá'ví ná nixi'i yii kixaa ná noo taPedro, ta xáku ní
ná xa'a ñá nixi'i yó'o, ta saná'a ná noo taPedro kua'a ní tikoto ña
kisa va'a ñáTabita kivi xitaku ñá, ta saní'i ñá ná tikoto yó'o. 40 Ta
saá taPedro xa'nda chiño ra noo ndi'i nivi na yíta yó'o ña kee na
koon na kee. Ta kindoo taPedro mató'ón mii ra xí'in yikí koñu
ndií ñá nixi'i yó'o. Ta saá xikuxítí ra ta nika'an ra xí'in Ndios. Ta
ndi'i nika'an ra xí'in Ndios, saá ndikó koo ra nakoto ra noo yóo
yikí koñu ñá nixi'i yó'o, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Nana Tabita, vitin nakundichi ún —káchí ra.

Ta saá nakoná ñá nduchu noo ñá, ta xini ñá taPedro, ta ndaní'i
lo'o xí'in mii ñá, ta xikoo ñá. 41 Ta tiin taPedro nda'a ñáyó'o ña
chindeé ra ñá nakundichi ñá. Ta saá kana ra ndi'i nivi na yíta kee,
na kúu na ndíkon yichi taJesús, ta xí'in náña'a nándá'ví ná nixi'i
yii, ta nduku ra noo na ña ki'vi na ini ve'e, ta nika'an ra xí'in na,
káchí ra saá:

—Yó'o yóo ñáTabita, táku ñá vitin.

42 Ta saá nixita ní'nó too'on ndi'i xiiña ñoo Jope xa'a ña ndo'o
ñáTabita, chi nixi'i ñá ta xí'in ndee taJesús, taPedro sanatakura
ñá. Ta xa'a ña xini soo na too'on yó'o, kua'a ní nivi kandixa na
taJesús. 43 Ta saá kua'a ní ka kivi nixiyo taPedro ve'e taSimón ñoo
Jope. Ta chiño taSimón yó'o kúu ña ndása va'a ra ñii kiti.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Pedro xí'in ta̱Cornelio

10 Ta ñoo Cesarea táku̱ ñii ta̱a na̱ní ra Cornelio, ta̱a ta̱ xá'nda
chiño no̱o̱ ñii ciento natropa kúu ra. Ta ñii ciento natropa
yó'o kúu ñii tá'ví ña ñii ti'vi ká'no natropa, ña na̱ní Batallón
Italiano. [2] Ta ta̱Cornelio xí'in ña ndino'o ini ra kándixa ra Ndios ta
kísa ká'no ña'á ra. Ta ñii káchí ndi'i nave'e ra kándixa na Ndios ta
kísa ká'no ña'á na. Ta̱Cornelio o̱n si̱ví ta̱a ta̱ sí'nda̱ kúu ra, ta táxi
ní ra si̱'ún nda'a̱ ni̱vi na kúu nandá'ví xa̱'a̱ ña chi̱ndeé ra na ña sata
na ña xíni̱ ñó'ó no̱o̱ na. Ta ndi'i saá ki̱vi̱ ká'a̱n ní ra xí'in Ndios,
saá táku̱ ra. [3] Ta saá ñii ki̱vi̱ xa xikuaa ta ka̱a u̱ni̱ kúu ña,[a] ta ñii
ñaángel ña ki̱xi no̱o̱ Ndios ni̱ti̱vi ña no̱o̱ ra, ta xi̱ni ra ña ni̱ki̱'vi ña
ini cuarto no̱o̱ yóo ra, ta ni̱ka̱'a̱n ña xí'in ra, káchí ña saá:

—¡Tata Cornelio! —káchí ña xí'in ra.

[4] Ta xí'in ña yí'ví ní ini ra na̱koto káxín ra no̱o̱ ñaángel, ta
ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ña, káchí ra saá:

—Tata, ¿yukía̱ kóni ún kasa ndivi i̱? —káchí ra xí'in ña.

Ta nda̱kuii̱n ñaángel, ni̱ka̱'a̱n ña káchí ña saá:

—Ndi'i saá ki̱vi̱ Ndios xa xíni̱ so̱'o ra to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ún xí'in
ra, ta xíto ra ndi'i ñava̱'a ña ke̱'é ún xí'in nandá'ví. [5] Ta vitin
ti'ví ún sava nata̱a ko̱'o̱n na ñoo Jope ña naní'i na ñii ta̱a ta̱ na̱ní
Simón Pedro, ta ná kixi ra xí'in na nda̱ ve'e ún yó'o. [6] Ta yóo ra
ve'e ñii ta̱a ta̱ ndása va̱'a ñii̱ kiti̱, ta̱yó'o na̱ní ra Simón, ta ve'e ra
yóo ña yatin yu'u̱ takuií mi̱ni —káchí ñaángel xí'in ta̱Cornelio.

[7] Tá ndi̱'i ni̱ka̱'a̱n ñaángel to̱'on yó'o, ta ndi̱kó ña kua̱'a̱n no'o̱
ña ñoyívi ni̱no. Ta saá ta̱Cornelio kama ka̱na ra o̱vi̱ nata̱a mozo ra
xí'in ñii ta̱tropa ta̱ kúu ta̱ kísa to̱'ó Ndios, ta ki̱xaa̱ na no̱o̱ ra. [8] Ta
nda̱to̱'on ndi'i ta̱Cornelio xí'in na yukía̱ ni̱ka̱'a̱n ñaángel xí'in ra,
ki̱vi̱ ni̱ti̱vi ña no̱o̱ ra. Ta saá ti̱'ví ra nata̱a yó'o kua̱'a̱n na ñoo Jope
no̱o̱ yóo ta̱Pedro.

[9] Ta inka̱ ki̱vi̱ xa ma̱'ñó ndiví kúu ña,[b] ta xa yatin xaa̱ nata̱a
yó'o ñoo Jope, ta saá ta̱Pedro nda̱a ra si̱ni̱ ve'e no̱o̱ yóo ra, ta
ki̱xá'á ra ká'a̱n ra xí'in Ndios. [10] Ta ni̱ya'a ñii káni̱ lo'o, ta ki̱xá'á
xí'i̱ ní ra so̱ko, ta yóo ka̱ ra ndáti ra ña kasa va̱'a na ña kuxu ra, ta
saá ni̱ti̱vi no̱o̱ ra ña ti̱'ví Ndios koni ra. [11] Ta saá ta̱Pedro xi̱ni ra
ndasaá ni̱xo̱na̱ lo'o ñoyívi ni̱no, ta xi̱to ra no̱o ñii ña nda̱tán káa
manta, saá káa ña. Yóo ko̱mi̱ ti̱to̱n manta yó'o, ta va̱'a vivíi ndíka̱
no̱o̱ ña, chi yóo ña nda̱tán yóo ña tíin na ñii ñii ti̱to̱n ña, saá káa
ña, va̱xi noo ña nda̱ no̱o̱ ño'o̱. [12] Ta kua̱'a̱ ní no̱o̱ kiti̱ nándoso rí
no̱o̱ manta yó'o. Tíyó'o kúu kiti̱ tí yóo ko̱mi̱ xa̱'a̱, ta xí'in kiti̱ tí ñóo

---

[a] **10:3** Ka̱a u̱ni̱ xikuaa na̱ní ña ka̱a i̱i̱n no̱o̱ nañoo Roma.
[b] **10:9** Ka̱a u̱xu̱ o̱vi̱ ndiví na̱ní ña ka̱a i̱ño̱ no̱o̱ nañoo Roma.

tixin xíka noo ño'o, ta xí'in kiti tí ndáchí ñoyívi kaa. 13 Ta saá xini
so'o taPedro to'on ña nika'an xí'in ra, káchí ña saá:
—Tata Pedro, nakundichi ún, ta koto ún ndi'i kiti yó'o, ta tiin ún
ñii rí, ka'ni ún rí, ta kasa va'a ún rí, ta kuxu ún rí —káchí to'on ña
nika'an xí'in taPedro.
14 Ta ndakuiin taPedro, nika'an ra:
—Tata, on kiví ke'é i saá ña kuxu i kiti yó'o, chi nda kivi vitin
nda lo'o on vása ní-xixi i koñu kiti tí ká'an ndayí ña nitaa taMoisés
ndí kúu rí kiti tí kini noo Ndios —káchí taPedro.
15 Ta ndakuiin to'on, nika'an tuku ña xí'in ra saá:
—Ta vitin Ndios xa ndasa ndii ra ndi'i kiti. Ta saá, on vá'a ka
ka'an ún ndí yóo kiti kini noo Ndios —káchí to'on xí'in taPedro.
16 Ta ovi ka yichi ñii ki'va saá nitivi ñayó'o noo taPedro, ta
nika'an to'on xí'in ra. Ta saá ña nitivi noo taPedro ña kúu ña káa
ndatán yóo manta xí'in kiti saá káa ña, ta xandikon ndaa ña ñoyívi
nino. 17 Ta saá ñii náka'nda ini taPedro, xáni sini ra:
—¿Yukía kóni kachí ña nitivi noo yó yó'o?
Tá mií saá na uni taa na ti'ví taCornelio nixaa na ñoo Jope, ta
nindaka to'on na míkía yóo ve'e taSimón, taa ta kísa chiño ndása
va'a ñii kiti. Tá kundaa ini nataa yó'o míchí yóo ve'e ra, ta kua'an
na, ta nixaa na, 18 ta xikuita na yé'é ve'e ra, ta nindaka to'on na,
káchí na saá:
—¿Án ve'e yó'o yóo ñii taa ta naní Simón Pedro? —káchí na.
19 Ta taPedro yóo ka ra xáni ini ra yukía kóni kachí ña nitivi
noo ra. Ta Níma Ndios nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:
—¡Tata, koto ví! Vitin kixaa uni nataa ta nándukú na yó'ó.
20 Nakundichi ún ta noo ún nakutá'an ún xí'in na, ta nda lo'o
on kuyi'ví ún ko'on ún xí'in na, chi yi'i ti'ví i na vaxi na noo ún
—káchí Níma Ndios xí'in taPedro.
21 Ta saá noo taPedro ta nakutá'an ra xí'in na, ta nika'an ra xí'in
na, káchí ra saá:
—Yi'i kúu taa ta nándukú ndó. ¿Ndá chiño kúu ña vaxi ndó
noo i, tata? —káchí taPedro xí'in na.
22 Ta nika'an na xí'in ra:
—Taká'no noo ndi ta naní Cornelio, ti'ví ra ndi'i vaxi ndi
noo ún. TaCornelio yó'o kúu ta xá'nda chiño noo ñii ciento
natropa, ta taa ta va'a ní ini kúu ra, ta xí'in ndino'o ini ra kándixa
ra Ndios, ta kánóo va'a ní ñato'ó ra noo ndi'i nivi najudío. Ta ñii
ñaángel ña kixi noo Ndios nitivi ña noo ra, ta nika'an ña xí'in ra
ndí xíni ñó'ó kana ra yó'ó ña ko'on ún ve'e ra xa'a ña koni so'o ra
to'on ña ndato'on ún xí'in ra —káchí na xí'in taPedro.
23 Ta saá taPedro nika'an ra xí'in na ña ki'vi na ve'e, ta saá
kindoo na ini ve'e yó'o tanda inka kivi kee na kua'an na. Ta

ta̱Pedro xí'in inka̱ nata̱a ñoo Jope na kúu na kándixa ta̱Jesús, ke̱e na kua̱'a̱n na xí'in u̱ni̱ nata̱a yó'o.

24 Ta inka̱ ki̱vi̱ ni̱xaa̱ na ñoo Cesarea no̱o̱ yóo ta̱Cornelio ndáti ra kixaa̱ na. Ta ta̱yó'o xa yóo ti'va ra naki'in ra ta̱Pedro, chi xa na̱kana ra ndi'i nave'e ra xí'in ni̱vi na náta'an yatin xí'in ra, ta xa na̱kutá'an ndi'i nayó'o ve'e ra ña koni̱ so̱'o na to̱'on ña ndato̱'on ta̱Pedro xí'in na. 25 Tá ki̱xaa̱ ta̱Pedro ve'e ta̱Cornelio, ta saá ke̱ta ta̱Cornelio naki'in ra ta̱Pedro, ta xi̱kuxítí ra no̱o̱ ta̱yó'o ña ki̱sa to̱'ó ña'á ra. 26 Ta ta̱Pedro ti̱in ra nda'a̱ ta̱Cornelio ña na̱kundichi ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Nakundichi ún, tata, o̱n kasa ká'no ún yi̱'i̱, chi o̱n si̱ví ñii ndios kúu i̱, kuiti ni̱vi va kúu i̱, nda̱tán yóo mi̱i ún, saá yóo i̱ —káchí ta̱Pedro xí'in ta̱Cornelio.

27 Tá ta̱Pedro xí'in ta̱Cornelio ká'a̱n tá'an na saá, ta ni̱ki̱'vi na ini ve'e, no̱o̱ chútú ní ni̱vi na kúu na na̱kaya ta̱Cornelio. 28 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Pedro xí'in na:

—Xíni̱ va̱'a ndó yóo nda̱yí ña kísa ndivi ndi̱ najudío ña káchí saá: O̱n vá'a nakutá'an ni̱vi najudío xí'in inka̱ ni̱vi na o̱n vása kúu najudío, káchí nda̱yí yó'o. Ta vitin Ndios sa̱ná'a ra no̱o̱ i̱, ndí nda̱ ñii ni̱vi o̱n vása kúu na nakini no̱o̱ ra, ta saá o̱n vá'a kani si̱ni̱ i̱ ndí ni̱vi na o̱n vása kúu najudío kúu ni̱vi na kini. 29 Ña̱kán kía̱, tata Cornelio, ki̱vi̱ ti̱'ví ún nata̱a ña ka̱na na yi̱'i̱ va̱xi i̱ xí'in na, ta o̱n vása ní-ndaka̱ to̱'on ní i̱ yu kuu ña ke'é i̱, ta xa̱ndi̱ko̱n va̱xi i̱ xí'in na. Ta vitin kóni i̱ kunda̱a̱ ini i̱, tata, ¿nda̱chun ka̱na ún yi̱'i̱? —káchí ta̱Pedro xí'in ta̱Cornelio.

30 Ta nda̱kuii̱n ta̱Cornelio, ni̱ka̱'a̱n ra:

—Xa yóo ko̱mi̱ ki̱vi̱ kúu ña, tá mi̱i hora yó'o kúu ña, ña kúu ka̱a u̱ni̱ xikuaa,[a] ta yóo i̱ ini ve'e i̱ ká'a̱n i̱ xí'in Ndios. Ta xati'va ni̱ti̱vi ñii ña̱ángel no̱o̱ i̱ ndíxin ña tiko̱to̱ yé'e ní. 31 Ta ni̱ka̱'a̱n ña xí'in i̱, ka̱chí ña saá: "Tata Cornelio, Ndios xi̱ni̱ so̱'o ra to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ún xí'in ra, ta xi̱to ra ndi'i ñava̱'a ña ke̱'é ún xa̱'a̱ ña chi̱ndeé ún ndi'i ni̱vi nandá'ví. 32 Ta vitin ti'ví ún sava nata̱a ña ko̱'o̱n na ñoo Jope ña naní'i na ñii ta̱a ta̱ na̱ní Simón Pedro. Ta̱yó'o yóo ra ve'e ñii ta̱a ta̱ ndása va̱'a ñii̱ kiti̱, ta ta̱yó'o na̱ní ra Simón, ta ve'e ra yóo ña yatin yu'u̱ takuií mi̱ni. Ta nata̱a na ti'ví ún xíni̱ ñó'ó ka̱'a̱n na xí'in ta̱Pedro ta kixi ra xí'in na ve'e ún", ka̱chí ña̱ángel xí'in i̱. 33 Ña̱kán ya̱chi̱ ní ti̱'ví i̱ nata̱a yó'o ko̱'o̱n na nandukú na yó'ó. Ta táxa'vi ña'á ún xa̱'a̱ ña ki̱xaa̱ ún, tata. Ta vitin na̱kutá'an ndi'i yó yó'o, ta Ndios yóo ra xí'in yó. Xa ndóo ti'va ndi̱, chi kóni ndi̱ koni̱ so̱'o ndi̱ ndi'i to̱'on ña xa̱'nda chiño Ndios no̱o̱ ún ña ndato̱'on ún xí'in ndi̱ —káchí ta̱Cornelio xí'in ta̱Pedro.

---

[a] **10:30** Ka̱a u̱ni̱ xikuaa na̱ní ña ka̱a i̱in no̱o̱ nañoo Roma.

34 Ta saá taPedro kixá'á ra ká'an ra, káchí ra saá xí'in na:
—Vitin kúndaa va'a ini i ndí Ndios on vása nákaxin ra nivi, ta
ñii káchí kí'vi ini ra xíni ra ndi'i saá nivi. 35 Ta nivi na ndi'i saá
ñoo na kúu na kísa to'ó Ndios ta táku na kísa ndivi na ñandaa, ta
Ndios náki'in va'a ra nivi yó'o. 36 Ndios si'na ti'ví ra nivi ña ka'an
ndoso na to'on ra noo nivi na kúu sa'ya ñani síkuá taIsrael. Ta
to'on va'a ra yó'o káchí ña ndí xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, taa ta
kúu taKá'no noo ndi'i ña yóo, ndi'i nivi kúchiño nakutá'an va'a na
xí'in Ndios, saá chi Jesucristo nixi'i ra nda'a tón cruz xa'a kuachi
ndi'i nivi. 37 Ta ndó'ó xa xini so'o ndó yu kúu ña kixá'á ñoo estado
Galilea sakán lo'o kuiya niya'a, ta saá to'on yó'o nixita ní'nó ña
ndi'i ñoo válí xí'in ndi'i ñoo ná'no ña ndá'vi ndaa estado Judea.
Saá chi si'na taJuan nika'an ndoso ra noo nivi ña xíni ñó'ó nandikó
ini na xa'a ña on vá'a ké'é na, ta kandixa na Ndios ta saá kuchu na.
38 Ta niya'a lo'o, ta Ndios sakutú ra Nímá ra ini taJesús, taa ta kúu
tañoo Nazaret, ta xí'in ñayó'o, Ndios taxi ra ndee ra nda'a taJesús
ta sakuiso chiño ña'á ra ña kasa ndivi ra chiño ra. Ta saá taJesús
nixika ra kua'a ní ñoo noo ké'é ra kua'a ní chiño va'a, ta sanda'a
ra nivi na nixo'vi ní xa'a ña on vá'a ke'é ñaníma ndiva'a xí'in na.
TaJesús ke'é ra ndi'i ñava'a yó'o saá, chi Ndios yóo ra xí'in ra.
39 Ta mii ndi, xí'in nduchu noo ndi xini ndi taJesús, ta ndákuiin
ndi xa'a ndi'i ñava'a ke'é ra ñoo Jerusalén xí'in ndi'i inka ñoo ña
ñó'o noo ño'o estado Judea. Ta xini ndi ña xa'ni na taJesús xí'in ña
katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz. 40 Ta saá nitondaa kivi uni nixi'i
taJesús, ta Ndios sanataku ña'á ra, ta Ndios taxi ra ña nitivi ra noo
ndi. 41 On siví ndi'i saá noo nivi kúu ña nitivi taJesús, ta ndasaá
kuiti nivi na nakaxin Ndios ña ndakuiin na xa'a ra kúu nivi na
nitivi ra noo. Tá ndi'i nixi'i ra ta nataku ra, ta mii ndi xini ndi ra,
ta xixi ndi xí'in ra, ñakán ndákuiin ndi xa'a ra ndí ndixa táku ra.
42 Tá nixiyo ka ra lo'o kivi ñoyívi yó'o xí'in ndi, ta taJesús xa'nda
chiño ra noo ndi ko'on ndi ndi'i ñoo ña ka'an ndoso ndi to'on va'a
xa'a ra noo nivi. Ta xa'nda chiño ra noo ndi ña ndato'on ndi xí'in
nivi ndí Ndios sakuiso chiño ra taJesús ña kúu ra tajuez ña kasa
nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi na kúu na táku, án na xa nixi'i kúu
na. 43 Ta xa'a taJesús yó'o nitaa ndi'i naprofeta na nika'an ndoso
to'on Ndios xina'á. Nika'an na kachí na ndí ndi'i nivi na kandixa
taJesús, taa ta nixi'i xa'a kuachi na, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a
kuachi nivi yó'o —káchí taPedro xí'in na.
44 Tá on ta'án ka ndi'i ka'an taPedro xí'in na, ta kixaa Nímá
Ndios, ta sakutú ña ini ndi'i nivi na xíni so'o to'on ña ká'an
taPedro. 45 Ta nivi na kee ñoo Jope xí'in taPedro kúu najudío na
ndíkon yichi taJesús, ta naka'nda ini na ndóo na yó'o, chi Ndios
ke'é ra ñava'a ña saní'i ra Nímá ra ña kutaku ña ini nivi na on

siví najudío kúu. 46 Saá chi xini soo na ndí nivi na nakutá'an ve'e
taCornelio yó'o, kixá'á na ká'an na inka noo too'on ña on vása
ní-sakuá'á na, ta xí'in too'on yó'o kísa ká'no ní na Ndios. 47 Ta
nika'an taPedro xí'in najudío tá'an ra, na kixaa xí'in ra yó'o:
—Nivi yó'o na on siví najudío kúu, xa naki'in na Nímaa Ndios
kutaku ña ini na ñii ki'va ndatán mii yó najudío naki'in yó ña. Ta
saá vitin, on koó xa'a ña ndaa ñii nivi kuchiño kasi na noo nayó'o
ña kuchu na —káchí taPedro.
48 Ta saá xa'nda chiño ra kuchu ndi'i nivi yó'o xí'in ndayí kivi
taJesús. Ta ndi'i chichi na saá, ta nivi yó'o xaku ndá'ví na noo
taPedro ta xaku ndá'ví na noo nataa tá'an ra ña kundoo kaa na xí'in
na lo'o kaa kivi.

TaPedro ndatoo'on ra xa'a ñava'a ke'é Ndios xí'in nivi na on vása kúu najudío

11 Ta saá naapóstol xí'in inka na ndíkon yichi taJesús na táku
ñoo estado Judea xini soo na ndí nivi na on siví najudío
kúu, xa va'a naki'in na too'on Ndios. 2 Ta saá ndikó taPedro xí'in
nataa na nixa'an xí'in ra, ta naxaa na ñoo Jerusalén. Ta najudío na
ndíkon yichi taJesús na táku ñoo yó'o, kixá'á na ká'an kuáchí na
xí'in taPedro, 3 ta káchí na saá:
—¿Ndachun ke'é ún ña on vá'a ña nixa'an ún niki'vi ún ve'e nivi
na on vása kúu najudío, tanda xixi ndó xí'in na? Saá chi ña ke'é ún
saá kúu ña niya'a ndoso ún ndayí ña xa'nda chiño Ndios noo xii
síkuá yó taMoisés —káchí na, ká'an kuáchí na xí'in taPedro.
4 Ta saá taPedro kixá'á ra ndátoo'on ndi'i ra ña ke'é Ndios xí'in
ra, ta ndatoo'on ra yu kúu ña ke'é Ndios xí'in nivi na on siví najudío
kúu, káchí taPedro saá:
5 —Ñii kivi yóo i ñoo Jope ta ká'an i xí'in Ndios, ta saá nitivi
noo i ñii ña ndatán káa manta saá káa ña, ta yóo komi titon manta
yó'o, ta va'a vivíi ndíka noo ña, chi yóo ña ndatán yóo ña tíin na
ñii ñii titon ña, saá káa ña, ta noo ña, ndaa yatin noo yóo i. 6 Ta
nakoto va'a i noo ña, ta xini i kua'a ní noo kiti nándoso rí noo
manta yó'o. Kiti yó'o kúu tí yóo komi xa'a, ta xí'in kiti tíyukú, ta
xí'in kiti tí ñóo tixin xíka noo ño'o, ta xí'in kiti tí ndáchí ñoyívi
kaa. 7 Ta saá xini soo i ñii too'on ña nika'an xí'in i, kachí ña: "Tata
Pedro, nakundichi ún ta koto ún ndi'i kiti yó'o, ta tiin ún ñii rí,
ka'ni ún rí, ta kasa va'a ún rí, ta kuxu ún rí." 8 Ta yi'i ndakuiin i,
kachí i saá: "Tata, on kiví ke'é i saá ña kuxu i kiti yó'o, chi ndaa
lo'o on vása ní-xixi i koñu kiti tí ká'an ndayí ña nitaa taMoisés ña
kúu rí kiti tí kini noo Ndios", kachí i nika'an i. 9 Ta nika'an tuku
too'on ña kixi ñoyívi nino xí'in i, kachí ña saá: "On vá'a kaa ka'an ún

ndí kiti kini kúu rí, chi Ndios xa ndasa ndii ra ndi'i kiti”, kachí
to'on xí'in i. 10 Ta ovi ka yichi ñii ki'va saá nitivi ñayó'o noo i.
Ta ndi'i xini i ña, ta ndikó ndi'i ña nitivi noo i yó'o kua'an ndaa
ña ñoyívi nino. 11 Tá mií saá ta uni nataa na kee ñoo Cesarea
vaxi na nándukú na yi'i, ta kixaa na ve'e noo yóo i. 12 Ta nika'an
Níma Ndios xí'in i: “Nda lo'o on kuyi'ví ún ko'on ún xí'in nataa
yó'o”, kachí Níma Ndios xí'in i. Ta iño nataa nañoo Jope na kúu na
ndíkon yichi taJesús, nixa'an na xí'in i ñoo Cesarea ve'e ñii taa ta
naní Cornelio. 13 Ta tayó'o ndato'on ra xí'in ndi nitivi ñii ñaángel
noo ra, ta nika'an ña xí'in ra, kachí ña saá: “Ti'ví ún nataa ña ko'on
na ñoo Jope ña naní'i na ñii taa ta naní Simón, ta inka kivi tayó'o
kúu Pedro. 14 Ta tayó'o ndato'on ra xí'in ún ta xí'in nave'e ún to'on
ña ká'an ndasaá kuchiño sakaku Ndios ndi'i ndó”, kachí ñaángel
xí'in ra. 15 Ta saá tá kixaa ndi ve'e tayó'o ñoo Cesarea, ta kixá'á
ká'an i xí'in nivi yó'o, ta kixaa Níma Ndios noo ndi'i na. Ñii ki'va
ndatán kixaa Níma Ndios noo mii yó ña kutaku ña ini yó, saá kixaa
ña noo nakán. 16 Ta saá naká'án i to'on ña nika'an taJesús kivi
kachí ra saá: “Ndixa taJuan sakuchu ra nivi xí'in takuií, ta ñii kivi
ña vaxi ndó'ó kuchu ndó xí'in Níma Ndios”, kachí taJesús. 17 Ta
saá kundaa ini i ñii ki'va ndatán saní'i Ndios Níma ra ña kutaku ña
ini yó chi kandixa yó Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, saá saní'i ra
Níma ra nivi kán chi kandixa na Jesucristo. Ta on koó ndayí kómí i
ña kasi i noo ña kóni Ndios ke'é ra —káchí taPedro xí'in na.
18 Kivi ndi'i xini so'o na to'on ña ndato'on taPedro xí'in na, ta
saá niyaa yu'u na, ta on vása ká'an kuáchí ka na xí'in ra. Nda víka,
kixá'á na kísa ká'no na Ndios, káchí na saá:
—Vitin Ndios taxi ra ndayí nda'a nivi na on siví najudío kúu ña
kúchiño ndikó ini na ta ki'vi na yichi ra. Ta saá Ndios sakaku ra na
ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí nayó'o, na kúu
na kándixa taJesús, na táku ñoo Jerusalén.

To'on yó'o ká'an ndí to'on va'a xa'a taJesús nixaa ña nda ñoo Antioquía

19 Ta ndi'i nixi'i taEsteban, ta najudío nañoo Jerusalén kixá'á
na sáxo'vi ní na nivi na ndíkon yichi taJesús. Ta saá nivi yó'o na
kándixa taJesús, kee na kua'an na, nixita ní'nó na ña táku na inka
ñoo. Ta sava na nixaa na táku na kua'a ní ñoo ña ñó'o estado
Fenicia, sava na nixaa na táku na isla ña naní Chipre, ta sava
na nixaa na táku na ñoo Antioquía. Ta ñii ñii ñoo noo nixaa na,
ta nika'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús, ta ndato'on na to'on
yó'o ndasaá kuiti xí'in najudío natá'an na, ta on vása ní-ka'an na
ña xí'in inka nivi na on siví najudío kúu. 20 Ta saá ni, sava nivi na

kándixa tạJesús na tákụ isla Chipre xí'in inkạ na tákụ ñoo Cirene, nayó'o kẹe na kuạ'ạn na ndạ ñoo Antioquía. Tá nịxaạ na ñoo yó'o, ta kịxá'á na ká'ạn ndoso na tọ'on vạ'a xạ'ạ tạJesús nọọ nịvi na ọn vása kúu najudío. 21 Ta Ndios tạxi ra ndeẹ ra nda'ạ nịvi yó'o ña vạ'a kạ'ạn ndoso na tọ'on ra nọọ nịvi ñoo yó'o, ta saá kuạ'ạ ní nịvi sạndakoo na yichị yatá xíka na, ta nạndikó ini na ta kạndixa na tạJesús.

22 Ta nịvi na ndíkọn yichị tạJesús na tákụ ñoo Jerusalén, kịvị xịnị sọ'o nayó'o ndí xa kuạ'ạ ní nịvi na ọn sịví najudío kúu, kạndixa na tạJesús, ta saá tị'ví na tạBernabé kuạ'ạn ra ndạ ñoo Antioquía. 23 Tá kịxaạ tạBernabé ñoo yó'o, ta xịni ra ndi'i ñavạ'a xa kẹ'é Ndios xí'in nịvi na kándixa tạJesús ñoo yó'o, ta kúsiị ní ini ra xíni ra ñayó'o. Ta nịkạ'ạn ra xí'in nayó'o, káchí ra saá:

—Ndino'o ini ndó kundikọn ndó kọ'ọn ndó yichị tạJesús, Tạa tạKá'no nọọ yó, ta ọn sandakoo ndó yichị ra, ta ñii ñii kịvị vivíi kạ kundikọn ndó yichị ra —káchí ra xí'in na.

24 Ta ñii tạa tạ vạ'a ní kúu tạBernabé, ndino'o ní ndáa ini ra Ndios, ta chútú ní Nímạ Ndios ini ra. Ta saá kuạ'ạ ní nịvi xịnị sọ'o na tọ'on ña nịkạ'ạn ra, ta nạndikó ini na, ta kạndixa na tạJesús.

25 Ta saá kẹe tạBernabé kuạ'ạn ra ndạ ñoo Tarso ña nandukú ra tạSaulo. Tá nịxaạ ra ñoo yó'o ta nạní'i ra tạSaulo, ta ndịkó ọvị na saá, kịxaạ na ñoo Antioquía. 26 Ta ñii kuịyạ nịxịyo tạBernabé xí'in tạSaulo ñoo Antioquía yó'o, ta nákutá'an na xí'in nịvi na kándixa tạJesús, ta ọvị na saá sáná'a na kuạ'ạ ní nịvi xạ'ạ yichị tạJesús. Ta ñoo Antioquía yó'o kúu ñoo nọó kịxá'á nịvi sạkunaní na cristiano, nịvi na ndíkọn yichị tạJesús.

27 Tá tạBernabé xí'in tạSaulo yóo kạ na ñoo Antioquía, ta sava natạa na kúu naprofeta, kẹe na ñoo Jerusalén ña kuạ'ạn na ñoo Antioquía. Ta saá kịxaạ na ñoo yó'o. 28 Ñii tạprofeta yó'o nạní ra Agabo, ta Nímạ Ndios nịkạ'ạn ña xí'in ra, ta saá tạyó'o nạkundichi ra ta nịkạ'ạn ndoso ra tọ'on Ndios ña nạki'in ra, ta káchí ra saá xí'in nịvi:

—Vạxi kịvị ña ndeé ní kunakaạ sọko ndi'i saá ñoo válí xí'in ndi'i saá ñoo ná'no ña ndá'vi ndaa ñoo Roma —káchí tạAgabo xí'in na.

Ta ndixa saá kụndivi, chi ndeé ní xịnakaạ sọko kuịyạ xạ'nda chiño tạrey César Claudio nọọ ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Roma.

29 Kịvị xịnị sọ'o na tọ'on Ndios yó'o ña nịkạ'ạn tạAgabo, ta nịvi na ndíkọn yichị tạJesús nạkoo yu'ú na ta chịkaạ ini na ña ti'ví na sị'ún kọ'ọn nda'ạ nịvi na ndíkọn yichị tạJesús na tákụ ñoo estado Judea ña chindeé ña'á na. Ta ñii ñii nịvi tạxi na sị'ún yó'o ndạtán yóo ña kómí na. 30 Ta saá tạxi na sị'ún ña xa nạkaya na

nda'a taBernabé xí'in taSaulo, ta ti'ví na ovi nataa yó'o kua'an na xí'in si'ún nda ñoo Jerusalén, ña taxi na ña nda'a nataa naxikua'a na kúu na ndíso chiño xí'in nivi na ndíkon yichi taJesús na táku ñoo yó'o.

To'on yó'o ká'an ndí xa'ni na taJacobo ta chikaa na taPedro ini ve'e kaa

12 Ta mii kuiya saá tarey Herodes Agripa kixá'á ra sáxo'vi ní ra sava nivi na ndíkon yichi taJesús. [2] Ta xa'nda chiño ra ndí xí'in espada ka'ni na taJacobo, taa ta xikuu ñii ta uxu ovi ta nixika xí'in taJesús, ta xikuu ra ñani taapóstol Juan. [3] Tá tarey Herodes kundaa ini ra ndí najudío na táku ñoo Jerusalén kúsii ní ini na xa'a ña nixi'i taJacobo, ta saá xa'nda chiño ra ña tiin na taPedro ta chikaa na ra ini ve'e kaa. Ñayó'o ke'é na tá xa nitondaa yatin kivi ña sákana najudío viko Pascua,[a] ta ñii semana viko yó'o najudío xíxi na sita va'a ña on koó levadura kómí. [4] Ta saá tarey Herodes xa'nda chiño ra noo komi ti'vi natropa ña kundaa va'a na taPedro ini ve'e kaa. Komi natropa kúu ñii ti'vi, ta ñii ti'vi nayó'o yóo na ndáa na taPedro iño hora, ta saá ndíkon vaxi inka ti'vi, ta ñii ñii ti'vi natropa yó'o ndáa na ra iño hora, ta saá xino ñii kivi. Xani sini tarey Herodes táná ndi'i viko Pascua, ta saá tava ra taPedro ve'e kaa, ta kasa nani ra xa'a kuachi ra noo nivi. [5] Ta taPedro yóo ra nákaa ra ini ve'e kaa, ta nivi na ndíkon yichi taJesús xí'in ña ndino'o ní ini na ká'an na, xáku ndá'ví na noo Ndios ña chindeé ra taPedro.

To'on yó'o ká'an ndasaá kee taPedro ini ve'e kaa

[6] Ta nitondaa ñoó, ta tarey Herodes xa chitóni ra inka kivi tava ra taPedro ini ve'e kaa, ña ko'on ra kundichi ra noo nivi, ta kasa nani tarey yó'o xa'a kuachi ra. Ta mii ñoó yó'o yóo taPedro kísin ra ma'ñó ovi natropa, chi nó'ni sikon nda'a kua'á ra xí'in cadena ña nó'ni sikon nda'a ñii tatropa xí'in ra, ta nó'ni sikon nda'a yitin ra xí'in inka cadena ña nó'ni sikon nda'a inka tatropa xí'in ra, ta inka ovi natropa yóo na ndáa na yé'é ve'e kaa yó'o. [7] Ta xati'va nitivi ñii ñaángel ña kixi noo Ndios, ta náye'e tívi ini ve'e kaa. Ta ñaángel xí'in nda'a ña sakanda lo'o ña siin taPedro, ta sanakáxín ña ini ra. Ta nika'an ñaángel xí'in ra, káchí ña saá:

—¡Kama ún! ¡Nakundichi ún vitin!

---

[a] **12:3** Pascua najudío kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xina'á.

Ta saá xandikon nakoyo cadena ña xino'ni sikon nda'a taPedro.
8 Ta nika'an ñaángel xí'in ra:
—Nakundixin ún tikoto ún, ta nataan ún nduxan xa'a ún.
Tá ke'é taPedro saá, ta tuku nika'an ñaángel xí'in ra:
—Nakundixin ún capa ún, ta na'a, kixi ún sata i —káchí ñaángel xí'in taPedro.
9 Ta saá xindikon taPedro sata ñaángel, keta ra ve'e kaa. Ta on vása ní-kundaa ini taPedro án ña ndixa kúu ña ndí ñii ñaángel kixaa ña noo ra ta chíndeé ña ra, chi kuiti xáni sini ra ndí ñii ña nitivi noo ra kúu ña. 10 Ta ñaángel xí'in taPedro kua'an na, ta niya'a na noo yóo tatropa tanoó, ta saá niya'a na noo yóo tatropa taovi, ta saá yá'a na kua'an na noo yóo yé'é ve'e kaa, ta saá naxona mii yé'é kaa ña ká'no yó'o, ta kee na kua'an ndíka na yichi ñoo yó'o. Tá kua'an lo'o na, ta ñaángel sandakoo mató'ón ña taPedro.
11 Ta saá nakáxín ini taPedro, ta kundaa va'a ini ra yu kúu ña ndo'o ra. Ta nika'an ra xí'in mii ra, káchí ra saá:
—Vitin kúndaa va'a ini yó ndí Ndios ndixa ti'ví ra ñii ñaángel ña kixi ña sakaku ña mii yó noo ndee taHerodes, ta noo ña on vá'a ña kóni ke'é najudío xí'in yó —káchí taPedro, ká'an ra xí'in mii ra.
12 Tá ndi'i kundaa ini ra ñayó'o, ta saá naki'in ra yichi ta nixaa ra ve'e ñáMaría, ñá kúu si'í taJuan Marcos. Ve'e ñáyó'o nakutá'an kua'a ní nivi na ndíkon yichi taJesús, ta yóo na ká'an na ndúkú na noo Ndios xa'a taPedro. 13 Ta kixaa taPedro ve'e yó'o, ta kana ra nivi na ve'e yó'o, ta kixi ñii ña'a ñá naní Rode, ñá kísa chiño noo nave'e yó'o kúu ñá. Kixi ñá koto ñá yu kúu na kána. 14 Ta nakoni ñá to'on taPedro kúu ña, ta nandoso ñá nakuiná ñá yé'é, saá chi kúsii ní ini ñá xa'a ña kixaa taPedro. Ta kama ndikó ñá kua'an ñá ndato'on ñá xí'in na ndóo ini ve'e ndí ñíndichi taPedro yé'é.
15 Ta nivi na yóo yó'o on vása kándixa na to'on ña ká'an ñá, ta nika'an na xí'in ñá, káchí na saá:
—Ñá sána sini kúu yó'ó —káchí na xí'in ñá.
Ta ndakuiin ñá, nika'an ñá:
—Mii ña ndixa ndaa kúu ña ká'an i xí'in ndó ndí taPedro kúu ta ñíndichi yé'é.
Ta tuku ndakuiin na, ká'an na xí'in ñá:
—On siví taPedro kúu ra. Ndá kuiti níma taPedro kúu ña —káchí na xí'in ñá.
16 Tá mií ká'an ka na, ta taPedro ñíndichi yé'é, ta on vása sándakoo ra kána ra nivi ve'e yó'o. Ta saá nixa'an na nakoná na yé'é. Tá xini na ndí ndixa taPedro kúu ra, ta naka'nda ní ini na xíto na noo ra. 17 Ta nixika nda'a taPedro noo na ña on ka'an ka na nda ñii to'on. Ta saá nakuiná na yé'é, ta niki'vi ra ini ve'e, ta kixá'á ra ndáto'on ra xí'in na ndasaá ke'é Ndios ñava'a xí'in ra ña kuchiño

kee ndíka ra ve'e kaa. Tá ndi'i ndato'on taPedro to'on yó'o, ta nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ta xí'in taSantiago[a] ta xí'in inka nañani yó ta xí'in náki'va yó na kándixa taJesús, ndato'on ndó ndi'i ña ndo'o i —káchí taPedro xí'in na.

Tá ndi'i ñayó'o, ta kee taPedro, kua'an ra inka xiiña.

18 Niti'vi inka ki'vi, ta ndi'i natropa na ndáa ve'e kaa, naka'nda ní ini na chi on koó ka taPedro ini ve'e kaa, ta ñii síso na ndáka to'on tá'an na ndasaá kúu keta ra ve'e kaa yó'o. 19 Ta tarey Herodes xa'nda chiño ra noo inka natropa ña ko'on na nandukú na taPedro. Ta nixa'an na, ta ni-kuchiño naní'i na ra. Ta saá tarey Herodes kana ra natropa na xikuu na xindaa taPedro, vaxi na noo ra. Tá kixaa na noo ra, ta nindaka to'on va'a ra na ndasaá kuchiño keta taa ta xinakaa ini ve'e kaa. Ta ndi'i nika'an ra xí'in natropa yó'o, ta saá xa'nda chiño ra ña kivi ndi'i nayó'o na xikuu na xindaa taPedro ini ve'e kaa, chi xáni sini ra ndí nayó'o kúu na taxi keta taPedro. Ta niya'a lo'o kivi, ta saá tarey Herodes kee ra ñoo estado Judea ta kua'an ra nda ñoo Cesarea kutaku ra.

To'on yó'o ká'an ndasaá nixi'i tarey Herodes

20 Ta tarey Herodes sáa ní ini ra xíni ra nivi nañoo Tiro xí'in nañoo Sidón. Ta saá nañoo yó'o nakutá'an na, ta nika'an tá'an na ndasaá koo ke'é na ña tuku nakutá'an va'a na xí'in tarey yó'o. Ta nixiyo ñii taká'no, taa ta ndíso chiño xí'in kua'a ní chiño tarey Herodes kúu ra, ta tayó'o naní ra Blasto. Ta nivi nañoo Tiro xí'in nañoo Sidón nixaa na noo taBlasto, ta nika'an na xí'in ra ndúkú na noo ra ña chindeé ra na ña kuchiño nakutá'an va'a na xí'in tarey. Saá chi kua'a ní ña xíni ñó'ó nivi nañoo Tiro xí'in nañoo Sidón kúu ña sáta na noo nivi na táku ñoo noo xá'nda chiño tarey Herodes. 21 Ta saá tarey Herodes ñii kivi nakoo yu'ú ra ña nakutá'an ra xí'in nivi nañoo Tiro xí'in nañoo Sidón, ta nakundixin ra tikoto va'a ña livi ndíxin mii narey, ta xikoo ra táyi ká'no tón to'ó ta nika'an ra xí'in nivi na nakutá'an yó'o. 22 Tá xini so'o na to'on ká'an ra, ta xí'in ndi'i ndee na nika'an na, káchí na saá:

—On siví taa ñoyívi yó'o kúu taa ta ká'an yó'o, chi ñii ndios kúu ña ká'an yó'o —káchí na, ká'an na xa'a tarey Herodes.

23 Tá mií xandikon saá ñii ñaángel satakué'e ña xí'in kue'e tikusú taHerodes yó'o, ta nixi'i ra. Saá nindo'o ra chi kóni ra naki'in ra ñato'ó ña kúu ñato'ó Ndios.

---

[a] **12:17** TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

24 Ta to̱'on va̱'a Ndios ña ká'a̱n xa̱'a̱ Jesucristo ni̱xi̱ta̱ ní'nó ka̱
ña, ta kua̱'a̱ ní ka̱ ni̱vi ka̱ndixa na ña.
25 Tá ta̱Bernabé xí'in ta̱Saulo sa̱ndi'i na chiño ke̱'é na ñoo
Jerusalén, ta ke̱e na kua̱no'o̱ na ñoo Antioquía, ta kua̱'a̱n ta̱Juan
xí'in na, ta inka̱ ki̱vi̱ ta̱Juan yó'o kúu Marcos.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ta̱Saulo xí'in ta̱Bernabé ke̱e na kua̱'a̱n na kua̱'a̱ ní ñoo ña ndato̱'on na xí'in ni̱vi to̱'on va̱'a xa̱'a̱ ta̱Jesús

13 Ñoo Antioquía ni̱xi̱yo kua̱'a̱ ní ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ ta̱Jesús
ta nákutá'an na xa̱'a̱ ña kísa ká'no na Ndios. Sava ni̱vi yó'o
kúu naprofeta, ta kúu na namaestro na sáná'a ni̱vi to̱'on Ndios. Ta
saá ta̱Bernabé, ta̱Saulo, ta̱Simón (inka̱ ki̱vi̱ ká'a̱n na xí'in ta̱Simón
kúu ta̱To̱ón), ta̱Lucio ta̱ñoo Cirene kúu ra, ta ta̱Manaén (ta̱a ta̱
ñii káchí xa̱'no xí'in ta̱rey Herodes Antipas kúu ra),[a] ndi'i nata̱a
yó'o kúu na naprofeta ta kúu na namaestro na kísa ndivi chiño
no̱o̱ ni̱vi na kándixa ta̱Jesús na nákutá'an ñoo Antioquía yó'o. 2 Ta
ni̱to̱nda̱a ñii ki̱vi̱ ni̱vi na kándixa ta̱Jesús na táku̱ ñoo Antioquía
na̱kutá'an na xa̱'a̱ ña kísa ká'no na Ndios, ta yóo so'on na ká'a̱n na
xí'in Ndios, ta saá ni̱ka̱'a̱n Níma̱ Ndios xí'in na, káchí ña:
—Xa ka̱na i̱ ta̱Bernabé xí'in ta̱Saulo ña kasa ndivi na chiño ña
xíni̱ ñó'ó ní no̱o̱ i̱. Ta vitin ndó'ó, va̱'a sakuiso chiño ndó na ña
ko̱'o̱n na kasa ndivi na chiño yó'o —káchí Níma̱ Ndios xí'in ni̱vi na
ndíko̱n yichi̱ ta̱Jesús na na̱kutá'an ñoo Antioquía.
3 Ta saá yóo so'on ka̱ na, ta ká'a̱n na ndúkú na no̱o̱ Ndios xa̱'a̱
ta̱Bernabé xí'in ta̱Saulo. Ta ndi̱'i ke̱'é na saá, ta chi̱so na nda'a̱ na
si̱ni̱ ta̱Saulo xí'in si̱ni̱ ta̱Bernabé, ta ti̱'ví ña'á na ña ko̱'o̱n na kasa
ndivi na chiño ña xa ka̱na Ndios na ke'é na.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí naapóstol ká'a̱n ndoso na to̱'on Ndios no̱o̱ ni̱vi isla Chipre

4 Ta Níma̱ Ndios kúu ña ní'i yichi̱ na ña kua̱'a̱n na kasa ndivi na
chiño Ndios. Ta saá ta̱Saulo xí'in ta̱Bernabé ke̱e na kua̱'a̱n na ta
ni̱xaa̱ na ñoo Seleucia, ta nda̱a na ñii tón barco, ta kua̱'a̱n na ta
ni̱xaa̱ na ñoo ña na̱ní Salamina. Ñoo yó'o nákaa̱ ña no̱o̱ ño'o̱ ña
kúu isla Chipre. 5 Ta ni̱xaa̱ na ñoo yó'o, ta ni̱xa̱'a̱n na ñii ñii ve'e
ño̱'o sinagoga najudío, ta ni̱ka̱'a̱n ndoso na to̱'on Ndios no̱o̱ ni̱vi
na na̱kutá'an yó'o. Ta ndíko̱n tuku ta̱Juan Marcos kua̱'a̱n ra xí'in

---

[a] **13:1** Mi̱i ta̱Herodes Antipas yó'o kúu ra ta̱a
ta̱ xa̱'ni ta̱Juan ta̱a ta̱ sa̱kuchu ni̱vi xi̱na̱'á.

ta̱Saulo ta xí'in ta̱Bernabé ña chíndeé ña'á ra. 6 Ta saá na̱ki'in na
ku̱a̱'a̱n na ta ni̱ya'a na ñii ñii ñoo nda̱ ni̱xa̱a̱ na ñoo Pafos, ña nákaa̱
inka̱ tá'ví isla Chipre. Ta ñoo yó'o na̱kutá'an na xí'in ñii ta̱judío,
ta̱a ta̱ kísa chiño xí'in magia kúu ra, ta kúu ra ñii ta̱profeta vatá ta̱
sándá'ví ni̱vi, ta na̱ní ra Barjesús. 7 Ta ta̱yó'o kúu ra ta̱a ta̱ yóo va̱'a
xí'in ta̱gobernador Sergio Paulo, ta ta̱gobernador yó'o kúu ra ta̱a
ta̱ ndíchí ní si̱ni̱. Ta saá ta̱gobernador yó'o ka̱na ra ta̱Bernabé xí'in
ta̱Saulo ña kixi na no̱o̱ ra chi kóni ra koni̱ so̱'o ra to̱'on Ndios. Tá
ki̱xa̱a̱ na no̱o̱ ta̱gobernador yó'o, 8 ta yóo ta̱mago Barjesús xí'in ra.
(Ta inka̱ ki̱vi̱ Barjesús to̱'on griego kúu Elimas.) Ta ta̱mago yó'o
chíka̱a̱ ra ndee̱ ña kasi ra ña o̱n kandixa ta̱gobernador to̱'on Ndios
ña ndato̱'on naapóstol xí'in ra, chi ta̱Elimas yó'o o̱n xi̱in ra taxi ra
ña ta̱gobernador ki̱'vi ra yichi̱ ta̱Jesús. 9 Ta ta̱Saulo (ta inka̱ ki̱vi̱ ra
kúu Pablo), chútú ní ini ra xí'in Nímа̱ Ndios, ta saá na̱koto káxín
ra no̱o̱ ta̱Elimas ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ra, 10 káchí ra saá:

—¡Yó'ó kúu ta̱a ta̱ ndíko̱n yichi̱ ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no! Yó'ó kúu
ta̱a ta̱ kísa toon no̱o̱ ndi'i ñanda̱a̱. Ta̱a ta̱ sándá'ví ni̱vi kúu ún, ta̱a
ta̱ vatá kúu ún. ¿Nda̱chun o̱n xi̱in ún sandakoo ún ña sándá'ví ún
ni̱vi?, chi ndi'i saá ki̱vi̱ ndúkú ndeé ún ndasaá sati̱ví ún yichi̱ Ndios
ña kúu ñanda̱a̱, ta kóni ún sanduu ún ña yichi̱ o̱n vá'a. 11 Ta xa̱'a̱
ñayó'o, vitin Ndios saxo̱'vi̱ ra yó'ó, ta kukuáá nduchu̱ no̱o̱ ún ña o̱n
kívi ka̱ koto ún ndasaá yé'e ño̱'o ndiví, ta saá koo ún nda̱ kixa̱a̱ ki̱vi̱
ña chi̱tóni̱ Ndios sandúva̱'a ra nduchu̱ no̱o̱ ún —káchí ta̱Pablo xí'in
ta̱Elimas.

Ta xa̱ndi̱ko̱n saá ki̱xa̱a̱ ña ku̱naa no̱o̱ ta̱Elimas, chi ku̱kuáá
nduchu̱ no̱o̱ ra. Saá chi nda̱ lo'o ka̱ o̱n vása tívi xíto ra, ta̱nda̱ xíka
kuáá nda'a̱ ra, ndúkú ra ni̱vi ña tiin na nda'a̱ ra ta kuni'i na yichi̱
ra ko̱'o̱n ra. 12 Tá xi̱ni ta̱gobernador ña ndo̱'o ta̱Elimas, ta saá
na̱ndikó ini ra, ta ka̱ndixa ra ta̱Jesús ta ki̱xá'á ra ndíko̱n ra yichi̱
ra. Ta xí'in ñasi̱i̱ ini ra ta xí'in ña na̱ka'nda ini ra, xíni̱ so̱'o ra to̱'on
ña sa̱ná'a ta̱Pablo xa̱'a̱ ta̱Jesús xí'in ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Pablo ta xí'in ta̱Bernabé ña ni̱xa̱a̱ na ñoo Antioquía ña nákaa̱ estado Pisidia

13 Ta saá ta̱Pablo ke̱e ra ñoo Pafos ku̱a̱'a̱n ra xí'in natá'an ra,
ta nda̱a na ñii tón barco, ta ku̱a̱'a̱n na nda̱ ñoo Perge, ña nákaa̱
estado Panfilia. Ta ñoo yó'o ta̱Juan Marcos sa̱ndakoo ra naapóstol,
ta na̱ndikó ra ku̱ano'o̱ ra ñoo Jerusalén. 14 Ta saá na̱ki'in ta̱Pablo
ku̱a̱'a̱n ra xí'in natá'an ra nda̱ ñoo Antioquía ña nákaa̱ estado
Pisidia. Tá ni̱to̱nda̱a ki̱vi̱ yi̱i̱ ña nákindée najudío, ta saá ku̱a̱'a̱n
naapóstol yó'o ve'e ño̱'o sinagoga ña nákaa̱ ñoo yó'o, ta ni̱xa̱a̱ na
ta xi̱kundo̱o na. 15 Ta saá ñii ta̱a na̱kundichi ra ta ka̱'vi ra lo'o

to̱'on Ndios ña nitaa ta̱Moisés, ta ka̱'vi ra lo'o to̱'on Ndios ña
nitaa inka̱ ta̱profeta xina̱'á ña xini so̱'o nivi na ndóo yó'o. Ta ndi'i
ka̱'vi ta̱yó'o, ta naná'no ve'e ño̱'o sinagoga yó'o nika̱'a̱n na xí'in
naapóstol, káchí na saá xí'in na:
—Tata natá'an yó, tá yóo ka̱ to̱'on ña ka̱'a̱n ndó ña chikaa̱ ndó
ndee̱ ini ndi, ta saá vitin ndúkú ndi noo̱ ndó ña ka̱'a̱n ndó ndato̱'on
ndó xí'in ndi —káchí naná'no ve'e ño̱'o sinagoga xí'in ta̱Pablo ta
xí'in ta̱Bernabé.
16 Ta saá ta̱Pablo na̱kundichi ra ta nixika nda'a̱ ra noo̱ nivi na
na̱kutá'an yó'o ña tásiín koo yu'u̱ na. Ta saá kixá'á ra ka̱'a̱n ra,
nda̱to̱'on ra xí'in na:
—Tata natá'an yó, ndó'ó na kúu nivi sa̱'ya ñani síkuá ta̱Israel,
ta xí'in ndó'ó, nivi na kísa to̱'ó Ndios, vará o̱n vása kúu ndó nivi
nañoo Israel, ndúkú i noo̱ ndi'i ndó ña koni so̱'o ndó to̱'on ña
ka̱'a̱n i ndato̱'on i xí'in ndó vitin. 17 Ndato̱'on i xí'in ndó ndasaá
ke̱'é Ndios kuiya̱ xina̱'á xí'in naxii síkuá mii yó nivi naIsrael. Saá
chi Ndios na̱ka̱xin ra naIsrael ña kuu na nivi na ndíko̱n ña'á. Ta
kivi xitaku̱ na ñoo Egipto, ta Ndios ke̱'é ra ñava̱'a xí'in na ña
kuina̱ na, ta ndu̱u na kua̱'a̱ ní nivi. Ta saá xikuu na naesclavo,
na o̱n vása xikomí nda̱yí ña sandakoo na ña yo̱'vi kisa chiño na
noo̱ napatrón na, ta nixo̱'vi ní na. Ta saá xí'in ndee̱ ra, Ndios ta̱va
ra ndi'i naIsrael ña ke̱e na ñoo Egipto, ta kua̱'a̱n ndíka̱ na. 18 Ta
saá o̱vi siko̱ kuiya̱ ku̱ndeé ini Ndios noo̱ ña o̱n vá'a ke̱'é na kivi
nixika na yuku̱ yichí. Ta saá ni, xindaa ra na ta kisa ma̱ni ra na.
19 Ta saá kixaa̱ na noo̱ ño'o̱ ña na̱ní Canaán, ta Ndios chindeé ra
naIsrael ña sa̱ndi'i na xa̱'a̱ nivi na kúu u̱xa̱ ti'vi ná'no na xitaku̱
noo̱ ño'o̱ Canaán yó'o, ta ta̱xi ra ño'o̱ Canaán yó'o ndu̱u ña ño'o̱
nivi naIsrael na xikuu xii síkuá yó. 20 Ta saá, komi ciento o̱vi siko̱
u̱xu̱ kuiya̱, najuez xikuu nivi naná'no noo̱ naIsrael, ta xa̱'nda chiño
na noo̱ na. Ta saá ta̱profeta Samuel xikuu ra ta̱chiño ká'no noo̱
naIsrael. 21 Ta saá naIsrael na̱kuita na, ta ñii toon ndu̱kú na noo̱
ta̱Samuel ña taxi ra ñii ta̱a kuu ra ta̱rey noo̱ na. Ña̱kán Ndios ta̱xi
ra nda̱yí nda'a̱ ta̱Saúl ña xikuu ra ta̱rey ta xa̱'nda chiño ra noo̱ na.
Ta ta̱Saúl yó'o xikuu ra sa̱'ya ta̱Cis, ta kúu ra ta̱tá'an ñii ti'vi nivi
naIsrael, ña na̱ní tribu Benjamín. Ta ta̱rey Saúl xa̱'nda chiño ra
noo̱ naIsrael o̱vi siko̱ kuiya̱. 22 Ta saá Ndios kindaa ra nda̱yí nda'a̱
ta̱Saúl, ta ta̱xi ra nda̱yí yó'o nda'a̱ ta̱David, ta xikuu ra ta̱rey ta̱
xa̱'nda chiño noo̱ naIsrael. Ta nika̱'a̱n Ndios xa̱'a̱ ta̱David, ka̱chí ra
saá: “Nda̱tán yóo ini i, saá yóo ini ta̱David, ta̱ kúu sa̱'ya ta̱Isaí, ta
kúsii ní ini i xíni i ra, ta ndixa kasa ndivi ndi'i ra ña kóni i”, ka̱chí
Ndios xa̱'a̱ ta̱rey David. 23 Ta̱rey David yó'o xikuu xii síkuá ta̱Jesús,
ta̱a ta̱ ti'ví Ndios ña saka̱ku ra nivi naIsrael. Ta xí'in ña ke̱'é ra saá,
Ndios kisa ndivi ra ña kindoo̱ ra xí'in naxii síkuá yó. 24 Tá o̱n ta̱'án

ka̱ kixaa̱ ta̱Jesús ña kasa ndivi ra chiño ña ta̱xi Ndios nda'a̱ ra, ta
ki̱xi si'na ta̱Juan, ta ni̱ka̱'a̱n ndoso ra to̱'on Ndios no̱o̱ ni̱vi nañoo
Israel. Ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na ndí xíni̱ ñó'ó nandikó ini na, ta sandakoo
na yichi̱ ña o̱n vá'a xíka na, ta saá kixi na kuchu na. 25 Tá xa yatin
ni̱to̱ndaa ki̱vi̱ ña ndi̱'i chiño ta̱Juan, ta saá ni̱ndaka̱ to̱'on ra ni̱vi,
ka̱chí ra saá xí'in na: "¿Yukía̱ xáni si̱ni̱ ndó xa̱'a̱ i̱? ¿Yu kúu i̱, káchí
ndó? Chi o̱n si̱ví yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱ ti̱'ví Ndios va̱xi saka̱ku ni̱vi ñoyívi
yó'o. Saá chi ta̱a ta̱ ti̱'ví Ndios va̱xi saka̱ku mi̱i yó va̱xi ra sa̱ta̱ i̱.
Ta̱a ta̱ ká'no ní ka̱ no̱o̱ i̱ kúu ra, ta yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱ ni̱no̱ ní ka̱ no̱o̱ ra.
Yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱ kísa chiño kuiti no̱o̱ ra", ka̱chí ta̱Juan xí'in na.
26 'Ndó'ó, nañoo i̱, najudío na kúu sa̱'ya ñani síkuá ta̱Abraham,
ta ndó'ó ni̱vi na kísa to̱'ó Ndios, ta o̱n si̱ví najudío kúu ndó, vitin
ká'a̱n ndoso i̱ no̱o̱ ndi'i ndó ndí Ndios xa ti̱'ví ra to̱'on ra ki̱xaa̱ ña
no̱o̱ yó, ta to̱'on yó'o ká'a̱n ña ndasaá ta̱Jesús kuchiño saka̱ku ra
ndi'i yó. 27 Ta saá ni, ni̱vi nañoo Jerusalén ta xí'in nachiño ná'no
no̱o̱ na, ni̱-kunda̱a̱ ini na yu kúu ta̱Jesús, ni o̱n vása ní-kunda̱a̱ ini
na yukía̱ káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á xa̱'a̱ ta̱a ta̱ ti'ví Ndios
saka̱ku ra mi̱i yó. Vará mi̱i to̱'on Ndios yó'o ká'vi najudío ve'e ño̱'o
sinagoga ñii ñii ki̱vi̱ yi̱i̱ ña nákindée na, ta o̱n vása ní-kunda̱a̱ ini
na ndí ta̱Jesús kúu ta̱a ta̱ ká'a̱n to̱'on Ndios xa̱'a̱. Ña̱kán ni̱ka̱'a̱n
na ndí xíni̱ ñó'ó kivi̱ ta̱Jesús. Ta xí'in ña ke̱'é na saá, ki̱sa ndivi na
to̱'on Ndios ña ni̱taa naprofeta xi̱na̱'á. 28 Vará o̱n vása ní-naní'i na
kua̱chi ta̱Jesús ña taxi ka'ni na ra, ta ndu̱kú na no̱o̱ ta̱gobernador
Pilato taxi ra nda̱yí nda'a̱ na ña ka'ni na ta̱Jesús. 29 Ta saá, tá ndi̱'i
ku̱ndivi ndi'i to̱'on Ndios ña ká'a̱n xa̱'a̱ ña kundo'o ta̱Jesús, ta saá
ni̱xi'i̱ ra, ta sa̱noo na yi̱kí ko̱ñu ra nda'a̱ tón cruz ta sa̱ndúxu̱n na
ña ti̱xin kavua̱. 30 Tá ni̱ya'a lo'o ki̱vi̱, ta Ndios sa̱natak̲u ra ta̱Jesús.
31 Tá ndi̱'i na̱tak̲u ra, ta kua̱'a̱ ki̱vi̱ ni̱xi̱yo ra ñoyívi yó'o, ta kua̱'a̱
yichi̱ ni̱ti̱vi ra no̱o̱ ni̱vi na kúu na xa ni̱xika xí'in ra estado Galilea
ta̱nda̱ ñoo Jerusalén ki̱vi̱ tá o̱n ta̱'án kivi̱ ra nda'a̱ tón cruz. Ta vitin
ni̱vi yó'o kúu na ndákuii̱n ndí ndixa na̱tak̲u ra, ta ndáto̱'on na xa̱'a̱
ra no̱o̱ ndi'i nañoo Israel.
32 'Ta vitin ndáto̱'on ndi̱ xí'in ndó to̱'on va̱'a ndí Ndios xa
ki̱sa ndivi ra ña ki̱ndo̱o ra xi̱na̱'á xí'in naxii̱ síkuá mi̱i yó na kúu
naIsrael. 33 Saá chi sa̱natak̲u ra ta̱Jesús, ta xí'in ñayó'o sáná'a ra
ndí ta̱Jesús kúu ta̱a ta̱ na̱ka̱xin ra saka̱ku ni̱vi. Ñii ki̱'va saá sáná'a
ñii xiiña no̱o̱ to̱'on Ndios ña kúu Salmo o̱vi̱, no̱o̱ ni̱taa na to̱'on ña
ni̱ka̱'a̱n Ndios xí'in ta̱a ta̱ na̱ka̱xin ra. To̱'on Ndios yó'o káchí ña
saá: "Yó'ó kúu Sa̱'ya i̱, ta chi̱tóni̱ i̱ ndí ki̱vi̱ vitin xí'in ndi'i ki̱vi̱ ña
va̱xi kúu i̱ Yivá ún", ka̱chí Ndios, ni̱taa na xi̱na̱'á. 34 Ndios sa̱natak̲u
ra ta̱Jesús, ta nda̱ ñii ki̱vi̱ ña va̱xi o̱n kivi̱ ka̱ ra ni o̱n ta̱'yi̱ yi̱kí
ko̱ñu ra. Ta xí'in ña sa̱natak̲u ra ta̱Jesús saá, Ndios ki̱sa ndivi ra
to̱'on ra ña ni̱taa na xi̱na̱'á, ka̱chí ra saá: "Ndixa xa̱'a̱ mi̱i ndó kasa

ndivi i̱ ñava̱'a ña kúu ña ki̱ndo̱o i̱ xí'in ta̱rey David”, ka̱chí Ndios.
35 Ta inka̱ xiiña no̱o̱ to̱'on Ndios ña na̱ní Salmos, va̱xi to̱'on ña
káchí saá: “Tata Ndios, tá kixaa̱ ki̱vi̱ ña kivi̱ ta̱a ta̱yii̱ ta̱ kísa chiño
no̱o̱ ún, ta ndu̱xu̱n ra, ta ndixa o̱n taxi ún ña ta̱'yi̱ yi̱kí ko̱ñu ra”,
káchí ña. 36 Ta kúnda̱a̱ ini yó ndí to̱'on yó'o o̱n vása ká'a̱n ña xa̱'a̱
ta̱rey David. Saá chi tá ndi̱'i ki̱sa ndivi ta̱rey David ña chi̱tóni̱
Ndios, ta saá ni̱xi'i̱ ra, ta sa̱ndúxu̱n na yi̱kí ko̱ñu ra, ta ni̱ta̱'yi̱ yi̱kí
ko̱ñu ra. 37 Ta ta̱Jesús, vará ni̱xi'i̱ ra, ta o̱n vása ní-ta'yi̱ yi̱kí ko̱ñu
ra, chi Ndios sa̱natako̱ ña'á ra. 38 Natá'an yó, xíni̱ ñó'ó kunda̱a̱ ini
ndó to̱'on yó'o: Ndixa ta̱Jesús ni̱xi'i̱ ra xa̱'a̱ kua̱chi yó, ta xa̱'a̱ ña
ke̱'é ra saá, Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ kua̱chi yó. 39 Saá
chi tá kandixa yó ta̱Jesús, Ndios kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ kua̱chi yó ta
sanduu ra yó ni̱vi na ndii no̱o̱ ra. Ta xa̱'a̱ ñayó'o kúnda̱a̱ ini yó ndí
ta̱Jesús xa ki̱sa ndivi ra chiño ña o̱n vása kúchiño kasa ndivi nda̱yí
Ndios ña kúu ña ni̱taa ta̱Moisés xi̱na̱'á. 40 Vitin kuenda ní koo ndó
ko̱to̱ o̱n kua'a ndó kandixa ndó to̱'on yó'o, ta saá kundivi xí'in ndó
ña ni̱ka̱'a̱n Ndios xa̱'a̱ ni̱vi na toon ní ini, chi naprofeta ni̱taa na
to̱'on Ndios ña káchí saá:

41 Ndó'ó, tá kúu ndó ni̱vi na xáko̱ ndaa yi̱'i̱, ta̱a ta̱ kúu Ndios,
vitin kuyi̱'ví ndó ta naka'nda ini ndó.
Ta va̱'a kono ndó ko̱'o̱n xíká ndó ko̱to̱ yo̱'vi̱ ní xo̱'vi̱ ndó
ña va̱xi.
Saá chi yi̱'i̱ ke'é i̱ ñii chiño ká'no ní ki̱vi̱ táko̱ ka̱ ndó ñoyívi
no̱o̱ ño'o̱.
Chiño yó'o ká'no ní ña, ta saá, táná koo ni̱vi na ndato̱'on
xí'in ndó xa̱'a̱ chiño yó'o,
ta o̱n vása kuchiño ndó kandixa ndó ña ndato̱'on na,

ka̱chí Ndios, ni̱taa ñii ta̱profeta xi̱na̱'á —káchí ta̱Pablo, nda̱to̱'on ra
xí'in ni̱vi na na̱kutá'an ve'e ño̱'o sinagoga yó'o.
42 Ta saá ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé ki̱xá'á na kée na ve'e ño̱'o
yó'o. Ta ni̱vi na o̱n si̱ví najudío kúu, xa̱ku ndá'ví na no̱o̱ na ña
kixi tuku na inka̱ yichi̱ ña kúu ki̱vi̱ yi̱i̱ ña nákutá'an nayó'o. Saá
chi kóni na ña naapóstol yó'o nandaxin ka̱ na to̱'on ña ki̱xá'á na
sáná'a na no̱o̱ ni̱vi yó'o. 43 Ta saá tá ke̱e ta̱Bernabé xí'in ta̱Pablo
ve'e ño̱'o sinagoga yó'o, ta kua̱'a̱ ní ni̱vi ke̱e na ndíko̱n na sa̱ta̱
naapóstol yó'o no̱o̱ kua̱'a̱n nayó'o. Sava ni̱vi na kua̱'a̱n sa̱ta̱ na kúu
najudío, ta sava na kúu ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ najudío ta ñii káchí
kísa to̱'ó na Ndios xí'in na, vará o̱n si̱ví najudío kúu na. Ta̱Pablo
xí'in ta̱Bernabé nda̱to̱'on na xí'in ni̱vi na ndíko̱n sa̱ta̱ na yó'o, káchí
na saá:

—Nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n sandakoo ndó yichi̱ ta̱Jesús no̱o̱ ndixa Ndios
sání'i ra ndó'ó kua̱'a̱ ní ñava̱'a —káchí naapóstol xí'in ni̱vi yó'o.

44 Ta saá niya'a uxa kivi, ta nitondaa inka kivi yii ña nákindée
najudío. Ta saá taPablo xí'in taBernabé kixaa tuku na ve'e ño'o
sinagoga noo xa nakutá'an kua'a ní nivi. Saá chi ndi'i nivi ñoo yó'o
kixaa na ña koni so'o na to'on Ndios. 45 Ta naná'no noo najudío,
kivi xini nayó'o ndí kua'a ní nivi nakutá'an na xa'a ña koni so'o
na to'on ña saná'a naapóstol, ta chútú ní ini naná'no yó'o xí'in
ñakuíni. Ta saá kixá'á na kándiva'a na xí'in taPablo, ta nika'an na
xí'in ra ndí on siví ñandaa kúu to'on sáná'a ra. 46 Ta saá ndakuiin
taPablo xí'in taBernabé, nika'an na, káchí na:
—Ndixa chiño noo ndi kúu ña si'na ndato'on ndi to'on Ndios
xí'in ndó'ó na kúu natá'an yó najudío. Ta saá ni, vitin ndó'ó on
xiin ndó kandixa ndó to'on yó'o. Saá chi ndó'ó xáni sini ndó ndí
on vása ndáya'ví ndó naki'in ndó ñava'a saní'i Ndios ndó'ó, ña
kúu ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi. Ñakán kía sandakoo ndi
ndó'ó ta ko'on ndi inka xiiña noo táku nivi na on siví najudío kúu,
ta ndato'on ndi to'on Ndios xí'in nayó'o. 47 Chi ña ke'é ndi saá kúu
ña xa'nda chiño Ndios noo ndi, kivi kachí ra:

Taxi i ña nduu ndó ndatán yóo ño'o ña yé'e,
saá koo ndó noo nivi na on siví najudío kúu, na táku
inka xiiña.
Ndatán yóo ño'o ña yé'e, ña kuchiño koto na yichi va'a, saá
koo ndó'ó,
chi saná'a ndó nivi na táku inka xiiña ña kuni'i ndó yichi ña
kuchiño kixaa na noo i, ta sakaku i na,

kachí Ndios xí'in ndi —káchí taPablo, ndáto'on ra xí'in nayó'o.
48 Tá nivi na on vása kúu najudío xini so'o na to'on yó'o, ta kúsii
ní ini na, ta kixá'á na ká'an na, káchí na ndí ña va'a ní kúu to'on
Ndios. Ta ndi'i nivi na kúu na nakaxin Ndios xa'a ña kutaku na
xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi, nivi yó'o kandixa na to'on Ndios ña
xini so'o na ndato'on taPablo, ta kixá'á na ndíkon na yichi Ndios.
49 Ta saá to'on Ndios nixita ní'nó ña ndi'i saá ñoo ña ñó'o estado
Pisidia yó'o. 50 Ta ñoo yó'o yóo náña'a ná kúu ná kísa to'ó Ndios, ta
kánóo to'on va'a xa'a ná noo nivi. Ta saá tuku yóo nataa naná'no
na kúu nachiño ñoo yó'o. Ta saá sava naná'no noo najudío kixaa
na noo náña'a xí'in nataa yó'o, ta xí'in to'on vatá ká'an na xa'a
taPablo ta xí'in taBernabé, chu'u ña'á na, ta sasaa na ndi'i nayó'o.
Ta saá xí'in ña sáa ní ini na, taxin na taPablo xí'in taBernabé ña
kee na ñoo yó'o ta ko'on na inka xiiña. 51 Ta saá taPablo xí'in
taBernabé tava na nduxan ñó'o xa'a na, ta sakisin na ña, ña koyo
yaa ña kómí ña. Ta ña ke'é na saá kóni kachí ña ndí nivi nañoo
yó'o kúu na ndíso kuachi chi ni-xiin na koni so'o na to'on Ndios.
Ta saá taPablo xí'in taBernabé kee na ta kua'an na nda ñoo Iconio.

52 Ta nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Antioquía nindoo na ñoo
na, ta kúsii ní ini na, chi chútú ini na xí'in Nímá Ndios.

Too'on yó'o ká'an ndí taPablo xí'in taBernabé ndátoo'on na too'on Ndios noo nivi ñoo Iconio

14 Tá nixaa taPablo xí'in taBernabé ñoo Iconio, ta kuá'an na
ta nikí'vi na ini ve'e ñoo'o sinagoga, ta noo nivi yó'o vá'a
ní ndatoo'on na too'on Ndios xá'a taJesús. Ta saá kuá'a ní najudío
xí'in inká nivi na on vása kúu najudío kandixa na too'on yó'o, ta
nikí'vi na yichi taJesús. 2 Sava najudío na ni-xiin kandixa too'on
xá'a taJesús, niká'an na too'on ña sasaa na sava nivi na on vása kúu
najudío, ta nayó'o nisaa ini na xini na nivi na ndíkon yichi taJesús.
3 Ta saá ni, taPablo xí'in taBernabé kindoo ká na kuá'a ní kivi ñoo
Iconio yó'o, ta on vása ní-yi'ví na, ta niká'an ndoso na too'on Ndios
noo nivi ñoo yó'o, ndátoo'on na ndí Ndios kúu taa ta ká'no ini, ta
kúu ra ta kí'vi ini xíni ra nivi. Ta nda'a taPablo xí'in taBernabé,
Ndios taxi ra ndee ra xá'a ña ke'é na kuá'a ní ñavá'a ná'no ña taxi
ña naka'nda ní ini nivi xíni na. Xí'in ña ké'é na saá, Ndios saná'a
káxín ra noo nivi ndí too'on ña ndatoo'on na xá'a ra kúu ñandaa.
4 Ta saá ni, nivi nañoo yó'o nitá'vi tá'an na: sava na xikundikon
na taPablo xí'in taBernabé, ta sava na xikundikon na najudío na
ni-xiin kandixa too'on xá'a taJesús. 5 Ta saá sava najudío, xí'in inká
sava na on vása kúu najudío, xí'in inká naná'no noo nañoo yó'o,
nakoo yu'ú na, ta ndukú na ndasaá koo satakué'e na taPablo xí'in
taBernabé ña koon na yuu nayó'o ta ka'ni ña'á na. 6 Tá xini soo
taPablo xí'in taBernabé yukía chikaa ini nivi yó'o ke'é na, ta kee
na kuá'an na ndá inká ñoo ña naní Listra xí'in ñoo ña naní Derbe
ña ñó'o estado Licaonia, ta kuá'an na ñii ñii ñoo yatin yó'o. 7 Ta
ndi'i saá ñoo noo xáá na, ta ká'an ndoso na too'on vá'a xá'a taJesús
noo nivi na táku ñoo yó'o.

Too'on yó'o ká'an xá'a nivi nañoo Listra ndasaá koon na yuu taPablo

8 Ta ñoo Listra táku ñii taa, ta on kiví kaka xá'á kúu ra, tandá
kivi kaku ra tandá vitin on kiví kaka xá'á ra. 9 Ta taa yó'o yóo
ra xíni soo ra too'on ká'an taPablo, ta saá taPablo xito káxín ra
nduchu noo ta on kiví kaka xá'á yó'o, ta kundaa ini ra ndí tayó'o
kándixa ra ndí Ndios kúchiño ra sandúvá'a ña'á ra. 10 Ta taPablo,
xí'in ndi'i ndee ra, niká'an ra xí'in taa ta on kiví kaka xá'á yó'o,
káchí ra saá:
—Nakundichi ún ta kaka xá'á ún —káchí taPablo xí'in ra.

Ta saá ñii ndeé kandeta ra ndá nino, ta kixá'á ra xíka xá'á ra.
11 Tá xini nivi ña ke'é taPablo xí'in taa ta on kiví kaka xá'á yó'o, ta
saá xí'in ndi'i ndee na, kixá'á na ká'an na, káchí na saá:
—¡Koto ndó vitin! Xa kixaa ovi ndios noo yó. Ndatán ná'a nivi
saá ná'a na —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na xí'in to'on licaonio,
ña kúu to'on mii na.
12 Nivi yó'o xáni sini na taBernabé kúu ñii ndios ña naní Júpiter,
ta taPablo kúu inka ndios ña naní Mercurio. Saá xáni sini na chi
taPablo kúu ta nika'an ndoso to'on noo na. 13 Ta yóo ñii ve'e ño'o
Júpiter yatin yé'é noo kí'vi nivi ñoo yó'o. Ta ve'e ño'o yó'o keta ñii
sutu, taa ta kísa chiño noo Júpiter kúu ra. Vaxi ra, ta ovi sindiki
vaxi rí xí'in ra, ta ní'i ra kua'a ní yita livi ña chi'i yíkon na kúu ña.
Saá chi tasutu xí'in nivi na ndíkon sata ra, vaxi na ña soko na ndi'i
ñayó'o noo taPablo xí'in taBernabé. 14 Ta kundaa ini taPablo xí'in
taBernabé yu kúu ña kóni nivi ke'é na, chi xáni sini nivi ndí ovi
ndios kúu naapóstol yó'o, ta saá ña xáni sini nivi yó'o kisa kini ña
ini naapóstol yó'o, ñakán tiin na tikoto ña ndíxin na, ta ndata na
ña. Ta taPablo xí'in taBernabé kama nikí'vi na ma'ñó ndi'i nivi
yó'o, ta xí'in ndi'i ndee na nika'an na, káchí na saá:
15 —Ndi'i ndó'ó nivi na nákutá'an yó'o, ¿ndachun ké'é ndó
saá? Chi mii ndi, on siví ndios kúu ndi, ndasaá kuiti nivi kúu ndi.
Ndatán yóo mii ndó, saá yóo ndi, ta kixaa ndi noo ndó ña ndato'on
ndi to'on va'a xa'a Ndios ndino'o xí'in ndó, xa'a ña sandakoo ndó
ña kísa to'ó ndó inka ndios, ña on vása ndáya'ví. Ta ndúkú ndi noo
ndó ña nandikó ini ndó ta kixá'á ndó kasa to'ó ndó ñii laá Ndios
tatáku, ta kúu ta kisa va'a ndi'i ña yóo. Ndios tatáku yó'o kisa
va'a ra ñoyívi nino, kisa va'a ra takuií mini, ta kisa va'a ra ñoyívi
yó'o. Saá tuku kisa va'a ra ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o, ta kisa va'a
ra ndi'i ña yóo ñoyívi nino, ta kisa va'a ra ndi'i ña ñó'o ini takuií
mini. 16 Kuiya xina'á Ndios taxi ra ndí nivi ko'on na yichi mii na.
17 Ta vará kua'an yó yichi mii yó, ta Ndios on vása ní-sandakoo ra
sáná'a ra yó xa'a yu kúu ra, ta ndixa xíni yó kua'a ní ñava'a ké'é
Ndios xí'in yó. Saá chi Ndios kúu taa ta táxi ña va'a kóon savi noo
ño'o xa'a ña kuina ndi'i noo ña xíxi yó. Ta xí'in ña ke'é ra saá,
Ndios táxi ra nda'a yó ña xíxi yó, ta táxi ra ña táku yó xí'in ñasii
ini yó —káchí taPablo, ká'an ra xí'in na.
18 Ta xí'in to'on yó'o taPablo ká'an ra ndúkú ra noo nivi yó'o ná
on soko na kiti xí'in yita livi vaxi xí'in na. Ta yo'vi ní nixiyo noo
nivi yó'o ña on ke'é na saá, ta ni-soko ka na ñayó'o noo taPablo
xí'in taBernabé.
19 Ta saá kee sava najudío ñoo Antioquía, ta kee inka sava
najudío ñoo Iconio, ta kixaa na noo yóo taPablo xí'in taBernabé, ta
kixá'á na chú'u na nivi xí'in to'on vatá ña sasaa na ini nivi yó'o. Ta

xí'in ña sáa̱ ini na xíni na ta̱Pablo, ta ki̱xá'á na kóon ní na yu̱u̱ ra, ta̱nda̱ xáni si̱ni̱ na xa xa̱'ni na ra. Ta saá ti̱in na yi̱kí ko̱ñu ta̱Pablo, ta ñóo na ña kua̱'a̱n ña xí'in na nda̱ sa̱ta̱ na̱ma̱ ña xi̱no nduu ñoo yó'o. Ta saá sa̱ndakoo na yi̱kí ko̱ñu ta̱Pablo chi xáni si̱ni̱ na ndixa ni̱xi'i̱ ra. 20 Ta saá ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ ta̱Jesús ki̱xaa̱ na, ta xi̱no nduu na no̱o̱ kándú'u̱ yi̱kí ko̱ñu ta̱Pablo. Ta tá mií yíta na xíto na, ta na̱kanda ta̱Pablo, ta na̱kundichi ra, ta ndi̱kó ra ni̱ki̱'vi tuku ra xí'in na ñoo Listra. Tá ni̱ti̱vi inka̱ ki̱vi̱, ta ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé ke̱e na kua̱'a̱n na inka̱ ñoo Derbe.

21 Tá ni̱xaa̱ na ñoo yó'o, ta ni̱ka̱'a̱n ndoso na to̱'on va̱'a xa̱'a̱ ta̱Jesús no̱o̱ ni̱vi, ta kua̱'a̱ ní ni̱vi na̱ndikó ini na ta ka̱ndixa na ta̱Jesús. Ta saá ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé ke̱e na kua̱'a̱n na, ta ndi̱kó na ni̱xaa̱ tuku na ñoo Listra xí'in ñoo Iconio, ta saá ni̱xaa̱ tuku na nda̱ ñoo Antioquía, ña nákaa̱ estado Pisidia. 22 Ta ñii ñii ñoo no̱o̱ ni̱xa̱'a̱n ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé, na̱kutá'an na xí'in ni̱vi na kándixa ta̱Jesús, ta ni̱ka̱'a̱n na to̱'on ña chi̱kaa̱ na ndee̱ ini ni̱vi yó'o, ta nda̱to̱'on na xí'in na ña o̱n sandakoo na yichi̱ ta̱Jesús. Ni̱ka̱'a̱n ka̱ na, káchí na saá:

—Xíni̱ ñó'ó xo̱'vi̱ ní yó ta saá xaa̱ yó kutaku̱ yó no̱o̱ xá'nda chiño Ndios —káchí na.

23 Ñii ñii ñoo no̱o̱ nákutá'an ni̱vi na kándixa ta̱Jesús xa̱'a̱ ña kísa ká'no na Ndios, ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé na̱ka̱xin na sava nata̱a naxi̱kua̱'a̱ xa̱'a̱ ña kuu na na ndíso chiño xí'in ni̱vi yó'o. Ta saá naapóstol xí'in ni̱vi ñii ñii ñoo yó'o na kándixa ta̱Jesús, ni̱xi̱yo so'on na ta ni̱ka̱'a̱n na xí'in Ndios xa̱'a̱ nata̱a xi̱kua̱'a̱ na ndíso chiño xí'in nayó'o, ta ta̱xi ña'á na nda'a̱ ta̱Jesús, ta ndu̱kú na no̱o̱ ra ña kundaa va̱'a ra na ndíso chiño xí'in ni̱vi yó'o, chi vitin kándixa na ra, ta ndáa ini na ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé ndi̱kó tuku na ñoo Antioquía ña nákaa̱ estado Siria

24 Ta saá ke̱e ta̱Bernabé xí'in ta̱Pablo ñoo Antioquía ña nákaa̱ estado Pisidia, ta ni̱ya'a na no̱o̱ ño'o̱ estado Pisidia, ta ni̱xaa̱ na ñoo Perge, ña nákaa̱ estado Panfilia. 25 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ndoso na to̱'on Ndios no̱o̱ ni̱vi nañoo Perge yó'o. Ta saá na̱ki'in na kua̱'a̱n na ta ni̱xaa̱ na ñoo Atalia, ña nákaa̱ yatin yu'u̱ takuií mi̱ni, 26 ta nda̱a na tón barco kua̱'a̱n no'o̱ na ñoo Antioquía ña nákaa̱ estado Siria. Ñoo Antioquía yó'o kúu ñoo no̱o̱ si'na ni̱vi na kándixa ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n na xí'in Ndios xa̱'a̱ ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé, ta ndu̱kú na no̱o̱ ra ña kundaa va̱'a ra naapóstol yó'o ta ke'é ra ñava̱'a xí'in na ki̱vi̱ ko̱'o̱n na kua̱'a̱ ní ñoo ña kasa ndivi na chiño ra. Ta vitin ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé xa ki̱sa ndivi na chiño yó'o, ña̱kán ndi̱kó na na̱xaa̱ tuku

na ñoo yó'o. 27 Tá naxaa na ñoo Antioquía yó'o, ta saá kana na nivi
na kúu na ndíkon yichi taJesús ña nakutá'an na xí'in na. Ta saá
kixá'á taPablo xí'in taBernabé ndato'on na xa'a ndi'i chiño va'a ña
ke'é Ndios xí'in na ñii ñii ñoo noo nixa'an na. Ta ndato'on na xí'in
nivi na nakutá'an yó'o ndí Ndios vitin xa nakoná ra yichi ña nivi
na on siví najudío kúu, kúchiño kandixa na taJesús, ta ki'vi na
yichi ra. 28 Ta saá na'á ní nixiyo taPablo xí'in taBernabé ñoo yó'o,
xí'in nivi na ndíkon yichi taJesús.

To'on yó'o ká'an ndí ñoo Jerusalén nakutá'an nivi naná'no na ndíso chiño noo nivi na kándixa taJesús

15 Ta saá sava nataa najudío na kándixa taJesús kee na
estado Judea, ta kua'an na nda ñoo Antioquía, ta kixá'á na
ndáto'on na xí'in nivi na kándixa taJesús na on siví najudío kúu, ta
nika'an na, káchí na saá:
—Tá on kasa ndivi ndó costumbre ña naní circuncisión, ndatán
yóo ña xa'nda chiño xii síkuá ndi taMoisés xina'á, ta Ndios on
sakaku ra ndó'ó kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi —káchí na
xí'in nayó'o.
2 Ta taPablo xí'in taBernabé kixá'á na náa na xí'in nataa yó'o
na kee estado Judea, chi xáni sini na ndí on siví ñandaa kúu ña
sáná'a nataa na kee estado Judea yó'o. Ta taPablo xí'in taBernabé
on vása ní-kivi koo yu'ú na xí'in nataa yó'o. Ta saá nivi na kándixa
taJesús na táku ñoo Antioquía yó'o chikaa ini na ti'ví na taPablo
xí'in taBernabé ta xí'in inka nataa ko'on na nda ñoo Jerusalén
ña nakutá'an na xí'in inka naapóstol, ta xí'in naxikua'a na ndíso
chiño, chi kóni na ndí nayó'o kasa ndaa na xa'a kuachi yó'o.
3 Ta saá nivi na kándixa taJesús ñoo Antioquía ti'ví na nataa
yó'o ña ko'on na ñoo Jerusalén. Ta saá kee na kua'an na, ta niya'a
na ma'ñó ño'o estado Fenicia, ta niya'a na ma'ñó ño'o estado
Samaria. Ta ñii ñii ñoo noo niya'a na, nakutá'an na xí'in nivi na
kándixa taJesús. Ta kúsii ní ini nivi yó'o ña xíni so'o na ña nika'an
naapóstol xí'in na, chi naapóstol yó'o ndato'on na ndasaá kua'a ní
nivi na on vása kúu najudío xa nandikó ini na ta vitin kándixa na
taJesús ta ndíkon na yichi ra.
4 Ta saá taPablo xí'in taBernabé xí'in nataa na kua'an xí'in na
nixaa na ñoo Jerusalén, ta ndi'i naapóstol xí'in naxikua'a na ndíso
chiño ta xí'in inka nivi na kándixa taJesús ñoo yó'o, naki'in va'a
na ndi'i nayó'o, na kúu na kixaa noo na. Ta saá nakutá'an ndi'i na,
ta ndato'on taPablo xí'in na xa'a kua'a ní ñava'a ke'é Ndios kivi
nixa'an na ñii ñii ñoo nika'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús

nǫǫ nı̱vi. 5 Ta ndóo sava nafariseo, na kúu na kándixa tạJesús, ta
nạkuita na ta nı̱kạ'ạn na, káchí na saá:
—Nı̱vi na kándixa tạJesús, tá na ǫn sı̱ví najudío kúu, ta nayó'o,
xíni̱ ñó'ó kasa ndivi na costumbre ña nạní circuncisión, ta xíni̱ ñó'ó
kasa ndivi ndi'i na inkạ ndạyí ña xạ'nda chiño tạMoisés xı̱nạ'á. Tá
ǫn kasa ndivi na ñayó'o, ta Ndios ǫn naki'in vạ'a ra na —káchí
nafariseo nı̱kạ'ạn na.
6 Ta saá nạkutá'an naapóstol xí'in naxı̱kuạ'ạ, na kúu na ndíso
chiño xí'in nı̱vi na kándixa tạJesús ñoo Jerusalén, ña kạ'ạn tá'an
na yu kúu ñavạ'a xíni̱ ñó'ó ke'é na xạ'ạ kuạchi yó'o. 7 Ta na'á ní
ká'ạn tá'an na, ta saá nạkundichi tạPedro ta nı̱kạ'ạn ra xí'in na,
káchí ra saá:
—Nañani yó, xíni̱ ndó ndí xa kuạ'ạ kuı̱yạ nı̱ya'a, Ndios nạkạxin
ra yı̱'ı̱ ña kạ'ạn ndoso ı̱ tǫ'on ra nǫǫ nı̱vi na ǫn vása kúu najudío,
ña kuchiño na kandixa na tǫ'on ñavạ'a xạ'ạ tạJesús. 8 Ta Ndios, tạa
tạ xíni̱ vạ'a ini ndi'i nı̱vi, sạná'a káxín ra nǫǫ ndı̱ ña nạki'in vạ'a ra
nı̱vi na ǫn vása kúu najudío, na kúu na kándixa tạJesús. Saá chi ñii
kı̱'va ndạtán Ndios tạxi ra Nímạ ra ña kutakụ ña ini mı̱i yó, nı̱vi na
kúu najudío, saá tạxi ra Nímạ ra ña kutakụ ña ini nı̱vi yó'o na ǫn
vása kúu najudío. 9 Saá chi ndi'i nı̱vi na kándixa tạJesús, ta Ndios
kísa ká'no ini ra xạ'ạ kuạchi na ta ndása ndii ra ini nayó'o. Ta
ñii kı̱'va ndạtán ké'é ra xí'in mı̱i yó najudío, saá ké'é ra xí'in nı̱vi
na ǫn vása kúu najudío. 10 Ta vitin, ¿ndạchun ké'é ndó ña sasạạ
ini Ndios?, chi ǫn xı̱in ndó naki'in vạ'a ndó ndi'i nı̱vi na kándixa
tạJesús, ñii kı̱'va ndạtán Ndios náki'in vạ'a ra na. Ndạ víkạ, xá'nda
chiño ndó ndí ndi'i nı̱vi na kándixa tạJesús xíni̱ ñó'ó kasa ndivi na
ndi'i ndạyí ña nı̱taa tạMoisés xı̱nạ'á. Ta ña kasa ndivi na saá, yóo
ña ndạtán yóo ñii ñaveé ní kuiso na. Ta ni mı̱i yó, ta ni naxı̱i síkuá
yó, ǫn vása ní-kundeé yó kuiso yó ñaveé yó'o. Ta saá, ¿ndạchun
kóni ndó sakuiso ndó ñaveé yó'o sạtạ nı̱vi na ǫn vása kúu najudío?
11 Ndi'i mı̱i yó na kándixa tạJesús, ndixa kúndạạ ini yó ndí Ndios
kẹ'é ra ñavạ'a xí'in yó ña sạkạku ra mı̱i yó chi tạa tạ ká'no ini kúu
Ndios, ta ǫn sı̱ví xạ'ạ chiño vạ'a kẹ'é yó kúu ña sạkạku ra yó. Ta
ñii kı̱'va ndạtán sákạku Ndios mı̱i yó najudío, saá sákạku ra nı̱vi
na ǫn vása kúu najudío —káchí tạPedro xí'in na.
12 Ta ndá tásı̱ín ndóo ndi'i nı̱vi ña xíni̱ sǫ'o na. Ta tạPablo xí'in
tạBernabé nạkuita na, ta kı̱xá'á na ká'ạn na, ndạtǫ'on na xí'in
na xạ'ạ ñavạ'a kẹ'é Ndios xí'in nı̱vi na ǫn vása kúu najudío. Saá
chi Ndios tạxi ra ndeẹ ra nda'ạ tạPablo xí'in tạBernabé ña kẹ'é
na kuạ'ạ ní milagro xí'in ñavạ'a ná'no nǫǫ nı̱vi yó'o. 13 Tá ndı̱'i

nika'an na, ta taSantiago[a] kixá'á ra ká'an ra xí'in nivi na nákutá'an yó'o, ta káchí ra saá:
—Nañani yó, ¡koni so'o va'a ndó ña ka'an i xí'in ndó! 14 Xa xini
ndó to'on nika'an taSimón Pedro xí'in yó ña ndasaá kixá'á Ndios
ké'é ra ñava'a xí'in nivi na on vása kúu najudío, chi nakaxin ra
kua'a ní nayó'o ña kundikon na ra ta nduu na nañoo ra. 15 Ta ña
ke'é Ndios saá, ñii yóo yu'ú ña xí'in to'on nika'an Ndios ña nitaa
naprofeta kuiya xina'á, kachí Ndios saá:
16 Ñii kivi vaxi ndikó i ñoo noo xa'nda chiño tarey David
xina'á,
ta noo ndi'i xa'a ve'e taDavid, kasa va'a i ñaxaá,
ta mii xiiña noo ndi'i xa'a ve'e yatá, ndasa xaá i ve'e.
17 Saá ke'é i chi kóni i ndí ña nivi na on vása kúu naIsrael ná
nandukú na yi'i ta kixaa na noo i.
Saá chi kua'a ní nivi yó'o kúu na nakaxin i kuu na nave'e i,
18 kachí Ndios, ta kúu taa ta nda kuiya xina'á taxi ña kundaa
ini nivi to'on yó'o
—káchí taSantiago xí'in nivi na nákutá'an yó'o.
19 Ta ká'an ka taSantiago xí'in na, káchí ra saá:
—Ta xa'a ña kúndaa ini i ña kóni kachí to'on Ndios yó'o, xáni
sini i ndí ñava'a ke'é yó vitin kúu ñayó'o: On vá'a sandi'i ka yó ini
nivi na kándixa taJesús, na on vása kúu najudío, 20 chi on vása xíni
ñó'ó kasa ndivi na ndi'i ndayí na nitaa taMoisés xina'á. Ta kuiti
xíni ñó'ó kasa ndivi na ña káchí saá: On vá'a kuxu na ña nisoko
nivi noo ñaídolo án ñaimagen, chi ndios vatá kúu ndi'i ña. Ta ni
on vá'a nda ñii taa ki'vi ra kuachi xí'in ñii ña'a ñá on siví ñásí'í ra
kúu, ta ni on vá'a nda ñii ña'a ki'vi ñá kuachi xí'in ñii taa ta on
siví yii ñá kúu. Ta on vá'a kuxu na kiti tí sakuá'na na xa'ni na, chi
nindoo nii rí koñu rí, ta on vá'a kuxu na nii. To'on yó'o kúu ña xíni
ñó'ó taa yó noo tutu ña ko'on nda'a nivi na kándixa taJesús na on
vása kúu najudío. 21 Saá ka'an yó xí'in na, chi xa kua'a ní kuiya
ñii ñii kivi yii ña nákindée mii yó najudío, ini ve'e ño'o sinagoga
xíni so'o nivi ña ká'an ndayí ña nitaa taMoisés xina'á —káchí
taSantiago xí'in nivi na nakutá'an yó'o.
22 Ta saá naapóstol xí'in naxikua'a ta xí'in ndi'i nivi na kándixa
taJesús na nákutá'an yó'o nixiyo yu'ú na, ta chikaa ini na ña ti'ví
na sava natá'an na ko'on na xí'in taPablo ta xí'in taBernabé ña
kuni'i na tutu taxi na nda'a nivi na kándixa taJesús na on vása kúu
najudío, na kúu na táku ñoo Antioquía ña ndá'vi ndaa estado Siria.
Ta saá nakaxin na ovi taa naná'no noo nivi na kándixa taJesús, ta
ti'ví na nayó'o ña ko'on na xí'in taPablo ta xí'in taBernabé. Ta ñii

[a] **15:13** TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

ta̱a yó'o na̱ní ra Judas, ta inka̱ ki̱vi̱ ra kúu Barsabás. Ta inka̱ ta̱a ta̱
ti̱'ví na ko̱'o̱n na̱ní ra Silas. 23 Ta tutu ña kuni'i na ko̱'o̱n nda'a̱ ni̱vi
káchí ña saá:
"Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, mi̱i ndi̱ kúu naapóstol xí'in
naxi̱kua̱'a̱ na ndíso chiño xí'in ni̱vi na kándixa ta̱Jesús ñoo
Jerusalén. Ta ni̱taa ndi̱ tutu yó'o ña ko̱'o̱n nda'a̱ ndó'ó, na kúu ni̱vi
na kándixa ta̱Jesús na táku̱ ñoo Antioquía, xí'in na táku̱ kua̱'a̱
ka̱ ñoo ña ndá'vi ndaa estado Siria, xí'in na táku̱ kua̱'a̱ ñoo ña
ndá'vi ndaa estado Cilicia. ¡Tí'ví ndi̱ to̱'on ña chindeé ndi̱ ndó'ó!
24 Xi̱ni̱ so̱'o ndi̱ ndí sava ni̱vi na ke̱e ñoo Jerusalén yó'o, ta ni̱xa̱a
na no̱o̱ ndó ta ni̱ka̱'a̱n na to̱'on ña sa̱ndi'i na ini ndó'ó. Ta mi̱i ndi̱
o̱n vása ní-taxi ndi̱ nda̱yí nda'a̱ nayó'o ña ka̱'a̱n na saá, ta to̱'on
ni̱ka̱'a̱n na kuiti si̱ni̱ mi̱i na ka̱ku ña. 25 Ta xa̱'a̱ ñayó'o na̱kutá'an
ndi̱ ta ni̱ka̱'a̱n tá'an ndi̱ ndasaá koo ke'é ndi̱. Ta saá ni̱xi̱yo yu'ú
ndi̱, ta na̱ka̱xin ndi̱ sava nata̱a tá'an ndi̱ ña xaa̱ na xí'in nañani
yó ta̱Pablo ta xí'in ta̱Bernabé koto na ndó'ó. Nañani yó ta̱Pablo
xí'in ta̱Bernabé kúu na kí'vi ní ini ndi̱ xíni ndi̱, 26 ta ndixa nañani
yó yó'o xa ta̱xi xí'in mi̱i na ña kasa chiño na no̱o̱ Jesucristo, Ta̱a
ta̱Ká'no no̱o̱ yó, ta̱nda̱ táxi xí'in mi̱i na ña kivi̱ na xa̱'a̱ ra. 27 Ta
xí'in nañani yó yó'o ti̱'ví ndi̱ nañani yó ta̱Judas xí'in ta̱Silas ña xaa̱
na no̱o̱ ndó ta kasa nda̱a̱ na ña ká'a̱n tutu ña tí'ví ndi̱ xaa̱ nda'a̱
ndó. 28 Mi̱i Níma̱ Ndios ta̱xi ra ña yóo yu'ú ndi̱ xa̱'a̱ ña ke'é ndi̱. O̱n
vá'a sakuiso ndi̱ ndó'ó kua̱'a̱ ní ñayo̱'vi̱, ta saá o̱n vása xíni̱ ñó'ó
kasa ndivi ndó inka̱ nda̱yí, ta vitin ndasaá kuiti xíni̱ ñó'ó kasa
ndivi ndó to̱'on ña káchí saá: 29 O̱n vá'a kuxu ndó ña ni̱so̱ko̱ ni̱vi
nda'a̱ ñaídolo án ñaimagen, chi ndios vatá kúu ndi'i ñayó'o. O̱n
vá'a kuxu ndó ni̱i̱ kiti̱, ta o̱n vá'a kuxu ndó kiti̱ tí sa̱kuá'na na xa̱'ni
na. Ta ñii ñii ta̱a, o̱n vá'a ki̱'vi ra kua̱chi xí'in ña'a̱ ñá o̱n si̱ví ñásí'í
ra kúu. Ta ñii ñii ña'a̱, o̱n vá'a ki̱'vi ñá kua̱chi xí'in ta̱a ta̱ o̱n si̱ví
yii̱ ñá kúu. Tá kasa ndivi ndó nda̱yí yó'o, saá va̱'a ke'é ndó, ta o̱n
ko̱ó ka̱ inka̱ to̱'on ña ka̱'a̱n ndi̱ xí'in ndó vitin. Ta saá ná koo Ndios
xí'in ndó ta taxi ra ña va̱'a koo ini ndó", káchí tutu ña xaa̱ nda'a̱
ni̱vi na kándixa ta̱Jesús, na o̱n vása najudío kúu.
30 Ta saá ni̱vi na kándixa ta̱Jesús na táku̱ ñoo Jerusalén ti̱'ví na
nata̱a na xa na̱ka̱xin na ko̱'o̱n xí'in tutu yó'o, ta ke̱e na kua̱'a̱n na,
ña taxi na ña nda'a̱ inka̱ ni̱vi na o̱n vása kúu najudío. Tá ni̱xa̱a
nata̱a yó'o ñoo Antioquía, ta saá ka̱na na ni̱vi na kúu na kándixa
ta̱Jesús ña nakutá'an na koni̱ so̱'o na ña ndáto̱'on tutu yó'o. 31 Tá
ndi̱'i xi̱ni̱ so̱'o na ña ká'a̱n tutu yó'o, ta kúsii̱ ní ini na chi to̱'on ña
nda̱to̱'on tutu yó'o xí'in na, chi̱ka̱a̱ ka̱ ña ndee̱ ini na. 32 Ta ta̱Judas
xí'in ta̱Silas, naprofeta kúu na, ta nata̱a yó'o ni̱ka̱'a̱n na kua̱'a̱ ní
to̱'on ña nda̱sa va̱'a ini ni̱vi ta chi̱ka̱a̱ ka̱ ña ndee̱ ini ni̱vi yó'o. 33 Ta
saá ki̱ndo̱o na lo'o ka̱ ki̱vi̱ ñoo Antioquía, ta saá ni̱vi na kándixa

ta̱Jesús ñoo yó'o ndu̱kú na no̱o̱ Ndios ña ke'é ra ñava̱'a xí'in ni̱vi na ki̱xaa̱ no̱o̱ na xí'in tutu, ta ni̱nda̱yi na nata̱a yó'o. Ta saá na̱ki'in na kua̱'a̱n no'o̱ na, ta na̱xaa̱ na no̱o̱ ni̱vi na ti̱'ví ña'á. [34] Ta ta̱Silas ki̱ndo̱o ra ñoo Antioquía chi saá chi̱kaa̱ ini ra. [35] Ta ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé ki̱ndo̱o ka̱ na ñoo Antioquía. Ta naapóstol yó'o xí'in kua̱'a̱ ní ka̱ ni̱vi na kándixa ta̱Jesús, sáná'a na to̱'on Ndios, ta ká'a̱n ndoso na to̱'on va̱'a xa̱'a̱ ta̱Jesús no̱o̱ ni̱vi ñoo yó'o.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña ni̱ta̱'vi̱ tá'an ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé

[36] Ta saá ni̱ya'a lo'o ki̱vi̱, ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé, káchí ra saá:

—Vitin ná ndikó yó ko̱'o̱n yó ñii ñii ñoo no̱o̱ xa ni̱ya'a yó ni̱ka̱'a̱n ndoso yó to̱'on Ndios no̱o̱ ni̱vi. Ta saá kunda̱a̱ ini yó án va̱'a yóo ni̱vi na kándixa ta̱Jesús —káchí ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé.

[37] Ta ta̱Bernabé kóni ra ña ko̱'o̱n tuku ta̱Juan Marcos xí'in na. [38] Ta ta̱Pablo ni̱-xiin ra ko̱'o̱n tuku ta̱yó'o, saá chi yichi̱ no̱ó ni̱xa̱'a̱n na ni̱ka̱'a̱n ndoso na to̱'on Ndios no̱o̱ ni̱vi kua̱'a̱ ní ñoo, ta ki̱vi̱ ni̱xaa̱ na ñoo estado Panfilia, ta̱Juan Marcos sa̱ndakoo ra na ta ndi̱kó ra kua̱no'o̱ ra. [39] Ta saá ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé ki̱xá'á na náa na xa̱'a̱ ta̱Juan Marcos, ta ni̱-kuchiño koo yu'ú na ña ko̱'o̱n án o̱n ko̱'o̱n ta̱Juan Marcos xí'in na. Ta saá chi̱kaa̱ ini ta̱Bernabé xí'in ta̱Pablo ña ta̱'vi̱ tá'an na. Ta saá xí'in ta̱Bernabé kua̱'a̱n ta̱Juan Marcos. Ta nda̱a na ñii tón barco ta kua̱'a̱n na nda̱ ñoo isla Chipre. [40] Ta ta̱Pablo na̱ka̱xin ra ta̱Silas ko̱'o̱n ra xí'in ra. Tá o̱n ta̱'án ka̱ kee na ko̱'o̱n na, ta ni̱vi na kándixa ta̱Jesús na̱kutá'an na, ta ni̱ka̱'a̱n na xí'in Ndios xa̱'a̱ ña taxi na ta̱Pablo xí'in ta̱Silas nda'a̱ Ndios ña chindeé ra nayó'o no̱o̱ kua̱'a̱n na. [41] Ta saá ke̱e na kua̱'a̱n na, ta kua̱'a̱n na kua̱'a̱ ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Siria, ta kua̱'a̱n na kua̱'a̱ ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Cilicia. Ta ñii ñii ñoo no̱o̱ kua̱'a̱n na, nda̱to̱'on na xí'in ni̱vi na kándixa ta̱Jesús, ta ni̱ka̱'a̱n na to̱'on ña chi̱kaa̱ ndee̱ ini ni̱vi yó'o ña ndino'o ka̱ ini na kandixa na ta̱Jesús, ta vivíi ka̱ kundiko̱n na yichi̱ ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ta̱Timoteo kua̱'a̱n ra xí'in ta̱Pablo ta xí'in ta̱Silas

16 Ta saá ni̱xaa̱ ta̱Pablo xí'in ta̱Silas ñoo Derbe, ta ke̱e na kua̱'a̱n na nda̱ ñoo Listra. Ta ñoo yó'o táku̱ ñii ta̱a na̱ní ra Timoteo, ta̱a ta̱ kándixa ta̱Jesús kúu ra. Ta si'í ta̱Timoteo yó'o kúu ñii ñájudía, ñá kándixa ta̱Jesús kúu ñá, ta yivá ra xi̱kuu ñii ta̱griego. [2] Kánóo va̱'a ní to̱'on xa̱'a̱ ta̱Timoteo no̱o̱ ndi'i ni̱vi na kándixa ta̱Jesús na táku̱ ñoo Listra xí'in ñoo Iconio. [3] Ta ta̱Pablo

kóni ra ndí taTimoteo ko'on ra xí'in na ñoo noo ko'on na. Ta taPablo xíni ra ndí kua'a ní najudío táku na noo kóni na ko'on na, ta saá xani sini ra ndí taTimoteo xíni ñó'ó kasa ndivi ra costumbre ña naní circuncisión. Saá chi najudío yó'o xíni na ndí yivá taTimoteo xikuu ra ñii tagriego. Tá ndi'i kisa ndivi taTimoteo ñayó'o, ta kee ra kua'an ra xí'in na. 4 Ta ñii ñii ñoo noo yá'a na kua'an na, ndato'on na xí'in nivi na kándixa taJesús, ká'an na xí'in na ndasaá naapóstol xí'in inka naxikua'a ñoo Jerusalén kindoo yu'ú na xa'a ña xíni ñó'ó kasa ndivi nivi na on vása kúu najudío, tá kúu na nivi na kándixa taJesús. 5 Ta saá ñii ñii ñoo noo yá'a na kua'an na, taPablo, taSilas ta xí'in taTimoteo, ká'an na to'on ña chíkaa na ndee ini nivi ña ndino'o ka ini na kandixa na taJesús, ña on sandakoo na yichi ra. Ta saá ñii ñii kivi kua'a ka nivi kixá'á na kándixa na taJesús.

Ñayó'o ndáto'on xa'a ña nitivi noo taPablo

6 Ta saá taPablo xí'in na náta'an xí'in ra kee na kua'an na, ta niya'a na noo ño'o estado Frigia, ta niya'a na noo ño'o estado Galacia, saá chi Níma Ndios on vása ní-taxi ña ko'on na ka'an ndoso na to'on Ndios noo nivi na táku estado Asia. 7 Ta saá nixaa na ñii xiiña noo nákutá'an ño'o ña estado Misia xí'in ño'o ña estado Bitinia, ta saá kóni na ki'vi na ñoo estado Bitinia. Ta tuku ni-xiin Níma Ndios taxi ña ki'vi na estado yó'o. 8 Ta saá niya'a na noo ño'o estado Misia ta kua'an na nda ñoo ña naní Troas, ña nákaa yatin yu'u takuií mini. 9 Ta saá tá kuñoó kúu ña, ta nitivi noo taPablo ñii taa, ta estado Macedonia kúu ra, ta ñíndichi ra xáku ndá'ví ra noo taPablo, káchí ra saá xí'in ra: “Ya'a ún ta kixaa ún ñoo ndi Macedonia, ta kasa ndivi ún chiño ña chindeé ún ndi'i”, káchí ra xí'in taPablo. 10 Ta saá xandikon kixá'á ndi kísa ndivi ndi ña kama kee ndi ko'on ndi estado Macedonia, chi kundaa ini ndi ndí ña nitivi noo taPablo kúu ña kóni kachí ndí Ndios tí'ví ra ndi'i ko'on ndi estado Macedonia ña ka'an ndoso ndi to'on va'a xa'a taJesús noo nivi na táku estado yó'o.

To'on yó'o ká'an ndí ñoo Filipos taan na taPablo xí'in taSilas ini ve'e kaa

11 Ta saá ndaa ndi tón barco, tón kua'an ñoo Samotracia, ta inka kivi kua'an ndi xí'in nó, ta nixaa ndi ñoo Neápolis. 12 Ta saá kee ndi kua'an xá'á ndi nda ñoo Filipos. Ñoo Filipos yó'o kúu ñii ñoo ká'no ní, ta ndáya'ví ní ka ña noo inka ñoo ña ñó'o estado Macedonia. Ta ñoo Filipos yó'o ndá'vi ndaa ña ñoo Roma. Ta

nixiyo ndi ñoo yó'o lo'o kuiti kivi. 13 Ta saá nitondaa kivi yii ña
nákindée najudío, ta kee ndi ñoo yó'o ta kua'an lo'o ndi ta nixaa
ndi ñii xiiña noo nákaa ñii yuta, chi yu'u yuta yó'o nákutá'an
najudío xa'a ña ka'an na xí'in Ndios. Ta xa nakutá'an sava náña'a,
ta nixaa ndi ta xikundoo ndi, ta kixá'á ndi ká'an ndi xí'in náña'a
yó'o. 14 Ta ñii ñáña'a yó'o naní ñá Lidia, ñá kee ñoo Tiatira kúu
ñá, ta chiño ké'é ñá kúu ña síkó ñá tikoto va'a, ña color ndí'í kúu
ña. ÑáLidia yó'o kúu ña'a ñá kísa ká'no Ndios, ta Ndios chindeé
ra ñáyó'o ña va'a kundaa ini ñá ndi'i to'on ña ndato'on taPablo
xí'in na xa'a taJesús, ta naki'in va'a ñá to'on yó'o, ta kandixa ñá
taJesús. 15 Ta saá ñáLidia xí'in ndi'i nivi na kúu na táku ve'e ñá
kixá'á na kí'vi na ini takuií yuta, ña chichi na, chi vitin kúu na nivi
na kándixa taJesús. Ta saá ñáLidia nduukú ñá noo ndi ña ko'on ndi
xí'in ñá ve'e ñá, káchí ñá saá:
—Tá xáni sini ndó ndí ndixa ndino'o ini i kándixa i taJesús vitin,
ta saá na'a ndó ki'vi ndó ta kindoo ndó ve'e i —káchí ñá xí'in ndi.
Ta ñii toon xindichi ñá nika'an ñá xí'in ndi ña kindoo ndi ve'e
ñá, ta saá chikaa ini ndi, ta kua'an ndi xí'in ñá ve'e ñá.
16 Ta ñii kivi kua'an tuku ndi noo nákutá'an nivi ña ka'an na
xí'in Ndios, tá mií kua'an ndi yichi saá, nakutá'an ndi xí'in ñii
ñálo'o, ñáesclava kúu ñá, ta on kúchiño sandakoo ñá chiño ña kísa
ndivi ñá noo napatrón ñá. Ñálo'o yó'o kómí ñá ñii níma ndiva'a
ña ndaku, ta níma yó'o táxi ña ndee ña ká'an ñá xí'in nivi yukía
kóni na kundaa ini na, ta ví'í ní si'ún táva napatrón ñá xa'a chiño
kísa ndivi ñá xí'in nivi. 17 Ta ñálo'o yó'o kixá'á ñá ndíkon ñá sata
taPablo xí'in ndi'i, na kúu na náta'an xí'in ra, ta tuku tuku ndá'yi
ñá ká'an ñá, káchí ñá saá:
—Nataa yó'o kúu na xíka chiño noo Ndios, taa ta kúu taKá'no
ka noo ndi'i ña yóo. Nataa yó'o ndáto'on na xí'in ndó yu kúu yichi
va'a xíni ñó'ó kundikon ndó ña sakaku Ndios ndó'ó —káchí ñá,
ndá'yi ñá.
18 Ta ñii ñii kivi ñii ki'va ké'é ñá saá, ta ndíkon ñá sata ndi. Ta
saá taPablo, on vá'a nakoni ini ra, ta ndikó koo ra ta nika'an ra
xí'in níma ndiva'a ña kómí ñálo'o ndá'yi yó'o, káchí ra saá:
—Xí'in ndayí kivi Jesucristo ká'an i xí'in ún, kee ún ini ñálo'o
yó'o —káchí taPablo xí'in ñaníma ndiva'a.
Ta saá xandikon keta ñaníma ndiva'a ini ñálo'o yó'o.
19 Ta saá nivi napatrón ñálo'o yó'o kundaa ini na ndí on vása
kúchiño tava ka na si'ún xa'a chiño ke'é ñáyó'o, ta nisaa ní ini na.
Ta tiin na taPablo xí'in taSilas, ta ñóo ña'á na, ña kua'an nayó'o
xí'in na noo nachiño na ndóo yoso yé'é ve'e chiño noo nákutá'an
kua'a ní nivi. 20 Tá nixaa na, ta kixá'á na táxi na kuachi xa'a
taPablo xí'in taSilas noo nachiño yó'o, káchí na saá:

—Nataa yó'o kúu najudío, ta sakaku na kuachi ká'no xí'in nivi
ñoo yó'o. 21 Saá chi sáná'a na nivi ña kundikon na inka yichi ña on
vása yóo yu'ú xí'in yichi mii yó nañoo Roma. Ta on vá'a kasa ndivi
yó yichi ña sáná'a nataa yó'o, chi ña yá'a ndoso noo ndayí mii yó
nañoo Roma kúu ña —káchí na, ká'an na xí'in nachiño.

22 Ta saá ñii toon yíta nivi táxi na kuachi xa'a taPablo xí'in
taSilas. Ta nachiño xa'nda chiño na ña tava na tikoto taSilas xí'in
taPablo ta kani ña'á na xí'in nduku. 23 Ta ndi'i ña kani ní ña'á
na, ta tiin ña'á na, ta taan na ovi na saá ini ve'e kaa. Ta nika'an
nachiño xí'in taa ta ndíso chiño xí'in ve'e kaa ña vivíi kundaa ra na
ña on kuchiño kee na kaku na. 24 Ta saá ta ndíso chiño xí'in ve'e
kaa yó'o taan ra ovi naapóstol yó'o nda maá ini ve'e kaa, ta taan
ra ñii ñii xa'a na ini ñii ñii yavi yiton tón veé ña on kiví kanda na.

25 Ta saá tá tóndaa ma'ñó ñoó, taPablo xí'in taSilas yóo na
ká'an na xí'in Ndios ta xíta na yaa ña kísa ká'no na ra. Ta inka
nivi na ñó'o ini ve'e kaa yó'o, xíni so'o na ña xíta taPablo xí'in
taSilas. 26 Ta saá ñii kama ndeé ní kixá'á táan, ñii kánda nino xa'a
nama ve'e kaa. Ta xí'in ña táan yó'o, nanona mii yé'é ve'e kaa, ta
nindaxin ndi'i kaa ña nó'ni ñii ñii nivi na ñó'o ini ve'e kaa yó'o.
27 Ta saá nakáxín ini ta ndíso chiño xí'in ve'e kaa, ta nakoto ra ndí
nanona ndi'i tón yé'é ve'e kaa, ta xani sini ra ndí kua'an ndíka
ndi'i napreso na ñó'o ini ve'e kaa. Ta kúndaa ini ra ndí taká'no noo
ra saxo'vi ní ña'á ra xa'a ña nikaku ndi'i na ñó'o ini ve'e kaa, ta
saá kixá'á ra yí'ví ní ra noo ña xo'vi ra. Ta saá tava ra espada ra ña
ka'ni xí'in mii ra. 28 Ta taPablo xí'in ndi'i ndee ra, nika'an ra xí'in
ta ndíso chiño xí'in ve'e kaa, káchí ra saá:

—On satakué'e xí'in mii ún chi ndi'i ndi ñó'o ka ndi ini ve'e kaa
yó'o. Nda ñii ndi on vása ní-kee kua'an ndíka ndi —káchí taPablo
xí'in ra.

29 Ta saá ta ndíso chiño xí'in ve'e kaa nika'an ra ndukú ra
ño'o yé'e ña tóon ña koto ra, ta xí'in ño'o yó'o xino ra niki'vi ra
ini ve'e kaa. Ta saá ñii kísin ra, chi yí'ví ní ra, ta xikuxítí ra ta
nitondaa ta'ya ra yatin noo yóo xa'a taPablo xí'in taSilas. 30 Ta saá
nakundichi ra, ta tava ra taPablo xí'in taSilas, ta kua'an na xí'in ra
ke'e, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó tata, ka'an ndó xí'in i, ¿yu kúu ña xíni ñó'ó ke'é i xa'a
ña sakaku Ndios yi'i?

31 Ta ndakuiin taPablo nika'an ra, káchí ra saá:

—Kandixa ún Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ta saá sakaku
Ndios yó'ó, ta sakaku ra ndi'i nave'e ún —káchí ra xí'in ra.

32 Ta saá taPablo xí'in taSilas nika'an na to'on Ndios xí'in ta
ndíso chiño xí'in ve'e kaa, ta xí'in ndi'i nivi na táku ve'e ra. 33 Ta
mii ñoó saá ta ndíso chiño xí'in ve'e kaa, ndukú ra nika'an ra xí'in

ta̱Pablo ta xí'in ta̱Silas, ña ko̱'o̱n na xí'in ra no̱o̱ yóo takuií ña nakata ra no̱o̱ ta̱kué'e̱ na. Ta ndi̱'i ke̱'é ra saá, ta ta̱a ta̱ ndíso chiño xí'in ve'e ka̱a, ta xí'in ndi'i ni̱vi na táku̱ ve'e ra, chi̱chi na chi vitin ka̱ndixa na Ndios. 34 Ta saá ta̱ ndíso chiño xí'in ve'e ka̱a ndu̱kú ra no̱o̱ ta̱Pablo xí'in ta̱Silas ña ndikó na ko̱'o̱n na xí'in ra ve'e ra. Tá ki̱xaa̱ na, ta ta̱xi ra ña kuxu na. Ta kúsii̱ ní ini ta̱yó'o, ta kúsii̱ ní ini ndi'i ni̱vi na táku̱ ve'e ra, chi vitin xa ka̱ndixa na Ndios.

35 Ta ni̱ti̱vi inka̱ ki̱vi̱, ta nachiño ti̱'ví na sava napolicía ña ka̱'a̱n na xí'in ta̱a ta̱ ndíso chiño xí'in ve'e ka̱a xa̱'a̱ ña saña ra ta̱Pablo xí'in ta̱Silas ko̱'o̱n ndíka̱ na. 36 Ta saá ta̱ ndíso chiño xí'in ve'e ka̱a yó'o ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱Pablo, káchí ra saá:

—Nachiño ni̱ka̱'a̱n na xí'in i̱ ndí xíni̱ ñó'ó saña i̱ ndó'ó vitin ña ko̱'o̱n ndíka̱ ndó. Ta vitin va̱'a kee ndó ko̱'o̱n ndíka̱ ndó, ta ná taxi Ndios ña koo ñava̱'a ini ndó —káchí ta̱yó'o xí'in naapóstol.

37 Ta nda̱kuii̱n ta̱Pablo ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra saá:

—O̱n ki̱ví kee ndi̱ saá kuiti, chi o̱n ko̱ó ñanda̱a̱ ní-ke'é nachiño xí'in ndi̱, saá chi nañoo Roma kúu ndi̱. Ta nachiño ñoo yó'o ni̱ya'a ndoso na nda̱yí ña káchí o̱n ki̱ví saxo̱'vi̱ na ni̱vi na kúu nañoo Roma, tá o̱n ta̱'án ko̱'o̱n na no̱o̱ ta̱juez ña kasa nda̱a̱ ra xa̱'a̱ kua̱chi na. Ta nachiño yó'o o̱n vása ní-kisa to̱'ó na nda̱yí yó'o, chi kama ní si'na ka̱ni na ndi̱'i̱ no̱o̱ xíni kua̱'a̱ ní ni̱vi, ta ta̱an na ndi̱'i̱ ini ve'e ka̱a. Ta vitin kóni na saña se'é na ndi̱'i̱, ta o̱n vá'a ke'é na saá, chi ni̱-kisa ndivi na ñanda̱a̱ xí'in ndi̱. Ta vitin kundati ndi̱ nda̱ ná kixaa̱ mi̱i nachiño ña saña na ndi̱'i̱ ko̱'o̱n ndíka̱ ndi̱ —káchí ta̱Pablo xí'in ta̱a ta̱ ndíso chiño xí'in ve'e ka̱a.

38 Ta saá napolicía ndi̱kó na kua̱'a̱n na nda̱to̱'on na to̱'on ta̱Pablo xí'in nachiño. Ta ki̱vi̱ kúnda̱a̱ ini nachiño yó'o ndí ta̱Pablo xí'in ta̱Silas kúu na nañoo Roma, ta ni̱yi̱'ví ní na. 39 Ta saá na̱kuita nachiño kua̱'a̱n na, ta ni̱xaa̱ na no̱o̱ yóo naapóstol, ta xa̱ku ndá'ví na no̱o̱ nayó'o, ta ndu̱kú na ña kasa ká'no ini na xa̱'a̱ ña ni̱xo̱'vi̱ na. Ta saá nachiño ta̱va na ta̱Pablo xí'in ta̱Silas ve'e ka̱a, ta xa̱ku ndá'ví na no̱o̱ na ña kee na sandakoo na ñoo yó'o. 40 Ta saá ke̱e ta̱Pablo xí'in ta̱Silas ve'e ka̱a, ta kua̱'a̱n na, ta ni̱xaa̱ na ve'e ñáLidia ña nákaa̱ mi̱i ñoo yó'o. Ta ve'e yó'o na̱kutá'an na xí'in inka̱ ni̱vi na kándixa ta̱Jesús, ta ta̱Pablo xí'in ta̱Silas ni̱ka̱'a̱n na to̱'on ña chi̱kaa̱ na ndee̱ ini nayó'o. Ta saá ke̱e naapóstol yó'o kua̱'a̱n na inka̱ xiiña.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ yu kúu ña ndo̱'o ta̱Pablo xí'in ta̱Silas ñoo Tesalónica

17 Ta saá ta̱Pablo xí'in ta̱Silas ni̱ya'a na ñoo Anfípolis ta ni̱ya'a na ñoo Apolonia, ta saá ni̱xaa̱ na ñoo Tesalónica no̱o̱ yóo ñii ve'e ño̱'o sinagoga no̱o̱ nákutá'an najudío ña sakuá'á na to̱'on

Ndios. [2] Ta ndatán ké'é taPablo ndi'i saá kivi yii ña nákindée
najudío, nixa'an ra niki'vi ra ini ve'e ño'o sinagoga. Ta saá ñii ñii
kivi yii ña uni semana, taPablo niki'vi ra ndato'on ra xí'in nivi na
nakutá'an ve'e ño'o yó'o, saná'a káxín ra na xa'a to'on Ndios ña
nitaa na xina'á. [3] TaPablo nandaxin ra to'on Ndios yó'o noo na,
káchí ra saá:

—To'on Ndios ña nitaa naprofeta xina'á, káchí ña xa'a taa ta
kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi. Ta naprofeta yó'o
ká'an káxín na ndí taa ta kúu Cristo xíni ñó'ó kivi ra, ta saá nataku
ra. Ta vitin yi'i ká'an ndoso i noo ndó ndí taJesús, taa ta ndáto'on i
xí'in ndó xa'a, ndixa kúu ra Cristo, taa ta xindati yó ña ti'ví Ndios
kixaa ra ñoyívi —káchí taPablo xí'in nivi yó'o na kúu na nákutá'an
ve'e ño'o sinagoga.

[4] Ta sava najudío na xíni so'o yó'o, kandixa na to'on ña ndato'on
taPablo xí'in na xa'a taJesús, ta kixá'á na ndíkon na yichi taJesús
ñii káchí xí'in taPablo ta xí'in taSilas. Ta kua'a ní nagriego na xa
kísa to'ó Ndios, kandixa na to'on ña nika'an taPablo xa'a taJesús,
ta kixá'á na ndíkon na yichi ra. Ta kua'a ní náña'a ná kúu ná ndíso
chiño xí'in chiño ná'no ñoo yó'o, kandixa ná taJesús ta kixá'á ná
ndíkon ná yichi ra. [5] Ta sava najudío na ni-xiin kandixa taJesús,
kixá'á na kísa kuíni na xíni na taPablo xí'in taSilas. Najudío yó'o
nakaya na sava nataa na kúu navago na on vá'a, ta chu'u na
nayó'o ña sasaa na ini nivi xa'a ña sakaku na kuachi ká'no ñoo
yó'o. Ta ñii síso ndá'yi nataa yó'o kixaa na ve'e taJasón nándukú
na taPablo xí'in taSilas, chi kóni na tiin ña'á na ta tava ña'á na ña
kuñoo na naapóstol yó'o noo nivi na kúu na sáa ini xíni ña'á. [6] Ta
ni-naní'i na taPablo ni taSilas, ta saá tiin na taJasón xí'in inka nivi
na kándixa taJesús, ta tava na nayó'o, ta ñoo ña'á na noo nachiño
ñoo yó'o. Ta saá nataa on vá'a yó'o nika'an na xí'in nachiño, káchí
na saá:

—Nayó'o kúu na xa sakaku kuachi ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o.
Ta vitin kixaa na ñoo yó yó'o. [7] Ta taJasón yó'o va'a naki'in ra na,
ta taxi ra ña kíndoo na ve'e ra. Ta taJasón xí'in ndi'i na náta'an
xí'in ra ndíso na kuachi chi yá'a ndoso na noo ndayí tarey César,
taká'no noo yó, chi nayó'o káchí na ndí yóo inka rey ta kúu
taJesús, taa taká'no noo na —káchí nataa on vá'a yó'o, táxi na
kuachi xa'a taJasón ta xa'a na náta'an xí'in ra.

[8] Ta saá, xa'a ña xini so'o na to'on yó'o, kixá'á ndí'i ní ini
nachiño ta ñii ki'va saá ndí'i ní ini nivi ñoo yó'o. [9] Ta saá nachiño
xa'nda chiño na noo taJasón ta noo na náta'an xí'in ra, ña cha'vi
na si'ún xa'a ña ko'on ndíka na. Ta ndi'i cha'vi na si'ún yó'o, ta saá
kua'an ndíka na.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña tạPablo xí'in tạSilas nịkạ'ạn ndoso na tọ'on Ndios nọọ nịvi ñoo Berea

10 Ta saá ta xa ñoó kúu ña, ta nịvi na kándixa tạJesús tị'ví na
tạPablo xí'in tạSilas kuạ'ạn na ñoo Berea. Tá nịxaạ na ñoo yó'o,
ta nịkị'vi na ini ve'e ñọ'o sinagoga nọọ nákutá'an najudío. 11 Ta
nịvi nañoo Berea yó'o kúu nịvi na tọ'ó ní kạ ini nọọ nịvi nañoo
Tesalónica. Saá chi kúsịị ní ini na xịnị sọ'o na tọ'on ña ndạtọ'on
tạPablo xí'in na. Ta ndi'i saá kịvị sákuá'á na tọ'on Ndios ña nịtaa
na xịnạ'á, ta vivíi ká'vi na tọ'on Ndios yó'o xạ'ạ ña kundạạ ini na
án ñandạạ kúu ña ndạtọ'on tạPablo xí'in na. 12 Ta saá kuạ'ạ ní
najudío xí'in nagriego kạndixa na tạJesús, ta nịkị'vi na yichị ra.
Sava nagriego yó'o kúu náña'ạ ná kómí chiño ná'no ñoo yó'o,
ta saá tuku kuạ'ạ ní natạa griego kạndixa na tạJesús ta nịkị'vi
na yichị ra. 13 Ta sava najudío na tákụ ñoo Tesalónica xịnị sọ'o
na ndí tạPablo yóo ra ñoo Berea sáná'a ra tọ'on Ndios. Ta saá
kẹe na kuạ'ạn na, ta nịxaạ na ñoo Berea yó'o, ta kịxá'á na sásaạ
na ini nịvi, xạ'ạ ña sakaku na kuạchi ká'no. 14 Ta saá ni, nịvi na
kándixa tạJesús kama tị'ví na tạPablo kuạ'ạn ra yu'ụ takuií mịni.
Ta nịndọo tạSilas xí'in tạTimoteo ñoo Berea. 15 Ta nịvi na kuạ'ạn
xí'in tạPablo, nịxaạ na xí'in ra ñoo Atenas. Ta saá tạPablo nịkạ'ạn
ra xí'in nayó'o, káchí ra saá:

—Yạchị ní ti'ví ndó tạSilas xí'in tạTimoteo kixaạ na nọọ ị
—káchí ra xí'in na.

Ta saá nịvi yó'o sạndakoo na tạPablo ñoo Atenas, ta ndịkó na
kuạno'ọ na.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ ña kẹ'é tạPablo ñoo Atenas

16 Tá ndáti kạ tạPablo ña kixaạ tạSilas xí'in tạTimoteo nọọ yóo
ra ñoo Atenas, ta saá kẹe ra kuạ'ạn xá'á ra, xíto ndạ'yá ra ndasaá
yóo ñoo Atenas yó'o, ta kúchuchú ní ini ra, chi xịni ra kuạ'ạ ní
xiiña yíta ñaídolo, ña kúu ndios vatá ña kísa tọ'ó nịvi ñoo yó'o.
17 Ta saá tạPablo kuạ'ạn ra, ta nịkị'vi ra ini ve'e ñọ'o sinagoga, ta
ká'ạn ra xí'in nịvi nạkutá'an yó'o, na kúu najudío xí'in inkạ nịvi na
kísa tọ'ó Ndios vará ọn sịví najudío kúu na. Ta ñii ñii kịvị xá'ạn
tạPablo ñii yosọ ndíkạ nọọ yóo ñakía'vi, chi yó'o nákutá'an kuạ'ạ
ní nịvi, ta tạPablo ndạtọ'on ra xí'in nịvi yó'o, ká'ạn ra xí'in na xạ'ạ
tạJesús. 18 Sava nịvi na nạkutá'an yó'o ndíkọn na yichị ña sáná'a
naepicúreos, ta sava nịvi na nạkutá'an yó'o ndíkọn na inkạ yichị

ña sáná'a naestoicos.[a] Ta nivi na ndíkon ñii ñii yichi yó'o xini so'o
na to'on taPablo, ta nika'an na xa'a ra, káchí na saá:
—¿Yu kúu ña kóni kachí tayó'o? Kua'a ní to'on vichí kuiti ká'an
ra —káchí na, ká'an na xa'a taPablo.
Ta inka na nika'an na, káchí na saá:
—Tayó'o ká'an ra xa'a inka nandios na ñoo xíyo —káchí na,
ká'an na.
Saá chi xini so'o na taPablo ká'an ra xa'a taJesús, ta ká'an ra
xa'a ña natakú nivi na nixi'i. 19 Ta saá nika'an na xí'in taPablo
ko'on ra xí'in na ñii xiiña noo naní Areópago noo nákutá'an ndi'i
nachiño ñoo yó'o. Ta saá kua'an ra xí'in na, ta nixaa na. Ta nika'an
nachiño xí'in taPablo, káchí na saá:
—Kóni ndi kundaa ini ndi yo xa'a ká'an ña ndáto'on ún
sáná'a ún noo ndi. 20 Saá chi sava to'on ña ká'an ún ndatán yóo
to'on xaá ña yo'vi ní kundaa ini ndi, saá yóo ña noo ndi. Ta vitin
ndúkú ndi noo ún, ña kasa ndaa ún xa'a to'on ká'an ún —káchí
nachiño xí'in taPablo.
21 (Káchí na saá, chi ndi'i nivi na táku ñoo Atenas yó'o kúsii ní
ini na xíni so'o na xa'a ndi'i ña xaá, ta ñii ñii kivi ndáto'on xí'in
tá'an na ndasaá kuiti xa'a ña xaá xíni so'o na.)
22 Ta saá nakundichi taPablo noo nivi yó'o, ta ká'an ra xí'in na,
káchí ra saá:
—Ndó'ó nataa na táku ñoo Atenas, kúndaa ini i ndí nivi na to'ó
ini kúu ndó'ó, chi xini i kua'a ní ndios ña kísa to'ó ndó. 23 Saá chi
kivi kee i nixa'an i xito nda'yá i ña yóo ñoo yó'o, ta saá xini i kua'a
ní xiiña noo kísa to'ó ndó kua'a ní ndios mii ndó. Ta xini i ñii namá
yii noo nika'yi to'on ña káchí saá: "Ñayó'o yóo ña xa'a ña kísa to'ó
yó ñii Ndios ña on vása xíni yó", káchí to'on ña nika'yi noo namá
yii yó'o. Ta vitin ndáto'on i xí'in ndó xa'a mii Ndios yó'o, taa ta
kísa to'ó ndó, vará on vása xíni ndó ra.
24 'Ndios yó'o kúu taa ta kisa va'a ñoyívi yó'o ta kisa va'a ra
ndi'i nivi xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o. Ta mii ra kúu ta xá'nda
chiño noo ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi nino,
ta on vása kuiti táku ra ini ve'e ño'o ña kisa va'a nivi. 25 Ta Ndios
yó'o nda lo'o on vása xíni ñó'ó ra ña taxi nivi nda'a ra, chi ñii laá
mii ra kúu taa ta kisa va'a ndi'i ña yóo. Ta mii ra táxi ndee ña
kutaku yó, ta táxi ra tachi ña násita yó táku yó, ta táxi ra ndi'i inka
ña xíni ñó'ó yó nda'a yó.
26 'Mii Ndios yó'o kisa va'a ra taa ta kúu tanoó ta saá kisa va'a
ra ñásí'í tayó'o, ta saá xikoo sa'ya na, ta niya'a kua'a ní kuiya, ta

[a] **17:18** Ta ovi yichi yó'o sáná'a ña ndí on koó ñii
laá Ndios ndino'o, taa ta xá'nda chiño noo ñoyívi.

saá nixina ndi'i saá noo nivi ñoyívi yó'o. Ta saá kúndaa ini yó ndí
ndi'i nivi kómí na ñii laá yivá si'í. Ta Ndios chitóni ra ña kutaku
nivi ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o, ta chitóni ra ama kutaku ñii ñii
nivi, ta chitóni ra ndá xiiña kutaku na, ta chitóni ra nda mí xaa
ñii ñii xá'ñó noo ño'o ñoo na. 27 Saá ke'é Ndios xa'a ña kóni ra
ndí nivi nandukú na ra, vará ndatán yo'vi ní ndó'o ñii taa takuáá
naní'i ra ña xíni ñó'ó ra, saá yo'vi ní kundeé nivi naní'i na Ndios.
Vará yo'vi ní naní'i yó Ndios, ta Ndios yatin ní yóo ra xí'in yó.
28 Saá chi tixin ndee Ndios táku yó, ta tixin ndee Ndios xíka yó,
ta tixin ndee Ndios yóo yó. Ta sava natá'an mii ndó, na kúu nivi
na ndíchí sini, nitaa na to'on ña yóo yu'ú xí'in to'on yó'o, saá chi
to'on nitaa na káchí ña saá: "Ndi'i nivi kúu sa'ya Ndios", káchí na.
29 Ta ndixa Ndios kúu Yivá ndi'i nivi. Ta xa'a ñayó'o kúndaa ini yó
ndí Ndios on vása yóo ra ndatán yóo ñii ñaimagen án ñaídolo ña
kísa va'a nivi xí'in kaa án xí'in yiton án xí'in yuu. 30 Kuiya xina'á
Ndios kundeé ini ra noo ñanaa nixiyo ini nivi, chi on vása kúndaa
ini na ñandaa xa'a ra. Ta vitin xá'nda chiño ra noo ndi'i nivi na
táku ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o ña ná nandikó ini na ta sandakoo
na yichi on vá'a ta ki'vi na ko'on na yichi ña ndaa. 31 Saá chi
Ndios xa nakaxin ra Sa'ya ra taJesús ña kasa nani ra xa'a kuachi
ndi'i nivi xí'in ñandaa. Ta Ndios xa kisa ndaa ra noo yó ndí ndixa
kundivi ñayó'o, chi xa sanataku ra taJesús, taa ta xikuu ta nixi'i
—káchí taPablo, ndáto'on ra xí'in na.
32 Tá xini so'o na to'on nika'an taPablo xa'a ñii taa ta nixi'i ta
nataku ra, ta sava na xáku ndaa na taPablo, ta inka na ká'an na,
káchí na saá:
—Xa va'a, saá ná koo ña vitin, ta inka kivi kixi ún ndato'on ún
xí'in ndi —káchí na xí'in taPablo.
33 Ta saá kee taPablo noo nachiño yó'o ta kua'an ra. 34 Ta sava
nivi na ndóo xí'in nachiño yó'o nakuita na kua'an na sata taPablo,
ta nayó'o nduu na nivi na kándixa taJesús. Ñii tayó'o ta kandixa
taJesús naní ra Dionisio, ta tayó'o kúu tatá'an nachiño ñoo Atenas
yó'o.[a] Ta saá tuku ñii ña'a naní ñá Dámaris, xí'in inka nivi nañoo
yó'o kandixa na taJesús.

To'on yó'o ká'an ña yu kúu ña ke'é taPablo ñoo Corinto

18 Ta ndi'i niya'a ñayó'o, ta saá kee taPablo ñoo Atenas, ta
kua'an ra ta nixaa ra ñoo Corinto. 2 Ta saá nakutá'an ra xí'in
ñii taa ta kándixa Jesucristo, tajudío kúu ra, ta naní ra Aquila. Taa

[a] **17:34** Ta nivi na kúu nachiño ñoo Atenas naní na Areópago,
saá chi xiiña noo nákutá'an nachiño yó'o naní ña Areópago.

ta̱ ka̱ku ñoo Ponto kúu ra, ta sa̱kán ke̱e ra ñoo Roma xí'in ñásí'í ra
ñáPriscila ta ki̱xaa̱ na ñoo Corinto. Saá chi ta̱rey César Claudio xa
xa̱'nda chiño ra ña kee ndi'i najudío na táku̱ ñoo Roma. 3 Ta saá
ni̱xa̱'a̱n ta̱Pablo ve'e ta̱Aquila xí'in ñásí'í ra ñáPriscila, ta ni̱xi̱yo
yu'ú ra xí'in na ña ki̱ndo̱o ra ve'e na, chi mi̱i chiño kísa ndivi na
kúu chiño ña xíni̱ ta̱Pablo ke'é ra. Ta chiño yó'o kúu ña kísa va̱'a
na ve'e mandiado. Ta saá ñii káchí kísa chiño na, ta xí'in chiño
yó'o táva na lo'o si̱'ún ña xíni̱ ñó'ó xíxi na. 4 Ta saá ndi'i ki̱vi̱ yi̱i ña
nákindée najudío, ta̱Pablo xá'a̱n ra ve'e ño̱'o sinagoga, ta ndáto̱'on
ra xí'in najudío ta xí'in nagriego, ta kísa nda̱a̱ ra to̱'on va̱'a xa̱'a̱
ta̱Jesús no̱o̱ na, ta chíka̱a̱ ra ndee̱ ña noo ini na, ta kandixa na
ta̱Jesús.
5 Ta saá ta̱Silas xí'in ta̱Timoteo ke̱e na ñoo estado Macedonia
ta kua̱'a̱n na ta ni̱xa̱a̱ na no̱o̱ ta̱Pablo ñoo Corinto. Ta saá ta̱Pablo
sa̱ndakoo ra chiño ña kísa va̱'a ra ve'e mandiado, ta ta̱xi xí'in mi̱i
ra ña ká'a̱n ndoso ra to̱'on Ndios no̱o̱ ni̱vi. Ta saá ñii ñii ki̱vi̱ kua̱'a̱n
ra ká'a̱n ra xí'in najudío, ndáto̱'on ra ndí ta̱Jesús kúu Cristo, ta̱a ta̱
xi̱ndati na ña ti'ví Ndios kixa̱a̱ ra saka̱ku ra na. 6 Ta ni̱vi yó'o, tá
xi̱ni̱ so̱'o na ña nda̱to̱'on ta̱Pablo xí'in na, ta ki̱xá'á na sásaa̱ na ini
mi̱i na, ta na̱kuita na ká'a̱n ndiva̱'a na xí'in ra. Ta saá ta̱Pablo ta̱va
ra capa ra, ta sa̱kisin ra ña ko̱yo yáka ña, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na,
káchí ra saá:
—Ta vitin, xa̱'a̱ ña ni̱-xiin ndó koni̱ so̱'o ndó to̱'on ña nda̱to̱'on i̱
xí'in ndó, ndó'ó kúu ni̱vi na ndíso kua̱chi no̱o̱ Ndios. Ta yi̱'i̱ o̱n
vása ndíso ka̱ i̱ kua̱chi xa̱'a̱ ña saxo̱'vi̱ Ndios ndó'ó ki̱vi̱ va̱xi. Ta
vitin ta̱nda̱ ndi'i ki̱vi̱ va̱xi, ko̱'o̱n i̱ ka̱'a̱n ndoso i̱ to̱'on Ndios no̱o̱
ni̱vi na o̱n vása kúu najudío —káchí ta̱Pablo xí'in na.
7 Ta saá ke̱e ta̱Pablo ve'e ño̱'o sinagoga ta kua̱'a̱n ra ve'e ñii ta̱a
ta̱ na̱ní Justo, ña yóo yatin si̱in ve'e ño̱'o sinagoga yó'o. Ta ta̱Justo
yó'o kúu ra ñii ta̱griego, ta ta̱a ta̱ kísa to̱'ó Ndios kúu ra. 8 Yóo
inka̱ ta̱a ta̱ xá'nda chiño no̱o̱ na ve'e ño̱'o sinagoga yó'o, ta ta̱yó'o
na̱ní ra Crispo. Ta ta̱Crispo yó'o xí'in ndi'i nave'e ra xi̱ni̱ so̱'o na
to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Pablo ta ka̱ndixa ndi'i na ta̱Jesús. Ta ñii ki̱'va
saá kua̱'a̱ ní ka̱ ni̱vi nañoo Corinto yó'o xi̱ni̱ so̱'o na ña nda̱to̱'on
ta̱Pablo, ta ka̱ndixa na ta̱Jesús, ta saá chi̱chi na. 9 Ta saá ni̱ya'a
lo'o, ta ñii ñoó tá kísi̱n ta̱Pablo, ta ni̱ti̱vi ta̱Jesús no̱o̱ ra, ta ni̱ka̱'a̱n
ra xí'in ta̱Pablo, káchí ra saá:
—O̱n kuyi̱'ví ún, ta o̱n sandakoo ún ká'a̱n ndoso ún to̱'on i̱ no̱o̱
ni̱vi. 10 Saá chi yi̱'i̱ yóo i̱ xí'in ún. Nda̱ ñii ni̱vi o̱n satakué'e̱ na yó'ó,
chi yóo kua̱'a̱ ní ni̱vi na ndíko̱n yi̱'i̱ ñoo yó'o —káchí ta̱Jesús xí'in
ta̱Pablo ki̱vi̱ ni̱ti̱vi ra no̱o̱ ra.
11 Ta saá ni̱ndo̱o ta̱Pablo ñoo Corinto ñii kui̱ya̱ sava, ta sáná'a
ra ni̱vi ñoo yó'o to̱'on Ndios.

12 Ta ñoo Corinto yó'o kúu ñoo ká'no ña ndá'vi ndaa estado
Acaya. Ta kivi ñii taa ta naní Galión kúu tagobernador ta xá'nda
chiño ra noo nivi na táku ñoo estado Acaya yó'o, ta ñii kivi
nakutá'an sava najudío, ta tiin na taPablo, ta kua'an ra xí'in na
ve'e chiño ká'no noo yóo tagobernador. 13 Ta noo tagobernador
Galión yó'o, taxi na kuachi xa'a taPablo, nika'an na, káchí na saá:
—Tayó'o kúu taa ta chú'u nivi ña ya'a ndoso na ndayí ndi, chi
káchí ra ndí on vása va'a kasa to'ó nivi Ndios ñii ki'va ndatán
yóo ña xa'nda chiño naxii síkuá ndi xina'á —káchí na xí'in
tagobernador.
14 Ta taPablo kóni ra ndakuiin ra ka'an ra, ta ni-kuchiño, chi
kama ndakuiin tagobernador Galión, nika'an ra xí'in najudío,
káchí ra saá xí'in na:
—Ta ndó'ó, táná taxi ndó ñii kuachi ndeé ní xa'a ra, án kuachi
ká'no ní kúu ña, ta saá ndixa koni so'o i ña ka'an ndó, ta kasa
nani i xa'a kuachi ra. 15 Ta ñayó'o on siví kuachi xa'a gobierno
Roma kúu ña, chi kuiti náa ndó xa'a to'on, ta xa'a kivi nivi, ta xa'a
ndayí mii ndó najudío. Ta yi'i on kiví kasa nani i xa'a kuachi yó'o,
saá chi kuachi mii ndó kúu ña, ta mii ndó xíni ñó'ó kasa nani ndó
ña —káchí taGalión xí'in najudío.
16 Ta saá taGalión xa'nda chiño ra ña tava na ndi'i nivi yó'o
nda ke'e. 17 Ta saá kee na kua'an na ke'e ve'e chiño ká'no, ta
xandikon tiin na ñii tajudío naní ra Sóstenes, taa ta xá'nda chiño
noo na ve'e ño'o sinagoga kúu ra, ta kixá'á na káni ní na ra. Ta
tagobernador xini ra ndi'i ña ké'é nayó'o, ta nda lo'o ni-ndi'i ini ra
xa'a ña ké'é na.
18 Ta saá taPablo kindoo ra, nixiyo ra kua'a ní ka kivi ñoo
Corinto yó'o xí'in nivi na kándixa taJesús. Ta saá kixaa ñii kivi, ta
nindayi ra nayó'o, chi kóni ra ko'on ra estado Siria. Ta ñáPriscila
xí'in taAquila, nayó'o ko'on na xí'in ra nda ñoo estado Siria. Ta
si'na ka, tá on ta'án ko'on na, ta nixiyo taPablo ñoo Cencrea, ta
ñoo yó'o taPablo nixatá ra yisi sini ra, chi saá ké'é najudío kivi
sandi'i na kisa ndivi na ñii chiño ña kindoo na xí'in Ndios. 19 Ta
saá ndaa na tón barco, ta kua'an na ta nixaa na ñoo Éfeso, ta ñoo
yó'o nita'vi tá'an na, chi ñoo yó'o nindoo ñáPriscila xí'in taAquila.
Ta saá taPablo naki'in ra kua'an ra ta nikí'vi ra ini ve'e ño'o
sinagoga ñoo Éfeso yó'o, ta ká'an tá'an ra xí'in najudío. Ta taPablo
ndato'on káxín ra xí'in na xa'a taJesús. 20 Ta nayó'o ndukú na noo
ra ña kindoo na'á ka ra xí'in na, ta ni-xiin ra kindoo ka ra, 21 ta
nindayi ra na, káchí ra saá xí'in na:
—Xíni ñó'ó ko'on i ñoo Jerusalén ña koo i viko ká'no ña vaxi.
Ta saá ni, tá kóni Ndios, ta inka kivi ndikó i koto i ndó'ó —káchí ra
xí'in na.

Ta saá ndaa ra tón barco ñoo Éfeso, ta kee ra kua'an ra xí'in barco nda ñoo Cesarea.

Toon yó'o ká'an ndí taPablo kixaa ra ñoo Antioquía

22 Tá nixaa ra, ta kee ra nixa'an ra nda ñoo Jerusalén xa'a ña chindeé ra nivi na kándixa taJesús na táku ñoo yó'o. Ta saá kee ra kua'an ra nda ñoo Antioquía, ña ndá'vi ndaa estado Siria, ta nixiyo ra ñoo yó'o lo'o kuiti kivi. 23 Ta saá kee ra kua'an ra, ta nixaa ra kua'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Galacia ta kua'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Frigia. Ta ñii ñii ñoo noo xáa ra, ta ká'an ra toon ña chikaa ndee ini nivi na kándixa taJesús, ña vivíi ka kundikon na yichi taJesús.

Toon yó'o ká'an xa'a ñii taa ta naní Apolos ká'an ndoso ra toon va'a xa'a taJesús noo nivi nañoo Éfeso

24 Tá xíka taPablo ñoo ña ñó'o inka xiiña, ta ñoo Éfeso yó'o kixaa ñii taa ta naní Apolos, ta tajudío kúu ra, ta kaku ra ñii ñoo ña naní Alejandría. Ta ñii taa ta ti'va ní ndátoon xí'in nivi kúu ra, ta xa ká'vi ní ra toon Ndios ña nitaa na xina'á. 25 Ta taApolos yó'o xa sakuá'á va'a ra ña saná'a nivi noo ra xa'a yichi taJesús, ta xí'in ña ndino'o ní ini ra ndátoon ra xí'in nivi. Vará ndasaá kuiti xíni ra toon Ndios ña saná'a taJuan ta xikuu taa ta sakuchu nivi, ta taApolos yó'o saná'a káxín ra nivi toon ña ndaa xa'a taJesús. 26 Ta nda lo'o on vása yí'ví taApolos ká'an ndoso ra toon Ndios noo nivi na nákutá'an ve'e ñoo sinagoga. Ta ñáPriscila xí'in taAquila xini soo na toon ña ká'an taApolos sáná'a ra nivi, ta saá kana na taApolos, ta nixa'an ra xí'in na noo on koó nivi, ta ndatoon káxín na xí'in ra ña kundaa va'a ka ini ra xa'a yichi Ndios. 27 Ta saá taApolos chikaa ini ra koon ra ña kasa ndivi ra chiño Ndios ñoo estado Acaya, ta nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Éfeso chikaa na ndee ini ra koon ra kasa ndivi ra chiño yó'o. Ta saá nitaa na ñii tutu ña kuni'i ra koon ra. Ta xí'in tutu yó'o ká'an na xáku ndá'ví na noo nivi na kándixa taJesús na táku ñoo estado Acaya ña vivíi naki'in na taApolos yó'o. Ta saá kee taApolos, kua'an ra ta nixaa ra ñoo estado Acaya, ta kisa ndivi ra chiño ña va'a ní chindeé nivi na xa kandixa taJesús. Ta nivi yó'o xa kandixa na taJesús, chi Ndios xí'in ñava'a ini ra taxi ra ña kandixa na toon ñava'a xa'a taJesús. 28 Ta ndatoon taApolos, nika'an káxín ra xí'in najudío ndí toon Ndios ña nitaa na xina'á kísa ndaa ña ndí taJesús kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi. Vará sava najudío on vása yóo yu'ú na xí'in ra, ta káxín ní ndatoon taApolos toon ndaa xa'a taJesús

xí'in na, ta najudío yó'o o̱n vása ní-naní'i na to̱'on ña ndakuii̱n na yu'u̱ ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña ke̱'é ta̱Pablo ñoo Éfeso

19 Ki̱vi̱ yóo ka̱ ta̱Apolos ñoo Corinto, ta saá ta̱Pablo xíka ra kua̱'a̱n ra yichi̱ ña yá'a no̱o̱ yóo kua̱'a̱ ní yuku̱, ta saá ni̱xaa̱ ra ñoo Éfeso, no̱o̱ na̱kutá'an ra xí'in sava ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ ta̱Jesús. [2] Ta saá ta̱Pablo ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra na, káchí ra saá:

—¿Án na̱ki'in ndó Níma̱ Ndios ki̱vi̱ ka̱ndixa ndó ta̱Jesús?

Ta nda̱kuii̱n na, káchí na saá:

—Ni o̱n ta̱'án koni̱ so̱'o ndi̱ tá yóo Níma̱ Ndios —káchí na.

[3] Ta ta̱Pablo ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:

—Ta saá, ¿yo nda̱yí kúu ña chi̱chi ndó? —káchí ra.

Ta nda̱kuii̱n na, káchí na saá:

—Nda̱tán yóo ña sa̱ná'a ta̱Juan, saá chi̱chi ndi̱ —káchí na xí'in ta̱Pablo.

[4] Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Pablo xí'in na, káchí ra saá:

—Ndixa ta̱Juan sa̱kuchu ra ni̱vi xa̱'a̱ ña na̱ndikó ini na ta sa̱ndakoo na ña o̱n vá'a ké'é na. Ta saá ni, ta̱Juan nda̱to̱'on ra ndí ndi'i ni̱vi xíni̱ ñó'ó kandixa na ñii ta̱a ta̱ va̱xi sa̱ta̱ ra. Ta ta̱a ta̱ ká'a̱n ta̱Juan xa̱'a̱ kúu ta̱Jesús, chi ta̱yó'o kúu Cristo, ta̱a ta̱ ti̱'ví Ndios saka̱ku ni̱vi.

[5] Tá ni̱vi yó'o xi̱ni̱ so̱'o na to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Pablo, ta saá tuku chi̱chi na xí'in nda̱yí ki̱vi̱ ta̱Jesús. [6] Ta saá chi̱so ta̱Pablo nda'a̱ ra si̱ni̱ ñii ñii ni̱vi yó'o na ka̱ndixa ta̱Jesús, ta Níma̱ Ndios ki̱xaa̱ ña kutaku̱ ña ini ñii ñii ni̱vi yó'o. Ta saá xí'in ndee̱ Níma̱ Ndios, ki̱xá'á na ká'a̱n na inka̱ no̱o̱ to̱'on ña o̱n vása ní-sakuá'á na, ta ká'a̱n ndoso na to̱'on Ndios. [7] Ta va yóo yatin u̱xu̱ o̱vi̱ kúu nata̱a na na̱ki'in Níma̱ Ndios ki̱vi̱ yó'o.

[8] Ta saá u̱ni̱ yo̱o̱ ni̱xi̱yo ta̱Pablo ñoo yó'o, ta xi̱xa̱'a̱n ra ve'e ño̱'o sinagoga, ta xi̱ka̱'a̱n ndoso ra to̱'on Ndios no̱o̱ ni̱vi na na̱kutá'an yó'o. Ta o̱n vása ní-yi'ví ini ra ndáto̱'on ra xí'in ni̱vi to̱'on nda̱a̱ xa̱'a̱ yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios. Ta xí'in ña kísa nda̱a̱ ra to̱'on yó'o no̱o̱ ni̱vi, ta saá kua̱'a̱ ní ni̱vi no̱o ini na, ta ka̱ndixa na to̱'on yó'o. [9] Ta sava ni̱vi na ñó'o ini ve'e ño̱'o sinagoga yó'o o̱n vása ní-xiin na kandixa na ña ndáto̱'on ta̱Pablo xí'in na. Ta nda̱ víka̱, ni̱vi yó'o ki̱sa só'ó xí'in mi̱i na, ta no̱o̱ nákutá'an kua̱'a̱ ní ni̱vi xíni̱ so̱'o na, ni̱vi yó'o ki̱xá'á na kándiva̱'a na xa̱'a̱ yichi̱ ta̱Jesús. Ta saá ta̱Pablo ke̱e ra ve'e ño̱'o sinagoga yó'o, ta ka̱na ra ni̱vi na kándixa ta̱Jesús, ta ke̱e na kua̱'a̱n na xí'in ra, ta ni̱xaa̱ ndi'i na ñii ve'e no̱o̱ sákuá'á ni̱vi. Ta ta̱a ta̱ ndíso chiño xí'in ve'e yó'o kúu ñii ta̱a ta̱ na̱ní Tiranno. Ta saá ñii ñii ki̱vi̱ ta̱Pablo ta xí'in ni̱vi na kándixa

ta̱Jesús nákutá'an na ini ve'e yó'o, ta ta̱Pablo sáná'a ka̱ ra na to̱'on Ndios. 10 Ta saá o̱vi̱ kui̱ya̱ ka̱ ni̱xi̱yo ta̱Pablo ñoo yó'o sáná'a ra ni̱vi. Ta xí'in ña ke̱'é ra saá, ndi'i najudío xí'in ndi'i nagriego na kúu na táku̱ ñoo estado Asia xi̱ni̱ so̱'o na to̱'on va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo. 11 Ndios ta̱xi ra ndee̱ ra nda'a̱ ta̱Pablo ña ke̱'é ra kua̱'a̱ ní milagro va̱'a xí'in ni̱vi. 12 Saá chi sava ni̱vi xáa̱ na no̱o̱ ta̱Pablo, ta náki'in na ñii tiko̱to̱ lo'o ña kúu ña xi̱no'ni si̱ni̱ ta̱Pablo, án náki'in na ñii tiko̱to̱ lo'o ña kúu ña xi̱no'ni to̱ko̱ ra ki̱vi̱ ki̱sa chiño ra, ta ní'i na tiko̱to̱ yó'o, ta kua̱no'o̱ na, ta xáa̱ na chínóo ndaa na ñii tiko̱to̱ ta̱Pablo yó'o no̱o̱ yi̱kí ko̱ñu ni̱vi na ndeé ndó'o, ta ni̱vi yó'o ndu̱va̱'a ndi'i na. Ta ñii ki̱'va saá, tá chínóo ndaa na ñii tiko̱to̱ yó'o no̱o̱ yi̱kí ko̱ñu ni̱vi na kómí níma̱ ndiva̱'a, ta xa̱ndi̱ko̱n ke̱e níma̱ ndiva̱'a ini ni̱vi yó'o, ta ndu̱va̱'a na.

13 Ta ni̱xi̱yo sava ni̱vi najudío na kúu na nákuati xa̱'a̱ ña táva na níma̱ ndiva̱'a. Vará na nákuati yó'o o̱n vása kándixa na ta̱Jesús, ta ká'a̱n na tava na níma̱ ndiva̱'a xí'in ki̱vi̱ ta̱Jesús. Ká'a̱n na xí'in níma̱ ndiva̱'a, káchí na saá:

—Xí'in ndee̱ ki̱vi̱ ta̱Jesús, ta̱a ta̱ ká'a̱n ta̱Pablo xa̱'a̱, xá'nda chiño ndi̱ no̱o̱ ndó ña kee ndó ini ni̱vi yó'o —káchí na xí'in níma̱ ndiva̱'a.

14 Ta sava nata̱a na nákuati yó'o kúu u̱xa̱ sa̱'ya ñii ta̱a ta̱ na̱ní Esceva, ta̱a ta̱judío kúu ra, ta kúu ra ñii ta̱su̱tu̱ ká'no. 15 Ta ñii ki̱vi̱ nata̱a sa̱'ya ta̱Esceva yó'o ni̱xaa̱ na no̱o̱ yóo ñii ta̱a ta̱ kómí níma̱ ndiva̱'a, ta xa̱'nda chiño na no̱o̱ níma̱ ndiva̱'a yó'o xí'in ki̱vi̱ ta̱Jesús, ta nda̱kui̱i̱n níma̱ ndiva̱'a, káchí ña xí'in nayó'o saá:

—Xíni̱ ndi̱ ta̱Jesús, ta xíni̱ ndi̱ yu kúu ta̱Pablo, ta ndó'ó, ¿yu kúu ndó'ó? —káchí níma̱ ndiva̱'a xí'in nayó'o.

16 Ta saá ta̱a ta̱ kómí níma̱ ndiva̱'a ka̱ni ní ra ndi'i nasa̱'ya ta̱Esceva yó'o, ta ku̱ndeé ra no̱o̱ na, ta sa̱takué'e̱ ní ra na. Ta saá ndi'i na u̱xa̱ ta̱a yó'o xi̱no na ke̱e na yálá ndi'i na, kua̱'a̱n na, ta ta̱kué'e̱ ní yi̱kí ko̱ñu na. 17 Ta saá ndi'i ni̱vi na táku̱ ñoo Éfeso, na kúu najudío xí'in nagriego, tá xi̱ni̱ so̱'o na ña ndo̱'o u̱xa̱ nata̱a yó'o, ta ni̱yi̱'ví ní na, ta kísa to̱'ó ní na nda̱yí ki̱vi̱ ta̱Jesús.

18 Ta saá kua̱'a̱ ní ni̱vi na kándixa ta̱Jesús ki̱xaa̱ na no̱o̱ yóo ta̱Pablo xí'in natá'an ra, ta ni̱vi na ki̱xaa̱ yó'o na̱'ma na xa̱'a̱ kua̱chi na, nda̱to̱'on na xa̱'a̱ ndi'i ña o̱n vá'a ke̱'é na xi̱na̱'á. 19 Saá chi tá o̱n ta̱'án ka̱ kandixa na ta̱Jesús, ta kua̱'a̱ ní ni̱vi nañoo Éfeso yó'o xi̱kuu ni̱vi na nákuati tásín, ta xi̱komí na kua̱'a̱ ní tutu ña sáná'a xa̱'a̱ ndee̱ ñatásín, án xa̱'a̱ ndi'i no̱o̱ ña nákuati. Ta saá na̱kaya na ndi'i tutu yó'o ta ní'i na ña ki̱xaa̱ na, ta saá xa̱'mi na ndi'i tutu yó'o no̱o̱ na̱kutá'an kua̱'a̱ ní ni̱vi, chi xí'in ña ke̱'é na saá, sa̱ná'a na ndí sa̱ndakoo na yichi̱ yatá ta vitin ndíko̱n na yichi̱ ta̱Jesús. Ndi'i tutu yó'o ña xa̱'mi na, yá'ví ní ña, nda̱tán yóo si̱'ún ña koo ya'vi o̱vi̱ si̱ko̱ u̱xu̱ ta̱a, na kísa chiño ñii mil ki̱vi̱, saá kúu ya'vi ndi'i tutu

yó'o. 20 Ta saá xíta ní'nó ní ka to'on Ndios ñii ñii ñoo, ta kua'a ní
nivi kandixa na to'on yó'o, ta kundaa ini na ndí ká'no ní ndee
kómí to'on Ndios.
21 Tá ndi'i niya'a ñayó'o, ta saá taPablo chikaa ini ra ko'on tuku
ra koto ra nivi na kándixa taJesús na táku ñoo estado Macedonia
xí'in ñoo estado Acaya, ta saá ko'on ra ta xaa ra nda ñoo Jerusalén.
Ta xáni ka sini ra, káchí ra saá:
—Tá ndi'i nixiyo yó ñoo Jerusalén, ta saá kee yó ko'on yó ñoo
Roma —xáni sini ra.
22 Ta saá taPablo ti'ví ra taTimoteo xí'in inka taa ta kándixa
taJesús naní ra Erasto ña ko'on si'na nayó'o ñoo estado Macedonia.
Ovi nataa yó'o kúu na chíndeé taPablo xí'in chiño ra. Tá kee
nayó'o kua'an na, ta taPablo kindoo ra lo'o ka kivi ñoo estado Asia.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña nisiso ninda'yi kua'a ní nivi ñoo Éfeso

23 Ñii kivi ña kíndoo ka taPablo ñoo Éfeso, ta kaku ñii kuachi
ká'no, ña kúu ña ñii nisiso, nindá'yi kua'a ní nivi chi nisaa ní ini
na xíni na yichi taJesús. 24 Saá chi ñoo Éfeso nixiyo ñii ve'e ño'o
ká'no, noo ñíndichi ñii na'ná naní ña Diana, ña kúu ndios ña kísa
to'ó kua'a ní nivi ñoo yó'o. Ta ñoo Éfeso yó'o táku ñii taa naní ra
Demetrio, ta ti'va ní ra kasa va'a ra na'ná ñaplata, ta kísa va'a ra
kua'a ní na'ná válí mii ve'e ño'o noo ñíndichi ñaDiana. Ta kua'a ní
nivi sáta na na'ná yó'o, ta ví'í ní si'ún táva taDemetrio xí'in chiño
yó'o, ta ví'í ní si'ún táva natá'an ra na kísa chiño xí'in ra. 25 Ta saá
taDemetrio kana ra ndi'i na kísa chiño xí'in ra ta xí'in inka nivi
na ké'é chiño ndatán yóo ña ké'é ra. Tá nakutá'an ndi'i nayó'o, ta
taDemetrio nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Natá'an yó, kúndaa ini ndó ndí chiño yó kúu ña táxi kua'a ní
ñakuíká kómí yó. 26 Ta ndó'ó, xa xini so'o ndó xa'a taPablo ta kúu
taa ta xa sanoo ini kua'a ní nivi na táku ñoo Éfeso yó'o, xí'in nivi
na táku ndi'i saá ñoo ña ndá'vi ndaa estado Asia. Sandá'ví ra na,
ndáto'on ra xí'in na ndí ndi'i ndios ña kisa va'a nivi on siví ndios
ndino'o kúu ñayó'o, káchí ra xí'in na, ta sanoo ra ini kua'a ní nivi
xí'in to'on yó'o. 27 Ta saá yiyo ní on kasa to'ó ka nivi chiño ña ké'é
yó, ta yiyo ní chikaa nino na ñato'ó ve'e ño'o noo ñíndichi ñandios
ká'no Diana, chi kani sini na ndí ña on vása ndáya'ví ka kúu ña.
Ta saá chikaa nino na ñato'ó ká'no ñaDiana, vará kúu ñandios
ña kísa ká'no nivi na táku ndi'i ñoo estado Asia yó'o, tanda nivi
na táku ndi'i ñoo ñoyívi yó'o kísa ká'no na ñaDiana yó'o —káchí
taDemetrio xí'in nataa na nakutá'an xí'in ra.

28 Tá xi̱ni̱ so̱'o na to̱'on yó'o, ta ki̱xá'á na ni̱saa̱ ní ini na, ta xí'in
ndi'i ndee̱ na, ni̱si̱so̱ na, ndá'yi na, káchí na saá:
—¡Ñaká'no ní kúu ñaDiana, ña kúu ndios mi̱i yó nañoo Éfeso!
—káchí na, ni̱si̱so̱ na, ni̱nda̱'yi na.
29 Ta xa̱ndi̱ko̱n ndi'i ni̱vi nañoo yó'o na̱kundiko̱n na xí'in
nayó'o, ta ñii sísо̱ na ká'a̱n na, ndá'yi na. Ta sava ni̱vi yó'o kama
ni̱xaa̱ na, ta xí'in ña sáa̱ ini na, ti̱in na o̱vi̱ ta̱tá'an ta̱Pablo, ta ño̱o
ña'á na ña kua̱'a̱n nayó'o xí'in na ñii xiiña ña na̱ní teatro, ña
kúu no̱o̱ ndíka̱ ká'no no̱o̱ nákutá'an ni̱vi. Ta o̱vi̱ ta̱tá'an ta̱Pablo
yó'o, ñii ra na̱ní Gayo, ta inka̱ ra na̱ní Aristarco, ta nayó'o kúu na
nañoo estado Macedonia. 30 Ta ta̱Pablo kóni ra ki̱'vi ra no̱o̱ chútú
ni̱vi na na̱kutá'an yó'o, chi kóni ra ka̱'a̱n ra xí'in na, ta ni̱vi na
ndíko̱n yichi̱ ta̱Jesús ni̱-taxi na ki̱'vi ta̱Pablo no̱o̱ ni̱vi na sáa̱ ní
ini na̱kutá'an yó'o. 31 Ta saá tuku sava nachiño ná'no no̱o̱ nañoo
estado Asia, kúu na ni̱vi na va̱'a náta'an xí'in ta̱Pablo. Ta nachiño
yó'o ti̱'ví na ñii ta̱a ko̱'o̱n ra no̱o̱ ta̱Pablo ña kuaku ndá'ví ra no̱o̱ ra
ña o̱n ki̱'vi ra no̱o̱ chútú ní ni̱vi na na̱kutá'an yó'o. 32 Ta ndi'i ni̱vi
yó'o ñii sísо̱ na ndá'yi na, ká'a̱n na. Xa síín ká'a̱n sava na, ta xa
síín ka̱ ká'a̱n inka̱ na. Ta ñii násaka na ña ká'a̱n na ta ndá'yi na,
ta kua̱'a̱ ní ni̱vi yó'o o̱n vása kúnda̱a̱ ini na nda̱chun na̱kutá'an na
yó'o. 33 Ta sava ni̱vi najudío yó'o ki̱sa ndu̱xa̱ na xí'in ñii ta̱a ta̱ñoo
na, ta̱ na̱ní Alejandro, xa̱'a̱ ña kundichi ra ka̱'a̱n ra no̱o̱ chútú ní
ni̱vi na na̱kutá'an yó'o. Ta saá ta̱Alejandro nda̱ní'i ra nda'a̱ ra ta
sa̱kanda ra ña ña ndúkú ra no̱o̱ ni̱vi ña saya̱a̱ na, o̱n nda̱'yi ka̱
na, chi kóni ra ka̱'a̱n ra to̱'on ña ndakuii̱n ra xa̱'a̱ najudío ndí o̱n
si̱ví najudío kúu na ndíso kua̱chi xa̱'a̱ ña ndá'yi ní ni̱vi yó'o. 34 Ta
saá ki̱xá'á ká'a̱n ta̱Alejandro yó'o, ta kúnda̱a̱ ini ni̱vi yó'o ndí ñii
ta̱judío kúu ra, ta ni̱-xiin na koni̱ so̱'o na to̱'on ká'a̱n ra, ta ndeé ka̱
sísо̱ ndá'yi na ká'a̱n na, káchí na saá:
—¡Ñaká'no kúu ñaDiana ndios mi̱i yó nañoo Éfeso! —káchí na,
ndá'yi na, ta o̱vi̱ hora ví ni̱nda̱'yi na ni̱ka̱'a̱n na saá.
35 Ta saá ñii ta̱chiño ta̱ kúu secretario ñoo yó'o, ku̱ndeé ra no̱o̱
ña o̱n ndá'yi ka̱ ni̱vi yó'o, ta saá sa̱ya̱a̱ na. Ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na,
káchí ra saá:
—Natá'an yó nañoo Éfeso, ndi'i saá ni̱vi ñoyívi kúnda̱a̱ ini na
ndí ndi'i mi̱i yó va̱'a ní ndíso chiño yó xí'in ve'e ño̱o̱ ñaDiana
ñaká'no, ña kúu ndios mi̱i yó, ta va̱'a ní ndíso chiño yó xí'in mi̱i
na̱'ná ñaDiana ña kúu ña ti̱'ví ndios Júpiter, ta ke̱e ña ñoyívi ni̱no
ta ki̱xaa̱ ña nda̱ no̱o̱ ño'o̱ yó'o. 36 Ta kúnda̱a̱ ini yó ndí o̱n ko̱ó ni̱vi
na kúchiño ka̱'a̱n, kachí na ndí o̱n si̱ví ñanda̱a̱ kúu to̱'on yó'o. Ta
saá va̱'a saya̱a̱ ndó, o̱n nda̱'yi ka̱ ndó. Ta xa̱'a̱ ña o̱n ke'é ndó ña
o̱n vá'a, si'na xíni̱ ñó'ó kani si̱ni̱ ndó xa̱'a̱ ndá yu kúu ña kóni ndó
ke'é ndó. 37 Saá chi ndó'ó, xa ti̱in ndó nata̱a yó'o ki̱xaa̱ na xí'in

ndó, vará nataa yó'o on vása ní-kisa kuí'ná na nda ñii ña yóo ini ve'e ño'o yó, ni on vása ní-ka'an na to'on ndiva'a xa'a ndios mii yó ñaDiana. 38 Ta saá tá taDemetrio xí'in na náta'an xí'in ra kóni na taxi na kuachi xa'a nataa yó'o, ta va'a ná ko'on na ve'e chiño ñoo yó, chi yó'o yóo nachiño na kúchiño kasa nani xa'a kuachi nivi. Saá chi noo nachiño yó'o ñii ñii nivi kómí na ndayí ña ndakuiin na xa'a mii na. 39 Tá yóo inka kuachi ña kóni ndó ka'an ndó xa'a, ta xíni ñó'ó ko'on ndó noo nachiño ñoo yó, ta ndukú ndó noo na ña kasa nani na xa'a kuachi yó'o. 40 Saá chi vitin yiyo ní koto nachiño ná'no ñoo Roma chikaa na kuachi sata yó, chi kani sini na ndí mii yó sasaa yó nivi ña nakuita na nda'yi na tanda xaa na kani tá'an na xí'in nagobierno. Táná taxi nachiño kuachi xa'a yó, ta on kuchiño ndi ndakuiin ndi, chi on koó xa'a ña nakuita ndó ta síso ndó ndá'yi ndó kivi vitin —káchí tasecretario xí'in nivi na nákutá'an yó'o.

41 Tá ndi'i nika'an tasecretario to'on yó'o, ta saá nika'an ra nindayi ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Vitin va'a kua'an no'o ndó ve'e ndó —káchí ra xí'in na.

To'on yó'o ká'an ndí taPablo kua'an ra ñoo estado Macedonia xí'in ñoo estado Grecia

20 Ta ndi'i niya'a ñayó'o ñoo Éfeso, ta taPablo nakana ra ndi'i nivi na kándixa taJesús, ta nika'an ra xí'in na to'on ña chikaa ndee ini na. Ta saá nindayi ra nayó'o, ta kee ra kua'an ra, ta nixaa ra estado Macedonia. 2 Ta saá kua'an ra ta nixaa ra kua'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Macedonia yó'o, ta ñii ñii ñoo noo nixaa ra nika'an ra xí'in nivi na kándixa taJesús to'on ña chikaa ndee ini nayó'o. Ta saá taPablo kee ra kua'an ra, ta nixaa ra ñii ñoo ña nákaa estado Grecia. 3 Ta nixiyo ra Grecia yó'o uni yoo. Ta xa kuyatin kivi kee ra ña ndaa ra tón barco tón kua'an ñoo estado Siria, ta xini so'o ra ndí sava najudío xikoo yu'ú na ña ka'ni na ra. Ta saá taPablo nasama ra yichi ra, ta ndikó ra kua'an ra yá'a ra estado Macedonia. 4 Nataa na kua'an xí'in taPablo kúu nayó'o: ñii ra naní Sópater, tañoo Berea kúu ra, ta taAristarco xí'in taSegundo, nataa nañoo Tesalónica kúu nayó'o; ta taGayo, tañoo Derbe kúu ra; ta taTíquico xí'in taTrófimo, nataa na estado Asia kúu nayó'o, ta saá tuku taTimoteo kua'an ra xí'in taPablo ta xí'in ndi'i nataa yó'o. 5 Ndi'i nayó'o kua'an na xí'in taPablo nda nixaa na ñoo Filipos. Ta saá natá'an taPablo kua'an si'na na ta nixaa na ñoo Troas, noo ndáti na xaa taPablo xí'in mii ndi ña nakutá'an ndi xí'in na. 6 Ta taPablo xí'in ndi'i xindoo ndi ñoo Filipos anda ndi'i viko

najudío ña nani vikō sita va'a ña on kōó levadura kómí.[a] Ta saá
ndaa ndi tón barco ta kua'an ndi ta kivi o'on nixaa ndi ñoo Troas,
ta nakutá'an ndi xí'in natá'an ndi, ta xindoo ndi uxa kivi ñoo yó'o.

Tō'on yó'o ká'an taPablo nindayi ra nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Troas

7 Ta kivi domingo nakutá'an ndi'i ndi, na kúu nivi na kándixa
taJesús, ñii ve'e ñoo Troas yó'o. Ta nakutá'an ndi xa'a ña ta'ví ndi
sita va'a ta xíxi ndi ña xa'a ña náká'án ndi ndasaá nixi'i Jesucristo
xa'a kuachi ndi. TaPablo nika'an ndoso ra tō'on Ndios nōō ndi'i ndi
na ndóo yó'o, ta na'á va'a ní nixiyo ra nika'an ra. Saá chi xitaan
ní inka kivi xíni ñó'ó kee ra kō'on ra. Ta xa nitondaa hora ma'ñó
ñoó kúu ña, ta ká'an ka ra xí'in ndi. 8 Ta piso uni nōō nakutá'an
ndi ndóo ndi tákaa kua'a ní ño'ō tóon. 9 Ta ñii taa, talo'o kúu ra,
nani ra Eutico yóo ra nōō nama ventana piso uni nōō nákutá'an
ndi yó'o. Ta saá kani ma'ná taEutico yó'o, ta nikisin ra kánóo ra
ventana, ta xa'a ñayó'o nakava ra nda nōō ño'ō. Ta saá kama nōō
nivi, tá mií kóni na ndaní'i na ra, ta xini na xa ta nixi'i va'a kúu ra.
10 Ta taPablo nōō ra, xíno ra nixaa ra, ta xikundee ra nōō kándú'u
taEutico, ta nómi ra yikí kōñu ra, ta nika'an ra xí'in nivi na yíta
yó'o, káchí ra saá:
—Ōn kundi'i ini ndó, chi táku ra —káchí taPablo xí'in na.
11 Ta taPablo ndikó ra ndaa ra nōō yóo ra sáná'a ra. Ta saá
ta'ví ra sita va'a xixi ra xí'in na, chi saá ké'é na xa'a ña náká'án
na taJesús, taa ta nixi'i xa'a kuachi na. Ta ndi'i ñayó'o, ta taPablo
tuku kixá'á ra ká'an ka ra, ndatō'on ra xí'in nivi nda nitivi inka
kivi. Ta saá kee taPablo kua'an ra. 12 Ta saá sava nivi yó'o chindeé
na taEutico yó'o kuano'ō ra ve'e ra, ta kúsii ní ini ndi'i na chi
táku ra.

Tō'on yó'o ká'an ndí taPablo kee ra ñoo Troas ta kua'an ra ñoo Mileto

13 Ta mii ndi, kua'an si'na ndi xí'in tón barco, kee ndi ñoo
Troas, ta nixaa ndi ñoo Asón, chi saá kindoo taPablo xí'in ndi. Ta
taPablo kua'an xá'á ra ta nixaa ra nakutá'an ra xí'in ndi ñoo Asón
yó'o. 14 Ta saá ndaa ra tón barco nōō ñó'o ndi, ta kua'an ndi xí'in
tón barco ta nixaa ndi ñoo Mitilene. 15 Ta nitivi inka kivi, ta kee
tuku ndi xí'in tón barco ta kua'an ndi, ta niya'a yatin ndi ñii isla

---

[a] **20:6** Vikō yó'o kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá
Ndios sakaku ra naxii síkuá na nōō nañoo Egipto kuiya xina'á.

ña naní Quío, ta kuaʼan ka ndi, ta saá nda inka kivi nixaa ndi nda
ñoo Samos, ña nákaa ñii xiiña noo inka isla. Ta saá kee tuku ndi
xíʼin tón barco ta nixaa ndi nda ñoo Trogilio, ta inka kivi kee ndi
ta kuaʼan ndi xíʼin tón barco ta nixaa ndi ñoo Mileto. 16 Xa chikaa
ini ndi koʼon ndakú ndi nda ñoo Mileto, chi taPablo ni-xiin ra yaʼa
ra chí ñoo Éfeso, saá chi nómi ní xíni ñóʼó xaa ra ñoo Jerusalén
xaʼa ña koo ra ñoo yóʼo yachi ka kivi ña kana viko Pentecostés.

Toʼon yóʼo káʼan ndí taPablo nindayi ra na ndíso chiño xíʼin nivi na kándixa taJesús ñoo Éfeso

17 Kivi kixaa taPablo ñoo Mileto, ta tiʼví ra chiño ña kana ra
naxikuaʼa na ndíso chiño xíʼin nivi na kándixa taJesús na táku ñoo
Éfeso ña kixaa na noo ra. 18 Ta saá kixaa nayóʼo, ta nikaʼan taPablo
xíʼin na, káchí ra saá:

—Nañani yó, mii ndó xíni vaʼa ndó ndasaá xitaku i xíʼin ndó nda
kivi ñanoó kixaa i ñoo ndó estado Asia yóʼo tanda vitin. 19 Ndiʼi saá
kivi nixiyo i xíʼin ndó, ta nda loʼo on vása ní-ndukú i ña kasa káʼno
nivi yiʼi, ta kisa nino xíʼin mii i xaʼa ña vivíi kisa ndivi i chiño Ndios
noo ndó, ta xíʼin ña ndinoʼo ní ini i keʼé i saá anda xaku i xaʼa ndó.
Ta kuaʼa ní yichi kundeé i noo ña yoʼvi xito ndoso yiʼi, chi sava
nañoo i najudío kóni na kaʼni na yiʼi. 20 Ta mii ndó xíni vaʼa ndó
ndí nda loʼo on vása ní-sandakoo i ña nikaʼan i xíʼin ndó toʼon vaʼa
ña xíni ñóʼó chindeé ndóʼó, ta nda ñii toʼon vaʼa ni-chiseʼé i noo
ndó. Saá chi kuaʼa ní yichi nixaʼan i noo nakutáʼan kuaʼa ní nivi
ñoo ndó, ta saá tuku nixaʼan i kuaʼa ní veʼe noo nakutáʼan loʼo nivi,
ta noo ndiʼi nivi nikaʼan ndoso i toʼon vaʼa yóʼo. 21 Ta ñii káchí
káʼan toʼon ña ndátoʼon i xíʼin najudío ta xíʼin nivi na on vása kúu
najudío: nikaʼan i xíʼin na ndí xíni ñóʼó nandikó ini na xaʼa kuachi
na, ta ndukú na noo Ndios ña kasa káʼno ini ra xaʼa kuachi na, ta
xíni ñóʼó kandixa na Jesucristo, Taa taKáʼno noo yó. 22 Ta vitin
koʼon i ñoo Jerusalén, chi saá xaʼnda chiño Níma Ndios noo i,
vará on vása xíni i yukía kundoʼo i ñoo kán. 23 Ta ñii ñii ñoo noo
nixaʼan i, Níma Ndios nikaʼan ña xíʼin i ndí xoʼvi ní i ta chikaa na
yiʼi ini veʼe kaa. 24 Ta yiʼi, táná kivi i xaʼa yichi taJesús, ta nda loʼo
on vása ndíʼi ini i, chi ñii laá ña ndáyaʼví ní noo i kúu ña vivíi kasa
ndivi i ndiʼi chiño ña sakuiso chiño taJesús yiʼi. Ta chiño yóʼo kúu
ña káʼan ndoso i toʼon ñavaʼa xaʼa Jesucristo noo nivi, ta káʼan i
xíʼin na ndí Ndios kúu taa ta káʼno ini, ta kíʼvi ní ini ra xíni ra nivi.

25 ”Ta vitin kúndaa ini i ña on nda ñii ka kivi on ndikó i noo
ndó ña koto ka ndó yiʼi. Naʼá nixiyo i xíʼin ndó ta sanáʼa ndiʼi i
ndóʼó xaʼa yichi noo xáʼnda chiño Ndios. 26 Ta xaʼa ña keʼé i saá,
on vása ndíso ka i kuachi xaʼa ndó. 27 Saá chi on vása ní-yiʼví i ña

ká'an ndoso i noo ndó ndasaá yóo ña chikaa ini Ndios kasa ndivi
ra xí'in nivi ta xí'in ñoyívi yó'o, ta on vása ní-chise'é i noo ndó nda
ñii ña kóni Ndios kasa ndivi ra xí'in nivi. 28 Nímą Ndios nąkąxin
ña ndó'ó ña kuiso chiño ndó xí'in nivi na kándixa tąJesús na táku
ñoo ndó. Ta ndątán yóo nataa na vivíi ndáa tíndikachi sąnąą na, saá
ndó'ó xíni ñó'ó vivíi kundaa ndó ta chindeé ndó natá'an ndó na
kándixa tąJesús. Saá kasa ndivi ndó chi na ndáyą'ví ní noo Ndios
kúu ñii ñii nivi yó'o, chi Ndios sąta ra na xí'in nii tąJesús ña nixita
nda'ą tón cruz. 29 Koto vą'a ndó, chi xíni vą'a i ndí kivi ña vąxi
kixaą nivi na on vá'a ini ña sandá'ví na natá'an ndó na kándixa
tąJesús. Ta na on vá'a ini yó'o ke'é na ndątán ké'é ndivą'yí xí'in
tíndikachi. 30 Kivi ña vąxi sava natá'an ndó na vitin ndíkon yichi
tąJesús xí'in ndó, nayó'o nakuita na ta ką'an na sativí na ñandąą,
ta chu'u na nivi na kándixa tąJesús xą'ą ña kundikon na yichi vatá
saná'a na. 31 Ñąkán xíni ñó'ó koto vą'a ndó ña on taxi ndó ña nivi
yó'o sandá'ví na ndó'ó, ni inką natá'an ndó na kándixa tąJesús.
Naká'án ndó ndí uni kuiyą nixiyo i xí'in ndó, ta ndiví ñoó ndą xí'in
ña xáku i, niką'ąn i ndątó'on i xí'in ñii ñii ndó'ó ndasaá kundikon
vą'a ndó yichi tąJesús.
32 'Ta vitin, nañani yó, nátaxi i ndó'ó nda'ą Ndios ña vivíi
kundaa ra ndó'ó. Ta nátaxi i ndó'ó ña chikaą so'o ndó to'on Ndios
ña ká'an xą'ą ñavą'a ní ké'é ra xí'in ndi'i nivi. Saá chi to'on Ndios
yó'o kómí ña ndee ña chindeé ña ndó'ó kua'no ką ña kándixa ndó
Ndios. Ta ndixa nivi na kúu na nąkąxin Ndios ña kundikon na ra,
nayó'o ndixa naki'in na ndi'i ñavą'a ña kindoo Ndios xí'in na. 33 Ta
kivi nixiyo i xí'in ndó on vása ní-ndukú i si'ún noo ndó, ni on vása
ní-ndukú i tikoto noo ndó, ni on vása ní-kutoo i kukomí i ñavą'a
kómí ndą ñii ndó'ó. 34 Ndą víką, xíni ndó ndasaá chikaą i ndee
xí'in mii i kisa chiño i xą'ą ña kukomí i si'ún ña sata i ña xíni ñó'ó
noo mii i, tąndą ña xíni ñó'ó noo natá'an i. 35 Xí'in ña xitaku i saá,
sąná'a i ndó'ó ndasaá xíni ñó'ó chikaą ndó ndee kasa chiño ndó ña
kukomí ndó si'ún ña chindeé ndó natá'an ndó, na kúu nandá'ví.
Naká'án ndó to'on ña niką'ąn tąJesús, kąchí ra saá: "Nivi na táxi
ñavą'a nda'ą inką nivi, nákaą ñasii ní ką ini nayó'o noo nivi na
nąki'in ñavą'a", kąchí tąJesús —káchí tąPablo xí'in naxikuą'ą na
ndíso chiño xí'in na kándixa tąJesús na táku ñoo Éfeso.
36 Ta ndi'i niką'ąn tąPablo to'on yó'o, ta saá xikuxítí ra, ta
niką'ąn ra xí'in Ndios. Ta ñii ki'va saá naxikuą'ą yó'o niką'ąn na
xí'in Ndios. 37 Ta saá ndi'i naxikuą'ą xáku ní na xí'in tąPablo, ta
nómi na ra, ta chíto na noo ra ndáyi na ra. 38 Kúchuchú ní ini ndi'i
nayó'o chi káchí tąPablo on ndikó ką ra noo na. Ta saá kee na
kuą'ąn na xí'in tąPablo, ta nixaą ra ta ndąa ra tón barco, ta kuą'ąn
ra.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña tạPablo kẹe ra kuạ'ạn ra ndạ ñoo Jerusalén

21 Ta ndị'i nịndạyi ndị naxịkuạ'ạ na kúu na ndíso chiño xí'in nịvi na kándixa tạJesús ñoo Éfeso, ta saá ndạa ndị tón barco ta kuạ'ạn ndị, ta nịxaạ ndị isla ña nạní Cos. Ta saá inkạ kịvị kẹe ndị kuạ'ạn ndị xí'in tón barco ta nịxaạ ndị inkạ isla ña nạní Rodas. Ta saá kẹe tuku ndị kuạ'ạn ndị xí'in tón barco ta nịxaạ ndị ñoo ña nạní Pátara. [2] Ta ñoo yó'o nạní'i ndị ñii tón barco, tón kuạ'ạn ndạ ñoo estado Fenicia, ta saá ndạa ndị tón barco yó'o, ta kuạ'ạn ndị. [3] Ta saá nịya'a yatin ndị isla nạní Chipre, ña kíndọo chí sịịn yitin tón barco nọọ ñó'o ndị kuạ'ạn ndị. Ta saá kuạ'ạn ndị, ta nịxaạ ndị ñoo Tiro ña ndá'vi ndaa estado Siria. Ta nọo ndị tón barco, ta xíni ñó'ó kundati ndị ñoo yó'o xạ'ạ ña sanoo na ñakía'vi ndíso tón barco. [4] Tá mií sánoo na ña ndíso tón barco, ta kuạ'ạn ndị nịkị'vi ndị ñoo Tiro, ta nạkutá'an ndị xí'in nịvi na kándixa tạJesús na tákụ ñoo yó'o. Ta nịkạ'ạn na xí'in ndị ña kundọo ndị xí'in na, ta saá kịndọo ndị xí'in nayó'o ụxạ kịvị. Ta Nímạ Ndios nịkạ'ạn ña xí'in nịvi na kándixa tạJesús ñoo yó'o ña ndạtọ'on na xí'in tạPablo ndí ọn kọ'ọn ra ñoo Jerusalén. [5] Ta saá ni, tạPablo ọn vása ní-ndikó ini ra. Ta saá tá nịxịnọ ụxạ kịvị, ta ndi'i nịvi na kándixa tạJesús na tákụ ñoo Tiro yó'o, na kúu natạa xí'in náña'ạ, ta xí'in nakuálí, ndi'i nayó'o nịxạ'ạn na xí'in ndị ndạ yu'ụ takuií mịni. Ta saá xịkuxítí na xí'in ndị nọọ yọtí yu'ụ takuií yó'o, ta nịkạ'ạn ndi'i ndị xí'in Ndios. [6] Ta saá nịndạyi ndị ndi'i nịvi na kándixa tạJesús yó'o, ta ndịkó na kuạno'ọ na ve'e na. Ta mịi ndị ndạa tuku ndị tón barco ta kuạ'ạn ndị.

[7] Ta saá kuạ'ạn ndị xí'in tón barco ta nịxaạ ndị ñoo Tolemaida. Ta nọo ndị tón barco yó'o, ta nịxạ'ạn ndị nạkutá'an ndị xí'in nịvi na kándixa tạJesús ñoo yó'o, ta kịndọo ndị nịxịyo ndị xí'in na ñii kịvị. [8] Ta nịtịvi inkạ kịvị, ta kẹe tuku ndị kuạ'ạn ndị xí'in tón barco, ta nịxaạ ndị ñoo Cesarea. Ta saá nịxạ'ạn ndị ve'e tạFelipe, tạ kúu tạa tạ ká'ạn ndoso tọ'on vạ'a xạ'ạ tạJesús nọọ kuạ'ạ ní nịvi, ta kịndọo ndị ve'e ra xí'in ra. TạFelipe yó'o kúu ñii tạtá'an na ụxạ tạa na kísa ndivi chiño xạ'ạ ña chindeé na naapóstol, chi sạkán lo'o kuịyạ nịya'a, nịvi na kándixa tạJesús na tákụ ñoo Jerusalén sạkuiso chiño ña'á na ña ke'é na saá. [9] Ta yóo kọmị náña'ạ sạ'ya tạFelipe yó'o, ta ndạ ñii náña'ạ yó'o ọn tạ'án tondạ'ạ ná, ta ndi'i náyó'o kúu ná náprofeta. [10] Ta xa ọvị án ụnị kịvị ndóo ndị ve'e tạFelipe, ta saá kịxaạ ñii tạa nạní ra Agabo, tạ kẹe ñoo estado Judea kúu ra, tạprofeta kúu ra. Tá kịxaạ ra nọọ ndị, [11] ta tịin ra tikọtọ kánị lo'o ña xịno'ni tọkọ tạPablo, ta kạtón ra nda'ạ mịi ra xí'in ña, ta kạtón ra sịkọn xạ'ạ mịi ra xí'in ña. Ta saá nịkạ'ạn ra xí'in ndị, káchí ra:

—Ñii ki̱'va ndatán katón i̱ nda'a i̱ ta katón i̱ xa'a i̱ xí'in tikoto yó'o, saá Nímą Ndios niką'an ña xí'in i̱ ndí najudío naná'no noo ñoo Jerusalén katón na taa ta xí'in tikoto káni̱ yó'o, ta taxi na ra nda'a ni̱vi na on si̱ví najudío kúu. Saá ke'é na xí'in ra ki̱vi̱ xaą ra ñoo Jerusalén, káchí Nímą Ndios xí'in i̱ —káchí taAgabo, ndatoon ra xí'in ndi̱.

12 Tá xi̱ni̱ soo ndi̱ ña ndatoon taAgabo yó'o, ta saá mi̱i ndi̱ na kúu na kuą'an xí'in taPablo ta xí'in ndi'i inką ni̱vi na kándixa taJesús ñoo yó'o, xąku ndá'ví ndi̱ noo taPablo ña ndukú ndi̱ noo ra ña on koon ra ñoo Jerusalén. 13 Ta ndąkui̱in taPablo, káchí ra saá:

—¿Ndąchun xáku ní ndó?, chi ña xíto i̱ xáku ndó saá, kúchuchú ní ini i̱. Ta yi̱'i̱, xa yóo ti'va i̱ ña chiko'ni na yi̱'i̱, tandą ka'ni na yi̱'i̱ ñoo Jerusalén, saá chi ndixa xa yóo ti'va i̱ kivi̱ i̱ xą'ą taJesús, Taa taKá'no noo yó —káchí taPablo xí'in ndi̱.

14 Tá kúndąą ini ndi̱ ndí ni̱-kuchiño ndi̱ sanoo ndi̱ ini ra ña on koon ra, ta saá on vása ní-ka'an ką ndi̱ xí'in ra xą'ą ña. Ta ndá ni̱ką'an ndi̱, káchí ndi̱:

—Vą'a ná kundivi ndatán kóni Ndios —saá káchí ndi̱.

15 Ta ni̱ya'a lo'o ki̱vi̱, tá xa ki̱sa ndivi ndi̱ ña xíni̱ ñó'ó ndi̱ koon ndi̱, ta saá kee ndi̱ kuą'an ndi̱, ta ni̱xaą ndi̱ ñoo Jerusalén. 16 Ta sava ni̱vi na kándixa taJesús na táku̱ ñoo Cesarea xa kee na kuą'an na xí'in ndi̱ ndą ñoo Jerusalén. Ta ni̱vi yó'o ni̱ką'an na kąna na ndi̱'i̱ ña koon ndi̱ xí'in na ña kindoo ndi̱ ve'e ñii taa ta naní Mnasón. Ta taMnasón yó'o kąku ra ñoo isla Chipre, ta kúu ra taa ta xa kuą'ą ní kui̱yą kándixa taJesús.

Toon yó'o ká'an ña ndí ti̱in na taPablo ve'e ñoo ká'no ñoo Jerusalén

17 Tá ni̱xaą ndi̱ ñoo Jerusalén, ta ni̱vi na kándixa taJesús na táku̱ ñoo yó'o nąki'in vą'a ní na ndi̱'i̱ xí'in ñasi̱i ní ini na. 18 Ta saá inką ki̱vi̱ ni̱xą'an taPablo xí'in ndi̱ ña koto ndi̱ taSantiago,[a] taa ta kúu taká'no noo ni̱vi na kándixa taJesús na táku̱ ñoo Jerusalén yó'o. Ta ni̱xaą ndi̱ ta xi̱ni ndi̱ taSantiago xí'in ndi'i naxi̱kuą'ą na kúu ni̱vi na ndíso chiño xí'in na kándixa taJesús ñoo yó'o. 19 Ta saá ndi'i mi̱i ndi̱ chindeé ndi̱ naná'no yó'o, ta taPablo ki̱xá'á ra ndátoon ra xí'in na xą'ą ndi'i ñavą'a ke'é Ndios xí'in ni̱vi na on vása kúu najudío, saá chi Ndios taxi ra ndee ra nda'a taPablo ña kísa ndivi ra chiño vą'a yó'o. 20 Tá ndi'i na ndóo yó'o xi̱ni̱ soo na toon ña ni̱ką'an taPablo xí'in na, ta kúsii̱ ní ini na, ta ki̱sa ká'no ní na Ndios. Ta saá ni̱ką'an naxi̱kuą'ą yó'o xí'in taPablo, káchí na saá:

---

[a] **21:18** TaSantiago, inką ki̱vi̱ ra kúu Jacobo.

—Ñani yó, xa xíni ún ndí kua'a ní mil najudío xa kandixa na taJesús vitin. Vará ndíkon na yichi taJesús, ta chíkaa ní na ndee ña kísa ndivi na ndayí Ndios ña nitaa taMoisés kuiya xina'á, chi ña ndáya'ví ní noo na kúu ndayí yó'o. [21] Ta najudío yó'o xa xini so'o na to'on xa'a ún, chi sava nivi káchí na ndí yó'ó sáná'a ún ndáto'on ún xí'in najudío na táku ñoo xíyo ña on kasa ndivi ka na ndayí ña nitaa taMoisés xina'á, ta sáná'a ún na ña on kasa ndivi ka na costumbre ña naní circuncisión xí'in nataa sa'ya na, ta sáná'a ún na ña sandakoo va'a na ndi'i costumbre ña kísa ndivi mii yó najudío, saá ndáto'on ún, káchí nivi yó'o xa'a ún. [22] Ta vitin, ¿yukía koo ke'é yó?, chi nivi koni so'o na ndí xa kixaa ún ñoo Jerusalén yó'o. [23] Ta saá va'a ke'é ún ña ká'an ndi xí'in ún vitin, chi yóo ña xíni ñó'ó ke'é ún xa'a ña kundaa ini nivi ndí on sivi taa ta on vása kísa to'ó ndayí Ndios ña nitaa taMoisés kúu ún. Yó'o yóo komi taa natá'an ndi, ta nayó'o xa kindoo na xí'in Ndios ña kasa ndivi na ñii chiño va'a. [24] Ta saá va'a ná ko'on na komi taa yó'o xí'in ún, ta ndi'i ndó ná kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño Ndios noo ndayí ña nitaa taMoisés xa'a ña nduu ndó nandii noo Ndios. Ta saá cha'vi ún xa'a ña xatá na yisi sini nataa yó'o. Tá ndi'i kisa ndivi ún chiño yó'o, ta saá ndi'i nivi kundaa ini na ndí ñavatá kúu to'on ña xini so'o na ká'an nivi xa'a ún, chi ndixa yó'ó kúu taa ta kísa to'ó ndayí Ndios ña nitaa taMoisés. [25] Ta nivi na on vása kúu najudío, na kúu na kándixa taJesús, xa kúndaa ini na yu kúu ña xíni ñó'ó ke'é na, saá chi xa nitaa ndi ñii tutu ña ti'ví ndi nixaa nda'a na. Ta noo tutu yó'o ndato'on ndi xí'in na ndí ndasaá kuiti ndayí yó'o xíni ñó'ó kasa ndivi na: "On vá'a kuxu na ña'a ña nisoko nivi noo ndios vatá ña kúu ñaídolo án ñaimagen, ni on vá'a kuxu na nii kiti, ni on vá'a kuxu na kiti tí sakuá'na na xa'ni na, ni on vá'a kusun taa xí'in ña'a ñá on sivi ñásí'í ra kúu, ni on vá'a kusun ña'a xí'in taa ta on sivi yii ñá kúu", saá nika'an ndi, xa'nda chiño ndi noo nivi na on vása kúu najudío, na kándixa taJesús —káchí naxikua'a xí'in taPablo.

[26] Ta saá taPablo chikaa ini ra ña kasa ndivi ra ña kóni naxikua'a yó'o. Tá kixaa inka kivi, ta na komi taa najudío yó'o kua'an na xí'in ra, ta nixaa na noo kisa ndivi na ndayí ña nitaa taMoisés xina'á xa'a ña nduu na nandii noo Ndios. Ta ndi'i ke'é na saá, ta taPablo niki'vi ra ini ve'e ño'o ká'no ña ndato'on ra xí'in tasutu ndá kivi kuu ña tondaa kivi ona ña taxi na ña xíni ñó'ó soko na noo Ndios, chi xí'in ña ke'é na saá saxino na ña kindoo na xí'in Ndios.

[27] Tá xa nitondaa kivi uxa ña xa yatin kasa ndivi na chiño ña saxino na ña kindoo na xí'in Ndios, ta saá kixaa sava najudío na kee ñoo estado Asia, ta xini na taPablo ve'e ño'o ká'no yó'o. Ta

kixá'á na sásaa na ini nivi na nákutá'an yó'o, xa'a ña síso na, ndá'yi na. Ta najudío na kixaa yó'o kua'an na sata taPablo ña kani na ra. 28 Ta ñii ndeé síso na ndá'yi na, káchí na saá:

—Na'a ndó, natá'an yó nañoo Israel, chindeé ndó ndi'i ña ná tiin yó taa yó'o, chi taa ta on vása va'a kúu ra. Saá chi kúu ra taa ta xíka ndi'i xiiña ta kándiva'a ra xa'a nañoo yó, ta sáná'a ra ndi'i nivi ndí ña on vá'a kúu ña kísa to'ó ka na ndayí Ndios ña nitaa taMoisés. Kándiva'a ra xa'a ve'e ño'o ká'no yó'o, ta vitin kixaa ra kísa kini ra ini ve'e ño'o yó'o, chi taxi ra niki'vi nivi na on vása kúu najudío ini ve'e ño'o yii yó'o —káchí nayó'o, sásaa na ini nivi.

29 Saá ká'an na chíkaa na kuachi sata taPablo, chi sakán xini na ra kua'an ra yichi ñoo Jerusalén xí'in ñii tagriego ta naní Trófimo, taa ta kee ñoo Éfeso kúu ra. Ta xáni sini na ndí taTrófimo yó'o niki'vi ra ini ve'e ño'o xí'in taPablo.

30 Ta ndi'i nivi ñoo yó'o ñii síso na ndá'yi na xí'in ña sáa ní ini na. Ta xíno na nixa'an na tiin na taPablo, ta ñóo na ra noo ño'o, tava na ra nda sata nama ña xino nduu ve'e ño'o yó'o, ta kama ní nakasi na yé'é nama yó'o. 31 Ta kua'a ní nivi yó'o káni ní na taPablo xa'a ña ka'ni na ra. Ta saá taa taká'no noo ndi'i natropa na ndáa ñoo yó'o xini so'o ra ndí ndi'i nivi nañoo Jerusalén yó'o ñii síso na ndá'yi na káni tá'an na. 32 Ta saá xandikon kana ra natropa xí'in na ndíso chiño xí'in na, ña ko'on na xí'in ra noo nákutá'an nivi na síso káni tá'an. Ta nivi yó'o xini na vaxi natropa, ta saá sandakoo na, on vása káni ka na taPablo. 33 Ta taa taká'no noo ndi'i natropa nixaa ra noo nakutá'an nivi yó'o, ta xa'nda chiño ra noo natropa ña tiin na taPablo ta katón na nda'a ra xí'in ovi cadena. Ta saá nindaka to'on ra nivi na nakutá'an yó'o, káchí ra saá xí'in na:

—¿Yu kúu tayó'o?, ta, ¿yu kúu ña on vá'a ke'é ra? —káchí taká'no xí'in nivi.

34 Ta saá ñii síso ndakuiin na ndá'yi na, xa síín síín noo kuachi ká'an nivi yó'o ña sákuiso na sata taPablo. Ta taa taká'no noo natropa ni-kuchiño kundaa ini ra yo xa'a kúu ña sáa ini nivi yó'o ña síso na ndá'yi na. Ta saá taká'no yó'o xa'nda chiño ra ña ko'on taPablo xí'in natropa nda cuartel noo kundasi ndaa ra. 35 Ta taPablo kua'an ra xí'in natropa ta nixaa ra xí'in na noo yóo escalera ña kua'an ndaa noo ki'vi na yé'é cuartel. Ta natropa xíni ñó'ó na kuiso na taPablo ña kuchiño ndaa ra xí'in na, saá chi kua'a ní nivi na sáa ini, ndíkon na sata taPablo xa'a ña ka'ni na ra. 36 Ta nivi yó'o xí'in ndi'i ndee na síso na, ndá'yi na, káchí na saá:

—¡Ñii yichi ná kivi ra! ¡Ná kivi ra! —káchí na, ndá'yi na.

TaPablo ndákuiin ra to'on xa'a mii ra noo nivi nañoo Jerusalén

37 Ta natropa kua'an ndaa na escalera, ndíso na taPablo, ta xa
yatin xaa na ña chikaa na ra ini cuartel, ta saá taPablo nika'an ra
to'on griego xí'in mii taa taká'no noo natropa, káchí ra saá xí'in ra:
—¿Án taxi ún ña ka'an lo'o i xí'in ún? —káchí ra xí'in tayó'o.
Ta ndakuiin taká'no yó'o, káchí ra saá:
—¿Án ká'an ún to'on griego va? 38 ¿Án on siví yó'ó kúu ñii
tañoo Egipto, taa ta sakán lo'o kuiya niya'a sakaku kuachi xí'in ña
kísa toon ra noo nagobierno? Chi tayó'o kana ra ta sanakutá'an ra
komi mil taa na xikoo yu'ú xí'in ra, ta nixa'an na xí'in ra ndá yuku
yichí, noo kee na ña kani tá'an na xí'in nagobierno —káchí ra xí'in
taPablo.
39 Ta ndakuiin taPablo nika'an ra:
—On siví yi'i kúu ta ká'an ún xa'a. Yi'i kúu i ñii tajudío, ta
kaku i ñoo Tarso ña ndá'vi ndaa estado Cilicia, ta ñoo Tarso yó'o
kúu ñoo ká'no ña ndáya'ví ní. Ta vitin ndúkú i noo ún ña taxi ún
ndayí ka'an i xí'in nivi na nákutá'an yó'o —káchí taPablo xí'in
taká'no noo natropa.
40 Ta taká'no yó'o taxi ra ndayí ña ka'an taPablo xí'in nivi.
Ta saá taPablo xikundichi ra noo escalera yó'o, ta sakanda ra
nda'a ra noo nivi ña sayaa na, on nda'yi ka na. Ta saá sayaa ndi'i
na, ta taPablo kixá'á ra ká'an ra xí'in na to'on hebreo ña kúu to'on
mii na, ta káchí ra saá xí'in na:

22 —Natá'an yó, nataa xikua'a xí'in ndi'i nataa ñoo yó, ndúkú i
noo ndó ña koni so'o ndó to'on ña ka'an i ndakuiin i xa'a i
vitin —káchí taPablo xí'in na.
2 Tá xini so'o nayó'o ndí taPablo ká'an ra to'on mii na ña kúu
to'on hebreo, ta saá ñii yaa yaa kúu na. 3 Ta nika'an taPablo xí'in
na, káchí ra saá:
—Yi'i kúu i ñii tajudío, ta kaku i ñoo Tarso, ña ndá'vi ndaa
estado Cilicia, ta xa'no i ñoo Jerusalén yó'o. Ta mii taGamaliel,
tamaestro ká'no, kúu ta ndino'o saná'a ra yi'i. Ta saá ndeé ní
sakuá'á i ndasaá xíni ñó'ó kundikon i yichi naxii síkuá yó, ta va'a
ní kisa ndivi i ndi'i ndayí yó'o. Ndi'i saá kivi taxi xí'in mii i ña vivíi
kísa ndivi i ndi'i chiño ña xani sini i sakusii i ini Ndios, ñii ki'va
ndatán vitin táxi xí'in mii ndó kísa ndivi ndó chiño ña xáni sini
ndó sakusii ndó ini Ndios. 4 Ta kivi saá xani sini i ndí yichi taJesús
kúu ña on vása va'a, ta nixika i ñii ñii ñoo xa'a ña nandukú i nivi
na kúu na ndíkon yichi yó'o ña saxo'vi i nayó'o nda tondaa ña
kivi ndi'i na, saá kusii ini i kundo'o na. Ta xa'a ñayó'o, ndi'i kivi
tá naní'i i nataa án náña'a na ndíkon yichi taJesús, ta tiin i nayó'o

ta taan i na ini ve'e kaa. 5 Ta taa tasutu ká'no noo mii yó najudío
xí'in naxikua'a na ndíso chiño xí'in yó, nayó'o xíni va'a na ndí
to'on ña ká'an i xí'in ndó vitin kúu ñandaa, chi naná'no yó'o kúu
na nitaa tutu ña taxi na ndayí nda'a i xa'a ña tiin i ndi'i nivi na
ndíkon yichi taJesús na kúu na táku ñoo Damasco, ta tutu yó'o
nika'an ña kómí i ndayí ña tiin i na, ta katón i na ña kixi na xí'in i
ñoo Jerusalén yó'o xa'a ña xo'vi na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taPablo ndato'on ra ndasaá nakutá'an ra xí'in taJesús

(Hch. 9:1-19; 26:12-18)

6 'Ta saá tá kua'an i ñoo Damasco ta xa yatin nitondaa ma'ñó
ndiví kúu ña, ta ñii kama kee ño'o ñoyívi nino, ta ndeé ní naye'e ña
yi'i, ta xino nduu ña noo ñíndichi i. 7 Ta saá nakava i nda noo ño'o.
Ta xandikon xini so'o i to'on, ta nika'an ña xí'in i, kachí ña saá:
"Saulo, Saulo, ¿ndachun ndíkon ún sáxo'vi ún yi'i?" 8 Ta ndakuiin i,
nika'an i: "¿Yu kúu yó'ó, Tata?", kachí i. Ta nika'an ra xí'in i: "Yi'i
kúu i Jesús, tañoo Nazaret, taa ta ndíkon ún sáxo'vi ún", kachí
ra xí'in i. 9 Ta nataa tá'an i na kua'an xí'in i xini na ña nitivi yé'e
ño'o yó'o, ta niyi'ví ní na, ta on vása ní-xini so'o na to'on ña xini
so'o i. 10 Ta nindaka to'on i taa ta ká'an xí'in i, kachí i xí'in ra saá:
"¿Vitin yukía kóni ún ke'é i, Tata?", kachí i xí'in ra. Ta taa yó'o
ndakuiin ra, kachí ra saá: "Nakundichi ún, ta naki'in ún yichi, ta
ko'on ún ki'vi ún ñoo Damasco, chi ñoo yó'o xa xa'nda chiño i noo
ñii taa ña ka'an ra xí'in ún ña chitóni i kasa ndivi ún xa'a i", kachí
ra xí'in i. 11 Ta saá naki'in ndi yichi ta kua'an ndi, ta nataa tá'an i
na kua'an xí'in i, tiin na nda'a i, ta ní'i na yichi i kua'an ndi, chi
ño'o yé'e ña nitivi noo i sandakoo kuáá ña nduchu noo i. Ta saá
nixaa ndi ñoo Damasco, 12 noo táku ñii taa ta naní Ananías. Ta
taAnanías yó'o kúu ñii taa ta vivíi kísa ndivi ndayí Ndios ña nitaa
taxii síkuá yó taMoisés xina'á, ta va'a ní kánóo ñato'ó ra noo ndi'i
najudío na táku ñoo Damasco. 13 Ta taAnanías yó'o kixaa ra noo i,
ta xindichi yatin ra noo yóo i, ta nika'an ra xí'in i, kachí ra saá:
"Ñani i Saulo, vitin va'a nakoto nduchu noo ún", kachí ra. Ta saá
xandikon va'a nativi nakoto i xí'in nduchu noo i, ta va'a xito i noo
taAnanías yó'o. 14 Ta saá nika'an ra xí'in i, kachí ra: "Mii Ndios, ta
síkón ní ñato'ó chinóo naxii síkuá yó xina'á, nakaxin ra yó'ó ña
kundaa ini ún yu kúu ña kóni ra kasa ndivi ún. Ta nakaxin ra yó'ó
xa'a ña nakutá'an ún xí'in taJesús taa ta kúu taNdaa. Ta nakaxin
ra yó'ó xa'a ña xini so'o ún to'on ña kee mii yu'u tayó'o. 15 Ndios
ke'é ra saá xí'in ún chi yó'ó kuu ún taa ta ndakuiin xa'a taJesús,
ta ndato'on ún xí'in ndi'i nivi yu kúu ña xini ún, ta yu kúu ña xini

so̱'o ún. 16 Ta vitin o̱n kundati ka̱ ún, ta kama nakundichi ún ta
kuchu ún xí'in nda̱yí ki̱vi̱ ta̱Jesús, ta ndukú ún no̱o̱ ra ña kasa ká'no
ini ra xa̱'a̱ ndi'i kua̱chi ún", ka̱chí ta̱Ananías xí'in i̱.

Ndios ti̱'ví ra ta̱Pablo ña ka̱'a̱n ra to̱'on ñava̱'a xa̱'a̱ ta̱Jesús xí'in ni̱vi na o̱n vása kúu najudío

17 Ta ta̱Pablo nda̱to̱'on ka̱ ra xí'in na, káchí ra saá:
—Tá ndi̱kó i̱ ñoo Jerusalén, ta ñii ki̱vi̱ tá ká'a̱n i̱ xí'in Ndios,
ta yóo i̱ ke̱'e yé'é ve'e ño̱'o ká'no, ta saá ki̱xaa̱ ñii ña ni̱ti̱vi no̱o̱ i̱.
18 Ta ñayó'o kúu ña xi̱ni i̱ ta̱Jesús, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in i̱, ka̱chí ra saá:
"Kama ní kee ún ñoo Jerusalén yó'o, chi ni̱vi ñoo yó'o o̱n kandixa
na to̱'on ña ndato̱'on ún xí'in na xa̱'a̱ i̱", ka̱chí ta̱Jesús xí'in i̱, ña
ni̱ti̱vi ra no̱o̱ i̱. 19 Ta saá nda̱kuii̱n i̱ ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ra, ka̱chí i̱: "Tata,
ni̱vi ñoo yó'o ndixa xíni̱ na ndí yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱ xi̱ndiko̱n sa̱xo̱'vi̱ ní i̱
ndi'i ni̱vi na kándixa yó'ó. Saá chi yi̱'i̱ ni̱xa̱'a̱n i̱ ñii ñii ve'e ño̱'o
sinagoga, ta ti̱in i̱ nayó'o ta ta̱an i̱ na ini ve'e ka̱a. 20 Ta ki̱vi̱ xa̱'ni
na ta̱Esteban, ta̱a ta̱ nda̱kuii̱n to̱'on va̱'a xa̱'a̱ ún no̱o̱ ni̱vi, ta yi̱'i̱,
ni̱xi̱yo yu'ú i̱ xí'in ni̱vi na ké'é saá, ta̱nda̱ xi̱ndaa i̱ tiko̱to̱ ni̱vi ña
kóon na yu̱u̱ ta̱Esteban ta xa̱'ni na ra", ka̱chí i̱ xí'in ta̱Jesús. 21 Ta
nda̱kuii̱n ra, ka̱chí ra saá xí'in i̱: "Vitin ko̱'o̱n ún, chi yi̱'i̱ ti'ví i̱ yó'ó
ko̱'o̱n ún kua̱'a̱ ní ñoo xíká ña ndato̱'on ún to̱'on i̱ xí'in ni̱vi na o̱n
vása kúu najudío", ka̱chí ra xí'in i̱ —káchí ta̱Pablo xí'in najudío na
nákutá'an yó'o.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ yu kúu ña ke̱'é ta̱a ta̱ká'no no̱o̱ natropa xí'in ta̱Pablo

22 Tá ni̱vi na na̱kutá'an yó'o xi̱ni̱ so̱'o na to̱'on yó'o ña ni̱ka̱'a̱n
ta̱Pablo xa̱'a̱ ni̱vi na o̱n vása kúu najudío, ta o̱n vása ní-xiin ka̱ na
koni̱ so̱'o na to̱'on ká'a̱n ra, ta ki̱xá'á na sáa̱ ní ini na. Ta ñii síso̱ na
ndá'yi na, káchí na saá:
—¡Ná kivi̱ ta̱yó'o! ¡O̱n vása va̱'a ña kutaku̱ ka̱ ra ñoyívi yó'o!
—káchí na, ndá'yi na.
23 Ta o̱n vása sándakoo na ndá'yi na ta ká'a̱n na ña o̱n vá'a xa̱'a̱
ta̱Pablo. Ta ta̱va na tiko̱to̱ ña kánóo sa̱ta̱ tiko̱to̱ ndíxin na, ta kísin
na tiko̱to̱ yó'o, ta ti̱in na ño'o̱ ta sa̱kana na ña chí ni̱no, chi ña ke̱'é
na saá kóni kachí ña ndí nda̱ lo'o o̱n xi̱in na naki'in na to̱'on ña
ká'a̱n ta̱Pablo. 24 Ta saá ta̱a ta̱ká'no xa̱'nda chiño ra no̱o̱ natropa ña
tiin na ta̱Pablo ta chika̱a̱ na ra ini cuartel. Ta xa̱'nda chiño ra no̱o̱
natropa ña kani na ta̱Pablo xí'in kuártá xa̱'a̱ ña na'ma ra nda̱chun
sáa̱ ní ini ni̱vi xíni na ra. 25 Tá o̱n ta̱'án ka̱ kani na ra, ta si'na ka̱tón

na ra. Ta saá nikaan taPablo xí'in ñii taa ta ndíso chiño xí'in sava natropa yó'o, káchí ra saá:
—¿Án ndixa káchí ndayí ndí va'a kani ndó ñii taa ta kúu tañoo Roma tá si'na on ta'án koon ra noo tajuez ña kasa nani ra xa'a kuachi tayó'o? —káchí taPablo xí'in ñii taa ta ndíso chiño xí'in sava natropa.
26 Tá tayó'o xini soo ra ña nika'an taPablo, ta kama nixa'an ra ndatoon ra xí'in mii taa taká'no noo ra, ta káchí ra saá:
—Ta vitin, ¿yu kúu ña ke'é ún?, chi taa ta xa'nda chiño ún kani ndi xí'in kuártá, tayó'o kúu ra ñii tañoo Roma —káchí ra xí'in taa taká'no noo natropa.
27 Ta saá taa taká'no yó'o kua'an ra, ta nixaa ra noo taPablo, ta nindaka toon ña'á ra, káchí ra saá xí'in ra:
—¿Án ndixa yó'ó kúu ñii taa tañoo Roma? —káchí ra.
Ta ndakuiin taPablo:
—Ndixa yi'i kúu i tañoo Roma —káchí ra.
28 Ta saá nika'an taa taká'no yó'o xí'in ra, káchí ra:
—Yi'i cha'vi i kua'a ní si'ún, ta saá naki'in i tutu ña káchí kúu i taa tañoo Roma —káchí ra xí'in taPablo.
Ta ndakuiin taPablo, káchí ra saá:
—Yi'i on vása ní-ke'é i saá, chi nda kivi kaku i kúu i tañoo Roma —káchí ra xí'in taa taká'no noo natropa yó'o.
29 Ta natropa na xa yóo ti'va ña kani na taPablo, xini soo na toon yó'o, ta kama ní kee na ta kua'an na. Ta taká'no noo natropa niyi'ví ní ini ra chi xa xa'nda chiño ra ña katón na taPablo, taa ta kúu tañoo Roma, ta xí'in ñayó'o niya'a ndoso ra ndayí nañoo Roma.

Toon yó'o ká'an xa'a taPablo ñíndichi ra noo naJunta Suprema najudío

30 Ta taa taká'no noo natropa kóni ra kundaa va'a ka ini ra xa'a kuachi táxi najudío xa'a taPablo. Ta saá tá nitivi inka kivi, ta xa'nda chiño ra noo naJunta Suprema najudío, na kúu nasutu ná'no xí'in nataa naxikua'a ña nakutá'an nayó'o noo ra. Ta saá tuku xa'nda chiño ra noo natropa ña ndaxin na taPablo, ña kee ra cuartel, ta kixaa ra kundichi ra noo ndi'i nayó'o.
23 Tá kixaa taPablo, ta ñíndichi ra noo naJunta Suprema, ta saá xíto ra noo na ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Ndó'ó, tata natá'an yó, kóni i ña kundaa ini ndó ndí ndi'i saá kivi ña táku i ndino'o ní ini i kisa ndivi i ñava'a noo Ndios, ta ñakán on koó nda lo'o ña sándi'i ini i yóo noo i —káchí taPablo xí'in na.

2 Tá xini̱ so̱'o ta̱su̱tu̱ ká'no ta̱ na̱ní Ananías to̱'on yó'o ña ni̱ka̱'a̱n
ta̱Pablo, ta xa̱'nda chiño ra no̱o̱ ni̱vi na yíta yatin sii̱n ta̱Pablo ña
xí'in nda'a̱ na kani na yu'u̱ ra. 3 Ta nda̱kuii̱n ta̱Pablo, káchí ra saá
xí'in ta̱su̱tu̱ ká'no yó'o:

—Ñii ki̱vi̱ va̱xi Ndios kani ra yó'ó chi yó'ó kúu ta̱a ta̱ o̱vi̱ yu'u̱.
Yó'ó ndíso chiño ún ña kasa nani ún xa̱'a̱ i̱ xí'in ñanda̱a̱ ñii ki̱'va
nda̱tán káchí nda̱yí Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés. Ta o̱n vása ké'é ún
saá, chi mi̱i ún yá'a ndoso ún nda̱yí Ndios, xí'in ña xa̱'nda chiño ún
no̱o̱ ni̱vi ña kani na yi̱'i̱ —káchí ta̱Pablo xí'in ta̱su̱tu̱ ká'no yó'o.

4 Ta ni̱vi na yíta yatin xí'in ta̱Pablo, ni̱ka̱'a̱n na xí'in ra, káchí
na saá:

—¿Án ta̱a ta̱ o̱n ko̱ó ñato̱'ó kómí kúu ún?, chi kándiva̱'a ún xí'in
ta̱su̱tu̱ ká'no, ta̱a ta̱ kísa chiño no̱o̱ Ndios.

5 Ta nda̱kuii̱n ta̱Pablo, káchí ra saá:

—Natá'an yó, kasa ká'no ini ndó xa̱'a̱ i̱ chi o̱n vása ní-xini̱ i̱ tá
ta̱yó'o kúu ta̱su̱tu̱ ká'no, saá chi xíni̱ ñó'ó kasa ndivi yó to̱'on Ndios
ña ni̱taa ta̱Moisés xi̱na̱'á, káchí ña saá: "O̱n vá'a kandiva̱'a yó xí'in
ta̱a ta̱ká'no no̱o̱ ñoo yó", —káchí ta̱Pablo xí'in na.

6 Ta ta̱Pablo ku̱nda̱a̱ ini ra ndí sava naJunta Suprema yó'o kúu
na nafariseo, ta sava na kúu na nasaduceo, ta saá ni̱ka̱'a̱n ra xí'in
na, káchí ra saá:

—Natá'an yó, yi̱'i̱ kúu i̱ ta̱fariseo, ñii ki̱'va nda̱tán yivá i̱ xi̱kuu
ra ta̱fariseo. Ta kua̱chi ña sákuiso na yi̱'i̱ kúu xa̱'a̱ ña ndáa ini i̱ ndí
ndixa nataku̱ ni̱vi na ni̱xi'i̱ —káchí ta̱Pablo xí'in na.

7 Tá ndi'i na ndóo yó'o xi̱ni̱ so̱'o na to̱'on yó'o, ta nafariseo xí'in
nasaduceo ki̱xá'á na náa na xí'in tá'an na, ta ni̱ta̱'vi̱ tá'an nafariseo
xí'in nasaduceo. 8 O̱n vása yóo ñii yu'ú ka̱ na, chi nasaduceo
kándixa na ndí ni̱vi na ni̱xi'i̱ o̱n nataku̱ ka̱ nayó'o, ta kándixa na
ndí o̱n ko̱ó níma̱ kómí ni̱vi, ni o̱n ko̱ó naángel, ni o̱n ko̱ó inka̱ no̱o̱
níma̱. Ta nafariseo kándixa na ndí yóo níma̱ ni̱vi, ta yóo naángel,
ta yóo inka̱ no̱o̱ níma̱, ta kándixa na ndí ni̱vi na ni̱xi'i̱ nataku̱
nayó'o. 9 Ta xa̱'a̱ to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Pablo xí'in na, nafariseo
xí'in nasaduceo, ki̱xá'á na náa ní na, ta ñii síso̱ na ñó'o na. Ta
sava nafariseo na kúu namaestro na sáná'a nda̱yí Ndios ña ni̱taa
ta̱Moisés xi̱na̱'á, na̱kuita na ta ni̱ka̱'a̱n na, káchí na saá:

—Ndixa o̱n ko̱ó nda̱ ñii kua̱chi ndíso ta̱yó'o, chi o̱n vása nání'i
ndi̱ nda̱ ñii ña o̱n vá'a ke̱'é ra. Ndá sana ñii níma̱ án ñii ñaángel
ni̱ka̱'a̱n ña xí'in ra —káchí nafariseo.

10 Ta saá ki̱xá'á ni̱vi ndeé ní ndá'yi na, ta ndeé ní síso̱ na. Ta
yí'ví ní ta̱ká'no no̱o̱ natropa ko̱to̱ yi̱yo ní xí'in ñasáa̱ na, sakuáchi
na yi̱kí ko̱ñu ta̱Pablo. Ta saá ta̱ká'no yó'o xa̱'nda chiño ra no̱o̱
natropa ña naki'in na ta̱Pablo ña ko̱'o̱n ra xí'in na kunda̱si̱ tuku ra
ini cuartel.

11 Ta saá tá kixaa kuñoó, ta nitivi taJesús noo taPablo, ta
nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:
—On kuyi'ví ún, chi yóo i xí'in ún. Ta ñii ki'va ndatán nika'an ún
to'on ña ndakuiin ún xa'a i ñoo Jerusalén yó'o, saá xíni ñó'ó
ndakuiin ún xa'a i ñoo Roma —káchí taJesús xí'in taPablo, ña
nitivi ra noo ra.

To'on yó'o ká'an ndí xikoo yu'ú nivi ña ka'ni na taPablo

12 Ta saá nitivi inka kivi, ta nakutá'an sava najudío, ta xikoo
yu'ú na ña ka'ni na taPablo, ta káchí na saá:
—Nda lo'o on kuxu ka yó ni on ko'o ka yó nda ná ka'ni yó ra.
Ta ná kuu yó nivi na natavi chi'ña tá ni-xa'ni yó ra —káchí na,
kindoo yu'ú na.
13 Ta yá'a ovi siko kúu nataa yó'o na xikoo yu'ú xa'a ña ka'ni
na taPablo. 14 Ta saá nataa yó'o nixa'an na noo nákutá'an nasutu
ná'no yóo na xí'in naxikua'a noo nañoo judío, ta nika'an na xí'in
na, káchí na saá:
—Mii ndi xa kindoo ndi xí'in natá'an ndi ña on kuxu ka ndi,
ni on ko'o ka ndi nda ná ka'ni ndi taPablo. 15 Ta saá ndó'ó xí'in
natá'an ndó na kúu naJunta Suprema, xíni ñó'ó ndukú ndó noo
taká'no noo natropa ña ti'ví ra taPablo kixaa ra noo ndó. Ka'an
ndó xí'in taká'no noo natropa yó'o ndí yóo ka ña xíni ñó'ó ndaka
to'on ndó taPablo ña kundaa ini ndó xa'a kuachi ra. Ta mii ndi, xa
koo se'é ndi yu'u yichi, ña xa yóo ti'va ndi ka'ni ndi ra ña on kixaa
ra noo ndó —káchí na xí'in nasutu ta xí'in naxikua'a noo najudío
na nákutá'an yó'o.
16 Ta ñii talo'o xaxin taPablo ta kúu sa'ya ki'va ra, xini so'o
ra xa'a ña xikoo yu'ú nataa yó'o ke'é na, ta saá talo'o yó'o kee
ra kua'an ra, ta nixaa ra nda cuartel noo yóo sito ra taPablo,
ta ndato'on ra xí'in ra xa'a ña xini so'o ra. 17 Kivi ndi'i xini so'o
taPablo ña ndato'on talo'o xaxin ra xí'in ra, ta kana ra ñii ta ndíso
chiño noo ñii ciento natropa, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:
—Ná ko'on talo'o yó'o xí'in ún noo taká'no noo ndi'i natropa,
chi yóo to'on ña xíni ñó'ó ní ndato'on talo'o yó'o xí'in ra —káchí
taPablo xí'in ta ndíso chiño.
18 Ta saá kee ta ndíso chiño yó'o kua'an ra, ta kua'an talo'o
yó'o xí'in ra, ta nixaa na noo taa taká'no ta xá'nda chiño noo ndi'i
natropa. Ta saá ta ndíso chiño noo ñii ciento natropa nika'an ra
xí'in taa taká'no noo ra, káchí ra saá:
—TaPablo ta nákaa ndási ní'nó, ti'ví ra yi'i vaxi i xí'in talo'o
yó'o noo ún, chi yóo ñii ña kóni ra ndato'on ra xí'in ún —káchí ra
xí'in taká'no noo ndi'i natropa.

19 Ta saá ta̱ká'no yó'o ti̱in ra nda'a̱ ta̱lo'o yó'o ña ko̱'o̱n ra xí'in
ra ñii xiiña no̱o̱ o̱n ko̱ó ni̱vi na kuchiño koni̱ so̱'o to̱'on ña ká'a̱n
na. Ta saá ki̱xá'á ra ndáka̱ to̱'on ra ta̱lo'o yó'o, káchí ra xí'in ra:
—¿Ndá to̱'on kúu ña kóni ún ndato̱'on ún xí'in i̱? —káchí ra
xí'in ta̱lo'o.
20 Ta nda̱kuii̱n ta̱lo'o, ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra saá:
—Sava najudío xi̱koo yu'ú na ña ndasaá ndukú na no̱o̱ ún ña
taxi ún ko̱'o̱n ta̱Pablo ña xaa̱ ra no̱o̱ naJunta Suprema ki̱vi̱ taa̱n.
Saá chi kachí na xí'in ún ndí kóni na nda̱ka̱ to̱'on ka̱ na ra ña va̱'a
ka̱ kunda̱a̱ ini na xa̱'a̱ kua̱chi ra, saá kachí na xí'in ún. 21 Ta o̱n
kandixa ún to̱'on ña ka̱'a̱n nayó'o xí'in ún, chi ñavatá kuu ña. Saá chi
yu'u̱ yichi̱ koo se'é kua̱'a̱ ní nata̱a xa̱'a̱ ña ka'ni na ta̱Pablo. Yá'a o̱vi̱
si̱ko̱ kúu nata̱a na koo se'é kundati ña'á, ta ndi'i nata̱a yó'o ki̱ndo̱o
yu'ú na o̱n kuxu ka̱ na ni o̱n ko'o ka̱ na nda̱ ná ka'ni na ta̱Pablo. Ta
káchí na saá xí'in mi̱i na: "Ná kuu yó ni̱vi na ni̱ta̱vi̱ chi'ña tá ni̱-xa'ni
yó ra", káchí na. Ta vitin xa yóo ti'va na ka'ni na ra, ta ndákuiti
ndáti na ña taxi ún kee ta̱Pablo ña ko̱'o̱n ra no̱o̱ naJunta Suprema
—káchí ta̱lo'o nda̱to̱'on ra xí'in ta̱ká'no no̱o̱ ndi'i natropa yó'o.
22 Ta saá ta̱ká'no no̱o̱ ndi'i natropa ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱lo'o, káchí
ra saá:
—Nda̱ ñii ni̱vi o̱n ka̱'a̱n ún xí'in ña ki̱xi ún no̱o̱ i̱ nda̱to̱'on ún
xí'in i̱ —káchí ra xí'in ta̱lo'o yó'o, ta ti̱'ví ña'á ra kua̱no'o̱ ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ti̱'ví na ta̱Pablo ko̱'o̱n ra no̱o̱ ta̱gobernador Félix

23 Ta saá ta̱ká'no no̱o̱ ndi'i natropa ka̱na ra o̱vi̱ natropa, ta ñii
ñii nayó'o kúu na xá'nda chiño no̱o̱ ñii ciento natropa, ta ta̱ká'no
no̱o̱ na o̱vi̱ yó'o ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na, káchí ra:
—Ná kasa ndivi ndó xí'in o̱vi̱ ciento natropa xa̱'a̱ ña kee na
ka̱a i̱i̱n ñoó ki̱vi̱ vitin,[a] ta ko̱'o̱n xá'á na nda̱ ñoo Cesarea. Saá
tuku ka'nda chiño ndó no̱o̱ u̱ni̱ si̱ko̱ u̱xu̱ natropa na kúu na yóso
kuáyí xí'in o̱vi̱ ciento natropa na ní'i ka̱a nání ta si̱i̱n no̱o̱ ña, ta
ndi'i natropa yó'o xíni̱ ñó'ó koo ti'va na ña kee na ka̱a i̱i̱n ñoó
ki̱vi̱ vitin, ta ko̱'o̱n na ñoo Cesarea. 24 Ta taxi ndó sava tíkuáyí ña
koso ta̱Pablo xí'in natá'an ra, ta koto va̱'a ndó ña o̱n kóo ña o̱n
vá'a kundo'o ta̱Pablo yichi̱ ña va̱'a xaa̱ ra no̱o̱ ta̱gobernador Félix
ñoo Cesarea.
25 Ta saá ta̱ká'no no̱o̱ ndi'i natropa ni̱taa ra ñii tutu ña ní'i
natropa kua̱'a̱n na ña taxi na ña nda'a̱ ta̱gobernador Félix. Ta ña
ni̱taa ra no̱o̱ tutu yó'o káchí ña saá:

---

[a] **23:23** Ka̱a i̱i̱n ñoó na̱ní ña ka̱a u̱ni̱ ñoó no̱o̱ nañoo Roma.

26 “Yi̱'i̱ kúu i̱ ta̱Claudio Lisias, ta tí'ví i̱ to̱'on chindeé i̱ yó'ó, tata
gobernador, ta̱ kúu ta̱ kánóo síkón ní ñato̱'ó no̱o̱ ndi̱. 27 Kóni i̱
ndato̱'on i̱ xí'in ún nda̱chun tí'ví i̱ ta̱yó'o xaa̱ ra no̱o̱ ún. Sava
najudío ti̱in na ra, ta xa yatin ní ka'ni na ra, níkúu. Ta xi̱ni̱ so̱'o i̱
ndí ta̱yó'o kúu ra ñii ta̱a ta̱ñoo Roma, ta saá kama ní ke̱e i̱ ni̱xa̱'a̱n i̱
xí'in natropa, ta sa̱ka̱ku ndi̱ ra no̱o̱ najudío yó'o. 28 Ta yi̱'i̱ ndu̱kú i̱
ña kunda̱a̱ ini i̱ ndá kua̱chi kúu ña táxi na xa̱'a̱ ra, ta saá xa̱'nda
chiño i̱ no̱o̱ ra ña ko̱'o̱n ra xí'in i̱ no̱o̱ naJunta Suprema najudío ña
ná nda̱ka̱ to̱'on na ra. 29 Ta saá ku̱nda̱a̱ ini i̱ ndí táxi na kua̱chi xa̱'a̱
ra chi káchí na ndí o̱n vása va̱'a kísa ndivi ra nda̱yí mi̱i najudío
yó'o, ta ñayó'o o̱n si̱ví kua̱chi ndeé kúu ña no̱o̱ mi̱i yó nañoo Roma.
Ta saá nda̱ lo'o o̱n ko̱ó xa̱'a̱ ña chikaa̱ ndi̱ ra ini ve'e ka̱a ni ña ka'ni
ndi̱ ra. 30 Ta saá ni, xi̱ni̱ so̱'o i̱ ndí sava najudío xi̱koo yu'ú na ña
ka'ni na ra, ta xa̱'a̱ ñayó'o kama ní tí'ví i̱ ra xaa̱ ra no̱o̱ ún vitin. Ta
ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in najudío na táxi kua̱chi xa̱'a̱ ra ndí xíni̱ ñó'ó xaa̱ na
no̱o̱ ún ña kasa nani ún xa̱'a̱ kua̱chi yó'o. Ta to̱'on yó'o kúu ndi'i ña
ndáto̱'on i̱ xí'in ún vitin, tata. Ta va̱'a ná koo ún”, káchí to̱'on ña
ni̱taa ta̱Claudio Lisias no̱o̱ tutu ña kua̱'a̱n nda'a̱ ta̱gobernador.
31 Ta saá natropa yó'o ki̱sa ndivi na ña xa̱'nda chiño ta̱ká'no no̱o̱
na, ta na̱ki'in na ta̱Pablo xí'in natá'an ra. Ta tá ki̱xaa̱ ku̱ñoó yó'o,
ta ke̱e na kua̱'a̱n na, ta ni̱xaa̱ ndi'i na ñii ñoo ña na̱ní Antípatris.
32 Ta saá ni̱ti̱vi inka̱ ki̱vi̱, ta ndi̱kó natropa na xíka xá'á, kua̱no'o̱
na. Ta ta̱Pablo xí'in natá'an ra kua̱'a̱n na xí'in natropa na yóso
kuáyí nda̱ ñoo Cesarea. 33 Tá ni̱xaa̱ na ñoo Cesarea, ta natropa
na̱taxi na ta̱Pablo nda'a̱ ta̱gobernador, ta ta̱xi na nda'a̱ ra tutu ña
ni̱taa ta̱Claudio Lisias xa̱'a̱ ta̱Pablo. 34 Ta ndi̱'i ka̱'vi ta̱gobernador
tutu yó'o, ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra ta̱Pablo ndá ñoo ki̱xi ra. Ta nda̱kui̱in
ta̱Pablo, káchí ra saá:
—Ki̱xi i̱ ñoo ña nákaa̱ estado Cilicia —káchí ra.
35 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ta̱gobernador xí'in ta̱Pablo, káchí ra saá:
—Kundati i̱ nda̱ ná kixaa̱ ni̱vi na táxi kua̱chi xa̱'a̱ ún, ta saá kasa
nani i̱ xa̱'a̱ kua̱chi ún —káchí ra.
Ta saá xa̱'nda chiño ra no̱o̱ natropa ña kundaa na ta̱Pablo
ini ve'e ka̱a ña nákaa̱ ñii xiiña ini ve'e ká'no ña ki̱sa va̱'a ta̱rey
Herodes ñoo Cesarea yó'o.

Ta̱Pablo ndákui̱in ra xa̱'a̱ mi̱i ra no̱o̱ ta̱gobernador Félix

24 Tá ni̱ya'a o̱'o̱n ki̱vi̱, ta ki̱xaa̱ ta̱su̱tu̱ ká'no ta̱Ananías xí'in
sava naxi̱kua̱'a̱ ná'no no̱o̱ najudío, ta xí'in ta̱abogado mi̱i
najudío yó'o, ta ta̱yó'o na̱ní ra Tértulo. Najudío yó'o ki̱xaa̱ na
ña taxi na kua̱chi xa̱'a̱ ta̱Pablo no̱o̱ ta̱gobernador Félix. 2 Ta saá
ta̱gobernador yó'o xa̱'nda chiño ra no̱o̱ na kísa chiño no̱o̱ ra ña

kọ'ọn na ki'in na tạPablo kixạạ ra nọọ ra. Ta saá kịxạạ tạPablo, ta tạTértulo kịxá'á ra ká'ạn ra táxi ra kuạchi xạ'ạ tạPablo yó'o, ta káchí ra saá:

—Tata gobernador, tạạ tạ kánóo síkón ní ñatọ'ó nọọ ndị, táxa'vi ña'á ní ún chi xí'in ña ndíchí ní sịnị ún, ta xí'in ñavạ'a ní ini ún, vạ'a ní xá'nda chiño ún nọọ mịị ndị nañoo Israel, ta xa kuạ'ạ ní kuịyạ vạ'a ní tákụ ndị, chi ndạ ñii ñoo ọn vása káni tá'an xí'in ndị. Ta yóo kuạ'ạ ní chiño ná'no xa kịsa ndivi ún xạ'ạ ña chịndeé ún ndị'ị. [3] Xạ'ạ ñayó'o ndi'i saá kịvị, ta ndi'i saá xiiña kúsiị ní ini ndị nạki'in ndị ñavạ'a tạxi ún nda'ạ ndị, ta vitin kóni ndị kạ'ạn ndị xí'in ún saá: "Táxa'vi ní ún, tata, xạ'ạ ndi'i ñavạ'a yó'o." [4] Ta vitin ọn vása kóni ndị sandi'i kạ ndị yó'ó ña na'á ní kạ'ạn ndị xí'in ún. Ta ndasaá kuiti xáku ndá'ví ndị nọọ ún ña konị sọ'o lo'o ún ña ndatọ'on ndị xí'in ún xạ'ạ tạPablo tạ ñíndichi yó'o. [5] Saá chi xínị káxín ndị tạyó'o kúu ra ñii tạạ tạ ọn vá'a, ta ndạtán yóo ñii kuẹ'ẹ xíkón saá yóo ra, chi ñii ñii ñoo nọọ tákụ najudío, tạyó'o xáạ ra ta ndátọ'on ra xí'in nịvi ña sasạạ ra ini na xạ'ạ ña nakuita na kani tá'an na xí'in nagobierno. Ta tạyó'o kúu ra ñii tạạ tạká'no nọọ nịvi na kúu na ndíkọn yichị vatá ña nạní yichị nanazareno. [6] Ta ñii kịvị ñoo Jerusalén xịni ndị tạyó'o, yóo ra ini ve'e ñọ'o ká'no, ta ké'é ra ña ọn vá'a ña kúu ña kísa kini ñayịị ve'e ñọ'o. Ta xạ'ạ ñayó'o, tịin ndị ra xạ'ạ ña kasa nani ndị kuạchi xạ'ạ ra, [7] ta nị-kuchiño ndị, chi nịxạạ tạLisias tạạ tạká'no nọọ kuạ'ạ ní natropa, ta xí'in ndeẹ ndi'i natropa, kịndaa ra tạPablo yó'o nda'ạ ndị. [8] Ta saá tạLisias xạ'nda chiño ra nọọ ndị ña taxi ndị kuạchi xạ'ạ tạPablo nọọ yó'ó, tata gobernador. Ta vitin táná ndạkạ tọ'on mịị ún tạyó'o, ta saá kundạạ ini ún ndí ñandạạ kúu tọ'on ká'ạn ndị xạ'ạ ra xí'in ún —káchí tạTértulo xí'in tạgobernador Félix.

[9] Ta ndi'i najudío na ndóo yó'o ñii yóo yu'ú na xí'in tọ'on ña ká'ạn tạTértulo, ta ndạkuiịn na, nịkạ'ạn na, káchí na saá:

—Ndixa ñandạạ kúu ndi'i tọ'on nịkạ'ạn tạTértulo yó'o —káchí na.

[10] Ta saá tạgobernador ndạní'i ra nda'ạ ra nọọ tạPablo ña ndakuiịn ra kạ'ạn ra. Ta saá ndạkuiịn tạPablo, nịkạ'ạn ra tọ'on yó'o:

—Tata gobernador, xa kuạ'ạ ní kuịyạ yó'ó kúu tạjuez, ta kísa nani ún xạ'ạ kuạchi nịvi ñoo ndị najudío. Ta saá kúsiị ní ini ị ña ndakuiịn lo'o ị kạ'ạn ị xạ'ạ ị nọọ ún. [11] Sạkán ụxụ ọvị kịvị kúu ña kịxạạ ị ñoo Jerusalén xạ'ạ ña kasa ká'no ị Ndios ve'e ñọ'o ká'no. Táná ndạkạ tọ'on ún xạ'ạ ñayó'o, ta ọn vása yọ'vị kundạạ ini ún ndí ñandixa kúu ña ká'ạn ị. [12] Ta ọn sịví ñandạạ kúu tọ'on ña ká'ạn nayó'o, táxi na kuạchi xạ'ạ ị. Saá chi kịvị xịni na yị'ị yóo ị yosọ kẹ'e yé'é ve'e ñọ'o ká'no ñoo Jerusalén, ọn vása yóo ị náa ị

xí'in ndạ ñii nịvi, ni ọn vása yóo ị sásaạ ị ini nịvi. Ndạ lo'o ọn vása
ní-ke'é ị saá ve'e ñọ'o ká'no, ni nị-ke'é ị saá ve'e ñọ'o sinagoga, ni
ndạ ñii xiiña ñoo Jerusalén nị-ke'é ị saá. 13 Ta natạa na táxi kuạchi
xạ'ạ ị ndạ lo'o ọn kúchiño na kasa ndạạ na xạ'ạ kuạchi ña káchí na
sákuiso na yị'ị. 14 Ta tọ'on ña ndạạ kúu ñayó'o: yị'ị kúu ñii tạa tạ
ndíkọn yichị tạJesús, ta natạa yó'o xáni sịnị na ndí yichị vatá kúu
ña. Ta yị'ị kísa ká'no ị Ndios ndạtán kịsa ká'no naxịị síkuá ndị ra
xịnạ'á. Ta ñii kị'va ndạtán kạndixa na, saá kándixa ị tọ'on Ndios
ña nịtaa tạMoisés xí'in ndi'i tọ'on Ndios ña nịtaa inkạ naprofeta
xịnạ'á. 15 Ta yị'ị ta xí'in natạa yó'o na táxi kuạchi xạ'ạ ị, ñii kị'va
kándixa ndị ndí ñii kịvị Ndios sanatakụ ra nịvi na nịxi'ị, án nịvi na
vạ'a xịkuu na, án nịvi na ọn vá'a xịkuu na, ta kuita na nọọ Ndios
ña kasa nani ra xạ'ạ kuạchi na. 16 Ta xạ'ạ ña kándixa ị ñayó'o, ta
ndi'i saá kịvị chíkaạ ị ndeẹ ke'é ị ñavạ'a ña kóni Ndios xạ'ạ ña ọn
kóo ndạ lo'o ña sandi'i ini ị nọọ Ndios ta nọọ nịvi.
17 'Xa yóo ọvị án ụnị kuịyạ ọn vása xá'ạn ị ñoo Jerusalén, ta saá
nịxạ'ạn ị ñoo yó'o, chi ní'i ị sị'ún ña xa nạkaya ị xạ'ạ nịvi nandá'ví
na tákụ ñoo Jerusalén, ta kóni ị taxi ị ña nda'ạ na. Ta saá tuku
mịi ị kóni ị sọkọ ị lo'o ñavạ'a nọọ Ndios ve'e ñọ'o ká'no. 18 Ta xạ'ạ
ña kuchiño kị'vi ị ini ve'e ñọ'o yó'o, xínị ñó'ó kasa ndivi ị ndạyí
ña ká'ạn xạ'ạ ndasaá nduu ị tạa tạ ndii. Tá ndị'i kịsa ndivi ị ndi'i
ñayó'o, ta nịxịyo ị yosọ kẹ'e yé'é ve'e ñọ'o ká'no yó'o, ta sava
najudío na kẹe ñoo estado Asia nạkutá'an na xí'in ị. Ta ọn vása
ní-xiyo kuạ'ạ ní nịvi xí'in ị, ni ọn vása ní-sasaạ ị ini nịvi ña sịsọ
na ndạ'yi na kani tá'an na. 19 Tá najudío na kẹe ñoo estado Asia
káchí na xịni na yị'ị ké'é ị ña ọn vá'a, ta mịi nayó'o xínị ñó'ó
kixaạ na nọọ ún ña chikaạ na kuạchi sạtạ ị. 20 Táná kạ'ạn najudío
estado Asia ọn xịin na kixi na, ta vạ'a nịvi na yóo yó'o vitin ná
kạ'ạn na ndatọ'on na xí'in ún ndá kuạchi kúu ña nịkị'vi ị. Saá chi
naJunta Suprema najudío xa xịto ndoso na yị'ị, ta nịvi na yóo yó'o
xa kúndạạ ini na ña nịkạ'ạn naJunta Suprema xạ'ạ ị. Ta vitin ná
ndatọ'on na xí'in ún ndá kuạchi kúu ña nạní'i na ndíso ị. 21 Chi
yị'ị kúndạạ ini ị ndí ñii lạá kuạchi kuchiño sakuiso na sạtạ ị kúu
ña nịkạ'ạn ị nọọ nachiño, kạchí ị saá: "Yị'ị kúu tạa tạ kándixa
ndí ndixa natakụ nịvi na nịxi'ị. Ta xạ'ạ ña kándixa ị saá, táxi na
kuạchi xạ'ạ ị", saá nịkạ'ạn ị xí'in nafariseo ta xí'in nasaduceo na
kúu naJunta Suprema najudío —káchí tạPablo xí'in tạgobernador.
22 Ta tạgobernador Félix, tạa tạ xínị vạ'a xạ'ạ yichị tạJesús,
nịkạ'ạn ra, káchí ra saá:
—Vạ'a ọn kunani kuạchi yó'o vitin, ta ná kundati yó ndạ kixaạ
tạLisias tạa tạká'no nọọ ndi'i natropa, ta saá kasa nani ị xạ'ạ kuạchi
yó'o —káchí ra xí'in na.

23 Ta saá taFélix xa'nda chiño ra noo mii ta ndíso chiño xí'in ñii
ciento natropa ña chikaa tuku na taPablo ini ve'e kaa, ta taxi ra
ndayí ña kaka ndíka taPablo ini ve'e kaa, ta taxi ra ndayí ña ki'vi
natá'an taPablo ini ve'e kaa xa'a ña koto na ra ta xa'a ña taxi na
ña xíni ñó'ó nda'a ra.
24 Ta saá niya'a lo'o kivi, ta taFélix xí'in ñásí'í ra, ñá naní
Drusila, ñájudía kúu ñá, kixaa na ve'e chiño. Ta saá taFélix xa'nda
chiño ra noo natropa ndí tava na taPablo ini ve'e kaa ña kixaa ra
xí'in na noo taFélix ta noo ñásí'í ra. Ta saá kixaa taPablo noo na,
ta tagobernador Félix yó'o xini so'o va'a ra to'on nika'an taPablo,
ña ndato'on ra xí'in tagobernador ndasaá kuchiño kandixa ra
Jesucristo ta kundikon ra yichi ra. 25 Ta taPablo, nika'an ka ra
nándaxin ra to'on, káchí ra saá xí'in na:
—Nivi na kándixa Jesucristo xíni ñó'ó kutaku na xí'in ñandaa,
ta xíni ñó'ó nasita xí'in mii na noo ña on vá'a. Saá chi vaxi kivi
Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi —káchí taPablo xí'in na.
Tá xini so'o taFélix to'on yó'o, ta niyi'ví ní ra, ta nika'an ra xí'in
taPablo, káchí ra saá:
—Xa va'a vitin, on ndato'on ka ún xí'in i. Ta saá ñii kivi táná
nona lo'o noo i, ta saá kana i yó'ó kixaa ún noo i ña ndato'on ka ún
xí'in i —káchí ra xí'in taPablo.
26 Tagobernador Félix yó'o ndáti ra ña taPablo taxi se'é ra lo'o
si'ún nda'a ra xa'a ña saña ña'á ra ko'on ndíka ra. Ta xa'a ña ndáti
ra naki'in ra si'ún, kua'a ní yichi kana ra taPablo kixi ra noo ra ña
ndato'on ra xí'in ra. 27 Ta saá niya'a ovi kuiya, ta taFélix on vása
kúu ka ra gobernador, ta niki'vi inka tagobernador ta naní Porcio
Festo. Ta xa'a ña kóni taFélix kindoo va'a ra noo najudío, ni-xiin
ra saña ra taPablo ko'on ndíka ra. Ta saá nákaa ka taPablo ini ve'e
kaa kivi niki'vi taPorcio Festo kuu ra tagobernador ñoo yó'o.

To'on yó'o ká'an ña taPablo ndúkú ra ndí tarey César kasa nani xa'a kuachi ra

25 Ta saá kixaa taFesto ñoo Cesarea ña nakuiso chiño ra kuu ra
tagobernador. Tá kundivi ñayó'o, ta niya'a uni kivi, ta kee
ra kua'an ra nda ñoo Jerusalén. 2 Ta saá nasutu ná'no xí'in inka
naná'no noo najudío kixaa na noo ra, ta kixá'á na ká'an na sákuiso
na kuachi sata taPablo. 3 Ta ndukú na ñava'a noo tagobernador
Festo ña ka'nda chiño ra ndí ná ndikó taPablo ñoo Jerusalén
ña kasa nani na xa'a kuachi ra. Saá chi xa yóo yu'ú na ka'ni na
taPablo tá kua'an ra yichi ña kua'an ñoo Jerusalén. 4 Ta ndakuiin
taFesto káchí ra saá xí'in na:

—Vitin nákaa̱ ta̱Pablo ini ve'e ka̱a ñoo Cesarea. Ta yi̱'i̱ ya̱chi̱ ní ndikó i̱ no'o̱ i̱ ñoo yó'o. 5 Ta va̱'a sava ndó'ó naná'no no̱o̱ najudío ko̱'o̱n ndó xí'in i̱ ñoo Cesarea. Ta saá tá ndixa yóo kua̱chi ndíso ta̱Pablo, ta taxi ndó kua̱chi xa̱'a̱ ra no̱o̱ i̱ ñoo kán —káchí ta̱Festo xí'in najudío yó'o.

6 Ta ta̱Festo ki̱ndo̱o ka̱ ra o̱na̱ án u̱xu̱ ki̱vi̱ ñoo Jerusalén, ta saá ndi̱kó ra kua̱no'o̱ ra ñoo Cesarea, ta tuku kua̱'a̱n sava naná'no no̱o̱ najudío xí'in ra, ta ni̱xaa̱ na. Ta̱nda̱ inka̱ ki̱vi̱, ta yóo ta̱Festo no̱o̱ táyi̱ to̱'ó ve'e chiño no̱o̱ kísa nani ra xa̱'a̱ kua̱chi ni̱vi. Tá ki̱xaa̱ naná'no no̱o̱ najudío no̱o̱ ra, ta saá xa̱'nda chiño ra no̱o̱ natropa ña tava na ta̱Pablo ini ve'e ka̱a ña kixaa̱ ra xí'in na no̱o̱ ra. 7 Tá ki̱xaa̱ ta̱Pablo no̱o̱ ta̱gobernador yó'o, ta saá naná'no no̱o̱ najudío na ke̱e ñoo Jerusalén ki̱xá'á na táxi na kua̱chi xa̱'a̱ ta̱Pablo no̱o̱ ta̱gobernador. Ká'a̱n na sákuiso na kua̱'a̱ ní kua̱chi ndeé sa̱ta̱ ra, ta o̱n vása kúchiño na kasa nda̱a̱ na xa̱'a̱ kua̱chi ña sákuiso na ra. 8 Ta saá ki̱xá'á ta̱Pablo ká'a̱n ra ndákuii̱n ra xa̱'a̱ mi̱i ra, ta káchí ra saá:

—O̱n ko̱ó kua̱chi ndeé ndíso i̱, ta o̱n si̱ví ñanda̱a̱ kúu ña ká'a̱n nayó'o, sákuiso na kua̱chi sa̱ta̱ i̱. Nda̱ lo'o o̱n vása ní-ya'a ndoso i̱ no̱o̱ nda̱yí najudío, ni o̱n vása ní-ke'é i̱ ña o̱n vá'a ña chíkaa̱ ni̱no̱ ñayi̱i̱ ve'e ño̱'o ká'no ñoo Jerusalén, ni o̱n vása ní-ya'a ndoso i̱ no̱o̱ ña xá'nda chiño ta̱rey César —káchí ta̱Pablo, nda̱kuii̱n ra xa̱'a̱ mi̱i ra no̱o̱ ta̱gobernador Festo.

9 Ta ta̱Festo, xa̱'a̱ ña kóni ra kindo̱o va̱'a ra no̱o̱ najudío, ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra ta̱Pablo, káchí ra saá:

—¿Yukía̱ káchí ini mi̱i ún? ¿Án kóni ún ko̱'o̱n ún ñoo Jerusalén ña kasa nani i̱ xa̱'a̱ kua̱chi ún ñoo kán? —káchí ta̱Festo xí'in ta̱Pablo.

10 Ta nda̱kuii̱n ta̱Pablo káchí ra saá:

—O̱n vá'a saá, chi ve'e chiño yó'o kómí ña nda̱yí ta̱rey César, ta saá xíni̱ ñó'ó kasa nani ún kua̱chi xa̱'a̱ i̱ ve'e chiño yó'o. Saá chi xíni̱ va̱'a ún ndí o̱n vása ní-ke'é i̱ nda̱ ñii ña o̱n vá'a xí'in najudío. 11 Tá ndixa ndíso i̱ kua̱chi ndeé ña táxi nda̱ kivi̱ i̱, níkúu, ta saá o̱n ndukú i̱ no̱o̱ ún ña o̱n taxi ún kivi̱ i̱. Ta saá ni, tá o̱n ko̱ó kua̱chi ndeé ndíso i̱, ta nda̱ ñii ni̱vi o̱n vása kómí na nda̱yí nataxi na yi̱'i̱ nda'a̱ naná'no no̱o̱ najudío yó'o. Ta vitin ndúkú i̱ no̱o̱ ún, tata gobernador, ña ti'ví ún yi̱'i̱ ko̱'o̱n i̱ no̱o̱ mi̱i ta̱rey César ña kasa nani ra kua̱chi i̱ —káchí ta̱Pablo xí'in ta̱gobernador Festo yó'o.

12 Ta saá ta̱Festo ni̱ka̱'a̱n tá'an ra xí'in nachiño na kúu na kísa chiño yatin xí'in ra, ta saá ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱Pablo, káchí ra:

—Va̱'a, xa ndu̱kú ún ña ko̱'o̱n ún no̱o̱ ta̱rey César ñoo Roma ña kasa nani ra xa̱'a̱ kua̱chi ún, ta vitin va̱'a ko̱'o̱n ún no̱o̱ ra —káchí ta̱Festo xí'in ta̱Pablo.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí tạPablo kịxaạ ra nọọ tạrey Agripa ta nọọ kị'vạ tạyó'o ñáBerenice

13 Ta nịya'a lo'o kịvị, ta tạrey tạ nạní Agripa xí'in kị'vạ ra
ñáBerenice kịxaạ na ñoo Cesarea xạ'ạ ña koto na tạgobernador
Festo. 14 Ta kuạ'ạ ní kịvị kịndọo na ve'e tạFesto, ta saá ndạtọ'on
ra xí'in tạrey Agripa xạ'ạ kuạchi ña táxi najudío xạ'ạ tạPablo, ta
káchí tạFesto saá xí'in ra:

—Yóo ñii tạa nạní ra Pablo, nákaạ ra ini ve'e kạa ñoo yó'o,
chi tạFélix sạndakoo ña'á ra xạ'ạ ña kasa nani yị'ị xạ'ạ kuạchi
ra. 15 Ta kịvị nịxạ'ạn ị ñoo Jerusalén, ta naná'no nọọ najudío, na
kúu nasụtụ ná'no xí'in naxịkuạ'ạ, nayó'o tạxi na kuạchi nọọ ị xạ'ạ
tạyó'o. Nịkạ'ạn na xí'in ị ndí ndíso ra kuạchi ndeé, ta ndụkú na
nọọ ị ña ka'nda chiño ị ña kivị ra. 16 Ta ndạkuiịn ị kạchí ị saá xí'in
na: "Ndạyí mịi ndị nañoo Roma ọn vása táxi ña ndí ñii nịvi kivị na
tá si'na ọn tạ'án kọ'ọn na nọọ tạjuez ña kasa nani ra xạ'ạ kuạchi
na. Saá chi nayó'o kómí na ndạyí ndakuiịn na kạ'ạn na tọ'on xạ'ạ
mịi na nọọ nịvi na táxi kuạchi xạ'ạ na", saá kạchí ị xí'in na. 17 Ta
saá inkạ kịvị, ta kịxaạ naná'no nọọ najudío nọọ ị, ta xạ'nda chiño ị
nọọ natropa ña kọ'ọn na ki'in na tạPablo nọọ nákaạ ra ini ve'e kạa
ña kixaạ ra nọọ ị. 18 Tá kịxaạ ra nọọ ị, ta najudío yó'o kịxá'á na
táxi na kuạchi xạ'ạ ra. Ta kuạchi ña táxi na ọn sịví kuạchi ndáti ị
konị sọ'o ị kạ'ạn na xạ'ạ kúu ña, 19 chi kuạchi ña chíkaạ na sạtạ
tạPablo kúu kuạchi xạ'ạ yichị mịi najudío ña ndasaá ndíkọn na
Ndios tạ kísa tọ'ó na, chi ká'ạn najudío yó'o ndí tạPablo sáná'a ra
inkạ yichị ña ọn vása yóo yu'ú xí'in yichị ña ndíkọn najudío. Saá
chi tạPablo sáná'a ra káchí ra xạ'ạ ñii tạa tạ nạní Jesús, ta tạyó'o
nịxi'ị ra ta nạtakụ ra ta tákụ ra vitin, saá ká'ạn tạPablo, sáná'a ra,
káchí na. 20 Ta yị'ị ọn vása xínị vạ'a ị ndasaá kasa nani ị kuạchi
xạ'ạ yichị ña ndíkọn najudío, ta saá nịndạkạ tọ'on ị tạPablo án vạ'a
kọ'ọn ra ñoo Jerusalén xạ'ạ ña kunani kuạchi ra. 21 Ta nị-xiin ra
kọ'ọn ra ñoo Jerusalén, ta kạchí ra ndí vạ'a kạ kọ'ọn ra ñoo Roma
xạ'ạ ña kasa nani tạrey César kuạchi ra. Ta saá xạ'nda chiño ị nọọ
natropa ña tuku chikaạ na ra ini ve'e kạa tạndạ xịnọ kasa ndivi ị
ndi'i chiño xạ'ạ ña kuchiño ti'ví ị ra kọ'ọn ra nọọ tạrey César ñoo
Roma —káchí tạFesto, ndạtọ'on ra xí'in tạrey Agripa.

22 Ta saá ndạkuiịn tạAgripa, káchí ra saá:

—Yị'ị, kóni ní ị konị sọ'o ị tọ'on ña kạ'ạn tạPablo yó'o
—káchí ra.

Ta ndạkuiịn tạFesto, káchí ra saá:

—Vạ'a, mịi kịvị taạn konị sọ'o ún tọ'on ña kạ'ạn tạPablo yó'o
—káchí ra xí'in tạAgripa.

23 Ta kixaa inka kivi, ta tarey Agripa xí'in ki'va ra ñáBerenice
kixaa na ve'e chiño ká'no, ta kua'an na niki'vi na xí'in ndi'i ñato'ó
na, ta nayó'o ndíxin na tikoto va'a ña livi ní. Saá tuku nataa na
ndíso chiño xí'in natropa, ta xí'in nataa na ndíso chiño xí'in chiño
ná'no ñoo yó'o ndíkon na kua'an na sata nayó'o xí'in ñato'ó ní, ta
saá kixaa na noo taFesto ve'e chiño ká'no. Ta saá xa'nda chiño
taFesto noo natropa ña tava na taPablo ña kixaa ra noo ndi'i nivi
na nákutá'an yó'o. 24 Tá kixaa taPablo noo na, ta taFesto nika'an
ndoso ra noo ndi'i nivi yó'o, káchí ra saá:
—Tata, tarey Agripa, ta ndó'ó natá'an yó, vitin kúchiño koto
ndó taa yó'o ta níndichi noo ndó. Ta sata tayó'o ndi'i najudío
sákuiso kuachi na ra nda vitin. Tá kivi nixa'an i ñoo Jerusalén
ta saá tuku kivi ndikó i ndixaa i ñoo Cesarea yó'o, ta najudío ñii
káchí ká'an na ndúkú na noo i ña ka'nda chiño i ña kivi taPablo
yó'o xa'a kuachi ndíso ra. 25 Ta yi'i, nindaka to'on va'a i ra, ta on
vása ní-naní'i i kuachi xa'a ña kivi ra. Ta mii ra ká'an ra ndúkú ra
ko'on ra noo tarey César xa'a ña kasa nani ra xa'a kuachi ra. Ta
saá chikaa ini i ti'ví i ra ko'on ra ñoo Roma. 26 Ta vitin on vása
kúndaa va'a ini i ndá kuachi kúu ña ndato'on i xa'a ña taa i noo
tutu ña ti'ví i ko'on nda'a tarey César. Ta xa'a ñayó'o kana i ndi'i
ndó ña nakutá'an yó koni so'o yó to'on ña ka'an taPablo yó'o. Ta
vitin noo mii yó'ó tarey Agripa, ndúkú i ña chindeé ún yi'i. Ta vitin
ndaka to'on ún taPablo, ta koni so'o ún ña ndakuiin ra xa'a ra, ta
saá kuchiño ún ndato'on ún xí'in i ndá to'on kúu ña va'a taa i xa'a
ra. 27 Chi xáni sini i ndí ñii chiño kí'ví ní kúu ña ti'ví i ñii tapreso
ko'on ra ñoo Roma tá on koó tutu ña ká'an yu kúu kuachi táxi nivi
xa'a ra —káchí taFesto xí'in nivi na nákutá'an yó'o.

To'on yó'o ká'an taPablo ndákuiin ra xa'a mii ra noo taAgripa

26 Ta saá nika'an tarey Agripa xí'in taPablo, káchí ra saá:
—Vitin va'a ka'an ún ndakuiin ún xa'a mii ún noo kuachi
ña sákuiso na sata ún —káchí ra xí'in taPablo.
Ta saá taPablo ndaní'i ra nda'a ra noo na, ta kixá'á ra ká'an ra,
káchí ra saá:
2 —Kúsii ní ini i ndí noo yó'ó, tata rey Agripa, kúchiño i ka'an i
to'on ña ndakuiin i xa'a i noo kuachi ña naná'no noo najudío
sákuiso sata i. 3 Saá chi yó'ó kúu taa ta xíni va'a xa'a yichi ña
ndíkon mii ndi najudío, ta kúndaa va'a ini ún yu kúu ña náa ndi
xa'a. Ta xa'a ñayó'o xáku ndá'ví i noo ún ña xí'in ña ká'no ini ún
koni so'o ún to'on ña ndato'on i xí'in ún vitin.

TaPablo ndátoon ra xa'a ña ndasaá xitaku ra kivi si'na on ta'án nakutá'an ra xí'in Jesucristo

4 Ta nikan taPablo, káchí ra saá:
—Ndi'i najudío ná'no kúndaa vaa ini na ndasaá xitaku i kivi xikuu i talo'o, chi nda kivi kaku i xitaku i xí'in najudío nañoo i, ta nixa'an i nixiyo i xa'no i ñoo Jerusalén. 5 Ta najudío yó'o kúndaa káxín ini na ndí yi'i xikuu i ñii tafariseo, ta xikuu i taa ta xindikon ndino'o ní yichi nafariseo, vará yichi yó'o kúu ña yo'vi ní ka noo ndi'i yichi najudío. Ta tá kóni ví najudío yó'o, ta kivi ndakuiin na kasa ndaa na ndí ndixa xitaku i saá. 6 Ta vitin nayó'o chíkaa na kuachi sata i chi ndáti i ta ndáa ini i ndí Ndios ndixa kasa ndivi ra ñava'a ña kindoo ra xí'in naxii síkuá ndi xina'á. 7 Tanda kuiya xina'á tanda vitin na uxu ovi ti'vi nivi na kúu sa'ya ñani síkuá taxii síkuá ndi taIsrael, ndiví ñoó kísa chiño na noo Ndios, ta ndáti na ta ndáa ini na ndí kasa ndivi Ndios ñava'a yó'o ña kindoo ra xí'in naxii síkuá na. Tata tarey Agripa, vitin najudío yó'o chíkaa na kuachi sata i chi ñii káchí xí'in nayó'o, yi'i ndáti i ta ndáa ini i ndí Ndios ndixa kasa ndivi ra ña kindoo ra xí'in nivi. 8 Ta ndó'ó, ndi'i nivi na nákutá'an yó'o, ¿ndachun xáni sini ndó ndí Ndios on vása kómí ra ndee ña sanataku ra nivi na nixi'i? —káchí taPablo xí'in tarey Agripa ta xí'in na náta'an xí'in tarey yó'o.

TaPablo ndátoon ra ndí kuiya niya'a xikuu ra ta xindikon saxo'vi ní nivi na kándixa taJesús

9 Ta saá ká'an ka taPablo xa'a mii ra, káchí ra saá:
—Kuiya niya'a, xani sini i ndí yichi taJesús tañoo Nazaret kúu ña yichi vatá, ñakán chikaa ní i ndee ña sandi'i i xa'a nivi na ndíkon yichi yó'o. 10 Ta saá xí'in ndayí ña taxi nasutu ná'no nda'a i, nitiin i kua'a ní nivi na ndíkon yichi taJesús na táku ñoo Jerusalén ta taan i nayó'o ini ve'e kaa. Ta nixiyo yu'ú i xí'in nivi na xa'ni sava nivi yó'o. 11 Ta nikivi i ini kua'a ní ve'e ñoo sinagoga ña nandukú i nivi na ndíkon yichi taJesús, ta saxo'vi ní i na, ña kóni i ndí ka'an na too'on ndiva'a xa'a taJesús ta sandakoo na ña kándixa na ra. Ta nisaa ní ini i xini i ndi'i nivi na ndíkon yichi taJesús, ñakán xixa'an i kua'a ñoo xíyo nándukú i na xa'a ña saxo'vi i na.

TaPablo ndátoon ra ndasaá nakutá'an ra xí'in taJesús ta kandixa ña'á ra

(Hch. 9:1-19; 22:6-16)

12 ’Ta saá ñii kivi kua'an i ndá ñoo Damasco, ta ní'i i tutu ña
taxi nasutu ná'no nda'a i, ña taxi na ndayí nda'a i tiin i ndi'i nivi na
ndíkon yichi taJesús na kúu na tákú ñoo Damasco. 13 Ta saá tá xa
tóndaa ma'ñó ndiví kúu ña, ta xini i ñii ño'o yé'e ña kixi ndá ñoyívi
nino, ta yé'e tá'yá ní ña, ta ndeé ka yé'e ña noo ño'o ká'no ña yé'e
ndiví, niye'e ña noo i ta noo nataa na kua'an xí'in i. 14 Ta saá ndiva
ndi'i ndi, ta nakoyo ndi ndá noo ño'o. Ta xini soo i ñii too'on ña
kúu too'on hebreo, ta kachí ña saá xí'in i: “Saulo, Saulo, ¿ndachun
ndíkon ún sáxo'vi ún yi'i? Chi xí'in ña kísa toon ún noo i, kuiti
sátakué'e xí'in mii ún”, kachí too'on xí'in i.”[a] 15 Ta saá ndakuiin i,
nika'an i: “¿Yu kúu yó'ó, Tata?”, kachí i xí'in ra. Ta ndakuiin ra,
kachí ra saá: “Yi'i kúu i Jesús, taa ta ndíkon ún sáxo'vi ún. 16 Ta
vitin nakundichi ún, saá chi xa'a ña sakuiso i chiño ká'no sata ún
kúu ña nitivi i noo ún. Yi'i nakaxin i yó'ó kuu ún ñii taa ta kasa
chiño noo i, ta kuu ún taa ta ndakuiin xa'a i. Xíni ñó'ó ndato'on ún
xí'in nivi xa'a ña xini ún kivi vitin, ta xíni ñó'ó ndato'on ún xí'in na
xa'a ña saná'a i yó'ó kivi ña vaxi. 17 Ta yi'i ndixa sakaku i yó'ó noo
najudío nañoo mii ún, ta ndixa sakaku i yó'ó noo nivi na on vása
kúu najudío, chi vitin tí'ví i yó'ó koon ún ndato'on ún xí'in nivi
na on vása kúu najudío. 18 Saá chi kóni i ña chindeé ún nivi yó'o
ña kundaa káxín ini na yu kúu ñandaa, xa'a ña sandakoo na yichi
on vá'a ña naa ní ndíkon na, ta kundikon na yichi va'a noo yóo
ño'o yé'e ndino'o. Ta saá on taxi ka na ndayí nda'a ñaníma ndiva'a
ká'no Satanás ka'nda chiño ña noo na, ta taxi xí'in mii na nda'a
Ndios ña ka'nda chiño ra noo na. Ta xa'a ña kandixa na yi'i, Ndios
kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, ta saá ndixa naki'in na ndi'i ñava'a
ña taxi Ndios nda'a nivi na kúu sa'ya ra”, kachí taJesús xí'in i.

Too'on yó'o ká'an ña ndí taPablo kisa ndivi ra ña xa'nda chiño taJesús kivi nitivi ra noo ra

19 Ta taPablo ndatoon ka ra, káchí ra saá xí'in tarey Agripa:
—Ta saá yi'i, tata rey Agripa, nda lo'o on vása ní-kisa só'ó i
noo ña xa'nda chiño taJesús kivi nitivi ra noo i. 20 Nda víka, si'na
kixá'á i nika'an ndoso i noo nivi nañoo Damasco too'on xa'a taJesús.
Ta saá nixa'an i ñoo Jerusalén xí'in kua'a ní ka ñoo ña ndá'vi

[a] **26:14** TaJesús kóni kachí ra ndí taSaulo ké'é ra ndatán ké'é ñii tísindiki tí toon ini, ta káxá'á rí mii noo siin kaa ña nákaa noo yata kísa chiño rí, ta saá sátakué'e xí'in mii rí.

ndaa estado Judea ña ndato̱'on i̱ xa̱'a̱ ta̱Jesús. Ta saá ni̱xa̱'a̱n i̱ kua̱'a̱ ní ñoo no̱o̱ táku̱ ni̱vi na o̱n vása kúu najudío ña ndato̱'on i̱ xí'in na. Ta ñii ñii ñoo no̱o̱ ni̱xa̱'a̱n i̱, ndato̱'on i̱ xí'in ni̱vi xa̱'a̱ ña xíni̱ ñó'ó nandikó ini na, ta sandakoo na yichi̱ o̱n vá'a, ta ki̱'vi na yichi̱ Ndios. Ta saá xíni̱ ñó'ó ke'é na ñava̱'a ña saná'a ndí ndixa xa na̱ndikó ini na ta ndíko̱n na yichi̱ Ndios. [21] To̱'on yó'o kúu ña ni̱ka̱'a̱n ndoso i̱ no̱o̱ ndi'i ni̱vi, ta xa̱'a̱ ñayó'o sava najudío ti̱in na yi̱'i̱ ki̱vi̱ ni̱xi̱yo i̱ ke̱'e yé'é ve'e ño̱'o ká'no ñoo Jerusalén, ta ndu̱kú na ka'ni na yi̱'i̱. [22] Ta Ndios ndixa chi̱ndeé ra yi̱'i̱, ta saá nda̱ ki̱vi̱ vitin táku̱ ka̱ i̱, ta ká'a̱n ndoso i̱ to̱'on va̱'a xa̱'a̱ ta̱Jesús no̱o̱ ndi'i ni̱vi. Án nakuíká kúu na, án nandá'ví kúu na, ta kuiti ká'a̱n i̱ xí'in na to̱'on va̱'a ña ñii yóo yu'ú xí'in to̱'on Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés xí'in inka̱ naprofeta ku̱iya̱ xi̱na̱'á. [23] To̱'on ña ni̱taa nayó'o káchí ña ndí Cristo ta̱ kúu ta̱a ta̱ ti'ví Ndios saka̱ku ra ni̱vi, ta̱yó'o xíni̱ ñó'ó xo̱'vi̱ ra, ta kivi̱ ra. Ta saá kuu ra ta̱no̱ó natako̱u no̱o̱ ndi'i ni̱vi na ni̱xi'i̱. Nda̱tán yóo ño'o̱ yé'e no̱o̱ ni̱vi na kúu najudío ta no̱o̱ ni̱vi na o̱n vása kúu najudío, saá koo Cristo, káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á —káchí ta̱Pablo xí'in ta̱rey Agripa ta xí'in ni̱vi na náta'an xí'in ra na nákutá'an yó'o.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndasaá nda̱kui̱in ta̱Agripa no̱o̱ to̱'on ña nda̱to̱'on ta̱Pablo xí'in ra

[24] Ta saá nda̱kui̱in ta̱Festo, xí'in ndi'i ndee̱ ra ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱Pablo, káchí ra saá:

—Tata Pablo, ¡ta̱a ta̱ sána kúu yó'ó! Ndixa xa̱'a̱ ña kua̱'a̱ ní ka̱'vi ún, ñayó'o sásána ña si̱ni̱ ún vitin —káchí ta̱Festo xí'in ta̱Pablo.

[25] Ta nda̱kui̱in ta̱Pablo, káchí ra saá:

—Tata Festo, ta̱a ta̱ kánóo síkón ní ñato̱'ó no̱o̱ yó kúu ún, ta ndákui̱in i̱ xa̱'a̱ i̱ ndí o̱n si̱ví ta̱a ta̱ sána kúu i̱. Ñanda̱a̱ va kúu to̱'on ña ká'a̱n i̱ xí'in ndó. [26] Ta ta̱rey Agripa xíni̱ va̱'a ra xa̱'a̱ ndi'i ña nda̱to̱'on i̱ xí'in ndó. Saá chi o̱n si̱ví ña yóo se'é kúu ndi'i ña ni̱ndo'o ta̱Jesús. Ta xa̱'a̱ ña kúnda̱a̱ va̱'a ini ra xa̱'a̱ ta̱Jesús, ká'a̱n i̱ no̱o̱ ta̱rey Agripa yó'o xí'in ña ndino'o ní ini i̱ —káchí ta̱Pablo xí'in ta̱Festo.

[27] Ta saá ni̱nda̱ka̱ to̱'on ta̱Pablo ta̱rey Agripa, káchí ra xí'in ra:

—Tata rey Agripa, ¿án kándixa ún to̱'on ña ni̱taa naprofeta ku̱iya̱ xi̱na̱'á? Ndixa xíni̱ i̱ ndí kándixa ún to̱'on ña ni̱taa na —káchí ta̱Pablo xí'in ta̱rey Agripa.

[28] Ta nda̱kui̱in ta̱Agripa, káchí ra saá xí'in ta̱Pablo:

—¿Án xáni si̱ni̱ ún ndí xí'in lo'o to̱'on ña nda̱to̱'on ún xí'in i̱ kúchiño ún sanoo ún ini i̱ ña ki̱'vi i̱ yichi̱ ta̱Jesús? —káchí ra xí'in ta̱Pablo.

29 Ta ndakuiin taPablo, káchí ra saá:
—Án xí'in lo'o too'on án xí'in kua'a ní too'on ña ndatoon i xí'in ún, ndúkú i noo Ndios ndí yó'ó, tata, xí'in ndi'i nivi na nakutá'an yó'o, nduu ndó nivi na kándixa taJesús ñii ki'va ndatán yi'i kúu i taa ta kándixa taJesús. Ta ndixa on xiin i ña kuu ndó nivi na nó'ni xí'in cadena, ndatán nó'ni yi'i —káchí taPablo xí'in na.
30 Ta saá tarey Agripa, xí'in ñáki'va ra ñáBerenice, xí'in tagobernador Festo, ta xí'in inka nivi na nakutá'an yó'o, nakuita ndi'i na, ta kee na noo xindoo na, 31 ta kua'an na noo kúchiño na ka'an na xí'in tá'an na. Ta noo kua'an na yó'o, nika'an tá'an na, káchí na saá:
—TaPablo yó'o on vása ní-ki'vi ra kuachi ndeé xa'a ña taxi kivi ra, ni xa'a ña xo'vi ra ini ve'e kaa —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.
32 Ta saá nika'an tarey Agripa xí'in tagobernador Festo, káchí ra:
—Tá on vása ní-ndukú tayó'o ko'on ra noo tarey César ña kasa nani ra xa'a kuachi ra, níkúu, ta kuchiño saña yó ra ko'on ndíka ra vitin —káchí tarey Agripa xí'in taFesto.

Too'on yó'o ká'an ña tagobernador Festo ti'ví ra taPablo kua'an ra ñoo Roma

27 Ta saá kixaa kivi ña chikaa ini tagobernador Festo ña kee ndi ko'on ndi xí'in tón barco nda estado Italia noo nákaa ñoo Roma. Ta natropa na ndáa ve'e kaa nataxi na taPablo ta xí'in inka nataa na xiño'o ini ve'e kaa yó'o, nataxi na nayó'o nda'a ñii taa ta naní Julio. TaJulio yó'o kúu ta ndíso chiño xí'in ñii ciento natropa, ta kúu ra ñii tatá'an ñii ti'vi natropa na naní Compañía Augusta, ta natropa yó'o kúu na kísa chiño noo tarey César. 2 Ta ndaa ndi ñii tón barco tón kixi ñoo Adramitio. Ta tón barco yó'o xa yóo ti'va nó kee nó ko'on nó ñii yichi noo ya'a nó kua'a ní ñoo estado Asia, ta kukuiin nó lo'o kuiti ñii ñii ñoo yó'o. Ta saá kee ndi kua'an ndi xí'in tón barco yó'o. Ta ñii tatá'an ndi ta naní Aristarco kua'an ra xí'in ndi. Ta taAristarco yó'o kúu ra taa tañoo Tesalónica ña ndá'vi ndaa estado Macedonia. 3 Ta nitivi inka kivi ta nixaa ndi ñoo Sidón. Ta taJulio, taa ta ndíso chiño xí'in natropa, ke'é ra ñava'a xí'in taPablo taxi ra ña noo ra tón barco ña ko'on ra nakutá'an ra xí'in namigo ra na táku ñoo yó'o. Ta nayó'o chindeé na ra, taxi na ña xíni ñó'ó nda'a taPablo. 4 Ta saá ndaa tuku ndi tón barco ta kee ndi kua'an ndi. Ta mii chí xiiña noo kua'an ndi, ndeé ní vaxi tachi ña káni tón barco, ta xa'a ña káni ní tachi yó'o ña chínda'á ña tón barco nandikó nó chí sata, yo'vi ní táxi ña ko'on ndi chí noo. Ta xa'a ñayó'o chikaa ini ndi nasama ndi yichi

nǫǫ kǫ'ǫn ndi̱. Ta saá nąki'in ndi̱ kuą'ąn ndi̱ ta ni̱ya'a ndi̱ ñii tá'ví
ñoo isla Chipre nǫǫ ǫn vása ndeé ní káni tąchi̱. [5] Ta saá kęe ndi̱
kuą'ąn ndi̱, ta ni̱ya'a ndi̱ yatin ñoo estado Cilicia xí'in ñoo estado
Panfilia, ña ñó'o yu'ṵ takuií, ta saá ni̱xaą ndi̱ ñoo Mira ña ndá'vi
ndaa estado Licia.

[6] Ta ñoo Mira yó'o tąJulio, tąa tą ndíso chiño, nąní'i ra ñii
barco tón ki̱xi ñoo Alejandría ta kuą'ąn nó ndą ñoo estado Italia.
Ta tąJulio xą'nda chiño ra nǫǫ ndi̱ ña ndaa ndi̱ tón barco yó'o.
Tá ndi̱'i ndąa ndi̱ nó, ta kęe ndi̱ kuą'ąn ndi̱. [7] Ta xa kuą'ą ní ki̱vi̱
kúu ña ñó'o ndi̱ kuą'ąn ndi̱, chi kuee ní kuą'ąn tón barco, saá chi
yǫ'vi̱ ní kuą'ąn tón yó'o xą'ą ña ndeé ní káni tąchi̱ ña vąxi chí nǫǫ
kuą'ąn ndi̱. Ta ni̱ya'a ndi̱ yatin ñoo Gnido, ta ǫn vása ní-kivi xąą
ndi̱ ñoo yó'o, chi ndeé ní káni tąchi̱. Ta saá tuku nąsama ndi̱ yichi̱
ta kuą'ąn ndi̱ chí sur, ta kuą'ąn ndi̱ yá'a ndi̱ yatin ñoo isla Creta,
ñii tá'ví nǫǫ ǫn vása ndeé ní káni tąchi̱, ta ni̱ya'a ndi̱ ñii xiiña isla
yó'o, ña nąní Salmón. [8] Ta kuee ní kuą'ąn tón barco xí'in ndi̱ nǫǫ
takuií, ta kánóo nó kuą'ąn nó yatin nǫǫ yóo ño'ǫ yi̱chí. Ta saá
yǫ'vi̱ ní ni̱xaą ndi̱ ñii xiiña ña nąní Buenos Puertos, ña yóo yatin
xí'in ñii ñoo ña nąní Lasea ña nákaą isla Creta.

[9] Xa kuą'ą ní ki̱vi̱ kúu ña kęe ndi̱ ñoo Cesarea, chi tón barco
kuee ní kuą'ąn nó, ta vitin xa yatin ní tǫndąa ña kixaą ṵni̱ yǫǫ ña
vi̱xin, saá chi xa ndi̱'i vikǫ najudío ña kúu ña yóo so'on na. Ta ṵni̱
yǫǫ vi̱xin yó'o kúu ña yi̱yo ní kaka tón barco nǫǫ takuií mi̱ni. [10] Ta
xą'ą ña yi̱yo ní yó'o, ndątǫ'on tąPablo xí'in nątąa na ndíso chiño
xí'in tón barco, káchí ra saá xí'in na:

—Nątąa tá'an yó, táná kee yó vitin ña kǫ'ǫn yó xí'in tón barco
nǫǫ takuií, ta xíni̱ i ndí kundo'o yó ña ǫn vá'a. Saá chi yi̱yo ní ndi'i
xą'ą ñakía'vi ña ñó'o ini tón barco ndíso nó, ta saá tuku yi̱yo ní
ndi'i xą'ą mi̱i yó xí'in tón barco nǫǫ takuií —káchí tąPablo xí'in na.

[11] Ta tąJulio ni̱-xiin ra chikaą sǫ'o ra tǫ'on yó'o ña ndątǫ'on
tąPablo xí'in na, ta vą'a ką chi̱kaą sǫ'o ra tǫ'on ña ni̱ką'ąn tąa
tą káva tón barco, ta chi̱kaą sǫ'o ra tǫ'on ña ni̱ką'ąn tąa tą xí'in
yitǫn tón barco. [12] Ta na ǫvi̱ tąa yó'o xí'in kuą'ą ní nątąa na kísa
chiño nǫǫ na, yóo yu'ú na ndí ǫn vá'a Buenos Puertos yó'o xą'ą
ña kindǫo na ṵni̱ yǫǫ vi̱xin. Ta ni̱ką'ąn na ndí vą'a chikaą na ndeę
xí'in mi̱i na ña kǫ'ǫn na xí'in tón barco ndą ñoo Fenice, ña nákaą
inką tá'ví isla Creta, ta vą'a ką ná kindǫo tón barco kundichi nó
ñoo yó'o ndi'i yǫǫ vi̱xin ní, chí ñoo Fenice yó'o tívi xíto ndaa ña
chí noreste ta tívi xíto ndaa ña chí sureste.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ ña ndeé ní káni tạchị̱
tón barco kị̱vị̱ kuạ'ạn nó nọọ takuií mị̱ni

13 Ta ñii kị̱vị̱ vạ'a ní livi xíka tạchị̱ ña kị̱xi chí sur, ta saá nị̱vi na
kísa chiño ini tón barco, nị̱kạ'ạn na, káchí na saá:
—Vạ'a vitin, chi tạchị̱ ña xíka yó'o kivi chindeé ña tón barco
xaạ nó ndạ ñoo Fenice —káchí na.
Ta saá ndạa ndi'i ndị̱ tón barco, ta na kísa chiño ini tón barco
nạsita na ndi'i yo'ọ ña nó'ni kạa ná'no ña veé ní, ña ñó'o ini takuií,
ña kúu ña ọn vása táxi kọ'ọn tón barco ndạ ñii xiiña. Tá ndị̱'i ña
tạva na ñaveé yó'o, ta nị̱sạña̱ tón barco, ta kẹe nó kuạ'ạn nó xí'in
ndị̱, ta kánóo nó, kuạ'ạn nó yu'ụ takuií mị̱ni, yatin nọọ yóo ño'ọ
yị̱chí isla Creta. 14 Ta saá ñii kama kị̱xá'á ndeé ní káni tạchị̱ na'á
ña nạní Euroclidón. Ta tạchị̱ yó'o vạxi ña chí mạ'ñó nọọ kéta ñọ'o
xí'in chí norte, ta ndeé ní káni tạchị̱ yó'o tón barco. 15 Ta saá
nị̱-kuchiño kọ'ọn kạ ndị̱ chí nọọ kóni ndị̱ kọ'ọn ndị̱. Ñạkán sạña ndị̱
ña káva ndị̱ tón barco nọọ kóni ndị̱ kọ'ọn nó xí'in ndị̱, ta vạ'a kạ
sạndakoo ndị̱ ndí ña tạchị̱ ná ka'nda chiño ña míchí kọ'ọn nó. 16 Ta
saá nị̱xaạ ndị̱ yatin nọọ nákaạ isla lo'o ña nạní Clauda, ta kuạ'ạn
ndị̱ ñii tá'ví nọọ ọn vása ndeé ní xíka tạchị̱. Ta tón barco ká'no
nọọ ñó'o ndị̱ kuạ'ạn ndị̱, ñóo nó ñii tón barco lo'o, kuạ'ạn nó, ta
saá xí'in ñayọ'vị̱ ní nạsita ndị̱ tón lo'o yó'o, xạ'ạ ña kọtọ chinda'á
tạchị̱ nó, ta kani nó tón barco ká'no. Ta saá chị̱kaạ vạ'a ndị̱ tón
lo'o yó'o ini tón barco ká'no. 17 Ta saá xí'in kuạ'ạ ní yo'ọ, natạa na
kísa chiño xí'in tón barco ká'no, chị̱súku ndaa na kuạ'ạ xiiña nó
ña katón kútụ na nó, xạ'ạ ña chindeé ña nó ña ọn ndạtạ nó. Saá
chi yí'ví ní na kọtọ tạchị̱ ña ndeé ní káni, chinda'á ña tón barco ña
kọ'ọn nó ndạ Sirte, ña kúu ñii xiiña nọọ ọn vása kónó takuií mị̱ni,
ta yí'ví na kọtọ kani ndaa tón barco nọọ yọtí ña yóo ini takuií, ta
tani nó. Ta xạ'ạ ña yị̱yo yó'o, sạnoo na tikọtọ ndíkạ ña nó'ni nọọ
yitọn tón ñíndichi sạtạ tón barco, ta sạndakoo na tón barco kọ'ọn
nó chí nọọ chinda'á tạchị̱ nó. 18 Ta nị̱tị̱vi inkạ kị̱vị̱, ta ndạ lo'o ọn
xị̱in tạchị̱ yạạ ña, ta ndeé ní káni kạ ña tón barco nọọ ñó'o ndị̱. Ta
saá nị̱vi na kísa chiño ini tón barco tạva na ñaveé ndíso nó ña kúu
ñakía'vi ñó'o ini nó, ta sạkana na ndi'i ñakía'vi yó'o ini takuií mị̱ni
xạ'ạ ña ndukama tón barco yó'o. 19 Saá kúu, ta kị̱xaạ kị̱vị̱ ụnị̱, ta
ndạ lo'o ọn vása yáạ tạchị̱, ni ọn vása ní-xikuiin kóon sạvị̱, ta ndi'i
ndị̱ ñó'o ini tón barco, tạva ndị̱ ndi'i nda'ạ chiño válí, ta sạkana
ndị̱ ña ini takuií xạ'ạ ña ndukama kạ nó. 20 Ta ndiví ñoó ndeé ní
káni tạchị̱, ta ndeé ní kóon sạvị̱. Ta saá nị̱ya'a kuạ'ạ ní kị̱vị̱, ta ọn
vása ní-xini ndị̱ kị̱mi, ni ọn vása ní-xini ndị̱ ñọ'o ña yé'e ndiví. Ta
ọn vása ní-ka'án kạ ndị̱ ña kuchiño kutakụ ndị̱, saá xáni sị̱nị̱ ndị̱.

21 Ta saá niya'a kuá'á ní kivi, ta ndi'i ndi na ñó'o ini tón barco
ndá lo'o ni-xixi ndi. Ta saá táPablo nákundichi ra má'ñó nóó
nákutá'an ndi'i natáa na kísa chiño ini tón barco, ta niká'án ra
xí'in na, káchí ra saá:
—Ndó'ó tata, xa niká'án i xí'in ndó ndí ón vása vá'a sandakoo
yó isla Creta. Tá ní chikaá só'o ndó tó'on ña niká'án i xí'in ndó,
níkúu, ta saá ón kóo ña yó'vi xó'vi yó vitin, ni ón vása ní-ndañó'ó
kuá'á ní ñakuíká xí'in ñakía'vi ña xiño'o ini tón barco yó'o, níkúu.
22 Ta saá ni, ón kundi'i ini ndó, ta vá'a ká chikaá ndó ndee ini mii
ndó, chi ndá ñii yó ñó'o yó'o ón kivi yó, ndasaá kuiti tón barco
yó'o ndi'i xá'á. 23 Saá chi ñoó ndive'e nitivi nóó i ñii ñaángel ña
kee nóó Ndios, Táa táKá'no nóó i, ta kúu ra táa tá kísa chiño i nóó.
24 Ta niká'án ñaángel yó'o xí'in i, kachí ña saá: "Ón kuyi'ví ún,
Pablo, chi ndixa xaá ún nóó tárey César ña kasa nani ra kuachi
xá'á ún. Ta inká ñavá'a ke'é Ndios xí'in ún kuu ña sakáku ra ndi'i
nivi na ñó'o ini tón barco xí'in ún, ta ndá ñii ndó'ó ón kivi ndó",
kachí ñaángel xí'in i. 25 Ta saá vá'a chikaá ndó ndee ini ndó, chi
kúndáá ini i ndí Ndios kúu táa tándáá, ta ndixa kasa ndivi ra ndi'i
tó'on ña niká'án ra xí'in i. 26 Ta vará ón takué'e ndá ñii mii yó,
ta tón barco yó'o ndi'i xá'á nó tá xaá nó yatin ño'ó yichí ñii isla
—káchí táPablo xí'in natáa na kísa chiño xí'in tón barco yó'o.
27 Ta saá nixino uxu komi kivi, ta kánóo tón barco nóó takuií
ñii xiiña ña naní Mar Adriático. Ta xa nitóndáa má'ñó ñoó kúu ña,
ta natáa na kísa chiño xí'in tón barco xáni sini na ndí xa nixaá ndi
yatin nóó yóo ño'ó yichí. 28 Ta saá sánoo na ñii yo'ó ña nó'ni nóó
xí'in ñaveé lo'o, ña kúu ña xíni ñó'ó na cho'on ki'va na ñakónó
takuií. Ta saá tá sánoo na ñayó'o ini takuií, ta kundáá ini na ndí
óko xá'ón ñii metro kúu ñakónó ini takuií yó'o. Ta saá inká xíká ká
lo'o kuá'án tón barco, ta tuku sánoo na yo'ó ini takuií ña cho'on
ki'va na ndasaá kónó takuií. Ta saá kundáá ini na ndí óko uxá
metro kúu ñakónó takuií vitin. 29 Ta saá kixá'á yí'ví na kóto kani
tixin tón barco yuu ná'no ña ñó'o ini takuií nóó xa yatin yóo ño'ó
yichí. Ta tuku tiin na komi ñaveé ná'no ña nó'ni ndaa tón barco ta
sánoo na ña ini takuií xá'á ña chindeé ña kundichi tón barco nóó
takuií, ña ón kó'ón nó nóó yóo yuu. Ta saá ndukú na nóó Ndios
ña yachi ní kixaá ña tivi inká kivi. 30 Ta sava natáa na kísa chiño
xí'in tón barco xáni sini na ndí vá'a ká ná sakáku xí'in mii na. Ta
saá kixá'á na sánoo se'é na tón barco lo'o xá'á ña kanóo nó nóó
takuií. Ta ndákuiti ña sákuu na kúu ña sánoo na ñaveé ná'no, chi
natáa yó'o chikaá ini na kó'ón se'é na xí'in tón barco lo'o yó'o ndá
nóó yóo ño'ó yichí ña káku na. 31 Ta táPablo kundáá ini ra yu kúu
ña kóni natáa yó'o ke'é na, ta saá kee ra kuá'án ra nóó yóo táa tá

ndíso chiño ta nǫǫ yóo natropa ra xí'in ra. Ta nixaa ra, ta nikaʼan ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ndi'i mii yó xíni ñó'ó kindǫo ka yó ini tón barco ká'no yó'o, ta saá vaʼa kaku ndi'i yó. Táná sava yó kee yó kǫ'ǫn yó ta sandakoo yó tón barco yó'o, ta saá ǫn kuchiño kaku ndi'i yó —káchí taPablo xí'in na.

32 Ta natropa chikaa sǫ'o na tǫ'on yó'o, ta xaʼnda na yo'ǫ ña nó'ni tón barco lo'o, ta nisaña nó, kuaʼan mii nó nǫǫ takuií mini.

33 Ta xa yatin ní ña tivi inka kivi kúu ña, ta taPablo nikaʼan ra ndukú ra nǫǫ ndi'i nivi na ñó'o ini tón barco xí'in ra, káchí ra saá:

—Ta vitin xa niyaʼa uxu kǫmi kivi ta nda lo'o ǫn vása xíxi ndó. 34 Ta vitin xáku ndáʼví i nǫǫ ndó ña kuxu ndó lo'o xaʼa ña kukomí ndó ndee, saá chi kúndaa ini i ndí nda lo'o ǫn takuéʼe nda ñii mii yó —káchí taPablo xí'in na.

35 Ta saá ki'in taPablo sita vaʼa ta nikaʼan ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Táxaʼvi ñaʼá ún, Tata Yivá yó Ndios, chi táxi ún ña xíni ñó'ó kuxu ndi —káchí taPablo xí'in Ndios.

Ta saá sakuáchi ra sita vaʼa yó'o, ta kixáʼá ra xíxi ra lo'o ña. 36 Ta xí'in ña kéʼé taPablo saá, chikaa ra ndee ini nataa yó'o, ta kixáʼá na xíxi na. 37 Ta ndi'i mii ndi na ñó'o ini tón barco yó'o kúu ndi ǫvi ciento uni siko xaʼǫn ñii nivi. 38 Tá ndi'i xixi ndi'i nataa na kísa chiño xí'in tón barco, ta sakana na ndi'i ñaveé ña kúu ndikin trigo xí'in ndikin cebada ta xí'in inka ña ndíso tón barco, sakana na ndi'i ñayó'o ini takuií xaʼa ña ndukama ka tón barco.

Tǫ'on yó'o káʼan ndasaá ndi'i xaʼa tón barco

39 Ta nitivi inka kivi, ta ǫn vása ní-kuchiño kundaa ini na mii ndáʼvi ndaa ño'ǫ yichí ña xíto na nákaa yatin. Ta saá xito na ñii xiiña ña kúu nina yǫtí yuʼu mini, ta xáni sini na saá: Vaʼa ná chikaa yó ndee ña kǫ'ǫn yó xí'in tón barco, ta xaa yó nda xiiña kaa nǫǫ yóo yǫtí, saá chikaa ini na. 40 Ñakán xaʼnda na yo'ǫ ña nó'ni kaa náʼno ña veé ní, ña ñó'o ini takuií, ta ndaxin na yo'ǫ ña nó'ni tón yitǫn tón xíni ñó'ó na káva na tón barco. Ta saá nakani ndichi na sata tón barco ñii yitǫn káni, ta chiko'ni na ñii tikǫtǫ lo'o nǫǫ nó, xaʼa ña chindaʼá tachi tón barco kǫ'ǫn nó nǫǫ yóo yǫtí. 41 Ta saá kuaʼan tón barco, ta ǫn taʼán ka xaa nó yuʼu takuií, ta kani ndaa tixin nó nǫǫ yǫtí, nǫǫ ǫn vása kónó ka takuií mini. Ta saá ni-kuchiño nó kǫ'ǫn ka nó, chi tixin nó kani ndaa ña nǫǫ yǫtí. Ta xí'in ña ndeé ní káni ndaa takuií tón barco yó'o tanda kixáʼá nó chachi nó. 42 Ta xáni sini natropa ña kaʼni na ndi'i napreso, chi yí'ví na kǫtǫ ndava ni'ni nayó'o nǫǫ takuií ta kaku na kǫ'ǫn ndíka

na, saá xáni sini natropa yó'o. 43 Ta taa ta ndíso chiño xí'in natropa ni-xiin ra ña ka'ni na taPablo, ta saá xa'nda chiño ra noo natropa ndí on ka'ni na nda ñii napreso. Ta xa'nda chiño ra noo ndi'i nivi na ñó'o ini tón barco, káchí ra saá xí'in na:

—Si'na ndi'i ndó na va'a kúchiño kunoo ko'on mató'ón noo takuií, vitin kee ndó ko'on ndó, ta xaa ndó nda noo yóo ño'o yichí kaa. 44 Ta ndó'ó na on vása kúchiño kunoo ko'on mató'ón noo takuií, ñii ñii ndó xíni ñó'ó tiin ndó yiton tón barco yó'o, tón kúu tón chachi, ña kuchiño kundoso ndó sata nó, ta xaa ndó nda noo yóo ño'o yichí kaa —káchí ta ndíso chiño yó'o.

Ta saá kisa ndivi ndi to'on ña nika'an ra xí'in ndi, ta va'a nixaa ndi'i ndi noo yóo ño'o yichí yu'u takuií mini, ta nda lo'o on vása ní-takué'e nda ñii ndi.

To'on yó'o ká'an xa'a ña nindo'o taPablo ñoo isla ña naní Malta

28 Tá nixaa ndi'i ndi noo ño'o yichí ña nákaa yu'u takuií mini yó'o, ta saá xini so'o ndi ndí ño'o yó'o naní ña isla Malta. 2 Ta nivi na táku yó'o, va'a ní naki'in na ndi'i. Ta kama xa'mi na ñii ño'o xa'a ña nasaa lo'o ndi, chi kóon ní savi, ta vixin ní. 3 Ta taPablo nixa'an ra kaya ra ñii nomi titon, ta taan ra titon yó'o noo ño'o xíxi. Ta xa'a ña ñi'ní ní ño'o xíxi yó'o, ta ñii tíkoo tíxati keta rí tixin titon yó'o, ta tiin rí nda'a taPablo, ta tákaa ndaa rí nda'a ra. 4 Tá xini nivi ña tiin tíkoo xati yó'o nda'a taPablo, ta nika'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ndixa tayó'o kúu ra ñii taa ta on vá'a ta xa'ni nivi, ta xa'a ñayó'o ndios ña kísa to'ó yó ña naní "ñandaa" on taxi ka ña kutaku tayó'o. Vará kuchiño ra nikaku ra noo takuií mini, ta vitin ndios mii yó yó'o chitóni ña kivi ra —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

5 Ta taPablo sakisin ra nda'a ra noo tákaa ndaa tíkoo xati noo ño'o xíxi, ta tíkoo yó'o nakava rí noo ño'o, ta nda lo'o on koó ña ní-ndo'o taPablo. 6 Ta saá nivi nakutá'an yó'o xíto na yu kúu ña kundo'o taPablo, chi ndáti na ama kixá'á kaa kuiño ndi'i yikí koñu ra, án ñii kama nakava ra kivi ra. Ta saá na'á ní xindati na, ta nda lo'o on koó ña on vá'a ní-ndo'o taPablo. Ta saá nasama na ña xáni sini na, ta nika'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ñii ndios kúu tayó'o, ñakán on koó ña ní-ndo'o ra —káchí na, ká'an na.

7 Ta yatin noo nixaa ndi noo ño'o yichí yó'o, yóo ve'e ñii taa taká'no noo ndi'i nivi na táku ñoo yó'o, ta naní ra Publio. Ta tayó'o va'a ní naki'in ra ndi'i, ta kana ra ndi'i ko'on ndi xí'in ra ve'e ra. Ta nixaa ndi ta kindoo ndi xí'in ra ve'e ra uni kivi. 8 Ta

yivá tạPublio yó'o ndeé ní ndó'o ra, kómí ra kuẹ'ẹ ka'nị, ta kóon ní ini ra nịị. Ta saá nịxạ'ạn tạPablo nọọ kándú'ụ tạ ndeé ndó'o yó'o, ta chịso ra nda'ạ ra sịnị tạyó'o, ta nduụkú ra nọọ Ndios xạ'ạ ra, ta saá nduvạ'a ra. 9 Ta saá ndi'i nịvi na ndeé ndó'o, na tákụ ñoo isla Malta yó'o, kịxaạ na nọọ tạPablo, ta xí'in ndeẹ Ndios sạndúvạ'a ndi'i ra na. 10 Ta xạ'ạ ñayó'o, nịvi nañoo yó'o kịsa tọ'ó ní na ndị'ị, ta tạxi na ña xínị ñó'ó nda'ạ ndị. Tá xa yatin kixaạ kịvị ña kee ndị ñoo yó'o, ta sạní'i na ndị'ị kuạ'ạ ní ña xínị ñó'ó nọọ ndị kọ'ọn xí'in ndị ñoo Roma.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ tạPablo nịxaạ ra ñoo Roma

11 Xịndọo ndị ñoo isla Malta ụnị yọọ, ta saá ndạa ndị inkạ tón barco, tón xịndichi ñoo isla Malta ndi'i yọọ vịxin. Tón barco yó'o kẹe nó ñoo Alejandría, ta nọọ nó, yíta ọvị nạ'ná nandios vatá na kísa tọ'ó nịvi na kúu nagriego, ta nandios yó'o nạní Cástor xí'in Pólux. 12 Ta ndạa ndị tón barco yó'o, ta kuạ'ạn ndị ñoo Siracusa xí'in nó. Tá nịxaạ ndị ñoo yó'o, ta kịndọo ndị ụnị kịvị. 13 Ta saá kẹe tuku ndị ta kuạ'ạn ndị xí'in tón barco, ta nịxaạ ndị ndạ ñoo Regio. Tá nịtịvi inkạ kịvị, kịxá'á xíka lo'o tạchị ña kịxi chí sur, tạchị vạ'a xịkuu ña, chi chịndeé ña ndị'ị ña kama kạ kuạ'ạn tón barco xí'in ndị. Ta saá inkạ kịvị nịxaạ ndị ñoo Puteoli. 14 Ta ñoo yó'o nạkutá'an ndị xí'in sava nịvi na kándixa tạJesús, na tákụ ñoo yó'o. Ta nayó'o ndụkú na nọọ ndị ña kindọo ndị xí'in na ụxạ kịvị. Ta kịndọo ndị xí'in na, ta saá nịya'a ụxạ kịvị, ta kẹe ndị, ta kuạ'ạn xá'á ndị ta nịxaạ ndị ndạ ñoo Roma. 15 Ta sava nịvi na kándixa tạJesús na tákụ ñoo Roma, xa xịnị sọ'o nayó'o ña vạxi ndị yichị. Ta saá kẹe na ñoo Roma, ta kuạ'ạn na ña nakutá'an na xí'in ndị yichị. Ta sava nịvi na kándixa tạJesús yó'o nạkutá'an na xí'in ndị ñoo ña nạní Foro de Apio, ta inkạ sava nayó'o nạkutá'an na xí'in ndị ñii xiiña ña nạní Tres Tabernas. Tá nạkutá'an tạPablo xí'in ndi'i nayó'o, ta nịkạ'ạn ra xí'in Ndios, tạxi ra ña táxa'vi ña'á, ta nạki'in ini ra ndẹẹ. 16 Tá nịxaạ ndị ñoo Roma, ta saá tạa tạ ndíso chiño xí'in natropa nạtaxi ra ndi'i napreso nda'ạ ñii tạká'no nọọ natropa ñoo Roma. Ta nachiño ñoo Roma tạxi na ndạyí nda'ạ tạPablo ña kutakụ ra ñii ve'e, vará ndiví ñoó xínị ñó'ó koo ñii tạtropa xí'in ra xạ'ạ ña kundaa ña'á ra.

TạPablo nịkạ'ạn ndoso ra tọ'on vạ'a xạ'ạ tạJesús nọọ najudío na tákụ ñoo Roma

17 Ta saá nịya'a ụnị kịvị, ta tạPablo kạna ra natạa na kúu naná'no nọọ najudío na tákụ ñoo Roma xạ'ạ ña kixaạ na nọọ ra.

Tá kixaa na nakutá'an na ve'e noo yóo taPablo, ta saá kixá'á ra ndátoon ra xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó, kóni i ña kundaa ini ndó ndí yi'i on vása ní-ke'é i nda ñii ña on vá'a xí'in nañoo yó najudío, ni nda lo'o on vása ní-chikaa i nino yichi ña xindikon naxii síkuá yó xina'á. Ta vará on koó ña on vá'a ní-ke'é i xí'in nañoo yó, ta sava naná'no noo najudío na táku ñoo Jerusalén tiin na yi'i, ta taxi na yi'i nda'a nachiño ñoo Roma. 18 Ta nachiño yó'o, kua'a ní ña nindaka toon na yi'i, ta ni-naní'i na nda ñii kuachi ndíso i xa'a ña xíni ñó'ó kivi i. Ta nachiño yó'o kachí ini na saña na yi'i ña koon ndíka i. 19 Ta saá ni, naná'no noo najudío on vása ní-xiin na ña saña i koon ndíka i. Ta saá on vása ní-xiyo inka ña kuchiño ke'é i, ta va'a ka ndukú i koon i noo tarey César xa'a ña kasa nani ra kuachi i. Saá ke'é i, vará yi'i on koó kuachi chíkaa i sata nañoo yó najudío. 20 Ta saá kana i ndó'ó vitin nakutá'an ndó yó'o xa'a ña ka'an tá'an yó, chi kóni i ña kundaa ini ndó ndachun nó'ni i xí'in cadena yó'o vitin. Saá chi yi'i kúu i ñii tapreso xa'a ña kándixa i ndí xa kixaa taa ta xindati naxii síkuá yó. Ta taa yó'o kúu taa ta kindoo Ndios ti'ví ra ña sakaku ra mii yó —káchí taPablo xí'in najudío na nakutá'an yó'o.

21 Ta ndakuiin na, káchí na saá xí'in ra:

—On ta'án naki'in ndi nda ñii tutu ña kee ñoo estado Judea ña ká'an xa'a ún, ta natá'an yó najudío na kúu na kee ñoo Jerusalén ta kixaa na noo ndi, nda ñii nayó'o on vása ní-ka'an na ña on vá'a xa'a ún xí'in ndi. 22 Ta vitin mii ndi kóni ndi koni soo ndi ña ndatoon ún xí'in ndi xa'a ña kándixa ún. Saá chi xini soo ndi kua'a ní nivi ndi'i saá xiiña kándiva'a na xa'a yichi ña ndíkon ún, chi ká'an na káchí na ndí yichi vatá kúu ña —káchí najudío nakutá'an yó'o xí'in taPablo.

23 Ta saá kindoo na ndá kivi kuu ña nakutá'an na xa'a ña koni soo na toon ña ndatoon taPablo xí'in na. Tá kixaa kivi yó'o, ta kua'a ní nivi nakutá'an na ve'e taPablo. Tanda xitaan tanda ñoó, ndatoon taPablo xí'in nivi yó'o. TaPablo nika'an ra saná'a káxín ra na xa'a yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta ndatoon ra xí'in na, chi kóni ra kundaa ini na ndí toon Ndios ña nitaa taMoisés xí'in inka naprofeta kuiya xina'á, ñii yu'ú ká'an ña ndí taJesús kúu Cristo, taa ta kindoo Ndios ti'ví ra xa'a ña sakaku ra nivi. 24 Ta sava nivi na nakutá'an yó'o kandixa na toon ña ndatoon taPablo xí'in na, ta sava na on vása ní-xiin na kandixa na toon yó'o. 25 Ta xa'a ña on vása ní-kuchiño koo yu'ú na, kixá'á na náa na xí'in tá'an na xa'a toon ña ndatoon taPablo xí'in na. Ta saá tá on ta'án ka kee na no'o na ve'e na, ta nika'an taPablo xí'in na, káchí ra saá:

—Tọ'on ña ndạạ kúu ña nịkạ'ạn Nímạ Ndios xí'in tạprofeta Isaías kuịyạ xịnạ'á, ta nịtaa ra tọ'on yó'o xạ'ạ ña ndasaá kẹ'é naxịị síkuá yó. Ta vitin ndó'ó ñii kị'va saá kísa ndivi ndó tọ'on yó'o. Ta tọ'on Ndios yó'o ña nịtaa tạIsaías kuịyạ xịnạ'á, káchí ña saá:

[26] Káchí Ndios xí'in yị'ị, tạIsaías, ña kọ'ọn ị nọọ nañoo ị naIsrael, ta ndatọ'on ị xí'in na, kachí ị saá:
"Vará xínị sọ'o ní ndó, ta ndạ ñii kịvị ọn vása kundạạ ini ndó ña xínị sọ'o ndó.
Vará xíto ní ndó, ta ndạ ñii kịvị ọn vása kundạạ ini ndó yu kúu ña xíto ndó.
[27] Saá chi nímạ ndó xa kụtá'yá yụụ ña.
Ta sọ'o ndó, nạkasi kútụ ndó ña,
ta nduchụ nọọ ndó, nạkasi ndó ña,
chi ọn xịin ndó koto ndó,
ni ọn xịin ndó konị sọ'o ndó.
Ña ké'é ndó saá kúu ña ọn xịin ndó kundạạ ini ndó ñandạạ,
ni ọn xịin ndó ndikó ndó kixi ndó nọọ ị ña sanda'a ị ndó'ó",
kạchí Ndios xí'in naxịị síkuá yó naIsrael, saá nịtaa tạprofeta Isaías kuịyạ xịnạ'á. [28] Ta saá, ndó'ó natá'an yó najudío, kóni ị ña kundạạ vạ'a ini ndó ndí vitin Ndios táxi ra ña nịvi na ọn vása kúu najudío kúchiño kuu na nịvi na sakạku Ndios nọọ ña ọn vá'a. Ta kuạ'ạ ní nịvi na ọn vása kúu najudío naki'in na ñavạ'a yó'o, chi ndixa chikaạ sọ'o na tọ'on Ndios —káchí tạPablo xí'in na.

[29] Ta saá kẹe najudío yó'o ve'e tạPablo, ta kuạ'ạn na, ta náa ní na xí'in tá'an na nọọ kuạ'ạn na yichị.

[30] Ta tạPablo nịxịyo ra ọvị kạ kuịyạ ve'e nọọ chá'vi ra kutakụ ra ñoo Roma. Ta ini ve'e yó'o vạ'a nạki'in ra ndi'i nịvi na kịxaạ nọọ ra, [31] ta ndạ lo'o ọn vása ní-yi'ví ini ra, ta nịkạ'ạn ndoso ra nọọ ndi'i nịvi xạ'ạ yichị nọọ xá'nda chiño Ndios, ta sạná'a ra nịvi xạ'ạ Jesucristo, Tạa tạKá'no nọọ yó. Ta ndạ ñii nịvi nị-sasi na nọọ ra ña nịkạ'ạn ra ndạtọ'on ra tọ'on yó'o.

Tutu ña nitaa taPablo ña ti'ví ra kua'an ña nda'a nañoo Roma

Xí'in to'on yó'o taPablo chíndeé ra nivi nañoo Roma na kándixa Jesucristo

1 Yi'i, taPablo, ta kúu ta kísa chiño noo Jesucristo, táa i tutu yó'o
ña xaa ña nda'a ndó. Ndios kana ra yi'i ta sakuiso chiño ra yi'i
ña kuu i taapóstol, ta ti'ví ra yi'i ka'an ndoso i to'on xa'a Jesucristo
noo nivi.
2 Saá chi kuiya xina'á Ndios kindoo ra xí'in naprofeta ña ndixa
kasa ndivi ra to'on ra ña nika'an ra xí'in na xa'a Jesucristo. Ta
naprofeta yó'o nitaa na to'on yó'o noo tutu ña naní To'on Yii
Ndios. 3 Ta To'on Ndios yó'o ká'an ña xa'a Sa'ya Ndios, ta kúu
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta saá tuku xikuu ra sa'ya ñani
síkuá tarey David, chi ñii ki'va ndatán káku ndi'i nivi, saá kaku
ra tixin ñii ña'a ñá kúu sa'ya ñani síkuá tarey David. 4 Ta saá ni,
xa'a ña nixi'i ra, ta xa'a ña Ndios sanataku ña'á ra xí'in ndee Níma
ra, Jesucristo saná'a ra ndí ndixa Sa'ya Ndios kúu ra, ta kómí ra
ndi'i ndee ká'no. 5 Ta mii Jesucristo taxi ra ñato'ó ká'no nda'a i ña
kuu i taapóstol, ta ti'ví ra yi'i xa'a ña chindeé i nivi na on vása kúu
najudío ña kandixa na ra, ta kasa ndivi na to'on ra, chi kuki'vi ní
ini na koni na ra. 6 Ta ndó'ó kúu sava nayó'o, chi Ndios kana ra
ndó'ó ña kandixa ndó Jesucristo ta kundikon ndó yichi ra.
7 Ñakán táa i tutu yó'o ña xaa ña nda'a ndó'ó, nañani yó xí'in
náki'va yó, na táku ñoo Roma, ta kúu ndó nivi na kí'vi ní ini Ndios
xíni ra. Ta Ndios kana ra ndó'ó ña kuu ndó nivi nayii ta kutaku
ndii ndó noo ra. Kóni i ndí Yivá yó Ndios xí'in Sa'ya ra Jesucristo,
Taa taKá'no noo yó, ¡ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó! ¡Ná taxi ra ñava'a
koo ña ini ndó!

To'on yó'o ká'an ndí taPablo kóni ra ko'on ra ñoo Roma ña koto ra nanivi na kándixa Jesucristo

8 Si'na kóni i ka'an i xí'in ndó to'on yó'o: Xí'in ndayí Jesucristo,
ká'an i xí'in Ndios, ta táxi i ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ndó'ó.
Saá chi xa'a ña va'a ní kándixa ndó Jesucristo, ta xíta ní'nó to'on
va'a xa'a ndó ndi'i saá ñoo. 9 Ta xí'in ndi'i níma i kísa chiño i noo
Ndios, ña ká'an ndoso i noo nivi to'on va'a xa'a Sa'ya ra Jesucristo.

Ta Ndios xíni ra ta ndákuiin ra xa'a i ndí ndixa on vása sándakoo i
ña ká'an i ndúkú i ñava'a noo ra xa'a ndó'ó, 10 ta xáku ndá'ví i noo
Ndios, káchí i xí'in ra saá: “Tá kóni mii ún saá, ta taxi ún yichi
nda'a i ña ko'on i koto i nivi na kándixa Jesucristo, na táku ñoo
Roma”, saá káchí i ká'an i xí'in Ndios. 11 Saá chi yi'i kóni i koto i
ndó'ó ña ndato'on i xí'in ndó xa'a ña naki'in ndó ndee va'a ña kixi
noo Ndios, ña chindeé ña ndó'ó ña va'a ka kandixa ndó Jesucristo.
12 Ta saá, ndó'ó xí'in yi'i chindeé tá'an yó, chi ndino'o ní ini yó
kándixa yó Jesucristo.
13 Nañani yó xí'in nákiva yó, kóni i ña kundaa ini ndó ndí kua'a
ní yichi nduku i ndasaá kuchiño i xaa i koto i ndó'ó, ta on vása
ní-kuchiño xaa i, chi ñii ñii yichi kivi xáni sini i xaa i, ta ni-kuchiño
kundivi ña saá, chi nixiyo ña sasi noo i. Ña ndixa kóni i kúu ña
ka'an ndoso i to'on Ndios noo nivi na táku ñoo ndó, chi kóni i
ña kua'a ní nivi yó'o chikaa so'o na to'on Ndios ta kandixa na
Jesucristo, ñii ki'va ndatán kua'a ní nivi na on vása kúu najudío
na kúu na táku kua'a ní xiiña, xa chikaa so'o na to'on Ndios ña
ndato'on i xí'in na ta kandixa na Jesucristo. 14 Xa'a ñava'a ke'é
Jesucristo xí'in i, ta saá xáni sini i ndí xíni ñó'ó chikaa i ndee ña
ka'an ndoso i to'on xa'a Jesucristo noo ndi'i nivi: án nayó'o kúu
na nivi na ká'an to'on griego, án on vása ká'an na to'on griego, án
kúu na nivi na ndíchí ní sini, án kúu na nivi na on vása xíni ka'vi.
15 Ta ñii ki'va saá kóni i ka'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo
noo ndó'ó na táku ñoo Roma.

TaPablo ká'an ra ndí to'on va'a xa'a Jesucristo kómí ña ndee

16 Yi'i on vása kúka'an noo i xa'a ña kándixa i to'on va'a xa'a
Jesucristo, chi to'on yó'o kómí ña ndee Ndios ña sakaku ña ndi'i
nivi na kándixa ña ká'an to'on yó'o. Si'na najudío xini so'o na to'on
va'a yó'o xa'a Jesucristo, ta saá nivi na on vása kúu najudío[a] xini
so'o na to'on va'a yó'o. Ta Ndios sákaku ra ndi'i nivi na kándixa
ña ká'an to'on va'a yó'o. 17 To'on va'a yó'o sáná'a ña ndí xa'a ña
kándixa yó Jesucristo, Ndios kísa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ta
sánduu ra yó nivi na ndii, na on koó kuachi ndíso noo ra, ta va'a
yóo yó xí'in ra. Ta ndixa on koó inka xa'a ña kuchiño nduu yó nivi
na on koó kuachi ndíso noo Ndios. Saá chi to'on Ndios ña nitaa
na xina'á káchí ña saá: “Nivi na kúu na on koó kuachi ndíso noo
Ndios xa'a ña kándixa na ra, nivi yó'o, ndixa kutaku na”, káchí
to'on Ndios.

---

[a] **1:16** Sava nivi na on vása kúu najudío kúu nagriego.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña ndi'i nịvi ndíso na kuạchi nọọ Ndios

18 Ndios tạ yóo ñoyívi nịno, sáná'a ra mịi yó ña ndixa sáạ ní ini
ra xíni ra ndi'i ña ọn vá'a ké'é nịvi chi ọn xịin na kandixa ña'á na,
ni ọn xịin na koni tá'an vạ'a na xí'in inkạ nịvi. Ta ña ọn vá'a ké'é
nịvi yó'o ọn vása táxi ña kundạạ ini na yu kúu ña ndixa ndạạ.
19 Nịvi yó'o xa xíni na ndi'i ña táxi kundạạ ini na xạ'ạ Ndios, chi
vạ'a xíto na ndi'i ña kịsa vạ'a Ndios ñoyívi yó'o. Ta xí'in ñayó'o,
Ndios xa sạná'a káxín ra nọọ nịvi xạ'ạ mịi ra. 20 Ndạ ñii nịvi ọn
vása kúchiño koni na Ndios xí'in nduchụ nọọ na, ta saá ni, ndạ
kịvị si'na ñoyívi yó'o ndi'i nịvi kúchiño na koto na ndi'i ña kịsa
vạ'a Ndios. Ta saá kúchiño na kundạạ ini na ndí mịi ra kúu Ndios
ndino'o, ta kúchiño na kundạạ ini na ndí kómí ra ndeẹ ká'no, ta
ndạ ñii kịvị ọn ndi'i xạ'ạ ndeẹ ra. Ta xạ'ạ ñayó'o, ndạ ñii nịvi
ọn kịví kạ'ạn na, kachí na saá: "Ọn vása ndíso ndị kuạchi, chi
nị-kuchiño kundạạ ini ndị xạ'ạ Ndios ndino'o, tạtákụ", kachí na.
21 Vará xa xíni nịvi ndí yóo Ndios, ta ndạ lo'o ọn vása ní-xiin na
kasa tọ'ó na ra, ta ni ọn vása ní-xiin na taxi na ña táxa'vi ña'á nda'ạ
ra. Ta saá ndạ víkạ ndụu na nịvi na xáni sịnị ndasaá kuiti xạ'ạ ndi'i
ña ọn vása ndáyạ'ví nọọ Ndios. Ta ndụu na nịvi na nịtịví ini, chi
ndasaá kuiti kúsịị ní ini na ké'é na ndi'i nọọ ña ọn vá'a. 22 Nịvi
yó'o xáni sịnị na ndí mịi na kúu na ndíchí ní sịnị, ta ọn ndixa kúu
ñayó'o, chi ọn vása ndíchí sịnị na, chi ndasaá kuiti ndụu na nịvi
na kí'ví sịnị. 23 Saá ndọ'o nịvi yó'o, chi nị-xiin na kasa tọ'ó na mịi
Ndios ndino'o, tạtákụ, tạa tạ kúu tạká'no ní, tạa tạ kómí ndi'i
ndeẹ. Ta ndạ víkạ kúsịị kạ ini na ña kísa tọ'ó na ndi'i nọọ ñaídolo,
án ñaimagen ña káchí ini mịi na. Ta sava ñaídolo án ñaimagen ña
kísa tọ'ó na kúu nạ'ná nịvi, án nạ'ná kitị tí ndáchí, án nạ'ná kitị tí
xíka xí'in kọmị xạ'ạ, án nạ'ná kitị tí ñóo tịxin kuạ'ạn nọọ ño'ọ.
24 Ñạkán kíạ Ndios sạña ra nịvi yó'o ña ke'é na ndi'i nọọ ña ọn
vá'a ña káchí ini mịi na, ta sạña ra na ña kị'vi na kuạchi kini xí'in
inkạ ña'ạ án xí'in inkạ tạa. Ta ndi'i ñakini ña ọn vá'a kẹ'é nịvi yó'o
kúu ña kịsa kini xí'in mịi na, ta ña kẹ'é na saá ndạ lo'o ọn vása
kísa tọ'ó na yịkí kọñu na. 25 Nịvi yó'o nị-xiin na kandixa na ñandạạ
xạ'ạ Ndios, ta ndạ víkạ chịkaạ kạ ini na kandixa na ñavatá. Nịvi
yó'o kísa tọ'ó na, ta kísa ká'no na ndi'i nọọ ña kịsa vạ'a Ndios, ta
ndạ lo'o ọn xịin na kasa tọ'ó na mịi Ndios tạa tạ kịsa vạ'a ndi'i ña
yóo ñoyívi yó'o xí'in ña yóo ñoyívi nịno. ¡Ta mịi Ndios yó'o kúu tạ
ñii lạá kuiti ndáyạ'ví ní kasa ká'no yó ndi'i saá kịvị! Saá ná koo ña.
26 Xạ'ạ ña nị-xiin nịvi kasa tọ'ó na Ndios ndino'o, ta Ndios sạña
ra na ña kasa ndivi na ndi'i ña ọn vá'a ña káchí ini mịi na ke'é na.
Ta kịxá'á na ké'é na ndi'i saá nọọ ñakini. Ta saá náña'ạ ọn vása
ní-kusịị kạ ini ná kụsụn ná xí'in tạa, ta kịxá'á ná kútoo ná kí'vi ná

kuạchi xí'in inkạ náña'ạ. 27 Ta ñii kị'va saá, natạa ọn vása ní-kusị̱i
kạ ini na kụsụn na xí'in náña'ạ, ta saá kị̱xá'á na kútoo na kí'vi na
kuạchi xí'in inkạ natạa. Ta xạ'ạ ña kini ní ké'é natạa yó'o xí'in inkạ
natạa, Ndios táxi ra ña xọ'vị̱ ní yị̱kí kọñu mị̱i na.
28 Xạ'ạ ña nị̱-xiin nị̱vi nakoni na Ndios, ni nị̱-xiin na kundạạ ini
na xạ'ạ ra, ta Ndios sạña ra nị̱vi yó'o ña kani sị̱nị̱ na xạ'ạ ndi'i nọọ
ñakini, ta sạña ra na ña kasa ndivi na ndi'i saá nọọ ña ọn vá'a ña
kusị̱i ini mị̱i na. 29 Ta chútú ní ini nị̱vi yó'o xí'in ndi'i saá nọọ ña
ọn vá'a, ña ndạ lo'o ọn vása kúu ñandạạ. Natạa kí'vi na kuạchi
xí'in náña'ạ, ná ọn sị̱ví násí'í na kúu, ta náña'ạ kí'vi ná kuạchi
xí'in natạa, na ọn sị̱ví yị̱i ná kúu. Kútoo ní nị̱vi yó'o ké'é na ndi'i
saá nọọ ña ọn vá'a xí'in inkạ nị̱vi. Ni ọn vása xáa ini na xíni na
ñakuíká kómí na, ta kútoo ní na kukomí na kuạ'ạ ní kạ ñakuíká.
Chútú ní ini na xí'in ndi'i saá nọọ ña ọn vá'a. Nị̱vi na kuínị̱ ini kúu
na, na xá'ni nị̱vi kúu na, na sákaku kuạchi ta káni tá'an xí'in inkạ
nị̱vi kúu na, na sándá'ví inkạ nị̱vi kúu na. Ta ndi'i saá kị̱vị̱ ká'ạn
na ñavatá xạ'ạ inkạ nị̱vi. 30 Ta ká'ạn na kuạchi síkí xạ'ạ inkạ nị̱vi.
Ndạ lo'o ọn xị̱in na koni na Ndios, ni ọn vása kísa tọ'ó na inkạ nị̱vi.
Nị̱vi na ñạ'a ní ini kúu na, kísa ká'no ní xí'in mị̱i na, ndạ lo'o ọn
vása chíkaạ sọ'o na tọ'on ña ká'ạn yivá si'í na xí'in na, ta ndasaá
kuiti xáni sị̱nị̱ na ndasaá kuchiño ke'é na ndi'i saá nọọ ña ọn vá'a.
31 Nị̱vi yó'o ọn xị̱in na chikaạ sọ'o na tọ'on vạ'a, ni ọn vása kísa
ndivi na tọ'on na ña kị̱ndọo na xí'in inkạ nị̱vi, ni ọn vása kí'vi
ini na xíni na ndạ ñii nị̱vi, ni ọn xị̱in na ndạ lo'o chindeé na inkạ
nị̱vi na xó'vị̱. 32 Nị̱vi na ké'é ña ọn vá'a yó'o, xínị̱ vạ'a na ndí yóo
ndạyí Ndios ña káchí saá: “Ndi'i nị̱vi na ké'é ña ọn vá'a xínị̱ ñó'ó
kivị̱ na”, káchí ndạyí Ndios. Ta saá ni, ọn vása xị̱in na sandakoo na
ké'é na ndi'i saá nọọ ña ọn vá'a, ta ndạ víkạ kúsị̱i ní kạ ini na xíni
na nị̱vi na ñii káchí ké'é ña ọn vá'a yó'o.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí Ndios kasa nani ra xạ'ạ kuạchi ndi'i nị̱vi xí'in ñandạạ

2 Ta ndó'ó, ọn vása vạ'a ká'ạn ndó ndí ndasaá kuiti inkạ nị̱vi kúu
na ọn vá'a, ta ndíso na kuạchi nọọ Ndios. Tá ká'ạn ndó tọ'on
ọn vá'a yó'o xạ'ạ inkạ nị̱vi, ta ñii kị̱'va saá sákuiso ndó kuạchi sạtạ
mị̱i ndó, chi mị̱i ndó ñii kị̱'va saá ké'é ndó ña ọn vá'a ndạtán ké'é
nị̱vi yó'o. 2 Ta xínị̱ yó ndí xí'in ñandạạ Ndios kasa nani ra xạ'ạ
kuạchi ndi'i nị̱vi na ké'é ña ọn vá'a. 3 Ta sava ndó'ó kúu nị̱vi na ñii
kị̱'va saá ké'é ña ọn vá'a ndạtán ké'é nị̱vi na ká'ạn ndó xạ'ạ ndíso
ní kuạchi nọọ Ndios. Ta saá, ¿ndạchun xáni sị̱nị̱ ndó ndí Ndios ọn
vása kasa nani ra xạ'ạ kuạchi mị̱i ndó? 4 Xa kúndạạ ini ndó ndí
Ndios kúu tạạ tạ vạ'a ini, tạ ká'no ini kúu ra xí'in ndó. Ta xạ'ạ ña

kúu Ndios taa ta va'a ní ini, ¿án xáni sini ndó ndí Ndios ndasaá
kuiti kundeé ini ra xí'in ndi'i ña on vá'a ké'é ndó? ¿Án xáni sini
ndó ndí on saxo'vi ra ndó'ó xa'a ña on vá'a yó'o? ¿Án on vása
kúndaa ini ndó ndí Ndios kóni ra ña sandakoo ndó ña on vá'a ké'é
ndó, ta nandikó ini ndó, ta kundikon ndó ko'on ndó yichi ra? Ta
xa'a ña ndáti ra ña ndikó ini ndó saá, Ndios ké'é ra kua'a ní ñava'a
xí'in ndó vitin. 5 Ta nivi nasó'ó ní kúu sava ndó'ó, ta on vása xiin
ndó nandikó ini ndó ta kasa ndivi ndó ña kóni Ndios. Ñakán kía
ndi'i saá kivi vaxi kua'no ka kuachi ndó noo Ndios. Ta saá kixaa
ñii kivi, ta Ndios saná'a ra ña ndixa sáa ini ra xíni ra ndi'i ña on
vá'a ké'é nivi, ta xí'in ñandaa kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi.
6 Ta kivi saá Ndios xí'in ñandaa cha'vi ra ñii ñii nivi ndatán yóo
chiño ke'é na. 7 Ta kivi saá Ndios ke'é ra ñava'a xí'in nivi na ke'é
ñava'a, chi taxi ra kutaku nayó'o xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.
Nayó'o kúu nivi na on vása sándakoo kísa ndivi ñava'a, chi ndúkú
na ña Ndios kasa ká'no ra na, ta taxi ra ñato'ó nda'a na, ta ndúkú
na ña kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. 8 Ta saá ni, yóo
inka nivi na kísa toon ini noo Ndios, ta on vása xiin na kasa ndivi
na ñandaa, ta nayó'o nina kuiti kísa ndivi na ña on vá'a. Ta Ndios
xí'in ña sáa ini ra xíni ra ña on vá'a, saxo'vi ní ra nivi yó'o, kivi
kixaa ña kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi. 9 Ndeé ní yo'vi xo'vi
ndi'i nivi na ké'é ña on vá'a, ta ndeé ní kuyi'ví ini ndi'i nayó'o kivi
saá. Ta si'na xo'vi nivi na kúu najudío, ta saá xo'vi nivi na on vása
kúu najudío.[a] 10 Ta Ndios kasa ká'no ra ndi'i nivi na kísa ndivi
ñava'a, ta taxi ra ñato'ó nda'a nayó'o, ta taxi ra ña koo ñava'a ini
na. Ndios si'na ke'é ra ñava'a yó'o xí'in nivi na kúu najudío, ta saá
ke'é ra ñava'a xí'in nivi na on vása kúu najudío.

11 Saá chi Ndios on vása nákaxin ra nivi, ta ñandaa ké'é ra xí'in
ndi'i nivi, án najudío kúu na, án on siví najudío kúu na. 12 Sava
nivi na on vása kúu najudío on vása xíni na ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés kuiya xina'á. Ta saá Ndios on koni ñó'ó ra ndayí yó'o
kivi kasa nani ra xa'a kuachi nivi yó'o. Ta saá ni, ndi'i nivi yó'o
na ké'é ña on vá'a, ta Ndios saxo'vi ra na. Ta nivi najudío, xíni
na ndayí Ndios ña nitaa taMoisés, chi xii síkuá na xikuu nivi na
naki'in ndayí yó'o. Ta saá nivi na kúu najudío na kúu na ké'é ña
on vá'a, ta Ndios koni ñó'ó ra ndayí ra ña nitaa taMoisés ña kasa
nani ra xa'a kuachi na. 13 On siví nivi na ndasaá kuiti xíni so'o
ndayí Ndios kúu nivi na ndii, na on koó kuachi ndíso noo ra, ta
nivi na kísa ndivi ndayí Ndios kúu na on koó kuachi ndíso noo ra.
14 Vará nivi na on vása kúu najudío on vása xíni na ndayí Ndios
ña nitaa taMoisés, ta saá ni, sava nivi yó'o kísa ndivi na ndayí

[a] **2:9** Sava nivi na on vása kúu najudío kúu nagriego.

yó'o, chi chíkaa ini mii na ke'é na ñava'a ña kóni Ndios. Ña ké'é
na saá sáná'a ña ndí xíni va'a mii na yu kúu ñava'a, ta yu kúu ña
on vá'a. 15 Vará on vása ní-ka'vi na tutu noo yóo ndayí Ndios ña
nitaa taMoisés, Ndios chikaa ra ndayí ra ini mii na. Saá chi tá xáni
sini nayó'o ke'é na ñii chiño, ta ñandíchí ña yóo ini mii na táxi ña
kundaa ini na án ñava'a kúu ña, án ña on vá'a kúu ña. Ta saá, tá
kixaa kivi ña kuita na noo Ndios, ta ñandíchí yó'o ña yóo ini mii
na, ndakuiin ña to'on ña ndaa xa'a na, chi ka'an ña ndí ke'é na
ñava'a, án ka'an ña to'on ña chikaa ña kuachi sata na. 16 Ta kivi
saá, Ndios taxi ra nda'a Jesucristo ña kasa nani ra xa'a ndi'i kuachi
nivi, nda kuachi ña ñó'o se'é ke'é nivi kunani ña. Ña ke'é Ndios
saá, ñii yu'ú yóo ña xí'in to'on ña ká'an ndoso i noo ndi'i nivi.

On siví xa'a ña kómí najudío ndayí Ndios ña nitaa taMoisés kúu ña va'a yóo na xí'in Ndios

17 Ta sava ndó'ó, nivi na kúu najudío ndáa ini ndó ndí yóo va'a
ndó xí'in Ndios chi kómí ndó ndayí ra ña nitaa taMoisés xinaá. Ta
kísa ká'no xí'in mii ndó, chi xáni sini ndó kúu ndó nañoo Ndios, ta
kúsii ní ini ra xíni ra ndó'ó, saá xáni sini sava ndó. 18 Xa xíni ndó
yukía kóni Ndios, saá chi xa sakuá'á ndó ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés. Ta ndayí yó'o sáná'a ña ndó'ó yu kúu ñava'a, ta yu kúu
ña on vá'a. 19 Ta saá xáni sini ndó ndí va'a ní ti'va ndó saná'a
ndó inka nivi na naa ini, na on vása kúndaa ini ñandaa. Ta xáni
sini ndó ndí nivi na on vása xíni ndayí Ndios ña nitaa taMoisés,
nayó'o yóo na ndatán yóo nivi nakuáá nduchu noo, án nivi na xíka
kua'an noo naa ní, noo on koó ño'o yé'e, saá yóo na. Ñakán xáni
sini ndó ndí ndatán yóo ño'o yé'e noo nivi yó'o, saá yóo ndó'ó, na
kúu najudío. 20 Ta xáni sini ndó va'a ní ti'va ndó saná'a ndó nivi
na naa ini to'on Ndios, ta ñii ki'va saá va'a ní ti'va ndó saná'a ndó
nivi na sakán lo'o kuiti kúndaa ini ñandaa. Saá chi xíni ndó ndayí
Ndios, ña kúu ña ndixa ndaa, ta kúu ña ñandíchí ndino'o. 21 Ta
sava ndó'ó, na kúu nivi najudío, na sáná'a inka nivi xa'a yichi
Ndios, ¿ndachun on vása chíkaa so'o mii ndó ña sáná'a ndó? Chi
ká'an ndó, káchí ndó saá: "On vá'a kasa kuí'ná nivi ña kómí inka
nivi", káchí ndó. Ta sava mii ndó, ¿án on vása kísa kuí'ná ndó?
22 Ta tuku ká'an ndó, káchí ndó saá: "On vá'a kusun taa xí'in inka
ña'a ñá on siví ñásí'í ra kúu. Ta on vá'a kusun ña'a xí'in taa ta on
siví yii ñá kúu", káchí ndó. Ta sava mii ndó, ¿án on vása kí'vi ndó
kuachi yó'o? Ta mii ndó, kúu ndó nivi na sáa ini xíni ndi'i noo
ñaídolo án ndi'i noo ñaimagen, ña kúu ndios vatá ña kísa to'ó inka
nivi. Ta saá ni, sava mii ndó, ¿án on vása kísa kuí'ná ndó ñakuíká
ña ñó'o ini ve'e ño'o ndios vatá yó'o? 23 Ta sava ndó'ó, kísa ká'no

ní xí'in mii ndó chi xíni ndó ndayí Ndios. Ta saá ni, ¿án on ndixa
chíkaa nino ndó ñato'ó Ndios, ña yá'a ndoso ndó ndayí ra? 24 Chi
saá káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'á: "Najudío ké'é na ña on
vá'a, ta xa'a ña on vá'a yó'o, nivi na on vása kúu najudío ká'an na
ña on vá'a xa'a Ndios", káchí to'on Ndios.
25 Ta nivi na kúu najudío, ña ndáya'ví ní noo na kúu ña kisa
ndivi na costumbre ña naní circuncisión, ña kúu ña xá'nda na lo'o
ñii sini ñatee talo'o sa'ya na. Saá chi ñayó'o kúu seña ña kóni kachí
ndí najudío kúu nivi na ndíkon Ndios, ta táxi na sa'ya na nda'a ra.
Ta saá, tá ya'a ndoso na inka ndayí Ndios ña nitaa taMoisés, ta ña
mani kúu ña kisa ndivi na costumbre circuncisión. 26 Ta saá ni, tá
yóo nivi na on vása kúu najudío, tá nayó'o kísa ndivi na ña xá'nda
chiño ndayí Ndios, vará on vása kísa ndivi na costumbre ña naní
circuncisión, ta saá Ndios va'a yóo ra xí'in nivi yó'o. 27 Ta saá nivi
na kísa ndivi ndayí Ndios, vará on vása kísa ndivi na costumbre
circuncisión yó'o, nivi yó'o chikaa na kuachi sata sava nivi na
kúu najudío. Saá chi ndasaá kuiti kísa ndivi na costumbre ña naní
circuncisión, ta on vása chíkaa so'o na kasa ndivi na ndi'i ndayí
Ndios. 28 Ndi'i nataa najudío kómí na ñii marca lo'o, chi nita'nda
lo'o koñu na xa'a ña kisa ndivi na costumbre circuncisión. Ta saá
ni, on siví xa'a ña kísa ndivi na ndasaá kuiti costumbre yó'o kúu
xa'a ña kúu na nivi najudío ndino'o noo Ndios. Saá chi on siví xa'a
marca ña kómí koñu na kúu ña sáná'a ndí ndixa kúu na nivi na
ndíkon Ndios, ta va'a yóo na xí'in ra. 29 Saá chi yóo nivi na káchí
kúu na najudío, ta on siví najudío ndino'o kúu na. Nayó'o kúu
najudío na ndasaá kuiti nita'nda lo'o noo koñu xa'a ña kisa ndivi
na ña xá'nda chiño to'on ña nitaa na xina'á, ta on vása ndino'o
ini na ndíkon na Ndios. Ta nivi na kúu najudío ndino'o kúu nivi
na táxi xí'in mii nda'a Ndios, ta ndúkú na ña sakusii na ini ra.
Ta níma najudío ndino'o yó'o ndatán yóo ña kómí marca Ndios,
saá yóo ña, chi xí'in ñasii ini na ndíkon na Ndios. Ta ndixa Ndios
kúsii ini ra xíni ra nivi yó'o na kúu najudío ndino'o, vará inka nivi
ñoyívi yó'o on vása kúsii ini na xíni na nayó'o.
3 Ta sava mii yó, nivi na kúu najudío, ¿án ndáya'ví ní ña kúu
yó najudío, án on vása ndáya'ví ní ña? ¿Án ña ndáya'ví ní
kúu ña kisa ndivi yó costumbre ña naní circuncisión, án ña on
vása ndáya'ví kúu ña? 2 Ndixa ña ndáya'ví ní kúu ña kúu yó nivi
najudío. Saá chi xa yóo kua'a ní ñava'a ke'é Ndios xí'in nivi na kúu
najudío. Ñii ñava'a yó'o ña xíni ñó'ó ní kúu ña ndí Ndios nataxi
ra to'on ra nda'a najudío, na xikuu xii síkuá yó. 3 Ta saá ni, sava
nayó'o on vása ní-xiin na chikaa so'o na to'on yó'o, ni ni-kisa ndivi
na ña kóni Ndios. Ta saá, ¿yukía kasa ndivi Ndios xa'a ña on vá'a
ke'é nivi yó'o? ¿Án ndatán on vá'a ke'é nivi yó'o, ñii ki'va saá kasa

ndivi Ndios, ta o̱n kasa ndivi ra to̱'on ña ki̱ndo̱o ra xí'in na? [4] ¡O̱n
vása ke'é Ndios saá! Chi ndi'i saá ki̱vi̱ Ndios kúu ra ta̱a ta̱ ndino'o
nda̱a̱, ta ndixa kísa ndivi ra to̱'on ká'a̱n ra. Vará ndi'i ni̱vi kúchiño
na ka̱'a̱n na ñavatá, ta Ndios nda̱ lo'o o̱n vása ká'a̱n ra ñavatá. Saá
chi to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á káchí ña saá:

Ndi'i ni̱vi kúchiño na kunda̱a̱ ini na ndí Ndios kúu ta̱nda̱a̱,
chi ndi'i to̱'on ña ká'a̱n ra kúu ña ndixa nda̱a̱.
Ta xí'in ñanda̱a̱ Ndios kúndeé ra no̱o̱ ndi'i ni̱vi na sákuiso
kua̱chi sa̱ta̱ ra,

káchí to̱'on Ndios, ña ni̱taa na xi̱na̱'á.

[5] Ta saá ni, ndásava yóo ni̱vi na xáni si̱ni̱, ta káchí na saá: "Ña
o̱n vá'a ké'é yó chíndeé ña inka̱ ni̱vi ña kunda̱a̱ va̱'a ini na ndí
Ndios kúu ta̱a ta̱ nda̱a̱ ní ka̱ no̱o̱ mi̱i yó. Ta saá, tá ña o̱n vá'a ké'é
yó kúu xa̱'a̱ ña Ndios naki'in ka̱ ra ñato̱'ó, ta, ¿nda̱chun saxo̱'vi̱
Ndios mi̱i yó xa̱'a̱ ña ké'é yó saá? O̱n si̱ví ta̱a ta̱nda̱a̱ kúu Ndios
táná saxo̱'vi̱ ra yó", saá xáni si̱ni̱ sava ni̱vi. [6] Ta to̱'on ña vatá kúu
ña xáni si̱ni̱ ni̱vi yó'o. Saá chi Ndios kúu ta̱a ta̱nda̱a̱ ndino'o, ta
ndi'i saá ki̱vi̱ ké'é ra ñanda̱a̱. Tá o̱n si̱ví Ndios kúu ta̱nda̱a̱, níkúu,
ta saá o̱n kuchiño ra kasa nani ra xí'in ñanda̱a̱ xa̱'a̱ kua̱chi ndi'i
ni̱vi ñoyívi yó'o.

[7] Ta saá ni, yóo ni̱vi na káchí saá: "Va̱'a ka̱ ka̱'a̱n yó to̱'on vatá,
chi to̱'on vatá yó'o chíndeé ña inka̱ ni̱vi ña kunda̱a̱ ini na ndí Ndios
kúu ta̱a ta̱nda̱a̱ ndino'o. Ña̱kán ndi'i ñavatá ká'a̱n yó, chíndeé
ñayó'o ña kanóo síkón ní ka̱ ñato̱'ó Ndios. Ta saá, tá xa̱'a̱ ñavatá
ká'a̱n yó, Ndios naki'in ka̱ ra ñato̱'ó, ta, ¿nda̱chun saxo̱'vi̱ Ndios
mi̱i yó xa̱'a̱ ña o̱n vá'a yó'o?", káchí ni̱vi yó'o, na kúu na ká'a̱n
to̱'on vatá. [8] Ta mi̱i ndi̱, ni̱vi na sáná'a to̱'on Jesucristo, tá ñii ki̱'va
xáni si̱ni̱ ndi̱ nda̱tán xáni si̱ni̱ ni̱vi na o̱n vá'a yó'o, níkúu, ta ka̱'a̱n
ndi̱, kachí ndi̱ saá: "Va̱'a ka̱ ná ke'é ka̱ yó ña o̱n vá'a, xa̱'a̱ ña Ndios
naki'in ka̱ ra ñato̱'ó", kachí ndi̱. Ta saá ni, nda̱ lo'o o̱n vása xáni
si̱ni̱ ndi̱ saá. Ta saá ni, yóo ni̱vi na chíkaa̱ kua̱chi vatá sa̱ta̱ ndi̱,
káchí na ndí mi̱i ndi̱ chú'u ndi̱ ni̱vi ña ke'é na ña o̱n vá'a, xa̱'a̱ ña
naki'in ka̱ Ndios ñava̱'a. Ta to̱'on ña ká'a̱n na saá, ñavatá kúu ña,
chi mi̱i ndi̱, nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n vása ní-saná'a ndi̱ saá. Ta ñanda̱a̱ kúu
ña Ndios cha'vi ra ni̱vi yó'o nda̱tán yóo mi̱i ña o̱n vá'a ká'a̱n na.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndi'i ni̱vi ndíso na kua̱chi no̱o̱ Ndios

[9] Ta saá, ¿yukía̱ xáni si̱ni̱ ndó? ¿Án mi̱i yó najudío kúu ni̱vi na
va̱'a ka̱ no̱o̱ ni̱vi na o̱n vása kúu najudío? ¡O̱n vása!, chi yi̱'i̱ xa
nda̱to̱'on káxín i̱ xí'in ndó'ó ndí ndi'i ni̱vi, án najudío kúu na, án
o̱n si̱ví najudío kúu na, ndi'i ni̱vi ndíso na kua̱chi no̱o̱ Ndios, chi
ndi'i ni̱vi kísa ndivi na ña xá'nda chiño ndee̱ ña o̱n vá'a no̱o̱ na.

10 Ñii ki̱'va ndatán ká'an to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na'á, saá yóo
ña, chi to̱'on Ndios yó'o káchí ña saá:
Nda ñii ni̱vi o̱n si̱ví nandii na o̱n ko̱ó kuachi ndíso kúu na
no̱o̱ Ndios.
11 Nda ñii ni̱vi o̱n vása kúndaa ini na yu kúu ña ndixa ndaa.
Nda ñii ni̱vi o̱n xi̱in na nandukú na Ndios.
12 Ndi'i ni̱vi sandakoo na yichi̱ va'a, ta kua'an na yichi̱ ña
o̱n vá'a,
ta ndi'i ni̱vi sati̱ví na mi̱i na, ta nda ñii laá ni̱vi o̱n vása ké'é
na ñava'a ndino'o,
ndixa nda ñii laá ni̱vi o̱n vása ké'é na ñandaa no̱o̱ Ndios.
13 Ndatán yóo yavi̱ ña nóná no̱o̱ tívi ñó'o yi̱kí ko̱ñu tá'yí ni̱vi
na ni̱xi'i̱, saá yóo yu'u̱ ni̱vi yó'o.
Chi ndasaá kuiti nina to̱'on vatá kée yu'u̱ na xa'a ña sandá'ví
na inka ni̱vi.
Ndatán yóo ñaxati̱ tíko̱o̱, saá yóo to̱'on kée yu'u̱ na.
14 Nina to̱'on ndiva'a ña sátavi̱ chi'ña inka ni̱vi kée yu'u̱ na,
ta ká'an na to̱'on xí'in ña sáa ini na.
15 Kama ní xíno na kua'an na xa'a ña satakué'e na inka ni̱vi,
tanda ka'ni ña'á na.
16 Ta ndi'i yichi̱ no̱o̱ yá'a na kua'an na, sáti̱ví na ndi'i ñava'a;
ké'é na ña o̱n vá'a xí'in kua'a ní ni̱vi, ta nda lo'o o̱n vása
chíndeé na ni̱vi yó'o no̱o̱ ña xó'vi̱ ní na.
17 Nda lo'o o̱n vása xíni̱ ni̱vi o̱n vá'a yó'o vivíi kutaku̱ na
xí'in inka ni̱vi.
18 Ni nda lo'o o̱n vása xíni̱ na kasa to̱'ó na Ndios,
saá káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na'á.
19 Mi̱i yó xíni̱ yó ndí ndayí Ndios ña ni̱taa na xi̱na'á kúu ña
xá'nda chiño no̱o̱ ndi'i ni̱vi na ki̱ndo̱o kasa ndivi ña. Ta Ndios taxi
ra ndayí yó'o nda'a naxi̱i̱ síkuá najudío xa'a ña ndi'i ni̱vi kundaa
ini na ndí na ndíso kuachi kúu na no̱o̱ Ndios. Saá chi ndi'i mi̱i yó
najudío xí'in ni̱vi na o̱n si̱ví najudío kúu, ñii káchí o̱n vása kísa
ndivi yó ndi'i ndayí Ndios. Ta saá nda ñii ni̱vi o̱n kúchiño ka'an
na kachí na ndí o̱n vása ndíso na kuachi no̱o̱ Ndios. 20 Ta nda ñii
ni̱vi o̱n kúchiño ka'an na xí'in Ndios ndí ndixa ki̱sa ndivi na ndi'i
ndayí ra, ta xa'a ñayó'o ndu̱u na nandii na o̱n ko̱ó kuachi ndíso
no̱o̱ ra. Saá chi ndayí Ndios táxi ña ndi'i ni̱vi nakoni na ndí ndíso
na kuachi no̱o̱ Ndios, chi ndi'i ni̱vi yá'a ndoso na ndayí ra.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí Ndios sakạku ra nị̱vi xạ'ạ ña kándixa na Jesucristo

21 Ta vitin Ndios sáná'a ra mị̱i yó ndasaá táxi ra ña nduu yó
nị̱vi na ndii na ọn kọó kuạchi ndíso nọọ ra, ta ọn sị̱ví xạ'ạ ña kísa
ndivi yó ndạyí ra kúu ña. Ta saá ni, ña sáná'a Ndios mị̱i yó vitin
ñii yóo yu'ú ña xí'in tọ'on ra ña nị̱taa tạMoisés, ta ñii yóo yu'ú ña
xí'in tọ'on Ndios ña nị̱taa naprofeta kuị̱yạ xị̱nạ'á. 22 Ta ña sáná'a
Ndios nọọ mị̱i yó vitin kúu ñayó'o: án najudío kúu yó, án nị̱vi na
ọn vása najudío kúu yó, ta xạ'ạ ña kándixa yó Jesucristo, Ndios
sánduu ra yó nị̱vi na ndii na ọn kọó kuạchi ndíso nọọ ra. Ndios ọn
vása nákạxin ra nị̱vi, 23 chi ndi'i nị̱vi ké'é na ña ọn vá'a ta ndíso
na kuạchi nọọ Ndios, ta xạ'ạ ñayó'o xa kụxíká na nọọ ra, nọọ yóo
ndi'i ña livi yé'e xí'in ñavạ'a ká'no. 24 Ta mị̱i Ndios kẹ'é ra ñavạ'a
xí'in nị̱vi ña kuchiño nduu na nị̱vi na ndii na ọn kọó kuạchi ndíso
nọọ ra. Chi xạ'ạ ñavạ'a ní ini Ndios, kúu ña sạní'i ra nị̱vi ñavạ'a
ká'no yó'o, ta ndạ ñii nị̱vi, ndạ lo'o ọn vása ní-cha'vi na xạ'ạ ña
Ndios sạnduu ra na nị̱vi na ọn kọó kuạchi ndíso nọọ ra. Saá chi
ñii lạá Jesucristo kúu tạa tạ chạ'vi xạ'ạ kuạchi nị̱vi xí'in ña nị̱xi'ị̱
ra nda'ạ tón cruz. Ta xạ'ạ ña kị̱sa ndivi ra saá, ndi'i nị̱vi kúchiño
kọ'ọn ndíkạ na nọọ ña ọn vá'a ña xị̱xa'nda chiño nọọ na. 25 Ndios
tạxi ra Jesucristo ña nị̱sọkọ xí'in mị̱i ra xạ'ạ kuạchi ndi'i nị̱vi. Ta
saá Jesucristo nị̱xị̱tạ nị̱i ra ta nị̱xi'ị̱ ra nda'ạ tón cruz xạ'ạ kuạchi
nị̱vi. Ta ndi'i nị̱vi na kándixa ña nị̱xi'ị̱ Jesucristo xạ'ạ kuạchi mị̱i
na, ta Ndios kísa ká'no ini ra xạ'ạ kuạchi nayó'o. Ndi'i ñavạ'a yó'o
ña kẹ'é Ndios xạ'ạ nị̱vi sáná'a ña ndí tạa tạndạạ kúu Ndios. Ta saá
ni, ọn vása kama nị̱-saxọ'vị̱ ra nị̱vi xạ'ạ ña ọn vá'a kẹ'é na kuị̱yạ
xị̱nạ'á, ta xạ'ạ ña kúu Ndios tạa tạ ká'no ini, kụndeé ini ra xí'in ña
ọn vá'a kẹ'é nị̱vi yó'o. 26 Ta kẹ'é Ndios saá, chi vitin kóni ra saná'a
ra nọọ ndi'i nị̱vi ndí ndixa ké'é ra ñandạạ xí'in na. Saá chi ndi'i
nị̱vi na kúu na kándixa Jesucristo, Ndios sánduu ra nị̱vi yó'o na ọn
kọó kuạchi ndíso nọọ ra, ta vạ'a yóo ra xí'in nayó'o.

27 Ta saá, ¿án yóo ví ñavạ'a kísa ndivi yó xạ'ạ ña kuchiño kasa
ká'no xí'in mị̱i yó nọọ Ndios? ¡Ndạ lo'o, ọn kọó xạ'ạ ña ke'é yó
saá!, chi ọn sị̱ví xạ'ạ ña vạ'a kísa ndivi yó ndạyí Ndios kúu xạ'ạ ña
kúu yó nị̱vi na ọn kọó kuạchi ndíso nọọ ra. Ta xạ'ạ ña kándixa yó
Jesucristo, Ndios sạnduu ra yó nị̱vi na ndii na ọn kọó kuạchi ndíso
nọọ ra. 28 Ta ndi'i ña sạkán ndạtọ'on ị̱ xí'in ndó taxi ña kundạạ ini
yó tọ'on ña káchí saá: Ñii lạá kuiti ña xínị̱ ñó'ó ke'é yó, ta taxi ña
nduu yó nị̱vi na ndii na ọn kọó kuạchi ndíso nọọ Ndios kúu ña
kandixa yó Jesucristo. Saá chi ọn sị̱ví xạ'ạ ña kísa ndivi yó ndạyí
Ndios kúu ña nduu yó nị̱vi na ndii na ọn kọó kuạchi ndíso nọọ ra.

29 ¿Án xáni sini ndó Ndios ndasaá kuiti kúu ra taa taká'no noo
nivi na kúu najudío? ¿Án on vása kúndaa ini ndó ndí ñii kiva kúu
ra taa taká'no noo nivi na on vása kúu najudío? Ndixa Ndios kúu
taká'no noo ndi'i nivi ñoyívi. 30 Chi ñii laá kúu Ndios ndino'o, ta
Ndios ñii kiva ké'é ra xí'in ndi'i nivi ña nduu na nandii na oon koó
kuachi ndíso noo ra, án najudío kúu na, án nivi na oon siví najudío
kúu na. Ta xa'a ña kándixa nivi Jesucristo, Ndios kísa ká'no ini
ra xa'a kuachi na, ta sánduu ra na nivi na ndii noo ra. 31 Ta saá,
¿án kóni kachí i ña oon vása ndáya'ví ka ndayí Ndios? ¡Nda lo'o,
oon vása kóni kachí i saá! Saá chi tá kándixa yó Jesucristo, ta ña
ké'é yó saá kúu ña ndino'o kísa ndivi yó ndayí Ndios ña nitaa na
xina'á.

Too'on yó'o ká'an ndí taAbraham nduu ra taa ta ndii noo Ndios chi kandixa ra Ndios

4 Vitin va'a kani sini yó xa'a ña ká'an too'on Ndios xa'a
taAbraham, taa ta kúu xii síkuá ndi'i nivi najudío. 2 Ta
too'on Ndios yó'o, ¿án ká'an ña ndí ndasaá kuiti xa'a ñava'a ke'é
taAbraham kúu ña nduu ra taa ta ndii ta on koó kuachi ndíso
noo Ndios, ta va'a yóo ra xí'in Ndios? On vása ká'an too'on yó'o
saá. Chi tá ndasaá kuiti xa'a ñava'a ke'é taAbraham kúu ña nduu
ra taa ta ndii noo Ndios, níkúu, ta saá kukomí ra xa'a ña kasa
ká'no xí'in mii ra. Ta saá ni, noo Ndios, nda lo'o on koó ña taxi ña
kuchiño taAbraham kasa ká'no xí'in mii ra. 3 Saá chi too'on Ndios
ña nitaa na xina'á káchí ña saá: "TaAbraham kandixa ra Ndios,
ta xa'a ñayó'o Ndios nika'an ra taAbraham kúu taa ta ndii ta on
koó kuachi ndíso noo ra", káchí too'on Ndios. 4 Ta xíni yó tá nivi
kísa chiño na, ta tapatrón chá'vi ra na xa'a chiño ke'é na. Ta saá
si'ún ña náki'in na, on siví ña sání'i tapatrón nda'a na kúu ña, chi
si'ún ña kúu ya'vi chiño ke'é na kúu ña. 5 Ta Ndios oon vása yóo
ra ndatán yóo tapatrón yó'o, chi ñava'a ke'é ra xí'in yó, oon siví
ya'vi ña chá'vi Ndios mii yó xa'a chiño va'a kisa ndivi yó kúu ña.
Vará nivi na ndíso kuachi kúu yó, Ndios ke'é ra ñava'a xí'in yó ña
sanduu ra yó nivi na ndii na oon koó kuachi ndíso noo ra. Ta ndasaá
kuiti xa'a ña kándixa yó Jesucristo, kúu ña Ndios ke'é ra ñava'a
yó'o xí'in yó. 6 Kuiya xina'á tarey David nika'an ra ndí nákaa ñasii
ini nivi na kúu na ndii noo Ndios. Ta on siví xa'a chiño va'a kisa
ndivi na kúu ña Ndios sanduu ra nivi na ndii noo ra, chi too'on ña
nitaa taDavid xina'á, káchí ña saá:

7 Nákaa ñasii ní ini nivi, na oon koó kuachi ndíso, chi Ndios
xa kisa ká'no ini ra xa'a kuachi na.

[8] Nákaa̱ ñasii̱ ní ini ñii ñii ni̱vi tá Ndios o̱n vása sákuiso ra kua̱chi sa̱ta̱ na,
káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa ta̱rey David xi̱na̱'á.
[9] Ta, ¿yu kúu ni̱vi na kómí ñasii̱ ini, na kúu na ká'a̱n ta̱David yó'o xa̱'a̱? ¿Án ndasaá kuiti ni̱vi na ki̱sa ndivi costumbre ña na̱ní circuncisión kúu na ká'a̱n ra xa̱'a̱? ¿Án o̱n ndixa ñii ki̱'va saá ká'a̱n ra xa̱'a̱ ni̱vi na o̱n vása ní-kisa ndivi costumbre yó'o? Saá chi to̱'on ña sa̱kán ni̱ka̱'a̱n ndi̱ xí'in ndó ká'a̱n ña ndí ta̱Abraham ka̱ndixa ra Ndios, ta xa̱'a̱ ña ke̱'é ra saá, Ndios ka̱chí ra ndí ta̱Abraham ndu̱u ra ta̱ndii ta̱ o̱n ko̱ó kua̱chi ndíso no̱o̱ ra. [10] ¿Ama xi̱kuu ña ka̱chí Ndios ta̱Abraham kúu ra ta̱ndii no̱o̱ ra? ¿Án ki̱vi̱ si'na ña xa ki̱sa ndivi ta̱Abraham circuncisión xi̱kuu ña? ¿Án ki̱vi̱ o̱n ta̱'án ka̱ kasa ndivi ta̱Abraham costumbre yó'o xi̱kuu ña? Kúndaa̱ ini yó ndí ki̱vi̱ o̱n ta̱'án ka̱ ta̱Abraham kasa ndivi ra ñacircuncisión yó'o, Ndios ni̱ka̱'a̱n ra ta̱Abraham ndu̱u ra ta̱ndii ta̱ o̱n ko̱ó kua̱chi ndíso no̱o̱ ra. [11] Saá chi si'na ta̱Abraham ka̱ndixa ra Ndios, ta xa̱'a̱ ñayó'o Ndios ni̱ka̱'a̱n ra ndí ta̱Abraham ndu̱u ra ta̱ndii no̱o̱ ra ta va̱'a yóo xí'in ra. Ta ki̱vi̱ xa ndu̱u ta̱Abraham ta̱ndii no̱o̱ Ndios, ta saá ki̱sa ndivi ra ñacircuncisión yó'o. Ta ndi̱'i ki̱sa ndivi ra ñayó'o, ta̱Abraham xi̱komí ra ñii marca lo'o no̱o̱ ko̱ñu ra, ña xi̱kuu ña ñii seña ña sa̱ná'a ndí Ndios sa̱nduu ra ta̱Abraham ta̱a ta̱ ndii ta̱ o̱n ko̱ó kua̱chi ndíso no̱o̱ ra xa̱'a̱ ña ka̱ndixa ña'á ra. Ta saá ta̱Abraham yó'o ndu̱u ra nda̱tán yóo yivá ndi'i ni̱vi na ndino'o ini kándixa Ndios, vará sava ni̱vi yó'o o̱n vása ní-kisa ndivi na circuncisión. Saá chi xa̱'a̱ ña ni̱vi yó'o kándixa na Ndios ñii ki̱'va nda̱tán ta̱Abraham ka̱ndixa ña'á ra, Ndios sa̱nduu ra na ni̱vi na ndii, na o̱n ko̱ó kua̱chi ndíso no̱o̱ ra, ta va̱'a yóo ra xí'in na vitin. [12] Ta sava mi̱i yó kúu najudío, ta ni̱vi na kísa ndivi circuncisión kúu yó, ta kúu yó ni̱vi nasa̱'ya ñani síkuá ta̱Abraham. Ta saá, xíni̱ ñó'ó ñii ki̱'va saá kandixa yó Ndios, nda̱tán ta̱Abraham ka̱ndixa ña'á ra. Tá o̱n vása kándixa yó Ndios saá, ta o̱n vása kómí yó nda̱yí ña káchí yó ndí ta̱Abraham kúu yivá yó.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí Ndios ndixa kísa ndivi ra to̱'on ra xí'in ni̱vi na kándixa ña'á

[13] Ndios xí'in to̱'on ra ki̱ndo̱o ra xí'in ta̱Abraham, ña káchí ndí ta̱Abraham xí'in sa̱'ya ñani síkuá ra kuu ni̱vi na naki'in ndi'i ño'o̱ ñoyívi yó'o, chi ñii ki̱vi̱ ña va̱xi Ndios taxi ra ña nda'a̱ na. Ta xíni̱ yó ndí ta̱Abraham xi̱taku̱ ra kua̱'a̱ ní kui̱ya̱ si'na ka̱ no̱o̱ ta̱Moisés, ta̱a ta̱ na̱ki'in nda̱yí ña ta̱xi Ndios nda'a̱ ra. Ta xa̱'a̱ ñayó'o kúndaa̱ ini yó ndí o̱n si̱ví xa̱'a̱ ña ki̱sa ndivi ta̱Abraham nda̱yí yó'o kúu ña Ndios ki̱ndo̱o ra ke'é ra ñava̱'a saá xí'in ra. Ta xa̱'a̱ ña ndino'o ní

ini ra kandixa ra Ndios, taAbraham nduu ra tandii noo Ndios, ta
Ndios kindoo ra xí'in taAbraham taxi ra ñavaa'a nda'a ra. 14 Ta saá
kúndaa ini yó ndí xaa'a ña kándixa nivi Ndios kúu ña naki'in na
ñavaa'a ña kindoo ra taxi ra nda'a na. Ta on siví xaa'a ña kísa ndivi
nivi ndayí Ndios kúu ña naki'in na ñavaa'a nda'a Ndios. Saá chi tá
ndixa xaa'a ña kísa ndivi yó ndayí Ndios kúu xaa'a ña Ndios táxi ra
ñavaa'a nda'a yó, níkúu, ta saá ña mani kúu ña kándixa yó Ndios,
ta ñii ki'va saá, ni on vása ndáyaa'ví too'on ña kindoo Ndios xí'in
nivi na kándixa ña'á. 15 Chi ndayí Ndios káchí ña ndí xíni ñó'ó
xoo'vi nivi na yá'a ndoso ndayí ra. Tá on koó ndayí Ndios ña sáná'a
kuachi nivi, níkúu, ta on kóo kuachi ndíso nayó'o.
16 Ta saá, ña xíni ñó'ó ní ka kúu ña ndino'o ini yó kándixa yó
Ndios, chi xaa'a ñayó'o naki'in yó ñavaa'a kindoo Ndios taxi ra nda'a
saa'ya ñani síkuá taAbraham. Ndios kúu taa taa vaa'a ní ini, ta xaa'a
ñayó'o saní'i ra ñavaa'a ndi'i nivi na kúu na kándixa ña'á, ndatán
taAbraham kandixa ra Ndios kuiya xinaa'á. Ta nivi yó'o, án kúu na
nivi na xíni ndayí ña nitaa taMoisés, án kúu na nivi na on vása
xíni ndayí yó'o, ta ndi'i saá nivi na ndino'o ini kándixa Ndios,
nduu na ndatán yóo saa'ya taAbraham. Saá chi taAbraham kúu
yivá ndi'i nivi na ndino'o ini kándixa Ndios. 17 Ta too'on Ndios ña
nitaa na xinaa'á káchí ña saá: “Yii'i, Ndios, taxi i ndí yó'ó taAbraham
nduu ún yivá kuaa'a ní ti'vi nivi na kutaku kuaa'a ní ñoo ndi'i saá
xiiña noo ño'o ñoyívi”, kachí Ndios xí'in taAbraham. Ta Ndios, taa
ta kindoo saá xí'in taAbraham, kúu ñii laá Ndios, taa ta kómí ndee
sanataku nivi na xa nixi'i, ta kómí ra ndee ña kasa vaa'a ra ña on
taa'án kuvaa'a.
18 Vará nda lo'o on koó ka xaa'a ña kundati taAbraham ña
kukomí ra saa'ya ra, ta kandixa ra too'on ña kindoo Ndios xí'in
ra, ta xindati ra Ndios ña ndixa kasa ndivi ra too'on ra yó'o. Ta
saá taAbraham nduu ra yivá kuaa'a ní nivi na táku ndi'i saá xiiña
noo ño'o ñoyívi yó'o. Chi Ndios kindoo ra xí'in taAbraham ndí
saa'ya ñani síkuá ra kuaa'a ní kuina na, ta ñii ki'va ndatán too'on ña
nikaa'an Ndios xí'in taAbraham, saá kundivi ña. 19 TaAbraham xa
yatin kukomí ra ñii ciento kuiya, ta xíni ra on koó ka ndee kómí
yikí koñu ra ña kuchiño kukomí ra saa'ya ra, ta ñii ki'va saá xíni
ra ndí ñásí'í ra ñáSara, ña'a ñá on kiví koo saa'ya kúu ñá. Vará
taAbraham xáni sini ra xaa'a yikí koñu ra xa yóo ña ndatán yóo ña
nixi'i chi on koó ka ndee kómí ña, ta saá ni, taAbraham nda lo'o
on vása ní-sandakoo ra kándixa ra ña ndixa Ndios kasa ndivi ra
too'on ña kindoo ra xí'in ra. 20 Ta on vása ní-xika ini ra án ndixa án
on ndixa kasa ndivi Ndios too'on ra. Nda víka, ndeé ka chikaa ini ra
kándixa ra Ndios, ta ndino'o xindaa ini ra ndí Ndios kasa ndivi ra
too'on ra. Ta xaa'a ñayó'o, kisa ká'no ra Ndios. 21 Saá chi taAbraham

ndino'o ní ini ra kandixa ra ndí Ndios kómí ra ndee kasa ndivi
ra ndi'i to'on ña nikà'an ra xí'in ra. 22 Xà'à ña tàAbraham ndixa
xindaa ini ra Ndios saá, Ndios nikà'an ra tàAbraham kúu tandii tà
on koó kuachi ndíso noo ra, ta và'a yóo ra xí'in ra.
23 Ta to'on Ndios ña nitaa na xinà'á, ká'an ña ndí tàAbraham
kúu ra tandii noo Ndios chi kandixa ña'á ra, ta to'on yó'o on vása
ndasaá kuiti ká'an ña xà'à tàAbraham, 24 ta ñii ki'va ká'an ña xà'à
mii yó, na kúu nivi na ndixa kándixa Ndios, tà kúu tàa tà sanatakù
Jesucristo tàKá'no noo yó. Ta xà'à ña kándixa yó ra, Ndios kà'an
ra ndí mii yó kúu nivi na ndii na on koó kuachi ndíso noo ra, ta
và'a yóo yó xí'in ra. 25 Xà'à ña cha'vi ra xà'à kuachi yó, Ndios tàxi
ra Jesucristo nixi'i ra, ta xà'à ña kuchiño nduu yó nivi na ndii noo
ra, Ndios sanatakù ra Jesucristo.

To'on yó'o ká'an ña ndí nákutá'an và'a yó xí'in Ndios chi sanduu ra yó nivi na ndii noo ra

5 Xà'à ña kándixa yó Jesucristo, Tàa tàKá'no noo yó, Ndios
sanduu ra mii yó nivi na ndii na on koó kuachi ndíso noo ra. Ta
xà'à ña kisa ndivi Jesucristo, chi nixi'i ra nda'à tón cruz, vitin vivíi
nákutá'an yó xí'in Ndios. 2 Saá chi Jesucristo kisa ndivi ra chiño ña
táxi ña và'a nakutá'an yó xí'in Ndios. Ta vitin xà'à ña kándixa yó
Jesucristo, tákù yó yichi noo Ndios ké'é ra kuà'à ní ñavà'a xí'in yó,
ta kúsii ní ini yó chi ndáa ini yó ndí kivi ña vàxi kutakù yó xí'in
Ndios ñoyívi nino noo yóo ndi'i ñalivi ná'no ña yé'e. 3 Ta on siví
ndasaá kuiti xà'à ñavà'a yó'o kúu xà'à ña kúsii ini yó, ta xà'à ña
xó'vi yó vitin kúu ña kúsii ini yó. Saá chi kúndàà ini yó ndí ña
xó'vi yó chíndeé ña mii yó ña nduu yó nivi na kúchiño kundeé ini
xí'in ndi'i ña yo'vi xó'vi na, ta ndeé kà kundikon na yichi Ndios.
4 Saá chi ña xó'vi yó kúu ña xíto ndoso mii yó án ndino'o ini yó
ndíkon yó Ndios. Ta ña kúndeé ini yó xí'in ña xó'vi yó yó'o, táxi
ña ndí kusii kà ini Ndios koni ra mii yó. Ta xà'à ña kúndeé ini yó
noo ña xíto ndoso yó saá, ndeé kà ndáa ini yó ña ndixa Ndios kasa
ndivi ra ndi'i to'on ña nikà'an ra xí'in yó. 5 Ta ndà lo'o on siví ña
mani kuiti kúu ña ndáa ini yó kasa ndivi Ndios ña nikà'an ra xí'in
yó, chi Ndios saní'i ra Nímà ra ña tákù ña ini yó, ta Nímà ra yó'o
xa sàkutú ña ini yó xí'in ña kí'vi ní ini Ndios xíni ra mii yó.
6 Ta mii yó, vará xikuu yó nivi na xindiso ní kuachi noo Ndios,
ta on koó ndee xikomí yó ña kuchiño sakàku yó xí'in mii yó noo
ndee ña on vá'a ña xà'nda chiño noo yó, ta saá tá nitondàa kivi
ña chitóni Ndios, ta Jesucristo nixi'i ra noo yó xà'à kuachi yó.
7 Ña yo'vi ní kúu ña nanivi taxi xí'in mii na ña kivi na xà'à inkà
nivi na kúu nandàà. Ta saá ni, ndásana va yóo nivi na ndino'o ini

kuchiño taxi xí'in mii na kivi na xa'a inka nivi, na kúu nava'a ní.
8 Ta Ndios sáná'a ra ndasaá ndeé ní kónó nákaa ña kí'vi ní ini ra
xíni ra mii yó, chi mii kivi ña xíka ka yó kua'an yó yichi ña on
vá'a, ta Jesucristo taxi xí'in mii ra nixi'i ra xa'a yó. 9 Ta xí'in nii
ra ña kee yikí koñu Jesucristo kivi nixi'i ra xa'a kuachi yó nda'a
tón cruz, Ndios sanduu ra yó nivi na ndii na on koó kuachi ndíso
noo ra vitin. Ta xa'a ñayó'o ña kisa ndivi Jesucristo xa'a yó, ndixa
Ndios on saxo'vi ra mii yó, kivi kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi
ñoyívi yó'o. 10 Ta kivi on ta'án kandixa yó Jesucristo, ta mii kivi
ña xíka ka yó kísa toon yó noo Ndios, ta Ndios ke'é ra ñava'a ní
xí'in yó, chi Sa'ya ra Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta ña nixi'i
Jesucristo kómí ña ndee ká'no, chi taxi ña nakutá'an va'a yó xí'in
Ndios. Ta saá xa'a ña nataku Jesucristo ta táku ra ndi'i saá kivi,
kúndaa ini yó ndí ndixa sakaku ra mii yó, ta kutaku yó xí'in ra
ndi'i saá kivi. 11 Ta on siví ndasaá kuiti ñayó'o kúu ña táxi kusii
ini yó. Ta kúsii ini yó ta kísa ká'no yó Ndios chi Jesucristo, Taa
taKá'no noo yó, xa kisa ndivi ra chiño ña taxi va'a nákutá'an yó
xí'in Ndios, ta vitin vivíi yóo yó xí'in ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taAdán, ta ká'an ña xa'a Jesucristo

12 Ñanoó on koó ña on vá'a ní-xiyo ñoyívi yó'o. Ta taAdán, taa
tanoó kisa va'a Ndios, tayó'o kúu tanoó ke'é ña on vá'a, ta saá
kixaa ña on vá'a ñoyívi yó'o. Ta saá ndi'i nivi kixá'á na ké'é na ña
on vá'a, ta xa'a ña on vá'a ké'é nivi, xíni ñó'ó kivi ndi'i na. 13 Tá
on ta'án ka taxi Ndios ndayí ra nda'a taMoisés, ta kua'a ní ña on
vá'a ke'é nivi ñoyívi yó'o saá. Ta saá ni, Ndios on vása ní-sakuiso
ra kuachi sata nivi yó'o, chi on vása ní-xikomí na ndayí ra. 14 Ta
saá ni, ndi'i nivi na xitaku ñoyívi yó'o, nda kivi xitaku taAdán
tanda kivi xitaku taMoisés, nixi'i ndi'i nayó'o, chi ndi'i nayó'o
ke'é na ña on vá'a. Ta nivi na xitaku kuiya ña on ta'án ka Ndios
taxi ra ndayí ra nda'a taMoisés, nivi yó'o ke'é na kua'a ní ña on
vá'a, vará on vása ní-kundaa ini na ndí ña on vá'a ke'é na kúu ña
niya'a ndoso na ña xa'nda chiño Ndios. Ta saá ña on vá'a ke'é
nivi yó'o on siví ñii kúu ña xí'in ña on vá'a ke'é taAdán. Saá chi
taAdán, vará kundaa ini ra ña xa'nda chiño Ndios noo ra, ta ni-xiin
ra chikaa so'o ra ña nika'an Ndios xí'in ra. Ta taAdán yó'o xikuu ra
tanoó noo yichi on vá'a mii ra, ta kua'a ní nivi ndíkon na yichi ra.
Ta kixaa inka taa ta kúu tanoó noo yichi va'a mii ra, ta tayó'o kúu
Jesucristo, ta kua'a ní nivi ndíkon na yichi ra.
15 Ta nda lo'o on vása náta'an ña on vá'a ña ke'é taAdán xí'in
ñava'a kisa ndivi Jesucristo. Saá chi xa'a ña on vá'a ke'é taAdán,
ndi'i nivi xíni ñó'ó kivi na. Ta xa'a ñava'a kisa ndivi Jesucristo,

Ndios sa̱ní'i ra ñava̱'a kua̱'a̱ ní ni̱vi, chi táxi ra kutaku̱ na xí'in ra
ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi. 16 Ta ndixa o̱n vása náta'an ña o̱n vá'a ke̱'é
ta̱Adán xí'in ñava̱'a sání'i Ndios ni̱vi. Saá chi xa̱'a̱ ñii ña o̱n vá'a ña
ke̱'é ta̱Adán, ta̱xi ña ki̱xaa̱ ña o̱n vá'a ñoyívi yó'o, ta saá ndi'i ni̱vi
ki̱xá'á na ké'é na ña o̱n vá'a, ta xíni̱ ñó'ó kivi̱ na xa̱'a̱ ña o̱n vá'a
ké'é na. Ta saá ni, ñava̱'a sa̱ní'i Ndios ni̱vi kúu ña sánduu ra na
ni̱vi na ndii na o̱n ko̱ó kua̱chi ndíso no̱o̱ ra, ta táxi ra ña kutaku̱
na xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi. Vará ni̱vi na ke̱'é kua̱'a̱ ní ña o̱n
vá'a kúu na, Ndios kúchiño ra sanduu ra na ni̱vi na ndii no̱o̱ ra,
chi Jesucristo ni̱xi'i̱ ra xa̱'a̱ kua̱chi na. 17 Kua̱chi ñii la̱á ta̱a ta̱no̱ó
ta̱Adán xi̱komí ña ndee̱ ña táxi ña ndi'i ni̱vi kivi̱ na. Ta saá ni,
ñava̱'a ke̱'é ñii la̱á Jesucristo kómí ní ka̱ ña ndee̱ no̱o̱ kua̱chi ta̱no̱ó
yó'o, chi xa̱'a̱ ñava̱'a ke̱'é Jesucristo, ni̱vi kuchiño kutaku̱ ndino'o
na ta ka'nda chiño na xí'in Ndios ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi. Ni̱vi yó'o
kúu ni̱vi na xa na̱ki'in ñava̱'a ní sa̱ní'i Ndios na, chi Ndios sa̱ka̱ku
ra na, ta sa̱nduu ra na ni̱vi na ndii na o̱n ko̱ó kua̱chi ndíso no̱o̱ ra
xa̱'a̱ ña kándixa na Jesucristo.
18 Ta saá kúnda̱a̱ ini yó ndí xa̱'a̱ kua̱chi ñii la̱á ta̱no̱ó, ndi'i
ni̱vi ké'é na ña o̱n vá'a, ta ndíso na kua̱chi no̱o̱ Ndios. Ta xa̱'a̱
ñayó'o ndi'i ni̱vi xíni̱ ñó'ó kivi̱ na. Ta saá ni, xa̱'a̱ ñava̱'a ñanda̱a̱
ki̱sa ndivi ñii la̱á Jesucristo, Ndios kuchiño sanduu ra ndi'i ni̱vi na
ndii no̱o̱ ra, ña kuchiño kutaku̱ na xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi.
19 Xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ke̱'é ñii ta̱a, ña ni̱-xiin ra chika̱a̱ so̱'o ra to̱'on ña
ni̱ka̱'a̱n Ndios xí'in ra, ndi'i ni̱vi ki̱xá'á na kua̱'a̱n na yichi̱ o̱n vá'a
ta̱yó'o, ta ndíso na kua̱chi. Ta xa̱'a̱ ñava̱'a ñanda̱a̱ ki̱sa ndivi ñii la̱á
Jesucristo, chi chi̱ka̱a̱ so̱'o ra to̱'on Ndios, kua̱'a̱ ní ni̱vi ki̱xá'á na
ndíko̱n na yichi̱ ra, ta Ndios sa̱nduu ra nayó'o ni̱vi na ndii na o̱n
ko̱ó kua̱chi ndíso no̱o̱ ra.
20 Ndios ta̱xi ra nda̱yí ra nda'a̱ ni̱vi xa̱'a̱ ña kunda̱a̱ ini na ndí
kua̱'a̱ ní ña o̱n vá'a ké'é na, ta ndíso ní na kua̱chi no̱o̱ Ndios. Vará
yóo kua̱'a̱ ní ña o̱n vá'a ké'é ni̱vi, ta ví'í ní ka̱ ku̱ká'no ñava̱'a
ndino'o ke̱'é Ndios xí'in na. 21 Ta o̱n ta̱'án ka̱ kixaa̱ Jesucristo, ta
ndee̱ ña o̱n vá'a xi̱kuu ña xa̱'nda chiño no̱o̱ ni̱vi, ta ndi'i ni̱vi xíni̱
ñó'ó kivi̱ na xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ké'é na. Ta vitin ñava̱'a ndino'o Ndios
kúu ña xá'nda chiño no̱o̱ ndi'i ni̱vi na kándixa Jesucristo, Ta̱a
ta̱Ká'no no̱o̱ yó. Saá chi Ndios sa̱nduu ra nayó'o ni̱vi na ndii no̱o̱
ra, ta táxi ra ña kutaku̱ ndino'o na xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ni̱vi na kándixa Jesucristo o̱n vása ka̱ xíni̱ ñó'ó kasa ndivi na ña kóni ndee̱ ña o̱n vá'a

6 Ta saá, ¿yu kúu ña ka̱'a̱n yó vitin xa̱'a̱ ña xíni̱ ñó'ó kutaku̱ yó?
¿Án va̱'a kundiko̱n yó ke'é ka̱ yó kua̱'a̱ ní ka̱ ña o̱n vá'a, chi

saá Ndios ke'é ra kua'a ní ka ñava'a xí'in yó? Chi ndixa Ndios
kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i ña on vá'a ke'é yó. 2 ¡Nda lo'o on vása
va'a ke'é ka yó saá! Chi mii yó nivi na kándixa Jesucristo, xina'á
xitaku yó kísa ndivi yó ña xá'nda chiño ña on vá'a noo yó. Ta
vitin ndatán yóo nivi na nixi'i, saá yóo yó noo ña on vá'a, ta xa'a
ñayó'o on vása chíkaa ka so'o yó ña xá'nda chiño ña on vá'a. 3 ¿Án
on vása kúndaa ini ndó yu kúu ña kóni kachí ña xa chichi yó ñii
ki'va ndatán chichi Jesucristo? Saá chi ña chichi yó saá kóni kachí
ña ndí ñii nduu yó xí'in Jesucristo, ta tuku kóni kachí ña nixi'i
yó xí'in ra. 4 Saá chi Jesucristo nixi'i ra ta nindúxun ra. Ta ña
chichi yó ndatán chichi mii ra kóni kachí ña nixi'i yó ta nindúxun
yó ñii káchí xí'in Jesucristo. Ta ndixa ndatán Ndios sanataku ra
Jesucristo xí'in ndee ká'no ra, saá yóo ña ke'é ra xí'in mii yó. Saá
chi xa'a ña nixi'i yó ñii káchí xí'in Jesucristo, Ndios taxi ra ña kaku
tuku yó ta nduu yó nivi xaá na kúchiño vivíi kutaku noo ra.
5 Kúndaa ini yó ndí ña chichi yó sáná'a ña ndí ñii nduu yó xí'in
Jesucristo, ta ñii káchí nixi'i yó xí'in ra. Ta xa'a ñayó'o kúndaa
ini yó ndí ñii ki'va ndatán nataku Jesucristo, saá nataku mii yó
kivi ña vaxi. 6 Ta vitin kúndaa ini yó kivi nixi'i Jesucristo nda'a
tón cruz, ta ndatán nixi'i mii yó, nivi na xitaku tixin ndee ña on
vá'a, saá nixiyo ña. Saá chi kivi tá on ta'án kandixa yó Jesucristo,
ta saá ndee ña on vá'a xixa'nda chiño noo yó. Ta vitin mii yó on
vása xíni ñó'ó táku ka yó kísa ndivi yó ña xá'nda chiño ndee ña
on vá'a yó'o noo yó. 7 Chi xa'a ña nixi'i yó xí'in Jesucristo, yóo yó
ndatán yóo nivi na nixi'i noo ndee ña on vá'a yó'o, ta ndee on
vá'a yó'o on vása kómí ka ña ndayí ka'nda chiño ña noo mii yó.
8 Ta saá xa'a ña nixi'i yó xí'in Jesucristo, ndixa ndáa ini yó ña
kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. 9 Ta kúndaa va'a ini yó ndí
nixi'i Jesucristo ta nataku ra, ta nda ñii kivi on kivi ka ra. Saá chi
ndee ña xá'ni nivi on vása ka kúchiño kundeé ña noo Jesucristo.
10 Jesucristo ñii laá yichi nixi'i ra xa'a kuachi nivi, ta xí'in ña nixi'i
ra sandi'i ra xa'a ndee ña on vá'a. Ta vitin táku ra xa'a ña chinóo
síkón ra ñato'ó Ndios. 11 Ta saá ndó'ó, xa'a ña ñii nduu ndó xí'in
Jesucristo, va'a kani sini ndó ndí kúu ndó nivi na nixi'i noo ndee
ña on vá'a. Ta ñii káchí ndatán táku Jesucristo, saá kutaku ndó
ke'é ndó ñava'a ña chinóo síkón ndó ñato'ó Ndios.
12 On taxi ndó ña ka'nda chiño ndee ña on vá'a noo yikí koñu
ndó, ni on vása kasa ndivi ndó ndi'i noo ña on vá'a ña kútoo ní yikí
koñu ndó. 13 Ta nda lo'o on taxi xí'in mii ndó kasa ndivi ndó ña on
vá'a, ta on taxi ndó ná koni ñó'ó ñandiva'a nda ñii xiiña yikí koñu
ndó. Nda víka, taxi ndi'i xí'in mii ndó nda'a Ndios ña koni ñó'ó
ra ndi'i xiiña yikí koñu ndó xa'a ña kasa ndivi ndó ñava'a ñandaa
noo ra. Saá va'a ke'é ndó chi vitin kúu ndó nivi na táku ndino'o

nǫǫ Ndios, vará xīna'á xīkuu ndó nīvi na nīxi'ī nǫǫ ra. [14] Ta vitin
ndeē ña ǫn vá'a ǫn kúchiño ka ka'nda chiño ña nǫǫ ndó. Chi vitin
ndayí ña nītaa taMoisés xīna'á ǫn sīví ka ña xá'nda chiño nǫǫ yó
kúu ña, ta vitin tákū yó kua'an yó yichī xaá, ta ñava'a ini Ndios
kúu ña xá'nda chiño nǫǫ yó.

Tǫ'on yó'o ká'an ña ndí xínī ñó'ó kasa ndivi yó ñandaa ña kóni Ndios

[15] Ta saá, ¿yukía xínī ñó'ó ke'é ka yó vitin? Saá chi ndayí ña
nītaa taMoisés xīna'á ǫn sīví ka ña xá'nda chiño nǫǫ yó kúu ña, ta
vitin tákū yó kua'an yó yichī xaá, ta ñava'a ini Ndios kúu ña xá'nda
chiño nǫǫ yó. Ta xa'a ñayó'o, ¿án va'a ke'é ka yó kua'a ní ña ǫn
vá'a? ¡Nda lo'o ǫn vása va'a ke'é yó saá! [16] ¿Án ǫn vása kúndaa
ini ndó táná taxi xí'in mīi ndó ña kasa ndivi ndó ndi'i ña ndúkú
ñii taa nǫǫ ndó, ta saá tǫndaa ndó nduu ndó ñii esclavo taa yó'o,
ta ǫn kuchiño ka ndó ka'nda chiño ndó xa'a mīi ndó? Ta ñayó'o
sáná'a ña táná taxi xí'in mīi yó ña kasa ndivi yó ndi'i ña xá'nda
chiño ndeē ña ǫn vá'a nǫǫ yó, ta saá tǫndaa yó nduu yó esclavo,
nīvi na ndasaá kuiti kasa ndivi ña kóni ndeē ña ǫn vá'a nǫǫ na, ta
saá kua'an yó yichī nǫǫ sandi'i yó xa'a mīi yó nǫǫ Ndios. Ta saá ni,
táná taxi xí'in mīi yó ña kasa ndivi yó ña kóni Ndios, ta saá tǫndaa
yó nduu yó esclavo Ndios, nīvi na ndasaá kuiti kasa ndivi ña kóni
ra, ta saá va'a kua'an yó yichī nǫǫ vivíi tákū yó xí'in Ndios, saá chi
sanduu ra yó nīvi na ndii na ǫn kǫó kuachi ndíso nǫǫ ra. [17] ¡Ta yī'ī
ndixa táxi ī ña táxa'vi ña'á ní Ndios! Saá chi vará xīna'á xīkuu ndó
esclavo ñandeē ǫn vá'a, ta xītakū ndó kísa ndivi ndó ña xá'nda
chiño ñandeē ǫn vá'a yó'o nǫǫ ndó, ta vitin xí'in ña ndino'o ini
ndó chíkaa sǫ'o ndó ta kísa ndivi ndó tǫ'on ña sáná'a ndasaá vivíi
xínī ñó'ó kutakū nīvi na kándixa Jesucristo. [18] Ndios xa sakaku ra
ndó'ó, ta kua'an ndíka ndó nǫǫ ndeē ña ǫn vá'a, ta vitin ndó'ó kísa
ndivi ndó ñava'a ñandaa ña kóni Ndios. [19] Xí'in tǫ'on ña ǫn vása
yǫ'vī ní kundaa ini nīvi kúu ña ndatǫ'on ī xí'in ndó vitin, chi nīvi
na lo'o ní kúndaa ini kúu ndó. Náká'án ndó tá kīvī si'na ta ǫn ta'án
kandixa ndó Jesucristo, ndó'ó taxi xí'in mīi ndó nda'a ndeē ña ǫn
vá'a ña kīsa ndivi ndó ndi'i nǫǫ ñakini xí'in ndi'i nǫǫ ñandiva'a.
Ta vitin xínī ñó'ó taxi xí'in mīi ndó nda'a Ndios ña kasa ndivi ndó
ñava'a ñandaa ña kóni ra. Ta xí'in ña ké'é ndó saá nduu ndó nīvi
na ndii na ǫn kǫó kuachi ndíso nǫǫ ra.

[20] Kīvī si'na tá ǫn ta'án ka kandixa ndó Jesucristo, xīkuu ndó
nīvi esclavo na ndasaá kuiti kīsa ndivi ndi'i ña xá'nda chiño ndeē
ña ǫn vá'a nǫǫ na, ta xíká ní xītakū ndó nǫǫ ñava'a, chi nda lo'o
ǫn vása ní-ndi'i ini ndó ndukú ndó ñava'a ñandaa ña kóni Ndios.

21 Ta, ¿yu kúu ñavạ'a nạki'in ndó xạ'ạ ña kịsa ndivi ndó ndi'i nọọ
ña ọn vá'a, xí'in ndi'i nọọ ñakini ña sákuka'an nọọ ndó vitin?
Ndixa ọn kọó ndạ ñii ñavạ'a nạki'in ndó xạ'ạ ña ọn vá'a kẹ'é ndó
saá, chi yichị ña ọn vá'a nịxạ'ạn ndó kúu ña yichị nọọ kuạ'ạn ndó
ndi'i xạ'ạ ndó nọọ Ndios. 22 Ta Ndios xa sạkạku ra ndó'ó nọọ ndeẹ
ña ọn vá'a, ta ọn vása kạ xá'nda chiño ña nọọ ndó. Ta vitin ndino'o
ini ndó xa tạxi xí'in mịi ndó nda'ạ Ndios ña kasa ndivi ndó ña kóni
ra. Ta xạ'ạ ñayó'o ndixa naki'in ndó ñavạ'a ní nda'ạ Ndios, chi taxi
ra kutakụ ndó xí'in ra ndi'i saá kịvị ña vạxi. 23 Ta nịvi na kísa ndivi
ña xá'nda chiño ndeẹ ña ọn vá'a nọọ na, ndixa naki'in na ya'vi ña
cha'vi ndeẹ ña ọn vá'a yó'o nọọ na. Ta ya'vi ña chá'vi ña kúu ña
kivị ndi'i na. Ta mịi yó, ñii ndụu yó xí'in Jesucristo chi kándixa yó
ra, ta saá Ndios saní'i ra ñavạ'a mịi yó, ña kúu ña kutakụ yó xí'in
ra ndi'i saá kịvị ña vạxi.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña ndí vitin Jesucristo kúu tạa tạ xá'nda chiño nọọ nịvi na kándixa ña'á

7 Nañani yó xí'in nákị'vạ yó, ndó'ó kúu nịvi na xínị vạ'a ndạyí
Ndios ña nịtaa tạMoisés. Ta saá xínị ndó ndí ndạyí yó'o ndasaá
kuiti kómí ña ndeẹ ña xá'nda chiño ña nọọ nịvi tá tákụ na. 2 Ta
ndạyí yó'o ká'ạn ña ndí tá yóo ñásí'í ñii tạa, ta ñáyó'o kúu ñásí'í
tạa yó'o ndi'i saá kịvị tákụ ra. Ta saá ni, tá nịxi'ị yịi ñáña'ạ yó'o, ta
saá kindọo ndíkạ ñá nọọ ndạyí ña ká'ạn ndí kúu ñá ñásí'í ra. 3 Ta
saá ni, tá tákụ kạ yịi ñá, ta ñáña'ạ yó'o sándakoo ñá yịi ñá xạ'ạ ña
naki'in ñá inkạ tạa, ta xạ'ạ ña ké'é ñá saá, ndíso ñá kuạchi chi yá'a
ndoso ñá ndạyí Ndios ña nịtaa tạMoisés ña káchí ọn vása vạ'a
naki'in ñáña'ạ inkạ tạa tá tákụ kạ yịi ñá. Tá xa nịxi'ị yịi ñá, ta saá
ñáña'ạ yó'o kindọo ndíkạ ñá nọọ ndạyí yó'o, ta vạ'a kuchiño ñá
tondạ'ạ ñá xí'in inkạ tạa, ta ọn kóo kuạchi kuiso ñá xạ'ạ ña ke'é ñá
saá, chi tạ nịxi'ị kúu yịi ñá.
4 Cuento yó'o sáná'a ña mịi yó, nịvi na kándixa Jesucristo, ndí
vitin kíndọo ndíkạ yó nọọ ndạyí ña nịtaa tạMoisés xịnạ'á. Saá chi
xạ'ạ ña ñii kúu yó xí'in Jesucristo, ñii káchí nịxi'ị yó xí'in ra, ta
vitin yóo yó ndạtán yóo nịvi na nịxi'ị nọọ ndạyí yó'o, ta xínị yó ndí
ndạyí ọn vása xá'nda chiño kạ ña nọọ nịvi na nịxi'ị. Ta xạ'ạ ñayó'o
kíndọo ndíkạ yó ña kuchiño taxi xí'in mịi yó nda'ạ Jesucristo, tạa
tạ nịxi'ị, ta nạtakụ ra. Ta xạ'ạ ña ñii kúu yó xí'in Jesucristo vitin,
kúchiño ke'é yó kuạ'ạ ní ñavạ'a ña sakusịi yó ini Ndios. 5 Kịvị ọn
tạ'án kạ kandixa yó Jesucristo, ta xíka yó yichị nọọ ña ọn vá'a
xá'nda chiño ña nọọ yó. Ta kịvị saá ndạyí Ndios ña nịtaa tạMoisés
kúu ña sạnakáxín ini ndi'i ña ọn vá'a ña kútoo ní yịkí kọñu ke'é
ña. Ta ñii lạá ña nạki'in yó xạ'ạ ña ké'é yó ña ọn vá'a yó'o kúu ña

sándi'i yó xa̱'a̱ mi̱i yó no̱o̱ Ndios. 6 Ta vitin mi̱i yó, ni̱vi na kándixa
Jesucristo, nda̱tán yóo ni̱vi na ni̱xi'i̱, saá yóo yó no̱o̱ yichi̱ yatá
xi̱ndiko̱n yó, ta kíndo̱o ndíka̱ yó no̱o̱ ña. Ta nda̱yí Ndios ña ni̱taa
ta̱Moisés xi̱na̱'á o̱n kómí ka̱ ndee̱ ña ka'nda chiño ña no̱o̱ mi̱i yó.
Saá chi vitin Níma̱ Ndios ña táku̱ ini yó kúu ña xá'nda chiño no̱o̱
yó, ta ndíko̱n yó yichi̱ xa̱á no̱o̱ kísa ndivi yó ña kóni Níma̱ Ndios.

To̱'on yó'o ká'a̱n nda̱yí Ndios táxi ña kunda̱a̱ ini yó yu kúu ña o̱n vá'a

7 Ta saá, ¿yukía̱ xíni̱ ñó'ó ka̱'a̱n yó vitin? ¿Án ka̱'a̱n yó ndí
nda̱yí Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés kúu ña o̱n vá'a? ¡Nda̱ lo'o o̱n vá'a
ka̱'a̱n yó saá! Ta ndixa nda̱yí kúu ña sáná'a mi̱i yó yu kúu ña o̱n
vá'a. Saá chi yóo ñii nda̱yí ña káchí saá: "O̱n vá'a kutoo ní ini yó
kukomí yó ña kómí inka̱ ni̱vi", káchí nda̱yí. Tá o̱n ko̱ó nda̱yí ña
káchí saá, níkúu, ta yi̱'i̱ o̱n vása kúnda̱a̱ ini i̱ ndí ña o̱n vá'a kúu
ña kútoo ní ini i̱ kukomí i̱ ña kómí inka̱ ni̱vi. 8 Ta nda̱yí kúu ña
sáná'a yi̱'i̱ xa̱'a̱ ña kunda̱a̱ ini i̱ yu kúu ña o̱n vá'a. Ta saá nda̱yí
yó'o kúu ña sa̱nakáxín ña o̱n vá'a ña táku̱ ini i̱, ta ki̱xá'á i̱ kútoo
ní ini i̱ xíni i̱ ndi'i no̱o̱ ña kómí inka̱ ni̱vi. Tá o̱n vása yóo nda̱yí
ña ká'a̱n yu kúu ña o̱n vá'a, níkúu, ta ña o̱n vá'a ña táku̱ ini i̱ o̱n
kukomí ña ndee̱ chinda'á ña yi̱'i̱ ya'a ndoso i̱ nda̱yí yó'o. 9 Ki̱vi̱ o̱n
ta̱'án ka̱ kunda̱a̱ ini i̱ yu kúu ña xá'nda chiño nda̱yí Ndios, ta saá
xa̱ni si̱ni i̱ ndí va̱'a ní táku̱ i̱. Ta saá ni, tá ki̱xa̱a̱ ki̱vi̱ ña kúnda̱a̱ ini i̱
yu kúu ña xá'nda chiño nda̱yí yó'o, ta saá ku̱nda̱a̱ ini i̱ ndí ta̱a ta̱
ndíso ní kua̱chi kúu i̱, ta xa̱'a̱ ña o̱n vá'a yó'o, kúu i̱ ta̱a ta̱ ni̱xi'i̱ no̱o̱
Ndios. 10 Ku̱iya̱ xi̱na̱'á Ndios ta̱xi ra nda̱yí ra nda'a̱ ta̱Moisés xa̱'a̱
ña chindeé ña ni̱vi ña va̱'a kutaku̱ na xí'in ra. Ta saá ni, nda̱yí yó'o
káchí ndí ta̱ ndíso ní kua̱chi kúu i̱, ta ta̱a ta̱ ni̱xi'i̱ no̱o̱ Ndios kúu i̱,
chi ni̱ya'a ndoso i̱ nda̱yí Ndios. 11 Ta ndee̱ ña o̱n vá'a ña táku̱ ini i̱
kúu ña chi̱nda'á yi̱'i̱ ké'é i̱ ña o̱n vá'a ña yá'a ndoso i̱ nda̱yí Ndios,
ta ndíso i̱ kua̱chi no̱o̱ Ndios. Ta xí'in ñayó'o kúnda̱a̱ ini i̱ ndí ndee̱
ña o̱n vá'a kúu ña sa̱ndá'ví yi̱'i̱, chi xíni̱ ñó'ó kivi̱ i̱ xa̱'a̱ kua̱chi
ndíso i̱, káchí nda̱yí Ndios.
12 Ta saá ni, ndixa nda̱yí Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés kúu ñayi̱i̱,
ta ndi'i ña xá'nda chiño Ndios no̱o̱ yó kúu to̱'on ñanda̱a̱, ñava̱'a,
ñayi̱i̱. 13 Ta saá, ¿án kóni kachí i̱ ndí vará nda̱yí Ndios kúu ñava̱'a
ní, ta ñava̱'a yó'o kúu ña ke'é ña kivi̱ i̱? ¡Nda̱ lo'o, o̱n vása saá! Saá
chi ndee̱ ña o̱n vá'a ña táku̱ ini i̱ kúu ña ta̱xi ña ni̱xi'i̱ i̱ no̱o̱ Ndios.
Chi ndee̱ ña o̱n vá'a yó'o kúu ña chi̱nda'á yi̱'i̱ ña ya'a ndoso i̱ nda̱yí
Ndios ña kúu ñava̱'a ní. Ta xa̱'a̱ ñayó'o ku̱nda̱a̱ ini yó ndí ndee̱ ña
o̱n vá'a ña táku̱ ini yó ndixa ña ndiva̱'a ní kúu ña.

14 Xíni yó ndí ndayí Ndios kaku ña ini Níma Ndios, ta ñava'a ní
kúu ndayí yó'o. Ta yi'i, nivi kuiti va kúu i, ta on vása yóo ndíka i
noo ña on vá'a, chi táku i kísa ndivi i ña xá'nda chiño ña on vá'a
noo i. 15 Ta ña ké'é i, on vása kúndaa ini i ndachun ké'é i ña. Chi on
vása ké'é i ñava'a ña ndixa kóni ke'é i, ta ndasaá kuiti kísa ndivi i
ña on vá'a, ña kúkini ini i xíni i. Ta nda lo'o on vása káchí ini i
ke'é i saá. 16 Nákoni i ndí ña ké'é i kúu ña on vá'a, ta ña nákoni i
saá, sáná'a ña ndí kúndaa ini i ndí ndayí Ndios kúu ñava'a ña
ndixa ndaa, chi ká'an ña ndí ña ké'é i kúu ña on vá'a, ta yóo yu'ú i
xí'in ña ká'an ña. 17 Ta ñayó'o sáná'a ndí on siví yi'i kúu ta ké'é
ña on vá'a, saá chi ña on vá'a ña táku ini i kúu ña xá'nda chiño
noo yikí koñu i ña ke'é i ña on vá'a. 18 Xíni va'a i ndí nda lo'o on
koó ñava'a táku ini i. Saá chi xí'in ña ndino'o ini i kóni ní i ke'é i
ña kúu ñava'a, ta saá ni, ña on vá'a ña táku ini i, sási ña yi'i, ta on
vása kúchiño i kasa ndivi i ñava'a ña kóni i ke'é i. 19 Ta saá on vása
kísa ndivi i ñava'a ña kóni ke'é i, ta nda víka kísa ndivi i ña on
vá'a, vará ndixa xí'in ña ndino'o ini i on vása kóni i ke'é i saá. 20 Tá
kísa ndivi i ña on vá'a ña on vása kóni i kasa ndivi i, ta ñayó'o kóni
kachí ña ndí on siví yi'i kúu taa ta ké'é saá. Saá chi ña on vá'a ña
táku ini i kúu ña ké'é ña on vá'a yó'o.

21 Ta kúndaa ini i ndí ndixa ndó'o i saá: Vará kóni i kasa ndivi i
ñava'a, ta yatin ní yóo ña on vá'a xí'in i ña sási noo i ña on ke'é i
ñava'a. 22 Xí'in ña ndino'o ini i kúsii ini i xíni i ndayí Ndios, 23 ta
nákoni i ndí táku inka ndee ña on vá'a ña yóo ini i, ta ndee on vá'a
yó'o káni tá'an ña xí'in ñava'a ña xáni sini i ke'é i. Ta ndee ña on
vá'a yó'o kúndeé ña noo i, ta nákava i nda'a ña. Ta saá kísa ndivi i
ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a yó'o noo i.

24 ¡Ndeé ní ndá'ví yi'i! ¿Yu kúu nivi kúchiño sakaku yi'i noo
ndee ña on vá'a ña xá'nda chiño noo yikí koñu i? 25 ¡Vitin táxi i ña
táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, Taa taKá'no
noo yó!, chi ñii laá tayó'o kúu taa ta kúchiño sakaku mii yó noo
ndee ña on vá'a. Tuku ndato'on i ndasaá ndó'o i: Xáni sini i ndí
ñava'a kúu ña kasa ndivi i ndayí Ndios, ta xí'in ndino'o ini i kóni i
kasa chiño i noo Ndios. Ta saá ni, ndee ña on vá'a ña táku ini i kúu
ña chínda'á yikí koñu i ña kísa ndivi i ña on vá'a.

Toon yó'o ká'an ndí Níma Ndios táxi ña kutaku ndino'o yó

8 Ta vitin xa'a ña ñii nduu yó xí'in Jesucristo, on vása ndíso
ka yó kuachi noo Ndios, ta on vása ndáti ka yó xo'vi yó xa'a
kuachi xindiso yó. Saá chi vitin kúu yó nivi na on vása ndíkon ka
yichi noo kuiti kísa ndivi yó ña on vá'a ña kútoo yikí koñu yó,
ta ndixa ndíkon yó yichi noo kísa ndivi yó ñava'a ña kóni Níma

Ndios. [2] Chi ndee̱ Nímą̱ Ndios ña táku̱ ini yó kúu ña xá'nda chiño
no̱o̱ yó vitin. Ta Nímą̱ Ndios yó'o táxi ña táku̱ ndino'o yó, chi
sąkąku ña mi̱i yó no̱o̱ ndee̱ ndąyí Ndios ña ni̱taa tąMoisés xi̱nąʼá,
chi ndąyí yó'o káchí ña ndí xíni̱ ñó'ó kivi̱ ni̱vi na yá'a ndoso ñaʼá.
[3] Ndąyí yó'o o̱n vása ní-kuchiño ña sakąku ña ni̱vi no̱o̱ ndee̱ ña o̱n
vá'a, chi ndąyí yó'o o̱n vása kúchiño kundeé ña no̱o̱ ña kútoo ní
ni̱vi ke'é na ña o̱n vá'a. Ta saá Ndios ki̱sa ndivi ra ña ni̱-kuchiño
kasa ndivi ndąyí ra ña ni̱taa tąMoisés, chi Ndios ti̱'ví ra Sąʼya ra
ki̱xaą̱ ra ñoyívi yó'o, ña so̱ko̱ xí'in mi̱i ra xąʼą̱ kuąchi ni̱vi. Ta Sąʼya
Ndios yó'o xi̱kuu ra ni̱vi ndino'o, ta ni̱xi̱yo yi̱kí ko̱ñu ra ñii ki̱'va
ndątán yóo yi̱kí ko̱ñu ni̱vi ñoyívi yó'o. Ta Ndios sąkuiso ra kuąchi
ndi'i ni̱vi sątą̱ Sąʼya ra Jesucristo, ta xí'in ña ni̱xo̱'vi̱ ra ta ni̱xi'i̱
ra ndaʼą̱ tón cruz, Jesucristo chąʼvi ra xąʼą̱ kuąchi ndi'i ni̱vi. [4] Ta
mi̱i yó na kúu ni̱vi na kándixa Jesucristo, o̱n ko̱ó inką̱ ña kúmąni̱
chaʼvi yó xąʼą̱ ña ni̱yaʼa ndoso yó ndąyí Ndios. Saá chi Jesucristo
ni̱xi'i̱ ra no̱o̱ yó ña chąʼvi ra xąʼą̱ kuąchi yó. Ta vitin kúu yó ni̱vi na
o̱n vása ndíko̱n ką̱ yichi̱ no̱o̱ kísa ndivi yó ndasaá kuiti ña o̱n vá'a
ña kútoo yi̱kí ko̱ñu yó, ta ndixa ndíko̱n yó yichi̱ no̱o̱ kísa ndivi yó
ñavą̱'a ña kóni Nímą̱ Ndios.

[5] Ni̱vi na táku̱ kísa ndivi ña kóni yi̱kí ko̱ñu na, ndasaá kuiti xáni
si̱ni̱ na xąʼą̱ ña kasa ndivi na ña kútoo ní yi̱kí ko̱ñu na. Ta ni̱vi na
táku̱ kísa ndivi ña kóni Nímą̱ Ndios, ndasaá kuiti xáni si̱ni̱ na xąʼą̱
ña kasa ndivi na ña kóni Nímą̱ Ndios. [6] Ta saá tá ndasaá kuiti táku̱
yó xí'in ña xáni si̱ni̱ yó xąʼą̱ ña kasa ndivi yó ña o̱n vá'a ña kútoo
ní yi̱kí ko̱ñu yó, ta ña ké'é yó saá ní'i ña yó kuąʼą̱n yó yichi̱ o̱n vá'a
no̱o̱ kivi̱ yó no̱o̱ Ndios. Ta saá ni, tá ndasaá kuiti táku̱ yó kísa ndivi
yó ñavą̱'a ña sakusii̱ yó ini Nímą̱ Ndios, ta ña ké'é yó saá ní'i ña yó
kuąʼą̱n yó yichi̱ no̱o̱ táku̱ ndino'o yó no̱o̱ Ndios ta nákaą̱ ñavą̱'a ini
yó. [7] Ni̱vi na ndasaá kuiti táku̱ xáni si̱ni̱ xąʼą̱ ña o̱n vá'a ña kútoo
ní yi̱kí ko̱ñu na ke'é ña, ta ni̱vi yó'o kúu ni̱vi na o̱n xi̱in koni na
Ndios, chi o̱n xi̱in na kasa ndivi na ndąyí ra, ni o̱n vása kómí na
ndee̱ ña kasa ndivi na ña. [8] Saá chi ni̱vi na táku̱ kísa ndivi ña o̱n
vá'a ña kóni yi̱kí ko̱ñu mi̱i na, ni̱vi yó'o ndą̱ lo'o o̱n kúchiño na
sakusii̱ na ini Ndios.

[9] Ta ndó'ó, o̱n vása táku̱ ką̱ ndó kísa ndivi ndó ndasaá kuiti ña
kóni yi̱kí ko̱ñu ndó. Ta ndą̱ víką̱, tá ndixa Nímą̱ Ndios táku̱ ña ini
ndó, ta saá táku̱ ndó kísa ndivi ndó ña kóni Nímą̱ Ndios. Ta ni̱vi
na o̱n vása táku̱ Nímą̱ Jesucristo ini, ta ni̱vi yó'o o̱n vása ñii yóo
na xí'in Jesucristo, chi o̱n vása ndino'o ini na kándixa na ra. [10] Ta
saá ni, tá Jesucristo táku̱ ini yó, ta saá táku̱ ndino'o nímą̱ yó, chi
Ndios sąnduu ra yó ni̱vi na ndii na o̱n ko̱ó kuąchi ndíso no̱o̱ ra.
Vará ñii ki̱vi̱ ña vąxi kixąą̱ ña kivi̱ yi̱kí ko̱ñu yó, xąʼą̱ ña o̱n vá'a
ke'é yó, ta nímą̱ yó táku̱ ndino'o ña ndi'i saá ki̱vi̱. [11] Ndios kúu tąą

ta sanatakū Jesucristo, ta vitin mii Nímą Ndios tákū ña ini yó. Ta xą'ą ña tákū Nímą ra ini yó, mii Ndios, taa tą sanatakū Jesucristo, saá tuku sanatakū ra yikí kōñu yó kivi vąxi.
12 Ñąkán, nañani yó xí'in nákí'vą yó, yóo yichi vą'a ña xíni ñó'ó kundikōn yó, ta ōn vása ką xíni ñó'ó kundikōn yó yichi nōō kísa ndivi yó ña ōn vá'a ña kútoo ní yó. 13 Saá chi tá tákū yó kísa ndivi yó ña ōn vá'a ña kútoo yikí kōñu yó, ta saá kuą'ąn yó yichi nōō ndixa kivi yó. Ta saá ni, tá xí'in ndeē Nímą Ndios sandi'i yó xą'ą ña kasa ndivi yó ña ōn vá'a ña kóni yikí kōñu yó, ta saá ndixa ndino'o kutakū yó xí'in Ndios ndi'i saá kivi.
14 Saá chi ndi'i nivi na chíkaą sō'o ña sáná'a Nímą Ndios nōō na, nayó'o kúu nasą'ya Ndios. 15 Ta Nímą Ndios ña nąki'in yó ta tákū ña ini yó ōn siví nímą ña ké'é ña kuyi'ví yó nōō Ndios kōtō saxō'vi ra mii yó kúu ña. Chi yichi Nímą Ndios ña ndíkōn yó vitin, ōn vása yóo ña ndątán yóo yichi yatá ña xindikōn yó nōō xiyi'ví ní yó ña saxō'vi Ndios mii yó. Saá chi Nímą Ndios ña tákū ini yó vitin sąnduu ña mii yó są'ya Ndios. Ta saá táxi ña ká'ąn yó xí'in Ndios, káchí yó saá: "Tata Yivá mii i", káchí yó xí'in ra. 16 Ta Nímą Ndios ndátō'on ña xí'in nímą mii yó ndí ndixa kúu yó są'ya Ndios, ta xą'ą ñayó'o ndixa ndáa ini yó saá yóo ña. 17 Ta xą'ą ña kúu yó są'ya Ndios, ndixa naki'in yó ndi'i ñavą'a ña kúu ña xa chitóni Yivá yó Ndios taxi ra nda'ą ndi'i są'ya ra. Ta ndi'i ñakuíká xí'in ndi'i ñavą'a tąxi Ndios nda'ą Są'ya ra Jesucristo, mii yó nivi na kándixa ra, ñii káchí saá naki'in yó ña xí'in Jesucristo ñoyívi nino. Saá chi xą'ą ña xó'vi yó ñoyívi yó'o ndątán nixō'vi Jesucristo, ta saá ñoyívi nino ndixa ñii káchí xí'in Jesucristo kutakū yó ta naki'in yó ndi'i ñavą'a ná'no taxi Ndios nda'ą yó.
18 Yi'i xíni káxín i ndí ña yō'vi xó'vi yó ñoyívi yó'o vitin, lo'o ní kuiti kúu ñayó'o nōō ñavą'a ká'no ña taxi Ndios nda'ą mii yó kivi ña vąxi. 19 Saá chi vitin ndi'i ña kisa vą'a Ndios ndáti ña, ta kóni ní ña ndí kama ní tōndąa kivi ña Ndios saná'a ra ndí ndixa mii yó kúu yó są'ya ra. 20 Ndi'i ña kisa vą'a Ndios ni-kuchiño tōndąa ña koo ña ndątán ñanōó chitóni Ndios. Ta ña kisa vą'a Ndios ōn vása ní-nakąxin ña sativí xí'in mii ña, ta kuiti nákuiso ña chi'ña xą'ą ña ōn vá'a kē'é tąAdán si'na, saá chi Ndios xą'nda chiño ra ndí ndi'i ña kisa vą'a ra xíni ñó'ó xō'vi ña xą'ą kuąchi nivi. Ta saá ni, ña kisa vą'a Ndios ndáa ini ña ndáti ña vitin, 21 chi ñii kivi ña vąxi Ndios taxi ra ña sąñą ña nōō chi'ña ndíso ña. Ta saá ndątán mii yó na kúu są'ya Ndios, kíndōo ndíką yó nōō ndi'i ña ōn vá'a, chi Ndios kē'é ra ñavą'a ndino'o ká'no xí'in yó, ta vąxi kivi ñii ki'va saá ndi'i ña kisa vą'a Ndios kindōo ndíką ña nōō ña sątiví ña'á. 22 Ta vitin xíni yó ndi'i ña kisa vą'a Ndios ndá'yi ña ta tána ña, chi xó'vi ña ndątán xó'vi ñii ña'ą ñá xa vąxi kaku są'ya. Saá chi ndi'i ña kisa

va̱'a Ndios xó'vi̱ ña vitin ta̱nda̱ kixaa̱ ki̱vi̱ Ndios ndasa ndivi xa̱á ra
ndi'i ña. 23 Ta o̱n si̱ví ndasaá kuiti ña ki̱sa va̱'a Ndios kúu ña xó'vi̱
saá vitin, ta mi̱i yó ni̱vi na kándixa Jesucristo, ñii ki̱'va saá xó'vi̱
yó ñoyívi yó'o. Saá chi tá táku̱ ka̱ yó ñoyívi yó'o, ta ndáti yó xí'in
ña xáku ini yó ña kama kixaa̱ ki̱vi̱ ña Ndios ndasa xa̱á ndino'o ra
yi̱kí ko̱ñu yó. Ta Níma̱ Ndios ña táku̱ ini yó, kúu ña̱no̱ó si'na sa̱ní'i
Ndios mi̱i yó, ta ña kómí yó Níma̱ Ndios yó'o kúu ña táxi kunda̱a̱
ini yó ndí ndixa naki'in yó ndi'i ña̱va̱'a ña ni̱ka̱'a̱n Ndios taxi ra
nda'a̱ yó. 24 Ki̱vi̱ Ndios sa̱ka̱ku ra mi̱i yó chi ka̱ndixa yó Jesucristo,
ta ki̱xá'á yó ndáa ini yó ndáti yó ña kasa ndivi Ndios ndi'i ña̱va̱'a
ni̱ka̱'a̱n ra xí'in yó, vará o̱n ta̱'án kundivi ndi'i ña. Ta tá mi̱i yó
xí'in nduchu̱ no̱o̱ yó xíto yó ndí Ndios xa ki̱sa ndivi ra ndi'i ña
chi̱tóni̱ ra, níkúu, ta saá o̱n vása kundati ka̱ yó ña kundivi ña. Saá
chi o̱n ko̱ó ni̱vi na ndáti ka̱ naki'in na ña̱va̱'a ña xa na̱ki'in na. 25 Ta
mi̱i yó ndáti yó ta ndáa ini yó ñii ki̱vi̱ naki'in yó ña̱va̱'a ni̱ka̱'a̱n
Ndios taxi ra nda'a̱ yó, vará vitin o̱n vása xíto yó xí'in nduchu̱ no̱o̱
yó ña̱va̱'a yó'o. Ta vará xí'in ña xó'vi̱ yó ndáti yó, ta va̱'a kúndeé
ini yó, ta o̱n vása sándakoo yó ña kándixa yó Jesucristo.
26 Ta Níma̱ Ndios ndixa chíndeé ña mi̱i yó chi lo'o ndee̱ kómí
yó ña vivíi kua̱'a̱n yó yichi̱ Ndios ta kasa ndivi yó ña kóni ra, ni
o̱n vása xíni̱ yó ndasaá va̱'a ka̱'a̱n yó xí'in Ndios. Ta Níma̱ Ndios
xáku ndá'ví ña, ta̱nda̱ tána ña xa̱'a̱ yó, chi o̱n ko̱ó to̱'on kómí ni̱vi
ña kuchiño ka̱'a̱n xa̱'a̱ ña xáku ini Níma̱ Ndios. 27 Ta Ndios, ta̱a ta̱
xíto ndoso níma̱ ni̱vi ta xíni̱ ra ndasaá yóo níma̱ ndi'i ni̱vi, xíni̱ ra
yu kúu ña ndúkú Níma̱ Ndios xa̱'a̱ mi̱i yó. Saá chi Níma̱ Ndios
ndixa ndúkú ña ña̱va̱'a nda̱tán kóni mi̱i Ndios xa̱'a̱ ni̱vi na kándixa
Jesucristo.

To̱'on yó'o ká'a̱n o̱n ko̱ó ña kúchiño kindaa ña kí'vi ini Ndios xíni ra mi̱i yó

28 Mi̱i yó ni̱vi na kí'vi ini xíni Ndios, xíni yó ndí ndixa ké'é Ndios
ña̱va̱'a xa̱'a̱ yó. Saá chi án va̱xi ña̱va̱'a no̱o̱ yó, án va̱xi ña̱yo̱'vi̱ xo̱'vi̱
yó, ta Ndios koni̱ ñó'ó ndi'i ña̱yó'o xa̱'a̱ ña̱va̱'a mi̱i yó, na kúu ni̱vi
na chi̱tóni̱ ra kana ra ña kundiko̱n yó ra. 29 Nda̱ ña̱no̱ó Ndios xíni̱
ra yu kúu ni̱vi kúu sa̱'ya ra, chi nda̱ ña̱no̱ó saá Ndios xa chi̱tóni̱ ra
ni̱vi yó'o ña nduu na nda̱tán yóo Sa̱'ya ra Jesucristo. Ke̱'é Ndios
saá, ña̱kán Jesucristo kúu Sa̱'ya Ndios ta̱no̱ó, ta saá kúu ra ta̱no̱ó
no̱o̱ ndi'i nañani ra xí'in náki̱'va̱ ra na kúu sa̱'ya Ndios. 30 Ta ni̱vi
yó'o kúu na chi̱tóni̱ Ndios ña nduu na ni̱vi na kandixa ña'á, ta
Ndios ka̱na ra na ña kundiko̱n na ra. Ta saá Ndios sa̱nduu ra ni̱vi
yó'o nandii na o̱n ko̱ó kua̱chi ndíso no̱o̱ ra, ta taxi ra nda'a̱ na ña
kutaku̱ na xí'in ra no̱o̱ yóo ña̱va̱'a ká'no ña livi yé'e.

31 Ta xa̱'a̱ ñava̱'a yó'o ña ké'é Ndios xí'in yó, ¿ndá to̱'on ka̱
kúchiño ka̱'a̱n yó? Saá chi tá Ndios yóo ra xí'in yó, ta Ndios
ndákuii̱n ra xa̱'a̱ yó, ta saá, ¿yu kúu na kundeé kuchiño no̱o̱ yó?
32 Chi Ndios ta̱a ta̱ va̱'a ní ini kúu ra, ta saá ta̱xi ra Sa̱'ya ra, ta̱a ta̱
kúu ñii la̱á no̱o̱ ra, ña ni̱xi'i̱ ra xa̱'a̱ kua̱chi ndi'i yó. Tá nda̱ lo'o o̱n
vása ní-sasi Ndios ña ni̱xo̱'vi̱ ní Sa̱'ya ra xa̱'a̱ yó, chi kí'vi ní ini ra
xíni ra mi̱i yó, ta saá, ¿án o̱n ndixa taxi ra ndi'i inka̱ ñava̱'a kómí ra
nda'a̱ yó? 33 ¿Án koo ni̱vi na kuchiño sakuiso kua̱chi mi̱i yó na kúu
ni̱vi na na̱ka̱xin Ndios? Ndixa nda̱ ñii ni̱vi o̱n vása kómí na nda̱yí
sakuiso na kua̱chi sa̱ta̱ yó, chi mi̱i Ndios kúu ta̱a ta̱ xa ki̱ndaa ndi'i
kua̱chi ndíso yó, ta sa̱nduu ra yó ni̱vi na ndii no̱o̱ ra. 34 Ta saá, ¿án
koo ni̱vi na kómí nda̱yí kachí na ndí xíni̱ ñó'ó kivi̱ yó xa̱'a̱ kua̱chi
ndíso yó? Ndixa nda̱ ñii ni̱vi o̱n vása kómí na nda̱yí ka̱'a̱n na saá,
chi Jesucristo kúu ta̱a ta̱ ni̱xi'i̱ xa̱'a̱ kua̱chi yó, ta na̱taku̱ ra, ta vitin
yóo ra sii̱n kua'á Ndios, ta yóo ra xáku ndá'ví ra no̱o̱ Ndios xa̱'a̱ yó.
35 Ta, ¿mí kixi ña kómí ndee̱ ña kasa xíká yó no̱o̱ ña ká'no ní kí'vi
ini Jesucristo xíni ra mi̱i yó? ¡O̱n ko̱ó nda̱ ñii ña kuchiño ke'é saá
xí'in yó! Tá koo ña yo̱'vi̱ ní xo̱'vi̱ yó, tá koo ña kua̱'a̱ ní tondíni no̱o̱
yó, tá saxo̱'vi̱ na mi̱i yó xa̱'a̱ ña kándixa yó Jesucristo, tá koo ta̱ma̱
ña ka'ni ní so̱ko yó, tá o̱n kóo tiko̱to̱ kundixin yó, tá koo kua̱'a̱ ní
ña yi̱yo kivi̱ yó, tá kini ní ka'ni na yó, ta nda̱ ñii ñayó'o, nda̱ lo'o
o̱n kuchiño ña kasa xíká ña yó no̱o̱ ña ká'no ní kí'vi ini Jesucristo
xíni ra mi̱i yó. 36 Saá chi to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á ká'a̱n ña
xa̱'a̱ ña yo̱'vi̱ ndó'o yó vitin, ta káchí ña saá:

Xa̱'a̱ ña kándixa yó Ndios, ndi'i saá ki̱vi̱ inka̱ ni̱vi kóni na
ka'ni na mi̱i yó.
Ké'é na xí'in yó nda̱tán ké'é na xí'in ndikachi tí kua̱'a̱n no̱o̱
ka'ni na rí,

káchí to̱'on Ndios. 37 Vará yo̱'vi̱ ní ndó'o yó xí'in ña xó'vi̱ yó, ta
ndixa va̱'a kúndeé yó no̱o̱ ndi'i ña xó'vi̱ yó, chi Jesucristo, ta̱a ta̱
kí'vi ini xíni ra mi̱i yó, táxi ra ndee̱ nda'a̱ yó ña kúndeé yó no̱o̱
ndi'i ña xó'vi̱ yó. 38 Xíni̱ káxín i̱ ña ndixa nda̱a̱ kúu ña ndí o̱n ko̱ó
nda̱ ñii ni̱vi, ni o̱n ko̱ó nda̱ ñii ndee̱ ña kundeé kasa xíká mi̱i yó
no̱o̱ ña kí'vi ní ini Ndios xíni ra mi̱i yó. Ni ndee̱ ña xá'ni yó, ni
ndee̱ ña táxi táku̱ ka̱ yó ñoyívi yó'o, ni ndee̱ ña kómí naángel, ni
ndee̱ ña kómí níma̱ ndiva̱'a ná'no, nda̱ ñii ndee̱ yó'o o̱n kúchiño
ña kasa xíká ña mi̱i yó no̱o̱ ña kí'vi ní ini Ndios xíni ra mi̱i yó. Ni
ndi'i ñayo̱'vi̱ yóo no̱o̱ yó vitin, ta ni ndi'i ñayo̱'vi̱ kixa̱a̱ no̱o̱ yó ki̱vi̱
ña va̱xi, 39 ni ndee̱ ña yóo síkón ní, ni ndee̱ ña yóo no̱o̱ kónó ní
ni̱no̱, ni nda̱ ñii ña ku̱va̱'a, o̱n kuchiño ña kasa xíká ña mi̱i yó no̱o̱
ña kí'vi ní ini Ndios xíni ra mi̱i yó. Saá chi Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no
no̱o̱ yó, ni̱xi'i̱ ra xa̱'a̱ kua̱chi yó ta na̱taku̱ ra. Ta xí'in ña ke̱'é ra saá
Ndios sa̱ná'a ra mi̱i yó ña ká'no ní kí'vi ini ra xíni ra yó.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí Ndios nạkạxin ra nị̱vi naIsrael ña kundikọn na ra

9 Yị̱'ị̱ kúu ị̱ tạa tạ kándixa Jesucristo, ta tọ'on ña ká'ạn ị̱ xí'in
ndó kúu ñandạạ ndino'o. Ta Nímạ Ndios ña tákụ ini ị̱, ndákuiị̱n
ña ndí tọ'on ña ká'ạn ị̱ xí'in ndó kúu ña ndixa ndạạ, ta xí'in ña
ndino'o ní ini ị̱ ká'ạn ị̱, káchí ị̱ saá: [2] Kúchuchú ní ini ị̱, ta ndi'i
saá kị̱vị̱ tá'vị̱ ní ini ị̱ xạ'ạ nị̱vi nañoo ị̱ naIsrael. [3] Saá chi xí'in ña
ndino'o ini ị̱ kóni ní ị̱ ña nañoo ị̱ naIsrael kandixa na Jesucristo, ta
saá vạ'a kutakụ na xí'in Ndios. Ndixa xáni sị̱nị̱ ị̱ tá xí'in ña taxi
xí'in mị̱ị̱ ị̱ ña kuxíká ị̱ nọọ Jesucristo kuchiño chindeé ị̱ nị̱vi nañoo ị̱
naIsrael ña kuyatin na nọọ ra, ta xa yóo ti'va ị̱ ke'é ị̱ saá, chi kí'vi
ní ini ị̱ xíni ị̱ nañoo ị̱ naIsrael. [4] Nañoo ị̱ naIsrael yó'o kúu sạ'ya
ñani síkuá tạa tạIsrael,[a] ta Ndios nạkạxin ra nayó'o ña kuu na sạ'ya
ra. Ta yóo Ndios xí'in naIsrael ndi'i saá kị̱vị̱, ta xa sạná'a ra nọọ
na ndasaá yóo ñavạ'a ká'no ña livi yé'e kómí ra. Ta xí'in tọ'on
ra, Ndios kị̱ndọo ra xí'in tạAbraham, tạ kúu tạxị̱ị̱ síkuá ndi'i nị̱vi
nañoo ị̱ naIsrael, ta Ndios nị̱kạ'ạn ra ndí ndixa ke'é ra ñavạ'a xí'in
tạyó'o, ta ke'é ra ñavạ'a xí'in sạ'ya ñani síkuá ra. Ta nda'ạ nañoo ị̱
Israel, Ndios tạxi ra ndạyí ra ña sáná'a ra na ndasaá vạ'a kutakụ na
nọọ ra, ta ndasaá vạ'a kasa ká'no na ra. Ta Ndios nị̱kạ'ạn ra kị̱ndọo
ra ke'é ra kuạ'ạ ní ñavạ'a xí'in na, nị̱kạ'ạn ra ña ndixa kasa ndivi
ra ndi'i tọ'on ra ña kị̱ndọo ra. [5] TạAbraham, tạIsaac xí'in tạJacob,
nayó'o kúu xị̱ị̱ síkuá ndi'i nị̱vi na kúu nañoo ị̱ naIsrael, ta saá tuku
natạa yó'o kúu naxị̱ị̱ síkuá Jesucristo, chi si'í ra kúu ña'ạ ñáñoo
Israel. Ta mị̱ị̱ Jesucristo yó'o kúu ra Ndios ndino'o, tạa tạká'no nọọ
ndi'i saá ña kụvạ'a. Ta ndi'i saá kị̱vị̱ ña vạxi vạ'a ná kanóo síkón
ñatọ'ó ra. Saá ná koo ña.

[6] Vará ndạ vitin lo'o ní nị̱vi nañoo ị̱ naIsrael kúu na kándixa
Jesucristo, ta ndạ lo'o ọn vása ní-ndi'i xạ'ạ tọ'on ña kị̱ndọo Ndios
kị̱vị̱ nị̱kạ'ạn ra xí'in naxị̱ị̱ síkuá na xị̱nạ'á. Ta ndạ víkạ, vitin
ndáyạ'ví kạ tọ'on yó'o ña kị̱ndọo Ndios nị̱kạ'ạn ra xí'in tạAbraham
xạ'ạ ñavạ'a ke'é ra xí'in sạ'ya ñani síkuá ra. Ta saá ni, ọn sị̱ví ndi'i
nasạ'ya ñani síkuá tạIsrael kúu nị̱vi nañoo ndino'o Ndios. [7] Ni ọn
sị̱ví ndi'i saá nasạ'ya ñani síkuá tạAbraham kúu nasạ'ya ñani síkuá
ndino'o ra. Saá chi sava nị̱vi yó'o ọn vása kómí na ndạyí naki'in
na ñavạ'a ndạtán yóo tọ'on ña kị̱ndọo Ndios kuị̱yạ xị̱nạ'á, chi
Ndios nị̱kạ'ạn ra xí'in tạAbraham, kạchí ra saá: "Kuiti sạ'ya ñani
síkuá tạIsaac kuu sạ'ya ñani síkuá ndino'o ún", kạchí Ndios xí'in
tạAbraham. [8] Tọ'on yó'o kóni kachí ña ndí ọn sị̱ví ndi'i sạ'ya ñani
síkuá tạAbraham kuu nasạ'ya Ndios. Ta kuiti nị̱vi na kúu sạ'ya

---

[a] **9:4** Inkạ kị̱vị̱ tạIsrael yó'o kúu Jacob.

ñani síkuá tạIsaac kúu nave'e ndino'o tạAbraham, chi ñayó'o kúu
ña kịndọo Ndios, nịkạ'ạn ra xí'in tạAbraham. 9 Saá chi kuịyạ xịnạ'á
Ndios nịxaạ ra nịkạ'ạn ra xí'in tạAbraham, kạchí ra saá: "Tá ya'a
ñii kuịyạ, ta ndikó ị, ta ñásí'í ún ñáSara xa yóo sạ'ya ñá, ñii tạlo'o",
kạchí Ndios, saá kịndọo ra xí'in tạAbraham.
10 Ta saá ni, ña kạku tạIsaac ọn vása sáná'a káxín ña mịi yó
yukú nịvi kukomí ndạyí naki'in ñavạ'a ndạtán yóo tọ'on ña nịkạ'ạn
Ndios, kịndọo ra xí'in tạAbraham. Saá chi xíni yó yu kúu ña kẹ'é
Ndios xí'in ñáRebeca, ñá kuu ñásí'í tạIsaac. 11 Kịvị ñó'o kạ sạ'ya
ñá, na kúu nakuátí, ta ọn tạ'án kạ kaku ọvị nakuátí yó'o, ta ni
ọn tạ'án ke'é na ndạ ñii ñavạ'a, ni ndạ ñii ña ọn vá'a, ta Ndios
nạkạxin ra yukú ñii nakuátí yó'o kuu tạa tạ kundikọn ña'á. Ta xí'in
ña kẹ'é Ndios saá, sạná'a ra nọọ yó ndí ọn sịví xạ'ạ ñavạ'a ké'é
nịvi kúu ña Ndios nákạxin ra nịvi, ta xạ'ạ ña chịkaạ ini mịi Ndios
kana ra nịvi yó'o kúu ña nákạxin ra na. 12 Saá chi mịi kịvị ñó'o kạ
nakuátí tịxin si'í na, Ndios nịkạ'ạn ra xí'in ñáRebeca, kạchí ra saá:
"Sạ'ya ún tạnọó kasa chiño ra nọọ sạ'ya ún tạọvị", kạchí Ndios
xí'in ñá xạ'ạ sạ'ya ñá na ñó'o tịxin ñá. 13 Ta yóo inkạ tọ'on Ndios
ña yóo yu'ú xí'in ña nịkạ'ạn ra yó'o, kạchí Ndios saá: "Kí'vi ní kạ
ini ị xíni ị tạJacob, nọọ ña kí'vi ini ị xíni ị tạEsaú", kạchí Ndios xạ'ạ
ọvị sạ'ya tạIsaac xí'in ñáRebeca.
14 ¿Yukíạ xáni sịnị yó xạ'ạ ña kẹ'é Ndios saá? ¿Án xáni sịnị yó
ndí Ndios ọn vása kúu ra tạndạạ xí'in nịvi? ¡Ọn vása saá! 15 Saá
chi kuịyạ xịnạ'á Ndios nịkạ'ạn ra xí'in tạMoisés, kạchí ra saá:
"Kasa ká'no ini ị xạ'ạ nịvi na kúu na kóni ị kasa ká'no ini ị xạ'ạ,
ta kundá'ví ini ị koni ị nịvi, na kúu na nạkạxin ị ke'é ị saá xí'in",
kạchí Ndios xí'in tạMoisés. 16 Tọ'on yó'o sáná'a ña mịi yó ndí ọn
sịví xạ'ạ chiño vạ'a ña kísa ndivi nịvi, ni ọn sịví xạ'ạ ña kóni nịvi
kúu ña Ndios nákạxin ra nịvi ña nduu na sạ'ya ndino'o ra. Ta xạ'ạ
ña Ndios kúndá'ví ini ra xíni ra nịvi, kúu ña nákạxin ra na saá.
17 Ñii xiiña nọọ tọ'on Ndios ña nịtaa na xịnạ'á, yóo tọ'on Ndios ña
nịkạ'ạn ra xí'in tạrey Faraón ñoo Egipto, kạchí Ndios saá xí'in ra:
"Yị'ị, Ndios, tạxi ị ndạyí ña kuu ún tạrey xạ'ạ ña konị ñó'ó ị yó'ó ña
kuchiño sáná'a ị ndẹẹ ị nọọ nịvi ta kuịtạ ní'nó tọ'on xạ'ạ ị ndi'i saá
ñoo ñoyívi", kạchí Ndios xí'in tạFaraón. 18 Historia yó'o sáná'a ña
mịi yó ndí Ndios kúu tạa tạká'no nọọ ndi'i nịvi, ta kúndá'ví ini ra
xíni ra nịvi na kúu na nạkạxin ra ke'é ra saá xí'in. Ta táxi ra ña
kusó'ó vạ'a nịvi na kóni ra ke'é ra saá xí'in.
19 Ta ndásana sava ndó'ó xáni sịnị ndó, ta ndạkạ tọ'on ndó
yị'ị, kachí ndó saá: "Tá Ndios ké'é ra ña kóni ra xí'in ndi'i nịvi
saá, ¿ndạchun sákuiso Ndios kuạchi sạtạ yó xạ'ạ ña ọn vá'a ké'é
yó?, saá chi ¿án ndá yóo nịvi na kuchiño kundeé nọọ ña chịtónị
Ndios?", saá kachí ndó xí'in ị. 20 Ta yị'ị ndakuịin ị, kachí ị saá

xí'in ndó: Ta ndó'ó, ¿yu kúu ndó'ó? ¿Án xáni sini ndó ndí kúu
ndó naná'no noo Ndios, ta saá kómí ndó ndayí ndukú ndó noo
Ndios ña taxi ra ña kundaa va'a ini ndó ndachun chitóni ra
saá ke'é ra xí'in nivi? On vása kómí yó ndayí ka'an yó saá xí'in
Ndios, chi ndatán yóo kisi ño'o ña kuva'a, saá yóo ndi'i nivi. Ta
ñii kisi on vása kómí ña ndayí ka'an ña xí'in taa ta kisa va'a
ña'á, kachí ña saá: "¿Ndachun kisa va'a ún yi'i ndatán ndasaá
yóo i vitin?", kachí kisi ño'o yó'o xí'in taa ta kisa va'a ña'á.
21 Saá chi taa ta kisa va'a kisi kómí ra ndayí kasa va'a ra xí'in
ño'o kisín ndatán káchí ini mii ra ke'é ra. Kómí ra ndayí ke'é
ra ñii kisi ña xíni ñó'ó ní xa'a chiño ká'no ñato'ó, ta kómí ra
ndayí ke'é ra inka kisi ña xíni ñó'ó xa'a chiño ña kundivi ñii
ñii kivi.
22 Ta Ndios kóni ra saná'a ra noo yó ña sáa ini ra xíni ra ña
on vá'a, ta kóni ra saná'a ra noo yó ndí taa tandeé ní kúu ra.
Ñakán kía kua'a ní yichi Ndios kúndeé ini ra xíni ra kua'a ní ña on
vá'a ké'é nivi na yóo ndatán yóo kisi ño'o ña kuva'a xa'a ña ta'vi
ña. Vará Ndios xíni ra ndí nivi yó'o kua'an na yichi on vá'a noo
ndi'i xa'a na, ta saá ni, xí'in ña ká'no ini ra ndáti ra ña nandikó
ini nivi yó'o. 23 Ta noo mii yó, nivi na ndíkon ña'á, Ndios kóni ra
saná'a ra ndí kúu ra taa ta va'a ká'no ini, chi kundá'ví ini ra xini
ra mii yó ta kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó. Saá chi nda ñanoó
Ndios nakaxin ra mii yó ña kutaku yó xí'in ra noo yóo ñava'a
ná'no ña livi. 24 Ndios kana ra mii yó ña kundikon yó ra, ta sava
yó kúu najudío ta inka yó on vása kúu yó najudío. 25 Xa'a ñayó'o
ká'an to'on ña nika'an Ndios ña nitaa taprofeta Oseas xina'á, kachí
Ndios saá:

Kivi ña vaxi kana i nivi na on sivi nañoo i kúu,
ta ka'an i xí'in na, kachí i saá:
"Ndó'ó nduu nivi nañoo i, nivi na kundikon yi'i.
Ta nivi na si'na na on vása ní-ki'vi ini i xini i,
ta nayó'o nduu na nivi na kuki'vi ní ini i koni i."
26 Ta mii xiiña noo nika'an i kuiya xina'á, káchí i saá:
"Ndó'ó, nivi nañoo Israel, on sivi nañoo i kúu ndó", káchí i,
"ta kixaa kivi ta yi'i, taa ta kúu Ndios tatáku, sakunaní i
ndó'ó sa'ya i",

kachí Ndios, káchí to'on ña nitaa taprofeta Oseas xina'á. 27 Ta inka
xiiña noo to'on Ndios ña nitaa taIsaías xina'á, káchí ña saá: "Vará
naIsrael kúu kua'a ní nivi, ndatán yóo kua'a ní yotí yu'u takuií
mini, ta ñii ti'vi kuiti nivi yó'o kuu na sakaku Ndios. 28 Chi kama
kixaa kivi ña Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyívi",
káchí to'on Ndios, ña nitaa taIsaías xina'á. 29 Ta tuku nitaa taIsaías
to'on Ndios ña káchí saá:

Ndios kúu ta̱a ta̱ká'no ndino'o, ta kómí ra ndi'i ndee̱.
Tá o̱n vása ní-taxi ra ña kutaku̱ ka̱ sava nasa̱'ya ñani síkuá ta̱Israel, níkúu,
ta nda̱ ñii mi̱i yó o̱n vása táku̱ ka̱ yó vitin, níkúu,
chi kundo'o yó nda̱tán ndo̱'o ni̱vi na ni̱xi'i̱ ndi'i,
ki̱vi̱ Ndios sa̱ndi'i ra xa̱'a̱ ni̱vi na xi̱kuu nañoo Sodoma xí'in nañoo Gomorra[a] xi̱na̱'á.
Tá ni̱ndo'o yó saá, níkúu, ta o̱n kóo ka̱ nda̱ ñii yó nañoo Israel táku̱ vitin,
káchí to̱'on Ndios, ña ni̱taa ta̱Isaías.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí Ndios sánduu ra ni̱vi na ndii no̱o̱ ra xa̱'a̱ ña kándixa na Jesucristo

30 Ta saá, ¿yu kúu ña kúnda̱a̱ ini yó vitin? Kúnda̱a̱ ini yó ndí ni̱vi
na o̱n vása kúu naIsrael, vará ni̱vi yó'o xi̱na̱'á o̱n vása ní-chika̱a̱
na ndee̱ xa̱'a̱ ña kuu na ni̱vi na ndii na o̱n vása ndíso ku̱achi
no̱o̱ Ndios, ta vitin, xa̱'a̱ ña kándixa na Jesucristo, Ndios sa̱nduu
ra nayó'o ni̱vi na ndii no̱o̱ ra, ta va̱'a yóo na xí'in ra. 31 Ta ni̱vi
naIsrael, vará chi̱ka̱a̱ na ndee̱ ña kasa ndivi na nda̱yí Ndios xa̱'a̱
ña nduu na ni̱vi na ndii no̱o̱ Ndios, ta ni̱-kuchiño na nduu na ni̱vi
na ndii na o̱n ko̱ó ku̱achi ndíso no̱o̱ Ndios. 32 ¿Nda̱chun o̱n vása
ní-kuchiño naIsrael nduu na ni̱vi na ndii no̱o̱ Ndios?, chi naIsrael
yó'o, o̱n vása ní-xiin na kandixa na Jesucristo, ta ndasaá kuiti kóni
na nduu na ni̱vi na ndii no̱o̱ Ndios xa̱'a̱ ña ki̱sa ndivi na nda̱yí ra.
O̱n vása ní-xiin na kandixa na Jesucristo, chi nda̱tán yóo yu̱u̱ ña
káko̱'on xa̱'a̱ ni̱vi, saá yóo Jesucristo no̱o̱ naIsrael. 33 To̱'on Ndios
ña ni̱taa ta̱Isaías xi̱na̱'á, nda̱to̱'on ña xa̱'a̱ ñayó'o. Ka̱chí Ndios saá:
Koto ndó ví, xi̱ki̱ Sion no̱o̱ nákaa̱ ñoo Jerusalén ti'ví i̱ ñii ta̱a xaa̱ ra.
Ta nda̱tán yóo yu̱u̱ ña káko̱'on xa̱'a̱ ni̱vi, saá koo ra,
ta xa̱'a̱ yu̱u̱ yó'o ko̱yo ni̱vi, ta yo̱'vi̱ ní ñani na.
Ta ndi'i ni̱vi na kandixa ta̱a ta̱ ti'ví i̱ xaa̱ ñoyívi, o̱n vása kúka'an no̱o̱ ni̱vi yó'o,
saá ka̱chí Ndios, ni̱taa ta̱profeta xi̱na̱'á.

10 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, ndino'o ní ini kóni i̱ ndí Ndios
saka̱ku ra ni̱vi nañoo i̱ naIsrael. Ta xáku ndá'ví ní i̱ no̱o̱
Ndios xa̱'a̱ nayó'o. 2 Yi̱'i̱ ndixa ndákuii̱n i̱ xa̱'a̱ nañoo i̱ naIsrael ndí
xí'in ña ndino'o ini na chíka̱a̱ na ndee̱ ña kasa chiño na no̱o̱ Ndios,
ta o̱n vása kúnda̱a̱ ini na ndasaá xíni̱ ñó'ó ke'é na ña sakusi̱i̱ na ini

---

[a] **9:29** Ni̱vi nañoo Sodoma xí'in nañoo Gomorra xi̱kuu na na ndiva̱'a ní ini, nda̱ lo'o ni̱-kisa to̱'ó na Ndios, ña̱kán ti̱'ví ra ño'o̱ xa̱'mi ña'á.

Ndios. 3 Saá chi o̱n vása kúndaa̱ ini na ndí ñii la̱á Ndios kúu ta̱a ta̱
kúchiño sanduu ra ni̱vi na ndii na o̱n ko̱ó kua̱chi ndíso no̱o̱ ra, ta
ni̱vi naIsrael kóni na ndasa ndii xí'in mi̱i na xa̱'a̱ chiño va̱'a kísa
ndivi na. Ta saá o̱n xi̱in na taxi xí'in mi̱i na ña kasa ndivi na ña
chi̱ndú'u̱ Ndios ña ndasaá kuchiño nduu na ni̱vi na ndii no̱o̱ ra
ta va̱'a koo na xí'in ra. 4 Ndi'i nda̱yí ña xa̱'nda chiño Ndios no̱o̱
naIsrael xi̱na̱'á, xa ku̱ndivi ña xí'in ña ke̱'é Jesucristo ki̱vi̱ ni̱xi'i̱ ra
ta na̱taku̱ ra. Ta saá ndi'i ni̱vi na kúu na kándixa Jesucristo, Ndios
sánduu ra ni̱vi yó'o nandii na o̱n ko̱ó kua̱chi ndíso no̱o̱ ra.
5 Ku̱iya̱ xi̱na̱'á ta̱Moisés ni̱taa ra to̱'on xa̱'a̱ nda̱yí Ndios, ña
káchí saá: "Ni̱vi na kúndeé kísa ndivi ndi'i ña xá'nda chiño nda̱yí
Ndios, ni̱vi yó'o kuu nandii no̱o̱ Ndios ta kutaku̱ ndino'o na", káchí
to̱'on Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés. 6 Ta vitin kúnda̱a̱ ini yó ndí xa̱'a̱ ña
kándixa yó Jesucristo, Ndios sa̱nduu ra yó ni̱vi na ndii no̱o̱ ra ta
kúnda̱a̱ ini yó ndí Jesucristo yóo ra xí'in yó. Ta xa̱'a̱ ñayó'o, o̱n
vása xíni̱ ñó'ó ndaa yó ñoyívi ni̱no ña kana yó Jesucristo kixi ra
xí'in yó ñoyívi yó'o. 7 Ni o̱n vása xíni̱ ñó'ó noo yó nda̱ no̱o̱ kónó
ni̱no̱, ña kana yó Jesucristo ndaa ra xí'in yó ñoyívi yó'o. 8 Saá chi
to̱'on Ndios káchí ña saá: "Yatin ní yóo to̱'on Ndios xí'in ni̱vi, chi
yóo ña yu'u̱ na, ta yóo ña ini na", káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa na
xi̱na̱'á. Ta to̱'on Ndios yó'o kúu to̱'on ña ká'a̱n ndoso ndi̱ no̱o̱
ndó vitin, ña ká'a̱n xa̱'a̱ ndasaá kándixa yó Jesucristo ta ndíko̱n
yó yichi̱ ra. 9 Ta saá ña xíni̱ ñó'ó ke'é yó ña saka̱ku Ndios mi̱i yó
kúu ñayó'o: Xíni̱ ñó'ó ndakuii̱n yó, ka̱'a̱n yó to̱'on ña káchí ndí
Jesucristo kúu Ta̱a ta̱Ká'no ta̱ xá'nda chiño no̱o̱ mi̱i yó, ta no̱o̱ ndi'i
ña yóo. Ta saá tuku xí'in ña ndino'o ini yó xíni̱ ñó'ó kandixa yó
ndí Ndios sa̱natakuu̱ ra Jesucristo yó'o, ta táku̱ ra vitin. Ta xa̱'a̱ ña
ndixa kándixa yó saá, Ndios saka̱ku ra mi̱i yó ña kutaku̱ yó xí'in
ra ndi'i saá ki̱vi̱. 10 Saá chi tá xí'in ndino'o nímа̱ yó kandixa yó
Jesucristo, ta saá Ndios kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ kua̱chi yó, ta sanduu
ra yó ni̱vi na ndii na o̱n ko̱ó kua̱chi ndíso no̱o̱ ra. Ta tá ndino'o
ini yó ka̱'a̱n yó to̱'on ña káchí ndí kándixa yó Jesucristo, ta xa̱'a̱
ñayó'o Ndios saka̱ku ra mi̱i yó ña kutaku̱ yó xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱.
11 Chi to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á káchí ña saá: "Ndi'i ni̱vi
na ndáa ini Ndios, nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n kuka'an no̱o̱ ni̱vi yó'o", káchí
to̱'on Ndios. 12 Saá chi ñii káchí va̱'a náki'in Ndios ni̱vi na kúu
najudío xí'in ni̱vi na o̱n vása kúu najudío,[a] chi ñii la̱á kúu Ndios
ndino'o, ta kúu ra Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ ndi'i ni̱vi, ta ké'é ra ñava̱'a
xí'in ndi'i ni̱vi na ndúkú ñava̱'a no̱o̱ ra. 13 Chi to̱'on Ndios káchí
ña saá: "Ndi'i ni̱vi na ká'a̱n kána ki̱vi̱ Ndios chi kándixa na ndí ñii
la̱á ra kúu Ndios ndino'o no̱o̱ mi̱i na, ta ndixa Ndios saka̱ku ra ni̱vi

[a] **10:12** Sava ni̱vi na o̱n vása kúu najudío kúu nagriego.

yó'o”, saá káchí tọ'on Ndios. 14 Ta saá ni, tá ọn tạ'án kandixa nịvi
Ndios ndino'o, ta, ¿ndasaá kuchiño kana na ra ña sakạku ra na?
Tá ọn tạ'án konị sọ'o nịvi tọ'on xạ'ạ Ndios, ta, ¿ndasaá kuchiño
nịvi kandixa na ra? Ta, ¿ndasaá koo konị sọ'o nịvi yó'o tọ'on xạ'ạ
Ndios, tá ọn kọó nịvi na ndatọ'on xí'in na xạ'ạ ra? 15 Ta, ¿ndasaá
kuchiño kọ'ọn nịvi ndatọ'on na tọ'on Ndios nọọ inkạ nịvi, tá ọn
kọó nịvi na ti'ví ña'á kọ'ọn na ke'é na saá? Saá chi tọ'on Ndios
ña nịtaa na xịnạ'á káchí ña saá: “¡Livi kạ ví káa ña kịxaạ nịvi na
ndatọ'on tọ'on vạ'a xí'in yó!”, káchí ña.
16 Ta saá ni, sava nịvi na xịnị sọ'o tọ'on Ndios, ọn vása ní-xiin
na chikaạ sọ'o na ña ká'ạn tọ'on vạ'a yó'o. Ta kuịyạ xịnạ'á nịvi
naIsrael ñii kị'va saá ọn vása ní-xiin na kandixa na ña nịkạ'ạn
ndoso tạprofeta Isaías xí'in na. Ta xạ'ạ nịvi yó'o, tạprofeta Isaías
nịkạ'ạn ra xí'in Ndios, kạchí ra saá: “Tata Ndios, ¿míkíạ yóo nịvi
na kándixa tọ'on ña ká'ạn yó xí'in na?”, kạchí tạIsaías xí'in Ndios.
17 Ta saá kúndạạ ini yó ndí si'na xínị ñó'ó konị sọ'o nịvi tọ'on
Ndios ña ká'ạn xạ'ạ Jesucristo, saá chi ña xịnị sọ'o na tọ'on yó'o
táxi ña kuchiño kandixa na ra.
18 Ta vitin ndákạ tọ'on xí'in mịi ị, ta káchí ị saá: ¿Án ọn tạ'án
konị sọ'o nịvi naIsrael tọ'on Ndios? ¡Ọn sịví saá!, chi ndixa nịvi
yó'o xa xịnị sọ'o na tọ'on Ndios. Saá chi ñii xiiña tọ'on Ndios ña
nịtaa na xịnạ'á káchí ña saá:

Xa nịxịtạ ní'nó tọ'on Ndios nọọ ndi'i nịvi ñoyívi,
ta nịxaạ tọ'on yó'o ndi'i xiiña ñoyívi,

káchí tọ'on Ndios. 19 Ta saá tuku ndákạ tọ'on xí'in mịi ị, káchí ị
saá: ¿Án ọn vása ní-kundạạ ini naIsrael ña ká'ạn tọ'on Ndios? Chi
kuịyạ xịnạ'á tạMoisés xịkuu ra tạ si'na nịtaa tọ'on Ndios ña ká'ạn
xạ'ạ naIsrael, ta nịkạ'ạn ra ndí ọn sịví ndi'i naIsrael kuu na chikaạ
sọ'o tọ'on Ndios. Ta xí'in nịvi yó'o na nị-xiin chikaạ sọ'o tọ'on ra,
kạchí Ndios saá:

Taxi ị ña ndó'ó, nịvi nañoo ị naIsrael, koo kuínị ini ndó xạ'ạ
ña koni ndó ña ke'é ị ñavạ'a xí'in inkạ nịvi, na
ọn vása kúu nañoo ị.
Taxi ị ña kusaạ ní ini ndó xạ'ạ ña ke'é ị ñavạ'a xí'in nịvi na
inkạ ñoo,
vará kani sịnị ndó ndí nịvi yó'o kúu na ọn vása kúndạạ
ini ñandạạ,

kạchí Ndios xí'in naIsrael. 20 Ta tuku nịtaa tạprofeta Isaías inkạ
tọ'on ña nịkạ'ạn Ndios, kạchí ra saá:

Nịvi na ọn vása ní-nandukú yị'ị, nayó'o nạní'i na yị'ị.
Nịvi na ọn vása ní-ndakạ tọ'on xạ'ạ ị, ta yị'ị, tạxi ị ña kundạạ
ini nịvi yó'o yu kúu ị,

kachí Ndios. 21 Ta nikaʼan Ndios xaʼa naIsrael, kachí ra saá: “Ndiví
ndaa nixiyo tiʼva i ña vaʼa nakiʼin i naIsrael, ta ni-xiin na kixi na
noo i, chi nivi nasóʼó kúu na”, káchí toʼon Ndios ña nitaa taIsaías
xinaʼá.

Toʼon yóʼo káʼan
ñii tiʼvi kuiti nivi naIsrael kúu na ndíkon Ndios

11 Ta saá tuku ndáka toʼon xíʼin mii i, káchí i saá: Ndixa Ndios
nakaxin ra nivi nañoo i Israel nduu na nañoo ra, ta vitin,
¿án xa ndikó ini Ndios? ¿Án on xiin ka ra koni ra noo nivi naIsrael
yóʼo? ¡On vása saá yóo ña! Ndixa mii yiʼi, ñii taIsrael kúu i, chi
kaku i tixin nasaʼya ñani síkuá taAbraham. Ta kúu i tatáʼan ñii tiʼvi
nivi naIsrael, ña naní tribu Benjamín. 2 Nda ñanoó, Ndios nakaxin
ra nivi naIsrael ña nduu na nivi nañoo ra, ta vitin Ndios nda loʼo
on vása káʼan ra ndí on xiin ka ra koni ra noo nivi yóʼo. ¿Án on
vása nákáʼán ndó toʼon Ndios ña nitaa na xinaʼá xaʼa taprofeta
Elías? Tayóʼo ndatoʼon ra xíʼin Ndios ña chíkaa ra kuachi sata
naIsrael, kachí ra saá: 3 “Tata Ndios, nañoo i naIsrael yóʼo xa xaʼni
na kuaʼa ní naprofeta, na xikuu na ndatoʼon toʼon mii ún xíʼin na,
ta nivi naIsrael yóʼo xani na ndiʼi nama yii noo nisoko ndi kiti xaʼa
ña kísa toʼó ndi yóʼó. Ta siín laá yiʼi kúu ta kíndoo táku ka, ta vitin
nivi yóʼo ndúkú na ndasaá kaʼni na yiʼi”, kachí taElías xíʼin Ndios.
4 Ta Ndios ndakuiin ra, kachí ra saá: “Yóo uxa mil taa na kúu na
nakaxin i, ta ndixa ndíkon na yiʼi, ta nayóʼo nda ñii kivi on vása
ní-kisa toʼó na ndios vatá ña naní Baal”, kachí Ndios xíʼin taElías
kuiya xinaʼá. 5 Ta kivi vitin ñii kiʼva saá yóo ñii tiʼvi nivi nañoo i
naIsrael na kúu na nakaxin Ndios ña kundikon na ra. Keʼé Ndios
ñavaʼa yóʼo xíʼin na, chi taa ta vaʼa ní ini kúu ra. 6 Ndixa ndasaá
kuiti xaʼa ñavaʼa ní ini Ndios kúu ña kéʼé ra ñavaʼa xíʼin nayóʼo, ta
nda loʼo on siví xaʼa ña ñii chiño vaʼa kisa ndivi nayóʼo kúu ña kéʼé
Ndios ñavaʼa xíʼin na. Tá xaʼa chiño vaʼa kisa ndivi nivi kúu ña
Ndios kéʼé ra ñavaʼa xíʼin na, níkúu, ta saá ñavaʼa kéʼé Ndios xíʼin
nivi kúu ña chaʼvi ra na xaʼa chiño na, ta ña kisa ndivi Jesucristo
xaʼa ña sakaku ra nivi on vása ndáyaʼví ña, níkúu.

7 Ta saá, ¿yukía kóni kachí toʼon yóʼo ña sakán nitaa i? Kóni
kachí ña ndí on siví ndiʼi naIsrael kúu nivi na xa naníʼi ña ndúkú
na, so ñii tiʼvi kuiti naIsrael kúu nivi na xa naníʼi ña ndúkú na. Saá
chi ñii tiʼvi nivi yóʼo kúu na nakaxin Ndios ña kundikon na ra. Ta
inka táʼví nivi nañoo Israel nduu na nivi nasóʼó noo toʼon Ndios.
8 Saá chi toʼon Ndios ña nitaa na xinaʼá káchí ña saá: “Ndios taxi ra
ndí nivi yóʼo nduu na nivi na yóo ndatán yóo nivi na on vása táku.
Ta saá, vará yóo nduchu noo na, ta on vása kúchiño koto na yu

kúu ñandaa. Ta vará yóo so'o na, ta on vása kúchiño koni so'o na to'on Ndios. Ta saá yóo nivi yó'o nda kivi vitin", káchí to'on Ndios xa'a naIsrael. 9 Ta inka xiiña noo to'on Ndios ña nitaa na xina'á, yóo to'on ña nika'an tarey David xa'a naIsrael na kúu na on xiin chikaa so'o to'on Ndios, kachí ra saá:

Viko ña sákana nivi yó'o, va'a ka ná nduu viko yó'o, ndatán ñii yavi kónó noo nakava nivi yó'o.
Ta ñii ki'va ndatán yóo ñono se'é ña xa ndáti nakava tíkiti ini ña, ta xo'vi ní rí, saá koo viko ña sákana nivi yó'o.
Chi Ndios ndixa saxo'vi ra nivi yó'o xa'a ña on xiin na kundikon na ra.
10 Ta va'a ka ná koo kuáá nduchu noo nivi yó'o, ña on kuchiño koto na yu kúu ñandaa.
Ta va'a ka ndeé ní ná xo'vi nivi yó'o, tanda ná kutoso sata nivi yó'o ndi'i saá kivi,

káchí to'on Ndios ña nitaa taDavid xina'á xa'a nivi naIsrael, na on xiin chikaa so'o to'on Ndios.

To'on yó'o ká'an ndí Ndios sakaku ra kua'a ní nivi na on vása kúu najudío

11 Ta tuku ndáka to'on xí'in mii i, káchí i saá: ¿Yu kúu ña kundo'o najudío, na ni-xiin chikaa so'o to'on Ndios? ¿Án ndixa nda ñii kivi on vása kuchiño nduu na nivi na va'a kutaku xí'in Ndios? ¡On ndixa koo ña saá! Saá chi vará kua'a ní najudío on vása ní-chikaa so'o na to'on Ndios xa'a Jesucristo, ta xa'a ña ke'é na saá taxi ña ndí Ndios sakaku ra kua'a ní inka nivi na on vása kúu najudío. Saá ke'é Ndios, chi kóni ra ndí najudío nduu na nivi na kuíni ini koni inka nivi na on siví najudío kúu, xa'a ñava'a ke'é Ndios xí'in nayó'o. 12 Saá chi vitin xa'a ña ni-xiin najudío chikaa so'o na to'on Ndios, inka nivi ñoyívi na on vása kúu najudío, nayó'o naki'in na ñava'a saní'i Ndios na. Ta saá, tá kixaa kivi ndi'i nivi na kúu najudío nandikó ini na ta va'a koo na xí'in Ndios, ta xa'a ña ke'é na saá, ¡ndixa ví'í ka koo ñava'a naki'in ndi'i nivi ñoyívi yó'o!

13 Vitin ká'an i xí'in ndó'ó, nivi na on vása kúu najudío, chi yi'i kúu ñii taapóstol ta ti'ví Ndios kasa chiño noo nivi na on vása kúu najudío. Ta yi'i ndixa chínóo síkón i chiño yó'o, chi chiño ña ndáya'ví ní kúu ña. 14 Saá chi, xa'a chiño ña kísa ndivi i, kóni i ndí nivi najudío ná kukuíni ini na koni na inka nivi na on vása kúu najudío xa'a ñava'a ña naki'in nayó'o nda'a Ndios. Ta saá najudío yó'o ndukú na ndasaá kuchiño va'a naki'in na ñava'a yó'o, tanda

nandikó ini na, ta saá Ndios ke'é ra ñavạ'a xí'in na ña sakạku ra
na. 15 Ta vitin xạ'ạ ña kụxíká najudío nọọ Ndios, ñayó'o táxi ña ndí
nịvi na ọn vása kúu najudío vạ'a nakutá'an na xí'in Ndios. Ta saá
táná kixaạ kịvị ña Ndios vạ'a naki'in ra ndi'i najudío, ta, ¿yu kúu
ña koo saá? Ndixa ña koo saá kúu ña nịvi najudío kutakụ ndino'o
na nọọ Ndios. Saá ndạtán nịxịyo nịvi na xa nịxi'ị, ta nạtakụ na, saá
koo nayó'o kịvị Ndios vạ'a naki'in ra na, ta vạ'a nakutá'an na xí'in
ra. 16 Vitin ndatọ'on ị xí'in ndó inkạ tọ'on ña sáná'a, ta tọ'on yó'o
káchí ña saá: Tá yóo ñii yuxạn ká'no, ta nịvi tá'ví na yuxạn yó'o,
ta ñii ñá'ño lo'o kúu ñayịị chi sókọ na ña nọọ Ndios, ta saá ndixa
kúndạạ ini yó ndí ñayịị kúu ndi'i yuxạn ña kíndọo. Ta ñii kị'va saá
kúndạạ ini yó tá tio'o yitọn kúu ñayịị, chi yitọn tón nạkạxin Ndios
kúu nó, ta saá tuku kúndạạ ini yó ndí ndi'i nda'ạ yitọn yó'o kúu
tón yịị.

17 Ta ndạtán yóo yitọn tón olivo tón tạtạ, saá yóo nịvi nañoo ị
najudío. Ta Ndios xạ'nda ra sava nda'ạ yitọn yó'o, ta nọọ nịtạ'ndạ
yó'o, chịko'ni ndoso ndaa ra inkạ nda'ạ yitọn, tón kúu tón olivo
yukú ña kua'no ndaa nó nọọ nda'ạ tón olivo tón tạtạ yó'o. Saá
kua'no nda'ạ ña chịko'ni ndoso ndaa na yó'o, chi naki'in ña sụku
ña vạxi ndạ nọọ tio'o tón olivo tón tạtạ, ta saá vạ'a kutakụ nda'ạ
ña xịkuu nda'ạ tón olivo yukú. Ta ndạtán yóo nda'ạ yitọn tón olivo
tón yukú yó'o, saá yóo ndó'ó, nịvi na ọn vása kúu najudío. 18 Ta
xạ'ạ ñayó'o, ndạ lo'o ọn vása vạ'a kasa ká'no xí'in mịị ndó, ta ni
ọn vá'a kani sịnị ndó ndí ndó'ó kúu nịvi na vạ'a kạ nọọ najudío. Tá
xáni sịnị ndó saá, ta xínị ñó'ó naká'án ndó ndí ọn sịví nda'ạ tón
yitọn kúu ña táxi sụku ña vạ'a kutakụ tio'o tón yitọn, ta ndixa
nda'ạ tón yitọn kúu ña náki'in sụku ña vạ'a kutakụ ña, chi tio'o
tón yitọn kúu ña táxi sụku yó'o nda'ạ tón yitọn.

19 Va kịvị saá ndakuiịn ndó'ó nịvi na ọn vása kúu najudío, kạ'ạn
ndó xí'in ị, kachí ndó saá: "Xạ'ạ ña kóni Ndios chiko'ni ndoso ndaa
ra nda'ạ yitọn tón olivo yukú, tón kúu mịị ndị, kúu ña xạ'nda
ra nda'ạ tón olivo tón tạtạ ta sạkana ra nda'ạ yó'o", kachí ndó
xí'in ị. 20 Ta saá yị'ị, ndakuiịn ị kạ'ạn ị xí'in ndó, kachí ị saá: Xínị
ñó'ó naká'án ndó ndí xạ'ạ ña ọn vása ní-xiin najudío kandixa
na Jesucristo kúu ña Ndios xạ'nda ra nda'ạ yitọn tón tạtạ, tón
kúu najudío yó'o. Ta ndó'ó, na kúu nda'ạ yitọn tón olivo yukú,
vạ'a tákụ ndó xí'in Ndios vitin xạ'ạ ña ndasaá kuiti kándixa ndó
Jesucristo. Ñạkán ndạ lo'o ọn vása yóo xạ'ạ ña kasa ká'no xí'in
mịị ndó, ta vạ'a kạ kuyị'ví ini ndó kọtọ kuxíká ndó nọọ Ndios.
21 Saá chi vará najudío kúu nda'ạ ndino'o mịị yitọn tón olivo tón
tạtạ, ta Ndios ọn vása ní-kisa ká'no ini ra xạ'ạ ña ọn vása ní-xiin
na kandixa na Jesucristo. Ta ndó'ó, na ọn sịví najudío kúu, táná
sandakoo ndó ña kándixa ndó Jesucristo, ta Ndios ñii kị'va saá ọn

kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ ndó'ó, na kúu nda'a̱ yito̱n tón olivo yukú.
22 Xíni̱ ñó'ó kundaa̱ va̱'a ini ndó ñayó'o: Ndios kúu ta̱a ta̱ táxi ña
xo̱'vi̱ ni̱vi na o̱n xi̱in chikaa̱ so̱'o to̱'on ra, ta saá tuku Ndios kúu ta̱a
ta̱ ká'no ini, ta ké'é ra kua̱'a̱ ní ñava̱'a xí'in ndó'ó, na kúu ni̱vi na
va̱'a yóo xí'in ra. Ta saá ni, ña xíni̱ ñó'ó ní kúu ña o̱n sandakoo ndó
ña kándixa ndó Jesucristo, chi táná ke'é ndó saá, ta Ndios ka'nda
ra nda'a̱ yito̱n yukú tón kúu ndó'ó, ta o̱n kuu ka̱ ndó nda'a̱ yito̱n
tón ta̱ta̱. 23 Ta najudío, táná ndikó ini na ta kandixa na Jesucristo,
ta Ndios kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ ndi'i kua̱chi na, ta tuku va̱'a naki'in
ra na. Vará najudío yó'o xi̱kuu na nda'a̱ yito̱n tón ni̱ta̱'nda̱, ta
Ndios nachiko'ni ndoso tuku ra na no̱o̱ si'na xi̱ndoso na xi̱kuu na
nda'a̱ yito̱n tón ta̱ta̱. Saá koo ña, chi Ndios kómí ra ndee̱ ke'é ra
ndi'i ñayó'o. 24 Saá chi no̱o̱ Ndios o̱n vása yo̱'vi̱ ni̱xi̱yo ña sa̱nduu
ra nda'a̱ tón olivo yukú ña nduu ñayó'o nda'a̱ tón olivo tón ta̱ta̱.
Ta víka̱ ví nda̱ lo'o o̱n vása yo̱'vi̱ koo no̱o̱ Ndios ña sanduu tuku ra
nda'a̱ tón olivo tón ta̱ta̱ ña ndikó ña nduu ña nda'a̱ mi̱i nó.

To̱'on yó'o ká'a̱n
ñii ki̱vi̱ najudío o̱n kutaku̱ xíká ka̱ na no̱o̱ Ndios

25 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, na o̱n vása kúu najudío, nda̱ lo'o
o̱n vá'a ña kani si̱ni̱ ndó ndí ndó'ó kúu na ndáya̱'ví ní ka̱ no̱o̱
najudío xa̱'a̱ ña Ndios na̱ki'in ra ndó'ó. Saá chi vitin ña ni̱-xiin
najudío chikaa̱ so̱'o na to̱'on Ndios kúu ña kundivi ña chi̱tóni̱
Ndios. Vará ña chi̱tóni̱ Ndios yó'o xi̱nakaa̱ se'é ña no̱o̱ yó, ta vitin
Ndios táxi ra ña kúndaa̱ ini yó xa̱'a̱ ña. Chi Ndios chi̱tóni̱ ra saá:
Sava najudío nduu na ni̱vi nasó'ó ní ta kutaku̱ xíká na no̱o̱ Ndios
kua̱'a̱ ní ki̱vi̱. Saá chi kua̱'a̱ ní ka̱ ni̱vi na o̱n vása kúu najudío xíni̱
ñó'ó ki̱'vi na yichi̱ Ndios, ta Ndios ndáti ra ña ndi'i ki̱'vi nayó'o,
26 ta saá Ndios saka̱ku ra ndi'i ni̱vi na kúu najudío. Saá chi xi̱na̱'á
ni̱taa na to̱'on Ndios ña káchí saá:

> Ñii ki̱vi̱ ña va̱xi, kixaa̱ ñii ta̱a ta̱ kixi ñoo Jerusalén ña nákaa̱
> no̱o̱ xi̱ki̱ Sion,
> ta kuu ra ta̱a ta̱ taxi ko̱'o̱n ndíka̱ ni̱vi no̱o̱ ndee̱ ña o̱n vá'a.
> Ta ta̱yó'o kindaa ra ndi'i ni̱vi na kúu sa̱'ya ñani síkuá
> ta̱Jacob nda'a̱ ndee̱ ña o̱n vá'a,
> ta kindaa ra ndi'i kua̱chi ndíso na.
> 27 Chi ñayó'o kúu ña chi̱ndú'u̱ i̱ kasa ndivi i̱ xí'in ni̱vi yó'o,
> ki̱vi̱ kasa ká'no ini i̱ xa̱'a̱ ndi'i kua̱chi na,

káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á.
28 Vitin najudío kúu ni̱vi na sáa̱ ini xíni Ndios xa̱'a̱ to̱'on va̱'a ña
ndáto̱'on xa̱'a̱ Jesucristo, chi o̱n xi̱in na kandixa na to̱'on yó'o. Ta
xí'in ña ké'é najudío saá, Ndios ta̱xi ra nda'a̱ ndó'ó, ni̱vi na o̱n vása

kúu najudío, ña kuchiño kandixa ndó Jesucristo ta kundikon ndó
ra. Ta saá ni, Ndios kí'vi ka ini ra xíni ra najudío nda kivi vitin, chi
nakaxin ra najudío kuu na nañoo ra, chi saá kindoo ra nika'an ra
xí'in xii síkuá na taAbraham, taIsaac ta xí'in taJacob. 29 Saá yóo ña,
chi Ndios nda lo'o on vása násama ra to'on nika'an ra. Tá Ndios xa
chitóni ra saní'i ra ñava'a nivi, ta nda ñii kivi on vása kindaa ra
ña nda'a na. Tá Ndios xa kana ra nivi kundikon na ra, ta ña kana
ra yó'o ndi'i saá kivi ndáya'ví ña. 30 Ta ndó'ó nivi na on vása kúu
najudío, xina'á on vása ní-xiin ndó chikaa so'o ndó to'on Ndios, ta
vitin najudío kúu na on xiin chikaa so'o to'on ra. Ta xa'a ña ke'é
najudío saá, Ndios kundá'ví ini ra xíni ra ndó'ó, ta kisa ká'no ini ra
xa'a kuachi ndó, ta va'a naki'in ra ndó'ó. 31 Ta nivi na kúu najudío
on xiin na chikaa so'o na to'on ra vitin. Ta saá ni, ñii kivi ña vaxi
nayó'o nandikó ini na. Ta saá ñii ki'va ndatán Ndios kundá'ví ini
ra xíni ra ndó'ó, ta kisa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó, saá ke'é Ndios
xí'in najudío yó'o, ta tuku va'a naki'in ra na. 32 Chi Ndios taxi ra
ña ndi'i nivi on chikaa so'o na to'on ra, xa'a ña kúchiño kundá'ví
ini ra koni ra ndi'i nivi yó'o, ta kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na.
33 ¡Nda lo'o on vása kúndaa ini yó ndasaá ví kónó ní yóo ñava'a
ní ini Ndios! ¡Ndíchí ní sini ra, ta xíni va'a ndi'i ra ña yóo! Ta mii
yó, on vása kúchiño kundaa ini yó ña chitóni Ndios kundo'o nivi
ñoyívi yó'o, ni on vása kúchiño kundaa ini yó ndasaá kísa ndivi
Ndios chiño ña kóni mii ra. 34 Saá káchí to'on Ndios ña nitaa na
xina'á: "¿Án nda yóo ví nivi na kúchiño kundaa ini ña xáni sini
Ndios? ¿Án nda yóo ví nivi na kúchiño ndato'on xí'in Ndios xa'a
ña xíni ñó'ó ke'é ra?" 35 On vá'a chikaa ini nivi, káchí na saá:
"Si'na taxi yó ñava'a nda'a Ndios, ta saá xíni ñó'ó ra sandikó ra
inka ñava'a ña kóni mii yó", káchí na. 36 Nda lo'o on vá'a chikaa
ini nivi saá, chi Ndios kúu taa ta kisa va'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o
xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi nino. Saá chi xí'in ndee Ndios xikoo ndi'i
ña, ta ndi'i ña kuva'a yóo ña xa'a ña kundivi ña kóni Ndios. ¡Ná
kanóo síkón ñato'ó Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi! Saá ná koo.

To'on yó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó kutaku nivi na kándixa Jesucristo

12 Nañani yó xí'in nákí'va yó, xa kua'a ní ñava'a ke'é Ndios
xí'in yó chi kúndá'ví ní ini ra xíni ra mii yó. Ta xa'a ñayó'o,
yi'i xáku ndá'ví i noo ndó ña ndino'o ini ndó soko xí'in mii ndó
noo Ndios ña va'a kutaku ndii ndó noo ra, ta kasa ndivi ndó ndi'i
ña kóni ra. Saá sakusii ndó ini Ndios, chi xí'in ña kutaku ndó saá
ndixa kísa ká'no ndó ra. 2 On kundikon ka ndó yichi ña on vá'a
ñoyívi yó'o, ta taxi xí'in mii ndó nda'a Ndios ña ndasa xaá ra

ndi'i ña xáni sini ndó, ñakán vaʼa kutaku ndó yichi Ndios. Ta saá kuchiño ndó kundaa vaʼa ini ndó yu kúu ñavaʼa kóni Ndios, chi ñayóʼo kúu ñavaʼa ndinoʼo, ta sákusii ña ini Ndios.
3 Ndios kúu taa ta vaʼa ini, ta xaʼa ñayóʼo sakuiso ra chiño yiʼi
kúu i taapóstol ta kísa chiño noo Jesucristo. Ta saá káʼan i xíʼin
ndóʼó vitin, káchí i saá: On váʼa kani sini yó ndí ndasaá mii yó kúu
nivi na ndáyaʼví ní ka noo inka nivi, ta vaʼa ka vivíi kani sini yó
xaʼa mii yó. Saá chi ndaʼa ñii ñii mii yó, nivi na kúu na kándixa
Jesucristo, Ndios xa taxi ra ndee ña vaʼa ndaʼa yó ña kúchiño yó
chindeé táʼan yó, ta vaʼa kasa ndivi yó chiño ra. Ta saá tá vaʼa
kúndaa ini yó yu kúu ndee vaʼa kómí yó ña taxi Ndios ndaʼa yó, ta
saá kúchiño yó vivíi kani sini yó xaʼa mii yó. 4 Vará ñii níí kúu yiki
koñu ñii nivi, ta yiki koñu yóʼo kómí ña kuaʼa ní xiiña, ta ñii ñii
xiiña xa yóo noo kísa chiño mii ña. Saá chi xa síín síín chiño kísa
ndivi ñii ñii ña. 5 Ta ndatán yóo kuaʼa ní xiiña ñii yiki koñu nivi
saá yóo ndi'i mii yó, nivi na kándixa Jesucristo. Saá chi kuaʼa ní
nivi kúu yó, ta ndi'i mii yó ñii náta'an yó kúu yó ndatán yóo ñii níí
yiki koñu nivi.
6 Ta on siví ñii laá kuiti noo kúu ndee ña vaʼa ña saníʼi Ndios ñii
ñii yó, ta táxi ra ndee vaʼa ndaʼa ñii ñii yó, ndatán yóo ña káchí
ini mii ra. Ta xaʼa ñayóʼo sava yó kómí yó ndee ña ndatoʼon yó
xíʼin inka nivi toʼon ña káku Nímá Ndios, ta saá xíni ñóʼó ndatoʼon
yó toʼon Ndios yóʼo xíʼin nivi. Ta toʼon ña ndátoʼon yó xíni ñóʼó
koo yuʼú ña xíʼin inka toʼon Ndios ña kándixa ndi'i yó na kúu na
ndinoʼo ndíkon Jesucristo. 7 Ta yóo sava yó na naki'in ndee vaʼa
ndaʼa Ndios ña kúchiño yó kasa ndivi yó chiño ña vaʼa chindeé
inka nivi, ta saá xíʼin ña ndinoʼo ini yó ná kasa ndivi yó chiño yóʼo.
Ta yóo sava yó na naki'in ndee vaʼa ndaʼa Ndios ña saná'a yó toʼon
ra inka nivi, ta saá vaʼa xíʼin ña ndinoʼo ini yó saná'a yó na. 8 Ta
yóo sava yó na naki'in ndee vaʼa ndaʼa Ndios ña chikaa yó ndee ini
inka nivi, ta saá vaʼa xíʼin ña ndinoʼo ini yó keʼé yó saá. Ta yóo
sava yó na naki'in ndee vaʼa ndaʼa Ndios ña kúchiño chindeé yó
inka nivi xíʼin ña ndáyaʼví kómí yó, ta saá on váʼa kuu yó nivi
na síʼnda, ta nda víka ná taxi yó ña xíni ñóʼó ndaʼa nivi. Ta yóo
sava yó na naki'in ndee vaʼa ndaʼa Ndios ña kúchiño kuiso chiño
yó xíʼin inka nivi, ta saá xíʼin ña vivíi ta xíʼin ña ndinoʼo ini yó
vaʼa kasa ndivi yó chiño yóʼo. Ta yóo sava yó na naki'in ndee vaʼa
ndaʼa Ndios ña kúchiño keʼé yó ñavaʼa xíʼin nivi xaʼa ña kúndáʼví
ini yó xíni yó nivi yóʼo, ta saá xíʼin ñasii ini yó xíni ñóʼó keʼé yó
ñavaʼa xíʼin na.
9 Xíni ñóʼó xíʼin ña ndinoʼo ini yó kukiʼvi ini yó koni yó inka
nivi. Ta xíni ñóʼó ndixa kusaa ini yó koni yó ña on váʼa, ta ndixa
kundikon yó yichi vaʼa. 10 Ta ndatán kíʼvi ini yó xíni yó nañani

yó xí'in nákiva yó, na kúu nave'e mii yó, ñii kiva saá xíni ñó'ó
kuki'vi ini yó koni yó ndi'i nivi na kándixa Jesucristo. Kasa to'ó
tá'an yó, ta chikaa ní ka ini yó ke'é yó ña chindeé natá'an yó na
kándixa Jesucristo, ta on vása kundi'i ní ini yó xa'a ña chindeé
xí'in mii yó.
11 Nañani yó xí'in nákiva yó, on vá'a kuu yó nivi na xúxán ní,
ta xí'in ña ndino'o ini yó chikaa yó ndee xí'in mii yó ña kasa chiño
yó noo Jesucristo, Taa taKá'no noo yó.
12 Va'a ná kusii ini yó chi ndixa ndáa ini yó Ndios ña kasa ndivi
ra ndi'i to'on ra. Tá xo'vi yó, ta va'a ká'no ná koo ini yó ña kundeé
ini yó xí'in ñayo'vi yó'o, ta nda ñii kivi on vása sandakoo yó ká'an
yó xí'in Ndios.
13 Ta xí'in ña kómí yó, va'a taxi yó ña xíni ñó'ó nda'a nañani yó
xí'in nákiva yó na kándixa Jesucristo na on koó ña kómí. Ta ndi'i
nivi na kixaa ve'e yó, vivíi naki'in yó na, ta nda'a nivi yó'o taxi yó
ña kuxu na, ta taxi yó noo nakindée na.
14 Tá yóo nivi na sáxo'vi mii yó xa'a ña ndíkon yó Jesucristo, ta
va'a ka ndukú yó noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in nivi yó'o na
sáxo'vi mii yó. Ta nda lo'o, on vá'a sataví chi'ña yó nivi na ké'é ña
on vá'a xí'in yó. Ta nda víka, va'a ka'an yó xí'in nivi yó'o, kachí yó
saá: "Ná koo ñava'a xí'in ndó", kachí yó xí'in na.
15 Tá yóo nivi na kúsii ní ini, ta saá mii yó va'a ná kusii ini yó
xí'in nivi yó'o. Tá yóo nivi na kúchuchú ní ini ta xáku ní na, ta saá
mii yó va'a ná kuaku yó xí'in nivi yó'o.
16 On vá'a kani tá'an yó xí'in nivi, ta va'a ka vivíi ná kutaku yó
xí'in ndi'i nivi. On vá'a kasa ká'no ní xí'in mii yó, ta va'a ka ná koo
yó ndatán yóo nivi na nino ini. On vá'a kani sini yó ndí ndasaá
kuiti mii yó kúu nivi na ndíchí ní sini.
17 Tá nivi ké'é na ña on vá'a xí'in yó, ta on vá'a cha'vi mii yó
nivi yó'o xí'in ña on vá'a. Nda víka, chikaa ka yó ndee ña ke'é yó
ñava'a noo ndi'i nivi. 18 Ta ndixa xíni ñó'ó taxi xí'in mii yó nda
noo xaa ndee yó, ña vivíi kutaku yó xí'in ndi'i nivi. 19 Nañani yó
xí'in nákiva yó, on nda lo'o on vá'a sandikó yó ña on vá'a xí'in
nivi na ké'é ña on vá'a xí'in yó. Ta va'a ka ná sandakoo yó ña on
vá'a yó'o nda'a Ndios ña cha'vi ra nivi yó'o xa'a ña ke'é na. Saá
chi yóo to'on Ndios ña nitaa na xina'á, káchí ña saá: "Yi'i, Ndios,
kúu taa ta kasa nani xa'a kuachi, ta yi'i kúu ta cha'vi ndi'i nivi
xa'a ña ke'é na", kachí Ndios. 20 Ta inka xiiña noo to'on Ndios ña
nitaa na xina'á, káchí ña saá: "Tá yóo nivi na sáa ini xíni na ndó'ó,
ta nivi yó'o xí'i ní na soko, ta saá va'a taxi ndó nda'a na ña kuxu
na. Tá yóo nivi na sáa ní ini xíni na ndó'ó, ta nivi yó'o yíchi ní na
takuií, ta va'a taxi ndó takuií ná ko'o na. Ña ke'é ndó saá xí'in nivi
yó'o kúu ña sakuka'an ndó noo na, tanda xino sáa nii noo na xa'a

ña kuka'an nǫǫ̱ ni̱vi yó'o. Ta ndạtán yóo ña ndíi̱ ñi'ní nǫǫ̱ yatin ní
xíxi̱ ño'ǫ̱, saá koo ña ndii̱ ní si̱ni̱ ni̱vi yó'o”, káchí tǫ̱'on Ndios. 21 Ta
saá ǫ̱n vá'a taxi yó ndí ña ǫ̱n vá'a kundeé ña nǫǫ̱ mi̱i yó. Ndạ víkạ,
ndixa xíni̱ ñó'ó ke'é yó ñavạ'a, ta saá kundeé yó nǫǫ̱ ña ǫ̱n vá'a.
13 Ndi'i mi̱i yó xíni̱ ñó'ó kasa ndivi yó ña ká'ạn nachiño na
kúu na xá'nda chiño nǫǫ̱ yó. Saá chi ndi'i ndạyí ña kómí
nachiño xí'in inkạ naná'no na ndíso chiño xí'in yó, kúu ndạyí ña
ki̱xi nǫǫ̱ Ndios. Ta ndi'i ndạyí ña kómí ni̱vi kúu ña chi̱ndú'ṵ Ndios.
2 Ta saá ndi'i ni̱vi na ǫ̱n xi̱in kasa ndivi ña xá'nda chiño nachiño
nǫǫ̱ na, ta xí'in ña ké'é na saá, kúu na ni̱vi na toon ini nǫǫ̱ ña
xá'nda chiño Ndios nǫǫ̱ na, chi Ndios kúu tạa tạ táxi ndạyí nda'ạ
nachiño. Ta yóo ni̱vi na ǫ̱n xi̱in kasa ndivi ña xá'nda chiño nachiño
nǫǫ̱ na, ta ndixa nachiño saxǫ̱'vi̱ na ni̱vi yó'o xạ'ạ ña ki̱sa toon
ini na. 3 Saá chi ǫ̱n si̱ví xạ'ạ ña kuyi̱'ví ni̱vi na ké'é ñavạ'a, kúu
nachiño na kómí ndạyí. Ta ni̱vi na ké'é ña ǫ̱n vá'a, ta vạ'a kạ ni̱vi
yó'o ná kuyi̱'ví na nǫǫ̱ nachiño. ¿Án kóni ndó kuu ndó ni̱vi na ǫ̱n
vása yí'ví nǫǫ̱ nachiño? Ta saá xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó chiño vạ'a,
ta xí'in ña ké'é ndó saá, nachiño kạ'ạn na ñavạ'a xạ'ạ ndó. 4 Saá
chi nachiño na xá'nda chiño nǫǫ̱ yó kúu na ni̱vi na kísa chiño nǫǫ̱
Ndios xạ'ạ ña chindeé na mi̱i yó ña koo ñavạ'a xí'in yó. Ta saá ni,
tá ndó'ó ké'é ndó ña ǫ̱n vá'a, ta vạ'a ná kuyi̱'ví ini ndó, chi ǫ̱n si̱ví
ña mạni̱ kúu ña ní'i nachiño espada si̱in. Nachiño yó'o kúu na kísa
chiño nǫǫ̱ Ndios, ta kómí na ndạyí Ndios ña saxǫ̱'vi̱ na ni̱vi na
ké'é ña ǫ̱n vá'a. 5 Ta ndixa xíni̱ ñó'ó kasa ndivi yó ña xá'nda chiño
nachiño nǫǫ̱ yó, ta ǫ̱n si̱ví ndasaá kuiti xạ'ạ ña yí'ví yó saxǫ̱'vi̱ na
mi̱i yó kúu ña ké'é yó ñavạ'a saá. Chi kúndạạ ini yó ndí xạ'ạ ña
sakusi̱i yó ini Ndios kúu ña vivíi kasa ndivi yó chiño ña xá'nda
chiño nachiño nǫǫ̱ yó, ta saá ǫ̱n kǫ́ó xạ'ạ ña sakuiso yó kuạchi sạtạ
mi̱i yó. 6 Ta xạ'ạ ñayó'o, xíni̱ ñó'ó cha'vi yó cuota nda'ạ nachiño
na xá'nda chiño nǫǫ̱ yó. Chi nachiño yó'o kúu na kísa chiño nǫǫ̱
Ndios, ta táxi xí'in mi̱i na ña vạ'a kasa ndivi na chiño ña ndíso na.
7 Ñạkán vạ'a taxi yó nda'ạ ñii ñii ni̱vi ña xíni̱ ñó'ó taxi yó nda'ạ
na. Tá xíni̱ ñó'ó cha'vi yó xí'in si̱'ún nǫǫ̱ nachiño xạ'ạ ño'ǫ̱ ña
kómí yó án xạ'ạ inkạ ñakuíká kómí yó, ta saá vạ'a cha'vi yó nda'ạ
na. Tá yóo ni̱vi na xíni̱ ñó'ó naki'in ñatǫ̱'ó, ta saá vạ'a ná taxi yó
ñatǫ̱'ó nda'ạ na. Tá yóo ni̱vi na xíni̱ ñó'ó naki'in ña kasa ká'no yó
na, ta saá vạ'a ná kasa ká'no yó ni̱vi yó'o. 8 Vạ'a ná ǫ̱n kuníká yó
nǫǫ̱ ndạ ñii ni̱vi. Ta ñii lạá kuiti ña vạ'a kuníká yó nǫǫ̱ inkạ ni̱vi
kúu ña xíni̱ ñó'ó kuki'vi ní ini yó koni yó na. Tá ndixa kí'vi ini yó
xíni yó ni̱vi, ta xí'in ñayó'o ki̱sa ndivi yó ndi'i ña xá'nda chiño
ndạyí Ndios. 9 Saá chi ndạyí Ndios káchí ña saá: “Ǫ̱n vá'a ki̱'vi tạa
kuạchi xí'in ña'ạ ñá ǫ̱n si̱ví ñásí'í ra kúu; ta ñii ki̱'va saá ǫ̱n vá'a
ki̱'vi ña'ạ kuạchi xí'in tạa tạ ǫ̱n si̱ví yii̱ ñá kúu; ǫ̱n vá'a ka'ni yó

nivi; on vá'a kasa kuí'ná yó; on vá'a kutoo yó kukomí yó ña kómí
inka nivi", saá káchí ndayí Ndios. Ta ndi'i ndayí yó'o kaku ña noo
ndayí ká'no ña káchí saá: "Ñii kiva ndatán yóo ña kí'vi ini yó xíni
yó xí'in mii yó, saá xíni ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó",
káchí ña. 10 Tá ndixa kí'vi ini yó xíni yó natá'an yó, ta saá on ke'é
yó ña on vá'a xí'in na. Tá ndino'o kí'vi ini yó xíni yó natá'an yó, ta
ndixa xí'in ña ké'é yó saá, kísa ndivi yó ndi'i ndayí Ndios.
11 Kúndaa va'a ini yó ndí kivi vitin kúu kivi ña xíni ñó'ó ní, ta
xa'a ñayó'o on vá'a kutaku ka yó ndatán táku nivi na kísin. Ta xíni
ñó'ó kundito va'a yó, chi xa yatin ní vaxi kivi ndikó Jesucristo
ñoyívi yó'o ña sakaku ra mii yó. Ñii ñii kivi ña yá'a táku yó, ta táxi
ña kuyatin ka kivi ña ndikó Jesucristo. Ta saá kivi ña ndikó ra
yóo yatin ka ña xí'in kivi vitin noo kivi ña kixá'á yó kándixa yó
ra. 12 Kivi vitin ndatán yóo ña xa kua'an ndi'i ñoó ta xa yatin ní
kóni tivi, saá yóo ña. Ta saá xa'a ña xa yatin kóni tivi, va'a ka ná
sandakoo yó ndi'i ña on vá'a ña kúu ña ké'é nivi na xíka ñoó naa,
ta ndixa xíni ñó'ó kasa ndivi yó chiño va'a, ndatán yóo chiño ña
ké'é nivi na xíka ndiví. Ta ndatán yóo natropa na ndíxin tikoto kaa
xa'a ña ndáa ña yikí koñu na, saá xíni ñó'ó kundixin mii yó xí'in
ndee Jesucristo, taa ta kúu ño'o ndino'o yé'e. 13 Xí'in ñato'ó ta
xí'in ñandaa xíni ñó'ó kutaku yó ta kasa ndivi yó chiño va'a, chi
saá ké'é nivi na xíka ndiví. Ta xíni ñó'ó nasita xí'in mii yó kivi
kua'an yó noo yóo viko ña on kuxu ná'ná ní yó, ta nda lo'o on vá'a
xíini ní yó xí'in nduta tá sáxíini nivi. On vá'a ki'vi taa kuachi xí'in
inka ña'a ñá on sivi ñásí'í ra kúu, ta ni ña'a on vá'a ki'vi ñá kuachi
xí'in inka taa ta on sivi yii ñá kúu, ni nda lo'o on vá'a ki'vi nivi
nda ñii noo kuachi kini. On vása va'a kani tá'an yó, ni on vása va'a
kasa kuíni ini yó koni yó inka nivi. 14 Ta nda víka, ndatán ndíxin
natropa tikoto kaa ña ndáa yikí koñu na, saá xíni ñó'ó kundixin
yó xí'in ndee Jesucristo taa ta ndixa ndáa mii yó. Ta saá nda lo'o
on ndukú yó ña kutú ini yó xí'in ndi'i ña on vá'a ña kútoo ní yikí
koñu yó.

Toon yó'o ká'an xa'a nivi na sakán lo'o vaxi kua'no ña ndáa ini na Jesucristo

14 Tá yóo nivi na sakán lo'o vaxi kua'no ña ndáa ini na
Jesucristo, ta xíni ñó'ó va'a naki'in ndó nivi yó'o. Vará on
vása yóo yu'ú ndó xí'in nayó'o xa'a ndi'i ña ká'an na, ta on vá'a
kani tá'an ndó xí'in nayó'o. 2 Saá chi yóo sava nivi na kándixa
Jesucristo na xáni sini ndí va'a kuxu na ndi'i saá noo ña xíxi
nivi. Ta yóo inka nivi na sakán lo'o vaxi kua'no ña ndáa ini na
Jesucristo, ta nivi yó'o xáni sini na ndí nda lo'o on vá'a kuxu na

kon̲ñu. 3 Nivi na kándixa Jesucristo na kúu na xíxi ndi'i noo̲ ña xíxi
nivi ñoyívi, on̲ vá'a ka̲'a̲n kuáchí na xa̲'a̲ inka̲ nivi na kándixa
Jesucristo na on̲ xiin nda̲ lo'o kuxu kon̲ñu. Ta nivi yó'o na on̲
xiin kuxu kon̲ñu, nda̲ lo'o on̲ vá'a ka̲'a̲n kuáchí na xa̲'a̲ nivi na
xíxi ndi'i noo̲ ña xíxi nivi ñoyívi. Ta xíni ñó'ó naki'in tá'an va̲'a
ñii ñii nayó'o, saá chi Ndios xa na̲ki'in va̲'a ra ñii ñii nivi yó'o.
4 ¿Nda̲chun xáni sini ndó ndí kómí ndó nda̲yí ña ka̲'a̲n kuáchí ndó
xa̲'a̲ nivi na kísa chiño noo̲ ta̲ká'no noo̲ mii na? Chi ndasaá kuiti
Jesucristo, ta̲a ta̲ kúu ta̲ká'no noo̲ nivi yó'o, ta kúu ra ta̲ká'no noo̲
mii yó, kúu ta̲a ta̲ kómí nda̲yí ka̲'a̲n ra án va̲'a, án on̲ vása va̲'a
ké'é nayó'o. Ta ndixa ndáa ini yó ndí Jesucristo ká'a̲n ra ñava̲'a
xa̲'a̲ mii yó, na kúu nivi na ndino'o ini kísa chiño noo̲ ra. Saá chi
mii Jesucristo kúu ta̲a ta̲ kómí ndi'i ndee̲, ta ndixa chindeé ra mii
yó ña va̲'a kundikon yó yichi ra.
5 Yóo nivi na kándixa Jesucristo na xáni sini ndí yóo kivi ná'no
ka̲ noo̲ inka̲ kivi. Ta inka̲ nivi na kándixa Jesucristo xáni sini na
ndí ñii kúu ndi'i kivi. Ñii ñii nivi xíni ñó'ó va̲'a kani sini na xa̲'a̲
yu kúu ñava̲'a ke'é mii na, ta saá xí'in ña ndino'o ini na, xíni ñó'ó
ke'é na ñava̲'a yó'o. 6 Saá chi nivi na kándixa Jesucristo, na kúu
na xáni sini ndí yóo kivi ña kúu ña ná'no ka̲ noo̲ inka̲ kivi, nayó'o
kísa to̲'ó na kivi ná'no yó'o xa̲'a̲ ña chinóo síkón na ñato̲'ó Ndios.
Ta nivi na kándixa Jesucristo na xíxi kon̲ñu kúu nivi na kísa to̲'ó
Ndios xí'in ña xíxi na, chi táxi na ña táxa'vi ña'á nda'a̲ Ndios xa̲'a̲
kon̲ñu xíxi na. Ta nivi na kándixa Jesucristo, na on̲ xiin kuxu kon̲ñu,
kúu nivi na kísa to̲'ó Ndios, chi xáni sini na ndí ña on̲ vása xíxi na
kon̲ñu kúu ñava̲'a noo̲ Ndios, ta nayó'o táxi na ña táxa'vi ña'á nda'a̲
Ndios xa̲'a̲ ña xíxi mii na.
7 On̲ siví xa̲'a̲ ñii la̲á mii yó kúu xa̲'a̲ ña kutaku yó; ni on̲ siví
xa̲'a̲ ñii la̲á mii yó kúu xa̲'a̲ ña kivi yó. 8 Saá chi tá táku yó, ta táku
yó xa̲'a̲ ña chinóo síkón yó ñato̲'ó Jesucristo, Ta̲a ta̲Ká'no noo̲ yó.
Ta tá kivi yó, ta kivi yó xa̲'a̲ ña chinóo síkón yó ñato̲'ó Jesucristo,
Ta̲a ta̲Ká'no noo̲ yó. Ta saá tá táku yó án tá kivi yó, nivi na ndíkon
Jesucristo kúu yó. 9 Jesucristo nixi'i ra ta na̲taku ra xa̲'a̲ ña nduu ra
Ta̲a ta̲Ká'no ta̲ xá'nda chiño noo̲ ndi'i nivi, án nivi na táku ñoyívi
yó'o kúu na, án nivi na xa nixi'i kúu na.
10 Ta sava ndó'ó, ¿nda̲chun ká'a̲n kuáchí ndó xa̲'a̲ nañani ndó
án xa̲'a̲ náki'va̲ ndó? Ta, ¿nda̲chun xáni sini ndó ndí mii ndó kúu
na ndáya̲'ví ka̲ noo̲ nayó'o? Chi ñii kivi ña va̲xi ndi'i mii yó xíni
ñó'ó xaa̲ yó kuita yó noo̲ Ndios, ta Ndios kasa nani ra xa̲'a̲ kua̲chi
ñii ñii yó. 11 Chi to̲'on Ndios ña nitaa na xina̲'á káchí ña saá:
“Ndixa yi'i kúu i ta̲a ta̲ táku”, káchí Ndios,
“ta ñii kivi va̲xi ndixa ndi'i nivi kuxítí na noo̲ i,

ta ndi'i nivi kasa ká'no na yi'i, taa ta kúu Ndios”,
káchí Ndios,
káchí to'on ra nitaa na xina'á. 12 Ta kivi ña kundivi to'on yó'o, ñii
ñii mii yó koni ñó'ó yó nataxi yó kuenda noo Ndios xa'a ña ke'é
mii yó.
13 Ta saá on vá'a ka'an kuáchí yó xa'a natá'an yó, na kándixa
Jesucristo, ta va'a ka xíni ñó'ó chikaa ini yó ña on nda lo'o
chindú'u yó ña kaki'i xa'a nañani yó án xa'a nákí'va yó, ña koyo
nayó'o kuachi. Ta nda lo'o on ke'é yó ña chinda'á natá'an yó ña
sandakoo na yichi Jesucristo. 14 Yi'i xí'in ndino'o ini i kándixa i
Jesucristo, ta kúndaa ini i ndí nda ñii ña xíxi nivi kúu ña on vá'a
án ñakini noo Ndios. Ta saá ni, yóo sava nivi na xáni sini ndí ña
on vá'a án ñakini noo Ndios kúu sava noo ña xíxi nivi. Ta saá mii
nivi yó'o na kúu na xáni sini ndí ñakini noo Ndios kúu ña, ta va'a
ka ná on kuxu na ña. 15 Tá ndasaá kuiti xa'a ña xíxi yó kúu ña
sákuchuchú yó ini nañani yó án nákí'va yó, ta va'a on vása kuxu
yó ñayó'o noo na. Saá chi táná ke'é yó ña sakuchuchú ini nañani
yó án nákí'va yó, ñayó'o saná'a ndí on vása ndino'o ini yó kí'vi ini
yó xíni yó nayó'o. Ta nda lo'o on vá'a taxi yó ndañó'ó nañani yó
án nákí'va yó noo Ndios xa'a ña xíxi yó. Saá chi nayó'o kúu nivi
na nixi'i Jesucristo xa'a. 16 Vará mii yó nivi na kándixa Jesucristo
kómí yó yichi ña kuxu yó ndi'i noo ña xíxi nivi, ta on vá'a chindú'u
yó ña kaki'i xa'a nañani yó án xa'a nákí'va yó ña koyo na kuachi.
Saá chi on vá'a ke'é yó ña taxi ka'an nivi ña on vá'a xa'a yichi
Jesucristo. 17 Xíni ñó'ó kundaa ini yó ndí on siví xa'a ña xíxi yó, ni
on siví xa'a ña xí'i yó kúu ña ndáya'ví chindeé yó ña va'a kundikon
yó yichi ña xá'nda chiño Ndios. Ta ña ndáya'ví ní ka kúu ña kasa
ndivi yó ñandaa, ta ña kutaku yó xí'in ñava'a ini yó, ta ña kutaku
yó xí'in ñasii ña chíkaa Níma Ndios ini yó. 18 Tá xí'in ña ndáya'ví
ní yó'o táku yó ta kísa chiño yó noo Jesucristo, ta saá ndixa sakusii
yó ini Ndios, ta sakusii yó ini nivi.
19 Ta saá va'a ná chikaa yó ndee ña vivíi kutaku yó xí'in
natá'an yó na kándixa Jesucristo, ta ñii ki'va saá chikaa yó ndee
ña chindeé tá'an yó ña va'a ka kua'no yó xí'in ña kándixa yó
Jesucristo. 20 Yóo chiño va'a ña kisa ndivi Ndios xí'in ñii ñii mii yó
na kándixa Jesucristo. Ta saá nda lo'o on vá'a kani tá'an yó xa'a
ña xíxi yó, chi yiyo sandi'i yó xa'a chiño va'a yó'o. Ndixa ndi'i saá
noo ña'a ña xíxi nivi kúu ñandii noo Ndios. Ta saá ni, tá xí'in sava
ña xíxi yó taxi yó ña kaki'i xa'a nañani yó án xa'a nákí'va yó ña
koyo na kuachi, ta saá va'a ka ná on kuxu yó ñayó'o. 21 Ña xíni
ñó'ó ní ka kúu ña kutaku to'ó yó xí'in nañani yó ta xí'in nákí'va
yó na kándixa Jesucristo, ta nda lo'o on vá'a ke'é yó ña chinda'á
yó nayó'o ña ki'vi na kuachi. Ndixa tá ña xíxi yó koñu án ña xí'i

yó ndutạ vino kúu ña chinda'á nayó'o ña kị'vi na kuạchi, ta saá vạ'a kạ ọn kuxu yó kọñu, ni ọn ko'o yó ndutạ vino, ni ọn ke'é yó ndạ ñii inkạ ña taxi ña kaki'i xạ'ạ nañani yó án nákị'vạ yó ña kọyo na kuạchi, ta saá yịyo sandakoo na yichị Jesucristo. 22 Tá ndino'o ini ndó xa kándixa ndó yu kúu ña vạ'a ko'o ndó án yu kúu ña vạ'a kuxu ndó, ta vạ'a ndasaá kuiti Ndios xí'in mịi ndó kuu na xíni yu kúu ña chịkaạ ini ndó ke'é ndó, ta ọn ndatọ'on ndó ñayó'o xí'in inkạ nịvi. Ta saá ndixa kunakaạ ñasịi ní ini ndó, chi ọn kani sịni ndó ndíso ndó kuạchi nọọ Ndios xạ'ạ ña xí'i ndó án xạ'ạ ña xíxi ndó. 23 Tá yóo nañani yó án nákị'vạ yó, na ọn vása ndino'o ini kándixa án ñavạ'a án ña ọn vá'a nọọ Ndios kúu sava ña xíxi na, ta saá ni, xíxi na sava ñayó'o, ta xí'in ña ké'é na saá, nákuiso na kuạchi nọọ Ndios. Saá chi ña ké'é nayó'o ọn vása yóo yu'ú ña xí'in ña ndino'o ini na kándixa na kúu ñavạ'a nọọ Ndios. Ta ndi'i saá nọọ ña ké'é yó, tá ọn vása ñii yóo yu'ú ña xí'in ña ndino'o ini yó kándixa yó kúu ñavạ'a nọọ Ndios, ta ña ké'é yó saá kúu ña ọn vá'a ña nákuiso yó kuạchi nọọ Ndios.

15 Mịi yó, tá kúu yó nịvi na ndino'o ini kándixa Jesucristo ta kúndạạ ini yó ndasaá vạ'a ndíkọn yó yichị ra, ta saá xíni ñó'ó ká'no koo ini yó ta chikaạ yó ndeẹ ña chindeé yó nịvi na sạkán lo'o vạxi kua'no ña ndáa ini na Jesucristo. Xíni ñó'ó chindeé yó nayó'o, ta ọn vása kuiti kundi'i ini yó xạ'ạ ña sakusịi yó ini mịi yó. 2 Ñii ñii mịi yó xíni ñó'ó ndukú yó ndasaá vạ'a sakusịi yó ini natá'an yó, ta xíni ñó'ó sakua'no tá'an yó xí'in ña sákuá'á yó ña kandixa kạ yó Jesucristo. 3 Saá chi ni mịi Jesucristo, ndạ lo'o ọn vása ní-ndukú ra ndasaá kuiti sakusịi ra ini mịi ra. Ta tọ'on Ndios ña nịtaa na xịnạ'á, ká'ạn ña xạ'ạ ña ndọ'o ra, ta káchí ña saá: "Mịi tọ'on ña ọn vá'a ña ká'ạn nịvi kándivạ'a na xí'in Ndios kúu tọ'on ña kándivạ'a na xí'in ị", káchí tọ'on Ndios xạ'ạ Jesucristo. 4 Ta ndi'i tọ'on Ndios ña nịtaa na xịnạ'á kúu ña tọ'on ña nịtaa na xạ'ạ ña saná'a ña mịi yó. Ta nịtaa na tọ'on Ndios yó'o xạ'ạ ña chikaạ ña ndeẹ ini yó ña kundeé yó kundikọn yó yichị Ndios. Ta saá ndáti yó ta ndáa ini yó ndí keta vạ'a ña xí'in yó, chi Ndios ndixa kasa ndivi ra ndi'i tọ'on ra. 5 Ndios kúu tạa tạ chíkaạ ndeẹ ini yó ña vạ'a kundeé yó kundikọn yó yichị ra. Ta saá xí'in ña ndino'o ini ị kóni ị ndí Ndios chindeé ra ndó'ó ña vạ'a sịi kutakụ ndó xí'in natá'an ndó, ñii kị'va ndạtán xịtakụ Jesucristo xí'in natá'an ra ñoyívi yó'o. 6 Ta saá ñii yu'ú nakoo ndi'i ndó ña vạ'a kasa ká'no ndó Ndios, tạa tạ kúu Yivá Jesucristo, Tạa tạKá'no nọọ yó.

Tọ'on vạ'a xạ'ạ Jesucristo kúu tọ'on ña xíni̱ ñó'ó ndi'i ni̱vi

7 Ta saá xíni̱ ñó'ó vạ'a naki'in tá'an ndó, ndạtán vạ'a nạki'in
Jesucristo ñii ñii ndó'ó. Ta xạ'ạ ña ke'é ndó saá, kanóo síkón
ñatọ'ó Ndios. 8 Ndátọ'on i̱ xí'in ndó ndí Jesucristo ki̱xaạ ra ñoyívi
yó'o xạ'ạ ña kasa chiño ra nọọ najudío, chi saá kasa ndivi ra tọ'on
ña ki̱ndọo Ndios xí'in naxii̱ síkuá na xi̱nạ'á. Ta ña kẹ'é Jesucristo
saá kúu xạ'ạ ña kundạạ ini najudío ndí Ndios kúu tạndạạ, ta ndixa
kísa ndivi ra tọ'on ra. 9 Ta saá ki̱xaạ Jesucristo ñoyívi yó'o ña kasa
ndivi ra chiño ña táxi ni̱vi na ọn vása kúu najudío kasa ká'no na
Ndios xạ'ạ ña kúndá'ví ní ini ra xíni ra na. Ta saá kundivi ña ká'ạn
tọ'on Ndios ña ni̱taa ñii tạa kui̱yạ xi̱nạ'á, káchí tọ'on yó'o saá:

Xạ'ạ ñavạ'a ké'é ún, yi̱'i̱ kasa ká'no i̱ yó'ó, Tata Ndios.
Ta ñoo nọọ táku̱ ni̱vi na ọn vása kúu najudío kúu nọọ kasa
ká'no i̱ yó'ó, Tata Ndios.
Ta si̱i̱ kata i̱ yaa ña kasa ká'no i̱ ki̱vi̱ ún, Tata Ndios,

káchí tọ'on ña ni̱taa ñii tạa kui̱yạ xi̱nạ'á. 10 Ta inkạ xiiña nọọ tọ'on
Ndios ña ni̱taa na kui̱yạ xi̱nạ'á, káchí ña saá:

Vạ'a ná kusii̱ ini ni̱vi na ọn vása kúu najudío, ta ñii káchí saá
ná kusii̱ ini ni̱vi na kúu najudío,

káchí tọ'on Ndios ña ni̱taa na kui̱yạ xi̱nạ'á. 11 Ta saá tuku inkạ
xiiña nọọ tọ'on Ndios ña ni̱taa na xi̱nạ'á, káchí ña saá:

¡Ndi'i saá na ñoo ná'no xí'in ndi'i saá na ñoo válí,
vạ'a ná kasa ká'no na Ndios!

káchí ña. 12 Saá tuku kui̱yạ xi̱nạ'á ni̱taa tạprofeta Isaías tọ'on Ndios
ña káchí saá:

Ñii ki̱vi̱ nana ndaa ñii yitọn xạá nọọ ñii tio'o tón yitọn
yatá, ta tio'o yitọn yatá yó'o ká'ạn xạ'ạ ni̱vi
nave'e tạIsaí.
Ta yitọn xạá nana ndaa yó'o kúu ña ká'ạn xạ'ạ tạa tạ ti'ví
Ndios ña sakạku ra ni̱vi;
chi ñii tạsạ'ya ñani síkuá tạIsaí yó'o kuu ra,
ta kuu ra ñii tạa tạká'no, tạa tạ ka'nda chiño nọọ ni̱vi na ọn
vása kúu najudío.
Ta ni̱vi yó'o xí'in ña ndino'o ini na kundati na ña sakạku
ra na,

káchí tọ'on Ndios ña ni̱taa tạIsaías xi̱nạ'á.

13 Ta vitin yi̱'i̱ ká'ạn i̱ xí'in Ndios, tạa tạ chíkaạ ndeẹ ini yó ña
kundati yó ñavạ'a ke'é ra xí'in yó, ta ndúkú i̱ nọọ ra ndí vạ'a ná
sakusii̱ ra ini ndi'i ndó'ó, ni̱vi na kándixa ña'á, ta vạ'a ná taxi ra ña
kunakaạ ñavạ'a ini ndó. Ta saá tuku ndúkú i̱ nọọ Ndios ndí sakutú
ra ini ndó xí'in ndeẹ Nímạ ra, xạ'ạ ña vạ'a kundati ndó chi ndáa

ini ndó ndí ndixa Ndios ke'é ra ñavạ'a xí'in ndó ndạtán yóo tọ'on
ra ña kịndọo ra.
14 Nañani yó xí'in nákị'vạ yó, kúndạạ ini ị ndí ndó'ó kúu nịvi
na vạ'a ní ini, ta ndi'i ndó xíni vạ'a ndó ñandạạ, ta saá ñạkán vạ'a
kúchiño ndó saná'a tá'an ndó. 15 Nọọ tutu yó'o, ña tí'ví ị xaạ nda'ạ
ndó, xa nịtaa ị tọ'on ña ndátọ'on káxín ị xí'in ndó xạ'ạ ñandạạ,
chi kóni ị ña naká'án ndó tọ'on ña ndạạ yó'o, ta ndạ lo'o ọn vása
nandoso ndó ña. Kómí ị ndạyí ña kạ'ạn ị xí'in ndó saá, chi Ndios
kẹ'é ra ñavạ'a xí'in ị ña sạkuiso chiño ra yị'ị 16 ña chindeé ị nịvi na
ọn vása kúu najudío. Saá chi Ndios nạkạxin ra yị'ị ña kạ'ạn ndoso ị
tọ'on vạ'a xạ'ạ Jesucristo nọọ nịvi na ọn vása kúu najudío xạ'ạ ña
kandixa na ra. Ta saá ndạtán yóo ñavạ'a ñayịị sókọ nịvi nọọ Ndios,
saá koo nịvi yó'o, na kúu na táxi ị nda'ạ Ndios. Ta Ndios kusịị ní
ini ra ña naki'in ra nịvi yó'o, chi Nímạ Ndios ndạsa ndii ña ini
ndi'i nayó'o.
17 Ta yị'ị, yóo ní xạ'ạ ña chinóo síkón ị ñatọ'ó Jesucristo, chi
tạxi ra ndeẹ ra nda'ạ ị ña vạ'a kasa chiño ị nọọ Ndios. 18 Ta ndixa,
ndạ lo'o ọn vása ká'ạn ị xạ'ạ ñavạ'a kịsa ndivi mịi ị, ta kuiti ká'ạn ị
xạ'ạ ndeẹ Jesucristo ña tạxi ra nda'ạ ị ña vạ'a chindeé ị nịvi na ọn
vása kúu najudío. Saá chi xí'in tọ'on ndạtọ'on ị xí'in na, ta xí'in
chiño vạ'a kịsa ndivi ị nọọ na, chịndeé ị nịvi yó'o ña chikaạ sọ'o na
tọ'on Ndios ta kasa ndivi na ña kóni ra. 19 Ta xí'in ndeẹ mịi Nímạ
Ndios ña tạxi ña nda'ạ ị, xa kẹ'é ị kuạ'ạ ní milagro xí'in inkạ ñavạ'a
ña chịndeé nịvi. Saá kịsa chiño ị ñoo Jerusalén tạndạ kuạ'ạ ní ñoo
ndi'i saá xiiña, ạndạ kịxaạ ị ñii xiiña nọọ naní Ilírico. Ta ndi'i saá
xiiña yó'o nịkạ'ạn ndoso ị tọ'on ñavạ'a xạ'ạ Jesucristo. 20 Ndi'i saá
kịvị chíkaạ ị ndeẹ ña kạ'ạn ndoso ị tọ'on ñavạ'a yó'o nọọ nịvi na ọn
tạ'án konị sọ'o tọ'on vạ'a xạ'ạ Jesucristo. Ta ọn xịin ị ke'é ị ndạtán
ké'é ñii tạa tạ kísa vạ'a ve'e, ta nạki'in ra ndíkọn ra kísa chiño ra
nọọ xa chịkaạ inkạ nịvi ñii xạ'ạ ve'e. 21 Ndạ víkạ, yị'ị kóni ị kuu ị
tạnọó kạ'ạn ndoso tọ'on vạ'a xạ'ạ Jesucristo nọọ nịvi na ọn tạ'án
konị sọ'o tọ'on xạ'ạ ra. Ta saá kundivi ñii xiiña tọ'on Ndios ña
nịtaa na xịnạ'á, ña káchí saá:

Nịvi na ọn tạ'án konị sọ'o tọ'on xạ'ạ tạa tạ ti'ví Ndios sakạku
ra na,
ta vạxi ñii kịvị koni na ra, ta konị sọ'o na tọ'on ñavạ'a
xạ'ạ ra.
Ta nịvi yó'o ndixa kundạạ ini na tọ'on yó'o,

saá káchí tọ'on Ndios ña nịtaa na xịnạ'á.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí tạPablo kóni ra kọ'ọn ra ñoo Roma

22 Ta saá, nañani yó xí'in nákị'vạ yó na ndóo ñoo Roma, vará
kuạ'ạ ní yichị chịkaạ ini ị kọ'ọn ị koto ị ndó'ó, ta xạ'ạ ña kuạ'ạ ní
chiño kịsa ndivi ị kuạ'ạ ní xiiña, nị-taxi ña kúchiño ị kọ'ọn ị koto ị
ndó'ó. 23 Ta vitin xa nịxịnọ chiño ña sạkuiso chiño Ndios yị'ị kasa
ndivi ị ndi'i saá xiiña nọọ nịxạ'ạn ị, ta ndixa xa kuạ'ạ ní kuịyạ kúu
ña kóni ị xaạ ị koto ị ndó'ó. 24 Ta saá vitin ndáti ị ña yạchị ní xaạ ị
koto ị ndó'ó, chi kịvị kọ'ọn ị España, saá ya'a ị ñoo Roma nọọ tákụ
ndó. Ta saá koo ñasịị ní ini yó kịvị nakutá'an yó, vará ndạ lo'o
kuiti kịvị koo yó xí'in tá'an yó. Ta saá ndáti ị ndó'ó ña chindeé ndó
yị'ị taxi ndó ña xínị ñó'ó nọọ ị ña kọ'ọn ị España. 25 Ta vitin kuạ'ạn
ndikó ị ñoo Jerusalén, chi ní'i ị sị'ún ña xa nạkaya ị xạ'ạ ña chindeé
ña nịvi nandá'ví na ndíkọn Jesucristo na tákụ ñoo Jerusalén.
26 Saá chi inkạ nịvi na ndíkọn Jesucristo na kúu na tákụ estado
Macedonia xí'in na tákụ inkạ estado Acaya, nịvi yó'o xí'in ña kúsịị
ní ini na, tạxi na sị'ún xạ'ạ ña chindeé na nịvi nandá'ví na ndíkọn
Jesucristo na tákụ ñoo Jerusalén. 27 Nịvi yó'o na tákụ estado
Macedonia xí'in na tákụ estado Acaya na ọn vása kúu najudío
xáni sịnị na ndí chiño nọọ na kúu ña taxi na sị'ún ña chindeé na
najudío na kándixa Jesucristo, na kúu nandá'ví, chi xạ'ạ ñavạ'a
kịndọo Ndios xí'in najudío, kuạ'ạ ní ñavạ'a xa nạki'in nịvi na ọn
vása kúu najudío yó'o. 28 Ta yị'ị, tá ndị'i nataxi ị sị'ún nda'ạ nịvi
na kúu najudío na kándixa Jesucristo na tákụ ñoo Jerusalén, ta saá
kee ị kọ'ọn ị España, ta si'na ya'a ị koto ị ndó'ó, nịvi na tákụ ñoo
Roma. 29 Ta ndixa ndáa ini ị ndí kịvị xaạ ị nọọ ndó, ta xí'in ndi'i
ñavạ'a ña tạxi Jesucristo nda'ạ yó, kuchiño chindeé tá'an yó ña
vạ'a kạ kundikọn yó yichị ra.
30 Nañani yó xí'in nákị'vạ yó, ñii káchí kándixa yó Jesucristo,
ta ñii káchí nạki'in yó ndeẹ ña tạxi Nímạ Ndios nda'ạ yó ña
kúchiño yó kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó. Ta xạ'ạ ñayó'o, xáku
ndá'ví ị nọọ ndó ña chindeé ndó yị'ị xí'in ña ndukú ndó nọọ Ndios
xạ'ạ ị. 31 Ndukú ndó nọọ Ndios ña sakạku ra yị'ị nọọ nịvi na tákụ
ñoo estado Judea, na kúu na ọn xịin chikaạ sọ'o tọ'on vạ'a xạ'ạ
Jesucristo. Saá tuku ndukú ndó nọọ Ndios xạ'ạ nañani yó xí'in
nákị'vạ yó na ndíkọn Jesucristo na tákụ ñoo Jerusalén, ña kusịị ini
na ña naki'in na sị'ún ña ní'i ị nataxi ị nda'ạ na. 32 Ta saá, tá kóni
Ndios, ta xaạ ị koto ị ndó'ó, ta xí'in ndi'i ñasịị ní ini ị nakutá'an ị
xí'in ndó. Ta kịvị nakutá'an yó saá, nakindée lo'o ị xí'in ndó, ta
chikaạ yó ndeẹ ini tá'an yó. 33 Ta Ndios, tạa tạ táxi koo ñavạ'a ini
mịi yó, ná koo ra xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo ña.

Xí'in to̱'on yó'o ta̱Pablo chíndeé ra kua̱'a̱ ní ni̱vi na ndíko̱n Jesucristo na táku̱ ñoo Roma

16 Xí'in tutu yó'o ndáto̱'on i̱ xí'in ndó ta ndúkú i̱ no̱o̱ ndó
ñava̱'a ná naki'in ndó ñáki̱'va̱ yó ñáFebe ki̱vi̱ xaa̱ ñá no̱o̱
ndó. ÑáFebe yó'o kúu ñá ndíso chiño chindeé ni̱vi na táku̱ ñoo
Cencrea, na kúu ni̱vi na kándixa Jesucristo na nákutá'an kísa ká'no
na Ndios. 2 Xa̱'a̱ Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, va̱'a vivíi naki'in
ndó ñáki̱'va̱ yó yó'o, nda̱tán va̱'a vivíi náki'in yó ndi'i ni̱vi na táxi
xí'in mi̱i ña va̱'a kísa chiño na no̱o̱ Jesucristo. Chindeé ndó ñáki̱'va̱
yó yó'o, taxi ndó ndi'i ña xíni̱ ñó'ó ñá nda'a̱ ñá, saá chi ndixa
ñáyó'o xa chindeé ñá kua̱'a̱ ní ni̱vi, ta̱nda̱ yi̱'i̱ kúu ñii ni̱vi yó'o.
3 Saá tuku tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ñáki̱'va̱ yó ñáPriscila
xí'in ta̱ñani yó ta̱Aquila. Nayó'o kúu na ñii káchí kísa chiño xí'in i̱
no̱o̱ Jesucristo. 4 Ta xa̱'a̱ ña saka̱ku na yi̱'i̱ no̱o̱ ni̱vi na kóni ka'ni
yi̱'i̱, ñáPriscila xí'in ta̱Aquila ta̱xi xí'in mi̱i na nda̱ ña kivi̱ na no̱o̱ i̱,
níkúu. Ña̱kán kía̱ táxi i̱ ña táxa'vi ña'á ní nda'a̱ nayó'o. Ta o̱n
si̱ví ñii la̱á yi̱'i̱, ta ndi'i ni̱vi na ndíko̱n Jesucristo, na o̱n vása kúu
najudío ñii káchí táxi na ña táxa'vi ña'á nda'a̱ nayó'o xa̱'a̱ ñava̱'a
ke̱'é na xí'in i̱. 5 Ta saá tuku tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ndi'i
ni̱vi na kándixa Jesucristo ta nákutá'an na ve'e ñáPriscila xí'in
ta̱Aquila xa̱'a̱ ña kísa ká'no na Ndios. Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé
ndó no̱o̱ i̱ ta̱ñani yó ta̱Epeneto, ta̱ kúu ta̱ kí'vi ní ini i̱ xíni i̱. Ta̱yó'o
ke̱e ra ñii ñoo ña nákaa̱ estado Acaya, ta kúu ra ta̱no̱ó ka̱ndixa
Jesucristo ñoo ra. 6 Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ñáki̱'va̱ yó
ñáMaría, ñá kúu ñá ndeé ní kísa chiño xa̱'a̱ ña chindeé ñá ndó'ó.
7 Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ta̱ñani yó ta̱Andrónico xí'in
ñáki̱'va̱ yó ñáJunias.[a] Saá chi nayó'o ñii káchí xi̱ño'o na xí'in i̱ ini
ve'e ka̱a, ta nayó'o kúu naapóstol na ti̱'ví Jesucristo kasa chiño
na no̱o̱ ra, ta va̱'a ní kánóo to̱'on xa̱'a̱ na no̱o̱ ndi'i ni̱vi. Nayó'o
kúu nañoo judío xí'in i̱, ta kúu na na si'na ka̱ ka̱ndixa Jesucristo
no̱o̱ yi̱'i̱.
8 Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ta̱ñani yó ta̱Amplias, ta̱a
ta̱ kí'vi ní ini i̱ xíni i̱, chi ta̱ ndíko̱n Jesucristo kúu ta̱yó'o xí'in i̱.
9 Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ta̱ñani yó ta̱Urbano, ta̱a ta̱
ñii káchí kísa chiño xí'in yó no̱o̱ Jesucristo kúu ra. Ta tí'ví i̱ to̱'on
ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ta̱ñani yó ta̱Estaquis, ta̱ kúu ta̱ kí'vi ní ini i̱
xíni i̱. 10 Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ta̱ñani yó ta̱Apeles,
ta̱a ta̱ kúu ta̱ ku̱ndeé no̱o̱ ndi'i ña yo̱'vi̱ ní xi̱to ndoso ña'á, ta xí'in
ñayó'o sáná'a ra ña ndino'o ní ini ra kándixa ra Jesucristo. Ta

---

[a] **16:7** O̱n vása kúnda̱a va̱'a ini yó án ká'a̱n ña xa̱'a̱
ñii ña'a̱ ñá na̱ní Junias án xa̱'a̱ ñii ta̱a ta̱ na̱ní Junias.

tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ndi'i nañani yó xí'in náki̱'va̱
yó na kúu ni̱vi nave'e ta̱Aristóbulo. 11 Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé
ndó no̱o̱ i̱ ta̱Herodión, ta̱a ta̱ kúu ta̱ñoo judío xí'in i̱. Ta saá tuku
tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ nave'e ta̱Narciso na kúu na
kándixa Jesucristo. 12 Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ náki̱'va̱
yó ñáTrifena xí'in ñáTrifosa. Násí'í yó'o kúu ná ndeé ní kísa chiño
no̱o̱ Jesucristo. Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ñáki̱'va̱ yó
ñáPérsida ñá kúu ñá kí'vi ní ini yó xíni yó. Ñáyó'o ndeé ní kísa
chiño ñá no̱o̱ Jesucristo. 13 Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱
ta̱ñani yó ta̱Rufo, ta̱a ta̱ va̱'a kándixa Jesucristo, chi mi̱i Jesucristo
na̱ka̱xin ña'á. Ta chindeé ndó no̱o̱ i̱ ñáki̱'va̱ yó si'í ta̱ñani yó ta̱Rufo
yó'o, chi ñáyó'o nda̱tán yóo si'í mi̱i i̱ saá yóo ñá xí'in i̱. 14 Ta
tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ nata̱a nañani yó ta̱Asíncrito,
ta̱Flegonte, ta̱Hermas, ta̱Patrobas, ta̱Hermes xí'in inka̱ ni̱vi na
ndíko̱n Jesucristo na nákutá'an xí'in nayó'o. 15 Ta tí'ví i̱ to̱'on ña
chindeé ndó no̱o̱ i̱ ta̱ñani yó ta̱Filólogo xí'in ñáki̱'va̱ yó ñáJulia, ta
tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ta̱ñani yó ta̱Nereo xí'in ñáki̱'va̱
ra. Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ta̱ñani yó ta̱Olimpas xí'in
ndi'i inka̱ nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó na ndíko̱n Jesucristo na kúu
na nákutá'an xí'in ndi'i nayó'o.

16 Ta ndi'i ndó'ó, nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, chindeé tá'an ndó
ta xí'in ñato̱'ó ní ini ndó chi̱to ndó no̱o̱ tá'an ndó. Ndi'i ni̱vi na
kándixa Jesucristo ta nákutá'an na kua̱'a̱ ní ñoo, nayó'o tí'ví na
to̱'on ña chindeé na ndó'ó.

17 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, xáku ndá'ví i̱ no̱o̱ ndó ña vivíi
koto ndó yu kúu ni̱vi kóni nata̱'vi̱ tá'an xí'in ndó'ó. Ta ni̱vi yó'o
o̱n vása yóo yu'ú na xí'in to̱'on va̱'a ña nda̱a̱ ña sa̱kuá'á ndó xa̱'a̱
Jesucristo, ta kóni na chindú'u̱ na ña kasi no̱o̱ ndó ña o̱n kandixa
ka̱ ndó to̱'on va̱'a yó'o. Ta saá va̱'a kuxíká ndó no̱o̱ ni̱vi na o̱n vá'a
yó'o. 18 Saá chi ni̱vi yó'o o̱n vása kísa chiño na no̱o̱ Jesucristo, Ta̱a
ta̱Ká'no no̱o̱ yó. Nda̱ víka̱, nayó'o ndasaá kuiti kísa ndivi na ña
kóni yi̱kí ko̱ñu mi̱i na. Ta ni̱vi yó'o, xí'in to̱'on ña livi ní ta visi ní,
sándá'ví na ni̱vi na sa̱kán lo'o kuiti kúnda̱a̱ ini ñanda̱a̱. 19 Ndi'i ni̱vi
xa xíni̱ na ndí ndó'ó va̱'a chíka̱a̱ so̱'o ndó ta va̱'a kísa ndivi ndó ña
kóni Ndios. Ta kúsi̱i ini i̱ xa̱'a̱ ña ké'é ndó saá. Ta yi̱'i̱ ndúkú i̱ no̱o̱
ndó ndí ndíchí ní koo si̱ni̱ ndó ke'é ka̱ ndó ñava̱'a, ta nda̱ lo'o o̱n
kasa ndíchí ndó si̱ni̱ ndó ña ke'é ndó ña o̱n vá'a. 20 Ta Ndios, ta̱a ta̱
táxi náka̱a̱ ñava̱'a ini yó, ndixa ya̱chi̱ ní sandi'i ra xa̱'a̱ ñandiva̱'a
ká'no na̱ní Satanás, ta chika̱a̱ ra ñandiva̱'a yó'o ti̱xin xa̱'a̱ ndó ña
kundo̱so̱ ndó sa̱ta̱ ña. Ta Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, ná ke'é ra
kua̱'a̱ ní ñava̱'a xí'in ndó.

21 Ta ñani yó ta̱Timoteo, ta̱a ta̱ kísa chiño xí'in i̱, tí'ví ra to̱'on
xa̱a̱ ña no̱o̱ ndó ña chindeé ra ndó'ó vitin. Ta nañani yó ta̱Lucio,

ta̱Jasón xí'in ta̱Sosípater kúu nañoo judío xí'in i̱, ta nayó'o tí'ví na to̱'on ña chindeé na ndó'ó.
22 Ta ñani yó ta̱Tercio kúu ta̱a ta̱ xíni̱ ñó'ó i̱ ña ni̱taa ra to̱'on yó'o ña nda̱to̱'on yi̱'i̱, ta̱Pablo, xí'in ndó no̱o̱ tutu yó'o, ta vitin ta̱yó'o tí'ví ra to̱'on xaa̱ ña nda'a̱ ndó ña chindeé ra ndó'ó, chi ñii káchí kándixa yó ta ndíko̱n yó Jesucristo.
23 Ta ñani yó ta̱Gayo tí'ví ra to̱'on ña chindeé ra ndó'ó. Ve'e ta̱Gayo yó'o kúu ve'e no̱o̱ táku̱ yi̱'i̱ ta̱Pablo vitin, ta mi̱i ve'e yó'o kúu no̱o̱ nákutá'an i̱ xí'in ndi'i nañani yó ta xí'in náki̱'va̱ yó na kándixa Jesucristo na kúu na táku̱ ñoo yó'o. Ta ñani yó ta̱Erasto, ta̱ kúu ta̱a ta̱ ndíso chiño xí'in si̱'ún ña nákaya nachiño ñoo yó'o, ta̱yó'o tí'ví ra to̱'on ña chindeé ra ndó'ó. Ta inka̱ ñani yó ta̱Cuarto tí'ví ra to̱'on ña chindeé ra ndó'ó.
24 Ta Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, ná ke'é ra ñava̱'a xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo.

Xí'in to̱'on yó'o ta̱Pablo kísa ká'no ra Ndios

25 ¡Ná kasa ká'no yó Ndios! Chi Ndios kómí ndee̱ ña chikaa̱ ra ndee̱ ini ndó'ó ña va̱'a kuchiño ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó to̱'on ra. Ta to̱'on ra yó'o kúu ña ká'a̱n ndoso i̱ ta sáná'a i̱ ndó'ó xa̱'a̱ Jesucristo. Vará to̱'on va̱'a yó'o xi̱kuu ña xi̱nakaa̱ se'é kua̱'a̱ ní kui̱ya̱ xi̱na̱'á, 26 ta vitin Ndios xa ta̱xi ra ña kúnda̱a̱ ini ni̱vi to̱'on ra ña ni̱taa naprofeta kui̱ya̱ xi̱na̱'á. Saá chi Ndios, ta̱a ta̱ táku̱ ndi'i saá ki̱vi̱, xa̱'nda chiño ra ña kui̱ta̱ ní'nó to̱'on yó'o no̱o̱ ndi'i ni̱vi na táku̱ ndi'i saá ñoo ñoyívi, ña̱kán ndi'i ni̱vi kuchiño na kandixa na to̱'on ra ta kasa ndivi na ña kóni ra.
27 Ñii la̱á kuiti kúu Ndios, ta ñii la̱á ra saá kúu ta̱a ta̱ ndíchí ndino'o si̱ni̱. Ta xa̱'a̱ ñava̱'a ke̱'é Jesucristo, ¡ná kanóo síkón ní ñato̱'ó Ndios ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi! Saá ná koo ña.

Tutu ñanoo ña nitaa taPablo ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na tákuu ñoo Corinto

TaPablo tí'ví ra too'on ña chindeé ra nivi na kándixa Jesucristo na tákuu ñoo Corinto

1 Yi'i, taPablo, kúu i taa taapóstol ta kísa chiño noo Jesucristo, chi saá Ndios kana ra yi'i ta sakuiso chiño ra yi'i. Ta táa i tutu yó'o xí'in ñani yó taSóstenes, 2 ta tí'ví ndi ña xaa ña nda'a ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo na tákuu ñoo Corinto. Ndó'ó kúu ndó nivi na ndii noo Ndios chi ñii yóo ndó xí'in Jesucristo, ta Ndios kana ra ndó'ó ña sandakoo ndó ña on vá'a ta taxi xí'in mii ndó ña kutakuu ndii ndó noo ra. Ta ñii ki'va saá xa kana Ndios inka nivi na kándixa Jesucristo, na kixi ndi'i saá xiiña, ña sandakoo na ña on vá'a ta kutakuu ndii na noo ra. Nivi yó'o kúu nivi na xa nduukú noo Jesucristo ña sakaku ra na, ta Jesucristo kúu Taa taKá'no noo nayó'o ta ñii ki'va saá kúu ra Taa taKá'no noo mii yó. 3 Ta Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo Taa taKá'no noo yó, ¡ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó! Ta, ¡ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó!

Too'on yó'o ká'an ndí nivi na kándixa Jesucristo na tákuu ñoo Corinto xa naki'in na kua'a ní ndee va'a ña saní'i Ndios na

4 Ndi'i saá kivi táxi i ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ndó. Saá chi Ndios, xa'a ña kúu ra taa ta va'a ní ini, xa saní'i ra kua'a ní ñava'a nda'a ndó'ó, chi ndó'ó kúu nivi na kándixa Jesucristo ta tákuu ndó ini ra. 5 Ta xa'a ña tákuu ndó ini Jesucristo, Ndios saní'i ra kua'a ní ndee va'a nda'a ndó xa'a ña kúchiño ndó ndatoo'on ndó too'on ra xí'in nivi, ta saní'i ra ñandíchí ra kunakaa ña sini ndó xa'a ña va'a kundaa ini ndó ñandaa. 6 Saá chi ndixa ndino'o kándixa ndó too'on va'a ña ndatoo'on ndi xí'in ndó xa'a Jesucristo. 7 Ta xa'a ñayó'o, on vása kúmani noo ndó nda ñii ndee va'a ña káku noo Níma Ndios, chi Ndios xa saní'i ra ndó'ó ndi'i noo ndee va'a yó'o. Ta vitin tákuu ndó ndáti ndó ña nativi Jesucristo noo yó kivi ndikó ra ñoyívi yó'o. 8 Ndixa ñii ñii kivi Ndios taxi ra ndee nda'a ndó xa'a ña kútuu kundikon ndó yichi Jesucristo, ta nda ñii kivi on sandakoo ndó yichi ra. Ta chindeé ra ndó'ó ña kutakuu ndó

saá, tanda ña tondaa kivi sondí'í, kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o.
Ta saá kivi yó'o kuita ndii ndó noo ra. 9 Ndixa Ndios ke'é ra saá,
chi taa tandaa kúu Ndios, ta kísa ndivi ra ndi'i to'on ña kindoo ra
xí'in nivi. Ta mii Ndios yó'o kúu taa ta kana ndó'ó ña ñii koo ndó
xí'in Sa'ya ra Jesucristo Taa taKá'no noo yó.

To'on yó'o ká'an ña ndí on vá'a ta'vi tá'an nivi na kándixa Jesucristo

10 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in nákí'va yó, xáku ndá'ví i noo ndó
xí'in ndayí kivi Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ña ñii yu'ú koo
ndó ta on ta'vi tá'an ndó. Ñii va'a koo ndi'i ndó xí'in tá'an ndó,
ndatán yóo ñii nivi xí'in mii ña. Ta va'a ñii koo ña xáni sini ndó
xa'a ñandaa, ta ñii koo níma ndi'i ndó. 11 Nañani yó xí'in nákí'va
yó, ndáto'on i saá xí'in ndó'ó, chi sava nivi na kixi ve'e ñáCloé,
kixaa na noo i, ta ndato'on na xí'in i ndí on vása va'a náta'an
ndó, chi náa ní ndó xí'in tá'an ndó. 12 Sava ndó'ó káchí ndó saá:
"Ndi'i ndíkon ndi taPablo." Ta inka ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'i
ndíkon ndi taApolos", ta inka ka ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'i
ndíkon ndi taPedro", ta inka ka ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'i ndíkon
ndi Cristo."[a] Saá ká'an ndó, káchí nivi xa'a ndó ta ndato'on na
xí'in i. 13 Ta vitin yi'i ndáka to'on i ndó'ó, káchí i saá: ¿Án nata'vi
tá'an Cristo? ¿Án yi'i taPablo kúu taa ta nixi'i nda'a tón cruz
xa'a ndó? ¿Án xí'in ndayí kivi yi'i taPablo chichi ndó'ó? Ó'on,
on siví saá. 14 Táxi i ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios chi yi'i on vása
ní-sakuchu i nda ñii ndó'ó, ta ndasaá kuiti taCrispo xí'in taGayo
kúu na sakuchu i. 15 Saá va yóo, on koó nivi kúchiño ka'an na
ndí sakuchu i na xí'in ndayí kivi mii i. 16 Saá tuku náká'án i ndí
sakuchu i nave'e taEstéfanas, ta on vása ka náká'án i tá yóo ka nivi
sakuchu i. 17 Saá chi on siví xa'a ña sakuchu i nivi kúu xa'a ña ti'ví
Cristo yi'i, ta xa'a ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a ra kúu ña ti'ví
ra yi'i. Ta on siví to'on ña ndíchí ña káku sini nivi kúu to'on ña
ndáto'on i xí'in nivi xa'a ra. On vása chíkaa i ndee ña sanoo i ini
nivi xí'in to'on ña ndíchí sini nivi, chi tá yi'i ke'é i saá, níkúu, ta
chikaa i nino ndee ña nixi'i Cristo nda'a tón cruz xa'a kuachi nivi.

Jesucristo xí'in ña kisa ndivi mii ra saná'a ra noo yó ndi'i ndee Ndios, ta saná'a ra ndi'i ñandíchí Ndios

18 Nivi na kua'an yichi noo ndi'i xa'a na, nayó'o xáni sini na ndí
to'on sána kúu to'on ña ndáto'on xa'a Jesucristo ndí nixi'i ra nda'a

[a] **1:12** To'on "Cristo" kóni kachí ña: Taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi.

tón cruz xa̱'a̱ kua̱chi ndi'i ni̱vi. Ta mi̱i yó, na kúu ni̱vi na sáka̱ku
Ndios ña o̱n ndi'i xa̱'a̱ yó, ndixa kúnda̱a̱ ini yó ndí to̱'on yó'o ña
ká'a̱n xa̱'a̱ Jesucristo, kómí ña ndee̱ Ndios. 19 Ñayó'o yóo yu'ú ña
xí'in to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á no̱o̱ ka̱chí Ndios saá:

Ki̱vi̱ ña va̱xi, saná'a i̱ ndí o̱n vása ndáya̱'ví ña kúu ñandíchí
si̱ni̱ ni̱vi ñoyívi.

Ta chika̱a̱ ni̱no̱ i̱ ña xíni̱ tóni ni̱vi na kúu na káchí ndí ndíchí
ní si̱ni̱ mi̱i na,

saá ka̱chí Ndios xi̱na̱'á.

20 Saá kúnda̱a̱ ini yó ndí ñandíchí ni̱vi ñoyívi o̱n si̱ví ñii kúu ña
xí'in ñandíchí ndino'o Ndios. Ta saá, ¿míkía̱ yóo ni̱vi na ndíchí ní
ñoyívi yó'o?, ta, ¿míkía̱ yóo ni̱vi na ti'va ní saná'a?, ta, ¿míkía̱
yóo ni̱vi na ndíchí ní ká'a̱n to̱'on livi ña sanoo na ini inka̱ ni̱vi?
Saá chi Ndios káchí ra ndí ñandíchí ñoyívi yó'o kúu ñakí'ví kuiti
no̱o̱ ra. 21 Chi Ndios, ta̱ kúu ta̱a ta̱ ndíchí ndino'o, chi̱ndú'u̱ ra ndí
ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ ñoyívi yó'o o̱n kuchiño koni̱ va̱'a na ra xí'in
ñandíchí mi̱i na. Ta saá xa̱'a̱ ñava̱'a ní ini Ndios, kúsii̱ ini ra xíni̱
ñó'ó ra to̱'on ra ña ká'a̱n ndoso ndi̱ no̱o̱ ni̱vi, xa̱'a̱ ña saka̱ku ra ni̱vi
na chíka̱a̱ so̱'o to̱'on yó'o ta kándixa na Jesucristo. Saá ké'é Ndios,
vará kua̱'a̱ ní ni̱vi xáni si̱ni̱ na ndí to̱'on kí'ví kúu to̱'on yó'o xa̱'a̱
Jesucristo.

22 Ta najudío, tá o̱n ko̱ó seña ná'no ña naka'nda ini na koto na,
ta o̱n xi̱in na kandixa na to̱'on ña ndáto̱'on ndi̱. Ta nagriego, tá o̱n
koni̱ so̱'o na to̱'on ña xáni si̱ni̱ na kúu to̱'on ndíchí ní, ta o̱n xi̱in
na kandixa na to̱'on ña ndáto̱'on ndi̱. 23 Ta mi̱i ndi̱, ká'a̱n ndoso
ndi̱ no̱o̱ ni̱vi ndí Jesucristo ni̱xi'i̱ ra nda'a̱ tón cruz xa̱'a̱ kua̱chi na.
Ta to̱'on ndáto̱'on ndi̱ yó'o xa̱'a̱ Jesucristo, nda̱tán yóo yu̱u̱ no̱o̱
káchi'i xa̱'a̱ najudío, saá yóo ña. Ta ni̱vi nagriego xáni si̱ni̱ na ndí
to̱'on ká'a̱n ndi̱ yó'o xa̱'a̱ Jesucristo kúu to̱'on kí'ví. 24 Ta saá ni,
ndi'i ni̱vi na kúu na na̱ka̱xin Ndios kundiko̱n na ra, án ni̱vi najudío
kúu, án ni̱vi na o̱n si̱ví najudío kúu, ndi'i nayó'o kúnda̱a̱ ini na ndí
Jesucristo kúu ra ndee̱ Ndios, ta kúu ra ñandíchí ndino'o Ndios.
25 Saá chi ña xáni si̱ni̱ ni̱vi xa̱'a̱, káchí na kúu ñakí'ví ní ké'é Ndios,
mi̱i ñayó'o kúu ña ndíchí ní ka̱ no̱o̱ ñandíchí ni̱vi. Ta ña xáni si̱ni̱
ni̱vi xa̱'a̱, káchí na kúu ña sáná'a ndí Ndios kúu ta̱a ta̱ vitá ní, mi̱i
ñavitá ní yó'o kúu ña ndeé ní ka̱ no̱o̱ ndee̱ ndi'i ni̱vi.

26 Ndó'ó nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, va̱'a naká'án ndó ndasaá
ni̱xi̱yo ndó ki̱vi̱ na̱kana Ndios ndó'ó ña kundiko̱n ndó yichi̱
Jesucristo, chi lo'o ní ndó'ó xi̱kuu ni̱vi na kánóo to̱'on xa̱'a̱ ndí
xi̱kuu ndó ni̱vi na ndíchí si̱ni̱. Ta lo'o ní ndó'ó xi̱kuu ni̱vi na
xi̱komí ndee̱ ña xi̱xa'nda chiño ndó no̱o̱ kua̱'a̱ ní inka̱ ni̱vi, ta
lo'o ní ndó'ó xi̱kuu nave'e ni̱vi nakuíká ní. 27 Ta Ndios na̱ka̱xin
ra ndó'ó ta na̱ka̱xin ra ndi̱'i̱, vará ni̱vi ñoyívi yó'o xáni si̱ni̱ na

ndí kúu yó nivi na kí'ví sini kuiti. Ta Ndios ke'é ra saá xí'in yó
xa'a ña sakuka'an ra noo nivi na kúu na kómí ñandíchí ñoyívi
yó'o. Ta Ndios nakaxin ra mii yó, vará nivi ñoyívi yó'o xáni
sini na ndí kúu yó nivi na on koó ndee kómí ka'nda chiño. Ta
Ndios ke'é ra saá xa'a ña sakuka'an ra noo nivi na kómí ní ndee
ta xá'nda chiño na ñoyívi yó'o. 28 Ta Ndios nakaxin ra mii yó,
na ká'an nivi xa'a ndí kúu yó nivi nino ní, na nda lo'o on vása
ndáya'ví. Ndios ke'é ra saá xa'a ña chikaa nino ra nivi na ká'an
xa'a mii, ndí kúu na nivi ná'no ní na ndáya'ví ní ñoyívi yó'o.
Saá chi ña ndáya'ví ní noo nivi ñoyívi yó'o, on siví ña ndáya'ví
ní noo Ndios kúu ña. 29 Ñakán kía on koó nda ñii nivi na kúchiño
kasa ká'no xí'in mii noo Ndios. 30 Mii Ndios ke'é ra ñii nduu ndó
xí'in Jesucristo ta táku ndó ini ra. Ta xa'a ñayó'o, Jesucristo kúu
noo káku ñandíchí mii yó. Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, Ndios
sanduu ra yó nivi na ndii noo ra. Ta xa'a ña kándixa yó ra kúu yó
nivi nayii, na kísa chiño noo Ndios. Ta xa'a ña nixi'i Jesucristo,
Ndios sakaku ra mii yó noo ña ndi'i xa'a yó. 31 Too'on yó'o ñii yóo
yu'ú ña xí'in too'on Ndios ña nitaa na xina'á, ña káchí saá: "On
vá'a kasa ká'no nivi xí'in mii na. Ta va'a kasa ká'no nivi Ndios
xa'a ñava'a ké'é ra xí'in na", saá káchí too'on Ndios ña nitaa na
xina'á.

Ta Pablo ká'an ndoso ra xa'a ña nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz

2 Nañani yó xí'in nákivá yó, kivi noó nixaa i noo ndó xa'a ña
ká'an ndoso i too'on Ndios noo ndó, ta on vása ní-ka'an i too'on
ña yo'vi ní kundaa ini ndó, ni on vása ní-ka'an i too'on ña kómí
ñandíchí sini nivi ñoyívi. 2 Chi kivi nixiyo i xí'in ndó, ta chikaa
ini i ndí ñii laá kuu ña kani sini i xa'a ta ka'an ndoso i noo ndó,
ta ñii laá ñayó'o kúu Jesucristo, taa ta nixi'i nda'a tón cruz. 3 Ta
kivi nixaa i noo nakutá'an ndó ta xini so'o ndó too'on ña nika'an
ndoso i noo ndó, ta ndatán yóo ñii taa ta on vása kómí ndee,
saá nixiyo i, tanda nikisin ní i xí'in ña niyi'ví ini i. 4 Ta on vása
ní-chikaa i ndee ña sanoo i ini ndó xí'in too'on ña kómí ñandíchí
sini nivi kuiti. Saá chi kivi nika'an ndoso i too'on Ndios noo ndó,
ta saná'a i ndó'ó xí'in ndee Níma Ndios, ta xí'in ñayó'o kundaa ini
ndó ndí too'on ña nika'an i xí'in ndó kúu ñandaa. 5 Ta xa'a ñayó'o,
ndó'ó kúndaa ini ndó ndí ndee Ndios kúu ña taxi ña kándixa ndó
Jesucristo, ta on siví xa'a too'on ndíchí sini nivi kúu ña kándixa
ndó ra.

Níma Ndios sánati̱vi ña
ña chi̱tóni̱ Ndios kasa ndivi ra xa̱'a̱ ni̱vi

6 Ta saá ni, ká'a̱n ndi̱ to̱'on ndíchí xí'in ni̱vi na xa ni̱to̱nda̱a
xa̱'no yichi̱ Jesucristo. Ta to̱'on ndíchí ña ká'a̱n ndi̱ xí'in nayó'o
o̱n si̱ví to̱'on ndíchí ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ ñoyívi yó'o kúu ña, ni o̱n
si̱ví to̱'on ndíchí ni̱vi nachiño na xá'nda chiño no̱o̱ ni̱vi ñoyívi yó'o
kúu ña. Chi ñii ki̱vi̱, ndi'i xa̱'a̱ ndee̱ ni̱vi yó'o. 7 Ta mi̱i ndi̱, ká'a̱n
ndi̱ xa̱'a̱ ñava̱'a chi̱tóni̱ Ndios, ña kúu ña ka̱ku no̱o̱ ñandíchí mi̱i ra
ki̱vi̱ tá o̱n ta̱'án ka̱ kasa va̱'a ra ñoyívi, ta xi̱kuu ñayó'o ña ni̱xi̱yo
se'é no̱o̱ ni̱vi kua̱'a̱ ní kui̱ya̱. Ta Ndios chi̱tóni̱ ra ñayó'o saá xa̱'a̱ ña
kutaku̱ yó xí'in ra no̱o̱ yóo ndi'i ñalivi ná'no ña yé'e. 8 Ta nda̱ ñii
ni̱vi na kúu nachiño na xá'nda chiño no̱o̱ ni̱vi ñoyívi yó'o, o̱n vása
ní-kunda̱a̱ ini na yu kúu ña chi̱tóni̱ Ndios. Saá chi tá ní kunda̱a̱ ini
na ñava̱'a chi̱tóni̱ Ndios, níkúu, ta saá o̱n vása ní-katakaa̱ ndaa na
Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó nda'a̱ tón cruz, níkúu. Ta Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó
yó'o kúu Jesucristo, ta̱a ta̱ kómí ndi'i ndee̱ va̱'a ña ná'no. 9 Ta to̱'on
Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á ñii yóo yu'ú ña xí'in ñayó'o, chi káchí
ña saá:

Ndios kasa ndivi ra ñava̱'a ná'no xa̱'a̱ ni̱vi na kí'vi ini
xíni ña'á.
Ta nda̱ ñii ni̱vi o̱n ta̱'án koto na ñava̱'a yó'o xí'in nduchu̱
no̱o̱ na,
ta nda̱ ñii ni̱vi o̱n ta̱'án koni̱ so̱'o na xa̱'a̱ ndi'i ñava̱'a yó'o.

Ta nda̱ ñii ni̱vi o̱n ta̱'án kani si̱ni̱ na xa̱'a̱ ñava̱'a ná'no yó'o,
saá káchí to̱'on Ndios. 10 Ta Ndios, xí'in Níma̱ ra sa̱nati̱vi ra ñava̱'a
ná'no yó'o no̱o̱ mi̱i yó. Saá chi Níma̱ Ndios ndixa xíni̱ va̱'a ña ndi'i
ña ñó'o ini Ndios, ta̱nda̱ ña ñó'o se'é ní ka̱, Níma̱ Ndios xíni̱ va̱'a
ña ndi'i ñayó'o.

11 Nda̱ ñii ni̱vi o̱n vása kúchiño koni̱ na ña xáni si̱ni̱ inka̱ ni̱vi.
Ndasaá kuiti níma̱ mi̱i ni̱vi kúu ña xíni̱ yu kúu ña xáni si̱ni̱ na. Ta
saá o̱n ko̱ó nda̱ ñii ni̱vi kúchiño koni̱ na ña xáni si̱ni̱ Ndios, chi
ndasaá kuiti Níma̱ Ndios xíni̱ ña yu kúu ña xáni si̱ni̱ Ndios. 12 Ta
vitin mi̱i yó kúu ni̱vi na xa na̱ki'in Níma̱ Ndios, ta Níma̱ Ndios yó'o
o̱n si̱ví níma̱ ña xá'nda chiño no̱o̱ yichi̱ ñoyívi yó'o kúu ña. Ta xa̱'a̱
ña táku̱ Níma̱ Ndios ini yó, kúchiño yó kunda̱a̱ ini yó ñava̱'a ña
xa sa̱ní'i Ndios mi̱i yó. 13 Ki̱vi̱ ndáto̱'on ndi̱ xí'in ni̱vi xa̱'a̱ ñava̱'a
yó'o, ta ká'a̱n ndi̱ to̱'on ña káku no̱o̱ Níma̱ Ndios, ta o̱n si̱ví kuiti
to̱'on ndíchí ña káku si̱ni̱ ni̱vi kúu ña ká'a̱n ndi̱. Ta saá xí'in to̱'on
ña káku no̱o̱ Níma̱ Ndios ká'a̱n ndi̱ nándaxin ndi̱ no̱o̱ ni̱vi ñanda̱a̱
xa̱'a̱ yichi̱ Ndios.

14 Ni̱vi na o̱n vása táku̱ Níma̱ Ndios ini, nayó'o o̱n xi̱in na
kandixa na to̱'on ña káku no̱o̱ Níma̱ Ndios, chi xáni si̱ni̱ na ndí

ndasaá kuiti to̱'on kí'ví kúu ña. O̱n vása kúchiño na kundaa̱ ini na to̱'on ndaa̱ xa̱'a̱ yichi̱ Ndios, chi ndasaá kuiti ni̱vi na táku̱ Níma̱ Ndios ini, nayó'o kúu na kúchiño kundaa̱ ini to̱'on Ndios. 15 Ta mi̱i yó ni̱vi na táku̱ Níma̱ Ndios ini, va̱'a kúchiño yó kundaa̱ ini yó yu kúu ñava̱'a ñandaa̱. Ta ni̱vi na o̱n vása táku̱ Níma̱ Ndios ini, nayó'o o̱n vása kúchiño na kundaa̱ ini na xa̱'a̱ mi̱i yó, ta o̱n vása kúchiño na kasa nani na xí'in ñandaa̱ xa̱'a̱ chiño ké'é mi̱i yó, ni̱vi na táku̱ Níma̱ Ndios ini. 16 Saá chi to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á káchí ña saá: "O̱n ko̱ó nda̱ ñii ni̱vi na kúchiño kundaa̱ ini ña xáni si̱ni̱ Ndios. Ni o̱n ko̱ó nda̱ ñii ni̱vi na ndíchí si̱ni̱ kúchiño na saná'a na Ndios", saá káchí to̱'on Ndios. Ta mi̱i yó, xa̱'a̱ ña táku̱ Níma̱ Ndios ini yó, kúu yó ni̱vi na xáni si̱ni̱ nda̱tán xáni si̱ni̱ Jesucristo.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ndí ta̱Pablo xí'in ta̱Apolos kúu nata̱a na kísa ndivi chiño ña sa̱kuiso chiño Ndios na

3 Nañani yó xí'in nákí̱'va̱ yó, ni̱vi na kándixa Jesucristo, ki̱vi̱ tá ni̱xi̱yo i̱ xí'in ndó, o̱n vása ní-kuchiño ndato̱'on i̱ xí'in ndó nda̱tán ndáto̱'on i̱ xí'in ni̱vi na xa va̱'a xa̱'no yichi̱ Jesucristo. Ta nda̱ víka̱, xi̱ni̱ ñó'ó i̱ ña nda̱to̱'on i̱ xí'in ndó nda̱tán ndáto̱'on i̱ xí'in ni̱vi na ndíko̱n ka̱ yichi̱ no̱o̱ ña o̱n vá'a xá'nda chiño no̱o̱ na. Saá chi ndó'ó, nda̱tán yóo naválí na o̱n ta̱'án kunda̱a̱ ini ndasaá kundiko̱n na yichi̱ Jesucristo, saá yóo ndó. 2 Ta xa̱'a̱ ñayó'o, xi̱ni̱ ñó'ó ke̱'é i̱ xí'in ndó nda̱tán ké'é ñii ña'a̱ ñá kúu si'í xí'in sa̱'ya ñá pá'á lo'o. Chi ñáña'a̱ yó'o xíni̱ ñó'ó taxi ñá chichín sa̱'ya ñá, ta táxi ñá ñavitá kuxu sa̱'ya ñá, chi o̱n ta̱'án kuchiño pá'á sa̱'ya ñá kuxu ña ña xíxi ni̱vi ná'no. Ta nda̱tán yóo ñapá'á lo'o yó'o saá yóo ndó'ó, chi nda̱ vitin o̱n ta̱'án kua'no ndó yichi̱ Jesucristo. 3 Saá chi nda̱ vitin ké'é ndó nda̱tán ké'é ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño ña o̱n vá'a. Ta saá kuíni̱ ini ndó xíni tá'an ndó, ta náa ndó xí'in tá'an ndó, ta o̱n xi̱in ndó va̱'a kutaku̱ ndó xí'in tá'an ndó. Ta xí'in ña ké'é ndó saá, ké'é ndó nda̱tán ké'é ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ o̱n vá'a ñoyívi, ta o̱n vása táku̱ ndó nda̱tán táku̱ ni̱vi na táku̱ Níma̱ Ndios ini. 4 Ki̱vi̱ sava ndó'ó ká'a̱n ndó, káchí ndó saá: "Ndi̱'i̱ ndíko̱n ndi̱ ta̱Pablo", ta inka̱ sava ndó'ó ká'a̱n ndó, káchí ndó saá: "Ndi̱'i̱ ndíko̱n ndi̱ ta̱Apolos", ta to̱'on ká'a̱n ndó yó'o, yóo ña ñii ki̱'va nda̱tán yóo to̱'on kuáchí ña ká'a̱n ni̱vi na o̱n vása táku̱ Níma̱ Ndios ini.

5 Vivíi kani si̱ni̱ ndó, ¿yu kúu yi̱'i̱, ta̱Pablo? Ta vivíi kani si̱ni̱ ndó, ¿yu kúu ta̱Apolos? Chi ta̱Apolos xí'in yi̱'i̱, ndasaá kuiti nata̱a na kísa chiño no̱o̱ Ndios kúu ndi̱. Ta Ndios ta̱xi ra ndee̱ nda'a̱ o̱vi̱ ndi̱ saá xa̱'a̱ ña chi̱ndeé ndi̱ ndó'ó ña ka̱ndixa ndó Jesucristo. Ta ñii ñii ndi̱ kísa ndivi ndi̱ chiño nda̱tán yóo ña sa̱kuiso chiño Ndios ndi̱'i̱. 6 Ta yi̱'i̱, nda̱tán yóo ta̱a ta̱ chi̱'i ndiki̱n ta̱ta̱ no̱o̱ ño'o̱, saá

ke̱'é i̱ xí'in ndó, chi kúu i̱ ta̱a ta̱ si'na nda̱to̱'on to̱'on va̱'a xa̱'a̱
Jesucristo xí'in ndó. Ta ta̱Apolos, nda̱tán yóo ta̱a ta̱ xi̱koso̱ ña xa
chi̱'i i̱, saá ke̱'é ra xí'in ndó, chi kúu ra ta̱a ta̱ va̱'a sa̱ná'a ndó'ó xa̱'a̱
yichi̱ Jesucristo. Ta ñii la̱á Ndios kúu ta̱a ta̱ táxi ña kua'no ñata̱ta̱
chi̱'i ni̱vi no̱o̱ ño'o̱. 7 Ta xa̱'a̱ ñayó'o, o̱n vása ndáya̱'ví yu kúu ta̱a
ta̱ chí'i ñata̱ta̱, ta ni o̱n vása ndáya̱'ví yu kúu ta̱a ta̱ kóso̱ ñayó'o.
Saá chi ta̱a ta̱ ndixa ndáya̱'ví ní ka̱ kúu ta̱a ta̱ táxi kua'no ña chi̱'i
ni̱vi. Ta saá ñii la̱á Ndios kúu ta̱a ta̱ ndixa ndáya̱'ví, chi mi̱i Ndios
kúu ra ta̱a ta̱ sákua'no ni̱vi yichi̱ Jesucristo. 8 Ta ta̱a ta̱ chí'i xí'in
ta̱a ta̱ kóso̱, ñii káchí ndáya̱'ví o̱vi̱ ta̱a yó'o. Ta ñii ñii ta̱yó'o naki'in
ra ya'vi ra nda̱tán yóo chiño ña ki̱sa chiño ra. 9 Ta ta̱Apolos xí'in
yi̱'i̱ kúu ndi̱ nata̱a na kísa chiño no̱o̱ Ndios. Ta ndó'ó, nda̱tán yóo
ño'o̱ Ndios ña xa chi̱'i ndi̱ no̱o̱, saá yóo ndó.

Ta saá tuku ndó'ó, nda̱tán yóo ve'e Ndios, saá yóo ndó. 10 Ta
xa̱'a̱ ñava̱'a ini Ndios, ta̱xi ra ndee̱ ra nda'a̱ i̱ ña kúu i̱ nda̱tán yóo
ta̱a ta̱ ti'va kasa va̱'a ve'e yó'o. Ta saá va̱'a xa ta̱an i̱ yu̱u̱ ña ku̱kúta̱
xa̱'a̱ ve'e ra. Ta saá ndíko̱n inka̱ nata̱a chíso ka̱ na yu̱u̱ sa̱ta̱ na̱ma̱
xa̱'a̱ ve'e yó'o ña sakua'no na ve'e. Ta ñii ñii ni̱vi na kísa chiño xa̱'a̱
ña kuva̱'a ve'e Ndios yó'o xíni̱ ñó'ó vivíi koto na ndasaá kísa chiño
na xa̱'a̱ ña vivíi kuva̱'a ve'e ra. 11 Ta xíni̱ ñó'ó kunda̱a̱ ini yó ndí
nda̱ ñii ni̱vi o̱n kúchiño na nasama na xa̱'a̱ ve'e Ndios ña xa nákaa̱
kúta̱ va̱'a, chi nda̱tán yóo xa̱'a̱ ve'e Ndios saá yóo Jesucristo. 12 Ta
no̱o̱ yu̱u̱ xa̱'a̱ ve'e Ndios ña xa nákaa̱, ñii ñii ni̱vi na ndíko̱n kísa
va̱'a ve'e yó'o xíni̱ ñó'ó vivíi naka̱xin na yukú ña koni̱ ñó'ó na ña
kasa va̱'a na ve'e yó'o: án ka̱a oro, án ka̱a plata, án yu̱u̱ livi ña
yá'ví ní, án yito̱n, án yita yi̱chí, án tón toyo̱ó kuu ña koni̱ ñó'ó na
ña saxi̱no̱ na ve'e yó'o. 13 Saá chi, tá ki̱xaa̱ ki̱vi̱ sondí'í ñoyívi, ta
xí'in ño'o̱ ña xíxi̱, Ndios koto ndoso ra chiño ñii ñii ni̱vi na ki̱sa
va̱'a ve'e ra, ta saá nati̱vi káxín ndasaá yóo chiño ña ki̱sa ndivi na,
án ñava̱'a kúu ña, án ña o̱n vá'a kúu ña. 14 Ta ni̱vi na ki̱sa va̱'a ve'e
ña kúu ña kundeé no̱o̱ ño'o̱ xíxi̱ ta o̱n ndi'i xa̱'a̱ ña, ta ni̱vi yó'o
naki'in na ñava̱'a taxi Ndios nda'a̱ na. 15 Ta ni̱vi na ki̱sa va̱'a ve'e
ña kúu ña o̱n kundeé, ta ndi'i xa̱'a̱ ña no̱o̱ ño'o̱ xíxi̱, ta ni̱vi yó'o,
vará ndi'i xa̱'a̱ chiño ña ki̱sa ndivi na, ta ndá mi̱i na kuiti kuu na
ka̱ku, vará ndá salo'o ní kuiti tá ko̱ko̱ na, níkúu.

16 ¿Án o̱n vása kúnda̱a̱ ini ndó'ó, ni̱vi na kándixa Jesucristo, ndí
nda̱tán yóo ve'e Ndios saá yóo ndó?, chi Níma̱ Ndios yóo ña táku̱
ña ini ndó'ó. 17 Ta saá táná koo ni̱vi na sandi'i xa̱'a̱ ve'e Ndios, ta
Ndios sandi'i ra xa̱'a̱ ni̱vi na ke'é saá. Chi ve'e Ndios kúu ñayi̱i, ta
mi̱i ve'e Ndios yó'o kúu ndó'ó, ni̱vi na kándixa Jesucristo.

18 O̱n sandá'ví xí'in mi̱i ndó, ta nda̱ víka̱, va̱'a ndukú ndó
ñandíchí ndino'o Ndios. Tá yóo sava ndó'ó na xáni si̱ni̱ ndí
nandíchí ní kúu ndó, chi kómí ndó kua̱'a̱ ní ñandíchí ñoyívi yó'o,

ta xíni ñó'ó kasa nino xí'in mii ndó ña tondaa ndó kundaa ini ndó
ndí kúmani noo ndó ñandíchí ndino'o Ndios. Tá ke'é ndó saá, ta
Ndios taxi ra ñandíchí ndino'o ra nda'a ndó. 19 Chi ñandíchí nivi
ñoyívi yó'o kúu ñakí'ví, saá xáni sini Ndios xa'a ña. Ta to'on Ndios
ña nitaa na xina'á káchí ña saá: “Ndios koni ñó'ó ra ñandíchí
nivi ñoyívi yó'o, xa'a ña sakoyo ra na noo ñandíchí mii na”, saá
káchí to'on Ndios. 20 Saá tuku inka xiiña noo to'on Ndios ña nitaa
na xina'á káchí ña saá: “Ndios xíni ra ña xáni sini nivi na ndíchí
ñoyívi yó'o, ta xíni ra ndí ña on vása ndáya'ví kúu ña”, káchí to'on
Ndios. 21 Ñakán kía on vá'a kasa ká'no nivi xí'in mii na xa'a ña
xáni sini na ndí taa ta ndíso xí'in na kúu ta ndíchí ka noo inka nivi.
Saá chi ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ñii káchí xí'in ra xa kómí
ndó ndi'i saá noo ñava'a Ndios. 22 Ta xa'a ña ñii yóo ndó xí'in
Jesucristo, ñii káchí xí'in ra kómí ndó ndi'i ña yóo ñoyívi. Ta saá
yi'i taPablo, ta ñani yó taApolos, ta ñani yó taPedro, xa yóo ndi
nda'a ndó. Ta saá tuku ñoyívi yó'o, ta ña táku ndó, ta ña kivi ndó,
ta kivi vitin, ta kivi ña vaxi, ndi'i ñayó'o xa yóo ña nda'a ndó. 23 Ta
ndó'ó, yóo ndó nda'a Jesucristo, ta Jesucristo yóo ra nda'a Ndios.

To'on yó'o ká'an ndí naapóstol kúu nivi na kísa chiño noo Jesucristo

4 Ta saá kivi tá xáni sini ndó xa'a yi'i ta xa'a taApolos, ta xíni
ñó'ó kani sini ndó ndí ndasaá kuiti kúu ndi nataa na kísa chiño
noo Jesucristo, ta kúu ndi nataa na ndíso chiño xí'in ña nándaxin
ndi noo nivi ña nixiyo se'é, ña kúu ña chitóni Ndios ndasaá sakaku
ra nivi noo ña on vá'a. 2 Ta kúndaa ini yó ndí ñii ñii nivi na ndíso
chiño xí'in ña sakuiso chiño Ndios na, xíni ñó'ó kuu na nivi nandaa
na ndixa vivíi kísa ndivi chiño ña nataxi Ndios nda'a na. 3 Ta saá
yi'i, nda lo'o on vása ndí'i ini i án ndó'ó án inka nivi kasa nani
ndó xa'a chiño kisa ndivi i. Ta ni yi'i, on vása kasa nani xí'in mii i
xa'a chiño ña kisa ndivi i. 4 Ta xáni sini i ndí xa va'a kisa ndivi i
chiño ña sakuiso chiño Jesucristo yi'i, ta vitin on vása yóo xa'a ña
sandi'i ini i. Ta saá ni, on vása kúndaa ini i án ndixa on koó nda ñii
kuachi ndíso i noo Ndios, chi ñii laá Ndios kúu taa ta kómí ndayí
kasa nani ra xa'a i xí'in ñandaa. 5 Ta saá ndó'ó, tá on ta'án kixaa
kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta on vá'a kasa nani ndó xa'a
chiño ña ke'é nda ñii nivi. Saá chi kivi ndikó Jesucristo ñoyívi
yó'o, sanativi ra ndi'i ña nixiyo se'é, ta sanativi ra ndi'i ña ñó'o
se'é níma nivi, ta sanativi ra ndi'i ña xáni sini na. Ta saá Ndios
kasa ká'no ra ñii ñii nivi ndatán yóo chiño va'a kisa ndivi na.
6 Nañani yó xí'in nákivá yó, to'on yó'o kúu ña ndato'on i xí'in
ndó xa'a taApolos ta xa'a yi'i, chi kóni i ña sakuá'á ndó ndasaá

táku ndi. Ta saá kundaa ini ndó yu kúu ña kóni kachí to'on ndíchí
ña káchí saá: “On chinóo yó noo to'on Ndios ña nitaa na xina'á”,
káchí ña. Ta saá nda ñii ndó'ó on kuña'a ní ini ndó xí'in ña kani
sini ndó ndí ñii taa ta ndíso chiño xí'in ndó kúu ta ndáya'ví ka noo
inka taa ta ndíso chiño xí'in ndó. 7 ¿Ndachun xáni sini ndó xa'a mii
ndó ndí kúu ndó nivi na va'a kúndaa ini yu kúu nivi na ndáya'ví
ka noo inka nivi? ¿Án nda yóo ñii ñava'a kómí ndó tá on siví Ndios
kúu taa ta nataxi ña nda'a ndó? Nda lo'o, on vása saá. Chi ndi'i ña
kómí ndó kúu ña saní'i Ndios ndó'ó. Ta saá, ¿ndachun kúña'a ní
ini ndó ndatán kúña'a ini nivi na xáni sini ndí xa'a chiño ña kisa
ndivi mii na kúu ña naki'in na ñava'a kómí na?
8 Chi ndó'ó xáni sini ndó ndí xa kómí ndó ndi'i ña kúsii ini ndó
xíni ndó, ta xáni sini ndó ndí nakuíká ní kúu ndó chi kómí ndó
ndi'i ndee va'a ña saní'i Ndios nda'a ndó. Ta xáni sini ndó ndí xa
nduu ndó ndatán yóo narey na xá'nda chiño, ta on vása xíni ñó'ó
ka ña chindeé ndi ndó'ó, xáni sini ndó. Ta saá ni, tá ndixa kuu ndó
narey, ta ñava'a ní ví kuu ñayó'o noo ndi. Chi saá ñii káchí mii ndi
ka'nda chiño ndi xí'in ndó vitin, níkúu. 9 Ta xáni sini i ndí Ndios
taxi ra ndí mii ndi naapóstol kúu ndi nivi na nino ní ka noo ndi'i
nivi. Saá chi ndatán yóo nivi na ndañó'ó noo na káni tá'an xí'in
na, ta xíni ñó'ó kivi na, saá yóo ndi. Ta kua'a ní nivi ta kua'a ní
naángel, xíto na ña xó'vi ndi saá. 10 Ta xa'a ña ndino'o ini ndi kísa
chiño ndi noo Jesucristo, nivi na ndíkon yichi ñoyívi xáni sini na
ndí nivi na kí'ví sini kúu ndi. Ta ndó'ó, vará Jesucristo kúu taa ta
taxi kua'a ndee va'a nda'a ndó, ta xáni sini ndó ndí mii ndó kúu
ndó nivi na ndíchí ní sini, nivi na xíni va'a ní. Ta xáni sini ndó ndí
mii ndó kúu nivi na ná'no ní ndee kómí, vará mii ndi kúu nivi
na lo'o ní ndee kómí. Ta vará kua'a ní nivi kísa to'ó na ndó'ó, ta
nivi yó'o xáa noo na xíni na ndi'i. 11 Ta mii ndi, nda vitin xí'i ní
ndi soko, yíchi ní ndi takuií, ta kúmani ní tikoto kundixin ndi. Ta
kua'a ní yichi nivi sáxo'vi ní na ndi'i nda káni na ndi'i, ta ni on
koó ve'e ndi noo kutaku ndi. 12 Ta saá ni, ndeé ní xí'in nda'a ndi
kísa chiño ndi, tanda kúnaa ní ndi noo chiño yó'o. Ta tá yóo nivi
na sátavi chi'ña ndi'i, ta ndákuiin ndi ká'an ndi xí'in nayó'o, káchí
ndi saá: “Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in ndó.” Ta tá sáxo'vi ní nivi mii
ndi xa'a ña ndíkon ndi Jesucristo, ta xí'in ña ká'no ini ndi kúndeé
ndi xí'in ndi'i ña on vá'a yó'o. 13 Tá ká'an nivi to'on on vá'a xa'a
ndi, ta mii ndi, xí'in to'on to'ó ká'an ndi xí'in nayó'o. Ta saá ni,
ndatán ké'é nivi xí'in mi'í ña nda lo'o on vása ndáya'ví, saá ké'é
nivi ñoyívi xí'in ndi nda kivi vitin.
14 On siví xa'a ña sakuka'an i noo ndó kúu ña nitaa i to'on yó'o.
Ta ndatán ndáto'on ñii taa xí'in sa'ya ra na kí'vi ní ini ra xíni ra,
saá ndáto'on i xí'in ndó vitin. 15 Saá chi yi'i, yóo i ndatán yóo yivá

ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, chi xikuu i tanoó nika'an ndoso to'on ñava'a xa'a Jesucristo xí'in ndó. Ta vará nda ná koo uxu mil nivi na va'a sáná'a ndó'ó to'on xa'a yichi Jesucristo, ta ndixa ñii laá yi'i yóo i ndatán yóo yivá ndó. 16 Ta xa'a ñayó'o, xáku ndá'ví i noo ndó ndí ná kutaku ndó ndatán táku i yichi Jesucristo.
17 Ta xa'a ña chindeé ra ndó'ó ña ke'é ndó saá, xa ti'ví i ñani yó taTimoteo xaa ra noo ndó. Ta ndatán yóo sa'ya i ta kí'vi ini i xíni i, saá yóo taTimoteo yó'o. Ta kúu ra taa ta nda lo'o on vása sándakoo vivíi ndíkon yichi Jesucristo ñii káchí xí'in yi'i. Ta taTimoteo yó'o ndato'on ra xí'in ndó ña sanaká'án ra ndó'ó ndasaá ndíkon i yichi Jesucristo, ta saná'a ra ndó'ó mii to'on ña sáná'a i ndi'i nivi na kándixa Jesucristo, na nákutá'an ñii ñii ñoo. 18 Ta sava ndó'ó xa kúña'a ní ini ndó, chi xáni sini ndó ndí ndasaá mii ndó xa kixá'á ndó xá'nda chiño ndó, ta nda ñii kivi on xaa ka i koto i ndó'ó, saá xáni sini ndó. 19 Ta saá ni, tá kóni Ndios, ta yachi ní xaa i koto i ndó'ó. Tá kivi xaa i noo ndó, ta va'a saá koto i yu kúu sava ndó'ó na kúu na kúña'a ní ini. Ta kivi saá kundaa ini i án ndixa nivi yó'o kómí na ndee Ndios, án ndasaá kuiti ká'an na to'on vichí ña káku sini mii na. 20 Chi ña táku nivi xí'in ndee Ndios, ñayó'o kúu ña kísa ndaa ndí ndíkon na yichi noo xá'nda chiño Ndios. Ta tá ndasaá kuiti ká'an na to'on livi, ta ñayó'o on vása kísa ndaa ña án ndixa kúu na nivi na ndíkon yichi noo xá'nda chiño Ndios. 21 Ta vitin, ¿yukía kóni ndó ke'é i xí'in ndó? ¿Án xaa i noo ndó xa'a ña saxo'vi i ndó'ó? ¿Án xaa i noo ndó xí'in ña kí'vi ini i xíni i ndó'ó, ta xí'in ña ká'no ini i?

TaPablo ká'an ra xa'a ña kini ní ké'é ñii taa ta kándixa Jesucristo

5 Ndi'i nivi xa xíni na xa'a ña kini ní ké'é ñii taa ta nákutá'an xí'in ndó'ó na kándixa Jesucristo. Ña kini ké'é ra yó'o kúu ña yóo ra kí'vi ra xí'in ñásí'í yivá ra. Ña on vá'a ká'no ní kúu ñayó'o, tanda nivi na on vása kísa to'ó Ndios on vása ké'é na saá. 2 Ta vará xíni ndó yóo ñii ña on vá'a yó'o, ¿ndachun ndó'ó kúu ndó nivi na kúña'a ini? Ta, ¿ndachun on vása kúchuchú ini ndó xíni ndó ña on vá'a ké'é taa yó'o? ¿Ndachun on vása tava ndó ra koon ra kee ña on kutá'an ka ra xí'in ndó? 3 Vará on koó yi'i yóo i xí'in ndó vitin, ta saá ni, ñó'o ní ini i xa'a ndó ndi'i saá kivi. Ta saá ndatán taa ta yóo xí'in ndó, saá yóo i, ta xa kisa nani i xa'a kuachi ña niki'vi tayó'o. 4 Ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, kivi nákutá'an ndó xí'in ndayí kivi Jesucristo, ta yi'i ndatán yóo taa ta ñíndichi xí'in ndó saá yóo i, chi yóo níma i xí'in ndó. Ta ndee Jesucristo yóo ña xí'in ndó noo nákutá'an ndó. 5 Ta kivi nakutá'an ndi'i ndó saá ña kasa

nani ndó xa'a taa ta niki'vi kuachi ká'no yó'o, ta xíni ñó'ó taxi ndó
ra nda'a níma ndiva'a ká'no Satanás xa'a ña saxo'vi ña'á ra. Ta saá
vará xo'vi yiki koñu ra, ta níma ra kaku ña kivi Jesucristo ndikó ra
ñoyívi yó'o.
6 Ta vitin on koó xa'a ña kúu ndó nivi na ña'a ní ini. ¿Án on
vása kúndaa ini ndó xa'a to'on ndíchí ña xa xíni yó, ña káchí saá?:
"Vará lo'o kuiti kúu levadura yiyá, ta kómí ña ndee kasa chiño ña
xí'in ñii ko'ndo ká'no yuxan ña sanaño ña'á ña", saá káchí to'on
ña xa xíni yó. 7 Ta ndatán yóo levadura yiyá ña yatá, saá yóo ña
on vá'a ké'é ndó. Ta ndó'ó xíni ñó'ó tava ndó ndi'i ña on vá'a yóo
xí'in ndó. Ta saá nduu ndó ndatán yóo yuxan xaá ña va'a ní, ña on
vása kómí nda lo'o levadura yiyá. Saá chi Jesucristo xa nisoko xí'in
mii ra ña nixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta ndatán yóo tíndikachi tí sóko
mii yó na kúu najudío noo viko Pascua xa'a ña náká'án yó ndasaá
Ndios sakaku ra naxii síkuá yó, saá yóo Jesucristo taa ta nisoko
xí'in mii xa'a ña sakaku ra ndi'i mii yó noo ña on vá'a. 8 Saá vivíi
ná sakana yó viko Pascua ña náká'án yó xa'a ña nixi'i Jesucristo,
ta viko yó'o ná kuxu yó sita va'a ña on koó levadura yiyá kómí.
Chi ñalevadura yiyá ña yatá sáná'a ña xa'a ndi'i noo ña on vá'a ña
nixiyo ini yó. Ta xíni ñó'ó sandakoo yó ndi'i ña on vá'a yó'o, ta saá
nduu yó nivi na ndaa, na ndino'o ini.
9 Kivi niya'a xa nitaa i ñii tutu ña ti'ví i nixaa nda'a ndó. Ta noo
tutu yó'o ndato'on i xí'in ndó ndí on vá'a kutá'an ndó xí'in nataa
na kí'vi kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, ni on vá'a
kutá'an ndó xí'in náña'a ná kí'vi kuachi xí'in nataa na on sivi yii
ná kúu. 10 Ta to'on yó'o ña xa nitaa i nixaa nda'a ndó, on vása
ní-ka'an i xí'in ndó ña kuxíká va'a ndó noo nivi na on vása kándixa
Jesucristo, na kúu nivi na ndíkon yichi ña on vá'a ñoyívi yó'o.
Chi kua'a ní nivi yó'o xíka na kí'vi na kuachi xí'in náña'a án xí'in
nataa, ta kua'a ní nivi yó'o kútoo ní na nakaya na ví'í ní ñakuíká,
kua'a ní nivi yó'o kúu nakuí'ná, ta kua'a ní nivi yó'o kísa to'ó na
ñaídolo án ñaimagen, ña kúu ndios vatá. Ta on vása kóni kachí i
ndí nda lo'o on kutá'an ndó xí'in nivi on vá'a ñoyívi yó'o. Saá chi
xa'a ña on kutá'an ndó xí'in nivi yó'o, koni ñó'ó ña kee ndó ñoyívi
yó'o, níkúu. 11 Ta xí'in tutu ña nitaa i ta ti'ví i nixaa ña nda'a ndó,
ndato'on i xí'in ndó ndí on vá'a kutá'an ndó xí'in nivi na káchí
xa'a mii, ndí kúu na nivi na ndíkon yichi Jesucristo, ta saá ni, táku
na kí'vi na kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, án kí'vi na
kuachi xí'in nataa na on sivi yii ná kúu. Ta ñii ki'va saá on vá'a
kutá'an ndó xí'in nivi na káchí ndí kándixa na Jesucristo, ta kútoo
ní na nakaya na kua'a ní ñakuíká, án nivi na kísa to'ó ñaídolo án
ñaimagen ña kúu ndios vatá, án nivi na ká'an to'on vatá xa'a inka
nivi, án nivi na xí'i ní, án kúu na nivi na kísa kuí'ná. Ndó'ó, xíni

ñó'ó ndó kuxíká ndó nǫǫ nivi na tákụ ké'é ña ǫn vá'a yó'o, vará
káchí na kúu na nivi na kándixa Jesucristo. Ta ni ǫn kuxu ndó xí'in
nivi yó'o. 12 Ǫn siví chiño nǫǫ yi'i kúu ña kasa nani i xa'a kuachi
nivi na ndíkǫn yichi ñoyívi yó'o, tá ǫn ta'án kandixa na Jesucristo.
Ta saá ni, ndó'ó na kúu nivi na xa kándixa Jesucristo, chiño nǫǫ
ndó kúu ña kasa nani ndó xa'a kuachi nivi na nákutá'an xí'in ndó.
13 Mii Ndios kúu ta kasa nani xa'a kuachi nivi na ǫn vása kándixa
Jesucristo. Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, chiño nǫǫ ndó'ó
kúu ña tava ndó taa ta ké'é ñakini, chi kí'vi ra xí'in ñásí'í yivá ra,
ta ǫn taxi ndó ña nakutá'an ka ra xí'in ndó.

Nivi na kándixa Jesucristo ǫn vá'a taxi na kuachi xa'a tá'an na nǫǫ nachiño na ǫn vása kándixa Jesucristo

6 Ta ndó'ó nivi na kándixa Jesucristo, tá yóo ñii ndó'ó kómí ndó
ñii kuachi yǫ'vi xí'in inka tá'an ndó, ¿án va'a kǫ'ǫn ndó taxi
ndó kuachi yó'o nda'a nachiño na ǫn vása kándixa Jesucristo xa'a
ña kasa nani na kuachi ndó? Ǫn vá'a saá, chi va'a ka kǫ'ǫn ndó
nǫǫ nivi na kándixa Jesucristo ña kasa nani na xa'a kuachi ndó.
2 ¿Án ǫn vása kúndaa ini ndó ndí ñii kivi ña vaxi ndi'i mii yó, nivi
na kándixa Jesucristo kasa nani yó xa'a ndi'i nivi ñoyívi yó'o? Ta
saá, ¿ndachun xáni sini ndó ndí ǫn vása kúchiño ndó kasa nani
ndó xa'a kuachi válí ña yóo xí'in mii ndó vitin? 3 ¿Án ǫn vása
kúndaa ini ndó ndí ñii kivi ña vaxi kasa nani ndó xa'a naángel
ñoyívi nino? Tá kasa nani ndó xa'a naángel kivi saá, ta ndixa
kúchiño ndó kasa nani ndó xa'a kuachi nivi ñoyívi yó'o. 4 Ta saá
vitin, ndó'ó nivi na kándixa Jesucristo, tá yóo kuachi xí'in tá'an
ndó, ta, ¿ndachun táxi ndó kuachi yó'o nda'a najuez na kúu nivi
na ǫn vása kánóo va'a tǫ'on xa'a nǫǫ ndó'ó na kándixa Jesucristo?
5 Ká'an i saá xí'in ndó xa'a ña sakuka'an i nǫǫ ndó. ¿Án ǫn kǫó
nda ñii ndó'ó na kándixa Jesucristo, na kómí ñandíchí sini ña taxi
Ndios nda'a ndó, ña kúchiño ndó kasa nani ndó xa'a kuachi ña yóo
xí'in ndó? 6 Ǫn vása va'a ké'é ndó, chi sava ndó'ó káni tá'an ndó
xí'in tá'an ndó, ta táxi ndó kuachi xa'a tá'an ndó nǫǫ najuez na
kúu nivi na ǫn vása kándixa Jesucristo.

7 Ta ña káni tá'an ndó xí'in tá'an ndó, kuachi yó'o sáná'a ña ndí
kúu ndó nivi na ǫn ta'án tǫndaa kua'no yichi Jesucristo. Tá yóo
natá'an ndó na ké'é ña ǫn vá'a xí'in ndó, ta ndó'ó va'a ná kundeé
ini ndó nǫǫ nivi na ké'é saá, ta ǫn kǫ'ǫn ndó taxi ndó kuachi xa'a
na nǫǫ nachiño ñoyívi yó'o. Tá natá'an ndó sándá'ví na ndó'ó,
ta va'a ná kundeé ini ndó nǫǫ ñayó'o, ta ǫn kǫ'ǫn ndó taxi ndó
kuachi xa'a nivi yó'o. 8 Ta ndó'ó ǫn vása ké'é ndó saá. Ta nda víka,
mii ndó kúu na ké'é ña ǫn vá'a xí'in natá'an ndó ta sándá'ví ndó

na, vará kúu na nañani yó xí'in nákiṯ'vạ yó, na ñii káchí kándixa
Jesucristo xí'in ndó.
9 ¿Án ọn vása kúndạạ ini ndó ndí Ndios ọn taxi ra ndí niṯvi na ọn
vá'a kiṯ'vi na ñoyívi niṯno ña ka'nda chiño na xí'in ra? Ta ndạ lo'o
ọn sandá'ví xí'in miṯi ndó, chi niṯvi na tákụ ké'é ña ọn vá'a, nayó'o
ọn vása kiṯ'vi na ñoyívi niṯno ña ka'nda chiño na xí'in Ndios. Niṯvi ọn
vá'a yó'o kúu natạa na kí'vi kuạchi xí'in náña'ạ ná ọn siṯví násí'í na
kúu, ta náña'ạ ná kí'vi kuạchi xí'in natạa na ọn siṯví yiṯ ná kúu, ta
niṯvi na kísa tọ'ó ñaídolo án ñaimagen, ña kúu ndios vatá, ta natạa
na kí'vi kuạchi xí'in inkạ natạa, ta náña'ạ ná kí'vi kuạchi xí'in inkạ
náña'ạ, 10 ta niṯvi na kísa kuí'ná ña kómí inkạ niṯvi, ta niṯvi na kútoo
ní nakaya kuạ'ạ ní ñakuíká, ta niṯvi na xí'i ní, ta niṯvi na ká'ạn tọ'on
vatá xạ'ạ inkạ niṯvi, ta niṯvi na sándá'ví inkạ niṯvi. Ndi'i niṯvi na tákụ
ké'é ña ọn vá'a yó'o, nayó'o ọn kiṯ'vi na ka'nda chiño na xí'in Ndios
ñoyívi niṯno. 11 Tá'an si'na ña ọn tạ'án kandixa ndó Jesucristo, sava
ndó'ó xiṯkuu ndó niṯvi xiṯtakụ kẹ'é ña ọn vá'a yó'o. Ta vitin niṯvi na
ndii kúu ndó nọọ Ndios, chi Jesucristo xa nạkata ra kuạchi ndó, ta
xí'in ndeẹ Jesucristo Tạa tạKá'no nọọ yó, ta xí'in ndeẹ Nímạ Ndios,
ndụu ndó niṯvi na ndii, ta vạ'a nákutá'an ndó xí'in Ndios vitin.

Tọ'on yó'o ká'ạn
vạ'a ná kasa ká'no yó Ndios xí'in ndi'i nímạ yó

12 Sava ndó'ó káchí ndó saá: "Xạ'ạ ña tákụ ndíkạ yó yichiṯ
Jesucristo vitin, kómí yó ndạyí ke'é yó ndi'i saá nọọ ña káchí ini
yó", saá káchí ndó. Ta xíniṯ ñó'ó kundạạ ini ndó ndí ọn siṯví ndi'i ña
káchí ini ndó ke'é ndó kúu ña chíndeé miṯi ndó. Tá ndixa Jesucristo
kúu tạa tạ xá'nda chiño nọọ ndó, ta saá ọn taxi ndó inkạ ña ka'nda
chiño nọọ ndó. 13 Ta saá ni, sava ndó'ó ndakuiiṯn ndó, kachí ndó
saá: "Ndios kiṯsa vạ'a ra ñaxíxi xạ'ạ ña kuxu yó ña ndạ xáa ini
yó, ta tiṯxin yó kụvạ'a ña xạ'ạ ña ko'on ña xíxi yó", saá ndakuiiṯn
ndó. Vará ñandixa ndátọ'on tọ'on yó'o, ta ndó'ó xíniṯ ñó'ó kundạạ
ini ndó ndí ọn kundeé ña xíxi yó ni ọn kundeé tiṯxin yó koo ña
ndi'i saá kiṯviṯ, chi yóo kiṯviṯ ña chiṯóniṯ Ndios sandi'i ra xạ'ạ ndiọviṯ
ñayó'o. Ta vitin xíniṯ ñó'ó kundạạ ini ndó ndí ọn siṯví xạ'ạ ña kiṯ'vi
yó kuạchi xí'in inkạ náña'ạ án xí'in inkạ natạa kúu ña kiṯsa vạ'a
Ndios yiṯkí kọñu yó. Ndạ víkạ, Ndios kiṯsa vạ'a ra yiṯkí kọñu yó xạ'ạ
ña kasa chiño yó nọọ Jesucristo. Ta Jesucristo kúu tạa tạká'no nọọ
yiṯkí kọñu yó ta ndíni ra xíni ra ña. 14 Ta ndạtán Ndios xí'in ndeẹ ra
sạnatakụ ra Jesucristo, saá xí'in ndeẹ ra sanatakụ ra miṯi yó ñii kiṯviṯ
ña vạxi.
15 ¿Án ọn vása kúndạạ ini ndó ndí ñii ñii ndó'ó kúu ndó ñii
xiiña yiṯkí kọñu Jesucristo? Ta xạ'ạ ñayó'o, ¿án xáni siṯniṯ ndó ndí

ñavạ'a kúu ña taxi ndó yịkí kọñu ndó ña nakutá'an ña xí'in yịkí kọñu ñii ña'ạ ñá síkó xí'in mịi nda'ạ natạa? Ndạ lo'o ọn vá'a saá, chi yịkí kọñu ñii ñii yó kúu ña ñii xiiña yịkí kọñu Jesucristo. 16 ¿Án ọn vása kúndạạ ini ndó táná nakutá'an yịkí kọñu ndó xí'in yịkí kọñu ñii ña'ạ ñá síkó xí'in mịi, ta ña nakutá'an ọvị ndó saá nduu ndó ñii yịkí kọñu kuiti? Chi tọ'on Ndios ña nịtaa na xịnạ'á káchí ña saá xạ'ạ tạa xí'in ñásí'í ra: "Na ọvị nịvi yó'o nduu ñii nịvi", saá káchí tọ'on Ndios. 17 Ta saá ni, mịi yó nịvi na kándixa Jesucristo, ñii yóo yó tákụ yó ini ra, ta mịi ra yóo ra tákụ ra ini yó.

18 Ta ndó'ó, xíni ñó'ó kuxíká ndó nọọ yóo ña chínda'á ndó'ó nakava ndó kị'vi ndó kuạchi xí'in náña'ạ ná ọn sịví násí'í ndó kúu, án xí'in natạa na ọn sịví yịi ndó kúu, chi ña ké'é ndó saá kúu ña ké'é ndó ña ọn vá'a xí'in yịkí kọñu mịi ndó. Ta ndi'i nọọ inkạ ña ọn vá'a ké'é nịvi, ọn vása ké'é na ñayó'o xí'in yịkí kọñu mịi na. 19 ¿Án ọn vása kúndạạ ini ndó ndí yịkí kọñu ndó kúu ve'e ñọ'o nọọ tákụ Nímạ Ndios?, chi Ndios tạxi ra Nímạ ra ña tákụ ña ini ndó. Ta vitin yịkí kọñu ndó ọn sịví ndasaá kuiti kuenda mịi ndó kúu ña, 20 chi yá'ví ní chạ'vi Ndios xạ'ạ ndó'ó, chi xí'in nịi Jesucristo chạ'vi ra xạ'ạ ndó'ó. Ta saá kuenda mịi Ndios kúu yịkí kọñu ndó, ta ñii kị'va saá kuenda ra kúu nímạ ndó. Ta xạ'ạ ñayó'o, ndi'i ña kísa ndivi ndó xí'in yịkí kọñu ndó, ta ndi'i ña xáni ini ndó xí'in nímạ ndó, xí'in ndi'i ñayó'o xíni ñó'ó kasa tọ'ó ndó Ndios.

Tọ'on yó'o ká'ạn tạPablo ndátọ'on ra xí'in nịvi na xa tọndạ'ạ

7 Xa kịxaạ tutu ña nịtaa ndó ta tị'ví ndó nọọ ị, ta vitin ndakuiịn ị, ndatọ'on ị xí'in ndó xạ'ạ ndi'i ña ndákạ tọ'on ndó yị'ị nọọ tutu yó'o. Ta saá ndákuiịn ị káchí ị ndí ñavạ'a ní kúu ña ndí natạa ọn tondạ'ạ na xí'in náña'ạ. 2 Ta saá ni, xíni ị ndí kuạ'ạ ní natạa na yóo xí'in ndó kí'vi na kuạchi xí'in náña'ạ ná ọn sịví násí'í na kúu, ta kuạ'ạ ní náña'ạ kí'vi ná kuạchi xí'in natạa na ọn sịví yịi ná kúu, ta xạ'ạ ña yóo ña chínda'á ndó'ó kị'vi ndó kuạchi yó'o, vạ'a ñii ñii tạa ná kukomí ra ñásí'í mịi ra, ta vạ'a ñii ñii ña'ạ ná kukomí ñá yịi mịi ñá. 3 Ta tạa tạ tọndạ'ạ xíni ñó'ó kasa ndivi ra chiño nọọ ra ña kúu ña taxi xí'in mịi ra nda'ạ ñásí'í ra, ta ñii kị'va saá, ña'ạ ñá tọndạ'ạ xíni ñó'ó kasa ndivi ñá chiño nọọ ñá, ña kúu ña taxi xí'in mịi ñá nda'ạ yịi ñá. 4 Ndạ ñii nịvi na tọndạ'ạ ọn vása kómí na ndạyí ña xá'nda chiño mató'ón mịi na nọọ yịkí kọñu mịi na. Saá chi ñásí'í tạa xa tạxi ñá ndạyí nda'ạ yịi ñá ña xá'nda chiño ra nọọ yịkí kọñu ñá. Ta ñii kị'va saá yịi ña'ạ xa tạxi ra ndạyí nda'ạ ñásí'í ra ña xá'nda chiño ñá nọọ yịkí kọñu ra. 5 Ta saá ọn vá'a tạa nakasi xí'in mịi ra ña ọn taxi ra yịkí kọñu ra nda'ạ ñásí'í ra. Ta ñii kị'va saá, ọn vá'a ña'ạ nakasi xí'in mịi ñá ña ọn taxi ñá yịkí kọñu ñá

nda'a yii ñá. Ta saá ni, yóo ndayí ña nakasi xí'in mii na lo'o kuiti
kivi xa'a ña taxi xí'in mii na ña ka'an na xí'in Ndios. Ta taa xí'in
ñásí'í ra xíni ñó'ó si'na koo yu'ú na xa'a ña ke'é na saá. Ta on vá'a
nakasi xí'in mii na kua'a ní kivi, chi yiyo ní on kuchiño na nasita
xí'in mii na, ta níma ndiva'a ká'no chinda'á ña na ki'vi na kuachi
xí'in inka taa án xí'in inka ña'a.
6 Toon yó'o kúu kuiti too'on ña ndátoon yi'i xí'in ndó, ta on siví
too'on ña xá'nda chiño i noo ndó kúu ña. 7 Kunakaa ní ka ñasii ini i
tá ndi'i nataa kukomí na ndee ña ka'nda chiño na noo yikí koñu
na ña on tonda'a na, ta kindoo na kuu na nivi na kutaku mató'ón,
ndatán táku yi'i. Ta ndixa on vása kúchiño ndi'i nivi kutaku na
saá, chi on siví ñii noo kúu ndee ña va'a saní'i Ndios nda'a nivi.
Sava nivi kómí na ñii noo ndee, ta inka nivi kómí na inka noo ndee
ña saní'i Ndios na.
8 Vitin ndátoon i xí'in ndó'ó, nivi na kúu nakuáan na on ta'án
tonda'a, ta xí'in ndó'ó, náña'a ná nixi'i yii. Xáni sini i ndí va'a on
tonda'a ndó, ta va'a ka ná kindoo mató'ón ndó ndatán yóo yi'i.
9 Ta saá ni, tá xíto ndó ndí on kúchiño ndó nasita xí'in mii ndó, ta
saá va'a ka ná tonda'a ndó. Va'a ka ná tonda'a taa noo ña ndeé ní
kútoo ra kóni ra ña'a, ta ñii ki'va saá va'a ka ná tonda'a ña'a noo
ña ndeé ní kútoo ñá kóni ñá taa.
10 Ta ndó'ó, nivi na kúu na xa tonda'a, ndátoon i xí'in ndó too'on
ña xá'nda chiño Ndios, ña káchí saá: "Nda ñii ña'a on vása va'a
sandakoo ñá yii ñá." 11 Ta saá ni, tá yóo ñii ña'a ñá sandakoo yii,
ta ña'a yó'o xíni ñó'ó kindoo ñá kutaku mató'ón ñá. Tá on vása
kúchiño ñá kutaku mató'ón ñá, ta saá xíni ñó'ó tuku nakutá'an
va'a ñá xí'in yii ñá. Ta ñii ki'va saá, nda ñii taa on vá'a sandakoo
ra ñásí'í ra.
12 Ta vitin yóo inka too'on ndátoon i xí'in ndó'ó, nivi na kúu na
xa tonda'a xí'in nivi na on vása kándixa Jesucristo. Ta too'on yó'o
kúu ña káku sini mii i, ta on siví ña xá'nda chiño Ndios kúu ña.
Ta yi'i, xáni sini i tá yóo ñii taa ta kándixa Jesucristo, ta ñásí'í ra
on vása kándixa ñá, ta saá ni, tá ñásí'í ra kóni ñá kutaku ñá xí'in
ra, ta saá tayó'o on vása va'a sandakoo ra ñásí'í ra. 13 Ta ñii ki'va
saá, tá yóo ñii ña'a ñá kándixa Jesucristo, ta yii ñáyó'o on vása
kándixa ra, ta saá ni, tá yii ñáyó'o kóni ra kutaku ra xí'in ñá, ta
saá ñáyó'o on vása va'a sandakoo ñá yii ñá. 14 Saá koo, chi xa'a
ña kándixa ña'a Jesucristo, ta tayii ñáyó'o, kúu ra taa ta nataxi ñá
nda'a Ndios. Ta xa'a ña kándixa taa Jesucristo, ta ñásí'í ra kúu ña'a
ñá nataxi ra nda'a Ndios. Tá on siví ñandaa kúu ñayó'o, níkúu, ta
nasa'ya nivi yó'o kuu na nivi na on vá'a noo Ndios, níkúu. Ta vitin
nasa'ya nivi yó'o kúu nivi na xa nataxi na nda'a Ndios. 15 Ta saá,
tá yóo ñii taa, ta on vása kándixa ra Jesucristo, ta ñásí'í ra kúu ñii

ña'a ñá kándixa, ta tayó'o on xiin ka ra kutaku ra xí'in ñá, ta saá
ñásí'í ra yó'o va'a taxi ñá ná koon ndíka tayó'o. Ta ñii ki'va saá, tá
yóo ñii ña'a ñá on vása kándixa Jesucristo, ta yii ñáyó'o kúu taa
ta kándixa, ta ñáña'a yó'o on xiin ka ñá kutaku ñá xí'in ra, ta saá
va'a tayii ñáyó'o ná taxi ra koon ndíka ñá. Saá chi nivi na kándixa
Jesucristo on vása xíni ñó'ó nayó'o kasa nduxa na xí'in yii ná án
xí'in ñásí'í na ña kutaku ka nayó'o xí'in na. Saá chi Ndios kóni ra
ña vivíi kutaku ñii ñii nivi xí'in tá'an na.

16 Ndó'ó nákí'va yó, ná kómí yii, ta yii ndó yó'o on vása kándixa
na Jesucristo, ta xíni ñó'ó kundaa ini ndó ndí tá xí'in ña vivíi táku
ndó xí'in yii ndó, kivi chindeé ndó nayó'o kandixa na Jesucristo, ta
saá Ndios sakaku ra na. Ta ñii ki'va saá ndó'ó, nañani yó na kómí
násí'í, ta násí'í ndó yó'o on vása kándixa ná Jesucristo, ta xíni ñó'ó
kundaa ini ndó ndí tá xí'in ña vivíi táku ndó xí'in násí'í ndó, kivi
chindeé ndó nayó'o kandixa ná Jesucristo, ta saá Ndios sakaku
ra nayó'o.

17 Ta va'a ñii ñii ndó'ó ná kindoo ndó ndatán xa taxi Ndios
nixiyo ndó kivi on ta'án kana Ndios ndó'ó. Toon yó'o kúu ña
ndátoon i xí'in ndi'i nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an xa'a
ña kísa ká'no na ra. 18 Ta toon yó'o kóni kachí ndí ndó'ó nivi na
xa kisa ndivi costumbre circuncisión[a] kivi on ta'án kandixa ndó
Jesucristo, ta va'a kindoo ndó saá, ta on ndukú ndó ña kindaa ndó
marca circuncisión ña xa kómí ndó. Ta ndó'ó, nivi na on ta'án
kasa ndivi costumbre circuncisión kivi kandixa ndó Jesucristo, ta
va'a kindoo ndó kutaku ndó saá, ta on ndukú ndó kasa ndivi ndó
costumbre circuncisión yó'o. 19 Saá chi on vása ndáya'ví ní ka,
táná kasa ndivi yó costumbre circuncisión, án on vása kasa ndivi
yó ña, chi ña ndáya'ví ní ka kúu ña kísa ndivi yó ña xá'nda chiño
Ndios noo yó. 20 Tuku ká'an i xí'in ndó ndí ñii ñii ndó'ó xíni ñó'ó
kindoo ndó ndatán nixiyo ndó kivi on ta'án kana Ndios ndó'ó.
21 Tá kivi Ndios kana ra ndó'ó kundikon ndó yichi Jesucristo,
xikuu ndó nivi naesclavo,[b] ta saá on kundi'i ini ndó xa'a ñayó'o.
Ta saá ni, tá naní'i ndó yichi ña nduu ndó nivi na táku ndíka noo
napatrón ndó, ta va'a sandakoo ndó ña kúu ndó esclavo. 22 Saá
chi sava ndó'ó, na xikuu esclavo kivi Ndios kana ra ndó'ó, va'a
naká'án ndó ndí vitin kúu ndó nivi na táku ndíka yichi Jesucristo.
Ta sava ndó'ó, na on siví naesclavo xikuu kivi Ndios kana ra
ndó'ó, ta va'a kundaa ini ndó ndí vitin kúu ndó naesclavo na kísa
chiño noo Jesucristo. 23 Yá'ví ní cha'vi Ndios xa'a ndó'ó ña nduu

[a] **7:18** Costumbre najudío ña naní "circuncisión"
kúu ña xá'nda na lo'o ñii sini ñatee talo'o.
[b] **7:21** Naesclavo kúu nivi na on vása kómí ndayí
sandakoo na chiño kísa ndivi na noo napatrón na.

ndó naesclavo Jesucristo, ta saá o̱n taxi ka̱ xí'in mi̱i ndó nduu ndó
naesclavo nda̱ ñii ni̱vi ñoyívi yó'o. 24 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó,
ni̱vi na kándixa Jesucristo, tuku ndáto̱'on i̱ xí'in ndó saá: Nda̱tán
ni̱xi̱yo ndó ki̱vi̱ o̱n ta̱'án kana Ndios ndó'ó, saá kindo̱o ndó koo
ndó vitin.
25 Ta vitin ndáto̱'on i̱ xí'in ndó náña'a̱ kuáchí ná kúu nákuáa̱n
ná o̱n ta̱'án tonda̱'a̱. Vará a̱nda̱ vitin Ndios o̱n ta̱'án ka'nda chiño
ra xa̱'a̱ ña xíni̱ ñó'ó ke'é ndó, ta Ndios, ta̱a ta̱ kí'vi ní ini xíni ra
yi̱'i̱, ta̱xi ra ñandíchí si̱ni̱ i̱. Ta xa̱'a̱ ñayó'o, va̱'a kandixa ndó to̱'on
ña ndáto̱'on i̱ xí'in ndó. 26 Xíni̱ yó ndí yo̱'vi̱ ní yóo ki̱vi̱ ña táku̱ yó
vitin. Ta xa̱'a̱ ñayó'o, xáni si̱ni̱ i̱ ndí va̱'a ní ka̱ ná kindo̱o ndó koo
ndó nda̱tán yóo ndó, án ni̱vi na xa to̱nda̱'a̱, án na o̱n ta̱'án tonda̱'a̱
kúu ndó. 27 Tá nata̱a na yóo násí'í kúu ndó, ta o̱n sandakoo ndó
násí'í ndó. Tá nata̱a na o̱n ko̱ó násí'í kúu ndó, ta o̱n ndukú ndó koo
násí'í ndó. 28 Ta saá ni, tá nata̱a na yóo kuáa̱n na o̱n ta̱'án tonda̱'a̱
kúu ndó, o̱n si̱ví ña o̱n vá'a no̱o̱ Ndios kuu ña táná koo násí'í ndó.
Ta ñii ki̱'va saá, tá náña'a̱ ná yóo kuáa̱n ná o̱n ta̱'án tonda̱'a̱ kúu
ndó, ta o̱n si̱ví ña o̱n vá'a no̱o̱ Ndios kuu ña táná koo yii̱ ndó. Ta
yi̱'i̱, kúnda̱a ini i̱ ndí táná tonda̱'a̱ ndó vitin, ta kukomí ndó kua̱'a̱
ní tondíni, ta yi̱'i̱ ña kóni i̱ kúu ña o̱n kundo'o ndó saá.
29 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, ndáto̱'on káxín i̱ xí'in ndó'ó ndí
salo'o ní kúu ki̱vi̱ ña taxi Ndios kutaku̱ ka̱ yó ñoyívi yó'o. Ta xa̱'a̱
ñayó'o ká'a̱n i̱ xí'in ndó saá: Ndó'ó nata̱a na yóo násí'í, o̱n kutaku̱
ndó nda̱tán násí'í ndó kúu nánoo̱ ní ka̱ xíni̱ ñó'ó no̱o̱ ndó. 30 Ta
ndó'ó ni̱vi na kúchuchú ní ini ta xáku ní ndó, ta o̱n vá'a nataxi
xí'in mi̱i ndó kutaku̱ ndó saá kuiti. Ta ndó'ó ni̱vi na kúsii̱ ní ini, o̱n
vá'a chika̱a ini ndó ndí ndasaá kuiti ñasii̱ kúu ndi'i ña. Ta ndó'ó,
ni̱vi na sáta kua̱'a̱ ní ñakuíká, o̱n kani si̱ni̱ ndó ndí kukomí ndó
ñakuíká yó'o ndi'i saá ki̱vi̱ va̱xi. 31 Ta ndó'ó, ni̱vi na va̱'a kúsii̱ ini
xíni ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o, o̱n kutaku̱ ndó nda̱tán ña yóo ñoyívi
kúu ñano̱ó ní ka̱ xíni̱ ñó'ó no̱o̱ ndó. Saá chi xa yatin ní va̱xi ki̱vi̱ ña
o̱n kóo ka̱ ñoyívi yó'o, ta saá vitin ñano̱ó ní ka̱ xíni̱ ñó'ó no̱o̱ ndó
kúu ña kísa ndivi ndó ña kóni Ndios.
32 Ndáto̱'on i̱ ñayó'o xí'in ndó chi kóni i̱ ña o̱n kundi'i ní ini ndó
xa̱'a̱ ña táku̱ ndó ñoyívi yó'o. Chi ñii ta̱a ta̱ kúu ta̱kuáa̱n, ta̱ o̱n
ta̱'án tonda̱'a̱, ta̱yó'o kúchiño ra taxi ndino'o xí'in mi̱i ra ña kasa
ndivi ra chiño Ndios, ta ndasaá kuiti chika̱a ra ndee̱ ra ña sakusii̱
ra ini Ndios. 33 Ta ta̱a ta̱ yóo ñásí'í, xíni̱ ñó'ó kani si̱ni̱ ra xa̱'a̱ chiño
yóo no̱o̱ ra ñoyívi yó'o, ta kani si̱ni̱ ra ndasaá kuchiño sakusii̱ ra
ini ñásí'í ra. 34 Ta ñáña'a̱ ñákuáa̱n, ñá o̱n ko̱ó yii̱, ñáyó'o kúchiño
taxi ndino'o xí'in mi̱i ñá ña kasa ndivi ñá chiño Ndios, saá chi kóni
ñá nduu ñáña'a̱ ñá koo ndii níma̱ ta koo ndii yi̱kí ko̱ñu ñá no̱o̱

Ndios. Ta ña'a ñá yóo yii xíni ñó'ó kani sini ñá xa'a chiño yóo noo
ñá ñoyívi yó'o, ta kani sini ñá ndasaá kuchiño sakusii ñá ini yii ñá.
35 Ta ndasaá kuiti xa'a ñava'a mii ndó kúu ña ndáto'on i xí'in
ndó, ta on siví xa'a ña kasi i noo ndó kúu ña ndáto'on i to'on yó'o
xí'in ndó. Chi kóni i chindeé i ndó'ó ndí xí'in ña vivíi ta xí'in
ñandaa kundikon ndó Jesucristo, ta nda lo'o on kóo ña kasi noo
ndó ña on taxi kuyatin ndó noo Ndios.
36 Ta saá ni, tá yóo ñii tañani yó ta kúu yivá, ta xáni sini ra va'a
ka tonda'a sa'ya ra ñákuáan, chi ñáyó'o ñá xa niya'a kuiya tonda'a
kúu ñá, ta xáni sini ra on vá'a kasi ra ñá noo ña tonda'a ñá, ta saá
va'a taxi ra ndayí tonda'a ñá. Ta on siví kuachi noo Ndios kúu ña
tonda'a ñá. 37 Ta saá ni, tá yóo taa ta kúu yivá, ta on koó ña kísa
nduxa xí'in ra tonda'a sa'ya ra ñákuáan, ta tá kómí ra ndayí ña
nakaxin ra yu kúu ña va'a ke'é ra, ta tayó'o tá chikaa ini ra ña on
taxi ra tonda'a sa'ya ra, ta saá va'a ná kindoo ñá koo kuáan ñá.
38 Ta saá taa ta táxi ndayí tonda'a sa'ya ra va'a ké'é tayó'o, ta taa
ta on vása táxi ndayí tonda'a sa'ya ra, va'a ka ké'é tayó'o.
39 Vitin ndáto'on i xa'a náña'a ná yóo yii, ta káchí i saá: Ndi'i
kivi tá táku yii náyó'o, ta ndatán yóo ná nó'ni, saá yóo náña'a
yó'o xí'in yii ná. Ta saá ni, tá nixi'i yii náña'a yó'o, ta saá kíndoo
ndíka ná, ta kómí ná ndayí ña tonda'a tuku ná xí'in taa, ta taa yó'o
xíni ñó'ó kuu ra taa ta kándixa Jesucristo. 40 Ta saá ni, tá náña'a
ná nixi'i yii yó'o chikaa ini ná ña on tonda'a ka ná, ta xáni sini i
ndí sii ka kutaku náyó'o noo náña'a ná tuku tonda'a. Saá xáni
sini i, ta tuku xáni sini i ndí Nima Ndios kúu ña táxi ñandíchí sini i
xa'a ñayó'o.

To'on yó'o ká'an án va'a kuxu nivi na kándixa Jesucristo koñu ña nisoko inka nivi noo ñaídolo

8 Sava ndó'ó nindaka to'on ndó yi'i, káchí ndó saá: "¿Án va'a
kuxu yó koñu nisoko inka nivi noo ñaídolo ña kúu ndios
vatá?", káchí ndó. Ta vitin ndákuiin i, káchí i saá xí'in ndó: Ndixa
mii yó kúu yó nivi na xíni va'a ñandaa Ndios. Ta saá xíni ñó'ó koto
va'a xí'in mii yó, chi yiyo ní koto nduu yó nivi na ña'a ní ini xa'a
ña kua'a xíni yó. Ta xíni ñó'ó kundaa ini yó ndí ña ndáya'ví ka noo
ña xíni yó kúu ña ndixa kí'vi ini yó xíni tá'an yó. Saá chi ña kí'vi
ini yó xíni tá'an yó kúu ña chíndeé tá'an yó ña va'a vaxi kua'no
yó yichi Jesucristo. 2 Tá ñii mii yó xáni sini yó ndí xa nitondaa yó
kúu yó nivi na kua'a ní xíni, ta ña xáni sini yó saá sáná'a ña ndí on
ta'án tondaa yó kuu yó nivi na ndixa xíni va'a. 3 Ta saá ni, tá yóo
nivi na ndixa kí'vi ini xíni na Ndios, ta Ndios nákoni ra nivi yó'o
kúu na kuenda ra, ta va'a yóo ra xí'in na.

4 Ta saá, to̱'on yó'o kúu ña ndáto̱'on i̱ xí'in ndó xa̱'a̱ ko̱ñu ña
ni̱so̱ko̱ ni̱vi no̱o̱ ñaídolo. Xíni̱ yó ndí ndi'i ñaídolo kúu ndios vatá,
ta nda̱ lo'o o̱n vása ndáya̱'ví ña ñoyívi yó'o. Saá chi xíni̱ yó ndí ñii
la̱á kúu Ndios ndino'o. 5 Ta saá ni, yóo kua̱'a̱ ní no̱o̱ ndios vatá, ña
káchí ni̱vi kúu ndios mi̱i na, ta káchí na ndí yóo kua̱'a̱ ndios yó'o
ñoyívi yó'o ta yóo kua̱'a̱ ña ñoyívi ni̱no. Ta ndixa ni̱vi kísa to̱'ó na
kua̱'a̱ ní ndios vatá ta táxi na ñandios vatá kúu ñaná'no no̱o̱ na.
6 Ta no̱o̱ mi̱i yó, yóo ñii la̱á Ndios ndino'o kuiti, ta Ndios yó'o Yivá
yó kúu ra. Ta Ndios yó'o kúu ta̱a ta̱ ki̱sa va̱'a ndi'i ña yóo ñoyívi
yó'o xí'in ña yóo ñoyívi ni̱no, ta táku̱ yó xa̱'a̱ ña kasa ká'no yó ra.
Ta ñii ki̱'va saá no̱o̱ mi̱i yó, yóo ñii la̱á Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, ta
Jesucristo kúu ra. Ta xí'in Jesucristo Ndios ki̱sa va̱'a ra ndi'i ña yóo
ñoyívi yó'o, ta ki̱sa va̱'a ra ndi'i ña yóo ñoyívi ni̱no, ta Jesucristo
táxi ra ndee̱ ña táku̱ ndino'o yó no̱o̱ Ndios vitin.
7 Ta saá ni, o̱n si̱ví ndi'i nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó kúu na
kúnda̱a̱ ini ñanda̱a̱ yó'o. Chi ki̱vi̱ o̱n ta̱'án ka̱ kandixa na Jesucristo,
sava ni̱vi yó'o xi̱taku̱ na ki̱sa ká'no na ñaídolo xí'in ña xi̱xi na ko̱ñu
ña ni̱so̱ko̱ na no̱o̱ ndios vatá yó'o. Ta saá ta̱nda̱ vitin tá xíxi na
ko̱ñu ña ni̱so̱ko̱ inka̱ ni̱vi no̱o̱ ñaídolo, ta ndí'i ini na ta xó'vi̱ ini na,
chi sa̱kán lo'o kúnda̱a̱ ini na, ta xáni si̱ni̱ na ndí ña xíxi na ko̱ñu
yó'o kúu ña o̱n vá'a no̱o̱ Ndios ndino'o. 8 Ta ña xíxi yó o̱n vása
kómí ña ndee̱ taxi ña ndí koo va̱'a ka̱ yó xí'in Ndios. Ta saá táná
kuxu yó ko̱ñu, ta o̱n vása kómí ña ndee̱ taxi ña kuu yó ni̱vi na va̱'a
ka̱ yóo no̱o̱ Ndios. Ta táná o̱n kuxu yó ko̱ñu, ta ña ké'é yó saá o̱n
vása kómí ña ndee̱ taxi ña kuu yó ni̱vi na o̱n vá'a ka̱ ví yóo no̱o̱
Ndios. 9 Mi̱i yó kúu ni̱vi na táku̱ ndíka̱ yichi̱ Jesucristo, ta ndixa
kómí yó nda̱yí ña chika̱a̱ ini yó án va̱'a kuxu yó án o̱n vá'a kuxu
yó ko̱ñu. Ta saá ni, si'na xíni̱ ñó'ó kani va̱'a si̱ni̱ yó yu kúu ña va̱'a
ke'é yó xa̱'a̱ ña chindeé yó nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, na sa̱kán
lo'o kúnda̱a̱ ini xa̱'a̱ yu kúu ñava̱'a no̱o̱ Ndios, ta o̱n vá'a chinda'á
yó nayó'o ña ke'é na ña xáni si̱ni̱ na kúu ña o̱n vá'a no̱o̱ Ndios.
10 Saá chi tá sava ndó'ó yóo ndó no̱o̱ mesa yatin ve'e ño̱'o ñaídolo,
ta xíxi ndó ko̱ñu ña ni̱so̱ko̱ ni̱vi no̱o̱ ñaídolo yó'o, ta ñii ta̱ñani yó
ta̱a ta̱ sa̱kán lo'o kúnda̱a̱ ini xa̱'a̱ yu kúu ñava̱'a no̱o̱ Ndios, xíto ra
xíxi ndó'ó, ta saá, ¿án o̱n ndixa ña ké'é ndó saá kúu ña chínda'á
ta̱ñani yó yó'o kuxu ra ko̱ñu ñii ki̱'va nda̱tán xíxi ndó? 11 Ta vará
xáni si̱ni̱ ta̱ñani yó yó'o ndí ña xíxi ra ko̱ñu yó'o kúu ña o̱n vá'a
no̱o̱ Ndios, ta xíxi ra ña, chi nda̱tán ké'é ndó'ó saá ké'é ra. Ta saá
ndó'ó, xa̱'a̱ ña xíni̱ va̱'a ndó ndí ña kuxu ndó ko̱ñu yó'o o̱n si̱ví ñii
kua̱chi no̱o̱ Ndios kúu ña, ta xí'in ña xíxi ndó ko̱ñu yó'o no̱o̱ ta̱ñani
yó yó'o chínda'á ndó ra kuxíká ra ta ndañó'ó ra no̱o̱ Ndios. Ta o̱n
vá'a ke'é ndó saá, chi Jesucristo ni̱xi'i̱ ra xa̱'a̱ ta̱yó'o. 12 Tá ké'é yó
ña sátakué'e̱ ini nañani yó án náki̱'va̱ yó, na kúu ni̱vi na o̱n ta̱'án

kundaa va'a ini xa'a yu kúu ñava'a noo Ndios, ta ña sátakué'e
yó ini nayó'o saá kúu ña ké'é yó ña on vá'a xí'in mii Jesucristo.
13 Ñakán kía, xáni sini i saá: Tá ña xíxi i kúu ña chínda'á inka
nañani yó án nákiva yó na kándixa Jesucristo nakava na ke'é na
ña xáni sini na kúu ña on vá'a, ta saá va'a ka ná on kuxu ka i koñu,
chi nda lo'o on vá'a chinda'á i nayó'o ña nakava na kuachi.

Too'on yó'o ká'an xa'a ndayí kómí taPablo xa'a ña kúu ra taapóstol

9 ¿Án on ndixa yi'i kúu ñii taapóstol? ¿Án on ndixa táku ndíka i
yichi Jesucristo? ¿Án on ndixa kúu ña ndí xí'in mii nduchu
noo i xini i Jesucristo Taa taKá'no noo yó? ¿Án on ndixa xa'a
chiño Jesucristo ña kisa ndivi i xí'in ndó, vitin ndó'ó kúu nivi na
xa kándixa ra? 2 Vará inka nivi xáni sini na ndí on siví taapóstol
kúu i, ta ndó'ó xíni ñó'ó kundaa ini ndó ndí yi'i kúu ñii taapóstol
ndino'o. Saá chi ña kándixa ndó Jesucristo ta ñii táku ndó xí'in ra
kúu ña kísa ndaa ndí ndixa yi'i kúu i taapóstol.
3 Ta noo nivi na on xiin kandixa ndí kómí i ndayí ñii ki'va
ndatán yóo ndayí ña kómí inka naapóstol, ta ndákuiin mii i xa'a i,
káchí i saá: 4 Ndixa taBernabé xí'in yi'i kómí ndi ndayí ña naki'in
mani ndi ña kuxu ndi xí'in ña ko'o ndi nda'a ndó'ó, na kúu nivi
na kándixa Jesucristo. Saá chi kísa ndivi ndi chiño Jesucristo ña
chíndeé ndi ndó'ó. 5 Ta ndixa taBernabé xí'in yi'i kómí ndi ndayí
ña tonda'a ndi, ta ñii ñii ndi kukomí ndi ñásí'í mii ndi, ñá kúu
ña'a ñá kándixa Jesucristo, ta saá koon násí'í ndi xí'in ndi ñii ñii
ñoo noo kísa ndivi ndi chiño Jesucristo, níkúu. Saá chi taPedro
xí'in inka naapóstol ta xí'in nataa na kúu nañani Jesucristo, ñii ñii
nayó'o kómí na ñásí'í mii na, ta náña'a yó'o xíka ná xí'in yii ná.
6 Ta, ¿án xáni sini ndó ndí ndasaá kuiti taBernabé xí'in yi'i kúu
naapóstol na xíni ñó'ó kasa chiño xa'a si'ún ña sata ndi ña xíni
ñó'ó ndi? 7 On vá'a saá, chi tá yóo ñii tatropa ta kísa ndivi chiño
noo gobierno, ta tatropa yó'o on vása xíni ñó'ó cha'vi ra xa'a ña
xíni ñó'ó ra. Ta saá tuku tá yóo taa ta nátaan tón uva noo ño'o,
ta ndixa kómí tayó'o ndayí kaxi ra tíuva tí kóon nda'a yiton yó'o.
Ta tá yóo taa ta ndáa títisú'u, ta ndixa kómí tayó'o ndayí ko'o ra
leche títisú'u yó'o.
8 Too'on yó'o ña ndátoon i xí'in ndó on siví ndasaá kuiti too'on
ndíchí ña káku sini mii i kúu ña, chi ñii xiiña noo ndayí Ndios ña
nitaa taMoisés xina'á káchí ña saá: 9 "On vá'a chikaa ndó ñono
yu'u tísindiki sana ndó kivi kísa chiño rí ndása ndii rí trigo", káchí
too'on Ndios. Ta on siví ndasaá kuiti xa'a tísindiki kúu ña xáni sini
Ndios kivi xa'nda chiño ra ñayó'o, 10 chi xí'in too'on yó'o, Ndios

kóni ra saná'a ra mii yó. Saá chi to̱'on yó'o kóni kachí ña ndí ñii
kii̱'va nii̱vi na tá'ví no̱o̱ ño'o̱ xí'in nii̱vi na ndása ndii trigo ndáti na
naki'in na lo'o ndikii̱n trigo kuxu na. 11 Ndatán yóo nataa na xa
chii̱'i ndikii̱n trigo, saá yóo mii ndii̱ naapóstol na kísa chiño no̱o̱ ndó.
Saá chi ndatán yóo ndikii̱n trigo ña xa chii̱'i nataa no̱o̱ ño'o̱, saá yóo
to̱'on ña taxi Nímaa Ndios nda'a ndii̱, ña xa ndato̱'on ndii̱ xí'in ndó.
Ta saá xa'a chiño vaa yó'o ña kii̱sa ndivi ndii̱ no̱o̱ ndó, o̱n sii̱ví ví'í
ní kúu ña no̱o̱ ndó ña taxi ndó nda'a ndii̱ lo'o ña xíni̱ ñó'ó kutaku̱
ndii̱. 12 Yóo inkaa nañani yó na xa kii̱sa ndivi chiño Ndios no̱o̱ ndó, ta
nayó'o xa naki'in na nda'a ndó ña xíni̱ ñó'ó na kutaku̱ na. Ta saá
mii ndii̱, ndixa kómí ní kaa ndii̱ ndayí ña naki'in ndii̱ ña xíni̱ ñó'ó ndii̱
nda'a ndó.

Vará yóo ndayí yó'o ña kómí ndii̱ naki'in ndii̱ ña xíni̱ ñó'ó ndii̱
nda'a ndó, ta o̱n vása ní-ndukú ndii̱ naki'in ndii̱ ña. Ndaa víkaa, ndixa
ku̱ndeé ini ndii̱ xí'in ndi'i ñayo̱'vii̱ nii̱xo̱'vii̱ ndii̱, ta o̱n vása ní-ndukú
ndii̱ no̱o̱ ndó ña taxi ndó ña xíni̱ ñó'ó no̱o̱ ndii̱. Saá ke̱'é ndii̱ xí'in
ndó, chi ndaa lo'o nii̱-xiin ndii̱ chindú'u̱ ndii̱ ña kasi no̱o̱ ndó ña o̱n
chikaa so̱'o ndó to̱'on vaa xa'a Jesucristo. 13 Ta saá ni, ndó'ó xíni̱
vaa ndó ndí nii̱vi na kísa ndivi chiño ve'e ño̱'o ká'no ña nákaa ñoo
Jerusalén, nayó'o náki'in na ñii xiiña án ñii ko'ndo no̱o̱ ñii ñii
ñavaa ña sóko̱ nii̱vi nda'a Ndios, ta saá xí'in ñayó'o náki'in na ña
xíni̱ ñó'ó kutaku̱ na. Ta nasu̱tu̱ na kísa ndivi chiño no̱o̱ namaa yii̱
ve'e ño̱'o ká'no yó'o, no̱o̱ sóko̱ nii̱vi kitii̱ án inkaa ñavaa no̱o̱ Ndios,
nasu̱tu̱ yó'o kómí na ndayí kuxu na ñii xiiña án ñii ko'ndo no̱o̱ ñii
ñii ña sóko̱ nii̱vi no̱o̱ Ndios. 14 Ta ñii kii̱'va saá Jesucristo xa'nda
chiño ra ndí ndi'i nii̱vi na ndíso chiño xí'in ña ká'an ndoso na to̱'on
vaa xa'a ra, nayó'o kómí na ndayí kutaku̱ na xí'in ña náki'in na
nda'a nii̱vi na kándixa to̱'on yó'o. 15 Ta yii̱'i, ndaa ñii kii̱vi o̱n vása
ní-taxi i̱ ña cha'vi nii̱vi yii̱'i xa'a chiño Jesucristo ña kísa ndivi i̱ no̱o̱
na. Ni o̱n sii̱ví xa'a ña kóni i̱ ña cha'vi ndó yii̱'i kúu ña ndáto̱'on i̱
to̱'on yó'o xí'in ndó. ¡Ta vaa ka̱a ná kii̱vi i̱ no̱o̱ ña naki'in i̱ sii̱'ún ña
cha'vi nii̱vi yii̱'i! Saá chi ndixa kúsii̱ ní ini i̱ ndí ndaa ñii nii̱vi o̱n vása
chá'vi na yii̱'i xa'a chiño Jesucristo ña kísa ndivi i̱ no̱o̱ na.

16 Ta saá ni, tá ká'an ndoso i̱ to̱'on vaa xa'a Jesucristo no̱o̱
nii̱vi, ta o̱n kuchiño kasa ká'no xí'in mii i̱ xa'a ña kísa ndivi i̱
chiño yó'o. Saá chi ñii chiño ña xa nitaa'ndaa no̱o̱ i̱ kasa ndivi i̱ kúu
ñayó'o. Ta saá, ¡ndá'ví ní yii̱'i, tá o̱n vása ka'an ndoso i̱ to̱'on vaa
xa'a Jesucristo no̱o̱ nii̱vi! 17 Tá ndasaá kuiti xa'a ña kúsii̱ ini i̱ kúu
ña ká'an ndoso i̱ to̱'on vaa xa'a Jesucristo, níkúu, ta vaa cha'vi
nii̱vi yii̱'i xa'a chiño ña kísa ndivi i̱. Ta ndaa lo'o o̱n sii̱ví saá, chi mii
Ndios kúu taa taa sakuiso chiño yii̱'i ña ka'an ndoso i̱ to̱'on vaa
xa'a Jesucristo, ta saá o̱n kii̱ví sandakoo i̱ kísa ndivi i̱ chiño yó'o.
18 Ta saá, ¿yu kúu ñavaa'a naki'in i̱ xa'a chiño Ndios ña kísa ndivi i̱?

Ñavạ'a náki'in i̱ kúu ndasaá kuiti ñasii̱ ña chútú ini i̱ xạ'ạ ña ká'ạn
ndoso sii̱ i̱ to̱'on vạ'a xạ'ạ Jesucristo no̱o̱ ni̱vi. Vará kómí i̱ ndạyí
naki'in i̱ ya'vi xạ'ạ chiño yó'o, ta o̱n vása xi̱in i̱ naki'in i̱ ña.
19 Vará kúu i̱ ñii tạa tạ kómí ndạyí nakạxin i̱ chiño mi̱i i̱ chi o̱n
si̱ví tạesclavo kúu i̱, ta ki̱sa ni̱no̱ xí'in mi̱i i̱ ña nduu i̱ ndạtán yóo
tạesclavo tạ kísa chiño no̱o̱ ndi'i ni̱vi. Saá ké'é i̱ ña chindeé i̱ ví'í
ní kạ ni̱vi xạ'ạ ña kandixa na Jesucristo. 20 Ta xạ'ạ ñayó'o, ki̱vi̱
tákụ i̱ xí'in ni̱vi nañoo i̱ najudío, ta tákụ i̱ ndạtán tákụ nayó'o xạ'ạ
ña chindeé i̱ na ña kandixa na Jesucristo. Najudío kúu ni̱vi na
tákụ ti̱xin ndạyí Ndios ña ni̱taa tạMoisés xi̱nạ'á, ta saá ki̱vi̱ tákụ i̱
xí'in najudío yó'o, ñii ki̱'va ndạtán kísa ndivi na ndạyí yó'o, saá
kísa ndivi i̱ ña. Vará ndạyí yó'o o̱n si̱ví kạ ña xá'nda chiño no̱o̱ yi̱'i̱
kúu ña, ta saá ni, ñii káchí kísa ndivi i̱ ña xí'in najudío, chi kóni i̱
chindeé i̱ nañoo i̱ yó'o xạ'ạ ña kandixa na Jesucristo. 21 Ta ni̱vi na
o̱n vása kúu najudío o̱n vása tákụ na ti̱xin ndạyí Ndios ña ni̱taa
tạMoisés xi̱nạ'á, ta saá ki̱vi̱ tákụ i̱ xí'in ni̱vi yó'o, ta ndạtán tákụ ñii
tạa tạ o̱n si̱ví tạjudío kúu, saá tákụ i̱ xí'in ni̱vi yó'o. Saá chi kóni i̱
chindeé i̱ nayó'o xạ'ạ ña kandixa na Jesucristo. Ta saá ni, tạndạ
vitin o̱n vása sándakoo i̱ ña kísa ndivi i̱ ña xá'nda chiño Ndios, chi
ndạyí Jesucristo kúu ña xá'nda chiño no̱o̱ i̱. 22 Tá tákụ i̱ xí'in ni̱vi
na sạkán lo'o kuiti kúndạạ ini xạ'ạ yichi̱ Jesucristo, ta kísa ni̱no̱
xí'in mi̱i i̱ ña nduu i̱ ndạtán yóo ni̱vi yó'o, ña chindeé i̱ na xạ'ạ ña
vạ'a kạ kundiko̱n na yichi̱ Jesucristo. Ta saá ki̱vi̱ tákụ i̱ xí'in ñii ñii
ni̱vi, chíkaạ i̱ ndeẹ ña nduu i̱ ndạtán yóo ni̱vi yó'o. Saá chi ndạ no̱o̱
xaạ ndeẹ i̱, kóni i̱ ña chindeé i̱ ni̱vi xạ'ạ ña sava nayó'o kandixa na
Jesucristo ta saá sakạku ra na. 23 Ta saá ndíko̱n i̱ kísa ndivi i̱ chiño
yó'o xạ'ạ ña kui̱tạ ní'nó to̱'on vạ'a xạ'ạ Jesucristo. Ta saá yi̱'i̱ xí'in
ni̱vi na kándixa to̱'on yó'o ta ndíko̱n na yichi̱ Jesucristo, ndi'i mi̱i
ndi̱ náki'in ndi̱ ñavạ'a nda'ạ Ndios.
24 Xa xíni̱ ndó ndí ni̱vi na kuạ'ạn kono no̱o̱ xíno ni̱vi na ké'é
tá'an, nayó'o chíkaạ ní na ndeẹ xạ'ạ ña kundeé na no̱o̱ ndi'i ni̱vi na
xíno xí'in na. Vará ndi'i ni̱vi yó'o kúu ni̱vi na xíno, ta ñii lạá ni̱vi
yó'o kundeé no̱o̱ ndi'i inkạ na, ta ni̱vi kundeé yó'o naki'in ñavạ'a.
Ta ndạtán yóo ni̱vi na xíno yó'o, saá yóo mi̱i yó ni̱vi na ndíko̱n
yichi̱ Jesucristo. Ta xíni̱ ñó'ó chikaạ ní yó ndeẹ xạ'ạ ña kundeé yó
ta naki'in yó ñavạ'a nda'ạ Ndios. 25 Ndi'i ni̱vi na chíkaạ ini ña
kundeé na no̱o̱ ña xíno na ké'é tá'an na xạ'ạ ña naki'in na ñavạ'a,
ni̱vi yó'o chíkaạ ní na ndeẹ ña vivíi ndáa ndi'i xí'in mi̱i na, ta
násita xí'in mi̱i na no̱o̱ ndi'i ña kivi satakué'ẹ yi̱kí ko̱ñu na. Ta saá
ni, ñavạ'a náki'in ni̱vi na xíno tá kụndeé na no̱o̱ natá'an na, ñavạ'a
yó'o ñii ki̱vi̱ ndi'i xạ'ạ ña. Ta mi̱i yó, ni̱vi na kándixa Jesucristo,
vạ'a ná chikaạ ní yó ndeẹ xạ'ạ ña naki'in yó ñavạ'a ní kạ, ta ñavạ'a
ní kạ yó'o ña taxi Ndios nda'ạ yó ndạ ñii ki̱vi̱ o̱n ndi'i xạ'ạ ña. 26 Ta

yi̱'i̱, o̱n vása xíno i̱ nda̱tán xíno ñii ta̱a ta̱kuáá nduchu̱ no̱o̱, ta̱ kúu
ta̱a ta̱ o̱n vása xíni̱ míkía̱ xaa̱ ra. Ni o̱n vása ké'é i̱ nda̱tán ké'é ta̱a
ta̱ kóon yi̱kí no̱o̱ ta̱chi̱ kuiti, chi nda̱ lo'o o̱n vása ndáya̱'ví táná
ke'é i̱ saá. 27 Ta nda̱ víka̱, násita xí'in mi̱i i̱, ta xá'nda chiño i̱ no̱o̱
yi̱kí ko̱ñu i̱ ña sakuá'á ña kasa ndivi ña ña kóni i̱. Saá chíkaa̱ i̱ ndee̱
xí'in mi̱i i̱, ko̱to̱ o̱n to̱nda̱a i̱ naki'in i̱ ñava̱'a nda'a̱ Ndios ñoyívi
ni̱no, vará yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱ ni̱ka̱'a̱n ndoso to̱'on va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo
no̱o̱ kua̱'a̱ ní ni̱vi.

Xí'in to̱'on yó'o ta̱Pablo ndáto̱'on ra xí'in ni̱vi na kándixa Jesucristo ña o̱n ke'é na nda̱tán ke̱'é ni̱vi naIsrael xi̱na̱'á

10 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, o̱n xi̱in i̱ ña nandoso ndó xa̱'a̱ ña
ni̱ndo'o naxi̱i̱ síkuá yó naIsrael kui̱ya̱ xi̱na̱'á. Ndi'i nayó'o
kua̱'a̱n na no̱o̱ yóo yuku̱ yi̱chí, ta xíka xá'á na kua̱'a̱n na ti̱xin vi̱ko̱
ña ní'i yichi̱ na; ta ki̱vi̱ ni̱xaa̱ na yu'u̱ takuií mi̱ni, ta Ndios na̱kuiná
ra takuií mi̱ni yó'o, ta ni̱ti̱vi ño'o̱ yi̱chí no̱o̱ ni̱ya'a na kua̱'a̱n xá'á
na. 2 Ta xí'in ñayó'o, nda̱tán yóo ña chi̱chi naIsrael xí'in vi̱ko̱ ta
xí'in takuií, ta ndu̱u na ni̱vi na ndíko̱n ta̱Moisés, saá ni̱xi̱yo ña. 3 Ta
ndi'i naxi̱i̱ síkuá yó yó'o ñii káchí xi̱xi na ñii no̱o̱ ñava̱'a ña ta̱xi
Ndios nda'a̱ na. 4 Ta ndi'i naxi̱i̱ síkuá yó yó'o ñii káchí xi̱'i na ñii
no̱o̱ takuií tá ta̱xi Ndios nda'a̱ na. Ta takuií yó'o ke̱e rá kándíká
yu̱u̱ ká'no ña kua̱'a̱n xí'in na, ta yu̱u̱ ká'no yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱
Jesucristo, ta̱a ta̱ ni̱xi̱yo xí'in na ki̱vi̱ ni̱xika na yuku̱ yi̱chí. 5 Vará
Ndios ke̱'é ra kua̱'a̱ ní ñava̱'a ná'no xí'in naIsrael yó'o ki̱vi̱ ni̱xika
na yuku̱ yi̱chí, ta o̱n vása ní-kusii̱ ini ra xi̱ni ra ña o̱n vá'a ke̱'é
kua̱'a̱ ní ni̱vi yó'o. Ta saá Ndios ta̱xi ra ña ni̱xi'i̱ na, ta ni̱xi̱ta̱ ní'nó
yi̱kí ko̱ñu na no̱o̱ ño'o̱ yuku̱ yi̱chí.
6 Ña ni̱ndo'o naIsrael yó'o kui̱ya̱ xi̱na̱'á, kúu ña sáná'a mi̱i yó
xa̱'a̱ ña o̱n kutoo ní yó ke'é yó ña o̱n vá'a, nda̱tán yóo ña ni̱kutoo
ní nayó'o ké'é na. 7 Ta ña ni̱ndo'o nayó'o sáná'a ña mi̱i yó xa̱'a̱ ña
o̱n kasa ká'no yó ñaídolo án inka̱ ndios vatá, nda̱tán yóo ña ke̱'é
kua̱'a̱ ní naxi̱i̱ síkuá yó xi̱na̱'á. Chi nayó'o sa̱kana na viko̱ xa̱'a̱ ña
kísa ká'no na ndios vatá, ta to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á ká'a̱n ña
xa̱'a̱ ña ke̱'é na viko̱ yó'o, káchí ña saá: “Ni̱vi yó'o xi̱xi ní na, ta
xi̱'i ní na, ta saá na̱kuita na, ta kini sa̱síki na xa̱'a̱ ña kísa ká'no na
ndios vatá”, káchí to̱'on Ndios xa̱'a̱ naxi̱i̱ síkuá yó naIsrael. 8 Ta mi̱i
yó, o̱n vá'a ki̱'vi yó kua̱chi nda̱tán ke̱'é kua̱'a̱ ní nayó'o, chi ki̱vi̱
saá nata̱a ni̱ki̱'vi na kua̱chi xí'in náña'a̱ ná o̱n si̱ví násí'í na kúu,
ta náña'a̱ ni̱ki̱'vi ná kua̱chi xí'in nata̱a na o̱n si̱ví yii̱ ná kúu. Ta
xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ke̱'é nayó'o, o̱ko̱ u̱ni̱ mil ni̱vi yó'o ni̱xi'i̱, ta ñii
la̱á ki̱vi̱ xi̱kuu ña ni̱xi'i̱ ndi'i nayó'o. 9 Ta saá o̱n vá'a koto ndoso
yó Jesucristo án ndixa saxo̱'vi̱ ra mi̱i yó xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ké'é yó.

Saá chi kuạ'ạ ní naxii̱ síkuá yó xi̱to ndoso na Ndios xi̱nạ'á, ta ni̱xi'i̱ kuạ'ạ ní na ke̱'é saá, chi tíko̱o̱ xati̱ xạxi rí na ta ni̱xi'i̱ na. [10] Ta o̱n kạ'ạn kuáchí yó xí'in Ndios, ndạtán kuiyạ xi̱nạ'á kuạ'ạ ní naxii̱ síkuá yó ni̱kạ'ạn kuáchí na, ni̱kạ'ạn na ndí o̱n vá'a ke̱'é Ndios xí'in na. Ta saá ñii ñaángel ña kúu ña xá'ni ni̱vi, ki̱xaạ ña, ta xạ'ni ña ni̱vi yó'o na ni̱kạ'ạn kuáchí xí'in Ndios.

[11] No̱o̱ to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱nạ'á ká'ạn ña xạ'ạ ña o̱n vá'a ke̱'é naxii̱ síkuá yó yó'o, chi saá ndáto̱'on ña xí'in mi̱i yó, ni̱vi na táku̱ vitin, ña o̱n ke'é yó ndạtán ke̱'é naxii̱ síkuá yó xi̱nạ'á. Saá chi ki̱vi̱ vitin vạxi kuyatin ki̱vi̱ sondí'í ñoyívi. [12] Ta saá, tá ndó'ó kúu ni̱vi na xáni si̱ni̱ ndí kútu̱ ní yíta ndó yichi̱ Jesucristo, ta xíni̱ ñó'ó kundaa xí'in mi̱i ndó ko̱to̱ ñii kama nakava ndó ke'é ndó ña o̱n vá'a. [13] Ta ñii ñii ña chínda'á ndó ke'é ndó ña o̱n vá'a, o̱n si̱ví ñii ña xạá kúu ñayó'o, chi ñii ki̱'va saá xa chi̱nda'á ña kuạ'ạ ní ni̱vi xi̱nạ'á ke'é na ña o̱n vá'a. Ta Ndios kúu tạa tạndạạ, ta ndixa chindeé ra mi̱i ndó. Tá vạxi ña chínda'á ndó'ó ke'é ndó ña o̱n vá'a, tá mií saá Ndios taxi ra ndee̱ nda'ạ ndó, ta saná'a ra ndó'ó ndasaá kundeé ndó no̱o̱ ñayó'o.

[14] Nañani yó xí'in nákí'vạ yó, ndó'ó kúu ni̱vi na kí'vi ní ini i̱ xíni i̱. Ta saá ndáto̱'on i̱ xí'in ndó ndí ndạ lo'o o̱n kasa ká'no ndó ñaídolo án ñaimagen án ndi'i saá inkạ ndios vatá. [15] Ndó'ó kúu ni̱vi na ndíchí si̱ni̱, ñạkán kúchiño ndó kundạạ ini ndó án ñandạạ án o̱n si̱ví ñandạạ kúu to̱'on yó'o ña ká'ạn i̱ xí'in ndó vitin. [16] Ta mi̱i yó, ni̱vi na kándixa Jesucristo, ki̱vi̱ nákutá'an yó ta xí'i yó vino ta xíxi yó si̱tạ vạ'a xạ'ạ ña náká'án yó ndí Jesucristo ni̱xi'i̱ ra xạ'ạ kuạchi yó, ta saá tíin yó copa vino ta táxi yó ña táxa'vi ña'á nda'ạ Ndios xạ'ạ ndutạ xí'i yó. Ta ndixa ña ké'é yó saá kúu ña sáná'a ndí ñii yóo yó xí'in Jesucristo, tạa tạ ni̱xi̱tạ ni̱i nda'ạ tón cruz. Ta ñii ki̱'va saá, tá xíxi yó si̱tạ vạ'a ña tá'ví yó, ta ndixa ña ké'é yó saá kúu ña sáná'a ndí ñii yóo yó xí'in Jesucristo, tạa tạ ni̱tạ'ndạ ko̱ñu nda'ạ tón cruz. [17] Vará mi̱i yó ni̱vi na kándixa Jesucristo kuạ'ạ ní kúu yó, ta ñii lạá si̱tạ vạ'a kúu ña xíxi ndi'i yó. Ñayó'o sáná'a ndí ndi'i mi̱i yó ñii lạá yi̱kí ko̱ñu Jesucristo kúu yó.

[18] Vạ'a kani si̱ni̱ ndó xạ'ạ nañoo Israel. Nayó'o xi̱xixi na ñii xiiña ko̱ñu ña ni̱so̱ko̱ na no̱o̱ Ndios no̱o̱ nạmạ yi̱i. Ta ndixa ña xi̱xi na ko̱ñu yó'o sáná'a ña ndí ñii yóo na xí'in Ndios tạa tạ nạki'in ña ni̱so̱ko̱ na, ta ñii yóo na xí'in natá'an na na xi̱xi xí'in na ko̱ñu ña ni̱so̱ko̱ na no̱o̱ Ndios. [19] Ta saá, ¿yukía kóni i̱ kachí i̱ xí'in to̱'on yó'o? O̱n vása xi̱in i̱ kachí i̱ ndí ndạ ñii ñaídolo kúu ña ndáyạ'ví. Ni o̱n vása xi̱in i̱ kachí i̱ ndí ndạ ñii ña sóko̱ ni̱vi no̱o̱ ñaídolo kúu ña ndáyạ'ví. [20] Ta saá ni, kóni i̱ ña kundạạ ini ndó ndí ña sóko̱ ni̱vi no̱o̱ ñaídolo, ta ñayó'o, o̱n si̱ví ña sóko̱ na no̱o̱ Ndios kúu ña. Ta ña sóko̱ ni̱vi no̱o̱ ñaídolo, ndạtán yóo ña sóko̱ na no̱o̱ ñaníma ndivạ'a

xa̱'a̱ ña ñii koo na xí'in níma̱ yó'o, saá yóo ña. Ta nda̱ lo'o o̱n xi̱in i̱
ña ñii koo ndó xí'in ñaníma̱ ndiva̱'a. 21 Ta saá tá xí'i ndó vino xa̱'a̱
ña ñii koo ndó xí'in Jesucristo, tá mií saá tuku o̱n vá'a ko'o ndó
vino xa̱'a̱ ña ñii koo ndó xí'in ñaníma̱ ndiva̱'a. Ta ñii ki̱'va saá, tá
xíxi ndó no̱o̱ mesa Jesucristo, ta saá tuku o̱n vá'a kuxu ndó no̱o̱
mesa ñaníma̱ ndiva̱'a. 22 O̱n vá'a ke'é yó saá, ko̱to̱ sasaa̱ yó ini
Jesucristo. ¿Án ndá xáni si̱ni̱ yó kúu yó ni̱vi na ndeé ka̱ no̱o̱ ra?
Ó'on, nda̱ lo'o o̱n si̱ví saá.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ndi'i saá ña kísa ndivi yó xíni̱ ñó'ó kuu ña xa̱'a̱ ña kanóo síkón ñato̱'ó Ndios

23 Ta sava ndó'ó káchí ndó saá: "Mi̱i yó ni̱vi na kándixa
Jesucristo táku̱ ndíka̱ yó. Ta xa̱'a̱ ñayó'o kómí yó nda̱yí kasa ndivi
yó ndi'i ña kóni yó", saá káchí ndó. Ta xíni̱ ñó'ó kunda̱a̱ ini ndó
ndí ndi'i ña kúchiño yó ke'é yó o̱n si̱ví xa̱'a̱ ñava̱'a mi̱i yó kúu ña.
Ndixa táku̱ ndíka̱ yó yichi̱ Jesucristo, ta saá ni, ndi'i ña kúchiño
yó ke'é yó o̱n si̱ví ña taxi chindeé tá'an yó ña va̱'a ka̱ kua'no yó
yichi̱ Jesucristo kúu ndi'i ña. 24 Ta ñii ñii mi̱i yó, o̱n vása va̱'a kuiti
kundi'i ini yó ndukú yó ndasaá va̱'a koo mi̱i yó, ta xíni̱ ñó'ó si'na
kundi'i ini yó ndukú yó ña va̱'a koo inka̱ ni̱vi.
25 Ta saá va̱'a kuxu ndó ndi'i saá no̱o̱ ko̱ñu ña síkó ni̱vi no̱yá'vi,
ta o̱n kundi'i ini ndó án va̱'a kuxu ndó ña, án o̱n vá'a kuxu ndó ña.
26 Saá chi Ndios kúu ta̱a ta̱ ki̱sa va̱'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o, ta
ndi'i ña yóo ku̱va̱'a, kuenda mi̱i Ndios kúu ña.
27 Ta saá tá ni̱vi na o̱n vása kándixa Jesucristo kána na ndó'ó
kuxu ndó xí'in na, ta va̱'a kuxu ndó nda̱ ndá ña taxi na kuxu ndó.
Tá taxi na ko̱ñu kuxu ndó, ta o̱n nda̱ka̱ to̱'on ndó mí ke̱e ko̱ñu
yó'o. 28 Ta saá ni, tá ni̱vi yó'o ká'a̱n na xí'in ndó, káchí na saá:
"Ko̱ñu yó'o kúu ña ni̱so̱ko̱ ni̱vi no̱o̱ ñaídolo", káchí na xí'in ndó,
ta saá o̱n kuxu ndó ko̱ñu yó'o, chi o̱n vá'a ke'é ndó ña xáni si̱ni̱
ni̱vi yó'o kúu ña o̱n vá'a. 29 Saá chi ni̱vi yó'o, vará ka̱na na ndó'ó
ña kuxu ndó ko̱ñu xí'in na, mi̱i na xáni si̱ni̱ na ndí ña o̱n vá'a no̱o̱
Ndios kúu ña kuxu ndó ko̱ñu ña ni̱so̱ko̱ ni̱vi no̱o̱ ñaídolo.
Ta saá ni, sava ndó'ó nda̱ka̱ to̱'on ndó yi̱'i̱, kachí ndó saá: "Tá
ndixa kúu yó ni̱vi na táku̱ ndíka̱ yichi̱ Jesucristo, ta, ¿nda̱chun taxi
yó nda̱yí nda'a̱ inka̱ ni̱vi ña ka'nda chiño na no̱o̱ yó án va̱'a kuxu
yó án o̱n vá'a kuxu yó ko̱ñu ña ni̱so̱ko̱ ni̱vi no̱o̱ ñaídolo? 30 Tá taxi
yó ña táxa'vi ña'á nda'a̱ Ndios xa̱'a̱ ña kuxu yó, ta saá ¿án yóo ka̱
nda̱yí kómí inka̱ ni̱vi ña kandiva̱'a na xí'in yó xa̱'a̱ ña xíxi yó?",
saá kachí ndó nda̱ka̱ to̱'on ndó yi̱'i̱. 31 Ta yi̱'i̱ ndakui̱in i̱ ka̱'a̱n i̱
xí'in ndó ndí ña xíni̱ ñó'ó ní ka̱ ke'é yó kúu ñayó'o: tá xí'i yó án
xíxi yó án nda̱ yu kúu inka̱ ña ké'é yó, ta xíni̱ ñó'ó kasa ndivi yó

ndi'i ñayó'o xa̱'a̱ ña kanóo síkón ní ñato̱'ó Ndios. 32 Ta o̱n vá'a
koo yó nda̱tán yóo yu̱u̱ ña káchi'i xa̱'a̱ ni̱vi ta nákava na, án ni̱vi
najudío, án ni̱vi na o̱n si̱ví najudío, án ni̱vi na kándixa Jesucristo
kúu nayó'o. 33 Ñayó'o kúu ña ké'é i̱, chi chíkaa̱ ní i̱ ndee̱ xa̱'a̱ ña
ke'é i̱ ña sakusii̱ ini ndi'i ni̱vi. Saá chi o̱n vása kuiti ndí'i ini i̱
ndukú i̱ ña chindeé xí'in mii̱ i̱, ta yi̱'i̱ ndixa si'na ndí'i ini i̱ ndukú i̱
ña chindeé i̱ kua̱'a̱ ní inka̱ ni̱vi xa̱'a̱ ña kandixa na Jesucristo ta saá
saka̱ku ra na.

11 Ta ndó'ó, va̱'a ná kundiko̱n ndó yichi̱ i̱, nda̱tán yi̱'i̱ va̱'a
ndíko̱n i̱ yichi̱ Jesucristo.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ki̱vi̱ ña nákutá'an yó ña kísa ká'no yó Ndios, ta xí'in ñato̱'ó ní, xíni̱ ñó'ó ke'é yó saá

2 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, vitin kísa ká'no i̱ ndó'ó, chi ndi'i
saá ki̱vi̱ náká'án ndó xa̱'a̱ i̱, ta o̱n vása ní-sandakoo ndó kísa ndivi
ndó to̱'on ña xa sa̱ná'a i̱ ndó'ó xa̱'a̱ yichi̱ Jesucristo. 3 Ta vitin va̱'a
ná kunda̱a̱ ini ndó to̱'on yó'o: Nda̱tán yóo si̱ni̱ ni̱vi xí'in yi̱kí ko̱ñu
na, saá yóo Jesucristo xí'in ñii ñii mii̱ yó, nata̱a na kándixa ra. Ta
ñii ñii ta̱a, nda̱tán yóo si̱ni̱ ñásí'í ra, saá yóo ra xí'in ñá. Ta Ndios,
nda̱tán yóo si̱ni̱ Jesucristo saá yóo ra. 4 Ta ki̱vi̱ ká'a̱n ta̱a xí'in
Ndios, án ká'a̱n ndoso ra no̱o̱ ni̱vi to̱'on ña káku no̱o̱ Níma̱ Ndios,
tá mií saá, o̱n vá'a koo ña kunda̱si̱ si̱ni̱ ra. Saá chi tá yóo ña ndási̱
si̱ni̱ ra, ta ñayó'o sáná'a ña ndí o̱n vása kísa to̱'ó ra si̱ni̱ ra. 5 Ta ki̱vi̱
ká'a̱n ña'a̱ xí'in Ndios, án ká'a̱n ndoso ñá no̱o̱ ni̱vi to̱'on ña káku
no̱o̱ Níma̱ Ndios, tá mií saá, tá o̱n vása yóo ña ndási̱ si̱ni̱ ñá, ta
ñayó'o sáná'a ña ndí o̱n vása kísa to̱'ó ñá si̱ni̱ ñá. Saá chi ñii ki̱'va
nda̱tán kúka'an no̱o̱ ñá xí'in ña xátá yálá ñá yisi̱ si̱ni̱ ñá, saá yóo ña.
6 Ta saá, tá o̱n vása yóo ña ndási̱ si̱ni̱ ña'a̱ ki̱vi̱ ká'a̱n ñá xí'in Ndios,
án ki̱vi̱ ká'a̱n ndoso ñá no̱o̱ ni̱vi to̱'on ña káku no̱o̱ Níma̱ Ndios, ta,
¡va̱'a ka̱ ná ka'nda ndi'i ñá yisi̱ si̱ni̱ ñá! Ta saá ni, ña ni̱ta̱'nda̱ yisi̱
si̱ni̱ ña'a̱, án ña ni̱xa̱tá yálá ñá yisi̱ si̱ni̱ ñá, kúu ña táxi kuka'an no̱o̱
ñá. Ta saá va̱'a ná koo ña kunda̱si̱ si̱ni̱ ñá. 7 Ta ki̱vi̱ ká'a̱n ta̱a xí'in
Ndios, án ká'a̱n ndoso ra to̱'on ña káku no̱o̱ Níma̱ Ndios, ta o̱n vá'a
koo ña kunda̱si̱ si̱ni̱ ra. Saá chi, Ndios ki̱sa va̱'a ra ta̱a ta̱no̱ó, ta
ndi'i nata̱a sáná'a na ndasaá yóo Ndios, chi sáná'a na sava ñalivi
ká'no ña kúu mii̱ Ndios. Ta Ndios xi̱ni̱ ñó'ó ra yi̱kí kándíká ta̱no̱ó
xa̱'a̱ ña ki̱sa va̱'a ra ña'a̱ ñáno̱ó. Ta saá ndi'i náña'a̱ sáná'a ná sava
ñalivi ká'no ña kúu mii̱ ta̱a. 8 Saá chi ta̱a ta̱no̱ó ñoyívi yó'o o̱n
vása ní-kixi ra ti̱xin yi̱kí ko̱ñu ñii ña'a̱. Ta ña'a̱ ñáno̱ó ñoyívi yó'o
ku̱va̱'a ñá xí'in yi̱kí ko̱ñu ta̱a ta̱no̱ó. 9 Ta o̱n si̱ví xa̱'a̱ ña'a̱ kúu ña
ki̱sa va̱'a Ndios ta̱a, ta xa̱'a̱ ta̱a kúu ña ki̱sa va̱'a Ndios ña'a̱. 10 Ta
xa̱'a̱ ña ke̱'é Ndios saá, ta xa̱'a̱ ña yóo naángel xíto na, va̱'a ná koo

ña kundasi sini náña'a xa'a ña saná'a ndí náña'a yó'o kómí ná
ndayí ña ka'an ná xí'in Ndios ta ka'an ndoso ná noo nivi to'on ña
káku noo Níma Ndios. 11 Ta saá ni, nataa ta náña'a, na kándixa
Jesucristo, xíni ñó'ó tá'an nayó'o. Saá chi tá on koó ña'a ní-kuva'a,
ta on kívi koo taa, níkúu. Ta tá on koó taa ní-kuva'a, ta on kívi koo
ña'a, níkúu. 12 Vará Ndios kisa va'a ra ña'a ñánoó ñoyívi yó'o xí'in
yikí kándíká taa tanoó ñoyívi yó'o, ta saá taa taovi xí'in ndi'i inka
nataa kaku na tixin ña'a. Ta saá ni, ndi'i nataa xí'in ndi'i náña'a
xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o kúu ña kisa va'a Ndios.
13 Ta mii ndó, ¿yukía xáni sini ndó? ¿Yu kuu ña va'a ke'é ña'a
kivi ká'an ñá xí'in Ndios noo nákutá'an nivi xa'a ña kísa ká'no na
Ndios? Tá on vása yóo ña ndási sini ña'a, ¿án xáni sini ndó ndí
ñava'a kuu ña ká'an ñá xí'in Ndios saá? 14 Ta, ¿án on ndixa yóo ña
nákaa ini mii yó ña táxi kani sini yó ndí ña sákuka'an noo taa kúu
ña nání ní yisi sini ra? 15 Ta, ¿án on ndixa yóo ña nákaa ini mii yó
ña táxi kani sini yó ndí ña nání yisi sini ña'a kúu ñii ñava'a livi ña
táxi ñato'ó ná? Saá chi Ndios saní'i ra yisi sini ña'a xa'a ña nakasi
ña sini ñá. 16 Ta saá ni, tá yóo sava ndó'ó na on vása yóo yu'ú xí'in
to'on yó'o, ta saá yi'i ndákuiin i yu'u ndó, káchí i saá, ndí ndi'i ñoo
noo xá'an i, noo nákutá'an nivi na kándixa Jesucristo ña kísa ká'no
na Ndios, ta ndi'i náña'a xí'in nataa, ké'é na xí'in sini na ñii ki'va
ndatán yóo ña sakán ndato'on i xí'in ndó'ó.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña on vá'a ké'é nivi na kándixa Jesucristo kivi nákutá'an na

17 Ta vitin xa'a sava ña ké'é ndó'ó, on vása kúchiño i kasa
ká'no i ndó'ó. Saá chi kivi nákutá'an ndó xa'a ña kísa ká'no ndó
Ndios, ta sava ña ké'é ndó on vása chíndeé ña ndó'ó ña va'a ka
kua'no ndó yichi Jesucristo. Ta nda víka, sava ña ké'é ndó yó'o
kúu ña sátakué'e ini xí'in tá'an ndó. 18 Saá chi xa xini so'o i ndí
kivi nákutá'an ndó xa'a ña kísa ká'no ndó Ndios, ta náta'vi tá'an
ndó, ta náa ndó xí'in tá'an ndó. Ta xáni sini i ndí sava to'on yó'o
ña ká'an kuáchí nivi xa'a ndó kúu to'on ndixa. 19 ¿Án xáni sini ndó
ndí ñava'a kúu ña nata'vi tá'an ndó? ¿Án xáni sini ndó ndí xíni
ñó'ó koo kua'a ti'vi ndó, chi xí'in ñayó'o saná'a káxín ndó noo nivi
ndá ti'vi ndó'ó kúu ña kúsii ini Ndios xíni ra? ¡On siví saá!
20 Saá chi xa'a ña on vása ñii yóo ndó xí'in natá'an ndó, sáná'a ndó ndí
on siví xí'in ña ndino'o ini ndó kúu ña xíxi ndó sita va'a ta xí'i ndó
vino xa'a ña náká'án ndó ndí Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi ndó.
21 Saá chi kivi nákutá'an ndó, ta sava ndó'ó kama ní kíxá'á ndó xíxi
ndó ndi'i ña ndíso ndó, ta on vása ndáti ndó xa'a ña nata'ví ndó
ña ndíso ndó ña kuchiño kuxu inka nivi na kándixa Jesucristo na

nákutá'an xí'in ndó. Ta saá, sava ndó'ó ndeé ní xíxi ndó ta kua̱'a̱
ní xí'i ndó ta̱nda̱ xíini ndó, vará sava nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó,
lo'o ní ñaxíxi ndíso na, ta kíndo̱o na xí'in ña xí'i̱ ka̱ na so̱ko. [22] ¡O̱n
vá'a ké'é ndó saá! ¿Án o̱n ndixa yóo ve'e mi̱i ndó no̱o̱ kúchiño
kindo̱o ndó kuxu ndó ta ko'o ndó? Saá chi xí'in ña o̱n vása va̱'a
ké'é ndó vitin, chíkaa̱ ni̱no̱ ndó ñato̱'ó ni̱vi na kándixa Jesucristo,
ta sákuka'an ndó no̱o̱ nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó na o̱n vása kómí
ña kuxu na. ¿Ndá to̱'on ka̱ kúu ña kivi ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó'ó, ni̱vi na
ké'é ña o̱n vá'a yó'o saá? ¿Án va̱'a kasa ká'no i̱ ndó'ó xa̱'a̱ ñayó'o?
Ó'on, o̱n vása kúchiño ke'é i̱ saá.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndasaá va̱'a ná ke'é ni̱vi ki̱vi̱ xíxi na si̱ta̱ va̱'a ta xí'i na vino xa̱'a̱ ña náká'án na ña ni̱xi'i̱ Jesucristo xa̱'a̱ kua̱chi na

(Mt. 26:26-29; Mr. 14:22-25; Lc. 22:14-20)

[23] To̱'on ña na̱ki'in i̱ nda'a̱ ta̱Jesús, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, kúu
ña xa nda̱to̱'on i̱ xí'in ndó, káchí i̱ saá: Si'na ka̱ ña ta̱Judas na̱taxi
ra ta̱Jesús nda'a̱ ni̱vi na sáa̱ ini xíni ña'á, ta mi̱i ñoó yó'o saá
ta̱Jesús ti̱in ra si̱ta̱ va̱'a, [24] ta ta̱xi ra ña táxa'vi ña'á nda'a̱ Ndios,
ta ta̱'ví ra si̱ta̱ va̱'a yó'o, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in nata̱a naxíka xí'in ra,
káchí ra saá: "Naki'in ndó si̱ta̱ va̱'a yó'o, ta kuxu ndó ña. Si̱ta̱ va̱'a
yó'o kúu yi̱kí ko̱ñu i̱ ña taxi i̱ xa̱'a̱ ndó. Ñayó'o kuxu ndó xa̱'a̱ ña
naká'án ndó yi̱'i̱", káchí ta̱Jesús xí'in na. [25] Tá ndi̱'i xi̱xi na si̱ta̱
va̱'a yó'o, ta ta̱Jesús ti̱in ra copa ña ñó'o nduta̱ vino, ta ni̱ka̱'a̱n
ra, káchí ra saá: "Nduta̱ vino yó'o kúu ni̱i i̱, ta xí'in nduta̱ yó'o
Ndios chíndú'u̱ ra ñaxa̱á kíndo̱o ra xí'in ni̱vi. Ta ndi'i saá yichi̱ ña
ko'o ndó nduta̱ vino yó'o, ke'é ndó saá xa̱'a̱ ña naká'án ndó yi̱'i̱",
káchí ta̱Jesús xí'in na. [26] Ña̱kán kía̱ ndi'i saá yichi̱ ña xíxi yó si̱ta̱
va̱'a ta xí'i yó vino, ta ña ké'é yó saá kúu ña ká'a̱n ndoso yó ndí
ni̱xi'i̱ Jesucristo xa̱'a̱ kua̱chi yó. Ta ke'é yó saá ta̱nda̱ ki̱vi̱ ndikó
Jesucristo ñoyívi yó'o.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ndí xí'in ñato̱'ó ta xí'in ña ndino'o ini yó xíni̱ ñó'ó kuxu yó si̱ta̱ va̱'a ta ko'o yó vino ña náká'án yó Jesucristo

[27] Ña̱kán kía̱ nda̱ yu kúu ni̱vi na xíxi si̱ta̱ va̱'a ta xí'i na vino xa̱'a̱
ña náká'án na Jesucristo, tá o̱n si̱ví xí'in ña ndino'o to̱'ó ini na ké'é
na saá, ta ni̱vi yó'o nákuiso na kua̱chi. Saá chi xí'in ña o̱n vása kísa
to̱'ó na ña ni̱xi'i̱ Jesucristo nda'a̱ tón cruz, nayó'o chíkaa̱ ni̱no̱ na
yi̱kí ko̱ñu ra ta chíkaa̱ ni̱no̱ na ni̱i ra. [28] Ta saá tá ki̱vi̱ nákutá'an yó
xa̱'a̱ ña kuxu yó si̱ta̱ va̱'a ta xa̱'a̱ ña ko'o yó vino xa̱'a̱ ña náká'án

yó ndí Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó, ta ñii ñii mii yó xíni ñó'ó
koto ndoso xí'in mii yó án ndixa yóo va'a yó xí'in Ndios. 29 Saá
chi nda yu kúu nivi na xíxi sita va'a ta xí'i na vino, tá on vása
nákoni na ndí ñayó'o ká'an ña xa'a yikí koñu Jesucristo, ta nivi
yó'o naki'in na ña xo'vi na xa'a ña ké'é na saá. 30 Ñakán kía yóo
kua'a ní ndó'ó na xa ndeé ní ndó'o xí'in kue'e, án vitá ní kóni ndó,
tanda sava natá'an ndó xa nixi'i na. 31 Ta saá ni, tá xí'in ña ndino'o
ini yó koto ndoso xí'in mii yó án ndixa yóo va'a yó xí'in Ndios, ta
saá on koni ñó'ó Ndios saxo'vi ra mii yó. 32 Ta saá ni, tá kivi Ndios
sáxo'vi ra mii yó, ta kúu ña xa'a ña sakuá'á yó sandakoo yó ña on
vá'a ta xa'a ña sakuá'á yó ke'é yó ñava'a, koto ñii ki'va ndi'i xa'a
yó xí'in nivi na ndíkon yichi on vá'a ñoyívi yó'o.
33 Ta saá, nañani yó xí'in nákiva yó, ñayó'o kúu ña ndáto'on i
xí'in ndó: Tá kivi nákutá'an ndó ta xíxi ndó xa'a ña náká'án ndó
Jesucristo, ta kundati tá'an ndó, ta saá ñii káchí kuxu ndó xí'in
tá'an ndó. 34 Tá yóo ndó'ó na xí'i ní soko, ta on kúchiño ndó
kundati ndó, ta va'a si'na kuxu lo'o ndó ve'e mii ndó. Ta saá tá
nákutá'an ndó xa'a ña kuxu ndó xí'in natá'an ndó xa'a ña náká'án
ndó Jesucristo, ta xí'in ñato'ó ke'é ndó saá. Ta saá on nakuiso ndó
kuachi xa'a ña Ndios saxo'vi ra ndó'ó. Ta inka ka tondíni ña táku
ndó, ndato'on i xí'in ndó xa'a ndi'i ñayó'o kivi xaa i koto i ndó'ó.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ndee va'a ña sání'i Níma Ndios nivi na kándixa Jesucristo

12 Nañani yó xí'in nákiva yó, kóni i ña kundaa ini ndó xa'a
ndee va'a ña sání'i Níma Ndios mii yó nivi na kándixa
Jesucristo.
2 Xíni ndó ndí kivi on ta'án kandixa ndó Jesucristo, ta ñandiva'a
chu'u ña ndó'ó ña kisa to'ó ndó kua'a ní ñaídolo ña kúu ndios vatá,
ña on vása kúchiño ka'an nda ñii to'on. 3 Ta saá kóni i ña kundaa
ini ndó ndí nda ñii nivi na ká'an xí'in ndee Níma Ndios on kúchiño
na ka'an na, kachí na saá: "¡Ná kuu Jesucristo taa ta ndíso chi'ña!"
Ta nivi na on vása kómí Níma Ndios, ta nda ñii nayó'o on kúchiño
na kachí na xí'in ña ndino'o ini na: "Jesucristo kúu Taa taKá'no
noo yi'i ta noo ndi'i ña yóo", kachí na.
4 Ta kóni i ña kundaa ini ndó ndí yóo kua'a ní noo ndee va'a
ña sání'i Níma Ndios nivi na kándixa Jesucristo, vará ndi'i ndee
yó'o káku ña noo ñii laá Níma Ndios kuiti. 5 Vará yóo kua'a ní noo
chiño kísa ndivi yó ña kísa chiño yó noo Jesucristo, ta saá ni, ñii
laá mii Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, kúu taa ta kísa chiño yó
noo. 6 Ta yóo kua'a ní noo chiño ña ké'é Ndios xí'in yó, ta ñii laá
Ndios kúu taa ta kísa ndivi chiño ra ini ñii ñii yó. 7 Ta nda'a ñii ñii

mii yó nivi na kándixa Jesucristo, Nímą Ndios sání'i ña ndeę vą'a
ta ndi'i ndeę vą'a yó'o kúu xą'ą ña chindeé tá'an yó. 8 Ta Nímą
Ndios sání'i ña nda'ą sava yó ndeę ña kúchiño yó ką'ąn yó tǫ'on
ndíchí ña káku nǫǫ Nímą Ndios. Ta sání'i ña nda'ą sava yó ndeę
ña kúchiño yó kónó kundąą ini yó ñandąą Ndios. 9 Ta sání'i ña
nda'ą sava yó ndeę vą'a ña ndáa ní ini yó Ndios. Ta sání'i ña nda'ą
sava yó ndeę ña kúchiño yó sandúvą'a yó nivi na kómí ndi'i nǫǫ
kuę'ę. 10 Ta sání'i ña nda'ą sava yó ndeę ña ké'é yó ñavą'a ná'no ña
táxi naka'nda ní ini nivi. Ta sání'i ña nda'ą sava yó ndeę ña ká'ąn
ndoso yó tǫ'on ña káku nǫǫ Nímą Ndios. Ta sání'i ña nda'ą sava
yó ndeę ña nákoni yó án ndixa tǫ'on ña ká'ąn nivi káku ña nǫǫ
Nímą Ndios, án káku ña nǫǫ inką nímą. Ta sání'i ña nda'ą sava yó
ndeę ña kúchiño yó ką'ąn yó inką nǫǫ tǫ'on ña ǫn vása ní-sakuá'á
yó. Ta sání'i ña nda'ą sava yó ndeę ña nándaxin yó yu kúu ña kóni
kachí inką nǫǫ tǫ'on yó'o. 11 Ta ñii ląá Nímą Ndios kúu nǫǫ káku
ndi'i ndeę vą'a yó'o. Ta ñii ki'va ndątán yóo ña chíkaą ini mii
Nímą Ndios saní'i ña, saá yóo ndeę vą'a sání'i ña ñii ñii mii yó,
nivi na kándixa Jesucristo.
12 Yóo kuą'ą ní xiiña kómí yikí kǫñu ñii nivi. Ta ndątán yóo
kuą'ą ní xiiña ña kómí yikí kǫñu ñii nivi, saá yóo mii yó nivi na
kándixa Jesucristo. Vará kuą'ą ní nivi kúu yó, ta ndątán yóo ñii
ląá yikí kǫñu Jesucristo, saá yóo yó xí'in ra. 13 Saá chi sava yó kúu
najudío, ta sava yó ǫn siví najudío kúu, sava yó kúu naesclavo,
ta sava yó ǫn siví naesclavo kúu, ta ndi'i mii yó nivi na kándixa
Jesucristo chichi yó xí'in ñii ląá Nímą Ndios, ta ndǫǫ yó ñii yikí
kǫñu Jesucristo kuiti, chi Ndios tąxi ra ñii ląá Nímą ra ña tákǫ ña
ini ñii ñii yó.
14 Ta ǫn siví ñii ląá xiiña kómí yikí kǫñu yó, ta kuą'ą ní xiiña
kómí ña. 15 Ta ñii xiiña yikí kǫñu yó ña kúu xą'ą yó, tá ñayó'o ná
kachí ña saá: “Yi'i ǫn siví nda'ą nivi kúu i, ñąkán ǫn vása kúu i ñii
xiiña yikí kǫñu nivi”, kachí xą'ą yó, ta tǫ'on ña ką'ąn xą'ą yó saá,
ǫn taxi ña ña sandakoo xą'ą yó kúu ña ñii xiiña yikí kǫñu yó. 16 Ta
ñii ki'va saá, tá ña kúu sǫ'o yó ná kachí ña saá: “Ǫn siví nduchǫ
nǫǫ nivi kúu i, ñąkán ǫn vása kúu i ñii xiiña yikí kǫñu nivi”, kachí
sǫ'o yó, ta tǫ'on ña ką'ąn sǫ'o yó saá, ǫn taxi ña ña sandakoo sǫ'o
yó kúu ña ñii xiiña yikí kǫñu yó. 17 Saá chi tá ndi'i yikí kǫñu yó
kuu ña nina nduchǫ nǫǫ kuiti, níkúu, ta ǫn kuchiño koni sǫ'o yó.
Tá ndi'i yikí kǫñu yó kuu ña nina sǫ'o kuiti, níkúu, ta ǫn kuchiño
ta'mi yó. 18 Ta Ndios chinóo ra ndą mí koo ñii ñii xiiña yikí kǫñu
yó, ta ndątán yóo ña chikaą ini ra ña vą'a koo ñii ñii xiiña, saá yóo
ña. 19 Chi tá ndi'i yikí kǫñu yó ní xikuu ña ñii ląá nǫǫ xiiña kuiti,
níkúu, ta saá ǫn siví ndino'o yikí kǫñu nivi kuu ña. 20 Xí'in tǫ'on

yó'o kúndaa ini yó ndí vará yóo kua'a ní xiiña kómí yikí koñu yó, ta ñii laá kúu yikí koñu yó.
21 Ta saá nduchu noo yó on vása kúchiño ka'an ña xí'in nda'a yó, kachí ña saá: "On vása xíni ñó'ó i yó'ó, nda'a", kachí ña. Ni sini yó on vása kúchiño ka'an ña xí'in xa'a yó, kachí ña saá: "On vása xíni ñó'ó i yó'ó, xa'a", kachí ña. 22 Nda víka, yóo sava xiiña yikí koñu yó ña xáni sini yó kúu ña vitá ní, ta saá ni, ña xíni ñó'ó ní ka noo yó kúu ña. 23 Ta yóo sava xiiña yikí koñu yó ña xáni sini yó ndí lo'o ní ñato'ó ndíso ña, ta saá ni, vivíi ní sákundixin yó xiiña yó'o. Ta xiiña yikí koñu yó ña kúu ña on vá'a koto nivi, táxi yó ñato'ó ní nda'a ñayó'o, chi vivíi nákasi yó ña xí'in tikoto. 24 Ta inka xiiña yikí koñu yó ña kúu ña táxi yó koto nivi, ta on vása ndí'i ní ini yó kundaa yó ña. Saá yóo ña, chi chindú'u Ndios ndí xiiña yikí koñu yó ña on vá'a koto nivi, ñayó'o náki'in ka ña ñato'ó noo inka xiiña yikí koñu yó. 25 Saá ke'é Ndios xí'in yó xa'a ña ndi'i xiiña yikí koñu yó on nata'vi tá'an ña, ta ñii yikí koñu kuu ña. Ta Ndios kóni ra ndí ñii ñii xiiña yikí koñu yó kundi'i ini ña xa'a tá'an ña. 26 Ta saá tá xó'vi ñii xiiña yikí koñu yó, ta ndi'i inka xiiña yikí koñu yó ñii káchí xó'vi ña xí'in ñayó'o. Tá ñii xiiña yikí koñu yó náki'in ña ñato'ó, ta saá ndi'i xiiña yikí koñu yó ñii káchí kúsii ini ña xí'in ñayó'o.
27 To'on yó'o sáná'a ña ndatán yóo mii yó nivi na kándixa Jesucristo, chi ndatán yóo yikí koñu Jesucristo, saá yóo yó xí'in ra, chi ñii ñii yó ndatán yóo ñii ñii xiiña yikí koñu ra, saá yóo yó. 28 Ta Ndios sakuiso chiño ra ñii ñii mii yó nivi na kándixa Jesucristo chiño ña xíni ñó'ó kasa ndivi yó. Chiño noó ña sakuiso chiño ra kúu ndí sava yó kúu yó naapóstol. Chiño ovi ña sakuiso chiño ra kúu ndí sava yó kúu yó naprofeta na ká'an ndoso noo nivi to'on ña káku noo Nímа Ndios. Chiño uni ña sakuiso chiño ra kúu ndí sava yó kúu yó namaestro na sáná'a to'on ra nivi. Ta saá tuku Ndios saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó ke'é yó ñava'a ná'no ña táxi naka'nda ní ini nivi koto na. Ta saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó sandúva'a yó nivi na ndeé ní ndó'o xí'in kue'e. Ta saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña vivíi chíndeé yó natá'an yó. Ta saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó vivíi kuiso chiño yó xí'in nivi. Ta saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó ka'an yó inka noo to'on ña on vása ní-sakuá'á yó. 29 Ta saá on siví ndi'i mii yó kúu naapóstol, ta ni on siví ndi'i mii yó kúu naprofeta, ta ni on siví ndi'i mii yó kúu namaestro, ta ni on siví ndi'i mii yó kúu na kómí ndee Ndios ña kúchiño yó ke'é yó ñava'a ná'no ña táxi naka'nda ní ini nivi koto na. 30 Ta on siví ndi'i mii yó kómí yó ndee Ndios ña kúchiño yó sandúva'a yó nivi na ndeé ndó'o, ni on siví ndi'i mii yó kúu na kómí ndee ña kúchiño yó

ka'an yó inka noo to'on ña on vása ní-sakuá'á yó, ni on siví ndi'i mii yó kúu nivi na kómí ndee ña kúchiño yó nandaxin yó ña kóni kachí inka noo to'on yó'o. 31 Ta saá va'a ndukú ndó noo Ndios ña taxi ra naki'in ndó kua'a ndee ña va'a ní ka. Ta vitin yi'i saná'a i ndó'ó yichi ña xíni ñó'ó kundikon ndó, chi ña va'a ní ka noo ndi'i yichi kúu yichi yó'o.

Ña kí'vi ini yó xíni yó nivi kúu yichi ña va'a ní ka noo ndi'i yichi ña kúchiño kundikon nivi

13 Ta vará kuchiño ka'an i ndi'i noo to'on ña ká'an nivi án to'on ña ká'an naángel, ta saá ni, tá on vása kí'vi ini i xíni i nivi, ta saá ndatán yóo ñii kaa tá'yá ña on vása livi ndusu kómí, án ndatán yóo ñii kaa ña laxan ní ká'a yu'u, saá yóo i. 2 Ta vará kukomí i ndee va'a ña saní'i Níma Ndios yi'i ña ká'an ndoso i noo nivi to'on ña káku noo Níma Ndios, án vará kukomí i ndee va'a ña kúndaa ini i ndi'i ña chitóni Ndios ña nixiyo se'é si'na noo nivi, án vará kukomí i ndee va'a ña kónó kúndaa ini i ndi'i ñandaa, án vará kunakaa ini i ña ndeé ní ndáa ini i Ndios, anda kúchiño sakanda i yuku ko'on ña inka xiiña, ta saá ni, tá on vása kí'vi ini i xíni i nivi, ta nda lo'o on vása ndáya'ví i. 3 Ta vará saní'i i ndi'i ña kómí i nda'a nivi nandá'ví, án vará taxi xí'in mii i ña ka'mi na yikí koñu i xí'in ño'o xíxi, ta saá ni, ta on vása kí'vi ini i xíni i nivi, ta on vása ndáya'ví ña ke'é i saá.

4 Nivi na kí'vi ini xíni inka nivi, nivi yó'o kúu na va'a ká'no ini, ta ké'é na ñava'a ña chíndeé inka nivi. Ta on koó ñakuíni yóo ini na, ta nda lo'o on siví na ña'a ini kúu na, ta ni nda lo'o on vása kísa ká'no xí'in mii na. 5 Nivi na ndino'o kí'vi ini xíni inka nivi, nayó'o kúu nivi na kómí ñato'ó, ta on siví nivi na ndasaá kuiti ndí'i ini xa'a mii kúu na, ni on siví nivi na kama ní sásaa ini mii kúu na, ta ni on siví nivi na on xiin sandakoo ña sáa ini xíni inka nivi kúu na. 6 Ni on vása kúsii ini na xíni na ña on vá'a ké'é inka nivi xí'in tá'an na, ta ndixa kúsii ini na xíni na ndi'i nivi na ké'é ñandaa. 7 Nivi na kí'vi ini xíni inka nivi, saá yóo na: Kúndeé ini na xíni na inka nivi, ta kándixa na to'on ña ká'an natá'an na xí'in na, ta ndáti na ta ndáa ini na ndí inka nivi ke'é na ñava'a, ta on vása sándakoo na ña kí'vi ini na xíni na inka nivi, vará xíni ñó'ó kundeé ini na xí'in ña on vá'a ké'é nayó'o.

8 Ña kí'vi ini yó xíni yó nivi nda ñii kivi on ndi'i xa'a ñayó'o. Ta saá ni, yóo sava ndee va'a ña ñii kivi ña vaxi on vása koni ñó'ó ka ña, ta ya'a ndi'i ña. Ta saá ñii kivi ña vaxi on koni ñó'ó ka ndee va'a ña ká'an ndoso yó noo nivi to'on ña káku noo Níma Ndios. Ta ñii kivi ña vaxi on koni ñó'ó ka ndee va'a ña ká'an yó inka noo

to̱'on ña o̱n vása ní-sakuá'á yó. Ta saá tuku ñii ki̱vi̱ ña va̱xi o̱n koni̱
ñó'ó ka̱ ndee̱ va̱'a ña kónó kúnda̱a̱ ini yó ñanda̱a̱ ña ni̱xi̱yo se'é.
9 Saá chi vitin o̱n vása kónó kúnda̱a̱ ini yó ñanda̱a̱ Ndios, ta ndasaá
kuiti lo'o kúu ña xíni̱ yó vitin. Ta̱nda̱ vitin to̱'on ña káku no̱o̱ Níma̱
Ndios ña ká'a̱n ndoso yó no̱o̱ ni̱vi, kúma̱ni̱ ka̱ ña xi̱no̱ níí ndi'i ña
chi̱tóni̱ Ndios taxi ra nda'a̱ yó. 10 Ta ñii ki̱vi̱ va̱xi tá kixaa̱ ña xi̱no̱
ndi'i ña ndixa ndino'o, ta ki̱vi̱ yó'o o̱n vása koni̱ ñó'ó ka̱ yó ña o̱n
ta̱'án xi̱no̱ ndino'o.
11 Saá chi nda̱tán yóo ña va̱xi kua'no ñii ta̱lo'o, ta ñii ki̱vi̱
to̱nda̱a ra nduu ra ta̱a ta̱ká'no, saá yóo mi̱i yó ni̱vi na kándixa
Jesucristo. Ta ki̱vi̱ xi̱kuu i̱ ta̱lo'o, ta saá xi̱ka̱'a̱n i̱ nda̱tán ká'a̱n
ta̱lo'o, ta xi̱xani si̱ni̱ i̱ nda̱tán xáni si̱ni̱ ta̱lo'o. Ta saá tá ni̱to̱nda̱a i̱
ndu̱u i̱ ñii ta̱a ta̱ká'no, ta sa̱ndakoo i̱ ké'é i̱ nda̱tán ké'é ñii ta̱lo'o.
12 Ta yóo inka̱ to̱'on ña ndato̱'on i̱ xí'in ndó xa̱'a̱ ña saná'a i̱ ndó'ó
ndasaá koo ña ki̱vi̱ va̱xi. Vitin o̱n vása kúchiño yó kunda̱a̱ va̱'a ini
yó xa̱'a̱ ndi'i ñava̱'a ña chi̱tóni̱ Ndios, chi nda̱tán yóo ni̱vi na xíto
no̱o̱ mi̱i no̱o̱ yu̱tátá ta xa kua̱'a̱n kuxána káa, saá yóo mi̱i yó vitin.
Ta ndixa kixaa̱ ñii ki̱vi̱ ña nakutá'an yó xí'in Ndios ta koni káxín
yó no̱o̱ ra. Ta ki̱vi̱ saá to̱nda̱a yó koni̱ ndino'o yó Ndios, ñii ki̱'va
nda̱tán Ndios xa xíni̱ ndino'o ra mi̱i yó. 13 Yóo u̱ni̱ kúu ñava̱'a ña
yóo xí'in yó ndi'i saá ki̱vi̱. Yóo ña ndáa ndino'o ini yó Ndios, yóo
ña ndáti yó ndáa ini yó ndí Ndios kasa ndivi ra ña ki̱ndo̱o ra xí'in
yó, ta yóo ña kí'vi ini yó xíni yó ni̱vi. Ta ña ndáya̱'ví ní ka̱ no̱o̱ ña
u̱ni̱ ñava̱'a yó'o saá, kúu ña kí'vi ini yó xíni yó ni̱vi.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ndee̱ va̱'a ña ká'a̱n ndoso yó to̱'on ña káku no̱o̱ Níma̱ Ndios kúu ña xíni̱ ñó'ó ní

14 Va̱'a ná chikaa̱ ndó ndee̱ ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó.
Ta va̱'a xí'in ña ndino'o ini ndó ná ndukú ndó no̱o̱ Níma̱
Ndios ña saní'i ña ndó'ó ndi'i no̱o̱ ndee̱ va̱'a ña káku no̱o̱ ña. Ta
ndee̱ va̱'a ña xíni̱ ñó'ó ní ka̱ ndukú ndó kúu ndee̱ ña ka̱'a̱n ndoso
ndó no̱o̱ ni̱vi to̱'on ña káku no̱o̱ Níma̱ Ndios. 2 Saá chi tá kómí ndó
ndee̱ va̱'a ña sa̱ní'i Níma̱ Ndios ndó'ó ña kúchiño ka̱'a̱n ndó inka̱
no̱o̱ to̱'on ña o̱n vása ní-sakuá'á ndó, ta kuiti xí'in Ndios ká'a̱n ndó
to̱'on yó'o, ta ni̱vi o̱n vása kúnda̱a̱ ini na to̱'on ká'a̱n ndó. Saá chi
Níma̱ Ndios táxi ña ndí ká'a̱n ndó to̱'on ña ñó'o se'é no̱o̱ ni̱vi. 3 Ta
tá kómí ndó ndee̱ va̱'a ña sa̱ní'i Níma̱ Ndios ña ká'a̱n ndoso ndó
no̱o̱ ni̱vi to̱'on ña káku no̱o̱ Níma̱ Ndios, ta xí'in ña ká'a̱n ndoso
ndó to̱'on yó'o, chíndeé ndó ni̱vi xa̱'a̱ ña vivíi kua'no na yichi̱
Jesucristo, ta chíkaa̱ ndó ndee̱ ini ni̱vi yó'o ña kútu̱ kundiko̱n na
yichi̱ yó'o, ta ndása si̱i ndó ini ni̱vi yó'o no̱o̱ ña yo̱'vi̱ xó'vi̱ na. 4 Tá
kómí ndó ndee̱ va̱'a ña sa̱ní'i Níma̱ Ndios ndó'ó ña ká'a̱n ndó inka̱

nǫǫ tǫ'on ña ǫn vása ní-sakuá'á ndó, ta saá ña ká'ąn ndó tǫ'on yó'o
ndasaá kuiti chíndeé xí'in mįi ndó ña vivíi ką kua'no ndó yichį
Jesucristo. Ta saá ni, tá kómí ndó ndeę vą'a ña sąní'i Nímą Ndios
ndó'ó ña ká'ąn ndoso ndó nǫǫ nįvi tǫ'on ña káku nǫǫ Nímą Ndios,
ta saá ña ká'ąn ndó tǫ'on yó'o chíndeé ña nañani yó xí'in nákį'vą
yó ña kua'no ką na yichį Jesucristo.
5 Yį'į kóni į ña ñii ñii ndó'ó kukomí ndó ndeę vą'a ña saní'i
Nímą Ndios ndó'ó ña kuchiño ką'ąn ndó inką nǫǫ tǫ'on ña ǫn vása
ní-sakuá'á ndó, ta ña ndixa kóni ní ką į kúu ña kukomí ndó ndeę
vą'a ña kuchiño ką'ąn ndoso ndó nǫǫ nįvi tǫ'on ña káku nǫǫ Nímą
Ndios. Saá chi ndeę vą'a yó'o kúu ña ndáyą'ví ní ką xą'ą ña chindeé
ña nañani yó xí'in nákį'vą yó ña vą'a kua'no na yichį Jesucristo.
Saá chi tá ká'ąn yó inką nǫǫ tǫ'on ña ǫn vása ní-sakuá'á yó, ta tá
ǫn kǫó nįvi na kómí ndeę vą'a ña nandaxin na yukíą kóni kachí
tǫ'on yó'o, ta tǫ'on yó'o ña ká'ąn yó ǫn chindeé ña inką nįvi na
kándixa Jesucristo. 6 Ta saá, nañani yó xí'in nákį'vą yó, tá xaą į nǫǫ
ndó tá ką'ąn į xí'in ndó inką nǫǫ tǫ'on ña ǫn vása kúndąą ini ndó,
ta ndą lo'o ǫn vása ndáyą'ví tǫ'on yó'o nǫǫ ndó. Ta ña ndáyą'ví ką
nǫǫ ndó'ó kúu ña nandaxin į nǫǫ ndó tǫ'on ña sąnatįvi Nímą Ndios
nǫǫ į, án ką'ąn į xí'in ndó'ó xą'ą ña kónó kundąą ini ndó ñandąą
Ndios, án ndatǫ'on į xí'in ndó'ó tǫ'on ña káku nǫǫ Nímą Ndios, án
ndatǫ'on į xí'in ndó tǫ'on ña vą'a sáná'a xą'ą yichį Jesucristo.
7 Saá chi kúndąą ini yó ndí tá yóo nįvi na ǫn vása káxín tívi
tiląlí, án ǫn vása káxín sáká'a na arpa, ta nįvi na xíni sǫ'o ñayó'o
ǫn vása kúndąą ini na ndá yaa kúu ña xíni sǫ'o na. 8 Ta ñii kį'va
saá, tá ǫn vása ndá'yi káxín tón trompeta tón kána nįvi ná kani
tá'an nǫǫ yóo kuąchi, ta saá ǫn kúchiño kundąą ini nįvi ndí xíni
ñó'ó kee na kǫ'ǫn na nakutá'an na xą'ą ña kani tá'an na nǫǫ yóo
kuąchi. 9 Tǫ'on yó'o sáná'a ña mįi yó xą'ą ndeę vą'a ña kómí sava
yó ña ká'ąn yó tǫ'on ña ǫn vása ní-sakuá'á yó. Saá chi tá ká'ąn yó
inką nǫǫ tǫ'on ña ǫn vása kúndąą ini nįvi na xíni sǫ'o tǫ'on yó'o,
ta ndątán yóo tǫ'on ña ká'ąn yó ndasaá kuiti nǫǫ tąchį, saá yóo ña.
10 Ndixa yóo kuą'ą ní nǫǫ tǫ'on ñoyívi yó'o, ta ndi'i saá nǫǫ tǫ'on
yó'o ñii ñii ña ndátǫ'on káxín xí'in nįvi na kúndąą ini ña'á. 11 Ta
saá ni, tá ǫn vása kúndąą ini į tǫ'on ña ká'ąn nįvi, ta saá ndątán
yóo ñii tąa tą ñoo xíká tą ká'ąn inką nǫǫ tǫ'on saá yóo į xí'in nįvi
yó'o, ta nįvi yó'o ndątán yóo nįvi na ñoo xíká saá yóo na xí'in į.
12 Ta saá ndó'ó, nįvi na kóni kukomí kuą'ą ndeę vą'a ña sání'i
Nímą Ndios, vą'a chikaą ndó ndeę ndukú ndó nǫǫ Nímą Ndios ña
saní'i ña ndó'ó ndeę vą'a ña chindeé ña nañani yó xí'in nákį'vą yó
ña vą'a ką kua'no na yichį Jesucristo.
13 Ta saá ndi'i nįvi na kómí ndeę vą'a ña ká'ąn na inką nǫǫ
tǫ'on ña ǫn vása ní-sakuá'á na, nįvi yó'o xíni ñó'ó tuku ndukú

na nǫǫ Nímą Ndios ña saní'i ña ndeę vą'a nda'ą na ña kuchiño
nandaxin na tǫ'on yó'o. 14 Ta yi'i, tá ká'ąn i xí'in Ndios inką nǫǫ
tǫ'on ña ǫn vása ní-sakuá'á i, ta ndixa xí'in ndasaá kuiti nímą i
ká'ąn i xí'in ra, ta vará ǫn vása kúndąą ini i tǫ'on ña ká'ąn i. 15 Ta
saá, ¿yu kúu ñavą'a ke'é i? Tá ká'ąn i xí'in Ndios, ta vą'a ná ką'ąn
nímą i tǫ'on ña ǫn vása ní-sakuá'á i, ni ǫn vása kúndąą ini i. Ta saá
tuku vą'a ná ką'ąn i xí'in Ndios tǫ'on ña kúu ña kúndąą ini i. Ta ñii
ki'va saá, tá xíta i yaa ña kísa ká'no i Ndios, ta vą'a ná kata nímą i
yaa yó'o xí'in tǫ'on ña ǫn vása ní-sakuá'á i, ni ǫn vása kúndąą ini i.
Ta saá tuku vą'a ná kata i yaa xí'in tǫ'on ña kúu ña kúndąą ini i.
16 Ta ñii ki'va saá mii ndó, tá kísa ká'no ndó Ndios xí'in tǫ'on ña
ndasaá kuiti nímą ndó ká'ąn xí'in ra, ta nivi na ǫn vása kúndąą ini
tǫ'on ña ká'ąn ndó, nivi yó'o ǫn kúchiño ñii káchí xí'in ndó kasa
ká'no na Ndios, kivi ká'ąn ndó táxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'ą ra.
17 Vará tǫ'on yó'o ña ká'ąn ndó ña ǫn vása ní-sakuá'á ndó kúu
tǫ'on vą'a ña ndixa táxi ña táxa'vi ña'á nda'ą Ndios, ta tǫ'on yó'o
ǫn vása chíndeé ña nivi ña kua'no ką na yichi Jesucristo, chi ǫn
vása kúndąą ini na tǫ'on ña ndasaá kuiti nímą ndó ká'ąn xí'in
Ndios. 18 Ta yi'i, táxi i ña táxa'vi nda'ą Ndios chi sąní'i ra yi'i ndeę
vą'a ña ká'ąn i tǫ'on ña ǫn vása ní-sakuá'á i, ta kuą'ą ní ką yichi
nǫǫ ndi'i ndó'ó ká'ąn i tǫ'on yó'o xí'in Ndios. 19 Ta saá ni, tá kivi
nákutá'an i xí'in nivi na kándixa Jesucristo xą'ą ña kísa ká'no ndi
Ndios, ta kusii ní ką ini i ña ką'ąn i vará ǫ'ǫn tǫ'on ña kúchiño
kundąą ini nivi na xíni sǫ'o ña, nǫǫ ña ką'ąn i uxu mil tǫ'on ña ndą
lo'o ǫn vása kúndąą ini nivi xíni sǫ'o na.
20 Ndó'ó nivi na kándixa Jesucristo, vą'a ná koo ndó ndątán yóo
naválí na ǫn tą'án sakuá'á ke'é kuą'ą ní ña ǫn vá'a, ta saá ni, ǫn
kani sini ką ndó ndątán xáni sini naválí yó'o. Saá chi xíni ñó'ó
kani sini ndó ndątán xáni sini nivi ná'no na xa vivíi xą'no yichi
Jesucristo. 21 Nǫǫ ñii xiiña tǫ'on Ndios ña nitaa na xiną'á, Ndios
ką́chí ra saá: "Ñii kivi ña vąxi, xí'in inką nǫǫ tǫ'on ña ká'ąn nivi na
ñoo xíká ką'ąn i xí'in nivi nañoo i, ta koni ñó'ó i yu'u nivi na táku
ñoo xíká xą'ą ña ką'ąn i xí'in nañoo i. Ta saá ni, nañoo i ǫn kua'a na
chikaą sǫ'o na tǫ'on ña ką'ąn i xí'in na", saá ką́chí Ndios. 22 Ta saá
kúndąą ini yó ndí tá kómí yó ndeę vą'a ña ká'ąn yó inką nǫǫ tǫ'on
ña ǫn vása ní-sakuá'á yó, ta ñayó'o ǫn siví seña ña sáná'a nǫǫ nivi
na kándixa Jesucristo kúu ña, ta ndeę vą'a yó'o kúu seña ña sáná'a
nǫǫ nivi na ǫn xiin kandixa Jesucristo ndí tąa tąndeé ní kúu Ndios.
Ta ndeę vą'a ña kúchiño ką'ąn ndoso yó nǫǫ nivi tǫ'on ña káku
nǫǫ Nímą Ndios, ñayó'o kúu xą'ą ña chindeé ña nivi na kándixa
Jesucristo, ta ǫn siví xą'ą ña chindeé ña nivi na ǫn vása kándixa
Jesucristo kúu ña. 23 Ta saá ni, ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo,
kivi nákutá'an ndó ña kísa ká'no ndó Ndios, tá kixaą nivi na ǫn

ta̱'án kunda̱a̱ ini xa̱'a̱ yichi̱ Jesucristo, án kixaa̱ ni̱vi na o̱n vása
kándixa Jesucristo, ta nayó'o xíni̱ so̱'o na to̱'on ña xa síín síín no̱o̱
ká'a̱n ñii ñii ndó, ta nayó'o o̱n vása kúnda̱a̱ ini na to̱'on yó'o, ¿án
o̱n ndixa xáni si̱ni̱ ni̱vi yó'o ndí nasána kúu ndi'i ndó'ó? 24 Ta saá
ni, ki̱vi̱ nákutá'an ndó'ó, ni̱vi na kándixa Jesucristo, ña kísa ká'no
ndó Ndios, ta ká'a̱n ndoso ndó to̱'on ña káku no̱o̱ Níma̱ Ndios, ta
saá tá kixaa̱ ni̱vi na o̱n ta̱'án kunda̱a̱ ini xa̱'a̱ yichi̱ Jesucristo, án
ni̱vi na o̱n vása kándixa ra, ta saá to̱'on Ndios yó'o xíto ndoso ña
níma̱ ni̱vi yó'o, ta chíndeé ña na xa̱'a̱ ña kunda̱a̱ ini na ndí na ndíso
kua̱chi kúu na. 25 Tá xíni̱ so̱'o na to̱'on Ndios ña ká'a̱n ndó xí'in na,
ta saá Ndios sanati̱vi ra no̱o̱ na ndi'i ña ñó'o se'é níma̱ na. Ta saá
kuxítí na xa̱'a̱ ña kasa to̱'ó na Ndios, ta ka̱'a̱n na xí'in ndó, kachí
na saá: "Ndixa Ndios yóo ra xí'in ndó'ó", kachí na xí'in ndó.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ndasaá va̱'a kasa ká'no yó Ndios ki̱vi̱ nákutá'an yó

26 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, ki̱vi̱ nákutá'an ndó ña kísa ká'no
ndó Ndios, saá va̱'a ke'é ndó: Lo'o ndó'ó kata ndó yaa ña kasa
ká'no ndó Ndios, ta lo'o ndó'ó sanáʼa ndó xa̱'a̱ yichi̱ Jesucristo, ta
lo'o ndó'ó ndato̱'on ndó xa̱'a̱ ña sánati̱vi Ndios no̱o̱ ndó, ta lo'o
ndó'ó ka̱'a̱n ndó inka̱ no̱o̱ to̱'on ña o̱n vása ní-sakuá'á ndó, ta lo'o
ndó'ó nandaxin ndó ña kóni kachí to̱'on yó'o. Ta ndi'i ña ké'é ndó
saá xíni̱ ñó'ó kuu ña ña chindeé ni̱vi na kándixa Jesucristo ña
kua'no ka̱ na yichi̱ ra. 27 Ta xa̱'a̱ ñayó'o, tá kómí ndó ndee̱ va̱'a ña
sa̱ní'i Níma̱ Ndios ndó'ó ña táxi ka̱'a̱n ndó inka̱ to̱'on ña o̱n vása
ní-sakuá'á ndó, ta saá ñii ñii ndó ka̱'a̱n, ta ndasaá kuiti nda̱ o̱vi̱ ndó
a̱nda̱ u̱ni̱ ndó ka̱'a̱n. Ta xíni̱ ñó'ó koo ni̱vi na kómí ndee̱ va̱'a ña
nandaxin na yukía̱ kóni kachí to̱'on ña ká'a̱n ndó. 28 Tá o̱n ko̱ó ni̱vi
na kúchiño nandaxin yu kúu ña kóni kachí to̱'on ña ká'a̱n ndó, ta
saá va̱'a ka̱ ná o̱n ka̱'a̱n ndó to̱'on yó'o no̱o̱ ni̱vi ki̱vi̱ nákutá'an ndó
xa̱'a̱ ña kísa ká'no ndó Ndios, ta ndasaá kuiti ka̱'a̱n ndó to̱'on yó'o
xí'in Ndios no̱o̱ o̱n ko̱ó ni̱vi.
29 Ta ndó'ó naprofeta, na kómí ndee̱ va̱'a ña ká'a̱n ndoso ndó
to̱'on ña káku no̱o̱ Níma̱ Ndios, va̱'a ndasaá kuiti nda̱ o̱vi̱ a̱nda̱ u̱ni̱
ndó'ó ka̱'a̱n ndoso ndó to̱'on Ndios yó'o no̱o̱ ni̱vi ki̱vi̱ nákutá'an
ndó ña kísa ká'no ndó Ndios. Ta ndó'ó, ni̱vi na xíni̱ so̱'o to̱'on ña
ká'a̱n naprofeta, xíni̱ ñó'ó kani va̱'a si̱ni̱ ndó xa̱'a̱ to̱'on yó'o, án
ndixa to̱'on Ndios kúu ña, án o̱n si̱ví to̱'on Ndios kúu ña. 30 Tá
ñíndichi ñii ndó'ó ká'a̱n ndoso ndó to̱'on ña káku no̱o̱ Níma̱ Ndios,
tá mií saá inka̱ ndó'ó náki'in ndó to̱'on ña sa̱nati̱vi Ndios no̱o̱ ndó,
ta saá, va̱'a ná o̱n ka̱'a̱n ka̱ ta̱ ñíndichi, ta ná taxi ra ña koni̱ so̱'o
ndi'i ni̱vi to̱'on ña sa̱kán sa̱nati̱vi Ndios. 31 Ta ndó'ó na kómí ndee̱

va̱'a ña ká'a̱n ndoso ndó no̱o̱ ni̱vi to̱'on ña káku no̱o̱ Níma̱ Ndios, ta
va̱'a ñii ñii ndó ya'a ndó ka̱'a̱n ndó. Ta saá ndi'i ni̱vi na nákutá'an
ña kísa ká'no na Ndios, sakuá'á na to̱'on Ndios yó'o ta chikaa̱ ña
ndee̱ ini na. 32 Ndó'ó na kúu naprofeta na kómí ndee̱ va̱'a ña ká'a̱n
ndoso ndó no̱o̱ ni̱vi to̱'on ña káku no̱o̱ Níma̱ Ndios, ndó'ó kúchiño
ndó ka'nda chiño ndó no̱o̱ yu'u̱ ndó ña chikaa̱ ini ndó ama va̱'a
ndato̱'on ndó to̱'on yó'o no̱o̱ ni̱vi. 33 Saá chi ki̱vi̱ ña nákutá'an yó
ña kísa ká'no yó Ndios, o̱n vása kúsii̱ ini Ndios ña ñii sísо̱ ká'a̱n
ndi'i yó, ta nda̱ ñii ni̱vi o̱n vása kúnda̱a̱ ini na ña xíni̱ so̱'o na. Ta
nda̱ víka̱, Ndios kúsii̱ ini ra ndí nákutá'an yó xí'in ñato̱'ó ní ini yó
ta vivíi kísa ká'no yó ra.

Ta xa̱'a̱ ñayó'o, ndi'i mii̱ yó ni̱vi na kándixa Jesucristo, tá ki̱vi̱
nákutá'an yó ñii ñii ñoo xa̱'a̱ ña kísa ká'no yó Ndios, 34 ta náña'a̱
ná nákutá'an yó'o, xíni̱ ñó'ó tásii̱ín koo yu'u̱ ná. Saá chi náña'a̱ xíni̱
ñó'ó kasa ni̱no̱ xí'in mii̱ ná, ñii ki̱'va nda̱tán yóo ña xá'nda chiño
nda̱yí ña kísa to̱'ó yó. 35 Tá yóo ña kóni náña'a̱ sakuá'á ná, ta va̱'a
kundati ná ta̱nda̱ naxaa̱ ná ve'e ná, ta saá va̱'a nda̱ka̱ to̱'on ná yii̱
ná. Saá chi ña sákuka'an xí'in mii̱ ná kúu ña ká'a̱n náña'a̱ yó'o no̱o̱
ni̱vi na nákutá'an xa̱'a̱ ña kísa ká'no na Ndios.

36 Ta ndó'ó, o̱n vá'a kuña̱'a ini ndó, chi xíni̱ ñó'ó naká'án ndó
ndí o̱n si̱ví ndó'ó kúu nano̱ó na̱ki'in to̱'on Ndios, ni o̱n si̱ví ndasaá
kuiti ndó'ó kúu na ta̱xi Ndios to̱'on ra nda'a̱. 37 Ta ndó'ó na xáni
si̱ni̱ ndí Níma̱ Ndios sa̱ní'i ña ndee̱ va̱'a nda'a̱ ndó ña kúchiño ndó
ka̱'a̱n ndoso ndó no̱o̱ ni̱vi to̱'on ña káku no̱o̱ Níma̱ Ndios, ¿án xáni
si̱ni̱ ndó ndí chútú ní ini ndó xí'in Níma̱ Ndios?, ta saá xíni̱ ñó'ó
nakoni ndó ndí to̱'on ña ndáto̱'on i̱ xí'in ndó kúu to̱'on ña xá'nda
chiño mii̱ Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó. 38 Tá yóo sava ndó'ó
na o̱n xii̱n chikaa̱ so̱'o to̱'on yó'o ña ndáto̱'on i̱ xí'in ndó, ta inka̱
ndó'ó, va̱'a ná o̱n chikaa̱ so̱'o ndó to̱'on ni̱vi na o̱n xii̱n chikaa̱ so̱'o
to̱'on i̱.

39 Ta saá, nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, na kándixa Jesucristo, va̱'a
ná chikaa̱ ndó ndee̱ ña ndukú ndó no̱o̱ Níma̱ Ndios ña saní'i ña
ndó'ó ndee̱ va̱'a ña ka̱'a̱n ndoso ndó no̱o̱ inka̱ ni̱vi to̱'on ña káku
no̱o̱ Níma̱ Ndios. Ta, tá yóo sava ndó'ó na kómí ndee̱ va̱'a ña ká'a̱n
ndó inka̱ no̱o̱ to̱'on ña o̱n vása ní-sakuá'á ndó, ta inka̱ sava ndó'ó
o̱n ka'nda chiño ndó no̱o̱ nayó'o ña o̱n vá'a ka̱'a̱n na to̱'on yó'o.
40 Ta saá, tá ki̱vi̱ ña nákutá'an ndó xa̱'a̱ ña kísa ká'no ndó Ndios, ta
ña xíni̱ ñó'ó ní kúu ña vivíi ta xí'in ñato̱'ó ní kasa ká'no ndó ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ndixa Jesucristo ni̱xi'i̱ ra ta na̱taku̱ ra

15 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, vitin va̱'a naká'án ndó'ó to̱'on
va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo ña xa ni̱ka̱'a̱n ndoso i̱ no̱o̱ ndó. To̱'on

ña xa kandixa ndó kúu ña, tandá vitin yóo kútu ndó kándixa ndó
to'on va'a yó'o. 2 Ta xa'a ña ndino'o ini ndó kándixa ndó to'on
va'a xa'a Jesucristo ña nika'an ndoso i noo ndó, tá on sandakoo
ndó kándixa ndó to'on yó'o, ta ndixa Ndios sakaku ra ndó'ó kivi
ña vaxi. Tá on siví ñandaa kúu ñayó'o, níkúu, ta saá ña mani kúu
ña kandixa ndó Jesucristo.
3 Ta yi'i, xa saná'a i ndó'ó mii to'on ña xíni ñó'ó ní ka xa'a
Jesucristo, ña kúu to'on ña naki'in i noo ra. To'on yó'o káchí ña
saá: Ñii ki'va ndatán yóo ña káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'á,
Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó, 4 ta sandúxun na yikí koñu ra,
ta tixin ña uni kivi, nataku ra. Ndi'i ñayó'o kisa ndivi ña ña káchí
to'on Ndios ña nitaa na xina'á. 5 Tá ndi'i nataku Jesucristo, ta
nativi ra noo taPedro, ta saá tuku nativi ra noo nakutá'an ndi'i
nataa na xikuu na uxu ovi nixika xí'in ra. 6 Ta saá nativi ra noo
nakutá'an o'on ciento nivi na xindikon sata ra. Tandá vitin kua'a ní
nayó'o táku ka na, vará lo'o na xa nixi'i. 7 Ta saá nativi Jesucristo
noo taSantiago,[a] ta tuku nativi ra noo nakutá'an ndi'i naapóstol.
8 Ta ndi'i kundivi ñayó'o, ta saá niya'a kua'a ní kivi, ta nitivi
ra noo yi'i. Ta saá ndatán yóo ñii taa ta kaku kivi tá on vása
ndáti nivi, saá yóo i, saá chi nduu i taapóstol kivi ña on vása
ndáti nivi. 9 Ta saá taa ta nino ní ka kúu i noo ndi'i naapóstol.
Ta on vása kómí i ndayí ña sakunaní na yi'i "apóstol", chi xina'á
nixika i saxo'vi ní i nivi na kúu nave'e ndino'o Ndios chi kándixa
na Jesucristo. 10 Ta saá ni, Ndios ke'é ra ká'no ní ñava'a xí'in i,
chi nakaxin ra yi'i kuu i taapóstol. Ta on siví ña mani kúu ña
Ndios ke'é ra ñava'a yó'o xí'in i. Saá chi nda kivi kixá'á i kisa
chiño i tandá vitin, ndeé ní ka kísa chiño i noo ña kísa chiño inka
naapóstol. Ta ndixa on siví xí'in ndee mii i kúu ña kísa ndivi i
chiño, ta Ndios saní'i ra yi'i ndee va'a ra, ta xí'in ndee yó'o kísa
ndivi i chiño ra. 11 Ta saá ni, án yi'i kúu taa ta ká'an ndoso noo ndó
to'on va'a xa'a Jesucristo, án inka naapóstol kúu na ká'an ndoso
to'on yó'o noo ndó, ta ñii kúu to'on ña ká'an ndoso ndi noo ndó, ta
to'on yó'o kúu ña xa kandixa ndó.
12 Ta to'on ña ká'an ndoso ndi noo ndó káchí ña ndí ndixa
Jesucristo nixi'i ra ta nataku ra. Ta saá, ¿ndachun sava ndó'ó ká'an
ndó, káchí ndó saá: "Táná kixaa ña kivi nivi, ta nda ñii kivi on
nataku ka na"?, káchí ndó. 13 Ta on siví ñandaa kúu to'on yó'o ña
ká'an sava ndó'ó. Saá chi tá nda ñii nivi on vása nataku na, ta ni
Jesucristo on vása ní-nataku ra, níkúu. 14 Tá on siví ñandaa kúu
ña nataku Jesucristo, níkúu, ta nda lo'o on vása ndáya'ví to'on ña
ká'an ndoso ndi noo ndó, ni on vása ndáya'ví ña kandixa ndó ra.

---

[a] **15:7** TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

15 Tá ndixa o̱n vása ní-nataku̱ Jesucristo, níkúu, ta ni̱vi na vatá kúu
ndi̱, chi ni̱ka̱'a̱n ndi̱ Ndios sa̱nataku̱ ra Jesucristo. Tá o̱n si̱ví ñanda̱a̱
kúu ña ndixa nataku̱ ni̱vi na ni̱xi'i̱, ta ñayó'o sáná'a ndí Ndios o̱n
vása ní-sanataku̱ ra Jesucristo, níkúu. 16 Tuku ká'a̱n i̱ saá: Tá o̱n
ndixa nataku̱ ni̱vi na ni̱xi'i̱, ta ñayó'o kóni kachí ña ndí o̱n vása
ní-nataku̱ Jesucristo, níkúu. 17 Tá o̱n vása ní-nataku̱ Jesucristo,
níkúu, ta saá ña ma̱ni̱ kúu ña ka̱ndixa ndó ra, ta̱nda̱ vitin ndíso ka̱
ndó kua̱chi no̱o̱ Ndios. 18 Tá o̱n vása ní-nataku̱ Jesucristo, níkúu, ta
ñayó'o kóni kachí ña ndí ni̱vi na kándixa ra tá ni̱xi'i̱ nayó'o, ta nda̱
ñii ki̱vi̱ o̱n nataku̱ na, ta ndi'i xa̱'a̱ nayó'o, níkúu. 19 Ta mi̱i yó, tá
ndáa ini yó ndí ña kándixa yó Jesucristo kúu ña ndáya̱'ví ndasaá
kuiti ñoyívi yó'o, ta nda̱ lo'o o̱n vása ndáti yó nataku̱ yó ta kutaku̱
yó xí'in Ndios ñoyívi ni̱no, ta saá ¡ndixa ni̱vi na ndá'ví ní ka̱ kuu
yó no̱o̱ ndi'i ni̱vi ñoyívi yó'o!
20 Ta o̱n si̱ví saá, chi ña ndixa ndino'o kúu ña ni̱xi'i̱ Jesucristo,
ta Ndios sa̱nataku̱ ña'á ra. Ta saá Jesucristo yóo ra nda̱tán yóo
ñano̱ó ña sákee ni̱vi no̱o̱ ndi'i ña ni̱chi'i na, chi kúu ra ta̱a ta̱no̱ó
na̱taku̱ no̱o̱ ndi'i ni̱vi na ni̱xi'i̱. 21 Ta xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ke̱'é ñii la̱á ta̱a
kui̱ya̱ xi̱na̱'á, ndee̱ ña xá'ni ni̱vi ki̱xa̱a̱ ña ñoyívi yó'o, ta saá ndi'i
ni̱vi xíni̱ ñó'ó kivi̱ na. Ta saá, xa̱'a̱ ñava̱'a ke̱'é ñii la̱á ta̱a, ta̱ kúu
ta̱a ta̱ ni̱xi'i̱ ta na̱taku̱ ra, ndi'i ni̱vi na ni̱xi'i̱ nataku̱ na ñii ki̱vi̱
ña va̱xi. 22 Ta xa̱'a̱ ña ndi'i ni̱vi kúu nasa̱'ya ñani síkuá ta̱a ta̱no̱ó
Adán, ta saá ndi'i ni̱vi ñii kúu na xí'in ra, ta saá xíni̱ ñó'ó kivi̱ ndi'i
na. Ta saá ni, ndi'i ni̱vi na ñii yóo xí'in Jesucristo, ndixa sanataku̱
ra na ña ndino'o kutaku̱ na xí'in ra. 23 Ta vivíi, nda̱tán chi̱tóni̱
Ndios, saá koo ña nataku̱ ñii ñii ni̱vi. Saá chi Jesucristo xi̱kuu ta̱a
ta̱no̱ó na̱taku̱ no̱o̱ na ni̱xi'i̱. Ta saá, tá kixa̱a̱ ki̱vi̱ ndikó Jesucristo
ñoyívi yó'o, ta sanataku̱ ra ndi'i ni̱vi na kándixa ra ña kutaku̱ na
xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱. 24 Tá ndi̱'i sa̱nataku̱ ra ndi'i ni̱vi yó'o, ta
kixa̱a̱ ki̱vi̱ sondí'í ñoyívi, ta Jesucristo sandi'i ra xa̱'a̱ ndi'i saá no̱o̱
ndee̱ ná'no ña o̱n vá'a, ta sandi'i ra xa̱'a̱ ndi'i inka̱ na xá'nda chiño,
na kúu na o̱n vása kísa to̱'ó Ndios. Ta saá Jesucristo taxi ra nda̱yí
nda'a̱ Yivá yó Ndios ña ka'nda chiño ra. 25 Saá koo, chi Jesucristo
xíni̱ ñó'ó ka'nda chiño ra no̱o̱ ndi'i ni̱vi ta no̱o̱ ndi'i ña ku̱va̱'a, ta
saá kundivi ta̱nda̱ ku̱ndeé ra no̱o̱ ndi'i ndee̱ ña sáa̱ ini xíni ña'á,
ta̱nda̱ chi̱ka̱a̱ ni̱no̱ ra ndi'i ñayó'o ti̱xin xa̱'a̱ ra. 26 Tá kixa̱a̱ ki̱vi̱ ña
xa kundeé Jesucristo no̱o̱ ndi'i ñayó'o, ta ndee̱ ña sondí'í sandi'i
ra xa̱'a̱ kúu ndee̱ ña xá'ni ni̱vi. 27 Saá chi to̱'on Ndios ña ni̱taa na
xi̱na̱'á, káchí ña saá: “Ndios chi̱ka̱a̱ ni̱no̱ ra ndi'i ña yóo ñoyívi
ti̱xin xa̱'a̱ ta̱a yó'o”, káchí to̱'on Ndios. Ta mi̱i yó kúnda̱a̱ ini yó
ndí to̱'on yó'o o̱n vása kóni kachí ña ndí mi̱i Ndios chika̱a̱ ni̱no̱
xí'in mi̱i ra ti̱xin xa̱'a̱ Jesucristo. Chi mi̱i Ndios kúu ta̱a ta̱ chika̱a̱
ni̱no̱ ndi'i ña yóo ku̱va̱'a ti̱xin xa̱'a̱ ta̱yó'o. 28 Ta saá kixa̱a̱ ki̱vi̱ tá

Jesucristo naki'in ra ndi'i ndayí noo ndi'i ña yóo, ta mii Jesucristo
kasa nino xí'in mii ra noo Ndios, xa'a ña Ndios nduu ra taa taká'no
ndino'o, taa ta xá'nda chiño noo ndi'i ña yóo ndi'i saá ñoyívi.
29 Sava ndó'ó na kándixa Jesucristo kúu nivi na xa chichi tuku
xa'a nivi na xa nixi'i, chi xáni sini ndó ndí saá chindeé ndó nayó'o.
Ta saá ni, tá on vása kándixa ndó ndí nataku nivi na nixi'i, ta,
¿ndachun chichi ndó xa'a nivi yó'o?
30 Ta mii ndi, tá on siví ña ndixa kúu ña nataku nivi na nixi'i,
níkúu, ta saá ña mani kúu ña ñii ñii kivi táxi xí'in mii ndi noo ña
yiyo ní anda ña kivi ndi. 31 Nañani yó xí'in nákí'va yó, ña ndixa
kúu ña ndí ñii ñii kivi táku i xí'in ña yiyo ní kivi i. Ta saá tuku ña
ndixa kúu ña chútú ñasii ini i chi xa'a chiño ña kisa ndivi i noo
ndó, kándixa ndó Jesucristo vitin. 32 Ta xa nixo'vi ní i ñoo Éfeso
yó'o, ta ndatán yóo ña kani tá'an i xí'in kiti tíyukú, saá nindo'o i.
Ta saá, tá on siví ñandaa kúu ña nataku nivi na nixi'i, ta, ¿ndasaá
ndáya'ví ña yo'vi nixo'vi i yó'o? Tá ñandaa kúu ña on nataku yó,
níkúu, ta va'a ka ke'é yó ndatán ké'é nivi ñoyívi yó'o na on vása
kándixa Jesucristo, chi nayó'o ká'an na, káchí na saá: "Vitin ná
kuxu yó ta ná ko'o yó, chi taan kivi yó", saá ká'an nivi yó'o.
33 On taxi ndó ña sandá'ví na ndó'ó, ta naká'án ndó ña kóni
kachí ñii to'on ndíchí ña káchí saá: "Tá náta'an va'a ní yó xí'in
nivi na kúu na on vá'a ini, ta yiyo ní sanoo na ini mii yó ke'é yó ña
on vá'a ndatán yóo ña ké'é na", saá káchí ñii to'on ndíchí ña xíni
yó. 34 Ta vitin si'na vivíi kani sini ndó, ta nandikó ini ndó, ta on
ke'é ka ndó ña on vá'a, ta tuku kundikon ndó yichi va'a. Yóo sava
ndó'ó na on ta'án kundaa va'a ini xa'a Ndios, ta xa'a ña lo'o ní xíni
ndó Ndios, va'a ná kuka'an noo ndó.

To'on yó'o ká'an ña ndasaá nduu yikí koñu nivi kivi natakú na

35 Yóo sava ndó'ó na ndaka to'on ndi'i, kachí ndó saá: "¿Ndasaá
natakú nivi na nixi'i? ¿Ndasaá koo yikí koñu na?", kachí ndó,
ndaka to'on ndó ndi'i. 36 ¡Ta to'on ña kí'ví kúu ñayó'o! Chi kani
sini ndó ndasaá yóo ndikin trigo. Tá chí'i yó ndikin yó'o, ta tixin
ño'o xíni ñó'ó ta'yi ña, ta saá kuchiño taxi ña nduta inka trigo xaá.
37 Ta ndikin trigo ña chí'i yó on vása ñii kúu ña xí'in trigo xaá ña
ndúta. Ta nda yukú ña chí'i yó, án ndikin trigo kúu ña, án inka noo
ña chí'i yó kúu ña, ta ña ndúta noo ña chi'i yó on vása ka ñii kúu
ña xí'in ña chi'i yó. 38 Saá chi Ndios chindú'u ra ndí ñii ñii noo ña
chí'i yó ndúta ñayó'o, ta ñii ñii noo ña ndúta yó'o, síín ná'a ña.
39 Ta ndatán yóo kua'a ní noo ña chí'i yó, saá yóo kua'a ní noo yikí
koñu, ta xa síín síín yóo ñii ñii ña. Saá chi xa síín yóo ña kúu yikí

kon̲u ni̲vi, ta xa síín yóo ña kúu yi̲kí kon̲u kiti̲, ta xa síín yóo ña
kúu yi̲kí kon̲u tísaa, ta xa síín yóo yi̲kí kon̲u tia̲ká. 40 Ta saá tuku xa
síín yóo yi̲kí kon̲u ña kómí ni̲vi na táku̲ ñoyívi yó'o, ta xa síín yóo
ña kómí ndi'i ña táku̲ ñoyívi ni̲no. Saá chi yóo ñava̲'a livi ká'no ña
kómí yi̲kí kon̲u ni̲vi na táku̲ ñoyívi yó'o, ta yóo inka̲ noo̲ ñava̲'a livi
ká'no kómí ndi'i ña táku̲ ñoyívi ni̲no. 41 Ta yóo ñava̲'a livi ká'no
kómí ño̲'o ña yé'e ndiví, ta yóo ñava̲'a livi ká'no kómí yoo̲ ña yé'e
ñoó, ta yóo inka̲ ñava̲'a livi ná'no kómí ki̲mi. Ta o̲n si̲ví ñii kúu
ñava̲'a livi ná'no ña kómí ndi'i ki̲mi, chi xa síín xa síín kúu ñava̲'a
kómí ñii ñii ki̲mi. 42 Ñayó'o sáná'a ña mi̲i yó ndasaá nduu yi̲kí
kon̲u yó ki̲vi̲ natakṵ yó noo̲ ña ni̲xi'i̲ yó. Chi tá kixaa̲ ña kivi̲ yó, ta
yi̲kí kon̲u yó ndṵxṵn ña ti̲xin ño'o̲, ta ndatán yóo ña tá'yi̲ ndiki̲n
ña chi̲'i ni̲vi ti̲xin ño'o̲, saá ta̲'yi̲ yi̲kí kon̲u yó. Ta ki̲vi̲ natakṵ yó, ta
inka̲ ñaxa̲á nduu yi̲kí kon̲u yó, ta ñaxa̲á yó'o nda̲ ñii ki̲vi̲ o̲n ndi'i
xa̲'a̲ ña. Ta nda̲ víka̲, ndixa kutakṵ ndino'o ña ndi'i saá ki̲vi̲. 43 Tá
kixaa̲ ña kivi̲ yó ta sandúxṵn na yi̲kí kon̲u yó, ta yi̲kí kon̲u yó'o ña
o̲n vása táku̲ ka̲, o̲n si̲ví ña livi kuu ña. Ta saá ni, ki̲vi̲ natakṵ yó, ta
yi̲kí kon̲u naki'in ñii ñii yó ndixa ña kukomí ñava̲'a livi ká'no kuu
ña. Saá chi yi̲kí kon̲u yó ña ndṵxṵn, ña vitá kuu ñayó'o, ta yi̲kí
kon̲u yó xa̲á naki'in yó, ña kukomí ndee̲ ndino'o kuu ña. 44 Ta ki̲vi̲
táku̲ yó ñoyívi yó'o ndasaá kuiti yi̲kí kon̲u ni̲vi kúu ña kómí yó.
Ta, tá kixaa̲ ña kivi̲ yó, ta yi̲kí kon̲u yó yó'o ndṵxṵn ña ti̲xin ño'o̲.
Ta tá kixaa̲ ña natakṵ yó, ta saá naki'in yó inka̲ noo̲ yi̲kí kon̲u ña
kuu kuenda ñoyívi ni̲no, ta nda̲ ñii ki̲vi̲ o̲n ndi'i ka̲ xa̲'a̲ yi̲kí kon̲u
yó yó'o. Saá chi ñii noo̲ kúu yi̲kí kon̲u kómí yó ñoyívi yó'o vitin, ta
inka̲ noo̲ kuu yi̲kí kon̲u naki'in yó ki̲vi̲ natakṵ yó.

45 Ñii xiiña noo̲ to̲'on Ndios ña ni̲taa na xi̲na̲'á káchí ña saá:
“Ndios ki̲sa va̲'a ra ta̲a ta̲no̲ó ta̲ kúu ta̲Adán, ta ta̲xi ra ña ndṵu ra
ni̲vi táku̲”, káchí to̲'on Ndios. Ta Jesucristo, ta̲a ta̲ sákunaní yó
“ta̲Adán sondí'í”,[a] ta̲yó'o ndṵu mi̲i níma̲ ndino'o táku̲, ta táxi ña
ndí kutakṵ ndino'o ni̲vi. 46 Ta saá kúnda̲a̲ ini yó ndí si'na kómí yó
yi̲kí kon̲u ña xíni̲ ñó'ó yó kutakṵ yó ñoyívi yó'o, ta saá kivi̲ yó. Ta
saá kixaa̲ ki̲vi̲ natakṵ yó ta naki'in yó yi̲kí kon̲u ña taxi Ndios nda'a̲
yó ña kúu kuenda ñoyívi ni̲no, ta nda̲ ñii ki̲vi̲ o̲n ndi'i xa̲'a̲ yi̲kí
kon̲u yó'o. 47 Kui̲ya̲ xi̲na̲'á ní Ndios ti̲in ra yaa̲ noo̲ ño'o̲, ta xí'in
yaa̲ yó'o ki̲sa va̲'a ra ta̲a ta̲no̲ó. Ta inka̲ noo̲ ta̲a, ta̲ kúu Jesucristo,
ta̲yó'o ke̲e ra ñoyívi ni̲no ta ki̲xaa̲ ra noo̲ ño'o̲ yó'o. 48 Ta saá ndi'i
ni̲vi na táku̲ ñoyívi yó'o kómí na yi̲kí kon̲u na nda̲tán ni̲xi̲yo yi̲kí
kon̲u ta̲a ta̲no̲ó, ta̲ kúu ta̲a ta̲ kṵva̲'a xí'in yaa̲ noo̲ ño'o̲. Ta ndi'i
ni̲vi na kutakṵ ñoyívi ni̲no kukomí na inka̲ noo̲ yi̲kí kon̲u na, chi

[a] **15:45** “Ta̲Adán sondí'í” kúu to̲'on ña ká'a̲n
xa̲'a̲ Cristo, ta̲a ta̲ na̲ka̲xin Ndios saka̲ku ra ni̲vi.

ndatán yóo yikí koñu Jesucristo kivi natakuu ra, saá koo yikí koñu
nayó'o. 49 Ta ndatán nixiyo taa tanoó ta kuvaa xí'in yaa nooo ño'o,
saá yóo ndi'i mii yó vitin. Ta ñii kivi vaxi ndatán yóo Jesucristo,
taa ta kee ñoyívi nino, saá koo ndi'i yó, nivi na kándixa Jesucristo.
50 Nañani yó xí'in nákii'vaa yó, kóni i ña kundaaa ini ndó ndí yikí
koñu ña kómí yó vitin ñoyívi yó'o, on kívi ki'vi ña kutakuu ña
ñoyívi nino nooo xá'nda chiño Ndios. Saá chi yikí koñu ña kómí
yó ñoyívi yó'o, ñii kivi kutá'yi ña ta ndi'i xa'a ña, ta on kuchiño
kundeé ña kutakuu ña xí'in yó ñoyívi nino nooo on kívi koo ndaa ñii
ña tá'yí ta ndaa ñii ña ndí'i xa'a. 51 Vitin ndátoo'on i xí'in ndó xa'a
ñii ña chitóni Ndios ta si'na chikaaa se'é ra ña nooo nivi, ta vitin taxi
ra ña kúndaaa ini yó ndí ndi'i mii yó nivi na kándixa Jesucristo on
kivi ndi'i yó ñii kivi ña vaxi. Ta saá ni, ndi'i saá yikí koñu mii yó
ndixa nasama ña, chi ñii ñii yó naki'in yó yikí koñu xaá. 52 Ta ñii
kama xandikon nasama ña saá. Saá chi kivi sondí'í ñoyívi yó'o
tá mii koni soo'o nivi ña ndá'yi tón trompeta, ta ñii kama kuiti,
ndatán yóo ña ñii nákuáni yó ta nákoto yó, saá kama natakuu nivi
na kandixa Jesucristo na nixi'i, ta naki'in na yikí koñu xaá, ña
ndaa ñii kivi on ndi'i xa'a. Ta saá nivi na kándixa Jesucristo na
tákuu ka ñoyívi yó'o kivi saá, ñii kama nasama na, chi nduu na
nivi na naki'in yikí koñu xaá ña ndaa ñii kivi on ndi'i xa'a. 53 Saá
chi yikí koñu ña kómí yó ñoyívi yó'o kúu ña ta'yi kivi kivi yó, ta
on vása koo ña ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta xíni ñó'ó naki'in yó yikí
koñu yó ña xaá ña ndaa ñii kivi on vása ta'yi ta kutakuu ña xí'in yó
ndi'i saá kivi. 54 Tá kixaa kivi ña xa naki'in yó yikí koñu yó ña xaá
ña ndaa ñii kivi on vása ta'yi, ta xa nduu yó nivi na kutakuu ndi'i
saá kivi ña vaxi, ta xí'in ñayó'o kundivi too'on Ndios ña nitaa na
xinaa'á, ña káchí saá: “Xa ndii'i xa'a ndee ña xá'ni nivi, chi Ndios
kundeé ra nooo ndee yó'o. 55 Ta saá, ¿mí kúchiño ka ndee ña xá'ni
nivi satakué'e ña na? Ta, ¿mí kúchiño ka ndee ña xá'ni?, chi on
koó ka ndee kukomí ña nooo nivi”, saá káchí too'on Ndios. 56 Xíni yó
ndí ndee ña xá'ni nivi xikomí ña ndayí satakué'e ña mii yó xa'a
ña on vá'a ké'é yó, chi ya'vi ña on vá'a ké'é yó kúu ña xíni ñó'ó
kivi yó. Ta xa'a ña ndátoo'on ndayí Ndios, kúndaaa ini yó yu kúu ña
on vá'a, ta kúndaaa ini yó ndí kivi yó xa'a kuachi ña ndíso yó nooo
Ndios. 57 Ta saá ni, táxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios, chi xa'a
ña kándixa yó Jesucristo, ta ñii yóo yó xí'in ra, Ndios táxi ra ña
kundeé yó nooo ndee ña xá'ni, ta ndixa kutakuu yó xí'in Ndios ndi'i
saá kivi.
58 Ñakán kía, nañani yó xí'in nákii'vaa yó, ndino'o kandixa ndó
Jesucristo ta kútuu kundikon ndó yichi ra. On taxi ndó ña inka nivi
nasama na ini ndó, ta ndi'i saá kivi taxi xí'in mii ndó ña kasa ndivi

ndó chiño Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Saá chi xíni yó ndí nda ñii chiño ña kísa ndivi yó noo ra, on siví chiño ña mani kúu ña.

Toon yó'o ká'an ndasaá va'a nakaya na si'ún xa'a inka nivi na kándixa Jesucristo na kúu nandá'ví

16 Ta vitin kóni i ndato'on i xí'in ndó xa'a si'ún ña nákaya ndi xa'a ña chindeé ña nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo, na táku ñoo Jerusalén. Ta kóni i ña vitin kasa ndivi ndó ñii ki'va ndatán xa xa'nda chiño i noo nivi na kándixa Jesucristo, na táku kua'a ñoo estado Galacia, na kúu na nákutá'an xa'a ña kísa ká'no na Ndios. [2] Ta saá kivi nóó ñii ñii semana, ñii ñii ndó'ó xíni ñó'ó tava síín ndó si'ún ña chindeé ndó nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. Ñii ki'va ndatán yóo si'ún náki'in ñii ñii ndó xa'a chiño ké'é ndó, saá tava síín ndó lo'o noo si'ún yó'o. Ta saá kivi xaa i noo ndó, xa koo ti'va ndi'i si'ún, ta on vása ñii kama nakaya ndó ndi'i ña mii kivi saá. [3] Ta va'a nakaxin ndó sava nañani yó, ña kuiso na si'ún ña nakaya ndó, ta koon na ñoo Jerusalén, ta nataxi na si'ún yó'o nda'a nivi na kándixa Jesucristo ñoo yó'o. Ta yi'i, kivi xaa i noo ndó, ta taa i tutu ña koon xí'in nañani yó yó'o ña ndakuiin i xa'a na. [4] Tá yóo xa'a ña koon i xí'in nañani yó yó'o ñoo Jerusalén, ta va'a koon i xí'in na.

Toon yó'o ká'an ndí taPablo xáni sini ra koon ra koto ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

[5] Ta yi'i, si'na xíni ñó'ó ya'a i kua'a ñoo estado Macedonia, ta saá xaa i koto i ndó'ó ñoo Corinto. [6] Ta kivi xaa i noo ndó, ta va ñii kua'a kivi koo i xí'in ndó, ta ndásana koo i xí'in ndó ndi'i saá yoo vixin. Ta saá kóni i ña kuchiño chindeé ndó yi'i xí'in ña xíni ñó'ó noo i ña koon i inka xiiña noo xíni ñó'ó koon i. [7] Ta kivi xaa i koo i xí'in ndó, ta on xiin i ña ñii kama kee i koon i inka xiiña. Saá chi kóni i na'á koo i xí'in ndó, tá taxi Ndios ke'é i saá. [8] Ta vitin kindoo i ñoo Éfeso yó'o anda kixaa kivi kana viko Pentecostés. [9] Saá chi vitin Ndios taxi ra noo i ña kasa ndivi i kua'a ní chiño va'a xa'a Jesucristo ñoo yó'o. Tá mií saá yóo kua'a ní nivi na sáa ini xíni na yi'i, ta nayó'o on xiin na ña kasa ndivi i chiño va'a yó'o.

[10] Ta xáku ndá'ví i noo ndó ndí táná xaa ñani yó taTimoteo noo ndó, ta va'a naki'in ndó ra xa'a ña ná kusii ini ra koo ra xí'in ndó. Saá chi taTimoteo ndixa kísa ndivi ra chiño Jesucristo ñii ki'va ndatán yóo chiño ña kísa ndivi i. [11] Ñakán kía nda ñii ndó'ó on kani sini ndó ndí taTimoteo yó'o kúu ra taa ta on vása ndáya'ví. Ta nda víka, va'a chindeé ndó ra ña kuchiño ndikó ra noo i, chi

yi̱'i̱ xí'in ndi'i inka̱ nañani yó na yóo xí'in i̱ ndáti ndi̱ ndí kixaa̱ ra no̱o̱ ndi̱.
12 Ta ñani yó ta̱Apolos, xa ni̱xaku ndá'ví ní i̱ no̱o̱ ra ña ko̱'o̱n ra
xí'in nañani yó ña xaa̱ ra xí'in na no̱o̱ ndó, ta ni̱-xiin ra ko̱'o̱n ra
xí'in na vitin. Ta saá ni, ñii ki̱vi̱ ña kuna'a ra, ta kee ra ko̱'o̱n ra
koto ra ndó'ó.

To̱'on yó'o kúu ñasondí'í no̱o̱ tutu yó'o ña ti̱'ví ta̱Pablo nda'a̱ ni̱vi na kándixa Jesucristo na táku̱ ñoo Corinto

13 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, koto va̱'a xí'in mi̱i
ndó ña o̱n taxi ndó ndí nda̱ ñii ña o̱n vá'a chinda'á ña ndó'ó ña
sandakoo ndó yichi̱ Jesucristo. Ta xíni̱ ñó'ó ndixa kútu̱ kundiko̱n
ndó yichi̱ ra, ta nda̱ lo'o o̱n kuyi̱'ví ini ndó, ta chikaa̱ ní ndó ndee̱
ña kutaku̱ ndó nda̱tán kóni Jesucristo. 14 Ta ndi'i chiño ké'é ndó
xa̱'a̱ nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó na táku̱ ñoo Corinto xí'in ndó, ná
kasa ndivi ndó ña xí'in ña ndixa kí'vi ini ndó xíni ndó na.
15 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, xa xíni̱ ndó ndí nave'e ta̱Estéfanas
xi̱kuu nano̱ó ñoo estado Acaya na ka̱ndixa Jesucristo ta ndíko̱n na
yichi̱ ra. Ta nayó'o ndixa táxi xí'in mi̱i na ña kísa ndivi na chiño ña
chindeé na ni̱vi na kándixa Jesucristo. 16 Ta saá xáku ndá'ví i̱ no̱o̱
ndó'ó ña kasa ndivi ndó ña ndúkú ta̱Estéfanas yó'o xí'in nave'e ra
no̱o̱ ndó. Ta ñii ki̱'va saá kasa ndivi ndó ña ndúkú ndi'i ni̱vi na ñii
ki̱'va kísa chiño no̱o̱ Ndios nda̱tán ta̱Estéfanas xí'in nave'e ra kísa
chiño na. 17 Yi̱'i̱ kúsii̱ ní ini i̱, chi xa ki̱xaa̱ ta̱Estéfanas, ta̱Fortunato
ta xí'in ta̱Acaico no̱o̱ i̱ vitin. Nata̱a yó'o kísa ndivi na chiño ña
chíndeé na yi̱'i̱, nda̱tán yóo chiño ña kóni ndó kasa ndivi ndó no̱o̱ i̱.
Ta ndó'ó o̱n ki̱ví ke'é ndó saá chi xíká ní táku̱ ndó no̱o̱ i̱. 18 Ta
nañani yó yó'o chi̱kaa̱ na ndee̱ ini i̱, ta chi̱kaa̱ na ndee̱ ini ndó'ó.
Ta saá xíni̱ ñó'ó ndó naki'in va̱'a ndó nata̱a yó'o xí'in ñato̱'ó, ta
ñii ki̱'va saá xíni̱ ñó'ó naki'in va̱'a ndó ndi'i ni̱vi na va̱'a kísa ndivi
chiño Ndios nda̱tán kísa ndivi nata̱a yó'o.
19 Ta ndi'i ni̱vi na kándixa Jesucristo, na táku̱ kua̱'a̱ ní ñoo
estado Asia yó'o, nayó'o tí'ví na to̱'on ña chindeé na ndó'ó. Ta ñani
yó ta̱Aquila xí'in ki̱'va̱ yó ñáPriscila xí'in ndi'i inka̱ ni̱vi na kándixa
Jesucristo na nákutá'an ve'e nayó'o xa̱'a̱ ña kísa ká'no na Ndios,
ni̱vi yó'o tí'ví na to̱'on ña chindeé na ndó'ó, chi nayó'o xí'in ndó'ó
ñii yóo ndó xí'in Jesucristo xa̱'a̱ ña kándixa ndó ra. 20 Ndi'i nañani
yó xí'in náki̱'va̱ yó na táku̱ ñoo yó'o tí'ví na to̱'on ña chindeé na
ndó'ó. Ta va̱'a ndi'i ndó'ó chindeé tá'an ndó, ta xí'in ñato̱'ó ní ini
ndó chi̱to ndó no̱o̱ tá'an ndó.
21 Ta yi̱'i̱, ta̱Pablo, tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé i̱ ndó'ó vitin. Ta to̱'on
yó'o táa i̱ ña xí'in nda'a̱ mi̱i i̱.

22 Tá yóo nivi na on vása kí'vi ini xíni na Jesucristo, ta, ¡vaa'a
nayó'o kuiso na chi'ña noo Ndios! Ta ndúkú i noo Jesucristo, Taa
taKá'no noo yó, káchí i saá: “¡Yachi ní ndikó ún kixaa tuku ún
ñoyívi yó'o, Tata!”, káchí i xí'in ra.
23 ¡Ná ke'é Jesucristo kuaa'a ní ñavaa'a xí'in ndó'ó! 24 Ta kí'vi ní
ini i xíni i ndi'i ndó, chi kúu yó nivi na kándixa Jesucristo, ta ñii
yóo yó xí'in ra. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi ña nitaa taPablo ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na táku ñoo Corinto

TaPablo tí'ví ra to'on ña chindeé ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

1 Yi'i, taPablo, kúu i ñii taapóstol ta kísa chiño noo Jesucristo, chi saá kóni Ndios, ta sakuiso chiño ra yi'i. Ta táa i tutu yó'o
xí'in ñani yó taTimoteo, ta tí'ví ndi ña xaa ña noo ndó'ó, nivi na
kúu nave'e Ndios xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, ta kúu ndó nivi
na táku ñoo Corinto, án kúu ndó nivi na táku kua'a ka ñoo ña
ñó'o estado Acaya. 2 Ta Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo Taa taKá'no
noo yó, ¡ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó! Ta, ¡ná ke'é ra ñava'a
xí'in ndó!

Xí'in to'on yó'o taPablo ndáto'on ra ndí yóo kua'a ní ñayo'vi xa xó'vi ra

3 ¡Na kasa ká'no yó Ndios, taa ta kúu Yivá Jesucristo, Taa
taKá'no noo yó! Ta Yivá yó Ndios ndeé ní kúndá'ví ini ra xíni ra
mii yó, ta ndi'i saá kivi chíkaa ra ndee ini yó. 4 Ta saá, tá yóo
tondíni, án tá yóo ñayo'vi xó'vi yó, ta Ndios chíkaa ra ndee ini mii
yó. Ta Ndios ké'é ra saá xí'in yó xa'a ña kuchiño yó chikaa yó
ndee ini nivi tá kómí na tondíni, án tá yóo inka ña xó'vi na. Saá
chi mii ndee ña chíkaa Ndios ini yó, kúu ña kúchiño yó chikaa yó
ini nivi na xó'vi. 5 Vará ndeé ní xó'vi yó xa'a ña ñii yóo yó xí'in
Jesucristo, ta saá tuku náki'in yó kua'a ní ndee va'a ini yó xa'a ña
ñii yóo yó xí'in ra. 6 Ta saá mii ndi, tá xó'vi ndi, ta xa'a ñava'a mii
ndó kúu ña. Saá chi ña yo'vi xó'vi ndi kúu xa'a ña Ndios chikaa ra
ndee ini ndó ta chindeé ra ndó'ó kaku ndó noo ña yo'vi xó'vi ndó.
Ta tá Ndios chíkaa ra ndee ini ndi, ta xa'a ñava'a mii ndó kúu ña,
chi Ndios ké'é ra saá xí'in mii ndi xa'a ña ñii ki'va saá chikaa ndi
ndee ini ndó'ó. Ta saá tá xó'vi ndó ñii ki'va ndatán xó'vi mii ndi,
ta kúchiño ndó va'a vivíi kundeé ini ndó xí'in ñayó'o. 7 Ndixa ndáa
ini ndi ndó'ó ña kútu ndíkon ndó yichi Jesucristo ta on sandakoo
ndó yichi ra. Saá chi kúndaa ini ndi ñayó'o: tá yo'vi xó'vi ndó

ndatán yo'vi xó'vi ndi, ta saá Ndios chikaa ra ndee ini ndó ndatán
chíkaa ra ndee ini ndi.
8 Nañani yó xí'in nákiva yó, kóni ndi ña kundaa ini ndó xa'a ña
ndeé ní nixo'vi ndi kivi nixiyo ndi ñoo estado Asia. Yo'vi ní nixiyo
ña nixo'vi ndi, tanda nitondaa ndi ña on kundeé ka ndi, níkúu, saá
ví nixo'vi ndi. Ta on vása ní-xani ka sini ndi ña kutaku ndi noo
ña nixo'vi ndi. 9 Xa nda kundaa ini ndi ña ndixa kivi ndi, níkúu.
Saá nixo'vi ndi xa'a ña sakuá'á ndi ña nda lo'o on kundaa ini ndi
ndí xí'in ndee mii ndi kuchiño sakaku xí'in mii ndi, ta nda víka,
sakuá'á ndi ña va'a ndáa ini ndi Ndios, taa ta sánataku nivi na
nixi'i. 10 Ndixa Ndios xa sakaku ra mii ndi noo ña yiyo nixiyo kivi
ndi, níkúu, ta vitin ndíkon ra sákaku tuku ra ndi'i. Ta ndáa ini ndi
ña sakaku ra ndi'i ñii ñii kivi ña vaxi. 11 Ta ndó'ó, tá ndíkon ka ndó
ndúkú ndó noo Ndios ña chindeé ra ndi'i, ta saá ñii ñii kivi ña vaxi
Ndios sakaku ra ndi'i noo ña yiyo kivi ndi. Tá kua'a ní ndó'ó ná
koo ndó ndukú ndó noo Ndios xa'a ndi'i, ta saá koo kua'a ní nivi
taxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ñava'a ke'é ra xí'in ndi.

TaPablo ndáto'on ra ndachun on vása ní-xa'an ra kivi kachí ra ko'on ra koto ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

12 Ta ña sákutú ini ndi xí'in ñasii kúu ña xíni ndi ndí vivíi xitaku
ndi xí'in nivi na ndíkon yichi ñoyívi, ta ndixa vivíi ka xitaku ndi
xí'in ndó'ó, nivi na ndíkon yichi Jesucristo. Ta on siví ñandíchí sini
nivi kúu ña taxi xitaku ndi saá, ta ñava'a ña saní'i Ndios nda'a ndi
kúu ña taxi vivíi xitaku ndi noo ndó'ó ta noo ndi'i nivi. 13 Ta xa'a
ñayó'o, noo ndi'i tutu ña táa ndi ta tí'ví ndi xaa ña nda'a ndó, ta
on vása táa ndi to'on ña on kúchiño ndó ka'vi ndó, ni on kúchiño
ndó kundaa ini ndó. Ta vará, vitin kúmani lo'o ña kundaa ini ndó,
ta ndáti i ndí kivi ña vaxi tondaa ndó ña kundaa va'a ini ndó ndí
ndixa kúu ndi nivi na ndaa ta na ndino'o ini. 14 Ta saá kivi ndikó
Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ndó'ó xa tondaa ndó ña ndixa kundaa
va'a ini ndó ndí yóo xa'a ña kanóo síkón ñato'ó ndó noo ndi'i, ta
ñii ki'va saá yóo xa'a ña kanóo síkón ñato'ó ndi noo ndó'ó.
15 Ta yi'i, xa'a ña ndáa ini i ndí ndixa saá ná kundivi ndi'i
ñayó'o, ña ndixa xani sini i kúu ña ko'on i koto i ndó'ó ovi yichi,
níkúu. Ta saá nda ovi yichi naki'in ndó ñava'a nda'a Ndios xa'a ña
ndato'on i to'on ra xí'in ndó, níkúu. 16 Saá chi ñanoó xani sini i ndí
kivi kee i ko'on i nda ñoo estado Macedonia, ta ko'on i chí yichi ña
yá'a ñoo Corinto xa'a ña xaa i koto i ndó'ó ta kindoo i lo'o kivi xí'in
ndó. Ta saá kivi kee i ñoo Macedonia ta ndikó i, ta saá ya'a tuku i
chí ñoo Corinto xa'a ña koto tuku i ndó'ó, níkúu. Chi xani sini i ndí

ndó'ó kuchiño ndó chindeé ndó yi̱'i̱ xa̱'a̱ ña ndikó i̱ no'o̱ i̱ estado
Judea, níkúu. Saá xa̱ni si̱ni̱ i̱ ke'é i̱, ta o̱n vása ní-kuchiño kasa
ndivi i̱ ña. 17 Ta saá ni, ¿án xáni si̱ni̱ ndó ndí o̱n si̱ví ña ndino'o ini i̱
kúu ña xa̱ni si̱ni̱ i̱ xaa̱ i̱ ñoo ndó koto i̱ ndó'ó? ¿Án xáni si̱ni̱ ndó ndí
nda̱tán yóo ñii ta̱a ta̱ o̱vi̱ yu'u̱, ta̱ ndíko̱n yichi̱ ñoyívi yó'o, saá
yóo i̱ no̱o̱ ndó? Chi ta̱ o̱vi̱ yu'u̱ yó'o ká'a̱n ra: "Ndixa ke'é i̱ saá", ta
yá'a ñii káni̱ lo'o ta kama násama ini ra, ta tuku ká'a̱n ra: "Ó'on,
o̱n ke'é i̱ saá", ta ta̱a yó'o o̱n si̱ví ta̱a ta̱nda̱a̱ kúu ra chi o̱n vása kísa
ndivi ra to̱'on ña ká'a̱n ra. 18 Ndixa Ndios kúu ta̱a ta̱nda̱a̱, ta mi̱i
Ndios yó'o ndákuii̱n ra xa̱'a̱ ndi̱ ndí o̱n si̱ví ni̱vi na o̱vi̱ yu'u̱ kúu
ndi̱. Ta nda̱ víka̱, ndixa kúu ndi̱ ni̱vi nanda̱a̱ na kísa ndivi to̱'on
ká'a̱n. 19 Saá chi nañani yó ta̱Timoteo xí'in ta̱Silvano ta xí'in yi̱'i̱
ni̱ka̱'a̱n ndoso ndi̱ no̱o̱ ndó xa̱'a̱ Jesucristo, ta̱a ta̱ kúu Sa̱'ya Ndios.
Ta o̱n si̱ví ta̱a ta̱ o̱vi̱ yu'u̱ kúu Jesucristo. Ta ndi'i saá ki̱vi̱ ká'a̱n
ra ñanda̱a̱, ta ndixa kísa ndivi ra to̱'on ña ká'a̱n ra. 20 Ta xí'in ña
ke̱'é Jesucristo, xa ku̱ndivi ndi'i saá to̱'on ña ki̱ndo̱o Ndios xí'in
ni̱vi kui̱ya̱ xi̱na̱'á. Ta vitin xa̱'a̱ ña táku̱ ndi̱ ini Jesucristo, ndixa
yóo yu'ú ndi̱ xí'in Ndios, ta xa̱'a̱ ñayó'o chínóo síkón ndi̱ ñato̱'ó
Ndios. 21 Ta Ndios ta̱xi ra ndí ndó'ó xí'in mi̱i ndi̱ ñii yóo yó xí'in
Jesucristo ta kútu̱ ndíko̱n ndi'i yó yichi̱ ra. Ta Ndios xí'in Níma̱ ra
sa̱kuiso chiño ra mi̱i yó ña kasa ndivi yó chiño ra. 22 Ta nda̱tán yóo
toni̱ ña kómí kiti̱, ña sáná'a káxín no̱o̱ ni̱vi yu kúu xito'o rí, saá
yóo Níma̱ Ndios xí'in yó. Saá chi ña táku̱ Níma̱ Ndios ini yó kúu ña
sáná'a káxín ndí mi̱i yó kúu yó sa̱'ya Ndios. Ta ña táku̱ Níma̱ Ndios
ini yó kúu ña kísa nda̱a̱ ndí ndixa naki'in yó ndi'i ñava̱'a ña ki̱ndo̱o
Ndios taxi ra nda'a̱ sa̱'ya ra.

23 Ta ndúkú i̱ no̱o̱ Ndios ña ndakuii̱n ra xa̱'a̱ i̱ ndí ndixa kúu
to̱'on ña káchí i̱ saá: xa̱'a̱ ña kí'vi ní ini i̱ xíni i̱ ndó'ó kúu xa̱'a̱ ña
o̱n vása ní-xaa̱ i̱ koto i̱ ndó'ó ñoo Corinto ki̱vi̱ saá. Saá chi ndixa
ni̱-xiin i̱ ka̱'a̱n i̱ to̱'on ña satakué'e̱ ini ndó. 24 Ta mi̱i ndi̱, o̱n vása
yóo ini ndi̱ kuu ndi̱ ni̱vi na ndasaá kuiti ka'nda chiño no̱o̱ ndó
ndasaá xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó ñii ñii chiño xa̱'a̱ Jesucristo. Ta
nda̱ víka̱, ñii káchí ndíko̱n ndi̱ kísa chiño ndi̱ xí'in ndó xa̱'a̱ ña ná
koo ñasii̱ ini ndó. Saá chi xa̱'a̱ ña ndino'o ini ndó kándixa ndó
Jesucristo kúu ña kútu̱ ndíko̱n ndó yichi̱ ra, ta o̱n sandakoo ndó ña.

2 Ta saá xa̱'a̱ ña ni̱-xiin i̱ sakuchuchú i̱ ini ndó'ó xí'in to̱'on kue̱'e̱,
kúu ña chi̱kaa̱ ini i̱ ndí o̱n xaa̱ i̱ koto i̱ ndó'ó. 2 Chi táná níxaa̱ i̱
no̱o̱ ndó ta ndato̱'on i̱ xí'in ndó to̱'on ña sakuchuchú ini ndó'ó,
níkúu, ta, ¿yu kúu ni̱vi kuchiño ndasa si̱i ini i̱, níkúu? Ta ndixa o̱n
ko̱ó inka̱ ni̱vi kuchiño ke'é saá. 3 Ta saá o̱n vása ní-xaa̱ i̱ no̱o̱ ndó,
ta xa̱ni si̱ni̱ i̱ ndí va̱'a ka̱ taa i̱ no̱o̱ tutu ña ti̱'ví i̱ ta ni̱xaa̱ ña nda'a̱
ndó. Ta tá va̱'a chikaa̱ so̱'o ndó to̱'on ña nda̱to̱'on i̱ xí'in ndó no̱o̱
tutu, ta saá ki̱vi̱ xaa̱ i̱ no̱o̱ ndó, ta o̱n kóo ka̱ xa̱'a̱ ña kuchuchú ini i̱

koni i ndó'ó kivi saá, ta va'a kunakaa ka ñasii ini i koni i ndó'ó. Ta
ndixa ndáa ini i ndí ñii káchí ndó'ó kusii ini ndó xí'in i. 4 Tá mií
nixiyo i nitaa i tutu yó'o ña xa naki'in ndó, ta nindi'i ní ini i xa'a
ndó, ta nita'vi níma i, ta xaku i xí'in ña nixita kua'a ní tánoo i xa'a
ndó. Ta on siví xa'a ña sakuchuchú i ini ndó kúu ña nitaa i ña, ta
xa'a ña kóni i kundaa ini ndó ndí ndeé ní kí'vi ini i xíni i ndó'ó kúu
ña nitaa i ña.

TaPablo ndáto'on ra xí'in nivi na kándixa Jesucristo ña kasa ká'no ini na xa'a ñii taa ta ke'é ña on vá'a

5 Ta yóo ñii tatá'an ndó ta xa ke'é ña on vá'a, ta xa'a ñayó'o
sakuchuchú ra ini i, ta on siví kuiti yi'i kúu taa ta sakuchuchú ra
ini, ta saá tuku sakuchuchú ra ini ndi'i ndó'ó. (Xí'in to'on yó'o ña
ká'an i xa'a ra, on siví to'on ña sáya'a mii i ká'an i kúu ña.) 6 Ta
saá vitin xa va'a, ta on saxo'vi ka ndó ra. Saá chi kua'a ní ndó'ó
xa saxo'vi ndó ra xa'a ña on vá'a ke'é ra. 7 Ta vitin ndixa xíni ñó'ó
kasa ká'no ini ndó xa'a tayó'o noo ña on vá'a ke'é ra, ta ka'an
ndó xí'in ra ña ndasa va'a ndó ini ra, koto ña kuchuchú ní ini ra,
ñayó'o tondaa ña kundeé ña noo ra. 8 Ta saá xáku ndá'ví i noo ndó
ña tuku saná'a káxín ndó noo ra ña ndixa kí'vi ini ndó xíni ndó ra.
9 Tutu ña nitaa i ña nixaa noo ndó ña naki'in ndó, xikuu xa'a ña
xito ndoso i ndó'ó ña kundaa ini i án ndixa va'a chikaa so'o ndó
ña ndúkú i noo ndó ta kasa ndivi ndó ndi'i ña. 10 Ta tá yóo nivi na
kísa ká'no ini ndó'ó xa'a, ta yi'i, ñii ki'va saá kísa ká'no ini i xa'a
nivi yó'o. Vará on vása xíni i án ndixa nivi yó'o ke'é na ña on vá'a
xí'in i, ta saá ni, xa kisa ká'no ini i xa'a na, ta mii Jesucristo xíni ra
ndí ndixa xa ke'é i saá. Ta xa'a ña chindeé i mii ndó kúu ña ke'é i
saá, 11 chi ni-xiin i taxi i ndí ñaníma ndiva'a ká'no Satanás sandá'ví
ña mii yó. Chi kúndaa ini yó ndí níma ndiva'a yó'o kútoo ní ña
ké'é ña ndi'i noo ña on vá'a xí'in mii yó.

To'on yó'o ká'an ndí ndí'i ní ini taPablo chi on koó taTito yóo ñoo Troas

12 Tá nixaa i ñoo Troas xa'a ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a
Jesucristo noo nivi, ta xa kundaa ini i ndí Jesucristo xa nakoná ra
yichi noo i xa'a ña kuchiño ke'é i saá. 13 Ta saá ni, ndí'i ní ini i,
chi ni-naní'i i ñani yó taTito ñoo yó'o. Ta saá nindayi i nivi na
kándixa Jesucristo ñoo Troas, ta kee i ndikó i, ta kixaa i ñoo estado
Macedonia yó'o.

Xí'in tọ'on yó'o tạPablo ká'ạn ra tọ'on ña táxi ña táxa'vi ña'á nda'ạ Ndios

14 ¡Vitin táxi ndị ña táxa'vi ña'á nda'ạ Ndios! Saá chi tạxi ra ña
ñii yóo ndị xí'in Jesucristo, ta ndạtán yóo nịvi na kuạ'ạn ndíkọn
sạtạ tạa tạká'no tạ xa kụndeé nọọ nịvi na kạni tá'an xí'in ra, saá
yóo mịi ndị, ta kuạ'ạn ndị sạtạ ra nọọ xíto kuạ'ạ ní nịvi kuạ'ạn ndị.
Ta ña sákuịtạ ní'nó ndị tọ'on vạ'a xạ'ạ Jesucristo, ndạtán yóo sikọ
ña támi ní xá'an, ta xítạ ní'nó ña ndi'i saá xiiña, saá yóo ña. 15 Ta
nọọ Ndios, yóo ndị ndạtán yóo sikọ tọ'on vạ'a xạ'ạ Jesucristo ña
támi ní xá'an. Ta sikọ yó'o xítạ ní'nó ña nọọ ndi'i nịvi, án nịvi na
kuạ'ạn yichị nọọ sákạku Ndios kúu na, án nịvi na kuạ'ạn yichị nọọ
ndi'i xạ'ạ na kúu na. 16 Ta nọọ nịvi na kuạ'ạn yichị nọọ ndi'i xạ'ạ
na, sikọ yó'o ndạtán yóo tạchị ña xá'an tá'yí ta xá'ni ña, saá yóo
ña. Ta nọọ nịvi na kuạ'ạn yichị nọọ sákạku Ndios na, ta sikọ yó'o
ndạtán yóo tạchị ña xá'an támi ta táxi ña kutakụ ndino'o na, saá
yóo ña. ¡Ta ndixa ọn kọó nịvi na ndasaá kuiti xí'in ndeẹ mịi na
kúchiño kasa ndivi na chiño ña kạ'ạn ndoso na tọ'on Ndios nọọ
nịvi, chi chiño yọ'vị ní kúu ña! 17 Ta yóo sava nịvi na ọn vása xí'in
ña ndino'o ini na ká'ạn ndoso na tọ'on Ndios, ta kuiti xạ'ạ ña kóni
na ki'in ya'vi na kúu ña ká'ạn ndoso na tọ'on Ndios. Ta mịi ndị,
ọn vása ké'é ndị ndạtán ké'é nịvi yó'o. Ndạ víkạ, Ndios xínị ra ndí
xí'in ña ndino'o ini ndị ká'ạn ndoso ndị tọ'on ra. Saá chi mịi Ndios
tị'ví ra ndị'ị kasa ndivi ndị chiño ra, ta mịi ndị ñii yóo ndị táku ndị
xí'in Jesucristo.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ tọ'on xạá ña kịndọo Ndios xí'in nịvi

3 ¿Án xáni sịnị ndó ndí xí'in tọ'on yó'o tuku kịxá'á ndị kísa ká'no
xí'in mịi ndị? ¡Ọn vása saá! Vará yóo sava nịvi na xínị ñó'ó
tutu ña ndákuiịn xạ'ạ na, ta ndó'ó xínị káxín ndó ndị'ị, ta ọn vása
xínị ñó'ó ndị tutu ña taa ndó'ó án ña taa inkạ nịvi, ña ndákuiịn ña
xạ'ạ ndị. 2 Saá chi mịi ndó ndạtán yóo tutu ña nịkạ'yị nọọ nímạ
ndị, saá yóo ndó. Ta ọn sịví ña se'é nọọ nịvi kúu ña ká'ạn tọ'on
tutu yó'o, chi ndạtán yóo tutu ña xíto ndi'i nịvi ta ká'vi na ña, saá
yóo ña táku ndó nọọ nịvi. 3 Ta ndó'ó, xạ'ạ chiño ña xa kịsa ndivi
ndị nọọ ndó, xa ndụu ndó nịvi na kándixa Jesucristo ta ndíkọn ndó
yichị ra. Ta ndạtán yóo tutu ña ndákuiịn xạ'ạ chiño ña kịsa ndivi
ndị xí'in ndó, saá yóo ña ndasaá táku ndó yichị Jesucristo vitin.
Ta tutu yó'o kúu ña nịtaa mịi Jesucristo, ta ọn vása ní-taa ra xí'in
tinta, chi Nímạ mịi Ndios, tạa tạ ndino'o táku, kúu ña kạ'yi ña'á.
Ta ọn vása ní-ka'yị ña nọọ yụụ, chi nịkạ'yị ña nọọ nímạ mịi nịvi.

4 Ta xa̱'a̱ ña ñii yóo ndi̱ xí'in Jesucristo, Ndios táxi ra ndí ndáa
ini ndi̱ ndí ñandixa kúu ñayó'o. 5 Ta kuiti mi̱i ndi̱ o̱n vása kómí ndi̱
ndee̱ kasa ndivi ndi̱ chiño Ndios, ta mi̱i Ndios táxi ra ndee̱ ra ña
kúchiño kasa ndivi ndi̱ chiño yó'o. 6 Ta xa̱'a̱ ña Ndios xa ta̱xi ra
ndee̱ ra xí'in ñandíchí ra nda'a̱ ndi̱, vitin xa ti'va ndi̱ ña va̱'a kísa
chiño ndi̱ no̱o̱ ra, chi vitin kísa chiño ndi̱ nda̱tán káchí to̱'on ñaxa̱á
ña ki̱ndo̱o Ndios xí'in ni̱vi, ña káchí ndasaá kuchiño ni̱vi kutá'an
va̱'a na xí'in Ndios. Ta ñaxa̱á yó'o o̱n si̱ví nda̱yí ña ni̱ka̱'yi̱ no̱o̱ yu̱u̱
xi̱na̱'á kúu ña, chi nda̱yí yó'o káchí ña ndí ndi'i ni̱vi xíni̱ ñó'ó kivi̱
na xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ke̱'é na. Ta ñaxa̱á ña ki̱ndo̱o Ndios xí'in ni̱vi
ká'a̱n ña ndí Níma̱ Ndios ña táku̱ ini ni̱vi na kándixa Jesucristo kúu
Níma̱ ña táxi kutaku̱ ndino'o na ndi'i saá ki̱vi̱.
7 Kui̱ya̱ xi̱na̱'á ta̱Moisés na̱ki'in ra nda̱yí Ndios ta ñayó'o ni̱ka̱'yi̱
ña no̱o̱ yu̱u̱. Ta nda̱yí yó'o xá'nda chiño ña ndí xíni̱ ñó'ó kivi̱ ndi'i
ni̱vi na o̱n vása kísa ndivi ndi'i ña. Ta saá ni, xí'in ndee̱ ká'no ña
livi yé'e ña káku no̱o̱ Ndios ki̱xa̱a̱ nda̱yí yó'o no̱o̱ yuku̱ no̱o̱ ni̱xi̱yo
ta̱Moisés. Ta ña ndeé ni̱ye'e yó'o ta̱xi ña ndí ndi'i mi̱i no̱o̱ ta̱Moisés
ni̱ye'e ní ña, ta xa̱'a̱ ña ki̱ndo̱o ña yé'e yó'o no̱o̱ ra, naIsrael o̱n vása
ní-kuchiño na koto káxín na no̱o̱ ta̱Moisés. Ta saá ni, ña yé'e ña
ni̱xi̱yo no̱o̱ ra kuee kuee ni̱nda̱'va̱ ndi'i ña. Vará ña ká'no ní ta livi
ní yé'e kúu ndee̱ ña ki̱xa̱a̱ xí'in nda̱yí Ndios ña na̱ki'in ta̱Moisés
kui̱ya̱ xi̱na̱'á, 8 ta ña ká'no ní ka̱ kúu ndee̱ ña livi ní ña ki̱xa̱a̱ xí'in
to̱'on ñaxa̱á ña ki̱ndo̱o Ndios xí'in ni̱vi, ña ká'a̱n ndasaá kúchiño
ni̱vi naki'in na Níma̱ Ndios kutaku̱ ña ini na. 9 Ndeé ní ká'no ñava̱'a
livi xi̱kuu to̱'on ña na̱ki'in ta̱Moisés xi̱na̱'á, vará káchí ña ndí ndi'i
ni̱vi xíni̱ ñó'ó kivi̱ na xa̱'a̱ kua̱chi na. Ta ña ndeé ní ká'no ta va̱'a ní
ka̱ kúu to̱'on xa̱á, ña káchí ndasaá Ndios sánduu ra yó ni̱vi na ndii,
na o̱n ko̱ó kua̱chi ndíso no̱o̱ ra. 10 Ndeé ní ká'no ñava̱'a livi xi̱kuu
to̱'on Ndios ña na̱ki'in ta̱Moisés xi̱na̱'á, ta vitin ndeé ní ka̱ ká'no
livi kúu to̱'on va̱'a xa̱á ña ki̱ndo̱o Ndios xí'in ni̱vi. 11 Vará ña ndeé
ní va̱'a ká'no livi xi̱kuu nda̱yí Ndios ña na̱ki'in ta̱Moisés xi̱na̱'á, ta
ndee̱ nda̱yí yó'o o̱n vása ní-kundeé ña koo ña ndi'i saá ki̱vi̱. Ta saá
ndixa ña ndeé ní ka̱ va̱'a ká'no livi kúu ñaxa̱á ña ki̱ndo̱o Ndios
xí'in ni̱vi, chi ñayó'o kundeé ña koo ña ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi.
12 Ta xa̱'a̱ ña ndáa ini ndi̱ ndí nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n ndi'i xa̱'a̱ ñaxa̱á
yó'o ña ki̱ndo̱o Ndios xí'in ni̱vi, o̱n vása yí'ví ndi̱, ta ká'a̱n ndoso
káxín ndi̱ to̱'on Ndios no̱o̱ ni̱vi. 13 O̱n vása ké'é ndi̱ nda̱tán ke̱'é
ta̱Moisés, chi ta̱yó'o xi̱nda̱si̱ no̱o̱ ra xí'in tiko̱to̱, ña ni̱-taxi koto
naIsrael ña yé'e no̱o̱ ra, ta ña yé'e yó'o lo'o lo'o ndí'i xa̱'a̱ ña.
14 Ta nda̱tán yóo tiko̱to̱ ña xi̱nda̱si̱ no̱o̱ ta̱Moisés, saá yóo ña sási
no̱o̱ naIsrael, ña o̱n vása táxi ña kunda̱a̱ ini na ñanda̱a̱ Ndios. Ta
saá nda̱ ki̱vi̱ vitin, tá ká'vi na to̱'on ña ki̱ndo̱o Ndios xí'in naIsrael
xi̱na̱'á, ta o̱n vása kúchiño kunda̱a̱ ini na yukía̱ kóni kachí ña ká'vi

na, chi ndasaá kuiti Jesucristo kúu taa ta kúchiño kindaa ña sási
noo ña kundaa ini naIsrael ñandaa Ndios. 15 Tanda kivi vitin, tá
ká'vi naIsrael to'on Ndios ña nitaa taMoisés xina'á, ta ndatán yóo
tikoto ña ndási, saá yóo ña sási ini na, ta on vása táxi ña kandixa
na ñandaa. 16 Ta saá tá nivi naIsrael kándixa na Jesucristo, ta
ndixa mii ra kíndaa ra ña sási ini nivi yó'o. 17 Saá chi Jesucristo
Taa taKá'no noo yó ñii kúu ra xí'in Níma Ndios. Ta xa'a ña táku
Níma Ndios ini nivi na kándixa Jesucristo, on vása táku ka na
tixin ndee ña on vá'a, ta kómí na ndee ña táku ndíka na yichi ra.
18 Ta saá ndi'i mii yó nivi na ndíkon Jesucristo, on vása yóo ka yó
ndatán yóo nivi na táku xí'in ña ndási noo na. Ta nda víka, ndatán
yóo ñii yutátá ña yé'e xí'in ndee ká'no ña livi Ndios, saá yóo mii
yó. Ta Níma Ndios ñii ñii kivi ndása va'a ka ña mii yó, ta náki'in
ka yó ndee ñava'a ká'no livi Ndios xa'a ña tonda yó nduu yó
ndatán yóo Jesucristo.
4 Xa'a ña ká'no ini Ndios, ke'é ra ñava'a xí'in mii ndi, ña kúu ña
sakuiso chiño ra ndi'i kasa ndivi ndi chiño noo ra. Ñakán kía
on vása nákava ini ndi. 2 Ta xa chikaa ini ndi ña nda lo'o on ke'é
ndi ña on vá'a ña sakuka'an noo ndi, ni on vása ké'é se'é ndi ña
on vá'a, ni on vása sándá'ví ndi nivi xí'in to'on vatá, ta nda lo'o
on vása násaka ndi to'on Ndios xí'in to'on vatá. Ta nda víka, mii
Ndios ndákuiin ra xa'a ndi ña kuiti ká'an ndi to'on ndaa. Ta xa'a
ñayó'o ndi'i nivi kúchiño kandixa na to'on ña ká'an ndi, chi xíni
na ndí nivi nandaa kúu ndi. 3 Ta sava nivi on vása kúndaa ini na
to'on Ndios ña ká'an ndoso ndi noo na, chi yóo ña sási ini na, ta
nayó'o kúu nivi na ndíkon kua'an yichi noo ndi'i xa'a na. 4 Ta
nivi yó'o na on xiin kandixa to'on Ndios, yóo na ndatán yóo nivi
nakuáá nduchu noo. Saá chi Satanás ña xá'nda chiño noo yichi on
vá'a ñoyívi yó'o, sási ña ini na. Ta xa'a ñayó'o on vása kúchiño na
kundaa ini na to'on va'a xa'a Jesucristo, vará to'on yó'o ndatán
yóo ño'o livi ña yé'e noo naa ñoó, saá yóo ña. Ta to'on yó'o ká'an
ña xa'a Jesucristo, taa ta kómí ndi'i ndee ká'no ña livi yé'e, chi ñii
kúu ra xí'in Ndios. 5 Ta saá, kivi ká'an ndoso ndi to'on noo ndó, ta
to'on ña ká'an ndi on sivi xa'a ña kasa ká'no xí'in mii ndi kúu ña,
ta kuiti ká'an ndi xa'a ña kasa ká'no ndi Jesucristo, ta ndáto'on
ndi ndí Jesucristo kúu Taa taKá'no noo ndi'i ña yóo ñoyívi. Ta
ndáto'on ndi xí'in ndó ndí kúu ndi nivi na kísa chiño noo ndó, ta
ké'é ndi saá xa'a ña kí'vi ní ini ndi xíni ndi Jesucristo. 6 Kuiya
xina'á ní Ndios xa'nda chiño ra, kachí ra saá: "Noo naa ní, ná koo
ña yé'e", saá kachí ra. Ta vitin mii Ndios yó'o kúu taa ta sánaye'e
níma yó, ta ña yé'e yó'o táxi ña xíni yó ndee ká'no ña livi yé'e ña
káku noo Ndios. Saá chi xíni yó Jesucristo, taa ta kómí mii ndee
ká'no ña livi yé'e Ndios.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí Ndios kúu tạa tạ táxi ndeẹ nda'ạ nị̱vi ña vivíi kutakụ na yichị̱ Jesucristo

7 Tọ'on vạ'a xạ'ạ Jesucristo ndạtán yóo ñakuíká, saá yóo ña. Ta
ndi'i mị̱i yó na kándixa tọ'on yó'o, ndạtán yóo kị̱si ño'ọ nọọ ñó'o
ñakuíká yó'o, saá yóo yó. Ta saá sáná'a káxín yó ndí ndeẹ vạ'a ña
kómí yó ọn sị̱ví ndeẹ mị̱i yó kúu ña, ta ndeẹ ña táxi Ndios nda'ạ
yó kúu ña. 8 Ta saá mị̱i ndị̱, vará yóo kuạ'ạ ní tondó'ó xó'vị̱ ndị̱,
ta kúndeé ndị̱ nọọ ña. Vará yóo kuạ'ạ ní tondíni nọọ ndị̱, tạndạ
ọn vása kúndạạ ini ndị̱ ndasaá kạku ndị̱ nọọ ñayó'o, ta saá ni, ọn
vása sándakoo ndị̱ ndáti ndị̱ ndí Ndios chindeé ra ndị̱'ị̱. 9 Vará nị̱vi
sáxọ'vị̱ ní na mị̱i ndị̱ xạ'ạ ña ká'ạn ndoso ndị̱ tọ'on xạ'ạ Jesucristo,
ta ndixa ọn vása yóo mató'ón ndị̱, chi Ndios ndạ ñii kị̱vị̱ ọn vása
sándakoo ra mị̱i ndị̱. Vará nị̱vi sákọyo na ndị̱'ị̱ ndạ nọọ ño'ọ, ta
saá ni, ọn tạ'án sandi'i na xạ'ạ ndị̱. 10 Ta ndi'i saá xiiña nọọ kuạ'ạn
ndị̱ xạ'ạ ña kísa ndivi ndị̱ chiño Jesucristo, yóo ña yọ'vị̱ xó'vị̱ yị̱kí
kọñu ndị̱, ta ñayó'o táxi ña kúndạạ ini ndị̱ ndí ñii yóo ndị̱ xí'in
Jesucristo, tạa tạ nị̱xọ'vị̱ ní ta nị̱xi'ị̱ ra xạ'ạ kuạchi ndị̱. Ta vitin
xí'in ña xó'vị̱ ndị̱ sáná'a ndị̱ ndí Jesucristo ndixa tákụ ra ini ndị̱,
chi ndeẹ ña kómí yị̱kí kọñu ndị̱ kúu ña káku nọọ ra. 11 Ta mị̱i ndị̱,
vará tákụ kạ ndị̱ ñoyívi yó'o, ta ndi'i saá kị̱vị̱ táxi xí'in mị̱i ndị̱
ña kivị̱ ndị̱ xạ'ạ Jesucristo. Ta saá sáná'a káxín ndị̱ nọọ nị̱vi ndí
Jesucristo ndixa tákụ ra ini ndị̱, ta ndeẹ ña kómí yị̱kí kọñu ndị̱ kúu
ña káku nọọ ra. 12 Ta saá kúndạạ ini ndị̱ ndí xạ'ạ ña kísa ndivi ndị̱
chiño ña sạkuiso Ndios ndị̱'ị̱ kúu xạ'ạ ña xó'vị̱ ní ndị̱ ndạ xa yóo
ña kivị̱ ndị̱. Ta saá ni, xạ'ạ ña xó'vị̱ ndị̱ saá, ndó'ó kạndixa ndó
tọ'on vạ'a xạ'ạ Jesucristo, ta vitin tákụ ndino'o ndó nọọ Ndios chi
Jesucristo tákụ ra ini ndó.

13 Ñii xiiña nọọ tọ'on Ndios ña nị̱taa na xị̱nạ'á, ñii tạa nị̱kạ'ạn
ra, káchí ra saá: "Kạndixa ị̱ Ndios, ñạkán kía nị̱kạ'ạn ị̱ tọ'on xạ'ạ
ra", káchí ra. Ta ñii kị̱'va saá mị̱i ndị̱ kándixa ndị̱ Ndios, ta saá
ká'ạn ndoso ndị̱ tọ'on ra nọọ nị̱vi. 14 Saá chi xíni ndị̱ ndí Ndios, tạa
tạ sạnatakụ Jesucristo, ñii kị̱'va saá kị̱vị̱ ña vạxi sanatakụ ra ndị̱'ị̱
nọọ ña nị̱xi'ị̱ ndị̱. Ta saá naki'in ra mị̱i ndị̱ xí'in ndó'ó ña kọ'ọn yó
xí'in ra ta kutakụ yó nọọ ra ndi'i saá kị̱vị̱. 15 Ta vitin ndi'i ña xó'vị̱
ndị̱ kúu xạ'ạ ña kí'vi ini ndị̱ xíni ndị̱ ndó'ó. Saá chi ñavạ'a ña ké'é
Ndios xạ'ạ ña sakạku ra nị̱vi, ñayó'o xítạ ní'nó ña nọọ kuạ'ạ ní nị̱vi,
ta náki'in na ña. Ta saá ví'í ní nị̱vi taxi na ña táxa'vi ña'á nda'ạ
Ndios xạ'ạ ñavạ'a náki'in na, ta chinóo síkón ní na ñatọ'ó Ndios.

16 Ñạkán kía ọn vása nákava ini ndị̱. Vará yị̱kí kọñu ndị̱ ñii ñii
kị̱vị̱ kuee kuee kuạ'ạn ndi'i xạ'ạ ña, ta ñii ñii kị̱vị̱ Ndios ndása
xạá ra ndeẹ níma ndị̱. 17 Ta kúndạạ ini ndị̱ ndí ña xó'vị̱ ndị̱ xạ'ạ
Jesucristo ñoyívi yó'o ña válí kuiti kúu ña, ta kama ya'a ña. Ta

ña xó'vi̱ ndi̱ nda̱ lo'o o̱n vása kútá'an ñayó'o xí'in ña livi va̱'a ña
ná'no ña yóo ñoyívi ni̱no no̱o̱ kutaku̱ ndi̱ ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi, ta
nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n ndi'i xa̱'a̱ ñava̱'a yó'o. Ta ñava̱'a ñoyívi ni̱no kuu
ña ná'no ní ka̱ no̱o̱ ndi'i ña o̱n vá'a xó'vi̱ ndi̱ ñoyívi yó'o. 18 Ña̱kán
kía̱ o̱n vása ndíni ndi̱ xíni ndi̱ ña kúu kuenda ñoyívi yó'o, ña kúu
ña xíto ndi̱ xí'in nduchu̱ no̱o̱ ndi̱, chi ñii ki̱vi̱ ndi'i xa̱'a̱ ñayó'o. Ta
ndixa ndíni ndi̱ xíni ndi̱ ña kúu kuenda ñoyívi ni̱no, ña kúu ña o̱n
vása xíto ndi̱ xí'in nduchu̱ no̱o̱ ndi̱, chi ñayó'o nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n ndi'i
xa̱'a̱ ña.
5 Ta nda̱tán yóo ve'e mandiado no̱o̱ táku̱ yó lo'o ki̱vi̱, saá yóo
yi̱kí ko̱ñu yó ki̱vi̱ táku̱ yó ñoyívi yó'o. Ta xíni̱ yó ndí ñii ki̱vi̱
va̱xi ndi'i xa̱'a̱ yi̱kí ko̱ñu yó yó'o. Ta saá ñoyívi ni̱no naki'in yó yi̱kí
ko̱ñu yó xa̱á ña kundeé koo ndi'i saá ki̱vi̱. Ndios kúu ta̱a ta̱ kasa
va̱'a yi̱kí ko̱ñu yó ña xa̱á yó'o, ta o̱n si̱ví ni̱vi kúu na kasa va̱'a ña.
2 Ta ki̱vi̱ táku̱ ka̱ yó ñoyívi yó'o, ta xíka̱n ini yó, chi kútoo ní yó ña
nasama yó ña kutaku̱ yó xí'in yi̱kí ko̱ñu yó ña xa̱á ñoyívi ni̱no. 3 Ta
nda̱tán yóo ña sa̱ndakoo yó tiko̱to̱ yatá ta kundixin yó tiko̱to̱ xa̱á,
saá koo ki̱vi̱ naki'in yó yi̱kí ko̱ñu yó xa̱á ña kutaku̱ yó ñoyívi ni̱no.
Ta xa̱'a̱ ña naki'in yó yi̱kí ko̱ñu yó xa̱á, níma̱ yó o̱n kutaku̱ yálá
ña ñoyívi ni̱no. 4 Ta ñoyívi yó'o yi̱kí ko̱ñu yó, yóo ña nda̱tán yóo
ve'e mandiado no̱o̱ táku̱ yó. Ta vará tána yó xí'in ña yo̱'vi̱ xó'vi̱ yó
ñoyívi yó'o, ta saá ni, o̱n xi̱in yó kivi̱ yó ta sandakoo yó yi̱kí ko̱ñu
yó ñoyívi yó'o ña kindo̱o vi̱chí níma̱ yó. Ta ndixa ña kóni yó kúu
ña kundixin yó yi̱kí ko̱ñu xa̱á ña naki'in yó ñoyívi ni̱no. Ta ki̱vi̱
saá o̱n kukomí ka̱ yó yi̱kí ko̱ñu ña xíni̱ ñó'ó kivi̱, ta ndi'i saá ki̱vi̱
kutaku̱ ndino'o yó xí'in yi̱kí ko̱ñu xa̱á ña nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n ndi'i xa̱'a̱.
5 Ta xa̱'a̱ ña kutaku̱ xa̱á yó saá, kúu xa̱'a̱ ña Ndios ki̱sa va̱'a ra mi̱i
yó, ta xa ta̱xi ra Níma̱ ra kutaku̱ ña ini yó. Ña táku̱ Níma̱ Ndios ini
yó vitin kúu ña kísa nda̱a̱ ndí ndixa naki'in yó ndi'i ña ki̱ndo̱o
Ndios taxi ra nda'a̱ yó.
6 Ta saá ndi'i saá ki̱vi̱ ndáa ini yó Ndios, ta xíni̱ yó ndí ndi'i ki̱vi̱
tá táku̱ ka̱ yó xí'in yi̱kí ko̱ñu yó ñoyívi yó'o, ta o̱n ta̱'án to̱nda̱a yó
kutaku̱ yó ñoyívi ni̱no xí'in Ndios. 7 Ta ki̱vi̱ táku̱ ka̱ yó ñoyívi yó'o,
vará o̱n kúchiño koto yó Jesucristo xí'in nduchu̱ no̱o̱ yó, ta xí'in ña
ndáa ini yó ra, táku̱ yó ndíko̱n yó yichi̱ ra. 8 Ta xa̱'a̱ ña ndáa ini yó
Jesucristo, xáni si̱ni̱ yó ndí va̱'a ka̱ ná sandakoo yó yi̱kí ko̱ñu yó
ñoyívi yó'o, ta ko̱'o̱n yó kutaku̱ yó xí'in ra ñoyívi ni̱no. 9 Ta saá,
ndixa ña xíni̱ ñó'ó ní ka̱ no̱o̱ yó kúu ña ké'é yó ña sákusi̱i ini Ndios,
án ki̱vi̱ táku̱ ka̱ yó ñoyívi yó'o, án ki̱vi̱ táku̱ yó ñoyívi ni̱no. 10 Chi
ñii ki̱vi̱ ndi'i yó koni̱ ñó'ó kuita yó no̱o̱ Jesucristo ña kasa nani ra
xa̱'a̱ kua̱chi yó, ta ki̱vi̱ saá ñii ñii yó naki'in yó ndasaá yóo ña ki̱sa
ndivi yó ki̱vi̱ xi̱taku̱ yó xí'in yi̱kí ko̱ñu yó ñoyívi yó'o, án ña̱va̱'a
xi̱kuu ña, án ña o̱n vá'a xi̱kuu ña ki̱sa ndivi yó.

Nivi na kándixa Jesucristo ndíso chiño na xí'in ña chíndeé na nivi ña nakutá'an va'a na xí'in Ndios

11 Xa'a ña kúndaa ini ndi ndí ndi'i nivi xíni ñó'ó taxi na ñato'ó
ní nda'a Ndios xí'in ña ndino'o ini na, ta mii ndi chíkaa ndi ndee
ña chindeé ndi nivi kandixa na ra. Ndios xíni va'a ra níma mii ndi,
ta kóni ndi ña ñii káchí ndó'ó kundaa va'a ini ndó ndí nivi na
ndino'o ini kúu ndi. 12 On vása ká'an ndi to'on yó'o xa'a ña kasa
ká'no xí'in mii ndi noo ndó. Ta nda víka, chíkaa ní ndi ndee ña
kasa ndivi ndi chiño va'a xa'a ña kusii ini ndó koni ndó ndi'i. Ta
saá kuchiño ndó ndakuiin ndó xa'a ndi noo nivi na kúu na ña'a ní
ini chi va'a ní ná'a chiño ke'é na, vará on siví nivi na ndino'o ini
kúu na. 13 Ta mii ndi, sava nivi xáni sini na ndí nivi na sána kúu
ndi. Tá ndixa yóo ndi ndatán yóo nivi na sána, ta yóo ndi saá xa'a
ña chíkaa ndi ndee vivíi kísa chiño ndi noo Ndios. Ta saá ni, tá on
siví nivi na sána kúu ndi, ta kúu ndi nivi na va'a ini xa'a ña vivíi
kísa chiño ndi noo ndó'ó. 14 Ta ña kí'vi ini Jesucristo xíni ra mii
ndi kúu ña chínda'á ndi'i ña va'a kísa ndivi ndi chiño ña sakuiso
ra ndi'i. Saá chi kúndaa ini ndi ndí ñii laá Jesucristo nixi'i xa'a
kuachi ndi'i nivi. Ta saá ndi'i nivi ndatán yóo ña nixi'i na, saá yóo
ña. 15 Ta Jesucristo nixi'i ra xa'a ndi'i nivi. Ta saá ndi'i nivi na
kándixa ña'á on vása xíni ñó'ó ka kutaku na kuiti xa'a ña sakusii
na ini mii na, ta nda víka, kúchiño kutaku na xa'a ña sakusii na ini
Jesucristo, taa ta nixi'i xa'a na, ta natakú ra xa'a ña kúchiño taxi
ra natakú na.

16 Ñakán kía kivi vitin tanda ndi'i saá kivi vaxi, xa sandakoo ndi
ña xáni sini ndi xa'a inka nivi ndatán yóo ña xixani sini ndi kivi
xindikon ndi yichi ñoyívi yó'o. Vará si'na tá on ta'án kandixa ndi
Jesucristo, xixani sini ndi xa'a ra ndatán xáni sini nivi na ndíkon
yichi ñoyívi yó'o, ta on vása ka xáni sini ndi saá. 17 Saá chi ndi'i
nivi na kándixa Jesucristo ta táku na ini ra, ta nivi yó'o kúu na nivi
xaá. Ndi'i ñayatá nixiyo ini na xa niya'a ndi'i ña, ta vitin Ndios
ndasa xaá ra ini na.

18 Ndi'i ñayó'o kúu chiño ña kisa ndivi Ndios. Saá chi xa'a
ña nixi'i Jesucristo xa'a kuachi yó, Ndios sanakutá'an ra mii yó
xí'in ra. Ta saá sakuiso chiño ra mii ndi ña chindeé ndi nivi ña
nakutá'an vá'a na xí'in Ndios. 19 Ta to'on ña ndáto'on ndasaá
kúchiño nakutá'an va'a nivi xí'in Ndios kúu ña káchí saá: Xí'in ña
nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz xa'a kuachi nivi, Ndios nixiyo ra
kísa chiño ra ña sánakutá'an va'a ra nivi xí'in mii ra, ta kíndaa ra
kuachi sata nivi na kándixa Jesucristo, chi nayó'o ñii yóo na xí'in
ra. Ta Ndios sakuiso chiño ra mii ndi ña ká'an ndoso ndi noo nivi
to'on yó'o. 20 Ta saá ndatán yóo nataa na nakuiso chiño ña ko'on

na inka̱ ñoo xí'in nda̱yí ta̱a ta̱ká'no no̱o̱ na ña kasa ndivi na chiño
ta̱yó'o, saá yóo mi̱i ndi̱ vitin. Saá chi Jesucristo sa̱kuiso chiño ra
mi̱i ndi̱ ña ko̱'o̱n ndi̱ inka̱ ñoo xí'in nda̱yí ra ña chindeé ndi̱ ni̱vi
ña nakutá'an va̱'a na xí'in Ndios. Ta to̱'on ña ndáto̱'on ndi̱ xí'in
ni̱vi, nda̱tán yóo to̱'on ña xáku ndá'ví mi̱i Ndios no̱o̱ na, saá yóo
ña. Ta saá vitin xí'in nda̱yí Jesucristo, xáku ndá'ví ndi̱ no̱o̱ ndó'ó
ña kasa ndivi ndó ña xíni̱ ñó'ó xa̱'a̱ ña nakutá'an va̱'a ndó xí'in
Ndios. [21] Vará Jesucristo nda̱ ñii ña o̱n vá'a o̱n vása ní-ke'é ra, ta
xa̱'a̱ kua̱chi ndi'i ni̱vi, Ndios sa̱nduu ra Jesucristo ta̱a ta̱ na̱kuiso
ndi'i kua̱chi ni̱vi ñoyívi. Ta saá xa̱'a̱ ña ni̱xi'i̱ Jesucristo nda'a̱ tón
cruz xa̱'a̱ kua̱chi ni̱vi, ndi'i mi̱i yó na kándixa ña'á, ndu̱u yó ni̱vi na
ndii no̱o̱ Ndios ta o̱n vása ndíso ka̱ yó kua̱chi no̱o̱ ra.

6 Ta saá, xa̱'a̱ ña ñii káchí ndó'ó ta ndi̱'i̱ kísa chiño yó no̱o̱ Ndios,
xáku ndá'ví ndi̱ no̱o̱ ndó ña o̱n taxi ndó ndí ña ma̱ni̱ kuu ñava̱'a
ke'é Ndios xí'in ndó, chi xa̱'a̱ ñava̱'a ní ini Ndios, sa̱ka̱ku ra ndó'ó.
[2] Chi no̱o̱ to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á, Ndios ka̱chí ra saá:

Ki̱vi̱ chi̱ka̱a ini i̱ ña ke'é i̱ ña va̱'a xí'in ndó, chi̱ka̱a so̱'o i̱ ña
nduku ndó no̱o̱ i̱;

ta mi̱i ki̱vi̱ yó'o sa̱ka̱ku i̱ ndó'ó, ta chi̱ndeé i̱ ndó'ó,

ka̱chí Ndios, káchí to̱'on ra ña ni̱taa na xi̱na̱'á. Ta vitin xa ku̱ndivi
to̱'on yó'o, chi xa ki̱xa̱a̱ ki̱vi̱ ña ni̱ka̱'a̱n Ndios xa̱'a̱. Saá chi ki̱vi̱
vitin kúu ki̱vi̱ ña Ndios kóni ra ke'é ra ña va̱'a xí'in ni̱vi, ña kúu ña
saka̱ku ra na no̱o̱ ña o̱n vá'a.

[3] Ta mi̱i ndi̱ chíka̱a̱ ní ndi̱ ndee̱ ña vivíi ndíko̱n ndi̱ yichi̱
Jesucristo. Ta xí'in ña va̱'a táku̱ ndi̱ saá no̱o̱ ni̱vi, o̱n vása táxi ndi̱
ña koo ña nda̱tán yóo ña sákachi'i xa̱'a̱ ni̱vi na xíto ña ké'é ndi̱. Ta
xí'in ña vivíi táku̱ ndi̱ saá, o̱n naní'i ni̱vi ña o̱n vá'a ka̱'a̱n na xa̱'a̱
chiño ña kísa ndivi ndi̱. [4] Nda̱ víka̱, xa̱'a̱ ña kúu ndi̱ nata̱a na kísa
chiño no̱o̱ Ndios, xí'in ndi'i ña ké'é ndi̱ sáná'a ndi̱ no̱o̱ ni̱vi ndasaá
va̱'a kutaku̱ na ña sakusi̱i na ini Ndios. Ta saá kúndeé ini ndi̱ xí'in
ndi'i tondó'ó táku̱ ndi̱, ta kúndeé ini ndi̱ xí'in tondíni kómí ndi̱ ta
kúndeé ini ndi̱ xí'in ndi'i no̱o̱ ña xó'vi̱ ndi̱. [5] Kua̱'a̱ ní yichi̱ ni̱kani
ní na ndi̱'i̱ xí'in kuártá, ti̱in na ndi̱'i̱, ta ta̱an na ndi̱'i̱ ini ve'e ka̱a.
Ni̱xi̱yo kua̱'a̱ ní ni̱vi na sáa̱ ini xíni na ndi̱'i̱, kua̱'a̱ ní yichi̱ ni̱si̱so̱ na
ni̱nda̱'yi ndaa na ndi̱'i̱. Ndeé ní ni̱kisa chiño ndi̱, ta kua̱'a̱ ní ñoó o̱n
vása ní-kisi̱n ndi̱, ta kua̱'a̱ ní ki̱vi̱ ni̱-xixi ndi̱. [6] Ta saá ni, ndi'i saá
ki̱vi̱ xí'in ñanda̱a̱ ini ndi̱ vivíi xi̱taku̱ ndi̱. Ta ndixa xíni̱ ndi̱ ñanda̱a̱
Ndios, ta kísa ká'no ini ndi̱ xa̱'a̱ ni̱vi, ta ndi'i yichi̱ ké'é ndi̱ ñava̱'a
xí'in na. Táku̱ Níma̱ Ndios ini ndi̱, ta ndino'o ini ndi̱ kí'vi ini ndi̱
xíni ndi̱ ni̱vi. [7] Ká'a̱n ndi̱ to̱'on nda̱a̱, ta xí'in ndee̱ Ndios ká'a̱n
ndoso ndi̱ to̱'on yó'o no̱o̱ ni̱vi. Ta ñii ñii ki̱vi̱ xí'in to̱'on ña nda̱a̱
ta xí'in ña vivíi táku̱ ndi̱, chíka̱a̱ ní ndi̱ ndee̱ ña kundeé ndi̱ no̱o̱
ña o̱n vá'a. [8] Xa̱'a̱ ña kúu ndi̱ ni̱vi na kísa chiño no̱o̱ Ndios, sava

yichi̱ ni̱vi kísa to̱'ó na ndi̱'i̱, ta sava yichi̱ ni̱vi xáa noo na xíni na
ndi̱'i̱. Sava yichi̱ ká'a̱n na to̱'on va̱'a xa̱'a̱ ndi̱, ta sava yichi̱ ká'a̱n
na to̱'on o̱n vá'a xa̱'a̱ ndi̱. Vará ni̱vi na ndaa̱ ta na ndino'o ini kúu
ndi̱, ta sava ni̱vi ká'a̱n na xa̱'a̱ ndi̱ kúu ndi̱ ni̱vi na vatá na sándá'ví
ña'á. 9 Vará xíni̱ na yu kúu ndi̱, ta nda̱tán ké'é na xí'in ni̱vi na o̱n
vása xíni̱ na, saá ké'é na xí'in ndi̱. Vará ñii ñii ki̱vi̱ yatin ní yóo ña
xa kivi̱ ndi̱, ta saá ni, táku̱ ka̱ ndi̱ vitin. Sáxo̱'vi̱ ní na ndi̱'i̱, ta̱nda̱
vitin, o̱n vása kúu ndi̱ ni̱vi na ni̱xi'i̱. 10 Xáni si̱ni̱ ni̱vi ndí kúu ndi̱
ni̱vi na kúchuchú ini, ta o̱n vása saá, chi ndixa ndi'i saá ki̱vi̱ nákaa̱
ñasii̱ ní ini ndi̱. Xáni si̱ni̱ ni̱vi ndí kúu ndi̱ ni̱vi nandá'ví ní, ta o̱n
vása saá, chi ndixa xa na̱taxi ndi̱ ñakuíká Ndios nda'a̱ kua̱'a̱ ní ni̱vi.
Xáni si̱ni̱ ni̱vi ndí nda̱ ñii ñakuíká o̱n vása kómí ndi̱, ta o̱n vása saá,
chi ndixa kómí ndi̱ ndi'i ñakuíká ndino'o Ndios.
11 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, na táku̱ ñoo Corinto, ndino'o ní
ini ndi̱ ni̱ka̱'a̱n ndi̱ xí'in ndó, ta na̱koná ndi̱ níma̱ ndi̱ no̱o̱ ndó.
12 Ta ndi̱'i̱, ndixa kí'vi ini ndi̱ xíni ndi̱ ndó'ó, ta ndó'ó, lo'o ní kí'vi
ini ndó xíni ndó ndi̱'i̱. 13 Nda̱tán xáku ndá'ví yivá naválí no̱o̱ sa̱'ya
ra, saá xáku ndá'ví ndi̱ no̱o̱ ndó'ó ña ñii ki̱'va nda̱tán kí'vi ini ndi̱
xíni ndi̱ ndó'ó, saá kuki'vi ini ndó koni ndó ndi̱'i̱.

To̱'on yó'o ká'a̱n, nda̱tán yóo ve'e Ndios, saá yóo mi̱i yó ni̱vi na kándixa Jesucristo

14 Ta xíni̱ yó ndí o̱n vá'a kunoo ñii yoko si̱ni̱ ñii tísi̱ndi̱ki̱ ta xí'in
si̱ni̱ ñii tíburro, chi o̱n vása ñii káchí si̱ta o̱vi̱ rí saá ña ko̱'o̱n rí. Ta
ñii ki̱'va saá mi̱i yó, ni̱vi na kándixa Jesucristo, o̱n vá'a kindo̱o yó
ña ñii káchí kasa ndivi yó ndi'i chiño xí'in ni̱vi na o̱n vása kándixa
Jesucristo. Saá chi ni̱vi na ké'é ñanda̱a̱ o̱n kúchiño koo yu'ú na
xí'in ni̱vi na o̱n vása ké'é ñanda̱a̱. Ta ni o̱n kúchiño ño'o̱ yé'e ñii
kutá'an ña xí'in ñanaa. 15 Ta ni o̱n kúchiño koo yu'ú Jesucristo
xí'in ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no Satanás.[a] Ta ni o̱n kúchiño ñii koo yu'ú
ni̱vi na kándixa Jesucristo xí'in ni̱vi na o̱n vása kándixa ra. 16 Ta
ve'e ño̱'o ñaídolo o̱n kúchiño ñii koo ña xí'in ve'e ño̱'o Ndios
ndino'o. Ta mi̱i yó nda̱tán yóo ve'e ño̱'o Ndios ta̱táku̱, saá yóo yó,
chi táku̱ Níma̱ Ndios ini yó. Ta ñii xiiña no̱o̱ to̱'on Ndios ña ni̱taa
na xi̱na̱'á, Ndios ni̱ka̱'a̱n ra xa̱'a̱ ni̱vi na na̱ka̱xin ra kuu nañoo ra,
ka̱chí ra saá:

Yi̱'i̱ koo i̱ xí'in na ta kutaku̱ i̱ xí'in na;
ta kuu i̱ Ndios mi̱i na,
ta ni̱vi yó'o kuu na nañoo mi̱i i̱,

---

[a] **6:15** Inka̱ ki̱vi̱ Satanás kúu Belial.

saá kachí Ndios. [17] Ta xa'a ñayó'o inka xiiña noo to'on ra, nika'an
Ndios, kachí ra saá:
Kee ndó noo nivi na on vá'a yó'o, ta kuxíká ndó noo ña on
vá'a ké'é na;
ta on tondaa nda'a ndó noo nda ñii ña kúu ña on vá'a noo i.
Ta saá va'a naki'in i ndó'ó noo i.
[18] Ta yi'i kuu i Yivá ndó,
ta sa'ya i taa, ta sa'ya i ña'a kuu ndó'ó,
kachí Ndios, taa ta kúu taKá'no noo yó, ta Taa ta kómí ndi'i
ndee kúu ra.
7 Ta saá, nañani yó xí'in nákiva yó, xa'a ña Ndios kindoo ra
xí'in yó ña sanduu ra yó sa'ya ra, va'a ná ndasa ndii xí'in mii
yó. Ta saá xíni ñó'ó sandakoo yó ké'é yó ña on vá'a, ta kuxíká yó
noo ndi'i ña táxi kukini yikí koñu yó ta noo ndi'i ña táxi kukini
níma yó. Ta xa'a ña kísa to'ó yó Ndios, ñii ñii kivi va'a ná chikaa
yó ndee ña kutaku ndii yó noo ra.

TaPablo kúsii ini ra chi nandikó ini nivi nañoo Corinto ta vitin ké'é na ñava'a

[2] Xáku ndá'ví i noo ndó ña kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i. Ndixa
on vása ní-ke'é ndi ña on vá'a xí'in nda ñii ndó'ó, ni nda lo'o on
vása ní-sandá'ví ndi nda ñii nivi. [3] On siví xa'a ña ka'an kuachi i
xí'in ndó kúu ña ká'an i to'on yó'o. Saá chi xa nika'an i xí'in ndó
ndí ndixa kí'vi ní ini ndi xíni ndi ndó'ó. Ta saá, án táku ka ndi
ñoyívi yó'o, án xa kama kixaa ña kivi ndi, ta nda ñii kivi on
ndi'i xa'a ña kí'vi ini ndi xíni ndi ndó'ó. [4] Ndáa ini i ndí kúchiño
ndato'on i xí'in ndó xí'in ña ndino'o ini i, ta kúsii ní ini i xíni i
ndó'ó. Vará yo'vi ní xó'vi ndi, ta saá ni, nákaa ñava'a ní ini i ta yóo
ña kúsii ní ini i.
[5] Nda kivi kixaa ndi ñoo estado Macedonia yó'o, on vása
ní-kuchiño ndi nakindée ndi, chi nixiyo kua'a ní tondó'ó noo ndi.
Saá chi nixiyo nivi na kani tá'an xí'in ndi, ta nixiyo kua'a ní tondíni
ña sayi'ví ní ini ndi. [6] Ta Ndios, ta kúu taa ta chíkaa ndee ini nivi
na kúu na nakava ini, chikaa ra ndee ini ndi xí'in ña kixaa taTito
noo ndi. [7] Ta saá tuku kúsii ní ini ndi xa'a ña ndato'on ra xí'in ndi
ndí ndó'ó chikaa ndó ndee ini ra. Ta taTito yó'o ndato'on ka ra
xí'in ndi ndí ndeé ní kóni ndó kixi ndó koto ndó yi'i, ta ndato'on
ra xí'in ndi ña nikuchuchú ní ini ndó xa'a kuachi ndó, ta vitin ndí'i
ini ndó xa'a i. Ta saá ña xini so'o i to'on yó'o ña ndato'on taTito
xí'in i ndixa sakusii ní ka ña ini i.
[8] Vará tutu ña nitaa i ta ti'ví i nixaa noo ndó, ñayó'o taxi ña
nikuchuchú ní ini ndó'ó, ta vitin yi'i on vása nándikó ini i xa'a ña

nitaa i noo tutu yó'o ña nixaa noo ndó. Ta saá ni, tá si'na ndixa
nixiyo ña nandikó ini i xa'a ña nitaa i noo tutu yó'o, chi kundaa
ini i ndí to'on ña nitaa i sakuchuchú ní ña ini ndó'ó, vará kuiti
ñii kání lo'o ndo'o ndó saá. 9 Ta vitin yóo ña kúsii ní ini i. Ta on
siví xa'a ña nikuchuchú ini ndó'ó kúu ña kúsii ní ini i vitin, ta
kúsii ini i xa'a ña kundaa ini ndó ña on vá'a ke'é ndó, ta nandikó
ini ndó ta kuyatin ndó noo Ndios. Ta ña nixiyo ña kúchuchú ini
ndó saá xikuu ñava'a ña xikoni Ndios, chi taxi ña ña nandikó ini
ndó xa'a kuachi xindiso ndó. Ta saá vará to'on yo'vi xikuu ña nitaa
ndi nixaa ña noo ndó, ta to'on yó'o nda lo'o on vása ní-satakué'e
ña ndó'ó. 10 Saá chi ña kúchuchú ini táxi Ndios xó'vi nivi, ñayó'o
chíndeé ña nivi yó'o ña nandikó ini na, ta ka'an na ndukú na noo
Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, ta sakaku ra na. Ta saá
ña kúchuchú ini nivi ña táxi Ndios xó'vi na kúu ñii ñava'a xa'a mii
na. Ta yóo inka noo ña kúchuchú ini nivi na kúu na ndíkon yichi
ñoyívi yó'o. Ta ña kúchuchú ini nayó'o on siví ñava'a kúu ña, chi
chínda'á ña nivi yó'o ña ko'on na yichi noo kivi na noo Ndios.
11 Ta ndó'ó, ña kúchuchú nixiyo ini ndó xikuu ña taxi Ndios nixo'vi
ndó. Ta saá, ña kúchuchú nixiyo ini ndó yó'o chikaa ña ndee ini
ndó xa'a ña ke'é ndó ñava'a. Saá chi ña kúchuchú nixiyo ini ndó
kúu ña kisa ndaa ndí on vása ní-xiyo yu'ú ndó xí'in ña on vá'a ke'é
taa tatá'an ndó. Ta kivi nitondaa ndó kundaa ini ndó ñandaa, ta
nisaa ini ndó xini ndó ña on vá'a, ta niyi'ví ini ndó noo Ndios koto
saxo'vi ra ndó'ó. Ta saá vitin kóni ní ndó koto ndó yi'i, ta chikaa
ní ndó ndee ña kisa ndivi ndó ñandaa xí'in taa tatá'an ndó ta ke'é
ña on vá'a. Ta xí'in ndi'i ñayó'o, xa saná'a ndó noo ndi ndí nivi na
ndii kúu ndó chi ke'é ndó ñandaa xí'in tayó'o. 12 Kivi nitaa i tutu
ña nixaa noo ndó, ta on siví xa'a ña kuiti ndí'i ini i xa'a taa ta ke'é
ña on vá'a xikuu ña, ni on siví xa'a ña kuiti ndí'i ini i xa'a nivi na
nixo'vi xí'in ña on vá'a ke'é tayó'o xikuu ña. Ta xa'a ña kuchiño
saná'a ndó noo Ndios ndí ndixa kí'vi ní ini ndó xíni ndó ndi'i xikuu
xa'a ña nitaa i ña.
13 Ñakán kía vitin xa nduva'a ní ini ndi. Saá tuku kúsii ní ini
ndi xíto ndi ña yóo ña kúsii ní ini taTito, chi ndó'ó xa chikaa ndó
ndee ini ra. 14 Xa kisa ká'no i ndó'ó noo taTito, ta ndó'ó on vása
ní-sakuka'an ndó noo i, chi ndixa va'a ní kisa ndivi ndó xí'in ra. Ta
xí'in ñayó'o sáná'a ndó ndí ñandaa kúu ndi'i to'on va'a nika'an ndi
xa'a ndó xí'in ra. Ta ñii ki'va saá to'on ndaa kúu ndi'i saá to'on ña
ndato'on ndi xí'in ndó'ó. 15 TaTito kí'vi ní ka ini ra xíni ra ndó'ó
kivi náká'án ra ndasaá va'a ní chikaa so'o ndó to'on ña ndato'on
ra xí'in ndó, ta kisa ndivi ndó ndi'i ña ndukú ra noo ndó. Ta xí'in
ñato'ó ní ta xí'in ña yí'ví ini ndó, naki'in ndó ra kivi nixaa ra noo

ndó. [16] Ta vitin kúsii ní ini i chi ndi'i ñayó'o kísa ndaa ña noo i ndí
ndixa yóo xa'a ña ndáa ini i ndó'ó.

Too'on yó'o ká'an ndí nivi na táku kua'a ní ñoo taxi na ví'í ní si'ún xa'a ña chindeé na nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén

8 Nañani yó xí'in nákiva yó, vitin kóni ndi ndato'on ndi xí'in
ndó xa'a ñava'a ña kaku ini Ndios ña taxi ra yóo ña ini nivi
na kándixa Jesucristo na táku kua'a ñoo estado Macedonia yó'o.
[2] Vará nivi yó'o ná'no ní ñayo'vi xó'vi na, ta yóo ñasii ní ini na.
Ta vará nivi nandá'ví ní kúu na, ta on siví nasí'nda kúu na, ta taxi
na kua'a ní si'ún ña chindeé nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo
na táku ñoo Jerusalén. [3] Ta yi'i ndákuiin i xa'a nayó'o ndí ndatán
yóo ña kómí ñii ñii na, saá yóo ña taxi na, tanda saxo'vi xí'in mii
na xa'a ña taxi na ña xíni ñó'ó nda'a nandá'ví. Ta on siví xí'in
ñanduxa kúu ña taxi na ña, ta xí'in ñasii ní ini na taxi na kua'a ní
si'ún. [4] Tanda xaku ndá'ví ní na noo ndi ña ná ke'é ndi ñava'a xí'in
na ña taxi ndi ña saní'i na si'ún mii na noo si'ún ña xa nakaya ndi
ña chindeé nivi na kándixa Jesucristo na kúu nandá'ví na táku
ñoo Jerusalén. [5] Ta ña va'a ní ka ke'é na noo ña ndáti ndi ke'é
na. Saá chi si'na taxi xí'in mii na nda'a Ndios, ta saá tuku nataxi
xí'in mii na nda'a mii ndi. Ta ña ke'é na saá kúu ña kóni Ndios.
[6] TaTito kúu taa ta xa kixá'á nákaya si'ún ña taxi sii ndó xa'a ña
chindeé ndó nivi nandá'ví yó'o. Ta xa'a ñayó'o, xaku ndá'ví ndi
noo ra ña saxino ra chiño yó'o. [7] Va'a ní kísa ndivi ndó ndi'i chiño
ña ké'é ndó xa'a Jesucristo. Saá chi ndino'o ní ini ndó ndáa ini ndó
Ndios, ta vivíi xíni ndó ndato'on ndó to'on ra xí'in nivi, ta xíni
va'a ndó ñandaa Ndios, ta chíkaa ní ndó ndee ña kísa chiño ndó
noo Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó xíni ndó ndi'i. Ta vitin ndúkú ndi
noo ndó ña va'a ní kasa ndivi ndó chiño ña taxi ndó si'ún xa'a ña
chindeé ndó nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo ñoo Jerusalén.
[8] On siví ña xá'nda chiño i noo ndó kúu to'on ña vitin ká'an i
xí'in ndó, ta kuiti ndáto'on i xí'in ndó xa'a ña kundaa ini ndó ndí
nivi na kándixa Jesucristo na táku inka ñoo, nayó'o xa chikaa ní
na ndee, ta xa nakaya na kua'a ní si'ún xa'a ña chindeé na nivi
nandá'ví ñoo Jesucristo. Ta vitin kúchiño saná'a ndó án ñii ki'va
ndino'o ini ndó kí'vi ini ndó xíni ndó nivi nandá'ví yó'o. [9] Xa xíni
ndó ndí Jesucristo kúu ra taa ta ká'no ini, ta ná'no ní ñava'a ke'é
ra xí'in yó. Saá chi taa ta kómí ndi'i ñakuíká kúu ra, ta kisa ndá'ví
xí'in mii ra xa'a yó. Ta xa'a ña kisa ndá'ví xí'in mii ra, vitin mii yó
nivi na kándixa ra kómí yó ndi'i ñakuíká Ndios.

10 Vitin ndátǫ'on i̱ xí'in ndó ndasaá xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó
chiño yó'o. Chi kuiya̱ yava ndó'ó xi̱kuu ni̱vi nanǫó ki̱xá'á nákaya
si̱'ún xa̱'a̱ ña chindeé ndó ni̱vi nandá'ví na kándixa Jesucristo na
táku̱ ñoo Jerusalén. Ta saá tuku ndó'ó xi̱kuu ni̱vi nanǫó ku̱too
ní taxi si̱'ún nda'a̱ nandá'ví yó'o. 11 Ta vitin xíni̱ ñó'ó saxi̱nǫ ndó
chiño ña ki̱xá'á ndó kísa ndivi ndó. Ta nda̱tán ki̱xá'á ndó kísa ndivi
ndó chiño yó'o xí'in ñasii̱ ní ini ndó, ñii ki̱'va saá saxi̱nǫ ndó chiño
yó'o. Ta va̱'a ñii ñii ndó taxi ndó nda̱tán yóo ña kómí ndó. 12 Saá
chi tá ndino'o ini yó kóni yó taxi yó ña kómí yó nda'a̱ Ndios, ta saá
táxi yó nda̱tán yóo ña kómí yó, ta ndixa Ndios náki'in va̱'a ra ña
táxi yó nda'a̱ ra. Ta ǫn vása ndúkú Ndios nǫǫ yó ña taxi yó nda'a̱
ra ña ǫn kǫó kómí yó.
13 Ǫn xi̱in ndi̱ ña taxi ndó ndi'i ña kómí ndó, ta koo ña kúma̱ni̱
nǫǫ ndó, tá mií saá ni̱vi na naki'in ña taxi ndó nda'a̱ na, nayó'o
kukomí na nda̱ kua̱'a̱ ní ka̱ ña xíni̱ ñó'ó nǫǫ na. Ǫn xi̱in ndi̱ ña koo
saá, 14 ta ña kóni ndi̱ kúu ña ñii ñii yó kukomí yó ña xíni̱ ñó'ó yó.
Vitin xí'in ña ví'í kómí ndó kúchiño chindeé ndó ni̱vi na kúma̱ni̱
ña xíni̱ ñó'ó nǫǫ. Ta saá nda̱ kixaa̱ ki̱vi̱ ña koo ña kúma̱ni̱ nǫǫ
ndó'ó, ta ni̱vi na na̱ki'in ñava̱'a nda'a̱ ndó, kuchiño na chindeé na
ndó'ó ki̱vi̱ saá. Ta saá ñii ñii yó kukomí yó ña xíni̱ ñó'ó yó nda'a̱
yó. 15 Saá chi tǫ'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á káchí ña saá: "Ni̱vi na
na̱kaya kua̱'a̱ ní ñava̱'a, kómí na ñava̱'a xíni̱ ñó'ó na, ta ǫn vása
ní-ndoo ndoso ka̱ ña nda'a̱ na. Ta ni̱vi na na̱kaya lo'o ñava̱'a, ta ǫn
vása ní-kuma̱ni̱ ka̱ ña nda'a̱ na", káchí tǫ'on Ndios.
16 Ta yi̱'i̱ táxi i̱ ña táxa'vi ña'á nda'a̱ Ndios, chi chi̱kaa̱ ra ini
ñani yó ta̱Tito ña yóo ña ndí'i ini ra xa̱'a̱ ndó, ñii ki̱'va nda̱tán yi̱'i̱
ndí'i ini i̱ xa̱'a̱ ndó'ó. 17 Ta ta̱Tito xí'in ñasii̱ ní ini ra, ni̱ka̱'a̱n ra ndí
ndixa kasa ndivi ra chiño ña sa̱kuiso i̱ ra, chi ñó'o ní ini ra xa̱'a̱
ndó, ta ndino'o ní ini ra kóni ní ra xaa̱ ra koto ra ndó'ó.
18 Ta xí'in ta̱Tito yó'o, ti'ví ndi̱ inka̱ ta̱ñani yó, ta̱ kúu ta̱a ta̱
kánóo va̱'a tǫ'on xa̱'a̱ nǫǫ ndi'i saá ni̱vi na kándixa Jesucristo na
nákutá'an kua̱'a̱ ní ñoo. Saá chi ta̱yó'o va̱'a ní kísa chiño ra xí'in
ña sákui̱ta̱ ní'nó ra tǫ'on va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo. 19 Ta ndi'i ni̱vi na
kándixa Jesucristo na nákutá'an kua̱'a̱ ní ñoo, ni̱vi yó'o na̱ka̱xin
na ta̱ñani yó yó'o ña kǫ'ǫn ra xí'in ndi̱ nda̱ ñoo Jerusalén xa̱'a̱ ña
nataxi ndi̱ si̱'ún nda'a̱ ni̱vi nandá'ví na kándixa Jesucristo. Ta mi̱i
ndi̱ kísa ndivi ndi̱ chiño yó'o xa̱'a̱ ña taxi ndi̱ ñatǫ'ó nda'a̱ Ndios,
ta saá tuku kísa ndivi ndi̱ chiño yó'o xa̱'a̱ ña saná'a ndi̱ ña kúsii̱ ní
ini ndi̱ chíndeé ndi̱ ni̱vi yó'o. 20 Ta vivíi kísa ndivi ndi̱ chiño yó'o,
chi ví'í ní si̱'ún kúu ña nákaya ndi̱ nǫǫ kua̱'a̱ ní ñoo, ta nda̱ lo'o ǫn
xi̱in ndi̱ taxi ndi̱ ña ka̱'a̱n kuáchí ni̱vi xa̱'a̱ ndi̱. 21 Ña̱kán chíkaa̱ ní
ndi̱ ndee̱ xa̱'a̱ ña vivíi kasa ndivi ndi̱ chiño yó'o xí'in ñanda̱a̱ nǫǫ
Ndios, ta xí'in ñanda̱a̱ nǫǫ ni̱vi.

22 Ta saá ti'ví ndi̱ inka̱ ka̱ ta̱ñani yó ña ko̱'o̱n ra xí'in o̱vi̱ nañani
yó yó'o. Ta̱yó'o kua̱'a̱ ní yichi̱ xa sa̱ná'a ra ndí o̱n si̱ví ta̱a ta̱ xúxán
kúu ra, ta ta̱a ta̱ va̱'a ní chiño kúu ra, ta kúsii̱ ní ini ra chíndeé
ra ni̱vi. Ta vitin xa̱'a̱ ña ndixa ndáa ní ini ra ndó'ó, xa chi̱ka̱a̱ ini
ra chindeé ra ndó'ó xí'in chiño yó'o. 23 Ta ñani yó ta̱Tito, ndixa
ndákuii̱n i̱ xa̱'a̱ ra ndí ñii káchí kísa chiño ra xí'in i̱ xa̱'a̱ ña chindeé
ndi̱ ndó'ó. Ta nañani yó na ko̱'o̱n xí'in ra, ndákuii̱n i̱ xa̱'a̱ nayó'o
ndí kúu na nata̱a na xíka chiño no̱o̱ ndi'i ni̱vi na kándixa Jesucristo
na nákutá'an kua̱'a̱ ní ñoo, ta ndixa kánóo síkón ñato̱'ó Jesucristo
xa̱'a̱ chiño ña ki̱sa ndivi nañani yó yó'o. 24 Ta ndó'ó, va̱'a kasa nda̱a̱
ndó no̱o̱ nañani yó yó'o ndí ndixa kí'vi ini ndó xíni ndó na. Tá ke'é
ndó ñava̱'a saá xí'in nayó'o, ta saá ni̱vi na kándixa Jesucristo na
ti̱'ví nañani yó yó'o, kunda̱a̱ ini na ndí o̱n si̱ví ña ma̱ni̱ kúu xa̱'a̱ ña
kúsii̱ ní ini ndi̱ xíni ndi̱ ndó'ó.

9 O̱n vása xíni̱ ñó'ó kuaku ndá'ví i̱ no̱o̱ ndó ña chindeé ndó ni̱vi
nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku̱ ñoo Jerusalén, 2 chi
xíni̱ va̱'a i̱ ndí ndino'o kúsii̱ ini ndó chindeé ndó ni̱vi yó'o. Ta
xa kua̱'a̱ ní yichi̱ ni̱ka̱'a̱n i̱ ñava̱'a xa̱'a̱ ndó no̱o̱ ni̱vi na táku̱ ñoo
estado Macedonia yó'o. Ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in na ndí xa kui̱ya̱ yava, ndó'ó
na kándixa Jesucristo na táku̱ ñoo estado Acaya, xa yóo ti'va ndó
taxi ndó si̱'ún ña chindeé ndó nandá'ví na kándixa Jesucristo na
táku̱ ñoo Jerusalén. Ki̱vi̱ xi̱ni̱ so̱'o nañoo Macedonia ndí ndó'ó
nañoo Acaya xa chi̱ka̱a̱ ní ndó ndee̱ ini mi̱i ndó ña chindeé ndó
nandá'ví nañoo Jerusalén, ta saá ni̱vi na kándixa Jesucristo na
táku̱ ñoo estado Macedonia chi̱ka̱a̱ na ndee̱ ña nákaya na si̱'ún xa̱'a̱
ña chindeé na nandá'ví yó'o. 3 Ta saá ni, vitin ti'ví i̱ ta̱Tito xí'in
o̱vi̱ ka̱ nañani yó ña xa̱a̱ na no̱o̱ ndó ña chindeé na ndó'ó ña vivíi
nakaya ndó si̱'ún yó'o. Ta saá o̱n si̱ví ña ma̱ni̱ kuu ña ni̱ka̱'a̱n va̱'a i̱
xa̱'a̱ ndó, chi ni̱ka̱'a̱n i̱ ndí ndó'ó xa yóo ti'va ndó taxi ndó si̱'ún ña
xa na̱kaya ndó. 4 Saá chi inka̱ nañani yó nañoo Macedonia yó'o,
táná xa̱a̱ na xí'in i̱ no̱o̱ ndó, ta o̱n ta̱'án saxi̱no̱ ndó nákaya ndó
si̱'ún, ta saá kuka'an ní no̱o̱ ndi̱, chi ndáa ini ndi̱ ndó'ó ña xa yóo
ti'va ndó xí'in si̱'ún na̱kaya ndó. Ta ñii ki̱'va saá ndó'ó, tá o̱n ta̱'án
koo ti'va ndó xí'in si̱'ún ki̱vi̱ xa̱a̱ ndi̱ no̱o̱ ndó, ta saá ndó'ó kuka'an
ní no̱o̱ ndó. 5 Ña̱kán kía̱ chi̱ka̱a̱ ini i̱ ti'ví i̱ ta̱Tito xí'in o̱vi̱ nañani
yó ña xa̱a̱ si'na na no̱o̱ ndó ña chindeé na ndó'ó nakaya ndó si̱'ún
nda̱tán ki̱ndo̱o̱ ndó kasa ndivi ndó. Ta saá ki̱vi̱ xa̱a̱ ndi̱ no̱o̱ ndó, ta
xa koo ti'va ndi'i si̱'ún ña kóni ndó taxi ndó xa̱'a̱ ña chindeé ndó
nandá'ví. Ta xí'in ña ke'é ndó saá, saná'a ndó ndí ndino'o ini ndó
kúsii̱ ini ndó taxi ndó si̱'ún yó'o, ta o̱n si̱ví xí'in ñandu̱xa̱ kuu ña
taxi ndó ña ki̱vi̱ saá.

6 Naká'án ndó to̱'on ndíchí ña káchí saá: "Ni̱vi na lo'o ní chí'i,
ta lo'o ní naki'in na. Ta ni̱vi na kua̱'a̱ ní chí'i, ta kua̱'a̱ ní naki'in

na”, saá ká'an to'on ndíchí. 7 Ta saá ñii ñii ndó'ó xíni ñó'ó taxi
ndó ndatán yóo ña chikaa ini ndó, ta on vá'a xí'in ña chuchú ini
ndó taxi ndó si'ún, ta ni on vá'a xí'in ñanduxa taxi ndó ña. Chi
Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra nivi na xí'in ñasii ini táxi na si'ún nda'a
ra. 8 Ta Ndios kómí ra ndee ke'é ra ñava'a xí'in ndó ña naki'in
ndó kua'a ní ka ñava'a noo ña xíni ñó'ó ndó. Ta saá ndi'i saá kivi
kukomí ndó ndi'i ña koni ñó'ó ndó, tanda ndoo ka ña noo ña koni
ñó'ó ndó. Ta saá kuchiño ndó saní'i ndó ña xa'a ña chindeé ndó
nivi na kísa ndivi kua'a ní noo chiño va'a. 9 Chi to'on Ndios ña
nitaa na xina'á káchí ña saá xa'a ñii taa va'a:

On siví taa ta sí'nda kúu ra,
ta ví'í ní ñava'a xa saní'i ra nivi ndá'ví.
Ta on ndi'i xa'a chiño va'a kísa ndivi taa tandaa yó'o,
ta kundeé ña koo ña ndi'i saá kivi ña vaxi,

saá káchí to'on Ndios xa'a taa va'a yó'o. 10 Ta Ndios kúu taa ta táxi
ndikin tata nda'a nivi na chí'i, ta táxi ra ñaxíxi nda'a ndi'i nivi ña
kuxu na. Ta mii Ndios yó'o ndixa taxi ra ndi'i ñava'a xíni ñó'ó
nda'a ndó, ta sakuina ra ñava'a kómí ndó, xa'a ña kuchiño taxi
ndó kua'a ní ñava'a ña chindeé ndó inka nivi. 11 Ta Ndios ke'é ra
ña ndi'i ndó'ó kukuíká ndó xí'in ndi'i saá noo ñava'a. Ta saá ndi'i
saá yichi kuchiño taxi ndó kua'a ní ña xíni ñó'ó nda'a nivi na on
koó ña kómí. Ta vitin xa'a ña taxi ndó si'ún nda'a ndi ña nataxi
ndi ña nda'a nandá'ví, ta saá kua'a ní nivi na naki'in ñava'a yó'o
taxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios. 12 Saá chi xa'a ña chindeé ndó
vitin nañani yó xí'in náki'va yó nandá'ví, nayó'o naki'in na ña xíni
ñó'ó na. Ta saá tuku xa'a ña chindeé ndó nivi yó'o, taxi ndó ndí
koo kua'a ní nivi na taxi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios. 13 Ta xí'in
chiño va'a yó'o ña chindeé ndó nivi na kándixa Jesucristo na táku
ñoo Jerusalén, saná'a káxín ndó ndí ndino'o ní ini ndó kísa ndivi
ndó ña xá'nda chiño to'on Jesucristo, ña kúu ña kándixa ndó. Ta
saá kua'a ní nivi kasa ká'no ní na Ndios xa'a ña va'a ndíkon ndó
yichi Jesucristo, ta kasa ká'no ní na ra xa'a ña ví'í ní ñava'a taxi
ndó nda'a nivi na on koó ña kómí. 14 Ta saá nivi yó'o ka'an na
ndukú na ñava'a noo Ndios xa'a ndó'ó, chi kí'vi ní ini na xíni na
ndó'ó. Saá chi kusii ní ini na xa'a ña kúu ndó nivi na va'a ini, chi
ñava'a ña káku ini Ndios yóo ña ini ndó. 15 ¡Ná taxi yó ña táxa'vi
ña'á nda'a Ndios xa'a ña ká'no ní ñava'a saní'i ra mii yó! Ta ña
ká'no ní ñava'a kúu ñayó'o, tanda on koó to'on naní'i yó ndato'on
yó xa'a ña.

**Xí'in to̱'on yó'o ta̱Pablo ká'a̱n ra
ndákuii̱n ra xa̱'a̱ mii̱ ra no̱o̱ nii̱vi na ká'a̱n
ndí o̱n sii̱ví ta̱apóstol ndino'o Jesucristo kúu ra**

10 Vitin xáku ndá'ví i̱ no̱o̱ ndó, chi ñii ki̱'va nda̱tán yóo
Jesucristo ta̱a ta̱ ndá'ví ini, ta ta̱a ta̱ va̱'a ini saá yóo yi̱'i̱. Ta
saá ni, sava ndó'ó ká'a̱n ndó káchí ndó xa̱'a̱ i̱ ndí ki̱vi̱ yóo i̱ xí'in
ndó, kúu i̱ ñii ta̱a ta̱ yí'ví ini xíto ndó, ta saá ni, tá xíká ní yóo i̱
no̱o̱ ndó, ta nda̱tán yóo ta̱a ta̱ kútee ní, saá yóo i̱, chi táa i̱ to̱'on
kue̱'e̱ no̱o̱ tutu ña tí'ví i̱ xaa̱ nda'a̱ ndó, saá káchí ndó xa̱'a̱ i̱. [2] Ta
vitin xáku ndá'ví i̱ no̱o̱ ndó ndí o̱n kuu ndó ni̱vi na tá'yá ini. Ta saá
o̱n vása koni̱ ñó'ó i̱ ka̱'a̱n i̱ to̱'on kue̱'e̱ xí'in ndó ki̱vi̱ xaa̱ i̱ no̱o̱ ndó.
Ta saá ni, xáni si̱ni̱ i̱ ndí ndixa koni̱ ñó'ó i̱ ka̱'a̱n i̱ to̱'on kue̱'e̱ xí'in
sava ndó'ó, na kúu ni̱vi na xáni si̱ni̱ xa̱'a̱ mii̱ ndi̱ ndí táku̱ ndi̱ ké'é
ndi̱ nda̱tán yóo ña kóni ña o̱n vá'a ña xá'nda chiño ñoyívi yó'o. Ta
to̱'on vatá kúu ña xáni si̱ni̱ ndó saá xa̱'a̱ ndi̱. [3] Vará ndixa táku̱ ka̱
ndi̱ xí'in yi̱kí ko̱ñu ndi̱ ñoyívi yó'o, ta o̱n si̱ví xí'in ndee̱ ni̱vi ñoyívi
yó'o kúu ña káni tá'an ndi̱ xí'in ndee̱ ña o̱n vá'a ña xá'nda chiño
ñoyívi yó'o. [4] Saá chi ndee̱ ña yóo nda'a̱ ndi̱ ña kúu ña xíni̱ ñó'ó
ndi̱ xa̱'a̱ ña kani tá'an ndi̱ xí'in ña o̱n vá'a, o̱n si̱ví ndee̱ ña xíni̱ ñó'ó
ni̱vi ñoyívi yó'o kúu ña. Chi ndee̱ Ndios kúu ña xíni̱ ñó'ó mii̱ ndi̱,
ta ndee̱ yó'o kúchiño ña sandi'i ña xa̱'a̱ ndi'i ndee̱ o̱n vá'a, vará
ña kútu̱ ní ñó'o kúu ña. [5] Ta saá xí'in ndee̱ Ndios sándi'i ndi̱ xa̱'a̱
ñavatá ña yóo ini ni̱vi ña táxi kuña̱'a ní ini na, ta sási ña no̱o̱ na ña
o̱n kuchiño na koni̱ va̱'a na Ndios. Ta sáná'a ndi̱ ni̱vi yó'o ña taxi
na ndi'i ña xáni si̱ni̱ mii̱ na nda'a̱ Jesucristo, xa̱'a̱ ña nasama ra ña
ta̱nda̱ kani si̱ni̱ na nda̱tán kóni mii̱ ra. [6] Ta ndó'ó, ki̱vi̱ to̱nda̱a ndó
kuu ndó ni̱vi na xa va̱'a kísa ndivi ña kóni Jesucristo, ta saá mii̱
ndi̱ xa yóo ti'va ndi̱ saxo̱'vi̱ ndi̱ inka̱ ndó'ó na o̱n xii̱n kasa ndivi ña
kóni ra.

[7] Ta ndó'ó, ndasaá kuiti káa ña xíto ndó, saá kísa nani ndó xa̱'a̱
ña. Ta saá ni, ndó'ó ni̱vi na ndáa ini ña ndixa ñii yóo ndó xí'in
Jesucristo, ta va̱'a ná kunda̱a̱ ini ndó ndí ñii ki̱'va saá mii̱ ndi̱ ñii
yóo ndi̱ xí'in Jesucristo. [8] Vará ká'no ní ñasii̱ yóo ini i̱ xa̱'a̱ nda̱yí
ña kómí i̱ xá'nda chiño i̱ no̱o̱ ndó'ó, ta o̱n vása kúka'an no̱o̱ i̱ xa̱'a̱
nda̱yí yó'o. Saá chi Jesucristo kúu ta̱a ta̱ ta̱xi nda̱yí yó'o nda'a̱ i̱
xa̱'a̱ ña chindeé i̱ ndó'ó ña va̱'a kua'no ndó yichi̱ ra, ta o̱n si̱ví ña
sandi'i i̱ xa̱'a̱ ndó'ó kúu ña ta̱xi ra nda̱yí yó'o nda'a̱ i̱. [9] Ta o̱n xii̱n i̱
ña kani si̱ni̱ ndó ndí xa̱'a̱ ña sayi̱'ví i̱ ndó'ó kúu ña ni̱taa i̱ tutu ña
ti̱'ví i̱ ni̱xaa̱ no̱o̱ ndó. [10] Chi sava ndó'ó ká'a̱n kuáchí ndó xa̱'a̱ i̱,
káchí ndó saá: "Tutu ña ni̱taa ta̱Pablo kue̱'e̱ ní ká'a̱n ña xí'in yó,
ta saá ni, tá yóo ra ñíndichi mii̱ ra xí'in yó, ta vitá ní ná'a ra no̱o̱
yó, ta káa ra nda̱tán káa ñii ta̱a ta̱ o̱n vása kúchiño va̱'a ka̱'a̱n

nǫǫ nivi”, saá káchí sava ndó'ó xa'a i. [11] Ta ndó'ó, nivi na káchí
saá, xíni ñó'ó kundaa ini ndó ndí ndatán ká'an tutu ña táa i kivi
yóo xíká i nǫǫ ndó, ñii ki'va saá koo ña ke'é i xí'in ndó kivi xaa i
nǫǫ ndó.
[12] Nda lo'o ǫn xiin ndi ñii ke'é ndi ndatán ké'é nivi na ña'a ní
ini ta ndása ná'no xí'in mii na. Nayó'o ndasaá kuiti xí'in ñandíchí
sini mii na kísa nani na xa'a mii na, án va'a ké'é na, án ǫn vá'a ké'é
na. Ta nivi na kísa nani saá xa'a mii ǫn siví nivi na ndino'o ndíchí
sini kúu na. [13] Vará kúsii ini ndi xíni ndi chiño ña kisa ndivi ndi,
ta ǫn vása kúña'a ini ndi xa'a chiño yó'o. Saá chi Ndios kúu taa
ta sakuiso chiño ndi'i ta xa'nda chiño ra nǫǫ ndi ndá ñoo kuu ña
kǫ'ǫn ndi kasa chiño ndi, ta Ndios taxi ra ndayí nda'a ndi ña kísa
chiño ndi nda ñoo mii ndó vitin. [14] Ta mii ndi xikuu nivi nanǫó
ndatǫ'on xí'in ndó tǫ'on va'a xa'a Jesucristo. Ta xí'in chiño ña kisa
ndivi ndi nǫǫ ndó, nda lo'o ǫn vása ní-ya'a ndoso ndi nǫǫ ña taxi
Ndios ndayí nda'a ndi ña kísa chiño ndi. [15] Ta nda lo'o ǫn vása
ní-kisa ká'no xí'in mii ndi xa'a chiño ña inka nivi kisa ndivi na. Ta
nda víka, ña kóni ndi ta ndáti ndi kúu ña ñii ñii kivi kua'no ka ña
ndáa ini ndó Jesucristo, ta saá kuchiño ndi kasa ndivi ndi chiño
nǫǫ kua'a ní ka nivi na táku ñoo yatin nǫǫ táku ndó, vará nda ñii
kivi ǫn kasa ndivi ndi chiño ña ǫn ta'án sakuiso Ndios ndi'i. [16] Ta
saá tuku ndáti ndi ta kóni ndi kǫ'ǫn ndi ka'an ndoso ndi tǫ'on va'a
xa'a Jesucristo nǫǫ nivi na táku ñoo xíká ní nǫǫ táku ndó, nǫǫ ǫn
ta'án koni sǫ'o nivi tǫ'on yó'o. Saá chi ǫn xiin ndi kasa ká'no xí'in
mii ndi xa'a chiño ña xa kisa ndivi inka nivi.
[17] Chi tǫ'on Ndios ña nitaa na xina'á káchí ña saá: “Ǫn vá'a kasa
ká'no nivi xí'in mii na xa'a ñava'a kísa ndivi na, ta va'a ka nayó'o
ná kasa ká'no ní na ñava'a kísa ndivi Ndios”, káchí tǫ'on Ndios.
[18] Chi ǫn siví nivi na kísa ká'no xí'in mii kúu nivi na kánóo va'a
ñatǫ'ó xa'a nǫǫ Ndios, ta nivi na Ndios ká'an ra tǫ'on va'a xa'a,
nayó'o kúu nivi na kánóo va'a ñatǫ'ó xa'a nǫǫ ra.

11 Xáku ndá'ví i nǫǫ ndó vitin ña kasa ká'no ini ndó ta kundeé
ka ini ndó xí'in ña ka'an lo'o i xa'a mii i xí'in ndó, vará xáni
sini i ndí ndatán ká'an ñii taa ta sána, saá yóo ña ká'an i kua'a ní
tǫ'on xa'a mii i. [2] Ndios taxi ra ña ndí'i ní ini i xa'a ndó'ó kǫtǫ
sandakoo ndó ña vivíi ndíkǫn ndó yichi Jesucristo. Ta yi'i, ndatán
yóo ñii yivá xí'in ñii ña'a lo'o sa'ya ra, ta xa kindǫo ra taxi ra
ñálo'o yó'o ña tonda'a ñá xí'in ñii taa, saá yóo i xí'in ndó. Saá chi
xa kindǫo i taxi i ndó'ó nda'a Jesucristo ña kutaku ndó xí'in ra, ta
ndatán koo ñii laá yii ña'a saá koo ra xí'in ndó. Ta kóni i ña ndatán
yóo ñii ñálo'o ñándii ndino'o ñá ǫn ta'án tǫndaa nda ñii taa, saá
kóni i koo ndó kivi kixaa ña taxi i ndó'ó nda'a ra. [3] Ta ndixa ndí'i
ní ini i xa'a ndó kǫtǫ nivi na vatá sandá'ví na ndó'ó, ndatán nixiyo

xi̱na'á ki̱vi̱ tíkoo̱ sa̱ndá'ví rí ñáEva. Ta saá ni̱vi vatá yó'o sati̱ví na
si̱ni̱ ndó xa̱'a̱ ña sandakoo ndó yichi̱ va̱'a Jesucristo ña kúu ña
ndíko̱n ndó vitin xí'in ña ndino'o ní ini ndó. 4 Ndixa ndí'i ní ini i̱
xa̱'a̱ ndó, chi tá kíxaa̱ ni̱vi noo̱ ndó ta ká'a̱n na xí'in ndó xa̱'a̱ inka̱
Jesucristo ta̱ o̱n si̱ví ní-ka'a̱n ndi̱ xí'in ndó xa̱'a̱ kúu ra, ta xí'in
ñasii̱ ini ndó náki'in ndó to̱'on ña vatá ña ká'a̱n ni̱vi yó'o. Ta saá
xí'in ñasii̱ ní ini ndó náki'in ndó inka̱ níma̱ ña o̱n si̱ví Níma̱ Ndios
ndino'o ña xa na̱ki'in ndó kúu. Ta ñii ki̱'va saá, tá kíxaa̱ ni̱vi noo̱
ndó ta ká'a̱n ndoso na inka̱ to̱'on xa̱'a̱ Jesucristo, ta to̱'on yó'o o̱n
si̱ví ñii yu'ú yóo ña xí'in to̱'on va̱'a ña nda̱a̱ ña xa ka̱ndixa ndó, ta
saá xí'in ñasii̱ ní ini ndó náki'in ndó to̱'on vatá ña ká'a̱n ni̱vi yó'o.
5 Ta yi̱'i̱, o̱n vása xáni si̱ni̱ i̱ kúu i̱ ñii ta̱a ta̱ ni̱no̱ ka̱ noo̱ nata̱a na
sákunaní ndó "naapóstol ná'no." 6 Vará yi̱'i̱ o̱n si̱ví ñii ta̱a ta̱ ti'va
ní ka̱'a̱n noo̱ ni̱vi kúu i̱, ta ndixa kúu i̱ ñii ta̱a ta̱ xíni̱ va̱'a to̱'on
ña nda̱a̱ Ndios. Ta ndi'i saá ki̱vi̱ xí'in ndi'i ña ké'é i̱ ta xí'in ndi'i
ña ká'a̱n i̱, sáná'a káxín i̱ noo̱ ndó ndí ndixa xíni̱ va̱'a i̱ to̱'on ña
nda̱a̱ yó'o.
7 ¿Án xáni si̱ni̱ ndó ndí ñii ña o̱n vá'a ke̱'é i̱ xí'in ndó?, chi ki̱sa
ni̱no̱ xí'in mii̱ i̱ xa̱'a̱ ña ki̱sa to̱'ó i̱ ndó'ó xí'in ña ni̱ka̱'a̱n ndoso si̱i̱ i̱
to̱'on Ndios noo̱ ndó, chi o̱n vása ní-naki'in i̱ si̱'ún nda'a̱ ndó xa̱'a̱
chiño yó'o. 8 Ta xa̱'a̱ ña kuchiño kasa ndivi i̱ chiño yó'o xa̱'a̱ ña
chindeé i̱ ndó'ó, inka̱ ni̱vi na kándixa Jesucristo na táku̱ inka̱ ñoo,
nayó'o ta̱xi na lo'o ña xíni̱ ñó'ó i̱ nda'a̱ i̱. Ta xa̱'a̱ ña na̱ki'in i̱ si̱'ún
nda'a̱ nayó'o, nda̱tán yóo ta̱a ta̱ ki̱sa kuí'ná ñava̱'a inka̱ ni̱vi, saá
ni̱xi̱yo i̱. 9 Ta ki̱vi̱ ni̱xi̱yo i̱ ki̱sa chiño i̱ noo̱ ndó'ó ñoo Corinto, ta o̱n
vása ní-sandi'i i̱ ndó'ó ña taxi ndó nda̱ lo'o ña xíni̱ ñó'ó nda'a̱ i̱. Ta
nañani yó na táku̱ ñoo estado Macedonia, ki̱xi na ta ta̱xi na ña xíni̱
ñó'ó i̱ nda'a̱ i̱. Saá chi nda̱ lo'o ni̱-xiin i̱ koo i̱ nda̱tán yóo ñii ña
yo̱'vi̱ ní ta veé ní noo̱ ndó. Ta ñii ñii ki̱vi̱ va̱xi ñii ki̱'va saá o̱n taxi i̱
ña kundi'i ini ndó xa̱'a̱ i̱ ña taxi ndó ña xíni̱ ñó'ó i̱ nda'a̱ i̱. 10 Ndixa
kúnda̱a̱ ini i̱ ndí to̱'on ña nda̱a̱ xa̱'a̱ Jesucristo táku̱ ña ini i̱, ta ñii
ki̱'va saá kúnda̱a̱ ini i̱ ndí ñanda̱a̱ kúu to̱'on ña káchí saá: nda̱ ñii
ndó'ó ta nda̱ ñii inka̱ ni̱vi na táku̱ ndi'i saá ñoo estado Acaya noo̱
táku̱ ndó, o̱n kuchiño ndó kasi ndó noo̱ i̱ ña ka̱'a̱n ndoso si̱i̱ i̱ to̱'on
va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo, chi ña chíkaa̱ ña kúsi̱i̱ ní ini i̱ kúu ña ké'é i̱
saá, ta nda̱ lo'o o̱n vása náki'in i̱ si̱'ún nda'a̱ ndó. 11 Ta, ¿nda̱chun
ké'é i̱ saá xí'in ndó? ¿Án xáni si̱ni̱ ndó ndí ké'é i̱ saá, chi o̱n vása
kí'vi ini i̱ xíni i̱ ndó'ó? Ó'on, o̱n si̱ví saá. Chi Ndios xíni̱ va̱'a ra ndí
xí'in ña ndino'o ini i̱ kí'vi ini i̱ xíni i̱ ndó'ó.
12 Ta̱nda̱ ki̱vi̱ vitin o̱n vása ní-taxi i̱ ña nda̱ ñii ndó'ó cha'vi ndó
yi̱'i̱ xa̱'a̱ chiño Jesucristo ña kísa ndivi i̱ noo̱ ndó. Ta ndi'i ki̱vi̱ va̱xi
nda̱ lo'o o̱n nasama i̱ ña ké'é i̱ saá xí'in ndó. Ta saá nata̱a na kúu
naapóstol vatá, na kúu na náki'in si̱'ún nda'a̱ ndó, o̱n naní'i na

xa̱'a̱ ña kasa ká'no xí'in mi̱i na, vará nayó'o káchí na ndí ñii kúu
na xí'in mi̱i ndi̱, na kúu naapóstol ndino'o. 13 Ta ndixa nata̱a yó'o
o̱n si̱ví naapóstol ndino'o kúu na, ta sándá'ví na ni̱vi chi káchí
na ndí naapóstol na sa̱kuiso chiño Jesucristo kúu mi̱i na. Ta sava
chiño ké'é na, nda̱tán ná'a chiño ké'é naapóstol ndino'o saá ná'a
ña. Ta saá ni, naapóstol vatá yó'o o̱n vása xí'in ña ndino'o ini na
kísa chiño na no̱o̱ Jesucristo. 14 Ta o̱n vása náka'nda ini ndi̱ xíni
ndi̱ ña ké'é nayó'o saá, chi mi̱i ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no Satanás
ná'a ña nda̱tán livi yé'e ná'a ñii ñaángel Ndios. 15 Ta saá o̱n vása
náka'nda ini ndi̱ tá ni̱vi na kísa chiño no̱o̱ ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no
Satanás sándá'ví na kua̱'a̱ ní ni̱vi, chi ké'é na sava chiño ña ná'a
nda̱tán ná'a chiño ña nda̱a̱. Ta saá ni, ni̱vi na vatá yó'o, tá kixaa̱
ki̱vi̱ sondí'í, ta Ndios cha'vi ra na nda̱tán yóo ña ké'é na.

Ta̱Pablo ndáto̱'on ra ndí ni̱xo̱'vi̱ ní ra xa̱'a̱ chiño ña ki̱sa ndivi ra chi kúu ra ta̱apóstol

16 Tuku ká'a̱n i̱ ñayó'o xí'in ndó: O̱n xi̱in i̱ ña nda̱ ñii ndó'ó kani
si̱ni̱ ndó ndí kúu i̱ ñii ta̱a ta̱ sána si̱ni̱. Ta saá ni, tá xáni si̱ni̱ ndó ndí
kúu i̱ ta̱a ta̱ sána si̱ni̱, ta ndúkú i̱ no̱o̱ ndó ña kundeé ini ndó no̱o̱
ña ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó ñii ki̱'va nda̱tán kundeé ini ndó no̱o̱ to̱'on ña
ká'a̱n ni̱vi na sána si̱ni̱ no̱o̱ ndó. Saá chi vitin ka̱'a̱n lo'o i̱ to̱'on ña
kasa ká'no xí'in mi̱i i̱. 17 Ta to̱'on ña ka̱'a̱n i̱ vitin o̱n si̱ví xí'in ndayí
Jesucristo kuu ña, saá chi ka̱'a̱n i̱ nda̱tán ká'a̱n ñii ta̱sána, chi to̱'on
ña kasa ká'no xí'in mi̱i i̱ kuu ña. 18 Yóo kua̱'a̱ ní ni̱vi na ká'a̱n to̱'on
ña kísa ká'no xí'in mi̱i na, chi yóo ña ki̱sa ndivi na ñoyívi yó'o, ta
saá vitin yi̱'i̱ ka̱'a̱n i̱ to̱'on ña kasa ká'no xí'in mi̱i i̱. 19 Ta ndó'ó,
xáni si̱ni̱ ndó ndí ni̱vi na ndíchí ní si̱ni̱ kúu ndó. Ta xa̱'a̱ ñayó'o,
xí'in ñasi̱i ní ini ndó ndixa kúndeé ini ndó xíni̱ so̱'o ndó ni̱vi na
ká'a̱n to̱'on sána. 20 Ta ñii ki̱'va saá kúndeé ini ndó xí'in ni̱vi na
kúsi̱i ini xá'nda chiño no̱o̱ ndó ña kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni na,
ta kúndeé ini ndó xí'in ni̱vi na sándá'ví ndó'ó, ta kúndeé ini ndó
xí'in ni̱vi na xáa noo xíni ndó'ó, ta kúndeé ini ndó xí'in ni̱vi na
xí'in nda'a̱ na, káni na no̱o̱ ndó. 21 Ta yi̱'i̱, ¡ndá'ví ní ta̱a kúu i̱!, chi
o̱n ko̱ó lo'o ví ndee̱ kómí i̱ xa̱'a̱ ña ke'é i̱ ña o̱n vá'a yó'o xí'in ndó.
Saá chi ta̱a ta̱ yá'a ní vitá kúu i̱, ta kúka'an ní no̱o̱ i̱ xa̱'a̱ ñayó'o.

Yóo inka̱ ni̱vi na o̱n vása kúka'an no̱o̱ ká'a̱n to̱'on ña kísa ká'no
xí'in mi̱i na, ta ñii ki̱'va saá yi̱'i̱ vitin ka̱'a̱n i̱ to̱'on ña kasa ká'no
xí'in mi̱i i̱, vará nda̱tán yóo to̱'on ña ká'a̱n ta̱a ta̱ sána saá koo to̱'on
ña ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó vitin. 22 Ta ni̱vi yó'o, ¿án kísa ká'no xí'in mi̱i
na xa̱'a̱ ña kúu na ni̱vi nahebreo ndino'o? Ta saá tuku yi̱'i̱ kúu i̱
ñii ta̱a ta̱ kúu ta̱hebreo ndino'o. ¿Án nayó'o kísa ká'no xí'in mi̱i
na xa̱'a̱ ña kúu na ni̱vi nañoo Israel? Saá tuku yi̱'i̱ kúu i̱ ta̱a ta̱ñoo

Israel. ¿Án nayó'o kísa ká'no xí'in mii na xa'a ña kúu na sa'ya
ñani síkuá taAbraham? Saá tuku yi'i kúu i ñii sa'ya ñani síkuá
taAbraham. 23 ¿Án nayó'o kísa ká'no xí'in mii na xa'a ña kúu na
nivi na kísa chiño noo Jesucristo? Ta yi'i, ví'í ní ka chiño xa kisa
ndivi i noo chiño ña kisa ndivi nayó'o. (Xí'in to'on yó'o kísa ká'no
xí'in mii i, vará ndatán yóo ñii taa ta sána sini, saá yóo i xí'in to'on
ña ká'an i vitin.) Ta yi'i, xinakaa i ve'e kaa kua'a ní ka yichi noo
nayó'o; ta nivi kua'a ní ka yichi kani ní na yi'i noo ña kani na
nayó'o; ta kua'a ní yichi nixiyo yatin ní ña kivi i, níkúu. 24 Ta o'on
yichi tiin najudío yi'i, ta kani na yi'i xí'in kuártá, ta ñii ñii yichi
yó'o oko xa'on komi yichi suku na kuártá yi'i. 25 Ta uni yichi tiin
nivi yi'i, ta kani ní na yi'i xí'in nduku, ta ñii yichi ñii ti'vi nivi koon
ní na yuu yi'i. Ta uni yichi tón barco noo xinakaa i nikeká nó ini
takuií mini. Ta ñii níí ñoó ta ñii níí ndiví xinoo i noo takuií mini
nda nixaa nivi sakaku na yi'i. 26 Ta kua'a ní kivi nixika i kua'a ní
ñoo, ta niya'a i takuií yuta ná'no ní noo yatin ní nixiyo ña tani i
noo takuií kua'a yó'o. Ta niya'a i yichi noo yiyo ní kani nakuí'ná
yi'i, ta nixika i yichi noo nixiyo ña yiyo ní ka'ni nivi yi'i, na kúu
najudío án nivi na on siví najudío kúu. Ta nixika i yuku ta nixika i
ñoo ná'no noo nixiyo ña yiyo ní ka'ni na yi'i. Ta xí'in tón barco
nixika i noo takuií mini, ta nixiyo ña yiyo ní kivi i tixin takuií yó'o.
Ta nixika i noo táku nivi na ká'an kúu nañani yó, ta nayó'o kúu na
nivi vatá, ta nixiyo ña yiyo ní ke'é nayó'o ña on vá'a xí'in i. 27 Ñii
ñii kivi ndeé ní kisa chiño i, ta kua'a ní ñayo'vi nindo'o i. Kua'a ní
ñoó on vása ní-kuchiño kusun i; kua'a ní yichi nixi'i ní i soko; kua'a
ní yichi niyichi ní i takuií; kua'a ní yichi on vása ní-xixi i; kua'a ní
yichi nixi'i ní i kaxin; ta kua'a ní yichi on vása ní-xiyo tikoto ña
kundixin i.

28 Ndi'i ñayó'o kúu ña nixo'vi i, ta saá tuku ndi'i saá kivi ñii
káchí yóo ña sándi'i ini i xa'a ndi'i nivi na kándixa Jesucristo
na nákutá'an kua'a ní ñoo. 29 Saá chi tá yóo nivi na kándixa
Jesucristo, ta ndeé ní ndó'o na ñii kue'e, ta saá yi'i ndatán yóo ñii
taa ta ñii káchí ndeé ní ndó'o ñii kue'e xí'in nivi yó'o, saá yóo i,
xa'a ña kí'vi ní ini i xíni i nayó'o. Ta tá yóo inka nivi na chínda'á
nivi na kándixa Jesucristo ña ki'vi nayó'o kuachi, ta yi'i sáa ini i
xíni i nivi na chínda'á yó'o. 30 Tá xíni ñó'ó ka'an i to'on xa'a ña
kasa ká'no xí'in mii i, ta saá va'a ná kasa ká'no xí'in mii i chi yóo
kua'a ña sáná'a noo ndó ndí taa ta vitá kúu i. 31 Ta Ndios, taa ta
kúu Yivá Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, va'a ná kasa ká'no yó ra
ndi'i saá kivi. Ta mii Ndios yó'o kúu taa ta ndákuiin xa'a i ndí on
siví ñavatá kúu to'on ña ndáto'on i xí'in ndó. 32 Ñii kivi tá nixiyo i
ñoo Damasco, ta nixiyo ñii tagobernador, taa ta kisa chiño noo
tarey Aretas xikuu ra. Ta tagobernador yó'o xa'nda chiño ra noo

natropa ña kundaa na yé'é ñoo Damasco yó'o, ña ndáti na keta i
yé'é ñoo yó'o xa'a ña tiin na yi'i ta chikaa na yi'i ini ve'e kaa.
33 Ta saá ni, nivi na xíni tá'an xí'in i chikaa na yi'i ini ñii chikiva
ká'no, ta katón na ña xí'in yo'o, ta katakaa ndaa na chikiva yó'o
noo nákaa i, noo ventana chí ke'e, ta sanoo na chikiva yó'o sata
namа ña xino nduu ñoo Damasco yó'o, ta noo i nda noo ño'o. Saá
nikaku i.

TaPablo ndátoon ra xa'a mii ra nixa'an ra ñoyívi nino nda mí noo síkón ndino'o

12 Vará ña on vása ndáya'ví kúu ña ká'an i to'on ña kísa ká'no
xí'in mii i, ta saá ni, ndato'on i xa'a ña sanati vi Jesucristo
noo i, ta ndato'on i xa'a ña saná'a ra noo i. 2 Ta xa yóo uxu komi
kuiya kúu ña, ta Ndios ke'é ra xí'in yi'i, taa ta kándixa Jesucristo,
ndí nixa'an i nda ñoyívi nino nda mí noo síkón ndino'o. (Ta on
vása xíni i án nixa'an i xí'in yiki koñu i, án ndasaá kuiti níma i kúu
ña nixa'an. Ta Ndios kúu taa ta ndixa xíni ndasaá nixiyo ñayó'o.)
3 Vará on vása xíni i án xí'in yiki koñu i nixa'an i, án ndasaá kuiti
níma i kúu ña nixa'an, 4 ta ndixa kúndaa ini i ndí nixa'an i ñoyívi
nino nda mí noo síkón ndino'o noo yóo Ndios. Ta ñoyívi nino yó'o
xini so'o i to'on ña on vása kúchiño ka'an i xa'a, chi Ndios on vása
táxi ra ndayí nda'a nda ñii nivi ka'an na xa'a to'on yó'o. 5 Ta xa'a
ña Ndios nakaxin ra yi'i nixa'an i xito i ñoyívi nino, yóo xa'a ña
kivi ka'an i to'on ña kasa ká'no xí'in mii i. Ta saá ni, on ka'an i
saá, chi ndasaá kuiti kasa ká'no xí'in mii i chi yóo kua'a ña sáná'a
ndí taa ta vitá ní kúu i. 6 Ta saá ni, tá yi'i kóni i ka'an i to'on xa'a
ña kasa ká'no xí'in mii i, níkúu, ta saá on siví taa ta ka'an to'on
kí'ví kuiti kuu i táná ka'an i saá, chi nina to'on ndixa ndaa kuu ña
ka'an i. Ta saá ni, on xiin i ka'an i to'on ña kasa ká'no xí'in mii i,
chi on xiin i ndí kuiti xí'in to'on ña ka'an i xa'a mii i kuu ña sanoo i
ini ndó ndí taa tandaa kúu i. Ta va'a ka ná koto káxín mii ndó
ndasaá ké'é i, ta koni so'o ndó to'on ña ndáto'on i, ta saá ndixa
kundaa ini ndó ndasaá yóo i.

7 Ta Ndios on vása ní-xiin ra ña koo ña kuña'a ní ini i xa'a
ñava'a ká'no ña saná'a ra noo i kivi sandaa ra yi'i ñoyívi nino. Ta
saá Ndios taxi ra ndayí nda'a ñii ña xíka chiño noo ñaníma ndiva'a
ká'no Satanás xa'a ña satakué'e ña yi'i. Ta ndatán yóo ñiño ña
nikí'vi yiki koñu i, ta sándi'i ní ña yi'i, saá yóo ña sáxo'vi ní yi'i.
8 Ta xa uni yichi xaku ndá'ví i noo Ndios ña kindaa ra ña sáxo'vi
ní yi'i yó'o. 9 Ta Ndios nika'an ra xí'in i, kachí ra saá: "Ndee i ña
va'a ña saní'i i táku ini ún kúu kuiti ña xíni ñó'ó ún. Saá chi tá vitá
ní kóni ún, ta xa'a ñayó'o va'a koto nivi ndí ndee ña kómí ún kúu

ndee̱ ña káku no̱o̱ yi̱'i̱”, ka̱chí Ndios xí'in i̱. Ta saá kúsii̱ ní ini i̱ xa̱'a̱
ña kúu i̱ ta̱a ta̱ vitá ní, chi xa̱'a̱ ñayó'o, Jesucristo kúchiño taxi
ra ndee̱ ká'no ra ña koo ña xí'in i̱. 10 Xa̱'a̱ ña kí'vi ní ini i̱ xíni i̱
Jesucristo, ña̱kán kía̱ kúsii̱ ní ini i̱ ki̱vi̱ xíto i̱ ña ká'a̱n ni̱vi ndi'i
to̱'on ndiva̱'a xí'in i̱, ta kúsii̱ ní ini i̱ xa̱'a̱ ña kómí i̱ kua̱'a̱ ní tondíni,
ta kúsii̱ ní ini i̱ ki̱vi̱ ndíko̱n ni̱vi sáxo̱'vi̱ na yi̱'i̱ xa̱'a̱ ña kándixa i̱
Jesucristo, ta kúsii̱ ní ini i̱ xa̱'a̱ ndi'i inka̱ tondó'ó ña yóo no̱o̱ i̱. Saá
yóo ña, chi ki̱vi̱ tá vitá ní kóni i̱, ta ká'no ka̱ ndee̱ Ndios yóo ña
xí'in i̱.
11 Nda̱tán ká'a̱n ñii ta̱sána, saá ni̱ka̱'a̱n i̱ to̱'on va̱'a ña kísa ká'no
xí'in mii̱ i̱. Ta saá ni, ndó'ó kúu ni̱vi na chi̱nda'á yi̱'i̱ ña nda̱kuii̱n i̱
xa̱'a̱ i̱ saá. Chi vará yóo xa̱'a̱ ña ndó'ó ka̱'a̱n ndó to̱'on va̱'a xa̱'a̱ yi̱'i̱,
ta saá ni, xáa noo ndó xíni ndó yi̱'i̱. Vará o̱n si̱ví ta̱a ta̱ ndáya̱'ví ní
kúu i̱, ta o̱n si̱ví ta̱a ta̱ lo'o ní ka̱ ví ndáya̱'ví no̱o̱ nata̱a na sákunaní
ndó “naapóstol ná'no” kúu i̱. 12 Ñii ñii ki̱vi̱ ni̱xi̱yo i̱ xí'in ndó, ta o̱n
vása ní-sandakoo i̱ ké'é i̱ kua̱'a̱ ní ña̱va̱'a ña sa̱ná'a no̱o̱ ndó ndee̱
Ndios, ta ñii ki̱'va saá xí'in ndee̱ Ndios ke̱'é i̱ kua̱'a̱ ní milagro xí'in
inka̱ ña̱va̱'a ná'no ña ta̱xi ña na̱ka'nda ini ni̱vi xi̱ni na ña. Ta ndi'i
ña̱va̱'a yó'o ña ke̱'é i̱ no̱o̱ ndó kúu ña kísa nda̱a̱ xa̱'a̱ i̱ ndí ndixa
kúu i̱ ta̱apóstol ndino'o. 13 ¿Án xáni si̱ni̱ ndó ndí chi̱ka̱a̱ ni̱no̱ i̱
ndó'ó no̱o̱ inka̱ ni̱vi na kándixa Jesucristo na táku̱ inka̱ ñoo? Ndixa
o̱n si̱ví ñii káchí ke̱'é i̱ xí'in nayó'o kúu ña ké'é i̱ xí'in ndó'ó, chi
na̱ki'in i̱ si̱'ún nda'a̱ ni̱vi na kándixa Jesucristo na táku̱ inka̱ ñoo, ta
nda̱ lo'o o̱n vása ní-sandi'i i̱ ndó'ó ña taxi ndó ña xíni̱ ñó'ó nda'a̱ i̱.
¿Án xáni si̱ni̱ ndó ña o̱n vá'a kúu ña o̱n vása ní-sandi'i i̱ ndó'ó saá?
Ta saá vitin, ¡xáku ndá'ví i̱ no̱o̱ ndó ña kasa ká'no ini ndó xa̱'a̱ ña
o̱n vá'a yó'o ke̱'é i̱ xí'in ndó!

Ta̱Pablo ndáto̱'on ra xí'in na kándixa Jesucristo na táku̱ ñoo Corinto ña xa yóo ti'va ra ko̱'o̱n ra yichi̱ u̱ni̱ koto ra na

14 Ta vitin xa yóo ti'va i̱ ko̱'o̱n i̱ yichi̱ u̱ni̱ koto i̱ ndó'ó. Ta nda̱
lo'o o̱n sandi'i i̱ ndó'ó ña taxi ndó lo'o ña xíni̱ ñó'ó i̱ nda'a̱ i̱. Chi o̱n
vása xii̱n i̱ ña taxi ndó si̱'ún ndó nda'a̱ i̱, ta ña kóni ndino'o i̱ kúu
ña nataxi xí'in mii̱ ndó nda'a̱ Jesucristo. Saá chi nda̱tán yóo sa̱'ya i̱,
saá yóo ndó no̱o̱ i̱. Ta chiño no̱o̱ ni̱vi na kúu yivá si'í naválí kúu ña
nakaya na si̱'ún xa̱'a̱ ña chindeé na sa̱'ya na, ta o̱n si̱ví chiño no̱o̱
naválí kúu ña nakaya na si̱'ún xa̱'a̱ ña chindeé na yivá si'í na. 15 Ta
saá yi̱'i̱, xí'in ñasii̱ ní ini i̱ xa yóo ti'va i̱ taxi i̱ ndi'i ña kómí i̱ xa̱'a̱ ña
chindeé i̱ ndó'ó, ta̱nda̱ taxi ndi'i xí'in mii̱ i̱ xa̱'a̱ ña chindeé i̱ ndó'ó.
Ta ñii ñii ki̱vi̱ va̱xi kua'no ka̱ ña kí'vi ní ini i̱ xíni i̱ ndó'ó, ta ndó'ó,
¿án ñii ñii ki̱vi̱ kua̱'a̱n noo ka̱ ña kí'vi ini ndó xíni ndó yi̱'i̱?

16 Ndó'ó kúndaa va'a ini ndó ndí nda ñii kivi on vása ní-sandi'i i
ndó'ó taxi ndó si'ún nda'a i. Ta saá ni, sava ndó'ó xáni sini ndó ndí
yi'i xa sandá'ví i ndó'ó xí'in ñandíchí sini i. Ta nda lo'o on vása saá.
17 ¿Án xáni sini ndó ndí sandá'ví i ndó'ó xí'in ña ké'é nañani yó na
ti'ví i nixaa na noo ndó? Nda lo'o on vása saá. 18 Ñani yó taTito
xí'in inka tañani yó, nayó'o kúu nataa na ti'ví i nixaa noo ndó. Ta
ndixa kúndaa ini ndó ndí nañani yó yó'o on vása ní-sandá'ví na
ndó'ó. Ta, ¿án on siví ñandaa kúu ña taTito xí'in yi'i ñii ki'va vivíi
nixiyo ini ndi xí'in ndó, ta ñii ki'va vivíi kisa ndivi ndi xí'in ndó?
19 ¿Án xáni sini ndó ndí ndixa ndíso ndi kuachi ña sákuiso ndó
ndi'i, ta saá táa ndi tutu yó'o ña ndakuiin ndi xa'a ndi? Nda lo'o on
siví saá. Ta nda víka, ndi'i mii yó kúu nivi na kándixa Jesucristo,
ta noo Ndios ká'an ndi ndi'i too'on ña ndátoo'on ndi xí'in ndó. Ta
ndixa ndi'i ña kísa ndivi ndi kúu xa'a ña vivíi kua'no ka ndó yichi
Jesucristo, chi ndó'ó kúu nañani yó xí'in nákiva yó, na kí'vi ini
ndi xíni ndi. 20 Ta yí'ví ini i ndí kivi xaa i noo ndó, ta on naní'i i
ndó'ó yóo ndó ndatán yóo ña kóni i, ta ndó'ó, on naní'i ndó yi'i
yóo i ndatán yóo ña kóni ndó'ó. Saá chi ndí'i ní ini i koto nda sava
ndó náa ní ndó xí'in tá'an ndó, ta sava ndó kísa kuíni ini ndó
xíni tá'an ndó, ta sava ndó yóo ña sáa ini ndó xíni tá'an ndó, ta
sava ndó xa nata'vi tá'an ndó, ta sava ndó yóo too'on ká'an ndó ta
sátakué'e ña ini tá'an ndó, ta sava ndó yóo too'on ká'an kuáchí ndó
xa'a xí'in tá'an ndó, ta sava ndó'ó xa nduu ndó nivi na ña'a ní ini,
ta sava ndó'ó xa nduu ndó nivi na sáa ini ta ndá'yi ndó ta on vása
vivíi táku ndó xí'in tá'an ndó. 21 Ta saá tuku ndí'i ní ini i ndí kivi
xaa i noo ndó ndí Ndios taxi ra ña kuka'an noo i xa'a ña on vá'a
táku ndó. Saá chi tá xaa i noo ndó, ta naní'i i ndó'ó ndí on ta'án
nandikó ini ndó, ni on ta'án sandakoo ndó ndi'i ña on vá'a ké'é
ndó, ta saá kuchuchú ní ini i koni i ndó'ó, tanda kuaku ní i xa'a ña
on vá'a ké'é ndó. Saá chi xina'á sava ndó xiki'vi ndó kuachi xí'in
náña'a ná on siví násí'í ndó kúu, án xiki'vi ndó kuachi xí'in nataa
na on siví yii ndó kúu, án xiki'vi ndó ndi'i saá noo kuachi kini. Ta
ndí'i ní ini i ndí sava ndó'ó na ke'é ña on vá'a saá, on ta'án nandikó
ini ndó, ta ni on ta'án sandakoo ndó ña ké'é ndó ña on vá'a yó'o.
13 Xa yatin kixaa kivi ña ko'on i koto i ndó'ó, ta ñayó'o kuu
yichi uni ña xaa i koto i ndó'ó. Saá chi ndayí Ndios ña nitaa
na xina'á káchí ña ndí xa'a ña kuchiño nivi kasa nani na kuachi
xí'in ñandaa, xíni ñó'ó ovi án uni nivi ña ndakuiin na kasa ndaa na
xa'a kuachi, káchí ndayí Ndios. 2 Kivi tá nixiyo i xí'in ndó yichi ovi,
ta ndato'on i too'on yo'vi xí'in ndó'ó na kúu na on xiin sandakoo
ké'é ña on vá'a. Ta vitin vará on vása ñíndichi i xí'in ndó, ta tuku
ká'an i xí'in ndi'i ndó ndí xíni ñó'ó sandakoo ndó ké'é ndó ña on
vá'a. Tá on xiin ndó kasa ndivi ndó saá, ta kivi xaa i noo ndó, ta

yo̱'vi̱ sando'o i̱ ndó'ó. 3 Saá ke'é i̱ xí'in ndó, chi ndó'ó ndúkú ndó ña
saná'a káxín i̱ no̱o̱ ndó ndí ndixa Jesucristo ta̱xi ra nda̱yí nda'a̱ i̱ ña
ndato̱'on i̱ to̱'on ra xí'in ndó. Ta Jesucristo o̱n vása ké'é ra xí'in ndó
nda̱tán ké'é ñii ta̱a ta̱ o̱n vása kómí ndee̱, ta ña ké'é Jesucristo xí'in
ndó sáná'a ña ndí ndixa kúu ra ta̱a ta̱ndeé ní. 4 Vará Jesucristo
ni̱xi̱yo ra nda̱tán ñii ta̱a ta̱ o̱n vása kómí ndee̱ ki̱vi̱ ka̱takaa̱ ndaa na
ra nda'a̱ tón cruz, ta ni̱xi'i̱ ra, ta vitin xí'in ndee̱ ká'no Ndios táku̱
ra. Saá tuku mi̱i ndi̱, vará ñii káchí xí'in Jesucristo kúu ndi̱ nata̱a
na o̱n ko̱ó ndee̱ kómí, ta ñii káchí xí'in ra táku̱ ndi̱ xí'in ndee̱ Ndios
xa̱'a̱ ña kasa chiño ndi̱ no̱o̱ ndó'ó.
5 Ta ndó'ó xíni̱ ñó'ó koto va̱'a xí'in mi̱i ndó, xa̱'a̱ ña va̱'a kunda̱a̱
ini ndó án ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo. Ta saá va̱'a ná
koto ndoso xí'in mi̱i ndó án ndixa kándixa ndó ra. Tá keta va̱'a
ndó no̱o̱ ña koto ndoso xí'in mi̱i ndó saá, ta saá kunda̱a̱ ini ndó ndí
Jesucristo táku̱ ra ini ndó. Tá o̱n vása keta va̱'a ndó saá, ta o̱n
si̱ví ni̱vi na ndino'o ini kándixa Jesucristo kúu ndó. 6 Ta mi̱i ndi̱,
kúnda̱a̱ ini ndi̱ ndí ndó'ó nákoni ndó ndí xa ke̱ta va̱'a ndi̱ no̱o̱ ña
xi̱to ndoso xí'in mi̱i ndi̱ saá, chi kúu ndi̱ nata̱a na ndixa ndino'o
kándixa Jesucristo, ta táku̱ ra ini ndi̱. 7 Ta ndúkú ndi̱ no̱o̱ Ndios
ña chindeé ra ndó'ó, ña o̱n ke'é ndó nda̱ ñii ña o̱n vá'a. Saá chi ña
ndáya̱'ví ní ka̱ no̱o̱ ndi̱ kúu ña ké'é ndó ñava̱'a nda̱tán kóni Ndios.
Ta lo'o kuiti ndáya̱'ví no̱o̱ ndi̱ tá sava ndó'ó xáni si̱ni̱ ndó ndí o̱n
vása kómí ndi̱ nda̱yí Jesucristo ña kísa chiño ndi̱ no̱o̱ ndó, chi xáni
si̱ni̱ ndó ndí o̱n vása ní-keta va̱'a ndi̱ no̱o̱ ña xi̱to ndoso xí'in mi̱i
ndi̱. ¡Ta o̱n vása saá! 8 Chi mi̱i ndi̱, o̱n vása kúchiño ke'é ndi̱ nda̱
ñii chiño ña o̱n vása yóo yu'ú xí'in ñanda̱a̱. Ta kuiti kúchiño kasa
ndivi ndi̱ chiño ña yóo yu'ú xí'in ñanda̱a̱. 9 Ta xa̱'a̱ ñayó'o, ká'no
ñasi̱i nákaa̱ ini ndi̱ ki̱vi̱ kúu ndi̱ nata̱a na o̱n ko̱ó ndee̱ kómí, ta kúsi̱i
ini ndi̱ ki̱vi̱ xíto ndi̱ ndí ndó'ó kúu ni̱vi nandeé, ta va̱'a ndíko̱n ndó
yichi̱ Jesucristo. Ta saá ndúkú ndi̱ no̱o̱ Ndios ña chindeé ra ndó'ó
ña ñii ñii ki̱vi̱ vivíi ka̱ kua'no ndó yichi̱ Jesucristo, ta̱nda̱ to̱nda̱a
ndó nduu ndó ni̱vi na ni̱xi̱no̱ ndino'o nda̱tán yóo mi̱i ra. 10 Ña̱kán
kía̱ vitin ki̱vi̱ o̱n vása ñíndichi i̱ no̱o̱ ndó, ta táa i̱ to̱'on kue̱'e̱ xa̱'a̱ ña
nandikó ini ndó ta sandakoo ndó ké'é ndó ña o̱n vá'a. Ta saá ki̱vi̱
xaa̱ i̱ no̱o̱ ndó, ta o̱n koni̱ ñó'ó i̱ to̱'on kue̱'e̱ ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó. Saá
chi Jesucristo ta̱xi ra nda̱yí ra nda'a̱ i̱ xa̱'a̱ ña chindeé i̱ ndó'ó ña
vivíi ka̱ kua'no ndó yichi̱ ra, ta o̱n si̱ví xa̱'a̱ ña sandi'i i̱ xa̱'a̱ ndó'ó
kúu ña ta̱xi ra nda̱yí ra nda'a̱ i̱.

Ta̱Pablo ndáyi ra ni̱vi na kándixa Jesucristo na táku̱ ñoo Corinto

11 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, vitin táa i̱ to̱'on ña ndáyi i̱ ndó'ó.
Ndúkú i̱ no̱o̱ ndó ndí ná kunakaa̱ ñasii̱ ini ndó, ta chikaa̱ ndó ndee̱
ña kua'no ndó yichi̱ Jesucristo, ta̱nda̱ to̱nda̱a ndó nduu ndó ni̱vi
na ni̱xi̱no̱ ndino'o nda̱tán yóo mii̱ ra. Ta chikaa̱ ndó ndee̱ ini tá'an
ndó, ta koo yu'ú ndó xí'in tá'an ndó, ta vivíi kutaku̱ ndó xí'in tá'an
ndó. Ta saá ndixa Ndios koo ra xí'in ndó, chi Ndios kí'vi ní ini ra
xíni ra mii̱ yó, ta táxi ra ña koo ñava̱'a ini yó. 12 Ta ndó'ó, ki̱vi̱
chíndeé tá'an ndó, ta xí'in ñato̱'ó ní ini ndó chi̱to ndó no̱o̱ tá'an
ndó. 13 Ndi'i ni̱vi na kándixa Jesucristo na táku̱ ñoo yó'o, tí'ví na
to̱'on ña chindeé na ndó'ó.

14 Ta Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, ¡ná ke'é ra ñava̱'a ní xí'in
ndó! ¡Ná saná'a Ndios no̱o̱ ndó ndí ndixa kí'vi ini ra xíni ra ndó'ó!
Ta, ¡ñii yu'ú ná koo ñii ñii ndó xí'in Níma̱ Ndios, chi táku̱ ña ini
ndó! Saá ná koo ña.

Tutu ña tı̱'ví tạPablo kuạ'ạn nda'ạ nı̱vi na kándixa Jesucristo na tákụ̱ kuạ'ạ ní ñoo estado Galacia

Xí'in tọ'on yó'o tạPablo chı̱ndeé ra nı̱vi na kándixa Jesucristo na tákụ̱ kuạ'ạ ní ñoo estado Galacia

1 Yı̱'ı̱, tạPablo, tạa tạ kúu ñii tạapóstol, táa ı̱ tutu yó'o. Ta ọn sı̱ví nı̱vi kúu na sạkuiso chiño yı̱'ı̱ kuu ı̱ tạapóstol, chi mı̱i Jesucristo xí'in Yivá yó Ndios, tạa tạ sạnatakụ̱ Jesucristo, sạkuiso chiño ra yı̱'ı̱ kuu ı̱ tạapóstol, ta tı̱'ví ra yı̱'ı̱ ña kạ'ạn ndoso ı̱ tọ'on vạ'a xạ'ạ Jesucristo nọọ nı̱vi. 2 Ta ndi'i nañani yó xí'in nákı̱'vạ yó na kándixa Jesucristo, na yóo xí'in ı̱ ñoo yó'o, tí'ví na tọ'on ña chindeé na ndó'ó. Ta tí'ví ndı̱ tutu yó'o xaạ ña nda'ạ ndó'ó nı̱vi na kándixa Jesucristo, na nákutá'an kuạ'ạ ñoo estado Galacia xạ'ạ ña kísa ká'no ndó Ndios. 3 Ta ndúkú ı̱ nọọ Yivá yó Ndios ta nọọ Jesucristo, Tạa tạKá'no nọọ yó, ná ke'é ra ñavạ'a xí'in ndó, ta taxi ra ña koo ñavạ'a ini ndó. 4 Ta Jesucristo kúu tạa tạ tạxi xí'in mı̱i, ña nı̱xi'ı̱ ra xạ'ạ kuạchi yó, chi saá chı̱tóni Yivá yó Ndios ke'é ra xạ'ạ ña sakạku ra mı̱i yó ña kuchiño yó kutakụ̱ ndíkạ yó nọọ ndeẹ ọn vá'a ña kúu ña xá'nda chiño nọọ yichı̱ ñoyívi yó'o. 5 Ta, ¡vạ'a ná naki'in Ndios kuạ'ạ ní ñatọ'ó ná'no! Ta, ¡ná kanóo síkón ñatọ'ó ra ndi'i saá kı̱vı̱ ña vạxi! Saá ná koo ña.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ nı̱vi na kama ní sạndakoo tọ'on vạ'a ña ndạạ xạ'ạ Jesucristo

6 Ndó'ó, natá'an yó na kándixa Jesucristo, ndixa náka'nda ini ı̱ xạ'ạ ndó'ó, chi kama ní xa kụxíká ndó nọọ Ndios. Ta Ndios, xạ'ạ ña ká'no ní ini ra, kạna ra ndó'ó kundikọn ndó Jesucristo, tạa tạ sạkạku ndó'ó nọọ ndeẹ ña ọn vá'a. Ta vitin mı̱i ndó xa sạndakoo ndó tọ'on vạ'a ña ndạạ xạ'ạ Jesucristo, ta kíxá'á ndó ndíkọn ndó inkạ tọ'on ña xáni sı̱nı̱ ndó kúu tọ'on vạ'a kạ. 7 Ta ndixa ọn kọó kạ inkạ tọ'on vạ'a xạ'ạ Jesucristo, chi tọ'on ña ndạtọ'on ndı̱ xí'in ndó kúu ña ndixa ndạạ ña káchí ndasaá kuchiño nakutá'an vạ'a yó xí'in Ndios. Ta saá ni, yóo nı̱vi na násaka sı̱nı̱ ndó xí'in tọ'on na, ta kóni na nasama na tọ'on vạ'a ña ndạạ xạ'ạ Jesucristo ña xa kạndixa ndó. 8 Ta ndá yu kúu nı̱vi na ká'ạn ndoso inkạ tọ'on ña ọn vása yóo

yu'ú xí'in to̱'on va̱'a ña xa nda̱to̱'on ndi̱ xí'in ndó xa̱'a̱ Jesucristo,
ta saá nayó'o va̱'a ná kuiso na chi'ña. Ta yi̱'i̱, o̱n vása ndí'i ini i̱
xíni i̱ yu kúu nayó'o, án ñii mi̱i ndi̱ kúu na, án ñii ñaángel ña ki̱xi
ñoyívi ni̱no kúu ña, tá nayó'o nasama na to̱'on xa̱'a̱ Jesucristo, ta
va̱'a ná kuiso na chi'ña. 9 Xa nda̱to̱'on ndi̱ xí'in ndó saá, ta vitin
tuku ká'a̱n i̱ xí'in ndó, káchí i̱ saá: Tá yóo ni̱vi na ká'a̱n ndoso to̱'on
ña o̱n vása yóo yu'ú xí'in to̱'on va̱'a ña xa na̱ki'in ndó ki̱vi̱ ni̱ka̱'a̱n
ndoso ndi̱ ña no̱o̱ ndó, ta va̱'a ni̱vi yó'o ná naki'in na chi'ña.
10 Ta saá vitin, ¿yukía̱ xáni si̱ni̱ ndó xa̱'a̱ to̱'on yó'o ña sa̱kán
ni̱ka̱'a̱n i̱? ¿Án xáni si̱ni̱ ndó ndí xí'in to̱'on yó'o ndúkú i̱ ña va̱'a
ka̱'a̱n ni̱vi xa̱'a̱ i̱? ¿Án xáni si̱ni̱ ndó ndí ndasaá kuiti ndúkú i̱
sakusii̱ i̱ ini ni̱vi? Nda̱ lo'o o̱n si̱ví saá, chi ña ndixa xíni̱ ñó'ó no̱o̱ i̱
kúu ña ndúkú i̱ sakusii̱ i̱ ini Ndios. Ta yi̱'i̱, tá ndasaá kuiti ndukú i̱
kasa ndivi i̱ chiño ña sakusii̱ i̱ ini ni̱vi, níkúu, ta saá o̱n si̱ví ñii ta̱a
ta̱ ndixa kísa chiño no̱o̱ Jesucristo kúu i̱.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ndasaá ndu̱u ta̱Pablo ta̱apóstol, ta̱a ta̱ kísa chiño no̱o̱ Jesucristo

11 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, kóni i̱ ña kunda̱a̱ ini ndó ndí
to̱'on va̱'a ni̱ka̱'a̱n ndoso i̱ no̱o̱ ndó xa̱'a̱ Jesucristo o̱n si̱ví to̱'on ña
ka̱ku si̱ni̱ ni̱vi kúu ña. 12 Ni o̱n si̱ví ni̱vi kúu na sa̱ná'a yi̱'i̱, ta mi̱i
Jesucristo kúu ta̱a ta̱ sa̱ná'a yi̱'i̱ to̱'on ña ká'a̱n ndoso i̱.
13 Ta ndó'ó, xa xi̱ni̱ so̱'o ndó ndasaá xi̱taku̱ i̱ ki̱vi̱ ni̱xika i̱ kísa
ndivi i̱ ndi'i ña xá'nda chiño yichi̱ najudío. Xíni̱ ndó ndí ndeé
ní ni̱sa̱a̱ ini i̱ xi̱ni i̱ ni̱vi na kúu nave'e Ndios xa̱'a̱ ña kándixa na
Jesucristo. Sa̱xo̱'vi̱ ní i̱ ni̱vi yó'o, ta chi̱ka̱a̱ ní i̱ ndee̱ xa̱'a̱ ña sandi'i i̱
xa̱'a̱ nayó'o. 14 Ta xa̱'a̱ ña ndeé ní ki̱sa ndivi i̱ ndi'i ña xá'nda chiño
yichi̱ najudío, yi̱'i̱ xi̱kuu i̱ ñii ta̱no̱ó, ta̱a ta̱ ndeé ka̱ ni̱xika no̱o̱ ndi'i
najudío na ñii káchí ku̱iya̱ xí'in i̱. Saá chi chi̱ka̱a̱ ní ka̱ i̱ ndee̱ ña
kasa ndivi i̱ ndi'i saá ña xá'nda chiño yichi̱ naxii̱ síkuá i̱ najudío.
15 Ta saá ni, ki̱vi̱ tá o̱n ta̱'án kaku i̱, tá mií nákaa̱ ka̱ i̱ ti̱xin si'í i̱, ta
Ndios, ta̱a ta̱ ká'no ini, ke̱'é ra ñava̱'a ní xí'in i̱ ña na̱ka̱xin ra yi̱'i̱
xa̱'a̱ ña kandixa i̱ Jesucristo, ta xa̱'a̱ ña kuu i̱ ta̱apóstol ña ka̱'a̱n
ndoso i̱ to̱'on ra no̱o̱ ni̱vi. 16 Ta saá tá ni̱to̱nda̱a ki̱vi̱ ña chi̱tóni̱
Ndios, ta sa̱nati̱vi ra no̱o̱ i̱ Sa̱'ya ra Jesucristo, chi Ndios sa̱kuiso
chiño ra yi̱'i̱ ña ka̱'a̱n ndoso i̱ to̱'on va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo no̱o̱ ni̱vi
na o̱n vása kúu najudío. Ta ki̱vi̱ na̱kutá'an i̱ xí'in Jesucristo, ta
saá o̱n vása xa̱ndi̱ko̱n ni̱-xa'a̱n i̱ nandukú i̱ ñandíchí si̱ni̱ nda̱ ñii
ni̱vi na táku̱ yatin, 17 ni o̱n vása ní-xa'a̱n i̱ ñoo Jerusalén nandukú i̱
ñandíchí si̱ni̱ ni̱vi na xa kúu naapóstol si'na ka̱ no̱o̱ i̱. Ta no̱o̱ ño'o̱
yi̱chí estado Arabia kúu xiiña no̱o̱ ni̱xa̱'a̱n i̱ ni̱xi̱yo i̱, ta saá ndi̱kó i̱
ñoo Damasco.

18 Tá niya'a uni kuiya, ta tuku kee i ñoo Damasco, ta nixa'an i
ñoo Jerusalén xa'a ña nakutá'an i xí'in taPedro. Tá kixaa i ñoo
Jerusalén yó'o, ta kindoo i xí'in ra xa'on kivi. 19 Ta on koó inka
naapóstol ní-xini i, ta ñii laá taSantiago[a] ta kúu ñani Jesucristo,
Taa taKá'no noo yó, kúu taapóstol ta xini i kivi nixiyo i ñoo
Jerusalén yó'o. 20 Mii Ndios kúu taa ta ndákuiin xa'a i ndí to'on ña
táa i yó'o vitin kúu ña ndixa ndaa.

21 Ta ndi'i nixiyo i ñoo Jerusalén yó'o, ta saá kee i kua'an i
ta nixaa i kua'a ñoo estado Siria ta xí'in estado Cilicia. 22 Ta
xa'a ña nixika i inka xiiña, nda ñii nañani yó ni nákí'va yó na
kándixa Jesucristo na táku ñoo estado Judea, on ta'án koni nayó'o
yi'i xí'in nduchu noo na kivi saá, 23 ta ndasaá kuiti xini so'o na
to'on xa'a i ña ndato'on inka nivi na kándixa Jesucristo xí'in na.
Nayó'o ndato'on na, káchí na saá: "Taa ta si'na chikaa ní ndee ña
saxo'vi ra mii yó, vitin nduu ra taa ta ká'an ndoso to'on va'a xa'a
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó", saá káchí nivi ndato'on na xa'a i.
24 Ta saá nivi na xini so'o to'on yó'o kisa ká'no na Ndios xa'a ña
sandikó ra ini i ta nduu i taa ta kándixa Jesucristo.

2 Ta niya'a uxu komi kuiya, ta saá ndikó i nixa'an i ñoo Jerusalén
xí'in ñani yó taBernabé, ta saá kana i ñani yó taTito ta nixa'an
ra xí'in ndi. 2 Nixa'an i ñoo Jerusalén, chi ña ke'é i saá kúu ña kisa
ndivi i ña saná'a Ndios noo i. Tá nixaa i ñoo Jerusalén yó'o ta
nakutá'an i xí'in ndasaá kuiti nañani yó na kánóo to'on xa'a ndí
kúu na nivi na ndíso chiño xí'in nivi na kándixa Jesucristo ñoo
yó'o. Ta saá ndato'on káxín i xí'in nataa yó'o yu kúu to'on va'a
xa'a Jesucristo ká'an ndoso i noo nivi na on vása kúu najudío. Saá
kuchiño kundaa ini nayó'o ndí on vása ní-nasama i to'on va'a ña
ndaa xa'a Jesucristo. Saá chi tá nayó'o on vása ní-xiyo yu'ú na
xí'in to'on va'a ña ká'an ndoso i, ta saá ña mani kuu ndi'i chiño
ña xa kísa ndivi i nda kivi vitin, níkúu. 3 Ta na ndíso chiño yó'o
ñii nakoo yu'ú na xí'in i ndí nivi na kándixa Jesucristo, na on
vása kúu najudío, nayó'o on vása xíni ñó'ó kasa ndivi na ndi'i
ndayí yichi najudío. Ta saá na ndíso chiño yó'o nda lo'o on vása
ní-xa'nda chiño na noo ñani yó taTito ndí xíni ñó'ó kasa ndivi
ra costumbre circuncisión,[b] vará kúu ra tagriego. 4 Ta saá ni,
sava nivi na vatá, na káchí xa kandixa na Jesucristo, nayó'o xa
nikí'vi se'é na nakutá'an na xí'in mii ndi, nivi na ndixa kándixa
Jesucristo, chi navatá yó'o kóni na koto naní na ndasaá táku ndíka
ndi yichi Jesucristo, ta on vása táku ka ndi tixin ndee ndayí ña
nitaa taMoisés. Ta nivi yó'o on vása kúsii ini na ña táku ndíka ndi

[a] **1:19** TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.
[b] **2:3** Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sini ñatee talo'o. Ké'é na saá xa'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

yichi Jesucristo, ta kóni na kasa nduxa na xí'in ndi ña ndikó ndi kutaku ndi tixin ndayí yó'o, xa'a ña ndasaá kuiti nduu ndi ndatán yóo naesclavo na xíni ñó'ó kasa ndivi ndi'i ña xá'nda chiño ndayí noo na. 5 Ta nda ñii káni lo'o on vása ní-chikaa so'o ndi to'on ña nika'an nivi na vatá yó'o. Saá chi ña ndixa kóni ndi kúu ña nda ñii ndó'ó on naki'in ndó inka to'on vatá ña on vása yóo yu'ú xí'in to'on ña ndaa ña xa kandixa ndó xa'a Jesucristo. Ta ña ndixa kóni ndi kúu ña ndí ndi'i saá kivi ná kindoo to'on ña ndaa yó'o kutaku ña níma ndó.

6 Ta nañani yó na kánóo to'on xa'a ndí kúu na na ndíso chiño xí'in nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an ñoo Jerusalén, nayó'o nda lo'o on vása ní-ka'an na xí'in i ndí yóo ka to'on ña kúmani án ña kánóo ka noo to'on va'a ña ndaa ña ká'an ndoso i xa'a Jesucristo. Ta vará nañani yó yó'o kúu nivi na kánóo síkón to'on xa'a, ta ñayó'o on vása ndáya'ví ña noo i, chi Ndios on vása nákaxin ra nivi, ta ñii ndáya'ví ndi'i nivi noo ra. 7 Ta nañani yó yó'o nakoni na ndí Ndios kúu taa ta sakuiso chiño yi'i ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi na on vása kúu najudío, ta ñii ki'va saá nakoni na ndí Ndios sakuiso chiño ra taPedro ña ka'an ndoso ra to'on va'a yó'o noo nivi najudío. 8 Chi mii Ndios kúu taa ta ti'ví taPedro ña va'a kasa chiño ra noo najudío. Ta mii Ndios yó'o kúu taa ta ti'ví yi'i ña va'a kasa chiño i noo nivi na on vása kúu najudío.

9 Ta nañani yó taSantiago xí'in taPedro ta xí'in taJuan, kúu na ndíso chiño xí'in nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an ñoo Jerusalén. Ta uni saá nañani yó yó'o nakoni na ndí Ndios xa ke'é ra ñava'a ká'no xí'in i ña sakuiso chiño ra yi'i ña kasa ndivi i chiño noo nivi na on vása kúu najudío. Ta saá nañani yó yó'o va'a naki'in na taBernabé ta xí'in yi'i, ta saná'a káxín na ndí ñii yóo na xí'in ndi, chi kúsii ini na xa'a ña ñii káchí kísa chiño na xí'in ndi noo Jesucristo. Ta kindoo yu'ú nañani yó yó'o ndí taBernabé xí'in yi'i ko'on ndi ka'an ndoso ndi to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi na on vása kúu najudío, ta saá mii nañani yó yó'o kasa ndivi na chiño Jesucristo noo nivi na kúu najudío. 10 Ta ñii laá ña xáku ndá'ví nañani yó yó'o noo ndi kúu ña on sandakoo ndi ña chindeé ndi nivi nandá'ví. Ta chiño yó'o kúu ña chíkaa i ndee kasa ndivi i ndi'i saá kivi.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taPablo ndato'on ra xí'in taPedro ndí yóo ña on vá'a ké'é ra

11 Ta saá kivi kixaa taPedro ñoo Antioquía, nakutá'an ra xí'in ndi, ta yi'i nika'an i xí'in ra ndí yóo ña on vá'a ké'é ra. 12 Saá chi tá

si'na ka̱ ña o̱n ta̱'án kixaa̱ sava nata̱a na ki̱xi no̱o̱ ta̱Santiago ñoo
Jerusalén, ta ndi'i saá ki̱vi̱ ta̱Pedro xi̱xixi ra xí'in ni̱vi na kándixa
Jesucristo na o̱n si̱ví najudío kúu. Ta ta̱Pedro, ki̱vi̱ xi̱ni ra ki̱xaa̱
nata̱a na ki̱xi no̱o̱ ta̱Santiago, ta sa̱ndakoo ra xíxi ra xí'in nañani
yó na o̱n vása kúu najudío, ta ku̱xíká ra no̱o̱ nayó'o. Ke̱'é ra saá
chi ni̱yi̱'ví ra ko̱to̱ nata̱a na ki̱xi no̱o̱ ta̱Santiago ka̱'a̱n kuáchí na
xí'in ra, chi nata̱a yó'o xá'nda chiño na ndí ndi'i ni̱vi na kándixa
Jesucristo xíni̱ ñó'ó kasa ndivi na costumbre ña na̱ní circuncisión.
13 Ta xí'in ña sa̱ndakoo ta̱Pedro xíxi ra xí'in ni̱vi na o̱n si̱ví najudío
kúu, ke̱'é ra nda̱tán ké'é ta̱a ta̱ o̱vi̱ yu'u̱. Ta saá inka̱ najudío na
kándixa Jesucristo ki̱xá'á na ndíko̱n na ké'é na ñii káchí nda̱tán
ké'é ta̱Pedro, ta ku̱xíká nayó'o no̱o̱ nañani yó na o̱n vása kúu
najudío. Ta̱nda̱ mi̱i ta̱Bernabé na̱kava ra ke̱'é ra nda̱tán ké'é ñii
ta̱a ta̱ o̱vi̱ yu'u̱, chi ñii káchí ke̱'é ra xí'in ta̱Pedro. 14 Tá xi̱ni i̱ ña
ké'é nañani yó yó'o ndí o̱n vása yóo yu'ú ña xí'in to̱'on va̱'a ña
sa̱ná'a Jesucristo, ta saá na̱ndukú i̱ ta̱Pedro, ta ni̱xaa̱ i̱ no̱o̱ ra, ta
no̱o̱ ndi'i ni̱vi na kándixa Jesucristo na na̱kutá'an yó'o, ta ni̱ka̱'a̱n i̱
xí'in ta̱Pedro, ka̱chí i̱ saá: "Yó'ó kúu ñii ta̱judío, ta saá ni, táku̱ ún
nda̱tán táku̱ ni̱vi na o̱n vása kúu najudío, chi o̱n vása kísa ndivi
ka̱ ún ndi'i yichi̱ najudío. Ta saá, ¿nda̱chun kóni ún kasa ndu̱xa̱ ún
xí'in ni̱vi na o̱n vása kúu najudío ña kutaku̱ na nda̱tán táku̱ najudío
ta kasa ndivi na ndi'i yichi̱ najudío?", saá ka̱chí i̱ xí'in ta̱Pedro.
15 Ta mi̱i yó ni̱vi na kúu najudío, chi najudío kúu yivá si'í yó,
xa xi̱ni̱ so̱'o yó ñii to̱'on ña káchí nañoo yó ña káchí saá: "Mi̱i yó
najudío o̱n si̱ví ni̱vi na ndíso kua̱'a̱ ní kua̱chi kúu yó nda̱tán yóo
ni̱vi na o̱n vása kúu najudío", káchí na. 16 Ta saá ni, kúnda̱a̱ ini yó
ndí o̱n si̱ví xa̱'a̱ ña kísa ndivi ni̱vi nda̱yí kúu ña ndúndii na no̱o̱
Ndios, ta xa̱'a̱ ña kándixa na Jesucristo kúu ña kísa ká'no ini Ndios
xa̱'a̱ kua̱chi na, ta ndúu na ni̱vi na ndii no̱o̱ Ndios. Ta saá mi̱i yó
xa̱'a̱ ña ka̱ndixa yó Jesucristo, ndu̱u yó ni̱vi na ndii, na o̱n ko̱ó
kua̱chi ndíso no̱o̱ Ndios. Tuku ká'a̱n i̱: Nda̱ ñii ni̱vi o̱n si̱ví xa̱'a̱ ña
kísa ndivi na nda̱yí kúu ña ndúndii na no̱o̱ Ndios.
17 Ta saá ni, tá xa̱'a̱ ña kándixa yó Jesucristo ndúkú yó ña nduu
yó ni̱vi na ndii no̱o̱ Ndios, ta saá kíxá'á yó nákoni yó ndí mi̱i yó
kúu ni̱vi na ndíso kua̱chi, ta ña nákoni yó saá, nda̱ lo'o o̱n vása
kóni kachí ña ndí Jesucristo chi̱nda'á ra mi̱i yó ña ke'é yó ña o̱n
vá'a. 18 Ta yi̱'i̱, táná nandikó ini i̱ ta sandakoo i̱ to̱'on va̱'a ña nda̱a̱
ña kándixa i̱, ta tuku kixá'á i̱ saná'a i̱ ndí xíni̱ ñó'ó ndi'i ni̱vi kasa
ndivi na ndi'i nda̱yí najudío, ta xí'in ña ke'é i̱ saá ya'a ndoso i̱ no̱o̱
ñanda̱a̱ ña kándixa i̱. 19 Tá'an mi̱i ña ni̱xika ka̱ i̱ chíka̱a̱ ní i̱ ndee̱ ña
kísa ndivi i̱ nda̱yí najudío, ta saá ki̱xá'á i̱ nakoni i̱ ndí nda̱yí yó'o o̱n
vása kómí ña ndee̱ taxi ña kutaku̱ ndino'o i̱. Ta saá sa̱ndakoo i̱ kísa
ndivi i̱ ndi'i nda̱yí najudío, ta vitin yóo i̱ nda̱tán yóo ta̱a ta̱ ni̱xi'i̱

nǫǫ ndąyí yó'o, chi ǫn vása xá'nda chiño ką ña nǫǫ i̱. Yi̱'i̱ ni̱xi'i̱ i̱
nǫǫ ndąyí yó'o xą'ą ña kuchiño vą'a kutakṵ i̱ nǫǫ Ndios, ta vitin
tákṵ i̱ xą'ą ña sakusii̱ i̱ ini Ndios. 20 Saá chi ñii káchí ni̱xi'i̱ i̱ xí'in
Jesucristo nda'ą tón cruz, ta nątakṵ i̱ xí'in ra. Ta vitin kúu i̱ ñii
tąa tą tákṵ xí'in níma̱ xąá chi Jesucristo yóo ra tákṵ ra ini i̱. Ta
vitin ña tákṵ i̱ xí'in yi̱kí kǫñu i̱ ñoyívi yó'o, ta tákṵ i̱ ña xí'in ndeę
Jesucristo, tąa tą kúu Są'ya Ndios. Saá tákṵ i̱ vitin chi kándixa i̱
Jesucristo ta ndáa ini i̱ ra, ta Jesucristo kí'vi ini ra xíni ra yi̱'i̱, ta
tąxi xí'in mi̱i ra ni̱xi'i̱ ra xą'ą kuąchi i̱. 21 Ta vitin ǫn vása chíkaą
ni̱nǫ i̱ ñavą'a ña kę'é Ndios xą'ą i̱, chi sąnduu ra yi̱'i̱ tąa tą ndii nǫǫ
ra xą'ą ña kándixa i̱ Jesucristo. Ta tá mi̱i yó kuchiño sanduu xí'in
mi̱i yó ni̱vi na ndii nǫǫ Ndios xą'ą ña ki̱sa ndivi yó ndąyí ra, níkúu,
ta saá ña mąni̱ kuu ña ni̱xi'i̱ Jesucristo xą'ą kuąchi yó.

Tǫ'on yó'o ká'ąn ndí xą'ą ña kąndixa yó Jesucristo kúu ña nąki'in yó Níma̱ Ndios tákṵ ña ini yó

3 Ndó'ó, ni̱vi nañoo Galacia, ¡ndąchun ni̱vi na kí'ví si̱ni̱ kúu
ndó'ó! ¿Yu kúu ni̱vi na chi̱kaą ña sąka na ini ndó vitin va? Saá
chi kama ní kṵxíká ndó nǫǫ tǫ'on ña ndąą ña sąná'a ndi̱ ndó'ó xą'ą
Jesucristo, chi xa ndątǫ'on káxín ndi̱ xí'in ndó'ó ndí Jesucristo
ni̱xi'i̱ ra nda'ą tón cruz xą'ą ndi'i kuąchi yó. 2 Ta vitin xíni̱ ñó'ó
ndąką tǫ'on i̱ ndó'ó ñayó'o: ¿Yo xą'ą kúu ña nąki'in ndó Níma̱
Ndios ña yóo tákṵ ini ndó? ¿Án xą'ą ña ki̱sa ndivi ndó ndi'i ndąyí
Ndios ña ni̱taa tąMoisés kúu ña nąki'in ndó Níma̱ Ndios? Ǫn si̱ví
saá, chi xą'ą ña kąndixa ndó tǫ'on ndąą ña xi̱ni̱ sǫ'o ndó xą'ą
Jesucristo kúu ña nąki'in ndó Níma̱ Ndios tákṵ ña ini ndó. 3 Ta
saá vitin, ¿ndąchun xáni si̱ni̱ ndó ndątán xáni si̱ni̱ ni̱vi na kúu
na kí'ví si̱ni̱? Chi ki̱vi̱ ki̱xá'á ndó kándixa ndó Jesucristo, tąndą
ki̱vi̱ saá ki̱xá'á ndó ndáa ini ndó Níma̱ Ndios ña taxi ña ndeę ña
nda'ą ndó xą'ą ña vą'a kundikǫn ndó yichi̱ Jesucristo. Ta vitin,
¿ndąchun xáni si̱ni̱ ndó ndí ǫn vása xíni̱ ñó'ó ką ndó ndeę Níma̱
Ndios?, chi vitin xáni si̱ni̱ ndó ndí ndasaá kuiti xí'in ndeę yi̱kí kǫñu
mi̱i ndó kúchiño ndó vą'a kundikǫn ndó yichi̱ Jesucristo. 4 ¿Án ña
mąni̱ kuiti xi̱kuu ndi'i ña yǫ'vi̱ ni̱xǫ'vi̱ ndó xą'ą ña kúu ndó ni̱vi
na kándixa Jesucristo? Ta yi̱'i̱ ndáti i̱ ndí ǫn si̱ví ña mąni̱ ní-xikuu
ñayó'o. 5 Saá chi Ndios xa tąxi ra Níma̱ ra tákṵ ña ini ndó, ta kę'é
ra kuą'ą ní milagro ña xi̱ni ndi̱ xí'in ndó. Ta, ¿yo xą'ą kúu ña Ndios
kę'é ra ñavą'a yó'o xi̱ni ndó? ¿Án xą'ą ña kísa ndivi ndó ndąyí ña
ni̱taa tąMoisés kúu ña? ¡Ndixa ǫn si̱ví saá!, chi xą'ą ña kándixa ndó
tǫ'on vą'a ña xi̱ni̱ sǫ'o ndó xą'ą Jesucristo kúu xą'ą ña Ndios kę'é
ra ñavą'a xí'in ndó.

Ndios nikan'an ra ndí taAbraham kúu ra tandii noo ra xa'a ña kandixa ra Ndios

6 Va'a ná kani sini ndó xa'a taAbraham, taa ta kúu xii síkuá mii
yó na kúu najudío. TaAbraham kandixa ra Ndios, ta xa'a ñayó'o
Ndios nikan'an ra ndí taAbraham kúu ra taa ta ndii ta on koó
kuachi ndíso noo ra. 7 Ta saá, va'a ná kundaa ini ndó ñayó'o ndí
nivi na ndáa ini Ndios ñii ki'va ndatán taAbraham xindaa ini ra
Ndios, ndi'i nivi yó'o yóo na ndatán yóo sa'ya ñani síkuá ndino'o
taAbraham. 8 To'on Ndios ña nitaa na xina'á ká'an ña xa'a kivi ña
vaxi Ndios sanduu ra nivi na on vása kúu najudío nivi na ndii
noo ra xa'a ña kundaa ini na ra. Saá chi noo to'on Ndios yó'o
vaxi to'on ña ndato'on Ndios xí'in taAbraham, kachí ra saá: "Xa'a
mii ún, nivi na ndi'i saá ñoo ñoyívi naki'in na ñava'a ke'é i xí'in
na", saá kachí Ndios xí'in taAbraham. 9 To'on yó'o kóni kachí ña
ndí ndatán Ndios ke'é ra ñava'a xí'in taAbraham, chi xikuu ra taa
ta kandixa Ndios, saá ké'é Ndios ñava'a xí'in ndi'i nivi na kúu na
kándixa Jesucristo.
10 Ta ndi'i nivi na xáni sini ndí xa'a ña kísa ndivi na ndayí ña
nitaa taMoisés, nduu na nivi na ndii na on koó kuachi kuiso noo
Ndios, ta ndi'i nivi na xáni sini saá kúu nivi na ndíso chi'ña. Saá
chi to'on Ndios ña nitaa taMoisés xina'á káchí ña saá: "Nivi na
ndíso chi'ña kúu nivi na ni-kuchiño tondaa kasa ndivi ndi'i saá
ndayí Ndios", káchí to'on Ndios. 11 Xí'in to'on yó'o kúndaa ini yó
ndí on siví xa'a ña kísa ndivi nivi ndayí Ndios ña nitaa taMoisés
kúu ña nduu na nivi na ndii na on koó kuachi kuiso noo Ndios.
Saá chi inka xiiña noo to'on Ndios ña nitaa na xina'á, káchí ña saá:
"Nivi na kúu nandii noo Ndios xa'a ña kándixa na ra, nivi yó'o,
ndixa kutaku na", káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'á. 12 Ta saá
kúndaa ini yó ndí ndasaá kuiti xa'a ña kándixa yó Jesucristo kúu
ña nduu yó nivi na ndii noo Ndios ta táku ndino'o yó noo ra. Ta
saá ni, yichi ña xá'nda chiño ndayí on vása ká'an ña saá, chi káchí
ña ndí xíni ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i ña xá'nda chiño ndayí noo yó,
ta saá kuchiño nduu yó nivi na ndii noo Ndios ta kutaku ndino'o
yó noo ra.
13 Ta Jesucristo kúu taa ta sakaku mii yó noo ña xikuu yó nivi
na xindiso chi'ña xa'a ña on vása ní-kuchiño yó tondaa yó kasa
ndivi yó ndi'i saá ndayí Ndios. Saá chi mii Jesucristo sakuiso xí'in
mii ra chi'ña ña xindiso yó ta yo'vi ní nixo'vi ra xa'a kuachi yó. Chi
yóo to'on Ndios ña nitaa na xina'á ña káchí saá: "Na ndíso chi'ña
kúu ndi'i nivi na tákaa nda'a tón yiton", káchí to'on Ndios. 14 Ta
xa'a ña kisa ndivi Jesucristo saá, nivi na on vása kúu najudío na
kándixa ña'á, nayó'o ñii káchí kúchiño na naki'in na ñava'a nda'a

Ndios, ndatán yóo ña kindoo ra xí'in taAbraham taxi ra nda'a sa'ya ñani síkuá ndino'o ra. Ta saá vitin ndi'i nivi, án najudío kúu na, án on siví najudío kúu na, ta xa'a ña kándixa na Jesucristo, Ndios táxi ra Níma ra ña kutaku ña ini na.

15 Nañani yó xí'in nákiva yó, vitin ndátoon i xí'in ndó ñii ña xa xíni va'a yó xa'a. Chi xíni yó tá yóo ñii tutu ña ká'an xa'a ña kindoo nivi xí'in tá'an na, ta tutu yó'o kómí ña sello xí'in firma ñii taa, ta saá tutu yó'o kómí ña ndayí ña xíni ñó'ó kasa ndivi nivi ña kindoo na xa'a. Ta nda ñii nivi on kúchiño sandi'i na xa'a ndayí tutu yó'o, ni on kúchiño na nasama na ña. 16 Ndatán yóo tutu ña kómí sello Ndios, saá yóo too'on ña kindoo Ndios xí'in taAbraham xina'á, chi Ndios nika'an ra ndixa ke'é ra ñava'a xí'in taAbraham ta xí'in sa'ya ñani síkuá ra. Ta too'on yó'o ña ká'an xa'a sa'ya ñani síkuá taAbraham on vása kóni kachí ña xa'a kua'a ní sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta too'on yó'o kóni kachí ña xa'a ñii laá taa ta kúu sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta tayó'o kúu Jesucristo. 17 Ta xí'in too'on yó'o kóni kachí i ndí si'na xikuu ña too'on ña kindoo Ndios xí'in taAbraham xina'á. Ta niya'a komi ciento oko uxu kuiya, ta saá Ndios taxi ra ndayí ra nda'a taMoisés. Ta saá ndayí yó'o on kúchiño sandi'i ña xa'a too'on ña si'na ña kindoo Ndios xí'in taAbraham, ni on kúchiño nasama ña'á ña, chi ndatán yóo tutu ña kómí sello Ndios, saá yóo too'on ña si'na kindoo Ndios xí'in taAbraham. 18 Ta on siví xa'a ña kisa ndivi yó ndayí Ndios ña nitaa taMoisés kúu ña naki'in yó ñava'a nda'a Ndios. Ta ndixa xa'a ña Ndios kisa ndivi ra too'on ña kindoo ra xí'in taAbraham kúu ña naki'in yó ñava'a nda'a Ndios.

Too'on yó'o ká'an ndachun xíni ñó'ó ndayí Ndios ña nitaa taMoisés

19 Ta saá, ¿ndachun xíni ñó'ó ndayí ña taxi Ndios nda'a taMoisés xina'á? Ndios taxi ra ndayí ra xa'a ña saná'a ra nivi ña kundaa ini na ndí ké'é na ña on vá'a ta ndíso na kuachi noo Ndios. Ta chitóni Ndios ndí ndayí ra ka'nda chiño ña noo nivi nda tondaa kivi kixaa Jesucristo. Saá chi Ndios kindoo ra xí'in taAbraham, kachí ra saá: "Xí'in ñii sa'ya ñani síkuá ún ke'é i ñava'a xí'in ndi'i nivi ñoyívi", kachí Ndios. Ta kivi Ndios taxi ra ndayí ra nda'a naIsrael, ta si'na taxi ra ña nda'a naángel, ta nayó'o taxi na ña nda'a taMoisés. Ta taMoisés yó'o xikuu ta nixikanoo noo Ndios ta noo naIsrael. 20 Saá chi tá yóo ovi nivi, ta yóo kuachi xí'in na, ta ñayó'o náta'ví ña na. Ta saá xa'a ña kuchiño koo yu'ú na, xíni ñó'ó ñii nivi ña kakanoo noo ovi nivi yó'o. Ta saá ni, tá yóo ñii laá taa, ta on vása xíni ñó'ó

tayó'o inka nivi na kakanoo noo ra. Ta Ndios ñii laá kúu ra, ta mató'ón mii ra chindú'u ra to'on ña kindoo ra xí'in taAbraham.
21 ¿Án kóni kachí to'on yó'o ndí ndayí Ndios ña nitaa taMoisés on vása yóo yu'ú ña xí'in to'on ña kindoo Ndios xí'in taAbraham? ¡Nda lo'o on siví saá! Chi tá ndayí kúu ña kómí ndee taxi ña kutaku ndino'o nivi noo Ndios, níkúu, ta saá ña kísa ndivi nivi ndayí yó'o kuu ña sánduu ña nivi na ndii noo Ndios, níkúu. 22 Ta to'on Ndios ña nitaa na xina'á káchí ña ndí ndatán yóo nivi na ñó'o preso, saá yóo ndi'i nivi, chi ndee ña on vá'a xá'nda chiño noo na, ta yóo na nó'ni na xí'in ndee ña on vá'a yó'o. Ta ndi'i nivi na kándixa Jesucristo, Ndios kindoo ra sakaku ra nayó'o noo ndee ña on vá'a, xa'a ña kutaku ndino'o ndíka na.
23 Ta si'na ka ña on ta'án kixaa Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ndatán yóo ve'e kaa noo xiño'o yó, saá nixiyo ndayí ña xixa'nda chiño noo yó, chi ndayí xindaa ña mii yó koto ke'é yó ña on vá'a. Saá xitaku yó, nda kixaa kivi Ndios saná'a ra yó ndí xa'a ña kándixa yó Jesucristo kúu ña ndúu yó nivi na ndii na on koó kuachi ndíso noo ra. 24 Ta saá tuku ndayí Ndios ña nitaa taMoisés, yóo ña ndatán yóo ñii taa ta ndíso chiño xí'in naválí xa'a ña ndáa ra na, ta sáná'a ra na ña vivíi vaxi kua'no na, tanda tondaa na nduu na nivi ná'no. Ñii ki'va saá ndayí xikuu ña xindiso chiño xí'in yó ta xini'i ña yichi yó nda nitondaa yó ña kandixa yó Jesucristo ta niki'vi yó yichi ra. Chi xa'a ña kándixa yó Jesucristo kúu ña Ndios sanduu ra mii yó nivi na ndii na va'a yóo xí'in ra. 25 Ta xa'a ña kándixa yó Jesucristo, ta vitin tayó'o kúu ta ndíso chiño xí'in yó, ta ndixa on siví ka ndayí kúu ña ndíso chiño xí'in yó.
26 Ta xa'a ña kándixa yó Jesucristo, ndi'i yó kúu yó sa'ya ndino'o Ndios vitin. 27 Saá chi ndi'i mii yó nivi na kándixa Jesucristo, ña chichi yó kúu ña sáná'a ndí ñii yóo yó xí'in ra, ta mii Jesucristo yóo ra xí'in yó. Ta xa'a ña táku Jesucristo ini yó, ndasa xaá ra ini yó, ta táku xaá yó xí'in ra vitin. 28 Ta vitin, noo Ndios ñii ndáya'ví ndi'i nivi na kándixa Jesucristo; án najudío kúu na, án on siví najudío kúu na, án naesclavo kúu na,[a] án nivi na on siví naesclavo kúu na, án nataa kúu na, án náña'a kúu ná, ta noo Ndios ñii ndáya'ví ndi'i nivi na kándixa Jesucristo chi ñii yóo na xí'in ra. 29 Ta xa'a ña ñii yóo yó xí'in Jesucristo, ndi'i yó kúu yó sa'ya ñani síkuá ndino'o taAbraham, ta saá ndixa naki'in yó ñava'a ña kindoo Ndios taxi ra nda'a taAbraham ta nda'a sa'ya ñani síkuá ndino'o ra.
4 Ta vitin ndáto'on i xí'in ndó inka to'on ña saná'a i xa'a ndó'ó, nivi na kúu sa'ya ndino'o Ndios, ta káchí ña saá: Tá yóo ñii taa

[a] **3:28** Naesclavo kúu nivi na on vása kómí ndayí sandakoo na chiño kísa ndivi na noo napatrón na.

ta̱ kúu yivá ñii ta̱lo'o ní, ta ta̱a yó'o ni̱xi'i̱ ra, ta saá sa̱'ya ra ta̱lo'o
ní yó'o kúu ta̱a ta̱ kómí ndi'i ñakuíká ña xi̱komí yivá ra. Ta saá ni,
ña o̱n ta̱'án to̱nda̱a ra kuu ra ñii ta̱a ta̱ká'no, ta ta̱lo'o ní yó'o yóo
ra nda̱tán yóo ta̱esclavo, [2] chi xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ra ña xá'nda
chiño ni̱vi na ndíso chiño xí'in ra. Saá táku̱ ta̱lo'o ní yó'o xí'in ni̱vi
na ndíso chiño xí'in ra ña ndáa na ra, nda̱ to̱nda̱a ki̱vi̱ ña chi̱ndú'u̱
yivá ra nakuiso chiño ra xí'in ndi'i ñakuíká yivá ra. [3] Ta mi̱i yó
ni̱vi na kándixa Jesucristo nda̱tán yóo ta̱lo'o ní yó'o saá ni̱xi̱yo yó
ki̱vi̱ tá o̱n ta̱'án kandixa yó Jesucristo, chi ki̱vi̱ saá nda̱yí kúu ña
xi̱xa'nda chiño no̱o̱ yó ta xi̱ndaa ña mi̱i yó no̱o̱ ña o̱n vá'a ñoyívi
yó'o. [4] Saá ni̱xi̱yo, ta ni̱to̱nda̱a ki̱vi̱ ña chi̱tóni̱ Ndios, ta saá ti̱'ví ra
Sa̱'ya ra ki̱xi ra ñoyívi yó'o. Ta Sa̱'ya ra yó'o ka̱ku ra ti̱xin ñii ña'a̱,
ta ka̱ku ra ta xa̱'no ra ti̱xin ndee̱ nda̱yí Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés.
[5] Saá ki̱sa ndivi Jesucristo xa̱'a̱ ña kúchiño saka̱ku ra mi̱i yó, ni̱vi
na xi̱taku̱ ti̱xin ndee̱ nda̱yí, ta saá táku̱ ndíka̱ yó no̱o̱ nda̱yí vitin.
Ta Jesucristo ke̱'é ra ñava̱'a yó'o xí'in yó xa̱'a̱ ña naki'in Ndios mi̱i
yó nduu yó sa̱'ya ndino'o ra.

[6] Ta xa̱'a̱ ña kúu yó sa̱'ya Ndios, ta saá ti̱'ví ra Níma̱ Sa̱'ya ra
kutaku̱ ña ini yó. Ta Níma̱ Sa̱'ya ra yó'o kúu Níma̱ Ndios ña táku̱
ini yó vitin, ta chínda'á ña ñii ñii mi̱i yó ña kachí yó xí'in Ndios
saá: "¡Tata Yivá mi̱i i̱!", káchí yó xí'in Ndios. [7] Ta saá vitin o̱n vása
yóo ka̱ yó nda̱tán yóo naesclavo na kísa chiño no̱o̱ ta̱patrón na
xí'in ñandu̱xa̱, chi vitin ndixa sa̱'ya ndino'o Ndios kúu yó. Ta xa̱'a̱
ña kúu yó sa̱'ya Ndios chi kándixa yó Jesucristo, ndi'i ñakuíká
Ndios kúu ñakuíká mi̱i yó vitin, chi saá ki̱ndo̱o Ndios xí'in yó.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ta̱Pablo ndí'i ní ini ra ko̱to̱ ni̱vi nañoo Galacia tuku nandikó na kundiko̱n na yichi̱ yatá

[8] Kui̱ya̱ tá o̱n ta̱'án koni̱ ndó Ndios, ta saá xi̱kuu ndó naesclavo
na kísa chiño no̱o̱ kua̱'a̱ ñandios vatá, ña o̱n si̱ví Ndios ndino'o
kúu. [9] Ta vitin ndixa ndó'ó xa xíni̱ va̱'a ndó Ndios, ta ña káxín ka̱
kúu ña ná ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó ndí mi̱i Ndios xa xíni̱ va̱'a ra ndó'ó. Ta
saá, ¿nda̱chun kóni ndó nandikó ndó ña tuku nduu ndó naesclavo,
na kasa chiño no̱o̱ ndee̱ ña xá'nda chiño no̱o̱ yichi̱ yatá ña xi̱ndiko̱n
ndó?, chi ndee̱ yó'o kúu ndee̱ ña vitá ní ña o̱n vása ndáya̱'ví no̱o̱
ndó vitin. [10] Ndáto̱'on i̱ to̱'on yó'o xí'in ndó chi nda̱ vitin ndó'ó yóo
ndó nda̱tán yóo naesclavo na kísa ndivi ña xá'nda chiño yichi̱ yatá
no̱o̱ ndó. Saá chi yichi̱ yatá yó'o chi̱ndú'u̱ ña ndá ki̱vi̱, ndá yo̱o̱,
án ndá kui̱ya̱ xíni̱ ñó'ó sakana ndó ñii ñii viko̱. ¿Án nda̱ vitin xáni
si̱ni̱ ndó ndí Ndios xíni̱ ñó'ó ra viko̱ yó'o xa̱'a̱ ña kusii̱ ini ra koni ra
ndó'ó? ¡O̱n si̱ví saá! [11] Ta xa̱'a̱ ña o̱n ta̱'án kunda̱a va̱'a ini ndó xa̱'a̱

yichi Jesucristo, ndixa yi'i yí'ví i koto ña mani xikuu ndi'i chiño ña kisa ndivi i xa'a ndó'ó.
12 Nañani yó xí'in nákí'va yó, xáku ndá'ví i noo ndó ndí kutaku
ndíka ndó ñii ki'va ndatán yi'i táku ndíka i yichi Jesucristo vitin.
Saá chi yi'i xa nduu i ndatán yóo ndó'ó, nivi na on vása kúu
najudío, chi mii yó, nivi na kándixa Jesucristo, on vása xíni ñó'ó
kutaku ka yó tixin ndee ndayí najudío. Ta kóni i ña kundaa ini
ndó ndí on vása ní-ke'é ndó ña on vá'a xí'in i. 13 Saá chi kivi noó
nixaa i noo ndó, saá nixiyo ñii kue'e xí'in i ña ndeé ní ndó'o i, ta
ndó'ó va'a chindeé ndó yi'i. Náká'án ndó ndí ña yo'vi nindo'o i
saá, kúu ña taxi nindoo i kua'a ní kivi xí'in ndó, ta kuchiño nika'an
ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo xí'in ndó. 14 Vará kue'e ña saxo'vi
yi'i xikuu ña ñii tondó'ó ká'no ní noo ndó, ta nda lo'o on vása
ní-sandakoo ndó yi'i, ni on vása ní-xaa noo ndó yi'i. Ta nda víka,
ndó'ó va'a naki'in ndó yi'i ndatán naki'in ndó ñii ñaángel Ndios
án ndatán naki'in ndó mii Jesucristo, saá naki'in ndó yi'i. 15 Ta,
¿ndachun nasama ini ndó vitin? Tá'an si'na nixiyo i xí'in ndó, ta
ndixa ndó'ó kí'vi ní nixiyo ini ndó xini ndó yi'i, ta kivi saá nda
nitondaa ndó xikuu ndó nivi na kóni chindeé yi'i xí'in ña ndino'o
sii ini ndó, tanda nixiyo ti'va ndó tava ndó nduchu noo ndó xa'a
ña taxi ndó ña nda'a i, níkúu. 16 Ta vitin, ¿án nduu ndó nivi na sáa
ini xíni ndó yi'i xa'a ña ndato'on i ñandaa xí'in ndó?
17 Ta nivi na kóni nasama ini ndó xa'a ña kasa ndivi ndó ndi'i
ndayí najudío, vará vivíi ké'é na xí'in ndó, ta on siví nivi na
ndino'o ini kúu na. Chi nayó'o chíkaa ní na ndee xí'in ndó ña
kuxíká ndó noo ndi'i ta kuiti chikaa so'o ndó to'on ña sáná'a mii
na. 18 Ta mii yó, vará ña va'a ní kúu ña vivíi ke'é yó xí'in nivi, ta
xíni ñó'ó ke'é yó saá xí'in ña ndino'o ini yó. Ta ndó'ó, saá xíni ñó'ó
ke'é ndó xí'in ndi'i nivi ndi'i saá kivi, án kivi yóo i xíto i ña ké'é
ndó kúu ña, án kivi on kóo i kúu ña. 19 Nañani yó xí'in nákí'va yó,
ndatán yóo sa'ya mii i, saá yóo ndó. Ta yi'i, ndatán yo'vi ndó'o ñii
ña'a ñá kí'vi ní tixin xa'a ña xa kóni kaku sa'ya ñá, saá ndó'o i xa'a
ndó. Saá chi ndáti i ña vaxi kua'no ndó ta tondaa kivi ña xino ndó
nduu ndó ndatán yóo Jesucristo. 20 Ta xí'in ña ndino'o ní ví ini i
kúu ña kútoo i koo i xí'in ndó xa'a ña vivíi ndato'on yó xí'in tá'an
yó. Ta saá on vása koni ñó'ó i taa i to'on yo'vi yó'o xaa ña noo ndó,
níkúu. Ta vitin on vása nání'i i to'on ña va'a ndato'on i xí'in ndó.

To'on yó'o ká'an ña xa'a sa'ya ñáSara xí'in sa'ya ñáAgar

21 Ndó'ó, nivi na kúu na kóni tuku ndikó kutaku tixin ndayí ña
nitaa taMoisés, ¿án on vása ní-xini so'o ndó ña káchí ndayí yó'o?
22 Chi ndayí yó'o ká'an ña taAbraham xikomí ra ovi sa'ya ra. Ñii

sa̱'ya ra ka̱ku ti̱xin ñii ña'a̱ ñá kúu esclava. Ta inka̱ sa̱'ya ra ka̱ku
ti̱xin ñii ña'a̱ ñá táku̱ ndíka̱, ñá xi̱kuu ñásí'í ndino'o ta̱Abraham.
23 Ta sa̱'ya ñáesclava ka̱ku ra chi yivá si'í ra chi̱kaa̱ ini na kukomí
na sa̱'ya na. Ta sa̱'ya ña'a̱ ñá táku̱ ndíka̱ ka̱ku ra xa̱'a̱ ña kundivi
to̱'on ña ki̱ndo̱o Ndios xí'in ta̱Abraham. 24 Ta xí'in o̱vi̱ náña'a̱ yó'o
to̱'on Ndios sáná'a ndasaá yóo o̱vi̱ ña ki̱ndo̱o Ndios xí'in ni̱vi.
To̱'on ña ká'a̱n xa̱'a̱ ñáesclava Agar sáná'a ña xa̱'a̱ ña ki̱ndo̱o Ndios
xí'in ni̱vi naIsrael yuku̱ Sinaí, chi no̱o̱ yuku̱ yó'o Ndios ta̱xi ra
nda̱yí ra nda'a̱ ta̱Moisés. Ta ndi'i ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ no̱o̱ xá'nda
chiño nda̱yí, nda̱tán yóo sa̱'ya ñáesclava Agar saá yóo na, chi
táku̱ ka̱ na ti̱xin ndee̱ nda̱yí yó'o. 25 Ta saá tuku to̱'on ña ká'a̱n
xa̱'a̱ ñáesclava Agar yó'o sáná'a ña xa̱'a̱ yuku̱ Sinaí ña ñíndichi
no̱o̱ ño'o̱ ña na̱ní Arabia, chi no̱o̱ yuku̱ yó'o ta̱Moisés na̱ki'in ra
nda̱yí Ndios. Saá tuku to̱'on ña ká'a̱n xa̱'a̱ ñáesclava Agar sáná'a
ña xa̱'a̱ ñoo Jerusalén ki̱vi̱ vitin, chi ni̱vi nañoo Jerusalén xí'in
ndi'i ni̱vi najudío na ndíko̱n yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño nda̱yí, nda̱tán
yóo naesclavo saá yóo na. 26 Ta to̱'on ña ká'a̱n xa̱'a̱ ñáSara, ña'a̱
ñá xi̱taku̱ ndíka̱, sáná'a ña xa̱'a̱ inka̱ ñoo Jerusalén ña yóo ñoyívi
ni̱no, ta mi̱i yó ni̱vi na kándixa Jesucristo, kúu yó ni̱vi nañoo yó'o.
Ta ndi'i mi̱i yó na kúu nañoo Jerusalén ña yóo ñoyívi ni̱no, kúu yó
ni̱vi na táku̱ ndíka̱, ta nda̱tán yóo sa̱'ya ñáSara ñá xi̱taku̱ ndíka̱, saá
yóo yó. 27 Saá ká'a̱n to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á xa̱'a̱ ñáSara ta
xa̱'a̱ ni̱vi na yóo nda̱tán yóo sa̱'ya ñá, ta to̱'on yó'o káchí ña saá:

Yó'ó, ñá kúu ña'a̱ ñánóma, ñá o̱n ki̱ví koo sa̱'ya, ¡va̱'a ná
kusii̱ ini ún vitin!
¡Va̱'a ná nda̱'yi ún xa̱'a̱ ña ká'no ní ñasii̱ yóo ini ún!
Saá chi ñii ki̱vi̱ ña va̱xi, ñáña'a̱ mató'ón, chi yii̱ ñá sa̱ndakoo
ra ñá,
ñáyó'o kukomí ñá kua̱'a̱ ní ka̱ sa̱'ya ñá no̱o̱ nasa̱'ya ña'a̱ ñá
yóo yii̱,

saá káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á.

28 Ta saá vitin, xa̱'a̱ ña kua̱'a̱ ní kúu mi̱i yó ni̱vi na kándixa
Jesucristo, Ndios xa ki̱sa ndivi ra to̱'on yó'o ña ki̱ndo̱o ra xí'in
ta̱Abraham, chi ñii ki̱'va xí'in ta̱Isaac ndi'i mi̱i yó kúu yó sa̱'ya
ndino'o ta̱Abraham. 29 Ta inka̱ sa̱'ya ta̱Abraham, ta̱ kúu ta̱Ismael,
ta̱a ta̱ ka̱ku chi yivá si'í ra kuiti chi̱kaa̱ ini na kukomí na sa̱'ya
na, ta̱Ismael yó'o sa̱xo̱'vi̱ ra ta̱Isaac, ta̱a ta̱ ka̱ku chi saá ku̱ndivi
ña kóni Nímа̱ Ndios. Ta vitin ñii ki̱'va saá ni̱vi na sáná'a ndí xíni̱
ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i nda̱yí Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés, ni̱vi yó'o
kúu na ndíko̱n sáxo̱'vi̱ mi̱i yó, ni̱vi na kándixa Jesucristo. 30 Ta
to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á, káchí ña saá: “Xíni̱ ñó'ó tava ún
ñáesclava, ta ti'ví ún ñáyó'o xí'in sa̱'ya ñá, ña ná ko̱'o̱n na ta
kuxíká na no̱o̱ ún. Chi ta̱a sa̱'ya ñáesclava yó'o o̱n kuchiño naki'in

ra ñavaa'a ña kindoo Ndios taxi ra nda'a saa'ya mii ña'a ñá xitaku ndíka”, káchí too'on Ndios. 31 Nañani yó xí'in nákii'va yó, mii yó na kándixa Jesucristo on vása yóo ka yó ndatán yóo saa'ya ñáesclava. Saá chi mii yó yóo yó ndatán yóo saa'ya ña'a ñá xitaku ndíka.

Xí'in too'on yó'o taPablo ndúkú ra nooo nivi na kándixa Jesucristo ña on sandakoo na yichi nooo táku ndíka na

5 Ndixa Jesucristo sakaaku ra mii yó nooo ndayí xaa'a ña kuchiño kutaku ndíka yó. Ta saá ndó'ó, xíni ñó'ó kutaku ndíka ndó yichi ra, ta on ndikó ndó ña tuku nduu ndó nivi naesclavo na táku tixin ndee ndayí ña nitaa taMoisés.

2 Chikaa soo'o vaa'a ndó too'on ña ndatoo'on i xí'in ndó vitin: Ta ndó'ó, tá taxi ndó ña kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, chi xáni sini ndó ndí xí'in chiño yó'o kuchiño ndó kutá'an vaa'a ndó xí'in Ndios, ta xí'in ña ke'é ndó saá, saná'a ndó ndí nda lo'o on vása ndáyaa'ví nooo ndó ña kisa ndivi Jesucristo xaa'a ña kuchiño yó kutá'an vaa'a yó xí'in Ndios. 3 Yii'i, tuku ká'an i xí'in ndó ndí nda yu kúu nivi na kísa ndivi ndayí ña xá'nda chiño xaa'a circuncisión, chi xáni sini na saá kuchiño kutá'an vaa'a na xí'in Ndios, níkúu, ta vaa'a kundaa ini nivi yó'o ndí táku ka na tixin ndee ndayí, ta xíni ñó'ó kasa ndivi na ndi'i saá ndayí Ndios ña nitaa taMoisés. 4 Ndó'ó, nivi na xáni sini ndí xaa'a ña kísa ndivi ndó ndayí Ndios ña nitaa taMoisés nduu ndó nivi na ndii na on koó kuachi kuiso nooo Ndios, ta ndó'ó, xí'in ñayó'o sáná'a ndó ndí xa nitaa'vi tá'an ndó xí'in Jesucristo, chi sakana ndó ñavaa'a saní'i Ndios ndó'ó. 5 Ta mii yó, nivi na ndino'o táku chi Nímaa Ndios táku ña ini yó, ndáti yó ta ndáa ini yó ndí ndixa kúu yó nivi na ndii nooo Ndios xaa'a ña kándixa yó Jesucristo. 6 Ta mii yó nivi na táku ini Jesucristo, ta ñii yóo yó xí'in ra, ta nooo yó on vása ndáyaa'ví ka, án kúu yó nivi na kisa ndivi circuncisión, án kúu yó nivi na on vása ní-kisa ndivi ña. Chi ñii laá ña ndáyaa'ví ní nooo yó kúu ña kándixa yó Jesucristo, ta xí'in ña kí'vi ini yó xíni tá'an yó sáná'a yó ndí ndino'o kándixa yó ra.

7 Ta ndó'ó, vaa'a ní kixá'á ndó ndíkon ndó yichi ña ndaa, ta, ¿yu kúu nivi sasi nooo ndó xaa'a ña on xiin ndó kundikon ka ndó yichi ña ndaa yó'o? 8 On siví too'on ña káku nooo Ndios kúu ña ká'an nivi na chú'u ndó'ó ke'é ndó saá. Chi Ndios kúu taa ta kana ndó'ó kundikon ndó yichi ña ndaa. 9 Ta nivi yó'o na sáná'a ndí ndi'i nivi na kándixa Jesucristo xíni ñó'ó na kasa ndivi na costumbre circuncisión, too'on vatá yó'o ña sáná'a na, ndatán yóo levadura saá yóo ña. Ta vaa'a naká'án ndó too'on ndíchí ña xíni yó ña káchí saá: “Vará lo'o kuiti kúu levadura, ta kómí ña ndee kasa chiño ña

xí'in ñii ko'ndo ká'no yuxan ña sanaño ña'á ña", saá káchí to'on
yó'o. 10 Yi'i ndáa ini i ndí Ndios chindeé ra ndó'ó ña on kandixa
ndó to'on ña káku sini nivi vatá yó'o ña kúu to'on ña sáka sini ndó
xa'a ña on kundaa ini ndó yu kúu ñandaa xíni ñó'ó ke'é ndó. Ta
saá va'a Ndios ná saxo'vi ra nivi yó'o, nda yu kúu na.
11 Nañani yó xí'in nákí'va yó, tá ndixa yi'i ká'an ndoso i ndí nivi
xíni ñó'ó kasa ndivi na costumbre circuncisión xa'a ña kutá'an va'a
na xí'in Ndios, níkúu, ta saá najudío sandakoo na ña ndíkon na
saxo'vi na yi'i, níkúu. Ta yi'i on vása ká'an i saá, chi ndixa ká'an
ndoso i noo nivi ndí ndasaá kuiti xa'a ña nixi'i Jesucristo nda'a
tón cruz xa'a kuachi yó, kúchiño nduu yó nivi na ndii noo Ndios.
Táná sandakoo i ña ká'an ndoso i to'on yó'o, níkúu, ta saá on kusaa
ka ini nivi koni na yi'i. 12 Ta nivi vatá na sáná'a ndó'ó ña ka'nda
lo'o ndó koñu ndó xa'a ña xíni ñó'ó kasa ndivi ndó costumbre
circuncisión, ta yi'i, ká'an i saá xa'a nivi yó'o ndí xiiña noo kóni na
ka'nda lo'o na, ¡va'a ka ñii yichi ná ka'nda ndi'i xí'in mii na!
13 Ta mii yó, nivi na kándixa Jesucristo, Ndios kana ra yó ña
kutaku ndíka yó. Ta on siví xa'a ña kasa ndivi yó ña on vá'a ña
kútoo ní yikí koñu yó kúu ña kutaku ndíka yó. Nda víka, va'a
kutaku ndíka yó xa'a ña kasa ndivi yó chiño ña chindeé tá'an yó
xí'in ña kí'vi ini yó xíni tá'an yó. 14 Saá chi ndi'i ndayí Ndios ña
nitaa taMoisés, kundivi ndi'i ña xí'in ndayí ña káchí saá: "Kuki'vi
ini yó koni tá'an yó ñii ki'va ndatán kí'vi ini yó xíni yó mii yó."
15 Ta, ¡koto va'a ndó xí'in mii ndó! Tá on vása kí'vi ini ndó xíni
tá'an ndó, ta káni tá'an ndó xí'in to'on ña sátakué'e ndó ini tá'an
ndó, ta yiyo ní saá, koto kundeé ndó sandi'i ndó xa'a natá'an ndó,
ta natá'an ndó sandi'i na xa'a ndó'ó.

To'on yó'o ká'an ndí ña on vá'a ña kútoo yikí koñu nivi on vása yóo yu'ú ña xí'in ña kóni Nímma Ndios

16 Ta ndáto'on i xí'in ndó, káchí i saá: Kutaku ndó kasa ndivi
ndó ña kóni Nímma Ndios, ta saá on vása kutaku ndó kasa ndivi ndó
ña on vá'a ña kútoo yikí koñu ndó. 17 Nímma Ndios ña táku ini mii
yó, nivi na kándixa Jesucristo, kóni ña ndí kasa ndivi yó ñava'a.
Ta ña kútoo ní yikí koñu yó kúu ña ke'é yó ña on vá'a. Ta saá ña
kóni Nímma Ndios ke'é yó kúu ña káni tá'an xí'in ña kútoo ní yikí
koñu yó ke'é ña. Ta xa'a ña káni tá'an ovi ñayó'o saá, on vása táxi
ña kasa ndivi yó ñava'a ndatán yóo ña kóni yó ke'é yó. 18 Ta saá
ni, tá ndíkon yó yichi noo xá'nda chiño Nímma Ndios noo yó, ta saá
on vása xíni ñó'ó kundikon yó yichi noo xá'nda chiño ndayí Ndios
ña nitaa taMoisés noo yó.

19 Ọn vása yọ'vị nakoni yó yu kúu ña ọn vá'a ña ké'é nịvi na
kísa ndivi ña kútoo ní yịkí kọñu na. Saá chi nịvi yó'o kútoo ní na
kị'vi na kuạchi, ta natạa kí'vi na kuạchi xí'in náña'ạ ná ọn sịví
násí'í na kúu, ta náña'ạ kí'vi ná kuạchi xí'in natạa na ọn sịví yịị
ná kúu, ta nịvi yó'o ké'é na ndi'i saá nọọ ñakini, 20 ta kísa tọ'ó na
kuạ'ạ ní nọọ ndios vatá, ta xí'in ña nákuati na chíkaạ na ñatásín
inkạ nịvi, ta sáạ ní ini na xíni tá'an na, ta táxi na kuạchi xạ'ạ
natá'an na nọọ nachiño, ta chútú ini na xí'in ña kuínị na xíni
na nịvi, ta kama sákaku na kuạchi xí'in nịvi, ta nina tọ'on kuẹ'ẹ
ká'ạn na ta káni tá'an na xí'in tá'an na, ta sáná'a na tọ'on ña sátịví
ñandạạ xạ'ạ Jesucristo. 21 Ta nịvi yó'o kísa kuínị na ta chíkaạ nịnọ
na inkạ nịvi, ta xá'ni na nịvi, ta xí'i ní na ndutạ tá sáxíini nịvi, ta
kúsiị ní ini na koo na vikọ nọọ ké'é nịvi ndi'i saá nọọ ña ọn vá'a
ñakini, ta nịvi yó'o tákụ na ké'é na kuạ'ạ ní kạ inkạ nọọ ña ọn
vá'a. Ta yị'ị, xa ndạtọ'on ị xí'in ndó, ta vitin tuku ká'ạn ị xí'in ndó,
káchí ị saá: Nịvi na tákụ ké'é ndi'i ña ọn vá'a ña sạkán ndạtọ'on ị
xạ'ạ, nịvi yó'o ọn kutakụ na xí'in Ndios nọọ xá'nda chiño ra.
22 Ta mịi yó, nịvi na tákụ Nímạ Ndios ini, ọn vása tákụ yó ké'é
kạ yó ña ọn vá'a ndạtán ké'é nịvi yó'o. Chi Nímạ Ndios táxi ña
ndeẹ ña ini yó ña nduu yó nịvi na vạ'a kí'vi ini xíni tá'an, ta nákaạ
ñasịị ini yó, ta yóo ñavạ'a ini yó, ta kómí yó ña ká'no ini yó xíni yó
nịvi, ta ké'é yó ñavạ'a xí'in nịvi, ta kúu yó nịvi na vạ'a ini, ta kúu
yó nịvi nandạạ na ọn vása sándakoo yichị Ndios. 23 Ta ọn sịví nịvi
na kísa ká'no xí'in mịi kúu yó, ta ndạ víkạ, nịvi na kísa nịnọ xí'in
mịi kúu yó. Ta nịvi na násita xí'in mịi nọọ ña ọn vá'a kúu yó. Saá
tákụ mịi yó, na kúu nịvi na tákụ Nímạ Ndios ini, ta ọn kọó ndạ ñii
ndạyí ka'nda chiño nọọ yó ña ọn kasa ndivi yó ndi'i ñavạ'a yó'o.
24 Ta xạ'ạ ña ñii yóo yó tákụ yó xí'in Jesucristo, ta xí'in ña nịxi'ị
Jesucristo nda'ạ tón cruz, ñii káchí xí'in ra nịxi'ị ña kútoo yịkí
kọñu yó ke'é ña, ña kúu ña ọn vá'a. Ta saá ọn vása kạ ndíkọn yó
yichị yatá nọọ xịxa'nda chiño ña ọn vá'a nọọ yó. 25 Ta vitin Nímạ
Ndios kúu ña tákụ ini yó ta ndíkọn yó yichị nọọ xá'nda chiño Nímạ
Ndios nọọ yó. Ta saá xíni ñó'ó kutakụ yó xí'in ña kísa ndivi yó ña
kóni Nímạ Ndios.
26 Ọn vá'a kuu yó nịvi na ñạ'a ní ini, ta ọn vá'a kuu yó nịvi na
sásaạ ini natá'an, ta ọn vá'a kuu yó nịvi na kuínị ini xíni natá'an.
6 Nañani yó xí'in nákị'vạ yó, tá yóo ñii nịvi na kándixa Jesucristo
ta nạkava na kẹ'é na ña ọn vá'a, ta ndó'ó, nịvi na vạ'a tákụ
ndạtán kóni Nímạ Ndios, xíni ñó'ó chindeé ndó tạñani yó án
ñákị'vạ yó yó'o xạ'ạ ña tuku vạ'a naki'in na kundikọn na yichị ña
ndạạ. Ta kịvị kạ'ạn ndó xí'in na, ta xí'in tọ'on ña tọ'ó ta xí'in ña
nịnọ ini ndó kạ'ạn ndó xí'in na. Ta ndixa koto vạ'a xí'in mịi ndó
kọtọ ñii kịvị ñii kị'va saá ña ọn vá'a koto ndoso ña ndó'ó ta nakava

ndó ke'é ndó ña o̱n vá'a. 2 Saá chi tá yóo ñii tondó'ó án tondíni
táku̱ yó, ta nda̱tán yóo ñaveé ní ndíso yó, saá yóo ña, ta xíni̱ ñó'ó
chindeé tá'an yó no̱o̱ ñaveé ndíso natá'an yó. Ta xí'in ña chíndeé
tá'an yó saá, kísa ndivi yó nda̱yí ña xa̱'nda chiño Jesucristo no̱o̱ yó.
3 Tá yóo ni̱vi na kándixa Jesucristo, ta kúu na ni̱vi na ña̱'a ní
ini, ta kúu na ni̱vi na sándá'ví xí'in mi̱i, chi o̱n si̱ví na ná'no ka̱ no̱o̱
inka̱ ni̱vi kúu nayó'o. 4 Ñii ñii mi̱i yó ni̱vi na kándixa Jesucristo,
xíni̱ ñó'ó ka'vi va̱'a si̱ni̱ yó xa̱'a̱ ña ké'é yó, ña kunda̱a̱ ini yó án
ndixa ñava̱'a, án ña o̱n vá'a kúu ña ké'é yó. Tá ndixa vivíi kísa
ndivi yó chiño va̱'a, ta saá va̱'a ná kusii̱ ini yó xa̱'a̱ ña ké'é mi̱i yó.
Ta o̱n vá'a kundi'i ini yó xa̱'a̱ ña ké'é inka̱ ni̱vi, án va̱'a ka̱ án ña o̱n
vása va̱'a ka̱ kúu chiño nayó'o no̱o̱ chiño ña ké'é mi̱i yó. 5 Saá chi
ñii ñii ni̱vi xíni̱ ñó'ó kuiso chiño na xí'in ña sa̱kuiso Ndios mi̱i na.
6 Ta ni̱vi na xíni̱ so̱'o to̱'on Ndios ña sáná'a namaestro no̱o̱ na,
ni̱vi yó'o ndíso na chiño ña taxi na lo'o ñava̱'a kómí na nda'a̱
namaestro na sáná'a ña'á.
7 Tá xáni si̱ni̱ ndó ndí Ndios o̱n cha'vi ra ni̱vi nda̱tán yóo chiño
kísa ndivi na, ta xí'in ña xáni si̱ni̱ ndó saá, sándá'ví xí'in mi̱i ndó.
Saá chi tá chi'i ni̱vi ñava̱'a, ta ñava̱'a nakaya na. Tá chi'i ni̱vi ña o̱n
vá'a, ta ña o̱n vá'a nakaya na. 8 Ta saá ni̱vi na táku̱ kísa ndivi ña o̱n
vá'a ña kútoo ní yi̱kí ko̱ñu na, nayó'o yóo na nda̱tán yóo ni̱vi na
chi̱'i ña o̱n vá'a, ta ña nakaya ni̱vi yó'o kúu ña sandi'i xa̱'a̱ na no̱o̱
Ndios. Ta ni̱vi na táku̱ kísa ndivi ña kóni Nímа̱ Ndios, ni̱vi yó'o
yóo na nda̱tán yóo ni̱vi na chi̱'i ñava̱'a, ta ña nakaya ni̱vi yó'o kúu
ña kutaku̱ na xí'in Ndios ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi. 9 Ta saá ñii ñii ki̱vi̱
xíni̱ ñó'ó kutaku̱ yó kasa ndivi yó ñava̱'a, ta nda̱ lo'o o̱n sandakoo
yó ké'é yó saá. Tá ñii ñii ki̱vi̱ chika̱a̱ ka̱ yó ndee̱ ke'é yó ñava̱'a, ta
saá to̱nda̱a ki̱vi̱ ña chi̱tóni̱ Ndios, ta ndixa naki'in yó ñava̱'a taxi
Ndios nda'a̱ yó. 10 Ta xa̱'a̱ ñayó'o, ndi'i saá yichi̱ tá kuchiño ke'é
yó ñava̱'a xí'in ni̱vi, ta saá va̱'a ná ke'é yó ña. Ta ña xíni̱ ñó'ó ní
ka̱ kúu ña ke'é yó ñava̱'a xí'in nañani yó ta xí'in náki̱'va̱ yó na
kándixa Jesucristo.

Xí'in to̱'on yó'o ta̱Pablo kísa ká'no ra ña ki̱sa ndivi Jesucristo nda'a̱ tón cruz

11 Koto ndó ví, vitin xí'in nda'a̱ mi̱i i̱ táa i̱ letra ná'no yó'o no̱o̱
ñasondí'í tutu yó'o. 12 Ndáto̱'on i̱ xí'in ndó saá, ndí ni̱vi na kóni
kasa ndu̱xa̱ xí'in ndó ña kasa ndivi ndó costumbre circuncisión,
ni̱vi yó'o o̱n si̱ví ni̱vi na va̱'a ndino'o ini kúu na. Saá chi ña kuiti
kóni na kúu ña va̱'a koo na xí'in inka̱ najudío, ta yí'ví na ko̱to̱
najudío yó'o saxo̱'vi̱ ña'á na, táná ka̱'a̱n na ndí ndasaá kuiti
xa̱'a̱ ña ki̱sa ndivi Jesucristo ki̱vi̱ ni̱xi'i̱ ra nda'a̱ tón cruz kúu ña

kúchiño Ndios sakaku ra nivi noo kuachi na. 13 Ta najudío yó'o,
na kúu na ká'an xí'in ndó ndí xíni ñó'ó kasa ndivi ndó costumbre
circuncisión, ta mii nayó'o on vása kísa ndivi na ndi'i ña xá'nda
chiño ndayí Ndios ña nitaa taMoisés. Ta ndasaá kuiti ña kóni na
kúu ña kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, xa'a ña kuchiño
kasa ká'no xí'in mii na noo inka nivi ña sanoo na ini ndó ña
kundikon ndó yichi mii na. 14 Ta yi'i, ñii laá xa'a ña kísa ká'no
xí'in mii i kúu ña kándixa i ndí Jesucristo nixi'i ra nda'a tón cruz
xa'a kuachi i. Ta xa'a ña ñii yóo i xí'in Jesucristo, ndatán yóo ña ñii
káchí nixi'i i xí'in ra, saá yóo ña. Ta saá ña on vá'a ñoyívi yó'o on
vása kómí ka ña ndee ka'nda chiño ña noo i, chi ndatán yóo taa ta
nixi'i, saá yóo i noo ña on vá'a yó'o. Ta ndi'i ña yóo ñoyívi ndatán
yóo ña nixi'i noo i, saá yóo ña, chi nda lo'o on vása ndáya'ví ka
ña noo i. 15 Ta mii yó nivi na kándixa Jesucristo ta ñii yóo yó táku
yó xí'in ra, ta vitin ndixa on vása ndáya'ví noo yó án kúu yó nivi
na kísa ndivi circuncisión, án kúu yó nivi na on vása kísa ndivi
circuncisión. Ñii laá ña ndáya'ví ní noo yó vitin kúu ña Ndios
ndasa ra ña nduu yó nivi xaá. 16 Ta ndi'i nivi na kándixa to'on yó'o
ta táku na saá, ¡va'a ná koo ñava'a ini na! Ta, ¡va'a ná kundá'ví ini
Ndios koni ra na! Chi vitin nduu na nave'e Ndios.
17 Tanda kivi vitin tanda ndi'i kivi ña vaxi, on xiin i ña nda ñii
nivi sakaku na kuachi xí'in i xa'a to'on ña sáná'a i xa'a Jesucristo.
Saá chi noo yikí koñu i kómí i kua'a ní yanda ña sáná'a ndí yi'i kúu
taa ta xa nixo'vi ní xa'a chiño ña kisa ndivi i noo Jesucristo, Taa
taKá'no noo yó.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndáyi ra nivi nañoo estado Galacia

18 Ta nañani yó xí'in nákí'va yó, ndúkú i noo Jesucristo, Taa
taKá'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a ra xí'in ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ña nitaa taPablo ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Éfeso

Xí'in to'on yó'o taPablo chindeé ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Éfeso

1 Yi'i kúu i taPablo, taa ta nakaxin Ndios ña kúu i taapóstol, taa ta ti'ví ra kasa ndivi chiño noo Jesucristo. Ta táa i tutu yó'o xaa ña nda'a ndó'ó, nivi na táku ñoo Éfeso, na kúu nañoo Ndios chi kándixa ndó Jesucristo ta vivíi ndíkon ndó yichi ra. 2 Ta Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo Taa taKá'no noo yó, ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó, ta ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó.

Xí'in to'on yó'o taPablo kísa ká'no ra Ndios xa'a ñava'a ké'é ra xí'in nivi na kándixa Jesucristo

3 ¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios, ta kúu Yivá Jesucristo, Taa taKá'no noo yó! Saá chi xa'a ña táku yó ini Jesucristo, nda ñoyívi nino Ndios xa saní'i ra mii yó ndi'i saá noo ñava'a ña káku Níma ra. 4 Kivi on ta'án kasa va'a Ndios ñoyívi yó'o, xa nakaxin ra mii yó ña nduu yó nivi nayii, na on koó kuachi kuiso noo ra xa'a ña kutaku yó ini Jesucristo. 5 Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra mii yó, ta xa'a ñayó'o, chitóni ra naki'in ra mii yó ña nduu yó sa'ya ra. Ta ña kuchiño ke'é ra saá, Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta xí'in ñasii ndino'o ini ra, Ndios naki'in ra mii yó ña nduu yó sa'ya ra. 6 Va'a ná kasa ká'no ní yó Ndios, chi xa'a ñava'a ini ra kúu ña naki'in va'a ra mii yó, na kúu nivi na táku ini Jesucristo, taa ta kí'vi ní ini Ndios xíni ra. 7 Ta ña kuchiño ñii kutaku yó xí'in ra, Jesucristo cha'vi ra xa'a yó xí'in nii ra ña nixita kivi nixi'i ra nda'a tón cruz. Ta xa'a ñayó'o Ndios kísa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ta ndee ña on vá'a on vása ka xá'nda chiño ña noo yó. Ndios ké'é ra ñava'a yó'o xí'in yó chi ká'no ní ñava'a yóo ini ra. 8 Ta ñii ñii kivi Ndios sání'i ra mii yó kua'a ní ñandíchí, ta saá tuku táxi ra ña kundaa ini yó ñandaa. 9 Vará si'na nixiyo se'é ña chitóni Ndios kasa ndivi Jesucristo, ta vitin Ndios xa saná'a káxín ra ña mii yó,

chi saá chikaa ini Ndios kasa ndivi ra. 10 Saá chi ña chitóni Ndios
kúu ñayó'o: Tá kixaa kivi ña chindú'u ra, ta saá kivi yó'o Ndios
taxi ra ndayí nda'a Jesucristo ña ka'nda chiño ra noo ndi'i ña yóo
ñoyívi nino ta ka'nda chiño ra noo ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o.
11 Nda ñanoó Ndios xa nakaxin ra mii yó ña kuu yó sa'ya ra.
Ta xa'a ña ñii yóo yó táku yó xí'in Jesucristo, ndixa naki'in yó
ndi'i ñava'a ña nika'an Ndios kindoo ra xí'in yó. Saá chi ñii ki'va
ndatán chitóni Ndios kasa ndivi ra, saá ké'é ra. 12 Ta Ndios kóni
ra ña mii ndi najudío, na kúu nivi nanoó kandixa Jesucristo, ná
kasa ká'no ní ndi Ndios xa'a ndee va'a ña livi kómí ra. 13 Ta vitin
ndó'ó, nivi na on vása kúu najudío xa xini so'o ndó to'on va'a ña
ndaa ña káchí ndí Ndios sákaku ra nivi na kándixa Jesucristo. Ta
saá xa'a ña kandixa ndó Jesucristo, Ndios taxi ra Níma ra yóo ña
táku ña ini ndó, ta kísa ndaa ña ndí kúu ndó sa'ya ndino'o Ndios
vitin. Ta Níma Ndios yó'o kúu ña xina'á nika'an Ndios kindoo ra
xí'in naIsrael ndí ti'ví ra ña ñoyívi yó'o. 14 Ta Níma Ndios yó'o ña
táku ini yó kúu ña kísa ndaa ndí ndixa Ndios taxi ra ndi'i ñava'a
chindú'u ra naki'in yó noo ra ñoyívi nino, chi kúu yó sa'ya ndino'o
Ndios. Saá ke'é Ndios xí'in yó xa'a ña kasa ká'no yó ra chi kómí ra
ndi'i ndee ná'no va'a ña livi.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndúkú ra noo Ndios xa'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Éfeso

15 Ta saá xa'a ña xini so'o i ña ndí va'a ndáa ini ndó Jesucristo,
ta xa'a ña xini so'o i ndí kí'vi ní ini ndó xíni ndó ndi'i nañani yó
xí'in nákí'va yó na kándixa ña'á, 16 ta on vása sándakoo i ká'an i
xí'in Ndios xa'a ndó, ká'an i káchí i xí'in ra saá: “Tata Yivá yó,
táxa'vi ún xa'a nivi na kándixa Jesucristo na kúu na táku ñoo
Éfeso”, káchí i xí'in Ndios. 17 Ta ndi'i saá kivi ndúkú i xa'a ndó
noo Yivá yó Ndios, taa ta kómí ndi'i ndee ná'no, ta kúu ra taa ta
naki'in ñato'ó nda'a Jesucristo kivi nixika ra ñoyívi yó'o. Ta noo
Ndios yó'o ndúkú i ña taxi ra ñandíchí Níma ra koo ña sini ndó, ta
ndúkú i noo ra ndí Níma ra saná'a ña ndó'ó ndi'i ñandaa. Ta xí'in
ñayó'o, chindeé ña ndó'ó ña kundaa va'a ka ini ndó xa'a Ndios.
18 Ta ká'an i ndúkú i noo Ndios ña sanaye'e ra ñandíchí sini ndó ña
kundaa ndino'o ini ndó xa'a yu kúu ñava'a ká'no ndáti ndó, chi
ndó'ó kúu nivi na kana Ndios ña nduu ndó sa'ya ra ña kutaku ndó
xí'in ra ndi'i saá kivi. Ta ká'an i ndúkú i noo Ndios ña chindeé
ra ndó'ó ña kundaa va'a ini ndó ndí kua'a ní ñava'a livi ná'no
taxi Ndios nda'a ndi'i nivi na kúu sa'ya ra. 19 Ta saá tuku ká'an i
ndúkú i noo Ndios ña saná'a ra noo ndó'ó ndí ndee ña kómí ra
niya'a ní ká'no ña xa'a ña chindeé ra mii yó na kúu nivi na kándixa

ña'á. 20 Xí'in mii ndee yó'o, Ndios sanatakuu ra Jesucristo, ta taxi ra
ña yóo Jesucristo noo táyi tón to'ó tón ñíndichi siin kua'á Ndios
ñoyívi nino. 21 Ta xí'in ña ke'é ra saá, Ndios taxi ra ndí Jesucristo
kúu taa ta ká'no ní ka noo ndi'i naná'no, ta kúu ra taa ta ká'no
ní ka noo ndi'i na xá'nda chiño, ta kúu ra taa ta ká'no ní ka noo
ndi'i nivi án níma ña kómí ndayí ñoyívi yó'o án ñoyívi nino. Ta
Jesucristo kúu ra taa ta ká'no ní ka noo ndi'i ña yóo án ña takuu
ñoyívi vitin, ta ñii kiva saá kúu ra taa ta ká'no ní ka noo ndi'i ña
koo án ña kutakuu ndi'i saá kivi ña vaxi. 22 Ta Ndios xa sakoyo ra
ndi'i ndee on vá'a tixin xa'a Jesucristo, ta taxi ra ña Jesucristo
kúu ra taa taká'no ní ka, chi ndatán yóo sini nivi noo yikí koñu
na, saá yóo Jesucristo xí'in nivi na kándixa ña'á. 23 Ta ndatán yóo
yikí koñu Jesucristo saá yóo ndi'i nivi na kándixa ña'á. Ta xí'in
mii ra sákutú ndaa ra ini ndi'i nivi na kándixa ña'á. Ta saá tuku
Jesucristo xí'in mii ra sákutú ndaa ra ndi'i ña kuva'a ñoyívi yó'o
xí'in ndi'i ña kuva'a ñoyívi nino.

Toon yó'o ká'an ndí Ndios sákaku ra nivi xa'a ñava'a ká'no ini ra

2 Ta ndó'ó, ña yachi ka tá on ta'án kandixa ndó Jesucristo, ta
nixika ndó yichi ña on vá'a ta xindiso ní ndó kuachi, ta kivi
saá xikuu ndó ndatán yóo nivi na nixi'i noo Ndios. 2 Saá nixiyo
ndó xina'á chi xindikon ndó yichi on vá'a ñii káchí xí'in inka nivi
ñoyívi yó'o, ta chikaa so'o ndó ña ndato'on níma ndiva'a ká'no
xí'in ndó saá. Ta níma ndiva'a ká'no yó'o kúu ña xá'nda chiño noo
ndi'i níma ndiva'a, ta saá tuku kúu ña níma ña kísa chiño ini nivi
na toon ní ini, na on vása xiin chikaa so'o ña ká'an Ndios. 3 Ta
xina'á ñii ki'va ndatán takuu nivi na toon ní ini yó'o, saá xitakuu mii
yó, chi xindikon yó yichi noo kísa ndivi yó ña on vá'a ña kútoo
ní yikí koñu yó, ta kísa ndivi yó ña on vá'a ña káchí ini yó. Ta ñii
káchí xí'in nivi na toon ini, xa'nda chiño ña on vá'a noo yó. Ta xa'a
ñayó'o, Ndios xikomí ra ndayí saxo'vi ní ra mii yó, níkúu, xí'in ña
sáa ní ini ra ñii káchí xí'in nivi na on vá'a. 4 Ta saá ni, Ndios, ta kúu
taa ta ká'no ní ini, ndixa kí'vi ní ini ra xíni ra mii yó, 5 ta ñii káchí
xí'in Jesucristo, taxi ra ña kutakuu ndino'o yó noo ra. Ñayó'o kee'é
Ndios xí'in yó kivi xikuu ka yó nivi na nixi'i noo ra xa'a ña xindiso
yó kua'a ní kuachi noo ra. Ta ndixa ndasaá kuiti xa'a ñava'a ká'no
ini mii Ndios kúu ña sakaku ra mii yó noo ndee ña on vá'a. 6 Ta
xa'a ña ñii yóo yó takuu yó xí'in Jesucristo vitin, yóo ña ndatán yóo
ña Ndios ñii káchí xa sanatakuu ra yó xí'in Jesucristo, ta taxi ra ña
ñii káchí xí'in Jesucristo ndóo yó noo táyi ná'no tón to'ó ñoyívi
nino noo xá'nda chiño yó xí'in ra. 7 Saá kee'é Ndios ñava'a yó'o xí'in

ndi'i mii yó, chi kóni ra saná'a ra noo nivi na kutaku kuiya vaxi,
ndí kua'a ní ñava'a ké'é ra xí'in yó chi kúu ra taa ta va'a ká'no ini,
ta kí'vi ní ini ra xíni ra mii yó, nivi na ñii yóo xí'in Jesucristo chi
kándixa yó ra. 8 Saá chi ña sakaku Ndios mii yó noo ña on vá'a
ña sandi'i xa'a yó kúu ñii ñava'a ká'no saní'i Ndios mii yó, chi
taa ta va'a ní ká'no ini kúu ra. Ta on siví xa'a ña chiño va'a kisa
ndivi yó noo Ndios kúu ña sakaku ra mii yó. Ta xa'a ña kandixa yó
Jesucristo, Ndios saní'i ra yó ñava'a ña sakaku ra mii yó. 9 Ndixa
on siví xa'a chiño va'a ña kisa ndivi yó kúu ña Ndios sakaku ra mii
yó. Ta ñayó'o sáná'a ndí nda ñii yó on kúchiño kasa ká'no xí'in mii
yó noo Ndios. 10 Ndios kisa va'a ra mii yó, ta kúu yó nivi na kuva'a
xa'a ña ñii koo yó kutaku yó xí'in Jesucristo ta xa'a ña kasa ndivi
yó kua'a ní chiño va'a ña nda xa si'na chitóni Ndios kasa ndivi yó.

To'on yó'o ká'an ndí ndi'i nivi na kándixa Jesucristo ñii yóo na ndatán ñii nivi

11 Ndó'ó, nivi na on siví najudío kúu, va'a naká'án ndó ndí
xina'á ndó'ó on siví nivi na va'a xinata'an xí'in Ndios xikuu ndó. Ta
mii ndi nivi najudío chinóo ndi kivi ndó, naní ndó "nivi na on vása
kísa ndivi costumbre circuncisión." Ta mii ndi najudío sakunaní
xí'in mii ndi "nivi na kísa ndivi costumbre circuncisión",[a] ta xáni
sini ndi ndí xa'a ña kisa ndivi ndi costumbre yó'o xí'in yikí koñu
ndi, kúu ndi nivi na va'a náta'an xí'in Ndios, ta on siví saá, chi
on vása ní-nasama níma ndi ña xí'in ña ndino'o ini ndi kundikon
ndi Ndios. 12 Ta ndó'ó na on siví najudío kúu, va'a naká'án ndó
ndasaá nixiyo ndó xina'á tá on ta'án kandixa ndó Jesucristo. Xíká
ní xitaku ndó noo ra, ta xa'a ña on siví nañoo ra naIsrael kúu ndó,
on vása ní-xiyo ndayí nda'a ndó ña naki'in ndó ñava'a kindoo
Ndios taxi ra nda'a naIsrael. Ndá'ví ní xitaku ndó si'na, chi on
vása ní-kundaa ini ndó yu kúu Ndios ndino'o, ta nda lo'o on vása
ní-xindati ndó naki'in ndó ñava'a nda'a ra. Saá ndá'ví xitaku ndó
xina'á. 13 Ta vitin xa'a ña kandixa ndó Jesucristo, va'a náta'an
ndó xí'in Ndios. Vará xina'á xikuu ndó nivi na xitaku xíká ní noo
Ndios, ta nii Jesucristo, ña nixita nda'a tón cruz kivi nixi'i ra, taxi
ña kixaa ndó kuyatin ndó noo Ndios vitin. 14 Ta mii Jesucristo kúu
taa ta va'a sanakutá'an mii ndi, nivi najudío xí'in ndó'ó, nivi na on
siví najudío kúu, chi ke'é ra chiño ña taxi ndí va'a náta'an ovi noo
nivi yó'o vitin. Ta xina'á mii yó na kúu ovi noo nivi yó'o nisaa ini
yó xini tá'an yó, ta ndatán nixiyo ñii nama kútu ña xinakaa ma'ñó,

---

[a] **2:11** Costumbre najudío ña naní "circuncisión"
kúu ña xá'nda na lo'o ñii sini ñatee talo'o.

ta nata'ví ña ndi'i najudío noo ndó'ó na on siví najudío kúu, saá nixiyo ña. Ta ndatán yóo taa ta sandi'i xa'a namá kútu yó'o, saá yóo Jesucristo. Saá chi xa'a ña ke'é Jesucristo, on koó ka ña nákaa nátá'vi tá'an mii yó nivi na kándixa Jesucristo, án najudío kúu yó, án nivi na on siví najudío kúu yó. 15 Xí'in ña nixi'i ra nda'a tón cruz, Jesucristo kindaa ra ndee ndayí ña nitaa taMoisés, ta ndayí yó'o on siví ka ña xá'nda chiño noo nivi na kándixa Jesucristo kúu ña. Ta saá ndayí yó'o on vása náta'ví tá'an ka ña mii ndi najudío noo ndó'ó na on vása kúu najudío. Saá chi xa'a ña kandixa yó Jesucristo, tayó'o sanduu ra ovi noo nivi na xikuu mii yó ña nduu yó ñii noo nivi xaá vitin. Ta saá ñii va'a nákutá'an ndi'i mii yó, nivi na kándixa Jesucristo, án najudío kúu yó, án on siví najudío kúu yó, chi ñii yóo yó xí'in ra vitin. 16 Saá chi xí'in ña nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz, sandi'i ra xa'a ña sáa nixiyo ini mii ndi najudío xini ndi nivi na on siví najudío kúu. Ta ñii ki'va saá sandi'i ra xa'a ña sáa nixiyo ini ndó'ó nivi na on vása kúu najudío xini ndó ndi'i najudío. Saá chi ndi'i mii yó na kándixa Jesucristo ñii nduu yó xí'in ra, ta nákutá'an va'a yó xí'in Ndios vitin.

17 Ta kivi kixi Jesucristo ñoyívi yó'o, ta nika'an ndoso ra to'on va'a noo ndi'i nivi, nika'an ra xí'in na ndasaá kuchiño kutá'an va'a na xí'in Ndios. Ta ndato'on ra to'on va'a yó'o xí'in ndó'ó, nivi na xitaku xíká noo Ndios, ta ñii ki'va saá ndato'on ra xí'in mii ndi najudío na xitaku yatin noo Ndios. 18 Ta vitin ndi'i mii yó na kándixa Jesucristo, án nivi na on siví najudío kúu, án nivi najudío kúu, ta ñii laá Nímá Ndios kúu ña yóo táku ini ñii ñii yó, ta xa'a ñayó'o, kómí yó ndayí ña kixaa yatin yó noo Ndios. 19 Ta saá ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, vará on siví najudío kúu ndó, ta vitin on vása ka táku xíká ndó noo Ndios, ta ni on vása ka kúu ndó nivi na ñoo xíyo noo ra. Ta nda víká, vitin kúu ndó nivi nañoo Ndios, ta kúu ndó nave'e mii ra. 20 Ndatán yóo ñii laá ve'e ña kísa va'a Ndios saá yóo ndi'i yó, nivi na kándixa Jesucristo. Ta ndatán yóo xa'a ve'e yó'o saá yóo to'on Ndios ña saná'a naapóstol xí'in naprofeta. Ta ndatán yóo mii yuu ña ká'no ní ña nákaa xa'a titon ve'e, ndíso ña ve'e yó'o, saá yóo Jesucristo. 21 Saá chi xa'a ña va'a kundichi ve'e, ndi'i inka yuu ña kuva'a ve'e yó'o xíni ñó'ó ña yuu ká'no ña nákaa titon xa'a ve'e. Saá ndi'i mii yó, nivi na kándixa Jesucristo, xíni ñó'ó ní yó ra, chi tayó'o sánakutá'an ra mii yó ña ñii nduu yó xí'in ra, ta xí'in ndee ra vaxi kua'no yó ta tondaa yó nduu yó nivi na koo ndatán kóni ra. Ta saá ndatán yóo ve'e ño'o yii noo yóo Ndios, saá yóo mii yó nivi na kándixa Jesucristo. 22 Saá ndó'ó, xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, ndatán yóo ve'e ño'o noo yóo Ndios, saá yóo ndó vitin, chi Nímá Ndios táku ña ini ndó.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí tạPablo kísa chiño ra nọọ nịvi na ọn vása kúu najudío

3 Ta yị'ị, tạPablo, vitin nákaạ ị ini ve'e kạa xạ'ạ ña nịkạ'ạn
ndoso ị tọ'on vạ'a xạ'ạ Jesucristo. Ta ña xó'vị ị yó'o vitin
kúu xạ'ạ ña naki'in ndó ñavạ'a ña chindeé ndó'ó, nịvi na ọn sịví
najudío kúu. 2 Ndixa xa xịnị sọ'o ndó ndí Ndios xa sạkuiso chiño
ra yị'ị ndatọ'on ị xí'in ndó'ó, nịvi na ọn sịví najudío kúu, yu kúu
ñavạ'a chịtónị Ndios ke'é ra xí'in ndó. Chi Ndios, xạ'ạ ñavạ'a ní ini
ra, chịtónị ra sakạku ra ndó'ó nịvi na kándixa Jesucristo. 3 Vará
ña chịtónị ra yó'o kúu ña na'á ní nịxịyo se'é nọọ nịvi, ta Ndios
sạná'a ra nọọ ị xạ'ạ ña kundạạ ini ị ña. Ta xa xínị ndó xạ'ạ ñayó'o
chi sạkán nịtaa lo'o ị tọ'on ña ndạtọ'on ị xí'in ndó xạ'ạ ñayó'o. 4 Tá
ka'vi ndó tọ'on ña xa nịtaa ị nọọ tutu yó'o, ta saá kundạạ ini ndó
yu kúu ña xa xínị ị vitin xạ'ạ ña chịtónị Ndios, ña kúu ña xa kịsa
ndivi Jesucristo xạ'ạ nịvi. 5 Vará xịnạ'á ña chịtónị Ndios nịxịyo se'é
ña nọọ nịvi, ta vitin Nímạ Ndios sạnatịvi ña ñayó'o ini naapóstol
xí'in naprofeta ña kundạạ ini na xạ'ạ ña. 6 Ta vitin ndátọ'on ị xí'in
ndó ndí ña chịtónị Ndios kúu ñayó'o: Ñii káchí najudío ta xí'in nịvi
na ọn sịví najudío kúu, kúchiño na naki'in na ñavạ'a ña kịndọo
Ndios taxi ra nda'ạ ndi'i nịvi na kúu sạ'ya ndino'o ra. Ta ndi'i
nịvi na ndino'o ini kándixa Jesucristo, nayó'o kúu nasạ'ya Ndios,
ta ndạtán yóo kuạ'ạ xiiña ñii lạá yịkí kọñu nịvi saá yóo ndi'i nịvi
yó'o, saá chi nịvi yó'o yóo na ndạtán yóo yịkí kọñu Jesucristo.
7 Ta yị'ị, xạ'ạ ñavạ'a sạní'i Ndios yị'ị chi tạa tạ vạ'a ká'no ini
kúu ra, ta xạ'ạ ña kómí ra ndi'i ndeẹ, Ndios sạkuiso chiño ra yị'ị
ña kạ'ạn ndoso ị tọ'on vạ'a xạ'ạ Jesucristo. 8 Vará yị'ị kúu ị ñii tạa
tạ ndáyạ'ví lo'o ní kạ nọọ ndi'i nịvi na kándixa Jesucristo, ta saá
ni, Ndios kẹ'é ra ñavạ'a ní xí'in ị, chi tạxi ra nda'ạ ị ñatọ'ó ká'no,
ña kúu ña sạkuiso chiño ra yị'ị ña kạ'ạn ndoso ị tọ'on vạ'a xạ'ạ
Jesucristo nọọ nịvi na ọn sịví najudío kúu. Ta ndátọ'on ị xí'in na
ndí nịvi na kándixa Jesucristo naki'in na kuạ'ạ ní ñavạ'a nda'ạ ra,
tạndạ ni ọn kuchiño na ka'vi na ndasaá kuạ'ạ ní kúu ña. 9 Vará
Ndios chịse'é ra nọọ nịvi ña kúu ña chịtónị ra ndạ ñanọó, ta vitin
sạkuiso chiño ra yị'ị ña ndatọ'on ị xí'in nịvi ña kundạạ ini na yu
kúu ña chịtónị Ndios, tạa tạ kịsa vạ'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in
ña yóo ñoyívi nịno. 10 Saá kẹ'é Ndios chi kóni ra ndí vitin, xí'in
ñavạ'a ké'é nịvi na kándixa Jesucristo, ndi'i naángel ná'no ta xí'in
ndi'i inkạ nímạ ña kómí ndạyí ñoyívi nịno, kundạạ ini ndi'i na ndí
ndixa Ndios kúu tạa tạ kómí ndi'i nọọ ñandíchí ndino'o. 11 Ñayó'o
kúu ña chịtónị Ndios ndạ kịvị nọó, ta xí'in ña kẹ'é Jesucristo, Tạa
tạKá'no nọọ yó, Ndios kịsa ndivi ra ña chịtónị ra ñii kị'va ndạtán
yóo ña kóni ra. 12 Ta xạ'ạ ña kạndixa yó Jesucristo ta ñii yóo yó

táku̱ yó xí'in ra, kómí yó ndayí ña va̱'a nata'an yó xí'in Ndios vitin,
ta o̱n vása yí'ví yó xaa̱ yatin yó no̱o̱ Ndios ña ka̱'a̱n yó xí'in ra.
13 Ta xa̱'a̱ ñayó'o, ndúkú i̱ no̱o̱ ndó ña o̱n kuchuchú ini ndó xa̱'a̱ ña
xó'vi̱ i̱ vitin. Nda̱ víka̱, va̱'a ná kani si̱ni̱ ndó ndí ña xó'vi̱ i̱ vitin kúu
ña táxi i̱ ñato̱'ó nda'a̱ ndó.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí o̱n kúchiño kunda̱a̱ ini yó ndasaá ká'no ní yóo ña kí'vi ini Jesucristo xíni ra mi̱i yó

14 Ta xa̱'a̱ ndi'i ñava̱'a ke̱'é ra xí'in yó, ñii ñii ki̱vi̱ kúxítí i̱ no̱o̱
Yivá yó Ndios, ta̱ kúu Yivá Jesucristo Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, 15 ta kúu
ra ta̱a ta̱ sákunaní yó "Yivá yó", chi ki̱sa va̱'a ra ndi'i mi̱i yó, ni̱vi
na táku̱ ñoyívi yó'o, ta ki̱sa va̱'a ra ndi'i na táku̱ ñoyívi ni̱no. 16 Ta
xa̱'a̱ ña kómí ra ndi'i saá no̱o̱ ñava̱'a ndino'o, ndúkú i̱ no̱o̱ ra ña
Níma̱ ra ná chikaa̱ ña ndee̱ ini ndó xa̱'a̱ ña kútu̱ kuita ndó yichi̱
Jesucristo. 17 Ta saá xa̱'a̱ ña ndáa ini ndó Jesucristo, ndixa kutaku̱
ra ini ndó ndi'i saá ki̱vi̱. Ta ndúkú i̱ no̱o̱ Ndios ña chindeé ra ndó'ó
ña nduu ndó ni̱vi na ndixa kí'vi ní ini xíni na Ndios ta ñii ki̱'va saá
kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó, chi ñayó'o kúu ña ndáya̱'ví ní
ka̱ no̱o̱ ndi'i chiño va̱'a kísa ndivi yó. 18 Ta saá ndó'ó ta xí'in ndi'i
ni̱vi na ndíko̱n Ndios to̱nda̱a ndó no̱o̱ ña kunda̱a̱ ini ndó ndasaá
ví kónó ní nákaa̱ ña ndixa kí'vi ini Ndios xíni ra ndó'ó; ta ndasaá
ví síkón ní xáa̱ ña kí'vi ini Ndios xíni ra ndó'ó, ta ndasaá ví ká'no
ní ndíka̱ xáa̱ ña va̱'a kí'vi ini ra xíni ra ndó'ó, ta ndasaá ví yá'a ní
kání xíká xáa̱ ña kí'vi ini Ndios xíni ra ndó'ó. 19 Ta nda̱ ñii xiiña o̱n
vása ndi'i ña kí'vi ní ini Jesucristo xíni ra ndó'ó. Ta vará o̱n vása
kúchiño kunda̱a̱ ini ndó ndasaá kí'vi ní ini Jesucristo xíni ra ndó'ó,
ta saá ni, xáku ndá'ví i̱ no̱o̱ Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña kunda̱a̱
ini ndó ñayó'o. Ta saá kuchiño naki'in ndó ndi'i ñava̱'a ña káku ini
Ndios, ta ñayó'o sakutú ña ini ndó ña to̱nda̱a ndó kuu ndó ni̱vi na
ni̱xi̱no̱ ndino'o.
20 Ta vitin ná kasa ká'no yó Ndios chi ndee̱ ra ña táku̱ ini yó, xa
yóo ti'va ña kasa ndivi ña ná'no ní ka̱ chiño va̱'a no̱o̱ ña xáni si̱ni̱
yó, chi Ndios kúchiño ra ke'é ra xí'in yó kua̱'a̱ ní ka̱ ñava̱'a no̱o̱ ña
ndúkú yó no̱o̱ ra. 21 Ta va̱'a ndi'i mi̱i yó, ni̱vi na ñii yóo táku̱ xí'in
Jesucristo, ¡ná ke'é yó ña chinóo síkón ñato̱'ó Ndios! Saá ná koo
ña ki̱vi̱ vitin ta ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ndi'i ni̱vi na kándixa Jesucristo xíni̱ ñó'ó ñii kutaku̱ na xí'in ra

4 Ta yi̱'i̱, ta̱a ta̱ nákaa̱ ini ve'e ka̱a xa̱'a̱ ña kísa chiño i̱ no̱o̱
Jesucristo, xáku ndá'ví i̱ no̱o̱ ndó'ó ná chikaa̱ ndó ndee̱ ña vivíi

kutakṵ ndó ndạtán kóni ra, chi Ndios kạna ra ndó'ó xạ'ạ ña kutakṵ
ndó saá. [2] Ta ndi'i saá kịvị xíni̱ ñó'ó kasa nịnọ xí'in mịi ndó ta taxi
ndó ñatọ'ó ndạ'ạ ndi'i nịvi. Ta ọn vá'a kuu ndó nịvi na kama sásaạ
ini mịi, ta xíni̱ ñó'ó koo ká'no ní ini ndó koni tá'an ndó, ta xạ'ạ
ña kí'vi ini ndó xíni tá'an ndó, xíni̱ ñó'ó kundeé ini ndó xí'in tá'an
ndó. [3] Ta Nímạ Ndios ña tákṵ ini yó kúu ña táxi ña ñii yóo yó xí'in
tá'an yó, ta kísa chiño ña xí'in yó ña vạ'a kutá'an yó xí'in tá'an yó.
Ta xạ'ạ ñayó'o, ñii ñii ndó'ó, xíni̱ ñó'ó chikaạ ndó ndeẹ xí'in mịi
ndó ña ọn ndi'i xạ'ạ ña vạ'a kutá'an ndó xí'in tá'an ndó. [4] Saá chi
ndi'i mịi yó, nịvi na kándixa Jesucristo, ndạtán yóo ñii lạá yịkí
kọñu Jesucristo saá yóo yó. Ta ñii lạá Nímạ Ndios kúu ña tákṵ ini
ndi'i yó, ta ñii kúu ñavạ'a ká'no ndáti yó, chi mịi yó kúu nịvi na
kạna Ndios ña nduu yó sạ'ya ra. [5] Ta ñii lạá kúu Tạa tạKá'no nọọ
yó, tạ kúu Jesucristo, ta ñii lạá kúu ñandạạ kándixa yó, ta ñii lạá
kúu xạ'ạ ña chịchi yó, [6] ta ñii lạá kúu Ndios, tạa tạ kúu Yivá ndi'i
yó, ta kúu ra tạa tạ xá'nda chiño nọọ ndi'i yó, ta táxi ra ndeẹ ra
ndạ'ạ yó ña kísa ndivi yó chiño ra, ta tákṵ ra ini ndi'i yó.

[7] Ta xạ'ạ ña kúu Jesucristo tạa tạ vạ'a ní ká'no ini, sạní'i ra ndeẹ
vạ'a ndạ'ạ ñii ñii mịi yó xạ'ạ ña kúchiño yó kasa ndivi yó chiño ra.
[8] Xí'in ña kẹ'é Jesucristo saá xí'in yó, kṵndivi tọ'on Ndios ña nịtaa
na xịnạ'á, ña káchí saá:

> Tạa tạká'no ndạa ra kuạ'ạn ra nọọ síkón ní ñoyívi nịno,
> ta xạ'ạ ña kṵndeé ra nọọ na sáạ ini xíni ña'á, ta nayó'o ndṵu
> na napreso ra.
> Ta saá tạa tạká'no yó'o sạní'i ra kuạ'ạ ní ñavạ'a ndạ'ạ nịvi na
> ndíkọn ña'á,

saá káchí tọ'on Ndios.

[9] Ta tọ'on Ndios yó'o kóni kachí ña ndí Tạa tạKá'no yó'o kúu
Jesucristo, tạa tạ ndạa ñoyívi síkón nịno. Ta xí'in ñayó'o kúndạạ
ini yó ndí si'na ndạ ñoyívi nịno kẹe ra ta nọo ra, kịxaạ ra ndạ nọọ
nịnọ ní ñoyívi yó'o. [10] Ta mịi tạa tạ nọo kịxaạ ndạ ñoyívi yó'o
kúu tạa tạ tuku ndạa ndạ mịi nọọ síkón ní kạ nọọ ndi'i ñoyívi
nịno. Saá kẹ'é ra xạ'ạ ña sakutú ndi'i xí'in mịi ra ndíkạ níí xiiña
ñoyívi yó'o, ta sakutú ndi'i xí'in mịi ra ndíkạ níí xiiña ñoyívi nịno.
[11] Mịi tạyó'o kúu Jesucristo, tạa tạ sạní'i ndeẹ vạ'a ñii ñii nịvi na
kạndixa ña'á. Ta tạxi ra ndeẹ ndạ'ạ sava na ña kuu na naapóstol,
nịvi na kuạ'ạn kísa ndivi chiño Ndios; ta tạxi ra ndeẹ ndạ'ạ sava
na ña kuu na naprofeta, nịvi na ká'ạn tọ'on ña táxi Nímạ Ndios
ndạ'ạ na; ta Jesucristo tạxi ra ndeẹ ndạ'ạ sava na ña sakuịtạ ní'nó
na tọ'on vạ'a xạ'ạ mịi ra nọọ nịvi na ọn tạ'án koni̱ sọ'o tọ'on yó'o,
ta tạxi ra ndeẹ ndạ'ạ sava na ña kuu na napastor, ña kuiso chiño
na xí'in nịvi na kándixa mịi ra. Ta tạxi ra ndeẹ ndạ'ạ sava nịvi ña
kuu na namaestro, ña vạ'a saná'a na nịvi ña vivíi kundikọn na

yichi̱ mi̱i ra, ta̱a ta̱ kúu Jesucristo. [12] Ta Jesucristo sa̱ní'i ra ndee̱
va̱'a yó'o ñii ñii mi̱i yó ni̱vi na kándixa ña'á, xa̱'a̱ ña kukomí yó
ndee̱ ña kasa ndivi yó chiño ra, ta xa̱'a̱ ña chindeé tá'an yó ña vivíi
kua'no ndi'i yó yichi̱ ra. [13] Ta saá to̱nda̱a ndi'i yó ña ñii nduu yó
xa̱'a̱ ña ñii káchí kándixa yó Jesucristo, ta to̱nda̱a yó nduu yó ni̱vi
na ndixa xíni̱ va̱'a ra, ta ñii ki̱vi̱ to̱nda̱a yó nduu yó ni̱vi na ni̱xi̱no̱
ndino'o, nda̱tán yóo mi̱i Jesucristo. [14] Ta saá o̱n ke'é ka̱ yó nda̱tán
ké'é naválí, chi naválí nónó násama na ña xáni si̱ni̱ na, ta kama ní
táxi xí'in mi̱i na ña inka̱ ni̱vi sandá'ví ña'á na, chi ni̱vi yó'o kúu
na ndíchí ní si̱ni̱ mi̱i, ta ti'va ní na chu'u na naválí ña kundiko̱n
na yichi̱ ña o̱n vása nda̱a̱. [15] Ta mi̱i yó, o̱n vása yóo ka̱ yó nda̱tán
yóo naválí, ta xíni̱ ñó'ó kuki'vi ini yó koni tá'an yó ta ndato̱'on
yó ñanda̱a̱ xí'in tá'an yó, chi saá va̱'a ka̱ va̱xi kua'no yó yichi̱
Jesucristo, nda̱ to̱nda̱a yó nduu yó nda̱tán yóo ra. Saá chi nda̱tán
yóo si̱ni̱ ni̱vi xí'in yi̱kí ko̱ñu na, saá yóo Jesucristo xí'in ndi'i ni̱vi
na kándixa ña'á. [16] Ta saá Jesucristo táxi ra ña vivíi nakutá'an ñii
ñii xiiña yi̱kí ko̱ñu ra, xa̱'a̱ ña ñii káchí ndi'i xiiña kísa chiño ña
nda̱tán yóo no̱o̱ xíni̱ ñó'ó ñii ñii mi̱i ña. Ta saá ndi'i mi̱i yó na
kándixa Jesucristo, na kúu yi̱kí ko̱ñu ra, ndixa kua'no ka̱ yó yichi̱
ra xí'in ña ndixa kí'vi ini yó xíni tá'an yó.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ni̱vi na kándixa Jesucristo xíni̱ ñó'ó kutaku̱ va̱'a na chi xa ndu̱u na ni̱vi na xa̱á ini

[17] Xí'in nda̱yí Jesucristo ndáto̱'on i̱ xí'in ndó ña o̱n kutaku̱ ka̱
ndó nda̱tán táku̱ ni̱vi na o̱n vása ndíko̱n Ndios, chi ni̱vi yó'o táku̱
na xáni si̱ni̱ na xa̱'a̱ ña kúu ndasaá kuiti ña ma̱ni̱, ña o̱n vása
ndáya̱'ví. [18] Ni̱vi yó'o o̱n kúchiño kunda̱a̱ ini na ñanda̱a̱, chi táku̱
xíká ní na no̱o̱ Ndios, chi ni̱vi na naa ini kúu na, ta na tá'yá ní ini
kúu na, ta só'ó ní na. [19] Ni̱vi yó'o o̱n vása kúka'an no̱o̱ mi̱i na, chi
ni̱vi na ki̱sa só'ó va̱'a xí'in mi̱i kúu na, ta nda̱ lo'o o̱n xi̱in na nasita
xí'in mi̱i na no̱o̱ ña o̱n vá'a. Ta nda̱ víka̱ táxi xí'in mi̱i na ña ké'é
na ndi'i saá no̱o̱ ña o̱n vá'a án ñakini ña kútoo yi̱kí ko̱ñu na. [20] Ta
yichi̱ ña o̱n vá'a ña ndíko̱n ni̱vi yó'o, o̱n si̱ví yichi̱ va̱'a Jesucristo
kúu ña, ta yichi̱ va̱'a Jesucristo kúu ña xa sa̱kuá'á ndó kundiko̱n
ndó. [21] Saá chi ndixa xa xi̱ni̱ so̱'o ndó to̱'on va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo, ta
xa sa̱kuá'á ndó kutaku̱ ndó nda̱tán kóni ra. Ta xa̱'a̱ ñayó'o, vitin
táku̱ ndó kísa ndivi ndó ñanda̱a̱ ña sa̱ná'a Jesucristo. [22] Ta saá
ndó'ó, xíni̱ ñó'ó sandakoo va̱'a ndó ndi'i yichi̱ yatá ña o̱n vá'a no̱o̱
ni̱xika ndó xi̱taku̱ ndó xi̱na̱'á, chi yichi̱ yatá yó'o kúu yichi̱ no̱o̱
xi̱xa'nda chiño ña o̱n vá'a no̱o̱ ndó xa̱'a̱ ña ki̱sa ndivi ndó ña o̱n
vá'a ña kútoo ní yi̱kí ko̱ñu ndó. Ta ña kútoo ní yi̱kí ko̱ñu ndó yó'o
sa̱ndá'ví ña ndó'ó chi o̱n vása ní-taxi ña ñava̱'a nda'a̱ ndó. [23] Ta

vitin xíni̱ ñó'ó taxi xí'in mi̱i ndó nda'a̱ Nímą̱ Ndios ña ndasa xą̱á ña nímą̱ ndó ta ndasa xą̱á ña si̱ni̱ ndó. 24 Ta xą̱'a̱ ña nduu ndó ni̱vi na xą̱á ini, xíni̱ ñó'ó taxi ndó ná kasa chiño Nímą̱ Ndios ini ndó, xą̱'a̱ ña nduu ndó ni̱vi na vą̱'a ndino'o ini, ni̱vi nayi̱i, ni̱vi nandą̱ą̱, chi Ndios ki̱sa vą̱'a ra ndó'ó xą̱'a̱ ña tǫndą̱a ndó nduu ndó ndą̱tán yóo mi̱i ra.

25 Ta saá ǫ̱n ką̱'a̱n ką̱ ndó tǫ̱'on vatá, ta ndasaá kuiti nina tǫ̱'on ndą̱ą̱ ką̱'a̱n ndó xí'in tá'an ndó. Saá chi ndą̱tán yóo kuą̱'a̱ ní xiiña ña kúu yi̱kí kǫ̱ñu ñii ni̱vi, saá yóo yó, chi ndi'i mi̱i yó, ni̱vi na kándixa Jesucristo kúu yó yi̱kí kǫ̱ñu ra.

26 Ta ndó'ó, ni̱vi na kándixa Jesucristo, tá kixá'á saą̱ ini ndó, ta kama nasita xí'in mi̱i ndó kǫtǫ̱ nakava ndó ke'é ndó ña ǫ̱n vá'a. Ta saá ǫ̱n taxi ndó ña ndiníí ki̱vi̱ kunakaą̱ ña sáą̱ ini ndó. 27 Ta vą̱'a ką̱ kama nandikó ini ndó, kǫtǫ̱ taxi ndó ña kundeé ñaníma̱ ndivą̱'a ká'no nǫ̱ǫ̱ ndó.

28 Vará sava ndó'ó xi̱kuu ndó ni̱vi nakuí'ná, ta vitin ǫ̱n vá'a kasa kuí'ná ką̱ ndó, ta xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó chiño vą̱'a, ta vą̱'a ná koni̱ ñó'ó ndó nda'a̱ ndó xą̱'a̱ ña kasa chiño ndó. Ta saá kukomí ndó si̱'ún ña kuchiño chindeé ndó ni̱vi na yóo ña xíni̱ ñó'ó ní nǫ̱ǫ̱.

29 Ta xíni̱ ñó'ó nasita xí'in mi̱i ndó nǫ̱ǫ̱ ña ǫ̱n ką̱'a̱n ndó tǫ̱'on ña ǫ̱n vá'a ña satakué'e̱ nímą̱ ni̱vi. Ta ndą̱ víką̱, ką̱'a̱n ndó tǫ̱'on vą̱'a ña chindeé ni̱vi na kándixa Jesucristo ña vivíi ką̱ kua'no na yichi̱ ra. Ta ką̱'a̱n ndó tǫ̱'on ña chikaą̱ ndee̱ vą̱'a ini ni̱vi na xíni̱ sǫ̱'o ña. 30 Ta ǫ̱n ke'é ndó ña ǫ̱n vá'a ña taxi sakuchuchú ini Nímą̱ Ndios, chi ndą̱tán yóo sello ñii tą̱chiño ká'no ña kísa ndą̱ą̱ xą̱'a̱ tutu, saá yóo Nímą̱ Ndios ña tákṵ ini yó. Saá chi ña tákṵ Nímą̱ Ndios ini yó kísa ndą̱ą̱ ña ndí kúu yó są̱'ya ndino'o Ndios, ta ndixa naki'in vą̱'a ra mi̱i yó ki̱vi̱ ndikó tuku Jesucristo ñoyívi yó'o.

31 Ta ndó'ó xíni̱ ñó'ó sandakoo ndó ña táxi nákaą̱ ñayǫ̱vą̱ ini ndó, ta ǫ̱n kuu ndó ni̱vi na kama ní sáą̱ ini, ta ni ǫ̱n kuu ndó ni̱vi na kue̱'e̱ ní. Ta sandakoo ndó ña kini ndá'yi ndó nǫ̱ǫ̱ inką̱ ni̱vi, ta sandakoo ndó ká'a̱n ndó tǫ̱'on ndivą̱'a xí'in ni̱vi, ta sandakoo ndó ká'a̱n ndó tǫ̱'on ña sátakué'e̱ ini ni̱vi, ta sandakoo ndó ña táxi nákaą̱ ña ǫ̱n vá'a ini ndó xíni ndó inką̱ ni̱vi. 32 Ta xíni̱ ñó'ó vivíi kuu ndó ni̱vi na vą̱'a nata'an xí'in tá'an ndó, ta kundá'ví ini ndó koni tá'an ndó, ta kasa ká'no ini ndó xą̱'a̱ tá'an ndó, ñii ki̱'va ndą̱tán Ndios ki̱sa ká'no ini ra xą̱'a̱ kuą̱chi ndó xą̱'a̱ ña kąndixa ndó Jesucristo.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí xíni̱ ñó'ó kutakụ yó ndạtán tákụ sạ'ya ndino'o Ndios

5 Xíni̱ ñó'ó chikaạ ndó ndeẹ ña ke'é ndó ñavạ'a ndạtán ké'é
Ndios. Saá chi sạ'ya Ndios kúu ndó ta kí'vi ní ini ra xíni ra
ndó'ó. [2] Ta ndixa kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó. Saá chi Jesucristo
kí'vi ini ra xíni ra mi̱i yó, ta ni̱tọndạa ra ni̱sọkọ xí'in mi̱i ra ta ni̱xi'i̱
ra xạ'ạ yó. Ta ña Jesucristo ni̱sọkọ xí'in mi̱i ra, yóo ña ndạtán
ni̱xi̱yo ña ni̱sọkọ ni̱vi kiti̱ nọọ nạmạ yii̱, ta Ndios kụsii̱ ini ra ña
xá'an támi ní ñi̱'mạ ña kẹe nọọ xá'mi na kiti̱ yó'o.
[3] Ndó'ó kúu ni̱vi na ndíkọn Ndios, tạa tạ kúu tạyii̱. Ta xạ'ạ
ñayó'o ndó'ó xíni̱ ñó'ó kuu ndó ni̱vi na tákụ ndii nọọ ra. Ndó'ó na
kúu natạa, ndạ lo'o ọn ki̱'vi ndó kuạchi xí'in náña'ạ ná ọn si̱ví
násí'í ndó kúu. Ta ndó'ó na kúu náña'ạ, ndạ lo'o ọn ki̱'vi ndó
kuạchi xí'in natạa na ọn si̱ví yii̱ ndó kúu. Ni ndạ lo'o ọn ke'é ndó
ñakini xí'in tạa án xí'in ña'ạ. Ta ọn vá'a kuu ndó ni̱vi na chikaạ
ndeẹ xạ'ạ ña kukomí na kuạ'ạ ní kạ ña kúsii̱ ní ini na xíni na. [4] Ọn
vá'a ndatọ'on ndó tọ'on kini, ni ọn vá'a kạ'ạn ndó tọ'on ña ọn
kọó ya'vi kómí, ni ọn kạ'ạn ndó tọ'on ña sákuka'an nọọ ni̱vi. Saá
chi ndi'i nọọ tọ'on ọn vá'a yó'o ọn vása vạ'a kee ña yu'ụ ni̱vi na
ndíkọn Ndios. Ta ndạ víkạ, xíni̱ ñó'ó kạ'ạn ndó tọ'on vạ'a, ña táxi
ña táxa'vi ña'á nda'ạ Ndios. [5] Vạ'a ná kundạạ vạ'a ini ndó ndí ni̱vi
na ọn xi̱in sandakoo ndíkọn na yichi̱ ọn vá'a, ni̱vi yó'o ọn si̱ví
sạ'ya ndino'o Ndios kúu na, ta ọn vása kómí na ndạyí kutakụ na
ñoyívi nọọ xá'nda chiño Jesucristo xí'in Ndios. Sava ni̱vi yó'o kúu
natạa na xíka kí'vi kuạchi xí'in náña'ạ ná ọn si̱ví násí'í na kúu, án
náña'ạ ná xíka kí'vi kuạchi xí'in natạa na ọn si̱ví yii̱ ná kúu, án ni̱vi
na xíka ké'é ndi'i saá nọọ ñakini xí'in tá'an na. Ta sava ni̱vi yó'o
nina kuiti chíkaạ na ndeẹ ña kukomí na kuạ'ạ ní kạ ñakuíká. Ñii
kúu ni̱vi yó'o xí'in ni̱vi na kísa ká'no ndios vatá ña kúu ídolo, chi
ñakuíká ñoyívi yó'o yóo ña ndạtán yóo ndios mi̱i na. [6] Ta saá ọn
taxi ndó ndạ ñii ni̱vi sandá'ví na ndó'ó xí'in ña ká'ạn na tọ'on vatá
xí'in ndó, chi ndixa Ndios saxọ'vi̱ ní ra ni̱vi na kúu na toon ini, na
kúu na ọn xi̱in chikaạ sọ'o tọ'on ra. [7] Ta xạ'ạ ñayó'o ọn kundikọn
ndó yichi̱ ni̱vi na toon ini yó'o, ta ndạ lo'o ọn ke'é ndó ña ọn vá'a
ndạtán yóo ña ké'é na.
[8] Ki̱vi̱ ña ọn tạ'án kandixa ndó Jesucristo, ta xi̱takụ ndó yichi̱
ọn vá'a nọọ naa ní. Ta vitin xạ'ạ ña ñii yóo ndó tákụ ndó xí'in
Jesucristo, tákụ ndó yichi̱ vạ'a nọọ yé'e ño'ọ. Ta xạ'ạ ñayó'o xíni̱
ñó'ó chikaạ ndó ndeẹ ña kutakụ ndó ndạtán tákụ ni̱vi na ndino'o
ndíkọn yichi̱ vạ'a yó'o, [9] chi Nímạ Ndios ña tákụ ini ndó kísa
chiño ña ini ndó xạ'ạ ña ke'é ndó ndi'i saá nọọ ñavạ'a, ñandạạ, ta
ñandixa. [10] Ndi'i saá ki̱vi̱ vạ'a ná sakuá'á ndó ña kundạạ ini ndó

yu kúu ñavạ'a ke'é ndó ña sakusii ndó ini Ndios. 11 Ta ndạ lo'o ọn
taxi xí'in mii ndó ke'é ndó ña ọn vá'a, ndạtán yóo ña ké'é nivi na
ndíkọn yichi nọọ naa ní, chi ña ọn vá'a ké'é na ọn vása ndáyạ'ví
ña. Ta vạ'a kạ ná ndatọ'on ndó xí'in nivi yó'o ña kundạạ ini na
ndí ña ké'é na kúu ña ọn vá'a. 12 Ndixa ña ka'an ní nọọ kúu ña
ndatọ'on yó xạ'ạ ña kini ní ké'é se'é nivi na ndíkọn yichi ọn vá'a
nọọ naa ní. 13 Ta saá ni, tá yé'e ño'ọ nọọ naa ní, ta sánativi ña ndi'i
ña ké'é nivi na xíka nọọ naa yó'o. Ta ndạtán yóo ño'ọ yé'e yó'o,
saá yóo Jesucristo, chi sánativi ra ndi'i ña yóo ini yó, án ñavạ'a
án ña ọn vá'a kúu ña. 14 Ta xạ'ạ ñayó'o, yóo ñii tọ'on ndíchí ña xa
xíni yó ña káchí saá:

Nakáxín ini ndó'ó, nivi na kísin;
nakuita ndó'ó, nivi na yóo ndạtán yóo nivi na nixi'i.
Koo ti'va ndó, ta ño'ọ ña yé'e ña káku ini Jesucristo naye'e
ña ini ndó,

saá káchí tọ'on ndíchí ña xa xíni yó.

15 Ta saá koto vạ'a xí'in mii ndó ndasaá xíni ñó'ó vạ'a kutakụ
ndó. Ọn kutakụ ndó ndạtán tákụ nivi na kí'ví sini, ta vạ'a kutakụ
ndó ndạtán tákụ nivi na ndíchí sini. 16 Saá chi vitin kivi tákụ yó
ñoyívi, yóo kuạ'ạ ní nivi na ké'é ndi'i saá nọọ ña ọn vá'a. Ta saá
xíni ñó'ó ndukú ndó yichi ndasaá ke'é ndó ndi'i saá nọọ ñavạ'a.
17 Ọn kuu ndó nivi na kí'ví sini, ta vạ'a kuu ndó nivi na xáni sini
xạ'ạ yu kúu ñavạ'a kóni Ndios. 18 Ọn kuu ndó nivi na xí'i ní ndutạ
vino án inkạ ndutạ tá sáxíini nivi, chi ndutạ yó'o sándi'i rá ndee
ndó ña ọn kuchiño ka'nda chiño ndó nọọ mii ndó. Ta vạ'a kạ kuu
ndó nivi na chútú ini xí'in Nímạ Ndios ña ka'nda chiño ña nọọ
ndó. 19 Ta kivi nákutá'an ndó xạ'ạ ña kísa ká'no ndó Ndios, ta vạ'a
kata ndó yaa yii ña vạxi nọọ ñii xiiña tọ'on Ndios, ña nạní Salmos.
Ta saá tuku vạ'a kata ndó yaa yii ña ká'ạn ñavạ'a livi xạ'ạ Ndios,
ta kata ndó inkạ yaa yii ña kísa ká'no ndó Ndios. Saá xí'in ndino'o
ní ini ndó kata ndó kasa ká'no ndó Ndios. 20 Ta ndi'i saá kivi xí'in
ndạyí kivi Jesucristo, Tạa tạKá'no nọọ yó, kạ'ạn ndó, kachí ndó:
"Táxa'vi ún, Yivá yó Ndios xạ'ạ ndi'i ñavạ'a ké'é ún xí'in ndi",
kachí ndó xí'in ra.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí nivi na tọndạ'ạ xíni ñó'ó kasa tọ'ó tá'an na

21 Ndi'i yó, nivi na kándixa Jesucristo xíni ñó'ó kasa nino xí'in
mii yó ña kasa chiño yó nọọ tá'an yó. Ña ke'é yó saá saná'a ña ndí
ndino'o kísa tọ'ó yó Jesucristo.

22 Ta saá ndi'i náña'ạ ná yóo yii xíni ñó'ó kasa nino xí'in mii
ná ña kasa chiño ná nọọ yii ná, ndạtán yóo ña kísa chiño ná nọọ
Jesucristo, Tạa tạKá'no nọọ yó. 23 Ta ñii ki'va ndạtán Jesucristo

yóo ra kúu ra sini nivi na kándixa ña'á, saá taa ta yóo ñásí'í, yóo ra
kúu ra sini ñásí'í ra. Ta Jesucristo kúu Taa ta Sákaku ndi'i nivi na
kándixa ña'á, ta nayó'o ndatán yóo yikí koñu Jesucristo, saá yóo
na. 24 Ta xa'a ñayó'o, ñii ki'va ndatán nivi na kándixa Jesucristo
xíni ñó'ó kasa nino xí'in mii na xa'a ña kasa ndivi na ndi'i ña
xá'nda chiño ra, saá ñii ñii ña'a ñá yóo yii xíni ñó'ó kasa nino xí'in
mii ñá xa'a ña kasa ndivi ñá ndi'i ña xá'nda chiño yii ñá noo ñá.
25 Ta ñii ñii taa ta yóo ñásí'í xíni ñó'ó ndixa kuki'vi ini ra
koni ra ñásí'í ra, ñii ki'va ndatán kí'vi ini Jesucristo xíni ra nivi
na kándixa ña'á, tanda taxi xí'in mii ra ña nixi'i ra xa'a nayó'o.
26 Jesucristo kisa ndivi ra ñayó'o xa'a ña ndasa yii ra nivi yó'o na
kúu na kándixa ña'á. Ta xí'in to'on va'a ña ká'an xa'a ra ña chikaa
so'o na, ta xí'in takuií tá chichi na xa'a ña kandixa na ra, Jesucristo
ndasa yii ra na. 27 Ta ke'é ra ñayó'o xa'a ña kuchiño va'a naki'in ra
nivi yó'o kivi kuita na noo ra. Ta ndatán yóo ñii ña'a ñá xa yóo
ti'va ñíndichi noo yóo viko tonda'a ñá, saá livi koo kuita nivi na
kándixa Jesucristo noo ra kivi vaxi. Saá chi Jesucristo sandoo ra
ndi'i kuachi na, xa'a ña nduu na ndatán yóo ña'a ñá livi ndíxin
ñá tonda'a ñá, ta livi ka ví yíta ndii xíto ndi'i mii ñá, ta nda lo'o
on koó nda ñii machi, ni nda ñii ña kúu tii kómí ñá. 28 Ñii ki'va
ndatán kí'vi ini taa xíni ra yikí koñu mii ra, saá xíni ñó'ó kuki'vi
ini ra koni ra ñásí'í ra. Saá chi taa ta ndixa kí'vi ini ra xíni ra ñásí'í
ra, xí'in ña ké'é ra saá, ndixa kí'vi ini ra xíni ra mii ra, chi ndatán
yóo ñii laá nivi saá yóo taa xí'in ñásí'í ra. 29 Nda ñii taa on kiví
kusaa ini ra koni ra yikí koñu mii ra. Ta nda víka, vivíi ndáa ra ta
kísa mani ra yikí koñu ra. Ndixa Jesucristo va'a kísa mani ra nivi
na kándixa ña'á, na kúu yikí koñu ra, ta ñii ki'va saá xíni ñó'ó ke'é
ñii ñii taa xí'in ñásí'í ra, chi yikí koñu mii ra kúu ñá. 30 Ndi'i mii
yó nivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo kua'a ní xiiña yikí koñu
ra saá yóo yó. 31 Ta to'on Ndios ña nitaa na xina'á káchí ña saá:
"Xa'a ña tonda'a ñii taa xí'in ñásí'í ra, xíni ñó'ó sandakoo ra ve'e
yivá si'í ra, ta ñii nduu ra xí'in ñásí'í ra. Ta ovi nivi yó'o saá nduu
na ñii laá nivi kuiti", káchí to'on Ndios. 32 Xa ndato'on i xí'in ndó
ndí ndatán yóo taa xí'in ñásí'í ra, saá yóo Jesucristo xí'in mii yó
nivi na kándixa ña'á. Ta to'on yó'o kúu ña yo'vi ní kundaa ini yó.
33 Inka to'on ká'an i xí'in ndó vitin kúu ñayó'o: Ñii ñii taa xíni ñó'ó
kuki'vi ini ra koni ra ñásí'í ra, ñii ki'va ndatán kí'vi ini ra xíni ra
mii ra. Ta ñii ñii ña'a ñá yóo yii, xíni ñó'ó kasa to'ó ñá yii ñá.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndasaá xíni̱ ñó'ó vivíi ke'é ni̱vi na kúu sạ'ya ta na kúu yivá si'í xí'in tá'an na

6 Ndó'ó naválí, kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño yivá si'í ndó nọọ ndó, chi ña kísa ndivi ndó saá kúu ña ké'é ndó ñandạạ ña kúu chiño nọọ ndó xạ'ạ ña kándixa ndó Jesucristo, Tạa tạKá'no nọọ yó. 2 Saá chi yóo ndạyí Ndios ña ni̱taa tạMoisés kuiyạ xi̱nạ'á, ña káchí saá: "Ná kasa tọ'ó yó yivá si'í yó", káchí ña. Ta ndạyí Ndios yó'o kúu ñanọó ña káchí naki'in ni̱vi ñavạ'a xạ'ạ ña kísa ndivi na ña. 3 Ñavạ'a yó'o ña káchí Ndios naki'in ni̱vi xạ'ạ ña kísa tọ'ó na yivá si'í na, kúu ña koo ñavạ'a xí'in nayó'o, ta na'á ní kutakụ na ñoyívi yó'o.

4 Ta ndó'ó na kúu yivá si'í, ọn ke'é ndó ni ọn kạ'ạn ndó ña kúu ña sasaạ ini sạ'ya ndó. Ndạ víkạ, vivíi sakua'no ndó sạ'ya ndó, saná'a ndó na ñandạạ, nasita ndó na nọọ ña ọn vá'a, ta ndatọ'on ndó xí'in na ndasaá xíni̱ ñó'ó kundikọn na yichi̱ Jesucristo.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndasaá xíni̱ ñó'ó vivíi ke'é ni̱vi na kúu naesclavo ta na kúu napatrón xí'in tá'an na

5 Sava ndó'ó kúu ni̱vi naesclavo na ọn vása kómí ndạyí sandakoo ña kísa chiño ndó nọọ ni̱vi na kúu napatrón ndó ñoyívi yó'o. Ta saá mi̱i ndó xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño napatrón ndó, ta xí'in ña yi̱yo ini ndó, ta xí'in ñatọ'ó ní, ta xí'in ña ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó chiño nọọ napatrón ndó. Ndạtán vivíi kísa chiño ndó nọọ Jesucristo, ñii ki̱'va saá vạ'a kasa chiño ndó nọọ napatrón ndó.

6 Ọn vá'a kuiti chikaạ ní ndó ndeẹ kasa chiño ndó tá mií yóo tạpatrón ndó xíto ra ndasaá kísa chiño ndó, ta ndi'i saá yichi̱ vivíi kasa chiño ndó, tá yóo, án tá ọn kọó napatrón ndó xíto na ndó'ó kísa chiño ndó. Saá chi ọn si̱ví ndasaá kuiti xạ'ạ ña sakusii̱ ndó ini ni̱vi kúu ña kísa ndivi ndó chiño, ta xạ'ạ ña ndixa sakusii̱ ndó ini Jesucristo kúu ña kísa ndivi ndó chiño. Ta saá xí'in ña ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó chiño ndạtán kóni Ndios ke'é ndó. 7 Ta xí'in ñasii̱ ini ndó vạ'a kasa chiño ndó, chi ọn si̱ví nọọ ni̱vi kuiti kúu ña kísa chiño ndó, ta ndixa nọọ Jesucristo kúu ña kísa chiño ndó. 8 Saá chi kúndạạ ini yó ndí ki̱vi̱ vạxi Jesucristo taxi ra ñavạ'a nda'ạ ñii ñii mi̱i yó ñii ki̱'va ndạtán yóo chiño ki̱sa ndivi yó, án ni̱vi naesclavo kúu yó, án ni̱vi na ọn si̱ví naesclavo kúu yó.

9 Ta ndó'ó, ni̱vi na kúu napatrón, ñii ki̱'va xí'in ñatọ'ó kasa ndivi ndó xí'in ndi'i ni̱vi na kísa chiño nọọ ndó. Ọn vá'a kạ'ạn ndó xí'in na ndí ndeé ní yọ'vi̱ saxọ'vi̱ ndó na tá ọn vá'a kísa ndivi na chiño. Ta xíni̱ ñó'ó naká'án ndó ndí ñoyívi ni̱no yóo ñii lạá Ndios,

ta̱ kúu ta̱Ká'no no̱o̱ ndó'ó ta kúu ra ta̱Ká'no no̱o̱ ni̱vi na kísa chiño no̱o̱ ndó. Ta ta̱Ká'no yó'o o̱n vása nákа̱xin ra ni̱vi, án naesclavo kúu na, án napatrón kúu na, saá chi ñii ndáya̱'ví ndi'i ni̱vi no̱o̱ ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n xíni̱ ñó'ó kundixin yó ndi'i ndee̱ Ndios ña kundeé yó no̱o̱ ña o̱n vá'a

10 Nañani yó xí'in nákі̱'va̱ yó, xa yatin to̱nda̱a i̱ sandi'i i̱ taa i̱ no̱o̱ tutu yó'o. Ta saá kóni i̱ ña chikaa̱ so̱'o ndó to̱'on ña ndáto̱'on i̱ xí'in ndó vitin, ña káchí saá: Xa̱'a̱ ña ñii yóo ndó táku̱ ndó xí'in Jesucristo, taxi ndó ña chikaa̱ ra ndee̱ ra ini ndó xa̱'a̱ ña kuu ndó ni̱vi na kómí ndee̱ ña kundeé ndó no̱o̱ ña o̱n vá'a. 11 Saá chi ñii ñii ndó'ó na kándixa Jesucristo, xíni̱ ñó'ó kundixin ndó ndi'i ndee̱ Ndios ña kuchiño ndó kundeé ndó no̱o̱ ndee̱ ñaníma̱ ndiva̱'a. 12 Saá chi ndixa o̱n si̱ví ni̱vi kuiti kúu na káni tá'an xí'in yó, ta ndixa ña káni tá'an xí'in yó kúu ña o̱n kúchiño koto yó xí'in nduchu̱ no̱o̱ yó, chi kúu ña kua̱'a̱ ní ñaníma̱ ndiva̱'a ná'no ta kúu ña inka̱ no̱o̱ ndee̱ ndiva̱'a. Ta ñaníma̱ ndiva̱'a xí'in ndee̱ ndiva̱'a yó'o kúu ña xá'nda chiño vitin no̱o̱ yichi̱ o̱n vá'a ña naa ní ñoyívi yó'o. Ta kua̱'a̱ ní ñaníma̱ ndiva̱'a ña káni tá'an xí'in yó kúu ña xíka no̱o̱ síkón ñoyívi yó'o. 13 Ta xa̱'a̱ ña yóo kua̱'a̱ ní ñaníma̱ ndiva̱'a káni tá'an ña xí'in ndó, ñii ñii ndó'ó xíni̱ ñó'ó kundixin ndó ndi'i ndee̱ Ndios. Saá chi ndee̱ Ndios yó'o nda̱tán yóo ña ndíxin natropa na káni tá'an, saá yóo ña. Tá ndíxin ndó ndi'i ndee̱ Ndios, ta saá o̱n taxi ndó ña kundeé ñandiva̱'a no̱o̱ ndó. Ta saá tá ndi̱'i ni̱ya'a ña káni tá'an ñandiva̱'a xí'in ndó, ta kútu̱ va̱'a kuita ndó yichi̱ Ndios, chi o̱n vása ní-kuchiño ñandiva̱'a no̱o̱ ndó. 14 Va̱'a kútu̱ kuita ndó yichi̱ Ndios, chi nda̱tán yóo ka̱a ña chíko'ni natropa to̱ko̱ na ña táxi ndee̱ na, saá yóo to̱'on ña ndixa, chi ñandixa yó'o táxi ña ndee̱ ini ndó. Ta nda̱tán yóo ka̱a ña nákasi natropa kándíká na xa̱'a̱ ña o̱n satakué'e̱ ña'á na, saá yóo ñanda̱a̱ kísa ndivi ndó xa̱'a̱ ña o̱n kuchiño ñandiva̱'a satakué'e̱ ña ndó'ó. 15 Ta nda̱tán xa kama ní yóo xa̱'a̱ natropa ña kee na ko̱'o̱n na, saá ndó'ó xíni̱ ñó'ó kama koo ti'va xa̱'a̱ ndó ña kee ndó ko̱'o̱n ndó ndato̱'on ndó to̱'on va̱'a, ña káchí saá: “Xa̱'a̱ ña ki̱sa ndivi Jesucristo, ndi'i ni̱vi kúchiño na nakutá'an va̱'a na xí'in Ndios vitin.” 16 Ta nda̱tán yóo escudo ña ndáa yi̱kí ko̱ñu natropa, saá yóo ña ndino'o ini ndó ndáa ini ndó Jesucristo. Saá chi ña ndáa ini ndó Jesucristo, ñayó'o sási ña no̱o̱ ndi'i ña o̱n vá'a ña kúu ña tí'ví ñandiva̱'a xa̱'a̱ ña satakué'e̱ ña ndó'ó. 17 Nda̱tán yóo casco ña ndási̱ si̱ni̱ natropa ña o̱n vása táxi takué'e̱ si̱ni̱ na, saá yóo ndee̱ Jesucristo ña sáka̱ku ra ndó'ó no̱o̱ ña o̱n vá'a ña sándi'i xa̱'a̱ ndó. Ta nda̱tán yóo espada si̱in ña kúchiño kundeé no̱o̱ ndi'i ña o̱n vá'a, saá yóo to̱'on Ndios ña táxi Níma̱

Ndios nda'a ndó. 18 Va'a saá kundixin ndó xí'in ndi'i ndee Ndios, ta on sandakoo ndó ká'an ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi. Ta xí'in to'on ña táxi Nímá Ndios nda'a ndó, ka'an ndó ndukú ndó ñava'a noo ra. Ta kundito káxín ndó, ta on sandakoo ndó ká'an ndó ndúkú ndó noo Ndios xa'a ndi'i nivi na kándixa Jesucristo. 19 Ta va'a ka'an ndó ndukú ndó noo Ndios xa'a i ña taxi ra ndee ini i ña on kuyi'ví i ndato'on i to'on va'a xa'a Jesucristo xí'in nivi. To'on va'a yó'o kúu ña nixiyo se'é, ta vitin Ndios kóni ra ña kundaa ini nivi yu kúu ña chitóni ra nda ñanoó. 20 Vará nákaa i ini ve'e kaa vitin, ta Ndios sakuiso chiño ra yi'i ña ndato'on i to'on va'a yó'o xí'in nivi. Ta xáku ndá'ví i noo ndó ña ndukú ndó noo Ndios xa'a i ña ná taxi ra ndee ña on kuyi'ví i ka'an i xí'in nivi xa'a Jesucristo, chi ñayó'o kúu chiño noo i.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndáyi ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Éfeso

21 Kóni i ña kundaa ini ndó ndasaá yóo i yó'o, ta yu kúu ña ndó'o i. Ñakán tí'ví i tañani yó taTíquico taa ta kúu ta kí'vi ní ini yó xíni yó, ta vitin kee ra ñoo yó'o ta xaa ra koto ra ndó'ó. TaTíquico yó'o kúu taa tandaa, ta ñii káchí yóo ra kísa chiño ra ndatán kísa chiño yó noo Jesucristo, ta vivíi kísa ndivi ra chiño ra ndi'i saá kivi. 22 Ta yi'i tí'ví i ra xaa ra noo ndó ña ndato'on ra xa'a i ta ndasaá yóo chiño ké'é i. Ta ndato'on ra to'on ña chikaa ra ndee ini ndó.

23 Ta vitin, nañani yó xí'in nákí'va yó, ká'an i ndúkú i noo Yivá yó Ndios ta noo Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ña taxi ra kunakaa ñava'a ini ndó. Ná taxi ra ndee ra kunakaa ña ini ndó'ó ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó. Ná chindeé ra ndó'ó xa'a ña ndino'o ní ka ini ndó kandixa ndó ra. 24 Ná ke'é Ndios ñava'a ní xí'in ndi'i nivi na kúu na on vása sándakoo ña ndixa kí'vi ini na xíni na Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Saá ná koo.

Tutu ña nitaa taPablo ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Filipos

Xí'in to'on yó'o taPablo xí'in taTimoteo chíndeé na nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Filipos

1 Yi'i, taPablo, xí'in taTimoteo, kúu ndi nataa na kísa chiño
noo Jesucristo, ta vitin táa ndi tutu yó'o ña ndato'on ndi xí'in
ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, na táku ñoo Filipos. Ta sava
ndó'ó kúu nivi na ndíso chiño xí'in nivi na kándixa Jesucristo ñoo
ndó, ta sava ndó'ó kúu nivi na ndíso chiño xa'a ña chindeé ndó
nivi na kándixa Jesucristo yó'o. 2 Ta ndúkú ndi noo Yivá yó Ndios
ta noo Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ña ná ke'é ra ñava'a xí'in
ndi'i ndó, ta ná taxi ra koo ñava'a ini ndó.

Xí'in to'on yó'o taPablo xáku ndá'ví ra noo Ndios xa'a nivi na kándixa Jesucristo

3 Ndi'i yichi ña xáni sini i xa'a ndó'ó, ta ndixa táxi i ña táxa'vi
ña'á nda'a Ndios, ta kúu taa ta kísa to'ó i. 4 Ta ndi'i yichi ña ká'an i
xí'in Ndios, ta xí'in ñasii ní ini i ndúkú i noo ra ñava'a xa'a ndó'ó.
5 Saá chi nda kivi nóó kandixa ndó Jesucristo tanda kivi vitin, ñii
kúu chiño kísa ndivi yó, ña kúu ña sákuita ní'nó yó to'on va'a xa'a
Jesucristo. 6 Ta ndixa kúndaa ini i ndí Ndios, taa ta kixá'á ké'é
chiño va'a ini ndó, on sandakoo ra kasa chiño ra ini ndó nda kixaa
kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. 7 Va'a xáni sini i saá xa'a ndó chi
ndi'i saá kivi ñó'o ini i xa'a ndó, chi kí'vi ní ini i xíni i ndó'ó. Ta
ndó'ó xí'in yi'i, ñii káchí Ndios ndixa ké'é ra ñava'a xí'in yó ndi'i
saá kivi, án kivi nákaa i ini ve'e kaa kúu ña, án kivi ñíndichi i noo
nachiño ta ndákuiin i ká'an i xí'in na xa'a ña kundaa ini na ndí
ñandaa kúu to'on va'a xa'a Jesucristo. 8 Mii Ndios xíni ra ndasaá
ndeé ní kí'vi ini i xíni i ndó'ó, chi ini Jesucristo kúu noo káku ña
kí'vi ní ini i xíni i ndó'ó. 9 Ta ndúkú i noo Ndios xa'a ndó ndí ñii
ñii kivi ná kuki'vi ka ini ndó koni ndó Ndios, ta ñii káchí saá
kuki'vi ka ini ndó koni ndó nivi. Ta ndúkú i noo ra ña taxi ka ra

ñandíchí ra sini ndó, ta taxi ra ña kundaa ka ini ndó yu kúu ñava'a,
10 xa'a ña kuchiño ndó nakaxin ndó ñava'a ña ndáya'ví ka. Ta saá
kutaku ndii ndó ñoyívi yó'o, ta on kuchiño nivi naní'i na ña chikaa
na kuachi sata ndó. Saá va'a kutaku ndó anda kixaa kivi ndikó
Jesucristo ñoyívi yó'o. 11 Ta taxi ndó ná kasa chiño Jesucristo ini
ndó ña chindeé ra ndó'ó nduu ndó nivi na va'a ini, ta ná chindeé ra
ndó'ó ña kasa ndivi ndó kua'a ní chiño va'a. Saá ke'é ndó xa'a ña
chinóo síkón ndó ñato'ó Ndios, ta kua'a ní nivi kasa ká'no na ra.

TaPablo ká'an ra ndí táku ra xa'a ña kasa chiño ra noo Jesucristo

12 Nañani yó xí'in nákiv'va yó, kóni i ña kundaa ini ndó'ó ndí ña
yo'vi ndó'o i ña nákaa i ini ve'e kaa yó'o kúu ña chíndeé xíta ní'nó
ka to'on va'a xa'a Jesucristo. 13 Saá chi ndi'i natropa na kúu na
ndíso chiño xí'in ve'e tarey, ta ndi'i nivi na táku ñoo yó'o, nayó'o
kúndaa ini na ndí xa'a ña kísa chiño i noo Jesucristo kúu i taa ta
nákaa preso nó'ni xí'in cadena ini ve'e kaa yó'o vitin. 14 Ta ña
nákaa i ini ve'e kaa kúu ñava'a chíkaa ndee ini kua'a ní nivi na
kándixa Jesucristo. Ta xa'a ñayó'o, on vása yí'ví nayó'o, ta xí'in ña
ndino'o ini na ká'an ndoso na to'on va'a xa'a Jesucristo.
15 Sava nivi yó'o na ká'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo, ké'é
na saá xa'a ña kuíni ini na xíni na yi'i, án xa'a ña kóni na ña kanóo
síkón ka ñato'ó mii na noo ñato'ó yi'i. Ta ndixa yóo inka sava nivi
na xí'in ña ndino'o ini na ká'an ndoso na to'on va'a yó'o. 16 Ta nivi
na ká'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo xa'a ña kuíni ini na xíni
na yi'i, nayó'o xáni ini na ndí xa'a ña ké'é na saá, táxi na ña xo'vi
ka ini i nákaa i ini ve'e kaa yó'o. 17 Ta sava nivi kí'vi ní ini na xíni
na yi'i, ta xí'in ña ndino'o ini na ká'an ndoso na to'on va'a xa'a
Jesucristo. Ta nayó'o kúndaa ini na ndí Ndios nakaxin ra yi'i ña
ndakuiin i noo nachiño ndí to'on va'a xa'a Jesucristo kúu ñandaa.
18 Ta va'a ní, chi ndi'i nivi yó'o ká'an ndoso na to'on va'a xa'a
Jesucristo. Vará sava nayó'o on siví xí'in ña ndino'o ini na kúu ña
ká'an na to'on va'a xa'a Jesucristo, ta inka nivi xí'in ña ndino'o ini
na ká'an na to'on va'a xa'a ra, ta saá ni, ndi'i nayó'o ká'an ndoso
na to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta xa'a ñayó'o, ndixa kúsii ní ini i, ta
ñii ñii kivi kusii ní ka ini i.
19 Saá chi kúndaa ini i ndí xí'in ña xáku ndá'ví ndó noo Ndios
xa'a i, ta xí'in ña chíndeé Níma Jesucristo yi'i, ndixa kee i ko'on
ndíka i noo ña xó'vi i vitin. 20 Ta ndáa ini i ndí on sandakoo i kasa
ndivi i ña sakuiso chiño Ndios yi'i. Ta saá on koó xa'a ña kuka'an
noo i. Nda víka, xí'in ña ndino'o ini i, ndáa ini i ndí ndatán vivíi xa
kisa ndivi i chiño ña sakuiso chiño Jesucristo yi'i nda kivi vitin, ta

ñii ki̱'va saá kasa ndivi i̱ chiño yó'o ñii ñii ki̱vi̱ ña va̱xi. Ta saá, án
ña táku̱ ka̱ i̱, án ña ka'ni na yi̱'i̱, ná kuu ña xa̱'a̱ ña chinóo síkón i̱
ñato̱'ó Jesucristo. 21 Saá chi tá táku̱ ka̱ i̱, ta xa̱'a̱ ña kasa chiño i̱
no̱o̱ Jesucristo kúu ña kutaku̱ i̱. Ta tá kixaa̱ ña ni̱xi'i̱ i̱, ta ñayó'o
kuu ña ndáya̱'ví ní ka̱ no̱o̱ i̱. 22 Ta saá ni, táná kutaku̱ ka̱ i̱ ñoyívi
yó'o, ta ñayó'o taxi ña kuchiño kasa ndivi ka̱ i̱ chiño Jesucristo ña
chindeé i̱ ni̱vi. Ta saá o̱n vása xíni̱ i̱ yukú ñava̱'a yó'o naka̱xin i̱.
23 ¿Án kusii̱ ka̱ ini i̱ kivi̱ i̱? ¿Án kusii̱ ka̱ ini i̱ kutaku̱ ka̱ i̱ ñoyívi
yó'o? Yo̱'vi̱ ní naka̱xin i̱ yukú ñava̱'a kóni i̱. Saá chi kúsii̱ ní ini i̱
sandakoo i̱ ñoyívi yó'o, ta ko̱'o̱n i̱ kutaku̱ i̱ xí'in Jesucristo, chi ña
va̱'a ka̱ no̱o̱ i̱ kúu ña kutaku̱ i̱ xí'in ra ñoyívi ni̱no. 24 Ta saá ni,
xa̱'a̱ ña chindeé i̱ ndó'ó, va̱'a ka̱ ná kutaku̱ i̱ ñoyívi yó'o. 25 Ta xa̱'a̱
ñayó'o, ndáa ini i̱ ndí Ndios taxi ra ña kutaku̱ ka̱ i̱ ñoyívi yó'o xí'in
ndó, chi saá kuchiño i̱ chindeé i̱ ndó'ó ña va̱'a ka̱ kundiko̱n ndó
yichi̱ Jesucristo, ta kunakaa̱ kua̱'a̱ ka̱ ñasii̱ ní ini ndó chi kándixa
ndó ra. 26 Tá taxi Ndios ña tuku xaa̱ i̱ koto i̱ ndó'ó, ta saá kukomí
ndó kua̱'a̱ ní ka̱ xa̱'a̱ ña kasa ká'no ndó Jesucristo.

27 Ta ñii la̱á ña xáku ndá'ví i̱ no̱o̱ ndó kúu ñayó'o: Vivíi kutaku̱
ndó nda̱tán va̱'a táku̱ ni̱vi na xí'in ña ndino'o ini kándixa na to̱'on
va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo. Tá ke'é ndó saá, ta kusii̱ ní ini i̱ xa̱'a̱ ndó. Saá
chi, tá xaa̱ i̱ koto i̱ ndó'ó, án tá kuiti koni̱ so̱'o i̱ to̱'on xa̱'a̱ ndó, ta
kunda̱a̱ ini i̱ ndí ñii yóo níma̱ ndó táku̱ ndó yichi̱ Jesucristo, ta ñii
káchí chíkaa̱ ndó ndee̱ ña va̱'a ndakuii̱n ndó xa̱'a̱ to̱'on va̱'a xa̱'a̱
Jesucristo ña kúu ña kándixa yó. 28 Ta nda̱ lo'o o̱n kuyi̱'ví ndó no̱o̱
ni̱vi na kúu na sáa̱ ini xíni na ndó'ó xa̱'a̱ ña kándixa ndó Jesucristo.
Ta ña o̱n vása yí'ví ndó no̱o̱ ni̱vi yó'o, kúu ña sáná'a no̱o̱ na ndí
yichi̱ ndíko̱n na kúu yichi̱ no̱o̱ kua̱'a̱n na ndi'i xa̱'a̱ na, ta no̱o̱ mi̱i
ndó sáná'a ña ndí ndixa Ndios saka̱ku ra ndó'ó ña o̱n ndi'i xa̱'a̱
ndó. 29 Ta Ndios xa na̱taxi ra o̱vi̱ ñato̱'ó ná'no nda'a̱ ndó'ó, ni̱vi
na ndíko̱n ña'á. Ñii ñato̱'ó ká'no yó'o kúu ña ta̱xi ra ña kándixa
ndó Jesucristo, ta inka̱ ñato̱'ó ká'no kúu ña ta̱xi ra ña kúchiño
ndó xo̱'vi̱ ndó xa̱'a̱ Jesucristo ñoyívi yó'o. 30 Ta ndi'i mi̱i yó, ni̱vi
na kándixa Jesucristo, ñii káchí xó'vi̱ yó vitin xa̱'a̱ ña kándixa yó
ra. Ki̱vi̱ xi̱na̱'á xa xi̱to ndó ndasaá chi̱kaa̱ i̱ ndee̱ no̱o̱ ña yo̱'vi̱ ní
ni̱ndo'o i̱, ta̱nda̱ ki̱vi̱ vitin xíni̱ so̱'o ndó ndasaá chíkaa̱ i̱ ndee̱ no̱o̱
ña yo̱'vi̱ ndó'o i̱.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí Jesucristo ki̱sa ni̱no̱ xí'in mi̱i ra, ta xa̱'a̱ ñayó'o Ndios ki̱sa ká'no ní ña'á ra

2 Jesucristo chíkaa̱ ra ndee̱ ini mi̱i yó, ni̱vi na kándixa ña'á, ta
xa̱'a̱ ñayó'o, kúchiño yó chikaa̱ yó ndee̱ ini natá'an yó. Ndixa
Jesucristo kí'vi ini ra xíni ra mi̱i yó, ta xa̱'a̱ ñayó'o, kómí yó ndee̱

ra ña kúchiño yó sandúva̱'a yó ini natá'an yó. Ta ndixa yóo Níma̱
Ndios táku̱ ña ini yó, ta xa̱'a̱ ñayó'o, ñii yóo yó xí'in tá'an yó.
Ndixa kí'vi ní ini yó xíni tá'an yó, ta kúndá'ví ini yó xíni tá'an yó.
2 Ta xa̱'a̱ ñayó'o, xáku ndá'ví i̱ no̱o̱ ndó ña ñii yu'ú koo ndó, ta vivíi
kutaku̱ ndó xí'in tá'an ndó, ta ñii koo níma̱ ndó, ta ñii káchí kasa
chiño ndó no̱o̱ Jesucristo. Ta xí'in ña kutaku̱ ndó saá, ndixa sakutú
ndino'o ndó ini i̱ xí'in ñasi̱i̱ ní. 3 Ta ndi'i chiño ña kísa ndivi ndó,
o̱n vá'a ke'é ndó ña xí'in ña kuíni̱ ini ndó xíni ndó inka̱ ni̱vi, ni o̱n
ke'é ndó ña xa̱'a̱ ña kanóo síkón ka̱ ñato̱'ó mi̱i ndó no̱o̱ ñato̱'ó inka̱
ni̱vi. Ta nda̱ víka̱, kasa ni̱no̱ xí'in mi̱i ndó, ta kani si̱ni̱ ndó ndí
ña ndáya̱'ví ní ka̱ kúu ña naki'in natá'an ndó ñato̱'ó, ta lo'o ní
ndáya̱'ví ña naki'in mi̱i ndó ñato̱'ó. 4 O̱n vá'a ndasaá kuiti nandukú
ndó ñava̱'a xa̱'a̱ mi̱i ndó, ta xíni̱ ñó'ó nandukú ndó ñava̱'a xa̱'a̱ ña
chindeé ndó inka̱ ni̱vi.
5 Xíni̱ ñó'ó ndó kasa ni̱no̱ xí'in mi̱i ndó, ñii ki̱'va nda̱tán
Jesucristo ki̱sa ni̱no̱ xí'in mi̱i ra. 6 Saá chi vará Jesucristo ñii kúu ra
xí'in Ndios, ta o̱n vása ñii toon ní-xindichi ra ká'án ra ndí nda̱ lo'o
o̱n saña ra ñato̱'ó Ndios ña kómí ra. 7 Nda̱ víka̱, Jesucristo xí'in
ña ndino'o ini ra, chi̱kaa̱ ini ra saña ra ñato̱'ó yó'o, ta ki̱sa ni̱no̱
xí'in mi̱i ra, ta ndu̱u ra ñii ta̱a ta̱ kísa chiño no̱o̱ ndi'i ni̱vi. Saá chi
Jesucristo ndu̱u ra ni̱vi ndino'o xí'in yi̱kí ko̱ñu ra, nda̱tán yi̱kí ko̱ñu
ni̱vi ñoyívi yó'o. 8 Ki̱sa ni̱no̱ xí'in mi̱i ra saá, xa̱'a̱ ña ki̱sa ndivi ra
ndi'i ña kóni Ndios, ta̱nda̱ ni̱so̱ko̱ xí'in mi̱i ra, ni̱xi'i̱ ra nda'a̱ tón
cruz. 9 Xa̱'a̱ ña ki̱sa ni̱no̱ xí'in mi̱i ra saá, Ndios chi̱nóo síkón ní ra
ñato̱'ó Jesucristo, ta Ndios sa̱kunaní ña'á ra ñii ki̱vi̱ ña ndeé ní,
ta ki̱vi̱ ra yó'o kúu ña to̱'ó ní ka̱ no̱o̱ ndi'i ki̱vi̱ ña yóo. 10 Ta xa̱'a̱
ñayó'o, ñii ki̱vi̱ va̱xi tá koni̱ so̱'o ndi'i ni̱vi ki̱vi̱ ta̱Jesús, ta ndi'i
nayó'o kuxítí na no̱o̱ ra ña kasa to̱'ó na ra. Án na táku̱ ñoyívi ni̱no
kúu na, án na táku̱ ñoyívi yó'o kúu na, án na xa yóo ni̱ndu̱xu̱n ti̱xin
ño'o̱ kúu na, ñii ki̱vi̱ ña va̱xi ndi'i nayó'o, kuxítí na no̱o̱ ta̱Jesús,
11 ta ka̱'a̱n ndoso na, kachí na saá: “Ta̱Jesús kúu Cristo, ta̱a ta̱ ti̱'ví
Ndios saka̱ku ra mi̱i yó, ta kúu ra ñii la̱á Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ ndi'i ña
yóo”, saá kachí na. Ta xa̱'a̱ ña ka̱'a̱n na saá, kanóo síkón ní ñato̱'ó
Yivá yó Ndios.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ni̱vi na kándixa Jesucristo, nda̱tán yóo ño'o̱ yé'e no̱o̱ naa ní ñoyívi yó'o, saá yóo na

12 Nañani yó xí'in nákí̱'va̱ yó, ndó'ó kúu ni̱vi na kí'vi ní ini i̱
xíni i̱, ta ki̱vi̱ ni̱xi̱yo i̱ xí'in ndó, ndixa ki̱sa ndivi ndó ña ndu̱kú i̱
no̱o̱ ndó. Ta vitin ki̱vi̱ ña o̱n vása yóo i̱ xí'in ndó, ña xíni̱ ñó'ó ní ka̱
kúu ña kasa ndivi ndó ña ndúkú i̱ no̱o̱ ndó. Ta vitin xáku ndá'ví i̱
no̱o̱ ndó ña xí'in ña ndino'o ní to̱'ó ini ndó chikaa̱ ndó ndee̱ ña

kasa chiño ndó nǫǫ Ndios, chi ña ke'é ndó saá saná'a ña ndí Ndios
ndixa xa sąkąku ra ndó'ó nǫǫ yichi ña ǫn vá'a. 13 Ta mii Ndios kúu
tąa tą chíkaą ndee ini ndó ña kutoo ní ndó ke'é ndó ñavą'a, ta táxi
ra ndee ra nda'ą ndó'ó ña kuchiño ndó kasa ndivi ndó ña kúsii ini
ra xíni ra.
14 Ta ndi'i chiño ña kísa ndivi ndó nǫǫ Ndios, ǫn ką'ąn kuáchí
ndó, ni ǫn nąa ndó xí'in tá'an ndó xą'ą chiño kísa ndivi ndó. 15 Saá
ke'é ndó xą'ą ña ǫn kóo ña ǫn vá'a naní'i nivi ña chikaą na kuąchi
sątą ndó, ta kuu ndó są'ya Ndios na kutakǫ ndii nǫǫ ra ñoyívi
yó'o. Vará tákǫ ndó mą'ñó nivi na kúu na toon ní ini, ta ndivą'a
ní ini na, ta ndó'ó, ndą lo'o ǫn vása kutakǫ ndó ndątán tákǫ nivi
yó'o. Ndą víką, ndątán yóo ño'ǫ yé'e nǫǫ ñanaa ní ñoyívi yó'o, saá
koo ndó'ó. 16 Ndixa kúu ndó nivi na kómí tǫ'on vą'a ña sáná'a ndó
nivi ndasaá kúchiño kutakǫ ndino'o na nǫǫ Ndios. Ta ndą lo'o ǫn
sandakoo ndó kándixa ndó tǫ'on vą'a yó'o. Ta saá, tá kixaą kivi
ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta yi'i, koo ñasii ní ini i koni i
ndó'ó kivi saá, ta kundąą ini i ndí ǫn siví ña mąni xikuu ña kisa
chiño i chindeé i ndó'ó. 17 Ta vitin ndó'ó vivíi kísa chiño ndó nǫǫ
Jesucristo, ta ña ké'é ndó saá yóo ña ndątán yóo ñavą'a sókǫ ndó
nǫǫ Ndios. Ta yi'i, táná ka'ni na yi'i xą'ą ña ndíkǫn i Jesucristo, ta
ña kundivi ñayó'o, ndątán yóo ña sókǫ xí'in mii i nǫǫ Ndios, saá
koo ña.[a] Ta táná kivi i saá, ta kusii ní ini i ta ñii ki'va saá ná kusii
ini ndó xí'in i. 18 Mii ndó, vą'a ná kusii ní ini ndó xą'ą ñayó'o, ta
tuku ká'ąn i xí'in ndó ndí ñii káchí ná kusii ini ndi'i mii yó xą'ą ña.

Xí'in tǫ'on yó'o tąPablo ndátǫ'on ra xą'ą tąTimoteo ta xą'ą tąEpafrodito

19 Ndáti i ndí Jesucristo, Tąa tąKá'no nǫǫ yó, taxi ra yichi
nda'ą i ña yąchi ní ti'ví i tąTimoteo xąą ra koto ra ndó'ó. Ta saá tá
ndi'i xito ra ndó'ó ta ndikó ra, ta ndatǫ'on ra xí'in i ña ndasaá vą'a
yóo ndó. Ta saá tá vą'a yóo ndó, ta ñayó'o ndixa sakusii ña ini i.
20 Ǫn kǫó ndą ñii nivi na ñii káchí yóo ini xí'in i ndątán ñii káchí
yóo ini tąTimoteo xí'in i, chi tąyó'o ndino'o ní ini ra kí'vi ini ra xíni
ra ndó'ó ta ndi'i saá kivi ndí'i ini ra xą'ą ña vą'a ná koo ndó. 21 Ta
ndi'i inką nivi na yóo xí'in i ndasaá kuiti xą'ą ña sakusii na ini mii
na kúu ña ndí'i ini na xíni na, ta ǫn vása ndí'i ini na xíni na xą'ą ña
sakusii na ini Jesucristo. 22 Ta ndó'ó xa xíni vą'a ndó ndasaá yóo
ini tąTimoteo, ta xíni ndó ndí chíkaą ní ra ndee ña ñii káchí kísa
chiño ndi ña ndátǫ'on ndi tǫ'on vą'a xą'ą Jesucristo. Ndątán kísa

[a] **2:17** TąPablo xáni sini ra ndí nii ra ña kuitą nǫǫ ño'ǫ táná ka'ni na ra, koo ña ndątán yóo ndutą vino tá chikaą nivi nañoo Israel nǫǫ ña nisǫkǫ na nǫǫ Ndios.

chiño ñii taa ta kúu sa'ya xí'in yivá ra, saá kísa chiño taTimoteo
xí'in yi'i. 23 Ta vitin ndáti i ña nachiño taxi na ña kundaa ini i
ndasaá kindoo na xí'in kuachi i, ta saá kama ti'ví i taTimoteo xaa
ra koto ra ndó'ó. 24 Ta ndixa ndáa ní ini i Ndios ña taxi ra yichi
nda'a i ña yachi ní kixaa kivi ña kuchiño i xaa i koto i ndó'ó.
25 Ta vitin xáni sini i ndí xíni ñó'ó ti'ví i ñani yó taEpafrodito
naxaa ra koto ra ndó'ó. Tayó'o ñii káchí kísa chiño ra xí'in i noo
Jesucristo, ta tayó'o kúu ñii taa ta ñii káchí chíkaa ndee xí'in i ña
ndakuiin ndi noo nivi na on xiin kandixa to'on va'a xa'a Jesucristo.
Ta ñani yó taEpafrodito yó'o kúu taa ta ti'ví ndó kixaa ra noo i ña
chindeé ra yi'i ña taxi ra ña xíni ñó'ó noo i. 26 Ta vitin náká'án ní
ra ndó'ó, ta kóni ra koto ra ndó'ó. Saá chi ndí'i ní ini ra xa'a ndó'ó,
chi xini so'o ndó ndí ndeé ní nindo'o ra ñii kue'e, ta mii ndó nda
vitin on vása xíni ndó án xa nduva'a ra. 27 Ñandaa kía ndeé ní
nindo'o ra kue'e, ta salo'o ní kivi ra, níkúu. Ta Ndios kundá'ví ini
ra xini ña'á ra, ta saá sandúva'a ra tañani yó taEpafrodito yó'o. Ta
ña ke'é Ndios saá, kúu ña kundá'ví ini ra xini ra yi'i, koto ká'no ní
ka koo ña kuchuchú ini i xa'a ña tá nixi'i tañani yó yó'o, níkúu.
Saá chi taa ta va'a ní ini kúu Ndios, ta ni-xiin ra chinóo ra inka
ñaká'no ní sakuchuchú ini i. 28 Ta xa'a ña Ndios xa sandúva'a ra
ñani yó taEpafrodito yó'o, yi'i kama ní ti'ví i ra ña naxaa ra noo
ndó. Ta saá kivi koto tuku ndó ra xí'in nduchu noo ndó, ta kutú
ñasii ní ini ndó, ta saá kutú tuku ñasii ní ini i xa'a ndó'ó. 29 Tá kivi
naxaa ra noo ndó, va'a naki'in ndó ra xí'in ña kúsii ní ini ndó.
Ta ñii ki'va ndatán va'a kísa to'ó yó nañani yó na kísa chiño noo
Jesucristo, saá va'a kasa to'ó ndó tañani yó taEpafrodito. 30 Saá chi
tayó'o, xa'a ña kísa chiño ra noo Jesucristo, yatin ní nixiyo ña kivi
ra, níkúu, ta taxi xí'in mii ra nda kivi ra xa'a ña chindeé ra yi'i. Ta
ndi'i chiño ña kisa ndivi ra noo i kúu chiño ña kóni ndó kasa ndivi
ndó noo i, ta ni-kuchiño ndó, chi xíká ní táku ndó. Ta saá tañani
yó yó'o kúu taa ta kisa ndivi ndi'i chiño yó'o noo ndó.

TaPablo ká'an ra ña ndáya'ví ní kúu ña xíni va'a yó Jesucristo

3 Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin tuku ndáto'on i xí'in ndó, ta
ká'an i ná kusii ní ini ndó chi mii yó na kándixa Jesucristo, ñii
yóo yó xí'in ra. Ta nda lo'o on vása sándi'i ini i ña tuku taa i to'on
ña xa nitaa i ta ti'ví i nixaa nda'a ndó, chi to'on ña xíni ñó'ó ní
chikaa so'o ndó kúu ña, ta chindeé ña ndó'ó ña vivíi kua'an ndó
ndíkon ndó yichi Jesucristo. 2 Kundaa xí'in mii ndó, koto nivi na
ké'é ña on vá'a kundeé na sanoo na ini ndó. Nivi on vá'a yó'o
kóni na ña satakué'e na yikí koñu nivi, chi káchí na ndí ndi'i nivi
na kándixa Jesucristo xíni ñó'ó kasa ndivi na costumbre ña naní

circuncisión.[a] Tá on ke'é na saá, ta on vása kuchiño koo va'a na
xí'in Ndios, káchí nivi yó'o. 3 Ta on siví ñandaa kúu ña ká'an na.
Saá chi mii yó, nivi na kísa ká'no Ndios xí'in ndee Nímá ra ña táku
ini yó kúu yó nivi na ndixa va'a yóo xí'in Ndios. Ta kúsii ní ini yó
chi ndáa ini yó ndí Ndios xa sakaku ra mii yó xa'a ña kándixa yó
Jesucristo, ta nda lo'o on vása ndáa ini yó ndí ña kasa ndivi yó
costumbre circuncisión án ña kasa ndivi yó inka chiño va'a, kómí
ña ndee ña taxi ña Ndios sakaku ra mii yó ta sanduu ra yó nivi na
va'a yóo xí'in ra. 4 Tá chiño va'a kisa ndivi yó kómí ña ndee taxi
ña va'a koo yó xí'in Ndios, níkúu, ta saá yi'i, yóo ní xa'a ña va'a ní
koo i noo Ndios. Yóo nivi na xáni sini ndí mii na kúu nivi na va'a
ní noo Ndios xa'a chiño va'a ní kisa ndivi na. Ta yi'i, xíni i ndí yóo
kua'a ní ka chiño va'a kisa ndivi i noo ña kisa ndivi nivi yó'o. 5 Saá
chi yi'i, tá nixino ona kivi kaku i, ta nixa'an i xí'in nayivá si'í i
ña kundivi costumbre circuncisión xí'in i. Taa tañoo Israel kúu i,
ta kúu i tatá'an ñii ti'vi nivi naIsrael, ña naní tribu Benjamín.
Tahebreo ndino'o kúu i, chi on koó inka noo nii nivi ña sáka xí'in
nii i. Tafariseo xikuu i, ta xa'a ñayó'o, va'a vivíi kisa ndivi i ndi'i
ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á. 6 Ta xa'a ña sandi'i ní ini i
ña kundivi ndayí yó'o, chikaa ní i ndee ña saxo'vi i nivi na ndíkon
yichi Jesucristo. Ta yi'i, va'a vivíi kisa ndivi i ndi'i ndayí ña nitaa
taMoisés, ta nda ñii nivi ni-kuchiño na naní'i na xa'a ña chikaa na
kuachi sata i. 7 Saá ke'é i xina'á chi xani sini i ndí ndi'i ñava'a yó'o
kúu ña ndáya'ví ní ka noo i. Ta vitin xíni va'a i ndí nda lo'o on vása
ndáya'ví ña. Saá chi vitin kúndaa ini i ndí ndi'i ñava'a kisa ndivi
Jesucristo xa'a i kúu ña ndixa ndino'o ndáya'ví ní ka noo i. 8 Ta
ndi'i ñava'a ña ndáya'ví ña yóo ñoyívi yó'o, vitin nda lo'o on vása
ndáya'ví ka ñayó'o noo i. Saá chi ña ndáya'ví ndino'o noo i kúu
ña tondaa i koni va'a ka i Jesucristo, Taa taKá'no noo i. Ta xa'a ña
kí'vi ini i xíni i Jesucristo, sandakoo i ndi'i ña xikuu ña ndáya'ví
noo i, ta xáni sini i ndí ñii ki'va ndatán yóo mi'í ña nda lo'o on
vása ndáya'ví, saá yóo ña noo i vitin. Saá chi vitin ñava'a ndino'o
ña ndáya'ví ní noo i kúu ña táku Jesucristo ini i. 9 Ta vitin ñii yóo i
táku i xí'in ra. Ta on siví xa'a ña kisa ndivi i ndayí Ndios kúu xa'a
ña on koó ka kuachi ndíso i noo ra. Ta xa'a ña kándixa i Jesucristo
kúu ña Ndios sanduu ra yi'i taa ta ndii noo ra, ta on koó ka kuachi
ndíso i. 10 Ta yi'i, ndixa kóni ní i koni va'a ka i Jesucristo, ta kóni i
ndí mii ndee ña sanataku Jesucristo kivi xikuu ra taa ta nixi'i,
nakoo ña kutaku ña ini i. Ta vitin xa'a ña ñii yóo i xí'in ra, kóni i
ndí ñii káchí xo'vi i xí'in ra. Ta xa'a ña nixi'i ra xa'a kuachi i, yi'i

[a] **3:2** Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sini ñatee talo'o. Ké'é na saá xa'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

kóni i̱ kivi̱ i̱ no̱o̱ ndee̱ ña o̱n vá'a xa̱'a̱ ña o̱n ka'nda chiño ka̱ ña
no̱o̱ i̱. 11 Ta saá táná kixaa̱ ki̱vi̱ ña kivi̱ i̱, ta kundati i̱ ña kixaa̱ ki̱vi̱
Ndios sanataku̱ ra yi̱'i̱ xí'in ndi'i ni̱vi na ni̱xi'i̱.
12 Tanda̱ ki̱vi̱ vitin o̱n ta'án to̱nda̱a i̱ kuu i̱ ñii ta̱a ta̱ ni̱xi̱no̱
ndino'o, ñii ki̱'va nda̱tán yóo Jesucristo. Ta saá ni, ñii ñii ki̱vi̱
chíkaa̱ ní i̱ ndee̱ ña nduu i̱ nda̱tán yóo Jesucristo, chi xa̱'a̱ ña nduu i̱
saá kúu ña ka̱na Jesucristo yi̱'i̱ kundiko̱n i̱ ra. 13 Nañani yó xí'in
náki̱'va̱ yó, nda̱ lo'o o̱n vása xáni si̱ni̱ i̱ ndí xa ku̱ndeé i̱ ndu̱u i̱
nda̱tán yóo Jesucristo. Ta ndixa ñii la̱á ñayó'o ké'é i̱; yi̱'i̱ o̱n vása
ka̱ xáni si̱ni̱ i̱ xa̱'a̱ ndi'i ñayatá ña xa kúu ña ni̱ya'a, ta ndasaá kuiti
chíkaa̱ i̱ ndee̱ xa̱'a̱ ña kundeé i̱ naki'in i̱ ñava̱'a ña taxi Ndios nda'a̱ i̱
ki̱vi̱ ña va̱xi. 14 Ta nda̱tán yóo ñii ta̱a ta̱ chíkaa̱ ini kono, ta ndeé ní
xíno ra xa̱'a̱ ña kundeé ra xaa̱ ra ña naki'in ra ñava̱'a taxi na nda'a̱
ra, saá yóo yi̱'i̱ vitin, chi ñii ñii ki̱vi̱ ndúkú ndeé ní i̱ nda̱ mí tónda̱a
ndee̱ i̱ xa̱'a̱ ña kísa ndivi i̱ chiño ña sa̱kuiso chiño Ndios yi̱'i̱. Ta saá
tá kixaa̱ ki̱vi̱ kundichi i̱ no̱o̱ Ndios ñoyívi ni̱no, ta naki'in i̱ ñava̱'a
ká'no taxi ra nda'a̱ i̱. Saá chi Ndios ka̱na ra ñii ñii mi̱i yó, ni̱vi na
kándixa Jesucristo, ña naki'in yó ñava̱'a ká'no ñoyívi ni̱no.
15 Ta ndi'i mi̱i yó, ni̱vi na xa ni̱to̱nda̱a xa̱'no ní ña ndíko̱n yó
yichi̱ Jesucristo, ñii káchí xíni̱ ñó'ó kani si̱ni̱ yó ta ñii koo yu'ú yó
xa̱'a̱ to̱'on ña sa̱kán nda̱to̱'on i̱ xí'in ndó. Tá yóo sava ndó'ó na yóo
inka̱ ña xáni si̱ni̱, ta ndixa Ndios saná'a ra ndó'ó ña kunda̱a ini ndó
ñanda̱a. 16 Ta vitin, nda̱tán yóo ña xa ku̱ndeé yó kúnda̱a ini yó yu
kúu ñava̱'a, ta ñii ki̱'va saá xíni̱ ñó'ó va̱'a kutaku̱ yó ñii ñii ki̱vi̱.
17 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, vivíi kundiko̱n ndó yichi̱ i̱. Ta
sakuá'á ndó kutaku̱ ndó nda̱tán vivíi táku̱ ni̱vi na ndíko̱n yichi̱
Jesucristo ñii ki̱'va nda̱tán yóo ña sa̱ná'a ndi̱ ni̱vi yó'o. 18 Xa kua̱'a̱
ní yichi̱ xa nda̱to̱'on i̱ xí'in ndó xa̱'a̱ ni̱vi na o̱n vása ndino'o ndíko̱n
yichi̱ Jesucristo, ta vitin tuku ndáto̱'on i̱ xí'in ndó xa̱'a̱ na. Ta xí'in
ña kúchuchú ní ini i̱ nda̱ xáku i̱, ká'a̱n i̱ xí'in ndó ndí yóo kua̱'a̱ ní
ni̱vi na o̱n vá'a táku̱, ta xí'in ña o̱n vá'a ké'é na sáná'a na ndí o̱n
vása kándixa na ndí Jesucristo ni̱xi'i̱ ra nda'a̱ tón cruz xa̱'a̱ ña
sandi'i ra xa̱'a̱ ndee̱ ña o̱n vá'a ña xá'nda chiño no̱o̱ na. 19 Ta ni̱vi
yó'o xíka na kua̱'a̱n na yichi̱ no̱o̱ ndi'i xa̱'a̱ na, chi ña kútoo ní yi̱kí
ko̱ñu na, nda̱tán yóo ndios mi̱i na xá'nda chiño ña no̱o̱ na, saá
yóo ña. Saá chi ña ndáya̱'ví ní ka̱ no̱o̱ na kúu ña naki'in na ndi'i
ña kútoo ní ini mi̱i na kuiti. Ni̱vi yó'o táku̱ na kísa ndivi na ña o̱n
vá'a, ta nda̱ lo'o o̱n vása kúka'an no̱o̱ na xa̱'a̱ ña o̱n vá'a yó'o. Nda̱
víka̱, kísa ká'no xí'in mi̱i na xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ké'é na. Ndasaá kuiti
xáni si̱ni̱ na xa̱'a̱ ña xíni̱ ñó'ó kutaku̱ na ñoyívi yó'o, ta o̱n vása
xáni si̱ni̱ na xa̱'a̱ ña va̱'a kutaku̱ na xí'in Ndios. 20 Ta mi̱i yó, o̱n si̱ví
ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ o̱n vá'a ñoyívi yó'o kúu yó, chi ndixa ñoo
mi̱i yó o̱n vása yóo ña ñoyívi yó'o, chi ñoo ndino'o mi̱i yó yóo ña

ñoyívi nino xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta ndáti yó kixaa
kivi ña Jesucristo, Taa ta Sakaku yó, tuku kee ra ñoyívi nino, ta
ndikó ra kixaa ra ñoyívi yó'o. 21 Ta kivi saá nasama ra yikí koñu
yó ña kómí yó tákuu yó ñoyívi yó'o, ta sanduu ra yikí koñu yó ña
yóo vitá vitin, ña nduu ña ndatán yóo yikí koñu ña naki'in ra kivi
natakuu ra. Ta yikí koñu naki'in yó yó'o kuu ñavaa livi, ta ndaa ñii
kivi on ndi'i xaa'a ña. Ta mii ndee ká'no Jesucristo ña nasama mii
yó kivi saá, mii ñayó'o koni ñó'ó ra ña ka'nda chiño ra noo ndi'i
ña yóo kuvaa ñoyívi.

Xí'in too'on yó'o taPablo ndúkú ra noo nivi na kándixa Jesucristo ndí ná kusii ini na ndi'i saá kivi

4 Nañani yó xí'in nákiva yó, ndó'ó kúu na kí'vi ní ini i xíni i,
ta ndeé ní kóni i xaa i koto i ndó'ó. Ta ndixa ndó'ó kúu nivi
na táxi ña nákaa ñasii ini i, ta ndatán yóo trofeo ña xa kundeé i
naki'in i, saá yóo ndó'ó noo i. Ta vitin xáku ndá'ví i noo ndó ndí
vaa'a vivíi kundikon ndó yichi Jesucristo, ta ndaa lo'o on sandakoo
ndó ña kándixa ndó ra.
2 Ta ndó'ó, nákiva yó ñáEvodia xí'in ñáSíntique, xáku ndá'ví i
noo ndó ña nakoo yu'ú ndó ta nakutá'an vaa'a ndó xí'in tá'an ndó,
chi ndó'ó kúu nivi na kándixa Jesucristo. 3 Ta yó'ó, ñani yó, taa
taa vivíi ñii káchí kísa chiño xí'in i kúu ún, ta vitin xáku ndá'ví i
noo ún ña chindeé ún nákiva yó ñáEvodia xí'in ñáSíntique ña vaa'a
nakutá'an ná, chi náña'a yó'o ñii káchí xí'in yi'i, chikaa ná ndee
kisa chiño ná ña sakuita ní'nó ná too'on vaa'a xaa'a Jesucristo noo
kuaa'a ní nivi. Ta nákiva yó yó'o ñii káchí kisa chiño ná xí'in ñani
yó taClemente ta xí'in inka nivi na kándixa Jesucristo na tákuu ñoo
noo tákuu mii ún. Ta kivi ñii ñii nañani yó xí'in nákiva yó yó'o xa
nikaa'yi kivi na noo tutu yii ña yóo ñoyívi nino, ña káchí kutakuu na
xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi.
4 Ndi'i saá kivi ná kusii ini ndó, chi ndó'ó kúu nivi na kándixa
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta tuku ká'an i xí'in ndó: ¡Ná kusii
ní ini ndó! 5 Ta xíni ñó'ó vivíi too'ó kutakuu ndó xí'in tá'an ndó xaa'a
ña koto nivi ndí ndó'ó kúu nivi na ndixa too'ó ini. Ta naká'án ndó
ndí Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, yatin ní yóo ra xí'in yó.
6 On vása sandi'i ndó ini ndó xaa'a ndaa ñii ñayoo'vi ndó'o ndó, ta
ndaa víkaa, ndatoo'on ndó xí'in Ndios xaa'a ndi'i ñayoo'vi ndó'o ndó ta
ndatoo'on ndó xí'in ra xaa'a ndi'i ña sándi'i ini ndó, ta kuaku ndá'ví
ndó noo ra xaa'a ndi'i ña xíni ñó'ó ndó. Ta tuku taxi ndó ña táxa'vi
ña'á ndaa'a Ndios xaa'a ñavaa'a ké'é ra xí'in ndó. 7 Tá ke'é ndó saá, ta
ñavaa'a ña káku noo Ndios koo ña ini ndó. Ta ñavaa'a yó'o ña taxi
Ndios koo ña ini ndó, ndaa ñii nivi on vása kúchiño kundaa ini na

ndasaá yóo ña. Ta ñavaa'a yó'o ña kunakaa ini ndó ndixa kundaa ña nímaa ndó nooo ña oon vá'a ta kundaa ña sini ndó nooo ña oon vá'a, saá chi ndó'ó kúu nivi na kándixa Jesucristo ta tákuu ndó ini ra.

Nivi na kándixa Jesucristo xíni ñó'ó kani sini na xaa'aa ndi'i ña kúu ñavaa'a

8 Nañani yó xí'in nákii'vaa yó, vitin xa vaxi too'on sondí'í tutu yó'o, ta kóni i ndatoo'on i xí'in ndó too'on ña káchí saá: Ndasaá kuiti kani sini ndó xaa'aa ndi'i too'on ña kúu ña ndixa, ta kani sini ndó xaa'aa ndi'i ña ndáyaa'ví kasa too'ó ndó, ta kani sini ndó xaa'aa ndi'i ña ndaaa, ta kani sini ndó xaa'aa ndi'i ña ndii ndino'o, ta kani sini ndó xaa'aa ndi'i ñavaa'a livi ña sákusii ini ndó, ta kani sini ndó xaa'aa ndi'i ñavaa'a kánóo ñatoo'ó xaa'aa. Ta vaa'a kani sini ndó xaa'aa nivi nandaaa na kúu na too'ó ini, ta kani sini ndó xaa'aa ndi'i ñavaa'a livi ña xíni ñó'ó kasa ká'no ndó.

9 Ta ndi'i ña sakuá'á ndó nooo i, ta ndi'i ña xini soo'o ndó ndatoo'on i xí'in ndó, ta ndi'i too'on vaa'a nikaa'an i ta naki'in ndó, ta xíni ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ñayó'o. Ta ndi'i ñavaa'a ña xito ndó keé'é i, ñii kii'va saá keé'é ndó. Ta saá mii Ndios, taa taa táxi ña vaa'a koo ini ndó, ndixa kutakuu ra xí'in ndó.

Xí'in too'on yó'o taPablo táxi ra ña táxa'vi ña'á nda'aa nivi na kándixa Jesucristo na tákuu ñoo Filipos

10 Ta vitin yii'i, ká'no ní ñasii chikaa Jesucristo ini i, saá chi ndó'ó xa tuku vaa'a nákáán ndó xaa'aa i, ta xa taxi ndó ña xíni ñó'ó i nda'aa i ña chindeé ndó yii'i. Oon siví nivi na nandoso xaa'aa i xikuu ndó, ta kuiti oon vása ní-naní'i ndó yichi ndasaá chindeé ndó yii'i. 11 Oon siví xaa'aa ña yóo ña kúmani nooo i, kúu ña ndátoo'on i too'on yó'o xí'in ndó saá. Chi yii'i xa sakuá'á i, ta xíni vaa'a i ndasaá kunakaa ñasii ini i xí'in ña kómí i, án lo'o ní kúu ña, án kuaa'aa ní kúu ña. 12 Saá chi nixiyo kivi ña xikomí i lo'o ní kuiti ña xíni ñó'ó nooo i, ta nixiyo kivi ña xikomí i kuaa'aa ní ña xíni ñó'ó nooo i. Ta saá xa sakuá'á i ndasaá vaa'a kutakuu i kivi tá xí'i ní i soko, ta ñii kii'va saá sakuá'á i ndasaá vaa'a kutakuu i kivi tá yóo kuaa'aa ní ña xíxi i. Ta xí'in ndi'i ña tákuu i, xa sakuá'á i ndasaá koo ñasii ini i án kivi kúu i taa tandá'ví ní, án kivi kúu i taa taa kómí kuaa'aa ní ñavaa'a. 13 Saá chi Jesucristo xa taxi ra ndeee ra ña tákuu ini i, ñakán vaa'a kúndeé ini i xí'in ndi'i ña tákuu i, ndatán yóo ña kómí i. 14 Ta saá ni, ndó'ó vaa'a ní keé'é ndó xí'in i vitin, tii'ví ndó ña xíni ñó'ó i kixaa ña nda'aa i, ta xí'in ñayó'o, chindeé ndó yii'i xaa'aa tondíni yóo nooo i.

15 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in nákı̱'va̱ yó na tákṵ ñoo Filipos, xa
xíni̱ ndó ndasaá si'na nı̱ka̱'a̱n ı̱ to̱'on va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo no̱o̱ ndó.
Ta saá tá ndı̱'i nı̱xı̱yo ı̱ xí'in ndó ta ke̱e ı̱ ñoo estado Macedonia ña
ko̱'o̱n ı̱ ka̱'a̱n ndoso ı̱ to̱'on va̱'a yó'o no̱o̱ nı̱vi na tákṵ inka̱ ñoo, ta
kı̱vı̱ saá nda̱ ñii nı̱vi na kándixa Jesucristo o̱n vása ní-chindeé na
yı̱'ı̱, ta ñii la̱á ndó'ó kuiti kúu nı̱vi na chı̱ndeé yı̱'ı̱ xí'in ña xíni̱
ñó'ó ı̱. 16 Ta saá tuku tá kı̱vı̱ nı̱xı̱yo ı̱ ñoo Tesalónica, ta ndó'ó kua̱'a̱
ní yichı̱ tı̱'ví ndó sı̱'ún nı̱xaa̱ ña nda'a̱ ı̱ ña chı̱ndeé ndó yı̱'ı̱ no̱o̱ ña
kṵma̱ni̱ no̱o̱ ı̱. 17 Ta o̱n sı̱ví xa̱'a̱ ña taxi tuku ndó sı̱'ún nda'a̱ ı̱ kúu
ña ká'a̱n ı̱ to̱'on yó'o xí'in ndó vitin. Ta nda̱ víka̱, ña ndixa kóni ı̱
kúu ña Ndios cha'vi ra ndó'ó xí'in ña taxi ra kua̱'a̱ ní ñava̱'a nda'a̱
ndó'ó. 18 Ta vitin yı̱'ı̱ xa kómí ı̱ ndi'i ña xíni̱ ñó'ó ı̱, nda̱ kánóo ka̱
ña, chi xa na̱ki'in ı̱ ña tı̱'ví ndó xí'in ñani yó ta̱Epafrodito. Ta xí'in
ña na̱ki'in ı̱ yó'o, nda̱ ndóo ndoso ña no̱o̱ ı̱ vitin. Ta nda̱tán yóo ña
xá'an támi sóko̱ ndó no̱o̱ Ndios, saá yóo ña ta̱xi ndó nda'a̱ ı̱, ta
Ndios kúsı̱i ní ini ra xíni ra ñayó'o. 19 Ta mı̱i Yivá ı̱ Ndios kúu ra
ta̱a ta̱ kómí ndi'i ñakuíká ña livi ña yóo, ta ndixa taxi ra ndi'i ña
kúma̱ni̱ no̱o̱ ndó, chi ndó'ó kúu nı̱vi na ñii yóo xí'in Jesucristo xa̱'a̱
ña kándixa ndó ra. 20 Ná kasa ká'no yó Yivá yó Ndios, ta ná kanóo
va̱'a ní ñato̱'ó ra vitin ta̱nda̱ ndi'i saá kı̱vı̱ ña va̱xi. Saá ná koo ña.

Xí'in to̱'on yó'o ta̱Pablo ndáyi ra nı̱vi na kándixa Jesucristo na tákṵ ñoo Filipos

21 Ta tí'ví ı̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ ı̱ ndi'i nı̱vi na kándixa
Jesucristo na yóo ñoo Filipos. Ta nañani yó na yóo xí'in ı̱ tí'ví na
to̱'on ña chindeé na ndó'ó. 22 Ta ndi'i nañani yó xí'in nákı̱'va̱ yó na
tákṵ ñoo yó'o tí'ví na to̱'on ña chindeé na ndó'ó. Ta ndi'i nañani
yó xí'in nákı̱'va̱ yó na kísa chiño no̱o̱ ta̱rey César ve'e chiño ká'no
ña nákaa̱ ñoo Roma yó'o, káchí na ndí ña xíni̱ ñó'ó ní no̱o̱ na kúu
ña tí'ví na to̱'on chindeé na ndó'ó.
23 Ta Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, ná ke'é ra ñava̱'a xí'in
ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ña nitaa taPablo ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Colosas

TaPablo tí'ví ra to'on ña chindeé ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Colosas

1 Yi'i kúu i taPablo, ta Ndios sakuiso chiño ra yi'i kúu i taapóstol,
taa ta kísa chiño noo Jesucristo. Ta vitin yi'i xí'in ñani yó
taTimoteo táa ndi tutu yó'o, 2 xaa ña nda'a ndó'ó, nañani yó
xí'in nákí'va yó na táku ñoo Colosas. Ndó'ó kúu nañoo Ndios chi
kándixa ndó Jesucristo ta vivíi ndíkon ndó yichi ra. Ta Yivá yó
Ndios xí'in Jesucristo Taa taKá'no noo yó, ná taxi ra ña koo ñava'a
ini ndó, ta ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndúkú ra noo Ndios ña taxi ra ñandíchí ra kutaku ña ini nivi na kándixa Jesucristo

3 Ndi'i saá kivi ká'an ndi xa'a ndó xí'in Ndios, ta kúu Yivá
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta ká'an ndi táxi ndi ña táxa'vi
ña'á xa'a ndó. 4 Ká'an ndi saá xa'a ndó noo Ndios, chi xa xini so'o
ndi ña ndino'o ní ini ndó kándixa ndó ta ndáa ini ndó Jesucristo,
ta kí'vi ní ini ndó xíni ndó ndi'i nivi na kúu sa'ya Ndios. 5 Saá táku
ndó chi ndáa ini ndó ndí xa yóo ti'va ñava'a ñoyívi nino ta ndixa
naki'in ndó ñava'a yó'o nda'a Ndios. Nda kivi xini so'o ndó to'on
ña ndaa xa'a Jesucristo ndáa ini ndó ndí ndixa naki'in ndó ñava'a
yó'o. 6 Ta mii to'on ñava'a xa'a Jesucristo ña kándixa ndó kúu
to'on ña xa xíta ní'nó kua'a ní xiiña ñoyívi yó'o, ta kua'a ní nivi
xa kándixa na to'on yó'o. Ta ñii ki'va ndatán to'on yó'o chíndeé
ña ndó'ó ña va'a vaxi kua'no ndó ndíkon ndó yichi Jesucristo, saá
chíndeé ña nivi yó'o. Ta ké'é to'on Ndios ñava'a yó'o xí'in ndó nda
kivi noó ña kundaa ini ndó ndí Ndios kúu ra taa ta va'a ní ká'no
ini xíni ra nivi. 7 Ta ndó'ó xa xíni ndó to'on va'a yó'o, chi ñani yó
taEpafras, taa ta kí'vi ní ini ndi xíni ndi, saná'a ra ndó'ó. TaEpafras
yó'o kúu ñii taa ta kísa chiño xí'in ndi noo Jesucristo, ta ndi'i saá
kivi kísa ndivi ra chiño Jesucristo xa'a ña chindeé ra ndó'ó. 8 Ta

ñani yó tạEpafras yó'o xa ndạtọ'on ra xí'in ndị ndasaá kí'vi ní ini ndó xíni ndó ndi'i nịvi na kándixa Jesucristo. Ta ña kí'vi ini ndó xíni ndó nịvi yó'o kúu ña káku nọọ Nímạ Ndios.

9 Ta saá ndạ kịvị xịnị sọ'o ndị tọ'on yó'o xạ'ạ ndó tạndạ kịvị vitin, ọn vása sándakoo ndị ká'ạn ndị xí'in Ndios xạ'ạ ndó. Ta xáku ndá'ví ndị nọọ ra ña taxi ra ña kundạạ vạ'a ini ndó yu kúu ña kóni ra. Ta ndúkú ndị nọọ ra ña taxi ra ñandíchí Nímạ ra kutakụ ña ini ndó xạ'ạ ña kundạạ vạ'a ini ndó ndasaá vivíi xínị ñó'ó kutakụ ndó yichị ra. 10 Ta saá kutakụ ndó ndạtán kóni Jesucristo, Tạa tạKá'no nọọ yó, ta ndi'i saá chiño ña kasa ndivi ndó kuu ña kusịị ní ini ra koni ra, chi nduu ndó nịvi na ke'é kuạ'ạ ní ñavạ'a ta ndi'i saá kịvị kua'no ndó xí'in ña konị vạ'a kạ ndó Ndios. 11 Ta xáku ndá'ví ndị nọọ Ndios ña chikaạ ra ndeẹ ká'no ra kutakụ ña ini ndó xạ'ạ ña nduu ndó nịvi na xí'in ña ká'no ini, kundeé nọọ ndi'i ñayọ'vị vạxi nọọ ndó. 12 Ta xí'in ñasịị ní ini ndó ñii ñii kịvị kạ'ạn ndó taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'ạ Yivá yó Ndios chi táxi ra ndi'i ña xínị ñó'ó nda'ạ ndó ña kúchiño naki'in ndó ñavạ'a ña xa yóo ti'va ñoyívi nịno, nọọ yóo ño'ọ livi yé'e. 13 Ndios xa sạkạku ra mịi yó nọọ ndeẹ ña ọn vá'a ña kúu ña xá'nda chiño nọọ yichị ọn vá'a ña kúu nọọ naa, ta Ndios nạtaxi ra mịi yó nda'ạ Sạ'ya ra Jesucristo, tạa tạ kí'vi ní ini Ndios xíni ra, ta vitin ndíkọn yó yichị vạ'a nọọ xá'nda chiño Jesucristo. 14 Saá chi xí'in nịị ra ña nịxịtạ nda'ạ tón cruz kịvị nịxi'ị ra, Jesucristo sạkạku ra mịi yó nọọ ndeẹ ña ọn vá'a, ta Ndios kịsa ká'no ini ra xạ'ạ kuạchi yó.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña ndí xạ'ạ ña nịxi'ị Jesucristo xạ'ạ kuạchi yó, vitin kúchiño nakutá'an vạ'a yó xí'in Ndios

15 Jesucristo, tạa tạ xa xịnị nịvi ñoyívi yó'o xí'in nduchụ nọọ na, kúu tạa tạ sạná'a xí'in mịi ra ndasaá yóo Ndios, tạa tạ ọn kúchiño koni yó xí'in nduchụ nọọ yó. Chi Jesucristo ñii kúu ra xí'in Ndios, ta kịvị ọn tạ'án kasa vạ'a Ndios ndi'i ña xa yóo kụvạ'a vitin, ta xa tákụ Jesucristo kịvị saá, ta kúu ra tạa tạká'no nọọ ndi'i ña kụvạ'a. 16 Xí'in Jesucristo kịsa vạ'a Ndios ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi nịno. Ta xí'in Jesucristo kịsa vạ'a Ndios ndi'i ña kúchiño yó koni yó xí'in nduchụ nọọ yó, ta kịsa vạ'a ra ndi'i ña ọn kúchiño yó koni yó xí'in nduchụ nọọ yó. Chi Ndios kịsa vạ'a ra ndi'i nọọ naángel na xá'nda chiño, ta kịsa vạ'a ra ndi'i inkạ nọọ nímạ ña xá'nda chiño, vará ọn kúchiño yó koni yó ñayó'o xí'in nduchụ nọọ yó. Ta ndi'i ña yóo kụvạ'a kúu ña kịsa vạ'a Ndios xí'in Jesucristo, ta xạ'ạ ña kasa ká'no ña Jesucristo kúu ña kụvạ'a ndi'i ña. 17 Tá ọn tạ'án kasa vạ'a Ndios ñoyívi xí'in ndi'i inkạ ña yóo, ta xa tákụ Jesucristo. Ta ndi'i ña kụvạ'a, tịxin ndeẹ Jesucristo

yóo ndi'i ña, ta Jesucristo ndíso chiño ra xí'in ñii ñii ña kuva'a, ta
ndi'i ña kuva'a yóo ña tixin ndee ra koto kama ndi'i xa'a ña. 18 Ta
ndatán yóo sini nivi xí'in yikí koñu na, saá yóo Jesucristo xí'in nivi
na kándixa ña'á. Saá chi Jesucristo kúu tanoó noo ndi'i nivi na
kándixa ña'á, ta Jesucristo kúu tanoó nataku noo nivi na nixi'i. Ta
saá Jesucristo kúu taká'no noo ndi'i ña kuva'a. 19 Ndios xí'in ndi'i
mii ra táku ra ini Jesucristo, chi saá kúsii ini Ndios. 20 Ta xí'in ña
nixi'i Jesucristo ta nataku ra, Ndios ke'é ra ndí ndi'i ña yóo ñoyívi
yó'o ta ndi'i ña yóo ñoyívi nino, va'a nakutá'an ña xí'in ra. Saá chi
nii Jesucristo ña nixita nda'a tón cruz kivi nixi'i ra, taxi ña ndí
ndi'i ña yóo kuva'a vitin yóo va'a ña xí'in Ndios.
21 Xina'á ndó'ó xikuu ndó nivi na nisaa ini xini na Ndios, ta
xitaku xíká ní ndó noo ra, chi ña on vá'a xixani sini ndó, ta ña on
vá'a xike'é ndó, ñayó'o chinda'á ña ndó'ó kuxíká ndó noo Ndios.
Ta vitin Ndios sanakutá'an va'a ra ndó'ó xí'in mii ra, 22 xa'a ña
nixi'i Jesucristo kivi xitakaa ndaa yikí koñu ra nda'a tón cruz.
Ndios kisa ndivi ra chiño ká'no yó'o xí'in ndó, chi kóni ra ndí tá
kixaa kivi ña kuita ndó noo ra, ta Jesucristo saná'a ra ndí ndó'ó
kúu nivi na ndii, nivi na on koó kuachi ndíso, ta ni on koó ña on
vá'a naní'i nivi ña kuchiño chikaa na kuachi sata ndó. 23 Ta xa'a
ña kundivi ñayó'o saá, ndó'ó xíni ñó'ó kandixa ndino'o ndó to'on
ña ndaa xa'a Jesucristo ta kónó kunakaa ña ndáa ini ndó. Ta on
sandakoo ndó ndáti ndó ta ndáa ini ndó ndí ndixa Ndios taxi ra
nda'a ndó ñava'a ndatán yóo ña kindoo ra xí'in ndó kivi xini so'o
ndó ta kandixa ndó to'on va'a xa'a Jesucristo. To'on va'a yó'o kúu
ña nixita ní'nó noo kua'a ní nivi na táku kua'a ní xiiña ñoyívi yó'o.
Ta Ndios sakuiso chiño ra yi'i taPablo ña ka'an ndoso i to'on va'a
yó'o xa'a Jesucristo noo nivi.

To'on yó'o ká'an ndí taPablo kúu ta kísa ndivi chiño Jesucristo noo nivi na on siví najudío kúu

24 Kúsii ní ini i ña xó'vi yikí koñu i xa'a ndó, chi ña xó'vi i saá
kúu ña kua'an xino ña xó'vi Jesucristo xa'a nivi na kándixa ra. Saá
chi Jesucristo xó'vi ka ra xí'in nivi yó'o, chi nivi yó'o kúu yikí
koñu mii ra. 25 Ta xa'a ña naki'in ndó ñava'a nda'a Ndios, Ndios
sakuiso ra chiño yi'i ña ka'an ndoso i ndi'i to'on ra noo ndó'ó ta
noo nivi na táku kua'a ní xiiña. 26 To'on yó'o ká'an ña xa'a ñaká'no
chitóni Ndios ke'é ra xa'a ndi'i nivi na kándixa Jesucristo. Kua'a ní
kuiya xina'á tanda kivi vitin, nivi on vása ní-kundaa ini na yu kúu
ñava'a yó'o ña chitóni Ndios ke'é ra, ta vitin Ndios saná'a káxín ra
noo ndi'i nivi na kándixa Jesucristo ña nixiyo se'é yó'o. 27 Saá chi
Ndios táxi ra ña kundaa ini na ndí Jesucristo táku ra ini ndi'i nivi

na kándixa ña'á, án najudío kúu na, án o̱n si̱ví najudío kúu na. Ta
saá ndó'ó, ni̱vi na o̱n vása kúu najudío, ndixa táku̱ Jesucristo ini
ndó. Ta xa̱'a̱ ñayó'o ndixa kutaku̱ ndó xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱ no̱o̱
yóo ndi'i ñava̱'a ña livi ká'no.
28 Ta saá mi̱i ndi̱ ká'a̱n ndoso ndi̱ to̱'on xa̱'a̱ Jesucristo no̱o̱ ndi'i
ni̱vi. Ndáto̱'on ndi̱ xí'in na, ta sáná'a ndi̱ na xí'in to̱'on ndíchí
Ndios. Saá chi tá kixaa̱ ki̱vi̱ ña kuita ndi'i yó no̱o̱ Ndios, ta kóni i̱
saná'a i̱ ni̱vi yó'o no̱o̱ Ndios, ni̱vi na ni̱to̱nda̱a ndu̱ndii, na o̱n ko̱ó
ka̱ kua̱chi ndíso, chi ñii yóo na xí'in Jesucristo, ta̱a ta̱ táku̱ ini na.
29 Ña̱kán kía̱ yi̱'i̱ ndeé ní kísa chiño i̱, ta xí'in ndee̱ Jesucristo ña
táku̱ ini i̱, ndino'o ní ini i̱ ndúkú i̱ ña kasa ndivi i̱ chiño ra.
2 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, ni̱vi na kándixa Jesucristo na táku̱
ñoo Colosas xí'in na táku̱ ñoo Laodicea, xí'in inka̱ ni̱vi na
kándixa Jesucristo na o̱n ta̱'án to̱nda̱a i̱ koni i̱ xí'in nduchu̱ no̱o̱ i̱,
ndáto̱'on i̱ xí'in ndó vitin, chi kóni i̱ ña kunda̱a̱ ini ndó ndí chíka̱a̱
ní i̱ ndee̱ ña táxi xí'in mi̱i i̱ xa̱'a̱ ndó'ó. 2 Saá chi kóni i̱ ña Ndios
chika̱a̱ ra ndee̱ ini ndó xa̱'a̱ ña ñii kuu ini ndó xí'in tá'an ndó, ta
xa̱'a̱ ña kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó. Saá va̱'a vivíi kutaku̱ ndó
nda̱ to̱nda̱a ndó kunda̱a̱ va̱'a ini ndó ñava̱'a chi̱tóni̱ Ndios. Vará
si'na ñava̱'a yó'o ni̱xi̱yo se'é ña no̱o̱ yó, ta vitin Ndios xa sa̱ná'a
ra ña no̱o̱ mi̱i yó, ta saá kúnda̱a̱ ini yó ndí ñava̱'a chi̱tóni̱ ra kúu
Jesucristo, ta̱a ta̱ ti̱'ví Ndios saka̱ku ra ni̱vi. 3 Saá chi ndi'i ñandíchí
ndino'o Ndios yóo ña ini Jesucristo. Ta ñandíchí ndino'o yó'o,
ni̱xi̱yo ña nda̱tán yóo ñakuíká ña ndáya̱'ví ní ña ni̱xi̱yo se'é, ta
Jesucristo sáná'a ra no̱o̱ yó ñandíchí yó'o xa̱'a̱ ña kuchiño kunda̱a̱
ini yó ña. 4 Ndáto̱'on i̱ ñayó'o xí'in ndó vitin, chi o̱n xi̱in i̱ ndí inka̱
ni̱vi sandá'ví na ndó'ó xí'in to̱'on livi ña ká'a̱n na xa̱'a̱ ña sanoo na
ini ndó, ta o̱n si̱ví ñanda̱a̱ kúu to̱'on na. 5 Vará o̱n ko̱ó yi̱'i̱ níndichi
xí'in ndó vitin, ta ñó'o ní ini i̱ xa̱'a̱ ndó'ó, ta kúsii̱ ní ini i̱ chi xi̱ni̱
so̱'o i̱ ndí vivíi táku̱ ndó nda̱tán kóni Ndios, ta kútu̱ yóo ndó xí'in
ña ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo.
6 Xa ka̱ndixa ndó Jesucristo ta ta̱xi ndó kúu ra Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱
ndó. Xa̱'a̱ ñayó'o, xíni̱ ñó'ó va̱'a kundiko̱n ndó yichi̱ ra ta kutaku̱
ndó nda̱tán kóni ra. 7 Ta ñii ñii ki̱vi̱ kónó ní ka̱ chika̱a̱ ndó ini ndó
ña kándixa ndó ra, ta ñii ñii ki̱vi̱ va̱'a kua'no ka̱ ña ndáa ini ndó
ra, ta kútu̱ va̱'a kundiko̱n ndó yichi̱ ra. Ñii ki̱'va nda̱tán sa̱kuá'á
ndó no̱o̱ nañani yó na sa̱ná'a ndó'ó, saá vivíi kutaku̱ ndó yichi̱
Jesucristo, ta ñii ñii ki̱vi̱ taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a̱ Ndios.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí Jesucristo táxi ra ña kutakụ xạá nịvi na kándixa ña'á

8 Koto vạ'a xí'in mịi ndó ta ọn taxi ndó ña inkạ nịvi sandá'ví na
ndó'ó xí'in ñandíchí sịnị mịi na, ta tọ'on vịchí kúu ña, ta ọn vása
yóo yu'ú ña xí'in tọ'on ña ndạạ xạ'ạ Jesucristo. Ọn taxi ndó ña
sanoo na ini ndó kundikọn ndó yichị na, chi ña sáná'a na ndasaá
kuiti káku ña sịnị nịvi án nọọ nímạ án nọọ ndeẹ ña kúu ña xá'nda
chiño nọọ nịvi na ndíkọn yichị ñoyívi yó'o.
9 Ndios yóo ra tákụ ndi'i mịi ra ini Jesucristo, tạa tạ xịkomí yịkí
kọñu ndino'o nịvi. 10 Ta ndó'ó, ọn kọó kạ inkạ ña kúmạnị nọọ
ndó chi ñii yóo ndó tákụ ndó xí'in Jesucristo, tạa tạ kúu tạká'no
ní kạ nọọ ndi'i ña yóo, ta xá'nda chiño ra nọọ ndi'i nímạ ná'no ta
nọọ ndi'i ndeẹ ña yóo kụvạ'a. 11 Mịi ndị najudío kísa ndivi ndị
costumbre ña nạní circuncisión,[a] ta kómí ndị marca yịkí kọñu ndị
ña kóni kachí ndí sạ'ya Ndios kúu ndị. Ta ndó'ó, nịvi na ọn sịví
najudío kúu, ta ọn vása kómí ndó marca yó'o yịkí kọñu ndó chi ọn
vása ní-kisa ndivi ndó costumbre yó'o. Ta saá ni, xạ'ạ ña kándixa
ndó Jesucristo, Ndios sạnduu ra ndó'ó sạ'ya mịi ra, ña ñii yóo
ndó xí'in Jesucristo, ta xí'in ñayó'o kịndaa ra ndeẹ ña ọn vá'a ña
xịxa'nda chiño nọọ ndó. 12 Saá chi ña chíchi ndó xạ'ạ ña kándixa
ndó Jesucristo kóni kachí ña ndí ndạtán yóo ña nịxi'ị ndó xí'in
Jesucristo ta nạtakụ ndó xí'in ra, saá yóo ña xí'in ndó, chi ndáa ini
ndó ndeẹ Ndios, ña kúu ndeẹ ña sạnatakụ Jesucristo nọọ nịvi na
nịxi'ị. 13 Xịnạ'á nịxika ndó yichị ọn vá'a, ta nọọ Ndios xịkuu ndó
nịvi na nịxi'ị, chi nịvi na xịndiso kuạ'ạ ní kuạchi xịkuu ndó, ta ọn
sịví sạ'ya Ndios xịkuu ndó. Ta vitin Ndios xa kịsa ká'no ini ra xạ'ạ
ndi'i kuạchi ndó'ó, nịvi na kándixa Jesucristo, ta tạxi ra ña tákụ
xạá ndó, chi vitin ñii káchí tákụ ndó xí'in Jesucristo. 14 Xịnạ'á
ndạyí Ndios káchí ña ndí nịvi na ndíso kuạchi xịkuu yó xạ'ạ ña
nịya'a ndoso yó ndạyí yó'o. Ta vitin ọn sịví kạ na ndíso kuạchi
kúu yó, chi kịvị nịxi'ị Jesucristo, Ndios kịndaa ra ndi'i ña ká'ạn
ndí nịvi na ndíso kuạchi kúu yó, ta nda'ạ tón cruz kạtakaạ ndaa
ra ña ká'ạn saá xạ'ạ yó. 15 Ta xí'in ña nịxi'ị Jesucristo nda'ạ tón
cruz, Ndios kịndaa ra ndạyí ndi'i ñaníma ndivạ'a ná'no xí'in inkạ
nọọ ndeẹ ña xá'nda chiño nọọ yichị ọn vá'a ñoyívi yó'o. Ta Ndios
sạkuka'an ra nọọ ndi'i ñandivạ'a yó'o, chi kịvị nịxi'ị Jesucristo
nda'ạ tón cruz, ndi'i ña yóo kụvạ'a xịto ña ndí Jesucristo kụndeé
ra nọọ ndi'i ñandivạ'a yó'o.

---

[a] **2:11** Costumbre najudío ña nạní "circuncisión"
kúu ña xá'nda na lo'o ñii sịnị ñatẹẹ tạlo'o.

16 Ta xa'a ñayó'o, on vá'a chikaa so'o ndó nda ñii nivi na ká'an
kuáchí xí'in ndó xa'a ña on vása kísa ndivi ndó ndayí mii na. Chi
xá'nda chiño na ndí on vá'a kuxu ndó sava kiti, ta on vá'a ko'o
ndó sava nduta. Ta xá'nda chiño na ndí xíni ñó'ó sakana ndó viko
ñii ñii kivi ká'no ñayii, ta xíni ñó'ó sakana ndó viko ñii ñii yoo
xaá, ta xíni ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ndayí ña ká'an xa'a kivi yii
ña nákindée najudío. 17 Ta ndi'i ndayí yó'o on siví ña ndino'o xíni
ñó'ó kasa ndivi nivi ndi'i saá kivi ña vaxi kúu ña. Saá chi ndasaá
kuiti sáná'a ña xa'a Jesucristo, taa ta ti'ví Ndios kixi, chi xí'in ña
ke'é Jesucristo, xa kundivi ndi'i ndayí yó'o. 18 Ta xa'a ñayó'o, on
chikaa so'o ndó to'on ña ká'an nivi, káchí na ndí tá on kasa ndivi
ndó ndayí ña xá'nda chiño na, ta Ndios on taxi ra ñava'a nda'a ndó
ñoyívi nino. Chi nivi yó'o ké'é na ndatán ké'é nivi na nino ini, vará
on siví nivi na ndixa ndino'o ini kúu na. Ta nivi yó'o kísa ká'no
na naángel, ta ká'an na ndí yóo ña nitivi noo na, ta ñavatá kúu ña
ká'an na. Ta xa'a ña on vá'a ña táku ini na kísa ká'no xí'in mii na.
19 Ta nivi yó'o on vása ñii yóo na xí'in Jesucristo, taa ta kúu sini
ndi'i mii yó, nivi na kándixa ña'á, ta mii yó kúu yikí koñu ra. Ta
Jesucristo kúu taa ta táxi ña xíni ñó'ó yó xa'a ña ñii va'a kísa chiño
yó xí'in ra. Saá chi ndatán yóo tuchu nivi ña táxi va'a náta'an
ñii ñii xiiña yikí koñu na, saá yóo ndee ña táxi Jesucristo xa'a ña
ñii va'a yóo yó xí'in tá'an yó. Ta Ndios táxi ra ña xíni ñó'ó nda'a
yó xa'a ña va'a vaxi kua'no yó noo ra, ta xa'a ña vivíi kutaku yó
ndatán kóni ra.
20 Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ñii yóo ndó xí'in ra, ta
ndatán ñii káchí nixi'i ndó xí'in ra, saá yóo ña. Ta xa'a ñayó'o,
yóo ndó ndatán yóo nivi na nixi'i noo ndayí ña xá'nda chiño noo
nivi na ndíkon yichi ñoyívi yó'o, chi ndayí yó'o on vása kómí ka
ña ndee ka'nda chiño ña noo ndó'ó vitin. Ta saá, ¿ndachun kísa
ndivi ka ndó ndayí yó'o, ndatán ké'é nivi na ndíkon yichi ñoyívi
yó'o? 21 Sava ndayí yó'o ña chindú'u nivi ñoyívi káchí ña saá: "On
vá'a tondaa nda'a yó ña xáni sini na kúu ña on vá'a, ni on vá'a
tiin yó ña, ni nda lo'o on vá'a kuxu yó ña xáni sini na kúu ña on
vá'a", káchí ndayí na. 22 Ta ndi'i ndayí yó'o kúu ña káku kuiti sini
nivi va, ta on siví ndayí Ndios kúu ña. Saá chi ndi'i ña kúchiño
tondaa nda'a yó, án ña kúchiño tiin yó, án ña xíxi yó, ñii ñii kivi
kua'an ndi'i xa'a ñayó'o, ta on vása kúndeé ña koo ña ndi'i saá
kivi. 23 Ta saá ni, ndayí ña káku sini nivi yó'o ná'a ña ndatán yóo
to'on ña ndíchí ní, chi ndeé ní xá'nda chiño ña noo yó ndí xíni ñó'ó
kundikon yó yichi yo'vi ní xa'a ña va'a koo yó xí'in Ndios. Ta ndayí
yó'o káchí ña ndí xíni ñó'ó saxo'vi yó yikí koñu yó chi saá kísa
nino xí'in mii yó noo Ndios. Ta saá ni, ndayí yó'o nda lo'o on vása
kómí ña ndee sandi'i ña xa'a ña kútoo ní yó ké'é yó ña on vá'a.

3 Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, táku xaá ndó vitin, chi
ndatán ñii káchí nataku ndó xí'in ra, saá yóo ña. Ta xa'a ñayó'o
xíni ñó'ó chikaa ndó ndee ndukú ndó ñava'a ña kúu ña ndáya'ví
ní ñoyívi nino noo yóo Jesucristo noo táyi tón to'ó ká'no tón
ñíndichi nda'a kua'á Ndios. [2] Ta va'a kani sini ndó xa'a ña ndáya'ví
ní ñoyívi nino noo yóo Ndios, ta on vá'a kani sini ndó xa'a ña
ndáya'ví ní noo nivi na ndíkon yichi ñoyívi yó'o. [3] Saá chi ndó'ó,
ndatán yóo nivi na nixi'i saá yóo ndó noo ndi'i ña on vá'a ñoyívi
yó'o, ta on vása táku ka ndó tixin ndee ña xá'nda chiño noo yichi
ñoyívi yó'o, ta vitin ñii yóo ndó táku ndó xí'in Jesucristo. Ta xa'a
ñayó'o, ñii káchí xí'in ra, táku ndino'o ndó xí'in Ndios, vará nivi
ñoyívi yó'o on vása kúchiño na koto na ñandaa yó'o. [4] Tá kixaa
kivi ndikó Jesucristo, taa ta táxi ña táku ndino'o ndó, ta natívi ra
noo ndi'i nivi ñoyívi yó'o. Ta kivi saá ndi'i nivi koto na ra, ta koto
na ndí ñii nakuita ndó xí'in ra. Ta ndó'ó xí'in Jesucristo, ñii káchí
xí'in ra ye'e ndó ta nakundixin ndó ñava'a livi ní ká'no.

To'on yó'o ndáto'on ndasaá xíni ñó'ó kutaku yó xa'a ña kándixa yó Jesucristo

[5] Xa'a ña ñii yóo ndó táku ndó xí'in Jesucristo vitin, xíni ñó'ó
chikaa ndó ndee ña sandi'i ndó xa'a ña on vá'a ña kísa chiño ini
ndó ña kúu ña chínda'á ndó'ó ke'é ndó ña on vá'a. Ndó'ó nañani
yó, nda lo'o on ki'vi ndó kuachi xí'in náña'a ná on siví násí'í ndó
kúu, ta ndó'ó nákí'va yó, nda lo'o on ki'vi ndó kuachi xí'in nataa,
na on siví yii ndó kúu. Ta ndi'i ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo,
nda lo'o on ki'vi ndó inka kuachi kini xí'in nataa án xí'in náña'a, ta
ni on kutoo ndó ki'vi ndó kuachi yó'o. Ta ni on kutoo ndó ke'é ndó
nda ñii noo ña on vá'a. Ta on vá'a chikaa ndó ndi'i ndee ndó ña
kukomí ndó kua'a ní ñakuíká. Saá chi tá táku ndó saá, sáná'a ndó
ndí kí'vi ní ka ini ndó xíni ndó ñakuíká noo ña kí'vi ini ndó xíni
ndó Ndios, ta ñii kúu ña xí'in ña kasa ká'no ndó ñaídolo án inka
ndios vatá. [6] Ta xa'a ndi'i ña on vá'a yó'o ña kísa ndivi nivi na toon
ní ini, Ndios saxo'vi ní ra nayó'o kivi ña vaxi. [7] Ta ndó'ó, xina'á
tá xindikon ndó yichi ñoyívi yó'o, ñii ki'va saá xikuu ndó nivi na
toon ní nixiyo ini, ta ke'é ndó ña on vá'a yó'o. [8] Ta vitin ndixa
xíni ñó'ó sandakoo ndó ké'é ndó ndi'i saá noo ña on vá'a. Xíni
ñó'ó kindaa ndó ña sáa ini ndó, ta on kuu ndó nivi na kue'e ní. Ta
sandakoo ndó ña táxi nákaa ña on vá'a ini ndó xíni ndó inka nivi,
ta sandakoo ndó ña ká'an ndó to'on ndiva'a xa'a nivi, ta sandakoo
ndó ña ká'an ndó to'on kini xí'in nivi. [9] Ni nda lo'o on ka'an ndó
to'on vatá xí'in tá'an ndó. Saá chi xa sandakoo ndó yichi yatá, noo
ke'é ndó ña on vá'a yó'o, ta vitin ndíkon ndó yichi va'a ña xaá.

10 Ta saá ndatán yóo nivi na xa sandakoo tikoto yatá ña on vása
va'a ka, ta nakundixin na tikoto va'a ña xaá, saá yóo ndó táku ndó
vitin, chi Ndios ndasa xaá ra ini ndó, ta nduu ndó nivi xaá vitin. Ta
saá tondaa ndó kuu ndó ndatán yóo Ndios, taa ta kisa va'a ndó'ó,
ta ñii ñii kivi sákuá'á ka ndó ña tondaa ndó koni ndino'o ndó
ra. 11 Ta vitin on vása xíni ñó'ó ka tá najudío kúu yó, án on siví
najudío kúu yó, án nivi na kísa ndivi costumbre circuncisión kúu
yó, án nivi na on vása kísa ndivi costumbre yó'o kúu yó, án nivi na
kee ñoo xíyo kúu yó, án nivi na xíni va'a ñandíchí nagriego kúu
yó, án nivi na on vása ká'vi ní kúu yó, án nivi naesclavo kúu yó,
án nivi na kómí ndayí nakaxin chiño mii kúu yó, ta ndi'i ñayó'o ña
káchí ndasaá yóo yó on vása xíni ñó'ó ña noo Ndios, chi ndi'i yó
ñii kúu yó noo Ndios xa'a ña kándixa yó Jesucristo. Ta Jesucristo
kúu ñii laá taa ta xíni ñó'ó ní noo yó, ta táku ra ini ñii ñii yó vitin.
12 Ndios nakaxin ra ndó'ó ña kuu ndó nivi nayii na kundikon ra,
ta kí'vi ní ini ra xíni ra ndó'ó. Ta xa'a ñayó'o xíni ñó'ó kutaku ndó
ndatán kóni ra. Kundá'ví ini ndó koni ndó nivi, ta ke'é ndó ñava'a
xí'in ndi'i nivi. Ta on kasa ká'no xí'in mii ndó, ta kuu ndó nivi na
nino ini, nivi na to'ó ké'é xí'in inka nivi, ta xí'in ña ká'no ini ndó
kutaku ndó xí'in tá'an ndó. 13 Ta kundeé ini ndó xí'in nivi, ta kasa
ká'no ini ndó xa'a ña on vá'a ké'é na xí'in ndó. Ñii ki'va ndatán
Ndios kísa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó, saá kasa ká'no ini ndó xa'a
ña on vá'a ké'é nivi xí'in ndó. 14 Ña xíni ñó'ó ní ka noo ndi'i inka
ñava'a kísa ndivi ndó kúu ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó, chi
ña ké'é ndó saá kúu ña táxi ñii yóo ndó táku ndó xí'in tá'an ndó.
15 Jesucristo saní'i ra ndee ra ña táku ini ndó xa'a ña va'a koo ini
ndó, ta va'a kutaku ndó xí'in natá'an ndó. Nakaxin ra ndó'ó kúu
ndó ñii ñii xiiña yiki koñu ra, ña ñii náta'an ndó, ta ñii káchí kísa
chiño ndó xí'in ra. Ta ndi'i saá kivi xíni ñó'ó taxi ndó ña táxa'vi
ña'á nda'a Ndios.
16 Ta taxi xí'in mii ndó ndí to'on va'a ña ndáto'on xa'a Jesucristo
ná sakutú ña ini ndó ndi'i saá kivi. Ta xí'in ndi'i ñandíchí Ndios,
saná'a tá'an ndó ta ndato'on ndó xí'in tá'an ndó. Ta kata ndó yaa
yii ña kasa ká'no ndó Ndios, kata ndó yaa ña ká'an to'on Ndios
xí'in nivi, ta kata ndó yaa ña ká'an xa'a yichi ra. Ndino'o ní ini
ndó kata ndó, ta ndi'i saá kivi xí'in ña kusii ní ini ndó ka'an ndó,
kachí ndó: “Táxa'vi ún, Tata Ndios.” 17 Ta ndi'i to'on ña ká'an ndó
ta ndi'i chiño ña kísa ndivi ndó, ke'é ndó ndi'i ñayó'o xí'in ndayí
kivi Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta ka'an ndó taxi ndó ña
táxa'vi ña'á nda'a Yivá yó Ndios xa'a ndi'i ña kísa ndivi Jesucristo
xa'a ndó.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndasaá xíni̱ ñó'ó kutakụ ni̱vi na kándixa Jesucristo xí'in tá'an na

18 Náki̱'vạ yó, ñii ñii ndó'ó ná yóo yii̱, xíni̱ ñó'ó kasa ni̱nọ xí'in mii̱ ndó ña kasa chiño ndó nọọ yii̱ ndó, chi ñayó'o kúu chiño nọọ
ndó xạ'ạ ña kúu ndó náña'ạ ná kándixa Jesucristo, Tạa tạKá'no nọọ
yó. 19 Nañani yó, ñii ñii ndó'ó na yóo ñásí'í, xíni̱ ñó'ó kuki'vi ini
ndó koni ndó ñásí'í ndó, ta ọn kạ'ạn ndó tọ'on yọ'vi̱ ña satakué'ẹ
ini ná. 20 Ndó'ó na kúu nakuáchí, xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ña
xá'nda chiño yivá si'í ndó nọọ ndó, chi ña ké'é ndó saá sakusii̱ ndó
ini Ndios. 21 Nañani yó na kúu yivá naválí, ọn kạ'ạn ndó tọ'on ọn
vá'a ña sasaạ ndó ini sạ'ya ndó. Chi xí'in ña ke'é ndó saá kuchiño
sakuchuchú ndó ini na, ta sanakava ndó ini na. 22 Nañani yó xí'in
náki̱'vạ yó na kúu esclavo, ndó'ó kísa chiño ndó nọọ napatrón ndó
na kúu naná'no nọọ ndó ñoyívi yó'o, ta xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó ña
xá'nda chiño napatrón ndó nọọ ndó. Ta ọn vá'a kuiti chikaạ ní ndó
ndeẹ kasa chiño ndó tá mií ñíndichi tạpatrón ndó xíto ra ndasaá
kísa chiño ndó, ta xí'in ña ndino'o ini ndó vạ'a kasa ndivi ndó
chiño tá'an ñíndichi tạpatrón ndó xíto ra, án tá'an ọn kọó ra, chi
ña kísa ndivi ndó saá kúu ña sáná'a ndí ndixa kísa tọ'ó ndó Ndios.
23 Ndi'i chiño ña kísa ndivi ndó, xí'in ñasii̱ ini ndó chikaạ ndó ndeẹ
ña vạ'a kasa ndivi ndó ña. Vạ'a naká'án ndó ndí Jesucristo kúu
tạpatrón ndino'o ndó, ta xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i chiño xạ'ạ
ña sakusii̱ ndó ini ra, ta ọn si̱ví xạ'ạ ña sakusii̱ ndó ini ni̱vi kuiti
kúu ña kasa ndivi ndó chiño. 24 Saá chi kúndạạ ini ndó ndí ñii ki̱vi̱
ndixa naki'in ndó ndi'i ñavạ'a ña ki̱ndọo Ndios taxi ra nda'ạ ndi'i
ni̱vi na kándixa Jesucristo. Ta kúndạạ ini ndó ndí ñii lạá tạKá'no
nọọ ndó kúu Jesucristo, ta ñii lạá tạyó'o kúu tạa tạ kísa chiño ndó
nọọ. 25 Ta saá ni, ndi'i ni̱vi na ké'é ña ọn vá'a, Ndios cha'vi ra ni̱vi
yó'o. Ta ndạtán yóo ña ọn vá'a kẹ'é na, saá saxọ'vi̱ ra na, chi Ndios
ọn vása nákạxin ra ni̱vi, ta ñii ki̱'va xí'in ñandạạ kasa nani ra xạ'ạ
ñii ñii ni̱vi.

4 Nañani yó, ndó'ó na kúu napatrón, xíni̱ ñó'ó ke'é ndó ñavạ'a
ñandạạ xí'in ni̱vi na kísa chiño nọọ ndó. Naká'án ndó ndí yóo
ñii tạa tạ xá'nda chiño nọọ ndó, tạ kúu Jesucristo, tạa tạ tákụ
ñoyívi ni̱no.

2 Nañani yó xí'in náki̱'vạ yó, ñii ñii ki̱vi̱ kundito káxín ndó ta
ọn sandakoo ndó ká'ạn ndó xí'in Ndios ndi'i saá ki̱vi̱, ta taxi ndó
ña táxa'vi ña'á nda'ạ ra. 3 Ta kạ'ạn ndó ndukú ndó ñavạ'a nọọ ra
xạ'ạ mii̱ ndi̱, ña taxi ra ña ná nọnạ yichi̱ ña kạ'ạn ndoso ndi̱ tọ'on
vạ'a xạ'ạ Jesucristo nọọ ni̱vi. Saá chi xi̱nạ'á ñavạ'a chi̱tóni̱ Ndios
ña xa ki̱sa ndivi Jesucristo xi̱kuu ña xi̱nakaạ se'é nọọ ni̱vi, ta vitin
Ndios xa sạnati̱vi ra ña nọọ yó, ta yi̱'i̱, ká'ạn ndoso i̱ tọ'on vạ'a

yó'o xa̱'a̱ Jesucristo no̱o̱ ni̱vi. Ta xa̱'a̱ ñayó'o, vitin nákaa̱ i̱ ini ve'e ka̱a. 4 Ndukú ndó no̱o̱ Ndios ña chindeé ra yi̱'i̱ ña kuchiño i̱ saná'a
káxín i̱ to̱'on va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo no̱o̱ ni̱vi, chi chiño no̱o̱ i̱ kúu ña
ke'é i̱ saá.
5 Xí'in ñandíchí Ndios ña yóo si̱ni̱ ndó, vivíi kutaku̱ ndó xí'in
ni̱vi na o̱n vása kándixa Jesucristo. Ta tá naní'i ndó yichi̱ ña
ndato̱'on ndó xí'in na, ta va̱'a koni̱ ñó'ó ndó yichi̱ yó'o, nda̱tán
kóni Ndios. 6 Ki̱vi̱ ká'a̱n ndó xí'in inka̱ ni̱vi, ta saá xí'in ña va̱'a ini
ndó ta xí'in ñato̱'ó ní ndato̱'on ndó xí'in na. Koni̱ ñó'ó ndó nina
to̱'on va̱'a ña ka̱'a̱n ndó xí'in na. Ta nda̱tán yóo ñii̱ yo̱'va̱ ña táxi
kuya̱si̱n ña xíxi yó, saá koo to̱'on ña kee yu'u̱ ndó, chi to̱'on yó'o
xíni̱ ñó'ó kuu ña to̱'on ña kutoo ni̱vi koni̱ so̱'o na. Ta xíni̱ ñó'ó
sakuá'á ndó ndasaá va̱'a koo ti'va ndó ña vivíi ndakuii̱n ndó yu'u̱
ni̱vi na nda̱ka̱ to̱'on ndó'ó.

Xí'in to̱'on yó'o ta̱Pablo ni̱nda̱yi ra ni̱vi na kándixa Jesucristo na táku̱ ñoo Colosas

7 Ki̱vi̱ xaa̱ ñani yó ta̱Tíquico no̱o̱ ndó, ta ndato̱'on ra xí'in
ndó xa̱'a̱ i̱, ta ndato̱'on ra xí'in ndó ndasaá táku̱ i̱ yó'o. Ñani yó
ta̱Tíquico yó'o kúu ta̱a ta̱ kí'vi ní ini i̱ xíni i̱, ta ndi'i saá ki̱vi̱ chíkaa̱
ra ndee̱ ña chindeé ra yi̱'i̱, ta ta̱yó'o xí'in yi̱'i̱ ñii káchí kísa chiño
ndi̱ no̱o̱ Jesucristo. 8 Ta xa̱'a̱ ñayó'o, tí'ví i̱ ñani yó ta̱Tíquico xaa̱ ra
no̱o̱ ndó xa̱'a̱ ña ndato̱'on ra xí'in ndó ndasaá táku̱ ndi̱. Ta saá xa̱'a̱
ña koni̱ so̱'o ndó to̱'on yó'o, chikaa̱ ña ndee̱ ini ndó. 9 Ta tí'ví i̱ ñani
yó ta̱Onésimo naxaa̱ ra xí'in ta̱Tíquico. Ta̱a ta̱ kí'vi ní ini i̱ xíni i̱
kúu ta̱Onésimo, ta vitin ndikó ra naxaa̱ ra no̱o̱ ndó, chi ta̱ñoo mi̱i
ndó kúu ra. Ta ta̱yó'o o̱n vása sándakoo ra ña vivíi ndíko̱n ra yichi̱
Jesucristo. Ki̱vi̱ xaa̱ nañani yó yó'o no̱o̱ ndó, ta ndato̱'on na xí'in
ndó ndi'i ña ndó'o ndi̱ ñoo no̱o̱ táku̱ ndi̱ vitin.
10 Ta ñani yó ta̱Aristarco, ta̱ kúu ta̱a ta̱ nákaa̱ ini ve'e ka̱a xí'in i̱
yó'o, tí'ví ra to̱'on ña chindeé ra ndó'ó. Ta ñani yó ta̱Marcos, ta̱a ta̱
kúu ta̱xa̱xi̱n ñani yó ta̱Bernabé, tí'ví ra to̱'on ña chindeé ra ndó'ó.
Tá xaa̱ ñani yó ta̱Marcos yó'o no̱o̱ ndó ña koto ra ndó'ó, ta ndúkú i̱
no̱o̱ ndó ña va̱'a naki'in ndó ra, nda̱tán yóo ña xa nda̱to̱'on i̱ xí'in
ndó xa̱'a̱ ra. 11 Ta ñani yó ta̱Jesús, ta̱a ta̱ tuku na̱ní Justo, tí'ví ra
to̱'on ña chindeé ra ndó'ó. Vará yóo kua̱'a̱ ní najudío na kándixa
Jesucristo, ta vitin ñoo yó'o ndasaá kuiti nayó'o kúu na kísa chiño
xí'in i̱ xa̱'a̱ ña koo kua̱'a̱ ka̱ ni̱vi na ki̱'vi yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño
Ndios. Ta ndi'i nañani yó yó'o na yóo xí'in i̱, chíkaa̱ na ndee̱ ini i̱.
12 Ta ñani yó ta̱Epafras, ta̱ kúu ta̱ñoo mi̱i ndó tí'ví ra to̱'on ña
chindeé ra ndó'ó. Ñii ta̱a ta̱ kísa chiño no̱o̱ Jesucristo kúu ta̱yó'o,
ta o̱n vása sándakoo ra ká'a̱n ra xí'in Ndios, ta ndino'o ní ini ra

xáku ndá'ví ra xa̱'a̱ ndó no̱o̱ Ndios. Ta ña xáku ndá'ví ra no̱o̱ Ndios
kúu ña taxi ra ndee̱ nda'a̱ ndó xa̱'a̱ ña o̱n sandakoo ndó yichi̱
Jesucristo, ta nda̱ víka̱, kútu̱ ka̱ kundiko̱n ndó yichi̱ ra. Ta ñii ki̱'va
saá ndúkú ra ña chindeé Ndios ndó'ó xa̱'a̱ ña taxi xí'in mi̱i ndó ña
kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni Ndios. 13 Yi̱'i̱, ta̱Pablo, ndákuii̱n i̱ xa̱'a̱
ñani yó ta̱Epafras yó'o, chi xíni i̱ ña ndeé ní kísa chiño ra xa̱'a̱
ndó'ó, nañoo Colosas xí'in nañoo Laodicea xí'in nañoo Hierápolis.
14 Ta ñani yó ta̱Lucas, ta̱ a ta̱ kí'vi ní ini i̱ xíni i̱, tí'ví
ra to̱'on ña chindeé ra ndó'ó. Ta saá tuku ñani yó ta̱Demas tí'ví ra
to̱'on ña chindeé ra ndó'ó.

15 Ta xáku ndá'ví i̱ no̱o̱ ndó ña ka̱'a̱n ndó xí'in nañani yó ta
xí'in náki̱'va̱ yó na táku̱ ñoo Laodicea, ndí tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé i̱
ndi'i nayó'o. Ta ñii ki̱'va saá tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé i̱ ñáki̱'va̱
yó ñáNinfas xí'in ni̱vi na kándixa Jesucristo na nákutá'an ve'e
ñáyó'o xa̱'a̱ ña kísa ká'no na Ndios. 16 Ta ndó'ó, ni̱vi na kándixa
Jesucristo na táku̱ ñoo Colosas, tá ndi̱'i ka'vi ndó tutu yó'o, ta saá
va̱'a ti'ví ndó ña xaa̱ ña nda'a̱ nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó na táku̱
ñoo Laodicea, xa̱'a̱ ña kuchiño ka'vi na ña. Ta ni̱taa i̱ inka̱ tutu
ta xa ti̱'ví i̱ ña xaa̱ ña nda'a̱ nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó na táku̱
ñoo Laodicea. Tá ndi̱'i ka'vi nayó'o tutu yó'o, ta saá ndó'ó nañoo
Colosas, va̱'a naki'in ndó ña ta ka'vi ndó ña. 17 Ta va̱'a ndato̱'on
ndó xí'in ñani yó ta̱Arquipo, ka̱'a̱n ndó xí'in ra ndí xíni̱ ñó'ó kasa
ndivi ra chiño ña sa̱kuiso chiño Jesucristo ra.

18 Ta vitin yi̱'i̱, ta̱Pablo, tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé i̱ ndó'ó. Xí'in
nda'a̱ mi̱i i̱, táa i̱ to̱'on sondí'í yó'o: Naká'án ndó ndí yi̱'i̱ nákaa̱ i̱ ini
ve'e ka̱a. Ta ná ke'é Ndios ñava̱'a ní xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ñanoo ña ti'ví taPablo kua'an ña nda'a nañoo Tesalónica

Xí'in to'on yó'o taPablo, taSilvano xí'in taTimoteo chíndeé ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Tesalónica

1 Xí'in to'on yó'o yi'i, taPablo, xí'in taSilvano,[a] ta xí'in taTimoteo, chíndeé ndi ndó'ó na táku ñoo Tesalónica, ndó'ó na nákutá'an xa'a ña kísa ká'no ndó Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. ¡Ná ke'é Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo taKá'no noo yó ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra koo ñava'a ini ndó!

Nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Tesalónica va'a ní kua'an na yichi Ndios

2 Ndi'i saá kivi ká'an ndi táxi ndi ña táxa'vi ña'á Ndios xa'a ndi'i
ndó'ó. Ndi'i saá yichi ká'an ndi xí'in Ndios, ta náká'án ndi xa'a
ndó, ta ndúkú ndi noo ra ñava'a xa'a ndó'ó. 3 On vása sándakoo
ndi táxi ndi ña táxa'vi ña'á Yivá yó Ndios xa'a ña kua'a ní chiño
va'a kisa ndivi ndó. Saá ké'é ndó chi kándixa ndó Jesucristo, ta
kí'vi ní ini ndó xíni ndó ra. Ta táxi ndi ña táxa'vi ña'á Ndios chi
ndixa ñii ñii kivi va'a ndíkon ndó yichi ra, saá chi ndáa ini ndó ta
ndáti ndó ndixa Jesucristo kasa ndivi ra ndi'i to'on ña nika'an
ra. 4 Nañani yó xí'in nákí'va yó, nivi na kí'vi ní ini Ndios xíni ra
kúu ndó'ó, ta xíni ndi Ndios nikaxin ra ndó'ó ña kuu ndó nivi na
kundikon ña'á. 5 Chi kivi ndato'on ndi xí'in ndó to'on ñava'a xa'a
Jesucristo, ta on siví ndasaá kuiti to'on mii ndi xikuu ña, ta xí'in
ndee Níma Ndios nika'an ndi xí'in ndó ta xí'in ndee Níma Ndios
ke'é ndi kua'a ní ñava'a xa'a ndó. Ta ndino'o ini ndi kándixa ndi
ñandaa kúu to'on nika'an ndi xí'in ndó. Xa kúndaa ini ndó ndasaá
va'a xitaku ndi xí'in ndó, ta chikaa ndi ndee ña chíndeé ndi ndó'ó,
chi kí'vi ní ini ndi xíni ndi ndó'ó.
6 Ta saá ndó'ó kixá'á ndó kutaku ndó ñii ki'va saá ndatán
táku ndi'i, ta ndatán xitaku Jesucristo kivi nixiyo ra ñoyívi yó'o.
Vará xó'vi ní ndó xa'a ña ndíkon ndó yichi Jesucristo, ta Níma
Ndios sákusii ña ini ndó'ó, ta xí'in ñasii ini ndó naki'in va'a ndó
to'on Ndios ña nika'an ndi xí'in ndó. 7 Ta xa'a ña va'a táku ndó,

---

[a] **1:0** Inka kivi taSilvano kúu Silas.

sáná'a ndó nǫǫ inkạ nịvi na kándixa Jesucristo na tákụ ñoo estado
Macedonia xí'in inkạ kuạ'ạ ñoo estado Acaya ña ndasaá kuchiño
vạ'a kundikǫn nayó'o yichị Jesucristo. 8 Ta ndó'ó xa ndạtǫ'on ndó
tǫ'on Ndios xí'in inkạ nịvi, ta sạkuịtạ ní'nó kạ ndó tǫ'on yó'o ndi'i
saá xiiña estado Macedonia xí'in ndi'i saá xiiña estado Acaya. Ta
saá nịvi na tákụ ndi'i saá xiiña xịnị sǫ'o na xạ'ạ ña vạ'a kándixa
ndó Ndios, ñạkán ǫn vása xíni ñó'ó kạ'ạn kạ ndị xạ'ạ ñavạ'a ké'é
ndó. 9 Ndạ víkạ, nịvi na xíni ndasaá tákụ ndó, ndákuiịn na xạ'ạ
ndó'ó, ká'ạn na ndasaá vạ'a nạki'in ndó ndị'ị. Ta ndátǫ'on na xí'in
tá'an na ndasaá ndixa nạsama ini ndó, ta sạndakoo ndó ña kịsa
ká'no ndó ñaídolo xí'in inkạ ñạ'a ña xạni sịnị ndó xịkuu ndios mịi
ndó xịnạ'á, ta vitin kịxá'á kísa ká'no ndó Ndios ndixa ndino'o,
tạtákụ, ta ndíkǫn ndó yichị ra. 10 Ta ká'ạn na ndí vitin ndáti ndó
Jesucristo, ta kúu Sạ'ya Ndios, ña kee tuku ra ñoyívi nịno, ta kixaạ
ra ñoyívi yó'o, saá chi Ndios sạnatakụ ra Jesucristo ña sakạku ra
mịi yó, kǫtǫ xǫ'vị ní yó kịvị Ndios kasa nani ra xạ'ạ kuạchi nịvi.

TạPablo ndátǫ'on ra xí'in na kándixa Jesucristo xạ'ạ chiño kẹ'é ra xí'in na

2 Nañani yó xí'in nákị'vạ yó, xíni ndó ndí ǫn sịví ña mạnị xịkuu
ña nịxaạ ndị nǫǫ ndó ta nịkạ'ạn ndoso ndị tǫ'on xạ'ạ Jesucristo
xí'in ndó, chi ndó'ó chịkaạ sǫ'o ndó tǫ'on yó'o ta kísa ndivi ndó
ña. 2 Xíni ndó ndí kịvị tạ'án kạ xaạ ndị ñoo nǫǫ tákụ ndó, nịxǫ'vị
ní ndị ñoo Filipos, chi kẹ'é na xí'in ndị ña ǫn vá'a ña sạkuka'an
na nǫǫ ndị. Ta saá ni, Ndios chịndeé ra ndị'ị ña nị-taxi ra kuyị'ví
ní ndị kịvị nịxita ndị nǫǫ ndó'ó, ta nịkạ'ạn ndoso ndị tǫ'on Ndios
ña ká'ạn xạ'ạ Jesucristo, vará kuạ'ạ ní nịvi ndụkú na ndasaá kasi
na nǫǫ ndị ña ǫn ndatǫ'on kạ ndị tǫ'on yó'o. 3 Ta tǫ'on Ndios ña
nịkạ'ạn ndoso ndị xí'in ndino'o nímạ ndị, ñandạạ kúu tǫ'on yó'o,
ǫn kǫó tǫ'on vatá ñó'o xí'in ña, ni ǫn vása ní-ka'ạn ndị tǫ'on livi ña
sandá'ví ndị nịvi. 4 Ta mịi Ndios nịkạ'ạn ra ndí vạ'a nịya'a ndị nǫǫ
ñayǫ'vị ña xịto ndoso ndị'ị, ta xạ'ạ ñayó'o Ndios sạnakuiso chiño
ra ndị'ị ña ká'ạn ndoso ndị tǫ'on vạ'a xạ'ạ Jesucristo nǫǫ nịvi.
Xí'in tǫ'on ña ká'ạn ndị ǫn vása ndúkú ndị ndasaá kuiti sakusiị ndị
ini nịvi, ndạtán kóni mịi na, ta ndạ víkạ ndúkú ndị ndasaá sakusiị
ndị ini Ndios. Chi Ndios kúu tạa tạ xíto ndoso nímạ yó ndasaá yóo
ña. 5 Xíni mịi ndó ndạ ñii kịvị ǫn vása ní-ka'ạn ndị tǫ'on livi án
tǫ'on vatá xạ'ạ ña sanoo ndị ini ndó, ni ǫn vása ní-sandá'ví ndị
ndó'ó xạ'ạ ña taxi ndó sị'ún nda'ạ ndị. Mịi Ndios ndákuiịn ra xạ'ạ
tǫ'on yó'o ndí ñandạạ kúu ña. 6 Ni nǫǫ ndó'ó, ni nǫǫ ndạ ñii inkạ
nịvi, ǫn vása ní-ndukú ndị ña kasa ká'no na ndị'ị. Vará kómí ndị
ndạyí ña kasa tǫ'ó ndó ndị'ị, ta chindeé ndó ndị'ị xí'in ña xíni ñó'ó

ndi̱, chi naapóstol[a] na kómí ndayí Jesucristo kúu ndi̱'i̱, ta o̱n vása
ní-ke'é ndi̱ saá. 7 Ta livi ní vivíi ke̱'é ndi̱ xí'in ndó, ndatán ké'é ñii
ña'a xí'in sa'ya yúta ñá, saá ni̱xi̱yo ndi̱ xí'in ndó. 8 Ndixa ndeé ní
kí'vi ini ndi̱ xíni ndi̱ ndó'ó. Ta xí'in ndino'o nímá ndi̱ ndato̱'on ndi̱
to̱'on Ndios xí'in ndó. Tandá ni̱xi̱yo ti'va ndi̱ taxi xí'in mi̱i ndi̱ ña
kivi̱ ndi̱ xa'a ndó, saá chi ndó'ó ndu̱u ndó ni̱vi na kí'vi ní ini ndi̱
xíni ndi̱.
9 Nañani yó xí'in náki̱'vá yó, ndixa náká'án ndó ndasaá xi̱taku̱
ndi̱ ki̱vi̱ xi̱ndo̱o ndi̱ xí'in ndó, chi ndiví ñoó ndeé ní ki̱sa chiño
ndi̱ xa'a ña kukomí ndi̱ si̱'ún ña sata ndi̱ ndi'i ña xíni̱ ñó'ó mi̱i
ndi̱. Saá chi ni̱-xiin ndi̱ sandi'i ndi̱ ini ndó ña cha'vi ndó ña xíni̱
ñó'ó ndi̱ ki̱vi̱ ni̱ka'an ndoso ndi̱ to̱'on Ndios no̱o̱ ndó. 10 Ndó'ó xí'in
Ndios kúu na ndákuii̱n xa'a ndi̱, ndasaá xi̱taku̱ ndi̱ no̱o̱ ndó'ó, ni̱vi
na kándixa Jesucristo, chi xí'in ñayi̱i̱, ta xí'in ñandakú xi̱taku̱ ndi̱
xí'in ndó, ta o̱n ko̱ó ni̱vi kuchiño taxi kuachi xa'a ndi̱. 11 Tá yóo
ñii taa ta kúu yivá va'a xí'in sa'ya ra, saá ni̱xi̱yo ndi̱ xí'in ndó, chi
ndato̱'on ndi̱ xí'in ndó ña chi̱kaa ndi̱ ndee̱ ini ndó ta saná'a ndi̱
ndó'ó ko̱'o̱n ndó yichi̱ ña ndaa. 12 Ta sakuiso ndi̱ ndó'ó ña vivíi
kutaku̱ ndó ndatán táku̱ ni̱vi na ndíko̱n Ndios, chi Ndios kúu taa ta
nakana ndó'ó ña ki̱'vi ndó yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño ra, chi kóni ra
ña kutaku̱ ndó xí'in ra no̱o̱ yóo ndi'i ñava'a ña livi ña yé'e.
13 Ndi'i saá ki̱vi̱ táxi ndi̱ ña táxa'vi nda'a Ndios, chi ki̱vi̱ xi̱ni̱ so̱'o
ndó to̱'on ña ni̱ka'an ndi̱ xí'in ndó, ta va'a naki'in ndó ña. Ta o̱n
vása ní-xani si̱ni̱ ndó ndí ndasaá kuiti to̱'on ni̱vi kúu ña, ta chi̱kaa
so̱'o ndó ña ká'an to̱'on yó'o, chi kúndaa ini ndó ndixa to̱'on Ndios
kúu ña ni̱ka'an ndi̱ xí'in ndó, ta mi̱i to̱'on yó'o kísa chiño ña ini
ndó'ó, ni̱vi na kándixa ña'á. 14 Nañani yó xí'in náki̱'va yó, ñii ki̱'va
ndatán ni̱xo̱'vi̱ inka ni̱vi na ndóo ñoo estado Judea, na kúu na
nákutá'an xa'a ña kísa ká'no na Jesucristo, saá ni̱xo̱'vi̱ ndó'ó. Chi
najudío natá'an mi̱i na kúu na saxo̱'vi̱ ña'á. Ta saá ndó'ó, natá'an
mi̱i ndó kúu na saxo̱'vi̱ ndó'ó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo.
15 Ta ni̱vi na xa'ni Jesucristo, najudío natá'an mi̱i ra xi̱kuu na,
ta naxi̱i̱ síkuá nayó'o xi̱kuu na xa'ni naprofeta na ni̱ka'an ndoso
to̱'on Ndios kui̱ya xi̱na'á. Ta saá tuku najudío natá'an i̱ kúu na ke̱'é
kuachi xí'in ndi̱, ta taxin na ndi̱'i̱ ña tava na ndi̱'i̱ kua'a ní ñoo.
Nayó'o ké'é na ña o̱n vá'a ña o̱n vása kúsii̱ ini Ndios xíni ra, ta o̱n
xi̱in na taxi na ña naki'in inka ni̱vi to̱'on ñava'a xa'a Jesucristo.
16 Ta saá najudío yó'o sási na no̱o̱ ndi̱ ki̱vi̱ ndáto̱'on ndi̱ to̱'on va'a
xa'a Jesucristo xí'in inka ni̱vi na o̱n vása kúu najudío, saá chi o̱n
xi̱in na ña sakaku Ndios nayó'o. Ta xa'a ña ké'é na ña o̱n vá'a yó'o,
sákuiso ka na kuachi sata mi̱i na, vará xa yóo kua'a ní kuachi ndíso

[a] **2:6** To̱'on "apóstol" kóni kachí ña: Ni̱vi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

na. Ta saá ñii kivi ña vaxi, Ndios saxo'vi ní ra nayó'o xa'a ndi'i ña on vá'a ke'é na.

TaPablo kóni tuku ra koni ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Tesalónica

17 Nañani yó xí'in nákí'va yó, vará xíni ñó'ó kuxíká ndi noo ndó
ñii káni lo'o, ta on vása sándakoo ndi ña xáni sini ndi xa'a ndó'ó.
Ta ndeé ní kóni ndi nakutá'an tuku ndi xí'in ndó ña kundaa ini ndi
ndasaá yóo ndó. 18 Ta yi'i taPablo, kua'a ní yichi ndukú i xaa i tuku
koto i ndó'ó, ta ni-kuchiño xaa i chi ñaníma ndiva'a ká'no Satanás
on vása ní-taxi ña xaa i, chi taxi ña kua'a ní ña on vá'a sasi yichi i.
19 Kóni ní ndi koto ndi ndó'ó, chi ndó'ó kúu na sákusii ini ndi xa'a
ña va'a ní ndíkon ndó yichi Jesucristo. Ta kivi ndikó ra ñoyívi
yó'o, ndáti ndi ña on kuka'an noo ndi xa'a ndó'ó, ta kusii ka ini
ndi xa'a ndó'ó. Ndatán yóo ñava'a ña náki'in nivi xa'a ña va'a kisa
ndivi na chiño, saá koo ndó'ó xí'in ndi kivi kuita yó noo Jesucristo.
20 Ta xa'a ña va'a kándixa ndó Ndios, kánóo síkón ñato'ó ndi noo
nivi, ta Ndios kasa ká'no ra ndi'i xa'a ndó'ó. Ndixa kúsii ní ini ndi
xíni ndi ndó'ó.

3 Ta ñii kivi ña on vása ní-kundeé ka ini ndi kundati ndi, chi
kóni ní ndi koni so'o ndi án yóo va'a ndó, ta saá xani sini ndi
va'a ná kindoo ka ndi ñoo Atenas, 2 ta ti'ví ndi ñani yó taTimoteo
xaa ra noo ndó. Ta taTimoteo yó'o kúu taa ta kísa chiño noo Ndios,
ta ñii káchí xíka ra xí'in ndi ká'an ndoso ndi to'on ñava'a xa'a
Jesucristo. Ta ti'ví ndi taTimoteo ña xaa ra noo ndó ta chindeé ra
ndó'ó ña va'a kua'no ka ndó yichi Jesucristo, ta ka'an ra to'on
va'a xí'in ndó xa'a ña chikaa ra ndee ini ndó ña va'a ka kundikon
ndó yichi Jesucristo. 3 Ta saá on ndí'i ní ini ndó xa'a ñayo'vi xó'vi
ndó vitin. Chi ndó'ó xíni va'a ndó ndí ndi'i mii yó na kúu nivi na
kándixa Jesucristo xíni ñó'ó xo'vi yó ñayo'vi. 4 Saá chi kivi xindoo
ndi xí'in ndó, ta ndato'on ndi xí'in ndó ndí vaxi kivi ña xo'vi yó
xa'a ña kándixa yó Jesucristo. Ta vitin xíni ndó ndí ndixa kixá'á
xó'vi yó ndatán yóo ña nika'an ndi xí'in ndó. 5 Ta saá kixaa kivi
ña on vása ní-kuchiño kundati ka i, chi ndeé ní kóni i koni so'o i
án va'a ndíkon ka ndó yichi Jesucristo, vará xó'vi ní ndó. Ñakán
ti'ví i taTimoteo xaa ra koto ra ndó'ó, saá chi ndí'i ní ini i xa'a ndó,
koto ñaníma ndiva'a ká'no chu'u ña ndó'ó, ta nakava ndó ke'é
ndó ña on vá'a. Ta saá nda mani kuu chiño ña kisa ndivi ndi xí'in
ndó, níkúu.

6 Ta taTimoteo nixaa ra noo táku ndó, ta vitin ndikó ra kixaa
ra yó'o, ta ndato'on ra xí'in ndi to'on va'a xa'a ndó. Ndato'on ra
ndí ndixa kándixa va'a ndó Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó xíni tá'an

ndó, ta ndi'i saá kivi náká'án ndó xa'a ndi'i, ta kóni ndó koto ndó
ndi'i ñii ki'va ndatán kóni ndi koto ndi ndó'ó. 7 Ñakán kía, nañani
yó xí'in nákí'va yó, vará xó'vi ní ndi ta ná'no ní tondíni kómí ndi,
ta vitin nduva'a ini ndi ta kúsii ní ini ndi, chi xini so'o ndi ña ndixa
ndó'ó kándixa ndino'o ini ndó Jesucristo, ta vivíi ndíkon ndó yichi
ra. 8 Ndatán yóo ña taxi ndee ña kutaku ka ndi, saá yóo ña kúndaa
ini ndi ndí ndixa va'a ní ndíkon ndó yichi Jesucristo. 9 Ta on vása
ní'i ka ndi to'on ña kuchiño taxi ndi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios
xa'a ndó'ó, chi niya'a ní ká'no ña kúsii ní ini ndi xa'a ña va'a táku
ndó. 10 Ndiví ñoó ndino'o ní ini ndi xáku ndá'ví ndi noo Ndios,
ká'an ndi xí'in ra ña taxi ra kee ndi ko'on ndi koto ndi ndó'ó. Chi
kóni ndi chindeé ndi ndó'ó ña kandixa ndino'o ka ndó ta kua'no
ka ndó yichi Jesucristo.

TaPablo xí'in natá'an ra ká'an na xí'in Ndios xa'a nivi na kándixa Jesucristo

11 Ndúkú ndi noo Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taa taKá'no
noo yó, ña taxi ra ña kuchiño ko'on ndi koto ndi ndó'ó. 12 Ta
Jesucristo ná chindeé ra ndó'ó ña ñii ñii kivi kuki'vi ka ini ndó
koni tá'an xí'in mii ndó, ta ñii saá kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i
inka nivi. Ñii ki'va ndatán yóo ña kí'vi ní ini ndi xíni ndi ndó'ó saá
kóni ndi ña kuki'vi ini ndó koni ndó inka nivi. 13 Ta saá Jesucristo
ná chikaa ra ndee ini ndó'ó ña va'a ní ka ko'on ndó yichi Ndios,
ta xí'in ña ndino'o ní ini ndó nduu ndó nivi na va'a, na ndii noo
Ndios. Ñakán on kóo kuachi kuiso ndó noo Ndios, kivi ndikó
Jesucristo ñoyívi yó'o, xí'in ndi'i nayii na táku xí'in ra.

Ndasaá xíni ñó'ó kutaku yó ña sakusii yó ini Ndios

4 Nañani yó xí'in nákí'va yó, xí'in ndayí Jesucristo, Taa taKá'no
noo yó, ndáto'on ndi xí'in ndó ta xáku ndá'ví ndi noo ndó ña
ñii káchí ndatán yóo ña xa saná'a ndi ndó'ó, saá xíni ñó'ó kutaku
ndó, ta va'a sakusii ndó ini Ndios. Xa va'a ní ndíkon ndó yichi ra
vitin, ta ndúkú ndi noo ndó ña va'a ka kundikon ndó yichi ra ñii
ñii kivi vaxi.
2 Xa xíni va'a ndó xa'a ña saná'a ndi ndó'ó xí'in ndayí Jesucristo.
3 Ña kóni Ndios kúu ña nduu ndó nivi na va'a, na ndii noo ra.
Ñakán Ndios on xiin ra ña nda ñii ndó'ó ki'vi ndó kuachi ñoyívi
xí'in inka ña'a án inka taa. 4 Ta Ndios kóni ra ñayó'o: Ñii ñii taa
xíni ñó'ó kundaa ini ra ndasaá to'ó ní ta vivíi kutaku ra xí'in ñásí'í
ra. 5 Ta nda lo'o on vá'a ña kutoo ní ndó koni ndó inka ña'a án
inka taa, ta xíni ñó'ó nasita xí'in mii ndó ña on ke'é ndó ña on vá'a

ña kútoo ní yi̱kí ko̱ñu mi̱i ndó, nda̱tán ké'é ni̱vi na o̱n vása ndíko̱n yichi̱ Ndios. 6 Ta o̱n taxi xí'in mi̱i ndó ke'é ndó ña o̱n vá'a saá xí'in nañani yó án náki̱'va̱ yó na kándixa Jesucristo. Tá ki̱'vi ndó kua̱chi xí'in ñásí'í ñani ndó án xí'in yii̱ ki̱'vi̱ ndó, ta ñayó'o kúu kua̱chi ña sándá'ví ndó ni̱vi na ndíko̱n Jesucristo xí'in yó, ta Ndios saxo̱'vi̱ ra ndó'ó xa̱'a̱ ña o̱n vá'a yó'o, nda̱tán yóo ña ni̱ka̱'a̱n ndi̱ xí'in ndó. 7 Chi o̱n si̱ví xa̱'a̱ ña kutaku̱ kini yó kúu ña ka̱na Ndios mi̱i yó, ta ka̱na ra mi̱i yó ña kutaku̱ yi̱i yó no̱o̱ ra. 8 Ta ni̱vi na o̱n xi̱in kandixa to̱'on yó'o, ta nayó'o xáa noo na ndi̱'i̱, ta ñii ki̱'va saá xáa noo na mi̱i Ndios, ta̱a ta̱ ta̱xi Níma̱ mi̱i ra kutaku̱ ña ini ñii ñii yó.

9 Ta o̱n vása xíni̱ ñó'ó ka̱ ka̱'a̱n ndi̱ xí'in ndó xa̱'a̱ ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó, chi xa sa̱kuá'á ndó no̱o̱ mi̱i Ndios ndasaá ndixa kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó. 10 Ñandixa kúu ña kí'vi ini ndó xíni ndó ndi'i nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó na táku̱ ndi'i ñoo estado Macedonia. Ta saá ni, xáku ndá'ví ndi̱ no̱o̱ ndó'ó ña kuki'vi ka̱ ini ndó koni tá'an ndó, 11 ta chika̱a̱ ndó ndee̱ ña vivíi kutaku̱ ndó xí'in inka̱ ni̱vi, ta ndasaá kuiti xa̱'a̱ chiño mi̱i ndó kundi'i ini ndó. Kasa chiño ndó xa̱'a̱ ña xíni̱ ñó'ó ndó, nda̱tán yóo ña xa̱'nda chiño ndi̱ no̱o̱ ndó. 12 Tá kísa ndivi ndó ñayó'o, ta va̱'a kanóo to̱'on xa̱'a̱ ndó no̱o̱ inka̱ ni̱vi, ta o̱n kuma̱ni̱ ka̱ nda̱ ñii ña xíni̱ ñó'ó ndó nda'a̱ ndó.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ki̱vi̱ ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o

13 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, kóni ndi̱ ña kunda̱a̱ va̱'a ini ndó ndí ni̱vi na kándixa Jesucristo ta ni̱xi'i̱ na, nayó'o ndixa nataku̱ na ki̱vi̱ va̱xi. Ta xa̱'a̱ ña kúnda̱a̱ ini ndó ñayó'o, ta o̱n kuchuchú ní ini ndó, nda̱tán kúchuchú ní ini ni̱vi na o̱n vása ndáa ini ndí ki̱vi̱ va̱xi ndixa nataku̱ na ta kutaku̱ na xí'in Ndios ndi'i saá ki̱vi̱. 14 Ta mi̱i yó, kándixa yó ndí Jesucristo ni̱xi'i̱ ra ta na̱taku̱ ra, ta ñii káchí saá Ndios sanataku̱ ra ndi'i ni̱vi na ni̱xi'i̱, na kúu na kándixa Jesucristo.

15 To̱'on ña ká'a̱n ndi̱ xí'in ndó vitin ñii kúu ña xí'in to̱'on ña xa sa̱ná'a Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó. To̱'on yó'o káchí ña ndí ki̱vi̱ ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ni̱vi na kándixa ña'á, na kúu na táku̱ ki̱vi̱ ndikó ra, o̱n ndaa si'na nayó'o no̱o̱ ni̱vi na xa ni̱xi'i̱, ta ndi'i ni̱vi na kándixa Jesucristo, án na táku̱ kuu na, án na xa ni̱xi'i̱ kuu na, ta xí'in ndee̱ Ndios ndi'i nayó'o ndaa na ta nakutá'an na xí'in ra. 16 Saá chi xí'in to̱'on ña ka'nda chiño ra, ta xí'in to̱'on ña ka̱'a̱n ñaángel ká'no, ta xí'in ndusu ña nda̱'yi tón trompeta Ndios, Jesucristo ndikó ra ñoyívi yó'o. Ta ni̱vi na ka̱ndixa ña'á, na kúu na xa ni̱xi'i̱, Ndios si'na sanataku̱ ra nayó'o ta ndaní'i ra na. 17 Ta saá, ni̱vi na táku̱, na kúu na kándixa ña'á, Ndios ndaní'i ra nayó'o, ta saá nakutá'an ndi'i yó xí'in Jesucristo ti̱xin vi̱ko̱ ña kánóo ni̱no. Ta

saá kutakṵ yó xí'in Jesucristo ndi'i saá kiṵvi̱ ña vạxi. 18 Vạ'a xí'in
tọ'on yó'o chikaạ ndó ndeẹ ini tá'an ndó.
5 Nañani yó xí'in nákiṵ'vạ yó, ọn vása xíni̱ ñó'ó kạ'ạn ndi̱ xí'in
ndó ndá kiṵvi̱, án ndá yọọ ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, 2 chi xa
xíni̱ vạ'a ndó ndí ndikó ra ñii kiṵvi̱ ña ọn vása ndáti ni̱vi, chi ndạtán
yóo ña kixaạ ñii tạkuí'ná ñoó, saá koo kiṵvi̱ ndikó Jesucristo ñoyívi
yó'o. 3 Kiṵvi̱ ña ká'ạn ni̱vi na ọn vása kándixa Jesucristo, káchí na
saá xí'in tá'an na: "Vạ'a ní tákṵ yó vitin, ta ọn kọó kạ ña ndí'i ini
yó xạ'ạ", káchí na, ta saá ñii kama kixaạ ña xọ'vi̱ ndi'i ni̱vi yó'o
ta ndi'i xạ'ạ na. Ndạtán ndó'o ñii ña'ạ kiṵvi̱ kóni kaku sạ'ya ñá, ta
xạndi̱kọn ñii kama kíxá'á ña kí'vi̱ ní ti̱xin ñá, saá kundo'o ni̱vi
kiṵvi̱ ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, chi xạndi̱kọn kixá'á xọ'vi̱ na, ta
ọn kuchiño kạ naní'i na ndasaá kạku na nọọ ña kundivi kiṵvi̱ saá.
4 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in nákiṵ'vạ yó, ọn si̱ví ni̱vi na xíka yichi̱
nọọ naa kúu ndó. Ñạkán kía, kiṵvi̱ ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ọn
naka'nda ini ndó ndạtán náka'nda ini ni̱vi kiṵvi̱ ki̱xaạ tạkuí'ná ki̱'vi
ra ve'e na. 5 Ndó'ó xí'in ndi̱'i̱ na ndíkọn yichi̱ Jesucristo, tákṵ yó
yichi̱ nọọ yóo ño'ọ yé'e; ọn vása ndíkọn yó yichi̱ nọọ naa ní, nọọ
yóo kuạ'ạ ní nọọ ña ọn vá'a. 6 Ta saá ọn vá'a kutakṵ yó ndạtán
tákṵ ni̱vi na ọn vása yóo ti'va naki'in Jesucristo kiṵvi̱ ndikó ra. Ndạ
víkạ xíni̱ ñó'ó kutakṵ yó ndạtán tákṵ ni̱vi na ndóo ndíto, ta kasa
kuenda xí'in mi̱i yó ña vivíi kutakṵ yó. 7 Ta ni̱vi na ndíkọn yichi̱
nọọ naa ní, ké'é na ndạtán ké'é ni̱vi ñoó naa ní. Saá chi nayó'o
kísi̱n na, ta xí'i ní na, ta ni̱vi na ndáñó'ó ini kúu na. 8 Ta mi̱i yó, ọn
vása tákṵ yó saá, chi xíka yó yichi̱ yé'e, ta ñạkán xíni̱ ñó'ó vivíi
kundito yó, ta xíni̱ ñó'ó kandixa yó Jesucristo, ta kuki'vi ini yó
koni tá'an yó. Ta xíni̱ ñó'ó ndixa kundaa ini yó ta kundati yó ndí
Jesucristo kasa ndivi ra tọ'on ra ña sakạku ra mi̱i yó. Ta ña ndíkọn
yó yichi̱ yé'e saá, ñayó'o kúu ña ndáa mi̱i yó kọtọ ke'é yó ña ọn
vá'a. Chi xíni̱ yó ndí ñii ñii tạtropa ndíxin ra xí'in kạa ña ndáa mi̱i
ra; yóo kạa ña ndási̱ kándíká ra, ta yóo kạa ña kánóo si̱ni̱ ra. Ta
ndạtán yóo kạa yó'o ña ndáa ñii ñii tạtropa ña ọn satakué'ẹ na ra,
saá yóo ña vivíi tákṵ yó yichi̱ yé'e, chi saá ndáa yó xí'in mi̱i yó ta
sási ña mi̱i yó kọtọ ke'é yó ña ọn vá'a. 9 Ndios kóni ra ña kutakṵ
yó saá, chi ọn si̱ví xạ'ạ ña saxọ'vi̱ ra mi̱i yó kúu ña ni̱kạxin ra yó.
Ta Ndios ni̱kạxin ra mi̱i yó xạ'ạ ña sakạku ra yó kúu ña. Ta xạ'ạ ña
ki̱sa ndivi Jesucristo, Tạa tạKá'no nọọ yó, Ndios kúchiño sakạku ra
mi̱i yó. 10 Jesucristo ni̱xi'i̱ ra xạ'ạ kuạchi yó. Ta saá ndi'i mi̱i yó,
ni̱vi na kándixa ña'á, ndixa kutakṵ yó xí'in ra ndi'i saá kiṵvi̱ ña
vạxi. Ta saá tá tákṵ kạ yó kiṵvi̱ ndikó Jesucristo, án xa ni̱xi'i̱ yó, ta
ndixa kutakṵ yó xí'in ra ndi'i saá kiṵvi̱ ña vạxi. 11 Ta vitin sakusii̱ kạ
ndó ini tá'an ndó xí'in tọ'on yó'o, ta chindeé tá'an ndó ña vạ'a kạ

kundikon ndó yichi Jesucristo. Ñii káchí ndatán yóo ña chíndeé
tá'an ndó vitin, ñii ki'va saá chindeé tá'an ka ndó kivi vaxi.

TaPablo ndátoon ra xí'in nivi na kándixa Jesucristo ndasaá vaa xíni ñó'ó kutaku na

12 Nañani yó xí'in nákiva yó, xáku ndá'ví ndi noo ndó ña kasa
too ndó nivi na sakuiso chiño Jesucristo. Saá chi nayó'o kísa chiño
na xí'in ndó, ndátoon na xí'in ndó, ta chíndeé na ndó'ó koon
ndó yichi Jesucristo. 13 Kasa too ndó nivi yó'o ta kuki'vi ini ndó
koni ndó na xaa chiño ña ké'é na xí'in ndó. Ta saá xíni ñó'ó vivíi
kutaku ndó xí'in tá'an ndó.
14 Ta tuku xáku ndá'ví ndi noo ndó, ña kaan ndó xí'in nañani
yó ta xí'in nákiva yó, na on xiin kasa chiño. Kaan ndó xí'in na ndí
xíni ñó'ó kasa chiño na. Ta kaan ndó chikaa ndó ndee ini nañani
yó xí'in nákiva yó na kúu na kúchuchú ini chi xáni sini na ña on
kundeé ka na kundikon na yichi Ndios. Ta saá tuku chindeé ndó
nañani yó xí'in nákiva yó na lo'o ní kúndeé noo ña on vá'a. Ta
xí'in ña ká'no ini ndó kutaku ndó xí'in ndi'i nivi yó'o.
15 Tá yóo nivi na ké'é ña on vá'a xí'in ndó, ta on cha'vi ndó
nayó'o xí'in inka ña on vá'a. Ta ndi'i saá kivi ndukú ndó ke'é ndó
ñavaa xí'in natá'an ndó ta xí'in ndi'i inka nivi.
16 Ta xíni ñó'ó kusii ní ini ndó ndi'i saá kivi. 17 Ta nda lo'o on
sandakoo ndó ká'an ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi. 18 Tá on vása
vaa táku ndó, án vaa ní táku ndó, ta saá ni, xíni ñó'ó taxi ndó ña
táxa'vi ña'á ndaa Ndios. Saá chi ñayó'o kúu ña kóni Ndios ke'é
ndi'i nivi na kándixa Jesucristo.
19 On kasi ndó noo Nímaa Ndios, ta vaa taxi ndó ná kasa chiño
Nímaa Ndios ini mii ndó. 20 Ta on vá'a xaa noo ndó too ña ká'an
Nímaa Ndios saná'a ña ndó'ó. 21 Ta xíni ñó'ó koto ndoso ndó too ña
ká'an nivi sáná'a na, tá káchí na ndí too sáná'a na kúu ña taxi
Nímaa Ndios ndaa na. Ta saá naki'in kuiti ndó too vaa, ta on
chikaa soo ndó ña on vá'a. 22 Chi xíni ñó'ó kuxíká ndó noo ndi'i
noo ña on vá'a.
23 Ta vitin ndúkú ndi noo Ndios, taa ta táxi ña koo ñavaa ini
yó, ña chindeé ra ndó'ó ta nduu ndó nivi na vaa na ndii noo ra.
Ná kundaa vaa Ndios ñii níí ñii ñii ndó xaa ña vaa ndii koo nímaa
ndó xí'in ini ndó ta xí'in yikí koñu ndó. Ta saá on kóo ka kuachi
kuiso ndó kivi Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ndikó ra ñoyívi
yó'o. 24 Ndios kúu taa ta kana ndó'ó kundikon ndó yichi ra, ta
ndixa tandaa vaa kúu ra, ñakán Ndios kasa ndivi ra too'on nikaan
ra ña nduu ndó nivi na ndii noo ra.

TaPablo ndúkú ra ñava'a xa'a nivi na kándixa Jesucristo ñoo Tesalónica

25 Nañani yó xí'in nákiva yó, xáku ndá'ví ndi noo ndó ña on
nandoso ndó kaan ndó xí'in Ndios xa'a ndi.
26 Ta xí'in ñato'ó ní ini ndó, chito ndó noo tá'an ndó, saá
chindeé tá'an ndó.
27 Xí'in ndayí Jesucristo, yi'i taPablo ká'an i xí'in ndó ña ka'vi
ndó tutu yó'o noo ndi'i nivi na kándixa Jesucristo.
28 Ta Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in
ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi̱ ti̱'ví ta̱Pablo kua̱'a̱n ña nda'a̱ nañoo Tesalónica

Xí'in to̱'on yó'o ta̱Pablo, ta̱Silvano xí'in ta̱Timoteo chíndeé ra ni̱vi na kándixa Jesucristo na táku̱ ñoo Tesalónica

1 Xí'in to̱'on yó'o yi̱'i̱, ta̱Pablo, xí'in ta̱Silvano, xí'in ta̱Timoteo, chíndeé ndi̱ ndó'ó na táku̱ ñoo Tesalónica, na kúu ni̱vi na nákutá'an xa̱'a̱ ña kísa ká'no ndó Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó. 2 ¡Ná ke'é Ndios xí'in Jesucristo ñava̱'a xí'in ndó, ta ná taxi ra koo ñava̱'a ini ndó!

Ta̱Pablo ká'a̱n ra xí'in Ndios xa̱'a̱ ni̱vi na kándixa Jesucristo na táku̱ ñoo Tesalónica

3 Ndi'i saá ki̱vi̱ táxi ndi̱ ña táxa'vi ña'á nda'a̱ Ndios xa̱'a̱ ndó'ó. Ndixa chiño no̱o̱ ndi̱ kúu ña ká'a̱n ndi̱ saá xa̱'a̱ ndó xí'in Ndios, chi va̱'a ní vivíi ndíko̱n ndó yichi̱ Jesucristo. Chi ñii ñii ki̱vi̱ ña táku̱ ndó, ta saá va̱xi kua'no ka̱ ña va̱'a kándixa ndó Jesucristo, ta ñii ki̱'va saá va̱xi kua'no ka̱ ña kí'vi ini ndó xíni tá'an ndó. 4 Ña̱kán kía̱ ki̱vi̱ xáa̱ ndi̱ ñii ñii ñoo no̱o̱ nákutá'an ni̱vi xa̱'a̱ ña kísa ká'no na Jesucristo, ta xí'in ñasii̱ ini ndi̱ ndáto̱'on ndi̱ xí'in nayó'o xa̱'a̱ ña va̱'a táku̱ ndó. Saá chi ndó'ó chíkaa̱ ní ndó ndee̱ xí'in mi̱i ndó ña va̱'a kua̱'a̱n ndó yichi̱ Ndios. Vará yóo ní tondíni ta xó'vi̱ ní ndó xa̱'a̱ ña kándixa ndó Jesucristo, ta saá ni, o̱n vása sándakoo ndó yichi̱ ra, ta va̱'a kúndeé ndó no̱o̱ ndi'i ña o̱n vá'a xó'vi̱ ndó. 5 Ta saá sáná'a ndó ndí Ndios ki̱sa ndivi ra ñanda̱a̱ xí'in ndó. Saá chi Ndios káchí ra ndó'ó kúu ni̱vi na ndáya̱'ví ní, ta na̱ka̱xin ra ndó'ó ña kutaku̱ ndó yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño ra. Ta vitin ndó'ó xó'vi̱ ní ndó xa̱'a̱ ña ndíko̱n ndó yichi̱ yó'o.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ki̱vi̱ ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o

6 Ndixa ñanda̱a̱ kúu ña ké'é Ndios xí'in ni̱vi, ña̱kán ñii ki̱vi̱ cha'vi ra xí'in ñayo̱'vi̱ ni̱vi na kúu na sáxo̱'vi̱ ndó'ó. 7 Ta nda'a̱ ndó'ó, ni̱vi na xó'vi̱ ní, ta xí'in nda'a̱ mi̱i ndi̱, ñii káchí Ndios taxi ra ña nakindée yó no̱o̱ ndi'i ña xó'vi̱ yó. Saá kundivi ki̱vi̱ ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o xí'in kua̱'a̱ ní naángel na kómí ndee̱ ra, 8 ta kixi ra ma̱'ñó ño'o̱ xíxi̱. Kixaa̱ ra ña saxo̱'vi̱ ra ni̱vi na o̱n vása

ní-xiin nakoni Ndios, ta ni o̱n vása ní-xiin na chikaa̱ so̱'o na to̱'on
ñava̱'a xa̱'a̱ Jesucristo, Taa ta̱Ká'no no̱o̱ yó. [9] Xa̱'a̱ ña ni̱-xiin ni̱vi
yó'o kandixa na Jesucristo, nayó'o ko̱'o̱n na no̱o̱ xo̱'vi̱ ní na ndi'i
saá ki̱vi̱ ña va̱xi, ta kuxíká va̱'a na no̱o̱ Ndios, no̱o̱ yóo ndi'i ndee̱
ra, no̱o̱ yóo ndi'i ñava̱'a ká'no, ta livi ní. [10] Ndi'i ñayó'o kundivi
ña ki̱vi̱ ndikó Jesucristo, ta ndi'i ni̱vi na kúu na kándixa ña'á, kasa
to̱'ó na ra, kasa ká'no na ra, ta koto na no̱o̱ ra xí'in ndi'i ñasii̱ ini
na. Ta ki̱vi̱ yó'o ñii nakutá'an ndó xí'in ni̱vi yó'o, saá chi ka̱ndixa
ndó to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ndi̱ xí'in ndó.
[11] Ña̱kán kía̱, ndi'i saá ki̱vi̱ ká'a̱n ndi̱ xí'in Ndios xa̱'a̱ ndó. Ta
ndúkú ndi̱ no̱o̱ ra ña chindeé ra ndó'ó ña kuu ndó ni̱vi na ndáya̱'ví
ní yichi̱ ra, chi ni̱ka̱xin ra ndó'ó kundiko̱n ndó Jesucristo. Ta ndúkú
ndi̱ no̱o̱ Ndios ña chindeé ra ndó'ó kasa ndivi ndó ndi'i chiño ña
xáni si̱ni̱ ndó kúu ñava̱'a ke'é ndó chi kándixa ndó Jesucristo. [12] Ta
saá kanóo síkón ki̱vi̱ Jesucristo no̱o̱ ni̱vi xa̱'a̱ ñava̱'a ke'é ndó, ta
Jesucristo taxi ra ña kanóo síkón ñato̱'ó ndó, saá chi Yivá yó Ndios
xí'in Jesucristo ta̱Ká'no no̱o̱ yó, va̱'a ní ini ra, ta ndixa ké'é ra
ñava̱'a xí'in yó.

Ñii ki̱vi̱ ña va̱xi kixaa̱ ñii ta̱a ta̱ndiva̱'a ñoyívi yó'o

2 Ta vitin, nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, ndato̱'on ka̱ ndi̱ xí'in
ndó xa̱'a̱ ki̱vi̱ ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ndaní'i ra yó, ta
nakutá'an yó xí'in ra. Ta xáku ndá'ví ndi̱ no̱o̱ ndó [2] ña o̱n taxi ndó
ndí inka̱ ni̱vi sandi'i na ini ndó, ni o̱n sayi̱'ví na ndó'ó xí'in to̱'on ña
vatá ña káchí na, ká'a̱n na xí'in ndó: "Xa ndi̱kó Jesucristo ñoyívi
yó'o ta Ndios kísa nani ra kua̱chi ndi'i ni̱vi", káchí na. Ta ndó'ó, o̱n
kandixa ndó to̱'on yó'o, vará káchí na ndí to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n Níma̱
Ndios xí'in ini na kúu ña, án káchí na to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n mi̱i ndi̱ kúu
ña, án káchí na tutu ña ni̱taa mi̱i ndi̱ kúu ña ká'a̱n ndí xa ki̱xaa̱
ki̱vi̱ ká'no yó'o, ta o̱n kandixa ndó ña ká'a̱n ni̱vi yó'o. [3] Nda̱ lo'o
o̱n taxi ndó ña sandá'ví na ndó'ó xí'in to̱'on ña vatá yó'o, saá chi
si'na xíni̱ ñó'ó kixaa̱ ki̱vi̱ ña kua̱'a̱ ní ni̱vi kixá'á na ndeé ní kasa
toon ini na no̱o̱ Ndios, ta kixaa̱ ñii ta̱a ta̱ ndiva̱'a ní ini, ta̱nda̱ ndi'i
ya'a ñayó'o, saá kixaa̱ ki̱vi̱ ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. Ta Ndios
ndixa xa chi̱tóni̱ ra ndasaá ndi'i xa̱'a̱ ta̱a ta̱ndiva̱'a yó'o. [4] Ta ña
ta̱'án ka̱ ndi'i xa̱'a̱ ta̱a yó'o, ta ke'é ra saá: kusaa̱ ní ini ra koni ra
Ndios ndino'o, ta kusaa̱ ini ra koni ra ndi'i ndios ñavatá ña kísa
ká'no ni̱vi, saá chi ta̱ndiva̱'a yó'o koni ra ña ndi'i ni̱vi kasa ká'no
na ndasaá kuiti mi̱i ra. Ta saá ñii ki̱vi̱ kee ra ko̱'o̱n ra ta xaa̱ ra ve'e
ño̱'o ká'no ña nákaa̱ ñoo Jerusalén, ta koo ra no̱o̱ tón táyi̱ ká'no,
tón ñíndichi ini ve'e ño̱'o yó'o, ta ka̱'a̱n ndoso ra no̱o̱ ndi'i ni̱vi,
kachí ra saá: "Yi̱'i̱ kúu Ndios ndino'o", kachí ra xí'in ni̱vi.

5 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in nákiṯ'vạ yó na tákụ ñoo Tesalónica,
¿án ọn vása náká'án ndó kịvị nịxịyo ị xí'in ndó, ta ndạtọ'on ị xí'in
ndó xạ'ạ ndi'i ñayó'o? 6 Ta saá kúndạạ ini ndó ndá ndeẹ kúu ña
sási nọọ tạndivạ'a yó'o ña ọn kixạạ ra vitin. Saá chi xíniṯ ñó'ó
kundati ra ndạ kixạạ kịvị ña chịtóniṯ Ndios, ta saá Ndios táxi ra ña
kixạạ tạndivạ'a yó'o nọọ nịvi. 7 Ta saá ni, mịị ñandeẹ ọn vá'a ña
xá'nda chiño nọọ tạa tạndivạ'a yó'o xa nákaạ ña kísa chiño se'é
ña ñoyívi yó'o. Saá yóo ña vitin, ta ndákuiti kúmạniṯ kixạạ kịvị
ña sạñạ ndeẹ ña sási nọọ tạa tạndivạ'a yó'o, ta saá sạñạ ra kọ'ọn
ndíkạ ra ke'é ra ña ọn vása vạ'a. 8 Ta saá xạndịkọn natịvi tạa
tạndivạ'a yó'o nọọ ndi'i nịvi ñoyívi yó'o ta ke'é ra kuạ'ạ ní ña ọn
vá'a. Ta saá kixạạ kịvị Jesucristo, xí'in lo'o tạchị yu'ụ ra, ka'ni ra
tạndivạ'a yó'o. Saá chi kịvị ndikó Jesucristo xí'in ndi'i ndeẹ ra ña
livi ña yé'e, sandi'i ra xạ'ạ ndi'i ndeẹ tạa tạndivạ'a yó'o. 9 Chi tạa
tạndivạ'a yó'o kixạạ ra xí'in ndeẹ ñaníma ndivạ'a ká'no Satanás,
ñạkán kuchiño ra ke'é ra kuạ'ạ ní chiño ná'no ña kúu milagro án
seña vatá ña naka'nda ini nịvi koni ña'á na. 10 Ta saá tuku ke'é ra
ndi'i saá nọọ ña ọn vá'a ña sandá'ví kạ ra nịvi na kuạ'ạn yichị nọọ
ndi'i xạ'ạ na. Saá chi nayó'o ọn vása ní-xiin na naki'in na tọ'on ña
ndạạ, xạ'ạ ña kuchiño Ndios sakạku ra na. 11 Ta xạ'ạ ña ọn kua'a
na kandixa na ñandạạ, Ndios taxi ra ndạyí nda'ạ ñandeẹ vatá ña
sandá'ví kạ ña nịvi yó'o ña kandixa kạ na ñavatá. 12 Ta saá tá kixạạ
kịvị Ndios kasa nani ra xạ'ạ kuạchi nịvi, ta nịvi yó'o kọ'ọn ndi'i
na nọọ xọ'vị ní na ndi'i saá kịvị. Saá chi ọn kua'a na kandixa na
ñandạạ, ta kusiị ní kạ ini na kutakụ na ké'é na ña ọn vá'a.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ nịvi na nịkạxin Ndios ña sakạku ra na

13 Nañani yó xí'in nákiṯ'vạ yó, ndó'ó kúu nịvi na kí'vi ini
Jesucristo xíni ra. Ta ndi'i saá kịvị xíniṯ ñó'ó taxi ndị ña táxa'vi
nda'ạ Ndios xạ'ạ ndó'ó, chi ndạ kịvị nọó Ndios nạkạxin ra ndó'ó
kuu ndó nịvi na sakạku ra. Saá chi ndó'ó, xí'in ña ndino'o ini
ndó kạndixa ndó tọ'on ña ndạạ xạ'ạ Jesucristo, ta Nímạ Ndios
kísa chiño ña ini ndó, ña ndasa ndii ña nímạ ndó, ta ndixa nduu
ndó nịvi nayịị nọọ Ndios. 14 Xí'in tọ'on ñavạ'a xạ'ạ Jesucristo ña
nịkạ'ạn ndoso ndị nọọ ndó, Ndios kạna ra ndó'ó ña sakạku ra
ndó'ó. Saá chi kóni ra ña ñii káchí xí'in Jesucristo naki'in ndó
ñatọ'ó ká'no ña livi ñoyívi nịno.

15 Ta saá, nañani yó xí'in nákiṯ'vạ yó, vivíi kutakụ ndó yichị
Jesucristo, ta ọn sandakoo ndó tọ'on ña sạná'a ndị ndó'ó. Án tọ'on
ña nịkạ'ạn ndị xí'in ndó, án tọ'on ña nịtaa ndị nọọ tutu, ta tị'ví ndị
nịxạạ nda'ạ ndó kúu ña, ta ndó'ó, vạ'a kandixa ndó ndi'i tọ'on
yó'o. 16 Ta Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Tạa tạKá'no nọọ yó, kúu

ra ta̱a ta̱ kí'vi ní ini xíni mi̱i yó, ta ta̱a ta̱ ká'no ní ini kúu ra, ña̱kán
ké'é ra ñava̱'a xí'in yó, ta ndi'i saá ki̱vi̱ chíkaa̱ ra ndee̱ ini yó ña
o̱n kuyi̱'ví yó no̱o̱ ña xo̱'vi̱ yó. Ta táxi ra ña ndáti yó ta ndáa ini
yó ndí ndixa Ndios kasa ndivi ra to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ra xí'in yó. 17 Ta
vitin ndúkú ndi̱ no̱o̱ ra ña chikaa̱ ra ndee̱ ini ndó ña o̱n kuyi̱'ví ini
ndó, ta ndúkú ndi̱ no̱o̱ ra ña chindeé ra ndó'ó ña kasa ndivi ndó
ndasaá kuiti chiño va̱'a, ta chindeé ra ndó'ó ña ka̱'a̱n ndó ndasaá
kuiti to̱'on va̱'a no̱o̱ ni̱vi ñoyívi yó'o.

Ta̱Pablo ndúkú ra ná kui̱ta̱ ní'nó to̱'on Ndios ndi'i saá xiiña no̱o̱ ni̱vi

3 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, ndúkú i̱ ñava̱'a no̱o̱ ndó'ó ña ka̱'a̱n
ndó ndukú ndó no̱o̱ Ndios ña chindeé ra ndi̱'i̱, ña ke'é ra ña
kama kui̱ta̱ ní'nó to̱'on va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo ndi'i saá xiiña, ta kua̱'a̱
ní ni̱vi kuchiño naki'in va̱'a na to̱'on yó'o xí'in ñato̱'ó, ñii ki̱'va
nda̱tán mi̱i ndó na̱ki'in va̱'a ndó to̱'on yó'o. 2 Ta xíni̱ ñó'ó ka̱'a̱n
ndó ndukú ndó no̱o̱ Ndios ña saka̱ku ra ndi̱'i̱ no̱o̱ ni̱vi na kúu na
o̱n vá'a na ndiva̱'a ní ini, chi kua̱'a̱ ní ni̱vi o̱n xi̱in na kandixa na
Jesucristo. 3 Ta Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, ndixa kísa ndivi ra
to̱'on ra, ta ndixa taxi ra ndee̱ nda'a̱ ndó, ta kundaa ra ndó'ó no̱o̱
ña o̱n vá'a. 4 Xa̱'a̱ ña ndíko̱n yó Jesucristo, mi̱i ndi̱ ndixa ndáa ini
ndi̱ ndó'ó ña va̱'a kísa ndivi ndó ña xá'nda chiño ndi̱ no̱o̱ ndó. Ta
ndáa ini ndi̱ ndó'ó ña o̱n sandakoo ndó kasa ndivi ndó saá. 5 Ká'a̱n
ndi̱ ndúkú ndi̱ no̱o̱ Jesucristo ta̱Ká'no no̱o̱ yó, ña chindeé ra ndó'ó
ña kuki'vi ní ini ndó koni ndó inka̱ ni̱vi, ñii ki̱'va nda̱tán Ndios
kí'vi ini ra xíni ra ndó'ó. Ta ndúkú ndi̱ no̱o̱ Ndios ña chikaa̱ ra
ndee̱ ra ini ndó xa̱'a̱ ña o̱n sandakoo ndó ndíko̱n ndó yichi̱ ra, vará
yo̱'vi̱ xo̱'vi̱ ndó. Ta ndúkú ndi̱ no̱o̱ Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña
kundeé ini ndó no̱o̱ ndi'i ña xo̱'vi̱ ndó, ñii ki̱'va nda̱tán Jesucristo
o̱n vása ní-sandakoo ra yichi̱ Ndios, vará ni̱xo̱'vi̱ ní ra.

Ni̱vi na ndíko̱n Jesucristo, o̱n vá'a kuu na naxúxán

6 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, xí'in nda̱yí Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no
no̱o̱ yó, xá'nda chiño ndi̱ no̱o̱ ndó'ó xí'in to̱'on yó'o, ña káchí saá:
Tá yóo nañani yó án náki̱'va̱ yó na kúu ni̱vi na xúxán, ta o̱n xi̱in na
kasa chiño na, ta ndó'ó kuxíká ndó no̱o̱ nayó'o. Saá chi naxúxán
yó'o o̱n vása ndíko̱n na yichi̱ ña xa sa̱ná'a ndi̱ ndó'ó. 7 Ta ndó'ó
xíni̱ ndó ndasaá va̱'a kutaku̱ ndó nda̱tán xi̱taku̱ ndi̱ xí'in ndó. Chi
ki̱vi̱ xi̱taku̱ ndi̱ xí'in ndó, o̱n vása ní-xindo̱o xúxán ndi̱ no̱o̱ ndó.
8 Ki̱vi̱ xi̱taku̱ ndi̱ xí'in ndó, ta cha̱'vi ndi̱ ndi'i ña xi̱xi ndi̱. Ta ndeé
ní ki̱sa chiño ndi̱ ndiví ñoó, chi ni̱-xiin ndi̱ sakuiso ndi̱ ndó'ó xí'in

ña cha'vi ndó xa̱'a̱ ña xi̱xi ndi̱ xí'in ña xíni̱ ñó'ó ndi̱. 9 Vará kómí
ndi̱ nda̱yí ña chindeé ndó ndi̱'i̱, xa̱'a̱ ña kísa chiño ndi̱ xí'in ndó,
ta ni̱-xiin ndi̱ ki'in ya'vi ndi̱ nda'a̱ ndó, chi xí'in ñayó'o sáná'a ndi̱
ndó'ó ndasaá xíni̱ ñó'ó kasa chiño ndó, ta o̱n kundati ndó inka̱ ni̱vi
taxi na ña kuxu ndó. 10 Ki̱vi̱ xi̱taku̱ ndi̱ xí'in ndó, xa̱'nda chiño ndi̱
no̱o̱ ndó xí'in to̱'on yó'o, ña káchí saá: tá yóo ni̱vi na o̱n xi̱in kasa
chiño, ta va̱'a ná o̱n kuxu na, káchí ndi̱ xí'in ndó. 11 Saá chi xi̱ni̱
so̱'o ndi̱ xa̱'a̱ sava ndó'ó ña o̱n vása kísa chiño ndó, ta ndóo xúxán
ndó, ta kuiti xíka ndó sándi'i ndó ini inka̱ ni̱vi. 12 Ta saá xí'in nda̱yí
Jesucristo xá'nda chiño ndi̱ no̱o̱ ndó'ó, ni̱vi na kúu naxúxán. Káchí
ndi̱ saá xí'in ndó: Va̱'a ka̱ chikaa̱ ini ndó ná kasa chiño ndó, ta saá
ki'in ndó si̱'ún ta kuchiño kukomí ndó ndi'i ña xíni̱ ñó'ó ndó.
13 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, o̱n kunaa̱ ndó ké'é ndó chiño va̱'a,
ta ndi'i saá ki̱vi̱ kasa ndivi ndó ña. 14 Tá yóo ni̱vi na o̱n xi̱in chikaa̱
so̱'o to̱'on ña ká'a̱n ndi̱ xí'in ndó no̱o̱ tutu yó'o, ta koto va̱'a ndó yu
kúu nayó'o, ta o̱n kutá'an ka̱ ndó xí'in na. Ta saá nayó'o kuka'an
no̱o̱ na xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ke̱'é na. 15 Ta saá ni, o̱n kusaa̱ ini ndó koni
ndó nayó'o, ta va̱'a ka̱ ka̱'a̱n ndó vivíi ndato̱'on ndó xí'in na xa̱'a̱
ña o̱n vá'a ke̱'é na. Nda̱tán ndáto̱'on ñii ta̱a xí'in ñani ra ta̱ kándixa
Jesucristo, saá ka̱'a̱n ndó xí'in nayó'o.

Ta̱Pablo ndúkú ra no̱o̱ Ndios xa̱'a̱ ni̱vi na kándixa Jesucristo

16 Jesucristo Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, kúu ta̱a ta̱ taxi ña koo ñava̱'a
ini mi̱i yó. Tá yóo ki̱vi̱ va̱'a táku̱ ndó, án tá yóo ki̱vi̱ o̱n vása va̱'a
táku̱ ndó, ta ndúkú i̱ no̱o̱ Jesucristo ña taxi ra ña koo ñava̱'a ini
ndó ndi'i saá ki̱vi̱. Ta, ¡ná koo Jesucristo xí'in ndi'i ndó!
17 Ta vitin yi̱'i̱, ta̱Pablo, xí'in nda'a̱ mi̱i i̱ táa i̱ to̱'on yó'o ña
chindeé i̱ ndó'ó. Ta ñii ki̱'va nda̱tán ká'yi i̱ ki̱vi̱ mi̱i i̱ no̱o̱ ndi'i tutu
ña tí'ví i̱ kua̱'a̱n nda'a̱ nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, saá ká'yi i̱ ki̱vi̱
mi̱i i̱ no̱o̱ tutu yó'o. 18 Ndúkú i̱ no̱o̱ Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó,
ña ke'é ra ñava̱'a xí'in ndi'i ndó. ¡Saá ná koo ña!

Tutu ñanoo̱ó ti̱'ví ta̱Pablo kua̱'a̱n ña nda'a̱ ta̱Timoteo

Xí'in to̱'on yó'o ta̱Pablo chíndeé ra ta̱Timoteo

1 Yi̱'i̱, ta̱Pablo, ta̱apóstol xí'in nda̱yí Jesucristo kúu i̱, chi saá
Ndios xí'in Jesucristo sa̱kuiso chiño ra yi̱'i̱. Ndios kúu Ta̱a ta̱
Sa̱ka̱ku mi̱i yó no̱o̱ ña o̱n vá'a, ta Jesucristo táxi ra ña kúnda̱a̱ ini
yó ndí ndixa kasa ndivi ra ña ndáti mi̱i yó xa̱'a̱ ña kándixa yó ra.
2 Chíndeé i̱ yó'ó, ta̱Timoteo, ta̱a ta̱ yóo nda̱tán yóo sa̱'ya mi̱i i̱. Ta
yi̱'i̱, nda̱tán yóo yivá mi̱i ún saá ni̱xi̱yo i̱ xí'in ún sa̱ná'a i̱ yó'ó xa̱'a̱
yichi̱ Jesucristo. Ta vitin kóni i̱ ndí Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo
ta̱ xá'nda chiño no̱o̱ yó, ná kundá'ví ini ra koni ra yó'ó, ná ke'é ra
ñava̱'a xí'in ún, ta ná taxi ra ña koo va̱'a ini ún. Saá ná koo.

Sava ni̱vi na sáná'a xa̱'a̱ yichi̱ Jesucristo ká'a̱n na to̱'on ña o̱n si̱ví ñanda̱a̱ kúu

3 Ki̱vi̱ ta̱'án ka̱ kee i̱ ñoo Éfeso ta kixaa̱ i̱ ñii xiiña no̱o̱ ño'o̱ na̱ní
Macedonia yó'o, ta ndu̱kú i̱ ñava̱'a no̱o̱ yó'ó ña kindo̱o ka̱ ún ñoo
Éfeso. Saá chi kóni i̱ ña ka̱'a̱n ún xí'in ni̱vi na sáná'a to̱'on ña o̱n
vása yóo yu'ú xí'in to̱'on ña nda̱a̱ ndino'o xa̱'a̱ yichi̱ Jesucristo.
Ka̱'a̱n ún xí'in nayó'o ña sandakoo na, ta o̱n saná'a ka̱ na to̱'on
yó'o, chi o̱n si̱ví ñanda̱a̱ kúu ña. 4 Ta ka̱'a̱n ún xí'in na ña o̱n chikaa̱
so̱'o na cuento yatá ña o̱n ko̱ó xa̱'a̱. Ta ndato̱'on ún xí'in na ndí
o̱n chikaa̱ na ndee̱ xa̱'a̱ ña sakuá'á na yu kúu naxi̱i̱ síkuá na. Saá
chi xa̱'a̱ ña ké'é ni̱vi saá kíxá'á na xí'in to̱'on káni tá'an na xí'in
tá'an na, ta ñayó'o nda̱ lo'o o̱n vása chíndeé ña na ña va̱'a kutaku̱
na yichi̱ Ndios. Chi ndasaá kuiti ña kándixa yó Jesucristo kúu ña
chíndeé yó ña va̱'a kutaku̱ yó yichi̱ Ndios.
5 Ta ña xíni̱ ñó'ó ní no̱o̱ i̱ kúu ña chindeé ún nañani yó xí'in
náki̱'va̱ yó ña ndixa kuki'vi ini na koni tá'an na. Tá vivíi ndii nakoo
níma̱ na, ta o̱n ko̱ó xa̱'a̱ ña níma̱ mi̱i na chikaa̱ ña kua̱chi kuiso
na, ta ndino'o ini na kandixa na Ndios, ta saá kukomí na ndee̱ ña
ndixa kuki'vi ini na koni tá'an na. 6 Ta sava ni̱vi xa sa̱ndakoo na
ña va̱'a kutaku̱ na xí'in tá'an na, ta vitin ndasaá kuiti náa na xí'in
inka̱ ni̱vi xa̱'a̱ ña o̱n vása ndáya̱'ví. 7 Nani̱vi yó'o kóni na kuu na
maestro ña saná'a na nda̱yí Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés xi̱na̱'á, ta o̱n

vása xíni na ña ká'an na, ni on vása kúndaa ini na xa'a to'on sáná'a
na, vará xáni sini na ndixa to'on ña ndaa sáná'a na.
8 Xíni yó ndí ndayí ña xa'nda chiño Ndios xina'á kúu ña va'a.
Ta saá ni, tá on vása xíni yó yu kúu xa'a chindú'u Ndios ndayí ra,
ta ndasaá kuiti kísa ndivi yó ña ndatán xáni sini mii yó, ta saá
ndixa kua'an yó yichi on vá'a. 9 Ndixa xíni ñó'ó kundaa ini yó yu
kúu xa'a ña chindú'u Ndios ndayí. On siví xa'a nivi nandaa na
kísa ndivi ña kóni Ndios kúu ña chindú'u ra ndayí. Ta chindú'u ra
ndayí xa'a nivi na toon ní ini, ta xa'a nivi na on xiin kasa ndivi ña
kóni Ndios, ta xa'a nivi na on vá'a, ta xa'a nivi na kí'vi ní kuachi,
ta xa'a nivi na on xiin kasa to'ó Ndios, ta xa'a nivi na xáku ndaa
noo ndi'i ñava'a Ndios, ta xa'a nivi na xá'ni yivá si'í mii, ta xa'a
nivi na xá'ni inka nivi, 10 ta xa'a taa ta kí'vi kuachi xí'in ña'a ñá on
siví ñásí'í ra kúu, ta xa'a ña'a ñá kí'vi kuachi xí'in inka taa ta on
siví yii ñá kúu, ta xa'a taa ta kí'vi kuachi kini xí'in inka taa, ta xa'a
ña'a ñá kí'vi kuachi kini xí'in inka ña'a, ta xa'a nivi na tíin inka
nivi ña taan se'é ña'á na,[a] ta xa'a nivi na ká'an to'on vatá xí'in
nivi, ta xa'a nivi na ndákuiin to'on vatá noo nachiño, ta xa'a nivi
na sáa ini xíni to'on ndaa ña sáná'a yó. Xa'a ndi'i nivi na ké'é ña
on vá'a yó'o, Ndios chindú'u ra ndayí ña ka'nda chiño noo na ña
on ke'é na saá. 11 Ta nivi na ké'é ña on vá'a yó'o on vása yóo yu'ú
na xí'in to'on ña sáná'a yó, ña kúu to'on ña ndaa, ña va'a, ña livi
ní. Ta mii to'on va'a yó'o kúu ña ká'an ndoso i noo nivi, chi Ndios
sakuiso chiño ra yi'i ke'é i saá.

TaPablo táxi ra ña táxa'vi ña'á nda'a Jesucristo

12 Táxi i ña táxa'vi ña'á nda'a Jesucristo, taa ta taxi ndee nda'a i,
chi xáni ini ra ndí yi'i kúu tandaa, taa ta ndixa kasa ndivi va'a
chiño ra, ta nikaxin ra yi'i kuu i ta kísa chiño noo ra. 13 Ñava'a yó'o
ke'é ra xí'in i, vará kuiya niya'a xikuu i taa ta nika'an ña on vá'a
xa'a ra, ta saxo'vi ní i nivi na ndíkon yichi ra, ta nika'an i to'on
ndiva'a xí'in ra. Ta saá ni, Ndios kisa ká'no ini ra xa'a i, chi ña on
vá'a yó'o ke'é i kivi ta'án ka kandixa i Jesucristo, ta taa ta naa ini
xikuu i. 14 Vará nda ñii ñava'a on vása ní-ke'é i noo ra ñakán ke'é
ra ñava'a xí'in i, ta kua'a ní ñava'a xa ke'é Jesucristo xí'in i. Ta taxi
ra ndee ña kuchiño kandixa i ra, ta taxi ra ndee ña kuchiño kuki'vi
ini i koni i nivi. Ta ndi'i ñava'a naki'in i kixi ña noo Jesucristo.
15 To'on ña ndaa ña xíni ñó'ó kandixa va'a yó káchí ña saá:
Jesucristo kixaa ra ñoyívi yó'o ña sakaku ra nivi na kómí kuachi.

---

[a] **1:10** Nivi na tíin inka nivi ña taan se'é ña'á na, ké'é na saá chi kóni na kasa nduxa na xí'in na ña kasa chiño na noo na, án kóni na ndukú na si'ún xa'a na.

Ta yi̱'i̱, xi̱kuu i̱ ñii ta̱a ta̱ xi̱komí kua̱'a̱ ní kua̱chi, chi ndixa xi̱kuu i̱
ñii ta̱a ta̱ o̱n vá'a ní ka̱ no̱o̱ ndi'i inka̱ ni̱vi. 16 Ta Jesucristo ki̱sa
ká'no ini ra xa̱'a̱ ndi'i ña o̱n vá'a ke̱'é i̱. Ta ñava̱'a ke̱'é ra xí'in i̱
sáná'a ndí ta̱ ká'no ní ini kúu ra. Ta saá ndi'i ni̱vi kúchiño kunda̱a̱
ini na ñii ki̱'va nda̱tán ki̱sa ká'no ini Jesucristo xa̱'a̱ i̱, saá kúchiño
kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ ndi'i ni̱vi na ndino'o ini kándixa Jesucristo,
ta saá kutaku̱ na xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi. 17 Xa̱'a̱ ñava̱'a yó'o,
¡ná kasa ká'no yó Ndios! ¡Chi Ndios kúu ta̱ká'no ní, ta̱a ta̱ ndi'i saá
ki̱vi̱ xá'nda chiño no̱o̱ ndi'i yó, ta kúu ra ta̱a ta̱ xa táku̱ ndi'i saá
ki̱vi̱ xi̱na̱'á, ta kutaku̱ ka̱ ra ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi! Ta Ndios ndino'o,
o̱n kúchiño koni yó ra xí'in nduchu̱ no̱o̱ yó, ta ñii la̱á ra saá kuiti
kúu Ndios, ta̱a ta̱ ndíchí ní si̱ni̱ kúu ra. ¡Ná naki'in Ndios ndi'i
ñato̱'ó! ¡Ná kanóo síkón to̱'on ra ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi! ¡Saá ná koo!
18 Timoteo, nda̱tán yóo sa̱'ya mi̱i i̱ yóo ún, ta vitin sákuiso
chiño i̱ yó'ó ña kasa ndivi ún chiño ña nda̱to̱'on i̱ xí'in ún ña ni̱taa i̱
no̱o̱ tutu yó'o. Chiño va̱'a yó'o ñii yu'ú yóo ña xí'in to̱'on ña ta̱xi
Níma̱ Ndios ña ni̱ka̱'a̱n nañani yó xa̱'a̱ mi̱i ún ku̱iya̱ ni̱ya'a. Va̱'a ná
chika̱a̱ ún ndee̱ ña kasa ndivi ún to̱'on yó'o, xa̱'a̱ ña kundeé ún no̱o̱
ña o̱n vá'a. 19 Ná chindeé to̱'on ña na̱ki'in ún ña kandixa ndino'o
ini ún Jesucristo ta vivíi ko̱'o̱n ún yichi̱ ra. Ta saá o̱n ko̱ó xa̱'a̱ ña
níma̱ ún sakuiso ña kua̱chi sa̱ta̱ mi̱i ún. Ni̱xi̱yo ni̱vi na o̱n vása
ní-ke'é saá. Vará kúnda̱a̱ ini na yu kúu ñava̱'a, ta ni̱-xiin na kasa
ndivi na ña. Ta xa̱'a̱ ñayó'o, ndi̱'i xa̱'a̱ ña kándixa na Jesucristo.
Nda̱tán ni̱tani ñii barco xí'in ña ni̱ndo'o nó no̱o̱ takuií mi̱ni, saá
ni̱ndo'o ña. 20 Ñii ki̱'va saá ni̱ndo'o o̱vi̱ ta̱a ta̱ kúu ta̱Himeneo
xí'in ta̱Alejandro, ta xa̱'a̱ ñayó'o na̱taxi i̱ o̱vi̱ ra saá nda'a̱ ñaníma̱
ndiva̱'a ká'no Satanás ña saxo̱'vi̱ ña'á ña. Saá chi kóni i̱ ña o̱vi̱
ta̱yó'o sakuá'á ra ña o̱n ka̱'a̱n ra to̱'on ndiva̱'a xí'in Ndios.

Ta̱Pablo ká'a̱n ra ndasaá va̱'a ka̱'a̱n yó xí'in Ndios

2 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, ña si'na ndúkú i̱ no̱o̱ ndó'ó kúu ña
ka̱'a̱n ndó xí'in Ndios xa̱'a̱ ndi'i ni̱vi. Ka̱'a̱n ndó kuaku ndá'ví
ndó no̱o̱ ra xa̱'a̱ ni̱vi, ka̱'a̱n ndó ndukú ndó ñava̱'a no̱o̱ ra xa̱'a̱
na, ka̱'a̱n ndó ndukú ndó no̱o̱ ra ña chindeé ra na, ta taxi ndó ña
táxa'vi ña'á nda'a̱ ra xa̱'a̱ ndi'i ñava̱'a ke̱'é ra. 2 Ndukú ndó ñava̱'a
no̱o̱ Ndios xa̱'a̱ ndi'i narey xí'in inka̱ na xá'nda chiño no̱o̱ yó.
Ndukú ndó ñava̱'a yó'o no̱o̱ Ndios xa̱'a̱ ña o̱n kóo kua̱chi ni o̱n kóo
inka̱ ña sandi'i ini mi̱i yó. Ta saá xí'in ñato̱'ó ní ini yó kutaku̱ yó
xí'in ndi'i ni̱vi, ta xí'in ña ndino'o ini yó kasa ká'no yó Ndios ta
va̱'a kundiko̱n yó yichi̱ ra. 3 Tá kísa ndivi yó ndi'i ñayó'o, ta ñava̱'a
ní kúu ña, ta Ndios, Ta̱a ta̱ Sáka̱ku mi̱i yó, kúsii̱ ini ra xíni ra ñava̱'a
yó'o. 4 Saá chi Ndios kóni ra saka̱ku ra ndi'i ni̱vi, ta kóni ra ndi'i

nivi tondaa na kundaa ini na yu kúu ñandaa. [5] Chi ndixa ñii laá
kúu Ndios, ta ñii laá kúu taa ta kúchiño sanakutá'an va'a nivi xí'in
Ndios. Ta taa ta kúchiño ke'é saá kúu Jesucristo, [6] chi Jesucristo
taxi xí'in mii ra, nixi'i ra xa'a ña kuchiño sakaku ra ndi'i nivi noo
ndee ña on vá'a. Ta saá kivi chitóni Ndios, taxi ra ña kúndaa
ini yó xa'a ñava'a ke'é Jesucristo, ta taxi ra ña ndátoon yó xí'in
nivi xa'a ra. [7] Ta xa'a ñayó'o Ndios sakuiso chiño ra yi'i ña ka'an
ndoso i toon ra, ta nikaxin ra yi'i kuu i taapóstol ta xíka chiño
noo ra. Ta Ndios sakuiso chiño ra yi'i ña saná'a i nivi na on vása
kúu najudío ña kúchiño kundaa ini na yu kúu ñandaa ta ndasaá
kúchiño kandixa na Jesucristo. Jesucristo xíni ra ña ndixa ndaa
kúu toon yó'o ña nika'an i xí'in ndó, on siví toon vatá kúu ña.
[8] Ñayó'o kóni yi'i ke'é ndó: Ndi'i saá xiiña noo nákutá'an ndó
xa'a ña kasa ká'no ndó Ndios, ta nataa na táku ndatán kóni Ndios,
va'a ndaní'i na nda'a na ta ka'an na xí'in Ndios. Ta nataa yó'o
on vá'a kusaa ini na koni na inka nivi, ni on vá'a kani tá'an na
xí'in nivi. [9] Ta ndi'i xiiña noo nákutá'an ndó xa'a ña kasa ká'no
ndó Ndios, ñayó'o kóni yi'i ña ke'é náña'a: Va'a kundixin toó ná
tikoto, tikoto toó ña xíni ñó'ó ná xa'a chiño ña kísa ndivi ná,
tikoto ña on chinóo nino ñatoó ná noo inka nivi. Ta saá on xiin i
ña kundixin ná tikoto ña yá'ví ní, ni on kasa ndivi ná xí'in yisi sini
ná ndatán ké'é náña'a ná kóni kasa ká'no xí'in mii noo nivi ña
koto ndaa na náyó'o, ni on chindoo ndaa ná xí'in mii ná ña kúu
oro yá'ví ní án yuu livi ña yá'ví naní perla xa'a ña koto ndaa nivi
náyó'o. [10] Saá chi mii ña ndixa ndása livi ní náña'a kúu chiño va'a
ké'é ná, ndatán yóo chiño noo náña'a ná ndixa kísa ká'no Ndios ta
va'a kua'an ná yichi ra. [11] Ta kivi sákuá'á náña'a toon ña ká'an
xa'a yichi Ndios, ta xíni ñó'ó tásiín koo ná ta xí'in ñatoó ní ini ná
koni soo ná toon yó'o. [12] Ta yi'i, on vása táxi i ndayí nda'a náña'a
saná'a ná nataa ve'e noo nákutá'an nivi kasa ká'no na Ndios, ni on
vása táxi i ndayí nda'a náña'a ka'nda chiño ná noo nataa, ta xíni
ñó'ó tásiín koo ná. [13] Saá chi Ndios si'na kisa va'a ra taAdán, ta
saá kisa va'a ra ñáEva. [14] Ta ñandiva'a ká'no Satanás on siví si'na
sandá'ví ña taAdán, chi si'na sandá'ví ña ñáEva. Ta ñáyó'o xikuu
ñá si'na nakava xí'in ña on vá'a. [15] Ta saá ni, Ndios sakaku ra
náña'a kivi kaku sa'ya ná, tá ke'é ná saá: Xíni ñó'ó kuu ná náña'a
ná ndi'i saá kivi kándixa Jesucristo, ta xíni ñó'ó kuu ná náña'a ná
kí'vi ini xíni ná inka nivi, ta xíni ñó'ó kuu ná náña'a ná táku toó
ndatán kóni Ndios.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndasaá xíni̱ ñó'ó kutakụ na ndíso chiño xí'in natá'an na na kándixa Jesucristo

3 Tọ'on ña ndixa ndạạ káchí ña saá: Tá yóo natạa na kóni kuiso chiño xí'in natá'an na na kándixa Jesucristo, ta chiño ña kóni na kasa ndivi nayó'o kúu ñii chiño vạ'a ní. [2] Ta ñii ñii tạ ndíso chiño xí'in natá'an ra na kándixa Jesucristo xíni̱ ñó'ó kuu ra tạa tạndạạ, tạa tạ kánóo vạ'a tọ'on xạ'ạ nọọ ni̱vi. Ta ñii ñii tạyó'o xíni̱ ñó'ó kukomí ra ñii lạá kuiti ñásí'í mi̱i ra. Ta xíni̱ ñó'ó kuu ra tạa tạ násita xí'in mi̱i nọọ ña ọn vá'a, ta xíni̱ ñó'ó kuu ra tạa tạ si'na xáni si̱ni̱ yu kúu ña vạ'a ke'é ra, ta saá kísa ndivi ra ña xíni̱ ñó'ó kạ. Xíni̱ ñó'ó kuu ra tạa tạ vạ'a tọ'ó tákụ nọọ ni̱vi, tạa tạ vạ'a náki'in ni̱vi na kíxaạ ve'e ra. Ta xíni̱ ñó'ó kuu ra tạa tạ xa yóo ti'va ndasaá vạ'a saná'a ra ni̱vi. [3] Ta ọn vá'a kuu ra tạa tạ xí'i ní, ni ọn vá'a kuu ra tạa tạ kama ní sáạ ini, ta káni tá'an ra xí'in ni̱vi, ni ọn vá'a kuu ra tạa tạ sándá'ví ni̱vi xạ'ạ ña ki'in ra si̱'ún nda'ạ na. Ta xíni̱ ñó'ó kuu ra tạa tạ vitá ini, tạa tạ xí'in ñatọ'ó nákutá'an xí'in ni̱vi, tạa tạ ọn vása kútoo ní kukomí kuạ'ạ ní si̱'ún. [4] Ta xíni̱ ñó'ó kuu ra tạa tạ ndixa ní'i vạ'a yichi̱ xí'in nave'e mi̱i ra, ta xíni̱ ñó'ó kuu ra tạa tạ xíni̱ vạ'a ndasaá ka'nda chiño ra nọọ sạ'ya ra, ta ñạkán nasạ'ya ra yó'o vạ'a kasa ndivi na chiño kóni ra, ta vạ'a tọ'ó kutakụ na nọọ ndi'i ni̱vi. [5] Saá chi tá yóo tạa tạ ọn vása kúchiño kuni'i vạ'a yichi̱ xí'in nave'e mi̱i ra, ta tạyó'o ọn kuchiño ra kuni'i vạ'a ra yichi̱ xí'in natá'an ra na kándixa Jesucristo. [6] Ñii ñii tạa tạ ndíso chiño xí'in natá'an ra na kándixa Jesucristo, ọn vá'a kuu ra tạa tạ sạkán ki̱xá'á kándixa Jesucristo. Saá chi yi̱yo ní kixá'á ra kasa ká'no xí'in mi̱i ra xạ'ạ ña kísa ndivi ra chiño ká'no, ta Ndios saxọ'vi̱ ra tạa tạ kísa ká'no xí'in mi̱i. Saá chi kui̱yạ xi̱nạ'á ñaníma ndivạ'a ká'no ki̱sa ká'no xí'in mi̱i ña nọọ Ndios, ta Ndios ká'ạn ra ndí ndixa saxọ'vi̱ ní ra ñandivạ'a xạ'ạ kuạchi yó'o. [7] Saá tuku ñii ñii tạ ndíso chiño xí'in natá'an ra na kándixa Jesucristo xíni̱ ñó'ó kuu ra tạa tạ kánóo vạ'a tọ'on xạ'ạ nọọ inkạ ni̱vi na ọn vása kándixa Jesucristo. Ta xíni̱ ñó'ó vivíi kutakụ ra ña ọn sakuka'an ra nọọ ra nọọ ni̱vi, ta xạ'ạ ñayó'o ñaníma ndivạ'a ká'no ọn kuchiño ña sandá'ví ña ra.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndasaá xíni̱ ñó'ó kutakụ ni̱vi na chindeé natá'an na na kándixa Jesucristo

[8] Ta saá tuku ñii ñii tạa tạ nákuiso chiño ña chindeé ra natá'an ra na kándixa Jesucristo xíni̱ ñó'ó kuu ra tạa tạ tọ'ó, ta síkón kánóo ñatọ'ó ra nọọ ndi'i ni̱vi, ta kuu ra tạa tạ ndixa kísa ndivi tọ'on ña ká'ạn ra. Ta xíni̱ ñó'ó kuu ra tạa tạ ọn vása xí'i ní, ni ọn vá'a kuu ra tạa tạ sándá'ví ni̱vi xạ'ạ ña ki'in ra si̱'ún nda'ạ na. [9] Xíni̱ ñó'ó kuu

ra ta̱a ta̱ ndino'o ini kándixa to̱'on va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo ña kúu to̱'on
ña sa̱nati̱vi Ndios no̱o̱ yó ña kundaa ini yó ña. Ta ta̱yó'o xíni̱ ñó'ó
va̱'a kutaku̱ ra xa̱'a̱ ña níma̱ mi̱i ra o̱n kuchiño ña chikaa̱ ña kua̱chi
sa̱ta̱ ra. 10 Ta ñii ñii ta̱a ta̱ nakuiso chiño ña chindeé ra natá'an ra
na kándixa Jesucristo, si'na xíni̱ ñó'ó koto ndoso va̱'a ndó ta̱yó'o.
Ta ta̱a ta̱ va̱'a keta no̱o̱ ña xi̱to ndoso ndó ra, chi xí'in ña táku̱ ra
kísa nda̱a̱ ña xa̱'a̱ ra ndí kúu ra ta̱a ta̱ va̱'a, ta̱ nda̱a̱, ta ta̱yó'o, va̱'a
sakuiso chiño ndó ra ña kasa ndivi ra chiño ña chindeé ra natá'an
ra na kándixa Jesucristo. 11 Ta ñii ki̱'va nda̱tán táku̱ ta̱a ta̱ ndíso
chiño yó'o, saá xíni̱ ñó'ó kutaku̱ ñii ñii ña'a̱ ñá kísa chiño no̱o̱
Ndios. Ñii ñii ñáña'a̱ yó'o xíni̱ ñó'ó kuu ñá ñáto̱'ó, ta síkón kánóo
ñato̱'ó ñá no̱o̱ ndi'i ni̱vi. Ta o̱n vá'a kuu ñáña'a̱ ñá ká'a̱n to̱'on vatá
xa̱'a̱ ni̱vi. Ta xíni̱ ñó'ó kuu ñáña'a̱ ñá va̱'a násita xí'in mi̱i no̱o̱ ña o̱n
vá'a. Ta xíni̱ ñó'ó kuu ñá ñáña'a̱ ñá vivíi kísa ndivi ndi'i chiño no̱o̱
mi̱i ñá. 12 Ta ñii ñii ta̱a ta̱ nákuiso kasa chiño ña chindeé ra natá'an
ra na kándixa Jesucristo, xíni̱ ñó'ó kukomí ra ñii la̱á kuiti ñásí'í
mi̱i ra, ta xíni̱ ñó'ó kuni'i va̱'a ra yichi̱ xí'in sa̱'ya ra, ta ñii ki̱'va
saá xí'in inka̱ nave'e ra. 13 Ta ndi'i na ndíso chiño ña chíndeé ni̱vi
natá'an na na kándixa Jesucristo, tá va̱'a kísa ndivi nayó'o chiño
ndíso na, ta ña̱kán kanóo va̱'a ñato̱'ó na no̱o̱ ni̱vi, ta saá tuku o̱n
kuyi̱'ví na ndato̱'on na xí'in ni̱vi xa̱'a̱ Jesucristo, ta̱a ta̱ kándixa na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ to̱'on nda̱a̱ ña kándixa yó xa̱'a̱ Jesucristo

14 Ndáti i̱ ña ya̱chi̱ ní xaa̱ i̱ no̱o̱ yóo ún, ta vitin táa i̱ to̱'on yó'o
ña ti'ví i̱ ña xaa̱ ña nda'a̱ ún, 15 chi tá o̱n kuchiño xaa̱ ya̱chi̱ i̱, ta
xí'in to̱'on yó'o kunda̱a̱ va̱'a ini ún ndasaá xíni̱ ñó'ó kutaku̱ ndi'i
nave'e Ndios, na kúu ndi'i ni̱vi na ndixa kándixa va̱'a Ndios ta̱táku̱.
Chi ndi'i ni̱vi na kándixa Jesucristo kúu nave'e Ndios, ta nda̱tán
yóo yito̱n tón ñíndichi ma̱'ñó ve'e, ta ndíso nó ña, saá yóo ni̱vi
yó'o, chi ndino'o ini na kándixa na to̱'on Ndios, ta kísa ndivi na
ña ká'a̱n ra. Ta xí'in ña ké'é na saá, sáná'a na ndí ña ndixa nda̱a̱
kúu to̱'on Ndios. 16 Ndixa ña ká'no ní kúu to̱'on ña kándixa yó xa̱'a̱
yichi̱ Jesucristo. To̱'on yó'o xi̱nakaa̱ se'é ña, ta vitin Ndios sa̱nati̱vi
ra ña no̱o̱ yó. Ta to̱'on kándixa yó xa̱'a̱ Jesucristo káchí ña saá:

> Ndios ndu̱u ra ni̱vi, ta ni̱xika ra no̱o̱ ni̱vi no̱o̱ ño'o̱ yó'o.
> Níma̱ Ndios ki̱sa nda̱a̱ ña ndí ta̱ndii, ta̱ o̱n vása kómí kua̱chi
> kúu ra.
> Naángel xi̱ni na ta̱yó'o.
> Ta ni̱vi na kándixa ña'á ni̱ka̱'a̱n ndoso na xa̱'a̱ ra no̱o̱
> inka̱ ni̱vi na ndóo ñoo inka̱ xiiña, na o̱n vása
> kúu najudío.
> Ta ñoyívi yó'o kua̱'a̱ ní ni̱vi ka̱ndixa na ra.

Ta saá kee ra ñoyívi yó'o, ta ndaa ra ñoyívi nino, noo yóo
ndi'i ñava'a ña livi ña yé'e,
káchí to'on ña kándixa yó.

To'on yó'o ká'an ndí kivi ña vaxi koo nivi na chikaa so'o to'on vatá

4 Níma Ndios nika'an káxín ña saá: Tá xa vaxi yatin kivi sondí'í
ñoyívi, ta sava nivi sandakoo na yichi Jesucristo, ta chikaa
so'o na ña ká'an ñaníma ña sándá'ví ña'á, ta kandixa nivi to'on ña
sáná'a ñaníma ndiva'a yó'o. [2] Chikaa so'o na to'on ña ká'an nivi na
vatá, na ovi yu'u. Nanivi na vatá yó'o on kúchiño ka kundaa ini na
yu kúu ñava'a, án ña on vá'a ke'é na, ni nda lo'o on vása kúka'an
ka noo na xa'a ña on vá'a ke'é na. [3] Nivi na vatá yó'o xá'nda chiño
na ká'an na ndí on vá'a tonda'a taa xí'in ña'a, ta xá'nda chiño na
ká'an na ndí on vá'a kuxu yó sava ña va'a xíxi nivi. Ta on vá'a
xá'nda chiño nayó'o, chi ndi'i ña xíxi nivi kúu ñava'a taxi Ndios
nda'a na. Ta saá mii yó, nivi na kándixa Ndios, ta kúndaa ini yó
to'on ndaa, va'a kuxu yó ndi'i ña táxi Ndios nda'a yó. Ta saá tá
taxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña, ta va'a kuxu yó ña.
[4] Saá chi ndi'i ña kisa va'a Ndios kúu ña va'a. Ta saá táná si'na taxi
yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña kuxu yó, ta va'a kuxu yó ña,
chi on vá'a xaa noo yó nda ñii ñava'a ña kúu ña nika'an Ndios va'a
kuxu yó. [5] Va'a kuxu yó ndi'i saá noo ñaxíxi, chi to'on Ndios xí'in
to'on ña ká'an yó táxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a ra, ta ndása ndii ña
ndi'i ña kuxu yó.

To'on yó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó kasa chiño taTimoteo noo Jesucristo

[6] Tá saná'a ún to'on yó'o noo nañani yó xí'in náña'a ki'va yó,
ta saá ndixa kuu ún taa ta va'a kísa chiño noo Jesucristo. Saá chi
ndatán yóo ñava'a xíxi ún ña táxi ndee nda'a ún, saá yóo to'on
va'a ña kándixa ún ta sáná'a ún xa'a yichi Jesucristo ña kúu yichi
ndíkon ún. [7] On chikaa so'o ún cuento vatá ña on vása ndáya'ví, ña
kúu cuento ndáto'on nivi ñoyívi yó'o na on vása kándixa Ndios. Ta
sakuá'á ún chikaa ún ndee xí'in mii ún ña va'a kutaku ún ndatán
kóni Ndios. [8] Saá chi kuiti lo'o ndáya'ví ña chikaa ní yó ndee ke'é
yó ejercicio xa'a ña on kóo vitá yiki koñu yó. Ta ví'í ní ka ndáya'ví
ña chikaa yó ndee ña sakuá'á yó kutaku yó ndatán kóni Ndios. Saá
chi ña sakuá'á yó ndasaá va'a sakusii yó ini Ndios kúu ña chindeé
mii yó kutaku ndino'o yó noo Ndios ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi nino.
[9] To'on yó'o kúu ña ndixa ndaa ta ndi'i nivi xíni ñó'ó na kandixa

na ña. [10] Xa̱'a̱ ñayó'o chíkaa̱ ní yó ndee̱ kasa chiño yó, ta kúndeé
yó no̱o̱ ndi'i ña xó'vi̱ yó xa̱'a̱ to̱'on ña o̱n vá'a ká'a̱n ni̱vi xí'in yó.
Kúndeé yó chi ndáti yó ta ndixa ndáa ini yó Ndios kasa ndivi ra
to̱'on ra. Ta Ndios yó'o kúu ta̱a ta̱tákṵ, ta kómí ra ndee̱ saka̱ku ra
ndi'i ni̱vi, ta ndixa saka̱ku ra ndi'i ni̱vi na kándixa ña'á.
[11] Xíni̱ ñó'ó ún ka'nda chiño ún ta saná'a ún ndi'i to̱'on yó'o no̱o̱
ni̱vi natá'an yó na kándixa Jesucristo. [12] Ta o̱n taxi ún nda̱ ñii ni̱vi
xaa noo na yó'ó xa̱'a̱ ña kúu ún ta̱lo'o. Ta xíni̱ ñó'ó saná'a ún ni̱vi
xí'in ña va̱'a tákṵ ún. Ta xa̱'a̱ ña va̱'a tákṵ ún, sakuá'á ni̱vi ka̱'a̱n na
to̱'on va̱'a, ta sakuá'á na kasa ndivi na chiño va̱'a. Ta sakuá'á na
ndasaá va̱'a kuki'vi ini na koni na inka̱ ni̱vi, ta sakuá'á na kandixa
ndino'o ini na Jesucristo, ta sakuá'á na ndii kutakṵ na nda̱tán kóni
Ndios. [13] Nda̱ ki̱vi̱ vitin ta̱nda̱ ki̱vi̱ xaa̱ i̱ no̱o̱ yóo ún, ñayó'o xíni̱
ñó'ó ke'é ún: Ka'vi ún to̱'on Ndios no̱o̱ nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó,
ta ndato̱'on ún xí'in na ña chikaa̱ ún ndee̱ ini na ña va̱'a kundiko̱n
na yichi̱ Ndios, ta saná'a ún na ñanda̱a̱. [14] Ndios xa sa̱ní'i ra yó'ó
ñii ndee̱ va̱'a ña koni̱ ñó'ó ún xa̱'a̱ ña kasa chiño ún no̱o̱ ra, ta o̱n
sandakoo ún koni̱ ñó'ó ún ndee̱ yó'o, ña kúu ña na̱ki'in ún ki̱vi̱
naxi̱kua̱'a̱ ñani yó chi̱nóo na nda'a̱ na si̱ni̱ ún, ta ni̱ka̱'a̱n na xí'in
mi̱i ún to̱'on ña ke̱e Nímạ Ndios.
[15] Chikaa̱ ún ndee̱ ta sakuá'á va̱'a ún ndi'i ñayó'o ña ndáto̱'on i̱
xí'in ún. Ta saá nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó kunda̱a̱ ini na ndí va̱'a
va̱xi kua'no ún xí'in ña kándixa ún ta ndíko̱n ún yichi̱ Jesucristo.
[16] Kasa kuenda ún xí'in mi̱i ún ña va̱'a kutakṵ ún, ta koto va̱'a ún
ña ndasaá kuiti to̱'on ña nda̱a̱ saná'a ún, ta vivíi ko̱'o̱n ún yichi̱
Jesucristo, ta nda̱ lo'o o̱n sandakoo ún ña. Tá kasa ndivi ún ñayó'o,
ta saka̱ku xí'in mi̱i ún, ta saá tuku ka̱ku ni̱vi na chikaa̱ so̱'o to̱'on
ña sáná'a ún.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndasaá va̱'a kutá'an ni̱vi xí'in natá'an na na kándixa Jesucristo

5 O̱n ka̱'a̱n kue̱'e̱ ún xí'in nda̱ ñii ta̱xi̱kua̱'a̱ xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ke̱'é
ra, ta nda̱tán ka̱'a̱n ún xí'in yivá mi̱i ún, saá xíni̱ ñó'ó ka̱'a̱n ún
to̱'on to̱'ó xí'in ndi'i ta̱a ta̱xi̱kua̱'a̱. Ta nda̱tán ka̱'a̱n ún xí'in nañani
mi̱i ún, saá xíni̱ ñó'ó ka̱'a̱n ún xí'in ndi'i ta̱a ta̱kuáchí. [2] Ta nda̱tán
ka̱'a̱n ún xí'in si'í mi̱i ún, saá xíni̱ ñó'ó ka̱'a̱n ún xí'in ndi'i náña'a̱
náxi̱kua̱'a̱. Ta nda̱tán ka̱'a̱n ún xí'in náña'a̱ ki̱'va̱ mi̱i ún, xí'in
ñato̱'ó, ta xí'in ñandii, ñii ki̱'va saá xíni̱ ñó'ó ka̱'a̱n ún xí'in ndi'i
náña'a̱ nákuáchí.
[3] Tá yóo náña'a̱ ná ndixa ni̱ndo̱o mató'ón, chi ni̱xi'i̱ yii̱ ná, ta o̱n
ko̱ó nave'e ná, ta xíni̱ ñó'ó nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó chindeé na
náña'a̱ yó'o. [4] Ta saá ni, tá náña'a̱ ná ni̱xi'i̱ yii̱ yó'o kómí ná sa̱'ya

ná, án sa̱'ya ñani ná, ta nasa̱'ya náña'a̱ yó'o kúu na si'na xíni̱ ñó'ó
chindeé na náña'a̱ yó'o, ná kúu si'í na án xi̱ta̱n na. Ta xí'in ña
ke'é na saá, cha'vi na xa̱'a̱ ñava̱'a ke̱'é yivá si'í na án xii̱ xi̱ta̱n na
xí'in na ki̱vi̱ xá'no na. Ta ni̱vi na kísa ndivi ñava̱'a xa̱'a̱ ña chindeé
na yivá si'í na, nayó'o sákusii̱ na ini Ndios. 5 Ta náña'a̱ ná ndixa
ni̱ndo̱o mató'ón, chi ni̱xi'i̱ yii̱ ná, ta o̱n ko̱ó nave'e ná, ta náyó'o
ndixa ndáa ini ná Ndios ta ndiví ñoó ká'a̱n ná xí'in Ndios, ta ndúkú
ná no̱o̱ ra ña chindeé ña'á ra. 6 Ta saá ni, yóo sava náña'a̱ ná ni̱xi'i̱
yii̱, ta ndasaá kuiti sákusii̱ ná ini mii̱ ná, ké'é ná nda̱tán kóni yi̱kí
ko̱ñu mii̱ ná, ta náyó'o nda̱tán yóo ná ni̱xi'i̱ no̱o̱ Ndios, saá yóo
ná, vará táku̱ ka̱ ná ñoyívi yó'o. 7 To̱'on yó'o ka'nda chiño ún no̱o̱
nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, na kúu nave'e náña'a̱ ná ni̱xi'i̱ yii̱,
chi nayó'o xíni̱ ñó'ó kasa ndivi na ñava̱'a. Ta saá o̱n kóo xa̱'a̱ ña
chikaa̱ ni̱vi kua̱chi sa̱ta̱ na. 8 Saá chi tá yóo ni̱vi na ká'a̱n, káchí na
kándixa na Jesucristo, ta o̱n xii̱n na chindeé na nave'e mii̱ na, ta
nayó'o o̱n vása kísa ndivi na ñanda̱a̱ yichi̱ Jesucristo, ta saá ni̱vi
yó'o kini ka̱ ké'é na no̱o̱ ni̱vi na o̱n vása kándixa Jesucristo.
9 Ta náña'a̱ ná ni̱xi'i̱ yii̱, ta kómí ná u̱ni̱ si̱ko̱ kui̱ya̱ ta kua̱'a̱ ka̱,
ta ñii ñii náyó'o ñii la̱á xi̱kuu yii̱ ná, ta ndasaá kuiti náña'a̱ yó'o,
va̱'a ka'yi ún ki̱vi̱ ná no̱o̱ tutu xa̱'a̱ ña naki'in ná ña taxi nañani yó
xí'in náki̱'va̱ yó na kándixa Jesucristo xa̱'a̱ ña chindeé ña'á na.
10 Ta náña'a̱ ná naki'in ñava̱'a yó'o xíni̱ ñó'ó kuu náña'a̱ ná xa ki̱sa
ndivi kua̱'a̱ ní chiño va̱'a, ta kánóo va̱'a to̱'on xa̱'a̱ ná no̱o̱ ni̱vi. Xíni̱
ñó'ó kuu ná náña'a̱ ná va̱'a sa̱kua'no sa̱'ya, xíni̱ ñó'ó kuu ná náña'a̱
ná xí'in ñato̱'ó na̱ki'in ni̱vi na ki̱xaa̱ ve'e ná, ta xíni̱ ñó'ó kuu ná
náña'a̱ ná xa na̱kata xa̱'a̱ nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó ki̱vi̱ ki̱xaa̱ na
ve'e ná, ta xíni̱ ñó'ó kuu ná náña'a̱ ná chi̱ndeé ni̱vi na xó'vi̱, ta
ndixa ta̱xi xí'in mii̱ ná ña kasa ndivi ná ndi'i saá no̱o̱ chiño va̱'a.
11 Ta yóo náña'a̱ ná ni̱xi'i̱ yii̱, ta náyó'o ta̱'án to̱nda̱a u̱ni̱ si̱ko̱
kui̱ya̱ ná, ta o̱n ka'yi ún ki̱vi̱ náyó'o no̱o̱ tutu ña káchí naki'in ná
ña̱'a ña taxi nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó xa̱'a̱ ña chindeé ña'á na.
Saá chi va̱xi ki̱vi̱ kutoo ní náña'a̱ yó'o koo yii̱ ná, ta kixá'á ná o̱n
kua'a ka̱ ná kasa ndivi ná ña kóni Jesucristo, vará si'na ni̱ka̱'a̱n ná
ndí ndixa o̱n tonda̱'a̱ ka̱ ná xa̱'a̱ ña kasa chiño ná no̱o̱ Ndios. 12 Ta
saá nakuiso ná kua̱chi, chi xí'in ña tonda̱'a̱ tuku ná, ya'a ndoso
ná to̱'on ña si'na ni̱ka̱'a̱n ná kasa ndivi ná. 13 Ta yóo inka̱ ña o̱n
vá'a ké'é sava náña'a̱ kuáchí yó'o, chi sákuá'á ná kuu ná náxúxán,
ná xíka sii̱ mii̱ ñii ñii ve'e ni̱vi, ndáto̱'on ná to̱'on visi, ta kóni ná
ka'nda chiño ná no̱o̱ inka̱ ni̱vi ndasaá xíni̱ ñó'ó kasa ndivi na chiño
mii̱ na, ta ká'a̱n ná xí'in ni̱vi to̱'on ña o̱n vása xíni̱ ñó'ó. 14 Ta xa̱'a̱
ñayó'o ndáto̱'on i̱ xí'in náña'a̱ ná ni̱xi'i̱ yii̱, ta nákuáchí kóni kúu
ná, va̱'a ka̱ tonda̱'a̱ tuku ná, ná koo sa̱'ya ná, ta ná kuni'i va̱'a ná
yichi̱ ña kasa ndivi ná chiño ve'e mii̱ ná. Ta saá ni̱vi na o̱n vása

kándixa Jesucristo o̱n kuchiño na ka̱'a̱n na ña o̱n vá'a xa̱'a̱ yó.
15 Ñayó'o ndáto̱'on i̱ xí'in ndó, chi saá yóo ña o̱n vá'a ke̱'é sava
náña'a̱ nákuáchí ná ni̱xi'i̱ yii̱. Náña'a̱ yó'o xa sa̱ndakoo ná yichi̱
Jesucristo ta vitin ndíko̱n ná yichi̱ ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no Satanás.
16 Tá ñii ña'a̱ án ñii ta̱a na kándixa Jesucristo kúu nave'e ñii
ña'a̱ ñá ni̱xi'i̱ yii̱, ta nayó'o xíni̱ ñó'ó chindeé na ñáña'a̱ ve'e mi̱i
nayó'o. Ta saá o̱n sandi'i na xa̱'a̱ si̱'ún ña xíni̱ ñó'ó na ve'e ño̱'o
no̱o̱ kísa ká'no na Jesucristo, ta na ve'e ño̱'o yó'o kukomí na si̱'ún
xa̱'a̱ ña chindeé na náña'a̱ ná ndixa ni̱ndo̱o mató'ón, chi ni̱xi'i̱ yii̱
ná, ta o̱n ko̱ó nave'e ná.
17 Ta naxi̱ku̱a'a̱ na ndíso chiño xí'in natá'an na na kándixa
Jesucristo, tá va̱'a ní'i na yichi̱ ta va̱'a kísa ndivi na chiño, ta xíni̱
ñó'ó kasa to̱'ó yó nayó'o, ta chindeé yó na xí'in ña xíni̱ ñó'ó na.
Ta ña xíni̱ ñó'ó ní ka̱ kúu ña kasa to̱'ó ní yó ta chindeé yó ni̱vi
naxi̱ku̱a'a̱ na ká'a̱n ndoso to̱'on Ndios, ta sáná'a na to̱'on ña nda̱a̱.
18 Saá chi to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á káchí ña saá: "Tá kísa
chiño si̱ndi̱ki̱ sa̱na̱ ndó ña ndundii trigo, ta o̱n chika̱a̱ ndó ñono̱
yu'u̱ tíyó'o, ña kuchiño kaxi rí trigo", káchí to̱'on Ndios. Ta inka̱
xiiña no̱o̱ to̱'on Ndios káchí ña saá: "Ndi'i ni̱vi na kísa chiño kómí
na nda̱yí ki'in na ya'vi na", káchí to̱'on Ndios.
19 Tá yóo ñii ta̱xi̱ku̱a'a̱ ta̱ kúu ta̱ ndíso chiño xí'in na kándixa
Jesucristo, ta ñii la̱á ta̱a va̱xi taxi ku̱achi xa̱'a̱ ta̱yó'o, ta saá yó'ó
ñani yó ta̱Timoteo, o̱n kama kandixa ún xa̱'a̱ ña ká'a̱n ta̱yó'o ta̱ táxi
ku̱achi. Saá chi xíni̱ ñó'ó o̱vi̱ án u̱ni̱ ni̱vi na kasa nda̱a̱ xa̱'a̱ ñii ñii
ku̱achi, ta saá va̱'a kandixa ún ña ká'a̱n na. 20 Tá yóo ñii ta̱xi̱ku̱a'a̱
ta̱ kándixa Jesucristo, ta o̱n xi̱in ra sandakoo ra ña o̱n vá'a ké'é ra,
ta saá no̱o̱ ndi'i ni̱vi na nákutá'an ve'e ño̱'o, ka̱'a̱n ún xí'in ta̱yó'o
ndí xíni̱ ñó'ó sandakoo ra o̱n ke'é ka̱ ra ña o̱n vá'a. Ta ni̱vi na xíni̱
so̱'o ña ka̱'a̱n ún, kuyi̱'ví na ña yi̱yo saá kundo'o mi̱i na, tá ke'é na
ña o̱n vá'a. 21 No̱o̱ Ndios xí'in no̱o̱ Jesucristo xí'in no̱o̱ naángel,
sákuiso chiño i̱ yó'ó ña kasa ndivi ún ndi'i ñayó'o ña xá'nda chiño i̱
no̱o̱ ún vitin, ta o̱n vá'a naka̱axin ún ni̱vi, ta ñii ki̱'va ñanda̱a̱ ke'é ún
xí'in ndi'i na. 22 O̱n kama ní chinóo ún nda'a̱ ún si̱ni̱ ta̱a ña nakuiso
chiño ra kasa ndivi ra chiño xí'in na kándixa Jesucristo. Saá chi tá
o̱n vá'a ke'é ta̱yó'o chiño, ta mi̱i ún nakuiso ún ku̱achi xa̱'a̱ ña o̱n
vá'a ke̱'é ra. Ta mi̱i ún, xíni̱ ñó'ó kuu ún ta̱a ta̱ ndixa kutaku̱ ndii
no̱o̱ Ndios.
23 Ta o̱n ko'o ní ka̱ ún ndasaá kuiti takuií, ta va̱'a lo'o kuiti vino
ko'o ún, xa̱'a̱ ña sandúva̱'a lo'o rá ña kí'vi̱ ti̱xin ún, ta saá tuku sa̱ña̱
lo'o kue̱'e̱ ña nónó káni tá'an xí'in ún.
24 Yóo sava ni̱vi na ké'é ña o̱n vá'a, ta ki̱vi̱ ta̱'án ka̱ nachiño kasa
nani na xa̱'a̱ ku̱achi yó'o, ta ndi'i ni̱vi xa xíni̱ na xa̱'a̱ ku̱achi yó'o.
Ta yóo inka̱ ni̱vi na ké'é ña o̱n vá'a, ta ku̱a'a̱ ní ki̱vi̱ yóo se'é ña o̱n

vá'a kẹ'é nayó'o. Ta saá ni, kixaa̱ kiv̱i̱ kundaa̱ ini ni̱vi xa̱'a̱ ña o̱n
vá'a yó'o. 25 Ta ñii ki̱'va saá ndó'o sava ni̱vi na ké'é chiño va̱'a, chi
tá ku̱ndivi chiño va̱'a, ta kua̱'a̱ ní ni̱vi kama va̱'a xíto na ñayó'o. Ta
yóo inka̱ chiño ña va̱'a ké'é ni̱vi, ta kua̱'a̱ ní ki̱vi̱ yóo se'é ña, ta saá
ni, o̱n kuchiño koo se'é ña ndi'i saá ki̱vi̱.

To̱'on ña ká'a̱n xa̱'a̱ ni̱vi na kúu naesclavo

6 Tá nañani yó án náki̱'va̱ yó kúu naesclavo, ta nayó'o xíni̱ ñó'ó
kasa to̱'ó ní na patrón na. Ta xí'in ña ké'é na saá, inka̱ ni̱vi o̱n
ka̱'a̱n na ña o̱n vá'a xa̱'a̱ Ndios, ni o̱n ka̱'a̱n na ña o̱n vá'a xa̱'a̱ to̱'on
sáná'a yó. 2 Ta naesclavo na kísa chiño no̱o̱ ta̱patrón ta̱ kándixa
Jesucristo, ta naesclavo yó'o, o̱n vá'a kani si̱ni̱ na ndí o̱n vása
xíni̱ ñó'ó kasa to̱'ó na ta̱patrón na chi ñani na kúu ra. Nda̱ víka̱,
naesclavo yó'o xíni̱ ñó'ó chikaa̱ ka̱ na ndee̱ ña va̱'a kasa ndivi na
chiño no̱o̱ ta̱patrón na. Saá chi ñani na, ta̱a ta̱ kí'vi ní ini na xíni
na kúu ta̱patrón na, ta ta̱yó'o kúu ta̱a ta̱ naki'in ñava̱'a xa̱'a̱ chiño
kísa ndivi naesclavo yó'o. To̱'on yó'o kúu ña xíni̱ ñó'ó saná'a ún ta
ka̱'a̱n ndoso ún no̱o̱ ni̱vi.

Tá kutaku̱ yó nda̱tán kóni Ndios, ta o̱n kutoo ní yó si̱'ún ñoyívi yó'o

3 Tá yóo ni̱vi na sáná'a inka̱ to̱'on ña o̱n vása yóo yu'ú xí'in
to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n Jesucristo, án sáná'a na to̱'on ña o̱n vása yóo yu'ú
xí'in to̱'on ña nda̱a̱ sáná'a yó ña ká'a̱n ndasaá kutaku̱ yó nda̱tán
kóni Ndios, 4 ta na sáná'a ña o̱n vá'a yó'o kúu ni̱vi na kísa ká'no
xí'in mi̱i, ta ndixa ni̱vi yó'o nda̱ lo'o o̱n vása xíni̱ na. Nayó'o ndasaá
kuiti kúsi̱i ini na xí'in to̱'on ña kani tá'an na xí'in ni̱vi xa̱'a̱ ña kóni
kachí sava to̱'on. Ta xí'in ña náa ni̱vi saá, kama ní káku ña kuíni̱
ini na xíni tá'an na, ta kíxá'á na sáa̱ ini na xíni tá'an na, nda̱ to̱nda̱a
na nata̱'vi̱ tá'an na, ta kíxá'á na ká'a̱n na kua̱'a̱ ní to̱'on ndiva̱'a
xa̱'a̱ natá'an na, ta xáni si̱ni̱ na ndí na o̱n vá'a ini kúu ndi'i natá'an
na. 5 Nayó'o, xí'in to̱'on káni tá'an na xa̱'a̱ ña o̱n vása ndáya̱'ví. Ta
nda̱tán yóo ña tá'yí saá yóo ña xíni̱ tóni nayó'o, saá chi o̱n vása
xíni̱ na yu kúu ña ndixa nda̱a̱. Ta xáni si̱ni̱ na ndí ña kundiko̱n na
yichi̱ Ndios kúu ña nduu na nakuíká, na kua̱'a̱ ní si̱'ún kukomí. Ta
yi̱'i̱ ká'a̱n i̱ xí'in ún o̱n nakutá'an ún xí'in ni̱vi na o̱n vá'a yó'o. 6 Tá
ndixa ndíko̱n ndino'o ini yó yichi̱ Ndios, ta tá kúsi̱i ini yó xíni yó
ñava̱'a táxi Ndios nda'a̱ yó, ta saá ndixa kómí yó ñakuíká ndino'o.
7 Saá chi ki̱vi̱ ka̱ku yó ñoyívi yó'o, o̱n ko̱ó ña̱'a ní-kixaa̱ xí'in yó.
Tá to̱nda̱a ki̱vi̱ kivi̱ yó ta saá kua̱'a̱n yó xí'in Ndios, ta o̱n kuchiño
ko̱'o̱n nda̱ ñii ñakuíká xí'in yó. 8 Ña̱kán kía̱, tá xa yóo ña xíxi yó

xí'in tikoto kundixin yó ñoyívi yó'o, ta va'a ná kusii ini yó xí'in
ñayó'o. 9 Yóo nivi na kóni kukomí ñakuíká ñoyívi yó'o, ta xa'a
ñayó'o kí'vi na kuachi ké'é na ña on vá'a, chi kíxá'á na kútoo ní na
kukomí na kua'a ní noo ña on vása ndáya'ví, ña kúu ña sátiví xí'in
mii na, ta kíxá'á na kua'an na yichi noo ndi'i xa'a na. 10 On vása
va'a ña kútoo nivi kukomí na kua'a ní si'ún, chi noo ña kútoo ní
na si'ún káku ndi'i saá noo ña on vá'a. Xa'a ña kútoo ní na si'ún,
sava nivi sandakoo na yichi Jesucristo, ta saá xo'vi ní nayó'o.

TaPablo ká'an ra xí'in taTimoteo xíni ñó'ó kutaku ra ndatán kóni Ndios

11 Ta yó'ó, taTimoteo, taa ta kísa chiño noo Ndios, xíni ñó'ó
kuxíká ún noo ndi'i ña on vá'a. Ta xíni ñó'ó kasa ndivi ún ñandaa,
kutaku ún ndatán kóni Ndios, ta kandixa ndino'o ini ún Jesucristo.
Kuki'vi ini ún koni ún nivi, kundeé ini ún noo ndi'i ña xo'vi ún, ta
kuu ún taa ta va'a ini xí'in ndi'i nivi. 12 Saá tuku xíni ñó'ó chikaa
ní ún ndee xa'a yichi Jesucristo ña kúu ña ndíkon yó. Ta chikaa
ní ún ndee xa'a ña taxi Ndios ña kutaku ún xí'in ra ndi'i saá kivi
ña vaxi. Chi xa'a ñayó'o, Ndios nakana ra yó'ó kivi nika'an ún
kándixa ún Jesucristo noo kua'a ní nivi xini na yó'ó. 13 Ta vitin noo
Ndios, taa ta taxi ña táku ndi'i saá ña'a ña yóo, ta noo Jesucristo,
taa ta ndakuiin xa'a ñandaa kivi xindichi ra noo taPoncio Pilato,
xá'nda chiño i noo ún vitin. 14 Chikaa so'o ún ndi'i ña xá'nda
chiño i noo ún, ta kasa ndivi ún ndi'i ña kóni Ndios, ña on kuchiño
inka nivi ka'an na ña on vá'a xa'a ún. Saá vivíi kutaku ún nda
kixaa kivi ndikó Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. 15 Tá kixaa kivi
ña chitóni Ndios, ta tuku sanativi ra Jesucristo ña koni nivi ñoyívi
yó'o. Ta ñii laá Ndios yó'o kúu tava'a ní, taa taká'no noo ndi'i nivi
xí'in noo ndi'i ña'a ña yóo ñoyívi. Kómí ra ndi'i ndee xí'in ndi'i
ndayí noo ndi'i narey, ta Ndios kúu ta ká'no ka noo ndi'i naná'no
na yóo ñoyívi yó'o. 16 Ta ñii laá Ndios kúu ta xa táku ndi'i saá kivi
niya'a ta kutaku ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Yóo Ndios ma'ñó ña yé'e
ní ña on vása kúchiño koto káxín nivi xí'in nduchu noo na, ni on
vása kúchiño tondaa yatin nivi noo yóo ña yé'e yó'o. Nda ñii nivi
on ta'án koni na Ndios, ni on kuchiño koni na ra xí'in nduchu
noo na. ¡Ná naki'in Ndios ndi'i ñato'ó, ta ná kasa ká'no ndi'i nivi
Ndios, chi kómí ra ndi'i ndee ndi'i saá kivi! Saá ná koo ña.
17 Xíni ñó'ó ndato'on ún xí'in nivi na kómí ñakuíká ñoyívi yó'o
ña on kuu na nivi na ña'a ní ini, ni on kani sini na ndí ñakuíká na
kúchiño ña sakaku ña na noo ndi'i tondó'ó, chi ñakuíká on siví ña
kundeé koo ndi'i saá kivi kúu ña, chi ñii kivi kuchiño ndañó'ó
ñakuíká, án ndi'i xa'a ña. Va'a ka nivi nakuíká ndixa ná kundaa

ini na ndí Ndios kúu ta̱ kúchiño chindeé ra na, chi ñii la̱á Ndios
ta̱tákṵ kúu ta̱a ta̱ táxi ndi'i saá no̱o̱ ñava̱'a nda'a̱ yó, xa̱'a̱ ña koni̱
ñó'ó yó ñayó'o xí'in ñasii̱ ini yó. 18 Ndato̱'on ún xí'in ni̱vi nakuíká
ndí xíni̱ ñó'ó ke'é na ñava̱'a, ta kasa ndivi na kua̱'a̱ ní chiño va̱'a.
Ta xíni̱ ñó'ó kuu na ni̱vi na o̱n vása sí'nda̱, ta víka̱ koo ti'va na ta'ví
na ñakuíká kómí na, ta xí'in ñasii̱ ini na taxi na ña xíni̱ ñó'ó ni̱vi
nda'a̱ na. 19 Tá ke'é nakuíká saá, ta ki̱vi̱ va̱xi nayó'o kukomí na
ñakuíká ndino'o ñoyívi ni̱no. Saá chi ñava̱'a ké'é nayó'o sáná'a ña
ndí ndixa va̱'a kándixa na Ndios. Ta saá kuchiño taxi ra ña kutakṵ
ndino'o na xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi.

Ñayó'o kúu to̱'on sondí'í tutu yó'o ña sa̱kuiso chiño ta̱Pablo ta̱Timoteo

20 Tata Timoteo, chikaa̱ ún ndee̱ ña va̱'a kasa ndivi ún chiño ña
sa̱kuiso chiño Ndios yó'ó. Ta o̱n chikaa̱ so̱'o ún to̱'on vatá ña o̱n
vása ndáya̱'ví ña kúu ña ká'a̱n ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ o̱n vá'a ñoyívi
yó'o. Xáni si̱ni̱ ni̱vi na o̱n vá'a yó'o ndí ká'a̱n na to̱'on ndíchí, ta
o̱n si̱ví ñandaa̱ kúu ña xáni si̱ni̱ na. 21 Yóo sava ni̱vi na kándixa ta
tákṵ na xí'in to̱'on vatá yó'o, ta xa̱'a̱ ñayó'o sa̱ndakoo na yichi̱
Jesucristo.

Ta ndi'i saá ki̱vi̱ Ndios ná ke'é ra ñava̱'a ní xí'in ún. Saá ná
koo ña.

Tutu ñaovi ti'ví taPablo kua'an ña nda'a taTimoteo

TaPablo ti'ví ra to'on yó'o ña chindeé ra taTimoteo

1 Yi'i, taPablo, ñii taapóstol ta kísa chiño noo Jesucristo kúu i,
chi saá kóni Ndios. Ta Ndios ti'ví ra yi'i ña ka'an ndoso i to'on
ra noo nivi. Ta ká'an i xí'in nivi ndí Ndios táxi ra ña kutaku na
xí'in ra ndi'i saá kivi, tá ndino'o ini na kándixa na Jesucristo.
2 Táa i tutu yó'o ña xaa ña nda'a yó'ó, taTimoteo. Ta yó'ó, ndatán
yóo sa'ya i ta kí'vi ní ini i xíni i, saá yóo ún noo i. Ta vitin kóni i ndí
Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo ta xá'nda chiño noo yó, ná kundá'ví
ini ra koni ra yó'ó, ná ke'é ra ñava'a ní xí'in ún, ta ná taxi ra ña
koo va'a ini ún.

TaPablo táxi ra ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a taTimoteo

3 Ndi'i saá kivi ndúkú i ñava'a xa'a ún noo Ndios, ta ká'an i táxi i
ña táxa'vi ña'á nda'a ra xa'a ún. Ta ñii ki'va ndatán kuiya xina'á
kisa to'ó naxii xitan i Ndios, saá ndino'o ini i kísa to'ó i Ndios vitin.
4 Náká'án i vitin ndasaá xaku ní ún xa'a i kivi nindayi tá'an yó, ta
xa'a ñayó'o kóni ní i koto i yó'ó vitin ña kuchiño kusii ní ka ini i.
5 Chi ndixa xíni i ña ndino'o ní ini ún kándixa ún Jesucristo. Si'na
xitan ún ñáLoida kandixa, ta saá kandixa si'í ún ñáEunice, ta vitin
kúndaa ini i ña ñii ki'va saá kándixa va'a mii ún Jesucristo.

On vá'a kuka'an noo yó xa'a to'on ñava'a ña ká'an xa'a Jesucristo

6 Xa'a ñayó'o ndúkú i noo ún ña on sandakoo ún koni ñó'ó ún
ndee va'a ña saní'i Níma Ndios yó'ó kivi chinóo i nda'a i sini ún,
chi ndee va'a naki'in ún, ndatán yóo ño'o xíxi, saá yóo ña, ta xíni
ñó'ó kundaa va'a ún ña, ña on nda'va ña. 7 Chi Níma Ndios ña taxi
ra koo xí'in yó, on siví níma ña ké'é ña nduu yó nivi na yí'ví ini
kúu ña, ta Níma ña taxi Ndios koo ña ini mii yó chíndeé ña nduu
yó nivi na ndakú ini. Ta Níma Ndios táxi ña ndee, ña kuchiño yó
kuki'vi ini yó koni tá'an yó, ta kuchiño yó nasita xí'in mii yó noo
ña on vá'a. 8 Xa'a ñayó'o, on kuka'an noo ún ndakuiin ún ka'an ún
to'on ñava'a xa'a Jesucristo, ta ni on kuka'an noo ún xa'a yi'i, taa

ta̱ nákaa̱ ini ve'e ka̱a xa̱'a̱ Jesucristo. Tá mií ka̱, koo ti'va ún xí'in
ndee̱ ña nátaxi Ndios nda'a̱ ún, ña kuchiño ún xo̱'vi̱ ún, ñii ki̱'va
nda̱tán xó'vi̱ yi̱'i̱ xa̱'a̱ to̱'on Jesucristo. 9 Ndios sa̱ka̱ku ra mi̱i yó ta
na̱kana ra mi̱i yó ña kuu yó ni̱vi na kutaku̱ ndii no̱o̱ ra, nda̱tán kóni
ra. Ta o̱n si̱ví xa̱'a̱ chiño va̱'a ña ke̱'é yó kúu ña ke̱'é Ndios ñava̱'a
yó'o xí'in yó, ta xa̱'a̱ ña chi̱tóni̱ mi̱i Ndios xí'in ña ká'no ini ra, ta
xa̱'a̱ ñava̱'a ki̱sa ndivi Jesucristo xa̱'a̱ yó, Ndios sa̱ka̱ku ra yó ta
na̱kana ra yó ña kúu yó ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ ra. Saá chi̱tóni̱ Ndios
ki̱vi̱ ta̱'án ka̱ kixá'á koo ki̱vi̱ no̱ó ñoyívi yó'o. 10 Ta vitin Ndios xa
sa̱ná'a ra mi̱i yó ndí ta̱ ká'no ní ini kúu ra, chi ti̱'ví ra Jesucristo
ki̱xaa̱ ra ñoyívi yó'o, ta ta̱yó'o sa̱ndi'i ra xa̱'a̱ ndee̱ ña xá'ni ni̱vi. Ta
xí'in to̱'on ñava̱'a ña ká'a̱n xa̱'a̱ Jesucristo ndasaá sáka̱ku ra ni̱vi,
Ndios sa̱ná'a káxín ra mi̱i yó ndasaá kuchiño kutaku̱ yó xí'in ra
ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi.
11 Ndios sa̱kuiso chiño ra yi̱'i̱ ña ka̱'a̱n ndoso i̱ to̱'on ñava̱'a yó'o
xa̱'a̱ Jesucristo, ta sa̱kuiso chiño ra yi̱'i̱ kúu i̱ ta̱apóstol xa̱'a̱ ña
sa̱ná'a i̱ ni̱vi na o̱n vása kúu najudío. 12 Xa̱'a̱ ña kísa ndivi i̱ chiño
yó'o ña sa̱kuiso chiño ra yi̱'i̱, vitin xó'vi̱ i̱ ndi'i tondó'ó yó'o. Ta
saá ni, o̱n vása kúka'an no̱o̱ i̱ xa̱'a̱ ndi'i ña xó'vi̱ i̱, chi xíni̱ káxín i̱
yu kúu ta̱a ta̱ kándixa i̱, ta ndixa ndáa ini i̱ ndí kómí ra ndee̱ ña
kundaa va̱'a ra to̱'on ra ña ta̱xi ra nda'a̱ i̱, ta saá ni̱vi na kándixa
ra ka̱'a̱n ndoso na to̱'on ra a̱nda̱ kixaa̱ ki̱vi̱ ña ndikó Jesucristo
ñoyívi yó'o.
13 Ta xíni̱ ñó'ó ún kundiko̱n va̱'a ún yichi̱ ña nda̱a̱ ña kúu ña
sa̱ná'a i̱ yó'ó. Ta o̱n sandakoo ún ña kandixa ún Ndios, ta ni o̱n
sandakoo ún kuki'vi ini ún koni ún natá'an yó, saá chi ndee̱ ña
kutaku̱ yó saá kúu ñava̱'a sa̱ní'i Jesucristo mi̱i yó xa̱'a̱ ña kándixa
yó ra. 14 Ta xí'in ndee̱ Níma̱ Ndios ña yóo ini mi̱i yó, xíni̱ ñó'ó
kundaa va̱'a ún to̱'on ña nda̱a̱ ña sa̱kuiso chiño Ndios yó'ó xa̱'a̱ ña
va̱'a ndato̱'on ún ña xí'in ni̱vi.
15 Xa xíni̱ ún ta̱Figelo xí'in ta̱Hermógenes xí'in kua̱'a̱ ní ni̱vi na
kándixa Jesucristo na ndóo kua̱'a̱ ñoo no̱o̱ ño'o̱ Asia, xa sa̱ndakoo
na yi̱'i̱, ta nda̱ lo'o o̱n xi̱in na koni ka̱ na yi̱'i̱. 16 Ta ta̱Onesíforo,
o̱n vása ní-ke'é ra saá, chi kua̱'a̱ ní yichi̱ nda̱sa va̱'a ra ini i̱. Xa̱'a̱
ñava̱'a ke̱'é ta̱Onesíforo xí'in i̱, ndúkú i̱ no̱o̱ Ndios ña kundá'ví ini
ra koni ra ta̱yó'o xí'in nave'e ra. Saá chi ta̱yó'o o̱n vása ní-kuka'an
no̱o̱ ra xa̱'a̱ yi̱'i̱, vará xi̱ni ra yi̱'i̱ yóo i̱ nó'ni i̱ xí'in ka̱a ini ve'e ka̱a.
17 Nda̱ víka̱, ki̱vi̱ ki̱xaa̱ ta̱Onesíforo ñoo Roma yó'o, ta na̱ndukú ní
ra yi̱'i̱ a̱nda̱ na̱ní'i ra yi̱'i̱. 18 Ta saá, ki̱vi̱ to̱nda̱a ña kasa nani Ndios
kua̱chi ndi'i ni̱vi ñoyívi yó'o, ndáti i̱ ná kundá'ví ini Ndios koni ra
ta̱Onesíforo. Ta mi̱i ún, ta̱Timoteo, xíni̱ va̱'a ún xa̱'a̱ ndi'i ñava̱'a
ke̱'é ra ña chi̱ndeé ra mi̱i yó ki̱vi̱ ni̱xi̱yo yó ñoo Éfeso.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndi'i nịvi na kándixa Jesucristo xíni̱ ñó'ó kundeé vạ'a na nọọ ña xọ'vị na xạ'ạ ra

2 Ta yó'ó, tata Timoteo, ndạtán yóo sạ'ya ị saá yóo ún, ta ndúkú ị
nọọ ún ña chikaạ ún ndeẹ ini mịi ún chi xa kómí ún ñavạ'a ña
tạxi Jesucristo nda'ạ ún. [2] Xa xịni̱ sọ'o ún tọ'on ña nịkạ'ạn ndoso ị
nọọ kuạ'ạ ní nịvi. Ta vitin yó'ó xíni̱ ñó'ó ún nakạxin ún natạa na
vạ'a ndíkọn yichị Jesucristo, na kúu na ti'va saná'a nịvi. Ta sakuiso
chiño ún natạa yó'o ña saná'a na inkạ nịvi ndạtán yóo tọ'on ña xịni̱
sọ'o ún nịkạ'ạn ị.
[3] Ta yó'ó, tata, ndạtán yóo ñii tropa tạ ọn vása yí'ví xọ'vị xạ'ạ
chiño ña kísa ndivi ra, ñii kị'va saá koo ti'va ún xọ'vị ún xạ'ạ
Jesucristo. [4] Ndạ ñii tạtropa ọn vása xáni sịni̱ ra xạ'ạ inkạ chiño,
chi ndasaá kuiti táku̱ ra ña kasa ndivi ra chiño ra ña sakusii̱ ra ini
tạ xá'nda chiño nọọ ra. [5] Ta yóo ñii tạa tạ kuạ'ạn kono xí'in inkạ
na xíno ña koto nịvi yu kúu tạa tạ ndeé kạ vạ'a xíno, ta tạyó'o
xíni̱ ñó'ó kandixa ra ndạyí ña xá'nda chiño ndasaá xíni̱ ñó'ó kono
natạa. Tá ñii tạ xíno yó'o, ọn vása kándixa ra ndạyí, ta ọn kuchiño
ra naki'in ra ñavạ'a ña táxi na nda'ạ tạa tạ kụndeé xaạ si'na nọọ
ndi'i na xíno xí'in ra. [6] Saá tuku tá yóo ñii tạa tạ ndeé ní kísa
chiño nọọ ño'ọ ra, ta tạyó'o kómí ra ndạyí kuu ra tạa tạ si'na koni̱
ñó'ó ña sạkee ra. [7] Vạ'a kani sịni̱ ún xạ'ạ tọ'on yó'o, chi Jesucristo
chindeé ra yó'ó ña kundạạ vạ'a ini ún ndi'i tọ'on ña ndạtọ'on ị
xí'in ún.
[8] Naká'án ún xạ'ạ Jesucristo, kạku ra tịxin ñii ña'ạ ñásạ'ya ñani
síkuá tạrey David, ta nịxi'ị ra ta nạtaku̱ ra. Ñayó'o kúu tọ'on
ñavạ'a ña ká'ạn ndoso ị nọọ nịvi, [9] ta xạ'ạ tọ'on yó'o xó'vị ị vitin,
ta ndạtán yóo ñii tạa tạ kómí kuạchi ká'no, saá yóo ị, chi nó'ni ị
xí'in kạa. Ta tọ'on Ndios ọn sịví ña nó'ni kúu ña, ta kúchiño kuịtạ
ní'nó ndíkạ ña ndi'i saá xiiña nọọ nịvi. [10] Ta saá kúndeé ị xó'vị ị
nọọ ndi'i tondó'ó, xạ'ạ nịvi na nịkạxin Ndios kandixa na Jesucristo
ta sakạku ra na, ta saá kutaku̱ na xí'in ra ndi'i saá kịvị ña vạxi nọọ
yóo ñalivi, ña vạ'a ña yé'e.
[11] Tọ'on ña ndixa ndạạ kúu ñayó'o:

Tá nịxi'ị yó xí'in Jesucristo, tạa tạ nịxi'ị xạ'ạ kuạchi yó, ta
saá tuku ndixa kutaku̱ yó xí'in ra.
[12] Tá kundeé yó xí'in ndi'i ña xó'vị yó ñoyívi yó'o, ta saá kịvị
vạxi ka'nda chiño yó xí'in Jesucristo.
Tá kạ'ạn yó ọn vása xíni̱ yó ra, ta saá kạ'ạn ra ọn vása xíni̱ ra
mịi yó.
[13] Tá ọn vása kasa ndivi yó tọ'on ra, ta saá ni, Jesucristo
ndixa kasa ndivi ra tọ'on mịi ra,

chi ndixa ndasaá kuiti tandaa kúu ra, ta nda lo'o on kuchiño nasama xí'in mii ra,
káchí to'on ña ndaa.

TaPablo ndáto'on ra xí'in taTimoteo ná chikaa ra ndee ña va'a ní kasa ndivi ra chiño Ndios

14 Ndi'i saá kivi sanaká'án ún nivi na ndíkon Jesucristo xa'a
to'on yó'o. Ta noo Ndios ndato'on ún xí'in na ña on naa na xa'a
to'on. Saá chi ña mani kúu ña káni tá'an na xí'in to'on xa'a ña
on vása ndáya'ví, ta ña ké'é na saá sátiví ña ini nivi na xíni so'o
ñayó'o. 15 Chikaa ún ndee ña sakusii ún ini Ndios, ta saá kuu ún taa
ta ndáya'ví noo ra. Xíni ñó'ó kuu ún taa ta kísa chiño va'a, ña on
kuka'an noo ún xa'a ñava'a kisa ndivi ún. Ta xíni ñó'ó kuu ún taa ta
ndixa xíni va'a sáná'a to'on ña ndaa. 16 Kuxíká ún noo to'on ña on
vása ndáya'ví, to'on ña ká'an nivi na on vása ndíkon yichi Ndios,
chi ñii ñii kivi vaxi kua'no ña on vá'a ke'é nivi na ká'an to'on on
vá'a yó'o. 17 Ta to'on ña sáná'a nivi na on vá'a yó'o, ndatán yóo ñii
kue'e tá'yí ña kuee kuee vaxi kua'no, ta sándi'i ña xa'a koñu nivi
saá yóo ña. Yó'ó ta yi'i xíni yó taHimeneo xí'in taFileto kúu ovi
taa ta sáná'a to'on on vá'a yó'o. 18 Saá chi nayó'o xa sandakoo na
to'on ña ndaa, ta ká'an na sáná'a na ndí xa niya'a kivi ña sanataku
Ndios ndi'i nivi. Ta xí'in to'on vatá yó'o xa sativí na ini sava nivi
na kándixa Jesucristo, ña on vása kúndaa ka ini na yu kúu ñandaa.
19 Ta saá ni, Ndios xa chindú'u ra ñii to'on ra ña ndaa ña kandú'u
ndi'i saá kivi ña vaxi, ta on kúchiño nasama ña. Ndatán yóo xa'a
ve'e ña xa nixino saá yóo to'on Ndios yó'o. Ta ndatán yóo yuu ña
chikaa na xa'a ve'e yó'o, ta nda ñii nivi on kiví ka tava na ña,
saá yóo to'on ña káchí saá: "Ndios xíni ra yu kúu nivi na ndixa
kúu sa'ya ra." Ta saá tuku kachí ña saá: "Ndi'i nivi na ndino'o ini
kándixa Jesucristo xíni ñó'ó kuxíká na noo ña on vá'a."
20 Tá yóo ñii ve'e ká'no nakuíká, ta ini ve'e yó'o yóo kua'a ní
noo nda'a chiño. Yóo nda'a chiño ña kuva'a xí'in kaa plata, án
xí'in kaa oro. Ta xíni ñó'ó nda'a chiño yó'o xa'a ña kasa ndivi yó
chiño ná'no ña ndáya'ví ní. Ta saá tuku yóo inka nda'a chiño ña
kuva'a xí'in tón yiton, án xí'in ño'o kisín. Ta nda'a chiño yó'o xíni
ñó'ó xa'a ña kasa ndivi yó chiño válí ña lo'o ndáya'ví. 21 To'on
yó'o sáná'a mii yó, chi ndatán yóo nda'a chiño ña kuva'a xí'in oro
án xí'in plata ña xíni ñó'ó xa'a chiño ña ndáya'ví ní, saá yóo ndi'i
nivi na chíkaa ndee ña ndasa ndii na níma na ta va'a vivíi kutaku
na ndatán kóni Ndios. Saá Ndios kúchiño koni ñó'ó ra nivi yó'o
xa'a ña va'a kundivi ndi'i saá noo chiño ndáya'ví.

22 Ta mii ún, xíni ñó'ó ún nasita xí'in mii ún noo ndi'i ña on
vá'a ña kútoo ní nataa kuáchí ñoyívi yó'o. Ta chikaa ún ndee ña
kutaku ún xí'in ñandaa, chikaa ún ndee ña xí'in ña ndino'o ini ún
kandixa ún Jesucristo, chikaa ún ndee ña kuki'vi ini ún koni ún
nivi, ta chikaa ún ndee ña koo va'a ini ún xí'in nivi. Ndi'i ñayó'o,
chikaa ún ndee ña kasa ndivi ún ñii káchí xí'in nañani yó ta xí'in
nákiva yó, na kúu nivi na ndino'o ini kísa ká'no Ndios. 23 On
chikaa soo ún too'on ña náa nivi xa'a ña on koó xa'a, ña ndaa lo'o
on vása ndáya'ví, chi xíni ún ndí ña káni tá'an nivi ta nátava'vi tá'an
na, vaxi ña noo ña náa na. 24 Ta ndi'i mii yó na kúu na xíka chiño
noo Ndios, on vá'a naa yó ta kani tá'an yó xí'in nivi. Ta ndaa víka,
xíni ñó'ó koo va'a ini yó xí'in ndi'i nivi. Ta xíni ñó'ó kuu yó nivi
na va'a xíni ndasaá saná'a yó inka nivi, ta xíni ñó'ó kuu yó nivi
na ká'no ini xí'in ndi'i nivi. 25 Tá yóo nivi na kísa toon noo too'on
ña ndaa, ta mii yó na xíka chiño noo Ndios, xí'in ñato'ó ta xí'in
too'on va'a, xíni ñó'ó ka'an yó xí'in nivi na toon ini yó'o ña kuchiño
ndasa va'a na yichi na. Ta ndáti yó Ndios taxi ra ña nandikó ini na,
ta kundaa ini na ñandaa. 26 Ta saá kuchiño na kaku na noo ñaníma
ndiva'a ká'no, chi ñandiva'a yó'o xa sakako'on ña na xa'a ña kasa
ndivi na ña kóni mii ña.

Kivi kixaa yatin ñasondí'í ñoyívi yó'o ke'é nivi ña on vá'a

3 Va'a ná kundaa ini ún ñayó'o: Kivi ña vaxi tá xa yatin tondaa
ñasondí'í ñoyívi yó'o koo kivi ña yo'vi ní xí'in kua'a ní tondó'ó.
2 Saá chi nivi na kutaku kivi yó'o kuu na nivi na ndasaá kuiti
kuki'vi ini koni xí'in mii, ta kutoo ní na kukomí na kua'a ní si'ún,
ta kuu na nivi na ña'a ní ini, ta kasa ká'no xí'in mii na. Nivi na
ká'an ña on vá'a xa'a Ndios kuu na, nivi na on vása kasa ndivi
too'on ña ká'an yivá si'í xí'in kuu na, nivi na on vása taxi ña táxa'vi
ña'á nda'a Ndios án nda'a inka nivi kuu na, nivi na on vása kasa
too'ó Ndios kuu na. 3 Nivi yó'o ndaa lo'o on kuki'vi ini na koni na ndaa
ñii nivi, ni on kua'a na kasa ká'no ini na xa'a nivi. Ka'an na too'on
visi xa'a nivi, ta ndaa lo'o on nasita xí'in mii na ña ke'é na ndi'i noo
ña on vá'a. Nivi na yukú ní ini kuu na, ta ndaa lo'o on kua'a na koni
na ñava'a ña kóni Ndios. 4 Nivi na ti'va ní sandá'ví natá'an mii kuu
na, nivi na on vása yí'ví ña ke'é na ndi'i ña káchí ini mii na kuu
na. Nivi na ña'a ní ini kuu na, ta on vása nandukú na ña sakusii
ini Ndios, chi ndasaá kuiti nandukú na ña sakusii ini mii na. 5 Nivi
yó'o ka'an na noo inka nivi ndí na va'a ní kísa too'ó Ndios kúu na.
Ta saá ni, ña on vá'a ké'é na saná'a ndí on vása ndíkon ndino'o
ini na yichi va'a. Ta mii ún, tata, xíni ñó'ó kuxíká ún noo nivi na
ké'é saá.

[6] Ta vitin xa yóo nivi na on vá'a yó'o, ta sava nayó'o kúu nataa
na kí'vi kuaʼa ní ve'e inka nivi, ta sándá'ví na náña'a ná kúu ná
naa ini, ná xáni sini xa kuaʼa ní kuachi ndíso. Ta násí'í yó'o on xiin
ná nasita xí'in mii ná noo ña káchí ini mii ná. [7] Ta ndi'i saá kivi
kúsii ini ná xíni so'o ná to'on ña xaá ña ká'an nivi na sáná'a, ta
on vása chíkaa so'o ná ña kundaa ini ná yu kúu ñandaa. [8] Ndatán
taJanes xí'in taJambres, nixiyo toon ní ini na noo taMoisés kuiya
xinaʼá, ñii ki'va saá yóo toon ini nataa na sándá'ví náña'a vitin, chi
nataa yó'o on vása xiin na kundaa ini na ñandaa. Ta nataa yó'o
ndasaá kuiti chútú ña on vá'a sini na, ta on vása ndíkon na yichi
Jesucristo. [9] Ta nataa on vá'a yó'o on kundeé na ke'é na ña on vá'a
ndi'i saá kivi, chi inka nivi nakoni na ndí nataa on vá'a yó'o kúu
nivi na kí'ví sini. Ñii ki'va ndatán kuiya xinaʼá nakoni nivi taJanes
xí'in taJambres ndí xikuu na nivi na kí'ví sini, saá koo xí'in nivi na
on vá'a yó'o.

TaPablo ndáto'on ra ta sákuiso chiño ra taTimoteo

[10] Ta yó'ó, taTimoteo, xíni vaʼa ún ndi'i to'on saná'a i, ta xíni
vaʼa ún ndasaá tákuʼ i, ta xíni ún yu kúu ña kóni i tondaa i kasa
ndivi i ñoyívi yó'o, ta xíni ún ndasaá kándixa i Jesucristo, ta xíni ún
ndí vaʼa ká'no ini i xíni i nivi, ta xíni ún ndasaá vaʼa kí'vi ini i xíni i
nivi, ta xíni ún ndasaá kúndeé i xí'in ña xó'vi i. [11] Ta xíni ún kuaʼa
ní ña on vá'a ke'é nivi xí'in i, chi kísa chiño i noo Jesucristo, ta
ndeé ní xó'vi i. Saá tuku xíni ún ña nindo'o i ñoo Antioquía, ñoo
Iconio xí'in ñoo Listra. Vará ndeé ní saxo'vi na yi'i, ta Jesucristo
sakaku ra yi'i noo ndi'i nayó'o. [12] Ndixa kúu ñayó'o: Ndi'i nivi na
chíkaa ndee ña vaʼa kutakuʼ na yichi Jesucristo, xo'vi na chi nivi
na on xiin koni Jesucristo saxo'vi ña'á na. [13] Ta nivi na on vá'a, ta
nivi na sándá'ví inka nivi, ñii ñii kivi yá'a nduu na na on vá'a ka,
ta ñii ñii kivi vaxi sandá'ví ka na inka nivi, ta ñii ki'va saá inka
nivi sandá'ví na nayó'o.
[14] Ta yó'ó, ñii ñii kivi xíni ñó'ó kandixa vaʼa ka ún ña kúu to'on
ña ndaa ña xa sakuá'á ún, chi xíni ún ndixa ñandaa kúu ña. Saá chi
xíni vaʼa ún ndí nivi na saná'a yó'ó kúu nivi nandaa. [15] Nda lo'o ún,
tanda kivi vitin xa xíni ún to'on Ndios ña nitaa na xinaʼá. To'on
Ndios kúchiño saná'a ña yó'ó, ta saá kundaa vaʼa ini ún ndasaá
Ndios sákaku ra yó'ó xaʼa ña kándixa ún Jesucristo. [16] Ndi'i to'on
Ndios ña nitaa na xinaʼá, Níma Ndios nikaʼan ña xí'in níma nivi, ta
nitaa na to'on ra. Ta to'on Ndios yó'o vaʼa sáná'a ña nivi, nándaxin
ña noo na xaʼa ñavaʼa xíni ñó'ó ke'é na, ta to'on Ndios násita ña
nivi ña on ke'é ka na ña on vá'a, ta sáná'a ña nivi ndasaá xíni ñó'ó
vaʼa kutakuʼ na ndatán kóni Ndios. [17] Xaʼa ñayó'o ndi'i mii yó na

ndíkon yichi Ndios va'a koo ti'va yó, ta saá ndixa kuchiño kasa ndivi yó ndi'i noo chiño va'a.

Xíni ñó'ó ní taTimoteo ka'an ndoso ka ra to'on Ndios noo nivi

4 Kivi vaxi nativi Jesucristo ña ka'nda chiño ra noo ndi'i nivi ñoyívi yó'o, ta kasa nani ra kuachi ndi'i nivi, án na táku kuu na, án na xa nixi'i kuu na. Ta vitin xíto Ndios xí'in Jesucristo ña sákuiso chiño i yó'ó 2 ña chikaa ún ndee ka'an ndoso ún to'on Ndios ndi'i saá kivi noo nivi. Xíni ñó'ó ke'é ún saá, kivi ña kútoo ní nivi koni so'o na to'on Ndios, án kivi ña on vása kútoo nivi koni so'o na to'on Ndios. Ndato'on ún saná'a ún na ña kundaa ini na yu kúu ña on vá'a ke'é na, ta ka'an káxín ún xí'in na ña sandakoo na ké'é na ña on vá'a. Ta chikaa ún ndee ini nivi xa'a ña kundikon va'a na yichi Jesucristo. Kivi ka'an ún xí'in nivi yó'o án saná'a ún na to'on ndaa, ta xíni ñó'ó xí'in ñato'ó ní ini ún ka'an ún xí'in na, ta xí'in ña ká'no ini ún saná'a ún na. 3 Chi kivi vaxi on kua'a ka nivi koni so'o na to'on ndaa, ta ndasaá kuiti kutoo na koni so'o na to'on ña sakusii ini mii na. Ta saá nivi yó'o ndukú na inka nivi na saná'a na to'on ña kútoo na koni so'o na. 4 Ta saá sandakoo na ña koni so'o na to'on ña ndaa, ta ndasaá kuiti chikaa so'o na cuento ña vaxi sini nivi. 5 Ta yó'ó, tata, ndi'i saá kivi xíni ñó'ó kuu ún taa ta va'a ní xáni sini, ta xíni ñó'ó kundeé ún xí'in ndi'i ña xo'vi ún. Ndi'i saá kivi va'a kasa ndivi ún chiño ña ka'an ndoso ún to'on va'a xa'a Jesucristo, ta va'a kasa ndivi ún ndi'i chiño ña ndíso ún.

6 Ta yi'i, xa yatin kixaa kivi ña kivi i. Xa nitaxi xí'in mii i noo Ndios, ta ndatán yóo ña sóko i noo ra, saá yóo ña kivi i. 7 Xa chikaa i ndee i xa'a ña va'a kundikon i yichi Jesucristo ta xa'a ña kundeé i noo ña on vá'a ñoyívi yó'o. Ta ndatán yóo taa ta xíno ta kundeé ra xaa ra noo xáa na xíno, saá va'a kundeé i. Chi nda ñii kivi on vása ní-sandakoo i kándixa i Jesucristo. 8 Ta xíni i ndí Ndios kúu taa ta va'a ké'é ñandaa xí'in nivi. Ta ndatán yóo ñava'a táxi na nda'a nivi na kundeé nixaa si'na, saá Ndios ndixa saní'i ra yi'i ñii ñava'a ní, saá chi ndixa kundeé i kisa ndivi i chiño ña sakuiso chiño ra yi'i. Ta on siví ndasaá kuiti yi'i kúu ta naki'in ñava'a yó'o, ta Ndios saní'i ra ñava'a ndi'i saá nivi na kundeé ndíkon yichi ra, ta xí'in ñasii ini na ndáti na kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o.

TaPablo ndúkú ra ñava'a noo taTimoteo

9 Chikaa ún ndee ña yachi ní kixaa ún koto ún yi'i. 10 TaDemas sandakoo ra yi'i, chi kí'vi ní ka ini ra xíni ra ña yóo ñoyívi yó'o, ta kua'an ra ñoo Tesalónica. Ta taCrescente kua'an ra ñii xiiña noo

ño'o̱ Galacia, ta ta̱Tito, kua̱'a̱n ra inka̱ xiiña no̱o̱ ño'o̱ Dalmacia.
11 Si̱ín mató'ón ta̱Lucas yóo xí'in i̱. Va̱'a ko̱'o̱n ún ndukú ún
ta̱Marcos ná kixi ra xí'in ún no̱o̱ i̱, chi ta̱yó'o kuchiño chindeé ra
yi̱'i̱ xí'in chiño yó'o. 12 Xa ti̱'ví i̱ ta̱Tíquico kua̱'a̱n ra nda̱ ñoo Éfeso.
13 Ta ki̱vi̱ va̱xi ún, ta kuni'i ún tika̱chí i̱ ña sa̱ndakoo i̱ ñoo Troas
ve'e ta̱Carpo. Ta saá kuni'i ún libro ña ka'vi i̱, ta ña xíni̱ ñó'ó ní ka̱
no̱o̱ i̱ kúu pergamino[a] kuni'i ún kixi ún nda'a̱ i̱.
14 Ta ta̱Alejandro, ta̱a ta̱ kísa chiño xí'in ka̱a, xa ke̱'é ra kua̱'a̱
ní ña o̱n vá'a xí'in i̱, ta Ndios cha'vi ra ta̱yó'o nda̱tán yóo ña ke̱'é
ra xí'in i̱. 15 Kundaa xí'in mi̱i ún no̱o̱ ta̱Alejandro yó'o, chi o̱n vása
xi̱in ra koni ra to̱'on ña ká'a̱n ndoso yó.
16 Yichi̱ no̱ó ki̱vi̱ nda̱kuii̱n i̱ xa̱'a̱ i̱ no̱o̱ nachiño ñoo ká'no yó'o,
ta o̱n vása ní-xiyo nda̱ ñii ni̱vi ña chi̱ndeé na yi̱'i̱, ta ndi'i ni̱vi
sa̱ndakoo na yi̱'i̱. Ndáti i̱ Ndios ña o̱n saxo̱'vi̱ ra nayó'o xa̱'a̱ ña
sa̱ndakoo na yi̱'i̱. 17 Vará o̱n vása ní-xiyo ni̱vi xí'in i̱, ta Ndios ndixa
ni̱xi̱yo ra xí'in i̱, ta ta̱xi ra ndee̱ nda'a̱ i̱. Ta ku̱chiño ni̱ka̱'a̱n ndoso i̱
to̱'on xa̱'a̱ Jesucristo no̱o̱ ndi'i na ndóo ve'e chiño, ta saá ndi'i ni̱vi
na o̱n vása kúu najudío xi̱ni̱ so̱'o na ña ni̱ka̱'a̱n i̱. Ta Ndios sa̱ka̱ku
ra yi̱'i̱ no̱o̱ ña kivi̱ i̱, nda̱tán saka̱ku ra ñii ta̱a ta̱ xa nákaa̱ yu'u
tíndika'a. 18 Ta kúnda̱a̱ ini i̱ ndí ñii ki̱'va saá Ndios saka̱ku ra yi̱'i̱
no̱o̱ ndi'i ña o̱n vá'a, ta kundaa ra yi̱'i̱, ña kuchiño xaa̱ i̱ ñoyívi ni̱no
no̱o̱ xá'nda chiño ra. ¡Ná kanóo va̱'a ní ñato̱'ó Ndios ndi'i saá ki̱vi̱
ña va̱xi! Saá ná koo ña.

To̱'on sondí'í ni̱taa ta̱Pablo kua̱'a̱n nda'a̱ ta̱Timoteo

19 Tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ún ñáPrisca xí'in ta̱Aquila xí'in nave'e
ta̱Onesíforo. 20 Ta̱Erasto ni̱ndo̱o ra ñoo Corinto. Ta ki̱vi̱ ke̱e i̱ ñoo
Mileto, ta ta̱Trófimo ni̱ndo̱o ra, chi ndeé ní ndó'o ra. 21 Chikaa̱ ún
ndee̱ ña ya̱chi̱ kixi ún ki̱vi̱ ña ta̱'án ka̱ kixá'á ña vi̱xin ní. Ta
ta̱Eubulo, ta̱Pudente, ta̱Lino, ñáClaudia xí'in ndi'i inka̱ na kándixa
Jesucristo ñoo Roma yó'o tí'ví na to̱'on chindeé na yó'ó.
22 Jesucristo, ta̱ xá'nda chiño no̱o̱ yó, ná koo ra xí'in ún. Ná ke'é
Ndios ñava̱'a xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo ña.

---

[a] **4:13** Pergamino kúu ñii̱ yi̱chí kiti̱ ña xi̱ni̱ ñó'ó ni̱vi kui̱ya̱ xi̱na̱'á xa̱'a̱ ña taa na to̱'on ña ndáya̱'ví, ta chi̱tíví na ña, ña koo va̱'a ña.

Tutu tı̱'ví tạPablo kuạ'ạn nda'ạ tạTito

TạPablo tı̱'ví ra tọ'on yó'o ña chı̱ndeé ra tạTito

1 Yı̱'ı̱, tạPablo, tạa tạ kísa chiño nọọ Ndios kúu ı̱, tạapóstol tạ tı̱'ví Jesucristo kúu ı̱. Sạkuiso chiño ra yı̱'ı̱ ña chindeé ı̱ nı̱vi na nạkạxin Ndios kundikọn ña'á, xạ'ạ ña vạ'a kandixa na Jesucristo. Ta sáná'a ı̱ nayó'o ña kundạạ ini na yu kúu ña ndixa ndạạ, chi ña ndixa ndạạ yó'o kúu ña kándixa yó Jesucristo ta ndíkọn yó yichı̱ ra. 2 Ta mı̱i yó, nı̱vi na kándixa Jesucristo, ndáti yó ta ndáa ini yó ndí ndixa kutakụ yó xí'in Ndios ndi'i saá kı̱vı̱ ña vạxi. Ndáa ini yó saá chi kuı̱yạ xı̱nạ'á, tá tạ'án kạ kixá'á koo kı̱vı̱ nọó ñoyívi, Ndios nı̱kạ'ạn ra chı̱tóni ra ndixa kutakụ yó xí'in ra. Ta Ndios kúu tạa tạ ndạ lo'o ọn vása ká'ạn tọ'on vatá. 3 Ta vitin kı̱xaạ kı̱vı̱ ña chı̱tóni Ndios ña kundạạ ini nı̱vi tọ'on ra. Ta saá Ndios, Tạa tạ Sákạku mı̱i yó, sạkuiso chiño ra yı̱'ı̱ ña kạ'ạn ndoso ı̱ tọ'on ra nọọ nı̱vi. 4 Ta tí'ví ı̱ tutu yó'o xaạ ña nda'ạ yó'ó tạTito, chi ndạtán yóo sạ'ya mı̱i ı̱ saá yóo ún nọọ ı̱, chi xí'in ña ndino'o ini mı̱i yó kándixa yó Jesucristo. Ta vitin kóni ı̱ ndí Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo tạ xá'nda chiño nọọ yó, ná ke'é ra ñavạ'a xí'in ún, ná kundá'ví ini ra koni ra yó'ó, ta ná taxi ra ña koo vạ'a ini ún. Saá ná koo.

Xí'in tọ'on yó'o tạPablo ká'ạn ra ndá chiño xíni ñó'ó kasa ndivi tạTito

5 Kı̱vı̱ kẹe ı̱ nọọ ño'ọ naní isla Creta ña nı̱xino nduu takuií mı̱ni, ta sạkuiso chiño ı̱ yó'ó, ña kasa ndivi ún chiño ña kúmạnı̱. Saá chi nı̱kạ'ạn ı̱ xí'in ún ndí ñii ñii ñoo kạxin ún tạa naxı̱kuạ'ạ na kándixa Jesucristo, ta nayó'o kuu natạa na nakuiso kasa chiño ña chindeé na natá'an na na kándixa Jesucristo. 6 Ta ñii ñii tạa tạxı̱kuạ'ạ yó'o xíni ñó'ó kuu ra tạa tạndạạ, tạa tạ kánóo vạ'a tọ'on xạ'ạ nọọ nı̱vi. Ta ñii ñii tạyó'o xíni ñó'ó kukomí ra ñii lạá kuiti ñásí'í mı̱i ra, ta sạ'ya ra xíni ñó'ó kuu na nı̱vi na kándixa Jesucristo, ta nasạ'ya ra yó'o xíni ñó'ó kuu na nı̱vi na kánóo vạ'a tọ'on xạ'ạ, ta saá tuku xíni ñó'ó kuu na na ọn vása toon ní ini nọọ nı̱vi. 7 Ñii ñii tạa tạxı̱kuạ'ạ yó'o tạ ndíso chiño xí'in natá'an na kúu nı̱vi na kándixa Jesucristo, tạxı̱kuạ'ạ yó'o kúu tạ sạkuiso chiño Ndios, chi Ndios xa tạxi ra ndạyí nda'ạ ra ña kasa ndivi ra ndi'i chiño ña kóni Ndios. Ta ñii ñii tạ ndíso chiño yó'o xíni ñó'ó kuu ra tạa tạndạạ, tạ vạ'a vivíi

táku̱ no̱o̱ ni̱vi. O̱n vá'a kuu ra ta̱a ta̱ ña̱'a ní ini, ni o̱n vá'a kuu ra
ta̱a ta̱ kama ní sáa̱ ini, ta ni o̱n vá'a kuu ra ta̱a ta̱ xí'i ní, ni o̱n vá'a
kuu ra ta̱a ta̱ káni tá'an xí'in ni̱vi, ni o̱n vá'a kuu ra ta̱a ta̱ sándá'ví
ni̱vi án ké'é ra inka̱ ña o̱n vá'a xa̱'a̱ ña kukomí ra si̱'ún. 8 Ta víka̱
ta̱yó'o xíni̱ ñó'ó kuu ra ta̱a ta̱ va̱'a náki'in ni̱vi na kíxaa̱ ve'e ra. Ta
xíni̱ ñó'ó kuu ra ta̱a ta̱ ndixa kúsii̱ ini xíni ña ndixa va̱'a, ta ta̱a yó'o
xíni̱ ñó'ó kuu ra ta̱a ta̱ si'na kani si̱ni̱ yu kuu ña va̱'a ke'é ra, ta saá
kasa ndivi ra ña xíni̱ ñó'ó ka̱. Ta xíni̱ ñó'ó kuu ra ta̱a ta̱ndaa̱a̱, ta̱a ta̱
táku̱ nda̱tán kóni Ndios. Ta xíni̱ ñó'ó kuu ra ta̱a ta̱ násita xí'in mi̱i
no̱o̱ ña o̱n vá'a. 9 Xíni̱ ñó'ó kuu ra ta̱a ta̱ kándixa ndino'o ini to̱'on
Ndios, nda̱tán yóo to̱'on ña sa̱ná'a yó ra. Ta saá kuchiño ra sanná'a
ra inka̱ ni̱vi ña kúu to̱'on ndaa̱a̱, ta xí'in to̱'on yó'o táxi ra ña inka̱
ni̱vi na ta̱'án koo yu'ú xí'in to̱'on Ndios ña kúchiño na kundaa̱a̱ ini
na ndí ñandaa̱a̱ kúu ña sáná'a ra.
10 Chi yóo kua̱'a̱ ní ni̱vi na toon ní ini, na o̱n xi̱in koni̱ so̱'o
to̱'on va̱'a, ta ká'a̱n na to̱'on vatá ña o̱n vása ndáya̱'ví, ta sándá'ví
na kua̱'a̱ ni̱vi xí'in to̱'on yó'o. Kua̱'a̱ ní ni̱vi yó'o ká'a̱n ndí Ndios
o̱n naki'in ra ni̱vi na o̱n vása kísa ndivi costumbre ña na̱ní
circuncisión.[a] 11 Ta nani̱vi yó'o, o̱n taxi ún ña sanná'a ka̱ na, chi
to̱'on ña o̱n vá'a sáná'a na sáka ña si̱ni̱ kua̱'a̱ ní ni̱vi na xi̱ni̱ so̱'o
to̱'on ña o̱n vá'a yó'o, ta ñii ki̱'va saá sáka ña si̱ni̱ nave'e nayó'o,
ña̱kán o̱n vása kúchiño ka̱ kundaa̱a̱ va̱'a ini na yu kúu ña ndixa
ndaa̱a̱. Ta ni̱vi na sáná'a ña o̱n vá'a yó'o ké'é na saá xa̱'a̱ ña kuiti
kóni na si̱'ún.
12 Ñii ta̱profeta, ta̱ñoo Creta kúu ra, ni̱ka̱'a̱n ra xa̱'a̱ nañoo mi̱i
ra, káchí ra saá: “Mi̱i yó nañoo Creta, ndi'i saá ki̱vi̱ kúu yó ni̱vi na
vatá ní, ta yóo yó nda̱tán yóo kiti̱ tíyukú. Vará ni̱vi na xúxán ní
kúu yó, ta ndi'i saá ki̱vi̱ xíxi ná'ná ní yó ta xáxi ná'ná ní yó ña̱'a,
ta nda̱ lo'o o̱n vása násita xí'in mi̱i yó”, káchí ta̱Creta xa̱'a̱ nañoo
mi̱i ra. 13 Ta ndixa to̱'on yó'o ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Creta xa̱'a̱ nañoo mi̱i ra
kúu ñandaa̱a̱. Ta ña̱kán yó'ó ta̱Tito, xíni̱ ñó'ó ka̱'a̱n ún ndato̱'on ún
xí'in nañoo Creta ndí xíni̱ ñó'ó sandakoo na ña o̱n vá'a ké'é na,
ta xíni̱ ñó'ó sakuá'á na ke'é na ñava̱'a. Chi to̱'on ña ndato̱'on ún
xí'in na chindeé ña na ña ndeé ka̱ kandixa na Jesucristo ta va̱'a ka̱
kundiko̱n na yichi̱ ra. 14 Ta xí'in to̱'on ña nda̱a̱ yó'o chindeé ún na
ña o̱n kandixa ka̱ na cuento ña ndasaá kuiti káku si̱ni̱ ni̱vi najudío,
ta chindeé ún na ña o̱n chikaa̱ so̱'o ka̱ na to̱'on ña xá'nda chiño
ni̱vi na kúu na o̱n xi̱in kandixa to̱'on ña nda̱a̱.
15 Ni̱vi na ndixa kándixa Jesucristo, na ndii ini kúu na, ta xa̱'a̱
ñayó'o xíni̱ na ndí ndi'i ña táxi Ndios, ña va̱'a kúu ña. Ta ni̱vi na

---

[a] **1:10** Costumbre najudío ña na̱ní “circuncisión” kúu ña xá'nda na lo'o ñii̱ si̱ni̱ ñate̱e ta̱lo'o. Ké'é na saá xa̱'a̱ ña taxi na ra nda'a̱ Ndios.

o̱n vá'a na o̱n xi̱in kandixa Jesucristo, nda̱ ñii ña̱'a kúu ña va̱'a no̱o̱
nayó'o. Saá chi o̱n vása ndii yóo níma̱ na no̱o̱ Ndios, ta ni o̱n vása
kúchiño na nakoni na yu kúu ña va̱'a, án yu kúu ña o̱n vá'a ké'é
na. 16 Ni̱vi na o̱n vá'a ini yó'o káchí na ndí xíni̱ na Ndios, ta ña o̱n
vá'a ké'é na, ñayó'o sáná'a ndí o̱n vása xíni̱ na Ndios. Toon ní ini
ni̱vi na o̱n vá'a yó'o, ta inka̱ ni̱vi o̱n xi̱in na koni na nayó'o xa̱'a̱ ña
o̱n vá'a ké'é na. Ta ni̱vi na o̱n vá'a yó'o, nda̱ ñii ñava̱'a o̱n kúchiño
na kasa ndivi na no̱o̱ Ndios.

Ndáto̱'on ta̱Pablo xí'in ta̱Tito ndí xíni̱ ñó'ó saná'a ra ñanda̱a̱

2 Ta mi̱i yó'ó, ñani yó ta̱Tito, xíni̱ ñó'ó saná'a ún ni̱vi ndasaá
kuiti ñanda̱a̱ xa̱'a̱ yichi̱ Jesucristo ña kándixa yó. 2 Ta nata̱a
naxi̱kua̱'a̱ ñani yó xíni̱ ñó'ó kuu na ni̱vi na si'na kani si̱ni̱ yu kúu
ñava̱'a xíni̱ ñó'ó ke'é na, ta saá ké'é na ña xíni̱ ñó'ó ka̱. Ta xíni̱
ñó'ó kuu na ni̱vi na to̱'ó ini, ni̱vi na kánóo va̱'a to̱'on xa̱'a̱. Ta xíni̱
ñó'ó kuu na ni̱vi na va̱'a násita xí'in mi̱i no̱o̱ ña o̱n vá'a. Xíni̱ ñó'ó
kuu na ni̱vi na ndino'o ini kándixa Jesucristo, ta vivíi kua̱'a̱n na
yichi̱ ra. Ta xíni̱ ñó'ó kuu na ni̱vi na ndixa kí'vi ini xíni ndi'i inka̱
ni̱vi, ta xíni̱ ñó'ó kuu na ni̱vi na kúndeé no̱o̱ ndi'i ña xó'vi̱ na, ta o̱n
vása sándakoo na yichi̱ Jesucristo. 3 Ta saá tuku saná'a ún náña'a̱
náxi̱kua̱'a̱ ná kúu náki̱'va̱ yó. Ta ndato̱'on ún xí'in ná ndí xíni̱
ñó'ó koo to̱'ó ini ná, ta vivíi kutaku̱ ná nda̱tán táku̱ ni̱vi na ndixa
kándixa Ndios, ta o̱n kuu ná náña'a̱ ná ká'a̱n to̱'on visi xa̱'a̱ inka̱
ni̱vi, ni o̱n kuu ná náña'a̱ ná xí'i ní. Chi náña'a̱ xi̱kua̱'a̱ náki̱'va̱ yó
xíni̱ ñó'ó saná'a ná yu kúu ña va̱'a. 4 Ta xíni̱ ñó'ó saná'a ná inka̱
ki̱'va̱ yó nákuáchí ndasaá va̱'a kuki'vi ini náyó'o koni ná yi̱i ná
xí'in sa̱'ya ná. 5 Ta xíni̱ ñó'ó saná'a ná nákuáchí yó'o ndasaá si'na
kani si̱ni̱ ná yu kúu ña va̱'a ke'é ná, ta saá kasa ndivi ná ñava̱'a
yó'o, ta xí'in ñayó'o nasita xí'in mi̱i ná no̱o̱ ña o̱n vá'a. Ta nákuáchí
ki̱'va̱ yó xíni̱ ñó'ó kuu ná náña'a̱ ná va̱'a kísa ndivi chiño ve'e mi̱i
ná, ta xíni̱ ñó'ó kuu ná náña'a̱ ná xí'in ñato̱'ó ini ké'é ndi'i ñava̱'a
ña kóni yi̱i ná. Saá chi xíni̱ ñó'ó vivíi kutaku̱ náyó'o, ña o̱n taxi ná
ka̱'a̱n ni̱vi to̱'on o̱n vá'a xa̱'a̱ to̱'on Ndios.
6 Ta saá tuku ka̱'a̱n ún xí'in nata̱a kuáchí ñani yó, ña si'na kani
si̱ni̱ na yu kúu ñava̱'a xíni̱ ñó'ó ke'é na, ta saá ná ke'é na ñava̱'a
yó'o, ta xí'in ñayó'o nasita xí'in mi̱i na no̱o̱ ña o̱n vá'a. 7 Ta mi̱i ún,
ñani yó ta̱Tito, xíni̱ ñó'ó vivíi kutaku̱ ún yichi̱ Jesucristo, ta xí'in
ñayó'o saná'a ún nata̱a kuáchí ñani yó ndasaá xíni̱ ñó'ó vivíi
kutaku̱ na. Ki̱vi̱ sáná'a ún nata̱a kuáchí ñani yó, xí'in ña ndino'o
ní ini ún ta xí'in ñato̱'ó ní ini ún ka̱'a̱n ún to̱'on ña nda̱a̱ xí'in na,
ta ña táku̱ ún xíni̱ ñó'ó ñii kuu ña xí'in to̱'on ña ká'a̱n ún xí'in
nayó'o. 8 Ka̱'a̱n ún to̱'on ña ndixa nda̱a̱ xí'in ndi'i nayó'o, xa̱'a̱ ña

o̱n kuchiño naní'i ni̱vi ka̱'a̱n na to̱'on o̱n vá'a xa̱'a̱ ña sáná'a ún. Ta
saá ni̱vi na o̱n vása yóo yu'ú xí'in ún, kuka'an no̱o̱ ndi'i nayó'o, chi
o̱n kuchiño naní'i na nda̱ ñii to̱'on vatá ña taxi ka̱'a̱n na ña o̱n vá'a
xa̱'a̱ mi̱i yó, na kándixa Jesucristo.
9 Ta ndato̱'on ún xí'in nañani yó ta xí'in náki̱'va̱ yó na kúu
naesclavo na kísa chiño no̱o̱ napatrón na, ta ka̱'a̱n ún xí'in na ndí
xíni̱ ñó'ó kasa ndivi na ndi'i chiño va̱'a ña kóni napatrón na, ta xíni̱
ñó'ó chikaa̱ na ndee̱ ña sakusi̱i na ini napatrón na. Ta o̱n vá'a kuu
na ni̱vi na ndákuii̱n to̱'on o̱n vá'a no̱o̱ napatrón na. 10 Ndato̱'on ún
xí'in na kísa chiño yó'o ña o̱n kasa kuí'ná na ñakuíká ña kómí
napatrón na, ta ndixa xí'in ñato̱'ó xíni̱ ñó'ó ke'é na ndi'i chiño. Ta
saá xí'in chiño va̱'a ké'é na, ñayó'o táxi ña ndí inka̱ ni̱vi kasa to̱'ó
na ña livi sáná'a to̱'on Ndios, Ta̱a ta̱ Sa̱ka̱ku mi̱i yó.
11 Ndios xa sa̱ná'a ra mi̱i yó ndí ta̱a ta̱ va̱'a ní ini kúu ra. Saá chi
ndixa ke̱'é ra ñava̱'a ní xí'in ndi'i ni̱vi ñoyívi yó'o xa̱'a̱ ña kúchiño
ra saka̱ku ra na no̱o̱ ndee̱ ña o̱n vá'a. 12 Ta ñava̱'a yó'o ña ke̱'é
Ndios xí'in yó sáná'a ña mi̱i yó ndí xíni̱ ñó'ó sandakoo yó yichi̱ o̱n
vá'a, ta xíni̱ ñó'ó sandakoo yó ña o̱n vá'a ña kúsi̱i ini ni̱vi ñoyívi
yó'o na o̱n vása ndíko̱n Ndios. Ta sáná'a ña mi̱i yó ndí xíni̱ ñó'ó
si'na kani si̱ni̱ yó yu kúu ña va̱'a ke'é yó, ta saá kasa ndivi yó
ñava̱'a yó'o, ta xí'in ñayó'o nasita xí'in mi̱i yó no̱o̱ ndi'i ña o̱n vá'a.
Ta xíni̱ ñó'ó kuu yó ni̱vi nanda̱a̱, ni̱vi na kutaku̱ ñoyívi yó'o nda̱tán
kóni Ndios. 13 Xíni̱ ñó'ó kutaku̱ yó saá, chi ndixa ndáa ini yó ta
ndáti yó ña to̱nda̱a ki̱vi̱ ká'no ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. Ta
xíni̱ yó ndí Jesucristo kúu mi̱i Ndios ta̱ká'no no̱o̱ yó, ta kúu ra Ta̱a
ta̱ Sa̱ka̱ku mi̱i yó. Ta ndikó ra ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñava̱'a ña livi
ña yé'e. 14 Jesucristo yó'o ta̱xi xí'in mi̱i ra ña ni̱xi'i̱ ra xa̱'a̱ yó, ta
ke̱'é ra saá xa̱'a̱ ña saka̱ku ra mi̱i yó no̱o̱ ndi'i ndee̱ ña o̱n vá'a. Ta
kísa ká'no ini ra xa̱'a̱ kua̱chi yó, ña ndundii yó ta nduu yó nañoo
ra, ta saá xí'in ndi'i ñasi̱i ini yó taxi xí'in mi̱i yó ke'é yó ñava̱'a.
15 Ñani yó ta̱Tito, va̱'a saná'a ún ndi'i to̱'on yó'o no̱o̱ ni̱vi. Ta
kómí ún nda̱yí ka̱'a̱n ún xí'in na ndí xíni̱ ñó'ó chikaa̱ na ndee̱ ña
va̱'a ko̱'o̱n na yichi̱ Jesucristo. Ta ka̱'a̱n ún xí'in na ña sandakoo na
ña o̱n vá'a ké'é na. Ta yó'ó, o̱n ke'é ún nda̱ ñii ña o̱n vá'a ña taxi
ña xaa no̱o̱ ni̱vi yó'ó.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndasaá xíni̱ ñó'ó kutaku̱ ni̱vi na kándixa Jesucristo

3 Sanaká'án ún nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó na kándixa Jesucristo
ndí xíni̱ ñó'ó kasa ndivi na ndi'i ñava̱'a ña xá'nda chiño
nagobierno xí'in inka̱ naná'no no̱o̱ na. Xíni̱ ñó'ó chikaa̱ so̱'o na, ta
koo ti'va na ña ke'é na ndi'i saá no̱o̱ chiño va̱'a. 2 Ndato̱'on ún xí'in

na ña o̱n ka̱'a̱n na ña o̱n vá'a xa̱'a̱ nda̱ ñii ni̱vi, ni o̱n kuu na ni̱vi na
ndúkú kani tá'an xí'in inka̱ ni̱vi. Xíni̱ ñó'ó kuu na ni̱vi na ká'no ní
ini, ta xíni̱ ñó'ó to̱'ó ní kutaku̱ na xí'in ndi'i ni̱vi.
3 Kui̱ya̱ xi̱na̱'á tá o̱n ta̱'án ka̱ kandixa yó Jesucristo, saá kí'ví ní
xi̱taku̱ mi̱i yó, toon ní ni̱xi̱yo ini yó saá, na nda̱ñó'ó no̱o̱ Ndios
xi̱kuu yó, ta ke̱'é yó ndi'i no̱o̱ ña o̱n vá'a ña ku̱too ní yi̱kí ko̱ñu mi̱i
yó, chi ña o̱n vá'a xi̱kuu ña xa̱'nda chiño no̱o̱ yó. Xi̱taku̱ yó xí'in
ña sáa̱ ní ini yó xíni yó inka̱ ni̱vi, ta ki̱sa kuíni̱ ini yó xíni yó inka̱
ni̱vi. Ta kua̱'a̱ ní ni̱vi ni̱-xiin na kusii̱ ini na koni na mi̱i yó, ta ni
mi̱i yó ni̱-xiin yó kusii̱ ini yó koni yó nayó'o. Vará saá xi̱taku̱ yó
kui̱ya̱ xi̱na̱'á, 4 ta Ndios, Ta̱a ta̱ Sa̱ka̱ku mi̱i yó, sa̱ná'a ra mi̱i yó ndí
ndixa ta̱ va̱'a ní ini kúu ra, ta ndixa kí'vi ní ini ra xíni ra ndi'i ni̱vi,
5 chi xa̱'a̱ ña ká'no ini mi̱i ra kúu ña sa̱ka̱ku ra mi̱i yó. Ta nda̱ lo'o
o̱n si̱ví xa̱'a̱ ña chiño va̱'a ke̱'é yó kúu ña sa̱ka̱ku Ndios mi̱i yó. Ta
xí'in ndee̱ Níma̱ Ndios, na̱kata ra ini yó ta saá ndo̱o ndi'i kua̱chi
xi̱ndiso yó, ta saá ndu̱u yó ni̱vi xa̱á, na ndii no̱o̱ Ndios. 6 Xa̱'a̱ ña
ki̱sa ndivi Jesucristo, Ta̱a ta̱ Sa̱ka̱ku mi̱i yó, Ndios sa̱ní'i ra Níma̱ ra
mi̱i yó ña sakutú ña ini yó ta kutaku̱ ña ini yó ndi'i saá ki̱vi̱. 7 Xa̱'a̱
ña ká'no ini Ndios, ke̱'é ra ñava̱'a yó'o xí'in mi̱i yó ña ndu̱u yó ni̱vi
na ndii na o̱n ko̱ó ka̱ kua̱chi kómí no̱o̱ ra. Ta saá ndu̱u yó sa̱'ya
ndino'o ra, ta kúu yó ni̱vi na ndáti ta ndixa ndáa ini yó ndí Ndios
taxi ra ña kutaku̱ yó xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi.
8 To̱'on yó'o ña xa ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ún ta̱Tito kúu ñanda̱a̱, ta kóni i̱
ña o̱n sandakoo ún sáná'a ún to̱'on yó'o nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó
na kándixa Jesucristo. Saá chi nayó'o xíni̱ ñó'ó kasa ndivi na ndi'i
chiño va̱'a. Ta ña ké'é na saá kúu ñava̱'a xa̱'a̱ ndi'i ni̱vi, ta kúu ña
ña ndáya̱'ví ní no̱o̱ ndi'i ni̱vi. 9 Ta o̱n taxi xí'in mi̱i ún ki̱'vi ún kani
tá'an ún, án na̱a ún xí'in ni̱vi xa̱'a̱ ña o̱n vása ndáya̱'ví, ni o̱n vá'a
ki̱'vi ún no̱o̱ káni tá'an ni̱vi, án náa na xa̱'a̱ yu kúu xi̱i̱ síkuá na, án
xa̱'a̱ nda̱yí Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés, chi nda̱ ma̱ni̱ kúu ña kani tá'an
na án na̱a na xa̱'a̱ ndi'i ñayó'o, ta nda̱ lo'o o̱n vása ndáya̱'ví ke'é
na saá.
10 Tá yóo nañani yó án náki̱'va̱ yó na káni tá'an ta náta̱'vi̱
tá'an na, ta xíni̱ ñó'ó ka̱'a̱n ún xí'in nayó'o nda̱ o̱vi̱ yichi̱ ña o̱n
ke'é na saá. Tá o̱n xi̱in na chika̱a̱ so̱'o na ña ká'a̱n ún xí'in na, ta
sandakoo ún ña kútá'an ún xí'in na. 11 Chi xíni̱ ún nayó'o kúu ni̱vi
na o̱n xi̱in koni̱ so̱'o ka̱ to̱'on va̱'a, chi ni̱vi na xa ni̱ti̱ví ini kúu na.
Saá chi ña o̱n vá'a ké'é ni̱vi yó'o sáná'a ndí ni̱vi na ndíso kua̱chi
no̱o̱ Ndios kúu na.

TaPablo ndúkú ra noo taTito ña kasa ndivi tayó'o ñii chiño

12 Xáni sini i ti'ví i taArtemas án taTíquico xaa ra noo yóo ún, ta
kivi xaa ñii tayó'o, chikaa ún ndee ña koon ún nda ñoo Nicópolis
ña nakutá'an ún xí'in i, chi chikaa ini i koon i koo i ñoo Nicópolis
uni yoo vixin kuiya yó'o. 13 Ndúkú i ñava'a noo ún ña chindeé ún
nañani yó taApolos xí'in taZenas. Ta taZenas yó'o kúu taa ta kísa
chiño ndákuiin xa'a nivi noo najuez. Taxi ún ndi'i ña xíni ñó'ó
nda'a nañani yó yó'o, ña kuchiño kee na koon na, ña on kumani
nda ñii ña'a nda'a na noo kua'an na. 14 Ta saná'a ún ndi'i nivi na
kándixa Jesucristo na ndóo xí'in ún ña sakuá'á na kasa ndivi na
ñava'a, ta chindeé na taxi na ña xíni ñó'ó nivi nda'a na. Ta ña ké'é
na saá saná'a ndí ndixa kúu na nivi na ndáya'ví noo inka nivi xí'in
noo Ndios.

Toon sondí'í nitaa taPablo kua'an ña nda'a taTito

15 Ndi'i nañani yó xí'in nákiva yó na ndóo xí'in i chíndeé na
yó'ó. Ta ñii kiva saá chindeé ún ndi'i nañani yó xí'in nákiva yó na
ndóo xí'in ún. Saá chi nañani yó xí'in nákiva yó na ndóo xí'in ún
kí'vi ní ini na xíni na ndii, chi nivi na kándixa Jesucristo kúu yó.
Ná ke'é Ndios ñava'a ní xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo.

Tutu ña nitaa taPablo ta ti'ví ra kua'an ña nda'a taFilemón

Xí'in to'on yó'o taPablo chíndeé ra taFilemón

1 Yi'i, taPablo, kúu i taa ta nákaa ini ve'e kaa xa'a ña ká'an
ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta xí'in ñani yó taTimoteo táa i
tutu yó'o ta tí'ví ndi ña xaa ña nda'a yó'ó, ñani yó taFilemón, taa
ta ndixa kí'vi ní ini ndi xíni ndi, ta kúu ún taa ta ñii káchí kísa
chiño noo Jesucristo xí'in ndi. 2 Saá tuku kóni ndi ña tutu yó'o xaa
ña nda'a ñáki'va yó ñáApia xí'in tañani yó taArquipo, taa ta ñii
káchí xí'in ndi chíkaa ní ra ndee kísa chiño ra noo Jesucristo. Ta
kóni ndi ña tutu yó'o xaa ña nda'a ndi'i nivi na kándixa Jesucristo,
na kúu na nákutá'an xí'in ún ve'e ún xa'a ña kísa ká'no ndó Ndios.
3 Ta vitin Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ná
ke'é ra ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra koo ñava'a ini ndó.

Toon yó'o ká'an ña ndí taFilemón kúu taa ta vivíi ndíkon yichi Jesucristo

4 Ndi'i saá yichi ña ká'an i xí'in Ndios xa'a ún, ñani yó
taFilemón, ta táxi i ña táxa'vi ña'á nda'a ra xa'a ún. 5 Saá chi xa xini
so'o i xa'a ña vivíi kándixa ún Jesucristo, ta xa'a ña kí'vi ní ini ún
xíni ún ndi'i nivi na kándixa ra. 6 Ta yó'ó xí'in mii ndi, ñii káchí
kándixa yó Jesucristo ta ndáa ini yó ra. Ta xa'a ñayó'o, ndúkú i
noo Ndios ña ná chindeé ra yó'ó ña kasa ndivi ún ndi'i ñava'a
ndatán yóo ña kóni ra. Ta xí'in ña ke'é ún saá, kundaa va'a ini ún
yu kúu ndi'i ñava'a kómí yó xa'a ña ñii yóo yó xí'in Jesucristo.
7 Ñani yó, yó'ó ndixa kí'vi ini ún xíni ún nañani yó xí'in náki'va yó
na kándixa Jesucristo, ta chíkaa ún ndee ini na. Ta ña xini so'o i ña
ké'é ún saá kúu ña sákusii ní ini i ta chíkaa ña ndee ini i.

Xí'in to'on yó'o taPablo xáku ndá'ví ra noo taFilemón xa'a taOnésimo

8 Ta saá on vása yí'ví i ndukú i noo ún ña ke'é ún ñii ñava'a ní
xí'in i vitin. Vará yóo ndayí kómí i ña ka'nda chiño i noo ún chi
Ndios sakuiso chiño ra yi'i kúu i taapóstol xí'in ndayí Jesucristo, ta
on vása ka'nda chiño i noo ún saá. 9 Ta nda víka, xa'a ña ndixa kí'vi

ini yó xíni tá'an yó, xáku ndá'ví i̱ no̱o̱ ún ña ke'é ún ñii ñava̱'a yó'o
xí'in i̱. Yi̱'i̱, ta̱Pablo, kúu i̱ ñii ta̱a ta̱ xi̱kua̱'a̱ ní vitin, ta nákaa̱ i̱ ini
ve'e ka̱a xa̱'a̱ ña ká'a̱n ndoso i̱ to̱'on va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo, [10] ta xáku
ndá'ví i̱ no̱o̱ ún xa̱'a̱ ñani yó ta̱Onésimo. Ta̱yó'o ndu̱u ra nda̱tán
yóo sa̱'ya mi̱i i̱, chi tá'an nákaa̱ i̱ ini ve'e ka̱a yó'o, ta nda̱to̱'on i̱
xí'in ra to̱'on va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo, ta ta̱Onésimo yó'o ka̱ndixa ra
to̱'on yó'o, ta ki̱xá'á ra ndíko̱n ra yichi̱ Jesucristo.
[11] Ta ñani yó ta̱Onésimo yó'o, tá si'na tá'an kui̱ya̱ ni̱xi̱yo ra
kísa chiño ra no̱o̱ ún, ta̱a ta̱ o̱n vása ndáya̱'ví xi̱kuu ra xa̱'a̱ chiño
ke̱'é ra no̱o̱ ún. Ta vitin xa ndu̱u ra ta̱a ta̱ ndáya̱'ví ní xa̱'a̱ chiño
kísa ndivi ra no̱o̱ i̱ ta xa̱'a̱ chiño no̱o̱ mi̱i ún. [12] Ta saá tí'ví i̱ ta̱yó'o
ndikó ra naxaa̱ ra no̱o̱ mi̱i ún vitin, ta xáku ndá'ví i̱ no̱o̱ ún ña
va̱'a naki'in ún ra. Ta ñii ki̱'va nda̱tán va̱'a naki'in ún yi̱'i̱, saá
va̱'a naki'in ún ta̱yó'o. [13] Tá'an nákaa̱ ka̱ i̱ ini ve'e ka̱a yó'o, xa̱'a̱
ña ká'a̱n ndoso i̱ to̱'on va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo, ndixa kusi̱i ní ka̱ ini i̱
táná kindo̱o ta̱Onésimo xí'in i̱, níkúu. Saá chi ndixa chindeé ra
yi̱'i̱ ñii ki̱'va nda̱tán kóni ún chindeé ún yi̱'i̱. [14] Ta o̱n vása ní-xiin i̱
ndukú i̱ no̱o̱ ra ña kindo̱o ra xí'in i̱, saá chi yó'ó kúu ta̱a ta̱ si'na
xíni̱ ñó'ó taxi nda̱yí nda'a̱ ra kindo̱o ra xí'in i̱. Chi o̱n vása xi̱in i̱
ka̱'a̱n i̱ to̱'on ña kasa ndu̱xa̱ xí'in ún xa̱'a̱ ña chindeé ún yi̱'i̱, ta nda̱
víka̱, kóni i̱ ndí xí'in ña ndino'o ini ún ke'é ún ñanda̱a̱ kuiti. [15] Ta
vará ta̱Onésimo yó'o ke̱e ra no̱o̱ ún ta lo'o ki̱vi̱ nda̱ñó'ó ra no̱o̱ ún,
ta ndákuiti Ndios ta̱xi ra ni̱ndo'o ndó saá, xa̱'a̱ ña vitin ndikó ra
ve'e ún ta kutaku̱ ra xí'in ún ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi. [16] Saá chi vitin
ta̱Onésimo o̱n vása ka̱ kúu ra ñii ta̱esclavo mi̱i ún,[a] chi kúu ra ñii
ñani yó, ta̱a ta̱ kí'vi ini yó xíni yó. Yi̱'i̱ kí'vi ní ini i̱ xíni i̱ ta̱Onésimo
yó'o, ta yó'ó xíni̱ ñó'ó ká'no ka̱ kuki'vi ini ún koni ún ra. Saá chi
kúu ra ñii ta̱a ta̱ ñii ki̱'va nda̱tán yóo mi̱i ún, ta tuku kúu ra ñani ún
xa̱'a̱ ña kándixa ndó Jesucristo ta ñii yóo ndó xí'in ra vitin.
[17] Ta mi̱i ún, tá ndixa xáni si̱ni̱ ún ndí ñii káchí kísa chiño
yó ta ñii ki̱'va saá ndáa ini yó Jesucristo, ta saá va̱'a naki'in ún
ta̱Onésimo yó'o, ñii ki̱'va nda̱tán va̱'a naki'in ún yi̱'i̱ tá kixaa̱ ki̱vi̱
ña xaa̱ i̱ no̱o̱ ún. [18] Tá yóo ña o̱n vá'a ni̱ke'é ra xí'in ún, án tá yóo
ña níká ra si̱'ún no̱o̱ ún, ta yi̱'i̱ ndixa cha'vi i̱ ndi'i ñayó'o nda'a̱ ún.
[19] Yi̱'i̱, ta̱Pablo, táa i̱ to̱'on yó'o xí'in nda'a̱ mi̱i i̱, ta tuku ká'a̱n i̱
xí'in ún ndí ndixa cha'vi i̱ ndi'i ña o̱n vá'a ni̱ke'é ra xí'in ún án ña
níká ra no̱o̱ ún. Ta yi̱'i̱, o̱n vása xíni̱ ñó'ó sanaká'án i̱ yó'ó ndí yóo
ña níká ún no̱o̱ i̱ xa̱'a̱ ñava̱'a ni̱ke'é i̱ xí'in ún. Chi xa̱'a̱ ña nda̱to̱'on i̱
to̱'on va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo xí'in ún, yó'ó kúu ta̱a ta̱ ndino'o táku̱
no̱o̱ Ndios vitin. [20] Ñani yó, xáku ndá'ví i̱ no̱o̱ ún ña kasa ndivi ún

---

[a] **1:16** Naesclavo kúu ni̱vi na o̱n vása kómí nda̱yí sandakoo na chiño kísa ndivi na no̱o̱ napatrón na.

ñavạ'a yó'o xí'in i̱ xạ'ạ ña kí'vi ini ún xíni ún Jesucristo. Ndúkú i̱ nọọ ún ña chikaạ ún ndeẹ ini i̱ xí'in ña kasa ndivi ún saá, chi yó'ó ta yi̱'i̱ ñii yóo yó tákụ yó xí'in Jesucristo.
21 Táa i̱ tutu yó'o chi ndáa ini i̱ ndí ndixa kasa ndivi ún ndi'i ña
ndúkú i̱ nọọ ún, tạndạ kuạ'ạ ní kạ ñavạ'a chinóo ún nọọ ña ndúkú i̱
kasa ndivi ún. 22 Ta yóo inkạ ñavạ'a ndúkú i̱ nọọ ún: Vạ'a ná kasa
ndivi ún ñii cuarto lo'o ve'e ún xạ'ạ ña kindọo i̱ ki̱vi̱ xaạ i̱ koto i̱
yó'ó, chi ndáti i̱ ndí Ndios taxi ra ña yạchi̱ ní kuchiño xaạ i̱ koto i̱
ndó'ó, chi ndi'i saá ki̱vi̱ ká'ạn ndó ndúkú ndó nọọ ra xạ'ạ i̱.

Xí'in tọ'on yó'o tạPablo ndáyi ra tạFilemón

23 Ta ñani yó tạEpafras, tạ kúu tạa tạ nákaạ ini ve'e kạa
xí'in i̱, tí'ví ra tọ'on ña chindeé ra yó'ó. 24 Ta saá tuku nañani yó
tạMarcos, tạAristarco, tạDemas ta xí'in tạLucas tí'ví nayó'o tọ'on
ña chindeé na yó'ó. Ndi'i natạa yó'o ñii káchí kísa chiño na xí'in i̱
nọọ Jesucristo.
25 Ta vitin Jesucristo, Tạa tạKá'no nọọ yó, ná ke'é ra kuạ'ạ ní
ñavạ'a xí'in ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ña kua̱'a̱n nda'a̱ najudío na kándixa Jesucristo

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ Ndios, ta̱xi ra to̱'on ra nda'a̱ Sa̱'ya ra xa̱'a̱ ña ndato̱'on ra ña xí'in mi̱i yó

1 Kui̱ya̱ xi̱na̱'á ní Ndios ta̱xi ra to̱'on ra nda'a̱ naprofeta ña
ndato̱'on na ña kóni ra xí'in naxi̱i síkuá yó. Ta kua̱'a̱ ní yichi̱
ta kua̱'a̱ ní no̱o̱, xi̱xini̱ ñó'ó Ndios naprofeta ña nda̱to̱'on ra to̱'on
ra xí'in naxi̱i síkuá yó. 2 Ta saá ni̱ya'a kua̱'a̱ ní kui̱ya̱, ta ki̱xaa̱ ki̱vi̱
vitin ña kúu ña va̱xi kuyatin ki̱vi̱ sondí'í ñoyívi yó'o, ta Ndios ti̱'ví
ra Sa̱'ya ra xa̱'a̱ ña kúu ra mi̱i To̱'on Ndios ña ndato̱'on xí'in yó. Ta
xí'in Sa̱'ya ra ki̱sa va̱'a ra ndi'i ña ku̱va̱'a ña yóo ñoyívi yó'o xí'in
ndi'i ña ku̱va̱'a ña yóo ñoyívi ni̱no. Ta Ndios chi̱ndú'u̱ ra ndí Sa̱'ya
ra naki'in ra ndi'i ña kúu kuenda Ndios. 3 Ta ña yé'e livi ká'no
Sa̱'ya Ndios kúu mi̱i ña yé'e livi ká'no Ndios, chi Sa̱'ya Ndios yó'o
ñii kúu ra xí'in Ndios, ta kúu ra mi̱i Ndios. Ta Sa̱'ya ra xí'in ndee̱
to̱'on ra ta̱xi ra ndee̱ ña o̱n ta̱'án ndi'i xa̱'a̱ ndi'i ña ku̱va̱'a ña yóo
ñoyívi. Tá sa̱xi̱no̱ ra chiño ña ta̱xi Ndios nda'a̱ ra ña kúu ña na̱kata
ra kua̱chi mi̱i yó, ni̱vi na kándixa ña'á, ta saá ni̱to̱nda̱a ra xi̱koo ra
no̱o̱ táyi̱ tón to̱'ó ká'no tón ñíndichi si̱in kua'á Ndios ñoyívi ni̱no
no̱o̱ yóo Ndios xá'nda chiño ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí Sa̱'ya Ndios kúu ta̱a ta̱ ká'no ka̱ no̱o̱ naángel

4 Ta saá Sa̱'ya Ndios ndu̱u ra ta̱a ta̱ ká'no ka̱ no̱o̱ naángel, saá
chi Ndios sa̱kunaní ña'á ra Sa̱'ya ra ña kúu ñii ki̱vi̱ ña va̱'a ní ka̱ ta
ndáya̱'ví ní ka̱ no̱o̱ ki̱vi̱ naángel. 5 Chi Ndios o̱n vása ní-ka'a̱n ra
xí'in nda̱ ñii naángel, nda̱tán ni̱ka̱'a̱n ra xí'in Sa̱'ya ra, ka̱chí ra saá:

Yó'ó kúu Sa̱'ya i̱,
ta chi̱tóni i̱ ndí ki̱vi̱ vitin xí'in ndi'i ki̱vi̱ ña va̱xi kúu i̱ Yivá ún,

ka̱chí ra xí'in Sa̱'ya ra. Ta o̱n vása ní-ka'a̱n Ndios xí'in nda̱ ñii
naángel, ka̱chí ra saá:

Yi̱'i̱ kúu i̱ Yivá ún,
ta yó'ó kúu ún Sa̱'ya mi̱i i̱.

6 Ta Ndios, ki̱vi̱ ti̱'ví ra Sa̱'ya ra ta̱ kúu ta̱no̱ó xí'in ra, ki̱xaa̱ ra
ñoyívi yó'o, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in naángel na kísa chiño no̱o̱ ra, ka̱chí
ra saá:

Ndi'i ndó'ó naángel, ¡ná kasa ká'no ndó Sa̱'ya i̱!
7 Ta xa̱'a̱ naángel yó'o, ka̱chí Ndios saá:
Ké'é i̱ ña nduu naángel nda̱tán yóo ta̱chi̱ ña xíka,
ta naángel na kúu na xíka chiño no̱o̱ i̱, ké'é i̱ ña nduu nayó'o
nda̱tán yóo ño'o̱ ña xíxi̱.
8 Ta xí'in Sa̱'ya ra, ka̱chí Ndios saá:
Yó'ó kúu ún Ndios, ta ka'nda chiño ún no̱o̱ ñoyívi ndi'i saá
ki̱vi̱ ña va̱xi,
ta xí'in ñanda̱a̱ ka'nda chiño ún no̱o̱ ndi'i ni̱vi.
9 Yó'ó kí'vi ini ún xíni ún ñanda̱a̱, ta ña o̱n vá'a, sáa̱ ini ún
xíni ún ña;
ta xa̱'a̱ ñayó'o, yi̱'i̱ ta̱ kúu Ndios mi̱i ún, sákuiso chiño i̱ yó'ó
ña kuu ún ta̱Rey,
ta chútú ka̱ ñasi̱i ini ún no̱o̱ ndi'i ka̱ na nákutá'an xí'in ún,
saá ka̱chí Ndios. 10 Ta tuku ni̱ka̱'a̱n ra xí'in Sa̱'ya ra:
Ta yó'ó, mi̱i ta̱Ká'no, tá si'na o̱n ta̱'án koo nda̱ ñii ña ku̱va̱'a
ñoyívi, ta yó'ó ki̱sa va̱'a ún ñoyívi no̱o̱ ño'o̱,
ta ki̱sa va̱'a ún ñoyívi ni̱no, ndi'i ña ku̱va̱'a kúu ña ke̱'é ún.
11 Ta va̱xi ñii ki̱vi̱ tá ndi'i ña ku̱va̱'a yó'o ndi'i xa̱'a̱ ñayó'o,
ta yó'ó, kutaku̱ ún ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi.
Nda̱tán ndí'i xa̱'a̱ tiko̱to̱ yatá, saá ndi'i xa̱'a̱ ndi'i ña yóo
ku̱va̱'a ñoyívi.
12 Nda̱tán násama ni̱vi tiko̱to̱ na ña yatá ña xa ndi̱'i xa̱'a̱ ta
nákundixin na tiko̱to̱ xa̱á, saá kindaa ún ñoyívi
yatá yó'o, ta chinóo ún ñoyívi xa̱á.
Ta yó'ó, nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n vása násama ún,
ta ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi kutaku̱ ún,
ka̱chí Ndios xí'in Sa̱'ya ra. 13 Ndios o̱n vása ní-ka'a̱n ra xí'in nda̱ ñii
naángel, nda̱tán ni̱ka̱'a̱n ra xí'in Sa̱'ya ra, ka̱chí ra saá:
Koo ún táyi̱ ká'no yó'o, tón ñíndichi si̱in kua'á i̱,
ta̱nda̱ to̱nda̱a ki̱vi̱ sako̱yo i̱ ti̱xin xa̱'a̱ ún ndi'i na káni tá'an
xí'in ún,
ka̱chí Ndios xí'in Sa̱'ya ra. 14 Chi ndixa ndi'i naángel ndasaá kuiti
kúu na níma̱ na xíka chiño no̱o̱ Ndios, ta Ndios tí'ví ra na ña kixi
na chindeé na ni̱vi na kúu na saka̱ku Ndios.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña xíni̱ ñó'ó chikaa̱ so̱'o yó to̱'on Ndios ña ndáto̱'on ndasaá saka̱ku ra mi̱i yó

2 Ta saá xíni̱ ñó'ó xí'in ña ndino'o ini yó chikaa̱ so̱'o ní ka̱ yó
to̱'on ña nda̱a̱ ña xa xi̱ni̱ so̱'o yó, ko̱to̱ yi̱yo sandakoo yó yichi̱
no̱o̱ xá'nda chiño Ndios. 2 Chi ña xi̱na̱'á ní naángel na̱taxi na nda̱yí
Ndios nda'a̱ ta̱xi̱i síkuá yó ta̱Moisés. Ta nda̱yí yó'o kúu ñanda̱a̱

ndino'o Ndios, ta nivi xíni ñó'ó chikaa so'o na ndayí yó'o. Ta saá
ndi'i nivi na niya'a ndoso noo ndayí yó'o, ta Ndios saxo'vi ra
nayó'o, chi saá xini ñó'ó kundivi ndayí yó'o. 3 Tá nivi yó'o nindo'o
na saá kuiya xina'á, ta saá vitin tá mii yó sandakoo yó kándixa yó
ndí Ndios sakaku ra yó, ta saá nda lo'o on kuchiño kaku yó noo
ña xo'vi yó. Saá chi ña sákaku ra mii yó kúu ña ká'no ní ndáya'ví.
Ta mii Taa taKá'no noo yó kúu tanoó ndato'on to'on va'a yó'o
xí'in nivi. Ta nivi na xini so'o to'on va'a ña nika'an ra, nayó'o
ndakuiin na xa'a to'on yó'o ta kisa ndaa na ña noo mii yó. 4 Ta saá
tuku Ndios kisa ndaa ra ndí ñandaa kúu to'on ña ndato'on mii Taa
taKá'no noo yó, xí'in ña saná'a ra noo nivi kua'a ní ñava'a ná'no
ña kúu seña án milagro. Ta saá tuku kisa ndaa ra ndí ñandaa kúu
to'on yó'o xí'in ña ké'é Níma Ndios, sání'i ña ndi'i noo ndee va'a
nda'a mii yó, nivi na kándixa Jesucristo, ta sání'i ña ndee va'a yó'o
nda'a ñii ñii mii yó ndatán káchí ini mii Ndios.

To'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo, taa ta sakaku mii yó

5 Ndios on vása ní-chitóni ra ña naángel ka'nda chiño na noo
ñoyívi ña vaxi. Ká'an ndi xa'a ñoyívi xaá noo kutaku mii yó kivi
ña vaxi. 6 Ta ñii xiiña noo to'on Ndios ña nitaa na xina'á, ñii taa
kachí ra saá xí'in Ndios:

¿Ndachun xáni sini ún ndí nivi ñoyívi yó'o ndáya'ví ní na
noo ún?,
saá chi xa'a nivi yó'o ñó'o ní ini ún, ta ndáa ní ún nivi yó'o.
7 Xa taxi ún ña nivi na kisa va'a ún kúu na na lo'o ní ka nino
noo naángel,
ta saá xa taxi ún ña naki'in na ñato'ó xí'in ñava'a ná'no
ña livi,
ta sakuiso chiño ún na noo ndi'i ña yóo ña kisa va'a ún.

8 Taxi ún ña xá'nda chiño na noo ndi'i ña kisa va'a ún yó'o,
saá kachí ñii taa xí'in Ndios. To'on yó'o kóni kachí ña saá: Ndios
taxi ra ña xá'nda chiño nivi noo ndi'i ña kuva'a. Ta nda ñii ña kisa
va'a Ndios ña yóo, on vása xá'nda chiño ña noo nivi. Ta saá ni, on
ta'án koni yó ndí ndi'i ña kuva'a kísa ndivi ña ña xá'nda chiño
nivi noo ña. 9 Vará ndixa on ta'án koni yó ñayó'o, ta xa xíni yó ña
nindo'o Jesucristo, chi Ndios ke'é ra xí'in tayó'o ña xikuu ra ta
nino ka noo naángel kivi xitaku ra noo ño'o ñoyívi yó'o. Ta vitin
Ndios xa taxi ra ndi'i ñato'ó xí'in ndi'i ñava'a ná'no ña livi nda'a
Jesucristo, xa'a ña nixo'vi ní ra ta nixi'i ra xa'a ña kuchiño sakaku
ra ndi'i nivi ñoyívi yó'o. Ndios ke'é ra saá chi kí'vi ní ini ra xíni
ra nivi.

10 Ndi'i ña kisa va'a Ndios yóo ña xa'a ña kasa ká'no ña ra, ta
tixin ndee Ndios yóo ndi'i ña. Ta saá Ndios kóni ra ndí ndi'i sa'ya
ra ko'on na kutaku na xí'in ra ñoyívi nino noo yóo ñalivi ká'no.
Ta ña kuchiño ke'é na saá, Ndios taxi ra ña nixo'vi ní Jesucristo,
ta saá nitondaa ra nduu ra taa ta nixino ndino'o. Ta vitin kúu ra
taa ta sákaku ndino'o nivi noo kuachi na. 11 Ta Jesucristo kúu taa
ta sánduu ndii nivi na kándixa ña'á ta on koó ka kuachi ndíso na
noo Ndios. Ta ndi'i nivi na ndundii, kúu nasa'ya Ndios. Ta saá
Jesucristo on vása kúka'an noo ra ña sakunaní ra nayó'o nañani
ra án nákí'va ra, chi ñii laá Ndios kúu Yivá ndi'i nayó'o xí'in ra.
12 Chi ñii xiiña noo to'on ña nitaa na xina'á, nika'an ra xí'in Yivá
ra Ndios, kachí ra saá:

Ka'an ndoso i noo ndi'i nañani i ta noo ndi'i nákí'va i, xa'a
ndi'i ñava'a ña ke'é ún,
ta kata i yaa yii ña kasa ká'no i yó'ó noo ndi'i nivi na
nákutá'an xa'a ña kísa to'ó na yó'ó,

kachí ra. 13 Ta inka xiiña noo to'on ña nitaa na xina'á, kachí ra saá
xa'a Yivá ra:

Yi'i ndino'o ndáa ini i Yivá i Ndios.

Ta tuku kachí ra saá:

Yó'o yóo i xí'in ndi'i nañani i ta xí'in ndi'i nákí'va i, na taxi
Ndios nda'a i,

kachí ra.
14 Mii yó na kúu nivi, kómí yó yikí koñu yó xí'in nii yó. Ta kivi
kixi Jesucristo ñoyívi yó'o nduu ra ñii nivi, ta ñii ki'va saá xikomí
ra yikí koñu ra xí'in nii ra. Ta ña nduu ra xikuu ra nivi ta nixi'i ra,
xí'in ñayó'o kundeé ra noo ñandiva'a ká'no ña xikomí ndee sandi'i
xa'a nivi. 15 Ta xí'in ña nixi'i ra, Jesucristo sakaku ra nivi ña ko'on
ndíka na. Saá chi ndi'i nivi xikuu na esclavo ñaníma ndiva'a ká'no
Satanás, chi ndi'i saá kivi xitaku na xí'in ña yí'ví na noo ña kivi na.
16 Chi ndixa xíni yó, on sivi xa'a ña chindeé ra naángel kúu ña kixi
Jesucristo ñoyívi yó'o, ta xa'a ña chindeé ra nivi na kúu sa'ya ñani
síkuá taAbraham, ndixa kúu ña kixi ra. 17 Saá chi xa'a ña kuchiño
chindeé ra nivi, Jesucristo xini ñó'ó xikuu ra ñii nivi ndatán yóo
mii yó, nivi na kúu nañani ra xí'in nákí'va ra. Xikuu ra nivi xa'a ña
kuchiño kúu ra tasutu ká'no noo nivi. Ta kúu ra ñii sutu ta kísa
ndivi ñandaa noo Ndios, ta kúu ra ñii sutu ta kúndá'ví ní ini xíni
nivi, ta nisoko xí'in mii ra xa'a ña sandoo ra kuachi nivi noo Ndios.
18 Ta yo'vi ní nixo'vi ra kivi xito ndoso ñandiva'a ká'no ra ña kóni
ña nakava ra ke'é ra ña on vá'a. Ta xa'a ña kundeé ra noo ña on
vá'a, ta nda lo'o on vása ní-ki'vi ra kuachi, Jesucristo kúchiño ra
chindeé ra nivi kivi xíto ndoso ñandiva'a ká'no na, ña on nakava
na ke'é na ña on vá'a.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ Jesucristo kúu ra tạa tạ ká'no kạ nọọ tạMoisés

3 Ta saá nañani yó xí'in nákị'vạ yó, ndó'ó nịvi na nạkạxin
Ndios ña ndụu ndó nịvi na ndii nọọ ra, vivíi kani sịnị ndó xạ'ạ
Jesucristo. Saá chi Jesucristo kúu ra tạapóstol tạ tị'ví Ndios ñoyívi
yó'o, ta kúu ra tạsụtụ ká'no tạ nạkạxin Ndios ña kasa chiño ra nọọ
Ndios xạ'ạ nịvi. Ñayó'o kúu tọ'on ña ndạạ ña ndákuiịn yó xạ'ạ
Jesucristo. [2] Jesucristo ndino'o kịsa ndivi ra ndi'i ña sạkuiso chiño
Ndios ra, ndạtán kịsa ndivi tạMoisés ndi'i chiño ña sạkuiso Ndios
ra kuịyạ xịnạ'á, ña kịsa chiño ra nọọ nave'e Ndios. [3] Ndios tạxi
ra nda'ạ Jesucristo kuạ'ạ kạ ñatọ'ó nọọ ñatọ'ó nạki'in tạMoisés,
saá chi ñii tạa tạ kịsa vạ'a ñii ve'e, tạyó'o ndáyạ'ví kạ ra nọọ ve'e
ña kịsa vạ'a ra. [4] Ọn kọó ndạ ñii ve'e ní-kuvạ'a mịi, saá chi yóo
tạa tạ kịsa vạ'a ña'á, ta Ndios kúu tạa tạ ndixa kịsa vạ'a ndi'i ña
yóo ñoyívi. [5] TạMoisés xịkuu ñii tạa tạ ndino'o kịsa chiño nọọ
nave'e Ndios, ta tạMoisés nịkạ'ạn ndoso ra nọọ nịvi tọ'on xạ'ạ ña
ndatọ'on Ndios nọọ nịvi kịvị ña vạxi. [6] Ta Jesucristo kúu Sạ'ya
Ndios, ta ndino'o kịsa ndivi ra ndi'i ña sạkuiso chiño Ndios ra, ta
kúu ra tạa tạ ndíso chiño xí'in mịi nave'e Ndios vitin. Ta nave'e
Ndios yó'o kúu mịi yó nịvi na kándixa Jesucristo, tá ndixa ndíkọn
yó kuạ'ạn yó yichị ra, ta ndino'o ndáa ini yó ra ndi'i saá kịvị ña
tákụ yó ñoyívi yó'o, ta xí'in ñasịị ini yó ndáti yó ñavạ'a taxi Ndios
nda'ạ yó.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ Ndios ndí kóni ra ña kị'vi nịvi nọọ nakindée na xí'in ra

[7] Ta saá xínị ñó'ó koto vạ'a xí'in mịi yó, ña ọn sandakoo yó
yichị Ndios, chi ñii xiiña nọọ tọ'on Ndios ña nịtaa na xịnạ'á, kạchí
Nímạ Ndios saá:

Tá kịvị vitin xínị sọ'o ndó tọ'on ña ká'ạn Ndios xí'in ndó,
[8] ọn kuu ndó nịvi na toon ní ini, na ọn xịin konị sọ'o,
ndạtán nịxịyo naxịị síkuá ndó kịvị kịsa toon ini na ta nị-xiin
na chikaạ sọ'o na tọ'on ña nịkạ'ạn Ndios xí'in na.
Ta xí'in ña kẹ'é na saá kịvị nịxika na yukụ yịchí, kúu ña xịto
ndoso na Ndios ña kóni na kundạạ ini na ndạ mịi
xaạ Ndios xí'in ña kundeé ini ra xí'in na.
[9] Vará naxịị síkuá ndó xịni na ndi'i ñavạ'a ná'no ña kẹ'é
Ndios xí'in na xạ'ạ ña chindeé ra na ndi'i saá ña
ọvị sịkọ kuịyạ nịxika na yukụ yịchí,
ta saá ni, xịto ndoso na Ndios xạ'ạ ña kóni na kundạạ ini na
yukíạ ke'é ra xí'in na.

[10] Saá xa̱'a̱ ñayó'o, nitondaa ña nisaa̱ ini Ndios xini ra na,
ta nika̱'a̱n ra to̱'on yó'o, ka̱chí ra saá: “Ndi'i saá kivi
sándakoo na yi'i ta xíka mii na,
ta o̱n xiin na kundiko̱n na yichi i ña sa̱ná'a i na.”
[11] Ta saá nisaa̱ ní ini i xini i na, ta ndixa chika̱a ini i xa̱'a̱ na:
“Nda̱ ñii kivi, o̱n ki'vi na no̱o̱ taxi i ña nakindée na xí'in i”,
ka̱chí Ndios,
saá káchí to̱'on Ndios ña nitaa na xina̱'á.
[12] Ta ndó'ó, nañani yó xí'in nákiva̱ yó, koto va̱'a ndó ndí nda̱
ñii ndó o̱n kuu ndó nivi na o̱n xiin kandixa Ndios ta̱a ta̱táku, ta
kasa toon ini ndó ta kuxíká ndó no̱o̱ ra. [13] Nda̱ víka̱, ñii ñii kivi
ndato̱'on ndó to̱'on ña chika̱a ndó ndee̱ ini tá'an ndó, saá ke'é ndó
vitin ta ndi'i saá kivi ña táku ndó. Saá ke'é ndó xa̱'a̱ ña o̱n nakava
ndó ki'vi ndó kua̱chi, ta nduu ndó nivi na toon ní ini, na o̱n xiin
ke'é ña kóni Ndios. [14] Ndixa ñii yóo yó xí'in Jesucristo, chi ndixa
ndáa ini yó ra nda̱ kivi kixá'á yó kándixa yó ra. Tá o̱n sandakoo yó
ña kándixa yó ra saá, ta ña ké'é yó saá kísa nda̱a̱ ña ndí ndixa ñii
ndu̱u yó xí'in Jesucristo.
[15] Ta saá xíni ñó'ó chika̱a so̱'o yó to̱'on Ndios ña nitaa na xina̱'á,
ña káchí saá:
Tá kivi vitin xíni so̱'o ndó to̱'on ña ká'a̱n Ndios xí'in ndó,
o̱n kuu ndó nivi na toon ní ini, na o̱n xiin koni so̱'o,
nda̱tán nixiyo naxii síkuá ndó kivi kisa toon ini na ta ni-xiin
na chika̱a so̱'o na to̱'on ña nika̱'a̱n Ndios xí'in na,
káchí to̱'on Ndios. [16] ¿Yu kúu nivi na xini so̱'o ña nika̱'a̱n Ndios
xí'in na, ta saá ni, kisa toon ini na no̱o̱ ra ta ni-xiin na chika̱a so̱'o
na to̱'on ra? Xa xíni yó ndí nayó'o xikuu ndi'i mii naxii síkuá yó na
ke̱e ñoo Egipto xí'in ta̱Moisés. [17] ¿Án o̱n siví mii nivi yó'o kúu na
nisaa̱ ní ini Ndios xini ra ndi'i saá ña o̱vi siko̱ kuiya̱ no̱o̱ yóo yuku
yichí? Saá chi nivi yó'o kúu na ke̱'é ña o̱n vá'a, ta saá nixi'i na no̱o̱
yuku yichí yó'o. [18] ¿Án o̱n siví mii nivi yó'o kúu na nika̱'a̱n Ndios
xa̱'a̱, káchí ra ndí nivi yó'o nda̱ ñii kivi o̱n ki'vi na no̱o̱ nakindée
na xí'in ra? Saá nindo'o na, chi ni-xiin na kasa ndivi na ña nika̱'a̱n
Ndios xí'in na. [19] Ta saá kúnda̱a̱ ini yó ndí ni-kuchiño ki'vi na no̱o̱
nakindée na xí'in Ndios, chi o̱n vása ní-xindaa ini na ra.

4 Ta̱nda̱ vitin ndáya̱'ví to̱'on ña nika̱'a̱n Ndios xina̱'á ña kúu ña
kindo̱o ra ndasaá ki'vi yó no̱o̱ nakindée yó xí'in ra, ta saá xíni
ñó'ó koto va̱'a xí'in mii yó koto̱ nda̱ sava mii yó o̱n kundeé yó ki'vi
yó nakindée yó xí'in Ndios. [2] Mii yó xa xini so̱'o yó to̱'on va̱'a ña
nda̱to̱'on Ndios ndí taxi ra ña ki'vi yó no̱o̱ nakindée yó xí'in ra.
To̱'on yó'o ñii kúu ña xí'in ña xini so̱'o naxii síkuá yó kuiya̱ xina̱'á.
Ta nda̱ mani xini so̱'o na to̱'on yó'o, chi o̱n vása ní-xindaa ini na
ña. [3] Ta mii yó vitin na kúu nivi na ndáa ini to̱'on Ndios, kúchiño

ki̱'vi yó no̱o̱ nakindée yó xí'in ra, ta xa̱'a̱ ni̱vi na toon ní ini, na o̱n
xi̱in koni̱ so̱'o, ka̱chí Ndios saá:
Ta saá ni̱sa̱a̱ ní ini i̱ xi̱ni i̱ na, ta ndixa chi̱ka̱a̱ ini i̱ xa̱'a̱ na:
"Nda̱ ñii ki̱vi̱, o̱n ki̱'vi na no̱o̱ taxi i̱ ña nakindée na xí'in i̱",
ka̱chí Ndios. Ta vitin xíni̱ yó ndí yóo no̱o̱ nakindée yó, chi Ndios,
ki̱vi̱ ki̱sa va̱'a ra ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ni̱no, nda̱ ki̱vi̱ saá chi̱ndú'u̱
ra no̱o̱ nakindée yó xí'in ra. [4] Chi no̱o̱ to̱'on Ndios ña ni̱taa na
xi̱na̱'á, káchí ña saá xa̱'a̱ ña ndi̱'i ki̱sa va̱'a Ndios ñoyívi:
Ki̱vi̱ u̱xa̱ Ndios na̱kindée ra no̱o̱ ndi'i chiño ra.
[5] Ta tuku ni̱ka̱'a̱n Ndios, ka̱chí ra saá:
"Nda̱ ñii ki̱vi̱, o̱n ki̱'vi na no̱o̱ taxi i̱ ña nakindée na xí'in i̱",
ka̱chí Ndios.
[6] Ta ni̱vi na xi̱kuu nano̱ó xi̱ni̱ so̱'o to̱'on va̱'a xa̱'a̱ Ndios kui̱ya̱
xi̱na̱'á, o̱n vása ní-kuchiño na nakindée na xí'in ra, chi o̱n vása
ní-chikaa̱ so̱'o na to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n Ndios xí'in na. Ta̱nda̱ vitin
ndáya̱'ví to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n Ndios xi̱na̱'á, ña kúu ña ki̱ndo̱o ra ndí ñii
ki̱vi̱ ña va̱xi ki̱'vi ni̱vi no̱o̱ nakindée na xí'in ra. [7] Ta ki̱vi̱ vitin kúu
ki̱vi̱ ña chi̱tóni̱ Ndios. Saá chi Ndios ta̱xi ra to̱'on ra nda'a̱ ta̱rey
David, ña ni̱taa ra to̱'on ña sa̱kán nda̱to̱'on i̱ xa̱'a̱, ña káchí saá:
Tá ki̱vi̱ vitin xíni̱ so̱'o ndó to̱'on ña ká'a̱n Ndios xí'in ndó,
ta o̱n kuu ndó ni̱vi na toon ní ini, na o̱n xi̱in koni̱ so̱'o,
káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa ta̱David xi̱na̱'á. [8] Chi tá kui̱ya̱ xi̱na̱'á
ta̱Josué ní ta̱xi ra ña ki̱'vi ni̱vi naIsrael no̱o̱ nakindée na, níkúu,
ta saá Ndios o̱n vása ní-xini̱ ñó'ó ka̱'a̱n ka̱ ra xa̱'a̱ inka̱ ki̱vi̱ ña
nakindée ni̱vi, níkúu. [9] Ña̱kán xa̱'a̱ ni̱vi nave'e Ndios, ndixa to̱nda̱a
ki̱vi̱ ña ki̱'vi nayó'o no̱o̱ nakindée na xí'in Ndios. [10] Ta ki̱vi̱ yó'o,
ni̱vi na ki̱'vi nakindée xí'in Ndios, nakindée na no̱o̱ ndi'i chiño na,
nda̱tán na̱kindée Ndios no̱o̱ chiño ña sa̱xi̱no̱ ra, ki̱vi̱ ki̱sa va̱'a ra
ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ni̱no. [11] Xí'in ña ndino'o ini yó ná chikaa̱ ní
yó ndee̱ xa̱'a̱ ña taxi Ndios ña ki̱'vi yó no̱o̱ nakindée yó xí'in ra.
Koto va̱'a yó ndí nda̱ ñii mi̱i yó nda̱ lo'o o̱n kasa toon ini yó no̱o̱
ra, nda̱tán ke̱'é ni̱vi na xi̱ni̱ so̱'o to̱'on ra kui̱ya̱ xi̱na̱'á ta ni̱-xiin na
chikaa̱ so̱'o na to̱'on ra.
[12] Chi to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n Ndios kúu to̱'on táku̱, ta kómí ña ndee̱ ña
kasa ndivi ña ña kóni Ndios. Ta to̱'on yó'o ndeé ka̱ si̱in xá'nda ña
no̱o̱ ñii espada si̱in ní ña o̱vi̱ yu'u̱. Ta kí'vi ña yi̱kí ko̱ñu ni̱vi, ta xáa̱
ña nda̱ ma̱á ka̱ ña kúu ini ni̱vi xí'in níma̱ na. Ta xíto ña ndasaá yóo
ini ni̱vi, ta yukía̱ xáni si̱ni̱ na ke'é na, ta yu kúu ndi'i ña kútoo ini
na ke'é na, án ña va̱'a, án ña o̱n vá'a kúu ña. [13] Nda̱ ñii ña ki̱sa va̱'a
Ndios ñoyívi yó'o o̱n ki̱ví koo se'é ña no̱o̱ ra, chi va̱'a xíto káxín ra
ndi'i ña ku̱va̱'a. Ndi'i ña yóo ñoyívi tívi káxín ña no̱o̱ ra, ta ñii ki̱vi̱
kuita yó no̱o̱ ra nataxi yó kuenda xa̱'a̱ ndi'i ña ke̱'é yó ñoyívi yó'o.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ Jesucristo kúu ra tạsụtụ ká'no ndino'o

14 Jesucristo tạa tạ kúu Sạ'ya Ndios, kúu mịi tạsụtụ ká'no nọọ
yó, ta ndạa ra ñoyívi nịno ta nịkị'vi ra mịi nọọ yóo Ndios. Ñạkán
xíni ñó'ó kútụ kuita yó yichị ra. 15 Ta mịi Jesucristo tạsụtụ ká'no
nọọ yó, kúndá'ví ini ra xíni ra mịi yó, chi kúu yó nịvi na vitá ní ini
nọọ ña ọn vá'a. Ta Jesucristo kúndạa ini ra ndasaá ndó'o yó, chi
ñii kị'va ndạtán kuạ'ạ ní ña ọn vá'a ta ña yọ'vị ní xíto ndoso ña
mịi yó vitin ña nakava yó ke'é yó ña ọn vá'a, saá xịto ndoso ña mịi
Jesucristo kuịyạ xịnạ'á. Ta saá ni, Jesucristo ndạ ñii kịvị ọn vása
ní-nakava ra ke'é ra ña ọn vá'a. 16 Ta saá tá yóo ní tondó'ó nọọ yó,
án yóo ní ña xíni ñó'ó nọọ yó, ta vạ'a kạ'ạn yó xí'in Ndios, ta ọn
kuyị'ví yó ndukú yó nọọ ra ña ke'é ra ñavạ'a xí'in yó ña kúu ña
chindeé ra mịi yó, chi tạa tạ kí'vi ní ini xíni mịi yó kúu ra.

5 Ndios kúu mịi tạa tạ nákạxin ñii ñii tạa ña kúu ra tạsụtụ ká'no,
ta nákạxin ña'á ra ña kasa chiño ra nọọ ra xạ'ạ nịvi, ta sụtụ
ká'no yó'o xíni ñó'ó nataxi ra ña sókọ nịvi nda'ạ Ndios ña kasa
ká'no ini Ndios xạ'ạ kuạchi na. 2 Chi tạsụtụ ká'no, xí'in ña ká'no
ini ra kúndá'ví ini ra xíni ra nịvi na naa ini, ta nịvi na ké'é ña ọn
vá'a, saá chi mịi ra kúu ñii tạa tạ vitá ini nọọ ña ọn vá'a. 3 Ta xạ'ạ
ña kúu ra ñii tạa tạ vitá ini nọọ ña ọn vá'a, ndạtán yóo ndi'i nịvi,
ta saá xíni ñó'ó taxi ra ña sókọ ra nda'ạ Ndios xạ'ạ kuạchi mịi ra,
ta xạ'ạ kuạchi nịvi nañoo ra.

4 Ndạ ñii tạa ọn kúchiño kasa tọ'ó xí'in mịi ra ña nakuiso ra ña
kuu ra tạsụtụ ká'no, saá chi ñii lạá Ndios kúu tạa tạ kómí ndạyí
nakạxin yukú tạa tạ kuu sụtụ ká'no, ndạtán mịi Ndios nạkạxin ra
tạAarón xịkuu ra ñii tạsụtụ nọọ nịvi naIsrael kuịyạ xịnạ'á. 5 Ta ñii
kị'va saá mịi Jesucristo ọn vása ní-kisa tọ'ó xí'in mịi ra ña nakuiso
ra kuu ra tạsụtụ ká'no, ta mịi Ndios kúu tạ nạkạxin ña'á xạ'ạ ña
kuiso ra chiño, ta kạchí ra saá xí'in ra:

Yó'ó kúu Sạ'ya ị,
ta chịtóni ị ndí kịvị vitin xí'in ndi'i kịvị ña vạxi kúu ị Yivá ún.

6 Ta inkạ xiiña nọọ tọ'on Ndios ña nịtaa na xịnạ'á, káchí ña saá:

Yó'ó kúu tạsụtụ ndi'i saá kịvị ña vạxi,
ta ndạtán nịxịyo tạsụtụ Melquisedec, saá koo ún,

kạchí Ndios. 7 Tá'an nịxika Jesucristo ñoyívi yó'o, ta xí'in ndi'i
ndeẹ níma ra nịkạ'ạn ra xí'in Ndios, ta kuạ'ạ ní tándutạ kẹe
nduchụ nọọ ra xí'in ña xáku ra, ta xí'in tọ'on ra xáku ndá'ví ra nọọ
Ndios, tạa tạ kúchiño sakạku ña'á xạ'ạ ña ọn kivị ra. Ta Ndios
xịnị sọ'o ra ña nịkạ'ạn Jesucristo xí'in ra, chi Jesucristo kịsa nịnọ
xí'in mịi ra ta kịsa ndivi ra ndi'i ña nịkạ'ạn Ndios xí'in ra. 8 Vará
Sạ'ya Ndios kúu Jesucristo, ta saá ni, xí'in ña nịxọ'vị ní ra ñoyívi
yó'o sạkuá'á ra ña kịsa ndivi ra ndi'i ña kóni Ndios. 9 Ta xí'in ña

kisa ndivi ra ndi'i ña chitóni Ndios ke'é ra, nitondaa ra nixino ra
nduu ra ñii taa ndino'o, ta mii ra kúu ndee ña sákaku ndi'i nivi
na chíkaa so'o to'on ña ká'an ra, ta saá nivi yó'o kutaku na xí'in
Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. 10 Ta saá Ndios nika'an ra, kachí ra
xí'in Jesucristo: "Yó'ó kúu ún tasutu ká'no, ndatán nixiyo tasutu
Melquisedec", kachí Ndios.

To'on yó'o ká'an xa'a ña koto va'a xí'in mii yó ña on sandakoo yó ña kándixa yó Jesucristo

11 Yóo kua'a ní to'on ña xíni ñó'ó koni so'o ndó xa'a ñayó'o, ta
yo'vi ní ña kuchiño vivíi ndato'on ndi to'on yó'o xí'in ndó, chi
ndó'ó on vása chíkaa ka ndó ndee ña kundaa ini ndó to'on yó'o.
12 Xa kua'a ní kuiya kúu ña kándixa ndó Jesucristo, ñakán xa xíni
ñó'ó kuu ndó nivi na va'a saná'a inka nivi xa'a Jesucristo. Ta nda
víka, vitin mii ndó xíni ñó'ó ndó inka nivi ndikó tuku na saná'a na
ndó'ó to'on ñanoó ña xa xini so'o ndó, ña kúu to'on Ndios ña on
vása yo'vi kundaa ini nivi. Ta vitin ndó'ó xa ndikó ndó nduu ndó
ndatán yóo naválí pá'á, na sakán chíchín, na on kiví kuxu ña xíxi
nivi ná'no, saá yóo ndó vitin. 13 Chi xíni yó ndí nivi na kútoo koni
so'o to'on ña on vása yo'vi, ta ndatán yóo naválí pá'á na sakán
chíchín, saá yóo nayó'o, chi on ta'án tondaa kundaa ini na yu kúu
ña va'a ta yu kúu ña on vá'a. 14 Ta nivi na xa va'a kúndaa ini to'on
Ndios, ta chíkaa na ndee ña va'a ka kundikon na yichi ra, nivi yó'o
kúu na xa nitondaa xíni yu kúu ña va'a ta yu kúu ña on vá'a, ta
saá xa nitondaa na yóo na ndatán yóo nivi ná'no na xíni kuxu ndi'i
noo ñaxíxi.
6 Ta saá ná kundikon yó kua'no ka yó xí'in ña kándixa yó
Jesucristo, ta sakuá'á ka yó ndasaá vivíi kutaku yó ta tondaa
yó nduu yó nivi na va'a nixino xa'no noo Ndios. On ndikó ka tuku
yó sakuá'á yó ña si'na xini so'o yó kivi kandixa yó to'on va'a xa'a
Jesucristo. Saá chi ña xa xíni yó ke'é yó kúu ñayó'o, xíni ñó'ó ña
ndáa ini yó Ndios, ta xíni ñó'ó sandakoo yó ké'é yó ña on vá'a,
chi tá ndíkon yó ké'é ka yó ña on vá'a, ndixa kivi yó noo Ndios.
2 Xa xíni yó ndasaá chíchi yó chi kándixa yó Jesucristo, xa xíni yó
ndasaá chínóo yó nda'a yó sini nivi na kándixa Jesucristo ña taxi
ra ñava'a nda'a nayó'o, xa xíni yó ndí ndixa Ndios sanataku ra nivi
na nixi'i, ta xa xíni yó ndí ndixa Ndios kasa nani ra kuachi nivi kivi
ña vaxi. Vitin xa xíni yó ndi'i ñayó'o, ta saá va'a kundikon ka yó
sakuá'á yó ña xíni ñó'ó ka ndasaá vivíi kua'no yó yichi Jesucristo.
3 Ta saá tá kóni Ndios, ta kundikon yó sakuá'á yó ña tondaa yó
nduu yó nivi na nixino xa'no noo ra.

4 Chi nivi na xa nikiʼvi yichi Ndios, xaʼa ña kándixa na
Jesucristo, nayóʼo xíka na ta yéʼe ñoʼo ra ini na ña saná'a na yu
kúu ña vaʼa, ta xíʼin ñasii ini na nákoni na ñavaʼa táxi Ndios ndaʼa
na, ta ñii káchí xíʼin ndiʼi nivi na kándixa Jesucristo, yóo Níma
Ndios táku ña ini na. 5 Nivi yóʼo xíni vaʼa na ndí toʼon ña kindoo
Ndios xíʼin na kúu ña vaʼa. Ta xa xíto na milagro ña sáná'a Ndios
noo na ña kísa ndaa ndí xa kixáʼá xá'nda chiño Ndios noo nivi. 6 Ta
saá ni, nivi yóʼo, tá sakana nayóʼo ndiʼi ñavaʼa naki'in na ndaʼa
Ndios ta sandakoo na ña kándixa na ra, ta saá on kívi ka tuku
ndikó koo ini na ña vaʼa kutá'an na xíʼin Ndios. Chi ña tuku ndikó
koo ini na saá, ndatán yóo ña katakaa ndaa tuku na Saʼya Ndios
ndaʼa tón cruz, saá yóo ña, ta xíʼin ñayóʼo taxi na ña inka nivi
kusiki na Jesucristo. 7 Chi nivi na kándixa Jesucristo, Ndios kéʼé
ra ñavaʼa xíʼin nayóʼo, ta nivi yóʼo yóo na ndatán yóo ñoʼo noo
kóon savi noo ña, ta vaʼa náki'in ña takuií savi yóʼo ta sákua'no ña
ndiʼi ña kuxu nivi na kísa chiño noo ña. 8 Ta nivi na sándakoo ña
kándixa na Jesucristo, yóo na ndatán yóo ñoʼo ña sákua'no ndasaá
kuiti nina tón ñiño xíʼin kuʼu, ta saá on vása ndáyaʼví ñoʼo yóʼo,
ta Ndios xa yóo tiʼva ra ña sataví chiʼña ra ña, ta saá tondaa kivi
sondíʼí ta koko ndiʼi ñoʼo yóʼo.

9 Ta mii ndó, nañani yó xíʼin nákiʼva yó, nivi na kíʼvi ní ini i
xíni i kúu ndóʼó. Vará yoʼvi toʼon káʼan ndi xíʼin ndó, ta mii ndi xíni
káxín ndi ndí ndóʼó on vása sándakoo ndó kándixa ndó Jesucristo,
ta ndixa ndíkon ndó yichi ra noo ña sákaku ra ndóʼó. 10 Taa tandaa
kúu Ndios. Nda loʼo on vása nándoso ra xaʼa chiño vaʼa kéʼé ndó.
Ndios xíni ra ndí ndixa xa chindeé ndó nivi na ndíkon ñaʼá, ta
vitin chíndeé ka ndó na. Saá sáná'a ndó ña kíʼvi ní ini ndó xíni ndó
Ndios. 11 Kóni ndi ña kundikon ndó ña ndixa chindeé ndó nañani
yó xíʼin nákiʼva yó ndiʼi kivi ña táku ndó, ta saá nakiʼin ndó ndiʼi
ñavaʼa ña kúu ña ndáti ndó, ña chitóni Ndios taxi ra ndaʼa ndó.
12 On xiin ndi ña kuu ndó nivi na xúxán, ta kóni ndi ña kundikon
ndó keʼé ndó ndatán kéʼé nivi na vaʼa kándixa Ndios. Chi nivi yóʼo
on vása sándakoo na ndáa ini na ta ndáti na ña nakiʼin na ñavaʼa,
ta ndixa nakiʼin na ñavaʼa ña kindoo Ndios xíʼin na.

13 Chi Ndios, kivi kindoo ra xíʼin taxii síkuá yó taAbraham
kuiya xinaʼá, ta toʼon ña nikaʼan ra, chiná'a ra xaʼa mii ra, chi
on koó nda ñii ña yóo ñoyívi kúu ña káʼno ka kuchiño ndakuiin
xaʼa ña chiná'a ra. 14 Ta nikaʼan ra xíʼin taAbraham, kachí ra saá:
“Ndixa keʼé i ñavaʼa xíʼin ún, ta keʼé i ña koo kuaʼa ní saʼya ñani
síkuá ún”, kachí Ndios xíʼin ra. 15 Ta saá taAbraham, nda loʼo on
vása ní-sandakoo ra ña xindaa ini ra ta xindati ra ña kundivi toʼon
ña kindoo Ndios xíʼin ra, ta saá kixaa kivi ta naki'in ra ña kindoo
Ndios xíʼin ra. 16 Ta nivi, kivi kóni na chiná'a na xaʼa toʼon ña xíni

ñó'ó kasa ndaa na, nivi yó'o chíná'a na xa'a ñii nivi ká'no ka noo na, ña ndakuiin na xa'a ña chiná'a na. Ta kivi chíná'a nivi saá, on koó ka inka nivi na ka'an nasama na to'on ña xa chiná'a nivi yó'o. 17 Ta Ndios ndixa kóni ra ña kundaa ini nañoo ra ña naki'in na ñava'a ña kindoo ra xí'in na taxi ra nda'a na, ta saá ndixa ña chíná'a xa'a mii ra kúu ña kisa ndaa ndí kasa ndivi ra ña kindoo ra xí'in na, ta nda lo'o on nasama ra ña. 18 Chi Ndios ndi'i saá yichi ká'an ra ñandaa, ta nda ñii to'on ra on vása násama ra, ta saá yóo ovi ñayó'o ña on kiví nasama. Ñii ñayó'o kúu to'on ra ña kindoo ra xí'in nivi kasa ndivi ra, ta inka ña kúu ña chiná'a ra xa'a mii ra kasa ndivi ra. Ta saá ñayó'o ndixa ndeé ní ka chíkaa ña ndee ini yó, chi ndi'i saá yichi ña kúyatin ka yó noo Ndios xa'a ña kundaa ra mii yó, ta ndáa ini yó taxi ra nda'a yó ña kindoo ra. 19 Ña ndáa ini yó Ndios saá, kúu ña chíndeé yó kútu kua'an yó yichi ra, ta on vása sandakoo yó ndíkon yó ra.[a] Chi ndáti yó ta ndáa ini yó Jesucristo, taa ta nikí'vi ñii xiiña ñayii ndino'o ini ve'e ño'o ñoyívi nino. 20 Jesucristo ke'é ra saá ña kúu ra taa tanoó nikí'vi Cuarto ñaYii Ndino'o xa'a ña nakoná ra yichi ña kuchiño kundikon yó ki'vi yó kutaku yó xí'in Ndios. Jesucristo nduu ra mii tasutu ká'no, ta nda ñii kivi on sandakoo ra kuu ra tasutu ká'no, ndatán nixiyo tasutu Melquisedec.

To'on yó'o ká'an ña xa'a tasutu Melquisedec

7 TaMelquisedec xikuu tarey noo nañoo Salem, ta xikuu ra tasutu ta kísa chiño noo Ndios, taa ta kúu taKá'no noo ndi'i ña yóo. Ta kivi taAbraham xí'in natá'an ra kani tá'an na xí'in narey, ta taAbraham xí'in natá'an ra kundeé na noo nayó'o, ta saá ndikó na kuano'o na ñoo na. Ta taMelquisedec kee ra nakutá'an ra xí'in taAbraham yichi noo vaxi ra, ta ndukú taMelquisedec noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in taAbraham. 2 Ta taAbraham, ndi'i ña kua'a ní ñakuíká naki'in ra noo kani tá'an ra tá kundeé ra noo narey, ta saá ndi'i ña naki'in ra ta'ví ra ña uxu ko'ndo, ta ñii ko'ndo yó'o taxi ra nda'a tasutu Melquisedec. Ta kivi Melquisedec yó'o kóni kachí ña "Rey ta kísa nani xí'in ñandaa", ta kivi ñoo Salem noo xá'nda chiño ra kóni kachí ña "noo va'a táku nivi xí'in tá'an na", ta saá xikuu ra "taRey ta táxi ña va'a táku nivi xí'in tá'an na." 3 Ta noo to'on Ndios on vása ní-taa na xa'a taMelquisedec yu kúu yivá ra, ni yu kúu si'í ra, ta ni yu kúu naxii síkuá ra, ni on vása ní-taa

[a] **6:19** Ta ña ndáa ini yó Ndios, ta yóo ña ndatán yóo ñii kaa ká'no ña veé ña nó'ni ñii barco tón kánóo noo takuií mini ña on ko'on nó xí'in tachi nda ñii xiiña.

na ama nikaku ra, ni ama nixi'i ra. Ta saá yóo taMelquisedec yó'o
ndatán yóo Sa'ya Ndios, chi on ndi'i xa'a ña kúu ra tasutu.
4 Vitin va'a ná kundaa ini ndó ndachun taká'no ní kúu
taMelquisedec yó'o. Mii xii síkuá yó taAbraham taxi ra nda'a ra ñii
ko'ndo noo uxu ko'ndo ña xikuu ñakuíká ña naki'in ra nda'a narey
kivi kundeé ra noo na. 5 Ta saá niya'a kua'a ní kuiya ta Ndios taxi
ra ndayí ra nda'a sa'ya ñani síkuá taAbraham. Ta ndayí yó'o kúu
ña nitaa taMoisés, ta káchí ña ndí nasa'ya ñani síkuá taLeví na kúu
sutu, nayó'o kómí na ndayí naki'in na ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo
ñakuíká ña kómí ndi'i nivi naIsrael, chi nasutu yó'o kísa chiño na
noo Ndios xa'a natá'an na nañoo Israel. Ta ñii káchí ndi'i nasutu
xí'in ndi'i natá'an na yó'o kúu nasa'ya ñani síkuá taAbraham.
6 Vará taMelquisedec on sivi sa'ya ñani síkuá taLeví xikuu ra, ta
saá ni, taAbraham taxi ra nda'a taMelquisedec ñii ko'ndo noo
uxu ko'ndo ña xikuu ñakuíká ra, ta nika'an taMelquisedec xí'in
Ndios ndukú ra noo ra ña ke'é ra ñava'a xí'in taAbraham, vará
taAbraham xa naki'in ra to'on ña kindoo Ndios xí'in ra. 7 Ta
kúndaa ini yó ndí taa ta ká'an ndúkú noo Ndios ña ke'é ra ñava'a
xí'in inka taa, ta taa ta ká'an yó'o kúu taa ta ká'no ka noo taa ta
náki'in ñava'a nda'a Ndios. 8 Ta nasutu na kúu sa'ya ñani síkuá
taLeví na náki'in ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo ña kúu ñakuíká nivi, ta
nasutu na náki'in ñayó'o kúu na nivi na yóo ndatán yóo mii yó, chi
ndi'i yó kúu nivi na kivi. Ta taMelquisedec on vása yóo ra ndatán
yóo nivi na kivi, chi to'on Ndios on vása ká'an ña ndí nixi'i tayó'o,
ta saá yóo ra ndatán yóo taa ta tákú ka. 9–10 Ta taLeví kúu sa'ya
ñani síkuá taAbraham, ta kúu ra xii síkuá ndi'i nasutu na náki'in
ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo ñakuíká nañoo na. Ta saá kúndaa ini yó
ndí kivi taxi taAbraham ñayó'o nda'a taMelquisedec, ta taLeví taa
ta kúu sa'ya ñani síkuá ra xa nákaa ra yikí koñu taAbraham saá,
ta ndatán yóo ña taxi taLeví ñava'a yó'o nda'a taMelquisedec, saá
nixiyo ña.
11 Ndios taxi ra ndayí ra nda'a nañoo ra naIsrael. Ta ndayí yó'o
káchí ña ndí ndi'i sutu xíni ñó'ó kuu na sa'ya ñani síkuá taLeví,
ta sutu yó'o kasa chiño na noo Ndios ña chindeé na nivi naIsrael
ña vivíi kutaku na noo Ndios. Tá ndixa nasutu yó'o kuchiño kasa
ndivi na ndi'i chiño ña kóni Ndios, níkúu, ta saá on vása xíni ñó'ó
tivi inka noo sutu, níkúu. Ta inka noo sutu yó'o on sivi ndatán
nixiyo tasutu taAarón yóo ra, ta ndatán nixiyo tasutu Melquisedec
saá yóo ra. 12 Tá ñii taa kúu sutu ta on sivi sa'ya ñani síkuá taAarón
kúu tayó'o, ta saá xíni ñó'ó nasama ndayí Ndios ña nitaa taMoisés
xina'á xa'a ña taxi ña ndayí nda'a ra kuu ra sutu. 13 To'on Ndios
káchí ña tasutu yó'o kúu Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta kixi ra
noo inka ti'vi nivi naIsrael, na on sivi sa'ya ñani síkuá taLeví kúu.

Ndạ ñii sụtụ ọn vása ní-xiyo tịxin ti'vi naIsrael nọọ kịxi ra. [14] Ta
xíni̱ yó ndí Tạa tạKá'no nọọ yó yó'o kúu sạ'ya ñani síkuá tạJudá,
ta kịvị nịtaa tạMoisés ndạyí xạ'ạ nasụtụ, ọn vása ní-ka'ạn ra xạ'ạ
nịvi na kịxi tịxin ñii ti'vi naIsrael na kúu sạ'ya ñani síkuá tạJudá.
[15] Kúchiño kundạạ káxín ini yó ñayó'o, chi xíni̱ yó Ndios tị'ví
ra inkạ nọọ tạsụtụ, tạa tạ yóo ndạtán nịxịyo tạMelquisedec. [16] Ta
Jesucristo ọn sịví sạ'ya ñani síkuá tạLeví xịkuu ra, ta saá ni, Ndios
nạkạxin ña'á ra kúu ra tạsụtụ xạ'ạ ña kómí ra ndeẹ kutakụ ra ndi'i
saá kịvị. [17] Chi tọ'on Ndios ña nịtaa na xịnạ'á káchí ña saá:

Yó'ó kúu tạsụtụ ndi'i saá kịvị ña vạxi,
ndạtán nịxịyo tạsụtụ Melquisedec,

saá káchí tọ'on Ndios. [18] Ta saá Ndios kịndaa ra ndạyí ra yó'o
ña nịtaa tạMoisés xịnạ'á, chi ña vitá kúu ña, ta ọn vása kómí ña
ndeẹ ña sakạku ña nịvi. [19] Chi ndạyí ña nịtaa tạMoisés ọn vása
ní-kuchiño sanduu ña nịvi na ndii na ọn vása ndíso kuạchi nọọ
Ndios. Ta vitin ña ndáti yó kúu ña vạ'a ndino'o kạ nọọ ña xịndati
nañoo yó, ta ñavạ'a ndáti yó chindeé ña mịi yó ña kuyatin yó
nọọ Ndios.
[20] Ndios nịkạ'ạn ra chịná'a ra xạ'ạ mịi ra ndí ndixa Jesucristo
kúu tạsụtụ. [21] Ta kịvị inkạ natạa nạkuiso na ndụu nasụtụ, ta
Ndios ọn vása ní-ka'ạn ra chíná'a ra xạ'ạ ndạ ñii nayó'o. Ta xí'in
Jesucristo, Ndios nịkạ'ạn ra chịná'a ra, kạchí ra saá:

Yị'ị̱ kúu ị̱ Ndios ta ndixa ká'ạn ị̱ xí'in ún, ta ndạ ñii kịvị ọn
sama ị̱ tọ'on ị̱ yó'o ña káchí saá:
"Yó'ó kúu tạsụtụ ndi'i saá kịvị ña vạxi,
ndạtán nịxịyo tạsụtụ Melquisedec",

kạchí Ndios xí'in Jesucristo. [22] Ta Jesucristo kúu tạa tạ ñíndichi
ndákuiịn xạ'ạ ña ndixa Ndios kasa ndivi ra ñavạ'a ndino'o kịndọo
ra xạ'ạ yó, ña káchí ndasaá kuchiño kutá'an vạ'a yó xí'in Ndios
ndi'i saá kịvị, ta ñavạ'a yó'o kúu ña ndáyạ'ví kạ nọọ ña kịndọo
Ndios xí'in nañoo yó xịnạ'á. [23] Ta xa xíni̱ yó ndí nịxịyo kuạ'ạ ní
nasụtụ sạ'ya ñani síkuá tạLeví, chi tá ñii tạyó'o nịxi'ị̱ ra ta xa yóo
inkạ tạ nạkuiso chiño nọọ ra. [24] Ta Jesucristo ọn kivị ra, ta tákụ ra,
ta saá kúu ra tạsụtụ ndi'i saá kịvị ña vạxi. [25] Ta Jesucristo kómí
ra ndeẹ ña sakạku ndino'o ra ndi'i nịvi na kándixa ña'á, ta xạ'ạ
ñayó'o xáạ yatin na nọọ Ndios. Chi Jesucristo tákụ ra ndi'i saá kịvị
ña xáku ndá'ví ra nọọ Ndios xạ'ạ nịvi yó'o.
[26] Cristo kúu tạsụtụ ká'no, tạa tạ ndixa ndino'o xíni̱ ñó'ó mịi yó.
Saá chi kúu ra tạa tạyịi, ta ndạ lo'o ọn kọó kuạchi kómí ra, ta ndạ
lo'o ọn vása ní-ki'vi ra kuạchi ndạ ñii yichị. Ta ni ọn vása yóo yu'ú
ra xí'in nịvi na tákụ ké'é ña ọn vá'a, ta vitin xa ndạa ra yóo ra nọọ
síkón ní kạ mịi xiiña nọọ tọ'ó ní nọọ yóo mịi Ndios ñoyívi nịno.
[27] Ọn vása xíni̱ ñó'ó ke'é Jesucristo ndạtán ké'é inkạ nasụtụ. Chi

ndi'i saá kivi nasutu yó'o xíni ñó'ó taxi na ña sóko na nda'a Ndios xa'a ña ndoo kuachi mii na, ta xa'a ña ndoo kuachi nivi nañoo mii na. Ta Jesucristo ñii laá yichi nisoko xí'in mii ra. Ta saá on koó ka inka ña xíni ñó'ó ke'é ra nda ñii ka kivi, ta xa'a ña nisoko xí'in mii ra, Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a kuachi nivi. 28 Ndayí ña nitaa taMoisés ká'an ña yu kúu na kúchiño kuu nasutu ná'no, ta ndi'i nataa na niya'a xikuu sutu ná'no tanda taa ta kúu sutu ká'no vitin, nayó'o kúu na nivi na vitá ini noo ña on vá'a. Ta ndi'i chindú'u Ndios ndayí yó'o, ta saá nika'an ra chiná'a ra xa'a mii ra ndí Sa'ya mii ra kúu tasutu ká'no ndi'i saá kivi, ta kúu ra taa ta ndii ndino'o, ta on koó nda lo'o kuachi ndíso ra.

To'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo, ta kúu tasutu ká'no noo yó, ta chiño kisa ndivi ra ndáya'ví ní ka ña noo chiño ña ke'é nasutu ñoyívi yó'o

8 Mii ña xíni ñó'ó ní ka kúu ña kundaa ini ndó ñayó'o: Jesucristo kúu tasutu ká'no noo yó, ta xikoo ra noo táyi tón to'ó ká'no tón ñíndichi siin kua'á Ndios ñoyívi nino. 2 Ta kúu ra tasutu ká'no ta kísa chiño ra ini ve'e ño'o ña yóo ñoyívi nino, ta ve'e ño'o yó'o kúu ña ndino'o ta kúu ña ña kisa va'a mii Ndios, ta on siví nivi kúu na kisa va'a ña. 3 Ndios nákaxin ra ñii ñii tasutu ká'no xa'a ña ka'ni ra kiti tí soko nivi noo Ndios ta xa'a ña soko ra noo Ndios inka ña kómí nivi. Ta saá Jesucristo ta kúu tasutu ká'no xíni ñó'ó kukomí ra ña soko ra noo Ndios. 4 Chi tá Jesucristo yóo ra táku ra ñoyívi yó'o vitin, níkúu, ta saá nda lo'o on kuchiño kuu ra tasutu, chi xa yóo nasutu ñoo yó yó'o na kúu na táxi ña sóko nivi noo Ndios, ndatán yóo ña xa'nda chiño ndayí Ndios ña nitaa taMoisés. 5 Nasutu ñoyívi yó'o kísa chiño na ini ve'e ño'o ña kúu ña ndasaá kuiti sáná'a ndasaá yóo mii ve'e ño'o ndino'o ñoyívi nino. Ta kúndaa ini yó ndí ve'e ño'o ñoyívi yó'o ndasaá kuiti kundati ña ndixa yóo ñoyívi nino kúu ña, chi Ndios nika'an ra xí'in taMoisés kasa va'a ra ñii ve'e ño'o mandiado, ta kachí ra saá: "Koto va'a ún ña vivíi kasa va'a ún ve'e ño'o, chi xíni ñó'ó koo ña ndatán saná'a i yó'ó kivi nixa'an ún sini yuku ña naní Sinaí", kachí Ndios xí'in ra. 6 Ta Jesucristo ta kúu tasutu ká'no noo yó, naki'in ra nda'a Ndios ñii chiño ká'no ña ndáya'ví ní ka noo chiño ña ké'é nasutu ñoyívi yó'o. Saá chi xí'in ña kisa ndivi Jesucristo, Ndios kindoo ra inka ñaxaá ña chindú'u ra xí'in nivi ña táxi sanakutá'an va'a na xí'in mii ra. Ta ñaxaá kindoo ra xí'in nivi vitin va'a ka ñayó'o noo ña kindoo Ndios xí'in naIsrael kuiya xina'á, chi kua'a ní ka ñava'a ndino'o ndíso ña táxi Ndios nda'a yó vitin.

7 Ta ña kindoo Ndios xí'in naIsrael, tá ñayó'o ní kuchiño ña
sanduu ña nivi na ndii noo ra, níkúu, ta saá on vása xíni ñó'ó ka
inka ñaxaá kindoo Ndios xí'in nivi vitin. 8 Ta xa'a ña ni-xiin nivi
kasa ndivi na to'on ña kindoo Ndios xí'in na, ñakán nika'an Ndios,
kachí ra saá xí'in nivi:

Vaxi ñii kivi ña kindoo i ñii to'on xaá xí'in nañoo Israel, ta
xí'in nañoo Judá.
9 To'on i ñaxaá ña kindoo i xí'in nayó'o on vása ñii yóo ña
xí'in to'on nika'an i kindoo i xí'in naxii síkuá na
kuiya xina'á,
kivi xindaa i na ta chindeé i na ña kee na ñoo Egipto.
Ta saá ni, kama ní sandakoo na ña kindoo i xí'in na,
ta xa'a ñayó'o on vása ní-kisa kuenda ka i xí'in na.
10 Ta vitin ñayó'o kúu ñaxaá kindoo i xí'in nivi nañoo Israel
kivi ña vaxi:
Taxi i ndayí i ña xá'nda chiño i koo ña sini na,
ta taa i ndayí yó'o mii níma na.
Ta ñii laá yi'i kuiti kuu Ndios ta kasa to'ó na,
ta nayó'o kuu na nivi nañoo mii i.
11 Ta saá on vása koni ñó'ó ka na saná'a na natá'an na,
ni ña saná'a na nave'e na xa'a ña kundaa ini na yu kúu yi'i.
Chi ndi'i nivi, nda naválí tanda naná'no, koni na yi'i.
12 Yi'i kasa ká'no ini i xa'a ndi'i ña on vá'a ña ke'é na,
ta on naká'án ka i xa'a nda ñii kuachi na,

kachí Ndios. 13 Ta ña ká'an Ndios xa'a to'on xaá ña kindoo ra xí'in
nivi, ñayó'o kóni kachí ña ndí inka to'on ña kindoo ra xina'á xa
nduu ña to'on yatá. Ta ñii ña kuyatá, ña on vása xíni ñó'ó ka,
ñayó'o xa yóo yatin ní kixaa kivi ña ndi'i xa'a ña.

9 Kivi Ndios chindú'u ra ñanoó kindoo ra xí'in naIsrael, nika'an
ra to'on ña xa'nda chiño ra ndasaá xíni ñó'ó kasa to'ó na ra, ta
xa'nda chiño ra ndasaá xíni ñó'ó koo ve'e ño'o mandiado noo kasa
to'ó na ra ñoyívi yó'o. 2 Ta ovi cuarto xikomí ve'e ño'o mandiado
yó'o. Cuarto ñanoó noo xiki'vi nasutu naní ña Cuarto Yii, ta ini
cuarto yó'o xindichi candelero, ta inka xiiña yó'o xindichi mesa
noo xindoso sita va'a yii ña nisoko nasutu. 3 Ta xitakaa ndaa ñii
tikoto ndíka ña xindasi ta taxi ña nixiyo inka cuarto nda maá,
naní ña Cuarto ñaYii Ndino'o. 4 Ta ini Cuarto ñaYii Ndino'o yó'o,
xindichi ñii xaton síkón tón xindixin níí nina oro, ta noo tón yó'o
xixa'mi nasutu xuxa va'a. Ta saá ini cuarto yó'o nixiyo inka xaton
tón xindixin níí nina oro. Ta ini xaton yó'o xinakaa ñii yaxin ña
xikuu nina oro noo xiño'o sita va'a ña naní maná. Ta ini xaton yó'o
xinakaa taton tón xitavi ndaa taAarón kivi nixika ra, tón yó'o kúu
tón nandisín xí'in yuku kuíi. Ta ini xaton yó'o xiño'o ovi yuu ndíka

nǫǫ nitaa Ndios ndayí ra. Ta xaton yó'o xí'in ndi'i ña xiño'o ini nó
sanaká'án ña nivi naIsrael xa'a ña kindǫo Ndios xí'in na. 5 Ta sata
xaton yó'o xindoso ǫvi na'ná yuu naángel, na naní querubines. Ta
ǫvi na'ná naángel yó'o kúu ña sáná'a nǫǫ nivi ndí Ndios yóo ra
yó'o. Ta ndixin ña xikomí ǫvi na'ná naángel yó'o nakutá'an nǫǫ ña
xa'a ña sása'vi ndoso ña nǫǫ ndíka sata xaton, ta nǫǫ ndíka yó'o
kúu ñayii ní nǫǫ xisǫkǫ tasutu nii kiti ña kasa ká'no ini Ndios xa'a
kuachi nivi. Ta ǫn kiví ka'an káxín yó xa'a ndi'i ñayó'o vitin.
6 Saá nixiyo ti'va ndi'i ña nixiyo ini ve'e ñǫ'o mandiado yó'o.
Ndi'i saá kivi nasutu xiki'vi na ini cuarto ñanǫó ña kúu Cuarto Yii
ña kísa ndivi na chiño xa'a ña kísa tǫ'ó na Ndios. 7 Ta ini inka
cuarto ña kúu Cuarto ñaYii Ndino'o, ndasaá kuiti taká'no nǫǫ
ndi'i nasutu xiki'vi ra, ta ñii laá kivi nǫǫ ñii ñii kuiya xiki'vi ra
ini cuarto yó'o. Kivi kixaa ña xiki'vi ra ini Cuarto ñaYii Ndino'o
yó'o, xini'i ra nii kiti tí xa nisǫkǫ ra nǫǫ Ndios. Ta saá xiki'vi ra
xí'in nii yó'o ña sakuchu ni'ni ra ña nǫǫ ndíka sata xaton, xa'a ña
kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi tasutu yó'o, ta xa'a kuachi ña
niki'vi nivi, vará ǫn vása kúndaa ini na tá kuachi kúu ña. 8 Xí'in
ñayó'o Níma Ndios sáná'a ña mii yó, ndí kivi ña xindichi ka ve'e
ñǫ'o mandiado, nǫǫ nixiyo Cuarto ñaYii Ndino'o, nda ñii nivi ǫn
vása ní-kuchiño ki'vi na ini cuarto yó'o, ta ndasaá kuiti ñii taa ta
xikuu tasutu ká'no xikomí ra ndayí xiki'vi ra ña kísa ndivi ra chiño
ña kísa tǫ'ó ra Ndios. 9 Ndi'i ña kundivi saá, ña kúu ña xixa'ni
tasutu kiti tí nisǫkǫ nivi nǫǫ Ndios ta ña nisǫkǫ ra nǫǫ Ndios inka
ña xikomí nivi, ta ndi'i ñayó'o sáná'a ña mii yó nivi na táku kivi
vitin. Saá chi kúndaa ini yó ndí ndi'i ña sókǫ nivi ǫn vása kómí
ña ndee ña nasama ña níma nivi, ta saá mii níma nivi yó'o chíkaa
ka ña kuachi sata na. 10 Ndi'i ña xike'é nivi ña kisa ndivi na ndayí
Ndios ña nitaa taMoisés, ǫn vása ní-kuchiño ña nasama ña níma
nivi. Saá chi ndayí yó'o ndasaá kuiti xa'nda chiño ña xa'a yu kúu
ña va'a kuxu nivi, ta yu kúu ña va'a ko'o nivi, ta ndasaá nakata na
yikí kǫñu na xa'a ña kuchiño kasa ká'no na Ndios. Ta ndi'i ndayí
yó'o kúu ña xa'nda chiño ndasaá va'a ndasa ndii nivi yikí kǫñu na,
ta ǫn vása ní-xikomí ña ndee ña nasama ña níma na. Ta Ndios taxi
ra ña kisa ndivi nivi saá, anda nitǫndaa kivi ña chitóni ra nasama
ra ñayatá yó'o nǫǫ inka ñaxaá ña kúu ña va'a ndino'o.
11 Ta xa kixaa Jesucristo, ta kúu ra tasutu ká'no, ta saá kisa
ndivi ra chiño ká'no ní, ta xa'a ñayó'o kómí nivi ndayí naki'in
na ndi'i ñava'a. Ta niki'vi ra ini ve'e ñǫ'o ña yóo ñoyívi nino, ña
kúu ña ndino'o ta ña va'a ní ka. Chi ǫn siví xí'in nda'a nivi kúu
ña nikuva'a ña; tǫ'on yó'o kóni kachí ña ndí ǫn siví ña ñoyívi
yó'o kúu ña. 12 Jesucristo ñii laá kuiti yichi niki'vi ra ini Cuarto
ñaYii Ndino'o ña nákaa ini ve'e ñǫ'o ñoyívi nino, ta ni ǫn siví

nii tisú'u, ni on siví nii sindiki válí kúu ña nisoko ra noo Ndios.
Ta nii mii ra kúu ña nisoko ra noo Ndios. Ta xí'in nii ra yó'o
nakata ra kuachi nivi na kándixa ña'á, ta saá nduu na nivi na
kua'an ndíka noo ndee ña on vá'a ndi'i saá kivi ña vaxi. 13 Ta
ndayí ña nitaa taMoisés xa'nda chiño ña ndí nasutu xíni ñó'ó
sakuchu ni'ni na nii tisú'u, ta nii sindiki, ta yaa yikí koñu sindiki
válí tí xa'mi na noo nama yuu, ta sakuchu ni'ni na ñii ñii ñayó'o
sata nivi xa'a ña nduu na nandii, ña kukomí na ndayí kuita na
noo Ndios ña kasa to'ó ña'á na. 14 Vará nii kiti yó'o xikomí ña
lo'o ndee ña chindeé ña nivi, ta, ¡nii Jesucristo kua'a ní ka ndee
kómí ña noo nii kiti! Chi xí'in ndee Níma Ndios ña táku ndi'i saá
kivi, Jesucristo nisoko xí'in mii ra noo Ndios, ta nda lo'o on koó
kuachi xikomí ra. Ta saá nii Jesucristo kúchiño nakata ña ndi'i
kuachi yó ta sanduu ndii ña ini yó. Saá chi ña xindikon yó yichi
yatá on vása ní-xikomí ña ndee sakaku ña mii yó noo ña kivi yó.
Ta vitin táku ndíka yó ña kasa chiño yó noo Ndios, taa tatáku ndi'i
saá kivi.
15 Saá chi xí'in ña kisa ndivi Jesucristo, Ndios kindoo ra inka
ñaxaá ña chindú'u ra xí'in nivi ña táxi sanakutá'an va'a nivi xí'in
Ndios. Chi xa'a ña nixi'i Jesucristo, Ndios kisa ká'no ini ra xa'a
kuachi nivi ña ke'é na tixin ñanoó ña kindoo Ndios xí'in nivi.
Ndios nakaxin ra nivi na kándixa Jesucristo ña nduu na sa'ya
ndino'o Ndios, ta kúchiño na naki'in na ndi'i ñava'a ña nika'an
Ndios taxi ra nda'a na. 16 Tá yóo ñii taa ta kúu yivá, ta tayó'o táa
ra ñii tutu noo chíndú'u ra yukú ñava'a naki'in ñii ñii sa'ya ra
kivi nixi'i ra, ta nasa'ya ra on kuchiño naki'in na ñakuíká yivá
na tá'an táku ka yivá na. 17 Tá on ta'án kivi yivá na, ta tutu ña
ká'an xa'a yukú ñava'a naki'in ñii ñii sa'ya ra, tutu yó'o on vása
ndáya'ví ña. 18 Ñayó'o sáná'a noo yó ndí kivi Ndios chindú'u ra
ñanoó kindoo ra xí'in nivi, ta xa'a ña ndáya'ví to'on chindú'u ra
yó'o, xíni ñó'ó kivi kiti ta koni ñó'ó na nii rí. 19 Tá ndi'i nika'an
ndoso taMoisés ndi'i ndayí Ndios noo ndi'i nivi, ta saá ki'in ra
ñii nda'a lo'o yiton tón naní hisopo, ta katón ra nda'a yó'o xí'in
kachi kuá'á, ta sachii ra ñayó'o xí'in nii sindiki ta xí'in nii tisú'u,
ña nasaka xí'in takuií. Ta saá sakuchu ni'ni ra nii yó'o noo to'on
ña kúu ndayí Ndios, ta saá sakuchu ni'ni ra nii yó'o noo nivi na
nakutá'an yó'o. 20 Ta nika'an taMoisés xí'in nivi yó'o, káchí ra
saá: "Nii yó'o ndákuiin ña xa'a to'on va'a kindoo Ndios xí'in mii
yó, ña xá'nda chiño yu kúu ña xíni ñó'ó kasa ndivi ndó", káchí
ra. 21 Ta ñii ki'va saá taMoisés sakuchu ni'ni ra nii kiti yó'o ini
ve'e ño'o mandiado, ta sakuchu ni'ni ra nii yó'o noo ndi'i ña yóo
ini ve'e ño'o ña kúu ña xíni ñó'ó nasutu ña kísa to'ó na Ndios.
22 Ke'é ra saá, chi ndayí Ndios ká'an ña ndí ndi'i ña yóo ini ve'e

ño̱'o ndundii ña xí'in nii̱ kiti̱, ta ndá salo'o kuiti kúu ña o̱n vása xíni̱ ñó'ó ña nii̱ ña ndundii ña. Tá o̱n ko̱ó nii̱ ní-xita̱, ta Ndios o̱n vása kúchiño kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ kua̱chi ni̱vi ña nduu na nandii no̱o̱ ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña ni̱xi'i̱ Jesucristo ta nii̱ ra kómí ña ndee̱ nakata ña kua̱chi ni̱vi

23 Ta saá nasu̱tu̱ xá'ni na kiti̱ ta xíni̱ ñó'ó na nii̱ rí ña ndundii
ndi'i ña yóo ini ve'e ño̱'o, ña kúu ña sáná'a ndasaá yóo mi̱i ve'e
ño̱'o ndino'o ñoyívi ni̱no. Ta ndi'i ña yóo ñoyívi ni̱no xíni̱ ñó'ó
ndundii ña xí'in ña va̱'a ní ka̱ no̱o̱ nii̱ kiti̱. 24 Ta Jesucristo o̱n vása
ní-ki'vi ra ini ve'e ño̱'o ña ki̱sa va̱'a ni̱vi ñoyívi yó'o, ña kúu ña
sáná'a ndasaá yóo ve'e ño̱'o ñoyívi ni̱no. Ta Jesucristo ni̱ki̱'vi ra
mi̱i ñoyívi ni̱no, no̱o̱ ni̱xaa̱ ra ta yóo ra xáku ndá'ví ra xa̱'a̱ yó no̱o̱
Ndios vitin. 25 Ta o̱n vása kua̱'a̱ ní yichi̱ ní-ki'vi ra ñoyívi ni̱no ña
so̱ko̱ xí'in mi̱i ra. Ta Jesucristo o̱n vása ní-ke'é ra nda̱tán ké'é ta̱a
ta̱ká'no no̱o̱ nasu̱tu̱ ñii ñii kui̱ya̱ tá'an kí'vi ra ini Cuarto ñaYii̱
Ndino'o xí'in nii̱ kiti̱ ña sóko̱ ra. 26 Tá ní ke̱'é Jesucristo nda̱tán
ké'é ta̱su̱tu̱ ká'no ñii ñii kui̱ya̱, níkúu, ta saá nda̱ ki̱vi̱ ki̱xá'á ñoyívi
yó'o ta̱nda̱ ki̱vi̱ vitin, xíni̱ ñó'ó kua̱'a̱ ní yichi̱ xo̱'vi̱ ní Jesucristo
ta kua̱'a̱ ní yichi̱ kivi̱ ra, níkúu. Ta vitin ña va̱xi kuyatin ña ki̱vi̱
sondí'í ñoyívi kúu ña, ta Jesucristo ki̱xi ra ta ñii la̱á yichi̱ ni̱so̱ko̱
xí'in mi̱i ra, ta o̱n vása xíni̱ ñó'ó so̱ko̱ xí'in mi̱i ra inka̱ yichi̱, xa̱'a̱
ña Ndios kuchiño sandoo ra kua̱chi ni̱vi. 27 Ta Ndios chi̱ndú'u̱ ra
ndí ñii ñii ni̱vi, ñii la̱á yichi̱ kivi̱ nayó'o, ta saá Ndios kasa nani ra
xa̱'a̱ kua̱chi ñii ñii na. 28 Ta saá Jesucristo ni̱xi'i̱ ra ñii la̱á yichi̱
kuiti, ta ni̱so̱ko̱ xí'in mi̱i ra xa̱'a̱ ña nakata ra kua̱chi kua̱'a̱ ní ni̱vi.
Tá ñii ki̱vi̱ va̱xi ndikó ra ñoyívi yó'o, ta o̱n si̱ví xa̱'a̱ ña nakata ra
kua̱chi ni̱vi kuu ña ndikó ra, ta ña ndikó ra kuu xa̱'a̱ ña saka̱ku ra
ndi'i ni̱vi na kándixa ña'á ta ndáti na ra.

10 Ta nda̱yí Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés xi̱na̱'á, ñayó'o ndasaá
kuiti sáná'a ña xa̱'a̱ ndi'i ñava̱'a ndino'o naki'in yó nda'a̱
Ndios ki̱vi̱ ña va̱xi. Ta nda̱yí yó'o o̱n si̱ví ñava̱'a ndino'o kúu ña.
Vará kísa ndivi ni̱vi nda̱yí yó'o xí'in ña sóko̱ na ñii ñii kui̱ya̱, ta
ña kísa ndivi na nda̱yí yó'o saá, o̱n vása kómí ña ndee̱ ña ndasa
ndii ña ni̱vi no̱o̱ Ndios. 2 Tá ndixa xí'in ña kísa ndivi ni̱vi nda̱yí
yó'o kúu ña kuchiño nduu na ni̱vi na ndii no̱o̱ Ndios, níkúu, ta saá
o̱n vása kani ka̱ si̱ni̱ na ndí ndíso na kua̱chi, ta saá sandakoo na
ña sóko̱ na nii̱ kiti̱ no̱o̱ Ndios ñii ñii kui̱ya̱, níkúu. 3 Ta nda̱ víka̱,
nasu̱tu̱ sóko̱ na nii̱ kiti̱ ñii ñii kui̱ya̱, ta ña ké'é na saá sánaká'án
ña ini ni̱vi ndí na ndíso kua̱chi kúu na no̱o̱ Ndios. 4 Chi nii̱ si̱ndi̱ki̱

xí'in nii tisú'u sóko na, on vása kúchiño ña nakata ña kuachi nivi
ña nduu na nandii noo Ndios.
5 Ta xa'a ñayó'o, Jesucristo kivi kixaa ra ñoyívi yó'o, nika'an ra
xí'in Ndios, kachí ra saá:
On xiin ún ña nivi ka'ni na kiti xa'a ña soko na rí noo ún, ta
ni on xiin ún ña nivi soko na inka ña kómí na
noo ún.
Ñakán saní'i ún yi'i yikí koñu i xa'a ña soko xí'in mii i
noo ún.
6 On vása ní-kusii ini ún xini ún kiti tí xa'mi na noo namá
yuu xa'a ña nisoko na rí noo ún.
Ni on vása ní-kusii ini ún xini ún inka ña nisoko na noo ún
xa'a ña ndoo kuachi na.
7 Ta xa'a ñayó'o nika'an i xí'in ún, káchí i saá: "Tata Ndios,
yó'o yóo i vitin, ña kasa ndivi i ña kóni ún,
ñii ki'va ndatán yóo to'on ún ña nitaa na xina'á xa'a i",
saá kachí Jesucristo xí'in Ndios. 8 Vará xá'nda chiño ndayí Ndios
ña nitaa taMoisés ña sóko nivi noo Ndios, ta vitin kúndaa ini yó
ndí Ndios on vása kúsii ini ra xíni ra ña sóko nivi kiti xí'in nii rí
noo ra, ni on vása kúsii ini ra xíni ra inka ña sóko nivi noo ra, ta ni
on vása kúsii ini ra xíni ra ña xá'mi nivi kiti noo ra xa'a ña ndoo
kuachi na. 9 Ta kúndaa ini yó ndí ña nika'an Jesucristo xí'in Ndios
kivi kachí ra saá: "Yó'o yóo i vitin ña kasa ndivi i ña kóni ún",
ñayó'o kóni kachí ña ndí Jesucristo kindaa ra ndi'i ña sóko nivi
ña kúu ña ká'an ndayí yatá xa'a, ta saá chindú'u ra ñaxaá ña kúu
ña nisoko xí'in mii ra. 10 Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo ña kóni
Ndios ña kúu ña nisoko xí'in mii ra ñii laá yichi kuiti, ta nda ñii ka
yichi on ke'é ka ra saá, ta xa'a ñayó'o Ndios ke'é ra ña xa nduu yó
nivi na ndii noo ra.
11 Ñii ñii kivi nasutu ndíkon na xá'ni na kiti tí soko na noo
Ndios; ta saá ni, nda ñii kivi on vása ndoo kuachi nivi xa'a ña
sóko nasutu yó'o. 12 Ta Jesucristo ñii laá yichi nisoko xí'in mii
ra noo Ndios ña nakata ra kuachi nivi, ta nda ñii ka yichi on
ndikó ka ra soko xí'in mii ra. Tá ndi'i kisa ndivi ra saá, ta ndaa
ra ñoyívi nino, ta xikoo ra táyi tón to'ó ká'no tón ñíndichi siin
kua'á Ndios ñoyívi nino. 13 Ta yó'o yóo ra ndáti ra nda tondaa
kivi ña Ndios sakoyo ra tixin xa'a Jesucristo ndi'i na káni tá'an
xí'in ra. 14 Chi xí'in ña ñii laá yichi Jesucristo nisoko xí'in mii ra,
ta nivi na xa nataxi xí'in mii nda'a Ndios, nayó'o, Ndios sanduu
ra na nivi na nixino ndino'o ñii ki'va ndatán kóni ra. Ndi'i saá
kivi ña vaxi saá koo na. 15 Ta ndixa xíni yó ñayó'o kúu ñandaa,
chi Níma Ndios ndato'on ña yu kúu ña nika'an Ndios, kachí
ra saá:

[16] Ñavạ'a ña kindọo i xí'in nañoo Israel kundivi kivi ña vạxi,
kúu ñayó'o:
Taxi i ndạyí i ña xá'nda chiño i ña koo ña nímạ na,
ta taa i ndạyí yó'o mii sini na.
[17] Ta tuku kạchí Ndios saá:
Ọn naká'án kạ i xạ'ạ kuạchi na, ni ọn naká'án kạ i xạ'ạ ndạ
ñii ña ọn vá'a kẹ'é na,
kạchí Ndios. [18] Ta tọ'on yó'o kóni kachí ña ndí Ndios xa kisa ká'no
ini ra xạ'ạ kuạchi yó. Ta saá ọn vása koni ñó'ó kạ ndạ ñii ña sókọ
yó nọọ Ndios xạ'ạ ña ndoo kuạchi yó.
[19] Ta vitin nañani yó xí'in nákí'vạ yó, xạ'ạ ña nixitạ nii
Jesucristo kivi nixi'i ra nda'ạ tón cruz, ñayó'o táxi kuchiño kuyatin
yó nọọ Ndios, ta saá vitin kómí yó ndạyí ki'vi yó ini Cuarto ñaYii
Ndino'o nọọ yóo Ndios. [20] Chi tá'an mii nixi'i Jesucristo, nindạtạ
mạ'ñó tikọtọ ña sạsi nọọ yó ña ọn vása táxi ya'a yó ini mii Cuarto
ñaYii Ndino'o nọọ yóo Ndios. Ta vitin Jesucristo tákụ ra, ta mii
ra kúu yichi xạá ña nóná ña táxi kuyatin yó nọọ Ndios. [21] Ta
mii Jesucristo kúu tạsụtụ ká'no nọọ ndi'i nave'e Ndios na kúu
mii yó ta xí'in ndi'i nivi na ndíkọn ña'á. [22] Ta xạ'ạ ña kisa ndivi
Jesucristo, vạ'a ná kuyatin yó nọọ Ndios xí'in ña ndino'o ini yó,
ta xí'in ña ndixa ndáa ini yó ra. Chi Jesucristo ndạsa ndii ra nímạ
yó, ta saá kúndạạ ini yó ndí ọn vása ndíso kạ yó kuạchi nọọ ra,
chi ndạtán yóo ña nạkata ra yikí kọñu yó xí'in takuií ndii ndino'o,
saá yóo ña kẹ'é ra xí'in yó nọọ Ndios. [23] Ta saá xí'in ña ndino'o
ini yó ọn sandakoo yó ña ndáa ini yó Ndios, ndạtán yóo ña káchí
yó kándixa yó ra, ta kundati yó ạndạ ná kundivi ña kindọo Ndios
xí'in yó. Chi xíni yó ndí ndixa Ndios kasa ndivi ra ndi'i ña kindọo
ra. [24] Ta ná chikaạ yó ndeẹ xí'in mii yó ña chindeé tá'an yó, ta ná
kuki'vi kạ ini yó koni tá'an yó, ta ná ke'é kạ yó ñavạ'a xí'in tá'an
yó. [25] Ọn ke'é yó ndạtán ké'é sava nivi, chi nayó'o sándakoo na
ña nákutá'an na xí'in tá'an na nọọ kísa tọ'ó na Ndios. Ta saá ni,
ndạ víkạ xíni ñó'ó kạ'ạn yó tọ'on ndạạ ña chikaạ ndeẹ ini tá'an yó
ña vivíi ndaa kạ ini yó Ndios, chi xíni yó ndixa vạxi yatin kivi ña
ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí xọ'vi ní nivi na xíni kasa ndivi ñavạ'a ta ọn xiin na sandakoo na ké'é na ña ọn vá'a

[26] Tá nivi na kándixa ñandạạ xạ'ạ Jesucristo kúu yó, ta saá ni,
ọn xiin yó sandakoo yó ké'é yó ña ọn vá'a, ta saá ọn kọó kạ ndạ ñii
ña kuchiño sọkọ yó nọọ ña kasa ká'no ini Ndios xạ'ạ kuạchi yó.
[27] Ta ñii lạá kuiti ña kuchiño kundati yó kúu ña kuyi'ví ini yó ña
kixaạ kivi ña kasa nani Ndios xạ'ạ kuạchi yó, ta xọ'vi ní yó, ta

koko yó noo ño'o xíxi, chi saá xo'vi nivi na kúu na sáa ini xíni
Ndios. 28 Kúndaa ini yó ndí ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á
káchí ña saá: “Tá ñii taa niya'a ndoso ra ndayí yó'o, ta yóo ovi án
uni nivi na ndákuiin noo nachiño ña kísa ndaa na ndí ndixa tayó'o
ndíso ra kuachi ndeé, ta saá on koó nda ñii ña sakaku tayó'o noo
ña kivi ra.” 29 Ta, ¿án on ndixa ká'no ní ka kuachi ndíso nivi na
chikaa nino Jesucristo?, ta va'a ná yo'vi ka xo'vi nayó'o, saá chi
ni-xiin na nakoni na ya'vi ña nixi'i ra ta nixita nii ra xa'a kuachi
na. Ta nii yó'o kúu ña kísa ndaa xa'a ñaxaá kindoo Ndios xí'in nivi,
ta ñaxaá yó'o chindú'u ndí nii Jesucristo kúu ña sandoo kuachi na.
Ta nivi na on xiin nakoni ñayó'o, ta nivi yó'o yóo na ndatán yóo
nivi na kándiva'a xí'in Níma Ndios, ña kúu ña sáná'a noo nivi ndí
Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra na. 30 Chi xíni va'a yó ndí Ndios nika'an
ra, kachí ra saá: “Ñii laá yi'i kómí i ndayí kasa nani i xa'a kuachi
nivi, ta ndatán yóo ña on vá'a ke'é nivi, saá cha'vi i na.” Ta nika'an
ka ra, kachí ra saá: “Ta yi'i kasa nani i xa'a nivi na kándixa yi'i”,
kachí Ndios. 31 ¡Yiyo ní kivi ña vaxi ndí Ndios, taa tatáku ndino'o,
saxo'vi ra nivi xa'a kuachi na!

32 Ndó'ó, va'a naká'án ndó kivi niya'a, ndasaá kundeé ini ndó
noo ña nixo'vi ndó kivi sakán naki'in ndó to'on va'a xa'a Jesucristo.
33 Sava ndó'ó nixo'vi ní ndó xa'a ña nikandiva'a nivi xí'in ndó ta
saxo'vi na ndó'ó noo inka nivi. Ta inka yichi ndó'ó nixo'vi níma
ndó xíni ndó nivi na nixo'vi ní xa'a ña kándixa na Jesucristo,
tanda nitondaa ndó ñii káchí nixo'vi ndó xí'in na. 34 Nikundá'ví ní
ini ndó xini ndó nivi na ndíkon Jesucristo na xiño'o ini ve'e kaa.
Ta kivi nivi na ndíso chiño kindaa na ndi'i ña xikomí ndó, ta xí'in
ñasii ini ndó kundeé ini ndó noo ña nixo'vi ndó saá, chi kúndaa ini
ndó ndí yóo ñava'a ní ka ñoyívi nino, ña nda ñii kivi on vása ndi'i
xa'a ña kúu ña kindoo Ndios taxi ra nda'a ndó. 35 Ta xa'a ñayó'o,
on vá'a sandakoo ndó ña ndixa ndáa ini ndó Jesucristo, chi kúndaa
ini ndó ndí ñii kivi Ndios ndixa taxi ra ñava'a ndino'o nda'a ndó
chi kándixa ndó ra. 36 Ta saá xíni ñó'ó kundeé ini ndó noo ña yo'vi
ní xó'vi ndó, chi xí'in ñayó'o kísa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta saá
ndixa naki'in ndó ñava'a ña kindoo ra taxi ra nda'a ndó. 37 Chi noo
to'on Ndios ña nitaa na xina'á, Ndios kachí ra saá:

> Kúmani salo'o kivi ta taa ta chitóni i xaa ñoyívi, ndixa xaa ra,
> ta on na'á ní ka ya'a, ta xaa taa yó'o.
> 38 Ta nivi na kúu nandii noo i chi kándixa na yi'i, nivi yó'o
> ndixa ndino'o kutaku na ndi'i saá kivi xí'in i,
> ta nivi na sandakoo yichi i, on vása kusii ini i koni i nivi yó'o,

kachí Ndios noo to'on ra. 39 Ta mii yó, on vása kúu yó nivi na
sándakoo yichi ra xa'a ña kua'an yó yichi noo ndi'i xa'a yó. Chi

mii yó kúu nivi na ndixa ndáa ini Ndios, ta saá sakaku ra yó, ta kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi.

Toʼon yóʼo káʼan xaʼa nivi ndasaá xindaa ini na Ndios kuiya xinaʼá

11 Mii yó ndáa ini yó Ndios, ta xaʼa ñayóʼo xíni yó ndí Ndios ndixa taxi ra ndaʼa yó ña kindoo ra, ña kúu ña ndáti yó naki'in yó; ta ndinoʼo ndáa ini yó ndí ñandaa kúu ña ndáti yó, vará on taʼán kuchiño koni yó ña. [2] Chi naxii síkuá yó xindaa ini na Ndios, ta xaʼa ñayóʼo Ndios kúsii ní ini ra xíni ra na.

[3] Xaʼa ña ndáa ini yó Ndios, kúndaa ini yó ndí xí'in toʼon ra ña xaʼnda chiño ra kisa vaʼa ra ñoyívi yóʼo ta xí'in ñoyívi nino. Ta saá ndi'i ña yóo vitin ña xíto yó xí'in nduchu noo yó nikuvaʼa ña xí'in ña on vása kúchiño koto nivi xí'in nduchu noo na.

[4] Ta taAbel, xaʼa ña xindaa ini ra Ndios, nisoko ra ña vaʼa ní ka noo ña nisoko ñani ra taCaín ndaʼa Ndios, ta saá Ndios kusii ní ini ra xini ra ña nisoko taAbel, ta nikaʼan ra xaʼa tayóʼo ndí kúu ra taa ta ndii noo ra. Vará xa nixi'i taAbel, ta saá ni, ñavaʼa ke'é ra yóʼo sáná'a ka ña mii yó ndasaá xíni ñóʼó kundaa ini yó Ndios.

[5] Ta taEnoc, xaʼa ña xindaa ini ra Ndios, on vása ní-xi'i ra. Ta nda víka, mii Ndios naki'in táku ña'á ra kuaʼan ra xí'in ra ñoyívi nino; ta nda ñii nivi on vása ní-naní'i na yikí koñu ra. Ta toʼon Ndios káchí ña ndí kivi on taʼán ka naki'in Ndios taEnoc ñoyívi nino, taEnoc yóʼo xitaku ra sakusii ra ini Ndios. [6] Ta on kúchiño sakusii yó ini Ndios tá on vása ndinoʼo ndáa ini yó ra. Tá kóni yó kuyatin yó noo Ndios, si'na xíni ñóʼó kandixa yó ndí ndixa táku ra, ta xíni ñóʼó kandixa yó ndí ndixa taxi ra ñavaʼa ndaʼa nivi na kúyatin noo ra.

[7] Kuiya xinaʼá Ndios ndatoʼon ra xí'in taNoé yukía kundoʼo nivi ñoyívi. Ta taNoé, xaʼa ña xindaa ini ra Ndios, ta vará nda ñii kivi on taʼán koon savi, ta kisa vaʼa ra ñii tón barco káʼno xaʼa ña sakaku ra naveʼe ra ini tón barco yóʼo. Ta xaʼa ña xindaa ini ra Ndios saá, taNoé kisa ndivi ra ña xaʼnda chiño Ndios noo ra, ta xí'in ña ke'é ra saá, saná'a ra ndí nivi na on vása kándixa Ndios, ndi'i xaʼa nayóʼo. Ta nivi na kándixa Ndios, naki'in na ñavaʼa ndatán taNoé naki'in ra ñavaʼa ndaʼa Ndios, chi xikuu ra taa ta ndii noo Ndios xaʼa ña xindaa ini ña'á ra.

[8] Ta taAbraham, xaʼa ña xindaa ini ra Ndios, chikaa soʼo ra toʼon ña nikaʼan Ndios xí'in ra kivi kana ña'á ra. Vará on vása ní-kundaa ini ra mí ndixa kúu xiiña noo koʼon ra, ta sandakoo ra ñoo mii ra, ta kuaʼan ra nda nixaa ra noo ñoʼo noo kindoo Ndios xí'in ra taxi ra ndaʼa ra ta ndaʼa nasaʼya ñani síkuá ra. [9] Ta xaʼa ña

ndixa xindaa ini ra Ndios, nixiyo ra xitaku ra ini ve'e mandiado, ndatán xitaku taa ta inka ñoo xíká, saá xitaku ra noo ño'o kindoo Ndios taxi ra nda'a ra. Ñii ki'va saá xitaku sa'ya ra taIsaac, ta ñii ki'va saá xitaku sa'ya ñani ra taJacob, vará nayó'o kúu nivi na xa kindoo Ndios xí'in taxi ra ño'o yó'o nda'a na. 10 Saá ke'é taAbraham chi xindati ra ndí ndixa Ndios taxi ra ña kutaku ra ñoo ña va'a ndino'o ña on vása ndi'i xa'a nda ñii kivi, ñoo ña kúu ña chitóni Ndios ndasaá koo ña, ta Ndios kisa va'a ra ñoo yó'o.

11 Ta xa'a ña xindaa ini ñáSara Ndios, vará xa kua'a ní kuiya xikomí ñá, ta xikuu ñáña'a ñá ni-kuchiño koo sa'ya, Ndios taxi ra ndee ña kukomí ñá ñii sa'ya ñá. Ta saá kundivi xí'in ñá chi ndixa xindaa ini ñá ndí Ndios kasa ndivi ra ña kindoo ra xí'in ñá. 12 Vará taAbraham taa ta xa kua'a ní kuiya xikuu ra, ta on koó ka ndee xikomí yikí koñu ra ña kuchiño kukomí ra sa'ya ra, ta saá ni, kaku sa'ya ra, ta nitondaa ra xikuu ra xii síkuá ndi'i nivi naIsrael. Ta nixina kua'a ní sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta nda ñii nivi on vása ní-kuchiño ka'vi na ndasaá kúu nasa'ya ra chi ví'í ní nivi kúu na. Nayó'o yóo na ndatán yóo kua'a ní kimi ñoyívi nino, yóo na ndatán yóo kua'a ní yotí ña yóo yu'u mini, saá yóo sa'ya ñani síkuá ra.

13 Ndi'i nivi na ndato'on i xa'a yó'o, xa nitondaa kivi ña nixi'i na. Ta kivi nixi'i na, on ta'án naki'in na ña xindati na taxi Ndios nda'a na, ta saá ni, ndatán nixiyo ña xiyita na xito na nda ñii noo xíká ní yóo ñava'a yó'o, saá nixiyo ña, ta xikusii ini na xí'in ñayó'o. Ta nda lo'o on vása ní-sandakoo na ña xindaa ini na Ndios ña ndixa kundivi ña kindoo ra xí'in na. Chi nivi yó'o kundaa ini na ndí ñoyívi yó'o on siví ñoo na xikuu ña, chi nivi na yá'a kua'an kuiti xikuu na. 14 Ta nivi na xáni sini saá, sáná'a na ndí xíka na nándukú na ndixa ña kúu ñoo ndino'o mii na. 15 Ta nivi yó'o, tá níxiyo na nándukú na mii ñoo ña sandakoo na, níkúu, ta saá kuchiño ndikó na no'o na ñoo noo kee na, níkúu. 16 Ta nivi yó'o ndixa on vása ní-ke'é na saá, chi xindati na xaa na kutaku na ñii ñoo ña va'a ní ka ña yóo ñoyívi nino. Ndios xa kisa ndivi ra ñoo va'a yó'o noo kutaku na, ta saá nivi yó'o ká'an na, káchí na xí'in ra: "Yó'ó kúu Ndios mii ndi." Ta Ndios on vása kúka'an noo ra xa'a ña ká'an na saá xí'in ra.

17 Ta kivi Ndios xito ndoso ra taAbraham án ndixa va'a kasa ndivi ra ña xa'nda chiño Ndios noo ra, ta taAbraham, xa'a ña xindaa ini ra Ndios, nixiyo ti'va ra taxi ra sa'ya ra taIsaac ña soko ra tayó'o noo Ndios, vará sa'ya ra yó'o xikuu ra ta ñii laá noo ra. 18 Ta xa kundaa ini ra ndí Ndios xa kindoo ra xa'a tayó'o, kivi kachí ra saá: "Xí'in sa'ya ún taIsaac kaku kua'a ní sa'ya ñani síkuá ún, saá kundivi ña kindoo i xí'in ún", kachí Ndios xí'in

tạAbraham. 19 TạAbraham ndixa nịxịyo ti'va ra ña sọkọ ra sạ'ya ra
nda'ạ Ndios, chi kúndạạ ini ra ndí Ndios kómí ra ndeẹ sanatakụ ra
nịvi na nịxi'ị. Vará tạAbraham ọn vása ní-xa'ni ra sạ'ya ra tạIsaac,
ta tạIsaac ndạtán yóo tạ nịxi'ị nọọ tạAbraham, saá nịxịyo ra, ta
ndạtán yóo tạ sạnatakụ Ndios, saá nịxịyo tạIsaac.
20 Ta tạIsaac, xạ'ạ ña xịndaa ini ra Ndios, ndạtọ'on ra xí'in ọvị
sạ'ya ra tạJacob ta tạEsaú ndí kịvị ña vạxi Ndios ke'é ra ñavạ'a
xí'in ọvị tạyó'o. 21 Ta tạJacob, xạ'ạ ña xịndaa ini ra Ndios, tá xa
yatin kịxaạ kịvị ña kivị ra, ndạtọ'on ra xí'in sạ'ya ñani ra, na kúu
sạ'ya tạJosé, ndí Ndios ke'é ra ñavạ'a xí'in nayó'o. Ta ndị'i nịkạ'ạn
ra, ta saá nịtavi ndaa ra tạtọn ra ta kịsa tọ'ó ra Ndios. 22 Ta tạJosé,
xạ'ạ ña xịndaa ini ra Ndios, tá'an yạchị kạ ña ọn tạ'án kivị ra,
nịkạ'ạn ra xạ'ạ nañoo ra naIsrael ña ndasaá kee na ñoo Egipto ta
ndikó na ñoo mịi na kịvị ña vạxi. Ta saá xạ'nda chiño ra ña kuni'i
na yịkí kọñu ra no'ọ ña xí'in na ta sandúxụn na ña ñoo mịi na.
23 Ta tạMoisés sạkán nịya'a lo'o kạku ra, ta nayivá si'í ra, xạ'ạ
ña xịndaa ini na Ndios, chịkaạ se'é na ra ini ve'e na tịxin ña ụnị
yọọ. Saá kẹ'é na xí'in ra, chi xịni na ndí tạa lo'o tạ livi ní kúu
ra, ta ọn vása ní-yi'ví na nọọ ña xạ'nda chiño tạrey Faraón ña
nịkạ'ạn ra ndí xíni ñó'ó kivị ndi'i natạa válí sạ'ya naIsrael. 24 Ta
tạMoisés, xạ'ạ ña xịndaa ini ra Ndios, kịvị nịtọndạa ra ndụu ra ñii
tạa, nị-xiin ra kutakụ kạ ra ndạtán ñii tạa sạ'ya ña'ạ ñásạ'ya tạrey
Faraón. 25 Ta ndạ víkạ, chịkaạ ini ra nakutá'an ra ñii nduu ra xí'in
nañoo mịi ra naIsrael, na kúu nañoo Ndios. Nạkạxin ra xọ'vị ra
xí'in nayó'o nọọ ña kutakụ ra sakusiị ra ini mịi ra xí'in ña ọn vá'a
ña kútoo nịvi ké'é na ñoyívi yó'o. 26 Ta xạni sịnị ra vạ'a kạ ná xọ'vị
ra nọọ ña vạ'a kutakụ ra ta kukomí ra kuạ'ạ ní ñakuíká ñoo Egipto.
Chi chịkaạ ini ra xọ'vị ra ta sakuka'an na nọọ ra ndạtán saxọ'vị na
ta sakuka'an na nọọ tạa tạ ti'ví Ndios sakạku nịvi, saá chi tạMoisés
xịndati ra ñavạ'a taxi Ndios nda'ạ ra kịvị ña vạxi. 27 Xạ'ạ ña xịndaa
ini tạMoisés Ndios, ọn vása ní-yi'ví ra nọọ ña sáạ ní ini tạrey xíni
ña'á ra. Ta kẹe ra ñoo Egipto, ta xịnakaạ ndeẹ Ndios ini ra ta ọn
vása ní-sandakoo ra kịsa ndivi ra ña kóni Ndios, chi ndạtán yóo
tạa tạ xíto xí'in nduchụ nọọ ra Ndios, saá nịxịyo ra.
28 Xạ'ạ ña xịndaa ini ra Ndios, xạ'nda chiño ra nọọ nịvi nañoo
Israel ña sakana na vikọ Pascua. Ta xạ'nda chiño ra nọọ na ña
ka'ni na tíndikachi, ta saá xí'in nịị rí sakuchu ni'ni na tón yé'é
ve'e na. Ta xạ'ạ ña kịsa ndivi na saá, ọn vása ní-xi'ị ndạ ñii tạa
sạ'ya nọó naIsrael, kịvị nịya'a ñaángel Ndios xạ'ni ña natạa sạ'ya
nọó nañoo Egipto. 29 Xạ'ạ ña xịndaa ini nịvi naIsrael Ndios, nịya'a
nayó'o takuií tá nạní Mịni Kuá'á, saá chi Ndios nạta'ví ra takuií
yó'o ña nạnọnạ rá, ta saá kịndọo nọọ ño'ọ yịchí nọọ nịya'a xạ'ạ na.
Tá natạa naEgipto xịndikọn na sạtạ nayó'o ta nịkị'vi na kuạ'ạn na

nǫǫ yịchí yó'o, ta saá Ndios tạxi ra ña ndịkó takuií nạko'on rá, ta nịkạ'ạ ndi'i natạa naEgipto ini takuií yó'o.
30 Xạ'ạ ña xịndaa ini naIsrael Ndios, nịxika na xịno nduu na kẹ'e
sạtạ nạmạ ñoo Jericó ụxạ kịvị, ta saá kịvị ụxạ nạkǫyo ndi'i nạmạ
yó'o. 31 Ta ñáRahab, ñá nịkị'vi kuạchi xí'in kuạ'ạ ní tạa ñoo Jericó,
ta saá ni, xạ'ạ ña xịndaa ini ñá Ndios, ta xí'in ñatǫ'ó vạ'a nạki'in ñá
natạa naIsrael kịvị kịxi na xịto naní na ñoo Jericó yó'o. Ta xạ'ạ ña
kẹ'é ñá saá, Ndios sạkạku ra ñáyó'o, ta ǫn vása ní-xi'ị ñá ñii káchí
xí'in nịvi nañoo ñá, na nị-xiin kasa ndivi ña kóni Ndios.
32 Ta ǫn vása xínị ñó'ó ní kạ ndatǫ'on ị xí'in ndó xạ'ạ nịvi
na vạ'a xịndaa ini na Ndios. Ǫn nani kạ nǫǫ ị ndatǫ'on ị xạ'ạ
tạGedeón, tạBarac, tạSansón, tạJefté, tạDavid, tạSamuel, ta xạ'ạ
ndi'i naprofeta na nịkạ'ạn ndoso tǫ'on Ndios xịnạ'á. 33 Ta xạ'ạ
ña xịndaa ini na Ndios, sava nayó'o kụndeé na nǫǫ nịvi na inkạ
ñoo na kạni tá'an xí'in na. Ta sava nịvi yó'o kịsa nani na xí'in
ñandạạ xạ'ạ inkạ nịvi. Ta kịvị xịtakụ kạ na ñoyívi yó'o, sava nịvi
yó'o nạki'in na sava ñavạ'a ña kịndǫo Ndios xí'in na taxi ra nda'ạ
na. Sava nịvi yó'o, Ndios tạxi ra ndeẹ nda'ạ na ña nạkasi na yu'ụ
tíleón ña nị-xa'ni ña'á rí. 34 Ta sava nayó'o ndạ'va na ño'ǫ ña ndeé
ní xíxị. Sava nayó'o nịkạku na nǫǫ nịvi na kóni ka'ni ña'á xí'in
espada. Vará sava nayó'o xịkuu na nịvi na lo'o ndeẹ xịkomí, ta
Ndios tạxi ra ndeẹ nda'ạ na ña kụndeé na kạni tá'an na ta kụchiño
na nǫǫ natropa na inkạ ñoo. 35 Ta sava náña'ạ, nịxi'ị nave'e ná, ta
Ndios sạnatakụ ra nayó'o ta xịtakụ tuku na xí'in ná.
Ta sava nịvi yǫ'vị ní nịxǫ'vị na, ta ǫn vása ní-ndukú na sakạku
xí'in mịi na nǫǫ ña kivị na, chi ndixa ndáti na natakụ na ñii kịvị
vạxi, ta saá kutakụ na ñii ñoo ña vạ'a ní kạ. 36 Ta sava nayó'o yǫ'vị
ní nịndo'o na, kuạ'ạ ní nịvi nịkusiki ña'á ta kạni ní ña'á na xí'in
kuártá. Sava nayó'o xịno'ni na xí'in cadena ta xịño'o na ini ve'e
kạa. 37 Ta sava nayó'o yǫ'vị ní nịxi'ị na xí'in yụụ ña kǫon nịvi na.
Sava nayó'o kini ní nịxi'ị na, chi xí'in sierra sịin xạ'nda mạ'ñó ña'á
na, inkạ nayó'o xạ'ni ña'á na xí'in espada sịin. Ta sava nayó'o
xịndixin na ñiị tíndikachi, ta sava nayó'o xịndixin na ñiị títịsú'ụ,
saá xịtakụ ndá'ví na, ta nịxịyo ní ña sándi'i ini na, ta nịvi na ǫn
vása kándixa Ndios ndeé ní sạxǫ'vị na nayó'o. 38 Ta nịvi ñoyívi
yó'o ǫn vása ndáyạ'ví kutakụ na xí'in nịvi yó'o na kúu na yǫ'vị ní
nịxǫ'vị xạ'ạ ña xịndaa ini na Ndios. Nịvi na nịxǫ'vị ní yó'o nịxika
na yukụ yịchí ta nịxika na yukụ yúyú, xịtakụ na tịxin kavuạ, xịño'o
na tịxin yavị, saá xịtakụ na, chi ǫn kǫó ve'e na ní-xiyo. 39 Vará
Ndios nịkạ'ạn ra tǫ'on vạ'a ní xạ'ạ nịvi yó'o chi ndixa xịndaa ini
na ra, ta ndạ ñii nịvi yó'o, kịvị xịtakụ na ñoyívi yó'o, ǫn vása
ní-naki'in na ña kịndǫo Ndios taxi ra nda'ạ na. 40 Xạ'ạ ñavạ'a ká'no
chịtónị Ndios taxi ra nda'ạ yó, nịvi yó'o xínị ñó'ó kundati na ndạ

tondaa kivi ña ñii káchí naki'in na ñavaa'a ká'no yó'o xí'in yó, chi kivi saá nivi yó'o ta xí'in mii yó, tondaa yó nduu yó nivi na nixino ndino'o noo Ndios.

Toon yó'o ká'an ndí Ndios táxi ra ña xo'vi nivi na kúu saa'ya ra

12 Ta saá xa xíni yó ndí nixiyo kuaa'a ní nivi na ndákuiin xaa'a Ndios, nivi yó'o ndatán yóo na xíno nduu mii yó, saá yóo na, saá chi ndatán xitaku na ñoyívi yó'o sáná'a ka ña mii yó ndí xíni ñó'ó kundaa ndino'o ini yó Ndios. Ta saá ná sandakoo yó ké'é yó ndi'i ña on vá'a, chi ña on vá'a kúu ña chíko'ni mii yó. Ta ñii ki'va saá ná sandakoo yó ndi'i ña sási noo yó ña on xiin taxi koon ndíka yó kasa ndivi yó ña kóni Ndios. Ta saá ná chikaa yó ndee ini yó ña vivíi kundikon yó yichi Ndios xí'in ña ndino'o ini yó. [2] Ná chikaa ini yó ndasaá kuiti xaa'a Jesucristo, chi tayó'o kúu taa ta táxi ña vivíi ndáa ini yó Ndios, ta chíndeé ra yó ñii ñii kivi ña vaa'a ka vaxi kua'no ña ndáa ini yó Ndios, anda tondaa ña xino ña ndatán kóni ra. Ta Jesucristo kundeé ini ra xí'in ña kuka'an noo ra kivi nixi'i ra nda'a tón cruz, chi kundaa ini ra ndí tá xa ndi'i ña nixo'vi ra, ta saá kixaa ña kutú ñasii ini ra. Ta saá nataku ra, ta vitin yóo ra noo táyi tón ká'no tón ñíndichi siin kua'á Ndios ñoyívi nino.

[3] Xíni ñó'ó vivíi kani sini ndó xaa'a ña yo'vi nindo'o Jesucristo, ta ndasaá nixo'vi ní ra ke'é nivi na on vá'a na ni-xiin koni ña'á, ta saá ni, kundeé ini ra noo ndi'i ñayó'o. Ta saá, xí'in ña xáni sini ndó saá, kuu ndó nivi na on nandikó ini, ni on sandakoo ndó ña ndixa ndáa ini ndó Jesucristo. [4] Vará yo'vi ní xó'vi ndó tixin ndee ña on vá'a ña káni tá'an xí'in ndó, ta saá ni, on taa'án tondaa ndó ña kivi ndó, ndatán nixi'i Jesucristo. [5] ¿Án xa nandoso ndó to'on ña nikaa'an Ndios xí'in nivi na kúu saa'ya ra? Chi noo to'on ra, Ndios kachí ra saá:

> Saa'ya mii i kúu ún, tá sándo'o i yó'ó ta vaa'a vivíi sakuá'á ún ña sáná'a i yó'ó xí'in ña ndó'o ún saá.
> Ta on sanakava ní ún ini ún tá kivi ká'an i to'on yo'vi xí'in ún xaa'a ña on vá'a ké'é ún.
> [6] Ndi'i nivi na kí'vi ní ini i xíni i, na kúu saa'ya i, ta sándo'o i na ña sakuá'á na ndasaá kundeé na noo ña on vá'a,
> ta saá ke'é na ñavaa'a ña kóni i, ta ndixa saxo'vi i nayó'o kivi ké'é na ña on vá'a,

kachí Ndios. [7] Xíni ñó'ó kundeé ndó xí'in ña xó'vi ndó, chi xí'in ña xó'vi ndó, Ndios sáná'a ra ndó'ó ndasaá sakuá'á ndó kundeé ndó noo ña on vá'a, ta vivíi kundikon ndó yichi ra, ta ña ké'é ra saá

xí'in ndó sáná'a ña ndí ndó'ó kúu ndó sa̱'ya ndino'o Ndios. Saá chi
ndi'i na kúu yivá ndáto̱'on na xí'in sa̱'ya na ta sándo'o na sa̱'ya na
xa̱'a̱ ña sakuá'á na vivíi kutaku̱ na. 8 Ndixa Ndios ndáto̱'on yo̱'vi̱ ra
xí'in ndi'i ni̱vi na kúu sa̱'ya ndino'o ra, ta sándo'o ra nayó'o. Ta
Ndios tá o̱n vása ké'é ra saá xí'in ndó, ta saá ñayó'o sáná'a ña
ndí o̱n si̱ví sa̱'ya ndino'o ra kúu ndó. 9 Tá ki̱vi̱ xi̱kuu yó naválí, ta
nayivá yó ñoyívi yó'o nda̱to̱'on na to̱'on yo̱'vi̱ xí'in yó, ta sa̱ndo'o
na yó xa̱'a̱ ña sakuá'á yó ke'é yó ñava̱'a. Ta xa̱'a̱ ña ke̱'é na saá
xí'in yó, ki̱sa to̱'ó yó na. Ta saá ndixa xíni̱ ñó'ó chikaa̱ so̱'o ní ka̱ yó
to̱'on ña ká'a̱n Yivá yó Ndios, ta̱ yóo ñoyívi ni̱no, ta saá kuchiño
kutaku̱ yó xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi. 10 Ta lo'o kuiti kui̱ya̱ ki̱vi̱
ni̱xi̱yo válí yó, nayivá yó ñoyívi yó'o ni̱ka̱'a̱n na to̱'on yo̱'vi̱ xí'in
yó, ta sa̱ndo'o na yó ki̱vi̱ ke̱'é yó ña o̱n vá'a. Ta nayivá yó ke̱'é na
saá xí'in yó chi xáni si̱ni̱ na ndí xa̱'a̱ ñava̱'a mi̱i yó kúu ña. Ta Ndios
sándo'o ra mi̱i yó chi xíni̱ ra yu kúu ñava̱'a ndino'o chindeé mi̱i
yó ña nduu yó ni̱vi na ndii ta na yi̱i nda̱tán yóo mi̱i ra. 11 Ta ki̱vi̱
Ndios sándo'o ra mi̱i yó xí'in ña táxi ra ña yo̱'vi̱ ndó'o yó, ta o̱n
vása kúsi̱i ini yó ña ndó'o yó saá, ta nda̱ víka̱, ñayó'o sákuchuchú
ní ña ini yó. Ta saá ni, tá va̱'a sakuá'á yó kundeé yó no̱o̱ ña o̱n vá'a
ta ke'é yó ñava̱'a nda̱tán kóni Ndios, ta saá nduu yó ni̱vi na koo
ñava̱'a ini, ta kuu yó ni̱vi na ke'é ñava̱'a xí'in inka̱ ni̱vi.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ni̱vi na chíkaa̱ ni̱no̱ ñava̱'a sání'i Ndios na

12 Ña̱kán o̱n sandakoo ndó ké'é ndó ña kóni Ndios, ta ndukú
ndó no̱o̱ ra ña taxi ra ndee̱ ra nda'a̱ ndó ña va̱'a kundiko̱n ndó yichi̱
ra. 13 Ta ko'o̱n ndó yichi̱ nda̱kú, ta saá chikaa̱ ndó ndee̱ ini ni̱vi na
vitá ndíko̱n yichi̱ Jesucristo, xa̱'a̱ ña vivíi ka̱ kundiko̱n na yichi̱ ra.
14 Xíni̱ ñó'ó nandukú ndó ndasaá va̱'a kutá'an ndó xí'in ndi'i
ni̱vi. Ta sandakoo ndó ndi'i ña o̱n vá'a, ta xí'in ñandii ini ndó kasa
ndivi ndó ña kóni Ndios, chi ni̱vi na o̱n vása ndii no̱o̱ Ndios, nda̱ ñii
ki̱vi̱ o̱n vása koni na ra xí'in nduchu̱ no̱o̱ na. 15 Ndi'i ndó, koto va̱'a
ndó xí'in tá'an ndó ta chindeé tá'an ndó ña nda̱ ñii ndó o̱n kuxíká
ndó no̱o̱ Ndios, saá chi tá kuxíká ndó no̱o̱ Ndios, ta saá o̱n naki'in
ndó ñava̱'a saní'i ra ndó'ó. Koto va̱'a xí'in mi̱i ndó ko̱to̱ ndá koo ñii
ndó'ó kuu ndó ni̱vi na sakaku kua̱chi, ta saá kua̱chi yó'o sakani
tá'an ña ndó'ó ta sati̱ví ña ndó'ó. 16 Ndó'ó nata̱a, o̱n ki̱'vi ndó xí'in
ña'a̱ ñá o̱n si̱ví ñásí'í ndó kúu. Ndó'ó náña'a̱, o̱n ki̱'vi ndó xí'in ta̱a
ta̱ o̱n si̱ví yi̱i ndó kúu. Ta o̱n kani ini ndó ndí o̱n vása ndáya̱'ví
to̱'on Ndios, o̱n ke'é ndó nda̱tán ke̱'é ta̱Esaú xi̱na̱'á, chi ta̱Esaú xa̱'a̱
ña kúu ra sa̱'ya no̱ó yivá ra xi̱komí ra nda̱yí naki'in ra ñava̱'a nda'a̱
yivá ra, ta ta̱yó'o na̱sama ra nda̱yí yó'o no̱o̱ ña naki'in ra ñii la̱á

kọ'ọ ñaxíxi. 17 Ta ndó'ó xa kụndạạ ini ndó ña nịndo'o ra, saá chi
kịvị nạndikó ini ra ta ndụkú ra naki'in ra ñavạ'a nda'ạ yivá ra, ta
saá nị-kuchiño kạ yivá ra taxi ra ñavạ'a yó'o nda'ạ ra. Vará ndeé ní
nịxaku ra, ta saá ni, nị-kuchiño kạ yivá ra nasama ra ña xa kẹ'é ra.
18 Ta ña nịndo'o naxịị síkuá yó xịnạ'á ọn sịví ñii kúu ña xí'in ña
tákụ ndó'ó vitin. Chi ndó'ó ọn vása ní-xaạ yatin ndó yukụ ña nạní
Sinaí, ta naxịị síkuá yó nịxaạ yatin nayó'o ta xịni na nọọ xíxị ño'ọ
nọọ naa ní yukụ yó'o, ta ndeé ní káni tạchị. 19 Ta xịnị sọ'o naxịị
síkuá yó ña nịndạ'yi tón trompeta, ta xịnị sọ'o na tọ'on ña nịkạ'ạn
Ndios xí'in na. Tá'an mií xínị sọ'o na tọ'on Ndios ña ká'ạn ra xí'in
na, ta saá xạku ndá'ví na nọọ ra ña ọn kạ'ạn kạ ra xí'in na, 20 chi
tọ'on ña ká'ạn ra xá'nda chiño ra nọọ na, ọn vása ní-kundeé ini
na konị sọ'o na ña, chi tọ'on yó'o káchí ña saá: "Táná kundọsọ
ñii nịvi án ñii kitị nọọ ño'ọ yukụ Sinaí yó'o, ta xínị ñó'ó kivị nịvi
yó'o án kitị yó'o xí'in yụụ ña koon na, án xí'in yitọn tón sịịn nó",
saá kạchí Ndios xí'in na. 21 Ña xịni na ta xịnị sọ'o naxịị síkuá yó
naIsrael yó'o, ta nịyị'ví ní na, ta ạndạ tạMoisés nịkạ'ạn ra, kạchí ra
saá: "Ndeé ní yí'ví ị ndạ kísin nịno ị xí'in ña", kạchí ra.
22 Ọn sịví ndạtán nịndo'o naxịị síkuá yó naIsrael yó'o kúu ña
ndó'o ndó vitin, chi mịị ndó xa kụyatin ndó yukụ ña nạní Sion
nọọ yóo ñoo Ndios, tạa tạtákụ. Ta mịị ñoo yó'o ndạtán yóo ñoo
Jerusalén ña nákaạ ñoyívi nịno, saá yóo ña, nọọ yóo kuạ'ạ ní mil
naángel kísa ká'no na Ndios. 23 Ta ñoo yó'o yóo ndó nọọ nákutá'an
ndó xí'in nịvi na kúu sạ'ya Ndios, na nịkạ'yị kịvị nọọ libro yịị Ndios
ñoyívi nịno. Ta xa kụyatin ndó nọọ Ndios, tạa tạ kísa nani ndi'i
kuạchi nịvi ñoyívi yó'o, ta xa kụyatin ndó nọọ ndi'i nịvi na vạ'a na
xa nịxi'ị na kúu na sạnduu Ndios nayịị. 24 Ta xa kụyatin ndó nọọ
Jesucristo, chi xí'in tạyó'o Ndios kịndọo ra inkạ ñaxạá ña chịndú'ụ
ra xí'in nịvi ña taxi sanakutá'an vạ'a na xí'in Ndios vitin. Chi nịị
Jesucristo ña nịxịtạ nda'ạ tón cruz tạxi ña nduu nịvi na ndii nọọ
Ndios, ta nịị yó'o kómí kạ ña ndeẹ nọọ nịị tạAbel ña nịxịtạ xịnạ'á.
25 Ta saá koto vạ'a ndó, ọn xaa nọọ ndó Ndios, tạa tạ ká'ạn
xí'in ndó. NaIsrael xịnạ'á ọn vása ní-kaku nayó'o nọọ Ndios xạ'ạ
ña nị-xiin na kandixa na ra, kịvị nịkạ'ạn ra xí'in na nọọ yóo yukụ
Sinaí ñoyívi yó'o. Ta mịị yó, tá ọn xịin yó kandixa yó Jesucristo,
tạa tạ ká'ạn xí'in yó ndạ ñoyívi nịno, ndixa ndạ lo'o ọn kạku yó
nọọ ra. 26 Ta xịnạ'á kịvị nịkạ'ạn Ndios, ta tọ'on ra sạtạan ña ñoyívi
yó'o, ta vitin ká'ạn ra, káchí ra saá: "Vạxi ñii kịvị, ta ñii lạá kạ
yichị sạtạan ị ñoyívi nọọ ño'ọ, ta sạtạan ị ñoyívi nịno", káchí ra.
27 Tá ña nịkạ'ạn Ndios tọ'on yó'o ndí inkạ yichị sạtạan ra ñoyívi
yó'o, kúndạạ ini yó ndí ndi'i ña kịsa vạ'a ra ña kúu ña kivi sakanda
ra, ndi'i xạ'ạ ndi'i ñayó'o. Ta saá ndi'i ña ọn kívi sakanda ra
kindọo ña ndi'i saá kịvị ña vạxi. 28 Ta yichị nọọ xá'nda chiño Ndios

kutakṵ yó xí'in ra, ndạ lo'o ọn sakanda ra ñayó'o. Ta xạ'ạ ñayó'o
xíni̱ ñó'ó kạ'ạn yó: “Táxa'vi ún, Tata Yivá yó Ndios”, ta vạ'a ná
kasa ká'no yó ra xí'in ña ndino'o ini yó xạ'ạ ña sakusii̱ yó ini ra, ta
chinóo síkón yó ñatọ'ó ra. 29 Saá ke'é yó, chi Ndios yóo ra ndạtán
yóo ño'ọ xíxi̱ ña xá'mi ta sándi'i xạ'ạ ndi'i ña ọn vá'a.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndasaá xíni̱ ñó'ó kutakṵ yó ña sakusii̱ yó ini Ndios

13 Ndó'ó ni̱vi na kándixa Jesucristo, ọn sandakoo ndó ña ndixa
kí'vi ini ndó xíni tá'an ndó, chi ndạtán yóo ñani mii̱ ndó saá
yóo ndó xí'in tá'an ndó. 2 Ta ọn nandoso ndó ña vạ'a naki'in ndó
ni̱vi na kixaạ ve'e ndó. Chi xi̱nạ'á sava ni̱vi vạ'a nạki'in na inkạ
ni̱vi, vará ọn vása ní-kundạạ ini na ndí naángel na ki̱xi nọọ Ndios
kúu na nạki'in na.
3 Ọn nandoso ndó xạ'ạ ni̱vi na ñó'o ini ve'e kạa xạ'ạ ña ndíkọn
na Jesucristo. Chindeé ndó nayó'o, ta ndạtán yóo ña ñó'o mii̱ ndó
ini ve'e kạa xí'in na, saá chindeé ndó na. Kani si̱ni̱ ndó xạ'ạ ni̱vi na
xó'vi̱ ní ké'é inkạ ni̱vi xí'in na, ta chindeé ndó na, ndạtán yóo ña
xó'vi̱ mii̱ ndó xí'in na, saá chindeé ndó nayó'o.
4 Ta ndi'i ni̱vi xíni̱ ñó'ó kundạạ ini na ndí ña ndáyạ'ví ní ta yii̱
ní nọọ Ndios kúu ña tondạ'ạ tạa xí'in ña'ạ. Ta tạa tạ yóo ñásí'í ọn
vá'a ki̱'vi ra xí'in inkạ ña'ạ, ta ña'ạ ñá yóo yii̱ ọn vá'a ki̱'vi ñá xí'in
inkạ tạa. Ta saá ñii ñii nayó'o xíni̱ ñó'ó vivíi taxi ndino'o xí'in
mii̱ na nda'ạ tá'an na. Saá chi Ndios kasa nani ra xạ'ạ tạa tạ kí'vi
kuạchi xí'in ña'ạ ñá ọn si̱ví ñásí'í ra kúu, án ña'ạ ñá kí'vi kuạchi
xí'in tạa tạ ọn si̱ví yii̱ ñá kúu.
5 Ọn sandi'i ní ini ndó xạ'ạ ña ndukú ndó kukomí ndó kuạ'ạ ní
si̱'ún. Ndạ víkạ, ná kusii̱ ini ndó xí'in ña kómí ndó, chi saá kạchí
Ndios: “Ndi'i saá ki̱vi̱ yóo i̱ xí'in ndó. Ndạ lo'o ọn sandakoo i̱ ndó'ó
ndạ ñii ki̱vi̱”, kạchí Ndios. 6 Ñạkán kúchiño kạ'ạn yó xí'in ndino'o
ini yó, kachí yó saá:

“Mii̱ Ndios kúu tạa tạ yóo chíndeé yi̱'i̱,
ta saá ndạ lo'o ọn kuyi̱'ví i̱
ndạ yukú nọọ ña ọn vá'a ndukú ni̱vi ke'é na xí'in i̱”,

saá kachí yó.
7 Naká'án ndó xạ'ạ ni̱vi na xi̱ndiso chiño nọọ ndó na kúu na
ndạtọ'on xạ'ạ tọ'on Ndios xí'in ndó, ta sạná'a na ndó'ó ndasaá vivíi
kundikọn ndó yichi̱ ra. Kani si̱ni̱ ndó ndasaá vivíi xi̱takṵ na ñoyívi
yó'o, ta ndasaá vivíi xi̱ndaa ini na Ndios ndi'i saá ki̱vi̱. Ta mii̱ ndó
xíni̱ ñó'ó kundikọn ndó yichi̱ Ndios ndạtán xi̱ndikọn nayó'o.
8 Jesucristo ọn vása násama ra. Ñii yóo ra ndạtán ni̱xi̱yo ra
xi̱nạ'á, saá yóo ra vitin, ta saá koo ra ndi'i saá ki̱vi̱ ña vạxi. 9 Ọn

taxi ndó ña sandá'ví inka̱ ni̱vi ndó'ó xí'in ña sáná'a na ndó'ó inka̱ to̱'on ña o̱n vása yóo yu'ú xí'in to̱'on Ndios. Ndios ndixa ké'é ra ñava̱'a xí'in mi̱i yó, ta ñava̱'a yó'o kúu ña chíkaa̱ ndee̱ níma̱ yó. Ta nda̱yí ña xá'nda chiño ña ká'a̱n xa̱'a̱ yu kúu ña va̱'a kuxu yó, ta yu kúu ña o̱n vá'a kuxu yó, ta nda̱yí yó'o o̱n vása chíndeé ña mi̱i yó ña kutaku̱ yó nda̱tán kóni Ndios.

10 Ta mi̱i yó kúu yó ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ Jesucristo, ta ta̱yó'o ni̱so̱ko̱ ndi'i xí'in mi̱i ra nda'a̱ tón cruz, tón ni̱xi̱yo nda̱tán ni̱xi̱yo na̱ma̱ yi̱i ve'e ño̱'o mandiado no̱o̱ ni̱so̱ko̱ nasu̱tu̱ kiti̱ kui̱ya̱ xi̱na̱'á. Ta xa̱'a̱ ña kándixa yó Jesucristo ta ñii yóo yó xí'in ra, vitin xa ndo̱o kua̱chi yó, ta nákutá'an va̱'a yó xí'in Ndios. Ta nasu̱tu̱ na o̱n xi̱in kandixa Jesucristo, ta kísa chiño ka̱ na no̱o̱ nda̱yí yatá ña xa̱'nda chiño ta̱Moisés, ta ña ké'é na saá o̱n vása chíndeé ña nayó'o ña kutá'an va̱'a na xí'in Ndios. 11 Ñii ñii ku̱i̱ya̱ ta̱ká'no no̱o̱ nasu̱tu̱ xi̱ni'i ra ni̱i kiti̱ ta xi̱ki̱'vi ra ini Cuarto ñaYi̱i Ndino'o ve'e ño̱'o mandiado xa̱'a̱ ña taxi ra ni̱i yó'o ña so̱ko̱ ra ña no̱o̱ Ndios ña nakata ña kua̱chi ni̱vi; ta saá yi̱kí ko̱ñu kiti̱ tí ni̱xi'i̱ yó'o xi̱xa'mi na ña ñii xiiña ña xíká lo'o no̱o̱ ñoo no̱o̱ xi̱taku̱ ni̱vi. 12 Ta ñii ki̱'va saá, Jesucristo ni̱xo̱'vi̱ ra ta ni̱xi'i̱ ra ñii xiiña ña xíká lo'o no̱o̱ ñoo Jerusalén. Ta xí'in ni̱i ra ña ni̱xi̱ta̱ nda'a̱ tón cruz, Ndios nákata ra kua̱chi ni̱vi. 13 Ña̱kán va̱'a kee yó ñoo no̱o̱ táku̱ ni̱vi na o̱n xi̱in kandixa Jesucristo, ta ko̱'o̱n yó nakutá'an yó xí'in ra ñii xiiña ña xíká lo'o no̱o̱ ñoo yó'o. Ta saá ñii káchí xo̱'vi̱ yó xí'in ña sakuka'an ni̱vi no̱o̱ yó, nda̱tán ni̱xo̱'vi̱ mi̱i ra. 14 Chi o̱n ko̱ó nda̱ ñii ñoo ñoyívi yó'o ña koo ndi'i saá ki̱vi̱ no̱o̱ kindo̱o yó kutaku̱ yó. Ta saá mi̱i yó kóni ní yó ki̱'vi yó ñoo xa̱á ña va̱xi no̱o̱ kutaku̱ yó ndi'i saá ki̱vi̱. 15 Xa̱'a̱ ña yóo Jesucristo táku̱ ra níma̱ yó vitin, ná kasa ká'no yó Ndios ndi'i saá ki̱vi̱, ta kachí yó saá: “Ndios kúu Ta̱a ta̱Ká'no ní no̱o̱ yó”, saá kachí yó. Ta to̱'on ña ká'a̱n yó xí'in ndino'o níma̱ yó saá, nda̱tán yóo ñava̱'a sóko̱ yó no̱o̱ Ndios, saá yóo ña. 16 O̱n nandoso ndó ke'é ndó ñava̱'a, ta xí'in ña kómí ndó chindeé ndó ni̱vi na o̱n ko̱ó ña kómí, chi nda̱tán yóo ña sóko̱ ndó no̱o̱ Ndios, saá yóo ña chíndeé ndó ni̱vi, ta xí'in ña ké'é ndó saá sákusi̱i ndó ini Ndios.

17 Kasa ndivi ndó ña ndúkú na ndíso chiño no̱o̱ ndó, ta kasa ni̱no̱ xí'in mi̱i ndó xa̱'a̱ ña vivíi kasa ndivi ndó ña ká'a̱n na xí'in ndó. Saá chi na ndíso chiño no̱o̱ ndó o̱n vása sándakoo na ña vivíi ndáa na ndó'ó, chi to̱nda̱a ñii ki̱vi̱ koni̱ ñó'ó kuita nayó'o nataxi na kuenda no̱o̱ Ndios xa̱'a̱ chiño ki̱sa ndivi na. Ta ndó'ó kasa ndivi ndó ña kóni na, ta saá nayó'o xí'in ña si̱i ini na kuchiño na kasa ndivi na chiño na. Ta ndó'ó xíni̱ ñó'ó vivíi kasa ndivi ndó chiño no̱o̱ na xa̱'a̱ ña o̱n kuchuchú ini na. Saá chi, tá o̱n vása vivíi kísa ndivi ndó chiño saá, ta ña ma̱ni̱ kúu ña no̱o̱ mi̱i ndó.

18 Ọn sandakoo ndó ká'ạn ndó xí'in Ndios xạ'ạ ndị. Chi xíni vạ'a
ndị ndí ọn kọó kuạchi ndíso ndị, ta chíkaạ ini ndị ke'é ndị ndasaá
kuiti ñandạạ ndi'i saá kịvị. 19 Ta yị'ị xáku ndá'ví ị nọọ ndó ña kạ'ạn
ndó ndukú ndó nọọ Ndios, ña yạchị taxi ra xaạ tuku ị nọọ ndó.

Tọ'on yó'o kúu tọ'on sondí'í nọọ tutu yó'o

20 Ta xạ'ạ ña kẹ'é Jesucristo ña nịxịtạ nịị ra nda'ạ tón cruz,
Ndios kịndọo ra ñii ñavạ'a ká'no xí'in yó ndi'i saá kịvị ña
vạxi. Ndios tạa tạ táxi ñavạ'a nákaạ ini yó kúu tạa tạ sạnatakụ
Jesucristo, Tạa tạKá'no nọọ yó. Ta Jesucristo ndáa ra mịi yó
ndạtán yóo ñii tạa tạ vivíi ndáa ndikachi sạnạ ra. 21 Yị'ị ndúkú ị
nọọ Ndios, ña taxi ra ndeẹ ra nda'ạ ndó xạ'ạ ña kuchiño ndó kasa
ndivi ndó ña kóni ra. Ta xí'in ña kísa chiño Jesucristo ini yó, ná
sanduu ra yó nịvi na sakusiị ini Ndios. Ta xạ'ạ ñayó'o, ná kasa
ká'no ní yó Jesucristo ndi'i saá kịvị. Saá ná koo ña.
22 Nañani yó xí'in nákị'vạ yó, xáku ndá'ví ị nọọ ndó, ndí xí'in ña
ká'no ini ndó chikaạ sọ'o ndó tọ'on ña nịtaa ị nọọ tutu yó'o. Chi
ọn vása ní-taa ị kuạ'ạ ní tọ'on nọọ tutu yó'o. 23 Ta kóni ị ndatọ'on ị
xí'in ndó'ó ña kundạạ ini ndó ndí ñani yó tạTimoteo, xa kẹe ra ve'e
kạa ta xa yóo ndíkạ ra vitin. Táná kixaạ yạchị ra nọọ yóo ị yó'o, ta
saá xaạ ra xí'in ị ña koto ndị ndó'ó.
24 Ta tí'ví ndị tọ'on ña chindeé ndó nọọ ndị ndi'i nịvi na ndíso
chiño nọọ ndó, ta tí'ví ndị tọ'on ña chindeé ndó nọọ ndị ndi'i
nañani yó xí'in nákị'vạ yó na ndíkọn Jesucristo. Ta nañani yó xí'in
nákị'vạ yó na kándixa Jesucristo, na tákụ ñoo estado Italia, tí'ví na
tọ'on ña chindeé na ndó'ó.
25 Ná ke'é Ndios ñavạ'a xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ña nitaa taSantiago

TaSantiago ti'ví ra to'on yó'o
ña chindeé ra na kándixa Jesucristo

1 Yi'i kúu taSantiago, taa ta kísa chiño noo Ndios xí'in noo
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Táa i tutu yó'o ña ti'ví i to'on
va'a chindeé i ndó'ó nañoo yó naIsrael, na nixita ní'nó na táku
ndi'i saá xiiña noo ño'o ñoyívi yó'o.

Ña kóni Ndios kasa ndivi yó kivi kíxaa ñaxó'vi noo yó

2 Nañani yó xí'in nákí'va yó na kándixa Jesucristo, ná kunakaa
ñasii ini ndó kivi kíxaa ndi'i saá noo ña xó'vi noo ndó. 3 Saá chi
kúndaa ini yó ndí ndi'i saá noo ña xó'vi kúu ña xíto ndoso mii yó
án ndixa kándixa ka yó Jesucristo. Ta xí'in ñayó'o sákuá'á yó nduu
yó nivi na kundeé xí'in ña yo'vi, ta on sandakoo yó yichi va'a. 4 Tá
on vása sandakoo yó yichi va'a, vará kua'a ní ña xó'vi yó, ta saá
nduu yó nivi na va'a nixaa xa'no noo Ndios, kuu yó nivi na on vása
xíni ñó'ó ka inka noo ndee ña kasa ndivi na ña káchí ini Ndios.
5 Ta yóo ñii ndó'ó, ta kúmani xí'in ndó ñandíchí vaxi noo Ndios,
ta va'a ndukú ndó ña noo Ndios, ta ndixa taxi ra ñandíchí nda'a
ndó. Saá chi taa ta va'a ini kúu Ndios, on vása kúchiton ra nda
ñii nivi, ta táxi ra ñandíchí nda'a ndi'i nivi na ndúkú ña noo ra;
ñandíchí yó'o kúu ña xíni ñó'ó ñii ñii nivi ña va'a kutaku na
ndatán kóni Ndios. 6 Ta kivi ndúkú yó ñandíchí noo Ndios, ta xíni
ñó'ó kandixa ndino'o ini yó ndí ndixa taxi ra ña xíni ñó'ó yó nda'a
yó. Ta on vá'a kaka ovi ini yó, chi ndatán yóo takuií tá kánda xíno
noo mini, ta kua'an rá yó'o ta kua'an rá kaa, ke'é tachi xí'in rá, saá
yóo nivi na xíka ovi ini. 7 Ta nivi na xíka ovi ini nda mani kundati
na naki'in na ñava'a ndúkú na noo Ndios, chi Ndios on taxi ra ña
nda'a na. 8 Chi nivi na xíka ovi ini, vitin xáni ini na: “Yichi yó'o
kúu ña va'a ní”, ta inka kivi tuku xáni ini na: “Va inka yichi yó'o
kúu ña va'a ka”, ta saá tuku tuku násama na yichi noo xíka na.
9 Ta ndó'ó, nañani yó án nákí'va yó na kúu nandá'ví ta kándixa
ndó Jesucristo, ná kunakaa ñasii ini ndó, chi naná'no kúu ndó noo
yichi Ndios. 10 Ta ndó'ó, nañani yó án nákí'va yó na kúu nakuíká,
ná kunakaa ñasii ini ndó chi nákoni ndó nandá'ví kúu ndó noo
Ndios. Ndatán yóo yita ña ndúta yuku, ta yachi ndí'i xa'a ña, saá

yóo nivi nakuíká, chi on vása kundeé ñakuíká nivi koo ña ndi'i saá kivi vaxi. 11 Tá xitaan vaxi kana ño'o, ta kíxá'á ndeé ní chíkaa ña
ka'ni, ta yuku kuíi kíxá'á ña yíchi ña, ta yita livi kóyo ña noo ño'o,
ta ndí'i xa'a ña. Ñii ki'va saá kundo'o nakuíká, kísa chiño na ta livi
ní táku na, ta ñii kuiti kixaa ña kivi na.

Yóo ñayo'vi koto ndoso ña mii yó

12 Nákaa va'a ñasii níma nivi na kúndeé ini xí'in ndi'i ñayo'vi
xíto ndoso ña'á, ta vará nda yo'vi ní xó'vi na, ta on vása sándakoo
na kándixa na Jesucristo. Ta saá Ndios cha'vi ra nivi yó'o xí'in
ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi, chi saá yóo to'on ña
nika'an ra chindú'u ra kundivi xa'a nivi na kí'vi ní ini xíni ña'á.
13 Tá yóo ñii ndó'ó xáni ini ndó ke'é ndó ña on vá'a, ta on kani ini
ndó ndí Ndios kúu taa ta chínda'á ndó'ó ke'é ndó saá. Chi Ndios
nda lo'o on vása xáni ini ra ke'é ra ña on vá'a, ni on vása chú'u ra
nivi ke'é na ña on vá'a. 14 Ta ña káchí ini mii yó kúu ña chínda'á
mii yó ke'é yó ña on vá'a, ta sándá'ví ña mii yó kasa ndivi yó ña on
vá'a. 15 Táná kasa ndivi yó ña on vá'a ña kúsii ini yó, ta saá nakava
yó kuachi, ta kixá'á yó taxi xí'in mii yó kutaku yó ña on vá'a. Ta
xa'a ñayó'o kua'an yó yichi noo ndañó'ó yó ta on kuchiño kutaku
yó xí'in Ndios.
16 Ndó'ó nataa ñani yó xí'in ndó'ó náña'a ki'va yó, kí'vi ní ini i
xíni i ndó'ó. Ndáto'on i xí'in ndó: On sandá'ví xí'in mii ndó. 17 Chi
ndi'i ña ndino'o va'a kómí yó ta naki'in ka yó, Yivá yó Ndios táxi
sii ra ña nda'a yó. Ta Ndios kúu taa ta kisa va'a ndi'i ña kúu ño'o
yé'e ña yóo ñoyívi nino. Ta mii Ndios on vása yóo ra ndatán yóo
ña yé'e kisa va'a ra, saá chi ndásava yóo ña nákasi noo ña yé'e
yó'o, ta on vása tívi ka noo ña ta nákoo kundati. Ta Ndios, on koó
ña kúchiño nasama ña'á, ta ni on vása násama xí'in mii ra. 18 Xa'a
ña kándixa yó to'on ra ña kúu ñandaa, ta Ndios sanduu ra mii yó
sa'ya ra, ta ndasa ra mii yó nivi xaá. Ta saá kúu yó nanoó noo ndi'i
inka ña ndasa xaá Ndios kivi ña vaxi.

Ñayó'o ká'an xa'a yichi ndaa noo Ndios

19 Ndó'ó nañani yó xí'in nákí'va yó, chikaa so'o ndó ña ka'an i
xí'in ndó vitin: Ndi'i ndó xíni ñó'ó sakuá'á ndó koni so'o ndó ña
ká'an inka nivi xí'in ndó; tá kóni ndó ndakuiin ndó yu'u na, ta
si'na kani va'a sini ndó ndá to'on kúu ña va'a ndakuiin ndó yu'u
na. Ta on kama ní saa ini ndó xí'in nivi. 20 Chi táná saa ini yó xí'in
inka nivi, ta on kívi kasa ndivi yó ña kóni Ndios. 21 Ñakán tava ndó
ndi'i ña on vá'a ñó'o ka ini ndó xí'in ndi'i ñakini ñó'o ka níma ndó,

ta ndixa sandakoo ndó ké'é ndó ndi'i ña o̱n vá'a. Ta xí'in ñato̱'ó
naki'in ndó to̱'on Ndios ña ni̱ka̱'a̱n ra xí'in yó. Chi to̱'on Ndios yó'o
kómí ña ndee̱ ña saka̱ku ña mi̱i yó.
22 O̱n sandá'ví xí'in mi̱i ndó. Tá ndasaá kuiti xíni̱ so̱'o ndó to̱'on
Ndios, o̱n vása ndáya̱'ví ní ñayó'o. Saá chi ndixa xíni̱ ñó'ó kasa
ndivi yó ña ká'a̱n to̱'on Ndios, ta ko̱'o̱n yó yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño
ra. 23 Ni̱vi na kuiti xíni̱ so̱'o to̱'on Ndios, ta o̱n vása kísa ndivi na
ña ká'a̱n to̱'on ra, nayó'o yóo na nda̱tán yóo ñii ta̱a ta̱ ndasaá kuiti
xíto ra no̱o̱ ra no̱o̱ yu̱tátá. 24 Chi ta̱yó'o kuiti xíto ra no̱o̱ ra, ta saá
kée ra kua̱'a̱n ra, ta o̱n vása ndí'i ini ra ndasa ndii ra no̱o̱ ra, ta
kama nándoso ra ndasaá káa no̱o̱ ra. 25 Ta ni̱vi na o̱n vása nándoso
to̱'on Ndios ña xi̱ni̱ so̱'o na, ta chíkaa̱ na ndee̱ nándukú na kasa
ndivi na ña xá'nda chiño to̱'on yó'o, ta xa̱'a̱ ña ké'é na ñayó'o,
kunakaa̱ ñasi̱i ini na. Chi to̱'on Ndios ña va̱'a ndino'o kúu ña, ta
kómí ña ndi'i ndee̱ ra ña chindeé ña mi̱i yó ña o̱n vása ka'nda
chiño ka̱ ñandiva̱'a no̱o̱ yó.
26 Tá yóo ñii ndó ta xáni si̱ni̱ ndó va̱'a ndíko̱n ndó yichi̱ Ndios,
ta o̱n vása násita xí'in mi̱i ndó no̱o̱ ndi'i ña o̱n vá'a ka̱'a̱n ndó, ta
na sándá'ví xí'in mi̱i kúu ndó, chi no̱o̱ Ndios o̱n vása ndáya̱'ví
yichi̱ kua̱'a̱n ndó. 27 Tá kua̱'a̱n yó yichi̱ nda̱a̱ ña ndáya̱'ví no̱o̱ Yivá
yó Ndios, ta ndixa kasa ndivi yó ñava̱'a ta chindeé yó ndi'i ni̱vi na
xó'vi̱, na kúu naválí xi̱ndá'ví na o̱n ko̱ó yivá si'í, ta na kúu náña'a̱
ná ni̱xi'i̱ yii̱, ta kundaa yó xí'in mi̱i yó ña o̱n ke'é yó ña o̱n vá'a
nda̱tán ké'é ni̱vi ñoyívi yó'o.

Xíni̱ ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó ndi'i ni̱vi

2 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, ndó'ó kúu na kándixa Jesucristo,
Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, ta̱ kómí ndi'i ndee̱ va̱'a. Ta xa̱'a̱ ña kándixa
ndó saá, o̱n vá'a naka̱xin ndó ni̱vi, saá chi ñii ki̱'va xíni̱ ñó'ó kuki'vi
ini yó koni yó nandá'ví xí'in nakuíká. 2 Tá nákutá'an yó ve'e no̱o̱
kísa ká'no yó Ndios, tá xíto yó ñii ta̱kuíká ni̱ki̱'vi ra no̱o̱ ndóo yó,
ta ndíxin ra tiko̱to̱ ña va̱'a ña yá'ví ní, ta nákaa̱ se'e̱ ña yé'e nda'a̱
ra, ta tuku xíto yó va̱xi inka̱ ta̱a, ta̱yó'o kúu ñii ta̱ndá'ví, ta ndíxin
ra tiko̱to̱ lá'lá yatá, ta ndá'ví ní káa ra, 3 ta mi̱i yó kama ní ta va̱'a
ní to̱'ó kua̱'a̱n yó naki'in yó ta̱kuíká, ta ká'a̱n yó xí'in ra, káchí yó
saá: “Koo ún, tata, yó'o yóo táyi̱ tón va̱'a koo ún”, káchí yó xí'in ra.
Ta xí'in ta̱ndá'ví síín ká'a̱n yó xí'in ra, káchí yó saá: “Kundichi ún
nda̱ kaa̱, án no̱o̱ ño'o̱ yó'o va̱'a koo ún”, káchí yó xí'in ra. 4 Tá saá
kísa ndivi yó xí'in ni̱vi, ñayó'o sáná'a ndí nákaxin yó ni̱vi chi va̱'a
ka̱ na̱ki'in yó nakuíká no̱o̱ nandá'ví. Nda̱tán yóo nachiño na o̱n
vása va̱'a kísa nani kua̱chi, saá yóo mi̱i yó, tá nákaxin yó ni̱vi.

5 Nañani yó xí'in nákiṯ'vạ yó, konị sọ'o vạ'a ndó ña ká'ạn ị xí'in
ndó: Ndios nịkạ'ạn ra ndí nandá'ví ñoyívi yó'o kuu nakuíká nọọ
ra xạ'ạ ña kándixa na Jesucristo. Ta nịvi na kándixa yó'o kúu na
kutakụ xí'in ra ta ka'nda chiño na xí'in ra nọọ ndi'i ña yóo, chi saá
yóo tọ'on ña nịkạ'ạn Ndios chịndú'ụ ra kundivi xạ'ạ nịvi na kí'vi
ní ini xíni ña'á. 6 Ta mịi ndó, ọn vá'a ké'é ndó chi kísa nịnọ ndó
nandá'ví. ¿Án ọn sịví nakuíká kúu na sáxọ'vị ní ndó'ó, ta chíkaạ
na kuạchi xạ'ạ ndó nọọ nachiño ña sando'o na ndó'ó? 7 ¿Án ọn
sịví mịi nakuíká yó'o kúu na ká'ạn tọ'on ọn vá'a ta kúsiki na kịvị
Jesucristo, Tạa tạKá'no nọọ yó?
8 Nọọ tọ'on Ndios ña nịtaa tạMoisés xịnạ'á, yóo ndạyí ña kúu ña
ká'no vạ'a nịkạ'ạn Ndios, káchí ña saá: "Ñii kị'va ndạtán kí'vi ini
ndó xíni ndó xí'in mịi ndó, saá kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an
ndó." Tá ndino'o ini ndó kísa ndivi ndó ndạyí yó'o, ta saá vạ'a
ké'é ndó. 9 Tá nákạxin kạ ndó nịvi ta náki'in vạ'a kạ ndó nakuíká
nọọ nandá'ví, ta nákuiso ndó kuạchi, chi yá'a ndoso ndó ndạyí
Ndios. 10 Ta saá, tá yóo nịvi na kísa ndivi ndi'i ndạyí Ndios ña
nịtaa tạMoisés, ta yá'a ndoso na ñii lạá kuiti ndạyí yó'o, ta xạ'ạ
ñayó'o nákuiso na kuạchi nọọ Ndios. Ñii kị'va ndạtán nịya'a ndoso
na ndi'i ndạyí Ndios, saá yóo kuạchi ndíso na nọọ Ndios. 11 Saá chi
ñii lạá Ndios kúu tạa tạ xạ'nda chiño ndi'i ndạyí. Xạ'nda chiño ra:
"Ọn vá'a kụsụn ñii tạa xí'in ñii ña'ạ ñá ọn sịví kúu ñásí'í ra, ta
ni ọn vá'a kụsụn ñii ña'ạ xí'in ñii tạa tạ ọn sịví yịi ñá kúu." Ta
tuku xạ'nda chiño Ndios: "Ọn vá'a ka'ni ñii nịvi inkạ nịvi." Ta saá
ká'ạn ị xí'in ndó, tá ñii tạa xạ'ni ra ñii nịvi vará ọn vása ní-kisịn ra
xí'in inkạ ña'ạ ñá ọn sịví kúu ñásí'í ra, ta tạyó'o nákuiso ra kuạchi
nọọ Ndios, chi ndạtán yóo tạa tạ nịya'a ndoso ndi'i ndạyí, saá yóo
ra. 12 Xíni ñó'ó koto vạ'a yó xạ'ạ tọ'on ká'ạn yó ta xí'in ña ké'é
yó. Saá chi vạxi ñii kịvị Ndios kasa nani ra xạ'ạ kuạchi yó. Ta
xí'in tọ'on ña xạ'nda chiño Jesucristo, kasa nani ra ña, chi tọ'on
ña xá'nda chiño Jesucristo kómí ña ndeẹ ña chindeé ña mịi yó ña
ọn ka'nda chiño kạ ñandivạ'a nọọ yó. 13 Ta kixaạ kịvị kasa nani
Ndios xạ'ạ kuạchi yó, Ndios ọn kundá'ví ini ra koni ra nịvi na ọn
vása ní-kundá'ví ini xịni inkạ nịvi. Ta nịvi na kụndá'ví ini xịni inkạ
nịvi, Ndios kundá'ví ini ra koni ra na. Ña kúndá'ví ini yó xíni tá'an
yó kúu ña xíni ñó'ó ní nọọ Ndios, saá chi xí'in ña kúndá'ví ini ra
xíni ra nịvi kasa nani ra kuạchi na.

Xíni ñó'ó kasa ndivi yó tọ'on Ndios, ọn sịví koni sọ'o kuiti yó tọ'on ra

14 Nañani yó xí'in nákiṯ'vạ yó, tá kuiti ká'ạn yó: "Yị'ị kándixa ị
Jesucristo", káchí yó, ta ọn vása kísa ndivi yó chiño vạ'a ña sáná'a

ña ndixa kándixa yó ra, ta tọ'on ká'ạn yó ndí kándixa yó, ọn vása
ndáyạ'ví ña nọọ Ndios, ni ọn kúchiño ña sakạku ña mịi yó. 15 Saá
chi tá xíto yó yóo ñii ñani yó án ñii kị'vạ yó, ta ọn kọó ña kundixin
na, ni ọn kọó ña kuxu na, 16 ta káchí yó xí'in na: "Nakutá'an yó
inkạ kịvị. Vạ'a koo ún, ta vạ'a ná koo tikọtọ kundixin ún chi vịxin
ní, ta kuạ'ạ kuxu ún ndạ xáa ini ún", káchí yó xí'in na, ta ọn vása
taxi yó ña xínị ñó'ó na nda'ạ na, ta ndạ mạnị ká'ạn yó tọ'on yó'o
xí'in na, chi ọn vása ndáyạ'ví ña. 17 Tá ndasaá kuiti ká'ạn yó
kándixa yó Jesucristo, ta ọn vása kísa ndivi yó chiño vạ'a ña kóni
Ndios, ndạ mạnị ká'ạn yó kándixa yó Jesucristo, chi tọ'on vịchí
kuiti kúu ña.
18 Tá ñii ndó ká'ạn, káchí ndó: "Yóo nịvi na kándixa Jesucristo,
ta ọn kọó chiño vạ'a ké'é na. Ta yóo inkạ nịvi na kándixa
Jesucristo, ta kísa ndivi na chiño vạ'a ña kóni Ndios", káchí ndó.
Ta yị'ị ká'ạn ị, tá ọn kọó chiño vạ'a ké'é nịvi, ta saá ọn kọó ña
kómí na sáná'a na ndí ndixa kándixa na Jesucristo. Ta nịvi na ké'é
chiño vạ'a, nayó'o kómí na ñavạ'a sáná'a na ndí ndixa kándixa na
Jesucristo. 19 Tá yóo inkạ ndó ká'ạn, káchí ndó: "Kándixa ị yóo ñii
lạá Ndios." Ta ndó'ó ká'ạn saá, vará vạ'a kándixa ndó, ta xínị ñó'ó
kundạạ ini ndó ndí ñii kị'va saá ndi'i ñaníma ndivạ'a kándixa ña
yóo ñii lạá Ndios, tạndạ kísin ña chi yí'ví ña xạ'ạ ñayó'o. 20 Nañani
yó xí'in nákị'vạ yó, ọn kí'ví ní kani sịnị ndó. Xínị ñó'ó kundạạ ini
ndó ndí ndạ mạnị kúu ña kándixa ndó Jesucristo tá ọn vása kísa
ndivi ndó chiño vạ'a ña kóni Ndios kasa ndivi yó. 21 ¿Án ọn vása
náká'án ndó ndasaá kẹ'é tạAbraham, xịị síkuá yó kuịyạ xịnạ'á?
Chi tạyó'o chịkạạ sọ'o ra, ta kạndixa ra tọ'on ña nịkạ'ạn Ndios
xí'in ra, ta kịsa ndivi ra ña sọkọ ra sạ'ya ra tạIsaac nọọ Ndios.
Ta xạ'ạ ñayó'o, Ndios nịkạ'ạn ra ndí tạAbraham kúu ra tạa tạ
vạ'a ndino'o nọọ Ndios. 22 Ta vitin kúndạạ ini ndó ndí xínị ñó'ó
nakutá'an ña kạndixa ra xí'in ña kịsa ndivi ra ndạtán kóni Ndios,
ta xạ'ạ ña chiño vạ'a kịsa ndivi ra, nịtọndạa ra ña xịndaa ndino'o
ini ra Ndios. 23 Ta saá kụndivi ña nịkạ'ạn tọ'on Ndios ña káchí:
"TạAbraham kạndixa ra Ndios, ta xạ'ạ ñayó'o, Ndios nịkạ'ạn ra
ndí tạAbraham kúu tạa tạ ndii tạ ọn kọó kuạchi ndíso nọọ ra",
káchí tọ'on Ndios. Ta xạ'ạ ña kịsa ndivi ra ñayó'o, nịkạ'ạn nịvi saá:
"TạAbraham kúu tạa tạ náta'an vạ'a xí'in Ndios."
24 Ñạkán kúndạạ ini yó Ndios ká'ạn ra ndí nịvi na vạ'a ndino'o
kúu yó nọọ ra, chi kándixa yó ra ta kísa ndivi yó tọ'on ra. 25 Ta
yóo inkạ tọ'on ña ndátọ'on xạ'ạ ñii ña'ạ ñá nạní Rahab, kuịyạ
xịnạ'á nịxịyo ñá ta xạ'ạ sị'ún nịkịsịn ñá xí'in kuạ'ạ ní tạa. Ta Ndios
nịkạ'ạn ra ndí nduu ñáña'ạ vạ'a ndino'o nọọ ra xạ'ạ ña chịndeé ñá
naIsrael; chi nạki'in vạ'a ñá ọvị tạa tạ nịxạ'ạn xíto naní ñoo Jericó.
Saá chi ñáRahab tạan se'é ñá natạa yó'o ini ve'e ñá, ta chịndeé ñá

na nikaku na noo nañoo Jericó, ta saá kuchiño ndikó na kuano'o
na noo ndáti inka nataa tá'an na. 26 Toon yó'o sáná'a ña mii yó
ndí ña xíni ñó'ó ní kúu ña kasa ndivi yó chiño va'a ña kóni Ndios.
Ta vitin va'a ná kani sini ndó xa'a inka ña sáná'a, ndí yikí koñu yó
xí'in níma táku kómí yó, on kuchiño ta'vi tá'an ña, saá chi tá on
koó níma táku kómí yó, ta nivi nixi'i kúu yó. Ta saá kúndaa ini yó
tá ndixa kándixa yó Ndios, ta on kuchiño ta'vi tá'an ña kándixa yó
ra xí'in ña kísa ndivi yó chiño ña kóni ra.

Xíni ñó'ó koto va'a yó xa'a too'on ka'an yó

3 Nañani yó xí'in nákí'va yó, va'a ndasaá kuiti lo'o ndó ndukú
ndó kuu ndó nivi na sáná'a too'on Ndios. Saá chi Ndios kasa
nani ra xa'a too'on ña sáná'a nivi, ta yo'vi ní ka saxo'vi ra nivi na
sáná'a ña on siví ñandixa kúu, ta ndixa yo'vi ka xo'vi nayó'o noo
inka nivi na kándixa too'on Ndios. 2 Ndi'i mii yó kua'a ní yichi
nákava yó kua'a ní kuachi. Tá kúchiño naní'i yó nivi na nda ñii
yichi on vása ká'an nda ñii too'on on vá'a, ta nivi yó'o ndixa kúu na
nava'a ndino'o. Tá ndixa va'a kúchiño nivi xá'nda chiño na noo
too'on ká'an na, ta ñii ki'va saá kuchiño nivi yó'o ka'nda chiño na
noo ndi'i ña on vá'a kóni ke'é yikí koñu na. 3 Ta vitin kani sini ndó
xa'a ña sáná'a ñii kaa ña chíkaa yó yu'u tíkuáyí ña nasita yó rí.
Ñii kaa lo'o ní kúu ña, ta xí'in ñakaa yó'o kúchiño ka'nda chiño yó
noo kiti ká'no yó'o ña koon rí xí'in yó noo kóni mii yó. 4 Ta inka
ña ndátoon i xí'in ndó, kani sini ndó xa'a tón barco. Ta tón ká'no
ní kúu nó, vará nda xíni ñó'ó nó tachi ndeé ní ña sakanda ña nó
koon nó, ta xí'in ñii yiton lo'o tón naní timón káva na tón barco
yó'o ña koon nó noo kóni mii taa ta káva tón barco. 5 Ta ñii ki'va
saá ndó'o yó xí'in too'on ña ká'an yó. Saá chi lo'o ní yáa kómí yó
ña táxi kama ní ka'an yó too'on, ta vará nda lo'o ní yáa kómí yó,
ta ña ndeé ní kúu ña noo ndi'i yikí koñu yó. Ndatán yóo ñii ño'o
lo'o chíín ña xíxi, ta kúchiño ña ka'mi ña ñii yuku ká'no noo yóo
kua'a ní yiton, saá yóo yáa yó, chi kúchiño ña sandi'i ña xa'a kua'a
ní nivi. 6 Ndatán yóo ño'o xíxi, saá yóo too'on ká'an yó. Chi yáa yó
táxi ña ka'an yó ndi'i saá noo too'on ña on vá'a, ta ndi'i ndee too'on
on vá'a yó'o vaxi ña noo mii ñaníma ndiva'a ká'no, ta kúchiño ña
kasa kini ña ta sativí ña mii yó ndi'i saá kivi táku yó ñoyívi yó'o.
7 Ndixa mii yó nanivi xíni va'a yó ndasaá ka'nda chiño yó noo ndi'i
saá noo kiti tí yóo ñoyívi yó'o, kiti tí kúu tíyukú, kiti tí yóo ndixin,
kiti tí ñóo tixin noo ño'o xíka, xí'in ndi'i kiti tí ñó'o ini takuií. 8 Ta
nda ñii nivi on kiví ka'nda chiño na noo too'on ña vaxi noo yáa mii
na. Chi yáa yó ña táxi ka'an yó too'on on vá'a, kómí ña ndee ndiva'a
ña ka'an ña too'on xati ña satakué'e ini nivi. 9 Noo yáa yó vaxi too'on

ña kísa ká'no yó Yivá yó Ndios. Ta tuku mii noo yáa yó vaxi to'on
ña ká'an yó sátavi chi'ña yó inka nivi. Ta on vá'a ka'an yó saá, chi
Ndios kúu taa ta kisa va'a ndi'i nivi ndatán yóo mii ra. 10 Nañani
yó xí'in nákí'va yó, on vá'a kasa ndivi yó saá ña kée ovi noo to'on
yu'u yó. Chi on vá'a ka'an yó to'on ña satavi chi'ña nivi, ta tuku
kee to'on yu'u yó ña ka'an yó ná ke'é Ndios ñava'a xí'in nivi. 11 Ta
va'a kani sini ndó ña sáná'a ñii pozo noo vaxi takuií. Ndatán yóo
pozo yó'o, saá yóo yu'u yó xí'in to'on ká'an yó. Saá chi ñii pozo
noo káku takuií visi, on kiví kaku takuií yo'va ini ña. 12 Ñandixa
kúu ña, on vása kiví koon tíaceituna nda'a tón higo, ta ni on vása
kiví koon kui'i higo nda'a tón uva. Ñakán tá yóo ñii pozo, on kiví
ñii káchí kaku takuií visi xí'in takuií yo'va ini ña.

Ñayó'o ká'an xa'a ñandíchí ña vaxi noo Ndios

13 Tá yóo ñii ndó'ó, ta xáni sini ndó nivi ndíchí ní kúu ndó ta
kúndaa ini ndó yichi Ndios, ta saá xíni ñó'ó ke'é ndó ñava'a, ta
to'ó ní kutaku ndó, ta xí'in ñayó'o saná'a ndó ndí ndixa ñandíchí
Ndios kómí ndó. 14 Tá yóo ñii ndó'ó, ta kuíni ini ndó xíni ndó inka
nivi, ta káchí ini ndó kúu ndó na kúchiño ka noo inka nivi, ta saá
on vá'a kasa ká'no xí'in mii ndó ña kani sini ndó ndí nandíchí ní
kúu ndó, chi on siví ñandaa kúu ña xáni sini ndó. 15 Saá chi tá xáni
sini mii ndó ndí nivi ndíchí ní kúu ndó, ta ña xáni sini ndó saá on
siví ña vaxi noo Ndios kúu ñayó'o, ñandíchí mii ndó yó'o kuiti
ñandíchí nivi ñoyívi yó'o kúu ña, saá chi ñandiva'a ká'no táxi ña
kani sini ndó ndí nivi ndíchí ní kúu ndó. 16 Saá chi tá yóo nivi na
kuíni ini xíni tá'an, ta káchí ini na kúu na na kúchiño ka noo inka
nivi, ta noo táku nayó'o on koó ñato'ó na xí'in inka natá'an na, chi
yóo ndi'i saá noo ña on vá'a ké'é na. 17 Ta nivi na kómí ñandíchí
ña vaxi noo Ndios, nayó'o kúu nivi na ké'é ñava'a noo Ndios, to'ó
táku na, on vása káni tá'an na xí'in inka nivi, na va'a ini kúu na
xí'in inka nivi, ta kúndá'ví ini na xíni na inka nivi, ta sáná'a na noo
nivi ñava'a ña xíni na ke'é na, ta on vása nákaxin na nivi, ni on
vása kúu na nivi na vatá án na ovi yu'u. 18 Ta nivi na vivíi táku
xí'in tá'an, ta ñii kí'va saá ndúkú na ta chíndeé na ña vivíi kutaku
inka nivi xí'in tá'an na, nayó'o kúu na kísa ndivi ña kóni Ndios, ta
Ndios káchí ra ndí nayó'o kúu nivi na va'a ndino'o.

On kúchiño kundikon yó yichi Ndios, ta ñii káchí kundikon yó yichi ñoyívi yó'o

4 ¿Míkía vaxi ña táxi kani tá'an ndó xí'in tá'an ndó? Ndi'i ña
on vá'a ña kúsii ini ndó ke'é ndó, ñayó'o káku ña níma mii

ndó. Ña o̱n vá'a ña yóo níma̱ ndó, ndi'i saá ki̱vi̱ káni tá'an ña xí'in
ndó, chi kóni ña ka'nda chiño ña no̱o̱ ndó. 2 Ndó'ó kísa kuíni̱ ndó
xí'in inka̱ ni̱vi xa̱'a̱ ña kómí na, chi kóni ndó kukomí ndó kua̱'a̱ ní
ñakuíká. Ta o̱n ki̱ví kukomí ndó ña, ta xa̱'a̱ ñayó'o sákaku ndó
kua̱chi xí'in tá'an ndó, ta káni tá'an ndó xí'in na, ta xá'ni ndó ni̱vi,
chi kísa yi̱chi̱ ini ndó xa̱'a̱ ña kómí na. O̱n vása kómí ndó ña kóni
ndó chi o̱n vása ndúkú ndó ña no̱o̱ Ndios. 3 Chi tá yóo ña ndúkú
ndó no̱o̱ Ndios, ta o̱n vása náki'in ndó ña, saá chi ndasaá kuiti
ndúkú ndó ñakuíká kóni mi̱i ndó ña koni̱ ñó'ó ndó no̱o̱ káchí ini
mi̱i ndó, ta o̱n vása ndúkú ndó ña kóni Ndios. 4 ¡Ndó'ó kúu ni̱vi na
o̱n vása ndino'o kí'vi ini xíni ndó Ndios! ¿Án o̱n vása kúndaa̱ ini
ndó, ndi'i ni̱vi na náta'an va̱'a xí'in ñoyívi yó'o o̱n kúchiño kuu na
ni̱vi na náta'an va̱'a xí'in Ndios? Saá chi ni̱vi na kúsii̱ ini kísa ndivi
ndi'i ña o̱n vá'a ña kísa ndivi ni̱vi ñoyívi yó'o, ni̱vi yó'o kúu na o̱n
xi̱in chikaa̱ so̱'o to̱'on Ndios, ni o̱n xi̱in na koni na ra. 5 Xíni̱ va̱'a
yó to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á kúu ñandaa̱ ña káchí ndí Níma̱
Ndios ña chi̱kaa̱ ra ini ndi'i mi̱i yó na kándixa ña'á, kí'vi ní ini ña
xíni ña mi̱i yó, ta nda̱ lo'o o̱n xi̱in ña kuxíká yó no̱o̱ Ndios. 6 Ta
Ndios ká'no ní ñava̱'a taxi ra nda'a̱ yó ña chindeé ra yó kundeé yó
no̱o̱ ña o̱n vá'a, chi kí'vi ní ini ra xíni ra mi̱i yó. Káchí to̱'on ra saá:
“Ndios o̱n xi̱in ra koni ra ni̱vi na kísa ká'no xí'in mi̱i; ta va̱'a ní ka̱
chíndeé ra ni̱vi na to̱'ó ní ini no̱o̱ ra”, káchí to̱'on Ndios. 7 Ña̱kán
xíni̱ ñó'ó kandixa ndó Ndios ta kasa ndivi ndó ña kóni ra. Ta no̱o̱
ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no xíni̱ ñó'ó kasa ndee̱ xí'in mi̱i ndó, ta kasa téé
ndó níma̱ ndó ña o̱n chikaa̱ so̱'o ndó ña ká'a̱n ña, ni o̱n kasa ndivi
ndó ña kóni ña, ta saá ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no yó'o kama kee ña
ko̱'o̱n ña no̱o̱ ndó. 8 Kuyatin ndó no̱o̱ Ndios, ta saá Ndios kuyatin
ra no̱o̱ ndó. Ndó'ó na ké'é ña o̱n vá'a, sandakoo ndó ndi'i ña o̱n
vá'a ké'é ndó. Ta ndó'ó ni̱vi na o̱vi̱ yu'u̱, vitin xíni̱ ñó'ó sandakoo
ndó yichi̱ ñoyívi yó'o ta ndino'o ini ndó ko̱'o̱n ndó yichi̱ Ndios.
9 Ná kuchuchú ini ndó ta ná kuaku ndó xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ke̱'é ndó.
Ná sandakoo ndó ña kúsii̱ ní ini ndó xíni ndó ñoyívi yó'o, ta nduu
ndó ni̱vi na kuchuchú ini, ta ndikó ini ndó xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ke̱'é
ndó. 10 Kuxítí ndó ta kuaku ndá'ví ndó no̱o̱ Ndios ña kasa ká'no ini
ra xa̱'a̱ ndó, ta nduu ndó ni̱vi na va̱'a no̱o̱ ra, ta Ndios ndasa ra ña
kuu ndó ni̱vi naná'no yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño ra.

O̱n vá'a ka̱'a̱n yó to̱'on ndiva̱'a xa̱'a̱ tá'an yó

11 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, o̱n ka̱'a̱n ndó to̱'on ndiva̱'a xa̱'a̱
tá'an ndó. Táná ka̱'a̱n ndó to̱'on ndiva̱'a xa̱'a̱ nañani ndó án xa̱'a̱
náki̱'va̱ ndó, ta saá níma̱ mi̱i ndó káku ña kísa ndaa̱ ndó xa̱'a̱
kua̱chi tá'an ndó. Tá saá ká'a̱n ndó, ta o̱n vása kísa to̱'ó ndó ña

xá'nda chiño Ndios, ña káchí ndí xíni̱ ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó
natá'an yó. Ta xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó ña ká'a̱n nda̱yí Ndios, ta o̱n
vá'a kani si̱ni̱ ndó ndí mi̱i ndó kúu na ná'no ka̱ no̱o̱ Ndios. 12 Ñii
la̱á Ndios kúu ta̱a ta̱ chi̱ndú'u̱ nda̱yí, ta ndasaá mi̱i Ndios kúu ta̱
kúchiño kasa nani xa̱'a̱ kua̱chi ni̱vi, chi kómí ra ndee̱ ña kúchiño
saka̱ku ra ni̱vi án taxi ra ña ndi'i xa̱'a̱ na. Ta mi̱i ndó, o̱n ko̱ó
nda̱yí kómí ndó ña ka̱'a̱n ndó xa̱'a̱ natá'an ndó ndí ndíso na kua̱chi
no̱o̱ Ndios.

O̱n vása xíni̱ yó tá kutaku̱ yó ki̱vi̱ taa̱n

13 Sava ndó'ó ká'a̱n ndó saá: "Vitin án taa̱n ko̱'o̱n yó inka̱ ñoo
ká'no, ta kasa chiño yó ñii kui̱ya̱, ta kua̱'a̱ ní si̱'ún kukomí yó",
káchí ndó. Ta vitin koni̱ so̱'o va̱'a ndó ña ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó. 14 O̱n
vása xíni̱ yó yukía̱ va̱xi kundo'o yó ki̱vi̱ taa̱n. Saá chi o̱n xíni̱ yó
ndasaá yóo ña táku̱ yó. Nda̱tán yóo ñii vi̱ko̱ nó'ó no̱o̱ yuku̱, kánóo
ña ñii káni̱ lo'o ta saá ndáñó'ó ña, saá yóo ña táku̱ yó. 15 Ta xa̱'a̱
ña o̱n vása xíni̱ yó yukía̱ kundo'o yó ki̱vi̱ ña va̱xi, va̱'a ka̱ ka̱'a̱n
yó, kachí yó saá: "Tá Ndios kóni ra, ta kutaku̱ yó ta kasa ndivi
yó chiño yó'o án chiño kaa̱", saá xíni̱ ñó'ó ka̱'a̱n yó. 16 Ta ndó'ó,
nda̱tán ká'a̱n ni̱vi na ña̱'a ní ini, saá ká'a̱n ndó, chi xáni si̱ni̱ ndó
kómí ndó ndee̱ ka'nda chiño ndó no̱o̱ ndi'i ña ke'é ndó. Ta ña xáni
si̱ni̱ ndó saá, ña o̱n vá'a kúu ña. 17 Koto va̱'a ndó; tá xíni̱ ndó ke'é
ndó ñava̱'a, ta o̱n vása kísa ndivi ndó ñava̱'a yó'o, ta saá kómí ndó
kua̱chi no̱o̱ Ndios.

Ndá'ví ní ni̱vi nakuíká na kúu na ndiva̱'a ini

5 Koni̱ so̱'o va̱'a ndó'ó, ni̱vi na kúu nakuíká. Kuaku ndó ta
kuchuchú ini ndó chi va̱xi ki̱vi̱ ña xo̱'vi̱ ní ndó. 2 Xa kíxá'á tá'yi̱
ndi'i ñakuíká kómí ndó, ta ndi'i tiko̱to̱ ndó xa xa̱xi títikisin ña.
3 Ndi'i ñaoro xí'in ndi'i ñaplata ña kómí ndó xa ni̱kusu ndi'i ña.
Ta xa va̱xi yatin ki̱vi̱ ña kasa nani Ndios xa̱'a̱ kua̱chi ndi'i ni̱vi, ta
ndi'i ña ni̱kusu yó'o kúu ña ndakuii̱n xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ke̱'é ndó. Ta
xa̱'a̱ ña ndakuii̱n ña saá, Ndios ti'ví ra ndó'ó ko̱'o̱n ndó ko̱ko̱ ndó
no̱o̱ xíxi̱ ño'o̱ ndi'i saá ki̱vi̱. Saá chi ndó'ó ndasaá kuiti ndí'i ní
ini ndó nakaya ndó ndi'i ñakuíká ta taan va̱'a ndó ña, ta o̱n vása
ní-xini̱ ñó'ó ndó ña nda̱tán kóni Ndios. 4 Tuku koni̱ so̱'o ndó. Ndó'ó
o̱n vása ní-cha'vi ndó ni̱vi na kísa chiño xí'in ndó no̱o̱ ño'o̱ ndó, ta
ni̱vi na kísa chiño yó'o ndeé ní ká'a̱n kuáchí na xa̱'a̱ ndó. Ta Ndios,
ta̱a ta̱ kómí ndi'i ndee̱, xíni̱ so̱'o ra ña ká'a̱n na xa̱'a̱ ndó. Si̱'ún ña
o̱n vása ní-cha'vi ndó nayó'o ndákuii̱n ña ndí ndíso ndó kua̱chi
no̱o̱ Ndios. 5 Ñoyívi yó'o xa va̱'a ní táku̱ ndó xí'in ñakuíká ndó, ta

xí'in si̱'ún ndó xa ké'é ndó ndi'i ña kúsii̱ ini ndó. Xa xi̱xi ní ndó, ta xi̱'i ní ndó ta sa̱naño ní ndó mi̱i ndó nda̱tán na̱ño kiti̱ tí ka'ni na kuxu na, ta xa yatin va̱xi ki̱vi̱ ña kasa nani Ndios xa̱'a̱ kua̱chi ndó.
6 Ndó'ó nakuíká sa̱kuiso ndó kua̱chi ni̱vi na o̱n ko̱ó kua̱chi kómí,
ta̱nda̱ xa̱'ni ndó sava na, ta na o̱n ko̱ó kua̱chi kómí yó'o o̱n vása
ní-kuchiño na xí'in ndó.

Xíni̱ ñó'ó kasa ndee̱ yó ini yó no̱o̱ ña xó'vi̱ yó

7 Ta saá, nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, chikaa̱ ndó ndee̱ xí'in mi̱i
ndó ña kundati ndó a̱nda̱ ki̱vi̱ kixi tuku Jesucristo, ta̱a ta̱ kúu
ta̱Ká'no no̱o̱ yó. Ndixa xíni̱ ndó ñii ta̱a ta̱ kísa chiño no̱o̱ ño'o̱ si'na
xíni̱ ñó'ó kasa ndee̱ ra ini ra kundati ra a̱nda̱ ki̱vi̱ kixá'á sa̱vi̱ koon
rá, ta kua'no ña chi̱'i ra, ta saá a̱nda̱ kixaa̱ ki̱vi̱ ña nakaya ra ña
xa̱'no yó'o ta koni̱ ñó'ó ra ña. 8 Ta mi̱i ndó, ñii ki̱'va saá xíni̱ ñó'ó
kasa ndee̱ ndó ini ndó, ta o̱n sandakoo ndó kundati ndó, chi ya̱chi̱
ní kixaa̱ ki̱vi̱ ndikó tuku Jesucristo. 9 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó,
o̱n vá'a ka̱'a̱n ndó to̱'on kuáchí xa̱'a̱ tá'an ndó, chi tá saá ka̱'a̱n
ndó, ta Ndios kasa nani ra xa̱'a̱ kua̱chi mi̱i ndó ta saxo̱'vi̱ ra ndó'ó.
Xa yatin ní va̱xi ta̱a ta̱ kasa nani xa̱'a̱ ndi'i kua̱chi ni̱vi. 10 Nañani
yó xí'in náki̱'va̱ yó, naká'án ndó xa̱'a̱ naprofeta na ni̱ka̱'a̱n ndoso
to̱'on Ndios xi̱na̱'á. Nayó'o ni̱xo̱'vi̱ ní na ta ku̱ndeé na ku̱chiño na
xí'in ndi'i ña ni̱xo̱'vi̱ na. Ta ki̱sa ndee̱ na ini na ña xi̱ndati na ña
saka̱ku Ndios na. Ta ndó'ó, ñii ki̱'va saá xíni̱ ñó'ó kasa ndee̱ ndó
ini ndó ña kundati ndó. 11 Tá yóo ni̱vi na va̱'a kúndeé xí'in ndi'i
ña yo̱'vi̱ ní xó'vi̱ na, ta nákaa̱ ñasii̱ ini na, ta saá kúnda̱a̱ ini yó ndí
Ndios chíndeé ra nayó'o. Ta ndó'ó xa xi̱ni̱ so̱'o ndó xa̱'a̱ ta̱Job.
Vará ndeé ní ni̱xo̱'vi̱ ra ta ku̱ndeé ra xí'in ndi'i ña ni̱ndo'o ra, ta
o̱n vása ní-sandakoo ra yichi̱ Ndios, ta Ndios ta̱xi ra ñava̱'a nda'a̱
ta̱yó'o sondi̱'i. Xí'in ñayó'o Ndios sa̱ná'a ra ndí ta̱a ta̱ ká'no ini kúu
ra ta kí'vi ní ini ra xíni ra ni̱vi.
12 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, koni̱ so̱'o va̱'a ndó ña ká'a̱n i̱ xí'in
ndó vitin, chi inka̱ to̱'on ká'no kúu ña. O̱n chiná'a ndó xa̱'a̱ ñoyívi
ni̱no, ni xa̱'a̱ ñoyívi yó'o, ni xa̱'a̱ nda̱ ñii inka̱ ña yóo ku̱va̱'a. Tá
ka̱'a̱n ndó saá: “Ke'é i̱ chiño yó'o”, án ka̱'a̱n ndó: “O̱n ke'é i̱ chiño
yó'o”, ta saá xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó nda̱tán yóo ña ká'a̱n ndó.
Chi tá o̱n vása kísa ndivi ndó to̱'on ká'a̱n ndó, ta Ndios saxo̱'vi̱
ra ndó'ó.
13 Tá ñii ndó'ó yóo ní ña xó'vi̱ ndó, ta xíni̱ ñó'ó ka̱'a̱n ndó ndukú
ndó no̱o̱ Ndios ña chindeé ra ndó'ó. Tá ñii ndó'ó kúsii̱ ní ini ndó, ta
xíni̱ ñó'ó kata ndó yaa yii̱ ña kasa ká'no ndó Ndios. 14 Tá ñii ndó'ó
ndeé ní ndó'o ndó, ta xíni̱ ñó'ó ka̱'a̱n ndó kana ndó naxi̱kua̱'a̱ ve'e
ño'o ña kixi na ka̱'a̱n na ndukú na no̱o̱ Ndios xa̱'a̱ ña sanda'a ra

ndó'ó, ta xí'in ndayí Jesucristo chikaa na aceite sini ndó án noo
kí'vi yikí koñu ndó. 15 Tá naxikua'a yó'o ndáa ini na Ndios xí'in
ndino'o ini na, ta kándixa na ndí Ndios kasa ndivi ra ña ndúkú na
noo ra, ta saá Ndios sanda'a ra na ndeé ndó'o. Chi tá nivi na ndeé
ndó'o yó'o kómí na kuachi noo Ndios, ta Ndios kasa ká'no ini ra
xa'a kuachi na. 16 Ñakán xíni ñó'ó na'ma ndó kuachi ndó xí'in
tá'an ndó, ta ndukú ndó noo Ndios xa'a tá'an ndó ña sandúva'a
Ndios ndó'ó. Chi Ndios xíni so'o ra ta táxi ra ña xíni ñó'ó nivi na
kúu na xí'in ña ndixa ndino'o ini ndukú noo ra. 17 ¿Án on vása
náká'án ndó xa'a taprofeta Elías?, taa ta nika'an ndoso to'on Ndios
xina'á. Xikuu ra ñii nivi ndatán yóo mii yó. Ta xí'in ndino'o ini ra
nika'an ra nduukú ra noo Ndios ña on koon savi, ta saá on koó savi
ní-koon noo ño'o uni kuiya sava. 18 Ta niya'a uni kuiya sava, ta
tuku nika'an ra nduukú ra noo Ndios ña koon savi, ta saá kixá'á
kóon savi ndatán xíni ñó'ó koon rá, ta noo ño'o tuku nakoo kui'i
nda'a ndi'i yiton tón kui'i, ta nindutaa ña chi'i nivi ta nakoo ndi'i
noo ñaxíxi.

19 Nañani yó xí'in nákí'va yó, tá ñii ndó'ó sandakoo ndó yichi
ña ndaa, ta inka ndó'ó ká'an ndó xí'in nivi yó'o ña nandikó tuku
na ko'on na yichi ña ndaa, 20 ta yi'i kóni i ña kundaa va'a ini ndó
ndí ña va'a ní kúu ña ke'é ndó saá. Chi tá chindeé ndó nivi ña
nandikó ini na ta sandakoo na kuachi ña nakava tuku na, ta tuku
naki'in na kua'an na yichi Ndios, ta xí'in ñayó'o chindeé ndó na ña
kaku na ña on ndañó'ó na noo Ndios. Ta Ndios kasa ká'no ini ra
xa'a ndi'i kuachi nivi yó'o, vará yóo kua'a ní kuachi ndíso na.

Tutu ñanoó ña nitaa taPedro ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo

TaPedro ti'ví to'on yó'o kua'an ña chindeé ra nivi na kándixa Jesucristo

1 Yi'i, taPedro, ñii taapóstol ta kísa chiño noo Jesucristo kúu i. Ta táa i tutu yó'o xaa ña nda'a ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, na kúu na nixita ní'nó ta táku ndó ñoo nivi na on siví kúu nañoo mii ndó. Ta ñoo xíyo noo táku ndó vitin kúu ña ñó'o kua'a xiiña ña naní Ponto, Galacia, Capadocia, Asia xí'in Bitinia. 2 Yivá yó Ndios nda ñanoó xa xíni ra ndó'ó ta nakaxin ra ndó'ó ña kuu ndó sa'ya ra. Ta xí'in Níma ra kisa ndivi ra ña kuu ndó nivi na ndii noo ra. Ta ke'é ra ñayó'o xí'in ndó chi kóni ra ña kasa ndivi ndó to'on ña nika'an ra, ta kóni ra ña nakata ra kuachi ndó xí'in nii Jesucristo ña nixita nda'a tón cruz. Ta vitin kóni i ña ke'é Ndios ví'í ní ka ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra ñava'a koo ini ndó. Ta ná kutú ndaa ini ndó xí'in ndi'i ñava'a yó'o.

To'on yó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó kutaku yó ta kundati yó ñava'a noo Ndios

3 Ta ná kasa ká'no yó Ndios, ta kúu Yivá Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Saá chi Ndios kúndá'ví ní ini ra xíni ra mii yó, ta ke'é ra ña kaku xaá yó noo ra, chi sanataku ra Jesucristo noo ña nixi'i ra. Ta xa'a ña nataku Jesucristo, ndino'o ndáa ini yó ta ndáti yó naki'in yó ñava'a kindoo Ndios taxi ra nda'a yó. 4 Mii ñava'a yó'o ña ndáti yó xa yóo va'a ña ñoyívi nino, ta nda ñii kivi on kukini ña, ni on tiví ña, ta nda lo'o on ndi'i xa'a ñava'a yó'o. 5 Chi xa'a ña ndino'o ndáa ini yó Ndios, Ndios xí'in ndee ra ndixa ndáa ra mii yó, xa'a ña sakaku va'a ra yó. Saá chi ña ke'é ra saá kúu ña chitóni Ndios, ta sanativi ra ñayó'o noo nivi tá kixaa kivi sondí'í ñoyívi.

6 Ñakán ná kunakaa ñasii ini ndó, vará xíni ñó'ó xo'vi ndó kua'a ní noo ñayo'vi ña koto ndoso ndó'ó, ta ña xó'vi ndó vitin lo'o kuiti kivi kundo'o ndó saá. 7 Kixaa ñayo'vi noo ndó ña koto ndoso ña ndó'ó án ndixa ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo, chi ña kándixa ndó ra ndatán yóo kaa oro, saá yóo ña. Ta ndatán yóo ño'o

ña xíxi̱, saá yóo ñayo̱'vi̱ xó'vi̱ ndó, saá chi ño'o̱ ña xíxi̱ xá'mi ña ndi'i ka̱a vi̱chí ña ndo̱o ndaa xí'in oro, ta ndi'i xa̱'a̱ ñaka̱a o̱n vá'a yó'o, ta saá kindo̱o kuiti nina mi̱i oro. Ta ña kándixa ndó Ndios ta ña kúndeé ini ndó xí'in ñayo̱'vi̱ ña xíto ndoso ndó'ó, ndáya̱'ví ní ka̱ ñayó'o no̱o̱ ña kúu ka̱a oro, chi ndi'i xa̱'a̱ ña kúu oro ñii ki̱vi̱ va̱xi. Ta ndó'ó, tá o̱n vása sandakoo ndó ña va̱'a kándixa ndó Ndios, ta ki̱vi̱ ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o ta ndi'i ni̱vi kuchiño koto na ra, ta saá Ndios kasa ká'no ra ndó'ó, ta taxi ra ñato̱'ó nda'a̱ ndó.

8 Vará o̱n ta̱'án koni ndó Jesucristo xí'in nduchu̱ no̱o̱ ndó, ta ndó'ó kí'vi ní ini ndó xíni ndó ra, ta kándixa ndó ra. Ta ká'no ní ñasi̱i nákaa̱ ini ndó, ta̱nda̱ ni o̱n vása nání'i ndó to̱'on ña nandaxin ndó ndasaá yóo ñasi̱i nákaa̱ ini ndó. 9 Ta kúsi̱i ní ini ndó vitin chi kúnda̱a̱ ini ndó ndí Ndios xa sa̱ka̱ku ra ndó'ó xa̱'a̱ ña kándixa ndó Jesucristo.

10 Naprofeta na ni̱ka̱'a̱n ndoso to̱'on Ndios ku̱iya̱ xi̱na̱'á, nayó'o ví'í ní ka̱'vi na ta vivíi sa̱kuá'á na xa̱'a̱ ña kunda̱a̱ ini na ndasaá ke'é Ndios ña saka̱ku ra ni̱vi. Ta nda̱to̱'on na xí'in ni̱vi xa̱'a̱ ñava̱'a saní'i Ndios mi̱i yó chi ta̱ ká'no ní ini kúu ra. 11 Níma̱ Ndios[a] ni̱ka̱'a̱n ña ini naprofeta, ta nda̱to̱'on ña xí'in na ndasaá koo ña xo̱'vi̱ Cristo, ta̱a ta̱ ti'ví Ndios ñoyívi yó'o ña saka̱ku ra ni̱vi, ta nda̱to̱'on ña ndasaá koo ña ká'no ní ñato̱'ó naki'in ra sondi̱'i. Ta Níma̱ Ndios nda̱to̱'on ña ndi'i ñayó'o ku̱iya̱ xi̱na̱'á, tá'an kúma̱ni̱ kua̱'a̱ ní ka̱ ku̱iya̱ ña kixaa̱ ña kundivi ñayó'o. Ta saá naprofeta yó'o ka̱'vi na ta sa̱kuá'á na ndasaá kunda̱a̱ ini na yu kuu Cristo, ta ama kundivi ñayó'o. 12 Ta Ndios na̱ndaxin ra no̱o̱ naprofeta ndí o̱n si̱ví xa̱'a̱ ki̱vi̱ ña táku̱ mi̱i na kúu ña ká'a̱n ra xí'in na, ta xa̱'a̱ ki̱vi̱ ña táku̱ mi̱i yó vitin kúu ña ni̱ka̱'a̱n ndoso na ku̱iya̱ xi̱na̱'á. Ta mi̱i to̱'on va̱'a ni̱ka̱'a̱n ndoso nayó'o xi̱na̱'á, vitin inka̱ ni̱vi xí'in ndee̱ Níma̱ Ndios nda̱to̱'on na to̱'on yó'o xí'in ndó xa̱'a̱ Jesucristo. Ta a̱nda̱ naángel kóni na kunda̱a̱ ini na xa̱'a̱ ñava̱'a ke̱'é Ndios xí'in mi̱i yó.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí Ndios kóni ra ña kutaku̱ ndii yó no̱o̱ ra

13 Ña̱kán kani va̱'a si̱ni̱ ndó ndasaá koo kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño Ndios. Koo ti'va ndó ña nasita xí'in mi̱i ndó no̱o̱ ña o̱n vá'a, ta ndino'o ní ini ndó kandixa ndó ndí Ndios ndixa taxi ra ñava̱'a nda'a̱ ndó ki̱vi̱ kixi tuku Jesucristo ñoyívi yó'o. 14 Chi xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó ña ká'a̱n Ndios, nda̱tán yóo naválí na kísa ndivi to̱'on ká'a̱n yivá na, saá kasa ndivi ndó. Ta vitin o̱n kutaku̱ ka̱ ndó kasa ndivi ndó ña o̱n vá'a kóni yi̱kí ko̱ñu ndó, nda̱tán xi̱taku̱ ndó ki̱vi̱ xi̱kuu ndó ni̱vi na naa ini. 15 Ta saá nda̱ víka̱ xíni̱ ñó'ó

[a] **1:11** Níma̱ Ndios ñii kúu ña xí'in Níma̱ Jesucristo.

kundikon ndó ko'on ndó yichi va'a, ta kutaku ndii ndó noo Ndios,
chi Yivá yó Ndios ta kana mii yó nduu yó sa'ya ra, kúu ra taa ta
ndino'o ndii. 16 Chi noo to'on Ndios ña nitaa na xina'á, nika'an ra
xí'in nivi na ndíkon ña'á, kachí ra saá: "Xíni ñó'ó kuu ndó nivi
nayii na kutaku ndii noo i, chi yi'i kúu taa tayii", kachí Ndios.
17 Ta ndó'ó ká'an ndó ndúkú ndó ñava'a noo Ndios, ta káchí
ndó Yivá ndó kúu ra, ta saá, xíni ñó'ó kundaa ini ndó ndí Ndios
on vása nakaxin ra nivi, ta kúu ra taa ta ndasaá kuiti xí'in ñandaa
kasa nani ra xa'a ndi'i ña ké'é nivi ñoyívi yó'o, ta xa'a ñayó'o xíni
ñó'ó xí'in ñato'ó kasa ndivi ndó ña kóni ra ndi'i saá kivi ña táku
ndó ñoyívi yó'o. 18 Chi xíni ndó Ndios sakaku ra ndó'ó noo yichi
yatá ña on vása ndáya'ví ña nixika ndó si'na, chi naxii síkuá ndó
kúu na saná'a ndó'ó yichi yatá yó'o. Ta on siví xí'in oro ta ni on
siví xí'in plata, kúu ña cha'vi Ndios xa'a ña sakaku ra ndó'ó noo
ña kua'an ndó yichi yatá, chi ñaoro xí'in ñaplata ñii kivi ndi'i xa'a
ñayó'o. 19 Ta xí'in nii Jesucristo ña ndáya'ví ní ña nixita nda'a tón
cruz kivi nixi'i ra, kúu ya'vi ká'no ní cha'vi ra xa'a ña sakaku ra
ndó'ó. Ta ndatán yóo ñii ndikachi lo'o tí ndii ndino'o, ta on koó
ña on vá'a kómí rí, tí sóko nasutu noo Ndios xa'a kuachi nivi, saá
nixiyo Jesucristo. 20 Ta on ta'án ka kuva'a ñoyívi yó'o, ta Ndios
chindú'u ra ndí Jesucristo kuu taa ta kasa ndivi chiño yó'o. Tá xa
vaxi yatin kivi sondí'í, ta Ndios ti'ví ra Jesucristo kixaa ra ñoyívi
yó'o. Xa'a ña kí'vi ní ini ra xíni ra ndó'ó, kixaa ra ña sakaku ra
ndó'ó. 21 Xa'a ñava'a kisa ndivi Jesucristo kúu ña ndáa ini ndó
Ndios, taa ta sanataku Jesucristo, ta taxi ra ñato'ó ká'no nda'a ra
ñoyívi nino. Ta ñakán ndino'o ini ndó kándixa ndó Ndios, ta ndáa
ini ndó ra ña ndáti ndó kasa ndivi ra to'on ña kindoo ra xí'in ndó.
22 Ta vitin xa'a ña kísa ndivi ndó to'on ña ndaa nika'an Ndios,
ta Níma Ndios kísa chiño ña ini ndó ña nduu ndó nivi na ndii noo
Ndios. Ta xa'a ñayó'o kómí ndó ndee Ndios ña kúchiño kuki'vi
ndino'o ini ndó koni tá'an ndó. Ta saá xíni ñó'ó kuki'vi ini ndó
koni tá'an ndó xí'in ndi'i ndee ndó. 23 Chi Ndios taxi ra ña kaku
xaá ndó vitin, ta on siví ñii kúu ñayó'o xí'in ña si'na kaku ndó
tixin si'í ndó ñoyívi yó'o, chi ndi'i nivi na kaku ñoyívi yó'o kixaa
ña kivi nayó'o. Ta vitin xí'in ndee to'on Ndios ndó'ó kaku xaá ndó,
ta saá kutaku ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi. Saá chi to'on Ndios on
vása ndi'i xa'a ña, táku to'on ra ndi'i saá kivi. 24 Chi to'on Ndios,
ña nitaa ñii taprofeta xina'á, káchí ña saá:

Ndi'i nivi ndatán yóo ku'u kuíi, saá yóo na.
Ñaká'no livi ña kómí nivi, yóo ña ndatán yóo yita livi ña
xá'no noo ku'u kuíi.
Chi ku'u kuíi yíchi ña, ta ñii ki'va saá yíchi yita livi xí'in ña,
ta nakava ña noo ño'o ta ndi'i xa'a ñayó'o;

25 ta to̱'on Ndios, o̱n vása ndi'i xa̱'a̱ ña, ta táku̱ ña ndi'i saá
ki̱vi̱ ña va̱xi,
káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa ñii ta̱profeta. Ta to̱'on Ndios yó'o, kúu
to̱'on va̱'a ña ni̱ka̱'a̱n ndoso na no̱o̱ ndó.

2 Ña̱kán xíni̱ ñó'ó sandakoo ndó ké'é ndó ndi'i no̱o̱ ña o̱n vá'a,
o̱n ka̱'a̱n ka̱ ndó to̱'on vatá, ta ni o̱n sandá'ví ndó inka̱ ni̱vi; o̱n
kuu ka̱ ndó ni̱vi na o̱vi̱ yu'u̱; o̱n kasa kuíni̱ ini ndó xí'in tá'an ndó;
ta o̱n ka̱'a̱n ndó to̱'on visi xa̱'a̱ inka̱ ni̱vi. 2 Nda̱tán yóo napá'á válí
na sa̱kán ka̱ku, ta xí'i̱ na so̱ko ta xí'in ndino'o ini na ndúkú na ña
chichín na, saá xíni̱ ñó'ó nandukú ndó ndi'i ña nina va̱'a ña taxi
vivíi kua'no ndó yichi̱ Ndios, saá xíni̱ ñó'ó kutaku̱ ndó nda̱ kixaa̱
ki̱vi̱ ña naki'in ra ndó'ó ta kutaku̱ ndó xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱. 3 Chi
ña va̱xi kua'no ndó saá, ta ndixa xa kúnda̱a̱ ini ndó ndí Jesucristo
kúu ta̱a ta̱ va̱'a ní.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí Jesucristo yóo ra nda̱tán yóo yu̱u̱ ká'no ña táku̱

4 Kuyatin ka̱ ndó no̱o̱ Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó; nda̱tán
yóo ñii yu̱u̱ ká'no ña táku̱, saá yóo ra. Vará ni̱vi sa̱kana na yu̱u̱
yó'o, ta Ndios na̱ka̱xin ra yu̱u̱ yó'o kuu ña yu̱u̱ no̱ó ña kunakaa̱
xa̱'a̱ ve'e. 5 Ta saá ndó'ó, nda̱tán yóo kua̱'a̱ ní yu̱u̱ táku̱, saá yóo
ndó. Ta Ndios xíni̱ ñó'ó ra ndó'ó ña kasa va̱'a ra ve'e ño̱'o ra. Ta
nda̱tán yóo nasu̱tu̱ yii̱, saá yóo ndó no̱o̱ Ndios ña sóko̱ ndó no̱o̱
ra ña kúu ña sákusii̱ ini ra, ta xa̱'a̱ ndi'i ña ki̱sa ndivi Jesucristo,
Ndios ndixa náki'in ra ña sóko̱ ndó no̱o̱ ra. 6 Chi to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n
Ndios ña ni̱taa ta̱profeta xi̱na̱'á, káchí ña saá:

Kani ndichi i̱ ñii yu̱u̱ ká'no ña kúu ña̱no̱ó ña kunakaa̱ ti̱to̱n
xa̱'a̱ ve'e i̱ ña kuva̱'a xi̱ki̱ Sion.[a]
Na̱ka̱xin i̱ ña kuu ña yu̱u̱ ña ndáya̱'ví ní, ña ká'no ka̱ no̱o̱
ndi'i inka̱ yu̱u̱ ña ñó'o ve'e ño̱'o i̱.
Ta nda̱tán yóo yu̱u̱ yó'o, saá yóo ta̱a ta̱ na̱ka̱xin i̱;
chi ta̱yó'o kuu ta̱ ndáya̱'ví ní, ta ta̱no̱ó kuu ra no̱o̱ ndi'i
ñaño̱o i̱,
ta ndi'i ni̱vi na kándixa ta̱a ta̱ na̱ka̱xin i̱ yó'o, a̱nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n
vása kuka'an no̱o̱ ni̱vi yó'o chi o̱n sandá'ví ra na,

káchí to̱'on Ndios. 7 Ta ndó'ó ni̱vi na kándixa Jesucristo, nda̱tán
yóo yu̱u̱ ká'no ña ndáya̱'ví ní, saá yóo ra no̱o̱ ndó, ta no̱o̱ inka̱ ni̱vi
na o̱n xi̱in kandixa Jesucristo, o̱n vása ndáya̱'ví ra no̱o̱ na, ta saá
kúndivi to̱'on Ndios ña káchí saá:

Yóo yu̱u̱ ña ni̱-xiin ni̱vi na kísa va̱'a ve'e koni̱ ñó'ó na,

---

[a] **2:6** No̱o̱ xi̱ki̱ Sion nákaa̱ ñoo Jerusalén vitin.

ta mii yuu yó'o nduu ña yuu ñanoó nákaa xa'a ve'e,
saá káchí to'on Ndios. 8 Ta tuku ká'an to'on Ndios, káchí ña saá:
Yuu yó'o kúu ña káchi'i xa'a nivi ta ñáni na,
káchí to'on Ndios. Ndi'i nivi na káchi'i xa'a ta ñáni na sata yuu
yó'o kúu nivi na on xiin chikaa so'o, ta ni on xiin na kasa ndivi na
to'on ña ká'an xa'a Jesucristo. Ta Ndios xa chitóni ra saá kundo'o
nivi na on xiin koni so'o to'on ra.

To'on yó'o ká'an xa'a nivi na kúu nañoo Ndios

9 Ta ndó'ó, on siví nivi na on xiin kandixa Jesucristo kúu ndó.
Ndios nakaxin ra ndó'ó kuu ndó sa'ya mii ra. Ta kúu ndó nasutu
na kísa chiño noo taRey Jesucristo, ta nañoo yii Ndios kúu ndó'ó.
Ndios kúu taa ta kana ndó'ó ta tava ra ndó'ó noo yichi naa ña on
vá'a xitaku ndó, ta vitin va'a táku ndó kua'an ndó yichi noo yé'e
ño'o livi ní Ndios. Nakaxin ra ndó'ó xa'a ña ka'an ndoso ndó xí'in
nivi ña kundaa ini na xa'a ndi'i ñava'a ke'é Ndios. 10 On siví nivi
na kándixa Ndios xikuu ndó si'na, ta vitin nañoo Ndios kúu ndó;
si'na nixika ndó yichi noo nisaa ini Ndios xini ra ndó'ó, ta vitin
Ndios xa sakaku ra ndó'ó, ta ndixa kisa ká'no ini ra xa'a ndó.

To'on yó'o ká'an ndí xíni ñó'ó kasa ndivi yó ña ká'an Ndios

11 Nañani yó xí'in nákí'va yó, na kí'vi ní ini i xíni i kúu ndó.
Ndatán yóo nivi na yá'a kua'an kuiti, saá yóo ndó táku ndó ñoyívi
yó'o. Ta saá xáku ndá'ví i noo ndó, on taxi xí'in mii ndó ña kasa
ndivi ndó ña on vá'a kóni yikí koñu ndó, chi ña on vá'a kóni yikí
koñu ndó káni tá'an ña xí'in ñava'a kóni nímá ndó. 12 Ta va'a vivíi
kutaku ndó noo nivi na on xiin kandixa Ndios. Vará ká'an na ña
on vá'a xa'a ndó, ta saá tá xíto na ñava'a ké'é ndó, ta saá kasa
ká'no na Ndios xa'a ñava'a yó'o kivi kasa nani Ndios xa'a kuachi
ndi'i nivi.
13 Chi xa'a ña ndíkon ndó Jesucristo, xíni ñó'ó kasa to'ó ndó ta
kasa ndivi ndó chiño va'a ña ndúkú nivi na xá'nda chiño noo ndó,
án tarey ká'no kúu ra, 14 án inka naná'no na sakuiso chiño tarey
kúu na. Chi tarey taxi ra ndayí nda'a naná'no yó'o ña saxo'vi na
nivi na ké'é ña on vá'a, ta taxi ra ndayí nda'a na ña ka'an na to'on
va'a ña kasa to'ó na nivi na ké'é chiño va'a. 15 Chi Ndios kóni ra
kasa ndivi ndó ñava'a, ta saá nivi na naa ini xí'in nivi na yá'a sini
on kuchiño na naní'i na to'on ndiva'a ka'an na xa'a ndó.
16 Ndatán yóo nivi na xíka ndíka, saá táku ndó. Chi on siví ka
ndayí kúu ña xá'nda chiño noo ndó. Ta saá vitin táku ndíka ndó
xa'a ña kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta on vá'a ndikó ndó kasa

ndivi ndó ña xá'nda chiño ña o̱n vá'a. Va̱'a kasa ndivi ndó chiño
ña kóni Ndios, chi ni̱vi na kísa chiño no̱o̱ Ndios kúu ndó. 17 Kasa
to̱'ó ndó ndi'i ni̱vi. Ta ndixa kuki'vi ini ndó koni ndó nañani ndó
xí'in nákí̱'va̱ ndó na kándixa Jesucristo. Ta ndixa kasa ká'no ndó
Ndios. Ta kasa to̱'ó ndó ta̱rey ta̱ xá'nda chiño ñoo ndó.
18 Ndó'ó naesclavo, xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño
ta̱patrón ndó ta kasa to̱'ó ndó ra. Saá ke'é ndó xí'in ra tá va̱'a ta̱a
kúu ra, ta va̱'a ini ra, ta ñii ki̱'va saá va̱'a ke'é ndó xí'in ra tá o̱n
vá'a ta̱a kúu ra, ta kúu ra ta̱a ta̱ ndiva̱'a ní ini. 19 Ta ni̱vi na xíni̱
ke'é ñava̱'a ña kóni Ndios ta kísa ndivi na ñava̱'a yó'o, ta saá
ni, ta yóo inka̱ ni̱vi ta sáxo̱'vi̱ na nayó'o, ta ni̱vi na ké'é ñava̱'a
yó'o ta kúndeé ini na xí'in ña xó'vi̱ na, ta saá naki'in na ñava̱'a
nda'a̱ Ndios. 20 Ta ndó'ó, tá ke̱'é ndó ña o̱n vá'a ta kúndeé ini ndó
xí'in ña xó'vi̱ ndó xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ke̱'é ndó, ta no̱o̱ Ndios o̱n vása
ndáya̱'ví ña kúndeé ini ndó xí'in ña xó'vi̱ ndó. Ta saá ni, tá ke̱'é
ndó ñava̱'a, ta xó'vi̱ ndó xa̱'a̱ ñava̱'a ke̱'é ndó, ta kúndeé ini ndó
xí'in ña xó'vi̱ ndó, ñayó'o kúu ña kóni Ndios, ta ndáya̱'ví ní ña
no̱o̱ ra. 21 Ndios ka̱na ra ndó'ó kundiko̱n ndó yichi̱ Jesucristo, ta
nda̱tán xí'in ña ká'no ini Jesucristo ni̱xo̱'vi̱ ní ra xa̱'a̱ ndó, ñii ki̱'va
saá xíni̱ ñó'ó ká'no koo ini ndó ta kundeé ndó xí'in ña xó'vi̱ ní ndó.
22 Ta Jesucristo, a̱nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n vása ní-ke'é ra ña o̱n vá'a, ta ni
o̱n vása ní-ka'a̱n ra ñavatá, ni nda̱ lo'o ni̱-sandá'ví ra ni̱vi. 23 Ta saá
ni, ni̱vi ni̱ka̱'a̱n na to̱'on ña kándiva̱'a xí'in ra, ta mi̱i ra a̱nda̱ lo'o
ni̱-ndikó ra ka̱'a̱n ra to̱'on ndiva̱'a xí'in na. Tá ni̱vi sa̱xo̱'vi̱ ní na
ra, ta mi̱i ra o̱n vása ní-ka'a̱n ra xí'in ni̱vi yó'o ndí ñii ki̱vi̱ cha'vi
na xa̱'a̱ ña sa̱xo̱'vi̱ na ra. Saá chi ndáa ini ra Ndios ña kasa nani ra
xí'in ñanda̱a̱ xa̱'a̱ ndasaá yóo ña ke̱'é ñii ñii ni̱vi. 24 Mi̱i Jesucristo
na̱kuiso ra ndi'i kua̱chi yó ki̱vi̱ ni̱xi'i̱ ra nda'a̱ tón cruz. Ni̱xo̱'vi̱ ra
saá xa̱'a̱ yó ña kuchiño sandakoo yó kua̱chi yó ta o̱n ke'é ka̱ yó ña
o̱n vá'a, ta kuchiño kutaku̱ yó kasa ndivi yó ña kóni Ndios. Ta xa̱'a̱
ña ta̱kué'e̱ yi̱kí ko̱ñu Jesucristo kúu ña ndu̱va̱'a yó. 25 Nda̱tán yóo
ndikachi tí nda̱ñó'ó no̱o̱ xito'o rí, saá ni̱xi̱yo ndó si'na. Ta vitin xa
na̱ndikó ndó no̱o̱ Jesucristo, ta̱ kúu ta̱a ta̱ ndáa ndó'ó. Nda̱tán vivíi
ndáa ñii ta̱a ndikachi sa̱na̱ ra, saá vivíi ndáa Jesucristo ndó'ó ndi'i
saá ki̱vi̱, ña o̱n ndi'i xa̱'a̱ ndó.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndasaá xíni̱ ñó'ó kutaku̱ ni̱vi na xa to̱nda̱'a̱

3 Ta ndó'ó, nákí̱'va̱ yó ná yóo yi̱i̱, xíni̱ ñó'ó kasa to̱'ó ndó yi̱i̱ ndó,
ta kasa ndivi ndó ndi'i chiño va̱'a ña ndúkú yi̱i̱ ndó no̱o̱ ndó.
Ta saá, tá o̱n si̱ví na kándixa to̱'on ñava̱'a xa̱'a̱ Jesucristo kúu yi̱i̱
ndó, ta xa̱'a̱ ña xíto na va̱'a táku̱ ndó xí'in na, ta saá chikaa̱ ini na
kandixa na Jesucristo, vará o̱n ta̱'án ka̱'a̱n ndó xí'in na xa̱'a̱ ra.

2 Kuchiño yii ndó kandixa na to'on va'a xa'a Jesucristo chi xíto na
ndixa táku ndii ndó, ta kísa ndivi ndó ña kóni Ndios. 3 On chinóo
ní ndó ke'é ndó ndasaá kuiti xa'a ña ndasa livi xí'in mii ndó. Saá
chi ña ndixa ndása livi náña'a on siví ña livi nó'ni yisi sini ná kúu
ña, ni on siví ña ndóo ndaa xí'in mii ná ña kúu kaa oro, ni on siví
ña ndíxin ná tikoto livi ña yá'ví ní kúu ña. 4 Ta va'a ka kundi'i ini
ndó, ta chikaa ndó ndee xí'in mii ndó ña va'a koo ini ndó noo
Ndios. Chi náña'a ná va'a ini ta to'ó ini kúu ná ndixa livi ndino'o ta
ndáya'ví ní ka náyó'o noo Ndios. Saá chi ña livi ini náyó'o nda ñii
kivi on vása ndi'i xa'a ña. 5 Ñii ki'va saá náña'a ná kandixa Ndios
kuiya xina'á xikuu ná ná livi ini noo Ndios. Saá chi xindaa ini ná
Ndios ña kísa ndivi ra ña nika'an ra, ta kisa to'ó ná yii ná ta kisa
ndivi ná chiño va'a ndukú yii ná noo ná. 6 Ñii ki'va saá ke'é ñáSara
xina'á, chi kisa ndivi ñá ndi'i ñava'a nika'an yii ñá taAbraham
xí'in ñá, ta xika'an ñá to'on yó'o xí'in ra: "Tata, mii taká'no noo i."
Ta ndó'ó nákiva yó, tá ké'é ndó ñava'a ta on vása yí'ví ndó ña on
vá'a, ta saá yóo ndó ndíkon ndó ndatán nixiyo ñáSara kuiya xina'á.
7 Ta ndó'ó, nañani yó na yóo násí'í, xíni ñó'ó vivíi kutaku ndó
xí'in násí'í ndó. Kasa to'ó ndó ná, vará lo'o ndee kómí ná noo
ñandee kómí ndó, chi násí'í ndó yó'o ñii káchí naki'in ná xí'in ndó
ñava'a ña kúu ña kutaku ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. Tá
va'a kísa ndivi ndó saá xí'in násí'í ndó, ta on kóo ña kasi noo to'on
ndó, ña koni so'o Ndios ña ká'an ndó xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ndasaá xó'vi nivi vará ké'é na ñava'a

8 Vitin ká'an i xí'in ndi'i ndó. Xíni ñó'ó vivíi kutaku ndó xí'in
tá'an ndó ta koo yu'ú ndó xí'in tá'an ndó; kundá'ví ini ndó koni
tá'an ndó; kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó ndatán kí'vi ini ndó xíni
ndó ñani mii ndó xí'in kiva mii ndó. Chindeé tá'an ndó xí'in ña
xíni ñó'ó ndó; ta ká'no koo ini ndó xí'in tá'an ndó. 9 Tá yóo nivi na
ké'é ña on vá'a xí'in ndó, ta on ke'é ndó ña on vá'a xí'in na. Tá yóo
nivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in ndó, ta on ka'an ndó to'on ndiva'a
xí'in na. Xíni ñó'ó ndukú ndó noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in
nivi na ké'é án ká'an ña on vá'a xí'in ndó, saá chi Ndios nakaxin
ra ndó'ó ña ke'é ndó ñava'a xí'in nivi. Ta xa'a ñayó'o ndó'ó ndixa
naki'in ndó ñava'a noo Ndios. 10 Ta to'on Ndios ña nitaa na xina'á,
káchí ña saá:

> Tá kóni ndó sii kutaku ndó, ta ñii ki'va saá kóni ndó va'a
> koo ndó ñoyívi yó'o,
> ta saá kundaa va'a xí'in mii ndó ña on ka'an ndó to'on
> ndiva'a xa'a nivi,
> ni on ka'an ndó ñavatá ña sandá'ví nivi.

11 Sandakoo ndó ké'é ndó ña o̱n vá'a, ta xíni̱ ñó'ó ke'é
ndó ñava̱'a.
Ndixa chikaa̱ ndó ndee̱ ña ndukú ndó va̱'a kutaku̱ ndó
xí'in ni̱vi.
12 Chi Ndios ndáa ra ni̱vi na ké'é ñandaa̱,
ta xa yóo ti'va ra ndakuii̱n ra xa̱'a̱ ña ndúkú na noo̱ ra,
ta Ndios sáa̱ ini ra xíni ra ni̱vi na ké'é ña o̱n vá'a,
saá káchí to̱'on Ndios.
13 Tá chíkaa̱ ndó ndee̱ ña ke'é ndó ñava̱'a, ta saá, ¿yu kúu ni̱vi
ke'é ña o̱n vá'a xí'in ndó? 14 Ta saá ni, tá xó'vi̱ ní ndó vará ké'é
ndó ñava̱'a, ta Ndios chindeé ra ndó'ó ña kunakaa̱ ñasii̱ ini ndó.
O̱n kuyi̱'ví ndó noo̱ nda̱ ñii ni̱vi, ta ni o̱n kundi'i ini ndó noo̱ ña
o̱n vá'a ke'é na xí'in ndó. 15 Ta xí'in ña ndino'o ini ndó kasa to̱'ó
ndó Jesucristo, chi ta̱Ká'no noo̱ yó kúu ra. Tá yóo ni̱vi na nda̱ka̱
to̱'on ndó'ó: "¿Nda̱chun kándixa ndó Jesucristo?", kachí na xí'in
ndó, ta ndó'ó xa koo ti'va ndó ndakuii̱n ndó ndato̱'on ndó xí'in na
xa̱'a̱ ña nda̱chun ndáa ini ndó Jesucristo, ta ndáa ini ndó ña ndixa
kasa ndivi ra ña ki̱ndo̱o ra xí'in ndó, ta xí'in ñato̱'ó ka̱'a̱n ndó xí'in
na ta vivíi ndakuii̱n ndó yu'u̱ na. 16 Kasa ndivi ndó ñava̱'a ta vivíi
kutaku̱ ndó ña o̱n kóo ña sandi'i ini ndó noo̱ Ndios. Ta saá, tá ká'a̱n
ndiva̱'a ni̱vi xa̱'a̱ ndó'ó, ta kuka'an noo̱ na xa̱'a̱ to̱'on vatá ká'a̱n na,
chi xíto na ñava̱'a ké'é ndó xa̱'a̱ ña ndíko̱n ndó Jesucristo. 17 Tá
taxi Ndios ña xo̱'vi̱ ndó, ta va̱'a ka̱ ná xo̱'vi̱ ndó xa̱'a̱ ña ké'é ndó
ñava̱'a noo̱ ña xo̱'vi̱ ndó xa̱'a̱ ña ké'é ndó ña o̱n vá'a.
18 Saá chi mii̱ Jesucristo ni̱xo̱'vi̱ ra ta ni̱xi'i̱ ra ñii la̱á yichi̱ xa̱'a̱
ndi'i kua̱chi ni̱vi. Ta̱a ta̱ va̱'a kúu ra, ta̱a ta̱ o̱n ko̱ó kua̱chi kómí
kúu ra, ta ni̱xo̱'vi̱ ní ra xa̱'a̱ ndi'i mii̱ yó ni̱vi na ndíso kua̱chi; ke̱'é
ra saá ña kuchiño kuyatin yó noo̱ Ndios ta kutaku̱ yó xí'in ra ndi'i
saá ki̱vi̱. Tá sa̱xo̱'vi̱ ní ni̱vi yi̱kí ko̱ñu Jesucristo ta xa̱'ni na ra, ta
na̱taku̱ ra noo̱ ña ni̱xi'i̱ ra, ta ndixa táku̱ ndino'o ra vitin. 19 Tá mií
o̱n ta̱'án nataku̱ Jesucristo, ta Níma̱ ra ke̱e ña ni̱xa̱'a̱n ña ni̱ka̱'a̱n
ndoso ña noo̱ níma̱ ni̱vi na ni̱xi'i̱ kui̱ya̱ xi̱na̱'á, níma̱ ni̱vi ña ñó'o
ñii xiiña ña yóo nda̱tán yóo ñii ve'e ka̱a. 20 Ta ni̱vi yó'o xi̱kuu na
xi̱taku̱ kui̱ya̱ xi̱na̱'á xí'in ta̱Noé, ta ke̱'é na ndi'i noo̱ ña o̱n vá'a ña
o̱n vása kóni Ndios. Ta Ndios ta̱xi ra nda̱yí nda'a̱ ta̱Noé ña kasa
va̱'a ra tón barco, ta kua̱'a̱ ní kui̱ya̱ kúva̱'a tón barco yó'o, ta ndi'i
saá kui̱ya̱ yó'o Ndios xí'in ña ká'no ini ra xi̱ndati ra ña nandikó ini
ni̱vi yó'o xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ké'é na. Ta ndasaá kuiti o̱na̱ ni̱vi xi̱kuu na
xi̱ño'o ini tón barco, ta ni̱ka̱ku na noo̱ ña ka̱'a̱ na ini takuií. 21 Ta
vitin mii̱ yó, xa̱'a̱ ña kándixa yó Jesucristo, chíchi yó ini takuií, ta
nda̱tán Ndios sa̱ka̱ku ra ta̱Noé kui̱ya̱ xi̱na̱'á ña o̱n ka̱'a̱ ra ini takuií,
saá saka̱ku ra mii̱ yó ña o̱n ndi'i xa̱'a̱ yó. Ta ña xa chi̱chi yó saá, o̱n
si̱ví xa̱'a̱ ña ndundii yi̱kí ko̱ñu yó xi̱kuu ña. Saá chi ña xa chi̱chi

yó kóni kachí ña ndí xa kindoo yó xí'in Ndios ña kutaku ndii yó noo ra. Ta xa'a ña nataku Jesucristo, Ndios kúchiño sakaku ra mii yó. 22 Ta Jesucristo ndaa ra kuano'o ra ñoyívi nino, ta yóo ra siin kua'á Ndios, ta xá'nda chiño ra noo naángel ta xá'nda chiño ra noo ndi'i ndee ña kómí ndayí ñoyívi nino.

To'on yó'o ká'an ndí xíni ñó'ó vivíi kasa ndivi yó ndatán kóni Ndios

4 Xa'a ña nixo'vi ní Jesucristo xa'a yó tá'an xitaku ra ñoyívi yó'o, ta ñii ki'va saá ndó'ó xíni ñó'ó sakuá'á ndó ña koo ti'va ndó ña xo'vi ndó xa'a ña ndíkon ndó Jesucristo. Chi nivi na xó'vi xa'a Jesucristo, nayó'o xa sandakoo na yichi noo ké'é na ña on vá'a. 2 Xa'a ña nixo'vi ní na xa'a ra, nivi na ndíkon Jesucristo on vása kísa ndivi ka na ña on vá'a kóni yikí koñu mii na, nda víka ndi'i saá kivi táku na ñoyívi yó'o chíkaa na ndee ña kasa ndivi na ña kóni Ndios. 3 Chi xa kua'a ní kuiya xitaku ndó ké'é ndó ña on vá'a ña kútoo ní nivi ñoyívi yó'o na kúu na on vása kándixa Ndios. Xikuu ndó nataa na xikutoo ní ki'vi kuachi ñoyívi xí'in náña'a ná on siví násí'í ndó kúu, án xikuu ndó náña'a ná xikutoo ní ki'vi kuachi ñoyívi xí'in nataa na on siví yii ndó kúu, ta kisa ndivi ndó ndi'i ña on vá'a ña kutoo ní yikí koñu mii ndó; xikuu ndó nivi na xi'i ní nduta tá sáxíini nivi; xikuu ndó nivi na nixika noo kána viko noo ke'é ndó ndi'i saá noo ñakini ña káchí ini mii ndó; ta inka ña kini ní ke'é ndó xikuu ña kisa to'ó ndó ña kúu ídolo án ñaimagen ña on siví Ndios ndino'o kúu. 4 Ta vitin nivi natá'an ndó na si'na ñii káchí nixika ndó xí'in, nayó'o on vása kúndaa ini na ndachun on xiin ka ndó nakutá'an ndó xí'in na ta ke'é ndó ña on vá'a ké'é na, ta saá xa'a ña on vása táku ka ndó ndatán táku nayó'o kúu ña ká'an na to'on ndiva'a xa'a ndó vitin. 5 Ta on kundi'i ini ndó, chi kixaa ñii kivi naní vi yó'o ndakuiin na noo Ndios xa'a ndi'i ña on vá'a ke'é na, chi Ndios xa yóo ti'va ra kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi, án na táku kúu na, án na xa nixi'i kúu na. 6 Ta Jesucristo nixa'an ra noo nivi na xa nixi'i, ta nika'an ndoso ra to'on va'a xí'in na xa'a ña kuchiño kutaku níma na xí'in Ndios, vará yikí koñu na ña xa ndi'i xa'a kúu ña, chi nixi'i na, ndatán chindú'u Ndios ndi'i nivi kivi na xa'a kuachi na.

7 Xa yatin vaxi ña kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o. Ta saá xíni ñó'ó vivíi ndino'o kundito ndó ña koo ti'va ndó kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta ndi'i saá kivi taxi ndino'o xí'in mii ndó ña ka'an ndó xí'in Ndios. 8 Ña ká'no ka xíni ñó'ó kasa ndivi ndó kúu ña xí'in ndi'i níma ndó kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó, chi tá va'a kísa ndivi ndó ñayó'o, ta saá ndixa yóo ti'va ndó kasa ká'no ini ndó xa'a ña

o̱n vá'a ke̱'é natá'an ndó xí'in ndó, vará kua̱'a̱ ní ña o̱n vá'a ke̱'é
nayó'o. 9 Ta vivíi naki'in ndó ni̱vi na kándixa Jesucristo na kixaa̱
ve'e ndó, ta xí'in ñasii̱ ini ndó ke'é ndó ñava̱'a xí'in na, ta o̱n ka̱'a̱n
kuáchí ndó xa̱'a̱ ña ké'é ndó saá. 10 Ndios sa̱ní'i ra ndee̱ va̱'a nda'a̱
ñii ñii ndó, ta ñii ñii ndó xíni̱ ñó'ó koni̱ ñó'ó ndó ndee̱ va̱'a yó'o
ña chindeé tá'an ndó. 11 Tá Ndios sa̱ní'i ra ñava̱'a sava ndó'ó ña
kúchiño ndó ka̱'a̱n ndoso ndó to̱'on ra no̱o̱ ni̱vi, ta xíni̱ ñó'ó ka̱'a̱n
ndó to̱'on ña nda̱a̱ ña ndixa va̱xi no̱o̱ Ndios. Tá Ndios sa̱ní'i ra
ñava̱'a sava ndó'ó ña kúchiño ndó kasa ndivi ndó chiño va̱'a ña
xíni̱ ñó'ó natá'an ndó, ta saá kasa ndivi ndó chiño yó'o xí'in ndee̱
ña ndixa va̱xi no̱o̱ Ndios. Ta ñii ñii ñava̱'a ké'é ndó, vivíi kasa
ndivi ndó ña xa̱'a̱ ni̱vi na xíto ñava̱'a yó'o ña kuchiño kasa ká'no
na Ndios, saá chi Jesucristo kúu ta̱ chíndeé ni̱vi ña kasa ká'no na
Ndios. Ta xa kánóo síkón ñato̱'ó ká'no Jesucristo, ta xa kómí ra
ndee̱ ña xá'nda chiño ra ndi'i saá ki̱vi̱ no̱o̱ ndi'i ña yóo ñoyívi. Saá
ná koo ña.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ni̱vi na ndíko̱n Jesucristo xó'vi̱ ní na ñoyívi yó'o

12 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, na kí'vi ní ini i̱ xíni i̱ kúu ndó'ó.
O̱n naka'nda ini ndó chi xa xó'vi̱ ndó ña yo̱'vi̱ ní ña kúu ña xíto
ndoso ndó'ó, ta o̱n kani si̱ni̱ ndó ndí ndasaá kuiti mii̱ ndó kúu na
xó'vi̱ ní xa̱'a̱ ña kándixa ndó Jesucristo. 13 Nda̱ víka̱, ná kunakaa̱
ñasii̱ ini ndó xa̱'a̱ ña xó'vi̱ ndó nda̱tán yóo ña ni̱xo̱'vi̱ ní Jesucristo.
Ta saá ndixa kutú nda̱a̱ ka̱ ñasii̱ ini ndó ki̱vi̱ ndikó ra ñoyívi yó'o
xí'in ndi'i ñava̱'a ká'no ña livi yé'e. 14 Tá yóo ni̱vi na ká'a̱n to̱'on
ndiva̱'a xí'in ndó chi na ndíko̱n Jesucristo kúu ndó, ta xa̱'a̱ ñayó'o
ná kunakaa̱ ñasii̱ ini ndó. Chi Níma̱ Ndios ña kúu ña ndino'o ká'no,
yóo ña xí'in ndó ndi'i saá ki̱vi̱. Ta ni̱vi na o̱n vása kándixa Ndios
ká'a̱n ndiva̱'a na xa̱'a̱ Níma̱ ra, ta ndó'ó na kándixa Ndios ndixa
kísa ká'no ndó Níma̱ ra. 15 Tá xó'vi̱ ní ndó, ta va̱'a ná o̱n kuu ña
xa̱'a̱ ña xa̱'ni ndó ni̱vi, ni xa̱'a̱ ña ki̱sa kuí'ná ndó, ni xa̱'a̱ ña ke̱'é
ndó inka̱ no̱o̱ ña o̱n vá'a ña yá'a ndoso ndó nda̱yí, ni xa̱'a̱ ña
sa̱kuiso chiño xí'in mii̱ ndó ká'a̱n ndó xí'in inka̱ ni̱vi ndasaá xíni̱
ñó'ó kasa ndivi na chiño mii̱ na. 16 Tá xó'vi̱ ndó xa̱'a̱ ña kúu ndó
ni̱vi na ndíko̱n Jesucristo, ta saá o̱n vása kuka'an no̱o̱ ndó xa̱'a̱ ña
ndíko̱n ndó ra, ta nda̱ víka̱ kasa ká'no ka̱ ndó Ndios xa̱'a̱ ña inka̱
ni̱vi ndixa nakoni na ndí ndó'ó kúu na kándixa Jesucristo.
17 Saá chi vitin xa ki̱xaa̱ ki̱vi̱ ña kixá'á Ndios kasa nani ra xa̱'a̱
ndi'i ni̱vi nda̱tán yóo ña ke̱'é na, ta si'na kixá'á ra kasa nani ra xa̱'a̱
ni̱vi na kándixa ña'á. Tá vitin xa kíxá'á ra xí'in mii̱ yó ta xó'vi̱ ní
yó, ta ndeé ní ka̱ xo̱'vi̱ ni̱vi na nda̱ lo'o o̱n xii̱n chikaa̱ so̱'o to̱'on

va'a ña nikan'an Ndios. 18 Chi to'on Ndios ña nitaa na xina'á, káchí
ña saá: Ta nivi va'a, kundo'o ní na ta yo'vi ní taxi na mii na ña
sakaku Ndios na, ta saá, yo'vi ní ka kuchiño kaku nivi na ké'é ña
on vá'a, na on xiin kandixa Ndios, káchí to'on Ndios. 19 Ñakán
ndó'ó, tá xó'vi ndó chi saá taxi Ndios kundo'o ndó, ta on vá'a
sandakoo ndó ké'é ndó ñava'a xí'in inka nivi, ta ndixa xíni ñó'ó
nataxi xí'in mii ndó nda'a Ndios, chi Ndios kúu taa ta kisa va'a
ndó'ó, ta ndixa kísa ndivi ra to'on ra ña kindoo ra xí'in ndó.

To'on yó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó kutaku na ndíso chiño noo nivi na kándixa Jesucristo

5 Vitin ká'an i xí'in ndó'ó nañani yó, naxikua'a na ndíso chiño
noo nivi na kándixa Jesucristo, saá chi yi'i, ndatán yóo ndó'ó
na ndíso chiño, saá yóo i. Ta yi'i xini káxín i ña ndasaá nixo'vi ní
Jesucristo xa'a ndi'i yó. Ta kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta saá
koto yó ña yé'e livi xí'in ñandee va'a ká'no ña kómí ra. Ta saá
ñoyívi nino ñii káchí xí'in ra kukomí yó ña yé'e livi xí'in ndee
va'a ká'no yó'o. 2 Xáku ndá'ví i noo ndó, va'a kundaa ndó nivi na
nákutá'an xí'in ndó xa'a ña kándixa na Jesucristo. Ndatán va'a
vivíi ndáa ñii taa ndikachi sana ra, saá va'a kundaa ndó nivi yó'o,
chi Ndios sakuiso chiño ra ndó'ó ña kasa ndivi ndó saá xí'in na.
Ná on kuu ña kundaa ndó na xí'in ñanduxa, ná on kuu ña kundaa
ndó na xa'a si'ún, ta va'a xí'in ñasii ini ndó kundaa ndó na, ta xí'in
ndino'o níma ndó kasa ndivi ndó ña kóni Ndios. 3 On kani sini ndó
kómí ndó ndi'i noo ndayí ña ka'nda chiño ndó noo natá'an ndó na
kándixa Jesucristo na kúu na ndíso chiño ndó xí'in. Ta xíni ñó'ó
si'na mii ndó vivíi kuni'i ndó yichi va'a kutaku ndó noo nayó'o,
ta saá kuchiño na kundikon na yichi ndó. 4 Saá chi ñii kivi ndikó
tuku taKá'no va'a noo yó ñoyívi yó'o. Ta mii ra kúu taKá'no va'a
noo ndó'ó na ndíso chiño ta vivíi ndáa ndó natá'an ndó na kándixa
Jesucristo. Ta kivi ndikó ra, ta saá taxi ra nda'a ndó ñava'a ña livi
ká'no ña nda lo'o on vása ndi'i xa'a nda ñii kivi.
5 Ta ndó'ó nivi nakuáchí na kándixa Jesucristo, xíni ñó'ó kasa
to'ó ndó nataa naxikua'a na ndíso chiño xí'in ndó, ta kasa ndivi
ndó to'on ña ká'an na xí'in ndó. Ta ndi'i ndó'ó nivi na kándixa
Jesucristo, xíni ñó'ó kasa nino xí'in mii ndó, ta xí'in ñato'ó chindeé
tá'an ndó, chi to'on Ndios ña nitaa na xina'á, káchí ña saá:

Ndios on xiin ra koni ra nivi na kísa ká'no xí'in mii,
ta ndixa ké'é ra ñava'a xí'in nivi na kísa nino xí'in mii noo ra,

káchí to'on Ndios. 6 Ta xa'a ñayó'o, kasa nino xí'in mii ndó noo
ndee Ndios, ta saá kixaa kivi ña chitóni Ndios, ta ndixa kasa ká'no

ra ndó'ó. 7 Taxi ndó ndi'i ña sándi'i ini ndó nda'a Ndios, chi tayó'o
kí'vi ní ini ra xíni ra ndó'ó ta ndáa ra ndó'ó.
8 Ta saá xíni ñó'ó vivíi ndino'o kundito ndó ña koo ti'va ndó
kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta koto va'a ndó chi ñandiva'a ká'no
ndixa sáa ní ini ña xíni ña ndó'ó, ta ndatán xíka ñii tíleón tí xí'i
ní soko nándukú rí ña kaxi rí, saá xíka ñandiva'a yó'o sata ndó.
9 Chikaa ndó ndee xí'in mii ndó ña on kasa ndivi ndó ña kóni
ñandiva'a ká'no. Ta xí'in ña ndino'o ini ndó xíni ñó'ó kandixa ndó
Jesucristo ta nda lo'o on sandakoo ndó ña ndixa ndáa ini ndó ra,
saá chi xa xíni ndó ndí ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o xó'vi ní nañani
yó xí'in nákí'va yó na kándixa Jesucristo, ndatán xó'vi ndó vitin.
10 Tá xa ndi'i niya'a ña nixo'vi ní ndó, vará nda lo'o kivi án kuiya
nixo'vi ní ndó, ta Ndios taxi ra ña tuku va'a kutaku ndó. Chindeé
ra ndó'ó ña nda ñii kivi on sandakoo ndó kándixa ndó ra, ta taxi ra
ndee ra nda'a ndó ña on nakava ini ndó, ta kasa ndivi ra ñava'a
xí'in ndó ña chindeé ra ndó'ó ña ndixa ndino'o ini ndó kandixa
ndó ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ndixa mii Ndios kasa ndivi ra to'on
ra xí'in ndó xa'a ña kí'vi ní ini ra xíni ra ndó'ó, saá chi xa kana ra
ndó'ó nivi na kándixa Jesucristo ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá
kivi ñoyívi nino noo yóo ñava'a ká'no livi. 11 ¡Ná kasa ká'no yó
Ndios ndi'i saá kivi, ta ndi'i saá kivi ná ka'nda chiño ra noo ndi'i
ña yóo ñoyívi! Saá ná koo ña.

Ñayó'o kúu to'on sondí'í ña nitaa taPedro noo tutu yó'o

12 Ta ñani yó taSilvano, xí'in ña ndino'o ní ini ra ndíkon ra
Jesucristo, tayó'o chindeé ra yi'i ña nitaa ra to'on noo tutu yó'o
ña kúu ña nixaa nda'a ndó, chi kóni i ndato'on i xí'in ndó ndasaá
vivíi xíni ñó'ó kutaku ndó, ta ndato'on i xí'in ndó ndí ndi'i ñava'a
ké'é Ndios xí'in ndó kúu ña sáná'a ndí ndixa kí'vi ní ini ra xíni ra
ndó'ó. Ta saá nda ñii kivi on vá'a nandoso ndó ña ndixa kí'vi ní ini
Ndios xíni ra ndó'ó.
13 Nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Babilonia yó'o, tí'ví
na to'on ña chindeé na ndó'ó. Nivi yó'o kúu na nakaxin Ndios ñii
káchí ndatán nakaxin ra ndó'ó ña nduu ndó sa'ya ra. Ta ñani yó
taMarcos ta yóo ndatán yóo sa'ya i, tí'ví ra to'on chindeé ra ndó'ó.
14 Ta xí'in ña kí'vi ní ini ndó xíni tá'an ndó, chindeé tá'an ñii ñii
ndó xí'in ña chito ndó noo tá'an ndó.
Ná koo ñava'a ini ndi'i ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo. Saá
ná koo ña.

Tutu ñaovi ña nitaa taPedro ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo

TaPedro ti'ví to'on yó'o kua'an ña chindeé ra nivi na kándixa Jesucristo

1 Yi'i, taSimón Pedro, ñii taapóstol ta kísa chiño noo Jesucristo
kúu i. Ta táa i tutu yó'o xaa ña nda'a ndó'ó, nivi na xa naki'in
ñava'a ña livi, ña ndáya'ví ní, ña kúu ña ndáa ini ndó Ndios ndatán
ndáa ini mii ndi Ndios. Ta vitin xa naki'in yó ñava'a yó'o, chi
taa tandaa kúu Jesucristo, taKá'no noo yó, ta kúu ra Ndios, Taa
ta Sakaku mii yó. 2 Xa'a ña vivíi xíni ndó Ndios ta vivíi xíni ndó
Jesucristo taKá'no noo yó, ná ke'é Ndios ví'í ní ka ñava'a xí'in ndó,
ta ná taxi ra ñava'a koo ini ndó. Ta ná kutú ndaa ini ndó xí'in ndi'i
ñava'a yó'o.

To'on yó'o ká'an xíni ñó'ó kutaku yó ta kasa ndivi yó ndatán kóni Ndios

3 Ta Ndios xí'in ndee ra, xa taxi ra ndi'i ña xíni ñó'ó yó ña
va'a kutaku yó noo ra ndatán káchí ini mii ra. Xa naki'in yó ndi'i
ñayó'o chi vitin ndino'o ini yó xíni yó Jesucristo, ta kúu taa ta
nakana mii yó ña nduu yó nivi na kukomí ñava'a ña livi ká'no
ña kúu ña kómí mii ra. 4 Ta taxi ka ra kua'a ní ka inka ñava'a
ná'no nda'a yó, ña kúu ña ndáya'ví ní, chi ñii ki'va ndatán yóo ña
nika'an ra kasa ndivi ra, saá kisa ndivi ra ña. Ndios taxi ra ñava'a
yó'o nda'a ndó ña kuu ndó sa'ya ndino'o ra ta nduu ndó ndatán
yóo mii ra. Ta saá kuchiño ndó kuxíká ndó noo ña on vá'a ñoyívi
yó'o, chi nivi ñoyívi yó'o ké'é na ndi'i saá noo ña on vá'a ña kúu
ña káchí ini mii na. Chi ña on vá'a ké'é nivi yó'o vaxi kua'no ka
ña, ta sátiví ña mii na ta saá sátiví ña inka nivi. 5 Ndó'ó nivi na
kándixa Jesucristo, xíni ñó'ó chikaa ndó ndee xí'in mii ndó ña vivíi
kutaku ndó ta va'a kasa ndivi ndó ña kóni Ndios. Saá tuku chikaa
ndó ndee ña koni va'a ka ndó Ndios. 6 Nasita xí'in mii ndó ña on
ke'é ka ndó ña on vá'a; kundeé ini ndó xí'in ña xó'vi ndó, ta on
sandakoo ndó ña ndixa ndáa ini ndó Ndios. Xíni ñó'ó taxi xí'in mii
ndó ña kutaku ndó ndatán káchí ini Ndios. 7 Ndixa kuki'vi ini ndó

koni ndó natá'an ndó na kándixa Jesucristo, ta saá kuki'vi ini ndó
koni ndó ndi'i nivi.
8 Tá ké'é ndó ndi'i ñava'a yó'o, ta ndi'i saá kivi chíkaa ndó ndee
ña kua'no ka ndó xí'in ñayó'o noo Ndios, ta saá nduu ndó nivi
na kísa ndivi chiño ña ndáya'ví ní, ta saná'a ndó ndí on siví ña
mani kúu ña xíni va'a ndó Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. 9 Tá yóo
nivi na kándixa Jesucristo, ta on vása kísa ndivi na ndi'i ñava'a
yó'o, ta saá nivi yó'o táku naa na, ndatán táku nivi nakuáá nduchu
noo, án na lo'o chíín kuiti va'a xíto nduchu noo. Saá chi nivi yó'o
xa nandoso na ndí Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi kee'é na ta
xa ndasa ndii ra na noo ra. 10 Ñakán, nañani yó xí'in nákivá yó,
chikaa ndó ndee xí'in mii ndó ña kua'no ka ndó xí'in ñava'a ña
ké'é ndó, chi ñayó'o sáná'a ña ndí ndixa Ndios nakaxin ra ndó'ó
ta kana ra ndó'ó kúu ndó nañoo mii ra. Chi tá saá ké'é ndó, ta
nda ñii kivi on nakava ndó noo ña on vá'a ña taxi sandakoo ndó
ña kándixa ndó Jesucristo. 11 Ta saá Ndios xí'in ñasii ini ra taxi ra
ki'vi ndó noo xá'nda chiño Jesucristo ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta
Jesucristo kúu Taa taKá'no noo yó ta kúu ra Taa ta Sákaku mii yó.
12 Ta saá nda ñii kivi on sandakoo i sánaká'án i ndó'ó xa'a ndi'i
ñayó'o, vará ndó'ó xa xíni ndó ta ndino'o ini ndó kándixa ndó
ñandaa ña nákaa táku ini ndó vitin. 13 Tá ña táku ka i, chiño noo i
kúu ña sanaká'án i ndó'ó xa'a ndi'i ñandaa yó'o, 14 chi Jesucristo,
taKá'no noo yó, taxi ra ña kúndaa ini i ndí yachi ní kixaa ña kivi i.
15 Ta xa'a ñayó'o chíkaa ní i ndee xí'in mii i ña vivíi saná'a i ndó'ó
ndi'i ña xíni ñó'ó xa'a ña ndasaá va'a kutaku ndó ndatán kóni
Ndios, ta saá tá xa nixi'i i, ta ndó'ó nda ñii kivi on nandoso ndó
too'on yó'o.

Too'on yó'o ká'an xa'a ñalivi ña ká'no kómí Jesucristo

16 Tá kivi saná'a ndi ndó'ó ña kundaa ini ndó xa'a ña ndikó tuku
Jesucristo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ra, ta on vása ní-ka'an ndi
xí'in ndó too'on livi ña kaku sini nivi ñoyívi yó'o. Too'on ndixa kúu
ña ndákuiin ndi xa'a ra, chi xí'in nduchu noo ndi xini ndi ñalivi
ká'no ra ta xini ndi ndi'i ndee ra. 17 Xini ndi ndasaá Ndios Yivá
yó taxi ra ñato'ó ká'no nda'a Jesucristo, ta taxi ra ña livi ká'no
náye'e ra noo ndi, chi nda noo livi ní yé'e ñoyívi nino kixi too'on ña
nika'an, káchí ña saá: "Tayó'o kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xíni i, ta
kúsii ní ini i xíni i ra", kachí Ndios. 18 Xini so'o ndi too'on yó'o, ña
kee ñoyívi nino kúu ña, saá chi ñayó'o xikuu ña kivi nixa'an ndi
nixiyo ndi xí'in Jesucristo noo yuku síkón ña kúu yuku yii.
19 Ta saá ndixa kúndaa ini yó ndí too'on ña ndato'on naprofeta
xina'á kúu ñandaa. Ta va'a ndixa chikaa so'o ndó too'on ña nika'an

nayó'o, saá chi to̱'on yó'o chindeé ña ndó'ó. Ta to̱'on yó'o yóo ña
xí'in ndó nda̱tán yóo ñii ño'o̱ ña tóo̱n ndiníí ñoó a̱nda̱ kixaa̱ ña ti̱vi
xita̱a̱n ta keta ki̱mi tí tóo̱n. Ta nda̱tán yóo ki̱mi tí tóo̱n xita̱a̱n,
saá yóo Jesucristo, chi sánaye'e ra ini yó, ta táxi ra ña kunda̱a̱ ini
yó ñanda̱a̱. 20 Xíni̱ ñó'ó ní kunda̱a̱ ini ndó ñayó'o: nda̱ ñii ni̱vi o̱n
kúchiño na nandaxin mató'ón na xí'in si̱ni̱ mi̱i na, án nda̱tán káchí
ini mi̱i na, to̱'on Ndios ña ni̱taa naprofeta xi̱na̱'á. 21 Chi to̱'on ña
ni̱ka̱'a̱n naprofeta o̱n vása ní-kaku ña si̱ni̱ mi̱i na án níma̱ mi̱i na,
saá chi Níma̱ Ndios ni̱ka̱'a̱n to̱'on yó'o ini naprofeta ña ni̱ka̱'a̱n na
ña xí'in ni̱vi, nda̱tán kóni Ndios.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ nata̱a na sáná'a to̱'on Ndios ña xa na̱sama na

(Judas 4-13)

2 Ti̱xin nañoo Israel ku̱iya̱ xi̱na̱'á ni̱xi̱yo naprofeta na o̱n vása
ní-ka'a̱n ndoso to̱'on ña nda̱a̱ nda̱tán yóo ña ni̱ka̱'a̱n Ndios, chi
na̱sama nayó'o to̱'on Ndios nda̱tán káchí ini mi̱i na. Ta ñii ki̱'va saá
kixaa̱ ki̱vi̱ ta nakuita nata̱a ti̱xin ndó'ó, ta nayó'o saná'a na to̱'on
ña vatá xa̱'a̱ Jesucristo. Nata̱a na o̱n vá'a sáná'a yó'o kata ní'nó na
to̱'on ña na̱sama na, ta saá sandá'ví na ni̱vi na koni̱ so̱'o ña saná'a
na, nda̱ to̱nda̱a na ka̱'a̱n na ndí o̱n vása kándixa ka̱ na Jesucristo,
vará kúu ra ta̱a ta̱ ni̱xi'i̱ xa̱'a̱ ña saka̱ku ra na. Nata̱a na sáná'a ña
o̱n vá'a yó'o ndíso ní na kua̱chi, ta Ndios taxi ra ñii kama kixaa̱ ña
sandi'i xa̱'a̱ na. 2 Ta kua̱'a̱ ní ni̱vi kasa ndivi na ndi'i no̱o̱ ña o̱n vá'a
xí'in ñakini, nda̱tán yóo ña táku̱ nata̱a na sáná'a yó'o. Ta inka̱ ni̱vi
na o̱n xi̱in kandixa Jesucristo koto na ña o̱n vá'a ké'é nata̱a yó'o,
ta saá ka̱'a̱n ndiva̱'a na xa̱'a̱ yichi̱ ña nda̱a̱. 3 Nata̱a na sáná'a ña o̱n
vá'a ndasaá kuiti kúsi̱i ní ini na ña naki'in na kua̱'a̱ ní si̱'ún ndó
xa̱'a̱ ña sáná'a na ndó'ó ña káchí na kúu to̱'on Ndios, ta kúu ña
to̱'on ña na̱sama mi̱i na. Xa xi̱na̱'á ní Ndios chi̱tóni̱ ra kasa nani ra
xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ké'é nayó'o, ta ndixa saá kundo'o na ki̱vi̱ ña va̱xi.
4 Chi Ndios o̱n vása ní-kisa ká'no ini ra xa̱'a̱ naángel na ni̱ki̱'vi
kua̱chi xi̱na̱'á, ta sa̱kana ra na kua̱'a̱n na nda̱ya, ta nó'ni na ñó'o
na no̱o̱ naa, ña ndáti na a̱nda̱ kixaa̱ ki̱vi̱ ña kasa nani ra xa̱'a̱ ndi'i
kua̱chi. 5 Ta ndixa Ndios ni̱-kisa ká'no ini ra xa̱'a̱ ni̱vi na xi̱taku̱
ñoyívi yó'o ku̱iya̱ xi̱taku̱ ta̱Noé xi̱na̱'á. Ta ta̱Noé ni̱ka̱'a̱n ndoso ra
xí'in ni̱vi yó'o ndasaá vivíi xíni̱ ñó'ó kutaku̱ na nda̱tán kóni Ndios.
Ta ni̱vi yó'o ni̱-xiin na chikaa̱ so̱'o na to̱'on Ndios, ta saá Ndios
sa̱koon ra sa̱vi̱ na'á sa̱ta̱ ni̱vi yó'o, ta ni̱xi'i̱ ndi'i na, ta Ndios sa̱ka̱ku
ra ndasaá kuiti ta̱Noé xí'in u̱xa̱ ni̱vi. 6 Saá tuku Ndios ki̱sa nani ra
xa̱'a̱ kua̱chi ni̱vi nañoo Sodoma xí'in nañoo Gomorra, sa̱ndi'i ra
xa̱'a̱ na xí'in ño'o̱ xíxi̱ ña ke̱e ñoyívi ni̱no, ni̱xi̱xi̱ ndi'i ñoo na xí'in

ndi'i mii na anda ndu̱u ndi'i ña nixixi yó'o yaa kuiti. Ñayó'o kúu
ña sáná'a ndasaá kini ní kundo'o nivi na ndiva'a ini. 7 Ta Ndios
sakaku ra taLot ña ni-xixi ra ñoo Sodoma, chi tayó'o xikuu ra ñii
taa ta va'a ini, ta nita'vi ní ini ra xíni ra ndi'i ña on vá'a ñakini
xitaku nivi ñoo yó'o. 8 Taa ta va'a ní ini xikuu ra, ta ñii ñii kivi
niya'a yo'vi ní xitaku ra ñoo Sodoma, chi xito ra ta xini so'o ra
ndi'i noo ña on vá'a ké'é nivi yó'o. 9 Ndi'i ña ké'é Ndios xí'in nivi
sáná'a ña ndí xíni ra ndasaá chindeé ra nivi na chíkaa so'o to'on
ra, ña sakaku ra na noo ndi'i ña yo'vi xíto ndoso ña'á. Ta ñii ki'va
saá, xíni ra ndasaá saxo'vi ra nivi na ké'é ña on vá'a, ta ke'é ra saá
xí'in na kivi kixaa ña kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi.
10 Ta Ndios saxo'vi ka ra nivi na táku kísa ndivi ndi'i ña on vá'a
ñakini ña kútoo yikí koñu mii na, saá chi nivi yó'o nda lo'o on xiin
na chikaa so'o na to'on xá'nda chiño Ndios noo na. Ta nataa na
sáná'a to'on Ndios ña nasama mii na, só'ó ní na, on vása táxi na
xí'in mii na ña koni so'o na ñandaa. Ta kúu na nivi na ña'a ní ini,
ta káchí sini mii na ndí kómí na ndeé ká'no ka, ta ni on vása yí'ví
na kándiva'a na xí'in ndeé ná'no ka noo na. 11 Ta naángel, na yóo
noo Ndios, vará kómí ka na ndeé noo nataa yó'o, ta naángel yó'o
on vása xiin na ka'an na to'on ña kandiva'a xa'a inka ndeé ná'no.
12 Ta nataa on vá'a yó'o ndatán táku kiti tíyukú táku na, chi kiti
yukú yó'o ndasaá kuiti táku rí kísa ndivi rí ndatán kóni níma mii rí.
Ta tíyó'o kaku rí xa'a ña tiin nivi rí ta ka'ni na rí. Ta ñii ki'va saá
kundo'o nataa on vá'a yó'o, chi nayó'o ká'an na to'on ndiva'a xa'a
ña on vása kúndaa ini na, ta ndatán ndi'i xa'a kiti yukú, saá ndi'i
xa'a na. 13 Ta nataa on vá'a yó'o, kixaa kivi ña naki'in na ya'vi na
xa'a ña on vá'a ké'é na ña táxi xo'vi inka nivi. Xí'in ñasii ini na ké'é
na ndi'i noo ña kútoo yikí koñu na, on koó ñato'ó kómí na, ni on
vása násita xí'in mii na noo ña ké'é na ndi'i ña on vá'a, vará ndiví
xíto ka nivi kúu ña. Ta kivi nataa on vá'a yó'o xíxi na xí'in ndó noo
yóo viko noo nákutá'an ndó'ó na kúu na kándixa Jesucristo, ta ña
ka'an ní noo kúu ña xíto ndó ñakini ké'é nataa yó'o.
14 Ta nataa on vá'a yó'o, ndi'i násí'í ná xíto na noo, ta kútoo ní
na ki'vi na kuachi ñoyívi xí'in ná. Nda ñii kivi on vása sándakoo
na kí'vi na kuachi ña kúu ña kútoo ní yikí koñu mii na. Ta chú'u
na nivi na lo'o ní kándixa Jesucristo ña ké'é na ña on vá'a. Nataa
on vá'a yó'o on vása xáa ini na xí'in ña xa kómí na, ta ndi'i saá
kivi kóni na kukomí na ndi'i ña káchí ini mii na. Nataa yó'o ndíso
na chi'ña xa'a ña on vá'a ké'é na, ta Ndios taxi ra ko'on na noo
xo'vi ní na. 15 Nataa yó'o xa sandakoo na yichi ndaa, ta naki'in na
ndíkon na kua'an na yichi taprofeta Balaam taa ta xitaku xina'á,
tayó'o xikuu sa'ya taBeor. Saá chi taprofeta yó'o kutoo ní ra ki'in
ra si'ún xa'a chiño on vá'a ke'é ra. 16 Ta saá kee ra kua'an ra ña

sataviı chi'ña ra nañoo Israel, ta niı-kuchiño ra, chi ñii tíburra, kitiı
tí oon vása xíniı kaı'aan too'on kúu rí, ta tíyó'o nikaı'aan rí too'on xí'in ra,
ta xí'in ña nikaı'aan rí sasi rí nooo ra, ta niı-kuchiño ra kasa ndivi ra
chiño kí'ví ña kuaı'aan ra ke'é ra.
17 Nataa oon vá'a yó'o yóo na ndatán yóo pozo yichí ña oon kooó
takuií kómí, ta yóo na ndatán yóo viko ña sándachí tachiı na'á
kuaı'aan ña nooo chínda'á tachiı yó'o ña. Ta Ndios kasa nani ra xaı'a
nataa yó'o, ta ti'ví ra na koı'on na nooo naa ní ña xoı'viı na ndi'i saá
kiviı. 18 Nayó'o kuaı'a ní chínóo na nooo too'on ká'aan na, ña sanoo
na ini niıvi ña kandixa na ña sáná'a na, ta too'on viichí ña oon vása
ndáyaı'ví kúu ña sáná'a na. Ta xí'in too'on yó'o chú'u na niıvi na
sakán sandakoo yichiı oon vá'a, ña tuku ké'é nayó'o ña oon vá'a ña
kútoo ní yikí koñu na. 19 Ta nataa oon vá'a yó'o ká'aan na, káchí na
saá: "Tá kundikon ndó sata ndiı, ta saá kuu ndó niıvi na kaka ndíka
nooo ndayí, ta saá oon kooó ka ña xá'nda chiño nooo ndó", káchí na.
Ta miı nataa yó'o kúu niıvi na nó'ni kútu xí'in ndi'i nooo ñakini
ta xí'in ndi'i nooo ña oon vá'a ké'é na. Saá chi tá ñii ña oon vá'a
kúndeé ña nooo niıvi, ta ña oon vá'a yó'o kúu ña xá'nda chiño nooo
niıvi yó'o. 20 Yóo niıvi na xa kundaa ini too'on vaı'a xaı'a Jesucristo
Taa taKá'no nooo yó ta sandakoo na yichiı ña oon vá'a ñoyívi yó'o.
Ta saá, tá niıvi yó'o ndikó koo tuku na ta kixá'á na naki'in na yichiı
oon vá'a, ta tuku taxi na ña xá'nda chiño ña oon vá'a ñoyívi nooo na,
ta saá niıvi yó'o kuiso ka na kuachi nooo ña xiındiso na si'na. 21 Vaı'a
ní ka, níkúu, tá nda ñii kiviı niı-kundaa ini na xaı'a yichiı ña ndaa,
saá chi xaı'a ña kundaa ini na yichiı ña ndaa, ta sandakoo na yichiı
yó'o, ta ña keı'é na saá Ndios ndeé ní ka saxoı'viı ra na. 22 Ta xí'in
ña keı'é niıvi na oon vá'a yó'o saá, táxi na ña kundaa ini yó ndí ña
ndíchí ká'aan too'on ña káchí saá: "Tí ina ndíkó tuku rí kaxi rí ñakini
nduxan rí." Ta inka too'on ndíchí káchí saá: "Tíkiniı sakán chichi rí
xí'in takuií ndii, ta tuku ndíkó rí sakuchu xí'in miı rí ndaı'yiı kini",
saá káchí too'on ndíchí.

Too'on yó'o ká'aan xaı'a Jesucristo ndikó ra ñoyívi yó'o

3 Nañani yó xí'in nákiı'va yó, na kí'vi ní iniı xíniı kúu ndó,
ñayó'o kúu tutu oviı ña táaıı xaa nda'a ndó. Ta xí'in ña oviı tutu
yó'o saá sánaká'ánıı ndó'ó ña ndixa xíniı ñó'ó kani siniı ndó xaı'a
ñavaı'a ña kúu ñandii ndino'o. 2 Kóniıı ña naká'án siniı ndó too'on
Ndios ña nikaı'aan ndoso naprofeta kuiya xinaı'á. Saá tuku kóniıı ña
naká'án siniı ndó ndayí ña xa'nda chiño Jesucristo Taa taKá'no
nooo yó ta sakaku miı yó, chi miı ndiı naapóstol saná'a ndiı ndó'ó
too'on yó'o.

3 Ña si'na ka xíni ñó'ó kundaa ini ndó kúu ña ndasaá koo tá xa
kuyatin vaxi kivi sondí'í. Chi kivi saá kutaku nivi na kutoo ní ke'é
ndi'i noo ña on vá'a ña káchí ini mii na, ta kusiki na nivi xa'a ña
kándixa na Jesucristo, 4 ta ka'an na xí'in na, ndaka toon ña'á na,
kachí na saá: "¿Míkía yóo Jesucristo ña kasa ndivi ra toon ra ña
nika'an ra xí'in ndó, ndikó ra ñoyívi yó'o? Chi xa nixi'i va yivá si'í
yó, ta tá káa ka va ñoyívi yó'o, ndatán káa ña kivi noó xina'á, ñii
ki'va saá káa ña nda kivi vitin", kachí na, kusiki na nivi na kándixa
Jesucristo kivi saá. 5 Nivi na kusiki yó'o on xiin na kandixa na ndí
Ndios xí'in toon ña nika'an ra kisa va'a ra ñoyívi yó'o ta kisa va'a
ra ñoyívi nino. Ta noo yóo kua'a ní takuií mini, ta nika'an Ndios ta
kana ño'o yichí tixin takuií yó'o, ta saá takuií yó'o xino nduu rá
ña. 6 Ta saá kivi xitaku taNoé, ta Ndios xa'nda chiño ra noo takuií
ta sakoon ra savi na'á, ta sandi'i ra xa'a ndi'i ña nixiyo ñoyívi
kuiya xina'á. 7 Chi Ndios chindú'u ra toon ra ña kasa ndivi ra ña
nika'an ra ndí ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi nino ña xíto yó, ndáti ña ñii
kivi ndi'i xa'a ña xí'in ño'o xíxi. Saá koko ndi'i ña kuva'a kivi ña
kasa nani Ndios xa'a kuachi nivi, ta nivi na on vása ní-xiin kandixa
Ndios ko'on na noo xo'vi ní na ndi'i saá kivi.
8 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in nákí'va yó, na kí'vi ní ini i xíni i kúu
ndó'ó; ta kóni i ña on nandoso ndó ndí noo Ndios ñii kivi yóo ña
ndatán yóo ñii mil kuiya, ta ñii mil kuiya yóo ña ndatán yóo ñii
kivi, saá yóo ña. 9 Vará sava nivi xáni sini na ndí Ndios kuáchi
ní ra ña kasa ndivi ra ña nika'an ra, ta on siví saá yóo ña. Ndixa
Ndios ta ká'no ini kúu ra xí'in ndi'i nivi, on xiin ra ndi'i xa'a nda
ñii nivi; chi ndáti ra ña ndi'i nivi nandikó ini na noo ña on vá'a
ké'é na, ta va'a ná ki'vi na yichi noo xá'nda chiño ra.
10 Ta kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o kuu ñii kivi ña on vása
ndáti nivi, chi ndatán yóo ña kixaa ñii takuí'ná ñoó ña kasa kuí'ná
ra, saá koo kivi ndikó Jesucristo. Ta kivi kundivi ñayó'o saá, ndeé
ní ni'i ta ndi'i xa'a ñoyívi nino ña xíto yó, ta ndi'i ña yóo ñoyívi
nino kaa koko ndi'i ña xí'in ño'o xíxi ta ndi'i xa'a ña, ta ñoyívi noo
ño'o yó'o xí'in ndi'i ña yóo noo ña ñii ki'va saá kundo'o ña.
11 Ta xa'a ña ndixa kúndaa ini yó ndí ndi'i xa'a ñoyívi, ta saá
xíni ñó'ó vivíi kutaku yó ta taxi xí'in mii yó kasa ndivi yó ña kóni
Ndios. 12 Ta xí'in ñasii ini yó xíni ñó'ó kundati yó kivi yó'o, ta
chikaa yó ndee xí'in mii yó ña kasa ndivi yó ña kóni Ndios, ta saá
kama kixaa kivi ña kasa nani ra xa'a kuachi nivi. Chi kivi yó'o
ndi'i xa'a ñoyívi nino ña xíto yó ta ndi'i ña kómí ña, koko ña xí'in
ño'o xíxi ta ndi'i xa'a ña. 13 Ta mii yó ndáti yó ta ndáa ini yó Ndios
ña kasa ndivi ra toon ra ña nika'an ra ndí ndasa xaá ra ñoyívi nino
ña xíto yó, ta ndasa xaá ra ñoyívi noo ño'o yó'o. Ta ñaxaá kasa

va̱'a Ndios yó'o kúu no̱o̱ kutaku̱ ni̱vi na ndii níma̱, ta ndi'i saá ki̱vi̱ kasa ndivi na ña kóni Ndios.

14 Ña̱kán, nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, tá'an ndáti ndó ña kixaa̱ ki̱vi̱ ña kundivi ñayó'o, chikaa̱ ní ndó ndee̱ xí'in mi̱i ndó ña ndii ta vivíi kutaku̱ ndó no̱o̱ Ndios, ta ndixa koo va̱'a ini ndó chi xa va̱'a nákutá'an ndó xí'in Ndios. 15 Naká'án ndó ndí ta̱ ká'no ini kúu Ndios, ta ndáti ra ña nandikó ini ni̱vi no̱o̱ ña o̱n vá'a ké'é na xa̱'a̱ ña kuchiño saka̱ku ra na. Ñii káchí ká'a̱n to̱'on ña ni̱taa ñani yó ta̱Pablo ki̱vi̱ ti̱'ví ra tutu ña ni̱xaa̱ nda'a̱ ndó; ni̱taa ra tutu yó'o xí'in ñandíchí ta̱xi Ndios nda'a̱ ra. 16 No̱o̱ ñii ñii tutu ña ni̱taa ñani yó ta̱Pablo nda̱to̱'on ra xí'in ndó xa̱'a̱ ndi'i ñayó'o, ta ndixa yóo sava to̱'on ña ni̱taa ta̱Pablo ña yo̱'vi̱ ní kunda̱a̱ ini yó. Ta ni̱vi na naa ini xí'in na sa̱kán lo'o kuiti kándixa Jesucristo, nayó'o násama na to̱'on yó'o, ta ñii ki̱'va saá násama na ndi'i to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n Ndios ña ni̱taa ni̱vi xi̱na̱'á. Ta xa̱'a̱ ña násama na to̱'on Ndios, ni̱vi yó'o ko̱'o̱n na no̱o̱ xo̱'vi̱ ní na ndi'i saá ki̱vi̱.

17 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, xa̱'a̱ ña kúnda̱a̱ ini ndó ñayó'o, xíni̱ ñó'ó koto va̱'a ndó ña o̱n taxi ndó sandá'ví ña o̱n vá'a ndó'ó ña nakava ndó yichi̱ ni̱vi na o̱n vá'a, ta ni o̱n sandakoo ndó ña kándixa ndino'o ini ndó Jesucristo. 18 Nda̱ víka̱ ndixa ñii ñii ki̱vi̱ xíni̱ ñó'ó chikaa̱ ndó ndee̱ ña koni̱ va̱'a ka̱ ndó Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, ta kúu ra Ta̱a ta̱ Sa̱ka̱ku mi̱i yó. Ña va̱'a ña xa ta̱xi ra nda'a̱ ndó chíndeé ña ndó'ó ña ndino'o ka̱ kutaku̱ ndó ñii ñii ki̱vi̱ nda̱tán kóni mi̱i ra. Ná kasa ká'no ní yó ra nda̱ vitin ta̱nda̱ ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi. Saá ná koo ña.

Tutu ñanoó nitaa taJuan ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo

Ñayó'o ká'an xa'a To'on Ndios, ña kúu Jesucristo, taa ta kúu ndee ña táxi ndino'o kutaku nivi

1 Nañani yó xí'in nákí'va yó, vitin ká'an ndi xí'in ndó xa'a taa
ta xa táku nda on ta'án kixá'á koo kivi noó. Ta mii ndi, xini
so'o ndi to'on ña nika'an ra, ta xí'in nduchu noo ndi xini ndi ra,
ta chinóo nda'a ndi soko ra. Ta vitin ndáto'on ndi xí'in ndó xa'a
tayó'o, taa ta kúu To'on Ndios, ta kúu ra ndee ña táxi kutaku
ndino'o nivi. 2 Taa yó'o, ta ndixa ndino'o táku, kixaa ra noo ndi, ta
xini ndi ra xí'in nduchu noo ndi, ta vitin ndákuiin ndi xa'a ra noo
ndó. Ta ndáto'on ndi xí'in ndó ndí mii tayó'o kúu ra ndee ña táxi
kutaku ndino'o nivi noo Ndios, ta tayó'o nda si'na xa táku ra xí'in
Ndios, ta saá Ndios ti'ví ra mii tayó'o ña kixaa ra noo ndi ñoyívi
yó'o. 3 Ta vitin ndáto'on ndi xí'in ndó xa'a ña xa xini ndi, ta xa'a
to'on ña nika'an ra ña xini so'o ndi. Ta saá ndó'ó, nivi na kándixa
to'on yó'o, ñii káchí vivíi kutaku ndó xí'in ndi, ndatán ñii ki'va
vivíi táku ndi xí'in Yivá yó Ndios ta xí'in Sa'ya ra Jesucristo. 4 Ta
saá táa ndi tutu yó'o ña kundaa ini ndó ta chikaa so'o ndó to'on
yó'o. Ta xí'in ña ke'é ndó saá ndixa ná kutú ndaa ñasii ini ndi'i yó.

To'on yó'o ká'an ña, ndatán yóo ño'o ña yé'e, saá yóo Ndios

5 Ñayó'o kúu to'on ña nika'an Jesucristo xini so'o ndi, ta vitin
ndáto'on ndi to'on yó'o xí'in ndó, ña káchí saá: Ndatán yóo ño'o ña
yé'e, saá yóo Ndios, ta nda lo'o on koó ñanaa yóo xí'in ra. 6 Táná
ka'an yó ndixa vivíi táku yó xí'in Ndios, ta saá ni, ndíkon ka yó
kua'an yó yichi on vá'a ña naa ní, ta ñavatá kúu ña ka'an yó saá,
ta on vása kísa ndivi yó ñandaa. 7 Yichi Ndios kúu ñava'a ñandaa
noo yé'e ño'o ña káku noo ra. Ta saá tá vivíi ndíkon yó yichi Ndios
noo yé'e ño'o ña káku noo ra, ta saá ndixa vivíi táku yó xí'in tá'an
yó, ta ndixa nii Jesucristo nákata ña ndi'i kuachi yó.
8 Táná ka'an yó ndí nda lo'o on koó kuachi ndíso yó noo Ndios,
ta saá nivi na sándá'ví xí'in mii kúu yó, chi ñavatá kúu ña ka'an yó
saá, ta ndixa on koó ñandaa yóo ini yó. 9 Ta saá ni, tá na'ma yó

ndi'i kuachi yó noo Ndios, ta ndixa Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ta nakata ra ndi'i kuachi yó, ta ndasa ndii ra mii yó noo ra. Ndixa Ndios ke'é ra saá xí'in yó, chi taa tandaa kúu Ndios ta ndixa kísa ndivi ra to'on ra. 10 Ta saá ni, táná ka'an yó, káchí yó ndí nda ñii kivi on vása ní-ke'é yó ña on vá'a, ta xí'in to'on yó'o chíkaa yó kuachi sata Ndios ndí kúu ra taa ta vatá. Saá chi mii Ndios káchí ra ndí ndi'i nivi ké'é na ña on vá'a. Tá on vása kándixa yó to'on yó'o ña ká'an Ndios xa'a yó, ta xí'in ñayó'o sáná'a yó ndí on koó to'on Ndios táku ini yó.

To'on yó'o ká'an ndí Jesucristo chíndeé ra mii yó ña náki'in ra to'on yó noo Ndios

2 Ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo sa'ya i, saá yóo ndó, saá chi kí'vi ní ini i xíni i ndó'ó. Ta táa i tutu yó'o xaa ña nda'a ndó xa'a ña on ke'é ndó ña on vá'a. Ta saá ni, tá yóo kivi ké'é ndó ña on vá'a, ta xíni ñó'ó kundaa ini ndó ndí yóo ñii taa ta chíndeé mii yó ña náki'in ra to'on yó noo Yivá yó Ndios, ta tayó'o kúu Jesucristo, taa tandaa. 2 Saá chi Jesucristo kúu taa ta nisoko xí'in mii ña nixi'i ra xa'a kuachi yó, ñakán Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó. Ta on siví ndasaá xa'a kuachi mii yó kúu ña nixi'i Jesucristo, ta xa'a kuachi ndi'i saá nivi ñoyívi yó'o nixi'i ra.

3 Tá kísa ndivi yó ña xá'nda chiño Ndios noo yó, ta xí'in ña ké'é yó saá kúndaa ini yó ndí ndixa xíni yó Ndios, ta vivíi táku yó xí'in ra. 4 Tá nakuita nivi na ka'an, kachí na saá: "Ndi'i xíni ndi Ndios, ta vivíi táku ndi xí'in ra", kachí na, ta nivi yó'o, tá on vása kísa ndivi na ña xá'nda chiño Ndios, ta saá nivi na vatá kúu nayó'o, ta nda lo'o on koó ñandaa yóo ini na. 5 Ta saá ni, tá yóo nivi na kísa ndivi ña ká'an to'on Ndios, ta xí'in ñayó'o nivi yó'o sáná'a na ndí ndixa ndaa kí'vi ini na xíni na Ndios. Ta mii yó, xa'a ña kísa ndivi yó ña ká'an Ndios, kúndaa ini yó ndí ñii yóo yó xí'in Ndios. 6 Tá káchí yó ñii yóo yó táku yó ini Ndios, ta saá xíni ñó'ó ke'é yó ndatán ke'é Jesucristo kivi nixika ra ñoyívi yó'o.

To'on yó'o kúu ña xá'nda chiño noo nivi na kándixa Jesucristo

7 Nañani yó xí'in náki'va yó, on siví ñii to'on ña xaá kúu ña xá'nda chiño i noo ndó vitin, chi to'on Ndios ña xa si'na yóo nda kivi noó kúu ña. Ta to'on yó'o ñii kúu ña xí'in to'on ña yatá ña xa xini so'o ndó. 8 To'on ña yatá kúu ña xá'nda chiño i vitin noo ndó, ña xíni ñó'ó kuki'vi ini yó koni tá'an yó. Ta saá ni, to'on xaá kúu ñayó'o, chi ñii laá Jesucristo kúu ta ndixa ndaa kisa ndivi to'on

yó'o. Ta vitin ndó'ó, nivi na ndíkon yichi ra, ñii kiva saá ndixa
kísa ndivi ndó to'on xaá yó'o. Ta vitin ndee ña on vá'a ña naa,
kua'an ndi'i xa'a ña, saá chi kivi kixaa Jesucristo ñoyívi yó'o, ta
ndatán yóo ña kixaa ño'o ndino'o ña yé'e, ta kúndeé ña noo naa,
saá yóo ña.
9 Tá yóo nivi na ká'an, káchí na ndí ndíkon na yichi va'a noo
yé'e ño'o, ta nivi yó'o sáa ini na xíni na natá'an na, ta saá ñavatá
kúu to'on ña ká'an na, chi ña sáa ini na xíni na natá'an na sáná'a
ña ndí ndíkon ka na yichi on vá'a noo naa ní. 10 Ta nivi na ndixa
kí'vi ini xíni natá'an na, ta nivi yó'o kúu na ndíkon yichi va'a noo
yóo ño'o yé'e. Ta nivi yó'o, on vása yóo ini na ña sanakava xí'in
mii na ña ke'é na ña on vá'a. 11 Ta nivi na sáa ini xíni inka nivi na
kándixa Jesucristo, nivi yó'o, xí'in ña ké'é na saá sáná'a na ndí
xíka ka na yichi on vá'a noo naa. Ta saá nivi yó'o on vása xíni na
ndá yichi kua'an na, saá chi ñanaa sakuáá ña nduchu noo na.
12 Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo sa'ya i, saá
yóo ndó, ta táa i tutu yó'o xaa ña nda'a ndó, chi Ndios xa kisa
ká'no ini ra xa'a kuachi ndó, saá chi Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi
yó. 13 Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, na kúu nivi naxikua'a
na to'ó, táa i tutu yó'o xaa ña nda'a ndó, chi xa xíni va'a ndó
Jesucristo, taa ta xa táku nda si'na ka tá ta'án kixá'á koo kivi noó
ñoyívi. Ta ndó'ó, nataa xí'in náña'a na kúu nakuáchí na kándixa
Jesucristo, táa i tutu yó'o xaa ña nda'a ndó, chi xa kundeé ndó noo
ñaníma ndiva'a.
Ndi'i ndó'ó na kúu nivi na kándixa Jesucristo, inka yichi ká'an i
ndí ndatán yóo sa'ya i, saá yóo ndó, ta táa i tutu yó'o xaa ña
nda'a ndó, chi xa xíni va'a ndó Yivá yó Ndios. 14 Ta ndó'ó, nivi na
kándixa Jesucristo, na kúu nivi naxikua'a na to'ó, táa i to'on yó'o
ña ndáto'on i xí'in ndó, chi xa xíni va'a ndó Jesucristo, taa ta xa
táku nda si'na ka tá on ta'án kixá'á koo kivi noó ñoyívi. Ta ndó'ó,
na kándixa Jesucristo, na kúu nakuáchí, tuku táa i to'on yó'o ña
ndáto'on i xí'in ndó, chi ndó'ó kúu nivi na kómí ní ndee Ndios, ta
ndi'i saá kivi to'on Ndios yóo ña táku ña ini ndó, ta saá xa kundeé
ndó noo ñaníma ndiva'a.
15 Xí'in ndi'i ndó'ó, na kúu nivi na kándixa Jesucristo, táa i
to'on ña xaa nda'a ndó, ña ndáto'on i, káchí i saá: On kusii ini ndó
kundikon ndó yichi on vá'a ñoyívi yó'o, ta nda lo'o on kuki'vi ini
ndó koni ndó ña on vá'a ña yóo ñoyívi yó'o. Saá chi ndi'i nivi na
kí'vi ní ka ini xíni na ña yóo ñoyívi yó'o, nivi yó'o on vása kí'vi ini
na xíni na Yivá yó Ndios. 16 Chi ndi'i ña on vá'a ña yóo ñoyívi yó'o
on sivi ña káku noo Ndios kúu ña, ta kuiti káku ña noo ñaníma
ndiva'a ña xá'nda chiño noo ñoyívi yó'o. Tá kóni yó ke'é yó ña on
vá'a ña kútoo ní yikí koñu yó, án kóni yó kukomí yó ndi'i ña kúsii

ini nduchu̱ no̱o̱ yó xíni ña, ta ña kóni yó saá o̱n si̱ví ña va̱xi no̱o̱
Yivá yó Ndios kúu ña. Tá ni̱vi na ña̱'a ní ini kúu yó xa̱'a̱ ñakuíká
kómí yó án xa̱'a̱ chiño ná'no ké'é yó, ta ña ña̱'a ini yó saá, o̱n si̱ví
ña va̱xi no̱o̱ Yivá yó Ndios kúu ña. Saá chi ña xáni si̱ni̱ yó saá kuiti
káku ña no̱o̱ yichi̱ o̱n vá'a ñoyívi yó'o. 17 Ta ñoyívi yó'o xí'in ndi'i
ña o̱n vá'a ña kútoo ní ni̱vi, ña yá'a kua̱'a̱n kúu ña, ta kixaa̱ ñii ki̱vi̱
o̱n kóo ka̱ ña. Ta saá ni, ni̱vi na kísa ndivi ña kóni Ndios, ni̱vi yó'o
o̱n ndi'i xa̱'a̱ na, ta ndixa kutaku̱ na ndi'i saá ki̱vi̱.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱a ta̱ sáa̱ ini xíni Jesucristo

18 Ndó'ó, ni̱vi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo sa̱'ya i̱, saá yóo
ndó, ta ndáto̱'on i̱ xí'in ndó ndí xa va̱xi kuyatin ki̱vi̱ sondí'í ñoyívi
yó'o. Xa xi̱ni̱ so̱'o ndó tá va̱xi kuyatin ki̱vi̱ sondí'í, ta nakundichi ñii
ta̱a ta̱ kúu ta̱ sáa̱ ní ini xíni ra Jesucristo, ta vitin xa yóo kua̱'a̱ ní
ni̱vi na kúu na sáa̱ ini xíni na Jesucristo. Ta xí'in ñayó'o kúndaa̱ ini
yó ndí xa yatin va̱xi ki̱vi̱ sondí'í ñoyívi yó'o. 19 Vará sava ni̱vi na
kúu na sáa̱ ini xíni na Jesucristo vitin, xi̱kuu ni̱vi na si'na ñii xi̱taku̱
xí'in yó, ta ni̱vi yó'o o̱n si̱ví na ndixa kándixa Jesucristo xi̱kuu
na. Ta saá ni̱ta̱'vi̱ tá'an na xí'in mi̱i yó, ta ke̱e na kua̱'a̱n na. Ta
xí'in ñayó'o kúndaa̱ va̱'a ini yó ndí ni̱vi yó'o nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n vása
ní-xiyo yu'ú na xí'in mi̱i yó, chi o̱n vása ndino'o ini na kándixa na
Jesucristo. Tá ndixa ni̱vi na ndino'o ini kándixa Jesucristo xi̱kuu
na, níkúu, ta yóo ka̱ na kua̱'a̱n na yichi̱ ra xí'in yó vitin. Ta xa̱'a̱ ña
ni̱ta̱'vi̱ tá'an na xí'in yó, na kúu ni̱vi na ndixa ndíko̱n Jesucristo,
kúndaa̱ ini yó ndí ni̱vi yó'o nda̱ lo'o o̱n vása ní-xikuu na nañani yó
án náki̱'va̱ yó.
20 Ta ndó'ó, o̱n si̱ví ndatán yóo ni̱vi yó'o yóo ndó. Saá chi
Jesucristo, Ta̱a ta̱Yi̱i, ti̱'ví ra Níma̱ Ndios ña kutaku̱ ña ini ndó. Ta
xa̱'a̱ ña táku̱ Níma̱ Ndios ini ndó, xa xíni̱ ndó ndi'i ñandaa̱. 21 Ta
xa̱'a̱ ña kúndaa̱ ini i̱ ndí xa xíni̱ ndó ñandaa̱, táa i̱ to̱'on yó'o xaa̱ ña
nda'a̱ ndó. Saá chi mi̱i yó kúndaa̱ ini yó ndí nda̱ ñii to̱'on ña vatá
o̱n vása káku ña no̱o̱ Ndios, ta̱a ta̱ kúu ta̱ndaa̱ ndino'o.
22 Ta, ¿yu kúu ni̱vi na vatá ní? Ni̱vi na vatá ní kúu na ká'a̱n,
káchí na ndí o̱n si̱ví ta̱Jesús kúu Cristo, ta̱a ta̱ ti̱'ví Ndios saka̱ku
ra ni̱vi ñoyívi yó'o. Ni̱vi na káchí saá kúu ni̱vi na sáa̱ ini xíni na
Jesucristo. Ta ni̱vi yó'o kúu ni̱vi na o̱n xi̱in kandixa Ndios, ni o̱n
xi̱in na kandixa na Sa̱'ya ra Jesucristo. 23 Tá yóo ni̱vi na o̱n xi̱in
kandixa Sa̱'ya Ndios, ñayó'o kóni kachí ña ndí o̱n xi̱in na kandixa
na mi̱i Ndios. Ta ni̱vi na ndino'o ini ká'a̱n ndáto̱'on na ndí kándixa
na Sa̱'ya Ndios, ta ni̱vi yó'o kúu na táku̱ Ndios ini.
24 Ta ndó'ó, o̱n sandakoo ndó kándixa ndó to̱'on va̱'a xa̱'a̱
Jesucristo, ña kúu ña xi̱ni̱ so̱'o ndó nda̱ ki̱vi̱ no̱ó ña ki̱xá'á ndó

kándixa ndó ra. Ta xí'in ña ke'é ndó saá, ndi'i saá kivi yóo ndó táku ndó ini Jesucristo, taa ta kúu Sa'ya Ndios, ta ñii ki'va saá yóo ndó táku ndó ini Yivá yó Ndios. 25 Jesucristo nika'an ra, kindoo ra xí'in yó, na kúu nivi na kándixa ña'á, ta nika'an ra, káchí ra saá: "Nda'a nivi na kándixa yi'i taxi i ña ndixa ndino'o kutaku na xí'in i ndi'i saá kivi", saá káchí Jesucristo, kindoo ra xí'in yó.

26 Táa i toon yó'o ña ndatoon i xí'in ndó xa'a nivi na kóni sandá'ví ndó'ó xí'in toon vatá. 27 Jesucristo xa ti'ví ra Níma Ndios ña koo ña xí'in ndó, ta Níma yó'o yóo ña táku ña ini ndó ndi'i saá kivi. Ta saá on vása xíni ñó'ó ndó nivi ña saná'a na ndó'ó, chi Níma Ndios sáná'a ña ndó'ó xa'a ndi'i ñandaa. Ta ndi'i ña sáná'a Níma Ndios kúu toon ña ndaa ndino'o, ta nda lo'o on koó ñavatá ká'an Níma Ndios. Ta ndi'i saá kivi xíni ñó'ó koo ndó kutaku ndó ini Jesucristo. Ta ñii ki'va ndatán Níma Ndios sáná'a ña ndó'ó ndasaá kutaku ndó, ta saá xíni ñó'ó va'a kutaku ndó.

28 Ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo sa'ya i, saá yóo ndó, ta ndátoon i xí'in ndó ña koo ndó kutaku ndó ini Jesucristo, ta nda ñii kivi on sandakoo ndó yichi ra. Ta saá tá kixaa kivi ndikó ra ñoyívi yó'o, ta on vása kuyi'ví ndó noo ra, ni on vása kuka'an noo ndó kuita ndó noo ra. 29 Xíni yó Jesucristo kúu ñii taa tandaa ndino'o, ta saá kúndaa ini yó ndí ndi'i nivi na ké'é ñandaa ndatán yóo ña ke'é Jesucristo, nayó'o kúu nasa'ya ndino'o Ndios.

Toon yó'o ká'an ndí sa'ya Ndios kúu nivi na ndíkon yichi ra

3 ¡Ndachun ndeé ní kí'vi ini Yivá yó Ndios xíni ra mii yó! Saá chi sákunaní ra yó sa'ya mii ra. Ta, ¡ndixa sa'ya Ndios kúu mii yó! Ta nivi na ndíkon yichi on vá'a ñoyívi yó'o, on vása nákoni na ndí sa'ya Ndios kúu yó, chi nivi yó'o on vása xíni na Ndios. 2 Nañani yó xí'in nákiva yó, nivi na kí'vi ní ini i xíni i kúu ndó, ta ndátoon i xí'in ndó ndí mii yó kúu sa'ya Ndios vitin. Ta saá ni, on ta'án kundaa va'a ini yó ndasaá nduu yó kivi ña vaxi ña kutaku yó ñoyívi nino xí'in Ndios. Ta vitin kúndaa ini yó ndí kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta mii yó, nivi na kándixa ña'á, nduu yó ndatán yóo ra. Saá chi xí'in nduchu noo yó koni yó ra. Ndatán mii káa ra, saá ndixa koni ndino'o yó ra. 3 Ta ndi'i nivi na kúsii ini ndáti ña ndikó Jesucristo, chi ndáa ini na ndí kivi saá kundivi ña ndáti na, nivi yó'o chíkaa na ndee xí'in mii na ña nduu na nivi na on koó kuachi kuiso noo Ndios. Ta xa'a ña ndíkon na Jesucristo kúu ña ké'é na saá, chi Jesucristo kúu taa ta ndii ndino'o.

4 Ndi'i nivi na ké'é ña on vá'a kúu nivi na yá'a ndoso noo ndayí Ndios ta ndíso na kuachi noo ra. Saá chi ndi'i noo ña on vá'a ké'é nivi kúu ña yá'a ndoso ndayí Ndios. 5 Xa xíni ndó ña kixaa

Jesucristo ñoyívi yó'o kúu xa̱'a̱ ña kindaa ra kua̱chi ña ndíso ni̱vi.
Ta nda̱ lo'o o̱n ko̱ó kua̱chi ndíso Jesucristo, ta̱a ta̱ ndii ndino'o kúu
ra. 6 Ta saá ni̱vi na ndixa ndíko̱n Jesucristo, tá ñii táku̱ na xí'in ra,
ta ni̱vi yó'o o̱n vása ndíko̱n na yichi̱ no̱o̱ ké'é na ña o̱n vá'a. Ta ni̱vi
na ndíko̱n yichi̱ no̱o̱ ké'é na ña o̱n vá'a, ni̱vi yó'o kúu ni̱vi na o̱n
ta̱'án nakutá'an xí'in Jesucristo, ni o̱n ta̱'án koni na ra. 7 Nañani yó
xí'in náki̱'va̱ yó, nda̱tán yóo sa̱'ya mii i̱, saá yóo ndó, ta ndáto̱'on i̱
xí'in ndó ña o̱n taxi ndó ña sandá'ví ni̱vi ndó'ó xí'in to̱'on vatá ña
o̱n vása yóo yu'ú xí'in to̱'on ña káchí saá: Ni̱vi na kísa ndivi ñanda̱a̱
kúu ni̱vi nanda̱a̱. Nda̱tán yóo Jesucristo ta̱a ta̱nda̱a̱, saá yóo ni̱vi
yó'o, na kúu na kísa ndivi ñanda̱a̱. 8 Ta ni̱vi na o̱n xi̱in sandakoo
ke'é ña o̱n vá'a kúu ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño ñaníma̱
ndiva̱'a, saá chi nda̱ ki̱vi̱ no̱ó ñaníma̱ ndiva̱'a o̱n vása sándakoo
ña ké'é ña ndi'i saá no̱o̱ ña o̱n vá'a. Ta xa̱'a̱ ñayó'o Ndios ti̱'ví ra
Jesucristo ki̱xa̱a̱ ra ñoyívi yó'o ña sandi'i ra xa̱'a̱ ndi'i chiño ña ké'é
ñaníma̱ ndiva̱'a yó'o.
9 Tá ndixa sa̱'ya Ndios kúu yó, ta saá o̱n vása kua̱'a̱n ka̱ yó yichi̱
no̱o̱ xá'nda chiño ña o̱n vá'a no̱o̱ yó, saá chi Ndios xa ta̱xi ra Níma̱
ra ña táku̱ ini yó, ta nda̱tán yóo ini Ndios saá yóo ini yó vitin. Ta
xa̱'a̱ ñayó'o, o̱n vása kúchiño yó kutaku̱ yó ké'é yó ña o̱n vá'a.
Saá chi vitin táku̱ yó ké'é yó ña kóni Ndios. 10 Ta kúchiño kunda̱a̱
ini yó yu kúu sa̱'ya Ndios ta yu kúu sa̱'ya ñaníma̱ ndiva̱'a. Saá
chi ndi'i ni̱vi na o̱n vása kísa ndivi ñanda̱a̱, nayó'o sáná'a na ndí
o̱n si̱ví sa̱'ya Ndios kúu na. Ta ndi'i ni̱vi na o̱n vása kí'vi ini xíni
nañani na án náki̱'va̱ na, o̱n si̱ví sa̱'ya Ndios kúu nayó'o.
11 Ñayó'o kúu to̱'on Ndios ña xi̱ni̱ so̱'o yó nda̱ ki̱vi̱ ki̱xá'á yó
kándixa yó Jesucristo, to̱'on ña káchí saá: Kuki'vi ini yó koni tá'an
yó, káchí ña. 12 Ta o̱n vá'a koo yó nda̱tán ni̱xi̱yo ta̱Caín kui̱ya̱
xi̱na̱'á, chi ta̱yó'o ni̱xika ra yichi̱ ñaníma̱ ndiva̱'a, ta xa̱'ni ra ñani
ra. Ta, ¿nda̱chun xa̱'ni ra ñani ra? Ke̱'é ra saá xa̱'a̱ ña ki̱sa kuíni̱ ini
ra xi̱ni ra ñani ra, chi ñani ra xi̱taku̱ ra ké'é ra ñanda̱a̱ no̱o̱ Ndios,
ta ta̱Caín yó'o xi̱taku̱ ra ké'é ra ña o̱n vá'a.
13 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, ndó'ó kúu ni̱vi na táku̱ ké'é
ñanda̱a̱. Ta xa̱'a̱ ña ké'é ndó ñava̱'a saá, ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ o̱n
vá'a ñoyívi yó'o sáa̱ ini na xíni na ndó'ó. Ta nda̱ lo'o o̱n naka'nda
ini ndó koni ndó ña ké'é na saá. 14 Ta mi̱i yó, ni̱vi na kándixa
Jesucristo, kúu yó ni̱vi na kí'vi ini xíni tá'an. Ta xí'in ña ké'é yó
saá kúnda̱a̱ ini yó ndí ndixa sa̱ndakoo va̱'a yó yichi̱ o̱n vá'a ña
salo'o sandi'i xa̱'a̱ yó, níkúu, ta vitin kua̱'a̱n yó yichi̱ no̱o̱ ndixa
táku̱ ndino'o yó no̱o̱ Ndios. Ta ndi'i ni̱vi na o̱n vása kí'vi ini xíni
natá'an na, ni̱vi yó'o, vará xíka ka̱ na ñoyívi yó'o, o̱n vása táku̱ na
no̱o̱ Ndios. 15 Ta ndi'i ni̱vi na sáa̱ ini xíni natá'an na, ta ni̱vi yó'o
ñii ki̱'va kúu na xí'in ni̱vi na xíka xá'ni inka̱ ni̱vi. Ta xíni̱ yó ndí

ndi'i nivi na xíka xá'ni inka nivi, on siví nivi na táku noo Ndios
kúu nayó'o. 16 Xíni ñó'ó kundaa ini yó xa'a ñava'a ke'é Jesucristo
xa'a yó, chi taxi xí'in mii ra nixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta ña ke'é ra
saá táxi ña kundaa ini yó ndasaá xíni ñó'ó ndixa kuki'vi ini yó
koni yó nañani yó xí'in nákiva yó. Ta saá mii yó nivi na ndíkon
yichi Jesucristo, ñii kiva ndatán kí'vi ini ra xíni ra mii yó, saá xíni
ñó'ó kuki'vi ini yó koni tá'an yó, ta taxi xí'in mii yó ña chindeé
tá'an yó tanda kivi yó xa'a nañani yó xí'in nákiva yó. 17 Tá yóo
natá'an yó na on koó ña xíni ñó'ó ña kómí na, ta yóo sava mii yó
na kómí ña xíni ñó'ó natá'an yó yó'o, ta saá va'a taxi yó ña xíni
ñó'ó na nda'a na. Tá on vása ké'é yó saá, ta ñayó'o kóni kachí ña
ndí on vása kí'vi ini yó xíni yó natá'an yó yó'o, ndatán Ndios kí'vi
ní ini ra xíni ra mii yó. 18 Nañani yó xí'in nákiva yó, ndatán yóo
sa'ya i yóo ndó, ta ndáto'on i xí'in ndó ndí on vá'a kuiti ka'an yó
kachí yó ndí kí'vi ini yó xíni yó natá'an yó, chi xíni ñó'ó kasa ndivi
yó chiño ña sáná'a ndí ndixa kí'vi ini yó xíni yó na.
19 Tá xí'in ña ndixa kí'vi ini yó xíni yó natá'an yó, ta saá kúndaa
ini yó ndí nivi na ndixa ndíkon Ndios kúu yó, ta on vása kúka'an
noo yó noo ra, ta va'a yóo ini yó noo ra. 20 Ta saá ni, tá níma yó
chíkaa ña kuachi xa'a mii yó, ta saá xíni ñó'ó kundaa ini yó ndí
ká'no ní ka yóo ini Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a yó, ta Ndios xíni
va'a ra ndi'i ña yóo ini yó. 21 Ndó'ó kúu nivi na kí'vi ní ini i xíni i,
ta ndáto'on i xí'in ndó, káchí i saá: Tá níma yó on vása chíkaa ña
kuachi sata yó noo Ndios, ta saá on vása kúka'an noo yó noo
Ndios, ta xí'in ña ndino'o ini yó kuchiño yó ka'an yó xí'in ra. 22 Ta
saá ndi'i ña ndúkú yó noo Ndios, taxi ra ña nda'a yó, saá chi kísa
ndivi yó ña xá'nda chiño ra noo yó, ta ké'é yó chiño ña kúsii ini ra
xíni ra. 23 Ta ñayó'o kúu ña xá'nda chiño Ndios noo yó: Xíni ñó'ó
kandixa yó Jesucristo, taa ta kúu Sa'ya Ndios, ta xíni ñó'ó kuki'vi
ini yó koni yó natá'an yó, ñii kiva ndatán mii Jesucristo xa'nda
chiño ra noo yó kivi nixika ra ñoyívi yó'o. 24 Ta ndi'i nivi na kísa
ndivi ña xá'nda chiño Ndios, nivi yó'o táku na ini Ndios ta Ndios
táku ra ini nivi yó'o. Ta ndixa kúndaa ini yó ndí táku Ndios ini yó
chi taxi ra Níma ra nda'a yó, ta ndixa táku Níma ra ini yó.

To'on yó'o ndáto'on ndasaá kúchiño nakoni yó Níma Ndios

4 Nañani yó xí'in nákiva yó, ndó'ó kúu nivi na kí'vi ní ini i xíni i,
ta ndáto'on i xí'in ndó ña on kandixa ndó ndi'i nivi na ká'an,
káchí na saá: "To'on ña taxi Níma Ndios kúu ña ká'an ndi", káchí
na. Ta xíni ñó'ó koto ndoso ndó nivi yó'o xa'a ña kundaa ini ndó
án ndixa Níma Ndios kúu ña taxi to'on ká'an na, chi yóo kua'a ní
naprofeta vatá na xíka ñoyívi yó'o vitin. 2 Ndáto'on i xí'in ndó

ndasaá kúchiño nakoni ndó tá ndixa Nímą Ndios kúu ña tąxi tǫ'on
ña ká'ąn nįvi yó'o. Tá nįvi yó'o ndákuiįn na xą'ą Jesucristo, káchí
na saá: “Jesucristo, kįxaą ra ñoyívi yó'o, ta xįkuu ra nįvi ndino'o
xí'in yįkí kǫñu ñii kį'va ndątán yóo yįkí kǫñu mįi yó”, káchí na, ta
saá kúndąą ini yó ndí tǫ'on ña ká'ąn na kúu ña tąxi Nímą Ndios
nda'ą na. 3 Ta nįvi na ǫn xįin ką'ąn ndí Jesucristo xįkuu ra nįvi
ndino'o, ta xįkomí ra yįkí kǫñu ndino'o, ñii kį'va ndątán yóo yįkí
kǫñu mįi yó, ta nįvi yó'o ǫn vása ká'ąn na tǫ'on ña tąxi Nímą
Ndios nda'ą na. Ta nįvi yó'o ká'ąn na ndasaá kuiti tǫ'on ña tąxi
nímą ña sáą ini xíni Jesucristo. Xa xįnį sǫ'o ndó ndí ñii kįvį kixaą
nímą yó'o, ña kúu ña sáą ini xíni Jesucristo, ta vitin xa yóo ña,
xíka ña ñoyívi yó'o.
4 Ta ndó'ó, ndątán yóo są'ya į, saá yóo ndó, ta ndó'ó kúu nįvi na
ndíkǫn Ndios. Ta xa kǫndeé ndó nǫǫ naprofeta vatá, na ǫn vása
ká'ąn tǫ'on Ndios. Ta mįi ndó, xą'ą ña tákǫ Nímą Ndios ini ndó, xa
kǫndeé ndó nǫǫ navatá yó'o, saá chi Nímą Ndios kúu ña ndeé ní
ką nǫǫ ñaníma ndivą'a ña xíka ñoyívi yó'o. 5 Naprofeta vatá kúu
nįvi na ndíkǫn yichį ǫn vá'a ñoyívi yó'o, ta ká'ąn na tǫ'on ña tąxi
nímą ña xá'nda chiño nǫǫ yichį ǫn vá'a yó'o. Ta saá nįvi na ndíkǫn
yichį ñoyívi yó'o chíkaą sǫ'o na tǫ'on vatá yó'o. 6 Ta mįi yó, nįvi
na ndíkǫn Ndios kúu yó, ta xą'ą ñayó'o inką nįvi na xa xíni vą'a
Ndios, nayó'o chíkaą sǫ'o na tǫ'on ña ká'ąn yó. Ta nįvi na ǫn vása
ndíkǫn Ndios, nįvi yó'o ǫn xįin na chikaą sǫ'o na tǫ'on ña ká'ąn
yó. Ta xí'in ña ké'é nįvi saá, kúchiño yó kundąą ini yó án Nímą
Ndios kúu ña tákǫ ini nįvi yó'o, án nímą vatá kúu ña tákǫ ini na.

Tǫ'on yó'o ká'ąn ndí Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra nįvi

7 Nañani yó xí'in nákį'vą yó, kí'vi ní ini į xíni į ndó'ó, ta ndi'i mįi
yó xíni ñó'ó kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó, saá chi Ndios kúu tąa
tą táxi ndeę nda'ą yó ña ke'é yó saá. Ta ndi'i nįvi na kí'vi ini xíni
natá'an na, nįvi yó'o ndixa kúu nasą'ya Ndios, ta kúu na nįvi na
ndixa vą'a xíni Ndios. 8 Ndi'i nįvi na ǫn vása kí'vi ini xíni natá'an
na, ta nįvi yó'o ǫn vása xíni vą'a na Ndios, chi ndixa ini Ndios
chútú ña xí'in ña kí'vi ní ini ra xíni ra ndi'i nįvi. 9 Ta Ndios sąná'a
ra ndí ña ndixa ndąą ní kí'vi ini ra xíni ra ndi'i yó, chi tį'ví ra Są'ya
ra tą ñii lą́á nǫǫ ra, kįxaą ra ñoyívi yó'o, ta nįxi'į ra xą'ą kuąchi
yó, ta xą'ą ña kę'é ra saá kuchiño kutakǫ ndino'o yó ndi'i saá kįvį
xí'in Ndios. 10 Vará kí'vi ní ini yó xíni yó Ndios, ta mįi yó ǫn vása
tóndąa yó kundeé yó ña kuki'vi ini yó koni yó ra ñii kį'va ndątán
Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra mįi yó. Saá chi Ndios sąná'a ra ndasaá
ndeé ní kí'vi ini ra xíni ra mįi yó, chi tį'ví ra Są'ya ra Jesucristo
kįxaą ra ñoyívi yó'o, ta nįsǫkǫ xí'in mįi ra xą'ą kuąchi yó.

11 Nañani yó xí'in nákı̱'va̱ yó, xa̱'a̱ ña kúnda̱a̱ ini yó ndí Ndios
kí'vi ní ini ra xíni ra mı̱i yó, ta saá mı̱i yó ndixa xíni̱ ñó'ó kuki'vi ní
ini yó koni tá'an yó. 12 Nda̱ ñii nı̱vi o̱n ta̱'án koni na Ndios xí'in
nduchu̱ no̱o̱ na, ta saá ni, tá ndixa kí'vi ini yó xíni tá'an yó, ta
saá Ndios yóo ra táku̱ ra ini yó, ta xí'in ndee̱ ra ñii ñii kı̱vı̱ mı̱i
yó va̱'a ka̱ kuki'vi ini yó koni tá'an yó, nda̱ to̱nda̱a yó kuki'vi ini
yó koni tá'an yó, nda̱tán ñii kı̱'va kí'vi ini Ndios xíni ra mı̱i yó.
13 Ndixa Ndios xa ta̱xi ra Nímа̱ ra yóo ña táku̱ ña ini yó. Ta xí'in ña
ke̱'é ra saá, kúnda̱a̱ ini yó ndí yóo yó táku̱ yó ini Ndios ta Ndios
yóo ra táku̱ ra ini yó. 14 Ta mı̱i ndı̱, xí'in nduchu̱ no̱o̱ ndı̱ xı̱ni ndı̱
Jesucristo kı̱vı̱ nı̱xika ra ñoyívi yó'o, ña̱kán ká'a̱n ndı̱ ndákuiı̱n ndı̱
no̱o̱ ndó ndí Jesucristo kúu Sa̱'ya Ndios, ta Ndios tı̱'ví ña'á ra kı̱xa̱a̱
ra ñoyívi yó'o xa̱'a̱ ña saka̱ku ra nı̱vi no̱o̱ ña o̱n vá'a. 15 Ta ndi'i
nı̱vi na ndino'o ini ká'a̱n ña kándixa na ndí Jesucristo kúu Sa̱'ya
Ndios, Ndios yóo ra táku̱ ra ini nı̱vi yó'o, ta nı̱vi yó'o yóo na táku̱
na ini Ndios.
16 Xíni̱ va̱'a yó ta kúnda̱a̱ ini yó ndí ndixa kí'vi ini Ndios xíni ra
mı̱i yó, saá chi ini Ndios chútú ña xí'in ña kí'vi ndino'o ini ra xíni
ra ndi'i nı̱vi. Ta ndi'i nı̱vi na ñii ñii kı̱vı̱ táku̱ na xí'in ña kí'vi ini
na xíni na Ndios, ta xí'in ña kí'vi ini na xíni na natá'an na, ta nı̱vi
yó'o, kúu nı̱vi na yóo táku̱ ini Ndios, ta Ndios yóo ra táku̱ ra ini
nı̱vi yó'o. 17 Ta xí'in ña yóo Ndios táku̱ ra ini yó, to̱nda̱a yó kuki'vi
ndino'o ini yó koni yó ra, ta saá tuku to̱nda̱a yó kuki'vi ndino'o
ini yó koni yó natá'an yó. Ta ña táku̱ yó saá, sáná'a yó ndí táku̱
yó nda̱tán xı̱taku̱ Jesucristo ñoyívi yó'o. Ta xa̱'a̱ ña táku̱ yó saá o̱n
kuyı̱'ví yó kuita yó no̱o̱ Ndios kı̱vı̱ ña kasa nani ra xa̱'a̱ kua̱chi nı̱vi.
18 Tá ndixa kúnda̱a̱ ini yó ndí Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra mı̱i yó, ta
tá kí'vi ní ini yó xíni yó Ndios, ta tá kí'vi ní ini yó xíni yó natá'an
yó, ta ña ké'é yó saá o̱n taxi ña kuyı̱'ví ini yó no̱o̱ Ndios. Saá chi ña
yí'ví ini nı̱vi no̱o̱ Ndios, káku ña no̱o̱ ña yí'ví ini na no̱o̱ ña saxo̱'vı̱
ra na xa̱'a̱ kua̱chi na. Ta saá tá yí'ví ini yó no̱o̱ Ndios, ta kóni kachí
ñayó'o ndí o̱n ta̱'án to̱nda̱a yó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó ñii
kı̱'va nda̱tán kí'vi ini Ndios xíni ra mı̱i yó.
19 Vitin kí'vi ini yó xíni yó Ndios chi Ndios kúu ta̱a ta̱ si'na
kı̱xá'á kí'vi ini xíni ra mı̱i yó. 20 Tá yóo ñii nı̱vi, ká'a̱n na káchí na
saá: “Yı̱'ı̱ kí'vi ini ı̱ xíni ı̱ Ndios”, ta saá ni, nı̱vi yó'o sáa̱ ini na xíni
na natá'an na, ta o̱n sı̱ví ñanda̱a̱ kúu ña káchí nayó'o ña kí'vi ini
na xíni na Ndios. Saá chi tá o̱n vása kí'vi ini yó xíni yó nı̱vi na va̱'a
xíto yó xí'in nduchu̱ no̱o̱ yó, ta saá o̱n vása kúchiño yó kuki'vi ini
yó koni yó Ndios, ta̱a ta̱ o̱n vása xíto yó xí'in nduchu̱ no̱o̱ yó. 21 Mı̱i
Jesucristo xa̱'nda chiño ra no̱o̱ yó, káchí ra saá: “Ndi'i nı̱vi na kí'vi
ini xíni na Ndios, nı̱vi yó'o xíni̱ ñó'ó kuki'vi ini na koni na natá'an
na”, káchí ra.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí nịvi na ndíkọn tạJesús kúndeé na nọọ yichị ọn vá'a ñoyívi yó'o

5 Ndi'i nịvi na kándixa ndí tạJesús kúu Cristo, tạa tạ tị'ví Ndios
sakạku ra mịi yó, ta nịvi yó'o kúu sạ'ya ndino'o Ndios. Ta ndi'i
nịvi na ndixa kí'vi ini xíni na Yivá yó Ndios, ta nịvi yó'o, saá tuku
kí'vi ini na xíni na nịvi na kúu sạ'ya ra. [2] Tá kí'vi ini yó xíni yó
Ndios ta kísa ndivi yó ña xá'nda chiño ra nọọ yó, ta xí'in ña ké'é
yó saá, kúndạạ ini yó ndí ndixa kí'vi ini yó xíni yó nịvi na ñii kúu
sạ'ya Ndios xí'in yó. [3] Tá ndixa kísa ndivi yó ña xá'nda chiño Ndios
nọọ yó, ta xí'in ñayó'o sáná'a yó ndí ndixa ndino'o kí'vi ini yó
xíni yó ra. Ta ndi'i ña xá'nda chiño Ndios nọọ yó ọn vása yọ'vị ní
kasa ndivi yó ña. [4] Saá chi ndi'i mịi yó, nịvi na kúu sạ'ya Ndios,
ndixa kúndeé yó nọọ yichị ọn vá'a ñoyívi yó'o. Xạ'ạ ña kándixa yó
Jesucristo, kómí yó ndeẹ ña kúndeé yó nọọ yichị ọn vá'a. [5] Saá chi
nịvi na kándixa Jesucristo kúu Sạ'ya Ndios, ndasaá kuiti nịvi yó'o
kúu nịvi na kúndeé nọọ yichị ọn vá'a ñoyívi yó'o.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí yóo ụnị ña ndákuiịn xạ'ạ Jesucristo

[6] Jesucristo kịxaạ ra ñoyívi yó'o, ta yóo ụnị ña táxi kundạạ
ini yó yu kúu ra. Saá chi yóo takuií tá chịchi Jesucristo, ta yóo
nịi Jesucristo ña nịxịtạ, ta yóo Nímạ Ndios ña ndákuiịn xạ'ạ
Jesucristo, ta Nímạ Ndios kúu ña ká'ạn tọ'on ndạạ ndino'o. [7] Ta
saá yóo ụnị ña ndákuiịn xạ'ạ Jesucristo ñoyívi nịno, ta ñii ña kúu
Yivá yó Ndios, ta inkạ ña kúu Tọ'on Ndios, ta inkạ ña kúu Nímạ
Ndios, ta ña ụnị yó'o ñii lạá kúu ña. [8] Ta yóo ụnị ña ndákuiịn
xạ'ạ Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ñii ña kúu Nímạ Ndios, ta inkạ
ña kúu takuií tá chịchi Jesucristo, ta inkạ ña kúu nịi ña kẹe yịkí
kọñu Jesucristo kịvị nịxi'ị ra nda'ạ tón cruz. Ta ụnị ñayó'o ñii
yóo yu'ú ña. [9] Mịi yó kándixa yó tọ'on ña ká'ạn nịvi xí'in yó, ta
ña ndáyạ'ví ní kạ kúu tọ'on ña ká'ạn Ndios. Saá chi mịi Ndios kúu
tạa tạ ndákuiịn xạ'ạ Sạ'ya ra Jesucristo. [10] Ta ndi'i nịvi na kándixa
Jesucristo tạa tạ kúu Sạ'ya Ndios, ta ini ñii ñii nịvi yó'o yóo tọ'on
ña ndákuiịn xạ'ạ ra. Ta nịvi na ọn vása kándixa tọ'on ña ká'ạn
Ndios xạ'ạ Jesucristo, nịvi yó'o kóni kachí na ndí Ndios kúu tạa
tạ vatá, chi ọn xịin na kandixa na ndí tọ'on ña ká'ạn Ndios xạ'ạ
Sạ'ya ra kúu ñandạạ. [11] Tọ'on ña ndákuiịn Ndios kúu ña káchí saá:
Ndios xa tạxi ra ña ndino'o kutakụ yó xí'in ra ndi'i saá kịvị ña
vạxi. Kẹ'é ra saá xí'in yó chi kándixa yó Sạ'ya ra Jesucristo, tạa tạ
tákụ ndino'o, ta ñii yóo yó xí'in ra. [12] Ndi'i nịvi na tákụ Jesucristo
ini, nayó'o kúu na tákụ ndino'o nọọ Ndios. Ta nịvi na ọn vása tákụ
Jesucristo ini, nayó'o ọn vása tákụ na nọọ Ndios.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña ndí nịvi na kándixa Jesucristo kutakụ ndino'o na ndi'i saá kịvị

13 Táa ị tutu yó'o ña xaạ ña nda'ạ ndó, na kúu nịvi na kándixa
Jesucristo, tạa tạ kúu Sạ'ya Ndios, chi kóni ị ña kundạạ ini ndó ndí
ndixa xa tákụ ndino'o ndó nọọ Ndios, ta kutakụ ndó xí'in ra ndi'i
saá kịvị ña vạxi.
14 Ta mịi yó, nịvi na kándixa Jesucristo, ndino'o ndáa ini yó ña
Ndios ndixa xíni̱ sọ'o ra ndi'i ña ndúkú yó nọọ ra. Tá ña ndúkú yó
nọọ Ndios kúu ñavạ'a, ña ñii kúu xí'in ña kóni mịi ra, ta saá ndixa
chíkaạ sọ'o ra tọ'on ká'ạn yó xí'in ra. 15 Ndixa kúndạạ ini yó ndí
Ndios xíni̱ sọ'o ra ndi'i ña ndúkú yó nọọ ra, ta xạ'ạ ñayó'o, ndáa
ini yó ndí Ndios xa tạxi ra nda'ạ yó ña kúu ña ndúkú yó nọọ ra.
16 Tá xíto yó ñii natá'an yó na kándixa Jesucristo ké'é na ña ọn
vá'a, ta saá vạ'a ná ndukú yó nọọ Ndios xạ'ạ na. Ta saá Ndios
kúchiño kasa ká'no ini ra xạ'ạ nayó'o, ta taxi ra ña vạ'a nakutá'an
tuku na xí'in ra. Tọ'on yó'o ká'ạn ị xạ'ạ nịvi na ọn vása ní-ki'vi
kuạchi ndeé ña sandi'i xạ'ạ na nọọ Ndios. Saá chi ndixa yóo kuạchi
ndeé ní ña sandi'i xạ'ạ nịvi nọọ Ndios, ta ọn vása ká'ạn ị ña ndukú
yó nọọ Ndios ña kasa ká'no ini ra xạ'ạ kuạchi yó'o. 17 Ndi'i saá
nọọ ña ọn vá'a ké'é nịvi, ñayó'o kúu kuạchi nọọ Ndios. Ta saá ni,
ọn sịví ndi'i ña ọn vá'a ké'é nịvi kúu kuạchi ña sandi'i xạ'ạ na
nọọ Ndios.
18 Ta mịi yó, nịvi na ndixa ndíkọn Ndios, ọn vása tákụ kạ yó
ké'é yó ña ọn vá'a. Saá chi Jesucristo, tạa tạ kúu Sạ'ya Ndios ndáa
ra mịi yó, nịvi na kándixa ña'á, ta saá ñaníma̱ ndivạ'a ọn vása
kúchiño kạ ña sandá'ví ña mịi yó.
19 Xíni̱ yó ndí sạ'ya Ndios kúu mịi yó, ta tákụ yó tịxin ndeẹ ra.
Ta nịvi na ndíkọn yichị ọn vá'a ñoyívi yó'o, nayó'o tákụ na tịxin
ndeẹ ñaníma̱ ndivạ'a ká'no.
20 Xíni̱ yó ndí kịxaạ Jesucristo Sạ'ya Ndios ñoyívi yó'o, ta xa tạxi
ra ña koni̱ vạ'a yó Ndios tạa tạ kúu tạndạạ ndino'o. Ta saá vitin
tákụ yó ini Sạ'ya Ndios, tạ kúu Jesucristo. Jesucristo kúu Ndios
ndino'o, ta kúu ra tạa tạ ndino'o tákụ ndi'i saá kịvị. 21 Nañani yó
xí'in nákị'vạ yó, ndó'ó yóo ndó ndạtán yóo sạ'ya ị, ta ndátọ'on ị
xí'in ndó tọ'on ña xíni̱ ñó'ó ní, ña káchí saá: Kasa kuenda xí'in mịi
ndó ña ọn kasa tọ'ó ndó, ni ọn kasa ká'no ndó ndạ ñii ñaídolo, ni
ndạ ñii ñaimagen, chi ndi'i ñayó'o kúu ndios vatá. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi nitaa taJuan ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo

Xí'in to'on yó'o taJuan ká'an ra chíndeé ra nivi na kándixa Jesucristo na táku inka ñoo

1 Yi'i, taa ta kúu taxikua'a, táa i tutu yó'o xaa ña nda'a ndó'ó, na
kúu nivi na nakaxin Ndios ña kandixa ndó Jesucristo ta kundikon
ndó yichi ra. Ndino'o ini i kí'vi ini i xíni i ndó'ó, ta on siví ñii
laá yi'i kí'vi ini i xíni i ndó'ó, ta ndi'i nivi na xa xíni va'a yu kúu
ñandaa, ñii káchí saá nivi yó'o kí'vi ini na xíni na ndó'ó. 2 Saá chi
yóo ñandaa táku ña ini yó vitin, ta kutaku ka ña ini yó ndi'i saá
kivi ña vaxi, ta xa'a ña kómí yó ñandaa yó'o, kí'vi ini yó xíni tá'an
yó. 3 Yivá yó Ndios xí'in Sa'ya ra Jesucristo, ¡ná ke'é ra kua'a ní
ñava'a xí'in yó! ¡Ná kundá'ví ini ra koni ra mii yó! Ta, ¡ná taxi ra
ña kunakaa ñava'a ini yó! Ta, ¡va'a ná kundikon yó yichi ñandaa,
ta ndixa ná kuki'vi ini yó koni tá'an yó!

To'on yó'o ká'an ña ndí xíni ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó

4 Kúsii ní ini i chi xa nakutá'an i xí'in sava ndó'ó, nivi na
kándixa Jesucristo, ta saá kúndaa ini i ndí ndó'ó kúu nivi na va'a
ndíkon yichi ñandaa. Ta ñii ki'va ndatán yóo ña xá'nda chiño Yivá
yó Ndios noo yó kasa ndivi yó, saá yóo ña kísa ndivi ndó. 5 Ta
vitin, nañani yó xí'in nákiva yó, xáku ndá'ví i noo ndó ndí ndixa
kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó. To'on yó'o on siví ñii to'on xaá ña
xá'nda chiño i noo ndó kúu ña, chi ñii káchí kúu ña xí'in ña xa xini
so'o yó nda kivi kixá'á kándixa yó Jesucristo. 6 Tá ndixa kí'vi ini
yó xíni yó natá'an yó, ta xí'in ña ké'é yó saá sáná'a yó ndí kísa
ndivi yó ña xá'nda chiño Ndios noo yó. Saá chi nda kivi kixá'á
ndó kandixa ndó Jesucristo tanda vitin, xa xíni so'o ndó to'on ña
xá'nda chiño ra noo yó, ña káchí saá: Xíni ñó'ó kutaku yó xí'in ña
kuki'vi ini yó koni yó Ndios, ta kutaku yó xí'in ña kuki'vi ini yó
koni yó natá'an yó.
7 Ñoyívi yó'o xa xíka kua'a ní nivi na kóni sandá'ví ndó'ó xí'in
to'on ña vatá ká'an na. Nivi yó'o kúu nivi na on xiin ka'an ndí

Jesucristo xi̱kuu ra ni̱vi ndino'o, ta xi̱komí ra yi̱kí ko̱ñu ndino'o, ñii ki̱'va nda̱tán yóo yi̱kí ko̱ñu mi̱i yó. Ta ni̱vi na o̱n vása kándixa saá, kúu ni̱vi na kóni sandá'ví ndó'ó, ta kúu na ni̱vi na sáa̱ ini xíni na Jesucristo. 8 Kasa kuenda va̱'a xí'in mi̱i ndó ña o̱n kandixa ndó to̱'on vatá ña ká'a̱n ni̱vi yó'o. Saá chi tá kandixa ndó ñavatá yó'o, yi̱yo ní ko̱to̱ o̱n naki'in ndó ndi'i ñava̱'a ña kóni Ndios taxi ra nda'a̱ ndó.

9 Ndi'i ni̱vi na sa̱ndakoo yichi̱ Jesucristo ta kua̱'a̱n na inka̱ yichi̱, ta ña ké'é na saá sáná'a ña ndí Ndios o̱n vása yóo ra táku̱ ra ini ni̱vi yó'o. Ta ni̱vi na ñii ñii ki̱vi̱ va̱'a ndíko̱n na yichi̱ Jesucristo, ta saá Yivá yó Ndios yóo ra táku̱ ra ini ni̱vi yó'o, ta saá tuku Sa̱'ya ra Jesucristo yóo ra táku̱ ra ini na. 10 Tá yóo ni̱vi na kixaa̱ no̱o̱ ndó, ta ni̱vi yó'o saná'a na ndó'ó inka̱ to̱'on ña o̱n vása yóo yu'ú xí'in to̱'on ña sa̱ná'a Jesucristo mi̱i yó, ta saá o̱n naki'in ndó ni̱vi yó'o xí'in ña o̱n vá'a sáná'a na, ni o̱n ka̱'a̱n ndó kachí ndó xí'in na saá: “Va̱'a ya'a ndó koo ndó ve'e ndi̱ xí'in ndi̱.” O̱n kachí ndó saá xí'in na. 11 Saá chi táná ka̱'a̱n ndó to̱'on ña va̱'a naki'in ndó ni̱vi vatá yó'o, ta ña ké'é ndó saá kóni kachí ña ndí ñii káchí yóo yu'ú ndó xí'in ña o̱n vá'a ké'é na.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ta̱Juan kóni ra ko̱'o̱n ra koto ra ni̱vi na naki'in tutu yó'o

12 Yóo kua̱'a̱ ní ka̱ ña kóni i̱ ndato̱'on i̱ xí'in ndó, ta o̱n taa ka̱ i̱ ña no̱o̱ tutu. Ndáti i̱ ndí ya̱chi̱ ní xaa̱ i̱ nda̱ no̱o̱ yóo ndó ña ka̱'a̱n tá'an yó, ta saá nakutú ndi'i ini yó xí'in ñasi̱i ní.

13 Ndi'i ni̱vi na kándixa Jesucristo na táku̱ ñoo yó'o no̱o̱ yóo i̱ vitin, ni̱vi yó'o kúu na na̱ka̱xin Ndios kundiko̱n na ra, ta vitin nayó'o tí'ví na to̱'on xaa̱ ña nda'a̱ ndó ña chindeé na ndó'ó, na kúu ni̱vi na kándixa Jesucristo. Saá ná koo ña.

Tutu ñauni nitaa taJuan ña ti'ví ra xaa ña nda'a taGayo

Xí'in to'on yó'o taJuan chíndeé ra taGayo

1 Yi'i kúu taxikua'a, ta táa i tutu yó'o xaa ña nda'a yó'ó taGayo, ta kúu taa ta kí'vi ndino'o ini i xíni i.
2 Ñani yó, xíni i ndí ndixa va'a yóo níma ún noo Ndios. Ta ñii ki'va ndatán va'a yóo níma ún, saá kóni i ña va'a koo yikí koñu ún, ña nda lo'o on kundeé kue'e xí'in ún. 3 Sava nañani yó na kándixa Jesucristo xa kixaa na noo i, ta kúsii ní ini i ña xini so'o i ña ká'an na ndáto'on na ñava'a xa'a ún, chi káchí na ndí vivíi kua'an ún yichi ña ndaa. 4 To'on yó'o kúu ña sákusii ní ini i, saá chi ndatán yóo sa'ya i ta kí'vi ní ini i xíni i, saá yóo ún noo i. Ta kivi xíni so'o i ndí nivi na yóo ndatán yóo sa'ya i noo i, va'a kua'an nayó'o yichi ña ndaa, ta to'on yó'o kúu ña sákusii ní ka ini i.

To'on yó'o ká'an ndí taGayo va'a kísa ndivi ra chiño Jesucristo

5 Ñani yó, va'a ní kísa ndivi ún chiño Jesucristo. Saá chi ndi'i saá yichi chíndeé ún nañani yó na kúu na kee inka xiiña, ta kivi xáa nayó'o noo ún. Vará nda ñii yichi, on ta'án kutá'an ún xí'in nañani yó yó'o, ta kivi xáa na noo ún, ta táxi ún nda'a na ña xíni ñó'ó na. 6 Ta sava nañani yó yó'o na xa chindeé ún, kixaa na noo nákutá'an ndi ña kísa ká'no ndi Ndios, ta ndato'on na xí'in ndi ndasaá va'a saná'a ún ña ndixa kí'vi ní ini ún xíni ún na. Ta vitin xa nixaa tuku nayó'o noo ún, ta xáku ndá'ví i ndúkú i noo ún ña chindeé tuku ún na, ta taxi ún nda'a na ña xíni ñó'ó na ña ko'on na inka xiiña. Ta xí'in ña ke'é ún ñava'a saá, ndixa sakusii ún ini Ndios. 7 Nañani yó yó'o, na chíndeé ún, kúu nivi na kee ñoo mii na xa'a ña kua'an na kasa ndivi na chiño Jesucristo, ta on vása xiin na naki'in na si'ún ya'vi na nda'a inka nivi na on vása kándixa Jesucristo. 8 Ta xa'a ñayó'o, mii yó, na kúu nivi na kándixa Jesucristo, xíni ñó'ó chindeé yó nañani yó yó'o ña kee na ko'on na ndato'on na to'on ña ndaa xa'a Jesucristo. Ta xí'in ña chíndeé yó nayó'o kóni kachí ña ndí ñii káchí kísa chiño yó xí'in na xa'a yichi ña ndaa.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña ndí tạDiótrefes kúu tạa tạ ké'é ña ọn vá'a

9 Xa tị'ví ị ñii tutu kuạ'ạn ña nda'ạ nañani yó xí'in nákị'vạ yó
na nákutá'an xí'in ún xạ'ạ ña kísa ká'no ndó Ndios. Ta tạDiótrefes
kóni ra kuu ra tạ ká'no ní kạ nọọ ndi'i nañani yó xí'in nákị'vạ yó
na nákutá'an ñoo nọọ tákụ ún, ta xạ'ạ ñayó'o, ọn xịin ra chikaạ
sọ'o ra tọ'on ña ká'ạn ndị, ni ọn xịin ra kasa ndivi ra ña ndúkú
ndị nọọ ra. 10 Ta saá tá tọndạa kịvị xaạ ị nọọ ndó, ta kạ'ạn ị xí'in
tạDiótrefes yó'o xạ'ạ ndi'i ña ọn vá'a ké'é ra, chi xáta ní'nó ní ra
tọ'on ña vatá xạ'ạ ndị. Ta saá ni, ọn vása xáa ini ra ké'é ra ña ọn
vá'a yó'o, ta tuku inkạ ña ọn vá'a ké'é ra kúu ña ọn xịin ra vạ'a
naki'in ra nañani yó kịvị kíxaạ na nọọ ra xạ'ạ ña ndatọ'on na tọ'on
ña ndạạ xạ'ạ Jesucristo. Ñoo nọọ tákụ ún yóo sava nịvi na kándixa
Jesucristo, ta tạDiótrefes yó'o sási ra nọọ na kándixa Jesucristo
yó'o, ña ọn xịin ra taxi na ña xíni ñó'ó nọọ nañani yó na kíxaạ
nọọ na. Ndạ víkạ, tạDiótrefes táxin vạ'a ra nịvi na kóni chindeé
nañani yó na kịxaạ nọọ na, ta ọn vása táxi kạ ra ña kị'vi tuku na
ini ve'e nọọ nakutá'an nañani yó xí'in nákị'vạ yó xạ'ạ ña kasa
ká'no na Ndios.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí tạDemetrio kúu tạa tạ vạ'a

11 Ñani yó, yó'ó kúu tạa tạ kí'vi ní ini ị xíni ị, ta ká'ạn ị xí'in ún
ña ọn kundikọn ún yichị nịvi na ké'é ña ọn vá'a, ta vạ'a kạ
kundikọn ún yichị nịvi na ké'é ñavạ'a. Saá chi nịvi na ké'é ñavạ'a
kúu sạ'ya Ndios, ta nịvi na tákụ ké'é ña ọn vá'a, nịvi yó'o ọn tạ'án
koni na Ndios.
12 Ta tạDemetrio kúu tạa tạ vạ'a ní, ta kánóo síkón tọ'on vạ'a
xạ'ạ ra nọọ ndi'i nịvi, ta ndixa tạyó'o vạ'a ndíkọn ra yichị ña ndạạ.
Ta mịi ndị, ndixa ndákuiịn ndị ká'ạn ndị tọ'on vạ'a xạ'ạ ra, ta
mịi ún, xíni ún ndí tọ'on ña ká'ạn ndị kúu ñandạạ.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña
ndí tạJuan ndáti ra yạchị ní xaạ ra nọọ yóo tạGayo

13 Yóo kuạ'ạ ní kạ tọ'on ña kóni ị kạ'ạn ị xí'in ún, ñani yó, ta ọn
xịin ị taa ị ndi'i ña nọọ tutu yó'o. 14 Saá chi ndáti ị ña yạchị ní xaạ ị
nọọ yóo ún, ta saá kuchiño kạ'ạn tá'an yó xạ'ạ ndi'i ña xíni ñó'ó.
15 Ndios ná taxi ra ñavạ'a koo ini ún. Ta nañani yó xí'in nákị'vạ
yó na kándixa Jesucristo na tákụ ñoo yó'o xí'in ị, tí'ví na tọ'on ña
chindeé na yó'ó. Ta ndúkú ị nọọ ún ña chindeé ún ñii ñii nịvi na
kándixa Jesucristo, na kúu na nákutá'an xí'in ún xạ'ạ ña kísa ká'no
ndó Ndios.

Tutu ña nitaa taJudas ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo

TaJudas ti'ví to'on yó'o kua'an ña chindeé ra nivi na kándixa Jesucristo

1 Yi'i, taJudas, taa ta kísa chiño noo Jesucristo kúu i, ta ñani i
kúu taSantiago.[a] Ta táa i tutu yó'o xaa ña nda'a ndó'ó nivi na
nakaxin Yivá yó Ndios ña kundikon ndó ra. Ndó'ó kúu na kí'vi ní
ini ra xíni ra, ta Jesucristo ndáa ra ndó'ó noo ña on vá'a. 2 Ná ke'é
Ndios ví'í ní ka ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra ñava'a koo ini ndó.
Ta ná kutú ndaa ini ndó xí'in ndi'i ñava'a yó'o, ta xí'in ndi'i ña
kí'vi ní ini ra xíni ra ndó'ó.

To'on yó'o ká'an xa'a nataa na sáná'a to'on Ndios ña xa nasama na

(2 Pedro 2:1-17)

3 Nañani yó xí'in nákiva yó, na kí'vi ní ini i xíni i kúu ndó'ó. Xa
na'á kúu ña xani sini i taa i ñii tutu xaa ña nda'a ndó, chi kóni i
ndato'on ka i xí'in ndó xa'a ña sakaku Ndios mii yó noo ña on
vá'a. Ta on kúchiño i ke'é i saá, chi vitin ña xíni ñó'ó ka kúu ña
taa i tutu yó'o ña xáku ndá'ví i noo ndó ña chikaa ndó ndee ña on
taxi ndó inka nivi nasama na ñandaa, ña kúu ña ndixa ndáa ini yó
ña sakuá'á yó xa'a Jesucristo. Ta nda'a mii yó nivi na kándixa
Jesucristo, Ndios taxi ra ñandaa yó'o ñii laá kuiti yichi, ta kundeé
ñandaa yó'o koo ña ndi'i saá kivi vaxi. 4 Ndáto'on i ñayó'o xí'in
ndó saá chi yóo sava nataa on vá'a, ta nayó'o xíni ní na ndasaá
sandá'ví na ndó'ó, ta saá nataa yó'o kuan ki'vi na ma'ñó ndó, ta
sáná'a na káchí na ndí mii yó na kándixa Jesucristo kúchiño ki'vi
yó kuachi, ta on kundi'i ní ini yó xa'a ña on vá'a ké'é yó, chi saá
ni Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó. Ta to'on Ndios ña nitaa
na xina'á ká'an ña xa'a nataa yó'o ndí na xa ndíso kuachi kúu na,
ta ko'on na noo xo'vi ní na, chi on xiin na kasa ndivi na to'on ña

[a] **1:1** TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

xá'nda chiño Jesucristo, ta̱ kúu ñii la̱á ta̱Ká'no ta xá'nda chiño ra
no̱o̱ yó.
5 Xa xíni̱ va̱'a ndó yukía̱ ni̱ndo'o nañoo Israel xi̱na̱'á. Ta kóni i̱
vitin sanaká'án i̱ ndó'ó ndí vará Ndios sa̱ka̱ku ra naIsrael yó'o no̱o̱
nañoo Egipto, ta sa̱ndi'i ra xa̱'a̱ ndi'i naIsrael na xi̱kuu na ni̱-xiin
kandixa to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na. 6 Ta yóo inka̱ ña sánaká'án i̱
ndó'ó ña kúu ña ká'a̱n xa̱'a̱ naángel, na ni̱-xiin kasa ndivi chiño
ña xa̱'nda chiño Ndios no̱o̱ na, ta ni̱-xiin na kutaku̱ ka̱ na no̱o̱
ni̱ka̱'a̱n Ndios xí'in na kutaku̱ na, saá chi ndu̱kú na kasa ndivi na
inka̱ chiño ña kóni mi̱i na. Ta xa̱'a̱ ña o̱n vá'a yó'o, Ndios ta̱xi ra
ña nó'ni na ñó'o na ñii xiiña no̱o̱ naa, ña ndáti na a̱nda̱ kixaa̱ ki̱vi̱
ña kasa nani ra xa̱'a̱ ndi'i ña ku̱va̱'a. 7 Nda̱tán ki̱sa toon naángel
yó'o no̱o̱ Ndios, saá ki̱sa toon ni̱vi nañoo Sodoma xí'in ni̱vi nañoo
Gomorra xí'in inka̱ kua̱'a̱ ni̱vi na ñoo yatin yó'o kui̱ya̱ xi̱na̱'á. Saá
chi nata̱a ñoo yó'o ni̱ki̱'vi na kua̱chi xí'in náña'a̱ ná o̱n si̱ví kúu
ñásí'í na, ta náña'a̱ ni̱ki̱'vi ná kua̱chi xí'in nata̱a na o̱n si̱ví yii̱ ná
kúu, ta ni̱vi yó'o ke̱'é na ndi'i saá no̱o̱ ñakini xí'in tá'an na. Ta xa̱'a̱
ña o̱n vá'a ke̱'é na, Ndios sa̱ndi'i ra xa̱'a̱ nañoo yó'o xí'in ño'o̱ xíxi̱
ña ke̱e ñoyívi ni̱no. Ndi'i ñayó'o sáná'a ña mi̱i yó ña kunda̱a̱ ini
yó ndasaá kundo'o ni̱vi na o̱n xi̱in chika̱a̱ so̱'o to̱'on xá'nda chiño
Ndios. Nani̱vi yó'o ko̱'o̱n na xo̱'vi̱ na no̱o̱ xíxi̱ ño'o̱ ndi'i saá ki̱vi̱
ña va̱xi.
8 Ñii ki̱'va saá, kúu ña o̱n vá'a ké'é nata̱a na sáná'a to̱'on Ndios
ña na̱sama na. Ta nata̱a yó'o kándixa na ta kísa ndivi na ndi'i ña
ndáto̱'on xa̱ni xí'in na, ta kísa ndivi na ndi'i ña o̱n vá'a ña kúu
ña o̱n vása kísa to̱'ó na yi̱kí ko̱ñu na, ta chíka̱a̱ ni̱no̱ na to̱'on ña
xá'nda chiño Ndios, ta ká'a̱n na to̱'on ña kusiki na ta kándiva̱'a
na xa̱'a̱ ndee̱ ná'no ña yóo no̱o̱ síkón. 9 Ta kui̱ya̱ xi̱na̱'á, ta ni nda̱
mi̱i ñaMiguel, ñaángel ká'no no̱o̱ ndi'i naángel, ni̱-xiin ña ka̱'a̱n
ña to̱'on ndiva̱'a xí'in ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no, ki̱vi̱ káni tá'an o̱vi̱
ñayó'o xa̱'a̱ yukú ñii ñayó'o naki'in yi̱kí ko̱ñu ta̱Moisés. Ta ñaángel
Miguel ndasaá kuiti ni̱ka̱'a̱n ña xí'in ñaníma̱ ndiva̱'a, káchí ña saá:
"¡Ndios ná saxo̱'vi̱ ra yó'ó!" 10 Ta nata̱a na sáná'a to̱'on Ndios ña
na̱sama na, nda̱ lo'o o̱n vása yí'ví na ká'a̱n na to̱'on ndiva̱'a xa̱'a̱
ndi'i ña o̱n vása kúnda̱a̱ ini na. Ta táku̱ na nda̱tán táku̱ kiti̱ tíyukú,
chi tíyó'o ké'é rí ndi'i no̱o̱ ña kóni rí, ta o̱n vása kúnda̱a̱ ini rí yu
kúu ña va̱'a án yu kúu ña o̱n vá'a. Ta nata̱a na ké'é saá, sáti̱ví na
ndi'i xí'in mi̱i na xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ké'é na.
11 ¡Ndá'ví ní nata̱a yó'o! Chi ndíko̱n na yichi̱ ta̱Caín, ta̱ kúu ta̱
xa̱'ni ñani mi̱i ra xi̱na̱'á. Ta xa̱'a̱ ña kútoo ní na kukomí na si̱'ún,
ké'é na ña o̱n vá'a nda̱tán ke̱'é ta̱Balaam kui̱ya̱ xi̱na̱'á. Ta nda̱tán
ni̱xi'i̱ ta̱Coré kui̱ya̱ xi̱na̱'á xa̱'a̱ ña toon ní ni̱xi̱yo ini ra, saá ndi'i
xa̱'a̱ nata̱a yó'o xa̱'a̱ ña toon ní ini na. 12 Ki̱vi̱ nákutá'an ndó kuxu

ndó xí'in tá'an ndó xa̱'a̱ ña náká'án ndó ndasaá ni̱xi'i̱ Jesucristo
xa̱'a̱ ndó, ta nata̱a yó'o na kúu na sáná'a to̱'on Ndios ña na̱sama
na, kíxaa̱ na no̱o̱ xíxi ndó ta kí'vi na, ta xíxi na ta xí'i na nda̱tán
káchí ini mi̱i na, ta nda̱ lo'o o̱n vása kísa to̱'ó na ndó'ó ni o̱n vása
kísa to̱'ó na Ndios. Ta ña ké'é na saá sáti̱ví ña viko̱ no̱o̱ nákutá'an
ndó xíxi ndó. Ta nda̱tán yóo vi̱ko̱ yaa no̱o̱ síkón ni̱no kaa̱ ña kúu
vi̱ko̱ vi̱chí ña o̱n ko̱ó sa̱vi̱ sákoon, ta kua̱'a̱n ña yó'o ta kua̱'a̱n ña
kaa̱ ké'é ta̱chi̱ xí'in ña, saá yóo nata̱a yó'o. Ta nda̱tán yóo yito̱n,
tón o̱n ko̱ó kui̱'i kóon nda'a̱, saá yóo nata̱a yó'o, ta inka̱ ni̱vi to̱'on
na yito̱n yó'o ta̱nda̱ tio'o nó ta̱va na, ña ndi'i ndino'o xa̱'a̱ yito̱n
yó'o, ta ñii ki̱'va saá ndi'i xa̱'a̱ nata̱a o̱n vá'a yó'o. 13 Ta nda̱tán yóo
ña ké'é takuií mi̱ni ki̱vi̱ ñii sísо̱ kini ndeé kánda rá, ta táva rá ndi'i
mi̱'í kini ñó'o ini rá, saá yóo ña ké'é nata̱a o̱n vá'a yó'o. Saá chi
ñakini ñó'o ini nata̱a na o̱n vá'a yó'o kée ña ta tívi ña xíto inka̱
ni̱vi. Ta nda̱tán yóo ki̱mi yé'e tí sándakoo no̱o̱ xi̱ndo̱o rí, ta kée rí
kua̱'a̱n xíká rí nda̱ mi̱i ko̱yo rí no̱o̱ naa, saá yóo nata̱a na sáná'a
to̱'on Ndios ña na̱sama na, chi Ndios xa chi̱ndú'u̱ ra xa̱'a̱ nata̱a yó'o
ña kutaku̱ na no̱o̱ naa ní ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi.
14 Ta ta̱Enoc ta̱ kúu sa̱'ya ñani síkuá ta̱Adán,[a] ni̱ka̱'a̱n ndoso ra
xa̱'a̱ nata̱a na sáná'a to̱'on Ndios ña na̱sama na, káchí ra saá: "¡Koto
ndó! Xa va̱xi ta̱Ká'no no̱o̱ yó, va̱xi ra xí'in kua̱'a̱ ní mil naángel.
15 Va̱xi ra ña kasa nani ra xa̱'a̱ kua̱chi ndi'i ni̱vi ñoyívi yó'o, ta
saxo̱'vi̱ ra ndi'i ni̱vi na kini xi̱taku̱, ta ndixa saxo̱'vi̱ ra na xa̱'a̱ ndi'i
ña o̱n vá'a ke̱'é na ñoyívi yó'o, ta saxo̱'vi̱ ra ndi'i ni̱vi xa̱'a̱ ndi'i
to̱'on ndiva̱'a ni̱ka̱'a̱n na xa̱'a̱ Ndios", káchí ta̱Enoc. 16 Nata̱a o̱n
vá'a yó'o kúu na ká'a̱n kuáchí ní yu'u̱ ndi'i saá ki̱vi̱, ta xíto ndaa
na ndasaá yóo ñii ñii ni̱vi ta kándiva̱'a na xa̱'a̱ na, ta nata̱a o̱n vá'a
yó'o ndasaá kuiti ké'é na ña káchí ini mi̱i na. Ta ká'a̱n na to̱'on ña
kísa ká'no xí'in mi̱i na, ta ndasaá kuiti xa̱'a̱ ña kóni na naki'in na
ñava̱'a nda'a̱ ni̱vi kúu ña ká'a̱n na to̱'on livi xí'in nayó'o, chi o̱n
si̱ví ña ndino'o ini na kúu ña ká'a̱n na saá.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña o̱n sandakoo yó yichi̱ Ndios

17 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, ndó'ó kúu ni̱vi na kí'vi
ní ini i̱ xíni i̱. Naká'án ndó to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ndoso naapóstol na ki̱sa
chiño no̱o̱ Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, 18 chi ni̱ka̱'a̱n na saá
xí'in ndó: "Tá xa yatin va̱xi ki̱vi̱ sondí'í ñoyívi yó'o, ta kutaku̱ ni̱vi
na kuaku̱ ndaa xa̱'a̱ to̱'on va̱'a ña ká'a̱n xa̱'a̱ Jesucristo, ta kusiki
na ndó'ó ni̱vi na kándixa ra, ta nayó'o ndasaá kuiti kutaku̱ na ke'é

[a] **1:14** Ta̱Adán xi̱komí ra ñii ta̱a sa̱'ya ñani síkuá ra, ta ta̱a yó'o xi̱komí ra ñii sa̱'ya ñani síkuá ra, ta̱ na̱ní Enoc.

na ndi'i saá nọọ ña ọn vá'a ña káchí ini mii na”, káchí naapóstol
xí'in ndó. 19 Ta vitin tákụ nivi ọn vá'a yó'o xí'in ndó, ta nayó'o kúu
na sákani tá'an ndó'ó ña ná ta'vi tá'an ndó, chi nivi ọn vá'a yó'o
ndasaá kuiti ndíkọn na kísa ndivi na ña kútoo yikí kọñu mii na, ta
ọn kọó Níma Ndios tákụ ini na.
20 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in nákí'va yó, vitin va'a ndáa ini ndó
Ndios, ta ọn sandakoo ndó chíkaa ndó ndee xí'in tá'an ndó ña vivíi
kua'no ka ndó xí'in ña ndáa ini ndó ra, ta ndino'o ka kandixa ndó
tọ'on yii ña ká'an xa'a ra. Ta taxi xí'in mii ndó ña ná chindeé Níma
Ndios ndó'ó ña va'a ka'an ndó xí'in Ndios. 21 Kutakụ ndó ta kọ'ọn
ndó yichi nọọ kí'vi ní ini Ndios xíni ra ndó'ó, ta ndixa ná kundaa
ní ini ndó naki'in ndó ña kutakụ ndó ndi'i saá kivi xí'in Jesucristo,
Taa taKá'no nọọ yó, chi taa ta kúndá'ví ní ini xíni mii yó kúu ra.
22 Ta ndó'ó, kundá'ví ní ini ndó koni ndó nivi na ọn vása
kútụ kua'an yichi Jesucristo, ta chindeé ndó nayó'o ña ndino'o
ka kandixa na Jesucristo. 23 Ta chindeé ndó nivi ña ọn kọ'ọn na
ndaya nọọ xíxi ño'ọ ndi'i saá kivi ña xọ'vi ní na. Kundá'ví ini ndó
koni ndó nivi na yọ'vi ní xó'vi tákụ ñoyívi yó'o, ta koto va'a ndó
xí'in mii ndó ña nda lo'o ọn ke'é ndó ña ọn vá'a ké'é nivi ọn vá'a
ñoyívi yó'o.

Xí'in tọ'on yó'o taJudas kísa ká'no ra Ndios

24 Ná kasa ká'no yó Ndios, chi kómí ra ndee ña chindeé ra mii
yó ña ọn sandakoo yó yichi ña ndaa ra ña kándixa yó. Ta kixaa
kivi ña kuita yó nọọ ra nọọ yóo ndi'i ñalivi ká'no, ta xí'in ndee ra
ndasa ra ña nduu yó nivi na ndii, nivi na ọn kọó ka kuachi ndíso,
ta kutú ndaa ñasii ini yó kivi saá. 25 Ná kasa ká'no yó taa ta kúu
ñii laá Ndios, ta ñii laá mii ra kúu tandíchí ndino'o, ta kúu ra Taa
ta Sákaku mii yó. Ná kundaa va'a ini yó ndí Ndios kúu taká'no ní
ta kómí ra ndi'i ndee ta kómí ra ndi'i ndayí. Ta xa'a ñayó'o ndixa
kasa ká'no yó Ndios kivi vitin xí'in ndi'i saá kivi ña vaxi. Saá ná
koo ña.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ ña sạnatịvi Jesucristo nọọ tạJuan[a]

Ñayó'o kúu ña sạnatịvi Jesucristo nọọ tạJuan xạ'ạ ña kundivi ña kịvị ña vạxi

1 Tọ'on yó'o kúu ña sạná'a Jesucristo yị'ị tạJuan. Saá chi si'na
Ndios tạxi ra tọ'on yó'o nda'ạ Jesucristo xạ'ạ ña ndatọ'on ra
xí'in nịvi na ndíkọn yichị ra yukíạ koo xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi
kịvị ña yatin ní vạxi. Ta Jesucristo tạxi ra ña kúndạạ ini ị xạ'ạ ndi'i
ñayó'o, chi tị'ví ra ñii ñaángel kịxaạ ña nọọ yị'ị ña saná'a ña ndi'i
ñayó'o nọọ ị. 2 Ta vitin yị'ị ndatọ'on ị xí'in ndó tọ'on ña ndạạ ña
ndákuiịn xạ'ạ ndi'i ña sạná'a ñaángel nọọ ị, ta tọ'on yó'o kúu tọ'on
Ndios ña ndạtọ'on Jesucristo xí'in ị.
3 Ta nịvi na ka'vi tọ'on yó'o nọọ inkạ nịvi, ndixa koo ñasịị ní ini
nayó'o. Ta ndi'i nịvi na chikaạ sọ'o ta kandixa na tọ'on yó'o, ndixa
koo ñasịị ní ini nayó'o. Saá chi tọ'on yó'o káku ña Nímạ Ndios, ta
ká'ạn ña xạ'ạ ña koo kịvị ña vạxi, chi xa yatin vạxi kịvị ña koo saá.

TạJuan tí'ví ra tọ'on yó'o kuạ'ạn ña ụxạ ñoo ña chindeé ra nịvi na kándixa Jesucristo

4 Yị'ị, tạJuan, tí'ví ị tutu yó'o ña kọ'ọn ña ụxạ ñoo ña ñó'o
estado Asia. Tí'ví ị tọ'on chindeé ị ndó'ó, nịvi na kándixa Jesucristo
ta nákutá'an na ña kísa ká'no na Ndios. Ndios kúu tạa tạ xa tákụ
ndạ kịvị nọó, ta tákụ ra vitin, ta tákụ kạ ra ndi'i saá kịvị ña vạxi.
Ta mịi Ndios xí'in Jesucristo xí'in ụxạ nímạ ña yóo xí'in Ndios
nọọ xá'nda chiño ra, ná ke'é na ñavạ'a xí'in ndó, ta ná taxi na ña
koo vạ'a ini ndó. 5 Ná ke'é Jesucristo saá xí'in ndó chi kúu ra tạa
tạndạạ, ta ndi'i tọ'on ña ká'ạn ra kúu ña ndixa ndạạ, ta kúu ra tạa
tạnọó nạtakụ nọọ ndi'i na nịxi'ị, ta kómí ra ndạyí ka'nda chiño ra
nọọ ndi'i narey xí'in inkạ naná'no na kómí ndạyí ñoyívi yó'o. Kí'vi
ní ini ra xíni ra mịi yó, ta ọn kọó kạ kuạchi ndíso yó nọọ Ndios,
chi nịxi'ị Jesucristo xạ'ạ kuạchi yó, ta nịi ra ña nịxịtạ nạkata ña
kuạchi yó, ta ndụndii yó nọọ ra. Ta saá ndi'i ña ọn vá'a ọn vása
kúchiño kạ ña ka'nda chiño ña nọọ yó vitin. 6 Ta Jesucristo tạxi
ra ndạyí nda'ạ yó ña ndụu yó ndạtán yóo narey, chi ndixa ka'nda

[a] **1:0** Tọ'on "Apocalipsis" kúu tọ'on griego ña
kóni kachí xạ'ạ ña nịxịyo se'é, ta saá nạtịvi ña.

chiño yó xí'in ra. Ta ke̱'é ra xí'in yó ña ndu̱u yó nasu̱tu̱ yii xa̱'a̱ ña kasa chiño yó no̱o̱ Yivá yó Ndios. ¡Ná kasa ká'no yó Jesucristo ndi'i saá ki̱vi̱! ¡Ta ndi'i saá ki̱vi̱ ná ka'nda chiño ra no̱o̱ ndi'i ña yóo ñoyívi! Saá ná koo ña.

7 Ñii ki̱vi̱ ña va̱xi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta kixi ra ma̱'ñó vi̱ko̱ yaa. Ndi'i saá ni̱vi koto na ra kixi ra. Ta̱nda̱ ni̱vi na ti̱vi tón lanza sii̱n kándíká ra ña sa̱takué'e̱ na yi̱kí ko̱ñu ra, nayó'o koto na ra ki̱vi̱ kixi ra. Ta ni̱vi na ndóo ndi'i saá xiiña no̱o̱ ño'o̱, na o̱n vása ní-kandixa ra kúu na, nayó'o kuchuchú ní ini na nda̱ kuaku na ki̱vi̱ koto na va̱xi ra. Saá ná koo ña.

8 Ta Ndios, Ta̱a ta̱Ká'no ta̱ ndeé ka̱ no̱o̱ ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ni̱no, káchí ra saá: "Yi̱'i̱ na̱ní i̱ Alfa xí'in Omega,[a] chi yi̱'i̱ kúu ta̱no̱ó ta yi̱'i̱ kúu ta̱sondí'í no̱o̱ ndi'i ña yóo. Saá chi ki̱vi̱ ñano̱ó ki̱xá'á ñoyívi, ta yi̱'i̱ kúu ta̱ xa táku̱, ta táku̱ i̱ vitin, ta tá kixaa̱ ki̱vi̱ sondí'í ñoyívi, ta táku̱ ka̱ i̱", káchí Ndios.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña ni̱ti̱vi no̱o̱ ta̱Juan, ke̱'é Ndios xí'in ra

9 Yi̱'i̱, ta̱Juan, kúu i̱ ñani ndó chi ñii káchí kándixa yó Jesucristo, ta ndó'ó xí'in yi̱'i̱, ndíko̱n yó yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios. Ta yi̱'i̱ ñii kúu i̱ xí'in ndó tá ñii káchí ña yo̱'vi̱ xó'vi̱ yó. Ta xí'in ndee̱ Ndios ña táku̱ ini yó, ñii káchí kúndeé yó xí'in ña xó'vi̱ yó. Xa̱'a̱ ña ni̱ka̱'a̱n ndoso i̱ to̱'on Ndios ña sa̱ná'a Jesucristo yi̱'i̱, nachiño ná'no ti̱'ví na yi̱'i̱ kutaku̱ i̱ ñoo lo'o ña nákaa̱ ma̱'ñó mi̱ni, na̱ní ña isla[b] Patmos xa̱'a̱ ña saxo̱'vi̱ na yi̱'i̱. 10 Ta ñii ki̱vi̱ yóo ka̱ i̱ isla Patmos yó'o, ta kúu ña ki̱vi̱ domingo, ña kúu ki̱vi̱ yii no̱o̱ mii yó, ni̱vi na kándixa Jesucristo, ta Níma̱ Ndios ki̱xaa̱ ña no̱o̱ i̱, ta sa̱kundixin níí mii ña yi̱'i̱. Ta saá xi̱ni̱ so̱'o i̱ to̱'on ña ki̱xi chí sa̱ta̱ i̱, ta ndeé ní ni̱ka̱'a̱n ña, nda̱tán yóo ña ndá'yi tón trompeta, saá ni̱xi̱yo ña. 11 Ta ni̱ka̱'a̱n ña xí'in i̱ to̱'on yó'o, káchí ña saá:

—Yi̱'i̱ na̱ní i̱ Alfa xí'in Omega, chi to̱'on yó'o káchí ña yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱ xa táku̱ nda̱ ki̱vi̱ no̱ó, ta tá kixaa̱ ki̱vi̱ sondí'í, ta táku̱ ka̱ i̱. Ta vitin xíni̱ ñó'ó taa ún to̱'on ña ká'a̱n xa̱'a̱ ña sanati̱vi i̱ no̱o̱ ún vitin, ta ti'ví ún to̱'on yó'o ko̱'o̱n ña u̱xa̱ ñoo nda'a̱ ni̱vi na kándixa yi̱'i̱, na kúu na nákutá'an ñoo mi̱i na xa̱'a̱ ña kísa ká'no na yi̱'i̱. U̱xa̱ ñoo yó'o ñó'o ña estado Asia, na̱ní ña Éfeso, Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardis, Filadelfia, xí'in Laodicea —káchí to̱'on ña xi̱ni̱ so̱'o i̱.

12 Ta saá na̱ndikó koo i̱ ña koto i̱ yu kúu ni̱vi ká'a̱n, ta xi̱ni i̱ u̱xa̱ candelero ka̱a ña kúu nina oro. Ta no̱o̱ ña u̱xa̱ ka̱a yó'o nándoso

[a] **1:8** "Alfa" kúu ki̱vi̱ letra ñano̱ó alfabeto to̱'on griego, ta "Omega" kúu ki̱vi̱ letra sondí'í alfabeto yó'o.
[b] **1:9** To̱'on "isla" kóni kachí ña xa̱'a̱ ño'o̱ yi̱chí, ta takuií mi̱ni xíno nduu ndi'i rá ña.

ṵxa̱ ño'o̱ xíxi̱. 13 Ta ma̱'ñó no̱o̱ yíta ṵxa̱ candelero ka̱a yó'o, xi̱ni i̱
ñii ta̱ ñíndichi, nda̱tán káa ñii ni̱vi saá káa ra. Ndíxin ra ñii tiko̱to̱
káni̱ ní, ta̱nda̱ xa̱'a̱ ra xáa̱ no̱o̱ tiko̱to̱ yó'o. Ta ta̱ ñíndichi yó'o nó'ni
kándíká ra xí'in ñii ña kúu nina oro. 14 Ta yisi̱ si̱ni̱ ra kúu ña yaa
ní. Nda̱tán yóo ka̱chi̱ yaa ní saá yóo yisi̱ si̱ni̱ ra. Ta nduchṵ no̱o̱ ra
yé'e ní ña: nda̱tán yé'e ño'o̱ ña xíxi̱ saá yé'e nduchṵ no̱o̱ ra. 15 Ta
xa̱'a̱ ta̱a yó'o livi yé'e ña, nda̱tán laton yé'e ka̱a ñabronce ña sa̱kán
ke̱e ni̱xi̱xi̱ ta ndṵndii ndino'o ña, ta̱nda̱ livi ka̱ ví yé'e kíndo̱o ña,
saá yóo xa̱'a̱ ra. Ta ndeé ní ní'i̱ káyi to̱'on ni̱ka̱'a̱n ra, nda̱tán kúu
no̱o̱ kóyo kua̱'a̱ ní takuií no̱o̱ námi síkón ní, saá kṵu ni̱ka̱'a̱n ra.
16 Ta nda'a̱ kua'á ta̱ ni̱ka̱'a̱n yó'o, yóo ṵxa̱ ki̱mi, ta yu'ṵ ra ke̱ta ñii
espada ña si̱in ní o̱vi̱ saá xiiña yu'ṵ. Nda̱tán ndeé yé'e ño̱'o ma̱'ñó
ndiví saá yé'e no̱o̱ ta̱a ta̱ ñíndichi yó'o.
17 Tá xi̱ni i̱ ta̱yó'o, ta na̱kava i̱ xa̱'a̱ ra, ta ki̱ndo̱o i̱ nda̱tán yóo ñii
ta̱ ni̱xi'i̱. Ta saá chi̱nóo ra nda'a̱ kua'á ra sa̱ta̱ i̱, ta ni̱ka̱'a̱n ra saá
xí'in i̱:
—O̱n kuyi̱'ví ún, chi yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱ xa tákṵ nda̱ ki̱vi̱ no̱ó, ta tá
kixaa̱ ki̱vi̱ sondí'í, ta tákṵ ka̱ i̱. 18 Yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱ ndixa tákṵ. Ni̱xi'i̱ i̱,
ta na̱takṵ i̱, ta vitin tákṵ i̱, ta ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi tákṵ ka̱ i̱. Kómí i̱
nda̱yí no̱o̱ ndee̱ ña xá'ni ni̱vi, ta kómí i̱ nda̱yí no̱o̱ ña na̱ní Hades
no̱o̱ xá'nda chiño ndee̱ yó'o —káchí ra xí'in i̱.
19 Ta ni̱ka̱'a̱n ka̱ ra xí'in i̱, káchí ra saá:
—Taa ún no̱o̱ tutu xa̱'a̱ ndi'i ña xa xi̱ni ún, ta taa ún xa̱'a̱ ndi'i
ña kúndivi vitin, ta taa ún xa̱'a̱ ndi'i ña va̱xi ta kundivi ña. 20 Ta
vitin ndato̱'on i̱ xí'in ún xa̱'a̱ ña ṵxa̱ ki̱mi xí'in ṵxa̱ candelero ka̱a
ñaoro, ta no̱o̱ ñaka̱a oro yó'o nándoso ṵxa̱ ño'o̱ ña xíxi̱, chi o̱n
ta̱'án kunda̱a̱ ini ún yukía̱ kóni kachí ña. Ṵxa̱ ki̱mi tí xi̱ni ún no̱o̱
yóo nda'a̱ kua'á i̱, ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ṵxa̱ naángel na ndáa ni̱vi na
kándixa yi̱'i̱ na tákṵ ṵxa̱ ñoo. Ta ṵxa̱ candelero ka̱a ñaoro no̱o̱
nándoso ño'o̱ xíxi̱ ká'a̱n ña xa̱'a̱ ni̱vi na kándixa yi̱'i̱, ta tákṵ na ṵxa̱
ñoo yó'o, ta nákutá'an na ñoo mi̱i na xa̱'a̱ ña kísa ká'no na Ndios
—káchí ra xí'in i̱.

Jesucristo nda̱to̱'on ra to̱'on yó'o xí'in ni̱vi nañoo Éfeso na kándixa ña'á

2 Ta ni̱ka̱'a̱n ka̱ ra xí'in i̱, káchí ra saá:
—Taa ún no̱o̱ tutu to̱'on yó'o ña ko̱'o̱n ña nda'a̱ ñaángel ña
ndáa ni̱vi na kándixa yi̱'i̱ ta nákutá'an na ñoo Éfeso ña kísa ká'no
na Ndios: “Yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱ kómí ṵxa̱ ki̱mi nda'a̱ kua'á i̱, ta yi̱'i̱ kúu
ta̱a ta̱ xíka ma̱'ñó ṵxa̱ candelero ka̱a ñaoro no̱o̱ nándoso ṵxa̱ ño'o̱
xíxi̱, ta ká'a̱n i̱ xí'in ndó'ó, ni̱vi nañoo Éfeso na kúu na kándixa yi̱'i̱,
ta káchí i̱ xí'in ndó saá: 2 Xa xíni̱ i̱ xa̱'a̱ ndi'i ñava̱'a ña ké'é ndó, ta

xíni i ndeé ní kísa chiño ndó noo i, ta xíni i va'a kúndeé ndó xí'in ña
yo'vi ní xó'vi ndó. Ta xíni i ndí on vása kúsii ini ndó xíni ndó nivi
na on vá'a ké'é. Ta xíni i ndí xa xito ndoso ndó nivi na ká'an xa'a
mii kúu na naapóstol, ta on siví naapóstol ndino'o kúu na. Ta saá
kundaa ini ndó ndí nivi vatá kúu nayó'o. 3 Vará yo'vi ní xó'vi ndó
xa'a ña kándixa ndó yi'i, ta ndixa kúndeé ndó xí'in ña xó'vi ndó, ta
on vása sándakoo ndó yichi i. 4 Ta saá ni, yóo ñii kuachi ndó noo i.
Saá chi vitin salo'o ní kí'vi ini ndó xíni ndó yi'i, ta on vása yóo ini
ndó ndatán nixiyo ña si'na, chi kivi sakán kixá'á ndó kándixa ndó
yi'i, ta ndeé ní ndixa niki'vi ní ini ndó xini ndó yi'i saá. 5 Xíni ñó'ó
kundaa ini ndó ndí xa nasama ní ini ndó. Ta va'a naká'án ndó kivi
ña sakán kixá'á kándixa ndó yi'i, ta ndixa ví niki'vi ní ini ndó xini
ndó yi'i saá. Ta vitin va'a ndukú ndó ña nandikó ini ndó, ta tuku
kuki'vi ní ini ndó koni ndó yi'i, ta tuku ke'é ndó ñava'a ñii ki'va
ndatán ke'é ndó kivi noó kixá'á ndó kándixa ndó yi'i. Tá on xiin
ndó nandikó ini ndó saá, ta kixaa i ta kindaa i candelero kaa ñaoro
ña ká'an xa'a ndó'ó, nivi na kándixa yi'i, ta on kundichi ka ña noo
ñíndichi ña. 6 Ta saá ni, yóo ñava'a ké'é ndó ña kúu ña kúsii ní ini i
xíni i, chi ndó'ó ndixa sáa ini ndó xíni ndó ña on vá'a ké'é nivi na
ndíkon yichi taNicolás, ta ñii káchí yóo yi'i xí'in ndó ña sáa ini i
xíni i ña on vá'a ké'é nayó'o. 7 Ndó'ó, nivi na yóo so'o, ná chikaa
so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i nivi na kándixa
yi'i, na táku kua'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kísa ká'no na Ndios.
Ndi'i nivi na kundeé noo ndee ña on vá'a, chi on vása sandakoo na
yichi i, ta nda'a nayó'o taxi i kaxi na kui'i tí kóon nda'a yiton tón
táxi kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi. Yiton yó'o yóo nó ma'ñó ndi'i
yiton tón yíta noo yóo ndi'i ña livi va'a, noo yóo Ndios” —káchí
Jesucristo.

Jesucristo ndatoon ra toon yó'o xí'in nivi nañoo Esmirna na kándixa ña'á

8 Tuku nika'an ra xí'in i, káchí ra saá:
—Taa ún noo tutu to'on yó'o ña koon ña nda'a ñaángel ña ndáa
nivi na kándixa yi'i, ta nákutá'an na ñoo Esmirna ña kísa ká'no
na Ndios: “Yi'i, káchí i xí'in nivi yó'o saá: Yi'i kúu taa ta xa táku
nda kivi noó, ta tá kixaa kivi sondí'í, ta táku ka i. Yi'i kúu taa ta
nixi'i, ta natakui, ta táku i vitin. 9 Yi'i xíni i yukía ndeé ní yo'vi
xo'vi ndó, ta xíni i ndí nandá'ví kúu ndó, chi on koó ñakuíká kómí
ndó. Ta saá ni, Ndios káchí ra ndí ndó'ó kúu nivi nakuíká ní. Ta
xíni i ndí yóo nivi na ká'an ña on vá'a xa'a ndó. Nayó'o ká'an na
ñavatá, káchí na ndí mii na kúu najudío na ndíkon yichi Ndios, ta
on siví ñandaa kúu ña ká'an na, chi nayó'o ndíkon na yichi ñaníma

ndiva'a ká'no ña naní Satanás. 10 Ta ndó'ó, on kuyi'ví ndó noo ña
kixaa yo'vi ní xo'vi ndó. Chi yóo nivi na kasa ndivi ña kóni ñaníma
ndiva'a ká'no Satanás, ta nivi yó'o tiin na sava ndó'ó, ta taan na
ndó'ó ini ve'e kaa. Ña xo'vi ndó yó'o kúu ña koto ndoso ndó'ó án
ndixa kandixa ka ndó yi'i, ta uxu kivi xo'vi ndó saá. Ta yi'i ká'an i
xí'in ndó on sandakoo ndó yichi i, ta xí'in ña ndino'o ini ndó ná
kandixa ka ndó yi'i nda kixaa kivi ña kivi ndó. Ta saá naki'in ndó
ñava'a ñoyívi nino, chi yi'i taxi i ña kutaku ndó xí'in i ndi'i saá
kivi. 11 Ta ndó'ó, nivi na yóo so'o, ná chikaa so'o ndó to'on yó'o ña
ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i nivi na kándixa yi'i, na táku kua'a ní
ñoo, ta nákutá'an na ña kísa ká'no na Ndios. Ndi'i nivi na kundeé
noo ndee ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yichi i, nivi yó'o on
kivi na noo Ndios, vará kivi na ta ndi'i xa'a yikí koñu na ñoyívi
noo ño'o" —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in nivi nañoo Pérgamo na kándixa ña'á

12 Ta nika'an ka ra xí'in i, káchí ra saá:
—Taa ún to'on yó'o noo tutu ña ko'on ña nda'a ñaángel ña ndáa
nivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na ñoo Pérgamo ña kísa ká'no na
Ndios: "Yi'i ká'an i xí'in nivi yó'o, káchí i saá: Yi'i kúu taa ta kómí
espada ña siin ní ovi saá xiiña yu'u. 13 Ta yi'i xíni i ndí ndó'ó táku
ndó ñoo noo xa'nda chiño ñaníma ndiva'a ká'no Satanás. Ta saá ni,
nda ñii kivi on vása ní-sandakoo ndó ña kándixa ndó yi'i. Nixiyo
ñii tatá'an ndó taAntipas, ta xí'in ña ndino'o ini ra nika'an ra to'on
ña ndaa xa'a i, ta xa'a ñayó'o xa'ni na ra ñoo ndó noo xá'nda chiño
ñaníma ndiva'a ká'no Satanás. Vará xíni ndó ndí nixi'i taAntipas
yó'o xa'a ña kándixa ra yi'i, ta ndó'ó on vása ní-sandakoo ndó ña
kándixa ndó yi'i. 14 Vará xíto i yóo ñava'a ní ké'é ndó, ta saá ni,
yóo lo'o kuachi ndó noo i. Saá chi yóo nivi na nákutá'an xí'in ndó
noo kísa ká'no ndó Ndios, ta nivi yó'o on xiin na sandakoo na yichi
yatá, chi ké'é ka na ña on vá'a. Ñii ki'va saá ndatán ke'é taBalaam
kuiya xina'á, saá ké'é nivi yó'o. TaBalaam yó'o nika'an ra xí'in
taBalac ndasaá kuchiño sandá'ví ra nañoo Israel. Ta saá chu'u ra
nañoo Israel ña nakava na kuachi, chi xixi na ña sóko nivi noo
kua'a ní ñaídolo án ñaimagen, ña on sivi Ndios ndino'o kúu. Ta
chu'u ra nataa ña nikivi na kuachi xí'in náña'a ná on sivi ñásí'í na
kúu. Ta chu'u ra náña'a ña nikivi ná kuachi xí'in taa ta on sivi yii
ná kúu. 15 Ta xíto i yóo inka ña on vá'a ké'é sava ndó'ó, chi on xiin
ndó sandakoo ndó yichi ña on vá'a ña sáná'a nivi na ndíkon yichi
taNicolás. 16 Ta xa'a ña on vá'a yó'o, xíni ñó'ó nandikó ini ndó, ta
sandakoo ndó yichi on vá'a, ta tuku ndixa kasa ndivi ndó ña kóni

Ndios. Tá o̱n xi̱in ndó ke'é ndó saá, ta ya̱chi̱ ní xaa̱ i̱ xí'in espada
ña kéta yu'u̱ i̱, ta saá saxo̱'vi̱ i̱ ndó'ó, ni̱vi na o̱n xi̱in sandakoo yichi̱
ña o̱n vá'a. 17 Ta ndó'ó, ni̱vi na yóo so̱'o, ná chikaa̱ so̱'o ndó to̱'on
yó'o ña ká'a̱n Níma̱ Ndios xí'in ndi'i ni̱vi na kándixa yi̱'i̱, na táku̱
kua̱'a̱ ní ñoo, ta nákutá'an na ña kísa ká'no na Ndios. Ndi'i ni̱vi na
kundeé no̱o̱ ndee̱ ña o̱n vá'a, chi o̱n vása sandakoo na yichi̱ i̱, ta
taxi i̱ ña kuxu na si̱ta̱ va̱'a ña yóo se'é. Si̱ta̱ va̱'a yó'o na̱ní ña maná
ña ke̱e ñoyívi ni̱no. Ta taxi i̱ ñii yu̱u̱ yaa nda'a̱ ñii ñii ni̱vi yó'o, ta
no̱o̱ yu̱u̱ yaa yó'o ka̱'yi̱ ki̱vi̱ na ña xa̱á. Ta nda̱ ñii inka̱ ni̱vi o̱n
kunda̱a̱ ini na yu kúu ki̱vi̱ xa̱á ñii ñii na, chi ndasaá kuiti ñii la̱á
mi̱i na kunda̱a̱ ini na yu kúu ki̱vi̱ xa̱á kómí na” —káchí Jesucristo.

Jesucristo nda̱to̱'on ra to̱'on yó'o xí'in ni̱vi nañoo Tiatira na kándixa ña'á

18 Tuku yichi̱ ni̱ka̱'a̱n ra xí'in i̱, káchí ra saá:
—Taa ún no̱o̱ tutu to̱'on yó'o ña ko̱'o̱n ña nda'a̱ ñaángel ña ndáa
ni̱vi na kándixa yi̱'i̱ ta nákutá'an na ñoo Tiatira ña kísa ká'no na
Ndios: “Yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ká'a̱n xí'in ndó kúu Sa̱'ya Ndios, ta nduchu̱ no̱o̱ i̱
yé'e ña nda̱tán yé'e ño'o̱ xíxi̱. Ta nda̱tán yé'e ka̱a kuáán ñabronce,
ña sa̱kán ni̱yakón na ndu̱u yé'e, saá yé'e xa̱'a̱ i̱. Ta ká'a̱n i̱ xí'in ndó
to̱'on yó'o: 19 Xíni̱ i̱ ndi'i ñava̱'a kísa ndivi ndó. Xíni̱ i̱ ndí ndixa
kí'vi ní ini ndó xíni ndó yi̱'i̱, ta kí'vi ini ndó xíni ndó natá'an ndó.
Ta xíni̱ i̱ va̱'a kándixa ndó yi̱'i̱, ta va̱'a kísa chiño ndó no̱o̱ i̱. Ta
xíni̱ i̱ ndí kúndeé ndó xí'in ña yo̱'vi̱ xó'vi̱ ndó, ta o̱n vása sándakoo
ndó yichi̱ i̱, ta vitin kísa ndivi ndó kua̱'a̱ ní ka̱ ñava̱'a no̱o̱ ña si'na
ke̱'é ndó. 20 Ta saá ni, ndíso ndó kua̱chi chi yóo ña o̱n vá'a xíni̱ i̱
ké'é ndó. Chi xíto ndó ña o̱n vá'a ké'é ñii ña'a̱ ñá vatá ñá yóo xí'in
ndó, ta o̱n vása sási ndó no̱o̱ ñáyó'o, ni o̱n vása ká'a̱n ndó xí'in ñá
xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ké'é ñá. Ñáña'a̱ yó'o ká'a̱n ñá xa̱'a̱ mi̱i ñá ndí kúu
ñá profeta ñá ká'a̱n ndoso to̱'on Ndios, ta o̱n si̱ví ñanda̱a̱ kúu to̱'on
ká'a̱n ñá, chi ñá sándá'ví ni̱vi kúu ñá. Ta ñii ki̱'va nda̱tán ñáJezabel
sa̱ndá'ví ñá ni̱vi kui̱ya̱ xi̱na̱'á, saá sándá'ví ñáyó'o ni̱vi na kúu na
kísa chiño no̱o̱ i̱ vitin. Saá chi chú'u ñá nata̱a ña ki̱'vi na kua̱chi
xí'in inka̱ ña'a̱ ñá o̱n si̱ví ñásí'í na kúu, ta chú'u ñá náña'a̱ ña ki̱'vi
ná kua̱chi xí'in inka̱ ta̱a ta̱ o̱n si̱ví yii̱ ná kúu. Ta chú'u ñá ni̱vi ña
kuxu na ña ni̱so̱ko̱ inka̱ ni̱vi no̱o̱ kua̱'a̱ ní ñaídolo án ñaimagen ña
o̱n si̱ví Ndios ndino'o kúu. 21 Ta yi̱'i̱, xa xi̱ndati i̱ kua̱'a̱ ní ki̱vi̱ xa̱'a̱
ña nandikó ini ñáña'a̱ yó'o, ta xi̱ndati i̱ ña sandakoo ñá yichi̱ o̱n
vá'a ndíko̱n ñá, ta o̱n vása ní-xiin ñá sandakoo ñá kua̱chi ñá, ña
kúu ña kí'vi ñá xí'in kua̱'a̱ ní ta̱a. 22 Ña̱kán taxi i̱ ña kukomí ñáyó'o
ñii kue̱'e̱ ndeé, ta xa̱'a̱ kue̱'e̱ yó'o nakava ñá no̱o̱ xi̱to ñá. Ta ni̱vi
na ndíko̱n yichi̱ ñá, ta ñii ki̱'va ké'é na ña o̱n vá'a yó'o, tá o̱n xi̱in

nayó'o nandikó ini na, ni o̱n xi̱in na sandakoo na ña o̱n vá'a ké'é
na, ta yi̱'i̱ saxo̱'vi̱ ní i̱ ni̱vi yó'o. 23 Ta ni̱vi na kúu sa̱'ya ñáyó'o, yi̱'i̱
taxi i̱ ña takué'e̱ na nda̱ kivi̱ na. Ta saá ndi'i ni̱vi na kándixa yi̱'i̱ ta
nákutá'an na kísa ká'no na Ndios, kunda̱a̱ ini nayó'o ndí yi̱'i̱ kúu
ta̱a ta̱ xíni̱ va̱'a ndasaá yóo ini ni̱vi xí'in ndasaá yóo ña xáni si̱ni̱ na.
Ta saá cha'vi i̱ ñii ñii ni̱vi nda̱tán yóo ña va̱'a án ña o̱n vá'a ke̱'é
na. 24 Ta yóo inka̱ to̱'on ká'a̱n i̱ xí'in ndó'ó nañoo Tiatira, ndó'ó na
kúu ni̱vi na o̱n vása kándixa ña o̱n vá'a ña sa̱ná'a ñáña'a̱ vatá yó'o,
ni o̱n vása ní-xiin ndó sakuá'á ndó ñandíchí vatá ña ñó'o se'é, ña
káku níma̱ ñandiva̱'a ká'no Satanás. Ká'a̱n i̱ xí'in ndó'ó, ni̱vi na
ndixa kándixa yi̱'i̱ ndí o̱n ko̱ó ka̱ inka̱ chiño yo̱'vi̱ taxi i̱ kasa ndivi
ndó. 25 Ta ndasaá kuiti ñayó'o xíni̱ ñó'ó ke'é ndó: O̱n sandakoo ndó
yichi̱ i̱, ta kandixa ka̱ ndó yi̱'i̱ a̱nda̱ kixaa̱ ki̱vi̱ ndikó i̱. 26 Ndi'i ni̱vi
na kundeé no̱o̱ ndee̱ ña o̱n vá'a, chi o̱n vása sandakoo na yichi̱ i̱, ta
kísa ndivi na ña kóni i̱ ndi'i saá ki̱vi̱, ta saá taxi i̱ nda'a̱ ni̱vi yó'o
nda̱yí ña ka'nda chiño na no̱o̱ ndi'i ni̱vi na ndóo ndi'i saá ñoyívi.
27 Nda̱tán yóo nda̱yí ña taxi Yivá i̱ Ndios nda'a̱ i̱, saá koo nda̱yí ña
taxi i̱ nda'a̱ ni̱vi yó'o ña ka'nda chiño na no̱o̱ ni̱vi ndi'i saá ñoo. Ta
taxi i̱ nda'a̱ na ñii ka̱a ña yóo nda̱tán yóo yito̱n káni̱, ta xí'in ka̱a
yó'o ndeé ní ka'nda chiño na no̱o̱ ni̱vi. Ta nda̱tán ka̱a yó'o kómí ña
ndee̱ ña sakuáchi válí ña ki̱si ño'o̱, saá koo ndee̱ ña kukomí ni̱vi
yó'o ña sandi'i xa̱'a̱ na ni̱vi na o̱n xi̱in sandakoo yichi̱ ña o̱n vá'a.
28 Ta yi̱'i̱, nda̱tán yóo ki̱mi náye'e xita̱a̱n saá yóo yi̱'i̱, ta ndi'i saá
ki̱vi̱ yóo i̱ xí'in ñii ñii ni̱vi yó'o na o̱n vása ní-sandakoo na yichi̱ i̱.
29 Ta ndó'ó, ni̱vi na yóo so̱'o, ná chika̱a̱ so̱'o ndó to̱'on yó'o ña
ká'a̱n Níma̱ Ndios xí'in ndi'i ni̱vi na kándixa yi̱'i̱, na táku̱ kua̱'a̱ ñoo
ta nákutá'an na ña kísa ká'no na Ndios” —káchí Jesucristo.

Jesucristo nda̱to̱'on ra to̱'on yó'o xí'in ni̱vi nañoo Sardis na kándixa ña'á

3 Saá tuku ni̱ka̱'a̱n ra xí'in i̱, káchí ra saá:
—Taa ún no̱o̱ tutu to̱'on yó'o ná ko̱'o̱n ña nda'a̱ ñaángel ña
ndáa ni̱vi na kándixa yi̱'i̱ ta nákutá'an na ñoo Sardis ña kísa ká'no
na Ndios: “Yi̱'i̱ kúu i̱ ta̱a ta̱ kómí u̱xa̱ níma̱ Ndios, ta ní'i i̱ u̱xa̱ ki̱mi
yé'e. Xíni̱ i̱ ndasaá yóo ndi'i ña ke̱'é ndó. Vará inka̱ ni̱vi ká'a̱n na
xa̱'a̱ ndó kúu ndó ni̱vi na va̱'a táku̱, chi yóo kua̱'a̱ ní chiño va̱'a
ké'é ndó, ta yi̱'i̱ ká'a̱n i̱ xí'in ndó ndí yóo ndó nda̱tán yóo ni̱vi na
ni̱xi'i̱ no̱o̱ yi̱'i̱, chi o̱n vása ndixa ndino'o ini ndó ndíko̱n ndó Ndios.
2 ¡Nakáxín va̱'a ini ndó!, ta chika̱a̱ ndó ndee̱, ta xí'in ña ndino'o ini
ndó kundiko̱n ndó Ndios, ta xí'in ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó
ñava̱'a ña kóni Ndios. Chi xíni̱ i̱ ndí chiño ña ké'é ndó, kúma̱ni̱ ka̱
ña, saá chi o̱n ta̱'án ke'é ndó ñava̱'a nda̱tán kóni Ndios. 3 Naká'án

ndó xa'a ña sakuá'á ndó kivi sakán kixá'á ndó kándixa ndó yi'i.
Nandikó ini ndó ta ko'on ndó yichi Ndios. Tá on vása chikaa so'o
ndó to'on ká'an i xí'in ndó, ta saá ñii kama kixaa i noo ndó. Ndatán
kixaa takuí'ná, kivi on vása ndáti ndó, saá kixaa i ta kasa nani i
xa'a kuachi ndó. 4 Ta saá ni, yóo sava ndó'ó nañoo Sardis na ndixa
kándixa yi'i, ta va'a kísa ndivi ndó chiño noo Ndios, ta on vása
ké'é ndó ña on vá'a. Ta yóo ndó ndatán yóo nivi na nda lo'o on
vása ní-kukini tikoto yaa ndíxin na. Ñoyívi nino kukomí ndó ndayí
ña kaka ndó xí'in i ta kundixin ndó tikoto yaa, chi ñayó'o kúu
ya'vi ndó xa'a ña ke'é ndó ña kóni Ndios. 5 Ndi'i nivi na kundeé
noo ndee ña on vá'a, nayó'o kundixin na tikoto yaa ñoyívi nino, ta
on kindaa i kivi na noo tutu yii, noo xa ka'yi i kivi nivi na kutaku
xí'in i ndi'i saá kivi. Ta xa'a nivi yó'o, yi'i ka'an ndoso i noo Ndios
ta ka'an ndoso i noo ndi'i naángel, ka'an i, kachí i saá: Nivi yó'o
kúu na kutaku xí'in yi'i, kachí i xa'a na. 6 Ta ndó'ó, nivi na yóo
so'o, ná chikaa so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i
nivi na kándixa yi'i, na táku kua'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kísa
ká'no na Ndios" —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in nivi nañoo Filadelfia na kándixa ña'á

7 Tuku nika'an ra xí'in i, káchí ra saá:
—Taa ún noo tutu to'on yó'o ko'on ña nda'a ñaángel ña ndáa
nivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na ñoo Filadelfia ña kísa ká'no
na Ndios: "Yi'i, taa ta ká'an xí'in ndó, kúu Taa taYii taNdaa ndixa.
Yi'i kómí i llave ña xikomí tarey David ña nakoná yé'é ña ki'vi nivi
ñoo Jerusalén. Ta yé'é ña nakoná i, nda ñii nivi on kuchiño na
nakasi na yé'é yó'o. Ta yé'é ña nakasi i, nda ñii nivi on kuchiño
na nakoná na yé'é yó'o. 8 Yi'i xíni i ndi'i ñava'a kísa ndivi ndó. Ta
noo ndó'ó xa nakoná i yé'é, ta nda ñii nivi on kuchiño na nakasi na
yé'é yó'o. Yi'i xíni i ndí ndó'ó on vása kómí ndó kua'a ní ndee, ta
saá ni, ndino'o ní ini ndó chikaa so'o ndó to'on i, ta on vása ká'an
ndó on xíni ndó yi'i. 9 Ta kóni i ña kundaa ini ndó yu kúu ña ke'é i
xí'in nivi na on vá'a na kísa ndivi ña sáná'a ñaníma ndiva'a ká'no
Satanás. Navatá kúu nivi yó'o chi ká'an na ndí kúu na najudío na
ndíkon yichi Ndios, ta on sivi ñandaa kúu ña ká'an na. Ta saá
ñii kivi ña vaxi, yi'i ke'é i xí'in nivi na vatá yó'o ña kuxítí na noo
ndó'ó, ta saá nivi yó'o kundaa ini na ndí kí'vi ní ini i xíni i ndó'ó.
10 Xa xa'nda chiño i noo ndó ndí kundeé ndó xí'in ñayo'vi ta on
sandakoo ndó yichi i, ta ndó'ó, ndixa xa kisa ndivi ndó to'on yó'o.
Ta saá yi'i kundaa i ndó'ó noo ñayo'vi ní vaxi ña koto ndoso ndi'i
nivi na táku ñoyívi noo ño'o. 11 Kóni i ña kundaa ini ndó ndí yachi

ní ndikó i. Ta xa'a ñayó'o on sandakoo ndó yichi i ta ná kandixa ka ndó yi'i anda kixaa kivi ndikó i. Tá on ke'é ndó saá, ta inka nivi na on vása sándakoo ña kándixa na Ndios, nayó'o kuu na nivi na naki'in ñava'a ñoyívi nino, ta ndó'ó on naki'in ndó ñava'a yó'o.
12 Ndi'i nivi na kundeé noo ndee ña on vá'a, chi on vása sandakoo
na yichi i, ta yi'i cha'vi i na xí'in ñava'a, chi ke'é i ña nduu na nivi
na xíni ñó'ó ní ve'e ño'o Ndios ñoyívi nino. Ndatán xíni ñó'ó tón
si'in tón veé ní ndíso ñii ve'e ká'no, saá koni ñó'ó na. Ta ndi'i saá
kivi kutaku yatin na xí'in Ndios, ta nda ñii kivi on kee na ve'e ra.
Ta ñii ñii na, ka'yi i na xí'in kivi Ndios, taa taká'no kísa to'ó i, ta
ka'yi i na xí'in kivi ñoo Jerusalén ña xaá, ña kúu ñoo Ndios ña kixi
ñoyívi nino, ta kixaa ña ñoyívi noo ño'o. Saá tuku ka'yi i na xí'in
kivi mii i ña xaá. 13 Ta ndó'ó, nivi na yóo so'o, ná chikaa so'o ndó
to'on yó'o ña ká'an Nímá Ndios xí'in ndi'i nivi na kándixa yi'i, na
táku kua'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kísa ká'no na Ndios" —káchí
Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in nivi nañoo Laodicea na kándixa ña'á

14 Saá tuku nika'an ra xí'in i, káchí ra saá:
—Taa ún noo tutu to'on yó'o ña ko'on ña nda'a ñaángel ña ndáa
nivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na ñoo Laodicea ña kísa ká'no na
Ndios: "Yi'i, taa ta ká'an xí'in ndó, naní i Ñandaa Ndixa, chi taa ta
ká'an ñandaa ndixa kúu i, ta xí'in yi'i Ndios kisa va'a ra ndi'i ña
yóo ñoyívi noo ño'o xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi nino. 15 Ta yi'i xíni i
ndi'i chiño ké'é ndó. Ta xíni i ndí ndó'ó on vása va'a ké'é ndó, chi
on vása yóo ndó ndatán yóo takuií ñi'ní, ta ni on vása yóo ndó
ndatán yóo takuií vixin. ¡Va'a ní ka, níkúu, táná koo ndó ndatán
yóo takuií ñi'ní án takuií vixin![a] 16 Ta vitin ndó'ó, ndatán yóo
takuií nindiko, tá on vása yasin ka, saá yóo ndó noo i. Ta on vása
yóo ndó ndatán yóo takuií vixin, ni ndatán yóo takuií ñi'ní. Ta xa'a
ña yóo ndó saá, nduxan i ndó'ó yu'u i. 17 Ndó'ó ká'an ndó kúu ndó
nivi nakuíká ní, ta ká'an ndó ndí xí'in ndee mii ndó ndukuíká ní
ndó, ta on vása kísa mani ka nda ñii ña xíni ñó'ó nda'a ndó, káchí
mii ndó. Ta on vása kúndaa ini ndó ndí kúu ndó nivi nandá'ví
na'á, nivi na nda lo'o on koó ña xíni ñó'ó kómí, nivi na yálá vichí,
nivi nakuáá nduchu noo kúu ndó. 18 Ñakán kía yi'i ká'an i xí'in
ndó ná sata ndó ñaoro noo i, oro ña kúu nina mii ndino'o, oro ña
xa'mi na xí'in ño'o xíxi ña ndundii ndi'i mii ña. Ta saá nduu ndó

[a] **3:15** Takuií ñi'ní kúu ña xíni ñó'ó yó ña chindeé yó nivi na ndeé ndó'o, ta takuií vixin kúu táva'a ko'o yó.

nivi nakuíká ndino'o. Ta ká'an i xí'in ndó ná sata ndó noo i tikoto yaa kundixin ndó ña nakasi ndó ñayálá ndó ña on kuka'an ka noo ndó. Ta ká'an i xí'in ndó ná sata ndó noo i tatan ña chikaa ndó nduchu noo ndó ña kuchiño va'a koto ndó. 19 Saá ká'an i xí'in ndó chi to'on yo'vi ká'an i xí'in ndi'i nivi na kúu na kí'vi ní ini i xíni i, ta táxi i ña xo'vi nayó'o xa'a ña nandikó ini na ta ko'on na yichi va'a. Ta vitin ndó'ó, xíni ñó'ó nandikó ini ndó noo ña on vá'a ké'é ndó, ta sandakoo ndó ña. Ta xí'in ña ndino'o ini ndó kundikon ndó Ndios. 20 ¡Koto ndó! Yi'i kúu taa ta ñíndichi yé'é ndó, ta kána i ndó'ó. Ta ndó'ó, tá xíni so'o ndó ña kána i ndó'ó, ta nakoná ndó yé'é, ta ka'an ndó xí'in i ki'vi i ini ve'e ndó, ta saá yi'i ki'vi i, ta kuxu i xí'in ndó, ta ndó'ó kuxu ndó xí'in i. 21 Ndi'i nivi na kundeé noo ndee ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yichi i, ta yi'i taxi i ña koo na xí'in i ñoyívi nino ña ka'nda chiño na xí'in i. Saá chi yi'i xa kundeé i noo ndee ña on vá'a, ta Yivá i Ndios taxi ra nda'a i táyi yii tón to'ó ká'no ñoyívi nino noo yóo i xá'nda chiño i xí'in ra. 22 Ndó'ó, nivi na yóo so'o, ná chikaa so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Nímá Ndios xí'in ndi'i nivi na kándixa yi'i, na táku kua'a ní ñoo, ta nákutá'an na kísa ká'no na Ndios" —káchí Jesucristo.

To'on yó'o ká'an xa'a ndasaá kísa ká'no na Ndios ñoyívi nino

4 Tá ndi'i nika'an Jesucristo ñayó'o, ta xini i ñii yé'é nóná ña ñoyívi nino, ta xini so'o i mii tuku ndusu ña si'na xini so'o i tá noó, ña yóo ndatán yóo ndusu tón trompeta, ta kixi to'on nika'an ña xí'in i, káchí ña saá:

—Na'a, ndaa ún nino yó'o, ta saná'a i yó'ó ña kundivi kivi vaxi —káchí ña xí'in i.

2 Ta xandikon mií saá Nímá Ndios kixaa ña noo i, ta sakundixin níí mii ña yi'i, ta xa'a ñayó'o nativi noo i xini i ñii táyi yii tón to'ó ká'no ñoyívi nino, ta xini i ña yóo noo táyi yó'o. 3 Yé'e ndi'i mii ña ndatán yé'e táxa yuu livi ña naní jaspe án diamante. Ta ñii saá tuku yé'e táxa ña ndatán yóo yuu livi ña kuá'á ña naní cornalina án rubí. Ta xini i ñii ñakua'nkú, xino nduu ña táyi yii tón to'ó ká'no yó'o. Ñakua'nkú yó'o yé'e táxa ña ndatán yé'e táxa yuu livi ña kuíi, ña naní esmeralda. 4 Ta noo yóo táyi yii tón to'ó ká'no yó'o xino nduu oko komi táyi tón ná'no tón to'ó, noo ndóo oko komi nataa xikua'a na kómí ndayí. Ta naxikua'a yó'o ndíxin na nina tikoto yaa, ta sini ñii ñii nayó'o kánóo ñii corona ñaoro. 5 Ta noo táyi yii tón to'ó ká'no ñíndichi ma'ñó nayó'o, kee kua'a ní ña yé'e nátaxa, ta mii yó'o káku ña ní'i ndá'yi savi. Ta mii yó'o vaxi ña ndeé ní síso ní'i. Ndatán ní'i síso ká'an kua'a ní nivi, saá vaxi

ña. Yatin nọọ yóo táyị yịị tón tọ'ó ká'no yíta ụxạ ño'ọ xíxị, ta ụxạ
ño'ọ xíxị yó'o ká'ạn ña xạ'ạ ña kúu ụxạ nímạ Ndios. 6 Ta saá tuku
yatin nọọ ñíndichi tón táyị yịị tón tọ'ó ká'no, yóo ñii xiiña ña káa
ndạtán káa yosọ ndíkạ, ta ndạtán káa nọọ takuií mịni saá káa nọọ
ña, chi yosọ yó'o yé'e ña ndạtán yé'e yụyụ yé'e ña tívi xíto yó ndạ
inkạ tá'ví sạtạ ña.

Ta yatin ní nọọ ñíndichi táyị yịị tón tọ'ó ká'no xịno nduu kọmị
ñatákụ. Ta kọmị ñatákụ yó'o, nina nduchụ nọọ yóo ndi'i xiiña ña,
ña kúu kándíká ña xí'in sạtạ ña. 7 Ta ñii ñii ña kọmị tákụ yó'o, síín
ní ná'a ñii ñii ña. Ta ñanọó tákụ yó'o, ndạtán káa tíleón, saá káa
ña. Ta ñaọvị tákụ, ndạtán káa tísịndịkị chée, saá káa ña. Ta ñaụnị
tákụ, ndạtán káa nọọ tạa, saá káa nọọ ña. Ta ñakọmị tákụ, ndạtán
yóo tạsịn tí ndáchí, saá yóo ña. 8 Ta ñii ñii ña kọmị tákụ yó'o kómí
ña ịñọ ndịxịn ña. Ta ndi'i saá xiiña mịi ña, tạndạ ñii ñii ndịxịn ña,
nina nduchụ nọọ kúu ña. Ta ndi'i saá ndiví ñoó, ña kọmị tákụ yó'o
kísa ká'no ña Ndios, ta ndạ lo'o ọn vása xíkuiin ña ká'ạn ña tọ'on
yó'o, káchí ña saá:

¡Tạa yịị, tạa yịị, tạa yịị kúu Ndios!
¡Tạa tạ kómí ndi'i ndeẹ kúu Ndios!
Ndios kúu tạa tạ xa tákụ ndạ kịvị nọó,
ta tákụ ra vitin, ta tákụ ra ndi'i saá kịvị ña vạxi,

káchí ña kọmị tákụ, ká'ạn ña xí'in Ndios.

9 Ña kọmị tákụ yó'o ọn vása sándakoo ña kísa ká'no ña Ndios,
ta kísa tọ'ó ní ña ra, ta ká'ạn ña xí'in ra: “Táxa'vi ní ún, Ndios,
yó'ó kúu ún tạa tạ yóo nọọ táyị yịị tón tọ'ó ká'no, ta yó'ó kúu ún
tạa tạ xa tákụ ndạ kịvị nọó, ta tákụ ún vitin, ta tákụ kạ ún ndi'i saá
kịvị ña vạxi”, káchí ña kọmị tákụ. 10 Ta ñii ñii yichị ña kọmị tákụ
yó'o ká'ạn ña tọ'on ña kísa ká'no ña Ndios, ta na ọkọ kọmị natạa
xịkuạ'ạ na ndóo yatin, kúxítí na ta kísa ká'no na Ndios, tạa tạ yóo
nọọ táyị yịị tón tọ'ó, ta kúu ra tạa tạ tákụ ndi'i saá kịvị. Ta sịnị ñii
ñii naxịkuạ'ạ yó'o kánóo ñii corona ñaoro, ta tíin na corona ña
kánóo sịnị na, ta chíso na ña nọọ Ndios, tạ yóo nọọ táyị yịị tón tọ'ó
ká'no, ta ká'ạn na xí'in Ndios, káchí na saá:

11 Tata Ndios, ñii lạá yó'ó kúu Tạa tạKá'no nọọ yó,
ta ñii lạá mịi ún kúu tạ ndáyạ'ví naki'in ndi'i ñatọ'ó xí'in
ndi'i ndeẹ vạ'a,
chi ñii lạá yó'ó kúu tạa tạ kịsa vạ'a ndi'i ña yóo ndi'i
saá ñoyívi.

Ndạtán chịtónị mịi ún saá kịsa vạ'a ún ña, ta saá yóo ña,
ká'ạn naxịkuạ'ạ xí'in Ndios tạ yóo nọọ táyị yịị tón tọ'ó ká'no.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ ña xịni
tạJuan ñii tutu ña nịtịvi ndaa

5 Ta saá xịni ị ñii nomi tutu ña nịtịvi ndaa, ña yóo nda'ạ kua'á
tạa tạ yóo nọọ táyị yịị tón tọ'ó ká'no. Ta ndi'i nọọ tutu yó'o, ta
ndi'i sạtạ ña, kómí ña kuạ'ạ ní tọ'on ña nịkạ'yị. Ta ña ñii nomi tutu
yó'o, ụxạ xiiña ndásị ña xí'in ñịmạ kisín válí. 2 Ta xịni ị ñii ñaángel
ña kómí ndạyí ká'no, ta xí'in ndi'i ndeẹ ña nịkạ'ạn ña, nịndạkạ
tọ'on ña, káchí ña saá:

—¿Yu kúu tạa tạká'no tạ kómí ndạyí nakoná ra ñii ñii ña ñịmạ
kisín ndásị tutu yó'o? —káchí ñaángel.

3 Ta ọn kọó ndạ ñii na ní-kuchiño nakoná tutu yó'o, ni ndạ ñii
na ní-kuchiño koto na ña nịkạ'yị nọọ ña. Ọn kọó nayó'o, ni ndi'i
saá ñoyívi, ni tịxin ño'ọ, ọn kọó ndạ ñii na ní-kuchiño. 4 Ta saá
kụchuchú ní ini ị, ta xạku ní ị, chi ọn kọó ndạ ñii na kómí ndạyí ña
nakoná na tutu yó'o, ni ọn kọó na kómí ndạyí koto na ña nịkạ'yị
nọọ tutu yó'o. 5 Ta ñii tạa tạtá'an na ọkọ kọmị naxịkuạ'ạ na yóo
yó'o nịkạ'ạn ra xí'in ị:

—Ọn kuaku ní kạ ún chi yó'o yóo tạa tạ nạní "TíLeón tí xá'nda
chiño nọọ nañoo Judá", ta tạyó'o kómí ra inkạ kịvị ra nạní ra
"Sạ'ya ñani síkuá tạrey David."[a] Ta tạyó'o xa kụndeé ra nọọ
ñandivạ'a ká'no, ñạkán kómí ra ndạyí ña nakoná ra ñii ñii nọọ
ndásị xí'in ñịmạ kisín ña ndásị ụxạ xiiña nomi tutu yó'o —káchí ra
xí'in ị.

6 Ta saá xịni ị ñii Ndikachi,[b] ñíndichi rí yatin siịn táyị yịị tón
tọ'ó ká'no. Táyị yó'o ñíndichi nó mạ'ñó kọmị ñatákụ xí'in na ọkọ
kọmị natạa naxịkuạ'ạ. Ta Ndikachi yó'o ná'a rí ndạtán ná'a tí nịxi'ị
nịsọkọ nịvi nọọ Ndios. Ụxạ kúu ndịkị rí, ta ụxạ kúu nduchụ nọọ rí.
Ta ụxạ nduchụ nọọ rí kúu ña kóni kachí xạ'ạ ụxạ nímạ Ndios ña
xa tị'ví ra kuạ'ạn ña ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o. 7 Ta Ndikachi yó'o
nịxaạ rí nọọ Tạa tạKá'no, tạ yóo nọọ táyị yịị tón tọ'ó ká'no, ta
tíyó'o kị'in rí nomi tutu ña yóo nda'ạ kua'á ra. 8 Tá kị'in rí nomi
tutu yó'o, ta ña kọmị tákụ xí'in ndi'i na ọkọ kọmị natạa xịkuạ'ạ
xịkuxítí ndi'i na nọọ Ndikachi yó'o. Ñii ñii na ní'i na ñii tón arpa,
ta ñii ñii na ní'i na ñii kọ'ọ ñị'mạ ñaoro nọọ ñó'o xuxa vạ'a ña támi
ní xá'an. Ta ñị'mạ xuxa vạ'a ká'ạn ña xạ'ạ tọ'on ña ká'ạn nịvi nayịị
xí'in Ndios. 9 Ta saá ña kọmị tákụ xí'in ndi'i na ọkọ kọmị natạa
naxịkuạ'ạ xịta na yaa yịị ña xạá ña kísa ká'no na Ndikachi xí'in
tọ'on yó'o:

---

[a] **5:5** Ọvị kịvị yó'o ká'ạn ña xạ'ạ Jesucristo.
[b] **5:6** Ndikachi yó'o kóni kachí ña xạ'ạ Jesucristo, chi ndạtán
yóo ndikachi lo'o ña nịsọkọ nịvi nọọ Ndios xịnạ'á, xạ'ạ
ña kasa ká'no ini ra xạ'ạ kuạchi na, saá yóo Jesucristo.

Yó'ó kómí ún ndayí tiin ún nomi tutu yó'o.
Yó'ó kómí ún ndayí ña nakoná ún ña ndási tutu yó'o.
Saá chi nisoko xí'in mii ún noo Ndios,
ta satakué'e na yó'ó, ta nixi'i ún.
Ta xí'in nii ún ña nixita, cha'vi ún xa'a kuachi ndi'i nivi, ña kuchiño na nduu na sa'ya Ndios.
Nivi na cha'vi ún xa'a, kúu na kixi ndi'i saá ñoo válí án ñoo ná'no ndi'i saá xiiña noo ño'o.
Ta kúu na ndi'i saá noo nivi ñoyívi, ta ká'an na ndi'i saá noo to'on.
10 Ta taxi ún nda'a nayó'o ndayí ña ka'nda chiño na xí'in ún noo ndi'i ña yóo,
ta ke'é ún xí'in na ña nduu na sutu yii, ta kísa chiño na noo Ndios.
Ta nayó'o ka'nda chiño na noo ndi'i nivi xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi noo ño'o,
káchí na xíta na yaa yii ña kísa ká'no na Ndikachi.
11 Ta xini i, ta xini soo i ñii síso ká'an kua'a ní naángel, nayó'o yá'a kua'a ní millón kúu na. Ta xino nduu ndi'i na táyi yii tón to'ó ká'no xí'in komi ñatáku, ta xí'in oko komi nataa naxikua'a, 12 ta ndeé ní ká'an naángel, káchí na saá:
Ndikachi tí nisoko xí'in mii noo Ndios
kómí rí ndayí ka'nda chiño rí noo ndi'i nivi xí'in ndi'i ña yóo,
ta kómí rí ndayí ña naki'in rí ndi'i ñakuíká xí'in ndi'i ñandíchí ndino'o,
ta kómí rí ndayí ña naki'in rí ndi'i ndee ká'no,
ta kómí rí ndayí ña naki'in rí ndi'i ñato'ó ká'no,
ta kómí rí ndayí ña kanóo síkón ní ñato'ó rí,
ta kómí rí ndayí ña kasa ká'no yó rí xí'in ndi'i mii yó,
chi ña ndixa va'a kúu ña naki'in rí ndi'i ñava'a saá,
káchí naángel, ká'an na to'on ña kísa ká'no na Ndikachi.
13 Ta saá xini soo i ndí ndi'i ña kisa va'a Ndios kixá'á ña kísa ká'no ña Ndios, ta kísa ká'no ña Ndikachi yó'o. Ndi'i ñayó'o ña ke'é Ndios kúu ndi'i ña táku án ña yóo ñoyívi noo ño'o, xí'in ndi'i ña táku án ña yóo ñoyívi nino, xí'in ndi'i ña táku án ña yóo tixin ño'o, xí'in ndi'i ña táku án ña yóo tixin takuií mini, ta ndi'i ñayó'o ká'an ña, káchí ña saá:
Ná kasa ká'no yó Taa taKá'no ta yóo noo táyi yii tón to'ó ká'no,
ta ná kasa ká'no yó Ndikachi tí yóo xí'in ra.
Ná naki'in na ndi'i ñato'ó ká'no.
Ná kanóo va'a ñato'ó na.
Ná naki'in na ndi'i ndee ká'no,

ta ná naki'in na ndi'i ñavạ'a yó'o ndi'i saá kịvị vạxi. Saá ná koo ña,
káchí ndi'i ña kịsa vạ'a Ndios.
14 Ta ña kọmị táku ña yóo xịno nduu táyị yịị tón tọ'ó ká'no
nịkạ'ạn ña, káchí ña saá:
—Saá ná koo ña —káchí ña.
Ta na ọkọ kọmị tạa naxịkuạ'ạ na yóo xịno nduu táyị yịị tón tọ'ó
ká'no, xịkuxítí na ndạ nọọ ño'ọ, ña kịsa ká'no na Ndios, ta kịsa
ká'no na Ndikachi.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ ụxạ ñịmạ kisín ña ndásị nomi tutu

6 Ta xịni ị Ndikachi nạkoná rí ñii ñịmạ kisín ña kúu ñanọó ña
ndásị nomi tutu. Ta saá ñii ñatáku ñatá'an ña kọmị táku, xí'in
ndi'i ndeẹ ña nịkạ'ạn ña, ndạtán ndá'yi sạvị saá nịkạ'ạn ña xịnị
sọ'o ị, ta nịkạ'ạn ña, káchí ña saá:
—¡Na'a, kixi ún ta koto ún! —káchí ña.
2 Ta saá nịxaạ ị ta xịto ị, ta xịni ị kẹta ñii kuáyí, tí yaa kúu rí,
ta tạa tạ yóso rí ní'i ra ñii kuxụn ña xa yóo ti'va. Ta nạki'in ra ñii
corona ña kanóo sịnị ra. Ta kúu ra tạká'no tạ xa kụndeé nọọ kuạ'ạ
ní nịvi na sáạ ini xíni ña'á, ta kẹe ra kuạ'ạn ra ña kani tá'an ra xí'in
ndi'i inkạ nịvi na sáạ ini xíni ña'á, ña kundeé ra nọọ na.
3 Ta saá Ndikachi nạkoná tuku rí ñịmạ kisín ña kúu ñaọvị, ta
inkạ ñatáku ñatá'an ña kọmị táku nịkạ'ạn ña, káchí ña saá:
—¡Na'a, kixi ún ta koto ún! —káchí ña.
4 Ta nịxaạ ị ta xịto ị, ta xịni ị kẹta inkạ tíkuáyí, tí kuá'á kúu rí.
Ta tạa tạ yóso rí nạki'in ra ñii espada, ta nạki'in ra ndạyí ña sandi'i
ra xạ'ạ ña vạ'a ndóo nịvi xí'in natá'an na ñoyívi nọọ ño'ọ yó'o. Ta
xí'in ñayó'o nịvi kixá'á na ka'ni tá'an na.
5 Ta Ndikachi nạkoná tuku rí inkạ ñịmạ kisín ña kúu ñaụnị, ta
xịnị sọ'o ị inkạ ñatáku ñatá'an ña kọmị, ta nịkạ'ạn ña, káchí ña saá:
—¡Na'a, kixi ún ta koto ún! —káchí ña.
Ta nịxaạ ị ta xịto ị, ta xịni ị kẹta ñii kuáyí, tí tọón kúu rí, ta
nda'ạ tạa tạ yóso rí kánóo ñii kạa ña cho'on kị'va na ndasaá veé
ñakía'vi. 6 Ta saá xịnị sọ'o ị tọ'on ña nịkạ'ạn, ta kịxi tọ'on yó'o
mạ'ñó kọmị ñatáku ña yóo yatin nọọ yóo táyị yịị tón tọ'ó ká'no. Ta
nịkạ'ạn ndoso ña nọọ nịvi, nịkạ'ạn ña, káchí ña saá:
—Xa ndạa ní ya'vi trigo xí'in cebada vitin. Ndạtán yóo ya'vi ña
chá'vi na ñii tạa tạ kịsa chiño ñii kịvị, saá cha'vi ndó xạ'ạ ñii kilo
trigo án ụnị kilo cebada.[a] Ta koto vạ'a ndó, ta ọn satịví ndó ña

[a] **6:6** Ñii denario kúu sị'ún ña kúu ya'vi ñii tạa tạ kịsa chiño ñii kịvị.

aceite, ni o̱n sati̱ví ndó ndutạ vino tíuva —saá ni̱kạ'ạn to̱'on xi̱ni̱ so̱'o i̱.
7 Ta nạkoná Ndikachi inkạ ñi̱mạ kisín ña kúu ñako̱mi̱, ta xi̱ni̱ so̱'o i̱ ni̱kạ'ạn inkạ ñatáku̱ ñatá'an ña ko̱mi̱, káchí ña saá:
—¡Na'a, kixi ún ta koto ún!
8 Ta ni̱xaạ i̱ ta xi̱to i̱, ta xi̱ni i̱ ke̱ta inkạ kuáyí, tí kuáán kóni kúu rí. Ndạtán káa tí ndeé ndó'o saá yóo rí. Ta tạa tạ yóso rí nạní ra "Ndee̱ ña xá'ni ni̱vi." Ta inkạ tạa tạ ndíko̱n vạxi sạtạ tạyó'o nạní ra "Hades" ña ká'ạn xạ'ạ xiiña no̱o̱ xá'nda chiño ndee̱ yó'o ña xá'ni ni̱vi. Ta o̱vi̱ na saá nạki'in na ndạyí ña ka'ni na ñii tá'ví ni̱vi no̱o̱ ña ko̱mi̱ tá'ví ni̱vi na kúu ndi'i ni̱vi na táku̱ ñoyívi no̱o̱ ño'o̱. Chi o̱vi̱ na saá kómí na ndạyí ña ka'ni na ni̱vi yó'o xí'in espada si̱in, án ka'ni na ni̱vi xí'in so̱ko, án ka'ni ña'á na xí'in ndi'i no̱o̱ kue̱'e̱, án taxi na ndạyí nda'ạ tíkiti̱ tíyukú ña ka'ni rí ni̱vi yó'o.
9 Ta Ndikachi nạkoná tuku rí inkạ ñi̱mạ kisín ña kúu ñao̱'o̱n. Ta saá xi̱to i̱, ta xi̱ni i̱ ñíndichi ñii nạmạ yi̱i̱ no̱o̱ nạndoso ña sóko̱ no̱o̱ Ndios, ta xạ'ạ nạmạ yi̱i̱ yó'o ña yóo ñoyívi ni̱no, ndóo ndi'i nímạ ni̱vi na kúu na ni̱xi'i̱ xạ'ạ ña ni̱kạ'ạn ndoso na to̱'on Ndios. Ni̱xa'ni na nayó'o xạ'ạ ña o̱n vása ní-sandakoo na yichi̱ Ndios ta xạ'ạ ña ndạkuii̱n na xạ'ạ ñandạạ. 10 Ta nímạ na ni̱xi'i̱ yó'o, xí'in ndi'i ndee̱ na ni̱kạ'ạn na, káchí na saá:
—Tata Yivá yó Ndios, tạ xá'nda chiño no̱o̱ ndi'i ña yóo, ta yó'ó kúu tạa tạyi̱i̱, tạa tạ ndixa kísa ndivi ñandạạ, ¿ndasaá kạ ki̱vi̱ kundati ndi̱ ña kixaạ ki̱vi̱ ña kasa nani ún xí'in ni̱vi xạ'ạ kuạchi ña xạ'ni na ndi̱'i̱? ¿Ạndạ ama taxi ún ña cha'vi ni̱vi xạ'ạ ña xạ'ni na ndi̱'i̱? —káchí na, ká'ạn na xí'in Ndios.
11 Ta ñii ñii nayó'o nạki'in na tiko̱to̱ yaa nda'ạ Ndios, ta Ndios ni̱kạ'ạn ra xí'in na:
—Lo'o kạ ki̱vi̱ kundati ndó, chi xíni̱ ñó'ó to̱ndạa ña ka'ni na ndi'i nañani ndó án náki̱'vạ ndó, na kúu na chi̱tóni̱ i̱ ka'ni na xạ'ạ ña kísa chiño na no̱o̱ i̱, ndạtán ki̱sa chiño ndó'ó no̱o̱ i̱ —káchí Ndios xí'in na.
12 Ta saá nạkoná tuku Ndikachi ñi̱mạ kisín ña kúu ñai̱ño̱. Ta xi̱to i̱, ta xi̱ni i̱ ña ndeé ní ni̱tạan, ta ño̱'o ká'no ña yé'e ndiví, o̱n vása ní-ndii̱ kạ ña, ta ku̱naa ndi'i no̱o̱ ña. Ndạtán yóo tiko̱to̱ to̱ón ní ña ndíxin ni̱vi na yóo xáku no̱o̱ ni̱vi ni̱xi'i̱, saá to̱ón ki̱ndo̱o ño̱'o ká'no yó'o. Ta tíyo̱o̱ tí yé'e ñoó naa, ndu̱u kuá'á ndi'i rí. Ndạtán yóo ni̱i̱ kuá'á ní, saá ki̱ndo̱o kuá'á tíyo̱o̱. 13 Ta tíki̱mi tí yóo ñoyívi ni̱no, ndeé ní ki̱xá'á kóyo rí. Ke̱e rí ndạ ñoyívi ni̱no ta kóyo rí ndạ no̱o̱ ño'o̱. Kóyo rí ndạtán kóyo tíkui̱'i ndạ'ạ tón yito̱n síkón ní, ki̱vi̱ ndeé ní káni tạchi̱ tón yito̱n yó'o. 14 Ta saá ñoyívi ni̱no ki̱xá'á ña nátivi ndaa mi̱i ña, ndạtán nátivi ndaa ni̱vi ñii yivi̱ ño̱o̱ ña koo vạ'a ña. Saá chi ñoyívi ni̱no ki̱xá'á kuạ'ạn ndañó'ó ña, ta o̱n vása tívi

ka̱ ña. Ta Ndios na̱sama ra ndi'i yuku̱ síkón, ta na̱sama ra ndi'i
xiiña ña na̱ní isla, ña xi̱kuu ño'o̱ yi̱chí, ta xi̱no nduu takuií mi̱ni
ña. Ta o̱n vása yóo ka̱ ndi'i yuku̱ síkón, ni o̱n vása yóo ka̱ ndi'i
ño'o̱ yi̱chí ña kúu isla no̱o̱ ni̱xi̱yo ña si'na. 15 Ta ndi'i saá no̱o̱ ni̱vi
ñoyívi no̱o̱ ño'o̱ ke̱e na kua̱'a̱n na no̱o̱ yóo yuku̱ ña ndukú na no̱o̱
yóo kavua̱ án ti̱xin yu̱u̱ ná'no ña kuchiño ko̱'o̱n se'é na. Nani̱vi
yó'o kúu narey ná'no na kómí nda̱yí xá'nda chiño no̱o̱ ndi'i ni̱vi, ta
kua̱'a̱n inka̱ nata̱a ná'no na xá'nda chiño no̱o̱ natropa. Ta ñii ki̱'va
saá kua̱'a̱n ndi'i ni̱vi nakuíká xí'in ndi'i namozo na o̱n vása kómí
nda̱yí sandakoo na ña kísa chiño na no̱o̱ napatrón na, ta ñii saá
kua̱'a̱n ni̱vi na kómí nda̱yí naka̱xin chiño ña kasa chiño mi̱i na.
16 Ndi'i ni̱vi yó'o kua̱'a̱n na ndukú na no̱o̱ kuchiño ko̱'o̱n se'é na, ta
ni̱ka̱'a̱n na xí'in yuku̱ síkón, ta ni̱ka̱'a̱n na xí'in yu̱u̱ kavua̱ ná'no,
káchí na saá:

—Va̱'a ka̱ kama ko̱yo ndó sa̱ta̱ ndi̱, ta chise'é ndó ndi̱'i̱ no̱o̱ ta̱a
ta̱ yóo no̱o̱ táyi̱ yi̱i tón to̱'ó ká'no. Ta chise'é ndó ndi̱'i̱ no̱o̱ ña sáa̱
ní ini Ndikachi xíni rí ndi̱'i̱, chi kóni rí saxo̱'vi̱ rí ndi̱'i̱ xa̱'a̱ kua̱chi
ndi̱. 17 Saá chi vitin ki̱xaa̱ ki̱vi̱ Ndios xí'in Ndikachi ña saxo̱'vi̱ na
ndi'i ni̱vi xa̱'a̱ kua̱chi na. Ta nda̱ ñii ni̱vi o̱n kuchiño na kundeé na
no̱o̱ ñayó'o —ni̱ka̱'a̱n na.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ ni̱vi na kómí sello Ndios ta̱'ya̱ na

7 Tá ndi̱'i ni̱ya'a ñayó'o, ta saá xi̱ni i̱ ko̱mi̱ naángel yíta na ñii
ñii ko̱mi̱ xiiña ñoyívi: ñii ñaángel ñíndichi chí no̱o̱ kána ño̱'o,
inka̱ ñaángel ñíndichi no̱o̱ kua̱'a̱n ke̱tá ño̱'o, inka̱ ñaángel ñíndichi
chí norte, ta inka̱ ñaángel ñíndichi chí sur. Ta naángel yó'o sási
na ta̱chi̱ ña o̱n kani ña takuií mi̱ni, ni o̱n kani ña no̱o̱ ño'o̱ yi̱chí, ni
o̱n kani ña tón yito̱n. 2 Saá chi ko̱mi̱ saá naángel yó'o xa na̱ki'in na
nda̱yí nda'a̱ Ndios ña sati̱ví na ño'o̱ ñoyívi, ta kómí na nda̱yí sati̱ví
na takuií mi̱ni. Ta saá xi̱ni i̱ inka̱ ñaángel ke̱ta ña chí no̱o̱ kána ño̱'o,
ta ñaángel yó'o ní'i ña sello Ndios, ta̱a ta̱táku̱ ndino'o. Ta xí'in ndi'i
ndee̱ ña, ni̱ka̱'a̱n ña xí'in inka̱ ko̱mi̱ naángel yó'o, 3 káchí ña saá:

—¡Kundati ndó! O̱n kixá'á ndó sati̱ví ndó ño'o̱ ñoyívi, ni takuií
mi̱ni, ni tón yito̱n. Kundati ndó nda̱ sandi'i ndi̱ ka'yi ndi̱ xí'in sello
ta̱'ya̱ ñii ñii ni̱vi na kúu na kísa chiño no̱o̱ Ndios.

4 Ta saá xi̱ni̱ so̱'o i̱ to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ndasaá kúu ni̱vi na kómí
sello Ndios, ta nayó'o kúu ñii ciento o̱vi̱ si̱ko̱ ko̱mi̱ mil ni̱vi, ta ke̱e
na ti̱xin ña ñii ñii ña u̱xu̱ o̱vi̱ ti'vi ni̱vi na kúu sa̱'ya ñani síkuá
ta̱Israel. 5 U̱xu̱ o̱vi̱ mil ni̱vi yó'o, na kómí sello Ndios kúu nasa̱'ya
ñani síkuá ta̱Judá. Ta u̱xu̱ o̱vi̱ mil ni̱vi na kómí sello Ndios kúu
nasa̱'ya ñani síkuá ta̱Rubén. Ta u̱xu̱ o̱vi̱ mil ni̱vi na kómí sello
Ndios kúu nasa̱'ya ñani síkuá ta̱Gad. 6 Ta u̱xu̱ o̱vi̱ mil ni̱vi na kómí

sello Ndios kúu nasa̱'ya ñani síkuá ta̱Aser. Ta u̱xu̱ o̱vi̱ mil ni̱vi
na kómí sello Ndios kúu nasa̱'ya ñani síkuá ta̱Neftalí, ta u̱xu̱ o̱vi̱
mil ni̱vi na kómí sello Ndios kúu nasa̱'ya ñani síkuá ta̱Manasés.
7 Ta u̱xu̱ o̱vi̱ mil ni̱vi na kómí sello Ndios kúu nasa̱'ya ñani síkuá
ta̱Simeón. Ta u̱xu̱ o̱vi̱ mil ni̱vi na kómí sello Ndios kúu nasa̱'ya
ñani síkuá ta̱Leví. Ta u̱xu̱ o̱vi̱ mil ni̱vi na kómí sello Ndios kúu
nasa̱'ya ñani síkuá ta̱Isacar. 8 Ta u̱xu̱ o̱vi̱ mil ni̱vi na kómí sello
Ndios kúu nasa̱'ya ñani síkuá ta̱Zabulón. Ta u̱xu̱ o̱vi̱ mil ni̱vi na
kómí sello Ndios kúu nasa̱'ya ñani síkuá ta̱José, ta u̱xu̱ o̱vi̱ mil ni̱vi
na kómí sello Ndios kúu nasa̱'ya ñani síkuá ta̱Benjamín.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ kua̱'a̱ ní ni̱vi na ndíxin tiko̱to̱ yaa

9 Ta saá xi̱to i̱, ta xi̱ni i̱ kua̱'a̱ ní ni̱vi, ta ni̱ya'a ní kua̱'a̱ kúu ni̱vi
yó'o. Ta o̱n ko̱ó na kuchiño ka'vi ndasaá kúu na. Ni̱vi yó'o ki̱xi na
ndi'i saá xiiña ñoyívi no̱o̱ ño'o̱, ta ki̱xi na ndi'i saá ñoo ná'no xí'in
ndi'i saá ñoo válí. Nayó'o kúu na ndi'i saá no̱o̱ ni̱vi, ta ká'a̱n na
ndi'i saá no̱o̱ to̱'on. Ta nayó'o yíta na yatin no̱o̱ yóo ta̱a ta̱ yóo no̱o̱
táyi̱ yi̱i̱ tón to̱'ó ká'no, ta ñii saá yatin yíta na no̱o̱ Ndikachi. Ta
ndi'i nayó'o ndíxin na tiko̱to̱ yaa, ta ní'i na ño̱o̱, ta sákanda na ño̱o̱
yó'o ña kísa ká'no na Ndios xí'in Ndikachi. 10 Ta nani̱vi kua̱'a̱ ní
yó'o, xí'in ndi'i ndee̱ na, ni̱ka̱'a̱n na, káchí na saá:

O̱n ko̱ó inka̱ na kúchiño saka̱ku ni̱vi,
chi ñii la̱á yó'ó, Tata Yivá yó Ndios, ta̱ yóo no̱o̱ táyi̱ yi̱i̱ tón
to̱'ó ká'no,
ta yó'ó, Ndikachi, tí yóo xí'in ra,
ndó'ó kúu na kúchiño saka̱ku ni̱vi,

káchí na, ká'a̱n na. 11 Ta ndi'i naángel yíta na, xi̱no nduu na no̱o̱
yóo táyi̱ yi̱i̱ tón to̱'ó ká'no, ta no̱o̱ yóo o̱ko̱ ko̱mi̱ nata̱a naxi̱kua̱'a̱
xí'in ko̱mi̱ ñatáku̱. Ta saá ndi'i naángel yó'o xi̱kuxítí na nda̱ no̱o̱
ño'o̱ yatin no̱o̱ yóo táyi̱ yi̱i̱ tón to̱'ó ká'no, ta ki̱sa ká'no na Ndios.
12 Ta ni̱ka̱'a̱n na saá xí'in Ndios:

¡Saá ná koo ña!
¡Naki'in ún ña kísa ká'no ndi̱ yó'ó Ndios xí'in ndi'i mi̱i ndi̱!
¡Ná kanóo síkón ní ñato̱'ó mi̱i ún!
¡Chi mi̱i ún kúu ta̱a ta̱ kómí ndi'i ñandíchí ndino'o!
Ta xí'in ña ndino'o ini ndi̱, ká'a̱n ndi̱ xí'in ún: "¡Táxa'vi ún,
Tata Ndios!"
¡Ta va̱'a naki'in ún ndi'i ñato̱'ó ká'no!
Chi yó'ó kúu ta̱a ta̱ kómí ndi'i ndee̱ ká'no,
ta kómí ún ndi'i nda̱yí no̱o̱ ndi'i ña yóo.
¡Saá ná koo ña ndi'i saá ki̱vi̱!

káchí naángel xí'in Ndios.

13 Ta saá ñii taa tatá'an na oko komi naxikua'a, nindaka to'on
ra yi'i, káchí ra saá:
—¿Yu kúu nivi yíta yó'o, na ndíxin tikoto yaa? —káchí ra xí'in i.
14 Ta ndakuiin i, nika'an i xí'in ra:
—On vása xíni i, Tata. Yó'ó kúu taa ta xíni yu kúu na.
Ta saá nika'an ra xí'in i:
—Ndi'i nivi yó'o kúu na kee noo ña ndeé ní nixo'vi na. Ta
nayó'o nakata na tikoto na xí'in nii Ndikachi ña nixita, ta saá
nduyaa tikoto na. 15 Ta xa'a ñayó'o kómí na ndayí yíta yatin na
noo yóo táyi yii tón to'ó ká'no. Ta ndiví ñoó kísa chiño na noo
Ndios ve'e ño'o ra. Ndios, taa ta yóo noo táyi yii tón to'ó ká'no,
koo ra xí'in na ta vivíi kundaa ra na xí'in ndee ra. 16 Ta nda ñii kivi
on kivi ka na soko, ni on yichi ka na takuií. Ta ni on ndii ka yikí
koñu na xí'in ña ñi'ní ní ño'o ká'no ña yé'e ndiví, ni on xo'vi ka na
xí'in nda ñii noo ka'ni. 17 Saá chi Ndikachi tí yóo noo táyi yii tón
to'ó ká'no, yóo rí xí'in na ta ndáa rí na. Ta sáná'a rí na noo yóo
takuií ko'o na, ta takuií yó'o taxi kutaku ndino'o na. Ta Ndios
yakón ra ña sanayaa ra nduta nduchu noo na xa'a ña xaku na, chi
sandi'i ra xa'a ña kúchuchú ini nivi.

To'on yó'o ká'an xa'a Ndikachi nakoná rí ñima kisín ña kúu ñauxa

8 Ta saá Ndikachi nakoná rí ñima kisín ña kúu ñauxa, ta ndi'i na
yóo ñoyívi nino ñii niyaa na, ñii kutásin ndi'i na, on koó ka na
ká'an, tanda ñii sava hora nixiyo saá. 2 Ta saá xini i uxa naángel
na yíta yatin noo yóo Ndios, ta ñii ñii na naki'in na ñii trompeta.
3 Ta xini i inka ñaángel ña ní'i ñii ko'o ñi'ma ña kúu nina kaa oro,
ta nixaa ña, xikundichi yatin ña noo yóo nama yii noo nándoso
ñayii ña sóko na noo Ndios. Ta ñaángel yó'o naki'in ña ví'í ní xuxa
va'a ña sanakutá'an ña xí'in ndi'i to'on ña ká'an nivi xí'in Ndios.
Nivi yó'o kúu nivi nayii na ndíkon Ndios. Ta saá ñaángel nisoko ña
xuxa va'a yó'o noo nama yii ña ñíndichi noo Ndios, ta yóo táyi yii
tón to'ó ká'no. 4 Ta saá ñi'ma xuxa va'a xí'in to'on ña ká'an nivi
nayii xí'in Ndios, kixá'á ña kua'an ndaa ña nda noo yóo Ndios. 5 Ta
saá ñaángel yó'o tuku tiin ña ko'o ñi'ma, ta sakutú ña ko'o yó'o
xí'in ño'o xíxi ña yóo noo nama, ta sakana ña ño'o xíxi yó'o nda
noo ño'o ñoyívi. Ta saá xandikon kixá'á ndeé ní ndá'yi savi, ta
ndeé ní síso, ndatán kua'a ní nivi ká'an, saá kúu. Ta kee kua'a ní
ña náye'e taxa, ta ndeé ní táan noo ño'o ñoyívi.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ u̱xa̱ naángel ña tívi na tón trompeta

6 Ta saá ñii ñii na u̱xa̱ ángel ní'i na ñii tón trompeta, ta xa yóo
ti'va na ña tivi na nó.
7 Ta saá ñaángel ñano̱ó ti̱vi ña tón trompeta, ta xa̱ndi̱ko̱n ki̱xá'á
kóon ñíí kaxin, ta ñíí kaxin yó'o ni̱sa̱ka̱ ña xí'in ño'o̱ xíxi̱, ta xí'in
ni̱i̱ kuá'á. Ta ndeé ní kóyo ndi'i ñayó'o no̱o̱ ño'o̱ ñoyívi. Ta saá
xa̱'mi ña ñii tá'ví yito̱n no̱o̱ ña u̱ni̱ tá'ví yito̱n tón kúu ndi'i yito̱n
tón yóo ñoyívi. Ta xa̱'mi ña ñii tá'ví ku̱'u̱ kuíi̱ no̱o̱ ña u̱ni̱ tá'ví ku̱'u̱
kuíi̱, ña kúu ndi'i ku̱'u̱ kuíi̱ ña yóo ñoyívi.
8 Ta ñaángel ña o̱vi̱ ti̱vi ña tón trompeta, ta saá xi̱ni i̱ nda̱tán káa
ñii yuku̱ ká'no ní, saá káa ñii ña̱'a ña nákundixin ndi'i ño'o̱ xíxi̱.
Ta ña nákundixin ño'o̱ xíxi̱ yó'o na̱kava ña no̱o̱ takuií mi̱ni. Ta saá
ñii tá'ví no̱o̱ ña u̱ni̱ tá'ví ña kúu ndi'i takuií mi̱ni ndu̱u rá nina ni̱i̱
kuá'á. 9 Ta ñii tá'ví kiti̱ no̱o̱ ña u̱ni̱ tá'ví ña kúu ndi'i kiti̱ tí táku̱
ti̱xin takuií mi̱ni yó'o, ni̱xi'i̱ ndi'i rí, ta ñii tá'ví tón barco no̱o̱ ña
u̱ni̱ tá'ví ña kúu ndi'i tón barco tón xíka no̱o̱ takuií mi̱ni, ndi̱'i xa̱'a̱
ndi'i tón barco yó'o.
10 Ta ñaángel ña u̱ni̱ ti̱vi ña tón trompeta, ta ñii ki̱mi tí ká'no
ní, ta nina mi̱i̱ ño'o̱ xíxi̱ kúu rí, ta ke̱e rí ñoyívi ni̱no ta na̱kava rí
no̱o̱ ñii tá'ví yu̱ta no̱o̱ ña u̱ni̱ tá'ví yu̱ta, ña kúu ndi'i yu̱ta ña yóo
ñoyívi. Ta ñii ki̱'va saá ndo̱'o ndi'i pozo no̱o̱ káku takuií. 11 Ta ki̱mi
yó'o na̱ní rí Ajenjo, ta ki̱vi̱ rí kóni kachí ña: ñayo̱va̱. Ta saá ndi'i
ñii ña u̱ni̱ tá'ví takuií pozo xí'in ndi'i ñii ña u̱ni̱ tá'ví takuií yu̱ta,
ndu̱u rá takuií yo̱va̱. Ta kua̱'a̱ ní ni̱vi na xi̱'i takuií tá yo̱va̱ yó'o
ni̱xi'i̱ ndi'i na.
12 Ta ñaángel ñako̱mi̱ ti̱vi ña tón trompeta, ta saá ni̱ti̱ví ta
ni̱nda̱'va̱ ñii tá'ví no̱o̱ ña u̱ni̱ tá'ví ña kúu ndiníí ño̱'o ká'no ña yé'e
ndiví. Ta ni̱ti̱ví ta ni̱nda̱'va̱ ñii tá'ví no̱o̱ ña u̱ni̱ tá'ví ña kúu ndiníí
tíyo̱o̱ tí yé'e ñoó. Ta ni̱ti̱ví ta ni̱nda̱'va̱ ñii tá'ví no̱o̱ ña u̱ni̱ tá'ví ña
kúu ndi'i tíki̱mi. Ta saá ku̱naa ñii ña u̱ni̱ tá'ví ndiví, ta ku̱naa ñii
ña u̱ni̱ tá'ví ñoó.
13 Ta saá xi̱to i̱, ta xi̱ni̱ so̱'o i̱ ñii ñaángel, ta ndáchí ña ma̱'ñó
ñoyívi ni̱no, ta xí'in ndi'i ndee̱ ña, ni̱ka̱'a̱n ña, káchí ña saá:
—¡Ay! ¡Ay! ¡Ay! Ndá'ví ní ni̱vi na táku̱ no̱o̱ ño'o̱, chi ndeé ní
xo̱'vi̱ na táná inka̱ u̱ni̱ naángel tivi na tón trompeta. Ta vitin na u̱ni̱
ángel yó'o xa yóo ti'va na ña kixá'á ñii ñii na tivi na tón trompeta
—ni̱ka̱'a̱n ñaángel.
9 Ta ñaángel ña o̱'o̱n ti̱vi ña tón trompeta, ta xi̱ni i̱ ñii tíki̱mi, tí
ke̱e nda̱ ñoyívi ni̱no, ta na̱kava rí nda̱ no̱o̱ ño'o̱. Ta na̱ki'in rí
ñii llave ña nakoná yé'é yavi̱ ká'no ña kónó ní. 2 Ta tíki̱mi na̱koná
rí yé'é yavi̱ ká'no yó'o, ta kua̱'a̱ ní ñi̱'ma̱ ki̱xá'á kée yu'u̱ yavi̱ yó'o.
Ta yóo ña nda̱tán yóo ñi̱'ma̱ ña va̱xi ti̱xin xi̱to̱n ká'no ña ndeé ní

xíxi. Ta xí'in ñi'ma yó'o kunaa noo ño'o ká'no ña yé'e ndiví, ta
kisa kini ña tachi ña násita yó kutaku yó. 3 Ta tixin ñi'ma yó'o kee
kua'a ní títika tí ná'no ní. Ta xandikon kixá'á rí xíta ní'nó ndi'i rí,
kua'an rí ndi'i saá xiiña noo ño'o. Ta Ndios taxi ra ndee xati nda'a
rí. Ta ndatán yóo ndee xati títisi'ma, saá yóo ndee xati títika yó'o.
4 Ta Ndios xa'nda chiño ra noo rí, nika'an ra, káchí ra saá:
—On sativí ndó nda ñii ña kúu ñaku'u kuíi, án yiton kuíi. Ta
ndasaá kuiti nivi na on koó sello Ndios ta'ya kómí, nayó'o kani
ndó ta satakué'e ndó na —káchí Ndios xí'in rí.
5 Ta ndasaá kuiti o'on yoo taxi Ndios ndee xati nda'a rí ña
saxo'vi ní rí nivi. Ta on vása ní-taxi Ndios ndayí nda'a rí ña ka'ni
rí na. Ndeé ní xo'vi nivi xí'in ña kini ní kí'vi koñu na noo káni rí
na. Ndatán kini ní kí'vi noo káni títisi'ma, saá xo'vi nivi yó'o. 6 Ta
nivi na xo'vi ní ñayó'o, ndukú na ña ndixa kivi na, ta on kuchiño
kixaa ña kivi na. Xí'in ndino'o ini na ndukú na ña kivi na xa'a ña
on xo'vi ka na, ta saá ni, on kuchiño kixaa ña kivi na.
7 Ta títika ná'no yó'o, ná'a rí ndatán ná'a tíkuáyí tí xa yóo ti'va
ko'on xí'in natropa na káni tá'an xí'in nivi noo yóo kuachi ká'no.
Ta ndatán ná'a corona ñaoro, saá ná'a ña kánóo sini ñii ñii títika
ná'no yó'o. Ta noo tíyó'o, ndatán ná'a noo nivi, saá ná'a noo rí.
8 Ta yisi sini títika ná'no yó'o, ndatán ná'a yisi sini ña'a, saá ná'a
yisi sini rí. Ta no'o rí, ndatán ná'a no'o tíleón, saá ná'a no'o rí. 9 Ta
tixin rí xí'in ndi'i kándíká títika ná'no yó'o, ndási ña xí'in nina
kaa ña on takué'e rí. Ta kivi sákanda rí ndixin rí, ñii ní'i káyi ña,
ndatán kúu ní'i káyi kaa ña ñó'o xa'a kua'a ní tón carreta tón síta
kua'a ní tíkuáyí tí ñii síso kama xíno kua'an noo káni tá'an nivi
noo yóo kuachi, saá ní'i kánda ndixin rí kivi sákanda rí ña. 10 Ta
si'ma títika ná'no yó'o, ndeé ní siin noo ña, ndatán ña siin yóo noo
si'ma títisi'ma, saá yóo ña. Ta si'ma rí kómí ña ndee ña satakué'e
ña ta saxo'vi ní ña nivi. Saá chi tíyó'o kómí rí ndayí ña saxo'vi rí
nivi tixin ña o'on yoo kuiti. 11 Ta ñaká'no ña xá'nda chiño noo
títika ná'no yó'o kúu ñii níma ndiva'a, ña kúu ña ndíso chiño xí'in
yavi ká'no ña kónó ní. Ta ñandiva'a ká'no yó'o nani ña Abadón,
to'on hebreo, ta nani ña Apolión to'on griego, ta ovi kivi yó'o ñii
kóni kachí ña saá: Ña sándi'i xa'a ndi'i ña yóo.
12 Ta ndi'i ñayó'o kúu ñanoó ñayo'vi ní nixo'vi nivi. Ta niya'a
ña, ta kúmani ka inka ovi ña vaxi ñayo'vi ní xo'vi na.
13 Ta ñaángel ñaiño tivi ña tón trompeta, ta saá xini so'o i to'on
ña kixi ma'ñó nama yii ñaoro ña yóo yatin noo Ndios. Ta ñii ñii
titon nama yii yó'o yóo ñii ña ná'a ndatán ná'a ndiki tíkiti, ta
to'on ña nika'an kixi ña ma'ñó noo yóo ndiki yó'o. 14 Ta to'on
yó'o nika'an ña xí'in ñaángel ñaiño, ña ní'i tón trompeta, ta káchí
ña saá:

—Ndaxin ún kōmī naángel na kúu na nó'ni yu'ū yūta ká'no ña nāní Éufrates —káchí ña.

15 Ta saá nīndāxīn na, ta kuā'ān ndíkā kōmī naángel yó'o, na
kúu na xīno'ni yu'ū yūta. Saá chi mīi hora yó'o, ta mīi kīvī yó'o, ta
mīi yōō yó'o, ta mīi kuīyā yó'o, xa chītónī Ndios koo ti'va naángel
yó'o ña ka'ni na ñii tá'ví nōō ña ūnī tá'ví nīvi na kúu ndi'i nīvi
na tákū ñoyívi. 16 Ta natropa na yóso kuáyí na kuā'ān nōō yóo
kuāchi, natropa yó'o kúu na ōvī ciento millón nīvi, chi saá xīnī
sō'o ī ndasaá kúu nayó'o.

17 Ta xīni ī kuā'ā ní kuáyí, ta natropa na yóso tíkuáyí yó'o, ndásī
kándíká na xí'in kāa ña nīkā'yī ūnī color. Ñii ña nīkā'yī kúu ña
kuá'á ní, ndātán yóo ño'ō xíxī, yóo ña. Ta inkā ña nīkā'yī kúu ña
color ndí'í, ña yóo ndātán ndí'í ñoyívi nīno. Ta inkā ña nīkā'yī kúu
ña kuáán, ña káa ndātán káa ño'ō ká'ndi ña nāní azufre. Ta sīnī
tíkuáyí tí yóso natropa yó'o, ndātán ná'a sīnī tíleón saá ná'a sīnī rí.
Ta yu'ū tíkuáyí yó'o kēe ño'ō xíxī, xí'in ñī'mā, ta xí'in ño'ō ká'ndi
ña nāní azufre. 18 Ta ñii tá'ví nōō ña ūnī tá'ví nīvi ña kúu ndi'i nīvi
na tákū ñoyívi, nīxi'ī na, chi nī-kuchiño na kundeé na nōō ño'ō
xíxī, ni nōō ñī'mā, ta ni nōō ño'ō ká'ndi ña kēe yu'ū tíkuáyí. 19 Ta
ndeē tíkuáyí yó'o kúu ndeē ña káku yu'ū rí xí'in sī'mā rí. Saá chi
sī'mā rí ndātán yóo kōō xatī, saá yóo ña, ta nōō sī'mā rí ndātán
yóo sīnī kōō xatī, saá yóo ña, ta káni ña ta sátakué'ē ña nīvi.

20 Ta saá ni, nīvi na nīndōo tákū, na kúu na ōn vása ní-xi'ī xí'in
ña nīxō'vī ní na, ta nayó'o ndā lo'o nī-xiin na nandikó ini na, ni
ōn vása ní-xiin na sandakoo na ké'é na ña ōn vá'a. Ta ni ōn vása
ní-sandakoo na ña kísa ká'no na kuā'ā ní nímā ndivā'a, ta ōn vása
ní-sandakoo na ña kísa ká'no na kuā'ā ní ñaídolo xí'in ñaimagen,
ña ōn sīví Ndios ndino'o kúu, chi ñayó'o kuiti kūvā'a ña xí'in kāa
ñaoro, án xí'in kāa ñaplata, án xí'in kāa ñabronce, án xí'in yūū, án
xí'in yitōn. Ta ndā ñii ñaídolo ni ndā ñii ñaimagen yó'o, ōn vása
kúchiño koto ña xí'in nduchū nōō ña, ni ōn vása kúchiño konī sō'o
ña xí'in sō'o ña, ni ōn vása kīví kaka ña xí'in xā'ā ña. 21 Ta nīvi na
nīndōo tákū yó'o, nī-xiin na sandakoo na ña xá'ni na inkā nīvi, ni
ōn vása ní-xiin na sandakoo na chíkaā na ña nákuati tásín na xā'ā
natá'an na, ni nī-xiin na sandakoo na ña kísa kuí'ná na. Ta natāa,
ni ōn vása ní-sandakoo na kí'vi na kuāchi xí'in náña'ā ná ōn sīví
násí'í na kúu. Ta náña'ā, ni ōn vása ní-sandakoo ná kí'vi ná kuāchi
xí'in inkā tāa tā ōn sīví yiī ná kúu.

Tō'on yó'o ká'ān xā'ā ñaángel ña ní'i nomi tutu lo'o

10 Ta saá xīni ī inkā ñaángel ña kómí ndāyí ká'no, kēe ña
ñoyívi nīno, ta vāxi noo ña ndā ñoyívi nōō ño'ō. Ndíxin níí

ña vi̱ko̱ yaa, ta ñii ñakua̱'nkú xi̱no nduu ña no̱o̱ yóo si̱ni̱ ña. Ta
náye'e no̱o̱ ñaángel yó'o, nda̱tán náye'e ño̱'o ká'no ña yé'e ndiví.
Ta nda̱tán yóo o̱vi̱ yito̱n si'i̱n tón síkón ní, tón yíta ndíso ve'e
síkón, saá yóo xa̱'a̱ ñaángel yó'o. Ta nda̱tán ná'a ña xíxi̱ xí'in ño'o̱,
saá ná'a xa̱'a̱ ñaángel yó'o. 2 Ñii nomi tutu lo'o ña na̱ndika kánóo
nda'a̱ ñaángel yó'o. Ta xa̱'a̱ kua'á ña ñíndichi ña no̱o̱ takuií mi̱ni,
ta xa̱'a̱ yitin ña, ñíndichi ña no̱o̱ ño'o̱ yi̱chí. 3 Ta xí'in ndi'i ndee̱
ñaángel yó'o ni̱nda̱'yi ña. Nda̱tán ndá'yi tíleón, saá ni̱nda̱'yi ña.
Ta saá xa̱ndi̱ko̱n xi̱ni̱ so̱'o i̱ nda̱tán ká'ndi ndá'yi sa̱vi̱ u̱xa̱ yichi̱, ta
ti̱xin ñayó'o xi̱ni̱ so̱'o i̱ ndi'i to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ña ni̱nda̱'yi sa̱vi̱ yó'o.
4 Ta saá, xa yóo ti'va i̱ taa i̱ to̱'on yó'o, ta xi̱ni̱ so̱'o i̱ inka̱ to̱'on ña
ki̱xi ñoyívi ni̱no, ta ni̱ka̱'a̱n ña xí'in i̱:
—Chikaa̱ se'é ún ini mi̱i ún to̱'on xi̱ni̱ so̱'o ún ña ni̱ka̱'a̱n nda̱tán
ká'ndi ni̱nda̱'yi sa̱vi̱ u̱xa̱ yichi̱, ta o̱n taa ún nda̱ ñii to̱'on xi̱ni̱
so̱'o ún yó'o —káchí to̱'on ña ki̱xi ñoyívi ni̱no xí'in i̱.
5 Ta saá ñaángel ña ñíndichi xí'in ñii xa̱'a̱ ña no̱o̱ takuií mi̱ni,
ta xí'in inka̱ xa̱'a̱ ña no̱o̱ ño'o̱ yi̱chí, nda̱ní'i ña nda'a̱ kua'á ña chí
ni̱no, 6 ta ni̱ka̱'a̱n ña, káchí ña saá:
—Ndios kúu ta̱a ta̱ táku̱ ndi'i saá ki̱vi̱, ta ki̱sa va̱'a ra ñoyívi ño'o̱
xí'in ñoyívi ni̱no, xí'in ndi'i ña yóo ndi'i saá ñoyívi. Ta saá tuku
ki̱sa va̱'a ra takuií mi̱ni xí'in ndi'i ña ñó'o ti̱xin takuií mi̱ni yó'o.
Ta mi̱i Ndios yó'o káchí ra ndí ndixa o̱n kundati ka̱ ra. 7 Saá chi tá
kixaa̱ ki̱vi̱ ñaángel ña u̱xa̱ tivi ña tón trompeta, tá mií saá kixá'á
kundivi ndi'i ña chi̱tóni̱ Ndios xa̱'a̱ ndi'i ni̱vi xí'in ndi'i ña ki̱sa
va̱'a ra. Ña chi̱tóni̱ Ndios yó'o xi̱kuu ña o̱n vása ní-kunda̱a va̱'a ini
ni̱vi, ta ndixa Ndios kasa ndivi ra ndi'i ña chi̱tóni̱ ra, nda̱tán yóo
ña ni̱ka̱'a̱n ra xí'in naprofeta, na xi̱kuu na ki̱sa chiño no̱o̱ ra kui̱ya̱
xi̱na̱'á —káchí ñaángel, xi̱ni̱ so̱'o i̱.
8 Ta saá tuku xi̱ni̱ so̱'o i̱ to̱'on ña ki̱xi nda̱ ñoyívi ni̱no, ta ni̱ka̱'a̱n
ña xí'in i̱:
—Ku̱a̱'a̱n ki'in ún nomi tutu lo'o ña na̱ndika kánóo no̱o̱ nda'a̱
ñaángel ña ñíndichi xí'in ñii xa̱'a̱ ña no̱o̱ takuií mi̱ni, ta xí'in inka̱
xa̱'a̱ ña no̱o̱ ño'o̱ yi̱chí —káchí to̱'on xí'in i̱.
9 Ta saá ni̱xa̱'a̱n i̱ no̱o̱ ñaángel, ta ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ña:
—Taxi ún nomi tutu lo'o ña ní'i ún nda'a̱ i̱.
Ta ni̱ka̱'a̱n ñaángel xí'in i̱:
—Va̱'a ki'in ún tutu yó'o ta kaxi ún ña. Visi ní ña, nda̱tán visi
ño̱ño̱, saá visi ndasa ña yu'u̱ ún. Ta saá ni, tá xaa̱ ña nda̱ ti̱xin ún,
ta ndasa yo̱va̱ ña ndi'i ti̱xin ún —káchí ñaángel xí'in i̱.
10 Ta na̱ki'in i̱ nomi tutu lo'o yó'o nda'a̱ ñaángel, ta xa̱xi i̱ ña.
Ta visi ní ni̱xi̱yo yu'u̱ i̱, ta saá ndu̱u yo̱va̱ ní ti̱xin i̱. 11 Ta saá tuku
ni̱ka̱'a̱n ñaángel xí'in i̱, káchí ña saá:

—Xíni ñó'ó ka'an ndoso ún to'on ña ká'an Ndios xa'a ña kundo'o kua'a ní nivi, ta xa'a ña kundo'o narey na xá'nda chiño noo na. Ta nivi yó'o kúu na táku kua'a ní ñoo válí xí'in kua'a ní ñoo ná'no, ta ká'an na kua'a ní noo to'on —saá nika'an ña xí'in i.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ovi taa ta ndákuiin xa'a ñandaa

11 Ta saá Ndios taxi ra ñii yiton ndakú nda'a i, ndatán yóo ñii yiton tón chó'on ki'va, saá yóo nó. Ta xini so'o i to'on ña ká'an ra, káchí ra saá xí'in i:

—Nakundichi ún, ta ko'on ún cho'on ki'va ún ndasaá kúu ñaki'va kómí ve'e ño'o ká'no, ta saá tuku cho'on ki'va ún nama yii ña ñíndichi ini ve'e ño'o yó'o, ta koto ún ta ka'vi ún ndasaá kúu nivi na kísa ká'no yi'i ini ve'e ño'o yó'o. [2] Ta on cho'on ki'va ún ñayoso ndíka ña yóo ke'e ve'e ño'o ká'no yó'o, chi taxi i yoso ndíka yó'o nda'a nivi na on siví najudío kúu, na kúu na on vása kándixa yi'i. Nayó'o kukomí na ndayí ña kasa kini na ñoo yii noo nákaa ve'e ño'o ká'no yó'o, ta ovi siko ovi yoo kuchiño na ke'é na saá. [3] Ta yi'i, ti'ví i ovi taa ta ndíxin tikoto toón ndatán ndíxin nivi na kíxaa xáku noo nivi nixi'i, ta ovi tayó'o ka'an ndoso ra to'on i ña ndaa noo nivi. Ta ñii mil ovi ciento kivi koni ñó'ó nataa yó'o ña ka'an ndoso na to'on yó'o —káchí Ndios.

[4] Ta ovi taa yó'o, taa ta ká'an ndoso to'on Ndios xí'in nivi, yóo na ndatán yóo ovi yiton tón olivo án ovi kaa candelero. Chi ovi tón olivo xí'in ovi kaa candelero yíta ña noo Ndios, taa taká'no noo ndi'i nivi xí'in ndi'i ña yóo. [5] Tá koo nivi na ndukú ndasaá satakué'e na ovi nataa yó'o, ta saá ño'o xíxi ña kee yu'u nataa yó'o ka'mi ña ndi'i nivi yó'o. Ta saá ndi'i nivi na ndukú ke'é ña on vá'a xí'in ovi nataa yó'o, ndixa kivi ndi'i nivi yó'o. [6] Ta ovi nataa yó'o kómí na ndee ña on taxi na koon savi ndi'i kivi ña koni ñó'ó na ka'an ndoso na to'on Ndios noo nivi. Ta kómí na ndee ña ndasa na ña nduu takuií nii kuá'á, ta kómí na ndee ña ke'é na ña xo'vi ní nivi xí'in ndi'i saá noo ña yo'vi ní. Ta kómí na ndee xí'in ndayí ke'é na saá, ndasaá yichi kóni mii na. [7] Tá kixaa kivi sandi'i ovi nataa yó'o ka'an ndoso na to'on Ndios, ta saá ñii kiti tí ká'no ní, tí kini ní yiyo káa, keta rí tixin yavi ká'no ña kónó ní. Ta ndaa rí noo ño'o, ta kani tá'an rí xí'in ovi nataa yó'o. Ta kundeé rí noo na, ta ka'ni rí na. [8] Ta yikí koñu ndií na ovi taa yó'o kundoo ña yichi ká'no ña yá'a ma'ñó ñoo ká'no Jerusalén. Ta ñoo ká'no yó'o kúu noo xa'ni na Jesucristo Taa taKá'no noo yó, chi katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz. Ta nivi na on vá'a na táku ñoo ká'no yó'o, ñii ki'va yóo na ndatán nixiyo nivi na on vá'a na xitaku ñoo Sodoma án ñoo Egipto kuiya xina'á. [9] Ta uni kivi sava, ndi'i saá noo nivi

ñoyívi, na kee ndi'i saá ñoo válí xí'in ñoo ná'no, na kúu na ká'an ndi'i saá noo to'on, nayó'o kixaa na koto na yikí koñu ndií na ovi taa yó'o. Ta nachiño on taxi na ndayí ña nduxun yikí koñu nataa yó'o. 10 Ta ndi'i nivi kusii ní ini na xa'a ña nixi'i nataa yó'o, nda nakuita na ka'an na viko, ta kixá'á na saní'i na ña'a nda'a natá'an na chi ndeé ní kusii ini na xa'a ña nixi'i nataa yó'o. Saá chi kani sini na ndí ovi naprofeta yó'o kúu na kómí kuachi xa'a ña nixo'vi ní ndi'i nivi ñoyívi. 11 Ta ndi'i ya'a uni kivi sava, ta Ndios ti'ví ra tachi yu'u ra, ta kixaa ña kí'vi ña yikí koñu ndií na ovi taa yó'o, ta nataku na. Ta saá nakuita na, ta ndi'i nivi niyi'ví ní na ña xini na ñayó'o. 12 Ta saá nataa na nataku yó'o, xini so'o na to'on ña kixi ñoyívi nino, ta ndeé ní nika'an ña xí'in na, káchí ña saá:

—Na'a ndó ndaa ndó yó'o —káchí ña.

Ta kixi ñii viko yaa, ta xino nduu ña na, ta ndaa na, kua'an na nda ñoyívi nino. Ta ndi'i nivi na kúu na sáa ini xíni nayó'o, xini na ndasaá ndaa na chí ñoyívi nino. 13 Ta mii hora yó'o, kixá'á ndeé ní táan, ta ñii tá'ví noo ña uxu tá'ví ña kúu ndi'i ñoo ká'no yó'o, ndi'i xa'a ña, ta uxa mil nivi nixi'i na. Ta nivi na nikaku niyi'ví ní na, ta kixá'á na kísa ká'no na Ndios ta yóo ñoyívi nino.

14 Ta ñayó'o kúu ñaovi ñayo'vi ní nixo'vi nivi. Ta va'a kundaa ini ndó ndí kúmani ka xo'vi na ñauni, ta xa yatin ní vaxi ñauni yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a ñaángel ñauxa ña tívi tón trompeta

15 Ta ñaángel ñauxa tivi ña tón trompeta, ta xini so'o i to'on ña ká'an kua'a ní na yóo ñoyívi nino, ta xí'in ndi'i ndee na káchí na, ká'an na saá:

Vitin Jesucristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku nivi, kixá'á ra
xá'nda chiño ra xí'in Ndios noo ñoyívi noo ño'o.
Ta ndi'i saá kivi ña vaxi ka'nda chiño ra noo ndi'i nivi xí'in
ndi'i ña kisa va'a ra,

káchí kua'a ní to'on ña kixi ñoyívi nino ña xini so'o i. 16 Ta oko komi nataa xikua'a na ndóo noo táyi ná'no tón to'ó, tón yóo yatin noo yóo Ndios, xikuxítí na, ta nitondaa ta'ya na nda noo ño'o ña kisa to'ó na Ndios, 17 ta ká'an na, káchí na saá:

Tata Ndios, taKá'no noo ndi kúu ún,
Taa ta kómí ndi'i ndee ká'no kúu ún,
yó'ó kúu taa ta ndixa táku vitin,
yó'ó kúu taa ta xa táku nda kivi nóó,
ta táku ka ún ndi'i saá kivi ña vaxi.
Xí'in ndi'i mii ndi táxi ndi ña táxa'vi ní ún,
saá chi xí'in ndi'i ndee ká'no kómí ún,

xa kixá'á ún xá'nda chiño ún noo ndi'i nivi xí'in ndi'i ña kisa va'a ún.
18 Kua'a ní nivi ndi'i xiiña ñoyívi yó'o sáa ní ini na xíni na yó'ó, Ndios.
Ta nayó'o ke'é na kua'a ní noo ña on vá'a ña sasaa na ini ún.
Ta vitin xa kixaa kivi saxo'vi ún nivi yó'o xa'a ña on vá'a ke'é na.
Ta vitin xa kixaa kivi ña kasa nani ún xa'a ndi'i nivi na kúu na xa nixi'i,
ta taxi ún ñava'a nda'a naprofeta, na xikuu na kisa chiño noo ún xina'á.
Saá tuku taxi ún ñava'a nda'a ndi'i nivi na kúu nayii chi kándixa na yó'ó ta kísa ká'no na yó'ó,
án nivi válí kúu na, án nivi ná'no kúu nayó'o, ta naki'in na ñava'a nda'a mii ún.
Ta sandi'i ún xa'a ndi'i nivi na kúu na sandi'i xa'a ndi'i ña kisa va'a ún ñoyívi noo ño'o,
saá káchí naxikua'a xí'in Ndios.
19 Ta saá nanona yé'é ve'e ño'o ká'no ña yóo ñoyívi nino noo yóo Ndios, ta xini i ini ve'e ño'o yó'o nákaa tón xaton yii. Tón yó'o ká'an xa'a ña chindú'u Ndios ndixa kasa ndivi ra xa'a nañoo ra na kúu na ndíkon ña'á. Ta saá xini i kua'a ní náye'e taxa, ta xini so'o i ña ndeé ní ndá'yi savi, ta ndeé ní síso, ndatán kua'a ní nivi ká'an, saá kúu. Ta ndeé ní kóon ñíí, ta ndeé ní táan noo ño'o ñoyívi.

To'on yó'o ká'an xa'a ñii ñáña'a xí'in ñii tíkoo na'á

12 Ta saá xini i ñoyívi nino ñii seña ña ká'no ní, chi xini i ñii ñáña'a, ndíxin níí ñá ño'o ká'no ña yé'e ndiví, ta tixin xa'a ñá nákaa tíyoo tí yé'e ñoó, ta sini ñáyó'o kánóo ñii corona ña kómí uxu ovi kimi. 2 Ta ñó'o sa'ya ñá, ta ndeé ní ndá'yi ñá xí'in ña kí'vi ñá, chi xa kóni kaku sa'ya ñá. 3 Ta saá xini i ñoyívi nino inka seña ká'no ní, ña kúu ñii kiti tí ká'no ní, tí naní dragón. Ndatán ná'a koo na'á, saá ná'a rí. Tí kuá'á kúu rí, ta yiyo ní káa rí, ta uxa kúu sini rí, ta uxu kúu ndiki rí, ta ñii ñii sini rí kánóo corona. 4 Ta xí'in si'ma rí sanoo rí ñii ña uni tá'ví kimi ña kúu ndi'i kimi tí yóo ñoyívi nino, ta sakoyo rí ndi'i tíkimi tí sanoo rí yó'o nda noo ño'o. Ta tíkoo na'á yó'o nixaa rí, ta xikundichi rí yatin noo yóo ña'a ñá ñó'o sa'ya yó'o, ta ndáti rí kaku sa'ya ñá, ta xa yóo ti'va rí kaxi rí sa'ya ñá. 5 Ta saá kaku sa'ya ñá, ñii talo'o, ta tayó'o kuu taa ta ka'nda chiño xí'in ndi'i ndee ká'no Ndios noo nivi ndi'i saá ñoo ñoyívi chi kuni'i ra ñii kaa ña kání ña kuchiño sandi'i xa'a nivi na sáa ini xíni ña'á. Ta kivi kaku sa'ya ñá talo'o yó'o, ta naángel naki'in na ra

nda'a ñáña'a yó'o, ta kánóo ra noo nda'a na kuano'o na xí'in ra ta
naxaa na noo yóo Ndios, taa ta yóo noo táyi yii tón to'ó ká'no. 6 Ta
ñáña'a yó'o xíno ñá, kee ñá kua'an ñá noo yóo yuku yichí, ta nixaa
ñá noo xa kisa ndivi Ndios koo ñá. Ta saá ñii mil ovi ciento uni
siko kivi Ndios chindeé ra ñáña'a yó'o, ña taxi ra ñaxíxi nda'a ñá.
7 Ta saá kixá'á yóo kuachi ká'no ñoyívi nino. Ñaángel ká'no ña
naní Miguel, xí'in ndi'i naángel na ndóo xí'in ña, kixá'á na káni
tá'an na xí'in tíkoo na'á ta xí'in níma ndiva'a ña yóo xí'in rí. 8 Ta
ñaángel Miguel xí'in naángel na ndóo xí'in mii ña, kundeé na noo
tíkoo na'á yó'o, ta kundeé na noo ndi'i níma ndiva'a ña yóo xí'in
rí. Ta saá on vása ní-xiyo ka ndayí xikomí tíkoo na'á ña koo ka
rí ñoyívi nino noo yóo Ndios, ni níma ndiva'a ña yóo xí'in rí on
kuchiño koo ka ña noo yóo Ndios. 9 Ta naángel na yóo xí'in Ndios
tava na tíkoo na'á xí'in ndi'i níma ndiva'a ña yóo xí'in rí, ta sakana
na tíyó'o ta saá sakana na ndi'i níma ndiva'a ña yóo xí'in rí nda
ñoyívi noo ño'o. Ta tíkoo na'á yó'o kúu tíkoo yatá ní, ta inka kivi
rí kúu Satanás án ñaníma ndiva'a ká'no. Ta ñaníma ndiva'a ká'no
yó'o kúu ña sándá'ví ndi'i nivi ñoyívi noo ño'o.
10 Ta saá xini soo i ñii to'on ña kee ñoyívi nino, ta ndeé ní
nika'an ña, káchí ña saá:
—Xa kixaa kivi ña sakaku Ndios nivi na ndíkon ña'á. Vitin kixaa
kivi ña Ndios saná'a ra ndí mii ra kómí ra ndi'i ndee ká'no, ta vitin
kixá'á ra ka'nda chiño ra noo nivi ndi'i saá ñoyívi. Ta saá tuku
Jesucristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku nivi, vitin kómí ra ndayí ña
xá'nda chiño ra noo nivi ndi'i saá ñoyívi. Saá chi ñaníma ndiva'a
ká'no, xa tava na ña, ña kee ña ñoyívi nino. Ta mii ñaníma ndiva'a
ká'no yó'o kúu ña ndiví ñoó chíkaa kuachi noo Ndios sata nañani
yó xí'in nákí'va yó na kúu na ndíkon Jesucristo. 11 Ta vitin xa
kundeé nayó'o noo ñaníma ndiva'a ká'no. Saá chi nii Ndikachi ña
nixita kivi nisoko xí'in mii rí, taxi ña ndee nda'a na. Ta saá tuku
to'on ña ndixa ndaa ña ndakuiin na xa'a Jesucristo, taxi ña ndee
nda'a na, ta xí'in ovi ndee yó'o, kundeé na noo ñandiva'a ká'no. Ta
nivi yó'o, nda lo'o on vása ní-yi'ví na noo ña kivi na, ta taxi xí'in
mii na kivi na xa'a ña kándixa na Ndios. 12 Ta saá, ¡ná kusii ini
ndi'i ndó'ó, na kúu na táku ñoyívi nino noo yóo Ndios! ¡Ta ndá'ví
ní nivi na táku noo ño'o! ¡Ta ndá'ví ní ndi'i kiti tí táku tixin takuií
mini! Ndá'ví ní ndi'i nayó'o, chi xa noo ñaníma ndiva'a ká'no
Satanás, ta kixaa ña noo ño'o, ta kixaa ña noo takuií mini. Ndá'ví
ní nivi, chi ndeé ní sáa ini ñaníma ndiva'a ká'no yó'o, chi xa xíni
ña ndí salo'o ní kivi kómí ña ndayí ña kúchiño kasa ndivi ña chiño
on vá'a —saá nika'an to'on ña xini soo i, ña kixi ñoyívi nino.
13 Tá tíkoo na'á, tí kúu ñaníma ndiva'a ká'no, nakoto rí ta
kundaa ini rí ndí xa sakana na rí nda noo ño'o, ta kixá'á rí kua'an

rí sa̱ta̱ ñáña'a̱, ñá kúu ñá sa̱kán ka̱ku sa̱'ya ñii ta̱lo'o. 14 Ta Ndios
ta̱xi ra nda'a̱ ñáña'a̱ yó'o o̱vi̱ ndi̱xi̱n títa̱si̱n ká'no, ta saá nda̱chí ñá
kua̱'a̱n ñá nda̱ yuku̱ yi̱chí, ta ni̱xa̱a̱ ñá ñii xiiña ña xíká ní, no̱o̱
o̱n ko̱ó yatin tíko̱o̱ na'á. Ta yuku̱ yi̱chí yó'o Ndios u̱ni̱ kui̱ya̱ sava
chi̱ndeé ra ñáña'a̱ yó'o, ña ta̱xi ra ñaxíxi nda'a̱ ñá. 15 Ta saá tíko̱o̱
na'á ki̱xá'á rí ndúxan rí kua̱'a̱ ní takuií, ta takuií kua̱'a̱ ní yó'o ndu̱u
rá ñii yu̱ta ká'no ní ña kua̱'a̱n rá sa̱ta̱ ñáña'a̱, chi kóni tíko̱o̱ na'á
yó'o ña tani ñá ta ndi'i xa̱'a̱ ñá xí'in takuií yu̱ta yó'o. 16 Ta mi̱i ño'o̱
yi̱chí chi̱ndeé ña ñáña'a̱ yó'o, chi na̱kuiná xí'in mi̱i ña ñii yavi̱ kó'ó
no̱o̱ xi̱'i ña ndi'i takuií yu̱ta tá ke̱e yu'u̱ tíko̱o̱ na'á. 17 Ta saá kini ní
ka̱ ni̱sa̱a̱ ini tíko̱o̱ na'á xi̱ni rí ñáña'a̱, ta ke̱e rí kua̱'a̱n rí kani tá'an
rí xí'in nasa̱'ya ñani ñá. Ta nasa̱'ya ñani ñáyó'o kúu ni̱vi na kísa
ndivi ña xá'nda chiño Ndios, ta ni o̱n vása sándakoo na ña kándixa
na to̱'on ña nda̱a̱ xa̱'a̱ Jesucristo.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ o̱vi̱ kiti̱ ná'no ní tí yi̱yo ní káa

13 Ta saá yi̱'i̱ ñíndichi i̱ yu'u̱ takuií mi̱ni, ta xi̱ni i̱ inka̱ kiti̱
ká'no tí yi̱yo ní káa, ke̱ta rí ini takuií mi̱ni, ta u̱xa̱ kúu si̱ni̱
rí, ta yóo u̱xu̱ ndiki̱ si̱ni̱ rí, ta kánóo ñii corona ñii ñii no̱o̱ ndiki̱
si̱ni̱ rí. Ta no̱o̱ ñii ñii si̱ni̱ rí yóo ki̱vi̱ ña kúu to̱'on ña kándiva̱'a xa̱'a̱
Ndios ña chíkaa̱ ni̱no̱ rí ñato̱'ó Ndios. 2 Nda̱tán ná'a tíndika'a saá
ná'a rí. Ta nda̱tán ná'a xa̱'a̱ tíoso, saá ná'a xa̱'a̱ rí. Ta nda̱tán yóo
yu'u̱ tíleón saá yóo yu'u̱ rí. Ta tíko̱o̱ na'á ta̱xi rí ndee̱ xí'in nda̱yí
ká'no nda'a̱ tíkiti̱ yi̱yo ní káa yó'o, ta ta̱xi rí ña ka'nda chiño rí no̱o̱
kua̱'a̱ ní ni̱vi ñoyívi no̱o̱ ño'o̱. 3 Ta ñii ña u̱xa̱ si̱ni̱ kómí tíkiti̱ yi̱yo
ní káa yó'o, kini ní kónó ta̱kué'e̱ ña, chi nda̱tán káa tí xa ni̱xi'i̱, saá
káa rí. Ta saá ni, xa ndu̱va̱'a si̱ni̱ rí ña ta̱kué'e̱, ta ndi'i ni̱vi na táku̱
ñoyívi no̱o̱ ño'o̱, náka'nda ní ini na xíni na tíyó'o, ta ki̱xá'á na
ndíko̱n na sa̱ta̱ rí. 4 Ta saá ki̱xá'á ni̱vi kúxítí na no̱o̱ tíko̱o̱ na'á ña
kísa ká'no na rí, chi xa ta̱xi rí ndee̱ xí'in nda̱yí nda'a̱ tíkiti̱ tí yi̱yo ní
káa. Saá tuku ki̱xá'á ni̱vi yó'o kísa ká'no na mi̱i kiti̱ tí yi̱yo ní káa,
ta ká'a̱n na xí'in tá'an na, káchí na saá:
—¿Yu kúu na kuchiño koo nda̱tán yóo tíyó'o? ¿Yu kúu na
kuchiño kundichi no̱o̱ rí ta kani tá'an na xí'in rí? —káchí na.
5 Ta kiti̱ tí yi̱yo ní káa na̱ki'in rí nda̱yí ña ka̱'a̱n rí to̱'on ña kísa
ká'no xí'in mi̱i rí, ta kandiva̱'a rí xa̱'a̱ Ndios ña chikaa̱ ni̱no̱ rí
ñato̱'ó Ndios. Ta o̱vi̱ si̱ko̱ o̱vi̱ yo̱o̱ xi̱komí rí nda̱yí ña ka̱'a̱n rí saá ta
xi̱komí rí nda̱yí ña ka'nda chiño rí no̱o̱ ni̱vi. 6 Ta xí'in nda̱yí yó'o,
na̱koná rí yu'u̱ rí, ta ki̱xá'á rí ká'a̱n rí nina to̱'on ña o̱n vá'a xa̱'a̱
Ndios, ta ká'a̱n rí to̱'on ndiva̱'a xa̱'a̱ ki̱vi̱ Ndios, ta ká'a̱n rí to̱'on
ndiva̱'a xa̱'a̱ no̱o̱ yóo Ndios, ta ká'a̱n rí to̱'on ndiva̱'a xa̱'a̱ ndi'i
ni̱vi na táku̱ ñoyívi ni̱no no̱o̱ yóo Ndios. 7 Ta na̱ki'in rí nda̱yí ña

kani tá'an rí xí'in nivi na ndíkon Ndios anda kundeé rí noo na. Ta naki'in rí ndayí ña ka'nda chiño rí noo ndi'i saá noo nivi ñoyívi, na kúu na kixi ndi'i saá ñoo noo ño'o, ta ká'an na ndi'i saá noo to'on.
8 Ta ndi'i nivi na táku ñoyívi noo ño'o kasa ká'no na tíkiti tí yiyo
ní káa yó'o. Nayó'o kúu nivi na on koó kivi nika'yi noo tutu yii ña
kómí Ndikachi ñoyívi nino. Ndikachi yó'o kúu tí nitaxi xí'in mii
ña nixi'i rí xa'a kuachi nivi, ñii ki'va ndatán yóo ña chitóni Ndios
nda kivi on ta'án ka kasa va'a ra ñoyívi. Ta noo tutu yii ña kómí
Ndikachi ñoyívi nino, nika'yi kivi ndi'i nivi na kutaku xí'in Ndios
ndi'i saá kivi ña vaxi.
9 Ta ndó'ó, nivi na yóo so'o, chikaa so'o ndó ña ká'an to'on yó'o.
10 Tá yóo nivi na chitóni Ndios kundasi na ini ve'e kaa, ta nayó'o
xíni ñó'ó kundasi na ini ve'e kaa. Tá yóo nivi na xa'ni inka nivi
xí'in espada siin, ta xí'in espada siin kivi na xá'ni yó'o. To'on yó'o
kóni kachí ndí nivi na ndíkon Ndios xíni ñó'ó sakuá'á na kundeé
na xí'in ñayo'vi xo'vi na, ta on sandakoo na ña kándixa na Ndios.
11 Ta saá xini i inka kiti tí yiyo ní káa, tíyó'o keta rí tixin ño'o.
Yóo ovi ndiki rí, ndatán yóo ndiki ndikachi saá yóo ña, ta ndatán
yóo to'on ña ká'an tíkoo na'á, saá ká'an rí. 12 Tíyó'o kísa chiño rí
noo kiti tínoó tí xikomí ña kini ní kónó ña takué'e sini rí, ta vitin
xa nduva'a sini rí. Ta tínoó yó'o taxi rí ndayí nda'a kiti tí sakán
keta tixin ño'o, ta tíovi yó'o kixá'á rí xá'nda chiño rí noo ndi'i nivi
na táku noo ño'o. Káchí rí ká'an rí ndí xíni ñó'ó ndi'i nivi kasa
ká'no na kiti tínoó tí xa takué'e sini. 13 Kiti tíovi yiyo ní káa yó'o,
ke'é rí seña ná'no ní, tanda taxi rí ndí nda ñoyívi síkón kee ño'o
xíxi, ta nikoyo ña nda noo ño'o. Ta ndi'i nivi xito na ña ke'é rí
saá. 14 Ta saá sandá'ví rí nivi na táku ñoyívi noo ño'o xí'in ñaseña
ná'no ke'é rí. Ta kiti tínoó xini rí ndi'i ña ke'é tíovi yó'o. Ta saá
kiti tíovi yó'o xa'nda chiño rí noo nivi ña kasa va'a na ñii na'ná
ká'no ña kundichi. Ñayó'o kúu ña na'ná tíkiti tínoó, tí kúu tí kónó
ní takué'e sini xí'in espada siin ní, ta xa nduva'a rí. 15 Ta kiti tíovi
yó'o naki'in rí ndayí ña kuchiño taxi rí tachi rí ña ki'vi ña na'ná
ká'no tíkiti tínoó, ña ñíndichi. Ta na'ná yó'o naki'in ña tachi rí, ta
saá kixá'á ña ká'an ña, káchí ña saá:
—Nivi na on xiin kuxítí noo i ta kasa ká'no na yi'i, kivi ndi'i
nayó'o —káchí na'ná yó'o.
16 Ta kiti tíovi tí yiyo ní káa, xa'nda chiño rí ña ka'yi ñii sello
ñii ñii nivi, án nivi ná'no, án nivi kuálí kúu na, án nivi nakuíká án
nandá'ví kúu na, án namozo na on vása kómí ndayí sandakoo na
ña kísa chiño na noo napatrón na kúu na, án nivi na kómí ndayí
nakaxin chiño ña kasa chiño mii kúu na. Saá chi ndi'i nivi xíni
ñó'ó kukomí na sello yó'o nda'a kua'á na án ta'ya na. 17 Tá on koó
sello yó'o kómí nda'a na án ta'ya na, ta nda ñii nivi on kuchiño na

sata na ña xíni̱ ñó'ó na, ni o̱n kuchiño na si̱kó na ñakía'vi. Ta sello
yó'o kúu ki̱vi̱ kiti̱ tíno̱ó, án número mi̱i tíno̱ó yó'o, tí yi̱yo ní káa.
18 Yo̱'vi̱ ní kundaa̱ ini yó xa̱'a̱ kiti̱ yó'o, chi xíni̱ ñó'ó ní ñandíchí
va̱'a si̱ni̱ yó. Tá yóo ni̱vi na kúndaa̱ ini, ta va̱'a ndukú nayó'o yu
kúu ña kóni kachí número mi̱i kiti̱ tí yi̱yo ní káa yó'o, chi número
yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ ñii ta̱a, ta número yó'o kúu i̱ño̱ ciento u̱ni̱
si̱ko̱ i̱ño̱.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ ñii ti'vi ká'no ni̱vi na xíta yaa yi̱i ña xa̱á

14 Ta saá xi̱ni i̱ Ndikachi ñíndichi rí no̱o̱ xi̱ki̱ ña na̱ní Sion.
Kua̱'a̱ ní ni̱vi ndóo xí'in rí, ta ta̱'ya̱ ndi'i nayó'o ni̱ka̱'yi̱ ña
xí'in sello Ndios, ña kúu ki̱vi̱ ra xí'in ki̱vi̱ Ndikachi. Ni̱vi yó'o kúu
ñii ciento o̱vi̱ si̱ko̱ ko̱mi̱ mil. 2 Ta saá xi̱ni̱ so̱'o i̱ ñii ña ndeé ní ní'i̱,
ta káyi ña va̱xi ña, kée ña chí ñoyívi ni̱no. Nda̱tán ndeé ní ní'i̱ káyi
takuií kua̱'a̱ ní, tá kóyo no̱o̱ síkón ní, saá ndeé ní ní'i̱ ña, ta káyi ña.
Ta nda̱tán ndeé ní ndá'yi sa̱vi̱, saá yóo ña va̱xi ña. Ta nda̱tán ndeé
ní síso̱ ña sáká'a na kua̱'a̱ ní tón arpa, saá yóo ña síso̱. 3 Nani̱vi
kua̱'a̱ ní yó'o xíta na ñii yaa yi̱i ña xa̱á, no̱o̱ yóo yatin táyi̱ yi̱i tón
to̱'ó ká'no no̱o̱ yóo Ndios. Ta mi̱i yó'o yóo ko̱mi̱ ñatáku̱ xí'in o̱ko̱
ko̱mi̱ nata̱a xi̱kua̱'a̱. O̱n ko̱ó ka̱ nda̱ ñii inka̱ na xíni̱ kúchiño kata
yaa yi̱i ña xa̱á yó'o. Ndasaá kuiti na kúu ñii ciento o̱vi̱ si̱ko̱ ko̱mi̱
mil ni̱vi yó'o kúu na ti'va kata yaa ña xa̱á yó'o. Ndios xa sa̱ka̱ku
ra nayó'o no̱o̱ ni̱vi na o̱n vá'a ñoyívi no̱o̱ ño'o̱, ta saá kúchiño na
kutaku̱ na xí'in ra. 4 Ni̱vi yó'o kúu na xi̱ndaa va̱'a xí'in mi̱i ña
ni̱-ke'é na ña o̱n vá'a án ñakini. Ta saá nandii kúu na, ta nda̱tán
yóo nata̱a na o̱n vása ní-tonda̱a nda̱ ñii ña'a̱, saá yóo na. Ta ndi'i
nayó'o, xí'in ña ndino'o ini na, ndíko̱n na sa̱ta̱ Ndikachi nda̱ míchí
kua̱'a̱n rí. Ta Ndikachi yó'o kúu tí xa cha̱'vi xa̱'a̱ nayó'o xí'in ni̱i rí
ña ni̱xi̱ta̱. Ta nda̱tán yóo ñava̱'a ña kúu ñano̱ó ña sóko̱ ni̱vi nda'a̱
Ndios, saá yóo ni̱vi kua̱'a̱ ní yó'o. Saá chi nayó'o ni̱so̱ko̱ xí'in mi̱i
na ña kasa chiño na no̱o̱ Ndios ta no̱o̱ Ndikachi. 5 Ta saá nda̱ ñii
to̱'on ña vatá o̱n ko̱ó ní-ka'a̱n na, ni o̱n ko̱ó nda̱ ñii kua̱chi ndíso
na no̱o̱ Ndios.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ to̱'on ña ká'a̱n ndoso u̱ni̱ naángel

6 Ta saá xi̱ni i̱ ñii ñaángel ndáchí ña ma̱'ñó ñoyívi ni̱no, ta
ñaángel yó'o ká'a̱n ndoso ña to̱'on va̱'a no̱o̱ ndi'i saá ni̱vi na táku̱
ndi'i saá xiiña ñoyívi no̱o̱ ño'o̱. Ni̱vi yó'o kúu ndi'i saá no̱o̱ ni̱vi, na
ká'a̱n ndi'i saá no̱o̱ to̱'on, ta ki̱xi na ndi'i saá ñoo ná'no xí'in ñoo
válí ñoyívi. Ta to̱'on va̱'a ña ká'a̱n ñaángel nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n vása

ndi'i xa'a ña, chi to'on ña vaxi noo Ndios kúu ña. 7 Ta xí'in ndi'i
ndee, ñaángel ká'an ña, káchí ña saá:
—Kasa to'ó ndó Ndios ta kasa ká'no ndó ra, chi xa kixaa kivi
ndí Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi. Kasa ká'no ndó
Ndios, taa ta kisa va'a ndi'i ñoyívi nino xí'in ñoyívi noo ño'o kúu
ra, ta kisa va'a ra takuií mini xí'in ndi'i xiiña noo káku takuií
—káchí ñaángel.
8 Ta inka ñaángel ñaovi ña ndíkon sata ñaángel yó'o, ndáchí ña
ma'ñó ñoyívi nino, ta ká'an ña káchí ña saá:
—Vitin ñoo ká'no Babilonia xa nakava ña, ta nduu ña ñoo
ndá'ví ní, ña on koó ka ndee kómí, chi ñayó'o kúu ya'vi ña xa'a
ña sandá'ví ní ña nivi ñoyívi. Ndatán yóo ñáña'a ñá kísin xí'in
kua'a ní nataa saá nixiyo ñoo ká'no Babilonia, chi nivi nañoo yó'o
nataxi xí'in mii na ña ke'é na kua'a ní noo ña on vá'a. Ta nivi na
ñoo ká'no Babilonia yó'o ké'é na ndatán ké'é ñii ña'a ñá ndeé ní
chu'u ndi'i nivi ñoyívi ña ko'o ní na vino xa'a ña saxíini rá na,
ta ke'é na kua'a ní noo ña on vá'a, ñii ki'va ndatán ke'é mii ñá
—káchí ñaángel.
9 Ta inka ñaángel ñauni ndíkon ña sata ñaángel ñaovi, ndáchí
ña ma'ñó ñoyívi nino, ta xí'in ndi'i ndee ña, nika'an ña, káchí
ña saá:
—Ndi'i nivi na kísa ká'no tíkiti tí yiyo ní káa, ta kísa ká'no na
na'ná rí ña ñíndichi, ta táxi na ka'yi sello tíkiti yó'o nda'a na án
ta'ya na, 10 ta nayó'o yo'vi ní xo'vi na, chi ndixa sáa ini Ndios xíni
ra ña on vá'a ké'é na, ta saxo'vi ra na xa'a ña on vá'a ké'é na.[a] Ta
ndixa yo'vi xo'vi nayó'o xí'in ño'o xíxi, ta xí'in ño'o ká'ndi ña naní
azufre. Ta ndi'i naángel xí'in Ndikachi koto na ña xó'vi nayó'o.
11 Ta ndi'i saá kivi ña vaxi, ndaa ñi'ma ño'o ña xíxi noo xó'vi ní
nivi yó'o. Ta ni ndiví, ta ni ñoó on kuchiño nakindée nanivi yó'o,
na kúu na kisa ká'no kiti tí yiyo ní káa, ta kisa ká'no na na'ná rí, ta
taxi na ta'ya na ña nika'yi sello tíkiti yó'o —káchí ñaángel ñauni,
xini so'o i.
12 Ta saá ndi'i nivi na kándixa Jesucristo ta kísa ndivi na ña
xá'nda chiño Ndios, xíni ñó'ó kasa ndee xí'in mii na ña kundeé ka
na xí'in ña yo'vi xo'vi na, ta on sandakoo na yichi Ndios.
13 Ta saá xini so'o i to'on ña kixi ñoyívi nino, nika'an ña xí'in i,
káchí ña saá:
—Taa ún to'on yó'o: "Kivi vitin ta ndi'i saá kivi ña vaxi, ndi'i
nivi na ndíkon Jesucristo, táná kivi na xa'a ña kándixa na ra, ta

[a] **14:10** To'on griego káchí ndí ña sáa ini Ndios xíni ra ña on vá'a ké'é nivi, ndatán yóo vino saá yóo ña. Ta ña yo'vi xo'vi nivi xa'a ña on vá'a ké'é na, ndatán yóo ña xíni ñó'ó ko'o na vino yó'o, saá yóo ña.

Ndios taxi ra ña kunakaa ñasii ini nayó'o” —káchí too'on ña xini soo'o i.

Ta saá nika'an Nímma Ndios, káchí ña saá:

—Ndixa saá yóo ña, chi kivi xaa nivi yó'o ñoyívi nino, ndixa nakindée na, chi xa kundivi chiño ke'é na ñoyívi noo ño'o. Ta saá ni, Ndios náká'án ra ndi'i chiño va'a ña kisa ndivi na, ta saá ñoyívi nino naki'in na ña ya'vi na xa'a chiño va'a yó'o —saá káchí Nímma Ndios, xini soo'o i.

Too'on yó'o ká'an ña xa'a taa taa nakaya ña yóo ti'va noo ño'o

14 Ta saá xito i, ta xini i ñii viko yaa, ta noo viko yaa yó'o, yóo
ñii taa taa ndatán káa nivi saá káa ra. Ñii corona ñaoro kánóo sini
tayó'o, ta ní'i ra ñii kaa siin ña chikí'í noo. Tá káa ñii ki'i ká'no ní,
saá káa ña. 15 Ta inka ñaángel keta ña noo yóo Ndios ñoyívi nino.
Ta xí'in ndi'i ndee ña, nika'an ña xí'in taa yóo noo viko yaa yó'o,
káchí ña saá:

—Vitin xí'in kaa siin ní'i ún, kixá'á ún ka'nda ún ndi'i ña xa
yóo ti'va nakaya ún, chi vitin xa kixaa kivi ña kixá'á ún nakaya ún
ñayó'o noo ño'o —káchí ñaángel xí'in ra.

16 Ta saá taa taa yóo noo viko yaa, kixaa ra noo ño'o, ta kixá'á
ra xí'in kaa siin ní'i ra, xá'nda ra ndi'i ña xa yóo ti'va naki'in ra
noo ño'o.

17 Ta saá keta inka ñaángel noo yóo Ndios ñoyívi nino, ta ní'i
ña inka kaa siin, ña chikí'í noo. Tá káa ñii ki'i ká'no ní, saá káa ña.
18 Ta inka ñaángel keta ña noo yóo namma yii ña ñíndichi noo Ndios
ñoyívi nino. Ta ñaángel yó'o kúu ña kómí ndayí ña ka'nda chiño
ña noo ño'o xíxi. Ta xí'in ndi'i ndee ña, nika'an ña xí'in ñaángel ña
ní'i kaa siin, káchí ña saá xí'in ña:

—Ta xí'in kaa siin ní'i ún, kixá'á ún ka'nda ún ndi'i tíuva, chi xa
nixino rí.

19 Ta saá ñaángel yó'o noo ña noo ño'o, ta kixá'á ña xá'nda ña
ndi'i tíuva. Ta taan ña tíuva yó'o ñii xiiña noo xa kuva'a ko'on rí,
ta kundoso na rí ña kee ndutta rí. Ña kundoso na tíuva yó'o ká'an
ña xa'a ña ndeé ní xo'vi nivi na on vása ní-xiin kandixa Ndios. Saá
chi Ndios sáa ini ra xíni ra ña on vá'a ké'é nivi yó'o. 20 Ta noo
xindoso na ndi'i tíuva yó'o kúu ña ñii xiiña ke'e sata namma ña xino
nduu ñoo ká'no. Ta ndi'i ndutta tá kee noo xindoso na rí, nduu rá
kua'a ní nii kuá'á. Ndatán kua'a ní takuií yuta tá kónó ní ta xíno rá
kua'an rá, saá kua'an nii yó'o. Ta ña kua'a ní nii yó'o sakutú ña ñii

xiiña, ña kúu uni ciento kilómetro ñandíka.[a] Ta ñakónó nii yó'o, ta saá tá ñíndichi ñii tíkuáyí ini nii yó'o, ta xáa ña nda yu'u tíyó'o.

To'on yó'o ká'an ña xa'a uxa ñayo'vi ní xo'vi nivi, tá xa yatin tondaa kivi sondí'í

15 Ta saá xini i ñoyívi nino ñii seña ká'no ní, ta naka'nda ní ini i xini i ña. Saá chi xini i uxa naángel na kómí ndayí ña taxi na uxa noo ñayo'vi ní xo'vi nivi, tá xa yatin tondaa kivi sondí'í ñoyívi. Ta ndixa kundivi ña uxa yo'vi ní yó'o, ta saá yaa ña sáa ní ini Ndios xíni ra ña on vá'a ké'é nivi.

2 Ta saá xini i ñii xiiña, tá káa takuií mini saá káa ña, ta noo ña, ndatán yóo yé'e noo yuyu yé'e, saá yóo noo ña. Ta kivi nátaxa ña, ndúu ña ndatán yóo ño'o kuá'á ña xíxi. Ta yu'u takuií mini yó'o yíta kua'a ní nivi na kúu na xa kundeé noo kiti tí yiyo ní káa, ta ni on vása ní-kisa ká'no na na'ná rí ña ñíndichi, ni on vása ní-taxi na ka'yi ta'ya na xí'in sello ña kómí número tíkiti yó'o, ña ndáto'on xa'a ndasaá naní rí. Ta ñii ñii nivi na kundeé noo kiti yó'o, ní'i na tón arpa tón taxi Ndios nda'a na. 3 Ta nayó'o xíta na yaa yii ña kísa ká'no na Ndios xí'in Ndikachi. Ndatán yóo yaa yii ña xita taMoisés, taa ta kisa chiño noo Ndios kuiya xina'á, saá yóo yaa xíta nayó'o, ta ká'an na, xíta na saá:

Tata Yivá yó Ndios, yó'ó kúu ta kómí ndi'i ndee.
Ta ná'no ní, ta va'a ní ndi'i chiño ña kísa ndivi ún.
Ta ña ndaa ta ña ndixa kúu yichi ún.
Ta ñii laá yó'ó kúu taRey ta xá'nda chiño noo ndi'i
ñoo ñoyívi.
4 Ndi'i nivi xíni ñó'ó kasa to'ó na yó'ó, Tata Yivá yó Ndios,
ta xíni ñó'ó kasa ká'no na yó'ó,
chi ñii laá yó'ó kuiti kúu taa tayii ndino'o.
Ndi'i nivi na kixi ndi'i saá ñoo kixaa na noo ún, ta kasa ká'no
na yó'ó,
chi kundaa ini na ndí yó'ó kúu tandaa, ta xí'in ña ndixa ndaa
kísa nani ún xa'a kuachi,

saá xíta na ñoyívi nino, xini so'o i.

5 Ta saá xito i ñoyívi nino, ta xini i nanona ve'e ño'o ká'no. Ta ini ve'e ño'o yó'o yóo ñii xiiña ñayii ní noo yóo ñayii ña táxi naká'án nivi ña ndixa Ndios kasa ndivi ra to'on ña chindú'u ra nika'an ra kuiya xina'á. 6 Ta mii xiiña yii ní yó'o, kee uxa naángel. Ta kómí na ndayí ña taxi na uxa noo ñayo'vi ní xo'vi nivi ñoyívi

---

[a] **14:20** Uni ciento kilómetro kúu ñii mil iño ciento estadio, ña kúu ki'va xicho'on nañoo griego.

kivi ña vaxi. Naángel yó'o ndíxin na tikoto ñalino ndii, ña yaa ní
kúu ña, ta yé'e ní tikoto yaa yó'o. Ta ñii ñii naángel yó'o nó'ni
kándíká na xí'in ñii ña kúu nina oro. 7 Ta saá ñii ñatá'an ña komi
táku ña yóo yatin noo táyi tón yii tón to'ó ká'no, taxi ña nda'a ñii
ñii naángel yó'o ñii copa ñaoro. Ta ñii ñii copa yó'o chútú ña xí'in
ña sáa ini Ndios, taa ta táku ndi'i saá kivi, chi ndixa Ndios saxo'vi
ra nivi xa'a ña on vá'a ké'é na. 8 Ta ini ve'e ño'o ká'no chútú ña
xí'in ñi'ma ña vaxi kana noo yóo Ndios. Chi ñi'ma yó'o ká'an ña
xa'a ndee ká'no Ndios, ta ká'an ña xa'a ñava'a livi yé'e kómí Ndios.
Ta nda ñii nivi, ta nda ñii naángel on vása kómí na ndayí ki'vi na
ini ve'e ño'o yó'o anda ná ndi'i ya'a ña uxa yo'vi ní xo'vi nivi.

To'on yó'o ká'an ña xa'a uxa copa noo ñó'o ña sáa ini Ndios

16 Ta saá xini so'o i to'on ña ndeé ní nika'an. To'on yó'o kixi
ini ve'e ño'o ká'no ñoyívi nino, ta nika'an ña xí'in uxa
naángel, káchí ña saá:

—Kua'an ndó ta nandiso ndee ndó noo ñoyívi ño'o ña uxa copa
noo ñó'o ña sáa ini Ndios.

2 Ta saá ñaángel ñanoó kee ña kua'an ña, ta nandiso ndee ña
copa ní'i ña noo ño'o ñoyívi. Ta saá ndi'i nivi na kómí sello tíkiti
yiyo ní káa, na kúu na kisa ká'no na'ná tíkiti yó'o ña ñíndichi, ta
ñii ñii nivi yó'o, kaku ñii ndi'i tá'yí noo koñu na. Ta ndi'i tá'yí yó'o
kí'vi ní ña, ta kini ní káa ña.

3 Ta saá ñaángel ñaovi nandiso ndee ña copa ní'i ña noo takuií
mini. Ta saá takuií yó'o nduu rá nina nii kuá'á. Ndatán yóo nii nivi
na xa'ni na xí'in ña kini ní satakué'e na nayó'o, saá yóo ña. Ta saá
nixi'i ndi'i tiaká xí'in ndi'i kiti tí táku ini takuií mini.

4 Ta saá ñaángel ñauni nandiso ndee ña copa ní'i ña noo takuií
yuta xí'in ndi'i xiiña noo káku takuií, ta takuií yó'o nduu rá nina
nii kuá'á. 5 Ta xini so'o i to'on ña nika'an ñaángel ña kúu ña ndíso
chiño xí'in takuií, ta káchí ña saá xí'in Ndios:

—Yó'ó kúu Ndios Taa taYii, ta yó'ó kúu taa ta xa táku anda kivi
noó, ta táku ún ndi'i saá kivi. Ta xí'in ñandaa kisa nani ún xa'a
kuachi nivi, ta nika'an ún ndí xíni ñó'ó xo'vi nivi xa'a ña on vá'a
ke'é na. 6 Saá chi nivi on vá'a yó'o, xata na nii nivi na kándixa yó'ó
Ndios, ta xa'ni ña'á na. Ta ñii ki'va saá xata na nii naprofeta na
kisa chiño noo mii ún, ta xa'ni na nayó'o. Ta vitin mii ún táxi ún
ña xo'vi ní na xa'a nii nivi yó'o ña xata na, chi ña xo'vi na saá kúu
ya'vi na xa'a ña xa'ni na nivi na xindikon yó'ó —káchí ñaángel
xí'in Ndios.

7 Ta saá xini so'o i inka to'on ña vaxi noo ñíndichi nama yii ña
yóo ini ve'e ño'o Ndios ñoyívi nino. Ta nika'an ña káchí ña saá:

—Tata Ndios, yó'ó kúu Taa taKá'no ta kómí ndi'i ndee. Ta xí'in ñandaa, ta xí'in ñandixa kísa nani ún ndi'i kuachi nivi —káchí to'on ña xini so'o i.

8 Ta saá ñaángel ñakomi nandiso ndee ña copa ña ní'i ña sata ño'o ká'no ña yé'e ndiví. Ta Ndios taxi ra ña kukomí ño'o yé'e yó'o ndee ña ndeé ní ye'e ña, ta sandii ña nivi xí'in ka'ni ña. 9 Ndi'i nivi kini ní ndii koñu na xí'in ka'ni ño'o yó'o. Ta saá ka'an na to'on ndiva'a xa'a Ndios, taa ta kómí ndayí noo ña xó'vi na. Ta nivi yó'o nda lo'o on vása ní-xiin na nandikó ini na noo ña on vá'a ké'é na, ni on vása ní-xiin na kasa ká'no na Ndios.

10 Ta saá ñaángel ñao'on nandiso ndee ña copa ní'i ña noo táyi ká'no noo xá'nda chiño kiti tí yiyo ní káa. Ta ndi'i xiiña noo xá'nda chiño rí kixaa ña kunaa ndi'i, ni on vása ka lo'o tívi kuchiño koto nivi. Ta nivi na yóo noo xá'nda chiño rí, ndeé ní xó'vi na xí'in ña ká'un ní koñu na, tanda kixá'á na xáxi ndoso na noo yáa mii na xí'in ña xó'vi na, chi on vása kúndeé na xí'in ña ká'un ní koñu na. 11 Ta saá nika'an ka na to'on ndiva'a xa'a Ndios, chi ndeé ní yo'vi xó'vi na xí'in ña ká'un ní noo nindii koñu na, ta ndeé ní ndó'o na xí'in noo kana ndi'i tá'yí koñu na. Ta saá ni, on vása ní-xiin na nandikó ini na, ni on vása ní-xiin na sandakoo na ña on vá'a ké'é na.

12 Ta ñaángel ñaiño nandiso ndee ña copa ní'i ña noo takuií yuta ká'no, naní Éufrates, ta xandikon niyichi ndi'i takuií yuta yó'o. Ta saá nakoo ndíka ñii yichi ña kuchiño ya'a narey, na kixi chí noo kána ño'o.

13 Ta xini i kee ñii kiti yu'u tíkoo na'á, ta kee ñii kiti yu'u kiti tí yiyo ní káa, ta kee ñii kiti yu'u taa taprofeta vatá. Ta ndatán ná'a tísa'va, saá ná'a ñii ñii uni kiti yó'o. Ta kiti yó'o kúu uni níma ndiva'a. 14 Ta uni níma ndiva'a yó'o kómí ña ndee ña ke'é ña seña ná'no ní ña koni kua'a ní nivi. Ta ñaníma ndiva'a yó'o, kee ña kua'an ña ña kana ña ndi'i narey ñoyívi, ña nakutá'an na koo ti'va na xa'a ña kani tá'an na noo koo kuachi ká'no. Saá chi xa vaxi kivi ká'no ña chindú'u Ndios ña kundeé ra noo ndi'i ña on vá'a. Saá chi Ndios kúu Taa ta kómí ndi'i ndee. 15 Xa'a ñayó'o xíni ñó'ó naká'án ndó to'on ña nika'an Jesucristo xí'in nivi na ndíkon ña'á, káchí ra saá xí'in na: "¡Koto ndó ví! Ndatán kixaa ñii takuí'ná ñii kivi ña on vása ndáti ndó, saá koo kivi ndikó i ñoyívi noo ño'o. Ta nivi na ndíto koo ti'va na ña naki'in na yi'i, ta ndixa Ndios taxi ra ña kunakaa ñasii ní ini nayó'o. Ta nivi na ndíto yó'o xíni ñó'ó koo ti'va tikoto na ña kundixin na, ña on kuka'an noo na yálá na kivi ndikó i", káchí Jesucristo, nika'an ra. 16 Ta uni ñaníma ndiva'a sanakutá'an ña ndi'i narey ña kani tá'an na ñii xiiña ña naní Armagedón, to'on hebreo.

17 Ta saá ñaángel ñauxa nandiso ndee ña copa ní'i ña noo
ndáchí tachi kua'an ña. Ta ve'e ño'o ká'no ñoyívi nino noo ñíndichi
táyi yii tón to'ó ká'no, kee to'on ña ndeé ní ká'an, káchí ña saá:
—¡Vitin xa kundivi ndi'i ña! —káchí ña.
18 Ta xandikon kee kua'a ní ña náye'e taxa, ta ndeé ní ndá'yi
savi, ta ndeé ní síso ndatán kua'a ní nivi ká'an, saá kúu. Ta ndeé ní
kini yiyo táan noo ño'o ñoyívi, ta nda ñii yichi on ta'án taan saá
nda kivi noó ña kuva'a ñoyívi tanda kivi vitin. 19 Ta ñoo Babilonia
ña sakunaní nivi "ñoo ká'no" nita'vi ña uni xiiña xí'in ña nindiva
noo ño'o xa'a ña nitaan ní. Ta ndi'i ñoo ná'no ña yóo ñoyívi ndi'i
xa'a ndi'i ña. Ta Ndios on vása ní-nandoso ra ña yóo kua'a ní ña
on vá'a ke'é nivi ñoo ká'no Babilonia, ta sáa ní ini ra xíni ra ña on
vá'a yó'o. Ta saá Ndios taxi ra ña ndeé ní xo'vi nivi nañoo yó'o xa'a
ña on vá'a ke'é na. 20 Ta saá ndi'i xiiña ño'o yichí ña naní isla, on
koó ka ña. Ta saá tuku ndi'i xa'a ndi'i yuku ná'no xí'in yuku válí,
nakoyo ndi'i ñayó'o, ta on koó ka ña. 21 Ta nda ñoyívi nino koon
ní ñíí kaxin ña ná'no ta veé ní, ta ñii ñii ñayó'o veé ña ovi siko kilo
án yá'a ka. Ta nikoyo ña sata nivi, ta nivi na nikaku noo ñayó'o,
sataví chi'ña na Ndios chi ndeé ní nixo'vi na xí'in ñayo'vi yó'o.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña xo'vi ní ñoo Babilonia

17 Ta saá ñii ñatá'an na uxa naángel na kúu na xini'i uxa copa
kixaa ña noo i, ta nika'an ña xí'in i:
—Na'a, kixi ún xí'in i, ta saná'a i yó'ó ndasaá xo'vi ní nivi nañoo
Babilonia, chi ñoo Babilonia yóo ña ndatán yóo ñii ña'a ká'no, ñá
kí'vi kuachi xí'in kua'a ní taa. Ñoo ká'no yó'o nákaa ña yatin noo
yóo kua'a ní yuta. 2 Narey na xá'nda chiño noo kua'a ní ñoo ná'no
ñoyívi xa ndíkon na yichi ña sáná'a nañoo Babilonia yó'o, ta saá
ndi'i narey ke'é na kua'a ní ña on vá'a, ndatán ke'é nivi ñoo yó'o.
Ta ña on vá'a ña chú'u nañoo yó'o ke'é nivi, ndatán yóo nduta
vino tá sáxíini nivi, saá yóo ña. Ta ndi'i nivi ñoyívi kúsii ní ini na
ña xí'i na nduta vino yó'o —káchí ñaángel xí'in i.
3 Ta saá Nima Ndios sakundixin níí mii ña yi'i, ta ñii ñaángel
ní'i ña yi'i nixa'an i xí'in ña nda ñii yuku yichí. Ta saá xini i ñii
ñáña'a, yóso ñá ñii kiti tí yiyo ní káa, tí kuá'á kúu rí. Ndi'i xiiña
sata ñii rí kómí ña kua'a ní kivi ña kándiva'a xa'a Ndios ña chíkaa
nino ñato'ó ra. Ta tíyó'o, uxa kúu sini rí, ta uxu kúu ndiki rí.
4 Ta ñáña'a yó'o ndíxin ñá tikoto ndí'í toón xí'in ña kuá'á. Ta
kua'a ní oro xí'in kua'a ní yuu yé'e ña livi ña yá'ví ní, ndóo ndaa
ña sata tikoto ndíxin ñá. Ta xí'in ñii nda'a ñá, ní'i ñá ñii copa
ñaoro ña chútú xí'in kua'a ní noo ña on vá'a, ta chútú ña xí'in
ndi'i noo ña kúu kuachi kini ña nikí'vi ñá xí'in kua'a ní nataa. 5 Ta

ta̱'ya̱ ñá ni̱ka̱'yi̱ ña xí'in ñii ki̱vi̱ ña yo̱'vi̱ kunda̱a̱ ini yó, ta káchí ña
saá: “Yi̱'i̱ kúu ñoo Babilonia ká'no, chi nda̱tán yóo ñii ña'a̱ ñá kúu
si'í ndi'i náña'a̱ ná o̱n vá'a, ná kí'vi kua̱chi xí'in kua̱'a̱ ní ta̱a, saá
yóo i̱, ta ti̱xin i̱ káku ndi'i ña o̱n vá'a xí'in ñakini ña yóo ñoyívi no̱o̱
ño'o̱”, saá káchí to̱'on ña ni̱ka̱'yi̱ ta̱'ya̱ ñáña'a̱ yó'o. 6 Saá xi̱to i̱, ta
ku̱nda̱a̱ ini i̱ ndí ñáña'a̱ yó'o ñá xíini ní kúu ñá, chi xa xi̱'i ñá ni̱i̱
kua̱'a̱ ní ni̱vi na xi̱ndiko̱n Ndios, ta ni̱i̱ yó'o kúu ña ni̱xi̱ta̱ ki̱vi̱ xa̱'ni
na nayó'o xa̱'a̱ ña kándixa na Jesucristo. Ta na̱ka'nda ní ini i̱ xa̱'a̱
ña xi̱ni i̱ ñáña'a̱ yó'o. 7 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ñaángel xí'in i̱, káchí ña saá:
—¿Nda̱chun na̱ka'nda ní ini ún? Vitin kixá'á i̱ ndato̱'on i̱ xí'in ún
yu kúu ña kóni kachí ñáña'a̱ yó'o, ta yu kúu ña kóni kachí kiti̱ tí
yi̱yo ní káa, tí yóso ñá, tí kómí u̱xa̱ si̱ni̱ xí'in u̱xu̱ ndi̱ki̱. 8 Kiti̱ yó'o
tí yi̱yo ní káa, tí xi̱ni ún vitin, kúu tí xi̱taku̱, ta vitin o̱n ko̱ó ka̱ rí.
Ta saá ni, ñii ki̱vi̱ ña va̱xi keta rí no̱o̱ yavi̱ ña kónó ní, ta saá ko̱'o̱n
rí no̱o̱ ndi'i xa̱'a̱ rí. Ta ki̱vi̱ keta rí no̱o̱ yavi̱ yó'o, ta saá ni̱vi na o̱n
ko̱ó ki̱vi̱ ní-ka'yi̱ no̱o̱ tutu yi̱i̱ ña kómí Ndios nda̱ ki̱vi̱ tá ki̱xá'á
kúva̱'a ñoyívi, ni̱vi yó'o naka'nda ní ini na, ña koto na kiti̱ tí yi̱yo
ní káa yó'o, chi xi̱taku̱ rí ta o̱n ko̱ó ka̱ rí, ta ndi̱kó rí ki̱xa̱a̱ rí no̱o̱
ño'o̱ —káchí ñaángel xí'in i̱.
9 Ta ni̱ka̱'a̱n ka̱ ñaángel xí'in i̱, káchí ña saá:
—Ta ndixa xíni̱ ñó'ó ñandíchí si̱ni̱ ni̱vi xa̱'a̱ ña kunda̱a̱ ini na yu
kúu ña kóni kachí ña xíni ún yó'o. Ta saá kunda̱a̱ ini na ndí ña u̱xa̱
si̱ni̱ tí yi̱yo ní káa kúu ña ká'a̱n xa̱'a̱ u̱xa̱ xi̱ki̱ síkón no̱o̱ yóo ñoo
Babilonia. 10 Saá tuku ká'a̱n ña xa̱'a̱ u̱xa̱ narey. O̱'o̱n narey yó'o xa
ndi̱'i xa̱'a̱ na, ta ñii ta̱rey ti̱xin na u̱xa̱ yó'o xá'nda chiño ra vitin.
Ta inka̱ ta̱rey o̱n ta̱'án to̱nda̱a ki̱vi̱ kixá'á ka'nda chiño ra. Tá ki̱vi̱
kixá'á ka'nda chiño ra, ta saá salo'o ní ki̱vi̱ ka'nda chiño ra. 11 Ta
kiti̱ tí yi̱yo ní káa, tí xi̱taku̱ ta o̱n ko̱ó ka̱ rí vitin, tíyó'o ká'a̱n ña
xa̱'a̱ ta̱a ta̱ kuu ta̱rey ta̱o̱na̱. Ta ta̱yó'o kuu ra ñii ta̱tá'an na u̱xa̱
narey, ta salo'o ki̱vi̱ ka'nda chiño ra, ta ndi'i xa̱'a̱ ra.
12 ”Ta ña u̱xu̱ ndi̱ki̱ tí yi̱yo ní káa, tí xi̱ni ún, ká'a̱n ña xa̱'a̱ u̱xu̱
narey na o̱n ta̱'án kixá'á ka'nda chiño. Ta ki̱vi̱ kixá'á na ka'nda
chiño na, ta kukomí na nda̱yí xí'in kiti̱ tí yi̱yo ní káa ña kuchiño
ka'nda chiño na ñii hora kuiti. 13 Ñii la̱á kuiti kúu ña kóni ndi'i u̱xu̱
narey yó'o kasa ndivi na, chi ñii koo yu'ú ndi'i na ña taxi na nda̱yí
xí'in ndee̱ na nda'a̱ kiti̱ tí yi̱yo ní káa ña kasa ndivi rí ndi'i ña kóni
rí. 14 Ndi'i narey yó'o kani tá'an na xí'in Ndikachi, ta Ndikachi
kundeé rí no̱o̱ nayó'o, chi Ndikachi kúu ña ká'a̱n xa̱'a̱ Jesucristo,
Ta̱a ta̱Ká'no ní ka̱ no̱o̱ ndi'i naná'no, ta kúu ra ta̱Rey ká'no ní ka̱,
ta̱a ta̱ xá'nda chiño no̱o̱ ndi'i narey ñoyívi no̱o̱ ño'o̱. Ta ni̱vi na yóo
xí'in ra kúu na na̱ka̱xin mi̱i̱ ra, ta ka̱na ra na ña kundiko̱n na ra.
Ta ni̱vi yó'o nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n sandakoo na yichi̱ ra —káchí ñaángel
xí'in i̱.

15 Ta nika'an ka ñaángel xí'in i, káchí ña saá:
—Ta takuií yuta tá xini ún noo yóo ñáña'a ñá on vá'a, takuií yuta yó'o kúu ña ká'an xa'a kua'a ní ñoo válí xí'in ñoo ná'no, ta ká'an ña xa'a kua'a ní noo nivi, xí'in kua'a ní noo to'on ña ká'an na. 16 Ta ña uxu ndiki ña xini ún ña kúu ña ká'an xa'a uxu narey, ñii kivi ña vaxi narey yó'o kusaa ini na koni na ñáña'a on vá'a yó'o. Ta ñii ki'va saá kusaa ini kiti tí yiyo ní káa koni rí ñáña'a yó'o. Ta saá narey xí'in tíkiti yó'o kindaa na ndi'i ña kómí ñá, ta sandakoo yálá na ñá, ta kaxi na koñu ñá. Ta koñu ñá ña ndoo ndaa noo yiki ñá, ka'mi na ña xí'in ño'o xíxi. 17 Saá ke'é na xí'in ñáña'a ñá on vá'a yó'o, chi Ndios chikaa ra ini na ña kasa ndivi na ña chitóni ra. Ta ña chitóni Ndios kúu ña koo yu'ú narey ña taxi na ndayí nda'a tíkiti tí yiyo ní káa ña ka'nda chiño rí. Saá koo ña anda kundivi ndi'i to'on ña nika'an Ndios xa'a kiti yó'o. 18 Ta ñáña'a ñá on vá'a ñá xini ún, kúu ñá kóni kachí xa'a ñoo ká'no ní ña kúu ña xá'nda chiño noo ndi'i narey ñoyívi noo ño'o —káchí ñaángel xí'in i.

To'on yó'o ndáto'on ña ndasaá ndi'i xa'a ñoo Babilonia

18 Ta ndi'i niya'a ñayó'o, ta saá xini i inka ñaángel ña vaxi noo ñoyívi nino. Ta ká'no ní ndayí kómí ña, ta ndeé ní náye'e ña, ta ndi'i ñoyívi noo ño'o ndeé ní náye'e ña xí'in ña yé'e ñaángel yó'o. 2 Ta xí'in ndi'i ndee ña nika'an ña, káchí ña saá:
—¡Xa nakava ñoo ká'no Babilonia, ta ndi'i xa'a ña! Ta vitin nduu ña ndasaá kuiti ñoo noo táku níma ndiva'a ta nduu ña ve'e noo nákutá'an ndi'i saá noo níma ndiva'a. Ta nduu ña ndasaá kuiti taka ndi'i kiti tí kini tí ndáchí, ta tí kini ní kúu tí ndáchí yó'o, chi xáxi rí ndasaá kuiti ña kini án ña tá'yí. 3 Ta ndi'i saá nivi na táku ndi'i ñoo ñoyívi noo ño'o, ndatán yóo nivi na xa xí'i ní nduta vino ta saxíini rá na, saá yóo nayó'o. Chi nduta vino tá xí'i nivi yó'o kúu ña ká'an xa'a ndi'i noo ña on vá'a ña kúsii ini nivi ké'é na. Chi nañoo Babilonia chu'u na nivi ña nataxi xí'in mii na nda'a ña on vá'a. Ta ndi'i narey ñoyívi kisa ndivi na ndi'i saá noo ña on vá'a, ñii ki'va ndatán yóo ña on vá'a ke'é mii nañoo yó'o. Ta nivi na síkó ñakía'vi nduukuíká ní ka na xa'a ña ví'í ní sata nañoo yó'o, saá chi nivi nañoo yó'o nda lo'o on vása ní-sandakoo na sáta na ndi'i saá noo ña livi ña kúu ña yá'ví ní, ña kúu ña kúsii ní ini mii na —káchí ñaángel xí'in i xa'a nañoo Babilonia.
4 Ta saá xini so'o i inka to'on ña kixi ñoyívi nino, ta káchí ña saá:
—Ndó'ó, nañoo mii i, xíni ñó'ó kee ndó ko'on xíká ndó noo ñoo ká'no ña on vá'a yó'o xa'a ña on ke'é ndó ña on vá'a ndatán yóo ña on vá'a ke'é nivi ñoo yó'o. Ta xíni ñó'ó kee ndó ñoo yó'o

xa̱'a̱ ña o̱n xo̱'vi̱ ndó, nda̱tán kini ní xo̱'vi̱ nañoo yó'o xa̱'a̱ ña o̱n
vá'a ke̱'é na. 5 Saá chi ña o̱n vá'a ke̱'é na ñoo ká'no yó'o, kua̱'a̱ ní
kini xa̱'no ña, ta̱nda̱ ñoyívi ni̱no ni̱xaa̱ ña. Ta Ndios o̱n nandoso
ra xa̱'a̱ ndi'i ña o̱n vá'a ke̱'é nayó'o. 6 Ta vitin va̱'a ná saxo̱'vi̱
Ndios nañoo yó'o xa̱'a̱ ndi'i ña o̱n vá'a ke̱'é na xí'in kua̱'a̱ ní ni̱vi.
Nda̱tán yóo ña o̱n vá'a ke̱'é na, ta Ndios ná cha'vi ra na a̱nda̱ o̱vi̱
yichi̱ xa̱'a̱ ñii ñii ña o̱n vá'a yó'o. Xa xó'vi̱ kua̱'a̱ ní ni̱vi xa̱'a̱ ña o̱n
vá'a ke̱'é nañoo yó'o. Ta xa̱'a̱ ñayó'o, ná taxi Ndios ña xo̱'vi̱ mi̱i
nañoo yó'o a̱nda̱ o̱vi̱ yichi̱ xa̱'a̱ ñii ñii ña xó'vi̱ ni̱vi xa̱'a̱ na. 7 Saá
chi ni̱vi na o̱n vá'a ñoo yó'o, ña̱'a ní ni̱xi̱yo ini na, chi xi̱komí na
ndi'i no̱o̱ ñakuíká ña livi ña káchí ini mi̱i na. Ta vitin va̱'a ná taxi
Ndios ña ndeé ní yo̱'vi̱ xo̱'vi̱ na. Saá chi nañoo o̱n vá'a yó'o, ña̱'a ní
ini na, ta ndasaá kuiti ki̱sa ká'no xí'in mi̱i na, ta xáni ini na, káchí
na saá: "Mi̱i yó kúu naná'no na xá'nda chiño no̱o̱ ndi'i ni̱vi. Ta o̱n
vása yóo yó nda̱tán yóo ñii ña'a̱ ndá'ví ñá ni̱xi'i̱ yi̱i, chi nda̱ ñii ki̱vi̱
o̱n kóo ñayo̱'vi̱ xo̱'vi̱ yó, ni nda̱ lo'o o̱n kóo ña kuchuchú ini yó",
saá xáni ini na ñoo ká'no o̱n vá'a yó'o. 8 Ta saá ni, ñii ki̱vi̱ ña va̱xi
nakutá'an ndi'i ña kini ní xo̱'vi̱ nañoo yó'o, ta kixaa̱ ña kuaku na,
kixaa̱ so̱ko kundo'o na, ta kixaa̱ ndee̱ ña xá'ni ni̱vi, ta ko̱ko̱ na xí'in
ño'o̱ ña xíxi̱, ta saá kivi̱ nayó'o. Saá kundo'o na, chi ta̱a ta̱ndeé kúu
Ndios, ta̱a ta̱ xá'nda chiño no̱o̱ yó kúu ra, ta Ndios kasa nani ra
xa̱'a̱ kua̱chi nañoo o̱n vá'a yó'o, ta saxo̱'vi̱ ní ra na —káchí to̱'on
ki̱xi ñoyívi ni̱no xi̱ni̱ so̱'o i̱.
9 Ta narey ñoyívi no̱o̱ ño'o̱, na kúu na ñii káchí ki̱sa ndivi ña o̱n
vá'a xí'in ni̱vi nañoo yó'o, ta va̱'a ní xi̱taku̱ na xí'in ndi'i ñakuíká
xi̱komí ñoo yó'o, narey yó'o kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na
xa̱'a̱ ña ndi'i xa̱'a̱ ñoo yó'o. Saá chi koto na ndasaá ví'í ka̱ síkón
kua̱'a̱n ndaa ñi̱'ma̱ ña kée no̱o̱ ño'o̱ xíxi̱ ki̱vi̱ ko̱ko̱ ñoo yó'o. 10 Ta
narey yó'o xíká va̱'a nakuita na no̱o̱ yóo ñoo yó'o, saá chi kuyi̱'ví
ní na ki̱vi̱ koto na ña yo̱'vi̱ ní xo̱'vi̱ ña, ta ka̱'a̱n na, kachí na saá:
—¡Ay! ¡Ay! ¡Ndá'ví ní yó'ó ñoo ká'no Babilonia! ¡Ñoo ndeé
ní, ta ñoo ká'no ní xi̱kuu ún! ¡Ta ñii kama kuiti ki̱xi ña yo̱'vi̱ ní
xo̱'vi̱ ún! —saá ka̱'a̱n narey ñoyívi ki̱vi̱ va̱xi.
11 Ta saá ndi'i ni̱vi ñoyívi na kúu na síkó ñakía'vi, kuchuchú ní
ini na, ta kuaku ní na, chi ndi̱'i xa̱'a̱ ñoo yó'o. Saá chi o̱n kóo ka̱
ni̱vi na sata no̱o̱ na. 12 O̱n kóo ka̱ ni̱vi na sata ña kúu oro, ña kúu
plata, ni o̱n sata ka̱ na kua̱'a̱ ní yu̱u̱ ña livi, ña náye'e, ña yá'ví ní.
Ni o̱n kóo ka̱ ni̱vi na sata tiko̱to̱ va̱'a ña yá'ví ní ña kúu lino án
seda. Ta o̱n kóo ka̱ ni̱vi na sata tiko̱to̱ va̱'a ña kúu ña ndí'í to̱ón án
ña kuá'á. Ni o̱n kóo ka̱ ni̱vi na sata tón vi̱ti̱ va̱'a tón támi ní xá'an,
ni o̱n kóo ka̱ ni̱vi na sata inka̱ ñakuíká ña kúu ña na̱ní marfil, xí'in
inka̱ ña kúu mármol. Ni o̱n kóo ni̱vi na sata ka̱a ña kúu hierro,
án inka̱ ka̱a ña kúu bronce. 13 Ni o̱n kóo ka̱ ni̱vi na sata kua̱'a̱ ní

canela, xí'in kua̱'a̱ ní yu̱ku̱ ña yá'ví ña támi ní xá'an. Ta o̱n kóo ka̱ ni̱vi na sata xuxa va̱'a, ni na sata nduta̱ tá támi ní xá'an, tá na̱ní mirra xí'in olíbano. Ni o̱n kóo ka̱ ni̱vi na sata nduta̱ vino, ni aceite, ni trigo, ni harina va̱'a. Ni o̱n kóo ka̱ ni̱vi na sata kiti̱ tí kúu si̱ndi̱ki̱, ni tíndikachi, ni tíkuáyí, ni o̱n kóo ka̱ ni̱vi na sata tón carreta. Ni o̱n kóo ka̱ ni̱vi na sata inka̱ ni̱vi ña kasa chiño na no̱o̱ nayó'o. 14 Ta xa̱'a̱ ñayó'o, ndi'i ni̱vi ñoyívi na síkó ñakía'vi, ka̱'a̱n na xí'in ñoo Babilonia, kachí na saá:

—Ñoo Babilonia, o̱n kóo ka̱ ñakuíká ña kua̱'a̱ ní xi̱komí ún. Ndi'i ñava̱'a ña livi ña xi̱kusii̱ ní ini mii̱ ún xi̱ni ún, o̱n kóo ka̱ ña. Saá chi ndi̱'i xa̱'a̱ ñakuíká yó'o no̱o̱ ún, nda̱ ñii ka̱ ki̱vi̱ o̱n kukomí ka̱ ún ñakuíká yó'o —saá ka̱'a̱n ni̱vi na síkó ñakía'vi xí'in ñoo Babilonia ki̱vi̱ ña va̱xi.

15 Ta ni̱vi na síkó ñakía'vi yó'o, na xa ndu̱kuíká ní kúu na, chi ni̱si̱kó na ndi'i no̱o̱ ñakía'vi nda'a̱ ni̱vi nañoo Babilonia, ta nayó'o kuyi̱'ví ní na ki̱vi̱ koto na ña yo̱'vi̱ ní xo̱'vi̱ ñoo yó'o. Ta saá nakuita xíká na, ta kuaku na, ta chuchú ní ka̱'a̱n na, 16 kachí na saá:

—¡Ay! ¡Ay! ¡Ndá'ví ní yó'ó ñoo ká'no Babilonia! Va̱'a ní livi xi̱ndixin ún tiko̱to̱ yá'ví ní ña kúu lino, ña kúu tiko̱to̱ kuá'á án tiko̱to̱ ndí'í to̱ón. Ta sa̱ta̱ tiko̱to̱ yó'o xi̱ndo̱o ndaa kua̱'a̱ ní oro xí'in kua̱'a̱ ní yu̱u̱ yé'e ña livi ní, ta yá'ví ní. 17 ¡Ta ñii kama kuiti ndi̱'i xa̱'a̱ ndi'i ñakuíká ún! —saá ka̱'a̱n na síkó ñakía'vi xí'in ñoo Babilonia ki̱vi̱ va̱xi.

Ta saá ndi'i naná'no na kúu na xá'nda chiño no̱o̱ na káva tón barco, ta xí'in ndi'i ni̱vi na ñó'o kua̱'a̱n ini tón barco, xí'in ndi'i ni̱vi na kísa chiño ini tón barco, xí'in ndi'i ni̱vi na xíni̱ ñó'ó tón barco ña ndíso nó ña síkó na, ndi'i ni̱vi yó'o nakuita xíká ndi'i na no̱o̱ yóo ñoo Babilonia. 18 Ki̱vi̱ koto na ndasaá kua̱'a̱n ndaa ñi̱'ma̱ ña kée no̱o̱ xíxi̱ ño'o̱ ña xá'mi ñoo yó'o, ta ka̱'a̱n na xí'in ndi'i ndee̱ na, kachí na saá:

—O̱n vása ní-xiyo inka̱ ñoo nda̱tán ni̱xi̱yo ñoo ká'no yó'o —kachí na.

19 Ta chiso na yaa̱ si̱ni̱ na, chi kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na, ta chuchú ní ka̱'a̱n na, kachí na saá:

—¡Ay! ¡Ay! ¡Ndá'ví ní ún ñoo ká'no Babilonia, xí'in ndi'i ñakuíká ún! Chi ki̱sa kuíká ní ún ndi'i ni̱vi na kómí tón barco xí'in ndi'i ni̱vi na ni̱si̱kó ñakía'vi ña ndíso tón barco, tón xíka no̱o̱ takuií mi̱ni. ¡Ta ñii kama kuiti ki̱xi ña ndi̱'i xa̱'a̱ ún! —kachí ni̱vi yó'o xí'in ñoo ká'no Babilonia ñii ki̱vi̱ ña va̱xi.

20 Ta saá xi̱ni̱ so̱'o i̱ to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ñii ñaángel, káchí ña saá:

—Ta vitin ndó'ó na ndóo ñoyívi ni̱no no̱o̱ yóo Ndios, ¡ná kusii̱ ní ini ndó! Ta ndó'ó naapóstol, na xi̱kuu na ti̱'ví Ndios ki̱sa ndivi chiño ra, ta ndó'ó naprofeta, na ni̱ka̱'a̱n ndoso to̱'on Ndios, ta ndi'i

inka ndó'ó na kúu nayii chi ndíkon ndó Ndios, ¡vaʼa ná kusii ní ini
ndiʼi ndó!, chi Ndios kisa ndivi ra ñandaa xaʼa ndó. Saá chi kisa
nani ra xaʼa ña on vá'a keʼé nivi na ñoo ká'no yó'o xí'in ndó, ta
saxoʼvi ra na xaʼa ña on vá'a yó'o —káchí ñaángel.
21 Ta saá ñii ñaángel ña kómí ndee ká'no ní tiin ña ñii yuu ká'no
ña veé ní, ña káa ndatán yóo yuu ña xíni ñó'ó nivi noo ndikó na
trigo, saá káa ña. Ta ndaníʼi ña yuu yó'o, ta sakana ña yuu yó'o ini
takuií mini, ta nikaʼan ñaángel, káchí ña saá:
—Ndatán ndeé ní sakana i yuu yó'o ini takuií, saá koo ña ndeé
ní sakana Ndios yó'ó ñoo Babilonia, ta on kóo ka ún nda ñii kivi
ñoyívi. 22 Ta nda ñii kivi on kóo ka ña xíta nivi yaa sii ña koni soʼo
nivi na xíka yichi ún, chi on kóo ka nivi na sáká'a arpa, ni nivi na
tívi tilalí, ni nivi na tívi trompeta. Ta ndiʼi saá xiiña ún, on kóo ka
nda ñii nivi na kísa chiño ndiʼi saá noo chiño, ni on kóo ka ña koni
soʼo nivi ña níʼi ní yuu ña ndíko trigo. 23 Ni on kóo ka ña náyeʼe
tóon, ni on kóo ka vikoo tondaʼa ña sakusii ini nivi. Saá kundoʼo
yó'ó ñoo Babilonia xaʼa ña on vá'a keʼé ún. Nivi na síkó ñakía'vi ña
xikomí ún xikuu na naná'no ní ka, ta ñaʼa ní nixiyo ini na. Ta yó'ó
ñoo ká'no Babilonia nakuati tásín ún xaʼa nivi na ndóo ndiʼi saá
xiiña ñoyívi noo ñoʼo, ta xí'in ñayó'o sandá'ví ún na.
24 Ta yó'ó ñoo ká'no Babilonia kúu ña ndíso kuachi, chi xaʼni ún
ta xata ún nii naprofeta. Ta ñii kiʼva saá keʼé ún xí'in kuaʼa ní nivi
na kúu nayii xaʼa ña ndíkon na Ndios. Ta xata ún kuaʼa ní nii inka
nivi, chi ndíso ún kuachi xaʼa ña xaʼni ún nivi ndiʼi saá xiiña ñoyívi
noo ñoʼo —káchí ñaángel xí'in ñoo Babilonia.

Toʼon yóʼo káʼan ña xaʼa ña kísa ká'no na Ndios ñoyívi nino

19 Ta ndiʼi niya'a ñayó'o, ta saá xini soʼo i kuaʼa ní nivi, ká'an
na xí'in ndiʼi ndee na, ta káchí na saá:
¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios![a]
¡Ndios kúu taa tandeé ní, taa ta sakaku mii yó!
Ndiʼi ñavaʼa ná'no ña livi ní ña yéʼe yóo ña xí'in Ndios.
2 Chi xí'in ñandaa ndixa Ndios kísa nani ra xaʼa kuachi.
Xa kisa nani ra xaʼa kuachi na ñoo ká'no na kéʼé kuaʼa ní ña
on vá'a.
Chi nañoo yóʼo chuʼu na inka nivi ña keʼé na kuaʼa ní noo ña
on vá'a ñii kiʼva ndatán keʼé mii na,
ta xí'in ña on vá'a keʼé na ñoo ká'no yóʼo, kisa kini na ndiʼi
saá xiiña ñoyívi noo ñoʼo.
Ta nañoo yóʼo xaʼni na kuaʼa ní nivi na kándixa Ndios.

---

[a] **19:1** Toʼon hebreo "aleluya" kóni kachí ña: Ná kasa ká'no yó Ndios.

Ta xa̱'a̱ ña o̱n vá'a yó'o, ká'a̱n Ndios ndí xíni̱ ñó'ó xo̱'vi̱ ní na,
káchí kua̱'a̱ ní to̱'on ña xi̱ni̱ so̱'o i̱.
3 Ta tuku xi̱ni̱ so̱'o i̱ to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n kua̱'a̱ ní ni̱vi na ndóo
ñoyívi ni̱no, ta káchí na saá:
¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios!
Saá chi ñi̱'ma̱ ña va̱xi kana no̱o̱ xíxi̱ ñoo ká'no o̱n vá'a yó'o,
ndi'i saá ki̱vi̱ ndáa ñi̱'ma̱ yó'o ñoyívi ni̱no, ta nda̱ lo'o o̱n
vása nda̱'va̱ ña,
káchí kua̱'a̱ ní to̱'on ña xi̱ni̱ so̱'o i̱.
4 Ta na o̱ko̱ ko̱mi̱ ta̱a na kúu naxi̱kua̱'a̱ ná'no, xí'in ko̱mi̱ ñatáku̱,
na kúu na ndóo yatin no̱o̱ yóo Ndios, xi̱kuxítí ndi'i na nda̱ ni̱to̱nda̱a
ta̱'ya̱ na nda̱ no̱o̱ ño'o̱, ta ki̱sa to̱'ó na Ndios, ta̱a ta̱ yóo táyi̱ yi̱i̱ tón
to̱'ó ká'no. Ta ni̱ka̱'a̱n na, káchí na saá:
—¡Saá ná koo ña! ¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios! —káchí na.
5 Ta xi̱ni̱ so̱'o i̱ to̱'on ña ki̱xi yatin no̱o̱ yóo táyi̱ yi̱i̱ tón to̱'ó ká'no,
ta ni̱ka̱'a̱n ña, káchí ña saá:
¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó!
¡Ndi'i ndó'ó na kísa chiño no̱o̱ ra,
án nakuálí kúu ndó, án naná'no kúu ndó,
ndi'i ndó'ó na kísa to̱'ó Ndios,
ná kasa ká'no ní ndó ra!
káchí to̱'on ña xi̱ni̱ so̱'o i̱.
6 Ta saá xi̱ni̱ so̱'o i̱ ña síso̱, nda̱tán yóo ta̱chi̱ to̱'on kua̱'a̱ ní ni̱vi
ká'a̱n na, ta nda̱tán yóo ña síso̱ káyi ní'i̱ kóyo kua̱'a̱ ní takuií námi
síkón ní, ta nda̱tán yóo ña ndeé ní ní'i̱ ndá'yi sa̱vi̱, saá yóo to̱'on ña
xi̱ni̱ so̱'o i̱, ta káchí na saá:
¡Ndi'i yó, ná kasa ká'no yó Ndios!
¡Chi vitin xa ki̱xá'á xá'nda chiño Ndios,
Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ ndi'i ña yóo ñoyívi kúu ra, Ta̱a ta̱ kómí
ndi'i ndee̱ ká'no kúu ra!
7 ¡Ná kusii̱ ní ini yó, ta ná kutú ñasii̱ ini yó!
¡Ná chinóo síkón yó ñato̱'ó Ndios!
Saá chi xa ni̱to̱nda̱a ki̱vi̱ ña ki̱xá'á viko̱ ña tonda̱'a̱ Ndikachi.[a]
Xa yóo ti'va ña'a̱ ñá tonda̱'a̱ xí'in Ndikachi, ta ndáti ñá ña
kixa̱a̱ yii̱ ñá ña naki'in ra ñá.[b]
8 Ta ña'a̱ ñá tonda̱'a̱ yó'o xa na̱ki'in ñá nda̱yí ña kundixin ñá
tiko̱to̱ yaa va̱'a, ña kúu ñalino, ña kúu ñandii ña
náye'e táxa,
(chi ñalino yaa yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ ñava̱'a ña kúu ñanda̱a̱ ndino'o
ke̱'é ni̱vi na ndíko̱n Jesucristo), káchí to̱'on ña xi̱ni̱ so̱'o i̱.

---

[a] **19:7** Ndikachi yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ Jesucristo.
[b] **19:7** Ña'a̱ yó'o ñá tonda̱'a̱ xí'in Ndikachi kóni
kachí ñá xa̱'a̱ ndi'i ni̱vi na kándixa Jesucristo.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ vikọ ña tondạ'ạ Ndikachi

9 Ta saá ñii ñaángel nịkạ'ạn ña xí'in ị, káchí ña saá:
—Vitin taa ún tọ'on yó'o, ña káchí saá: "Nákaạ ñasịị ini nịvi na kúu na kạna Ndios kixi na vikọ tondạ'ạ Ndikachi" —káchí ñaángel xí'in ị.
Ta tuku nịkạ'ạn ñaángel xí'in ị, káchí ña saá:
—Ndi'i tọ'on ña nịkạ'ạn ị xí'in ún kúu tọ'on ña ndạạ ña kịxi nọọ Ndios —káchí ñaángel xí'in ị.
10 Ta yị'ị xịkuxítí ị nọọ ñaángel ña kasa tọ'ó ị ña, ta kama nịkạ'ạn ñaángel yó'o xí'in ị:
—Ọn ke'é ún saá, ọn kuxítí ún nọọ ị. Saá chi ndạtán yóo mịi ún xí'in nañani ún na ndíkọn Jesucristo, saá yóo yị'ị, chi ndi'i yó kísa chiño yó nọọ Ndios, ta kándixa yó tọ'on ña ndạạ ña nịkạ'ạn Jesucristo, ta ọn sandakoo yó kándixa yó tọ'on ra. Ta saá ọn vá'a kuxítí ún nọọ ị, chi xíni ñó'ó ndasaá Ndios kuiti kasa ká'no yó. Chi tọ'on ña sạná'a Jesucristo ñii kúu ña xí'in tọ'on ña nịkạ'ạn naprofeta xịnạ'á, saá chi ndi'i tọ'on yó'o kạku ña nọọ Nímạ Ndios —káchí ñaángel xí'in ị.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ tạa tạ yóso kuáyí tí yaa

11 Ta saá xịni ị ñoyívi nịno nạnọnạ ña, ta yó'o xịni ị ñii kuáyí, tí yaa kúu rí. Ta tạa tạ yóso rí nạní ra tạNdạạ, tạa tạ ọn vása sándakoo yichị Ndios. Xí'in ñandạạ xá'nda chiño ra, ta xí'in ñandạạ káni tá'an ra xí'in ña ọn vá'a. 12 Ta nduchụ nọọ ra yé'e ní ña, ndạtán yé'e ño'ọ ña xíxị, saá yé'e nduchụ nọọ ra. Ta nándoso kuạ'ạ ní corona sịnị ra. Ta tạ'yạ ra nịkạ'yị ñii kịvị ra ña ọn vása kúchiño kundạạ ini nịvi, ta ndasaá kuiti mịi ra xíni ra yukíạ kóni kachí kịvị yó'o. 13 Ta tikọtọ ña ndíxin ra ñii ndạxịn ndi'i ña xí'in nịị kuá'á. Ta inkạ kịvị tạyó'o kúu "Tọ'on Ndios." 14 Ta natropa na vạxi xí'in ra, na kẹe ñoyívi nịno, ñii ñii nayó'o kómí na tíkuáyí yaa yóso na. Ndíxin na tikọtọ vạ'a ña kúu lino ña yaa ní, ta ndii ní ña. 15 Ta yu'ụ tạa tạ nạní Tọ'on Ndios kẹta ñii espada ña sịịn ní, ta xí'in espada yó'o kúchiño ra satakué'ẹ ra nịvi na kịxi ndi'i ñoo, na kúu na ọn xịin kandixa ña'á. Ta ndạkú ní ka'nda chiño ra nọọ ndi'i nayó'o, chi ní'i ra ñii kạa ndạtán yóo yitọn kánị, ta xí'in kạa yó'o kúchiño sandi'i ra xạ'ạ nịvi na sáạ ini xíni ña'á. Ndạtán ké'é nịvi na kó'ni tíuva xí'in ña xíndọsọ na rí ña táva na ndutạ rí ña nduu rá vino, saá ke'é ra xí'in nịvi na ọn vá'a yó'o. Chi ña xíndọsọ ra tíuva yó'o ká'ạn ña xạ'ạ ña yọ'vị ní xọ'vị nịvi yó'o chi ndixa sáạ ní ini Ndios xíni ra ña ọn vá'a kẹ'é na, ta Ndios kúu Tạa tạ kómí ndi'i ndeẹ ká'no. 16 Ta tạa tạká'no tạ yóso kuáyí yaa, ndíxin ra

tikoto ká'no káni, tanda sikon ra tanda noo si'in ra nika'yi kivi ra, ña káchí saá: “TaRey ká'no noo ndi'i narey. Taa taKá'no noo ndi'i naná'no”, káchí kivi ña nika'yi noo tikoto ra.
17 Ta saá xini i ñii ñaángel ñíndichi ña xíndoso ña noo ño'o
ká'no ña yé'e ndiví, ta xí'in ndi'i ndee, ñaángel yó'o kana ña tioko
chée, tasin yá'á, xí'ñá, xí'in ndi'i saá inka noo kiti tí ndáchí noo
síkón, tí xáxi koñu kúu rí, ta káchí ñaángel xí'in rí saá:
—Na'a ndó, kixi ndó nakutá'an ndó noo kána viko ká'no ña kisa
ndivi Ndios xa'a ndó. 18 Kixi ndó ta kaxi ndó koñu narey, kaxi ndó
koñu naná'no noo natropa xí'in koñu inka nataa na kúu na téé ní,
na xa'ni kua'a ní nivi noo nixiyo kuachi. Ta kaxi ndó koñu tíkuáyí
xí'in koñu nataa na xiyoso rí, kaxi ndó koñu ndi'i saá noo nivi, na
kúu naná'no, na kúu nakuálí, na kúu nivi na kómí ndayí nakaxin
chiño ña kasa chiño mii na, ta na kúu namozo na on vása kómí
ndayí sandakoo na ña kísa chiño na noo napatrón na. Na'a ndó
kaxi ndó koñu ndi'i nayó'o —káchí ñaángel xí'in kiti tí ndáchí.
19 Ta saá xini tuku i kiti tí yiyo ní káa, xí'in narey na xá'nda
chiño noo nivi ñoyívi, xí'in natropa na ndíkon sata nayó'o,
nakutá'an na ta nakoo yu'ú ndi'i na ña kani tá'an na xí'in taa
taká'no ta yóso kuáyí yaa, ta kani tá'an na xí'in natropa na ndíkon
sata tayó'o. 20 Ta saá taa taká'no ta yóso kuáyí yaa xí'in natropa ra
tiin na tíkiti tí yiyo ní káa, ta tiin na taprofeta vatá, taa ta sandá'ví
nivi xí'in ña ke'é ra kua'a ní ñaná'no ña naka'nda ní ini nivi xini
na. Chi nivi yó'o taxi na ña nika'yi sello tíkiti ta'ya na, ta kisa
ká'no na na'ná tíkiti tí yiyo ní káa yó'o. Ta saá xini i ndasaá taa
taká'no ta yóso kuáyí yaa sakana ra taprofeta vatá yó'o xí'in kiti tí
yiyo ní káa, ta nakoyo táku taprofeta vatá xí'in kiti yó'o noo ndíka
ní noo xíxi ño'o xí'in ño'o ká'ndi ña naní azufre. 21 Ta ndi'i inka
nivi na ndíkon sata taprofeta vatá xí'in kiti tí yiyo ní káa, nixi'i
ndi'i na xí'in espada siin ña keta yu'u taa ta yóso kuáyí yaa, ta
ndi'i kiti tí ndáchí kixaa rí kaxi rí koñu na nixi'i. Ta ndi'i kiti yó'o
xaxi ná'ná rí koñu nivi nixi'i, nda ni-nani ka tixin rí kutú ña.

Toon yó'o ká'an ña xa'a mil kuiya ña ka'nda chiño Jesucristo

20 Ta saá xini i ñii ñaángel, vaxi noo ña ñoyívi nino, ta ní'i ña
llave ña nakoná ña yé'é yavi kónó ní, ta ní'i ña ñii cadena
kaa ña ká'no. 2 Ta ñaángel yó'o tiin ña tíkiti tí kúu koo na'á, ta
tí kúu tíkoo yatá, ta kúu rí níma ndiva'a ká'no noo ndi'i níma
ndiva'a, ta Satanás kúu kivi ñaníma ndiva'a ká'no yó'o. Ta ñaángel
ña ní'i cadena kaa, katón ñaníma ndiva'a ká'no yó'o ña kuno'ni
ñaníma yó'o ñii mil kuiya. 3 Tá ndi'i katón ñaángel ñaníma ndiva'a
ká'no, ta sakana táku ña'á ña ini yavi ká'no ña kónó ní, ta nakasi

kútu̱ ña yé'é yavi̱ yó'o, ta chi̱nóo ña sello sa̱ta̱ yé'é yó'o, ña nda̱ ñii
ni̱vi o̱n kuchiño na nakoná na ña. Ta saá ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no o̱n
kuchiño ka̱ ña sandá'ví ña ni̱vi ñoyívi no̱o̱ ño'o̱, nda̱ ndi'i ya'a ñii
mil kui̱ya̱. Nda̱ saá Ndios taxi ra ña sa̱ña̱ ñandiva̱'a ká'no yó'o ta
ndá salo'o kuiti ko̱'o̱n ndíka̱ ña.
4 Ta saá xi̱ni i̱ kua̱'a̱ ní táyi̱ tón to̱'ó ná'no no̱o̱ ndóo ndi'i ni̱vi na
kómí nda̱yí kasa nani na xa̱'a̱ kua̱chi. Ta xi̱ni i̱ níma̱ ni̱vi na kúu na
ni̱xi'i̱ ña ka̱ndoso na si̱ko̱n na, chi xi̱kuu na ni̱vi na kándixa to̱'on
Ndios ta ni̱ka̱'a̱n na ñanda̱a̱ xa̱'a̱ Jesucristo xí'in ni̱vi. Ta nayó'o o̱n
vása ní-kisa ká'no na kiti̱ tí yi̱yo ní káa, ni o̱n vása ní-kisa ká'no na
na̱'ná rí, ni o̱n vása ní-taxi na ña ka̱'yi̱ sello rí ta̱'ya̱ na, án nda'a̱
na. Níma̱ ndi'i ni̱vi na ni̱xi'i̱ yó'o kúu ña xi̱ni i̱, ta saá na̱taku̱ na
ta ki̱xá'á na xá'nda chiño na xí'in Jesucristo. Saá xa̱'nda chiño na
xí'in ra ñii mil kui̱ya̱. 5 Ta ña na̱taku̱ ni̱vi na ni̱xi'i̱ yó'o na̱ní ña "ña
no̱ó na̱taku̱ na ni̱xi'i̱." Ta inka̱ ni̱vi na kúu na xa ni̱xi'i̱ o̱n vása
ní-nataku̱ ya̱chi̱ na, ta̱nda̱ ndi̱'i ni̱ya'a ñii mil kui̱ya̱ yó'o, a̱nda̱ saá
na̱taku̱ na. 6 Ni̱vi na kúu nano̱ó na̱taku̱, nákaa̱ ñasi̱i ní ini na, ta
ni̱vi nayi̱i kúu na. Nayó'o o̱n vása kúchiño kivi̱ na yichi̱ o̱vi̱, chi
ndee̱ ña xá'ni ni̱vi nda̱ lo'o o̱n vása kómí ña nda̱yí no̱o̱ nayó'o. Ta
saá kutaku̱ na ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi, ta nduu na nasu̱tu̱, na kasa
chiño no̱o̱ Ndios ta no̱o̱ Jesucristo, ta ka'nda chiño na xí'in ra ñii
mil kui̱ya̱.
7 Tá ndi̱'i ni̱ya'a mil kui̱ya̱ yó'o, ta ñaángel ña ti'ví Ndios saña
ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no ña kúu Satanás. 8 Ta níma̱ ndiva̱'a yó'o keta
ña ko̱'o̱n ndíka̱ ña xa̱'a̱ ña sandá'ví ña ni̱vi na táku̱ ndi'i saá ñoyívi,
na kúu na sáa̱ ini xíni Ndios, ta kúu na nañoo Gog xí'in nañoo
Magog. ÑaSatanás nakaya ña ndi'i ni̱vi yó'o ña ko̱'o̱n na kani tá'an
xí'in ni̱vi na ndíko̱n Ndios. Kua̱'a̱ ní ni̱vi nakaya ñaSatanás; nda̱tán
kua̱'a̱ ní yo̱tí ña yóo yu'u̱ mi̱ni, saá koo kua̱'a̱ ní ni̱vi na nakutá'an
ña kani tá'an na xí'in ni̱vi na ndíko̱n Ndios. 9 Ni̱vi na ko̱'o̱n kani
tá'an xí'in nañoo Ndios kee na ndi'i saá xiiña no̱o̱ ño'o̱, ta nandika
na ko̱'o̱n na ta xaa̱ na ta kono nduu na ñoo ña kúu ña kí'vi ní ini
Ndios xíni ra. Ta saá Ndios taxi ra ña ko̱yo ño'o̱ xíxi̱ ña kee ñoyívi
ni̱no, ta ka'mi ña ndi'i ni̱vi na sáa̱ ini xíni Ndios, ta ndi'i xa̱'a̱
nayó'o. 10 Ta saá naángel Ndios tiin na ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no, ña
kúu ña sa̱ndá'ví ni̱vi, ta sakana táku̱ na ña no̱o̱ ndíka̱ xíxi̱ ño'o̱ xí'in
ño'o̱ ká'ndi ña na̱ní azufre. Ta mi̱i no̱o̱ xíxi̱ ño'o̱ yó'o kúu no̱o̱ xa
sa̱kana na tíkiti̱ tí yi̱yo ní káa xí'in ta̱profeta vatá ta̱ ki̱sa chiño no̱o̱
rí. Ta saá ndiví ñoó xo̱'vi̱ ní ndi'i nayó'o ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña ndí Ndios kasa nani ra xạ'ạ kuạchi nị̱vi

11 Ta xị̱ni ị̱ ñii táyị̱ yịị̱ tón tọ'ó ká'no, tón yaa kúu nó, ta Ndios
kúu tạa tạ yóo nọọ̱ táyị̱ yó'o. Ta ñoyívi nọọ̱ ño'ọ̱ xí'in ñoyívi
nị̱no kẹẹ ña xíno ña kuạ'ạn xíká ña nọọ̱ Ndios, ta ndạ ñii nị̱vi ọ̱n
kuchiño koto kạ na ña. 12 Ta saá xị̱ni ị̱ ndi'i na nị̱xi'ị̱, na xị̱kuu
naná'no xí'in na xị̱kuu nandá'ví. Ta ndi'i nayó'o yíta na yatin nọọ̱
yóo táyị̱ yịị̱ tón tọ'ó ká'no. Ta saá nạnọ̱nạ kuạ'ạ ní tutu nọọ̱ nị̱kạ'yị̱
ña kẹ'é ndi'i nị̱vi kị̱vị̱ xị̱takụ̱ na ñoyívi. Ta saá nạnọ̱nạ inkạ tutu
nọọ̱ nị̱kạ'yị̱ kị̱vị̱ ndi'i nị̱vi na kutakụ̱ xí'in Ndios ndi'i saá kị̱vị̱ ña
vạxi. Ta saá Ndios kị̱sa nani ra xạ'ạ kuạchi ndi'i nị̱vi na nị̱xi'ị̱. Ñii
kị̱'va ndạtán yóo ña kẹ'é nị̱vi ña nị̱kạ'yị̱ nọọ̱ tutu, saá yóo ña kị̱sa
nani Ndios xạ'ạ na. 13 Ta saá xị̱ni ị̱ takuií mị̱ni nạtaxi rá ndi'i nị̱vi
na nị̱xi'ị̱ ini takuií yó'o, ta kẹẹ nayó'o kuạ'ạn na nọọ̱ yóo Ndios.
Saá tuku xị̱ni ị̱ ndi'i nị̱vi na nị̱xi'ị̱, na kúu na ndóo ñii xiiña nọọ̱
nạní Hades, ta kẹẹ ndi'i nayó'o, ta kuạ'ạn na nọọ̱ yóo Ndios ña
kasa nani ra xạ'ạ kuạchi na. Ta Ndios kị̱sa nani ra xạ'ạ kuạchi
ñii ñii nayó'o, ndạtán yóo ña kẹ'é na. 14–15 Ta saá naángel Ndios
tị̱in na ndeẹ ña xá'ni nị̱vi, ta tị̱in na ña nạní Hades, ta sạkana na
ñayó'o, nạkọ̱yo ña nọọ̱ ndíkạ xíxị̱ ño'ọ̱ ndi'i saá kị̱vị̱. Ta saá tuku
naángel Ndios tị̱in na ndi'i nị̱vi na ọ̱n kọ́ó kị̱vị̱ ní-ka'yị̱ nọọ̱ tutu
nọọ̱ nị̱kạ'yị̱ kị̱vị̱ nị̱vi na kutakụ̱ xí'in Ndios, ta sạkana na nị̱vi yó'o
ña nakọ̱yo na nọọ̱ ndíkạ xíxị̱ ño'ọ̱. Ta ña kundo'o nị̱vi yó'o nạní
"ña kivị̱ na yichị̱ ọ̱vị̱."

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ
ndasaá ndụ̱xạá ñoyívi nị̱no xí'in ñoyívi ño'ọ̱

21 Ta saá xị̱ni ị̱ ndí ndụ̱xạá ñoyívi nị̱no xí'in ñoyívi ño'ọ̱, chi ọ̱n
kọ́ó kạ ñoyívi nị̱no ñanọ́ó, ta ọ̱n kọ́ó kạ ñoyívi ño'ọ̱ ñanọ́ó,
ta saá tuku ọ̱n kọ́ó kạ mị̱ni takuií. 2 Ta saá xị̱ni ị̱ ñoo yịị̱ ña kúu ñoo
Jerusalén ña xạá, vạxi noo ña ñoyívi nị̱no nọọ̱ yóo Ndios. Livi ní
káa ñoo yó'o, ndạtán livi káa ñáña'ạ ñá livi ní tikọ̱tọ̱ ndíxin xạ'ạ
ña tondạ'ạ ñá, saá yóo ñoo, xị̱ni ị̱. 3 Ta saá xị̱nị̱ sọ'o ị̱ tọ'on ña kị̱xi
nọọ̱ yóo táyị̱ yịị̱ tón tọ'ó ká'no ñoyívi nị̱no, ta xí'in ndi'i ndeẹ ña
ká'ạn ña, káchí ña saá:

—Ñoo yó'o kúu ñoo Ndios nọọ̱ ndi'i saá kị̱vị̱ ña vạxi kutakụ̱
ra xí'in nị̱vi na ndíkọ̱n ña'á, ta nị̱vi yó'o kuu na nañoo Ndios. Ta
mị̱i Ndios kuu ra Ndios mị̱i na, ta ndạ ñii kị̱vị̱ ọ̱n sandakoo ra na.
4 Ndios yakón ra ña sanayaa ra ndutạ nduchụ̱ nọọ̱ na xạ'ạ ña xạku
na. Ta ndạ ñii kạ yichị̱ ọ̱n kivị̱ kạ na, ni ọ̱n kóo kạ ña kuchuchú ini
na, ni ọ̱n kóo kạ ña kuaku na xạ'ạ, ni ọ̱n kóo kạ ña kuki'vị̱ kạ yị̱kí
kọñu na, ta ndi'i ña nị̱xọ'vị̱ na tá yạchị̱ ọ̱n kóo kạ ñayó'o.

5 Ta taa ta yóo táyi yii tón to'ó ká'no nika'an ra, káchí ra saá:
—Vitin yi'i ndása xaá i ndi'i ña kuva'a tá yachi.
Ta tuku nika'an ra xí'in i, káchí ra saá:
—Taa ún to'on ña ká'an i xí'in ún chi to'on ña ndaa ña ndixa kúu ña —káchí ra.
6 Ta tuku nika'an ra xí'in i, káchí ra saá:
—Vitin xa kundivi ndi'i chiño ña chitóni i kundivi ñoyívi noo ño'o. Ta yi'i, naní i "Alfa xí'in Omega"[a] chi yi'i kúu tanoó, ta yi'i kúu tasondí'í noo ndi'i ña yóo. Ta ndi'i nivi na yíchi takuií, taxi sii i takuií ko'o na. Ta takuií yó'o kómí rá ndee ña taxi rá kutaku nivi ndi'i saá kivi ña vaxi. 7 Ta ndi'i nivi na kundeé noo ña on vá'a ta on vása ní-sandakoo na yichi i, nayó'o naki'in na ndi'i ñava'a taxi i nda'a na. Ta ndi'i saá kivi ña vaxi yi'i kuu Ndios mii na, ta nayó'o kuu nasa'ya mii i. 8 Ta nivi na sandakoo yichi i chi yí'ví na koto xo'vi na xa'a i, ta nivi na on vása kándixa yi'i, ta nivi na ké'é ndi'i saá noo ña on vá'a ñakini, ta nivi na xá'ni inka nivi, ta ndi'i taa ta kí'vi kuachi xí'in ña'a ñá on siví ñásí'í ra kúu, án ndi'i ña'a ñá kí'vi kuachi xí'in taa ta on siví yii ñá kúu, ta nivi na nákuati tásín xa'a inka nivi, ta nivi na kísa ká'no ñaídolo án ñaimagen ña on siví Ndios ndino'o kúu, ta nivi na ká'an ñavatá, ndi'i nivi yó'o xíni ñó'ó ko'on na koyo na noo ndíka noo xíxi ño'o xí'in ño'o ká'ndi ña naní azufre. Ta ña xo'vi na ñayó'o naní "ña nixi'i na yichi ovi" —káchí Ndios, nika'an ra xí'in i.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñoo Jerusalén ña xaá

9 Ta saá xini i ñii ñatá'an na uxa naángel na xini'i uxa copa noo xiño'o uxa ñayo'vi ní nixo'vi nivi na xitaku tá xa yatin kixaa kivi sondí'í ñoyívi. Ta ñaángel yó'o kixaa ña noo i, ta nika'an ña xí'in i, káchí ña saá:
—Na'a, kixi ún noo i, ta saná'a i yó'ó ñáña'a ñá koo ñásí'í Ndikachi —káchí ñaángel xí'in i.
10 Ta saá kixaa Níma Ndios ta sakundixin níí mii ña yi'i, ta xini'i ña yi'i nixa'an i xí'in ña ñii yuku ká'no ña síkón ní. Ta saná'a ña yi'i ñoo yii ña kúu Jerusalén ña xaá. Ta saá xito i ndí nda ñoyívi nino noo yóo Ndios vaxi noo ñoo yii yó'o ña kixaa ña nda ñoyívi noo ño'o. 11 Ta ñoo yii ká'no yó'o livi ní yé'e táxa ña, chi ña yé'e táxa káku ña noo ña yé'e mii Ndios. Ta ndatán yé'e táxa yuu livi ña yá'ví ní, ña naní jaspe, saá yóo ña. Ta ndatán yóo yuyu yé'e ña táxi koto yó nda inka tá'ví sata ña, saá yóo yuu livi yó'o. 12 Ñii

[a] **21:6** "Alfa" kúu kivi letra ñanoó alfabeto to'on griego, ta "Omega" kúu kivi letra sondí'í alfabeto yó'o.

nama ká'no ní ta síkón ní ña, xino nduu ña ñoo yii yó'o. Ta nama yó'o kómí ña uxu ovi yé'é, ta ñii ñii yé'é ñíndichi ñii ñaángel, ta ñii ñii yé'é nika'yi ña xí'in kivi ñii na uxu ovi taa na xikuu sa'ya taIsrael kuiya xina'á, chi sa'ya ñani síkuá taIsrael yó'o nduu na uxu ovi ti'vi ná'no nivi na kúu nivi nañoo Israel. Ta yé'é ñanoó nika'yi ña xí'in kivi sa'ya taIsrael tanoó, ta yé'é ñaovi nika'yi ña xí'in kivi sa'ya ra taovi, ta saá nixaa nika'yi kivi ndi'i na uxu ovi sa'ya taIsrael noo ña uxu ovi yé'é ña kómí nama ña xino nduu sata ñoo yii ká'no yó'o. 13 Ta uni yé'é xíto ña chí noo kána ño'o, ta inka uni yé'é xíto ña chí norte, ta inka uni yé'é xíto ña chí sur, ta inka uni yé'é xíto ña chí noo kua'an ketá ño'o. 14 Ta uxu ovi xiiña xa'a nama ña xino nduu ñoo yii ñó'o uxu ovi yuu ná'no. Ta ñii ñii ña uxu ovi yuu yó'o nika'yi ña xí'in kivi ñii nataa na xikuu uxu ovi naapóstol na kisa chiño noo Ndikachi. Saá chi yuu ñanoó nika'yi ña xí'in kivi ñii taapóstol, ta yuu ñaovi nika'yi ña xí'in kivi inka taapóstol, ta saá nixaa nika'yi kivi ndi'i na uxu ovi naapóstol noo ña uxu ovi yuu ña kúu ña ñó'o xa'a nama yó'o.

15 Ta ñaángel ña nika'an xí'in i ní'i ña ñii ña ndatán káa yiton ndakú, ta nina oro kúu ña. Ta ñaángel xini ñó'ó ña ñayó'o xa'a ña cho'on ki'va ña ndasaá kúu ki'va ña kómí ñoo yii ká'no. Ta choon ki'va ña nama síkón ña xino nduu sata ñoo yó'o, ta choon ki'va ña ndi'i yé'é ña kómí nama yó'o. 16 Ta komi kúu siin ñoo yii ká'no yó'o, ta ñii kúu ki'va ña kómí ñii ñii siin ñoo yó'o. Ñii kúu ki'va ñandíka ña, xí'in ñakáni ña, ta xí'in ñasíkón ña. Ta ñii ñii siin ña, ña kúu ñakáni ña xí'in ñandíka ña, ta xí'in ñasíkón ña, kómí ñii ñii siin yó'o ovi mil ovi ciento kilómetro.[a] 17 Ta saá choon ki'va ñaángel ñandíka noo kuíkon nama ña xino nduu sata ñoo yii yó'o, ta kómí ña ñii ciento ovi siko komi vavi nda'a taa. Chi ñaki'va choon ñaángel yó'o ñii kúu ña xí'in ki'va ña chó'on nivi.

18 Ta nama síkón kuva'a ña xí'in nina yuu livi ña yé'e táxa, ña naní jaspe. Ta mii ñoo yii ká'no kuva'a ña xí'in nina mii oro. Ta ndatán yóo yuyu yé'e ña táxi koto yó nda inka tá'ví sata ña, saá yóo oro yó'o. 19 Ta ña uxu ovi yuu ná'no ña ñó'o xa'a nama ña xino nduu sata ñoo yó'o, kómí ña kua'a ní yuu ña livi ní, ta yá'ví ní. Yuu ká'no ñanoó kómí ña yuu livi ña naní jaspe ña kúu yuu ña yé'e táxa. Yuu ká'no ñaovi kómí ña yuu livi ndí'í, ña naní zafiro. Yuu ká'no ñauni kómí ña yuu livi kuíi ndí'í, ña naní ágata. Yuu ká'no ñakomi kómí ña yuu livi kuíi, ña naní esmeralda. 20 Yuu ká'no ñao'on kómí ña yuu livi yá'á kuá'á ña naní ónice. Yuu ká'no ñaiño kómí ña yuu livi kuá'á ña naní cornalina án rubí. Yuu ká'no ñauxa kómí ña yuu livi kuáán yá'á ña naní crisólito. Yuu ká'no

[a] **21:16** Ovi mil ovi ciento kilómetro kúu uxu ovi mil estadio.

ñaonạ kómí ña yuu livi kuíi kui'ya, ña nạní berilo. Yuu ká'no ñaiin
kómí ña yuu livi kuáán yaa ña nạní topacio. Yuu ká'no ñauxu
kómí ña yuu livi kuíi kuáán ña nạní crisopraso. Yuu ká'no ña uxu
ñii kómí ña yuu livi ndí'í kuá'á, ña nạní jacinto. Yuu ká'no ña uxu
ovi kómí ña yuu livi ndí'í ndino'o, ña nạní amatista. 21 Ta ña uxu
ovi yé'é ña kómí nạmạ ña xino nduu sạtạ ñoo yii, ñii ñii yé'é yó'o
kuvạ'a ña xí'in ñii yuu yaa ña livi ní, ña yá'ví ní, ña nạní perla.
Uxu ovi kúu yé'é, ta uxu ovi kúu perla ná'no yó'o. Ta yichi ká'no
ñoo yó'o, nina ñaoro kúu ña. Ta noo yichi yó'o, ndạtán yóo yuyu
yé'e ña táxi koto yó ndạ inkạ tá'ví sạtạ ña, saá yóo ña.
22 Ta ni-xini i ndạ ñii ve'e ño'o ñoo yii ká'no yó'o, chi ndạtán
yóo ve'e ño'o ñoo yó'o, saá yóo mii Ndios, Tạa tạ kómí ndi'i ndee,
xí'in Ndikachi tí yóo xí'in ra. 23 Ta ñoo yii ká'no yó'o on vása xíni
ñó'ó kạ ña nandíi ño'o yé'e ká'no ña ye'e ndiví, ni on vása xíni
ñó'ó ña ye'e tíyoo noo ñañoó, saá chi mii Ndios xí'in mii Ndikachi
kúu na livi ní ká'no yé'e ñoo yó'o. 24 Ta nivi na kixi ndi'i saá ñoo
ñoyívi na kúu na kándixa Jesucristo, nayó'o kuu na kutaku noo
yé'e yó'o. Ta ndi'i nivi na xikuu narey ná'no na xikomí ndee xí'in
ñakuíká, nayó'o xaạ na taxi na ñavạ'a xikomí na nda'ạ Ndios. 25 Ta
ndi'i saá kivi kuu nóná uxu ovi yé'é ña kómí nạmạ ña xino nduu
sạtạ ñoo yó'o. On nakasi kạ na yé'é yó'o, chi ndạ ñii yichi on kóo
kạ ñoó naa, ndạtán nixiyo ñoyívi yatá. 26 Ta nivi na kixi ndi'i saá
xiiña ñoyívi, na kúu na xikomí ndee ná'no án na nạki'in kuạ'ạ ní
ñato'ó, nayó'o xaạ na ta taxi na ndi'i ndee xí'in ndi'i ñato'ó nda'ạ
Ndios. 27 Ta ndạ ñii ña kúu ñakini, ni ñayạkuạ on kuchiño ki'vi
ña ñoo yii yó'o. Ni ndạ ñii nivi na kúu na ké'é ñakini, ni nivi na
ká'ạn ñavatá, on kuchiño ki'vi na ñoo yii yó'o. Ndasaá kuiti nivi na
nikạ'yi kivi noo tutu ña kómí Ndikachi kúu nivi na kuchiño ki'vi
ñoo yii yó'o, chi noo tutu yó'o yóo kivi ndi'i nivi na kutaku xí'in
Ndios ndi'i saá kivi ña vạxi.

22 Ta saá ñaángel sạná'a ña yi'i ñii yuta xí'in takuií ndii, ta
takuií yó'o kúu tá táxi ndee ña kutaku nivi. Ta ndạtán yóo
ña náye'e táxa yuyu yé'e saá yóo ña náye'e takuií yuta yó'o. Takuií
yó'o kúu tá káku mii noo yóo táyi yii tón to'ó ká'no noo xá'nda
chiño Ndios xí'in Ndikachi, 2 ta xíno takuií yó'o kuạ'ạn rá mạ'ñó
yichi ká'no ña yóo ñoo yii ká'no. Ta ovi tá'ví saá yu'u yuta yó'o
yíta yiton, ta kóon kui'i nda'ạ nó. Ta nivi na kaxi kui'i yó'o kutaku
na ndi'i saá kivi ña vạxi. Ta yiton yó'o táxi nó kóon uxu ovi noo
kui'i nda'ạ nó, chi ñii ñii yoo táxi nó kóon kui'i nda'ạ nó. Ta yuku
nda'ạ yiton yó'o vạ'a sanda'a ña ndi'i noo kue'e nivi na kúu na kixi
ndi'i saá ñoo. 3 Ta ndạ ñii kạ ña kómí chi'ña, on kóo kạ ña ñoo yii
yó'o. Ta táyi tón to'ó ká'no Ndios xí'in Ndikachi kunakaạ nó ñoo
yii yó'o, ta ndi'i nivi na kúu na kísa chiño noo ra, nayó'o kasa

ká'no na ra. [4] Ta ndi'i nivi yó'o ndixa koto na noo ra, ta kaʼyi kivi
ra taʼya ñii ñii na. [5] Ta ñoo yii yó'o nda ñii kivi on kuñoó ka ña, ta
on vása koni ñó'ó ka nivi ño'o vaʼa ña natoon na, ni on koni ñó'ó
ka na ño'o ká'no ña yeʼe ndiví, chi mii Ndios kúu taa ta yeʼe ñoo
yii yó'o. Ta nivi na yóo xí'in Ndios ka'nda chiño na xí'in ra ndi'i
saá kivi ña vaxi.

To'on yó'o ká'an ña xa yatin ní vaxi kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o

[6] Ta saá ñaángel nika'an ña xí'in i, káchí ña saá:
—To'on yó'o kúu ña ndaa ña ndixa. Mii Ndios, taKá'no noo yó,
ta kúu taa ta nika'an ini naprofeta kuiya xina'á, vitin xa ti'ví ra
ñaángel mii ra ña ko'on ña taxi ña kundaa ini nivi na kísa chiño
noo ra xa'a ña kama ní kundivi.
[7] Ta nika'an Jesucristo to'on yó'o:
—¡Koo ti'va ndó! ¡Kama ní xaa i! Ta nákaa ñasii ní ini nivi na
kísa ndivi to'on Ndios ña yóo noo tutu yó'o —káchí ra.
[8] Ta yi'i, taJuan, xini so'o i ta xini i xí'in nduchu noo i ndi'i
ñayó'o ña sanativi Ndios noo i. Tá ndi'i niya'a ña xini so'o i ta xini i
yó'o, ta saá xikuxítí i nda noo ño'o noo ñíndichi ñaángel, ña kúu
ña saná'a ña xini i ta ña xini so'o i, chi kóni i kasa ká'no i ñaángel
yó'o, níkúu. [9] Ta nika'an ñaángel xí'in i, káchí ña saá:
—On keʼé ún saá, on kuxítí ún noo i. Saá chi ndatán yóo mii ún
xí'in nañani ún naprofeta xí'in ndi'i inka nivi na kísa ndivi ña ká'an
to'on ña yóo noo tutu yó'o, saá yóo yi'i. Chi ndi'i yó kísa chiño yó
noo Ndios. Xa'a ñayó'o xíni ñó'ó ndasaá kuiti Ndios kasa ká'no yó
—káchí ñaángel xí'in i.
[10] Ta tuku nika'an ñaángel xí'in i, káchí ña saá:
—On chikaa seʼé ún to'on Ndios ña yóo noo tutu yó'o ña ká'an
xa'a ña kundivi, chi xa yatin ní vaxi kivi ña kundivi ndi'i ñayó'o.
[11] Ta vitin nivi na kéʼé ña on váʼa, ta nayó'o, vaʼa ná kundikon
na keʼé ka na ña on váʼa. Ta nivi na kéʼé ñakini, nayó'o, vaʼa ná
kundikon na keʼé ka na ñakini. Ta nivi na kéʼé ñavaʼa, ta nayó'o,
vaʼa ná kundikon na keʼé ka na ñavaʼa. Ta nivi na nátaxi xí'in mii
ña kasa ndivi na ña kóni Ndios, ta vaʼa nayó'o ná kundikon na
kasa ndivi ka na ndi'i saá ña kóni Ndios —káchí ñaángel xí'in i.
[12] Ta nika'an Jesucristo, káchí ra saá:
—¡Koo ti'va ndó! ¡Kama ní xaa i! Ta xí'in yi'i xaa ya'vi ña
cha'vi i ñii ñii nivi, ndatán yóo ña vaʼa án ña on váʼa keʼé nivi
yó'o. [13] Yi'i nani i "Alfa xí'in Omega", chi yi'i kúu tanoó ta yi'i kúu
tasondí'í noo ndi'i ña yóo ñoyívi. Kivi ñanoó kixá'á ñoyívi, ta yi'i

kúu ta xa táku, tanda kixaa kivi sondí'í ñoyívi, ta táku ka i —káchí Jesucristo.

14 Ta nákaa ñasii ini nivi na kúu na nákata tikoto na ña nduyaa
ní ka ña,[a] chi nayó'o kukomí na ndayí kaxi na kui'i tí kóon nda'a
yiton, ta kui'i yó'o táxi kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi. Nayó'o
kukomí na ndayí ki'vi na yé'é ña kómí namа ña xino nduu sata
ñoo yii ká'no, ta saá kuchiño kutaku na ñoo yii yó'o. 15 Ta nivi na
kundoo ke'e sata namа ña xino nduu ñoo yii, kúu nivi na ké'é ña
on vá'a ñakini, xí'in nivi na kúu na nákuati tásín, ta nataa na kí'vi
kuachi xí'in náña'a ná on siví násí'í na kúu, án náña'a ná kí'vi
kuachi xí'in nataa na on siví yii ná kúu, ndi'i nivi na xá'ni inka
nivi, ta nivi na kísa ká'no ña kúu ídolo án ña kúu imagen ña on siví
Ndios ndino'o kúu, xí'in nivi na kúsii ní ini ká'an ñavatá, ta nda
lo'o on vása sándakoo na ña sándá'ví na inka nivi. Ndi'i nivi yó'o
on kukomí na ndayí ki'vi na kutaku na ñoo yii ká'no xí'in Ndios.

16 Ta tuku nika'an Jesucristo, káchí ra saá:

—Yi'i, taJesús, xa ti'ví i ñaángel ña kísa chiño noo i xaa ña ka'an
ña ndi'i to'on yó'o xí'in ún. Saá chi kóni i ña ndato'on ún xí'in ndi'i
nivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na ñii ñii xiiña xa'a ña kísa ká'no
na yi'i. Ta yi'i tuku nani i "Tio'o noo kaku yiton tón kúu tarey
David." Ta yi'i tuku nani i "Taa sa'ya ñani síkuá tarey David." Ta
tuku nani i "Kimi tí náye'e xitaan ní" [b]—káchí Jesucristo.

17 Ta Nímа Ndios xí'in ñáña'a ñá livi ní ñá tonda'a xí'in
Ndikachi, ká'an na káchí na saá:

—Na'a ndó kixi ndó noo Ndios —káchí na.

Ta ndó'ó na xíni so'o to'on yó'o, saá tuku ka'an ndó kachí ndó
xí'in inka nivi:

—Na'a ndó kixi ndó noo Ndios —kachí ndó.

Ta ndó'ó, nivi na yíchi takuií, va'a kixi ndó ko'o ndó takuií tá
taxi kutaku ndó ndi'i saá kivi. Va'a kixi ndi'i ndó ko'o ndó takuií
yó'o, chi takuií tá sání'i Ndios ndó'ó kúu rá.

18 Ta yi'i taJuan, ndixa ká'an i xí'in ndó'ó, nivi na kúu na xíni
so'o to'on yó'o ña kúu to'on ña nika'an Nímа Ndios ini i xa'a ña
taa i ña noo tutu yó'o. Ndixa ndáto'on i xí'in ndó, káchí i saá: Tá
yóo nivi na chinóo ka to'on ña nasama na ña ká'an to'on Ndios ña
nitaa i noo tutu yó'o, ta Ndios chinóo ka ra ñayo'vi ní xo'vi nivi na
ke'é saá. Ndatán yóo ña ká'an tutu yó'o xa'a ñayo'vi ní xo'vi nivi,
ñii ki'va saá xo'vi ní nivi yó'o. 19 Saá tuku tá yóo nivi na kindaa
to'on Ndios ña nitaa i noo tutu yó'o, ta Ndios kindaa ra ndayí ña
kutaku nayó'o xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta saá tuku Ndios

[a] **22:14** Ña nákata nivi tikoto na ká'an ña
xa'a ña sándakoo nivi ña ké'é na ña on vá'a.
[b] **22:16** Ndi'i kivi yó'o ká'an ña xa'a Cristo, taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi.

kindaa ra ndaayí ña kii'vi nayó'o kutaku na ñoo yii ká'no, ta kindaa
ra nda'a nayó'o ndi'i ñava'a ña ká'an tutu yó'o xa'a.
20 Taa ta kísa ndaa xa'a too'on yó'o ká'an ra xí'in ndó, káchí
ra saá:
—Ndixa kama ní ndikó i —káchí ra.
Ta ndi'i nivi na kándixa ña ká'an ra káchí na saá:
—Saá ná koo ña. ¡Na'a, kixi ún, Tata Jesús, Taa taKá'no noo yó!
21 Ta Jesucristo Taa taKá'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a ní xí'in
ndi'i ndó'ó. Saá ná koo ña.